

Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest

R. P. ADAMS

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS

ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,

PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

INNUMERABILIBUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO

SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ clerici universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS CONSTAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPOR, COLLECTIONEM INTEGRAM GRÆCAM VEL LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCO-LATINÆ TOMUS II.

S. CLEMENS ROMANUS, S. BARNABAS, S. MATTHIAS, S. BARTHOLOMÆUS, APOSTOLI. ANACLETUS PAPA
S. HERMAS, ANONYMUS AUCTOR TESTAMENTI XII PATRIARCHARUM, ANONYMUS AUCTOR
EPISTOLÆ AD DIOGNETUM, CLERI ACHAÏE EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDRÆ.

EXCUDERETUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGÔ D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857 H5V

51

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

INNUMERABILIBUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS CONSTAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM GRÆCAM VEL LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCO-LATINÆ TOMUS II.

S. CLEMENS ROMANUS, S. BARNABAS, S. MATTHIAS, S. BARTHOLOMÆUS, APOSTOLI. ANACLETUS PAPA
S. HERMAS, ANONYMUS AUCTOR TESTAMENTI XII PATRIARCHARUM, ANONYMUS AUCTOR
EPISTOLÆ AD DIOGNETUM, CLERI ACHAÏÆ EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDRÆÆ.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857 454

51

SÆCULUM I.

BR
60
1m61
v 2

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ

S. CLEMENTIS I,

PONTIFICIS ROMANI,

OPERA OMNIA,

*CUM GENUINA, TUM DUBIA ET ALIENA, QUÆ GRÆCÆ IN PROPRIO IDIOMATE, VEL, DEPERDITO
TEXTU GRÆCO, SYRIACE ET LATINE TRANSLATA TANTUM EXISTANT
ET EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR;*

ACCEDUNT

S. BARNABÆ APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA, S. HERMÆ PASTOR,
ET ALIÆ ÆVI APOSTOLICI RELIQUÆ.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT DUO VOLUMINA 20 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO II CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.	
Homiliæ viginti.	1
Epitome de gestis S. Petri.	46 ¹
Liturgia.	60 ³
S. BARNABAS APOSTOLUS.	
Epistola catholica.	727
S. MATTHIAS APOSTOLUS.	
Fragmenta.	783
S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.	
Sententia brevis.	785
ANACLETUS PAPA.	
Epistolæ et decreta.	789
SANCTUS HERMAS.	
Pastor.	892
ANONYMUS	
Testamenta duodecim patriarcharum.	1025
ANONYMUS ALTER.	
Epistola ad Diognetum.	1167
PRESBYTERI ET DIACONI ACHALE.	
Epistola de martyrio S Andreæ.	1187

TA ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ. CLEMENTINA.

Βιβλος ἔχουσα ὀμιλίαις διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφείσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ἡ λεγομένη *Κλημέντια*, τουτέστιν *Κλήμεντος συγγράμματα*. Περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βιβλος τὰδε· προλόγους τρεῖς, ὀμιλίαις εἰκοσι. — *Liber continens multos diversosque sermones, a sancto Petro apostolo prolatus, conscriptus per beatum Clementem, et CLEMENTINA appellatus, hoc est Clementis Scripta. Com plectitur autem ista : Prologos tres atque Homilias viginti.*

J. B. Cotelerius e tenebris eruit, Latine vertit notisque illustravit

TESTIMONIA VETERUM DE CLEMENTINIS.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 605.)

I.

S. ATHANASIUS, *sive quis alius*, in *Synopsi sacræ Scripturæ, sub finem.*

Τῆς Νέας πάλιν Διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα, κτλ. *Κλημέντια*. Ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα· ταῦτα τὰ ἀναγιγνωσκόμενα, καὶ τὰ ἐξῆς.

Iterum volumina Novi Testamenti quibus contradicitur, sunt hæc, etc. *Clementina*. Ex quibus veteriora et a Deo inspirata, electa atque translata sunt. Hæc sunt quæ leguntur, etc.

II.

Chronicum quod Alexandrinum vocant, Editionis Raderi p. 64.

Λέγει δὲ περὶ τούτου Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰς τὰ *Κλημέντια*, et cætera quæ posuimus supra (t. I) in *testimoniis veterum de Recognitionibus*; ubi etiam vide alium locum.

Dicit autem de hoc (Nembrodo) Petrus apostolus in *Clementinis*, etc.

III.

NICENORUS CALLISTI, *Historiæ Ecclesiasticæ lib. III, cap. 18.*

Παραγράφεται δὲ ὁ Παμφίλου καὶ τὰ μικρὰ (I. μακρὰ) τούτου συγγράμματα· ἔφησι Πέτρον καὶ Ἀπίωνος διάλογον εἶναι, ἃ μηδὲ σώζειν τὸν ἀκριβῆ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας χαρακτήρα, φησίν. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν τὰ νῦν παρ' ἡμῖν *Κλημέντια* ὀνομαζόμενα λέγει, οὐ πείθομαι· ταῦτα γὰρ τῆ Ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπαράδεκτα· εἰ δὲ ἱερά εἰσι· παρὰ ταῦτα, λέγειν οὐκ ἔχω.

Reprobat autem Eusebius Pamphili etiam longa hujus (*Clementis*) scripta, quæ Petri et Apionis ait esse Dialogum; quæ nec servare accuratum apostolicæ orthodoxiæ characterem dicit. Ego vero, si quidem ea intelligit quæ nunc apud nos *Clementina* nominantur, non assentior: ea enim Ecclesiæ multum accepta sunt: si vero præter ea sint aliqua alia, non habeo dicere.

IV.

Auctor Collectaneorum de dogmatibus fidei ex scriptoribus ecclesiasticis, ms. in celeberrima bibliotheca Claromontana, etiam memoratus a doctissimo viro Philippo Labbe, in conspectu novæ editionis S. Damasceni; caput I, « Περὶ τῆς ἐκ τριῶν καὶ ἐκ μωρῶν θεολογίας » inchoat per testimonium Clementinorum, hoc pacto:

Τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν *Κλημεντίων*.

Ἐπειδὴ δὲ φθάσας εἶπον χειραγωγίαν εἶναι τῶν νοσητῶν, τὰ αἰσθητὰ, πρὸς τὸ ὅλον ὀδῶν χρησαμένους ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τὴν τῆς θεολογίας ἐκθεσιν ποιήσασθαι· φέρε διαδόθηρα χρῆσώμεθα τῇ εἰκόνι πρὸς εὐσεβίαν τοῦ ἀρχετύπου. Ὁ λογικὸς ἄνθρωπος κατ' εἰ-

Sancti Petri principis apostolorum; ex Clementinis.

Quandoquidem vero jam dixi, sensibilia manu-ductionem esse ad intelligibilia, ut quasi via usi, tutam firmamque theologiæ expositionem faciamus; age, obiter utamur imagine ad inveniendum archetypum. Rationalis homo, factus ad imaginem et similitudinem Dei, fert in seipso symbolice factoris

sui imitationem. Habet enim in se Patrem, et Filium, et Spiritum. Et alio quo modo. Mens quidem locum Patris obtinet; Filii vero, qui ex mente gignitur sermo interior; at quæ auditur vox prolationis, Spiritum repræsentat. Et sicut nunquam existit ante sermonem internum mens quæ illum gignit; ita nec ante Deum Verbum, qui genuit illud, Pater. Et iterum, sicut sermo sensibilis non existit ante sensibilem nostrum spiritum, ita nec Deus Verbum, ante divinum ac vivificum Spiritum; sicut et superior exemplum demonstravit. *Paucisque interjectis:* Si enim, lux quidem, cum sit solis progenies; similiterque splendor, oculi; aut fons, id quod fluvium producit, nunquam tamen exstitit, neque sol ante lucem, neque oculus ante splendorem, neque ante fluvium fons; simul enim ac intellexeris solem, simul et cum illo intelliges ex eo progenitam lucem; et simul ac intelliges oculum, simul et cum eo intelliges ex ipso procedentem splendorem; quemadmodum et fluvium una cum fonte intelligimus: eodem quoque modo cogitandum est de Patre, Filio, e. Spiritu sancto.

κόνια γεγονώς Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν, φέρεται ἐν ἑαυτῷ συμβολικῶς τοῦ ποιήσαντος τὴν μίμησιν. Ἐχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Καὶ λέγω πως· Ὁ μὲν νοῦς, Πατὴρ δὲ τὸν ἐπέχει· Υἱοῦ δὲ, ὁ ἐξ αὐτοῦ τιτρώμενος λόγος· καὶ ἡ ἐνηχος φωνὴ τῆς προφορᾶς, τὸ Πνεῦμα παρίστησι. Καὶ ὡς περ οὐ προὔπαρχει ποτὲ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν νοῦς, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατὴρ. Καὶ πάλιν ὡς περ οὐ προὔπαρχει τοῦ αἰσθητοῦ ἡμῶν πνεύματος ὁ αἰσθητὸς λόγος, οὕτως οὐδὲ τοῦ θεοῦ καὶ ζωοποιῦ Πνεύματος ὁ θεὸς Λόγος· καθὼς καὶ τὸ πρότερον ἀπέδειξε παράδειγμα. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ γὰρ φῶς μὲν ἡλίου γέννημα, ἰσμοίως καὶ ὀφθαλμοῦ αὐγὴ, ἡ πηγὴ ποταμοῦ πρόβλημα, οὐ προὔπηρχε δὲ ποτε, οὕτε τοῦ φωτὸς ἥλιος, οὕτε τῆς αὐγῆς ὀφθαλμὸς, οὕτε τοῦ ποταμοῦ ἡ πηγὴ· ἅμα γὰρ ἐπενήσας ἥλιον, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τιτρώμενον φῶς· καὶ ἅμα ἐπινοήσεις ὀφθαλμὸν, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ προϊούσαν αὐγὴν· ὡς καὶ τῇ πηγῇ τὸν ποταμὸν συνεπινοοῦμεν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸν καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Reliqua vide in Notis. — Cotelerii judicium de Clementinis præmittit Gallandius Dissertationi suæ quæ sequitur.

DE CLEMENTINIS GALLANDII DISSERTATIO PROŒMIALIS.

(Vet. Patrum Bibliotheca, t. II, Venetiis, 1766, in-fol., Proleg., p. LV.)

I. CLEMENTINORUM opus non incelebre: quippe antiquis Ecclesiæ scriptoribus memoratum atque excerptum. *Varia hujus operis partitio.*

II. Licet erroribus scateat, fructu tamen haud caret ejus lectio, multiplicis in primis doctrinæ causa, atque ad primarum hæreseon dogmata melius cognoscenda. In multis similia sunt Recognitionibus Clementina; quæ interpolationem quoque passa esse videntur. Quid Ὁμιλίαι.

III. Auctor Recognitionum et Homiliarum Clementinarum, unus et idem esse videtur. Erat ex secta Nazæorum. Longe aliter sentit de Filio Dei ac Ebionitæ.

IV. Duplicem in Christo naturam agnoscit.

V. Omnia per eum creata esse docet.

VI. Illius cum Ebionitis pugna, ex pluribus aliis principiis perspicitur.

VII. De tempore quo scriptum Homiliarum opus existimatur. Quo pacto adornata isthæc editio.

I. Hoc est de Clementinorum opere JOANNIS BAPTISTÆ COTELERII judicium (*Patres apostolici*, I, 606):

Inter multa apocrypha quæ Clementi Romano veteres tribuerunt, quorumque causa eum videtur primum historicorum ecclesiasticorum constituere Sozomenus (1), non incelebre istud est: excerptur enim a Joanne Damasceno; nominatim vero memoratur in *Synopsi* Athanasiana, *Chronico Alexandrino*, *Historia ecclesiastica* Nicephori, Anastasii presbyteri vel alterius *Collectaneis*, et Niconis *Pandectæ* inferius citanda ad Homil. XII, cap. 25, atque in *Epitomen* per Metaphrastem redactum est. Conspectum autem fuisse ab Epiphanio (2), Anastasio

Antiocheno (3), Maximo (4) et Cedreno (5) colligitur, si cum *Clementinis* nostris (6) citata eorum loca conferuntur. Quin etiam *Clementina* forte nominaverat Nicephorus CP. in *Stichometria* seu *Canone* Scripturarum: et ubi nunc legitur, apud Scaligerum et Croium, *Κλημέριος 16*, in *Criticis* autem *sacris* tom. VIII: *Κλήμερι. 16*, hoc est, Anastasio Bibliothecario interprete, *Clementis* (xxxii), ibi primitus scriptum erat *Κλημέρτια 16*, aut *Κλημέρτια κβ*. Etenim *Synopsis* dicta, quam Nicephorus sequitur, *Κλημέρτια* habet. Si autem retineas *16*, vel dices variam olim fuisse hujus operis, ut *Recognitionum*, divisionem; fretus au-

(1) Sozom., *Hist. lib. 1, cap. 1.*

(2) Epiph., *Hær. xxvi, n. 16.*

(3) Anastas., *Quæst. xx, pag. 242.*

(4) Max., *Serm. 53 et 55.*

(5) Cedren., *Compend. hist., pagg. 170-173.*

(6) *Clement.*, hom. IV, n. 16; hom. II, 32; hom. IV, 4; hom. XI, 8, 11; hom. III, 38 et seq.

ctoritate Francisci Turriani (qui illud nactus manu scriptum, in epistola ad Hosium cardinalem præliminari *Defensionis pro canonibus apostolorum et epistolis pontificum*, citat ex libro viii locum quem hic leges homil. xvii, 15, et *Defensionis* lib. v, cap. ult., e libb. vi et viii loca homil. xi, 22, et hom. xvi, 12; in Explanationibus vero ad *Constit. apost.*, lib. ii, cap. 56, laudat e lib. vii locum hom. xviii, 4), vel dices, cum hocce volumine conjunctum fuisse alium ejusdem farinae librum, verbi gratia illum qui Petri et Apionis disputationes complectebatur.

« Quod si malis corrigere κδ, intelligere poteris viginti homilias, epistolam Petri ad Jacobum cum contestatione, ac epistolam Clementis ad eundem Jacobum. Poteris etiam epistolam Petri separando a contestatione, credere omissam fuisse epistolam Clementis. Certe ex Epiphanio (7), Rufino (8), Photio (9) et Sylloge hac nostra constat, Clementi ascripta apocrypha de peregrinationibus, sermonibus, actibus et disputationibus Petri; deque recognitione Clementis ejusque parentum ac fratrum, varie conscripta fuisse, interpolata, corrupta atque permista; et quibusdam libris præfigi solitam epistolam Petri ad Jacobum, aliis Clementis ad eundem aliis utramque; cum tamen idem opus sequeretur, incipiens, Ἐγὼ Κλήμης. Quo etiam fit, ut triginta duo Nicephoriani libri complexi forsitan fuerint libros decem *Recognitionum*.

II. « Et vero quæ damus Clementina, licet nugis, licet erroribus scateant, a semichristiana philosophia, et hæresi, præcipue Ebionitica, profectis; non sine fructu tamen legentur, tum propter elegantiam sermonis, tum multiplicis doctrinæ causa, tum denique ad melius cognoscenda primarum hæreseon dogmata. In multis autem similia sunt *Clementina Recognitionibus*: unde probabiliter existimatum Turriano, ea esse aliam editionem Ἀναγνωρίσεων, de qua Rufinus in præfatione; quanquam auctor Synopseos *Periodos* Petri a *Clementinis* distinguit. Sed et interpolationem factam esse in homiliis istis, idque non semel, conjicio ex his: 1. e simili sorte congenerum apocryphorum; 2. quod ea quæ in *Chronico Alexandrino* et a Maximo proferuntur, non parum diversa sint, nec non quæ a Damasceno interdum; 3. ex hac Eunomianorum corruptela: Ἐν ἀρχῇ κλεισας ὁ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἔκτισε καὶ τὸν υἱόν. quæ Turrianus in præfatione Græca ad *Constitutiones apostolicas* adducit ex Ammonio; 4. quia locus e ms. bibliothecæ Claromontanæ relatus inter testimonia veterum, alium a nostro scriptorem magisque pium sapit; eum forte cujus fragmentum *De Spiritu sancto*

habes infra, in Appendice monumentorum ad *Recognitiones* Clementis, num. 1; 5. denique Nicephorus dicit (10), Κλημέτια esse τῆ ἐκκλησια εὐπαράδεκτα. id vero laudis nequaquam tribuisset Κλημεντοῖς, nisi icidisset in ea repurgata. Idem judicium fero de scholiaste vetere, cujus mentio fit in adnotationibus V. C. Henrici Valesii ad Euseb. *Hist.* lib. iii, cap. 58. Sed fortassis Nicephorus et scholiastes ille viderant tantum Simeonis *Metaphrastæ Epitomen*, aut aliam ei similem. Cæterum quod in *Synopsi* Athanasii, *Clementina* referantur cum libris Novi Testamenti quibus contradicitur, apud Nicephorum vero CP. cum apocryphis, ratio est lacuna manifesta Athanasiani codicis. Eam tu et ex contextu facile agnosces, et per Nicephorum ac Anastasium complebis.

« Ὁμιλται idem sunt atque κηρύγματα et διαλέξεις, colloquia, sermones, prædicationes, dissertationes, Epist. ad Jacobum, cap. 2; Epitom., num. 145; *Clementinorum* 1, 20.) Ilactenus Cotelerius.

III. Verum quo plenius dignoscatur *Clementinorum* auctor, simulque in primis ab impia Ebionismi labe purgetur, qua ipsum fuisse inquinatum perhibent nonnulli cum veterum tum recentiorum, operæ pretium fuerit disquisitiones hac de re a viro docto perscriptas hic in medium adducere, quas inspexisse studiosum lectorem haud pœnitebit. Sic igitur præstantissimi operis auctor (11): « Homiliarum et *Recognitionum* Clementinarum tanta est similitudo, ut nonnullis unum et idem esse opus, sed non semel editum videatur. Hunc scriptorem circumcisum fuisse, et Mosaicæ legis in ipsa religione Christiana observantem, nemini dubium esse arbitror. Nam cum in *Recognitionibus* tum in Homiliis Petrus plurimis in locis inducitur lustrationes Judaicas aut ipse usurpans, aut aliis præcipiens, nec cum ethnicis baptismo nondum initiatis comedens. Post epistolam Petri ad Jacobum, inducitur Jacobus graviter sanciens, ut libri *Prædicationum Petri*, nisi fidei circumciso, nemini committantur. Vide *Recognit.* lib. iv, cap. 3; lib. v, cap. 36, et lib. viii, cap. 1, et homil. i, cap. 19; x, capp. 1 et 26; xi, capp. 28, 29, 30, 31; xiii, capp. 4 et 9.

« Citavit hos libros Origenes (12): quod quidem eorum antiquitatem demonstrat. Scripti sæculo secundo exeunte, ac post annum 170, si eorum parens ex Bardesane mutuatus est, quæ ab Eusebio (13) ex libro Bardesanis deprompta, totidem verbis leguntur lib. ix *Recognit.*, cap. 19.

« Epiphanius, qui hos libros Clementi omnino suppositos non videbat, ab Ebionitis corruptos existimavit (14); eorumque perfidis inanibus tribuit

(7) Epiph., *Hær.* xxx, v. 15.

(8) Rufin., præfat. ad libb. *Recognit.* et lib. *De adulter.* libb. Origen.

(9) Phot., codd. cxii, cxiii.

(10) Niceph., *Hist. eccl.* lib. iii, cap. 18.

(11) Maran., *Divinit. D. N. J. C.*, lib. ii, cap. 7,

§ 4, pagg. 250-254.

(12) Origen., tom. III, in *Gen. Philocal.* cap. 22, et in *Matth.* xxvi, 6.

(13) Euseb., *Præp. evang.*, lib. vi, cap. 20

(14) Epiph., *Hær.* xxx, § 15.

quæcunque parum congruere cum Clementis doctrina videbantur. Cotelierius homilias Clementinas hæresis Ebioniticæ notis signatas existimat. Tillemontius nullam ad rem utiles putat, nisi forte ad cognitionem Ebionitarum doctrinæ. Videtur eorum opinioni favere, quod sæpe auctor Homiliarum, præsertim vero homil. II, cap. 38, falsa veris permissa fuisse in sacris Scripturis pronuntiat : quod quidem de Scripturis iudicium Ebionitis usitatum et solemne fuit, ut recte observat Cotelierius. Sed cum ipse Philo de formatione Evæ ex Adami costa pronuntiare non dubitet (15), *Quod ea de re dictum est, fabulosum esse*; liquet hanc temeritatem Ebionitarum propriam non fuisse, sed dudum a Judæis excogitatam, quo facilius Scripturæ loca quorum subabsurda species videbatur, expedirent. Quamquam fatendum est multo audacius et ineptius loqui auctorem Homiliarum, quam Philonem. Sed quod evidenter probat hunc scriptorem, etsi circumcisus et legis retinendæ studiosus fuit, minime tamen Ebionitam fuisse; ea de Filio Dei in Homiliis et in Recognitionibus statuit, quæ ab Ebionitarum hæresi prorsus abhorreant.

« Nemo est qui non perspiciat immanem bujus scriptoris ab Ebionitis discrepantiam, si legat quæ homil. I, cap. 7, a pseudo-Clemente narrantur, audisse se Romæ sub Tiberio, cum quidam publice clamaret : *Viri Romani, audite : Filius Dei adest in Judæa*. Addit se his auditis moleste tulisse neminem ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio dixisse : In Judæam proficiscar, ut cognoscam, utrum iste hæc proferens vera loquatur; nempe *ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐπιδημήσεν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἢ Filium Dei in Judæam advenisse.* » Tanta admiratio ob nuntiatum Filii Dei in Judæam adventum, cum ejus præexistentiam præclare exprimit (nemo enim dixerit Isaiani prophetam advenisse in Judæam), tum magnum aliquod mysterium animo observari demonstrat, quod a Socinianis et Arianis commentis longe discrepet.

« Cum hac Filii Dei notione mirifice quadrat quod verus Propheta (quo nomine Christum designat) visus esse Abrahæ dicitur lib. I *Recogn.*, cap. 35. Similiter Mosi apparuisse narratur cap. 34. Quicumque verum ab eo non didicerunt, hi illud non invenisse et quærentes obiiisse dicuntur, homil. II, cap. 6 : *Ὅσοι ποτὲ ἀλήθειαν γινώσκει ἐκείνων, κατὰ δὲ τοῦτον μαθεῖν αὐτὴν οὐκ ἐντύχησαν, μὴ εὐρόντες, ζητούντες ἐκείνησαν.*

« Simon Magus homil. XVII, cap. 4, ut probet Deum ante incognitum a Christo nuntiatum, his verbis utitur : *Nemo novit Patrem, nisi Filius*; tum addit : *Et οὐκ αὐτὸς Υἱὸς ἦν ὁ πατὴρ, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, οἷς ἐβούλετο τὸν πᾶσιν ἄγνωστον ἀπεκάλυπται.* « Si ergo qui advenit, ipse Filius erat, post suum adventum, quibus voluit, eum qui cunctis incognitus erat, revelavit. » Hæc Simo-

nis Magi ratiocinatio, e Christianorum principiis petita, argumento est Christum ab eis, non ut simplicem hominem, qui Filius Dei nominetenus dicatur, sed ut ipsum Dei Filium, qui in hunc mundum e celo venerit, adoratum fuisse.

IV. « Duplicem Christi naturam demonstrant quæ Petrus huic Simonis argumento respondet homil. XVIII, cap. 13 : *Πρῶτον μὲν γὰρ δύναται ὁ λόγος εἰρησθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρα νομίζοντας εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν Δαβὶδ· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ Υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐγνωσμένοι. Διὸ καὶ οικειῶς εἰρηται· Οὐδέ τις ἔγνω τὸν Πατέρα· ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· τὸν Δαβὶδ πάντες ἔλεγον. Τὸ δὲ ἐπάξια εἰπεῖν· Ὅς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν· ἐπεὶ αὐτὸν Υἱὸν οὐκ ἔδεισαν. Καὶ τὸ εἰπεῖν· Ὅς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· ὁρθῶς εἰρηται. Ὁ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὢν Υἱὸς, μόνος ὤρισθη, ἵνα οἷς βούληται ἀποκαλύψῃ.* Enimvero primum potest testimonium esse dictum ad omnes Judæos, qui putabant patrem Christi esse Davidem, eos non cognovisse Christum Filium (hominis) et Filium Dei. Quare apte dictum est, *Nemo novit Patrem, quia pro Deo omnes Davidem dicebant. Et quod subjungit, Nec filium quis novit, quia eum Filium esse nesciverunt. Et quod ait, Quibus voluerit Filius revelare, recte habet. Qui enim ab initio Filius est, solus destinatus est, ut quibus cupit revelet.* Accurata sane de Filii æternitate, ejusque ex Patre generatione disputatio. Dei et hominis Filius, ab initio Filius dicitur : et ut pateat quantum inter Patrem et creatorem, inter Filium et rem creatam intersit, Deum Judæi quatenus Patrem Christi, ignorasse dicuntur, quamvis eum ut creatorem omnium probe novissent.

« Multa in eadem sententiam libri Recognitionum suppeditant. Lib. I, cap. 45, hæc leguntur : *Cum esset Filius Dei et initium omnium, factus est homo.* Et cap. 69 : *Nolite putare nos duos ingenitos dicere Deos, aut unum divisum esse in duos, vel, sicut impii dicunt, eundem masculum et feminam sui effectum : sed Filium Dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, sed ex ipso ineffabiliter naturæ.* Similiter etiam de Paraclito dicimus. Et lib. III, cap. 48 : *Noster autem Magister, qui est Filius Dei et hominis, manifeste bonus est : quod autem vere sit Filius, quibus oportuit dictum est et dicitur.* Hinc cap. 2 ejusdem libri indignatur Simon, Deo Filium attribui tanquam animali.

V. Omnia a Filio creata esse, multis locis confirmatur : *Υἱοῦ ἐστὶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς διακοσμήσατος*, ait Petrus, homil. XVIII, cap. 6, *τὸ ᾧ βούλεται ἀποκαλύψαι τὸν ἐν ἀπορρήτοις Πατέρα.* Ad Filium cæli et terræ constitutorem spectat revelare cui vult ipsius Patrem in absconditis positum. Et homil. XVI, cap. 11 et 12, objicienti Simoni duos esse creatores, eo quod dixerit Deus, *Faciamus*, sic respondet Petrus : *Εἴς*

(15) Philo, lib. II *Ley. Allegor.*, tom. I, pag. 70, edit. Londin. 1742.

ἔστιν ὁ τῆ αὐτοῦ σοφία εἰσὼν. Ποίσωμεν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ σοφία, ὡς περὶ δίδω πνεύματι, αὐτὸς δὲ συνέχμηρεν. Ἡρώται μὲν ὡς ψυχή τῷ Θεῷ ἐκτελεῖται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς χεῖρ ἐνημυροῦσα τὸ πᾶν. Unus est qui Sapientiae suae dixit: Faciamus hominem. Huic vero Sapientiae tanquam proprio spiritui semper ipse congaudebat. Unita quidem est Deo, ut anima: ab eo autem extenditur ut manus, universitatem producens. Hinc in his verbis homil. xi, cap. 22: Τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ δὲ λαυ ποιοτηκότος Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκστάσεως ἔχει, legendum puto ἐκτάσεως Spiritus a Deo qui omnia fecit, initium habet extensionis. Aqua per Unigenitum facta dicitur lib. vii Recogn., cap. 8. Vide cap. 7 ejusdem libri, et capp. 34 et 40, lib. viii. Ex quibus patet pseudo-Clementem, quamvis multis Judaismi reliquiis implicatus esset, idem tamen ac ceteros scriptores ecclesiasticos de mundi per Filium creatione sensisse; contra quam placet Socinianis, qui hanc doctrinam, Christianis circumcisis penitus ignotam, a philosophis religionem amplectentibus inductam fingunt.

« Multis aliis rebus declaratur hujus scriptoris cum Catholicis verborum et sententiarum similitudo. Omnia nosse dicitur Christus homil. viii, cap. 21. Solus animas illuminare posse, solus veritatem reterege, homil. ii, cap. 4. Solus Patrem immutabiliter videre, hom. xvii, cap. 16. Τὸ γὰρ ἀτρέπτως Πατέρα δεῖν Ἰλοῦ μόνου ἔστιν. Nam Patrem immutabiliter videre, solius Filii est. Eadem habent libri Recognitionum, praesertim lib. v, cap. 10, ubi haec legimus: Hic ergo est verus Propheta, qui in Judaea nobis apparuit, ut audistis: qui stans publice sola jussione faciebat cecos videre, surdos audire; fugabat daemones, aegris sanitatem reddebat, et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat: quod nulli est possibile, nisi soli Deo.

« Neque etiam illud principium praetermittendum est, quod huic scriptori cum ceteris scriptoribus ecclesiasticis commune est: deos coli non licere, ctianisi summi et omnipotentis Dei ministri dicantur; sed soli Patri, et Filio et Spiritui sancto hunc honorem deferendum: in quo quidem insaniae notam effugere non potest, si Filium et Spiritum sanctum in rebus creatis numerabat. Primum docet homil. x, cap. 15 et 16, et Recogn. lib. v, cap. 19. Alterum multis locis testatur. De cultu Patris et Filii sic loquitur Petrus lib. x Recognit. cap. 47: Quid enim est in quo adversari praedicationi nostrae quis debeat? aut in quo contra veri honestique fidei sermo praedicationis nostrae deprehenditur? qui dicit honorandum esse Deum et Patrem omnium conditorem, ejusque Filium: qui solus eum et voluntatem ejus novit, cuique soli de omnibus credendum est quae praecipit: solus enim est lex et legislator et judex

A justus. Unum et eundem cultum sanctissimae Trinitati adhiberi docent, quae leguntur homil. iii, cap. 72: Σοῦ γὰρ ἔστιν δόξα αἰώνιος, ἕνός. Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς σύμπυρτας αἰῶνας. Ἀμήν. Ad te enim pertinet aeterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omni saecula. Amen. Hinc homil. ix, cap. 23, baptismus administrari dicitur: Τρισμακροῖα ἐπονομασία, « Ter beata invocatione: » quod de tribus Personis intelligendum patet ex his verbis lib. i Recognit., cap. 63: Ad ultimum autem, inquit Petrus, admonui eos, ut priusquam procederem ad gentes praedicare eis agnitionem Dei Patris, ipsi reconciliarentur Deo, suscipientes Filium ejus. Aliter enim nullo modo eos ostendi posse salvari, nisi per Spiritus sancti gratiam trine invocationis dilui baptismate properarent.

VI. « Ibidem Jesus vocatur Christus aeternus. Quod ut intelligatur, quam vim et sententiam habeat, observandum est ita Jesum vocari, ut opponatur Simoni qui se Christum et Stantem dictitabat. Ἀρτὶ τοῦ ὄντως Χριστοῦ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀναγορεύει. « Pro vero Christo nostro se ipsum praedicat, » inquit Aquila homil. ii, cap. 22. Porro eo nomine majorem se mundi creatore, ibidem declarat. Cap. 24, sic quaerenti Dositheo: Dic mihi, si tu es Stans, ut adorem te; respondet Simon: Ego sum; et statim Dositheus cecidit, et adoravit eum. Nicetas cap. 28, sic eundem Simonem alloquitur: Deus esse non potes: time eum, qui vere Deus est. Similiter adoratur Simon, lib. ii Recognit., cap. 11. In eodem libro, cap. 14, per ridiculum vocatur incorruptibilis Deus. Non dubium ergo quin pseudo-Clemens, cum Jesum verum et aeternum Christum esse contendit, omnia ei tribuat quae sibi Simon per summum nefas arrogabat.

« Non dissimulandum est nonnulla his in libris occurrere quae de Christo dicta minus commode, et Rufino visa sunt Eunomii commentis simillima, et Epiphanium adduxerunt, ut Ebionitis a quibus hos libros interpolatos putabat, sententiam Arianæ gemellam affingeret contra totius antiquitatis testimonium, imo contra suum ipsius, qui Christum ab Ebionitis simplicem hominem haberi declarat. Sed cum haec imitati sint Origenes, Methodius et Lactantius, erit tempus de his agendi magis opportunum, cum solvendis sanctorum Patrum difficultioribus locis operam dabimus.

« Ex his autem quae attulimus, facile perspicitur hunc scriptorem non modo nihil habere quod Ebionitarum errorem redoleat, sed etiam de Filii aeternitate, omnipotentia et vera ex Patre generatione recte sentire. Quare quae de Nazaraeis Justinus (16), Hieronymus (17) et Augustinus (18) testantur, eos nimirum Filii divinitatem agnovisse; ea quis in dubium revocet, cum et tantis auctoribus nitantur, et in scriptore legis observationem audacter do-

(16) Justin., Dial. cap. 47.

(17) Hieron., Epist. 80, ad August.

(18) August., lib. De hæres.

cente et prædicante, conceptis verbis legantur? A Præter legis observationem et fidem in Christum Deum, illud etiam huic scriptori cum Nazaræis commune est, quod Pharisæos acriter interdum insectatur, ut homil. xi, capp. 28 et 29 et *Recognit.* lib. 1, cap. 54. » Huc usque doctissimus Maranus.

VII. Unum tamen est, quod hic moneamus. Nimirum, sub harum disquisitionum initium opinatus est V. C. *Recognitionum* et *Homiliarum* unum et idem opus esse, sed non semel editum, quod pridem insinuaverat Cotelierus ac post annum 170 litteris traditum. Verum antequam hæc describeremus, de *Recognitionibus* jam fuerat nobis demonstratum, illas demum scripto non fuisse consignatas ante annum 216. *Clementinorum* autem auctorem circa annum Christi 250 floruisse, cum Joanne Millio existimabamus, qui ejus *Homilias* editas fuisse censet (19) sub idem tempus quo suam *Harmoniam* perscribebat Ammonius Alexandrinus.

(19) Mill., Prolegom. ad N. T. Gr., § 670

(20) Coutant., Append. ad *Epist. Rom. pontif.*, p. 5, § 6.

Cæterum Cotelierii editionem typis excudendam curavimus. Notis Cotelierianis ea passim intexuimus quæ animadvertit eruditus Davisius, ad textum potissimum emendandum comparata : paucula etiam ex Joanne Clerico adjecimus : utraque vero ex iterata Patrum Apostolicorum editione Amstelodamensi desumpsimus. Epistolæ sub Clementis nomine Jacobo inscriptæ Græcum exemplar stitimus inter duplicem versionem, alteram Rufini, alteram Cotelierii : eique præterea nonnullas doctissimi Coutantii adnotationes ex ejus *Epistolis Romanorum pontificum* subjecimus : qui et illud observat (20), eandem Epistolam, postquam a Rufino Latinitate donata est, quibusdam antiquis Canonum collectionibus insertam fuisse. Hinc haud miratur, illam anno 441 a concilio Vasensi 1. can. 16, ac subinde a Nicolao I, Joannè VIII, aliisque Clementis nomine fuisse laudatam : qua quidem in re adnotanda præverat Cotelierus.

CLEMENTIS ROMANI

QUÆ FERUNTUR

HOMILIÆ VIGINTI

NUNC PRIMUM INTEGRÆ.

Textum ad codicem Ottobonianum constituit, versionem Cotelierii passim correxit, eamque absolvit, selectas virorum doctorum notas suasque subjunxit Albertus Rud. Max. DRESSEL, phil. Dr.

(GOTTINGÆ, SUMPTIBUS LIBRARIÆ DIETERICHIANÆ. MDCCLIII, in-8°.)

LECTURIS S.

Duo præstanti doctrina viri, J. B. Cotelierus et J. Clericus, in Homiliis, quæ Clementis Romani nomine circumferuntur, edendis, complures in iisdem emendandis atque interpretandis tanta cum diligentia ac laude versati sunt, ut multorum judicio aliis, quod agerent, reliquisse viderentur aut paucum aut nihil. Verum enimvero, qui ita statuerunt, haud mediocriter errant. Nam quicumque illorum libros excussit accuratus, quantum iis ad perfectionem, quam in hoc genere expectimus, desit, facile animadvertat. Ex nova quoque, quæ vehementer desiderabatur, Schwegleri editione id satis superque probari patet. Adhuc hæc erant. Ac illi quidem, quid unius tantum codicis suppellectile et auctoritate ingenium arsque critica efficere posset, non absque successu ostenderunt. Itaque cum vel post tot tantasque virorum doctorum elucubrationes atque commentationes scriptoris nostri ratio etiam tunc ea esset, ut in primis ejus textus restitutione in integrum egeret, si e fonte haurire vellemus limpidiori puriorique, factum est ut auxilium inventretur et eo, quo Cotelierius usus est, validius, et cujusvis judicii critici acumine superius. Nam Græcos Vaticanæ bibliothecæ codices perlustranti mihi contigit, ut quindecim abhinc annis in ms. inciderem non solum Parisino libro, cui, quæ hactenus Homiliarum innotuerant, debemus, longe præstantius, verum etiam integrus, quippe quod et eam partem tam diu frustra requisitam præberet. Ac fuit quidem, cum mihi quoque tempus, quæ feliciter inveneram, digne elaborandi propitius concessum fore arbitrarer, si infinitus labor criticus scriptis Patrum apostolicorum emendandis a me susceptus requiescendi initium concessisset. Quam spem grave infortunium fessellit. Nam medici cujusdam Monacensis incuria atque insectia altero oculo captus, altero debilitatus,

quantum valetudinis viriunque supererat, ad ea contuli, quæ majoris momenti mihi erant absolvenda atque perficienda. Quo facto ad Clementem Romanum reversus jam in limine cognovi, ob recentiorum librorum, qui in auxilium vocandi essent, Romæ penuriam, justis hominum transalpinorum desideriis me non ita satisfacturum esse, ut in summa faciendi voluntate erat et alioqui fieri potuisset. Hæc similiaque cum reputarem, timens ne quid indignum hac ætate mihi excideret, eo fere ventum est, ut a Clemente Romano evulgando desisterem. Attamen amicis, ne inventa mihi oblivione denuo sepelirentur, iterum iterumque adhortantibus tandem censi esse cedendum. Jam enim persuasum mihi est, quæ Homiliis critica adminicula tum e codice reperto, tum ex editione principe attuli, si partem hactenus ineditam addas, coram iis, penes quos hujus rei judicium est, æquiparare ea posse quantis notulis explanatoriis adhuc indigere videantur. Ac mentione editionis principis facta non satis mirari possum, quomodo Schwegleri diligentiam et sagacitatem summa necessitas effugerit, eam vel accuratissime revisendi, quo vulneribus in tribus J. Clerici edd. an. 1698, 1700, 1724 textui ejus infictis medela offerretur. Istic nimirum — nileo levioris momenti menda — multæ voces omissæ, plures contra Paris. libri auctoritatem sine ulla causa tacite mutatæ, plurimæ perperam corruptæ. Quæ quidem paucis exceptis non solum a novissimo editore repetita, sed nova errorum congerie aucta sunt. Is enim Clerici recensionem textum editionis pr. genuinum putans, centies Cotelerio hanc illamve lectionem seu bonam seu pravam affinxit, de qua ille ne somnare quidem ausus est. Taceo reliqua, quæ ab aliis intelligi malo, quam a me dici. Ne multa : en tibi recensionem Homiliarum prioribus accuratiorum et, si integritatem spectas, omnibus numeris absolutam. Neque vero illa, quæ novæ huic editioni ornamento est, gloriolæ integritate : alius quoque invenire potuisset, quæ mihi invenire contigit, quamvis ad unum omnes ea adhuc præterierint. Atqui ea humanæ vitæ conditio est, ut pturies negetur, quin eo aliquis quæsitum eat quo lubentissime velit, secundum Græcum illud :

Ὁὐ παρτέδς ἀνδρός ἐς Κορινθῶν ἐσθ' ὁ πλοῦς.

Scripti Romæ Kal. Jul. 1852.

CLEMENTIS ROMANI HOMILIARUM CODICES MSS.

1. In Defensione pro Canonibus apostolorum et Epistolis pontificum Franciscus Turrianus e ms. quodam Græca citat, quæ in Clementis R. Homiliis reperiuntur. Alia Metaphrasten olent, alia ad Otoboniani lectionem aut prope accedunt, aut nihil ab ea differunt. Nihilosecius prorsus aliud est ac nostrum et Parisinum. Id satis unus ille locus probat in epistola Turriani ad Hosium cardinalem allatus, quem hic habes in Hom. xvii, 15.

2. « Cotelerius exemplar suum accurate, imo religiose, ne litterula quidem mutata, descripsit ex eo codice Homiliarum, qui unus, quantum sciam, temporis injurias pertulit, Parisiensi Regio 1648 (nunc 1196, si recte auguror ex Catal. cod. mss. Bibl. Reg. Par. 1740, tom. II, in quem numeri Coteleriani non conveniunt). In subsidium adhibuit Clementinam Epitomen, quam et ipsam e cod. Reg. 7 descripsit in opere suo, primus post Turnebum, publici juris fecit. Præterera excussit codd. Reg. 148 et 804, qui continent eandem Epitomen, sed paulo auctiorem ex Homiliarum fragmentis (cf. quæ adnotavimus ad 11, 5 [infra, col. 33] et 335, 18 [col. 295]). Iis subsidiis Cotelerius ita usus est, ut haud pauca codicis sui menda in margine editionis suæ posset emendare. » Ita Schweglerus in Præfatione. Ego quidem dubito num Cotelerius in describendo codice Paris. ubi vis illa fide atque religione usus fuerit, qua in hoc genere opus est : id quod ex multis locis cum nostro ejusdem familiæ manuscripto accurate collatis luce clarius apparet. Codex Paris. quanquam in fronte exhibet : Βιβλος ἔχουσα ὀμλλιας διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἀγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, ἢ λεγομένη Κλημέντια, τούτέστιν Κλήμεντος συγγράμματα. Περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βιβλος τὰδε · προλόγους τρεῖς, ὀμλλιας εἰκοσι, mutilus tamen desinit in Hom. xix, 14.

3. Codex ms. qui ad novam Homiliarum editionem conficiendam criticum penum mihi aperuit vel uberrimum, earumque finem hucusque desideratum unicus largitur, ad eam pertinet Vaticanæ bibliothecæ partem, quæ Otoboniana nominatur. Chartaceus est, formæ quartæ, insigniturque numero 443. Exaratus esse videtur ineunte sæc. xiv, nitida quidem Græca manu, sed ob inusitatas siglas, quibus utitur, passim ambigua et subobscura, nec ubique facili lectu. Quamlibet paginam, si tituli occurrunt nulli, versus viginti septem explent. In primo Codicis folio albo appositus legitur numerus 443 ; in sequenti :

Clemens Romanus de Peregrinationibus S. Petri fol. 2.

Ejusdem Clementis Peregrinationum Epitome fol. 161.

Gregorii Nysseni oratio in illud Pauli : Cum subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse silius, etc., fol. 255.

. P.

×

19.

In utraque pagina subsequentis folii numerum I in fronte ferentis exstat fragmentum Clementinorum proœmii, quod incipit : Αὐτοὺς φρονιμώτερον ἐπιχειροῦσιν desinitque in vbb. ἄλλω οἰωδῆποτε. Hoc fragmentum alia manu, eaque sæc. xv exaratum et aliunde excisum puto. Jam invenitur alteram folium album numero carens. In folio, quod sequitur numero 2 distincto, cum prævia inscriptione incipit Epistola Petri ad Jacobum data, cui reliqua Clementina annectuntur. Quæ occurrunt inscriptiones itidemque litteræ initiales Homiliarum sicuti quorundam commatum minio rubro pictæ sunt. Singularum Homiliarum numerus Græcis litteris exprimitur, tertia excepta et decima, ubi est ἑμίλια τρίτη et ἑμίλια δεκάτη. (Cfr. specimen scripturæ ligno incisum in tabula infra annexa.) Ad oram codicis quamplurimæ glossæ prima manu conscriptæ apparent, nullius quidem momenti, si paucas excipias. Adnotavi quæ utiles esse potuerunt. Pluris faciendæ sunt conjecturæ manu recentiori margini distincto caractere appositæ. Habes quoque ad oram notulas rubras : *κάν'α'* usque ad *κάν'ιγ'*, easque prima manu tam indistincte tamque inepte conscriptas, ut nullibi cum textu quadrent. Prima invenitur initio Epistolæ Clementis ad Jacobum ex adverso, ultima in margine hom. I, 6, sub finem. Nullæ capitum sectiones. Orthographia haud raro solæca : *κρίττορα, κυβερνήτης, γυμνιτεύοντες, θεώτητι, τρομότως, κελσθεσθαι, ἐπιστήται, ὑποργεῖν p. ὑπουργεῖν, αἰρῶν p. ἐρῶν, καιρόν p. κερόν, ὑφέξειν p. ὑφέξειν, λοιποῦν p. λυποῦν, ἠύχαρισθησα p. ἠύχαριστήσα, φερρωθελς p. φερρωθελς, ἄδει p. ἄδη. Multas, quæ etiam in hoc codice reperiuntur, lacunas uncis criticis inclusi conjectandoque explevi.*

LITTERÆ EXPLICATÆ.

- O, Ott. — Codex Ottobonianus 445.
 C, Cl — Cotelerius, Cotelerii (Ed. Lut. Paris. 1672.)
 D — Davisius.
 Cl — Clericus (Ed. Amstelædami 1724.)
 S, St — Schweglerus Schwegleri (Ed. Stuttgartiæ 1847.)

CLEMENTIS ROMANI

QUE FERUNTUR

HOMILIÆ VIGINTI.

1-3 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ¹. A

ΠΕΤΡΟΣ ΙΑΚΩΒΩ, τῷ κυρίῳ καὶ ἐπισκόπῳ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων Πατρῶς, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰρήνη εἴη πάντοτε².

I. Εἰδώς σε, ἀδελφέ μου, εἰς τὸ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέρον σπεύδοντα προθύμως, ἀξιῶ καὶ δέομαι, τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ὡς ἐπεμψά σοι βίβλους μηδενὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεταδοῦναι μήτε ὁμοφύλῳ πρὸ πείρας, ἀλλ' ἐάν τις δοκιμασθεὶς ἀξιὸς εὐρεθῆ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν ἀγωγὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν καὶ τοῖς Ἑβδομήκοντα ὁ Μωϋσῆς παρέδωκε τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρεληφόσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀσφαλείας μέχρι τοῦ δεῦρο φαίνεται. Τὸν γὰρ αὐτὸν οἱ πανταχῇ ὁμοεθνεῖς³ τῆς μοναρχίας καὶ πολιτείας φυλάσσουσι κανόνα, κατὰ μηδένα τρόπον ἄλλως φρονεῖν ἢ τῶν εἰς⁴ πολλὰ νεουσῶν Γραφῶν ἐξεδευθῆναι δυναθέντας. Κατὰ γὰρ τὸν παραδοθέντα αὐτοῖς κανόνα τὰ τῶν Γραφῶν ἀσύμφωνα⁵ πειρῶνται μεταρρυθμίζειν, εἰ δὴ τις τυχὸν μὴ εἰδὼς τὰς παραδόσεις ναρκῶ⁶ πρὸς τὰς τῶν προφητῶν πολυσήμους φωνάς· οὐ ἔνεκεν οὐδενὶ διδάσκειν ἐπιτρέπουσιν, ἐὰν μὴ πρότερον μάθῃ⁷ πῶς δεῖ ταῖς Γραφαῖς χρῆσθαι· διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς εἰς Θεὸς, εἰς νόμος, μία ἐλπὶς.

II. Ἴνα γοῦν⁸ τὸ ὅμοιον καὶ παρ' ἡμῖν γένηται τοῖς Ἑβδομήκοντα, ἡμῶν ἀδελφοὶς τὰς βίβλους μου πᾶν κηρυγμάτων ὡς μετὰ τοῦ ὁμοίου τῆς ἀγωγῆς μυστηρίου, ἵνα⁹ καὶ τοὺς βουλομένους τὸ τῆς διδασκαλίας ἀναδέξασθαι μέρος ἐφοδιάζωσιν¹⁰. ἔπει ἐὰν

EPISTOLA PETRI AD JACOBUM (21).

PETRUS JACOBO, domino et sanctæ Ecclesiæ episcopo, ab omnium rerum Patre, per Jesum Christum, pax sit perpetuo.

I. Cum sciam te, frater mi, ad id quod communiter omnibus nobis conducit, alacriter festinare, rogo et precor, ut mearum prædicationum quos ad te misi libros nulli ex gentilibus tradas, neque etiam tribuli, ante experimentum: sed si quis probatus et dignus repertus fuerit, tunc ipsi tradas; secundum eum modum, juxta quem Moyses Septuaginta viris cathedræ suæ successoribus tradidit. Idcirco enim cautionis fructus in hunc usque diem apparet. Eandem quippe de unitate Dei et de vitæ institutione normam observant omnes ubiqueque sint ejus nationis homines; nec ullo modo possunt aliter sentire, aut abripi extra viam Scripturarum, quæ multa innuunt. Nam secundum traditam ipsis regulam Scripturarum dissona nituntur reformare, si quis forte ignarus traditionum ad prophetarum varia significantes voces obtorpescit. Propter quod nemini docere permittunt, nisi prius quo pacto Scripturis sit utendum didicerit. Ideo apud illos est unus Deus, una lex, spes una.

II. Quo igitur simili modo apud nos fiat ac illis Septuaginta, nostris fratribus libros prædicationum mearum pari cum ratione mysterii trade, ut instruant eos qui suscipere munus doctrinæ volunt. Quandoquidem si ita non fit, veritatis sermo noster

VARIÆ LECTIONES.

¹ In Homiliarum codice Bibliothecæ Ottoboniæ æque atque in cod. Cotelerii prior proœmii pars inscribitur: Περὶ τοῦ μὴ ἐκδιδόναι τὰ συντάγματα αὐτοῦ τινὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν διὰ τοὺς παρατηρούντας, nisi quod in cod. C παραποιῶντας. ² εἰρήνη εἴη dedi ex conjectura, ἐν εἰρήνῃ C, ἐν εἰρήνῃ (sic) εἴη O. Cfr. Ep. Clem. ab Jacobum salut. ³ Lectionem ὁμοεθνεῖς erui accentu duce ex O. Exstat et in var. lect. ap. Turrianum Pro Epistolis pontificum iv, 1, v, 23. De Turriani codice vide, quæ Cotelerius notavit in judicio de Clementinorum opere. ὁμοεθνοὶ idem. ⁴ ἢ τῶν εἰς conjectura librarii in marg. O, ὑπὸ τῶν id. in textu cum C. ⁵ Ἀσύμφωνα C, ex conject., σύμφωνα id. in textu, ut O. ⁶ πρὸ O. ⁷ μάθοι C, minus recte. Qui medio ævo cold. descripserunt, ad unum omnes iotacismum sequentes ideoque οἱ diphthongum eodem modo pronuntiantes ac vocalem η, conjunctivo cum optativo perperam misto locos numero fere innumerabiles corruerunt. ⁸ γοῦν accessit ex O et Turr. Deinde C post ἡμῶν ἀδελφοῖς comma ponit, totumque locum ita vertit: Quo igitur simili modo apud nos fiat nostris fratribus, ac illis Septuaginta. S verba illa traxit ad membrum sequens. In O post ἀδελφοῖς commate non distinguitur, neque ante ἡμῶν. ⁹ ἵνα O c. Turr. et var. lect. ap. C, in cuj. textu deest. ¹⁰ ἐφοδιάζειν, ἐφοδιάζωσι C O. Importunum illud ἐφοδιάζειν videtur in textum irrepsisse e margine. ubi notatum fuerat a non incurioso lectore, tanquam insigne verbum. Cfr. hom. II, 38 C.

VARIORUM NOTÆ.

(21) Epist. Petri ad Jacobum. Recte observat Photius Epistolam Petri ad Jacobum pertinere non posse ad Opus cujus initium sit, Ἐγὼ Κλήμης, sive quod Clementis nomen præferat. Ego vero existimo præteritam epistolam aliam esse ab illa Photio memorata, quoniam illa erat de actibus Petri, a Petro ipso

scriptis, et ad Jacobum postulantem missis: hæc vero superiore posterior est, nec de postulatione Jacobi mentionem facit, sed per eam Jacobus monetur, ut prædicationes Petri a Petro missas, caute tradat. Varias lectiones apposui ex Turriano Pro Epistolis pontificum lib. iv, init., et lib. v, cap. 23. Cot.

multas in opiniones dividetur. Porro illud non quasi A
sim propheta scio, sed quod jam initium mali ipsius
viderim. Siquidem nonnulli ex gentibus legalem
meam rejecerunt prædicationem, inimici hominis
legi contrariam quamdam et nugacem doctrinam
amplexi. Atque hæc superstite me tentaverunt ali-
qui, variis interpretationibus verba mea transfor-
mare, ad eversionem legis; quasi ego etiam ita
sentiam, non audeam tamen libere profiteri: quod
absit! Id enim repugnare est Dei legi, a Moyse pro-
late, et a Domino nostro testimonium habenti de
perpetua sua duratione: quoniam sic dixit: *Cælum
et terra transibunt: iota unum aut unus apex non
præteribit a lege*^a. Illud autem dixit, ut omnia eve-
nirent. At illi nescio quo modo audisum meum com-
pertum habentes, quæ ex me audierunt verba, mel-
lius me qui ea locutus sum, aggrèdiuntur interpre-
tari; dicentes iis quos instituunt, id esse senten-
tiam meam, quod ego ne quidem cogitavi. Si au-
tem me adhuc vivo talia ementiri audent, quanto
magis post me idem audebunt facere, qui post me
erunt?

τολμῶσι καταψεύδεσθαι, πόσω γε μᾶλλον μετ' ἐμὲ

III. Ne igitur quid hujusmodi contingat, eapro-
pter oravi et deprecatus sum, mearum prædicationum
quæ ad te misi volumina nemini ante pericu-
lum factum tradas, neque tribuli, neque alienigenæ;
verum si quis post probationem dignus repertus
fuerit, tunc ipsi ex institutione Moysis concedas,
juxta quam Septuaginta viris qui cathedram illius
exceperunt, dedit: ut sic fidem servant et ubique
veritatis canonem tradant, cuncta interpretati ad
traditionem nostram, et ne ipsi ab imperitia pertra-
cti, ab animi conjecturis in errorem inducti, alios
in eandem perditionis foveam adducant. Et quidem
quæ mihi videbantur, pulchre tibi significavi: quod
vero tibi placebit, Domine mi, decenter exsequere.
Vale.

CONTESTATIO PRO HIS QUI LIBRUM ACCIPIUNT.

I. Itaque Jacobus, lecta epistola, convocavit pre- D
sbyteros, cumque illis legisset, ait: necessario et
congruenter de veritate stabilienda noster admonuit
Petrus, ut prædicationum suarum nobis missos li-
bros nemini temere concedamus, tantum viro bono

^a Marc. xiii, 31; Matth. v, 18.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Ita O c. Turr. ὡς ὁ προφήτης C. ¹² Μωϋσέος O.
tionis Fragmento. ¹³ Pro οὐδέ lacuna in Fragmento.
c. Turr., ποιήσουσιν C. ¹⁴ Μωϋσέος O et Fragm.
Inscriptio, neque locus ei relictus. ¹⁵ Ἰακώβος O.

VARIORUM NOTÆ.

(22) *Νόμιμον κήρυγμα*, etc. Cave tibi ab Ebio-
nismo. Cot.

(23) *Διαμαρτυρία*. Redolet, mea quidem sententia,
hujusmodi contestatio χρύψιν primorum hæretico-
rum, quam illi didicerant a paganis, et a Judæis
Essenis. Videsis præcipue Irenæum lib. i, cap. 23;

μη οὕτως γένηται, εἰς πολλὰς γνώμας ὁ τῆς ἀλη-
θείας ἡμῶν διαιρεθῆσεται λόγος. Τοῦτο δὲ οὐχ ὡς προ-
φήτης ¹¹ ὦν ἐπίσταμαι· ἀλλ' ἤδη αὐτοῦ τοῦ κακοῦ
τὴν ἀρχὴν ὄρων. Τινὲς γὰρ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν τὸ δι' ἐ-
μοῦ νόμιμον ἀπεδοκίμασαν κήρυγμα (22), τοῦ ἐχθροῦ
ἀνθρώπου ἀνομιὰν τινα καὶ ψευδαίωδη προσηκάμενοι
διδασκαλίαν. Καὶ ταῦτα ἐπι μου περιόντος ἐπεχείρη-
σάν τινες, ποικίλαις τισὶν ἐρμηνείαις τοὺς ἐμοὺς λό-
γους μετασηματίζουσιν, εἰς τὴν τοῦ νόμου κατάλυσιν·
ὡς καὶ ἐμοῦ ⁵ αὐτοῦ οὕτω μὲν φρονούντος, μὴ ἐκ παρ-
ρήσιας δὲ κηρύσσοντος· ὅπερ ἀπίη. Τὸ γὰρ τοιοῦτο
ἀντιπράσσειν ἐστὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ τῷ διὰ Μωϋ-
σέως ¹² ῥηθέντι· καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν μαρτυρη-
θέντι περὶ τῆς αἰδίου αὐτοῦ διαμονῆς, ἐπεὶ οὕτως εἶ-
πεν· *Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· ἰῶτα ἐν*
ἢ ἓν κεραιὰ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου. Τοῦτο
δὲ εἶρηκεν, ἵνα τὰ πάντα γίνηται. Οἱ δὲ οὐκ οἶδα πῶς
τὸν ἐμὸν νοῦν ἐπαγγελλόμενοι, οὗς ἤκουσαν ἐξ ἐμοῦ
λόγους, ἐμοῦ τοῦ εἰπόντος αὐτοὺς φρονιμώτερον, ἐπι-
χειροῦσιν ἐρμηνεύειν ¹³, λέγοντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν κατ-
ηγουμένοις, τοῦτο εἶναι τὸ ἐμὸν φρόνημα, ὃ ἐγὼ
οὐδὲ ¹⁴ ἐνεθυμήθην. Εἰ δὲ ἐμοῦ ἐπι περιόντος τοιαῦτα
ποιεῖν οἱ ¹⁵ μετ' ἐμὲ τολμήσουσιν;

III. Ἴνα οὖν μὴ τοιοῦτόν τι γένηται, τούτου ἕνεκα
ἤξισα καὶ ἐδεήθην, τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ἅς ἐπεμ-
ψά σοι βιβλίου μὴδὲν μεταδοῦναι, μήτε ὁμοφύλῳ,
μήτε ἀλλοφύλῳ, πρὸ πείρας, ἀλλ' ἐάν τις δοκιμασθεὶς
ἄξιός εὐρεθῇ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν Μωϋσέως ¹⁶ ἀγω-
γὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν τοῖς Ἑβδομήκοντα παρέ-
δωκε τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρεληφόσιν· ἵνα οὐ-
τως τὰς πίστεις φυλάξωσι καὶ πανταχῇ τὸν τῆς ἀλη-
θείας κανόνα παραδώσιν, ἐρμηνεύοντες τὰ πάντα
πρὸς τὴν παράδοσιν ἡμῶν, καὶ μὴ αὐτοὶ ὑπὸ ἀμα-
θείας ¹⁷ κατασπώμενοι, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν στο-
χασμῶν εἰς πλάνην ἐλκόμενοι, ἄλλους εἰς τὸν ὅμιον
τῆς ἀπωλείας ἐνέγκωσι βόθυον. Καὶ τὰ ⁶ μὲν
ἐμὸι δόξαντα καλῶς ἐσήμανά σοι, τὸ δὲ σοι δοκοῦν,
κύριέ μου, πρεπόντως ἐπιτέλει. Ἐῤῥωσο.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ (23) ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΩΝ ¹⁸.

I. Ἀναγνοὺς οὖν ὁ Ἰακώβος ¹⁹ τὴν ἐπιστολὴν, μετε-
καλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ αὐτοῖς ἀναγνοὺς
ἔφη· Ἀναγκάτως καὶ πρεπόντως περὶ τῆς ἀληθείας
ἀσφαλιζέσθαι ὁ ἡμέτερος ὑπέμνησε Πέτρος, ὅπως τὰς

¹³ ἐρμηνεύειν addunt O et Turr., deest in præfa-
tionis Fragmento. ¹⁴ οἱ om. Fragm. Tum τολμήσουσιν O et Fragm.
¹⁵ ἀμαθίας O et Fragm. ¹⁶ Nulla in O et Fragm.

Tertullianum initio Operis *adversus Valentinianos*;
Porphyrium, *De abstinentia*, lib. iv, cap. 13; et Vet-
tium Valentem citatum a Seldeno tum in *Marmo-
ribus Arundellianis*, p. 151, tum *De diis Syris*, p. 55;
itemque Julium Firmicum, in *Præfat. lib. vii Ma-
thescos*. Id.

τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων διαπεμφθεῖσας ἡμῖν βίβλους **A** μηδενὶ μεταδώσωμεν ὡς ἔτυχεν, ἢ ἀγαθῷ τινι καὶ εὐλαβεί, τῷ καὶ διδάσκειν αἰρουμένῳ ἔμπεριτόμῳ τε ὄντι πιστῷ (24), καὶ ²⁰ ταῦτα μὴ πάντα ὁμοῦ, ἵνα, ἐὰν ἐν τοῖς πρώτοις ἀγνώμων φωραθῆ, τὰ δεύτερα μὴ πιστευσθῆ. Διὸ μὴ ἔλαττον ἔτεσιν ἐξ δοκιμαζέσθω· καὶ εἰθ' οὕτως, κατὰ τὴν Μουσειῶς ἀγωγὴν, ἀγαγόντα αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν ἢ πηγὴν (25), ὅπερ ἐστὶ ζῶν ὕδωρ, ἔνθα ἡ τῶν ²¹ δικαίων γίνεται ἀναγέννησις, μὴ ὀρκί-σαι, ἐπεὶ μὴ ἔξεστιν, ἀλλὰ στήναι αὐτῷ κελεῦσαι πρὸς τῷ ὕδατι καὶ ἐπιμαρτύρασθαι, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀναγεννώμενοι κελευσθέντες ἐποίησαμεν τοῦ μὴ ἁμαρτεῖν χάριν.

II. Λεγέτω δέ· Μάρτυρας ἔχοιμι οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς ²² τοῦτοις δ' ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα **7** οὗ ἄνευ **B** οὐκ ἀναπνέω, ὡς αἰεὶ ὑπήκοος ἔσομαι τῷ τὰς βίβλους μοι ²³ τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ αὐτὰς τὰς βίβλους, ἃς ἂν μοι δῶ, οὐ μὴ μεταδῶ τινι κατ' οὐδένα τρόπον, οὐ γράψας, οὐ γεγραμμένον δοῦς, οὐ γράφοντι ²⁴ ἀνα-διδούς, οὐκ αὐτὸς, οὐ δι' ἄλλου, οὐ δι' ἄλλης τινὸς ἀγω-γῆς ἢ ὁδοῦ ἢ μηχανῆς, ἢ ἀμελῶς ²⁵ φυλάσσων ἢ τι-θῶν ἢ νεύων ἢ ἄλλω οἰφθήποτε τρόπῳ ἢ ἐπινοίᾳ ἐτέρῳ αὐτὰ μεταδιδούς. Πλὴν ἐὰν ²⁶ δοκιμάσω τινὰ ἄξιον, ὡς αὐτὸς ἐκρίθην, ἢ καὶ πλείον δοκιμάσας, πλὴν οὐκ ἔλαττον ἔτεσιν ἐξ· τῷ τε ²⁷ εὐλαβεί καὶ ἀγαθῷ, διδά-σκειν ἐπαναιρουμένῳ, ὡς παρέλαθον, παραδώσω, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπισκόπου μου ²⁸ γνώμῃ ποιησάμε-νος.

III. Ἄλλως δὲ οὐδ' ἂν τέκνον ἢ ἀδελφός ²⁹ ἢ φίλος **C** ἢ ἄλλως πῶς ποτε γένους μοι ἀνήκων, ἐάνπερ ἀνά-ξιός ἢ, τοῦδε μὴ μεταδοῦναι χάριν, ὡς οὐ προσῆ-κεν ³⁰. Οὕτε ἐπιβουλὴν φοβηθήσομαι, οὐ δῶροις κολα-μουθήσομαι· ἀλλ' εἰ καὶ δόξειε μοι ποτε τὰ διδόμενά μοι τῶν κηρυγμάτων βιβλία μὴ ἀληθῆ εἶναι, οὐδ' οὕ-τως μεταδώσω, ἀλλ' ἀπαδώσω. Ἀποδημῶν δὲ σὺν ἐμοὶ αὐτὰ κομίσω, ἅπερ ἂν τύχῃ κεκτημένος. Εἰ δὲ μὴ βουληθῶ μετ' ἐμαυτοῦ ³¹ αὐτὰ περιφέρειν, ἐπὶ τῆς οἰκίας μου εἶναι αὐτὰ οὐκ ἔάσω, ἀλλὰ τῷ **S** ἐπι-σκόπῳ μου τῷ τὴν αὐτὴν ἔχοντι πίστιν καὶ ἀπὸ τῶν

et religioso, quique docere voluerit, ac sit fidelis circumciscus; eosque non cunctos simul: quo, si in prioribus improbus inventus fuerit, posteriores in fidem suam non accipiat. Quare non minus annis sex comprobetur: sicque postea, secundum Moysis institutionem, qui libros traditurus est adducat eum ad flumen aut fontem, qui est aqua viva, ubi justorum fit regeneratio; et non quidem ad jusjurandum adigat, quoniam non licet, sed jubeat ipsum astare juxta aquam, et contestari, sicut et cum renascere-mur, jussi fecimus, nos non peccaturos.

II. Dicat autem: Testes habeam caelum, terram, aquam, quibus omnia continentur, atque insuper his omnibus aerem quoque, qui universa pervadit ac sine quo non respiro, quod semper obediens ero illi, qui hos mihi praedicationum libros largitur, quodque hos libros, quos mihi dederit, nemini ullo pacto tradam, non scribam, non scriptos dabo, non scripturo dedam; non ipse, non per alium, nec per aliam quamdam rationem, vel fraudem vel machinam; aut indiligenter custodiam, vel alteri sistens vel permittens, aut alio quocunque modo vel consilio ea scripta alteri concedens. Nisi si aliquem probavero dignum, quemadmodum ipse judicatus sum, vel adhuc magis exploravero, certe non minus annis sex: pio et hono, docendi munus capessenti, sicut ego accepi, tribuam, idque ex episcopi mei sententia faciam.

III. Aliter neque si filius sit aut frater, aut amicus, aut alio quolibet modo ad genus meum pertinens, si indignus exstiterit; ejus gratia non tradam; ut non decet. Nec vero insidias formidabo; non muneribus deliniam. Sed et si aliquando donata mihi praedicationum volumina non esse vera mihi videbuntur, neque sic largiar, sed reddam. Cum autem peregre profectus fuero, ipsa portabo mecum, quaecunque possedero. Quod si noluerim ea mecum circumferre, in domo mea esse non permittam, sed episcopo meo eandem fidem profitenti

VARIAE LECTIONES.

²⁰ καὶ οὐ **O** ultima voce subnotata. ²¹ τῶν inserui c. **O** et **Fragm.** ²² πρὸ **O** et **Fragm.** Tum δὲ ἅπασιν **C.** ²³ Ita **Ottob. ms.**, ut maluit **S**, qui quidem edidit μου c. **C.** Tum αὐτὰς μου **S**, αὐτὰς μοι **C.** ²⁴ **S** prononit γράφοντι· **Lectionem vulg.** confirmant **O** et **Fragm.** Dein οὐδ' ἄλλου, οὐδ' ἄλλης **O.** ²⁵ ἀμελῶς **Fragm.** Dein dedi ἢ τιθῶν ἢ νεύων c. **O** et **Fragm.**, quo evitetur tautologia Clerici **Lectionis** ἢ τι προστι-θεῖς (ἢ τιθῶν **C**) ἢ νοθεύων, et enuntiationis finis habeat, ad quod quadret. ²⁶ ἂν **C.** ²⁷ τότε **C.** ²⁸ μου subjuncti c. **O.** ²⁹ Scribendum, ut videtur, οὐδ' ἂν τέκνον ἢ ἢ ἀδελφός. In sequentibus excidit verbum, a quo pendeat infinitivus μεταδοῦναι **S.** **Lectionem vulg.** exhibet **O.** ³⁰ **S** conj. προσῆκον. ³¹ Ita **S.** μεθ' ἐαυτοῦ **O** c. **C.**

VARIORUM NOTÆ.

(24) Ἐμπεριτόμῳ τε ὄντι πιστῷ. Quasi incircumciscus non posset esse fidelis et Christianus: quem errorem Ebionitæ alique heretici errabant. **Cor.**

(25) Ἀγαρόντα αὐτὸν ἐπὶ ποταμῶν ἢ πηγῶν. In hæresi Ebionæorum **S. Epiphanius cap. 17**: "Ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέσοι, ἢ ὑπὸ ἐρπετοῦ δηληθείη, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα, καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐκωνυμίας τὰς ἐν τῷ Ἠλθαί, τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τοῦ τε ἀλλοῦ καὶ τοῦ ὕδατος, τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, φασι, καὶ τοῦ ἄρτου καὶ

ἐλαίου. Καὶ ἀρχεται λέγειν, βοηθῆτέ μοι, καὶ ἀπαλάξσατε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἄλγημα. Quoties enim aliquis illorum in morbum incidit, aut u serpente morsus est, ad aquas descendit; et appellationes omnes quas Elthai complexus est, invocat, cæli, videlicet, ac terræ, salis et aquæ, ventorum, et angelorum, ut vocant, justitiæ; panis item et olei. Tuncque ita dicit: Adeste mihi, ac dolorem a me depellite. Qui et legendus hæresi **19 Ossensorum, cap. 1, conferendusque cum iis quæ hic habes num. 2 et 4. Id.**

et ab hisdem proficiscenti commendabo. Si vero contigerit me ægrotare ac mortem vereri, si absque liberis fuero, similiter agam. Sed et si moriar, filium habens indignam aut nondum capacem, pariter faciam. Scilicet committam meo episcopo, ut si puer adultus fide dignus fuerit, ille tanquam paternum depositum filio reddat, juxta modum contestationis.

IV. Quod autem ita facturum sim, iterum secundo contestor cœli, terram, aquam, quæ omnia complectantur, insuperque his omnibus cuncta pervagantem aerem, sine quo non spiro, quod perpetuo obtemperabo ei, qui libros mihi prædicationum tribuit, et observabo secundum universa quemadmodum contestatus sum, aut adhuc magis. Itaque mihi pacta servanti pars erit cum sanctis: agenti vero contra ea quæ pactus sum inimica mihi sit rerum universitas et cuncta peragrans æther quique est super omnia Deus, quo melior, quo major nullus. Si etiam in cognitionem veniam alterius Dei, hunc quoque nunc juro, me aliter non acturum, sive ille existat, sive ille non existat. Ad hæc omnia, si fallam, ero execrandus, vivens et mortuus, atque æterno puniar supplicio. Et post hoc panem ac sal cum largitore sumat.

V. Hæc Jacobo dicente presbyteri timore impaluerunt. Conspicatus ergo Jacobus quod vehementer metuerent, ait: Audite me, fratres et conservi. Si libris unicuique temere præbuerimus, illique a viris quibusdam audacibus corrumpantur, aut interpretationibus pervertantur, sicut jam quosdam fecisse audiistis, restabit ut qui plane veritatem quaerunt, semper errent. Quocirca præstat, ut libri apud nos maneant, tradamusque eos cum omni supradicta cautione iis qui pie vivere aliosque salvos facere cupiunt. Ac si aliquis post hanc contestationem aliter agat, merito in æternum supplicium incidet. Qua enim ratione qui aliorum perditionis causa existit, ipse non peribit? Cum ergo presbyteri sententia Jacobi delectati fuissent atque dixissent: Benedictus sit qui te, ut cunctorum præsciis, pulchre nobis constituit episcopum: hæc, inquam, cum dixissent, surgentes precati sumus universorum Patrem ac Deum; cui gloria in sæcula. Amen.

EPISTOLA CLEMENTIS AD JACOBUM.

CLEMENS JACOBO domino et episcoporum episcopo, regenti autem Hierosolymam sanctam Hebræo-

INTERPRETATIO RUFINI.

CLEMENS JACOBO fratri Domini, et episcopo episcoporum, regenti Hebræorum sanctam Ecclesiam^m,

VARIÆ LECTIONES.

³² παρακαθῆσομαι O. ³³ Ita O et ex conject. C, νομῆσαι id. in textu. ³⁴ ἀποδώσει O. ³⁵ μαρτυρίας O. ³⁶ πρό O. ³⁷ μου C. ³⁸ ὅσα C. Subinde scripsi ἢ καὶ c. O, ut jam conj. S. ei καὶ C. ³⁹ οὐδ' εἰς C. ⁴⁰ ὑπόνοιαν C. Postea εἶπε O. ⁴¹ δέ C. Tum ψεύσομαι O c. S, ψεύσομαι C. ⁴² ὕδατος O. ⁴³ ἀγωνιάσαντες C. ⁴⁴ φίλοι O. Deinceps εἵπαυον παρασχωμένον C. ⁴⁵ Ita S, αὐτοὶ C, αὐταὶ O. ⁴⁶ εὐσεβῶς adjeci c. O. ⁴⁷ Πατέρι C. ⁴⁸ Post hæc in O subscriptio: ὄρκος. ⁴⁹ ἀπὸ Ῥώμης O rubro caractere in marg. salutationi exadversum, et C. ⁵⁰ fratri domini versio Latina Rufini.

VARIORUM NOTE.

(26) Duplex est circa hanc epistolam opinio veterum. Prima Rufini præfatione ad *Recognitiones*,

αὐτῶν ὀρωμένῃ παρακαταθήσομαι³². Εἰ δὲ καὶ τύχοι με νοσῆσαι³³ καὶ τὸν θάνατον ὑποπεύσαι, ἐὰν ἀτεκνος ὦ, ὁμοίως ποιήσω. Ἄλλ' εἰ καὶ τελευτῶ, τέκνον ἔχων οὐκ ἄξιον ἢ μηδέπω δυνάμενον, ὁμοίως ποιήσω. Τῷ γὰρ ἐπισκόπῳ μου παρακαταθήσομαι, ἵνα εἰ μὲν τύχοι ἐφ' ἡλικίας γενόμενος ἄξιός εἶναι τῆς πίστεως, ὡς πατρῶν παρακαταθήκην τῷ τέκνῳ ἀποδώσῃ³⁴ κατὰ τὸν τῆς διαμαρτυρίας³⁵ λόγον.

IV. Ὅτι δὲ οὕτως ποιήσω, πάλιν τὸ δεύτερον διαμαρτυρομαι οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς³⁶ τοῦτοις ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα, οὗ ἄνευ οὐκ ἀναπνέω, ὡς αἰεὶ ὑπήκοός εἰσομαι τῷ τὰς βίβλους μοι³⁷ τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ φυλάξω κατὰ πάντα ὡς³⁸ διαμαρτυράμεν, ἢ καὶ τι πλεῖον. Φυλάσσουντι οὖν μοι τὰ: συνθήκας μέρος ἔσται μετὰ τῶν ὁσίων, ποιήσαντι δὲ παρ' ἡμῶν συνεθέμην, ἐχθρὸν εἴη μοι τὸ πᾶν καὶ ὁ διὰ πάντων διήκων αἰθὴρ καὶ ὁ ὑπὲρ τὰ ὅλα Θεός, οὗ κρείττων, οὗ μείζων οὐδεὶς³⁹. Ἄλλ' εἰ καὶ εἰς ἑτέρου Θεοῦ ἐπίνοιαν⁴⁰ ἰγένωμαι, κάκεινον νῦν ὀνομαζόμενος οὐκ ἄλλως ποιήσω, εἰτ' ἔστιν, εἰτ' οὐκ ἔστιν. Πρὸς τοῦτοις δ'⁴¹ ἅπασιν εἰ ψεύσομαι, κατάθεμα ἔσομαι ὧν καὶ θανάτων, καὶ αἰωνίῳ κολασθῆσομαι κολάσει. Καὶ μετὰ τοῦτο ἔρτου καὶ ἄλατος⁴² μετὰ τοῦ παραδιδόντος μεταλαβέτω.

V. Ταῦτα τοῦ Ἰακώβου εἰπόντος ὠχρίασαν ἀγωνιάσαντες⁴³ οἱ πρεσβύτεροι. Συνιδὼν οὖν ὁ Ἰακώβος, ὅτι λίαν πεφρόθηται, εἶρη: Ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι⁴⁴. Ἐὰν τὰς βίβλους πᾶσιν ὡς εἵπαυον παρασχωμένον, καὶ αὐτὰ⁴⁵ ὑπὸ τλημῶν ἀνδρῶν τινων νοθευθῶσιν ἢ ταῖς ἐρμηνείαις διαστραφῶσιν, ὡς ἤδη τινὰς ἤκουσατε πεποιηκότας, ἔσται λοιπὸν καὶ τοῖς ὄντως τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσιν αἰεὶ πλανᾶσθαι. Διὸ ἄμεινον παρ' ἡμῶν αὐτὰς εἶναι, καὶ μεταδιδόναι μετὰ πάσης τῆς προειρημένης ἀσφαλείας τοῖς θέλουσι ζῆν εὐσεβῶς⁴⁶ καὶ ἄλλους σώζειν. Εἰ δὲ τις μετὰ τὸ οὕτως διαμαρτυράσθαι ἄλλως ποιήσῃ, εὐλόγως αἰωνίᾳ ὑποπεσεῖται κολάσει. Τίνι γὰρ λόγῳ ἄλλων ἀπωλείας αἴτιος γενόμενος αὐτὸς οὐκ ἀπολείται; τῶν οὖν πρεσβυτέρων ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβου γνώμῃ ἡσθέντων καὶ εἰπόντων εὐλόγηται ὁ σε ὡς πάντα προειδὼς καλῶς ἡμῶν καταστήσας ἐπίσκοπον καὶ ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν ἡγεθῆντες προσηυξάμεθα τῷ τῶν ὁσίων Πατρὶ⁴⁷ καὶ Θεῷ ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν⁴⁸.

D

10 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ⁴⁹ (26).

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΩ, τῷ κυρίῳ⁵⁰ καὶ ἐπισκόπῳ

ἐπισκόπων (27), διέποντι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἁγίαν Ἰουδαίαν⁵¹ Ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προνοίᾳ ἰδρυθείσας καλῶς, σὺν τε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνην εἴη⁵² πάντοτε.

I. Γνωρίζω σοι, κύριέ μου, ὅτι Σίμων, ὁ διὰ⁵³ τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ τὴν ἀσφαλεστάτην αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ὑπόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιος⁵⁴ εἶναι ὀρισθεὶς καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ ἀψευδεὶ στόματι μετονομασθεὶς Πέτρος· ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ὁ τῶν ἀποστόλων πρῶτος, ὃ πρῶτον⁵⁵ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψεν· ὃν ὁ Χριστὸς εὐλόγως ἐμακάρισεν· ὁ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς καὶ συνέστιος καὶ συνοδοίπορος· ὁ καλὸς⁵⁶ καὶ ἰσχυρὸς μαθητὴς· ὁ τῆς δύσεως τὸ σκοτεινότερον τοῦ κόσμου μέρος ὡς πάντων ἰκανώτερος φωτίσαι κελευσθεὶς καὶ κατορθῶσαι δυνήεις, — καὶ δι' ἡμέρας πρὸς τὸν Ἰησοῦν λέγων, μὴ βουλόμενος⁵⁷ ἱστημεν τὸ λυποῦν⁵⁸, ὃ ἐξ ἀνάγκης κἂν βραδύ πάντως εἴπειν με δεῖ; — οὗτος αὐτὸς, διὰ τὴν ἡμετέραν πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν σαφῶς,

A rum Ecclesiam, omnesque quæ ubique Dei providentia pulchre fundatæ sunt, cumque presbyteris ac diaconis et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. Notum tibi sit, domine mi, quod Simon, qui propter veram fidem et firmissimam doctrinæ suæ basim Ecclesiæ fundamentum esse definitus est, atque ob id ab ipso Jesu ore non fallaci transnominatus est Petrus; primitiæ Domini nostri; apostolorum primus, cui primo Pater Filium revelavit; quem Christus merito beatum prædicavit; vocatus et electus et victor et comes; bonus ac probatus discipulus; qui Occidentis obscuriorem mundi plagam, ut omnium magis idoneus, illustrare præceptus est, atque id recte perficere potuit. Sed quousque sermonem protraho, nolens significare quod triste est, quod necessario, licet tarde, omnino dicere me oportet? Illic ipse, ob immensam erga homines charitatem, clare, palam, repugnante licet

INTERPRETATIO RUFINI.

in Hierosolymis; sed et omnes Ecclesiæ quæ ubique Dei providentia fundatæ sunt; cum presbyteris et diaconibus, et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. Notum tibi facio, Domine, quia Simon Petrus, qui veræ fidei merito et integræ prædicationis obtentu fundamentum esse Ecclesiæ definitus est; qua de causa etiam Domini ore divino cognominatus est Petrus; qui fuit primitiæ electionis Domini; apostolorum primus; cui et primo Deus Pater Filium revelavit; cui et Christus competenter beatitudinem contulit; qui et vocatus est, et electus, conviva Domini, et comes effectus, tamquam bonus et probatissimus discipulus; qui Occidentis obscuriorem mundi plagam, velut omnium potentior, illuminare præceptus est, quique et integre potuit implere præceptum. Sed quousque sermonem protraho, fugiens indicare quod triste est; quod quidem necesse est, licet tarde, proferre? Illic denique ipse Petrus, qui pro immensa charitate, quam erga omnes homines gerebat, palam cum omnifiducia, adversante etiam tyranno, totius mundi bonum prædicare non destitit, et regem omnium sæculorum per orbem terræ, et usque ad ipsius Romanæ hujus urbis notitiam, ut etiam ipsa salvaretur, invexit: hic, inquam, pro pietate pati volens præsentem vitam finivit.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ Ἰουδαίαν om. var. lect. ap. C, et O. ⁵² εἰς var. lect. ap. C. ⁵³ διὰ c. O. Deest in textu Coelerii, qui quidem subjunxit: *Supple διὰ ex Vita S. Clementis, prout habetur in codice Regio 804. Ea Vita ex illo codice sæpe a nobis citabitur, continet autem tum Clementinam Epitomen, impressa antiquiorem, additis non paucis ex opere Clementinorum, sed innoxiiis, tum plurima ex Epistola hac, tum Martyrium Clementis, quod edendum curavimus.* Et Ruf. legit ut O. ⁵⁴ Ita O et ex conject. C, in euj. textu θέμελιος. Et cod. Reg. 804 et Ruf. θεμέλιος. Cfr. hom. xvii, 19. ⁵⁵ πρῶτον O, cui et primo Ruf. ⁵⁶ ὡς καλὸς Ruf. ⁵⁷ λυποῦν O.

VARIORUM NOTÆ.

eam post *Recognitionum* libros fuisse scriptam; altera Photii cod. 112, 113, esse dedicationem Operis quod actus Petri, et disputationes cum Simone, nec non recognitionem Clementis ejusque patris ac fratrum complectebatur. E quibus duabus sententiis posteriorem malim amplecti: partim ex auctoritate ms. hujusce nostri *Clementinorum*, et alterius codicis de quo infra: partim ab RR. PP. *Carmelitarum Excalceatorum* libro, in quo inter Rufini præfationem et *Recognitiones* collocatur epistola: tum denique quia declaratur ad finem epistolæ, post eam sequi librum de Clemente disserentem, ejusque peregrinationibus cum Petro, aliisque usque ad pueritiæ cogitationes, ac de sermonibus atque actibus Petri, ita inscriptum, Κλήμεντος τῶν Πέτρον ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή. Latine Rufino, *Clementis Itinerarium prædicationis Petri*. Idem autem hoc habent argumentum *Recognitiones* et *Clementina*; idemque titulus præfigitur, Græcus, *Clementinorum* hemiliis, Latinus, *Recognitionibus* cod. Thuan. Sed obijci potest pro Rufino: Epistolæ num. penult. præcipitur Clementi, ut Jacobo narret etiam mortem Petri; qua de morte nihil dicitur in *Recognitionibus*. Respondeo, de *Recognitionibus*, nos habere Opus imperfectum, sive eo

modo relictum ab auctore, seu potius injuria temporum amissum. Quod vero ad *Clementina* spectat, similiter aio, abesse a ms. Regio finem operis, ibique forsitan actum fuisse de morte apostoli Petri. Addi potest quod horum apocryphorum scriptor vel plura promiserit quam peregerit, vel promissis satisfecerit alio libro, forte *Periodis Petri*. Cor.

(27) Ἐπισκόπων ἐπισκόπων. Consule Savaronem ad Sidonii epistolam 4, libri vi; in qua Lupus episcopus Tricassinus appellatur Pater patrum et episcopus episcoporum et alter sæculi sui Jacobus. Sed et Arnobio in psalmum cxxxviii Petrus est Episcopus episcoporum; Rufino *Historiæ Eusebiana* lib. ii, cap. 4, Jacobus, apostolorum episcopus; Græcis abbatibus et monachis multis in concilio Lateranensi sub Martino I, secretario 2, Martinus papa, sacerdos sacerdotum et Pater patrum; auctori *Questionum ad orthodoxos* apud Justinum, cap. 119, Paulus, Πατέρων πατῆρ· ut et Gregorius Nyssenus concilio Nicæno ii, actione 6, et Clemens noster Anastasio Sinaitæ, quæst. 96, p. 326. Denique a Maximo in *Disputatione cum Pyrrho*, Clemens Alexandrinus, philosophus philosophorum dicitur. Id.

malo, futurum bonum toti mundo ut indicaret regem, hucusque Romam veniens, et Deo placita doctrina salvans homines, ipse præsentem vitam per vim cum morte commutavit.

II. In ipsis autem diebus, quibus brevi moriturus erat, congregatis fratribus, subito apprehensa manu mea consurgens, coram ecclesia dixit: Audite me, fratres et conservi: Quoniam, sicut edoctus sum ab eo, qui misit me, Domino et magistro Jesu Christo, dies mortis meæ appropinquat, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui meam sermonum cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes exstitit, sicque omnes sermones meos audivit: breviter dicam, qui in omnibus tentationibus meis particeps, in fide perseverans inventus est: quem plus cæteris expertus sum religiosum, humanum, castum, eruditum, temperantem, bonum, justum, patientem, et scientem fortiter ferre nonnullorum catechumenorum ingratum animum. Quocirca ipsi trado ligandi et solvendi potestatem, ut quodcumque in terris ordinaverit, sit decretum in cælis. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet quod oportet solvi, tanquam qui Ecclesiæ regulam noverit. Ipsam ergo audite, ut scientes quod, qui contristaverit veritatis præsidem, peccat in Christum, et universorum Patrem irritat: quapropter non vivet. Cæterum ipsum præsidem oportet medici locum tenere, non autem feræ bestiæ furorem habere.

III. Hæc illo dicente, ego procidens rogabam eum, cathedræ honorem et potestatem deprecans. At ille

INTERPRETATIO RUFINI.

II. In ipsis autem diebus, quibus vitæ finem sibi imminere præsensit, in conventu fratrum positus, apprehensa manu mea repente consurgens, in auribus totius Ecclesiæ hæc protulit verba: Audite me, fratres et conservi mei: Quoniam sicut edoctus sum ab eo qui misit me Domino et Magistro meo Jesu Christo, dies mortis meæ instat, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui soli meæ prædicationis et doctrinæ Cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, et per hoc veritatem totius meæ prædicationis agnovit, qui in omnibus tentationibus meis socius exstitit, fideliter perseverans; quem præ cæteris expertus sum Deum colentem, homines diligentem, castum, discendi studiis deditum, sobrium, benignum, justum, patientem, et scientem ferre nonnullorum etiam ex his qui in verbo Dei instruuntur injurias. Propter quod ipsi trado a Domino mihi datam potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et in cælis. (31) Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesiæ regulam noverit. Ipsum ergo audite, scientes quia quicumque contristaverit doctorem veritatis, peccat in Christum, et Patrem omnium exacerbat Deum, propter quod et vita carebit. (32) Ipsum autem qui præest cæteris, oportet medici vicem agere, et non feræ bestiæ furore commoveri.

III. Hæc eo dicente, ego procidens ad pedes ejus, rogabam, excusans me, et declinans honorem cathedræ, vel potestatem. At ille respondens: Pro hoc, inquit, ne me rogaveris: hoc enim fieri statutum est

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ πονηροῦ αἰῶνος Ruf. et cod. Reg. 804. Tum ἐσομένου (*futuri sæculi*) conj. C. Dein dedi μνηῦσαι c. O et Ruf., μνηῦσας C. ³¹ Leg. τῆς Ῥώμης S. ³² προκαρτερῶν O. ³³ πλείω C. ³⁴ τῆς adjuncti c. O. ³⁵ τῆς C, ὁ τὸν τῆς maluit S. Et Epit. c. 145 ut O. ³⁶ ἀπέχειν Cl. contra codd. auctoritatem. Deceptus est S de lectione Cotelarii. ³⁷ ἐδέσμεν O.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Αὐτὸς τοῦ βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν. Secutus est auctor Epistolæ errorem eorum qui Petro Jacobum superluisse arbitrabantur: quales exstitisse constat ex *Chronico Alexandrino*, in quo Jacobi mors confertur ad annum primum Vespasiani. Cot.

(29) Κλήμεντα. Qui modestiæ ac verecundiæ leges non ignorat, indigne profecto feret, virum qui Clementem inducere non erubuit, subnexa et alia

δημοσίη, ἐπὶ τοῦ ἐνεστώτος πονηροῦ ³⁰, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν ὄλω τῷ κόσμῳ μνηῦσαι βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ ³¹ γενόμενος, θεοβουλῆτῳ διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους, αὐτὸς τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν (28).

II. Πρὸς αὐταῖς δὲ ταῖς ἡμέραις αἷς ἡμελλε τελευτᾶν, συνηθροισμένων τῶν ἀδελφῶν, αἰφνιδίως λαβόμενός μου τῆς χειρὸς ἐγεγερθεὶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἔφη· Ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι· Ἐπεὶ, ὡς ἐδιδάχθην ἀπὸ τοῦ με ἀποστείλαντος Κυρίου τε καὶ Διδασκάλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ τοῦ θανάτου μου ἡγγίκασις ἡμέραι, Κλήμεντα (29) τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ (30), ᾧ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων πιστεύω καθέδραν, τῷ ἀπ' ἀρχῆς μοι μέχρι τοῦ τέλους συνοδεύσαντι καὶ οὕτως πασῶν μου τῶν ὁμιλιῶν ἐπακούσαντι· συνελθὼν ἐρῶ, ὅς ἐν πᾶσι πειρασμοῖς μου κοινωνήσας τῇ πίστει προσκαρτερῶν ³² εὐρέθη· ὃν πλείων ³³ πάντων πεπειραμαι θεοσεβῆ, φιλόανθρωπον, ἀγνόν, πολυμαθῆ, σώφρονα, ἀγαθόν, δίκαιον, μακροθύμον, καὶ γενναίως εἰδὸτα φέρειν τὰς ἐνλίον τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. Διὸ αὐτῷ μεταδίδωμι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεύειν καὶ λύειν, ἵνα περὶ παντὸς ὃ ἂν ἐξορίσθῃ ἐπὶ τῆς ³⁴ γῆς ἔσται δεδογματισμένον ἐν οὐρανῶν. Δῆσει γὰρ ὃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει ὃ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς Ἐκκλησίας εἰδὸς **12** κανόνα. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, ὡς γρόντες ὅτι ὁ τὸν ³⁵ ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων παροργίζει· οὐ εἶνεκεν οὐ ζήσεται. Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τον προκαθεζόμενον ἱατροῦ τόπον ἐπέχειν ³⁶, οὐ θηρίου ἀλόγου θυμὸν ἔχειν.

III. Αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐγὼ προσπεσὼν ἐπεδέσμεν ³⁷ αὐτοῦ, παραιτούμενος τὴν τῆς καθέδρας τιμὴν

quæ passim per totam epistolam efferuntur, de se nullo pudore narrantem. Cot.

(30) Χειροτονῶ. Epitom. 145: χειροτονῶ σήμερον. Versio Rufini, *ordino*: ubi tamen qui dicitur Abdias, *ordinabo* videtur legisse, *χειροτονῶ* in futuro 2. Cot.

(31) Citatur in Epist. Leodiensium adversus Paschalem II.

(32) Citant Leodienses ibid.

τε καὶ ἐξουσίαν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· Περὶ τούτου με μὴ⁶⁶ ἀξίω· τοῦτο γὰρ γενέσθαι δέδοκται μοι, καὶ ταύτη μάλλον εἰ παραιτῆ· ὅτι ἡ τοιαύτη καθέδρα οὐ φιλοκαθεδρουῦντος πολυμαθοῦς⁶⁷ (33) τὸν λόγον. Δὲς δὲ τὸν κρείττονα (34), ὃς ἐμοὶ σου πλεῖον συνώδευσε, καὶ τῶν λόγων ἐπέχουσσε, καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐκμεμάθηκεν, καὶ οὐκ ἀναγκάσω σε καλῶς ποιεῖν οὐ θέλοντα· ἀλλ' οὐ δυνήσῃ⁶⁸ νῦν τὸν σου κρείττονα παρασχεῖν· σὺ γὰρ δι' ἐμοῦ (35) τῶν σωζομένων ἐθνῶν ἢ⁶⁹ κρείττων ἀπαρχή. Πλὴν καὶ τὸ ἕτερον λόγισαι, ὅτι εἰ⁷⁰ τὸν κίνδυνον τῆς ἀμαρτίας φοβούμενος οὐκ ἀναδέχη⁷¹ τῆς Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν, εὐ⁷² ἰσθι εἰδὼς ὅτι πλεῖον ἀμαρτάνεις, ὅστις τοῖς θεοσεβείν, ὡσπερ πλέουσι καὶ κινδυνεύουσι, βοηθεῖν δυνάμενος, οὐ θέλεις, διασκοπῶν μόνον τὸ ἴδιον καὶ οὐ τὸ κοινῆ πάσι συμφέρον. **13** Ὅτι δὲ τὸν κίνδυνον πάντως ἀναδέξασθαι σε δεῖ, ἐμοῦ τοῦτο ἀξιούω μὴ παυόμενου εἰς τὴν τῶν πάντων βοήθειαν (36), ὀρθῶς ἐπίστασαι.⁷³ Ὅσα οὖν μοι ταχύτερον συνευδοκήσεις, τοσούτων με τῆς ἀθυμίας κουφίσεις.

IV. Οἶδα δὲ καὶ αὐτός, ὡ Κλήμης⁷⁴, λύπας καὶ ἀθυμίας καὶ κινδύνους καὶ ψόγους τοὺς ἐξ ἀπαιδεύτων ἔχλων σοι δωρούμενος, οὐς δυνήσῃ γενναίως φέρειν, ἐνορῶν τῆς ὑπομονῆς τὸν ἐκ Θεοῦ σοι μέγαν ἀποδιδομένον μισθόν. Ἀλλὰ καὶ δικαίως συνενθυμήθητέ μοι, πότε σου τῆς ξυμμαχίας χρεῖαν ἔχει ὁ Χριστὸς, νῦν δτε ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης πόλεμον ἤρατο, ἢ εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον, ὅτε νικήσας βασιλεύσει⁷⁵ μηδεμίᾳς τοῦ λοιποῦ χρεῖαν ἔχων βοηθείας; οὐχὶ καὶ

A respondit : Hac de re noli me orare : hoc enim fieri statutum est, eoque magis quod excusas; quia hæc cathedra non opus habet temerario sedendi in ea cupido, sed viro moribus sancto et in doctrina erudito. Porro da mihi præstantiorem, qui plus te mecum peregrinatus fuerit, et sermones meos audierit, ac Ecclesiae administrationem didicerit; et non cogam te, nolentem bene agere. Sed non poteris nunc meliorem quam tu es exhibere. Tu namque inter eos qui per me ex gentibus servati sunt, locum optimarum primitiarum obtines. Sed et aliud reputa : quod si peccati periculum metuens Ecclesie gubernationem non suscipis, certus esto te amplius peccare, qui, cum possis Dei cultoribus, velut navigantibus et periclitantibus, succurrere, id facere recusas, quod tuum est duntaxat considerans, et non quod in commune omnibus expedit. Quod autem periculum omnino suscipere te oportet, me id rogare non cessante in cunctorum subsidium, optime novisti. Quanto ergo citius mihi assensus fueris, tanto me tristitia levabis.

IV. Novi autem etiam ipse, o Clemens, quod tibi concilium molestias et mærores et pericula et probra ab inerudita plebe importanda; quæ fortiter poteris ferre, respiciens ad patientiæ magnam mercedem tibi a Deo reddendam. Sed et illud mecum juste considera : quando tuo auxilio opus est Christo, nunc cum malus adversus sponsam illius bellum suscepit, an in sequenti tempore, quando victoria parta regnabit, nullo amplius subsidio indi-

INTERPRETATIO RUFINI.

mibi; et eo magis quod excusas : quia hæc cathedra eum qui cupit eam et audacter expetit, non requirit, sed ornatum moribus et in verbo Dei eruditum. Quod si esset alius melior, qui mihi adiutor tam sedulus astitisset, si quis tam plene doctrinæ meæ rationem cepisset, sed et ecclesiasticas dispositiones a me tam plene didicisset, habens alium talem, non te cogem bonum opus suscipere nolentem. Superfluum ergo est alium quærere; cum primitiis eorum, qui ex gentibus per me salvantur, et præcipue hujus urbis, te primum obtulerim Deo. Sed et illud intueri; quia si periculum peccati timens, suscipere refugis Ecclesie gubernacula; certus esto quia amplius peccas, qui populum Dei, velut in fluctibus positum et periclitantem, cum possis juvare, subterfugis, tui tantummodo habens considerationem, et non quod in commune omnibus expedit providens. Sed certus esto quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium, ab obsecrando cessabo. Quanto ergo citius mihi acqueris : tanto me citius mæroris et tristitiæ labore relevabis.

IV. Novi etiam hoc, o Clemens, quod tibi lædia et molestias, pericala etiam et opprobria ineruditi vulgi indocilibusque concilium; quæ tu tamen scio quod fortiter et constanter ferēs, respiciens ad illam spem, quæ tibi apud Deum patientiæ præparat coronam. Sed et illud te cupio mecum justa ratione perspicere : quando maxime opera tua indiget Christus, nunc cum inimicus adversum sponsam ejus commovet bellum, an in futuro tempore, quando jam Christus post victoriam triumphabit, nec ultra ullius opera indigebit? Quis non etiam parvi sensus intelligat, quod istud est temporis, in quo operam tuam Christus requirit? Tota igitur mente in præsentī necessitate præbe operam tuam, et auxilium in præliis exhibe regi optimo, remunerationes magnificas post victoriam reddituro. Libenter ergo suscipe episcopatus officium,

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ μὴ με C. ⁶⁷ φιλομαθοῦς var. lect. Turriani et cod Reg. 804. Cfr. Hom. iii, 65. Tum πλέον O. ⁶⁸ δυνήσῃ O, qui dein χρίττονα. ⁶⁹ Ita O et duo cod. Regii, et C ex Turr. Pro Epist. pontif. ii, 14. Dein λογίσαι O. ⁷⁰ et deest in cod. Hom. Paris. ⁷¹ σὺ C. ⁷² Ita S ex Ruf., ἐπίσταμαι C et O. ⁷³ Κλήμη O constanter. ⁷⁴ βασιλεύει O.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Πολυμαθοῦς τὸν λόγον. Eodem modo Turrianus proœmio Latino ad Constitutiones apostolicas. At in Prolegomenis Græcis in easdem, φιλομαθοῦς τὸν λόγον, quemadmodum codex Regis. Cot.
(34) Δὲς δὲ τὸν κρείττονα. Infra in Clementina homilia 3, cap. 65, rursum Petrus Zacchæum sic alloqui fingitur : Sin vero non vis bonus Ecclesie constitui custos, alium pro te indica qui te sit doctior

et fidelior; sed non dabis. Ex utroque autem loco discimus, a prioribus Ecclesie sæculis hanc in ea obtinuisse regulam, quæ digniores ac præstantiores ecclesiasticis ministeriis præfici jubet. Cot.
(35) Ἐδ γὰρ, x. τ. λ. Scriptor noster Clementem ex Hebræis natum non sentiebat. Id.
(36) Ἐμοῦ τοῦτο ἀξιοῦν, x. τ. λ. Clarum est hæc ad preces sanctorum mortuorum non spectare, sed Rufinus obscurius convertit. Cot.

gens? Nonne etiam exigui ingenii viro-claret, quod in præsenti tempore? Omnibus ergo animi viribus in hoc præsenti necessitate tempore festina opera ferre bono regi, magnas remunerationes post victoriam reddere solito. Læto igitur animo episcopatum suscipe, opportune eo magis quod Ecclesiæ dispositionem a me didicisti, ad fratrum qui ad nos confugerunt salutem.

V. Verumtamen et breviter coram omnibus et propter omnes, quæ ad eam dispositionem pertinent, in mentem tibi revocabo. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere, et maximo studio omnes vitæ occupationes abjicere, ut non sis fidejussor, neque advocatus, neque ullo alio implicitus sæculari negotio. Non enim iudicem et cognitorem pecuniarum vel negotiorum rerumque ad hanc vitam pertinentium constituere te vult Christus, ut, præsentibus hominum curis detentus, tempus non habeas ad separandos juxta veritatis modum homines bonos a malis. Verum illa quidem ii sibi invicem exhibeant qui discunt, et te a sermonibus salvos facere valentibus non avocent. Quemadmodum enim tibi impium est, sæculares curas suscipere, relicto eo quod facere jussus es: ita singulis laicis peccatum est, si sibi invicem etiam in mundanis necessitatibus præsto non sint. Equidem si cuncti non cogitent facere, uti tu, in rebus in quibus id decet, seculæ et tranquille vivas, a diaconis edoceantur; quo solius Ecclesiæ sollicitudinem geras, tum ad scite eam administrandam, tum ad tradendos sermones

VI. Nam si curis sæcularibus occupatus fueris, et

A τῷ βραχὺν ἔχοντι νοῦν ἴσθι δὴλον, ἔτι νῦν; Πάση οὖν προαιρέσει ἐν τῷ τῆς παρουσίας ἀνάγκῃ χρόνῳ τάχυνον ζυμμαχησαί βασιλεῖ ἀγαθῷ, μισθοῦς μεγάλους μετὰ νίκην ἀποδιδόναι πεφυκότι. Χαίρων οὖν ἐπισκόπων τῆσον, εὐχαίρων ταύτην μάλλον, ὡς διοικήσιν Ἐκκλησίας παρ' ἐμοῦ μεμαθηκώς, εἰς τὴν τῶν ἡμῖν προσφουρότων ἀδελφῶν σωτηρίαν.

B V. Πλὴν καὶ βραχέα σε ἴσθι ἐπὶ πάντων διὰ πάντας τὰ τῆς διοικήσεως ὑπομνήσαι θέλω. Σὲ μὲν χρὴ ἀνεπιλήπτως βιοῦντα σπουδῇ μεγίστη πάσας τὰς τοῦ ἔργου ἀσχολίας ἀποσελεσθαί, μήτε ἐγγυητὴν γινόμενον μήτε συναγῶρον μηδὲ ἐτέρῳ τινὶ βιωτικῷ παρεμπελεγμένον πράγματι. Οὐ γάρ κριτὴν καὶ δικαστὴν χρημάτων ἢ ἀσχολημάτων καθεστάναι σε θέλει τῶν νῦν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ Χριστὸς, ἵνα, συνεχόμενος εἰς τὰς νῦν τῶν ἀνθρώπων φροντίδας, μὴ εὐσκολῆς χωρίζειν λόγῳ ἀληθείας ἀνθρώπων τοὺς κρείττους ἀπὸ τῶν χειρόνων. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οἱ μανθάνοντες ἀλλήλοις παρεχέτωσαν ἴσθι, καὶ ἀπὸ τῶν σώζειν δυνάμενων λόγων μὴ ἀπασχολέτωσαν ἴσθι. Ὡς γάρ σοι ἀσεβὴς ἐστὶ, τὰς βιωτικὰς φροντίδας ἀναδέξασθαι, καταλείψαντα ποιεῖν ὁ ἐκελευσθῆς, οὕτως ἐκάστη λαϊκῷ ἀμαρτία ἐστὶν, ἐὰν μὴ ἀλλήλοις καὶ ἐν ταῖς βιωτικαῖς χρείαις παρίστανται. Καὶ σὲ δὲ περὶ ὧν χρὴ ἀμεριμον εἶναι οἱ πάντες ποιεῖν ἐὰν μὴ νοῶσιν, παρὰ τῶν διακόνων μανθανέτωσαν ἵνα μόνης τῆς Ἐκκλησίας τὴν φροντίδα ἔχῃς, πρὸς τε τὸ διοικεῖν αὐτὴν καλῶς καὶ τὸ τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους παρέχειν.

VI. Ἐπεὶ, ἐὰν βιωτικαῖς μερίμναις ἀσχοληθῆς, καὶ

INTERPRETATIO RUFINI.

eo maxime quod ecclesiasticas dispensationes a me probabiliter didicisti; ut salus eorum, qui per nos confugerunt ad Deum, nequaquam vacillet.

V. Verumtamen et breviter te de ipsius dispensationis ordine coram omnibus commoneo necessarium duco. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere; et summo studio niti, ut omnes vitæ hujus occupationes abjicias; ne fidejussor existas, ne advocatus litium fias, neve in ulla aliqua occupatione prorsus inveniari mundialis negotii occasione perplexus. Neque enim iudicem aut cognitorem sæcularium negotiorum hodie te ordinare vult Christus; uti ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare, et secundum veritatis regulam discernere bonos a malis. Ista namque opera, quæ tibi minus congruere superius exposuimus, exhibeant tibi invicem discentes, id est laici, et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. Sicut enim tibi impietatis crimen est, neglectis verbis Dei studiis, sollicitudines suscipere sæculares; ita unicuique laicorum peccatum est, nisi invicem sibi etiam in his quæ ad communis vitæ usum pertinent, operam fideliter dederint. Te vero securum facere ex his, quibus non debes vacare, omnes communiter elaborent. Quod si forte a semetipsis hoc laici non intelligunt, per diaconos edocendi sunt; ut tibi solius Ecclesiæ sollicitudines derelinquant; quo ipsam, ut dignum est, dispensare sufficias, et veritatis verbo abundantius possis et studiosius deservire.

VI. Si enim mundialibus curis fueris occupatus, et te ipsum decipies, et eos qui te audiunt. Non enim poteris quæ ad salutem pertinent, plenius singulis quibusque cæteris distinguere: et ex eo fit ut tu, tanquam qui non docueris quæ ad salutem hominum pertinent, deponaris, et discipuli per ignorantiam pereant. Idcirco ergo tu quidem ad hoc solum vacato, uti oportune et sine intermissione doceas eos verbum Dei per quod salutem consequi possint. Illi vero cum tanta reverentia tua verba suscipiant, tanquam qui sciant legatum te et præconem esse veritatis, et quodcunque ligaveris super terram, esse ligatum et in cælo, et quodcunque solveris, etiam ibi esse solvendum (Matth. xvi, 19), quoniam quidem

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ βραχὺ (βραχὺν conj. S) νοῦν ἔχοντι C. ⁷¹ σὲ addidi c. O. Pronomen deesse recte vidit S. βραχάτας Cod. Clementinorum Parisiens.; βραχέως conj. C. ⁷² τοῦ accessit ex O. Tum ἀποσελεσθαί. O c. Cod. 804, ἀποσελεσθαί Cod. Clement. Paris. constanter. De hac scripturæ discrepantia C. consulti jubet Salmas. Not. ad Inscript. Herodis, p. 64 seq. Cfr. Constit. apost. ii, 6. Can. apost. 16. ⁷³ παρασχετώσαν C. Subinde S: Scribendum haud dubie, nisi forte totum aliquid membrum excidit, σὲ δ' vel καὶ σέ. Rufini interpretatio hæc est: « et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. » ⁷⁴ ἀποσχολήτωσαν C, ἀσχολέτωσαν cod. 804, ἀποσχολεῖτωσαν S. ⁷⁵ καταλείψαντι cod. 804.

φέροντα ἐφοδιάζειν διὰ τὴν ἀσχολίαν οὐ δυναθεῖς ⁶¹. A καὶ οὖ, ὡς μὴ διδάξας τὸ συμφέρον, κολασθήσῃ, οἱ δὲ μὴ μαθόντες ἀγνοίας αἰτία ἀπολοῦνται. Διὸ σὺ μὲν αὐτοῖς ⁶² εὐσυχλῶν ⁶³ προκαθέσθῃσι, πρὸς τὸ εὐκαί-
15 ρως παρέχειν τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους λόγους, καὶ οὕτως ἐπακουέτωσάν σου, εἰδότες ὅτι ὁ τῆς ἀληθείας πρεσβύτερος ὃ ἂν δῆσῃ ἐπὶ γῆς, δέδεται καὶ ἐν οὐρανῷ, ὃ δ' ἂν λύσῃ, λέλνται. Σὺ δὲ δῆσεις ἃ δεῖ δεσθῆναι, καὶ λύσεις ἃ δεῖ λυθῆναι (37). Καὶ τὰ μὲν κατὰ σὲ τὸν προεστῶτα ταυτὰ ἐστί καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

VII. Τὰ δὲ κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους ἔστω τάδε. Πρὸ πάντων τοὺς (38) νέους πρὸς γάμον ζευγνύ-
 τωσαν ἐν τάχει ⁶⁴, προλαμβάνοντες τῆς νεαζούσης ἐπιθυμίας τὰ παγιδεύματα. Ἄλλὰ μὴδὲ τῶν ἤδη γε-
 ρόντων περὶ γάμου ἀμελήτωσαν ἐνόικε γὰρ καὶ
 γηράσασιν ἀλκαλά ⁶⁵ ἔνεστιν ἐπιθυμία. Ἴνα οὖν μὴ ἢ πορνεία, νομῆν λαθοῦσα καθ' ὁμῶν ⁶⁷, εἰς ὕμᾶς τὸν αὐτὸν ἐμβάλλῃ ⁶⁸ λοιμὸν, προσσφαλῆσθε καὶ ἔρευνατε, μὴ πως τὸ τῆς μοιχείας λανθανόντως ἐν ὁμῖν ἀναφθῇ πῦρ. Πολὺ γὰρ δεινὸν ἢ μοιχεία, τοσούτον ὅσον τὰ δευτερεῖα ἔχειν αὐτὴν τῆς κολάσεως· ἐπεὶ τὰ πρωτεῖα τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσιν ἀποδίδεται, κἂν σωφρονῶσιν. Διὸ ὑμεῖς, ὡς Ἐκκλησίας πρε-
 σβύτεροι, ἐξασκήσατε τὴν Χριστοῦ νύμφην εἰς σωφρο-
 σύνην· νύμφην δὲ λέγω τῆς Ἐκκλησίας τὸ σύστη-
 μα. Ἐὰν γὰρ σώφρον καταληφθῇ ὑπὸ νυμφίου βα-
 σιλέως, τιμῆς μεγίστης τεύξεται, καὶ ὑμεῖς με-

A p̄berere per occupationem non valens, et tu quasi qui utilia non docueris punieris, et qui non edocti erunt, ignorantie causa peribunt. Quocirca tu quidem fac ut absque occupatione illis præsideas, quo tempestive sermones quibus salvari possint præbeas: sicque te audiant, scientes, legatus veritatis quodcunque ligaverit super terram, ligatum esse et in caelo, et quodcunque solverit, solutum esse. Tu autem ligabis quæ ligari oportet, et solves quæ solvenda sunt. Atque ad te quidem, qui præes, quæ pertinent, ista sunt, et his similia.

VII. Quæ vero ad presbyteros spectant, ista sint. Ante omnia juvenes nuptiis cito jungant, laqueos ferventis in juventa cupiditatis præveniendo. Sed nec de conjugio jam senum curam abjiciant: nam in nonnullis, etiam cum senuerint, valida inest cupiditas. Ne igitur fornicatio, adversum vos grassandi occasione accepta, pestem in vos invehat, præcave, et conquire, ne forte in vobis occulte adulterii ignis fuerit accensus. Multum quippe grave peccatum est adulterium; in tantum ut secundam in pœnis obtineat locum; quandoquidem primus debetur iis qui in errore degunt, quamvis temperanter vivant. Quare vos, velut Ecclesie presbyteri, Christi sponsam ad castitatem exercete. Sponsam autem dico Ecclesie corpus et congregationem. Si enim pudica inventa fuerit a sponsi rege, maximum honorem consequetur; vosque

INTERPRETATIO RUFINI.

et tu, ut dixi, quæ oportet ligabis, et quæ expedit solves. Ad te quidem qui præes ista sint monita, et his similia.

VII. Ad presbyteros vero sint ista. Ante omnia ut pudicitie studentes, adolescentes nuptiis jungant; quo calore ferventis ætatis conjugali lege præveniant. Sed ne in provectoribus quidem curam habere hujusmodi negligant; quia in multis, etiam cum senuerint corpus, concupiscentia viget. Ne forte ergo fornicationis labes, occasione accepta, tanquam venenum pessimum serpat in vobis, cavere et evenire necessarium est, ne quod in vobis adulterii oculum caleseat incendium. Et quid in omnibus peccatis adulterio gravior? Secundum namque in pœnis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo, etiamsi sobrie vixerint. Propter quod vos, o presbyteri, Ecclesiam excolite, et adornate sponsam Christi ad pudicitiam. Sponsam autem dico omnem Ecclesie congregationem; quæ si pudica fuerit inventa ab sponso suo, ingentibus ab eo donis et mulieribus honorabitur, et vos velut ministri sponsæ, et amici sponsi, ingenti gaudio ac lætitia perfruemini: si vero sponsa hæc reperta fuerit commaculata peccatis; ipsa quidem, tanquam indigna, tradetur a regalibus toris; vos autem pœnas dabit, si forte per vestram negligentiam vel desidiam obrepserit contagio sævæ peccati.

VARIE LECTIONES.

⁶¹ δυναθῆς Ο. ⁶² Ita Ο et cod. Reg. 804, αὐτός C. ⁶³ εὐσυχλῶν conj. C, cuj. mdd. ut Ο εὐσυχλεῖν.
⁶⁴ ἐπακουέτωσαν C. ⁶⁵ Cfr. Const. apost. iv, 11. Epiph. Panar., p. 142. Hom. Clem. iii, 68.
⁶⁶ ἀκαμία Ο, in cuj. marg. man. rec. παραπλήσια ἐν τῷ ἡ τῶν διατάξεων, καφ. κς'. ⁶⁷ καθ' ὁμῶν Ο. ⁶⁸ ἐμβάλλη Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(37) Σὺ δὲ δῆσεις, etc. Citatur ἐκ τῶν Κλημεν-
 τιωρ ms. Regio 940. Lege cap. 2, in epistola Ni-
 colais tom. III Bibliotheca sanctorum Patrum, et
 apud Balsamonem: Magni quoque Petrus ad Cle-
 mentem: Tu quidem ea ligabis quæ ligare oportet, et
 solves quæ solvenda sunt. Martyrium S. Dionysii
 ἀρεζαγιού: Ὅμως πρὸ τοῦ τὸν μακάριον Πέτρον
 διὰ τῆς νίκης του μαρτυρίου καταξιώθῃναι τῆς ἐν τῇ
 τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ συνδιαγωγῆς, τῷ μακαρίῳ Κλη-
 μεντι τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας παρέθετο, λέγων·
 Ὅσπερ παρὰ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ λύσαι
 καὶ δεσῆσαι ἐμοὶ δεδώρηται ἐξουσία, οὕτως καὶ τὴν αὐ-
 τὴν ἐξουσίαν αἰωνίως δωροῦμαι σοι καὶ δίδωμι, ἵνα
 ἐν ἂν δῆσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐσται δεδεμένους ἐν τοῖς οὐ-
 ρανῶς. Cot.
 (38) Τούς νέους πρὸς γάμον ζευγνύτωσαν ἐν

τάχει. Constitut. apostol., iv, 11. Item B. Chrysos-
 tomus, homil. 59 in Genesim his elegantibus et ac-
 commodatis verbis: Μὴ τοῖνον ἀμελῶμεν τῶν νέων,
 ἀλλ' ἰδόντες τῆς καμίνου τὴν πυράν, πρὶν ἢ εἰς ἀσέλ-
 γειαν ἐγκυλισθῆναι, σπουδάζωμεν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
 νόμον αὐτοὺς συνάπτειν πρὸς γάμον· ἵνα καὶ τὰ τῆς
 σωφροσύνης αὐτοῖς διατηρηται, καὶ μηδεμίαν λύμην
 δέξωνται ἐξ ἀκολασίας, ἔχοντες ἀρκοῦσαν παραμυ-
 θίαν, καὶ δυναμένην τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα κα-
 ταστέλλειν, καὶ κολάσεως ἐκτὸς εἶναι. Verum Ebioni-
 tarum hæreseos Clementinis inspersæ mos fuit,
 adolescentulos ad nuptias ante ætatem cogere, teste
 S. Epiphanio, Panarii p. 142, quem morem a Judæis
 acciperant. Horum de ταχυγαμία lege Georgiæ
 Syncellum, Chronographiæ p. 84. Id.

grandi lætitia, velut invitati ad nuptias, fruemini. Si vero in peccato deprehensa fuerit, ipsa quidem ejicietur; vos autem pœnas dabit, si forte per vestram negligentiam peccatum commissum fuerit.

VIII. Quocirca ante omnia de pudicitia solliciti estote. Quippe apud Deum admodum grave quid censetur fornicatio. Cæterum species fornicationis multæ sunt, ut et ipse Clemens vobis enarrabit. Attamen primum adulterium est, virum non sola sua uti uxore, et uxorem non solo suo uti viro. Si quis castus exsiterit, humanus etiam fieri potest; propter quod æternam consequetur misericordiam. Quemadmodum autem adulterium magnum malum est, ita humanitas maximum bonum. Idcirco diligite omnes fratres vestros sanctis et misericordibus oculis, orphanis quidem parentum, viduis autem virorum curam exhibentes, præbentes alimoniam cum omni liberalitate; ætate vigentibus conjugium providentes; atque inter illos iis qui artem nesciunt, commentum per vitæ instituta occasiones ad vivendi necessitatem; artificum operam, debili misericordiam.

IX. Scio autem vos hæc facturos, modo charitatem vestra in mente statueritis: ad quam introducendam unus est modus accomodatus, mensæ et salis in commune percepto. Quare studete inter vos frequentius convivia agitare, quantum potestis, ne charitatem amittatis: causa enim est beneficentiæ, beneficentia vero salutis. Cuncti ergo cunctis in Deo fratribus communem vestrum præbete victum, scientes quod, temporalia dando, æternam consequimini. Multo magis nutritæ esurientes,

• Eccli. iv, 40.

γᾶλης εὐφρασίας, ὡς κλητοὶ γάμων, ἀπολαύσετε.
Ἐὰν δὲ ἡμαρτηκυία φωραθῆ, αὐτὴ μὲν ἐκβλητός ἐσται, ὑμεῖς δὲ δικτὴν δώσετε, εἴ πως παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀμέλειαν γέγονεν ἡ ἁμαρτία.

16 VIII. Διδὸν πρὸ πάντων περὶ σωφροσύνης φροντίζετε. ἵαν γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ χαλεπὴ ὤρισταί ἡ πορνεία. Πορνείας δὲ εἶδη πολλὰ, ὡς καὶ αὐτοὶ Κλημῆς ὑμῖν διηγήσεται. Πλὴν πρώτη μοιχεία ἐστὶ τὸ ἄνδρα μὴ ἰδίᾳ μόνῃ χρήσασθαι γυναίκεν, καὶ γυναῖκα μὴ ἰδίῳ μόνῳ χρήσασθαι ἀνδρὶ. Ἐὰν σὺ φρωνῆ τις, καὶ φιλόανθρωπος γενέσθαι δύναται, οὐ εἶνεκεν ἑλπίδου αἰώνιον τεύξεται. Ὡς δὲ ἡ μοιχεία μέγα κακὸν ἐστίν, οὕτως ἡ φιλανθρωπία μέγιστον ἀγαθόν. Διδὸν ἀγαπᾶτε πάντας ὑμῶν τοὺς ἀδελφεοὺς σεμνοὺς, καὶ ἐλεημοσίν ὀφθαλμοῖς, τοῖς μὲν ὀρφανοῖς ποιούντες τὰ γονέων, ταῖς δὲ χήραις τὰ ἀνδρῶν, παρέχοντες μετὰ πάσης εὐφροσύνης τὰς τροφὰς τοῖς ἀκμαίοις τοὺς γάμους, καὶ τοῖς αὐτῶν ἀτέχνουσι διὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐννοούμενοι τὰς προφάσεις τῆς ἀναγκαίας τροφῆς τεχνίτη ἔργων, ἀδρανεῖ ἐλεος.

IX. Οἶδα δὲ ταῦτα ποιήσεν ὑμᾶς, ἐὰν ἀγάπην εἰς τὸν ὑμέτερον ἰδρύσχητε νοῦν, πρὸς δὲ τὴν αὐτῆς εἰσοδὸν μία τις ἐστιν ἱκανὴ πρόφασις, ἡ κοινή τῶν ἄλλων μεταλήψις. Διδὸν σπουδάσετε πικνότερον συνείστωσι ἀλλήλων γίνεσθαι, ὡς δύνασθε, ὅπως αὐτὴν μὴ ἀπεμπολήσητε. αἰτία γάρ ἐστι τῆς εὐποιίας, ἡ δὲ εὐποιία τῆς σωτηρίας. Κοινοὺς οὖν πάντες πᾶσι τοῖς κατὰ Θεὸν ἀδελφοῖς τοὺς ἑαυτῶν παρέχετε βίους, εἰδότες ὅτι, πρόσκαιρα διωρούμενοι, αἰώνια λήψεσθε. Πολλῶ μᾶλλον πεινῶντας τρέφετε, καὶ

INTERPRETATIO RUFINI.

VIII. Idcirco igitur ante omnia sobrietatis et pudicitiae sollicitudinem gerite. Valde enim apud Deum grave crimen ducitur fornicatio: cujus species sunt quidem plures, sicut et ipse vobis Clemens diligenter exponet. Verumtamen prima species adulterii est, virum propria solummodo uxore non esse contentum, et mulierem non proprio tantum servare se viro. Si ergo castus fuerit quis, potest et humanus et misericors fieri, per quod et ipse æternam a Deo misericordiam consequatur. Sane sicut adulterium venenum cunctis malis perniciosius est, ita amor fraternus et caritas totius boni fastigium tenet. Et ideo diligite omnes fratres vestros, et cum religione et misericordia respicite ad omnes. Orphanis exhibete vosmetipsos parentes. Viduis, virorum curam impendite, cum omni castitate (σωφροσύνης), quæ necessaria sunt præbentes. Juniores tamen viduas (ταῖς ἀκμαίαις) nuptiis copulate. His qui ignorant artificia, exquirite honestas aliquas occasiones, quibus victum necessarium quærant: artificibus vero operam providete, debilibus misericordiam facite.

IX. Scio autem hæc omnia facturos vos, si charitatem præ cæteris et ante omnia in vestro corde figatis: cujus charitatis et recipiendæ et habendæ maximum erit fomentum, si frequenter inter vosmetipsos communem cibum vestrum mensamque faciatis. Et in quantum unusquisque prævalet, crebrius panes ac sales suos cum suis fratribus sumat. Per hæc enim præcipue charitas comparatur, et causa totius boni in hujusmodi communione consistit. Ubi autem pax et bonitas, ibi et salus. Propter quod communes facite cibum vestros, cum his qui secundum Deum fratres sunt; quia per hæc temporalia officia, pacis et charitatis fructibus, gaudia æterna merebimini. Multo autem sollicitius esurientes rescicite, et sitientibus potum date, nudis vestimentum; ægros visitate; et eos, qui in carcere sunt, prout possibile est, juvate; peregrinos satis prompte in domibus vestris suscipite. Et ne omnia nunc singillatim dicam, omne bonum, ipsa per se si in vobis fuerit charitas, facere vos docebit: sicut e contrario eos, qui a salute alieni sunt, omne malum facere, odium docet.

VARIÆ LECTIONES.

80 O e. Ruf. *perfruemini*, ἀπολαύοντες C. 80 ἐκβλητός ἐστι O. 81 Ita O et cod. Reg. 804, δώσῃς C. Subin-
de ei πῶς O et Ruf., μὴ πῶς C. 82 δὲ om. O, in cuj. marg. man. rec. ἐν τῷ ε' τῶν Διατάξεων,
κεφ. κη'. 83 τὸν C. 84 μέγα καὶ κακὸν O, qui paulo post om. ἀγαθόν. 85 σωφροσύνης Ruf. Idem e juniore
res tamen viduas nuptiis copulate, quasi legerit ταῖς ἀκμαίαις S. 86 τέχνουσι O e. cod. 804 et Turriani
libro. Vulgatam lect. exhibet et Ruf. In marg. Ottoboniani: ἐν τῷ v κεφ. β'. 87 τῆς Cl, quem S wale
confundit e Cot. 88 ἡ accessit ex O. Deinde ἄλλων O et cod. 804, ἄλλων C in textu.

bigit, non erubescat confiteri, si quidem curam A δεσθεις ὁμολογήτω, εἴπερ τῆς αὐτοῦ φροντίζει ψυχῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ προεστῶτος πληροφορηθήσεται. εἰ δ' ὀρθῶς πεπίστευκε, θαρρῶν πολιτευέσθω, ὡς μέγα καταδικῆς πύρ φεύγων καὶ εἰς ἀίδιον ἀγαθῶν θεοῦ βασιλείαν ἐσπερχόμενος.

XII. Porro Ecclesiae diaconi episcopo sint, scite oberrando, oculi; singulorum Ecclesiae hominum opera perscrutantes, quis peccato proximus sit, quo a praeside admonitione praeventus peccatum forte non perficiat. Ecclesiae desertores corrigant, ut non desistant congregati audire sermones, quo animi molestias, quae passim cordi ex mundanis casibus et pravis colloquiis incidunt, verbo veritatis possint purgare; si etenim multo tempore in cultu manent, ignis materia fiunt. Quinetiam diaconi corpore ægros perquirant et ignoranti plebi indicent, ut appareant atque visitent; et necessaria ex praesidis sententia praebant. Hoc vero quamvis clam eo fecerint, non peccabunt. Ista equidem et illis similia diaconis curae sint.

μένου γνώμη παρεχέτωσαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλα οὖν καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοια οἱ διάκονοι προνοήτωσαν¹⁰.

XIII. Qui alios in religione instituunt, ipsi prius instructi alios instruant: quia de hominum animis agitur. Oportet quippe ad multas disceptationum sententias et voluntates aptari eum, qui verbum Dei subministrat et docet. Sit ergo necesse est catechista valde doctus, irreprehensibilis, multa exper-

XIII. Οἱ κατηχούντες πρῶτον κατηχηθέντες κατηχήτωσαν¹⁰. ὅτι περὶ ψυχῶν²⁰ ἀνθρώπων τὸ ἔργον πρὸς γὰρ τὰς πολλὰς τῶν μανθανόντων γνώμας συναρμύζεσθαι δεῖ τὸν τῶν λόγων ὑφηγητήν. Πολυμαθὴ οὖν καὶ ἀνεπίληπτον, πολυπειρόν²¹ τε καὶ δηλον τὸν κατηχούντα εἶναι δεῖ, ὡς αὐτοὶ εἴσαθε²².

INTERPRETATIO RUFINI.

XII. Diaconi vero Ecclesiae, tanquam oculi sint episcopi, oberrantes et circumstrantes cum verecundia, actus totius Ecclesiae, et perscrutantes diligentius, si quem videant vicinum fieri praecipitio, et proximum esse peccato; ut referant haec ad episcopum, ut commoneri ab eo possit is, qui in praecipitium lapsurus est, ut revocetur et non corruiat in peccatum. Negligentiores quoque, et eos qui rarius ad audiendum verbum Dei accedunt, nec sollicitè ad episcopi tractatum conveniunt, ipsi commoneant et hortentur. Si enim assidui sint ad audiendum, non solum vitae aeternae ex salubri commonitione capient lucra, verum et quaecunque illis sunt tristitiae vel mœrores, qui ex praesentis vitae necessitatibus, et claudibus temporum veniunt, quaeque malorum sermonibus, in corde suo velut jacula defixa circumferunt, abjiciuntur omnia, praedicatione veritatis, et vitae aeternae doctrina et eruditione purgata. Alioquin si multo tempore auditum subtrahant a verbo Dei, ut remaneant in cultu vitiorum, sine dubio spinis erunt ac sentibus occupati: et quid aliud, nisi ad ignem, talis haec terra praeparabitur? De his ergo, ut diximus, diaconibus cura sit. Sed et eos qui secundum carnem aegrotant, sollicitè perquirant, et plebi, si forte ignorat, indicent de his; ut et ipsi visitent eos, et quae necessaria sunt praebant eis, cum conscientia ejus qui praest; quod tamen, etiamsi clam fecerint, non peccabunt. Sed et de peregrinis similiter episcopo suggerant refovendis; et caetera his similia, quae ad cultum Ecclesiae, et disciplinam ejus pertinent, diaconis curae sint.

XIII. Qui catechizant, hoc est, qui verbo instruunt incipientes, primo oportet ut ipsi instructi sint: de anima enim agitur hominum: et oportet eum qui docet, et instruit animas rudes, esse talem, ut pro ingenio discentium semetipsum possit aptare, et verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet ergo ipse apprimè esse eruditus et doctus, irreprehensibilis, maturus, impavidus (ἀδειλος); sicut ipsi probabitur fore Clementem hunc post me. Multum est autem, si ego nunc de singulis, quae unusquisque habere debeat, prosequar. Verumtamen illud est quod praeter caeteris ab omnibus vobis cupio in commune servari, ut concordiam teneatis; per quod solum potestis portum quietis intrare, et civitatem Regis summi, quae pax nominatur, habitare.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀίδιον ἀγαθῶν C. ¹⁰ cum verecundia Ruf., quasi legerit σὺν αἰδοῖ. (Cfr. *Const. apost.* 11, 44, *Hom.* 11, 67. S. ¹¹ οἱ ἀδιδί c. O. ¹² τελευτή C. ¹³ Expungendum τοὺς, nisi alia corruptela in reliquis lateat. S. ¹⁴ Ita O et Ruf. *praedicatione veritatis*, λόγια C. ¹⁵ ὡχερσεύουσι O. ¹⁶ ἴνα C. ¹⁷ Ita O c. S. ἀμαρτάνουσιν C. Tum addidi σὺν c. O. ¹⁸ προνοήτωσαν O. ¹⁹ κατηχέτωσαν O. ²⁰ ψυχῆς C. ²¹ πέπειρόν C. Subinde ἀδειλον (impavidus) Ruf., quod commendat S. ²² Lectionem εἴσαθε, ut ipsi experientur, largitus est O. Ita Cotelerii conjectura non opus est, qui infinitivo εἴσαθε: exp. esso, post αὐτοὶ deesse δοκίμασετε vel quid simile opinabatur. Sicut ipsi probabitur fore Clementem hunc post me. Ruf.

VARIORUM NOTÆ.

(40) Συρετώς βεμβόμενοι. Hac de re Clement. *homil.* 3, cap. 67, istud constituitur: *Diaconi circumambulantes considerent fratrum corpora et animas. utque episcopo denuntient*. Quocirca, lib. 11 *Const. apost.*, cap. 44, legitur: *Sit diaconus episcopi auris et oculus et os, cor pariter et anima: ut episcopus in pluribus quam par est ac minutioribus negotiis non occupetur*. C. O. T.

Κλήμεντα μετ' ἐμὲ κατηγεῖν μέλλοντα. Πολὺ γάρ ἔστιν ἐμὲ ὕν τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Πλὴν ἂν ὁμονοήσητε, δυνήσεσθε εἰς τὸν τῆς ἀναπαύσεως ἐνεχθῆναι λιμένα, ἔνθα μεγάλου Βασιλέως ἔστιν εἰρηνική ²⁸ πόλις.

XIV. Ἔοικε ²⁴ γάρ ὅλον τὸ πρᾶγμα τῆς Ἐκκλησίας νηὶ μεγάλη, διὰ σφοδρῶ ²⁵ χειμῶνος ἄνδρας φερούση ἐκ πολλῶν τόπων ὄντας καὶ μίαν ²⁶ τὴν ²⁷ ἀγαθῆς βασιλείας πόλιν οἰκεῖν θέλοντας. Ἐστὼ μὲν οὖν ὁ μὲν ὁ ταύτης Δεσπότης Θεός, καὶ παραικάσῃ ὁ μὲν κυβερνήτης ²⁷ Χριστῷ, ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ, οἱ ναῦται πρεσβυτέρους, οἱ τοίχαρχοι διακόνους, οἱ ναυστολῶγοι τοῖς κατηχοῦσιν, τοῖς ἐπιβάταις τὸ τῶν ἀδελφῶν πλῆθος, τῷ βυθῷ ὁ κόσμος, αἱ ἀντίπνοιαι τοῖς πειρασμοῖς ²⁸, οἱ δὲ διωγμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ²⁹ παντοδαπαὶ θλίψεις ταῖς τρικυμίας, τὰ δὲ ἀπόγεια ³⁰ τῶν χειμᾶρρων καὶ τὰ φύσηματα ταῖς τῶν πλάνων καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν ὀμίλαις, τὰ δὲ ἀκρωτήρια καὶ τὰ τραχέα τῶν τόπων τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς δεινὰ ἀπειλοῦσι δικασταῖς, διθάλασσοι δὲ καὶ θηριώδεις τόποι τοῖς ἀλογίοις καὶ ἐνδοιάζουσι περὶ τῶν τῆς ³¹ ἀληθείας ἐπαγγελμάτων. Οἱ ὑποκριταὶ τοῖς πειραταῖς παρεκασμένῳ νοσήσασαν πλὴν ἰσχυρὰν ἰλιγγα καὶ ταρταρείαν ³² Χάρυβδιν καὶ φόνια προσηγήματα καὶ θανατώδεις διαλύσεις μόνας ³³ τὰς ἁμαρτίας εἶναι νομίζετε. Ἴνα οὖν οὐρία ³⁴ πλέοντες εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐλπίζομένης πόλεως ἀκινδυνότερον ἐνεχθῆτε, ἐπὶκῶς εὐχεσθε· εὐχαὶ δὲ ἐπήκοοι γίνονται ταῖς εὐπραγίαις.

XV. Εὐσταθεῖτωσαν ³⁵ οὖν οἱ ἐπιβάται ἑδραῖοι ἐπὶ τῶν ἰδίων καθεζόμενοι τόπων, ἵνα μὴ τῇ ἀταξίᾳ σεισμῶν ἢ ἑτεροκλίνας παρέχωσιν. Οἱ ναυστολῶγοι τοὺς μισθοὺς ὑπομνησκέτωσαν. Οἱ διάκονοι μηδὲν ἀμελειώσωσαν ³⁶ ὡς ἐπιστεύθησαν, οἱ πρεσβύτεροι

tus et perspicuus; sicut ipsi experiemini fore Clementem, post me catechistæ officio functurum. Longum enim est nunc me singula recensere. Verum si concordiam tenueritis, poteritis portum quietis attingere, ubi Regis summi exstat urbs pacifica.

XIV. Similis namque est totus Ecclesiæ status navi magnæ, quæ per validam tempestatem fert viros diversorum locorum unam boni regni civitatem incolendi cupidos. Sit ergo vobis navis Dominus Deus : et assimilentur gubernator quidem Christo, proreta episcopo, nautæ presbyteris, præfecti laterum diaconis, naustologi catechistis, vectoribus universa fratrum multitudo, mari mundus, ventus adversi tentationibus, persecutiones vero et pericula et omnigenæ afflictiones decumanis fluctibus, ex continenti venientes torrentes et flatus sermonibus seductorum ac pseudoprophetarum, at promontoria et loca confragosa iudiciibus dignitate eminentibus et crudelia minantibus, loca autem bimarica et fera iis hominibus qui ratione carent ac de promissionibus veritatis dubitant; hypocritæ piratis similes habeantur : sed et validum vorticem et tartaream Charybdis et cruenta fragmina et mortiferas subversiones sola esse peccata existimate. Quo igitur vento secundo navigantes in urbis speratae portum absque gravi periculo deferamiini, orate precibus quæ exaudiri dignæ sint : preces autem tales fiunt bonis operibus.

XV. Itaque in quiete firmi maneant epibatæ, in propriis locis sedentes, ne perturbato ordine concussus et ad alterum latus inclinationem excitent. Naustologi de mercede communeant. Diaconi nihil eorum quæ ipsi credita sunt negligant. Presbyteri

INTERPRETATIO RUFINI.

XIV. Similis namque est omnis Ecclesiæ status navi magnæ, quæ per undosum pelagus, diversis e locis et regionibus viros portat, ad unam potentis regis urbem properare cupientes. Sit ergo navis hujus dominus ipse omnipotens Deus, gubernator vero sit Christus; tum deinde proreta episcopus impleat; presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum teneant locum: hi qui catechizant nautologis conferantur; epibatis autem, totius fraternitatis multitudo sit similis: ipsum quoque mare hic mundus habeatur; ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur; persecutiones ac tribulationes et pericula, fluctibus exæquantur; terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum seu pravæ doctrinæ verba ducantur; promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus sæculi sunt iudices, et pericula minantur ac mortes; bithalassa vero loca, quæ duplicibus undæ fallacis æstibus verberantur, dubiis mente et de promissionum veritate nutantibus conferantur, atque his qui irrationabili fidem nostram ratione discutunt: hypocritæ vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex et tartarea Charybdis, et saxis illis naufragia, ac mortiferæ subversiones, quid aliud æstimanda sunt, quam peccata? Restat igitur ut hæc navis cursu prospero, tuta possit portum desideratæ urbis intrare: ita Deo precem fundere convenit navigantes ut mereantur audiri: audiri autem a Deo ita demum merebitur quis, si orationes ipsæ bonis moribus et bonis operibus adjuventur.

XV. Sed ante omnia, cum quiete et silentio epibatæ, id est laici, in suis unusquisque resideant locis; ne forte per inquietudinem et inconditos inutilisque discursus, si passim vagari cæperint, vel ab officio suo nautas impudiant, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis pressa demergatur. Naustologi de mercedibus communeant: et nihil omnino quod ad diligentiam, vel disciplinam pertinet, diaconi negligant. Presbyteri velut nautæ, arpent singula ad instructionem navis diligenter, et instruant quæ in suo tempore requirenda sunt. Episcopus tanquam proreta vigilanter et sollicitè gubernatoris verba custodiat Christi. Salvator Dominus, gubernator Ecclesiæ suæ, diligatur ab omnibus, et ipsius solius præceptis ac jussis credat et obediat omnis Ecclesia: Deo quoque indesinenter supplicetur a cunctis de

VARIE LECTIONES.

²⁸ εἰρήνη O. ²⁹ O in marg. man. rec. ἐν τῷ β' τῶν Διατάξεων, ἐν κεφ. νζ'. ³⁰ σφοδρῶς O. ³¹ τινὰ C. Postea ἔστω μὲν ἡμῖν O. ³² κυβερνήτης O. ³³ περισπαγμοῖς O. ³⁴ αἱ ἀδυνάμεις ex O. ³⁵ Ita O et ex conjectura C, ἀπόγεια ἰθ. in textu. Tum ταῖς ὀμίλαις O c. S, αἱ — ὀμίλαι C. τῶν ἀναπαύσεως προσσηγητῶν accessit ex O. ³⁶ τῶν O. ³⁷ Ita S, ταρταρεία C, ταρταρειαν O. ³⁸ Conjectaverim νεώς. S. Tum post ἁμαρτίας O præbet αἰτίας. ³⁹ οὐρία O. ⁴⁰ εὐσταθεῖτωσαν C. Postea οὐκείων pro ἰδίων O. ⁴¹ ἀμελειώσαν C.

velut nauæ diligenter præparent unicuique necessaria. Episcopus tanquam proreta vigilanter solius gubernatoris doctrinam secum reputet. Christus ac Salvator ut gubernator diligatur, solusque in iis quæ dicit credatur. Cuncti vero Deum de prospera navigatione orent. Navigantes omnem angustiam expectent, ut qui magnum ac turbidum pelagus transfretent, mundum scilicet: interdum quidem afflicti, persecutionem patientes, dissipati, esurientes, sitientes, nudi, coangustati; rursus autem interdum adunati, congregati, quieti; sed et nauseantes, vertigine affecti, vomentes, hoc est confidentes delicta tanquam morbidam bilem, peccata dico ex amaritudine profecta et mala ex inordinatis cupiditatibus accumulata, quæ per confessionem veluti evomentes a morbo allevamini, recipientes salutarem ex sedulitate sanitatem.

XVI. Cuncti tamen scitote, plus vobis omnibus episcopum laborare; quoniam unusquisque vestrum suam patitur molestiam, ille vero suam et singulorum. Quocirca, o Clemens, ita præside, ut unicuique pro viribus sis adjutor, qui omnium sollicitudinibus onustus es. Unde quod hanc dispensationem suscipis, scio me gratiam accipere, non dare; sed confide et fortem te præsta, tanquam qui scias quod tibi Deus, in requietis portum appellenti, retribuet summum honorum, mercedem stabilem, quandoquidem pro universorum salute majorem suscepisti laborem. Adeo ut si multi ex fratribus te ob supremam justitiam odio habuerint, eorum quidem odium nullatenus te lædet, justii autem Dei amicitia multum tibi conducet. Itaque nitere laudem injustitia partam depellere, per justam vero administrationem sectari utilem laudem ex Christo provenientem.

INTERPRETATIO RUFINI.

prosperitate ventorum; ut navigantes omnem tribulationem, et omne periculum superent, tanquam in mare profundum mundi istius, et vitæ humanæ pelagus navigantes: in quo et esuriendum sit et sitiendum, nuditatem quoque ferendam; morbos etiam corporis, et ægritudines tolerandas; insuper et hominum insidiis ac dolis sæpe laborandum: quippe qui et dispergendos se nonnunquam noverint, sed aliquando etiam congregandos; vomitus quoque et suggillationes ferendas, cum ex confusione peccatorum, et rejectione criminum, velut male congregati in visceribus fellis, jactura facienda est, et abjicienda prorsus e corde omnis intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua forte ex desiderii iniquis, velut ex cibis noxiis congregata est; quam utique cum evomuerit quis et abjecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post vomitum quæ ad sanitatem pertinent sumat.

XVI. Verumtamen scitote cuncti, quod supra omnes vos laboret episcopus: quia unusquisque vestrum suum proprium fert laborem; ille vero, et suum, et singulorum. Propter quod, o Clemens, tanquam qui omnibus præesse te noveris, singulos prout potueris juva, et singulorum labores leva, qui et singulorum onus ac sollicitudinem portas. Unde et ego nunc hanc tibi injungens dispensationem, scio quia accipio gratiam magis quam præsto; sed esto confidens, et fortiter ferens; certus quia laboris tui meritum recipies, cum ad portum quietis incolumem hanc provexeris navem; ibi mercedes et præmia pro omnium salute suscipies, si hic pro omnium incolumitate vigilaveris. Itaque si te multi ex fratribus, propter rigorem justitiæ odio habuerint, ex hoc quidem non læderis, sed ex hujuscemodi odiis amor tibi conciliabitur Dei. Et ideo satage, et refuge ne lauderis ab iniquis, et ne a pessime agentibus diligaris; sed potius, ut propter justam dispensationem et æquissimam regulam disciplinæ, a Christo collaudari merearis.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ τοῦ Χριστοῦ Ruf. interpunctione mutata. ²⁸ ὁ C. Excidisse fortasse ὡς post σωτήρ suspicatur S. ²⁹ οὐρία O. ³⁰ μέγα C. ³¹ Ita O c. S, ὅτε C. ³² γυμνητεύοντες O. ³³ Ita S, ὅτε C, ὅτε O. ὅτε μὲν vitiose in textum irrepisse putat S. Tum συναλιζόμενοι C. ³⁴ lege ἀπεμούντες, vel, cum O, ἀπερώντες. ³⁵ ἀπεμύσαντες C. Dein προθέμενοι pro προσιέμενοι var. lect. ap. C. ³⁶ θάρσει O. ³⁷ καθότι O. ³⁸ Ita O et ex conject. C, in cuj. textu ἔπακρον. Subinde μισήτους: videm. Et Ruf. odio habuerint, ut C. ³⁹ ὀνήσει C.

A ὡσπερ ναῦται καταρτιζέτωσαν ἐπιμελῶς τὰ χρῆζοντα ἐκάστῳ. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς πρωρεὺς ἐγρηγορῶς τοῦ κυβερνήτου μόνου τοὺς λόγους ἀντιβαλλέτω. Ὁ Χριστὸς ²⁷ καὶ ²⁸ σωτήρ, κυβερνήτης φιλεισθῶ, καὶ μόνου περὶ ὧν λέγει πιστευέσθω. Οἱ δὲ πάντες τῷ θεῷ περὶ τοῦ οὐρία ²⁹ πλέειν προσευχέσθωσαν. Οἱ πλεόντες πᾶσαν θλίψιν προσδοκᾶσαν ὡς μέγαν ³⁰ καὶ παραχώδη βυθὸν παραπλέοντες τὸν κόσμον ὅτε; ³¹ μὲν ἀθυμοῦντες, διωκόμενοι, σκορπιζόμενοι, πεινῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες ³², στενοχωρούμενοι καὶ πάλιν ὅτε ³³ μὲν ἐνούμενοι, συναλιζόμενοι, ἡσχάζοντες: ἀλλὰ καὶ ναυτιῶντες, λιγιῶντες, ἀπεμούντες ³⁴, τούτεστιν ἐξομολογούμενοι τὰ παραπτώματα ὡσπερ νοσοποιοὺς χολὰς, τὰς ἐκ πικρίας ἀμαρτίας λέγω καὶ τὰ ἐξ ἐπιθυμιῶν ἀτάκτων σωρευθέντα κακὰ, ἅτινα τῷ ὁμολογῆσαι ὡσπερ ἀπεράσαντες ³⁵ κουφίσεσθε τῆς νόσου, προσιέμενοι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας σωτήριον ὕλειαν.

XVI. Πλὴν γινώσκατε πάντες πάντων ὑμῶν πλεῖον κάμνοντα τὸν ἐπίσκοπον, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν τὴν αὐτοῦ θλίψιν πάσχει, αὐτὸς δὲ τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκάστου. Διὸ, ὦ Κλήμης, ἐκάστῳ κατὰ τὸ δυνατόν προκαθέσθητι βοηθός, τὰς πάντων φορτισθεὶς φροντίδας. Ὅθεν τό σε οἰκονομεῖν **22** ἀναδέξασθαι, χάριν οἶδα εὐληθῶς, οὐ δεδωκώς: ἀλλὰ θάρσει ³⁶ καὶ γενναίως φέρε, ὡς εἰδὼς ὅτι ἀποδώσει σοι ὁ θεὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως καταστήσαντι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἀναφάρετον μισθόν, καθ' ὅτι ³⁷ ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων σωτηρίας τὸν μελίζον ἀνεδέξω κάματον. Ὅστε ἐάν σε πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν διὰ τὴν ἐπ' ἄκρον ³⁸ δικαιοσύνην μισήσωσιν, τὸ αὐτῶν μὲν μῖσος οὐδὲν σε βλάψει, ἢ δὲ τοῦ δικαίου θεοῦ φίλια πολὺ σε ὀνήσει ³⁹. Ὅστε πειρῶ τὸν ἐξ ἀδικίας γινόμενον ἔπαινον ἀποσεῖσθαι, διὰ δὲ δικαίαν διοίκησιν τὸν ἐκ Χριστοῦ ἐπιφελῆ θηρεύειν ἔπαινον.

XVII. Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὰ ⁸⁰ τούτων πλείονα πά-
 ριν τῷ πλήθει προσεμβλέψας, εἶπεν· Καὶ ὑμεῖς δὲ,
 ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι, τῷ προκαθεζο-
 μένῃ ἀληθείας κατὰ πάντα ὑπείξατε, τοῦτ' ⁸¹ εἰδόν-
 τες, ὅτι ὁ τούτων λυπητὴς Χριστὸν, οὗ τὴν καθέδραν
 πεπίστευται, οὐκ ἐδέξατο, καὶ ὁ ⁸² Χριστὸν μὴ δεξά-
 μενος ὡς ἀθετήτας τὸν Πατέρα λογισθήσεται, διδ τῆς
 ἀγαθῆς βασιλείας ἀποδηθήσεται. Οὐ εἵνεκεν πειρα-
 σθε, κατὰ πάσας συνόδους ἔρχεσθαι ⁸³, ἵνα μὴ ὡς
 λειποτάκται ὑπὸ τῆς τοῦ ταξίαρχου ἀθυμίας ἀμαρ-
 τίας ἐγκλημα λάβητε. Διὸ πρὸ πάντων οἱ πάντες τὰ
 ὑπὲρ αὐτοῦ φρονεῖτε, τοῦτ' ⁸⁴ εἰδόντες ὅτι δι' ἑκαστον
 ὕμῶν ὁ πονηρὸς αὐτῷ μόνῳ τὸ **23** πλείον ἐχθραίν-
 ωμεν προσπολεμεῖ. Ἔμεῖς οὖν πειράσθε τῇ πρὸς αὐ-
 τὸν στοργῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εὐνοίᾳ διατελεῖν
 καὶ αὐτῷ ἐπακούειν, ἵνα καὶ αὐτὸς κουφίζηται καὶ
 ἡμεῖς σωθῆναι δυνηθῆτε.

XVIII. Ἐνια δὲ καὶ ἀφ' ἐαυτῶν νοεῖν ὀφείλετε, διὰ
 τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι ἐν φανερῷ λέγειν διὰ τὰς ἐπι-
 θουλίας· οἷον ἐάν ἐχθραίνῃ τινα, μὴ ἀναμένετε αὐτὸν
 εἰπεῖν, τῷ δὲ μὴ προσαμιλλᾶσθε, ἀλλὰ φρονίμως
 ἔπειθετε ⁸⁵ αὐτοῦ τῷ βουλήματι, ἐχθροὶ γινόμενοι οἷς ἐχ-
 θραίνει, καὶ μὴ ὀμιλοῦντες οἷς μὴ ὀμιλεῖ· ἵνα ἑκα-
 στος, ἐπιδικαζόμενος τοῦ πάντας φίλους ἔχειν, αὐ-
 τὸν διαλάττων σώζηται, τῆς αὐτοῦ ἐπακούων ὀμι-
 λίας. Εἰ δὲ τις φίλος μενεῖ ⁸⁶ οἷς αὐτὸς ἐχθραίνει, καὶ
 λαλεῖ οἷς αὐτὸς οὐχ ὀμιλεῖ, εἰς ἐστὶ καὶ αὐτὸς τῶν
 θεωρουμένων ⁸⁷ θελώντων ἢν Ἐκκλησίαν· τῷ γὰρ σώματι
 συνὼν ὅμῳν ⁸⁸, τῇ γνώμῃ μὴ ὄν μεθ' ὕμῶν, καθ' ὕμῶν
 ἐστὶν, πολλῶν χειρῶν τῶν ἐξωθεν φαινομένων ἐχθρῶν,
 μετὰ δοκούσης φιλίας σκορπιζῶν τοὺς ἔσω.

pejor iis qui extra inimici apparent, quippe qui cum apparente amicitia eos qui intra sunt dispergat.

INTERPRETATIO RUFINI.

XVII. Hæc cum dixisset, et his similia quamplurima, rursum respiciens ad populum, dixit: Sed et vos, charissimi fratres et conservi mei, huic qui præsidet vobis ad veritatem docendam, in omnibus obedite, scientes quod si quis hunc contristaverit, Christum, qui ei docendi creditur cathedram, non recipit; et tanquam qui Christum non suscepit, nec Deum Patrem suscepisse iudicabitur; et ideo nec ipse suscipietur in regno celorum. Propter quod satagite, ad omnem collectionem et congregationem semper convenire; uti non velut negligentes et desides, a Christo iudice condemnemini. Convenientes vero semper ad Clementem, omnes date operam pro ipso sentire, et summo studio favorem vestrum erga ipsum dependere; scientes quod propter singulos vos ipsum magis infestat inimicus, et in ipsum majora suscitabat bella. Oportet ergo vos summo studio niti, ut omnes erga illum vinculo amoris innexi, plenissimo erga eum inhaereatis affectu. Sed et vos quoque ipsi, unanimis in omni concordia perdurate; quo facilius etiam illi obedire omnes pariter in consensu et unanimitate possitis, per quod et vos salutem consequi, et ille possit obtemperantibus sibi promptius impositi oneris pondus evehere.

XVIII. (41) Quædam etiam ex vobis ipsis intelligere debetis, si qua sint quæ ipse, propter insidias hominum malorum, non potest evidentius et manifestius proloqui: verbi gratia, (42) si inimicus est alicui pro actibus suis; vos nolite exspectare ut ipse vobis dicat; cum illo nolite amici esse; sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque commonitione obsecundare et avertere vos ab eo, cui ipsum sensistis aversum; sed nec loqui his, quibus ipse non loquitur; ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum amicitias reparare, festinet citius reconciliari ei, qui omnibus præstet, et per hoc redeat ad salutem, cum obedire cæperit monitis præsentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit cum his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiam volunt; et cum corpore vobiscum esse videatur, mente et animo contra vos est; et est multo nequior hostis hic, quam illi qui foris sunt, et evidentior inimici sunt: hic enim per amicitiarum speciem, quæ inimici sunt, gerit, et Ecclesiam dispergit ac vastat.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ τῶν Ο. ⁸¹ τοῦτ. Cfr. Hom. III, 66, C. ⁸² ὡς C. ⁸³ καὶ (eis in marg.) πάσας συνόδους ἔρχεσθαι C, ἐν πάσαις συνόδοις συνέρχεσθαι var. Iert. ap. eumdem. Rufinus propter quod satagite ad omnem collectionem et congregationem semper convenire. Tum S. mavult: ἀπὸ τῆς τοῦ ταξίαρχου ἀουλίας. Cfr. Hom. III, 69. ⁸⁴ τοῦτο C. ⁸⁵ ἔπειθετε Ο. ⁸⁶ μὲν ἢ C, male. ⁸⁷ θεωρουμένων Ο. ⁸⁸ ἡμῶν Ο. Tum idem ἡμῶν, καθ' ἡμῶν, καθ' ἡμῶν pro ὕμῶν, καθ' ὕμῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(41) Hæc citantur in concilio Vasensi I, can. 6. leg. Capitul. I. VII, c. 561.

(42) Citant concilium Metense sub Stephano V, c. 12; Joannes VIII, Ep. 254; Gregorius VII, l. VII, ep. 21.

XIX. Atque his dictis in medio coram omnibus manus mihi imponens in sua cathedra sedere me erubescens compulit. Cumque sedissem, hoc statim mihi dixit: Rogo te coram omnibus astantibus fratribus meis, ut postquam ex hac, quemadmodum mihi necesse est, vita migravero, Jacobo fratri Domini mittas in epitome, describasque etiam usque ad cogitationes pueritiæ tuæ, et quo modo ab initio usque nunc me comitatus es, sermonibus a me per civitates prædicatis et actibus meis intendens: deinde in fine mortis quoque meæ occasionem, sicut dixi, declarare non pigebit. Neque enim ea res valde ipsum contristabit, gnarum me pie id persolvisse, quod omnino perpeti necesse erat: maxima vero afficietur consolatione, cum didicerit quod post me non ineruditus vir nec vivificorum ignarus sermonum Ecclesiæque regulam nesciens docentis acceperit cathedram. Imperiti enim ac seductoris sermo audientis vulgi animas interimit.

XX. Unde ego, domine mi Jacobe, his ab eo dictis pollicitus non tardavi, sicut jussus sum, magnam partem sermonum per civitates habiturum, qui jam tibi descripti sunt ac per ipsum missi, in libris breviter comprehendere, quasi indicandi gratia, sicque ad te destinare, cum hac inscriptione: *Clementis Epitome prædicationum Petri in peregrinationibus*. Cæterum exponere ut jussus sum incipiam.

INTERPRETATIO RUFINI.

XIX. Et cum hæc dixisset, in medio, coram omnibus, manus mihi imposuit, et in cathedra sua, ingenti verecundia fatigatus sedere me compulit. Cumque sedissem, hæc ad me rursum locutus est: Deprecor te, Clemens, coram omnibus qui præsentibus sunt, ut posteaquam, sicut naturale debitum est, vitæ præsentis finem fecero, Jacobo fratri Domini describas breviter, vel quæ ad initium fidei tuæ spectant, vel etiam quos ante fidem animos gesseris; sed et qualiter mihi ab initio usque ad finem, comes itineris et actuum fueris; quæque per singulas civitates me disputante sollicitus auditor exceperis; quique in prædicationibus meis verborum fuerit ordo vel actuum; sed et qui me finis in hac urbe reperit, sicut dixi, omnia quam potes brevissime comprehensa, ad ipsum te destinare non pigeat. Nec verearis in forte multum de meo exitu contristandus sit, cum me id pro pietate sustinere non ambigat: erit autem ei grande solatium, si didicerit quod post me non imperitus vir aliquis, aut indoctus, atque ignorans divini verbi mysterium, et ecclesiastici ordinis disciplinam, vel doctrinæ regulam nesciens, suscepit cathedram meam. Scit enim quia si indoctus et inscius officium doctoris accipiat, sine dubio discipuli et auditores ignorantia tenebris obvoluti, in interitum demergentur.

XX. Unde et ego, mi domine Jacobe, cum hæc ab eo præcepta suscepim, necesse habui implere quod jusserat, indicans tibi, et de his ipsis simul, et de illis breviter comprehendens, quæ per singulas quasque urbes digrediens, aut in prædicationis sermone protulerit, aut in gestorum virtute perfecit; quamvis tibi, de his plurima jam, et plenius ante descripta, ipso jubente transmiserim; sub eo titulo quem ipse præcepit affigi, id est Clementis Itinerarium Prædicationis Petri. Sed et nunc jam exponere quæ præcepit incipiam.

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ Planius *Epit.* c. 147: Ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὅπῃνίκα τοῦ ἑνταῦθα μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ κέκρικε πρόνοια, πάντα τῷ κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον διαπέμψαι, κ. τ. λ. ⁸⁶ ἐκ παιδός σου cod. 804 et *Epit.* l. c. S. ⁸⁷ Ita U c. cod. 804 et *Epit.* l. l., τὰ τέλει C. ⁸⁸ ὡς προείπον om. U. ⁸⁹ Ita de conj. C, cuius textus et O exh. πλήρους. — ⁹⁰ ἀναρῆς U. ⁹¹ ὀκνήσω U. ⁹² ἐπιγράψας cod. 804 et *Epit.* c. 147, quod præstat.

VARIORUM NOTÆ.

(45) *Ἐκ παιδῶν σου*. Notat Cotelerius in uno C etc. Unde non absurde colligas pseudo-Clementem libris illis id præstare, quod modo præcipitur; cum ab ipsis pueritiæ suæ cogitationibus Jacobo pandendis exordium sumat. Quocirca minime assentendum videtur Rufino, qui epistolam hanc libris *Recognitionum tempore posteriore* censet. Couv.
(44) *Καὶ ὑπ' αὐτοῦ διαπεμφθέντων*. Quasi Petrus ad Jacobum misisset sermones et actus suos, hoc est, librum forsitan Actuum et dissertationum Petri, cum qui a Photio inventi non potuit. Sed Rufinus solens more suo turbat. Ib.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΤΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΕΠΙΤΟΜΗ.

CLEMENTIS

DE PRÆDICATIONIBUS PETRI INTER PEREGRINANDUM EPITOME.

25 ὍΜΙΛΙΑ Α'.

I. Ἐγὼ Κλήμης, Ῥωμαίων πολίτης ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δεδύνημαι ⁶⁷, τῆς ἐννοίας μου ἐκ παιδὸς ἀπασχολούσης τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν εἰς τε ἀθυμίας καὶ πόνους. Συνῆν γὰρ μοι λογισμὸς οὐκ οἶδα πόθεν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα θανάτων οὐκ εἶμι καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μου ποτε, τοῦ ἀπείρου χρόνου πάντων ⁶⁸ τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος, ἔσομαι δὲ οὐκ ὢν, οὐκ ὄντας ⁶⁹ εἰδῶς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγονώς, οὐ γινόμενος· καὶ ἄρα ⁷⁰ ποτε γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἐτός ἦν; εἰ γὰρ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθῆσεται· καὶ μετὰ λύσιν τί ἄρα ἔσται πάλιν, εἰ μὴ τάχα σιγῆ καὶ λήθη; καὶ ⁷¹ τάχα ἔσται τι, ὃ νῦν νοῆσαι οὐ δυνατόν.

II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ οἶδα πόθεν ἀπαύστως ἐνθυμούμενος, ὀδυνηρὰν εἶχον λύπην τοσοῦτον, ὡς ὠχριακότα με τῆκεσθαι· καὶ **26** τὸ δεινότατον, εἰ ποτε ἀπίσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελῆ ἐβουλεύσαμην, ἀκμαιότερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγένετο, καὶ ἰχθύομην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδῶς σύνοικον καλὴν ἔχων ἐννοιαν, ἀθανασίας ἀγαθὴν ⁷² αἰτίαν μοι γενησομένην ⁷³, ὡς ὕστερον τῆ πεῖρα ἐπέργων καὶ θεῶ τῶ πάντων δεσπότην ἠγχαρίστησα. Ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς θλιβούσης με ἐννοίας εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζήτησιν καὶ εὐρεσιν ἠναγκάσθη ἐλθεῖν· καὶ τότε ἐταλάνιζον οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνεον.

III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἡλικίας ὢν ἐν τοιοῦτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέβαιον, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβὰς· καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐώρων, ἢ λογμάτων ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς καὶ εἴρεις καὶ φιλονεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καὶ ὅτε ⁷⁴ μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ὅτε δὲ ὅτι θνητῆ. Εἰ ποτε οὖν ἐπεκράτει λόγος ὅτι ἀθάνατος, ἔχαρουν· ὅποτε δὲ ὅτι θνητῆ, ἐλυπούμην· πλεῖον δὲ ⁷⁵ ἠθύμουν, ὅτι οὐδ' ὀπότερον εἰς τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἡδυνάμην· πλὴν ⁷⁶ συν-

A

HOMILIA PRIMA.

I. Ego Clemens, civis Romanus, primam ætatem pudice ac temperanter vivere valui, cum a pueritia mens mea atque cogitatio inhærentem mihi cupiditatem avocaret ad mœores et molestias. Inerat enim consideratio, nescio unde oborta, quæ crebro mortis commonebat : quod utique post mortem non sim, neque usquam mei mentionem quisquam facturus sit, scilicet immenso tempore cunctorum cuncta in oblivionem adducente, sim autem non existens, eos qui sunt non cognoscens; nec cognoscens, nec cognitus; quique aliquando non fuerim, et tunc non sim? Et an factus sit mundus; et antequam fieret, quidnam fuerit? Nam si semper exstitit, semper erit : si autem factus est, etiam dissolvetur : et post dissolutionem quid erit iterum, nisi forte silentium et oblitio? Et forsitan erit aliquid, quod nunc cogitare est impossibile.

II. Hæc atque his similia, nescio unde, indesinenter cogitans, acerbam adeo cepi tristitiam, ut pallerem ac tabescerem : et quod molestissimum, si quando eam sollicitudinem tanquam inutilem repellere cogitarem, vehementior multo me urgebat affectus : eamque rem ægre ferebam, nesciens quod contubernalem præclaram haberem eam cogitationem, quæ mihi bona immortalitatis foret causa, quemadmodum postea experientia agnovi, et Deo cunctorum Domino gratias egi. Cum enim me ab initio illa consideratio premeret, ad rerum inquisitionem et inventionem venire coactus sum : tuncque miseros judicavi, quos principio per ignorantiam beatos prædicare ausus fueram.

III. Igitur cum a puerili ætate in huiusmodi degenerem cogitationibus, quo aliquid certi addiscerem, ad philosophorum adventabam scholas; nihilque aliud cernebam, quam dogmatum destructiones et astrucciones, item lites et contentiones, et syllogismorum artificia, necnon sumptionum excogitationes : et interdum quidem prævalebat, verbi gratia, animam esse immortalem, interdum autem mortalem esse. Si quando igitur sermo de illius immortalitate obtinebat, lætabar; cum vero

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ Scripserim c. O δεδυνημένος, sed obstat καὶ copula præcedens. Nominativus absolutus primæ perioῖ ἐpigraφes modo toti narrationi eleganter præfigeretur. ⁶⁸ πάντως conj. S. ⁶⁹ Fortasse οὐ τὰ ὄντα pro οὐκ ὄντας S. Tum οὐ γὰρ γεγονώς O pr. man. ⁷⁰ ἄρα C. ⁷¹ καὶ ἡ O. ⁷² ἀγαθῆς C. ⁷³ γενομένην C. τῶ ante πάντων excidit e recensione Clerico-Schwegleriana. ⁷⁴ ὅτε μὲν — ὅτε δὲ S O, ὅτε μὲν — ὅτε δὲ C. ⁷⁵ Ita locum sanavi ex O. Prope accedit Epitome, quam admonente Cotelerio S in auxilium vocavit. Vbb. ὅτι θνητῆ, ἐλυπούμην· πλεῖον δὲ ἠθύμουν desunt in textu Ci. ⁷⁶ Rufius clarius : sed hoc tantum intelligebam, quod sententiæ ac definitiones rerum non pro natura sui ac veritate causarum, sed pro ingenitiis defendentium falsæ imaginarentur aut teræ.

sermo de mortalitate, tristis eram : magis autem A
rursus animum despondebam, quod neutrum pos-
sem menti meæ infligere : verum reputabam mecum,
sententias controversiarum pro viribus propugna-
torum veras aut falsas existimari, non autem tales
videri, quales revera sunt. Jam igitur animadvertens
comprehensionem non oriri ex rebus ad agitandum
propositis, sed pro ingenio disputantium statui
dogmata, adhuc magis hisce de rebus perplexus
hærebam : quare ex animæ profundo gemebam ;
neque enim poteram firmi aliquid decernere, ne-
que de istis sollicitudinem valebam depellere, etsi,
quemadmodum dixi antea, id vellem ; quoniam, cum
mihi frequenter quietem imperarem, nescio quo
modo latenter horum cum voluptate subibat me
cogitatio.

IV. Et iterum hæsitans dicebam apud me : Quid
inaniter laboro, cum manifesta sit res? Quod si
quidem post mortem non ero, nunc, quando sum,
contristari me non oportet. Quocirca tristitiam ad
illum diem reservabo, in quo, cum futurus non sim,
nou contristabor. Si autem ero, cur nunc mihi
superfluo inest tristitia? Statimque postea alia me
subiit cogitatio. Dicebam quippe : Annon illic pejor
quidpiam eo quod me nunc cruciat, passurus sum,
si pie non vixero, ac secundum quorundam phi-
losophorum sermones Pyriphlegethonti tradendus
sum et Tartaro, quemadmodum Sisyphus vel Tityus
vel Ixion vel Tantalus, atque in inferno æternum
puniar? Iterumque replicabam dicens : Sed ista non
sunt. Rursusque aiebam : At si sunt. Cum igitur,
inquirebam, incerta res sit, multo magis extra peri-
culum est pie me vivere. Et quo pacto iustitiæ
gratia, ad incertam respiciens spem, potero corporis
voluptates comprimere? Sed nec quidnam sit
justum Deo acceptum, plene certeque novi, nec
utrum anima immortalis sit cognosco, an mortalis:
neque ulla certa ratio invenitur, neque hos mentis
motus sedare possum.

V. Quid igitur me facere oportet, nisi hoc? In
Ægyptum profisciscar, et adytorum hierophantis ac
prophetis amicus efficiar ; magoque quæsito et in-
vento multa pecunia persuadebo, ut animæ evoca-
tionem, quam necromantiam vocant, faciat, tan-
quam videlicet ego de aliquo negotio scisciter : erit
autem interrogatio, ut discam utrum anima sit
immortalis. At responsio animæ de sua immortalitate
non ex loquela ipsius aut mea auditione erit
mihi comperta, sed ex sola visione ; ut his ipsis

ενόουν ότι αι δόξαι τῶν ὑποθέσεων παρά τοὺς
ἐκδικούντας ψευδεῖς ἢ ἀληθεῖς ὑπολαμβάνονται,
καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φαίνονται. Ἐπιστήσας
οὖν ἤδη ποτὲ ότι οὐ παρά τὰς ἐκδικουμένας 27 ὑπο-
θέσεις ἡ κατάληψις γίνεται, ἀλλὰ παρά τοὺς ἐκδι-
κούντας αι δόξαι ἀποφέρονται 77, ἔτι μᾶλλον ἰλιγγιῶν
ἐν τοῖς πράγμασιν. Διὸ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βᾶθους
ἐστὲναζον· οὔτε γὰρ τι βεβαιῶσαι οἶός τ' 78 ἦμην,
οὔτε τὴν τῶν τοιοῦτων φροντίδα ἀποσεισασθαι ἐδυ-
νάμην, καίπερ βουλόμηνος, ὡς 79 φθάσας εἶπον· ότι
ἐμαυτῷ πυκνότερον ἡσυχάζειν ἐπιτάσσοντος, οὐκ
οἶδ' ὅπως 80 λαθρανόντως μεθ' ἡθονῆς ὁ τῶν τοιοῦτων
με εἰσῆρχετο λογισμός.

IV. Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον ἐμαυτῷ· Τί μα-
ταιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος ; ότι εἰ μὲν
θανῶν οὐκ εἶμι, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσῆκεν 81.
Διὸ τήρῃσω τὸ λυπεῖσθαι εἰς τὴν τότε, ὅτε οὐκ ὦν
οὐ λυπηθήσομαι. Εἰ δ' ἄρα εἶμι, τί νῦν ἐκ περισσοῦ
μοι πρόσσει· τὸ λυπεῖσθαι ; Καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο
ἑτέρος με εἰσφεί λογισμός. Ἐλεγον γάρ· Μή τί 82 γε
τοῦ νῦν με λυπούντος ἐκεῖ χειρὸν παθεῖν ἔχω, μὴ
βεβιακῶς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἐνίων
φιλοσόφων λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ ὡς
Σίσυφος ἢ Τιτύος 83 ἢ Ἰξίων ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσο-
μαι ἐν ἄδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος ; Πάλιν 84 τε ἀνθυπέ-
φερον, λέγων· Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα. Καὶ πάλιν ἔλεγον·
Εἰ δὲ ἐστὶν ; Ἀθλοῦ 85 οὖν ὄντος τοῦ πράγματος, ἔλε-
γον, ἀκινδυνότερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με.
Καὶ πῶς 28 δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν, εἰς ἀθῆ-
λον ἐλπίδα ἀφορῶν, τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡθῶν ;
Ἄλλ' οὐδὲ τί ποτὲ ἐστὶ δίκαιον ἄρεσκον 86 Θεῷ πεπλη-
ροφόρημα, οὔτε εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἢ θνητὴ γινώ-
σκω οὔτε τις λόγος βέβαιος εὐρίσκειται, οὔτε τῶν
τοιοῦτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι.

V. Τί οὖν χρὴ ποιεῖν ἢ τοῦτο 87 ; Εἰς Αἴγυπτον
πορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις τε 88
καὶ προφῆταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ
εὐρῶν χρήμασι ποῶσις πείσω, ὅπως ψυχῆς ἀναπομ-
πῆν, τὴν λεγομένην νεκρομαντείαν 89 ποιήσῃ, ἐμοῦ
ὡς περὶ πράγματός τινος πυθανομένου· ἡ δὲ πεύσις
ἔσται περὶ τοῦ μαθεῖν εἰ ἀθάνατος ἢ ψυχὴ. Ἡ δὲ τῆς
ψυχῆς ἀπόκρισις, ότι ἀθάνατός ἐστιν, οὐκ ἐκ τοῦ
λαλῆσαι ἢ καὶ ἀκοῦσαι ἔσται 90 μοι γνῶναι, ἀλλ' ἐκ
τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδῶν αὐτήν,

VARIE LECTIONES.

77 Hic quoque legendum est ἀποφαίνονται, ut *Epist.* cap. 3 C. 78 τέ C. Subinde οὐδέ pro οὔτε O.
79 ὡς om. O. 80 οἶδ' ὅπως C. Tum id. μοι p. με. 81 προσῆκει *Epist.* c. 4. Fortasse εἰς τηνικαῦτα p. εἰς
τὴν τότε Cfr. *Epist.* l. c. S. 82 ἔλεγον γάρ, εἰ μή C. 83 Τίτυος C. 84 καὶ πάλιν τε O. 85 οὐ δήλου C.
86 δίκαιον καὶ ἄρεσκον C. 87 Schweglero invito ita interpunctionem mutavi, non invita indole linguæ
Græcæ. Edd. distinguunt : Τί οὖν χρὴ ποιεῖν ; ἢ τοῦτο, εἰς, κ. τ. λ. 88 τέ accessit ex O, ubi pr. man. scri-
pserat ἱεροφάντες. 89 νεκρομαντίαν O. Legendum τῇ λεγομένην νεκρομαντείαν : ars enim mortuos evocandi
νεκρομαντεία dicitur ; vid. *Recogn.* 1, 5 (per eam, quam necromantiam vocant) D. Sed et minus ante
νεκρομαντεία vocari queat magica ipsa evocatio, quomodo dixerit Cicero, *Tusc.* q. 1, 16 : *Inde ea, quam
meus amicus Appianus νεκρομαντεία faciebat.* Stephanus legebat : *In 'e ea, quæ —νεκρομαντεία faciebat.* C.
90 ἐστὶ O.

ἀρχὴ καὶ ἱκανὴ ἀπόφασιν ἔχω, ἐκ τοῦ μόνου ἄ οculus illam videns sufficientem ac idoneam habeam declarationem quod existat, ex eo solo quod apparuerit; nec amplius incerta auditus verba oculorum poterunt firmitatem evertere. Attamen hanc quoque deliberationem cuidam philosopho, necessario meo, edisserui, qui consilium mihi dedit, id ne auderem, multas ob rationes. Sive enim, inquit, mago non obtemperabit anima, tu, tanquam qui legibus ista facere prohibentibus repugnaveris, male tibi conscius vives: sin vero obediērit, præterquam quod mala in conscientia vives, non amplius tibi bene cessura existimo ea quæ ad pietatem pertinent, cujus ergo ista ausus es. Nam Deum aiunt odio eos prosequi, qui animas mortuorum a corporibus separatas divexant. Ego autem his auditis signior quidem ad illud aggrediendum effectus sum, a consilio tamen quod initio ceperam non destiti, sed velut ab impetu desiderii retardatus dolebam.

VI. Καὶ ἵνα μή σοι τὰ τοιαῦτα μακρῷ διηγήσῃμαι λόγῳ, ἐν τοσοῦτοις λογιζομένοις καὶ πράγμασιν δυοσσεύου, φήμη τις ἡρέμα, ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα, ἤβησεν ἐκαστοτε καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἀγγελος διέτρεχε ἡν ἰσχύον, τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα σιγῇ στέγειν ἡ μή δυναμένη. Ἐκαστοτε οὖν πλείων καὶ μείζων ἐγένετο ἡ, λέγουσα, ὡς τις ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν, Τουδαίος τὴν τοῦ ἀδίδου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαύειν λέγει ἐάν τις αὐτῶν προκατορθώσῃ ἡ τὴν πολιτείαν τοῦ δὲ πιστεύεσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεοῦτος γέμων ταῦτα πνέει, πολλὰ θαυμάσια σημεῖα τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελεύσει μόνη, ὡς παρὰ Θεοῦ εἰληφῶς τὴν ἐξουσίαν· κωφοὺς γάρ ποιεῖ ἀκούειν, τυφλοὺς ἀναδίδει, 30 κυλλοὺς ποιεῖ περιπατεῖν, χωλοὺς ἀνορθοῖ, πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, πάντα δαιμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὺς ψωροὺς ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ κώμειο ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδὲν ἔστιν ὃ ἀδυνατεῖ ποιεῖν. Καὶ ὅσῳ γὰρ μάλλον ὁ χρόνος προέκοπτεν, πολὺ μείζων διὰ πλείωνων τῶν ἐπισημοῦντων καὶ ἡ βεβαιότερα ἐγένετο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλὰ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. Ἦδη γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγένετο βουλῆς καὶ σκέψεως ἡ, τὸ τίς ἂν εἴη ὁ φανεῖς καὶ τί βούλεται λέγειν.

VII. Καὶ δὴ ποτε τις πρὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν ἡ φθινοπωρινῇ τροπῇ δημοσίᾳ στάς ἐβόα λέγων· Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἀκούσατε ὃ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐάν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πατρὸς βιώσωσιν. Διὸ μεταβάλλεσθε τὸν τρόπον ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν

oculis illam videns sufficientem ac idoneam habeam declarationem quod existat, ex eo solo quod apparuerit; nec amplius incerta auditus verba oculorum poterunt firmitatem evertere. Attamen hanc quoque deliberationem cuidam philosopho, necessario meo, edisserui, qui consilium mihi dedit, id ne auderem, multas ob rationes. Sive enim, inquit, mago non obtemperabit anima, tu, tanquam qui legibus ista facere prohibentibus repugnaveris, male tibi conscius vives: sin vero obediērit, præterquam quod mala in conscientia vives, non amplius tibi bene cessura existimo ea quæ ad pietatem pertinent, cujus ergo ista ausus es. Nam Deum aiunt odio eos prosequi, qui animas mortuorum a corporibus separatas divexant. Ego autem his auditis signior quidem ad illud aggrediendum effectus sum, a consilio tamen quod initio ceperam non destiti, sed velut ab impetu desiderii retardatus dolebam.

VI. Ac ne ista tibi longo sermone explicem, cum in talibus cogitationibus et negotiis ego versarer, sub imperio Tiberii Caesaris fama quædam sensim, a verna tempestate initio sumpto passimque crevit, et revera bonus Dei nuntius mundum peragravit, Dei voluntatem silentio tegere non valens. Ubique igitur amplior et major fiebat, referens quod quidam in Judæa, principio sumpto a verno tempore, æterni Dei regnum Judæis annuntiet, quo fruiturum esse ex illis dicit eum, qui vitam rectam emendatamque ducat: quo autem credatur ipsum divinitatis plenum hæc loqui ac inspirare, multa mirabilia, signa et prodigia edit sola jussione, quasi qui a Deo acceperit potestatem; surdos enim facit audire, cæcos videre, pedibus debiles ambulare, claudos recta incedere: omnem morbum depellit, omnem dæmonem fugat; sed et leprosi scabri, eo eminus tantum viso, sanati abeunt, mortui vero obliti suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major firmiorque per complures advenientes existerat, non amplius, inquam, fama, sed rei veritas. Jam vero et cætus per loca fiebat consultationis et deliberationis causa, quisnam esset qui apparuisset, et quid vellet dicere.

VII. Cæterum eodem anno, autumnii tempore quidam publice stans clamavit, dicens: Viri Romani, audite; Dei Filius in Judæa adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam, si vitam dixerint ex voluntate Patris qui misit illum. Quocirca mores mutate, a deterioribus ad meliora transite, a temporalibus ad æterna: agnoscite unum esse Deum,

VARIÆ LECTIOES.

ἡ ἀντέβαλλον C. ἡ καὶ mutandum in ταῦτ' vel ἐκεῖν. S. οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας *Epit.* c. 5. Quæ sequuntur in *Epit.* c. 5, ita leguntur: Ἐγθαίρειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς φυγάς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. ἡ διήρχετο C. ἡ Ita O c. *Epit.* c. 6. σιγῇ, στέγειν C, σιγῇ καὶ στέγειν S, auctiore Gallandio. ἡ ἐγένετο O. ἡ προκατορθώσῃ C. Tum deest δὲ in O. ἡ κυλλοῦς· χωλοὺς ὀρθοῖ O. ἡ καὶ om. O, qui antea scr. μεῖζον (sic). ἡ Locus haud dubie corruptus. Posit. σκέψεως *Epit.* c. 5, addit. ἐνεκα. Sed maxime offendit τὸ: scribe saltem τοῦ S. ἡ ἐν prætermisereat Cl. et S. ἡ Dele τὰ, nam prorsus redundat D. ἐάν τὰ κατὰ γνώμην — πράξωσιν *Epit.* c. 7. S.

qui in cœlis est, cujus mundum injuste habitatis ante justos illius oculos: verum si convertamini et juxta voluntatem ejus vivatis, in aliud sæculum sublatis æternique effecti ineffabilibus ipsius bonis perfruamini; si vero morem non gesseritis, animæ vestræ post dissolutionem a corpore in ignis locum conjicietur, ubi æternum punitæ inutili ducentur pœnitentia. Nam tempus pœnitentiæ præsens est ista singulorum vita. Porro his ego auditis moleste ferebam, nullum ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio, dixisse: In Judæam proficiscar ut cognoscam utrum iste hæc proferens vera loquatur, nempe Dei Filium in Judæam advenisse, propter bonam æternamque spem, qui voluntatem Patris a quo missus est manifestet: namque quod eum aiunt prædicare, non est exiguum: quorundam enim animas affirmat, utpote immortales, immortalibus bonis fruituras; aliorum vero, in ignem inextinctum projectas, æternum puniendas esse.

VIII. Hæc de aliis cum dicerem, etiam mecum his verbis locutus sum: Quare alios vituperor, qui in eodem crimine negligentiam versor? Verum ad Judæam properabo, postquam res meas composuero. Ita vero cum statuisssem, multum in dilatione tempus præterit, hujusce vitæ negotiis vix explicari valentibus. Tandem itaque considerata vitæ natura, quod spe implicans festinantibus insidietur, quin etiam quantum temporis abreptum fuerit mihi spebus jactato, quodque sic occupati homines morimur, cuncta mea, prout erant, relinquens ad portum properavi, et in portum veniens atque in altum subvectus ventis adversantibus, pro Judæa Alexandriam appuli, ubi ventorum importunitate detentus ad philosophos ventitabam, atque eum rumorem sermonesque illius qui Romæ visus fuerat referebam. At illi responderunt: Eum quidem, qui Romæ apparuit, nescimus, de illo autem qui in Judæa degit ac Filius Dei a fama dicitur, et audivimus a multis qui illinc veniunt, et de omnibus miraculis quæ loquendo facit accepimus.

IX. Cumque dicerem: Cuperem incidere in aliquem qui eum vidisset, statim duxerunt me, alienes: Est hic quidam, qui non solum vidit eum, sed et ea ex regione oriundus est, vir Hebræus, nomine Barnabas, qui se quoque ait unum esse ex illius discipulis, et hic sedens rerum ab ipso promissarum sermones volentibus ultro refert. Et quidem cum iis progressus sum. Ac veniens cum

προσκαιρων ἐπὶ τὰ αἰῶνια· γινῶτε ἕνα Θεὸν εἶναι τὸν ἐπουράνιον, οὐ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε ἐμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἐὰν μεταβιβλησθε καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βουλήσιν βιώσῃτε, εἰς ἑτέρον αἰῶνα ἐνεχθέντες καὶ ἄδιοι γινόμενοι, τῶν ἀποβιβήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσῃτε, αἱ ψυχὰς ὑμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς βληθήσονται, ὅπου αἰδίως κολαζόμεναι ἀνωφέλητα μετανοήσουσιν. Ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς ἡ νῦν ἐκάστου ζωῆ τυγχάνει. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἀκούων ἠχθρόμην, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τοσοῦτων δ'χλων, τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, εἰρήκην· Εἰς Ἰουδαίαν πορεύσομαι, ἵνα ἴδω εἰ ταῦθ' οὗτος λέγων ἀληθεύει, ὡς ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐπιτεθεήθη τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀγαθῆς καὶ αἰωνίας ἐλπίδος χάριν, τὴν τοῦ ἀποστειλλαντος Πατρὸς βουλήσιν ἐκφαίνων· ἐπεὶ καὶ ὅπερ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὢν μὲν γὰρ τὰς ψυχὰς διαθεβαίουται αἰωνίους οὐσας αἰωνίων ἀπολαύσειν ἀγαθῶν, ὢν δὲ ἐν πυρὶ ἀσδέστω βιφθείσας τὸν αἰῶνα κολασθήσεται.

VIII. Ταῦτα ἐγὼ λέγων περὶ ἄλλων καὶ ἐμαυτῶ ὠμίλησα λέγων· Τί ἄλλους μέμφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι; Ἀλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὀρηήσω, πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον. Καὶ δὴ οὕτω· βουλευσαμένου μου, πολλὸς ὁ τῆς παραλοκῆς ἐγενήθη χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δυσεκλύτων ὄντων. Πέρασ γοῦν συννοήσας ὡδὲ ποτε τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπίδι ἐκπλοκῶν τοὺς σπεύδοντασ ἐνεδρεύει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὃν ποτε εἰσεκλάπην χρόνον ἐλπίσι δονούμενος, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν, τὰ πάντα μου, ὡς ἔτυχεν, ἀφείδεις εἰς Πόρτον ὀρηήσα, καὶ εἰς λιμένα ἐλθὼν τὸ καὶ ἀναχθεὶς ἀνέμων ἔχθραισ ἀντὶ τοῦ εἰς Ἰουδαίαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἠνέχθη· καὶ ἀνέμων ἀπορία ἐπισχεθεὶς ἐκεῖ συνοφοίτων τοῖσ φιλοσόφοισ, καὶ τὰ τῆσ φήμησ καὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ φανέντοσ ἔλεγον τοὺσ λόγουσ. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι· Τὸν μὲν ἐν Ῥώμῃ φανέντα οὐκ ἴσμεν, περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου καὶ Υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆσ φήμησ ἵσχυομένου, καὶ παρὰ πολλῶν τῶν κακεῖθεν ἐληλυθότων ἠκούσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὢν λαλῶν ἐποίει θαυμασίων ἐμάθομεν.

IX. Ἐμοῦ δὲ εἰπόντοσ, ἠθέλον τινι συντυχεῖν τῶν ἐωραχότων αὐτὸν, εὐθύσ ἤγόν με λέγοντασ, ἔστι τις ἐνταῦθα, οὐ μόνον ἱστορήσασ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆσ ἐκεῖθεν γῆσ ὑπάρχων, ἀνήρ Ἐβραίοσ, ὀνόματι Βαρνάβασ, ὃσ καὶ ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐπαντὸν εἶναι λέγει, καὶ ἐνταῦθα που καθεζόμενοσ τῆσ ἐκεῖνοσ ὑποσχέσασ τοὺσ λόγουσ τοῖσ βουλομένοισ ἐτοίμωσ λέγει. Καὶ δὴ συνῆλθον αὐτοῖσ. Καὶ ἐλθὼν, σὺν τῷ παρε-

VARIABLE LECTIONES.

ἡ γινῶτες O. ἡ Ita O c. Epit., ἀπολαύσῃτε C. κατὰ τὴν τ. σ. p. μετὰ τὴν τ. σ. tacite edidit Cl. repetiitque S. Codd. lectionem in Annot. cr. pro conjectura adnotans. ἡ ἐπεὶ adjunxi c. O et Epit. ἡ ῥιφείσασ O, qui dein κολασθήσεται, nota marginali correctum in vulg. ἡ οὕτωσ C. ἡ ὡδὲ D, ὁ δὴ O, c C. Tum ἐκπλέκων C, qui tamen ἐμπλέκων conj. ἡ Errat Schweglerus de Cotelerio, ἀποθνήσκωμεν eum edidisse asserens: tu Clericum (ed. 1624) intellige. ἡ πόρτον O, πόντον C. Jam Clericus: Forte πόρτον, portum, nempe Romanum: vide Martyr. Ign. c. 6, et Epit. c. 78. Tum εἰς τὸν λιμένα C. ἡ τέ om. O. ἡ καὶ τῷ O, et ex conj. D, μετὰ τοῦ C. ἡ of τ' O. Tum addidi τὸν ante μὲν c. O. Ita legendum esse recte ὁμοῦνα S.

ετώτῃ ἄχλω ἔστιν ἐπακούων τῶν λόγων, καὶ συνενόουν τάληθῃ ¹³ οὐ διαλεκτικῇ τέχνῃ λέγοντα, ἀλλὰ ἀκάκως καὶ ἀπαρασκευάστως ἐκτιθέμενον, ἃ τε ἤκουσε καὶ ἐώρακε τὸν τοῦ Θεοῦ φανέντα Υἱὸν πεποιηκάναι τε καὶ εἰρηκέναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ¹⁴ θαυμασιῶν τε καὶ λόγων, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος ὄχλου, παρεῖχεν.

X. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰ ἀπανούργως λεγόμενα οἱ ὄχλοι ἡδέως ¹⁵ διετίθεντο, **33** οἱ ἐκ παιδείας κοσμηκῆς ὀρμώμενοι φιλόσοφοι γελᾶν αὐτὸν καὶ χλευάζειν ἐπεβάλλοντο ¹⁶, σκώπτοντες καὶ διασύροντες θράσει ἀμέτρῳ, ὡς μεγάλοις ὄπλοις κεχηρημένοι τοῖς συλλογισμοῖς. Ὁ δὲ ἀπωθούμενος αὐτῶν τὸν λῆρον οὐ συντρέχειν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πεύσει ¹⁷, ἀλλ' ἀκαταπλήκτως ὦν ἔλεγεν οὐκ ἀφίστατο. Καὶ ποτὲ τις αὐτοῦ ἐπίθετο, διὰ τί κύνωψ ἐγένετο, καὶ ¹⁸ βραχύτατον ὄν, ἐξ πόδας ἔχον, ἔχει ¹⁹ καὶ περὰ, ἔλεφας δὲ, τὸ μέριστον τῶν ζώων, ἀπτερος μόνους ἔχει πόδας. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πεῦσιν τὸν ἐμποδισθέντα ἀναλαβὼν λόγον, ὡς πρὸς τὴν πεῦσιν ἀποκρινάμενος ²⁰, τὸν αὐτῷ ἀπ' ἀρχῆς προκειμένον ἀνελάμβανε λόγον τούτῳ μόνῳ προσιμίῳ χρώμενος καθ' ἑκάστην ἐγκοπήν. Ἡμεῖς τοῦ πέμφαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμάσιους πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐντολήν, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐξ ὁμῶν ²¹ παρεστῶτων πολλοὺς, ὧν ἐγὼ τὰ ²² εἶδον μέμνημαι, ὡς ἐμφύχους εἰκόνας, ἱκανὰς μαρτυρίας. Λοιπὸν τῆς ²³ ὑμετέρας ἐστὶν ἔξουσίας, ὑπέκτειν ἢ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σιωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκαλῶν **34** ὁμῶν προβλημάτων τὰς ἀποδείξεις ²⁴ ἀποδοῦναι ἠδυνάμην, εἰ φιλαληθῶς ἐπυνθάνεσθε. Κύνωπος δὲ καὶ ἔλεφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας νῦν ὑμῖν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ²⁵ εὐκαιρον τοῖς τῶν ὄλων ἀγνοοῦσι Θεόν.

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ὡς ἐκ συμφωνίας ἀτακτον ἠφιέσαν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρόν τινα δαιμονῶντα. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὄρων, ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, εὐσεβεῖ θυμῷ τοῦ λοιποῦ σιγᾶν οὐκ ἐκαρτέρουν, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ἐβόων λέγων· Εὐλόγως ὁ Θεὸς ὑμῖν ²⁶ ἀκατάληκτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίτους προΐδων, ὡς ἐκ ²⁷ τῶν νῦν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφορῶν φαίνεται. Ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως κήρυκες ἐξαπεστάλησαν, οὐ γραμματικῶν

A astante multitudine steti sermones audiens; atque intellexi vera eum non dialectica arte dicere, sed sine malitia et præparatione exponere quæ audierat et viderat a Dei Filio, qui conspectus fuerat, facta et dicta. Multos autem testes miraculorum et sermonum, ab ipso editorum, ex ipsa etiam assistente plebe producebat.

X. Quandoquidem vero ad dicta minime subdola populus libenter attendebat, ex eruditione sæculari prodeuntes philosophi ridere eum ac subsannare aggressi sunt, immodica audacia cavillantes atque probriis incessentes, et quasi armis validis utentes syllogismis. At ille, ineptias eorum repellens, versutæ ipsorum interrogationi non occurrebat; sed intrepide a sermone suo non desistebat. Et aliquando quidam rogabat eum, cur ita factus esset culex, ut, cum minimum quid sit, et sex pedes habeat, insuper et alas gerat; elephas vero, animalium maximum, cum careat alis, quatuor tantum pedes habeat. Ille autem post interrogationem, abruptum resumens sermonem, quasi ad percontationem respondisset, propositum sibi ab initio sermonem repetiit, hoc solo utens proœmio per singulas interpellationes: Nobis demandatum solummodo est, ut vobis sermones et mirabilia gesta illius qui misit nos, referamus; ac pro logica demonstratione testes vobis producimus eorum qui ex vobis hic astant complures quorum ego facies recordor, velut vivas imagines, idonea testimonia. Cæterum in vestra potestate situm est, obsequi, vel fidem non habere. Ego certe non cessabo vobis exponere quod utile est: quoniam mihi quidem damnum est, tacere; vobis vero, non credere, noxa. Sed et futillum vestrarum questionum demonstrationes dare poteram, si veritatis studio interrogassetis. Verum causam diversæ creationis culicis et elephantis nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente quasi ex communi consensu petulantem risum emiserunt, illum nitentes ad silentium et ad angustias redigere tanquam barbarum quemdam insanum. Quæ cum ego intuerer, zelo nescio qua ratione correptus, per iram piam amplius tacere non sustinui, sed cum fiducia clamavi dicens: Jure Deus voluntatem suam incomprehensibilem vobis esse voluit, indignos præsciens, sicut ex præsentibus dat plene intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quia enim nunc ejus voluntatis

VARIE LECTIONES.

¹³ τάληθῆς O. Tum ἀπλῶς p. ἀκάκως conj. S, ut Ruf. et Epit. c. 9. Cæterum cfr. infra ἀπανούργως.
¹⁴ Lege γενομένων D. ¹⁵ ἠδέως οἱ ὄχλοι C. ¹⁶ ἐπεβάλλοντο C. ¹⁷ Ita C, in calce edit. et S in textu; πεύσει C, πεύση O, πανούργῳ omissis. ¹⁸ Dele καί, quod versu insequentis perperam omissum hic irripit S. ¹⁹ Leg. καὶ ἔχει vel καὶ ἔχον S. Epit. c. 10: διὰ τί κύνωψ ἐγένετο, καὶ βραχύτατος ὦν, ἐξ πόδας ἔχων καὶ περὰ φέρει. ²⁰ S. proponit ἀποκρινούμενος. ²¹ Fort. leg. ἐξ ὁμῶν τῶν S. ²² τὰ ἐξείδω ap. Cl. et S. Tum D legi vult εἰκόνας, ἱκανὰς μαρτυρίας λοιπὸν — ὑπέκτειν, κ. τ. λ. At nihil mutandum, cl. Epit. c. 10. Verba ἱκανὰς μαρτυρίας appositionis locum obtinent. Produco vobis homines multos, testes locupletes, cum sint quasi εἰκόνας ἐμφύχοι. S. ²³ τῆς addidi c. O. ²⁴ ἀπολύσεις scribendum esse putat Cl. Tum ἐδυνάμην C. ²⁵ εἰπεῖν οὐκ ἔστιν C. Tum τῶν τῶν p. τῶν var. lect. in Epit. c. 10, ἡμῖν O. Etiam Rec. 1, 9, vobis. ²⁷ ἐξ O.

præcones missi sunt, non grammaticam profiterentur artem, sed simplicibus et sinceris verbis consilium ipsius demonstrantes (adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur) neque cum affectu quodam invido, se ipsum cunctis præbere nolent, adestis vos, ut, præterquam quod non intelligitis quod vobis expedit, damno vestro veritatem rideatis, quæ apud barbaros ad vestram condemnationem versatur, quamque ad vos advenientem non vultis hospitio recipere propter libidines vestras, et verborum illius vilitatem, ne arguamini, quod temere philologi estis seu amatores sermonum, non autem veritatis amatores philosophi. Quousque ergo discitis loqui, qui pulchre loqui nescitis? Multa quippe verba vestra unius verbi pretio non sunt æstimanda. Quid autem dicet Græca vestra multitudo, unanimis facta, si iudicium futurum est, ut iste ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nonne audietis, si omnino responsionem accipietis, hæc: Ego, cum omnes futuras voluntates ante constitutionem mundi cognoscerem, unicuique pro merito suo latenter præviis occurri; quod autem id ipsum ita se habere volens iis qui ad me confugerunt, plene manifestare, cur ab initio, a primis generationibus voluntatem meam palam non siverim prædicari, nunc circa sæculi finem præcones mei consilii misi, qui et irridentur, et contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, quique meam amicitiam vehementer repudiarunt. Magnam injuriam! mortis enim periculum subeunt prædicatores; idque per eos homines qui ad salutem vocantur.

XII. Porro illud injuste factum adversus præcones meos a principio apud omnes futurum erat, si a principio ad salutem vocati fuissent qui indigni sunt. Quod enim nunc ab iis injuriose fit, in defensionem sit justæ mezæ providentiæ, quod præclare doctrinam honore dignam nolui inutiliter ab initio ad contumeliam publice exponere, sed eam statui, ut venerandam, silentio tegi; non quidem apud eos qui principio digni erant, quibus et tradidi, sed apud istos et consimiles, ut cernitis, indignos, odio me prosequentes, seque nolentes diligere. Et vero nunc, omittentes hunc hominem irridere, a me ipsius repromissionem audite, vel qui volet mihi percontanti respondeat. Ac ne velut pe-

Α επαγγελλόμενοι τέχνην, ἀλλ' ἀπλοῖς καὶ ἀπανούργως λόγοις ἡν αὐτοῦ βούλησιν ἐκφραίνοντες, ὡς πάνθ' ὄντιναοῦν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἕξως τινος φθονεῶς, παρέχειν πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης ἢ πάρεστε ὑμεῖς, πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν ὑμετέραν καταδίκην ἐν βαρβάροις πολιτευσασμένην ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, 35 ὅτι εἰκῆ ἢ φιλόλογοί ἐστε, καὶ οὐ φιλαλήθεις φιλόσοφοι· μέχρι μὲν οὖν πότε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς ἢ λαλεῖν οὐκ ἔχοντες; Πολλὰ γὰρ ὑμῶν βήματα ἐνός οὐκ ἄξια λόγου. Τί ἄρα ἐρεῖ ὑμῶν τὸ Ἑλληνικὸν πλῆθος μία ψυχὴ γενόμενον, εἴπερ ἔσται ἢ χρισίς, ὡς οὗτος λέγει; Διὰ τί, ὦ θεῖ, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ ἀποκρισεως καταξιωθήσεσθε, τάδε ἢ. Ἐγὼ, πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰδῶς προαιρέσεις, ἰδίως ἢ ἐκάστω πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λαθνανόντως προσηγήθησα· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεὶς τοὺς προσπεφυγότας μοι πληροφοροῦσαι, διὰ τί ἀπαρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ἢ κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, ὃ ἢ καὶ γελῶνται καὶ ὑβριζόμενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφελείσθαι θελόντων καὶ ἐπιτεταμένους τὴν ἐμὴν φιλίαν παρατησαμένων. Ὁ μεγάλῃς ἀδικίας! μέχρι πόνου ἢ κινδυνεύουσι κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

XII Τοῦτο δὲ τὸ ἀδικῶς γινόμενον κατὰ τῶν ἐμῶν κηρύκων ἀπ' ἀρχῆς 36 ἂν εἰς πάντας ἐγένετο, εἴπερ ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐκαλοῦντο οἱ ἀνάξιοι. Τὸ γὰρ νῦν γινόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀδικῶς εἰς ἀπολογίαν τῆς ἐμῆς δικαίας γίνεται προνοίας, ὅτι καλῶς τὸν τιμῆς ἄξιον λόγον ἀπ' ἀρχῆς δημοσίᾳ εἰς ὑβριν θεῖναι οὐκ ἠβουλήθη ἢ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ σιγᾶσθαι αὐτὸν ὡς τιμὴν ἐβουλευσάμενην, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄξιων, οἷς καὶ μετέδωκα, ἀλλ' ἀπὸ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ὡς ὄρατε, ἀναξίων, τῶν ἐμὲ μισούντων καὶ ἑαυτοῦς φιλεῖν μὴ βουλομένων. Καὶ νῦν γε παρέντες γελᾶν τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐμοῦ πρὸς τὸ τοῦτου ἐπάγγελμα πυνθάνεσθε, ἢ πυνθανομένη μοι ἢ ὁ βουλόμενος ἀποκρινάσθω. Καὶ μὴ ἢ ὡς ἀσελγεῖς κύνες ὑλάσσετε, ψόφω

VARIÆ LECTIONES.

ἢ λόγοις transcripsi ex O, quo Si conjectura ἀπλῶς καὶ ἀπανούργως superflua redditur. Cf. *Rec.* 1, 9. Tum πάντα ὄντιναοῦν C, πάντα ὄντιναοῦν S. ἢ βουλόμενοι coniecit amanuensensis ad oram cod. O, cuius usque βουλομένης, ut C. Ibidem πρὸς τῷ O et S c. *Epit.*, πρὸς τὸ C. ἢ Ita O c. *Epit.*, εἰ καὶ C, qui σικαιο conj. ἢ καλῶς accessit ex O et *Epit.* Deinde πολλὰ γὰρ παρ' ἐμῶν O. ἢ ἔστι O. ἢ Ita O et S auctore D, τὰ δὲ C. ἢ Ita S auctore D, εἰδῶς C, deest in O, et absque damno deesse potest. *Ep.*: κ. πρ. εἰδῶς ἐκάστω. Ad oram cod. O hæc scholia: πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰδῶς προαιρέσεις ὁ θεὸς ἐκάστω πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λαθνανόντως προσηγήθησεν. Et ex adverso: θεὸς ἀπολογούμενος ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως πρὸς τοὺς ἀπίστους. ἢ τοῦ βίου verit C, quasi perinde esset ac τοῦ αἰῶνος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciam. Cl. ἢ οἱ C, quod S recte mutavit in οἱ. At non omittere debebat καὶ γελῶνται. In marg. cod. O alia manus adnotavit: οὐκ εἶσι ταῦτα ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἐκδόσει. ἢ Ita O et nonnulli codd. *Epitomes*, φθόνου C. ἢ ἐβουλήθη C. ἢ πυνθανομένων ὁ βουλόμενος C. ἢ μὴ accessit ex O. Tum ὑλάσσετε C, qui et μόντες p. βύοντες.

ἀτάκτω βύοντες τῶν σῶζεσθαι θελόντων τὰς ἀκοάς, ἄδικοι καὶ θεοσυγεῖς, καὶ τὸν σῶζοντα λογισμὸν εἰς ἀπιστίαν ἀπασχολοῦντες. Πῶς συγγνώμης τυχεῖν δύνησεσθε, τὸν τὴν θεϊότητα⁴¹ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελόμενον ὑμῖν εἰπεῖν ὑβρίζοντες, καὶ ταῦτα ἀνθρωπῶν ὄν ἐχρήν, εἰ καὶ μηδὲν ἀληθεύοντα⁴², διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀποδέξασθαι προαίρεσιν;

XIII. Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πολλὸς τῶν ὄχλων ἐγένετο θρόλλος· καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνήραντό μοι· οἱ δὲ ἤλιθοι ὄντες δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἔβρουχον τοὺς ὀδόντας. Ἐπει δὲ ἦδη ποτὲ ἔσπερα κατελιήφει, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν Βαρνάβαν, μὴ θέλοντα **37**, βίβη εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν, ἵνα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις αὐτῷ χειρὸς ἐπιβάλῃ. Καὶ ἡμερῶν ὀλίγων διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθοῦς λόγου βραχέα κατηχήσας με ὀλίγον, ὡς⁴³ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, σπεύδειν ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἑορτῆς χάριν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοθενεῖσι συνεῖναι θέλων.

XIV. Φανερός δ' ἦν μοι ἀποναρκήσας. Ἐμοῦ γὰρ εἰπόντος· Σὺ μοι μόνον τοὺς τοῦ φανέντος ἀνδρὸς οὐς ἤκουσας⁴⁴ ἐκτίθει λόγους, κάγω τῷ ἐμῷ κοσμήσας λόγῳ τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν, καὶ εἰθ' οὕτως ἐντέδς ὀλίγων ἡμερῶν συμπλεύσω⁴⁵ σοι· λίαν γὰρ ποθῶ ἐπὶ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον· τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς βίον⁴⁶· ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ἱστορήσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις, ἐξ αὐτῆς μοι συμπλεύσον· εἰ δὲ μὴ βούλεις, τὰ ἄλλα⁴⁷ σημεῖα τῆς οἰκισείας μου καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σημερον ἔρω⁴⁸, ἵνα ὅτε βούλεις ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν· ἐγὼ γὰρ ἀβρίον πορεύσομαι ἐπὶ τὰ ἑμαυτοῦ. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον ἰδὼν συνῆλθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἄπειρ ἔλεγε σημεῖα τῶν οἰκισέων, ἔφην αὐτῷ· Εἰ μὴ οὕτως ἀβρίον τι ἀπαιτῶ ὀφειδόμενόν μοι, ἐξ αὐτῆς ἂν σοι συνέπλεον· πλὴν τάχιόν σε καταλήψομαι. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ⁴⁹ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου ἡγουμένοις ὑπέστρεφον λυπούμενος, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

38 XV. Ἡμερῶν δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος οὐχ ὄλον λαβεῖν δυναθεῖς, τάχους ἕνεκα ἀμελήσας τοῦ περιλειφθέντος, ὡς ἐμποδίου ὄντος, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ δεκαπέντε⁵⁰ ἡμερῶν εἰς Καισάρειαν κατήντησα τὴν Στράτωνος. Ἐπιβάτης δέ μοι τῆς γῆς καὶ ξενίαν θηρωμένου, ἔμαθον ὅτι Πέτρος τις λεγόμενος, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ εἰσφανέντος ἀνδρὸς τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος ὁ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, ἀβρίον Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γιτθῶν Σαμαρεῖ ζήτησιν ποιεῖται λόγων. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἐδεήθην τὴν τοῦτο μοι μνησθῆναι μονήν· καὶ ὁμῶς ἔμαθον καὶ τῷ πυλῶνι ἐπέστην. Θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἀντέβαλον⁵¹ τίς τε ὧν καὶ πόθεν

tulantes canes latretis, incompo-ito strepitu, aures salvari desiderantium obstruentes injusti ac Deo exosi, et servatricem cogitationem avocantes ad incredulitatem. Quo pacto veniam consequi poteritis, eum qui vobis naturam Dei refert promittit, contumelia afflicientes; idque hominem, quem oportuerat, etsi nihil vere loquentem, propter bonam ipsius erga vos voluntatem, grate suscipere?

XIII. Quæ cum dicerem, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur: atque alii quidem tanquam Barnabam miserantes mihi fovebant: alii vero qui erant stolidi, graviter in me stridabant dentibus. Cumque jam vespera advenisset, Barnabæ manu apprehensa, eum nolentem vi ad meam duxi domum; ubi et feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucosque dies commoratus, nonnulla veræ religionis mihi tradidit rudimenta, quod paucis post diebus properare se diceret ad Judæam propter festum, velletque deinceps cum suis popularibus degere.

XIV. Videbatur autem mihi esse plane percussus. Cum enim ego dicerem: Tu mihi tantum hominis illius qui apparuit, quos audiisti expone sermones, et ego oratione mea illos exornans, Dei consilium prædicabo, sicque postea in navigabo intra paucos dies: admodum enim cupio ad Judææ regionem pervenire: ac forte vobiscum per totam vitam habitabo. Ille bis auditis respondit: Tu, si quidem videre nostra, et quod expedit vis discere, mecum statim navigato; si nolis, reliqua signa domicilii mei et quorum volueris tibi hodie dicam, ut quando volueris venire, nobis occurras: ego enim cras ad mea me recipiam. Videns itaque inexorabilem esse, comitatus sum eum usque ad portum; acceptisque ab eo signis quæ dixerat domiciliorum, dixi illi: Nisi cras aliquid quod mihi debetur repetiturus essem, jamjam tecum navigarem; cito tamen te assequar. Et, his dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reversus sum tristis, memor boni et concordis amici.

XV. Aliquot autem dies moratus, ac totum debilitum recipere non valens, propter festinationem relicto neglecto, quod impedimento esset, ipse quoque in Judæam enavigavi, et quintodecimo die Cæsaream Stratonis adveni. Cumque terram tetigissem, et hospitium investigarem, accepi quemdam nomine Petrum, viri illius qui in Judæa conspectus est, quique signa et prodigia fecit, probatissimum discipulum, crastino die cum Simone ex Gitthis Samaritano esse disputaturum. Quibus auditis, rogavi illius mansionem mihi Indicari: et simul atque didici, præsto fui ad fores. At illi in domo, cum me viderent, inter se conferebant, quisnam essem, ac

VARIE LECTIONES.

⁴¹ θεότητα C. ⁴² ἀληθές λέγοντα O. Subsequens διὰ addidit S, auctore Rufino, Rec. 1, 9. ⁴³ ὅσον Liber Regius 804, quod præstat. ⁴⁴ Vhb. οὐς ἤκουσας om. O. Idem κατὰ p. κάγω. ⁴⁵ συμπλεύσωσι, omisso σοι O. ⁴⁶ Leg. χρόνον ex Epit. c. 13. Vid. Hom. II, 28 D. ⁴⁷ ἐπει γε τὰ C. ⁴⁸ γνωρίω C et Ep. ⁴⁹ καὶ excidit ap. Cl. et S. ⁵⁰ διὰ δεκαπέντε conj. C, ut est in cod. Reg. 804 et Epit. c. 14. ⁵¹ θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἀντέβαλον O, ἀντέβαλλον reliq. omisso C, οἱ δ' ἀντέβαλλον S ex cod. 804, qui addit ἐὶ δ' ἐν τῷ οἴκῳ. In Epit. c. 14: θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ.

unde venirem. Et ecce Barnabas egressus, statim ut vidit, complexus est me, multum gaudens ac lacrymans; apprehensaque manu mea, introduxit in locum ubi erat Petrus, dixitque mihi: Hic est Petrus, quem maximum in Dei sapientia tibi denuntiabam, cui assiduo de te loquebar. Ultero igitur ingredi; quoniam quæ in te bona sunt, vere illi enarravi, simulque manifestum feci propositum tuum, ita ut ipse etiam te videre aveat. Magnum ergo ei in manus te manibus meis offero. Quod cum dixisset, oblato me, ait: Hic est Clemens, Petre.

XVI. At bonus Petrus, simul ac nomen audivit, prosiliit et osculatus est, ac sedere me fecit, statimque dixit: Recte fecisti, præconem veritatis Barnabam hospitem excipiendo, magno animo in veri Dei honorem, furorē imperitæ multitudinis non veritatis legatum ita cum omni honore exceptisti hospitio, ipsa quoque te veritas hospitini, sæ urbis civem constituet: tuncque magno opere lætaberis, quia nunc parvam sœneratus gratiam, bonorum dico sermonum voluntatem, bonorum æternorum, quæque auferri nequeunt, hæres efficieris. Nec vero laborem subeas referendi mihi mores tuos: siquidem omnia tua nobis edisseruit, qui mentiri nescit, Barnabas, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Utque tibi, tanquam sincero amico, id quod res est, breviter dicam: nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percipe sermones veritatis, quos per singulas civitates, ipsam usque Romam, habiturus sum. Tu porro, si aliquid cupis, effare.

XVII. Et ego quid ab initio propositi gesserim exposui, et quo modo quæstionibus inexplicabilibus exhaustus fuerim, cæteraque quæ tibi principio antea declaravi, uti ne eadem iterum scribam. Dixi autem: Paratus quidem sum tecum proficisci; hoc enim nescio quomodo cupio lætus: verum prius volo certior de veritate fieri, ut sciam utrum anima mortalis sit, an immortalis; et si sempiterna sit, an ob ea quæ hic gessit, judicari debeat: item an et quid sit justum ac Deo gratum: præterea factusne sit mundus, et quare factus; et utrum non dissolvatur, an dissolvatur, et an melior futurus, an nec futurus omnino: ac ne singula prosequar, hæc atque consequentia dixi me velle edoceri. At ille ad ea respondit: Breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibebo; et jam nunc audi.

72. Καὶ ἰδὼν Βαρνάβας ἐκβάς ἅμα τῷ ἰδεῖν⁸² περιεπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ δακρῦων· καὶ λαθόμενός μου τῆς χειρὸς εἰσέφερεν ἔνθα ἦν ὁ Πέτρος, λέγων μοι: Οὗτός ἐστι Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἐπιγγειλάμην⁸³ σοι, ᾧ ἀπαύστως σε ἀντέβαλλον. Ὡς εἰσθί ἐκ ταυτομάτου, ὅτι τὰ κατὰ σὲ καλὰ ὄντα ἀψευδῶς ἀντέβαλλον⁸⁴, ἅμα καὶ τὴν προαίρεσιν ἐξέφηνα⁸⁵, ὡς αὐτὸν γλίχῃσθαι καὶ ἰδεῖν σε. Μέγα οὖν αὐτῷ δῶρὸν σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, προσενέγκας ἔφη· Οὗτός ἐστι Κλήμης, Πέτρε.

39 XVI. Ὁ δὲ ἀγαθὸς, προσπιδῆσας ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τὸ ὄνομα, κατεφίλησεν, καὶ ἐγκαθίστηναι⁸⁶ με ποιήσας ἔξαιτῆς ἔφη· Καλῶς ἐποίησας τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν, εἰς τιμὴν τοῦ ὄντως⁸⁷ Θεοῦ, μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεὶς, οὐ φοβηθεὶς τὸν τῶν ἀπειθεύτων δόλων θυμόν. Μακάριος ἔση. Ὡς γὰρ σὺ⁸⁸ τὸν τῆς ἀληθείας προσθευτην οὕτως ἐξένισας πάση τιμῇ, καὶ αὐτὴ σε ἀλήθως ξένον ὄντα τῆς ἰδίας πόλεως καταστήσει πολίτην· καὶ τότε χαρῆς μεγάλως; ὅτι βραχέϊαν νῦν ἐδάνεσαι⁸⁹ χάριν, προαίρεσιν λόγων καλῶν λέγω, καὶ αἰδίων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔση κληρονόμος. Καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλειν μοι τὸ σὸν ἦθος· πάντα γὰρ τὰ κατὰ σὲ ὁ ἀψευδὴς⁹⁰ ἡμῖν ἀντέβαλε Βαρνάβας, σχεδὸν καθ' ἡμέραν τὴν ἀγαθὴν σου⁹¹ ποιούμενος μνήμην. Καὶ ἵνα σοι ἐν ἐπιτομῇ, ὡς γνησίῳ φίλῳ⁹², τὸ προκειμένον ἐρῶ, εἰ μή σοι τι ἐμποδίζει, συνόδευσον ἡμῖν, μεταλαμβάνων τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, ὧν⁹³ κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω, μέχρι Ῥώμης αὐτῆς. Καὶ σὺ δὲ εἰ τι βούλει λέγε.

XVII. Κἀγὼ⁹⁴ ἐξεθέμην τὴν ἐξ ἀρχῆς μοι προαίρεσιν, καὶ ὡς εἰς ζητήσεις ἀπόρους ἐκενώθη, καὶ πάντα ὅσα σοι τὴν ἀρχὴν προεδῆλωσα, ὡς⁹⁵ 40 ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν γράψω. Ἐλέγον δέ· Σοὶ μὲν ἐτοίμως ἔχω συνοδεύειν· τοῦτο γὰρ, οὐκ οἶδα⁹⁶ ὅπως, χαίρων θέλω πλην περὶ ἀληθείας πρῶτον πληροφορηθῆναι θέλω, ἵνα γινῶ, εἰ ἡ⁹⁷ ψυχὴ θνητὴ τυγχάνει, ἢ ἀθάνατός ἐστιν· καὶ εἰ⁹⁸ ἀίδιος οὐσα, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα ἔχει κριθῆναι· καὶ εἰ⁹⁹ τί ποτέ ἐστι δίκαιον ἢ ἀρεσκον Θεῷ· καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε, καὶ εἰ οὐ λυθῆσεται, καὶ εἰ λυθῆσεται· καὶ εἰ κρείττων ἐσται, ἢ οὐδὲ ἐσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, ταῦτα τε¹⁰⁰ καὶ τὰ τούτοις ἐπόμυνα μαθεῖν εἶπον θέλειν. Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντόμως σοι, ὦ Κλήμης, τὴν τῶν ὄντων γινῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἔξαιτῆς ἄκουσον.

VARIE LECTIONES.

⁸² Ita S et Epit. εἰδὼν C. O. ⁸³ ἐπιγγειλάμην C. ⁸⁴ In ms. Clementinorum scriptum habetur ὡς σοὶ e quo formari potest ὡς εἶσαι *ingredere igitur*, ut vertit Rufinus: εἶσαι p. εἰσθίθι [imo potius εἰσθίθι]: *vel* ὡς εἶση, *ut cognoscas*. C ὡς (seq. parvula lacuna) ἐκ ταυτομάτου ὅτι πάντα τὰ κατὰ σὲ, κ. τ. λ., ἀντέβαλλον O. ⁸⁵ Ita S. ἐξέφανα C, O. Deinde leg. ὡς γλίχῃσθαι καὶ αὐτόν S. ⁸⁶ ἐγκαθεσθῆναι O, καθεσθῆναι C, καθισθῆναι: S. ⁸⁷ ὄντως C. Lectio nostri codicis jam placuit Schweglero. Cfr. Hom. II, 28; III, 3. ⁸⁸ Vbh. ὡς γὰρ σὺ om. O; σε p. σὺ Cl., non C, ut perperam asserit S. In O deinde ξενίσας πάση τιμῇ, ἀνθ' ὧν αὐτὴ καὶ σὲ ἡ ἀλήθεια. ⁸⁹ δανείσας S. auctore D, ut Epit. c. 15. Tum scripsi λόγων καλῶν (καὶ O) λέγω, καὶ αἰδίων c. O, λόγων καλῶν (I. λέγω), αἰδίων C. ⁹⁰ ἀψευδῆς O. ⁹¹ σου αἰδίδι c. O. ⁹² φίλῳ prætermisit S c. Cl. ⁹³ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ὃν C. ⁹⁴ Ἐγὼ C. Idem μου p. μοι. ⁹⁵ οἶδ' C. ⁹⁶ ἡ accessit ex O. ⁹⁷ Ita O c. Epit. c. 16. εἰ ἀθάνατός ἐστι, καὶ C. ⁹⁸ καὶ εἰ — sc. αἰδίας οὐσα ἔχει κριθῆναι. Propterea δ εἰσπατε distinxit post εἰ. ⁹⁹ τε subiunxi c. O.

XVIII. Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή ἐν ἀδόλῳ γέγονε κατὰ πολλοὺς ἔρπους. Τὰ μὲν πρῶτα εἰσαγωγὴ κακῆ, συντροφία πονηρᾶ, συνήθεια δεινῆ, ὀμιλία οὐ καλῆ, προλήψις οὐκ ὀρθή⁷⁰. διὰ ταῦτα πλάνη, εἶτα ἀφοβία, ἀπιστία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μυρία κακὰ, ὡσπερ καπνοῦ πληθος, εἰς⁷¹ ἓνα οἶκον οἰκοῦντα τὸν κόσμον, τῶν ἐνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν ἐπεβόλωσαν⁷² τὰς ὁράσεις, καὶ⁷³ οὐκ εἴσαν ἀναβλέφαντάς ἐκ τῆς διαγραφῆς τὸν δημιουργήσαντα νοῆσαι θεὸν, καὶ τὸ τοῦτο δοκοῦν⁷⁴ γνωρίσαι. Διὰ τοὺς φιλαλήθεις⁷⁵ ἔσωθεν χρεῖ ἐκ στέρνων βοήσαντας ἐπιουρίαν πρόσκαλέσασθαι, φιλαλήθει⁷⁶ λογισμῶ, ἵνα τις, ἐντὸς ὧν τοῦ οἴκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσῶν ἀνοίξῃ θύραν, ὅπως δυνηθῇ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἴκῳ, ὃ δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὧν ἐκβλήθηνα καπνός.

XIX. Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἄνδρα τὸν ἀληθῆ προφήτην λέγω, ὅς μόνος φωτίζει ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, ὥστ' ἂν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἐνιδεῖν⁷⁸ τῆς αἰωνίου σωτηρίας τὴν ὁδόν. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον, ὡς οἶσθα καὶ σὺ μικρῷ τάχιον εἰπών, ὡς πᾶσα ἡ⁷⁷ ὑπόθεσις ἀνασκευάζεται καὶ κατασκέυάζεται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἐκδικούντος δύναμιν ἡ αὐτὴ ἀληθῆς καὶ ψευδῆς νομίζεται· ὡς μηκέτι τὰς ὑποθέσεις φαίνεσθαι ὅ εἰσιν, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικούντας φαντασίαν λαμβάνειν τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς. Τοῦτου ἕνεκεν⁷⁹ προφήτου ἀληθοῦς ὄλον τὸ τῆς εὐσεβείας ἐδεῖθη πᾶγμα, ἵνα ἡμῖν ἐρῇ⁸⁰ τὰ ὄντα ὡς ἐστίν, καὶ ὡ, δεῖ περὶ πάντων πιστεύειν. Ὅστε πρῶτον χρὴ τὸν προφήτην πᾶσῃ τῇ πρόφητικῇ ἐξετάσει δοκιμάσαντα καὶ ἐπιγινόντα τὰ⁸⁰ ἀληθῆ, τοῦ λοιποῦ τὰ πάντα αὐτῷ πιστεύειν, καὶ μηκέτι τὸ καθ' ἓν ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀνακρίνειν, ἀλλὰ λαμβάνειν αὐτὰ βέβαια ὄντα, δοκούση μὲν πίστει, ληφθέντα δὲ ἀσφαλεῖ κρίσει· ἀποδείξει γὰρ μὲ τῇ ἀπαρχῆς καὶ⁸¹ ἀκριβεῖ⁸² ἐξετάσει τῇ πανταχόθεν τὰ ὄλα ὀρθῶ ἐληπτῆι λογισμῶ. Διὰ πρὸ πάντων τὸν ἀληθῆ προφήτην ζῆτεῖν δεῖ, ὅτι ἀνευ τούτου βέβαιόν τι προσεῖναι ἀνθρώποις ἀδύνατον,

XX. Καὶ ἡμῶς ἀνέπαυσέ με, ἐκθέμενός μοι τίς ἐστὶ καὶ πῶς εὐρίσκειται, καὶ ἀληθῶς εὐρετόν μοι παρασχών αὐτόν, τῶν παρὰ ὀφθαλμοῖς ὄρωμένων ἐμφανεστέρων τῆ τοῦ προφήτου ὀμιλία τοῖς ὡσι δείξας τὴν ἀλήθειαν, ὧς ἐκπλαγέντα με θαυμάζειν, πῶς τῶν πᾶσι ζητούμενων ἐμπροσθεν κειμένων οὐδεὶς ἔνορξεν. Πλὴν γράψας τὸν περὶ προφήτου λόγον, αὐτοῦ κελεύσαντος⁸³, ἀπὸ τῆς Καισαρείας τῆς Στρατώνος διαπεμφθῆναι σοὶ ἐποίησε⁸⁴ τὸν τόμον, παρὰ σοῦ ἐντολῆν ἔχειν εἰ-

XVIII. Dei voluntas multas ob rationes occulta fuit. Primum quidem prava institutio, convictus vitiosus, consuetudo pernicioso, mala colloquia, non recta opinionum anticipatio, et eapropter error; dein contemptus, incredulitas, fornicatio, avaritia, inanis gloria, aliaque similia innumera mala, velut ingens fumus unam domum mundam incolentia intus habitantium hominum visum offuscant, nec siverant aspicere, atque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, neque cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet ut veritatis studiosi intus ex pectore clament, auxiliumque advocent, ratione studium veritatis decente; quo aliquis intra domum fumo plenam consistens accedat foresque aperiat, ut lumen solis extra positum in domum possit intromitti, ignis vero fumus, qui intro est, ejiciat.

XIX. Hunc igitur adiutorem hominem, verum prophetam dico, qui solus animas hominum potest illuminare, quo ipsis oculis viam aeternae salutis inspicere possimus. Aliter enim fieri nequit, ut nosti, tum paulo ante dicebas, quod nempe omne argumentum destruitur et astruitur, atque idem juxta propugnantis facultatem verum et falsum existimatur; adeo ut sententiae, quales sint, non jam appareant, sed per disputatores speciem accipiant veritatis aut falsitatis. Quocirca totum pietatis negotium vero propheta indiguit, ut nobis quae sunt quemadmodum sunt diceret, ac quo modo de omnibus oporteat credere. Quare oportet primam, comprobato per omnem prophetiam inquisitionem prophetam, cum cognitum erit verum esse, de caetero universa ipsi credere, nec amplius singulatim ejus dicta discutere, sed ea firma certaue praesumere; per fidem quidem, ut videtur, per indubitatum tamen iudicium suscepta: per unam enim ab initio demonstrationem atque exactam disquisitionem, undique collectam, cuncta ratione recta assumpta sunt. Quare ante omnia verus propheta quaerendus est; quoniam sine ipso firmi quid apud homines nequit consistere.

XX. Simulque satisfacit mihi, exponeus, quis sit, et quo pacto inventiatur; vereque inventu facilem eum mihi praebuit; atque per sermones de propheta auribus meis veritatem clariorem iis, quae per oculos cernuntur, reddidit; adeo ut obstupefactus mirarer, quo modo ea quae omnes quaerunt, coram posita nemo videat. Itaque jussu ipsius de vero propheta conscripsi librum, quem de Casarea Strattonis ad te mitti voluit, dicens se a te habere in-

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ εἰσαγωγῆ κακῆ συντροφίας πονηρᾶς, συνήθεια δεινῆ, ὀμιλία οὐ καλῆ, προλήψις οὐκ ὀρθῆ O. ⁷¹ Ita O, ὡς C, εἰς ἓνα οἶκον ἐλθόντα, τὸν κόσμον, τῶν ἐνδοθεν, x. τ. λ. conjecit, D, εἰς ἓνα οἶκον ἐπισελθόντα τὸν κόσμον, x. τ. λ. Erit. c. 17. Rufin. Rec. 1, 15: Universam domum hujus mundi replevit. An ἓνα οἶκον οἰοκοῦντα? ⁷² ἐπιβόλωσαν O. ⁷³ καὶ om. O, qui exli. εἴσαν. Tum τὸν δημιουργὸν συγκατανοῆσαι C. ⁷⁴ φιλαλήθεις C. ⁷⁵ φιλαλήθει C. Tum S proponit ἐκτὸς p. ἐντὸς. ⁷⁶ Ita S, suffragante O, ἐνείδειν C. ⁷⁷ ἢ adjuvanti c. O. ⁷⁸ εἶπεν C. ⁷⁹ ἐρεῖ O. ⁸⁰ τὰ addidi c. O. ⁸¹ καὶ om. O. ⁸² κελεύσαντα O, ex quo accessit τῆς ante Στρατώνος. ⁸³ Manifesta est hujus loci corruptela. Rufinus ita interpretatur: «Unde jubente eo — librum — conscripsi, eumque ad te ipso jubente transmisi. Dicebat enim, mandatum se accepisse ab te, ut — transmitteret. Unde crediderim corrigendum esse ἐποίησα et εἰπόντος. Si anacoluthia cui ceditur, inserendum saltem οὐ post κελεύσαντος. S.

mandatis, singulorum annorum allocutiones et actiones descriptas ad te destinare. Cæterum uno ac primo die, solummodo jam incipiens de veritatis propheta, in omnibus certum me reddidit; posteaque ita inquit: Considera deinceps quas contra adversarios habiturus sum disputationes; et inferior si recessero, non vereor ne forte tu de tradita tibi veritate ambigas; ut qui scias, me quidem superatum videri, non autem nobis a propheta traditam doctrinam. Spero tamen neque in disquisitionum sermonibus inferiora relaturum me, apud homines mente præditos, amatores, inquam, veritatis, qui discernere valeant quinam sermonum peruasoril sunt, artificiosi et jucundi, quinam vero inculti simplicesque, in sola quam proferunt veritate confidentes.

XXI. Postquam hæc dixisset, respondi: Jam gratias Deo ago, quia sicut volui plenitudinem certitudinis accipere, ita et mihi tribuit. Cæterum quod ad me attinet, noli amplius esse sollicitus, quoniam dubitabo nunquam; in tantum, ut etiam si tu ipse velis aliquando me a fide prophetæ avertere, rem impossibilem perficere non poteris, adeo quod accepi, mente teneo. Neque vero existimes, magnum a me promitti, hoc ipsum, quod nunquam sim hæsitaturus: sed neque ipse ego, nec ullus hominum auditis sermonibus de propheta ambigere unquam de vera doctrina poterit, cum prius audierit intellexeritque quid sit prophetiæ repromissionis veritas. Quare confide de Deo placitæ sententiæ. Omnis quippe devicta est ars malitiæ. Nam adversus prophetiam nihil possunt neque verborum artificia, neque sophismatum excogitationes, non syllogismi, non alia quæpiam machinatio; si veri prophetæ auditor veritatem omnino appetit, non autem veritatis prætextu respicit aliud quidpiam. Itaque, domine mi Petre, anxius ne sis, quasi maximum donum homini sensu carenti tradideris. Sentienti enim gratiam dedisti, eique qui circa traditum verum non poterit decipi. Novi quippe id unum esse ex iis, quæ aliquis cupierit cito accipere, non autem tarde consequi. Scio igitur non contemnendum esse ob celeritatem, quod datum mihi est, quodque est incomparabile ac solum tutum.

XXII. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit: Gratiam Deo habeo, et pro salute tua, et pro meo commodo atque oblectamento. Vere siquidem gaudeo, sciens te quænam sit prophetiæ magnitudo cognovisse. Quoniam ergo, ut dixisti, neque si ipse ego aliquando, quod absit! voluerim te ad aliud dogma transferre, idoneus ad te persuadendum fu-

πὼν, τὰς καθ' ἑαυτὸν ἐνιαυτὸν ὁμιλλὰς τε καὶ πράξεις γράφοντα διαπέμπειν σοι. Ὅμως ἐν μιᾷ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἀρχὴν ἤδη μόνον ποιούμενος περὶ τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου, περὶ πάντων με ἐπιληροφόρησεν καὶ εἶθ' οὕτως ἔφη· Ἐνόρα τοῦ λοιποῦ τὰς ἐξ ἐμοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἐναντίας γινομένας ζητήσεις· καὶ εἰ τὸ ἦττον ἀπενέγκωμαι, οὐ δέδια μὴ πως σὺ περὶ τῆς παραδοθείσης σοι ἀληθείας διακριθῆς, εὐ⁸⁴ εἰδὼς ὅτι ἐγὼ ἠττάσθαι ἔδοξα, οὐχ⁸⁵ ἢ ὑπόθεσις ἢ διὰ τοῦ προφήτου παραδοθείσα ἡμῖν. Πλὴν ἐλπίζω μὴδὲ⁸⁶ ἐν τῷ ἐξεταστικῷ λόγῳ τὸ ἦττον ἀπενέγκασθαι πρὸς τοὺς νοῦν ἔχοντας, φιλαλήθεις **83** λέγω, οἵτινες δύνανται γεωρῶνται τῶν λόγων τίνας εἰσεῖ πειθαι, ἐντεχνολογία καὶ ἐπιτερπίεις, τίνας τε⁸⁷ λιτοὶ καὶ ἀπλοὶ, μόνῃ τῇ δὲ⁸⁸ αὐτῶν ἀληθείᾳ πεποιθότες.

XXI. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπεκρινάμην· Ἦδη εὐχαριστῶ τῷ θεῷ· ὡς γὰρ ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτως μοι καὶ παρέσχεν. Πλὴν τὰ περὶ ἐμοῦ τοσοῦτον ἀμέριμος⁸⁴ ἴσθι, ὅτι οὐ πώποτε ἐνδοιάσω, τοσοῦτον⁸⁵, ὅσον εἰ καὶ αὐτὸς σὺ βουληθείης ποτὲ τῆς προφητικῆς ὑποθέσεως ἐκοτῆσαι με, ἀδυνατῶν οὐ δυνήσῃ⁸⁶, τοσοῦτον οἶδα ὁ παρεῖληφα. Καὶ μὴ τοῖς⁸⁷ νόμιζέ με σοι μέγα ἐπαγγέλλεσθαι, τοῦτ' αὐτὸ τὸ μὴ ἐνδοιάσαι ποτὲ· ἀλλ' οὐτ' αὐτὸς⁸⁸ ἐγὼ οὔτε τι ἀνθρώπων τῶν⁸⁹ περὶ προφήτου λόγων ἐπακούσα, ἐνδοιάσαι ποτὲ δυνήσεται περὶ τῆς ἀληθείας⁹⁰ ὑποθέσεως, πρότερον ἐπακούσας καὶ νοήσας, τί ἐστὶν προφητικῆς ἐπαγγελίας ἀλήθεια. Διὸ θάρρει τῷ θεῷ βουλῆται δόγματι. Πᾶσα γὰρ τέχνη κακίας νενίκηται. Πρὸς γὰρ προφητεῖαν οὐδὲν δύνανται οὔτε τέχνηαι λόγων, οὔτε σοφισμάτων ἐπινοιαί, οὐ συλλογισμοί, οὐκ ἄλλη τις μηχανή· ἐάν γε ὁ ἐπακούσας προφήτου ἀληθείας ἀληθείας οὕτως ὁρέγεται, καὶ οὐ προφάσει ἀληθείας ἑτερόν τι περιβλέπεται. Ὅποτε⁹¹, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθητῶν τὸ **84** μέγιστον δωρησάμενος ἀγαθόν. Αἰσθημένῳ γὰρ χάριτος ἐδώρησάω⁹², καὶ μὴ δυναμένῳ ἀπατηθῆναι ἀπὸ τοῦ δοθέντος ἀληθείας. Οἶδα γὰρ ὅτι ἐν ἐστίν⁹³ ὧν βούλεται τις καὶ ταχέως λαθεῖν καὶ βραδέως μὴ τυχεῖν⁹⁴. Οἶδα οὖν μὴ καταφρονεῖν τοῦ δοθέντος μοι, διὰ τὸ τάχος, ἀσυγκρίτου καὶ μόνου ἀσφαλοῦς.

XXII. Ταῦτα μοῦ εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Χάρεν ὁμολογῶ τῷ θεῷ καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ περὶ τῆς ἐμῆς⁹⁵ ἀπολαύσεως. Ἀληθῶς γὰρ ἠδομαι εἰδὼς ὅτι ἐπέγνωσ τί ποτ' ἐστὶν προφητείας⁹⁶ μέγεθος. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφη⁹⁷, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ θελήσω ποτὲ, ὅπερ ἀπειθῶ, εἰς ἑτερόν σε μεταστῆσαι δόγμα, οὐχ⁹⁸ ἰκανὸς ἔσομαι πείσαι σε, ἀρξάι τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ εὐ D., ἡ C, O. ⁸⁵ οὐχί C. ⁸⁶ Ita S, μὴ τε C, O. Tum ἐξετάσθαι O, mendose. ⁸⁷ τε O, c. S, γε C. ⁸⁸ ἀμέριμον O. ⁸⁹ τοσοῦτον expungendum. S. Tam βουληθείς ποτε O. ⁹⁰ Ita O, ἡδυνήσῃ C, σε ἀδυνατήσαι vel ἂν ἀδυνατήσας proposuit S. ⁹¹ τι O. Tum μέ σοι D, μοι σύ C. Rufinus: *tibi me*. Deinde τοῦτο C. ⁹² αὐτό O. ⁹³ τὸν — λόγον C. ⁹⁴ ἀληθείας O, in marg. eadem man. correctum in ἀληθείας. Dein τις ἐστίν C. ⁹⁵ καὶ οὐτε O. ⁹⁶ ἐδώρησας C. ⁹⁷ ἐνεστίν O. ⁹⁸ ἀτυχεῖν (perdere) conj. D, ut evitetur tautologia. Fortasse verba illa loco suo movenda sunt, ut legatur versu insequenti διὰ τὸ τάχος καὶ μὴ βραδέως τυχεῖν. S. ⁹⁹ Ita O, c. S, τῆς καὶ περὶ ἐμῆς C. ¹⁰⁰ Ita O, c. S, προφητίας C. ¹ ὡς ἔφησ on. O. ² Ita O, c. S, οὐκ C.

αβριον παρεῖναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητή-
σεσιν. Ἔστι δέ μοι ἡ αβριον πρὸς Σίμωνα Μάγον.
Καὶ ταῦτ' ὁ εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν
ἰδίᾳ, καμὲ μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. Εὐλογήσας δὲ ἐπὶ
τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, μετὰ τὸ χορεσθῆναι
καὶ αὐτοῦ τούτου τὸν λόγον μοι ἀποδοῦς, ἐπήγαγε λέ-
γων Ἀφή σοι ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομωοθῆναι μοι,
καὶ βαπτισθῆντά τῆς αὐτῆς μοι μεταλαβεῖν τραπέζης.
Ταῦτα εἰπὼν, ἠσυχάζειν μοι προσέταξεν. Ἦδη γάρ
που καὶ τὸν ὕπνον ἀπήτει ἡ τοῦ σώματος φύσις.

ὍΜΙΛΙΑ Β΄.

45 I. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἐγὼ Κλήμης,
ἐτι τῆς νυκτὸς οὖσης διυπνισθεὶς ὁ, καὶ μαθὼν τὸν
Πέτρον ἐγρηγοροῦντα καὶ τοὺς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας ὁ
διαλεγόμενον ὁ ἦσαν δεκαεξί. ὧν καὶ τὰ ὀνόματα,
ὡς ἕκαστον ὁ ἐξῆς χρόνου μαθὼν, ἐκθεῖναι ἐδουλε-
σάμην, ὅπως ἐπιγῆνός καὶ τίνες ἦσαν ὧν πρῶτος
Ζαχαρίας ὁ ποτε τελώνης, καὶ Σοφωνίας ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ, Ἰωσηφὸς τε καὶ ὁ τούτου σύντροπος Μιχαίας,
προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέξερὸς ὁ οἰδύμοι, ἀλλὰ
καὶ Αἰνείας ὁ καὶ Ἀδάραρος οἱ ἱερεῖς, προσέτι μὴν τε
καὶ Ἐλισσαῖος, Βενιαμὴν τε καὶ ὁ τοῦ Σαφρά,
ὁμοίως γε Ῥουβίλιος (45) καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι,
Ἀνανίας τε καὶ Ἀγγαῖος οἱ Ἰαμμηννοί, ἐτι τε Νι-
κήτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἑταῖροι πλὴν ἐπεισεῶν καὶ
προσαγορεύσας ἐκαθέσθην, αὐτοῦ κελεύσαντος.

II. Ὁ δὲ, τὸν προκειμένον ἐκκόψας λόγον ὁ, ὡσπερ
ἀπολογούμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐξύπνισέ
με, ὅπως τῶν λόγων ἐπακούσω, αἰτίαν τιθέμενος τὸν
ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλμὸν ὁ ἐκείνον πεφθῆναι μοι θέλων,
ἠσυχάζειν εἴασεν. Ὅποτεν γάρ ὁ ἡ ψυχὴ περὶ τὸ
λεῖπον τῷ σώματι ἀσχολεῖται ὁ, τὰ προσφερόμενα
μαθήματα οὐ κατ' ἀξίαν προσίεται. Τούτου ὁ ἕνεκα
διαλέγεσθαι οὐ βούλομαι, οὔτε πᾶνυ διὰ τῖνα συμφο-
ρὰν λυπομένους, ἢ ἀμέτρως ὁ ὀργιζομένους, ἢ πρὸς
λύσαν ἔρωτος ἐκτετραμμένους, ἢ τὸ σῶμα καταπε-
πωνημένοις ὁ, ἢ ὑπὸ βιωτικῶν φροντίδων περικοθου-
μένοις, ἢ ἄλλοις τισὶ πάθεσιν ὀχλουμένοις, οἷς ἡ ψυχὴ
ὡς ἔφη, ὑποπίπτουσα, καὶ τῷ σώματι πάσχοντι συν-
αλοῦσα, καὶ τὴν αὐτῆς ὁ φρόνησιν ἀσχολεῖ.

III. Καὶ μὴ λεγέτωσαν ὁ. Οὐ γὰρ οὖν παραμυθίας

VARIÆ LECTIONES.

ἰ ταῦτα C. Tum μεταλαβεῖν O. ὁ O scr. διυπνισθεὶς. ὁ θεολογίας O. Dein δέκα ἐξ C. ὁ ἐκάστου O.
ὁ Σοφονίας O. Idem Ἰωσηφός. ὁ Ἐλιέξερ O. ὁ Ita S, ex consilio Clerici. Cfr. Act. ap. ix, 3, 34. Ἐνείας
C., Αἰνείας O. ὁ καὶ om. O., idem γερούβλιος p. γε Ῥουβίλιος. ὁ Forte scribendum Ἰαμμηννοί, a Jam-
nia, ut idem sint Janneni, qui Jannita: II Mach. xii, 9. At lectio Epitomes Ἀμμηννοί exponi potest per
civitatem nomine Amma, de qua Jos. xix, 30. C. ὁ τοῦ προκειμένου ἐκκόψας λόγου O. ὁ πλοῦς κυλ-
μὸν O. ὁ γὰρ restituit c. O. et ex Supplendis Cot. ὁ Corrige ἀσχολεῖται S. ὁ ἀμέτρως O. ὁ Vbb. ἢ
τὸ σῶμα καταπεπωνημένοις accesserunt ex O. ὁ Ita S, αὐτῆς C. O. ὁ λεγέτω τις C.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Ῥουβίλιος. Nomen Ruben a Græcis variè ex-
pimitur. Dicunt Ῥουβήν, Ῥουβίν, Ῥουβέν, Ῥουβίμ,
Ῥουβήμ, Ῥουβείμ, Ῥουβήλος et Ῥουβίλιος. Unde lectio
duplex Constituit. apostol. lib. vi, cap. 3. Ῥουβηνί-
ται et Ῥουβήλιται, nisi si imperitii librarii mutave-

aturus sum, Inclpe Jeineeps ex crastina die mihi ir
quæstionibus contra adversarios agitandis adesse
Crastina autem est mihi adversus Simonem Magum
Atque his dictis, et ipse cibum sumpsit, meque pri-
vatim jussit sumere. Benedicto autem cibo, actis-
que gratis, postquam expletus fuit, illius quoque
rei ratione mihi reddita, subjunxit dicens: Set tibi
Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque
baptizatus ejusdem mecum particeps fias mensæ.
Quibus dictis, quiescere me præcepit. Jam enim et
somnia natura corporis expetebat.

HOMILIA II.

I. Sequenti ergo die ego Clemens, cum adhuc
nox esset, e somno excitatus, ubi intellexissem Pe-
trum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei
disserere (erant autem sedecim, quorum et no-
mina, quippe qui singula sequenti tempore didice-
rim, exponere eo constitui, ut quinam fuerint ad-
discas; quorum primus Zacchæus, olim publicanus,
et Sophonias frater ejus, Josephus illiusque sodalis
Michæas, præterea Thomas et Eliezerus gemini, sed
et Æneas Lazarusque sacerdotis, insuperque adhuc
Elisæus, et Benjamin Saphræ filius, itidem Rubilus
et Zacharias architecti, Ananias et Aggæus Jam-
meni, necnon Nicetas et Aquila socii), etiam ingres-
sus, cum salutassem, eo jubente consedi.

II. Ille autem, institutum sermonem interrup-
pens, quasi se purgando rationem reddidit, ear non
expergefecisset me, quo verba ipsius audirem, cau-
sam reddens navigationis molestiam, quam a me
concoqui dum vult, quiescere permisit. Etenim
quando anima circa id quod corpori deest occupa-
tur, doctrinam oblatam non prout par est amplecti-
tur. Quapropter sermocinari nolo cum iis, qui aut
calamitatis ejuspiam causa contristantur admo-
dum, aut immodice irascuntur, aut in amoris rabi-
ciem vertunt se, aut corporis labore defatigati sunt,
aut a curis sæcularibus vexantur, aut aliis turbantur
affectibus; in quibus hominibus anima, quem-
admodum dixi, concidens, et cum corpore ægro-
tante condolens, vacat sua prudentia.

III. Neque dicat aliquis, Non igitur oportet con-

mandatis, singulorum annorum allocutiones et actiones descriptas ad te destinare. Cæterum uno ac primo die, solummodo jam incipiens de veritatis propheta, in omnibus certum me reddidit; posteaque ita inquit: Considera deinceps quas contra adversarios habiturus sum disputationes; et inferior si recessero, non vereor ne forte tu de tradita tibi veritate ambigas; ut qui scias, me quidem superatum videri, non autem nobis a propheta traditam doctrinam. Spero tamen neque in disquisitionum sermonibus inferiora relaturum me, apud homines mente præditos, amatores, inquam, veritatis, qui discernere valeant quinam sermonum persuasorii sunt, artificiosi et jucundi, quinam vero inculti simplicesque, in sola quam proferunt veritate confidentes.

XXI. Postquam hæc dixisset, respondi: Jam gratias Deo ago, quia sicut volui plenitudinem certitudinis accipere, ita et mihi tribuit. Cæteram quod ad me attinet, noli amplius esse sollicitus, quoniam dubitabo nunquam; in tantum, ut etiam si tu ipse velis aliquando me a fide prophetæ avertere, rem impossibilem perficere non poteris, adeo quod accepi, mente teneo. Neque vero existimes, magnum a me promitti, hoc ipsum, quod nunquam sim hæsitaturus: sed neque ipse ego, nec ullus hominum auditis sermonibus de propheta ambigere unquam de vera doctrina poterit, cum prius audierit intellexeritque quid sit prophetiæ repromissionis veritas. Quare confide de Deo placitæ sententiæ. Omnis quippe devicta est ars malitiæ. Nam adversus prophetiam nihil possunt neque verborum artificia, neque sophismatum excogitationes, non syllogismi, non alia quæpiam machinatio; si veri prophetæ auditor veritatem omnino appetit, non autem veritatis prætextu respicit aliud quidpiam. Itaque, domine mi Petre, anxius ne sis, quasi maximum donum homini sensu carenti tradideris. Sentienti enim gratiam dedisti, eique qui circa traditum verum non poterit decipi. Novi quippe id unum esse ex iis, quæ aliquis cupierit cito accipere, non autem tarde consequi. Scio igitur non contemnendum esse ob celeritatem, quod datum mihi est, quodque est incomparabile ac solum tutum.

XXII. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit: Gratiam Deo habeo, et pro salute tua, et pro meo commodo atque oblectamento. Vere siquidem gaudeo, sciens te quænam sit prophetiæ magnitudo cognovisse. Quoniam ergo, ut dixisti, neque si ipse ego aliquando, quod absit! voluerim te ad aliud dogma transferre, idoneus ad te persuadendum fu-

πὼν, τὰς καθ' ἑαστον ἐνιαυτὸν ὀμιλλὰς τε καὶ πράξεις γράφοντα διαπέμπειν σοι. Ὅμως ἐν μιᾷ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἀρχὴν ἤδη μόνον ποιούμενος περὶ τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου, περὶ πάντων με ἐπιληροφόρησεν καὶ εἶθ' οὕτως ἐφη· Ἐνόρα τοῦ λοιποῦ τὰς ἐξ ἐμοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἐναντίας γινομένας ζητήσεις· καὶ εἰ τὸ ἤττον ἀπενέγκωμαι, οὐ δέδια μή πως σὺ περὶ τῆς παραδοθείσης σοι ἀληθείας διακριθῆς, εὐ⁸⁴ εἰδὼς ὅτι ἐγὼ ἤττασθαί· ἔδοξα, οὐχ⁸⁵ ἢ ὑπόθεσις ἡ διὰ τοῦ προφήτου παραδοθεῖσα ἡμῖν. Πλὴν ἐλπίζω μηδέ⁸⁶ ἐν τῷ ἐξεταστικῷ λόγῳ τὸ ἤττον ἀπενέγκασθαι πρὸς τοὺς νοῦν ἔχοντας, φιλαλήθεις 43 λέγω, οἵτινες δύνανται γωρρίζειν τῶν λόγων τίνες εἰσὶ πιδανοί, ἐντεχνολοί τε καὶ ἐπιτερπεῖς, τίνες τε⁸⁷ λιτοὶ καὶ ἀπλοὶ, μόνῃ τῇ θεῷ αὐτῶν ἀληθείᾳ πεποιθότες.

XXI. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπεκρινάμην· Ἦθη εὐχαριστῶ τῷ θεῷ· ὡς γὰρ ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτως μοι καὶ παρέσχεν. Πλὴν τὰ περὶ ἐμοῦ τοσοῦτον ἀμέριμος⁸⁸ ἴσθι, ὅτι οὐ πώποτε ἐνδοιάσω, τοσοῦτον⁸⁹, ὅσον εἰ καὶ αὐτὸς σὺ βουληθείης ποτὲ τῆς προφητικῆς ὑποθέσεως ἐκστῆσαι με, ἀδυνατῶν οὐ δυνήσῃ⁹⁰, τοσοῦτον οἶδα ὁ παρεῖληφα. Καὶ μή τοι⁹¹ νόμιζέ με σοι μέγα ἐπαγγέλλεσθαι, τοῦτ' αὐτὸ τὸ μή ἐνδοιάσαι ποτὲ· ἀλλ' οὐτ' αὐτὸς⁹² ἐγὼ οὔτε τι ἀνθρώπων τῶν⁹³ περὶ προφήτου λόγων ἐπακούσας, ἐνδοιάσαι ποτὲ δυνήσεται περὶ τῆς ἀληθείας⁹⁴ ὑποθέσεως, πρότερον ἐπακούσας καὶ νοήσας, τί ἔστιν προφητικῆς ἐπαγγελίας ἀλήθεια. Διὸ θάρρει τῷ θεοβουλῆτῳ δόγματι. Πᾶσα γὰρ τέχνη κακίας νενίκηται. Πρὸς γὰρ προφητεῖαν οὐδὲν δύνανται οὔτε τέχναι λόγων, οὔτε σοφισμάτων ἐπινοοῖαι, οὐ συλλογισμοί, οὔτε ἄλλη τις μηχανή· ἐάν γε ὁ ἐπακούσας προφήτου ἀληθείας ἀληθείας ὅπως ὀρέγεται, καὶ οὐ προφάσει ἀληθείας ἑτερόν τι περιδλέπεται. Ὅστε⁹⁵, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμαι, ὡς ἀναισθήτω τὸ 44 μέγιστον δωρησάμενος ἀγαθόν. Αἰσθησόμεν γὰρ χάριτος ἔδωκῃ⁹⁶ καὶ μὴ δυναμένῳ ἀπατηθῆναι ἀπὸ τοῦ δοθέντος ἀληθοῦς. Οἶδα γὰρ ὅτι ἐν ἔστιν⁹⁷ ὧν βούλεται τις καὶ ταχέως λαβεῖν καὶ βραδέως μὴ τυχεῖν⁹⁸. Οἶδα οὖν μὴ καταφρονεῖν τοῦ δοθέντος μοι, διὰ τὸ τάχος, ἀσυγκρίτου καὶ μόνου ἀσφαλούς.

XXII. Ταῦτα μοῦ εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἐφη· Χάρεν ὀμολογῶ τῷ θεῷ καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ περὶ τῆς ἐμῆς⁹⁹ ἀπολαύσεως. Ἀληθῶς γὰρ ἠδομαι εἰδὼς ὅτι ἐπέγνωσ τί ποτ' ἐστὶ προφητείας¹⁰⁰ μέγεθος. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἐφης¹, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ θελήσω ποτὲ, ὅπερ ἀπίη, εἰς ἑτερόν σε μεταστῆσαι δόγμα, οὐχ² ἱκανὸς ἔσομαι πείσαι σε, ἀρεῖαι τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ εὐ D., ἡ C. O. ⁸⁵ οὐχί C. ⁸⁶ Ita S, μή τε C, O. Tum ἐξετάσθαι O, mendose. ⁸⁷ τε O, c. S, γε C. ⁸⁸ ἀμέριμον O. ⁸⁹ τοσοῦτον expungendum. S. Tum βουληθείς ποτε O. ⁹⁰ Ita O, ἡδυνήση C, σε ἀδυνατήσαι vel ἂν ἀδυνατήσας proposuit S. ⁹¹ τι O. Tum μέ σοι D, μοι σύ C. Rufinus: tibi me. Deinde τοῦτο C. ⁹² αὐτό O. ⁹³ τὸν — λόγον C. ⁹⁴ ἀληθείας O, in marg. eadem man. correctum in ἀληθῶς. Dein τις ἔστιν C. ⁹⁵ καὶ οὕτε O. ⁹⁶ ἐδώρησας C. ⁹⁷ ἐνεστιν O. ⁹⁸ ἀτυχεῖν (perdere) conj. D, ut evitetur tautologia. Fortasse verba illa loco suo movenda sunt, ut legatur versu insequenti διὰ τὸ τάχος καὶ μὴ βραδέως τυχεῖν. S. ⁹⁹ Ita O, c. S, τῆς καὶ περὶ ἐμῆς C. ¹⁰⁰ Ita O, c. S, προφητίας C. ¹ ὡς ἐφης omi. O. ² Ita O, c. S, οὐχ C.

αβριον παρειναι μοι εν ταϊς τῶν ἀντικειμένων ζητή-
σειν. Ἔστι δέ μοι ἡ αβριον πρὸς Σίμωνα Μάγον.
Καὶ ταῦτ' ⁸ εἶπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν
ἰδίᾳ, καὶ μεταλαβεὶν ἐκέλευσεν. Εὐλογήσας δὲ ἐπὶ
τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, μετὰ τὸ κορεσθῆναι
καὶ αὐτοῦ τούτου τὸν λόγον μοι ἀποδοῦς, ἐπήγαγε λέ-
γων Δῆψοι σοὶ ὁ θεὸς κατὰ πάντα ἐξομωθῆναι μοι,
καὶ βαπτισθῆντα τῆς αὐτῆς μοι μεταλαβεὶν τραπέζης.
Ταῦτα εἰπὼν, ἤσυχάζειν μοι προσέταξεν. Ἦδη γάρ
που καὶ τὸν ὕπνον ἀπῆται ἢ τοῦ σώματος φύσις.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

45 I. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἐγὼ Κλήμης,
ἔτι τῆς νυκτὸς οὖσης διυπνισθεὶς ⁴, καὶ μαθὼν τὸν
Πέτρον ἐργηγορότα καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας ⁵
διαλεγόμενον ὃ ἦσαν δεκαεξ. ὧν καὶ τὰ ὄνόματα,
ὡς Ἰκαστος ⁶ ἐξῆς χρόνου μαθὼν, ἐκθειναι ἐβουλεύ-
σάμην, ὅπως ἐπιγῶς καὶ τίνες ἦσαν ὧν πρῶτος
Ζαχαρίας ὁ πτετελώνης, καὶ Σοφωνίας ⁷ ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ, Ἰωσηφὸς τε καὶ ὁ τούτου σύντροφος Μιχαίας,
προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερ ⁸ οἱ δίδυμοι, ἀλλὰ
καὶ Αἰνεῖας ⁹ καὶ Ἀάζαρος οἱ ἱερεῖς, προσέτι μὴν τε
καὶ Ἐλισσαῖος, Βενιαμὴν τε καὶ ¹⁰ ὁ τοῦ Σαφρά,
ὁμοίως γε Ῥούβιλος (45) καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι,
Ἄνανίας τε καὶ Ἄγγαλος οἱ Ἰαμμηνοὶ ¹¹, ἔτι τε Νι-
κῆτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἑταῖροι πλὴν ἑπεισιῶν καὶ
προσαγορευτάς ἐκαθέστην, αὐτοῦ κελεύσαντος.

II. Ὁ δὲ, τὸν προκαίμενον ἐκκόψας λόγον ¹², ὡς περ
ἄπολογοῦμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐξῦπνισέ
με, ὅπως τῶν λόγων ἐπακούσω, αἰτίαν τιθέμενος τὸν
ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλμόν ¹³ ἐκεῖνον πεφθῆναι μου θέλων,
ἤσυχάζειν εἴασεν. Ὅπότεν γάρ ¹⁴ ἡ ψυχὴ περὶ τὸ
λείπον τῷ σώματι ἀσχολεῖται ¹⁵, τὰ προσφερόμενα
μαθήματα οὐ κατ' ἀξίαν προσεται. Τούτου **46** ἕνεκα
διαλέγεσθαι οὐ βούλομαι, οὔτε πᾶνυ διὰ τινα συμφο-
ρὰν λυπουμένους, ἢ ἀμέτρως ¹⁶ ὀργιζομένους, ἢ πρὸς
λύσσαν ἔρωτος ἐκτετραμμένους, ἢ τὸ σῶμα καταπε-
πηγμένους ¹⁷, ἢ ὑπὸ βιωτικῶν φροντίδων περικομ-
μένοις, ἢ ἄλλοις τισὶ πάθεισιν ὀχυρομένοις, οὐκ ἡ ψυχῇ,
ὡς ἔφην, ὀποπίπτουσα, καὶ τῷ σώματι πάσχοντι συν-
αλγοῦσα, καὶ τὴν αὐτῆς ¹⁸ φρόνησιν ἀσχολεῖ.

III. Καὶ μὴ λεγέτωσαν ¹⁹. Οὐ χρεὶ οὖν παραμυθίας

urus sum, Incipe Jeineeps ex crastina die mihi ir
quæstionibus contra adversarios agitandis adesse
Crastina autem est mihi adversus Simonem Magum
Atque his dictis, et ipse cibum sumpsit, meque pri-
vatim jussit sumere. Benedicto autem cibo, actis-
que gratiis, postquam expletus fuit, illius quoque
rei ratione mihi reddita, subjunxit dicens : Set tibi
Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque
baptizatus ejusdem mecum particeps fias mensæ.
Quibus dictis, quiescere me præcepit. Jam enim et
somnia natura corporis expetebat.

HOMILIA II.

I. Sequenti ergo die ego Clemens, cum adhuc
nox esset, e somno excitatus, ubi intellexissem Pe-
trum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei
disserere (erant autem sedecim, quorum et nomina
et nomina, quippe qui singula sequenti tempore didice-
rim, exponere eo constitui, ut quinam fuerint ad-
discas; quorum primus Zacchæus, olim publicanus,
et Sophoniâs frater ejus, Josephus illiusque sodalis
Michæas, præterea Thomas et Eliezerus gemini, sed
et Æneas Lazarusque sacerdotes, insuperque adhuc
Elisæus, et Benjamin Saphræ filius, itidem Rubilus
et Zacharias architecti, Ananias et Aggæus Jam-
meni, necnon Nicetas et Aquila socii), etiam ingres-
sus, eum salutassem, eo jubente con sedi.

II. Ille autem, institutum sermonem Interram-
pens, quasi se purgando rationem reddidit, cur non
expergefecisset me, quo verba ipsius audirem, cau-
sam reddens navigationis molestiam, quam a me
concoqui dum vult, quiescere permisit. Etenim
quando anima circa id quod corpori deest occupa-
tur, doctrinam oblatam non prout par est amplecti-
tur. Quapropter sermocinari nolo cum iis, qui aut
calamitatis cujuspiam causa contristantur admo-
dum, aut immodice irascuntur, aut in amoris ra-
biam vertunt se, aut corporis labore defatigati sunt,
aut a curis sæcularibus vexantur, aut aliis turbantur
affectibus; in quibus hominibus anima, quem-
admodum dixi, concidens, et cum corpore ægro-
tante condolens, vacat sua prudentia.

III. Neque dicat aliquis, Non igitur oportet con-

VARIE LECTIONES.

³ ταῦτα C. Tum μεταλαβεὶν O. ⁴ O scr. διυπνισθεῖς. ⁵ θεολογίας O. Dein δέκα ἐξ C. ⁶ ἐκάστου O.
⁷ Σοφωνίας O. Idem Ἰωσηφός. ⁸ Ἐλιέζερ O. ⁹ Ita S, ex consilio Clerici. Cfr. Act. ap. ix, 3, 34. Ἐνέας
C., Αἰνεῖας O. ¹⁰ καὶ om. O., idem γερούβιλος p. γε Ῥούβιλος. ¹¹ Forte scribendum Ἰαμμηνοὶ, a Jam-
nia, ut iidem sint Jammeni, qui Jamnita: II Mach. xii, 9. At lectio Epitomes Ἀμμηνοὶ exponi potest per
civitatem nomine Amma, de qua Jos. xix, 30. C. ¹² τοῦ προκαίμενου ἐκκόψας λόγου O. ¹³ πλοῦς κυλ-
μόν O. ¹⁴ γάρ restitui C. O. et ex Supplendis Cot. ¹⁵ Corrige ἀσχολῆται S. ¹⁶ ἀμέτρως O. ¹⁷ Vbb. ἢ
ἐὶ σῶμα καταπεπηγμένους accesserunt ex O. ¹⁸ Ita S, αὐτῆς C. O. ¹⁹ λεγέτω τις C.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Ῥούβιλος. Nomen Ruben a Græcis variè ex-
primitur. Dicunt Ῥουβῆν, Ῥουβὴν, Ῥουβέην, Ῥουβίμ,
Ῥουβήμ, Ῥουβείμ, Ῥουβήλος et Ῥουβίλος. Unde lectio
duplex Constituit. apostol. lib. vi, cap. 3. Ῥουβηνί-
ται et Ῥουβήλται, nisi si imperiti librarum mutave-
rint posterius in prius, ut suspicor factum. Sic
etiam in Vita Ellisei Ῥουβίμ apud Epiphanium,
Ῥουβίμ Chronici Alexandrini p. 376. Ῥουβήμ in mem-
branis Regiis cod. 1996, et in Dorothei Synopsis
Rubim. Cot.

solationes et admonitiones iis admovere, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio, quod si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, tempori concedat. Scio etenim, cuncta habere suum tempus. Quare oportet sermones qui animum roborant hominibus ante vexationem tradere; ut si quid forte pravi acciderit, mens prius armata recta ratione possit id quod illatum est perferre. Tunc quippe ei qui per bonum consilium opitulatus est, mens in ipso conflictationis articulo solet concurrere.

IV. Cæterum audivi, Clemens, Barnabam tibi Alexandriæ omnino exposuisse doctrinam de prophetia; an id verum non est? Et ego respondi: Ita est, admodum præclare id fecit. Et Petrus: Non igitur necesse est, ut hoc tempus in iis enarrandis quæ nosti insumatur, cum ad alios sermones, quos ignoras, nobis possit inservire. Et ego dixi: Recte ais, Petre. Id tamen mihi pro munere concede, qui semper tecum manere constitui, sermonem de propheta explicare assiduo lubenter audienti. Absque illo enim, sicut a Barnaba accipi, veritas disci non potest.

V. Petrus, eo responso valde delectatus: jam, inquit, finem accepit quæ ad te pertinet emendatio, ut qui cognoscas magnitudinem indubitatæ prophetiæ, sine qua impossibile est cuiquam id consequi quod summe juvat. Nam cum in rebus multa et varia bona sint ac esse possint, quod omnia beatitudine superat, vel vita æterna, vel perpetua sanitas, vel perfecta mens, vel lumen, vel gaudium, vel immortalitas, vel si quid aliud est aut existere potest excellens in rerum natura: id non aliter possidere est, nisi prius res quemadmodum exstant cognoscantur; ea vero scientia continget nunquam, nisi agnito antea propheta veritatis.

VI. Propheta autem veritatis ille est, qui omnia omnino scit, præterita ut fuerunt, præsentia ut sunt, futura ut erunt; qui est impeccabilis, et misericors; cuique soli edisserendæ veritatis provincia demandata est. Lege, et invenies eos qui a seipsis veritatem se nactos fuisse existimarunt. Id quippe prophetæ proprium est, veritatem indicare; quemadmodum soli proprie competit, diem inducere. Quocirca quotquot veritatem desiderarunt cognoscere, et ab hoc eam discere non obtinuerunt, ea non inventa, in disquisitione obierunt diem. Nam qui veritatem quærit, a sua ignorantia accipere eam quo modo poterit? Licet enim repererit, cum illam non cognoscat, quasi absentem præteribit. Sed nec ab alio similiter ignaro, quamvis scientiam repromittat, veritatem tenere poterit: nisi quod solam discet vitæ conversationem, quæ

καὶ νοθεσίας προσφέρειν τοῖς φαῦλον τι πράττουσιν. Φημι, εἰ μὲν ἀνύει τις, προσφερέτω· εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ εἰξάτω. Ἐγὼ γὰρ οἶδα²⁰ ὅτι πάντα καιρὸν ἴδιον ἔχει. Διὰ χρῆ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς τὴν ψυχὴν βωυνύοντας λόγους πρὸ τῆς κακώσεως ἐπιιδόναι, ἵνα εἰ ποτε ἐπέλθοι²¹ τι φαῦλον, ὁ νοῦς προωπλισμένος ὀρθῶ τῷ λογισμῷ τὸ ἐπιπενεχθὲν ὀπισθῆναι δυνήθη. Τότε γὰρ καὶ τῷ διὰ γνώμης ἀγαθῆς βοηθήσαντι παρὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου οἶδεν ὁ νοῦς συντρέχειν.

IV. Πλὴν ἔμαθον, ὦ Κλήμης, ὡς ἐν τῇ Ἀλεξανδρεῖα ὁ Βαρνάβας τὸν περὶ προφητείας λόγον τελείως σοι ἐξέθετο· ἢ γὰρ οὐ; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Ναί, καὶ πάνυ καλῶς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν οὐκ ἀναγκαῖον, τὸν νῦν χρόνον δυνάμενον ἡμῖν ὑπηρετεῖν εἰς ἐτέρους λόγους οὐς οὐκ ἐπίστασαι, εἰς οὓς ἐπίστασαι ποιεῖσθαι τὴν ἀσχολίαν. Κἀγὼ²² ἔφην· Ὅρθῶς ἔφης, Πέτρε. Ἐμοὶ δὲ τοῦτο χαρίζου πάντοτέ σοι συνεῖναι κρίναντι, τὸν περὶ 47 τοῦ²³ προφήτου λόγον ἡδέως ἀκούοντι συνεχῶς ὑψηγεῖσθαι. Ἄνευ γὰρ αὐτοῦ, ὡς ἔμαθον παρὰ Βαρνάβα, τὴν ἀληθειαν μαθεῖν ἀδύνατον.

V. Ὁ δὲ Πέτρος, ἐπὶ τούτῳ μεγάλως ἠσθεῖς, ἀπεκρίνατο· Ἦδὴ μὲν ἡ πρὸς σὲ διόρθωσις τέλος εἰληφεν, ἐπεγνωκῶτα²⁴ τῆς ἀπταιστοῦ προφητείας τὸ μέγεθος, ἧς ἀνευ λαθεῖν τινι τὸ ἐν ὑπεροχῇ συμφέρον ἀδύνατον. Πολλῶν γὰρ καὶ διαφόρων ἀγαθῶν ὄντων ἐν τοῖς οὐσιν ἢ ἔσεσθαι δυνάμενοις, τὸ πάντων μακαριώτατον, εἴτε ἀδίδως ἐστὶ ζωὴ²⁵, ἢ παράμικτος ὑγίεια, ἢ τέλειος νοῦς, ἢ φῶς, ἢ χαρὰ, ἢ ἀφθαρσία, ἢ καὶ ἄλλο τι ὃ ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὑπερέχον ὑπάρχει καλὸν ἢ ὑπάρξει δύναται τοῦτο — οὐκ ἄλλως ἐστὶν αὐτὸ κτήσασθαι μὴ πρότερον γνόντα τὰ ὄντα ὡς ἐστὶν· τῆς δὲ γνώσεως οὐκ ἄλλως τυχεῖν ἐστὶν, ἐὰν μὴ πρότερον τις τὸν τῆς ἀληθείας προφήτην ἐπιγνώ.

VI. Προφήτης δὲ ἀληθείας ἐστὶν ὁ πάντοτε πάντα εἰδὼς, τὰ μὲν γεγονότα ὡς ἐγένετο, τὰ δὲ γινόμενα ὡς γίνεται, τὰ δὲ ἐσόμενα ὡς ἔσται, ἀναμάρτητος, ἐλεήμων, μόνος τὴν ἀληθειαν ὑψηγεῖσθαι πεπιστευμένος. Ἀναγίνωσκε, καὶ εὐρήσεις τοὺς ἀφ' ἐαυτῶν²⁶ τὴν ἀληθειαν εὐρεῖν νομίσαντας²⁷. Τοῦτο γὰρ προφήτου ἴδιον, τὸ τὴν ἀληθειαν μνηύειν, ὡς περὶ ἡλίου ἴδιον τὸ τὴν ἡμέραν φέρειν. Διὰ τοῦτο ὅσοι ποτὲ ἀληθειαν γνῶναι ἐπεθύμησαν, παρὰ δὲ τούτου μαθεῖν αὐτὴν οὐκ εὐτύχησαν, μὴ εὐρόντες, 48 ζητούντες ἐτελεύτησαν. Ὁ γὰρ τὴν ἀληθειαν ζητῶν παρὰ τῆς ἐαυτοῦ ἀγνοίας λαθεῖν πῶς ἀνδύνατο; Κἀν γὰρ εὐρη²⁸, οὐκ εἰδὼς αὐτὴν ὡς οὐκ οὔσαν παρέρχεται. Ὅτι αὐτὸ παρ' ἐτέρου, τοῦ ὁμοίως ἐξ ἀγνοίας γνῶσιν ἔχειν ἐπαγγελιομένου²⁹, ἀληθείας κρατεῖν δυνατὸς ἔσται³⁰, πλὴν πολιτείας μόνης, καὶ ταῦτα ἐκείνης τῆς διὰ τὸ εὐλογον γνωρισθῆναι δυνάμενης, ἥτις ἐκάστω, ἐκ

VARIE LECTIONES.

²⁰ Eccle. iii, 1. ²¹ ἐπέλθῃ (sic) O. ²² ἐγὼ C. ²³ τοῦ inserui c. O. ²⁴ Prima man. script. in O εἰληφεν ἰπὶ τούτῳ ἐπεγνωκῶτα. ²⁵ Prius ἢ ζωὴ in O. ²⁶ Ita O. c. S, ἀπὸ ἐαυτῶν C. ²⁷ Post νομίσαντας εχειδισε aliqua videntur. Supple ἐνεδρευθῆναι (cfr. c. 7) vel simile aliquid. S. ²⁸ εὐροι C. ²⁹ ὁμοίως ὡς ἐξ ἀγνοίας ἔχειν ἐπ. C. ³⁰ δυνατὸν ἐστὶ O.

τῷ μὴ θέλειν ἀδικεῖσθαι, τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον ἀδικεῖν τὴν γνῶσιν παρίστησιν.

VII. Πάντες μὲν οὖν ὅσοι ποτὲ ἐζήτησαν τὸ ἀληθές, τὸ δύνασθαι εὐρεῖν ἑαυτοῖς πιστεύσαντες ³¹, ἐνηδρεύθησαν. Τοῦτο ὅπερ πεπόνθασιν καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, καὶ βαρβάρων οἱ σπουδαιότεροι. Ἐκ στοχασμῶν γὰρ ἐπιβάλλοντες τοῖς ὁρατοῖς περὶ τῶν ἀδήλων ἀπεφάναντο, τὸ ὅπως ποτὲ παραστάν ³² αὐτοῖς, τοῦτο ἀληθές εἶναι νομίσαντες. Ὡς γὰρ εἰδότες ἀλήθειαν, οἱ ἀλήθειαν ἔτι ζητοῦντες, τῶν παρισταμένων αὐτοῖς ὑπολήψαντο ὅς μὲν ἀποδοκιμάζουσιν, ὅς δὲ ³³ κρατύνουσιν, ὡς περ εἰδότες, μὴ εἰδότες ποῖα μὲν ἐστὶν ἀληθῆ, ποῖα δὲ ψευδῆ· καὶ δογματίζουσι περὶ ἀληθείας οἱ ἀλήθειαν ἐπιζητοῦντες ³⁴, οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ ἀληθεῖαν ζητῶν παρὰ τῆσ' αὐτοῦ πλάνης μαθεῖν αὐτὴν οὐ δύναται. Ὅτε γὰρ, ὡς ἔφη, παρεστηκυῖαν αὐτὴν ἐπιγνώσει δύναται ³⁵, ἣν ἀγνοεῖ.

VIII. Πείθει δὲ ἕκαστον ἀφ' ἑαυτοῦ ζητοῦντα μαθεῖν οὐ πάντως τὸ ἀληθές, ἀλλὰ τὸ τέρπον. Ἐπεὶ οὖν ἄλλον ἄλλο τι ³⁶ τέρπει, ἄλλου ἄλλο κρατεῖ ὡς ἀληθές ³⁷. Τὸ δὲ ἀληθές ἐστὶ τὸ δοκοῦν τῷ προφήτῃ, οὐ τὸ ἐκάστω ἡδύ ³⁸. Πολλὰ γὰρ ἂν ἦν τὸ ἐν, εἰ τὸ τέρπον ἀληθές ἦν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, οὐ φιλόσοφοι, διὰ στοχασμῶν τοῖς πράγμασιν ἐπιθάντες, πολλὰ καὶ διάφορα ἐδογματίσαν, τὴν οἰκείαν τῶν ὑποθέσεων ἀκολουθίαν ἀλήθειαν εἶναι νομίσαντες, οὐκ εἰδότες, ὅτι αὐτῶν ψευδεῖς ἀρχὰς ἑαυτοῖς ὀρισσαμένων, τῇ μὲν ³⁹ ἀρχῇ αὐτῶν τὸ τέλος συμφωνίαν ἐληφεν.

IX. Ὅθεν δεῖ, πάντα παρελόμενον, μόνῳ τῷ ⁴⁰ τῆς ἀληθείας πιστεύειν ἑαυτὸν προφήτῃ, ὃν πάντες κρίναι δυνάμεθα, εἰ προφήτης ἐστὶν, κἂν πάνυ ἀμαθεὶς ᾖμεν, καὶ σοφισμῶν ἰδιῶται ⁴¹, καὶ γεωμετρίας ἀπειροὶ, καὶ μουσικῆς ἀμύητοι. Εὐκολώτεραν ⁴² γὰρ τὴν περὶ αὐτοῦ εὐρεσιν ὁ θεὸς τέθεικε ⁴³ πᾶσιν, ὡς πάντων κηδεμών· ἵνα μὴτε βάρβαροι ἐξασθενῶσιν αὐτὸν, μὴτε Ἑλληγες ἀδυνατῶσιν εὐρεῖν. Ῥαδία μὲν οὖν ἡ ⁴⁴ περὶ αὐτοῦ εὐρεσις ὑπάρχει. Ἔστι δὲ ἡδε.

X. Εἰ προφήτης ἐστὶν, καὶ δύναται εἰδέναι ὡς ἐγένετο ⁴⁵ ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα, καὶ τὰ εἰς τέλος ἐσόμενα· ἐὰν ἡμῖν ἢ τι προσηρηκῶς, ⁵⁰ ὁ εἰς τέλος ἐγνώκαμεν γεγεννημένον ⁴⁶, καλῶς αὐτῷ ἐκ τῶν ἡδῆ γεγεννημένων καὶ τὰ ἐσόμενα ἔσεσθαι πιστεύομεν, οὐ μόνον ὡς γινώσκοντι, ἀλλὰ καὶ προγινώσκοντι. Τίνι οὖν, κἂν βραχὺν νοῦν ἔχοντι, οὐ φαίνεται, ὡς χρὴ τοῦτω παρὰ πάντας πιστεύειν τὰ τῷ θεῷ δόξαντα, ὅς μόνος παρὰ πάντας ἀνθρώπους ⁴⁷ καὶ μὴ μαθῶν ἐπίσταται; Διὸ, ἂν τῷ τοιούτῳ, λέγω

A scilicet propter consensum cum ratione sciri potest, quæque singulos, ex eo quod nolunt injuria affici, docet non oportere alteri injuriam facere.

VII. Quotquot igitur verum quæsierunt, se credentes illud per ipsosmet inventuros, decepti sunt. Idque Græcis philosophis et barbarorum sapientibus contigit. Nam, conjecturis considerantes visibilia, de rebus obscuris pronuntiarunt; quod sibi quoquomodo videbatur, id verum esse arbitrati. Quasi enim gnari veritatis, qui adhuc eam quærunt, opinionum quæ sese offerunt alias abjiciunt, alias retinent, ac si cognoscerent; ignari quæ vera sint, quæ falsa; et de veritate decernunt, qui veritatem inquirunt, nescientes quod qui veritatem quærir, a suo errore non potest eam addiscere. Neque enim, ut dixi, præsentem eam potest recognoscere, quam ignorat.

VIII. Porro cum, qui a seipso quærit discere, persuadet non sane quod verum est, sed quod delectat. Quando igitur alium aliud oblectat, alterum alteri pro vero tenetur. Verum autem id est, quod prophetæ videtur, non vero quod unicuique placet. Nam si verum esset quod delectat, multa esset id quod unum est; quod fieri nequit. Propterea Græcorum philologi, non philosophi (*amatores sermonum, non sapientiæ*), per conjecturas res aggressi multa et varia docuerunt: rati propriam hypotheson consequentiam esse veritatem; nec scientes quod, cum sibi falsa principia definivissent, cum principio eorum finis concordavit.

IX. Unde oportet, omnia prætereundo, soli veritatis prophetæ se ipsum credere, de quo omnes dijudicare possumus, an sit propheta, etsi valde simus imperiti, ac in sophismis rudes et ignari geometriæ, atque in musica non initiati. Deus quippe, ut omnium curator, cunctis facillimam fecit illius inventionem: quo ad eum reperiendum neque barbari essent invalidi, neque Græci impotentes. Itaque facilis est de ipso inventio. Hæc autem est.

X. Si propheta est, et potest scire quo modo factus sit mundus, quæque in eo consistunt, quæque aliquando erunt: si aliquid nobis prædixit, quod scimus evenisse, recte ei ex iis quæ jam facta fuerunt, futura quoque credimus fore, tanquam non solum scienti, verum et præscienti. Cui ergo quanquam exiguum ingenium habenti, non apparet de consiliis Dei ei præ omnibus credendum qui solus præ omnibus hominibus ea novit, licet non didicerit? Quare tali, præcognitionem, inquam, habenti per

VARIÆ LECTIONES.

³¹ In cod. 804 post πιστεύσαντες additur μὴ δεόμενοι τῆς θείας διδασχῆς. ³² Ita O c. S., ποτὲ τὸ παραστάν C. ³³ ἂ μὲν — ἂ δὲ C. ³⁴ Fortasse ἔτι ζητοῦντες, ut supra S. ³⁵ Vbh. οὕτε γὰρ, ὡς ἔφη, παρεστηκυῖαν αὐτὴν ἐπιγνώσει δύναται non leguntur in O. ³⁶ τί inserui c.O. ³⁷ Lege ἄλλου ἄλλος κρατεῖ ὡς ἀληθοῦς D. ³⁸ εἶδει O. Tum addidi et c. eodem et ex conjectura Ci. ³⁹ μὲν om. O. ⁴⁰ τῷ non omittere debebant Cl. et S. ⁴¹ ἰδιῶτον O. ⁴² Ita S., εὐκολώτεραν C., εὐκολώτεραν O. ⁴³ Ita O., c. S., τέθεικεν C. ⁴⁴ ἡ excidit ap. S. Idem περὶ αὐτοῦ ex connect. Ci, cujus text. περὶ αὐτοῦ, ut C. ⁴⁵ ἐγένετο edidit Cl, non C., ut minus accurate scr. S. ⁴⁶ Ita O., c. S., γεγεννημένον C. ⁴⁷ ἀνθρώπους om. O.

divinitatem spiritus quæ in ipso existit, si quis A δὲ τῷ πρόγνωσιν ἔχοντι διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύ-
matos θεϊότητα, τὸ ἀληθές εἰδέναι μὴ δίδόναι τις
nolit veri cognitionem tribuere, et eam alteri cui-
piam tradit, nonne mentis inopæ est, qui ascribat
non prophetæ scientiam quam noluit prophetæ
concedere?

XI. Quare ante universa omni iudicio oportet per
prophetiam promissionem prophetam querere; eoque cognito reliquis doctrinæ ejus sermonibus
adhærere sine ulla dubitatione, atque confidendo
de bonis quæ sperantur, juxta primum iudicium
vivere; sciendo videlicet, quod qui ea verba protu-
lit, ita natura comparatus est, ut mentiri nequeat.
Quamobrem si de cætero aliquid ab eo dictorum
nobis non recte dictum videatur, scire oportet, non
ab eo prave dictum esse, sed nos id quod bene
dictum erat, non intellexisse. Neque enim igno-
rantia recte cognitionem dijudicat: sicuti nec
scientia vere potest judicare præscientiam; verum
præscientia ignorantibus tribuit scientiam.

XII. Quocirca, amice Clemens, si quæ ad Deum
pertinent cognoscere cupis, ab isto solo potes di-
scere, quia solus novit veritatem. Aliorum enim
si quis aliquid cognoscit, ab eo, aut ab ejus disci-
pulis traditum accepit. Est autem ejus sententia et
vera prædicatio: Deum unum esse, cujus mundus
opus est, quique justus cum sit, aliquando certe
unicuique pro actionibus retribuet.

XIII. Necessè quippæ est ut qui asserit Deum
natura omnino esse justum, etiam credat immorta-
les esse hominum animas. Quoniam ubi erit justitia
ejus, quando aliqui, cum pie vixissent, interdum
male habiti per vim e medio sublatis sunt, quidam
vero, ubi omnino impii extitissent, atque vitæ luxul
ac delicijs indulgissent, communi tamen hominum
morte obierunt? Quandoquidem igitur, absque ulla
contradictione, Deus, bonus cum sit, justus etiam
est, nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima
post separationem a corpore sit immortalis, ut
malus quidem, in inferno positus, tanquam qui
hic bona receperit, ibi pro his quæ deliquit, puniatur,
bonus autem, hic pro delictis castigatus, illic
quasi in sinu justorum constituatur bonorum hæ-
res, Quoniam igitur Deus justus est, constat inter
nos, iudicium quoque fore, et animas esse im-
mortales.

XIV. Si quis vero, quemadmodum Simonis Sama-
ritano placet, Deo justum esse nolit concedere, cui
jam tribuere potest ut justus sit, vel esse possit?
Nam si id cunctorum radix non habet, prorsus

δὲ τῷ πρόγνωσιν ἔχοντι διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύ-
ματος θεϊότητα, τὸ ἀληθές εἰδέναι μὴ δίδόναι τις
θῆλοι, τινὲ ἐτέρῳ δοῦς εἰδέναι, οὐκ ἐνδεής ὑπάρχει
φρενῶν, ἀποδεδωκώς τῷ μὴ προφήτῃ ἢ προφήτῃ
εἰδέναι δοῦναι οὐκ ἐβουλήθη;

XI. Ὅθεν πρὸ πάντων πάση κρίσει διὰ τῆς προ-
φητικῆς ἐπαγγελίας τὸν ἄῳ προφήτην ζητεῖν δεῖ, καὶ
γνόντα, τοῖς λοιποῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγοις
ἀνεκδοιάστως ἔπεσσαι, καὶ θαρρόντα περὶ τῶν ἐλπι-
ζομένων, πολιτεύεσθαι τῇ πρώτῃ κρίσει, γνόντα
οὖν ἄῳ, ὅτι ὁ ταῦτα εἰπὼν πρὸς τὸ ψεύσασθαι φύσιν
οὐκ ἔχει. Διὸ, ἐάν τις τοῦ λοιποῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ρηθέν-
των δοκῆ ἡμῖν ἄῳ μὴ καλῶς εἰρηθῆσθαι, εἰδέναι χρὴ
ἅῳ οὐκ αὐτῷ ἄῳ εἰρηταῖ κακῶς, ἀλλ' αὐτὸ ἡμεῖς
καλῶς ἔχον οὐκ ἐνοήσαμεν. Ἄγνοια γὰρ γνῶσιν οὐκ
βρῶδῶς κρίνει, ἀτε δὴ οὕτε γνῶσις πρόγνωσιν ἀληθῶς
κρίνειν πέφυκεν ἄλλ' ἄῳ ἢ πρόγνωσις τοῖς ἀγνοοῦσι
παρέχει τὴν γνῶσιν.

XII. Ὅθεν, ὦ φίλε Κλήμης, εἶχε τὰ τῷ Θεῷ διαφέ-
ροντα γνῶναι θέλεις ἄῳ, 51 παρὰ τούτου μόνου μαθεῖν
ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδε τὴν ἀλήθειαν. Τῶν γὰρ ἄλλων
εἰ τις ἐπιστάται τι, παρὰ τούτου, ἢ τῶν τούτου μα-
θητῶν λαδῶν ἔχει. Ἐστὶ δὲ ἄῳ αὐτοῦ τό τε βούλημα
καὶ ἀληθές κήρυγμα, ὅτι εἰς Θεὸς, οὗ κόσμος ἔργον,
ὅς, δίκαιος ὢν, πάντως ἐκάστῳ πρὸς τὰς πράξεις
ἀποδώσει ποτέ.

XIII. Ἀνάγκη γὰρ, πάση φύσει ἄῳ δίκαιον εἶναι
λέγοντα τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανά-
τους εἶναι πιστεύειν. Ἐπεὶ, ποῦ τὸ ἄῳ δίκαιον αὐτοῦ,
ἔπου τινὲς, εὐσεβῶς βιώσαντες, κακουγηθέντες ἐνίοτε
βιαιῶς ἀνηρέθησαν, ἐνίοι δὲ, ἀσεβεῖς πάνυ γεγενημέ-
νοι, ἐν πολυτελείᾳ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν
ἀνθρώπων θάνατον ἐτελεύτησαν; Ἐπεὶ οὖν χωρὶς
πάσης ἀντιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν καὶ δίκαιός
ἐστίν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιος εἶναι γνωσθήσεται, ἐάν μὴ
ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ,
ἔν' ὁ μὲν ἄῳ κακός, ἐν βῆθι γενόμενος, ὡς ἐνταῦθα τὰ
ἀγαθὰ ἀπολαδῶν, ἐκεῖ περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθῆ, ὁ
δὲ ἀγαθός, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθῆς, ἐκεῖ
ὡς ἐν κόλπῳ δίκαιων, ἀγαθῶν ἄῳ γληρονόμος κα-
ταστή. Ὅτι τοίνυν ὁ Θεὸς δίκαιος, πρόδηλον ἡμῖν
ἐστίν ὅτι καὶ κρίσις ἄῳ γίνεται καὶ ψυχὰς ἀθάνατοι
τυγχάνουσι.

XIV. Εἰ δὲ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ Σίμωνι δοκεῖ, τὸ
δικαίῳ εἶναι ἄῳ Θεῷ 52 μὴ θέλοι δοῦναι, τινὲ ἐτι
τοῦτο ἄῳ δοῦναι δύναται, ἢ καὶ τὸ γενέσθαι δύνασθαι;
Τῆς γὰρ ρίζης τῶν ὄλων τοῦτο οὐκ ἔχουσης, ἀνάγκη

VARIÆ LECTIONES.

ἄῳ τὸ O. ἄῳ γνόντα, οὖν C, cujus conjecturam γνόντα οὖν, ὅτι exhibet O; γνόντα ὅτι S. ἄῳ ὅμιν O, quocum dedi μὴ καλῶς. Deest μὴ ap. C, qui propterea conj. κακῶς. S. οὐ καλῶς. ἄῳ αὐτὸ C. Tum deest κακῶς in O. ἄῳ ἀλλὰ O. ἄῳ θέλης C. ἄῳ Ita O, c. S., τε C. ἄῳ γὰρ πάσα, φύσει C. ἄῳ ποῦ τὸ O et Epit. c. 23, τοῦτο C. Cfr. etiam hom. III, 17 sub finem. ἄῳ ἵνα μὲν C, ἵνα μὲν ὁ S. Dein δδει O. ἄῳ O adit. ὡν ante ἀγαθῶν. Tum ἐπεὶ τοίνυν p. ἐτι τοίνυν Epit. c. 23, quod unice rectum. Ἐπεὶ protasis resumit. S. ἄῳ κρίσεις O. ἄῳ τὸ δικαίῳ εἶναι C, τὸ δίκαιον εἶναι Epit. c. 23. Notum est illud loquendi genus ex usu Peripateticorum, de quo exposuerunt Trendelenburgius in Museo Rhenano 1828, in-4°, 457 seqq. (quæ com-
mentatio inscripta est: *Das τὸ ἐνὶ εἶναι, τὸ ἀγαθῶν εἶναι bei Aristoteles, ein Beitrag zur arist. Begriffshe-
stimmung und zur griech. Syntax*) et ad Arist. *De anim.* p. 471 seqq., deinde Waitz ad Arist. *Org.* 67,
C, 12. Vide infra hom. x, 19; Θεῷ εἶναι, xvi, 17; ἀπίστῳ εἶναι S. ἄῳ τούτο τις C.

πᾶσα νοεῖν, ὅτι ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσει ὡς ἐν καρποῖς εὐρεῖν ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἔστιν εὐρεῖν ἐν ἀνθρώποις, πόσῳ μᾶλλον ἐν Θεῷ; εἰ δὲ οὐδαμοῦ, οὔτε παρὰ Θεῷ, οὔτε παρὰ ἀνθρώποις ἔστιν εὐρεῖν τὸ δίκαιον, πάντως οὐδὲ τὸ ἀδικον. Ἄλλ' ἔστι τὸ δίκαιον. Δικαιοσύνης γὰρ οὐσης τὸ ἀδικον ἄλγεται ὡς περ παραβαλλομένης τῆς δικαιοσύνης αὐτῆ καὶ ἐναντίας ἔχειν εὐρισκομένης, ἀδικία λέγεται.

XV. Ἐθεν γοῦν διδάσκων ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν, εἰς ὧν αὐτὸς, διχῶς καὶ ἐναντίας διεῖλε πάντα τὰ τῶν ἀκρων, ἀπαρχῆς αὐτὸς εἰς ὧν καὶ μόνος Θεὸς, ποιήσας οὐρανὸν καὶ γῆν, ἡμέραν καὶ νύκτα, φῶς καὶ πῦρ, ἥλιον καὶ σελήνην, ζῶην καὶ θάνατον. Μόνον δὲ ἐν τούτοις αὐτεξούσιον τὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν, ἐπιτηδειότητα ἔχοντα δίκαιον ἢ ἀδικον γενέσθαι· ἢ καὶ τὰς τῶν συζυγῶν ἐνήλλαξεν εἰκόνας, μικρὰ τὰ πρῶτα παραθέμενος αὐτῷ, μεγάλα δὲ τὰ δεύτερα, ὅλον κόσμον, αἰῶνα. Ἄλλ' ὁ μὲν παρὼν κόσμος πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἐσόμενος αἰδίου. Πρώτη ἀγνοια, δευτέρα γνῶσις. Οὕτως καὶ τοὺς τῆς 53 προφητείας ἡγεμόνας διέταξεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ παρὼν κόσμος θηλὺς ἐστίν, ὡς μήτηρ τέκνων τίκτων ψυχὰς, ὁ ἐσόμενος αἰὼν ἀρῆν ἐστίν, ὡς πατὴρ ἀποδεχόμενος τὰ αὐτοῦ τέκνα· διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφήται ἐπομένως, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὄντες υἱοὶ, ἀνθρώπων τὴν γνῶσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον εἰ ἠπίσταντο οἱ ἐν θεοσεβείᾳ ἄνθρωποι, οὐκ ἂν ποτε ἐπλανήθησαν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἂν ἐγνώκεισαν ὅτι ὁ Σίμων, ὁ νῦν πάντας θρυλλῶν, πλάνης καὶ ἀπάτης ἐστὶ συναεργός. Ὁ δὲ λόγος τοῦ προφητικοῦ κανόνος οὕτως ἔχει.

XVI. Ὡς ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς εἰς ὧν, ὡς περ δεξιά καὶ ἀριστερά, πρῶτον ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, εἶτα τὴν γῆν, καὶ οὕτως κατὰ τὸ ἐξῆς πάσας τὰς συζυγίας συνεστήσατο· ἐπὶ μέντοι ἀνθρώπων οὐκ ἔτι οὕτως, ἀλλὰ πάσας ἐναλλάσσει τὰς συζυγίας. Ὡς γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρῶτα κρεῖττονα, τὰ δεύτερα ἥττονα, ἐπ' ἀνθρώπων τὸ ἐναντίον εὐρίσκομεν, τὰ πρῶτα χεῖρονα, τὰ δεύτερα κρεῖττονα. Αὐτίκα γοῦν ἀπὸ Ἀδάμ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένου ἐγένετο τις πρῶτος ἀδικος Κάιν, δεύτερος δίκαιος Ἀβὲλ. Πάλιν δὲ ἀπὸ τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος (46) πνευματῶν εἰκό-

necesse est cogitare, illud quoque in hominum natura, tanquam in fructibus non posse reperiri. Si autem inveniatur in hominibus, quanto magis in Deo? Quod si justitia nusquam, neque apud Deum, neque apud homines reperitur, plane neque reperietur injustitia. At justitia existit. Nam, exstante justitia injustitia quoque dicitur: quæ ita vocatur, quasi cum ea justitia comparetur, eique inveniatur contraria.

XV. Inde igitur Deus homines rerum veritatem docens, qui ipse unus est, bifariam et contrario divisit omnia extrema, cum ipse ab initio unus sit ac solus Deus, qui fecit cælum et terram, diem ac noctem, lucem et ignem, solem et lunam, vitam atque mortem; in his autem solum hominem liberum condidit, aptitudine præditum ut justus vel injustus fiat: cui et alternavit conjugationum imagines; primo illi apponens parva, deinde vero magna; sicut mundum, ævum. Et quidem hic mundus temporalis est, at futurus æternus. Prima est ignorantia; secunda cognitio. Sic enim prophetiæ ductores ordinavit. Quia enim præsens mundus femina est, quasi mater liberorum procreans animas, futurum ævum mas est, tanquam pater liberos suos excipiens; propterea in hunc mundum prophetiæ consequenter veniunt tanquam filii futuri sæculi, notitiam habentes hominum. Porro hoc mysterium si cognovissent homines pii, nunquam aberrassent, sed et nunc deprehendissent, Simonem qui omnes conturbat, erroris ac fraudis esse cooperarium. Sermo autem prophetiæ regulæ ita habet.

XVI. Ut in principio Deus, qui unus est, tanquam dextra et sinistra, primo fecit cælum, deinde terram, ita deinceps omnes conjugationes constituit. In hominibus autem non amplius sic; sed cunctas alternat conjugationes. Ut enim ab eo prima meliora sunt, secunda deteriora; contrarium apud homines nanciscimur, prima pejora, secunda præstantiora. Itaque statim ab Adamo, qui secundum Dei imaginem factus fuerat, primus ortus est iniquus Cain, secundus justus Abel. Iterum vero ab eo, quem vos Deucalionem vocatis, spirituum duæ imagines missæ

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Post ὅτι sine dubio excidit ἐν S. ἢ δὲ ἔστιν O, c. S, δὲ ἔστιν C. ἢ τὸ δίκαιον cod. 804. ἢ ὁ Θεὸς διδασκαλῶν C. ἢ ἀπ' ἀρχῆς O. ἢ ἡγεμόνας C. ἢ οἱ adjuncti c. O. Idem ἐπόμενοι. ἢ Ita plane scriptum existit in cod. Utob. — Ms. ανων, ut in eo so. et per compendium scribi nomen ἀνθρώπος. Non temere tamen hoc loco aliquis leget aut corriget αἰωνίων. C. — Fortasse totum colon, transpositis verbis, sic legendum: Διὰ τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφήται ἐπομένως, οἱ ὄντες υἱοὶ ἀνθρώπων, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν γνῶσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Veri prophetæ prophetis falsis semper succedunt (ἐπομένως ἐπέρχονται) secundum regulam syzygiarum. Atque illi quidem etiam aliis locis appellantur υἱοὶ ἀνθρώπων, hi γεννητοὶ γυναικῶν, cfr. hom. II, 17; III 22 seqq. 26. S. ἢ ὁ add. c. O, in quo τῆς ἀσθενοῦς ἀριστερῆς p. πλάνης καὶ ἀπάτης. ἢ κατὰ τὸ om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) Τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος. Notus est lusus in nomine Deucalionis apud Theophilum Antiochenum lib. III, ad Autolyicum p. 129,

quasi Noe hominibus sui temporis dixerit, Δεῦτε, καλεῖ ὑμᾶς ὁ Θεὸς εἰς μετανοίαν. Cor.

sunt, impuri, inquam, et puri, nemper niger corvus, et deiude columba alba. Item ex principe gentis nostræ Abrahamo duo primi nati sunt, primus Ismael, postea Isaac qui a Deo benedictus est. Ex eodem similiter Isaaco duo adhuc exstiterunt, impius Esau, et pius Jacob. Ad hunc modum ordine primus, ut mundo primogenitus, pontifex, deinde legislator.

XVII. Ita etiam quæ ventura erat conjugatio circa Eliam, sponte dimissa est ad aliud tempus, com- menta se alias opportune seipsa fruituram. Quare primus venit, qui *inter natos mulierum*; deinde sec- undus advenit, qui *inter filios hominum*. Hunc se- quendo ordinem fieri poterit, ut intelligatur ad quam seriem pertineat Simon, qui ante me primus venit ad gentes; et ad quam ego pertineo, qui veni post illum, et successi velut lumen tenebris, velut igno- rantia scientia, velut morbo sanitas, Ita quippe, ut nobis dixit verus propheta, primo venire oportet fal- sum evangelium ab impostore quodam, et sic deinde, post sancti loci eversionem, verum Evangelium ad correctionem futurorum hæreseon clam mitti. Et post hæc, circa finem, iterum primus veniet Anti- christus, tuncque verus Christus noster Jesus appa- rebit; post quem, orto sole æterno, cuncta tenebra- rum evanida fient.

XVIII. Cum ergo, sicut dixi, conjugationis cano- nem quidam nesciant, inde ignorant qualis existat C Simon, qui ante me prodiit. Nam si cognosceretur, non ei haberetur fides. Jam vero quia ignoratur, non recte creditur: et qui opera inimicorum facit, diligitur, et hostis quasi amicus receptus fuit, et qui est mors, velut salvator desideratus est, et qui ignis, lumen existimatus, quique seductor est, au- ditor quasi vera prædicans. His auditis ego Cle- mens: Quisnam est, dixi, iste tantus deceptor, scire vellem. Et Petrus respondit: Si cupis discere, licet tibi cognoscere ab iis a quibus et ego cuncta illius accurate rescivi.

XIX. Justa quædam apud nos est, Syrophoenissa, genere Chananitis, cujus filiola gravi morbo deti- nebatur; quæque ad Dominum nostrum accessit, clamans et supplicans ut filiolæ suæ mederetur. At ille, etiam a nobis rogatus, dixit; Non licet sanare gentes, quæ canibus ideo similes sunt quod diversis utuntur et cibis et operibus, cum regni mensa filiis Israelis tradita sit. Illa vero postquam id audiisset, et per illud quod de ejusdem mensæ micis cadenti- bus (velut canis) particeps facta fuit, putasset

A νεσ δύο 54 ἀπεστάλησαν, ἀκαθάρτου λέγω καὶ κα- θαροῦ, ὃ τε κόραξ ὁ μέλας, καὶ ἡ λευκὴ περιστερὰ δευτέρα. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ἡμῶν Ἀβραάμ δύο πρώτοι γεγονάσιν, πρώτος Ἰσ- μαήλ, εἶτα Ἰσαὰκ ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλόγημένος, Ἀπὸ δὲ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰσαὰκ ὁμοίως πάλιν δύο, Ἡσαῦ ὁ ἀσεβὴς καὶ Ἰακώβ ὁ εὐσεβής. Οὕτως τῆ τάξει ἴσῃ πρώτος, ὡς πρωτότοκος τῷ κόσμῳ, ὁ ἀρ- χιερεὺς, εἶτα ὁ νομοθέτης ἴσῃ.

XVII. Ὅμοίως ἡ γὰρ πρὸς Ἥλιαν ἴσῃ συζυγία ὀφειλοῦσα ἐλθεῖν ἐκούσα ἀπελείφθη εἰς ἕτερον και- ρόν, ἄλλοτε εὐκαιρῶς αὐτὴν ἀπολαύειν ἴσῃ βουλευσα- μένη. Διὸ καὶ ὁ ἐν γυναικείοις γυναικῶν πρώτος ἦλθεν, εἶτα ὁ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων δεύτερος ἐπέπληεν. Ταύτῃ τῇ τάξει ἴσῃ ἀκολουθοῦντα δυνατόν ἦν νοεῖν B τίνος ἐστὶ Σίμων, ὁ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὰ ἔθνη πρώτος ἔλθων, καὶ τίνος ὦν τυγχάνω, ὁ μετ' ἐκείνων ἐπηλυ- θῶς, καὶ ἐπελθὼν ὡς σκότῳ φῶς, ὡς ἀγνοίᾳ γνῶσις, ὡς νόσῳ ἰασις. Οὕτω δὲ, ὡς ὁ ἴσῃ ἀληθὴς ἡμῖν προ- φήτης εἶρηκεν, πρῶτον ψευδὲς δεῖ ἐλθεῖν εὐαγγέ- λιον ἴσῃ ὑπὸ πλάνου τινός, καὶ εἶθ' οὕτως μετὰ καθαι- ρεσιν τοῦ ἀγίου τόπου εὐαγγέλιον ἀληθὲς κρύφα δια- πεμφθῆναι εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐσομένων αἰρέσεων καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει πάλιν πρῶτον Ἀντί- χριστον ἐλθεῖν δεῖ, καὶ τότε τὸν 55 ὄντως Χριστὸν ἡμῶν Ἰησοῦν ἀναφανῆναι, καὶ μετὰ τοῦτον ἴσῃ, αἰω- νίῳ φωτὶ ἀνατελειαντος, πάντα τὰ τοῦ σκότους ἀφανῆ γενέσθαι.

XVIII. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, τὸν κανόνα τῆς συζυ- γίας ἀγνοοῦσι τινες, ἔθθεν οὐκ ἐπιστάνται τίς τυγχά- νει ὁ ἐμοῦ προσδεύσας Σίμων. Εἰ γὰρ ἐγινώσκετο, οὐκ ἂν ἐπιστεύετο. Νῦν δὲ ἀγνοούμενος οὐκ ὀρθῶς πι- στεύεται. ἴσῃ καὶ ὁ τὰ μισούντων ποιῶν ἠγάπηται, καὶ ὁ ἐχθρὸς ὡς φίλος ἀποδέχεται, καὶ θάνατος ὦν ὡς σώζων πεπόθηται, καὶ πῦρ ὦν φῶς νομόμισται, καὶ πλάνος ὦν ὡς ἀληθεύων ἀκούεται. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης· Τίς ἄρα τυγχάνει, ἔφην, οὗτος ὁ τοσοῦτος ὦν ἀπατεῶν ἴσῃ, μαθεῖν ἤθελον. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφην· Εἰ θέλεις μαθεῖν, πάρεσι σοι τὸ γνῶναι, παρ' ὦν κἀγὼ τὰ κατ' αὐτὸν πάντα ἠκρίθωκα.

XIX. Ἰουστὰ τις ἐν ἡμῖν ἐστὶ Συροφαινίσιςσα, τὸ γένος Χανανίτις, ἥς τὸ θυγάτριον ὑπὸ χαλεπῆς νόσου συνελχετο, ἥ καὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν προσῆλθε βοῶσα καὶ ἰκετεύουσα, ὅπως αὐτῆς τὸ θυγάτριον θεραπεύσῃ. D Ὁ δὲ, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἀξιωθεὶς, εἶπεν· Οὐκ ἔξεστιν ἴσῃ τὰ ἔθνη, τοικαῖα κυσίν, διὰ τὸ διαφόροις χρῆσθαι ἴσῃ τροφαῖς καὶ πράξεσιν, ἀποδοδομένης τῆς κατὰ τὴν βασιλείαν ἴσῃ τραπέζης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, καὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, ὡς κύνων, ψιγῶν ἀποπιπτόντων συμμεταλαμβάνειν ἴσῃ,

VARIÆ LECTIONES

ἴσῃ τοῦ accessit ex O. ἴσῃ οὗτος τῆ τάξει C, in marg. οὕτως τ. τ. pro conjectura; οὕτως (sic) τῆ τάξει O. Dein πρωτότοκος C. ἴσῃ Aaron et postea Moyses. Exod. vi. 20, vii, 7, Num. xxvi, 59, et I Paralip. vi, 3, xxiii, 13. C. ἴσῃ De Joanne Baptista dicto Elia Matth. xi, 14; xvii, 12, 13; Luc. i, 17. C. ἴσῃ ἀπολαβεῖν O. Tum inserui ὁ c. eodem. Cfr. Matth. xi, 11. Credner, Beitrage I, 286, 305. ἴσῃ Ita O, ut jam proposuerat D. Tum scripsi ἴσῃ ex conject., ἴσῃ C, ἴσῃ O. ἴσῃ ὁ adjuuxi c. O. ἴσῃ Cfr. Baur., Paulus p. 219. S. ἴσῃ τοῦτο C. ἴσῃ πεπιστεύεται C. ἴσῃ Ita de conject. C, in euj. textu ἀπαταίων, ut O. ἴσῃ χρῆσθαι O, c. S, χρῆσθαι C. Cfr. tamen Lob. Phryn., p. 61. S. ἴσῃ βασιλείον O. ἴσῃ Post συμμεταλαμβάνειν deest δεξιμένη sequentis ob vocis ὁμοιότητων. D.

56 μεταθεμένη ὑπερ ἡν, τῶν ὁμοίως διατιθεσθαι τοῖς τῆς βασιλείας υἱοῖς, τῆς εἰς τὴν θυγατέρα, ὡς ἠξίωσεν, ἔτυχεν ἰάσεως. Οὐ γὰρ ἂν ἐθνικὴν οὖσαν καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ἢ μένουσαν ὁ τὴν ἀρχὴν διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι θεραπεύειν ὡς ἐθνικὴν μείνανσαν ἑθεράπευσαν.

XX. Αὐτὴ οὖν, τὴν νόμιμον ἢ ἀναδεξαμένη πολιτείαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνδρός ἐναντία φρονούντος ἡμῖν μετὰ τῆς ἰαθείης θυγατρὸς ἰδίων οἰκῶν ἐκβέβηται. Ἡ δὲ εὐγνωμονοῦσα πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ἐν περιουσίᾳ βίου ὑπάρχουσα, αὐτὴ ἢ μὲν χήρα ἔμεινεν, τὸ δὲ θυγάτριον αὐτῆς ἀνδρὶ τινι εὐγνωμονούντι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ πένητι ὄντι συνηρμόσατο. Ἡ δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς προφάσει γάμου στερηθεῖσα, δύο παῖδας ὠνησαμένη καὶ παιδεύουσα, εἰς υἱὸν ἔσχε τόπον. Ἄτινα τῶ μάγῳ Σίμωνι ἐκ παιδῶν συμπαιδευθέντα, πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐκμεμαθήκασιν ἢ. Τοσαύτη γὰρ αὐτῶν ἦν ἡ φίλια, ὡς καὶ συσπεῦσαι αὐτῶ ἐν πᾶσιν οἷς βούλοιτο ἢ αὐτοῖς ἐνοῦν.

XXI. Οὗτοι τῶ ἐνταῦθα ἐπιδημήσαντι Ζαχαρίῳ συντυχόντες, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας δι' αὐτοῦ μεταλαμβάνοντες λόγου, ἐπὶ τοῖς πρώτοις νεωτερικοῖς μεταμεληθέντες, ταχέως τοῦ Σίμωνος καταγρόντες, πάντα αὐτῶ συνειδότες, ἅμα τῶ ἐπιδημησάει ἢ με ἐνταῦθα, μετὰ τῆς ἀναθρηψαμένης αὐτοῦς **57** προσελθόντες μοι, ὑπ' αὐτοῦ συσταθέντες μοι, καὶ ἔκτοτε πάντοτε σύνοισίν ἢ. μοι, τῶν τῆς ἀληθείας ἀπολαύοντες μαθημάτων. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Πέτρος, μεταπεμφάμενος, ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἢ πάντα μοι τὰ ἢ κατὰ τὸν Σίμονα ἀκριδῶς ἐκτίθεσθαι. Οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυράμενοι **C** μηδὲν ψεύσασθαι ἐξετίθεντο.

XXII. Ὡς πρῶτος ὁ Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως: Ἄκουσον, ὦ ἢ φίλτατε ἡμῖν ἀδελφὲ, ὅπως ἀκριδῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδήξω, τίνας τε ὧν, καὶ τίς καὶ πόθεν, τίνα τε ἔστιν ἢ πράττει, καὶ πῶς καὶ διὰ τί. Σίμων οὗτος πατὴρ μὲν ἔστιν Ἀντωνίου, μητρὸς δὲ Ῥαχὴλ, Σαμαρεὺς τὸ ἔθνος, ἀπὸ Γιθθῶν ἢ κώμης, τῆς πόλεως ἀπεχούσης σχολίους ἐξ. Οὗτος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγώνως, Ἑλληνικῇ παιδείᾳ ἢ πᾶν ἐξασκήσας ἐαυτὸν καὶ μαγεῖα πολὺ δυναθῆς καὶ φρενωθῆς ἢ, θέλει νομίζεσθαι ἀνωτάτη τις εἶναι δύναμις καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ. Ἐνίοτε δὲ καὶ Χριστὸν ἐαυτὸν αἰνισσόμενος, Ἐστῶτα ἢ προσαγορεύει. Ταύτη δὲ τῇ προσαγορείᾳ ἢ κέρηται, ὡς δὴ στησόμενος ἀεὶ, καὶ αἰτίαν φθορᾶς, ὥστε ἢ τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ οὕτε Θεὸν, τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον εἶναι λέγει, οὕτε ἢ νεκροῦς ἐγερθῆσθαι πιστεύει. **58** Τὴν Ἱερουσαλήμ ἀρνείται, τὸ Γαριζὶν ἢ ὄρος ἀντιστρέφει. Ἄντι τοῦ

A quod erat, utpote eodem ac filii regni usa victu, filiae sanitatem quam petierat obtinuit. Neque enim ethnicam, atque eodem in vitae genere permanentem, sanitate donasset qui id initio non fecerat, quod non liceret in ethnica facere.

XX. Illa ergo, vitam, quae juxta legem ducitur, amplexa, a suo viro, contraria nobis sentiente, cum sanata filia e domo propria ejecta est. Diligens autem ea quae pepigerat, et abundans opibus, ipsa quidem mansit vidua, filiam vero suam viro ad veram fidem propenso ac pauperi conjugem dedit. Cumque propter filiam nuptiis se abstineret, duos pueros emens ac educans pro liberis habuit. Qui pueri una cum Simone Mago a teneris annis educti, cuncta illius didicerunt. Tanta quippe inter eos erat amicitia, ut cum illo in omnibus concurrerent, in quibus vellet se illis adunare.

XXI. Hi Zacchæum ibi agentem nacti, ac veritatis sermonem ab eo discentes, acta de prioribus facinoribus poenitentia, brevique Simonem damnantes, ut omnium illius sibi conscii, statim ac ego eo profectus sum, accesserunt ad me una cum eorum educatrice, et a Zacchæo mihi sunt commendati, atque ex eo tempore mecum semper commorantur, præceptorum veritatis participes. Hæc cum dixisset Petrus, vocatis illis præcepit, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligentior exponerent. At illi, Deum attestati, se nullatenus mentituros, enarrarunt.

XXII. Et prior Aquila cœpit ita dicere: Audi, charissime nobis frater, ut accurate cognoscas omnia viri illius, cuiusnam sit, et quis et unde, et quamnam sint quae facit, et quo modo, quamque ob causam. Hic Simon patre quidem Antonio, matre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex Gitthis, vico qui sex schœnis ab urbe distat. Is, Alexandriæ ad Nilum versatus, Græca disciplina cum multum se exercuerit, et arte magica polleat, mente elatus, se vult existimari esse virtutem supremam, ipso quoque Deo mundi conditore superiorem. Interdum vero se Christum significans, Stantem appellat. Eam autem appellationem usurpavit, quasi qui existiturus semper sit, nec habeat corruptionis causam, ut corpore concidat. Neque vero Deum, mundi creatorem, supremum esse ait; nec mortuos excitatum iri credit. Hierosolimam negat, montemque Garizimum substituit. Pro vere

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ τὸ Ο. ⁸⁷ τὴν αὐτὴν πολιτείαν Ο. ⁸⁸ μὴ θεραπεύων scribendum esse conj. D. Aut etiam verba ἐθνικὴν μείνανσαν mutanda sunt in τούτου μὴ ποιήσας. S. Tum ἐθνικὴν, ἐθνικὴν μείνανσαν ἑθεράπευεν C. ⁸⁹ αὐτῇ οὖν αὐτῇ τῇ νόμιμον Ο. ⁹⁰ Ita S., αὐτῇ C., Ο. ⁹¹ ἐκμεμαθήκασιν Ο., c. S., ἐκμαθήκασιν C., quod ipse postea emendavit. Tum deprompsi ἢ ex Ο. ⁹² βούλοιτο Ο., c. S., βούλοιτο C. ⁹³ ἐπιδημηῇ Ο. ⁹⁴ αὐτοῖς προσελθόντες ἔκτοτε σύνοισι Ο., interpositis verbis omissis. ⁹⁵ ἐκέλευσε πάντα sine αὐτοῖς Ο. ⁹⁶ τὰ om. C. ⁹⁷ ὧ deest in Ο. Cotelerium eididisse μετὰ τ. ἄν. male notat S: in Clericum animadvertendum erat. ⁹⁸ Ita Ruf. et Ο., γώνος, ἀπὸ Γεθθῶν C. Et Erit. c. 25 Γεθθῶν, var. lect. ibidem Γεθθῶν. ⁹⁹ Vbb. τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγώνως Ἑλληνικῇ παιδείᾳ recepi ex Ο. ¹⁰⁰ φρενωθῆς Ο., qui subinde θέλει cum Erit. c. 25, θέλειν C. ¹⁰¹ ἔσθ' ἦτε Ο. Clr. Baurii Gnosin p. 404 seq. 308. S. ¹⁰² προσγγορίᾳ C. ¹⁰³ ὥστε inseruit S. ex Erit. l. c. ¹⁰⁴ Ita S., ex Erit. l. c., οὐ C., Ο. Deinde ἐγερθῆσθαι p. ἐγγῆρατ c. Ο. ¹⁰⁵ Γαριζὶν C.

Christo nostro seipsum prædicat. Legem propria præsumptione aliter interpretatur. Et judicium dicit quidem fore verum non exspectat; persuasum enim habens, Deum non esse judicaturum, usque ad Deum ipsum impietatem suam ausus est extendere. Unde nonnulli, nescientes quod pietate erga Deum ut prætextu abutens, veritatem occulte deprædatur, qui ut credenti credunt eam, quæ quomodocumque ab eo dicitur, spem ac judicationem, pereunt.

XXIII. Ut autem ipse religionis opinionem invaderet, factum est ita. Joannes quidam exstitit, qui singulis diebus baptizaret, quique Domini nostri Jesu secundum conjugationis rationem fuit præcursor: et quemadmodum Dominus habuit duodecim apostolos, duodecim mensium solis gerentes numerum, similiter is triginta viros principes habuit, menstruum lunæ rationem implentes. Quo in numero una quædam erat mulier dicta Helena; ut ne hoc quidem absque mysterio esset. Cum enim mulier dimidium sit viri, imperfectam tricennarii constituit numerum, sicut et in luna, cujus incessus non perfectum mensis cursum conficit. Porro horum triginta Joanni primus ac probatissimus erat Simon: qui quidem quo minus post mortem Joannis princeps declaratus sit, hoc in causa fuit.

XXIV. Nam ipso peregre in Ægyptum profecto, propter magiæ exercitationem, Joanne occiso, Dositheus quidam principatum appetens, cum ipsius Simonis mortem falso annuntiasset, factus est sectæ successor. At Simon paulo post reversus, et eum locum tanquam proprium affectans vehementer, nactus Dositheum locum quidem non repetiit, sciens hominem qui contra ipsius voluntatem occupaverat principatum, non depositum iri. Quare per simulatam amicitiam brevi quidem in secundum a Dositheo locum irrepit. Non multos autem post dies, intra numerum triginta condiscipulorum collocatus, cœpit Dositheo derogare, tanquam qui non germane doctrinam traderet. Idque eum asserebat non invidia facere, sed inscientia, et aliquando Dositheus, Simonis artificiosam sentiens obtreccationem, eo tendentem, ut aboleretur plurimorum opinio, neque amplius ipse putaretur esse Stans, furore commotus, cum ad scholam solito convenisset, virga Simonem inventum verberat: at per

A ὄντως¹¹ Χριστοῦ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀναγορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἰδίᾳ προλήψει ἀλληγορεῖ¹². Καὶ κρίσειν ἔσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ δέ· οὐ γὰρ ἂν ὑπὸ θεοῦ κριθῆσθαι πεπεισμένος¹³, μέχρι αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἀσεβεῖν ἐτόλμα. Ὅθεν ἔνοιοι, μὴ εἰδότες ὅτι, προκαλούματι¹⁴ τῇ θεοσεβείᾳ καχρημένος, ὑποσυλᾷ τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ὅπως ποτὲ ὑπ'¹⁵ αὐτοῦ ἐλπίδα καὶ κρίσειν λεγομένην ἔσθαι, ὡς πιστῶ¹⁶ πιστεύοντες ἀπόλλυνται.

XXIII. Τὸ δὲ παρεισθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς ἀσεβείας¹⁷ λόγον γέγονεν οὕτως· Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστής¹⁸, ὃς καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ κατὰ τὸν τῆς συζυγίας λόγον ἐγένετο πρόδοος· καὶ ὥσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόνασιν δώδεκα ἀπόστολοι, τῶν τοῦ ἡλίου δώδεκα μηνῶν φέροντες τὸν ἀριθμὸν, ὡσαύτως καὶ αὐτῶ ἐξαρχοὶ ἄνδρες γεγόνασιν τριάκοντα, τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης ἀποπληροῦντες λόγον. Ἐν ᾧ ἀριθμῷ μία τις ἦν γυνὴ λεγομένη Ἑλένη, ἵνα μὴδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾗ (47). Ἡμῖσι γὰρ ἄνδρες οὕσα ἡ¹⁹ γυνὴ, ἀτελεῖ τὸν τῆς τριακοντάδος τέθεικεν ἀριθμὸν, ὥσπερ καὶ τῆς σελήνης²⁰, ἧς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς²¹ οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. 59 Τούτων δὲ τῶν τριάκοντα τῷ Ἰωάννῃ²² πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων, ὃς καὶ τοῦ μὴ ἀρεῖαι αὐτὸν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ²³ Ἰωάννου αἰτίαν ἔσχε ταύτην.

XXIV. Ἀποδημῶντος γὰρ αὐτοῦ εἰς Ἀίγυπτον ἐπὶ τὴν τῆς μαγείας ἐπάσκησιν, τοῦ Ἰωάννου ἀναίρεθέντος, Δοσιθεὸς²⁴ τις, τῆς ἀρχῆς ὀρεγόμενος, θάνατον αὐτοῦ ψευδῆ καταγγείλας, διαδέχεται τὴν αἵρεσιν. Ὁ δὲ Σίμων, μετ' οὐ πολλὸν ἐπελθὼν καὶ τοῦ τόπου ὡς ἰδίῳ μεγάλως ἀντεχόμενος, τῷ Δοσιθέῳ συντυχῶν τὸν μὲν τόπον οὐκ ἀπέηται, εἰδὼς ὅτι ὁ φθάσας τῆς ἀρχῆς παρὰ προαίρεσιν οὐ καθαιρεῖται. Διὸ μετὰ προσποιητοῦ φιλίας ἐπ' ὀλίγον μὲν εἰς τὸν δεῦτερον τοῦ Δοσιθεοῦ τόπον δίδωσιν ἑαυτόν. Ταχὺς δὲ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς τριάκοντα συμμαθηταῖς, ὑποδιαβάλλειν ἤρξατο τὸν Δοσιθεόν, ὡς μὴ παραδιδόντα γησίως τὰ μαθήματα. Καὶ τοῦτα ποιεῖν ἔλεγεν αὐτὸν οὐχ ὡς φθονοῦντα, ἀλλ' ὡς²⁵ ἀγνοοῦντα. Καὶ ποτὲ ὁ Δοσιθεὸς, ὑπαισθόμενος τὴν τοῦ Σίμωνος ἔντεχνον διαβολὴν, λύουσάν²⁶ αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ὑπόνοιαν, τοῦ μὴ αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν Ἐστῶτα, θυμῷ ἐπὶ τὴν συνήθη²⁷ παραγενόμενος διατριβὴν, βάδω παλεὶ εὐρῶν τὸν Σίμωνα· ἡ δὲ, ὥσπερ καπνοῦ 60 τοῦ Σίμωνος διελθεῖν

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ὄντως O. ¹² ἀλληγορεῖς O. ¹³ πεπιστευμένοις O. ¹⁴ προκατέλημματι C, προκαλούματι D. Cæterum προλήμμα eodem sensu occurrit. Cfr. hom. viii, 23. S. ¹⁵ ὑπὸ O. ¹⁶ πιστῶς C. ¹⁷ αὐτὸν τὸν τῆς θεοσεβείας C. ¹⁸ ἡμεροβαπτιστής O. ¹⁹ ἡ adjuncti c. O. ²⁰ Legatur ἡ σελήνη, quod postulat orationis series. D. ²¹ μή O. ²² τῷ Ἰωάννῃ om. O. ²³ τοῦ om. O. ²⁴ Δοσιθεὸς O, constanter, Δωσιθεὸς C. Idem subinde τις, ut voluit S, τε C. ²⁵ ὡς addidi c. O. ²⁶ Lege φύουσάν, quæ de illo apud multos suspitionem crearet. D. Rufini versio (Recogn. II, §11) hæc est: Verum Dositheus, ubi sibi derogari sensit a Simone, verens ne opinio sua obscuraretur apud homines, qui eum putabant ipsum esse Stantem. Cum hac interpretatione constare potest lectio vulgata, modo αὐτοῦ τὴν νουτερον in τὴν αὐτοῦ. Eodem sensu προσεχλύειν legitur hom. III, 2, ἐκλύειν xvii, 6. Quid ὑπόνοια significet, intelligitur ex seqq. S. ²⁷ συνήθειαν O.

VARIORUM NOTÆ.

(47) Ἴνα μὴδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾗ. Simili modo corona quæ Simonis Magi dicebatur, imper-

sectam referebat rotunditatem, ad modum lunæ in cornua cocuntis, ut nemo ignorat. Cot.

ἔδοξε σῶμα. Ἐπὶ τούτῳ²⁰ καταπλαγεὶς ὁ Δοσίθεος λέγει αὐτῷ· Εἰ σὺ εἶ²¹ ὁ Ἑστὼς, καὶ προσκυνῶ²² σε. Τοῦ Σίμωνος εἰπόντος· Ἐγὼ εἰμι, ὁ Δοσίθεος, ἐαυτὸν γνοὺς οὐκ ὄντα τὸν Ἑστῶτα, πεσὼν προσεκύνησεν, καὶ τοὺς εἰκοσιεννέα ἐξάρχους συγκαταβαλὼν ἑαυτὸν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τῆς ὑπονοίας τόπον ἔστησε τὸν Σίμωνα, καὶ οὕτως μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ὁ Δοσίθεος, ἐκείνου στάντος, αὐτὸς πεσὼν ἐτελεύτησεν.

XXV. Ὁ δὲ Σίμων, τὴν Ἑλένην παραλαβὼν, ἐπεριέρχεται²³, καὶ μέχρι τοῦ δευρο, ὡς ὄρξας, ἀναστατεῖ τοὺς ὄχλους. Αὐτὴν δὲ τὴν Ἑλένην ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων²⁴ οὐρανῶν κατενηνοχέει λέγει τῷ κόσμῳ, κυρίαν οὖσαν, ὡς παμμήτορα²⁵ οὐσίαν καὶ σοφίαν, ἧς ἔνεκεν, φησὶν, Ἕλληνας τε καὶ βάρβαροι ἐμαρχέσαστο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀληθείας (48)²⁶ ἢ γὰρ ὄντως οὖσα τότε παρὰ τῷ πρωτότιστῳ ὑπῆρχε Θεῷ. Πλὴν τοιαῦτά τινα Ἑλληνικοὺς μύθοις συμπλεκόμενα πιθανῶς ἀλληγορῶν ἀπατᾷ πολλοὺς, ἐξαιρέτως πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ἤδειμεν ὅτι μαγεῖα ταῦτα ποιεῖ, ἠπατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνεργοὶ αὐτοῦ ἦμεν τὸ καταρχὰς²⁷, ὅτε τὰ τοιαῦτα ποιῶν τὸ τῆς θεοσεβείας οὐκ ἠδίκει μέρος, νῦν **61** ὅτε πολυμανῆς²⁸ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀπατᾷ²⁹ ἐπιχειρεῖν ἤρξατο, ἀπέστημεν αὐτοῦ.

XXVI. Καὶ γὰρ μαιφονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ἐστὶ ὡς φθός³⁰ φίλοις ἐξέφηνεν³¹, ὅτι παιδίον ψυχῆν τοῦ ἰδίου σώματος χωρίσας ἀπορρήτοις ὄρκοις, συνεργὸν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν δὲ³² παιδα διαγράφας ἐπὶ εἰκόνας, ἐνδοτέρω ὀκλύ ὄπου αὐτὸς ὄνοι ἀναθεαιμένην ἔχει, φάσκων, ποτὲ τοῦτον ἐξ ἀέρος πλάσας³³ θελαῖς τροπαῖς καὶ τὸ εἶδος ἀναγράφας ἀποδεδοκέει³⁴ πάλιν τῷ ἀέρι. Τὴν δὲ πρᾶξιν ἐρμηνεύει οὕτως πεποιηκέει. Πρῶτον τὸ³⁵ ἀνθρώπου πνεῦμα λέγει, τραπὲν εἰς θερμὴν φύσιν, τὸν περιεῖμενον αὐτῷ σικύας δίχην ἐπισπασόμενον συμπιεῖν³⁶ ἀέρα, εἶτα ἐνδοθεν τῆς τοῦ πνεύματος ἰδέας³⁷ γενόμενον αὐτὸν τρέψαι εἰς ὕδωρ ὑπὸ δὲ τῆς³⁸ συνεχείας τοῦ πνεύματος χυθῆναι μὴ δυνάμενον, εἰς αἵματος φύσιν μετατρέπειν ἔφασκε τὸν ἐν αὐτῷ ἀέρα, τὸ δὲ αἷμα πῆξαν τὰς σάρκας ποιῆσαι· εἶθ' οὕτως **D**

A corpus Simonis, quasi per fumum, visa est virga transire : super quo obstupefactus Dositheus ait ad eum : Dic mihi si tu es Stans, ut adorem te. Cumque Simon respondisset, Ego sum, Dositheus, videns se non esse Stantem, cecidit et adoravit eum; atque in numerum viginti novem principum virorum se dejiciens, in eum locum qui ei opinione tributus fuerat constituit Simonem : sicque non multo post Dositheus, illo stante, ipse concidens, defunctus est.

XXV. Simon vero, accepta Helena, circuit; et usque ad præsens, ut vides, turbas decipit ac commovet. Helenam vero dicit de supremis cælis in mundum deductam fuisse, atque esse dominam, quasi cunctorum genitricem essentiam ac sapientiam : pro qua, inquit, Græci et barbari conflixerunt, imaginem opinantes veritatis; quæ enim revera est, tunc apud illum primum omnium habitabat Deum. Et hæc atque alia his similia, ex Græcis fabulis conficta, persuasibiliter interpretans, decipit multos : cum præcipue edat multa prodigiosa miracula; ita ut, nisi cognovissemus, illa eum per magiam efficere, ipsi quoque fuisset decepti. Illius equidem adjutores principio eramus, quando, ista faciens, religionis partes injuria non afficiebat. Jam vero, cum vesanus cœpit imponere velle viris religiosiis, ab eo recessimus.

XXVI. Etenim cæde se inquinare cœperat; sicut ipse adhuc amicis nobis velut amicus patefecit, quod cum pueri animam a proprio corpore separasset infandis adjurationibus, futuram adjutricem ad eorum quæ ipse vellet representationem, pueroque in imagine delineato, consecratam haberet imaginem in æde interiori, ubi ipse dormiret : dicens se aliquando hunc ex aere formasse, divinis conversionibus, et, imagine ejus depicta, rursus aeri reddidisse. Rem vero ita factam interpretatur. Ait quod primo hominis spiritus, versus in naturam calidi, circumstantem aerem, sicut cucurbitula facit, attractum imbibit : quem deinde intra spiritus formam positum ipse Simon in aquam vertit; cumque aer in spiritu consistens ob spiritum continuitatem effundi nequeat, eundem convertit in sau-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ τούτου Ο. ²¹ εἶ om. Ο. ²² Ita Ο, c. S., προσκύνω C. ²³ περιέρχεται C. ²⁴ ἀνωτάτων C. ²⁵ Ita D, suffragante Ο, παμμήτορα C. ²⁶ κατ' ἀρχάς Ο. ²⁷ Ita S, ex Epit. c. 27, πολυμανεὶς C, πολλὴ μανείας Ο. ²⁸ ἀπατᾷ Ο, c. C, ἀπατῶν Cl et S, qui conjecturam suam in recensione Coteleriana jam evulgatam invenire potuisset. ²⁹ ὡν φίλοις scribendum esse conjectaverim ex Epit. c. 27 : ὡς αὐτὸς ἐστὶ φίλοις οὖσιν ὄμιν οἷα φίλοις ἐξέφηνεν. S. ³⁰ Ita S, ἐξέφηνεν C, Ο. ³¹ δὲ om. Ο. ³² Fortasse leg. πλάσαι S. ³³ Post ἀποδεδοκέει C exh. λέγει, quod ejeci c. Ο. ³⁴ τοῦ C, qui deinceps θερμοῦ. ³⁵ Ita Ο et ex conject. C, συμπιᾷν id. in textu. ³⁶ εἰδέας C. Tum S αὐτὸν in versione falso refert ad Simonem, cum referendum sit ad aerem. Quare frustra conjicit, scribendum esse infra πῆξαντα p. πῆξαν. ³⁷ τῆς addidi c. Ο. Tum εἰς αἷμ. φύσιν C.

VARIORUM NOTÆ.

(48) Alludit noster ad eorum sententiam, qui non Helenam, sed ejus duntaxat imaginem Trojæ fuisse statuerunt, cum Græci barbarique sibi mutuas, ejus causa, clades facerent. Vid. Plat. *De Rep.* ix, [586, C : ὡσπερ τὸ τῆς Ἑλένης εἰδῶλον ὑπὸ τῶν

ἐν Τροίᾳ Σησιγορόος φησι γενέσθαι περιμάχητον ἀγνοίᾳ τοῦ ἀληθοῦς], Sext. Emp. adv. Matth. vii, 180, 255 et Barnesium ad Eurip. *Hel.* v. 33. D. Add. Schol. ad Lycophr. v. 113, et interpr. ad Herod. ii, 112 seqq. S. Dressel.

guinem : et ex sanguine concreto carnem fecit ; sicque postea carnae solidata, hominem non e terra, sed ex aere protulit. Atque hunc in modum sibi persuadens potuisse a se creari novum hominem, ait se eum, resolutis conversionibus, rursus aeri reddidisse. Quæ cum aliis diceret, credebatur ; a nobis vero, qui adfuimus ejus mysteriis, pie non credebatur. Quapropter, damnata, impietate abcessimus ab eo.

XXVII. Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus Nicetas ait : Necessè est, frater noster Clemens, ea me commemorare, quæ ab Aquila prætermisissunt. Primo equidem Deus testis est, nos in nullo opere impio eum adjuvisse, sed, illo faciente, tantum spectasse ; et quandiu opera innoxia edebat, delectabamur sane ; quando autem quæ per magiam fiebant, per divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos, dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa nobis promitteret ; primum quidem fore ut templum nobis et statuæ erigerentur, atque dii existimaremur, et a populis coleremur, et a regibus magnificaremur, atque donaremur publicis honoribus, nec non infinita vi pecuniæ ditesceremus.

XXVIII. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modo ut cum eo viventes pravum ejus molimen taceremus, quo fraus ei succederet ; at tamen assensu non sumus : quinimo consilium dedimus, ut ab ista recordia desisteret, dicentes ei : Nos, Simon, amicitia, quam tecum a pueritia contraximus, memores, teque amantes, utilia consiliumus : cessa ab hujusmodi audaci facinore : deus esse non potes ; time eum qui vere Deus est ; cognosce te esse hominem, breveque esse tempus vitæ tuæ. Quanquam admodum locuples vel etiam rex evadas, exiguo vitæ spatio pauca sunt quibus fruearis : et quæ impie parta sunt, cum cito fugiant, æternum supplicium homini sceleroso comparant. Quare auctores tibi sumus, Deum verearis, a quo judicari debet uniuscujusque anima pro iis quæ hic gessit.

XXIX. Hæc ille audiens risit. Cumque diceremus : Cur nos irrides, qui tibi utilia suademus ? Rideo, inquit, stultam opinionem vestram, quod credatis immortalem esse animam hominis. Et ego respondi : Non miramur, o Simon, si fallere nos conaris ; sed obstupescimus, qua ratione etiam teipsum decipias. Effare mihi, Simon, etsi aliorum nemo compertum habeat animam esse immortalem, tu tamen et nos habemus ; tu quidem, ut qui eam a corpore humano diremisti, qui collocutus es, qui imperasti ; nos vero, ut qui adfuimus, et imperium audivimus, et quod jussum est vidimus

Ἀ τῆς σαρκὸς παγεῖσθαι, ἄνθρωπον οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ ἔξ ἀέρος ἀναδειξάμεθα. Καὶ οὕτως ἑαυτὸν πείσας καινὸν ἄνθρωπον ἔδύνασθαι ποιῆσαι, τὰς τροπὰς ἀναλύων πάλιν ἀποδεδωκέναι ἔλεγε τῷ ἀέρι. Καὶ ταῦτα μὲν ἄλλοις λέγων ἐπίστευετο, ὅφ' ἡμῶν δὲ τῶν ἐπὶ τελευτῇ συμπαρόντων εὐσεβῶς ἠπιστεύετο. Αἰδ., ἀσεβείας καταγρόντες, ἀπέστημεν αὐτοῦ ὅτι.

XXVII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη· Ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφεῖ ἡμῶν Κλήμης, τὰ παραλειφθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομνήσαι. Πρῶτον μὲν γὰρ μάρτυς ὁ Θεός, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἡμεῖς συνειργασάμεθα ἀσεβῆς, ἀλλ' ὅτι, αὐτοῦ πράσσοντος, ἱστορήσαμεν ἃ· καὶ μέχρις ὅτε ἀδελφῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο, καὶ ἐτερόπομεθα ὅτε δὲ τὰ μαγεῖα γινόμενα θεϊότητι ἃ ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔλεγε, οὐκ ἔτι ἃ αὐτοῦ ἠνεσχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἐπαγγελόμενου ἡμῖν, πρῶτον μὲν ναὸν καὶ ἀνδριάντας ἡμῶν κατασκευασθῆναι ἃ, καὶ θεοὺς νομισθῆναι, καὶ ὑπὸ δαλῶν προσκυνηθῆναι, καὶ ὑπὸ βασιλέων δοξασθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιοθῆναι καὶ χρήμασιν ἀπειρορίστοις πλουτῆσαι.

XXVIII. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μεῖζονα ἃ νομιζόμενα ἡμῖν ὑπέσχετο ἃ, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ τῆς ἐγγειρήσεως κακὸν σωπῶμεν, ἵνα αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης προκόπη, καὶ ὁμοῦ οὐ συνθεμέμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἃ τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύεσθαι ἃ συμβουλευόμενοι, λέγοντες αὐτῷ· Ἡμεῖς, Σίμων, τῆς ἐκ παλῶν φιλάς πρὸς σὲ μεμνημένοι, στέργοντες σε ἃ, τὰ συμφέροντα συμβουλεύομεν· παύσαι τῆς τοιαύτης τόλμης· θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν ὄντως Θεόν· γινώθι ὅτι ἄνθρωπος εἶ καὶ ὅτι σου μικρὸς ἐστὶν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. Κἂν μεγάλα ἃ πλουτῆς ἢ καὶ βασιλεύσης, τῷ τῆς ζωῆς σου μικρῷ χρόνῳ ὀλίγα τυγχάνει πρὸς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀσεβῶς πορισθέντα, εὐθὺς φεύγοντα, αἰωνίαν κόλασιν περιποιεῖται τῷ τετολημῆκῳ. Αἰδ. φοβεῖσθαι σοὶ τὸν Θεὸν συμβουλεύομεν, ὅφ' οὐ κριθῆναι ἔχει ἢ ἐκάστου ψυχῆ περὶ ὧν ἔπραξεν ἐν ταῦθα.

XXIX. Ὁ δὲ, ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. Ἡμῶν δὲ εἰπόντων· Τί ἡμῶν τὰ σοὶ συμφέροντα συμβουλεύοντων καταγελάς ; Ἐφη· Γεῶν ὡμῶν τὴν μωρὰν ὑπόληψιν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν ἃ. Κατῷ ἔφη· Οὐ θαυμάζομεν, ὦ Σίμων, εἰ ἡμᾶς ἀπατῶν ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπεπληγμεθα τίμῳ λόγῳ καὶ ἑαυτὸν ἀπατᾷς. Λέγε μοι, ὦ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφόρηται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς, σὺ μὲν ὡς ἀνθρωπεῖου σώματος χωρίσας αὐτὴν καὶ προσομιλήσας καὶ ἐπιτάξας, ἡμεῖς δὲ ὡς συμπαρόντες καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες καὶ τὸ κελευσθὲν ἃ ἐναργῶς ἱστο-

VARIAE LECTIONES.

ἃ ἀλλ' C. ἃ ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ C. ἃ ἱστορήκαμεν C. Decet καὶ ante ἐτερόπομεθα in O. ἃ θεότητι C. ἃ οὐκ ἔτι C. ἃ Ita Epit. c. 29 et O, ναῶν ἀνδριάντας ἡμῶν καταξιοθῆναι C. ἃ μεῖζονα addit Epit. c. 29, quam seq. S. ἃ Non Cot., ut S parum accurate adnotat, sed Cl edidit ὑπέσχετο. ἃ παύεσθαι C. ἃ Ita cod. 804 et O, τε C. ἃ μέγα C. ἃ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν C, qui deinceps ἀπατῶν ἡμᾶς. ἃ Ita (), c. S, κελευσθέν C. Ante Σίμων addidi καὶ ὁ c. O.

ρήσαντες. Καὶ ὁ Σίμων εἶπεν· Ἐγὼ μὲν οἶδα τί λέγετε, ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνων διαλέγεσθε. Καὶ ὁ **64** Νικήτης εἶπεν· Ἐπεὶ οἶδας, λέγε, εἰ δὲ μὴ οἶδας, μὴ δόκει ἡμῶς τῷ λέγειν σε μὲν εἰδέναι, ἡμῶς δὲ μὴ, ἀπατάσθαι δύνασθαι. Οὐ γὰρ ἔσμεν οὕτως νήπιοι, ἵνα πανούργον ἐνοσπίρησ ἡμῖν ⁶⁵ ὑποψίαν τοῦ νομίζεῖν σέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, καὶ οὕτως ἐπιθυμῆς κολαζομένους ἡμῶς ὑποχειρίους λαβῶν εἴης.

XXX. Καὶ ὁ Σίμων εἶπεν· Ὅτι μὲν ἐχώρισα ψυχὴν ἀνθρωπίου σώματος, οἶδα ὑμᾶς εἰδότες, ὅτι δὲ οὐχ ἡ τοῦ θεγεῶτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἐπεὶ μὴ ὑπάρχει, ἀλλὰ δαίμων τις, ὑποκρινόμενος αὐτὸς εἶναι ψυχὴ ἐνεργεῖ, οἶδα ὑμᾶς ἀγνοοῦντας. Καὶ ὁ Νικήτης εἶπεν· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ⁶⁶ ἠκούσαμεν ἀπίστα, τούτου δὲ τοῦ λόγου ἀνοσιότερον οὐ προσεδόχησαμεν ἀκούσαι. Εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρίνεται τοῦ θεγεῶτος εἶναι ⁶⁷ ἡ ψυχὴ, τίς τῆς ψυχῆς χρεῖα γίνεται, ἵνα χωρισθῇ τοῦ σώματος; Οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμεν σου, τοῦ σκήτους τὴν ψυχὴν ὀρκίζοντος; Πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὀρκιζομένου, ἕτερος μὴ ὀρκισθεὶς ὡς φοβηθεὶς ὑπακούει; Οὐκ ἐξετασθεὶς ⁶⁸ δὲ καὶ σὺ ὕψ' ἡμῶν ποτε, διὰ τί ἐνόησε καὶ παύονται αἱ παρεδρῖαι ⁶⁹ (49), εἶπεν· Ὅτι ψυχὴ, πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον, ὃν ἡμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἕδην πορεύεται προσετίθης δὲ λέγων, ὅτι τῶν ἰδίων θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαί, ἐπειδὴ αὐτῶν εἰς ἕδην χωρήσασαι φρουροῦνται, οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται (50);

65 XXXI. Ταῦτα τοῦ Νικήτου ⁷⁰ ἐπιπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν εἶπεν· Ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὀρκιζόμενον, τί φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὀρκους; Καὶ ὁ Σίμων εἶπεν· Κόλασιν γὰρ παρακούσασα, οἶδε μέλλειν παθεῖν. Καὶ ὁ Ἀκύλας εἶπεν· Οὐκοῦν, εἰ ὀρκιζομένη ψυχὴ ἐρχεται, καὶ κρίσις γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι γίνονται, καὶ κρίσις πάντως γίνεται. Ὅστε ⁷¹ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξει ὀρκισθέντας καταδικασθῆναι, παρακλύσαντας, φῆς ⁷², πῶς οὐ πεφύθησαι σὺ ἀναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακαῆ κολαζομένων; Τὸ γὰρ ἦδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἷς ἔδρασας οὐ θαῦμα ⁷³, ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστίν, ἵνα σὺ μὲν δίκην ὄψῃ περὶ τῶν ἠνάγκασας, τὸ δὲ ⁷⁴ ἀναγκασθῆν ὑπὸ συγγνώμῃ γένηται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως **D** τὸν ὄρκον προτιμήσαν. Ὅ δὲ, ταῦτα ⁷⁵ ἀκούσας, ὠργί-

A clare. Et Simon dixit: Ego quidem scio quid dicatis, vos autem nescitis de quibus loquamini. Et dixit Nicetas: Quandoquidem scis, edisserere: quod si nescis, ne existimes decipi nos posse, dum ais te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo enim stolidi non sumus, ut nobis vaftram inferas suspicionem, qua existimemus aliquid ineffabilium cognosci a te, atque sic nos, cupiditate detentos, in tuam potestatem redactos teneas.

XXX. Respondit Simon: Quod quidem disjunxerim animam ab humano corpore, novi vos scire; quod vero non anima defuncti ministret, cum non existat, sed aliquis dæmon, qui se simulat esse animam, operetur, novi vos ignorare. Et Nicetas excepit: In vita nostra multa incredibilia audivimus, hoc tamen sermone amentiosem nos audituros non speravimus. Nam si dæmon fingit se esse animam mortui, quis fuit animæ usus, ut a corpore separaretur? Nonne ipsi præsentibus audivimus te, cum animam e corpore adjurando evocares? Et qua ratione, uno adjurato, alter non adjuratus tanquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, cur interdum cessarent assessiones, respondisti: Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit; ac subjunxisti animas eorum qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc secedentes custodiuntur, difficulter permitti venire?

XXXI. Hæc Nicetas cum protulisset, ipse Aquila iterum dixit: Cuperem a te id unum discere, Simon, sive anima sit, sive dæmon id quod adjuratur, cuiusnam metu adjurationes non contemnit? Et Simon respondit: Etenim pœnas persoluturam se intelligit, si non obtemperet. Atque Aquila excepit: Itaque si anima adjurata venit, etiam iudicium fit. Si ergo animæ sunt immortales, omnino et iudicium est. Quamobrem si eos quoque, qui in malam actionem sunt adjurati, tumque non obtemperarunt, condemnandos ais, quo modo tu non timuisti cogere, cum, qui coguntur, propter contumaciam pœnas luant? Nam te jam non esse multatum pro iis, quæ designasti, eo evenit, quoniam iudicium nondum est, ut tu quidem pœnas des eorum ad quæ coegisti, quod autem coactum est, veniam accipiat,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ ἐνοσπίρησ ἐν ἡμῖν C. ⁶⁶ τούτῳ subjunxi c. O. ⁶⁷ εἶναι τοῦ θεγεῶτος C. ⁶⁸ ἐξητάσθης O. ⁶⁹ παρεδρῖαι O. ⁷⁰ νικήτη O. ⁷¹ ὡστ' ἂν C, ὡς ἂν S, c. Cl. ⁷² φῆς add. Epit. c. 32, quam seq. S. ⁷³ οὐ θαῦμα accessit ex O et Epit. c. 32. ⁷⁴ Adsunt in O post δὲ vbb. ταῦτα ἀκούσας expuncta. Tum id. συγγνώμῃ. ⁷⁵ τούτων C.

VARIORUM NOTÆ.

(49) *Αἱ παρεδρῖαι*. Inter spiritus paredros animæ mortuorum ponebantur. Præter *Recognitiones* lib. II, cap. 13, et lib. III, cap. 44, testem damus Justinum Martyrem *Apologia* II, p. 65: Νεκρομαντεῖται μὲν γὰρ, καὶ αἱ ἀδιαφθόρων παιδῶν ἐποπτεύσεις, καὶ ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγοις ὄνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι, καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδόντων, πεισάτωσαν ὑμᾶς ὅτι

καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαί. Cot. (50) *Οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται*. Unde Tertullianus *De anima* cap. 57: *Publica jam littera est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta immatione disjunctas, evocaturam se ab inferum incolatu pollicetur*. Vide si lubet Porphyrium lib. II *De abstinentia*, cap. 47; Servium ad *Æneid.* IV, 386. lb.

quia malo facinori adjuramentum prætulit. Simon vero his auditus, ira percitus, mortem, nisi quæ gesserat taceremus, minuatus est.

XXXII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Clemens interrogavi, quænam essent miracula quæ faceret. Illi vero responderunt mihi : Facit ut statuz ambulet : in igne volutans se, non uritur ; interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens fit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas occlusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacra formarum omnigenum exhibet ; facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista memorantes audiens mirabar. Testabantur autem multa talia se vidisse ipsi qui aderant.

XXXIII. His ita enarratis, præclarus Petrus et ipse cœpit dicere : Considerare vos oportet, fratres, regulæ conjugationis veritatem, a qua regula qui non recesserit, non poterit errare. Quoniam scilicet, ut diximus, omnia cernimus sese habere bipartito ac contrario, et quemadmodum primo est nox, deinde dies, et primum ignorantia, postea cognitio, et primo morbus, inde sanitas ; ita primum error mundum occupat, sicque post veritas supervenit, ut medicus morbo. Statim itaque ac Deo amica gens nostra ab Ægyptiorum vexatione liberanda fuit, prius per eam virgam quæ in serpentem versa fuerat, quæque tradita erat Aaroni, morbi facti sunt, sicque postea precibus Moysis sanitates sunt inductæ. Et nunc quoque, cum gentes ab idolorum cultu liberari deberent, iterum malitia, quasi ipsa imperans, anticipavit, suumque velut serpentem misit in adjutorium, videlicet quem cernitis Simonem, qui mira facit ad stuporem ac deceptionem, non tamen signa salutaria ad conversionem ac salutem. Quocirca vos oportet, ex miraculis quæ sunt, factores attingere, quis cuiusnam sit operarius. Si inutilia miracula edit, malitiæ est minister ; sin verò utilia, boni est præses.

XXXIV. Porro inutilia miracula sunt, quæ edidisse Simonem dixistis, quod, inquam, statuas faciat ambulare, quod supra carbones ignitos volutet se, quod draco fiat, in capram transformetur, quodque in aere volat, ac similia alia, quæ cum ad sanandos homines non fiant, ad multos fallendos natura comparata sunt. Miracula vero misericordis veritatis humanitatis plena sunt, qualia Dominum

Ασθη, θάνατον ἡμῖν ἀπειλήσας, εἰ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα σωπῶμεν.

XXXII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπιθόμην, τίνα ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δὲ Ἐλεγόν μοι, ὅτι ἀνδριάντας (51) ποιεῖ περιπατεῖν καὶ ἐπὶ πῦρ κυλιόμενος οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται· καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ποιεῖ· ὄφις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρῶσπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον ββ λυεῖ, ἐν δαίπνοις εἰδῶλα παντοδαπῶν ἰδεῶν γγ παρίστησιν· τὰ ἐν οἰκίᾳ σκευή ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν βλάπασθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα αὐτῶν λεγόντων ἀκούων ἐθαύμαζον. Ἐμαρτύρουν δὲ πολλὰ δδ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ παρόντες εε ἱστορηκέναι.

XXXIII. Τοῦτων οὕτως βηθέντων ὁ καλὸς Πέτρος καὶ αὐτὸς τοῦ λέγειν ἤρξατο· Συνορᾶν ὑμᾶς δεῖ, ἀδελφοί, τοῦ τῆς συζυγίας κανόνος τὴν ἀλήθειαν, οὐ μὴ ἀφιστάμενός τις οὐκ ἔχει πλανηθῆναι. Ἐπεὶ γάρ, ὡς ἐφάμεν ζζ, δοκῶς καὶ ἐναντίως πάντα ἔχοντα ὀρώμεν, καὶ ὡς πρώτη νύξ, εἶτα ἡμέρα, καὶ πρῶτον ἄγνοια, εἶτα γνῶσις, καὶ ηη πρῶτον νόσος, εἶτα ἰασις, οὕτως πρῶτα τὰ τῆς πλάνης τῷ βίῳ ἔρχεται, εἰθ' οὕτως τὸ ἀληθὲς ἐπέρχεται, ὡς τῇ νόσῳ ὁ ἰατρός. Αὐτίκα γοῦν τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακουχίας μέλλοντος λυτροῦσθαι, πρῶτον διὰ τῆς ὀφωθεισῆς ββδδου, ἦτες τῷ Ἄαρων ἐδόθη, αἱ νόσοι ἐγίνοντο, καὶ εἰθ' οὕτως εὐχαῖς Μωϋσέως ιιι αἱ ἰασις ἐπεφέροντο. Καὶ νῦν δὲ τῶν ἐθνῶν μελλόντων ἀπὸ τῆς κατὰ ιιι τὰ εἰδῶλα λυτροῦσθαι θρησκείας, ἢ κακίᾳ πάλιν, ὡς αὐτῇ βασιλεύουσα, προλαβοῦσα ιιι πρῶτον τὸν ἑαυτῆς ὡσπερ ὄφιν ἐπεμψε σύμμαχον, ὃν ὄρατε Σίμωνα, ποιούντα θαυμάσια πρὸς κατάπληξιν κατ' ββδδ ἀπάτην, οὐ σημεῖα ἰατικὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ σωτηρίαν. Διὸ καὶ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν γινομένων τεράτων τοὺς ποιούντας νοεῖν δεῖ, τίς τίνας ἐστὶν ἐργάτης. Ἐὰν ἀνωφελῆ ποιῇ τέρατα, κακίας ἐστὶν ὑποουργός· ἐὰν δὲ ἐπωφελῆ πράττει, τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡγεμῶν.

XXXIV. Τὰ μὲν οὖν ἀνωφελῆ ἐστὶ σημεῖα, ὅσα αὐτοὶ Σίμωνα εἰρήκατε πεποιτηκέναι· λέγω δὲ τὸ ἀνδριάντας αὐτὸν ποιεῖν περιπατεῖν, καὶ τὸ ἐπ' ἀνθρώπων αὐτὸν πεπυρωμένων ιιι κυλισθαι, καὶ δράκοντα γίνεσθαι, εἰς αἶγα μεταμορφωθῆναι, εἰς ἀέρα πτῆναι, καὶ ὅσα τοιαῦτά τινα, εἰς ἰασιν ἀνθρώπων μὴ γινόμενα, προσπαταῖν ιιι φύσιν ἔχει πολλούς. Τὰ δὲ τῆς οἰκτιρμοῦς ἀληθείας σημεῖα ἐστὶ φιλόδηρωπα, ἅτινα

VARIÆ LECTIONES.

^γ εἰδεῶν C. ^δ πολλοί C. ^ε Hanc constructionem non admittit lingua Græca, nam scribi debuit αὐτοῦς παρόντας. Sed facilius est emendandi ratio : prorsus enim legendum αὐτοῖσι παρόντες. D. Sed potest etiam lectio cod. Reg. ferri, est enim ordo verborum πολλοὶ αὐτοὶ παρόντες ἐμαρτύρουν τὰ τοιαῦτα (nempe ἑαυτοῦς) ἱστορηκέναι. Cl. Fortasse pro αὐτοῖσι ponendum est adverb. loci αὐτῇ (idem ac τῆδε) vel αὐτοῦ. ^ζ Cfr. cap. 15 seqq. ^η καὶ om. C. ^θ Μωϋσέος O. ^ι μετὰ tacite scripsit Cl, repetitque S contra codd. auctoritatem. ^κ προλαβοῦς O. ^λ O in textu πεπληρωμένων, in marg. ead. man. correctum in πεπυρωμένων. ^μ πρὸς ἀπατᾶν C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀνδριάντας, etc. Anastasius Quæstione 20, p. 242. Cedrenus *Synopseos* pag. 173. Nicephorus *Hist. eccl.* lib. II, cap. 27. Cot.]

ἔχουσατε τὸν Κύριον παποιηκότα, καὶ μετ' ἐκείνων εὐχαῖς κατορθοῦντα· ὧν ⁸⁰ οἱ πλείστοι παρεστήκατε, οἱ μὲν νόσων παντοίων ἀπαλλαγέντες, οἱ δὲ ⁸¹ δαιμόνων, οἱ δὲ ὀρθωθέντες χεῖρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπολαβόντες, οἱ δὲ τὰς ἀκοὰς καὶ ἄλλα ὅσα ἀνθρώπος ποιεῖν δύναται, φιλανθρώπου πνεύματος Ἰδίου ⁸² γενόμενος.

XXXV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὑπὸ τὸν ἑρθερον ἐπεισιῶν ἡμῖν Ζαχαρίας προσαγορεύσας ἔφη Πέτρω· Ἀνατίθεται Σίμων τὴν ζήτησιν εἰς τὴν αἄριον ἡμέραν· ἡ γὰρ σήμερον τὸ δι' ἑνδεκά ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει **68** Σάββατον (52). Καὶ πρὸς τοῦτον ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Λέγε Σίμων· Ἐπεὶ τελείως θέλεις ⁸³, μετὰ τοῦ γινώσκαι, ὅτι σοὶ ἡμεῖς, ὅτε βούλει, θεοφιλεῖ Προνοίᾳ ἀπαντᾶν ἐτοιμῶς ἔχομεν. Καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας ταῦτα ἀκούσας ἀντιβάλλειν ἐξήκει τὴν ἀπόκρισιν.

XXXVI. Ὁ δὲ, ἰδὼν με ἀθυμοῦντα καὶ τὴν αἰτίαν πυθόμενος καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ οὐκ ἄλλοθὲν ποθεν εὔσαν ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ζήτησιν ἀναβολῆς, ἔφη· Ἀγαθὴ (53) Θεοῦ προνοία ὁ ⁸⁴ προειληθῶς διοικεῖσθαι τὸν κόσμον, ὃ φιλε Κλήμης, αὐτὸς οὐκ ἄρθετα ἐπὶ τοῖς ὅπως ποτὲ ⁸⁵ ἀπαντῶσι πράγμασιν, ἀποδεδωκῶς ὅτι ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος οἰκονομίας συμφερόντως τὴν ἔκδοσιν τὰ πράγματα ⁸⁶ λαμβάνει· ὅθεν δίκαιον αὐτὸν εἶναι γνοῦς καὶ εὐσυνειδήτως βιούς, τὸ προσπίπτω ⁸⁷ λυπηρὸν οἶδεν ὀρθῶ τῷ λογισμῷ ἀποσειεσθαι ⁸⁸ τῆς ψυχῆς, ὅτι πρὸς ἀγαθοῦ τινος ἀγνώστου συντελούμενον ἔλθειν ἔχει. Καὶ νῦν δὲ τοῦ μάγου Σίμωνος ἡ τῆς ζητήσεως ὑπέρθεσις μὴ σε λυπεῖτω. ⁸⁹ Ἰσως γὰρ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας εἰς τὴν σὴν γέγονεν ὠφέλειαν. Διὸ ὡς ἰδίῳ σοὶ ὄντι· ⁹⁰ οὐκ ὀκνήσω λέγειν.

XXXVII. Τῶν ἡμετέρων τινὲς ἐταῖροι ⁹¹ τῷ Σίμωνι προσποιετῶς σύνεισιν, ὡς πεισθέντες τῇ ἀθεωτάτῃ ⁹² αὐτοῦ πλάνῃ, ὅπως, μαθάνοντες αὐτοῦ **69** τὰς βουλάς, ἐκφαίνωσιν ἡμῖν, πρὸς τὸ δύνασθαι δεινῶ ἀνδρὶ εὐκλείως συναρμόσασθαι. Καὶ νῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον, ἥς μέλλει ζητήσεως ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· καὶ γνοῦς ἐπὶ τούτῳ τῷ μὲν Θεῷ· ἡγάρισθησα ⁹³· σὲ δὲ ἔμακά-

A fecisse audiistis, meque post illum prece edidisse, quibus multi aduistis, alii multiplicibus morbis aut dæmone liberati, alii vel manibus vel pedibus firmati, alii visu vel auditu donati : et quæcunque alia edere potest vir ad spiritum hominum amantem pertinens.

XXXV. Quæ cum dixisset Petrus, sub auroram ad nos ingressus Zacchæus salutans Petro ait : Differt Simon disputationem in diem crastinum; nam hodiernus inter undecim dies ipsius Sabbatum est. Ad quem Petrus respondit : Dic Simoni : Quando demum voles : et scias, nos paratos esse tibi, cum vuleris, divina Providentia occurrere. Equidem Zacchæus, his auditis, responsum ut daret, egressus est.

XXXVI. Petrus vero, me videns tristem, causamque rogans, cum a me audiisset non aliunde ortam quam ex disputationis dilatione, ita locutus est : Qui mundum optima Dei providentia gubernari existimat, amice Clemens, is non ægre fert quomodocunque occurrentia negotia, secum reputans, quod per Numinis dispensationem res congruenter exitum sortiuntur : unde sciens Deum esse justum, et bene sibi conscius vivens, accidenter molestiam novit ab animo recta ratione abjicere, quoniam ea in fine ad aliquod bonum ignotum perveniet. Et nunc igitur disputationis cum Simone Mago dilatio te non contristet. Fortassis enim a Dei providentia in tuam utilitatem contigit. Quocirca, cum mihi sis amicus peculiaris, non tardabo tibi narrare hæc.

XXXVII. Nostri quidam sodales cum Simone versantur simulate, quasi impiissimo illius errori adhæreant, quo, illius consiliis compertis, nobis ea declarent, sicque cum viro callido apte et congruenter possimus agere. Atque nunc ab illis accipi, quæ de re in disputatione locuturus sit : ob quam notitiam Deo gratias egi : te vero beatum iudico, quod

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ὧν non pendet a παρεστήκατε, ut perperam vertit C, sed ab οἱ πλείστοι, et referri debet ad ὁμεις, quod latet in ἔχουσατε. S. ⁸¹ δὲ ap. C deesse, male asserit S; excidit autem ex Clerici recens. ⁸² ἰδῶς excidit ap. Cl et S. ⁸³ ἐπὶ τέλει, ὡς θέλεις conj. D, ἐπιτελεί, ὡς θέλεις conj. Cl, ἐπιτελειῶς θέλεις O. ⁸⁴ ὁ πρότερον S. ⁸⁵ ὅπως ποτὲ O. ⁸⁶ τὰ πρ. τ. ἔχθ. C. ⁸⁷ Ita D, accedente O, προπίπτω C. ⁸⁸ Ita O, c. S, ἀποσειεσθαι C. ⁸⁹ Ita O, c. D; ἰδίως οἶόν τε conj. C, in euj. textu ἰδίως οἶόντι. ⁹⁰ ἕτεροι O. ⁹¹ ἀθεωτάτη O, c. S; ἀθεωτάτῳ C. ⁹² ἡγάρισθησα O, qui postea ὑπέρθεσιν.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Ἡ γὰρ σήμερον τὸ δι' ἑνδεκά ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει Σάββατον. In Recognitionibus suis Rufinus vel aliter legit, vel prave Interpretatus est. Differt, inquit, Simon certaminis diem in undecimam mensis præsentis, quæ est post septem dies : lib. 1, cap. 20. Loci porro obscuri ac difficilis hic queat esse sensus : hodiernus enim dies Sabbatum ipsius Simonis est, quod singulis quibusque undecim diebus recurrit. Sed de isto Sabbato Simoniano legisse me memoria non teneo. Cor.

(53) Ἀγαθὴ. E Clementinis loca multa excerpit Joannes Damascenus, ut referret in sacra s:ia Electa.

D Hoc ego præstantissimum opus, *Parallelis* ejusdem Patris nec omnino simile, nec prorsus dissimile, tractavi quidem pro libito in *Bibliotheca PP.* soc. Jesu, editis ac ineditis libris instructissimæ; sed quia maximi otii immensique laboris erat cuncta investigare cum ad Clementem, tum ad Ignatium spectantia, pauca solummodo subnotavi, quæ primo conspectu sese obtulerunt. Itaque a voce ἀγαθῆ usque ad ἐλθεῖν ἔχει, inibi nactus sum cap. Περὶ παιδείας παρὰ Θεοῦ, etc., sub hoc titulo, Κλήμεντος Ῥώμης. Id.

dilata fuerit disputatio; nam sermonum, qui ab ipso ad imperitorum iudicium proferentur, tu, ante disputationem a me instructus, poteris esse auditor firmus ac stabilis.

XXXVIII. Multa quippe mendacia contra Deum accepit Scriptura, hac ratione: cum propheta Moyses ex Dei consilio septuaginta electis legem cum explanationibus tradidisset, ut et ipsi eos qui vellent e populo instituerent, non multo post scripta lex recepit quaedam falsa contra unicum Deum, creatorem caeli et terrae omniumque in iis contentorum; id auso diabolo facere ob justam quamdam rationem. Atque hac ratione et iudicio accidit, ut deprehenderentur qui auderent contra Deum scripta lubenter audire, quive amoris causa erga Deum adversus ipsum dicta non modo non crederent, sed neque omnino sustinerent audire, etsi vera forent, multo tutius rati periclitari ob fidem boni ominis, quam ob sermones infaustos ac blasphemos vivere cum prava conscientia.

XXXIX. Itaque Simon capitula contra Deum in Scripturis tentandi gratia apposita vult, ut audio, in medium progressus adducere, quo a charitate erga Deum, quotquot miseros poterit, abigere valeat. Palam enim dicere nolumus, in Scripturas ea capitula intrusa esse; nam conturbaremus imperitam plebem, et ita improbi hominis Simonis voluntatem faceremus. Nondum enim discernendi vi praediti, aut fugient nos velut impios, aut, quasi non solum blasphemata capitula falsa sint, etiam a doctrina nostra secedent. Quae necesse habemus, assentiri falsis capitulis, et de iisdem vicissim interrogando ad angustias illum redigere; benevolis autem et candidis, post experimentum fidei, seorsim tradere solutionem capitulorum dictorum adversus Deum, quae quidem unam ac brevem viam et rationem habet. Ista autem est.

XL. Omne dictum vel scriptum contra Deum mendacium est. Quod autem id vere, non vero solum honoris gratia dicamus, sed etiam veritatis, paulo post procedente sermone certam rationem afferam. Unde tu, charissime Clemens, contristari

Δ ρισα ἐπὶ τῇ τῆς ζητήσεως υπερβέσει· τῶν γὰρ μελλόντων⁹² λόγων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς διάκρισιν τῶν ἀγνοούντων λέγεσθαι, σὺ, πρὸ τῆς ζητήσεως ἐφοδιασθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἀπρωτος ἀκροατῆς γενέσθαι δυνήσῃ.

XXXVIII. Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ πρόσθετον αἱ Γραφαὶ (54) λόγῳ τούτῳ· τοῦ προφήτου Μωυσέως, ⁹³ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτοῖς τισὶν ἐδόμηκοντα τὸν νόμον σὺν ταῖς ἐπιλύσεσι παραδεδικωκῶτος πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐφοδιάζειν τοῦ λαοῦ τοὺς βουλομένους, μετ' οὐ πολλῶν γραφαῖς ὁ νόμος προσελάβε τινα καὶ ψευδῆ κατὰ τοῦ μόνου⁹⁴ Θεοῦ, τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς δημιουργήσαντος. τοῦτο τοῦ πονηροῦ δικαίῳ τινὶ λόγῳ⁹⁵ ἐνεργῆσαι τετολημῆκός. Καὶ τοῦτο γέγονε λόγῳ καὶ κρίσει, ὅπως ἐλεγχθῶσι, τίνες τολμῶσι τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ⁹⁶ γραφέντα φιληκῶως ἔχειν, τίνες τε στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα μὴ μόνον ἀποστειν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀκούειν ἀνεχεσθαι, καὶ ἀληθῆ τυγχάνη, πολλῶν κρίναντες ἀσφαλέστερον περὶ εὐφημου πίστεως κινδυνεύειν, ἢ ἐπὶ βλασφημίαις λόγοις δυσσυνειδήτως⁹⁷ βιοῦν.

XXXIX. Ὁ σὺν Σίμων τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς πείρασμοῦ 70 χάριν προσκειμένας περικοπάς αὐτάς, ὡς μανθάνω, βούλεται, ἐλθὼν εἰς μέσον, λέγειν, ὅπως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν στοργῆς δσους δύναται ταλαιπώρους ἀποστήσαι δυνήθῃ. Δημοσίᾳ γὰρ αὐτὰς λέγειν προσκεῖσθαι ταῖς βίβλοις οὐ βουλόμεθα, ἐπεὶ πτόυραντες⁹⁸ ἀμαθεῖς ὄχλους⁹⁹ τοῦ πονηροῦ Σίμωνος τὸ θέλημα ποιῶμεν. Μῆπως¹ γὰρ τὸ διακριτικὸν ἔχοντες φεύζονται ἡμᾶς ὡς ἀσεβοῦντας· ἢ ὡς οὐ² μόνον τῶν βλασφημῶν περικοπῶν ψευδῶν οὐσῶν, ἀποστήσονται τοῦ λόγου. Διδὸν ἀνάγκην ἔχομεν, συγκατατιθέμενοι ταῖς ψευδέσι περικοπαῖς, περὶ αὐτῶν ἀντιπυθνανόμενοι, εἰς ἀπορίαν αὐτὸν μὲν φέρειν, τοῖς δὲ εὐγνωμονοῦσι τῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ βηθεισῶν περικοπῶν, μετὰ πείραν πίστεως, ἰδίᾳ παρέχειν τὴν³ ἐπίλυσιν, ἥτις μίαν καὶ σύντομον ἔχει· τὴν ὁδόν. Ἔστι δὲ ἡδε.

XL. Πᾶν λεχθὲν ἢ γραφὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ ψευδὸς ἐστίν. Ὅτι δὲ ἀληθῶς τοῦτο οὐ μόνον εὐφημίας ἐνεκεν λέγομεν, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας, μετὰ βραχὺ προϋόντος τοῦ λόγου πληροφορήσω. Ὅθεν σὺ, φίλατέ μοι Κλήμης, ἐπὶ τῷ τὸν Σίμωνα πρὸς τὴν ζήτησιν μίαν

VARIÆ LECTIONES.

⁹² τῶν μελλόντων γὰρ Ο. ⁹³ Μωυσέος Ο. ⁹⁴ μόνου Ο. Ita legendum jam vidit D. Cfr. infra cap. 40, 45; hom. iii, 6, νόμου C. ⁹⁵ λόγῳ om. Ο. ⁹⁶ τοῦ Θεοῦ Ο, c. S, τὸν Θεόν C. ⁹⁷ Ita Ο, c. S, δυσσυνειδίτως C. ⁹⁸ Ita C in marg., in cuj. textu ἐπιπτόυραντες, ut Ο. ⁹⁹ ἀμ. ὄχ. αὐτοῦ C, ἀ. β., ὅθεν αὐτοῦ Ο. ¹ μήπως Ο. ² οὐ om. Ο. Mox οὐσῶν ἀλλ' ἀποστήσονται λόγου C. ³ Errat S de C, qui exh. τὴν ut Ο, ταῖς Cl.

VARIORUM NOTÆ.

(54) Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ πρόσθετον αἱ Γραφαί. Falsa veris permista fuisse in sacris Scripturis dicitur passim hoc in Apocrypho, impie juxta ac stulte: ex veterum hæreticorum deliramentis, qui, teste S. Irenæo lib. iii, cap. 2, cum ex Scripturis arguerentur, in accusationem convertebantur ipsarum Scripturarum, quasi non recte haberent, neque essent ex auctoritate, et quia varie essent dictæ. Sic apud S. Epiphanium Ebionæi Moysis Pentateuchum integrum non admittunt, sed quaedam illius rejiciunt, majoremque legis partem

contumeliis incessunt; Abrahamum quidem cum Isaaco, Jacobo, Moyse et Aarone, usque ad Jesum Nave filium recipientes, sed postea Samsonem, Samuelem, Davidem, Salomonem, Eliam, Eliseum, Isaiam, Jeremiam, Danielem, Ezechielem, alios, omnesque prophetas detestati. Ptolemaïæ vero Pentateuchum cum legibus divinis humana mandata complecti affirmant. Et Appelleiani a Christo voluit fuisse indicatum, quid in sacris litteris ab ipso dictum fuerit, quid a demiurgo. Lege de Ebionæis Methodii Comarivum. or. 8. p. 110. Cof.

την ἐνεστῶσαν ὑπερβῆσθαι ἡμέραν οὐκ ὀφείλεις λυ-
πεισθαι. Σήμερον γὰρ πρὸ τῆς ζητήσεως προσφο-
διαζόμενος περὶ τῶν * ἐν ταῖς Γραφαῖς προσκειμένων
περικοπῶν, ἐπὶ τῆς ζητήσεως περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ * καὶ
ἀγαθοῦ, τοῦ καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, 71 δια-
κριθῆναι οὐκ ὀφείλεις ἄλλα καὶ θαυμάσεις ἐπὶ τῆς
ζητήσεως, πῶς οἱ ἀσεβεῖς, τὰ πλήθη τῶν ὑπὲρ Θεοῦ
εἰρημένων ἐν ταῖς Γραφαῖς παραλιπόντες *, τὰ κατ'
αὐτοῦ εἰρημένα περιβλεπόμενοι χαίροντες φέρουσιν
καὶ οὕτως οἱ ἀκροαταὶ ἀγνοίας αἰτία, τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ
πιστεύσαντες, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀπόβλητοι ἴ γίνον-
ται. Διὸ σὺ προφάσει ὑπερβῆσεως τὸ μυστήριον τῶν
Γραφῶν μαθὼν, κερδέσας εἰς Θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν,
ἀπαραβλήτως χαρήσῃ.

XLl. Κατὼ Κλήμης ἀκούσας ἔφη· Ἀληθῶς χαί-
ρω καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ κατὰ πάντα εὐεργετῇ
Θεῷ· πλὴν αὐτὸς εἶδεν ὅτι ἄλλο τι φρονεῖν οὐ δυνή-
σομαι, ἢ * τὰ πάντα ὑπὲρ Θεοῦ φρονεῖν. Ὅθεν μὴ με
ὑπολάβῃς ὡς ἀμφιδάλλοντα τοῖς ὑπὸ Θεοῦ ῥηθεῖ-
σιν * ἢ καὶ ῥηθισμένοις ** πυνθάνεσθαι, ἀλλ' ἵνα
μαθὼν καὶ αὐτὸς ἄλλον εὐγνωμόνως ** μαθεῖν θέλον-
τα διδάξαι δυνηθῶ. Διὸ λέγε μοι, τίνα ἐστὶ τὰ προσ-
κειμένα ** ψευδῆ ταῖς Γραφαῖς καὶ πῶς, ὅτι ἠντι-
ψευδῆ τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Καὶ εἰ
μή μου ἐπέθου, ἐγὼ τῇ τάξει ἐξῶν τῶν λόγων παρ-
εἶχον τὴν ἀπόδειξιν, ἣν ὑπεσχόμην. Πλὴν ἀκουσον,
πῶς αὐτοῦ πολλὰ καταψεύδονται αἱ Γραφαί, ὡς εἴση
ἐντυγχάνων αὐταῖς.

XLII. Παραδείγματος δὲ ἕνεκεν ** τὰ ῥηθισόμενα
ἐντάρτως ἔξει. Οὐκ 72 οἶμαι δὲ, ὃ φίλε Κλήμης, εἰ
δυνήσεται τις, κἂν βραχείαν τινα πρὸς Θεὸν στορ-
γὴν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀποσιώζων, παραδέξασθαι ἢ
κἂν ἀκοῦσαι τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα. Πῶς δὲ ἐστὶν
αὐτὸν τινα μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν (55) καὶ ὅσιον
γενέσθαι, προειληφῶτα ὅτι πολλοὶ εἰσι θεοὶ καὶ οὐχ
εἷς; Εἰ δὲ καὶ εἷς, ἐν πολλοῖς ἀτοπήμασιν εὐρίσκων
αὐτὸν, τίς ὅσιος ** σπουδάσει γενέσθαι, τὴν τῶν
ἄλων ἀρχὴν διὰ τὰ ἴδια τῆς φύσεως ἀτοπήματα, ἐλ-
πίσας μὴ ἐπέρχεσθαι τὰ ἄλλων ἀδικήματα;

XLIII. Διὸ ἀπεῖπ' ** πιστεύειν, ὅτι ὁ τῶν ὄλων Δε-
σπότης, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν
αὐτοῖς, ἐτέροις συνάρχαι, ἢ ὅτι ψεύδεται· εἰ γὰρ ψεύ-
δεται, καὶ τίς ἀληθεύει; ἢ ὅτι πειράζει ὡς ἀγνοῶν,
καὶ τίς προγινώσκει; Εἰ δὲ ἐθυμείται καὶ μετα-
μελεῖται **, καὶ τίς νῦν τέλειος καὶ γνώμη ἔμμοнос;
Εἰ δὲ ζῆλοῖ, καὶ τίς ἀσύγκριτος; Εἰ δὲ σκληρύνει
καρδίας, καὶ τίς σοφίζει; Εἰ δὲ τυφλοῖ καὶ κωφοῖ,
καὶ τίς θέσκειν ὄρθῶν καὶ ἀκούειν; Εἰ δὲ ἀποστερεῖν
συμβουλεύει, καὶ τίς δικαιοσύνην νομιστεύει; Εἰ δὲ
ἐμπαίζει, καὶ τίς εὐλατῆρις; Εἰ δὲ ἀδυνατεῖ, καὶ τίς

A non debes, quod Simon ad disputationem unum
hunc diem intermiserit. Hodie enim ante disputa-
tionem instructus de capitulis Scripturae appositis,
inter disputandum de uno Deo et bono, mundique
creatore, haesitare non debes: sed et in discepta-
tione miraberis, quo pacto impii plurima in Scri-
pturis pro Deo dicta relinquunt, et respicientes ad
ea, quae contra ipsum scripta sunt, haec laeti profe-
runt, sicque auditores ignorantiae ergo, quae contra
Deum sunt, credentes, ab illius regno ejiciuntur.
Quocirca tu, occasione dilationis Scripturarum
mysterium discens, lucratus non peccare in Deum,
incomparabili gaudio afficiaris.

XLl. Et ego Clemens, eo audito, dixi: Revera
gaudeo, et gratias habeo benefico prorsus Deo, qui
etiam scit me aliud sentire non posse, nisi cuncta
pro eo. Quocirca ne credas, me, quasi de Dei ver-
bis vel de iis quae dicturus es dubitem, interrogare;
sed ut audiendo ipse quoque alium candide audire
desiderantem docere valeam. Idcirco expone mihi
quamnam sint mendacia in Scripturis exstantia, et
quo modo vere mendacia sint. Ac Petrus respondit:
Licet me non interrogasses, ego ordinem prose-
quens sermonum exhibuissem demonstrationem,
quam promiseram. Igitur audi, quo pacto multa in
Deum mentiantur Scripturae, quemadmodum eas
legendo intelliges.

XLII. Exempli autem gratia, quae dicuntur, suf-
ficient. Et vero, amice Clemens, nescio an quis-
quam, qui vel exiguam erga Deum charitatem et
benevolentiam conservet, poterit recipere vel etiam
audire quae contra eum dicuntur. Qua enim ratione
is idem animam monarchicam habeat et sancte vi-
vat, qui est praeventus opinione, multos esse deos,
non unum? Vel si unus est, eum in multis defectibus
inveniens quae nitetur esse sanctius, quando qui-
dem sperabit, omnium principium Deum propter
naturae suae vitia, non vindictam sumpturum de
aliorum delictis?

XLIII. Quare absit, ut credatur, quod omnium
rerum Dominus, qui caelum ac terram omniaque
illis contenta condidit, cum aliis imperet, aut quod
mentiatur: nam si mentitur, quis verum dicit? aut
quod tentet, quasi ignorans: quis enim praecogno-
scet? Si autem considerat, et poenitentia ducitur, ec-
quis mente perfectus atque consilio stabilis? Si
aemulatur, quis incomparabilis? Si indurat corda,
quis erudit? Si caecitatem et surditatem inducit, quis
dedit visum et auditum? Si fraudare suadet, quis
justitiam administrat? Si illudit, quis est sincerus?

VARIAE LECTIONES.

ἴτην Ο. * Θεοῦ αἰσῆσι ex Ο. * παραλείποντες C. ἴ ἀπόβλητοι C. * ἢ om. Ο, qui deinde φρονῶν. * ῥη-
μασιν C. ὑπὸ σου ῥηθεῖσιν scribendum censet D. ** ῥηθισμένων Ο. ** γνωμόνως Ο. Idem δυνηθῆ. ** Ita
Ο et S ex conject., προκειμένα C. Post πῶς S crediderit aliquid excidisse, velut ἵνα μάθω. ** ἕνεκα Ο.
** αὐτὸν τίς, οὐχ ὅσιος Ο. Tum legendum esset αὐτὸν, ὅς τις ὅσιος. ** Διδεῖ μὲν ἀπεῖπ' Ο. ** μεταμελεῖται Ο.

VARIORUM NOTÆ.

(55) *Μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν.* Monarchicum vel qui monarchiæ et unius principatui faveat.
animum appellat, vel eum qui dominetur in corpus, Cot.

Si invalidus est, quis est omnipotens? Si injustus est, quis justus? Si mala creat, quis bona faciet? Si mala facit, quis bona?

XLIV. Si vero montem pinguem appetit, cujusnam erunt cuncta? Si mentitur, quis verax est? Si in tabernaculo habitat, quis immensus? Si desiderat nidorem, sacrificia, victimas et libationes, quis nullius indigens, quis sanctus, quis purus, quis perfectus? Si luminibus ac lucernis delectatur, quis luminaria in caelo constituit? Si in caligine ac tenebris et procella atque fumo versatur, quis tantquam lumen maximum ævum illuminat? Si cum tubis et vociferationibus et jaculis et sagittis advenit, quis est omnium expectata tranquillitas? Si ipse bella diligit, quis pacem vult? Si mala ipse condit, quis facit bona? Si durus ipse, quis humanus? Si fidelis non est in promissis, cui credetur? Si malos amat et adulteros et homicidas, quis erit justus iudex? Si eum pœnitet, quis est constans? Si denique malos eligit, quisnam admittit bonos?

XLV. Quocirca, o fili Clemens, inhihe te, ne aliud de Deo sentias, quam quod ipse solus sit Deus et Dominus et pater bonus ac justus creator, patiens, misericors, nutritor, beneficus, humanitatis legislator, castitatis consiliarius, æternus, æternitatis auctor, incomparabilis, in bonorum animis habitans, imperceptus et perceptus, qui in infinito magnum ævum tanquam centrum fixit, qui caelum expandit et terram compegit, aquam recondidit, astra in caelo disposuit, terram fecit scatere fontibus, fructus produxit, montes in altum sustulit, mari terminos dedit, ventos ac flatus ordinavit; quique corpori ambienti in immenso pelago, per spiritum consilii sui, securitatem tribuit.

XLVI. Illic noster iudex est, in quem intuendo oportet animas nostras emendare, omnia pro eo cogitare, ipsi benedicere; atque pro certo habere, quod sua patientia improbitatem cunctorum in publicum adducens solus existit bonus. Isque in fine universi unicuique facinorum contra rationem admissorum justus præsidebit iudex.

XLVII. His ego Clemens auditis dico: Vere illud religio est, vere illud pietas. Iterumque aio: Cupe- D rem igitur scire, quapropter eo modo scripti sunt libri sacri. Memini quippe te dixisse id factum ad coarguendos eos qui aliquid, quod dictum sit adversus Deum, temere credituri erant. Sed quoniam concedis nobis, quærere ex te uti lubet, interrogare audemus, te jubente. Si quis, chiarissime Petre, in animum induxerit dicere nobis: Veritatem continent quæ in Deum dicta ac scripta sunt, licet tibi videantur falsa: quo modo illi respondebimus?

VARIE LECTIONES.

¹⁷ δέ deest in O. ¹⁸ κνίσσης C., quam formam S tacite commutavit in κνίσσης, ut scr. O. Vide Dindorf. - stum in Hom. Tum προσχύσεων O. ¹⁹ όλολυγμών C. ²⁰ ἄστοργος αὐτός C. ²¹ ἐστὶ O. ²² Ad oram cod. Ottob. al. man. γρ. κέντρων. ²³ Ἐὶ ἀσφαλῆς post βουλῆς Metaphrasten redolet, abundantique; ἀσφαλῆς conji. S. Beest in O. ²⁴ In O pr. m. in marg. ἔχον. Eadem varietas occurrit infra c. 52. ²⁵ ἀληθῶς τοῦτο O. ²⁶ Post τὶ O præbet τό. ²⁷ Vbb. πυνθάνεσθαι σου ὡς βουλόµεθα accesserunt ex O. ²⁸ κἄν om. O, qui tum scr. δοκεῖ

A πάντα δύναται; Εἰ δὲ ἀδίκει, καὶ τίς δίκαιος; Εἰ δὲ κακὰ κτίζει, καὶ τίς ἀγαθὰ πράξει; Εἰ δὲ καὶ ¹⁷ κακὰ ποιεῖ, καὶ τίς ἀγαθὰ;

XLIV. Εἰ δὲ τὸ πῖον ὄρος ἐπιθυμεῖ, καὶ τίνος τὰ πάντα; Εἰ ψεύδεται, καὶ τίς ἀληθεύει; Εἰ ἐν σκηνῇ οἰκεῖ, καὶ τίς ἀχώρητος; Εἰ δὲ ὀρέγεται **73** κνίσσης ¹⁸ καὶ θυσῶν καὶ θυμάτων καὶ προχύσεων, καὶ τίς ἀπροσδεῆς καὶ τίς ἅγιος καὶ τίς καθαρὸς καὶ τίς τέλειος; Εἰ λύχνους καὶ λυχνίας τέρπεται, καὶ τίς τοὺς φωστῆρας ἔταξεν ἐν οὐρανῷ; Εἰ ἐν γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ καὶ καπνῷ σύνεστιν, καὶ τίς φῶς ὦν φωτίζει τὴν μέγιστον αἰῶνα; Εἰ διὰ σαλπείγγων καὶ ἀλαλαγμῶν ¹⁹ καὶ βολλῶν καὶ τοξευμάτων προσέρχεται, καὶ τίς ἡ τῶν ὄλων προσδόκιμος γαλήνη; εἰ πολέμους αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ τίς εἰρήνην θέλει; εἰ τὰ κακὰ αὐτὸς κτίζει, καὶ τίς ἀγαθὰ δημιουργεῖ; Εἰ αὐτὸς ἄστοργος ²⁰, καὶ τίς φιλόθρωπος; Εἰ αὐτὸς πιστὸς οὐκ ἔστι περὶ ὧν ὑπισχνεῖται, καὶ τίς πιστευθήσεται; Εἰ αὐτὸς πονηροῦς καὶ μοιχοῦς καὶ φονεὺς ἀγαπᾷ, καὶ τίς ἔσται ²¹ δίκαιος κριτῆς; Εἰ αὐτὸς μεταμελεῖται, καὶ τίς βέβαιος; Εἰ αὐτὸς κακοῦς ἐκλέγεται, καὶ τίς ἀγαθοῦς προσίεται;

XLV. Διδ, ὦ τέκνον Κλήμης, ἔπεχε, μὴ ἄλλο τι φρονήσης περὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι αὐτὸς μόνος ἐστὶ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ πατὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος δημιουργὸς, μακρόθυμος, ἐλεήμων, τροφεύς, εὐεργέτης, φιλόανθρωπιαν νομιστεύων, ἀγνείαν συμβουλεύων, αἰώνιος, αἰωνίους ποιῶν, ἀσύγκριτος, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ψυχαῖς οἰκισζόμενος, ἀχώρητος καὶ χωρούμενος, ὁ ἐν ἀπέιρῳ τὸν μέγαν αἰῶνα ὡς κέντρον ²² πῆξας, ὁ οὐρανὸν ἐφαπλώσας καὶ γῆν πιλώσας, ὕδωρ ταμειύσας, ἔστρα ἐν οὐρανῷ διαθεῖς, πηγὰς γῆ βρύσας, καρποῦς ἐκφύσας, ὄρη ὑψώσας, θάλασσαν περιορίσας, ἀνέμους τε **74** καὶ πνεύματα διατάξας, ὁ δὲ περιέχον ὅμια ἐν ἀπέιρῳ πελάγει πνεύματι βουλῆς ²³ ἀσφαλισάμενος.

XLVI. Οὗτος ἡμῶν δικαστής, εἰς ὃν ἀποδλέποντας χρῆ τὰς ἑαυτῶν κατορθοῦν ψυχὰς, πάντα ὑπὲρ ²⁴ αὐτοῦ νοῦντας, αὐτὸν εὐφημοῦντας, πεπεισμένους ὅτι τῇ αὐτοῦ μακροθυμίᾳ πάντων τὴν προπέτειαν εἰς φανερόν ἄγων μόνος ἀγαθὸς ἐστίν. Καὶ οὗτος ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ἐκάστῳ τῶν τετολμηκότων ἂ μὴ ἐχρῆν δίκαιος προκαθεσθήσεται κριτῆς.

XLVII. Ταῦτα ἐγὼ Κλήμης ἀκούσας, ἔφην· Ἄληθῶς τοῦτο θεοσέβεια, τοῦτο ἀληθῶς ²⁵ εὐσέβεια. Πάλιν τε ἔφην· Ἦθελον μαθεῖν οὖν, διὰ τί οὕτως ἐγράφησαν αἱ Βίβλοι. Μήμενημα γὰρ ὡς ἔφης, ὅτι εἰς ἐλεγχον τῶν μελλόντων τολμᾶν πιστεύειν τι ²⁶ λεγόμενον κατὰ τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ἐπεὶ χαρίζῃ ἡμῖν πυνθάνεσθαι σου ὡς βουλόµεθα ²⁷, πυνθάνεσθαι τολμῶμεν, σοῦ κελεύσαντος· εἰ τίς βουληθεῖ, φιλιτατε Πέτρε, λέγειν ἡμῖν· Ἄληθῆ ἐστὶ τὰ γεγραμμένα, κἄν ²⁸ σοι ψευδῆ δοκῇ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ ῥηθέντα· πῶς ἀποκριθῶμεν αὐτῷ;

XLVIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὐ εἶπας πυθόμενος, εἰς γὰρ σὴν ἀσφάλειαν ἔσται· πλὴν ἄκουσον. Ἐπειδὴ πολλὰ ἔστι τὰ ὑπὸ τῶν Γραφῶν **75** εἰρημένα κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ἐπείγον τῆς ὥρας διὰ τὴν ἐσπέραν **76**, ἕνα δὲ βούλη λόγον πύθου καὶ ἐπιλύσομαι, δέξας αὐτὸν ψευδῆ· οὐχ **77** ὅτι μόνον κατὰ τοῦ Θεοῦ εἴρηται, ἀλλ' ὅτι ὄντως ψευδὴς ἔστιν. Καγὼ ἀπεκρινάμην· Μαθεῖν θέλω πῶς τῶν Γραφῶν (**56**) ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν λεγουσῶν **78**, σὺ γινώσκοντα αὐτὸν ἀποδείξει δύνασαι.

XLIX. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὐκόπως ἐλεγχθῆναι δυνάμενον προτείνας ἡμῖν· πλὴν ἄκουσον, πῶς οὐδὲν ἀγνοεῖ Θεός, ἀλλὰ καὶ προγινώσκει. Ὁ δὲ πυνθάνομαι σου, πρῶτον ἀπόκριναί μοι· ὁ τὰς Βίβλους γράφας καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη καὶ ὅτι οὐ προγινώσκει ὁ Θεός, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὐ; Καγὼ ἔφη· Ἄνθρωπος. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἀνθρώπων οὖν ὄντι, πόθεν δυνατὸν ἦν εἰδέναι ἀψευδῶς, πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, καὶ ὅτι ὁ Θεός οὐ προγινώσκει;

L. Καγὼ αἰσθόμενος ἦδη τὴν ἐπίλυσιν ὑπομειδῶν ἔφη· Ὅτι προφήτης ἦν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ οὖν ὁ προφήτης, ἄνθρωπος ὢν, οὐδὲν ἠγνόει, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι τὴν πρόγνωσιν, πῶς ἂν **80** αὐτὸς ὁ δεδωκὼς ἀνθρώπων τὸ προγινώσκειν, Θεός ὢν, ἠγνόει; Καγὼ ἔφη· Ὅρθῶς ἔφη. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐτι οὖν, ἔφη, εἰς αὐτὸ συνδιαπόρησόν μοι. Ὁμολογημένου ἡμῖν ὅτι ὁ Θεός πάντα προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα, τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν ψεῦδεσθαι, τὰς δὲ γινώσκειν αὐτὸν λεγούσας ἀληθεύειν. Καγὼ ἔφη· Ἀνάγκη οὕτως ἔχειν.

76 LI. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ οὖν τῶν Γραφῶν **81** μὲν ἔστιν ἀληθῆ, **82** δὲ ψευδῆ, εὐλόγως ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν ἔλεγεν· *Γίνεσθε τραπεζῖται* **83** δόκιμοι· ὡς τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς, τινῶν μὲν δοκίμων ὄντων λόγων, τινῶν δὲ **84** κειδῆλων. Καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ψευδῶν Γραφῶν πλανωμένοις οικειῶς τῆς πλάνης ἐξέφη· **85** τὴν αἰτίαν λέγων **86**. *Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν* (**57**). *Οὐ εἰστεῖτε ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.* Καγὼ ἔφη· Πάνυ καλῶς.

VARIÆ LECTIONES.

77 εὐ D, suffragante O, σύ C. **78** Malim διὰ τὸ ἐπείγον τῆς ὥρας πρὸς τὴν ἐσπέραν, sede præpositionem mutata D. **79** οὐχ C, οὐχ S. **80** λεγουσῶν τὸν Θεόν. C. **81** οὖν C. **82** Ita O, c. S, *τραπεζῖται* C, qui refert ad hom. iii, 50, xviii, 20. Epiph. hæ. 44, 2, et ad notas suas in *Constit. ap.* ii, 36. Adde secundum S, quæ præbent Credner, Beiträge I, 295, 327. Heinichen Euseb. *Hist. eccl.*, tom. III, Excurs. ix, p. 389. **83** δὲ S, O, τε C, non C, uti vult S, sed Cl deinceps πλουνομένοις. **84** Ita S, ἐξέφανε C, O. **85** Cfr. Marc. xii, 24, Matth. xxii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

(**56**) *Πῶς τῶν Γραφῶν.* In *Eclogis* Damasceni, de quibus paulo ante dicebamus, cap. Περι τοῦ ἀφουκτοῦ εἶναι τὸν Θεὸν καὶ ἀπερίγραπτον, etc. Ἐρωτησὶς Κλήμεντος πρὸς τὸν ἅγιον Πέτρον. Πῶς τῶν Γραφῶν λεγουσῶν ἀγνοεῖν τὸν Θεόν, ὡς ἡ περὶ τὸν Ἀδάμ ζήτησις ἐμφαίνει, σὺ λέγεις πάντα αὐτὸν γινώσκειν; Ἀποκρίσις. Ὁ τὰς Βίβλους γράφας, καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὐ; Ἀποκρίσις Κλήμεντος. Ἀνθρώπος ἦν. Ἐρωτ. Πέτρον. Ἀνθρώπων οὖν ὄντι πόθεν δυνατὸν εἰδέναι ἀψευδῶς πῶς πρὸ ἀνθρώπου ὁ κόσμος ἐκτίσθη; Ἀποκρ. Ὅτι προφήτης ἦν. Πέτρος· Εἰ οὖν προφήτης ἄνθρωπος ὢν, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι πρόγνωσιν, οὐδὲν ἀγνοεῖ, πῶς αὐτὸς ὁ δεδωκὼς ἀνθρώπων τὸ προγινώσκειν, Θεός ὢν, ἠγνόει ἄλλω (I. ὁ ἄλλω) δεδωκῶσαν; Κλήμης· Ὅρθῶς ἔφη. Πέτρο. Εἰ οὖν ὁ Θεός

A XLVIII. Excepit Petrus : Tu bene interrogasti. Verum audi ; erit enim in tuam cautionem. Quandoquidem multa sunt a Scripturis in Deum dicta, quia tempus urget ob vesperam, unum quod voles dictum sciscitare ; et solvam, falsumque esse ostendam, non solum quod contra Deum prolatum sit, sed quod revera sit falsum. Et ego respondi : Velim discere quo pacto, cum Scripturæ Deum dicant in ignorantia versari, tu ipsum scientem esse poteris demonstrare.

XLIX. Respondit Petrus : Dictum proposuisti refutatu facile. Attamen ausculta quemadmodum nihil ignorat Deus, sed et præscit. Quod vero te rogo, primum mihi responde : qui libros sacros scripsit, dixitque qua ratione mundus fuerit conditus et quod Deus non præsciat, homo erat, nec ne? Et ego : Homo, inquam. Iterum Petrus : Ergo qui erat homo, unde certo scire poterat qua ratione mundus fuerit conditus, et quod Deus non præsciat?

L. Tum ego, qui jam solutionem intelligerem, subridens aio : Quoniam erat propheta. Et Petrus dixit : Si ergo propheta, licet homo, nihil nesciebat, qui a Deo acceperat præscientiam ; quò pacto igitur ipse qui homini præscire largitus est, Deus cum sit, in ignorantia versetur? Et ego : Recte pronuntiasti. Tum Petrus : Adhuc ergo, inquit, de hoc una mecum require. Confesso a nobis, Deum omnia præcognoscere, omnino necesse est ut Scripturæ illum quidem ignorare affirmantes mentiantur, asserentes vero cognoscere, veræ sint. Et ego dixi : Necesse est ita habere.

LI. Petrus addidit : Si ergo in Scripturis alia vera sunt, alia falsa, recte Magister noster dixit : *Estote probi trapezitæ* ; cum nempe quædam in Scripturis dicta proba sint, quædam adulterina. Et hominibus, qui ob falsas Scripturas errabant, proprie erroris indicavit causam, dicens : *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum ; propter quod ignoratis et virtutem Dei.* Et ego dixi : Omnino præclare.

D μόνος πάντα, ὡς ἀποδείκνυται, προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν τι, μὴ νοεῖσθαι παρὰ τινων, πῶς ταῦτα εἴρηται περὶ Θεοῦ τοῦ διδάσκοντος ἄνθρωπον γινώσκειν. Qui locus admodum observari debet, ob manifestam in eo interpolationem. Cot.

(**57**) *Μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν,* etc. Mirare hic quoque impudentiam hæreticam, in pervertendis sacre Scripturæ testimoniis. Nam Marci xii, 24, habetur duntaxat : *Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.* Matth. vero xxii, 29 : *πλανᾶσθε,* etc. Quod autem Ebionæi Evangelium Matthæi, quo solo utebantur, mutilationibus, additionibus, mutationibus adulteraverint, locuples testis est Epiphanius. **J.**

LII. Respondit Petrus: Recte itaque non credo adversus Deum, nec adversus justos in lege memoratos, impiam præsumentem opinionem. Ut enim mihi persuadeo, neque Adamus transgressor fuit, quem Dei manus parturierunt: neque Noe ebrius, qui præ omni mundo justus inventus est: neque Abrahamus tres simul habuit uxores, qui propter castitatem donatus est liberorum multitudine: neque Jacobus quatuor duxit, quarum et duæ sorores, qui duodecim tribuum pater exstitit, et Magistri nostri adventum futurum designavit. Moyses non erat homicida, nec ab idolorum sacerdote didicit judicare, qui omnibus sæculis legem Dei prophetavit, et ob rectam intelligentiam testimonium fidelis dispensatoris accepit.

LIII. Sed et horum similiumque solutionem in tempore tibi exhibebo. De cætero, quoniam, ut vides, instat vespera, quæ hodie dicta sunt, sufficiant. Attamen quoties voles, de quibus placebit, fidenter percontare; nos læti confestim explicabimus. Quibus dictis surrexit. Sicque sumpto cibo in somnum versi sumus; nox enim advenerat.

HOMILIA III.

I. Post duas igitur dies, tertio autem illucescente quo disputandum erat cum Simone, ego Clemens expergefactus comitesque, sub secundum gallorum cantum invenimus lucernam adhuc lucentem, Petrum vero genibus flexis orantem. Completa igitur prece, conversus cernensque nos ad audiendum paratos dixit:

II. Scire vos volo, quod qui ex nostro consilio manent cum Simone, ut inepta illius addiscentes nobis subjiciant, quo ad variam ejus malitiam aptare nos possimus, ipsi miserunt, et nobis ista declararunt: Simon hodie, quemadmodum promisit, paratus est, venire coram omnibus, ut ostendat ex Scripturis: hunc qui cælum et terram omniaque in iis exstantia condidit, non esse Deum supremum; sed alium existere quemdam incognitum et supremum, ut in ineffabilibus existentem Deum deorum, qui duos miserit deos, ex quibus alter mundi creator, alter legis dator. Atque hæc dicere molitur, ut rectam fidem eorum subvertat, qui unum ac solum Deum creatorem cæli et terræ adoraturi sunt.

III. Hæc audiens quo modo non moleste tulisset? Quocirca et vos mecum consistentes fratres scire volui, non mediocriter animo me dolere, dum video, diabolum quidem ad homines tentandos vigilare, homines vero plane negligere salutem suam.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Vbh. πάνυ καλῶς. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο des. in O. ⁸⁹ προλαμβάνει O, in euj. marg. al. man. ὅσα κατὰ νόμον λεγόμενα. ⁹⁰ ἔγον O. Vid. supra c. 46. ⁹¹ Melius συνῆν S. ⁹² Vbh. πολυτεχνίας -- ἀδελφαί desiderantur in O. ⁹³ εἰδώλου C. ⁹⁴ ἀλλ' ὅτε δε C. ⁹⁵ ἕτεροι C. ⁹⁶ τὰ transcripsi ex O, qui vocabula ἄγνωστον καὶ non exhibet. ⁹⁷ προσεκλύσει C. ⁹⁸ ἡμᾶς O.

LII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο ⁸⁸ Οὐκοῦν εὐλόγως οὔτε κατὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύω, οὔτε κατὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφέντων δικαίων, ἀσεβῶς φρονεῖν προλαμβάνων ⁸⁹. Ὅς γὰρ πέπεισμαι, οὔτε Ἀδάμ παραβάτης ἦν, ὁ ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν κυοφορηθείς· οὔτε Νῶε μέθυσος ἦν, ὁ ὑπὲρ ⁹⁰ πάντα τὸν κόσμον δίκαιος εὑρεθείς· οὔτε δὲ Ἀβραὰμ τρισὶν ἅμα συνῆε ⁹¹ γυναίξιν, ὁ διὰ σωφροσύνην πολυτεχνίας καταξιωθείς· οὔτε Ἰακώβ τετράσιν ἐκοινωνεῖ, ὧν δύο καὶ ἀδελφαί ⁹² ἐτύγχανον, ὃς δεκαδύο φυλῶν ὑπάρξας πατὴρ καὶ τῆν τοῦ Διδασκάλου ἡμῶν παρουσίαν ἐσημανεὶν ἐλθεῖν οὐ Μωϋσῆς φονεὺς ἦν, καὶ παρὰ ἱερῶς εἰδώλων ⁹³ κρίνειν ἐμάνθανεν, ὁ παντὶ **77** τῷ αἰῶνι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον προφητεύσας καὶ δι' ὀρθὴν φρόνησιν πιστὸς οἰκονόμος μαρτυρηθείς.

LIII. Πλὴν καὶ τούτων σοὶ τὴν ἐπιλυσιν μετὰ τῶν ὁμοίων ἐπὶ καιροῦ παρέξω. Τοῦ δὲ λοιποῦ, ὡς ὄρξ, ἐπειδὴ ἐσπέρα κατελιφεν, τὰ σήμερον βηθέντα αὐτάρκως ἐχέτω. Ἄλλοτε δὲ εἰ ⁹⁴ βούλει, περὶ ὧν θέλεις, θαρρῶν ἡμῶν πυνθάνου, καὶ ἡμεῖς χαίροντες ἀόκνως ἐπιλύσομεν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐγήγερται. Καὶ οὕτως τροφῆς μεταλαβόντες εἰς ὕπνον ἐτρέπτημεν. Κατελήφει γὰρ ἡ νύξ.

ΟΜΙΛΙΑ Γ.

I. Δύο μὲν οὖν διεληθουσῶν ἡμερῶν, ἐπιφωσκούσης δὲ τρίτης, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι τῷ Σίμωνι ἐξυπνισθείς ἐγὼ Κλήμης καὶ οἱ συνόντες ἑταῖροι ⁹⁵ ὑπὸ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρονῶν φωνᾶς, εὔρομεν τὸν μὲν λύχρον ἔτι φαίνοντα, τὸν δὲ Πέτρον γονυκλιῆ προσευχόμενον. Συντελέσας οὖν τὴν δέησιν, ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀκοῦσαι ἐτοίμως ἔχοντας, ἔφη·

II. Γινώσκεις ἡμᾶς θέλω, ὅτι οἱ καθ' ἡμετέραν πρόνοιαν συνόντες τῷ Σίμωνι, ὅπως τὰς βουλὰς αὐτοῦ μανθάνοντες ὑποβάλλουσιν ἡμῖν, ἵνα δυνάμεθα πρὸς τὴν τῆς κακίας αὐτοῦ ποικιλίαν ἀρμόσασθαί, αὐτοὶ πέμψαντες ἐδήλωσαν ἡμῖν λέγοντες· Σίμων σήμερον, καθὰ συνετάξατο, ἐτοιμὸς ἐστίν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐπὶ πάντων ἐλθὼν ἀποδεικνύειν, μὴ τοῦτον **78** εἶναι Θεὸν ἀνώτατον, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ⁹⁶ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἄλλον τινὰ ἄγνωστον καὶ ἀνώτατον, ὡς ἐν ἀπορρήτοις ὄντα Θεὸν θεῶν· ὃς δύο ἐπέμψε θεοὺς, ἀφ' ὧν ὁ μὲν εἰς ἔστιν ὁ κόσμος κτίσας, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὸν νόμον δούς. Καὶ ταῦτα μηχανᾶται λέγειν, ὅπως τῶν τὸν ἕνα καὶ μόνον μελλόντων σέβειν Θεὸν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν, τὴν ὀρθὴν προεκλύση ⁹⁷ πίστιν.

III. Ταῦτα ἀκούσας πῶς οὐκ ἂν ἠθύμῃσα; Διὸ καὶ ἡμᾶς ⁹⁸, τοὺς συνόντας μοι ἀδελφοὺς, εἰδέναι ἠθέλησα, ὡς οὐ μετρίως τὴν ψυχὴν ἀλγῶ, ἐνορῶν τὸν μὲν πονηρὸν πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἐγρηγορότα, τοὺς δὲ ἀνθρώπους τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας πάνυ ἀμελοῦντας.

Ἐμῆχανήσατο γὰρ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν μέλλουσι περὶ τῶν ἐπιτελιῶν ξοάνων πείθεσθαι ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ἐτέρων πολλῶν θεῶν δόξας εἰσενεγκεῖν, ὅπως ἐὰν παύσωνται τῆς κάτω ἢ πολυθεομανίας, ἐτέρως ἢ καὶ χεῖρον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας λέγειν ἀπατηθήσονται· ἵνα μηδέποτε τὰ τῆς μοναρχίας προτιμήσαντες οὐπόποτε ἐλέους τυχεῖν δυνηθῶσιν. Ταύτης δὲ τῆς τόλμης ἕνεκα ὁ Σίμων ταῖς ψευδέσι τῶν Γραφῶν περικοπαῖς ὠπλισμένος πολεμεῖν ἡμῖν προσέρχεται. Καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι ἀφ' ἧν οὐ πεπίστευκε προφητῶν τοιαῦτα δογματίζειν κατὰ τοῦ ὄντως Θεοῦ οὐ πεφόβηται.

IV. Καὶ ἡμῖν μὲν τοῖς ἐκ προγόνων παρεληφόσι τὸν τὰ πάντα κτίσαντα **79** σέβειν Θεόν, ἐτι δὲ καὶ τῶν ἀπατῶν δυναμένων βίβλων τὸ μυστήριον, οὐδὲν δυνησεται, τοῖς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, τὴν πολυθεον ὑπόληψιν σύντροφον ἔχουσι, καὶ τῶν Γραφῶν τὰ ψευδῆ οὐκ εἰδῶσι, πολλὴ δυνησεται· οὐ μόνον αὐτοὺς, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ κενόν ἢ τινα ὁμοιον ὄνειρω, πλουσίως κεκοσμημένον ὑφηρεῖσεται μῦθον, πιστευθήσεται, τῷ ἐκ παίδων τὸν νοῦν αὐτῶν τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα ἐθισθῆναι λαμβάνειν. Σπάνιοι δὲ τινες οἱ μὲν αὐτῶν ἔσονται, ὡς ἐκ πλήθους ὀλίγοι, οἵτινες δι' εὐγνωμοσύνην οὐ θελήσουσι κατὰ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ κακὸν λόγον αὐτὸ ἢ καὶ ἀκούσαι μόνον· οἷς μόνους ἀπὸ ἐθνῶν οὐσι σωθῆναι γενήσεται. Μὴ οὖν ἡμῖν ἢ τις τὸν Σίμονα παντελῶς μεμφέσθω, ἢ καὶ ἄλλον τινά· οὐδὲν γὰρ ἀδίκως γίνεται, ὅπου καὶ τὰ τῶν Γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἔχοντα τυγχάνει.

V. Κἀγὼ Κλήμης ἀκούσας ἔφη· Πῶς λέγεις, κύριε, καὶ τὰ τῶν Γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἔχειν; Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο· Τὰ ψευδῆ τῶν Γραφῶν αὐτῆματι κακίας δικαίῳ τινὲ λόγῳ γραφῆναι συνεχωρήθη. Εὐλόγως δὲ ἢ λέγω οὕτως. Ἐν ταῖς θεολογίαις ὁ πονηρὸς τοῦ ἀγαθοῦ τὸν Θεὸν οὐκ ἔλαττον ἀγαπῶν ἐνὶ μόνῳ ἀπολείπεται τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι καὶ τῶν ἀγνοίας αἰτίᾳ ἀσεβούντων οὐ συγγινώσκων, στοργῇ τῇ πρὸς τὸ ἀσεβούμενον, **80** τῶν ἀσεβούντων ἐπιθυμεῖ τὸν ἡλεθρον, ὁ δὲ ἢ τὴν ἱστίαν αὐτοῖς προσφέρειν. Ὅ γὰρ ἀγαθὸς ἰδῆσαι πάντας θέλει ἢ ταῖς μεταμελείαις, σώζει δὲ μόνους τοὺς ἐγνωκότας τὸν Θεόν· τοὺς δὲ ἀγνοούντας οὐκ ἰδῆται, οὐχ ὅτι οὐ θέλει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔξεστιν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς υἱοῖς τῆς βασιλείας ἀγαθὰ τοῖς διὰ τὸ ἀδιάκριτον ἀλόγοις ζώοις παρεικασθεῖσι παρασχεῖν.

VI. Τοῦ ἐνδὸς καὶ μόνου Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος καὶ ἡμᾶς κτίσαντος καὶ πάντα παρεσχηκότος, τοιαύτη πέφυκεν φύσις, παντὸς ἤδη ποτὲ ἢ ἐντὸς ὄρων θεοσεβείας ὄντος, καὶ μὴ βλασφημοῦντος αὐτοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς

A Gentilibus enim, qui terrena simulacra credituri erant non esse deos, machinatus est introducere opiniones de multis aliis diis; ut si a terrestri multorum deorum cessarent insaniam, alia vel pejori fraude contra Dei monarchiam ac unitatem loqui compellerentur, ne, doctrinam de uno principatu maximi facientes, unquam possint consequi misericordiam. Hoc ob audax facinus Simon falsis Scripturarum sectionibus armatus venit ad nos oppugnandos. Quodque gravissimum est, ista adversus Deum verum ex prophetis, quibus tamen non credit, docere non veretur.

B IV. Et quidem adversum nos, qui a majoribus cultum omnium conditoris Dei accepimus nec non Scripturarum decipere valentium mysterium, nihil poterit: contra vero gentiles, in multorum deorum opinione nutritos, ignorantesque Scripturæ mendacia, valebit plurimum: non modo ipse, sed et si quis alius ethnicis vanam aliquam in Deum fabulam, similem somnio opulenterque ornata enarraverit, credetur; quod a pueritia mens eorum solita est sermones adversus Deum suscipere. Rari autem inter eos erunt, ut e multitudine pauci, qui ob æquum animum nolent malo in omnium conditorem Deum sermoni vel aurem duntaxat præbere; quibus solis ethnicis salvari continget. Nemo igitur nobis de Simone penitus conqueratur, vel de quoquam alio. Nihil enim injuste accidit; quandoquidem et Scripturarum mendacia jure ad hominum C probationem posita sunt.

V. Quo audito ego Clemens dixi: Qua ratione, ais, domine, et Scripturarum mendacia merito ad hominum probationem posita fuisse? Ille vero respondit: Mendacia Scripturarum, ex malitiæ postulatione, justa ratione permissa sunt scribi. Merito autem dico sic. In theologia et religione malus, non minus diligens Deum quam bonus in uno tantum a bono superatur, quod nolens parcere iis, qui ex ignorantia impii sunt, amore in illud quod non colitur, irreligiosorum desiderat interitum, bonus vero ipsis offerre sanitatem. Vult enim cunctos penitentia sanare: servat autem eos tantum qui Deum cognoscunt; at eos qui eum ignorant non sanat, non quod nolit, sed quia non licet bona filiis regni præparata tribuere hominibus, qui ob discretionem privationem assimilati sunt brutis animantibus.

VI. Unius ac solius Dei, qui mundum fecit et nos creavit et omnia præbuit, ea natura est, ut animam cujuslibet intra pietatis limites positi et sanctum ejus Spiritum non blasphemantis, ad se, charitate erga hunc hominem, adducat, per respectum

VARIÆ LECTIONES.

ἢ πείθεσθαι O. ἢ κάτω non omittere debebat S. Subinde O, πολυθεομανίας. ἢ οὐ non est in O. ἢ καινόν O, qui deinde ὄνειρω c. D. (δν εἶρω C), sed statim πλουσίω (πλουσίω C, πλουσίως de conjectura). Κεκοσμηθέντα p. κεκοσμημένον O. ἢ Ita O et C in marg., λαμβάνει in textu. ἢ αὐτό C mutari vult in αὐτόν vel αὐτό. Frustra. Cfr. hom. III, 9 S. ἢ ὁμοῖον C. ἢ δέ om. O. ἢ οὐδέ p. ὁ δέ O. Tum προσφέρειν sc. ἐπιθυμεῖ S, c. D, προσφέρειν C, O. ἢ θέλει πάντας O. ἢ Ita S, c. D, Ille conj. εἰδήποτε, C. O, οὐδέποτε. Subinde ἐντὸς ὄρων O in textu, ad oram man. al. ἴσως ἐκτός. C edidit ἐντὸς ὄρων. Tum βλασφημοῦντος scr. O.

sui in illam amoris. Licet peccatrix sit, ita comparata est, ut, postquam condigne de actis punita fuerit, salutem consequatur. Si quis vero Deum negaverit, aut alia quadam ratione in eum verbo exstiterit impius, ac postea egerit poenitentiam, castigabitur quidem pro iis quæ in eum deliquit, salvus autem erit, quia conversus dilexit. Fortassis etiam pietatis ac orationis magnitudo vel et poenas effugiet, cum homo pro delicti venia ignorantiam et poenitentiam attulerit. Qui autem non ducuntur poenitentia, per ignis supplicium finem quoque accipient, etsi in reliquis omnibus sint sanctissimi: verum, ut dixi, certo tempore plurimum igne æterno vexati, exstinguentur. Non enim amplius sempiterni esse possunt, postquam impie se gesserunt erga æternam ac solum Deum.

VII. Impietas autem in illum est, in ea circa religionem opinione mori, qua dicitur alium esse Deum, seu ut majorem, seu ut minorem, vel quomodocunque præter eum qui vere est. Nam qui vere est, ille est, cujus formam humanum gerit corpus: propter quam rem cælum et omnia astra, quamvis secundum essentiam præstantiora, servire sustinuerunt ei, qui secundum essentiam minor est, propter Numinis formam. Tantum Deus hominem præ omnibus beneficio affecit: ut intuitu plurimorum beneficiorum, illorum auctorem diligens, per dilectionem eam et in secundo ævo salvus esse possit.

VIII. Sufficiens ergo est ad salutem charitas ho-

αὐτὸν ὁ φέρειν τὴν ψυχὴν, ὅπ' αὐτοῦ εἰς αὐτὴν ἔρωτος ἰδέξ. Κὰν ἀμαρτωλὸς ἦ, μετὰ τὸ κατ' ἄξιαν κολασθῆναι ὡν ἔπραξε ὡς σώζεσθαι φύσιν ἔχει. Εἰ δέ τις αὐτὸν ἀρνήσεται ἢ ἑτέρως πως λόγῳ εἰς αὐτὸν ἀσεθήσει, ἔπειτα μετανοήσει, κολασθήσεται μὲν ἐφ' ὧν εἰς αὐτὸν ἤμαρτεν, σωθήσεται δὲ, ὅτι ἐπιστρέψας ἠγάπησεν. Ἴσως δὲ ἡ τῆς εὐσεβείας ὑπερβολὴ καὶ τῆς ἰκεσίας ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθήσεται, συγγνώμης τῆς ἀμαρτίας μετὰ τῆς μετανοίας δεδωκώς ἢ τὴν ἄγνοιαν. Οἱ δὲ μὴ μετανοήσαντες διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἔξουσιν (58), κὰν ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ὁσιώτατοι ὦσιν· ἀλλ', ὡς ἔφην, μεμετρημένου αἰῶνος τὸ πέμπτον πύρι αἰωνίῳ κολασθέντες ἀποσεβήθησονται. Εἶναι γὰρ εἰς αἰὲ οὐκ ἔτι δύνανται οἱ εἰς τὸν αἰὲ καὶ μόνον ἀσεβήσαντες Θεόν.

VII. Ἡ δὲ εἰς αὐτὸν ἀσέβειά ἐστι τὸ ἐν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ ὄντα τελευταῖον λέγοντα ἄλλον εἶναι Θεόν, ἢ ὡς κρεῖττονα, ἢ ὡς ἥττονα, ἢ ὅπως ποτὲ λέγοντα παρὰ τὸν ὄντως ὄντα. Ὁ γὰρ ὄντως ὢν οὗτός ἐστιν, οὗ τὴν μορφήν τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα, οὗ εἵνεκεν ὁ οὐρανὸς καὶ πάντες οἱ ἀστέρες ὑπέμειναν δουλεῖν, κατ' οὐσίαν κρεῖττονες ὄντες, τῷ κατ' οὐσίαν χείρονι, διὰ τὴν τοῦ Κρεῖττονος μορφήν. Τοσοῦτον ὁ θεὸς ὑπὲρ πάντα εὐηργέτηκε τὸν ἀνθρώπον, ἵνα εἰς τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τὸν εὐεργέτην ἀγαπήσας ὑπὸ αὐτῆς ἀγάπης καὶ εἰς τὸν δεύτερον αἰῶνα διασωθῆναι δυνήθῃ.

VIII. Αὐτάρκης οὖν (59) εἰς σωτηρίαν ἡ εἰς Θεόν

VARIÆ LECTIONES.

Ἰτα S, εἰς αὐτὸν C, O. αὐτὸν O. Ἰτα edidi c. O, ὡν ἔπραξεν κολασθεῖσαν C, repugnante grammatica: κολασθῆναι jam proposuit D. S eo inclinat, ut credat, excidisse aliquid post κολασθεῖσαν, velut ἐπιστρέψαι, cfr. hom. iii, 6. xi, 16. Frustra. ἀρνήσεται C. Idem ἀσεθήσει. μετανοήσῃ C. Tum ἐφ' ὧ (sic) O. τῆ τῆς εὐσ. ὑπερβολῆ conj. D, ἢ τῆς pro ἡ τῆς εὐσ. O. Qua lectione recepta legerim: ἡ τῆς εὐσ. ὑπερβολῆ καὶ τῆς ἰκεσίας ἥττον κακῶς παθήσεται, ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθήσεται. συγγνώμῃ (pro peccati venia) conj. D. Legendum potius foret ex Si opinione ἀντὶ vel ὑπὲρ συγγνώμης, nisi totius locus corruptelæ manifestus esset. περὶ τὸν C in imagine. οἱ om. O. καὶ ante μόνον excidit ap. S. Minus accurate scr. S, C exh. τελευταῖον, quod est ap. Cl. Malim πάντα. S. τὸν adjuncti c. O.

VARIORUM NOTÆ.

(58) Διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἔξουσιν. Ad explicationem erroris hoc loco contenti et infra cap. 59, et hom. vii, 7; xvi, 10, maxime facient, præter Justinum Dialogi p. 223 et 224; Irenæum lib. ii, cap. 64; Arnobium lib. ii, p. 66 et 109, Heraldinæ editionis; verba Origenis de Heracleone hæretico Valentiniano, tom. xviii in Joannem p. 253, si ut mihi videntur accipienda, intelligantur: Οὐκ οἶδα δὲ ὅπως, inquit, εἰς τὸ, Ἡμελλεν ἀποθνήσκειν, κινήσεισθε οἶετα ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γενένη. Καὶ οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι ἡγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἶναι τὸ ἐνδύμενον ἀθάνατον φθαρτόν, καὶ ἀθανάσιαν θνητὸν ὄντα ὅταν (æst duplex lectio, prava et recta; ideoque expunge ὄντα quod solum habet Liber Regis) κατεπόθη (lege eum eodem ms. καταποθῆ) ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νίκος (ms. νεῖκος). Quæ vertunt: *Nescio autem quo modo motus in ea verba, erat enim moriturus (Joan. iv, 47), existimet subverti eorum opinionem qui animam immortalem ponunt; eodem conjici existimans tum animam, tum corpus et interire in gehenna: nec immortalem esse existimat He-*

racleon animam, sed apte habentem ad salutem, ipsam dicens esse corruptibile illud, quod induit incorruptibilitatem; et mortale, quod induit immortalitatem, cum mors ipsius animæ absorpta fuerit in victoriam (I Cor. xv, 53, 54). Mea vero sententia est, Heracleonem, ut probat animam esse mortalem, assumpsisse oraculum Christi (Matth. x, 28): Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γενένη. Sed potius timeate eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Quasi eo significaretur animam in igne inferni funditum interire. Quocirca illud: εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα (seu, ut rectius in codice Regio, καὶ τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα) ἀπόλλυσθαι ἐν γενένη, qui mihi credit interpretabitur sic: *Ad idem conferre existimans etiam illud, Animam et corpus perire.* Cæterum aliis multis Clementinorum locis aperte docetur immortalitas animarum cum suppliciorum perennitate; potissimum homil. ii, cap. 13, et homil. ii, cap. 11, adeo ut necesse sit pseudo-Clementem istum vel pugnantly scripsisse, vel hic fuisse interpolatum. Cot.

(59) Αὐτάρκης οὖν. Eclogæ Damasceni, sæpe numero memoratæ, et memorandæ, capite Περὶ ἀγά-

ἀνθρώπων στοργή. Εἰδὼς δὲ ἡ ὁ πονηρὸς, ἡμῶν
σπευδόντων τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν πιστεῦειν μελλουσιν ἐνὸς
καὶ μόνου Θεοῦ ἐν ψυχαῖς σπεῖρειν τὴν ἀθανατοποιὸν
πρὸς πάντων ἀνθρώπων ἡ στοργὴν, αὐτὸς ὁ πονηρὸς
κατὰ τῶν ἀγνωσούντων ἱκανὸν ὄπλον ἔχων πρὸς θλε-
θρον σπουδάζει πολλῶν θεῶν ἢ καὶ ἐνὸς ὡς κρείττο-
νος 82 σπεῖραι τὴν ὑπόληψιν, ἵνα συλλαβόντες καὶ
συμπεισθέντες ἂ μὴ θέμις, ἀποθανόντες ὡς ἐπὶ μοι-
χειας ἐγκλήματι, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποβληθῶσιν.

IX. Ἄξιός οὖν τῆς ἀποβολῆς πᾶς κατὰ τῆς τοῦ
Θεοῦ μοναρχίας αὐτὸ μόνον κἂν ἀκούσαι τι τοιοῦτον
θελήσας. Εἰ δὲ ὡς Γραφαῖς τεθαβήρηκώς κατὰ τοῦ
Θεοῦ τολμᾷ τις κἂν ἀκοῦειν, πρῶτον ἐκεῖνός μοι συν-
ενθυμείτω ἡ, ὅτι, ἂν τις εὐλογον ἑαυτῷ δόγμα ὡς
βούλεται ἀναπλάσῃ, ἔπειτα αὐταῖς ἐγκύψῃ ἡ, δυνα-
τὸς ἔσται πολλὰς ὑπὲρ οὐ ἐπλάσατο δόγματος ἀπ’
αὐτῶν μαρτυρίας φέρειν πῶς οὖν ἐπὶ ταῦταις κατὰ
τοῦ Θεοῦ θαρβείν ἔστιν, ἐν αἷς ἡ πάντων βουλή εἰσ-
ευρίσκειται ;

X. Αὐτίκα γοῦν Σίμων αὐριον ἡμῖν συζητεῖν ἡ
μελλῶν δημοσίᾳ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας τολ-
μᾷ ἡ, θέλων πολλὰς ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν φωνὰς
ἐνεγκεῖν, ὅτι ἡ πολλοὶ εἰσι θεοὶ, εἰς δὲ τις οὐχ ὁ τὸν
κόσμον κτίσας, ἀλλὰ ἡ τοῦτου ἀνώτερος· καὶ ὁμῶς τὰς
ἀποδείξεις ἐγγράφους ἔχει παρασεῖν. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ
αὐτῶν πολλὰς περιχωπὰς δεῖξαι σαφῶς ἔχομεν, ὅτι εἰς
ἔστιν ὁ ἡ Θεὸς οὗτος ὁ τὸν κόσμον κτίσας, καὶ ἄλλος ἡ
οὐχ ἔστι πλην αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ εἰ τις ἄλλως πως εἰ-
πεῖν θελήσει, ἔξει καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν ὡς βούλεται 83
περὶ ὧν βούλεται τὰς ἀποδείξεις παρασεῖν. Πάντα
γὰρ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἀγνωμόνως
ζητούντων τὸ ἀληθὲς εὔροι, ἀλλ’ ὁ βούλεται, τοῦ
ἀληθοῦς τοῖς εὐγνώμοσι τετηρημένου. Εὐγνώμοσυν
δὲ ἔστιν τὸ ἡ πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἰτιον ἀποσώζειν
στοργὴν.

XI. Ὅθεν πρὸ πάντων εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι οὐδα-
μόθεν αὐτὴν εὐρίσκει, εἰ μὴ ἀπὸ προφήτου ἀλη-
θείας. Προφήτης δὲ ἀληθὴς ἔστιν ὁ πάντα πάντοτε
εἰδὼς, ἔτι δὲ καὶ τὰς πάντων ἐννοίας, ἀναμάρτητος·
ὡς περὶ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ μὴ ἀπλῶς διαλαμ-
βάνειν, ἀλλ’ εἰ δύναται ἀνευ ἐτέρας προφάσεως συν-
εστάναι αὐτοῦ ἡ πρόγνωσις. Ἄ γὰρ οἱ ἱεροὶ προλέ-
γουσιν, ὑποβεβλημένην ὕλην ἔχοντες τοῦ νοσοῦντος
τὸν σφυγμὸν, καὶ οἱ μὲν πτηνὰ, οἱ δὲ θύματα, καὶ
ἄλλοι ἄλλας ὕλας πολλὰς διαφόρους ὑποβεβλημένας
ἔχοντες προλέγουσιν, καὶ προφήται οὐκ εἰσίν.

XII. Εἰ δὲ βουληθεῖ τις λέγειν, τὴν διὰ τῶν τοιού-

A minum erga Deum. Videris autem malus festinare
nos, ut in eorum animis, qui ex gentibus credituri
sunt, inseminemus immortalitatis operatricem cha-
ritatem hominum in unum ac solum Deum, ipse,
inquam, diabolus, contra imperitos sufficienter ad
necem armatus, nititur multorum deorum sive
unius tanquam præstantioris opinionem inserere :
quo homines, tenendo ac credendo quæ non licet,
morientur quasi in adulterii crimine, et a regno Dei
ejiciantur.

IX. Itaque dignus est qui abjiciatur, quicumque
contra Dei monarchiam vel tantum quid simile
audire voluerit. Si vero, quasi Scripturis confidat,
contra Deum vel audire aliquis audeat, primo illud
mecum consideret : si quis dogma aliquid sibi pro-
babile pro voluntate conflexerit et postea Scripturas
fuerit intuitus, ex iis poterit multa testimonia pro
fictitio suo dogmate proferre ; quo modo igitur in
iis adversus Deum confidere fas sit, in quibus cun-
ctorum placitum invenitur ?

X. Nunc ergo Simon, cras nobiscum publice dis-
ceptaturus, contra Dei monarchiam aggreditur,
multasque ex ipsis Scripturis voces afferre vult, de
eo quod multi dii sint et unus quidam, non quidem
creator mundi, sed illo superior. Simulque argu-
menta ex Scripturis exhibebit. Et nos quoque ex iis
ipsis multa evidentiâ capitula ostendere possumus,
quod unus sit Deus hic qui orbem condidit, nec
alius sit præter eum. Sed et si quis alio quocun-
que modo dicere voluerit, habebit etiam is ex ipsis,
prout volet et de quibus volet, probationes dare.
Omnia quippe Scripturæ dicunt : ne ullus eorum,
qui ingrato quærun, inveniat veritatem, sed inve-
niat quod cupit ; veritate gratis hominibus reser-
vata. Gratitude autem est, servare charitatem erga
eum qui existendi nobis auctor fuit.

XI. Unde ante omnia scire oportet, non aliunde
inveniri veritatem, quam a veritatis propheta.
Propheta autem verus is est qui omnia omnino, at-
que etiam cunctorum cogitationes novit, estque
impeccabilis, ut qui de Dei judicio sit certissimus ;
quocirca nos debemus de ejus præscientia non sim-
pliciter judicare, sed si absque alia causa consi-
stere potest præscientia ipsius. Quædam enim præ-
dicunt medici, quia subjectam materiam habent
ægotantis pulsum ; item alii aves, alii victimas, alii
alias multas et varias materias subjectas dum ha-
bent, prædicunt, nec sunt prophetæ.

XII. Quod si quis dicere voluerit, præscientiam

VARIE LECTIONES.

δὲ addidi c. O, ὁ εἰδὼς conj. D. ἡ ἀνθρώπων accessit ex O. ἡ Ita S., συνενθυμείτω C, συνενθυ-
μηθήτω O. ἡ ἐγκύψῃ O, c. S, ἐγκύψει C. Subinde δυνατόν O. ἡ συζητεῖν G. ἡ τολμᾷ O. ἡ ἐχ
(sic) ὅτι p. ὅτι O. ἡ ἀλλὰ om. O. Tum ὁμῶς S, ὁμῶς C, O. ἡ ὁ inserui c. O. ἡ ἄλλο O. ἡ τῆν C.

VARIORUM NOTÆ.

πῆς καὶ φόβου περὶ Θεόν, etc. Τοῦ ἀγίου Κλήμεντος
ἐπισκόπου Ῥώμης. Αὐτάρκης εἰς σωτηρίαν ἡ εἰς
Θεὸν ἀνθρώπων ἀγάπη. Εὐγνώμοσυν γὰρ ἔστι, τὸ

πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἰτιον, ἀποσώζειν στοργὴν-
ὄψ’ ἡς καὶ εἰς δεύτερον καὶ ἀγῆρω αἰῶνα διασωζόμεθα.
Inf. cap. 10. Cor.

per has prædictiones similem esse præscientiæ veræ et nativæ, multum fallitur. Illæ enim præsentia tantum indicant, idque si veraces fuerint. (Quin et mihi ex prosunt : demonstrant enim esse præscientiam.) At illius, qui solus et verus est, præscientia non solum præsentia cognoscit, sed et ad futurum usque sæculum infinitam extendit prophetiam : nec ullo indiget ut intelligatur, nec obscura et dubia prædicat, ita ut verba alium prophetam exigant interpretem, sed clara profert et simplicia ; quemadmodum Doctor noster, cum esset propheta, innato ac perpetuo spiritu omnia omnino noverat.

XIII. Ideo fidenter futura exposuit, casus dico, loca, terminos. Nam cum sit inculpatus propheta, immenso animæ oculo omnia occulta spectat et novit. Si vero et nos, ut multi, admittamus verum quoque prophetam non semper, sed interdum, quando habet spiritum, tunc ideo præscire ; cum autem non habet, ignorare ; si ita existimemus, et decipiemus nos et aliis insidiabimur. Nam id ad eos pertinet, qui a spiritu inordinato furiose concitantur et ad aras bacchantur atque ingurgitantur nidore.

XIV. Etenim prophetiam ostentare volenti si concedatur, ut, cum mendax deprehensus fuerit, tunc credatur spiritu prophetiæ sancto caruisse, non facile arguetur falsus esse propheta ; nam in paucis iis, in quibus, utpote multa loquens, veritatem attigerit, credetur spiritum possidere ; etsi prima ultima diceat, et ultima prima, præterita ut futura, futura ut præterita, item consequentiam non habentia, vel ex aliis compilata et transformata, nec non quædam imminuta, informia, stulta, dubia, inopinata, obscura, totam clamantia conscientia pravitate.

XV. At præceptor noster non talibus usus est præstigiis, sed, ut supra retuli, propheta qui erat, innato ac perpetuo spiritu omnia penitus cognita fidens, clare, ut antea dixi, exposuit, casus, loca, præstituta tempora, modos, terminos. Sic igitur de templo prædixit : *Viditis has ædificationes?*

των προρρήσεων ἡ δὲ ἄνωγε ἐμφύτῳ προγνώσει ὁμοίαν εἶναι, πολὺ ἠπάτηται. Τὰ γάρ τοιαῦτα παρόντα μὴ νομίζοντες, καὶ ταῦτα εἰ ἀληθεύει· ἄλλως δέ μοι καὶ αὐτὰ εὐχρηστῆι, πρόγνωσιν γὰρ εἶναι συνίστησιν. Ἡ δὲ τοῦ μόνου καὶ ἀληθοῦς πρόγνωσις οὐ μόνον τὰ παρόντα ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀπέραντον ἐκτείνει τὴν προφητείαν, καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν, μὴ προφητεύων ἀμαυρὰ καὶ ἀμφίβολα, ἵνα ἄλλου προφήτου χρεῖαν ἔχη τὰ λεγόμενα πρὸς ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ ῥητὰ καὶ ἀπλά, ὡς περὶ 84 ὁ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ προφήτης ὢν ἐμφύτῳ καὶ ἀενάῳ πνεύματι πάντα πάντοτε ἠπίστατο.

XIII. Αὐτὸ θεοἀρρήκτως ἐξετίθετο περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, λέγω δὲ πάθη, τόπους, δρους. Προφήτης γὰρ ὢν ἀπταιστος, ἀπέριψ ψυχῆς ὀφθαλμῶν πάντα κατοπτεῖων ἐπίσταται λανθάνων. Εἰ δὲ παραδεξόμεθα ἡμεῖς, ὡς οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὁ ἀληθὴς προφήτης οὐ πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε, ὅτε ἔχει τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο προγινώσκει, ὅποτε δὲ οὐκ ἔχει, ἀγνοεῖ, — ἐὰν οὕτως ὑπολάβωμεν, καὶ ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν καὶ ἄλλους ἐνεδρεύσωμεν. Τὸ γὰρ τοιοῦτον μαρτυρικῶς ἐνθουσιῶντων ἔστιν ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας (60), τῶν παρὰ βωμοῖς μεθύοντων καὶ κνίσεως ἐμπορομένων.

XIV. Τινὲς γὰρ προφητείαν ἐπαγγέλλεσθαι θέλοντες ἐὰν συγχωρηθῆ πιστεῦσθαι ἐν οἷς ψεύστης φησεται, ὅτι τότε τὸ τῆς προγνώσεως ἄγιον οἶα εἶχεν πνεῦμα, οὐκ εὐλέγκτος ἔσται ψεύστης ὑπάρχων προφήτης· ἐν οἷς γὰρ ὡς πολλὰ λέγων ὀλίγα ἐπιτυγχάνει, τότε τὸ πνεῦμα εἶναι πιστεύεται, ὅτι τε τὰ πρῶτα ἔσχατα λέγει, καὶ τὰ ἔσχατα πρῶτα, τὰ γενόμενα ὡς ἐσόμενα, τὰ ἐσόμενα ὡς ἤδη γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθα, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ὑφηρημένα καὶ μεταμορφωμένα, ἃ δὲ μεμειωμένα, ἀνεῖδα, ἀνόητα, ἀμφίβολα, ἄδοξα, ἀδηλα, πάσης κεκραγότα δυσσυνειδησίας.

85 XV. Ὁ δὲ ἡμέτερος διδάσκαλος οὐδὲν τι τοιοῦτο ἐγοητεύσατο, ἀλλ', ὡς φθάσας εἶπον, προφήτης ὢν ἐμφύτῳ καὶ ἀενάῳ πνεύματι πάντοτε ἐπιστάμενος θεοἀρρήκτως ἐξετίθετο, ὡς προέλεγον, σαφῶς, πάθη, τόπους, ἐμπροθέσμους, τρόπους, δρους. Ἀτύχητα γοῦν περὶ τοῦ ἀγιάσματος (61) προλέγων

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁴ D legi vult προρρήσιν. Recte. ⁸⁵ ἐπίσταται O. ⁸⁶ Ita D, καὶ C, O. ⁸⁷ ῥήτα D, ἀρρήτα C, O. Sic infra c. 26 : ῥητὰ προφητεύει, σαφῆ λέγει. ⁸⁸ ψυχῆ (sic) O. Tum λανθάνοντα conj. C, ac ita vertit. ⁸⁹ παραδεξόμεθα C. ⁹⁰ Ita O c. S, ἐνθουσιῶντων C. ⁹¹ ὅτι τε C, O, ὅτε D. Proximum καὶ add. c. O. ⁹² ἢ om. O. ⁹³ προφητεύσατο C. ⁹⁴ ἐπιστάμενος C. Deinde ὢν p. ὡς O. ⁹⁵ Ita D, προέλεγον C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας. Scribendum crediderim ὑπὸ πνευμάτων ἀταξίας ; a spiritibus inordinatis, qui ad aras inebriantur et ingurgitantur nidore. Credebant veteres deos particeps fuisse Λοῖθης τε, κνίσεως τε. Τὸ γὰρ λέγομεν γέρας ἡμεῖς, ut ait Jupiter apud Homerum *Iliad.* Δ, 49. Postea vero philosophi malos dæmones sanguinis et nidoris pabulo gaudere statuebant. Infra cap. 39, Τὸ ἐπὶ κνίσεσσι σαρκῶν ἡσθῆνα οὐκ ἀγαθῶν. Vide modo Porphyrium *De abstinent.* lib. II, cap. 42 ; et Tertullianum *Apol.* cap. 22, 23. Davis.

(61) Περὶ τοῦ ἀγιάσματος, etc. Auctor *Operis imperfecti in Mattheum*, ad cap. xxiv. vers. 15.

D Fuit enim exercitus alienigenarum, et Romani imperatoris stans circa Hierusalem, quæ usque tunc fuerat sancta. Hoc et Petrus apud Clementem exponit. *Leg. Recognitionum* lib. I, cap. 39, 64, 65. Sed et futura aperuit illis omnium ; verba sunt Lactantii lib. IV, cap. 21, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicaverunt ; et ea prædicatio in memoriam scripta permansit ; in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, et civitates eorum solo adæquaret, ipsos autem fame iisque consectos obsideret, etc. COT.

ἔφη· Ὁράτε τὰς οἰκοδομὰς ταύτας; Ἀμὴν ὑμῖν λέγω⁸⁶, λίθος ἐπὶ λίθον οὐ μὴ ἀφελθῆ ᾧδε, ὃς οὐ μὴ καθαιρεθῆ⁸⁷· καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γερὰ αὕτη, καὶ ἡ⁸⁸ καθαιρέσις ἀρχὴν λήψεται. Ἐλεύσονται γὰρ καὶ καθίστην ἐνταῦθα, καὶ περιχαρᾶκώσουσι, καὶ τὰ τέκνα ὁμῶν ἐνταῦθα καὶ σφάξουσιν.⁸⁹ Ὅμως καὶ τὰ ἐξῆς εἴρηκε σαφεῖ φωνῇ, ὅτινα αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν⁹⁰ ἔχομεν· ἵνα ἐφ' ὧν ὁ λόγος ἐβρέθη, καὶ τὸ ἔργον γένηται. Πρὸς γὰρ πίστιν ἀκούοντων τὸν λόγον τῆς ἀποδείξεως ὁ τῆς ἀληθείας ποιεῖται προφήτης.

XVI. Πλὴν πολλοὶ εἰσι τῆς πλάνης κήρυκες, ἕνα⁹¹ τὸν τῆς κακίας ἡγεμόνα ἔχοντες· ᾧ λόγῳ ὁ⁹² τῆς ἀληθείας καὶ αὐτὸς εἰς ὧν τῆς εὐσεβείας ἡγεμὸν ἐν ἰσίοις καιροῖς τοὺς πάντας καθαρῶς εὐρεθέντας ἔξει προφήτας. Ἡ δὲ πολλῇ τῶν πεπλανημένων αἰτία γέγονεν αὕτη⁹³· τὸ μὴ πρότερον νοῆσαι τὸν τῆς συζυγίας λόγον, ὃν ἰδίᾳ ὑμῖν ἐκάστοτε οὐ παύσομαι ἐκτιθέμενος κεφαλαιωδῶς· πολὺ γὰρ τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Ὑμεῖς οὖν τῶν λεγομένων γένεσθέ μοι φιλαληθεῖς κριταί.

86 XVII. Τοῦ δὲ λέγειν ἀρξομαι ἡδη. Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος τὸ μέγα καὶ ἄγιον τῆς προγνώσεως αὐτοῦ πνεῦμα εἰ μὴ τῷ ὑπὸ χειρῶν αὐτοῦ κυφορηθέντι ἀνθρώπῳ δῶν τις ἐσχηκέναι, πῶς ἐτι ἐτέρῳ τῷ⁹⁴ ἐκ μυσσάρως σταγόνος γεννηθέντι ὁ ἀπονέμων οὐ τὰ μέγιστα ἀμαρτάνει; Καὶ οὐκ οἶμαι αὐτὸν συγγνώμης τυγχάνειν⁹⁵, κὰν ὅπῃ νόθου Γραφῆς κατὰ τοῦ πάντων Πατρὸς δεῖναι νοεῖν ἀπατηθείη· ὁ γὰρ εἰκόνα, καὶ ταῦτα αἰωνίου βασιλείως, ὀδύρισάς, τὴν ἀμαρτίαν εἰς ἐκεῖνον ἀναφερομένην ἔχει, οὐπερ κὰθ' ὁμοίωσιν ἡ εἰκὼν ἐτύγχανεν οὔσα. Ἀλλὰ, φησὶν, ἀμαρτήσαντα κατέλειπε τὸ θεῖον πνεῦμα. Οὐκοῦν συνήμαρτεν· καὶ πῶς ὁ τοῦτο λέγων οὐ κινδυνεύει; Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀμαρτῆσαι ἐλήφει τὸ πνεῦμα. Ἀδίκους ἄρα δέδοται· καὶ ποῦ τὸ δίκαιον; Ἀλλὰ δίκαιοι καὶ ἀδίκους ἐπιχορηγεῖται. Τοῦτο πάντων ἀδικώτατον. Οὕτως πᾶν ψεῦσμα, κὰν μυρταῖς ἐπινοίαις βοηθῆται, τὸν ἐλεγχον κὰν ἐν μακρῷ χρόνῳ λαβεῖν ἔχη⁹⁶.

XVIII. Μὴ ἀπατάσθε. Ὁ Πατὴρ ἡμῶν οὐδὲν ἠγνόει. Ὅποτε καὶ ὁ δημοστὰς κειμένος νόμος, ἀγνοίας⁹⁷ ἐγκλήματι διὰ τοὺς ἀναξίους σκέπων αὐτὸν, τοὺς⁹⁸ ἀληθείας γλιγομένους ἐπ' αὐτὸν ἀναπέμπει λέγων· Ἐξέτασον τὸν πατέρα σου καὶ ἐρεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἀναγγελοῦσ⁹⁹ σοι. Τοῦτον ἐχρῆν τὸν πατέρα ζητῆσαι, τοῦτους τοὺς πρεσβυτέρους ἐπιζητῆσαι¹⁰⁰. Ἀλλ' οὐκ ἐζήτησας, τίνος ἐστὶν ὁ τῆς βασιλείας χρόνος, τίνος ἡ **87** τῆς προφητείας καθέδρα, καίτοι αὐτοῦ αὐτὸν μηνύοντος τῷ λέγειν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθησαν¹⁰¹ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα λέγουν ὑμῖν,

Amen dico vobis, lapis super lapidem non relinquetur hic, qui non destruat: et non preteribit generatio hæc, quin destructio initium sumat. Venient enim et sedebunt hic et vallo circumdabunt, et filios vestros jugulabunt hic^a. Pariter clara voce sequentia pronuntiavit quæ ipsis oculis videmus: ut in quibus sermo dictus fuit, et res eveniret. Nam veritatis propheta ob auditorum fidem sermonem demonstrationis facit.

XVI. Verumtamen multi sunt erroris præcones. unum habentes malitiæ ducem: qua ratione qui unus veritatis juxta ac pietatis dux est, propriis temporibus omnes puros inventos habebit prephetas. Præcipua vero erroris multorum causa hæc est, quod non prius conjugationis doctrinam intellexerunt, quam vobis seorsum non cessabo frequenter et summam exponere. Longum enim est singula dicere. Vos igitur dicendorum mihi estote veritatis amantes judices.

XVII. Jam vero dicere incipiam. Si quis homini, a Dei omnium auctoris manibus formato, non concesserit, magnum et sanctum præscientiæ illius spiritum possidere, quo modo, si alteri ex impura stirpe nato id tribuerit, non plurimum aberrabit? Nec illi puto veniam dandam, licet ab adulterina Scriptura in fraudem inductus sit, ut adversus omnium Patrem dura cogitaret. Qui enim imaginem, eamque æterni Regis, affecerit injuria, peccato se implicabit, in eum referendo, ad cujus similitudinem imago illa facta est. Sed, inquit, post peccatum reliquit illum divinus Spiritus. Igitur cum illo peccavit: et quo pacto, qui hoc dicit, non periclitatur? Sed postquam peccavit, accepit spiritum. Injustis ergo traditur: et ubi justitia? Sed justis ac injustis suppeditatur. Id omnium injustissimum est. Sic quodlibet mendacium, mille licet adjuvetur excoitationibus, confutationem demum sortietur.

XVIII. Ne decipiāmini. Pares noster nihil ignoravit. Quandoquidem et publice posita lex, quæ illum ignorantia culpa ob indignos onerat, propter veritatis cupiditatem ad eundem remittit, dicens: *Interroga patrem tuum et dicet tibi, seniores tuos et annuntiabunt tibi*^b. Hunc oportebat patrem, hos seniores quærere. Sed non quæsiisti, cujusnam sit tempus regni, cujusnam prophetiæ cathedra. Quamvis ipse seipsum significet dicendo: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisei: omnia igitur, quæcumque dixerint vobis, audite illos*^c. Illos autem dixit, velut eos, quibus credita erat

^a Matth. xxiv, 2, 34; Luc. xix, 43. ^b Deut. xxxii, 7. ^c Matth. xxiii, 2, 3.

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ λέγω om. O. ⁸⁷ Inserui ἡ c. O. ⁸⁸ ἰδεῖν O c. S, εἶδειν C. ⁸⁹ Ita O c. D, ἵνα C. Cfr. hom. vii, 3. ⁹⁰ ὁ deprompsi ex O. Ibidem εἰς ὧν καὶ αὐτὸς C. ⁹¹ αὕτη S, O, αὕτη C. ⁹² Ita S. Cfr. hom. iii, 28. τῷ C, O. ⁹³ τυγχάνῃ O, pr. man. ⁹⁴ Lege ἔχει S. ⁹⁵ Ita O et ex conject. C, euj. textus ἀγνοία. Cfr. hom. ii, 48 et 38. ⁹⁶ τῆς O. ⁹⁷ ἐρούσι O. ⁹⁸ Vocabula τοῦτους τοὺς πρεσβυτέρους ἐπιζητῆσαι recepi ex O. Matth. xxiii, 2. ⁹⁹ ἐκάθησαν O, ex quo adjuncti οὖν.

clavis regni, hoc est cognitio, quæ sola potest aperire vitæ portam, per quam solam in vitam æternam datur ingredi. Sed ait: Sane clavem quidem possident, at intrare volentibus non præbent.

XIX. Propter hoc, inquam, ipse e cathedra surgens, velut pater pro filiis, quæ a sæculo in occulto dignis sunt tradita prædicans, misericordiam usque ad ipsas gentes extendens, misertusque omnium animarum, proprium sanguinem neglexit. Futuri quippe sæculi rex esse consecutus circa hoc sæculum, quod lege accepit regnum, accuratus est in promissis. Quodque eum maxime contristat, hoc est, quoniam ab iis per ignorantiam oppugnatur, propter quos tanquam filios bellum suscepit. Verumtamen etiam osoros dilexit, flevit incredulos, benedixit conviciantibus, et oravit pro inimicis. Neque solum ista ut pater fecit, sed et discipulos suos, affectos ut erga fratres, similia facere docuit. Hoc pater, hoc propheta; hoc rationi est consentaneum, illum suis filiis imperare, ut per patris erga filios amorem, perque insitum honorem filiorum erga patrem, oriri possit æterna pax. Cum enim bonus imperat, apud subjectos verum gaudium ob imperatorem nascitur.

XX. Verum ad primum veritatis sermonem redeo. Si illi homini, qui Dei manibus productus fuit, nolit quis concedere ut sanctum Christi spiritum habuerit, quo pacto, si alteri ex impura stirpe nato eundem concesserit habere, non plurimum impius est? Maxime vero pius fuerit, si alteri quidem eum spiritum non tribuerit, sed ei soli assignarit, qui ab initio sæculi, formas una cum nominibus mutans, percurrit sæculum, donec nactus sua tempora, propter labores Dei misericordia unctus, requiem in æternum possideat. Hic honore donatus est imperandi et dominandi omnibus, quæ versantur in aere, terra et aquis: ad hæc ipsius a quo homo factus est statum habuit, animæ infragile vestimentum, quo immortalis esse posset.

XXI. Idem, qui solus verus propheta est, unicuique animali apte ad naturam, sicut ejus creator, propria imposuit nomina. Quod enim nominavit,

Α ἀκούετε αὐτῶν. Αὐτῶν δὲ, εἶπεν, ὡς τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας πεπιστευμένων, ἥτις ἐστὶ γνώσις, ἡ μόνη τὴν πύλην τῆς ζωῆς ἀνοίξει δύναται, δι' ἧς μόνως εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν εἰσελθεῖν ἐστιν. Ἄλλα ναί, φησὶν, κρατοῦσι μὲν ¹⁰ τὴν κλεῖν, τοῖς δὲ βουλομένοις εἰσελθεῖν οὐ παρέχουσι.

XIX. Διὰ τοῦτο, φημί, αὐτὸς τῆς καθέδρας ἐγερεθεὶς ¹¹, ὡς πατὴρ ὑπὲρ τέκνων, τὰ ἀπ' ¹² αἰῶνος ἐν κρυπτῶ ἀξίοις παραδιδόμενα κηρύσσων, μέχρις αὐτῶν ἔθνῶν τὸν ἔλεον ἐκτείνων καὶ ψυχὰς πάντων ἐλεῶν, ἰδίου αἵματος ἡμέλει. Μέλλοντος γὰρ αἰῶνος βασιλεὺς εἶναι κατηξιωμένος πρὸς τὸν νῦν ἐμπρόθεσμος ¹³ παρεληφῶτα νόμῳ τὴν βασιλείαν. Καὶ τὸ μέγιστον ὅπερ αὐτὸν λαν ἐλύπει ἐστὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ ὧν ὡς τέκνων τὴν μάχην ἐποιοεῖτο, ὅπ' αὐτῶν ἀγνοίας αἰτία ἐπολεμεῖτο. Καὶ ὅμως ἡγάπα καὶ τοὺς μισοῦντας, καὶ ἔκλαιε ¹⁴ τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ εὐλόγει τοὺς λοιδοροῦντας, ἠύχετο ὑπὲρ ἐχθραίνοντων. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἐποιεῖ ὡς πατὴρ, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ¹⁵, ὡς πρὸς ἀδελφούς ἔχοντας, τὰ ὁμοία ποιεῖν ἐδίδασκεν. **88** Τοῦτο πατὴρ, τοῦτο προφήτης· τοῦτο εὐλογον τὸ αὐτὸν ἰδίων τέκνων βασιλεύσαι, ἵνα τῇ ἐκ πατρὸς πρὸς τέκνα στοργῇ καὶ τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα ἐνδιαθέτω τιμῇ αἰῶνος ¹⁶ εἰρήνην γενέσθαι δυναθῇ. Τοῦ γὰρ εὐλόγου βασιλεύοντος, ἐπὶ τοὺς βασιλευμένους ἀληθῆς χαρὰ περι τοῦ βασιλεύοντος γίνεται.

XX. Πλὴν ἐπὶ τὸν πρῶτον τῆς ἀληθείας ἐπάνειμι ¹⁷ λόγον. Ἐάν τῶ ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ τὸ ἅγιον Χριστοῦ μὴ δῶ τις ἔχειν πνεῦμα, πῶς ἑτέρῳ τινὶ ἐκ μυσαρᾶς σταγόνας γεγεννημένῳ διδούς ἔχειν οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ; Τὰ δὲ μέγιστα εὐσεβεῖ ¹⁸, ἐάν ἑτέρῳ μὲν μὴ δῶ ¹⁹ ἔχειν, ἐκεῖνον δὲ μόνον ἔχειν λέγοι, ὃς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος (62) ἅμα τοῖς ὀνόμασι μορφᾶς ἀλλάσσων τὸν αἰῶνα τρέχει, μέχρις ὅτε ἰδίων χρόνων τυχῶν, διὰ τοὺς καμᾶτους Θεοῦ ἔλπει χρισθεὶς, εἰς αἰὶ ²⁰ ἔξει τὴν ἀνάπαυσιν. Οὗτος ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν πάντων τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῆ καὶ ²¹ ὕδασι τετίμηται· πρὸς τοῦτοιοις δὲ αὐτοῦ τοῦ ²² πεποιηκότος τὸν ἀνθρώπον τὴν πνοὴν ἔσχεν, ψυχῆς ἀρρήκτον περιβολὴν, ὅπως ἀθάνατος εἶναι δυναθῇ.

XXI. Οὗτος αὐτὸς μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προφήτης (63) ἐκάστω ζῳῳ κατ' ἀξίαν τῆς φύσεως, καθὼς ὁ πεποιηκὼς αὐτὸν ²³, οἰκείως τέθεικε τὰ ὀνόματα.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ita O c. marg. Ci, in cuj. textu κρατοῦμεν. Cfr. Luc. xi, 52; Matth. xxiii, 13. Credner, Beitr. I, 317. ¹¹ Explanavit hunc locum et a Schliemannō vindicavit Baurius *Annal. Theol.* Tubing. 1844, p. 555. S. ¹² ἀπὸ O. ¹³ Legendum, si quid video, ἐμπροθέσμως. At deest aliquid. O νῦν ἐμπροθέσμως παρεληφῶς νόμῳ τὴν βασιλείαν est diabolus. Cf. hom. xv, 7. — Etiam Neander, ut postea cognovi, hunc locum sic explicat, *Gnost. Syst.* p. 441. Post βασιλείαν excidisse putat τὴν μάχην ἐποιοεῖτο, quod idem in versu insequenti legitur. S. ἐμπροθέσμως O. ¹⁴ ἐκλαλεῖ C. ¹⁵ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς O. ¹⁶ αἰωνία C. ¹⁷ ἐπόρα μοι C, ἐφόρα μοι S. ¹⁸ εὐσεβῆ C et S, licet nostram lectionem commendet. ¹⁹ δῶ O. Dein ἀπ' ἀρχῆς S, O, ἀπαρχῆς C. ²⁰ εἰσαεῖ C. ²¹ καὶ c. O, deest in cod. Hom. Paris. teste C. ²² τοῦ adjuncti c. O. Idem deinceps palmariam largitus est lect. ἀρρήκτον p. ἀρρήκτον Vulg. ²³ Ita C, O, αὐτὸ legendum censet S.

VARIORUM NOTÆ.

(62) Ὅς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος, etc. Hæc conferas velim cum Epiphano, hæresi 30, quæ est Ebionitarum cap. 3. Cot.

(63) Μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προφήτης. Inferius viii, 10. Id quoque observatum in Ebionæis et

Sampsæis seu Elcesæis ab Epiphano, quod Christum in Adamo ponerent. Vide eum vol. I, p. 53, 127, 162, 461, 462. Periculose Methodius *Contrivii* orat. 3. lb.

Ἐί τι γὰρ ἐπωνόμασεν, τοῦτο ἦν καὶ ἐκ τοῦ πεποιη-
κότος ὄνομα τῶν γεγενημένων. **89** Διὸ πῶς ἔτι φυτοῦ
χρεῖαν εἶχε προσλαθεῖν, ἵνα τί ποτὲ ⁸⁹ ἔστιν ἰδῆ κα-
λὸν ἢ κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μὴ φαγεῖν; Ἀλλὰ ταῦτα
πιστεύουσιν οἱ ἄκριτοι, οἱ ἄλογον θηρίον Θεοῦ τοῦ ⁹⁰
κτίσαντος αὐτούς τε καὶ τὰ πάντα ἐνεργητικώτερον ⁹⁰
γεγενῆσθαι οἰηθέντες.

XXII. Πλὴν τούτῳ ⁹¹ σύζυγος συνεκτίσθη θήλεια
φύσις, πολλὴ ἀποδόουσα αὐτοῦ, ὡς οὐσία μετουσίαις ⁹¹,
ὡς ἡλίου σελήνη, ὡς φωτὸς τὸ πῦρ. Αὕτη τοῦ νῦν
κόσμου ὡς θήλεια ὁμοίου ἄρχουσα, πρώτη προφήτις
εἶναι πεπίστευται, μετὰ πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν προφητεῖαν ἐπαγγελλομένη. Ὁ δὲ ἕτερος,
ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἄρσεν ὢν, καὶ τὰ διαφέροντα ὡς
ἄρσενι τῶν μέλλοντι αἰῶνι προφητεύει ⁹².

XXIII. Δύο οὖν ἡμῖν γενικαί ἔστωσαν προφητεῖαι·
ἡ μὲν ἀρσενικὴ ⁹³· καὶ διωρίσθω, ὅτι ἡ μὲν πρώτη
ἄρσεν οὐσα δευτέρα τοῦ λοιποῦ τέτακται κατὰ τὸν τῆς
προόδου λόγον, ἡ δὲ δευτέρα θήλυς οὐσα πρώτη ὠρί-
σθη ἔρχεσθαι ἐν τῇ τῶν συζυγιῶν προαελεύσει. Ἡ
μὲν οὖν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐσα, ὡς θήλεια τοῦ
νῦν κόσμου ⁹⁴ ἐπαγγελλομένη ⁹⁴, ἀρσενικὴ εἶναι πι-
στεύεσθαι θέλει. Διὸ κλέπτουσα τὰ τοῦ ἄρσενος σπέρ-
ματα, καὶ τοῖς ἰδίοις τῆς σαρκὸς σπέρμασιν ἐπισκέ-
πουσα ⁹⁵, ὡς ὅλα ἴδια συνεκφέρει τὰ γεννηήματα, **90**
τοῦτ' ἔστι τὰ χρήματα ⁹⁵, καὶ τὸν παρόντα ἐπίγειον
πλοῦτον ὡς προίκα δώσειν ἐπαγγέλλεται, τῶν τα-
χεῖ τὸ βραδύ ⁹⁶, τὸ βραχὺ τῶν μείζονι ὑπαλλάξει θέ-
λουσα.

XXIV. Πολλοὺς μέντοι θεοὺς λέγειν καὶ ἀκούειν οὐ
μόνον τολμῶσα, ἀλλὰ καὶ αὕτη γενέσθαι πιστεύουσα,
καὶ ἐλπίδι τοῦ γενέσθαι, ὃ μὴ ἔχει φύσιν, καὶ ὃ
ἔχει προσαπολλύουσα, καὶ ὡς θήλεια ἐμμηνοῖς ⁹⁷ γι-
νομένη προφάσει θυσῶν αἱμαίνεται, καὶ ὀφτως τοὺς
ψαύοντας αὐτῆς μολύνει. Ἐπὶ δὲ συλλαβοῦσα τοὺς
προσκαίρους τίκτη ⁹⁸ βασιλεῖς, τοὺς αἶμα πολὺ χέον-
τας ἐγείρει πολέμους. Τοὺς δὲ παρ' αὐτῆς μαθεῖν ⁹⁹
ἀλήθειαν ὀρεγομένους τῶν τὰ πάντα λέγειν ἐναντία
καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους παρέχειν ὑπουργίας, ζη-
τούντας αἰεὶ ¹⁰⁰ καὶ μηδὲν εὐρίσκοντας μέχρις αὐτοῦ
θανάτου καθίστησιν. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἀνθρώποις τυ-
φλοῖς θανάτου κείται πρόφασις· πλάνη γὰρ καὶ
ἀμφίβολα καὶ λοξὰ προφητεύουσα τοὺς πιστεύοντας
ἀπατάει.

XXV. Διὸ ¹⁰¹ τῶν πρωτοτόκῳ αὐτῆς ἀμφοτερίζον
ἐπέθηκεν ὁ νόμος ὄνομα ¹⁰¹, καλέσασα Κάϊν· ὃ διχῆ
ἔχει τῆς ἑρμηνείας τὴν ἐκδοχὴν. Ἐρμηνεύεται γὰρ

A hoc et erat nomen rei creatæ ex creatore. Itaque quo
modo adhuc necesse habuit arborem attingere, ut
sciret quidnam sit bonum vel malum, si mandatum
accepit non edendi? Verum hæc credunt qui judi-
cio carent, qui arbitrantur brutum animal potentius
fuisse Deo, ipsorum omniumque conditore.

XXII. Cæterum cum eo conjux creata est natura
feminea, multum eo deterior; distans ab eo, tan-
quam substantia ab accidenti, tanquam a sole luna,
tanquam a luce ignis. Illa huic mundo velut femina
simili imperans, prima prophetissa esse meruit, et
cum omnibus qui inter natos mulierum sunt prop-
hetiam annuntiat. Alter vero, quasi filius hominis,
mas est, et futuro sæculo velut masculino egregia
prophetat.

XXIII. Duæ igitur nobis sint generales prophe-
tiæ: altera quidem mascula; ut certum sit quod
prima mascula est, et ut secunda deinceps ratione
progressus collocatur, secunda vero, quæ est fe-
mina, prima in conjugationum adventu venire de-
finita est. Ea ergo, cum inter natos mulierum sit,
ut femina præsentī mundo annuntiatrix, mascula
esse credi vult. Quare semina masculi suppilans,
suisque carnis seminibus obtegens tanquam omnia
sua comproducit germina, hoc est opes: et terre-
stres has divitias quasi dotem daturam se pollice-
tur, et tardam cum veloci, parvum cum magno vult
commutare.

XXIV. Et vero multos deos non solum dicere ex
audire sustinuit, sed et ipsa talem se futuram cre-
didit: atque spe evadendi, quod natura non pote-
rat, etiam quod habebat perdidit; et quasi femina
in menstribus sacrificiorum occasione cruentatur,
sicque tangentes eam inquinat. Cum autem conce-
pit, ac temporales reges genuit, bella suscitavit quæ
multum sanguinis fundunt. Porro cupidus descendæ
ab ea veritatis, quod contraria omnia dicit, et
multa et varia præbet ministeria, quærere semper
nihilque invenire usque ad mortem facit. Ab initio
enim cæcis hominibus posita est mortis occasio;
falsa siquidem et dubia et obliqua prædicat, sicque
credentes decipit.

XXV. Quocirca primogenito suo lex ambiguum
imposuit nomen, et Cainum vocavit. Quod nomen
duplici interpretationis sensu accipitur. Exponitur

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ ποτ' O. Lectionem κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μὴ φαγεῖν: erui ex notula marginali cod. O, in cuij. textu legitur, uti ap. C: κακόν; ἐνετέλλετο; Ultimam interrogandi signum in punctum mutavit S. ⁹⁰ τοῦ prætermisit S. ⁹¹ ἐνεργητικώτερον O. ⁹² Quod S. adnotat, C. edidisse τούτο, intellige de Cl. ⁹³ Sensus efflagitat, ut voluit D: ὡς οὐσίας μετουσίαις. ⁹⁴ Ita O, ut jam recte viderunt D et Neander, πρωτεύει C. ⁹⁵ ἀρσενικὴ C. ⁹⁶ τῶν νῦν κόσμῳ D. ⁹⁷ ἐπαγγελλομένου O. Subinde ἀρσενικὴ C. ⁹⁸ ἐπισκέπτουσα O. ⁹⁹ ῥήματα C. ¹⁰⁰ τὸ βραδύ, quod deest in cod. Paris. et O, addidit S. auctore D. C. voluerat: τῶν ταχεῖ τὸ βραδύ, τῶν μείζονι τὸ ἥττον ὑπαλλ. κ. τ. λ. ¹⁰¹ ἐν μηνόσις C. ¹⁰² Ita O c. S. ¹⁰³ τίκτηι C. ¹⁰⁴ Ita et O in textu, μαθηῖν in marg. Cum eodem omisi Ci τὰ ante ἐναντία. Articulum delendum esse jam notavit S. ¹⁰⁵ αἰεὶ C. ¹⁰⁶ Δι' ὃ C. ¹⁰⁷ Dedi ἐπέθηκεν ὁ νόμος ὄνομα logices ratione inductus, ἐπέθηκεν ὄνομα C. ἐπέθηκεν ὁ νόμος O.

enim et possessio et æmulatio, quod in futuris æmulaturus esset vel mulierem, vel possessiones, vel amorem parentum erga illam. Quod si nullum eorum sit, etiam sic recte possessionis nomen sortitus est. Nam cum primum possedit, quod et ipsi commodum fuit. Fuit autem homicida et mendax, et cum peccatis quiescere neque a principatu voluit. Sed et qui ex illius successione progressi sunt, primi adulteri exstiterunt; et psalteria citharæque temperabant, nec non bellicorum armorum excusores facti sunt. Idcirco et posteriorum prophetia, adulteris et psalteriis plena, clam per voluptates ad bella concitavit.

XXVI. Qui vero inter filios hominum insitam prophetiam animæ propriam obtinebat, expresse ut masculus, futuri sæculi spem indicans, filium suum vocavit Abel, quod absque ulla ambiguitate vertitur *luctus*. Filiis enim suis tribuit flere fratres suos qui decepti fuerint. Non mentitur, dum promittit illis consolationem in futuro sæculo. Ait unum solum Deum rogandum esse: deos nec ipse dicit, neque alteri dicenti credit. Bonum quod habet servat, ampliusque auget. Sacrificia, sanguinem, libationes odit: castos, puros, sanctos diligit. Exstinguit ararum ignem, bella abolet, docet pacem, castitatem præcipit, peccata expiat, nuptias sancit, continentiam concedit, omnes ad pudicitiam adducit, misericordes facit, iustitiam decernit, eorumque perfectos consignat, et requiescit sermonem profert; certa prophetat, clara dicit, ignem supplicii æternum frequenter commemorat, regnum Dei assidue annuntiat, cælestes divitias ostendit, gloriam perpetuam pollicetur, peccati indulgentiam opere demonstrat.

XXVII. Quid opus est verbis? Mas totus veritas est, femina tota seductio: qui autem ex masculino et femina ortus est, partim mentitur, partim vera prædicat. Femina enim, proprium sanguinem vel rubrum ignem albo masculi cingens semine, alienis fulcimentis imbecillitatem ossium suorum firmat: ac temporario carnis flore delectata brevibus-

A καὶ κτῆσις ⁶⁴ (64) καὶ ζῆλος, ὡς ζηλοῦν αὐτοῦ μέλλοντος ἐν τοῖς ἑσόμενοις ἢ γυναῖκα ἢ κτήματα ἢ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργὴν (65). Εἰ δὲ ἄρα **91** μὴδὲν τούτων γένηται, καὶ οὕτως τὸ κτῆμα λέγεσθαι καλῶς ἐπιτέτευκται. Αὐτὸν γὰρ πρῶτον ἐκτῆσατο, ὅπερ αὐτῇ ⁶⁵ καὶ ἐχρησίμωσεν. Φονεὺς γὰρ ἦν καὶ ψεύστης καὶ μετὰ ἁμαρτιῶν ἡσυχάζειν μὴδὲ ἐπὶ τῷ ἄρχειν θέλων. Ἐτι μὴν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τούτου διαδοχῆς προεληλυθότες πρῶτοι μοιχοὶ ἐγένοντο· καὶ ψαλτήρια καὶ κιθάρας ἠρμόσαντο ⁶⁶, καὶ χαλκεῖς ὅπλων πολεμικῶν ἐγένοντο. Διὸ καὶ ἡ τῶν ἐγγόνων προφητεία, μοιχῶν καὶ ψαλτηρίων γέμουσα, λανθανόντως διὰ τῶν ἡδουπαθειῶν ὡς τοὺς πολέμους ἐγείρει.

B XXVI. Ὁ δὲ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων προφητεῖαν ἐμφυτον ψυχῆς Ἰβλάν ἔχων, ῥητῶς ὡς ἄρσιν ⁶⁵ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὰς ἐλπίδας μηνύων, τὸν αὐτοῦ υἱὸν προσηγόρευσεν Ἀβὲλ, ὃ ἄνευ πάσης ἀμφιβολίας Πένθος ἐρμηνεύεται. Πενθεῖν γὰρ τοῖς αὐτοῦ υἱοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν. Ἀψευστεῖ ⁶⁶ αὐτοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν παράκλησιν ὑπισχνούμενος ⁶⁷. Θεὸν ἓνα μόνον αἰτεῖν λέγει· θεοὺς οὐτε αὐτὸς ⁶⁸ λέγει, οὐτε ἄλλω λέγοντι πιστεύει. Καλὸν δ' ἔχει τηρεῖ καὶ ἐπὶ πλείονα αὐξάνει. Θυσίας, αἵματα, σπονδὰς μισεῖ· ἀγνοῦς, καθαρῶς, ὁσίους ἀγαπᾷ. Πῦρ βωμῶν σθένυσσιν, πολέμους καταργεῖ, εἰρήνην ⁶⁹ διδάσκει, σωφροσύνην ἐντέλλεται, τὰς ἁμαρτίας καθαίρει, γάμον νομιστεύει, ἐγκράτειαν συγχωρεῖ, εἰς ἀγνείαν πάντας ἄγει, ἐλεημονικοὺς ποιεῖ, δικαιοσύνην νομιστεύει, τοὺς **92** τελείους αὐτῶν σφραγίζει, καὶ τὸν τῆς ἀναπαύσεως λόγον ἐκφαίνει, ῥητὰ προφητεῖ, σαφῆ λέγει, πῦρ αἰώνιον κολάσεως πυκνῶς ὑπομιμνήσκει, βασιλείαν Θεοῦ συνεχῶς καταγγέλλει, πλοῦτον οὐράνιον μηνύει, δόξαν ἀναφαίρετον ὑπισχνεῖται ⁷⁰, τῆς ἁμαρτίας τὴν ἀφῆσιν ἔργῳ δείκνυσιν.

C XXVII. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Ὁ ἄρσιν ⁷¹ ὅλως ἀλήθεια, ἢ θήλεια ὅλη πλάνη, ὃ δὲ ἐξ ἄρσενος καὶ θηλείας γεγονὼς ἃ μὲν ψεύδεται, ἃ δὲ ἀληθεύει. Ἡ γὰρ θήλεια, ἰδίῳ αἵματι ὡς περ ἐρυθρῷ πυρὶ περιβάλλουσα τὸ τοῦ ἄρσενος λευκὸν σπέρμα, ἀλλοτρίοις ἐρείσμασιν ὁστέων τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς συνίστησιν, καὶ τῷ τῆς σαρκὸς προσκαίρω ἀνθεὶ τέρπουσα, καὶ βρα-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁴ Ita O, et ex conject. C, cuj. cod. κτῆσις. Cfr. Gen. iv, 1. ⁶⁵ Ita O, c. D, αὐτῆ C. ⁶⁶ καὶ κιθάρα C, qui postea scr. δι' ὁ. ⁶⁷ ἄρσιν O. ⁶⁸ ἀψευστεῖν O. Qua lectione recepta scribendum esse videtur: Πενθεῖν γὰρ τοῖς αὐτοῦ υἱοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν, ἀψευστεῖν αὐτοῖς, x. τ. λ. Eo spectat Cī conjectura ἀψευδῆ, quam S parum intellexit. ⁶⁹ Iu conj. C, idem in textu ut O: ὑπισχνούμενος. Deinceps λέγειν, θεοὺς C; λέγων, θεοὺς S c. D. ⁷⁰ αὐτοῦ O. ⁷¹ εἰρήνην in O additur ad oram. ⁷² Ita D probante, O ὑποσχέται C. Et ὑπόσχετα legi posse notat Cl. ⁷³ Non C, sed Cl ἄρσιν: unde S corrigendus. Tum ὅλος O.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Ἐρμηνεύεται κτῆσις. Ratio etymologiæ declaratur Gen. iv, 1, hincque apud multos Patres. Sed paululum detorquet S. Ambrosius lib. 1 *De Abele et Caino* cap. 1. *Cain dictus est acquisitio, quod omnia sibi acquireret*: post Philonem; cujus hæc sunt initio libri de sacrificiis Abelis et Caini; Κάιν ἐπικαλούμενος κτῆσις, παρὰ τὸ τὰ πάντα κερτῆσθαι δοκεῖν, ut mittam alia ejusdem libri. Quod deterius potiori insidiari solet p. 161. Notandum autem est, Evam hic et apud Chrysostomum ac Ircopium, imponere nomen Καίνο; cap. vero 42, D Adamum, ut et in Theodorito, Eucherio, atque Isidoro: juxta illud B. Augustini xv, *De civitate Dei*, c. 17: *Cain autem interpretatur possessio; unde dictum est quando natus est, sive a patre, sive a matre ejus: « Acquisivi hominem per Deum. »* Cot.

(65) Ἡ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργὴν. Facile erat corrigere Ἀβὲλ. Sed nos in istis Apocryphis ægre quidquam mutamus. Quis enim scit an non alludatur ad aliquam fabulam de uxore Abelis, aut alia muliere? In.

χεῖρας ἡδοναῖς τοῦ λογισμοῦ τὴν ἰσχύον ὑποσυλῶσα, ἔως πλείονας εἰς μοιχείαν ἄγει, καὶ οὕτως τοῦ μέλλοντος καλοῦ στερίσκει νυμφίου. Νύμφη γάρ ἐστι ὁ πᾶς ἄνθρωπος, ὁπόταν τοῦ ἀληθοῦς προφήτου λευκῷ λόγῳ ἀληθείας σπειρόμενος φωτίζεται τὸν νοῦν.

XXVIII. Διὸ ἐνδὸς μόνου τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου ἀκούειν δεῖ, εἰδὸτα ὅτι ὁ παρ' ἑτέρου σπαρεῖς λόγος, μοιχείας ἔγκλημα λαθὼν, ὡς ὑπὸ νυμφίου τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκβάλλεται. Τοῖς δὲ τὸ μυστήριον εἰδόντων ὑπὸ ψυχικῆς μοιχείας καὶ θάνατος γίνονται. Ὅπόταν ἡ ψυχὴ ὑφ' ἑτέρων σπαρῆ, τότε ὡς πνεύματα ἢ μοιχευσαμένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐγκαταλείπεται, **93** καὶ οὕτως τὸ ἐμψυχον σῶμα, τοῦ ζωοποιῦ πνεύματος χωρισθέντος, εἰς γῆν ἀναλύεται, καὶ τοῦ ἁμαρτήματος ἢ κατ' ἀξίαν κώλασις ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ ἀποδίδεται τῇ ψυχῇ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάλυσιν· ὥσπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἢ ἐπὶ μοιχείᾳ φωραθεῖσα πρῶτων τῶν οἰκῶν ἐκβάλλεται, εἶθ' ὕστερον ἐπὶ καταδίῃ κρίνεται.

XXIX. Τοῦ Πέτρου τοῦτον μέλλοντος ἡμῖν τελείως ἐκφαίνειν τὸν μυστικὸν λόγον, Ζακχαῖος ἔκε λέγων· Ἦδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκθάντα διαλεγεῖσθαι σε. Πολλὸς γάρ ἐπὶ τῆς αὐτῆς συναθροισθεὶς ἀναμένει σε ὄχλος, οὗ ἐν μέσῳ εἰς πολέμαρχος ὑπ' αὐτοῦ δορυφορούμενος ἕστηκε Σίμων. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρεῖν μοι κελεύσας ὡς μήπω εἰληφότι τὸ πρὸς σωτηρίαν βάπτισμα, τοῖς ἡδη τελείως ἔφη· Ἐγερθέντες εὐζώμεθα, ἵνα ὁ Θεὸς τοῖς ἀνεκλείπτους αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ μοι ὀρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτ' εἰπὼν εὐζάμενος, ἐξῆγε εἰς τὸν ὑπαιθρον τῆς αὐτῆς τόπον μέγαν ὄντα, ἐνθα συνελθούσας ἦσαν πολλοὶ τοῦ ἐποπτεῦσαι χάριν, τῆς διακρίσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σπεύδειν τοῦ ἀκούειν σπουδαιότερους πεποικησίας.

XXX. Στάς οὖν, καὶ ἰδὼν μετὰ πάσης ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σίμωνα δὲ τὸν Μάγον εἰς μέσον ἑστῶτα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐτοίμοις ἔχουσι δεξιὰς διδόναι. **94** τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτοῦ μεγάλῃ τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεάν ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς, τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος ἀψευδῆς ὑπάρχων προφήτης, ταύτην ἡμῖν ἐνετεῖλατο προφάσει προσηγορίας πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι, ἵνα, ἐὰν ἢ τις ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἢ εἰρήνην, εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ θέλοι, τότε ἡμεῖς ἀποτιναζάμενοι εἰς μαρτυρίαν τῶν ποδῶν ἡμῶν τὸν ἐκ τῶν ὀδῶν κωνιορτόν, ὃν διὰ τοὺς καμάτους βαστάξαντες ἠνέγκαμεν πρὸς ὑμᾶς ὅπως σωθῆτε, εἰς ἑτέρων ἀπώμεν οἰκίας καὶ πόλεις.

• Matth. x, 12; Marc. vi, 11; Luc. x, 5.

VARIÆ LECTIONES.

• C hæc vertit, quasi legi voluerit πᾶς ὁ. S. Tum ὁπότε' ἄν Vulg. ἄληθου O. Δι' ὁ C. • Ita O c. D, λαβεῖν C. • In O esse videtur μοιχείας. • ὁπότε' ἄν C. • τὰ εἰς O. Legerim τότε εἰς. • Ci τοῦτον ante λόγον omisi c. O. • ὑποχωρησά C. Dein ὡς μήπω μοι pro ὡς μήπω O. • ταῦτ' C. • D vocem διακρίσις verti vult per excellentiam vel eminentiam, cf. I Cor. iv, 7. • πολλῆς C. • ἐτοίμοις edit. Cl et S contra auctoritatem codd. • κάμπους βαστάξαντες ().

A que voluptatibus vim mentis deprædata plures in adulterium ducit, sicque privat præclaro sponso, quem habituri erant. Nam quilibet homo sponsa est, quando veri prophætæ candido veritatis sermone conspersus mente illuminatur.

XXVIII. Quapropter unum solum veritatis prophetam auscultare oportet, sciendumque est quod ab alio seminatus sermo, adulteri sumpto crimine, tanquam a sponso e regno ejus ejicitur. Iis autem qui mysterium cognoverunt, per animæ adulterium et mors contingit. Scilicet cum anima ab aliis semen acceperit, tunc velut fornicata aut adulterium operata deseritur a spiritu : atque ita corpus animatum, ablato vivificatore spiritu, in terram dissolvitur, et peccati condigna supplicia tempore judicii retribuuntur animæ post separationem a corpore. Quemadmodum inter homines, quæ in adulterio deprehensa est, primum ædibus eicitur, ac deinde condemnatione mulcatur.

XXIX. Cumque Petrus hunc ipsum mysticum sermonem perfecte nobis declaraturus esset, Zachæus venit dixitque : Jam nunc, Petre, tempus est ut exeat ad disserendum. Multa enim turba in atrio congregata operitur te, in cujus medio tanquam belli dux ab eadem protectus ac stipatus constitit Simon. Quo audito, Petrus orationis gratiâ scedere me jussit, ut qui nondum accepissem salutis baptismâ, et ad jam baptismo perfectos dixit : Surgentes oremus, ut Deus pro suis perpetuis miserationibus opituletur mihi, qui prodeo ob salutem hominum quos creavit. Utque hæc locutus est, oratione facta, exiit in atrii locum subdialecm et magnum, quo multi convenerant spectandi causa; nam ejus disputatio fecerat, ut diligentiores festinarent ad audiendum.

XXX. Stans ergo, cernensque universum populum universo cum silentio oculos in ipsum conjicere, ac Simonem Magum in medio stare, hunc in modum loqui cœpit : Pax sit omnibus vobis, qui parati estis dexteram dare veritati Dei, quam, magnum nempe ac incomparabile ejus munus in hoc mundo, ut salutationis causa vobis ante sermones doctrinæ acclamemus, præcepit nobis qui misit nos verus excellentis boni propheta; quo si aliquis inter vos sit filius pacis, per doctrinam nostram pax eum complectatur; si quis autem vestrum eam accipere nolit, tunc nos, exusso in testimonium pulvere pedum nostrorum, quem collectum ex itinerum laboribus salutis vestræ ergo attulimus, ad aliorum domos ac civitates abeamus •.

XXXI. Ac vere dicimus vobis : tolerabilius erit A in die iudicii, manere in terra Sodomorum et Gomorrhæ, quam in loco incredulitatis; primo quidem, quia quod rationi convenit, ex vobis non intellexistis; secundo, quoniam cum de nobis audissetis, non venistis ad nos; tertio, quia etiam cum venissemus, nobis non credidistis. Quare gratificantes vobis ultro, oramus, ut pax nostra veniat super vos. Si ergo eam habere vultis, oportet vos alacri animo suscipere, ut injuriam non faciatis et vobis factam feratis fortiter : quod hominis natura non sustinebit, nisi prius eminentis boni acceperit notitiam, id autem est, cognoscere justam ejus qui cuncta exsuperat naturam, quod punit, ut injuria affectos ulciscatur, et pius beneficiis in sempiternum afficit.

XXXII. Vos igitur, ut gratos Dei servos decet, ex vobis quod rationi consentaneum est intelligentes, vitam ei placenter amplectimini, ut sic, amantes eum et ab eo amati, quod bonum est possideatis perpetuo. Illud enim ipse solus maxime potest præstare, qui non existentia ad existentiam adduxit, cælum creavit, terram compegit, mare conclusit, quæ in inferis sunt recondidit, cunctaque replevit aere.

XXXIII. Hic solus unam ac primam simplicemque substantiam quadrupliciter et contrarie convertit : ac deinde commiscens mille inde produxit mista, quo contrarias in naturas mutatæ ac permistæ res vitæ voluptatem per oppositionem procurarent. Ipse etiam solus populos angelorum et spirituum nutu voluntatis condidit, iisque implevit cælus : sicut et quod videmus firmamentum condecoravit stellis, quibus semitas definivit cursumque ordinavit : terram, propter frugum incrementum, compegit : mare autem conclusit, habitationem in siccis locis secernendo : quæ apud inferos sunt recondidit, animarum locum nuncupans; cuncta vero replevit aere, ut omnia animalia respirationem vitæ necessariam haberent liberam.

XXXIV. O magnam Dei ac prudentem manum, in omnibus omnia facientem! Infinita quippe volatiliū multitudo per eum exstitit, adeoque varia, respectu alterius omnino diversa, dico autem colores, rostra, ungues, aspectum, sensus, voces, cæteraque omnia. Quot autem etiam sunt varix plantarum species, coloribus, qualitatibus, odoribus innumeris distinctæ! Quot vero terræ et aquæ animalia, quorum impossibile est recensere figuras, formas, situs, colores, vivendi rationes, sensus

XXXI. Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν ἀνεκτότερον ἔσται γῆ⁶⁶ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατελεῖν· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ εὐλογον ἀφ' ἐαυτῶν (66) οὐκ ἐνοήσατε· δεύτερον, ὅτι, ἀκούσαντες τὰ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἤλθετε πρὸς ἡμᾶς· τρίτον, ὅτι καὶ ἔλθουσιν ἡμῖν ἠπειθήσατε. Διδ⁶⁷ φειδόμενοι ὑμῶν προῖκα εὐχόμεθα⁶⁸ τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἔλθειν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν θέλετε, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τὸ μὴ ἀδικεῖν ἀναδέξασθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι γενναίως φέρειν, ὅπερ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἀν' ὑποσταίη⁶⁹, ἐὰν μὴ πρότερον τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος τὴν γνῶσιν λάβῃ, ὅπερ ἐστὶν τὸ εἰδέναι τοῦ πάντα ὑπερέχοντος τὴν δικαίαν φύσιν, ὅτι ἀδικουμένους ἐκδικῶν⁷⁰ τιμωρεῖ, καὶ τοὺς εὐσεβοῦντας εἰς ἀεὶ εὐεργετεῖ.

B

95 XXXII. Ὑμεῖς οὖν ὡς Θεοῦ δοῦλοι εὐγκώμονες, ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εὐλογον νοοῦντες, τὴν αὐτῷ ἀρέσκουσιν ἀναδέξασθε πολιτείαν, ἵνα οὕτως αὐτὸν φιλοῦντες καὶ φιλοῦμενοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀεὶ τὸ συμφέρον ἔχοιτε⁷¹. Αὐτῷ γὰρ μόνῳ τὸ παρασχεῖν δυνατώτατόν ἐστιν, τῷ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι συστησαμένῳ, οὐρανὸν δημιουργήσαντι, γῆν πλώσαντι, θάλασσαν περιορίσαντι, τὰ ἐν ἄδῃ ταμιεύσαντι καὶ τὰ πάντα ἀέρος⁷² πληρώσαντι.

XXXIII. Οὗτος μόνος τὴν μίαν καὶ πρώτην⁷³ μονοειδῆ οὐσίαν τετραχῶς καὶ ἐναντίως ἔτρεψεν· εἴτα μίξας κράσεις ἐξ αὐτῶν ἐποίησεν, ἵνα εἰς ἐναντίας⁷⁴ φύσεις τετραμμένοι καὶ μεμιγμένοι τοῦ ζῆν ἦδονην ἐκ τῆς ἀντισυζυγίας ἐργάζωνται. Ὅμῳς⁷⁵ αὐτὸς μόνος δὴμος ἀγγέλων καὶ πνευμάτων βουλῆς νεύματι δημιουργήσας, ἐπλησε τοὺς οὐρανοὺς ὡς καὶ τὸ φαινόμενον στερέωμα ἀστροῖς ἐκόσμησεν, οἷς καὶ τρίβους ὥρισεν καὶ δρόμον ἔταξεν· γῆν ἐπίλωσεν εἰς καρπῶν αὐξήσιν· θάλασσαν δὲ περιώρισεν, ἐν ἀνύδροις οἰκησιν ἀφορίσας· τὰ ἐν ἄδῃ ταμιεύει, ψυχῶν χώρον ὀνομάσας· τὰ δὲ πάντα ἐπλησεν ἀέρος, ἵνα πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸ ζῆν ἀεὶ ἀναπνέειν ἔχοι⁷⁶.

C

XXXIV. Ὡ τῆς μεγάλης Θεοῦ φρονίμου χειρὸς, τῆς ἐν πᾶσι πάντα 96 ποιούσης! μυρίος γὰρ ὄχλος πτηνῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγένηται, καὶ οὗτος ποικίλος, πρὸς τὸν ἕτερον κατὰ⁷⁷ πάντα ἐξηλλαγμένος, λέγω δὲ τὰ τε χρώματα, βάρη, δυνάμεις, βλέμματα, γνώμας, φθέγματα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. Πόσαι δὲ καὶ φυτῶν διάφοροι ἰδέαι, χρώμασι καὶ ποιότησι καὶ ὀσμῆσι ἀπειροὺς⁷⁸ διωρισμένοι! Πόσα δὲ τῆς χέρσου ζῶα καὶ τῶν ἐν ὕδασι⁷⁹, ἂν ἀδύνατον εἰπεῖν σχήματα, μορφὰς, θέσεις, χρώματα⁸⁰, βίους, γνώμας,

D

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ τῆ O. ⁶⁷ δι' δ C. ⁶⁸ Ita O et S c. *Epit.* c. 35, εὐχόμεθα C. ⁶⁹ ὑποσταίη O c. S, ὑποστειῆ C. ⁷⁰ ἐκδικῶν O c. D, ἐδικεῖν C. ⁷¹ Leg. ἔχητε S. ⁷² ἀέρι C. ⁷³ Fortasse scribendum πρῶτως S. ⁷⁴ ἐναντίους O. ⁷⁵ Ita S. ὁμως C, O. ⁷⁶ ἔχη (sic) O. ⁷⁷ Cl κατὰ sine causa ac tacite mutavit in μετά, quod reperiit S. ⁷⁸ ἀπειρω O. ⁷⁹ Scribe τὰ ἐν ὕδασι. D. ⁸⁰ χρώμα C.

VARIORUM NOTÆ.

(66) Πρῶτον μὲν ὅτι τὸ εὐλογον ἀφ' ἐαυτῶν, etc. Respicit ad decantatissimos Hesiodi versus. *Opurum et dierum* v. 291 et seq. Cot.

φύσεις, ὄχλον· ἔτι τε ἡρέων πλήθη καὶ ὕψη, λίθων ἄ ac instinctus, naturas, multitudinem . ut nec montium frequentiam et altitudines, lapidum diversitates, antra terribilia, fontes, fluvios, paludes, maria, portus, insulas, silvas, universonque orbem habitabilem, una cum locis inhabitabilibus.

XXXV. Πόσα δὲ καὶ ἄλλα ἄγνωστα τυγχάνει, στοχασμὸν ἀνθρώπων ἐκπεφευγότα! Τῶν δὲ ἐν καταλήψει ὄντων τίς ἀνθρώπων ἕνα ὄρον οἶδεν! Λέγω δὲ, πῶς οὐρανὸς εἰλεῖται, πῶς ἄστρα φέρεται, καὶ τίνας ἔχουσι τὰς μορφάς καὶ τοῦ ζῆν τὴν σύστασιν, τίνας τε οἱ τοῦτων ἀερώδεις τρίβοι. Πόθεν τε καὶ τὰ ἀνέμων πνεύματα περιωθεῖται, καὶ διαφόρους ἔχει τὰς ἐνεργείας. Πῶς ⁸¹ ἀνελλιπῶς βρῦουσιν αἱ πηγαί, καὶ ἀέννοι ⁸² ποταμοὶ γινόμενοι εἰς θάλασσαν καταπτώσιν, καὶ οὕτε ὅθεν ἔρχονται κενοῦνται ⁸³, οὕτε ὅπου ἀπέρχονται πληροῦσιν. Μέχρι ποῦ τοῦ ἀπεράντου ταρτάρου τὸ ἄπειρον βάθος· ἐπὶ τίνι ἄρα ἐπαιωρεῖται ὁ πάντα περιέχων οὐρανός· πῶς **97** νέφη ἐξ ἀέρος βρῦει, καὶ εἰς ἀέρα συμπίνεται· τίς φύσις βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, χιόνων, χαλάζης, ὀμίχλης, κρυστάλλων, καταιγίδων, ἠμβρῶν, νεφῶν αἰωρουμένων· καὶ πῶς φυτὰ, ζῶα πλάσσει· καὶ ταῦτα διαφοραῖς ἀναριθμητοῖς πάσῃ ἀκριβεῖς συνεχῶς ἀποτελούμενα ⁸⁴

XXXVI. Ὅμως ἐάν τις τὸ πᾶν ἀκριβῶς λογισμῶ συνιδῆ ⁸⁵, εὐρήσει δι' ἀνθρωπον τὸν Θεὸν πεποιηκότα. Οἱ γὰρ ἠμβροὶ καρπῶν ἕνεκα γίνονται, ἵνα ἀνθρωπος μεταλάβῃ ⁸⁶, καὶ ζῶα τραφῆ, ὅπως ἀνθρώπων χρησιμεύῃ· καὶ ἥλιος φαίνει καὶ ⁸⁷ τὸν ἀέρα εἰς τέσσαρας τροπὰς τρέπει, ἵνα ἕκαστος καιρὸς τὰ ἴδια ἀνθρώπων παρασχῆ· καὶ πηγαὶ βρῦουσιν ⁸⁸, ἵνα πόμα ἀνθρώποις δοθῆ. Ἄλλ' ἔτι μὴν κατὰ τὸ δυνατόν τίς ἐπὶ τῆς κτίσεως κυριεύει; Οὐχὶ ἀνθρωπος, ὃς σοφίαν εἰληφεν, γῆν γεωργεῖν, θάλασσαν πλεῖν, νηκτὰ, πτηνὰ, θηρία ἀγρεύειν, ἄστρων δρόμον λογιστεύειν, γῆν μεταλλεύειν, θάλασσαν σῆθειν, πόλεις ἐγείρειν, βασιλεῖς ⁸⁹ ὀρίζειν, νόμους τάσσειν, δικάζειν, Θεὸν ἀόρατον νοεῖν, ἀγγέλων ὀνόματα γνωρίζειν, δαίμονας ἀπελαύνειν, νόσους φαρμακίαις περᾶσθαι παύειν, κατὰ δ' ἰοδῶλων ἑρπετῶν ἐπαιοιδὰς εὐρίσκειν, ἀντιπαθείας ἐπινοεῖν;

XXXVII. Εἰ δὲ εὐγνωμονεῖς ⁹¹, ἀνθρωπε, νενοηκῶς τὸν ἐν πᾶσιν εὐεργετήσαντά σε Θεὸν, καὶ ἀθάνατος ἀν ἧς, τῶν διὰ σὲ κτισθέντων δι' εὐγνωμοσύνην **98** τὸ διαμένειν ἐχόντων. Καὶ νῦν δὲ γενέσθαι δύνασαι ἄφθορος, ἐάν ἐπιγνῶς ὃν ἔλαθες, ἐάν ἀγαπήσῃς ὃν κατέλιπες ⁹², ἐάν αὐτῷ μόνῃ προσεύχῃ, τῷ ⁹³ σῶμά σου καὶ ψυχῇ κολάσαι καὶ σώσαι δύναμένῳ ⁹⁴. Διὸ πρὸ πάντων ἔννοοῦ, ὅτι οὐδεὶς αὐτῷ συνάρχει, οὐδεὶς τῆς αὐτοῦ κοινωνεῖ ὀνομασίας, τοῦτο δ' ὅθι λέγεται Θεός. Μόνος γὰρ αὐτὸς καὶ λέγεται καὶ ἔστιν.

XXXV. Quanta vero et alia ignorantur, humanique animi aciem fugiunt! Eorum autem quæ cognoscuntur, quis hominum vel unam novit definitionem! Quo modo, inquam, cælum volvitur; quo modo astra decurrunt, et quas habent formas undèque vivunt, ac quænam eorum aeris semitæ. Item unde ventorum flatus obtruduntur, variasque habent vires. Quo modo indesinenter fontes scatent et fluvii perpetui ad mare descendunt; et nec unde veniunt vacuitas sit, nec quo abeunt plenitudo. Quousque pervenit immensi tartari infinitum profundum. Super quo suspenditur cælum, quod omnia continet. Qua ratione nubes ex aere diffluunt, et in aerem imbibuntur. Quæ natura tonitruum et fulgurum, nivium, grandinis, nebulae, glaciei et crystallorum, procellarum, imbrum nubiumque suspensarum. Et quo pacto plantæ formentur et animalia, atque hæc innumeris diversitatibus omnique diligentia continue confecta.

XXXVI. Itaque qui universum accurate consideraverit, inveniet, hominis causa id factum fuisse a Deo. Nam imbres propter fruges fiunt, ut homo sumat et bestiae nutriantur, quo homini inserviant; sol apparet ac lucet, et aerem in quatuor anni tempestates vertit, ut unaquæque tempestas quæ habet homini largiatur; fontes scaturiunt, ut potus præbeatur hominibus. Ad hæc, quisnam, quantum fieri potest, dominatur in creaturam? Nonne homo? qui industrium accepit colendi terram, navigandi mare, capiendi pisces, aves, feras; expendendi astrorum cursum, scrutandi terram, findendi mare, condendi urbes, designandi reges, ferendi leges, judicandi, Deum invisibilem cognoscendi, sciendi nomina angelorum, expellendi dæmones, tentandi remediis morbos sedare, inveniendi incantationes adversum venenatos serpentes, animadvertendi rerum mutuo se abigentium repugnantium.

XXXVII. Quod si gratum te præstas, homo, et intelligis tibi in omnibus beneficium Deum, etiam immortalis evades, resque tua causa conditæ ob gratitudinem perseverare habebunt. Et vero nunc incorruptus fieri potes, si quem ignorasti agnoscas, si quem reliquisti diligas, si ei uni supplices, qui corpus tuum et animam supplicio efficere et servare potest. Quare ante omnia cogita, neminem cum illo imperare, neminem cum eo communem habere appellationem, id nempe quod vocatur Deus. Solus

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ μύχους C. πηνάς p. πηγάς O. ⁸² πόθεν C. ⁸³ ἀέννοι C. ⁸⁴ κενοῦται C. ⁸⁵ Ita marg. Ci, cuij. textus ἀποτελούμενη, ut O. ⁸⁶ συνιδη O. c. S, συνείδη C. ⁸⁷ μεταλάβῃ om. O. ⁸⁸ ἵνα τ. ἀέρα εἰς τ. τ. ὀρέπη, καὶ ἵνα, x. τ. λ. C. ⁸⁹ βρῦουσιν S, O, βρῦουσιν C. ⁹⁰ Lege βασιλείας Cl. ⁹¹ εὐγνωμόνευς O. ⁹² κατέλιπες C. ⁹³ τό C. ⁹⁴ δυναμένῳ καὶ σώται O. Dein ἐνωτῶ p. ἔννοοῦ Cl, von C, ut falso annotavit S.

enim ipse et dicitur et est: alium vero neque arbitrari neque dicere licet: et eum, qui id ausus fuerit, perpetua manet animæ pœna.

XXXVIII. Quæ cum Petrus dixisset, Simon extraturham voce magna inquit: Quid astantem tibi imperitam multitudinem vis mentiendo decipere, dum persuades ei, deos nec arbitrari licitum esse, nec dicere, cum publici Judæorum libri multos esse deos asseverent? Et vero nunc coram omnibus ex iis libris tecum disputare volo de eo, quod deos existere sit existimandum: et prius de eo Deo quem protulisti, ostendens eum non esse supremum ac omnipotentem, quia improvidus futurorum est, imperfectus, indigens, non bonus, multis malis gravibusque subjectus affectibus. Unde hac re demonstrata ex Scripturis, quemadmodum ego assero, restat, ut sit alius in Scriptura non commemoratus, præsciens futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis affectibus liber. Ille autem, quem loqueris, mundi opifex contrariis oppositus est.

XXXIX. Statim ergo qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creatur et cognitionem boni vel mali non habuisse traditur, et transgressor invenitur, et ejicitur e paradiso morteque muletatur. Simili quoque modo, qui finxit illum; quandoquidem undique non videt, in Sodomorum exitio ait: *Venite et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant; sin minus ut sciam* ^a; en, ignarum se ostendit. Et cum dicit de Adamo: *Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua attingat lignum vite, et comedat, et vivet in æternum* ^b; dicendo, *ne forte, ignorat; addendo autem, ne forte comedens vivat in æternum*, invidet quoque. Cum scriptum est: *Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem, et pœnitentia ducitur et ignorat: nam illud, secum reputavit, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem finem diligenter explorare*

^a Gen. xviii, 21. ^b Gen. iii, 22.

A "Ἄλλον δὲ οὐτε νομίσαι, οὐτε εἰπεῖν ἕξεστί·ν· εἰ δὲ τις τολμήσειεν, αἰδίως τὴν ψυχὴν καλασθῆναι ἔχει.

XXXVIII. Τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, ὁ Σίμων (67) ἔξω τοῦ ὄχλου βοῆ μεγάλη ἐφη· Τί ψευδόμενος ἀπατῶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην ὄχλον, πείθων αὐτὸν θεοὺς μῆτε νομίζειν, μῆτε λέγειν ἔξδν εἶναι, τῶν παρὰ Ἰουδαίους δημοσίων βίβλων πολλοὺς θεοὺς εἶναι λεγουσῶν; Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βίβλων περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν συζητῆσαι ⁹⁵ θέλω· πρότερον περὶ οὗ ἐφης θεοῦ, δείξας μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ⁹⁶ ἀνωτάτω καὶ πάντα δυνάμενον ⁹⁷, καθὼ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελής, ἐνδεής, οὐκ ἀγαθός, καὶ πολλοὶς μυρίοις ⁹⁸ χαλεποῖς ὑποκείμενος πάθεισιν. Ὅθεν τοῦτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως ⁹⁹ περιλείπεται εἶναι, προγνωστικός, τέλειος, ἀνενδεής, ἀγαθός, πάντων χαλεπῶν ⁹⁹ ἀπηλλαγμένος παθῶν. Ὅν δὲ σὺ φῆς δημιουργόν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ¹⁰⁰ τυγχάνει.

XXXIX. Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγῶνως Ἀδάμ καὶ τυφλὸς κτίζεται (68) καὶ γνώσιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ οὐκ ἔχων παραδέδοται, καὶ παράθης εὐρίσκειται καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὅμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ πανταχόθεν βλέπει, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ (69) λέγει· Δεῦτε καὶ καταβάντες Ἰδωμεν, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἔρχομένην πρὸς με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινώκαμεν αὐτὸν εἰδέναι. Τῷ ⁹⁵ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ· Ἐκβάλωμεν αὐτὸν, μὴ πως ἐκτείνῃς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀψηῆσαι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγη καὶ ζῆσται ⁹⁶ εἰς τὸν αἰῶνα· τῷ εἰπεῖν μὴ πως, ἀγνοεῖ τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, μὴ πως φαγῶν ζῆσται ⁹⁷ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ φθονεῖ (70). Καὶ τῷ γεγράφθαι· Ὅτι ἐνεθυμήθη ὁ θεός, ὅτι ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μετανοεῖ καὶ ἀγνοεῖ· τὸ γὰρ ἐνεθυμήθη σκέψας ἐστίν, ἢ ⁹⁸ τις δὲ ἀγνοίαν ὧν βού-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁵ νομίζειν καὶ συζητῆσαι C. ⁹⁶ τὴν C. ⁹⁷ Scripsi δυνάμενον, ut τὸν art. habeat, quo referatur; δυναμένην C, O. Post δυναμένην in *Epit.* c. 36 additur πρόνοιαν. S δύναντιν excidisse putat. Tum καθ' ὅ C. ⁹⁸ Delevi Ci καὶ ἀντὶ μυρίοις C, O. ⁹⁹ Fortasse leg. ἀγράφως S. ¹⁰⁰ ὑποκείμενον O. Haud male. ¹ αὐτόν C, αὐτόν S. ² τῷ *Epit.* c. 33, τό C, O. Tum αὐτόν O. ³ ζῆσται S. Tum τὸ εἰπεῖν — τὸ δὲ C. ⁴ ζῆσται S. Tum τὸ γεγράφθαι C. ⁵ ἢ D, ἢ C, O et *Epit.* Illud exprimit versio Ci.

VARIORUM NOTÆ.

(67) Ὁ Σίμων. In Cedreno p. 170, 171. Sed et notabiliter Moses Bar-Cepha *Commentariorum de Paradiso* parte iii, cap. 1: *Objicit Simon Magus, inquit: Deus ille qui Adamum condidit, impotens erat atque imbecillus: neque enim efficere potuit, ut maneret Adamus, qualem esse volebat, etc., per totum caput, quod concludit his verbis: Porro de Simone Mago illud scire pretium est, esse qui dicant, ipsum in speciem quidem assensisse Mosis legi, sed plures interim deos possuisse, quorum unus sit imbecillus atque impotens, is qui Adamum finxit fecitque; alter vero hoc superior, major, potentior. Alios autem putare Simonis Magi sententiam fuisse, mundum a quada causa ortum esse; atque ideo illum hujusmodi*

D *absurda turpique dictu collegisse, quibus apud eos qui in vera fide durarent, mundi auctorem Deum suggillaret: propterea corporum quoque resurrectionem perfide illum negasse.* Tom. I *Bibliothecæ Patrum.* Cot.

(68) *Τυφλὸς κτίζεται.* Meminit Philastrius hæreticorum quorundam, qui Adamum et Evam dicebant cæcos fuisse antequam gustassent de arbore; posteaque aperuisse oculos, et vidisse nuditatem suam. Ib.

(69) *Ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ.* Vide locum Glycæ in Nota 73 infra. Ib.

(70) *Καὶ φθονεῖ.* Moses Bar-Cepha capite superioris citato. Ib.

λεται τὸ τέλος ἀκριβῶσαι θέλει, ἢ ἐπὶ τῷ μὴ κατὰ Ἀ
 γνῶμην ἀποδάντι μεταμελομένου⁹. Καὶ τὸ γεγρά-
 φθαι· *Καὶ ὡσφράνθη Κύριος ὀσμὴν 100* εὐω-
 δίας, ἐνδεοῦς ἐστίν, καὶ τὸ ἐπὶ κνίσση¹⁰ σαρκῶν
 ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. Τῷ δὲ πειράζειν, ὡς γέγρα-
 πται· *Καὶ ἐπείρασεν Κύριος τὸν Ἀβραάμ, κακοῦ*
καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

XL. Ὁμῶς⁹ ὁ Σίμων πολλὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν
 ἐδόκει δεικνύειν τὸν Θεὸν παντὶ πάθει ὑποκείμενον.
 Καὶ ὁ Πέτρος πρὸς⁹ ταῦτα ἔφη· Εἰ μὴδὲν ἀγαπᾷ⁹
 ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς ἐφ' οἷς ἀμαρτάνει ἑαυ-
 τὸν ἐλέγχειν, ἀπόκριναί μοι. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Οὐκ
 ἀγαπᾷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πῶς¹⁰ οὖν κακὸς καὶ
 μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ Θεός, εἴπερ αὐτοῦ λήμμα-
 τι¹¹ τὰ κατ' αὐτοῦ κακὰ δημοσίᾳ γραφέντα προσε-
 τέθη; Καὶ ὁ Σίμων· Ἐνδέχεται μὴ¹² κατὰ προαιρε-
 σιν αὐτοῦ ὑφ' ἑτέρας δυνάμεως τὸν κατ' αὐτοῦ
 γραφῆναι ἔλεγχον. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον οὖν
 τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς
 ἑαυτὸν ἤλεγξεν, ὡς φθάσας συνωμολόγησας, μοχθη-
 ρὸς οὐκ ἐστίν, εἰ δὲ ὑφ' ἑτέρας δυνάμεως, ζητητέον
 καὶ παντὶ σθένει ἐξεταστέον, μὴ τις αὐτὸν μόνον
 ἀγαθὸν ὄντα ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέβαλεν¹³.

XLI. Καὶ ὁ Σίμων· Πρόδηλος εἶ φεύγων, ἀπὸ
 τῶν Γραφῶν τὸν κατὰ Θεοῦ σου ἀκοῦσαι ἔλεγχον.
 Καὶ ὁ Πέτρος· Αὐτός μοι φάνη τοῦτο ποιῶν. Ὁ
 γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων ἐξετάσει ἀληθῆ γε-
 νέσθαι οὐ βούλεται. Ὅθεν **101** ἐγὼ τῇ τάξει χρώμε-
 νος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆ-
 ναι, πρόδηλός εἰμι τὴν εὐθείαν ὁδεύειν θέλων. Καὶ
 ὁ Σίμων· Ὁμολόγησον πρῶτον, εἴγα τὰ κατὰ τοῦ
 δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστί, καὶ οὐκ ἐστι
 τῶν ὄλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς Γραφὰς πάση ὑποκεί-
 μενος μοχθηρία, καὶ ὑστερον ζητήσομεν τὸν συγ-
 γράψαντα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ δόξω, ἀντιλέγειν
 σου τῇ ἀταξίᾳ μὴ θέλων¹⁴, ζητεῖν, ἀποκρίνομαι.
 Ἐγὼ φημι ὅτι εἰ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ γεγραμμένα
 ἀληθῆ εἴη, οὐπω τὸν Θεὸν δεικνύσει μοχθηρόν. Καὶ
 ὁ Σίμων ἔφη· Πῶς τοῦτο συστήσαι δύνασαι;

XLII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι ταῖς αὐτὸν κακῶς λε-
 γούσαις φωναῖς¹⁵ τὰ ἐναντία γέγραπται, οὐ¹⁶ εἴνεκεν
 οὐδ' ὀπότερον βεβαιωθῆναι δύναται. Καὶ ὁ Σίμων·
 Πῶς οὖν, τῶν Γραφῶν τῶν μὲν αὐτὸν κακὸν λεγου-
 σῶν¹⁷, τῶν δὲ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές ἐστίν ἐπιγινῶναι;
 Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅσαι τῶν Γραφῶν φωναὶ συμφωνοῦσι
 τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη κτίσει, ἀληθεῖς εἰσὶν ὅσαι δὲ
 ἐναντίαι, ψευδεῖς τυγχάνουσιν. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη·
 Πῶς δύνασαι ἐναντιομενάς ἑαυταῖς δεῖξαι τὰς Γρα-
 φὰς; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τὸν Ἀδάμ τυφλὸν λέγεις
 γεγενῆσθαι, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλό-

vult, aut convenit eam ob rem poenitenti, quæ non
 secundum sententiam contigit. Quod etiam scriptum
 est, et odoratus est Dominus odorem suavitatis^a,
 indigentis est, et nidore carniū delectari, non
 est boni. Tentare autem, sicut scriptum est: Et
 tentavit Dominus Abrahamum^b, mali est, ac ejus
 qui ignoret exitum patientiæ.

XL. Sicque Simon multis ex Scriptura locis as-
 sumptis videbatur probare, Deum omni perpeſſioni
 esse obnoxium. Et Petrus ad hæc dixit: An qui
 malus ac plane improbus est, nullatenus velit se
 ipse arguere in iis quæ peccat, responde mihi?
 Respondit Simon: Minime velit. Excepit Petrus:
 quo modo igitur malus ac improbus esse potest
 Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illum
 conscripta publice apposita sint. Ac Simon: Fieri
 potest ut illius reprehensio contra ipsius senten-
 tiam ab alia virtute sit scripta. Dixit Petrus: Pri-
 mum ergo hoc quæramus. Si suo quidem consilio
 se reprehendit, ut tu prius ultro confessus es,
 improbus non est; sin vero alia virtute, inquiren-
 dum est ac omnibus viribus examinandum, num
 quis eum, qui solus bonus existat, omnibus malis
 subjecerit.

XLI. Et Simon: Manifestum est te reprehensio-
 nem Dei tui ex Scripturis nolle audire. Ac Petrus:
 Tu ipse id facere mihi videris. Qui enim ordinem
 quæſtionis fugit, examen verum fieri non vult.
 Unde ego, qui ordine utor, et volo primum consi-
 derari scriptorem, manifeste cupio recta via ince-
 dere. Tum Simon: Primo fatere, an vera sint quæ
 scripta sunt in mundi opificem nec sit omnium su-
 premus, cum juxta Scripturas omni nequitia sub-
 jaceat, et postea scriptorem quæramus. Petrus
 autem: Ne videar inquirere, nolens confusioni
 tuæ contradicere, respondeo. Ego aio quod, etiamsi
 quæ adversus Deum scripta sunt, essent vera, non
 tamen etiam sic Deum ostenderent esse im-
 probum. Et Simon dixit: Quo modo potes hoc
 astruere?

XLII. At Petrus: Quoniam contraria scripta
 sunt iis vocibus quæ Deo obloquuntur: quapropter
 neutrum potest certum ac firmum reddi. Tum Si-
 mon: Qua ergo ratione verum cognoscere licet,
 cum ex Scripturis aliæ Deum malum dicant, aliæ
 bonum? Et Petrus: Quæcunque Scripturarum
 verba cum creatione ab ipso facta concordant, vera
 sunt, quæcunque vero cum ea pugnant, falsa. Ex-
 cepit Simon: Qui ostendere potes sibi contrarias
 esse Scripturas? Respondit Petrus: Adamum dicis
 cæcum formatum fuisse; quod tamen ille non

^a Gen. viii, 21. ^b Gen. xii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ μεταμελομένου, quod spectat ad σκέψις D, μεταμελημένῳ C, μεταμελομένῳ O.
¹⁰ Ita S. Idem est Otoboniani κνίσσαι, C κνίσση. ¹¹ Ita S, ὄμως C, O. Post γραφῶν Epit. c. 38 adjungit κακῶς
 ἐκλαμβάνων. ¹² πρὸς prætermisit S c. Cl. ¹³ Subnotatum est ἐαυτὸν in O, ad cuj. oram al. man. ἴσως
 πῶς. ¹⁴ Ita O c. D, λείμματι C, θελήματι Epit. Tum προστέθη Epit. ¹⁵ μὴ S, ex Epitome; deest in
 C, O. ¹⁶ ὑπέλαβεν Epit. ¹⁷ Ita S c. var. lect. Epitomes θέλειν C, D. ¹⁸ γραφαῖς O. ¹⁹ τοῦ S c. Cl,
 μα'ε. ²⁰ λεγουσῶν κακῶς O.

erat. Non enim cæco præcipiens ostendisset, ac dixisset: *De ligno autem scientiæ boni et mali ne gustetis*. Et Simon: Cæcam dixit mentem ipsius. Ac Petrus: Qua ratione mente cæcus esse poterat, qui, antequam gustasset fructum, convenienter creatori ipsius propria omnibus animalibus imposuit nomina? Simon vero: Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit serpentem uxorem ejus decepturum? Rursum Petrus: Si prænotionem non habuit Adamus, quomodo filiis suis, simul ac nati sunt, nomina imposuit secundum futuras actiones? et primum vocavit, Cain, quod exponitur *æmulatio*, qui etiam æmulatione ductus interfecit fratrem suum Abel, quod nomen vertitur *luctus*: super eo siquidem primo hominum occiso parentes luxurunt.

XLIII. Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotionem habuit, multo magis qui condidit eum Deus. Et falsum est quod fuit scriptum *secum reputavit Deus*, quasi usus fuerit ratiocinatione propter ignorantiam: porro autem et hoc: *Tentavit Dominus Abraham*, ut cognosceret an is sustineret: et illud: *Descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui venit ad me, perficiant: sin minus, ut sciamb*. Ac ne sermonem longius protraham, quotquot voces ei objiciunt ignorantiam, vel aliquid aliud malum, per alias voces contraria affirmantes evertuntur ac falsæ probantur. Quod autem revera præscit, ideo dicit Abrahamo: *Sciendo scies, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua; et in servitutem illud et affligentet deprimet eos quadringentis annis: gentem autem, cui servient, ego judicabo: post hæc vero exhibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senectute bonu: quarta vero*

^a Gen. xii, 1. ^b Gen. xi, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ita S, γεύσθησε C, γεύσασθαι O. ¹⁷ τό O. ¹⁸ Οτιοτονiani μέλλοντα ἀπατᾶν superfluum reddit Di conjecturam ἀπατᾶσοντα. Αὐτοῦ (αὐτοῦ S) ἀπατᾶν C. ¹⁹ ὁ om. O ²⁰ ἐπέθηνεν deest ap. C, ἐπιπέθειεν C in marg. ex Epit. ²¹ τόν om. O. ²² τῷ addidi c. O ²³ χρησάμενος conj. D. ²⁴ Vili, ἔτι: μήν c. O ²⁵ additis superflua snt conjectura Ci, qui ejiciendum esse ei putabat. ²⁶ Ita S, ἀγνοίας C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(71) *Ἐπιθεὶς ὀνόματα*. Clementinianis sua interserit Cedrenus: in quo (id obiter monebo) p. 171, l. 51, perperam scriptum habetur, δ καὶ τὴν γνῶσιν ἀδιάφορον παρέσχεν, cum recte apud eumdem p. 5, l. xi, δ καὶ τὴν γύμνωσιν ἀδιάφορον παρέσχεν. Cot.

(72) *Ἀπατᾶν θριν*. Lege ex *Epitomes* cap. 40, ἀπατᾶσοντα θριν. Davis.

(73) *Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδὰμ*. Hinc vel ex *Epitome* Michael Glycas *Annalium* parte ii, p. 235: Ὅ μὲντοι Σίμων καὶ τᾶδε πρὸς τοὺς ἄλλοις τῷ κορυφαίῳ διαλεγόμενος ἔλεγεν· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδὰμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὴν τοῦ θροῦς ἀπάτην; καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηνεν ὀνόματα; τὸν μὲν γὰρ, Κάϊν ὀνόμασεν, ὃ ἔστι ζῆλος· ζηλώσας γὰρ ἀνέβη τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· τὸν δὲ, Ἀβὲλ ἐκάλεσεν, ὃ ἔστι πένθος· Ἐπ' αὐτῷ γὰρ φωνεῖσθαι ἐπέθηνεν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸ πλάσμα προεξίνωσκε, πολλῶ μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτός· εἰ καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὴν Γραφήν, ὅτι ἐπέθηνεν ὁ θεὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ὅτι κα-

Α μνος ἐδείκνυε λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ γεύσεσθε ¹⁶. Καὶ ὁ Σίμων· Τυφλὸν ἔλεγε τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο, ὃ πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι **102** αὐτὸν οικεῖα πᾶσι τοῖς ζώοις ἐπιθεὶς ὀνόματα (71); Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδὰμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὸν ¹⁷ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μέλλοντα ἀπατᾶν ¹⁸ θριν (72); Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν ὁ ¹⁹ Ἀδὰμ (73), πῶς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τὰ ὀνόματα ἐπέθηνεν ²⁰, τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Κάϊν, ὃ ἐρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζηλώσας ἀνέβη τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ²¹ Ἀβὲλ, ὃ ἐρμηνεύεται πένθος (74)· ἐπ' αὐτῷ γὰρ τῷ ²² πρώτῳ φωνεῦθέντι **B** ἐπέθηνεν (75) οἱ γονεῖς.

XLIII. Εἰ δὲ Ἀδὰμ ἔργον Θεοῦ ὑπάρχων πρόγνωσιν εἶχεν, πολὺ μᾶλλον ὁ δημιουργήσας αὐτὸν θεός. Καὶ ψευδὸς ἔστι τὸ γεγράφθαι· *ἐνθενημήθη ὁ θεός*, ὡς λογισμῶ χρησαμένου ¹⁶ διὰ τὴν ἀγνοίαν. Ἐτι μὴν ¹⁷ καὶ εἰ ἐπέθηνεν Κύριος τὸν Ἀβραάμ, ἵνα γνῶ εἰ ὑπομένει. Καὶ τὸ γεγραμμένον· *Καταβάτες Ἰδωμεν αὶ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν, τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ, συντελούνται*· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μὴκύνο τὸν λόγον, ὅσαι ποτὲ φωναὶ ἀγνοίαν ¹⁸ αὐτοῦ καταλέγουσιν ἢ ἄλλο τι χαλεπὸν, ὅφ' ἐτέρων φωνῶν τὰ ἐναντία λεγουσῶν ἀνασκευαζόμενοι ψευδεὶς εἶναι ἐλέγχονται. Ὅτι δὲ ὅπως προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· *Γινώσκων γνῶση, ὅτι πάροικόν ἐσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, καὶ **103** κακώσουσιν καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς τετρακόσια ἔτη· τὸ δὲ ἔθνος ᾧ ἂν δουλεύσωσι κρινῶ ἐγώ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὡς μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς, σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου*

ταβάς ἐπὶ Σόδομα βύρωμαι, ἔλεγεν ἀγνοίαν εἶχεν τὸν θεόν. Cot.

(74) *Κάϊν, ζῆλος*. Ἀβὲλ, πένθος. *Et* cap. 25, 26, parique modo apud Euseb. *Præpar. evangel.* lib. 11, cap. 6, aliosque. Additur a Hieronymo, Caini nomen significare lamentationem; Abelis vero, vaporem (perperam in Beda ediderunt pavorem), vanitatem, miserabilem. Ambrosius lib. 1, *De Abele et Caino* cap. 1. *Abel, qui omnia refert ad Deum; ex Philone Judæo tractatu: Quod deterius potiori insidiarum solent: Ἀβὲλ, ἀναφέρων ἐπὶ θεὸν πάντα, et de sacrificiis Abelis et Caini; ὁ Ἀβὲλ ἀναφέρεται γὰρ ἐπὶ θεόν. Legi quoque ista in Interpretationibus nominum Hebraicorum, cod. Reg. 772, 958, 1004: Ἀβὲλ, ἀπὸ Θεοῦ. Κάϊν, κτήμα, ἢ ζηλοτυπία. Ἀβὲλ, ἀτυμῆς, ἢ πένθος, ἢ ἀναφέρων, ἢ σχολίνισμα. Ἀβὲλ, ἀπὸ Θεοῦ, ἢ ἀναφέρων ἐπὶ θεόν, ἢ ἀτυμῆς, ἢ πένθος. Κάϊν, ζηλοτυπία. Io.*

(75) *Ἐπέθηνεν*. Per totos quidem annos centum, si nugivendulis fides. Vide Cl. J. A. Fabricii *Cod. pseud.* t. V, p. 109 et seq. Davis.

μετ' εὐρήνης, τραφεὶς ἐν γήρει καλῶ· τετάρτη δὲ ἅ generatione revertentur huc : necdum enim completa
γενεῶ ἀποστραφήσονται ὧδε· οὐπω γὰρ ἀναπε-
κλήρωται αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ
τῶν.

XLIV. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς ²⁰ τὰ ἀμαρτήματα
τοῦ λαοῦ προσημαίνει, καὶ τὴν διασπορὰν τὴν εἰς τὰ
ἔθνη προδηλοῖ; Εἰ δὲ Μωϋσεῖ ²¹ αὐτὸς δέδωκε προ-
γινώσκειν, πῶς αὐτὸς οὐκ εἶχεν; Ἐχει δέ. Εἰ δὲ
ἔχει, ὥσπερ καὶ ἐδείξαμεν, περισσὸν ἔστι τὸ γε-
γραμμένον· ἐνεθυμήθη, καὶ, μετεμελήθη· καὶ τὸ
καταβάς δηλοῦμαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν ²²
καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἅ τινα πρὸ τοῦ γενέσθαι, ὡς ἀπο-
βαίνειν ἤμελλεν, προγινωσθέντα, οἰκονομῶ σοφῆ
ἀμεταμέλητον ²³ λαμβάνει τὴν ἔκβασι.

XLV. Τὸ δὲ θρωπῶν αὐτὸν μὴ ὀρεχθῆναι, φαίνε-
ται ἐκ τοῦ τοὺς ἐπιθυμήσαντας κρεῖων ἅμα τῷ γεύ-
σασθαι ἀναιρεθῆναι, καὶ χωσθέντας ἐπὶ τῷ τάφῳ
βουρὴν ἐπιθυμῶν προσαγορευθῆναι. Ὁ δὲ τὴν ἀρ-
χὴν ἐπὶ θύσει ζώων χαλεπαίνων, θύεσθαι αὐτὰ μὴ
θέλων, θυσίας ὡς ἐπιθυμῶν οὐ προσέτασεν, καὶ
ἀπαρχὰς ²⁴ οὐκ ἀπῆται. Ἄνευ γὰρ θύσεως ζώων οὐτε
θυσίαι τελούνται, οὐτε ²⁵ ἀπαρχαὶ δοθῆναι δύναται.
Πῶς δὲ σκότω καὶ γνόφῳ καὶ 104 θυέλλῃ ²⁶ συνελ-
ναι δυνατὸν ²⁷ (καὶ γὰρ τοῦτο γέγραπται) τῷ καθα-
ρὸν συστήσαντι οὐρανὸν, καὶ φῶς φαίνειν δημιουρ-
γήσαντι τὸν ἥλιον, καὶ πᾶσι τοῖς ἀναριθμήτοις
ἄστροις ²⁸ ἀμεταμέλητον ὀρίσαντι τῶν δρόμων τὴν
τάξιν. Οὕτως, ὡ ²⁹ Σίμων, τὸ τοῦ Θεοῦ χειρόγραφον,
λέγω δὲ τὸν οὐρανὸν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν τὴν τοῦ
πεποιηχότος δεικνυσι γνῶμην.

XLVI. Οὕτως αἱ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος Θεοῦ
διάβολοι φωναὶ καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐταῖς ἐναντιῶν
φωνῶν ἀκουροῦνται, καὶ ὑπὸ τῆς κτίσεως ἐλέγχονται·
οὐ γὰρ ὑπὸ χειρὸς προφητικῆς ἐγράφησαν· διδ ³⁰ καὶ
τῆ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ χειρὶ ἐναντία φαί-
νονταί. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Πῶς τοῦτο ἀποδείξει δύνη;

XLVII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος (76) διὰ
Μωϋσῆως ³¹ ἐβδομήκοντα σοφοῖς ἀνδράσιν ἀγράφως
ἐδόθη παραδεδοσθαι, ἵνα τῆ διαδοχῇ πολιτεύσθαι
δύνηται. Μετὰ δὲ τὴν Μωϋσεως ³² ἀνάληψιν ἐγράφη
ὑπὸ τινος, οὐ μὴν ὑπὸ Μωϋσεως ³³. Ἐν αὐτῷ γὰρ
τῷ νόμῳ γέγραπται· Καὶ ἀπέθανε Μωϋσῆς, καὶ
θάψαν αὐτὸν ἐγγὺς οἴκου Φογορ, καὶ οὐδεὶς
οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς σήμερον. Οἶόν τε
ἦν ἀποθανόντα Μωϋσῆν γράφειν, ἀπέθανε Μωϋσῆς;
ἐπεὶ ἐν τῷ μετὰ Μωϋσεῶ ³⁴ χρόνῳ, ὡς γε ἔτη που
πεντακόσια ἦ καὶ πρὸς, ἐν τῷ κτισθέντι ναῶ κτίμα-

^a Gen. xv, 15-16. ^b Deut. xxxiv, 5.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ Μωϋσῆς Ο. ²¹ Μωϋσῆ Ο. ²² Vhb. εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν accesserunt ex O. ²³ ἀμεταμέλητα C.
²⁴ Neandri conjecturam ἀπαρχὰς (Gnost. syst. p. 382) confirmat O, ἀπ' ἀρχῆς C. Ad oram cod. Olib.
νόθα κατὰ τοῦ νόμου. ²⁵ οὐτ' αἱ C, οὐθ' αἱ S. ²⁶ σκότος καὶ γνόφος καὶ θυέλλα O. ²⁷ Ita S, auctore D,
ἐδύνατο C, O. Hanc lectionem retinet Neander Gnost. syst. p. 398, et addit ἐπὶ post γέγραπται. Cfr. Psal.
xvii. ²⁸ ἥλιον πᾶσιν, τοῖς ἀν. ἄστροις C. ²⁹ ὦ C, ὦ S. ³⁰ δι' ὁ C. Tum addidi τῆς c. O. ³¹ Μωϋσεως O.
³² Μωϋσεως O. ³³ Μωϋσῆν O.

VARIORUM NOTÆ.

(76) Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος. Apud Epiphanium, Pto-
lemæus hæreticus Pentateuchi quædam tribuit Deo,
alia Mosi, alia denique senioribus populi. In eodem Na-

generatione revertentur huc : necdum enim completa
sunt peccata Amorrhæorum usque ad præsens tem-
pus ^a.

XLIV. Quid vero, nonne et Moyses delicta po-
puli prænuntiat et dispersionem in gentes prædicat?
Si autem Deus Moysi præscire concessit, quo modo
præscientiam ipse non habeat? Habet profecto.
Quod si habet, ut et ostendimus, modum excedit
quod scriptum est : *Secum reputavit, et, penitentia
ductus est; et illud : Descendens video an secundum
clamorem eorum, aliaque ejusmodi, quæ prius,
quam accidissent, præcognita quemadmodum even-
tura erant, prudenti administratione non poeniten-
dum sortita sunt exitum.*

XLV. Sacrificia autem ab eo non expeti, apparet
ex eo quod, qui carnes desideraverant, simul ac
gustarunt interfecti sunt; iisque in sepulcro ag-
gestis, locus appellatus est *tumulus concupiscentiæ*.
Qui ergo ab initio immolationem animalium æge-
talit, quia ea mactari nolebat, sacrificia, quasi ap-
peteret, non præcepit, nec primitias exegit. Nam
sine animalium jugulatione nec sacrificia cele-
brantur, nec primitiæ offerri possunt. Quo modo
autem poterat in tenebris, et caligine, et procella
versari (hoc etenim scriptum est), qui purum serene-
numque constituit cælum, et solem ut lucem exhiberet
creavit, atque omnibus innumerabilibus stellis
cursuum irrevocabilem ordinem definivit. Ita, Si-
mon, Dei chirographum, cælum inquam, puram
et stabilem opificis ostendit sententiam.

XLVI. Sic voces erga conditorem cœli Deum
calumniosæ per voces contrarias similiter dictas
infirmitur, et a creatione arguuntur, neque enim
ex manu prophetica scriptæ sunt; quare omnium
Creatoris manus contrariæ deprehenduntur. Et Si-
mon dixit: quo pacto id poteris ostendere?

XLVII. Respondit Petrus: Dei lex per Moysen
septuaginta viris sapientibus absque scripto data
est, ut cæteris traderetur, utque per successionem
observari posset. Post Moysis vero assumptionem
scripta est ab aliquo, non autem a Moysese. In ipsa
enim lege scriptum est: *Et mortuus est Moyses, et
sepelierunt eum prope domum Phogor: et nemo cog-
novit sepulcrum ejus usque in præsentem diem* ^b.
Potuitne mortuus Moyses scribere, *mortuus est
Moyses*? Quandoquidem tempore post Moysen,
quasi quingentis annis aut circiter, in exstructo

zaræi asserunt Moysen aliam accepisse ac scripsisse
legem ab ea quæ vulgo circumfertur. De loco au-
tem Deut. xxxiv 5, consulendi sunt interpretes. Cor.

templo posita lex reperitur, et post alios similiter quingentos annos remansit : sicque sub Nabuchodonosore perit incendio. Et tamen post Moysen scripta, et sæpe deperdita etiam Moysis præscientiam professa est, quia ille ejus abolitionem prævidens non composuit eam : qui autem composuerunt quod abolitionem non præviderent, in ignorantia sunt deprehensi, ideoque prophetæ non erant.

XLVIII. Tum Simon : Quandoquidem, quæ ad Deum pertinent, ut dixisti, intelligenda sunt ex comparatione ad creationem, quo modo reliqua legis, quæ ex Moysis traditione et vera sunt, sed falsis permista, dignosci possunt? Ad hæc Petrus : Quoddam, inquit, capitulum in scripta lege secundum Dei providentiam salubriter commemoratum est, ut clare appareret, quænam e scriptis vera sint, quænam falsa. Et Simon : Quoddam illud sit, nobis indica.

XLIX. Respondit Petrus : Jam dico. Scriptum est in primo legis volumine, circa finem : *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de senioribus ejus : donec veniat cujus est : et ipse expectatio gentium*^a. Si quis ergo eum, qui venit post defectum principis ac ducis de Juda, qui a gentibus expectandus erat, potest cognoscere, ille per capitulum et per ea, quæ evenerunt, agnoscat verum esse illum qui venit, cujus doctrinæ acquiescens sciet, quænam in Scripturis vera sint et quænam falsa. Ac Simon : Intellego, quod Jesum vestrum dicis quasi a Scriptura prophetatum : id ergo ita habere concedatur. Dic itaque quo modo vos docuerit discernere Scripturas.

L. Et Petrus : Quod vera cum falsis mista fuerint, memini ab eo, cum Sadducæos accusaret, dictum ita : *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis virtutem Dei*^b. Si autem objecit, eos vera Scripturarum nescire, falsa quoque Scripturarum esse apparet. Sed et dicendo : *Estote probi trapezitæ*, ostendit, in Scripturis et probos contineri sermones et adulterinos. Cumque ait : *Quare non intelligitis quod in Scripturis rationi consonum est?* firmiorem reddit animum hominis qui candide intelligere vult.

Ll. Quod autem Scripturarum propositum ad

^a Gen. XLIX, 10. ^b Matth. XXII, 29.

Λ νος εὐρίσκειται, καὶ μὲθ' **105** ἑτερά του πεντακόσια ἔτη φέρεται, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσου οὕτως ἐμπρησθεῖς ⁴³ ἀπόλλυται. Καὶ ὁμως μετὰ Μωϋσῆν γραφεῖς καὶ πολλάκις ἀπολωλώς τὴν τοῦ Μωϋσέως ⁴⁴ πρόγνωσιν καὶ οὗτος ὠμολόγησεν, ὅτι τὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ προειδώς οὐκ ἔγραψεν· οἱ δὲ γράφοντες τῶ τὸν ἀφανισμὸν μὴ προεγνωκέναι ἐπ' ἀγνωσίας ἐλεγχθέντες, προφήται οὐκ ἦσαν.

XLVIII. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐπειδὴ τὰ περὶ Θεοῦ, ὡς ἔφη, ἐκ τῆς πρὸς τὴν κρίσιν παραβολῆς ἐστὶ νοῆσαι, πῶς τὰ λοιπὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐκ παραδόσεως Μωϋσέως ⁴⁵ ὄντα καὶ ἀληθῆ τυγχάνοντα καὶ τοῖς ψευδέσι μεμιγμένα ἐπιγνώσιν ἐστὶ δυνατόν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Περιχοπῆ τις ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ μετὰ τὴν ⁴⁶ τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἀπταιστως ἐπεμνημονεύθη, ὥστ' ἀν σαφῶς δεῖξαι τῶν γεγραμμένων ποῖά ἐστιν ἀληθῆ, ποῖα δὲ ψευδῆ. Καὶ ὁ Σίμων· Τίς ἐστὶν αὕτη, μήνυσον ἡμῖν.

XLIX. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Αὐτίκα ἔρῳ. Γέγραπται ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ νόμου βιβλίῳ πρὸς ⁴⁷ τοῖς τελευταίοις· *Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὸν ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμερος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ οὗ ἐστιν· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν*. Ἐάν τις οὖν τὸν, μετὰ τὸν ⁴⁸ ἐξ Ἰούδα ἐκλείψαι ἀρχοντα καὶ ἡγούμενον, ἐληλυθότα καὶ ὑπὸ ἐθνῶν προσδοκᾶσθαι μέλλοντα νοῆσαι δυνηθῆ, οὗτος τὴν περιχοπὴν ⁴⁹ ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἀληθῆ τὸν ἐληλυθότα **106** ἐπιγνώσιν· οὐ τῆ διδασκαλίᾳ πειθόμενος γνώσεται τίνα ἐστὶ τῶν Γραφῶν τὰ ἀληθῆ, τίνα δὲ τὰ ψευδῆ. Καὶ ὁ Σίμων· Συνίημι ὅτι τὸν ⁵⁰ Ἰησοῦν ὑμῶν λέγεις, ὡς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Γραφῆς προφητευθέντα· δεδῶσθαι τοιγαροῦν οὕτως ἔχειν. Λέγε τοίνυν, πῶς ὑμᾶς διακρίνειν τὰς Γραφὰς ἐδίδαξεν;

L. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι μίμικται τὰ ἀληθῆ τοῖς ψευδέσιν, μέμνημαί που αὐτὸν αἰτιώμενον τοὺς Saddουκαίους εἰπεῖν· *Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὐ ⁵¹ εἰνεκεν ἀγνοεῖτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ*. Εἰ δὲ τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν ἀγνοεῖν αὐτοὺς ὑπέβαλεν, δῆλον ὡς ὅτιων ψευδῶν. Ἄλλα καὶ ἐν τῷ φῆναι· *Γίνεσθε τραπεζῖται ⁵² δόκιμοι*, ὡς δοκίμων καὶ κιθάρων λόγων ὄντων. Καὶ τῷ ⁵³ εἰπεῖν· *Διὰ τί οὐ νοεῖτε τὸ εἶλογον τῶν Γραφῶν (77)*; βεβαιότερον τοῦ αὐθαίρετως εἰγνωμονούντος τίθησι τὸν νοῦν ⁵⁴.

Ll. Τὸ δὲ καὶ τῶν Γραφῶν προκείμενον ⁵⁵ ἐπὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ ἐμπρησθέν O. ⁴⁴ Μωϋσέος O. Ita constanter. Tum οὕτως mavult S. ⁴⁵ Μωϋσέος O, qui deinde τυγχάνοντα. ⁴⁶ τὴν om. O, qui tum scr. προνοία ἀπταιστω. ⁴⁷ πρὸ O. ⁴⁸ τὸν om. C. ⁴⁹ Locus mancus. Suppleri potest hoc modo : Δυνησεται οὗτος διὰ τὴν περιχοπὴν, x. τ. λ. C. Locum mancum esse non puto, sed non-nihil corruptus est, atque hac ratione sanandus : νοῆσαι· δυνηθῆ οὗτος τῆ περιχοπῆ ἐκ τῶν, x. τ. λ. D. ⁵⁰ τὸν prætermisit S. ⁵¹ τοῦ S. c. Cl. sine codd. auctoritate. ⁵² Ita O c. S, τραπεζεῖται Cl. ⁵³ τῷ S, O, τὸ C. ⁵⁴ τὴν (id est Ἰησοῦν) O. ⁵⁵ προκείμενον C.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Διὰ τί οὐ νοεῖτε τὸ εἶλογον τῶν Γραφῶν. Verba cujusdam apocryphi. Forte Evangelii Ebionitarum. Cot.

γοαγματῆς καὶ διδασκάλους πέμπειν, ὡς τοῦ ὄν-
τως ^α νόμου εἰδόντας τὰ ἀληθῆ, δῆλόν ἐστιν. Τὸ δὲ
καὶ εἰπεῖν αὐτόν· *Ὁὐκ ἦλθον καταλύσαι τὸν νό-
μον, καὶ φαίνεσθαι αὐτόν καταλύοντα, σημαίνοντος
ἦν, ὅτι, & κατέλυσε, οὐκ ἦν τοῦ νόμου. Τὸ δὲ καὶ
εἰπεῖν· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, ἵωτα
δὲ ^β ἐν ἡ μίᾳ κεφαλαίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νό-
μου· τὰ πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς παρερχόμενα ἐστήμανε
μὴ ὄντα τοῦ ὄντως νόμου.*

107 LII. Ἐπεὶ οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐτι συνε-
στῶτων παρῆλθον θυσίαι, βασιλείαι, αἱ ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν προφητεῖται, καὶ ὅσα ^γ τοιαῦτα, ὡς οὐκ ὄντα
θεοῦ προστάγματα, ἐνθεν γοῦν λέγει· *Πᾶσα φυτεία,
ἣν οὐκ ἐφύττευσε ὁ Πατήρ οὐράνιος, ἐκριζω-
θήσεται. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀληθῆς ὢν προφήτης Ἐλε-
γεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ πύλη τῆς ζωῆς· ὁ δὲ ἐμοῦ εἰσ-
ερχόμενος εἰσέρχεται εἰς τὴν ζωὴν· ὡς οὐκ οὐ-
σης ἐτέρας τῆς σώζειν δυναμένης διδασκαλίας. Διὸ ^δ
καὶ ἐβόα λέγων· Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶν-
τες, τουτέστιν, οἱ τὴν ἀληθειαν ζητοῦντες καὶ μὴ
εὐρίσκοντες αὐτήν. Καὶ πάλιν· Τὰ ἐμὰ πρόβατα
ἀκούει ^ε τῆς ἐμῆς φωνῆς. Καὶ ἄλλοτε· Ζητεῖτε
καὶ εὐρίσκατε, ὡς μὴ προδῆλωσιν κειμένης τῆς ἀλη-
θείας.*

LIII. Ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανῶν ^α μάρτυς φωνῆ ἠκού-
σθη λέγουσα· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ^β ὁ ἀγα-
πητός, εἰς ὃν ἐδόξασα, τούτου ἀκούετε. Καὶ
πρὸς τούτοις ἐπιπλεῖον αὐτοῦς ^γ πεπλανημένους
ἐλέγξει θέλων τοὺς προφήτας, παρ' ὧν δὴ μεμαθη-
κέναι ἐθεβαλοῦν, ἐπιθυμοῦντας ἀληθείας καὶ μὴ με-
μαθηκότας τελευτήσαντας ἀπεφήνατο εἰπών· Πολλοὶ
προφήται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς
βλέπετε, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ὑμεῖς ἀκούετε, καὶ ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, οὐτε εἶδον ^δ, οὐτε ἤκουσαν. Ἐτι μὴν
ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι περὶ οὗ Μωϋσῆς προεφῆτευσεν
εἰπών· Προφήτην ἐστερεῖ ^ε ὑμῖν Κύριος ὁ **108**
θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς περὶ καὶ ἐμὲ,
αὐτοῦ ἀκούετε κατὰ πάντα ὅς ἂν δὲ ^β μὴ ἀκούσῃ
τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἀποθνήσκει.*

LIV. Ὅθεν ἀδύνατόν ἐστιν ἄνευ τῆς τούτου διδα-
σκαλίας ἀληθεῖα σωζούσῃ ἐπιστῆναι, κἂν τὸν αἰῶνά τις
ζητῇ, ἔνθα τὸ ζητούμενον οὐκ ἐστιν· ἦν δὲ καὶ ἐστιν ἐν
τῷ Ἰησοῦ ἡμῶν λόγῳ. Πλὴν ἀληθῆ ^γ τοῦ νόμου εἰδὼς
Σαδδουκαίοις πυνθανομένοις, καθ' ὃν λόγον Μωϋσῆς
ἐπὶ ἀσυνεχώρησεν γαμῆν, ἔφη· *Μωϋσῆς κατὰ τὴν
σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρυνεν ὑμῖν· Ἀπ' ἀρ-
χῆς γὰρ οὕτως οὐκ ἐγένετο· Ὁ γὰρ κτίσας ἀπ' ἀρ-
χῆς τὸν ἄνθρωπον, ἀρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐ-
τόν.*

^α Matth. xiii, 2.

^β Matth. v, 17.

^γ Matth. xxiv, 35; v, 18.

^δ Matth. xv, 13.

^ε Joan. x, 9.

^β Matth. xi, 28.

A scribas et doctores remittit, clarum est remittere
tanquam ad eos qui veræ legis vera cognoscebant.
Quod etiam ipse ait: *Non veni solvere legem* ^β,
et tamen conspicitur solvere, id significantis est, ea
quæ solvit non pertinuisse ad legem. Sed et di-
cendo: *Cælum et terra transibunt, sed iota unum
aut unus apex non præteribit a lege* ^γ; manifesta-
vit, veræ legis non esse illa quæ ante cælum et ter-
ram transierunt.

LII. Quando igitur cælo et terra adhuc stantibus
transierunt sacrificia, regna, prophetiæ, quæ inter
natos mulierum, et quæ his similia, quasi quæ non
essent Dei mandata; inde ergo ait: *Omnis planta-
tio, quam non plantavit Pater cælestis, eradicabi-
tur* ^δ. Propter hoc ipse, verus propheta, dixit:
B *Ego sum porta vitæ: qui per me introit, introit in
vitam* ^ε, quia non est alia doctrina, quæ possit
salvum facere. Quocirca clamabat, dicens: *Venite
ad me, omnes qui laboratis* ^ζ, hoc est, qui quæri-
tis veritatem, nec invenitis eam. Et iterum: *Oves
meæ vocem meam audiunt* ^η. Et alias: *Quærite
et invenietis* ^θ; quod veritas clare non sit po-
sita.

LIII. Sed et de cælis testis vox audita est, di-
cens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi
complacui: ipsum audite* ^ι. Et adhuc magis de-
monstrare volens ipsos prophetas errasse, a qui-
bus se didicisse affirmabant, eos mortuos esse in de-
siderio et non in cognitione veritatis pronuntiavit, his
verbis: *Multi prophetæ et reges cupierunt videre
quæ vos videtis et audire quæ vos auditis: et amen
dico vobis, neque viderunt neque audierunt* ^κ. Dixit
præterea: *Ego sum de quo Moyses prophetavit, di-
cens: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus
noster ex fratribus vestris, sicut me; ipsum in om-
nibus audite. Qui autem non audierit prophetam
illum, morietur* ^λ.

LIV. Quare impossibile est, sine ipsius doctrina
salutiferæ insistere veritati, quamvis in æternum
quis quærat, ubi quod quæritur non consistit, con-
stitit autem et consistit in Jesu nostri sermone.
Itaque cum sciret vera legis, Sadducæis interro-
gantibus, qua ratione Moyses matrimonium cum
septem contrahere permisisset, respondit: *Moyses
ad duritiam vestram permisit vobis. Ab initio enim
non fuit sic. Qui enim ab initio creavit hominem, mas-
culum et feminam fecit eum* ^μ.

^α Joan. x, 27.

^β Matth. vii, 7.

^γ Matth. xvii, 5.

^δ Matth. xiii, 17; Luc. x, 24.

^ε Joan. v, 46; Act. iii, 22.

^ζ Matth. xxii, 23; xix, 8, 4.

VARIÆ LECTIONES.

^α ὄντως C. ^β δὲ add. c. O. ^γ ὅσα excidit ap. Cl et S. ^δ δι' ὃ C. πρὸς μὲ om. O. ^ε ἀκούουσι (sic) O.
^β οὐρανοῦ O. ^γ μου ὁ Υἱός C. ^δ τοὺς O. ^ε Ita O c. S, ἴδον C. ^ζ ἐγγίρη O. ^η καὶ O. ^θ τὰ ἀληθῆ
O, in cuius marg. monetur: νόθα κατὰ νόμου.

LV. Iis vero qui arbitrantur, quemadmodum A docent Scripturæ, Deum jurare, dicit: *Sit sermo vester, est, est; et non, non; quod enim his abundantius est, a malo est* ^a. Et iis qui dicunt, Abrahamum, Isaacum et Jacobum esse mortuos, ait: *Non est Deus mortuorum, sed viventium* ^b. Iis autem qui Deum putant esse tentatorem, sicut aiunt Scripturæ, dicit tentatorem esse diabolum, qui et tentavit eum: Iis vero qui Deum suspicantur non præscire, inquit: *Scit enim Pater vester cælestis, quia his omnibus indigetis, antequam petatis eum* ^c. Et iis qui juxta Scripturas credunt Deum non omnia cernere: *Orate, inquit, in abscondito, et Pater vester, qui videt abscondita, reddet vobis* ^d.

LVI. Existimantibus porro Deum non esse bonum, ut aiunt Scripturæ, ita locutus est: *A quo ex vobis filius petet panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut et piscem petet, nunquid serpentem ei porriget? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris, quanto magis Pater cælestis dabit bona petentibus se et facientibus voluntatem suam* ^e? Asserentibus autem, eum in templo esse, dixit: *Nolite jurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus* ^f. Et præsummentibus, Deum sacrificiis delectari, ait: *Deus misericordiam vult, et non sacrificia, agnitionem suam, et non holocausta* ^g.

LVII. Ad eos autem, qui secundum Scripturas Deum esse malum credunt, ait: *Ne me dicatis bonum, unus etenim bonus est* ^h. Et rursus: *Estote boni et misericordes, sicut Pater, qui in cælis est, qui solem oriri facit super bonos et malos, et pluviam demittit super justos et injustos* ⁱ. Ad eos vero, qui in eam fraudem inducti sunt, ut cum Scripturis censeant multos esse deos, sic loquitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* ^j.

LVIII. Itaque Simon, intelligens quod Petrus eum cogeret Scripturis uti quemadmodum docuit Jesus, inquisitionem noluit versari circa sermonem de Deo, licet Petrus rogatu ipsius consilium mutasset, inquisitionemque concessisset per interrogationem ac responsionem fieri. Cæterum disputatio per tres dies duravit. Quarto autem illucescente, Simon nocte versus Tyrum Phœnicæ profugit. Nec multis

^a Matth. v, 37.

^b Matth. xxii, 32.

^c Matth. vi, 8, 32.

^d Matth. vi, 6.

^e Matth. vii, 9-11; Luc. xi, 11-13.

LV. Τοῖς δὲ νομιζουσιν, ὡς αἱ Γραφαὶ διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ὀμνύει, ἔφη· Ἔστω ὑμῶν τὸ καί, καί, καὶ ⁶⁶ τὸ οὐ, οὐ· τὸ γὰρ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ ποτηροῦ ἐστίν. Καὶ τοῖς λέγουσιν ὅτι Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ ⁶⁷ Ἰακώβ ἀπέθανον ⁷⁰, ἔφη· Οὐκ ἐστὶν Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Τοῖς δὲ οἰομένοις ὅτι ὁ Θεὸς πειράζει, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· ὁ ποτηρὸς ἐστὶν ὁ πειράζων, ὁ καὶ αὐτὸν πειράσας· τοῖς δὲ ⁷¹ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ προγινώσκει, ἔφη· Οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ⁷² ὁ οὐράνιος ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων, πρὶν αὐτὸν ἀξιώσετε. Τοῖς δὲ πιστεύουσιν, ὡς αἱ **109** Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι μὴ πάντα βλέπει, ἔφη ⁷³· Ἐν τῷ κρυπτῷ εὐχεσθε, εἶπε ⁷⁴, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ βλέπων τὰ κρυπτὰ, ἀποδώσει ὑμῖν.

LVI. Τοῖς δὲ οἰομένοις αὐτὸν μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· *Τίνα ὑμῶν* ⁷⁵ αἰτήσῃ υἷος ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄψιν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς, ποτηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πῶσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτουμένοις αὐτὸν καὶ τοῖς ποιούσι τὸ θέλημα αὐτοῦ; Τοῖς δὲ αὐτὸν ⁷⁶ διαβεβαιουμένους ἐν ναῷ εἶναι, ἔφη· *Μὴ ὀμώσητε τὸν οὐρανὸν, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ* ⁷⁷, *μήτε τὴν γῆν, ὅτι ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐστίν*. Τοῖς δὲ προλαβοῦσιν, ὅτι θυσῶν ὀρέγεται ὁ Θεός, ἔφη· *Ὁ Θεὸς ἔλεος θέλει καὶ οὐ θυσίας, ἐπιγνώσιν αὐτοῦ καὶ οὐχ ὀλοκαυτώματα*.

LVII. Τοῖς δὲ πειθομένοις κακὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· *Μὴ με λέγετε* ⁷⁸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἰς ἐστίν. Καὶ πάλιν ⁷⁹· *Γίνεσθε ἀγαθοὶ καὶ οὐκ ἰσχυροὶ, ὡς ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπ' ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς, καὶ φέρει ⁸⁰ τὸν νετὸν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*. Τοῖς δὲ ἠπατημένοις πολλοὺς θεοὺς ὑπονοεῖν, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· *Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου* ⁸¹ *Κύριος εἰς ἐστίν*.

110 LVIII. Ὅμως ὁ Σίμων, συνιδὼν ὅτι Πέτρος αὐτὸν συνάγει ταῖς Γραφαῖς χρῆσθαι ὡς Ἰησοῦς ἐδίδαξεν, εἰς τὴν ⁸² περὶ Θεοῦ λόγον ἐξέτασιν γενέσθαι οὐκ ἠθέλησεν, καίτοι γε μεταθεμένου τοῦ Πέτρου, ὡς αὐτὸς Σίμων ἠξίωσεν, πρὸς πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν. Πλὴν ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν (78). Ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης νύχτος ὡς ἐπὶ Τύρον τῆς Φοινίκης ἐξώρμησεν. Καὶ οὐ

ⁱ Matth. v, 34, 35.

^h Matth. ix, 13; xii, 7.

ⁱ Matth. xix, 17; Luc. xviii, 19

^j Luc. vi, 36; Matth. v, 45.

^k Marc. xii, 29.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ καὶ inserui c. O. ⁶⁷ καὶ om. O. hic et post Ἰακώβ. ⁷⁰ Ita conj. C, ἀπέθανεν id. in textu, ut O. Vbb. οὐκ ἐστίν—ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη des. in O. ⁷¹ δὲ prætermiserunt Cl et S. ⁷² ὑμῶν om. O. Tum ἀξιώσητε C. ⁷³ ἔφη omi. C. ⁷⁴ Ita S, εἰπόν C, O. ⁷⁵ ὑμῶν excidit ap. Cl et S. ⁷⁶ Repetuntur Vbb. δὲ αὐτὸν in O. ⁷⁷ Θεοῦ ἐστὶν Cot. ⁷⁸ λέγε O. ⁷⁹ Credner, Beitr. I, 309 S. ⁸⁰ φέρε O, mendose. ⁸¹ ὑμῶν C. ⁸² Ita S., τὸν C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(78) Ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν. Constit. apostol. lib. vi, cap. 8: Καὶ τρίτον ἐπ' αὐτῶν διαλεχθεὶς αὐτῷ. Cot.

μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἤλθόν τινες τῶν προδόντων, Πέτρον λέγοντες· Σίμων μεγάλη θαυμασία ἐν Τύρῳ ποιῶν πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατοικήσαντων, καὶ σε πολλὰς διαβολαῖς μισεῖσθαι ἐποίησεν.

LIX. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ τῶν ἀκροατῶν τὸν ἄγχιον συνελθεῖν ἐποίησεν· ὁμῶς συνελθοῦσιν ἐφη· Ὁρμῶντός μου ⁸⁸ εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρῦξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὃς οὐρανὸν ἐκτίσεν καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν σωθῆναι δυνήθωσιν, προλαβοῦσα ἡ κακία τῶν ⁸⁹ τῆς συζυγίας νόμῳ προαπέστειλε Σίμωνα, ἵνα οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν τοὺς πολλοὺς θεοὺς λέγειν παύσωνται, καταγόντες τῶν ἐπὶ γῆς λεγομένων, ἐν οὐρανῷ πολλοὺς θεοὺς εἶναι νομίσωσιν ⁹⁰. ἵνα μηδέποτε τὸ τῆς μοναρχίας τιμήσαντες καλὸν εἰς τὸ παντελὲς μετὰ κόλασιν ἀπώλωνται. Καὶ τὸ δεινότατον, ἐπεὶ ἀληθῆς λόγος ἀπαράβλητον ἰσχύον ἔχει, προλαμβάνων ταῖς διαβολαῖς πείθει αὐτοὺς αὐτὸ, **111** μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀναδέξασθαι μου ⁹¹· μή πως ὁ διαβάλλων αὐτὸς τῷ ὄντι διάβολος ἐλεγχθῆ, καὶ ὁ ἀληθῆς λόγος ἀναδειχθεὶς πιστευθῆναι δυνήθῃ. Χρὴ οὖν με ταχέως αὐτὸν ἐπικαταλαθεῖν, ἵνα μὴ ἡ διαβολὴ ἐγγχρονίσασα παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ ⁹².

LX. Ἐπεὶ οὖν δεῖ τινα ὀρίσαι ἀντ' ἐμοῦ τὸν ἐμὸν ἀναπληροῦντα τόπον, μὴ προαιρέσει δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ ⁹³ οἱ πάντες, ὅπως τῶν ὄντων ἐν ἡμῖν τὸν ⁹⁴ κρεῖττονα αὐτὸς πρόδηλον ποιήσῃ, ἵνα ἐπὶ τῆς Χριστοῦ καθέδρας καθεσθῆς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν εὐσεβῶς οἰκονομήσῃ. Τίς ἄρα ὀρισθήσεται; Θεοῦ γὰρ βουλῇ ⁹⁵ ἀναδεικνύνται μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ, τοῦ δίδόναι αὐτοῖς τὰς τροφὰς ἐν καιρῷ αὐτῶν, μὴ ἐννοούμενον καὶ λέγοντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν· καὶ ἄρξῃται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἑσθίων καὶ πίνων μετὰ τε ⁹⁶ πόρνων καὶ μεθυόντων· καὶ ἤξει ὁ κύριος ⁹⁷ τοῦ δούλου ἐκεῖνου ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ ἀπίστον αὐτοῦ μέρος μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. »

LXI. Εἰ δὲ τις τῶν παρεστῶτων, διοικεῖν δυνάμενος τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων, ὑποστέλλεται, τῆς αὐτοῦ ἀναπαύσεως φρονιζῶν μόνης, καὶ αὐτὸς προσδοκᾷ ἀκοῦσαι· Δοῦλε ποτηρὴ καὶ ὀκηρὴ, ἔδει σε τὸ **112** ἀργύριον μου προβαλεῖν ἐπὶ τῶν τραπεζιτῶν, καὶ ἐγὼ ὄν ἐλθὼν ἔπραξα τὸ ἐμὸν· ἐκβάλετε ⁹⁸ τὸν ἀχρεῖον δούλον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ ἐλόγως. Σοῦ γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπε, τοὺς λόγους μου ὡς ἀργύριον ἐπὶ τραπεζιτῶν βαλεῖν ⁹⁹ καὶ ὡς χρήματα δοκιμάσαι. Τὸ οὖν πλῆθος τῶν πιστῶν δεῖ ἐνὶ τινι πελθεσθαι, ἵνα οὕτως ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν δυνήθῃ. Τὸ γὰρ εἰς ἀρχὴν μὲν λήγον ἐξουσίας, μοναρχίας

^a Matth. xxiv, 48; Luc. xii, 42. ^b Matth. xv, 26; Luc. xix, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἐπεὶ ὁρμῶντός μου p. ὁρμῶντός μου O. ⁸⁹ αὐτῷ C. ⁹⁰ νομίσωσιν C. ⁹¹ Lege με S. ⁹² ἐπικρατήσῃ O. ⁹³ τοῦ Θ. δεηθῶμεν C. ⁹⁴ τὸν om. C. ⁹⁵ Ita O c D, βουλῆ. C. ⁹⁶ τε prætermiserunt Cl et S. ⁹⁷ ἐκεῖνου excidit ap. Cl et S. ⁹⁸ ἐμβάλετε O. ⁹⁹ βαλεῖν ad junxi c. O.

cit ut subjecti per bonum ordinem fruuntur pace: A qui vero omnes volunt imperare, nec uui soli cedere, ob divisionem penitus concidant necesse est.

LXII. Sed et te persuadeant quæ ante oculos posita obversantur. Scilicet nunc, cum multi per omnem terram sint reges, assidue bella oriuntur. Unusquisque enim occasionem ad bellum sumit ex alterius imperio. Si autem unus esset mundi imperator, ille desinente bellandi causa æternam obtineret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam consequuntur, unum Deus in illo sæculo constituit universi regem, ut per monarchiam pax exoriatur stabilis. Debent itaque cuncti unum tanquam viæ ducem sequi, sicque Dei imaginem honorare: is autem ductor scire debet viam, qua intratur in sanctam civitatem.

LXIII. Quem vero alium ex astantibus eligam, quam Zacchæum, apud quem et Dominus noster ingressus mansit, iudicans dignum esse qui salvaretur? Quo dicto manum præsentem Zacchæo injiciens, cogebat eum in sua cathedra sedere. At Zacchæus accidens ad pedes ejus rogabat uti principatu ipsum liberaret: simulque pollicebatur ac dicebat: Quæcumque qui præstare facere debet, faciam, tantum mihi dona non habere hoc nomen: vereor enim principatus nomen induere, quoniam acerba invidia et periculo abundat.

LXIV. Dixit Petrus: Si hoc vereris, noli princeps vocari, sed constitutus (seu præfectus), eam quippe appellationem Dominus concessit per hæc verba: *Beatus ille homo, quem ejus dominus constituit super famulitium conservorum suorum*^a. Quod si omnino refugis agnosci pro eo qui habeat gubernandi potestatem, ignorare videris, professam præsidendi potestatem multum valere ad persuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tanquam potestatem adepto credunt singuli, conscientiam pro magna necessitate habentes. Quid vero, nonne et certo scis, te non ut principes gentium imperare debere, sed ut servum ministrare hominibus, ut patrem tueri injuria affectos, ut medicum visitare, ut pastorem custodire, uno verbo, cunctas pro eorumdem salute suscipere curas? An putas ignorare me, quales te compellam labores sumere, dum te volo a plebe judicari, cui placere nemo ullo studio potest; cum maxime fieri queat, ut, qui bene operatur, Deo gratus existat. Quocirca oro te, ut alacri-

^a Matth. xxiv, 44; Luc. xii, 44.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ Legendum τῷ δὲ S. ¹⁰¹ αἰτίαν var. lect. ap. Turrian. *Pro epist. pontif.* v, 9. ¹⁰² πεσεῖν C. ¹⁰³ γινόμενα C. ¹⁰⁴ γένηται O. Ita legendum esse notat S, quanquam et ipse repetit lect. Ci γεγένηται. ¹⁰⁵ ἡμῶν deest ap. C. ¹⁰⁶ τῷ conj. D.—Seq. τὴν add. c. O. ¹⁰⁷ διακηδόμενος conj. D, ἀνώμενος vel ἀδίκων ὡν conj. Cl. Ego scribendum putaverim ἀδικούμενος S. ¹⁰⁸ Θεὸν δὲ εὖ πράττοντα πεθεῖν C. ¹⁰⁹ διὰ Θεόν om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(79) Καὶ αἰτία διαρρέσεως. Habet Turrianus lib. v, Pro epistolis pontificum cap. 9, αἰτίαν, minus bene. Cot.

εικόνι, τοὺς ὑπεκκοντας αἰτία εὐταξίας εἰρήνης ἀπολαύειν τίθησιν· τὸ δὲ ⁹⁸ πάντας φιλαρχούντας ἐνὶ μόνῳ ὑπεῖξαι μὴ θέλειν, καὶ αἰτία ⁹⁹ διαιρέσεως (79) πάντως καὶ περιπεσεῖν ¹⁰⁰ ἔχουσιν.

LXII. Ἄλλ' ἐπιμὴν πειθέτω τὰ παρ' ὀφθαλμοῖς τιθέμενα ¹⁰¹, πῶς νῦν πολλῶν κατὰ πάσαν τὴν γῆν ὄντων βασιλέων συνεχῶς πόλεμοι γίνονται. Ἐχει γὰρ ἕκαστος πρόσφασιν εἰς πόλεμον τὴν ἐτέρου ἀρχὴν. Ἐὰν δὲ εἰς ἡ τοῦ παντὸς ἡγεμῶν, οὗ εἵνεκεν πολεμεῖ οὐκ ἔχων ἄλλοιαν τὴν εἰρήνην χειρὶ. Πέρας γοῦν ὁ Θεὸς τοῖς καταξιοῦμένοις αἰωνίου ζωῆς ἕνα ἐν τῷ τότε αἰῶνι βασιλεῖα τοῦ παντὸς καθίστησιν, ἵνα αἰτίαν μοναρχίας ἀπρωτος εἰρήνην γένηται ¹⁰². Χρὴ οὖν ἐνὶ τινι ὡς ὀδηγῶ τοὺς πάντας ἔπεσθαι, ὡς εἰκόνα Θεοῦ προτιμῶντας, τὸν δὲ ὀδηγὸν εἶναι τῆς εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν εἰσιούσης εἰσόδου ἐπιστήμονα.

LXIII. Τίνα δὲ ἄλλον αἰρήσομαι τῶν παρόντων, ἢ Ζακχαῖον, πρὸς **113** ὃν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ¹⁰⁰ εἰσῶν ἀνεπαύσατο, τοῦ σώζεσθαι κρίνας ἄξιον εἶναι; Καὶ τοῦτο εἰπὼν, παρεστῶτι τῷ Ζακχαῖῳ ἐπιθαλῶν τὴν χεῖρα, ἐδιόξατο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ καθέσθηναι καθέδραν. Ὁ δὲ Ζακχαῖος προσπεσῶν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐδέετο, ὅπως τοῦ ἄρχεῖν αὐτὸν ἀπολύσῃ, μετὰ τοῦ ὑπισχνεῖσθαι καὶ λέγειν, ὅτι ὅποσα ποτὲ χρῆ τὸν ἄρχοντα ποιεῖν, ποιήσω, μόνον μοι τὸ ὄνομα τοῦτο μὴ ἔχειν χάρισαι· εὐλαβοῦμαι γὰρ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνδύσασθαι ὄνομα· πικροῦ γὰρ φθόνου καὶ κινδύνου γέμει.

LXIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ τοῦτο εὐλαβῆ, ἄρχων μὲν μὴ καλοῦ, ἀλλὰ ὁ καθεστῶς, τοῦτο τοῦ Κυρίου δωδωκότος λέγεσθαι, τῷ εἰπεῖν· Μακάριος ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ. Εἰ δὲ παντελῶς οὐ θέλεις γνωσθῆναι ὅτι ἐξουσίαν δικιχέσεως ἔχεις, ἀγνωεῖν μοι εἰκοιαι, ὅτι ἡ ὁμολογούμενη τοῦ προκαθεζομένου ἐξουσία πολὺ τι δύναται πρὸς δυναπείαν τοῦ πλήθους. Ὡς ¹ γὰρ εἰληφότι τὴν ἐξουσίαν ἕκαστος πειθεται, ὡς μεγάλην ἀνάγκην τὴν συνειδησιν ἔχων. Τί δὲ οὐχὶ καὶ ἀσφαλῶς γινώσκεις, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν ἄρχεῖν ἔχεις, ἀλλ' ὡς δούλος αὐτοῖς ὑπηρετῶν, ὡς πατὴρ ἀδικουμένοις ², ὡς λατρὸς ἐπισκεπτόμενος, ὡς ποιμὴν φυλάσσων, συνελὼν ἐρῶ, τὰς πάσας ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας φροντίδας ἔχων; Ὅτι οἰεῖ ἀγνωεῖν με, οἷους καμάτους ἀναδέξασθαι σε βιάζομαι, ὑπὸ ἔχλων κρῖνεσθαι **114** σε ἀζιῶν, οἷς ἀρέσαι τινὰ ἀμψχανον; Θεῷ δὲ εὖ πράττοντα ³ δυνατώτατον. Διδέομαι προθύμως ἀναδέξασθαι, διὰ Θεοῦ ⁴, διὰ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῆς ἀδελφῶν

σωτηρίας, ὑπὲρ αὐτῶν * οικονομίας καὶ σῆς ὤφε-
 λειας.

LXV. Καὶ τὸ ἕτερον δὲ λόγισαι, ὅτι, ὡσπερ κάμα-
 τον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν
 οἰκονομεῖν, τοσοῦτῃ μείζων ὁ μισθός· ἀλλ' ἔτι μὴν
 καὶ ἡ κόλασις μείζων τῷ δυναμένῳ καὶ ἀπειθήσαντι.
 Βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδῶς σε τῶν παρεστῶ-
 των, δανείζειν * καλὰς γνώμας, ἃς παρὰ τοῦ Κυρίου
 πεπίστευσαι· Ἴνα, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὴ καὶ πιστὴ,
 ἀκούσης, καὶ μὴ ὡσπερ ὁ τὸ ἐν ἀποκρύφῃς τάλαν-
 τον, ἔγκλημα λαβὼν κολάσει ὑπεύθυνος ἀναφανῆς.
 Εἰ δὲ μὴ βούλει ἀγαθὸς φύλαξ καταστήναι * τῆς Ἐκ-
 κλησίας, ἕτερον ἀντὶ σοῦ μῆνυσον, σοῦ πολυμαθέστε-
 ρον καὶ πιστότερον. Ἄλλ' * οὐ δώσεις· σὺ γὰρ καὶ τῷ
 Κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις ἱστορή-
 σαι, καὶ διαίκτησιν Ἐκκλησίας μεμάθηκας.

LXVI. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἐστὶ κελεύειν ἃ δεῖ, τῶν
 ἀδελφῶν ¹⁰, ὑπείκειν καὶ μὴ ἀπειθεῖν. Ὑπείξαντες
 μὲν οὖν σωθήσονται, ἀπειθήσαντες δὲ ὑπὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ ¹¹ κολασθήσονται, ὅτι ὁ προκαθεζόμενος Χριστοῦ
 τόπον πεπίστευται. Διὸ ἦτο τιμὴ ἡ ὕβρις τοῦ προκα-
 θεζομένου εἰς Χριστὸν φέρεται, **115** ἀπὸ δὲ Χριστοῦ
 εἰς Θεὸν ¹² ἀναφέρεται. Τοῦτο δὲ εἰρηκα, ἵνα καὶ
 αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς πρὸς σὲ ἀπειθείας τὸν κίνδυνον
 αὐτῶν ¹³ μὴ ἀγνοῶσιν, ὅτι ὃς ἂν σοι κελεύσαντι
 ἀπειθήσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ ¹⁴, Χριστῷ δὲ ἀπειθήσας
 Θεὸν παροργίζει.

LXVII. Χρὴ οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πόλιν ἐν ὕψει
 οἰκοδομουμένην ¹⁵, φιλόθεον ἔχειν τάξιν καὶ διοίκησιν
 καλὴν. Πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος ὡς ἄρχων περὶ ὧν
 λέγει ἀκούεσθω· οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελευόμενα γί-
 νεσθαι ¹⁶ σπουδαζέτωσαν· οἱ διάκονοι ἐκπεριερχόμε-
 νοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκε-
 πτέσθωσαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀντιβαλλέτωσαν· οἱ λοι-
 ποὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν· εἰ
 δὲ κρίνεσθαι θέλουσι περὶ ὧν ἀδικοῦνται, ἐπὶ τῶν
 πρεσβυτέρων συμβιβαζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν
 οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ προσαναφερέτωσαν.

LXVIII. Νέων δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν ¹⁷ τοὺς
 γάμους, ἀλλὰ καὶ τῶν προδεηκότων, μὴ πως ζέουσα
 ἡ ὕβρις προφάσει πορνείας ἢ μοιχείας λοιμὸν προσ-
 ενέγκῃ ¹⁸ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὲρ πάσαν γὰρ ἁμαρ-
 τίαν ἢ τῆς μοιχείας ἀσέβεια Θεῷ ἐστύγγηται, ὅτι οὐ
 μόνον αὐτὸν τὸν ἁμαρτήσαντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 συνεστωμένους καὶ συναμμιλωμένους· λύσση γὰρ
 ἔσκειν, ὅτι τῆς ἰδίας μανίας μεταδίδναι φύσιν ἔχει.
 Σωφροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπι-
 τελεῖν μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ **116** οἱ πάν-
 τες ἢ γὰρ τοῦ μοιχησαμένου ἁμαρτία ἐπὶ τοὺς πάν-
 τας ἐλθεῖν βιάζεται, τὸ ¹⁹ οὖν σπεύδειν σωφρονεῖν τοὺς

* Matth. xxv, 21.

VARLÆ LECTIONES.

* ὑπὲρ τῆς αὐτῶν C. * δανίζει O. * μὴ non omittere debebat S e. Cl. * D legi
 vult κατασταθῆναι. * ἀλλὰ O. ¹⁰ τοὺς ἀδελφούς O. ¹¹ Κυρίου C. ¹² τοῦ Χρ. εἰς τὸν Θεόν C.
¹³ Ita D approbante O ; αὐτῷ C, qui conj. αὐτόν. ¹⁴ Ita S, ἀπειθῆ C, O. ¹⁵ οἰκοδομημένην C, ὠκοδο-
 μημένην S. ¹⁶ γινέσθαι C. ¹⁷ Post κατεπειγέτωσαν repetuntur in O vbb. τὸν δὲ συμβιβασμὸν expruncta.
¹⁸ προσενέγκοι C. ¹⁹ τοῦ C.

dicitiam impellere, quoniam animæ est medela, at **A** cibis corporis est recreatio.

LXIX. Cæterum si fratres vestros diligatis, nihil eorum auferetis, imo vestra communicabitis: esurientes nutritis, sitiētibis præbebitis potum, inductis nudos, visitabilis ægrotantes, carcere inclusis succurretis pro viribus, peregrinos in vestra tecta suscipietis lubenter, neminem odio prosequemini. Quo modo autem pie vivere oporteat, vos attentos vester docebit animus. Vesum ante omnia, si et vobis dicere necesse sit, frequenter convenite, utinam singulis horis, alioquin conventus stalis diebus. Nam si hoc feceritis, intra muros estis asyli; perditionis quippe initium est ista desertio. Ne igitur quis, prætextu quod animo erga fratrem pusillo ac iniquo sit, desistat convenire. Si enim aliquis vestrum a congregatione destiterit, cum iis reputabitur qui Christi dissipant Ecclesiam, et ut ejus discipulorum inimicorum princeps punietur atque cum adulteris ejicietur; nam tanquam adulter, per spiritum in ipso existentem, prætextu quodam sumpto, seipsum separavit, et malo locum contra se dedit, ut ovem raperet, nimirum extra caulas inventam.

LXX. Porro episcopum vestrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne cessetis: scitote quod per illum adducimini ad Christum, et a Christo ad Deum. Adducenti ergo multipliciter retribuite. Honorate Christi thronum. Quandoquidem et Moysis **C** cathedram honorare jussi estis, quamvis in ea præsidentes peccatores habeantur. Atque hæc quidem vobis sufficienter sint dicta. Zacchæo autem qua ratione inculpate vivat, superfluum puto dicere; cum etiam illius qui me docuit probus sit discipulus.

LXXI. Verum, fratres, nonnulla ut audiat expectare non oportet, sed ex vobis ipsis quod æquum est intelligere. Zacchæus solus, se totum quo vobis vacet tradens, cum ventrem habeat, si bique non provideat, quo modo potest cibum necessarium comparare? Nonne vero justum est, ut omnes vos victus ejus curam geratis, neque expectetis ut petat a vobis? hoc etenim mendico convenit, potius autem peribit fame, quam id facere **D** sustineat. Et qua ratione vos pœnas non dabit, si non reputaveritis, dignum esse operarium mercede

ἀδελφούς, τοῦτο πρώτη ἐλεημοσύνη· ψυχῆς γὰρ ἐστὶ θεραπεία· ἢ γὰρ τροφή τοῦ σώματος ἀνάπαυσις ἐστίν.

— **LXIX.** Ὅμως ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὧν δὲ ἔχετε μεταδώσετε ²⁰· πεινῶντας γὰρ θρέψετε, διψῶσι ποτὸν παρέξετε ²¹, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψασθε, τοὺς ἐν εἰρκταῖς ὡς δυνατὸν βοηθήσατε, ξένους εἰς τὰ ἑαυτῶν σκηνώματα προθύμως ἀποδέξεσθε, μηδένα μισήσατε. Ὡς δὲ δεῖ εὐσεβεῖν, εὐγνωμονοῦντας ὑμᾶς ὁ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. Πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέρχεσθε, εἴθε ²² καθ' ὥραν, ἐπεὶ γε ἐν ταῖς νενομισμέναις τῆς ²³ συνόδου ἡμέραις. Ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῆτε ²⁴, ἐντὸς τειχῶν ἀσουλίας ἐστέ· ἀρχὴ γὰρ ἀπωλείας ἀποταξία. Μήτε οὖν προφάσει μικροψυχίας τῆς ²⁵ πρὸς ἀδελφὸν ἀπολειπέσθω τις τοῦ συνεδρεῖν. Ἐὰν γὰρ τις ὑμῶν ²⁶ ἀπολειφθῆ τοῦ συναγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν λογισθήσεται, καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται καὶ ²⁷ μετὰ μοιχῶν ἀποβληθήσεται ²⁸· ὡς γὰρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προφάσει **117** τινὸς ἑαυτὸν ἀφώρυσεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτοῦ χώραν ἔδωκε πρόβατον ἀρπάσαι ²⁹, ὡς μανδρῶν ἐξω εὐρεθέν.

LXX. Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τμήν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμητε, εἰδότες ²⁹ ὅτι προφάσει τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς Χριστὸν φέρετε, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν ἀναφέρεται ³¹· καὶ τῷ προσενέγκαντι πολυπλασίως ἀνταποδίδοτε ³². Θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμήσατε ³³· ὅτι καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμῆν ἐκελεύσθητε, κἂν οἱ προκαθεζόμενοι ἁμαρτωλοὶ νομίζονται ³⁴. Καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν αὐτάρκως εἰρηται· αὐτῷ δὲ, πῶς ἀμέμπτως βιοῦν, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν, ὅποτε τοῦ κάμει διδάξαντος δοκιμὸς ὑπάρχη μαθητῆς.

LXXI. Πλὴν, ἀδελφοί, ἐνιαοῦ χρή ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν. Ζαχαρίας μόνος ³⁵ ὑμῖν ὄλος ἑαυτὸν ἀσχολεῖν ἀποδεδωκώς, κοιλίαν ἔχων καὶ ἑαυτῷ μὴ εὐσκολῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν; οὐχὶ δὲ εὐλογόν ἐστὶ πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόνοιαν ³⁶ ποιεῖν, οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὑμᾶς αἰτεῖν, τοῦτο γὰρ προσαιτουήντος ἐστίν· μᾶλλον δὲ τευθήσεται λιμῷ, ἢ τοῦτο ποιεῖν ὑποσταίη ³⁷. **118** Πῶς δὴ καὶ ὑμεῖς οὐ δίκην ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἀξίως ἐστὶν ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν ὁ δωρεὰν παρασχεθεὶς λόγος

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ μεταδώσατε C. Tum idem θρέψητε. ²¹ παρέχετε (lego παρέχητε B) C, qui deinde exh. ἐνδύσατε — ἐπισκέψασθε — βοηθήσατε — ἀποδέξασθε — μισήσατε. ²² συνέρχεσθε, εἴθε p. συνέρχεσθε, εἴθε O. ²³ ταῖς O. ²⁴ Ita O c. S, ποιεῖτε C. Tum ἀσυχίας p. ἀσουλίας O. ²⁵ Ita O c. S. τῇ C. ²⁶ ὕμων O pr. man. ²⁷ Vbb. καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται, accesserunt ex O. Subsequens cum addidi ex conjectura. ²⁸ βληθήσεται O, qui tum μοιχόν. ²⁹ ἀρπάσει S. Tum εὐρεθέντα C. ³⁰ ἰδότες O. ³¹ C legi vult φέρεσθε et ἀναφέρεσθε, atque hanc scripturam in versione Latina secutus est. Rectius **D** proposuit φέρεται et ἀναφέρεται (sc. ἢ τιμῆ), cfr. supra c. 66, ubi idem legitur iisdem penes verbis. Præterea cum Cl scribendum προφάσει τῆς (sc. τιμῆς) πρὸς αὐτὸν. Verendum itaque: Scientes, quod sub specie honoris in ipsum (episcopum) collati fertur (honor ille) in Christum et a Christo ad Deum refertur S. ³² ἀνταποδίδοται O. ³³ τιμήσατε C. Tum Μωϋσέως O. ³⁴ Ita O c. Turriano l. c., νομίζονται C. ³⁵ Fortasse legendum μόνος S. Tum ὄλος O. ³⁶ αὐτοπρόνοιαν p. αὐτοῦ πρόνοιαν O. ³⁷ Ita O c. S, ὑποσταίη C.

πωλείται; Μὴ γένοιτο. Ἐἴ τις γὰρ ἔχων, πώθεν ζῆν, λάβῃ³⁸, οὗτος πωλεῖ τὸν λόγον, εἰ δὲ μὴ ἔχων τοῦ ζῆν χάριν λαμβάνει τροφήν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλαβεν ἐν τε δεῖπνοις καὶ φίλοις, οὐδὲν ἔχων, ὁ εἰσαυθὶς τὰ πάντα³⁹ ἔχων, οὐχ ἀμαρτάνει. Ἀκολούθησθε οὖν τιμᾶτε πρεσβυτέρους, κατηχητάς, διακόνους, χήρας εὐβεδιωκίας, ὀρφανοὺς ὡς Ἐκκλησίας τέκνα· ἀλλὰ καὶ ὅποτε χρεῖα τινὸς πόρου πρός τι⁴⁰ ἀναγκαῖον γένοιτο, ἅμα οἱ πάντες συμβάλλεσθε. Εἰς ἀλλήλους εὐσεβείτε, μὴ ὀκνοῦντες πᾶν ὅτι οὖν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὀπόμενιν.

LXXII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέθεκε χεῖρα τῷ Ζαχαίῳ λέγων· Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ὄλων, ὁ Πατήρ καὶ Θεός, σὺ διαφύλαξον ποιμένα μετὰ ποιμνης. Σὺ ἡ πρόφασις, σὺ ἡ δύναμις. Ἡμεῖς τὸ βοηθούμενον, σὺ ὁ βοηθός, ὁ ἱατρός, ὁ σωτήρ, τὸ ταίχος, ἡ ζωή, ἡ ἐλπίς, ἡ καταφυγή, ἡ χαρὰ, ἡ προσδοκία, ἡ ἀνάπαυσις· συνελὼν ἐπ' αὐτῷ σὺ ἡμῖν τὰ πάντα. Πρὸς αἰώνιον ὑπαρξίν σωτηρίας συνέργησον, ῥῦσαι, φύλαξον. Πάντα δύνασαι. Σὺ γὰρ Ἀρχὼν ἀρχόντων, καὶ Κύριος κυρίων, Δεσπότης βασιλέων. Σὺ δὲ ἐξουσίαν τῷ προκαθεζομένῳ, λύειν δὲ δεῖ λύειν, καὶ δέσμεῖν δὲ δεῖ δέσμεῖν. Σὺ σφίσι· σὺ ὡς δι' ὄργανου⁴¹ δι' αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου ὡς καλὴν **119** νύμφην διαφύλαξον. Σοὺ γὰρ ἐστὶν δόξα αἰώνιος, ὕμνος, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι⁴², εἰς τοὺς ὁμοπαντὰς αἰῶνας. Ἀμήν.

LXXIII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ ταῦτα ἔφη· Ὅσοι ποτὲ βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὐρίου νηστεύειν ἀρξασθε, καὶ καθημέραν⁴³ χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ὧν θέλετε πυνθάνεσθε. Ἐἴ τις γὰρ ἡμερῶν δέκα ὕμιν ἐπιμείναι θέλω. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ φωνήσας καὶ Ἀκύλαν καὶ Νικήτην⁴⁴ ἔφη· Μέλλων ἐπὶ τὴν Τύρον ὀρμᾶν μεθ'⁴⁵ ἡμέρας ἑπτὰ βούλομαι ἐξαυτῆς ὕμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῇ Χαναανίτιδι⁴⁶ Βερνίκῃ (80) Τούστις θυγατρὶ λανθανόντως ἐπιξενωθέντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα ἀκριβῶς μαθόντας⁴⁷ γράψαι μοι. Πολὺ γὰρ μοι συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸ ἀρμώσωμαι. Διὸ ἐξαυτῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ⁴⁸ βαπτίζοντα αὐτὸν ἐάσαντες, καθὼς ἐκέλευσεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προήξαμεν τῆς Φοινίκης.

ὍΜΙΛΙΑ Δ'.

I. Καισαρείας δὲ τῆς Στρατώνως ἐξῶν ἐγὼ Κλήμης, ἅμα Νικήτης τε⁴⁹ καὶ Ἀκύλας, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν **120** Πέτρου τοῦ ἀποστειλαντος ἡμᾶς, ἐξενίσθημεν παρὰ Βερνίκῃ

^a Luc. x, 7.

VARIAE LECTIONES.

³⁸ λάβοι C. ³⁹ εἰς αὐθὶς πάντα C. ⁴⁰ τι addidi c. O. ⁴¹ Vhb. δι' ὄργανου, quæ male exciderant e textu Schwegleriano, reposui c. O. In eodem seq. mendum δι' αὐτῶ. ⁴² Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. O. ⁴³ καθ' ἡμέραν C. ⁴⁴ Νικήταν O. ⁴⁵ καθ' O. ⁴⁶ Χαναανίτιδι ⁴⁷ μαθόντας textui dedi ex O. ⁴⁸ δὲ O. ⁴⁹ τε add. c. O, ἅμα Νικήτη καὶ Ἀκύλα εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύομεθα Cod. Reg. 804.

VARIORUM NOTÆ.

(80) Βερνίκῃ. Idem nomen Bernices seu Berenices, mulieri αἰμορροούσῃ, quam sanavit Christus, tribuitur ab alio fabulatore Joannē Antiocheno Ma-

A sua? Nec dicat aliquis an ergo gratis datus sermo venditur? Absit! Nam si quis, qui habet unde vivat, accipit, hic vendit sermonem: non peccat vero, si non habens accipiat cibum ad victum, sicut et Dominus in cœnis et apud amicos accepit, qui nihil habebat, in posterum tamen omnia possidebit. Convenienter igitur honorate presbyteros, catechistas, diaconos utiles, viduas recte viventes, orphanos velut filios Ecclesiæ. Sed et cum ad necessarium opus erit pecunia, omnes pariter conferte. Mutuo exercete pietatem, nec pigeat omnia pro salute vestra sustinere.

LXXII. Quibus dictis, manum Zacchæo imposuit, dicens: Hec acDomine omnium, Pater et Deus, tu pastorem cum grege custodi. Tu causa, tu potestas. Nos sumus ii qui adiuvantur; tu adjutor, medicus, servator, murus, vita, spes, refugium, gaudium, expectatio, requies; breviter dicam, tu nobis omnia es. Ad consequendam salutem æternam optulare, libera, custodi. Cuncta potes. Tu enim es Princeps principum, et Dominus dominorum, Herus regum. Tu antistiti da potestatem solvendi quæ oportet solvere et ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tanquam per instrumentum Ecclesiam Christi tui velut pulchram sponsam tutare. Ad te enim pertinet æterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia sæcula. Amen.

LXXIII. Quæ cum dixisset, postea inquit: Quicumque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite, et singulis diebus manus impositionem accipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobiscum manere. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me et Aquilam et Nicetam, et dixit: Tyrum profecturus post septem dies volo vos statim abire, et apud Chananzam Berenicen Justæ filiam clam hospitari, atque diligenter eam percontatos mihi perscribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multum enim proderit mihi, ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur deserentes eum baptizantem, quemadmodum jusserat, in Tyrum Phœniciæ præcessimus eum.

HOMILIA IV.

D I. Cæsarea ergo Stratonis egressus ego Clemens simulque Nicetas et Aquila in Tyrum Phœniciæ intravimus, et juxta Petri mandatum, qui miserat nos, hospitali sumus apud Berenicen, Justæ Cha-

lala, apud Damascenum orat. 3, pro sacris imaginibus. Cot.

nanæ filiam, quæ lubentissime nos suscepit ; atque multo erga me honore et dilectione erga Aquilam et Nicetam concertans, ut familiaris gaudens ac confidens, magna nos humanitate prosecuta est, nosque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quod hortaretur ut faceremus breves inducias, Recte, inquam, agis, dum charitatis implere inunia festinas. At ipsi præferri debet timor erga Deum nostrum ; veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem nostram antepone eorum saluti.

II. Audimus enim quod Simon Magus, in disputatione quam cum domino nostro Petro Cæsareæ habuit superatus, statimque aufugiens, hic multa perpetrata mala. Apud omnes enim sibi obvios Petrum falso calumpnians, multorum abripit animas. Nam cum ipse sit magus, eum magum appellat ; et cum sit impostor, impostorem eum proclamat ; cumque in disputatione per omnia victus cesserit ac fugerit, vicisse se profitetur ; frequenterque præcipit Petrum non esse audiendum, quasi videlicet sollicitus, ne a pessimo illudantur mago.

III. Hæc accipiens dominus noster Petrus præmisit nos futuros verborum illius exploratores : ut si ita habeat, ipse scribentibus nobis edoceatur, et adveniens arguat eundem cominus de calumniis erga se. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet, ideo, corporis nostri refectione ad breve tempus neglecta, a te quæ hic degis certo scire volumus, an vera sint quæ audivimus : jamque nobis singula edisserere.

IV. Berenice vero rogata : Hæc quidem, inquit, eo modo se habent, quo audivistis : cætera vero ejusdem Simonis, quæ forte ignoratis, audite : phantasmata enim et spectra ac simulacra in medio foro quotidie ostendens totam obstupefacit civitatem : et procedente eo statuæ moventur, ac multæ umbræ præeunt, quas ipsas dicit esse animas defunctorum. Multos autem, qui eum præstigiatorum nitebantur ostendere, cum sibi conciliasset, tum postea, prætextu convivii, mactato bove ipsisque in escam dato, variis implicuit morbis, dæmoni-

A θυγατρί τῆς Χαναανίτιδος ⁸⁰ Ἰούστῃς ἦτις ἀσμενέστατα ἡμᾶς ἀπεδέξατο, καὶ πολλῇ μὲν τῇ πρὸς μὲ τιμῇ ἀγωνιώσα, στοργῇ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλαν καὶ Νικήτην, διὰ χαρὰν ὡς συνήθης παρῆρσιαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἡμᾶς δεκτικῶς κατήπειγεν. Συνιδὼν οὖν ὅτι βραχέϊαν ἡμῖν ὑπέρθεσιν ποιεῖσθαι ἐπέτρεπεν, ὀρθῶς μὲν, ἔφην, ποιεῖς, ἐπισπεύδουσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποπληρῶσαι ⁸¹ μέρη. Προτιμητέος δὲ ταύτης ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος· δέδωκεν ⁸² γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες τῆς ἐκείνων σωτηρίας προτιμᾶν τὴν ἡμετέραν ἀνάπαυσιν.

B II. Πυνθανόμεθα ⁸³ γὰρ ὅτι Σίμων ὁ Μάγος, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἡττηθείς, παραχρῆμα ἀποδορᾶς ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπράσσειται ⁸⁴. Πᾶσι γὰρ τοῖς ὑπεναντιοῖς παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχάς. Μάγος τε ⁸⁵ γὰρ αὐτὸς ὢν, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν, πλάνον ἐκείνον ἀποκηρύσσει, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἐπὶ πάντων τὸ ἦτρον ἀπενεγκάμενος καὶ φυγῶν αὐτὸς φάσκει νενικηκέναι ⁸⁶, καὶ τοῦ Πέτρον μὴ δεῖν ἀκούειν πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν κηδόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγου.

C III. Ταῦτα οὖν μαθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος προαπέστειλεν ἡμᾶς **121** ἐξεταστάς τῶν λεχθέντων αὐτῷ ἐσομένων· ἵνα εἰ οὕτως ἔχει, γραψάντων ἡμῶν αὐτὸς μάθοι ⁸⁷, καὶ ἐπελθὼν ἐξελέγη αὐτὸν ἐκείνον ἀντικυρὸς ἐφ' ὧν αὐτὸν διέβαλλεν. Ἐπει οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν ὁ κίνδυνος ἡμῖν πρόκειται, τούτου ἐνεκεν, τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διαιτωμένης βουλόμεθα ἀφευδῶς μαθεῖν, εἰ ἄπερ ἠκούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει· καὶ λέγοις ἂν ἤδη ἡμῖν ἕκαστα.

D IV. Ἡ Βερινίκη δὲ ἀξιωθεῖσα ⁸⁸ Ταῦτα μὲν οὕτως, ἔφη, ἔχει ὡς ἠκούσατε, τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Σίμωνα, ἅπερ ἴσως ἀγνοεῖτε, ἀκούσατε· φαντάσματά τε γὰρ καὶ ἰνδάλματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ φαίνεσθαι ποίων δι' ἡμέρας πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν (81), καὶ προΐοντος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινεῦνται, καὶ σκιά πολλὰ προηγούνται, ἅπερ αὐτὸς ⁸⁹ ψυχᾶς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει (82). Πολλοὺς δὲ γόητα αὐτὸν ἐλέγχειν πειρωμένους διαλλάξας πρὸς ἑαυτὸν, ἐπειθ' ὕστερον ⁹⁰ προφάσει εὐωχίας, βεῦν θύσας καὶ ἐστιδῶσας αὐτοῦς, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Χαναανίτιδος C. ⁸¹ ἀποπληροῦν C. ⁸² Ita S suffragante O, in cuj. marg. sec. man. notavit Iovs del. Apud C δέδεικεν. ⁸³ Ita O c. S. πυνθανόμεθα C. ⁸⁴ κακὰ τὰ πράσσειται O. Subinde C : Malim in omnibus enim contrariis. ⁸⁵ τε inserui c. O. Idem om. Vhb. ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν πλάνον ἐκείνον. ⁸⁶ νενικηκέναι O. ⁸⁷ μάθοι C. Tum ἐκείνων O. ⁸⁸ ἀξιωθεῖ O. Idem om. conject. Ci. ἔχει, in cuj. textu ἔχειν. ⁸⁹ αὐτὸς S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτάς C, O. Doest vox apud Anastasium, Cedrenum et Nicephorum. ⁹⁰ ἑαυτὸν εὐθύστερον C.

VARIORUM NOTÆ.

(81) Excerptunt hæc Anastasius Sinaita, Cedrenus et Nicephorus. Quorum locos apposuit et discrepantiam orationis enotavit Schliemannus. Clem. p. 341, S. BLESSSEL.

(82) Ἄσπερ αὐτὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει. Memoratus codex, αὐτὸς, ut in Epitome.

Videndi, Anastasius, Cedrenus, Nicephorus : primus quæst. 20, p. 242 ; secundus Compendis historici p. 173, tertius Hist. eccl. lib. II, cap. 27. Ac forte in loco Cedreni rectius scribetur : καὶ ἐστιδῶσας αὐτοῦς, διαφόροις καὶ θυσιάτοις νόσοις καὶ δαιμόσιν ὑπέβαλε. COT.

δαίμοσιν ὑπέβαλεν καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, πολλοὺς κακῶσας θεὸς εἶναι ὑποληφθεὶς, πρὸς τῷ ⁶¹ φοβερὸν εἶναι καὶ προτετίμηται.

V. Ὅθεν οὐκ ολομαι δυνήσεσθαι τινα τοσοῦτον ἀναφθὲν πῦρ σβέσαι. Οὐδὲ γὰρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦτο οὕτως **122** ἔχειν διαβεβαιούται ἕκαστος. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς χάριν παρακαλῶ μὴδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν Πέτρος ἔλθῃ, ὃς μόνος δυνήσεται πρὸς ⁶² τοσαύτην δυναστείαν, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, ἀνταγωνισασθαι. Τοσοῦτον γὰρ πεφόδημαι τὸν ἄνδρα, ὡς, εἰ μὴ καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεὶς τὸ ἤττον ἀπηνέγκατο, συνεβούλευσα ἂν ὑμῖν καὶ αὐτὸν πείθειν τὸν Πέτρον, μὴ πειρᾶσθαι ἀντεξετάζεσθαι τῷ Σίμωνι.

VI. Κάγω ἔφην· Ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ ἠγνώεῃ ὅτι αὐτὸς μόνος κατισχύει τῆς ἐκεῖνου δυναστείας, οὐκ ἂν ἡμᾶς προπέμπων ἐνετέλλετο, λαυθανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμανθάνοντας αὐτῷ γράφειν. Ὅμως ἐπεὶ ἔσπερα κατελήφει, ἄλιῶν μεταλαβόντες ὑπνώσαμεν. Ἔωθεν δὲ τις τῇ Βερνίκῃ συνήθης ἔλθων ἔφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδῶνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλελοιπέναι Ἀππίωνα τὸν Πλειστονίκην ⁶³, ἄνδρα Ἀλεξανδρέα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστήμην, ὃν πρὸς πατρός μοι φίλον ὄντα ⁶⁴ ἐπέγνων, καὶ Ἀνουσιῶνα τὸν Διοσπολίτην τινὰ ἀστρολόγον, καὶ Ἀθηνόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ Ἐπικούρου ⁶⁵ ἀρεσκόμενον λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, ἔωθεν πάντα γράψαντες καὶ Πέτρῳ διαπέψαντες, εἰς περίπατον ἀπετραπόμεθα.

VII. Καὶ Ἀππίων ἀπηντήσατο ⁶⁶ ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων **123** ἑταίρων ⁶⁷ τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἑτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα, καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με προσαγορεύσας καὶ καταφιλῆσας ἔφη· Οὗτός ἐστι Κλήμης, περὶ οὗ ὑμῖν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς ἐλευθεροπρεπείας ⁶⁸ πολὺν ἐποιούμην λόγον, ὅτι ἀνὴρ πρὸς γένους Τιβερίου Καίσαρος ὧν καὶ πάσης Ἑλληνικῆς παιδείας ⁶⁹ ἐξησκημένος, ὑπὸ βαρβάρου τινὸς, τὴν προσηγορίαν Πέτρον, τὰ τῶν ⁷⁰ Ἰουδαίων ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. Ὅθεν ἀξιῶ συναγωνισασθαι μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· καὶ ἐφ' ὑμῶν αὐτοῦ πυνθάνομαι. Λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, καταλιπὼν ⁷¹ μὲν τὰ πατρία, ἀπὸ κλίνας δὲ εἰς ἔθνη βάρβαρα.

VIII. Κάγω ⁷² ἀπεκρινάμην· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποσείομαι. Ἡ μὲν ⁷³ γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅτι, ἐν οἷς δοκεῖς ⁷⁴ καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἢ δὲ γνῶσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα φίλας προφάσεις ἐνεβρεῦειν ἀγωνίζεται. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ἀγνωσία

busque subiecit : ac ne plura proloquar, multos affligendo deus esse creditur, et, præterquam quod formidabilis est, etiam honore afficitur.

V. Quocirca non puto a quoquam ignem tantum accensum posse exstingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, sed singuli confirmant rem ita se habere. Quare ea gratia, ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversus eum, ante quam Petrus venerit, qui cum sit Domini nostri Jesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare. Tantum quippe metuo hunc hominem, ut, nisi alias cum domino meo Petro disceptans discessisset inferior, consilium dedissem vobis, ipsum quoque Petrum persuaderetis ne cum Simone disputare niteretur.

VI. Et ego respondi : Si dominus noster Petrus ignoraret quod ipse solus adversus ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandasset, ut clam Simonis gesta discentes ei scriberemus. Porro cum nox venisset, sumpto cibo dormivimus. Mane vero aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigasse, ex suis autem discipulis reliquisse Appionem Plistonicem, virum Alexandrinum, arte grammaticum, paternum meum amicum mihi cognitum, et Annubionem quemdam Diospolitam, astrologum, atque Athenodorum Atheniensem Epicuræ sectæ addictum. Nos autem edocti res Simonis mane cuncta cum scripsissemus et ad Petrum misissemus, ad ambulationem convertimus gradum.

VII. Et occurrit nobis Appion, non solum cum prædictis duobus sociis, sed et cum aliis viris triginta circiter. Ac simul atque me vidit, salutans et osculatus ait : Hic est Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam, qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis; et coram vobis eum interrogo. Respondeat mihi, quandoquidem arbitratur, quod se, ut pietatem coleret, dediderit, quo modo non maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros mores.

VIII. Et ego respondi : Tuam quidem in me præclaram voluntatem habeo acceptam; at ignorantem amolior. Scilicet, præclara quidem voluntas est, quod in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis : verum cognitio non recte habens prætextu amicitiae insidiari nititur. Dixit Appion :

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ Ita O c. D, τό C. ⁶² Post πρὸς est αὐτόν in O expunctum. ⁶³ Πλειστονίκον O. ⁶⁴ ὄντα O et ex conject. C., in cuj. textu ὄν. Davisii notulam eo spectantem S non intellexisse videtur. Tum Διοσπολίτην S, O, Διοσπολίτην C. ⁶⁵ Ita ex conject. C, qui in textu Ἐπικούρου ut O. ⁶⁶ ἀπηντήσατο O. ⁶⁷ ἑτέρων O. Idem καθ' ἑτέρων. ⁶⁸ Ita intellige lectionem Ουοβονιανὶ ἐλευθεροπρεπείας cum cod. Reg. 804, ἐλευθεροπρεπείας C. ⁶⁹ Repone πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν, uti semper loquuntur idonei scriptores. Vide Epil. c. 46. D. ⁷⁰ τῶν inserui c. O. ⁷¹ Ita O c. Cl et S, καταλειπὼν (sic) C. Dein ἔθνη cod. Reg. 804. ⁷² Ἐγὼ C. ⁷³ ἡμᾶς p. ἢ μὲν O. ⁷⁴ δοκεῖν O.

Num ignorantio tibi videtur, patrios ritus servando sentire cum Græcis? Et ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnino debet servare patria instituta, sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si sint impia. Usu enim venire solet, ut aliquis, patre impio natus, velit vivere pie, patris mores sequi nolens. Excepit Appion: Quid ergo? patrem tuum ais malæ vitæ exstitisse? Respondi ego: Non quidem erat malæ vitæ, sed malæ opinionis. Et Appion: Quæ illius fuerit mala sententia, cupio audire. Et ego dixi: Quod falsis ac pravus Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion sciscitatus est: Quænam sunt hæc Græcorum falsæ ac pravæ fabulæ? Respondi: Non recta de diis opinatio; quam, si æquo animo fers, cum discendi cupidus audies.

IX. Quare ante dissertationem jam secedamus in quietiorem aliquem locum, ubi vobiscum disseram. Quod autem velim seorsum colloqui causa hæc est, quia non accedunt sincere plerique, neque etiam omnes philosophi, ad judicandum de rebus. Multos siquidem novimus, eorum quoque qui de se ob philosophiæ professionem magnifice sentiunt, inani gloria duci, aut lucri cupiditate non autem, virtutis amore indui pallio: qui, si non invenerint id propter quod philosophantur, vertunt se ad cachinnos. Ob istos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo soli simus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum possidebat frondibus elegantissime ornatum, dixit: Quandoquidem vehementer adurit æstus, paululum a civitate ad hortos meos secedamus. Et progressi consederunt, ubi pura erant gelidorum latium fluentia, et arborum omnigenum tegmen viride. Ibi ego lubens sedi, et reliqui circa me; qui silentes, pro voce qua me rogaturi erant, per fixos in me oculos clare videbantur quam promiseram demonstrationem poscere. Itaque sic loqui cœpi:

XI. Multa est, viri Græci, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Veritas enim sincere quæsitæ invenitur: consuetudo autem, quæcunque assumatur, seu vera, seu falsa, temere a se ipsa confirmatur; neque cum vera est, lætatur is qui as-

σοι ⁷⁵ εἶναι δοκεῖ, τὰ πάτριον ἔθῃ φυλάττοντα τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Τὸν εὐσεβεῖν ⁷⁶ προαιρούμενον οὐ πάντως φυλάττειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἔάν ᾗ εὐσεβῆ, ἀποσεῖσθαι **124** δὲ ἔάν ἀσεβῆ τυγχάνῃ. Ἐνδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς ὄντα, εὐσεβεῖν βουλόμενον, τῷ μὴ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν σεβάσματα ⁷⁷. Καὶ ὁ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο· Τί οὖν; τὸν σὸν πατέρα ἔφησ' κακοῦ βίου γεγενῆσθαι; Κἀγὼ ἔφη· Κακοῦ μὲν οὐκ ἦν βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. Καὶ ὁ Ἀππίων· Τίς ἦν ἡ κακὴ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκοῦσαι θέλω. Κἀγὼ ἔφη· Ὅτι τοῖς ⁷⁸ τῶν Ἑλλήνων ψευδέσι καὶ ⁷⁹ κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐπέθετο· Τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ψευδεῖς τε ⁸⁰ καὶ κακοὶ μῦθοι; Κἀγὼ ἔφη· Ἡ περὶ θεῶν οὐκ ὀρθὴ δόκησις, ἦν ἔάν μακροθυμῆς, ἀκούσῃ μετὰ τῶν φιλομαθῶν.

IX. Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων εἰς τινα ἡσυχώτερον ⁸¹ ὑποχωρήσωμεν ἥδη τόπον· ἐνταῦθα ὁμῖν διαλεχθήσομαι. Τοῦ δὲ ἰδιολογεῖσθαι με βούλεσθαι αἰτία γέγονεν αὕτη ⁸², ἐπεὶ οὐχ οἱ πολλοὶ οὐδὲ οἱ φιλοσοφούντες αὐτοὶ ἅπαντες γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν ὄντων κρίσει. Ἰσμεν γὰρ πολλοὺς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγαλοφρονούντων ⁸³ κενοδοξοῦντας, ἢ χρηματισμοῦ χάριν περιβεβλημένους τὸν τρίβωνα καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἕνεκεν, οἵπερ, ἔάν μὴ εὐρωσῶν δι' ὃ φιλοσοφῶσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. Διὰ δὲ τὸς τοιοῦτους ἐπιτηδεῖόν τινα πρὸς τὸ ἰδιάζειν τόπον ἐπιλεξώμεθα.

X. Καὶ τις ἐν αὐτοῖς πλούσιος ἀνὴρ, καὶ διὰ τῶν τῶν χωρὸν τινα **125** περὶ ἑαυτὸν κεκτημένος παμμήνων φύλλων ⁸⁴, ἔφη· Ἐπεὶ σφόδρα καῦμα ἐπιφλέγει, βραχὺ τῆς ⁸⁵ πόλεως εἰς ἐμοὺς κήπους ὑποχωρήσωμεν. Καὶ δὴ προϊόντες ἐκαθέζοντο, ἐνθα ἦν καθαρὰ ψυχρῶν ναμάτων ρεύματα καὶ δένδρων παντοίων χλοερά σκέπη. Ἐνθα ἐγὼ ἀσμένως ἐκαθεζόμεν καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμὲ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τῆς μελλούσης ἀσιτοῦν με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμὲ δῆλοι ἦσαν τῆς ὑποσχέσεως ⁸⁶ τὴν ἀπόδειξιν ἀπειτούντες. Καὶ δὲ οὕτως λέγειν ἠρξάμην·

XI. Πολλὴ τις, ὡς ἄνδρες Ἕλληνας, ἡ διαφορὰ τυγχάνει (83) ἀληθείας τε καὶ συνήθειας. Ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια γνησίως ζητούμενη εὐρίσκειται, τὸ δὲ ἔθος, ὅποιον ἂν παραληφθῆ, εἴτε ἀληθὲς εἴτε ψευδές, ἀκριτῶς ὑφ' ἑαυτοῦ κρατύνεται, καὶ οὕτε ἀληθεῖ ⁸⁷ ὄντι

VARIAE LECTIONES.

⁷⁵ ἀγνωσίας sine σοι O. ⁷⁶ ἀσεβεῖν O in textu, ἴσως εὐσεβεῖν al. man. in marg. ⁷⁷ Ita scripsi c. O verborum μὴ τῷ ordine inverso, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν C. Tum μὲν post ὁ om. O. ⁷⁸ τοῖς deest in O. ⁷⁹ καὶ om. O. ⁸⁰ τε inserui c. O. ⁸¹ Ita O c. S, ἡσυχώτερον C. ⁸² αὕτη S, O, αὐτῆ C. ⁸³ μέγα φρονούντων O. ⁸⁴ παμμιούσων φύλλων C. Prior vox dubio procul est barbara, nec satis liquet quid sit reponendum. Forte παμμίτων φύλλων, nam postea παντοίων δένδρων meminit. D. Crediderim legi posse παμμήνων φύλλων, ut significantur arbores per omnes menses foliis abundantes, etiam media æstate. Cl. Præterea conjectaverit aliquis παμμιούριων. Sed maxime placet, quod proposuit Lobeckius Aglaoph. p. 107, παμπλούσιον φύλλων S, παμμιούσων φύλλων O. Cotelerius vocem παμμιούσων in calce editionis suæ mutavit in παμμιούσων. ⁸⁵ Ita O c. S, βραχὺ τῆ C, qui conjecit βραχὺ τι. ⁸⁶ ὑποθέσεως S. ⁸⁷ Ita conj. C, in conj. textu ἀληθές. Et O. ἀληθές, in marg. al. man. ἴσως ἀληθεῖ.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Διαφορὰ τυγχάνει. Totum caput eodem modo habetur in *Eclogis* Damasceni capite Περὶ συνήθειας πονηρᾶς, etc., nisi quod omittitur vox

τύχη, et πατρώαν scribitur, item rectius ἀληθεύοντα Cor.

αὐτῷ ἦδεται ὁ παραλαβῶν, οὕτε ψευδεὶ ἀχθεται. Οὐ γὰρ⁸⁰ κρίσει, ἀλλὰ προλήψει ὁ τοιοῦτος πεπίστευκεν, γνώμη τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλην τύχη⁸¹ τὴν ἰδίαν ἐπιδεδουκῶς ἐλπίδα. Καὶ οὐκ ἔστι ῥάδιως ἀποδύσασθαι τὴν πάτριον⁸² περιβολὴν, κἂν πάνυ αὐτῷ δεικνύται μωρὰ καὶ καταγέλαστος οὔσα.

XII. Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν κακοῦ δαίμονος **126** χαλεπωτάτην ὑπέθεσιν εἶναι λέγω. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰσηγήσαντο, καὶ τούτους κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ἵνα ὁ τὰ ἴμοια πράττειν θέλων μηδὲ αἰδῆται⁸³, ὅπερ ἔστιν ἀνθρώπου ἴδιον, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμένων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ ἀσέμνους βίους· τῷ δὲ μηδὲ αἰδεῖσθαι οὐδὲ ἐλπίδα μετανοίας ὁ τοιοῦτος ἐμφαίνει. Ἄλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν⁸⁴, παρ' ἣν μηδὲν πάσχειν τις ἢ ποιεῖν δύναται⁸⁵. Ὁμοίως οὖν καὶ τοῦτο τῷ πρώτῳ ταυτόν ἐστιν. Νομίσας γὰρ τις ὅτι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὕτε πάσχειν οὕτε ποιεῖν τι δύναται⁸⁶, ῥάδιως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔρχεται, καὶ ἀμαρτῶν οὐ μεταμελεῖται ἐφ' οἷς ἠσέβηκεν, ἀπολογίαν φέρων ὅτι ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἐξηναγκάζετο καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι⁸⁷ μὴ δυνάμενος, ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνει οὐδὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχει.

XIII. Ἄλλοι δὲ ἀπρονόητον φορὰν εἰσηγοῦνται, ὡς αὐτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστηκότος⁸⁸ δεσπότητος. Ταῦτα δὲ οὕτω νομίζουσιν, ὡς εἰρήκαμεν, πασῶν δοξῶν τυγχάνει οὔσα χαλεπωτάτη. Ὡς γὰρ οὐκ ἔντος τοῦ ἐφεστῶτος καὶ προνοουμένου καὶ ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν⁸⁹ **127** ἀπονέμετος, πᾶν⁹⁰ ὅτι δύναται διὰ τὴν ἀφοβίαν εὐκόλως δρῶσιν⁹¹. Ὅθεν οὐ ῥάδιως, ἢ τάχα οὐδὲ ὅλως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονούντες σωφρονίζονται· τὸν γὰρ ἐπιστρέφονται κινδύνου οὐ προσηρῶνται. Ὅ δὲ τῶν, ὡς ἡμεῖς φασί (84), βαρβάρων Ἰουδαίων λόγος εὐσεβεστάτος ἐστίν, ἕνα Πατέρα καὶ Δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγοῦμενος, τῆ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένοις χαριζόμενον τὰ ἀμαρτήματα, δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μετὰ τὴν μετάνοιαν⁹² κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἐπεξιόντα.

XIV. Οὗτος ὁ λόγος, εἰ καὶ μῦθος ὢν τυγχάνει, εὐ-

A sumit, neque cum falsa, contristatur. Non enim iudicio, sed præsumpta opinione is credidit, incerta fretus fortuna, majorum scilicet placito suam ipsius spem confusus. Nec facile est exuere hæreditarium sententiæ amictum, licet ei penitus ostendatur stultus ac ridiculus.

XII. Jam igitur ego universam Græcorum doctrinam dico esse perniciosissimam mali dæmonis disciplinam. Alii enim illorum induxerunt multos deos, eosque malos omnibusque obnoxios perturbationibus : ut qui similia patrare velit, non erubescat, quod est hominis proprium, dum pro exemplo habet fabulorum deorum pravos et inhonestos mores ; ex eo autem quod neque erubescit, pœnitentiæ is nec spem ostendit. Alii vero fatum seu genesin invexerunt, præter quam nemo quidquam vel facere vel pati potest. Similiter ergo et hoc idem est cum primo. Existimans enim aliquis, neminem præter genesin quidquam vel pati vel facere posse, facile ad peccandum accedit, et post peccatum non ducitur pœnitentia impie gestorū, affertque pro defensione, quod a genesi ita facere coactus sit : et quasi qui nequeat corrigere genesin, neque verecundiam habet in peccatis.

XIII. Alii vero introducunt providentiæ expertem casum, ac si omnia sponte sua circumferantur, domino nullo præcidente. Hæc autem ita censere, ut diximus, omnium sententiarum est perniciosissima. Tanquam enim nullus sit præses ac provisor singulisque pro merito distributor, omne quod fieri potest, facile ob metus vacuitatem perpetrant. Quare vix, ac ne vix quidem, qui ista opinantur, honestam ducunt vitam : quia ingruens, quo converti poterant, periculum non prævident. At vero doctrina eorum, quos barbaros Judæos vocatis, maxime est pia ; quæ unum Patrem et Opificem totius hujus mundi inducit, natura bonum ac justum : bonum quidem, ut qui pœnitentibus veniam delictorum concedat, justum autem, ut qui unicuique post pœnitentiam pro factorum meritis irroget.

XIV. Hæc doctrina, etiam si fabula esset, cum

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ γὰρ om. O. ⁸¹ τύχη om. Joan. Damascenus, qui totum caput repetiit in *Eclogis* : atque delendam eam vocem censet D, S. Tum add. ἰδίαν c. O et ex Supplendis Cotelerii. ⁸² πατρίων Joan. Dam. Tum δεικνύται S. δείκνυται C, O. ⁸³ ἴτα O c. S, αἰδεῖται C. ⁸⁴ Cfr. hom. xiv, 3, 4. Γένεσις significat in libro nostro astrologicum cæli statum sive constellationem, in qua quis natus est, τὸ τῆς γενέσεως διάθεμα. Hom. xiv, 6. Astrologia est τῆς γενέσεως ἐπιστήμη. Hom. xiv, 5, S. ⁸⁵ ἴτα D, τι — δύνασθαι C, O. *Epit.* c. 49 : καὶ παρ' αὐτὴν οὕτε πάσχειν τινα δύνατὸν εἶναι φασίν, οὕτε ποιεῖν. ⁸⁶ Ita scripsi c. O, οὐδεὶς οὕτε πάσχειν ἔχει C, qui οὕτε ποιεῖν ex *Epit.* reponendum esse recte vidit ; οὐδεὶς οὕτε ποιεῖν οὕτε πάσχειν ἔχει S. ⁸⁷ ἴτα O c. S, καθορθῶσαι C. ⁸⁸ ἀφεστηκότος O, in marg. al. man. ἐφεστηκότος. ⁸⁹ καταξίαν O. Tum δύναται cod. Reg. 804, δύναται C. O. ⁹⁰ δρᾶσει O. ⁹¹ μὴ μετανοοῦντι cod. Reg. 804 et *Epit.* c. 50, quod præstat. Tum καταξίαν O. Idem deinde ἐπεξιόντα c. cod. Reg. 804. (*Epit.* c. 50), ἐπαξίοντα C.

VARIORUM NOTÆ.

(84) Ὡς ἡμεῖς φασί. Non soli gentiles appellabant Judæos et Christianos, barbaros ; sed et ipsi Judæi atque Christiani eo se nomine donasse reperiuntur. Disces ex Josepho in prologo librorum *De bello Judaico*. Justino Martyre Apologia 2, Tatiano *Oratione ad Græcos*, Clemente Alex. multis in locis, et Origene in tomis *contra Celsum*. Ethnicorum vero auctorum illustria sunt testimonia duo : alterum Ame-

lii Platonici, qui apud Eusebium *Præparat. evang.* lib. xi, cap. 19, et Cyrillum lib. viii *contra Julianum* p. 283 ; per barbarum intelligit Joannem evangelistam. Aliud Porphyrii in Opere adversus Christianos : Ὀριγένης δὲ Ἕλληνας ἐν Ἕλλησι παιδευθεὶς λόγους, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τὸ λήθημα. *Hist. eccl.* Eusebii lib. vi, cap. 19. Cot.

pia sit, vitæ non esset inutilis. Singuli namque dum expectant futurum erga se Dei cuncta intuentis iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt. Quod si adeo vera sit doctrina, æterno supplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, simulque pro beneficio largitur futura a Deo bona æterna et ineffabilia.

XV. Sed ad primam revertor Græcorum ac gentilium opinionem, quæ deos fabulatur multos, et omnibus obnoxios perturbationibus. Ac ne in res certas multum insumam temporis, dum uniuscujusque eorum qui apud vos dii nominantur impios actus recenseo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis. Bacchi, Herculis, ac singulorum, quos neque ipsi ignoratis, utpote in Græcorum litteris instituti, quas vitas edocti estis, ut tanquam deorum æmulatores similia peragatis.

XVI. Sed ab ipso maximo rege Jove ordiar; illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut soletis referre, devoratis, et adamantina falce demessis patri Cælo genitalibus, pietatis erga parentes et amoris in liberos iis qui deorum mysteria æmulantur ostendit exemplum. Ipse vero Jupiter patrem suum vincit in Tartaro conclusit, et alios deos punit. Pro his autem, qui nefandam patrare volunt obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen: infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amoribus, rapit Ganymedem; adulteris autem in adulterio opem ferens, ipse sæpe mæchus invenitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, congregans cum sororibus, Junone, Cerere, Venere cælesti, quam nonnulli Dodonam vocant; iis vero qui cum filiabus commisceri cupiunt, cum Proserpina congressus exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit, ut ab impiis hominibus propter exsuperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius divinitate persuasum fuerit.

XVII. Homines quidem indoctos æquum videatur circa has opiniones haud multum indignari. Iis autem, qui in litteris instituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui grammatici et sophistæ esse gestientes has actiones diis dignas esse affirmant. Cum enim ipsi incontinentes sint, fabularum accepto prætextu, quasi numinum imitatores, libere perpetrant turpia.

αεδής γε ὢν, οὐκ ἀτύμφορος ἂν εἴη τῷ βίῳ. Ἐκαστος γὰρ προσδοκίᾳ τοῦ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπότητου Θεοῦ πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν ὄρμην λαμβάνει. Εἰ δὲ καὶ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος, ἀπήλλαξε μὲν τὸν σωφρονῶνα βεδωκῶτα τῆς αἰωνίου κολάσεως, προσευεργέτηκε ¹⁰⁰ δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αἰδέοις τε καὶ ἀπορρήτοις γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

XV. Πλὴν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρωτίστην τῶν Ἑλλήνων δόξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς θεοὺς εἶναι μυθολογοῦσαν¹. Καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ σαφῆ² πολλὴν ἀναλίσκω χρόνον, ἐκαστοῦ τῶν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς πράξεις εἰσηγοῦμενος, πάντας μὲν οὐκ ἂν εἴπωμι αὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ **128** Ἡρακλέους³ καὶ τῶν καθ' ἕνα ἑκαστον, ὧν⁴ οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὀρμώμενοι, οὐς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν τὰ ὅμοια πράττητε.

XVI. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἄρξομαι, οὗ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιῶν, τῇ⁵ ἐξ ἀδάμαντος ἄρπη τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τέκνα⁶ φιλίας τοῖς τὰ μυστικά τῶν θεῶν ζηλοῦσι τὸν ὑπογραμμὸν⁷ ἔδειξεν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δῆσας καθεῖρεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει θεοὺς. Τοῖς δὲ ἀρῆττουργεῖν θέλουσι τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν⁸ ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονὴ βρέφος γὰρ καταπιεῖν ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν Γανυμήδην⁹ ἀρπάζει⁹ μοιχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὐρίσκειται¹⁰ ἀδελφοφθορεῖν¹⁰ δὲ προτρέπει ἀδελφαῖς συνελθῶν, Ἡρᾶ καὶ Δήμητρι καὶ τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ, ἣν τινες Δωδώνην¹⁰ λέγουσι: τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις Περσεφόνῃ συνελήλυθὺς παράδειγμα πονηρὸν ἐκ **129** τῶν μύθων γίνεται. Ἄλλα τε¹¹ μυρία ἠσέβηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν θεοῦ¹² εἶναι ὁ μῦθος δογματισθῇ.

XVII. Ἰδιώταις ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπολήψεων ἀγανακτεῖν μετρίως εὐλογον. Τοῖς δὲ ἐκ παιδείας ὀρμώμενοις τί δεῖ καὶ λέγειν; ὧν τινες ¹² γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιοῦντες εἶναι τὰς τοιαύτας πράξεις θεῶν ἀξίας εἶναι βεβαιοῦσιν. Αὐτοὶ γὰρ, ἀκρατεῖς ὄντες, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαβόμενοι, ὡς δὲ μιμηταὶ τῶν κρειττόνων ἀσεμνα διαπραττόμενοι παρῆρησιάζονται.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ προσευεργέτηκε Ο. ¹ Vbb. τὴν πολλοὺς καὶ — μυθολογοῦσαν des. in O. Adnotat S, C edidisse πανταπαθεῖς, quod quidem non nisi de Clerico recte intelligitur. ² ἀσαφῆ C. ³ Ita S, Ἡρακλέως C, Ἡρακλέος O, qui subinde scr. καθένα. ⁴ Sede pronominiū mutata, scribendum: οὐς (sc. ἔρωτας) οὐδὲ αὐτοὶ ἀγν., παιδ. ἑλλ. ὀρμ., ὧν ἐπαιδεύθητε βίους. D. ⁵ ἅμα τῇ cod. Reg. 804. ⁶ πρὸς τὰ τέκνα C. ⁷ τῶν ὑπογραμμῶν cod. Reg. 804. ⁸ Γανυμήδην O. ⁹ ἀδελφοφτονεῖν C, ἀδελφογαμεῖν Epit. c. 51, ἀδελφοκοιτεῖν conj. S ex analogia vocis ἀβρενοκοιτεῖν. ¹⁰ Leg. Διώνην. Hæc vox haud raro (v. Jacobii Lex. Myth. p. 260), illa nunquam Venerem significat. Eamdem conjecturam proposuisse video Valckenarum Diatr. in Eurip. p. 163 edit. Lips. Infra hom. v. 15 eodem iterum mendo legitur Κύπρις, ἣν καὶ Δωδώνην λέγουσιν, ubi vide quæ adnotavit Cl. Etiam Epitome c. 51, habet Διὸνιν S. ¹¹ γέ C. ¹² Fortasse θεῖος. S. ¹³ Ita S, O c. cod. Reg. 804, ἧ τινες C, qui conj. οἱ τινες.

XVIII. Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῶν Ἐλαττον οἱ κατ' ἄγρον βιοῦντες ἐξαμαρτάνουσιν, οὐκ εἰσηγμένοι ¹⁴ πονηρῶς δι' ὧν εἰσῆχθησαν οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ παιδείας κακῆς ἀσεβείν μαθηθότες. Οἱ γὰρ ἐκ παιδὸς διὰ τῶν τοιούτων μύθων μαθάνοντες γράμματα, ἐτι ἀπαλῆ ὁσηρ τῆ ψυχῇ τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτῶν συμφύουσι νοῦν· ὅθεν, ἐπαυξηθείσης τῆς ηλικίας, ὡς κακὰ σπέρματα καταβληθέντα τῆ ψυχῇ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ ¹⁵ ἐκκοπῆναι βραδίως ἐστὶ τὰ ἐνερβρίζωμενα ἀσεδήματα, ὅποταν ¹⁶ ἀνθρωθεῖσιν αὐτοῖς χαλεπὰ εἶναι νοῆται. Ἐν οἷς γὰρ (85) ἕκαστος ἐκ παιδῶν ἐθίζεται, τούτοις ἐμμένειν ἤσεται, καὶ οὕτως, τῆς συνηθείας οὐ πολλὸν Ἐλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυναμένης, δυσμετάβλητοι γίνονται πρὸς τὰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῖς καταβληθέντα τῆ ψυχῇ καλὰ.

130 XIX. Διὸ χρή καὶ τοὺς νέους μὴ τοῖς διαφθέρουσιν ἀσκεῖσθαι ¹⁷ μαθήμασιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς ὄντας ἐπιμελῶς ὑποστέλλεσθαι τῆς Ἑλλήνων ἐπακοῦειν μυθολογίας. Πολλὸν γὰρ ἀμαθίας χεῖρονά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἄγρον οἰκούντων, διὰ τὸ μὴ παιδευθῆναι τὰ παρ' Ἑλλήσιν Ἐλαττον ἀμαρτανόνων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὴ τοὺς τοιούτους μύθους αὐτῶν καὶ τὰ θεάτρα καὶ τὰ βιβλία· εἴθε δυνατόν ἦν, καὶ τὰς πόλεις. Κακῶν γὰρ μαθημάτων γέμοντες καὶ πνέοντες τοῖς ¹⁸ συναμιλλωμένοις, ὡσπερ λύσσαν ¹⁹, τοῖς πλησίον μεταδιδοῦσιν ὧν πεπόνθασιν αὐτοί. Τὸ δὲ χαλεπώτατον, ὅστις παρ' αὐτοῖς πλεον πεπαιδευται, πολλῶ τοῦ ²⁰ κατὰ φύσιν οὗτος ²¹ φρονεῖν ἐκπέτραπται.

XX. Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι εἶναι ἀξιοῦντες τὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀδιάφορα ²² τίθενται, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι χαλεπαίνοντας ἀνόητους λέγουσιν. Οὐ γὰρ ἐστίν, φασί, τὰ τοιαῦτα τῆ φύσει ἀμαρτήματα, ὅσα θετοῖς ἀπηγόρευται νόμοις ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχὰς γενομένων σοφῶν, διὰ τὸ εἰδέναι, ὅτι οἱ ἀνθρωποι εὐριπίστη ψυχῇ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μεγάλως ἀχθόμενοι πρὸς ἄλλήλους πόλεμον αἴρονται. Ὅν ἕνεκα νόμον θέντες οἱ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἀμαρτήματα ἀπηγόρευσαν. Γελοῖον ²³ δὲ οὕτως ὑπολαμβάνειν. Πῶς γὰρ οὐχ ἀμαρτήματά εἰσι τὰ θορύβων **131** καὶ φόνων καὶ ταραχῆς πάσης ²⁴ αἰτία; ἢ γὰρ οὐκ ἐκ μοιχείας ἀνακύπτουσι βίων περιγραφαι, οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορίαι ²⁵ καὶ ἄλλα πλείω κακά;

XXI. Ἄλλα διὰ τί, φησὶν, ὁ ἀνὴρ, ἐάν ἀγνοῇ τὴν

XVIII. Quocirca multo minus iis aberrant illi qui ruri degunt, non prave instituti in iis, quibus imbuti sunt qui ista audent. quique a mala eruditione impietatem didicerunt. Nam qui a puero per has fabulas edocti sunt litteras, cum adhuc tener est animus, impias putatorum deorum actiones menti suæ inserunt: quare adulta ætate, instar malorum seminum in animam dejectorum, fructum ferunt: et quod est omnium gravissimum, facile non excinduntur radicatæ impietates, quando illi viri facti eas graves noxiasque esse intelligunt. In quibus enim unusquisque a teneris assuescit, iis gestit immorari: sicque, quia consuetudo non multo minus valet quam natura, ægre convertuntur ad ea bona, quæ principio in ipsorum animos non fuerunt injecta.

XIX. Quare oportet, ut pueri corruptricibus non exerceantur disciplinis, et qui in flore ætatis sunt, diligenter cobibeantur Græcorum audire fabulas. Multo enim, quam inscitia, pejor est eorum scientia; quemadmodum ex rusticis ostendimus, qui, quod Græcam non acceperunt eruditionem, peccant minus. Fugere igitur oportet tales illorum fabulas, et theatra, et libros, et, utinam fieri posset etiam civitates. Malarum enim institutionum homines pleni et spirantes, congregentibus proximis, tanquam rabiem, quæ ipsi passi sunt tradunt. Et quod est pessimum, quicumque apud eos magis est institutus, plus ab ea, quæ secundum naturam est, ratione deflexus est.

XX. Quidam autem inter eos, qui et philosophi esse gloriantur, ista peccata faciunt indifferentia, eosque, qui talibus succensent actionibus, stultos dicunt. Non enim, inquit, hæc natura sunt peccata, quæ per latas leges interdicta sunt a primis sapientibus, scilicet quibus exploratum erat, homines mobili facile animo, circa talia vehementer offensos, bellum in se mutuo suscepturos: quapropter sapientes, lege posita, ista velut delicta prohibere. Ita vero arbitrari est ridiculum. Qua enim ratione peccata non sunt, quæ tumultus produciunt, et homicidia, omnemque conturbationem? Nonne enim ex adulterio oriuntur festinæ mortes, familiarum perturbationes, magiæ, fraudes, angustia, et plura alia mala?

XXI. Sed cur, inquit, vir si ignorat uxorem suam

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ εἰσηγούμενοι O. ¹⁵ Ita S, οὔτε C, O. ¹⁶ ὅπου· ἄν C. Tum νοῆται O c. S, νοσῆται C. ¹⁷ ἀσκεῖσθαι var. lect. ap. Joan. Dam. accedente O, quam lectionem merito commendat C, ἀρκεῖσθαι idem in textu. ¹⁸ Dele τοῖς S. ¹⁹ λύσσαν O. Tum μεταδιδοῦσιν C. ²⁰ Ita S, τῶ C, τοι O. Reponendum puto: πολλῶ τὸν κατὰ φύσιν οὗτος φρονῶν ἐκπέτραπται. D. ²¹ Ita O c. D, οὕτως C. ²² Ita et O, sec. man. in margine, καὶ διάφορα in textu. ²³ Inde a verbis γελοῖον δὲ Clemens suo nomine refutat eam sententiam, quam antea exposuerat. S. ²⁴ πάσης παραχῆς (i. ²⁵ Vbb. οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορίαι accesserunt ex O; var. lect. ap. C post περιγραφαι add. οἰκῶν καταλύσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορίαι.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Ἐν οἷς γὰρ..... μυθολογίας. Subjunguntur capiti 11 a S. Damasceno, a quo citantur cum quibusdam parvi momenti varietatibus, si demas

hanc, omnino certe amplectendam ἀσκεῖσθαι, exerceri, pro ἀρκεῖσθαι. Cot.

adulterare, zelotypia non effertur, non irascitur, non tumultuatur, non bella ciet? Itaque ista non sunt natura mala, verum iniqua hominum opinio gravia ea facit. Ego autem aio, quod, quamvis illa non accidant incommoda, ex consuetudine cum adulterio sit, ut vel maritus deseratur, vel et uxor insidias struat, vel labore viri parta mœcho præbeat; utque peregre profecto conjuge, cum illa ex adultero conceperit, metu reprehensionis uteri fetum nitatur labefacere, fiatque infanticida, vel, dum perdit, ipsa simul pereat. Quod si, cum ea manente viro, ex mœcho concipiens parit, educatus puer patrem nescit, eum vero qui non est, esse putat; sicque moriens, qui pater non est, alieno filio bona sua derelinquit. Quanta autem et alia mala ex adulterii natura oriri solent! Nescimus tamen malorum occulta. Quemadmodum enim rabiosus canis, quos tangit, interimit, occultissimam rabiem communicans, ita et adulterii absconditum malum, etsi ignoretur, posteritatis procurat excisionem.

XXII. Verum hoc nunc relinquamus. Illud certe scimus omnes, plerumque eam ob causam homines effrenate irasci, propterea bella exorta, factas domorum eversiones, ac urbium expugnationes, aliaque innumera. Quare ego ad sanctum Judæorum Deum sanctamque eorumdem legem confugio; cum fidem certo iudicio habuissem, quod ex Dei iusto iudicio et lex fixa sit ac definita, et anima omnino pro meritis eorum, quæ gessit, aliquando recipiet.

XXIII. Hæc cum dixissem, Appion orationi subiecit: Quid enim? nonne, inquit, et Græcorum leges mala prohibent, et adulteros puniunt? Ego respondi: Ergo Græcorum dii, quod contraria legibus faciunt, supplicium merentur. Quo modo autem et coercere me potero, dum existimo deos ipsos primos una cum adulterio cuncta flagitia perfecisse, nec pœnas dedisse, quas inde magis dare debebant, quia non serviunt cupiditati? Quod si cupiditati obnoxii fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint nobis pro scopo non dii sed iudices, in quos respiciendo, peccare metuemus. At ego excepi: Non simile est, o Appion. Qui enim ad hominem respicit, sp̄e latendi audebit peccare: qui vero Deum omnium inspectorem metæ loco animæ suæ proposuit, gnarus quod eum latere non possit, clam quoque peccare supersedit.

XXIV. Quæ cum audisset Appion, dixit: Intellexeram, ex quo accepi tibi cum Judæis esse consuetudinem, te mutavisse sententiam. Præclare enim a quodam dictum est: *Corruptunt mores bo-*

^a I Cor. xv, 33. Est Menandri versus, qui legi debet: Φθειρουσιν ἡθῆν χρηστέ ὀμιλῆαι κακαί.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ οὕτως C. ²⁷ πάντες O. Tum ἐπὶ τοῦτο var. lect. ap. C. Subsequitur mendum τὰς ρ. τοὺς in O. ²⁸ τε add. c. O, qui subinde ex h. ἐπὶ τούτῳ c. D, ἐπὶ τούτων C. ²⁹ ἀγαθῶ Epi. c. 51. Subinde τῶ Ἰουδαίων C. ³⁰ ἀσφαλῆ C. ³¹ καταξίαν O. ³² ἐπέκειντο O. In eodem desiderantur vbb. καὶ ὁ Ἀππίων. ³³ οὐκ ἐθ' C. In O est ἄσπει inter ὦ et Ἀππίων expunctum. ³⁴ σέ om. O.

ἑαυτοῦ γυναῖκα μοιχευομένην, οὐ ζηλοῦ, οὐ θυμῶνται, οὐ θοροῦσιν, οὐ πολεμεῖ; Οὕτως οὐκ ἔστι τῆ φύσει τὰ τοιαῦτα κακὰ, ἀλλὰ ἡ ἀλογος ἀνθρώπων δόξης ταῦτα δεινοποιεῖ. Ἐγὼ δὲ φημι, ὅτι, κὰν μὴ τὰ δεινὰ ταῦτα συμβαίη, ἐνδέχεται συνηθεῖα τῆ πρὸς τὸν μοιχὸν ἢ τὸν ἀνδρα ἀπολιπεῖν, ἢ καὶ συνοικοῦσαν ἐπιβουλεύσαι, ἢ τὰ τοῦ ἀνδρὸς κόπη πεπορισμένα τῷ μοιχῷ παρασχέιν· καὶ ἀποδημούντος τοῦ ἀνδρὸς συλλαβοῦσαν ἐκ τοῦ μοιχοῦ, διὰ τὸ αἰδεῖσθαι τὸν ἔλεγχον, τὸ κατὰ γαστρὸς φθεῖραι θελῆσαι, καὶ γενέσθαι τεκνοκτόνον, ἢ καὶ φθειροῦσαν συμφορῆναι. Εἰ δὲ, συνόντος τοῦ ἀνδρὸς, ἐκ μοιχοῦ συλλαβοῦσα τέκοι, ἀνατραφεῖς ὁ παῖς τὸν μὲν πατέρα ἀγνοεῖ, τὸν δὲ οὐκ ὄντα νομίζει, καὶ οὕτως ὁ μὴ πατὴρ τελευτῶν ἀλλοτρίῳ παιδί τὸν ἑαυτοῦ καταλείπει βίον. Πόσα δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐκ τῆς μοιχείας φυσικῶς ἀνακύπτειν φιλεῖ! καὶ οὐκ ἴσμεν τὰ κρύφια τῶν κακῶν. Ὡσπερ γὰρ ὁ λυσσῶν κύων τούτους ἀναιρεῖ ὧσπερ ἂν ψαῦση, τῆς ἀφανεστάτης λύσσης μεταδιδούς, οὕτω ²⁶ καὶ τῆς μοιχείας τὸ κρύφιον κακὸν, κὰν ἀγνοῖται, τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάζεται.

132 XXII. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλείψω. Ἐκεῖνο δὲ ἅπαντες ²⁷ ἴσμεν, ὡς ἐπίπαν ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀνδρας ἀνεπισχέτως δυσχεραίνοντας, πολέμους τε ²⁸ ἐπὶ τούτῳ ἐγγεγεμένους, καὶ οἰκῶν γενομένας ἀνατροπὰς, καὶ πόλεων ἀλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία. Διὰ τοῦτο ἐγὼ τῷ ἀγίῳ ²⁹ τῶν Ἰουδαίων Θεῷ καὶ νόμῳ προσέφυγον, ἀποδεδικωκὼς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ ³⁰ τῆ χρίσει, ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὠρισταί, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ³¹ ὧν ἔπραξεν ὅπουδῆποτε ἀπολαμβάνει.

XXIII. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Ἀππίων ἐπήνεγκε τῷ λόγῳ· Τί γὰρ, οὐχὶ καὶ οἱ Ἕλληων, ἔφη, νόμοι τὰ φαῦλα ἀπαγορεύουσιν, καὶ τοὺς μοιχοὺς κολάζουσιν; Κἀγὼ ἔφην· Οὐκοῦν οἱ Ἕλληων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις πράξαντες κόλασιν ὀφείλουσιν. Πῶς δὲ καὶ σφρονίζειν ἑμαυτὸν δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων, ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἅμα τῆ μοιχείᾳ τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ δίκην οὐ δεδώκασιν, ταύτην μᾶλλον ὀφείλοντες διδόναι, ὡς μὴ δουλειόντες ἐπιθυμία; εἰ δὲ ὑπέκειντο ³², πῶς ἦσαν θεοὶ; Καὶ ὁ Ἀππίων· Ἔστρωσαν ἡμῖν σκοποὶ μηκέτι θεοὶ, ἀλλ' οἱ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες, φοβηθησόμεθα ἀμαρτάνειν. Κἀγὼ ἔφην· Οὐκ ἔσθ' ³³ ὅμοιον, ὦ Ἀππίων. Ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπον ἔχων τὸν σκοπὸν ἐλπιδὶ τοῦ λαθεῖν τολμήσει ἀμαρτάνειν, ὁ δὲ Θεὸν παντεπόπτην τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ **133** ὀρισάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ λάθρα ἀμαρτεῖν παραιτήσεται.

XXIV. Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας ἔφη· Ἦδειν ἔξ ὅτε ἤκουσα Ἰουδαίους σε ³⁴ προσομιλοῦντα, ἠλλοιωθῆσαι τὴν γνώμην. Καλῶς γὰρ εἰρηγεί τινι· Φθειρουσιν ἡθῆν χρηστέ ὀμιλῆαι κακαί. Κἀγὼ ἔφην·

Οδοῦν ἐπανορθοῦσιν ἦθη ἄχρηστα ὀμιλῖαι καλαί. **A** Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Σήμερον πεπληροφορήμην τὴν σὴν ἐπιγνώμην· ἐνταῦθα· διὸ σοὶ πρῶτον εἰπεῖν συνεχωρήσαμεν. Αὐρίον δὲ ἐνταῦθα, εἰ σοὶ φίλον ἐστίν, ἐπέ τῶν αὐτῶν φίλων συνελθόντων ἀποδείξω, ὅτι οἱ θεοὶ ἡμῶν οὔτε μοιχοὶ ὄντες τυγχάνουσιν, οὔτε φονεῖς, οὔτε παιδῶν φθορεῖς, οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατράσι πλησίασαντες· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι, τὰ μυστήρια μόνους τοὺς φιλομαθεῖς εἰδέναι θέλοντες, μύθοις οἷς εἰρηκας αὐτὰ προεκάλυψαν³⁶. Ζῆνα γὰρ τὴν ζέουσαν οὐσίαν εἶναι φυσιολογοῦσιν, Κρόνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ Ῥέαν τὴν αἰὲ βέουσαν τοῦ³⁷ ὕδατος φύσιν. Πλὴν, ὡς ὑπεσχόμην, αὐρίον, τὸ καθ' ἕκαστον³⁷ εἶδος ἔωθεν ὑμῖν συνελθοῦσιν ἀλληγορήσας, τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἐκφανῶ. Καὶ γὰρ πρὸς ταῦτα ἔφη· Αὐρίον, ὡς ὑπέσχομαι, οὕτως ποιήσον· ἦδη δὲ ἐντεῦθεν καὶ **B** πρὸς αὐτὰ, ἃ μέλλεις λέγειν, ἀκουσον.

XXV. Αἱ τῶν θεῶν πράξεις εἰ μὲν, ἀγαθαὶ οὐσαι, κακοῖς μύθοις προεκαλύφθησαν, πολλῆ τοῦ σκεπασαντος δείκνυται κακία, ὅτι τὰ σεμνὰ **134** ἀπέκρυψε κακοῖς διηγήμασιν, ἵνα μήτις αὐτῶν ζηλωτῆς γένηται· εἰ δὲ ἀληθῶς ἀσεβῆ διεπράξαντο, ἐχρήν τοῖοναντίον ἀγαθοῖς μύθοις³⁸ αὐτὰ ἐπισκέπτειν, ἵνα μὴ οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἰς κρείττονας ἀφορῶντες, ἀμαρτάνειν ἐπιχειρῶσιν ἐκείνοις παραπλήσια. Ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ἀρχὴν λαμβάνοντες τῆς πρὸς τοὺς ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντας λόγους ἀγάπης. Καὶ γὰρ συνεχῶς καὶ ἐσπουδασμένως ἀξιῶντες πάντως με **τῆ** ὑστεραία ἐλθεῖν ἐπιλλάττησαν.

ὍΜΙΛΙΑ Ε΄.

I. Τῆ μὲν οὖν ἐν Τύρω ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, καθὰ συνετάξαμεθα, εἰς τὸν ἡσυχίον τόπον³⁹ ἐλθὼν, τοὺς μὲν ἐτέρους μετὰ τινῶν καὶ ἄλλων ἰδὼν καὶ προσαγορεύσας, Ἀππίωνα δὲ μὴ ἑωρακῶς, ἠρόμην τοῦ μὴ παρῆναι ἐκεῖνον τὴν αἰτίαν. Καὶ τις ἔφη, δυσἀρβύστωσ αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς ἐσπέρας ἐσχηκέναι τὸ σωματίον. Ἐμοῦ δὲ φήσαντος, ἐβλογον εἶναι παραχρήμα ὀρμήσαντας ἐπισκέψασθαι αὐτόν, σχεδὸν οἱ πάντες ἠξίουσαν πρότερον διαλεχθῆναι με αὐτοῖς, εἶθ' οὕτως κάκεινον ἐπισκέψασθαι δύνασθαι⁴⁰ αὐτόν. Μῖα δὲ οὖν πάντων γνώμη γενομένης, λέγειν ἤρξαμην.

II. Ἐχθὲς⁴¹, ἐντεῦθεν ἀπαλλαγείς, ὡ φίλοι, ὁμολογῶ ὅτι, πάνυ φροντίζων ὑπὲρ τῆς πρὸς Ἀππίωνα μελλούσης ἐσεσθαι ζητήσεως, ὑπνοῦ τυχεῖν **135** οὐκ ἐδυνάμην. Ἀγρυπνοῦντος δὲ μου εἰσέδραμε τὰ ἐν **D** Ῥώμῃ πρὸς αὐτόν μοι μεμηχανημένα. Ἦν δὲ τοιαῦτα· Ἐκ παιδὸς ἐγὼ Κλήμης ἀληθείας ἐρῶν, καὶ ζητῶν τὰ ψυχῇ διαφέροντα, καὶ εἰς ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς δαπανῶν τοὺς χρόνους, καὶ μὴθὲν τέλειον εὐρεῖν δυνάμενος, ὑπὸ τῆς ἀνοίας ἐξώκειλα⁴² εἰς νόσον. Καὶ δὴ ἐμοῦ κατακειμένου, ὁ Ἀππίων ἐπιδημαῖ **τῆ** Ῥώμῃ, πατρικὸς ὢν μοι φίλος, καὶ ἐπιξενούται ἐμοί, καὶ κλινῆρῃ μαθὼν πρὸς ἐμὲ εἰσέρχεται, ὡς ἰατρικῆς οὐκ ἀμύητος, καὶ πυνθάνεται τῆς

nos colloquia mala. Excepti ego: Igitur mores malos colloquia bona corrigunt. Dixit Appion: Hodie abunde mihi sit, tuum certo agnovisse institutum: quare primus ut loquereris permisimus. Cras vero hic, si tibi videtur, iisdem amicis convenientibus ostendam, quod dii nostri neque adulteri sunt, neque interfectores, neque liberorum interemptores, neque sororum vel filiarum vitiatores; at veteres, dum mysteria a solis discendi cupidis volunt intelligi, ea fabulis quas dixisti occultaverunt. Jovem enim ferventem esse substantiam, physica ratione asserunt; Saturnum autem tempus; et Rheam semper fluentem aquæ naturam. Verumtamen, ut pollicitus sum, cras vobis mane convenientibus, singulas species allegorice exponens rerum manifestam faciam veritatem. Ad hæc ego dixi: Crastina die, ut promisisti, ita facito. Jam vero hinc et adversus ea quæ dicturus es audi.

XXV. Deorum gesta si, bona cum essent, malis fabulis oblecta sunt, magna ejus qui lexit ostenditur malitia, quod honesta pravis occultarit narrationibus, in quis eorum feret imitator. Quod si dii vere gesserant impia, contra oportebat illa bonis fabulis velare, ne homines, velut qui in numina respicerent, illis consimilia niterentur peccare. Hæc me dicente, qui aderant, non obscure videbantur incipere dictos a me sermones amore prosequi. Etenim frequenter et studiose rogantes, ut omnino postridie venirem, digressi sunt.

C

HOMILIA V.

I. Sequentē igitur apud Tyrum die, quemadmodum pacti eramus, in quietum locum adveniēns, cæteros quidem cum quibusdam et aliis intuitus cum salutassem, Appionem vero non viderem, causam cur ille non adesset rogavi. Et aliquis respondit, illum ex ipsa vespera ægroto jacuisse corpusculo. Cumque ego dixissem, æquum esse ut statim profecti eum visitarem, fere cuncti deprecati sunt, ut prius eis edissererem; sic enim postea posse fieri ut illum inviserem. Quia ergo una erat omnium voluntas, loqui cœpi.

II. Heri hinc abiens, o amici, multum, fateor, sollicitus de futura adversus Appionem disceptatione somnum capere non potui. Vigilante autem me occurrerunt, quæ Romæ contra illum commentus fui. Sunt autem hæc. A puero ego Clemens veritatis studiosus, querensque animæ utilia, et in confutationes ac probationes tempus insumens, nihilque valens veri invenire, in morbum ex mentis impotentia deveni. Cumque decumberem, Romam advenit Appion, paternus amicus, et apud me hospitatur: audiensque in lecto me jacere, ad me ingressus est, tanquam medicæ artis non imperitus; atque rogat causam decubitus. Ego vero hominem

VARIE LECTIONES.

³⁶ προεκάλυψεν O, mendose. ³⁷ τοῦ om. O. ³⁸ καθ' ἕκαστον scr. O. ³⁹ μύθοις add. c. O. Idem ἐπισκέπτειν; p. ἐπισκέπτειν. ⁴⁰ τόπον non est in O. ⁴¹ δύνασθαι; textui reddidi, postquam omissum erat a Cl et S. ⁴² χθὲς O. ⁴³ ἐξώκειον O.

non Ignorabam summo Judæos prosequi odio, adeo ut et contra eos multos scripserit libros; nunc certe Simonem ipsum in amicitiam admisit non quidem ob discendi studium ac eruditionem; sed quia novit eum esse Samaritanum et Judæorum hostem, adversus quos etiam sit progressus, ideo eum sibi conciliavit, quo possit aliquid ab illo contra Judæos discere.

III. Hæc ego sciens de Appione, simul ac causam morbi petiit, respondi simulate, me juvenum more affectum dolere animo. Ad hæc ille dixit: Fili, tanquam patri confusus narra, quinam sit animi tui morbus. Cumque iterum flicte vehemens ducere suspensum, quasi veritus fateri amorem, silendo et vultum demittendo suspicionem dedi ejus quod indicari volebam; at ille revera me mulierem deperire persuasus dixit: Nihil in vita est, cui non possit adhiberi remedium. Ipse enim ego, adhuc juvenis, cum in amorem incidissem elegantissimæ mulieris, non modo impossibile judicabam illa frui, verum neque salutare unquam sperabam: et tamen nactus aliquem Ægyptium, magicis in artibus peritissimum, et contracta cum eo amicitia, amorem meum declaro: ac non solum ille se mihi ad cupita omnia tradidit; sed largissime mihi gratificans, etiam carminis per quod potitus vi scientiam non invidit: atque per illius hominis occultam demonstrationem, persuasus magistri munificentia, et semel potitus, amare cessavi.

IV. Unde si et tu tale quid hominum more patris, mihi confusus deponere curas. Intra enim septem dies omnino te mulieris faciam compotem. His ego auditis, meum respiciens ad scopum, aio: Ignosce mihi non penitus credenti magiam exstare: multos quippe jam expertus sum, multa pollicitos ac mentitos. Attamen movet me ac in spem adducit promissio tua. Vereor autem, dum cogito, forte dæmones interdum magis ad mandata non obedire.

V. Respondit Appion: Mihi concede, ut hæc plus quam tu cognoscam. Ne tamen nihil videaris ex me audivisse de eo quod dixisti, discere, qua ratione cogantur dæmones obsequi mandatis magorum; nam sicut fieri non potest, ut miles duci contradicat, et sicut ipsi duces non possunt imperatori non obtemperare (si quis enim præpositis resistat, omnino pœnas solvet), ita fieri nequit, ut dæmones angelis ducibus suis non subserviant; per quos adjurati cedunt tremantes, ut qui bene noverint se non obsecutos omnino puniri. Ipsi quoque angeli,

Α κατακλίσεως τὴν αἰτίαν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἄνδρα οὐκ ἄγνωόν ⁴³ πάνυ Ἰουδαίους δι' ἀπεχθείας ἔχοντα. ὡς καὶ πολλὰ βιβλία κατ' αὐτῶν συγγεγραφέναι ⁴⁴ καὶ αὐτὸν Σίμωνα νῦν οὐ διὰ φιλομάθειαν ⁴⁵ εἰς φίλιαν προσιέμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ Σαμαρεῖα αὐτὸν οἶδε μισοῖουδαϊόν τε ὄντα καὶ κατὰ Ἰουδαίων προσηλυθότα, διὰ τοῦτο αὐτὸν προσωπεύωσατο, ἵνα δύναίτο κατὰ Ἰουδαίων τι παρ' αὐτοῦ μαθάνειν.

III. Ταῦτα ἐγὼ προσιδῶς ⁴⁶ περὶ τοῦ Ἀππιωνος, ἄρα τῷ πυθέσθαι αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς νόσου προσωποητικῶς ⁴⁷ ἀπεκρινάμην, ὅτι τὰ νέων πάσχω καὶ ἀλγῶ τὴν ψυχὴν. Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἔφη· Τέκνον, ὡς πατρὶ θαρσύνσας λέγε, τίς σου τῆς ψυχῆς ἡ νόσος; Ἐμοῦ δὲ προσωποητικῶς ⁴⁸ πάλιν ἀναστενάξαντος, ὡς δὴ περὶ ἔρωτος εἰπέων αἰδομένου, διὰ γε τῆς σωπῆς **136** καὶ τοῦ κατανεύειν ⁴⁹, περὶ οὗ ἤθελον ἐνδείκνυσθαι, παρῆχον τὴν ὑπόνοιαν· ὁ δὲ, ἐρῶν ⁵⁰ με γυναικὸς ἀληθῶς ἀναπεισθεὶς, ἔφη· Οὐδὲν ἔστιν ἐν τῷ βίῳ βοηθείας τυχεῖν μὴ δυνάμενον. Καὶ γὰρ αὐτὸς, ὅτε νέος ἦμην ⁵¹, ἐρασθεὶς γυναικὸς ἀξιολογωτάτης, οὐ μόνον αὐτῆς ⁵² τυχεῖν ἡγούμην ἀδύνατον εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ προσαγορευσαὶ ποτε ἠλπίζον· καὶ ὅμως, περιτυχὼν τινι Αἰγυπτίῳ, πάνυ τὰ μάγων ἀκριβοῦντι, καὶ φιλωθεὶς ἐκφαίνω μου τὸν ἔρωτα, καὶ οὐ μόνον ἑαυτὸν μοι παρῆχε πρὸς πᾶν ὃ ἐβουλόμην, ἀλλὰ δαψιλέστερον πρὸς με φιλοτιμούμενος καὶ τὴν ἐπαιδίην, δι' ἧς ἔτυχον, διδάσκειν οὐκ ἐφθόνησεν· ἐκ δὲ τῆς ἐκείνου λαθραίας ὑποδείξεως, πεισθεὶς τῇ τοῦ διδάξαντος ἀφθονίᾳ, καὶ ἅπαξ ἐπιτυχὼν, ἐπαυσάμην τοῦ ἔρωτος.

IV. Ὅθεν, εἰ καὶ σὺ τοιοῦτον τι πέπονθας ἀνθρωπίνως, θάρσησον ἡμῖν πρὸς τὸ ἀμέριμον· ἐντὸς γὰρ ἡμερῶν ἐπὶ πάντως αὐτῆς ἐπιτυχεῖν σε ποιήσω. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ, εἰς τὸν ἔμῳ ⁵³ σκοπὸν ἀποβλέπων, ἔφη· Σύγγνωθί μοι μὴ πάνυ πιστεύοντι μαγείαν ὑφεισθάναι· πολλῶν γὰρ πολλὰ ἐπαγγελλόμενων καὶ διαψευσαμένων ἤδη πεπειραμαι. Πλὴν δυσωπεῖ ⁵⁴ με καὶ εἰς ἐλπίδας ἄγει ἡ σὴ ὑπόσχεσις. Δέδοικα δὲ ἐνθυμούμενος, μὴ ἄρα οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ἐνίοτε πρὸς τὰ κελευόμενα οὐκ ὑπέκουσιν.

V. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ταῦτα· ἐμοὶ σου μᾶλλον συγχῶρε εἶδέναι. **137** Πλὴν ἵνα μὴ δοκῆς, πρὸς ὃ ἔφης, μηδὲν ἀκηκοῖναι παρ' ἐμοῦ, μάθε πῶς ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ὑπέκειν περὶ ὧν κελεύονται· ὡς γὰρ ἀδύνατόν ἐστι στρατιωτῆν ἀντειπεῖν τῷ ἡγουμένῳ, αὐτοῖς τε τοῖς ἡγουμένοις οὐχ οἷόν τε παρακοῦσαι βασιλεύς· (εἰ γὰρ τις ἀντερεῖ τοῖς ἐφεσθηκόσιν, πάντως τιμωρίας ἀξιοῦται·) οὕτως ἀδύνατόν ἐστι τοὺς δαίμονας μὴ ὑπουργεῖν ⁵⁵ τοῖς αὐτῶν ἡγουμένοις ἀγγέλοις, καθ' ὧν ὀρκιζόμενοι φρίττοντες εἰκούςιν, εὖ εἰδότες ὅτι ἀπειθήσαν-

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ D legi vult ἄγνωόν. At oratio est ἀνακόλουθος, cum verbo προιδῶν resumatur participium ἄγνωόν. Alioquin scribendum esset ἡγνῶν. S. ⁴⁴ ἀναγεγραφέναι C. ⁴⁵ Ejeci c. O. αὐτὴν post φιλομάθειαν. Tum προσιέμενον D, προσέμενον C, O. ⁴⁶ προειδῶς scripsi ex conject., προιδῶν C, προιδῶς O. Tum τῷ O, c. D., τοῦ C. ⁴⁷ προσωποητικῶς C. ⁴⁸ προσωποητικῶς C. ⁴⁹ κάτω νεύειν C. ⁵⁰ Ita O, et ex conject. C., qui ἔρῳν in textu. Vbb. *Nihil in vita est - unquam spe* (rahani) Cotelerianæ versionis reddidi, cum excidissent ap. S. ⁵¹ Ita O in marg., ἦμην in textu. Idem ἀξιολογώτατος. ⁵² αὐτῆν, S invita grammatica. ⁵³ ἐμοῦ C. ⁵⁴ Ita O c. S., δυσωπεῖ C. ⁵⁵ ὑπουργεῖν O.

τες ⁸⁸ πάντως κολάζονται. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγε- A
λοι, κατὰ τοῦ κρείττονος ὑπὸ μάγων ὀρκιζόμενοι,
ὀπείκουσιν, μήπως ἀπειθείας κριθέντες ἀπόλωνται.
Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἐμφυχα ὄντα καὶ λογισμένα προεώ-
ρα τὴν ἐκ τοῦ κρείττονος δίκην, σύγχυσις ἂν ἐγε-
γόνει, τῶν πάντων στασιαζόντων πρὸς ἄλληλα.

VI. Κἀγὼ ἔφην· Οὐκοῦν ὀρθῶς ἔχει τὰ ὑπὸ ποιη-
τῶν καὶ φιλοσόφων λεγόμενα ⁸⁹, ὡς ἐν ἔδου αἱ ψυ-
χαὶ τῶν ἀσεβῶν, κριθεῖσαι ἐφ' οἷς ἐτόλμησαν, κολά-
ζονται, ὅσον Ἰξίονος καὶ Ταντάλου Τιτυοῦ τε καὶ
Σισύφου καὶ τῶν Δαναῶν θυγατέρων καὶ ὅσοι ποτὲ
ἄλλοι ἐνταῦθα ἠρέδθησαν; Καὶ πῶς, εἴγε ταῦθ' οὕτως
μὴ ἔχη ⁹⁰⁻⁹¹, δυνατὸν ἂν μαγείαν ὀφεστάναι; Τοῦ δὲ
εἰπόντος, οὕτω τὰ ἐν ἔδου ἔχειν, ἐγὼ ἐπιθύμην· Διὰ
τί δὴ καὶ αὐτοὶ μαγεύειν ⁹² οὐ πεφοβήμεθα, ἐπὶ
μοιχείας πεπεισμένοι τὴν ἐν ἔδου δίκην; μοιχεῖα ⁹³ B
γὰρ βιάσασθαι τὴν μὴ θέλουσαν οὐ συνίθεμαι εἶναι
δίκαιον. Εἰ δὲ τις αὐτὴν **138** πείθειν ἐπαγγέλλεται,
πρὸς τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ χάριν ὁμολογεῖν, ἐτοιμῶς
ἔχω.

VII. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτόν εἶναι,
εἴτε μαγεία αὐτῆς ἐπιτύχοις ⁹⁴, εἴτε πείσας λόγοις;
Κἀγὼ ἔφην· Οὐ πάντως ὁμοίον· πολὺ γὰρ ἀφέστη-
κεν ἄλλήλων ἐκότερον· ὁ μὲν γὰρ ἄκουσαν γυναῖκα
τῆς τῆς μαγείας βίβη ἐπαναγκάσας, ὡς ἐπιβουλεύσας
σώφρονι, χαλεπωτάτην ὑπέχει τὴν δίκην· ὁ δὲ λόγῳ
πείσας, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίᾳ καὶ βουλῇ ποιησά-
μενος τὴν αἵρεσιν, οὐκ ἐθιάσατο. Ἦττον δὲ οἷμαι
κολασθήσεσθαι τὸν πεπεικότεν τοῦ βιασαμένου· τοιγαρ- C
οῦν, εἰ μὲν πείσαι δύνασαι, χάριν ἔξω ἐπιτυχῶν, ἄλ-
λως δὲ ἡδίων ⁹⁵ μοι τεθνάναι μᾶλλον, ἢ τὴν μὴ βου-
λομένην βίαιως ἐπαναγκάσαι.

VIII. Καὶ ὁ Ἀππίων, ἀληθῶς διαπορῶν, ἔφη· Τί
με χρὴ πρὸς σὲ λέγειν; Ποτὲ μὲν γὰρ ὡς ὑπὸ ἔρω-
τος ἐνοχλούμενος εὐχῆ ἐπιτυχεῖν, ποτὲ δὲ ὡς οὐκ
ἔρῶν ⁹⁶ τῆς ἐπιθυμίας προτιμᾶς τὸν φόβον, καὶ οἷμαι
πείσας μὲν ὡς ἀναμάρτητος ἔσεσθαι ἀνεύθυνος, βίβη
δὲ τῆς τῆς μαγείας ἐπιτυχῶν ὀφείξειν ⁹⁷ δίκην. Ἀλλ'
ἀγνοεῖς ὡς τὸ τέλος παντὸς πράγματος κρίνεται,
ὅτι γέγονεν, οὐ τὸ πῶς γέγονε δοκιμάζεται. Καὶ σὺ
δὲ, ἐὰν μοιχεύσης, οὐ δῆπου, μαγείᾳ μὲν δυνήθεις, ὡς
ἀσεθῆς ⁹⁸ κριθῆσῃ, πείσας δὲ, τῆς κατὰ τὴν μοι-
χείαν ἀμαρτίας ἀπολυθῆσῃ; Κἀγὼ ἔφην· Διὰ τὸ ἐρᾶν
πάντως μοι προκειμένου **139** τυχεῖν τῆς ἐρωμένης,
ἀνάγκη μὲν μοι ἐλέσθαι θάτερον, αἰρήσομαι δὲ, εἰ ⁹⁹ D
ὄλον τε, κολακεῦσαι μᾶλλον, ἢ μαγεῦσαι. Ἀλλ' οὐδὲ
κολακεῖα πείθειν αὐτὴν ῥάδιον· πάνυ γὰρ ἐστὶν ἡ
γυνὴ φιλόσοφος.

IX. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ταύτη μᾶλλον εὐελπίς
εἰμι πείθειν ¹⁰⁰ αὐτὴν δυνήσεσθαι, ὡς αὐτὸς θέλεις,
εἴπερ γε προσομιλήσῃαι αὐτῇ δυνάμεθα. Κἀγὼ ἀπε-
κρινάμην· Ἀδύνατον. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐπίθετο, εἰ

A per Deum ab magis adjurati, obediunt, ne inobse-
quentiæ rei pereant. Nisi enim cuncta anima et
ratione prædita justitiam Numinis prævidereut,
oriretur confusio, omnibus nempe mutua seditione
laborantibus.

VI. Et ego dixi : Vera itaque sunt quæ a poetis
et philosophis narrantur, in inferis animas impio-
rum judicari, et pro facinoribus puniri? Exempli
gratia animas Ixionis, Tantæi, Tityi, Sisyphi et
Danai filiarum, nec non alios omnes quicunque hic
vixerunt impie. Ac quomodo, si hæc non ita se ha-
bent, poterit magia subsistere? Cumque ille re-
spondisset, ita esse de inferis, ego interrogavi : et
cur ipsi magiam exercere non timemus, qui certi
sumus de pœnis adulterii apud inferos? Stupro si-
quidem nolentem feminam comprimere, justum
esse non assentior. Sed si quis persuasurum se il-
lam pollicetur, ad id ego sum paratus, insuperque
habebo gratiam.

VII. Excepit Appion : Nonne tibi videtur idem
esse, sive per magiam ea potiaris, sive per verbo-
rum suadellam? Respondi ego : Non omnino par-
est : multum quippe distat unum ab altero; qui
enim invitam mulierem per vim magiæ cogit, tan-
quam insidiator pudicæ gravissimas dabit pœnas :
qui vero sermone persuasit, atque in ejus arbitrio
ac voluntate posuit electionem, is non intulit vim.
Minus autem, opinor, punietur qui suasit, quam
qui coegit. Quocirca si quidem persuadere potes,
gratiam habebo compos factus : aliter vero dulcius
mihi mori quam nolentem vi adigere.

VIII. Et Appion vere dubius animi dixit : Quid
me tibi effari oportet? Interdum enim quasi amoris
impatiens frui desideras; interdum vero, quasi non
ames, metum anteponis cupidini, et existimas,
quod, si persuaseris, impune tanquam qui non
peccaveris evades; sin vero per magicam vim com-
pos voti fias, pœnas dabis. Sed ignoras, cujuscun-
que negotii finem judicari, et factum, non facti
modum expendi. Et vero tu si adulterium commi-
seris, nunquid, per magiam compos, tanquam im-
pius condemnaberis, per suasionem vero, ab adul-
terii peccato absolveris? Et ego respondi : Cum
amem, omninoque mihi proponam frui amata, ne-
cesse quidem est ut alterum eligam, malim vero,
si facultas est, adulatione uti, quam magia. Sed
nec blanditiis facile erit mulierem ad consensum
adducere, valde enim sapientiæ studiosa est.

IX. Et Appion : Eo magis, inquit, bona me spes
habet, posse ei persuaderi, quemadmodum cupis,
si cum ea colloqui detur. Ego respondi, fieri nequit.
Appion autem sciscitatus est, num posset ad eam

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἀπειθήσαντες C I, Ουτοβονιανὶ ἀπειθείσαντες ἴδεν valeb, ἀπελθήσαντες C. ⁸⁹ φλεγόμενα O,
mendose. ⁹⁰⁻⁹¹ Olegit in indicativo ἔχει. ⁹⁰ μαγείαν C. Tum ἐπὶ μοιχεῖα O. ⁹¹ Leg. μαγεία c. D, cl. capp.
7 et 8. ⁹² ἐπιτυχῶν C. Verum jam vidit S. Idem παίσας mendose. ⁹³ ἡδίων S. O, ἡδεδίων C. ⁹⁴ αἰρῶν O.
⁹⁵ ὀφείξιν O. ⁹⁶ ἀσεθῆσας C. ⁹⁷ et addidi c. O : quam particulam deesse jam suspicatus est S. ⁹⁸ Ita
S, πείσειν C O.

scribi. Et ego dixi id quidem fieri posse. Tum Appion : Jam nocte hac conscribam libellum, mæchiaz laudem; quem tu a me acceptum ad eam mittes; et spero quod flexa consentiet. Atque Appion compositam eam epistolam mihi dedit, de qua nocte ista cogitavi quamque opportune recordatus sum me habere una cum aliis libellis, quos mecum defero. Hæc cum narraſsem, astantibus ostendi epistolam, cupidisque audire recitavi. Legens autem dixi: Hæc est, o viri, Græcorum disciplina, quæ largam præbet ad audaciter peccandum occasionem. Epistola vero ita habebat.

X. Amator amatæ (absque nominibus propter lezes a stultis hominibus saucitas) jussu Amoris, antiquissimi omnium pueri, salutem dicit. Cognovi te animum ad studium sapientiæ applicare, et ob virtutem æmulari meliorum vitam. Quinam vero meliores sint, quam inter omnia dii, et inter homines philosophi? Illi namque soli sciunt quænam ex actionibus natura sint malæ aut bonæ, et quænam per legum decreta tales, cum non sint, habeantur. Jam ergo adulterium, quod dicitur, nonnulli actionem malam esse crediderunt, licet omnimode bona sit; nam ad generis multiplicationem jussu Cupidinis exercetur. Est autem Cupido deorum omnium antiquissimus; absque enim Cupidine non elementorum, non deorum, non hominum, non brutorum animantium, non cæterorum omnium congressus vel generatio fieri potest; omnes etenim Amoris sumus instrumenta. Sed ipse per nos opifex, ad cunctorum quæ gignuntur animas adveniens. Unde non quando ipsi volumus, sed quando ab eo jubemur, illius voluntatem facere desideramus. Quod si, qui ejus voluntate cupimus, cupiditatem propter id quod vocatur pudicitia nitamur comprimere, quo modo dum omnium deorum hominumque antiquissimo refragamur, non maximam impietatem admiuemus?

XI. Universa itaque ipsi aperta sint ostia, et omnes molestæ ac ascititæ solvantur leges, zelotypis hominibus positæ, qui mente capti, nec volentes æquum intelligere, insuperque et dictos adulteros suspicati, a Jove ipso per Minoem et Rhadamanthum juste illuduntur latis legibus. Nam Amorem animis accedentem coercere non possumus. Neque enim voluntarius est amantium affectus. Ipse itaque Jupiter, harum legum lator, innumeris concubuit cum mulieribus; et quidem propter quosdam sapientes viros beneficis in liberorum procreatione factus nonnunquam congressum suum hominibus donavit, apud eos vero, qui gra-

πιστευσαι αὐτῆ δυνατὸν ἐστιν. Καγὼ ἔφην· δυνατὸν τοῦτο γε. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ἐστὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ συγγράψω βιβλίον, μοιχείας ἐγκώμιον, ὅπερ σὺ παρ' ἐμοῦ λαβὼν διαπέμψεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι πεισθεῖσα συνθήσεται. Καὶ συγγράψας ὁ Ἀππίων ἔκλεινε τὸ βιβλίον ἐδίδου ἐμοί, περὶ οὗ καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἐνενόησα, καὶ εὐκαίρως ἔχειν αὐτὸ ὑπαμνήσθην, σὺν ἄλλοις βιβλίοις οἷς μετ' ἐμαυτοῦ ἐπιφέρομαι. Διηγησάμενος δὲ ταῦτα εἰδείξα τοῖς παροῦσι τὸ βιβλίον, καὶ βουλομένοις ἐπακοῦσαι ἀνέγνων, καὶ δὴ ἀναγνοὺς ἔφην· Αὕτη ἐστίν, ἄνδρες, ἡ τῶν Ἑλλήνων παιδεία, γενναίαν ὑπόθεσιν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. Τὸ δὲ βιβλίον ἦν οὕτως ἔχον.

X. Ὁ ἐρώων τῆ ἐρωμένη (ἀνωνύμως διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἀνοήτων ἀνθρώπων νόμους) ἐπιταγαῖς Ἐρωτος τοῦ πάντων πρεσβυτάτου παιδὸς χάριν. 140 Ἐγὼν σε φιλοσοφία προσανέχουσαν, καὶ ἀρετῆς ἕνεκα τῶν κρείττωνων ζηλοῦσαν βίον. Τινες δὲ ἂν εἴεν κρείττονες, ἢ θεοὶ μὲν ἀπάντων, ἀνθρώπων δὲ οἱ φιλόσοφοι; Οὗτοι γὰρ μόνοι ἴσασι, τῶν ἔργων ποία μὲν ἐστὶν φύσει κακὰ ἢ καλὰ, ποία δὲ τῆ τῶν νόμων θέσει, οὐκ ὄντα, νομίζεται. Αὐτίκα γοῦν τὴν λεγομένην μοιχείαν πρᾶξιν τινες ὑπειλήφασιν εἶναι κακὴν, καίτοι καλὴν κατὰ πάντα ὑπάρχουσαν· εἰς γὰρ τὴν τοῦ βίου πολυγονίαν ἐπιταγαῖς Ἐρωτος γίνεται. Ἐρως δὲ ἐστὶν ὁ πάντων θεῶν πρεσβυτάτος· ἄνευ γὰρ δὴ Ἐρωτος οὐ στοιχεῖον, οὐ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, οὐ ζώων ἀλόγων, οὐ τῶν λοιπῶν ἀπάντων μίξις ἢ γένεσις γενέσθαι δύναται· πάντες γὰρ τοὶ ὄργανά ἐσμεν τοῦ Ἐρωτος. Αὐτὸς δὲ ὁ δι' ἡμῶν τεχνίτης παντὸς τοῦ γεννωμένου ψυχῆς ἐπιδημῶν ἐστὶ νοῦς. Ὅθεν οὐκ αὐτοὶ θέλοντες, ἀλλ' ὅταν ὑπ' αὐτοῦ κελευσθῶμεν, τὸ ἐκείνου βούλημα ποιεῖν ἐπιθυμοῦμεν. Οἱ δὲ ἐκείνου βουλῆ ἐπιθυμοῦντες, χάριν τῆς λεγομένης σωφροσύνης κρατεῖν τῆς ἐπιθυμίας ἐπιχειρήσωμεν, πῶς τῶ πάντων πρεσβυτάτῳ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀντιπράττοντες οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβήσωμεν;

XI. Ἀλλὰ πᾶσαι μὲν ἀνεψήχωσαν αὐτῷ θύραι, πάντες δὲ μοχθηροὶ καὶ θεοὶ λυέσθωσαν νόμοι, ζηλοτύποις ἀνθρώποις κείμενοι, οἵτινες, ὑπὸ ἀνοίας κρατούμενοι καὶ τὸ εὐλογον νοεῖν μὴ βουλόμενοι, προσέτι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους μοιχοὺς ὑφώρῳμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς διὰ γε τοῦ Μίνοα καὶ τοῦ Ῥαδαμάνθου εὐλόγως θεοῖς παίζονται νόμοις. Ἐρωτα γὰρ ἐπιδημήσαντα ψυχῆς οὐκ ἐστὶν ἐπισχεῖν. Ὅ γὰρ ἐστὶν ἐκούσιον τὸ τῶν ἐρώωντων πάθος. Αὐτίκα γοῦν ὁ Ζεὺς αὐτὸς, ὁ τούτων νομοθέτης, μυρταῖς συνήλυθεν γυναιξίν, καὶ ὑπ' ἐνίων μὲν σοφῶν εὐεργέτης πρὸς τεκνοποιίαν, ἐνίοτε τὴν αὐτοῦ μίξιν ἀνθρώποις δωρούμενος· παρ' οἷς δὲ

VARLE LECTIONES.

Ἐπὶ conj. D. καὶ omittit non debet S. c. Cl. Hanc Ci conjecturam confirmat O, εὐκαίρος C in textu. Ita S, μεθ' ἑαυτοῦ C, O. Leg. χαίρειν S. Ita O, et ex conject. C, φιλοσοφίαν id. in textu. γέννησις C. δὲ add. c. O. δ' C. Vel hic legendum El pro Ol, vel infra ἐάν ποινειν ante χάριν. Ed. PATR. ἐπιχειρήσωμεν O. Post ἀντιπράττοντες in O legitur ἀνεψήχωσαν, quod ex sequentibus perperam irrepit. ἀνεψήχωσαν O, ut jam proposuit S; ἀνεψήχθησαν C. Ῥαδαμάνθου O. Ita O c. S; παίζονται C. πρὸς τεκνοποιίαν ἐνοήθη, τὴν αὐτοῦ μίξιν legendum censet D.

ἐπὶ τῇ χάριτι ἡπίστατο ⁸⁶, ἀγνοούμενος μετεμορφούτο τὴν ἰδέαν, ἵνα μῆτε αὐτοὺς λυπῆ, μῆτε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσι νόμοις ἀντιπράττειν δοκῆ. Δεῖ οὖν, τῇ φιλοσοφίᾳ προσανέχουσαν, καλοῦ βίου χάριν μιμεῖσθαι τοὺς ὁμολογουμένους κρείττονας· ὧν αἱ μίξεις μυρίαί γεγόνασιν.

XII. Καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν χρόνον παραναλίσκειν μάτην εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς *Θελείνας*, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἄρξομαι τὰς ἐνίων μνησίων κοινωνίας· πασῶν γὰρ ὑπομνησθῆναι διὰ τὸ πλήθος ἀδύνατον. Ἄκουε τοίνυν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Διὸς, διὰ τὴν τῶν ἀνόητων ἀνδρῶν ζηλοτυπίαν, τὰς διὰ τῆς μεταμορφώσεως λανθανούσας κοινωνίας. Ἐν πρώτοις γὰρ τῆς διαφόρου μίξεως τὴν ὑπονοουμένην ⁸⁷ 142 τῆς μοιχείας ἀμαρτιαν σοφοῖς λύσαι θέλων, ὅποτε ἐμελλε γαμεῖν καὶ ὡς ἐπὶ πρώτη εὐνή κατὰ τοὺς πολλοὺς μοιχοὺς εἰδῶς, οὐ γινόμενος ⁸⁸, διὰ τῆς δοκούσης, ὡς ἔφην, ἀμαρτίας τὸν ἀναμάτητον γάμον ἐπορίσατο. Ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ Ἦραν οὖσαν γαμεῖ, ὁμοιωθεὶς ⁸⁹ κόκκυρος ⁹⁰ περῶ, ἐξ ἧς Ἦθη τε καὶ Ἰλιθῆα (86) ἐγένετο. Τὴν Μῆτιν γὰρ χωρὶς τῆς πρὸς τινα μίξεως ἀποκῦπτει, ὡς καὶ Ἦρα τὸν Ἥφαιστον.

XIII. Ἐτι δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ Θαλάσσης αὐτῷ γενομένη (87) ἀπὸ τῆς Κρόνου ἐκτομῆς, Ἐρως καὶ Κύπρις, ἦν καὶ Δωδώνη (88) λέγουσιν· μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιόπη τῇ Νυκτέως, Σατύρῳ παρεικαζόμενος, 143 ἐξ ἧς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γεγόνασιν. Ἀλκμήνῃ τε ⁹¹ τῇ Ἀμφιτρώωνος γυναικὶ συνέρχεται, ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρώωνι τῷ γεγαμηκότι, ἐξ ἧς Ἡρακλῆς ἐγένετο. Καὶ Αἰγίνη τῇ

A tiam non intelligebant, etiam mutabat formam, ut nec illos contristaret, nec a se positis legibus videretur derogare. Quæ ergo philosophiæ incumbis, præclaræ vitæ gratia imitari debes eos qui ex confesso optimi sunt; quorum infiniti exsisterunt concubitus.

XII. Et ne tempus frustra impendam in plures demonstrationes, ab ipso Jove, deorum ac hominum parente, incipiam quorundam indicare complexus: cunctos enim memorare, ob multitudinem impossibile est. Audi ergo magni ipsius Jovis ob stolidorum hominum zelotypiam clancularios per transformationem coitus. In primis enim variaz mistionis sive mœchiæ subdolium peccatum dum sapientibus solvere vult, quando uxorem ducturus fuit, et ut in primo concubitu juxta plures mœchos sentiens, ibi cum fuit, per creditum, ut dixi, peccatum contraxit inculpatum matrimonium. Nam Junonem sororem suam in uxorem accepit, assimilatus avi cuculo, ex qua natæ sunt Hebe et Ilithya. Metin namque absque ulla penitus mistione peperit, sicut et Juno Vulcanum.

XIII. Adhuc vero cum sorore miscetur, progenita ex Cœlo et Mari, vel ex Saturni virilibus exsectis (unde Cupido et Cypris), quam et Dodonam vocant; miscetur etiam cum Antiope Nyctei filia, similis factus Satyro; ex qua orti Amphion et Zethus. Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, C specie Amphitryonis mariti sumpta: unde genitus Hercules. Et cum Ægina filia Asopi consuescit,

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ Ita O c. S., [ἐπίστατο C. Cæterum totus locus corruptus est. D eum sic vult restitui: ἡπίστατο ἀγθομένοιο, μετεμορφούτο x. τ. λ., quod interpretatur: *Apud eos vero, quos hocce beneficium moleste ferre novit, formam mutavit.* Ci versio, quam ego retinui, constare cum græcis verbis nullo modo potest. Quæ sit loci sententia, apparet ex seqq. S. Fort. leg. ἡπιστέτο. Ed. PATROL. ⁸⁷ Vbb. τῆς διαφόρου μίξεως τὴν ὑπονοουμένην largitum est exemplar Ott. ⁸⁸ Retinui Ci textum et versionem, etsi ille corruptelæ manifestus, hæc perversa et ne Græcis quidem verbis consentanea sit. At ego nihil video medelæ ex conjectura. Haud enim acquiescere possum in ea emendatione, quam D proposuit, dum scribi jubet κατὰ τ. π. μοιχοῖς ἐοικώς, οὐ γινόμενος, quod vertit: *Ut multi censent, mæchis similis, non revera tamen mæchus factus.* Malim scribere μοιχοῦς τὸ εἶδος οὐ γινόμενος. S. ⁸⁹ ὁμοιωθεῖσαν O. ⁹⁰ Ita O c. marg. Ci, cujus textus κόκκυτος. Deinde Ἰλιθῆα C in textu, Εἰλειθια Oi in marg. ⁹¹ τέ inserui c. O. Idem om. τῷ ante Ἀμφιτρώωνι.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ἐξ ἧς Ἦθη τε καὶ Ἰλιθῆα. Apollodorus lib. i *Bibliotheca*: Ζεὺς γαμεῖ Ἦραν, καὶ τεχνοῖ Ἦθην, Εἰλειθίαν, Ἀργην. Ilithyæ autem nomen Græce variis modis pingi solet, per I, Et, E, H, in prima syllaba, ι, ει, η, in secunda, υι, ει, in tertia, et per accentum vel acutum in antepenultima, vel circumflexum in penultima, aut acutum: sed usitatio meliorque scriptura est Εἰλειθια. Vide Etymologicum magnum. Adde, in Theopompi loco rectius apud Suidam voce Καταπλήξ, legi Εἰλειθια, quam apud Harpocrationem eadem voce, Εἰλήθεια. Cot.

(87) Ita O c. marg. Ci et D, γενομένης C in textu. Qui quidem adnotat: i Non repugnabo, si quis intelligere voluerit exsectionem, quam fecisse, non quam passus esse dicitur Saturnus. Utrumque enim tradunt fabulæ, Saturnum et genitalia patri Urano seu Cœlo abscessisse, et genitalibus privatum fuisse per Jovem filium. Schol. *Apoll. Rhod.* IV, 985: Τιμαῖος δὲ ἐκ τοῦ δρεπάνου, ᾧ ἐξέτεμεν τοῦ Ὀυρανοῦ τὰ αἰδοῖα ὁ Κρόνος, ἧ ὁ Ζεὺς τὰ τοῦ Κρό-

D nou. Tum ἐκτομῆς (ἐξ ἧς Ἐρως καὶ Κύπρις) ἦν scribi vult D. Recte. Idem verba ἐξ Οὐρανοῦ mutanda esse putat in ἐκ Κρόνου. Licet enim, ait, ex demessis Cœli virilibus et in mare projectis orta ferretur Venus, quemadmodum docet noster homo. vi, 2 (ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ — ἡ Ἀφροδίτη ἐγένετο), ea tamen Jovis non soror, sed amita censeatur, nisi scriberetur ἐκ Κρόνου. Confirmat hanc scripturam auctor *Recogn.* x, 20: Jupiter desecta Saturni genitalia in mare projecit. Mirari aliquis possit, Cypriam loco nostro venditari pro filia Aphrodites: at idem legitur *Recogn.* l. c.: Aphrodites, quam apud nos Venerem appellat, ex cuius concubitu, quæ erat utique soror, hunc ipsum Jovem ferunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidinem natum. S.

(88) Nemo unquam Venerem aut Cyprin Dodonam vocavit, sed multi Dionæ filiam dixerunt. Itaque legerim Διώνης sc. θυγατέρα. Cl. Clf. How. iv 16.

scribi. Et ego dixi id quidem fieri posse. Tum Ap-
pion : Jam nocte hac conscribam libellum, mœchia
laudem ; quem tu a me acceptum ad eam mittes ;
et spero quod flexa consentiet. Atque Appion com-
positam eam epistolam mihi dedit, de qua nocte
ista cogitavi quamque opportune recordatus sum
me habere una cum aliis libellis, quos mecum de-
fero. Hæc cum narraſsem, astantibus ostendi epi-
stolam, cupidisque audire recitavi. Legens autem
dixi : Hæc est, o viri, Græcorum disciplina, quæ lar-
gam præbet ad audaciter peccandum occasionem.
Epistola vero ita habebat.

X. Amator amatæ (absque nominibus propter le-
ges a stultis hominibus saucitas) jussu Amoris, an-
tiquissimi omnium pueri, salutem dicit. Cognovi te
animum ad studium sapientiæ applicare, et ob vir-
tutem æmulari meliorum vitam. Quinam vero me-
liores sint, quam inter omnia dii, et inter homines
philosophi? Illi namque soli sciunt quænam ex ac-
tionibus natura sint malæ aut bonæ, et quænam per
legam decreta tales, cum non sint, habeantur. Jam
ergo adulterium, quod dicitur, nonnulli actionem
malam esse crediderunt, licet omnimode bona sit ;
nam ad generis multiplicationem jussu Cupidinis
exercetur. Est autem Cupido deorum omnium anti-
quissimus ; absque enim Cupidine non elementor-
um, non deorum, non hominum, non brutorum
animantium, non cæterorum omnium congressus
vel generatio fieri potest ; omnes etenim Amoris
sumus instrumenta. Sed ipse per nos opifex, ad
cunctorum quæ gignuntur animas adveniens. Unde
non quando ipsi volumus, sed quando ab eo jube-
mur, illius voluntatem facere desideramus. Quod
si, qui ejus voluntate cupimus, cupiditatem propter
id quod vocatur pudicitia nitamur comprimere, quo
modo dum omnium deorum hominumque antiquis-
simo refragamur, non maximam impietatem ad-
mittemus?

XI. Universa itaque ipsi aperta sint ostia, et
omnes molestæ ac ascititæ solvantur leges, zelo-
typis hominibus positæ, qui mente capti, nec vo-
lentes æquum intelligere, insuperque et dictos
adulteros suspicati, a Jove ipso per Minoem et
Rhadamanthum juste illuduntur latis legibus. Nam
Amorem animis accedentem coercere non possu-
mus. Neque enim voluntarius est amantium affec-
tus. Ipse itaque Jupiter, harum legum lator, in-
numeris concubuit cum mulieribus ; et quidem pro-
pter quosdam sapientes viros beneficus in libero-
rum procreatione factus nonnunquam congressum
suum hominibus donavit, apud eos vero, qui gra-

A ἐπιστεῖλαι αὐτῇ δυνατόν ἐστιν. Κάγω ἐφη· Δυνατόν
τοῦτό γε. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐφη· Ἔτι ἢ νυκτὶ ταύτῃ
συγγράψω βιβλίον, μοιχείας ἐγκώμιον, ὅπερ σὺ παρ'
ἐμοῦ λαβὼν διαπέμψεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι πε-
σθεῖσα συνθήσεται. Καὶ συγγράψας ὁ Ἀππίων ἐκέλευε
τὸ βιβλίον ἐδίδου ἐμοί, περὶ οὗ καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ἦ
ταύτῃ ἐνενόησα, καὶ εὐκαίρως ἦ ἔχειν αὐτὸ ὑπα-
μνήσθην, σὺν ἄλλοις βιβλίοις οἷς μετ' ἐμαντοῦ ἔπι-
φέρομαι. Διηγησάμενος δὲ ταῦτα ἔδειξα τοῖς παρούσι
τὸ βιβλίον, καὶ βουλομένοις ἐπακούσαι ἀνέγνων, καὶ
δὴ ἀναγνοὺς ἐφη· Αὕτη ἐστίν, ἄνδρες, ἡ τῶν Ἑλ-
λήνων παιδεία, γενναίαν ὑπόθεσιν ἔχουσα πρὸς τὸ
ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. Τὸ δὲ βιβλίον ἦν οὕτως ἔχον.

X. Ὁ ἐρῶν τῇ ἐρωμένη (ἀνωνύμως διὰ τοὺς ἐκ τῶν
ἀνόητων ἀνθρώπων νόμους) ἐπιταγαῖς Ἐρωτος τοῦ
πάντων πρεσβυτάτου παιδὸς χάριν ἴσ. 140 Ἐργων
σε φιλοσοφία ἦ προσανεύχουσαν, καὶ ἀρετῆς ἔνεκα τὸν
πάντων κρείττονά των ἐηλοῦσαν βίον. Τίνες δὲ ἂν εἶεν
κρείττονες, ἢ θεοὶ μὲν ἀπάντων, ἀνθρώπων δὲ οἱ φι-
λόσοφοι ; Οὗτοι γὰρ μόνοι ἴσασιν, τῶν ἔργων ποῖα μὲν
ἐστὶν φύσει κακὰ ἢ καλὰ, ποῖα δὲ τῇ τῶν νόμων θέσει, οὐκ
ὄντα, νομίζεται. Αὐτίκα γοῦν τὴν λεγομένην μοιχείαν
πρᾶξιν τινες ὑπελήφασιν εἶναι κακὴν, καίτοι καλὴν
κατὰ πάντα ὑπάρχουσαν· εἰς γὰρ τὴν τοῦ βίου πο-
λυγονίαν ἐπιταγαῖς Ἐρωτος γίνεται. Ἐρως δὲ ἐστὶν
ὁ πάντων θεῶν πρεσβυτάτος· ἄνευ γὰρ δὴ Ἐρωτος
οὐ στοιχείων, οὐ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, οὐ ζώων
ἀλόγων, οὐ τῶν λοιπῶν ἀπάντων μίξις ἢ γένεσις ἴσ
γενέσθαι δύναται· πάντες γὰρ τοι ὄργανά ἐσμεν τοῦ
Ἐρωτος. Αὐτὸς δὲ ἴσ ὁ δὲ ἡμῶν τεχνίτης παντὸς
τοῦ γεννωμένου ψυχαῖς ἐπιδημιῶν ἐστὶ νοῦς. Ὅθεν
οὐκ αὐτοὶ θέλοντες, ἀλλ' ὅταν ὑπ' αὐτοῦ κελευσθῶ-
μεν, τὸ ἐκείνου βούλημα ποιεῖν ἐπιθυμοῦμεν. Οἱ δὲ ἴσ
ἐκείνου βουλῇ ἐπιθυμοῦντες, χάριν τῆς λεγομένης
σωφροσύνης κρατεῖν τῆς ἐπιθυμίας ἐπιχειρήσω-
μεν ἴσ, πῶς τῶ πάντων πρεσβυτάτῳ θεῶν τε καὶ
ἀνθρώπων ἀντιπράττοντες ἴσ οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβή-
σωμεν ;

XI. Ἀλλὰ πᾶσαι μὲν ἀνεψῆχθωσαν ἴσ αὐτῷ θύραι,
πάντες δὲ μοχθηροὶ 141 καὶ θεοὶ λυέσθωσαν νό-
μοι, ζηλοτύποις ἀνθρώποις κείμενοι, οἵτινες, ὑπὸ
ἀνοίας κρατούμενοι καὶ τὸ εὐλογον νοεῖν μὴ βουλό-
μενοι, προσέτι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους μοιχοὺς ὑφο-
ρώμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς διὰ γε τοῦ Μίνω καὶ
τοῦ Ῥαδαμάνθους ἴσ εὐλόγως θεοῖς παίζονται ἴσ
νόμοις. Ἐρως γὰρ ἐπιδημήσαντα ψυχαῖς οὐκ ἐστὶν
ἐπισχεῖν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκούσιον τὸ τῶν ἐρῶντων
πάθος. Αὐτίκα γοῦν ὁ Ζεὺς αὐτὸς, ὁ τούτων νομοθέ-
της, μυρταῖς συνήλυθεν γυναῖξιν, καὶ ὑπ' ἐνίων μὲν
σοφῶν εὐεργέτης πρὸς τεκνοποιίαν, ἐνίοτε τὴν αὐ-
τοῦ μίξιν ἴσ ἀνθρώποις δωρούμενος· παρ' οἷς δὲ

VARLÆ LECTIONES.

ἴσ ἐπὶ conj. D. ἴσ καὶ omitttere non debebat S c. Cl. ἴσ Hanc Ci conjecturam confirmat
O, εὐκαίρως C in textu. ἴσ Ita S, μεθ' ἑαυτοῦ C, O. ἴσ Leg. χαίρειν S. ἴσ Ita O, et ex conject. C,
φιλοσοφίαν id. in textu. ἴσ γέννησις C. ἴσ δὲ add. c. O. ἴσ δ' C. Vel hic legendum Et pro OI, vel infra ἐάν πο-
νείνουν ante χάριν. Ed. PATR. ἴσ ἐπιχειρήσωμεν O. ἴσ Post ἀντιπράττοντες in O legitur ἀνεψῆχθωσαν, quod
ex sequentibus perperam irrepsit. ἴσ ἀνεψῆχθωσαν O, ut jam proposuit S; ἀνεψῆχθωσαν C. ἴσ Ῥαδαμάνθου
O. ἴσ Ita O c. S; παίζονται C. ἴσ πρὸς τεκνοποιίαν ἐνεσθῆ, τὴν αὐτοῦ μίξιν legendum censet D.

ἐπὶ τῇ χάριτι ἤπιστατο ⁸⁴, ἀγνοούμενος μετεμορφούτο τὴν ἰδέαν, ἵνα μήτε αὐτοὺς λυπῆ, μήτε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεθεῖται νόμοις ἀντιπράττειν δοκῆ. Δεῖ οὖν, τῇ φιλοσοφίᾳ προσανέχουσαν, καλοῦ βίου χάριν μιμῆσθαι τοὺς ὁμολογουμένους κρείττους· ὧν αἱ μίξεις μυρταὶ γεγύνασιν.

XII. Καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν χρόνον παραναλίσκειν μάτην εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς αἰλιόνας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἄρξομαι τὰς ἐνίαν μὴνύειν κοινωνίας· πασῶν γὰρ ὑπομνησθῆναι διὰ τὸ πλῆθος ἀδύνατον. Ἄξουσι τοίνυν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Διὸς, διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀνδρῶν ζηλοτυπίαν, τὰς διὰ τῆς μεταμορφώσεως λανθανούσας κοινωνίας. Ἐν πρώτοις γὰρ τῆς διαφόρου μίξεως τὴν ὑπονοουμένην ⁸⁵ 142 τῆς μοιχείας ἀμαρτίαν σοφοῖς λύσαι θέλων, ὅποτε ἐμελλε γαμεῖν καὶ ὡς ἐπὶ πρώτη εὐνή κατὰ τοὺς πολλοὺς μοιχοὺς εἰδῶς, οὐ γινόμενος ⁸⁶, διὰ τῆς δοκούσης, ὡς ἔφην, ἀμαρτίας τὸν ἀναμάρτητον γάμον ἐπορίσατο. Ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ Ἦραν οὖσαν γαμεῖ, ὁμοιωθεὶς ⁸⁷ κόκκυγος ⁸⁸ πτερῶ, ἐξ ἧς Ἥθῃ τε καὶ Ἰλιθῆα (86) ἐγένετο. Τὴν Μῆτιν γὰρ χωρὶς τῆς πρὸς τινα μίξεως ἀποκρίσκει, ὡς καὶ Ἦρα τὸν Ἥφαιστον.

XIII. Ἐτι δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης αὐτῷ γενομένη (87) ἀπὸ τῆς Κρόνου ἔκτομης, Ἐρως καὶ Κύπρις, ἣν καὶ Δωδώνην (88) λέγουσιν· μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιόπῃ τῇ Νυκτέως, Σατύρῳ παρεικασμένος, 143 ἐξ ἧς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γεγύνασιν. Ἀλκμήνῃ τε ⁸⁹ τῇ Ἀμφιτρώωνος γυναικὶ συνέρχεται, ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρώωνι τῷ γεγαμηκότι, ἐξ ἧς Ἡρακλῆς ἐγένετο. Καὶ Αἰγίνῃ τῇ

A tiam non intelligebant, elam mutabat formam, ut nec illos contristaret, nec a se positus legibus videretur derogare. Quæ ergo philosophiæ incumbis, præclaræ vitæ gratia imitari debes eos qui ex confesso optimi sunt; quorum infiniti exstiterunt concubitus.

XII. Et ne tempus frustra impendam in plures demonstrationes, ab ipso Jove, deorum ac hominum parente, incipiam quorumdam indicare complexus: cunctos enim memorare, ob multitudinem impossibile est. Audi ergo magni ipsius Jovis ob stolidorum hominum zelotypiam clancularios per transformationem coitus. In primis enim variæ mistionis sive mœchiæ subdolum peccatum dum sapientibus solvere vult, quando uxorem ducturus fuit, et ut in primo concubitu juxta plures mœchos sentiens, ibi cum fuit, per creditum, ut dixi, peccatum contraxit inculpatum matrimonium. Nam Junonem sororem suam in uxorem accepit, assimilatus avi cuculo, ex qua natæ sunt Hebe et Iliithya. Metin namque absque ulla penitus mistione peperit, sicut et Juno Vulcanum.

XIII. Adhuc vero cum sorore miscetur, progenita ex Cælo et Mari, vel ex Saturni virilibus exsectis (unde Cupido et Cypris), quam et Dodonam vocant; miscetur etiam cum Antiope Nyctei filia, similis factus Satyro; ex qua orti Amphion et Zethus. Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, C specie Amphitryonis mariti sumpta: unde genitus Hercules. Et cum Ægina filia Asopi consuescit,

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁴ Ita O c. S., ἤπιστατο C. Cæterum totus locus corruptus est. D eum sic vult restitui: ἤπιστατο ἀγνοούμενος, μετεμορφούτο x. τ. λ., quod interpretatur: *Apud eos vero, quos hoc beneficium moleste ferre novit, formam mutavit.* Cī versio, quam ego retinui, constare cum græcis verbis nullo modo potest. Quæ sit loci sententia, apparet ex seqq. S. Fort. leg. ἤπιστατο. Ed. PATROL. ⁸⁵ Vbb. τῆς διαφόρου μίξεως τὴν ὑπονοουμένην largitum est exemplar Ott. ⁸⁶ Retinui Cī textum et versionem, etsi illic corruptelæ manifestus, hæc perversa et ne Græcis quidem verbis consentanea sit. At ego nihil video medelæ ex conjectura. Haud enim acquiescere possum in ea emendatione, quam D proposuit, dum scribi jubet κατὰ τ. π. μοιχοῖς ἐοικώς, οὐ γινόμενος, quod veritū: *Ut multi censent, mœchis similis, non revera tamen mœchus factus.* Malim scribere μοιχοῦς τὸ εἶδος οὐ γινόμενος. S. ⁸⁷ ὁμοιωθεῖσαν O. ⁸⁸ Ita O c. marg. Cī, cujus textus νόκκυτος. Deinde Ἰλιθῆα C in textu, Εἰλιθῆα Oī in marg. ⁸⁹ τῆ inserui c. O. Idem om. τῷ ante Ἀμφιτρώωνι.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ἐξ ἧς Ἥθῃ τε καὶ Ἰλιθῆα. Apollodorus lib. 1 *Bibliotheca*: Ζεὺς γαμεῖ Ἦραν, καὶ τεκνοῖ Ἥθην, Εἰλιθῆαν, Ἀργην. Iliithyæ autem nomen Græce variis modis pingi solet, per I, Et, E, H, in prima syllaba, ι, ει, η, in secunda, υι, ει, in tertia, et per accentum vel acutum in antepenultima, vel circumflexum in penultima, aut acutum: sed usitator meliorque scriptura est Εἰλιθῆα. Vide Etymologicum magnum. Adde, in Theopompi loco rectius apud Suidam voce Καταπλήξ, legi Εἰλιθῆα, quam apud Harpocrationem eadem voce, Εἰλήθεια. COT.

(87) Ita O c. marg. Cī et D, γενομένης C in textu. Qui quidem adnotat: « Non repugnabo, si quis intelligere voluerit exsectionem, quam fecisse, non quam passus esse dicitur Saturnus. Utrumque enim tradunt fabulæ, Saturnum et genitalia patri Urano seu Cælo abscondisse, et genitalibus privatum fuisse per Jovem filium.» *Schol. Apoll. Rhod. IV, 985*: Τιμαῖος δὲ ἐκ τοῦ δρεπάνου, ᾧ ἐξέτεμεν τοῦ Οὐρανοῦ τὰ αἰδοῖα ὁ Κρόνος, ἣ ὁ Ζεὺς τὰ τοῦ Κρό-

νου. Tum ἐκτομῆς (ἐξ ἧς Ἐρως καὶ Κύπρις) ἦν scribi vult D. Recte. Idem verba ἐξ Οὐρανοῦ mutanda esse putat in ἐκ Κρόνου. Licet enim, ait, ex demessis Cæli virilibus et in mare projectis orta ferretur Venus, quemadmodum docet noster hom. vi, 2 (ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ — ἡ Ἀφροδίτῃ ἐγένετο), ea tamen Jovis non soror, sed amita censeretur, nisi scriberetur ἐκ Κρόνου. Confirmat hanc scripturam auctor *Recogn. I, 20*: Jupiter desecta Saturni genitalia in mare projecit. Mirari aliquis possit, Cypriam loco nostro venditari pro filia Aphroditæ: at idem legitur *Recogn. I. c.*: ... Aphroditæ, quam apud nos Venerem appellant, ex cujus concubitu, quæ erat utique soror, hunc ipsum Jovem ferunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidinem natum. S.

(88) Nemo unquam Venerem aut Cyprin Dodonam vocavit, sed multi Dionæ filiam dixerunt. Itaque legerim Διώνης sc. θυγατέρα. Cl. Cfr. *Iliad. iv 16.*

mutatus in aquilam; ex qua nascitur Æacus. Cum Amalthea vero Phoci concumbit, speciem ursi referens. Et in Acrisii Danaen forma auri influxit; ex qua exortus evolavit Perseus. Propter Callistonem Lyeonis filiam in serum leonem versus est, aliumque peperit Arcadem. Europam Phœnicis per taurum inivit; ex qua procreati sunt Minos et Rhadamanthys et Sarpedon. Eurymedusam Acheloi, formica factus; ex qua Myrmidon. Hersæi nympham, mutatus in vulturem, ex qua veteres illi sapientes qui in Sicilia. Imam terrigenam apud Rhodum in imbrem transformatus vitiauit; e qua suscepit Pargæum, Cronium, Cytum; cum Cassiopeia se junxit, assimilatus marito ejus Phœnici; de qua illi natus est Aneshinius. Ex Nemesi Thestii filia, quæ et Leda putatur, in cycnum seu anserem mutatus genuit Helenam, et iterum in stellam conversus Castorem et Pollucem produxit. Utque Lamia potiretur, transformatus est in upupam.

XIV. Idem Mnemosynen, pastori similis factus, matrem fecit Musarum. Semelem Cadmi filiam, mutatus in ignem, ducit; ex qua Barchum procreat. Ipse, forma draconis accepta, Proserpinam filiam comprimit, quæ et uxor fratris sui Plutonis esse existimatur. Et cum aliis pluribus etiam non mutata forma concumbit; hominibus, qui zelotypiam quasi de peccato non habent, sed probe sciunt quod sæpe ac honorifice cum mulieribus eorum mistus generet, lis inquam hominibus donans Mercurios, Apollines, Bacchos, Endymiones et alios, quorum mentionem fecimus, ex ejus concubitu forma præstantissimos.

XV. Sed ne tempus in narrationem infinitam et inexplicabilem impendat: omnium cum Jove deorum multos munificosque invenies concubitus. At stulti homines adulteria deorum vocant: qui tamen dii ne quidem a consuetudine cum masculis tanquam turpi abstinerunt, sed et illam ut honestam consecrati sunt. Ipse etenim Jupiter Ganymedis amore ducitur; Neptunus Pelopis; Apollo Cinyræ, Zacynthi, Hyacinthi, Phorbantis, Hylæ, Admeti,

Ἀσωποῦ ὡς πλησιάζει, γενόμενος ἀετὸς, ἐξ ἧς Ἀιακὸς τίχτεται. Ἀμαλθεῖα δὲ τῇ Φώκου ὁμοιωθεὶς ἀρκτῶ συνευνάζεται. Καὶ Δανάη τῇ Ἀκρίσιου χρυσοῦς ἐπεβρύη, ἐξ ἧς Περσεὺς ἀνέπτῃ. Καλλιστοῖ τῇ Λυκάωνος ἡγριωθῆ λέων, καὶ ἄλλον τίχτει Ἀρκάδα. Εὐρώπη τῇ Φοίνικος διὰ ταύρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Μίνως καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Σαρπηδῶν ἐξέφυσαν. Εὐρυμεδούσῃ τῇ Ἀχελῷου, μύρμηξ γενόμενος, ἐξ ἧς οἱ ἐν Σικελίᾳ πάλοι σοφοί. Εἰμα τῇ γηγενεὶ ἐν Ῥόδῳ διὰ ὄμβρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Παργαῖος, Κρόνιος, Κύτος· καὶ Κασσιόπειαν ἐνύμφευσεν, ὁμοιωθεὶς τῷ γήμαντι Φοίνικι, ἐξ ἧς Ἀγγίνιος αὐτῷ ἐξέφυ· Νεμέσει τῇ τοῦ Θεστίου, τῇ καὶ Ἀθήᾳ νομισθεῖσῃ, κύκνος ἢ χῆν γενόμενος Ἑλένην ἐτεκνώσατο, καὶ αὖθις, ἀστὴρ γενόμενος, Κάστορα καὶ Πολυδεύκην ἐξέφηνεν. Λαμίᾳ ἐπεμορφώθη ἑποψ.

XIV. Μνημοσύνην, αὐτὸς εἰκασθεὶς ποιμένι, Μουσῶν ἀποφαίνει μητέρα· Σεμελην τὴν Κάδμου πυρσάνων γαμεῖ, ἐξ ἧς Διόνυσον τελεῖ. Περσεφόνην αὐτὸς ἐκνυμφεῖ τὴν θυγατέρα, αὐτὸς ὁμοιωθεὶς δράκοντι, καὶ τῇ γυναίκῃ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πλούτωνος εἶναι νομισθεῖσῃ. Καὶ ἄλλαις πολλαῖς καὶ δίχα μεταμορφώσεως μίγνυται, ζῆλον τῶν ἀνδρῶν οὐκ ἔχόντων ὡς ἐφ' ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' εὐεϊδόντων ὅτι ἀφρόνως ταῖς γυναίξιν αὐτῶν κοινωνῶν γεννᾷ, χαριζόμενος αὐτοῖς Ἑρμείας, Ἀπόλλωνας, Διονύσους, Ἐνδυμίωνα καὶ ὄσους ἄλλους εἰρηκάμεν, ἐκ μίξεως αὐτοῦ κάλλει διαπρεπεστάτους.

XV. Καὶ ἵνα μὴ εἰς ἀπειρον ἐξήγησιν τὸν χρόνον δαπανῶ, πάντων μετὰ Διὸς θεῶν ἀφρόνους εὐρήσεις κοινωνίας· οἱ ἀνόητοι δὲ μοιχείας λέγουσι τῶν θεῶν, μὴδὲ τῶν ἀβρῶνων τὰς μίξεις φυλασσομένων ὡς αἰσχρὰς, ἀλλὰ ἐπιτηδεύοντων καὶ τοῦτο ὡς εὐπρεπεῖς. Αὐτίκα γοῦν αὐτὸς ὁ Ζεὺς Γανυμήδους ἐρᾷ· Ποσειδῶν Πέλοπος· Ἀπόλλων Κινύρου, Ζακύνθου, Ἰακίνθου, Φόρβαντος, Ἰλα, Ἀδμήτου, Κυπαρίσου, Ἀμύκλα, Τρωῖου, Βράγχου Τυμναίου, Πάρου Πο-

VARIAE LECTIONES.

Ἔστι O, et C ex conjectura, Ἀσκληπιῶ in textu. Vulgo enim Æginae pater Asopus, non Æsculapius perhibetur. Ὡς O, mendose. Deinde Ἀμαλθεῖα O, et ex conject. C, cuius textus Ἀμαλθαῖς. At ex quibus fontibus sua hausert auctor Homiliarum, nescire me fateor. Magis etiam mireris ea, quæ tradit auctor *Recogn. x, 22*: Mantheam Phoci (stuprat) mutatus in ursum, ex qua nascitur Arcios. S. Ita scripsi cum O. Emendationem ἀνέπτῃ prius vidit D, Καλλιστοῖ S; ἀνέπτῃ et Καλλιστῷ C. Tum Λυκάωνος O. Σαρπηδῶν O. ἐξέφυ O. Myrμηδῶν O. Recte C. Ἐρσαίου mutari vult in Αἴτνη (cfr. *Recogn. x, 22*: Thaliæm Ætnam Nympham, mutatus in vulturem, ex qua nascuntur apud Siciliam Palisci), et πάλοι σοφοί in Παλικοί. Conferas, quæ dederunt Servius et Heynius ad Virg. *Æn. ix, 584, S.* ἑιμάτῃ O. Leg. ἱμαλίᾳ, cl. Diod. Sic. v, 55: ὅτε δὴ Ζεὺς λέγεται ἐρασθῆναι μίξῃ τῶν Νυμφῶν, ἱμαλίας ὀνομαζομένης, καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῆς τεκνώσαι παῖδας, Σπαρτίων (al. Παρταίων), Κρόνιον, Κύτον. S. Ita conjecit C, qui exh. Ὀσπίαν in textu; Κασπίαν O. Commutavi Otoboniani ἀγγίνω in Ἀγγίνιος. Apud C, Ἀγγίνιος. S proponit Ἀτούμιος. τοῦ adjuvni c. O, qui exh. Θεσπίου utcod. Hom. Parisin. Θεστίου conj. C. Tum ὀνομασθεῖσῃ p. νομισθεῖσῃ mavuit Valckenarus *Diatr. in Eurip. reliq. p. 68. Ed. Lips.* Leg. ἐξέφυσεν S. Deinde Λαμίᾳ conj. C, cuius textus Λαμίᾳ, in O δαμίᾳ. πυρσάνων dedi ex conjectura, πυρσάνων C, πυρσεύων S, πυρσένων O. Tum in eodem vox τελεῖ bis exarata apparet. Fortasse αὖθις. S. Verba καὶ τῇ x. τ. λ. ad sequentem periodum trahere voluerat Cotelierius; at scribendum auctore Davasio καὶ τῆν (sc. Περσεφόνην) γυναίκα — νομισθεῖσαν. S. Ita marg. Ci, qui in textu ἀπειρον, ut O. Γανυμήδους O. Κινύρου O. Κυπαρίσου O. Deinceps scripsi Τυμναίου (Τυμναίου O), Τυμνίου ex conject. C, cuius cod. Τυμναίω.

τινέως (89), Ὀρφείως Διόνυσος δὲ Λαόνιδος, Ἀμπέ-
λου, Ὑμναίου⁹, Ἐρμαφροδίτου, Ἀχιλλέως¹⁰ ὁ δὲ
Ἀσκληπιὸς Ἰππολύτου· καὶ Ἥφαιστος Πηλέως· Πάν
δὲ Δάφνιδος¹¹ ὁ δὲ Ἐρμῆς Περσεύς, Χρύσου, Θέρσου,
Ὀδρύσου· Ἡρακλῆς δὲ Ἀδδῆρου (90), Δρύστος, Ἰο-
κάστου, Φιλοκτήτου, Ὑλα, Πολυφήμου, Αἴμονος, Χώ-
νου, Εὐρυσθέως¹².

XVI. Πάντων οὖν σοι τῶν ἐπισημοτέρων θεῶν ἐκ
μέρους τοῦς ἔρωτας παρεθέμην, φιλεῖται, ἐν¹³ εἰδή-
σει, ὅτι μόνος ἀνθρώπος τοῖς ἀνόητος περὶ τοῦτο γίνε-
ται ζηλοτυπία. Διὸ καὶ ἀνητοὶ τυγχάνουσιν, καὶ λυ-
πηρῶς τὸν βίον διατελοῦσιν, ὅτι τὰ δόξαντα τοῖς θεοῖς
κατὰ αὐτοὶ διὰ τὸν αὐτῶν ζῆλον κακὰ εἶναι ἀπεφῆ-
ναντο. Μαχαρία οὖν ἔσθι τοῦ λοιποῦ, μιμουμένη
θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Ἀνθρώποι γάρ, τὴν νομιζο-
μένην σωφροσύνην ἰδόντες¹⁴ σε διαφυλάσσουσιν, διὰ
τὸ ἴδιον πάθος ἐπαινοῦσι μὲν, οὐκ ὠφελοῦσι δέ· θεοὶ¹⁵
δὲ, ἐξομοιουμένην σε ἑαυτοῖς ὀρώντες, καὶ ἐπαινε-
σοῦσι καὶ ὠφελήσουσιν.

XVII. Λόγισαι γάρ μοι, πόσας ἡμέλειαντο ἐρωμέ-
νας· ὦν τὰς μὲν κατηστέρισαν, τινῶν δὲ καὶ τέκνα
καὶ συνεργοὺς εὐηργετήσαν. Ἀδελφὰ γοῦν Ζεὺς κρη-
στέρισεν Καλλιστώ, τὴν λεγομένην Ἄρκτον μικρὰν, ἣν
καὶ Κυνόσουραν¹⁶ 146 προσαγορεύουσι τινες (91)·
Ποσειδῶν δελφίνα διὰ τὴν Ἀμφιτρίτην ἐνέταξε τῷ οὐ-
ρανῷ· καὶ Ὀρίωνα, τὸν Εὐρύαλης τῆς Μίνω, δι' Εὐρύα-
λην τὴν μητέρα τῶν ἀστρῶν κατηξίωσεν· Διόνυσος τὸν
Ἀριάδνης στέφανον. Ζεὺς τὸν ἀέτον συνεργήσαντα
ἐπὶ τῇ Γανυμήδους ἀρπαγῇ, καὶ αὐτὸν τὸν Γανυμή-
την ἐν Ὑδροχόου τιμῇ ἔταξεν· καὶ ταῦρον δι' Εὐρώ-
πην ἐτίμησεν. Ἄλλα καὶ Κάστορα καὶ Πολυδεύκη
καὶ Ἑλένην Ἀθήδᾳ χαρίζομενος ἐποίησεν ἀστέρας·
καὶ Περσέα διὰ Δανάην· καὶ Ἀρκάδα¹⁶ διὰ Καλλι-
στώ· παρθένον, τὴν καὶ Δίκην, διὰ Θέμιν· Ἡρακλέα
διὰ Ἀλκμήνην. Καὶ οὐκέτι μικρῶν πλέον· μακρὸν
δὲ τὸ κατ' εἶδος λέγειν, ὅσους διὰ πολλὰς ἐρωμένας
εὐηργετήσαντι οἱ θεοὶ ταῖς πρὸς ἀνθρώπους κοινω-
νίαις, ὅς οἱ ἀνόητοι ὡς κακὰς πράξεις ἀπαγορεύου-
σιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἡδονὴ ἔστιν ἡ μεγάλη ἐν ἀνθρώ-
ποις ἀπλάουσις.

XVIII. Τί δέ; καὶ τῶν σοφῶν οἱ περιδῶτοι οὐχ

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Ita O. c. marg. Ci, cujus textus Ὑμναίου. ¹⁰ Ἀχιλλέως O. ¹¹ Ita S., Εὐρυσθέως C, Εὐ-
ρυσθέως O. ¹² Ita C. ¹³ ἰδότες O. Idem διαφυλάττουσαν. ¹⁴ Ita O, et ex conj. C, in cujus textu θεοῖς.
¹⁵ κυνὸς οὐρανῶ C. ¹⁶ Ita O et C ex conj. C, Ἄρκα cod. Hom. Parisiensis. Dein τὴν O, et ex conj. C,
qui τῇ in textu, τε in marg. Cot.

VARIORUM NOTÆ.

(89) Βράγχου Τυμναίου πάρου ποτινέως. Ita
in ms. Unde contlicti queat, Βράγχου Τυμνίου, Πά-
ρου Ποτινέως. Branchi Tymnii, Pari Potniensis; aut
Βράγχου Ἀτυμνίου, Πάρου Ποτινέως; aut quid si-
mile. Erant enim Branchiidae in agro Milesio, testi-
bus Herodotus, Strabone, Pausania; et Miletum ac
Tymnum in Caria ponit Stephanus: quare Bran-
chus Tymniius forsitan dictus fuerit, quem multi
Thessalium faciunt. Atymnium autem amatum esse
ab Apolline tradit Nonnus *Dionysiaco* lib. xix et
xxix. Verum in his corruptis atque ignobilibus

A Cyparissi, Amyclæ, Troili, Branchi Tymnæi, Pari
Potniensis, Orphei; Bacchus vero Laonidis, Ampeli,
Hymenæi, Hermaphroditæ, Achillis; Æseulapius au-
tem Hippolyti; Vulcanus Pelei; Pan Daphnidis;
at Mercurius Persæi, Chrysæ, Thersi, Odrysi; Her-
cules denique Abderi, Dryopis, Iocasti, Philoctetis,
Hylæ, Polyphemi, Hæmonis. Choni atque Eury-
sthei.

XVI. Omnium itaque illustriorum deorum tibi
amores ex parte proposui, charissima, ut agnosce-
res, apud solos homines stolidos oriri ea ex re zelo-
typiam. Quare et mortales sunt, vitamque in tristi-
tia transigunt: quia quæ a diis judicantur bona,
ipsi zelo suo ducti mala esse censent. Igitur deia-
ceps eris beata, si deos imiteris, non homines. Nam
homines, intuiti te servare quam putant castitatem,
propter affectum proprium laudant quidem, at non
adjuvant: dii vero, cum te spectabunt sibi similem,
simul laudabunt ac opem ferent.

XVII. Cogita enim mihi, quam multas remune-
rati fuerint amicas: ex quibus alias quidem retu-
lerunt in numerum stellarum, aliarum vero et libe-
ros et adjuutores beneficiis affecerunt. Jam ergo
Jupiter Callistonem stellam fecit, quæ vocatur Ursa
minor, quamque Cynosuram appellant nonnulli.
Neptunus in cælo collocavit Delphium, Amphitrites
gratia: et Orionem ex Euryale, Minois filia, na-
tum propter matrem Euryalen astris donavit. Bac-
chus coronam Ariadnæ. Jupiter aquilam, qua in
rapiendo Ganymede usus fuerat: ipsumque Gany-
medem in Aquarii honore constituit: ac taurum
honoravit ob Europam. Quin et Castorem, Pol-
lucem ac Helenam, Lædæ gratificans, stellas fecit:
et Perseum, propter Danaen: et Arcadem, propter
Callistonem: virginem, quæ et Dice, ob Themium:
Herculem, propter Alcmenam. Et ne adhuc magis
producam sermonem; longum enim est singula
referre, in quot alios, multarum amicarum ergo,
benefici exstiterint dii, per humanos complexus;
quos stulti ut mala opera prohibent, ignari vo-
luptatem maximum esse inter homines commo-
dum.

XVIII. Quid vero? Nonne et sapientium cele-

D plura nihil necesse. Cot.

(90) Ἡρακλῆς δὲ Ἀδδῆρου. Apollodorus lib. ii
De diis, Abderum appellat Ἡρακλέους ἐρώμενον,
Herculis amasium; Ἡρακλέους φίλον Tzetzes Chiliade
2. In Stephano Byzantio: Ἀδδῆρα, ἀπὸ Ἀδδῆρου
τοῦ υἱοῦ Ἡρίμου, Ἡρακλέους ἐρωμένου. Cot.

(91) Καλλιστώ, τὴν λεγομένην Ἄρκτον μικρὰν
ἣν καὶ κυνὸς οὐρανῶν προσεγερεῖται τινες. Apud
alios Callisto nomine Ἄρκτου μεγάλης, Ursæ majoris
gaudet; ad distinctionem Ursæ minoris, seu Cy-
nosuræ. Ib.

herrimi voluptatem maximi fecerunt, et cum quibus placuit mulieribus commisti sunt? Inter quos primus ille Græciæ magister, de quo ipse Apollo pronuntiavit: *Omnium hominum Socrates sapientissimus*; nonne in civitate optimis legibus gubernata, Lacedæmone, communes uxores proponit? et sub pallio pulchrum occultat Alcibiadem? Et vero Socraticus Antisthenes de mœchia quæ dicitur non repellenda scribit. Sed et hujus discipulus Diogenes, an non palam ac libere cum Laide concumbit, ea mercede ut illam ferat humeris? Nonne Epicurus effert voluptatem? Nonne Aristippus unguentis delibutus totum se Veneri addicit? Nonne Zeno promiscuum innuens coitum, dicit deum esse in omnibus, ut intelligentibus exploratum sit, cum quovis misceatur aliquis, cum semetipso misceri, frustra que prohiberi vocata adulteria, vel concubitus cum matre aut filia aut sorore aut liberis? Chrysippus autem in amatoriiis epistolis et Argivæ imaginis meminit, apponens ad Jovis pudenda os Junonis.

XIX. Scio, hæc veritatis ignaris terribilia et turpissima videri, at non Græcorum diis ac philosophis, non Bacchi et Cereris mysteriis. Verum super his omnibus, ne cunctorum deorum et philosophorum vitiiis referendis tempus insumam, duo tibi sint maximi scopi, inter deos quidem Jupiter, inter homines autem philosophos Socrates. Reliqua vero ex iis, quorum his litteris mentionem feci, intelligens, cave ne amatorem tuum contristes: quoniam sicut quæ diis et heroibus feceris contraria, impietatis damnaberis, congruensque feres supplicium. Si vero omni te præbueris amatori, tanquam deos imitata ab iis beneficium repor-

A ἡδονὴν προκρίνουσιν, καὶ αἷς ἐβουλήθησαν ἐμίγησαν; ὧν πρῶτος ἡ ὁ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλος, παρὶ οὗ αὐτὸς ὁ Φοῖβος ἔφη· Ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος· οὐκ ἐν τῇ εὐνομοκράτῃ πόλει, τῇ Λακεδαίμονι (92), κοινὰς προστιθῆναι τὰς γυναῖκας, 147 καὶ ὑπὸ τῶν τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει (93); καὶ ὁ Σωκρατικὸς δὲ Ἀντισθένης περὶ τοῦ δεῖν τὴν λεγομένην μοιχείαν μὴ ἀποσεισθαι ἰσχυρῶς γράφει. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτου μαθητῆς Λογένης Λατῆ 11 οὐκ ἐπὶ μισθῶ τῶν φέροντων αὐτὸν ἐπ' ὤμων δημοσίᾳ κοινώνει μετὰ παρῆρσις; Οὐκ Ἐπίκουρος ἡδονὴν προκρίνει; Οὐκ Ἀριστιππος μυρισθεὶς ὄλον αὐτὸν Ἀφροδίτῃ χαρίζεται; Οὗ Ζήνων ἀδιαφορεῖν αἰνισσόμενος διὰ πάντων τὸ θεῖον εἶναι 10 λέγει, ἵνα γινώσκον τοῖς συνετοῖς γένηται, ἵνα ᾧ 11 ἐν τις μιγῇ, ὡς ἑαυτῶ μίγνυται, καὶ περισσὸν τὸ ἀπαγορευεῖν τὰς λεγομένας μοιχείας, ἢ μίξεις μητρὸς ἢ θυγατρὸς ἢ ἀδελφῆς ἢ παιδῶν; Χρῦσιππος (94) δὲ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιστολαῖς καὶ τῆς ἐν Ἄργει εἰκόνας μέμνηται, πρὸς τῶ τοῦ Διὸς αἰδοίῳ φέρων τῆς Ἥρας τὸ πρόσωπον 22.

XIX. Οὐδα εἰς ταῦτα τοῖς 22 ἀληθείας ἀμύητοις φοβερὰ καὶ αἰσχίστα καταφαίνεται, ἀλλ' οὐ τοῖς 24 Ἑλλήνων θεοῖς καὶ φιλοσόφοις, οὐ τοῖς Διονύσου καὶ Δήμητρος 25 μυστηρίοις. Ἀλλ' ἐφ' ἅπασιν τοῦτοις, ἵνα μὴ πάντων θεῶν καὶ φιλοσόφων τοὺς βίους λέγων παραβάλλω τοὺς χρόνους, δυο ἑστωσάν σοι μέγιστοι σκοποὶ, θεῶν μὲν Ζεὺς, ἀνδρῶν δὲ φιλοσόφων Σωκράτης. Τὰ δὲ λοιπὰ, ὧν σοι γράψας ὑπέμνησα, συνεῖσα ἐπεχε, μήποτε ἐραστήν σου 148 λυπήσῃς· ἐπεὶ ὡς θεοὶ καὶ ἡρώων 26 τὰ ἐναντία πράξασα, ἀσεβῆς κριθεῖσα, τὴν προσήκουσαν ὑπέξειε τιμωρίαν. Ἐάν δὲ παντὶ ἐραστῇ ἑαυτὴν παρασχῆς, ὡς θεοὺς μιμουμένη τῆς παρ' αὐτῶν τεύξη εὐεργεσίας. Τὰ δὲ λοιπὰ, φιλικῶς,

VARIÆ LECTIONES.

11 πρῶτον O. 22 Ita: O c. marg. Ci, cuj. textus ἀποσεισθαι 10 Λατῆ om. O. Dedi ἐπὶ μισθῶ τῶ c. eodem, ἐπὶ τε μισθῶ τῶ C, ἐπὶ τῶ μισθῶ τοῦ D. 11 εἶναι conj. C. 21 Leg. ὅτι ᾧ S. 22 C. refert ad Theoph. ad Autol. III, p. 122. 23 τῆς C. 24 τῆς O. 25 Δημήτρας C. Subinde μυσταῖς conj. S, qui et lectionem Ottob. Δήμητρος proposuit. 26 ἐρῶσιν O, ἡρώων D.

VARIORUM NOTÆ.

(92) Ἐν τῇ εὐνομοκράτῃ πόλει τῇ Λακεδαίμονι. Observat Theodoritus sermone *De legibus*, Platonem hac in parte suspexisse Lycurgi leges. Cor. — Observavit quidem Theodoritus *Therap.* IX, p. 125, Platonem ex imitatione Lycurgi τὰς εὐνόμους εἰς τοὺς γάμους παρανομίας suæ Reip. civibus indulsisse. Videtur etiam Ciceronem apud Nonium, v. *Proprium*. Sed ἐν τῇ Λακεδαίμονι κοινὰς προστιθῆναι γυναῖκας nullo modo dici potest Socrates: nam Lacedæmoniorum non fuit legislator; at suam πόλιν λόγῳ ἔκτισεν, eaque statuit, quæ tali Reip. convenire videbantur. Aut ergo vehementer erravit noster, aut, ejectionis vocibus τῇ Λακεδαίμονι, legendum: Οὐκ ἐν τῇ εὐνομοκράτῃ πόλει κοινὰς προστιθῆναι τὰς γυναῖκας. Vide Platonem lib. V, *De rep.*, p. 322, ed. Cantabr. Davis. — Suspiciari quis possit plura hinc excidisse verba et collatam Platonem rempublicam cum Spartana, hoc circiter sensu: Ὡςπερ Λυκούργος ἐν τῇ Λακεδαίμονι τὰς παρθένους γυμνάς, ὡσαύτως κοινὰς προστιθῆναι τὰς γυναῖκας. Ut Lycurgus Lacedæmone *virgines nudas: ita et prostituit mulieres communes*. CLER. — S. Verba τῇ Λακεδαίμονι, quæ scioli cujusdam manum redolent, expungenda esse censeo c. D: ἢ εὐνομοκράτῃ πόλις haud dubie signi-

ficat Platonis rempublicam, in qua Socrates disputationi præstat. Ita sæpe legitur apud Aristotelem ὁ Σωκράτης ἐν τῇ πολιτείᾳ, cfr. *Polit.* II, 1, 2 (Ὡςπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος· ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι). II, 2, 11. II, 3, 1 (ἐν τῇ πολιτείᾳ διώρικεν ὁ Σωκράτης περὶ γυναικῶν κοινωνίας). IV, 3, 12. V, 10, 1. VIII, 7, 8. Stahr. Minus bene suspicatur Cl. excidisse aliqua, atque totum locum sic esse restituendum: Ὡςπερ Λυκούργος ἐν τῇ Λακεδαίμονι τὰς παρθένους γυμνάς, ὡσαύτως κοινὰς προστιθῆναι τὰς γυναῖκας. DRESSSEL.

(93) Καὶ ὑπὸ τῶν τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει. Videantur Luciani *Amores*. Cor.

(94) Χρῦσιππος. Præter Diogenem Laertium, Theophilus Antiochenus lib. III *ad Autolycom* p. 122: Χρῦσιππος δὲ ὁ πολλὰ φλυαρήσας πῶς οὐχὶ εὐρίσκειται, σημαίνειν τὴν Ἥραν στόματι μιᾶρῶ συγκρίνεσθαι τῶ Διὶ; et p. 118, 119, e ms. Regio: Τὴν τε Ἥραν ἰδίαν ἀδελφὴν μὴ μόνον τὸν Δία γαμεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ στόματος ἀνάγκου ἀρρήτοποιεῖν; ubi editiones nullo sensu: ἀδελφὴν αὐτῶν μὴ μόνον τὸν Δία γάμου. Id.

μνημένη περὶ ὧν σοι ἐξέφηνα μυστηρίων, διὰ γραμμάτων μοι τὴν σὴν δεξιὸν προαίρεσιν. Ἐβρωσὸ μοι.

XX. Ἐγὼ τοίνυν τότε ²⁷ λαβὼν τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ τοῦ Ἀππιωνος, ὡς ὄντως διαπέμφων αὐτὸ τῆ ἐρωμένη, ἐπλασάμην ὡς ἐκείνης πρὸς ταῦτα ἀντιγραφάσης, καὶ τῆ ὑστεραία ²⁸ ἔλθοντι αὐτῷ ἐπέδωκα τῷ Ἀππιῶνι ὡς ὄθην τὴν παρ' ἐκείνης ἀντιγραφὴν, ὁὕτως ἔχουσαν·

Ἀντιγραφὸν ἐπιστολῆς ²⁹ πρὸς Ἀππιῶνα ὡς παρὰ τῆς ἐρωμένης.

XXI. Θαυμάζω πῶς, ἐπὶ σοφία με ἐπαινέσας, ὡς ἀνοήτω γράφεις. Εἰς γὰρ σὸν πάθος ³⁰ πείσαι με θελήσας ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς μυθολογημάτων ἐποιήσω τὰ παραδείγματα, Ἐρωτα τὸν πάντων ³¹ πρεσβύτατον, ὡς ἔφησ ³², ἐπὶ πάντων θεῶν καὶ ἀνθρώπων, βλασφημῆσαι μὴ φοβηθεῖς, ὅπως τὴν ἐμὴν φθιρέης ψυχὴν, καὶ τὸ ἐμὸν σῶμα περιουδρίσης. Ἐρως γὰρ θεῶν οὐκ ἔστιν ἀρχηγέτης, ὁ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. Εἰ γὰρ ἐκὼν ἐπιθυμῶ, αὐτός ¹⁴⁹ ἔστιν ἑαυτοῦ πάθος καὶ κόλασις, καὶ θεὸς οὐκ ἂν εἴη ὁ πάσων ἐκὼν· εἰ δὲ ἄκων ἐρᾷ τῆς μίξεως, καὶ τὰς ἡμετέρας διερχόμενος ψυχὰς ὥσπερ δι' ὀργάνων τῶν ἡμετέρων σωμαμάτων εἰς τὰς τῶν νοητῶν φέρεται συνουσίας, ὁ τοῦτον ἐρᾶν ποιῶν καὶ φέρων μελίζων αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ φέροντος ἐτέρῳ πῶθῳ φερομένου, μελίζων ἄλλος ὁ φέρων ἐκείνον εὐρίσκειται· καὶ εἰς ἀπέραντον ἐπαναφορὰν ³³ τῶν ἐρώντων γίνεται, ὅ ἐστιν ἀδύνατον. Οὕτως οὐκ ἔστιν οὔτε ὁ φέρων, οὔτε ὁ φερόμενος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἐρώντος τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐστὶ πάθος, ἐλπιδὶ αὐξόμενον καὶ ἀπογνώσει μειούμενον.

XXII. Οἱ δὲ κρατεῖν αἰσχροῦς ἐπιθυμίας μὴ βουλόμενοι τῶν θεῶν καταφεύδονται, ἵνα περὶ ὧν πράττουσιν, τοὺς θεοὺς ὡς προτέρους δράσαντας ὑποδεικνύντες, ἀκαλλάσσονται ³⁴ τῆς μέμψεως. Εἰ γὰρ παιδοποιίας ἕνεκεν, καὶ οὐκ ἀσελγείας, οἱ λεγόμενοι θεοὶ τὰς μοιχείας ἐπετέλουν, τί καὶ τοῖς ἄρσεσιν ἐμίγνυτο ³⁵; Ἀλλὰ χαρίζομενοι, φησὶν, ταῖς ἐρωμέναις κατηστέριζον ³⁶ αὐτάς. Οὐκοῦν πρὸ τούτου οὐκ ἦσαν ἀστέρες, μέχρις ὅτε ἀσελγείας προφάσει ὑπὸ μοιχῶν ὁ οὐρανὸς ἀστροῖς ἐκοσμήθη; Πῶς δὲ ³⁷ καὶ οἱ τῶν κατηστερισμένων ἔχγονοι ἐν ἄδου κολάζονται, ὅ τε Ἄτλας βαρούμενος, καὶ ὁ Τάνταλος δίψῃ ³⁸ ἀνιώμενος, καὶ ὁ Σίσυφος ἐρείδων πέτραν, Τυτὸς τὰ σπλάγχνα διορυττόμενος, Ἰξίων περὶ τροχὸν ἀπαύστως κυλινοῦμενος; ¹⁵⁰ πῶς δὲ καὶ οἱ ἐρασταὶ θεοὶ ὄντες, οὗς ἐμίαναν, κατηστέριζον ³⁹, ἑαυτοῖς (95) τοῦτο μὴ χαρισάμενοι;

XXIII. Οὐκ ἄρα ἦσαν θεοὶ, ἀλλὰ τυράννων αἰνίγ-

A tabis. Caterum, charissima, memor a me relatorum mysteriorum mihi per litteras tuam Indica voluntatem. Vale.

XX. Ego igitur hoc libello ab Appione tum accepto, quasi vere missurus ad amatam, tanquam illa rescripsisset confluxi, et postridie venienti tradidi Appioni velut mulieris rescriptum, quod ita habet :

Rescriptum ad epistolam ad Appionem tanquam ab adamata.

XXI. Miror qua ratione, cum me de sapientia laudes, tanquam stultam compellas. Nam dum cupis ad tuum me adducere affectum, ex deorum fabulis sumpsisti exempla, Amorem, (quem omnium antiquissimum dixisti, et supra cunctos deos et homines) non veritus infamare, quo meum corrumperes animum, meumque contumelia afficeres corpus. Amor enim non est deorum princeps ac ductor, is qui in cupiditatibus versatur; nam si sponte cupit, ipse est sui permissio et supplicium, nec deus est, qui voluntarie patitur: sin. vero invitatus appetit concubitum, et nostras pervadens animas tanquam per corporum nostrorum instrumenta fertur ad congressum eorum quæ sub intelligentiam cadunt, qui eum inducit ad amandum, major est eo: iterumque cum hic qui inducit in alium inducatur amorem, major alius qui hunc inducit reperitur, et in infinitum amantium numerum fit progressus; quod fieri non potest. Igitur neque est qui inducit, neque qui inducitur; sed est ipsius amantis affectus concupiscens, qui spe augetur et desperatione minuitur.

XXII. Qui vero turpem nolunt cupiditatem coercere, de diis mendaciter fingunt; ut in iis quæ perpetrant deos primos esse auctores ostendendo culpa liberentur. Si enim suscipiendæ sobolis gratia et non libidinis ergo, qui dii vocantur, adulteria commiserunt, cur cum masculis quoque miscabantur? Sed ut gratificarentur, inquit, mulieribus adamatis, illas in astra converterunt. Igitur antea astra non erant, usque dum lascivix occasione cœlum stellis exornaretur? Et quomodo in stellis relatarum liberi ac nepotes apud inferos puniuntur? Atlas gravatus pondere, Tantalus enectus siti, Sisyphus petram retinens, Tityus pertusus viscera, Ixion circa rotam indesinenter volutatus. Quomodo vero ut amatores dii eos, quos polluerant, inter astra retulerunt, sibi autem id muneris non sunt largiti?

XXIII. Non ergo erant dii, sed tyrannorum ve-

VARLÆ LECTIONES

²⁷ Τότε adjunxi c. O. ²⁸ Ita O c. marg. Ci, in cuj. textu ὑστερέα. ²⁹ ἐπιστολή O. ³⁰ πάθος om. O ³¹ παίδων O. ³² Vbb. ὡς ἔφησ des. in O. Subinde ἐπὶ τῆς C, ἐπιθεῖς in marg. ³³ ἐπαναφορὰ conj. Cl. ³⁴ Ita O c. S. ἀκαλλάσσονται C. ³⁵ ἐμίγνυτο O c. S, ἐμιγνοῖντο C. ³⁶ κατηστέριζον C. ³⁷ κατεστηρικμένων C. ³⁸ δίψει O. ³⁹ κατεστηρίζον C.

VARIORUM NOTÆ.

(95) Leg. αὐτοῖς, sc. τοῖς ἐρωμένοις. Cur, inquit, dii mulieribus a se adamatis, quas inter astra retu-

lerunt, non id quoque largiti sunt, ut eorum posteros (ἐχγόνους) a pœnis infernis liberarent? S.

lamina. Saturni namque in Caucasii montibus, non in caelo, sed in terra, sepulcrum ostenditur, hominis feri ac liberorum voratoris. Item lascivi Jovis, fabulosi, quique similiter Metin filiam deglutivit, in Creta cernitur sepulcrum, et in Acherusia palude Plutonis ac Neptuni, Solis vero Astris, et Lunæ Carris; Mercurii apud Hermopolin, Martis in Thracia, Veneris apud Cyprum, Liberi apud Thebas, aliorumque aliis in locis. Itaque eorum qui dii vocantur, sepulcra comparent. Homines enim erant, iique improbi et magi. Aliter siquidem non facti fuissent monarchæ ac domini. Jupiter, inquam, fabulosus et Bacchus, nisi per transformationem, quos et quas volebat, ad id quod volebant computissent (98).

XXIV. Quod si eorum æmulanda est vita, non modo illorum adulteria, sed et mensas imitemur. Nam Saturnus liberos suos absorpsit, pariterque Jupiter suam filiam. Et quid opus est verbis? Pelops omnium deorum epulum fuit. Unde et nos ante nefarium conjugium deorum peragamus epulum simile; sic enim dignum fuerit conjugio epulum. Verum id nemo facere sustinuerit, ut nec ego mæchari. Ad hæc vero mihi amoris velut potentis dei minaris indignationem. Amor deus non est, qualis videtur; sed est cupiditas, quæ ex temperamento animalis, propter successionem vitæ, accidit per omnium opificis providentiam, ne universum genus aliquando deficiat, sed ut occasione voluptatis ex morituri hominis substantia iterum alius nascatur, legitimo productus matrimonio; quo patrem suum cognoscat, quem in senectute nutriat: quod facere nequeunt qui ex adulterio geniti sunt, cum naturalem non habeant erga genitores benevolentiam.

XXV. Quandoquidem igitur et propter legitimum progeniei incrementum, sicut dixi, amoris oritur cupiditas, oportet ut parentes, de castitate solliciti, liberos suos, antequam veniat cupiditas, erudiant in libris, qui bonam mentem ingenerare valeant, eos-

ματα. Κρόνου γὰρ ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν (96), οὐκ ἐν οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν γῆ τάφος τις δείκνυται, ἀνδρὸς ἀγρίου καὶ τεκνοβόρου. Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἀσελοῦς Διὸς, τοῦ μυθικοῦ⁹⁸, τοῦ ὁμοίως τὴν θυγατέρα Μῆτιν καταπιόντος, ἐν Κρήτῃ θεωρεῖται τάφος· καὶ ἐν τῇ Ἀχερουσίᾳ δὲ λίμνῃ Πλούτωνος καὶ Ποσειδῶνος (97)· Ἡλίου δὲ ἐν Ἀστρίσι καὶ Σεληνης ἐν Καρκοῖς· Ἑρμοῦ δὲ ἐν Ἑρμοῦπόλει· Ἀρεως⁹⁹ ἐν Θράκη· Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ· Διονύσου ἐν Θήβαις· καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις τόποις. Πλὴν φαίνονται αὐτῶν τῶν λέχθέντων οἱ τάφοι. Ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν, καὶ ταῦτα μοχθηροὶ καὶ μάγοι. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως μονοκράτορες ἐγεγόνεισαν, Ζεὺς λέγω ὁ μυθικὸς καὶ Διόνυσος, εἰ μὴ τῇ μεταμορφώσει, ὧν ἦθελον ἐπεκράτουν¹⁰⁰, εἰς ὅπερ αὐτοὶ ἤθελον.

XXIV. Et dæ tούτων δεῖ ζηλοῦν τοὺς βίους, μὴ μόνον τὰς μοιχείας, **151** ἀλλὰ καὶ τὰς¹⁰¹ τραπέζας αὐτῶν μιμώμεθα. Ὁ γὰρ Κρόνος τὰ αὐτοῦ τέκνα κατέπιεν, καὶ Ζεὺς ὁμοίως τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Πέλοψ πάντων θεῶν δεῖπνον ἐγένετο. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸ τῶν ἀθεμίτων γάμων ὅμοιον δεῖπνον τοῖς θεοῖς ἐπιτελέσωμεν· οὕτω γὰρ ἂν εἴη τὸ δεῖπνον τῶν γάμων ἄξιον. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν ὀπιστάη¹⁰² ποτέ, ὡς οὐδὲ ἐγὼ τὸ μοιχῆσαι. Πρὸς τοῦτοις δὲ μοι· Ἐρωτος εἰς δυνατοῦ θεοῦ ἀπειλεῖς χόλον· Ἐρωτος θεὸς οὐκ ἔστιν, οἷος δοκεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ζῶον κίρασεως πρὸς διαδοχὴν τοῦ βίου, κατὰ πρόνοιαν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργήσαντος, συμβαίνουσα ἐπιθυμία, ἵνα τὸ πᾶν γένος μηδεπώποτε ἐπιλείπῃ¹⁰³, ἀλλὰ προφάσει ἡδονῆς ἐκ τῆς τοῦ μέλλοντος τελευταῖν οὐσίας πάλιν ἄλλος γένηται, νομίμῳ προεκεφυκῶς¹⁰⁴ γάμῳ, ὅπως τὸ¹⁰⁵ γηροτροφεῖν τὸν αὐτοῦ πατέρα γνώσῃ· ὅπερ ποιεῖν οἱ ἐκ μοιχείας γεγονότες οὐκ ἂν ἐδύνατο, ψύσιν στοργῆς πρὸς τοὺς γεννήσαντας οὐκ ἔχοντες.

XXV. Ἐπεὶ οὖν διαδοχῆς ἔνεκεν καὶ¹⁰⁶ γνησίας ἐπαυξήσεως, ὡς ἔφη, ἡ ἐπιθυμία συμβαίνει ἡ ἐρωτικῆ, χρὴ τοὺς γονεῖς, σωφροσύνης προνοουμένους, τοὺς αὐτῶν παῖδας πρὸ τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σωφρονοζόντων βιβλίων προπαιδεῖν¹⁰⁷, καὶ τοῖς κρείττοσιν

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ μυθοῦ O. ⁹⁹ Ἀρεως O. ¹⁰⁰ Ita O c. S, ἀπεκράτουν C. ¹⁰¹ Vbb. Τὰς μοιχείας, ἀλλὰ καὶ repetuntur in O post ἀλλὰ καὶ. ¹⁰² ὀπιστάη dedi ex conject., ὀπισσέη C, ὀπιστῆ S, qui legi vult ὀπιστῆς, ὀπιστάη O. ¹⁰³ μὴ δὲ πώποτε ἐπιλείπη O. ¹⁰⁴ Ita O c. S, προεκεφυκῶς C. ¹⁰⁵ τό O, et C ex conjectura, τὸ μὴ in textu. ¹⁰⁶ καὶ add. O. ¹⁰⁷ Ita O c. S, προπαιδεῖν C.

VARIORUM NOTÆ

(96) Ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν. Et hom. vi, D cap. 21. Hinc Cæsarius Responsione ad interrogationem 112, Πρὸς δὲ τοῖς Καυκασίοις (l. Καυκασίους) ὄρεσι Κρόνος, μᾶλλον δὲ θυὸς ὑπὸ τῶν θυῶν προσεκηθήθη, ἀνακράζων καὶ ὀγκώμενος καθ' Ἑλλήνων. In Epiphaniæ *Ancorato* cap. 108: Ζεὺς Κρονίδης, ὁ ταρταρώσας τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα ἐν τῷ Καυκασίῳ ὄρει. Sed apud Clementem Alexandrinum *Protreptici* p. 18, 19, Saturnus in Sicilia sepultus fuisse dicitur. Cor.

(97) Post καὶ Ποσειδῶνος Lobeckius *Aglaoph.* p. 576 excidisse censet ἐν Τήνῳ. S. In hom. vi, 21, ἐν Πάτραις p. ἐν Ἀστρείσι. Et τὸ ἐρῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πάτραις memorat Pausanias in *Archaicis*. Ad lectionem Ἀστρείσι propius accedit Ἀστρείσι. Τὰ Ἄτρα autem seu αἱ Ἄτραι oppidum est inter Eu-

phratem ac Tigrim. Legi quoque posset Πατάρσι, ob Apollinem Patarcum. Sed Ἀστρείσι certa lectio est, quia hom. vi, 31, Sol jacere dicitur in Mesopotamia, hoc est inter duos memoratos fluvios. C. Ἀστρείσι probat Lobeck l. e. S. Ad oram codicis nosiri posita est manu recentiori emendatio his verbis, ὡς ἴσμεν καρλίνοις. Ego autem legerim Κάρβραις, ex hom. vi, 21, ubi habetur ἐν Κάρραις. Certe ad Carras deus Lunus colebatur, testantibus Herodiano et Spartiano in *Anton. Caracalla*; Luna, testante Ammiano l. xxiii. Κάρβραι autem Theodoreto *H. E.* iii, 21, et Sozōmeno vi, 53, sunt Κάρραι. C.

(98) Viro maxime inter cooperatores nostros Græce peritō, sic vertere placeret: nisi transformantes se in ea quæ vellunt, ea quæ ipsi vellunt assequerentur. Judicet lector eruditus. Ed. PATROL.

οὐτοὺς προεθίζειν λόγους· ἔτι δευτέρα φύσις ἢ συν-
 ἤθεια· πρὸς τοῦτοις δὲ πυκνῶς αὐτοὺς τὰς κολάσεις
152 ὑπομιμνήσκειν τὰς ἐκ τῶν νόμων, ἵνα, ὡσπερ
 χαλινῶ τῷ φόβῳ χρώμενδι, ταῖς ἀτόποις μὴ συντρέ-
 χωσιν ἡδοναῖς·⁸⁰ προσήκει δὲ καὶ πρὸ τοῦ τὴν ἐπι-
 θυμίαν ἐπακμάσαι γάμψ τὸ φυσικὸν τῆς ἡλικίας
 πληροφορεῖν πάθος, πρότερον πείσαντας εἰς εἶδος
 ἑτέρας γυναικὸς μὴ ἀτενίζειν.

XXVI. Ὁ γὰρ νοῦς ἡμῶν, ὁπόταν ⁸¹ τὰ πρῶτα τῇ
 τέρψει τὸ εἶδος τῆς ἐρωμένης ἀπομάξῃται, ὡσπερ
 ἐν κατόπτρῳ ἐνορῶν ἀελ τὴν μορφήν, διὰ τῆς μνή-
 μης βασανίζεται· καὶ μὴ τυγχάνουν μὲν τῆς ἐπιθυ-
 μίας, τῆς ἐπιτυχίας μελετᾷ τὰς ὁδοὺς, ἐπιτυχῶν δὲ,
 μᾶλλον αὖξεται, ὡσπερ τὸ πῦρ τῆς ὕλης εὐποροῦν,
 καὶ μάλιστα⁸² ὅτ' ἂν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐρώντος πρὸ τοῦ
 πάθους προσεντετυπωμένος μὴ προὑπάρξη φόδος.
^B Ὡς γὰρ ἔδωρ πῦρ κατασβέννυσιν, οὕτως καὶ φόδος
 τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας ἐστὶ σβεσθήριος. Ὅθεν ἐγὼ ἐκ
 τίνος Ἰουδαίου τὰ θεῶν πρέποντα καὶ ⁸³ νοεῖν καὶ
 ποιεῖν ἐκμαθοῦσα, εὐλότως πρὸς μοιχείαν ὑπὸ ψευ-
 δῶν μύθων οὐ γίνομαι. Θέλονται ⁸⁴ δέ σοι καὶ σπου-
 δάζονται σωφρονεῖν, φλεγμαινούση ⁸⁵ ψυχῇ πρὸς
 ἔρωτα, βοηθοῖη θεὸς καὶ τὴν ἱσαιν παρασχοίη.

XXVII. Ἐπακούσας δὲ ὁ Ἀππίων τῆς ὑποκρίτου
 ἀντιγραφῆς, ἔφη· Μὴ τί ἀλόγως Ἰουδαίους μισῶ;
 νῦν γοῦν ταύτην ⁸⁶ τίς ποτε συντυχῶν Ἰουδαῖος, **153**
 καὶ εἰς τὴν θρησκείαν μεταγαγῶν ἀνέπεισε σωφρο-
 νεῖν, καὶ ἀδύνατόν ἐστι τοῦ λοιποῦ αὐτὴν ⁸⁷ εἰς κοι-
 νωνίαν ἑτέρου τινὸς συνελθεῖν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὸν
 θεὸν ὡς παντεπόπτῃ τῶν πράξεων προθέμενοι σφό-
 δρα σωφρονεῖν ἐγκαρτεροῦσιν, ὡς λαθεῖν μὴ δυνά-
 μενοι.

XXVIII. Ταῦτα ἀκούσας, ἔφη τῷ Ἀππίωνι· Νῦν
 σοι τὰ ἀληθῆ ὁμολογήσω. Ἐγὼ γυναικὸς οὐκ ἠρά-
 σθην οὐδὲ ἄλλου τινὸς, πάνυ μου τῆς ψυχῆς δεδαπα-
 νημένης πρὸς ἄλλας ἐπιθυμίας καὶ πρὸς ἀληθῶν ⁸⁸
 δογμάτων εὐρεσιν. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν, πολλὰς γνώμας
 φιλοσόφων διασχοπήσας, πρὸς οὐδένα αὐτῶν ἔνευσα,
 ἢ πρὸς τὸ Ἰουδαίων μόνον, ἐμπόρου τινὸς αὐτῶν
 ὀνόμας πιπράσκοντος ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημη-
 κότης, καὶ ἐκ τίνος συντυχίας ἀγαθῆς ἀπλούστερόν
 μοι τὸ μοναρχικὸν φρόνημα παραθεμένου.

XXIX. Ἀκούσας δέ μου τῆς ἀληθείας ὁ Ἀππίων,
 ὁ ἀλόγως μισῶν τὸ Ἰουδαίων, καὶ τί ποτέ ἐστιν αὐ-
 τῶν τὸ πιστὸν οὐτε εἰδῶς οὐτε εἰδέναί θέλων, ἀκρίτως
^D ὀργισθεὶς τῇ σιωπῇ ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς Ῥώμης ἀπηλ-
 λάσσετο· καὶ ἔκτοτε νῦν πρῶτον αὐτῷ συντετυχηκῶς,
 τὸν ἐξ ἐκεῖνου τοῦ χρόνου θυμὸν ὑποπτεῦω εἰκότης.
 Πλὴν ἐφ' ἡμῶν αὐτοῦ πεύσομαι, τί ἂν ἔχοι λέγειν ⁸⁹
 περὶ τῶν λεγομένων θεῶν, ὧν οἱ βίοι, παντοπαθεῖς
 εἶναι μυθολογούμενοι, πρὸς τὴν τοῦ ὁμοίου μίμησιν
 ἐπιτηδῆς ἄγονται δημοσίᾳ, ὧν πρὸς τοῖς ἀνθρωπίνους πά-
 θεσιν, ὡς ἔφη, καὶ οἱ κατὰ τόπον δείκνυνται τάφοι.

A que probis præassuefaciant sermonibus, quia con-
 suetudo est altera natura: ad hæc autem frequen-
 ter in eorum memoriam revocent legum pœnas:
 quo metu tanquam freno usi absurdis non consen-
 tiant voluptatibus. Convenit ergo ut, antequam fer-
 veat cupiditas, naturali ætatis affectui per connu-
 bium satisfiat; persuadeamusque illis prius, ne for-
 mam alterius mulieris contemplantur.

XXVI. Etenim mens nostra, cum primum sibi
 impresserit cum voluptate adamatæ imaginem,
 quasi in speculo semper formam intuens, per me-
 moriam torquetur, et si quidem voto non fruitur,
 potiendi artes meditatur; sin autem fruitur, crescit
 cupiditas, sicut ignis materia abundans, præsertim-
 que quando in amatoris animo timor ante affectum
^B impressus non præexistit. Nam sicut aqua exstinguit
 ignem, ita etiam timor vim habet exstinguendi
 pravam cupiditatem. Quocirca ego, ut quæ a quo-
 dam Judæo didicerim et cogitare et facere quæ
 Deum decent, per falsas fabulas in stuprum adduci
 non possum. Tibi vero, cupienti ac studenti caste
 vivere, animæque ad amorem flagranti, Deus auxi-
 lium præbeat, atque tribuat medicinam.

XXVII. Audito autem fictitio rescripto, Appion
 dixit: An sine ratione Judæos odi? Nunc ergo hanc
 aliquis Judæus nactus, adductamque ad suum cul-
 tum, in castitate degere persuasit, et deinceps im-
 possibile est ut ea in cujusdam complexus veniat,
 quia isti, Deum tanquam omnium operum inspec-
 ctorem sibi proponentes, pudicitiam admodum re-
 tinent, velut qui non possint latere.

XXVIII. Quæ cum audivissem, dixi Appioni: Jam
 tibi verum fatebor. Ego mulierem non amavi neque
 quid hujusmodi; animus quippe meus in alia om-
 nino consumitur desideria, scilicet, in reperiendis
 veris dogmatibus. Et huc usque animo ad varias
 philosophorum opiniones adjuncto, ad nullum illorum
 inclinavi, nisi ad Judæorum religionem, cum ex illie
 mercator aliquis linteorum hic Romam advenisset,
 et bono quodam casu mihi simpliciter sententiam
 de uno Dei principatu commendasset.

XXIX. Appion vero, a me accepta veritate, qui
 legem Judæorum inique oderat, nec quæ esset illo-
 rum fides sciebat aut volebat scire, absque judicio
 iratus clam statim Roma discessit, et ex eo nunc
 primum illum nactus, iram temporis illius merito
 vereor. Attamen coram vobis interrogabo, quid di-
 cere habeat de vulgaribus diis, quorum vitæ, quas
 omnibus vitis subjectas referunt fabulæ, palam de
 industria ad imitationem canuntur, quorumque
 præter humanos affectus, ut dixi, etiam sepulcra
 per loca ostenduntur.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ἡδονῆς O. ⁸¹ ὁπότ' ἂν C. ⁸² καὶ inserui e. O. ⁸³ Turbatus est, ut opinor, ordo verborum, qui
 sic videtur constituendus: θέλονται δέ σοι καὶ σπουδάζονται σωφρονεῖν βοηθοῖη θεός, καὶ φλεγμαινούση ψυχῇ
 τὴν ἱσαιν παράσοι. D. S. textum vulgatum posse retineri existimat, dummodo scribatur φλεγμαινούσης
 ψυχῆς. ⁸⁴ Ita O. c. D. φλεγμαινούση C. Tum παράσοι O. ⁸⁵ D. legi vult ταύτη (sc. γυναικί). ⁸⁶ α-
 τὴν om. O. ⁸⁷ πρὸς τῶν ἀληθῶν C. ⁸⁸ λέγει C. non C, ut parum accurate assertit S.

XXX. Ista cum a me alii ante audivissent, et consequentia desiderarent discere, convenerunt me, ut Appionem invisuri. Et vero eum jam lotum invenimus, mensa parata. Quare pauca examinavimus circa doctrinam de diis. Ille vero nostram, opinor, intelligens voluntatem, crastina die se aliquid de diis dicturum promisit, eundemque nobis indicavit locum, in quo esset locuturus. Nos autem cum promissione, gratiis illi actis, singuli domum reversi sumus.

HOMILIA VI.

I. Tertio autem die ad præfinitum Tyri agrum cum familiarissimis ego veniens Appionem nanciscor, in medio Anubionis et Athenodori sedentem, unaque plures alios eruditos viros, qui nos opperiebantur. Attamen nihil veritus salutans consedi ex adverso Appionis, qui non multo post loqui cœpit: Volo, primum incipiens hinc, jam cito venire ad quæstionem. Ante quam tu, fili Clemens, adesses nobis, Anubion hic et Athenodorus, qui heri una cum aliis audierunt te disserentem, narrauerunt mihi, quo modo Romæ tibi ut amanti occurrens multa contra deos mentitus fuerim, illos prædicans pædicones, lascivos, stupratores matrum, sororum, filiarum, innumerisque obnoxios adulteriis. Sed te oportuit, filii, scire me talia non ex animo scripsisse, sed amore tui vera occultasse; quæ si nunc desideras, audi a me.

II. Antiquorum hominum sapientissimi, omnem veritatem per laborem edocti, indignos divinarumque disciplinarum non cupidos celarunt scientiæ traditionem. Neque enim ex Cælo illiusque matre Terra progeniti sunt duodecim liberi, quemadmodum fabula enumerat, mares quidem Oceanus, Cœus, Crius, Hyperion, Japetus, Saturnus; feminæ vero Theia, Themis; Mnemosyne, Ceres, Tethys, Rhea. Neque Saturnus adamantina falce exsecta patri Cælo virilia, ut fertis, in mare projecit; sed neque ex Cæli exsectione per fusi sanguinis guttas orta est Venus. Neque etiam Saturnus ex Rhea primo sibi genitum Plutonem absorhuit, propter Promethei oraculum veritus, ne ex eo concubitu natus infans fortior ipso existeret, privaretque ipsum regno. Non secundo genitum Neptunum similiter absorpsit. Non post hos natum Jovem mater Rhea occultavit, nec expetenti Saturno lapidem ad devorandum tradidit. Non is devoratus prius absorptos trusit et coegit exire, primum quidem, qui primus absorptus fuerat, Plutonem, postea Neptu-

XXX. Ταῦτα οἱ ἕτεροι προακούσαντες ἐμοῦ καὶ μαθεῖν τὰ ἐξῆς ποθοῦντες, **154** συνῆλθόν μοι, ὡς ἐπισκεψόμενοι Ἀππίωνα. Καὶ δὴ λελοῦμένον αὐτὸν ἤδη κατελαμβάνομεν ἐφ' ἐτοίμῳ τραπέζῃ. Διόπερ ὀλίγα ἡκριβολογησάμεθα εἰς τὸν περὶ θεῶν λόγον. Ὁ δὲ, οἶμαι, συνελθὼν ἡμῶν τὴν προαίρεσιν, εἰς τὴν ἐπιούσαν ἔχειν τι εἰπεῖν ὑπέσχετο περὶ θεῶν, καὶ τὸν αὐτὸν προεδῆλωσεν ἡμῖν τόπον, ὡς ἐκεῖ διαλεξόμενος. Ἡμεῖς δὲ σὺν τῇ ὑποσχέσει, χάριν ὁμολογήσαντες αὐτῷ, οὐκ ἄρα ἕκαστος ἀπεχωρήσαμεν.

ὍΜΙΛΙΑ Γ'.

I. Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ προωρισμένον τῆς Τύρου χωρίον σὺν τοῖς οικειοτάτοις ἐλθὼν ἔγωγε⁶¹, εὗρισκω τὸν Ἀππίωνα, Ἀνουβιωνός τε καὶ Ἀθηνόδωρου καθεζόμενον μέσον, καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῶν ἐκ παιδείας ἀνδρῶν ἡμᾶς ἀναμενόντων. Καὶ ὁμοῦ οὐδὲν καταπλαγεῖς, προσαγορεύσας ἀντικαθέσομαι τῷ Ἀππίωνι, ὅς μετ' οὐ πολὺ λέγειν ἤρξατο· Βούλομαι πρῶτος ἀρξάμενος ἐντεῦθεν ἤδη ταχέως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ζητούμενον. Πρὸ τοῦ σέ, τέκνον Κλήμης, ἡμῖν παρεῖναι, Ἀνουβίων οὗτος καὶ Ἀθηνόδωρος, οἱ χθές ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπακούσαντές σου διαλεγόμενου, ἀφηγήσαντό μοι⁶² πῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, συνεργόμενός⁶³ σοι ὡς ἐρώντι, πολλὰ τῶν θεῶν κατεψευσάμην, εἰπὼν αὐτοὺς παιδεραστὰς, ἀσελγείς, μιγνυμένους μητράσιν, ἀδελφαῖς, θυγατράσιν, καὶ μυρίαίς μοιχείαις ἐνεχομένους⁶⁴. **155** Ἀλλ' ἐχρῆν σε, ὦ τέκνον, εἰδέναί, ὅτι μὴ τοιαῦτα περὶ θεῶν φρονῶν⁶⁵ ἔγραφον, ἀλλὰ σπορῆν τῇ πρὸς σέ τὰ ἀληθῆ λέγειν ἀπεκρυπτόμην, ἅπερ, εἰ νῦν ἐθέλεις, παρ' ἐμοῦ ἀκούσον.

II. Τῶν πάλαι ἀνδρῶν οἱ σοφίστατοι, πᾶσαν ἀληθειαν αὐτοὶ καμάτῳ⁶⁶ μεμαθηχότες, τοὺς ἀναξίτους καὶ μὴ ὀρεγομένους θεῶν μαθημάτων ἀπεκρύψαντο τὴν ἐπιστήμην λαβεῖν. Οὕτε γὰρ ἀπ' Οὐρανοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς γεγόνασι παῖδες δώδεκα, ὡς ὁ μῦθος καταριθμεῖ· ἄρρητες μὲν, Ὀκεανός, Κόϊος, Κρόνος⁶⁷, Ὑπερίων, Ἰαπετός, Κρόνος· θήλειαι⁶⁸ δὲ, Θεά, Θέμις, Μνημοσύνη, Δημήτηρ, Τηθύς, Ῥέα. Οὕτε τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἀρπῆ τὰ αἰδοῖα Κρόνος Οὐρανοῦ τοῦ πατρὸς ἐκτεμῶν, ὡς φατε, εἰς βυθὸν ἀπέβριψεν· ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ σταγόνων ρυέντος αἵματος ἡ Ἀφροδίτῃ ἐγένετο. Οὐδ' αὖ Κρόνος τῇ Ῥεᾷ μιγείς καὶ γεννήσας Πλούτωνα πρῶτον κατέπειν, διὰ τινα Προμηθεὺς θεσμὸν δεδιώς, μήποτε γεννηθὲν ἐξ αὐτοῦ βρέφος, γενναϊότερον αὐτοῦ γενόμενον, ἀφέλῃται αὐτὸν τῆς βασιλείας⁶⁹. Οὐ τὸν Ποσειδῶνα δεύτερον γεννήσας ὁμοίως κατέπειν· οὐ μετὰ τούτους τὸν Δία γεννηθέντα ἢ μήτηρ κατακρύψασα ἢ Ῥέα ἀπαιτήσαντι τῷ Κρόνῳ καταπειν λίθον⁷⁰ ἀντέδωκεν. Ὅς, οὐ καταποθείς, τοὺς προκαταποθέντας θλίψας ἐξέωσεν⁷¹, ὡς προσελθεῖν πρῶτον μὲν

VARIAE LECTIONES.

⁶¹ δι' ὅπερ C. ⁶² D proponit ἤχειν. ⁶³ ἐγὼ γὰρ C. ⁶⁴ οὐδέ O. ⁶⁵ Ita O et C ex conject., οὕτως in textu. ⁶⁶ ἀφηγήσαντό μοι S, mendose. ⁶⁷ συνεργόμενος C, συνεργούμενος S. ⁶⁸ ἐνεχομένους C. ⁶⁹ φρονῶν desideratur in O. ⁷⁰ Pro Cι καμάτων D legendum censet διὰ καμάτων: conjectura jam superflua. ⁷¹ Ita S, auct. D. Cfr. Hes. Theog. 134, 375, κρύος C, O. ⁷² θήλαι O, Tim. id. θεα sine accentu, θεία conj. C. Cfr. Hes. Theog. 135, 374. Apollod. 1, 2, 4. Dein τυθύς O. ⁷³ Lege τὴν βασιλείαν S. ⁷⁴ λίθον addidi c. O, quam vocem decesse jam monuit D. Cfr. Recogn. x, 19, ὅς in exordio sequentis periodi addidi c. O. ⁷⁵ Ita S, ἐξώσεν C, ἐξώσεν O.

156 τὸν πρῶτον καταποθέντα Πλούτωνα, ἐπ' αὐτῷ δὲ ἑ⁷⁴ Ποσειδῶνα, καὶ τρίτον τὸν Δία. Οὐδέ γε, ὡς φασιν, μητρὸς προνοία διασωθεὶς ὁ Ζεὺς, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβάς, τὸν πατέρα τῆς βασιλείας καθέλκει. Οὐ πατρὸς ἑ⁷⁵ ἀδελφοὺς ἐκόλασεν. Οὐκ εἰς πόθον γυναικῶν θνητῶν κατήλθεν. Οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατρᾶσιν, οὐκ ἀδελφῶν γυναιξίν, οὐ παισὶν αἰσχυρῶς συνεγένετο. Οὐδὲ Μῆτιν γεννήσας κατέπειν, ἵνα ἀπ' ἑ⁷⁶ ἐγκεφάλου μὲν τὴν Ἀθηνᾶν ἀναφύσῃ ἐκ τῆς Μῆτιδος, ἐκ δὲ τοῦ μηροῦ τὸν Διώνυσον τέκῃ, ὃν ὑπὸ Τιτάνων ἐσπαράχθαι λέγουσιν. Οὐ δειπνον ἐπὶ τῷ Θέτιδος καὶ Πηλέως γάμῳ συνελεῖ. Οὐ τὴν Ἔριν τῶν γάμων ἀπεώσατο. Οὐκ αὐτῆ⁷⁷ ἢ Ἐρις, ἀτιμασθεῖσα, μάχην καὶ στάσιν τοῖς ἑ⁷⁸ ἐστιωμένοις ἐπενόησεν. Οὐ μῆλον χύρυσον ἐκ τῶν Ἑσπερίδων κήπων λαβοῦσα ἐπέγραψεν, δῶρον τῇ καλῇ. Ἐπειτα μυθολογοῦσιν ὡς Ἦρα τε καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη εὐρίσκουσι τὸ μῆλον, καὶ φιλονευκοῦσαι ἔρχονται πρὸς τὴν Δία· αἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἔκρινεν, δι' Ἑρμοῦ δὲ πρὸς τὸν ποιμένα Πάριν κριθησομένης περὶ κάλλους ἐξέπεμψεν. Ἄλλ' οὐτε ἐκρίθησαν θεαί, οὐτε ὁ Πάρις τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ μῆλον ἀπέδωκεν. Οὐκ Ἀφροδίτῃ, τιμηθεῖσα, τῷ τῆς Ἑλένης αὐτὸν ἀντετίμησε γάμῳ. Οὐ γὰρ ἂν τῇ τῆς θεᾶς τιμῇ⁸⁰ πρόφασις ἐγένετο παμφύλου πολέμου, καὶ ταῦτα ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ τῆν τιμὴν ἀπειληφότος καὶ ἀγχιστεύοντος τῷ τῆς Ἀφροδίτης γένει. Ἄλλ' ὡς ἔφην, ὦ τέκνον, ἔχει τινὰ **157** λόγον τὰ τοιαῦτα αἰκείον καὶ φιλόσοφον, ἀλληγορικᾶ φρασθῆναι δυνάμενον· ὥστε σε ἀκούσαντα θαυμάσαι. Καγὼ ἔφην· Δέχομαι μὴ με ἀναβαλλόμενος βασιάνισθαι. Καὶ ὅς ἔφη· Μῆδὲν φοβηθῆς, οὐ γὰρ ὑπερβῆσομαι, ἀλλ' ἄρξομαι **C** ἤδη λέγειν.

III. Ἦν ποτε ὅτε οὐδὲν πλὴν χάος καὶ στοιχείων ἀτάκτων ⁸¹ ἔτι συμπεφορημένων μίξις ἀδιάκριτος, τοῦτο καὶ τῆς φύσεως ὁμολογοῦσας, καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν οὕτως ἔχειν νενοηκότων. Καὶ μάρτυρα τῶν μεγάλων ἐν σοφίᾳ τὸν μέγιστον Ὅμηρον αὐτὸν σοὶ παρέξομαι, εἰπόντα περὶ τῆς ἀνέκαθεν συγχύσεως

Ἄλλ' ὁμῆϊς μὲν πάντες ἵδωρ καὶ γαῖα γένοιτο ⁸².

ὡς ἐκεῖθεν ἀπάντων τὴν γένεσιν ἐσχηκότων, καὶ μετ' ⁸³ ἀνάλυσιν τῆς ὑγρᾶς καὶ γῆινης οὐσίας εἰς τὴν πρώτην πάλιν ἀποκαθισταμένων φύσιν, ὃ ἐστὶ χάος. Ἡσίοδος δὲ ἐν τῇ Θεογονίᾳ λέγει·

Ἦτοι μὲν πρότεστα χάος ἐγένετο ⁸⁴

Τὸ δὲ ἐγένετο (98¹) δηλονότι ⁸⁵ γεγενῆσθαι ὡς γενητὰ

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁴ δὲ transcripsi ex O. ⁷⁵ πατέρος C. ⁷⁶ ἐπ' O. ⁷⁷ οὐκ αὐτῆ C, οὐκ αὐτῆ (sic) Cl, οὐκ αὐτῆ O. ⁷⁸ τῆν O. ⁷⁹ ἐπὶ O. ⁸⁰ Ita scripsi c. O, qui quidem pr. man. in textu exh. τῇ τῆς θεᾶς τιμῆν, ap. C, ἢ τ. θ. τιμή. ⁸¹ Leg. ἀτάκτως. D. ⁸² Ita O. c. S., γένησθε C. Cfr. *Iliad.* vii, 99. ⁸³ μετὰ O. ⁸⁴ V. Hes. *Theog.* 116. S. ⁸⁵ ὄηλον ὅτι C.

VARIORUM NOTÆ.

(98¹) Τὸ δὲ ἐγένετο. Eodem modo Hesiodus intel-
ligitur apud Philonem Judæum libro Περὶ ἀφθαρ-
σίας κόσμου, p. 491. Verba Philonis digna sunt quæ
hic legantur: Πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος
ἔνοι νομίζουσι τὸν Ἡσίοδον, γενητὸν καὶ ἀφθαρτον
ὀλέμενοι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκεῖνου λέγεσθαι· γενητὸν

num, tertium Jovem. Neque, ut aiunt, matris con-
silio servatus Jupiter, ac in cœlum ascendens, patrem
regno depulit. Nec patris fratres supplicio affecit.
Non in amorem devenit mortalium feminarum.
Non cum sororibus vel filiabus, non cum fratrum ux-
oribus, non cum pueris turpiter concubuit. Neque
filiam suam Metim deglutivit, ut a cerebro quidem
Minervam produceret ex Metide, ex femore vero
gigneret Bacchum, quem a Titanibus ferunt dis-
cerptum fuisse. Non cœnam in Thetidis et Pelei
nuptiis celebravit. Non discordiam expulit e nuptiis.
Non discordia probro affecta pugnam et seditionem
epulantibus commenta est. Non accepto ex hortis
Hesperidum malo aureo inscripsit: *Donum pulchræ*.
Postea fabulantur, quod Juno, Minerva et Venus
malum invenerint et contententes venerint ad Jovem,
quas ipse quidem non judicaverit, per Mer-
curium vero miserit ad pastorem Paridem, de pul-
chritudine judicandas. Sec nec deæ judicatæ fue-
runt, neque Paris Veneri pomum tradidit. Non
Venus, honorem consecuta, Paridem Helenæ cou-
jugio vicissim honoravit. Neque enim deæ honor
causa fuisset belli inter tot gentes, idque in per-
niciem ejus qui honore affectus fuerat, quique ad
genus Veneris jure propinquitatis pertinebat. Verum
sicut dixi, o filii, hæc rationem quamdam habent
propriam et philosophicam, quæ per allegoriam
potest explicari, adeo ut tu, cum audieris, admire-
ris. Et ego dixi, oro ne me mora torqueas. Ille
respondit, nihil timeas. Non enim differam, sed jam
incipiam loqui.

III. Exstitit aliquando tempus, cum nihil erat,
præter chaos et elementorum confusorum, adhuc
aggestorum, misturam promiscuam. Id enim fate-
tur natura, atque ita habere, asserunt: viri magni.
Et inter sapientia præstantes præstantissimum,
Homerum, tibi afferam, dicentem de prima confu-
sione:

Vos equidem cuncti tellus factis et unda:

tanquam hinc omnia ortum habeant, atque post
substantiæ humidæ ac terrenæ dissolutionem in
primam iterum restituantur naturam, hoc est in
chaos. Hesiodus vero in *Theogonia* dicit:

Primo nempe Chaos factum fuit:

Per illud, *factum fuit*, clarum est quod significet, ea

μὲν, ὅτι φησὶν·

Ἦπου μὲν πρότεστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γα' εὐρύστερνος, πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ.
Ἄρθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μαμήνυκεν
αὐτοῦ. Cot.

ut genita ortum habuisse, non autem ut ingenita A
semper exstitisse. Orpheus autem chaos ovo com-
parat, in quo primorum elementorum erat confusio.
Hoc Hesiodus chaos proponit, quod Orpheus ovum
dicit genitum, ex infinita materia productum, fa-
ctumque ita :

IV. Cum materia quatuor genera complectens haberet animam, et totum immensum quoddam profundum semper flueret ac temere ferretur et innumeras imperfectas misiones subinde profunderet, atque ideo illas ob confusionem solveret, nec non hiaret, quasi ad generationem animalis non posset compingi, aliquando contigit, ut illud infinitum pelagus, per propriam naturam concussum motu naturali, ordinate ab eodem ad idem instar vorticis flueret, substantiasque misceret; sicque mirum in modum, quod omnium optimum ac maturissimum erat atque ad generationem animalis aptissimum, velut in fornace per mediam decurreret universitatem, et per cuncta ferentem vorticem iret ad profundum, circumfusumque spiritum attraheret; nec non quasi in maximam fecunditatem conceptum faceret discretam compositionem. Quemadmodum enim in humido fieri solet bulla, ita orbiculatum undique comprehensum est corpus. Deinde ipsum in seipso conceptum, a divino qui assumpsit spiritum subvectum, in lucem prodit maximum hoc germen seu fetus, tanquam ex omni immenso profundo progenitum opificium animatum, simile ovis per rotunditatem et avibus per celeritatem.

V. Saturnum igitur mihi puta esse tempus, Rheam vero illud humidæ substantiæ, quod fluit: quia per tempus versata omnis materia, velut ovum, cælum quod rotundum est quodque omnia complectitur, peperit. Quod ovum principio secunda medulla plenum fuit, quippe quod posset elementa et omnigenas species procreare, at tamen omnigenam ex una substantia unaque specie tulit imaginem. Sicut enim in pavonis fetu unus quidem ovi videtur color, potestate autem mille in se habet perficiendi animalis colores: ita et quod ex immensa materia genitum est ovum animatum, ex subjecta semperque fluente materia commotum, omnimodas exserit mutationes. Intra enim circumferentiam aliquod animal, quod est masculofemina, per inexistentis divini D
spiritus providentiam formatur, quod Phantem

σημαίνει, ὅ τὸ ἀεὶ εἶναι ὡς ἀγέννητα. Καὶ Ὅρφεός ᾗ δὲ τὸ χάος ὡς παρεικάζει, ἐν ᾧ τῶν πρώτων στοιχείων ἦν ἡ σύγχυσις. Τοῦτο Ἡσιόδος χάος ὑποτίθεται, ὅπερ Ὅρφεός ὠν λέγει γεννητὸν, ἐξ ἀπείρου τῆς ὕλης προβεβλημένον, γεγονὸς δὲ οὕτω ᾗ.

158 IV. Τῆς τετραγενοῦς ὕλης ἐμφύχου οὐσης, καὶ ὄλου ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ ῥέοντος (99), καὶ ἀκρίτως φερομένου, καὶ μυρίας ἀτελεῖς κράσεις εἰς ἄλλοτε ἄλλως ᾗ ἐπαναχέοντος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὰς ἀναλύοντος τῇ ἀταξίᾳ, καὶ κεληνότης καὶ ᾗ εἰς γέννησιν ζώου δεθῆναι μὴ δυναμένου, συνέθη ποτὲ αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, ὑπὸ ἰδίας φύσεως περιωθουμένου κινήσει φυσικῇ, εὐτάκτως ῥυθῆναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ, ὡς περ Ἰλιγγα, καὶ μίξαι τὰς οὐσίας, καὶ οὕτως ἐξ ἀκουστοῦ ᾗ τῶν πάντων τὸ νοστιμώτατον, ὅπερ πρὸς γέννησιν ζώου ἐπιτηδεύτατον ἦν, ὡς περ ἐν χώνῃ κατὰ μέσου ῥυθῆναι τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ τῆς πάντα φερούσης Ἰλιγγος χωρῆσαι εἰς ᾗ βάθος, καὶ τὸ περιεχόμενον πνεῦμα ἐπισπάσασθαι, καὶ ὡς εἰς γονιμώτατον συλληφθῆν ποιεῖν κριτικὴν σύστασιν. Ὡς περ γὰρ ἐν ὕγρῳ φιλεῖ γίνεσθαι πομφόλυξ, οὕτως σφαιροειδῆς πανταχόθεν συνελήφθη ᾗ κύτος. Ἐπειτα αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ κυθῆν, ὑπὸ τοῦ παρεληφότος ᾗ θεώδους πνεύματος ἀναφερόμενον, προέκυψεν εἰς φῶς μέγιστον τι τοῦτο ἀποκύημα, ὡς ἀνὲκ παντός τοῦ ἀπείρου βυθοῦ ἀποκεχυμένον ἐμφύχον δημιούργημα, καὶ τῇ περιφερείᾳ τῶν ὠν προσεικόσ, καὶ τῷ τάχει τῆς πτήσεως.

159 V. Κρόνον οὐν τὸν χρόνον μοι νοεῖ, τὴν δὲ Ἐραν τὸ ῥέον τῆς ὕγρᾶς οὐσίας ᾗ χρόνον φερομένη ἢ ὕλη ἅπαντα ὡς περ ὠν τὸν πάντα περιέχοντα σφαιροειδῆ ἀπεκύησεν οὐρανόν ᾗ περ κατ' ἀρχὰς τοῦ γονίμου μυελοῦ πλήρες ἦν, ὡς ἀν ᾗ στοιχεῖα καὶ χρώματα παντοδαπὰ ἐκτεκεῖν δυνάμενον, καὶ ὅμως παντοδαπὴν ἐκ μιᾶς οὐσίας τε καὶ χρώματος ἑνὸς ἔφερε τὴν φαντασίαν. Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ τοῦ ταῶ γεννήματι ἐν μὲν τοῦ ὠοῦ χρῶμα δοκεῖ, δυνάμει δὲ μυρία ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοῦ μέλλοντος τελεσφορεῖσθαι χρώματα, οὕτως καὶ τὸ ἐξ ἀπείρου ὕλης ἀποκυθῆν ἐμφύχον ὠν, ἐκ τῆς ὀποκειμένης καὶ ἀεὶ ῥεούσης ὕλης κινούμενον, παντοδαπὰς ἐκφαίνει τροπὰς. Ἐνδοθεν γὰρ τῆς περιφερείας ζῶν τι ἀβρὲνθῆλυ εἰδοποιεῖται προνοῖα τοῦ ἐνότος ἐν αὐτῷ θείου πνεύματος, ὃν φάνητα Ὅρφεός καλεῖ, ὅτι αὐτοῦ φανέντος τὸ πᾶν ἐξ

VARIE LECTIONES.

ᾗ Cfr. Lobeck *Aglaoph.* p. 475 seqq.; Brandis *Hist. philos. Græc. rom.* I, 60, 67. S. ᾗ οὕτως S. ᾗ κράσεις ἄλλοτε ἄλλως, deleta præpositione, legi vult D. ᾗ ὡς C. ᾗ ἐξ ἐκάστου scribit D, probante Lobeckio *Aglaoph.*, p. 475. Quod C verit *mirum in modum*, nescio unde hanc interpretationem hausit. S. Sequens τῶν inserui c. O. ᾗ εἰς excidit ap. Cl et S. ᾗ συνελήθη mavult Lobeck I. I., p. 475. S. Tum κύτος conj. C; νυκτός uterque hom. codex. ᾗ κατεληφότος recte scr. Lobeck I. I. S. ᾗ πλήρες ἦν ὡσαν C.

VARIORUM NOTÆ.

(99) Ἄπειρον τινὸς βυθοῦ ἀεὶ ῥέοντος. Et quibusdam interpositis: αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, etc. Pertinent huc loca *Recognitionum* lib. x, cap. 17 et 31, etc. Itemque verba Porphyrii libro *De antro Nymp̄harum*, sub finem: Πόντος δὲ, καὶ θάλασσα καὶ κλύδων, καὶ παρὰ Πλάτωνι ἢ ὕλιχί σύστασις. Γε-

terum et apud Platonem materiæ congeries, pontus, mare ac procellarum æstus appellatur. Nicephorus in Synesium p. 385: Βυθὸν δὲ φασὶ τὴν ὕλην. At que hinc Bythus Valentinianorum. Vide in *Chronographia* Georgii Syncelli p. 29. Cot.

αὐτοῦ Ἐλαμψεν, τῷ φέγγει τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν στοιχείων πυρὸς ἐν τῷ ὑγρῷ τελεοφορούμενου. Καὶ οὐκ ἄπιστον, ὅτι καὶ ἐπὶ λαμπυρίδων (100), δειγματος εἶνεκα ⁹⁸, ἡ φύσις ἡμῖν ὄρῶν ὑγρὴν φῶς ἐδωρήσατο. *plī gratia, natura nobis concessit humidum lumen*

VI. Τὸ μὲν οὖν πρωτοσύστατον ὄν ὑποθερμανθὲν ὑπὸ τοῦ ἔσωθεν ζῶου ῥήγνυται, ἔπειτα δὲ μορφωθὲν ⁹⁹ προέρχεται ὁποῖόν τι καὶ Ὁρφεύς λέγει·

... κραναίου ⁹⁷ σχισθέντος πολυχανδέος ὡοῦ (1).

160 καλοῦτω μεγάλη δύναμις αὐτοῦ τοῦ προελθυθέντος φανέντος, τὸ μὲν κύτος ⁹⁹ τὴν ἁρμονίαν λαμβάνει καὶ τὴν διακόσμησιν ἴσχει, αὐτὸς δὲ ὡς περ ἐπ' ἀκρωρείας οὐρανοῦ προκαθέζεται, καὶ ἐν ἀπορρήτοις τὸν ἀπειρον περιλάμπων αἰῶνα. Ἡ δὲ τοῦ κύτους (2) ἐνδοθεν γόνιμος ὑπολειφθεῖσα ὕλη, ὡς ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ ὑποκειμένη ἕως φυσικῶς ⁹⁹ ὑποζέουσα ἡ θερμότης, τὰς ¹⁰⁰ πάντων διέκρινεν οὐσίας. Τὸ μὲν γὰρ κατώτερον αὐτῆς πρῶτον ὡς περ ὑποστάθμη ὑπὸ τοῦ βάρους εἰς τὰ κάτω ὑποκεχώρηκεν ¹, δὲ διὰ τὴν ὀλκότητα καὶ διὰ τὸ ἐμδριθὲς καὶ πολλὴ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλήθος Πλούτωνα προσηγόρευσαν (3), ἥδου τε καὶ νεκρῶν βασιλέα εἶναι ἀποφηνάμενοι.

VII. Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρώτην καὶ πολὺν ⁹⁸ ρυπαρὰν καὶ τραχεῖαν οὐσίαν ὑπὸ Κρόνου τοῦ χρόνου καταποθῆναι λέγουσι φυσικῶς, διὰ τὴν κάτω ὑπὸνῶσθισιν αὐτῆς. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην ὑποστάθμην τὸ συβρῦεν ὕδωρ καὶ πρώτη ἐπιπολάσαν ὑποστάσει Ποσειδῶνα προσηγόρευσαν. Τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον τὸ καθαριώτατον καὶ κορυφαίτατον ἅτε διαυγὲς δν⁹⁹ πῦρ ^C Ζῆνα ὀνόμασαν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζέουσαν φύσιν· ἀνωφερὲς γὰρ ὄν τὸ πῦρ πρὸς μὲν τὰ κάτω ὑπὸ χρόνου τοῦ Κρόνου οὐ κατεπόθη, ἀλλ' ὡς ἔφην, ἡ πυρῶδης οὐσία ζωτικῆ τε καὶ ἀνωφερῆς οὐσα εἰς αὐτὸν ἀνέπτει **161**. τὸν ἄερα, ὅς καὶ φρονιμώτατος (4) ἐστὶ διὰ τὴν καθα-

A Orpheus vocat, quia cum apparuisset, universum ex ipso fulsit, nimirum splendore ignis elementorum excellentissimi in humiditate perfectō. Neque id incredibile, quandoquidem et in cicindelis, excem-

VI. Ovum igitur quod primo constitit, cum calefactum esset, rumpitur ab intus posito animali: postea vero forma accepta prodit illa species, quam et Orpheus describit:

... *disrupta testa ovi quod cuncta tenebat;*

B sicque per magnam illius qui prodiit ac apparuit potestatem, moles quidem cohærentiam accipit et ordinem digestionemque consequitur, ipse autem velut in vertice cæli præsidet, et in arcanis immensum illustrat sæculum. Molis vero intus secunda relicta materia, ut etiam per multum tempus usque ad naturale subjectum calor fervefaciens cunctorum discrevit substantias. Infimum etenim illius, primo tanquam sæx, pondere ipso in inferiora cessit, quod propter gravitatem et pondus et subjectæ substantiæ copiam Plutonem appellaverunt, quem inferorum mortuorumque regem pronuntiarunt.

VII. Hanc itaque primam multoque sordidam atque asperam substantiam a Saturno seu tempore fuisse devoratam aiunt; convenienter naturæ, scilicet ob illius substantiæ recessum ad inferiora. Post primum vero sedimentum confluentem aquam et primæ sæci supernatantem Neptuni nomine donarunt. Tertium autem reliquum, purissimum ac eminentissimum, quod nempe esset ignis lucidus, nominaverunt Jovem, propter fervitum ipsius naturam. Cum enim ignis in sublime feratur, cum inferioribus quidem a tempore Saturno non est absorptus, sed quemadmodum dixi, ignea substantia,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ ἔνεκα S. ⁹⁹ μορφωθῆς O. ⁹⁷ κραναίου c. O, κραναίου cod. Ci, in cuj. marg. conject. κραμείου p. κεραμείου S: ἀκμαίου ex conject. scr. Lobeck l. 1. p. 479. Ἑρακαταίου conj. Hermannus ap. Loh. In collectione sua fragmentorum Orphicorum Hermannus hoc fragmentum prætermisit. Deinde post σχισθέντος Lobeck addit ὑπέχ. ⁹⁹ κύτος O. ⁹⁹ ὑποκειμένης ἕως φυσικῆς C. ¹⁰⁰ τὰς O et ex conject. C, τῆς id. in textu. S. Cæterum tota periculis haud sana. Sensus flagitat, ut legatur τὴν... γόνιμον ὑποληφθεῖσαν ἕλην... ἡ θερμότης εἰς τὰς π. δ. οὐσίας. ¹ ὑπεχώρησεν C. ² πολλῶν C.

VARIORUM NOTÆ.

(100) *Λαμπυρίδων. Lucentes vespere per arva cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci vero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.* Plinius lib. xviii, cap. 26. Cot.

(1) *Πολυχανδέος ὡοῦ.* Rufinus, *Recognit.* x, 17, 30: *Ovi immanis*: Ὑπερμεγεθὲς ὄν. Athenagoras, *Legatione pro Christianis*, p. 18. In Hesychio, et Theocriti Scholiaste, *πολυχανδέα* πολλά χωρούσαν, πολυχώρητον. De ovo autem isto didicerat Orpheus ab Ægyptiis, qui ex ore Dei prodiisse dicebant ovum, hoc est mundum, ut legere est apud Eusebium, *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, p. 115. Sed et πρωτογένου ὡοῦ meminit Helladius Besantinous codice 279 Photianæ Bibliothecæ. Hic, *πρωτοσύστατον ὄν.* Vide nos superius ad *Recognit.* x, 17. Videnda quoque Phœnicum Theologia, *Præparat. evang.* lib. i, cap. 10, p. 33. Id.

(2) *Ἡ δὲ τοῦ κύτους.* Periculis imperfecta vel corrupta. Quid si minima mutatione reponatur, τὰς πάντων διέκρινεν οὐσίας? Iste sensus emergit: *Μο-*

D *lis vero intus secunda relicta materia, ut et multo in tempore usque ad naturale subjectum calor subfervefaciens, cunctorum substantias discrevit.* Vide cap. 12. Id.

(3) *Καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλήθος, Πλούτωνα προσηγόρευσαν.* Nam Πλούτων deduci solet a πλοῦτος et πλοῦτος a πολὺς. Cujus etymologiæ Platonis rationes varias habes in *Etymologico magno*, Platonis *Cratylō*, Ciceronis lib. ii *De natura deorum*, Eusebii *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, ejusdem *Oratione de laudibus Constantini*; item apud Lucianum, Fulgentium, Cornutum aliosque. Id.

(4) Intelligentiam aeri primus assignavit Diogenes Apolloniates. *Καὶ μοι δοξέει*, ait apud Simplic. in *Phys.* fol. 33, τὸ τὴν νόησιν ἔχον εἶναι ὁ ἄηρ καλεόμενος. Plura dabunt Brandis., *Hist. phil. Græc. Rom.* i, 280. Panzerbieter, *De Diog. Apoll.*, fragm. IV-VI. S. — DRESSEI.

utpote vitalis et in altum tendens, in aerem evolavit, qui et prudentissimus est propter puritatem. Suo igitur calore Jupiter, hoc est substantia fervida, haurit quod relictum est in subjecto humido, scilicet tenuissimum divinumque spiritum, cui Metis

Α ρόητα. Τῆ οὖν ἰδίᾳ θερμότητι ὁ Ζεὺς, τοῦτέστι τῆ ζέουσα οὐσία, τὸ καταλειφθὲν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ὑγρῷ, τὸ ἰσχυρότατον ὁ καὶ θεῖον ἀνιμάται ὁ πνεῦμα, ὅπερ Μῆτιν ἐκάλεσαν.

VIII. Ad ætheris autem verticem veniens, et ab eo imbibitum, velut humidum sicco permistum, quando perpetuum indidit palpitationis motum, gignit intelligentiam, quam et Palladem a palpitatione cognominant; quæ est artificiosissima prudentia, qua usus æthereus artifex universum mundum fabricatus est. Ab ipso autem penetrante Jove, seu fervidissimo æthere, aer ad hæc usque loca pervenit, quem Junonem nuncupant. Atque ideo ex ætheris purissima substantia delapsa, tanquam femina ratione puriatis, comparatione præstantioris soror Jovis rite existimata est, ut quæ ex eadem substantia genita sit; uxor vero, quod velut mulier subjaceat.

Β VIII. Κατὰ κορυφῆς δὲ αὐτοῦ ἐλθὼν τοῦ αἰθέρος καὶ συμποθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὥπερ ὑγρὸν θερμῷ μιγνῶν, τὸν ἀεικίνητον παλμὸν ἐμποίησαν, γεννᾷ τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ Παλλὰδα ἐπονομάζουσι διὰ τὸ πάλλαισθαι (5), τεχνικωτάτην οὖσαν φρόνησιν, ἣ χρώμενος τὸν πάντα ἐτεχνήσατο κόσμον ὁ αἰθέριος τεχνίτης. Ἄπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ διήκοντος Διὸς, τοῦ θερμοτάτου αἰθέρος, ὁ ἀήρ μέχρι τῶν ἐναυθα δεικνέται τόπων, ἣν ἐπονομάζουσιν Ἥραν. Καὶ διδ' ὅθι τῆς τοῦ αἰθέρος καθαρωτάτης οὐσίας ὑποβεθεκχῆται, ὡς θήλεια τὴν καθαρότητα, πρὸς σύγκρισιν τοῦ κρείττονος ἀδελφῆ Διὸς κατὰ τὸ εἶδος ἐνομοίση, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας γεγεννημένη· γαμετὴ δὲ διὰ τὸ ὡς γυναῖκα ὑποκείσθαι.

IX. Sumitur autem Juno quidem pro aeris bona temperie, quare et secundissima est: Minerva vero, quam et Palladem vocant, cum ob summum calorem nihil possit producere, credita est virgo. Similiterque interpretantur Dianam, quam pro infimo aeris recessu accipiunt, quamque, quia ob summum frigus sterilis est, similiter virginem appellavere. Liberum vero, tanquam qui mentem turbet, nominant turbidam eam inebriantemque compagem, quæ a superioribus inferioribusque vaporibus oritur. At aquam terra inferiorem, cum natura sit una et omnes terrestres meatus trajiciat atque in multa dividatur, quasi concisam, Osirin nuncuparunt. Et vero sumunt Adonin pro pulchris temporibus, Venerem pro concubitu et generatione, Cererem pro terra, Proserpinam pro seminibus, et Bacchum quidam pro vite.

IX. Παραλαμβάνεται δὲ ἡ μὲν Ἥρα πρὸς ἀέρος εὐκрасίαν, διδ' ὅθι καὶ γονιμωτάτη ἐστίν· ἡ δὲ Ἀθηνᾶ, ἣν καὶ Παλλὰδα λέγουσιν, διὰ τὸ ἀκρως θερμὸν γένεσιν τινοσ ποιῆσαι μὴ δυναμένη, παρθένος ἐνομοίση· ὁμοίως 162 δὲ καὶ ἂν Ἄρτεμις ἐρμηγενομένη, ἣν εἰς τὸν κατώτατον μυθὸν τοῦ ἀέρος παραλαμβάνουσιν, καὶ δι' ἀκρότητα κρύους ἀγονον οὖσαν ὁμοίως παρθένον ἐκάλεσαν. Διόνυσον δὲ ὡς φρενῶν θολωτικὸν ὀνομάζουσι τὴν ἀπὸ τῶν ἄνω τε καὶ κάτω ἀτμῶν θολερὰν καὶ μεθούσαν σύστασιν. Τὸ δὲ κατωτέρω τῆς γῆς ὕδωρ, ἐν ὃν τῆ φύσει, καὶ διὰ πάντων τῶν χερσαίων πόρων διεφρον ὅθι, καὶ εἰς πολλὰ διαιρούμενον, ὥπερ συγκοπτόμενον, Ὅσιριν ἐκάλεσαν. Λαμβάνουσι δὲ καὶ Ἄδωνιν εἰς ὠραίους καιροὺς, Ἀφροδίτην εἰς μίξιν καὶ γένεσιν, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην εἰς σπέρματα, καὶ Διόνυσον τινες εἰς ἀμπελον.

X. Atque omnia hujusmodi pariter aliquam ejusdem generis habere allegoriam existimato. Apollinem vero puta esse circumeuntem solem, Jovis foetum, quem et Mithram vocaverunt, qui anni am-

X. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως τοιαύτην τινὰ ἀλληγορίαν ἔχοντα νοεῖ μοι· Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε (6), γονὴν ὄντα τοῦ Διὸς, ὃν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα

VARIÆ LECTIONES.

^a θερμότητα O. ^b ἰσχυρότατον C. ^c Ita D, ὃν ἰμᾶ τι C, ὀνόματι O. ^d καὶ O. ^e Cfr. Lobeck Agl. p. 550 seqq. S. ^f ὡς O. ^g θερῶν O. ^h δι' ὅθι C. ⁱ θολωτικὸν C. Cum O amisi! Ci τὴν ante θολερὰν. ^k διεφρον conj. D, διήκον conjectare possint alii secundum S. ^l Δήμητραν εἰς τὴν (leg. γῆν), Κόρην C, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην S, Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην O.

VARIORUM NOTÆ.

(5) Παλμὸν... πάλλαισθαι. Palpitationem, vibrationem. Palpitare, vibrare. Vulgare Etymum. Pari modo Apollinem ἀπὸ τοῦ αἰεὶ πάλλαιν τὰς ἀκτίνας dictum vult Plato, teste Macrobio lib. I Saturnal., cap. 17: ἀπὸ τῆς τῶν ἀκτίων πάλλαισις. Porphyrius apud Eusebium, Præparat. evang. lib. III, cap. 11: ἀπὸ τοῦ πάλλαιν τὰς ἀκτίνας τὰς ἰδίας. In Etymologico. Est enim Minerva virtus solis, Porphyrio in cap. eodem Macrobio. Alii per Minervam summum ætheris cacumen intelligunt, apud Macrobi. lib. III, cap. 4; idque convenit cum his nostri Operis verbis, κατὰ κορυφῆς ἐλθὼν τοῦ αἰθέρος, et cum iis quæ Cornutus, Martianus, multique de Minerva scripsero. Minervam alii ætherium verticem, et summitatis ipsius esse summam dixerunt. Arnobius, lib. III: Æthe-

ris partem superiorem Minervam tenere dicunt. Et: Minervam summum æthera esse dixerunt. Augustinus, De civitate Dei lib. IV, cap. 10, et lib. VII, cap. 16. Potest etiam hic πάλλαισθαι sumi in sensu passivo, juxta illud Etymologici: Παλλάξ· ἡ Ἀθηνᾶ. Ἥ παρὰ τὸ ἀναπεπλάθει· ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς. Cot. (6) Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε. Allusio ad aliud Apollinis veriloquium apud Platonem in Cratylō, Ἀπόλλων quasi ἀπόλων, hoc est ὀμοπολῶν: aut ad hæc Macrobianā: Cleanthes ὡς ἀπ' ἀλλωρ καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολάς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitrat Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id est, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu la-

περιοδόν (7). Αὐταὶ δὲ αἱ μεταμορφώσεις ¹⁶ τοῦ πανταχῆ διήκοντος Διὸς αἱ πολλαὶ νοεῖσθωσάν σοι τροπαί, τὰς δὲ μυρίας αὐτοῦ ¹⁷ γυναικίας ἐνιαυτοὺς ἢ γενεὰς ἐπινοεῖ. Ἀπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ αἰθέρος ἡ δικνουμένη ¹⁸ τὸν ¹⁹ ἄερα δύναμις, ἐκάστῳ ἐνιαυτῷ καὶ γενεᾷ συνουσιάζουσα, διαφόρως αὐτὸν τρέπτει, καὶ οὕτως γεννᾷ ἢ φθείρει τὰ ὄψαλα. Καὶ παῖδες μὲν λέγονται οἱ **163** ὄψατοι καρποί, αἱ δὲ πρὸς τοὺς ἄφρονας δείξεις ²⁰ αἱ κατ' ἐνιαυτοὺς καίρουσι ἀκαρπία.

XI. Ταῦτα τοῦ Ἀππίωνος ἀλληγοροῦντος, σύννουσι ὦν ἐγὼ ἔδοξα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις μὴ παρακολουθεῖν. Δὲ ²¹ τὸν λόγον ἐγκέφαλος ἔφη μοι· Εἰ μὴ παρακολουθεῖς οἷς λέγω, τί καὶ τὴν ἀρχὴν διαλέγομαι; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Μὴ με ὑπολάμβανε ἀναισθητῶς ἔχειν τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων. Πάνυ γὰρ αὐτὰ συνήμι, ὅτε δὴ οὐ πρῶτον αὐτῶν ἀκηχούω. Ἴνα δὲ γνῶς ὅτι οὐκ ἀγνοῶ τὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα, τὰ μὲν σοι ῥηθέντα ἐπιτεμοῦμαι, τῶν δὲ παραλειφθέντων σοι κατ' ἀκολουθίαν, ὡς παρ' ἐτέρων ἤκουσα, ἀποπληρώσω τὰς ἀλληγορίας. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ποίησον οὕτως ὡς λέγεις.

XII. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Παρήμι νῦν ἐπ' ἀκριβῆς λέγειν τὸ ἐκ τῆς ἀπειρου ὕλης κατ' ²² ἐπιτυχίαν κράσεως ἀποκυθὲν ἐμψυχον ὦν, οὐ βαγέτος κατὰ τινὰς ἀρβένθουλος ἐξέθορον Φανῆς. Καὶ πάντ' ἐκεῖνα ἐπιτέμνομαι, μέχρις οὐ τὸ βαγὲν κύτος τὴν ἁρμονίαν ἔλαβεν, ὑπολειφθείσης αὐτοῦ μυελώδους ὕλης· καὶ τὸν λόγον τῶν ὑπ' ²³ αὐτῆς ἐνδοθεν γενομένων ἐπιτεφαλαίων ²⁴ μετὰ τῶν ἀκολουθῶν ἐπιτρέγω. Ἐγενήθη γὰρ, ὡς λέγεις, ἐκ Κρόνου καὶ Ῥέας, ὑπὸ τῆς χροῦσι καὶ ὕλης, τὰ μὲν πρῶτα Πλούτων, ὡς ἡ ²⁵ κάτω παραχωρήσασα ὑποστάθμη· δευτέρα δὲ Ποσειδῶν ἡμισαῖα ²⁶ ἔστιν **164** ὕγρα οὐσία ἐπιπολάσασα τῇ κάτω ὀκωτάτῃ ²⁷ φύσει. Ἡ δὲ τρίτη ἀνωτάτῃ τε καὶ αἰθῆρ ὄσα, ὅσπερ ἔστι Ζεὺς, ἥτις ²⁸ οὐ κατε-

A bitum, complet. Ipsæ autem Jovis ubique pervadentis transformationes multæ a te intelligantur temporum conversiones. Plurimas vero illius feminas annos vel ætates reputa. Vis enim quæ ab ipso æthere per aerem vadit, cum singulis annis ac sætatibus congressa varie illum convertit, sicque gignit aut corrumpit fruges. Et filii quidem dicuntur fructus maturi: apparitiones autem ad stultos vocantur quorundam temporum similitates.

XI. Quæ cum Appion allegorice exponeret, ego cogitabundus visus sum dicta ab eo non assequi. Quocirca sermonem interrumpens dixit mihi: Si quæ loquor non assequeris, cur et omnino dissero? Respondi ego: Noli suspicari me non percipere sensum verborum tuorum. Plane enim ea intelligo, ut qui non nunc primum audierim. Quo autem cognoscas, quæ profers a me non ignorari, quæ quidem dixisti, in compendium redigam, quæ vero omisisti, eorum ordine, ut ab aliis accepi, supplebo allegorias. Et Appion: Fac, inquit, ita ut dicis.

XII. Et ego subjecti: Prætereo nunc accurate referre ovum animatum, ex infinita materia per adeptam temperationem progenitum, quo disrupto juxta nonnullos exsiliit Phanes masculo-femina. Et cuncta illa præcido, usque dum rupta moles cohærentiam accepit, remanente illius medullosa materia. Et sermonem de iis quæ intus ab ea facta sunt abbrevians, cum consequentibus percurro. Natus enim est, ut dicis, ex Saturno et Rhea, id est, ex tempore et materia, primo quidem Pluto, velut sæx quæ infra secessit: secundo autem Neptunus dimidia est humida substantia, inferiori naturæ ponderosissimæ supernatans. Tertia vero soboles suprema est atque æther, scilicet Jupiter, quæ absorpta non

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ μεταμορφώσεις O in textu, μεταμορφώσης al. man. ad oram. ¹⁷ αὐτῶν O. ¹⁸ διηγουμένη Cl et S, qui conj. δικνουμένη, ut jam evulgaverat C. ¹⁹ τῶν O. ²⁰ ἀρβενας μίξεις palmaria est conject. Ci. ²¹ δι δ C. ²² κατὰ O. ²³ Leg. fort. ἐπ'. S. ²⁴ ἐπὶ κεφαλαίων O. ²⁵ ἡ add. c. O. ²⁶ Ποσειδῶν ἡμισαῖα scripsi ex conjectura, Ποσειδῶν, ὅς ἡ τις C, Ποσειδῶν ὅς ἡμεις (sic) O, Ποσειδῶν, ὅστις legi vult D. ²⁷ Ita S, ὀκωτάτῃ C, O. Comparativus ὀκωτέρος occurrit hom. ix, 15. Tum ὅσπερ C, ὅπερ vel ὅσπερ jam proposuit S. ²⁸ ἥτις (sic) O.

VARIORUM NOTÆ.

tus ad ortus refertur. Quo loci nota connecti in versione binas lectiones, ἀναπολάς et ἀνατολάς, ἀναπολεῖν et ἀνατολεῖν, cum originis ratio posteriorem excludat. Cot.

(7) Ὅν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα περίοδον. Hanc in rem singularis est locus Hieronymi ad caput III Amosi prophetæ. *Basilides omnipotentem Deum portentoso nomine appellat Ἀβραζας, et eundem secundum Græcas litteras, et annui cursus numerum dicit in solis circulo contineri: quem ethnici sub eodem numero aliarum litterarum vocant Μίθραν, seu potius Μείθραν, aut quod alii legunt Μήθρην*: ut idem numerus constet: nimirum 365, qui in Ἀβραζας, et in Μείθρας ac Μήθρησ invenitur. De Μίθρα alii multa subministrabant. Ego vero duntaxat proponam doctis examinanda verba corrupta et obscura Porphyrii lib. iv *De abstinentiâ*, cap. 16, ubi ex Palladæ scriptore rationem reddens cur Μίθρησ mysteriis initiati nominibus animalium appellarentur, ait: Τὴν κοινήν φορὰν οἰεσθαι, ὡς πρὸς τὴν τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἀποτελεῖν τὴν δὲ ἀληθινήν ὑπόληψιν καὶ ἀκριβῆ

περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν αἰνίττεσθαι, ἃς παντοδαποῖς περιέχεσθαι σύμασι λέγουσι. Καὶ γὰρ Λατίων τινὰς τῇ σφῶν διαλέκτῳ ἄπρους, καὶ σκῶπρους, λασούρους τε καὶ μερούλους καλεῖν. Quid, amabo, sibi volunt voces, σκῶπρους, λασούρους? Scribendumne est σκρόφους et λάρους, quod conjectabam? ut primum sit Scrophæ cognomen, proprium familiæ Romanæ Trebelliorum, in Varrone et Macrobio; posterius vero, prænomen Lartii. Nam Lar Herminii consulis, Tolumnii Velentium regis, et Porsennæ regis Clusinatorum prænomen, Græcis est Λάρος: putaveruntque forsitan Græcorum nonnulli non mediocri errore, deduci hoc vocis a Iaro ave. Hæc si vera non videbuntur, alia libenter accipiemus. Restat ut Latinam interpretationem subnectamus. *Vulgus existimare, hoc ad zodiaci circulum respicere: veram tamen opinionem et accuratam esse, quæ censet illud de animabus humanis aliquid subinvenire, quas omne genus corporibus circumdatis aiunt. Etenim Latinos (s. Λατίνοὺς) aliquos sua lingua Apros et Scrofas, Lares (pro Lartes) atque Merulas appellare. Id.*

fuit, sed cum esset calida vis, haberetque naturam A
 aursum vergentem, sicut impetu quodam in superiorem ac maxime principalem aetherem evolavit.

XIII. Saturni autem vincula sunt caeli ac terrae compages, ut alios interpretantes audivi. Abscisio vero membrorum peritalium est elementorum sejunctio ac discretio : quoniam omnia a sua natura abscissa fuerunt et separata, ut singula seorsum collocarentur : nec amplius gignit tempus, sed quae per illud genita sunt, naturali ordine faciunt successiones. At quae ex pelago emersit Venus, est humidi secunda substantia, cum qua mistus calidus spiritus coitus cupidinem indit, et mundi perficit venustatem.

XIV. Convivium autem nuptiale, cum Jupiter coenam celebravit propter Thetidem Nereidem et eximium Peleum, hanc habet allegoriam, ut scias, Appion, etiam sine te ista nos audivisse. Convivium itaque mundus est; duodecim vero illi regionum caeli fulcimenta sunt, quae signa vocant : Prometheus, providentia, per quam omnia facta sunt : Peleus, limus, qui e terra ad hominis generationem excogitatus est, ei cum Nereide, id est aqua, commistus. Ex amborum vero mistura, aquae et terrae, primus non genitus, sed formatus est perfectus; et quod uberibus labia non admovevit, Achilles nuncupatus fuit; est autem ille robur, quod propter amorem cupiditatis, Polyxenae, ut quae a veritate aliena sit ac peregrina appetat, serpentis veneno interficitur, irreperente morte ex sagitta per calcaneum et vestigium.

XV. Juno igitur, Minerva, Venus, Discordia, malum, Mercurius, iudicium et pastor hanc habent significationem. Juno, honestas : Minerva, fortitudo : Venus, voluptates : Mercurius, sermo rerum interpres : pastor Paris, impetus expertus rationis et barbarus. Si ergo in flore aetatis intellectus, animae pastor, barbarus sit, qui utilia deserens, fortitudi-

πόθη, ἀλλὰ θερμὴ οὐσα ἰσχύς καὶ ἀνωφερῆ ἔχουσα τὴν φύσιν, ὡσπερ ὑπὸ τινος ῥιπῆς εἰς τὸν ἀνω ἡγεμονικώτατον ἀνέπτῃ αἰθέρα.

XIII. Δεσμὰ δὲ τὰ Κρόνου ἐστὶν ἡ σύμπηξις οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡς καὶ ἄλλων ἀλληγορούντων ἀκήχοα· ἡ δὲ ἀποκοπή τῶν μορίων ὁ τῶν στικῶν χωρισμὸς καὶ διάκρισις, ὅτι πάντα ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ἀπετμήθη καὶ ἀφωρίσθη²⁷, καθ' ἑαυτὰ τετάχθαι ἕκαστον· καὶ οὐκ ἔτι γεννᾷ χρόνος, ἀλλὰ τὰ γεννηθέντα δι' αὐτοῦ νόμῳ φύσεως ποιεῖται τὰς διαδοχάς. Ἡ δὲ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνακύψασα Ἀφροδίτη, ἡ ἐκ τοῦ ὑγροῦ γόνιμος οὐσία, ἣ τὸ θερμὸν πνεῦμα μίγνεν τὸν τῆς μίξεως ποιεῖται ἔρωτα, καὶ τελεσιουργεῖ τοῦ κόσμου τὸ κάλλος.

XIV. Τὸ δὲ συμπόσιον τὸ γαμήλιον, ἐνθα τὸ δεῖπνον ἐτέλει Ζεὺς, ὑπὲρ τε τῆς Νηρείδος²⁸ Θέτιδος καὶ τοῦ καλοῦ Πηλέως ἀλληγορίαν ἔχει ταύτην, ἵνα γνῶς ὅτι καὶ ἀνευ σου, Ἀππίων²⁹, τὰ τοιαῦτα ἤκούσαμεν. Τὸ μὲν δὲ συμπόσιον ὁ κόσμος· οἱ δὲ δώδεκα, τὰ³⁰ οὐράνια τῶν μοιρῶν 165 περιστηρίγματα, ἃ τινὰ ζώδια καλοῦσιν· Προμηθεὺς ἡ προμήθεια, ὑφ' ἧς τὰ πάντα ἐγένετο· Πηλεὺς πηλὸς ὁ ἀπὸ γῆς εἰς ἀνθρώπου γένεσιν περινοηθεὶς³¹ καὶ μίγει τῇ Νηρείδι, τουτέστιν ὕδατι. Ἐκ δὲ τῆς τῶν δύο μίξεως, ὕδατός τε καὶ γῆς, ὁ πρῶτος, οὐ γεννηθεὶς, ἀλλὰ πλασθεὶς τέλειος καὶ³² διὰ τὸ μαζῶς χεῖλη μὴ προσενεγκεῖν Ἀχιλλεύς προσηγορεύθη (8)· ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ³³ ἀκμή, ἥτις ἐὰν ἐπιθυμίαν, Πολυξένην (9), ὡς ἀληθείας ἀλλοτρίαν οὐσαν καὶ ξένην³⁴, ἐπιθυμῆ, ἰψῶ φρεως ἀναιρεῖται, βέλει κατὰ πτέρναν καὶ κατὰ ἔχνος ἐνέρποντος τοῦ θανάτου.

XV. Ἦρα τοίνυν καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη καὶ Ἔρις καὶ μῆλον καὶ Ἑρμῆς καὶ κρῖσις καὶ ποιμὴν τοιοῦτόν τινα νοῦν ὀπαινίσσεται· Ἦρα σεμνότης· Ἀθηνᾶ ἡ ἀνδρεία· Ἀφροδίτη αἰ ἡδοναί· Ἑρμῆς ὁ ἔρμηνευτικὸς λόγος· ὁ ποιμὴν Πάρις ἡ ἀλόγιστος ὀρμηὶ καὶ βάρβαρος· Ἐὰν οὖν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὁ τὴν ψυχὴν ποιμαίνων λογισμὸς τύχη ὧν

VARIE LECTIONES.

²⁷ ἀφωρίσθη O. Tum leg. καὶ καθ' ἑαυτὰ τετάχθαι ἕκαστον. S. ²⁸ Νηρείδος O. ²⁹ Ἀππίων S. ³⁰ τὰ adj. c. O. D : Cotelerii versionem non satis capio. Legendum videtur οὐράνιοι τῶν Μοιρῶν περιστηρίγματα, duodecim caelestes (sive dii) sunt Parcarum fulcimenta. Astrologos enim ex Zodiacci signis fata nascentium praedixisse nemini latet. Vide Achil. Tat. Isag. ad Arat. Phaen. c. 23, p. 145. ³¹ Scribe παραληφθεὶς cum Davisio, vel quod ego praetulerim, παραπλασθεὶς vel simile aliquid S. ³² καὶ male omisit S c. Cl. Tum προσενεγκεῖν O. ³³ Cotelerius legi vult καὶ ἀκμή, ἥτις ἐρᾷ ἐπιθυμίαν, quod etiam vertendo expressit. At ea scriptura neque Graeca est, neque Cotelerii versio ex ea efficitur. Quare Davisius locum corruptissimum ita restituendum esse putavit : ἔστι δ' αὐτὸς κατ' ἀκμὴν, ἣ τις ἐὰν ἐπιθυμῆ ἔχειν Πολυξένην, quod interpretatur : Est vero ipse in aetatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Parum apte. Meo quidem iudicio sic scribendum : Ἐτι (non ἔστι) δ' αὐτὸς κατ' ἀκμὴν ἦβης, ἔχειν ἐπιθυμῶν Πολυξένην, — ἀναιρεῖται, (vel etiam κατ' ἀκμὴν ἡλικίας ἐπιθυμῶν Πολυξένην : nam verbum ἐπιθυμῶν a scriptoribus aetatis inferioris cum accusativo conjungi notum est cf. Hom. xvii, 12). S. ³⁴ Virgulam delevi post ξένην et addidi ἐπιθυμῆ c. O, in quo ἐπιθυμῆ.

VARIORUM NOTAE.

(8) Διὰ τὸ μαζῶς χεῖλη μὴ προσενεγκεῖν, Ἀχιλλεύς προσηγορεύθη. Verba ex verbis Apollodori lib. iii Bibliothecae : Ἀνόμασεν Ἀχιλλέα, ὅτι τὰ χεῖλη μαζῶς οὐ προσήνεγκε. Latine rem sic expressit Tertullianus, De pallio cap. 4 : Quandoquidem labiis vacuerat ab uberum gustu; ubi consulenda Notae magni illius Salmasii, qui tamen in eo audiendae non est, quod Etymologici verba sollicitat, non animadvertens in iis duplicem conjungi originationem, hanc a χεῖλη et aliam in Eustathio quoque a χιλός D seu χιλῆ. Sed haec levia sunt, nec digna quae nos moerentur. Cot.
 (9) Ἐστι δὲ αὐτὸς καὶ ἀκμὴν ἥτις ἐὰν ἐπιθυμίαν Πολυξένην. Sensus constabit, si modo legas : Ἐστι δὲ αὐτὸς κατ' ἀκμὴν, ἣ τις ἐὰν ἐπιθυμῆ ἔχειν Πολυξένην· Est vero ipse in aetatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Videlicet, Paris cum Deiphobo Achillem juvenem peremit, dum Polyxenae conjugium speraret. Davis.

βάρβαρος, καὶ παραλιπὼν τὰ συμφέροντα, ἀνδρείαν ἄνεμ repellens ac temperantiam, solas eligit voluptates, solique cupiditati tradat victoriam, ut qui ab ea vicissim duleia consequatur, ad sui suorumque perniciem, qui non reete judicavit, oblectationem praeferet. Discordia vero est contentiosa malitia. Hesperidum autem pomum aureum divitiarum sint, quae interdum etiam temperantes, ut Junonem, ad concordiam impellunt, et fortes, ut Minervam, ad ea quae illos non decet contentiosiores reddunt, animique pulchritudinem, sicut Venerem, praetextu deliciarum pessumdant. Uno verbo dicam : cunctos ad malam discordiam instigant divitiarum.

XVI. Ὁ δὲ τὸν τοῦ πλούτου ἡγεμόνα καὶ φύλακα ἔριν ἀνέλων Ἡρακλῆς ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφος ἐστὶ νοῦς (10), ὃς πάσης κακίας γυμνὸς ὢν ἐκπερινοσθεῖ τὸν κόσμον, ἐπιδημῶν ταῖς ψυχαῖς καὶ σωφρονίζων τοὺς ἐντυγχάνοντας, λέγω δὲ ἀνθρώπους εἰκότας λέουσι τολμηροῖς ἢ ἐλάφοις δευλαῖς ἢ κάπροις ἀγροῖς ἢ ὑδραῖς πολυτρόποις. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα ἀθλήσῃ λέγεται Ἡρακλῆς, νοεραῖς ἀρετῆς ἐστὶν αἰνίγματα. Αὐτάρκως δὲ νῦν ἐχέτω τὰ εἰρημένα. Εἰς γὰρ ἕκαστον εἰπεῖν οὐδὲ ὁ σύμπασι χρόνος ἀρκέσει.

XVII. Πλὴν, θαυμάζω πῶς ταῦτα σαφῶς καὶ εὐσεβῶς καὶ ὠφελίμως ἀκαλύπτω καὶ τῇ εὐθείᾳ δηλοῦσθαι δυνάμενα, οἱ πλαγίως ἀποκρύφαντες αἰνίγμασι καὶ μύθοις αὐτὰ προκαλύψαντες κακοῖς ὑπὸ σοῦ ἔμφρονες καὶ σοφοὶ εἶναι λέγονται, οἵτινες ὡσπερ ὑπὸ κακοῦ προαχθέντες δαίμονος σχεδὸν τοὺς πάντα ἐνηδρευσαν ἀνθρώπους. Ἡ γὰρ οὐκ ἐστὶ ταῦτα αἰνίγματα, ἀλλ' ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, καὶ ἐλέγχειν αὐτοὺς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς μίμησιν προτιθέναι ἢ αἰνιγματωδῶς ἐλέγχειν τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς πεπραγμένα, καὶ ἡμαρτον, ὧ Ἀππίων, ὅτι οἱ ὑπὸ σοῦ ὀνομαζόμενοι σοφοὶ τὰ σεμνὰ ἀσέμνοις μύθοις καλύψαντες ἀμαρτεῖν τοὺς ἀνθρώπους προετρέψαντο, καὶ ταῦτα ὑδρῖσαντες οὐς καὶ θεοὺς εἶναι ἐνόμισαν.

XVIII. Διόπερ μὴ σοφοὺς, ἀλλὰ κακοὺς δαίμονας τοὺς τοιοῦτους νόμιζε, οἵτινες κακὰς ὑποθέσεις ἔργων καλῶν προεβάλλοντο, ἵνα οἱ θέλοντες μιμηταὶ γενέσθαι τῶν κρειττόνων τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ζηλώσῃ

anem repellens ac temperantiam, solas eligit voluptates, solique cupiditati tradat victoriam, ut qui ab ea vicissim duleia consequatur, ad sui suorumque perniciem, qui non reete judicavit, oblectationem praeferet. Discordia vero est contentiosa malitia. Hesperidum autem pomum aureum divitiarum sint, quae interdum etiam temperantes, ut Junonem, ad concordiam impellunt, et fortes, ut Minervam, ad ea quae illos non decet contentiosiores reddunt, animique pulchritudinem, sicut Venerem, praetextu deliciarum pessumdant. Uno verbo dicam : cunctos ad malam discordiam instigant divitiarum.

XVI. Porro Hercules, qui divitiarum duocem et custodem serpentem interimit, intellectus est sincerus et philosophicus, qui omnis sceleris purus mundum circuit, ad animas adveniens, et obvios castigans, homines dico, leonibus audacibus similes vel timidis cervis vel feris apris vel hydris multiplicibus. Itemque caetera omnia, quae debellasse dicitur Hercules, innuunt vim animi. At nunc quae dicta sunt sufficient. Ad singula enim referenda omne non satis esset tempus.

XVII. Caeterum miror cur, cum haec clare, pie ac utiliter, aperta rectaque via potuissent declarari, ii qui illa obliquis celaverunt aenigmatibus atque turpibus occultarunt fabulis, dicantur a te cordati ac sapientes exstitisse. Qui sane velut a malo producti daemone omnes fere homines seduxerunt. Aut enim haec non sunt aenigmata, sed peccata deorum vera, tum non oportuit illos ostendere, neque principio ea hominibus proponere imitanda : aut aenigmatice ostensa sunt, quae a diis vere facta non fuerant, et deliquerunt, Appion, quos vocas sapientes, dum honesta inhonestis fabulis velantes ad peccandum homines incitarunt, idque cum contumelia eorum, quos et credebant deos.

XVIII. Quocirca non sapientes, sed daemones pravos istos existima, qui mala operum bonorum argumenta praetenderunt, ut ii qui cuperent praestantiorum fieri imitatores, vulgarum deorum

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἐστὶν om. O. ¹¹ Leg. ἐπιθυμίαν. Non enim Junonem socordem, sed ejus potiundi cupidam fecit τῶν Ἑσπερίδων μήλον. D. ¹² ἐπίσταται D, ἐπίσταται C, παράγειν ἐπίσταται O. ¹³ φιλοσοφικότερους O. ¹⁴ ὃς O c. S, δ C. ¹⁵ δειλοῖς C. ¹⁶ δὲ excidit ap. Cl et S. ¹⁷ Malim ἀρκέσειεν. S. ¹⁸ ἐλέγχθηαι O. ¹⁹ Sensus postulare videtur ἀψευδῶς πεπραγμένα, vere facta. D. Nequaquam. Recte sibi opponuntur τὰ ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, et ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς, sive οὐκ ἀληθῶς πεπραγμένα. S. Idem Ἀππίων. ²⁰ Δι' ὅπερ C. Tum reposui vhb. ἀλλὰ κακοῦς in Ed. Schwegleriana omissa.

VARIORUM NOTÆ.

(10) Ὅτιν ἀνελὼν Ἡρακλῆς, ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφος ἐστὶ νοῦς, etc. Cornutus : Ἡρακλῆς δὲ ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς δλοῖς λόγος, etc. In Collectaneis Constantini Porphyrogenetæ, excerpta ex Joannis Antiocheni *Historia Chronica*, ipso initio : "Ὅτε τὸν Ἡρακλῆα τὸν τῆς Ἀλκμήνης, φιλόσοφον ἱστοροῦσιν, etc. Tria loca integra conferre operæ pretium

fuerit : quorum ultimum feliciter emendavit ad oram libri sui ὁ μακαρτίης Joannes Tarinus, vir summo ingenio, summa eruditione, summa virtute. Ubi enim legitur, ἐνίκησε τὸν αὐτὸν τῆς φαύλης ἐπιθυμίας, apposuit Ἴον. Ἴός αὐtem, hoc est venenum, optime quadrat ad fabulam illic relatam draconis ab Hercule occisi. Cor.

æmularentur gesta, quæ pridie disserens non ocului, parricidia, inquam, liberorum cædes, impios cum matribus, filiabus, sororibus concubitus, indigna adulteria, masculorum initus, et impuras nefandasque libidines, cum innumeris aliis ejusdemmodi illicitis commistionibus. Inter quos homines maxime impii sunt, qui hæc facinora cupiunt videri vera, quo similia facientes non erubescant. At si pie agere voluissent, oportuit, sicut modo dixi, ut, etsi dii vere admisissent de iis decantata flagitia, propter reverentiam erga deos obtegerent res inhonestas fabulis quibusdam decentioribus, et non e contrario, quemadmodum ait, bonis eorum operibus malas et turpes admoverent formas quæ etiam allegorice explicatæ multo cum labore vix possunt intelligi: et quando a nonnullis fuerunt intellecta, illis quidem pro magna molestia præbuerunt non errare, cum licuisset molestia et labore non premi; eos vero qui aberrarunt, funditus perdiderunt. Laudo itaque illos, qui fabulas ad honestiores trahunt allegorias, ut qui ex Jovis capite prudentiam prosiliisse innuunt. Certe illud mihi videtur probabilius, inventa esse contumeliosa hæc ab improbis hominibus, qui honorem divinum abstulerunt.

XIX. Porro omnium deorum non invenimus poeticam allegoriam esse consequentem. Statim ergo in mundi dispositione poetæ aliquando dicunt naturam, aliquando mentem duces exstitisse totius opificii. Etenim ex natura primam ortam esse elementorum motionem ac commistionem, at per mentis providentiam dispositam fuisse. Et quidem illi, affirmantes orbem a natura conditum, cum id nequeant certo demonstrare propter artificiosum mundi opus, innectunt quoque mentis providentiam, ut et eos qui omnino sapiunt possint abripere. Nos autem ad illos dicimus: Si mundus a natura fortuito operante factus est, quomodo jam proportionem ac ordinem accepit, cum id a sola eccellente prudentia fieri queat, atque comprehendi a sola scientia hæc pernoscere ac perficere valente? Quod si universa a prudentia acceperunt compagem et dispositionem, quod necessario aliter se habere non potuit, quo pacto adhuc possibile fuit, ut hæc casu fieri contingeret?

XX. Qui ergo deorum gesta turpioribus allegoriis voluerunt explicare, velut, Metin a Jove fuisse absorptam, ii in angustias inciderunt, ignari quod, qui de diis ex obliquo [physicas protulerunt interpretationes, deorum quoque ipsorum existentiam

A πράξεις, ἃς διαλεγόμενος τῇ πρὸ ταύτης ἡμέρᾳ οὐκ ἀπεκρυψάμην, λέγω δὲ πατροφονίας, τεκνοκτονίας ⁶⁶, μίξεις ἀσεβείας μητέρων, θυγατέρων, ἀδελφῶν, μοιχείας τε ⁶⁷ ἀπρεπείας καὶ ἀρβρονομίαιας καὶ μιαιφάνειας ἀρβροτουργίας, πρὸς ἄλλαις μυρίαῖς τοιαύταις ἀθεμίτοις μίξεσιν ⁶⁸. ὧν ἀσεβέστατοι ⁶⁹ οἱ ταῦτα ἀληθῆ δοκεῖν εἶναι θέλοντες, ἵνα τὰ ὁμοία ποιοῦντες μὴ αἰδῶνται ⁷⁰. Οἵπερ εἶγε εὐσεβεῖν ἐβούλοντο, ἐχρῆν αὐτοὺς, ὅπερ ἀρτίως εἶπον, εἰ καὶ ὄντως οἱ θεοὶ τὰ περὶ αὐτῶν ἁδόμενα, διεπράξαντο κακὰ, τιμῇ τῇ ⁷¹ **168** πρὸς θεοὺς εὐπρεπεστέροις τισὶ μύθοις τὰ ἄσπεμα ⁷² ἐπισκέπειν, καὶ μὴ τούναντιόν, ὡς φάτε, καλῶν αὐτοῖς πράξεων γεγεννημένων κακὰ καὶ ἄσπεμα περιβάλλειν σχήματα, ἃ τινὰ καὶ ⁷³ ἀλληγορούμενα καὶ διὰ καμάτων μόγις νοηθῆναι δύναται· καὶ ὅταν νοηθῆ τισιν, ἐκείνοις μὲν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ μόχθου παρέσχον τὸ μὴ πλανηθῆναι, ἐξὸν δὲ ⁷⁴ μὴ μοχθῆσαι, τοὺς δὲ πλανηθέντας ἄρδην ἀπίλωσαν. Πλὴν τοὺς εἰς τὸ σεμνότερον ἀλληγοροῦντας αὐτάς ⁷⁵ ἀποδέχομαι, ὥσπερ τοὺς ἐκ τῆς Διὸς κεφαλῆς αἰνιξαμένους ἀναπηθῆσαι τὴν φρόνησιν. Ἰσως δὲ ἐκεῖνά μοι πιθανώτερον, ὅτι ὑπὸ ⁷⁶ μοχθηρῶν ἀνδρῶν, δόξαν θεῶν ἀπενεγκαμένων, ἐκείναι ἐτολμήθησαν ⁷⁷ αἱ ὕβρεις.

XIX. Ἀπάντων δὲ τῶν θεῶν τὴν ποιητικὴν ἀλληγορίαν οὐκ ἀκόλουθον εὐρίσκομεν. Αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ὄλων ποτὲ μὲν φύσιν λέγουσιν ποιηταί, ποτὲ δὲ νοῦν ⁷⁸ ἀρχηγὸν γενέσθαι τῆς ὄλης δημιουργίας. Ἐκ φύσεως μὲν γὰρ τῶν στοιχείων τὴν πρώτην κίνησιν καὶ σύμμιξιν γεγενῆσθαι, ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ νοῦ προνοίας διακεκοσμηθῆσαι ⁷⁹. Καὶ ἀποφηνάμενοι μὲν οἱ μὲν ⁸⁰ φύσει δεδημιουργῆσθαι τὸ πᾶν, μὴ δυνάμενοι δὲ ⁸¹ ἀνεπιλήπτως τοῦτο ἀποδεικνύσαι διὰ τὸ τῆς δημιουργίας ἐντεχνον, παρεμπλέκουσι **169** καὶ τοῦ νοῦ τὴν πρόνοιαν, ὡς συναρπάσαι καὶ τοὺς πάνυ σοφοὺς δυνάμενοι. Ἡμεῖς δὲ φάμεν πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν ἐξ αὐτομάτου φύσεως ὁ κόσμος γέγονεν, πῶς ἐτι ἀναλογίαν καὶ τάξιν εἰληφεν, ἅπερ ὑπὸ μόνης ὑπερβαλλούσης φρονήσεως γενέσθαι δυνατόν ἐστι, καὶ καταληφθῆναι ὑπὸ ἐπιστήμης τῆς μόνης ταῦτα ἀκριβοῦν δυναμένης; Εἰ δὲ φρονήσει τὰ πάντα τὴν σύγκρασιν καὶ διακοσμησιν εἰληφεν, ὅπερ ἀνάγκη μὴ ἄλλως εἶχειν, πῶς ἐτι ἐκ **D** τοῦ αὐτομάτου συμβῆναι ταῦτα γενέσθαι δυνατόν ἔν,

XX. Οἱ τοίνυν τὰ θεῖα ἐπὶ τὸ αἰσχρὸν ἀλληγοροῦσαι ⁸² θελήσαντες, οἷον τὴν Μῆτιν καταποθῆναι ὑπὸ Διὸς, εἰς ἀπορίαν ἐμπεπτώκασιν, οὐ συνιέντες, ὅτι οἱ πλαγίως φυσιολογήσαντες περὶ θεῶν καὶ τὸ εἶναι θεοὺς ἀνηρέκασιν, τὰ εἶδη αὐτῶν διὰ τῆς ἀλληγο-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τεκτον (sic) τεκνοκτονίας O, priore voce subnotata. ⁶⁷ τε inserui c. O. Tum ἀρβρονομίαιας C. ⁶⁸ D. conj. πράξεσιν. ⁶⁹ ἀσεβέστεροι C. ⁷⁰ Ita O c. S, αἰδῶνται C. ⁷¹ τῆς O. ⁷² μὴ σεμνά C. ⁷³ ὄχηματα, ἃ τινὰ C, σχήματα jam D recte conjecit. ⁷⁴ δὲ om. O, sed præbet subsequens μὴ, quod non est in textu Ci. Idem μὴ in marg. ⁷⁵ αὐτοὺς C, αὐτά S. ⁷⁶ ὑπὸ S, deest ap. C et in O. ⁷⁷ Ita O c. S, ἐτόλμησαν C. Aliam præterea emendandi rationem proponit D, qui scribi vult μοχθηρῶν ἀνδρῶν — ἐκείναι τόλμαι ἦσαν αἱ ὕβρεις. ⁷⁸ S. Notum est Anaxagoræ πάντα διεκόσμησε νοῦς ap. Simpl. Phys. fol. 33 b, Schaubach, Anax. fragm. fr. VIII, De Stoicis cfr. Diog. Laert. VII, 134, 137. ⁷⁹ Ita O c. S, διακεκοσμηθῆσαι C. ⁸⁰ ἀποφηνάμενος μὲν φύσει O. Tum δεδημιουργῆσθαι S, O, δεδημιουργεῖσθαι C. ⁸¹ δὲ S, O, μὲν C. ⁸² ἀλληγοροῦ O.

ρίας εις τὰς τοῦ κόσμου ὁσίας διαλύσαντες. Πιθαιώτερον οὖν λέγειν, ὅτι οἱ ὑπ' αὐτῶν ἠδόμενοι θεοὶ κακαὶ τινες γέγοναι μάγοι, οἵτινες ἀνθρώποι ὄντες μοχθηροὶ, μαγεῖα μεταμορφούμενοι γάμους διέλυον, βίους διέφθειρον, τοῖς δὲ πάλαι, οὐκ εἶδῶσι τί ποτ' ἐστὶ μαγεῖα, δι' ὧν ἑπραττον ἐδόκουν εἶναι θεοὶ· ὧν κατὰ πόλεις καὶ οἱ μύθοι καὶ οἱ τάφοι φαίνονται.

XXI. Αὐτίκα γοῦν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι Κρόνου τινὸς σῆμα ἑξ ἀνθρώπου δεῖκνυται, τυράννου ἀγρίου καὶ τεκνοκτόνου. 170 Ὁ δ' ἐκεῖνος υἱὸς, Ζεὺς τὸ ὄνομα, χείρων γενόμενος, μαγεῖας δυνάμει κοσμοκράτωρ ἀναφανείς πολλοὺς διαλύει γάμους, καὶ τὸν πατέρα σὺν τοῖς θεοῖς⁶⁵ κολάζει, καὶ οὕτως τελευτήσαντος τὸν τάφον Κρήτες ἐπιδεικνύουσιν⁶⁶. ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ κεῖνται Ἡλῖος μὲν τις ἐν Ἀτρείς⁶⁷, Σελήνη δὲ τις ἐν Κάραις· Ἐρμῆς ἐν Αἰγύπτῳ τις ἀνθρώπος· Ἄρης ἐν Θράκῃ· Ἀφροδίτη ἐν Κύπρῳ· Ἀσκληπιὸς ἐν Ἐπιδαύρῳ· καὶ ἄλλων πολλῶν τοιοῦτων φαίνονται τάφοι.

XXII. Οὕτω προφανῶς τοῖς ἑρθῶς νοοῦσιν ἀνθρώποι γεγενῆσθαι ὠμολόγηται. Καὶ οἱ μὲν συγχρονοῦντες αὐτοῖς, ὑπαισθόμενοι αὐτοὺς θνητοὺς γεγονέναι, ἀμελέστερον αὐτοῖς ἀποθανοῦσι προσεῖχον, ὃ δὲ πολὺς χρόνος δόξαν θεῶν αὐτοῖς περιέβηκεν. Καὶ μὴ θαύμαζε, εἰ οἱ κατ' Ἀσκληπιὸν καὶ Ἡρακλέα γενόμενοι ἐξῆπατήθησαν, ἢ κατὰ Διόνυσον ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τῶν τότε, ὅπου καὶ Ἐκτορα ἐν Ἰλίῳ καὶ Ἀχιλλέα ἐν Λευκῇ τῇ νήσῳ οἱ ἐκεῖ προσκυνοῦσιν, Πάτροκλον⁶⁸ Ὀπούντιοι, τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον Ῥόδιοι.

XXIII. Ἀλλὰ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἐτι καὶ νῦν ἀνθρώπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται (11). Καὶ τοῦτο μὲν ἤττον ἐστὶν ἀσέβημα, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου θείας τιμᾶς νομίζουσιν Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ τὸ πάντων γελοιώτατον, ὅτι καὶ πτηνὰ καὶ ἑρπετὰ καὶ ζῶα πάντα προσκυνοῦσιν. Οὐδὲν 171 γὰρ κρῖσει νοοῦσιν ἢ ποιῶσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ⁶⁹ πάντων ἀσχεῖστον ἰδέσθαι, τὸν δι' αὐτῶν ὄντα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων λέγουσι Ἀἰθῶν⁷⁰ συνεσηματισμένον, ὃν⁷¹ πολλοὶ Δία ἀναγράφαντες ἐν πίνακι δημοσίᾳ ἀνατιθέασιν. Πρὸς δὲ τὴν ἐκδικίαν ταύτης τῆς ὑβρεως ἤθελον, εἰ τὸν τοῦ καίρου βασιλέα αὐτῶν

A sustulerunt, eorum genera per allegoriam in mundi substantias dissolvendo. Verisimilius ergo est dicere quod ab iis decantati dii quidam fuerunt improbi magi, qui cum essent homines nequam, per magiam transformati matrimonia dicemerunt, vitæ rationes vitiarunt, veteribus autem, qui nesciebant quid esset magia, propter illa quæ faciebant, dii esse visi sunt, quorum interitus et sepulcra per urbes cernuntur.

XXI. Jam ergo sicut alias retuli, in Caucasii montibus ostenditur Saturni cujusdam hominis tumulus, feri tyranni ac liberorum interfectoris. Cujus filius, Jupiter nomine, patre peior, per magiæ vim mundi dominus declaratus, multa dissolvit matrimonia, patremque cum patris supplicio afficit; sicque mortui bustum Cretenses ostendunt. In Mesopotamia vero jacent Sol quidam Atris, et quædam Luna Carris, Mercurius in Ægypto aliquis homo, Mars in Thracia, Venus in Cypro, Æsculapius Epidauri, et aliorum multorum similium visuntur sepulcra.

XXII. Atque ita eos homines fuisse, aperte confitebuntur quotquot recte judicabunt. Et quidem, qui eadem cum ipsis vixerunt ætate, intelligentes eos homines exstitisse, intelligentius attenderunt: longum vero tempus opinionem quod dii essent illis adjecit. Neque mireris, si decepti fuerint, qui vixerunt temporibus Æsculapii et Herculis aut Bacchi aut alterius cujusvis tunc florentis, cum et Hectorem in Ilio, et Achillem in Leuce insula incolæ adorent, Patroclum Opuntii, Alexandrum Macedonem Rhodii.

XXIII. Sed et apud Ægyptios nunc quoque homo ante mortem ut deus colitur. Atque hæc quidem minor est impietas, quod homini vivo divinos honores decernunt Ægyptii, verum quod maxime est ridiculum, eorundem cultus est erga aves, serpentes, cunctaque animalia. Nihil enim ex judicio cogitant vel faciunt hominum plerique. Rem vero omnium turpissimam mihi vide: eum, qui juxta illos deorum hominumque est pater, aiunt cum Leda fuisse nequiter conjunctum, quem Jovem multi depingentes in tabula publice consecrant. Ad cujus contumeliæ vindictam, vellem, regem suum

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ ποτέ ἐστὶν C. Tum vbb. μεταμορφούμενοι γάμους διέλυον, βίους διέφθειρον repetuntur in O expuncta. ⁶⁶ Hanc Ci conjecturam expr. S, σχῆμα uterque Hom. codex. ⁶⁷ Ita D, θεοῖς C, O. Cfr. c. 2: οὐ πατέρος ἀδελφούς ἐκλάσεν. ⁶⁸ ἐπιδεικνύουσιν O. ⁶⁹ μὲν τις, ἐν Πάτραις C, μέντις ἐν Ἄτραις O. Ci comma post τις recte deletit S. Deinceps Αἰγύπτῳ· τίς O. ⁷⁰ Malim ὃ δὲ S. Tum ἰδέ O c. S, εἰδέ C. ⁷¹ Ἀἰθῶν om. O. Subinde: An συνεῖναι σχηματισμένον, C in notis. ⁷² Leg. δ. De re cfr. Mülleri *Archæol.* § 128, 1, 351, 4. Tum χῆνα γράψαντες cfr. hom. v, 15, scribi vult Valckenarius, *Diatr. in Eurip. reliq.*, p. 68, ed. Lips. Is vir doctissimus totum locum sic restituit: Τὸν δι' αὐτῶν ὄντα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ὃν οἱ πολλοὶ Δία λέγουσιν, Ἀἰθῶν συνεσηματισμένον χῆνα γράψαντες ἐν πίνακι δημοσίᾳ ἀνατιθέασιν. S.

VARIORUM NOTÆ.

(11) Παρ' Αἰγυπτίους ἐτι καὶ νῦν ἀνθρώπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται. Et hom. II, e. 6. Eleganter et omnia, Minucius Felix: *Ægyptii sane hominem sibi quem colant eligunt, illum numm propitiant, illum de omnibus consulunt, illi victimas cædunt: et ille, qui cæteris deus, sibi certe*

homo est, veli nollit; nec enim conscientiam suam decipit, si fallit alienam. Idem traditur a Porphyrio Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς, lib. IV, num. 9, citantque Porphyrium Eusebius lib. III Præparat. evang., cap. 4, 12, ac Theodoritus, sermone contra Græcos. Cot.

temporalem in turpi complexu pictum (de illo facientes quod de Jove facere audent) palam proponerent, quo vel ab ira temporarii imperatoris, idque hominis, discerent per suam supplicium, quemadmodum oporteat convenientem deferre honorem. Ista autem tibi refero, non quasi ipse jam cognoscain eum, qui vere est Deus, sed æquo animo profiteor, quod licet non noverim quid sit Deus, attamen quod sit Deus clare mihi videor scire.

XXIV. Principio itaque quatuor prima elementa non possunt esse Deus, quæ ab alio facta sunt: non mistura, non temperies, non generatio, non omnis hæc quæ ambit visibilis moles, neque quod ad inferos confluit sedimentum; non supernatans aqua, non fervida substantia, non aer qui ab ea lucusque protenditur. Nam quatuor elementa, si a se invicem separata fuerunt, non potuerunt absque magno artifice ad animalis generationem misceri, sin vero semper mutuo fuerunt conjuncta, sic quoque ab artifice mente ad proprietatem membrorum et partium animalis adaptantur, quo possint singulorum ad singula servare proportionem, et habitudinem recte conformatam obtineant, utque interiora omnia convenientem accipiant coherrentiam. Similiter et uniuscujusque propria loca cum omni elegantia mens artifex disponit. Compendio dicam: et in omnibus aliis, quæ animal habere debet, nihil deest magno huic animali totius orbis.

XXV. Ita necessario intelligi debet quemdam esse ingenitum artificem, qui elementa vel distantia conjunxerit, vel præsentia mutuo ad animal producendum affabre miscuerit, unumque perfecit ex cunctis opus. Fieri enim non potest, ut absque majori quadam mente sapientissimum opus absolvatur. Sed nec amor esse potest cunctorum opifex; non cupiditas, non vis, non quid aliud ejusmodi; quæ omnia, casui obnoxia, venire et abire solent. Neque etiam quod ab alio movetur Deus est, neque quod a tempore aut natura mutatur ac in nihilum resolvitur.

XXVI. Quæ cum ad Appiouem proloquerer, e Cæsarea advenit Petrus, et concursus multitudinis in Tyro facti sunt, festinantis ipsi occurrere gratiamque adventus profiteri. Et Appiou quidem secessit cum Anubione et Athenodoro solis; reliqui vero omnes Petro obviam ituri prodivimus. Primus autem ego ante portas eum excipiens ad hospitium duxi. Ubi cum fuimus, plebem quidem dimisimus, ei vero roganti, ut acta narrarem, nihil abscondidi; sed Simonis indicavi calumnias et portentosas

γράφαντες ἐπὶ αἰσχρᾶς πλοκῆς, ὡς περ ἐπὶ τοῦ Διὸς τετολμήκασι ποιῆσαι, οὕτω ποιήσαντες ἀνέθεσαν δημοσίᾳ, ἵνα κἂν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ προσκαίρου βασιλέως, καὶ ταῦτα ἀνθρώπου ὄντος, μάθωσι κολακθέντες, ὡς δεῖ τὴν δέουσαν ἀπονέμειν τιμῆν. Ταῦτα δὲ σοι λέγω, οὐκ ὡς αὐτὸς ἦδη ἐπιγνοῦς τὸν ὄντως Θεὸν⁷¹, ἀλλ' εὐγυμνωκῶν ὁμολογῶ, εἰ καὶ τί Θεὸς οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὖν γε σαφῶς ὅτι Θεὸς⁷² νομίζω εἶδέναι.

XXIV. Αὐτίκα γοῦν τὰ πρῶτα τέσσαρα στοιχεῖα Θεὸς εἶναι οὐ δύναται⁷³, τὰ ὑπὸ ἄλλου γενόμενα· οὐχ ἡ μίξις, οὐχ ἡ κρᾶσις, οὐχ ἡ γένεσις, οὐτὸ πᾶν περιέχον ὄρατὸν κύτος· οὐδ' ἦ ἐν τῷ ἕξει συρρέουσα ὑποστάθμη· οὐτὸ ἐπιπολάζον ὕδωρ· οὐχ ἡ ζῶουσα οὐσία· οὐχ ὁ ἐξ αὐτῆς μέχρι τῶν ἐνταῦθα διήκων ἀήρ. Τὰ τε γὰρ στοιχεῖα τέσσαρα, ὅτε ἀλλήλων διαστάλκει, ἀνευ τινὸς μεγάλου τεχνίτου μιγῆναι πρὸς ζῶου γένεσιν οὐκ ἐδύνατο, **172** εἶτε ἀεὶ ἀλλήλοις συνῆπτε⁷⁴, καὶ οὕτως ὑπὸ τεχνίτου νοῦ πρὸς τὸ οἰκεῖον τῶν τοῦ ζῶου μελῶν καὶ μερῶν συναρμόζεται, ἵνα τὴν ἐκάστου πρὸς ἑκάστου ἀναλογίαν ἀποσώζειν δύνηται, καὶ τὴν ἕξιν εὐπερίγραφον ἔχη, καὶ τὰ ἐνδοθεν πάντα τὴν προσήκουσαν ἀρμονίαν λαμβάνη· ὁμοίως τε⁷⁵ καὶ τοὺς οἰκείους τόπους ἐκάστου μετὰ πάσης εὐμορφίας ὁ τεχνίτης νοῦς ἀκριβοῦς. Συνελθὼν ἐρῶ· καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ποτὲ ζῶων δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλειπε⁷⁶ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ζῶῳ τῆς ὅλης περιφορᾶς.

XXV. Οὕτως ἀνάγκη τινὰ εἶναι νοεῖν⁷⁷ ἀγέννητον τεχνίτην, ὃς τὰ στοιχεῖα ἢ διαστώτα συνήγαγεν⁷⁸, ἢ συνόντα ἀλλήλοις πρὸς ζῶου γένεσιν τεχνικῶς ἐκέρασε καὶ ἐν ἑκ πάντων ἔργον ἀπετέλεσεν. Ἀδύνατον γὰρ ἀνευ τινὸς νοῦ μείζονος πᾶν σοφὸν ἔργον ἀπτελεῖσθαι. Οὐδὲ μὴν ἔρω⁷⁹ εἶναι δύναται πάντων τεχνίτης, οὐκ ἐπιθυμία, οὐκ ἰσχύς, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἢ τινὰ παθητὰ συμβαίνειν καὶ ἀποθαίνειν πέφυκεν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ὑφ' ἑτέρου φερόμενόν ἐστι Θεός, οὐδέ γε τὸ ὑπὸ χρόνου ἢ φύσεως ἀλλοιούμενον καὶ εἰς τὸ μηκέτι εἶναι ἀναλυόμενον.

XXVI. Ταῦτά μου διαλεγόμενον πρὸς τὸν Ἀππιῶνα, ἀπὸ Καισαρείας **173** ἐπέστη Πέτρος, καὶ συνδρομαὶ τῶν ὄχλων ἐγένοντο ἐν τῇ Τύρῳ, σπευδόντων ὑπαντᾶν αὐτῷ καὶ χάριν τῇ ἐπιδημίᾳ ὁμολογεῖν. Καὶ ὁ μὲν Ἀππιῶν ὑπεχώρει μετ' Ἀνουβιῶνος⁸⁰ καὶ Ἀθηνοδώρου μόνων, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὡς ἀπαντησόμενοι⁸¹ τῷ Πέτρῳ ὠρμήσαμεν. Πρῶτος δὲ ἐγὼ πρὸ τῶν πύλων ἀποδεξάμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν ξενίαν ἤγον. Ὡς δὲ ἐγενόμεθα, τοὺς μὲν ὄχλους ἀπελύσαμεν, αὐτῷ δὲ ἀξιώσαντί με τὰ πραχθέντα λέγειν οὐδὲν ἀπεκρυ-

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ θεός O. ⁷² Ita O c. S, Θεόν C. ⁷³ δύναται O. Tum ἀπ' ἄλλου S. ⁷⁴ τὰ τε γὰρ στοιχεῖα τὰ δ' εἶτε ἀεὶ ἀλλήλοις συνῆπτον O, intermediis vocabulis omissis. ⁷⁵ τε S, τό C, O. ⁷⁶ ὅσα ποτὲ ζῶων δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλειπε C. ⁷⁷ νοῦν O. ⁷⁸ τὰ στοιχεῖα ἠδίστως ἢ συνήγαγεν O, συνήγαμεν ex Cotelerio minus accurate notat S, cum existet ap. Cl. ⁷⁹ Secundum Parmenideum et Empedoclem. Cf. Karsten, *Parmenid. reliq.* v. 131. *Emped. reliq.*, p. 545 sqq. Arist. *Metaph.* I, 4, 1. S. ⁸⁰ Ἀνουβιῶνος; O. Tum μόνων C. ⁸¹ ἀπαντησόμενοι O, ad oram correctum in ἀπαντησόμενοι.

dextro et sinistro, ut non habeat alter illorum potestatem, nisi prius conviva cujuscumque fuerit, quem beneficio vel injuria cupit afficere. Sicut ergo perceptis sacrificiis, quæ dæmonibus fuerant oblata, venistis in servitutem illius qui malitiæ princeps est, ita si ab iis abstineritis et ad Deum per bonum dextrumque principem confugeritis, honoribus sacrificii expertibus facientes quæ vult, probe scitote, quod cum corporis sanitate animas quoque possidebitis sanas. Ipse namque solus, per sinistram occidens, per dextram potest vitam largiri; pariterque et percutere, et jacentem erigere ^a.

IV. Propterea primum a præcursore Simone decepti ratione animæ mortui estis Deo et corpore fuistis afflicti, potestis autem similiter iterum per pœnitentiam, ut dixi, Deo placita amplexi et corpore convalescere, et animam recuperare. Porro Deo placita sunt: eum precari, petere ab illo tanquam ab eo qui cuncta æqua lege tribuit, dæmonum mensa sese abstinere, non gustare carnem demortuam, sanguinem non attingere, ab omni illuvie mundari. Reliqua autem uno verbo; quæcumque Judæi, erga Deum religiosi homines, audierunt, et vos cuncti audite, in multis corporibus unam mentem adepti: quæ unusquisque sibi desiderat bona, eadem et de proximo statuat ^b. Sic autem unusquisque vestrum bonum cogitaverit, si ista apud se repetat: Non vis interfici? alterum non interficias; non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptam ne constupra; non vis quidpiam rerum tuarum furto auferri? nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsis quod rationi consentaneum est intelligentes atque facientes, Deo chari effecti consequemini sanitatem: alioquin et in præsentis sæculo corporibus torquebimini, et in futuro puniemini animabus.

V. Hæc a Petro paucis diebus edocti et sanati baptizati sunt. Deinde inter cætera illius miracula reliqui omnes in medio foro passim in cinere et sacco sedebant, agentes pœnitentiam de prioribus delictis. Et qui Sidonem incolebant, ista audientes similia fecerunt, miseruntque ad Petrum supplicaturos, quod ipsi propter morbos non possent ad illum venire. Igitur Petrus cum per paucos dies Tyri commoratus esset cunctosque illius civitatis homines instruxisset, et liberavisset omnigenis morbis, ac instituisset ecclesiam, atque ex presbyteris, qui eum sequebantur, ipsis episcopum constituisset, Sidonem appulit. At Simon, audiens quod adventaret Petrus, confestim ad Berytum aufugit cum Appione et sociis.

^a Deut. xxxii, 39; I Reg. ii, 6. ^b Matth. vii, 12.

VARIE LECTIONES.

^a Ita D, δεξιόν τε καὶ εὐωνύμων C, δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων O. ^b μή O et de conject. C, in cuius textu deest. ^c Ita ex conject. Ci, ἐστὶν uterque Hom. codex. ^d αἵματα O. ^e Hanc Ottoboniani lectionem commendat C ex conject., sed exh. ἀπολύεσθαι in textu. Deinde ὡς οἱ c. O, ὅσοι (f. ὅσα) C, οὐ οἱ S. ^f D emendat βουλέσθω. ^g Τοιαῦτα C. ^h Forte leg. καὶ ἐπί. Vulgatam saltem scripturam laud sanam esse facile apparet. S. ⁱ τῷ S. ^k μετά O. Idem deinde εἰρηνοῦ,

τε καὶ εὐωνύμων ^a, ὠρίσθη νόμος, μή ^b ἔχειν ἐκάτερον αὐτῶν ἐξουσίαν, ἐὰν μὴ πρότερόν τινι δημοπραζος γένηται, ὃν εὐποιήσαι ἢ κακῶσαι βούλεται. Ὅσπερ οὖν δαίμοσιν ἀποδοδεμένον θυμάτων μεταλαμβάνοντες τῷ τῆς κακίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε, οὕτως, ἂν τούτων πασάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δεξιῷ ἡγεμόνος προσφύγητε, ἀθούτοις τιμαῖς ποιῶντες ἢ βούλεται, εὖ ἴστε ὅτι σὺν τῇ τοῦ σώματος ἰάσει καὶ τὰς ψυχὰς ὑγιαίνουσας ἔχετε. Αὐτὸς γὰρ ὁ μόνος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναιρῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ζωοποιήσαι δύναται ὁμοίως δὲ καὶ πατάζει, καὶ ἀναστήσαι κείμενον.

IV. Διὰ τοῦτο πρῶτον ὑπὸ τοῦ προδρόμου Σίμωνος προαπατηθέντες, Θεῷ τὰς ψυχὰς ἀπεθάνετε καὶ τὰ σώματα ἐπατάχθητε· δύνασθε δὲ ὁμοίως τὸ δεύτερον, διὰ τῆς μετανοίας, ὡς ἔφην, τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα ἀναδεξάμενοι καὶ τὰ σώματα ἀναρῶσαι καὶ τὰς ψυχὰς ἀναλαβεῖν. Ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ τὸ αὐτῷ προσεύχεσθαι· αὐτὸν αἰτεῖν ^c ὡς πάντα νόμῳ κριτικῷ δίδοντα· τραπέζης δαιμόνων ἀπέχεσθαι· νεκρᾶς μὴ γεύεσθαι σαρκός· μή **176** ψεύειν αἵματος ^d· ἐκ παντὸς ἀπολύεσθαι ^e λύματος· τὰ δὲ λοιπὰ ἐνὶ λόγῳ, ὡς οἱ Θεὸν ἐβόοντες ἤκουσαν Ἰουδαῖοι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσατε ἅπαντες, ἐν πολλοῖς σώμασι μίαν γνώμην ἀναλαβόντες· ἅπερ ἕκαστος ἐαυτῷ βούλεται καλὰ, τὰ αὐτὰ βουλευέσθω ^f καὶ τῷ πλησίον. Οὕτω δ' ἂν ὑμῶν ἕκαστος νοήσειε τὸ καλὸν, εἰ ἐαυτῷ διαλεχθεῖη τὰ τοιαῦτα· Οὐ θέλεις φονεῦσθαι, ἕτερον μὴ φονεύσης· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑφ' ἑτέρου μοιχευθῆναι γυναικα, τὴν ἕτερον μὴ μοιχευε γαμετήν· οὐ θέλεις τῶν σὼν κλαπῆναι, ἑτέρου μὴ κλέπτει μηδέν. Καὶ οὕτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὐλογον συννοοῦντες καὶ ποιῶντες, Θεῷ προσφιλεῖς γενόμενοι, ἐπιτεύξεσθε τῆς ἰάσεως, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι βασανισθήσεσθε τὰ σώματα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι κολασθήσεσθε τὰς ψυχὰς.

V. Ταῦτα ^g ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες καὶ ἰαθέντες ἐβαπτίσθησαν. Ἐπειτα ^h τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ θαύμασιν οἱ λοιποὶ πάντες ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς πανδημεῖ ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου ἐκαθέζοντο, μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις. Καὶ οἱ ἐν Σιδῶνι ταῦτα ἀκούσαντες τὰ ὅμοια ἐποίησαν, καὶ ἰκέτας πρὸς τὸν Πέτρον ἀπέστειλλον, ὡς αὐτοὶ διὰ τὰς νόσους πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν μὴ δυνάμενοι. Ὁ Πέτρος δὲ ἡμερῶν οὐ πολλῶν ἐνδιατρέψας τῇ ⁱ Τύρῳ, καὶ κατηχῆσας τοὺς ἐν αὐτῇ **177** ἅπαντας, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὤρμησεν εἰς Σιδῶνα. Ὁ δὲ Σίμων μαθὼν ἤκοντα τὸν Πέτρον εὐθὺς ἀπέδρα εἰς Βηρυτὸν μετ' ^k Ἀππίωνος καὶ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων.

VI. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐν κλίμαις φέροντες πρὸ αὐτοῦ ἐτίθεσαν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Μὴ τοίνυν νομίσητε ἐμὲ τι δύνασθαι πρὸς ὑμετέραν ἰασιν, ἀνδρα θνητὸν καὶ αὐτὸν πολλοῖς πάθεσιν ὑποπεσεῖν δυνάμενον· ὑψηγεῖσθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὐ σωθῆναι δυνήσεσθε οὐ φθονῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας Προφήτου μαθὼν τοὺς προσωρισμένους τοῦ Θεοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου ὀρισμούς, λέγω δὲ ἐπὶ ποταμοῖς κακαῖς πράξεις τούτους ἀνθρώπους ἔταξεν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος κακοῦσθαι, ὁμοίως δὲ ἐπὶ ποταμοῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ὤρισεν πρότερον πιστεύσαντας αὐτῷ ἠωμένῃ τὰ σώματα σώζεσθαι, ἔπειτα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπανορθοῦσθαι πρὸς τὸ ἀνώλεθρον.

VII. Ταύτας τοίνυν τὰς τε ἀγαθὰς καὶ κακὰς πράξεις εἰδὼς προμηγῶν ὑμῖν ὡς ὁδοὺς δύο, ὑποδεικνύων διὰ ποταμοῦ μὲν βαδίζοντες ἀπόλλυνται, ποταμοῦ δὲ δευόντες ἀποσώζονται, Θεῷ ὁδηγούμενοι. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀπολλυμένων ὁδὸς πλατεία, μὲν καὶ ὁμαλωτάτη, ἀπολλύουσα δὲ ἀνευ τοῦ πόνου, ἣ δὲ τῶν σωζομένων στενὴ μὲν καὶ τραχεῖα, σώζουσα δὲ πρὸς τῷ τέλει τοὺς διαπορευθέντας ἐπιπόνως. Τούτων δὲ τῶν δύο ὁδῶν προκαθέζεται **178** ἀπιστία καὶ πίστις· καὶ δεύουσι διὰ μὲν ἀπιστίας οἱ τὰς ἡδονὰς προκρίναντες, δι' ἧς [ποιούντες δ' οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ καὶ ἄμελησαντες εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ, ἐλάθοντο ἡμέρας κρίσεως,] οὐδὲ ζητεῖν τὸ συμφέρον οὐ διεφύλαξαν. Ἄγνοοσι μέντοι ὡς οὐκ ἀνθρωπίνους ὁμοία τὰ Θεοῦ βουλήματα· πρῶτον μὲν γὰρ οἶδε τὰ πάντων διανοήματα, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐγχειρῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐνοήσει ἕκαστος εὐθύνεται. Πολλῶν δὲ ἦτοον ἀσεβοῦσιν οἱ ἐγχειροῦντες καλὰ νοεῖν καὶ ἀποτυγχάνοντες, τῶν μὴ δὲ δίως ἐγχειροῦντων τοῖς καλοῖς. Ὅτι αὐτῷ τῷ Θεῷ ἔδοξεν, τὸν ἐν γνῶσει τῶν καλῶν παραπίπτοντα, κατὰ λόγον τῶν ἀνθρωπίνων παραπτωμάτων, μετρίως κολασθέντα **10** σωθῆναι. Οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τοῦ γνῶναι τὸ κρεῖττον ἐξημεληκότες, καὶ μὴ μίαν ἕτεραν πράξωσι καλὰ, ἐν ἧ δὲ αὐτὸς ὤρισεν θρησκείαν μὴ γένωνται, ἀμελείας ἐγγλημα λαβόντες τῇ μεγίστῃ ἀποσθεσθήσονται κολάσει παντελῶς **11**.

VIII. Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθεῖσα θρησκεία ἐστὶν αὕτη· Τὸ μόνον αὐτὸν σέβειν, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας μόνῃ πιστεύειν προφήτῃ, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτισθῆναι, καὶ οὕτως διὰ τῆς ἀγνωστῆς βαφῆς ἀναγεννηθῆναι Θεῷ διὰ τοῦ σώζοντος ὕδατος· τραπεζῆς δαιμόνων μὴ μεταλαμβάνειν, λέγω δὲ εἰδωλοθύτων, νεκρῶν, πνικτῶν, θηριαλώτων, αἵματος· μὴ ἀκαθάρτως **179** βιοῦν, ἀπὸ κόλτης γυναικὸς λούεσθαι, αὐτὰς μέντοι καὶ ἀφεδρον φυλάσσειν, πάντας δὲ σωφρονεῖν, εὐποιεῖν, μὴ ἀδικεῖν· παρὰ τοῦ πάντα δυνάμενου Θεοῦ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶν· εὐχαῖς καὶ δεήσεσι συνεχῆσιν αἰτουμένους αὐτὴν λαβεῖν. Τοιαῦτα

* Math. vii, 13.

VI. Cæterum cum Petrus Sidonem ingressus esset, multos in lectis allatos coram ipso posuerunt. Ille autem dixit ad eos: Ne vero existimetis me aliquid posse ad curationem vestram, qui sim ipse quoque homo mortalis, et in multa possim incidere adversa: docere autem vos modum quo salvi esse possitis, non gravabor, qui ipse etiam a veritatis Propheta didici præfixos a Deo ante mundi constitutionem terminos, in qualibus, inquam, malis operibus disposerit ut homines a malitiæ duce affligantur, sed similiter in qualibus bonis operibus decreverit ut, qui in eum velut medicum crediderint, prius corpore curentur, deinde et anima instaurentur ad salutem.

VII. Has ergo cognoscens bonas et malas actiones prænuntio vobis quasi duas ostendens vias, per quam quidem gradientes pereant, per quam vero incedentes salventur, ducti a Deo. Via igitur pereuntium lata est et planissima, perditque absque labore; at via servatorum angusta est et aspera, tandemque liter facientes servat cum labore multo. Cæterum his duabus viis præsidet incredulitas et fides, profisciscuntur autem per incredulitatem quidem qui volupitates prætulērunt, propter quas [quod Deo displicet facientes neque curam animæ salutis gerentes diei iudicii oblitii sunt] neque quod utile est curaverunt quærere. Itaque ignorant, Dei consilia similia non esse humanis. Primo etenim novit Deus cogitationes omnium, et non ob solam operationem, sed et propter cogitationem unusquisque iudicatur. Multo autem minus impii sunt, qui nituntur bona intelligere et aberrant, quam qui nullatenus aggrediuntur bona. Quia Deo placuit, ut qui in cognitione boni lapsus fuerit, juxta rationem humanorum lapsuum, modice castigatus servetur. At qui omnino intelligere neglexerunt, etsi operentur innumera alia præclara, ideo quod in religione a Deo definita non exstiterint, indiligentiæ sumpto crimine per maximum penitus interibunt supplicium.

VIII. Porro ab eo definita religio hæc est: Eum solum colere, ac soli credere Prophetæ veritatis, in remissionem peccatorum baptizari, sicque per intinctionem purissimam renasci Deo in aqua salutari; nihil sumere de mensa dæmonum, hoc est de idolothytis, mortuis, suffocatis, a bestia captis, sanguine; non impure vivere, lavari post concubitum cum muliere, feminas vero custodire etiam legem purgationis, cunctos autem temperantes esse, benefacere, non afflicere injuria; a Deo omnipotente expectare vitam æternam; petendo illius adeptionem orationibus et precibus continuis. Hæc et in

VARIE LECTIONES.

* τε C. * Vbb. ὑμῖν ὡς his leguntur in O. * ποία C. * Lacunam in cod. Ottob. post δι' ἧς obviam verhis explere tentavi, quæ præcedunt uncis inclusa. * πολλῶν O. ut conj. C, in euj. textu πολλῶν. * τῶν ἐν γν. κ. παραπίπτοντων C. Aut post ἔδοξεν addendum ἐπὶ vel περι, aut scribendum τούς— παραπίπτοντας vemsuit D. ¹⁰ κολασθέντας C. ¹¹ παντελῶς O, quod et S proposuit legendum, παντελεῖ C.

Sidone Petro suadente, cum paucis diebus multi ibi quoque pœnitentiam egissent, ac credidiissent, atque sanati essent, ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris, qui eum consecabantur, constituisset illis episcopum, Sidone egressus est.

IX. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus est, atque plebs accedens ad Petrum: Fer opem, inquit; timuimus enim, dixerunt, ne omnes omnino periremus. Tunc Simon, commento excogitato, una cum Appione, Anubione, Athendodoro cæterisque sodalibus publicæ multitudini adversus Petrum acclamabat: Fugite, o viri, hunc hominem; magus est: mihi credite; et terræ motum is vobis fecit, ipse morbos excitavit, ut vos perterreat, quasi ipse sit Deus. Atque multa ejusmodi pars Simonis contra Petrum fluxit, velut eum qui humanas vires supergrederetur. Cumque plebs se in silentio tenuisset, Petrus subridens terrorem incutiente libertate dixit: Viri, quæ ab istis dicuntur, fateor me posse Deo volente efficere: ad hæc paratus sum, nisi mihi habueritis fidem in his quæ loquor, universam vestram funditus evertere civitatem.

X. Cumque turba timore esset commota atque promississet se quod ab ipso imperaretur facturam: Nemo vestrum, inquit Petrus, neque commercium cum istis magis habeat, neque cum iis jungatur. Plebs autem simul ac breve mandatum audivit, fustibus sumptis eos persecuta est, donec penitus urbe pepulisset. Et ingressi quicumque ex iis ægrotabant et a dæmonibus vexabantur, se ad pedes Petri projecerunt. Ille vero hæc cernens eorumque stuporem volens solvere ad eos inquit:

XI. Ego, si terræ motus et quidquid volo possem facere, non dico quod Simonem cum sociis suis exterminassem (non enim ad hominum internecionem missus fui), sed cum mihi amicum reddidissem, ne veræ detrahens meæ prædicationi multis impedimento esset ad salutem. Quod si mihi credite, ipse est magus, ipse calumniator, ipse malitiæ minister in eos qui nesciunt veritatem. Atque ideo peccatoribus ægrotudines potest efficere, cum eos peccatores adjuutores habeat potestatis contra ipsos. Ego autem Dei omnium auctoris servus sum, dextrique ejus Prophætæ discipulus. Quocirca qui sum illius apostolus, vera prædico; bono enim ministrans etiam morbos depello; nam secundus missus sum, quandoquidem præcedit morbus, sequitur vero sanatio. Per illum ergo maleficum magum, Deo increduli, ægrotastis; per me autem, modo in eum credatis, sanabimini. Sic enim experimento

καὶ ἐν τῇ Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παραινοῦντος, ἡμέραις ὀλίγαις πολλῶν κακῆι μετανοήσαντων καὶ πιστευσάντων, καὶ θεραπευθέντων ἐκκλησίαν συνέστησεν, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καταστήσας αὐτοῖς ἐπίσκοπον, ἐξῆι τῆς Σιδῶνος.

IX. Ὡς δὲ εὐθὺς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ δῆλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ· Βοήθει, ἔλεγον· πεφοβήμεθα γάρ, ἔφασαν, μὴ ἄρα ἄρδην πάντες ἀπολώμεθα. Τότε ὁ Σίμων, τολμήσας ἅμα τῷ Ἀππίωνι καὶ Ἀνουβίῳ καὶ Ἀθηνοδώρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις αὐτοῦ, δημοσίᾳ τοῖς δῆλοις κατὰ τοῦ Πέτρου ἐβόα· Φεύγετε, ἄνδρες, τὸν ἄνδρα τοῦτον· μάγος ἐστὶ· πιστεύσατε, καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς ἐποίησεν ὑμῖν¹², καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν αὐτὸς. Ἔνα ὑμᾶς καταπλήξεται¹³, ὡς αὐτὸς ὢν θεός. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὡς ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπίνην δυνάμενου τοῦ Πέτρου κατεφεύδοντο οἱ περὶ τὸν Σίμονα. Ἦσυχταν δὲ αὐτῷ¹⁴ παρασχόντων τῶν δῆλων ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδιάσας καταπληκτικῇ τῇ παρῆρησίᾳ· Ἄνδρες, εἶπεν, ἄπερ οὗτοι λέγουσιν, Θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ, πρὸς δὲ τοῦτοις ἑτοιμὸς εἰμι, ἐάν μὴ πειθῆσθέ¹⁵ μοι περὶ ὧ λέγω, τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἐκθαυρεῦσαι πόλιν.

180 X. Τῶν δὲ δῆλων φοβηθέντων καὶ¹⁶ ποιήσασθαι ἐπαγγειλαμένον, ὅπερ ἂν ὑπ' αὐτοῦ κελεύονται. Μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη ὁ Πέτρος, μήτε ὁμιλεῖτω τοῦτοις τοῖς γόησιν, μήτε ἀναμιγνύσθω. Οἱ δὲ δῆλοι ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τοῦ κελεύσματος τοῦ συντόμου¹⁷ ἤυλα λαθόντες ἐδίωκον αὐτοὺς, ἕως αὐτοὺς παντελῶς τῆς πόλεως ἐξήλασαν. Καὶ εἰσελθόντες οἱ νοσοῦντες αὐτῶν καὶ δαιμονῶντες πρὸς ποσὶ τοῦ Πέτρου ἑαυτοὺς ἐρρίπτουν. Ὅ δὲ ταῦτα βλέπων, καὶ τὴν κατάπληξιν αὐτῶν ἀναλῦσαι θέλων, πρὸς αὐτοὺς ἔφη·

XI. Ἐγὼ σεισμούς καὶ πᾶν ὃ τι βούλομαι εἰ ἐδυνάμην ποιεῖν¹⁸, Σίμονα οὐ λέγω ὅτι μετὰ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων¹⁹ ἐξωλόθρευον (οὐ γὰρ ἐπὶ φορῶν ἀνθρώπων ἀπέσταλμαι), ἀλλὰ φίλον ἔμαυτῷ αὐτὸν ἂν ἐποιησάμην, ἵνα μὴ μου τὸ ἀληθὲς διαβάλλων κήρυγμα πολλοῖς ἐμποδίζῃ πρὸς σωτηρίαν. Εἰ δὲ μοι πιστεύετε²⁰, αὐτὸς ἐστὶ μάγος, αὐτὸς διάβολος, αὐτὸς κακίας ὑπηρέτης κατὰ τῶν ἀγνοούντων τὸ ἀληθές. Καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτάνουσι²¹ νόσους ἐνεργεῖν δύναται, συνεργούς ἔχων τοὺς ἁμαρτάνοντας τῆς κατ' αὐτῶν δυνάμεως. Ἐγὼ δὲ Θεοῦ²² τοῦ πάντα πεποιηκός εἰμι δούλος, τοῦ δεξιῦ αὐτοῦ Πρωφῆτου μαθητής. Διὸ ἐκεῖνον ἀπόστολος ὢν ἀληθεύω· ἀγαθῷ γὰρ ὑπηρετῶν καὶ νόσους ἀπελαύνω· ἐπέμψθη γὰρ δεῦτερος· ἐπὶ προηγείται μὲν νόσος, ἔπειτα²³ δὲ ἰασις. Δι' ἐκεῖνον μὲν οὖν τοῦ 181 κακοποιῶντος μάγου τῷ Θεῷ ἀποστήσαντες ἐνοσήσατε²⁴, δι' ἐμοῦ δὲ, ἐάν τε αὐτῷ πιστεύσητε, λαθήσεσθε: οὕτω

VARIAE LECTIONES.

¹² ἡμῖν O. ¹³ Ita O c. D. καταπλήξῃ τε C. Tum ἄλλα p. πολλά Idem; qui deinceps conj. ὡς ὀπέρ, in textu ὡσπερ, in O ὡς πέρ. ¹⁴ αὐτῷ O c. D, αὐτῶν C. ¹⁵ Ita O c. S. πειθῆσθέ C. ¹⁶ Ci ἐτέρως ante ποιῆσειν omisi c. O. Si retinere velis, legendum auct. S, aut μὴ ἐτέρως, aut, quod præstat, ἐτοιμῶς. Epit. c. 58, habet προθύμως. Ci versio ferri non potest. ¹⁷ συντόμου cod. Reg. 804. ¹⁸ ποιεῖν εἰ ἐδυνάμην C. ¹⁹ Hanc Ci conjecturam confirmat O, ἐτέρων cod. Hom. Parisin. ²⁰ Ita O c. D, πιστεύεται C. ²¹ ἁμαρτάνουσι D, O, ἁμαρτανούσας C. ²² ἐγὼ δὲ τοῦ Θεοῦ C. ²³ Ita D, ἔπειτα C, O. ²⁴ In O prius scriptum erat ἐνοσήσατε. Deinde idem om. τε.

γὰρ τοῦ δυνατοῦ τὴν πείραν ²² λαβόντες, ἐπὶ τὸ εὐποιεῖν τραπόμενοι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀνασωθῆναι δυναθεῖτε.

XII. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, οἱ πάντες γονυπετεῖς πρὸ τῶν αὐτοῦ ἔκειντο ποδῶν. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος ἴασατο τοὺς πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. Οὐκ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν παραμείνας τοῖς Βηρυτιοῖς, καὶ πολλοὺς τῇ μοναρχικῇ θρησκείᾳ συνεθίσας ²³ καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βίβλον ²⁴ ἐξῆει. Καὶ γενόμενος ἐκεῖ καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων οὐδὲ μίᾳ ²⁵ ἡμέρᾳ αὐτοῖς προσέμεινεν, ἀλλ' εὐθέως εἰς Τρίπολιν ὤρμησεν, ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς ἐπιμείνας, καὶ θεραπεύσας οὐκ ὀλίγους, καὶ ταῖς Βίβλοις αὐτοὺς ἐνασχῆσας, κατ' ἔχους τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν ²⁶ ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μάλλον, οὐχ ὑποφεύγειν προηρημένος.

ὉΜΙΛΙΑ Η'.

I. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσιόντι τῷ Πέτρῳ, οἱ φιλομαθέστεροι ἐκ τε τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, Βηρσοῦ τε καὶ Βίβλου, καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων ¹⁸² πολλοὶ συνείσησαν. Οὐχ ἥκιστα δὲ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων συνδρομαὶ ἐγίνοντο, ἱστορεῖν βουλομένων αὐτόν. Συνετύγχανον οὖν ἡμῖν ἐν τοῖς προαστείοις οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντες ἀδελφοί, τὰ τε ἄλλα τὰ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ πραττόμενα τῷ Σίμωνι ἐξακριβῶσαι, ὅπως ἐλθόντες ὑφηγήσωνται. Ἀποδεξάμενοι αὐτὸν ἐπὶ τὴν Μαρόνου ²⁷ ἦγον οἰκίαν.

II. Ὁ δὲ ἐπ' αὐτῷ τῷ τῆς ξενίας πολῶνι ἦδη γεγωνῶς, ἐπιστραφεὶς τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο, μετὰ τὴν ἐπιούσαν περὶ θεοσεβείας αὐτοῖς διαλεχθῆναι. Εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, οἱ πρόδοι τοῖς συνεληλυθόσι ξενίας ἠυτέρπειζον. Οὐκ ἀπελείποντο δὲ οὐδὲ οἱ ἀποδεχόμενοι καὶ ξενίζοντες τῆς τῶν ἀξιούτων προθυμίας. Τοῦτων δὲ ²⁸ οὐδὲν εἰδὼς ὁ Πέτρος, ἀξιώθεις ὑφ' ἡμῶν τροφῆς μεταλαβεῖν, ἔφη, μὴ μεταλήψεσθαι πρότερον αὐτὸς, πρὶν ²⁹ τοὺς συνεληλυθότας αὐτῷ διαναπαύσασθαι. Ἀποκρινομένων δὲ ἡμῶν, ὅτι ἐφθῆ τοῦθ' οὕτως γεγενῆσθαι, προφάσει τῆς πρὸς σὲ στοργῆς σπουδῆ πάντας ³⁰ αὐτοὺς ὑποδεξαμένων, ὡς τοὺς μὴ ἐσχηκότας οὐς ξενίσωσιν ³¹ ὑπερβαλλόντως λελυπησθαι. ὁ Πέτρος, ἀκούσας καὶ ἡσθεὶς τῆς ὀφείας φιλανθρωπίας ³², εὐλόγησας αὐτοὺς ἐξῆλθεν, καὶ θαλάσῃ λουσάμενος εἰσῆλθεν ³³, καὶ σιτίων σὺν ³⁴ τοῖς πρόδοις μεταλαβὼν, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης ὕπνωσεν.

III. Ὑπὸ δὲ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρούων φωνὰς διύπνισθεις εὗρεν ἡμᾶς ἄγρηγορότας ³⁵, ἦμεν δὲ σὺν αὐτῷ οἱ πάντες ἑκαταδεκα, αὐτὸς ὁ Πέτρος, ¹⁸³ καὶ γὰρ ὁ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ προσδεύσαντες δώδεκα. Προσαγορεύσας σὺν ἡμᾶς ἔφη. Σήμερον τοῖς ἔξω μὴ σχολάζοντες ἀλλήλοις ἐσμεν εὐσχαλοί. Διὸ ἐγὼ μὲν ὑμῖν τὰ μετὰ τὴν

A factio illius qui potens est, ad bene faciendum conversi, etiam secundum animas salvi esse poteritis.

XII. Quæ cum dixisset, cuncti ad genua accedentes jacebant ante pedes illius. At ille, sublatis in cælum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione sola curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cum multos religioni erga unum Deum consuefecisset, nec non baptizasset, uno ex presbyteris qui eum sequebantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum abiit. Quo cum pervenisset, comperto quod Simon ne uno quidem die illos exspectasset, sed statim in Tripolim evasisset, paucos dies apud eos moratus, curatisque multis, ac in Scriptura exercitis, ad Tripolim per vestigia Simonis processit, certus eum insequi, non subterfugere.

HOMILIA VIII.

I. Cum autem Petrus Tripolim ingrederetur, qui discendi erant cupidiores ex Tyro, Sidone, Beryto ac Byblo, et multi ex finitimis simul intrarunt. Maximi etiam ex ipsa civitate hominum concursus fiebant, desiderantium videre illum. Igitur obviam facti sunt nobis in suburbiis, qui ab ipso ideo missi fuerant, ut profecti explorarent narrarentque tum urbis alias res, tum Simonis gesta. Et excipientes illum in domum Maroonis duxerunt.

II. Is vero jam fores hospitii tenens, conversus, multitudini promisit, se post diem crastinum de cultu Dei illis verba facturum. Ingresso autem eo, qui præmissi fuerant, hospitia iis qui simul venerant ordinabant. Nec vero qui hospitio suscipiebant, alacritate erant inferiores iis qui hospitia postulabant. Quorum cum nihil sciret Petrus, rogatus a nobis, cibum sumere, nequaquam se sumpturum dixit, nisi prius qui eum fuerant comitati interquiescerent. Respondentibus autem nobis, Id jam ita factum est, eis, propter amorem erga te, omnes ipsos studiose suscipientibus, adeo ut, qui non habuerunt, quos hospitio reciperent, supra modum fuerint contristati, Petrus audita re, delectatus prompta humanitate, benedictis iis egressus est: cumque lavisset in mari, ingressus est, et postquam cibum cum præcursoribus sumpsisset, nocte adveniente somno se dedit.

III. Sub secundum vero gallorum cantum expergefactus nos invenit vigilantes; eramus autem omnes cum eo sedecim, ipse Petrus et ego Clemens, Nicetas et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant. Salutatis ergo nobis dixit: Hodie quia aliis occupati non sumus, nobis vacemus. Quocirca ego quidem vobis quæ apud Tyrum post digressum vestrum gesta

VARLÆ, LECTIONES.

²² πείραν C. ²³ Alius præferet συνετίσας, nec immerito C; συνεθίσας O. ²⁴ Βύβλον Epit. c. 58. ²⁵ οὐδεμίᾳ O. ²⁶ Μαρόνου Epit. c. 59. ²⁷ δέ om. O. ²⁸ πρὶν ἢ C. ²⁹ Fort. leg. πάντων. S. ³⁰ ξενίσωσιν O. ³¹ Μαῖμ τῇ ὀφείᾳ φιλανθρωπία. S. ³² εἰσελθὼν C. ³³ ἀγρηγορότας O. Tum ἐξ καὶ δέκα C.

sunt, enarrabo : vos autem mihi quæ hic a Simone perpetrata sunt, diligentius exponite. Cum igitur nos mutuo specialibus narrationibus donassemus, ingressus est quidam e familiaribus, hunc nuntium Petro afferens : Simon, ubi didicit te advenisse, versus Syriam profectus est, turbæ autem, quæ unam hanc noctem velut annum tempus opinantur, nec possunt præstitutum a te diem expectare, pro foribus stant, et per cœtus ac circulos de Simonis calumniis inter se invicem colloquuntur, qui cum eas in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te multis de criminibus præsentem esset convicturus, cognito adventu tuo se noctu in fugam coniecerit : sed et te audire desiderant ; nescio enim unde rumor incidit, quasi hodie sis ad illos locuturus. Ne igitur multum fatigati præter rationem dimittantur, quid tibi faciendum sit, ipse cognoscis.

IV. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit : Videtis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifesto implcantur. Memini enim eum dicere : *Multi venient ab oriente et occidente, a septentrione et meridie, et recumbent in sinibus Abraham, Isaaci et Jacobi* ^a. Sed et *Multi*, inquit, *vocati, pauci vero electi* ^b. Quod ergo ipsi veniant vocati, id adimpletum est. Quia vero hoc non est eorum proprium, sed est Dei qui eos vocavit ac fecit venire, in eo solo mercedem non consequuntur, quoniam ipsorum proprium non est, sed ejus qui permovit. Quod si post vocationem bona opera faciant, quod eorum est proprium, tunc pro eo recipient mercedem.

V. Neque enim Hebræi, Moysi credentes, et quæ ab eo dicta sunt non custodientes, salvantur, nisi quæ sibi dicta sunt custodiant. Nam quod Moysi crediderint, non ex illorum ortum est voluntate, sed ex Dei qui Moysi dixit : *Ecce ego accedo ad te in columna nubis, ut audiat populus quando loquor ad te, et tibi credant in æternum* ^c. Cum ergo Hebræis et iis, qui ex gentibus vocati sunt, a Deo datum sit credere veritatis doctoribus, relictumque sit singulorum proprio iudicio, bona opera exercere, merces bene operantibus juste rependitur. Neque enim Mosis, neque Christi adventu opus fuisset, si a se ipsis quod rationi consentaneum est voluissent intelligere : sed nec magistris credendo eosque dominos vocando salus acquiritur.

VI. Et ideo ab Hebræis quidem qui Moysem

^a Matth. viii, 11 ; Luc. xiii, 29. ^b Matth. xi, 16.

A ἀπὸ Τύρου ²⁷ ἔξοδον γεγενημένα διηγήσομαι, ἡμεῖς δὲ ²⁸ ἔμοι τὰ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Σίμωνος πεπραγμένα καὶ ἀκριθέστερον ἐξηγήσασθε ²⁹. Ἀμειψαμένων οὖν ἀλλήλους ταῖς ἐν μέρει διηγήσεσιν, εἰσῆει τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλων Πέτρω· ὅτι Σίμων μαθὼν σε ἐπιδημήσαντα τὴν ἐπὶ Συρίαν ὤρμησεν ὁδὸν, οἱ δὲ ὄχλοι τὴν μίαν ταύτην νύκτα ὡς ἐνιαυτοῦ χρόνου ἠγγασάμενοι, καὶ ἀναμένειν τὴν δοθείσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν μὴ δυνάμενοι, πρὸ τῶν ἰθυρῶν ἐστήκασιν, κατὰ συντάξεις ³⁰ καὶ συλλόγους ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος διαβολῆς διαλαλοῦντες, ὅτι μετεωρίσας αὐτούς, καὶ ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς σε ἐλέγξειν ἐλθόντα ὑποσχόμενος, ἐπιδημήσαντα γνοῦς νύκτωρ ἔφυγεν· πλην ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκοῦσαι σου. Οὐκ οἶδα πῶθεν φήμη τις ἐπέπεσεν, ὡς μέλλοντός σου σήμερον αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Ἴνα οὖν μὴ ἐπὶ πολὺ καίροντες ἀλόγως διαλύωνται, τί χρὴ σε ποιῆν, αὐτὸς γινώσκεις.

B IV. Καὶ ὁ Πέτρος, θαυμάσας τῶν ὄχλων τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὅρθες, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελοῦνται. Μέννημαι γὰρ αὐτοῦ εἰπόντος· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἄρκτου τε καὶ μεσημβρίας, καὶ ἀνακληθήσονται εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ **184** Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ, φησὶν, κλητοὶ, ὀλιγοὶ δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μὴν οὖν ἐλθεῖν αὐτούς κληθέντας πεπλήρωται. Ἐπεὶ δὲ ³¹ οὐκ αὐτῶν ἐστὶ τοῦτο ἔθνος, ἀλλὰ τοῦ καλέσαντος αὐτούς Θεοῦ καὶ ἐλθεῖν πεποιηκότος, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ μισθὸν οὐκ ἔχουσιν, ὅτι μὴ αὐτῶν ἔθνος, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργήσαντος. Ἐὰν δὲ μετὰ τὸ ³² κληθῆναι καλὰ πράξωσιν, ὅπερ ἐστὶν αὐτῶν ἔθνος, τότε ἐπὶ τούτῳ μισθὸν ἔξουσιν.

C V. Οὐδὲ γὰρ Ἑβραῖοι Μωϋσεὶ ³³ πιστεύοντες, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ ρηθέντα μὴ φυλάσσοντες, σώζονται, ἐὰν μὴ τὰ ρηθέντα αὐτοῖς φυλάξωσιν. Ὅτι καὶ τὸ ³⁴ Μωϋσεὶ πιστεῦσαι αὐτούς οὐχὶ τῆς αὐτῶν βουλῆς γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰρηκότος Μωϋσεὶ ³⁵. Ἰδοὺ παραγίνομαι ἐγὼ πρὸς σὲ ἐν στυλῷ τρεφέης, ἵνα ἀκούσῃ ὁ λαὸς λαλοῦντός μου πρὸς σέ, καὶ σοὶ πιστεύσωσιν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπεὶ οὖν Ἑβραῖοις τε καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κεκλημένοις τὸ διδασκάλοις ἀληθείας πιστεῦσαι ἐκ Θεοῦ γέγονεν, τῶν καλῶν πράξεων ἰδίᾳ κρίσει ἐκάστη ποιεῖν ἀπολλεῖται μὲν, ὁ μισθὸς τοῖς εὖ πράσσουσι δικαίως ἀποδίδεται. Οὔτε γὰρ ἂν Μωϋσεῶς, οὔτε τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρουσίας χρεῖα ἦν, εἴπερ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν ἐβούλοντο, οὐδὲ ἐν τῷ πιστεῦν διδασκάλοις καὶ κυρίους αὐτούς λέγειν, ἢ σωτηρία γίνεταί.

VI. Τούτου γὰρ (13) ἔνεκεν ἀπὸ μὲν Ἑβραίων τὸν

^c Eiod. xix, 9.

VARIAE LECTIONES.

²⁷ ἀπὸ τοῦ Τύρου C. ²⁸ τε O, qui subinde ἔμοι τὰ c. S, τὰ ἔμοι C. Proximum καὶ non est in O. ²⁹ διηγήσασθε O. ³⁰ συστάσεις C. ³¹ ἐπεὶ δὲ S, O, ἐπειδὴ C. Tum τούτο c. O, ut proponit S, τό C. ³² μετὰ τό O, ut Epit. c. 62, μετὰ τοῦ C in textu. Ad oram Ottoboniani : νόθα, et paulo post : νοθεύόμενα, quod ad subsequētia spectat. ³³ Μωϋσῆ O. ³⁴ τό O, ut mavult S, τῷ C. Tum Μωϋσῆ O. ³⁵ Μωϋσῆ O.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τούτου γὰρ x. τ. λ. Vide ne nugatori Ebionæo fidem habeas. Cot.

Μωϋσῆν ⁶⁶ διδάσκαλον **185** ελληφότων καλύπτεται ἂ Ἰησοῦς, ἀπὸ ⁶⁷ δὲ τῷ Ἰησοῦ πεπιστευκότων ὁ Μωϋσῆς ἀποκρύπτεται. Μιάς γὰρ δι' ἀμφοτέρων διδασκαλίας οὐσης τὸν τούτων τιμὴ ⁶⁸ πεπιστευκότα ὁ Θεὸς ἀποδέχεται. Ἀλλὰ τὸ πιστεῦν διδασκάλῳ ἕνεκα τοῦ ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ ⁶⁹ Θεοῦ λεγόμενα γίνεται. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· Ἐξομολογοῦμαι ⁷⁰ σοι, Πάτερ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διὲ ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν ⁷¹ καὶ πρῶσθυτέρον, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπιόις θηλάουσι. Οὕτως αὐτὸς ὁ Θεὸς τοῖς μὲν ἔκρυψε διδάσκαλον, ὡς προεργωκόσιν ἂ δει πράττειν, τοῖς δὲ ἀπεκάλυψεν, ὡς ἀγνοοῦσιν ἂ χρῆ ποιεῖν.

VII. Οὕτε οὖν Ἑβραῖοι περὶ ἀγνοίας Ἰησοῦ καταδικάζονται, διὰ τὸν κρύψαντα, ἐάν γε πράττοντες τὰ διὰ Μωϋσέως ⁷², ἢν ἠγνόησαν μὴ μισήσωσιν· οὐτ' αὖ ⁷³ εἰ ἀπ' ⁷⁴ ἐθνῶν ἀγνόησαντες τὸν Μωϋσῆν διὰ τὸν καλύψαντα καταδικάζονται, ἐάν περ καὶ οὗτοι πρῶσσοι τὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ρηθέντα μὴ μισήσωσιν ἢν ἠγνόησαν. Καὶ οὐκ ἐν τῷ τοῦ διδασκάλου κυρίου καλεῖν, τὰ δὲ δούλων μὴ ποιεῖν, ὠφελούνται τινες. Τοῦτο γὰρ ἕνεκεν ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν πρὸς τινα πικνότερον Κύριον αὐτὸν λέγοντα, μηδὲν δὲ ποιοῦντα ὡν αὐτὸς προσέταξεν ⁷⁵, ἔφη· *Τί με λέγεις, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖς ἃ λέγω;* Οὐ γὰρ ὠφελήσει τινα τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν. Ἐκ παντὸς **186** οὖν τρόπου καλῶν ἔργων χρεῖα. Πλὴν εἰ τις ⁷⁶ καταξωθεῖη τοῦς ἀμφοτέρους ἐπιγνώων ὡς μιάς διδασκαλίας ὑπ' αὐτῶν κεκηρυγμένης, οὗτος ἀνὴρ ἐν Θεῷ πλουσίος κατηριθμηταί, τὰ τε ἀρχαῖα νέα τῷ ⁷⁷ χρόνῳ, καὶ τὰ καινὰ παλαιὰ ὄντα νενοηκώς.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, οἱ ὄχλοι, ὡς περ ὑπὸ τινος κληθέντες, εἰσησαν ἔνθα ὁ Πέτρος ἦν. Ὁ δὲ τὸν πολὺν ὄχλον ἰδὼν ὡς περ ποταμοῦ ἤσυχον ρεῦμα πρῶως προσρέοντα, ἔφη τῷ Μαροῶνι· Ποῦ σοι τόπος ἐνταῦθα μᾶλλον τοῦς ὄχλους χωρεῖν δυνάμενος; τοῦ δὲ ⁷⁸ Μαροῶνου εἰς τόπον ὑπαιθρον κεκηπευμένον προάγοντος αὐτὸν, εἶποντο οἱ ὄχλοι. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὀψιλήσ ⁷⁹, ἐπιστάς, ἔμα τῷ τὸν ὄχλον θεοσεβεί ⁸⁰ προσπαροῦσαι, εἰδὼς πολλοὺς ἐκ τῶν παρεστῶτων ὄχλων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνοχλουμένους, βρῦχοντάς τε μετ' οἰμωγῆς καὶ πίπτοντας μετ' ἰκεσίας, ἐπιτιμήσας ⁸¹ αὐτοῖς καὶ ἡσυχίαν ἔχειν προστάξας καὶ τὴν ἰασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι ὑποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως·

IX. Ἀρχόμενος τὸν ὑπὲρ θεοσεβείας λόγον ποιῆσαι τοῖς παντελῶς ἀγνοοῦσι τὰ ⁸² πάντα, καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀντικειμένου ἡμῖν Σίμωνος διαβολῶν ἐσπιλωμένους τὸν νοῦν, ἀναγκαῖον ἠγησάμεν πρῶτον, ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν μέμφεσθαι τὸν τὰ πάντα πεποιη-

^a Matth. xi, 25. ^b Matth. vii, 21. ^c Matth. xiii, 52.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Nihil mutandum. Cf. Lob. *Phryn.* p. 156. Habemus in *Clementinis* etiam dativum Μωϋσῆ hom. xvii, 418. S. ⁶⁷ ἀπὸ D, O, ὑπὸ C. Tum in O, τοῦ, man. sec. supra τῷ ante Ἰησοῦ, ap. C τῶν. ⁶⁸ τινὰ C. ⁶⁹ τοῦ om. O. ⁷⁰ ἐξομολογοῦμαι O. ⁷¹ ἔκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν C. καὶ copula etiam adest in l. c. N. T. ⁷² Μωϋσέος O. ⁷³ ἀπὸ O. ⁷⁴ προσέτασεν C. ⁷⁵ εἰ τις O c. Cl, ἢ τις C. ⁷⁶ δὲ om. Tum τόπον *Epit.* c. 62, τὸν C, O. Deinde αὐτὸν om. O. ⁷⁷ Ita O c S, ὀψιλήσ C. ⁷⁸ τὰ deest in O.

præceptorem acceperunt, absconditur Jesus : ab iis vero qui in Jesum crediderunt, Moses occultatur. Cum enim una sit per utrumque doctrina, eum qui alterutri credit recipit Deus. Verum fides in magistrum ideo est, ut quæ a Deo dicta sunt peragantur. Quod autem hoc ita se habeat, ipse Dominus noster ait: *Confiteor tibi, Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et senioribus, et revelasti ea parvulis lactentibus* ^a. Sic Deus ipse illis quidem abscondit doctorem, ut quis scirent quæ essent facienda, his vero revelavit, ut qui quæ agere oporteat ignorarent.

VII. Neque ergo Hebræi de ignorantione Jesu condemnantur, propter eum qui abscondit, si, facientes ^b a Moyse præscripta, quem nesciunt odio non habeant : neque rursus qui ex gentibus sunt, de ignorato Moyse condemnantur, propter eum qui occultavit, si et ipsi per Christum dicta facientes, quem ignorant odio non prosequantur. Nihilque cuiuspiam proderit, magistris nomen dominorum dare, non facere autem opera servorum. Nam idcirco Jesus noster ad quemdam, qui cum frequenter Dominum vocabat, nihil tamen ab eo mandatorum faciebat : *Quid, inquit, mihi dicis, Domine, Domine, et non facis quæ dico* ^b? Neminem quippe juvabit dicere, sed facere. Omni itaque modo opus est bonis operibus. Cæterum si cui donatum fuerit, et Jesum et Moysem cognoscere, tanquam una doctrina ab utroque prædicata, hic vir in Deo dives censebitur, qui vetera nova tempore, et nova, quæ vetera sunt, intelligit ^c.

VIII. Hæc Petro dicente omnis multitudo, quasi ab aliquo evocata, ingressa est ubi erat Petrus. Ut autem ille vidit turbas, velut amnis placidum fluentum leniter commeantes, dixit Marooni : Ubi hic tibi locus est, qui magis possit capere hanc multitudinem? Et Maroone deducente eum in subdialelem horto excultum locum, secutæ sunt turbæ. Petrus autem super basim statux non ad modum excelsum consistens, simul atque populum more religioso salutasset, videns multos astantis plebis a dæmonibus et pluribus morbis jam diu molestatos, ac stridere cum ululatu, et procidere cum supplicatione, increpitis iis, silentiumque tenere jussis, nec non pollicitus curationem post habitum sermonem, ita loqui cœpit :

IX. Incipiens de vero Dei cultu facere sermonem ad eos qui penitus ignorant omnia, quorum mens per adversarii nostri Simonis calumnias fœdata est, necessarium duxi, primo sermonem habere de eo, quod non oporteat omnium creatorem Deum cul-

pare, non aliunde incipiens, quam ab ista quæ providenter ab eo opportune subjecta fuit occasio, ut cognoscatur quod recta ratione complures a multis dæmonibus obsessi sunt et a diversis difficilibusque morbis comprehensi, ut per hoc quoque appareat iustitia Dei. Et qui per ignorantiam illum accusarunt, si nunc, discentes quid sentiendum sit, per bonam prædicationem et bona opera a priori crimine se revocent, causam mali facinoris ignorantia, ut veniam consequantur, ascribentes.

X. Ita vero habet : Cum Deus, qui solus bonus est, cuncta bene creasset ac homini ad imaginem suam facto tradidisset, is homo conditoris sui spirans divinitatem, cum esset verus propheta et universa cognosceret, in honorem Patris qui omnia illi concesserat, et ob salutem ex se futurorum filiorum, tanquam germanus pater benevolentiam erga assignendos liberos conservans, quos cuperet ad eorum utilitatem diligere Deum et a Deo diligi, iter quod ad illius duceret amicitiam demonstravit, docuitque quibusnam hominum actionibus solus omniumque Dominus Deus delectetur : et ostensis, quæ illi placerent, legem æternam cunctis sanxit, quæ nec ab hostibus consumi posset, nec ab ullo impio interpolanda esset, nec uno in loco absconderetur, sed a cunctis posset legi. Erant ergo illis, ex obedientia legis, cuncta affatim, fruges pulcherrimæ, anni completi, sine tristitia, sine morbis, cum saluberrima aeris temperie tuto donati.

XI. At illi, quia nondum mala experti fuerant, ad ipsum bonorum donum sensu destituti, per ciborum et deliciarum abundantiam ad ingrati animi vitium declinaverunt, ut arbitrarentur non existere Providentiam, quod nullo præcedente iustitiæ labore bona ut mercedem recepissent, utpote nullo ex ipsis in casum aliquem vel morbum aut ullam necessitatem delapso : adeo ut, quemadmodum solent homines a prava aberratione afflicti, Deum, qui eos poterat sanare, despicerent. Verum enimvero statim post contemptum, ex metus vacuitate et securâ voluptate procedentem, velut ab harmonia quadam consequenter adaptata, iusta eos invasit punitio, quæ bona quidem ut noxia expulit, mala vero ut adjutura contra induxit.

XII. Nam ex cæli incolis spiritibus ii, qui infimam regionem habitant angeli, offensi ingrato hominum erga Deum animo postulant, in vitam hominum venire liceat, ut vere homines facti, per

κότα Θεὸν ὅτι τὸν λόγον ποιήσασθαι, τὸν 187 οὐκ ἄλλοθεν ἀρχόμενος, ἢ ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ πρόνοιαν ὑπ' αὐτοῦ εὐκαίρως ὑποβληθείσης προφάσεως· ἵνα γνωσθῆ, ὡς εὐλόγως οἱ πολλοὶ ὑπὸ πολλῶν δαιμόνων συνεσθῆσαν καὶ ὑπὸ ἄλλοκότων παθῶν κατελήφθησαν, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τῷ Θεοῦ δίκαιον φανῆ. Καὶ οἱ δι' ἄγνοιαν μεμφομένοι αὐτὸν, κἀν ὡς νῦν μαθόντες ὡς δεῖ φρονεῖν, δι' εὐφημίας τε καὶ εὐπαιρίας τοῦ προτέρου ἐγκλήματος ἑαυτοὺς ἀνακαλέσονται⁶¹, αἰτίαν τοῦ κακοῦ τολμήματος τὴν ἄγνοιαν εἰς τὴν συγγνώμην προθέμενοι.

X. Ἐχει δὲ οὕτως· Τοῦ μόνου ἀγαθοῦ Θεοῦ τὰ πάντα καλῶς πεποιηκός καὶ παραδεδωκός τῷ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενομένῳ⁶² ἀνθρώπῳ, ὁ γεγονὼς τῆς τοῦ πεποιηκός αὐτὸν πνέων θεϊότητος, ἀληθῆς Προφήτης ὢν καὶ εἰδὼς τὰ ὅλα, εἰς τιμὴν τοῦ πάντα αὐτῷ δωρησαμένου Πατρὸς καὶ εἰς σωτηρίαν τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων υἱῶν, ὡς πατὴρ γνήσιος πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γενομένους παῖδας ἀποσώζων τὸ εὖνον, βουλόμενος αὐτοὺς πρὸς τὴ συμφέρον αὐτοῖς φιλεῖν Θεὸν καὶ φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τὴν πρὸς φίλιαν αὐτοῦ ἀγουσαν ἐξέφηγεν ὁδόν, διδάξας ποίαις ἀνθρώπων πράξεσιν ὁ μόνος καὶ πάντων δεσπότης Θεὸς εὐφραίνεται, καὶ τὰ ἐκεῖνῳ δοκοῦντα ἐκφήνας νόμον αἰώνιον ὤρισεν τοῖς⁶³ ὅλοις, μὴθ' ὑπὸ πολεμίων⁶⁴ ἐμπρησθῆναι δυνάμενον, μὴθ' ὑπὸ ἀσεβοῦς τινος ὑπονοθευόμενον, μῆτε ἐνὶ τόπῳ ἀποκεχυμένον, ἀλλὰ πᾶσιν ἀναγνωσθῆναι δυνάμενον. Ἦν οὖν αὐτοῖς ἐκ τῆς πειθαρχίας τοῦ νόμου πάντα ἀφθονα, τὰ τῶν καρπῶν κάλλιστα, τὰ 188 τῶν ἐτῶν τέλεια καὶ ἄλυπα καὶ ἄνοσα, μετὰ πάσης τῆς τῶν ἀέρων εὐκρασίας ἀδεῶς δεδορημένα.

XI. Οἱ δὲ ἐπεὶ μὴ πρῶτον τῶν κακῶν ἐπειράσθησαν, πρὸς αὐτὴν⁶⁵ τῶν ἀγαθῶν δωρεὰν ἀναισθήτως ἔχοντες, ὑπὸ τῆς ἀφρόνου τροφῆς καὶ τρυφῆς εἰς ἀχαριστίαν ἐξετρέποντο, ὡς νομίσαι, αὐτοὺς μὴδ' εἶναι Πρόνοιαν, ἐπεὶ μὴ πρότερον καμόντες ἐπὶ δικαιοσύνης ὡς μισθὸν τὰ ἀγαθὰ εἰλήφεσαν, ἅτε μηδενὸς αὐτῶν ἢ πάθει τινὶ ἢ νόσῳ ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ ὑποπεσόντος· ἵνα, ὡς ἀνθρώποις φίλον ἐστὶν ὑπὸ τῆς κακῆς διαμαρτίας⁶⁶ κακωθεῖσιν, ἑαυτοῖς τὸν ἴσθαι δυνάμενον περιβλέψωται Θεόν. Ἀλλὰ γὰρ εὐθέως μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀφοβίας καὶ ἀδεοῦς τρυφῆς καταφρόνησιν, ὥσπερ ἐξ ἁρμονίας τινὸς ἀκολούθως ἐφηρμοσμένης, δίκαια τις αὐτοῖς ἀπήντησε τιμωρία, τὰ μὲν γὰρ⁶⁷ ἀγαθὰ ὡς βλάβησαντα ἀπωθοῦσα, τὰ δὲ κακὰ ὡς ὠφελήσαντα ἀνταίσιφέρουσα.

XII. Τῶν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἐνοικούντων⁶⁸ πνευμάτων οἱ τὴν κατωτάτω χώραν κατοικοῦντες ἄγγελοι, ἀχθεσθέντες ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων εἰς Θεὸν ἀχαριστίᾳ, αἰτοῦνται εἰς τὸν ἀνθρώπων ἔλθειν βίον, ἵνα ὄντως

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ Θεὸν O, ut legi jubet et C, in cuij. textu Θεοῦ. ⁶¹ καὶ C. ⁶² ἀνακαλέσονται C. ⁶³ γενομένῳ O. ⁶⁴ τοῖς excidit ap. Cl (edd. 1698, 1724) et S. ⁶⁵ μῆτε πολεμίων C, μὴθ' ὑπὸ πολεμίων D, μῆτε πολεμίοις conj. S, μῆτε πολέμῳ O. ⁶⁶ τὴν C. ⁶⁷ δι' ἁμαρτίας O, S : Locus multifariam corruptus. Dativus ἑαυτοῖς offendit contra leges linguæ Græcæ, et quid ἴσθαι sibi velit, difficile est intellegere; denique περιβλέπεσθαι non idem significat, quod despiciere. Conjectaverim esse scribendum ἀδεῶς τὸν τιμωρεῖσθαι δυνάμενον παραβλέψωται Θεόν. ⁶⁸ γὰρ om. O, ad cuij. oram monetur : νοθεύεται. ⁶⁹ ἐνοικούντων Cl (1698 et 1724), ἐπικαλούντων S.

ἄνθρωποι γενόμενοι, ἐπὶ πολιτεία πλείονι τοὺς εἰς αὐτὸν ἀχαριστήσαντας ἐλέγξαντες αὐτόθι τῇ κατ' ἀξίαν ἔκαστον ὑποβάλλωσι τιμωρίῃ. Ὅποτε οὖν **189** αἰτήσαντες ἔλαβον, πρὸς πᾶσαν ἑαυτοὺς μετέβαλλον ⁸⁹ φύσιν, ἅτε θειωδεστέρας ὄντες οὐσίας καὶ βρδῖως πρὸς πάντα μετατρέπεσθαι δυνάμενοι. Καὶ ἐγένοντο λίθος τίμιος, καὶ μαργαρίτης περίβλεπτος, πορφύρα τε εἰ τύχοι καλλίστη, καὶ χρυσοῦς ἔνδοξος, καὶ πᾶσα ⁹⁰ πολυτίμιος ὕλη. Καὶ τῶν μὲν εἰς χεῖρας, τῶν δὲ εἰς κόλπον ἐνέπιπτον, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκόντες ἐκλέπτοντο. Μετεβάλλοντο δὲ καὶ εἰς τετράποδα καὶ εἰς ἔρπετά, νηκτά τε καὶ πτηνά, καὶ εἰς πᾶν ὕπερ ἤθελον. Ἄτινα ⁹¹ καὶ οἱ παρ' ὑμῖν ποιηταὶ ἀφοβίας αἰτίῃ ὡς ἔτυχεν ἔδουσι, ἐνὶ ⁹² τοίνυν τὰς πάντων πολλὰς καὶ διαφόρους πράξεις ἀπονέμοντες.

XIII. Πλὴν ὅτε ταῦτα γενόμενοι τοὺς διαρπάσαντας αὐτοὺς πλεονέκτας ἤλεγξαν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἑαυτοὺς μετέβαλλον ⁹³, ἵνα ὁσῶσι πολιτεύσασθαι καὶ τὸ δυνατόν τοῦ πολιτεῦσθαι δείξαντες τοὺς ἀχαρίστους ⁹⁴ εὐθύνας ὑποβάλλωσι, ἐπειδὴ ὄντως τὰ πάντα ἄνθρωποι ἐγένοντο καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον τὴν ἀνθρωπίνην, ὅπῃ ταύτης κρατούμενοι εἰς γυναικῶν μίξιν ὄλισθη, αἷς συμπλακέντες καὶ μισασμῷ παγέντες καὶ τῆς πρώτης δυνάμεως παντελῶς κενωθέντες τὰ ἐκ πυρὸς τραπέντα μέλη εἰς τὸ πρῶτον αὐτῶν τῆς ⁹⁵ ἰδίας φύσεως ἀμίαντον μετασυγκρίνα· οὐκ ἐξίσχυσαν. Τῷ γὰρ βάρει τῷ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς σάρκα, τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ ⁹⁶ πυρὸς, τὴν ἀσεβοῦσαν ὠδυσαν ὁδὸν κάτω· σαρκὸς γὰρ αὐτοὶ δεσμοὶς πεπεδημένοι **190** κατέσχηται ⁹⁷ καὶ ἰσχυρῶς δέδεται, οὗ ἔνεκεν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν οὐκέτι ἐδυνήθησαν.

XIV. Μετὰ γὰρ συνουσίαν, ὃ ⁹⁸ τὸ πρῶτον ἐγένοντο ἀπαιτηθέντες καὶ παρασχεῖν μηκέτι δυνηθέντες, διὰ τὸ ἄλλο τι μετὰ μισασμῶν ἑαυτοὺς ⁹⁹ ποιῆσαι μὴ δύνασθαι, ἀρέσκειν τε ταῖς ἐρωμέναις βουλόμενοι, ἀνθ' ἑαυτῶν τοὺς τῆς γῆς μυελοὺς ὑπέδειξαν, λέγω δὲ τὰ ἐκ μετάλλων ἄνθη, χρυσοῦν, χαλκόν, ἀργυρον, σίδηρον καὶ τὰ ὅμοια, σὺν τοῖς τιμωτάτοις ἅπασιν λίθοις. Σὺν τούτοις δὲ τοῖς μαγευθεῖσιν ¹⁰⁰ λίθοις καὶ τὰς τέχνας τῶν πρὸς ἕκαστα πραγμάτων παρέδοσαν ¹⁰¹, καὶ μαγείαν συνυπέδειξαν ¹⁰² καὶ ἀστρονομίαν ἐδίδαξαν, δυνάμεις τε ριζῶν καὶ ὅσα ποτὲ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἐνοίας εὐρεθῆναι ἀδύνατον, ἔτι δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ τῶν ὁμοίων χύσιν, τὰς τε τῶν ἐσθίων ¹⁰³ ποικίλας βαφάς. Καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅσα περ **D** πρὸς κόσμου καὶ τέρψεώς ἐστι γυναικῶν, τῶν ἐν σαρκὶ δεθέντων δαιμόνων ἐστὶν εὐρήματα ¹⁰⁴.

XV. Ἐκ δὲ τῆς νόθου μίξεως αὐτῶν ἀνθρωποι ἐγένοντο νόθοι, πολλῶν γε τῶν ἀνθρώπων κατὰ κορυφὴν μείζους, οὗς οἱ ¹⁰⁵ μετὰ ταῦτα γίγαντας ὠνόμασαν, οὗ δρακοντόποδες ὄντες καὶ πρὸς θεὸν πόλεμον ἰκάραμενοι, ὡς οἱ βλάσφημοὶ τῶν Ἑλλήνων ἔδουσι μῦθοι, ἀλλὰ θηριώδεις τὸν τρόπον, καὶ μείζους μὲν

A multam conversationem redargutis qui in Deum ingrati fuerant, confestim unumquemque merito affluerent supplicio. Quando igitur quod petierant acceperunt, in omnem se mutarunt naturam, ut qui divinioris essent substantiæ, facileque in omnia possent converti. Et facti sunt lapis pretiosus, et margarita conspicua, et purpura si quæ pulcherrima, et aurum insigne, ac omnis magnifica materia. Atque in aliorum quidem manus, in aliorum vero sinum incidunt, et ab iis sponte rapiebantur. Sed et in formam sunt in quadrupedes et serpentes, pisces et aves, ac in quodcumque volebant. Quæ vestri etiam poetæ, quod nihil timeant, pro libito canunt, uni nempe omnium multa et varia opera tribuentes.

B XIII. Cæterum quando hæc facti raptiores suos avaros ostenderunt, et in hominum naturam mutaverunt se, quo sancte viventes et vitam sanctam esse possibilem monstrantes ingratos pœnis subderent: quoniam, inquam, vere omnino homines existebant et habebant concupiscentiam humanam, ab ea subjugati in seminarum concubitu lapsi sunt, quibus commisti, et piaculo confixi, atque a prima virtute vacuati penitus, ex igne conversa membra in primam naturæ suæ puritatem non valuerunt instaurare. Nam per pondus ex carnali concupiscentia ortum, ipso igne desinente, per impiam viam infra incesserunt. Siquidem, carnis vinculis compediti, detenti sunt ac fortiter ligati, propter quod non potuerunt amplius in cœlos ascendere.

XIV. Etenim post concubitum, quod ante fuerant repetere jussi nec amplius valentes præstare, quoniam aliud non poterant post inquinamentum facere, et adamatis mulieribus placere cupientes, pro se ipsis viscera terræ ostenderunt, decus, inquam, metallorum, aurum, æs, argentum, ferrum et similia, cum omnibus pretiosis lapidibus. Cum his autem præstigiis gemmis tradiderunt et artes ad singula pertinentes, et magicas scientias monstraverunt, et astronomiam docuerunt, item stirpium vires, nec non quæcumque humana mens non potuisset invenire, adhuc et auri argentique ac similitium fusionem, atque vestium diversas tincturas. Denique omnia prorsus, quæ ad ornatum et oblectationem mulierum spectant, dæmonum in carne ligatorum sunt inventa.

XV. Ex adulterina autem illarum conjunctione nati sunt homines spurii, multo hominibus statura majores, quos postea gigantes nominaverunt, non anguipedes et adversus Deum bellum adorti, ut impiæ Græcorum decantant fabulæ, sed feri moribus, et hominibus quidem mole corporis majores,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ μετέβαλον C. ⁹⁰ πᾶσι O. ⁹¹ ἄπερ O. Postea c. eodem αἰτίῃ, ut voluit S., αἰτίαν vulgo. ⁹² ἐνεὶ O absque spiritu et accentu. ⁹³ μετέβαλον C. ⁹⁴ Vhb. δείξαντες τοὺς ἀχαρίστους desiderantur in O. ⁹⁵ Mendium τὴν S male attribuit Cotelerio: exstat ap. Cl. ⁹⁶ αὐτῶν C. ⁹⁷ κατέχονται C. ⁹⁸ Ita O et C ex conject., ὃν id. in textu. ⁹⁹ αὐτοὺς C. ¹⁰⁰ μαγευθεῖσι O. ¹⁰¹ Ita O c. S, παρέδωσαν C. ¹⁰² μαγείας ὑπέδειξαν C. ¹⁰³ ἐσθιμάτων O. ¹⁰⁴ εὐρήματα O. ¹⁰⁵ οἱ inserui c. O. Dein τούτο C.

utpote ex angelis orti, angelis vero minores, ut ex feminis geniti. Deus ergo, cernens illos ad feritatem exasperatos, quibusque ad satietatem mundus non sufficeret (nam ad hominum proportionem et ad usus humanos conditus est orbis), ne victus inopia ad naturæ repugnantem esum animalium conversi insontes esse viderentur, quasi id ex necessitate auderent, illis Deus omnipotens manna pluit ex varia cupiditate, atque omni desiderato frui sunt; at illi, ob spuriam naturam puro cibo non delectati, solum sanguinis gustum appetebant. Quare et primi carnes degustarunt.

XVI. Qui vero cum illis debebant homines, tunc primum idem æmulatione ducti fecerunt. Ita vel boni vel mali non nascimur, sed simus; et assuefacti vix retrahimur. Porro cum brutæ animantes tunc deficerent, nothi homines etiam humanas ederunt carnes: non enim jam longe aberant a violanda sua carne, qui prius in aliis speciebus carnem gustaverant.

XVII. Per multum vero sanguinem fusum purus aer impuro fœdatus vapore et insalubris factus ipsum spirantes reddidit morbis obnoxios, ut deinceps homines immaturi morerentur. Terra autem idco valde polluta tunc primum animalia venenata et nocentia fecit ebullire. Cunctis ergo ad deteriora propter feros dæmones vergentibus, Deus illos tanquam malum fermentum tollere decrevit, ne a malo semine per seriem unaquæque ætas præcedenti assimilata, pariterque impia, futurum salvandorum hominum sæculum aboleret. Quapropter postquam uni viro justo, cum tribus ex illo natis cumque illorum uxoriibus atque filiis, ut in arca evaderent prænuntiasset, aquam diluvii immisit, ut omnibus consumptis, mundus purgatus ei, qui in arca servatus fuerat, in secundum vitæ humanæ principium purus redderetur. Atque ita evenit.

XVIII. Quia ergo mortuorum gigantum animæ humanis animabus erant majores, ut quæ ex ratione corporum excellerent, tanquam novum genus novum nomen acceperunt. Quibus superstitiis in mundo, quo modo vivendum, a Deo per angelum sancita est lex. Cum enim essent genere spurii, ex igne angelorum et mulierum sanguine, et ideo proprium quoddam genus essent concupituri, justa aliqua lege præoccupati sunt. Missus enim ad eos

Α ανθρώπων τὰ μεγέθη, ἐπαίπερ ἐξ ἀγγέλων ἐγένοντο, ἀγγέλων 191 δὲ ἐλάττους, ἐπαίπερ ἐκ γυναικῶν γεγέννητο⁸⁵. Ὁ οὖν Θεὸς, εἰδὼς αὐτοὺς πρὸς τὸ θηριώδεις ἐξηγριωμένους, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν πλησμονὴν τὸν κόσμον οὐκ ἔχοντας⁸⁷ (14) αὐτάρκη (πρὸς γὰρ ἀνθρώπων ἀναλογίαν ἐδημιουργήθη καὶ χρῆσιν ἀνθρωπίνην), ἵνα μὴ ἐνδεία τροφῆς⁸⁸ ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν τῶν ζώων βορὰν τρεπόμενοι ἀνεύθυνοι δοκῶσιν εἶναι, ὡς δι' ἀνάγκην τοῦτο τετολημῶτες, μάννα αὐτοῖς ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐπάμβρισεν⁸⁹ ἐκ ποικίλης ἐπιθυμίας, καὶ παντὸς οὐπερ ἐβούλοντο ἀπῆλαυνοῦσι δ' ὁ⁹⁰ ὑπὸ νόθου φύσεως, τῷ καθαρῷ τῆς τροφῆς οὐκ ἀρεσκόμενοι, μόνης τῆς τῶν αἱμάτων γεύσεως ἐγλίχοντο. Διὸ καὶ πρῶτος σαρκῶν ἐγεύσαντο.

XVI. Οἱ δὲ σὺν αὐτοῖς; ἀνθρωποὶ τὸ ὅμοιον τότε πρῶτον ποιεῖν ἐξήλωσαν. Οὕτως εἴτε ἀγαθοὶ εἴτε κακοὶ οὐ γεννώμεθα⁹¹, ἀλλὰ γινώμεθα· καὶ ἐθισθέντες δυσασποστάτως ἔχομεν. Τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τότε ἐπιλιπόντων, οἱ νόθοι ἀνθρωποὶ καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν ἐγεύσαντο⁹², οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἦν μακρὰν, τὴν Ἰσὴν διαφθεῖραι σάρκα, πρότερον ἐν ἐτέραις μορφαῖς αὐτῆς⁹³ γευσάμενοι.

XVII. Ἐπὶ δὲ τῇ πολλῇ τῶν αἱμάτων ρύσει ὁ καθαρὸς ἀήρ ἀκαθάρτῳ ἀναθυμιάσει μιανθεὶς καὶ νοστήσας τοὺς ἀναπνεοντας αὐτὸν νοσώδεις ἀπειργάζετο⁹⁴, ὡς τοὺς ἀνθρώπους λοιπὸν ἀώρους ἀποθνήσκειν. Ἡ δὲ γῆ ἐκ τούτων 192 σφοδρὰ μιανθεῖσα πρῶτον τότε τὰ λοβόλα καὶ λυμαντικά ζῶα ἐξέβρασεν. Τῶν οὖν πάντων πρὸς τὸ χεῖρον χωρησάντων διὰ τοὺς θηριώδεις δαίμονας, ὁ Θεὸς αὐτοὺς ὡσπερ κακὴν ζύμην ἐξελεῖν ἐβούλευετο, ἵνα μὴ ἀπὸ σπορᾶς κακῆς⁹⁵ κατ' ἀκολουθίαν ἐκάστη γενεὰ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐξομοιούμενη, ὁμοίως ἀσεβοῦσα, τὸν ἐσόμενον αἰῶνα σωζομένων ἀνδρῶν κενώσῃ. Τοῦτου δὲ ἕνεκεν ἐνὶ τινὶ δικαίῳ μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ τριῶν, σὺν ταῖς αὐτῶν γυναιξίν, ἅμα τοῖς υἱοῖς⁹⁶, ἐν λάρνακι διασωθήσεται προαγγελίας ὕδωρ εἰς κατακλυσιμὸν ἐπέκλυσεν, ἵνα πάντων ἀναλωθέντων ὁ κόσμος κατεκαθαρισθεὶς αὐτῷ τῷ ἐν λάρνακι διασωθέντι εἰς δευτέραν βίου ἀρχὴν καθαρὸς ἀποδοθῆ, καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο.

XVIII. Ἐπεὶ οὖν αἱ τῶν τεθνεώτων γιγάντων ψυχὰς τῶν ἀνθρωπίνων⁹⁷ ψυχῶν μείζους ἦσαν, ἅτε δὴ καὶ τοῖς σώμασιν ὑπερέχουσαι, ὡς⁹⁸ καινὸν γένος καινῷ καὶ τῷ ὀνόματι προσηγορεύθησαν. Οἷς ἐπιλοιποῖς τῷ κόσμῳ ὡς δεῖ βιοῦν, ὑπὸ Θεοῦ δι' ἀγγέλου νόμος ὠρίσθη. Ὅντας γὰρ νόθοι τῷ γένει ἐκ τῆς πρὸς ἀγγέλων καὶ αἵματος γυναικῶν, καὶ διὰ τοῦτο Ἰδοῦ τινὸς γένους ἐπιθυμειν μέλλοντες, δικαίῳ τινὶ προελήφθησαν νόμῳ. Ἐξεπέμφθη γὰρ αὐτοῖς ὑπὸ

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁵ γεγέννητο O. ⁸⁷ Ita correxit C, cujus cod. ἔχοντες, ut O. ⁸⁸ Ita dedi ex conject. ἐνδεία τροφαῖς O, ἐν διατροφῇ C. Postea τραπόμενοι O. ⁸⁹ Ita S. Idem est cod. Οἱ ἐπάνωρθησεν, ap. C ἐπόνωρσιεν. ⁹⁰ Ita S, οἱθ' C, O. ⁹¹ οὐκ ἐγεννώμεθα C. ⁹² ἐγεύσαντο S. Tum ἰδὴν p. Ἰσὴν C. ⁹³ Ita O c. S, αὐτοῖς C. Subinde γευσάμενοις C. ⁹⁴ ἀπειργάζετο S O, ἀπεργάζετο C. ⁹⁵ Vox κακῆς a S ommissa in textum rediit ex O. ⁹⁶ λοιποῖς C. ⁹⁷ ἀνθρωπέων O. ⁹⁸ ὡς O. Idem deinde προσηγορεύθης οἷς ἐπιλύτοις sine interpunctione.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Οὐκ ἔχοντες*. Pro οὐκ ἔχοντας. Vitium calligraphi, non typographi. Ex more autem Ebionitice disseritur de abstinentia a carnibus; et adnectuntur fabulæ cognitæ juxta ac incognitæ. Cot.

τοῦ Θεοῦ ἄγγελός τις, τὴν αὐτοῦ βουλὴν μνηύων καὶ λέγων·

XIX. Ταῦτα δοκεῖ τῷ παντεπόπτῃ Θεῷ, μηδενὸς ἀνθρώπων ὑμᾶς κυριεύειν, μηδὲ παρενοχλεῖν μηδενί, ἐὰν μὴ τις ἐκῶν ἑαυτὸν ὑμῖν καταδουλώσῃ, **193** προσκυνῶν ὑμᾶς καὶ θύων καὶ σπένδων καὶ τῆς ὑμετέρας μεταλαμβάνων τραπέζης, ἢ ἑτερόν τι ὦν οὐ χρὴ ἐκτελῶν, ἢ αἶμα χέων, ἢ σαρκῶν νεκρῶν ¹⁰⁰ γεύομενος, ἢ θηρίου λειψάνου ἢ τμητοῦ ἢ πνικτοῦ ἢ ἄλλου τινὸς ἀκαθάρτου ἐμπιπλάμενος ¹. Τῶν δὲ νόμῳ ἐμῷ προσφευγόντων οὐ μόνον οὐ ψεύσεται, ἀλλὰ καὶ τιμὴν δώσετε, καὶ ἐκ προσώπου φεύξεσθε ². Ὅτι γὰρ ἂν αὐτοῖς δικαίους οὖσι καθ' ὑμῶν δοκῆ, τοῦθ' ὑμᾶς δεήσει παθεῖν. Ἐὰν δὲ τινες τῶν ³ ἐμοὶ προκειμένων ἐξαμάρτωσιν, ἢ μοιχευσάμενοι ⁴ ἢ μαγεύσαντες ἢ ἀκαθάρτως βιώσαντες ἢ ἄλλο τι τῶν ἐμοὶ μὴ **B** δοκούντων πράξαντες, τότε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως πάσχειν τι αὐτοὺς ὑφ' ὑμῶν ἢ ὑφ' ἑτέρων δεήσει οἷς καὶ μετανοήσασιν, τὴν μετάνοιαν κρίνας, εἴτε ἀξία ⁵ ἐστὶ συγγνώμης εἴτε καὶ οὐ, τὴν ἀπόφασιν ποιήσομαι. Ταῦτα οὖν μνημονεύειν καὶ ποιεῖν ⁶ ὀφείλετε, εὐ εἰδότες, ὅτι οὐδὲ αἱ ἐνθυμησεῖς ὑμῶν λαθεῖν αὐτὸν δυνήσονται.

XX. Τοιαῦτα παρακλευσάμενος αὐτοῖς ὁ ἄγγελος ἀπηλλάγη. Ὑμεῖς δὲ ἐτι τοῦτον ἀγνοεῖτε τὸν νόμον, ὅτι προσκυνῶν τις δαίμονας ἢ θύων ἢ τραπέζης αὐτοῖς κοινωνῶν ὑπόδουλος αὐτοῖς γενόμενος, ὡς ὑπὸ κακῶν δεσποτῶν πάσης τῆς ἐξ αὐτῶν μεθέξει τιμωρίας· καὶ διὰ τὴν ἀγνοίαν ταύτην τοῖς αὐτῶν βωμοῖς προσσπαρέντες καὶ αὐτῶν ἐκπληρωθέντες ὑπὸ τὴν **C** αὐτῶν **194** ἐξουσίαν γεγόνατε, καὶ παντὶ τρόπῳ ὑβριζόμενοι τὰ σώματα ἀγνοεῖτε. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς χρὴ ὅτι οὐδενὸς οἱ δαίμονες ἔχουσιν ἐξουσίαν. ἐὰν μὴ πρότερόν τις αὐτοῖς ὁμοδίατος ⁷ γένηται. Ὅποτε οὐδὲ ὁ αὐτῶν ἄρχων παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν κινούμενον ⁸ νόμον ποιεῖν τι δύναται, διδ' ἐξουσίαν τινὸς οὐκ ἔχει μὴ προσκυνήσαντος αὐτόν· ἀλλ' οὐδὲ λαθεῖν τις παρ' αὐτῶν δύναται τι ὦν θέλει, ἀλλ' οὐδὲ βλαθῆναι οὐδὲν, ὡς ἐκεῖθεν δυνασθε ⁹ μαθεῖν.

XXI. Τῷ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν βασιλεῖ προσῆλθέ ποτε ὁ πρόσκαιρος βασιλεὺς, καὶ ¹⁰ οὐ βίαν ποιῶν, οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλὰ προτρέπων καὶ ἀναπέθων, ὅτι τὸ πεισθῆναι ἐπὶ τῇ ¹¹ ἐκάστου κείται ἐξουσίᾳ. Προσελθὼν οὖν, ὡς τῶν παρόντων ὦν ¹² βασιλεὺς, τῷ τῶν μελλόντων βασιλεῖ ἐφη· Πᾶσαι αἱ τοῦ νῦν κόσμου βασιλείαι ὑπόκεινται ἐμοί, ἐτι τε ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἀργυροῦς καὶ πᾶσα ἡ τρυφὴ τοῦ κόσμου τούτου ὑπὸ ταῖς ἐμαῖς ἐστὶν ἐξουσίαις· διδ' πεσῶν προσκύνησόν μοι, καὶ δώσω σοι πάντα ταῦτα. Ταῦτα δὲ εἰλεγεν εἰδὼς, ὅτι μετὰ τὸ ¹³ προσκυνῆσαι καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἶχεν ἐξουσίαν, καὶ οὕτως ¹⁴ τῆς μελλούσης δόξης καὶ βασιλείας αὐτὸν ¹⁵ ἀφήρει. Καὶ πάντα εἰδὼς οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν

A est a Deo quidam angelus, illius voluntatem declarans, his verbis :

XIX. Hæc visa sunt omnium inspectori Deo, vos in neminem hominum dominari, neque ulli molestiam inferre, nisi quis volens se vobis in servitutem subjecit, adorans vos, et sacrificans, et libans, et vestræ cœnæ particeps, aut quidpiam aliud quod non deceat perficiens, vel fundens sanguinem, vel gustatis mortuis carnibus, vel feræ reliquias, secto, suffocato, aut alio immundo repletus. Eos vero qui ad legem meam confugiunt, non modo non tangetis, sed et honore donabitis, et coram fugietis. Quodcunque enim ipsis, utpote justis, contra vos placuerit, id vos necesse erit pati. Quod si nonnulli ex illis, qui mihi adherent, aberrarint, vel adulterantes, vel magiam exercentes, vel impure viventes, vel aliquid aliud eorum quæ mihi displicent operati, tunc oportebit, ut ipsi ex jussu meo aliquid patiantur aut a vobis, aut ab aliis. Quibus et pœnitentibus, pœnitentiam ponderans, an ea veniam mereatur nec ne, sententiam pronuntiabo. Hæc ergo reducere in memoriam et facere debetis, probe gnari, quod nec cogitationes vestræ eum latere poterunt.

XX. Hæc postquam illis suasisset angelus, abiit. Vos autem adhuc illam ignoratis legem, quod qui colit dæmones, vel sacrificat, vel cum illis mensa communicat, sub servitute eorum redactus, tanquam a malis dominis omnes ex illis feret pœnas. Et propter hanc ignorantiam, qui ad eorum aras perniciose accessistis atque iis expleti estis, venistis sub eorum potestatem : et cum corpora omni modo fuerint contumeliæ objecta, nescitis. Scire autem vos oportet, in nullum dæmones habere potestatem, nisi quis prius conciviva eorum fuerit. Quandoquidem neque princeps illorum aliquid potest facere contra legem a Deo in eos latam. Quare nullius habet potestatem, qui non ipsum adoraverit. Sed nec quis potest aliquid eorum, quæ cupit, ab illis consequi, neque etiam lædi ullatenus, ut isthinc discere potestis.

XXI. Nam ad nostrum pietatis regem accessit aliquando temporalis rex, non vi facta, neque enim licebat, sed hortans et suadens, quia persuaderi in uniuscujusque situm est arbitrio. Accedens ergo, ut rerum præsentium rex, ad futurarum regem dixit : Omnia præsentis mundi regna mihi subjacent, et præterea aurum et argentum omnesque istius mundi deliciæ sub mea sunt potestate, quare cadens adora me, et dabo tibi ea omnia. Hæc porro dicebat, quia noverat, quod post adorationem habuisset in illum potestatem, sicque et futuro honore ac regnò privasset. At qui omnia sciebat, non modo illum non adoravit, sed nec quidquam illius donorum voluit accipere. Se enim cum suis oppi-

VARIÆ LECTIONES.

¹ ὅπ' αὐτοῦ p. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ O. ¹⁰⁰ νεκρῶν prætermiserunt Cl (edd. 1695, 1724) et S. Subinde γεύομενος O c. S., γευόμενον C. Tum θνητοῦ p. τμητοῦ C. ¹ ἐμπιπλώμενος C. ² Ita O c. S., φεύξεσθε C. Subinde ὅτι O. ³ τῶν om. O. ⁴ ἐξαμαρτώσιν, ἢ μοιχευσάμενοι C. ⁵ ἀξι (sic) O. ⁶ ποιεῖν excidit ap. S. ⁷ ὁμοδίατος O. ⁸ κείμενον O. Tum δι' ὁ C. ⁹ δύνασαι C. ¹⁰ καὶ transcripsi ex O. ¹¹ τῇ S, O, τοῦ C. ¹² ἂν Cl, non C., ut falso scribit S. ¹³ οὕτως C. ¹⁴ Ita S., ἐκτύγν C, O.

generavit, quod est, non licere posthac quicquam ab ipso traditorum vel tangere. Respondit ergo: *Scriptum est, Dominum Deum tuum revereberis, et illi soli servies* a.

XXII. Cæterum impiorum rex, cum regem piorum ad suam adducere voluntatem plurimum comatus esset nec potuisset, finem fecit, et in reliqua vita illum nitebatur captare. Vos vero præfinitam ignorantes legem ob mala opera sub illius estis potestate. Quocirca corpore et anima maculam geritis: et in præsentem quidem a morbis et dæmonibus illudimini, in futuro autem animabus puniemini. Hoc vero non vos soli ab ignorantia passi estis, sed et nonnulli ex nostra gente, qui in malis operibus a malitiæ duce occupati, postea velut ad cœnam a patre filii nuptias celebrante invitati, non obedierunt b. In locum autem eorum, qui propter occupationem, denegaverant, qui filio nuptias celebrabat pater per veritatis Prophetam jussit nobis, ut progressi ad exitus viarum, id est ad vos, indueremus puram vestem nuptialem, quæ est baptismus, quod in remissionem fit peccatorum vestrorum, et ut bonos in Dei cœnam inducat ex poenitentia, licet initio ab epulis abfuerint. καὶ c τοὺς ἀγαθοὺς εἰς τὸ Θεοῦ δεῖπνον εἰσάγειν d εἰς τῆς εὐωχίας.

XXIII. Si vultis itaque ut fiat vestimentum divini spiritus, cutimini primo exuere sordidam præsumptionem vestram, quæ est immundus spiritus, et impurum amiculum. Non potestis autem alia ratione deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini: atque ita puri corpore et anima effecti futuro perpetuo regno fruemini. Igitur nec idolis credite, nec mensæ eorum impuræ participes estote, non occidite, non adulterate, non odio prosequimini quos non decet, non furtum facite, neque omnino capessite ulla prava facinora. Alioquin futurorum spe privati in præsentem quidem sæculo a malis dæmonibus et a gravibus morbis vexabimini, in futuro autem ignis æterni feretis supplicium. Quæ ergo hodie vobis dicta sunt, sufficiant. De cætero qui vestrum morbis æfflictamini, ad recipiendam sanitatem manete, ex aliis vero, qui vultis, cum pace abite.

XXIV. Hæc cum dixisset, omnes permanserunt, alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem reciperent. Petrus autem duntaxat imponens illis manus et precatus sanavit: adeo, ut qui subito cu-

a Math. iv; Luc. iv. b Math. xii.

α ὑπ' αὐτοῦ δεδομένων e λαβεῖν τι ἠθέλησεν· αὐτὸν γὰρ σὺν τοῖς αὐτοῦ κατενεχύραζεν, ὅπερ ἐστὶν, μὴ ἐξεῖναι τοῦ λοιποῦ τῶν αὐτῶ f ἀποδοθέντων μὴδὲ φαῦσαι 195 ἔτι. Ἀποκρινάμενος σὺν ἔφῃ· Γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου φοβήθῃσθι, καὶ αὐτῷ λατρεύσετε μόνω.

XXII. Πλὴν ὁ τῶν ἀσεβῶν g βασιλεὺς κατὰ πολλὰ τὸν τῶν εὐσεβῶν βασιλέα πρὸς τὸ αὐτοῦ βούλημα παράγειν πειρώμενος καὶ μὴ δυνήθεις h ἐπαύσατο, πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας θηρεῦειν αὐτὸν ἐπιχειρῶν. Ὑμεῖς δὲ τὸν προορισθέντα νόμον ἀγνοοῦντες διὰ τῶν κακῶν πράξεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐγένεσθε. Διὸ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐμιάνθητε· καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε παθῶν καὶ δαιμόνων ἐνουδρίζεσθε, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι i τὰς ψυχὰς κολασθησόμενας ἔξετε. Τοῦτο δὲ οὐχ ὑμεῖς μόνοι ὑπὸ ἀγνοίας πεπόνθατε, ἀλλὰ καὶ τινες τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οἵτινες ἐπὶ κακαῖς πράξεσιν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος προληφθέντες, ἔπειτα ὡσπερ ἐπὶ j κείπνον ὑπὸ πατρὸς υἱῷ τελούντας γάμους κληθέντες οὐχ k ὑπήκουσαν. Ἐντὶ δὲ τῶν ἀπειθησάντων διὰ τὴν Πρόληψιν ὁ τοὺς γάμους τῷ υἱῷ τελῶν πατὴρ διὰ τοῦ προφήτου τῆς ἀληθείας ἐκέλευσεν ἡμῖν, εἰς τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν ἐλθοῦσιν, ὃ ἐστὶ πρὸς ὑμᾶς, καθαρὸν ἔνδυμα γάμου περιβαλεῖν, ὅπερ ἐστὶ βάπτισμα, ὃ εἰς ἄφεσιν γίνεται τῶν πεπραγμένων ὑμῖν κακῶν, ὃ ἐκ τῆς μεταμελείας, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπελείφθησαν

C 196 XXIII. Ἐνδυμα οὖν εἰ βούλεσθε l γενέσθαι Θεοῦ Πνεύματος, σπουδάσατε πρῶτον ἐκδύσασθαι τὸ ρυπαρὸν ὑμῶν πρόλημα, ὅπερ ἐστὶν ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ μιᾶρὸν περιδύλημα. Τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαρὸν σῶματί τε καὶ ψυχῇ γενόμενοι τῆς ἐσομένης αἰδίου βασιλείας ἀπολαύσετε m. Μῆτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μῆτε τραπεζῆς αὐτοῖς κοινωνεῖτε μιᾶρας, μὴ φονεύσητε, μὴ μοιχεύετε, μὴ μισησητε οὓς μὴ δίκαιον, μὴ κλέπτετε, μὴδὲ κακαῖς n τισὶν ὄλωσ πράξεσιν ἐπιβάλλεσθε. Ἐπεὶ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν στερηθέντες τῆς ἐλπίδος ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε κακῶν δαιμόνων καὶ χαλεπῶν παθημάτων συνελασθήσεσθε, ἐν δὲ τῷ ἐσομένῳ αἰῶνι αἰδίῳ κολασθήσεσθε πυρὶ. Τὰ μὲν οὖν σήμερον ὑμῖν βηθέντα αὐτάρκως ἔχει. Λοιπὸν δὲ, ὑμῶν οἱ μὲν o ὑπὸ παθημάτων ὀχλούμενοι πρὸς τὴν ἴσιν παραμείνατε, τῶν δὲ ἄλλων οἱ βουλόμενοι μετ' εἰρήνης πορεύεσθε.

XXIV. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ἱστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυγχάνοντας. Ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθείς ὑδὸν καὶ εὐξά-

VARLÆ LECTIONES.

g δεδομένων in text. recepi c. O. h αὐτῷ non legitur in O. S. Tum fort. leg. ἔτι τι. Deinde C non recte vertit oppigneravit et ab ipso traditorum. Vertere debebat: oppigneravisset et ipsi traditorum. i ἀσεβῶς O. in marg. sec. man. ἴσως εὐσεβῶν. j καὶ ἠδυνήθεις C. k τοῖς μέλλουσιν C. l ὑπὸ O. m οὐχ add. c. O. n κακῶν καὶ C. o εἰσάγει C. p εἰ βούλεσθε O et (secundum Clericum) C ex conjectura, textus Ci ἐβούλεσθε. q ἢ O et Epil. c. 4, ἀπολαύσητε C. r μὴ δασκαταῖς O. s οἱ μὲν accessit ex O.

μενος ἰάσατο· ὡς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέν-
τας γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ἱστορήσαντας ὑπερ-
θαυμάσαι τε καὶ εὐφημήσαντας τὸν Θεὸν βεβαίᾳ ἐλ-
πίδι πιστεῦσαι, ἅμα τε τοῖς ²⁹ θεραπευθεῖσιν ἐπὶ τὰ
ἑαυτῶν ἀπιέναι, ἐντολήν **197** ἔχοντας πρωτύτερον
τῇ ὑστεραίᾳ συνελθεῖν. Ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν, ἐκεῖ
μείνας ὁ Πέτρος μετὰ τῶν ³⁰ συνήθων, τροφῆς μετα-
λαβὼν διανέπαυεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνῳ.

ὍΜΙΛΙΑ Θ.

I. Τῇ μὲν οὖν ³¹ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς
ἐταίροις ἐξῶν καὶ ἐπὶ τὸν πρὸ μιᾶς τόπον ἐλθὼν καὶ
ἐπιστάς ἤρξατο λέγειν· Ὁ Θεὸς τοὺς πάλαι ἀνθρώπους
ἀσεβήσαντας πάντας ὑδατι διαφθείρας, ἐκ πάντων
ἕνα εὐσεβῆ εὐρῶν, ἐν λάρνακι μετὰ τριῶν αὐτοῦ ³²
υἱῶν καὶ γυναικῶν σωθῆναι ἐποίησεν. Ὅθεν τυνιδεῖν **B**
ἔστιν αὐτοῦ τὴν φύσιν, ὄχλου μὲν ἀσεβούντων μὴ ³³
φροντίζουσαν, ἐνὸς δὲ εὐσεβοῦς σωτηρίας οὐκ ἀμε-
λοῦσαν. Πασῶν οὖν μισζῶν ³⁴ ἔστιν ἀσέβεια τὸ τὸν
μόνον πάντων καταλελειμνα Δεσπότην, πολλοὺς τοὺς
οὐκ ὄντας ὡς ὄντας ³⁵ σέβειν θεοῦς.

II. Ἐάν οὖν (ἔμοῦ ὁμῖν ὑψηλομένου καὶ δεικνύν-
τος, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ μέγιστον ἀμάρτημα, ὃ πάντας
ἡμᾶς ἀπολέσαι δύναται) τὸν ὁμέτερον ὑποδράμη ³⁶
νοῦν, ὅτι οὐκ ἀπόλλυσθε, πολλοὶ ὄντας ὄχλοι, ἡπά-
τησθε· ἔχετε γὰρ τοῦ πάλαι κατακλυσθέντος κόσμου
τὸ ὑπόδειγμα· καίτοι ἐκείνων μὲν τὸ ἀμάρτημα
πολὺ ἦν τοῦ καθ' ὁμᾶς. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰς **198**
τοὺς ὁμοίους ³⁷ ἠσέβουν, ἢ φονεύοντες ἢ μοιχεύοντες·
ὁμῆς δὲ εἰς τὸν τῶν ὄλων ἀσεθεῖτε Θεόν, ἀντ' αὐτοῦ **C**
ἢ καὶ σὺν αὐτῷ ἄψυχα ἀγάλματα σέβοντες, καὶ τὸ
θεῖον αὐτοῦ ὄνομα πάση ἀναισθησίᾳ ὕλη ἐπιβρί-
ψαντες. Πρωῶν μὲν οὖν δεδυστηχῆκατε, μὴ γνωρί-
σαντες τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ μοναρχίας καὶ πολ-
υαρχίας, ὅτι ἡ μὲν μοναρχία (15) ὁμονοίας ἐστὶ παρ-
εκτικῆ, ἡ δὲ πολυαρχία πολέμων ἐξεργαστικῆ. Τὸ
γὰρ ἐν ἑαυτῷ οὐ μάχεται, τὰ δὲ πολλὰ πρόφασιν ἔχει
τὴν ³⁸ πρὸς ἕτερον μάχην ἐπιχειρεῖν.

III. Αὐτίκα γοῦν, εὐθύς ³⁹ μετὰ τὸν κατακλυσμόν,
ὁ Νῶε τριακόσια καὶ πενήτηκοντα ἐπιζήσας ἔτη μετὰ
τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων ὄχλων ἐν ὁμονοίᾳ διετέλει,
τοῦ μόνου Θεοῦ κατ' εἰκόνα ὑπάρξας βασιλεὺς. Μετὰ
δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν πολλοὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας
ὠρέχθησαν, καὶ πρὸς τὸ βασιλεύσαι σπεύδοντες
τὸ πῶς δυνήθῃ ἕκαστος ἐπενόει. Καὶ ὁ μὲν πολέ-
μῳ, ἄλλος δόλῳ, ἕτερος πειθοῖ ⁴⁰, καὶ ἄλλος ἄλλως, **D**
ὡν εἰς τις ἀπὸ γένους ὦν Χάμ, τοῦ ποιήσαντος τὸν ⁴¹

^a Gen. ix, 28.

VARIE LECTIONES.

³⁰ Ita S, βεβαίᾳ ἐλπίδος πιστεύειν, ἅμα τοῖς C, βεβαίᾳ ἐλπίδι πιστεύειν, ἅμα τοῖς O. ³¹ μὲνόντων
p. μετὰ τῶν C. ³² οὖν add. c. O. Tum id. ἐταίροις, ut legi vult C, eujus text. ἐτέροις. ³³ αὐτοῦ ad juncti
c. O. ³⁴ οὐ O. ³⁵ Ita O c. S, μισζῶν C. ³⁶ Vbb. ὡς ὄντας ap. S non exstant. ³⁷ ὑποδράμη leg. censet
D, suffragante O, ἀποδράμη C. Postea ὄχλοι; O. ³⁸ ὁμοίως O. ³⁹ Fortasse leg. τοῦ. S. ⁴⁰ εὐθύ C. Tum
ἔργα καὶ pro τριακόσια C, qui quidem genuinum Oubonianum Lect. jam vidit exstare in Gen. ix, 28.
⁴¹ Ita O c. S, πειθῶ C. ⁴² τὸν assumpsi ex O. Tum S: leg. Μεσραῖμ, cfr. Rec. iv, 27: *Ex quibus
nunc Cham nomine, cuidam ex filiis suis, qui Mesraim appellabatur. Chiron. Alex. p. 62. Raj.: οὗτος
Μεσραεῖμ ὁ Αἰγύπτῳ—οἰκήτωρ γίνετα Βάκτρων.*

VARIORUM NOTÆ.

(15) Ἡ μὲν μοναρχία, etc. Usque ad finem cap-
itulis. In scripto Damasceno exstant octloga περὶ

A rati fuerant, letarentur, qui autem viderant, ma-
gnopere mirarentur, simulque laudarent Deum, ac
firma spe crederent, atque una cum iis qui sanati
fuerant, ad sua abirent, mandato accepto, ut matu-
rius postridie convenirent. Cumque discessissent,
ibi manens Petrus una cum familiaribus, cibo sum-
pto, se somno refecit.

HOMILIA IX.

I. Sequenti quidem die Petrus una cum sodali-
bus egressus et ad locum præcedentis diei veniens
ac consistens cœpit dicere: Deus homines olim
impios cunctos cum per aquam perdidisset, ac
unum ex omnibus pium invenisset, in arca eum
cum tribus filiis et eorum uxoribus salvum fecit.
Unde apparet divina natura, quæ impiorum quidem
negligit multitudinem, unius vero pii salutem non
despicit. Cunctarum ergo maxima est impietas,
solum omnium dominum relinquere, et multos qui
non sunt, quasi sint, deos venerari.

II. Si ergo (dum vobis enarro ac ostendo, id ma-
ximum esse peccatum, quod vos omnes possit per-
dere) vestræ menti subveniat, vos non perituros,
quia plurimi estis, erratis; habetis quippe mundi
olim diluvio inundati exemplum; et vero illorum
peccatum multo erat minus vestro. Illi namque in
pares impie se gesserunt, aut occidendo, aut adul-
terando: vos autem in omnium Deum estis impii,
pro eo vel cum eo inanima colentes simulacra, sa-
crumque ejus nomen projicientes ad omnem sensu
carentem materiam. Primo itaque infeliciter vobis
cessit, quod differentiam inter unius ac multorum
principatum ignoratis, quoniam unius principatus
concordiæ faciendæ vim habet, principatus vero
multorum effector bellorum est. Quod enim est
uam, secum non pugnat; quæ vero sunt multa, oc-
casionem habent se invicem aggrediendi certamine.

III. Statim itaque post diluvium Noe annis tre-
centis et quinquaginta superstes a in concordia
cum filiorum vixit multitudine, fuitque solius Dei
ad imaginem rex. Post mortem vero illius multi
posterorum regnum appetierunt, et regnandi studio
unusquisque modum excogitavit quo posset regnare.
Hic quidem bello, alius dolo, alter suada et alius
aliter. E quibus unus exstitit de genere Chami, pa-
tris Mesraimi, ex quo Mesraimo Ægyptiorum

ἀναρχίας. (Parallelorum lib. 1, cap. 22.) Vide su-
perius homil. 3, cap. 62. Cot.

et Babyloniorum et Persarum gentes creverunt.

IV. Ab hoc genere oritur aliquis, per successionem in magicis institutus, nomine Nebrodus, qui ut gigas contraria Deo sentire elegit : eum Græci Zoroastren appellaverunt. Hic post diluvium, regni cupidus, cum magnus esset magus, regnantis nunc mali quæ mundum dirigit stellam magicis artibus coegit ad sibi dandum imperium. Illa vero, utpote princeps et illius quod adigebatur habens potestatem, cum ira ignem regni effudit, ut et adjurationem admitteret et eum qui primo coegerat puniret.

V. Ex hoc igitur e caelo in terram decedente fulgure, sublatus e medio Nebrodus magus propter rem quæ contigerat, Zoroastres nominatus est, quod in eum viva irruisset astri defluxio. Sed stulti homines illius temporis, putantes propter amicitiam erga Deum fulmine arcessitam fuisse animam illius, corporis reliquiis defossis, templo quidem sepulcrum honorarunt apud Persas, ubi accliderat ignis delapsio, ipsum vero tanquam deum coluerunt. Hoc exemplo et reliqui ibi eos qui fulmine obierunt, velut amicos Dei sepultos templis honorant, eriguntque simulacra propriam mortuorum speciem referentia. Inde æmulati sunt idem qui per loca imperium tenebant, quorum plerique sepulcra eorum quos amaverant, licet fulmine non interiissent, honorantes templis et statuis, arasque dedicando, præceperunt illos velut deos adorari. Multo autem post propter longum tempus a posterioribus vere dii esse crediti sunt.

A Μεστρῆμ. ἐξ οὐπερ τὰ Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Περσῶν ἐπλήθυνε φύλα.

IV. Ἐκ τοῦ γένους τούτου γίνεται τις κατὰ διὰδοχὴν μαγικὰ παρειληθὴς, ὀνόματι Νεβρώδ, ὡς περ γίγας ἐναντία τῷ Θεῷ φρονεῖν ἐδόκεινος, ὃν οἱ Ἕλληνες (16) Ζωροάστρην προσηγόρευσαν. Οὗτος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν 199 βασιλείας ὀρεχθεὶς καὶ μέγας ὢν μάγος, τοῦ νῦν βασιλεύοντος κακοῦ τὸν ὠροσκοποῦντα ἡ κόσμον ἀστέρα πρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας δόσιν μαγικῶς ἠνάγκαζε ἢ τέχναις. Ὁ δὲ, ἅτε δὴ ἄρχων ὢν καὶ τοῦ βιαζομένου ἢ τὴν ἐξουσίαν ἔχων, μετ' ὀργῆς τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ (17), ἵνα πρὸς τε τὸν ὀρκισμὸν εὐγνωμονήσῃ, καὶ τὸν πρώτως ἀναγκάσαντα τιμωρήσῃται ἢ.

V. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ἐξ οὐρανοῦ χαμαὶ πεσοῦσης ἀστραπῆς ὁ μάγος ἀναιρεθεὶς Νεβρώδ, ἐκ τοῦ συμβάντος πράγματος (18) Ζωροάστρης μετωνομάσθη, διὰ τὸ (19) τὴν τοῦ ἀστέρος κατ' αὐτοῦ ζῶσαν ἐνεχθῆναι ῥοήν. Οἱ δὲ ἀνόητοι τῶν τότε ἀνθρώπων, ὡς διὰ τὴν εἰς Θεὸν φιλίαν ἢ κεραυνῷ μεταπεμφθεῖσαν τὴν ψυχὴν νομίσαντες, τοῦ σώματος τὸ λείψανον κατηρύξαντες, τὸν μὲν τάφον ναφ' ἐτίμησαν ἐν Πέρσαις, ἕνα ἢ τοῦ πυρὸς 200 καταφορὰ γέγονεν, αὐτὸν δὲ ὡς θεὸν ἐθήρασκουσαν. Τούτῳ τῷ ἢ ὑποδείγματι καὶ οἱ λοιποὶ ἐκέλευε τοὺς κεραυνῷ θηθήσκοντας ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες ναοὺς τιμῶσιν (20), καὶ τῶν τεθεωῶτων ἰδίων μορφῶν ἰσθᾶσιν ἢ ἀγάλματα. Ἐνευθεν ὁμοίως ἐξήλωσαν καὶ τῶν κατὰ τόπους οἱ δυναστεύοντες ἢ, ὧν οἱ πλείστοι τῶν αὐτοῖς ἡγαπημένων καὶ μὴ κεραυνῷ θηθήσκοντων τοὺς τάφους ναοὺς καὶ ξοάνους τιμῶντες καὶ βωμοὺς ἀνάπτοντες ὡς θεοὺς προσκυνεῖσθαι προσέταξαν. Πολλῷ δὲ ὕστερον, διὰ τὸν πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὄντως θεοὶ εἶναι ἐνομίσθησαν.

VARIE LECTIONES.

ἢ Imo potius ὠροσκοποῦντα S. ἢ ἠνάγκαζε C. ἢ S. C vertit illius, quod adigebatur, hoc est τοῦ πυρὸς. Rectius : illius, qui aegerat. ἢ τιμωρήσῃτε O. ἢ δοῦλλαν O, cui voci subnotata in marg. respondet φιλιαν man. sec. ἢ τῷ, quod S omisit, textui reddidi c. O. ἢ ἰσθᾶσιν O. ἢ δυναστεύσαντες C, quæ lectio etiam pr. man. apparet in marg. codicis O. ἢ Ita O et ex conject. C, in cuj. textu πολλῶν. Tum μεταταγενεστέρων O.

VARIORUM NOTÆ.

(16) Rec. IV, 27 : Hunc gentes, quæ tunc erant, Zoroastren appellaverunt, admirantes primum magicæ artis auctorem, cuius nomine etiam libri super hoc plurimi habentur. Hic ergo astris multum ac frequenter intentus et volens apud homines videri deus, velut scintillas quasdam ex stellis producere et hominibus ostentare cœpit, quo rudes atque ignari in stuporem miraculi traherentur; cupiensque augere de se hujusmodi opinionem, sæpius ista moliebatur, usquequo ab ipso dæmone, quem importunius frequentabat, igni succensus concremaretur. DRESSSEL.

(17) Τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ. Vide cap. 6. Ignem regni Zoroastreum commemorant post Chronici Alexandrini dicti auctorem p. 88, Michael Glycas Annalium parte II, p. 129; Georgius Cedrenus in Compendio Historiarum p. 13, et Suidas voce Ζωροάστρης. Quin etiam rem ignotam non fuisse Ammiano Marcellino ostendunt ea quæ de magis dicit lib. xxiii, p. 253 : *Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cœlitus lapsum apud se sempiternis fuculis custodiri; cuius portionem exiguam ut fastiam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt.* Atque hinc videtur originem sumpsisse mos ferendi

ignem ante Persarum reges; quos postea imitati sunt imperatores Romani. Cot.

(18) Antinorum Hadriani respicere videtur auctor Homiliarum. S. DRESSSEL.

(19) Τὸ adjuncti c. O. Cfr. *Recogn. iv, 28*: « Hinc enim et nomen post mortem ejus Zoroaster, hoc est vivum sidus, appellatum est ab his, qui post unam generationem Græcæ linguæ loquela fuerant repleti. Ad quem locum plura dedit Cl. Cfr. præter ea Diog. Laert. *Proæm.* § 8 : Δείνων ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἱστοριῶν μεθερμηνευμένον φησι τὸν Ζωροάστρην ἀστροβύτην εἶναι. Φησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἐρμόδωρος, ubi vide, quæ adiutaverunt Mer. Casaubonus et Menagius. S. Ib.

(20) Καὶ οἱ λοιποὶ ἐκέλευε τοὺς κεραυνῷ θηθήσκοντας, ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες, ναοὺς τιμῶσιν. Mos quippe erat, isque testatissimus, ut κεραυνοπλήγες, sacro fulminis igne icti, non cremarentur, sed quo loco extincti fuerant eodem terra conderentur : locum autem sacrum censebant, templum vocabant, et aris, sacrificiis, cæteroque cultu dignabantur. Testimonia proferre non necesse habeo. Sed ad vocem θεοφιλεῖς, vide nos supra in *Recognit. iv, 28.* Cot.

VI. Ὅμως τῆς ἀπάρχης ¹¹ μίς οὐσης βασιλείας Α πολλὰ διαιρέσεις τούτων ἐγένοντο τὸν τρόπον. Πέρσαι πρῶτοι τῆς ἐξ οὐρανοῦ πεσοῦσης ἀστραπῆς λαβόντες ἀνθρακας τῆ οἰκεία διεφύλαξαν τροφή, καὶ ὡς θεὸν οὐράνιον προτιμήσαντες τὸ πῦρ ὡς πρῶτοι προσκυνήσαντες ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς πρώτη βασιλεία ¹² τετίμηται. Μεθ' οὗς Βαβυλώνιοι ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πυρὸς ἀνθρακας κλέψαντες καὶ διασώσαντες εἰς τὰ ἑαυτῶν, καὶ ἰπσο προσκυνήσαντες, καὶ αὐτοὶ ἀκολούθως ἐδασίλευσαν. Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως πράξαντες, καὶ τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθάς ¹³ καλέσαντες, ὃ ἐρμηνεύεται Ἡφαίστος (21) [ἢ 201 Ὅσιρις], οὗ τῷ ὀνόματι καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς πρῶτος βασιλεύσας προσαγορεύεται. Τούτων μὲν οὖν τὸν τρόπον χρῆσάμενοι καὶ οἱ κατὰ τόπον βασιλεύσαντες, καὶ ἱδρυμα ποιήσαντες καὶ βωμοὺς εἰς τιμὴν τοῦ πυρὸς ἀνάψαντες, τῆς μὲν βασιλείας οἱ πλείστοι ἀπεσθέσθησαν.

VII. Τοῦ δὲ τὰ ξόανα σέβειν οὐκ ἐπαύσαντο, διὰ τὴν κακίην τῶν μάγων ἐπίνοιοι, εὐρόντων αὐτοῖς προφάσει, κρατεῖν αὐτοὺς πρὸς τὴν ματαίαν λατρείαν δυναμένας. Ἰδρῦσαντες γὰρ αὐτὰ μαγικαῖς τελεταῖς ἑορτὰς αὐτοῖς ὥρισαν ἐκ τε θυμάτων, σπονδῶν, αὐ-

VARLÆ LECTIONES.

¹¹ ἀπαρχῆς O, qui comma ponit post οὔσης. ¹² πρῶτοι βασιλείας C. ¹³ Φθάς O, legat, qui voluerit, Φθάς, ex Suida. Cl. Lacunam cod. Ott. post Ἡφαίστος explevi duce Jamblichō *De myster. Ægypti*. viii. 5. Ἐλληνες δὲ εἰς Ἡφαίστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθά, τῷ τεχνικῷ μόνον προσβάλλοντες — ἀγαθῶν δὲ ποιητικῶς ὦν, Ὅσιρις κέλῃται.

VARIORUM NOTÆ.

(21) Τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθάς καλέσαντες, ὃ ἐρμηνεύεται Ἡφαίστος. Leget qui voluerit Φθάς, ex Suida. Φθάς, inquit, ὃ Ἡφαίστος παρὰ Μεμφίταις. Καὶ παροιμία, «ὃ Φθάς σοι λελάληκεν.» οἱ δὲ Ἄφθας φασιν, ὡς σταφῆς ἀσταφῆς, σταχῆς ἀσταχῆς. Αἰ voce Ἄφθας, Aphtham Bacchum interpretatur, memoriae forsān errato. Verba enim Eusebii sunt, *Præpar. evang.* lib. iii. cap. 11, ex Porphyrīo: Τὸν δὲ θεὸν τούτον (Κνήφ, τὸν δημιουργὸν) ἐκ τοῦ στόματος προεσθῆαι φασιν (Αἰγύπτιοι) ὦν, ἐξ οὗ γεννᾶσθαι θεὸν, ὃν αὐτοὶ προσαγορεύουσι Φθά, οἱ δὲ Ἕλληνες, Ἡφαίστος. *Hunc porro deum Cnephi, opificem, ex ore ovium effudisse narrat Ægyptii, ex eoque natum esse deum, qui ab iis Phtha, Ἡφαίστος (Vulcanus) a Græcis nominetur.* Adde præceptorī discipulum, Porphyrīo Jamblichō, qui libro *De mysteriis*, ubi de Ægyptiorum opinione circa Deum atque deos, ita loquitur, ex versione Ficini (non autem Scutelli segmento 8, cap. 5): *Secundum verò alium ordinem (Mercurius) præponit deum Emephi diis cælestibus, tanquam ducem, quem ait intellectum esse seipsum intelligentem, atque in se intelligentias convertentem. Huic unum impartibile antepōnit, quod appellat primum exemplar, aut expressionem, aut effigiem, quod Ichon appellat: in quo est primum intelligens, et intelligibile primum, quod solo silentio colitur. Præter hoc autem rerum apparentium opificio alii duces præsent. Nam opifex intellectus, qui et veritatis est dominus, atque sapientia, quatenus in generationem progrediens occultam latentium rationum potentiam traducit in lucem, Anum Ægyptiaca lingua vocatur: quatenus autem sine mendacio peragit omnia, et artificiosè simul cum veritate, Phtha nuncupatur. Græci vero hunc Vulcanum nominant, artificiosum duntaxat considerantes. Quantum vero effector est bonorum, appellatur Osiris, aliasque denominationes habet propter potentias actionesque differentes. Quorum enī Græca ex codicibus Regii 1208, 2416, 2422: Κατ' ἄλλην δὲ τάξιν προτάττει (Ἐρμῆς) θεὸν τὸν Ἡμφ (κ. Κνήφ), τῶν ἐπουρανίων θεῶν ἡγου-*

VI. Cæterum cum initio unum esset regnum, multæ divisiones ad hunc factæ sunt modum. Primi Persæ delapsi e cælo ignis prunas sumptas proprio conservarunt alimento, atque ignem ut cælestem deum colentes, tanquam qui primi adorassent, ab ipso igne primo regno decorati sunt. Post quos Babylonii, de igne ibi posito prunas furati, cum in patriam delulissent atque adorassent, et ipsi consequenter regnarunt. Item Ægyptii, postquam similiter fecissent, atque ignem lingua sua Phthæ appellassent, quod idem est ac Vulcanus [vel Osiris], cujus nomine et primus apud illos rex appellatur. Pari igitur modo usi et qui per loca regnaverunt, et statuam ac delubrum facientes, atque aras in ignis honorem accedentes, a regno quidem plerique deciderunt.

VII. A cultu tamen simulacrorum non cessarunt, propter malas magorum excogitationes, illis causas invenientium, quæ eos in vano cultu retinerent. Nam simulacra magicis cæremoniis erigentes festa instituerunt ex sacrificiis, libationibus, tibiis, et

μενον· ὃν φησιν νῦν εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν νοοῦντα, καὶ τὰς νοήσεις εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα. Τούτου δὲ τὸ ἐν ἡμέρῃς, καὶ ὃ φησι πρῶτον μάγευμα προτάττει, ἐν καὶ εἰκτῶν ἐπονομάζει. Ἐν ᾧ δὴ τὸ πρῶτον ἐστὶ νοοῦν, καὶ τὸ πρῶτον νοητὸν, ὃ δὴ καὶ διὰ σιγῆς μόνης θεραπεύεται. Ἐπὶ δὲ τούτοις τῶν ἐμφανῶν δημιουργίας ἄλλοι προσεθήκασιν ἡγεμόνες. Ὁ γὰρ δημιουργικὸς νοῦς, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ σοφία ἐρχόμενος μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων, Ἀμούν κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γλῶσσαν λέγεται· συντελῶν δὲ ἀψευδῶς ἕκαστα, καὶ τεχνικῶς μετ' ἀληθείας φασίν· (I. Φθά) Ἕλληνες δὲ εἰς Ἡφαίστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθά, τῷ τεχνικῷ μόνον προσβάλλοντες. Ἀγαθῶν δὲ ποιητικῶς ὦν, Ὅσιρις κέλῃται. Καὶ ἄλλας δι' ἄλλας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἐπωνυμίας ἔχει. Denique nomen proprium Χομαεφθάς regis Theætorum, exponitur κόσμος φιλῆφαίστος, apud Georgium Syncellum *Chronographiæ* p. 109. Habent autem hic præclaram etymologiam Ἡφαίστος a Φθάς, qui hujusmodi deductionibus oblectantur. Nam si quisquam est parum fidens ingeniosæ arti, eamque suspectam magis habens, quam certam, is ego sum. Cot.—Φθά, aut plenius Ἀφθά vocasse videntur Ægyptii Ἡφαίστον, quæ vox ex Ægyptia detorta, quod apud eos *Ἰϰην aphah*, ut apud Hebræos, *coquere* significat; quod artis coquendorum metallorum eum putarent inventorem fuisse. Cler.—Longe a veritate aberrat Cler. Nihil prorsus est commune voci Ægyptiacæ cum Hebraicæ quod allegat verbo. Veram genuinamque significationem nominis φθάς habes in Jablonski *Pantheo Ægypti*. p. 50. Est vero, ait doctissimus ægyptologus, interpretatio hæc adeo facilis et obvia, adeoque se sponte et ultro offert, ut qui mediocres tantum in studio linguæ Ægyptiacæ progressus fecit, aberrans hic plane nequeat. Nam φθάς significat *definientem, decernentem, ordinantem*. Sic etiam interpretatur cel. Lacrozius, in *Theo. epistolico*, tom. III, p. 155, nempe: *Constitutor sive ordinator rerum*. DRACIN.

plausibus, quorum gratia decepti stulti homines, quamvis regno suo sublato, a concurrentibus non desistunt superstitionibus: in tantum veritati propter voluptatem errorem præferunt. Qui et post crapulam ad aras contractam emittunt ululatus, nimirum anima ex profundo, velut in somniis, ipsi prænuntiante futuram de talibus operibus vindictam.

VIII. Cum ergo multæ in vita præterierint religiones, adsumus boni negotiatores religionis a maioribus nobis traditæ et servatæ, eam vobis apportantes, quasi semina stirpium ostendentes, ac sub vestra ponentes censura et potestate. Quod vobis placebit, eligite. Si ergo nostra delegeritis, non solum dæmones et morbos ab iis immisias poteritis effugere, sed fugatis utrisque et a dæmonibus suppliciter rogati etiam futuris bonis perpetuo fruemini.

IX. Alioquin contra in hac quidem vita per dæmones atrocibus morbis illudemini; quando autem animæ vestræ e corpore migrabunt, in æternum pœnas solvent, profecto non quod Deus condemnet, sed quod mala opera hoc mereantur iudicium. Nam dæmones potestate per ipsis traditum cibum accepta, vestris manibus in vestra immittuntur corpora. Ubi enim latuerunt multo tempore, etiam cum anima commiscetur. Et propter negligentiam eorum, qui sibi providere aut non cogitant, aut non volunt, eorumdem anima, cum a corpore separatur, dæmoni unita necessario ab eo in loca quæ ipse vult defertur. Quodque gravissimum est, quando in omnium consummatione dæmon primo in expiationis ignem traditus fuerit, necesse est, ut ei quidem permista anima infandum in modum vexetur, dæmon vero gaudeat. Illa siquidem, quæ ex lumine est, extraneam ignis flammam non ferens torquetur; hic autem, qui in generis sui est substantia, valde lætatur, cum animæ ab ipso deglutitæ vinculo factus sit ruptu difficillimum.

X. Quod autem dæmones gestiunt in corpora hominum intrare, hæc causa est. Cum sint spiritus et appetant cibos et potus ac libidinem, nec possint capere, quia, cum spiritus sint, indigent organorum ad usum necessariorum, in hominum ingrediuntur corpora, ut tanquam ministrantia membra nacti quæ cupiunt possint obtinere, sive cibos, per dentes hominis, sive libidinem, per genitalia illius.

λων τε και κρότων, ὧν προφάσει οἱ ἀνόητοι ἀπατώμενοι, καιτοι τῆς βασιλείας αὐτῶν ἀφαιρεθείσης, αὐτοὶ τῶν συνελθουσῶν ἠθρησκείων οὐκ ἀπολείπονται ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἀληθείας, διὰ ἣν τὴν ἡδυσπάθειαν, προετίμησαν τὴν πλάνην. Οἱ και μετὰ μέθην παραβώμιον ἐπολολύζουσιν, τῆς ψυχῆς ἐκ βάθους ὡσπερ δι' ὀνείρων αὐτοῖς τὴν μέλλουσαν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις αὐτῶν πράξεις προαγγελούσης τιμωρίαν.

VIII. Πολλῶν οὖν ἐν βίῳ παρελθουσῶν θρησκείων πάρεσμεν φέροντες ὑμῖν, οἱ ἀγαθοὶ ἔμποροι ἐκ προγόνων ἡμῖν παραδοθείσης και φυλαχθείσης θρησκείας, ὡς σπέρματα φυτῶν δεικνύντες και ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κρίσει και ἐξουσίᾳ τιθέντες. Τὸ ὑμῖν δοκοῦν ἐπιλέξασθε. Ἐὰν μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα ἔλησθε, οὐ μόνον δαίμονας και τὰ ἐκ δαιμόνων πάθη φυγεῖν δυνήσεσθε, 202 ἀλλὰ αὐτοὶ αὐτὰ φυγαδεύοντες, και ἰκετεύομενοι ὑπ' αὐτῶν, και τῶν εἰσαεὶ ἐσομένων ἀγαθῶν ἀπολαύσατε.

IX. Ἐπέλγε τοῦναντίον ἐν μὲν τῇ νῦν βίῳ ὑπὸ δαιμόνων ἀλλοκότοις πάθεσιν ἐνουβριζόμενοι, ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ σώματος ἀπαλλαγῇ και τὰς ψυχὰς εἰσαεὶ κολασθησομένας ἐξετε, τὰ ἀληθῆ (22) οὐ Θεοῦ καταδικάζοντος, ἀλλὰ κακῶν πράξεων τοιαύτην ἐχουσῶν κρίσιν. Οἱ γὰρ δαίμονες, διὰ τῆς αὐτοῖς ἀποδοθείσης τροφῆς ἐξουσίαν ἔχοντες, ὑπὸ τῶν ὑμετέρων χειρῶν εἰς τὰ ὑμέτερα εἰσκρίνονται σώματα. Ἐνδομυχῆσαντες γὰρ πολλῷ τῷ χρόνῳ και τῇ ψυχῇ ἀνακρίνανται. Καὶ διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἑαυτοῖς βοηθεῖν μὴ νοούτων ἢ και μὴ βουλομένων, τούτων αὐτῶν ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος λύσει ἢ ψυχῇ τῷ δαίμονι ἠνωμένη ἀνάγκη ἔχει φέρεσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς οὓς βούλεται τόπους. Τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον, ἐπὶ ἑν τῇ τῶν ὄλων συντελεῖα ὁ δαίμων τὰ πρῶτα εἰς τὸ καθαῖρον πῦρ ἀποδοθῆ, ἢ συγκραθεῖσα αὐτῷ ψυχῇ ἀνάγκη ἔχει αὐτῇ μὲν ἀπορρήτως κολάζεσθαι, ὁ δὲ δαίμων ἡδεσθαι. Ἡ γὰρ ἐκ φωτὸς οὐσα, τὴν ἀλλόφυλον τοῦ πυρὸς φλόγα μὴ φέρουσα, βατανίζεται, ὁ δὲ ἐν τῇ τοῦ γένους αὐτοῦ ὦν οὐσία, μεγάλως ἡδεται, δεσμός δὲ ὀσρηκτος γενόμενος τῆς ὑπ' αὐτοῦ συμποθείσης ψυχῆς.

X. Τὸ δὲ τοὺς δαίμονας γλίχεσθαι εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰσοδεῖν 203 σώματα, αἰτία αὕτη. Πνεύματα ὄντες και τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοντες εἰς βρωτὰ και ποτὰ και συνουσίαν, μεταλαμβάνειν δὲ μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ πνεύματα εἶναι και δεῖσθαι ὀργάνων τῶν πρὸς τὴν χρῆσιν ἐπιτηδεῖων, εἰς τὰ ἀνθρώπων εἰσίσαι σῶματα, ἵνα, ὡσπερ ὑπουργούντων ὀργάνων τυχόντες, ὧν θέλουσιν ἐπιτυχεῖν δυνατοὶ ὦσιν, εἴτε βρω-

VARIÆ LECTIONES.

²² παρελθουσῶν O. ²³ διὰ excidit e recens. Clerico-Schwegleriana. ²⁴ Fort. leg. τῆς πλάνης S. ²⁵ Conjectaverim παραδοθείσαν και φυλαχθείσαν θρησκείαν, cl. Rec. iv, 14. S. ²⁶ Vhb. κρίσει και ἐξουσίᾳ — ἐὰν μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα des. in O. ²⁷ μόνον O, conj. etiam S, μόνους C. ²⁸ τοιαῦτα p. αὐτοὶ αὐτὰ C. ²⁹ Ita S, εἰσκρίνεται C, O. ³⁰ ἀνακρίνανται S, O, ἀνακρίναντα C. ³¹ αὐτοῖς O. ³² ἐπὶ S, O, ἐπ' ἂν C. ³³ συμποθείσης D, O, συμπαθείσης C, qui conj. συμπαγείσης. ³⁴ τοῦ δὲ scribit Schliemannus Clem. p. 166, 569. Recte. Cf. Hom. iv, 9. S. Dein deest τῶν in O. ³⁵ και S, O, desideratur ap. C. D legi vult πνεύματα ὄντα δεῖσθαι.

VARIORUM NOTÆ.

(22) Cotelerius hæc male vertit: vera non quod Deus condemnet. Eodem modo τὰ ἀληθῆ (= τὰληθῶς) usurpatur hom. xi, 12, 29; xiv, 7. S. DRESSSEL.

τῶν διὰ τῶν ⁸⁸ ἀνθρώπου ὀδόντων, εἶτε συνουσίας, διὰ τῶν ἐκείνου αἰδοίων. Ὅθεν πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων φυγὴν ἡ ἔνδεια καὶ ἡ νηστεία καὶ ἡ κακουχία οικειοτάτων ἐστὶ βοήθημα. Εἰ γὰρ τοῦ μεταλαμβάνειν χάριν εἰσέρχονται εἰς ἀνθρώπου σῶμα, δηλονότι ⁸⁹ κακουχία φυγαδεύονται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔνια δεινότερα τυγχάνοντα προσφιλονεικῆσαντα, καίτοι τιμωρούμενα, τῷ τιμωρουμένῳ προσμένει σῶματι, διὰ τοῦτο χρὴ προσφεύγειν Θεῷ εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν, ἀπεχομένους πάσης ⁹⁰ ἀκαθάρτου προφάσεως, ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ εἰς ἱσασιν αὐτοῦ ἐπιφάσῃσι δυνηθῆ, ὡς ἀγνοῦ καὶ πιστεύοντος.

XI. Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τὸ ⁹¹ Θεῷ προσπεφυγῆναι ὁμολογεῖν, καὶ διαμαρτυρασθαι ⁹² τὴν τοῦ δαίμονος οὐκ ἀπάθειαν, ἀλλὰ βραδυτῆτα ⁹³. πάντα γὰρ τῷ πιστεύοντι γίνεται, ἀπιστοῦντι δὲ οὐδέν. Ὅθεν ⁹⁴ αὐτοὶ οἱ δαίμονες, εἰδότες ὡν ἐπικρατοῦσι τῆς πίστεως τὴν ποσότητα, ἀναλογουσαν ἐπιμετροῦσιν αὐτῶν τὴν ἐπιμονήν. Διὰ τοῦτο τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπιμένουσιν, τοῖς δὲ δυσπίστοις ἐμβραδύνουσιν, τοῖς δὲ παντάπασι πιστεύουσαι καὶ εὖ **204** πράττουσιν οὐδὲ πρὸς ῥοπήν ὥρας συνεῖναι δύνανται. Ἡ γὰρ ψυχὴ τῇ πρὸς Θεὸν πίσει ὡς εἰς ὕδατος φύσιν τραπέισα τὸν δαίμονα ὡς σπινθῆρα πυρὸς ἀποστέννουσιν. Κάματος οὖν ἐστὶν ἐκάστη ἐννοηθῆναι ⁹⁵ τὴν τοῦ ἑαυτοῦ δαίμονος φυγὴν. Ἀνακίρναμενοι γὰρ ταῖς ψυχαῖς, ὅπως τις τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀμελήσῃ ⁹⁶, ἐνθυμήσεις πρὸς ἃ βούλονται ⁹⁷ ὑποβάλλουσιν εἰς τὸν ἐκάστου νοῦν.

XII. Ὅθεν πολλοὶ, οὐκ εἰδότες πόθεν ἐνεργοῦνται, ταῖς τῶν δαιμόνων κακαῖς ὑποβαλλομέναις ἐπινοαῖς ⁹⁸ ὡς τῷ τῆς ψυχῆς αὐτῶν λογισμῷ συντίθενται. Διὰ πρὸς τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους ἔλθειν ὀκνηρότεροι γίνονται, καὶ αὐτοὺς ⁹⁹ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐνεδρευόντων δαιμόνων ἀναλισχόμενοι ἀγνοοῦσιν. Ὑπὸ μὲν οὖν τῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνδομυχούτων δαιμόνων ἐπιδοδοῦνται αὐτοῖς ἐνθυμείσθαι, ὡς οὐ δαίμονος ἐνοχλοῦντος, ἀλλὰ σωματικῆς νόσου, οἷον ἡ ὕλη δριμύτης, ἡ χολῆς, ἡ φλέγματος, ἡ αἵματος ἀμετρίας ¹⁰⁰, ἡ μήνιγγος φλεγμονῆς, ἡ ἄλλου τινός. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν, οὐδ' αὐτὸ ἀπῆλλαχται δαίμονος εἶδος εἶναι. Ἡ γὰρ καθόλου καὶ γεωδῆς ψυχῆ, αἰτία (23) πάντων τῶν βρωτῶν διικνουμένη, ὑπὸ τῆς πλείονος τροφῆς ἐπὶ πλείον προσληφθεῖσα, αὐτὴ μὲν ὡς σύγγενεῖ ἐνοῦται τῷ πνεύματι, ὅπερ **205** ἐστὶν ἀνθρώπου ψυχῆ, τὸ δὲ τῆς τροφῆς ὕλῳδες τῷ σῶματι ἐκωθὲν ¹⁰¹ ὡς δεινὸς αὐτῷ ὑπολείπεται ἰός. Διὰ ἐπὶ πάντων καλὸν ἡ αὐτάρχεια.

XIII. Τινὲς δὲ τῶν κακούργων δαιμόνων ἄλλως ἐνεδρεύουσιν. Τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ὅτι ¹⁰² εἰσὶν ἐμφαίνοντες,

A Unde ad fugandos dæmonas abstinencia et jejuniū et afflictatio aptissimū est auxiliū. Si enim ad fruendum ingrediuntur in corpus hominis, patet illos fugari afflictione. Verum quia quidam molestiores, ubi contenderint, quamvis fuerint castigati, tamen in castigato corpore permanent, ideo ad Deum oportet confugere precibus et orationibus, atque omni impura occasione abstinendo, ut Dei manus in illius sanitatem possit accedere, tanquam puri ac fidelis.

XI. Oportet autem in precibus confiteri confuisse nos ad Deum, atque attestare dæmonis non indolentiam, sed tarditatem; cuncta enim fidei sunt, infideli vero nihil. Unde ipsi dæmones, scientes eorum quos obtinent fidei quantitatem, ex proportione suam metiuntur mansionem. Quocirca in infidelibus perseverant, in iis autem qui ægre credunt immorantur; cum iis vero, qui penitus crediderunt et sancte vivunt, nec ad momentum temporis possunt consistere. Anima quippe per fidem in Deum quasi in aquæ naturam conversa, dæmonem velut scintillam ignis exstinguit. Labor itaque est unicuique, ut intelligat dæmonis sui fugam. Siquidem cum animabus conjuncti, quo aliquis salutem suam negligat, cogitationes ad quæ volunt in cuiusque mentem injiciunt.

XII. Quare multi, nescientes unde inspīrentur, pravis dæmonnm suggestionibus tanquam animæ suæ considerationi consentiunt. Quapropter ad illos adeundos, qui ipsos servare possint, fiunt segniores; eosque, ab insidiantibus dæmonibus capti, ignorant. Itaque per latentes in eorum animabus dæmones datur illis intelligi, se non a dæmone vexari, sed a corporis morbo, exempli gratia vel ab acri materia, vel a bile, vel a pituita, vel a nimio sanguine, vel ab inflammata cerebri membrana, vel ab alio quopiam. Quod etsi esset, neque ipsum desineret esse dæmonis species. Universalis enim ac terrestris anima, propter omnes cibos penetrans, ex nimio alimento nimis assumpta, ipsa quidem unitur spiritui tanquam affini, hoc est hominis animæ; quod autem in nutrimento crassum est, cum corpore unitum ut grave illi relinquitur venenum. Quocirca in omnibus bona est frugalitas.

XIII. Alii vero malitiosorum dæmonum insidiantur aliter. Nullatenus enim manifestant se, ne contra

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ τοῦς C. Tum id. ὀδόντας et τὰ ἐκείνου αἰδοῖα. ⁸⁹ ὄγλον ὅτι C. ⁹⁰ Ci te ante πάσης omisi c. O. ⁹¹ τῷ C. ⁹² διαμαρτυρασθαι O. ⁹³ βραδυτῆτα C. Tum δέ om. O. ⁹⁴ ἐκνοηθῆναι C. Deinde του ἐν αὐτῷ p. τοῦ ἑαυτοῦ O. ⁹⁵ ἀμελήσει O. ⁹⁶ βούλονται O, ut voluit S. βούλεται C. ⁹⁷ Ita S. τοὺς absque accentu cod. Ci, qui καὶ τοὺς proposuit, τοὺς O. ⁹⁸ ἀμετρία O. ⁹⁹ Pro ὅτι S legi vult ὄλως. Tum inserui εἰσὶν c. O. Deinde ἡ delendum putat S.

VARIORUM NOTÆ.

(23) S: ἡ διὰ conj. Neander *gnost. Syst.* p. 418. Vocem αἰτία explicavit Crednerus in commentatione sua de Essenis et Ebionaxis (*Winer, Zeitschr. für.*

wiss. Theol. 1829) p. 282. τῷ ante βρωτῶν adscripti c. O. DRESSSEL.

illos adhibeatur diligentia, opportune autem, occasione iræ, amoris aut alterius cuiuspiam repente seu gladio, seu laqueo, seu præcipitio, seu alio quodam contumeliam inferunt corpori, et in fine punitioi subiiciunt deceptas ab ipsis eorum animas, quibuscum fure permisti, sicut diximus, abeundo in ignem expiatorium. Alii vero homines aliter insidias passi non accedunt ad nos, decepti malignorum dæmonum inspirationibus, tanquam a diis ipsis ista propter religionem erga eos patiantur, possint vero per sacrificia in gratiam cum iis redire, quodque non debeant nobis accedere, sed contra fugere ac odio prosequi. Sicque oderunt ac refugiunt eos, qui illorum potius miserentur, quique illos ad beneficia insequuntur.

XIV. Dum igitur nos odio habent et fugiunt, insidiis appetuntur, ignari unde ipsis contingat, ut contraria salutis suæ sentiant. Neque enim nos, si nolint ad salutem propendere, cogere eos possumus, quia tantam nunc non habemus in ipsos potestatem, neque ipsi a seipsis pravam dæmonis inspirationem possunt intelligere: nesciunt enim unde sibi malorum suggerantur cogitationes. Sunt autem illi, quos dæmones qua volunt forma apparentes, terrent. Interdum vero ægrotis remedia præscribunt. Atque ita ab iis, quos prius deceperunt, deorum honorem reportant. Et quod dæmones sint, multos latet, non tamen nos, qui eorum scimus mysterium, quam ob causam hæc faciunt, ut in somniis se transforment adversus illos qui in eorum sunt potestate, et alios quidem terreant, alios vero moneant oraculis et poscant sacrificia, ac secum vesci jubeant, quo illorum deglutiant animas.

XV. Quomodo enim tetri serpentes suo halitu passeris attrahunt, sic et dæmones eos, qui mensæ illorum participes sunt, per cibos et potus cum mente eorum temperati ad suam trahunt voluntatem, transformantes se in somnis juxta formas simulacrorum, ut errorem augeant. Nam simulacrum neque animal est, neque divinum habet spiritum; qui vero apparuit dæmon, specie abusus est. Quot similiter homines per somnium ab aliis visi sunt et inter vigilandum obvii facti, factaque comparatione cum somni viso, non consonerunt? Adeo ut insomnium hoc jam non sit apparitio, sed accessio vel dæmonis vel animæ, quæ ex præsentibus et cupiditate

A ὅπως ἡ κατ' αὐτῶν σπουδὴ μὴ γένηται, εὐκαίρως δὲ ὀργῆς προφάσει, ἔρωτος, ἢ ἄλλου τινὸς, ἦτοι ⁸⁰ ξίφει, ἢ βρόχῳ, ἢ κρημνῷ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τὸ σῶμα ἀφνειῶς ἐνουθρίζουσιν, καὶ εἰς τέλος κολασθησομένας καθέστωσι ⁸¹ τῶν ἀνακεκαρμένων τὰς ἡπατημένας ⁸² αὐτοῖς ψυχὰς, ὡς ἔφαμεν, εἰς τὸ καθάρσιον χωρῆσαντες πῦρ. Ἄλλοι δὲ ἄλλως ἐνεδρευόμενοι οὐ προσίασιν ἡμῖν, ταῖς τῶν κακούργων δαιμόνων ἐνθυμήσειν ἀπατώμενοι, ὡς ὑπὸ μὲν τῶν θεῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχοντες διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀμέλειαν, θυσίαις δὲ αὐτοὺς διαλλάσσειν δυνάμενοι, καὶ ὅτι μὴ χρὴ αὐτοὺς ἡμῖν προσιέναι, ἀλλὰ τὸναντίον φεύγειν καὶ μισεῖν. Καὶ ὁμῶς ⁸³ μισοῦσι καὶ φεύγουσι τοὺς μᾶλλον ἐλεοῦντας ⁸⁴ καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς διώκοντας.

B XIV. Μισοῦντες οὖν καὶ φεύγοντες ἡμᾶς ἐνεδρευόμενοι, οὐκ εἰδότες πόθεν αὐτοῖς τὰ ἐναντία τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ φρονεῖν γίνεται· οὔτε γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς μὴ βουλομένους πρὸς σωτηρίαν νεῦσαι βιάσασθαι δυνάμεθα, ἐπεὶ μὴ τοσούτην νῦν κατ' αὐτῶν ἔχομεν ἐξουσίαν, οὔτε αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν κακὴν τοῦ δαίμονος ἐνθύμησιν νοῆσαι δύνανται, οὐ γὰρ ἴσασιν ὅθεν αὐτοῖς **206** αἱ τῶν κακῶν ἐνθυμήσεις ὑποβάλλονται. Εἰσὶν δὲ (24) οὗτοι, οὓς οἱ δαίμονες καθ' ἃς βούλονται μορφὰς ἐπιφανόμενοι φοβοῦσιν. Ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ τοῖς νοσοῦσι θεραπείας συντάσσουσιν, καὶ οὕτως τοῖς προηπατημένοις θεῶν δόξαν ἀποφέρουσι. Καὶ τοὺς δαίμονας ⁸⁵ εἶναι τοὺς πολλοὺς λαμβάνουσιν, ἀλλὰ οὐχ ἡμᾶς τοὺς εἰδότες αὐτῶν τὸ μυστήριον, τίνος ἕνεκα τοιαῦτα πράττουσιν, ἑαυτοὺς κατ' ὄναρ καθ' ὧν τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι μεταμορφοῦντες, καὶ οὓς μὲν φοβοῦσιν, οἷς δὲ χρηματίζουσι καὶ θυσίας ἀπαιτοῦσι καὶ συνεσιτάσθαι κελεύουσιν, ἵνα αὐτῶν τὰς ψυχὰς συμπίνωσιν ⁸⁶.

C XV. Ὡς γὰρ οἱ δεινοὶ ὄφεις τοῖς αὐτῶν πνεύμασι τοὺς στρουθοὺς ἐπισπῶνται, οὕτω καὶ αὐτοὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τῆς αὐτῶν τραπέζης, διὰ γε τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἀνακραθέντες αὐτῶν τῷ νῷ, εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ⁸⁷ ἐπισπῶνται βούλημα, μεταμορφοῦντες ἑαυτοὺς κατ' ὄναρ κατὰ τὰς τῶν ξοάνων ἰδέας ⁸⁸ ἵνα τὴν πλάνην αὐξήσωσιν. Τὸ γὰρ ξόανον οὔτε ζῶν ἐστίν, οὔτε θεῖον ἔχει πνεῦμα, ὁ δὲ ὄφθεις δαίμων τῇ μορφῇ ἀπεχρήσατο. Πόσοι ⁸⁹ κατ' ὄναρ ὁμοίως ἄλλοις ὤφθησαν, καὶ ὑπάρ συναντήσαντες ⁹⁰ ἀλλήλοις πρὸς τὸ κατ' ὄναρ ἀντιβάλλοντες οὐ συναφώνησαν; ὥστε οὐκ ἐπὶ **207** ὄναρ ἐπιφάνεια ⁹¹ ἐκεῖνό ἐστιν, ἀλλ' ἡ δαίμονός ἐστιν ἡ ψυχῆς τὰ ⁹² ἐπιγενήματα τοῖς παριοῦσι φόβοις καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀπο-

^a Congruentius Græco verteretur: *quæ instanti timori vel cupiditati formas attribuit*. EDIT. PATROL.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ἦ τε C, ἦτε S. ⁸¹ καθέστωσιν C, καθιστάσιν S. ⁸² ἡπατημένους O. ⁸³ Ita S, qui οὕτως conj., ὁμῶς C, O. ⁸⁴ ἐλεῶντας C. ⁸⁵ τοὺς δαίμονας dedi ex conject., τοῦ δαίμονος C, qui conj. τοῦ δαίμονος, ut est in O, τὸ δαίμονος S. ⁸⁶ συμπίνωσιν S, O, συμπίνουσιν C. ⁸⁷ δι' αὐτῶν p. ἴδιον αὐτῶν O. ⁸⁸ εἰδέας C. ⁸⁹ Ita C ex conject. in marg., πόσοις id. in textu, ut O. ⁹⁰ Ita in marg. C, qui in textu ὑπερσυναντήσαντες, ut O. ⁹¹ ἐπιφάνειν O. ⁹² τὰ melius abesset. S. Deinde παροῦσι C ex conject., παρῖα in textu.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Cotelerius in versione vehementer labitur. Cæterum Græca quoque haud sana sunt. Fortasse verba εἰσὶν δὲ mutanda sunt in ἄλλους δὲ cui emendationi fidem facit *Recognitionum* liber, cuius paraphrasis hæc est: *Aliis etiam dæmones in visu per*

diversas imagines apparentes interdum minas intendunt, interdum sanitates pollicentur (IV, 19). Cfr. infra c. 14. S. Post οὗτοι commate διετιμῆσι, assumpsique οὓς ex O. DRKSEL.

διδούσης τὰς ἰδέας⁹⁶. ἡ γὰρ, φόβῳ τὸν νοῦν πλη- A
 γαίτα, δι' ⁹⁶ ὀνείρων τὰς ἰδέας ἀποκυλισκεν. Εἰ δὲ
 τὰ ἕβανα οἴεσθε ὡς ἔμπνοια ὑπάρχοντα τὰ τοιαῦτα
 ἐνεργεῖν δύνασθαι, ἐπὶ ζυγοῦ ἐπιστήσαντες αὐτὰ,
 ἰσου ὄντος τοῦ κανόνος, τὸ ἀντίβροπον ἐπὶ τῆς ἐτέρας
 πλάστιγγος θέντες, ἀξιώσατε αὐτὰ ἢ ὀλκότερα γε-
 νέσθαι ἢ χουφότερα, καὶ οὕτως ἐάν γένηται, ἔμπνοιά
 ἔστιν· ἄλλ' οὐ γίνεται· εἰ δὲ ἔσται, οὕτω τὸ τοιοῦτο
 θεός ἐστιν. Καὶ γὰρ δακτύλῳ δαίμονος τοῦτο γενέσθαι
 δύναται. Καὶ σκόληκες κινούνται, καὶ θεοῦ λέγονται.

XVI. Ὅτι δὲ πρὸς τὰς προλήψεις ἡ ἐκάστου ψυ-
 χῆ ἰδέας⁹⁷ δαιμόνων ἀπεικονίζετο, καὶ οὐχ οἱ λεγόμε-
 νοι θεοὶ ἐπιφαίνονται, σαφές ἐστίν ἐκ τοῦ Ἰουδαίους
 μὴ ἐπιφαίνεσθαι. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν χρημα-
 τίζουσι τὰ μέλλοντα προσημαίνοντες; καὶ τοῦτο
 ψευδές ἐστιν. Δεδόσθω δὲ ἀλήθειαν⁹⁸ εἶναι, οὕτω τὸ B
 τοιοῦτο θεός ἐστιν· οὐ γὰρ εἰ τι ⁹⁷ μαντεύεται, θεός
 ἐστιν· οἱ καὶ πύθωνες μαντεύονται, ἀλλ' ὕφ' ἡμῶν
 ὡς δαίμονες ἐκρρίζουμενοι φυγαδεύονται. Ἄλλ' ἐρεῖ
 τις· Ἐνίοις θεραπείας προστάσσουσιν. Ψευδές ἐστίν·
 δεδόςθω δὲ οὕτως ἔχειν, οὕτω τὸ τοιοῦτο θεός ἐστιν·
 καὶ γὰρ ἰατροὶ ἰώνται πολλοὺς, καὶ οὐχ οὐκ εἰσίν.
 Ἄλλ' ἄφησιν· ἰατροὶ οὐ πάντως ἰώνται ἐκείνους,
 ὧν τὴν πρόνοιαν ποιοῦνται, οὗτοι δὲ καὶ χρηματί-
 σαντες **208** ἰώνται. Ἄλλ' ἴσασι οἱ δαίμονες τὰ ὄν-
 τως πρὸς ἕκαστον πάθος προσοικειωμένα⁹⁹ βοηθή-
 ματα· διὸ ἰατροὶ ἐπιστήμονες ἰδῶσαι δυνάμενοι, καὶ
 ταῦτα τὰ ⁹⁸ ὑπὸ ἀνθρώπων ἰσθῆναι δυνάμενα, ἀλλὰ
 καὶ μαντικά ὄντα καὶ εἰδῶτα πότε ἕκαστον ἐξ αὐτο-
 μάτου θεραπεύεται, τότε συντάσσουσι τὰς θεραπείας, C
 ἵνα ἑαυτοὺς ἐπιγράψωσιν.

XVII. Ἐπεὶ διὰ τί ¹⁰⁰ μετὰ πολὺν χρόνον χρημα-
 τίζουσι τὰς ἰάσεις; διὰ τί δὲ, εἰ πάντα δύναται,
 ἄνευ τοῦ προσφέρειν τι ¹ τὴν ἴασιν οὐ ποιοῦνται;
 τίνας δὲ ἕνεκα, τίσι μὲν εὐξαμένοις θεραπείας προσ-
 τάσσουσιν, ἐνίοις δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ οἰκειοτέροις οὖσιν οὐ
 χρηματίζουσιν; οὕτως ὁπότεν ἐξ αὐτομάτου θεραπεία
 μέλλῃ γίνεσθαι, ἐπαγγέλλονται, ἵνα ἑαυτοὺς ἐπιγρά-
 ψωσιν. Ἄλλοι δὲ νοσήσαντες καὶ εὐξάμενοι ἐξ αὐτο-
 μάτου ὑγιάναντες, οὓς ἐπεκαλέσαντο, ἐπέγραψαν,
 καὶ ἀναθήματα ἐποίησαν. Οἱ μέντοι γε μετ' εὐχῆν
 διαφανήσαντες τὰς ἀποτυχίας ἀναθεῖναι οὐ δύναν-
 ται. Πλὴν εἰ οἱ συγγενεῖς τῶν τεθνεώτων ἢ ² ἐξ
 αὐτῶν τινες ἀνεξήτησαν ³ τὰς ἀποτυχίας, πλείονας
 ἂν εὐρήκείτε τὰς ἀποτυχίας τῶν ⁴ ἐπιτευγμάτων. D
 Ἄλλ' οὐδεὶς προειλημμένος αὐτοῖς τὸν κατ' αὐτῶν
 ἔλεγχον ἐκφάναι θέλει, αἰδοῦμενος ἢ φοβούμενος,
 ἀλλὰ τούναντίον, τὰ πιστὰ αὐτῶν ἀποπήματα συγ-
 κρύβουσιν.

209 XVIII. Πόσοι δὲ καὶ καταφεύδονται χρημα-

* Legere mallet cum Cotelerio curari, et in Græco λαθῆναι. EDIT. PATROL.

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ εἰδέας C. ⁹⁷ διὰ C. ⁹⁸ εἰδέας C. ⁹⁹ Ita scriptura cod. Ottob. explicanda esse videtur. Accusativo opus
 esse, jam vidit S, ἀλήθεια vulgo. ¹⁰⁰ Fort. leg. τις S. ¹ προσωκειώμενα O. ² τὰ delet S. Tum λαθῆναι C,
 ἰασθῆναι Cl. Labitur Schweglerus quod ad lectionem Cotelerii. — Deinde μαντικά ὄντα καὶ εἰδῶτα ad δαι-
 μονας referendum est, de quibus sæpe, quasi τὰ δαιμόνια præcesserit, neutro genere loquitur auctor hom-
 iniliarum Supra c. 10, et infra c. 19, 20. S. ³ δύναται p. διὰ τί O. Tum idem πολὺν χρόνον χρόνον χρη-
 ματίζουσι. ⁴ τις O. ⁵ ἢ addidit D. ⁶ συνεζήτησαν C. Post ἀποτυχίας perperam puncto majiori distinxit
 tal. Verum restituit D. Tum εὐρήκείτε S, O, εὐρήκητε C. ⁷ τὴν O.

curationesque ex iisdem factas, quas juramentis quoque confirmant? Quot autem mercede ipsos se tradiderunt, qui commentis quibusdam nonnulla sponte passi atque ita prædicantes cum e morbo per remedium convaluerint, oraculo promissam fuisse sanitatem asserunt, ut stolidum cultum stabiliant? Quam multa porro ex illis principio per magicam artem peracta sunt, ut per somnia et oracula prædicentur? attamen longo tempore hæc quoque fraus desiit. Quot autem jam ista firmare cupientes præstigiis utuntur? Cæterum si quid vaticinatur vel curat, non id statim deus est.

XIX. Nam Deus omnia potest. Is enim est bonus ac justus, nunc in cunctos patiens, ut qui voluerint, pœnitentia de malis a se commissis acta et vita pie transacta, eo die quo universa judicabuntur pro merito percipiant. Quapropter nunc incipite, propter bonam cognitionem, persuasi a Deo, resistere vestris pravis cupiditatibus et cogitationibus, quo possitis primam, quæ humano generi tradita fuit, salutarem observantiam revocare. Sic enim vobis continuo orientur bona, quibus acceptis ab experientia malorum deinceps cessabit. Sed ei qui dedit agite gratias, cum pacis rege perpetuo ineffabilem honorum regnum habituri. In præsentem vero, perenni flumine vel fonte aut etiam mari loti in ter beata invocatione non solum latitantes in vobis spiritus poteritis expellere, sed ipsi non amplius delinquendo et Deo indubitate credentes aliorum malos spiritus ac truculentos dæmones gravesque morbos abigetis. Et interdum ubi solum inspexeritis vos, fugient. Agnoscunt enim eos qui se tradiderint Deo. Quare honorantes eos ac veriti fugiunt, sicut heri vidistis, quo modo cum egodistulissim post allocutionem orare pro iis qui morbis afflictabantur, dæmones propter honorem religionis exclamarunt et ne parvo quidem tempore potuerunt sustinere.

XX. Nolite ergo arbitrari, nos alterius esse naturæ, ideoque dæmonas non timere. Unius enim ejusdemque vobiscum sumus naturæ, at non religionis. Quare vobis non multum, sed omnino meliores vos quoque fieri similes non invidemus, imo contra consilium damus, gnari quod hi omnes eos qui Deo conjuncti sunt, ignotum mirumque in modum honorant ac metuunt.

XXI. Sicut enim Cæsaris tribuno subjecti milites propter eum, qui potestatem dedit, ei qui potestatem accepit, honorem deferunt, in tantum, ut qui præpositi sunt dicant huic, veni, et veniat, et alteri, vade, et vadat : sic et qui se Deo tradiderit

* Matth. viii, 9.

VARIÆ LECTIONES.

* Ita O c. S. χειρηματισθαι C. * νῦν transcripsi ex O. † οὐκ εἶ τι O c. D, οὐχί τι C. * καλῶς, quod exh. cod. Reg. 804, deest in utroque Hom. codice. Μεταμεληθέντες καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῶ βιώσαντες habet Epit. c. 66. † τῶν adjunctum cod. Reg. 804 et Epit. c. 66. † παραδοθεῖσαν ἐντολήν cod. Reg. 804. † ἐξ αὐτῆς O. Dein πείραν D, πείρα C, D. † Ita O et C ex conject., βασιλευνόντες id. in textu, ἀπολαύοντες Epit. l. c. † ἀενάω C. † Fortasse leg. ἐπὶ πάντων sola presentia propellantur vertunt Recognit. iv, 32. S. † χόλις O. Tum fortasse leg. ἐπιθεμένου, S. † ὁμας S, O, ὁμαίς C. † ἐρχεσθαι O. † πορεύεσθαι O.

Α τισμούς καὶ θεραπείας ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσθείσας, καὶ ταύτας βεβαιοῦνται μετὰ ὀρκῶν; πόσοι δὲ ἐπὶ μισθῷ ἑαυτοὺς ἐξέδωκαν, δι' ἐνίων ἐπινοῶν πάσχειν τινὰ ἀναδεξάμενοι, καὶ οὕτως κηρύξαντες, αὐτῶν τὸ πάθος ἀντιπαθεῖν ἀποκατασταθέντες, χειρηματισθαι * τὴν θεραπείαν λέγουσιν, ἵνα τὸ ἀναίσθητον ἐπιγράφωσι σέβασμα; πόσα δὲ αὐτῶν ἐκ καταρχῆς μαγικῆς τέχνης ἐτελέσθη, ἵνα ὀνειροπολῆ καὶ χρηματίζῃ; καὶ ὁμοῦ μακροῦ χρόνου καὶ ταῦτα διεφώνησεν. Πόσοι δὲ νῦν * τὰ τοιαῦτα κρατοῦναι θέλοντες γοητεύουσιν; Πλὴν οὐκ εἶ τι † μαντικόν ἐστὶν ἡ θεραπευτικόν, τοῦτο θεός ἐστιν.

XIX. Ὁ γὰρ Θεὸς πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γάρ ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, νῦν πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἷς ἔπραξεν κακοὶς μεταμεληθέντες καὶ καλῶς * πολιτευσάμενοι, ἐν ἡμέρᾳ ἧ τὰ πάντα κρίνεται τῶν * κατ' ἀξίαν ἀπολαύσωσιν. Διὸ νῦν ἀρξασθε, ἀγαθῆς γνώσεως αἰτία Θεῷ πεπαιθόμενοι, ἀντιλέγειν ὑμῶν ταῖς κακαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἐννοίας, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῇ ἀθρωπότῃτι παραδοθεῖσαν † σωτήριον θρησκείαν. Οὕτω γὰρ ὑμῖν ἐξαυτῆς † ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθὰ, ἃ τινὰ λαθόντες πείραν τῶν κακῶν τοῦ λοιποῦ καταλείψετε. Ἀλλὰ τῷ δεδωκότι 210 εὐχαριστήσατε, μετὰ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως εἰσαεῖ τῶν ἀπορρήτων βασιλεύοντες † ἀγαθῶν. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἀενάω † ποταμῷ ἢ πηγῇ ἐπεὶ γε κἂν θαλάσση ἀπολουσάμενοι ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἔπονομασίᾳ οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνησασθε, ἀλλ' αὐτοὶ μηκέτι ἀμαρτάνοντες καὶ Θεῷ ἀνευδοκίᾳ πειστούμενοι τὰ ἄλλα κακὰ πνεύματα καὶ δαιμόνια χαλεπὰ σὺν τοῖς δεινοῖς πάθειν ἀπελάσετε. Ἐνίοτε δὲ μόνον ἐνιδόντων † ὑμῶν φεύζονται. Ἰσασί γὰρ τοὺς ἀποδεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Διὸ τιμῶντες αὐτοὺς πεφοβημένοι φεύγουσιν, ὥσπερ ἐχθρὸς † ἐωράκατε, πῶς ἐμοῦ ἀναθεμένου μετὰ τὴν προσομιλίαν εὐξασθαι ὑπὲρ τῶν πασχόντων αὐτὰ τὰ πάθη, τῇ πρὸς τὴν θρησκείαν τιμῇ ἀνέκραγεν, βραχείαν ὥραν στέξει μὴ δυνηθέντα.

XX. Μὴ οὖν νομίσητε ὅτι ἡμεῖς ἄλλης φύσεως ὄντες κατὰ τοῦτο δαίμονας οὐ φοβούμεθα. Τῆς γὰρ αὐτῆς ὑμῖν ἐσμεν φύσεως, ἀλλ' οὐ θρησκείας. Διὸ ὑμῶν οὐ πολὺ, ἀλλὰ τὸ πᾶν κρείττονες ὄντες καὶ ὁμας † τοιοῦτους γενέσθαι οὐ φθονοῦμεν, ἀλλὰ τούναντι συμβουλευόμεν, εἰδότες ὅτι τοὺς Θεῷ προσικειωθέντας ταῦτα πάντα ἀγνώστως προτιμᾶ καὶ φοβεῖται.

XXI. Ὅνπερ γὰρ τρόπον Καίσαρος χιλιάρχῳ οἱ ὑποκείμενοι στρατιῶται διὰ τὴν τοῦ δεδωκότος ἐξουσίαν τὸν εὐληφῶτα οἶδασί τιμᾶν, τοσοῦτον 211 ὥστ' ἂν τοὺς ἐφεστῶτας λέγειν τούτῳ, ἐλθέ, καὶ ἔρχεται †, καὶ ἄλλῳ, πρῶσου, καὶ πορεύεται † οὕτως

καὶ ὁ Θεῷ ἑαυτὸν ἀποδοῦς, πιστὸς ὢν, δαίμοσι τε καὶ πάθει μόνον λέγων ἀκούεται, καὶ ὑποχωροῦσι δαίμονες, πολὺ ἰσχυρότεροι ὄντες τῶν κελυόντων. Ἄφραστῶ γὰρ δυνάμει τὸν ἐκάστου νοῦν ὁ Θεὸς ὑποτάσσει ᾧ βούλεται. Ὡς γὰρ τὸν Καίσαρα πεφθῆναι ὄντα ἀνθρώπον πολλοὶ ἠγεμόνες μετὰ πασῶν τῶν παρεμβολῶν καὶ πόλεων, τῆς ἐκάστου καρδίας¹⁹ τῶν ὄλων εἰκόνα προτιμῶν σπευδούσης· Θεοῦ γὰρ βουλή τὰ πάντα δεδουλωμένα φέβῃ τὴν αἰτίαν οὐκ ὀδεῖν· οὕτω καὶ τὸν Θεῷ προσφεύγοντα καὶ τὴν δικαίαν πίστιν ὡσπερ εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ βασιτάζοντα καρδίᾳ πάντα τὰ παθοποιὰ πνεύματα τιμᾶ καὶ φεύγει, φυσικῇ τινὶ ὁδῷ πεφοδημένα.

XXII. Ἄλλ' ὁμως κἄν²⁰ πάντες δαίμονες μετὰ πάντων τῶν παθῶν ὑμᾶς φεύγωσιν, οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ μόνῳ²¹ χαίρειν, ἀλλ' ἐν τῷ δι' εὐαρεσίαν τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐν οὐρανῷ ὡς ἀεὶ ζώντων ἀναγραφῆναι. Οὕτω καὶ τὸ θεῖον ἅγιον Πνεῦμα χαίρει, ὅτι τὸν θάνατον νενίκηκεν ἀνθρώπος· τὸ γὰρ²² δαίμονας φυγαδεύειν εἰς τὴν ἄλλου ἰακίν γίνεται. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐκ ὡς ἀρνούμενοι τὸ μὴ δεῖν ἄλλοις βοηθεῖν, ἀλλ' ὅτι μὴ χρῆ ἐπὶ τούτῳ τυφωθέντας ἑαυτῶν ἀμελεῖν. Ἔσθ' ὅτε δέ²³ τινας ἀνόμους ἀνδρας **212** δαίμονες φεύγουσι δι' ὄνομα τιμῶν· καὶ ἐνεδρεῦνται ὃ τε ἀπελάσας καὶ ὁ ἱστορήσας. Ὁ μὲν ἀπελάσας, ὡς διὰ δικαιοσύνην προτιμηθεὶς, οὐκ εἰδὼς τοῦ δαίμονος τὸ κακοῦργον· ἅμα τε γὰρ τὸ ὄνομα τετίμηκεν, καὶ τῆ φυγῇ τὸν ἀσεβῆ εἰς οἴησιν δικαιοσύνης περιβαλὼν τοῦ μὴ μετανοεῖν ἠπάτησεν. Ὁ δὲ ἱστορήσας, ὡς εὐσεβεῖ συγχρησάμενος τῷ ἀπελάσαντι, πρὸς τὴν ὁμοίαν πολιτείαν σπεύσας ἀπόλλυται. Ἐνίοτε δὲ καὶ τοὺς μὴ Θεῷ προσκειμένους ὄρκους φεύγειν ὑποκρίνονται, ἵνα ἀπατήσαντες αὐτοὺς, ὅτε θέλουσιν, ἀνέλωσιν²⁴.

XXIII. Καὶ τοῦτο οὖν ὑμᾶς εἰδέναι βουλόμεθα, ὅτι ἐὰν μὴ τις ἑαυτὸν ἐκὼν²⁵ δαίμοσι δούλον ἐκδῷ, ὡς τάχιον εἶπον, ὁ δαίμων τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει. Ἐνα οὖν Θεὸν σέβειν ἐλόμενοι καὶ τραπέζης δαιμόνων ἀποσχόμενοι καὶ σωφροσύνην μετὰ φιλοφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀναδεξάμενοι καὶ τρισμακαρίᾳ ἐπινομασίᾳ εἰς ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν βαπτισάμενοι, τῷ²⁶ ὅσον δύνασθε²⁷ ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς ἀγγελίας ἑαυτοὺς ἐπιδιδόναι²⁸, δύνασθε κολάσεως αἰτίου ρυσθέντες αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονόμοι καταστῆναι. Ταῦτα εἰπὼν τοῖς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένοις προσιέναι ἐκέλευσεν, καὶ οὕτως πολλοὶ πείρα τῶν ἐχθῆς²⁹ θεραπευθέντων συνεληλυθότες προσήεσαν³⁰. Ὁ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς καὶ εὐξάμενος ἐξαυτῆς ἰασάμενος, ἐντειλάμενος **213** αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀρθρότερον³¹ συνεδρεῦειν, αὐτὸς λουσάμενος καὶ τροφῆς μεταλαβὼν, ὑπνωσεν.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Post καρδίας C inserendum putat τοῦ vel Θεοῦ. Cfr. e. g. hom. xi, 24. Fortasse τῶν ὄλων mutandum in τὸν Θεοῦ S. ²⁰ Ita O c. marg. Ci, in cuius textu καί. ²¹ μόνον O. ²² Ita locum corruptum atque inanem sanavi c. O. Ap. C est οὕτω τὸ θεῖον ἅγιον. Ita conj. Θεοῦ ἁγίου vel Θεοῦ ὀνόματα non opus est. ²³ δέ subnotatur in O, ad cuij. oram διά. ²⁴ θελήσωσιν ἀνελῶσιν C. ²⁵ ἐκὼν addidi c. O, subinde ἐκδῷ S, ἐκδῶ C, O. ²⁶ Ita S, τό C, O. ²⁷ ἐπιδιδόντες O. ²⁸ ὡς O. ²⁹ Ita O c. S, προσήεσαν C. ³⁰ ὀρθρωτέρον Cl et S, qui hic et infra mavult ὀρθρωτέρον.

A est que fidelis, dæmonibus ac morbis duntaxat loquens auditur, et recedunt dæmones, qui multo fortiores sunt jubentibus. Ineffabilis quippe vi Deus mentem singulorum subdit cui vult. Nam quemadmodum Cæsarem, qui homo est, metuunt duces plurimi cum omnibus castris et urbibus, singulorum corde imaginem Domini cunctorum venerari properante: Dei siquidem voluntate omnia timore in servitutem redacta causam nesciunt: ita et eum qui ad Deum confugit, et fidem justam, velut illius imaginem, in corde portat, cuncti morborum auctores spiritus honorant et fugiunt, naturali quadam ratione perterriti.

XXII. Attamen licet cuncti dæmones cum omnibus morbis vos fugiant, in eo solo non est gaudendum, sed in eo quod propter beneplacitum nomina vestra in cælo, tanquam semper viventium, descripta sunt. Sic etiam sanctus Dei Spiritus gaudet, quod homo mortem vicerit; nam quod dæmones fugantur, in alterius sanitate fit. Hæc vero dicimus, non quasi negemus aliis esse succurrendum, sed quia non oportet, ut eam ob rem elati negligamus nos. Contingit autem aliquando, ut dæmones viros quosdam impios fugiant propter venerandum nomen, tuncque insidiis appetuntur et qui expellit et qui cernit: qui expellit, quasi propter justitiam fuerit honoratus, nesciens dæmonis malitiam; simul enim ac nomen honore prosecutus est, et fuga sua impium in opinionem justitiæ injectit, atque ita ad poenitentiam non agenda fraude induxit. Qui vero cernit, dum commercium habet cum expellente tanquam cum homine pio, ad similem vendi rationem festinans perit. Interdum vero et eos, qui ad Deum non referunt adjurationes, fugere simulant, ut deceptos, cum velint, interimant.

XXIII. Et hoc igitur vos scire volumus, quod nisi quis sponte se ipsum dæmonibus servum tradat, quemadmodum dixi modo, dæmon non habet potestatem in eum. Itaque unius Dei cultum amplexi, dæmonum mensa abstinentes, temperantiam cum humanitate ac justitia consecrati et ter beata invocatione in remissionem peccatorum baptizati, pro viribus ad puritatis perfectionem vos tradendo, potestis ab æterna eripi damnatione, et honorum æternorum constitui hæredes. Quæ postquam dixisset, eos qui ægritudinibus vexabantur jussit accedere, et ita multi propter eos, quos hesterno die curatos viderant, congregati accesserunt. Ille vero impositis super eos manibus et precatus confestim sanavit, præcepitque cum iis, tum aliis, ut majori mane convenirent: atque lotus, ciboque sumpto, somno se tradidit.

HOMILIA X.

A

'OMIAIA Γ'.

I. Tertio itaque apud Tripolim die maturius e somno suscitatus Petrus ingreditur in hortum, ubi ingens erat aquæ receptaculum, in quod continue plurima fluebat unda. Ibi lotus sicque postea precatus concessit : nos vero circumsedentes ac in eum respicientes, quasi qui aliquid desideraremus audire, animadvertens dixit :

II. Multa mihi videtur esse differentia inter ignaros et errantes. Qui enim ignorat, videtur mihi similis esse homini ad præclaram civitatem pergere nolenti, inscitia honorum ibi positorem ; qui vero errat, homini scienti quidem civitatis bona, sed qui in itinere suscepto semitam mutaverit ideoque aberrarit. Ad eum igitur modum puto magnam esse differentiam inter idolorum cultores et eos qui in vera religione peccant. Nam idolorum cultores vitam æternam nesciunt, quam ideo nec appetunt : quod enim ignorant, non possunt diligere. Qui autem unum Deum colere sibi proposuerunt, et æternam vitam bonis datam edocti sunt, si quid contra voluntatem Dei aut crediderint aut fecerint, assimilantur iis qui ex supplicii civitate eruperunt, ut venirent ad urbem felicitatis, atque itinere a recta via aberrarunt.

III. Hæc cum nobis edissereret, ingressus est is qui ad hujusmodi referenda destinatus erat ex nostris, ut nuntiaret illi : magna hominum multitudo, dompne mi Petre, pro foribus stat. Ejus ergo permissu intravit magna hominum frequentia. Ille vero surgens et in basi hesternæ positus, cum religionis ritu salutasset, dixit : Dei, creatoris cæli et terræ omniumque iis contentorum (ut verus nos docuit propheta) ad imaginem et ad similitudinem homo factus, constitutus est ut imperaret ac domi- naretur, dico autem in ea quæ sunt in aere, terra et aquis, quemadmodum ex ipsa re cernere est. Nam industria sua quæ in aere versantur dejecit, quæ in profundo degunt extollit, quæ terram incolunt venatur, quamvis robore multum eo præstantiora, elephantos inquam et leones ac his similia.

IV. Quandiu ergo justus exstitit, omnibus malis superior fuit, ac velut in corpore immortalis experimentum doloris capere non poterat. Ubi autem peccavit, sicut die hesterno et illum præcedente ostendimus, tanquam factus servus peccati cunctis perpressionibus subjacuit et omnibus bonis justo judicio privatus est. Haud enim æquum fuisset, ut relicto datore data apud ingratos manerent. Unde per exsuperantem misericordiam, quo una cum prioribus futura quoque æterna perciperemus bona,

I. Τῇ μὲν οὖν ἐν [Τριπόλει τρίτῃ ἡμέρᾳ ὀρθρί- τρον ²² ἐξ ὑπνου ἐγεγρηθείς ὁ Πέτρος εἰς τὸν κήπον εἰσῆει ²³, ἐνθα ἦν ὕδροροαεῖον μέγα, εἰς δὲ διηνηκῶς πλούσιον ἔβρεεν ὕδωρ. Ἐκεῖ λουσάμενος, εἰθ' οὕτως εὐξάμενος ἐκαθίσθη, ἡμᾶς δὲ περικαθεζομένους καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας ὡσπερ ἀκούσαι τι βουλομένους συνελθὼν, ἔφη·

II. Πολλὴ μοι δοκεῖ εἶναι διαφορὰ τῶν ἀγνοούντων πρὸς τοὺς πεπλανημένους. Ὁ γὰρ ἀγνοῶν εὐκίενοι μοι δοκεῖ ἀνδρὶ ἐπ' εὐθηνουμένην πόλιν μὴ ὀρμᾶν ²⁴ βουληθέντι, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ ἐκεῖ καλὰ, ὁ δὲ πεπλανημένος μαθόντι μὲν τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἀγαθὰ, ἐν δὲ τῷ ὀρμᾶν κατὰ τὴν ὁδὸν τρίβον παραλλάξαντι καὶ διὰ τοῦτο πλανωμένῳ. Οὕτως οὖν μοι δοκεῖ πολλὴν διαφορὰν εἶναι τῶν εἰδωλα σεβόντων πρὸς τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀλωμένους. Οἱ τε γὰρ εἰδωλα σεβόντες ἀγνοοῦσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οὐ εἴλεκεν οὐδὲ ὀρέγονται αὐτῆς· ὁ γὰρ μὴ ἴσασιν, ἀγαπᾶν οὐ δύνανται. Οἱ δὲ τὸν **214** ἕνα Θεὸν σεβείν ἐλόμενοι καὶ αἰώνιον ζωὴν τοῖς ἀγαθοῖς δεδομένην μεμαθηκότες, ἐάν τι παρὰ τὰ δοκοῦντα τῷ Θεῷ ἢ πιστεύσωσιν ἢ ποιήσωσιν, εὐκίενοι τοῖς τῆν ²⁵ μὲν πόλιν τῆς τιμωρίας ἐκδεθηκόσιν, ἐλθεῖν δὲ εἰς τὴν εὐθηνουμένην ²⁶ [ἐπιθυμοῦσιν], καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς εὐθείας πλανηθεῖσιν.

III. Ταῦτα αὐτοῦ διαλεγόμενος ἡμῖν εἰσῆει τις τῶν ἡμετέρων ὁ ἐπὶ τῷ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγων ²⁷· πολλοὶ ὄχλοι, κύριέ μου Πέτρε, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασιν. Ἐπιτρέψαντος οὖν αὐτοῦ πολλὸς ἐπεισῆλθεν ὄχλος. Ὁ δὲ ἐγεγρηθείς καὶ τῇ ἐχθῆς ²⁸ βάσει ἐπιστάς, τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορευ- σασ, ἔφη· Θεοῦ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκός, ὡς ὁ ἀλη- θῆς ἡμῖν εἶρηκε ²⁹ προφῆτης, ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν γεγωνὼς ἄρχειν τε καὶ κυριεῦσιν κατεστάθη, λέγω δὲ τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῆ καὶ ὕδασι, ὡς ³⁰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἔστι συνιδεῖν, ὅτι τῇ ἑαυτοῦ συνέσει τὰ μὲν ἐν ἀέρι φέρει κάτω, τὰ ἐν βυθῷ ἀνάγει ἄνω, τὰ ἐν γῆ ἀγρεύει, καὶ τοῖ γε κατ' ἀλκῆν αὐτοῦ πολλῶν μείζονα ὄντα, λέγω δὲ ἐλέφαν- τας καὶ λέοντας καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια ³¹.

IV. Ὅτε μὲν τοι δίκαιος ἐτύγγανε, καὶ πάντων παθημάτων ἀνώτατος **215** ἦν, ὡς ἀθανάτην σώματι τοῦ ἀλγεῖν πείραν λαβεῖν μὴ δυνάμενος, ὅτε δὲ ἤμαρ- τεν, ὡς ἐχθῆς ³² καὶ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐδείξαμεν, ὡς δούλους γεγωνὸς τῆς ἀμαρτίας πᾶσιν ὑπέπεσε τοῖς παθήμασιν, πάντων καλῶν δικαίᾳ κρίσει στερηθείς. Οὐ γὰρ εὐλογον ἦν, τοῦ δεδοκός ἐγκαταλειφθέντος τὰ δοθέντα παραμένειν τοῖς ἀγνώμοσιν. Ὅθεν ἐξ ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ εὐσπλαγχνίας πρὸς τὸ ἀπολα- βεῖν ³³ ἡμᾶς ἅμα τοῖς πρώτοις καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια

VARIAE LECTIONES.

²¹ δεκάτη O. ²² ὀρθρίωτερον Cl et S. ²³ εἰσῆει S, O, εἰσεί C. Tum ὕδροροαεῖον S, ὕδροροαεῖον C, O. ²⁴ ὀρμᾶν Ὁ in textu, quod in marg. ead. man. correxit in ὀρμᾶν. Subinde βουληθέντι ex connect. Ci, cuj. textus βούλεσθαι, ut O. ²⁵ τῆν om. O. Tum idem ἐκδεθηκόσιν, ut conj. C, in cuj. textu ἐκδεδοηκόσι. Subinde inserui δὲ c. O. ²⁶ εὐθηνουμένην O, cuj. lacunæ subsequenti inscripsi [ἐπιθυμοῦσιν]. Deinde τῆς εὐθείας id. c. D, τὴν εὐθείαν C. ²⁷ τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῷ ἀπαγγελεῖν αὐτῷ, ὅ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγειν C. ²⁸ ἐχθῆς O. ²⁹ ὡς ἀληθῆς εἶρηκεν ἡμῖν C. ³⁰ Vhb. ὕδασι ὡς bis exarata sunt in O. ³¹ Ita O c. Cl, τῶν τοῦτοις παραπλήσιον C. ³² ἐχθῆς O. ³³ πρὸς τὸ ἀπολαβεῖν C ex connect., πρὸς τῷ ἀπολαβεῖν id. in textu.

ἀγαθὰ, τὸν αὐτοῦ ἐπεμφε προφήτην. Ὁ δὲ προφήτης πρὸς ὑμᾶς λέγειν ἡμῖν ἃ δεῖ φρονεῖν καὶ ποιεῖν ἐνετελεῖσθαι. Ἐλεσθε οὖν, ὃ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κείται ἐξουσία. Ἄ μὲν οὖν δεῖ φρονεῖν, ἐστὶ ταῦτα· τὸν πάντα πεποιηκότα σέβειν Θεὸν· ὃν ἂν ἀπολάβητε τῷ νῷ, ἀπ' αὐτοῦ ἀπολήψεσθε ἅμα τοῖς πρώτοις καλοῖς καὶ τὰ ἐσόμενα αἰῶνια ἀγαθὰ.

V. Πείσαι οὖν ἑαυτοὺς πρὸς τὰ συμφέροντα δυνήσεσθε, ἐάνπερ τῷ ἐμφωλεῦσθαι ἐν τῇ ὑμετέρᾳ καρδίᾳ δεινῷ ὄφει ὡσπερ ἐπάδοντες λέγητε· *Κύριον τὸν Θεὸν φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις*. Ἐκ παντὸς οὖν λογισμοῦ συμφέροι τὸ αὐτὸν μόνον φοβεῖσθαι, οὐχ ὡς ἀδικον, ἀλλ' ὡς δίκαιον. Καὶ γὰρ ἀδικόν τις φοβεῖται, μὴ ἀδικῶς ἀναρεθῆ, καὶ τὸν δίκαιον, μὴ ἁμαρτία φωραθεῖς τιμωρηθῆ. Δύνασθε οὖν ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ πολλῶν τῶν ἐπιπλαθῶν ἀπαλαγῆναι φόβων. Ἐνα γὰρ τὸν πάντων κύριον καὶ ποιητὴν ἐάν μὴ φοβῆσθε, πάντων τῶν κακῶν δοῦλοι ἐπὶ τῇ **216** ἑαυτῶν βλάβῃ ἔσεσθε, λέγω δὲ δαιμόνων καὶ παθημάτων καὶ παντὸς οἴῳ ἃ δὴ τινι τρόπῳ βλάπτειν δυναμένου.

VI. Θαρσήσαντες οὖν πρόσωτε τῷ Θεῷ, οἱ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῷ πάντων ἀρχεῖν καὶ κυριεύειν γεγενημένοι, οἳ τινες ἔχετε αὐτοῦ ἐν μὲν τῷ σώματι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως τε ἔχετε τὸ τῷ νῷ τῆς γνώμης τὴν ὁμοίτητα. Ἐπεὶ οὖν ἀλόγους ζῴους εἰκόνα πρᾶξαντες ἐκ τῆς ψυχῆς [ὑμῶν] τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν ἀπωλέσατε, ὡσπερ χοῖροι γενόμενοι δαιμόνων αἰτήματα ἐγένεσθε. Ἐάν οὖν τοῦ Θεοῦ νόμον ἀναδέξησθε, ἀνθρώποι γίνεσθε. Οὐ γὰρ οἶον ἀλόγους ἔστιν εἰπεῖν· *Οὐ φορεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ τὰ ἕξῃς*. Διὸ μὴ φθονήσητε ἑαυτοῖς εἰς τὴν πρώτην ἀνακαλούμενοι εἰσελθεῖν εὐγένειαν. Δυνατὸν γὰρ ἔστιν, ἐάν τῷ Θεῷ (25) διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐξομοιωθῆτε. Καὶ διὰ τὴν ὁμοίτητα υἱὸς ἑκαίνοι εἶναι λογισθέντες πάντων δεσπότης ἀποκαταστήναι δυνήσεσθε.

VII. Ἀρξάσθε οὖν ἀποδύεσθαι τῶν κενῶν εἰδώλων τοὺς ἐπιπλαθεῖς φόβους, ὅπως τὴν ἀδικον φύγητε δουλείαν. Δεσπότης γὰρ γεγόνασιν ὑμῶν ἑκαίνοι, οἳ καὶ εἰς δούλους ὑμῖν ἀχρηστοὶ τυγχάνουσιν. Λέγω δὲ περὶ ὕλης τῶν ἀψύχων ἀγαμάτων τῶν μηδὲ πρὸς τὸ δουλεύειν ὑμῖν χρησιμεύοντων. Οὕτε γὰρ ἀκούει, οὕτε βλέπει, οὕτε αἰσθάνεται, ἀλλ' οὐδὲ μὴν κινήθηναί **217** δύναται. Εἰ γὰρ βούλεται τις ὑμῶν οὕτως ὄρξιν ὄρξ, καὶ ἀκούειν ὡς ἀκούει, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ κινεῖσθαι; ἀλλ' ἀπέη τοιαύτη λαιδορία λαιδορεῖν κἀνθ'

^a Matth. iv, 10. ^b Exod. xx, 13; Matth. xix, 18.

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ ὁ δὲ προφήτης ἡμᾶς πρὸς ὑμᾶς λέγειν ὑμῖν Ὁ. ⁴⁵ Ita D, ὑπ' C, O. ⁴⁶ Fort. addendum ἐφ' post μὴ S. ⁴⁷ ἐπιπλαθῶν O in textu, ἐπιπλαθῶν in marg. ⁴⁸ Ita S, φοβεῖσθε C, O. ⁴⁹ ὧ C. ⁵⁰ Ita O et C ex conject., id. προσεῖτε in textu. ⁵¹ Ita conj. C, cuj. textus εἰκόνατε, ut O, S : Porro ἐκ addidi de conject., cum nullum aliud remedium invenire potuissem. C emendat τῇ ψυχῇ. ⁵² τῆς ψυχῆς p. τῆς ψυχ [ῆς ὑμῶν] C, sine lacuna. ⁵³ ἀναδέξασθε O. ⁵⁴ ἀγένειαν O. ⁵⁵ ἐξομοιωθῆτε O. ⁵⁶ μὲν Cl et S, qui legit vult ὑπὸν—conjectura ap. C jam tū expressa, accedente O. Subinde ἢ γὰρ p. et γὰρ conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(25) Ἐάν τῷ Θεῷ. Hoc caput cum 25, et homil. seq. 4 ac homil. xii, 26, delibat simul Damascenus cαρ. Περὶ ἀγαθοεργῶν καὶ ἀγαθοποιῶν. COT.

hominem quemlibet, qui Dei circumfert imaginem, etiamsi similitudinem perdidit.

VIII. Deos igitur vestros aureos et argenteos vel ex alia factos materia in primam suam naturam restituite, in pocula dico et pelves et reliqua omnia quæ vobis ad ministerium possunt esse utilia; atque hæc vobis initio data bona reddi poterunt. Sed forsitan dicetis, non permittunt nobis id facere præpositorum leges. Bene, quia leges, et non ipsorum futillum numinum quæ non est virtus. Quia ergo ratione deos existimastis, qui humanis legibus defenduntur, a canibus servantur, a populis custodiuntur? et hoc si idola fuerint aurea vel argentea vel ænea: nam lapidea aut fictilia ipsa sui vilitate puniuntur, quia nemo hominum lapideum vel fictilem furari avet Deum. Adeo ut magno subjiciantur periculo, qui ex pretiosiore materia constant dii vestri. Et quo modo dii sunt, qui furto auferuntur, qui constantur, appenduntur, qui custodiuntur?

IX. O miserorum mortalium mentes, qui mortuis magis mortua verentur! Neque enim possum ea mortua dicere, quæ nunquam vixerunt. Nisi forte sepulcra sunt antiquorum hominum. Interdum enim ingressus aliquis loca ignota nescit, utrum quæ videt templa sint hominum mortuorum monumenta, an vocatorum deorum: interrogans vero et audiens, ea esse deorum, adoravit pudore non suffusus, quod, nisi percontando didicisset, propter æquam similitudinem velut mortui præterisset sepulcrum. Sed non oportet ut in hac superstitione multam afferam probationem. Facile enim est volenti intelligere, quod nihil sit, nisi quis forte nullatenus videat. Attamen vel nunc audi simulacrum non audire, ac intellige, non intelligere. Nam illud mortalis hominis manus fecerunt. Si autem, qui fecit, obiit, quo modo ab illo factum non destruetur? Cur itaque adoras mortalis opus, omnino sensu destitutum? cum, qui mentem habent, ne animalia quidem adorent, nec elementa a Deo condita colant atque adulentur, cælum dico, solem, lunam, astra, terram, mare et cuncta iis contenta:

Α ὄντιον ἄνθρωπον, εἰκόνα περιφέροντα Θεοῦ, εἰ καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἀπέλεσεν.

VIII. Τοὺς γούνοθεοὺς ὑμῶν τοὺς χρυσεοὺς καὶ ἀργυρέους ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τινοῦς ὕλης γεγεννημένους, εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν φύσιν ἀποκαταστήσατε, εἰς τε φιάλας ἢ λέγω καὶ λεκάνας καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα ὑμῖν πρὸς ὑπηρεσίαν χρήσιμα ἢ εἶναι δύναται· καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀπαρχῆς δοθέντα ἀγαθὰ ἀποκατασταθῆναι δυναθήσεται. Ἄλλ' ἰσῶς ἐρεῖτε· Οὐκ ἔωσιν ἡμᾶς τοῦτο ποιῆσαι οἱ τῶν ἐφεστώτων νόμοι. Καλῶς, ὅτι νόμοι, καὶ οὐκ αὐτῶν τῶν εἰκάλων σεβασμάτων ἢ μὴ οὕσα δύνανται. Πῶς οὖν αὐτοὺς θεοὺς νομοῖκατε, ὅπ' ἢ ἀνθρωπίνων νόμων ἐκδικουμένους, ὑπὸ κυνῶν φρουρουμένους, ὅπ' ὄχλων φυλασσομένους; καὶ ταῦτα ἐὰν χρύσεια ἢ ἀργύρεα ἢ χάλκεα· τὰ γὰρ λίθινα ἢ ὀστράκινά ἐστιν ἢ ἀτιμία φυλάσσεται, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων λίθον ἢ ὀστράκινον ὀρέγεται κλέψαι Θεόν. Ὅστε μεγάλῳ κινδύνῳ ὑπόκεινται οἱ ἐκ πολυτελεστέρως ὕλης γεγεννημένοι ὑμῶν θεοί. Πῶς δὴ καὶ θεοὶ εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι (25^ο);

IX. Ὁ τῶν τολασιπύρων ἀνθρώπων φρένες, νεκρῶν νεκρότερα δεδιότων. 218 οὐδὲ γὰρ νεκρὰ αὐτὰ λέγειν δύναμαι, τὰ μηδέποτε ζήσαντα, ἐκτός εἰ μὴ ἢ τάφοι ἀρχαίων ἀνθρώπων εἰσιν. Ἐνίστε γὰρ ἐπιθάς τις ἀγνώστοις τόποις οὐκ ὄιδεν, οὐς ὄρᾳ ναοὺς πότερον ποτε νεκρῶν ἀνθρώπων μνηματὰ ἐστίν, ἢ τῶν λεγομένων θεῶν· πηθόμενος δὲ καὶ ἀκούσας ὅτι θεῶν ἢ, προσεκύνησεν οὐκ αἰδουσθεὶς, ὅτι εἰ μὴ ἐξετάσας μεμαθήκοι ἢ, διὰ τὸ ἴσον τῆς ὁμοιότητος, ὡς νεκροῦ μνημεῖον ἂν παρεληλύθει. Πλὴν οὐ χρὴ με πρὸς τῆς ἢ τοιαύτης δεισιδαιμονίας πολλὴν παρέχειν ἀπόδειξιν. Ἐπίδειον γὰρ ἐστὶ τῶ θέλοντι νοῆσαι, ὅτι οὐδὲν ἐστίν, ἐκτός εἰ μὴ τις οὐ βλάπτῃ. Πλὴν κἂν νῦν ἀκουσον, ὅτι οὐκ ἀκούει, καὶ νόησον, ὅτι οὐ νοεῖ. Χεῖρες γὰρ αὐτὸ θανόντος ἀνθρώπου ἐποίησαν. Εἰ δὲ ὁ ποιήσας ἐτελεύτησεν, πῶς τὸ ὅπ' αὐτοῦ γεγονὸς οὐ λυθήσεται; Τί οὐ θνητοῦ ἔργον προσκυνοῦν, παντελῶς ἀναίσθητον ὄν; ὅποτε οἱ λογισμοὺς ἔχοντες οὐδὲ τὰ ζῶα προσκυνοῦσιν, οὐδὲ στοιχεῖα τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγεννημένα κολακεύουσιν, λέγω δὲ οὐρανὸν, ἥλιον, σελήνην, ἀστραπὴν ἢ, θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁρθῶς κρινόντες, μηδὲ ἢ τὰ ὅπ' αὐτοῦ γενομένα προσκυνοῦν,

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ Ita C. c. D, ὅτι οὖν C. ²⁸ φιάλοις O. ²⁹ χρήσιμον O. ³⁰ ἐπὶ O, ut mox ὑπὸ ὄχλων. ³¹ Nisi vocibus transpositis legas ἐκτός εἰ μὴ τάφοι omnino rescripserim εἰκόνας τάφοι. Templis fuisse mortuorum sepulcra, ex Clementis Προσπετικῶ docet Euseb. *Præp. evang.* II, 6; Cyrill. in *Jul.* x, p. 341; Theodoret. *Therapeut.*, VIII, p. 145. Ed. Syll. D. εἰ μὴ ἐκτός C, O. ³² Ita O. c. E, Θεόν C, Θεοῦ conj. D. C, cum totum locum perperam distinxisset, corrigere voluerat οὐκ αἰδέσθη. Debebat saltem scribere ἢδέσθη. At que sit verborum conjunctio, recte explanavit D, quem ego secutus sum. ³³ μεμαθήκει C. Tuum id. ἴσον. ³⁴ πρὸς τῆς conj. C, πρὸς τὴν τῆς uterque hom. codex. ³⁵ Fort. ἀστρα, γῆν, ex *Recogn.* v, 16, C. ³⁶ μὴ δεῖν conj. D.

VARIORUM NOTÆ.

(25^ο) Πῶς δὴ καὶ θεοὶ εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι. *Recognitio-* num I. v. c. 15: *Qui ergo furari possunt, qui ab hominibus custodiri, qui constari et appendi et malleis cædi; isti hominibus sensum habentibus dii debent videri?* quasi Rufinus præter φρουρούμενοι legerit σφουρούμενοι. Urgentur autem eadem ista argumenta a sanctis Patribus, iis præsertim qui adversus gentes, et apologias pro Christianis scripserunt. *Deus æreus*

vel argenteus, de immundo vasculo, ut sæpius factum Ægyptio regi, conflatur, tunditur malleis, et incubus figuratur. Quæ verba magni oratoris Minucii Felicis eo protuli, ut monerem iis inserendam esse virgulam post *sæpius*: neque enim sæpius Amasis rex ex immundo vasculo idolum fecit, sed semel, referente Herodoto in *Euterpe* cap. 172. Sensus itaque est, et sæpius id factum, et factum quoque Ægyptio ab rege. Cot.

ἀλλὰ τὸν τούτων δημιουργὸν καὶ πάροχον σέβειν θεόν. Ἐπὶ τούτῳ γάρ καὶ αὐτὰ χαίρει, ὅτι τὴν τοῦ πεποιηκότος τιμὴν οὐδεὶς αὐτοῖς προσήψεν.

219 X. Αὐτοῦ γὰρ μόνου ἐστὶν ἡ ἔντιμος δόξα τοῦ μόνου ἀγενήτου, ὅτε ἑ τὰ λοιπὰ πάντα γενητὰ τυγχάνει. Ὡς οὖν τοῦ ἀγενήτου ἴδιον τὸ θεὸς εἶναι, οὕτως πᾶν ὁτιοῦν γενόμενον θεὸς τῷ ὄντι οὐκ ἔστιν. Πρὸ πάντων οὖν ἐνοσηθῆναι ὀφείλετε τὴν τοῦ ἐν ὑμῖν ἀπατώντος ἕψεως κακοῦργον ἐπίνοιαν, ὅς φρονίμως ὑμᾶς ἀπατᾷ ὑποσχέσει κρείττονος λογισμοῦ, ἔρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νωτιαῖον μυελὸν (26) καὶ μέγα κέρδος ἡγούμενος τὴν ὑμετέραν ἀπάτην.

XI. Εἰδὼς ἄ γὰρ τὸν ἀπαρχῆς νόμον, ὅτι ἐὰν ὑμᾶς εἰς ὑπόνοιαν τῶν ὁ δὴποτε λεγομένων θεῶν ἐνέγκῃ, μόνον ἵνα εἰς τὸ τῆς μοναρχίας ἀγαθὸν ἀμάκρητε ἡ κέρδος αὐτῷ γίνεται ἡ ὑμῶν καταστροφή. Λόγῳ δὲ τούτῳ ὅτι γῆν ἤσθιτε καταδικασθεῖς, τὸν δι' ἀμαρτίαν εἰς γῆν λυθέντα, γῆν γενόμενον, ἐσθίειν ἔχει ἐξουσίαν, τῶν ψυχῶν ὑμῶν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς αὐτοῦ γαστέρα χωρουσῶν. Ἴνα οὖν ταῦτα πάθητε, πᾶσαν τὴν καθ' ὑμῶν ὑμῖν ὑποβάλλει οἰήσιν.

XII. Ἄπ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς μοναρχίας ἀπατηλοὶ τῷ νῷ ὑμῶν ἐπὶ βλάβῃ ἐνοσπεύονται ὑπολήψεις. Πρῶτον μὲν ἵνα μὴ τοὺς τῆς θεοσεβείας ἀκούσαντες λόγους τὴν τῶν κατῶν αἰτίαν ἀπελάσῃτε ἀγνοίαν, **220** προφάσει γνώσεως ἐνεδρεύει, δοὺς τὰ μὲν πρῶτα μὴ τῆ κατὰ πάντων προλήψει χρώμενος, ἢ τις ἐστὶ τὸ νομίζειν καὶ κακῶς βεβουλεύσθαι, ὅτι ἐὰν μὴ τις ἀκοῦσῃ τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου, οὐκ ἔστιν ἔνοχος τῇ κρίσει. Δὶδ' οὕτως ἀπατῶμενοί τινες ἀκοῦειν οὐ θέλουσιν, ἵνα ἀγνοῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἡ ἀγνοία αὐτὴ καθ' αὐτὴν ἱκανὸν θανάσιμον ἐστὶ φάρμακον. Οὐ γὰρ, εἰ τις προσλάβοι θανατοῦ φαρμάκου ἀγνοῶν, οὐκ ἀποθνήσκει. Οὕτως φυσικῶς αἱ ἀμαρτίαι ἀναιροῦσι τὸν ἀμαρτάνοντα, καὶ ἀγνοῶν πρᾶσσι ἃ μὴ δεῖ.

XIII. Εἰ δὲ ἐπὶ παρακοῇ λόγων κρίσις γίνεται, πολλῶν μᾶλλον ὁ θεὸς ὀλοθρεύσει τοὺς μὴ θελήσαντας τὴν εἰς αὐτὸν θρησκείαν ἀναδέξασθαι. Ὁ γὰρ μὴ θέλων μαθεῖν ἵνα μὴ ἔνοχος ᾖ, ἤδη ὡς εἰδὼς κρίνεται, Ἔγω γὰρ ὁ μὴ ἀκοῦσαι θέλει ὥστε οὐδὲν δύναται πρὸς ἀπολογίαν ἐπίνοια πρὸς καρδιογνώστην

A recte judicantes, nec ab ipso creata coli debere, sed eorum opificem et largitorem Deum esse adorandum. In hoc quippe et ipsa gaudent, cum honorem creatoris nemo ipsis attribuit.

X. Ad ipsam enim solum pertinet eximia gloria, qui solus increatus est, quoniam reliqua omnia creaturæ sunt. Sicut ergo increati proprium est, Deum esse, ita quidquid creatum est, Deus vere non est. Ante omnia ergo intelligere debetis malignum vos intus decipientis dæmonis commentum, qui perite seducit vos promissione mentis melioris, serpitque e cerebro vestro in dorsi medullam, et lucrum magnum computat deceptionem vestram.

XI. Scit enim primam legem, quod, si vos in opinionem vulgatorum deorum inducat, solummodo ut contra monarchiæ bonum peccetis, lucrum ipsi fiat vestra subversio. Hac vero ratione, quod terram edere condemnatus fuerit, eum qui peccati causa in terram resolutus est, terram factum potestatem habet manducandi, animabus vestris in igneum illius ventrem abeuntibus. Ut ergo ista perpetiamini, omnem vobis contrariam suggerit opinionem.

XII. Ab ipso enim cunctæ quæ contra Dei monarchiam sunt, sententiæ fallaces perniciose incurrunt menti vestræ. Primo quidem, ne pietatis verba audientes malorum causam ignorantiam expellatis, insidias prætextu cognitionis struit: suggerens primum et una in omnes utens præsumptione, quæ est ut, malo accepto consilio, putetur, quod si quis non audierit veræ religionis sermonem, non sit reus iudicio. Quare ita decepti quidam nolunt audire, ut ignorent: nescientes ignorantiam ipsam per se esse validum venenum ac lethale. Nam si quis mortiferum pharmacum per ignorantiam sumat, non ideo non moritur. Sic peccata naturaliter interimunt peccatorem, licet ex ignoracione faciat quæ non oportet.

XIII. Si autem de eo erit iudicium, quod non sit obeditum sermoni, multo magis Deus eos perdet, qui noluerint ejus religionem suscipere. Nam qui noluit discere, ne esset reus, jam ut peritus iudicatur. Agnovit enim quod noluit audire, adeo ut istud commentum nullatenus ad excusationem va-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ ὅτι O. ⁶⁸ Participium εἰδὼς arcte connectendum est cum enuntiatione antecedenti, cum qua grammaticè cohæret. S. Tum ἀπ' ἀρχῆς O. Idem præp. εἰς bis exhibet. ⁶⁹ τῶν S. ὧν C, O. Tum ἐνέγκῃ μόνου, ἵνα S, quod in Adnou. cr. emendari vult in ἐνέγκῃ, μόνου ἵνα. Atqui ita jam ediderunt C et Cl. ⁷⁰ Ita C in marg., ἀμάκρη in textu, ut O. Tum γίνηται C, O. ⁷¹ Ἄπ' ex conject. Cl, deest in utroque Hom. cod. ⁷² Scripsi ἵνα μὴ τοὺς, duce libro Ottob., in quo habes ἵνα τοὺς μὴ, κ. τ. λ., ἵνα τοὺς C. Qui cum μὴ deesse recte monuisset, non expectares lect. μὴ τοὺς in edito. Schweg. evulgatam. ⁷³ Fort. scrib. γνώστω; ἐνεδρεύει ἄλλης, τὰ μὲν, κ. τ. λ. Cl. *Recogn.* v, 48: *Occasionē alterius scientiæ.* ⁷⁴ καὶ add. S. ⁷⁵ Ita O c. S, βεβουλεύσθαι C. ⁷⁶ κατ' αὐτὴν C. ⁷⁷ Ita O c. Joan. Damasc. (Mss. cap. Περὶ μισομαθῶν), qui hoc capit et sequens excerpit: κατ' αὐτὴν cod. *Hom.* Parisin., καὶ ἀγνοῶν πρᾶσσει C. ⁷⁸ *Calliditas Recogn.* v, 48. Fort. leg. ἀγνοῶν S.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἐρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νωτιαῖον μυελόν. Rufinus ex sensu magis quam ad verbum: *Serpit per sensus vestros; atque ab ipso vertice incipiens, per interiores dilabitur medullas*, *Recognit.* v, 17. Quid si allusum ad id quod

aiunt, ex humanorum cadaverum medulla corrupta serpentes nasci? qua de re Plutarchus in Cleomene extremo: seu potius ad id quod in Plinio legitur lib. x, cap. 66, *anguem ex medulla hominis spinæ gigni?* Cot.

leat apud cordis cognitorem Deum. Quocirca fugite vafra cogitationem, vestrae menti a serpente suggestam. Ut vero aliquis vere ignarus praesentem vitam finierit, culpa non carebit, quod in toto vitae tempore non agnovit beneficiorum ciborumque argitorem, et, velut sensu carens, multumque ingratus, indignus servus e regno Dei rejicietur.

XIV. Subjicit iterum vobis nequissimus serpens existimationem, ut hoc cogitatis ac dicatis, hoc ipsum quod plerique vestrum dicunt: Scimus et nos, unum esse omnium Dominum, sed et isti dii sunt. Sicut enim unus est Caesar, habet autem sub se administratos, consulares, praefectos, tribunos, centuriones, decanos: eodem modo, cum unus sit magnus Deus, instar Caesaris, et isti, ad similitudinem minorum potestatum, dii sunt, ei quidem subjecti, nostri tamen gubernatores. Audite igitur, qui ex hac susceptione per eum velut gravi veneno estis infecti, pravam intelligo allati exempli suspicionem ut sciatis quid bonum et quid malum; nondum enim perspexistis, quoniam nec quae proponitis intelligitis.

XV. Si enim dicitis, quod ad similitudinem Caesaris Deus in locum subjectarum potestatum habet quos putatis deos, neque sic vestrum sequimini exemplum. Nam si sequeremini, id scire oportuit, quia sicut non licet nomen Caesaris dare alteri, dico autem vel consuli vel praefecto vel tribuno vel alteri cuiquam (etenim qui dederit non vivet et qui acceperit occidetur), ita ex vestro exemplo Dei nomen alteri nefas est imponi, alioquin et qui tentaverit vel accipere vel tradere interibit. Quod si contumelia homini illa poenas dat, multo magis, qui alios deos dicunt, tanquam in Deum contumeliosi aeterno subjicientur supplicio. Et merito, quia nomen quod in monarchiam ejus vobis ad honorandum traditum est, omni qua potuistis affecistis contumelia. Non enim vere nomen ejus est Deus: at vos, qui illud quondam accepistis, tractatis contumeliose, quod vobis concessum fuit; ut quemadmodum eo usi fueritis, id ad verum illius nomen referatur. Vos autem illud omni exposuistis opprobrio.

XVI. Itaque vestrorum Aegyptiorum primi, qui de rerum caelestium scientia gloriantur et de astrorum natura se jactant judicare, illud nomen per malam in se latentem opinionem omni ejus ignominiae, quantum in ipsis fuit, subjecerunt. Nam alii eorum bovem qui dicitur Apis colendum tra-

θεόν. Αὐτὸ φεύγετε τοῦ ὄφρα τὴν πανοῦργον ὑποβαλλομένην ὑμῶν τῷ νῶ ἐνθούμησιν. Ἴνα δὴ καὶ θυτῶς ἀγνοήσας τις τὸν παρόντα βίον τελευτήσῃ, ἐγκλημα ἔξει, ὅτι βιώσας χρόνον οὐκ ἔγνω τίς αὐτῷ τε καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιχορηγηθεισῶν τροφῶν ὑπῆρξεν εὐεργέτης, καὶ 221 ὅτι ὡς ἀναίσθητος καὶ ἀχάριστος πολὺ ἀνάξιος δούλος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποδοκιμάζεται βασιλείας.

XIV. Πάλιν τε ὑποβάλλει ὑμῖν ὁ δεινὸς ὄφρα ὑπόληψιν, τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν τοῦτο αὐτὸ, ὃ σχεδὸν οἱ πλείστοι ὑμῶν λέγουσιν. Ἴσμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ πάντων Κύριος, ἀλλὰ καὶ οὗτοι θεοὶ εἰσιν. Ὅνπερ γὰρ τρόπον εἰς ἐστὶν ὁ Καῖσαρ, ἔχει δὲ ὑπ' αὐτὸν τοὺς διοικητάς, ὑπατικούς, ἐπάρχους, χιλιάρχους, ἑκατοντάρχους, δεκαδάρχους, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνὸς θυτος τοῦ μεγάλου Θεοῦ ὡσπερ Καῖσαρος καὶ οὗτοι κατὰ τὸν τῶν ὑποκειμένων ἐξουσιῶν λόγον θεοὶ εἰσιν, ὑποκείμενοι μὲν ἐκείνῳ, διοικούντες δὲ ἡμᾶς. Ἀκούσατε οὖν οἱ ταύτῃ τῇ ὑπονοίᾳ ὡς δεινῷ ἀπολειφθέντες ἰπὺ ὑπ' αὐτοῦ, λέγω δὲ τοῦ παραδείγματος τὴν κακὴν ὑπόνοιον, ὅπως εἰδῆτε τί καλὸν καὶ τί πονηρὸν οὕτω γὰρ ἀνεδιέψατε, ὅτι οὐδὲ τοῖς προβαλλομένοις ὑπ' ὑμῶν ἐνορᾶτε.

XV. Εἰ γὰρ φατε, ὡς εἰς τὸν τοῦ Καίσαρος λόγον τὸν Θεὸν ἔχειν τὰς ὑποκειμένας ἐξουσίας, τοὺς λεγομένους θεοὺς, οὐδ' οὕτως τῷ ὑμῶν στοιχεῖτε παραδείγματι. Εἰ γὰρ ἐστοιχεῖτε, ἐχρῆν τοῦ εἰδέναι, ὅτι, ὡς οὐκ ἔξεστι τὸ Καίσαρος ὄνομα ἐτέρῳ δοῦναι, λέγω δὴ ἢ ὑπάτῳ ἢ ἐπαρχῷ ἢ χιλιάρχῳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ (ὅτι ὁ διδοὺς οὐ ζήσεται, καὶ ὁ λαμβάνων ἀναίρεθῆσεται), οὕτως ἐκ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος τὸ Θεοῦ ὄνομα ἐτέρῳ δοθῆναι οὐκ ἔξεστιν. ἐπεὶ καὶ ὁ πειραθεὶς ἦτε λαβεῖν ἦτε δοῦναι ἀπόλλυται. Εἰ δὲ ἢ ἐπ' ἀνθρώπου ὕβρις δίκην παρέχει, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐτέροις θεοῖς λέγοντες ὡς Θεὸν ὑδρίσαντες αἰωνίῳ ὑποκείσονται κολάσει. Καὶ εὐλόγως, ὅτι τὸ εἰς τὴν αὐτοῦ μοναρχίαν παραδοθὲν ὑμῖν τιμῶν ὄνομα πάσῃ ἢ ἡδυνήθητε ὑπεβάλετε ὕβρι. οὐ γὰρ τὸ θυτῶς ἐστὶν αὐτοῦ ὄνομα Θεοῦ, ἀλλ' ὑμεῖς τέως παρεληφότες ὑδρίσατε δ' ἐδόθη ὑμῖν, ἵνα ὡς ἂν αὐτῷ χρησθε, εἰς τὸ θυτῶς αὐτοῦ ὄνομα λογισθῆ. ὑμεῖς δὲ αὐτὸ πάσῃ ὕβρι ὑπεβάλετε.

XVI. Αὐτίκα γοῦν τῶν Αἰγυπτίων ὑμῶν οἱ ἀρχηγέται, οἱ περὶ μετεωρολογίας ἀρχοῦντες καὶ τῶν ἀστρῶν τὰς φύσεις διακρίνειν ἐπαγγελλόμενοι, ὑπὸ κακῆς αὐτοῖς ἐνδομυχούτης ὑπονοίας πάσῃ αὐτὸ ἀτιμία ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς ὑπέβαλον. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν παρέδοσαν βῶν τὸν λεγόμενον Ἄπιον σέβειν,

VARIÆ LECTIONES.

Ἴνα δὲ C. ἐάν p. ἵνα proponit S. ἔ αὐτοῦ conj. D. Tum ἐπιχορηγηθεισῶν D ex conject., approbante O, ἐπιχορηγηθεισῶν C. Ἐπι Fortasse leg. ἐτι vel ἐπί S. ἀποδοκιμάζεται S. δὲ scribit Schliemannus Clem. p. 156, 569. S. Tum ἄλλο p. τοῦτο conj. S. Cfr. Recogn. v, 19: *aliam... opinionem*. τοῦ τὸ αὐτὸ οὐθ, τοῦτο οὐ C, qui conject. τοῦτο δ. Correxī interpunctionem C. Καῖσαρ O. δεκάρχους C. ἴτα S, αὐτοὶ C, O. ἴστι, Recogn. l. c. Lect. Ottob. suspicatus est S., expressit tamen ταύτην τὴν ὁμοίαν c. C. Tum ἀπαλειφθέντες idem, ἐπαλειφθέντες S. Fortasse leg. ὡσεὶ S. τοῦτο C. τοῦ C. πεισθεῖς εἴτε λαβεῖν εἴτε O. ἐπ' ἀνθ. conj. C, ἀπ' id. in textu, ut O. ἡμῖν O. τὸ ὡς C quod deleri vult D, τοῦτο S. Jam nihil mutandum. αὐτὸ add. c. O. αὐτοῦ O et C ex conject., αὐτοῦ idem in textu S. Fort. scribendum αὐτοῦ αὐτό. ἀπην O.

οὶ δὲ τράγον, οὶ δὲ αἰλουρον, οὶ δὲ ὄφιν⁹⁹, ἀλλὰ καὶ ἄλθρον καὶ κρόμμουα καὶ γαστρῶν πνεύματα καὶ ὄχ-
τούς (27) καὶ ἀλόγων ζῶων μέλη. Καὶ ἄλλοις μυρίοις
πάνυ αἰσχροῖς ἀτοπήμασιν.

223 XVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἐγέλασεν
ὁ παραστηκὺς ὄχλος. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπε πρὸς τὸν γέ-
λωτα· Γελάτε ὑμεῖς τὰ ἐκείνων, οὐκ εἰδότες πολλῶ
μᾶλλον ὑπ' ἐκείνων γελοῦμενοι. Πλὴν τὰ ἀλλήλων
γελάτε, τὰ γὰρ ἴδια ὑπὸ συνθηθείας κακῆς εἰς ἀπάτην
ἀχθέντες οὐ βλέπετε. Ὅτι δὲ ὄντως ὀρθῶς¹⁰⁰ κατα-
γελάτε τῶν Αἰγυπτίων, σύμφημι, ἐπεὶ ἄλογα ζῶα
λογικὸν ὄντως προσκυνοῦσιν, τὰ πάντως θνήσκοντα.
Πῶς δὲ κάκεινοι ὑμῶν καταγελοῦντες λέγουσιν, ἀκού-
σατε· Ἡμεῖς, φασὶν¹, εἰ καὶ θνήσκοντα προσκυνού-
μεν, ἀλλὰ γε² καὶ ζήσαντά ποτε, ὑμεῖς δὲ τὰ μηδέ-
ποτε ζήσαντα σέβετε. Πρὸς τοῦτοις, φασὶν, τοῦ ἐνὸς
Θεοῦ τιμᾶν θέλοντες τὴν μορφήν καὶ μὴ εὐρόντες
ποία ἐστίν, πᾶσαν μορφήν προτιμᾶν εἰλόμεθα· καὶ
ὁμοῦς τοιαυτὰ τινα λέγοντες ὀρθότερον ὑμῶν οἴονται
φρονεῖν.

XVIII. Αὐτὸ καὶ ὑμεῖς ἀποκρίνεσθε³ πρὸς αὐτούς·
Ψεῦδεσθε, οὐ γὰρ τιμῆ τῇ πρὸς τὸν ὄντως Θεὸν αὐτὰ
σέβετε, πᾶσαν γὰρ ἂν μορφήν προσκυνεῖτε οἱ πάν-
τες, οὐχ ὡς ἐποιεῖτε· οἱ μὲν γὰρ ὑμῶν κρόμμουν⁴
ὑπονοήσαντες εἶναι τὸ θεῖον καὶ γαστρὸς πνεύματα
σέβοντες πολεμοῦσιν⁵· καὶ οὕτως ὁμοίως οἱ πάντες
ἐν τῇ προτιμῆσαντες τὰ ἄλλων ψέγετε. Διαφόρῳ δὲ
γνώμῃ τοῦ αὐτοῦ ζώου μελῶν ὅς μὲν ἄλλο σέβει,
ἕτερος δὲ τὸ⁶ **224** ἕτερον. Πλὴν αὐτῶν ἐστὶ τὰ τοῦ
ὀρθοῦ λογισμοῦ πνεόντες, αἰδοῦμενοι ἐπὶ τῷ προδήλῳ
αἰσχροῦ, εἰς ἀλληγορίας αὐτὰ⁷ ἄγειν πειρῶνται, δι'
ἑτέρας ἀπονοίας τὰ τῆς ἀπάτης αὐτῶν θανάσιμα
κρατύειν βουλόμενοι. Ὅμως καὶ⁸ τὰς ἀλληγορίας
διελέγξιμεν⁹ ἂν, εἴπερ ἐκεῖ ἤμεν, ὧν τὸ τοσοῦτον
μωρὸν ἐπεκράτησε πάθος, ὡς¹⁰ μεγίστην τῇ ἐπινοίᾳ
ἐμποιῆσαι νόσον. Οὐ γὰρ χρὴ τὴν ἐμπλαστον προσ-
φέρειν ἐπὶ τὸ ὑγιεινὸν μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπὶ
τὸ πάσχον. Ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς διὰ τοῦ γελάσαι τὰ Αἰ-
γυπτίων ἐφάνητε μὴ παθόντες¹¹ τὰ ἐκείνων, περὶ
οὗ ὑμεῖς¹² πεπὸνθατε, εὐλογον ἦν παρόντα με ὑμῖν
τὴν ἴασιν τοῦ ἐν ὑμῖν πάθους παρέχειν.

XIX. Ὁ Θεὸς σέβειν αἰρούμενος πρὸ πάντων εἰ-
δέναι ὀφείλει. τί μόνον τῆς Θεοῦ φύσεως ἰδίον ἐστίν,
ὃ ἄλλῳ προσεῖναι ἀδύνατον, ἴνα, εἰς τὸ ἴδιωμα αὐτοῦ
ἀποβλέπων καὶ παρ' ἑτέρῳ αὐτὸ μὴ εὐρίσκων, ἑτέρῳ
τὸ¹³ θεῶ εἶναι μὴ ἀπατηθῆ δοῦναι ποτε. Ἔστι δὲ ἴδιον
Θεοῦ, τοῦτον μόνον εἶναι, ὡς πάντων ποιητὴν, οὕτως

A didere, alii hircum, alii felem, alii serpentem, sed
et piscem et cepas et ventris crepitus et cloacas et
brutarum animantium membra. Et mille aliis sub-
diderunt illud nomen pravis turpitudinibus.

XVII. Hæc dicente Petro, risit quæ astabat mul-
titude. Et Petrus ad risum dixit : Ridetis illorum
sententiam, nescientes multo magis vos ab illis
irrideri. Attamen alii aliorum res deridetis, nam
propriam, per malam consuetudinem in fraudem ir-
ducti, non cernitis. Quod vero recte Ægyptios ir-
rideatis fateor : quandoquidem animalia ratione
carentia ipsi ratione præditi adorant, eaque omnino
mortalia. Quo modo autem et illi vos deridendo
loquantur, audite. Nos, inquit, etsi mortalia ado-
remus, tamen quæ aliquando vixerunt : at vos
quæ nunquam vixerunt colitis. Ad hæc, aiunt, unius
Dei honorare volentes formam, nec invenientes
qualis ea sit, omnem formam colendam censuimus.
Porro hujusmodi quædam locuti rectius vobis se
putant sentire.

XVIII. Quapropter et vos iis respondete : Falsum
dicitis, non enim in honore veri Dei colitis illa,
quia omnes omnem adoraretis formam et non ut
facitis. Nam qui vestrum cepam esse numen existi-
mant, et qui colunt ventris crepitus, inter se bella
gerunt, similique modo cuncti, unum quid maximi
facientes, cæterorum cultum improbat. Variante
quoque sententia ex membris ejusdem animalis
unus unum veneratur, aliud aliud. Sed et inter illos
aliqui, qui adhuc aliquid bonæ mentis retinent,
erubescunt de manifesta turpitudine nituntur
cuncta ad allegorias trahere, et per aliam demen-
tiam volunt erroris sui confirmare mortiferum
virus. Cæterum confuturæ et allegorias, si illic
essemus, quarum adeo invaluit stulta affectio, ut
maximum animo creaverit morbum. Non enim
oportet emplastrum inferre in partem corporis san-
nam, sed in morbidam. Quandoquidem igitur vos,
ridendo Ægyptiaca, declarastis vos idem quod illi non
pati, circa id in quo vos ægrotatis, æquum est ut ego
coram vobis remedium vestri morbi præbeam.

XIX. Qui Deum colere vult, ante omnia scire
debet quid solum divinæ naturæ proprium sit,
quod alteri non possit inesse ; ut in proprietatem
D ejus respiciens, eamque non reperiens apud alium,
nunquam fraude inducatur ad tribuendam alteri
divinitatem. Est autem proprium Dei : illum solum

VARLE LECTIONES.

⁹⁹ ὄφιν O. Tum id. ἰσθὺν καὶ κρόμμουα. S. Plura congressit de hac Ægyptiorum superstitione C, ad *Recogn.*
v. 20. ¹⁰⁰ ὀρθῶς ὄντως O. ¹ ἴτα S, φησὶν. C, O. ² ἀλλ' οὖν O. ³ ἴτα S, ἀποκρίνασθε C, O. ⁴ κρόμμουν O.
Tum καὶ οἱ p. καὶ legi vult S. ⁵ ποιοῦσι O. Tum ὑμῶν p. ὁμοίως conj. S. ⁶ τὸ textui reddidi postquam
omissionem erat a S. Idem proponit τινές p. ἔτι. ⁷ αὐτὰ O et in marg. C, αὐτάς id. in textu. Tum ἐπινοίας
p. ἀπονοίας O. ⁸ ὁ μὲν p. ὁμοῦς καὶ O. ⁹ διελέγξιμεν O. Idem om. τὸ ante τοσοῦτον. Quod si retineri velis,
lege saltem τοσοῦτον μωρὸν ἐπεκράτησε τὸ πάθος. ¹⁰ ὡς S. deest in O, C, ὥστε Galland. ¹¹ παθόντες C.
¹² Tum ὑμεῖς O, et ex conjunct. C. qui in textu ὑμεῖς. ¹³ τῷ C, τῷ S, qui lect. Ottob. jam suspicatus est.
Idem interponendum censuit ut interpunctum c. O. Ap. C puncto distinctum est post ἐστίν.

VARIORUM NOTÆ.

(27) Rufinus : cloacas. Verti etiam potest cana-
les, rivus, aquas decurrentes ac semper fluentes, juxta
illud Cæsarii Resp. ad Interrog. 19 : Παρ' Ἑλλησι

κοῖται καὶ κρόμμουα καὶ γαστρὸς πνεύματα μεμη-
νῶτες ἐκθειάζονται C. Tum ἔχθροῖς p. αἰσχροῖς C.
DRESSL.

esse, ut omnium creatorem, ita et optimum. Potentius quippe est quod facit eo, quod fit; magnitudine, quod infinitum est, finitis; specie pulcherrimum; felicitate beatissimum; mente perfectissimum. Similiter autem et in aliis ipse incomparabiliter eminet. Cum ergo, sicut dixi, Dei sit proprium, cunctis esse meliorem, ab ipso autem factus sit, qui omnia complectitur mundus, penitus necessario dici debet, nullam rerum ab eo creatarum posse cum ipso conferri et exæquari.

XX. Porro mundus, qui non est incomparabilis et eximius atque omni ex parte nullo indigens, Deus esse nequit. Sin vero totus mundus, in quantum conditus fuit, Deus esse nequit, quanto magis illius partes non recte Dei nomen accipient? Partes autem dico, quos vocatis deos, nimirum ex auro, argento, ære, lapide, vel alia quacunquē materia factos, insuperque mortalis manus opificia. Attamen videmus præterea, qualiter per os hominis importunus serpens deceptos inductionibus inficiat.

XXI. Dicunt enim multi: In nostris numinibus non aurum neque argentum nec lignum aut lapidem adoramus: scimus namque et nos ista nihil esse, præter inanimam materiem et mortalis hominis artificium, sed spiritum qui in illis residet, deum asserimus. Vide ista proferentium malignitatem: nam quia, quod apparet, convinci facile potest, quod nihil sit, ad id quod non videtur confugiunt, quasi in re incerta nequeant confutari. Nobiscum tamen ex parte isti contententur, quod dimidium simulacrorum suorum deus non sit, sed sensu carens materia. Superest igitur, ut probent, qua ratione credamus in illis versari divinum spiritum. Verum id ita esse nobis nequeunt demonstrare, quia non est. Et ipsis apparuisse non credimus. Nos illis ea divinum spiritum non habere per argumenta probabimus, ut veritatis studiosi, audita confutatione opinionis ea spiritu prædita affirmantis, a rabioso errore se avertant.

XXII. Primo quidem si ea velut spiritum habentia colitis, etiam antiquorum hominum sepulcra adoratis, quos in confesso est divinum non habuisse spiritum. Ita neque in hoc vera loquimini. Porro si vere spirarent vestra numina, per se moverentur, vocem emitterent, arancas insidentes ablegarent, insidiatores suos et fures abigerent, donariorum prædones facile comprehenderent. Jam vero nihil horum faciunt dii, sed instar reorum custodiuntur, præsertim qui sunt prelii majoris, quemadmodum principio diximus. Quid enim, nonne

Α και κρείττονα. Κρείττον ἔστι δυνάμει μὲν τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου ¹⁴, πρὸς μέγεθος τὸ ἄπειρον τοῦ πεπερασμένου· πρὸς εἶδος τὸ εὐμορφότατον, πρὸς εὐδαιμονίαν τὸ μακαριώτατον, **225** πρὸς νοῦν τὸ τελειώτατον ¹⁵. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ¹⁶ ἀπαραβλήτως τὴν ὑπεροχὴν ἔχει. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφη, ἴδιον Θεοῦ τὸ αὐτὸν εἶναι τῶν ὄλων κρείττονα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὅ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πᾶσα λέγειν, μηδὲν ¹⁷ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων αὐτῷ δύνασθαι τὴν ἴσην ἔχειν σύγκρισιν.

XX. Ὁ δὲ μὴ ἔχων τὸ ἀπράβλητον καὶ ἀνυπέβλητον καὶ πάντη πάντοθεν ἀνευδὲς αὐτὸς εἶναι οὐ δύναται. Εἰ δὲ ὁ πᾶς κόσμος τοῦτο εἶναι οὐ δύναται, καθὼ γεγένηται, πόσω ¹⁸ γε μᾶλλον τὰ μόρια αὐτοῦ οὐκ ἂν εὐλόγως κληθεῖθαι Θεός; Μόρια δὲ λέγω τοὺς ὑφ' ὧμῶν λεγομένους θεοὺς, ἐκ ¹⁹ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε καὶ λίθου ἢ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης ἠσπινοσούν ²⁰ γεγονότα, καὶ ταῦτα ὑπὸ θνητῆς χειρὸς δεδημιουργημένα. Ὅμως δὲ πρὸς ταῦτα ἴδωμεν ²¹, οἷα δι' ἀνθρώπου στόματος ὁ δεινὸς ὄφις φαρμάσσει τοὺς ἐπιγμοῖς ²² τοὺς ἐξαπατωμένους.

XXI. Λέγουσι γὰρ οἱ πολλοί· Τῶν σεβασμάτων ἡμῶν σέβωμεν οὐ τὸν χρυσὸν οὐδὲ τὸν ἀργυρον οὐδὲ ξύλον ἢ λίθον· Ἴσμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτι ταῦτα οὐδὲν ἔστιν ἢ ἀψυχὸς ὕλη καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ τέχνη· ἀλλὰ τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτοῖς πνεῦμα, τοῦτο θεὸν λέγομεν. Ὅρα τῶν ταῦτα λεγόντων τὴν κακοήθειαν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ φαινόμενον εὐελεχτόν ἐστιν, ὅτι οὐδὲν **226** ἔστιν, κατέφυγον ἐπὶ τὸ ἀόρατον, ὡς ἐπ' ἀδήλω τινὶ ἔλεγχθηναὶ μὴ δυνάμενοι. Πλὴν συνομολογοῦσιν ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ μέρους, ὅτι τὸ ἡμισυ τῶν παρ' αὐτοῖς ἰδρυμάτων θεὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀνάισθητος ὕλη. Λοιπὸν δὲ περιλείπεται δεῖξαι αὐτοὺς ²³, πῶς πιστεύομεν ὅτι θεῖον ἔχει πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπιδείξει ²⁴ ἡμῖν οὐ δύναται ὅτι ἐστίν, ἐπεὶ μὴ ἔστιν. Καὶ αὐτοῖς ἐωρακέναι οὐ πιστεύομεν. Ἡμεῖς αὐτοῖς ὅτι θεῖον οὐκ ἔχει πνεῦμα ²⁵, τὰς ἀποδείξεις παρέξομεν, ὅπως τοῦ δοκεῖν αὐτὰ ἔμπροσθεν εἶναι οἱ φιλαλήθεις ²⁶ τὸν ἔλεγχον ἀκούσαντες τῆς λυσσώδους ὑπόνοιας ²⁷ ἀποτραπῶνται.

XXII. Τὸ μὲν δὴ πρῶτον, εἰ ὡς ἔμπροσθεν ὄντα σέβετε αὐτὰ, καὶ ²⁸ αἰωνίων ἀρχαίων τάφους προσκυνεῖτε, τῶν ὁμολογουμένως οὐδὲν ²⁹ πνεῦμα θεῖον ἐσχηκότων. Οὕτως οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἀληθεύετε. Πλὴν εἰ ὄντως ἔμπροσθεν ἦν τὰ σεβάσματα ὧμῶν, ἀφ' ἑαυτῶν ἂν ἐκινεῖτο, φωνὴν ἂν εἶχεν, τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀράχνην ἀπεσεῖετο, τοὺς αὐτοῖς ἐπιθουλεύσαι θέλοντας καὶ κλέπτοντας ἀπεωθεῖτο ἂν, τοὺς τὰ ἀναθήματα ἀποσυλῶντας συναλάμβανεν ἂν βρᾶδίως. Νῦν δὲ τοῦτων οὐδὲν ποιῶσιν, ἀλλ' ³⁰ ὡς κατὰδικοί, καὶ μάλιστα οἰτιμιώτεροι αὐτῶν, φρουροῦνται, ὡς καὶ

VARIE LECTIONES.

¹⁴ κρείττων ἔστιν μὲν δυνάμει τοῦ ποιεῖν τοῦ λοιποῦ C, κρείττον ἔστι μὲν δυνάμει τὸ ποιῶν τοῦ ποιητοῦ D, κρείττον ἔστι δυνάμει μὲν τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου S, quam ultimam vocem converti in ποιουμένου. Tum περυνασμένου η. πεπερασμένου C, περυνασμένου S. c. Cl. ¹⁵ τελειώτατον C. ¹⁶ αὐτὸς S. ¹⁷ Vhb. ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὅ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πᾶσα λέγειν, μηδὲν non exstant in O. ¹⁸ ἀνευδὲς Θεὸς εἶναι οὐ δύναται, καθ' ὃ γεγένηται πόσω C. ¹⁹ ἐκ ομ. O. ²⁰ Ita scripsi duce Ottob., qui habet τινοςοῦν. Ap. C τινὸς οὖν. Nostrum jam vidit S. ²¹ ἴδωμεν O. c. S, εἴδωμεν C. ²² ὑπείγμοις C. ²³ αὐτοῖς O. ²⁴ ἐπιδείξει O. ²⁵ πνεῦμα ascripsi ex O. ²⁶ φιλαλήθεις C. ²⁷ ἀπονολας conj. D. Subinde ἀποτραπῶνται O. ²⁸ Leg. τί καὶ (cur etiam). S. Subinde ἀνθρώπων η. αἰωνίων conj. C. ²⁹ ὁμολογουμένως ὡς οὐδέ C. ³⁰ ἀλλὰ O.

τὴν ἀρχὴν εἰρήκαμεν. Τί δὲ οὐ φόρους καὶ τέλη ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ὑμᾶς οἱ δυνάσται, ὡς πολλὰ καρπιζομένους τῶν ἐκεί; τί δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ²⁴ διηρπάγησαν **227** καὶ συντριβέντες διενεμήθησαν; Οὐχὶ καὶ τῶν ἐξω θρησκουσίων αὐτοῦ πλέον οἱ λερεῖς, ἐπὶ τῇ ἀχρήστῳ θρησκείᾳ ἑαυτῶν κατεγνωκότες, τῶν ἀναθημάτων πολλὰ ὑφαιροῦνται;

XXIII. Ναί, φησὶν, ἀλλὰ προνοία αὐτῶν ἐφωράθησαν. Ψεῦδός ἐστιν. Πόσοι γὰρ οὐκ ἐφωράθησαν αὐτῶν; Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐνίους συνειληφθαὶ δύναμιν αὐτοῦς ²⁵ ἔχειν λέγουσιν, πεπλάνηται. Καὶ γὰρ τῶν τυμβωρύχων τινὲς μὲν εὐρίσκονται, τινὲς δὲ λανθάνουσιν, καὶ οὐ δῆπου γε τῇ τῶν νεκρῶν δυνάμει ²⁶ οἱ συλληφθέντες ἐφωράθησαν. Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοῦς κλεπτομένους καὶ συλωμένους θεοὺς ἐστὶν ἡμῖν νοεῖν. Ἀλλὰ, φησὶν, οὐ πεφροντίκασιν τῶν θεσίων αὐτῶν οἱ ἐν αὐτοῖς ὄντες θεοί. Τί οὖν αὐτὰ ὑμεῖς τιμελεῖτε σιμῆχοντες καὶ πλύνοντες καὶ καθαίροντες, στεφανοῦντες, ἐπιθύοντες; Διόπερ ἐντεῦθεν συννοήσατε μηδὲν ²⁷ ὀρθῶ λογισμῶ ποιούντες. Ὡς γὰρ τοῖς νεκροῖς ἐπικλαίετε, οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἐπιθύετε καὶ σπένδετε.

XXIV. Ἐμὲν τοι τοῦτο οὐδὲ τῷ τοῦ Καίσαρος καὶ αὐτὸν ἐξουσιῶν συμφωνεῖ παραδείγματι, διοικητὰς αὐτοῦς λέγειν, ὅποτε ὑμεῖς αὐτῶν τὴν πᾶσαν ποιεῖσθε πρόνοϊαν, ὡς προεῖπον, κατὰ πάντα τιμελοῦντες ὑμῖν ²⁸ τὰ ἰδρύματα. Αὐτὰ γὰρ οὐδὲν δυνάμενα οὐδὲν ποιεῖ. Ἐπεὶ εἶπατε ἡμῖν, τί διοικῶσιν, τί ποιοῦσι τοιοῦτον, ὅποιόν τι οἱ κατὰ τόπον ἡγούμενοι; τί δὲ ἐνεργοῦσι τοιοῦτον, ὅποιον οἱ τοῦ Θεοῦ ἀστέρες; εἰ μὴ **228** τι φαίνουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, οἷς λύχνους ὑμεῖς ἄπτετε; Μὴ ²⁹ ὡςπερ τὰ νέφη ὑετοῦς φέρει, καὶ αὐτὰ φέρειν δμβροὺς δύναται, οἱ μὴδὲ ἑαυτοῦς κινεῖν δυνάμενοι, ἐὰν μὴ ἀνθρωποὶ ἐπιλάθωνται; Ἡ καρπὸς παρέχονται τοὺς αὐτοῦς τῇ γῆ τοῖς πόνοις ὑμῶν, οἷς θυσίας ³⁰ χορηγεῖτε; Οὕτως οὐδὲν δύναται.

XXV. Εἰ δὲ καὶ ποιεῖν τι ἐδύναντο, οὐκ ἂν αὐτοῦς ὀρθῶς θεοὺς ἐλέγετε, ὅποτε οὐδὲ τὰ στοιχεῖα ὀνομάζειν ἐξεσι θεοὺς, δι' ὧν τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖται. Ἀλλὰ τὸν μόνον τάξαντα αὐτὰ, πρὸς τὴν ἡμετέραν χρῆσιν ἐκτελεῖν τὰ πάντα, καὶ κελεύσαντα ἀνθρώπῳ ὑπηρετεῖν, μόνον ὀρθῶ λόγῳ Θεὸν ὀνομάζομεν. Οὐ ³¹ τῆς εὐεργεσίας ὑμεῖς μὴ αἰσθάνομενοι τὰ ὑμῖν δούλα ἀπονεμηθέντα στοιχεῖα καθ' αὐτῶν δεσπόζειν ἀνηγορεύσατε. Καὶ τί περὶ στοιχείων δεῖ λέγειν; Ὅποτε καὶ ἀψυχα ἀγάλματα πεποιηκότες οὐ μόνον προσκυνεῖτε, ἀλλ' ὡς δούλοι κατὰ πάντα αὐτοῖς ὑποτετάχθαι ἀξιοῦτε. Διὰ τοῦτο, δι' ὧν παρεφρονήσατε ³², δαίμονσιν ὑποχειρῖοι γεγόνατε. Πλὴν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐπιγνωσεως ἐκ τῶν καλῶν πράξεων δύνασθα

A principes a vobis tributa et vectigalia pro iis exigunt, quod multum inde emolumentum capitis? Nonne sæpe ab hostibus rapti sunt, et post fracturam distributi? Nonne plus quam cultores, qui extra sunt, ipsi plerumque sacerdotes, se de inutili cultu damnantes, subripiunt multa donaria?

XXIII. Ita est, dicit aliquis, sed deorum providentia isti homines deprehensi sunt. Falsum est. Quot enim eorum non sunt deprehensi? Quod si ex quorundam comprehensione deos potestatem habere concludunt, errant. Etenim ex sepulcrorum effossoribus nonnulli inveniuntur et nonnulli latent, nentiquam tamen mortuorum potestatis est, quod illi capiuntur. Pari modo de furibus deorum debemus censere. Sed, dicitur, curam non gerunt simulacrorum suorum, qui in eis resident dii. Cur ergo vos ea curatis, abstergentes, lavantes, purgantes, coronantes et sacrificii colentes? Quocirca inde reputate, vos recta ratione non agere. Quemadmodum enim mortuos defletis, ita et diis vestris sacrificatis et libatis.

XXIV. Equidem non amplius illud convenit cum exemplo Cæsaris et potestatum sub illo positarum, deos dicere administratores, quandoquidem iis omnem curam impenditis, sicut jam dixi, in omnibus vobis foventes simulacra. Ipsa enim cum nihil possint, nihil faciunt. Alioquin dicite nobis, quidnam administrent, quid hujusmodi agant, quale agunt locorum præfecti? Quid vero tale operentur, quale Dei astra? An lucent sicut sol, quibus lucernas accenditis? Possuntne uti nubes imbrem ferunt ita et ipsi pluviam dare, qui ne ipsos quidem se movere valent, nisi ab hominibus prehendantur? Num terræ pro laboribus vestris eos ipsos præbent fructus, quibus ei sacrificia exhibetis? Sic nihil possunt.

XXV. Sed etsi valerent aliquid facere, non recte eos diceretis deos, quoniam nec licet elementa deos appellare, per quæ suppeditantur bona. Sed eum solum recta ratione Deum nominamus, qui unus elementa ordinavit, ut ad nostrum usum cuncta perficerent, quique præcepit inservire homini. Cujus vos beneficium non sentientes, quæ vobis serva tributa sunt elementa, dominos vestros renuntiastis. Et quid de elementis loquor? Cum inanima quoque signa, quæ fabricastis, non modo adoretis, sed et velut servi omnino illis subijci cupiatis. Ideo per dementiam vestram redacti estis in dæmonum potestatem. Verum per agnitionem Dei et bona opera potestis iterum heri effici, et dæmo-

VARIE LECTIONES.

²⁴ Ita C. in marg., πολέμων in textu, ut O. ²⁵ αὐτοῦς S O, ἑαυτοῦς C. ²⁶ δύναμιν, O mendose. ²⁷ μηδέ C. ²⁸ ὑμῶν C. ²⁹ Ier. ἢ S. ³⁰ παρέχονται; τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς γῆς τοῖς πόνοις ὑμεῖς θυσίας conjecit et versione expressit C, παρέχονται, ὃν τρόπον ἢ γῆ; τοῖς πόνοις, κ.τ.λ. D παρέχονται, οἷς αὐτοῖς τῆς γῆς τοῦς (vel πόρους), κ.τ.λ. proposuerit S. ³¹ οὐ add. c. O. ³² διὰ τοῦτο ἑαυτοῦς δι' ὧν π. C. Si ἑαυτοῦς retineri velis, legendum esse videtur auctore S.: ὑποχειρῖοις πεποιθήκατε, ut accusativus ἑαυτοῦς habeat, unde pen-deat, aut etiam καθ' ἑαυτοῦς corrigendum.

nibus velut servis imperare, ac sicut filii Dei constituit æterni regni hæredes.

XXVI. His dictis, jussit dæmoniacos et morbis occupatos ad se adduci, quibus oblatis manus imponens ac precatus incolumes eos dimisit, ailmones illos reliquamque turbam, ut hoc in loco assidui essent, per dies quibus immoratus dissereret. Postquam ergo alii abscessere, Petrus ubi in aquis quæ ibi stuebant corpus diluisset, una cum volentibus humi sterni jussit sub arborum densa fronde propter umbram, et unumquemque ordine fecit recumbere: atque ita cibum sumpsimus. Cum ergo juxta Hebræorum solitam fidem benedixisset et gratias egisset Deo pro sumpta recreatione, quia multum adhuc diei supererat, percontari de quibus vellemus permisit. Et vero nostrum, qui viginti eramus, unicuique speciatim interroganti dedit solutionem. Vespere autem jam facto, in latissimam hospitii ædem ingressi cum ipso illic omnes dormivimus.

HOMILIA XI.

I. Itaque quarto apud Tripolim die Petrus surgens nosque inveniens vigilantes, ubi salutasset, abiit ad aquæ fluentis locum, ut lotus oraret. Idem nos quoque consequenter fecimus. Post communes vero preces, cum sedissemus, de castitate disseruit. Et postquam dies illuxit, plebi ingressum permisit. At, multitudine ingressa atque pro more salutata, cœpit dicere:

II. Quandoquidem multa adversum vos a vobis profecta incuria mens plurimas et noxias superstitionum opiniones germinavit, et facti estis velut terra defectu agricolæ silvescens, multo ad purgationem indigetis tempore, ut traditum vobis sermonem verum tanquam præclaram sementem mens suscipiens pravus sollicitudinibus non suffocet, nec ad salutifera opera reddat infructuosum. Quare oportet, ut qui salutis suæ curam suscipiunt, frequentissime audiant quo peccata ex multo tempore aucta brevi quod restat tempore per continuam diligentiam ad expiationem possint referri. Cum ergo unicuique incertus sit suæ vitæ terminus, festinate multas e cordibus vestris extrahere spinas, non vero paulatim, neque enim repurgari poteritis, quia estis ager spinis horrens.

III. Non aliter vero multum studium suscipere ad purgationem vestram sustinebitis, nisi vobis frati increpetis vos ob ea in quibus, velut inutiles servi, insidiis petiti estis et malis vestris cupiditatibus consensistis, at justam iracundiam in men-

Α δεσπόται γενέσθαι πάλιν, και δαίμοσιν ὡς δούλοις ἐπιτάξαι, και ὡς υἱοὶ Θεοῦ αἰωνίου βασιλείας κληρονομοὶ καταστήναι.

XXVI. Ταῦτα εἰπὼν ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας και νόσοις ἐγκατελημμένους 229 αὐτῷ προσφέρεσθαι, προσερχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς και προσευξάμενος ἀπέλυσεν αὐτοὺς ὑγιαίνοντας, ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς και τοὺς λοιποὺς ὄχλους ἐνταῦθα παρεδρεύειν, ὅσων ἀν' ἡμερῶν ἐπιδημῶν διαλέγεται: 20. Τῶν οὖν ἄλλων ἀναχωρησάντων ὁ Πέτρος ἐν τῷ ἐκεῖ ὕδροχοεῖω 21 λουσάμενος σὺν τεῖς θελήσασι, χαμαὶ στρωθῆναι κελεύσας ὑπὸ τινι πυκνῇ τῶν δένδρων κόμην διὰ τὴν σκιάν, κατ' ἀξίαν ἕκαστον κατακλιθῆναι ἐποίησεν· και οὕτως τροφῆς μετελάδομεν. Εὐλογήσας οὖν· και ἐπευχαιρησθήσας τῷ Θεῷ ἐπὶ τῷ εὐφρανθῆναι κατὰ τὴν Ἑβραίων συνθήῃ πίστιν 22, ἐτι πολλῆς οὐσης ὥρας πυθάνεσθαι ἡμᾶς περὶ ὧν θέλομεν ἐπέτρεψεν. Καὶ ὁμως εἶκοσιν 23 οὕσιν ἡμῖν ἐν μέρει ἐκάστῳ πυθομένῳ ἐπέλυσεν. Ἥδη δὲ ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης εἰς τὸν εὐρύτατον τῆς ξενίας οἶκον εἰσελθόντες ἅμα αὐτῷ ἐκεῖ οἱ πάντες ὑπνώσαμεν.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

I. Τῇ μὲν οὖν τετάρτῃ ἐν Τριπόλει ἡμέρῃ ὁ Πέτρος ἐγερεῖς και ἐργηγοράτας ἡμᾶς 24 εὐρών, προσαγορεύσας ἐξῆει εἰς τὸ ὕδροχοεῖον, ὅπως λουσάμενος εὐξεται. Ὅμοίως τε και ἡμεῖς ἀκολουθῶς ἐποιήσαμεν. Συνευξαμένοι οὖν και προκαθεσθεῖσι τὸν περὶ τοῦ δεῖν ἀγνεύειν ἐποιεῖτο 230 λόγον. Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμέρα ἐγεγόνει, τοῖς ὄχλοις εἰσελθεῖν ἐπέτρεψεν. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ ὄχλου πολλοῦ 25, συνήθως προσαγορεύσας λέγειν ἤρξατο·

II. Ἐπειδὴ πολλῇ τῇ καθ' ὑμῶν ὕφ' ὑμῶν γενομένη ἀμελείᾳ ὁ νοῦς τὰς πολλὰς και βλαβεράς τῶν θρησκευτῶν ὑπονοίας ἐξέφυσεν, και γεγόνατε ὡσπερ γῆ 26 ἀπορία γεωργοῦ χερσεύσασα, πολλοῦ πρὸς κάθαρσιν δεῖσθε χρόνου, ἵνα τὸν μεταδιδόμενον 27 ὑμῖν λόγον ἀληθῆ ὡσπερ καλὸν σπόρον ὁ νοῦς λαθῶν μὴ κακαῖς φροντίσι συμπνίξας ἀκαρπον καταστήσῃ 28 πρὸς τὰ σώζειν δυνάμενα ἔργα. Διὸ χρὴ τοὺς πεφροντικώτας τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας συνεχέστερον ἐπακούειν, ὅπως τὰ 29 ἐκ μακρῶν χρόνων ἀποπήματα πληθυνθέντα βραχεῖ τῷ περιλειπομένῳ χρόνῳ συνεχεῖ σπουδῇ πρὸς κάθαρσιν ἀναλογῆσαι δυναθῆ. Ἐπειδὴ 30 οὖν ἕκαστος ἀθῆλον ἔχει τοῦ ἰδίου χρόνου τὸ τέλος, σπεύσατε τὰς πολλὰς τῶν καρδιῶν ὑμῶν ἐξελεῖν ἀκάνθας· μὴ κατ' ὀλίγον· οὐ γὰρ δυναθήσθε καθαρθῆναι, ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐχερσεύσατε.

III. Οὐκ ἄλλως δὲ τὸ πολὺ τῆς σπουδῆς πρὸς κάθαρσιν ὑμῶν ἀναδέξασθαι ὑπομενεῖτε 31, ἐὰν μὴ γε αὐτοῖς ὀργισθέντες ἐπιπλήξῃτε περὶ ὧν ὡς ἀχρεῖοι δούλοι 32 ἐνηδρεύθητε συνθέμενοι ταῖς κακαῖς ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἵνα τὴν δικαίαν 33 ὑμῶν ἐργὴν τῷ νῷ

VARIÆ LECTIONES.

20 διαλέγεσθαι O. 21 Ita O c. S, ὕδροχοεῖω C. 22 πίστιν om. O. 23 εἶκοσι C. 24 ἡμᾶς S, O, ὑμᾶς C. Tum ἐξῆει S, O. ἐξῆει C. Dein ὕδροχοεῖον S, ὕδροχότον C, ὕδροχοεῖον O. 25 Ita O, et ex conject. D. πολλοὺς C. 26 γῆ Cl.: errat S de lectione Ci. 27 In O prius erat διδόμενον p. μεταδιδόμενον. 28 καταστήσει C. 29 τὰ om. O. 30 ἐπέει C. 31 Ita et S leg. censet, quaiquam dedit ὑπομένετε c. C. 32 δούλοι flagitante κῆρσι add. c. O. 33 κακίαν O. Deinceps ἄργῃν add. S ex conject. Ci. Tum χερσεύσασθαι C, χερσεύσασθαι S.

ὡς πῦρ χερσευσάση ἀρούρη ἐπαφεῖναι **231** δυνήθητε. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔχετε δίκαιον πῦρ, τὴν κατὰ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν ὄργην λέγω, μάθετε ἀπὸ ποίων καλῶν ⁵⁵ ἐντρεφθήτε, καὶ πρὸς ποίαν κλάσιν κατηρέσθητε, καὶ ὑπὸ τίνος ἠπατήθητε, καὶ οὕτως ὑμῶν ὁ νοῦς νήψας, καὶ ὡσπερ πῦρ ὑπὸ τῆς τοῦ πέμφαντος ἡμᾶς διδασκαλίας ἐξαφθεῖς εἰς ὄργην, τὰ κακὰ ⁵⁶ τῆς ἐπιθυμίας ἀναλῶσαι δυνήθη. Πιστευσάτέ μοι, ὅτι θελήσαντες πάντα κατορθῶσαι δυνήσεσθε.

IV. Θεοῦ τοῦ ἀοράτου ἐστὲ εἰκῶν. Ὅθεν οἱ εὐσεβεῖν βουλόμενοι μὴ τὰ εἰδῶλα λεγέτωσαν Θεοῦ εἰκόνα ⁵⁷ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖν αὐτὰ σέβειν. Εἰκῶν γὰρ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ εἰς Θεὸν εὐσεβεῖν θέλων ἄνθρωπον εὐεργετῆ, ὅτι εἰκόνα Θεοῦ τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα. Τὴν δὲ ὁμοιότητα οὐκέτι πάντες, ἀλλ' ⁵⁸ ἀγαθῆς ψυχῆς ὁ καθαρὸς νοῦς. Πλὴν ὡς ἡμεῖς οἰδαμεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν γεγονότα τοῦ Θεοῦ, εἰς τοῦτον ὑμᾶς εὐσεβεῖν ⁵⁹ λέγομεν, ἵνα εἰς Θεὸν, οὐπὲρ ἐστὶν εἰκῶν, ἡ χάρις λογισθῆ. Τιμὴν οὖν τῆ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, προσφέρειν δεῖ οὕτως, πεινῶντι τροφήν, διψῶντι ποτὸν, γυμνητεῦντι ⁶⁰ ἐνδυμα, νοσοῦντι πρόνοιαν, ξένην στέγην, καὶ τῶ ἐν εἰρκτῇ ὄντι ἐπιφανόμενον ⁶¹ βοηθεῖν ὡς δυνατόν ἐστιν. Καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πάντα ὅσα ἐαυτῷ τις θέλει καλὰ, ὡσαύτως ἄλλῃ χρῆζοντι παρεχέτω, καὶ **232** τότε αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα εὐσεβήσαντι δύναιται ἀγαθὸς λογισθῆναι· μισθὸς ᾧ λόγῳ εἰ καὶ ταῦτα ποιεῖν μὴ ἀναδέχεται ⁶², ὡς ἀμελήσας τῆς εἰκόνας κολασθήσεται.

V. Οἷον οὖν ἔστι λέγειν ποτὲ, ὅτι εὐσεβείας τῆς εἰς Θεὸν χάριν πᾶσαν μορφήν ⁶³ σεβόμενοι, τὸν ἄνθρωπον τὴν ὄντως εἰκόνα Θεοῦ ὄντα ἐν πᾶσιν ἐνυθρίζετε ⁶⁴, φονεύοντες, μοιχεύοντες, κλέπτοντες καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα ἀτιμάζοντες; Ἐχρῆν δὲ μηδ' ἐν ⁶⁵ κακῶν πράττειν, δι' ὃ ἄνθρωπος λυπεῖται ⁶⁶. νῦν δὲ πάντα πράττετε, δι' ἃ ⁶⁷ ἄνθρωπος ἀθυμεῖ, ἀδικία γὰρ καὶ ἀθυμία γίνεται. Διὰ τοῦτο φονεύετε ⁶⁸ καὶ ἀφαιρεῖσθε τὰ αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἴστε, ἅπερ παθεῖν οὐ θέλετε. Ἰμεῖς δὲ ἐρπετῶ τινι κακουργῶ πρὸς κακίαν ἀπατηθέντες ὑπονοεῖ πολλοῦ γινώσεως, εἰς μὲν τὴν ὄντως εἰκόνα, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀσεβεῖτε, εἰς δὲ τὰ ἀναίσθητα εὐσεβεῖν δοκεῖτε.

VI. Τινὲς δὲ λέγουσιν, εἰ μὴ ἤθελεν αὐτὰ εἶναι, αὐκ ἂν ἦν, ἀλλ' ἀνηρεῖτο ⁶⁹ ἄν. Φημι χάγῳ, τοῦτο πάντως ἔσται, ὅταν πάντες τὴν αὐτῶν πρὸς αὐτὸν δεῖξωσι προαίρεσιν, καὶ οὕτως ἀλλαγὴ τοῦ νῦν γενήσεται κόσμου. Πλὴν εἰ καὶ οὕτως ἠθέλετε ⁷⁰ αὐτὸν ποιῆσαι, ἵνα μηδὲν τῶν προσκυνουμένων **233** ὑπὴρ-

tem vestram, quasi ignem in arvom silvescens, possitis immittere. Si ergo non habetis justum ignem, iram dico adversus cupiditates malas, animadvertite a qualibus bonis per insidias abstracti fueritis, ad quale supplicium præparati et a qua re seducti. Atque ita mens vestra sobria facta, et quasi ignis a doctrina ejus qui misit nos incensus ad iracundiam, poterit cupiditatem consumere. Mihi credite, modo velitis, poteritis emendare cuncta.

IV. Dei qui cerni nequit imago estis. Unde quipie vivere cupiunt, ne dicant idola esse Dei imaginem, ideoque coli ea oportere. Nam Dei imago homo est. Qui in Deum pie se gerere vult, homini benefacit, quia Dei imaginem portat hominis corpus; similitudinem vero non omnes gerunt, sed bonæ animæ pura mens. Attamen, quia nos scimus hominem factum fuisse ad imaginem et ad similitudinem Dei, hortamur sitis erga illum pii, ut in Deum, cujus est imago, gratia referatur. Honorem ergo imagini Dei, id est homini, deferre oportet hunc in modum, præbendo esurienti cibum, sitienti potum, nudo indumentum, ægro providentiam, peregrino tectum, in carcere posito visitationem ac pro viribus auxilium. Et ne singula recenseam: quæcunque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat. Tuncque ipsi, in Dei imaginem pietatem exercenti, bona potest imputari merces: qua ratione, si ista facere recuset, quasi qui contempserit imaginem, punietur.

V. An igitur dici potest, propter pietatem erga Deum coli omnem formam, si hominem, veram Dei imaginem, in omnibus contumelia afficitis, occidendo, adulterando, furando, in multis aliis indigne accipiendo? Oportebat autem ne unum quidem malum committere, per quod homo contristetur; nunc vero cuncta facitis quibus homo angitur. Injuria enim etiam anxietas fit. Ideo interficitis et res illius aufertis et quæcunque alia scitis, quæ non vultis pati. Vos autem a maligno quodam serpente ad malitiam decepti, per suspicionem sententiam multos deos inducentis, in vera quidem imagine seu homine impii estis, in rebus vero sensu destitutis pii vobis videmini.

VI. Nonnulli autem dicunt, si nolisset Deus ea esse, utique non exstitissent, sed fuissent sublata. Ego quoque fateor, id omnino futurum, quando omnes suam erga Deum ostenderit voluntatem, tumque hujus mundi fore mutationem. Verumtamen, etiamsi vultis illum ita facere ut nihil eorum

VARLE LECTIONES.

⁵⁵ Haud male D corrigat ὑπὸ ποίων κακῶν ut infra hom. xi, 11. ⁵⁶ Ita conj. C, qui exh. κατὰ in textu, ut O. ⁵⁷ εἰκόνας leg. censet S. ⁵⁸ ἀλλά O. ⁵⁹ ἀσεβεῖν ὑμᾶς p. ὑμᾶς εὐσεβεῖν O. ⁶⁰ γυμνιτεύοντι O. ⁶¹ Ita O c. S. (cfr. hom. xii, 32), ἐπιφανιόμενοι C. ⁶² ἀναδέχητε O. ⁶³ Addendum ἐστε post μορφήν. S. Tum τοῦ p. τὴν O. Forsan scribendum est τὴν τοῦ ὄντως Θεοῦ εἰκόνα ὄντα. ⁶⁴ ἐνυθρίζοντες C. ⁶⁵ μηδὲν p. μηδ' ἐν O. ⁶⁶ λυπεῖται O. ⁶⁷ & S, O, ὁ C. Tum καὶ ἄν p. καὶ idem. Dein. τοῦ p. οὗτο O. ⁶⁸ Ita S, φονεύεσθε C, O. Tum ἀφαιρεῖσθαι O. Deinde ἐστὶν p. ἴστε conj. D. ⁶⁹ ἀνήρητο O. Postea ascripsi πάντες c. codem. ⁷⁰ οὕτως, εἰ θέλετε C. Ac D scribendum putabat πλὴν εἰ καὶ οὕτως θέλετε αὐτὸν ποιῆσαι. Verumtamen si sic vultis eum facere S. Mea quidem sententia delendum est post πλὴν.

quæ adorantur supersit, dicite nobis quid rerum non adorastis? Nonne alii ex vobis solem, alii lunam, alii aquam, terram alii, vel montes, vel arbores, vel semina, alii etiam hominem, ut in Ægypto, adorant? Oportuit ergo Deum nihil relinquere, sed neque vos ipsos, ut nihil esset quod coleretur, neque quod coleret. Vere hoc fieri optat qui intra vos latet pessimus serpens, nec parcat vobis. Sed non ita erit. Nihil enim peccat illud, quod adoratur, vim quippe patitur ab adoratore. Nam licet ab omnibus hominibus injustum feratur iudicium, at non a Deo, Siquidem æquum non est, ut idem supplicium recipiat, qui patitur et qui facit, præterquam si ille ultro admittat solius honore dignissimi honorem.

VII. Sed, inquit, oportebat eos qui adorant a vero Deo periri, ne alius hoc faceret. Verum an es Deo sapientior, ut ei, tanquam prudentior, consilium des? Novit quid faciat. Tolerat enim omnes impios, velut misericors et benignus pater, sciens, ex impiis pios fieri. Et multi e cultoribus rerum impurarum ac sensu carentium, conversi, ea colere cessarunt et delinquere, atque apud verum Deum per preces Græcorum quoque multi salvati sunt.

VIII. At Deus principio oportebat efficere, ut nullatenus de talibus cogitarem. Hæc dicentes ignoratis, quid sit libertas arbitrii, et qua ratione sit possibile vere bonus esse. Quia qui suo proposito bonus est, vere est bonus, qui vero ab alio coactus fit bonus, vere non est, quoniam non propria electione est quod est. Cum ergo uniuscujusque libertas periciat vere bonum, et vere malum perpetret, in quoquoque fieri quod inimicum vel quod amicum est, per rerum operumque occasiones molitus est Deus. Non, inquit, sed quidquid cogitamus ipse nos facit cogitare. Desinite. Cur amplius blasphematis, qui hoc dicitis? Si enim omne, quod cogitamus, ab ipso menti nostræ inspiratur, ipsum dicitis causam fornicationum, libidinum, avaritiæ omnisque blasphemæ. Cessate maledicere, qui debetis benedicere, eique omnem, impertiri honorem. Nec dicatis: Deus honore non indiget. Quamvis enim ille nullius indigeat, attamen debuistis, respiciendo

Α χεν, εἶπατε ἡμῖν, τί τῶν ὄντων οὐκ ἐβρησκεύσατε, οὐχ οἱ μὲν ὑμῶν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ τὰ ὄρη, οἱ δὲ φυτὰ, οἱ δὲ τὰ σπέρματα, οἱ δὲ καὶ ἄνθρωπον, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, προσκυνοῦσιν; Ἐχρῆν οὖν τὸν θεὸν μηδὲν εἶσαι, ἀλλὰ μηδὲ ὑμᾶς⁷⁰, ἵνα μηδὲν ἂν ἦν τὸ προσκυνούμενον, μήτε τὸ προσκυνοῦν. Ἀληθῶς τοῦτο γενέσθαι βούλεται⁷¹ ὅ ἐν ὑμῖν δεινὸς ἐνδομοχῶν⁷² ὄφης, ὃς οὐ φείδεται ὑμῶν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔσται⁷³. Οὐδὲν γὰρ ἀμαρτάνει τὸ προσκυνούμενον· βίαν γὰρ πάσχει ὑπὸ τοῦ προσκυνεῖν αὐτὸ θέλοντος. Εἰ γὰρ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἄδικος γίνεταί τις, ἄλλ' οὐχ ὑπὸ θεοῦ. Οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστι τῆν αὐτῆν τιμωρίαν ἀναδέξασθαι τὸν πάσχοντα καὶ τὸν διαθέμενον, ἐκτὸς εἰ μὴ αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἀναδέξεται⁷⁴ τὴν τοῦ μῆνου τιμωτάτου τιμῆν.

VII. Ἄλλὰ, φησιν, ἐχρῆν αὐτοὺς τοὺς προσκυνοῦντας ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ, ἵνα ἄλλος τοῦτο μὴ ποιῆ. Ἄλλ' οὐκ⁷⁵ εἰ σοφώτερος τοῦ θεοῦ, ἵνα αὐτῷ ὡς φρονιμώτερος γνώμην δῆς. Οἶδεν δὲ ποιεῖ. Πᾶσι γὰρ ἐν ἀπεθείᾳ οὐσι μακροθυμεῖ, ὡς ἐλεῆμων καὶ φιλόανθρωπος πατήρ, εἰδὼς ὅτι καὶ ἐξ ἀσεβῶν εὐσεβεῖς γίνονται. Καὶ αὐτῶν τῶν σεβόντων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀναίσθητα πολλοὶ νῆψαντες τὰ μὲν⁷⁶ αὐτὰ σέβειν καὶ ἀμαρτάνειν ἐπαύσαντο, τῷ δὲ ὄντως θεῷ πρὸς ταῖς εὐχαῖς [ἐχόμενοι πολλοί]⁷⁷ καὶ Ἑλληνες ἐσώθησαν.

234 VIII. Ἄλλὰ τὴν⁷⁸ ἀρχὴν ἔδει ποιῆσαι ἡμᾶς μηδὲ ὄλως περὶ τοιούτων ἐνθυμεῖσθαι⁷⁹. Ταῦτα λέγοντες ἀγνοεῖτε τί ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ πῶς δυνατόν (28) ἐστὶν ἀγαθὸς τῷ ὄντι εἶναι. Ὅτι ὁ ἰδίᾳ προαιρέσει ὢν ἀγαθὸς ὄντως ἀγαθὸς ἐστίν, ὁ δὲ ὑφ' ἐτέρου ἀνάγκῃ⁸⁰ ἀγαθὸς γενόμενος ὄντως οὐκ ἐστίν, ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστὶν ὁ ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν τὸ ἐκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεκνύει τὰ ὄντως κακόν, ἐν ἐκάστῳ γενέσθαι ἐχθρὸν ἢ φίλον διὰ τῶν ὑποθέσεων ὁ θεὸς ἐμηχανήσατο. Οὐ, φησιν, ἀλλὰ πᾶν ὃ ἐνθυμούμεθα, αὐτὸς ἡμᾶς ποιεῖ νοεῖν. Παύσαθε. Τί πλέον βλασφημεῖτε οἱ τοῦτο λέγοντες; Εἰ γὰρ πᾶν ὃ τί ἂν⁸¹ ἐνθυμηθῶμεν, ἀπ' αὐτοῦ ἐνεργούμεθα, αὐτὸν αἴτιον λέγετε πορνειῶν, ἀσελγιῶν, πλεονεξιῶν καὶ πάσης βλασφημίας. Παύσασθε δυσφημοῦντες, οἱ εὐφημεῖν καὶ πᾶσαν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμειν ὀφείλοντες. Καὶ μὴ λέγετε· Οὐκ ἐπιδικάζεται ὁ θεὸς τιμῆς. Εἰ γὰρ αὐτὸς οὐδεὶς ἐπιδικάζεται, ἄλλ' οὖν γε ὑμᾶς⁸² ἐχρῆν εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶντας

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ μὴ δὲ ἡμᾶς O. ⁷¹ βούλεται γενέσθαι C. ⁷² Ita O et ex conject. C, in euj. textu ἐνδομοχῶν. ⁷³ ἔστι O. ⁷⁴ ἀναδέξεται O. ⁷⁵ Ita O c. S, ἀλλὰ οὐκ C. ⁷⁶ τὸ μὲν C. Tum ὄντως p. ὄντως Cl. Falsus est S de C. ⁷⁷ Lacuna cod. Ottoboniani ita expleta, sententiarum nexus, ap. C. perturbatus, jam logices rationi respondet. ⁷⁸ ἀλλ' οὐ O, qui signum interrogandi habet post ἡμᾶς. ⁷⁹ ἐνθυμεῖσθε O. ⁸⁰ Ita S., ἀνάγκης C, O. ⁸¹ ἂν excidit ex utraque Clerici editione et ap. S. ⁸² Ita Cl. ἡμᾶς O c. C. Idem deinde πᾶσιν ἡμᾶς, Cl. πᾶσιν ὑμᾶς.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Καὶ πῶς δυνατόν. Ista Clementis sic apud Maximum proferuntur: Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαίρεσιν οικεῖται. Ὁ γὰρ ὑφ' ἐτέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γενόμενος, οὐκ ἀγαθός. Ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστίν, ὁ ἐστίν. Τὸ γὰρ ἐκάστου ἐλεύθερον, ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεκνύει τὸ ὄντως κακόν. Ὅθεν ἰδίᾳ τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἐμηχανήσατο ὁ θεὸς φανερώσαι τὴν ἐκάστου διάθεσιν. Fieri non potest ut quisquam sit constanter bo-

nus, nisi ex animi sui proposito proprio. Qui enim ab altero ex necessitate factus est bonus, bonus non est; quia non ex instituto sit, quod est. Libera enim cujusque voluntas, quod revera bonum est efficit, et revera malum ostendit; unde Deus per istas occasiones voluit cujusque affectionem patefacere. Quæ, inter Clementis Romani alla, leguntur in Eclogis Jo. Damasceni mss. collegii Claromontani cap. De hermine et libertate, CQT.

τὸν ἐν πᾶσιν ὁμᾶς] εὐεργετήσαντα εὐχαριστῶ ἀμείψασθαι φωνῆ.

IX. Ἄλλὰ, φησὶν, κρεῖττον ποιούμεν, ἅμα αὐτῶ καὶ πᾶσιν εὐχαριστοῦντες. Ἄλλὰ ταῦτα λέγοντες οὐκ ἴστε τὴν καθ' ὁμῶν ἐπιβουλὴν. Ὡς γὰρ, ὁπόταν ἕνα κείμενον πολλοὶ ἱατροὶ θεραπεύειν ἐπαγγέλλονται⁸⁸ μηδὲν **235** δυνάμενοι, εἰς δὲ τις ὄντως ἰσθαι δυνάμενος τὴν αὐτοῦ ἀντίδοτον μὴ προσφέρει, λογισάμενος ὅτι, ἂν αὐτὸς θεραπεύσῃ, ἄλλοι ἐπιγράφονται, ὅτω καὶ ὁ Θεὸς, μετὰ πολλῶν ἀξιούμενος τῶν μηδὲν δυναμένων, οὐκ εὐεργετεῖ. Τί οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτεῖ, ἐάν γε αὐτοῦ θεραπευέοντος ἄλλος ἐπιγράφεται⁸⁹; Φημί, εἰ καὶ μὴ ἀγανακτεῖ, ἀλλ' οὖν γε οὐ θέλει⁹⁰ τῆς ἀπάτης συνεργὸς γενέσθαι. Αὐτοῦ γὰρ εὐεργετήσαντος καὶ τὸ μηδὲν ποιήσαντες ἴδωλον ὡς δυνήθην πιστοῦται. Ἄλλὰ καὶ γὰρ φημί σοι, εἰ⁹¹ μὴ φυσικῶς ἠδίκητο πρὸς ἀναίσθητα ἐπισημνός (29), ἴσως ἂν καὶ τοῦτο ὑπομεμενήκει· διὸ νήψατε (30) ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τὰ εὐλογα νοεῖν. Ὁ Θεὸς γὰρ ἀνευδής ὢν αὐτὸς οὐδενὸς δεῖται, οὔτε βλάπτεται. Ἡμῶν γὰρ ἐστὶ τὸ ὠφελῆσθαι ἢ βλάπτεσθαι. Ὑπερ γὰρ τρόπον Καίσαρ⁹² (31) οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμενος ὠφελείται, ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφημοῦντος ὀλεθρος, οὕτως οἱ Θεὸν εὐφημοῦντες αὐτὸν μὲν οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· ὁμοίως καὶ οἱ βλασφημοῦντες αὐτὸν μὲν οὐκ ἀδικοῦσιν, αὐτοὶ δὲ ὀλοθρεύονται.

X. Ἄλλὰ, φησὶν, οὐχ ὁμοίως ἐπ' ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Σύμφωνα καὶ γὰρ, **236** ὅτι οὐχ ὁμοίως. Μεζῶν γὰρ ἢ κόλασις ὡς μεζῶν⁹³ ἀσεβήσαντι, ἦττων δὲ τῷ εἰς τὸν ἥττονα ἀμαρτήσαντι. Ὡς οὖν πάντων μεζῶν ὁ Θεὸς, οὕτως μεζῶνα ὑπέξει κόλασιν ὁ εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας, ὡς εἰς μεζῶνα ἀμαρτήσας, οὐκ αὐτοῦ ἀτόχειρος ἀμυνομένου, ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτοῦσης καὶ φυσικῶς ἐπεξερχομένης. Οὐ γὰρ δώσει τῷ βλασφημῶ οὐχ ἥλιος τὸ φῶς, οὐ γῆ τοὺς καρπούς, οὐ πηγὴ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἐν ἄλλῃ τῇ ψυχῇ ὁ ἐκεῖ καθεστὼς ἄρχων τὴν ἀνάπαυσιν, ὅποτε καὶ νῦν ἐπὶ⁹⁴ τῆς τοῦ κόσμου προθεσμίας ὑφειστώσης παραγανακτεῖ πᾶσα ἡ κτίσις. Διὸ οὔτε⁹⁵ τελείους

A æquitatem, eum, qui omnibus vos cumulavit beneficiis, grata remunerari voce.

IX. Sed, inquit, melius facimus, qui ei omnibusque simul gratias agimus. Verum hæc dicendo non intelligitis structas vobis insidias. Quemadmodum enim, quando unum ægrum multi medici, qui nihil possunt, promittunt curare, unus, qui revera potest mederi, remedium suum non porrigit, secum reputans, quod, etsi ipse sanaverit, attribuetur aliis: ita et Deus, una cum multis qui nihil possunt rogatus, non præstat beneficium. Quid ergo, inquit, Deus ideone indignatur, si, cum ipse curet, ascribatur alteri? Respondeo, licet non indignetur, attamen non vult esse erroris adjutor. Postquam enim ipse benefecit, etiam idolum, quod nihil egit, tanquam efficax fidem accipit. Sed et ego tibi dico, nisi propria et naturali injuria afficeretur, quando una cum sensum non habentibus timetur ac adoratur, forte hoc etiam sustineret; quapropter curæ sit vobis, ut rationi consentanea pro salute vestra intelligatis. Deus enim sibi sufficiens nullo indiget, neque læditur. Nostrum quippe est juvari aut lædi. Nam sicut Cæsar neque maledictis læditur, neque gratiarum actionibus juvatur, sed, qui gratias agit, securitatem habet, qui maledicit interitum: ita qui Deum laudibus prosequuntur, ipsum nequaquam adjuvant, sibi vero ipsis salutem afferunt, parique modo, qui conviciis appetunt, ei quidem non faciunt injuriam, ipsi vero pereunt.

X. Sed, inquit, non similiter in homine et Deo. Et ego fateor, quod non similiter. Majus enim supplicium ut magis impio: minus autem ei, qui in minorem peccavit. Sicut ergo maximus omnium est Deus, ita maximas dabit pœnas, qui in eum impius exstiterit, quoniam adversus maximum deliquit. Neque Deus propria manu ulciscetur, at omnis creatura in ea re indignabitur et naturaliter vindicabit. Non enim blasphemio dabit lucem sol, non fructus terra, non aquam fontes, non tribuet animæ in inferis requiem, qui ibi constitutus est princeps: quando nunc quoque, adhuc subsistente præfinito D mundi tempore, ægre fert universa creatura. Ideo

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Ita O c. S, ἐπαγγέλλονται C. Particulam δὲ seq. utriusque hom. codd. auctoritas tuetur: quapropter non delenda ut censet S. ⁸⁹ ἐπιγραφῆ C. ⁹⁰ λέγει Cl. et S contra codd. auctoritatem. Schwegleri conjectura θέλει vulgata lectio est ap. C. ⁹¹ εἰ O et ex conject. C in cuj. textu ἦ. ⁹² Καίσαρ O. ⁹³ τῷ εἰς μεζῶνα conj. D, τῷ μεζῶν scr. Schliemannus Clement. p. 250, 569. ⁹⁴ ἔτι conj. C. ⁹⁵ Cotelierio post διὸ οὔτε deesse videtur ὀρανός. Forte tamen scripsit noster διὸ οὔτε νέφη τοὺς ὑετοὺς παρέχει. Videtis Eustathium in *Hexæm.* p. 5. Ego sane, quid sibi velint τέλει ὑετοί, non capio. D.

VARIORUM NOTÆ.

(29) Per me licet sensu activo sumere ἐπισημνός ac vertere: Nisi naturaliter injuria afficeretur, qui ad sensu destituta attonitus stupet. C. Recte: nam alias non intelligitur, quid sibi velit φυσικῶς ἠδίκητο. C. fr. C. 10. S. DRESSER.

(30) Ὑπομεμενήκει, δι' ἧς φάσε C. Lectio ex O. allata locum niniā corruptela prius laborantem ita dilucidat, ut conjecturis non amplius opus sit. Id.

(31) Ὑπερ γὰρ τρόπον Καίσαρ. Sæpe dicte *Eclogæ* cap. Περὶ βλασφημούντων καὶ μεγαλορρημονούντων καὶ κταιόντων εἰς τὸν Θεὸν ἐξ ἀνοκίας. Τοῦ

ἀγίου Κλήμεντος Πρώτης. Ὁν τρόπον ὁ βασιλεὺς, οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμενος ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα μεγαλύνεται· ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφημοῦντος ὁ ὀλεθρος· οὕτως οἱ Θεὸν μὲν εὐφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ μεγαλύνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκείαν δόξαν, ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· οἱ δὲ βλασφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ βλάπτουσιν, ἑαυτοὺς δὲ ὀλοθρεύουσι. Καὶ μεζῶν ἢ κόλασις, ὅσω μεζῶν ἢ ἀσέβεια, ὡς καὶ πάντως κρεῖττον ὁ Θεὸς, ὑπὲρ οὗ πᾶσα ἡ κτίσις ἀγανακτεῖ. COT.

que nec cœlum sufficiens mittit imbrem, neque A terra fructus dat, unde plurimi pereunt. Ipse etiam aer furore accensus ad pestem producendam convertit se. In bonis tamen, quibus fruimur, misericordia sua Deus ad benignitatem erga nos cogit creaturam. Ita vobis, qui cunctorum opificem inhonestatis, omnis creatura succenset.

XI. Nam etsi per solutionem a corpore effugiatis pœnam, quo modo animam vestram, quæ immortalis est, per mortem poteritis fugere? Immortalis enim est etiam impiorum anima, quibus melius esset, non immortalem eam habere. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo supplicio, neque moriens, in malo suo finem non habet accipere. Sed forsitan dicit vestrum aliquis: Terres nos, Petre. Docete igitur nos, quo pacto tacentes profueramus vobis res quemadmodum sunt, aliter enim vobis eas non possumus indicare. Quod si tacuerimus, decipiemi a malis per ignorantiam; sin vero loquimur, suspecti sumus, quasi vos falsam ob causam terreamus. Quo pacto igitur malum eum incantabimus, qui intra animam vestram latet, callideque vobis inimicas Deo subserit opiniones prætextu amicitiae erga Deum? Reconciliemini vobiscum; namque pro vestra salute fit ad eum cum bonis operibus perfugium. Inimicitia quædam ad Deum est, quæ in vobis cum ratione pugnat cupiditas; quia suspicione prudentiæ corroborat inscitiam.

XII. Alii vero dicunt: Deus nostri curam non gerit. Hoc quoque falsum est. Nam si vere curam C non gereret, neque solem suum oriri faceret super bonos et malos, neque pluviam suam demitteret super justos et injustos. Dicunt alii: Magis pii sumus, qui et ipsum et simulacra colimus. Non puto, ei, qui ita loquitur, si diceret regi: Eundem tibi tribuo honorem, quem mortuis et abjecto fimo: non puto, inquam, ei bene cessurum. Sed inquiet aliquis, fimum vocas nostra numina? Ita aio. Inutilia enim vobis ea reddidistis, dum in deos ascribitis. Cum forsitan illorum materia ad aliquid aliud,

* Matth. v, 45.

VARIE LECTIONES.

¹ inserui c. O. ² ἔξιν conj. D. Ego malim χρᾶσιν, quod propius accedit ad lectionem vulgatam, et fidem accipit ex Rufini interpretatione hac: *aeris temperies temeratur*. S. ³ ἐπάσομεν O. ⁴ Ita D, τῆ... φίλιζ C, O. ⁵ γίνεται om. O. ⁶ Fort. scribendum ἐχθρά, vel addendum ἢ post Θεῶ S. ⁷ τις auct. c. O. ⁸ τῆ reposui, postquam exciderat ap. Cl. et S. Subinde ἐβρίμένη O. ⁹ ἀπαλλάξει C.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Ἀθάνατος γὰρ ἡ ψυχὴ. Ut Clementis sententia citatur a Maximo, *Locorum communium sermone* 53, ut Clementis Romani, in Damasceno ms. cap. Περὶ ψυχῆς καὶ νοῦ, ad hunc modum: Ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαί, καὶ τῶν ἀσεβῶν, αἷς ἀμεινον ἦν μὴ ἀφθάρτους εἶναι. Κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀθάνατου πυρὸς ἀπεράντω τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσαι, ἐπὶ κακῶ τῶ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσιν. *Immortales omnes animæ sunt, etiam impiorum, quibus melius esset non esse corruptioni non obnoxias. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo supplicio, nec morientes, suo ipsarum malo sui finem accipere non possunt.* Recognitionum lib. v, cap. 28: *Immortales namque sunt etiam impiorum animæ,*

D *quas ipsi fortasse velint pariter cum corporibus finire: sed non ita est; perferunt enim ignis æterni sine fine supplicia, et ad perniciem sui naturam non habent moriendi. Cum Clementinis loquitur Justinus Martyr Apologia II, p. 64, et Dialogo cum Tryphone, p. 225, dicitque improbis lucrum, ἔρμαιον, fore, animas mori, et finem habere in statum sensus vacuum, eis ἀναίσθησαν. Ad sensum vero Recognitionum Minucius Felix, quem eo loco citavi. Ac ex philosophis Hierocles in carmina Pythagorica ad vers. 29: Οὐ βούλεται ὁ κακὸς ἀθάνατος εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἵνα μὴ ὑπομείνη τιμωρούμενος. Non enim vult qui malus est, esse sibi animam immortalem, ne scelerum ultionem patiat. Cot.*

σίας αὐτῶν ἴσως εἰς ¹⁰⁰ ἄλλο τι ἢ εἰς **238** χρῆσιν ἁ
κόβρου, εὐχρηστησάσης. Νῦν δὲ οὐδὲ ¹ εἰς τοῦτο χρη-
σιμεύει, ὅτε μετασχηματίσαντες προσκυνεῖτε. Πῶς
δὲ καὶ ² εὐσεβέστεροι εἶναι φατε, οἱ πάντων ἀσεβέ-
στατοι, ταῦτη αὐτῇ τῇ μιᾷ καὶ ἀσυγκρίτῳ ἁμαρτίᾳ ψυ-
χῆς κληθρον ὀφελοντες τῷ ἀληθεῖ ³, ἐὰν ἐπιμείνητε ;
Ὡς γὰρ εἰ τις υἱὸς πολλὰ εὐεργετούμενος ὑπὸ τοῦ
πατρὸς ἐτέρῳ τινὶ τῷ μὴ πατρὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ
πατρὶ ἀποδόῃ ⁴ τιμὴν, πάντως ἀποκληρονόμος γίνεται·
ἐπὶ δὲ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς βιοῦς εὐχαριστῆ
ἐπὶ ταῖς εὐεργεσίαις, εὐλόγως κληρονόμος γίνεται.

XIII. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· Ἀσεθεῖν μέλλομεν, ἐὰν τὰ
παραδοθέντα ἡμῖν ἐκ πατέρων σεβάσματα καταλει-
ψωμεν ⁵. ὁμοιον γὰρ ἐστὶ τῷ παραθήκην φυλάξαι.
Ὑσχοῦν τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ληστοῦ τις ἢ πατρὸς ἢ B
αἰσχροβίου, οὐκ ὀφείλει ὁ υἱὸς νήφας τὸ κρεῖττον
ἐλεσθαι, ἵνα μὴ ἀσεβῆσῃ, καὶ μὴ τὰ ἴσα τοῖς γονεῦσι
ποιῶν ἁμαρτάνῃ ⁶. Πῶς δὲ ἀνόητοι οἱ λέγοντες· Ταῦτα
προσκυνοῦμεν, ἵνα μὴ αὐτῷ ὀκλῶμεν ; ὡς ὀκλουμέ-
νου Θεοῦ ἐφ' οἷς εὐφραίνεται, μὴ ὀκλουμένου δὲ ἐφ'
οἷς ἀχαριστούμενος βλασφημεῖται. Διὰ τί οὖν, ὅποτεν
ῥποχῆ ὑέτου γένηται, πρὸς οὐρανὸν τὰ πάντα ἀφο-
ρῶντες εὐχὰς καὶ λιτὰς ἀπονέμετε; καὶ ὅταν ἐπιτύχητε,
τάχιον ἐπιλανθάνεσθε ; ἀμῆσαντες γὰρ ἢ τρυγῆσαντες
εὐθὺς τοῖς μηδὲν ⁷ οὖσιν εἰδώλοισ τὰς ἀπαρχὰς **239**
ἀπονέμετε, τάχιον ἐπιλανθάνομενοι τοῦ εὐεργετήσαντος
Θεοῦ. Καὶ οὕτως εἰς ἄλση ⁸ καὶ εἰς τοὺς ναοὺς γενό-
μενοι θυσίας ἐπιτελοῦντες εὐωχεῖσθε. Διὰ τοῦτο οἱ
μὲν ὑμῶν λέγουσιν· Παρηγορίας καὶ τοῦ εὐωχεῖσθαι
χάριν καλῶς ταῦτα ἐπινοήσεται.

XIV. Ὡ ἀνόητοι! ὑμεῖς τοῦ λεγομένου γίνεσθε ⁹
δίκαιοι κριταί. Εἴπερ γὰρ καὶ ἐχρῆν ἐνταῦθα εἰς
εὐφρασίαν σώματος ἑαυτὸν δοῦναι ποῖα εὐωχίτ,
ἀμείνων ἦν ἢ ἐν ποταμοῖς ¹⁰ καὶ ὕλαις καὶ ἄλσεσιν,
ἐνθα εἰλαπίναι καὶ συμπόσια καὶ κατὰσχοι τόποι, ἢ
δοῦ ἀπόνοια δαιμόνων, καὶ χειρῶν τομαί, καὶ αἰ-
δῶν ἀποκοπαί, καὶ οἰστροί, καὶ μανίαι, καὶ τριχῶν
κόμαι, καὶ κόμποι, καὶ ἐνθουσιασμοί, καὶ ὀλογαί,
καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ μεθ' ὑποκρίσεως εἰς κατάπληξιν
τῶν ἀνοήτων γινόμενα, ὅπως τὰς ὑμῶν ¹¹ ὀφειλομένας
εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας καὶ νεκρῶν νεκροτέρους
προσενέγκητε;

XV. Καὶ διὰ τί χαίροντες ταῦτα ποιεῖτε ; Ἐπι
οὐ θέλει ὑμῖν ὁ ἐμφωλεύων εἰπεῖν ὄφρις ¹², ὃς ἐνέσπει-
ρεν ὑμῖν τὴν ἀκαρπον ἐπιθυμίαν, λέγων ὑπομνήσω.
Ἔχει δὲ οὕτως· Παρὰ τῇ τοῦ Θεοῦ θρησκείᾳ κη-
ρύσσεται νήφειν, σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλό-
τρια μὴ νοσφίξεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπεικῶς ¹³,
εὐσταθῶς, πρᾶως, κολάζειν ἑαυτὸν μᾶλλον ἐν ταῖς
ἐνδείαις, ἢ **240** μὴ ἔχοντα ἐτέρου ἀδικῶς ἀφελόμε-

vel ad finem, fuisset utilis. Nunc vero neque ad
hoc prodest, quando a vobis transfiguratum colitis.
Qua autem ratione vos et magis pios dicitis, qui
omnium estis impiissimi, hoc ipso uno et incom-
parabili peccato interitum animæ merentes coram
illo, qui verus est, si perseveretis. Exempli gratia
si quis filius, plurima beneficia a patre consecutus,
alteri qui pater non sit debitum patri honorem de-
ferat, plane exhæredabitur. Cum vero ex sententia
patris vivens gratias de beneficiis egerit, merito
hæres relinquetur.

XIII. Alii vero dicunt, impii erimus, si nobis a
patribus tradita numina dereliquerimus: idem enim
est ac depositum servare. Igitur hæc ratione, si
aliquis ortus sit ex patre latrone aut obsceno, non
debet filius frugi esse, melioremque vitam amplecti,
ne impius evadat, peccetque eadem cum parentibus
non agendo. Quam stulti autem sunt, qui dicunt: Hæc
adoramus, ne Deo simus molesti! Quasi Deo molesta
sint ea quibus laudatur, non molesta vero, quibus ingra-
te accipitur et inflammatur. Cur ergo, cum imbris
acciderit remora, in cælum omnino intuiti preces
ac supplicationes assignatis? et quando obtinuistis,
cito obliviscimini. Facta enim messe aut vindemia,
statim ad idola, quæ nihil sunt, primitias defertis,
celeriter Dei immemores, beneficii auctoris. Sicque
in nemoribus et in templis positi sacrificia celebra-
tis, atque genio indulgetis. Quapropter nonnulli ex
vobis dicunt: Solatii et bonæ tractationis causa
C præclare ista excogitata sunt.

XIV. O stolidi! Vos huius dicti estote justi iudi-
ces. Si enim oportebat hic se ad corporis volupta-
tem alicui tradere oblectationi, melior erat ea, quæ
in fluviis et silvis et lucis, ubi computationes et
convivia et loci umbrosi, quam ubi dæmoniacæ
amentia, et manuum sectiones, abscessiones venerationum,
rabidus furor, insaniam, sparsi crines, stre-
pitus stridoresque, affatus fanatici, ululatus,
omniaque illa quæ cum simulatione ad terrorem
amentium sunt, ut debitas illis preces et gratiarum
actiones offeratis, idque iis, qui mortuis magis sunt
mortui.

XV. Et cur læti ista facitis? Quoniam intus la-
tens serpens vobis non vult edicere, qui infructuo-
sam inseruit cupiditatem, dicam ego atque memo-
rabo. Ita autem habet: Apud religionem Dei præ-
dicatur agere sobrie, sibi temperare, iram tenere,
non subripere aliena, juste vivere, cum bono jure,
tranquille, leniter, se in indigentia potius continere
ac reprimere, quam cum non habeas, alterius bonis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ εἰς, quod ðleest in utroque Hom. cod., addidit D. Subinde scripsi ἄλλο τι ἢ εἰς c. O ut conj. D, ἄλλο
τι, εἰς C, quod mutari voluit in ἄλλοτε, εἰς. Tum εὐχρηστησάσης O. ¹ οὐδέ om. O. ² καὶ inserui c. O.
³ τὰ ἀληθῆ C. Subinde ἐὰν μὴ ἐπιμείνητε O. ⁴ ἀποδοῖ C. ⁵ λείψωμεν C. ⁶ Vbl. καὶ μὴ τὰ ἴσα τοῖς γο-
νεῦσι ποιῶν ἁμαρτάνῃ textui reddidi, cum prætermissa essent in ed. Schweegleriana. Subinde πῶς δὲ S.
⁷ μηθέν O. ⁸ ἴσα O, ut conj. S, καὶ οὕτως εἰς ðsl. Kal C. ex conj. c., ἴσασι cod. ipsius, in conj. marg. ἴσασι.
Ruf. Rec. v, 30: In templis aut lucis. ⁹ γίνεσθε S, γένεσθε C, O. ¹⁰ Ita explicandum esse videtur Othoboni-
ani ἀμείνων ἦν· οἱ ἐν ποταμοῖς, ap. C ἀμείνων ἢ ἐν ποταμοῖς. ¹¹ ὑμῶν S, αὐτῶν C, O. ¹² ὄφρις om. O.
¹³ ἐπεικῶς O.

injuste ablati expleri. Apud vocatos autem deos contraria peraguntur. Et nonnulla in admirationem justitiæ denuntiatis, quæ licet omnia præcepta exsequeremini, una Dei ignoratio sufficit ad punitiorem vestram. Cæterum convenientes ad loca quæ vos iis assignatis, alacriter inebriamini, et aras accenditis, quarum nidor vagatus cæcos surdosque spiritus vi sua ad odoratus locum ducit. Sicque ibi alii fanaticis furoribus, alii absurdis cibis replentur, ad libidinem vertuntur alii, ad furta alii et adulteria. Nam fusi illic sanguinis vapor et vini libatio etiam satiat impuros spiritus, qui intra vos occultati omnia hæc reddunt suavia, atque per somnia vos falsis spectris irretiunt, innumerisque perpressionibus puniunt. Nam occasione sacrarum, ut vocant, hostiarum repleti estis truculentis dæmonibus, qui caute vos inscios perimunt, ut non sentiat factas insidias. Prætextu siquidem cuiuspiam injuriæ vel calamitatis, amoris, iræ, mœstitiæ, aut laqueo aut aqua suffocant, e loco præcipiti dejiciunt, homicidio sui, aut apoplexia, aut alio morbo e vita cogunt migrare.

XVI. Ex nobis autem nullus tale quid potest pati, sed a nobis dæmones torquentur, quandoquidem in aliquem ingressi, ut tardius egrediantur, rogant nos. Sed dicet aliquis: In has perpressiones incidunt interdum etiam quidam Dei cultores. Aio id fieri non posse. Ille enim, de quo loquor, cultor Dei est, qui vere est Dei cultor, non qui duntaxat dicitur. Qui autem vere est, traditæ sibi legis perficit opera. Si quis impie egerit, pius non est. Quemadmodum si alienigena legem servet, Judæus est; qui vero non servat, est gentilis. Judæus enim, Deo credens, legem implet, per quam fidem etiam alia mala montibus similia et gravissima transfert. Qui vero non exsequitur legem, clarum est, quod non credendo in Deum sit transfuga, ideoque peccator velut nequaquam Judæus propter peccatum a calamitatibus subigitur, quæ ad puniendos peccatores constitutæ sunt. Nam consilio Dei, quod ab initio sancitum fuit, illius cultores juste propter delicta pœna consequitur. Quod sit, ut, postquam pœna de peccato velut debito per vexationem rationem repetierit, conversos homines in cunctorum judicio puros repræsentet. Sicut enim improbis præsentibus deliciæ in damnum futurorum bonorum cedunt, ita supplicia lapsis in peccatum Judæis mittuntur ad exactionem, ut recepta hic delicti pœna a futura illic æterna damnatione liberentur.

• Matth. xvii, 19.

VARIE LECTIONES.

¹¹ παραγγέλλεται O. ¹² ἐνθουσιασµῶ C, ἐνθουσιασµοῦ D. ¹³ αὐτῆ C. Lectionem Ottonianam præsentat S. ¹⁴ ἐνδομοχιούοντα O. ¹⁵ παρακαλοῦσιν C. ¹⁶ ὃν prætermisit S c. Cl. ¹⁷ Sede vocabuli mutata lego: Ἐάν ὁ ἄλλ. τ. v. πρ. Ἴ. ἐστ. µὴ πράξας δὲ Ἰουδαῖος, Ἕλληγ. Ὁ γὰρ πιστεύων Θεῶ ποιεῖ τὸν νόμον. Hoc modo elegans nasci videtur antithesis. D. ¹⁸ ὃν γὰρ ὅτι C. Tum λειποτακεῖ O. ¹⁹ οὐκ O. ²⁰ Ἰα O c. S. παραστέθει C. ²¹ ἀπολαύοντες D., qui insuper exemplis comprobavit, vocem ἀπολαύειν conjungi posse cum casu accusativo, atque haud raro sumi in malam partem. S. ἀπολαύοντες C, O.

νον χορησθῆναι. Παρὰ δὲ τοῖς λεγομένοις θεοῖς τὰ ἐναντία γίνεται. Καὶ ἕνια εἰς κατέπληξιν δικαιοσύνης παραγγέλλετε ¹¹, ἅπερ εἰ καὶ πάντα ποιεῖτε τὰ παραγγέλματα, µία ἢ πρὸς Θεὸν ἀγνοία ἰκανὴ τυγχάνει πρὸς τὴν καθ' ὑµῶν τιμωρίαν. Πλὴν συνεργόµενοι εἰς τοὺς ὑφ' ὑµῶν αὐτοῖς δοθέντας τόπους ἡδέως µεθύσκεσθε καὶ βωµοὺς ἀνάπτετε, ὧν ἡ κνίσσα βεβροµένη καὶ τὰ τυφλά καὶ κωφὰ πνεύµατα διὰ τῆς ἐξουσίας ἄγει εἰς τὸν τῆς ἀσφρήσεως αὐτῶν τόπον. Καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖ οἱ µὲν ἐνθουσιασµῶν ¹², οἱ δὲ βρωτῶν ἀλλοκότων ἐµπίπλανται, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ ἀσελγαίνειν τρέπονται, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπᾶς καὶ φόνους. Ἦ γὰρ τοῦ ἐκεῖ αἵματος ἀναθυµιάσις καὶ ἡ τῶν οἴνων σπονδὴ καὶ αὐτὰ ¹³ χορεῖ τὰ ἀκάθαρτα πνεύµατα, ἃ ^B ἐκεῖ ποιοῦσιν, καὶ δι' ὀνειρωγῶν ὑµᾶς φαντασίαις ψευδέσι περιβάλλουσιν, καὶ μυροῖς παθήµασι τιμωροῦσιν. Προφάσει γὰρ τῶν λεγοµένων ἱεροθύτων χαλεπῶν δαιµόνων ἐµπίπλασθε, οἱ καὶ φρονίµως ὑµᾶς λανθάνοντες ἀναιροῦσιν, ἵνα µὴ συνῆτε ὑµῶν τὴν ἐπιβουλήν. Προφάσει γὰρ τινος ἐπιπρείας ἢ ἔρωτος ἢ ὀργῆς ἢ λύπης ἢ ἀγγόνῃ ἢ ὕδατι πνίξαντες ἢ ἀπὸ κρηνοῦ ῥέψαντες ἢ αὐτοχειρῆς ἢ ἀποπληξίᾳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ πάθει τοῦ ζῆν µεθιστάσιν.

XVI. Ἡµῶν δὲ οὐδεὶς τοιοῦτόν τι παθεῖν δύναται, ἀλλ' αὐτοὶ ὑφ' ἡµῶν κολάζονται, ὅποταν εἰς τινα εἰσίντες βραδέως ἐξίεναι ἡµᾶς παρακαλῶσιν. **241** Ἄλλ' ἔρεῖ τις· Ἰσως τοιοῦτος πάθεισιν καὶ θεοσεβῶν τινες ὑποπίπτουσιν. Φηµὶ ὅτι τοῦτο ἀδύνατον. Θεοσεβῆς γὰρ οὗτός ἐστιν, ὃν ¹⁴ ἐγὼ φηµι, ὁ ὄντως θεοσεβῆς, οὐκ ὅς ἂν µόνον λέγεται, ὁ δὲ ὄντως ὧν τοῦ δοθέντος αὐτῷ νόμου ἐκτελεῖ τὰς πράξεις. Ἐάν τις ἀσεβῆσῃ, εὐσεβῆς οὐκ ἐστίν. Ὅνπερ τρόπον ἔάν ὁ ἀλλόφυλος τὸν νόμον πράξῃ, Ἰουδαῖός ἐστιν· µὴ πράξας δὲ, Ἕλληγ. Ὁ γὰρ Ἰουδαῖος πιστεύων Θεῶ ποιεῖ τὸν νόμον ¹⁵, δι' ἧς πίστεως καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὄρεσιν εὐκότα καὶ βαροῦντα µεθίστησι πάθη. Ὁ δὲ µὴ ποιῶν τὸν νόμον δηλονότι ¹⁶ ἐκ τοῦ µὴ πιστεύειν Θεῶ λειποτακεῖ, καὶ οὕτως ὡς οὐκ ¹⁷ Ἰουδαῖος ἀµαρτωλῶς διὰ τὴν ἀµαρτίαν ἐπικρατεῖται ὑπὸ τῶν εἰς τὸ τιμωρεῖν τοὺς ἀµαρτάνοντας καθεστῶτων παθῶν. Βουλῆ Θεοῦ τῇ ἀπαρχῆς ὀρισελεση δικάως τοῖς σέβουσιν αὐτὸν παραπτωµάτων χάριν ἢ τιμωρία ἔπεται, ὃ γίνετα, ἵνα ὡς ὀφειλήµα διὰ τῆς βασάνου ἀπαιτήσασα τὴν ἀµαρτίαν τοὺς ἐπιστρέψαντας καθαρῶς ἐν τῇ τῶν ὄλων παραστέσῃ ¹⁸ κρίσει. Ὡς γὰρ τοῖς κακοῖς ἢ ἐνταῦθα τρυφῆ εἰς ζηµίαν αἰωνίων ἀγαθῶν γίνετα, οὕτως αἱ τιμωρίαι τοῖς παραπίπτουσιν Ἰουδαῖοις πέµπονται εἰς ἔκπραξιν, ἵνα ἐνταῦθα ἀπολαύοντες ¹⁹ τὸ παράπτωµα τῆς ἐκεῖ ἀπαλλαγῶσιν αἰωνίας κολάσεως.

242 XVII. Ἦμεῖς δὲ ταῦτα εἰπεῖν οὐ δύνασθε, οὐ γὰρ πιστεύετε τὰ ἐκεῖ εἶναι ὡς ἡμεῖς λέγομεν, λέγω δὴ, ὅπου πᾶσιν ἡ ἀνταπόδοσις γίνεται. Οὐ ἔνεκεν ἀγνοοῦντες τὸ συμφέρον ὑπὸ τῶν προσκαίρων ἡδονῶν μὴ λαβεῖν τὰ αἰώνια ἐνεδρεῦσεσθε. Διὸ ἡμεῖς τοῦ συμφέροντος ὑμῖν τὰς ἀποδείξεις ποιεῖν πειρώμεθα, ἵνα πληροφορηθέντες περὶ τῶν τῆς θεοσεβείας ἐπαγγελμάτων διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων δυνηθῆτε σὺν ἡμῖν τὸν ἀλυπτον αἰῶνα κληρονομήσαι. Μέχρι μὲν οὖν γνωρίσατε²⁵ ἡμᾶς, μὴ χαλπαίνετε ἡμῖν²⁶ ὡς ψευδομένοις περὶ ὧν ὑμῖν θέλομεν καλῶν. Τὰ γὰρ ἡμῖν νομισθέντα ἀληθῆ περὶ ἀγαθὰ, ταῦτα ὑμῖν φέρειν οὐκ ἐφθονήσαμεν, ἀλλὰ τούναντιον ἐσπεύσαμεν συγκληρονόμους ὑμᾶς ποιῆσαι ἀγαθῶν, ὧν ἡμεῖς νενομίκαμεν²⁷. Οὕτω γὰρ χρὴ πρὸς τοὺς ἀπίστους λέγειν. Ὅτι δὲ ἀληθεύομεν ὅντως περὶ ὧν λέγομεν, οὐκ ἄλλως δυνησέσθε εἰδέναι, ἐὰν μὴ πρότερον φιλαληθῶς ὑπακούσητε.

XVIII. Διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος, κἂν τὰ μυρία ὑμᾶς ὁ ἐν ὑμῖν ἐνδομυχῶν²⁸ ἄφρων, κακοὺς ὑποβαλὼν λογισμοὺς καὶ ἀσχολίαις, ἐνεδρεῖναι θέλῃ²⁹, ἀλλ' οὐν γε ὑμεῖς ὀφείλετε ταύτην μάλλον προσφιλονεικοῦντες αὐτῷ συνεχῶς ἡμῶν³⁰ ἐπακούειν. Δεῖ γὰρ συνεδρεῖν ὅτι ὑμᾶς τοὺς σφόδρα ἡπατημένους εἰδέναι, πῶς χρὴ ἐπάδειν αὐτῷ. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον. Ἐπάδειν δὲ³¹ λέγω, τῷ λογισμῷ ἀντιτάσσεσθαι ταῖς κακαῖς αὐτῶν συμβουλαῖς **243** μεμνημένους, ὅτι ὑποσχέσει γνώσεως ἀπ' ἀρχῆς τῷ κόσμῳ θάνατον ἐξεργάσατο³².

XIX. Ὅθεν ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης πολὺ τὸν κόσμον πεπλανημένον εἰδὼς καὶ τῇ κακίᾳ συνθέμενον ἰδὼν οὐκ ἠγάπησε τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην, ὡς ἐκ πλάνης συνοῦσαν³³ ὅτι εἰς τέλος ἐπιφέρει πᾶσι τοῖς πρὸς κακίαν ὁμογενωμοῦσιν, παραθεῖς³⁴ ἀντὶ πλάνης, τοῖς νήφασιν ὡσπερ πῦρ ἐμβαλὼν τὴν κατὰ τοῦ ἐνεδρεῦσαντος ὀργὴν μαχαίρᾳ ἰοικυῖαν, προτείνας δὲ³⁵ λόγον ἀναιρεῖ τὴν ἄγνοιαν τῇ γνώσει, ὡσπερ τέμνων καὶ χωρίζων ζῶντας ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Τῆς μὲν οὖν κακίας ὑπὸ τῆς νομίμου γνώσεως νικωμένης πόλεμος συνεχεῖ τὸ πᾶν. Σωτηρίας γὰρ χάριν υἱὸς ὑπέβησεν ἀπειθοῦς ἐχωρίζετο πατρός, ἡ καὶ πατὴρ τέκνου, ἡ τεκοῦσα θυγατρὸς, ἡ θυγάτηρ μητρὸς, καὶ ἀπαξ οἱ³⁶ συγγενεῖς συγγενῶν καὶ φίλοι συνήθων.

XX. Καὶ μὴ τις λεγέτω· Πῶς τοῦτο δίκαιον, χωρίζεσθαι γονεῖς τέκνων καὶ τέκνα γονέων; Δίκαιον καὶ πᾶν. Εἰ γὰρ συνόντες, μετὰ τοῦ μηδὲν αὐτοῦς ὠφελεῖν, καὶ συναπάλλυντο αὐτοῖς, πῶς οὐ δίκαιον, καὶ³⁷ χωρισθῆναι τὸν σώζεσθαι θέλοντα ἀπὸ τοῦ μὴ θέλοντος, συναπολέσθαι δὲ³⁸ βουλομένου; πρὸς τοῦτοις οὐδὲ αὐτοὶ οἱ τὸ κρεῖττον νενοηκότες χωρισθῆ-

^a Matth. x, 34.

XVII. Vos vero hæc dicere non potestis, quia non creditis, quæ illic sunt esse quemadmodum dicimus, dico autem, ubi cunctis fiat retributio. Quocirca quod est utile ignorantibus, a temporariis voluptatibus, ne æterna accipiat, decipimini. Quare nos conamur, commodi vobis probationes afferre, ut plene certi de pictatis promissionibus per bona opera possitis nobiscum sæculi quod tristitia vacat hæredes existere. Donec igitur cognoscatis nos, ne nobis succenseatis, tanquam mentiamur circa bona quæ vobis cupimus. Quæ enim putavimus vera et bona, ea ad vos afferre non invidimus; sed contra festinavimus, reddere vos honorum, quæ novimus, cohæredes. Ita quippe ad infideles loquendum est. Quod autem plene veros proferamus sermones, non aliter poteritis scire, nisi prius cum veritatis studio audiat.

XVIII. Quapropter nunc, licet serpens, quem intus habetis latentem, mille vobis tendat insidias, pravas subjiciendo cogitationes et impedimenta, attamen eo magis obsistere ei debetis, et assidue nos audire. Oportet enim, ut vos, qui fuistis valde decepti, convenientes cognoscatis, quò modo ille incantandus sit. Aliter vero fieri nequit. Incantare autem dico, mente repugnare pravis dæmonum consiliis memores, cum promissione scientiæ mundo ab initio mortem procreasse.

XIX. Unde veritatis propheta, sciens mundum errasse plurimum, et malitiæ consensisse intuitus, non expetivit pacem cum illo, ut ex errore consistentem; sed usque ad finem cunctos in malitia consentientes oppugnat, et veritatem in locum erroris proponit, ac resipiscentibus velut ignem immittit iram adversus insidiatorem, quæ gladio similis est^a, objectoque sermone ignorantiam cognitione interimit, quasi scindens ac separans vivos a mortuis. Itaque dum malitia per legitimam cognitionem vincebatur, bellum cuncta tenuit. Nam propter salutem filius credens a patre incredulo separavit se, vel pater a filio, genitrix a filia, filia a matre, atque omnino propinqui a propinquis et amici a familiaribus.

XX. Neque dicat aliquis: Quomodo id justum fuerit, separari parentes a liberis, liberos a parentibus. Justum est, et valde. Nam si una morati, præterquam quod nihil eis prodérant, etiam cum illis peribant, quo pacto æquum non est separari eum, qui salvari vult, ab eo qui non vult, sed una perire cupit. Ad hæc, non illi, qui quod præstat

VARIE LECTIONES.

²⁵ γνωρίζετε C. ²⁶ ὑμῖν Cl. Fallitur S. de lectione Ci. ²⁷ νενομίκαμεν C. ²⁸ Ita O et ex conject. C, in conj. textu ἐνδομυχῶν. ²⁹ Ita S, θέλει C. Ambigo de scriptura libri Ottob. non plena. ³⁰ ὑμῶν O. ³¹ δὲ om. O. ³² Vbh. μεμνημένους, ὅτι ὑποσχέσει γνώσεως ἀπ' ἀρχῆς τῷ κόσμῳ θάνατον ἐξεργάσατο largitus est O. ³³ Non continuo pacem mundo in erroribus posito dedit. *Recogn.* vi, 4. Unde conjectaverim esse scribendum συνεστῶτα S. ³⁴ Post παραθεῖς deest aliquid, supple ἀληθειαν vel similibem aliquam vocem. Cfr. *Recogn.* vi, 4: Sed ignorantia ejus ruinis scientiam veritatis opposuit. Deinde ego post πλάνης commate distinxī, non, ut C, post νήφασιν S. ³⁵ δὲ add. c. O. ³⁶ καὶ O. ³⁷ καὶ accessit ex O. ³⁸ καὶ O.

intelligunt, vellent separari, imo simul manere, aliosque meliorum expositione juvare. Unde increduli, dum nolebant audire, ipsi contra eos pugnabant per separationem, persecutionem, odium. Qui vero ista sustinebant, miserati eos, qui ipsis per ignorantiam insidiabantur, doctrina prudentiæ orabant pro vexatoribus suis, scientes causam delicti esse ignorantiam. Ipse enim Magister clavis confixus orabat Patrem, ut ejus interfectoribus dimitteret peccatum, dicens : *Pater, dimitte illis peccata sua. Non enim sciunt quæ faciunt* ^a. Imitantes ergo Magistrum et ipsi in iis quæ patiebantur orabant pro afflictoribus, quemadmodum edocti fuerant. Sic non odio parentum separabantur, quandoquidem et pro iis, qui nec erant parentes, nec propinqui, sed inimici, preces continuas fundebant, eosque, prout jussi erant, nitebantur diligere.

XXI. Mihi autem dicite vos, quo modo parentes diligatis? Equidem si velut justitiam semper intuiti, bene est : sin vero temere, non amplius bene. Potestis enim parvam ob causam eorum hostes fieri. Quid si gnari diligitis, dicite, quid sint parentes. Respondebitis : originis auctores. Cur ergo cunctarum rerum originem Deum non amatis, si justo judicio hoc suscepistis facere? Sed et jam dicetis, illum non novimus. Quare igitur non percontati colitis sensu destituta? Quid vero? etsi difficile erat vobis cognoscere quid sit Deus, at quid non sit Deus, non potuistis non scire, ut reputaretis, neque lignum, neque lapidem, neque æs, neque aliud quid ex corruptibili constans materia Deum esse.

XXII. Nonne enim ferro cælata sunt simulacra, et ferrum quod sculpsit igne emollitum est, et ignis aqua exstinguitur? An non vero aqua per spiritum movetur, atque spiritus a Deo cunctorum opifice initium exstantiæ habet? Sic enim dixit Moyses propheta : *In principio creavit Deus cælum et terram : terra autem erat invisibilis et incomposita et tenebræ erant super abyssum, et spiritus Dei ferebatur super aquas.* Qui spiritus, dicente Deo, velut manus ipsius cuncta fecit, lucem separavit a tenebris, et post cælum invisibile visibile expandit, ut superiora ab angelis lucis habitarentur, inferiora vero ab homine una cum omnibus propter ipsum factis administrarentur.

XXIII. Nam propter te hominem Deus aquam quæ supra faciem terræ erat jussit secedere, ut tibi terra fructus posset producere : et fecit meatus, quo fontes tibi præberet, ac apparerent fluminum

^a Luc. xliii, 34.

ναί ²⁴⁴ ἤθελον, ἀλλὰ συνείναι καὶ ὠφελεῖν αὐτοὺς τῆ τῶν κρειττόνων ὑψηγήσει, ὅθεν οἱ ἀπειθεῖς ἐπακούειν αὐτῶν μὴ θέλοντες αὐτοὶ αὐτοὺς ἐπολέμου, χωρίζοντες, διώκοντες, μισοῦντες. Οἱ δὲ ταῦτα πάσχοντες, ἐλεοῦντες αὐτοὺς ³⁹ ὑπὸ ἀγνοίας ἐνεδρευομένους, διδασκαλίᾳ φρονήσεως ἤρχοντο ὑπὲρ τῶν τὰ ⁴⁰ κακὰ αὐτοὺς διατιθεμένων, τὴν ἀγνοίαν τοῦ ἀμαρτήματος αἰτία εἶναι μεμαθηκότες. Αὐτὸς γὰρ ὁ Διδάσκαλος προσηλωθεὶς ἤρχετο τῷ Πατρὶ, τοῖς αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἀφεθῆναι τὸ ἀμάρτημα, εἰπὼν· *Πάτερ, ἀφεεὶς αὐτοῖς τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, οὐ γὰρ οἴδουσιν ἢ ποιοῦσιν.* Μιμηταὶ οὖν γινόμενοι τοῦ Διδασκάλου καὶ αὐτοὶ, ἐν οἷς ἐπάσχον, ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων ἤρχοντο, ὡς ἐδιδάχθησαν. Οὕτως οὐ γονεῖς μισοῦντες ἐχωρίζοντο, ὅποτε καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ γονέων μὴδὲ συγγενῶν, ἐχθρῶν δὲ γενομένων, ἐποιοῦν συνεχεῖς εὐχὰς ⁴¹ καὶ ἀγαπᾶν περιῶνται ⁴² ὡς ἐκελεύσθησαν.

XXI. Εἶπατε δὲ μοι ὑμεῖς, πῶς τοὺς γονεῖς ἀγαπᾶτε ; εἰ μὲν ὡς τὸ δίκαιον αἰεὶ σκοποῦντες, συνεύχομαι, εἰ δὲ ὡς ἔτυχεν, οὐκέτι, δύνασθε γὰρ καὶ μικρὰ προφάσει τοῦτον γενέσθαι ἐχθροί. Εἰ δὲ εὐδότες ἀγαπᾶτε, εἰπατε ὑμεῖς, τί εἶσι ³⁹ γονεῖς. Ἐρεῖτε· Γένους ἀρχηγέται. Διὰ τί οὖν τὸ τῶν ὄλων γένος οὐκ ἠγαπήσατε, εἴπερ δικαίῳ φρονήματι τοῦτο ποιεῖν ἐπανεἴλεσθε ; Ἄλλ' ἔτι καὶ νῦν ἐρεῖτε· Οὐχ ἐωράκαμεν αὐτόν. Διὰ τί οὖν μὴ ζήτησαντες τὰ ἀνάσθητα κολακεύετε ; Τί δέ ; εἰ καὶ δύσκολον ἦν ὑμῖν ²⁴⁵ γινῶναι τί Θεός, τὸ μέντοι τί οὐ Θεός μὴ εἰδέναι οὐκ ἐδύνασθε, ἵνα λογισθῆτε ὅτι Θεός ἐστιν οὐ ξύλον, οὐ λίθος, οὐ χαλκός, οὐκ ἄλλο τι ἐκ φθαρτῆς γεγονὸς ὕλης.

XXII. Ἡ γὰρ οὐχ ὑπὸ σιδήρου ἐτορεύθησαν καὶ ὁ τορεύσας ⁴³ σίδηρος ὑπὸ πυρὸς ἐμαλάχθη, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸ ⁴⁴ σβέννυται ὑπὸ ὕδατος ; τὸ δὲ ὕδωρ οὐχ ὑπὸ πνεύματος τὴν κίνησιν ἔχει, καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ ὅλα πεποικηκότες Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτάσεως ⁴⁵ ἔχει ; Οὕτως γὰρ ὁ προφήτης εἶρηκε Μωϋσῆς· *Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀέρας καὶ ἀκατασκευάστος· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.* Ὅπερ καὶ λέγοντος τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμα, ὡσπερ χεῖρ αὐτοῦ τὰ πάντα δημιουργεῖ, φῶς ἀπὸ σκότους χωρίζον ⁴⁶, καὶ μετὰ τὸν ἀόρατον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον ἐξαπλώσας ⁴⁷, ἵνα τὰ ἄνω τοῖς τοῦ φωτός ἀγγέλοις οἰκηθῇ, τὰ δὲ κάτω ὑπὸ ἀνθρώπου ἅμα τοῖς δι' αὐτὸν γενομένοις πᾶσι διοικηθῇ.

XXIII. Διὰ γὰρ σὲ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἐκέλευσε τὸ ἐπὶ προσώπῳ τῆς γῆς ὑποχωρῆσαι ὕδωρ, ἵνα καρποὺς ἡ γῆ σοι προσενέγκαι δυνηθῇ, καὶ τρηθῆνας ἐποίησεν, ἵνα σοι παράσχη ⁴⁸ ἄπληθους καὶ ποταμῶν βεῖθρα

VARLE LECTIONES.

³⁸ ἐλεοῦντες, ἑαυτούς C, ἐλεοῦντες ἑαυτούς S. ³⁹ τὰ transcripsi ex O. ⁴⁰ γονέων μὲν ὄντων ἐχθρῶν δὲ γενομένων ἐποιοῦντο τὰς εὐχὰς O. ⁴¹ περιῶνται O. ⁴² ἡμῖν, τί ἐστιν C. ⁴³ ἐτορεύθησαν, καὶ ὁ τορεύσας C. Cfr Turrian. *Pro epist. pontif.* lib. v, cap. ult. ⁴⁴ αὐτὸ om. O. ⁴⁵ ἐκστάσεως C. ⁴⁶ χωρίζων O. ⁴⁷ ἐξαπλώσας O. ⁴⁸ παράσχοι O.

φανῆ και ζῶα ἐκβάρασθῃ ⁸⁰, συνελὼν ἐρῶ, ἵνα πάντα Α σοι παραστῆναι δυναθῆ. Ἡ γὰρ οὐ διὰ σέ ἀνεμοὶ πρὸς καρπῶν ἐπιγονθῆν πνέουσι ⁸¹ και ὕετο φέρονται **246** και τροπαὶ γίνονται; Αὐτίκα γοῦν ἥλιος και σελήνη ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀστροῖς ⁸² διὰ σέ τὰς ἀνατολὰς και δύσεις ἐκτελοῦσιν, και ποταμοὶ και λίμναι ἅμα ταῖς πάσαις πηγαῖς ⁸³ ὑπηρετοῦσιν. Ὅθεν σοι τῷ ἀναίσθητῳ ὡσπερ ἡ μελῶν ἐδόθη τιμῆ, οὕτως ἀχαριστήσαντι ἡ μελῶν διὰ πυρὸς κόλασις προητοίμασται, ὅτι γινῶναι οὐκ ἠθέλησας ὄν πρὸ πάντων εἶδει γινῶναι.

XXIV. Καὶ ⁸⁴ νῦν δὲ ἐκ τῶν ἡτητόνων ἐπίγνωθι τὴν τῶν ὄλων αἰτίαν, λογισάμενος ὅτι τὰ πάντα τὸ ὕδωρ ποιεῖ, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπὸ πνεύματος κινήσεως τὴν γένεσιν λαμβάνει, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει. Καὶ οὕτως εἶδει λογισασθαι, Β ἵνα ἐπὶ λόγῳ εἰς Θεὸν κατανηθῆσαι δυναθῆς, ὅπως ἐπιγνοῦς σου τὸ γένος ⁸⁵, και πρωτογόνῳ ἀναγεννηθῆς ὕδατι και ⁸⁶ κληρονομός καταστῆς τῶν πρὸς ἀφθαρσίαν γεννησάντων σε γονέων.

XXV. Διὸ ἐτοίμως πρόσθετε ὡς υἱὸς πατρὶ, ἵνα τῶν ἀμαρτημάτων σου ὁ Θεὸς τὴν ἀγνοίαν αἰτίαν θῆ. Εἰ δὲ και μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις ἡ βραδύνης, δικαίῳ Θεοῦ ἀπολῆ κρίσει, τῷ μὴ θαλῆσαι μὴ θαληθεῖς· και μὴ τοι νομίσης, ὅτι ἐάν ⁸⁷ πάντων τῶν ποτε γενομένων εὐσεδῶν εὐσεδέστερος γένῃ, ἀβάπτιστος δὲ ἦς, ἐλπίδος τυχεῖν δυναθῆσθε. Ταύτη γὰρ μᾶλλον πλεῖονα ὑπέξεις κόλασιν, ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Καλῆ γὰρ εὐποιία, ὅπου τὸν ὡς Θεὸς ἐκέλευσε γίνηται. Σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις, **247** ὡς ἐκείνῳ εδοξεν, βαπτισθῆναι, τῷ σῶ θελήματι ὑπηρετῶν C ἔχθραίνεις τῇ ἐκείνου βουλῇ.

XXVI. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Τί συμβάλλεται πρὸς εὐπέθειαν τὸ βαπτισθῆναι ὕδατι; Πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ δόξαν Θεῷ πράττεις· δεύτερον δὲ, ἐξ ὕδατος ἀναγεννηθεῖς; Θεῷ, αἰτίᾳ φόδῳ ⁸⁸, τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρώτην σοι γενομένην καταλλάσσεις ⁸⁹ γένεσιν, και οὕτως σωτηρίας τυχεῖν δύνη· ἄλλως δὲ ἀδύνατον. Οὕτως γὰρ ἡμῖν ὤμοσεν ὁ προφήτης εἰπὼν ⁹⁰· Ἄμην ὑμῖν λέγω, ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε ὕδατι ζῶντι, εἰς ὄρομα Πατρὸς, Υἱοῦ, ἀγίου Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσεέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ προσέθετε. Ἔστι γὰρ τι ἐκεῖ ἀπαρχῆς ἐλεῆμων, ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι, και ⁹¹ τοὺς βαπτισομένους ἐπὶ τῇ τρισμαχαμαρῇ ἐπονομασία και ⁹² ρύεται τῆς ἐσομένης κολάσεως, ὡσπερ δῶρα προσφέρων τῷ Θεῷ ὡς ἄν ⁹³ ἀπὸ τοῦ βαπτισματος αὐτῶν τῶν βα-

^a Joan. III, 5.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ Ita O et ex conject. C, cuj. textus ἐκβάρασθῃ. ⁸¹ πνέουσι ascripti c. O. ⁸² ἀστροῖς om. O. ⁸³ πάσαις p. πάσαις πηγαῖς C, qui conj. θαλάσσαις. Lectio Ottoboniani quamlibet conjecturam reddit superfluum. ⁸⁴ K & n C. ⁸⁵ ἐπιγνώσ αὐτό γ. C, ἐπιγνώσ σαυτοῦ γ. D. ⁸⁶ και om. O. ⁸⁷ χάν scr. Schliemannus Clem., p. 226, 569. S. ⁸⁸ Ita O c. S, αἰτίᾳ φόδῳ C. Hæc vbb. non sunt in codice Turriani, neque agnoscuntur a Rufino; quare ea D esse putat a mala manu. S. ⁸⁹ ἀποτέμνην alia man. O. Ita et Turrianus; Ruf. Rec. vi, 9: amputatur. ⁹⁰ Cfr. Schw. Mont. p. 184; Nachap. Zeitalter I, 218 sq.; Zeller: Ann. Theol. Tubing. 1845, p. 613; 1847, p. 132; Frank. Wurtemb. St. tom. XVIII, p. 71 sq.; XIX p. 179; Hilgenfeld: D. Clem. Rec. u. Rom. p. 166; D. Ev. Joh. p. 151; Krit. Unters., p. 358; Ritschl: Ann. Theol. Tub. 1851, p. 514. ⁹¹ και O c. D, qui locum ita vult restitui: Καὶ τοὺς βαπτ. ἐπὶ τῇ τρ. ἐπόν. ρύεται και τῆς ἐσ. κολ. Apud C και deest ante τοὺς βαπτισομένους, S ὁ τοὺς βαπτισομένους. ⁹² και om. O. ⁹³ ὡς ἄν D, ὅτ' ἄν C, ὅταν O.

unde, et animalia exirent, uno verbo ut omnia se tibi possent offerre. Aut non propter te venti spirant, ad fructuum productionem, et imbres defecunt, et anni tempestates fiunt? Jam vero sol et luna cum aliis stellis propter te oriuntur et occidunt, fluvii et stagna cum omnibus fontibus tibi subserviunt. Unde tibi sensu carenti quemadmodum major præstitus est honor, ita ingrato major præparata est ignis pœna, quod scire nolueris, quem ante omnia oportuit cognoscere.

XXIV. Sed vel nunc ex minoribus agnosce cunctorum causam, considerans, quod omnia aqua producit, aqua vero a spiritu accipit motus originem, spiritus autem ab universorum Deo initium habet. Atque ita oportet reputare quomodo per rationem ad Deum possis pervenire, ut agnoscens tuum genus et regeneratus aqua primigenita etiam hæres efficiaris parentum qui te ad incorruptionem genuerunt.

XXV. Propter quod prompte, tanquam filius ad patrem, accede, ut Deus causam peccatorum tuorum ponat ignorantiam. Quod si postquam vocatus es, non vis, aut cunctaris, justo Dei judicio peribis, et quia tu noluisti, nolet te Deus. Nec vero putes, quod et si omnium, qui unquam fuerunt pii, piissimus sis, non fueris autem baptizatus, spei adipisci aliquando poteris. Eo enim majores dabis pœnas, quod bona opera non bene feceris. Præclara enim res est, bona operari, quando juxta mandatum Dei fit. Tu vero, si, ut illi placet, nolis baptizari, tuæ voluntati obsequens illius consilio repugnans.

XXVI. Sed aliquis forsitan dicet: Quid confert ad pietatem, aqua baptizari? Primo quidem, quia id quod Deo placuit facis. Secundo vero per aquam Deo renatus, timoris causa primam navitatem quam ex concupiscentia traxisti permutas, sicque salutem consequi potes: aliter autem impossibile est. Ita enim nobis juravit propheta dicens: Amen dico vobis, nisi renati fueritis aqua viva, in nomine Patris, Filii, Spiritus sancti, non introibitis in regnum celorum. Quocirca accedite. Ibi namque est aliquid ab initio misericors, quod fertur super aquam, et eos qui in ter beata invocatione baptizati sunt eripit de futuris suppliciis, et quæ post baptismum facta sunt a baptizalis bona opera Deo offert quasi donum. Quare confugite ad aquam.

hæc enim sola vim ignis potest extinguere. Ad quam qui nondum vult venire, adhuc rabidum gerit spiritum, cujus gratia non vult pro sua salute adire aquam vivam.

XXVII. Accede igitur, sive justus sis, sive injustus. Nam tibi, si justus es, solum deerat baptizari in salutem, sin injustus in remissionem eorum, quæ in ignorantia prius perpetrasti. Si vero injustus, relinquitur, ut baptismatis bona opereris juxta impietatis proportionem. Quapropter, sive justus es sive iniquus, festina nasci Deo, quia dilatio affert periculum; nam incertum est præstitutum morti nostræ tempus. Patri, qui te ex aqua genuit, similitudinem per bona opera ostende. Tanquam veridiosus verum Deum honora ut patrem. Honor autem ejus est, ut ita vivas, sicut ipse, qui justus est, desiderat. Porro justus voluntas est, injustitiam non facias. Et est injustitia, occidere, adulterare, odisse, fraudare, cæteraque his similia, quorum multæ sunt species.

XXVIII. Verumtamen istis adjiciendum est aliquid, quod quidem cum reliquis hominibus non est commune, sed proprie competit religioni Dei. Dico autem, in puritate degere, ad uxorem suam quando in purgatione est non accedere: hoc quippe jubet Dei lex. Quid vero? Nisi puritas in religione Dei esset consecrata, vos ut canthari cum voluptate voveremini. Quare, tanquam homines aliquid amplius brutis animantibus habentes, nimirum esse rationales, cor quidem a malis purgate per coelestem intellectum, lavacro autem corpus diluite. Nam inter vere bona est mundities. Non quasi cordis puritatem præcedat castitas corporis, sed quia post bonum sequitur quod mundum est. Etenim magister noster quosdam nostrorum Phariseorum et Scribarum, qui sunt separati, et legis instituta, ut Scribæ, plus cæteris cognoscunt, redarguebat tamen velut hypocritas, quod ea sola quæ ab hominibus videntur purificarent, cordis vero puritatem quam solus Deus aspicit relinquerent.

XXIX. Hac ergo ipsa voce usus est, revera ad hypocritas inter eos loquens, non vero ad omnes. Nam præcepit, ut quibusdam obediretur, quod iis commissa fuisset Moysis cathedra^a. Verum ad hypocritas dixit: *Væ vobis Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis calicis et paropsidis quod exterius est, intus autem ea plena sunt squaloris. Phariseæ cæce, munda prius calicis et paropsidis*

^a Matth. xxiii, 2.

VARLE LECTIONES.

⁶⁶ Ita S, αὐτοῦ C, O. ⁶⁷ Vbb. ἀδίκῳ δὲ πρὸς τὸ βαπτισθῆναι accesserunt ex O, in cuj. marg. man, rec. τῷ pro τῷ. ⁶⁸ πεπραγμένων C. Subinde ἀδίκῳ δ' add. S. c. Rufino Rec. vi, 9: *injusto vero.* ⁶⁹ ἄδελφον O. ⁷⁰ ὕδατι O. ⁷¹ Arist. Hist. anim. v, 19, 552, a, 17: *Oi δὲ κάθαρτοι ἦν κυλλοῦσι κόπρον, ἐν ταύτῃ φιλεῦσιν τε τὸν χειμῶνα.* S. Tum ἀνεκκλίεσθε p. ἀν ἐκκλίεσθε C. ⁷² λογικὸν C, τῷ λογικὸν εἶναι conj. S. ⁷³ πλύνετε C. Tum τὸ ἀληθές O. Deinceps fuit lacuna in O inter καθαρεύειν et ὅτι, quam al. man. partim explevit verbis οὐχ ὡς inscriptis. ⁷⁴ ἀλλὰ ὡς C. ⁷⁵ ὑμῖν C. Quotidiani lect. præsigivit S. ⁷⁶ λέγων add. c. O. Idem p. ἔλεγεν lacunam præbet. ⁷⁷ ὑμεῖς O. ⁷⁸ ῥύπους C.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Ἄφρωσιμένοι. Id significat nomen Pharisei. Suspecta autem Ebionismi et Judæismi sunt quæ his capitibus dicuntur de lavatione Cot.

A πτισθέντων τὰς εὐποίας. Διὸ προσφεύγετε τῷ ὕδατι, τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς ὄρμην σβέσαι δύναται. Τούτῳ ὁ μήψω προσελθεῖν θέλων ἐστὶ τὸ τῆς λύσεως φέρει πνεῦμα, οὗ ἕνεκα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ⁶⁶ σωτηρίᾳ ὕδατι ζῶντι προσελθεῖν οὐ θέλει.

XXVII. Πρόσθετε οὖν, κὰν δίκαιος ᾖς, κὰν ἀδίκος. Δικαίῳ γὰρ ὄντι **248** σοι μόνον ἔλειπε τὸ πρὸς σωτηρίαν βαπτισθῆναι, ἀδίκῳ δὲ πρὸς τὸ βαπτισθῆναι⁶⁷ εἰς ἀφεσιν τῶν ἐν ἀγνοίᾳ προπεπραγμένων⁶⁸. Ἀδίκῳ δ' ὑποκαταλείπεται κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀσεβείας ἢ ἐπὶ τὸ βάπτισμα εὐποία. Διὸ εἴτε δίκαιος εἶ, εἴτε ἀδίκος, σπεῦσον γεννηθῆναι Θεῷ, ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον φέρει διὰ τὸ ἀδελφον⁶⁹ εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσίαν, τῷ ἔξ ὕδατος⁷⁰ γεννῶντι σε πατρὶ διὰ τῆς εὐποίας τὴν ἡμιούτητα δειξας. Ὡς φιλαλήθης τὸν ἀληθῆ Θεὸν τιμῶν ὡς πατέρα. Τμη δὲ αὐτῷ τὸ ζῆν σε ὡς αὐτὸς δίκαιος ὢν θέλει. Δικαίου δὲ θέλημα τὸ μὴ ἰάδικεῖν. Ἀδικία δὲ ἐστὶν φονεύειν, μισεῖν, πλεονεκτεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· τούτων δὲ εἶδη πολλά.

XXVIII. Πλὴν τούτοις συνεισφέρειν δεῖ τίποτε, ὃ κοινότητα πρὸς ἰανθρώπους μὲν οὐκ ἔχει, ἴδιον δὲ θρησκείας Θεοῦ τυγχάνει. Λέγω δὴ τὸ καθαρεύειν, τὸ ἐν ἀφῆρῳ οὐσῇ τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ μὴ κοινωεῖν, ὅτι τοῦτο ὁ Θεοῦ κελεύει νόμος. Τί δέ; εἰ μὴ καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θρησκείᾳ τὸ καθαρεύειν ἀνεύκειτο, ὑμεῖς ὡς οἱ κάθαρτοι⁷¹ ἦδῶς ἀν ἐκκλίεσθε. Διὸ ὡς ἀνθρώποι ἔχοντές τι πλεῖον τῶν ἀλόγων ζώων, τὸ λογικὸν⁷² εἶναι, τὴν μὲν καρδίαν τῶν κακῶν οὐρανῶν καθαράτε λογισμῶ, λουτρῶ δὲ πλύνετε⁷³ τὸ σῶμα. **249** Κατὰ γὰρ τὰ ἀληθῆ τὸ καθαρεύειν, οὐχ ὡς ὅτι προηγείται τῆς κατὰ τὴν καρδίαν καθάρσεως ἢ τοῦ σώματος ἀγνεία, ἀλλ' ὡς⁷⁴ ὅτι ἔπεται τῷ ἀγαθῷ τὸ καθάριον. Καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἐνίους τῶν ἐν ἡμῖν⁷⁵ Φαρισαίων καὶ γραμματέων, οἱ εἰσιν ἀφωρισμένοι (33) καὶ τὰ νόμιμα ὡς γραμματεῖς τῶν ἄλλων πλεῖον εἰδότες, ὅμως διήλεγχεν αὐτοὺς ὡς ὑποκριτάς, ὅτι, μόνα τὰ ἀνθρώποις φαινόμενα ἀγνεύοντες, τὰ τῆς καρδίας καθαρὰ καὶ Θεῷ μόνῳ ὀρώμενα παρελίμπανον.

XXIX. Ῥῆτῃ σὺν ταύτῃ φωνῇ ἐχρήσατο, τὰ ἀληθῆ πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς αὐτῶν λέγων⁷⁶, οὐ πρὸς πάντας. Ἐνίων γὰρ καὶ ἐπακούειν ἔλεγεν, ὅτι τὴν Μωϋσεως ἐπιστεύθησαν καθέδραν. Πλὴν πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς ἔλεγεν *Ὁὐαὶ ὑμῖν⁷⁷, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐξῶθεν, ἐσῶθεν δὲ γέμει ῥύπου⁷⁸.* Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τοῦ

ποτηρίου και τῆς παροφθίδος τὸ ἔσωθεν, ἵνα γέ-
νηται και τὰ ἔξω αὐτῶν ἑκαθαρά. Καὶ ἀληθῶς
φωτισθέντος γὰρ τοῦ νοῦ τῆ γνῶσει, ὁ μαθὼν δύναται
ἀγαθὸς εἶναι, ᾧ παρέπεται τὸ καθαρὸν γενέσθαι·
ἐκ τῆς ἔσω γὰρ διανοίας ἡ τοῦ σώματος ἀγα-
θῆ γίνεται πρόνοια. Ὡς ἀπὸ γε τῆς κατὰ τὸ σῶμα
ἀνασθησίας τῆς διανοίας πρόνοια γενέσθαι οὐ δύνα-
ται, οὕτως ὁ καθαρὸς και τὸ ἔξω και τὸ ἔσω καθάραι
250 δύναται· ὁ δὲ τὰ ἔξω καθαίρων πρὸς ἀνθρώ-
πων ἑκαταίνον ἀφορῶν τοῦτο ποιεῖ, και ἐκαταίνω
τῶν ἱστορούντων παρὰ τῷ θεῷ οὐδὲν ἔχει.

XXX. Τίνι δὲ οὐ φαίνεται, ὅτι κρεῖττόν ἐστι γυ-
ναικὶ ἐν γυναικείοις οὐση μὴ συναλθεῖν, ἀλλὰ κα-
θαρθεῖση και βαπτισθεῖση; Ἄλλὰ και μετὰ κοινωνί-
αν βαπτίζεσθαι δεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὀκνεῖτε,
ἀναπολήσατε πῶς τὰ τῆς ἀγνείας μέρη μετεδιώκετε,
δτε ἀνασθητοῖς εἰδώλοις ἔθρησκεύετε ἑκαταίνον.
Ἄσχυθῆτε δτε ἐκαταῦθα, ὅπου ἐχρηῆν, οὐ τὸ πλεῖον λέγω, ἀλλὰ
μόνον και ἄλλον τὸ τῆς ἀγνείας ἀναδέξασθαι, ὀκνηρό-
τεροι γίνεσθε. Νοήσατε οὖν τὸν ἐκατεῖ ὁμας πεποιη-
κότα, και διανοηθήσεσθε τίς ἐστιν ὁ ἐκαταῦθα ἔκων
πρὸς ἀγνείαν. ὁμῖν ἐκατάλλων.

XXXI. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ὁμῶν· Χρη οὖν ἡμας ποιεῖν
ὄσα ἐν εἰδώλοις ἐποιοῦμεν; Φημί σοι, οὐχ ὄσα, ἀλλ'
ὄσα καλῶς ἐποιεῖτε, και ἐκαταῦθα πλεῖον. Ὅ τι γὰρ
ἀν καλῶς γίνηται ἐν τῇ πλάνῃ, ἀπὸ τῆς ἀληθείας
ἡρηται, ὡς, εἰ και τι ἐν τῇ ἀληθείᾳ κακῶς γένοιτο,
ἀπὸ τῆς πλάνης ἐστιν. Ἀπολάβετε οὖν ὁμῶν παν-
ταχθῶν τὰ ἴδια, και τὰ ἀλλότρια, και μὴ λέγετε·
Εἰ τι ποιοῦσιν οἱ πεπλανημένοι καλὸν, ποιεῖν οὐκ
ὀφειλομεν. Τοῦτῃ γὰρ τῷ λόγῳ, ἐάν μὴ φονεύῃ τις
εἰδῶλα σέβων, φονεύειν ὀφειλομεν, δτι ὁ ἐν πλάνῃ ὢν
οὐ φονεύει ἑκαταίνον;

XXXII. Οὐχί· ἀλλὰ ἑκαταίνον πλεῖον, ἐάν οἱ ἐν πλάνῃ
μὴ φονεύσιν, **251** ἡμεῖς μὴ ὀργιζόμεθα· ἐάν
ὁ ἐν πλάνῃ μὴ μοιχεύῃ, ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν μηδὲ
ἐκαταῦθῶμεν ἑκαταίνον. ἐάν ὁ ἐν πλάνῃ τὸν ἀγαπῶντα
ἀγαπᾷ, ἡμεῖς και τοὺς μισοῦντας· ἐάν ὁ ἐν πλάνῃ
δανείζῃ τοῖς ἔκων, ἡμεῖς και τοῖς μὴ ἔκων.
Ἀπαξῆπλῶς ὀφειλομεν οἱ τὸν ἀπειρον αἰῶνα ἐκαταίνον
κληρονομεῖν, τῶν τὸν παρόντα μόνον εἰδῶτων,
τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων καλῶν κρεῖττω ποιεῖν,
εἰδότες, δτι, ἐάν αὐτῶν τὰ ἔργα τοῖς ἡμετέροις ἐν
ἡμέρᾳ κρίσεως ἀκαταῖθῆντα ἴσα ἑκαταίνον τῇ εὐπορίᾳ
εὐρεθῆ, και ἡμεῖς ἐκαταῖθῆναι ἔκων, αὐτοὶ δὲ,
διὰ πλάνῃν τὰ κατ' αὐτὸν ποιεῖσαντες, ἀπολέσθαι.
Τὸ δὲ ἀσχυθῆναι κατὰ τοῦτο ἐρηκα, δτι μὴ πλεῖον
ἐκαταῖθῆναι αὐτῶν ὢν και πλεῖον ἐγνώκαμεν. Εἰ δὲ
ἀσχυθῆναι ἐστιν, τὴν εὐπορίαν αὐτοῖς ἴσῃν δέξασ-
τας ἑκαταίνον και οὐ πλεῖον, πόσω γε ἑκαταίνον μᾶλλον, ἐάν αὐτῶν
τῆς εὐπορίας τὸ ἔκων δέξωμεν;

ἢ Matth. xxiii, 25.

VARIE LECTIONES.

ἑκαταίνον O. ἑκαταίνον c. S, ἀνθρώπους C. ἑκαταίνον S, O, ἑκαταίνον C. ἑκαταίνον puncto
distinguit C. ἑκαταίνον ἄλλο C, οὐχί ἀλλὰ S, et Ruf. Rec. vi, 13 non ita est, sed. Dein ἐάν S, ἑκαταίνον O
C, qui conj. ἑκαταίνον ei ol. ἑκαταίνον μη O et ex conj. C, in conj. cod. deest. Tum μη μοιχεύῃ O, μοιχεύει C, qui
quidem recte μη deesse vidit. ἑκαταίνον ἐκαταῖθῆναι conj. C., quod non Græcum est. Lectio vulg. recte se habet.
S. ἑκαταίνον C. ἑκαταίνον Ita O et in marg. C, ὄσα in textu. ἑκαταίνον αὐτῶν C. κατ' αὐτούς leg. putat S.
ἑκαταίνον Ita scripti ratione habita lect. Ottob. δέξαστας, ap. C δέξαστας. Verum jam vidit S. ἑκαταίνον πῶς γε C.

XXXIII. Quod autem vere in die iudicii cum bonis operibus errantium comparentur actiones cognoscentium veritatem, nos docuit qui nescit mentiri, dicens ad eos quidem qui negligebant venire et audire illum: *Regina Austri surget cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, et non creditis*^a. Ad eos vero e populo, qui volebant ad illius prædicationem agere poenitentiam, dixit: *Viri Ninivitarum surgent cum generatione hac et condemnabunt illam, quia audientes egerunt poenitentiam ad prædicationem Jonæ, et ecce plus hic, et nemo credit*^b. Sicque ad omnem eorum impietatem opponens ethnicorum bene operantes, in condemnationem eorum qui in vera religione bonorum operum æqualia non faciebant errantibus, admonerat cordatos, ut non solum bonitatem gentilium æquarent operibus, sed etiam vincerent. Mihi autem fluxit hic sermo, occasione accepta ex eo, quod oportet servare tempus purgationis et post concubitus corpus abluere, nec inficiari hanc castimoniam, licet qui a veritate aberrant, illam exsequantur: quandoquidem qui in errore bene agunt, et veræ religionis homines condemnant, et non salvantur, quia castitatem colunt propter errorem, non vero propter pietatem in verum Patrem ac Deum cunctorum.

XXXIV. Quod cum dixisset, turbas dimisit, et ex more cum familiaribus cibo sumpto quievit. Ita ergo faciens et quotidie disserens, accessiones firmas legi Dei adduxit, putatos deos cum credita genesi confutans, ostendensque temerarium rerum cæsum nequaquam esse, sed mundum ex Providentia gubernari.

XXXV. Completis ergo tribus mensibus, cum per dies jussisset me jejunare, ducens ad fontes maris vicinos ut in perenni aqua baptizavit. Sic igitur fratribus nostris feriatis ac lætis pro mihi a Deo concessa secunda nativitate, Petrus paucis post diebus conversus ad presbyteros coram omni Ecclesia præcepit, dicens: Qui misit nos Dominus noster et propheta, narravit nobis, quemadmodum diabolus quadraginta diebus cum eo collocutus, nihilque contra valens, promiserit se ex suis sectatoribus apostolos ad fraudem faciendam missurum. Quare ante omnia memores estote illum apostolum vel magistrum vel prophetam fugere, qui

^a Matth. xii, 42. ^b Luc. xi, 32.

XXXIII. Ὅτι δὲ ὄντως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ταῖς τῶν πεπλανημένων εὐποιαις αἱ τῶν ἀλήθειαν ἐγνωκότων ἰσάζονται πράξεις, αὐτοὺς ἡμᾶς ὁ ἀψευδὴς ἐδίδαξεν, εἰπὼν πρὸς μὲν τοὺς ἀμελοῦντας ἐλθεῖν καὶ ἐπακοῦειν αὐτοῦ· *Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακριθεῖ αὐτήν, ὅτι ἠλθεν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἰδοὺ πλείον Σολομῶνος ὤδε, καὶ οὐ πιστεύετε*. Πρὸς δὲ **252** τοὺς ἐν τῷ λαῷ μὴ θέλοντας μετανοῆσαι ἐπὶ τῷ κηρύγματι αὐτοῦ εἶπεν· *Ἄνδρες Νινευῖται*¹ ἐγερθήσονται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινούσιν αὐτήν, ὅτι ἀκούσαντες μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ καὶ ἰδοὺ πλείον ὤδε, καὶ οὐδεὶς πιστεύει. Καὶ οὕτως πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν αὐτῶν ἀντιπαρθεὶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν² πεποικηκότες, εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ μὴδὲ τὸ ἴσον καλὸν τοῖς πεπλανημένοις πεποικηκόντων, τοὺς ἔχοντας λογισμὸν ἐνουθέτει, μὴ μόνον ὅσα τοῖς ἔθνεσι τὰ καλὰ ἴσως ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ πλεῖον. Ὁ δὲ λόγος μοι ἐβρόντη, πρόφασιν λαθῶν ἐκ τοῦ δεῖν φυλάσσειν τὴν ἀφεδρον, καὶ ἀπὸ κοινωνίας βαπτίζεσθαι, μὴ ἀρνεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἀγνείαν, κἂν οἱ πεπλανημένοι αὐτὴν πράττωσιν³, ὅτε εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ εἰσὶν οἱ ἐν πλάνῃ ποιοῦντες καλῶς μετὰ τοῦ μὴ σώζεσθαι· ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀγνείας αὐτῶν ἐστὶ διὰ τὴν πλάνην, καὶ οὐ διὰ θρησκείαν τοῦ ὄντως Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὄλων.

XXXIV. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους, καὶ συνήθως ἄλλων σὺν τοῖς φιλάτοις μεταλαβὼν, ἤσυχασεν. Οὕτως οὖν ποιῶν καὶ διαλεγόμενος ἐκάσποτε, προσαγωγᾶς (34) κατὰ τὸ βέβαιον προσέφερε τῷ Θεοῦ νόμῳ, τοὺς νομιζομένους μετὰ τῆς νομιζομένης γενέσεως ἐλέγχων, καὶ ὅτι αὐτοματισμὸς μὲν οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ Πρόνοιαν διοικεῖται ὁ κόσμος.

XXXV. Τριῶν οὖν μηνῶν πληρωθέντων, νηστεῦσαι μοι κελεύσας ἡμερῶν, **253** ἀγαγὼν με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὔσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀέναον⁴ ἐβάπτισεν ὕδωρ. Οὕτως οὖν εὐωχηθέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μου ἀναγεννήσει, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς πρεσβυτέροις ἐπιστρέφων ἐπὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐνετελιαιο λέγων· Ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς Κύριος ἡμῶν καὶ προφήτης ὑφηγήσατο ἡμῖν, ὡς ὁ πονηρὸς τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθεὶς αὐτῷ καὶ μὴδὲν δυνηθεὶς πρὸς αὐτὸν, ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐπηκῶν⁵ ἐπηγγέλλετο πρὸς ἀπάτην ἀποστόλους πέμψαι. Διὸ πρὸ πάντων μέμνησθε ἀπόστολον⁶ ἢ διδάσκαλον ἢ προφήτην φεύγειν

VARIAE LECTIONES.

¹ ὅτι om. O. ² Νινευῖται O. ³ Post ἐθνῶν addendum fort. εἶ vel καλῶς post πεποικηκότες S. ⁴ πρᾶττωσιν S O, πρᾶττουσιν C. ⁵ Ita O c. S, ἀέναον C. ⁶ Leg. ὑπηκῶν S. ⁷ ἀποστόλους O. Titum addidi φεύγειν ex conjectura, inscripsique lacunæ in Q obvia voc. [ἀκριβῶς]. Tacet C de coul. Parisiensi.

VARIORUM NOTÆ.

(34) Προσαγωγᾶς προσέφερεν. Ad verbum sic verte: *Divinæ legi firmas adduxit accessiones*; hoc est, homines nonnullos ita convertit, ut in poste-

rum divinæ revelationi ex animo crederent et adhererent. DAVIS.

μη πρότερον [ἀκριβῶς] ἀντιβάλλοντα αὐτοῦ τὸ κήρυγμα Ἰακώβω τῷ λεχθέντι ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου καὶ πεπιστευμένῳ ἐν Ἱερουσαλήμ τὴν Ἑβραίων διέπειν Ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ἡμερῶν προσεληλυθότα πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἡ κακία ἡ τῷ Κυρίῳ προσδιαλεχθεῖσα ἡμέρας τεσσαράκοντα, μηδὲν δυνηθεῖσα, ὕστερον, ὡς ἀστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς πεσοῦσα, καθ' ὑμῶν ἐκπέμψῃ κήρυκα, ὡς οὖν ἡμῖν τὸν Σίμονα ὑπέβαλε προφάσει ἀληθείας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κυρίου ὑμῶν κηρύσσοντα, πλάνην τε ἐνσπεύροντα. Ὅτι χάριν ὁ ἀποστελλίας ἡμᾶς ἔφη· Πολλοὶ ἐλεύσονται πρὸς με ἐν ἐνδύμασι. 254 προβάτω, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσθησθε αὐτούς.

XXXVI. Καὶ ταῦτα εἰπὼν τοὺς μὲν προπομποὺς ἐξέπεμψεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκεῖ τὴν ἐπομένην ἐπιμένειν εἰπὼν. Τῶν οὖν πορευθέντων ὁ Πέτρος πολλῶν πεπεισμένων ὄχλων νόσους, πάθη, δαιμονίας ἀπελάσας, καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὐσας πηγὰς βαπτίσας, καὶ εὐχαριστίαν κλάσας, Μαροῶν τὸν ἀποδεχάμενον αὐτὸν, ἦδη λοιπὸν τέλειον ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὀρίσας καὶ διακόνους δεῖξας καὶ χηρῶν συστησάμενος, ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας τῇ τάξει προσωμλήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαροῶνι πεθεσθαι συμβουλεύσας, ἦδη τριῶν μηνῶν πληρουθέντων τοῖς ἐν Τρίπολει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐπορεύετο ὁδὸν, πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προσήκουσης τιμῆς.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΒ'.

I. Ἐκδάντες οὖν τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἔλθειν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὀρθωσίᾳ μέναιμεν ἔλθόντες. Καὶ 255 διὰ τὸ πλησίον εἶναι τῆς ἐξήλομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκότων τοῦ κηρύγματος, μίᾳ ἡμέρας ἐκεῖ μέναιτες, ἀπήραμεν εἰς Ἀντάραδον. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτην καὶ Ἀκύλῃ προσωμίλει λέγων· Ἐπειδὴ πολλὸς ὄχλος τῶν συνοδοπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον ἡμῖν εἰσιούσι κατὰ πόλιν ἐπισπάται, ἀναγκαίως ἐσκεψάμεθα φροντίσαι, πῶς μὴτε οὗτοι λυπηθῶσι κωλυθέντες συνελθαι ἡμῖν, μὴτε ἡμεῖς, περίβλεπτοι γινόμενοι, φθόνῳ τῷ τῆς κακίας ὑποπέσωμεν. Τοῦτου ἕνεκεν βούλομαι σε τὸν Νικήτην καὶ Ἀκύλῃν προδεύειν μου κατὰ συστήματα δύο σποράδην, μανθάνοντες τὰς τῶν ἐθνῶν εἰσέρχεται πόλεις.

II. Οἶδα δὲ ὅτι ἀθυμεῖτε, τοῦτο ποιεῖν ἀκηκόετε,

• *Math. vii, 15.*

A non prius prædicationem suam doctrinamque accurate contulerit cum Jacobo, dicto Domini mei fratre, cui creditum est Ecclesiae Hebræorum Hierosolymitanæ regimen, nec ad vos venerit cum testibus. Ne forte malitia, quæ cum Domino per quadraginta dies disceptavit, nec quidquam potuit, deinceps velut fulgur e caelo in terras delapsa contra vos mittat præconem, sicut nobis inmisit Simonem, prætextu veritatis in nomine Domini nostri prædicantem atque errorem seminantem. Qua de causa qui misit nos, dixit: *Mulii venient adversus me in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos.*

B XXXVI. Atque his dictis, eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, in Antiochiam Syriæ emisit, jubens ut ibi tempus secuturum exspectarent. His itaque profectis, Petrus ingenti hominum multitudine ad fidem adducta, morbos, ægritudines, demones expulit, in fontibus maris vicinis baptizavit, et eucharistiam fregit: cumque Maroonem hospitem suum, jam omnino perfectum, in episcopum constituisset, duodecim presbyteros designasset, fecisset diaconos, quæ ad ordinem viduarum pertinent statuisset, pro communi honore ac de eo, quod Ecclesie ordini conducebat, esset collocutus, et consilium dedisset ut episcopo Marooni obedirent, jam tribus mensibus completis, vale dixit Tripolitanis Phœnicie, et iter versus Antiochiam Syriæ ingressus est, C omnibus debito cum honore nos comitantibus.

HOMILIA XII.

I. Egressi ergo Tripolim Phœnicis, ut Antiochiam Syriæ veniremus, eo die Orthosiam profecti ibi mansimus, et quia est prope urbem, e qua egressi fueramus, cum omnes fere prædicationem evangelicam prius audiissent, unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Quia vero multi erant nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est dicens: *Quandequidem magna comitantium multitudo non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus conflat, necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum, neque nos, dum sumus spectabiles, iuridamus in malitiæ invidiam. Quocirca volo te Nicetam atque Aquilam ante me iter habere, per duos globos sparsim, et clam gentium ingredi civitates.*

II. Vobis autem, scio, molestum est, quod id fa-

VARIÆ LECTIONES.

• μη μετὰ conj. Schliemannus Clem. p. 535, et S. Tum μαρτυρίων suspicatus est C. Idem subinde προσεληλυθότι, ex conj. προσεληλυθότα. In O προσεληλυθότων. • προσδιαλεχθεῖσα C. Tum μ' p. τεσσαράκοντα O. • νῦν leg. cens. Schliem. Clem. p. 90 et S. • ὀνόματι O. Deinde τε S, δὲ C. O. • ἐνσπεύροντα ὑποβάλλη C. • ἐνδύματι C. Lectionem Ottob. confirmat hic et paulo post *Math. vii, 15.* Tum addidi εἰσι c. eodem cod. • ἐπιγνώσθησθε C. • προπόμπους C. • τῇ om. O. • Ita O et in marg. C, euj. cod. καλέσας. Liber Ottob. constanter Μαροῶν. • ἦ O. Tum τῇ τάξει D, τὴν τάξιν C. O. *Epi. c. 69* hæc exhibet: Ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεως. • Vñb. πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προσήκουσης τιμῆς accesserunt ex O. • Ἀντάρανδον O. • λανθάνοντας vel λανθανόντως conj. et vertit C. τε addi vult S.

clendum audieritis, duorum non integrorum dierum spatio a me separari. Vos igitur cognoscere volo, quomodo nos, qui persuasimus, vos qui credidistis multo amplius diligimus, quam vos diligatis nos persuasores. Itaque mutuo amore flagrantis incolunitatis curam geramus pro viribus, non citra rationem facientes quæ cupimus. Ad hæc vero nulla die a me disputante aberitis. Per singulas enim quasque insigniores provinciarum civitates proposui, sicut etiam vos scitis, per dies residere et disceptare. Nunc ergo in Laodiceam nobis proximam præcedite, et post biduum et triduum, quantum ad propositum meum spectat, attingam vos. Ad portas autem vos soli recipite me, metu murmuris, ut sic absque strepitu etiam ingressi una vobiscum simus. Et inde similiter, cum dies ibi aliquot transegerimus, alii pro vobis ulterius per vices præcedent et hospitia præparabunt.

III. Hæc dicente Petro, necessario acquieverunt, dicentes: Non valde nos, domine, contristat hoc agere, quoniam a te iubetur. Primo quidem, quia Dei providentia delectus es, dignus qui cuncta præclare cogites atque consulas. Ad hæc vero, quia plerumque per biduum tantum necessitate præcedendi a te aberimus: illud autem spatium quamvis longum sit, dum te non videmus dominum nostrum Petrum, atiamen cogitamus, multo molestius laturos, qui longius præmissi sunt, utpote iussos te diutius per urbes exspectare, et anxios quod aspectu desiderabilis vultus tui per multum tempus sint privati. Et nos non minus illis tristes facere quemadmodum jubes propter utilitatem non moramur. Et his dictis præcessere, accepto mandato, ut in primo hospitio alloquerentur multitudinem simul iter agentem, quo sparsim et a se mutuo divisi ingrederentur civitates.

IV. His igitur profectis, ego Clemens valde gavisus sum, quod me secum esse voluisset. Atque hæc ad eum verba profero: Gratias ago Deo, quod me non emiseris, ut alios: nam præ dolore enectus fuisset. Ille vero: Quid autem, inquit, si quæ necessitas exegerit mitti te aliquo doctrinæ gratia, tu quia aliquandiu a me utiliter eris separatus, ideo morieris? Nonne potius, tecum reputans, ferenda esse quæ propter necessitatem tibi imposita sunt, æquo animo sustinebis? Aut ignoras, amicos una esse recordatione, licet corporibus separentur, sicut nonnulli corpore præsentibus, quod eorum non recordentur, animo peregrinantur ab amicis?

ἀπολειπόμενοι¹⁰ μου διάστημα οὐδ' ἑλὼν ἡμερῶν δύο. Εἰδέναι οὖν ὑμᾶς θέλω, ὅτι πολλαπλάσιον ἀγαπῶμεν ἡμεῖς οἱ πείσαντες ὑμᾶς τοὺς πεισθέντας, ἢ ἡμεῖς ὑμεῖς ἡμᾶς τοὺς πεπεισμένους. Ἄλλήλους οὖν στεργόντες, τῷ¹¹ μὴ ἀλόγως ποιεῖν ἃ θέλωμεν, τῆς ἀσφαλείας, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, φροντίζωμεν. Πρὸς τοῦτους δὲ οὐδεμιᾶς ἡμέρας διαλεγομένου μου ἀπολιμπάνεσθε¹². Εἰς γὰρ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἐπαρχιῶν πόλεις προῆρημαί, ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς, ἡμερῶν ἐπιμένειν καὶ διαλέγεσθαι. Καὶ τὸ νῦν εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἡμῖν Λαοδικεῖαν προάξατε, καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς, ὅσον ἐπὶ τῇ ἐμῇ προαιρέσει, καταλήψομαι ὑμᾶς. Ἐπὶ δὲ τῶν πολῶν ἐκδέξασθε με ὑμεῖς μόνοι. **256** διὰ τὸν θρόλλον¹³, ἵνα οὕτως ἀφορητῶ συνεισελθόντες ἅμα ὑμῖν ὦμεν. Κάκειθεν ὁμοίως μετὰ τὸ ἐπιμεῖναι ἡμερῶν ἄλλοι ἀνθ' ὑμῶν εἰς τὰ ἐπέκεινα κατὰ ἐφημερίας προάξουσιν, τὰς ξενίας ἐτοιμάζοντες.

III. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἠγαγκάσθησαν συνθέσθαι λέγοντες· Οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ κελεύεσθαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα καλῶς νοεῖν¹⁴ τε καὶ συμβουλεύειν ἄξιός ἔστιν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης· πρὸς τοῦτοις δὲ ἐπὶ¹⁵ τὸ πολλὸν ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦ προάγειν ἀπολιμπανόμεθ' σου· καὶ αὗται μὲν πολλὰ πρὸς τὸ μὴ σε τὸν κύριον ἡμῶν ὄραν Πέτρον, πλὴν λογιζόμεθα, ὅτι πλεῖον λυπηθήσονται οἱ πολλοὶ μακρὰν προπεμπόμενοι, ὡς ἐπὶ πλεῖον ἀναμένειν σε κατὰ πόλιν κεκελευσμένοι¹⁶, ἀνιώμενοι ἐν τῷ ἐπὶ πλεῖον ἐστερηθῆναι τοῦ ὄραν σου τὸ περιπόθητον πρόσωπον. Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔλαττον¹⁷ ἐκείνων ἀθυμοῦντες, ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον ποιεῖν οὐκ ἀντιλέγομεν. Ὅμως¹⁸ ταῦτα εἰπόντες προῆξαν, ἐντολὴν ἔχοντες, ἐν τῷ πρώτῳ πανδοχεῖν προσομιλήσαι τῷ συνοδοιποροῦντι δὲ, ὅπως σποράδην ἀλλήλων γενόμενοι εἰς τὰς πόλεις εἰσερχονται.

IV. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης μεγάλως ἔχαιρον, ὅτι σὺν **257** αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξέσταλας, ὡς τοὺς ἑτέρους, ἐπειδὴ¹⁹ ὀδυνώμενος ἀνδιαπεφωνήκειν. Ὁ δὲ²⁰ ἔφη· Τί δέ; εἰ καὶ χρεῖα τις ἔσται πεμφθῆναι σέ που²¹ μαθημάτων χάριν, σὺ, διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαι μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο θενήξῃ; Οὐχὶ δὲ, προσομιλήσας σεαυτῷ φέρειν τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προσταγένητα²², εὐθύμως ὑποσταίης²³; Ἡ οὐκ οἶσθα ὅτι σύνεισιν οἱ φίλοι ταῖς μνήμας, καὶ τοῖς σώμασιν ἀπολιμπάνονται²⁴, ὡς ἐνιοί, συνόντες τοῖς σώμασιν, ἀμνημοσύνης αἰτία ταῖς ψυχαῖς²⁵ ἀποδημοῦσι τοῖς φίλοις;

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἀπολειπόμενοι C. ¹¹ ἢ εἴπερ p. ἢ περ C. Lectionem in O obviam prævidit D. ¹² Ita O c. 1), τὸ C. Tum θέλωμεν O. ¹³ ἀπελιμπάνεσθε O. ¹⁴ θλόλλον O. ¹⁵ ποιεῖν cod. Reg. 804 et Ruf. ¹⁶ ἐπεὶ O. Tum ἀνάγκη τοῦ προάγειν conj. C, ἀνάγκη τοῦτο προάγειν id. in textu, ut O, ἀνάγκη τοῦ πράττειν τοῦτο cod. Reg. 804. *Epitomes* c. 71 hæc habet: Ἐπαῖτα δὲ, ὅτι ὡς ἐπιπολὴ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν ἡμᾶς ἀπολιμπανόμενους σου. Fortasse nostro loco post τοῦτοις δὲ addendum ὅτι secundum S. ¹⁷ κεκελευσόμενοι O. Tum ἐστερηθῆναι τὸ ὄραν C, minus recte. ¹⁸ ἐλάττονα O. ¹⁹ Ita S., ὅμως C, O. ²⁰ ἐπεὶ O. ²¹ ἢ O, mendose. ²² ποι λέγει vult S. ²³ προσταγένητα cod. Reg. 804 et O, προσταθέντα C, in textu, προστεθέντα in marg. ²⁴ Ita O c. co. 3. Reg. 804, ὑποστῆς C. Tum οἶσθα cod. Reg. 804 ἢ οἶσθα C, O. Post οἱ O exh. εἰ. ²⁵ ἀπολιμπάνονται C. Tum ἐνιοί O, c. cod. Reg. 804 et *Epit.* c. 72, ἐνίοις C. ²⁶ Ita cod. Reg. 804 et *Epit.* l. e., τὰς ψυχὰς C, O.

V. Κάγω ἀπεκρινάμην· Μὴ τοίνυν νομίσης, κύριε, ὅτι τὰ λύπης πάσχειν ἡμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ὀρθῶ τινι λογισμῷ. Ἐπεὶ γὰρ σε, κύριέ μου, ἀντὶ πάντων ἔχω, πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, αἰτιόν μοι γενόμενον διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας, ἀντὶ πάντων ἔχων σε παραμυθίας τῆς μεγίστης τυγχάνω. Πρὸς τοῦτοις, δειδιῶς μου καὶ τῆς ἀκίχης τῆν ἐκ φύσεως ἐπιθυμίαν, ἠγωνίων, μὴ πως ἀπολειφθεὶς σου, ἀνθρωπος ὢν νεώτερος, ὅσπερ²⁷ νῦν οὕτως ἐνστάσεως ἔχω, ὡς ἂν μὴ κατὰ τινα χόλον Θεοῦ ἀποστῆναι σου ἀδύνατον εἶναι²⁸, ἤττων **258** ἐπιθυμίας ἴσομαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλῶν ἄμεινον καὶ ἀσφαλέστερον συνεῖναι μέ σοι, τούτῳ, ᾧ²⁹ ὁ νοῦς μου αἰδεῖσθαι εὐλόγως προεῖληφεν, διδὸ πάντῃ σοι³⁰ συνεῖναι εὐχομαι. Πρὸς τοῦτοις δὲ μέμνημαί σοι ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Εἴ τις βούλεται μοι συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς συνοδευέτω³¹. Εὐσεβῶς δὲ ἔφη, τὸ μηδένα λυπεῖν κατὰ Θεόν, ὅσον ἀπολιπῶντα³² γονεῖς, γυναῖκα ὁμόφρονα, ἢ ἐτέρους τινὰς τῇ θεοσεβείᾳ προσκεκλιμένους. Ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτηδεύεις εἰμι σοι συνοδοπόρος, ᾧ εἰ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, τὰς δούλων μοι ὑπηρεσίας συγχωρεῖς ποιεῖν.

VI. Καὶ ὁ Πέτρος, ἀκούσας, γελοιάζων ἔφη· Τί οὖν ᾄεις, Κλήμης, μὴ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκης σε εἰς δούλων μοι ταγῆναι τόπον; Ἐπεὶ τίς τὰς καλὰς καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐπομένων μοι δακτυλίων καὶ ὑποδήσεων φυλάξει; Τίς δὲ καὶ τὰ ἡδέα καὶ πολυτελῆ ἔφα³³ προετοιμάσει, ἄτινα, ποικίλα ὄντα, πολλῶν καὶ τεχνιτῶν³⁴ δεῖται μαγείρων, καὶ πάντα ἐκεῖνα ὅσα ἐκτεθλημμένων³⁵ ἀνθρώπων ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐκ πάσης πλεονεξίας πορισθέντα ἐτοιμάζεται; Πλὴν ἢ³⁶ τοιαῦτα σε προαίρεσις ὑπεισῆλθεν, ἴσως μὴ συνέντα καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, ὅτι ἄρτερ μόνῳ καὶ ἐλαίαις χρῶμαι, καὶ σπανίως λαχάνοις, καὶ ὅτι ἱμάτιόν μοι καὶ τριδώνιον (35) ὑπάρχει τοῦτ'³⁷ αὐτὸ ὃ περιβέβλημαι, καὶ ἐτέρου χρεῖαν οὐκ ἔχω οὐδὲ **259** ἄλλων τιῶν. Ἐν γὰρ τοῦτοις καὶ περιεσείομαι. Ὁ νοῦς γὰρ μου, τὰ ἐκεῖ πάντα ὁρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, οὐδὲν τῶν ἐναυθα περιβλέπεται. Πλὴν, σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζων ἐπαιῶ, πῶς ἀνὴρ ἐκ πολυτελῶν ἐθῶν ὑπάρχων βῆδως τοῖς ἀναγκαίοις τὸν σεαυτοῦ ὑπέλλαξας βίον. Ἡμεῖς γὰρ ἐκ παίδων, ἐγὼ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σύνναιμος καὶ κατὰ Θεὸν ἀδελφός ὢν ἐμὸς, εὐμόνον ἐν ὀρφανίᾳ ἀνατραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας καὶ κακουχίας εἰς ἐργασίαν³⁸ ἐθισθέντες, εὐμαρῶς νῦν τὰς τῶν ὁδῶν φέρομεν σκύσεις. Ὅθεν, εἰ ἐπέθου

V. Et ego respondi : Noli autem putare, domine, quod istum mœrorem insipienter siu perpessus, quinimo admodum recta ratione. Quoniam enim te, domine mi, pro omnibus habeo, pro patre, matre, fratribus et cognatis, qui per Deum auctor mihi fuisti agnoscendæ servatricis veritatis, in locum omnium habens te maxima fruor consolatione. Præterea veritus juvenutis meæ naturalem concupiscentiam anxius eram, ne forte, qui homo juvenis sum, disjunctus a te (qui nunc ita animum induxi, ut absque divina quædam ira non possim a te divelli), a cupiditate vincerer. Sed quia multo melius ac tutius est, me manere apud te, hominem quem animus meus merito revereri instituit, idcirco omnino tecum esse opto. Ad hæc meministi te apud Cæsaream dixisse : Si quis vult me comitari, pie comitetur. Pie autem dicebas, neminem tristitia secundum Deum afficere, velut relinquendo parentes, uxorem unanimum, aut alios veræ religioni addictos. Unde ego prorsus tibi sum aptus itineris comes, a quo si maximam velis inire gratiam, ministeria servorum obire mihi concedes.

VI. Hoc audito, Petrus subridens ait : Quid ergo putas, Clemens, quod non ipsa necessitate tu in servorum locum mihi redigeris? Nam quis elegantes ac multas sindones cum adjunctis annulis et calceis mihi custodiet? Quis vero et suavia exquisitaque opsonia præparabit, quæ cum varia sint, multos ac peritos postulant coquos : et omnia illa, quæ apud effeminatos homines cupiditati, tanquam inmani bestię, per omnem hocæsa luxum ac fraudem parantur? Sed forsitan hæc te subit propositum, quia non intellexeris atque ignores vite meæ rationem, qui pane solo et olivis utor, raræque oleribus, et quique vestimentum ac pallium habeo hoc ipsum quo amictus sum, et alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abunde mihi est. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nihil eorum quæ hic sunt aspicit. Attamen tuum egregium approbo institutum, mirorque ac laudo, quo modo cum sis vir in vita sumptuosa educatus, facile vivendi rationem immutaveris et ad sola necessaria traduxeris. Nos enim a puero, ego et Andreas, qui ejusdem mecum sanguinis est, meusque secundum Deum frater, non solum in pupillatu educati, verum etiam propter inopiam et ærumnas ad laborem assuefacti, expedit nunc iti-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ὅσπερ D, ὅπερ C, O. Tum ὡς ἂν μὴ D, κἄν C, O, ὡς — εἰ μὴ — *Epit.* c. 73, ὡς κἄν conj. S. Deinceps ἀποστῆναι O. c. *Epit.* l. c., ἀποστῆναι C. ²⁸ Ita *Epit.*, εἰ C. O. ²⁹ τούτ... (sic) pro τούτῳ ᾧ O. ³⁰ πᾶσι τοῖς σοι O. ³¹ εὐσεβῶς συνοδευέτω om. O. Idem λυπεῖν c. cod. Reg. 804, λυποῦν C, λυπήσαι *Epit.* c. 73. ³² Ita *Epit.* l. c., ἀπολιπῶν C. O. ³³ ἔφα³³ *Epit.* c. 74 et O, ἔφη C. ³⁴ τεχνικῶν *epit.* ³⁵ ἐκτεθλημμένων S. ³⁶ πλὴν εἰ cod. Reg. 804 et O. Tum συνέντα *epit.* ³⁷ τοῦτο C. ³⁸ ἐργασίαν cod. Reg. 804 et O.

VARIORUM NOTÆ.

(35) *Τριδώνιον*. Tribunalium dicitur non semel in Narratione de Apollonio Tyrio, Augustæ Vindeliorum edita, protribunarium : *Ne despicias tribunarii paupertatem*. Est autem τριδώνιον seu τριδώνιον grammaticorum filiis τὸ παλαιὸν καὶ τετριμμένον τὸ

ἱμάτιον· κατατετριμμένον βῆκος· παλλίον. In Ausonio, epigramm. 52, *tribon*. Paulo ante Liber Regis, πλὴν εἰ τοιαύτη. Et sub finem capitis, ἐργαστίαν. COT.

nerum vexationes ferimus. Quare si crederes mihi, servorum officia me, hominem operarium, tibi impendere concederes.

VII. At ego hæc audiens contremui et collacrymavi, quod talem habuisset orationem vir, quo cuncti hujus ætatis homines ratione scientiæ ac pietatis minores sunt. Tum ille lacrymantem me videns causam lacrymarum percontabatur. Et ego respondi: Quid tantum peccavi, ut mihi hujusmodi proferres sermonem? Et Petrus excepit: Si malum est, quod dixi, ut serviam tibi, tu prior peccasti, hoc mihi postulans facere. Et ego: Non est, inquam, simile: me enim hoc agere decet omnino, te autem, qui es Dei præco et nostras servas animas, id mihi facere grave est. Et Petrus respondit: Acquiescerem tibi, cum Dominus noster, qui ad salutem totius mundi venit, unusque omnium est nobilissimus, servitutum sustinuerit, ut nos suaderet non erubescere fratribus nostris servorum exhibere ministeria^a, quamvis admodum nobiles simus. Tum ego dixi: Si putem, quod te sim superaturus oratione, stultus sum: verumtamen ago gratias providentiæ Dei, quia parentum loco habere te merui.

VIII. Et Petrus interrogavit: Nemone vere ex genere tibi superest? Respondi: Sunt quidem multi et potentes viri, atque ex prosapia Cæsaris. Nam patri meo, utpote una educato, cognatam Cæsar ipse junxit uxorem, de qua tres liberi orti sumus, duo quidem ante me, qui cum essent gemini, admodum sibi invicem similes erant, ut ipse pater aiebat mihi: ego enim neque illos neque genitricem valde novi, sed quasi per somnium obscuram eorum formam recolo. Mater ergo mea Mattidia dicebatur, pater autem Faustus, fratrum vero alter Faustinus vocabatur, alter dicebatur Faustinianus. Cum igitur tertius ego post eos natus essem, mater (quemadmodum pater meus referebat) somnium vidit, quod nisi confestim duobus filiis suis geminis assumptis urbem Romam fuisset egressa, et abfuisset annis duodecim, ipsa cum iis letho pessimo esset interitura.

IX. Pater igitur, qui liberorum amans erat, cum servis et ancillis, ac dato sufficienti viatico, in na-

^a Matth. xx, 28.

A μοι, ἐμοὶ ἂν συγκεχωρηκεις, ἀνδρι ἐργάτη, σοι τὰ δούλων ἀποπληροῦν μέρη.

VII. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπιδάκρυς, οἷον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ ἤττους³⁹ τυγχάνουσιν. Ὁ δὲ, ἰδὼν με σύνδακρυν, τῶν δακρύων ἐπέθετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ ἔφην· Τί τοιοῦτον ἤμαρτον, ἵνα μοι τοιοῦτον⁴⁰ εἴπης λόγον; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μὲν κακῶς εἴρηκα τὸ δουλεῦσαί σοι, σὺ πρῶτος ἤμαρτες, τοῦτ'⁴¹ ἐμοὶ ποιῆσαι ἀξιώσας. Κἀγὼ ἔφην· Οὐχ ὁμοῖον ἐστίν· ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦτο ποιεῖν πρέπει πάνυ, σοὶ δὲ τῷ Θεοῦ κήρυκι τὰς ἡμετέρας σώζοντι ψυχὰς χαλεπὸν τοῦτο ποιεῖν ἐλάττω. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Συνεθέμην ἂν σοι, ἐπεὶ⁴² ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ²⁶⁰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος ὑπὲρ πάντας εὐγενῆς ὢν, δουλείαν ὑπέμεινεν, ἵνα ἡμᾶς πείσῃ μὴ αἰδεῖσθαι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τὰς δούλων ποιεῖν ὑπηρεσίας, καὶ πάνυ εὐγενεῖς τυγχάνωμεν. Κἀγὼ ἔφην· Εἰ μὲν νομίζω σε νικῆσαι⁴³ λόγῳ, ἀνόητός εἰμι, πλὴν χάριν ἔχω τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι σε εἰς γονέων τόπον ἔχειν κατηξιώθη.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπυνθάνετο· Οὐδεὶς δὲ σου⁴⁴ ἀληθῶς πρὸς γένους⁴⁵ ὑπάρχει; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσὶ μὲν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρος πρὸς γένους ὄντες. Ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ αὐτὸς Καίσαρ συγγενίδα⁴⁶ προσηρμόσατο γυναῖκα, ἀφ' ἧς τρεῖς ἐγενόμεθα υἱοὶ, δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἱ καὶ δίδυμοι ὄντες πάνυ ὁμοιοὶ ἀλλήλοις ἐτύγχανον, ὡς αὐτὸς ὁ πατὴρ ἐλεγέ μοι. Ἐγὼ γὰρ οὔτε αὐτοὺς, οὔτε τὴν τεκούσαν πάνυ ἐπίσταμαι, ἀλλ' ὡς περ δι' ὄνειρων ἀμαυρὸν αὐτῶν τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ μου Ματτιδία⁴⁷ (36) ἐλέγετο, ὁ δὲ πατὴρ Φαῦστος, τῶν δὲ ἀδελφῶν καὶ αὐτῶν ὁ μὲν Φαυστίνος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ Φαυστινιανὸς ἐλέγετο. Ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννηθέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ θνειρον ἐωράκει, ὡς περ ὁ πατὴρ μου ὕφηγεῖτο, ὅτι, ἐὰν μὴ, τοὺς διδύμους υἱοὺς αὐτῆς ἐξαυτῆς παραλαβοῦσα, τὴν Ῥωμαίων πρὸς ἀποδημίαν ἐξέλιθ⁴⁸ πόλιν ἐπ' ἔτη δώδεκα⁴⁹, πανολεθρίῳ⁵⁰ μόρῳ ἅμα αὐτοῖς ἀποθανεῖν ἔχει.

261 IX. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ, φιλότεκνος ὢν, σὺν τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς καὶ εἰς

D

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ Ita *Epit.* c. 75 et O. ἤττους cod. Reg. 804, ἴττων C. ⁴⁰ Post τοιοῦτον repetuntur vhb. ἤμαρτον ἵνα μοι τοιοῦτον in O. ⁴¹ τοῦτο C. ⁴² Rufinus hæc ita interpretatur: *Acquiescerem tibi, nisi Dominus noster — passus esset*, quasi legerit ἐἰ μή S. ⁴³ νικήσειν *Epit.* ⁴⁴ σοι *Epit.* c. 76, quod præferendum esse videtur. Cfr. hom. xii, 15. ⁴⁵ Ita O c. *Epit.* l. c. et cod. Reg. 804. Huc accedit ed. pr. Cotelerii, cuius πρὸς γένους in utraque Clerici ed. permutatum est cum πρὸς γένος. Unde Schwyglers emendandus. ⁴⁶ αὐτὸν Καίσαρ συγγενὴ O. *nobilis adæque familiae* Rufinus, quasi legisset συνευγενίδα C. ⁴⁷ Ita O c. C et cod. Reg. 804, *Ματτιδία Recogn.* et *Epit.* ⁴⁸ ἐξέλιθοι C. ⁴⁹ δέκα C, Ruf., *epit.* c. 76. Tum πανολεθρίῳ O et *Epit.* l. c. In cod. Reg. 804 ἔχει p. ἔχει.

VARIORUM NOTIÆ.

(36) *Ματτιδία*. Sic quoque sæpe dictus dicendusque codex. At in *Recognitionibus* et *Epitome*, impressis manuque exaratis, *Ματτιδία*, *Matthidia*, quo modo apud Nicephorum, et Græci in Menæo. Ex-

cipe tamen membranas *Recognitionum* penes P. Petium: exhibent enim *Mathidia*. Chronologus Altisiodorensis monachus *Matidiam* vocat. Ultima capitis voce codex, ἔχει. Cot.

πλοῖον ἐμβαλόμενος ⁶⁰, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευ-
θησομένους ἐξέπεμψεν ⁶¹, ἐμὲ δὲ μόνον οὖδεν εἰς πα-
ραμυθίαν ἔσχε μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ⁶² εὐχα-
ριστῶ πολλὰ, ὅτι κάμει ὁ ἄνθρωπος μὴ κεκλεύσει ἅμα
τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκθῆναι πόλιν. Περαιωθέν-
τος οὖν ἐνιαυτοῦ ὁ πατήρ ἐπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρή-
ματα τοῖς αὐτοῦ, ἅμα τε καὶ μαθεῖν ⁶³ τὸ πῶς διά-
γουςιν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες οὐχ ὑπέστρεψαν. Τρίτῳ
δὲ ἐνιαυτῷ ὁ πατήρ ἀθυμῶν ἐτέρους ὁμοίως ἐπεμ-
ψε ⁶⁴ μετ' ἐφοδίων, οἵτινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἦλθον
ἀγγέλλοντες, μήτε μου τὴν τεκούσαν ἢ τοὺς ἀδελ-
φοὺς ἑωρακέναι, μήτε μὴν αὐτοὺς ⁶⁵ Ἀθήναις ἐπι-
δεδημηκέναι, μήτε ἄλλου τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπε-
ληλυθότων κἂν ἔχως ⁶⁶ εὐρηκέναι.

X. Ὁ μὲν οὖν πατήρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ
πολλῆς λύπης ἐκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς ^B
ποῦ ὄρησας ἐπὶ ζήτησιν αὐτῶν γένηται, ἐμὲ τε
παραλαβὼν καὶ εἰς πόρτον καταβάς, πολλῶν πυκνότε-
ρον ἐπυθάνετο, ποῦ ἕκαστος αὐτῶν εἶδεν ⁶⁷ ἢ ἤκου-
σεν ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν ⁶⁸ γενόμενον ναυφράγιον.
Καὶ ἄλλος ἀλλαχῇ ἐλεγεν. Ὁ δὲ ἀντεπυθάνετο, εἰ
ἑωράκασι σῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβεβρα-
σμένον. Τῶν ⁶⁹ οὖν πολλὰ **262** λεγόντων ἑωρακέναι
πτώματα κατὰ πολλοὺς τόπους ⁷⁰, ὁ πατήρ ἀκούων
ἑστέναξεν. Πλὴν ὑπὸ σπλάγγων θορυβοῦμενος ἀλό-
γιστα ἐπυθάνετο, ὅτι τοσοῦτον μέγεθος θαλάττης
ἐρευνᾶν ἐπειράτο. Πλὴν συγγνωστὸς ἦν ⁷¹, ὅτι τῇ
πρὸς τοὺς ζητούμενους σοργῇ ἐλπίσιν ἐβουκολεῖτο
κεναῖς. Καὶ δὴ ποτε ὑπὸ φροντιστὰς ποιήσας με καὶ
εἰς Ῥώμην καταλείψας δωδεκαετῆ, αὐτὸς, δακρῶν
εἰς πόρτον κατελθὼν καὶ εἰς πλοῖον ἐμβὰς, ἀναχθεῖς, ^C
ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐπορεύθη. Καὶ ἔκτοτε εἰς τὴν σῆ-
μερον ἡμέραν οὔτε γράμματα ἐδεξάμην παρ' αὐτοῦ,
οὔτε εἰ ζῆ ἔλτε ⁷² τέθνηκε σαφῶς ἐπίσταμαι. Μάλ-
λον δὲ ὑπονοῶ ὅτι καὶ αὐτὸς τέθνηκέ που ⁷³, ἢ ὑπὸ
λύπης νικηθεῖς ἢ ναυαγίῳ περιπεσὼν. Τούτου ⁷⁴
δὲ δείγμα, ὅτι ἦδη λοιπὸν ἔκτοτε εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν,
ἐφ' ἧς ⁷⁵ οὐδεμίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν
ἤκουσα.

XI. Ὁ δὲ Πέτρος, ἀκούων ταῦτα, ὑπὸ συμπαθείας
ἐδάκρυσεν, καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίως ἔφη·
Ταῦτα εἰ τις πεπόνθειεν ⁷⁶ θεοσεβῆς, οἷα ὁ τούτου
πέπονθε πατήρ, εὐθέως τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ τὴν
αἰτίαν προσήπτεν ἐπιγράφων τὸν πονηρὸν ⁷⁷. οὕτω
καὶ τοῖς ταλαιπώροις ἔθνησι συμβαίνει πάσχειν, καὶ ^D
ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. Ταλαιπώρους δὲ αὐτοὺς εὐ-
λόγως εἴρηκα, ὅτι ἐνταῦθα ἀλῶνται καὶ τῆς ἐκεῖ ἐλ-
πίδος οὐ τυγχάνουσιν. Οἱ **263** γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ πά-
σχοντες τὰ θλιβερά εἰς ἐκπραξίν παραπτωμάτων πά-
σχουσιν.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ ἐμβαλλόμενος C. ⁶¹ ἐξέπεμψας O, mendose. ⁶² ἐπὶ τούτῳ var. lect. ap. C. Scriptura Ottobonia-
ni nec plena est, neque certa. ⁶³ Post μαθεῖν excidit fortasse γλιχόμενος, quod addit Epit. S. ⁶⁴ ἐπεμ-
ψεν ὁμοίως C. ⁶⁵ αὐτοὺς Recog. vii, 9, αὐταῖς C. O. Tum μήτε S, μηδέ C. O. ⁶⁶ ἔχως O. ⁶⁷ Ita O
c. S. ἴδεν C. Tum ἤκουσαν O. ⁶⁸ ἐνιαυτῶν O. In eodem deest ναυφράγιον. Cod. Reg. 804 et Epit. scr.
ναυάγιον Sed hom. xv, 3 legitur ναυαγία. Tum ἄλλο p. ἄλλος O. ⁶⁹ τῶν O. ⁷⁰ τόπους O c. cod. Reg.
804. τρόπους C. ⁷¹ οὖν O. Tum πρό p. πρός idem. ⁷² ἢ C. ⁷³ που om. O. Tum ναυφραγίω C. ⁷⁴ τούτου
S, ex Epit., τούτο C. O. ⁷⁵ ἀφ' οὗ Epit., ἀφ' ὧν O, qui tum om. τινά, scribitque ἀλήθεια. ⁷⁶ πεπόνθει
S. In O esse videtur πέπονθοι ἐν θεοσεβείᾳ p. π. θεοσεβῆς. ⁷⁷ τῷ πονηρῷ cod. Reg. 804 et Epit. Sed
cfr. hom. ix, 16, 17, 18. Ad oram Ottoboniani hoc scholion exstat : ἴσως δὲ προάπτειν πρὸς τὴν σύνταξιν
ἐπιγράφων τὸν πονηρὸν.

vem coniectos Athenas etiam erudiendos misit; me
vero solum filium ad consolationem secum retinuit.
Atque eam ob rem Ingentes gratias ago, quod me
quoque somnium non jusserit una cum matre urbe
Roma excedere. Anno igitur completo, pater ad
suos Athenas misit pecuniam, simulque sciscitatum
quo modo agerent. Qui vero abierunt, non reversi
sunt. Tertio autem anno maestus pater alios ablega-
vit similiter cum rebus ad victum necessariis, qui
quarto anno regressi nuntiant, neque meam ma-
trem se, neque fratres vidisse, sed neque ipsos
Athenas pervenisse, neque usquam alicujus, qui
cum ipsis fuerant, vel vestigium a se repertum.

X. Pater ergo hæc audiens et multa tristitia ob-
stupefactus, nesciensque quo tenderet ac illos quæ-
reret, assumpto me, ac in portum descendens,
multos frequentius percontabatur, ubi quisque eo-
rum vidisset vel audisset a quatuor annis naufragio
contigisse. Atque varii varii in loco accidisse
referebant. Ille vero iterum rogabat, num vidissent
corpus mulieris cum pueris a mari ejectum. Cumque
illi multa se multis locis cadavera vidisse dicerent,
pater audiens ingemiscebat. Verum naturali affectu
perturbatus præter rationem sciscitabatur, qui tau-
tam maris vastitatem scrutari conaretur. Atamen
venia dignus erat, quod charitate erga eos, quos
quærebat, spes lætaretur inanibus. Denique me
sub magistris positam, annos natum duodecim,
Romæ reliquit, et ipse flens descendit ad portum,
navique conscensa subvectus ad inquisitionem pro-
fectus est. Atque ex eo tempore usque in hodiernum
diem neque litteras ejus accepi, neque si vivat aut
defunctus sit certo novi. Sed magis suspicor illum
quoque obiisse, aut tristitia victum, aut naufragio
involutum. Cui rei argumento est, jam ab eo tem-
pore vigesimum annum esse, ex quo nihil de eo
veri audiverim.

XI. Petrus vero hæc audiens, commiserationis
affectu lacrymas fudit: statimque ad familiares
qui aderant ait: Hæc si quis in Dei cultu positus
pertulisset, quæ hujus pertulit pater, confestim reli-
gioni attribuisset causam, et diabolo ascripsisset.
Ita etiam miseris gentilibus contingit pati, et igno-
ramus qui pii erga Deum sumus. Miseros autem eos
dixi merito, qui et hic vagantur in erroribus et ab
spe futura fraudantur. Dei enim cultores cum in-
commoda patiuntur, ad expiationem delictorum
perferunt.

XII. Ista postquam dixisset Petrus, unus ex nostris audacia sumpta pro omnibus rogavit eum, ut die crastina maturius in Aradum, oppositam insulam, quæ triginta, opinor, nec totis stadiis distat, navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas maximam molem habentes. Petrus ergo, ut erat clementissimus, concessit, dicens: Cum e navi egressi fueritis, ne una multi procedatis ad spectationem eorum quæ cupitis: nolo enim civium concursus ad vos fieri. Atque sic navigantes momento horæ in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha eo progressi sumus, ubi erant columnæ viteæ; simulque cum columnis alius aliud ex Phidiæ operibus spectabat.

XIII. Unus autem Petrus necesse non putavit quæ ibi erant invisere, sed attentius considerans mulierem quamdam, extra pro foribus sedentem et victus gratia mendicantem: Mulier, inquit, quod tibi membrum deest, ut tantam contumeliam susceperis, petendi, inquam, stipem et non potius manibus tuis, quas a Deo accepisti, operans quotidianum cibum quæris? At illa suspirans respondit: Utinam mihi quidem essent manus, quæ possent laborare! nunc autem mihi solam manuum speciem servant, cum sint emortuæ, morsibus meis vexatæ. Et Petrus interrogavit: Quæ vero fuit causa, ut grave hoc malum sustineres? Tum illa respondit: Animi imbecillitas, nec aliud quidquam. Si enim forti animo fuissem prædita, erat præcipitium, erat pelagus, unde me dejiciens poteram malis dolorem mihi afferentibus finem imponere.

XIV. Tum Petrus infit: Et quid? Putasne mulier, quod qui semetipsos perunt, omnino a supplicii liberantur, annon potius animæ eorum, qui ita moriuntur, majoribus puniuntur apud inferos pœnis, propter sui homicidium? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique contemptis pœnis mori eligerem, ut horam saltem unam viderem mihi exoptatissimos. Et Petrus dixit: Quidnam sit, quod te excruciet, scire velim, mulier. Si enim me docueris, pro ea gratia certam te faciam de animæ vita apud inferos, et pro præcipitio vel profundo medicamentum tradam ut sine cruciatu valeas vitam commutare.

XV. Tunc mulier, quæ ambiguum sermonem non intelligeret, promissione gratanter accepta cœpit dicere hunc in modum: Genus quidem et patriam

XII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος εἰς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, αὐριον ὀρθριότερον⁶⁶ (37) εἰς Ἄραδον, τὴν κατέναντι νήσον, εἰσπλευθεῖσαι, τριάκοντα, οἶμαι, οὐδ' ὄλους ἀπέχουσαν σταδίου, ὡς ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖ ἀμπελίωνων δύο στύλων μέγιστα ἐχόντων πάχη. Ὁ οὖν πειθήνιος Πέτρος συνεχώρησεν εἰπών· Ἐπάν τοῦ πλοίου ἐκβήτε, μὴ ἅμα πολλοὶ εἰσέρχεσθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γὰρ βούλομαι πτρέμματα γίνεσθαι εἰς ὑμᾶς⁶⁷ τῶν πολιτῶν. Καὶ οὕτω⁶⁸, πλεύσαντες ῥοπή ὥρας, κατήχθημεν εἰς τὴν νήσον. Ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους, εἰσήμεν ἔνθα οἱ ἀμπελίνοι στύλοι ἦσαν, ὁμῶς⁶⁹ ἅμα αὐτοῖς ἄλλος ἄλλο τι⁷⁰ τῶν Φειδίου ἔργων ἐθεώρει.

XIII. Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἠγήσατο ἐπὶ τὴν τῶν ἐκεῖ ἱστορίαν⁷¹ γενέσθαι, γυναικὶ δὲ τινὶ ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένη καὶ τροφῆς χάριν μεταίτουσῃ πυκνὰ, κατανοήσας, ἔφη· Γύναι, τί σοι τῶν μελῶν λείπει, ὅτι τοσαύτην ὕβριν ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον ταῖς ὑπὸ Θεοῦ⁷² σοι δεδωρημέναις χερσὶν ἐργαζομένη τὰς ἐφημέρους πορίζῃ⁷³ τροφάς; Ἡ δὲ, στενάξασα, ἀπεκρίντο· Εἴθε γὰρ ἦσάν μοι χεῖρες ὑπουργεῖν⁷⁴ δυνάμεναι! νῦν δὲ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν φυλάσσοισιν, νεκρὰ τυγχάνουσαι, ὑπὸ δηγμάτων ἐμῶν βεβασανισμένα. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπίθετο· Τίς δὲ ἡ αἰτία τοῦ σε τὸ χυλεπὸν τοῦτο πεπονηθεῖν⁷⁵; Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο· Ψυχῆς ἀσθένεια καὶ πλέον οὐθέν. Εἰ γὰρ ἀνδρείον εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνός, ἦν⁷⁶ βυθός, ὅθεν ἔμαυτην ῥίψασα, τῶν ὀδυνῶντων με παύσασθαι ἠδυνάμην κακῶν.

XIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί οὖν, ὡς οἶμαι, γύναι, ὅτι πάντως οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλάσσονται, ἢ μήτι⁷⁷ χεῖροιν κολάσει ἐν ᾗ αἱ τῶν οὐτῶς θνησκόντων ψυχὰι περὶ τῆς αὐτοκτονίας κολάζονται; Ἡ δὲ ἔφη⁷⁸. Εἴθε ἐπιπελισμῆν, ὅτι θνῶς ἐν ᾗ ψυχὰι εὐρίσκονται ζῶσαι, καὶ ἠγάπων, τῆς κολάσεως καταφρονήσασα, θανεῖν, ὅπως τοὺς ἐμοὺς περιποθήτους ἴδω⁷⁹ κἂν μετὰ ὥραν! Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε, μαθεῖν ἤθελον, γύναι. Ἐὰν γὰρ με διδάξῃς, ἀντὶ ταύτης τῆς χάριτος πληροφορήσω σε, ὅτι ἐν ᾗ ζῶσιν αἱ ψυχὰι, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ φάρμακον δώσω⁸⁰, ὅπως ἀβασανίστως τοῦ ζῆν τὸν βίον (38) μεταλλάξαι δύ-

νηθῆς.

XV. Καὶ ἡ γυνή, τὸ ἀμφιβόλως ῥηθὲν μὴ συνεῖσα, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἠσθεῖσα, τοῦ λέγειν ἠρξάτο οὕτως· Γένος μὲν καὶ πατρίδα εἰπαῖν⁸¹, οὐκ⁸² 265 οἶμαι πείσαι

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Ita O c. S, ὀρθριότερον C. ⁶⁷ ὑμᾶς O c. cod. Reg. 804 et Epit. c. 80, ἡμᾶς C. ⁶⁸ οὕτως C. ⁶⁹ Ita S, ὁμῶς C, O. ⁷⁰ ἄλλο ἄλλοτι O. ⁷¹ ἱστορία O, in quo deuide θυρωρῶν. ⁷² ὑπὸ τοῦ Θεοῦ C. ⁷³ πορίζεις C. ⁷⁴ πεποιθῆναι O. ⁷⁵ ἢ C. ⁷⁶ Μὴ τῇ p. μήτι C. ⁷⁷ Ὁ bis exh. ἔφη ⁸⁰ εἰδῶ O. ⁸¹ δῶσω S, O, δῶ C. ⁸² Fort. εἰποῦσα S.

VARIORUM NOTÆ.

(37) Insulam Aradum, urbi Antarado ex adverso sitam, memorant Herod. vii, 98. Strab. xvi, 753. Casaub. Schweic.

(38) Videtur τὸν βίον esse interpretatio τοῦ ζῆν. Est autem ἀμφιβόλον, quia quod Petrus intelligebat de mutatione vitæ in melius, id Matthidia de com-

mutatione vitæ cum morte interpretabatur. Lege cap. 18. Cor. Fallitur C, cum τὸν βίον interpretationem esse censet τοῦ ζῆν, nam βίον ζῆν dicunt Plato optimique scriptores alii. Licet igitur hæ voces in Epit. cap. 82 et infra c. 18 non existent, omnino tamen sunt retinendæ. Davis.

ποτε δυνηθῆναι τινα. Πλὴν καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν, ἢ μόνον ⁸⁵ τὴν αἰτίαν, ἧς ἔνεκεν ὀδυρωμένη δῆγμασι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας· πλὴν τὰ κατ' ἐμαυτὴν, ὡς δυνατὸν ἀκοῦσαι σε, διηγῆσθαι. Ἐγὼ, πάνυ εὐγενὴς ὑπάρχουσα, δυνάπτου ⁸⁶ τινὸς προσταγῆ ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ ὑπάρχοντι ἐγενόμην γυνή. Καὶ μετὰ διδύμα τέκνα ἔσχον ἕτερον υἱόν. Ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς μανεὶς οὐκ ἔλαττον ἡράσθη μου τῆς τάλαιπύρου ⁸⁷, σφόδρα σωφρονεῖν ἀγαπῶσης. Καὶ βουλομένη ⁸⁸ μήτε τῷ ἐραστῇ συνθέσθαι, μήτε τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ ἀναθέσθαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτα, ἐλογισάμην, ἵνα ⁸⁹ μήτε μοιχισαμένη ἐμαυτὴν μιανῶ, μήτε τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς τὴν κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν πολέμιον καταστήσω, μήτε ὅλον γένος μέγα ὃν εἰς ὀνειδισμὸν πᾶσιν ὑποβάλω ⁹⁰. ὡς ἔφη, ἐλογισάμην τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παιδῶν ἐκθῆναι ἐπὶ χρόνον τινα, ἕως ἂν καὶ ὁ μιᾶρὸς ἔρωσ παύσῃται τοῦ ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὑβρεὶ κολακεύοντός με. Τὸν μέντοι ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μείναι εἰς παραμυθίαν κατέλιπον.

XVI. Πλὴν ⁹¹, ἵνα ταῦτα οὕτως γένηται, ἐπενόησα ὄνειρον πλάσασθαι, ὡς δὴ τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰρηκότος· Γύναι, ἐξαυτῆς ⁹² ἅμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις ἐπὶ χρόνον τινα, μέχρις ὅτε μηνύσω ἐπανελεῖν σε ἐνταῦθα, ἐκθῆθι τὴν πόλιν· ἐπεὶ ἅμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσι σου τοῖς τέκνοις **266** αἰφνιδίως κακῶς τελευτήσεις. Ὅμως οὕτως ἐπόησα. Ἄμα γὰρ τῷ τὸν ὄνειρον φέουσα μοι μετὰ τῷ ἀνδρὶ, αὐτὸς, περίφοβος γενόμενος, μετὰ τῶν ἐμῶν ⁹³ δύο υἱῶν, δούλων τε καὶ παιδισκῶν καὶ χρημάτων συχῶν κατὰ πλοῦν εἰς Ἀθήνας με ἐξέπεμψεν, ἐκπαιδεῦσαι τοὺς υἱοὺς, ἕως ἂν, ἔφη, τῷ χρηματίσαντι δόξῃ ἐπανιέναι σε πρὸς ἐμέ. Ὅμως ἅμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέουσα ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τοὺτους ἀποβρίψαται ⁹⁴ τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ ⁹⁵ περιέπεσα. Πάντων δὲ θανόντων, ἡ ἀτυχῆς ἐγὼ μόνη ὑπὸ σφοδροῦ κύματος ραπισθεῖσα ⁹⁶, ἐπὶ πέτρας ἐβρίφη, ἐφ' ἧς καθεσθεῖσα ἡ ἀθλία ἐλπιδι τοῦ τὰ ⁹⁷ τέκνα με ζῶντα εὐρεῖν, εἰς τὸν ⁹⁸ βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἐβρίψα τότε, ὅτε, τὴν ψυχὴν μεμεθυσμένην τοῖς κύμασιν ἔχουσα, τοῦτο ποιῆσαι βραδίως ἐδυνάμην.

XVII. Πλὴν ἐπειδὴ ὄρθρος ἐγένετο, μεγάλη βοῶσα καὶ γοερά κωκύουσα ⁹⁹ περιεβλεπόμην, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν τάλαιπύρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. Ἐλέησαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, γυμνὴν ἰδόντες, ἐνδύσαντές με τὸ πρῶτον, τὸν βυθὸν ἀνηρεύοντες, τὰ ἐμὰ ζητούντες τέκνα. Καὶ ἐπεὶ μετὲν ἠῤῥισκον ¹⁰⁰ ὦν ἐζητούντων, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσαι διηγούντο ἐκάστη τὰ ἑαυτῆς κακὰ, ἵνα τῇ ¹⁰¹ τῶν ἰμοίων συμφορᾷ παραμυθίας τύχω, ὃ δὲ με μᾶλλον ἐλύπει. Οὐ γὰρ ἔφη οὕτω **267** κακῆ

A si proferrem, non arbitror me posse alicui persuadere. Sed et quid ad te attinet id cognoscere, nisi tantum causam, ob quam dolore affecta morsibus manus meas mortuas reddidi. Tamen mea, quoad audire potes, referam. Ego admodum nobilis, principis cujusdam viri imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus : et post duos geminos liberos alium suscepi filium. Sed frater mariti mei, magna correptus insania, adamavit me miseram, quæ caste vivere cupiebam admodum. Cumque nec velleam amatori consentire, nec viro meo amorem fratris ejus erga me exponere, statui, ut neque adulterans polluerem me, nec viri mei torum contumelia assicerem, neque fratrem fratri redderem inimicum, neque totam familiam, quæ magna erat, in opprobrium cunctis darem ; statui, inquam, urbe cum meis geminis pueris ad quoddam tempus discedere, donec et impurus amor illius, qui mihi ad dedecus meum assentabatur, finem accepisset. At alterum filium, ut apud patrem in solatium maneret, reliqui.

XVI. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium fingere, quasi aliquis mihi noctu astitisset ac dixisset : Mulier, confestim una cum geminis tuis pueris urbe discede ad aliquod tempus, donec rursus indicavero, ut redeas huc ; alioqui cum marito cunctisque tuis liberis de repente peribis male. Atque ita feci. Statim enim ut somnium ementitum viro enarravi, extimuit, et me cum duobus meis filiis cumque servis et ancillis atque multa pecunia Athenas per navem misit, ut natos erudirem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit te redire ad me. Cæterum ego misera una cum liberis navigans ventorum vi projicior in hæc loca, et navi noctu dissoluta in naufragium incidi. Cumque omnes interissent, una ego infelix, magnis agitata fluctibus, in saxum ejecta sum : ubi cum infortunata sederem, spe reperiendi natos meus vivos in profundum me non præcipitavi tunc, quando animum habens doloris fluctibus ebrium hoc facere facile poteram.

XVII. Verum postquam dies exortus est, cum clamore magno et miserabili ululatu circumspiciebam, quærens infelicium natorum cadavera. Igitur miseratione commoti incolæ, nudam intuiti, cum primo me induissent, scrutati sunt maris profundum, quærendo natos meos. Et quia nihil inveniebant eorum quæ indagabam, nonnullæ hospitales mulieres consolandi me gratia accesserunt, et suas singulæ enarrabant miserias, ut similitum calamitate solatium caperem : quod me magis contrista-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ μόνην O. ⁸⁶ δυνατοῦ Epit. ⁸⁷ τάλαιπυρίας O. ⁸⁸ βουλομένη S., βουλομένης C, O. Subinde μήτε O et Epit., μή C. ⁸⁹ ἵνα om. O. ⁹⁰ ὑποβάλω O. ⁹¹ οὕτως ταῦτα C. ⁹² ἐξ αὐτῆς O constanter. ⁹³ ἐμῶν deest in Reg. ⁹⁴ ἀποβρίψαται O. ⁹⁵ ναυραγίῳ C. Subinde περιέπεσον cod. Reg. 804. ⁹⁶ ριπσθεῖσα cod. Reg. 804, et Epit. c. 84. ⁹⁷ τὰ inserui c. O. ⁹⁸ τὸ S. ⁹⁹ Vbb. βραδίως ἐδυνάμην — γοερά κωκύουσα desiderantur in O. ¹⁰⁰ Vide de hoc augmento etsi rarissimo Lobeckium ad Phrym. p. 140. S. εῤῥισκον O et Epit. ¹⁰¹ τῇ ascripsi ex O. Deinde δ δὲ μᾶλλον με C. Etiam in Epit. δ δὲ p. 8 δέ.

bat : Non enim quærebam, adeo mala sum, ut ex aliorum calamitatibus consolationem accipiam. Et cum me multi hospitis cuperent recipere, una quædam paupercula hic habitans extorsit mihi tugurio ejus succedere, dicens : Confide, mulier : etenim vir meus, homo nauta, in mari adhuc juvenis obiit : atque ex eo die, quamvis multi me sollicitarint ad nuptias, ego desiderio viri mei malui in viduitate agere. Erunt ergo communia, quæcunque manibus quærere poterimus.

XVIII. Et ne longa ac minus utili narratione utar, habitavi cum ea, propter amorem ejus erga maritum. Sed non multo post mihi infelici laceratæ morsibus resolutæ sunt manus, illa vero quæ me susceperat, tota morbo quodam occupata et colligata domi jacet. Quoniam ergo mulierum, quæ prius miserabantur, elanguit affectus, ac ego et illa clausa domi ambæ debiles et calamitosæ sumus, ex multo tempore hic, ut vides, sedeo, stipem petens, et, si quid forte accepero, etiam ad illam pariter miseram ad cibum defero. Atque hactenus meæ quidem res sufficienter sunt dictæ. Tu nunc quid moraris implere quod promiseras, te daturum medicamen? quo etiam illi obitum cupienti tradam, et sic ego quoque possim, ut ais, vitam commutare.

XIX. Hæc dicente muliere, Petrus multa cogitatione stare suspensus videbatur. Et ego superveniens : Dudum, inquam, per omnia loca discurrens quærebam te : et nunc, quid agimus? At Petrus præcepit mihi, ut ad naviculum præcederem, ibique illum opperirer. Et quia contradici ei imperanti non poterat, quod jussit feci. Ipse vero, sicut mihi cuncta posterius enarravit, suspicione quadam exigua corde pulsatus interrogabat mulierem, dicens : Refer mihi, femina, genus et civitatem ac filiorum nomina, et jam medicamentum tibi do. At illa vim sustinens neque volens referre et medicamenti accipiendi cupida finxit alia pro aliis, et ait, se quidem esse Ephesiam, virum autem Siculum, sed et filiorum nomina similiter immutavit. Tum Petrus, existimans eam verum proferre, ait : Heu! mulier, putabam grande aliquod gaudium hodierno die me apportaturum, suspicabar enim te esse quamdam mulierem, quam sentiebam, cujusque res audivi et probe novi. At illa adjurabat, dicens : Rogo, mihi referas, ut sciam, an sit ulla inter mulieres me infelicior.

XX. Tum Petrus mentiri nesciens præ miseratione erga illam verum cœpit dicere : Est sane quidam adolescens, sectator meus, piorum religiosorumque sermonum cupidus et Romanus civis, qui mihi narravit, quod patrem habuerit et duos ge-

Α εἶναι, ὡς ἴσθαι ταῖς ἄλλων συμφοραῖς παραμυθίας τύχῃ. Καὶ δὴ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἀγειν ἀξιουσῶν¹, μία τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ πολὺ βιασαμένη εἰς τὸ ἐαυτῆς ἐλθεῖν ἠνάγκασε σκῆνωμα, εἰπούσα μοι· Θάρρει, γύναι, καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἀνὴρ ναύτης ὢν κατὰ θάλασσαν² τέθνηκεν, ἐν τῇ νεαζούσῃ τυγχάνων ἡλικία· καὶ ἔκτοτε, πολλῶν με ἀξιούντων, πρὸς γάμον ἐγὼ χηρεύειν εἰλόμην, τὸν ἐμὸν ποθοῦσα ἄνδρα. Ἔσται δὲ ἡμῖν κοινὰ ἃ διὰ χειρῶν ἀμφοτέραι πορίζειν δυνάμεθα.

XVIII. Καὶ ἵνα μὴ σοι μακρύνω τοὺς οὐκ ἀναγκαίους λόγους, συνώκησα αὐτῇ διὰ τὴν φιλανδρίαν. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐμοῦ τῆς ταιλαιπώρου αἱ χεῖρες ὑπὸ τῶν δηγμάτων³ παρεῖθσαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με γυνή, ὅλη ὑπὸ πάθους τινὸς συνδεθεῖσα, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐρίπται. Ἐπειδὴ οὖν ὁ τῶν πάσαι γυναικῶν ἔλεος παρήχημασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον ἀμφοτέραι ἐπισινεῖς τυγχάνομεν, ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνταῦθα, ὡς ὄρξ, καθέξομαι προσαιτούσα, καὶ ὢν ἂν εὐπορήσω⁴ καὶ τῇ συνταιπιπώρῃ⁵ εἰς τροφὰς κομίζω. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτάρκως εἰρήσθω. Λοιπὸν σὺ κωλύεις⁶ τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τοῦ δοῦναι τὸ φάρμακον; ὅπως γὰρ ἐπιθυμοῦσα θανεῖν δῶ, καὶ οὕτως κάγω τοῦ ζῆν, ὡς ἐφης, μεταλλάξαι δυνήθω.

XIX. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὑπὸ λογισμῶν πολλῶν ὁ Πέτρος 268 μετέωρος ἐδόκει ἵστασθαι. Ἐγὼ δὲ ἐπειθῶν ἐφη· Ἐκ πολλοῦ σε περιερχόμενος ζητῶ· καὶ τὰ νῦν τί ποιούμεν; Ὁ δὲ Πέτρος προσέταξέ μοι προάξαντι μένειν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ σκάφους. Καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν αὐτῷ κελεύσαντι, ἐποίησα τὸ προσταχθέν. Ὁ δὲ Πέτρος μικρὰ τι ἐνόησα, ὡς αὐτὸς μοι πάντα ὑστερον διηγήσατο, παλλόμενος τὴν καρδίαν ἐπυθάνετο τῆς γυναικὸς, λέγων· Εἰπέ μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν καὶ τῶν τέκνων τὰ ὀνόματα, καὶ ἤδη εἶδωμί σοι τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ, βίαν πάσχουσα καὶ εἰπεῖν οὐ θέλουσα, τὸ δὲ φάρμακον λαθεῖν ἐπιθυμοῦσα, ἐσοφίσαστο ἄλλα ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν· καὶ ὁμῶς ἐφη, αὐτὴν μὲν Ἐφesiaν εἶναι, τὸν δὲ ἄνδρα Σικελὸν, ὁμῶς καὶ τῶν τριῶν τέκνων ἤλλαξε τὰ ὀνόματα. Καὶ ὁ Πέτρος, νομισίας αὐτὴν ἀληθεύειν, ἐφη· Οἱμοι, γύναι, ἐνόμιζον μεγάλην τινα χαρὰν τὴν σήμερον ἀγειν ἡμέραν, ὑποπτεύσας σέ τινα εἶναι, ἣν ἐνόμιζον, ἥς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. Ἡ δὲ ἐξώρριζε λέγουσα· Δέομαι, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξίν ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

XX. Καὶ ὁ Πέτρος, ψεύδεσθαι οὐκ εἰδὼς, ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο· Ἐμοι τις λοιπὸν ἤδη⁷ νεανίας ὢν παρέπεται, τῶν τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος λόγων, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολίτης, ὅστις μοι διηγήσατο⁸, πῶς, πατέρα ἔχων καὶ ἀδελφούς

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ ὡς O et ex conject. C, in cuj. textu deest. ¹ ἀξιουσῶν O. ² θάλατταν O. ³ δειγμάτων O. ⁴ Ita O c. Epiit., εὐπορήσω C. ⁵ ταιλαιπώρω O. ⁶ S. Leg. τί σε κωλύει. Cfr. e. g. hom. xiii, 5. Epiit. habet σὺ μὴ κωλύσης. ⁷ ἤδη om. O. ⁸ διηγείται C.

δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὄρα. Ἡ τε γὰρ μήτηρ, φησὶν, ὡς ὁ πατήρ διηγεῖτό μοι⁹, θνεῖρον ἰδοῦσα, τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξήλθεν μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς **269** τέκνων, ἵνα μὴ κακῶ μῶρω τελευτήσῃ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκθάσῃ, οὐχ εὐρίσκειται. Ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατήρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκθάς¹⁰ οὐχ εὐρίσκειται.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα ὡς ὑπὲρ ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνή. Ὁ δὲ Πέτρος προσελθὼν καὶ ἐπισχῶν νήφειν αὐτὴν παρεκλεύσατο, ὁμολογεῖν αὐτὴν λέειν τι ποτὲ εἶσιν ὁ πάσχει. Ἡ δὲ, ὡσπερ ἐκ μέθης τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος παρεθεῖσα, ὑπέστρεψεν¹¹ ἑαυτὴν, ὑποστῆναι δυνήθεισα¹² τὸ μέγεθος τῆς ἐλπίζομένης χαρᾶς, καὶ τρίψασα αὐτῆς τὸ πρόσωπον· Ποῦ ἐστίν, ἔφη, οὗτος ὁ νεανίας; Ὁ δὲ, ἤδη ὄλον συνιδὼν τὸ πρᾶγμα, ἔφη· Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, ἄλλως γὰρ τοῦτον ἰδεῖν οὐκ ἔχεις. Ἡ δὲ σπεύδουσα¹³· Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί τοῦτω ὄνομα; Ἡ δὲ φησιν· Κλήμης. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπεν· Αὐτός ἐστιν, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πρὸ μικροῦ μοι καλήσας, ὃ ἀναμένειν με ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. Ἡ δὲ προσπεσούσα τῷ Πέτρῳ παρεκάλει σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον ἔλθειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ μοι τηρεῖς τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. Ἡ δὲ ἔφη· Πάντα ποιῶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς δεῖξον. Δόξω γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ δύο μου τὰ ἐνταῦθα τεθνηκότα ὄραν τέκνα. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ὅταν αὐτὸν ἴδῃς, ἡσύχασον μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκβῶμεν. Ἡ δὲ ἔφη· Οὕτως ποιήσω.

270 XXI. Λαθόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος ἦγεν¹⁴ ἐπὶ τὸ πλοῖον. Ἐγὼ δὲ, ἰδὼν αὐτὸν χειραγωγούντα γυναῖκα, ἐγέλασα, καὶ προσελθὼν, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, ἀντ' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. Καὶ ἅμα τῷ ἄψασθαί με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλολύξασα ὡς μήτηρ μέγα καὶ περιπλακείσα, σφόδρα καταφίλει με τὸν υἱὸν αὐτῆς¹⁵. Ἐγὼ δὲ, ἀγνοῶν ὄλον τὸ πρᾶγμα, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην· αἰδοῦμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, ἐπικραινόμην.

XXIII. Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη· Ἐὰν, τί ποιεῖς, τέκνον Κλήμης, ἀποσειόμενος τὴν σὴν ὄντως τεκοῦσαν; Ἐγὼ δὲ, τοῦτο ἀκούσας περιόρακρος γενόμενος καὶ καταπεσοῦση τῇ τεκούσῃ προσπεσὼν κατεφίλου. Καὶ γὰρ ἅμα τῷ βῆθῆναι μοι τοῦτο ἀμαυρῶς¹⁶ πως τὸ εἶδος ἀνεκαλοῦμην. Πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἰστορηῆσαι τὴν προσαιτήτριαν γυναῖκα, λέγοντες ἀλλήλοις, ὅτι αὐτὴν ἐπέγνω ὁ υἱὸς, ἀνὴρ ἀξιόλογος. Βουλομένοις οὖν ἡμῖν ἐξαυτῆς σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαίνειν ἡ μήτηρ ἔφη· Τέκνον μοι ποθεῖνδόν, εὐλογόν ἐστιν ἀποτάξασθαι τῇ ὑποδεξαμένη με γυναικί, ἥτις, πενιχρὰ οὖσα καὶ ὅλην παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐρριπταί. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας ἐθαύμασεν¹⁷, καὶ πάντες οἱ περιεστῶτες ὄχλοι, τῆς γυναικὸς τὸ ἀγαθὸν φρόνημα. Καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν ὁ Πέτρος τισὶ πορευθῆναι καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλίνης κομίσει. Καὶ

VARIAE LECTIONES.

⁹ Vbh. διηγεῖτό μοι non sunt in O. ¹⁰ Ante ἐκθ in O est ἐκθασου expunctum. ¹¹ ὑπέστρεψεν O. ¹² δυνήθειναι C, perperam. ¹³ Vocab. ἡ δὲ σπεύδουσα des. in O. ¹⁴ ἦγεν O et ἔπι. c. 30, ἡγείρεν C. ¹⁵ αὐτῆς υἱὸν C. ¹⁶ Ita O c. S, ἀμαυρώσας C, qui in marg. conj. ἀμαυρῶς ἂν vel ἀμαυρώσαν. ¹⁷ ἐθαύμασεν C.

be audiente Petrus ait : Si veritatis ego sum præco, ad fidem eorum qui assistunt, ut sciant unum esse Deum opificem mundi, surgat continuo sana. Et statim ut hæc dixisset Petrus, mulier surrexit sanata et procidit ad pedes Petri, atque amicam suam ac familiarem osculata percontabatur quid istud esset. At illa breviter omne ei recognitionis negotium exposuit, et qui audierunt obstupefacti sunt. Tuncque mater hospitem curatam videns rogavit, ut ipsa quoque sanitatem acciperet. Ille autem manu imposita ipsam etiam curavit.

XXIV. Sicque postea Petrus de Deo ac de Dei religione sermonem habuit et in fine addidit : Si quis hæc vult diligenter cognoscere, Antiochiam, ubi per multos dies residere statui, veniens, quæ ad salutem suam pertinent discat. Non enim, qui negotiandi aut militandi causa patriam relinquere solentis et ad loca multum dissita abire, propter æternam salutem vel trium dierum iter suscipere noletis. Itaque post Petri concionem ego mulieri, quæ sanata fuerat, coram omni populo mille drachmas ad victum dedi et commendavi eam cuidam bono viro, primario oppidi, qui sponte id cum gaudio facere proposuit. Sed et aliis multis pecuniam distribui, gratiasque egi illis mulieribus, quæ matri quondam solatium præbuerant : et post hæc una cum matre, Petro, cæterisque sodalibus Antaradum enavigavi, atque ita ad hospitium processimus.

XXV. Ubi cum essemus et sumpsissemus cibum ac de more gratias egissemus, atque adhuc tempus superesset, ego dixi Petro : Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mea mater, quæ hospitiæ mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus : Itane, o Clemens, vere existimasti, humanitatis opus factum a tua genitrice, quando ei quæ ipsam ex naufragio receperat gratiam retulit : an ut matri plurimum gratificareris, hunc dixisti sermonem ? Si enim non ut rem gratam faceres, sed ut veritatem loquereris, effatus es, videris mihi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospitem, quæ matrem tuam e naufragio suscepit, ausim hominum amantem appellare. Misericordia enim commota, impulsæ est ad bene fa-

α ὁμῶς ἐνεχθείσης καὶ τεθείσης τῆς κλίνης, πάντων τῶν ὄχλων ἀκούοντων, ἔφη ὁ Πέτρος· Εἰ ἀληθείας κήρυξ ἐγὼ τυγχάνω, εἰς τὴν τῶν παρστώτων πίστιν, ἵνα γνῶσιν ὅτι εἰς ἐστὶ Θεός, ὁ τὸν κόσμον 271 ποιήσας, ἐξαυτῆς ἐγερέθητω ὑγιής. Καὶ ἅμα τῷ εἰπεῖν Πέτρον ταῦτα ἡ γυνὴ ἠγέρθη ὑγιασθεῖσα, καὶ τῷ Πέτρῳ προσέειπεν, καὶ τὴν συνήθη φίλην καταφιλήσασα ἐκπυθάνετο τί εἴη τοῦτο. Ἡ δὲ δλον αὐτῇ 18 τὸ πρῶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ συντόμως διηγήσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. Τότε καὶ ἡ μήτηρ, τὴν ξενοδόχον θεραπευθεῖσαν θεωρήσασα 19, παρεκάλει καὶ αὐτὴ ἰάσεως τυχεῖν. Ὁ δὲ, ἐπιθείς τὴν χεῖρα, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

XXIV. Καὶ εἶθ' οὕτως ὁ Πέτρος περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτῷ διαφοροῦσης θρησκείας ὁμιλήσας, προσθεὶς ἐπὶ τέλει, ὅτι· Εἰ τις βούλεται ταῦτα ἀκριβῶς μαθεῖν, εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου πλείονων ἡμερῶν περιμένειν ἔκρινα, ἐλθὼν τὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν μανθανέτω. Οὐ γὰρ δὴ εἰ 20 ἐμπορίας ἕνεκα ἡ στρατείας πατρίδας καταλιμπάνειν οἴδατε καὶ εἰς μακροὺς ἀπέρχεσθαι τόπους, διὰ δὲ αἰώνιον σωτηρίαν μηδὲ τριῶν ἡμερῶν ὄδον πορευθῆναι θελήσετε 21. Μετὰ μὲν οὖν τὴν προσομιλίαν Πέτρον ἐγὼ τῇ ὑγιασθείσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὄχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς ἐδωρησάμην, παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῷ τινι ἀνδρὶ, πρῶτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν προσηρημένῳ. Ἐτι δὲ καὶ ἄλλαις πολλαῖς 22 ἀργυρία διανείμας, ταῖς ποτε τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις εὐχαριστήσας, 272 διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον, ἅμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐταῖροις 23· καὶ οὕτως εἰς τὴν ξενίαν ὤρμησάμεν.

XXV. Γενομένων δὲ ἡμῶν 24 καὶ τροφῆς μεταλαβόντων καὶ συνήθως εὐχαριστησάντων, ἔτι ὥρας οὐσης, ἔφη ἐγὼ τῷ Πέτρῳ (39)· Φιλανθρωπίας ἔργον, κύριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμὴ ἐποίησε μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομηθεῖσα γυναικός. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄρά γε, ὦ Κλήμης, ἀληθῶς νενομίκας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκέναι τὴν σὴν τεκοῦσαν, καθ' ὃ τὴν ἀπὸ ναυαγίου 25 αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἠμείψατο, ἢ ὡς μητρὶ μεγάλη 26 χαριζόμενος τοῦτον εἶρηκας τὸν λόγον; Εἰ δὲ οὐχ ὡς χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, ἔοικας μοι ἀγνοεῖν τί ποτ' ἐστὶ 27 φιλανθρωπίας μέγεθος, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος, ἢ 28 πρὸς οἷον δήποτε στοργῆ, καθὼ ἀνθρωπὸς ἐστίν. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ξενοδόχον τὴν ἀπὸ ναυφραγίου ἀποδεξαμένην 29 τὴν σὴν τεκοῦσαν οὕτω φιλάνθρωπον εἰπεῖν τολμῶ. Ὑπ' ἐλέου γὰρ κολακευθεῖσα,

VARIE LECTIONES.

18 αὐτῆς O. 19 ἰστορήσασα C. 20 εἰ addidit S de conjectura, εἰ γὰρ δὴ cod. Reg. 804, εἰ γὰρ Epi. Subinde ἐμπορείας O. Tum στρατηγίας p. στρατείας idem. 21 Ita S, θέλειν uterque Hom. cod., θέλετε voi. Reg. 804, προθυμήσεσθε Epi. 22 ἄλλοις πολλοῖς C. 23 Ita O c. Epi., ἑτέροις C. 24 Epi. addit ἐπὶ τὸ αὐτό. 25 ναυφραγίου C. 26 μεγάλῳ O. 27 ποτὲ ἐστὶ C. 28 ἢ οἷμ. O. 29 ὑποδεξαμένην O.

VARIORUM NOTÆ.

(39) Ἐφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ. Hæc verba usque ad ista ποία δ' οὐκ ἦν, citantur a Nicone monacho Palæstino in Pandecte interpretationem divinatorum mandatorum, serm. 24 et 39, cum hoc titulo: Τὰ Κλημέντι, et Ἐκ τῶν Κλημεντιῶν, hoc est

ex Opere dicto Clementina. Ornat bibliothecam Regiam optimus liber, qui collectus est ex divinis Scripturis, sacris canonibus, testimoniis sanctorum Patrum, aliisque monumentis ecclesiasticis, nec non legibus civilibus. Cot.

ἐπέπειστο ³⁰ εὐεργέτης γενέσθαι γυναικὸς ναυαγίῳ A περιπεσούσης, τέκνα πενθούσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης ³¹ καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὀλοφυρομένης. Ἐν τοσαύταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς ³² οὐσης, τίς καὶ ἀσεβῶν ἰδὼν οὐκ ἂν ἠλέησεν; Ὅστε οὕτω φιλανθρωπίας **273** ἔργον πεποικιλῶ φαίνεται οὐδὲ ἡ ξενόδοχος γυνή, ἀλλὰ ὅπ' ³³ ἔλεου τοῦ ἐπὶ μυρίαῖς συμφοραῖς πρὸς εὐεργεσίας κεκινήμενη ³⁴. πόσω γε μᾶλλον ἡ σὴ τεκοῦσα, βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν ³⁵ ξενόδοχον ἀμειψαμένη, φιλανθρωπίας ἔργον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ φιλίας; Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας καὶ φιλανθρωπίας, ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ δὲ φιλανθρωπία ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος πάντα ἄνθρωπον, καθὼ ἄνθρωπός ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ. Εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενόδοχον καὶ ἐχθροὺς ἀδικήσαντας ἔλεουσα ³⁶ εὐεργετεῖ ³⁷, φιλόανθρωπος ἂν ᾖ· εἰ δὲ ³⁸ διὰ τι φίλη ἢ ἐχθρὰ, καὶ διὰ τι ἐχθρὰ ἢ φίλη, ἢ ³⁹ τοιαύτη τοῦ τινὸς αἰτίου φίλη ἐστὶν ἢ ἐχθρὰ, οὐ τοῦ ἀνθρώπου.

XXVI. Κάγῳ ἀπεκρινάμην· Ὁδὸ δοκεῖ σοι οὖν φιλόανθρωπος εἶναι κἂν ἡ ξενόδοχος, ξένην ᾗ οὐκ ἠπίστατο εὐεργετήσασα; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλόανθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, ἅτε δη οὕτε τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· ὅπ' ὠδίνων γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπεισται. Ὡς καὶ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνθηλαίας κολακεύεται καὶ εὐνῆς ⁴⁰, καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς, οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἐγγύς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλανθρώπῳ, ὅτι ἄνευ τοῦ τι θηρᾶσθαι λαβεῖν **274** πεῖθεται. Πλὴν οὕτω φιλόανθρωπός ἐστιν. Κάγῳ ἔφην· C Ἐπὶ ποίαις οὖν πράξεσι φιλόανθρωπος εἶναι τις δύναται; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπεὶ ὁρῶ σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τί ποτ' ἐστὶ ⁴¹ φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω λέγειν. Φιλόανθρωπός ἐστιν ὁ καὶ ἐχθροὺς εὐεργετῶν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἀκουσον. Φιλανθρωπία ἐστὶν ἀρβένθηλος, ἥς τὸ θῆλυ μέρος ἐλεημοσύνη λέγεται, τὸ δὲ ἀρβέν αὐτῆς ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ὠνόμασται, πλησίον δὲ ἀνθρώπῳ ἐστὶν ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ ὁ τις ⁴² ἄνθρωπος, ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ καὶ ὁ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ φίλος. Χρὴ οὖν τὸν φιλανθρωπῶν ἀσχοῦντα μιμητὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ, εὐεργετοῦντα δικαίους καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς πᾶσιν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τὸν τε ἦλιον καὶ τοὺς ὑετοὺς αὐτοῦ παρέχων ⁴³. Εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν, κακοὺς δὲ μηκέτι, ἢ καὶ κολάζειν, κριτοῦ ⁴⁴ τὸ ἔργον πράττειν ἐπιχειρεῖς ⁴⁵, οὐ τὸ τῆς φιλανθρωπίας σπουδάξεις ἔχειν.

bonis quidem benefacere, non autem malis, vel vero habere humanitatem conaris.

XXVII. Κάγῳ ἔφην· Ἄρα γε καὶ ὁ Θεὸς, μέλλων ποτέ ⁴⁶ κρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς ⁴⁷, οὐ φιλόανθρω-

ciendum mulieri paupragium passæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, destitutæ, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem quis videns, etiam ex impiis, non miserata fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus nec mulier hospita videtur peregrisse, sed ad benefaciendum mota fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Quanto magis parens tua, facultatibus abundans et hospitam remunerata, non humanitatis opus effecit, verum charitatis seu amicitia? Multa enim intercedit differentia inter charitatem et humanitatem, quia charitas quidem ex remuneratione est, humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quia homo est, diligit ac beneficiis afficit. Itaque si hospes, quæ miserta est, etiam B hostes male de ea meritis miserata beneficio afficeret, humana esset: sin vero propter quid amica est vel inimica et propter quid inimica vel amica, hæc alicujus rei, quæ causa sit, amica est vel inimica, non autem hominis.

XXVI. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, hominum autem amantem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum, quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsata sit. Nam sicut qui cupidine inflammatur, a consuetudine mulcetur et concubitu, qui amore seu amicitia prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseretur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est, quoniam absque muneri ullius captatione ad præstantium beneficium fertur. Nondum tamen humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus est, qui etiam inimicis bene facit. Quod autem ita habeat, audi. Humanitas est masculofemina, cujus feminea pars misericordia dicitur, quod vero in illa est masculinum, dilectio erga proximum nominatur, proximus autem homini est quilibet homo, et non hic vel iste homo; homo enim est etiam malus et bonus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatore Dei esse, et de justis atque iniustus bene mereri, sicut ipse Deus cunctis in hoc mundo solem imbresque suos præbet. Quod si velis hos punire, iudicis munus implere niteris, non XXVII. Et ego dixi: Igitur Deus, qui aliquando judicaturus est, ut nos doces, non est humanus?

VARÆ LECTIONES.

³⁰ πέπειστο O, qui subinde scr. εὐεργέτης. Tum ναυραγίῳ C. ³¹ μεμονωμένης O. ³² Voc. ὀλοφυρομένης Ἐν τοσαύταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς non exstant in O. ³³ ὅπ' O. c. S, ὅπὸ C. ³⁴ Ita Epit. κεκινήμενου C, κεκινήμενης O. ³⁵ τὴν prætermisit S c. Cl. ³⁶ ἐλεῶσα C. ³⁷ εὐεργέτης S. ³⁸ εἰ δὲ Epit., εἰ δὲ C, ἢ δὲ O. Tum διότι p. διὰ τι Epit., quod præferendum. ³⁹ ἢ assumpsi ex O. ⁴⁰ In O. expungitur ἐν αὐτῇ εὐνῆς. ⁴¹ ποτέ ἐστιν C. ⁴² ὅτι εἰς p. ὅτις C. ⁴³ Nonnulli Epitomes codd. παρέχει ut legendum censet D. Tum θέλης C. ⁴⁴ ἐπιχειρεῖς πράττειν C. ⁴⁵ Ita Epit. 95, τότε uterque Hom. cod. ⁴⁶ ἡμᾶς om. O.

Ac Petrus : Pugnania loqueris. Nam quia judicabit, ideo humanus est. Diligens enim ac miseratus injuria affectos, plectit eos qui injuriam intulerunt. Et ego : Itaque, inquam, si ipse bonis beneficio et injuriosos quia injurii erga homines fuerunt castigo, humanus sum. Et Petrus respondit : Si una cum prænotione haberes quoque judicandi potestatem recte id faceres, per acceptam quidem potestatem, condemnans eos quos Deus creavit, per prænotionem vero, inculcate, in judicando tum alios tanquam justos absolvens, tum alios tanquam injustos damnans. Et ego dixi : Recte locutus es ac vere ; fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, recte judicet. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant, nonnulli vero boni hostium calumnia mali esse creduntur. Sed et si quis potestate torquendi præditus judicet, neque sic juste omnino habebit judicare. Quidam enim homicidæ, quæstionis tormenta perferentes, dimissi sunt velut innocii, alii vero, qui erant innocentes, cum tormenta ferre non potuissent, contra se mentiti velut rei supplicio affecti sunt.

XXVIII. Tum Petrus : Atque hæc, inquit, modica sunt, audi vero majus. Cum aliqui homines peccant vel bene agunt, eorum quæ nunc operantur alia quidem ipsorum propria sunt, alia vero aliena, æquum autem est unumquemque pro delictis propriis dare pœnas, aut pro meritis propriis mercedem ferre. Fieri autem nequit ut quispiam, nisi solus propheta prænotionem habens, ab aliquo gesta sciat, quænam ejus propria sint et quænam non sint. Videt enim cuncta quæ fiunt. Et ego : Vellem, inquam, audire, quo modo ex criminibus aut bonis operibus alia quidem sunt propria, alia vero aliena.

XXIX. Respondit Petrus : Veritatis propheta dixit : *Oportet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est ut etiam veniant mala : vix autem illi per quem veniunt*. Porro si per malos veniunt mala et per bonos bona inferuntur, ut proprium unicuique inesse debet bonum vel malum, et ex iis quæ prius operatus est ; quod veniunt secunda bona vel mala, quæ,

* Matth. xviii ; Luc. xvii.

VARIE LECTIONES

⁴⁷ κρίνει C. ⁴⁸ τιμωρεῖται O, ultimis tribus litteris subnotatis. Vhb. τοὺς ἡδικηκότας εὐεργετῶ in eodem desunt. ⁴⁹ Vhb. τὰς βασάνους ἀθῶοι ὄντες desiderantur in O. ⁵⁰ νῦν omi O c. col. Reg. 804, et Epit. ⁵¹ ἔχοντα p. ἔχοντι τὰ O. ⁵² ὁ τῆς adjuncti ex O. ⁵³ εἶναι, quod deest ap. Joan. Damascenum Parall. sacr. i, 28, ubi nostra excerpta leguntur, deleri vult D. Fortasse τὸ post ἐκάστῳ mutandum in ὡς, atque verba ἐξ ὧν προέπραξεν infra collocanda post ἔλθειν secundum S. ⁵⁴ S : διὰ τὸ scribit Neander Gnost. syst. p. 413. Idem post αἰρέσεως excidisse contendit μη.

VARIORUM NOTÆ.

(40) *Πρόγνωσις* hoc loco non est *prænotio*, ut dicitur C, sed cognitio præteritorum, τῶν πρότερον γεγονότων γῶσις. Cf. ad Epit. c. 95. Πρόγνωσις significat (coll. c. 38) scientiam absolutam, qualem habet verus propheta, qui est ὁ πάντα πάντοτε εἰδώς, coll. hom. ii, 5 ; iii, 11. S. DRESSER.
(41) *Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο*. Apud Joannem Damascenum ms. *Eclogarum* capite Περὶ ἀγγέλλοντος καὶ μετὰ ἄλλοις ἀποκρισιν, quod est *Parallelo-*

πὸς ἔστιν ; Καὶ ὁ Πέτρος· Τοῦναντίον λέγεις. Ἐπεὶ γὰρ κρίνει⁴⁷, διὰ τοῦτο φιλόανθρωπός ἐστιν. Φιλῶν γὰρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἡδικημένους, τιμωρεῖ⁴⁸ τοὺς ἡδικηκότας. Κἀγὼ ἔφη· Οὐκ οὖν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικούντας καθ' ἡ ἀνθρώπους ἡδίκησαν τιμωρῶ, **275** φιλόανθρωπός εἰμι ; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν (40) ἔχειν εἶχες καὶ τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν, ὁρθῶς ἂν τοῦτο ἐποίησες, διὰ μὲν τὸ εἰληφέναι τὴν ἐξουσίαν καταδικάζων οὐδὲ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε, διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν ἀπταιστως ἐν τῷ κρίνειν οὐδὲ μὲν ὡς δικαίους δικαίων, οὐδὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κἀγὼ ἔφη· Ὅρθῶς ἔφης καὶ ἀληθῶς· ἀδύνατον γάρ τινα πρόγνωτον οὐκ ἔχοντα ὁρθῶς κρίναι. Ἐνίοτε γὰρ φαίνονται τινες ἀγαθοὶ, ἀθέμιτα κρύφα διαπρασσόμενοι, ἔνιοι δὲ ἀγαθοὶ ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβάνομενοι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἐξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὕτως τὸ πάντως δικαίως αὐτῷ δικάσαι ἐγίνετο. Ἐνίοι γὰρ, φονεῖς ὄντες, τὰς βασάνους ὑπομείναντες, ὡς ἀθῶοι, ἀπελύθησαν, ἕτεροι δὲ, ἀθῶοι ὄντες⁴⁹, τὰς βασάνους μὴ ὑπομείναντες, ἑαυτῶν καταψευσάμενοι, ὡς αἴτιοι ἐκολάσθησαν.

XXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Μετρίως, ἔφη, ἔχει καὶ ταῦτα, τὸ δὲ μεῖζον ἀκουσον. Ἐνίων ἀνθρώπων ἀμαρτανόντων ἡ εὐπραπτόντων, ὧν νῦν⁵⁰ ποιοῦσιν ἂ μὲν ἴδια αὐτῶν ἐστίν, ἃ δὲ ἀλλότρια, δίκαιον δὲ ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κατορθώμασιν εὐεργετῆσθαι. Ἀδύνατον δὲ τινεὶ, πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν ἔχοντι, τὰ⁵¹ **276** ὑπὸ τινος γινόμενα εἰδέναι, ποῖά ἐστιν αὐτοῦ ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἦν· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γινόμενα βλέπεται. Κἀγὼ ἔφη· Ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων ἢ κατορθωμάτων ἃ μὲν ἴδια, ἃ δὲ ἀλλότρια.

XXIX. (41) Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ τῆς⁵² ἀληθείας προφήτης ἔφη· *Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ, μακάριος δὲ, φησὶ, δι' οὗ ἔρχεται. Ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ ἀνάγκη ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται*. Εἰ δὲ διὰ κακῶν κακὰ ἔρχεται, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἕκαστῳ τὸ ἴδιον, τὸ ἀγαθὸν εἶναι⁵³ ἢ κακὸν, καὶ ἐξ ὧν προέπραξεν, διὰ τοῦ⁵⁴ ἐλθεῖν τὰ δευτέρα ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἅτινα ἴδια αὐτοῦ τῆς αἰρέσεως ὄντα ὑπὸ

τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας διελεθῆναι⁸⁵ φρονόμηται. Ἐπει⁸⁶ κρισίς αὕτη Θεῷ, ὡσπερ ἐπ' ἀγώνος τὸν διὰ πάσης κακουχίας διεληλυθότα καὶ ἀμειπτον εὑρεθέντα, ἐκείνον ζωῆς αἰωνίου καταξιούσθαι. Οἱ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ἰδίᾳ βουλήν προκίφαντες ὑπὸ τῶν ἰδίᾳ βουλήν ἐν κακίᾳ⁸⁷ παραμεινάντων πειράζονται, διωκόμενοι, μισούμενοι, λοιδορούμενοι, ἐπιβουλεύόμενοι, τυπτόμενοι, πλεονεκτούμενοι, διαβαλλόμενοι⁸⁸, ἀγγαρευόμενοι, ἐπηρεαζόμενοι, πάντα ἐκεῖνα πάσχοντες, δι' ὧν εὐλόγως δοκεῖ τὸ ὀργίζεσθαι γίνεσθαι⁸⁹ καὶ πρὸς ἄμυναν ὀρμᾶν.

277 XXX. Ὁ δὲ διδάσκαλος εἰδὼς, ὅτι οἱ ταῦτα ἀδικῶς ποιοῦντες ἐκ προτέρων ἀμαρτημάτων κατάδικοι εἰσιν, καὶ ὅτι διὰ καταδικῶν τὸ τῆς κακίας πνεῦμα ταῦτα ἐνεργεῖ, τοὺς μὲν ἀνθρώπους, καθὰ⁹⁰ ἀνθρώποι εἰσιν, καὶ δι' ἀμαρτίας ὄργανα γινομένους κακίας, ἐλεεῖν συνεβούλευσεν⁹¹, ὡς φιλανθρωπίαν ἀσκοῦσιν, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς ἔστιν, ἀδικουμένους καὶ ἀπολύειν⁹² τῆς καταδικῆς τοὺς ἀδικούντας, ἵνα ὡσπερ οἱ νήφοντες τοῖς μεθύουσι βοηθῶσιν, εὐχαῖς, νηστείας, εὐλογίαις, μὴ ἀνθίστάμενοι, μὴ ἀμυνόμενοι, ἵνα μὴ ἐπὶ τὸ πλεῖον αὐτοῖς ἀμαρτεῖν ἀναγκάσωσιν. Τοῦ γὰρ παθεῖν πάντως κεκριμένου τι⁹³, οὐκ εὐλογον ἀγανακτεῖν ἐκεῖνον, δι' οὗ τὸ παθεῖν γίνεται, λογισάμενον, ὅτι, εἰ καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἐκακούχησεν αὐτὸν, διὰ τὸ πάντως κακουχῆσθαι μέλλειν διὰ⁹⁴ ἐτέρου τὸ παθεῖν ἦν. Τί οὖν ἀγανακτῶ τῷ διαθεμένῳ, ἐμοῦ πάντως παθεῖν κεκριμένου; Ἄλλ' ἔτι μὴν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς κακοῖς προφάσει ἀμύνης ποιῶμεν, παρὰ τὸ πρῶτον, δεύτερον τὸ αὐτὸ τοῖς κακοῖς⁹⁵ οἱ ἀγαθοὶ πράσσομεν. Καὶ ὡς ἔφη, οὐ χρὴ ἀγανακτεῖν, ὡς εἰδότα⁹⁶ ὅτι Θεοῦ προνοία οἱ κακοὶ τοὺς ἀγαθοῦς τιμωροῦσιν. Οἱ οὖν τοῖς⁹⁷ τιμωροῦσιν χαλεπαίνοντες, ὡς τοὺς ἀποστόλους Θεοῦ ὀβριζόντες, ἀμαρτάνουσιν· τιμῶντες δὲ καὶ τὰ ἐναντία τοῖς ἀδικεῖν νομιζομένοις **278** διατιθέμενοι αὐτοῦς, εἰς τὸν Θεὸν τὸν οὕτω βουλευσάμενον εὐσεβοῦσιν.

XXXI. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἀπεκρινάμην· Οὐκοῦν οἱ ἀδικούντες οὐκ εἰσιν αἴτιοι, ὅτι κρίσει Θεοῦ ἀδικοῦσι τοὺς δικαίους. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Καὶ πάνυ ἀμαρτάνουσιν, πρὸς γὰρ τὸ ἀμαρτάνειν ἑαυτοῦς ἀποδεχόμενοι. Ὅθεν εἰδὼς ἀπ' αὐτῶν⁹⁸ ἐκλέγεται τιμωρεῖν τοὺς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀμαρτήμασι μεταμεληθέντας δικαίως, ἵνα τοῖς μὲν δικαίοις διὰ τῆς τοιαύτης τιμωρίας τὰ πρὸ τῆς μετανοίας πραχθέντα ἀφεθῆ κακὰ. Τοῖς δὲ τιμωροῦσιν ἀσεβείας κακουχεῖν ἐπιθυμοῦσι καὶ μετανοεῖν μὴ θέλουσιν εἰς ἀναπλήρωσιν ἰδίας⁹⁹ κολάσεως δικαίους κακουχεῖν συνεχωρήθη·

A cum a propria hominis sint voluntate, ut exoriantur, divina instituit Providentia. Itaque hoc est Dei iudicium, ut qui per omnem vexationem, velut in agone, transierit et inventus fuerit inculpatus, is donetur vita æterna. Nam qui in bonis propria voluntate profecerunt, ab iis qui sua quoque voluntate in mala tractatione perseverant, tentantur, exagitantur, odia, convicia, insidias, verbera, fraudes, calumnias, vim patiuntur, afficiuntur contumeliis, cunctaque illa perferunt, per quæ justa videtur esse ira et ultio.

XXX. Magister vero sciens, quod qui hæc injuste faciunt, ex prioribus peccatis rei sunt, quodque per sotes spiritus malitiæ ista efficit, hominum, quatenus homines sunt, etsi propter peccata facti fuerint malitiæ instrumenta, misereri suavitatis, tanquam misericordiæ cultoribus, utque, quantum in se est, injuria affecti injuriam facientes a damnatione absolvant; quo velut sobrii ebriis succurrant, per orationes, jejunia, benedictiones, non resistendo, non vindicando, nec eos cogant amplius peccare. Cum enim aliquis omnino ad patiendum condemnatus est, non est æquum ut illi irascatur per quem patitur, secum reputans, quod, etsi ille non afflisset eum, tamen quia omnino affligi debet, per alium pati sibi contingeret. Cur ergo indignor adversus auctorem, qui plane ad perperessionem sum destinatus? Sed et adhuc, si eadem cum improbis prætextu ultionis faciamus, præterquam quod primi non sumus, secundi idem facimus ac mali, nos qui boni dicimur. Et quemadmodum aiebam, indignari non oportet, cum scias a malis bonos per Dei providentiam castigari. Qui ergo ultores ægre ferunt, tanquam qui a Deo missos contumelia afficiant, delinquent; qui vero in pretio habent, et contrarie sentiunt erga eos, qui ipsis injuriam inferre putantur, in Deum qui ita statuit pii sunt.

XXXI. Est ego ad hæc dixi: Itaque qui faciunt injuriam, rei non sunt, quoniam Dei iudicio injuria justos afficiunt. Respondit Petrus: Valde peccant, quippe qui se ad peccandum dedant. Unde sciens Deus ex iis illos punire deligit, qui de prioribus peccatis juste agunt pœnitentiam, ut justis quidem per has pœnas dimittantur quæ ante pœnitentiam fecerunt mala. Impiis vero qui castigant et vexare cupiunt, nec pœnitentiam volunt agere, ad implenda delicta permittitur justos castigare et affligere. Nam absque Dei voluntate neque passer in la-

VARÆ LECTIONES.

⁸⁵ προελθεῖν, quod præferendum, cod. Joân. Damasceni, δι' αὐτοῦ ἐλθεῖν conj. Neander l. c.
⁸⁶ Ita Ουοβονιανὶ ἐπὶ interpretor, ἐπὶ οὖν C, ἐπὶ οὖν D. Deinde αὕτη Θεῷ C, αὕτη Θεοῦ (cum hæc ita se habeat, Dei hoc iudicium) D. ⁸⁷ Ita O c. cod. Reg. 804, κακουχία C. ⁸⁸ διαβαλλόμενοι, μισούμενοι· λοιδορούμενοι· ultimis duabus vocibus exprunctis p. διαβαλλόμενοι O. ⁸⁹ δοκεῖν τὸ ὀργίζεσθαι γίνεται cod. Reg. 804. Tum ἄμυνον O. ⁹⁰ καθὰ O. ⁹¹ συνεβούλευσεν C. ⁹² ἀδικουμένοις ἀπολύειν cod. Reg. 804. ⁹³ τινός cod. Reg. 804. ⁹⁴ δι' C. ⁹⁵ Vhb. προφάσει — τοῖς κακοῖς non sunt in O. Ex Col. versione liquet, illum rescribendum statuisse παρὰ τὸ μὴ πρῶτον, δεύτερον. Sed adjectione particulæ negantis haud opus est. D. Tum πράσσομεν S, O, πράσσωμεν C, πράσσομεν cod. Reg. 804. ⁹⁶ εἰδότας cod. Reg. 804. ⁹⁷ Vhb. οἱ οὖν τοῖς om. O. ⁹⁸ ἀπάντων p. ἀπ' αὐτῶν C. ⁹⁹ ἰδίας cod. Reg. 804, τε διὰ C, O.

queum incidere potest. Sic justorum etiam capilli Deo numerati sunt.

XXXII. Ille autem justus est, qui propter rectam rationem pugnat cum natura. Verbi gratia, cunctis a natura insitum est, diligentes diligere : justus conatur etiam diligere inimicos et conviciantibus benedicere, ac præterea orare pro hostibus, injuriam inferentes miserari. Quocirca se priorem injuria affici patitur, item maledicentibus benedicit, verberantibus condonat, cedit persequentibus, salutatos eos qui non salutant, cum non habentibus communicat quæ habet, irascentem flectit, inimicum conciliat, contumacem hortatur, incredulum iustituit, lugentem consolatur, exagitatus sustinet, ingratis acceptus non indigne fert, propensus est ad diligendum proximum tanquam se, paupertatem non timet, verum sua non habentibus dividens sit pauper. Sed nec peccantem ulciscitur. Qui enim proximum velut se diligit, quemadmodum ipse, cum peccavit, scit nolle in se animadverti, ita nec peccatores castigat, et sicut vult demulceri, benedici, honorari, omniumque delictorum veniam accipere, hoc ipse proximo facit, quem velut se amat. Uno verbo, quod sibi cupit, cupit et proximo. Hæc enim est Dei ac prophetarum lex, hæc veritatis doctrina. Itaque charitas erga omnem hominem perfecta pars est mascula humanitatis. At misericordia pars est illius feminea. Quæ est esurientem alere, potum sitienti dare, nudum vestire, visitare languentem, hospitem recipere, carcere conclusum pro viribus invisere et juvare, omnino denique calamitosi misereri.

XXXIII. Ego vero audito hoc dixi : Hæc quidem facere possumus, at inimicis benefacere omnesque eorum injurias tolerare, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit : Recte locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Dixi ego : Quo modo igitur mente potest concipi? Respondit Petrus : Humanitas, dilecte Clemens, acquiri potest, si quis plene sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, æterni supplicii liberationem illis producere : sicque etiam ut benefici admodum diligantur. Porro via humanitatem accipiendi, amice Clemens, unica est, nimirum timor Dei. Nam qui timet Deum, non quidem potest principio diligere proximum tanquam se : etenim ad hoc præceptum non accedit anima ; at timore erga Deum amantium opera potest peragere, sicque postea, ubi opera di-

• Matth. vii, 12.

ἀνευ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς οὐδὲ στρουθὸς ἐν παγίδι ἔμπασειν ἔχει. Οὕτως δικαίων καὶ αἱ τρίχες τῆ θεῶ ἐναριθμοί εἰσιν.

XXXII. Δίκαιος δὲ ἐστὶν ἐκεῖνος, ὁ τοῦ εὐλόγου ἕνεκα τῆ φύσει μαχόμενος. Οἷον⁷¹, πᾶσι πρόσσεστιν ἐκ φύσεως φιλοῦντας φιλεῖν· δίκαιος πειράται καὶ ἐχθροὺς ἀγαπᾶν καὶ λοιβοροῦντας εὐλογεῖν, ἔτι μὴν καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν εὐχέσθαι, ἀδικούντας ἐλεεῖν⁷². Δὴ καὶ προσαδικεῖσθαι⁷³ ἀπέχεται, καὶ ὁμῶς καταρωμένους εὐλογεῖ, τύπτουσι συγχωρεῖ, διώκουσιν ὑποχωρεῖ, μὴ ἀσπαζομένους ἰσπάζεται, τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὧν ἔχει κοινωνεῖ, ὀργιζόμενον πείθει⁷⁴, τὴν ἐχθρὸν διαλλάσσει, τὸν ἀπειθὴ παρακαλεῖ, τὸν ἀπιστον⁷⁵ κατηχεῖ, τὸν πενθοῦντα παραμυθεῖται, ἐπηρεαζόμενος στέγει, ἀχαριστούμενος⁷⁶ οὐκ ἀγανακτεῖ. Εἰς δὲ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀποδεδωκῶς, πενίαν οὐ πεφόδηται, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ μερίζων τοῖς οὐκ ἔχουσι πένης γίνεται. Ἄλλ' οὐδὲ μὴν ἀμαρτάνοντα⁷⁷ τιμωρεῖ. Ὁ γὰρ τὸν πλησίον ἀγαπῶν ὡς ἑαυτὸν, ὡς αὐτὸς ἀμαρτήσας ἴδω τιμωρηθῆναι μὴ θέλει, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας τιμωρεῖ. Καὶ ὡς θέλει κολαχέυεσθαι καὶ εὐλογεῖσθαι καὶ τιμασθαι καὶ πάντα τὰ⁷⁸ ἀμαρτήματα αὐτῷ συγχωρεῖσθαι, τοῦτο αὐτὸς τῷ πλησίον ποιεῖ, ὡς ἑαυτὸν ἐκεῖνον ἀγαπῶν. Ἐνὶ λόγῳ, ὃ θέλει ἑαυτῷ, θέλει καὶ τῷ πλησίον. Οὗτος γὰρ ἐστὶ Θεοῦ νόμος καὶ προφητῶν, αὕτη⁷⁹ τῆς ἀληθείας ἡ διδασκαλία. Καὶ ταῦτα μὲν ἀγάπη ἡ πρὸς πάντα ἀνθρώπων τελεία τὸ ἄρρην μέρος ἐστὶν τῆς φιλανθρωπίας, τὸ δὲ ἐλεεῖν τὸ θῆλυ μέρος ἐστὶν αὐτῆς. Ὑπερ ἐστὶ πεινῶντα θρέψαι καὶ ποτὸν διψῶντι παρασχεῖν καὶ γυμνὸν ἐνδύσαι καὶ νοσοῦντα ἐπισκέψασθαι καὶ ξένον βέβησθαι, τῷ⁸⁰ ἐν εἰρηκτῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιφαινόμενον βοηθεῖν, ἀπαξ ἀπλῶς τὸν ἐν συμφοραῖς ἐλεῆσαι.

XXXIII. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας ἔφην· Ταῦτα μὲν δυνατὸν πράττειν· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτῶν ὑποφέροντα ἐπήρειαν, οὐκ ὀλομαι⁸¹ δυνατὸν ἀνθρωπεῖα προσεῖναι φύσει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ὁρθῶς ἔφης· ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὕσα ἡ φιλανθρωπία πολλοῦ δίδεται. Καγὼ ἔφην· Πῶς⁸² οὖν⁸³ σύνεστιν ἐν νῷ λαβεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ταύτην, ὧ φίλε Κλήμης⁸⁴, λαβεῖν ἐστὶν, ἐὰν πληροφωρηθῇ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν⁸⁵ κακουχοῦντες οὐδ' ἴσθουσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς· αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται· προσέτι δὲ αὐτοὺς ὡς εὐεργέτας σφόδρα ἀγαπήσουσιν. Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ ταύτην λαβεῖν, ὧ φίλε Κλήμης⁸⁶, μία τις ἐστὶν, ἥπερ ἐστὶ φόβος Θεοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸν φοβούμενος τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾶν μὲν καταρχὰς οὐ δύναται· ἐπεὶ τὸ τοιοῦτον κελεύειν⁸⁷ οὐ προσέρχεται τῇ ψυχῇ· τῷ μέντοι πρὸς Θεὸν φόβῳ τὰ ἀγαπῶντων ποιεῖν δύναται, καὶ εἰθ' οὕτως πρὸ-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ ἐμπαγίδι cod. Reg. 804. Cfr. Luc. xii, 6, 7. ⁷¹ Fort. addendum εἰ post οἷον. cfr. hom. xvi, 40. S. ⁷² ἐλεεῖ O. ⁷³ προσαδικεῖσθαι D, προσαδικεῖσθαι C, O, πρὸς ἀδικεῖσθαι alter cod. Ci. in quo subinje ἀνεχεται, ut exh. O. ⁷⁴ ὀργιζόμενος ποθεῖ cod. Reg. 804. ⁷⁵ ἀμαρτάνοντα O. ⁷⁶ ἀχαριστούμενος O. ⁷⁷ ἀμαρτάνοντας cod. Reg. 804. ⁷⁸ τὰ inserui c. O. ⁷⁹ αὕτη S, O, αὕτη C, αὕτη Ci. ⁸⁰ τῷ O c. D. τῶν O. ⁸¹ οἴμαι O. ⁸² οὖν O et ex conject. C, in cuij. textu οὐ. ⁸³ Κλήμη O. ⁸⁴ πρόσκαιρον O. ⁸⁵ Κλήμη O constanter. ⁸⁶ ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κελεύσαντι C. Tuu ἡ ψυχὴ p. τῇ ψυχῇ legi vult S.

Ξαντι τὰ ἀγάπης τὸ ἀγαπᾶν ὡς νύμφη οὕσα προσφέρεται ὡς νυμφίῳ τῷ φόβῳ· καὶ οὕτως τοὺς φιλανθρωποὺς τίκτουςα λογισμοὺς ἀθάνατον τίθησι τὸν κεκτημένον, ὡς εἰκόνα Θεοῦ⁸⁸ ὁμοίαν, ὑπὸ φθορᾶς ὑβρισθῆναι μὴ δυναμένην τὴν αὐτοῦ φύσιν. Ὁμῶς τὸν τῆς φιλανθρωπίας ἐκθεμένου ἡμῖν λόγον, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

‘ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ’.

I. Ὁρθρου δὲ γενομένου ὁ Πέτρος εἰσιῶν⁸⁷ ἔφη· Ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς αὐτοῦ μητρὸς Ματτιδίας⁸⁹ καὶ τῆς ἐμῆς γυναίκης ἄμα ἐπὶ τοῦ ἐχθίματος²⁸¹ καθέζεσθωσαν. Καὶ ὁμῶς οὕτως ἐγένετο. Ὁρμώντων δὲ ἡμῶν τὴν ἐπὶ⁹⁰ Βαλανίας ὁδόν, ἐπύθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατήρ διάγει. Κάγῳ ἔφη· Ἐπὶ τὴν ζητησίην σου καὶ τῶν διδύμων ἀδελφῶν μου Φαυστίνου τε καὶ Φαυστινιανοῦ ἐκθάς, ἀνεύρετός ἐστιν. Οἶμαι δὲ ἐκ τοῦ πλείστου τελευτήσῃ αὐτὸν, ἢ ναυφραγίῳ περιπεσόντα, ἢ ἐν ὁδῷ σφαλέντα⁹¹, ἢ ὑπὸ λύπης μαραινέντα. Ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρος γενομένη ἐστέναξε λυπηθεῖσα, τῇ δὲ πρὸς ἐμὲ εὐρέσει⁹² χαίρουσα τὴν ἐκ τῆς ὑπομνήσεως λύπην μετρίως ἀπήμβλυνεν. Ὁμῶς οὖν κατηντήσαμεν εἰς Βαλανίας. Τῇ δὲ ἐπιουσίῃ ἡμέρᾳ⁹³ εἰς Πάλτον ἤλθομεν, κάκειθεν εἰς Γάβαλαν· τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίχειαν. Καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἤγον ἐπὶ τὴν ξενίαν. Ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν· Ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμερῶν ἐπιμεῖναι. Ὡς γὰρ ἐπίπαν τὸ πλῆθος δυνατώτερόν ἐστι τίκτειν⁹⁴ τοὺς ζητουμένους. Ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυνθάνοντό μου, τίς εἴη αὐτὴ ἡ ξένη γυνή. Κάγῳ ἔφη· Ἐμὴ μήτηρ, ἦν ἐπιγινῶναι μοι ὁ Θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ κυρίου μου ἔδωρήσατο.

II. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος πάντα αὐτοῖς ἐπὶ κεφαλαίων ἐξέθετο, ὡς ἅμα τῷ⁹⁵ αὐτοῦ προσδεῦσαι ἐγὼ Κλήμης τὸ ἐμὸν γένος αὐτῷ²⁸² ἐξεθέμην, καὶ τῆς μητρὸς τὴν ἐκ τῆς τοῦ ὄνειρου πλαστοῆς⁹⁶ προφάσει μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων γενομένην ἀποθιμίαν, ἔτι τε καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἀποθιμίαν· ἔπειτα καὶ ὡς αὐτὸς Πέτρος μετὰ τὸ ἀκούσαι ταῦτα εἰσελθὼν εἰς τὴν νῆσον καὶ τῇ γυναικὶ συντυχῶν καὶ προσαιτοῦσαν ἰδὼν, καὶ τοῦ προσαιτεῖν τὴν αἰτίαν πυθόμενος, ἔγωγ [τὸ]⁹⁷ αὐτῆς γένος, ἀναστροφὴν, τὸν πλαστὸν ὄνειρον, καὶ τῶν τέκνων τὰ ὄνόματα, ἐμοῦ τε τοῦ καταλειφθέντος παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τῶν αὐτῇ συμπορευθέντων διδύμων τέκνων, καὶ οὕς⁹⁸ ἐν βυθῷ ὑπνεοεῖτο τεθηγκέναι.

III. Τούτων οὖν κεφαλαιωδῶς βηθέντων ὑπὸ Πέτρου, ὁ Νικήτης καὶ ὁ Ἀκύλας ἐκπλαγέντες ἔλεγον·

HOMILIA XIII.

I. Exorto autem mane ingressus Petrus ait : Clemens cum matre sua Mattidia et mea uxore simul in curru considerant. Statimque ita factum est. Cumque per viam quæ Balanæas ducit pergere-mus, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Respondi : Ad requirendum te ac geminos fratres meos Faustinum et Faustinianum profectus, non amplius comparuit : puto autem eum a longo tempore obiisse, vel incidentem in naufragium, vel in via circumventum, vel e dolore tabem passum. At illa audiens lacrymis obortis suspiravit præ tristitia, verum ob me inventum gaudens de mœrore ex commemoratione orto paululum remisit. Itaque venimus Balanæas. Sequenti vero die Paltum profecti sumus, et inde Gabalam, aliaque die Laodiceam devenimus. Et ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas et Aquila, et osculati ducunt ad hospitium. Petrus autem videns pulchram magnamque civitatem, Æquum est, inquit, hic aliquot dies commorari. Nam fere semper multitudo efficacior est ad producendos quos quærimus. Tum Nicetas et Aquila requirebant a me, quænam esset peregrina ignotaque ea mulier. Et ego respondi : Mater mea est, quam agnoscere donavit mihi Deus, per dominum meum Petrum.

II. Hæc cum ego dixissem, cuncta eis Petrus summatim exposuit : quod postquam illi præcessissent, ego Clemens genus meum ipsi enarraverim, et matris cum geminis suis filiis prætextu ficto somnii protectionem, præterea patris ad quærendam matrem iter, deinde quo modo ipse Petrus ubi hæc audisset, insulam ingressum mulierem inveniret, quam mendicare videns, et causam mendicationis postulans, cognoverit illius genus, educationem, fictum somnium, liberorum nomina, meum scilicet, qui relictus fueram apud patrem, et geminorum natorum, qui cum ea iter susceperant, denique suspirationem de horum obitu in mari.

III. His ergo summatim a Petro relatis Nicetas et Aquila stupefacti dixerunt : Here ac Domine om-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Leg. Θεῷ, ut et hom. xviii. 19, ubi idem mendum repetitur. D. ⁸⁹ εἰσιῶν ὁ Πέτρος C. ⁹⁰ Ματτιδίας O. ⁹¹ ἐπὶ τὴν cod. Reg. 804. Subinde in O esse videtur βαλανίας. ⁹² Ita uterque Hom. cod. et Epit., σφαγέντα melius conj. C. ⁹³ εὐρεσιν O. ⁹⁴ ἡμέρᾳ om. O, qui deinde scr. εἰς πάλταν. Tum id. γάβαλα c. cod. Reg. 804, et Epit. ⁹⁵ Ita O et ex conj. C, qui in textu τίκτει. ⁹⁶ τῷ adjuncti c. O. ⁹⁷ λαθῆς conj. D. At lectio vulgata nulla eget emendatione, si c. O legas πλαστοῆς προφάσεως pro Cι πλαστοῆς καὶ προφάσεως. S verum jam vidit. ⁹⁸ Pro [τό] lacuna parvula in O. Nil certi constat de cod. Parisiensi. Tum ἀναστροφὴν conj. C, cujus textus ἀναστροφὴν, ut O. ἀναστροφὴν etiam legit interpret. ⁹⁹ ὡς var. lect. ap. C, ὡς bene uterque Hom. cod. Dein τεθηγκότων p. τεθηγκέναι: O.

nium, verumne est hoc, an est somnium? Tum Petrus ait: Nisi dormimus, verum est. At illi paululum remorati et cogitabundi dixerunt: Nos sumus Faustinus et Faustinianus, et ab initio, cum narrare cepisti, alter alterum inspicientes, plurimum circa nos considerabamus, num ad nos pertinerent quæ dicebantur, reputantes multa similia accidere in vita hominum, quocirca tacuimus, licet cor nostrum palpitaret. Intuiti autem in fine sermonis, dicta pertinere ad nos, tunc nos declaravimus. Et postquam hoc dixissent, lacrymantes ad matrem accedebant, eamque dormientem nacti protinus complecti volebant. Petrus vero prohibuit, dicens: Sinite me, adducam vos et exhibebo matri, ne forte multo et subito gaudio in animi stuporem incidat, utpote quæ etiam dormiat, spiritumque somno habeat occupatum.

IV. Igitur ubi somnum ad satietatem cepit ac imperfecta est mater, Petrus, adductis illis, cepit ei de Dei cultu disserere prius dicens: Scire te volo, mulier, religionis nostræ observantiam. Nos unum colimus Deum, qui fecit quem cernis mundum: filius et legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, parentes honorandos, colendam temperantiam, et pie vivendum. Ad hæc non vivimus indifferenter, nec e gentilium mensa cibum sumimus, neque cum iis possumus comedere, quod impuram vitam agunt. Verum cum eis persuaserimus sentire ac facere ea quæ ad veritatem spectant, et baptizaverimus eos in ter beata quadam nominis invocatione, tunc una cum eis vescimur. Alioquin etiam si pater sit, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quivis alius naturali amore clarus, nusquam audemus ac possumus cum ipso cibum sumere. Hoc quippe religionis causa præcipue facimus. Ne ergo tibi injuriosum videatur, si tecum filius cibum non capiat, usque quo non eadem cum illo sentias et ægas.

V. Quibus illa auditis: Et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quæ prius quam te viderem, illos quos vocant deos aversata sim, per hanc ratiocinationem, quia mihi multa fere quotidie ipsis immolanti in adversis rebus non adfuerunt. De adultério autem quid verbis opus est? cum neque quando dives eram, deliciae me in hoc deceperint, neque subsequuta paupertas potuerit ad eo veniendum cogere, quod pudicitiam meam velut maximum decus capesserem, cujus gratia in tantam calamitatem de-

Ἄρα γε, Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, τοῦτο ἀληθές ἢ ὄνειρός ἐστιν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ μὴ κοιμώμεθα⁹⁹, ἀληθές τυγχάνει. Οἱ δὲ, βραχὺ μέιναντες καὶ σύννοι¹⁰⁰ γενόμενοι, ἔφασαν· Ἡμεῖς ἔσμεν Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός, καὶ ἀπαρχῆς σου διαλεγόμενοι ἀλλήλοις ἐμβλέποντες πολλὰ περὶ ἐαυτῶν κατεστοχαζόμεθα, μὴ ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρῃ¹ τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ ἐσιωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος τοῦ λεγομένου ἀποβλέψαντες², ὅτι ἡμῖν διαφέρει τὰ λεγόμενα, τότε ἑαυτοὺς **283** ὠμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτ'³ εἰπόντες μετὰ δακρῶν, ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμωμένην εὐρόντες ἦδη περιπλέκεσθαι⁴ ἐβούλοντο. Ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυεν αὐτοὺς εἰπών· Ἐάσατέ με, προσαγάγω ὑμᾶς παραστήσαι τῇ μητρὶ, μὴ πως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰφνιδίου χαρᾶς εἰς ἕκστασιν ἔλθοι φρενῶν, ἅτε δὴ κοιμωμένη καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἀπησυχολημένον ἔχουσα.

IV. Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχεν ὕπνου, διεγερθεῖσα τῇ μητρὶ ὁ Πέτρος ἤρξατο περὶ τῆς θεοσεβείας αὐτῆς διαλέγεσθαι πρότερον λέγων· Γινώσκεις σε θέλω, γύναι, τῆς ἡμετέρας θρησκείας τὴν πολιτείαν. Ἡμεῖς ἓνα Θεὸν σέβομεν, τὸν πεποιηκότα τὸν ὄρατος κόσμον, καὶ τοῦτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις, αὐτὸν σέβειν μόνον καὶ τὸ αὐτοῦ ἀγιάζειν νομα, τιμᾶν τε γονεῖς, καὶ σωφρονεῖν, βιοῦν τε σεμνῶς⁵. Πρὸς τοῦτοις δὲ ἀδιαφόρως⁷ μὴ βιωῦντες τραπέζης ἐθνῶν οὐκ ἀπολαύομεν, ἅτε δὴ οὐδὲ συνεστιᾶσθαι αὐτοῖς δυνάμενοι, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς βιοῦν. Πλὴν ὅπταν αὐτοὺς πείσωμεν τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ ποιεῖν, βαπτίσαντες αὐτοὺς τρισμακαρίζ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε αὐτοῖς συναυλιζόμεθα⁸. Ἐπεὶ οὐδ' ἂν⁹ πατὴρ τυγχάνῃ, ἢ γυνή, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως στοργὴν ἔχων, συνεστιᾶσθαι αὐτῷ τοιμᾶν δυνάμεθα. Θρησκείᾳ **284** γὰρ διαφερόντως¹⁰ τοῦτο ποιοῦμεν. Μὴ οὖν ὕβριν ἡγήσῃ τὸ μὴ συνεστιᾶσθαι σοι τὸν υἱόν, μέχρις ἂν μὴ τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρόνης¹¹ καὶ ποιῆς.

V. Ἡ δὲ ἀκούσασα ἔφη· Τί οὖν κωλύει σήμερόν με¹² βαπτισθῆναι; ἦτις πρὸ τοῦ σε ἰδεῖν τοὺς λεγόμενους θεοὺς ἀπεστράφη, λογισμῷ τούτῳ, ὅτι πόλλά σχεδὸν καθ' ἡμέραν¹³ θυοῦσα αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθισάν μοι. Περὶ δὲ μοιχείας τί δεῖ καὶ λέγειν; ὅπως οὐδ' ὅτε ἐπλούτου, τρυφή με τοῦτο¹⁴ ἠπάτησεν, οὐδ' ἢ μετὰ ταύτην πενία ἐπὶ τοῦτο ἔλθειν ἀναγκάσαι δεδύνηται, ἀντιποιουμένην¹⁵ μου τῆς σωφροσύνης ὡς μεγίστου κάλλους¹⁶, ἧς ἔνεκα εἰς τοσαύτην ἦλθον περίστασιν. Ἄλλ' οὐδ' οἶμαι σε,

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ ὄνειρον O. ¹⁰⁰ Ita et *Epit.*, μαινόμεθα (*insani sumus*). *Rufin. Recogn.* vii, 28. ¹⁰⁰ Ita S., σύννοος C. O, quam formam ille librarius debere putat: esse enim ætatis infimæ, quæ Loh. *Phryn.* p. 453 hujus vitii attulerit exempla. ¹ διαφέρει O et C in *Corrigendis*, διαφέρῃ in textu. ² ἀποβλέψαν O. Tum αὐτοὺς C, αὐτοὺς S. ³ τοῦτο C. ⁴ περιπλέκεσθαι O mendose. ⁵ ἤρξατο προσαγαγῶν λέγειν C, intermediis omis- sis. ⁶ ἡδέως O, supra σεμνῶς, ap. C ἡδέως. Hanc lectionem corruptelam laborare recte vidit S., qui proposuit ἀγίως. ⁷ διαφόρως cod. Reg. 804. ⁸ Ita O c. *Epit.*, συναλιζόμεθα C. ⁹ Ita O c. cod. Reg. 804 et *Epit.*, οὐδαμῶς C. Deinde τυγχάνῃ O c. *Epit.*, τυγχάνει C. τέκνον om. O. ¹⁰ διαφερόντες conj. S. ¹¹ Scripsi ἂν μὴ τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρόνης c. O, ἂν τὰ αὐτῷ φρ. C, qui deesse αὐτὰ recte suspicatus est, ἂν τὰ αὐτὰ φρ. *Epit.* ¹² με σήμερον C. ¹³ καθ' ἡμέραν O. Subinde θυοῦση *Epit.*, θυοῦσης C, O. αὐτοῦ p. αὐτοῖς O. ¹⁴ πρὸς τοῦτο *Epit.*, quod in textu poni vult D. Frustra. Cf. e. g. Xen. *Anab.* v, 7, 11· εἰ τις ἐξαπατηθῆναι οἶσται ταῦτα S. ¹⁵ ἀντιποιουμένης *Epit.* ¹⁶ καλοῦ O.

κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλείων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεται. Ὅθεν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν δυσθυμίᾳ πρὸς ἡδονὰς ἑμαυτὴν οὐκ ἀποδίδωμι. Ἀλλὰ μὴδὲ νῦν μου κακouxίας ἀπηλλάχθαι νομίτης¹⁷ τὴν ψυχὴν, τὴν ποσῶς παραμυθίας τυχοῦσαν διὰ τὴν Κλήμεντος ἐπίγνωσιν. Ἀντισειροχόμενῃ γὰρ ἡ ἐκ τῶν δύο τέκνων μου βαρυθυμία¹⁸ καὶ τὴν ποσῶς ἄμαυροὶ χαράν. Λυπεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ τούτους παραπολέσθαι, ὅσον τὸ χωρὶς τῆς θείας εἰς Θεὸν εὐσεβείας διαφθαρῆναι μετὰ γέμων ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα¹⁹. Ὁ δὲ τούτων πατήρ, **285** ἐμὸς δὲ σύμμιος, ὡς παρὰ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπὶ τε τὴν ἐμὴν καὶ²⁰ τῶν υἱῶν ζήτησιν ἐκβάς, τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀφανῆς ἔστιν· πάντως δὲ ἐτελεύτησεν. Καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν φιλότεκνος ἦν. Ὅθεν πάντων ἡμῶν τῶν²¹ ὑπὲρ πάντα αὐτῷ ἡγαπημένων στερηθεὶς ὁ γέρων ὑπὲρ μεγίστης ἀθυμίας διεφώνησεν.

VI. Τῆς μητρὸς ταῦτα λεγούσης, κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεσιν²², ἀκούοντες οὐκέτι στέγειν ἐδύναντο οἱ παῖδες, ἀλλ' ἐγερθέντες περιεπλέκοντό αὐτῇ, πολλὰ δακρύνοντες καὶ καταφιλοῦντες. Ἡ δὲ ἔφη· Τί θέλει τούτο εἶναι; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Παράστησον, ὦ γύναι, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὅπως τῶν σῶν ἀπολαύσης τέκνων. Ὅσοι γὰρ εἰσι Φαυστίνος καὶ Φαυστιανῶς, οἱ υἱοὶ σου, οὓς ἐν βυθῷ τεθνάναι ἐλεγες. Πῶς δὲ ζῶσιν, ἐπὶ βυθοῦ²³ θανόντες ἐν τῇ χαλεπωτάτῃ ἐκείνῃ νυκτὶ, καὶ πῶς νῦν ὁ μὲν αὐτῶν Νικήτης λέγεται, ὁ δὲ Ἀκύλας, αὐτοὶ σοὶ εἶπεῖν δυνήσονται· σὺν σοὶ γὰρ ἡμεῖς μαθεῖν ἔχομεν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ, χαρίζετα σφόδρα, ὑπὸ ἐκλύσεως ὀλίγου διεφώνει. Ὅτε δὲ αὐτὴν ἀνεκτετήσαμεθα, ἐκαθέσθη, καὶ αὐτῆς γενομένη ἔφη· Παρακαλῶ, τέκνα μου ποθεινὰ, εἴπατε ἡμῖν τὰ μετὰ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην νύκτα συμβάντα ὑμῖν.

286 VII. Καὶ ὁ Νικήτης, τοῦ λοιποῦ Φαυστίνος²⁴, ἤρξατο λέγειν· Τῆς αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς τοῦ πλοίου, ὡς οἶσα, διαλυομένου, ἡμᾶς ἄνδρες τινές, ἐν τῷ βυθῷ ληστύειν μὴ φοβούμενοι, ἀνείλοντο²⁵, καὶ ἐν σκάφῃ θέντες καὶ κώπαις ἐλαύνοντες, ὅτε μὲν παρὰ γῆν ἔφερον, ὅτε δὲ καὶ τροφὰς μεταπεμπόμενοι εἰς τὴν Στρατώνως ἦγον Καισάρειαν· κακεὶ δακρύνοντας²⁶ ἡμᾶς λιμῷ, φόβῳ τε καὶ πληγαῖς, ὅπως μὴ τι προπετὲς λαλήσωμεν τῶν αὐτοῖς μὴ δοκούντων, ἔτι τε²⁷ καὶ τὰ δνόματα ἡμῶν ἀλλάξαντες, πωλήσαι ἠδυνήθησαν. Γυνὴ δὲ τις Ἰουδαίας²⁸ προσήλυτος, ἀξιόλογος πάνυ, ὀνόματι Ἰουστα, ὠνησαμένη ἡμᾶς εἰς τέκνων ἐφύλαττεν τόπον, καὶ πάσῃ Ἑλληνικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευσεν. Ἡμεῖς δὲ ἐφ' ἡλικίας ἔμφορος γενόμενοι καὶ τὴν

veni. Sed nec te arbitror, domine mi Petre, ignorare, majorem cupiditatem ex læta fortuna oriri. Unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in afflictione me voluptatibus non tradam. Neque vero nunc animum meum existimes ægritudine esse liberum, qui nonnihil consolationis per Clementis agnitionem nactus fuerit. Succedens namque tristitia ex duorum liberorum interitu nata etiam hoc aliquantum gaudium obscurat. Etenim non tam circa eos dolemus, quod in mari obierint, quam quod extra divinam religionem mortui, perierint corpore et anima. Pater autem eorum meusque vir, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progressus, tot annis non comparat: prorsus vero interit. Etenim infelix ob continentiam diligebat me, et erat amans liberorum. Quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, orbatus senex præ maximo dolore occubuit.

VI. Matrem vero hæc locutam liberi audientes, non amplius secundum Petri admonitionem se continere potuerunt: sed surgentes complexi sunt eam, et cum multis lacrymis osculati. At illa dixit: Quid hoc sibi vult? Respondit Petrus: Advoca fortiter, o femina, animum tuum, ut natis tuis fruaris. Isti enim sunt Faustinus et Faustianus, filii tui, quos in profundo periisse dicebas. Quo modo autem vivant in illa horribili nocte mortui in pelago, et quo modo nunc alius ipsorum Nicetas et alius Aquila nominetur, ipsi tibi exponere poterunt; et una tecum etiam hos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit, mater, vehementer gavis, deliquo propemodum exanimata est. Postquam vero illam refocillavimus, sedit, atque in semetipsam regressa ait: Obsecro vos, dulcissimi filii, dicite nobis, quæ acciderint vobis post illam perniciosam et crudelem noctem.

VII. Tum Nicetas, qui et nunc Faustinus, coepit dicere: In illa ipsa nocte, cum navis, quemadmodum nosti, fuisset resoluta, viri quidam, qui in mari latrocinari non verentur, ceperunt nos, et naviculæ imposuerunt, et remigando aliquando ad terram deferebant, aliquando et cibos accersebant, sicque Cæsaream Stratonis perduxerunt: ibique nos in lacrymas effusos fame, metu, verberibus affligentes, ne quid temere contra suam sententiam loqueremur, immutatis etiam nostris nominibus, vendiderunt. Porro mulier quædam apud Judæos proselyta, honesta admodum, Justa nomine, cum nos emisset, habuit loco filiorum, atque omnibus Græcis disciplinis studiose erudit.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ νομίσειν O. ¹⁸ ἀπόλεια C, qui conj. ἀπωλείας ἀθυμία. In *Epit.* ἀθυμία. ¹⁹ Cfr. *Epit.* c. 102. Ap. C hæc periodus ita sonat: Παρανείσωμεν (παρανάζομεν vel παρανάζομεν id. ex conj.ect., παραμυθίσσομαι — ἑμαυτὴν var. lect. ap. eumdem, παρακαλέσομαι D) γὰρ περὶ αὐτῶν ὅτε (οὐχ ὅτι proponit C, ad *Epit.* referens) ἐν θαλάσῃ διεφώνησαν, ἀλλ' οὐχ (οὐχ addidit D) ὅτι πρὸς τούτοις ἐκτὸς τειχῶν θρησκευτῶν θεοῦ φθαρέντες τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀπόλωντο. ²⁰ καὶ τὴν C. ²¹ τῶν addidi c. O. ²² Vbh. κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεσιν post οὐκέτι rectius collocat *Epit.* ²³ βυθοῦ conjectura ad oram Ottoboniani, in cuij. lectu σου, ut C. τέκνα μου ποθεινὰ, τέκνα γλυκύτατα, τέκνα καρδίας καύσων τῆς ἐμῆς, εἴπατέ μοι O. ²⁴ Vbh. τοῦ λ. Φαυστίνος om. O. ²⁵ ἀνείλαντο C. ²⁶ δάκνοντες conj. D, affligentes nos fame. ²⁷ καὶ τὰ *Recogn.* C deesse aliquid putat. ²⁸ δὲ C, ²⁹ Ἰουδαίους C.

Nos vero per ætatem prudentes facti, et religionem amavimus, et litteris gnaviter operam dedimus, ut cum reliquis gentibus disputantes, eas de errore possemus arguere. Sed et perdidicimus philosophorum decreta, maxime quæ a pietate in Deum alienissima sunt, Epicuri, inquam, et Pyrrhonis, quo magis possemus confutare.

VIII. Cæterum una cum Simone quodam mago educati, ratione amicitia in fraudem fere inducti fuimus. Fertur enim quædam de aliquo homine fama, qui ubi apparuerit, universa piorum multitudo in regno vivet perpetuo ac citra molestiam. Sed hæc tibi, mater, diligentius in tempore exponentur. Nos interim cum pene jam deciperemur a Simone, quidam collega domini nostri Petri, Zachæus nomine, accedens monuit ne falleremur a Mago, et Petro advenienti nos obtulit, ut ab ipso perfecte quæ spectant ad cultum Dei doceremur. Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos consecuti sumus bona, illa et tu percipias, quo possimus cibum et mensam habere communem. Ea igitur causa fuit, o genitrix, propter quam existimasti nos obisse, quod in ea difficillima nocte a piratis in pelago rapti sumus, tuque nos periisse credidisti.

IX. Postquam hæc dixisset Faustinus, mater nostra procidit ad pedes Petri, rogans et obsecrans, ut et ipsam et hospitium suam evocatam sine mora baptizaret. Uti et ne una, inquit, dies excludatur, ex quo natos meos recepi, in qua cum eis non sumpserim cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecaremur, Petrus ait : Quid putatis, me immisericordem esse solum, quod nolim vos matris convivio sociari, hodie illam baptizans? Sed necesse est eam vel una die ante baptismum jejunare : et hoc, quia omnino quemdam pro se locuta est sermonem, quem ego idoneum fidei illius interpretem habeo : alioqui multis ipsam diebus oportebat lustrari.

X. Et ego : Dic nobis, inquam, qualem protulerit sermonem, qui fidem illius patefecerit. Respondit Petrus : Ille sermo est, quo rogavit ut hospita et benefica simul baptizaretur cum ipsa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit præstaretur hæc gratia, nisi prius erga baptismum tanquam erga magnum munus esset affecta. Unde ego reprehendo plurimos, qui cum baptizati fuerint, et credere se dicant, nihil tamen dignum fide agant, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, vel filios, vel amicos) ad hoc hortentur. Nam si crederent, vi-

A θρησκείαν ἠγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιλοπονήσαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι ἐλέγχειν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνώμεθα. Ἄλλὰ καὶ τὰ φιλοσόφων ἠκριβώσαμεν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἀθεώτατα, λέγω δὴ ²⁹ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πύρρωνος, ἵνα μᾶλλον ἀνασκευάζειν δυνώμεθα.

VIII. Σίμωνι δὲ τινὲ μάγῳ σχεδὸν σύντροφοι γενόμενοι, φίλας ³⁰ ὁδῶν ἀπατηθῆναι ἐκινδυνεύσαμεν. Ἔστι ³¹ δὲ τις περὶ ἀνθρώπου τινὸς λόγος, οὗ φανέντος ἐν βασιλείᾳ τῶν θεοσεθεσάντων ἔχλος ³² ἀθανάτως καὶ ἀλύπως **287** βιώσαι ἔχει· ὁμῶς ταῦτα μὲν σοι, μήτηρ ³³, ἐπὶ καιροῦ ἀκριβέστερον ἐκτεθήσεται ³⁴. Πλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατάσθαι ὑπὸ τοῦ Σίμωνος ἑταῖρός τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου, Ζαχαῖος λέγόμενος, προστηκόμενος ἐνοουθήησε μὴ ἀπατηθῆναι τῷ Μάγῳ, ἐπελθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, ὅπως πληροφορήσας ἡμᾶς ³⁵ πείσῃ περὶ τῶν τῆ θεοσεθεῖα διαφερόντων. Διὸ καὶ σὲ, μήτηρ ³⁶, εὐχόμεθα, ἵνα ὧν ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ σὺ μεταλάβῃς, ὅπως κοινῶν ³⁷ ἄλλων καὶ τραπέζης μεταλαβεῖν δυνήσῃμεν. Αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, τεκούσα, δι' ἣν ἐνόμιζες ἡμᾶς θεθνάειν, τῷ ³⁸ ἐκεῖνῃ τῇ χαλεπότητι νυκτὶ ὑπὸ πειρατῶν ἀρθῆναι ἐν πελάγει, σὲ δὲ νομίζειν ἡμᾶς ἀπολωλέναι.

IX. Ταῦτα τοῦ Φαουστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ ἡμῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιούσα, ὅπως αὐτὴν τε καὶ τὴν ξενοδόχον αὐτῆς μεταπεμφόμενος ἐξαυτῆς βαπτίσῃ, ἵνα, φησὶ, μηδεμίαν τὴν ἡμέραν ἀμοιρος γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα, καθ' ἣν ἂν οὐ ³⁹ συνεστιασθῆναι αὐτοῖς. Ταῦτα οὖν καὶ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος ἔφη· Τί νομίζετε, ἐγὼ μόνος ἀσπλαγχνός ⁴⁰ εἰμι, ὅτι μὴ βούλομαι ὑμᾶς συνεστιαθῆναι ⁴¹ τῇ μητρὶ, βαπτίσας αὐτὴν σήμερον; ἀλλὰ κἂν μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεύσαι αὐτὴν δεῖ. Καὶ ταῦτα ἐπεὶ ἀπλῶς **288** τίνα ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐφθέγγετο λόγον ⁴², ἔν ἐγὼ τῆς πίστεως αὐτῆς ἱκανὸν ἐρμηγέα συνεῖδον· ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι ⁴³ ἔδει.

X. Κάγω ἔφη· Εἰπέ ἡμῖν τίνα ἐφθέγγετο λόγον, ὅς ⁴⁴ τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφηνεν ⁴⁵. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἡ ἀξίωσις αὐτῆς τοῦ συμβαπτισθῆναι ⁴⁶ αὐτῇ τὴν ξενοδόχον καὶ εὐεργέτιν. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῇ ὑπ' αὐτῆς ποθουμένη δοθῆναι παρεχάλει, εἰ μὴ πρότερον αὐτῇ διετέθη ⁴⁷ ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τοῦ βαπτίσματος δωρεᾷ. Ὅθεν ἐγὼ πολλῶν καταγινώσκω, ὅπῃ ⁴⁸ βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν λέγοντες, μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μηδ' οὐδ' ἀγαπῶσιν, λέγω δὴ γυναικας αὐτῶν ἢ υἱούς ἢ φίλους, πρὸς τοῦτο προτρέπωνται. Εἰ γὰρ πεπιστεύασαι ζῶην αἰώνιον σὺν

VARIE LECTIONES.

²⁹ Ita Epit., λέγω δὲ C, O. ³⁰ φίλοις O. ³¹ Recogn. viii, 33 : Fertur enim in religione nostra sermo de Propheta quodam per quem immortalis et beata vita credentibus danda promittitur. Hunc ergo nos protulimus Simonem. Sed hæc tibi, mater, opportunius exponentur. ³² ἔχλος C, qui conj. ἔχλος, in O ἔχλων. ³³ μήτηρ S, O, μήτηρ C. ³⁴ ἐκτελήσεται S, c. Cl. ³⁵ ἡμᾶς πληροφορήσας C. ³⁶ μερῶν O. ³⁷ κοινῇ C. ³⁸ τό conj. S, satis bene. ³⁹ ἐν ἡ ἡ φ. καθ' ἣν ἂν οὐ C. Subinde συνεστιασθῆναι Epit. c. 106 et O, συνεστιασθῆναι C. Tum ταῦτα S, ταῦτα C, O. ⁴⁰ εὐσπλαγχνός O. Alia man. præmisit μὴ in marg. ⁴¹ Ita O c. S. συνεστιασθῆναι C. ⁴² λόγον om. O. ⁴³ ἀφελθισθῆναι C. ⁴⁴ ὁ C, ὃ D. ⁴⁵ ἐξέφηνεν D, ἐξέφανεν C, O. ⁴⁶ βαπτισθῆναι O. Cum cod. audidi καὶ post ξενοδόχον. ⁴⁷ Ita O c. S, διετέθη C. ⁴⁸ ὅπῃ ἂν C.

tam æternam cum bonis operibus a Deo propter baptismum donari, absque dilatione, quos diligenter, ad eum suscipiendum exhortarentur. Sed dicet vestrum quis : Diligunt eos, ac de iis sunt solliciti. Id stultum est. Nam cur tandem eos ægrotare videntes, aut in mortis viam abduci, aut quædam alia molesta sustinere, gemunt atque miserantur? Ita si credidissent ignem æternum manere eos qui Deum non colunt, non cessarent monere vel tanquam de infidelibus dolere, dum eos cernunt incredulos, certi futuræ illorum pœnæ. Nunc ergo hospitam accersitam interrogabo, num legem nostram velit amplecti, et prout consequens fuerit agemus.

XI. At vestra mater, quoniam, ut decet fidelem, ia baptismum animata est, vel uno die ante baptismum jejundet. Illa vero jurabat, dicens : Duobus superioribus diebus, dum narro mulieri recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum capere nequivi ; nisi quod hesternæ die paulum aquæ sumpsi. Juramento autem testimonium præbuit uxor Petri, dicens : Vere nihil gustavit. Et Aquila, magis vero deinceps Faustinus, ait : Nihil ergo obstat quin baptizetur. Tum Petrus subridens, respondit : Sed non est hoc jejunium baptismi, quod non propter illum susceptum est. Et Faustinus excepit : Sed forte volens Deus matrem nostram nec una die, agnitis nobis, separari a consortio mensæ nostræ, præordinavit hoc jejunium. Sicut enim pudicitiam servavit in ignorantia, faciens quod veritatem docet, ita et nunc Deus forsitan providit, eam ante unum diem jejunare pro vero baptismo, ut a primo die agnitionis nostræ nobiscum posset salem seu cibum capere.

XII. Tum Petrus : Non nos, inquit, vincat matritia, prætextum nacta Providentiam et matris affectum : sed magis vos et ego vobiscum hodie in jejunio permaneamus ; et cras baptizabitur. Neque enim hodiernæ diei hora ad baptismum apta est. Itaque sic fieri omnes consensimus.

XIII. Hac ergo vespera cuncti frui sumus Petri doctrina, qui nobis ostendit per occasionem matris, quo modo pudicitia fines sint boni, fines vero mæchibæ exitiales, et ita natura comparati, ut toti generi perniciem inferant, etiamsi non statim, tamen licet tarde. In tantum autem, inquit, pudicitia Deo placet, ut etiam his, qui in errore sunt positi, nonnihil gratiæ pro illa in præsentis conferat vita. Nam

ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ βαπτισματι⁹⁹, ἀνυπερθέτως οὐς ἡγάπων προετρέποντο βαπτισθῆναι. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· Ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τοῦτο εὐθὺς ἐστίν. Ἐπεὶ τί δὴ ποτὲ νοσοῦντας ὀρῶντας, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον¹⁰⁰, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ἐλεοῦσιν¹⁰¹; Οὕτως εἰ πεπιστεύκεισαν αἰώνιον πῦρ μένειν τοὺς¹⁰² τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νοθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ὀρῶντες, ὡς περὶ ἀπίστων ὀδυνώμενοι, τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροφορημένοι. **289** Καὶ τὰ νῦν τὴν ξενοδόχον πέμφας ἐπανακρινῶ¹⁰³ εἰ τὸν νόμον τὸν δι'¹⁰⁴ ἡμῶν ἀγαπᾶν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἀδεῖ πράξομεν.

XI. Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν, ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, κἄν μίαν πρὸ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω ἡμέραν. Ἡ δὲ ὠμνυεν· Δύο τῶν διεληθουσῶν ἡμερῶν, τῇ γυναικὶ τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν διηγουμένη, ὑπὸ τῆς πολλῆς χαρᾶς τροφῆς μεταλαβεῖν¹⁰⁵ οὐκ ἤδυνήθη, ἢ ἐχθὲς μόνου βραχέος ὕδατος. Ἐμαρτύρησέ¹⁰⁶ τε τῷ ὄρκῳ ἢ γυνὴ Πέτρου λέγουσα· Ἀληθῶς οὐκ ἐγύστατο. Καὶ ὁ Ἀκύλας, μᾶλλον δὲ τοῦ λοιποῦ Φαυστίνος¹⁰⁷, ἔφη· Οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει αὐτὴν βαπτισθῆναι. Καὶ ὁ Πέτρος γελάσας ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο νηστεία βαπτίσματος, δ¹⁰⁸ μὴ δι' αὐτὸ γέγονεν. Καὶ ὁ Φαυστίνος ἀπεκρίνατο· Ἴσως οὖν ὁ Θεὸς, βουλόμενος ἡμῶν τὴν μητέρα μηδεμίαν ἡμέραν μετὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν χωρῆσαι τῆς ἡμετέρας τραπέζης, προωκονόμησεν τὴν νηστείαν. Ὡς γὰρ ἐσωφρόνει ἐν ἀγνοίᾳ τὸ πρότερον τῇ ἀληθείᾳ ποιήσασα, οὕτω¹⁰⁹ καὶ νῦν ὁ Θεὸς ἴσως ὠκονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς νηστεύσαι¹¹⁰ ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος, ἵνα ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τοῦ γνωρῆσαι ἡμᾶς σὺν ἡμῖν ἁλῶν μεταλαβεῖν δυνηθῇ.

290 XII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μὴ ἡμᾶς νικάτω ἡ κακία, πρόφασιν εὐροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τεκούσης στοργῆν· ἀλλὰ μᾶλλον ὁμεῖς κατὰ τὸν ὑμῶν διαμεινωμένην τὴν σήμερον ἐν νηστείᾳ¹¹¹, καὶ αὐριον βαπτισθήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἡ ὥρα τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς βάπτισμα. Καὶ ὁμῶς οὕτως γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοκήσαμεν.

XIII. Αὐτῆς οὖν τῆς¹¹² ἑσπέρας τῆς Πέτρου εἰ πάντες διδασκαλίας ἀπελαύομεν, δεικνύντος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ τὴν μητέρα προφάσεως, τίνι λόγῳ τὰ τέλη τῆς σωφροσύνης καλά, τὰ δὲ τῆς μοιχείας χαλεπὰ ὄντα ὄλω γένοι¹¹³ θλεθρον ποιεῖν φύσιν ἔχει, κἄν μὴ ταχέως, ἀλλ' οὖν γε κἄν βραδέως. Ἐπὶ τοσούτον δὲ, φησὶν, τὰ τῆς σωφροσύνης ἀρέσκει τῷ Θεῷ, οἷ¹¹⁴ καὶ τοῖς ἐν πλάνῃ οἷσι βραχεῖαν τινα ὑπὲρ

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Vbb. ἐπὶ τῷ βαπτισματι recepi ex O. ¹⁰⁰ θανάτῳ C. ¹⁰¹ ἐλεῶσιν C. ¹⁰² ἐπεὶ τοὺς var. lect. ap. C. ¹⁰³ ἀνακρινῶ C. ¹⁰⁴ τὸν δι' om. var. lect. ap. C. ¹⁰⁵ τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν O, qui om. vbb. οὐκ ἤδυνήθη. ¹⁰⁶ Ita conj. C. suj. textus μαρτυρῆσαι ut Epist., μαρτυρήσο O, ἐμαρτύρει nonnulli codd. Epist. ¹⁰⁷ Φαυστινιανός O. ¹⁰⁸ ἢ C. Tum Φαυστινιανός p. Φαυστίνος O. ¹⁰⁹ ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρῆσαι τῆς τραπέζης, προωκονόμησεν τὴν νηστείαν. Ὡς γὰρ ἐσωφρόνησεν ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρότερον τῆς ἀληθείας ποιήσασα, οὕτως C. ¹¹⁰ ὠκονόμησεν πρὸ μιᾶς νηστεύσαι αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ C. ¹¹¹ τὴν σήμερον διαμεινωμένη C. Epitome ut O. ¹¹² τῆς inserui c. O. ¹¹³ χαλεπὰ ὄντα, ὄλω γένει p. χαλεπὰ ὄντα ὄλω γένοι O. Tum id. πέψυκε p. φύσιν ἔχει. ¹¹⁴ Fortasse ὡστε, vel ὅσον — ἀπονέμειν S.

futura beatitudo illis solum retribuitur, qui baptizati sunt propter spem in eum, quique pudicitiam et justitiam servant. Quemadmodum vidistis quæ matri vestræ contigerunt, bona, inquam, quæ in fine obtinuit. Forte enim si adulterasset, e medio fuisset sublata. Quocirca pudicam miseratus Deus necem ei imminenter avertit, et ablatos liberos reddit.

XIV. Verum fortasse dicit aliquis: Quot ob pudicitiam periere? Dico: Quia non senserunt. Certe enim oportet ut, quæ sentit aliquem vel amasium vel amatorem, fugiat statim commistionem cum eo, tanquam ignis flammam, vel canem rabidum. Quemadmodum fecit quæ vos peperit, revera pudicitiae bonum diligens. Propter quod servata vobiscum regni sempiterni accepit cognitionem, Mulier pudice cupit vivere, scire debet, sibi a malitia invideri, multosque se amoris causa habere insidiatos. Uno autem pudicitiae affectu casta pernanens, sumpta de omnibus victoria salutem consequetur. Etenim licet quis cunctas excoluerit virtutes, ob unicum adulterii peccatum dabit pœnas, inquit propheta.

XV. Mulier pudica, Dei voluntatem faciens, primæ suæ creationis præclara est commemoratio; quia Deus qui unus est, homini uni unam creavit mulierem. Adhuc vere amplius manet pudica, si creationis non obliviscatur, futurum supplicium prævideat, nec ignoret æternorum bonorum amissionem. Pudica mulier, iis delectata qui volunt salvî fieri, est pium exemplum cultoribus Divinitatis: utpote bonæ vitæ lex. Quæ cupit pudice agere, occasione maledicti amputat: si vero non data occasione tanquam ab inimico male audit, a Deo benedicatur ac vindicatur. Pudica Deum desiderat, Deum diligit, Deum oblectat, Deo gloriam defert; hominibus occasionem obloquendi non præbet. Mulier pudica excellenti dignitate replet Ecclesiam atque bono odore: et præterea magistrorum laus est, adjutrixque pudicitiam colentibus.

XVI. Pudica mulier tanquam sponso Filio Dei ornatur, vestita sacro lumine. Ipsi autem decus in anima est, honesta vita. Unguentum vero olet, bonam famam. Præclare amicta est, pudorem induta; atque pretiosis margaritis redimita, castificis sermonibus. Candida autem est, ut animo illustrata. In optimum intuetur speculum, quæ in Deum aspiciat. Pulchro ornatu utitur, timore erga Deum animam instans. Egregia mulier, non quæ auro irretita est, sed quæ a temporariis cupiditatibus soluta. Pudica mulier a magno Rege desideratur, desponsatur, custoditur, diligitur. Pudica non præ-

αὐτῆς ἐν τῷ νῦν βίω ἀπονέμει χάριν (ἡ γὰρ ἐκεῖ σωτηρία μόνοις τοῖς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα βαπτισθεῖσι καὶ σωφρόνως δικαιοπραγοῦσιν αποδίδεται). Ὡσπερ ἐγνώκατε ἐπὶ τῆς ὑμετέρας μητρὸς γενόμενα, λέγω δὴ τὰ ἐπὶ τέλει καλὰ. Ἰσως δὲ εἰ ἐμοιχῆσατο, ἀνήρητο ἄν. Διδὼ σωφρονήσασαν ἐλεήσας ὁ Θεὸς τὸν κατ' αὐτῆς ἀπέστρεψεν φόνον, καὶ τὰ ἀφαιρέθέντα τέκνα ἀπέδωκεν.

XIV. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως· Πόσοι διὰ σωφροσύνην ἀπίλοντο; Φησὶ ἀναισθησίας αἰτίαι· χρὴ γὰρ τὴν αἰσθανομένην ἢ ἐρωμένου ὅτις ἢ 291 ἔραστοῦ παρ' αὐτὸ φρυγεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιμιξέως, ὡς πῦρ φλέγον ἢ λυσσῶντα ὅτι κύναι ὄνπερ τρόπου ἐποίησεν ἢ ὑμᾶς τεκοῦσα, τὸ τῆς σωφροσύνης ὄντως ἀγαπήσασα καλὴν. Διδὼ ὅτι, φυλαχθεῖσα σὺν ὑμῖν ὅτι, αἰωνίου βασιλείας ἔλαβε τὴν ἐπίγνωσιν. Ἡ σωφρονεῖν βουλομένη γυνὴ εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι φθορομένη ὑπὸ κακίας προφάσει ἔρωτος πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐπιβούλους. Μιᾶ δὲ τῇ πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐνστάσει σεμνὴ μείνασα, τὴν κατὰ ὅτι πάντων νίκην λαβοῦσα σωθῆναι ἔχει. Καὶ γὰρ εἰ πάντα καλὰ διαπράξαίτε τις, μιᾶ τῇ πρὸς τὸ μοιχῆσασθαι ἁμαρτίᾳ κολασθῆναι δεῖ ὅτι, ὁ προφήτης ἔφη.

XV. Ἡ σώφρων γυνή, τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ποιῶσα, τῆς αὐτοῦ πρώτης κτίσεως ἀγαθὴ ὑπόμνησις γίνεται· ὅτι εἰς ὧν ὁ Θεὸς ἐνὶ ὅτι ἀνθρώπων μίαν ἔκτισε γυναῖκα. Ἐτι δὲ μᾶλλον σώφρων μένει, ἐὰν τῆς κτίσεως ὅτι μὴ ἐπιλανθάνηται, καὶ τὴν κόλασιν προβλέπῃ, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ζημίαν μὴ ἀγνοῇ. Ἡ σώφρων γυνή, ἐπὶ τοῖς σώζεσθαι θέλουσιν ἡδομένη, παράδειγμα εὐσεβῆς τοῖς θεοσεβοῦσι τυγχάνει· ἀγαθοῦ γὰρ βίον νόμος ἐστίν. Ἡ σωφρονεῖν θέλουσα τὰς προφάσεις τῆς λοιδορίας ἐκκόπτει, ἐὰν δὲ μὴ παρέχουσα πρόφασιν λοιδορεῖται ὅτι ὡς ὑπὸ ἐχθροῦ, ὑπὸ Θεοῦ εὐλογεῖται καὶ ἐκδικεῖται. Ἡ σώφρων τὸν Θεὸν ποθεῖ, τὸν Θεὸν φιλεῖ, τὸν Θεὸν τέρπει, τὸν Θεὸν δοξάζει· ἀνθρώποις πρόφασιν πρὸς λοιδορίαν οὐ παρέχει. Ἡ σώφρων γυνή τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαθῇ τιμῇ μυρίζει καὶ ἐπὶ σεμνότητι 292 δοξάζει· Ἐτι δὲ καὶ διδασκάλων ἑπαιτός ἐστιν, καὶ συνεργός αὐτοῖς σωφρονουσί τυγχάνει.

XVI. Ἡ σώφρων γυνή ὡς νυμφίω τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ ὅτι κημέται, ἐνδεδυμένη τῷ σεμνῶν φῶς. Ἐστὶ δὲ αὐτῇ κάλλος ἢ ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ εὐνομία. Μύρου δὲ πνέει τῆς ἀγαθῆς φήμης. Καλὰ φέρεται ἡμφιεσται ὅτι, τὴν αἰδῶ καὶ τιμίους μαργαρίτας περικτεται, τοὺς σωφρονίζοντας λόγους. Λευκὴ δὲ τυγχάνει, ὅταν ὅτι τὰς φρένας ἢ λελαμπρυσμένη. Καλῶ ἐσώπρω ὄρεθ, εἰς τὸν Θεὸν ἐμβλέπουσα ὅτι. Καλῶ κόσμω χρῆται, τῷ πρὸς Θεὸν ὅτι φέρεται τὴν ψυχὴν νοουθετοῦσα. Καλὴ ἢ γυνή, οὐχ ἢ χρυσῷ πεπεδημένη, ἀλλ' ἢ τῶν προσκαίρων ἐπιθυμιῶν λελυμένη. Ἡ σώφρων γυνή μεγάλω Βασιλεῖ περικόπητός ἐστιν, αὐτῷ μεμνηστευ-

VARIAE LECTIONES.

ὅτι γενόμενου p. ἢ ἐρωμένου O. ὅτι ἡδὲ D. Tum τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιμιξίαν O. ὅτι λυσσῶντα O, bene. ὅτι δὲ C. ὅτι ἡμῖν C. ὅτι ὑπὸ C. ὅτι δὲ O, δεῖν conj. C. ὅτι Ita D. ἐν C, O. ὅτι κτήσεως O. Deinde λανθάνει C. ὅτι λοιδορεῖται O. ὅτι νυμφίω υἱῷ Θεοῦ C. ὅτι ἢ ἀσκριπὶ ex O. Fort. legendum αὐτῆς κάλλος ἢ ἐν x. τ. λ. secundum S. ὅτι φορεῖ ἢ ἡμφιεσται C. ὅτι δὲ ἐν C, ὅτι ἐμβλέπουσα O. ὅτι Θεὸν S add. ex conj. Ci.

ται, ἀεὶ τετήρηται, ὅπ' αὐτοῦ ἡγάπηται. Ἡ ἀώφρων εἰς τὸ θέλσθαι προφάσεις οὐ παρέχει, ἢ τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ. Ἡ ἀώφρων ὑπὸ ἐτέρου θελομένη λυπίζεται. Ἡ ἀώφρων τὸν ἄνδρα ἐνδιαθέτως φιλεῖ, καὶ καταφιλεῖ, καὶ κολακεύει, ἀρέσκει, δουλεύει, πρὸς πάντα αὐτῷ πείθεται, παρεκτός τοῦ ἀπειθεῖν. Θεῷ. Ἡ γὰρ πειθομένη Θεῷ ἄνευ φυλάκων καὶ τὴν ψυχὴν σωφρονεῖ καὶ τὸ σῶμα καθαρεύει.

XVII. Ἀνόητος οὖν πᾶς ἀνὴρ ὁ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα χωρίζων φόβου Θεοῦ. Ὅτι ἡ Θεὸν μὴ φοβούμενη οὐδὲ τὸν ἄνδρα φοβείται. Ἐὰν Θεὸν τὸν ἀόρατον βλέποντα μὴ φοβῆται, πρὸς τὸν μὴ ὄρῶντα πῶς σωφρονήσει; 293 πῶς δὲ σωφρονήσει ἢ μὴ συνεργημένη πρὸς τοὺς σωφρονίζοντας ἀκούειν λόγους; πῶς δὲ καὶ νοθεσίας τύχοι; πῶς δὲ σωφρονήσει ἄνευ φυλάκων, ἐὰν τὴν ἐπὶ μικρᾷ ἡδονῇ αἰώνιον ζημίαν πληροφορηθῇ; δὴ τούναντιον ἀκουσαν αὐτὴν πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἀεὶ εἰσερχεσθαι λόγον ἀνάγκαστον, κολάκευσεν.

XVIII. Πολὺ δὲ κρείττον, εἰ χειραγωγήσας ἤξεις ἑαυτὴν καὶ αὐτὸς ἀώφρων γένῃ· θελήσεις γὰρ ἀώφρων γενέσθαι, ἵνα γνῶσῃ σεμνοῦ γάμου τὸ τέλος, καὶ αὐκ ὀκνήσεις, εἰ ἀγαπᾷς, λέγω δὴ πατὴρ γενέσθαι, ἵνα τέκνα φιλεῖν καὶ ὑπὸ ἰδίων φιλεῖσθαι τέκνων. Ὁ ἀώφρωνα γυναῖκα ἔχειν θέλων καὶ αὐτὸς σωφρονεῖ, τὴν ὀφειλομένην εὐνὴν ἀποδίδωσιν, ταύτην ἀνεσειᾶται, ταύτην σύνεστιν, σὺν αὐτῇ πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἔρχεται λόγον, οὐ λυπεῖ, οὐκ εἰκῆ μάχεται, ἑαυτὸν μισητὸν οὐ ποιεῖ, ἀ δύναται καλὰ παρεῖχει, ὧν μὴ ἔχει, τῇ κολακεῖ τὸ λείπον ἀποπληροῖ. Ἡ ἀώφρων γυνὴ (42) κολακευθῆναι οὐκ ἀναμένει, κύριον τὸν ἄνδρα γυρωρίζει, πενομένου τὴν πενίαν φέρει, πεινῶντι συμπεινᾷ, ἀποδημοῦντι συναποδημεῖ, λυπούμενον παραμυθεῖται, κἂν προῖκα μεζῶνα ἔχη, ὡς μηδὲν ἔχουσα ὑπόκειται. Ὁ δὲ 294 ἀνὴρ κἂν πένητα ἔχη γυναῖκα, μεγάλην προῖκα ἡγήσθω αὐτῆς τὴν σωφροσύνην. Ἡ ἀώφρων γυνὴ αὐταρχεῖ βρωμάτων καὶ ποτῶν χρῆται, ἵνα μὴ λιπανθέντος τοῦ σώματος τῷ βάρει πρὸς ἐπιθυμίας ἀνόμους κατασπάσῃ τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἔτι μὴν σὺν νέοις οὐκ ἰδιάζει, καὶ τοὺς γέροντας ὑποπτεύει, γέλωτας ἀτάκτους ἀπωθεῖται, Θεῷ μόνῃ ἑαυτὴν ἀπονέμουσα οὐ σφάλλεται, σεμνοὺς λόγους ἀκούουσα ἡδεται, τοὺς δὲ μὴ ἐπὶ σωφροσύνην λεγομένους ἀπωθεῖται.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ὑπὸ C. ¹² παρ' ἐκτός C. ¹³ πρὸς τὸν μὴ ὄρῶντα πῶς σωφρονήσει scripsi de conjectura, πῶς τὴν ἀόρατον προαὶ σωφρονήσει cod. Hom. Parisin., πῶς τὸν ἀόρατον προῖκα σωφρ. conj. C, et ex his collatis lectionibus suam versionem composuisse videtur interpres; πρὸς τὸν ἄνδρα ὄρατὸν παρέσται σωφρονήσει; conj. D. Præterea aliquis possit conjicere πῶς τῷ ἀνδρὶ ἀόρατος (vel ἀφύλακτος) οὕσα σωφρ. S. πῶς τὴν ἀόρατον προαίρειν σωφρονίσει O. Tum lege πρὸς τὸ τούς. D. ¹⁴ τῷ om. O, qui pergit Θεοῦ κρίσειν μὴ διδ. ^{15,16} ἔρχεσθαι O. ¹⁷ Post γνῶσῃ in O. exstat τε subnotatum. ¹⁸ δέ O. ¹⁹ ἢ O. ²⁰ λυπούν C. ²¹ Malim ἀναπληροῖ S. ²² Ita O et cod. Tur. (Cfr. Turr. Const. apost., p. 93), πενομένη C. ²³ τὸ βάρος vel τὰ βάρη conj. D. ²⁴ σωφροσύνης C.

VARIORUM NOTÆ.

(42) Ἡ ἀώφρων γυνὴ. Adi ad Constitutiones apostolicas Turriani Latine scriptum impressas Antwerpæ pag. 93, in margine. Ulpianus: *Quid enim tam*

A bet occasiones ut appetatur, nisi viro suo. Pudica ab alio cupita, dolet. Pudica marito defert sincerum ac suavem amorem, blanditur, placet, servit; in omnibus ei obsequitur, nisi quando inobsequens foret Deo. Nam quæ Deo credit ac obtemperat, absque custodibus et animo casta et corpore pura est.

XVII. Amens ergo est omnis maritus, qui uxorem suam a timore Dei separet. Quoniam, quæ non timet Deum, nec maritum metuit. Si Deum inaspectabilia cernentem nequaquam vereatur, quomodo illum qui ea non videt verebitur? An gratuito castitatem colet? Qua vero ratione casta erit, quæ non convenit ad audiendos castificos sermones? Et quo pacto instruetur? Quo modo etiam temperanter se geret absque custodibus, si futurum Dei iudicium non edoceatur, neque sibi plene persuadeat æternum ob exiguam voluptatem supplicium? Quare contra invitam coge, ut ad doctrinam castitatis effectricem semper accedat, vel adulationibus vince.

XVIII. Multo autem melius erit, si manu eam ducens venias, quo ipse etiam pudicus fias; desiderabis enim fieri, ut cognoscas finem honesti ac venerandi matrimonii, neque pigebit, si cupis esse, inquam, pater, tuos liberos diligere, et ab iis diligi. Qui mulierem pudicam habere vult, et ipse pudice vivit, ac debitum persolvit concubitum, cum ea vescitur, moratur, ad castificam doctrinam venit; non contristat, non temere litigat, se non facit odiosum, quæ potest bona præstat, quando vero non habet, assentatione quod decet supplet. Mulier pudica adulationem non exspectat, virum pro domino habet ac dominum vocat, eo paupere fert paupertatem, cum esuriente esurit, cum peregrinante peregrinatur, tristem consolatur, quamvis majorem habuerit dotem, tanquam nihil habens subjicitur. Maritus autem licet pauperem uxorem duxerit, magnam dotem licet pudicitiam ipsius. Mulier pudica nimio non utitur cibo ac potu, ne cibus, pinguefacto corpore, pondere animam trahat ad cupiditates illicitas. Præterea cum juvenibus nequaquam sola manet, ac senes reveretur; in compositos risus removel; se soli Deo tradens non decipitur; honesta verba audiens delectatur, ea vero, quæ ad pudicitiam non tendunt, repellit.

humanum est, quam ut fortuitis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse? COT.

XIX. Testis est Deus : multa homicidia unum adulterium; et quod grave est, homicidiorum illius horror ac impietas non cernitur. Nam fuso sanguine corpus mortuum jacet, et calamitatis magnitudine omnes stupent. At neces animarum per adulterium, cum sint magis horribiles, quia tamen ab hominibus non videntur, aggressoribus occasionem indesidis impetus præbent. Cognosce, homo, cujus spiritum habeas ad vivendum, et ne illum patiaris pollui. A solo adulterio polluitur Dei spiritus : atque ideo ille ad ignem trahit hominem qui polluit. Festinat enim contumeliosum tradere æterno supplicio.

XX. Hæc cum diceret Petrus, videretque bonam pudicamque Mattidiam flere præ gaudio, arbitratus dolere eam de toleratis casibus, ait : Confide, mulier. Cum multi multa mala pertulerint propter adulterium, tu propter pudicitiam passa es, ideoque non interiisti. Sed et si obiisses, animæ salutem fuisses consecuta. Patriam Romam pudicitie ergo reliquisti : sed hac occasione invenisti veritatem, æterni regni diadema. In mari periclitata es, at non mortua ; verum licet mortua fuisses, ipsum tibi pelagus propter pudicitiam fuisset morienti baptismus ad animæ salutem. Ad paucum tempus orbata es liberis, qui cum e legitimo essent semine, inventi sunt in meliore sorte. Fame pressa mendicasti cibum : sed stupro tuum corpus non foedasti. Corpus afflixisti : at servasti animam. Adulterium fugisti, ne mariti cubile maculares : verum qui fugam vidit Deus, propter pudicitiam locum viri supplebit. Ad tristitiam et solitudinem redacta, privata es ad breve tempus tum marito, tum liberis : sed hi omnes tibi relinquendi erant per mortis necessitatem : præstat autem, quod propter casitatem volens privata es, quam si invita postea periisses in peccatis.

XXI. Multo igitur melius est, priora molesta esse ac dura. Etenim quando adsunt, spe quod præteribunt, non admodum contristant, imo potiorum expectatione gaudium præbent. Ante omnia autem scire te volo, quantum pudicitia Deo placeat. Mulier pudica est Dei electio, Dei beneplacitum, Dei gloria, Dei filia. Tot prærogativas habet pudicitia, Nisi lex esset, ut ne justus quidem absque baptismo in-

XIX. Μάρτυς Θεός, πολλοὶ φόνοι μοιχεία (43) μία⁹⁵. καὶ τὸ δεινόν, ὅτι τῶν φόνων αὐτῆς τὸ φοβερόν καὶ ἀσεβὲς οὐ βλέπεται. Ὅτι, αἵματος χυθέντος, νεκρὸν κείται σῶμα, καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς δεινὸν πάντας ἐκπλήσσει. Τῆς δὲ μοιχείας⁹⁶ οἱ τῆς ψυχῆς φόνοι φεθερώτεροι ὄντες, ἐπεὶ μὴ ἀνθρώποις βλέπονται⁹⁷, τοῖς τολμῶσιν ἄσικον τὴν ὀρμὴν παρέχουσιν· γινώθει, ἄνθρωπε, τίνος πνοὴν ἔχεις πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὐ μὴ αὐτὴν μιανθῆναι θελήσης. Ὑπὸ μοιχείας μόνης μιάνεται ἡ Θεοῦ πνοή· καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆ τὸν μίανοντα εἰς πῦρ κατασπᾶ. Σπεύδει γὰρ τὸν ὑβριστὴν αἰωνίῳ παραδόναι κολάσει.

XX. Ταῦτα λέγων ὁ Πέτρος, τὴν⁹⁸ ἀγαθὴν καὶ σώφρονα Ματτιδιάν⁹⁹ ὑπὸ χαρᾶς θαυρούσαν ἰδὼν, ὡς ἐπὶ ὑποσχέσει τῶν γεγονότων λυπηθῆναι νομίσας, ἐφη· Θάρσει, γύναι· πολλὴν πολλὰ κακὰ παθόντων διὰ μοιχείαν, **295** σὺ διὰ σωφροσύνην πέπονθας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐτελεύτησας (44). Εἰ δὲ καὶ τεθνήκεις, σεωσμένην ἂν εἶχες τὴν ψυχὴν. Πατρίδα Ῥώμην εἰλεipes διὰ σωφροσύνην· ἀλλὰ τῇ ταύτης προφάσει ἀλήθειαν εὔρες, τὸ διάδημα τῆς αἰδίου βασιλείας. Ἐν βυθῷ κακινδύνευκας, καὶ οὐκ ἐτελεύτησας, καὶ εἶτε¹⁰⁰ τετελευτήκεις, αὐτός σοι ὁ βυθὸς διὰ σωφροσύνην θησκούση βάπτισμα ἐγένετο πρὸς ψυχῆς σωτηρίαν. Τέκνων ἀπελειφθῆς πρὸς ὀλίγον, ἄντια γνησίας ὄντα σπορᾶς ἐν τοῖς κρείττοσιν εὔρηται. Λιμώττουσα τροφᾶς προσήτησας¹, ἀλλὰ πορνεῖα σῶμα σὸν οὐκ ἐμίανας. Σῶμα σὸν ἐθασάνισας, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἔσωσας. Μοιχὸν ἐφυγες, ἵνα μὴ κοίτην ἀνδρὸς μιάνης², ἀλλὰ διὰ τὴν³ σωφροσύνην ὁ τὴν φυγὴν εἰδὼς Θεός τὸν ἀνδρὸς ἀπεπληρώσει τόπον. Λυπηθεῖσα καὶ μονωθεῖσα πρὸς ὀλίγον ἀνδρὸς καὶ τέκνων ἀπελειφθῆς, ἀλλὰ πρώτους πάντας ἀπολιπεῖν⁴ εἶχες προθεσμίᾳ θανάτου⁵· κρείττον δὲ ὅτι διὰ σωφροσύνην ἐκούσα ἀπελειφθῆς, ἡ⁶ εἴπερ ἄκουσα μετὰ χρόνον ἐφ' ἁμαρτίαις αὐταῖς ἀπωλλούου.

XXI. Πολλῶν ὦν ἀμεινον τὰ πρωαεῖα⁷ εἶναι θλιθερά. Καὶ γὰρ ὅτε πάρεστιν, ἐλπιδὶ τοῦ παρελθεῖν οὐ πάνυ λυπεῖ, προσδοκίᾳ τε τοῦ κρείττενος καὶ χαίρειν παρέχει. Πρὸ πάντων δὲ εἰδέναι σε θέλω, πόσον πὸ σωφρονεῖν ἀρέσκει Θεῷ. Ἡ σφύρων γυνὴ Θεοῦ ἐκλογή, Θεοῦ εὐδοκία, Θεοῦ **296** δόξα, Θεοῦ τέκνον. Τοσοῦτον ἀγαθὸν⁸ σωφροσύνη. Εἰ μὴ ὅτι νόμος ἦν, μὴδὲ δίκαιον ἀβάπτιστον⁹ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ μία μοιχεία C ⁹⁶ τῆ δὲ μοιχεία conj. D. ⁹⁷ τὴν ἀδjunxι c. O ⁹⁸ Ματτιδιάν O. ⁹⁹ εἰ O. ¹ προσήτησι O. ² μιανῆς C. ³ τὴν om. O. ⁴ ἀπολείπειν C. ⁵ In O esse videtur manθάνειν. ⁶ ἢ addidit D. Subinde ἤπερ p. εἴπερ O. Tum idem om. αὐταῖς scribitque ἀπωλλούου, c. S, ἀπολλούου C. ⁷ πρωαεῖα O. ⁸ Ita O et ex conjec. C, in cuij. textu τοσοῦτων ἀγαθῶν. S insuper conjecit τοσοῦτων ἀγαθῶν αἴτιον. ⁹ δίκαιον καὶ ἀβάπτιστον O. Cfr. hom. xiii, 13.

VARIORUM NOTÆ.

non verum. Cot.

(43) *Μοιχεία*. De adulterio emendes velim locum S. Methodii, in opere *De libero arbitrio*, Combefisiana editionis, p. 553 : "Ἐτερος προσῆν, ὃς τοῦ πλησίον γυναῖκα παίζειν ἤθελε, ληστεύων γάμον ἀλλοτρῖον, καὶ ἐπὶ παράνομον κοίτην τραπῆναι παρορμῶν, τὸν γεγαμηκότα, γνήσιον (ἴμο ἀγνήσιον vel μὴ γνήσιον) πατέρα γίνεσθαι θέλων. Hoc est : *Aderat alius, qui proximi uxori cupiebat illudere, alienum matrimonium prædatum, et incitans eam ut ad concubitum illicitum verteretur, e marito volens facere patrem*

(44) In *Clementinorum* ms. hic ad marginem recentiori manu scriptum cernitur : "Ὅτι εἰ καὶ ἐθνικῆ ἀβάπτιστος, διὰ τὴν σωφροσύνην ἐδικαιοῦτο. Parique modo infra, δικαιοῦνται μὲν ἐξ ἔργων, ἢ διὰ σωφροσύνην, ἢ δι' ἐλεημοσύνην, ἢ διὰ δικαιοσύνην, οἱ ταῦτα μετερχόμενοι. Βασιλείαν δὲ Χριστοῦ μόνοι οἱ βαπτισόμενοι εἰς ἄγιαν Τριάδα, κ. τ. λ. Quæ omnia ad Pelagia nam hæresim pertinere videntur : ut et nonnulla alia Clementi ascriptis operibus inspersa. Cot.

Θεοῦ εἰσελθεῖν, τάχα που τῶν ἐθνῶν οἱ πεπλανημέ-
νοι διὰ σωφροσύνην μόνον σωθῆναι ἐδύναντο. Διὰ
τοῦτο λίαν ἀθυμῶ περὶ τῶν ἐν πλάνῃ σωφρονούντων,
ὅτι ἀνευ ἐλπίδος ἀγαθῆς σωφρονεῖν ἐλόμνουν πρὸς τὸ
βαπτισθῆναι ὀκνηρῶς ἔχουσιν. Διὸ οὐ σώζονται· ὅτι
δόγμα Θεοῦ κείται, ἀβάπτιστον εἰς τὴν αὐτοῦ βασι-
λείαν μὴ εἰσελθεῖν. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τούτων
πλείονα, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΑ΄.

I. Ὁρθρίατερον ¹⁰ δὲ πολλῶ τοῦ καθημέραν ὁ Πέ-
τρος διυπνισθεὶς εἰσῆει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐξυπνίσας ἐφη·
Φαυστινὸς καὶ Φαυστινιανὸς ἅμα Κλήμεντι μετὰ τῶν
ὀκλειῶν ἀκολουθησάτωσάν μοι ¹¹, ὅπως ἐν σχεπεινῶ ¹²
τῆς θαλάσσης τόπῳ ἐλθόντες ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι
αὐτὴν δυνηθῶμεν. Πλὴν ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν ¹³ γενομένων
ἡμῶν, μεταξὺ πετρῶν τινων γαληνοῦ καὶ ¹⁴ καθαροῦ
τόπου εὐπορησάντων ἐβάπτισεν αὐτήν. Ἡμεῖς δὲ οἱ
ἄδελφοί, τῶν γυναικῶν χάριν ἅμα ἀδελφῶ καὶ ἄλλοις
τισὶν ὑποχωρήσαντες καὶ λουσάμενοι, **297** ἐλθόντες
ἐπὶ ¹⁵ τὰς γυναῖκας παρελάβομεν. Καὶ οὕτως ἐν κρυ-
φαίῳ τόπῳ πορευθέντες εὐχόμεθα. Ἐπειτα ὁ Πέτρος
τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψεν, δι' ἄλλης ὁδοῦ
ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν κελεύσας, ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν
συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταῖς αὐταῖς γυναῖξιν ¹⁶ ἐπέτρε-
ψεν. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν ξενίαν καὶ ἀναμένοντες
αὐτὸν ἐλθεῖν ἄλλήλοις διελεγόμεθα. Μετὰ ἱκανὰς δὲ
ῥας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, τὸν ἄρτον ἐπ' εὐχαριστίᾳ κλά-
σας καὶ ἐπιθεὶς ἄλας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκεν,
καὶ ¹⁷ μετ' αὐτὴν ἡμῖν τοῖς υἱοῖς αὐτῆς. Καὶ οὕτως
αὐτῇ συνειστάθημεν καὶ τὸν Θεὸν εὐλογήσαμεν.

II. Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος, τὸν ὄχλον εἰσεληλυθότα
ιδὼν καὶ καθεσθεις καὶ παρακαθεσθῆναι ἡμᾶς κελεύ-
σας, ὑφηγεῖται τὰ πρῶτα πείθων ἡμᾶς, τίνοι λόγῳ
προπέμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ αὐτὸς
βραδύνας ἐπῆλθεν. Τὴν δὲ αἰτίαν εἶλεγε τοιαύτην.
Ἄμα τῷ ὑμᾶς, φησὶν, ἀποστῆναι, γέρων συνεῖσθαι
ἐργάτης, περιέρχως ¹⁸ κλέπτων ¹⁹ ἐαυτὸν, καὶ προ-
κατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὕστερον ὠμολόγει,
πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν πράττοιμεν εἰς τὸν σχεπεινὸν τόπον
εἰσελθόντες, λάθρα ἐκβάς ἔχολοούθησεν· καὶ ²⁰ ἐν εὐ-
καίρῳ τόπῳ προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἐφη· Ἐκ
πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν θέλων ἡδούμην,
μήπως ὡς περιέργῳ μοι χαλεπαίνης· νῦν δὲ τὰ ἐμοὶ
δοκοῦντα ἀληθῆ, εἰ βούλει, λέγω. Κἀγὼ ἀπεκρινά-
μην· **298** Λέγε ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ
ἀποδεξόμενά σε, κἂν τῷ ὄντι μὴ καλὸν ᾗ τὸ λεγόμε-
νον, ἐπεὶ περ ἀγαθῇ προαιρέσει· τὸ δοκοῦν σοι καλὸν
εἰπεῖν ἠθέλησας.

III. Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσ-
ση ὑμᾶς λελουμένους εἰς ²¹ τὸν ἀπόκρυφον τόπον

A grediatur in regnum Dei, forte qui erant in gen-
tibus, propter solam pudicitiam possent salvari.
Quocirca vehementer anxius sum de iis qui in er-
rore vivunt pudice, quod sine bona spe pudicitiam
consecrati, ad baptismum recipiendum se gerant
segniter. Quare salvi non fiunt; quia Dei decretum
positum est, ne in ipsius regnum ingrediatur expers
baptismi. Quæ postquam protulit, et his plura, ad
somnum conversi sumus.

HOMILIA XIV.

I. Multo autem maturius, quam quotidie solebat,
Petrus experrectus ad nos ingressus est, quos ex-
pergefecit, ac dixit: Faustinus et Faustinianus
unaque Clemens cum suis me sequantur, ut ve-
nientes ad oblectum maris locum clam possimus
eam baptizare. Itaque ubi fuimus in littore, inter
saxa quædam, quæ tranquillum et mundum locum
præhebant, baptizavit illam. Nos autem fratres, mu-
lierum gratia, una cum fratre et aliis nonnullis se-
cessimus et lavimus; ac profecti ad mulieres rece-
pimus ipsas. Sicque in locum occultum progressi
illuc precati sumus. Postea Petrus mulieres ob mul-
titudinem præmisit, jubens ut per alteram viam
irent ad hospitium, solisque virorum nobis permisit
matrem ac mulieres comitari. Venientes ergo ad
diversorium et præstolantes adventum illius collo-
quebamur invicem. Post multas vero horas Petrus
regressus panem in eucharistiam fregit, et cibo po-
sito matri primum dedit, ac post eam nobis filiis
ejus. Atque ita cum ea comedimus, Deumque lau-
dibus prosecuti sumus.

II. Tum deinde Petrus, ingressum populum vi-
dens, cum sedisset, nosque jussisset assidere,
enarravit primo ac docuit, qua ratione nobis post
baptismum præmissis ipse tarde rediisset. Causam
vero hanc dicebat: Simul atque vos, inquit, dis-
cessistis, senex operarius advenit, curiose occultans
se, nobisque prius observatis (sicut ipse postea
fassus est), ut videret, quidnam ingressi locum ob-
lectum ageremus, clam exiit et secutus est, atque
in opportuno loco conveniens me ac salutans ait:
Jam diu te sequens et alloqui cupiens, verebar no-
mihi tanquam curioso irascereris, nunc autem quæ
mihi videntur vera, si vis profero. Et ego respondi:
Dic nobis quod tibi videtur esse bonum, et lauda-
bimus te, licet re vera, quod dixeris, bonum non
fuerit, quoniam prudenti consilio id, quod tibi
visum est bonum, volueris proloqui.

III. Tum senex ita cæpit dicere: In mari vos
lavisse vidi, et post hoc ad secretum secessisse

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ita O c. S, ὀρθρίατερον C. Cfr. hom. xii, 12; xvi, 21; xvii, 1; xix, 1. Tum καθ' ἡμέραν idem.
¹¹ ἀκολουθησάτωσάν μοι O. ¹² σχεπεινῶ O, et posthac. Tum id. Τὰ τοῦ βαπτίσματος σχεδιάσωμεν (in
marg. παρενθὲν καὶ νόθον) p. ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι αὐτὴν δυνηθῶμεν. ¹³ τὸν αἰγιαλὸν C. ¹⁴ καὶ
Ἐπίλ. 110 et O. deest in textu Cī. ¹⁵ ἐπὶ supplevi ex O. ¹⁶ καὶ ταύταις ταῖς γυναῖξιν O, καὶ ταῖς ἄλλαις
γ. conj. S. ¹⁷ καὶ add. c. O. Ex eodem reposui ἡμῖν, quod transit S. Tum συνειστάθημεν C. ¹⁸ πε-
ριέργως Ἐπίλ. ¹⁹ κλέπτων O. Sequens καὶ ex Ἐπίλ. et O, deest ap. C. ²⁰ καὶ inserui c. O. ²¹ ὑπό O.

locum : accedens ergo, et observans de occulto, quid in secretum ingressi agerentis, cum orantes inspexissem, secessi : et vos miseratus opperiri coepi, usquequo egressos alloquerer, ac docerem ne erretis. Quia neque Deus est, neque providentia, sed genesi omnia subjacent, sicut ego ex iis, quæ mihi acciderunt, manifestissime comperi, in disciplina matheseos jam pridem diligenter eruditus. Noli ergo errare, filii. Sive enim ores, sive non, quæ genesis tua continet, hæc tibi accident necessario. Nam si preces possent aliquid, vel bona opera, ipse inter feliciores essem. Ac nunc, nisi te decipit hæc paupercula mea vestis, dictis meis non diffidas. Cum olim in magna bonorum abundantia versarer, multa tum diis immolabam, tum egenis largiebar : attamen dum oro et pie vivo, fatum non potui effugere. Et ego dixi : Quænam sunt, quæ tibi contigerunt? Ille vero respondit : Non necesse est nunc dicere : forte in fine audies, quisnam ego cum essem, et ex quibus ortus, in quales incurrerim vitæ calamitates. Sed nunc, omnia subjici genituræ, volo tibi esse persuasissimum.

IV. Ego dixi : Si genesi cuncta subsunt, hocque ita esse persuasum habes, tecum pugnantia cogitas et consulis. Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus, cur frustra laboras, id fieri consulendo, quod esse nequit? Quinetiam si natalitas subsistit, noli in eo navare operam, ut persuadeas mihi, ne colam astrorum etiam Dominum, qui et si velit non fieri aliquid, fieri nequit. Semper enim, quod subest, ei, quod præest ac ducit, pareat necesse habet. Certe venerari eos, qui dii putantur, genesi dominante superfluum est. Neque enim præter id, quod fato placet, quidquam sit, neque ipsi quidpiam facere possunt, qui universall genesi suæ sint subjecti. Si genesis existit, repugnat, id quod non est primum, imperare : aut subjectum esse non potest ingenitum, cum, utpote ingenitum, nihil habeat se antiquius.

V. Hæc cum inter nos loqueremur, ingens astliti hominum multitudo. Tuncque ad eos respiciens dixi : Ego cum genere meo accepi a majoribus cultum Dei, et præceptum habeo ne ortui adhæream, astrologicæ inquam disciplinæ : idcirco ad eam animum non applicui. Unde astrologiæ quidem non sum peritus : quorum autem peritiam habeo, illa exponam. Quia genesin ex ipsa geneseos scientia confutare nequeo, volo alia ratione ostendere, per Dei providentiam res administrari, et unumquemque secundum ea quæ faciat, præmium vel pœnas esse naclurum : sive nunc, sive posthac, nihil mea

ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν λάθρα κατεκλύπου τὸ τί ἂν ἐν κρυφαίῳ εἰσιδόντες πράττοιτε, καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον ²², ὑπεχώρησα· ἐλεήσας δὲ ὑμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως ἐξιούσι ²³ προσομιλήσας πείσω μὴ ἀπατάσθαι. Οὕτε γὰρ θεὸς ἐστίν, οὕτε πρόνοια, ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἐκ πολλῶν ²⁴ ἀκριβῶν τὸ μάθημα. Μὴ οὖν ἀπατῶ, τέκνον. Εἶτε γὰρ εὐχῆ, εἶτε μὴ, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως πάσχειν ἀνάγκην ἔχεις· εἰ γὰρ εὐχαί τι ἐδύνατο ²⁵ ἢ τὸ εὖ ποιεῖν, αὐτὸς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἦμην. Καὶ νῦν εἰ μὴ σε ἀπατᾷ ἡ πενιχρά μου αὐτῆ ἐσθῆς, οὐκ ἀπιστήσεις ²⁶ οἷς λέγω. Ἐν πολλῆ βίου ποσὲ ὡν περιουσία, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθουσιν, καὶ δεομένοις παρεῖχον, καὶ ἁμῶς εὐχομένός τε καὶ εὐσεβῶν τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐκ ἔδυνήθη. Κἀγὼ ἔφην· τίνα ἐστὶν ἃ πέπονθας ²⁷; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὐκ ἀνάγκη λέγειν νῦν, ἴσως ἐπὶ τέλει ἀκούσῃ, τίς τε ὡν ἐγὼ καὶ τίνων, ἐν ποταῖς βίου περιστάσει γέγονα. Νῦν δὲ οἷ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πληροφορηθῆναί σε θέλω.

omnia subjici genituræ, volo tibi esse persuasissimum.

299 IV. Κἀγὼ ἔφην· Ἐἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' ²⁸ οὕτως ἔχειν ²⁹ πεπληροφόρησαι, σεαυτῷ ἐναντία νοῶν συμβουλεύεις. Εἰ μὲν γὰρ ³⁰ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατόν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοπονεῖς, συμβουλεύων γενέσθαι ὃ γενέσθαι ἀδύνατόν ἐστιν; ἀλλ' ἔτι μὴν εἰ γένεσις ὑφέστηκεν, μὴ σπεύδε πείθειν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν καὶ τῶν ἀστρῶν δεσπότην, οὗ θέλοντος καὶ μὴ γενέσθαι τι, γενέσθαι ἀδύνατον ³¹. Αἰεὶ γὰρ τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πείθεσθαι ἀνάγκην ἔχει. Τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἐστιν. Οὕτε γὰρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ τι ³² γίνεται, οὕτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύναται, τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει. Εἰ γένεσις ἐστίν, ἀντίκειται τὸ μὴ πρῶτον ἀρχεῖν, ἢ ³³ ὑποκείσθαι οὐ δύναται τὸ ἀγένητον, ὡς ἀγένητον ἑαυτοῦ πρεσβύτερον μὴδὲν ἔχον.

V. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολὺς παρέστη ὄχλος. Καὶ τότε ἐγὼ εἰς τὸν ὄχλον ἀποβλέπων ἔφην· Ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φύλον ἐκ προγόνων θεῶν σέβειν παρεληφώς καὶ παράγγελμα ἔχων γενέσει μὴ προσανέχειν, λέγω δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι, διὰ τοῦτο οὐ προσέσχον. Ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἰμι ἔμπειρος, ὡν δὲ εἰμι, ὑψηγῆσομαι. Ἐπειδὴ ³⁴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασχευάζειν οὐ ³⁵ δύναμαι, 300 βούλομαι ἄλλῃ τρῶπι ἀποδείξαι, ὅτι κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα, καὶ ἕκαστος, πρὸς ἃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύξεται· εἶτε δὲ ³⁶ νῦν εἶτε αὖθις, οὐθέν.

VARIE LECTIONES.

²² εἶδον S O, ἶδον C. ²³ Ita O et ex conject. C, in cuj. textu ἐξιούσι. ²⁴ πολλοῦ C. ²⁵ δύναται C. ²⁶ Ita O c. S, ἀπιστήσεις C. ²⁷ πέπονθε O. ²⁸ τοῦτο C. ²⁹ ἔχον C. ³⁰ γὰρ prætermis. S c. Cl. ed. 1638 et 1724. ³¹ Ita O c. Epit. et marg. Ci, δυνατόν in textu, quod ut sanam lect. repetivit S, dummodo οὐ θέλοντος referas ad ἐμέ. ³² τι O c. Epit., deest in textu Ci. ³³ ἢ et τὸ ἀγένητον cod. Reg. 804, desunt in utroque Hom. cod. ³⁴ ἐπειδὴ γὰρ cod. Reg. 804. ³⁵ οὐ add. D ex conject. c. nonnullis Epitomes codicibus. Verba ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασχευάζειν οὐ δύναμαι desiderantur in O. ³⁶ δὲ transcripti ex O.

μοι διαφέρει, πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ἡν ἐπραξεν. Ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, ἔστιν αὕτη. Τῶν παρεστώτων εἴ τις ὀφθαλμῶν ἐστέρηται, ἢ κυλλὴν ἔχει ³⁷ τὴν χεῖρα, ἢ χλωδὸν τὸν πῶδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ σῶμα, ὃ ὑποστροφῆν πρὸς ἑαυτὸν οὐκ ἔχει, καὶ παντὸς ἱατρικοῦ ³⁸ ἐπαγγέλματος ἐκτὸς ἔστιν, ὃν οὐδὲ ἀστρολόγοι ἰσθαι ἐπαγγέλλονται, ὅτι μὴ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτόν τι γέγονεν· ἐγὼ δὲ Θεοῦ δεηθεὶς τὴν ἑαυτοῦ παράσχω ³⁹, ὅποτε ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτο ⁴⁰ οὐδέποτε λαβεῖν ἠδυνήθη· τοῦτου οὕτως γενομένου οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλασφημοῦντες; Καὶ ὁ γέρον ἀπεκρίνατο· Βλασφημεῖν γὰρ ἔστι τὸ λέγειν γενέσει ὑποκείσθαι τὰ πάντα; καὶ γὰρ ἀπεκρινάμην· Καὶ πάνυ. Εἰ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγεια ἐξ ἀστέρων γίνονται, οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ Θεοῦ ἐτάγησαν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικῶς γένωνται, αἱ πάντων ἁμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται, τὴν τὴν γένεσιν θέντα ἐν τοῖς ἀστροῖς.

VI. Καὶ ὁ γέρον ἀπεκρίνατο· Ἀληθῶς μεγάλως ⁴¹ ἔφη, ἀλλὰ πάση σου **301** τῇ ἀπαρῶν ἀποδείξει ἡ ἐμὴ ἐμποδίζει συνείδησις. Ἐγὼ γὰρ ἀστρολόγος ὢν καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας, εἶτα ⁴² φιλιωθεὶς τινι πρὸς γένους ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου τὴν γένεσιν ἀκριβῶς ⁴³ ἠπιστάμην, καὶ ἱστορήσας ἀκολούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας αὐτῶν τῇ γενέσει ἔργω ⁴⁴, σοὶ λόγῳ πείθεσθαι οὐ δύναμαι. Ἦν γὰρ τῆς γενέσεως αὐτῆς τὸ διάθεμα, ποιοῦν μοιχάδας, ἰδίῳν δούλων ἔρωσας, καὶ ἐπὶ ζένης ἐν ὕδασι θνησκούσας. Ὁ καὶ οὕτως ⁴⁵ γέγονεν. Ἐρασθεῖσα γὰρ τοῦ ἰδίου δούλου, καὶ μὴ φέρουσα τὸν ψόγον, φυγοῦσα σὺν αὐτῷ, ἐν ἀλλοδαπῇ ὄρησασα καὶ κοίτης αὐτῷ κοινωνήσασα, κατὰ θάλασσαν ⁴⁶ διεφθάρη.

VII. Καὶ γὰρ ἀπεκρινάμην· Καὶ πῶς ἔρα ⁴⁷ γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα ἐν ἀλλοδαπῇ γενομένη τὸν δούλον ἔφημεν, καὶ γήμασα ⁴⁸ ἐτελεύτησεν; Καὶ ὁ γέρον· Ἀσφαλῶς οἶδα τάληθῃ, οὐχ ὅτι ἔφημεν, ὅποτε οὐδ' ὅτι ἔρα ἐγένετο, ἀλλὰ μετὰ τὴν αὐτῆς ἀπαλλαγὴν καὶ ⁴⁹ ἀδελφὸς ὁ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐμὸν διηγήσατο πάντοσ' τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα, καὶ ⁵⁰ ὡς σεμνὸς ὢν, ἅτε δὴ καὶ ⁵¹ ἀδελφὸς, οὐκ ἐβουλήθη μιᾶναι τὴν κοίτην, καὶ πῶς βουλομένη καὶ αἰδομένη αὐτὴν καὶ τὸν ψόγον ἡ τάλαινα (οὐκ ἔστι γὰρ αὐτὴν μέμψασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα ποιεῖν τε ⁵² καὶ πάσχειν ἡγαγκάζετο ⁵³) ὄνειρον εἶπε ἀληθῆ εἶπε ψευδῆ ἐπλάσατο οὐκ ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γὰρ αὐτὴν **302** εἰρηκέναι· Ὡς ὅτι ἐν ὀράματι ἐπιστάς τις ἐκέλευσέ μοι ἅμα τέκνους ἐξαυτῆς τὴν Ῥωμαίων ἐκθῆναι πόλιν. Ὁ δὲ ἀνὴρ σώζεσθαι αὐτὴν σὺν τοῖς υἱοῖς σπεύδων αὐτίκα αὐτοὺς παιδευθησομένους ⁵⁴ εἰς τὰς Ἀθήνας· ἐξέπεμψε σὺν τῇ μητρὶ καὶ δούλοις, τρίτον δὲ νεώτερον υἱὸν

A interest : nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratio autem, non esse genesin, hæc est. Ex astantibus si quis oculis sit orbatus, aut mutilam habeat manum, vel pedem claudum, vel in corpore aliquid aliud, quod et redire ad integritatem non valeat, et sit supra omnem magicam artem : quem neque astrologi se profiteantur sanaturus, quoniam ab omni sæculo nihil tale contigit : ego vero Deum precatus sanitatem præbuero, quandoquidem id nullatenus potuit per genesin corrigi : hoc ita facto, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum maledicta et blasphemias conjiciunt? Respondit senex : Scilicet, id est maledicta conferre, dicere genituræ subjici universa? Excepi ego : Omnino est. Nam si omnes hæminum errores et impietates et impuditiæ ex stellis oriuntur, stellæ autem ad ea faciendâ a Deo constitutæ sunt, quo cunctorum flagitiorum sint effectrices, omnium peccata ad eum referuntur, qui in astris posuerit genesin.

VI. Et senex respondit : Admodum vere locutus es ; sed omni tuæ incomparabili probationi mea obstat conscientia. Ego enim, qui astrologus sum, et Romæ primum habitavi, amicus postea factus cujusdam qui erat ex genere Cæsaris, viri illius uxorisque ejus genituram accurate notam habui ; cumque viderim res, prout ferebat eorum genesis, revera evenisse, sermone a te nequeo persuaderi. Habebat enim mulier talem constellationem, quæ adulteras facit, et servos proprios amare, in peregrinatione et in aquis defungi : quod et ita factum est. Incidit namque in amorem servi sui, et opprobrium non ferens fugit cum ipso ; ac peregre profecta, illique commista, periit in mari.

VII. Et ego respondi : Unde igitur scis, quod illa fugiens, in alieno solo posita, servo nupserit, et post nuptias fuerit defuncta? Et senex : Certissime, inquit, scio, revera non quod nupserit servo, quandoquidem neque quod eum amaret, agnoveram : sed postquam profecta est, etiam frater viri ejus mihi enarravit omnem illius amorem ; quod ipse, qui honestus erat, utpote frater, noluerit torum maculare, et quo modo volens, ac ipsum atque opprobrium verita illa infelix (neque enim imputandum ei est, quia eam genesis facere illa et perpeti compulsi) finxerit somnium, verumne an falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse : Astitit mihi quidam per visum, qui jussit me cum liberis sine mora urbe Roma egredi. At vir pro salute ejus filiorumque sollicitus confestim eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis : habens vero tertium filium, qui erat junior, sibi

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ ἔχει addunt *Epit.* et cod. Reg. 804. In O est : ἡ κυλλὴν τὴν χεῖρα ἔχοι. ³⁸ ἴστα O. ³⁹ παρασχῶ C, παρέξω *Epit.*, παρασχοῦ εοηj. S. Subinde ὅποτε ὁ ἐκ O. ⁴⁰ τοιοῦτον O. ⁴¹ μεγάλως omiserim c. O. ⁴² εἶτα add. c. O. Subinde φιλιωθεὶς C. ⁴³ ἀκριβῶς recepi ex O. ⁴⁴ ἀκολούθως τῇ γενέσει αὐτῶν τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας ἔργω C. ⁴⁵ οὕτω C. ⁴⁶ κοινωνήσασα αὐτῷ, θαλάσῃ p. κοίτης αὐτῷ κρινωθήσασα, κ. θάλασσαν C. ⁴⁷ πῶς p. καὶ πῶς ἔρα D. ⁴⁸ γήμασα O. ⁴⁹ ὁ C. ⁵⁰ καὶ καὶ O. ⁵¹ καὶ O c. *Epit.*, ὁ C. Tum recepi τὴν ex O₁ qui scr. μιάναι. ⁵² τε add. c. O. ⁵³ ἡγαγκάζετο, O. ⁵⁴ παιδευθησομένους O.

enim retinuit; is enim, qui responsa in somnis dederat, cum eo manere illum permiserat. Cæterum multo elapso tempore ab ea litteras non accepit; cunque sæpe Athenas misisset, assumpto me, qui ei omnium essem conjunctissimus ac fidissimus, ad eam quærendam profectus est. Multos equidem cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli, minor quod in prisca sua felicitate me omnium habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexisset. Itaque Roma solvimus, sicque in has Syriæ partes devenimus et appulimus ad Seleuciam. Atque ita e navi egressis nobis, ille non multos post dies præ animi dolore obiit, ego autem huc veniens, victum ab eo tempore ad hunc usque diem manibus comparo.

VIII. His a sene dictis intellexi ex oratione ejus, senem, quem obiisse dixerat, illum ipsum esse patrem vestrum. Nolui ergo de vestris rebus cum eo sermonem conferre, donec communicassem vobiscum. Nisi quod ubi hospitium ejus didicissem, meumque indicassem, explorandi causa, hoc tantum percontatus sum, quod esset seni nomen? ille autem, Faustus, inquit; item quod nomen geminis filiis? ille vero respondit, Faustinus et Faustianus; et quodnam tertio filio? At ille dixit, Clemens; denique quo nomine vocaretur eorum mater? et ait, Matidia. Ego igitur ex miseratione collacrymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi communem perceptionem hæc vobiscum communicarem. Porro ante cibum sumptum nolui narrare, ne forte victi dolore baptismi diem in luctu duceretis, quando etiam angeli efferuntur lætitia. Hæc Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata sunt, serat. Neque enim hodie vobis interit pater, sed jam olim, sicut vos conjectura recte facta dixistis.

IX. Ista Petro loquente mater ferre non valens clamavit et dixit: Hei mihi, o vir; tu nos diligens mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspiciamus, et adhuc capimus cibum. Nondum autem hoc uno ejulatu finito, ecce senex ingreditur, et simul atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens ad uxorem: Hei, inquit, quidnam hoc est? Quam video? Accedens vero et diligentius aspiciens ac visus complexus est. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare nisi, et alter alteri loqui cupientes vocem non potuerunt emittere, nec continere inexpletam lætitiā. Verum non multo

ἔχων ἔσχε παρ' ἑαυτῷ⁵⁵, ὡς δὴ τοῦ χρηματίσαντος κατ' ὄναρ συνεῖναι αὐτὸν αὐτῷ ἐπιτρέψαντος. Πολυλοῦ δὲ χρόνου διελευσθέντος οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ' αὐτῆς. Αὐτὸς πολλάκις πέμψας εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ παραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γνησιώτερον ὄντα, ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτῆς⁵⁶ ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμον⁵⁷ προθύμως, μεμνημένος ὅτι τῆς πάλας αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνῶν με πάντων εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς φίλους ἀγαπῶν⁵⁸. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγενόμεθα μέρη⁵⁹, καὶ εἰς Σελεύκειαν παρεβάλομεν⁶⁰, καὶ οὕτως ἐκθάντων ἡμῶν τοῦ πλοίου μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖνος μὲν⁶¹ ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν. Ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἐλθὼν, τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο πορίζομαι⁶².

VIII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, σύννοια⁶³, ὅτι, ὃν ἔλεγεν γέροντα θεθνάνα⁶⁴, οὕτως αὐτὸς ἦν, ἐξ ὧν ἔλεγεν, ὁ πατὴρ ὁ ὑμέτερος. Οὐκ ἐδουλήθη ἄν⁶⁵ τὸ καθ' ἑμᾶς αὐτῷ συναντιβαλεῖν, μέχρις ἂν ὑμῖν προσαναθῶμαι. **303** Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ξενίαν αὐτοῦ καταμαθὼν καὶ τὴν ἐμὴν δὲ⁶⁶ μνηύσας, ἀκριβείας ἕνεκα, τοῦτο μόνον ἐπυθόμην, τί ὄνομα τῷ γέροντι; Ὁ δὲ ἔφη, Φαῦστος. Τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός. Τί δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ; Ὁ δὲ εἶπεν, Κλήμης. Τί δὲ τῇ τούτων μητρὶ ὄνομα; Ὁ δὲ ἔφη, Ματτιδία⁶⁷. Ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς δχλους ἤλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν ἄλων κοινωνίαν ταῦτα προσαναθῶμαι ὑμῖν. Πρὸ δὲ τοῦ ἄλων μεταλαβεῖν εἰπεῖν ὑμῖν οὐκ ἐδουλήθη, μή πως ὑπὸ λύπης νικηθέντες ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διατελέσητε, ὅποτε καὶ ἄγγελοι χαίρουσιν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, ἐδακρῦομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μητρὸς. Ὁ δὲ δακρῦοντας ἰδὼν ἡμᾶς⁶⁸ ἔφη· Νῦν ἕκαστος ὑμῶν φόβῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν γενναίως φερέτω τὰ λεχθέντα. Οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἑκκαταί⁶⁹, ὡς ὑμεῖς στοχαζόμενοι εἰρήκατε.

IX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα βοῶσα ἔφη· Οἱμοί⁷⁰ ἄνερ, ἡμᾶς ἀγαπῶν κρίσει μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες φῶς ὀρώμεν, καὶ τροφῆς ἄρτι⁷¹ μεταλαμβάνομεν. Οὕτω δὲ τῆς μιᾶς ταύτης ὀλουγῆς παυσαμένης, ἰδοὺ καὶ⁷² ὁ γέρον ἐῖσθαι, καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι εἰς τὴν γυναῖκα ἐμβλέψας **304** ἔφη· Οἱμοί⁷³ τί θέλει τοῦτο εἶναι; τίνα ὀρῶ; προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβέστερον εἰδὼν καὶ ὀραθεὶς περιεπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφώνουν ἀμφοτέροι. Καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίζ συσχεθέντες ἐκ⁷⁴ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς οὐκ ἐδύνατο

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ ἔσχε παρ' αὐτῷ C. Tum δὲ p. δὴ Cl. Errat S de C, qui et ipse δὴ. ⁵⁶ αὐτῆς assumpsi ex O. ⁵⁷ συνακαμον C. ⁵⁸ ἀγαπῶν Epit., ἀγαπῶντα C, O. ⁵⁹ μέρη ἐγενόμεθα C, insequente καὶ omisso. ⁶⁰ παραβαλόντες suspicatur S. ⁶¹ Add. ἐκεῖνος μὲν ex O, quocum omisi ἑαυτὸν ἀποδοῦς ante τὰς διά. ⁶² Ἐκτοτε μέχρι τοῦ δεῦρο πορίζω τροφὰς C. ⁶³ συνιδῶν O. ⁶⁴ θεθνάνα γέροντα C. Sequens οὕτως adscripti c. O. Dein ὁ ὑμέτερος πατὴρ C. ⁶⁵ ἄν om. O. ⁶⁶ δὲ inserui c. O. ⁶⁷ Ματτιδία C. ⁶⁸ ἡμᾶς ἰδὼν C. ⁶⁹ ἐν πάλας O. ⁷⁰ Ita Epit. et O., οἱμοί C. Tum μὲν αὐτὸς accessit ex O. ⁷¹ ἄρτι add. c. O, qui om. seq. δὲ ⁷² καὶ recepit C. ⁷³ Ita Epit. et O, οἱμοί C. ⁷⁴ συσχεθέντες, καὶ C. Tum in O. ἐδύσαντο, ad oram p. ἐδύσαντο.

κρατεῖν. Πλὴν μετ' οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν ἡ ⁷⁵ μήτηρ· Ἄ post mater quidem ad eum : Habeo te, Faustus, Ἔχω σε, Φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα μοι ⁷⁶ γλυκύτατον. omni modo mihi suavissimum. Et qua ratione vi Πῶς ἄρα ζῆς, ὃν ὡς τεθνεῶτα μικρῷ πρόσθεν ⁷⁷ ἰχούσαμεν ; πλὴν οὗτοί εἰσιν ἡμῶν υἱοί, Φαυστίνος, vis, de cujus morte paulo ante audivimus? Cæterum hi sunt filii nostri, Faustinus, Faustinianus et Clemens. Quæ cum dixisset, nos tres in ipsum incumbentes, eumque deosculati, formam illius obscure recolimus.

Χ. Ταῦτα βλέπων ὁ Πέτρος ἔφη· Σὺ εἶ Φαῦστος, ὁ ταύτης ἀνὴρ καὶ τῶν αὐτῆς παίδων πατήρ ; ὁ δὲ ἔφη· Ἐγὼ εἰμι. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς οὖν μοι τὰ σεαυτοῦ ⁷⁸ ὡς περὶ ἄλλου διηγήσω, πόνους εἰπῶν καὶ λύπην καὶ τάφον ; καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Πρὸς γένους ὑπάρχων Καίσαρος, καὶ περιζωρος μὴ θέλων γενέσθαι, ἄλλω τινι ⁷⁹ τὴν ἐξήγησιν ἐνετυπωσάμην ⁸⁰, ἵνα αὐτὸς ὅστις εἰμι μὴ νοηθῶ. Ἥδειν γὰρ ὅτι, εἰ ἀναγκώριμος γένωμαι, οἱ κατὰ τόπον ἡγούμενοι ταῦτα μαθόντες ἀνακαλέσονται ⁸¹, Καίσαρι κεχαρισμένα ποιούντες, καὶ τὴν τοῦ βίου πάλα εὐδαιμονίαν μοι ⁸² περιθήσουσιν, ὥπερ ὅλη προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην. Οὐ γὰρ ἠδυνάμην, περὶ **305** τῶν ἐμοὶ ἡγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὴν τοῦ βίου τρυφήν ἑαυτὸν ἀποδιδοῖναι.

ΧΙ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἐβουλεύσω. Περὶ δὲ γενέσεως ἄρα ψευδόμενος δισχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθεύων ἐβεβαίους ⁸³ ; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Οὐ ψεύσομαι πρὸς σέ, ἀληθῶς ὡς οὕσης γενέσεως ἐβεβαίουν. Εἰμι γὰρ οὐκ ἀμύητος τοῦ θεωρηματος· πλὴν ἀλλὰ καὶ ⁸⁴ συνῆν μοι τις, ἀστρολόγων ἄριστος, ἀνὴρ Αἰγύπτιος, Ἀνουβίων ὀνόματι, ὅστις ἐν ταῖς ἀποδημίαις κατ' ἀρχάς μοι φιλιωθείς ⁸⁵ τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλου. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Οὐκοῦν ἔργω πέπεισαι νῦν ⁸⁶, ὅτι οὐ συνέστηχε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν ; Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ἀνάγκη με πάντα τὰ ὑποτρέχοντά μου ⁸⁷ εἰς τὸν νοῦν ἐκτίθεσθαι σοι, ἵνα πρὸς αὐτὰ ἀκούων μαυθάνειν ἔχω τοὺς σου τούτων ἐλέγχους. Ἀλλὰ καὶ ⁸⁸ πολλὰ πταίνει οἶδα τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ δὲ καὶ ἀληθεύειν. Ὑποπεύω οὖν μήπως ἃ μὲν ἀκριβοῦσιν, ἀληθεύουσιν, ἃ δὲ πταίουσιν, ἀμαθίᾳ πάσχουσιν, ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι, αὐτοὺς δὲ δι' ἀμαθίαν ψευδεσθαι μόνην ⁸⁹, διὰ τὸ μὴ πάντα ⁹⁰ περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. **306** Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄπεχε ⁹¹, μὴ πως, περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ἐπιτυγχάνουσιν, καὶ οὐχὶ ἀκριβοῦντες λέγουσιν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποβαίνειν τινά. Καὶ ὁ γέρον ἔφη· Πῶς οὖν ἐστὶ περὶ ⁹² τούτου πληροφωρηθῆναι, τὸ εἶτε συνέστηχαν τὸ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὐ ;

ΧΙΙ. Ἀμφοτέρων οὖν σιωπῶντων ἔφη ἡ ἐγὼ ⁹³

Χ. Hæc videns Petrus, ait : Tu es Faustus, hujus vir, ejusque liberorum pater? Ille vero : Ego sum, inquit. Et Petrus : Quare ergo tua mihi tanquam de alio enarrasti, labores referens et dolorem et exsequias? Tum pater respondit : Cum sim ex genere Cæsaris, cumque nollem deprehendi, de alio quodam narrationem effinxi, ut ipse quis essem non intelligeret. Sciebam enim quod, si fuissem recognitus, loci præsidēs eo audito, ut Cæsari rem gratam facerent, me essent revocaturi, et prioris vitæ felicitate circumdatū, cui ex toto animo antea renuntiaveram. Qui enim me ob mortem cætorum creditam ad maxima damnaveram, non poteram vitæ delicis indulgere.

ΧΙ. Et Petrus dixit : Hæc quidem fecisti quemadmodum placuit. Sed de genitura mentiensne affirmabas, an veluti verum dicens asserebas? Respondit pater : Non mentiar apud te. Tanquam vere sit genesis, confirmabam. Non enim rudis sum in mysteriis hujus disciplinæ : sed et mecum versatus est quidam Ægyptius, astrologorum præstantissimus, nomine Annubion, qui in peregrinationibus, ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac liberorum mortem indicavit. Dixit Petrus : Nunquid jam re ipsa persuasum habes, genesis non consistere? Pater respondit : Necesse est ut omnia, quæ mentem meam subeunt, tibi exponam, quoad ea audiens possim discere tuas eorum refutationes. Sed enim animadverti errare astrologos, in nullis etiam vere loqui. Suspicio igitur eos forte in iis, quæ explorata habent, vere dicere, in iis autem, in quibus errant, id ignorantia pati ; quare conjecto constare quidem disciplinam, illos autem per solam incitiam falsa prædicare, eo quod non omnes possint de omnibus habere scientiam. Et Petrus dixit : Cave ne cum verum proferunt, casu assequantur et non tanquam certo scientes dicant. Omnino enim necesse est, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum senex ait : Qua ergo ratione certitudo hac in re esse potest, an constet genesis, necne?

ΧΙΙ. Cum igitur uterque taceret, ego dixi : Quia ma-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ἡ μὲν p. πρὸς αὐτὸν ἡ C. ⁷⁶ πάντοιμοι p. πάντα μοι O. ⁷⁷ τάχιον C. ⁷⁸ τοὺς ἑαυτοῦ p. τὰ σεαυτοῦ O. ⁷⁹ Ita O. c. *Epit.* 119, εἰς ἄλλου τινός C, ἐπ' ἄλλου τινός S. ⁸⁰ Ita O et *Epit.*, ἀνατυπωσάμενος C. αὐτοῖς p. αὐτός O. Idem ἐπιγνωσθῶ ἦδος p. νοηθῶ. ⁸¹ ἡγούμενοι ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες C. Sequens καὶ inserui c. O. ⁸² βίου μοι εὐδαιμονίαν C, qui pergit περιθήσουσιν, ὅπερ ἀπεταξάμην. ⁸³ ἐβεβαίου. C. Vb. ἔφη in O ponitur post ψεύσομαι. ⁸⁴ θεωρηματος· πλὴν C, θεωρηματος, πλὴν S. ⁸⁵ φιλιωθείς C. ⁸⁶ νῦν inserui c. O. Subinde οὐ ex cod. et *Epitome*. τὴν ante γένεσιν om. C. ⁸⁷ μοι nonnulli *Epit.* codd. ⁸⁸ Vb. τοὺς σου τούτων ἐλέγχους. Ἀλλὰ καὶ (S) des. in O. τοῖς δὲ τούτου ἐλέγχου C in textu, in marg. τοὺς — ἐλέγχους. *Epitome* exhibet : Ἴνα παρὰ σοῦ πάλιν τάληθῃ μάθω καὶ βέβαια· πολλὰ πταίνει οἶδα x. τ. λ. Unde Davisius : Μαυθάνειν ἔχω τοῖς δὴ σου ἐλέγχους τάληθῃ. Καὶ πολλῶν πταίνειν, x. τ. λ. ⁸⁹ μόνην oia. O. ⁹⁰ πάντως O. ⁹¹ ἔπεχε var. lect. in *Epit.* ⁹² Ita O. c. *Epit.*, πρὸ C. ⁹³ ἐγὼ excidit ap. Cl. et S.

thematicas disciplinas penitus novi, dominus autem et pater non item, si ipse Annubion adesset, coram patre disputationem haberem. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem quaestionem agitare. Respondit pater : Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus ait : Antiochiæ : ibi enim audio esse Simonem Magum, quem Annubion assectatus non deserit. Quando ergo illic fuerimus, si eos nanciscamur, disceptatio fieri poterit. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem læti et Deo gratias agentes, nocte superveniente ad somnum nos contulimus.

HOMILIA XV.

I. Exorto autem mane, pater cum matre nostra tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedit, deinde nos quoque, illo jubente. Ac Petrus patrem intuitus ait : Percipio te idem sentire quod uxor ac liberi, ut et hic cum eis convivas, et illic, post animæ a corpore disjunctionem, simul cum eisdem sis omnimolestia liber. An non enim te atque illos maxime contristaret, si una non essetis? Et pater : Omnino sane. Tum Petrus : Si ergo hic invicem separatos esse molestia afficit, nonne, quando post mortem erit omnino necesse vos non esse simul, multo magis te contristabit, te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opiuionis disjungi a tuis, illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

II. Et pater dixit : At non ita est, o amice, ut apud inferos puniantur animæ, quoniam anima simul atque a corpore discesserit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus : Itaque, usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi, nonne tibi videtur, te quidem, qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere, illos vero, qui credunt, de te necessario angere? Tum pater : Recte dicis. Petrus autem : Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis, religioni assentiens, non pudore inquam, sed æquitate, de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo et judicando, utrum ea ita habeant, nec ne. Ac si quidem ita est, ut dicimus, et hic una cum charissimis delectaberis et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in sermonum tuorum disceptatione ostenderit, quæ a nobis asseruntur, falsam esse fabulam, etiam sic præclare facies, illos idem tecum sentientes accipiens, efficiesque ut desistant vana spe inniti, et liberabis falsis terroribus.

III. Et pater : Multa mihi videris dicere rationi

A Ἐπειδὴ τὸ μάθημα ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὁ δὲ κύριος καὶ ὁ πατὴρ οὐχ οὕτως, ἤθελον, εἰ αὐτὸς Ἄνουβιον παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ὁ λόγον. Οὕτω γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερόν ἐλθεῖν ἠδύνατο, τεχνίτου πρὸς ὁμότεχον τὴν ζήτησιν ἐσχηκότος. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἄνουβιον συντυχεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐν Ἀντιοχείᾳ· ἔκει γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν Μάγον ὄντα ὅτι Ἄνουβιον παρεπόμενος ἀκριβιστὴς ἐστίν. Ἐπὶ ὅτι οὖν ἔκει γενώμεθα, εἴαν γε καταλάβωμεν αὐτούς, ἡ ζήτησις γενέσθαι δύναται. Καὶ ὁμοῦς πολλὰ διαλεχθέντες καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρέντες καὶ Θεῷ εὐχαριστήσαντες, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν.

B

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'.

I. Ὅρθρον δὲ γενομένου ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εισελθὼν, ἐνθα ὁ Πέτρος ἦν, προσαγορεύσας ἐκαθέσθη, ἔπειτα 307 καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ ὁ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεμβλέψας ἔφη· Σπεύδω ὁμόφρονά σε γενέσθαι γυναικὴ καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδιαιτός ἦς, κάκει μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν συνὼν ἄλυπος ἔσῃ ὅτι. Ἡ γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σε λυπεῖ καὶ αὐτούς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; Καὶ ὁ πατὴρ· Καὶ πάνυ γε. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὖν καὶ ὅτι ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως ὀφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσω γε μᾶλλον λυπήσει ὅτι, σὲ μὲν ἄνδρα σοφὸν ὄντα τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ ὅτι τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτούς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυῖσθαι τῷ εἶδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονούonta αἰώνιος μένει κόλασις, βητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

II. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ ἐστίν, ὦ φίλιτατε, τὸ ἐν βῆου ψυχᾷς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν ὅτε ἂν ὅτι περὶ τούτου πείσωμέν ὅτι σε, ἀπόκριναί μοι, οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ πεπεισμένους ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνίσθαι; Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀκολούθως λέγεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτούς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης, τῇ θρησκείᾳ συνθέμενος, οὐ δυσωπία λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη, περὶ τῶν λεγομένων σοι ὅτι ἐμοῦ ἀκούων, καὶ κρινῶν εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἢ οὐ; καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὅδε συναπολαύσεις 308 τοῖς φίλτατοις, κάκει συναναπαύσει· εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σου ὁ σκέψαι δεῖξις τὰ ὅτι ἡμῶν λεγόμενα μῦθόν τινα ψευδῆ εἶναι, καὶ οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτούς ὁμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τοῦ κεναιῆς ἐλπίσιν ἐπερείδουσαι παύσεις, καὶ ψευδῶν φόβων ἀπαλλάξεις.

III. Καὶ ὁ πατὴρ· Πολλὰ φαίνη μοι εὐλογα λέγων.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Ita O. c. Epit., ἐποιήσαμην C. Supra ἐθέλων leg. censet S. ὅτι εἶναι p. τὸν μάγον ὄντα O. ὅτι ὡς ἂν C. ὅτι χαρῆς πληρωθέντες O. ὅτι μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος συνόντα ἄλυπον εἶσεσθαι C. Im Epit. 122, συνὼν ἐν εὐφροσύνη διάγης. ὅτι καὶ add. c. O. ὅτι μᾶλλον οὐ λυπήσει C. ὅτι Ita Epit. c. O, ὅτι ὁ γὰρ σου C. ὅτι ἂν omi. O. ὅτι Ita S, πείσωμεν C, O. ὅτι σου interposui c. O.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη ⁵. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κρατοῦν σε, μὴ εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἔλθειν, λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα ⁶. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κρατοῦντα· τοὺς μὲν πεπεισμένους ἀσχολιᾶν ⁷ ἀγορασμῶν, πράξεων, γεωργιῶν, προνοίῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀπιστοῦντας ⁸ δὲ, ἀφ' ὧν εἰ καὶ σὺ, ὑπολήψεις τοῦ νομίζειν, ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι, ἢ τὸ γενέσθαι τὰ πάντα ὑποκείσθαι ἢ αὐτοματισμῶ, ἢ τὰς ψυχὰς θνητὰς εἶναι ⁹, ἢ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ψευδῆ ὡς οὐκ οὐσίας προνοίας.

IV. Ἐγὼ δὲ προνοία Θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐκ τῶν περὶ σὲ γενομένων ¹⁰ εἶναι λέγω, τοσοῦτοις ἔτεσι τὴν διάστασιν σοῦ τε καὶ τῶν σῶν γενέσθαι. Ἐπεὶ γὰρ σὺν σοὶ ὄντες ἴσως τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων ¹¹ οὐκ **309** ἂν ἐπήκουσαν, ὠκονομήθη σὺν μητρὶ ἢ ἀποδημία καὶ ναυάγιον ¹² καὶ θανάτου ὑπόνοια καὶ ἀπρασίαι· ἔτι τε καὶ ἐκπαίδευθηναί αὐτοὺς τὰ Ἑλλήνων καὶ ¹³ ἄθεα δόγματα, ἵνα μᾶλλον ὡς εἰδότες ταῦτα ἀνασκευάζειν δυνατοὶ ὦσιν· ἐπὶ τούτοις τὸ φιληῖσαι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, καὶ ἐμοὶ ἐνωθῆναι δυναθῆναι, πρὸς τὸ συλλαβέσθαι ¹⁴ μου τῷ κηρύγματι· ἀλλ' ἔτι μὴ συνελθεῖν καὶ τὸν ἀδελφὸν Κλήμεντα, καὶ οὕτως τὴν μητέρα ἐπιγνωσθῆναι, καὶ ὑπὸ θεραπείας τῆς θεότητος ¹⁵ πληροφορηθῆναι, καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐθὺς τὰ διδύμα τέκνα ¹⁶ ἐπιγνωσθέντα καὶ ἐπιγνόντα καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας σοὶ συντυχεῖν, καὶ τοὺς σοὺς ἀπολαβεῖν. Τσοσάτην οὖν ταχειᾶν ἀρμονίαν πανταχόθεν συνδραμοῦσαν εἰς ἓνα γνώμης σκοπὸν οὐκ οἶμαι ἀπρονόητον εἶναι.

V. Καὶ ὁ πατὴρ τῷ Πέτρῳ ἤρξατο λέγειν· Μὴ νόμιζε, φίλτατέ μοι Πέτρε, ἐν ἑνοίᾳ μὴ ἔχειν περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυσσομένου λόγου. Πέρας ¹⁷ γοῦν ταύτης τῆς παρμηχικίας νυκτὸς πολλὰ τοῦ Κλήμεντος προτροπόμενά μοι ¹⁸ τῇ ὑπὸ σοῦ κηρυσσομένῃ ἀληθείᾳ συνθέσθαι, ἀπεκρινάμην· Τί γὰρ καινότερον ἐντέλλεσθαι δύναται τις παρ' ὃ οἱ ἀρχαῖοι παρήνεσαν; Ὁ δὲ ἡρέμα γελᾶσας ἔφη· Πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, μεταξὺ τῶν τῆς ¹⁹ θεοσεβείας **310** λόγων καὶ τῶν τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος ²⁰ ἀποδείξειν ἔχει τὴν ²¹ ἐκ προφητείας, ὃ δὲ τῆς φιλοσοφίας καλλιλογίας παρέχων ἐκ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάειν ²² τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ὁμῶς ταῦτα εἰπὼν δειγματὸς χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι λόγον ἐξέθετο ²³, ὅνπερ αὐτῷ ὑφηγήσω ²⁴, ὃς ἀδικώτατός μοι μᾶλλον

A consentanea. Tum Petrus : Effare ergo, inquit, quid te contineat, ne ad nostram venias fidem, ut circa illud incipiamus loqui. Multa quippe sunt quæ retinent, fideles quidem occupationes mercaturæ, rerum gerendarum, agriculturæ, sollicitudinum et similia, incredulos vero, ex quibus tu quoque es, creditæ opiniones, vel deos qui revera non sunt, existere, vel cuncta genesi aut casui temerario subiacere, vel animas mortales esse, vel et doctrinam nostram esse falsam, nulla nimirum existente providentia.

IV. Ego vero cuncta per Dei providentiam gubernari affirmo ex iis quæ tibi acciderunt, quod tot annos tu ac tui fuistis separati. Quia enim, si tecum mansissent, forte non audiissent sermones veræ religionis, provisa est peregrinatio cum matre, item naufragium et mortis suspicio et venditio; præterea illos erudiri in Græcis ac impiis dogmatibus, ut melius tanquam periti possent ea evertere; ad hæc dilexisse pietatis doctrinam et mihi potuisse advenari, ad percipiendam prædicationem meam; sed et adhuc convenire fratrem Clementem, sicque agnosci matrem, et recuperata sanitate plene persuaderi de cultu divinitatis, nec multo post statim geminos filios, agnitos et agnoscentes, sequenti quoque die tibi occurrere, teque tuos recipere. Tantam igitur adeoque celerem coherentiam, undique concurrentem ad unam consilii metam, non puto absque providentia contigisse.

V. Et pater cœpit dicere Petro : Ne arbitraris, charissime Petre, me prædicatam a te doctrinam in mente non habere. Denique hac præterita nocte, cum Clemens multis hortaretur me ad amplectendam veritatem quam prædicas, respondi : Quid enim novi præcipere quis potest præter id quod antiqui monuerunt? At ille, postquam leniter risit, ait : Magnum discrimen est, pater, inter religionis ac philosophiæ sermones. Nam sermo veritatis ex prophetia demonstratur, philosophiæ autem sermo, elegantiam exhibens orationis, ex conjecturis videtur afferre demonstrationes. Hisque dictis exempli gratia doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam ei enarraveras, quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum

VARIÆ LECTIONES.

⁵ ἔφη deest in O. Tum scripsi κρατοῦν σε, μὴ εἰς c. eodem, κρατοῦν σε εἰς C. μὴ alios inserere notans in margine. Hic et infra C. var. lect. apposuit duorum codd. Regiæ Bibliothecæ 148 et 804 Clementinam Epitomen continentium, sed vulgata longiorem ex Clementinorum laciniis. Non omnes repetivi, cum sint pleneque, ut recte notat S., non tam lectionis varietates, quam interpretamenta. ⁶ Vbb. λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα non leguntur in O. ⁷ ἀσχολιᾶν bene C. Tum πράξεις conj. D. Frustra : πράξεις apud scriptores ætatis inferioris sunt munera officii. S. ⁸ ἀπιστοῦντας D, ἀπιστοῦσι C, O. Codices Regii 148 et 804 hæc habent : Ἀπιστοῦσι δὲ πολλοί, ὡς καὶ σὺ ὑπολαμβάνεις. Καὶ γὰρ ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι λέγετε ἢ, κ. τ. λ. ⁹ εἶναι accessit ex O. ¹⁰ Ita var. lect. ap. C et Epit., λεγομένων C, O. ¹¹ τὸν — λόγον C. ¹² ναυφράγιον C in textu, ναυφράγιον ex conject., ναυάγιον var. lect. in marg. Tum πράσις vel παρπᾶσθαι p. ἀπρασίαι conj. C, ἀπρασίαι (stupores) legi vult D. In duobus Cī codd. et in O des. vbb. καὶ ἀπρασίαι. ¹³ καὶ om. var. lect. ap. C. ¹⁴ συλλαμβάνεσθαι var. lect. ap. C. Cotelerius hæc perperam interpretatur : συλλαμβάνεσθαι τινι significat succurrere alicui. Debebat vertere : ad adjuvandam prædicationem meam. S. ¹⁵ τὴν θεότητα O. Idem εὐθύς. ¹⁶ τέκνα deest in O. Tum τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ var. lect. ap. C. ¹⁷ πέρας Cl. Falsa notat S. de C, qui exhibet πέρας. ¹⁸ προτροπόμενον με bene C. Tum add. συνθέσθαι c. O et var. lect. ap. C. ¹⁹ τῶν τῆς recepti c. O, var. lect. ap. C et Epit. 125. ²⁰ λόγος accessit ex O. ²¹ τὴν. add. c. O, var. lect. ap. C et Epit. ²² παριστᾶν C, παριστᾶν S. ²³ ἐξέθετο λόγον C. ²⁴ Cfr. nom. xii, 25 seqq.

thematicas disciplinas penitus novi, dominus autem et pater non item, si ipse Annubion adesset, coram patre disputationem haberem. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem quaestionem ageret. Respondit pater: Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus ait: Antiochiæ: ibi enim audio esse Simonem Magum, quem Annubion assectatus non deserit. Quando ergo illic fuerimus, si eos nanciscamur, disceptatio fieri poterit. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem læti et Deo gratias agentes, nocte superveniente ad solium nos contulimus.

HOMILIA XV.

I. Exorto autem mane, pater cum matre nostra tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedit, deinde nos quoque, illo jubente. Ac Petrus patrem intuitus ait: Percupio te idem sentire quod uxor ac liberi, ut et hic cum eis convivas, et illic, post animæ a corpore disjunctionem, simul cum eisdem sis omnimolestia liber. An non enim te atque illos maxime contristaret, si una non essetis? Et pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo hic invicem separatos esse molestia afficit, nonne, quando post mortem erit omnino necesse vos non esse simul, multo magis te contristabit, te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opiumionis disjungi a tuis, illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

II. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos puniantur animæ, quoniam anima simul atque a corpore discesserit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque, usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi, nonne tibi videtur, te quidem, qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere, illos vero, qui credunt, de te necessario angere? Tum pater: Recte dicis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrere non eos liberabis, religioni assentiens, non pudore inquam, sed æquitate, de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo et judicando, utrum ea ita habeant, nec ne. Ac si quidem ita est, ut dicimus, et hic una cum charissimis delectaberis et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in sermonum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis asseruntur, falsam esse fabulam, etiam sic præclare facies, illos idem tecum sentientes accipiens, efficiesque ut desistant vana spe inniti, et liberabis falsis terroribus.

III. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi

A Ἐπειδὴ τὸ μάθημα ἀκριβῶς ἐπίσταται, ὁ δὲ κύριος καὶ ὁ πατὴρ οὐχ οὕτως, ἤθελον, εἰ αὐτὸς Ἄννουβιον παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ὡς λόγον. Οὕτω γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερόν ἐλθεῖν ἠδύνατο, τεχνίτου πρὸς ὁμότεχον τὴν ζήτησιν ἐσχηκότος. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Ποῦ οὖν δυνατόν ἐστὶν Ἄννουβιον συντυχεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐν Ἀντιοχείᾳ· ἔκει γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν Μάγον ὄντα ὡς, ὃ Ἄννουβιον παρεπόμενος ἀχώριστός ἐστιν. Ἐπάν ὡς οὖν ἔκει γενώμεθα, εἰάν γε καταλάβωμεν αὐτούς, ἡ ζήτησις γενέσθαι δύναται. Καὶ ὁμῶς πολλὰ διαλεχθέντες καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρέντες καὶ Θεῷ εὐχαριστήσαντες, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐβράπημεν.

B

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'.

I. Ὁρθρου δὲ γενομένου ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν, ἐνθα ὁ Πέτρος ἦν, προσαγορεύσας ἐκαθέσθη, ἔπειτα 307 καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ ὁ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεμβλέψας ἔφη· Σπεύδω ὁμόφρονά σε γενέσθαι γυναῖκα καὶ τέκνους, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδαίτος ᾖς, κάκει μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν συνῶν ἀλυπτός ἐσῆ ὡς. Ἡ γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σε λυπεῖ καὶ αὐτούς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνείναι; Καὶ ὁ πατήρ· Καὶ πάνυ γε. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὖν καὶ ὡς ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρισθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως ὀφειδόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσῳ γε μᾶλλον λυπήσει ὡς, σὲ μὲν ἄνδρα σφδρὸν ὄντα τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ ἵ τῶν σῶν κίχωρῖσθαι, αὐτούς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυῖσθαι τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονούντα αἰώνιος μένει κόλασις, βητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

II. Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὧ φίλτατε, τὸ ἐν ᾧδου ψυχᾶς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος εἰς ἄερα λυομένης. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν ὅτε ἂν ὡς περι τούτου πείσωμεν ὡς, ἀπόκριναί μοι, οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ πεπεισμένους ἀνάγκην ἔχειν περι σοῦ ἀνιάσθαι; Καὶ ὁ πατήρ· Ἀκολούθως λέγεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτούς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περι σοῦ λύπης, τῇ θρησκείᾳ συνθέμενος, οὐ δυσωπίᾳ λέγω, ἀλλ' εὐγκωμοσύνη, περι τῶν λεγομένων σοι ὑπ' ἐμοῦ ἀκούων, καὶ κρῖνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἢ οὐ; καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὧδε συναπαλαύσεις 308 τοῖς φιλάτοις, κάκει συναναπαύσει; εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σου ὡς σκέψει δείξης τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα μῦθόν τινα ψευδῆ εἶναι, καὶ οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτούς ὁμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τοῦ κεναῖς ἐλπίσιν ἐπερείδεσθαι παύσεις, καὶ ψευδῶν φόβων ἀπαλλάξεις.

III. Καὶ ὁ πατήρ· Πολλὰ φαίνῃ μοι εἰλογα λέγων.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ Ita O. c. *Epi.*, ἐποιήσαμην C. Supra ἐθέλων leg. censet S. ὡς εἶναι p. τὸν μάγον ὄντα O. ὡς ἂν C. ὡς χαρᾶς πληρωθέντες O. ὡς μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος συνόντα ἄλυπον ἔσεσθαι C. *In Epi.* 122; συνῶν ἐν εὐφροσύνη διάγῃς. ὡς καὶ add. c. O. ὡς μᾶλλον οὐ λυπήσει C. ἡ Ita *Epi.* ἐξ O, λόγῳ σου C. ὡς ὅμ. O. ὡς Ita S, πείσωμεν C, O. ὡς σου interposui c. O.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη ⁹. Τί ὄν ἐστι τὸ κρατοῦν σε, μὴ εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἐλθεῖν, λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα ¹⁰. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κρατοῦντα· τοὺς μὲν πεπεισμένους ἀσχολλᾶν ¹¹ ἀγορασμῶν, πράξεων, γεωργιῶν, φροντιδίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀπιστοῦντας ¹² δὲ, ἀφ' ὧν εἰ καὶ σὺ, ὑπολήψεις τοῦ νομίζειν, ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι, ἢ τὸ γενέσει τὰ πάντα ὑποκείσθαι ἢ αὐτοματισμῶ, ἢ τὰς ψυχὰς θνητὰς εἶναι ¹³, ἢ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ψευδῆ ὡς οὐκ ὀσης προνοίας.

IV. Ἐγὼ δὲ προνοῖα Θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐκ τῶν περὶ σὲ γενομένων ¹⁴ εἶναι λέγω, τοσοῦτος ἔτεσι τὴν διάπτασιν σου τε καὶ τῶν σῶν γενέσθαι. Ἐπεὶ γὰρ σὺν σοὶ ὄντες ἴσως τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων ¹⁵ οὐκ **309** ἂν ἐπήκουσαν, ἐκονομήθη σὺν μητρὶ ἢ ἀποδημία καὶ ναυάγιον ¹⁶ καὶ θανάτου ὑπόνοια καὶ ἀπρασίαι· ἔτι τε καὶ ἐκπαιδευθῆναι αὐτοὺς τὰ Ἑλλήνων καὶ ¹⁷ ἄθεα δόγματα, ἵνα μᾶλλον ὡς εἰδότες ταῦτα ἀνασκευάζειν δυνατοὶ ὦσιν· ἐπι τούτοις τὸ φιλεῖναι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, καὶ ἐμοὶ ἐνωθῆναι δυνηθῆναι, πρὸς τὸ συλλαβέσθαι ¹⁸ μου τῷ κληρύματι· ἀλλ' ἔτι μὴν συνελθεῖν καὶ τὸν ἀδελφὸν Κλήμεντα, καὶ οὕτως τὴν μητέρα ἐπιγνωσθῆναι, καὶ ὑπὸ θεραπείας τῆς θεότητος ¹⁹ πληροφρονηθῆναι, καὶ μετ' αὐτὸν εὐθὺς τὰ διδύμα τέκνα ²⁰ ἐπιγνωσθέντα καὶ ἐπιγνόντα καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας σοὶ συντυχεῖν, καὶ τοὺς σοὺς ἀπολαβεῖν. Τσαυτὴν οὖν ταχεῖαν ἀρμονίαν πανταχόθεν συνδραμούσαν εἰς ἓνα γνώμης σκοπὸν οὐκ οἶμαι ἀπρονόητον εἶναι.

V. Καὶ ὁ πατὴρ τῷ Πέτρῳ ἤρξατο λέγειν· Μὴ νόμιζε, φίλτατέ μοι Πέτρε, ἐν ἐνοίᾳ μὴ ἔχειν περὶ τοῦ ὑπὸ σου κηρυσσομένου λόγου. Πέρας ²¹ γούν ταύτης τῆς παρερχομένης νυκτὸς πολλὰ τοῦ Κλήμεντος προτρεπόμενά μοι ²² εἴη ὑπὸ σου κηρυσσομένη ἀληθεία συνθέσθαι, ἀπεκρινάμην· Τί γὰρ καινότερον ἐνεθέλεισθαι δύναται τις παρ' ὁ οἱ ἀρχαῖοι παρήνεσαν; Ὁ δὲ ἡρέμα γυλάσας ἔφη· Πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, μεταξὺ τῶν τῆς ²³ θεοσεβείας **310** λόγων καὶ τῶν τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος ²⁴ ἀπόδειξιν ἔχει τὴν ²⁵ ἐκ προφητείας, ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας γαλλιλογίας παρέχων ἐκ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάειν ²⁶ τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ὁμῶς ταῦτα εἰπὼν δείγματός χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι λόγον ἐξέθετο ²⁷, ὅπερ αὐτῷ ὑφηγήσω ²⁸, ὃς ἀδικιωτάτος μοι μᾶλλον

consentanea. Tum Petrus : Effare ergo, inquit, quid te contineat, ne ad nostram venias fidem, ut circa illud incipiamus loqui. Multa quippe sunt quæ retinent, fideles quidem occupationes mercaturæ, rerum gerendarum, agriculturæ, sollicitudinum et similia, incredulos vero, ex quibus tu quoque es, creditæ opinioniones, vel deos qui revera non sunt, existere, vel cuncta genesi aut casui temerario subjacere, vel animas mortales esse, vel et doctrinam nostram esse falsam, nulla nimirum existente providentia.

IV. Ego vero cuncta per Dei providentiam gubernari affirmo ex iis quæ tibi acciderunt, quod tot annos tu ac tui fuistis separati. Quia enim, si tecum mansissent, forte non audiissent sermones veræ religionis, provisa est peregrinatio cum matre, item naufragium et mortis suspicio et venditio; præterea illos erudiri in Græcis ac impiis dogmatibus, ut melius tanquam periti possent ea evertere; ad hæc dilexisse pietatis doctrinam et mihi potuisse advenari, ad percipiendam prædicationem meam; sed et adhuc convenire fratrem Clementem, sicque agnoscere matrem, et recuperata sanitate plene persuaderi de cultu divinitatis, nec multo post statim geminos filios, agnitos et agnoscentes, sequenti quoque die tibi occurrere, teque tuos recipere. Tantam igitur adeoque celerem coherentiam, undique concurrentem ad unam consilii metam, non puto absque providentia contigisse.

V. Et pater cœpit dicere Petro : Ne arbitraris, charissime Petre, me prædicatam a te doctrinam in mente non habere. Denique hac præterita nocte, cum Clemens multis hortaretur me ad amplectendam veritatem quam prædicās, respondi : Quid enim novi præcipere quis potest præter id quod antiqui monuerunt? At illo, postquam leniter risit, ait : Magnum discrimen est, pater, inter religionis ac philosophiæ sermones. Nam sermo veritatis ex prophetia demonstratur, philosophiæ autem sermo, elegantiam exhibens orationis, ex conjecturis videtur afferre demonstrationes. Hisque dictis exempli gratia doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam ei enarraveras, quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ἔφη deest in O. Tum scripsi κρατοῦν σε, μὴ εἰς c. eodem, κρατοῦν σε εἰς C, μὴ alios inserere notans in margine. Hic et infra C var. lect. apposuit duorum codd. Regiæ Bibliothecæ 148 et 804 Clementinam Epitomen continentium, sed vulgata longiorem ex Clementinorum laciniis. Non omnes repetivi, cum sint pleræque, ut recte notat S., non tam lectionis varietates, quam interpretamenta. ¹⁰ Vbb. λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα non leguntur in O. ¹¹ ἀσχολλᾶν bene C. Tum πράξεων conj. D. Frustra : πράξεις apud scriptores ætatis inferioris sunt munera officii. S. ¹² ἀπιστοῦντας D, ἀπιστοῦσι C, O. Codices Regii 148 et 804 hæc habent : Ἀπιστοῦσι δὲ πολλοὶ, ὡς καὶ σὺ ὑπολαμβάνεις. Καὶ γὰρ ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι λέγεται ἢ, x. τ. λ. ¹³ εἶναι accessit ex O. ¹⁴ Ita var. lect. ap. C et Epit., λεγομένων C, O. ¹⁵ τὸν — λόγον C. ¹⁶ ναυφράγιον C in textu, ναυφράγιον ex conjunct., ναυάγιον var. lect. in marg. Tum πράσις vel πεπράσθαι p. ἀπρασίαι conj. C, ἀπρασίαι (stupores) legi vult D. In duobus Ci codd. et in O des. vbb. καὶ ἀπρασίαι. ¹⁷ καὶ om. var. lect. ap. C. ¹⁸ συλλαμβάνεσθαι var. lect. ap. C. Cotelierius hæc perperam interpretatur : συλλαμβάνεσθαι τινι significat succurrere alicui. Debebat vertere : ad adjuvandam prædicationem meam. S. ¹⁹ τὴν θεότητα O. Idem εὐθύς. ²⁰ τέκνα deest in O. Tum εἴη ἄλλη ἡμέρα var. lect. ap. C. ²¹ τέρας Cl. Falsa notat S de C, qui exhibet πέρας. ²² προτρεπόμενον me bene C. Tum add. συνθέσθαι c. ²³ O et var. lect. ap. C. ²⁴ τῶν τῆς recepti c. O, var. lect. ap. C et Epit. 125. ²⁵ λόγος accessit ex O. ²⁶ τὴν add. c. O, var. lect. ap. C et Epit. ²⁷ περιστάν C, παριστάν S. ²⁸ ἐξέθετο λόγον C. ²⁹ Cfr. nom. xii, 25 seqq.

aliebat esse, et ei qui maxillam tuam percutit, alteram quoque opponere, et ei qui aufert tuum pallium, tradere et maforte, et cum eo, qui ad unum milliare adigit, per duo proficisci, atque alia similia ^a.

VI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum, quod æquissimum est. Ac si lubet audi. Et pater dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges inimici sunt et divisas regiones tenent, si quispiam ex iis, qui subjecti sunt alteri, in alterius regione deprehendatur, ideoque mereatur mortem, et colapho, non autem capite punitus, pœnam evadat, num videtur humanus, qui veniam dedit? Et pater ait: Admodum. Dixit Petrus: Quid vero, si is ipse etiam alicui proprium vel aliud quod auferat, et in furto comprehensus si duplum det, cum quadrupli sit debitor, insuperque mortis, qui nemp in adversarii finibus captus sit, nonne tibi videtur, humanum esse cum, qui duplum accepit et mortem illi remisit? Et pater ait: Clarum est. Ac Petrus: Quid vero, nonne oportet, ut, qui in alterius regno versatur, idque pessimi hostis, vitam conservandi gratia omnibus aduletur, et vi adigentibus magis cedat, non salutantes salutet, inimicos sibi conciliet, cum irascentibus non contendat, sua omni audacter petenti præbeat et faciat quæcumque sunt huiusmodi? Tum pater: Cuncta potius merito sustinebit, si his vitam præferat.

VII. Et Petrus: Nonne igitur ii, quos dicebas afflicti injuria, ipsi sunt finium transgressores, in quantum versantur in regno alterius, et in tantum defraudatores sunt, in quantum possident? Sed qui videntur facere injuriam, unicuique ex contraria parte tanta gratificantur, quanta eis permittunt habere. Hæc quippe ad eos pertinent, qui præsentia elegerunt. Et adeo humani sunt, ut illis vitam donent. Atque exemplum ita quidem habet. Audi jam ipsam rem. Veritatis propheta adveniens docuit nos, quod omnium creator ac Deus duobus quibusdam duo regna distribuit, bono et malo, dans malo quidem regnum huius mundi cum lege, ita ut habeat potestatem injuriosos puniendi, bono autem largitus futurum perpetuum sæculum. Unumquemque vero hominum liberum fecit, quique habeat potestatem se tradendi cui velit, aut præsentia malo, aut futuro bono. Ex quibus, qui præsentia eligunt, potestatem habent ut divites sint, in deliciis ac voluptatibus vitam agant, et similia omnia pro viribus percipiant. Nam futurorum bonorum nullum

ἐφαίνετο. Καὶ τὸ πῶς ἐρῶ. Δίκαιον ἔφασκεν εἶναι καὶ τῷ τύπτοντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα παρατιθῆναι καὶ τὴν ἐτέραν, καὶ τῷ αἰρῶντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον προσδιδόναι καὶ τὸ μαφόριον ²⁵⁻²⁶, ἀγγαρεύοντι δὲ μίλιον ἔν συναπέρχεσθαι δύο, καὶ ὅσα τοιαῦτα

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' ἐνόμισας ἔδικον ὃ τι δικαιοτάτον ἔστιν. Εἴ σοι φίλον ἔστιν, ἀκουσον. Καὶ ὁ πατήρ ²⁷ ἔφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἴ τις ἐκ τῶν τοῦ ἐνὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἐτέρου χώρῃ φωραθῆιτ, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλων ²⁸, ἐν βλάβει καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται μὴν ²⁹ ὁ ἀπολύσας φιλόανθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί δὲ, εἰ καὶ ἴδιον τί ³⁰ τιнос αὐτὸς οὗτος ἀφέληται, ἢ καὶ ἀλλότριον ³¹, καὶ ἐπὶ τούτῳ συλληφθεὶς ἐν διπλάσιον δῶ, τετραπλάσιον ὀφείλων ³², καὶ τὸ θανεῖν, ὡς ἐν **311** τοῖς τοῦ ἐναντίου ἀλοῦς ὄροις, οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαθὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας φιλόανθρωπος τυγχάνει; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δέ; οὐ χρὴ τὸν ἐν ἐτέρου βασιλείᾳ ὄντα ³³, καὶ ταῦτα πονηροῦ τιнос ἐχθροῦ, τοῦ ζῆν χάριν πάντας κολακεύειν, καὶ ἀγγαρεύουσιν ἐπὶ πλείον ὑπέικειν, μὴ προσαγορεύοντας προσαγορεύειν, ἐχθροὺς διαλλάτσειν, ὀργιζομένοις μὴ φιλονεικεῖν, τὰ αὐτοῦ ἀδελῶς ³⁴ παντὶ αἰτοῦντι παρέχειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα; Καὶ ὁ πατήρ· Πάντα μέλλον εὐλόγως ὑποσταίῃ ³⁵, εἴπερ τούτων τὸ ζῆν προκρίνει.

VII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν ³⁶ οὐς ἀδικεῖσθαί ελεγες, αὐτοὶ παρορισταὶ τυγχάνουσιν, καθὼ ³⁷ ἐν ἐτέρου εἰσὶ βασιλείᾳ, καὶ τοσοῦτον πλεονέχται εἶσιν, ὅσον κεκτημένοι εἶσιν; Οἱ δ' ³⁸ ἀδικεῖν νομιζόμενοι τοσαῦτα ἐκάστῳ τῷ ἐξ ἐναντίας ὄντι χαρίζονται ³⁹, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἔχειν συγχωρῶσιν. Αὐτῶν γάρ ἐστι ταῦτα τῶν τὰ παρόντα ἐλομένων. Καὶ εἰς τοσοῦτον φιλόανθρωποι εἶσιν, ὡς τὸ ζῆν αὐτοῖς συγχωρεῖν. Καὶ τὸ μὲν παράδειγμα οὕτως ἔχει· Ἄκουε δὴ ⁴⁰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ὁ τῆς ἀληθείας παρὼν προφήτης ⁴¹ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς καὶ θεὸς δυσί τινας ἀπένευμε βασιλείας δύο, ἀγαθῷ τε καὶ πονηρῷ, δούς τῷ μὲν κακῷ τοῦ παρόντος κόσμου μετὰ νόμου τῆς βασιλείαν, ὥστ' ἂν ἔχειν ἐξουσίαν κολάζειν τοὺς ἀδικοῦντας· τῷ **312** δὲ ἀγαθῷ τῶν ἐσόμενων αἰδίων ⁴² αἰῶνα. Ἐκαστον δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλεύθερον ἐποίησεν ἔχειν τὴν ἐξουσίαν αὐτὸν ἀπὸνέμειν ᾧ βούλεται, ἢ τῷ παρόντι κακῷ ἢ τῷ μέλλοντι ἀγαθῷ. Ἄν οἱ ἐλόμενοι τὰ παρόντα ἐξουσίαν ἔχουσι πλουτεῖν, τυρφαῖν, ἡδεσθαι, καὶ πᾶν ὃ τι ἂν δύνωνται. Τῶν γὰρ ἐσόμενων ἀγαθῶν οὐδὲν ἐξουσιν. Οἱ δὲ τὰ τῆς μελ-

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 59.

VARIE LECTIONES.

^{25, 26} Vid. Suicer *Thesaur.* s. v. Credner, Beitrage 1, 508. S. Tum adjuncti ἐν e. l. O. ²⁷ ὃς p. ὁ πατήρ O. ²⁸ Ita optime S. ὀφείλων absurde O, *Epit.* barbarice ὀφειλώς ²⁹ μὴν om. O. ³⁰ τί ascripti ex O et *Epit.* ³¹ ἄλλο τι C. Insequens καὶ inserui c. O. ³² ὀφείλων S, O, ὀφειλώς C, qui notat: Pœna quadrupli in furto sancitur legibus plurimis. ³³ τοὺς ἐτέρου βασιλείᾳ ὄντας p. τὸν (ἐν C. adl. ex conjunct.) ἐτέρου βασιλείᾳ ὄντα O. ³⁴ Fortasse ἡδελῶς. S. ³⁵ Ita O c. S, ὑποστειῃ C. Cfr. hom. iii, 51, 71, xii, 4. ³⁶ οὐκοῦν C. ³⁷ καθὼ C. ³⁸ ὡσιν οἱ p. εἰσίν· cī ὃ C, ὡσιν; οἱ S. ³⁹ Ita O c. S, χαρίζονται C. ⁴⁰ δὲ O. ⁴¹ προφήτης πρῶν C. ⁴² ἰδίων O.

λούσης βασιλείας κρίναντες λαβεῖν, τὰ ἑνταῦθα ὡς ἀλλοτρίου βασιλέως ἴδια ἔντα αὐτοῖς νομιζεσθαι ὡς οὐκ ἔξεστιν, ἢ ὕδατος μόνου καὶ ἄρτου καὶ τούτων μεθ' ἰδρώτων ποριζομένων πρὸς τὸ ζῆν (ἐπειδὴ ἔκοντι ὡς ἀποθανεῖν οὐκ ἔξεστιν), ἔτι δὲ καὶ περιβολαίου ἐνὸς, γυμνὸν γὰρ ἐστάναι οὐκ ἐφίεται, ἐνεκεν τοῦ παντὸς ὀρώντος οὐρανοῦ.

VIII. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀκριβῆ τοῦ πράγματος λόγον ἀκούσαι θέλης ὡς, οὐς μικρῷ τάχυν εἰρηκας ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ μᾶλλον ἀδικούσιν. Ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ τὰ ἐσόμενα ἐλόμενοι ἐν τοῖς παροῦσι σὺνεισι τοῖς κακοῖς ὡς, κατὰ πολλὰ τῶν ἰσων αὐτοῖς ἀπολαύοντες, αὐτοῦ τε τοῦ ζῆν, τοῦ φωτὸς, τοῦ 313 ἄρτου, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἱματίου καὶ ἄλλων τοιούτων τινῶν. Οἱ δὲ ἀδικεῖν ὑπὸ σοῦ νομισθέντες τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐδὲν συνυπάρχουσιν. Καὶ ὁ πατὴρ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Νῦν με ὅτε ἡ πέπεικας ὅτι οἱ ἀδικεῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται, οἱ δὲ ἀδικούμενοι μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν, ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὄλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα, ὅτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν πολλὰ τοῖς τὰ ἐσόμενα ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δὲ δοκούντες ἀδικεῖσθαι αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, ὅτι τὰ ὅμοια οὐ παρέχουσιν ἐκεῖ τοῖς ἑνταῦθα αὐτοῖς συγχωρηκόσιν, ἃ αὐτοῖς αὐτοῖς συνεχώρησαν. Καὶ ἢ Πέτρος· Οὐδὲ τοῦτο ἀδικον, διὰ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν ἕκαστον τὰ παρόντα αἰρεῖσθαι ἢ τὰ μέλλοντα, εἴτε μικρὰ εἴη, εἴτε μεγάλα. Ἰδίᾳ κρίσει καὶ βουλῇ ὁ ἄδελμος οὐκ ἀδικεῖται, λέγω δὴ οὐδ' ἂν τὰ μικρὰ ἔληται, ἐπεὶ προέκειτο τὰ μεγάλα. Προέκειτο γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ μικρὰ. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ὅρθῶς ἔφης, καὶ γὰρ εἰρηται τινι Ἑλλήνων σοφῶν· Αἰτία ἐλομένων, Θεὸς ἀνάτιος (45).

Etenim dictum est a quodam inter Græcos sapiente:

IX. Ἄλλ' ἔτι μὴν καὶ τοῦτόν μοι διελθε τὸν λόγον. Μέμνημαι τῶν Κλήμεντα εἰπόντα μοι, ὅτι τὰ ἀδική-

A possidebunt. Qui vero futurum regnam maluerunt accipere, iis non licet præsentem res, utpote alieni regis, suas existimare, si excipias duntaxat aquam et panem, ita tamen ut cum sudoribus ad vivendum comparentur (neque enim ultro licitum est mori), si etiam excipias unum vestimentum; non enim permittitur nudum consistere, propter cuncta perspiciens cælum.

VIII. Si ergo accuratam hujus negotii rationem audire cupias, quos paulo ante dixisti injuria affici, ipsi potius nocent. Quoniam illi quidem, qui elegerunt futura, usum rerum præsentium simul cum malis hominibus accipiunt, cum aliis percipientes, nempe ipsam vitam, lucem, panem, aquam, indumentum et alia quædam hujusmodi. Qui vero a te putantur facere injuriam, in futuris bonis nulla ex parte cum aliis viris degent. Et pater ad hæc respondit: Nunc quando persuasisti mihi, eos, qui injuriam faciunt, injuriam pati, eos autem, qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere, adhuc amplius res omnium iniquissima mihi videtur, quoniam ii quidem, qui futura conferre injuriam, multa iis concedunt qui futura elegerunt; qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam inferunt, quia hominibus, qui hic ipsis concessere, non præbent illic eadem, quibus illi ipsos donarunt. Et Petrus· Neque hoc iniquum est, quandoquidem unusquisque potestate præditus est antepouendi vel præsentia vel futura, sive parva sint, sive magna. Qui proprio judicio et consilio deligit, non afficitur injuria, neque, inquam, licet parva præferat, quando et magna prostabant. Nam ei proposita etiam erant quæ exigua sunt. Et pater ait: Recte locutus es.

Culpa deligentium est, Deus culpa caret.

IX. Sed et adhuc hanc mihi enarra rationem. Memini Clementem mihi dicere, nos injurias et af-

VARIE LECTIONES.

ἡ λαβεῖν, τὰ Θ, λαβεῖν τῶν C. Locum mendosum Schliemannus *Clem.* p. 239 sic emendat: τοῖς ἔ— κρίνανσι λαβεῖν, τὰ ἐντ. ὡς ἄλλ. βασ., ἴδια ἔντα αὐτοῖς — ὕδωρ μόνον καὶ ἄρτον — περιβολαίον ἔν — ἔργο παλμῖν: οἱ δὲ βασιλέως ἴδιοι ἔντες οὐδενὸς ἐξουσίαν ἔχουσιν, εἰ μὴ, κ. τ. λ. vel οὐδὲν αὐτοῖς λογίζεσθαι ἐξουσίαν ἔχουσιν ἔκτος, κ. τ. λ. S. ὡς νομιζεσθαι exh. etiam O, sed ad oram: ἴσως νομιζέσθαι ἢ αὐτῶν νομιζεσθαι. Schliemannus l.c. scribit ἐκόντι· at nihil mutandum cl. Lobbeck *Phryg.* p. 5. S. ἔρεται Θ. Fort. πάντ' ἐφορωντος. S. θέλεις Θ. Subinde οὐς Θ et ex conj. C, in ewj. textu ὡς. Cotelierius reponit καλοῖς, eamque lectionem in sua versione dedit expressam. Sed sana est vulgata. Mendum suspicatus est vir doctissimus, quod τοῖς κακοῖς non masculinam, ut par erat, sed neutram potestatem tribuerit. D. Neque O approbat Ci conjecturam καλοῖς, cum exhibeat κακοῖς. Tum ἀπολαύοντες O c. D, ἀπολαβόντες C. Cfr. hom. xi, 16. Lege ἐν τοῖς ἐσομένοις τοῖς ἀγ. ἀνδ., quemadmodum supra legelatur ἐν τοῖς παροῦσι σὺνειαιν τοῖς κακοῖς S. ὅτε om. O. ὄλων C. Fortasse οὐτοι. S. ὅδε S. δέ C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Καὶ γὰρ εἰρηται τινι Ἑλλήνων σοφῶν· αἰτία ἐλομένων, Θεὸς ἀνάτιος. Pari modo apud Lucianum de mercede conductis in fine: Μέμνησο τοῦ σοφοῦ λέγοντος, ὡς Θεὸς ἀνάτιος, αἰτία δὲ ἐλομένου. Et ut eujusdam veterum profertur in pseudo-Origenis *Comment.*, ad *Job* cap. xxxviii, vers. 7. Scripsit Plato lib. x *De republica* paulo ante finem: Αἰτία ἐλομένου, Θεὸς ἀνάτιος· sique citatur a Justino Martyre *Apoloq.* ii, pag. 81; Clemente Alexandrino *Strom.* v, p. 613, ac Theodorito de Evangelica veritate ex Græca seu gentili philosophia sem. 6. Suis vero cum verbis miset Clementis in *Pædagog.* i, cap. 8, neque Eusebii *Preparat. evang.* lib. vi, cap. 250, et *adversus Hieroclem* p. 542, 544. Denique Gregorii Nazianzeni eo alludentis locus est *Invectiva*

D prima contra Julianum p. 68: Ἀνάτιον γὰρ παντάπασι κακῶν τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῇ φύσει τυγχάνον, καὶ τοῦ προελομένου τὰ τῆς κακίας. Justa itaque censura Ammonii Hermizæ *Commentario* in librum Aristotelis *De interpretatione*: Καθάπερ ὁ ἀπαυδύτως παρ' Ὀμήρω λέγων

Ἐγὼ δ' οὐκ αἰτιός εἰμι,

Ἄλλὰ Ζεὺς, καὶ Μαίρα, καὶ ἠεροφοῖτις Ἐρινύς. II. T. 86, 87. COT. — Par huic impia vox illa Dianæ ad Theseum, cum inscius, Venere ita volente, perdidit filium Hippolytum, apud Euripidem:

Ἀνθρώποι τε δέ,

Θεῶν διδόντων, εἰκὸς ἔξαμαρτάνειν. V. 1433, 1434. DRACH.

aiebat esse, et ei qui maxillam tuam percudit, alteram quoque opponere, et ei qui auferit tuum pallium, tradere et maforte, et cum eo, qui ad unum milliare adigit, per duo proficisci, atque alia similia ^a.

VI. Respondit Petrus : Atqui hoc existimasti iniquum, quod æquissimum est. Ac si lubet audi. Et pater dixit : Prorsus lubet. Tum Petrus : Num tibi videtur, cum duo reges inimici sunt et divisas regiones tenent, si quispiam ex iis, qui subjecti sunt alteri, in alterius regione deprehendatur, ideoque mereatur mortem, et colapho, non autem capite punitus, pœnam evadat, num videtur humanus, qui veniam dedit? Et pater ait : Admodum. Dixit Petrus : Quid vero, si is ipse etiam alicui proprium vel aliud quid auferat, et in furto comprehensus si duplum det, cum quadrupli sit debitor, insuperque mortis, qui nempe in adversarii finibus captus sit, nonne tibi videtur, humanum esse eum, qui duplum accepit et mortem illi remisit? Et pater ait : Clarum est. Ac Petrus : Quid vero, nonne oportet, ut, qui in alterius regno versatur, idque pessimi hostis, vitam conservandi gratia omnibus aduletur, et vi adigentibus magis cedat, non salutantes salutet, inimicos sibi conciliet, cum irascentibus non contendat, sua omni audacter petenti præbeat et faciat quæcunque sunt hujusmodi? Tum pater : Cuncta potius merito sustinebit, si his vitam præfert.

VII. Et Petrus : Nonne igitur ii, quos dicebas affici injuria, ipsi sunt finium transgressores, in quantum versantur in regno alterius, et in tantum defraudatores sunt, in quantum possident? Sed qui videntur facere injuriam, unicuique ex contraria parte tanta gratificantur, quanta eis permittunt habere. Hæc quippe ad eos pertinent, qui præsentia elegerunt. Et adeo humani sunt, ut illis vitam donent. Atque exemplum ita quidem habet. Audi jam ipsam rem. Veritatis propheta adveniens docuit nos, quod omnium creator ac Deus duobus quibusdam duo regna distribuit, bono et malo, dans malo quidem regnum hujus mundi cum lege, ita ut habeat potestatem injuriosos puniendi, bono autem largitus futurum perpetuum sæculum. Unumquemque vero hominum liberum fecit, quique habeat potestatem se tradendi cui velit, aut præsentia malo, aut futuro bono. Ex quibus, qui præsentia eligunt, potestatem habent ut divites sint, in deliciis ac voluptatibus vitam agant, et similia omnia pro viribus percipiant. Nam futurorum bonorum nullum

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 59.

ἀφαίρετο. Καὶ τὸ πῶς ἐρῶ. Δίκαιον ἔφασκεν εἶναι καὶ τῷ τύποντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα παρατιθέναι καὶ τὴν ἑτέραν, καὶ τῷ αἰρόντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον προσδίδοναι καὶ τὸ μαφόριον ²⁵⁻²⁶, ἀγγαρεύοντι δὲ μίλιον ἕν συναπέρχεσθαι δύο, καὶ ὅσα τοιαῦτα

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' ἐνόμισας ἀδικον ὃ τι δικαιοτάτων ἐστίν. Εἴ σοι φίλον ἐστίν, ἀκουσον. Καὶ ὁ πατήρ ²⁷ ἔφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἴ τις ἐκ τῶν τοῦ ἑνὸς ὑπάρχων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρᾳ φωραθῆι, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλων ²⁸, ἐν βράσιματι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται μὴν ²⁹ ὁ ἀπολύσας φιλόανθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί δὲ, εἰ καὶ ἴδιον τί ³⁰ βίτινος αὐτὸς οὗτος ἀφέληται, ἢ καὶ ἀλλότριον ³¹, καὶ ἐπὶ τούτῳ συλληφθεὶς ἐν διπλάσιον δῶ, τετραπλάσιον ὀφείλων ³², καὶ τὸ θανεῖν, ὡς ἐν **311** τοῖς τοῦ ἐναντίου ἀλοῦς ἄροις, οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαβὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας φιλόανθρωπος τυγχάνει; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δέ; οὐ χρῆ τὸν ἐν ἑτέρου βασιλείᾳ ὄντα ³³, καὶ ταῦτα πονηροῦ τίνος ἐχθροῦ, τοῦ ζῆν χάριν πάντας κολακεύειν, καὶ ἀγγαρεύουσιν ἐπὶ πλείον ὑπέικειν, μὴ προσαγορεύοντας προσαγορεύειν, ἐχθροὺς διαλλάσσειν, ὀργιζομένους μὴ φιλονεικεῖν, τὰ ἑαυτοῦ ἀδεῶς ³⁴ παντὶ αἰτούντι παρέχειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα; Καὶ ὁ πατήρ· Πάντα μᾶλλον εὐλόγως ὑποσταίῃ ³⁵, εἴπερ τοῦτων τὸ ζῆν προκρίνει.

VII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν ³⁶ οὗς ἀδικεῖσθαι ἐλεγες, αὐτοὶ παρορισταὶ τυγχάνουσιν, καθὼ ³⁷ ἐν ἑτέρου εἰσὶ βασιλείᾳ, καὶ τοσοῦτον πλεονέχται εἶσιν, ὅσον κεκτημένοι εἰσίν; Οἱ δ' ³⁸ ἀδικεῖν νομιζόμενοι τοσαῦτα ἐκάστῳ τῷ ἐξ ἐναντίας ὄντι χαρίζονται ³⁹, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἔχειν συγχωρῶσιν. Αὐτῶν γάρ ἐστι ταῦτα τῶν τὰ παρόντα ἐλομένων. Καὶ εἰς τοσοῦτον φιλόανθρωποι εἰσιν, ὡς τὸ ζῆν αὐτοῖς συγχωρεῖν. Καὶ τὸ μὲν παράδειγμα οὕτως ἔχει. Ἄκουσ δὴ ⁴⁰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ὁ τῆς ἀληθείας πατρὸν προφήτης ⁴¹ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς καὶ Θεὸς δυσίτισιν ἀπένειμε βασιλείας δύο, ἀγαθῶ τε καὶ πονηρῶ, δούς τῷ μὲν κακῷ τοῦ παρόντος κόσμου μετὰ νόμου τῆν βασιλείαν, ὥστ' ἂν ἔχειν ἐξουσίαν κολάζειν τοὺς ἀδικούντας· τῷ **312** δὲ ἀγαθῷ τὸν ἐσόμενον αἰδιον ⁴² αἰῶνα. Ἐκαστον δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερον ἐποίησεν ἔχειν τὴν ἐξουσίαν ἑαυτὸν ἀπὸνέμειν ὅ βούλεται, ἢ τῷ παρόντι κακῷ ἢ τῷ μέλλοντι ἀγαθῷ. Ἄν οἱ ἐλόμενοι τὰ παρόντα ἐξουσίαν ἔχουσι πλουτεῖν, τρυφᾶν, ἡδουθεῖν, καὶ πᾶν ὃ τι ἂν δύνωνται. Τῶν γὰρ ἐσομένων ἀγαθῶν οὐδὲν ἐξουσιν. Οἱ δὲ τὰ τῆς μελ-

VARIE LECTIONES.

²⁵⁻²⁶ Vid. Suicer *Thesaur.* s. v. Credner, Beitrage 1, 508. S. Tum adjuncti ἕν ε. i. O. ²⁷ ὁ πατήρ O. ²⁸ Ita optime S, ὀφείλων absurde O, *Epit.* barbarice ὀφειλώς ²⁹ μὴν om. O. ³⁰ τί ascripti ex O et *Epit.* ³¹ ἄλλο τι C. Insequens καὶ inserui c. O. ³² ὀφείλων S, O, ὀφειλώς C, qui notat : Pœna quadrupli in furto sancitur legibus plurimis. ³³ τοῦς ἐτέρου βασιλέως ὄντας p. τὴν (ἐν C add. ex conject.) ἐτέρου βασιλείᾳ ὄντα O. ³⁴ Fortasse ἡδεῶς, S. ³⁵ Ita O c. S, ὑποστειχ. C. Cf. hom. ii, 51, 71, xii, 4. ³⁶ οὐκοῦν C. ³⁷ καθὼ C. ³⁸ ὡσιν οἱ p. εἰσίν· cī ὁ C, ὡσιν; οἱ S. ³⁹ Ita O c. S, χαρίζοντι C. ⁴⁰ δέ O. ⁴¹ προφήτης πατρὸν C. ⁴² ἰδιον O.

λούσης βασιλείας κρίναντες λαβεῖν, τὰ ἑνταῦθα ὡς ἀλλοτρίου βασιλείας ἴδια ὄντα αὐτοῖς νομιζεσθαι ὡς ἐξέσθιν, ἢ ὕδατος μόνου καὶ ἄρτου καὶ τούτων μεθ' ἰδρώτων ποριζομένον πρὸς τὸ ζῆν (ἐπειδὴ ἐκοντὶ ἀποθανεῖν οὐκ ἐξεστίν), ἔτι δὲ καὶ περιβολαίου ἐνδός, γυμνὸν γὰρ ἐστάναι οὐκ ἐφίεται, ἐνεκεν τοῦ παντὸς ὀρώντος οὐρανοῦ.

VIII. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀκριβῆ τοῦ πράγματος λόγον ἀκοῦσαι θέλῃς, οὓς μικρῶ τάχιον εἰρήκας ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ μᾶλλον ἀδικοῦσιν. Ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ τὰ ἐσόμενα ἐλόμενοι ἐν τοῖς παροῦσι σύνειαι τοῖς κακοῖς, κατὰ πολλὰ τῶν ἰσων αὐτοῖς ἀπολαύοντες, αὐτοῦ τε τοῦ ζῆν, τοῦ φωτὸς, τοῦ ἄρτου, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἱματίου καὶ ἄλλων τοιούτων τινῶν. Οἱ δὲ ἀδικεῖν ὑπὸ σοῦ νομισθέντες τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐδὲν συνυπάρχουσιν. Καὶ ὁ πατὴρ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Νῦν με ὅτε πέπεικας ὅτι οἱ ἀδικούντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται, οἱ δὲ ἀδικούμενοι μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν, ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὄλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα, ὅτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν πολλὰ τοῖς τὰ ἐσόμενα ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δὲ δοκούντες ἀδικεῖσθαι αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, ὅτι τὰ ὅμοια οὐ παρέχουσιν ἐκεῖ τοῖς ἑνταῦθα αὐτοῖς συγχωρηχόσιν, ἀ αὐτοῖς αὐτοῖς συνεχώρησαν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐδὲ τοῦτο ἀδικον, διὰ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν ἕκαστον τὰ παρόντα αἰρεῖσθαι ἢ τὰ μέλλοντα, εἴτε μικρὰ εἴη, εἴτε μεγάλα. Ἰδίᾳ κρίσει καὶ βουλή ὁ ἐλόμενος οὐκ ἀδικεῖται, λέγω δὴ οὐδ' ἂν τὰ μικρὰ ἔληται, ἐπεὶ πρόκειται τὰ μεγάλα. Πρόκειται γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ μικρὰ. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ὁρθῶς ἔφης, καὶ γὰρ εἰρηται τινεῖ Ἑλλήνων σοφῶν· Αἰτία ἐλομένων, Θεὸς ἀνάιτος (45).

Etenim dicitur est a quodam inter Græcos sapiente : *Culpa deligentium est, Deus culpa caret.*
IX. Ἄλλ' ἔτι μὴν καὶ τοῦτόν μοι διέλεθαι τὸν λόγον. Μέννημαι τὸν Κλημεντα εἰπόντα μοι, ὅτι τὰ ἀδική-

A possibilebunt. Qui vero futurum regnum maluerunt accipere, iis non licet presentes res, utpote alieni regis, suas existimare, si excipias duntaxat aquam et panem, ita tamen ut cum sudoribus ad vivendum comparerentur (neque enim ultro licitum est mori), si etiam excipias unum vestimentum; non enim permittitur nudum consistere, propter cuncta perspicuens cœlum.

VIII. Si ergo accuratam hujus negotii rationem audire cupias, quos paulo ante dixisti injuria affici, ipsi potius nocent. Quoniam illi quidem, qui elegerunt futura, usum rerum presentium simul cum malis hominibus accipiunt, cum aliis percipientes, nempe ipsam vitam, lucem, panem, aquam, indumentum et alia quædam hujusmodi. Qui vero a te putantur facere injuriam, in futuris bonis nulla ex parte cum aliis viris degent. Et pater ad hæc respondit : Nunc quando persuasisti mihi, eos, qui injuriam faciunt, injuriam pati, eos autem, qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere, adhuc amplius res omnium iniquissima mihi videtur, quoniam ii quidem, qui videntur conferre injuriam, multa iis concedunt qui futura elegerunt; qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam inferunt, quia hominibus, qui hic ipsis concessere, non præbent illic eadem, quibus illi ipsos donarunt. Et Petrus· Neque hoc iniquum est, quandoquidem unusquisque potestate præditus est anteposendi vel presentia vel futura, sive parva sint, sive magna. Qui proprio judicio et consilio deligit, non afficitur injuria, neque, inquam, licet parva præferat, quando et magna prostabant. Nam ei proposita etiam erant quæ exigua sunt. Et pater ait : Recte locutus es.

IX. Sed et adhuc hanc mihi enarra rationem. Memini Clementem mihi dicere, nos injurias et af-

VARIE LECTIONES.

ἡ λαβεῖν, τὰ Θ, λαβεῖν τῶν C. Locum mendosum Schliemannus *Clem.* p. 239 sic emendat : τοῖς δὲ — κρίνασι λαβεῖν, τὰ ἐντ. ὡς ἀλλ. βασ., ἴδια ὄντα αὐτοῖς — ὕδωρ μόνον καὶ ἄρτον — περιβόλαιον ἐν — Ego prælium : οἱ δὲ βασιλείας ἴδιοι ὄντες οὐδενὸς ἐξουσίαν ἔχουσιν, εἰ μὴ, x. τ. λ. vel οὐδὲν αὐτοῖς λογίζεσθαι ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐκτός, x. τ. λ. S. ἡ νομιζεσθαι exh. etiam O, sed ad oram : ἴσως νομιζέσθαι ἢ αὐτῶν νομιζεσθαι. Schliemannus l.c. scribit ἐκόντι — at nihil mutandum cl. Lobeck *Phryg.* p. 5. S. ἡ ἐφίεται Θ. Fort. πάντ' ἐφορώντας. S. ἡ θέλεις O. Subinde οὓς O et ex conject. C, in euj. textu ὡς. Cotelerius reponit καλοῖς, eamque lectionem in sua versione dedit expressam. Sed sana est vulgata. Mendum suspicatus est vir doctissimus, quod τοῖς κακοῖς non masculinam, ut par erat, sed neutram potestatem tribuerit. D. Neque O approbat Ci conjecturam καλοῖς, cum exhibeat κακοῖς. Tum ἀπολαύοντες O c. D, ἀπολαβόντες C. Cfr. hom. xi, 16. Lege ἐν τοῖς ἐσομένοις τοῖς ἀγ. ἀνδ., quemadmodum supra legebatur ἐν τοῖς παροῦσι σύνειαι τοῖς κακοῖς S. ἡ ὅτε om. O. ἡ ὄλων C. ἡ Fortasse οἴτοι. S. ἡ δὴ C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Καὶ γὰρ εἰρηται τινεῖ Ἑλλήνων σοφῶν· αἰτία ἐλομένων, Θεὸς ἀνάιτος. Pari modo apud Lucianum de mercede conductis in fine : Μέννησο τοῦ σοφοῦ λέγοντος, ὡς Θεὸς ἀνάιτος, αἰτία δὲ ἐλομένου. Et ut cujusdam veterum profertur in pseudo-Origenis *Comment.* ad *Job* cap. xxxviii, vers. 7. Scripsit Plato lib. x *De republica* paulo ante finem : Αἰτία ἐλομένου, Θεὸς ἀνάιτος; sicut citatur a Justino Martire *Apolo.* II, pag. 81; Clemente Alexandrino *Strom.* v, p. 613, ac Theodorito de Evangelica veritate ex Græca seu gentili philosophia sem. 6. Suis vero cum verbis miscet Clemens laudatus *Pædagog.* I, cap. 8, necnon Eusebius *Præparat. evang.* lib. vi, cap. 250, et adversus *Hieroclem* p. 542, 544. Denique Gregorius Nazianzeni eo alludens locus est *Invectiva*

D prima contra *Julianum* p. 68 : Ἀνάιτον γὰρ παντάπασι κακῶν τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῆ φύσει τυγχάνον, καὶ τοῦ προελομένου τὰ τῆς κακίας. Justa itaque censura Ammonii Hermiæ *Commentario* in librum Aristotelis *De interpretatione* : Καθάπερ ὁ ἀπειθεύτας παρ' Ὀμήρω λέγων

Ἐγὼ δ' οὐκ αἰτιὸς εἰμι, Ἄλλὰ Ζεὺς, καὶ Μοῖρα, καὶ ἡεροφοῖτις Ἐρηνύς. II. T. 86, 87. Cor. — Par huic impia vox illa Dianæ ad Theseum, cum inscius. Venere ita volente, perdidit filium Hippolytum, apud Euripidem :

Ἀνθρώποιτι δὲ, Θεῶν δίδόντων, εἰκός ἐξαμαρτάνεν. V. 1433, 1434. DRACH.

afflictiones ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus : Recte ita habet. Nos enim, qui futura maluimus, quæ plura possidemus, seu vestes, seu cibos, seu potiones, seu alia quæpiam, peccata possidemus, quia nihil debemus habere, uti paulo ante sermone declaravi. Omnibus possessiones peccata sunt. Earum qualitercunque privatio ademptio est delictorum. Dixit pater : Recte habet, quemadmodum divisisti duos fines duorum regum, ut quis quod vult eligat ex iis quæ in alterutrius sita sunt potestate. Quid vero, an et afflictiones juste patimur? Et Petrus : Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur terminus est, sicut dixi, ut nemo aliquid habeat, multis autem multæ suppetunt possessiones, quæ aliter et peccata, ideo per eximiam Dei humanitatem afflictiones inducuntur iis qui non pure vivunt, ut propter aliquantam erga Deum charitatem per temporaria supplicia æternis pœnis liberentur.

X. Tum pater : Quid enim, quoniam multos impios videmus pauperes? An propterea et illi inter eos qui salutem consequentur numerandi sunt? Et Petrus : Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, si, quæ non oportet, appetat. Sic quoque nonnulli voluntate divites opum sunt pauperes, et tanquam facultatum cupidi puniuntur. Sed nec quod aliquis sit pauper, statim justus est. Potest quippe pauper esse pecunia, at eam cupere, aut id facere quod præcipue non oportebat. Nam vel idola colit, vel blasphematur, vel fornicatur, vel indifferenter vivit, perjurus, mendax, aut infidelis. Cæterum Magister noster fideles pauperes beatos prædicavit, eosque non velut aliquid largientes : neque enim habebant; sed quia, cum nihil peccarent, ob id solum, quod inopiæ ergo eleemosynam non faciebant, condemnari non poterant. Tum pater : Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videntur recte habere : quare statui totam ordine audire doctrinam.

XI. Et Petrus : Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram religionem pertinent debeo ordine exponere doctrinam, ab ipso incipiens Deo, et ostendens ipsum solum dici debere Deum, alios

• Math. v, 3.

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ παθήματα O. ⁵⁶ ἐσθήτα C. ⁵⁷ Εἰ γὰρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προσεβίβητο τοῖς ἔχουσιν ἀμαρτήματα p. πᾶσι τὰ κτήματα ἀμαρτήματα O. Idem scr. ὁπόποτε. ⁵⁸ Ita O c. S, διείλας C. Occurrit forma εἰλάμη (Lob. Phryn. p. 183), non autem, quantum sciam, aoristus act. εἶλα. S. Tum p. τὰ sensus postulat εἶναι, esse in cuiusvis potestate. D S maluerit ὄντος. ⁵⁹ Dedi καὶ τὰ πάθη c. O, κατὰ πᾶσιν (lectio monstruosa) C, παντάπασιν S ex conjectura. ⁶⁰ τὸ D, τοῦ C, O. ⁶¹ Ita O c. S, ὑπάρχει C. Tum omisi Ci τὰ ante ἄλλως c. O. ⁶² τοπῶς Cl et S. ⁶³ δέ Cl et O, δὴ C. ⁶⁴ εἶτα add. c. O. ⁶⁵ ἡ τοῦ πέντητος πένια, ἐάν ὀρέγεται (ὀρέγγεται var. lect. ap. C.) ὧν οὐ χρῆ. ὥστε (ὥσπερ conj. S) τινὲς τῆ προαιρέσει πλουτοῦσιν C. ⁶⁶ Credner, Beitr. i. 307. S. ⁶⁷ Ita S ὅτι μὴδὲν ἀμαρτάνοντες C et O qui om. seq. καὶ a S additum. τῆν ἐλ. S, O, τῆς ἐλ. C. ⁶⁸ ἔχουσι O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) Ἄ κεκτήμεθα π. Islova, etc. Duriusculè sunt hæc adversus divitias dicta : unde a Metaphraste molliuntur *Epitome* cap. 127. Certè apud Eriphanium hæresi 30, cap. 17, Ebionæi gloriantur se esse ac vocari πτωχοῦς. Inveni autem usurpatum commu-

ματα καὶ τὰ πάθη ⁵⁵ εἰς ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔχει καὶ οὕτως. Ἡμεῖς γὰρ οἱ ἐλόμενοι **314** τὰ ἐσόμενα, ἀ κεκτήμεθα πλείονα (46), εἴτε ἐσθήματα ⁵⁶ εἴτε βρώματα, εἴτε ποτά, εἴτε ἄλλα τινὰ, ἀμαρτίας κεκτήμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, ὡς μικρῶ τάχιον διεῖλον τὸν λόγον. Πᾶσι τὰ κτήματα ἀμαρτήματα ⁵⁷. Ἡ τούτων ὅπως ποτὲ στέρησις ἀμαρτιῶν ἐστὶν ἀφαίρεσις. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ἀκολουθῶς ἔχει, καθὼς δύο διείλας ⁵⁸ ὄρους τῶν δύο βασιλέων, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ὄντων αἰρεῖσθαι ὁ βούλεται. Τί δὲ καὶ τὰ πάθη ⁵⁹ εἰ δικαίως πάσχομεν; καὶ ὁ Πέτρος· Δικαιότατα. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν σωζομένων ὄρος ἐστὶν, ὡς ἔφη, τὸ ⁶⁰ μὴδὲν μὴδὲν ὑπάρχειν, ὑπάρχει ⁶¹ δὲ πολλὰ πολλοῖς κτήματα, καὶ ἄλλως ἀμαρτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγεται τὰ πάθη τοῖς μὴ εἰλικρινῶς πολιτευομένοις, ἵνα διὰ τὸ ποτῶς ⁶² φιλόθεον προσκαίροις τιμωραῖς αἰωνίων σωθῶσι κολάσων.

X. Καὶ ὁ πατὴρ· Τί δὲ ⁶³ οὐ πολλοὺς ἀσεβεῖς ὀρωμεν πένητας; εἶτα ⁶⁴ παρὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τῶν σωζομένων εἰσὶν; Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γὰρ ἀποδεκτὴ ἡ πένια ὧν μὴ προσήκειν ὀρεγομένη. Ὅστε τινὲς τῆ προαιρέσει πλουτοῦσι πένόμενοι ⁶⁵ χρήμασιν, καὶ ὡς πλεονεκτεῖν ἐπιθυμοῦντες τιμωροῦνται. **315** Ἄλλ' οὐδὲ ἐν τῷ πένητα εἶναι τινα πάντως δικαίως ἐστὶν. Δύναται γὰρ πτωχὸς μὲν τοῖς χρήμασιν εἶναι, ἐπιθυμεῖν δὲ ἢ καὶ πράττειν ὁ προηγουμένως οὐ χρῆ. Ἡ γὰρ εἰδωλα σέβει, ἢ βλασφημεῖ, ἢ πορνεῖ, ἢ ἀδιαφόρος ζῆ, ἢ ἐπιτοκῶν, ἢ ψευδομένος, ἢ ἀπίστως βιούς. Πλὴν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν πιστοῦς πένητας ἐμακάρισεν ⁶⁶, καὶ αὐτοὺς οὐχ ὡς παρεσχηκότας τι, οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἀλλ' ὡς μὴδὲν ἀμαρτάνοντας ⁶⁷, καὶ ἐπὶ μόνῳ τῷ τὴν ἐλεημοσύνην μὴ ποιεῖν, διὰ τὸ μὴ ἔχειν, καταδικασθῆναι οὐκ ἔχοντας ⁶⁸. Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται, διὸ καὶ προαιρέσεως ἐγενόμην τῆ τάξει παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

XI. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπεύδοντες σοὶ τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὀρθοκλειαν μαθεῖν, ὀφείλω τῆ τάξει τὸν λόγον ἐκθεῖναι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ Θεοῦ, καὶ δεικνύς ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν Θεόν,

verborum istorum in *Vita Nili junioris*, quam Romæ edendam curavit Matthæus Cargophilus p. 142, hoc pacto: Μάθετε, ἀδελφοί, τοῦτο, ὅτι ἡ τῶν πραγμάτων ὀπωσθήποτε στέρησις, ἀμαρτημάτων ἐστὶν ἀφαίρεσις. Cot.

ἐτέρους δὲ μήτε λέγειν⁶⁹ μήτε νομίζειν, καὶ ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν αἰωνίως ἔχει κολασθῆναι, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων δεσπότην ἀσεβήσας τὰ μέγιστα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν ὄχλουμένοις καὶ νοσοῦσι καὶ δαιμονῶσι⁷⁰ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς καὶ εὐξάμενος καὶ ἰασάμενος ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους. Καὶ εἶθ' οὕτως εἰσιὼν τῶν συνηθεστέρων⁷¹ ἄλων μεταλαβὼν ὑπῆκασεν.

316 'ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

I. Ὁρθροῦ δὲ ἐξιών ὁ Πέτρος καὶ ἐπιστάς ἐπὶ τὸν συνήθη τοῦ διαλέγεσθαι τόπον ὄχλον πολλὸν συνεστῶτα εἶδεν⁷². Καὶ ἅμα τῷ μέλλειν διαλέγεσθαι αὐτὸν εἰσῆγει τῶν αὐτοῦ διακόνων λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας ἠηλυθῶς ἐπ'⁷³ αὐτῆς ἑσπέρας, μαθὼν ὑποσχόμενόν σε τὸν περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον⁷⁴, ἔτοιμός ἐστι μετὰ γε⁷⁵ Ἀθηνοδώρου τοῦ Ἐπικουρείου διαλεγόμενῳ σοι ἐπελθεῖν, πρὸς τῆ ἀντιλέγειν δημοσίᾳ πᾶσι τοῖς ὑπὸ σοῦ ὀπίσωποτε ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένοις λόγοις. Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος, ἰθεὺς αὐτὸς εἰσῆγει Σίμων μετὰ Ἀθηνοδώρου καὶ ἄλλων τινῶν τῶν ἑταίρων⁷⁶, καὶ πρὸ τοῦ τι τὸν Ἡέτρον φηθέξασθαι αὐτὸς προλαβὼν ἐφη·

II. Ἐμαθὼν ὡς ὑπέσχου ἐχθὲς⁷⁷ τῷ Φαύστῳ, εἰς τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τῷ τῶν ὄλων δεσπότη, ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν Θεὸν⁷⁸, ἄλλους δὲ μήτε λέγειν μήτε νομίζειν, ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει. Πρὸ πάντων δὲ ἀληθῶς καταπέπληγμαί σου τὴν ἀπόνοιαν⁷⁹, ὅτι ἤλπισας εἰς τὴν σὴν βούλησιν μεταπεῖσαι ἄνδρα σοφόν, καὶ ταῦτα πρεσβύτην. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύξη τῶν σῶν βουλευμάτων, ταύτη μάλλον, παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς³¹⁷ ψευδεῖς σου διελέχοντος λόγους. Ἰσως γὰρ ἐμοῦ μὴ παρόντος ἠπατήθη ἂν ὁ σοφὸς γέρον, ἰδιότης ἢ τῶν παρὰ Ἰουδαίους δημοσίᾳ πεπιτευμένων⁸⁰ βίβλων. Καὶ τὸ νῦν τοὺς πολλοὺς ὑπερθήσομαι λόγους, ἵνα τῆς ὑποσχέσεώς σου τάχιον τὸν ἔλεγχον ποιήσωμαι. Διὸ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὰς Γραφὰς εἰδόντων, ὃ ὑπέσχου λέγειν, ἄρξαι. Εἰ δὲ τὸν ἔλεγχον αἰδούμενος ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν⁸¹ ὑπόσχεσιν παραλιπεῖν θέλεις, αὐτάρχης καὶ οὕτως ἢ ἀπόδειξις ὅτι ψεύδη⁸², καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς Γραφὰς εἰδόντων εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησας. Καὶ νῦν δὲ τί σε ἀναμένω λέγειν, μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποσχέσεώς σου τὴν παρεστῶτα γέροντα; Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐμβλέψας τῷ πατρὶ ἐφη· Εἰπέ μοι, ἀνδρῶν πάντων τιμιώτατε, οὐχὶ οὗτος ὁ ἀνὴρ ὑπέσχετό σοι δεῖξαι σήμερον, ὅτι εἰς ἐστὶ Θεὸς καὶ οὐ χρὴ ἕτερόν τινα λέγειν ἢ νομίζειν Θεόν⁸³, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὰ μέγιστα ἁμαρτάνων, αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει; Ἥ γὰρ οὐκ ἀποκρίνη μοι⁸⁴;

III. Καὶ ὁ πατὴρ ἐφη· Καλῶς ἂν τὴν μαρτυρίαν

A vero nec dici nec existimari, hominem autem, qui secus fecerit, perpetuo supplicio multandum, ut qui in ipsum universorum Dominum maxime impius existiterit. Atque his dictis, cumque aliqua perpressionem infestatis, ægrotantibus et dæmoniis imposuisset manus, item precatus esset ac eos curasset, dimisit populum. Et postea ita ingressus, solito admodum cibo percepto, se somno dedit.

HOMILIA XVI.

I. Mane vero egressus Petrus, cum venisset ad locum, in quo disserere solebat, ingentem hominum multitudinem convenisse vidit. Et simul ac ipse jam esset locuturus, introivit quidam ex ejus diaconis, dicens: Simon, qui ab Antiochia ipsa vespera venit, audiens te promisisse de monarchia seu principatu unius verba esse facturum, paratus est una cum Athenodoro Epicureo tibi disserenti intervenire, ut palam impugnet omnia quæcunque pro monarchia a te quomodocunque proferentur verba. Hæc dicente diacono ecce ingressus est Simon cum Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus: et, ante quam Petrus aliquid proferret, ipse anti-oipans ait:

II. Comperi, te heri Fausto pollicitum esse, quod hodie habito sermone ordine esses ostensurus, et incipiendo ab ipso universorum domino, eum solum dicendum esse Deum, alios vero neque dicendos, neque existimandos, quoniam, qui secus fecerit, perpetuo supplicio multabitur. Ante omnia autem vere recordiam tuam demiratus sum, quod speraveris te posse in tuam sententiam adducere virum sapientem, ad hæc senem. At quæ vis non obtinebis, nie potissimum præsentem tuosque redarguente falsos sermones. Forte enim absente me deceptus fuisset sapiens senex, cum imperitus sit librorum qui Judæis palam sunt traditi. Et nunc multis verbis supersedebo, ut citius promissionem tuam confutem. Quocirca coram nobis Scripturarum peritis quod pollicitus es incipe dicere. Sin autem reprehensionem veritus coram nobis vis promissum omittere, etiam sic sufficiens erit probatio, quod fallas, quandoquidem coram hominibus Scripturas callentibus non ausus sis loqui. Et vero jam cur exspecto ut dicas, qui maximum habeo testem pollicitationis tuæ astantem senem? Et post hæc verba patrem intuitus, ait: Dic mihi, virorum præstantissime, nonne iste homo tibi pollicitus est ostensurum se hodie unum Deum esse, nec alium dicendum aut habendum Deum, illum autem, qui secus fecerit, tanquam peccatorem maximum perpetuo supplicio multandum esse? An enim non respondes mihi?

III. Respondit pater: Recte a me testimonium

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ λέγειν (sic) O. ⁷⁰ δαιμονιώσι C. ⁷¹ συνήθων O, quod præstat. ⁷² Ita O c. S, ἴδεν C. ⁷³ ἐπ' D, ἀπ' C, O. ⁷⁴ λέγων O. ⁷⁵ γε om. O. Tum διαλεγόμενῳ O c. Epit., διαλεγόμενου C. ⁷⁶ τῶν ἑταίρων om. O. ⁷⁷ χθὲς O. ⁷⁸ Θεὸν addi li eum O et Epit. ⁷⁹ απόνοιαν C, ὑπόνοιαν Epit. ⁸⁰ πεπιτευμένων O, qui deinde τὰ νῦν. ⁸¹ σὴν Cl et S invitus codd. ⁸² Ita O c. D, ψευδῆς C, qui conj. ψεύδεις. Epit. ψευδῆ τὰ ὑπεσχημένα. Cfr. infra c. 8. ⁸³ Θεόν O. ⁸⁴ ἢ γὰρ οὐκ; ἀποκρίνη μοι conj. D.

postulares, Simon, si antea Petrus negasset. Nunc autem non verebor dicere quæ dicenda sunt. Arbitror te ira constrictum ac inflammatum velle disputationem suscipere : porro neque convenit te hoc facere, neque nos tali præbere aurem, quoniam id pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Atque nunc, ex Græca eruditione sciens, quo modo gerere se debeant disceptantes, commonebo. Uterque vestrum dogma suum exponat, et alternis verba fiant. Quod si solus Petrus explicet suam sententiam, tu vero tuam reticeas, fieri potest, ut aliquis a te prolatus sermo et tuam et illius opinionem præmat, atque ut uterque vestrum, licet revera sit illo sermone victus, non videatur tamen superatus, sed is solus, qui suam opinionem exposuit, ille vero, qui non exposuit, non videatur pariter esse superatus, immo superasse existimetur. Et Simon respondit : Faciam quemadmodum dicis : verum valde timeo, ne jam ipsius verbis occupatus non sis iudex veri studiosus.

IV. Et Pater respondit : Ne me cogas temere ac indicta causa tibi assentiri, ut iudex videar veritatis amans. Quod si vera audire cupis, tua potius sententia præoccupatus sum. Ac Simon : Quomodo es præoccupatus, qui nescis quid sentiam ? At pater : Facile est illud cognoscere : et quonam pacto, audi. Pollicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserat. Cæterum qui promittit se falsi redarguturum assertorem unius Dei, is non idem affirmat ac ille evidentissime vera loquens. Si enim idem diceret cum eo, qui ementita loquitur, ipse quoque esset mendax : si vero contraria dicere se ostendit, tunc verus est. Non alia ergo ratione prædicatorem unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multos deos esse censens. Atqui multos deos esse ego quoque aio. Idem igitur, quod tu, ante disceptationem dico, et pro te potius sum occupatus. Quare non debes de me esse anxius, sed Petrus, quia adhuc contra atque ille sentio. Propterea post disputationem vestram spero, quod veri studiosus iudex, deposita anticipationem, prævalenti consensurus sim orationi. Hæc cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

V. Porro Petrus dixit : Ego, sicut controversiæ arbiter pronuntiavit, agere sum paratus : jamque absque ulla mora meam de Deo sententiam explicabo. Unum ego esse Deum assero, conditorem cæli et terræ omniumque iis contentorum. Ac alium neque dicere, neque extimare licet. Tum Simon : Ego autem aio, a Scripturis quæ apud Judæos creduntur, dici multos deos, nec de eo succensere

A παρ' ἐμοῦ ἀπήτεις, Σίμων, εἰ πρότερον ἤρνεϊτο ὁ Πέτρος. Νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν ἅ δεῖ λέγειν. Οἱμαί σε ὀργῇ πεπλησμένον διαλεχθῆναι θέλειν, ὅπερ ἀνοικεῖόν σοι τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἡμῖν τοιοῦτον ἐπακούειν, ὅτι μάχην ἐστίν. 318 ἱστορῆσαι, καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὠφελεῖσθαι. Καὶ νῦν ἐξ Ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς χρῆ τοὺς ζητούντας ποιεῖν, εἰδὼς ὑπομνήσω. Ἐκάτερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκθέσθω, καὶ εἰς ἕτερον οἱ λόγοι γενέσθωσαν. Ἐὰν δὲ Πέτρος μόνος ἐκθῆται τὸ ἑαυτοῦ φρόνημα, σὺ δὲ τὸ σὸν σιωπῆς, ἐνδέχεται τινα λόγον ὑπὸ σοῦ ρηθέντα θλιθεῖν τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ σὸν φρόνημα, καὶ ἀμφοτέρους τῶμας ὑπὸ τοῦ λόγου ἡττηθέντας μὴ φαίνεσθαι ἡττημένους, ἀλλὰ τὸν ἐκθέμενον τὸ φρόνημα, τὸν δὲ μὴ ἐκθέμενον ὁμοίως ἡττημένον μὴ πρόδηλον εἶναι, ἀλλὰ καὶ Β νενικηκέναι νομίζεσθαι. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Ποιῆσω ὡς λέγεις, ἀθυμῶ δὲ μήπως ἦδη προσελημμένος αὐτοῦ τοῖς λόγοις οὐ φιλαλήθης ἔση κριτής.

IV. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Μὴ με βιάζου ἀκριτῶς συνθέσθαι σοι, ἵνα δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτής, εἰ δὲ τάληθῇ ἀκοῦσαι θέλης, τῷ σὺ φρονήματι μάλλον προσελημμαι. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς προσεληψαι, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; Καὶ ὁ πατὴρ· Τοῦτο βεβαδὸν ἐστὶν εἰδέναι, καὶ πῶς, ἀκουσον. Ἐλέγξει ὑπέσχου Πέτρον ἕνα Θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψεύδεται, ὃ δὲ τὸν ἕνα λέγοντα ψεύσματος ἐλέγξει ἐπαγγελλόμενος, πάντως εὐδὴλον ὡς ἐκεῖνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει. Εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ 319 λέγει, καὶ οὕτως ψεύδεται, εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, τότε ἀληθεύει. Οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα Θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύστην λέγεις, εἰ μὴ τι ἂν ἔτι πολλοὺς δοξάζης Θεοῦς. Θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι κἀγὼ λέγω. Τὸ αὐτὸ οὖν σοι πρὸ τῆς ζητήσεως λέγων, σοὶ μάλλον προσελημμαι. Καὶ κατὰ τοῦτο ἀγωνισθῶν περὶ ἐμοῦ οὐκ ὀφείλεις, ἀλλὰ Πέτρος, ὅτι ἀκμήν αὐτῷ τὰ ἐναντία φρονῶ. Ὅσπερ μετὰ τὴν ὑμετέραν ζήτησιν ἐλπίζω φιλαλήθης ὦν κριτής, πρόληψιν ἀποδυσάμενος, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος ἡρέμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τῶν ὄχλων ἐγένετο ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

V. Καὶ ὁμῶς ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐγὼ, ὡς ὁ τῶν λόγων μεσίτης εἶρηκεν, ποιεῖν ἐτοιμὸς εἰμι, καὶ ἦδη ποτὲ πρὸ πάσης ἀναβολῆς τὸ ἐμὸν περὶ Θεοῦ ἐκθήσομαι φρόνημα. Κἀγὼ ἕνα Θεὸν εἶναι λέγω, τὸν πεποικηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα. Ἄλλον τε οὔτε λέγειν, οὔτε νομίζω εἶναι. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ δὲ φημι τὰς πεπιστευμένας Γραφὰς παρὰ Ἰουδαίους πολλοὺς λέγειν θεοὺς, καὶ μὴ χαλε-

VARIE LECTIONES.

ἢ ὁ om. O. ἢ Ita O et ex conject. C, qui περιερισμένον in textu, ὀργῆς πεπλησμένον Episc. 131 approbando B. ἢ σοὶ τε O. Item c. cod Reg. 804 τοιούτων p. τοιοῦτον. Tum ὀπακούειν C. ἢ καὶ ὑφ' ἑτέρω κρίνοντι τοὺς λόγους δοτέον O. ἢ Clerici mendum θλιθεῖν repetiit S. ἢ ἑαυτοῦ C. ἢ ἡττομένον O. ἢ εἰ γὰρ τάληθῇ βούλει μαθεῖν O. ἢ ἐλέγξειν S. ἢ τὸν adjuvni c. O, qui om. ψεύσματος. ἢ ὡς ἀληθεύων, τὸ αὐτό p. πάντως εὐδὴλον ὡς ἐκεῖνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτό C. ἢ δοξάζεις C. ἢ φημί O. Lectionem λέγων, σοὶ ejusdem cod. jam vidit C, in cuj. textu λέγω σοὶ. ἢ ὅπερ C. ἢ δὲ om. O.

παίνειν ἐπὶ τούτῳ τῶν Θεῶν, τῷ αὐτῶν διὰ τῶν Γραφῶν αὐτοῦ πολλοὺς θεοὺς ¹⁰⁰ εἰρηκέναι.

VI. Αὐτίκα γούνη ἐν τῇ πρώτῃ φωνῇ τοῦ νόμου φαίνεται καὶ ἑαυτῷ **320** αὐτοὺς ὁμοίους ¹ λέγων. Οὕτως γὰρ γέγραπται, ὡς ὅτι τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, ἐντολὴν ἔχοντι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φαγεῖν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ φαγεῖν, ὁ ὄφις διὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ γενέσθαι αὐτοὺς θεοὺς φαγεῖν αὐτοὺς πείσας, ἀναβλέψαι ἐποίησεν· καὶ εἶπ' οὕτως ὁ Θεὸς ἀναβλέψασιν αὐτὰς ἔφη· Ἴδού γέγονεν Ἀδάμ, ὡς εἰς ² ἡμῶν. Ὁ μὲν οὖν ὄφις εἰπὼν· Ἔσεσθε ὡς θεοί, ὡς ὄντων θεῶν εἰρηκῶς φαίνεται· ταύτη μᾶλλον ἢ ³ καὶ Θεὸς ἐπεμαρτύρησεν εἰπὼν· Ἴδού γέγονεν Ἀδάμ ὡς εἰς ⁴ ἡμῶν. Οὕτως ὁ τοὺς πολλοὺς εἰπὼν ὄφις εἶναι θεοὺς οὐκ ἐψεύσατο. Πάλιν δὲ τὸ γεγράφθαι· **Θεοὺς οὐ κακολογήσεις καὶ ἄρχοντας τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἐρεῖς**, πολλοὺς σημαίνει θεοὺς, οὓς οὐδὲ κακολογεῖσθαι θέλει. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοθι ποὺ γέγραπται· **Εἰ ἐτόλμησεν Θεὸς ἕτερος εἰσελθεῖν, καὶ λαθεῖν ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἔθνους**, ὡς ἐρῶ Κύριος ὁ Θεός. Τῷ ⁵ εἰπεῖν, **εἰ ἐτόλμησεν Θεὸς ἕτερος**, ὡς ὄντων ἑτέρων εἰρηκεν. Καὶ ἄλλοτε· **Θεοὶ οἱ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν**· ὡς μὴ τῶν πεποιηκότων ἀπόλλυσθαι μελλόντων ⁶. Καὶ ἄλλη ποὺ λέγει· **Ἔπεχε σεαυτῷ, μὴ κορευθεὶς λατρεύσης θεοῖς ἑτέροις, οἳ οὐκ ἠδεδωκαν οἱ πατέρες σου**, ὡς ὄντων **321** θεῶν ἑτέρων, οἳ καὶ μὴ ἐξακολουθεῖν αὐτοὺς λέγει. Καὶ πάλιν· **Ὁνόματι θεῶν ἑτέρων οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου**. Καὶ ἐνταῦθα πολλοὺς θεοὺς λέγει, ὧν τὰ ὀνόματα ὀνομάζεσθαι οὐ θέλει. Καὶ πάλιν γέγραπται· **Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτος Θεός τῶν θεῶν**. Καὶ πάλιν· **Τίς ὁμοίός σοι, Κύριε, ἐν θεοῖς**; καὶ πάλιν· **Θεὸς θεῶν Κύριος**. Καὶ πάλιν· **Ὁ Θεός ἐστι ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρίνει** ⁷. Ὅθεν θαυμάζω πῶς τισούτων φωνῶν ἐγγράφως μαρτυρουσῶν πολλοὺς εἶναι θεοὺς, σὺ διαβεβαίωσαι ⁸· μὴ δεῖν μήτε λέγειν μήτε εἶναι νομίζειν. Λοιπὸν πρὸς τὰ σαφῶς ῥηθέντα εἰ τὸ ⁹ ἔχεις εἰπεῖν, ἐπὶ πάντων λέγε.

VII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Συντομώτερον ἄκουε πρὸς ³ εἰρηκας. Αὐτὸς ὁ νόμος ὁ πολλάκις εἰπὼν θεοὺς, αὐτὸς τῷ Ἰουδαίῳ ὄχλῳ λέγει· **Ἴδού Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, συμπεριλαβὼν, ὅτι εἰ καὶ εἰσι θεοὶ, ὑπ' αὐτῶν εἰσιν, τουτέστιν ὑπὸ τῶν τῶν ¹⁰ Ἰουδαίων Θεῶν. Καὶ πάλιν· Ὅτι Κύριος ὁ Θεός σου,**

^a Gen. iii, 22.

^b Gen. iii, 5.

^c Exod. xxii, 28.

^d Deut. iv, 34.

^e Jer. x, 11.

^f Deut. xiii, 6.

A Deum, quoniam ipse per Scripturas suas plures deos protolocus est.

VI. Statim ergo in prima legis voce illos similes ac se prædicare dignoscitur. Ita enim scriptum est, quod, cum primo homini præceptum fuisset a Deo, ut de cunctis arboribus paradisi comederet, non comederet tamen de arbore cognoscendi bonum et malum, serpens per mulierem, promittendo illis divinitatem, comedere persuasus fecit aspicere, sicque postquam aspexerunt, Deus istis dixit : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis* ^a. Itaque serpens, quando dixit : *Eritis sicut dii* ^b, quasi dii existant, locutus apparet, eo magis quod Deus suum addiderit testimonium, iis verbis : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*. Ita qui multos esse deos asseruit serpens, mentitus non est. Præterea per illud quod scriptum est : *Diis non detrahes, et principibus populi tui non maledices* ^c, plures deos significat, quibus nec maledici vult. Sed et alibi scriptum est : *Si ausus est Deus alius ingredi, et accipere sibi gentem de media gente, sicut ego Dominus Deus* ^d. Illud : *Si ausus est Deus alius, tanquam sint alii, dixit. Et alias : Diis, qui cælum et terram non fecerunt, pereant* ^e : velut non perituri sint illi qui fecerunt. Et alio loco ait : *Attende tibi, ne vadens servius diis aliis, quos ignoraverunt patres tui* ^f : tanquam alii dii sint, quos sequi non debeant, loquitur. Et iterum : *Nomina deorum aliorum non ascendent in labia tua* ^g. Ille quoque multos deos dicit, quorum non vult proferri nomina. Rursumque scriptum est : *Dominus Deus tuus ipse est Deus deorum* ^h. Et adhuc : *Quis similis tibi, Domine, in diis* ⁱ ? Ac rursus : *Deus deorum Dominus* ^k. Iterumque : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat* ^l. Unde miror, qua ratione, tot Scripturarum vocibus multos esse deos testantibus, tu affirmaveris non oportere nec dicere, nec esse existimare. De reliquo, si quid adversus clare dicta habes effari, coram omnibus eloquere.

VII. Respondit Petrus : Breviter audi ad ea quæ objecisti : Eadem lex, quæ sæpe deos nominat, ipsa Judaico populo ait : *En, Domini Dei tui est cælum cæli, et omnia quæ in eis sunt* ^m, dans comprehendere, quod licet dii existant, sub eo sunt, id est, sub Deo Judæorum. Et iterum : *Quia Dominus Deus tuus ipse est Deus in cælo sursum et in terra*

^e Jos. xxiii, 7, apud LXX.

^b Deut. x, 17.

^c Psal. lxxxv, 8.

^d Psal. xlix, 1.

^e Psal. lxxxi, 1.

^f Deut. x, 14.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ Pro vhb. καὶ μὴ χαλεπαίνειν — πολλοὺς θεοὺς lacuna est in O. Ex C reposui τῶν ante γραφῶν a Cl et S omissum. ¹ Ita Θ et ex conject. S, in cuius textu Ci ὁμοίως. Tum apposui γὰρ ex O. ² ἐξ addidi c. O. ³ ἢ O, D, ἢ C. ⁴ ἐξ adjeci c. O. ⁵ πάλιν τοῦ (τὸ Cl.) γεγράφθαι C. ⁶ τὸ C. ⁷ Vhb. οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ὡς τῶν, quæ desunt in utroque Hom. cod., add. C ex seq. c. 8. ⁸ πεποιηκότες, ἀπολέσθωσαν p. πεπ. ἀπ. μελλόντων O. ⁹ διακρίνει O. ¹⁰ διαβεβαίωσαι O. ¹⁰ εἰ textui reddidi c. O; prætermissum erat a Cl et S. ¹⁰ τῶν add. c. O.

deorsum, et non est alius præter eum ^a. Et alibi Scriptura dicit Judæorum populo: Dominus Deus tuus ipse est Deus deorum ^b, ita ut, quamvis dii existant, sub Judæorum Deo sint. Et aliis verbis de eo ait Scriptura: Deus magnus et verus, qui non accipit personam, neque sumet munera, facit iudicium pupillo et viduæ ^c. Scriptura Deum Judæorum nuncupando magnum et verum et facientem iudicium, alios pusillos nec veros denotavit. Sed et altero quodam in loco Scriptura dicit: Vivo ego, dicit Dominus, non est alius Deus præter me. Ego primus, ego novissimus, præter me non est Deus ^d. Ac rursum: Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies ^e. Et adhuc: Audi Israel, Dominus Deus vester Dominus unus est ^f. Sicque multa testimonia cum juramento consignant, Deum unum esse, et præter illum non esse Deum. Unde miror, qua ratione, cum tot loca testentur unum esse Deum, tu multo esse affirmes.

θαυμάζω, πῶς τοσούτων μαρτυρουσῶν φωνῶν ἕνα

VIII. Et Simon: Principio ea mihi tecum fuit conditio, ut ex Scripturis convincerem te mendacii, dicentem nequaquam multos vocari debere deos. Quocirca multis Scripturarum vocibus ostendi, ab ipsis Scripturis divinis plures pronuntiarum deos. Tum Petrus: Ipsæ, quæ multos deos pronuntiant, Scripturæ, eadem adhortatæ nos sunt his verbis: Nomina deorum aliorum non ascendent in labia tua ^g. Sic præter id, quod scriptum est, non locutus sum, Simon. Et Simon: Audi ad hoc et tu Petre. Peccare mihi videris, qui diis detrahis, cum Scriptura dicat: (Dii) non detrahes, principibus populi tui non maledices ^h. Ac Petrus: Non pecco, Simon, consequenter Scripturis perditionem eorum prænotans: ita enim scriptum est: Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereant ⁱ, atque sic ille locutus est, non quasi quidam dii fecerint ea, et non pereant, quemadmodum interpretatus es. Unus enim declaratur Creator eo quod initio scriptum est: In principio creavit Deus cælum et terram ^k. Nec dixit: Dii. Et alibi ait: Et opera manuum eius annuntiat firmamentum ^l. Atque in alio loco scriptum est: Cæli ipsi peribunt, tu autem permanebis in æternum ^m.

IX. Dixit Simon: Ad hoc quod ego multos esse deos ostendi ex Scripturis, quarum verba manifesta exhibui, tu itidem vel plura testimonia ex iisdem Scripturis attulisti, probans unum esse Deum, eumque Judæorum. Et ad id quod dixi: Non oportet

^a Deut. iv, 39.

^b Deut. x, 48.

^c Ibid., 17.

^d Deut. iv, 39.

^e Deut. vi, 13.

^f Ibid., 4.

Α οἶτος Θεός ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἄλλη που λέγει ἡ Γραφή τῷ Ἰουδαίῳ δὴλψ· Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτος Θεός τῶν θεῶν, ὡσπερ ¹¹ ὅτι εἰ καὶ εἰσι θεοί, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων Θεόν εἰσιν. Καὶ ἄλλη που περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ Γραφή· Ὁ Θεός ὁ μέγας καὶ ἀληθινός, ὃς οὐ λαμβάνει εἰς ¹² πρόσωπον, οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρον, ποιῶν κρισὶν **322** ὄρατῶν καὶ χήρα. Μέγαν δὲ καὶ ἀληθινὸν καὶ κρισὶν ποιῶντα τῶν τῶν ¹³ Ἰουδαίων ἡ Γραφή εἰπούσα Θεόν, τοὺς ἄλλους μικροὺς καὶ οὐκ ἀληθινούς ἐστήμανεν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη που λέγει ἡ Γραφή· Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, οὐκ ἔστι Θεός ἕτερος πλὴν ἐμοῦ. Ἐγὼ πῶτος, ἐγὼ μετὰ ταῦτα, πλὴν ἐμοῦ Θεός οὐκ ἔστιν. Καὶ πάλιν· Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ **B** μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ πάλιν· Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν ¹⁴ Κύριος εἰς ἐστίν. Καὶ ὁμῶς πολλὰ φωναί μεθ' ὄρκου ἐπισφραγίζουσιν, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Ὅθεν εἶναι Θεόν, σὺ πολλοὺς εἶναι λέγεις.

VIII. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁ λόγος τὴν ἀρχὴν ἦν μοι πρὸς σέ, ἀπὸ Γραφῶν ἐλέγξαι σε, ὅτι ψευδῆ λέγων μὴ πολλοὺς ¹⁵ δεῖν φθέγγεσθαι θεοὺς. Ὅθεν πολλὰς ἐγγράφους ἔδειξα φωνάς, ὅτι αὐταὶ αἰθεῖαι Γραφαὶ πολλοὺς φθέγγονται θεοὺς. Καὶ ὁ Πέτρος· Αὐταὶ αἰ πολλοὺς φθεγγόμεναι θεοὺς Γραφαί, αὐταὶ παρῆνεσαν ἡμῖν εἰπούσαι· Ὅνόματα θεῶν ἐτέρων οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου. Οὕτως οὐ παρὰ τὸ γεγραμμένον ἔφη, ὁ Σίμων. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄκουσον, πρὸς αὐτὸ καὶ σὺ, ὁ Πέτρο. Ἄμαρτάνειν μοι δοκεῖς, ὅτι αὐτῶν καταλέγεις, τῆς **C** Γραφῆς λεγούσης· οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντας ¹⁶ τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἐρεῖς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐχ ἄμαρτάνω, Σίμων, ἀκολούθως ταῖς Γραφαῖς τὴν ἀπίλειαν αὐτῶν προσημαίνων· **323** οὕτω γὰρ γέγραπται· Θεοί, οἱ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· καὶ τοῦτο εἰπὼν οὐχ ὡς ἐνίων πεποιηκότων, καὶ μὴ ἀπολλυμένων, ὡς ἡρμήνευσας ¹⁷. Δηλοῦται γὰρ εἰς ὁ πεποιηκὸς τῷ ἀπαρχῆς γεγράφαι· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Οἱ θεοί. Καὶ ἄλλη που λέγει· Ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ¹⁸ γέγραπται· Οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς εἰς τὸν αἰῶνα.

D IX. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρὸς τὸ ἐμὲ δεῖξαι πολλοὺς εἶναι θεοὺς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, φωνάς σαφεῖς παρέστησα, σὺ δὲ τοσαύτας ¹⁹ ἢ καὶ πλείονας φωνάς ἀπὸ τῶν αὐτῶν Γραφῶν ἐνήνοχας, δεικνύων ὅτι εἰς ἐστὶ Θεός, καὶ οὗτος Ἰουδαίων. Καὶ πρὸς τὸ εἰπεῖν με· Οὐ δεῖ

^g Jos. xiii, 7, apud LXX.

^h Exod. 22, 28.

ⁱ Jer. x, 11.

^k Gen. x, 1.

^l Psal. xviii, 2.

^m Psal. ci, 26

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ὡς O. ¹² εἰς om. O. ¹³ τῶν accessit ex O. ¹⁴ ἡμῶν C. ¹⁵ πολλοὺς O ex conject. D, αὐτὰ C. ¹⁶ ἀρχοντας O, ex quo accessit seq. σου. ¹⁷ ἐρμήνευσας C. Tum τῷ O c. S, τό C. Subinde ἀπ' ἀρχῆς O. ¹⁸ Textui reddidi τόπω a Cl et S omissum. ¹⁹ γραφῶν. ἄς σαφεῖς παρέστησα, σὺ ἕξ αὐτὰς C.

κακόλογεῖν θεοὺς, ἐπήγαγες πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ πεποιηκὼς, ὅτι οἱ μὴ πεποιηκότες ἀπολέσθαι ἔχουσιν. Πρὸς δὲ τὸ εἰπεῖν με, ὅτι δεῖ θεοὺς λέγειν καθὼς ²⁰ καὶ αἱ Γραφαὶ αὐτοὺς λέγουσιν, καὶ πρὸς τοῦτοισι ²¹ ἔδειξας, ὅτι μὴ δεῖ αὐτῶν ὀνόματα φθέγγεσθαι, τῷ τὴν αὐτὴν Γραφὴν εἰπεῖν ²², ὀνόματα θεῶν ἐτέρων μὴ φθέγγεσθαι. Ἐπεὶ οὖν αὐταὶ ²³ αἱ Γραφαὶ πολλοὺς λέγουσιν εἶναι θεοὺς, καὶ ἄλλοτε ἓνα μόνον εἶναι, καὶ ὅτε μὲν μὴ κακολογεῖσθαι, ὅτε δὲ κακολογεῖσθαι, **324** πρὸς τοῦτο τί δεῖ λογίσασθαι, ἢ ὅτι αὐταὶ ἡμᾶς αἱ Γραφαὶ πλανῶσιν;

X. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Οὐ πλανῶσιν, ἀλλ' ἐλέγχουσιν, καὶ εἰς φανερόν ἄγρουσι τὴν ἐν ἐκάστῳ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐνδομυχοῦσαν ²⁴ ὡς περ ὄψεως κακὴν προαίρεσιν. Πολλοὶς γὰρ καὶ διαφόροις τύποις εὐκυβῆται. Ἐκαστος οὖν κηρῷ εὐκυβῆται τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔχων, περιβεβήμενος αὐτὰς καὶ πάντα εὐρῶν ἐν αὐταῖς, ὅποιον Θεὸν εἶναι θέλει ²⁵, τὴν, ὡς ἔφη, κηρῷ εὐκυβῆται προαίρεσιν ἐπιβαλὼν ἀπομάσσεται. Ἐπεὶ οὖν ὅτι ²⁶ ἂν βούληται τις περὶ Θεοῦ φρονεῖν, ἐν αὐταῖς εὐρίσκει, τοῦτου χάριν ὁ μὲν πολλῶν θεῶν ἰδέας ²⁷ ἀπομάσσεται ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ ὄντως ²⁸ ἀπεμαζόμεθα ἰδέαν ²⁹, ἐκ τῆς ἡμετέρας μορφῆς τὸν ἀληθῆ ἐπιγνόντες τύπον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοθεν ἡμῶν ψυχὴ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα πρὸς ἀθανάσιον ἡμφεσται. Ταύτης τὸν γεννήτορα ἐὰν καταλίπω, δικαίᾳ κρίσει καὶ αὐτῇ με καταλίπειν ἔχει, αὐτῷ τῷ ³⁰ τολμήματι γνωρίσασα ἄδικον, καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου δικαίως καταλείψει με· καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν μετὰ κόλασιν, τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπολειφθεῖς ³¹ βοηθείας, φθαρήσομαι. Εἰ δὲ ἐστὶν ἕτερος, πρῶτον ἐνδυσάτω ἑτέραν ἰδέαν ³², ἑτέραν μορφήν, ἵνα διὰ τῆς τοῦ σώματος καινῆς μορφῆς τὸν καινὸν ἐπιγνῶ Θεόν. Εἰ δὲ καὶ τὴν μορφήν ἀλλάξῃ ³³, μὴ τι **325** καὶ τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν; Εἰ δὲ καὶ ³⁴ ἀλλάξῃ, οὐκ ἔτι ἐγὼ εἰμι, ἄλλος γενόμενος καὶ μορφή καὶ οὐσία. Ἄλλους οὖν πλαττέτω, εἰ ἄλλος ἐστίν. Οὐκ ἔστι δέ. Εἰ δὲ ἦν, ἔπλασεν ἂν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔπλασεν, ὡς οὐκ ἦν τὸν ὄντα τῷ ὄντι καταλίπέτω. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ἢ μόνῃ γινώσκῃ Σίμωνος. Ἐγὼ ἄλλον Θεόν οὐ παραδέχομαι, πλὴν τὸν κτίσαντά με μόνον.

XI. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐπεὶ πυκνότερόν σε ὄρω τὸν λόγον ποιούμενον ὑπὲρ τοῦ πλάσαντός σε Θεοῦ, μάθε παρ' ἐμοῦ, πῶς καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβεῖς. Οἱ πλάσαντες δύο φαίνονται, ὡς ἡ Γραφή λέγει· *Καὶ εἶπεν ὁ Θεός·* **D** *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν* ³⁵. Τὴ ποιήσωμεν δύο σημαίνει, ἢ πλείονας, πλὴν οὐκ ἓνα.

XII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἷς ἐστὶν ὁ τῆ αὐτοῦ σοφίᾳ εἰπών· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*. Ἡ δὲ σο-

^a Gen. 1, 26.

diis maledicere, subjunxisti, ut declarares unum esse creatorem, quod *qui non creaverunt, perire habent*. Cumque dixerim, nominandos esse deos, quoniam et Scripturæ eos nominant, etiam ad hæc demonstrasti, non oportere eorum nomina proferre eo quod eadem Scriptura dicat, nomina deorum aliorum non esse pronuntianda. Quandoquidem ergo eadem Scripturæ multos dicunt esse deos, et alibi, unum solum esse, et aliquando, iis non maledicendum, aliquando maledicendum, ex hoc quid concludere debemus, nisi quod ipsæ nos decipiunt Scripturæ?

X. Petrus respondit: Non decipiunt, sed redarguunt, ac in publicum proferunt malam erga Deum voluntatem, in unoquoque instar serpentis latitantem. Multis enim ac variis typis similes jaçent. Unusquisque ergo ceræ consimilem habens, voluntatem suam, dum Scripturas perlustrat, cunctaque in illis invenit, qualem Deum esse vult, talem exprimit immissa voluntate, quæ, ut dixi, assimilatur ceræ. Quia ergo quidquid vult aliquis de Deo sentire, in Scripturis offendit, ea gratia ille quidem multorum deorum imagines ex iis effingit, at nos Dei veri speciem expressimus, ex nostra forma verum agnoscentes exemplar. Sed et nobis insita anima illius imagine ad immortalitatem induta est. Ejus parentem si relinquo, justo judicio ea quoque me relinquet, ipso facinore indicans injustum, et, ut quæ veniat a justo, juste me deseret, sicque animam post punitionem perdam, deficiente auxilio ab ea orto. Si autem est alius Deus, primum aliam speciem induat, aliam formam, ut per corporis novam figuram novum agnoscam Deum. Sed et si figuris figuram mutet, nunquid et animæ substantiam? Quod si eam quoque mutaverit, non amplius ego sum, qui alius factus fui tum figura, tum substantia. Alios ergo creet, si alius est. Porro non est. Si enim esset, creasset utique. Cum ergo non creaverit, tanquam qui non existit, revera existentem existentem relinquit. Nullus quippe est, nisi sola Simonis opinione. Ego alium Deum non recipio, præter eum solum qui me condidit.

XI. Tum Simon: Quia video te frequentius sermonem facere de Deo qui te creavit, discite a me quemadmodum in ipsum etiam impius sis. Apparet duos esse creatores, sicut ait Scriptura: *Et dixit Deus: Faciamus hominem ad nostram imaginem et similitudinem* ^a. *Faciamus* duos significat, aut plures, certe non unum.

XII. Et Petrus respondit: Unus est, qui sapientiæ suæ dixit: *Faciamus hominem*. Huic vero sapientiæ,

VARIE LECTIONES.

²⁰ καθ' ὅ C. ²¹ τοῦτο O. Tum δαί conj. C, qui in textu δεῖν ut O. ²² εἰπεῖν om. O. ²³ C vertit quasi legi voluerit αἱ αὐταὶ S. ²⁴ Ita O c. Cl, ἐνδομυχοῦσαν C. Vid. Hom. xi, 6 et 11. ²⁵ λέγει Cl et S, mendose. ²⁶ ὅτε O. Deinceps βούλεται C. ²⁷ εἰδέας C. ²⁸ ὄντως C. ²⁹ εἰδέαν C. ³⁰ τῷ inserui c. O. ³¹ ἀπολειφθεῖς conjectavi C, ἀπολειφθείσης idem in textu, ut O. ³² εἰδέαν C. Deinde dedi ἓνα — ἐπιγνώσῃ C; rectum jam vidit S. ³³ ἀλλάξει O. ³⁴ Deesse videtur ταύτην post εἰ δὲ καὶ. S. οὐκ ἐστὶν. O. ³⁵ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν C.

tanquam proprio spiritui, ipse semper congaudebat. Unita quidem est Deo, ut anima, ab eo autem extenditur, velut manus, universitatem producens. Propter hoc vero et unus homo conditus est, ab eo autem etiam sexus femineus processit. Cumque unitas sit genere, dualitatem facit. Nam per extensionem et contractionem unitas dualitas esse censetur. Itaque recte facio deferendo omnem honorem uni Deo, tanquam parentibus. Dixit Simon: Quid vero, et si Scripturæ alios deos aiunt, non admittes?

XIII. Petrus respondit: Si Scripturæ, si prophetae deos dicunt, in tentationem audientium dicunt, ita quippe scriptum est: Si surrexerit apud te propheta, dans signa et prodigia, et evenerit signum illud ac prodigium, dixerit vero tibi: Eamus et colamus deos alienos, quos nescierunt patres tui, non audietis prophetam illum: in primis sint manus tuæ ad lapidandum eum. Tentavit enim te avertere a Domino Deo tuo. Quod si dixeris in corde tuo: Quo modo fecit signum hoc vel prodigium, cognoscens cognoscas, quia tentator tentavit, ut sciat an timeas Dominum Deum tuum. Et vero quia tentator tentavit, dictum est, aliter autem id post transmigrationem in Babylonem apparet. Neque enim qui cuncta novit Deus, sicut ex multis ostendi licet, tentavit, ut ipse sciret, qui præscit omnia. Si vero cupis, de ea re sermonem faciamus, et demonstrabo Deum præscium esse. Illum autem ignorare; cum falsum sit, id quoque ad tentationem scriptum ostenditur. Ita nos, o Simon, neque ab ullo alio scandalum pati possumus, nec ad multos deos admittendos fraude inducimur, nec ulli sermoni assentimur contra Deum dico. ναὶ δυνάμεθα. οὕτε πολλοὺς θεοὺς ἀποδέξασθαι ἀπατώμεθα, οὐδὲ λόγῳ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένων συντιθέμεθα.

XIV. Scimus enim ipsi quoque, angelos a Scripturis vocatos esse deos. Dico autem exempli gratia eum, qui in rubo locutus est, et qui cum Jacobo luctatus est, item eum, qui natus est Emmanuel, quique dictus fuit Deus fortis. Sed et Moyses deus Pharaonis exstitit, revera tamen homo erat. Et præterea idola gentium. Nobis autem unus est Deus, unus creaturarum auctor omniumque exornator, cujus Christus filius est, cui credentes ex Scripturis falsa agnoscimus. Atque adhuc ex patribus instructi de iis quæ in Scripturis vera sunt, unum solum novimus creatorem cælorum et terræ, Deum Judæo-

^a Deut. xiii, 1.

VARIAE LECTIONES.

²⁶ ἢ δὲ σοφία p. ἡ δὲ σοφία, ἢ C. ²⁷ μία C. Tum ἔκτασιν O et ex conject. C, in cuius textu ἔκστασιν. In O στολήν p. συστολήν. ²⁸ εἰ deest in O. ²⁹ αἰνόντων O. ³⁰ διδούς σοι C. ³¹ εἰδέναι C. Seq. σου om. O. ³² ἐπέλασεν S. ³³ Scripsi βούλει c. O invito Schweglero, qui commendat vulgatam βούλη ex ejus opinione conjunctivum. Cfr. hom. xix, 6. Tum add. τὴν ante λόγον c. O. ³⁴ Post δυνάμεθα Schliemannus Clem. p. 119, 569, addit φέρειν, emendatione superflua. S. ³⁵ τῶν S, O, τόν C.

VARIORUM NOTÆ.

(47) Ἡ δὲ σοφία, etc. Redolere hæc Ebionismus fatebitur necum qui ea contulerit cum Epiphaniæ, dictæ hæreses cap. 3, 16, 17 et 29. Cot. — Confer quæ de divina sapientia dicta sunt Prov. viii, 22 seqq. DRACH.

(48) Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλώνα μετακίσησιν. Tunc

φία (47), ἢ ²⁶ ὡς περ ἰδίῳ πνεύματι αὐτὸς ἀεὶ συνέχαιρεν, ἤνωται μὲν ὡς ψυχὴ τῷ Θεῷ, ἐκτείνεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς χεὶρ, δημιουργοῦσα τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἄνθρωπος ἐγένετο, ἀπ' αὐτοῦ δὲ προήλθε καὶ τὸ θῆλυ. Καὶ μονὰς ²⁷ οὐσα τῷ γένει διὰς ἐστίν. Κατὰ γὰρ ἔκτασιν καὶ συστολήν ἢ μονὰς διὰς εἶναι νομίζονται. Ὅστε ἐνὶ Θεῷ, ὡς γονεῦσιν, ὀρθῶς ποιῶ τὴν πᾶσαν προσαναφέρων τιμὴν. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Τί δὲ, εἰ ²⁸ καὶ αἱ Γραφαὶ ἑτέρους θεοὺς λέγουσιν, οὐ παραδέξῃ;

326 XIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπεὶ αἱ Γραφαὶ εἴτε προφηταὶ θεοὺς λέγουσιν, εἰς πειρασμῶν τῶν ἀκούοντων ²⁹ λέγουσιν. Οὕτω γὰρ γέγραπται· Ἐὰν ἀναστῆ ἐν σοὶ προφήτης, διδούς ³⁰ σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ ἔλθῃ τότε σημεῖον ἐκεῖνο καὶ τὸ τέρας, ἐρεῖ δὲ σοὶ· Πορευθέντες λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οἷς οὐκ ἤδειςαν οἱ πατέρες σου, οὐκ ἀκούσεσθε τοῦ προφήτου ἐκείνου· ἐν πρώτοις ἔστωσαν αἱ χεῖρές σου λιθοβολῆσαι αὐτόν. Ἐπειράσε γὰρ σε ἀποστῆναι ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Ἐὰν δὲ εἰπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Πῶς ἐποίησε τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἢ τὸ τέρας, γινώσκων γνώση, ὅτι ὁ πειράζων ἐπειράζειν, ἰδεῖν ³¹, εἰ φοβῆ Κύριον τὸν Θεόν σου. Ὅτι δὲ ὁ πειράζων ἐπειράζειν, εἴρητο, ἑτέροις δὲ μετὰ τὴν εἰς Βαβυλώνα μετακίσησιν (48) φαίνεται. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τὰ πάντα γινώσκων Θεός, ὡς ἐκ πολλῶν ἐστι δεῖξαι, ἐπειράζειν ³², ἵνα γινῶ αὐτὸς, ὃ τὰ πάντα προγινώσκων. Εἰ δὲ βούλει ³³, περὶ τοῦτου τὸν λόγον ποιησώμεθα, καὶ δεῖξω προγινώσκοντα τὸν Θεόν. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν αὐτὸν ψεῦσμα ἐστίν, καὶ τοῦτο πρὸς πειρασμῶν γραφὴν ἀποδέδεικται. Οὕτως ἡμεῖς, ὦ Σίμων, οὔτε ἀπὸ Γραφῶν οὔτε ὑφ' ἑτέρου τινοῦ σκανδαλισθῆναι οὐδέ λόγῳ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένων συντιθέμεθα.

XIV. Ἴσμεν γὰρ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀγγέλους θεοὺς λεχθέντας. **327** Λέγω δὲ ὡς ὁ ἐπὶ τῆς βάρου λαλήσας, καὶ τῷ Ἰακώβ παλαίσας· ἀλλὰ καὶ τὸν γεννώμενον Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν λεγόμενον Θεὸν Ἰσχυρόν (49). Ἀλλὰ μήν καὶ Μωϋσῆς θεὸς Φαραῶ ἐγενήθη, τῷ δὲ ὄντι ἄνθρωπος ἦν. Ἔτι δὲ καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν. Ἡμῖν δὲ εἰς Θεός, εἰς ὃ τὰς κτίσεις πεποιηκώς καὶ διακοσμήσας τὰ πάντα· οὐ καὶ ὁ Χριστὸς υἱός, ᾧ πειρόμενοι ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὰ ψευδῆ ἐπιγινώσκομεν. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ πατέρων ἐφοδιαζόμενοι τῶν Γραφῶν τὰ ἀληθῆ ἕνα μόνον ὀδοῦμεν τὸν πεποιηκότα τοὺς τε οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν, Θεὸν Ἰουδαίων καὶ πάντων τῶν ³⁵

σέθεν αὐτὸν αἰρουμένων. Τοῦτον καὶ θεοφιλεῖ λογισμῶν ἄληθῆ⁴⁶ δογματίσαντες οἱ πατέρες παρέδωσαν⁴⁷ ἡμῖν, ἵνα εἰδῶμεν, ὅτι εἴ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται, ψευδὸς ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλλόντως τι ἐρῶ· εἰ τοῦτο οὕτως ὡς ἔφην οὐκ ἔχει, ἐμοὶ γένοιτο καὶ τοῖς τάληθές⁴⁸ ἀγαπῶσιν, περὶ εὐφημίας τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς Θεοῦ κινδυνεύειν.

XV. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Ἐπειδὴ καὶ τῶ τὰ σημεῖα καὶ τέρατα δίδόντι προφήτῃ, ἄλλον δὲ θεὸν λέγοντι φῆς μὴ δεῖν πιστεύειν, μετὰ τοῦ εἰδέναι ὅτι καὶ θάνατον ὀφείλει, οὐκοῦν καὶ ὁ διδάσκαλός σου σημεῖα καὶ τέρατα δεδωκώς εὐλόγως ἀνηρέθη. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίθη· Ὁ⁴⁹ Κύριος ἡμῶν οὐτε θεοὺς εἶναι ἐφθέγγετο παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, οὔτε αὐτὸν⁵⁰ θεὸν εἶναι ἀνηγόρευσεν, ὅτι δὲ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα διακοσμήσαντος³²⁸ τὸν εἰπόντα αὐτὸν εὐλόγως ἐμακάρισεν. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν τὸν ἀπὸ Θεοῦ θεὸν εἶναι; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πῶς τοῦτο εἶναι δύναται, φράσον ἡμῖν. Τοῦτο γὰρ ἡμεῖς εἰπεῖν σοι οὐ δυνάμεθα, ὅτι μὴ ἔχουσαμεν παρ' αὐτοῦ.

XVI. Πρὸς τοῦτοις δὲ, τοῦ Πατρὸς τὸ μὴ γεγενῆσθαι ἐστίν, Υἱοῦ δὲ τὸ γεγενῆσθαι· γεννητὴν δὲ ἀγεννητῆν ἢ καὶ αὐτογεννητῆν⁵¹ οὐ συγκρίνεται. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Εἰ καὶ τῇ γενέσει οὐ ταυτὸν⁵² ἐστίν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ὁ μὴ κατὰ πάντα τὰ αὐτὸ⁵³ ὄν τινι τὰς αὐτὰς αὐτῶ πάσας ἔχειν προσωνομίας οὐ δύναται. Καὶ ὁ Σίμων· Τοῦτο λέγειν ἐστίν οὐκ ἀποδεικνύειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί οὐ νοεῖς, ὅτι τὸ⁵⁴ μὲν αὐτογεννητὸν τυγχάνει ἢ καὶ ἀγεννητὸν, τὸ δὲ γεννητὸν δὴν τὸ αὐτὸ⁵⁵ λέγεσθαι οὐ δύναται, οὐδ' ἀντιθέως αὐτῆς οὐσίας ὁ γεγεννημένος τῶ⁵⁶ γεγεννηκότι [αὐτόν]. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μάθε· Τὰ ἀνθρώπων σώματα ψυχὰς ἔχει ἀθανάτους, τὴν τοῦ Θεοῦ πνοὴν ἡμφιεσμένας, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθούσαι⁵⁷ τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσὶ (50), θεοὶ δὲ οὐκ εἰσίν. Εἰ δὲ θεοὶ εἰσίν,

rum omniumque qui eum voluerint colere. Hunc pia consideratione verum majores præscripserunt ac tradiderunt nobis, ut sciamus, si quid contra Deum proferatur, mendacium esse. Sed et aliquid supra modum loquar: Si hoc non se habet quem admodum dixi, mihi et veritatis amatoribus contingat, ut in Dei creatoris nostri laudibus periculum subeamus.

XV. His auditis Simon ait: Quandoquidem etiam signa ac prodigia danti prophetæ, alium vero deum prædicanti, dixisti non oportere credi, imo notum habere, illum mereri mortem, igitur et Magister tuus, qui signa et prodigia dedit, merito interfectus est. Et Petrus respondit: Dominus noster neque deos esse præter cunctorum opificem pronuntiavit, neque se Deum esse prædicavit, sed eum, qui ipsum dixerat Filium Dei constitutoris omnium, jure appellavit beatum. Respondit Simon: Non ergo tibi videtur, eum, qui ex Deo est, Deum esse? Et Petrus dixit: Qua ratione id esse possit, nobis effare. Hoc quippe nos tibi non possumus dicere, quoniam ab illo non audivimus.

XVI. Ad hæc, Patris est, non fuisse genitum, Filii vero, genitum esse. Genitum autem cum ingenito vel per se genito non confertur. Dixit Simon: Nonne ob generationem idem est? Exceptit Petrus: Qui per omnia idem non est cum aliquo, non potest easdem omnes cum eo habere appellationes. Et Simon: Hoc dicere non est probare. Tum Petrus: Quare non intelligis, quod ille quidem per se genitus est, vel et ingenitus, hic vero, quia est genitus; idem dici nequit, neque si ejusdem substantiæ genitus cum eum gignente. Sed et hoc discite: Hominum corpora habent animas immortales, Dei spiritum indutas, quæque a Deo profectæ ejusdem quidem substantiæ sunt, non sunt tamen dii. Sin vero dii sunt, hac ratione cunctorum hominum animæ, mor-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ ἀληθές ὄν C. ⁴⁷ παρέδωσαν O. Idem εἰδῶμεν. ⁴⁸ ἀληθές C. ⁴⁹ ὁ om. O. ⁵⁰ αὐτόν C. ⁵¹ αὐτὸ γεννητῶ O. ⁵² ταύτη O. ⁵³ τῷ αὐτῷ (sic) O. ⁵⁴ ὁ S. ⁵⁵ Ita D, ὄντα αὐτόν C, ὄν, τὰ αὐτὰ J. ⁵⁶ τὸ τ. Vox [αὐτόν] a me addita explet lacunam cod. O. ⁵⁷ προελθούσαι O. Idem εἰσὶ c. Cl, ἐστίν C. Ad oram libri Olib. κατὰ τὸν Ἀριγένη.

VARIORUM NOTÆ.

(50) Τὴν τοῦ Θεοῦ προ'ν ἡμφιεσμένας, εἰ τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσὶ. Ethionæis gnostica perniscet. Hi enim hæretici, teste S. Augustino, dicebant animarum substantiam Dei esse naturam; animasque ex Dei procedere substantia. Præierat Augustino Irenæus per gnosticorum verba: *Jam enim non habiturum eum animas sanctas, ut rursus demittat eas in sæculum, sed tantum eas quæ sunt ex substantia ejus, id est, quæ suæ ex insufflatione*: lib. 1, cap. 24. Quibus omnibus lux ex Theodorito Hæret. fabul. lib. v, cap. 9: *Ἐκεῖνο δὲ τὸ ἐμφύσημα, οὐ μέρος τι τῆς θείας οὐσίας φαμέν, κατὰ τὴν Κέρδωρος καὶ Μαρκίωνος λύτταν. Inspirationem porro illam, non divinæ substantiæ partem aliquam fuisse dicimus; juxta Cerdonis et Marcionis insanias. Mitto istis recentiores Manichæos et Priscillianistas. Sed concedi mihi velim, ut paucis digrediar in locum deploratæ valetudinis apud Origenem tom. xiv, in Joannem, editionis V. Cl. Petri Danielis Huetii p. 216, ubi πνοῆς ζῆς memoratur: Τοιοῦτόν τι μοι φαίνεται καὶ περὶ*

τό, Πνεῦμα ὁ Θεός. Ἐπεὶ γὰρ εἰς τὴν μέσσην καὶ κοινότερον καλουμένην ζῶην ὅπωντες τοῦ περὶ ἡμᾶς πνεύματος, τὴν καλουμένην σωματικώτερον πνοῆν ζῶης, ζωοποιούμεθα ἀπὸ τοῦ πνεύματος: ὑπολαμβάνω ἀπ' ἐκεῖνου εἰληφθαι τὸ πνεῦμα λέγεσθαι τὸν Θεόν, πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζῶην ἡμᾶς ἄγοντα. Τὸ πνεῦμα γὰρ κατὰ τὴν Γραφὴν λέγεται ζωοποιεῖν· φανερόν ὅτι ζωοποιῆσιν, οὐ τὴν μέσσην, ἀλλὰ τὴν θεϊοτέραν. Nam participium ὁπώντες Græcum non est; ὑπὸντος vero, quod legisse videtur Perionius, sensu caret: itemque ὁρῶντες Ferrarii. Scripserim ego ὁρῶντος, ac verterim ad hunc modum: *Tale quid mihi videtur et de illo: Spiritus est Deus (Joan. iv, 24). Nam quia cum spiritus noster spectet ad mediam et vulgarij appellatam vitam, quæ magis corporaliter vocatur status vitæ, vivificamur a spiritu; inde sumptum fuisse arbitror, ut Deus qui nos dicit ad veram vitam, spiritus dicatur. Spiritus enim, secundum Scripturam, dicitur vivificare: plane non vivificatione media, sed ea quæ diviniore est.* Cot.

tuorum, vivorum, gignendorum, dii erunt. Quod si amore contentionis erga me dixeris, eas quoque esse deos, quid hoc jam magni erit Christo, dici Deum? Id enim habebit, quod omnes habent.

XVII. Nos Deum dicimus, cujus proprium in alio esse nequit. Velut enim qui infinitus est undique, propter hoc dicitur immensus, et omnino est necesse, eum immensum ideo vocari, quia non potest alius ut ipse esse infinitus, (sin autem aliquis hoc dixerit possibile, errat; nec enim duo undique infinita simul existere possunt, terminaretur enim alterum ab altero), itaque natura comparatum est, unum esse Ingenitum. Quod si in figura est, sic quoque unum est incomparabile. Quare et Altissimus vocatur, quia, omnium supremus, cuncta sibi subjecta habet.

XVIII. Et Simon: Num nomen illius ineffabile est, Deus, quod omnes appellant; quoniam adeo et de nomine contendis, ne alii detur? Respondit Petrus: Scio, hoc non esse illi nomen ineffabile, sed nomen quod ex convento hominum dicitur, quod si alteri dederis, etiam illud quod non effertur possis alteri tribuere, et id quidem ratione voluntatis. Nomen, quod dicitur, indicto prægreditur. Hoc modo contumelia et in illud quod nondum prolatum est redundat, quemadmodum honor cognitum adhuc incognitum refertur.

XIX. Et Simon dixit: Scire velim, Petre, an vere credas hominis formam ad formam Dei esse effictam. Et Petrus: Vere, o Simon, ita habere plane mihi est. Ac Simon: Quomodo potest mors corpus solvere, maximo sigillo conformatum? Tum Petrus: Dei justus est forma. Cum ergo cœperit inique agere, insita species fugit, sicque corpus dissolvitur, ut forma non amplius appareat, ne justus Dei forma ab injusto corpore habeatur. Atqui solutio non fit circa sigillum, sed circa sigillatum corpus. Porro absque eo, qui signavit, signatum non solvitur. Sic citra iudicium neque mori licet. Et Simon: Quæ ergo fuit necessitas, Dei formam homini e terra excitato tradere? Ac Petrus: Factum est propter humanitatem Dei creatoris. Quandoquidem ratione substantiæ cuncta præstantiora sunt humana carne, æther inquam, sol, luna, sidera, aer, aqua, ignis, uno verbo cætera omnia, quæ ad ministerium hominis facta, licet substantia potiora, tamen lubenter sustinent ei qui substantia deterior

Α τούτῳ τῷ λόγῳ πάντων ἀνθρώπων, τῶν τε ἀποθανόντων καὶ ζώντων καὶ γεννησομένων ἡ αἰ ψυχὰ θεοὶ ἢ τυγχάνουσιν. Εἰ δὲ προσφιλονεικῶν μοι ἐρεῖς, καὶ αὐτὰς θεοὺς εἶναι, καὶ τί τοῦτο ἔτι ἢ μέγα καὶ πάντες ἔχουσιν.

329 XVII. Ἡμεῖς Θεὸν λέγομεν, οὗ ἐστὶν ἴδιον τὸ ἄλλῃ προσεῖναι μὴ δυνάμενον. Ὅσπερ γὰρ ἀπειρος ὢν πανταχόθεν διὰ τοῦτο λέγεται ἀπέραντος, καὶ ἀνάγκη πᾶσα, ἐτέρου μὴ δυναμένου ὡσαύτως ἀπέρου εἶναι, μὴ εἶναι ἴδιον τὸ καλεῖσθαι ἀπεραντον ἢ, (εἰ δὲ τις λέγει δυνατόν εἶναι ψευδεται· δύο γὰρ πανταχόθεν ἀπειρα συνυπάρχειν οὐ δύναται· περαιοῦται γὰρ τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἐτέρου), οὕτως ἢ φύσις ἐστίν, ἔν εἶναι τὸ Ἀγέννητον. Εἰ δὲ ἐν σχήματι ἐστίν, καὶ οὕτως ἔν ἐστὶ τὸ ἄσύγκριτον. Διὰ τοῦτο καὶ Ὑψίστος λέγεται, ὅτι πάντων ἀνώτερος ὢν τὰ πάντα αὐτῷ ὑποκείμενα ἔχει.

XVIII. Καὶ ὁ Σίμων· Μὴ γὰρ τοῦτο ἐστὶν αὐτοῦ ἀπόβρητον ὄνομα, τὸ Θεός, ὅπερ πάντες λέγουσιν, ὅτι τοσοῦτον καὶ περὶ ὀνόματος δισχυρίζη, ἵνα μὴ ἄλλῃ δοθῆ; Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ἐπίσταμαι ὅτι τοῦτο οὐκ ἐστὶν αὐτῷ τὸ ἀπόβρητον ὄνομα (50'), ἀλλὰ τὸ κατὰ συνθήκην ἀνθρώπων λεγόμενον, ὅπερ εἰ ἐτέρῳ δώσεις, καὶ τὸ μὴ λεγόμενον ἐτέρῳ προσάψεις, καὶ τῷ τῆς προαιρέσεως λόγῳ. Τὸ λεγόμενον ὄνομα τοῦ μὴ λεγομένου πρόδος ἐστίν. Τοῦτῳ τῷ λόγῳ ἡ ὕβρις καὶ εἰς τὸ μήπω ῥῆθὲν λογίζεται, ἢ λόγῳ ἡ πρὸς τὸ ἐγνωσμένον τιμὴ εἰς τὸ μήπω ἐγνωσμένον ἀναφέρεται.

XIX. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Ἡθελον εἰδέναι, Πέτρε, εἰ ἀληθῶς πιστεύεις, 330 ὅτι ἡ ἀνθρώπου μορφή πρὸς τὴν ἐκεῖνου μορφήν διατετυπῶται. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀληθῶς, ὦ Σίμων, οὕτως ἔχειν πεπληροφόρημαι. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς θάνατος τὸ σῶμα λύειν δύναται, σφραγίδι μεγίστη διατετυπωμένον; Καὶ ὁ Πέτρος· Θεοῦ δικαίου ἐστὶ μορφή. Ἐπὶ οὖν ἀδικεῖν ἀρξῆται, ἢ ἐν αὐτῷ ἰδέα ἢ φεύγει, καὶ οὕτω τὸ σῶμα λύεται, ἵνα ἡ μορφή ἀφανῆς γένηται, ὅπως μὴ δικαίου μορφήν Θεοῦ ἢ ἀδικῶν ἔχη σῶμα. Ἡ μέντοι λύσις οὐ περὶ τὴν σφραγίδα γίνεται, ἀλλὰ περὶ τὸ σφραγισθὲν σῶμα. Ἄνευ δὲ τοῦ σφραγισαντος τὸ σφραγισθὲν οὐ λύεται. Οὕτως ἄνευ χρίσεως οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν ἐξεστίν. Καὶ ὁ Σίμων· Τίς οὖν ἀνάγκη ἦν, τὴν τοιοῦτον μορφήν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερθέντι δοῦναι ἀνθρώπῳ; Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τὴν τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ φιλανθρωπίαν γέγονεν· ἐπεὶ γὰρ τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ πάντα κρείττονα τυγχάνει τῆς ἀνθρώπου ταρχῆς, λέγω δὴ τὸν αἰθέρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ, τὸ

VARIE LECTIONES.

ἢ γεννηθησομένων C. ἢ θεοὶ add. c. O. Tum μοι S, O, μου C. ἢ ἔτι om. O, τὸ p. τῷ legi vult S. ἢ τὸ ἴδιον C. ἢ Ὅς αὐτὸς ἀπέρου εἶναι, τὸ καλεῖσθαι ἀπεραντος C. Schliemannii conjecturam ἀπέρου (Clem., p. 144, 569) a Schwieglero vilipensam confirmat cod. O. ἢ οὕτως S, O, ἢ ἵνα C. ἢ καὶ conj. S. ἢ τὸ O et ex conj. C, in conj. textu τε, S. τι. ἢ Dedi προσάψεις, καὶ c. O, προσάψας C, προσάψεις D. ἢ εἰδέα C, qui deinde οὕτως. ἢ Θεοῦ μορφήν C. ἢ Pro διὰ τὴν τοῦ in O occurrunt hic verba alia manu expuncta: τοῦτο διὰ τὴν τοιοῦτον μορφήν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερθέντι δοῦναι ἀνθρώπῳ. Tum repetitur καὶ ὁ Πέτρος. ἢ δὴ S, δὲ C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(50') Ἀπόβρητον ὄνομα. Hoc est nomen Tetra grammaton, Iehou, quod Græcis Patribus etiam dicitur ἀβρητον, ἀφραστον. S. Greg. Naz. vero nullo felicitius, οὐτε κατὰ λατρίαν, οὐτε λόγῳ ῥητόν. De

hujusmodi SS. nomine diffuse disseruimus in opere nostro *De l'harmonie entre l'Église et la Synagogue*, t. II. pag. 518 et seqq. DRACI.

πῦρ, ἐνὶ λόγῳ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἃ τινὰ εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπου γενόμενα καὶ κατ' οὐσίαν χρεῖττονα ὄντα ἡδέως ὑπομένει δουλεύειν τῷ κατ' οὐσίαν χείρονι, διὰ τὴν τοῦ Κρείττονος μορφήν. Ὡς γὰρ οἱ πηλινον ⁷¹ ἀνδριάντα βασιλέως τιμώντες τὴν τιμὴν ἀναφερομένην ἔχουσιν εἰς ἐκεῖνον, οὐπερ ὁ πηλὸς τὴν τιμὴν ἀπὸ γῆς γενομένην ἀνθρώπῳ χαίρουσα δουλεύει,

331 XX. Ἰδὲ ⁷², οἶψ' Θεῷ, Σίμων, ἀχαριστεῖν ἡμᾶς πείσαι θέλεις· καὶ βαστάζει σε ἡ γῆ, ἴσως δὲ ἰδεῖν ⁷³ βουλομένη, τίς σοι τὰ ὄμοια φρονεῖν τόλμησεν ⁷⁴. Πρῶτος γὰρ αὐτὸς ἐτόλμησας, ἃ μηδεὶς ἐτόλμησεν· πρῶτος ἐφθέγγω, ἃ πρῶτως ἤκούσαμεν. Πρῶτοι καὶ μόνοι ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ⁷⁵ τοιαύτῃ σου ἀσεβείᾳ τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ἱστορήσαμεν, καὶ οὐκ ἄλλου τινός, ἢ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, εἰς ὃν ἀσεβεῖν ἐτόλμησας. Καὶ χάσματα γῆς οὐκ ἐγενήθη, καὶ πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ οὐ κατεπέμφθη, καὶ εἰς ἐμπρησμὸν ἀνδρῶν οὐκ ἐπεξῆλθεν, καὶ ὕετός οὐκ ἐπεσέθη ⁷⁶, καὶ θηρῶν πληθὸς ἀπὸ δρυμῶν οὐκ ἐπέμφθη, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἡμᾶς διὰ ἓνα ἁμαρτάνοντα ὡς ἐπὶ μοιχείας πνευματικῆς, τῆς κατὰ σάρκα χείρονος ⁷⁷ ὑπαρχούσης, ἢ Θεοῦ ὀργῆ ὀλέθριος οὐκ ἤρξατο. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ ⁷⁸ τότε ἐπεξελθὼν τὰ ἁμαρτήματα οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίστης Θεός; Ἐπεὶ καὶ νῦν τὰ μέγιστα βλασφημούμενος τὰ μέγιστα ἐπεξήρχετο. Ἀλλὰ τοῦναντίον μακροθυμεῖ, εἰς μετάνοιαν καλεῖ, συντελοῦντα βέλη πρὸς συντέλειαν τῶν ἀσεβῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς ἀποκείμενα ἔχων, ἃ τινὰ ἐπαφήσει ὡς ζῶα ἐμψυχα, ὅταν ⁸⁰ ἀναποδοῦναι χρεῖσιν τοῖς ⁷⁹ αὐτοῦ προκαθεσθῆ. Διὸ φοβηθῶμεν Θεὸν δίκαιον, οὗ τὴν μορφήν πρὸς τιμὴν τὸ ⁸¹ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα.

332 XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Ἐπειδὴ ὁρῶ σε σοφῶς αἰνισσόμενον ὅτι τὰ γεγραμμένα κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐν ταῖς ⁸² βίβλοις οὐκ ἀληθῆ τυγχάνει, αὐριον ἀπὸ τῶν τοῦ διδασκάλου σου λόγων δεῖξω τὸν ⁸³ δημιουργὸν μὴ ἀνώτατον λέγοντα εἶναι ⁸⁴ Θεόν. Καὶ ὁ Σίμων ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν. Ὁ δὲ Πέτρος τοῖς παρεστώσιν ἔχλοισ ἐφη· Ὁ Σίμων κἀν μὴδὲν ἕτερον περὶ Θεοῦ βλάψαι ἡμᾶς δυνήθη, ἀλλ' οὖν γε ⁸⁵ ἐμποδίζει ὑμῖν ἀκούειν τοὺς τὴν ψυχὴν δυναμένους καθαίρειν λόγους. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ⁸⁶ πολλὸς ψιθυρισμὸς ἐγένετο τῶν ἔχλων λεγόντων· Τίς δὲ ἀνάγκη ἔσῃ αὐτὸν ἐνταῦθα εἰσιόντα τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας λέγειν; Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἐφη· Γένοιτο μέχρι Σίμωνος ἀρκετὸν γενέσθαι τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πειρασμὸν ἀνθρώπων λόγον. Ἔσονται ⁸⁷ γὰρ, ὡς ὁ Κύριος εἶπεν, ψευδαπόστολοι, ψευδεῖς προφῆται, αἰρέσεις, φιλαρχίαι· αἱ τινες, ὡς στοχάζομαι, ἀπὸ

A est servire, propter Numinis formam. Nam sicut qui luteam imperatoris statuam honorant, honorem relatum habent in imperatorem, cujus lutum figuram repræsentat, sic universa creatura homini de terra orto læta inservit, ad Dei honorem respiciens. μορφήν τυγχάνει ἔχων, οὕτως ⁷³ καὶ ἡ πᾶσα κτίσις εἰς τὴν ἐκεῖνου ἀφορῶσα τιμῆν.

XX. Vide, Simon, quali Deo ut simus ingrati persuadere cupis : et terra portat te, fortassis scire volens, quis similia ac tu sentire audeat. Primus enim ausus es, quod nullus in animum induxit : primus locutus es ea, quæ primum audivimus. Primi ac soli nos super tanta tua impietate inmensam Dei patientiam cognovimus, nec alterius cuiuspiam, quam illius qui mundum creavit, in quem sustinuisti esse impius. Et terræ hiatus factus non est, atque ignis e cælo non est emissus nec in hominum conflagrationem exiit, et imber non est suspensus, ac multitudo ferarum non est e saltibus immissa, atque in nos ipsos propter unum peccatorem, ob spirituale adulterium, quod carnali pejus est, non conversa est perniciosa Dei ira. An enim non est, qui tunc vindicabat peccata, cæli ac terræ conditor Deus ? alioquin et nunc maxinis appetitus conviciis maxime ulcisceretur. Sed contra, patiens est, ad pœnitentiam vocat, qui consummantia tela ad impiorum exterminationem habet in thesauris reposita, quæ, tanquam viventia animalia, tunc demittet, cum præ sederit ad retribuendum hostibus suis iudicium. Quocirca timeamus justum Deum, cujus formam in honorem hominis corpus gerit.

XXI. Quæ postquam Petrus dixit, respondit Simon : Quandoquidem video te callide significare, ea quæ in libris adversus Creatorem scripta sunt, non esse vera, crastino die ex Magistri tui verbis ostendam, ab eo dici, creatorem non esse supremum Deum. Et Simon his dictis abiit. At Petrus astanti plebi ait : Simon, quamvis in nullo alio circa Deum nos possit lædere, at certe vobis impedimento est, ne audiat sermone qui valent purgare animam. Hæc Petro proferente ingens exortus est sussurrus multitudinis, dicentis : Quæ vero necessitas, sinendi eum huc ingredientem blasphemias contra Deum loqui ? Et Petrus audiens dixit : Utinam non ultra Simonem protenderetur doctrina contra Deum, ad hominum tentationem illata. Erunt enim, sicut prolocutus est Dominus, pseudoapostoli, falsi prophetæ, hæreses, affectationes dominandi, quæ, sicut conjicio, a Simone Deum blasphemante sumen-

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ πάλιν O. ⁷² οὕτως C. ⁷³ Ita O c. S, εἶδε C. ⁷⁴ ἰδεῖν S. O εἰδεῖν C. ⁷⁵ τολμήσει O. Malim τολμήσαι. Tum adjecti αὐτός c. O. ⁷⁶ τῆ ἀδσκριpsi ex O. ⁷⁷ ἐπεσέθη O. ⁷⁸ τῆς κατὰ σάρκα χείρονος D. approbante O, κατὰ σάρκα χείρων C in textu, χείρονος in marg. ⁷⁹ ὁ om. O, interpungens post ἐστίν. ⁸⁰ Ita O et ex conjeci. C, in cuij. textu ὄντα. ⁸¹ τοῦ C. ⁸² ποτε ἐν p. ἐν ταῖς C. Ad oram cod. Ott. νόθα κατὰ νόμου. ⁸³ τό C. ⁸⁴ λέγοντα εἶναι idem quod λέγειν. Alioquin aliquid mutandum esset in textu S. ⁸⁵ γε om. O. ⁸⁶ εἰπόντος om. O. ⁸⁷ Cfr. Credner Beitr. 1, 291, 518 S.

VARIORUM NOTÆ.

• Legendum τοῖς ἔχθοις αὐτοῦ, si versioni Latiniæ fides. EDIT. PATROL.

tes exordium, ad eadem cum Simone contra Deum A proferenda cooperabuntur. Atque hæc pronuntians cum lacrymis, manu advocavit multitudinem, quæ cum accessisset, manus imposuit, et precatus est, sicque dimisit, monens convenire maturius. Ista iniquiens ac suspirans ingressus est, nec cibo sumpto ivit cubitum.

HOMILIA XVII

I. Sequenti ergo die Petrus, cum Simone discipulaturus, maturius expectatus oravit. Simulque ac precem finivit, Zachæus ingressus est ac dixit : Simon extra sedet, cum quibusdam suis, circiter triginta, disserens. Et Petrus ait : Sinatur loqui, donec multitudo conveniat, tuncque incipiamus quæstionem, ut sic, auditis quæ ab eo dicta fuerint, ad ea aptantes nos, egressi disputemus. Atque eo modo factum est. Egressus igitur nec multo post reversus Zachæus Petro retulit sermones Simonis contra ipsum.

II. Dixit autem : Accusat te, Petre, quasi malitiæ ministrum, et magia multum valentem, ac hominum animas deterius idololatria fascinantem. Et quidem quod magus sis, hoc visus est afferre argumentum, dicendo : Conscius mihi sum, me ne unius quidem verbi recordari ex iis quæ cum eo disputaturus apud me perpendi. Nempe quando ipse disserit, et ego mentem applico, ut revocem in memoriam, quænam sint quæ cogitavi descendens ad colloquium cum eo, nec quidquam eorum, quæ dicit audio. Quando ergo nihil ejusmodi cum ullo alio patior, quam cum illo solo, qua ratione non sum ab eo incantatus? Illud vero, quod, quæ docet pejora sint idololatria, clarum erit mentem habenti, postquam indicavero. Nulla enim alia utilitas est, quam ut anima omnigenis idolis libera reddatur. Nam speciem imaginata timore ligatur, et credens se aliquid pati, elanguet, et alienatur, seu a dæmone insanit, ac dæmoniaco furore correpta multis sobria videtur.

III. Id vobis Petrus præstat, pollicendo sapientes facere. Prætextu siquidem unius Dei videtur quidem liberare vos multis anima carentibus idolis, quæ non multum nocent cultoribus, quod ipsis oculis cernuntur esse lapidea, vel ænea, vel aurea, vel ex alia quadam inanima materia. Quare cum anima sciat, id quod cernitur, nihil esse, non simili modo per aspectabile a timore potest imagina-

Α τοῦ τὸν Θεὸν βλασφημοῦντος Σίμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι (51) εἰς τὸ ἡ τὰ αὐτὰ τῷ Σίμωνι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγειν συνεργήσουσιν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν μετὰ δακρύων, τῇ χειρὶ προσεκαλετο τοὺς δούλους, οἷς προσελθούσι τὰς χεῖρας ἐπιτιθεῖς καὶ εὐχόμενος ἀπέλευεν, λέγων 333 ὀρθρῖατερον συνέρχεσθαι. Ταῦτα εἰπὼν καὶ στενάζων εἰσελθὼν οὐτε τροφῆς μεταλαβὼν ὑπώπασεν.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΖ.

I. Τῆς μὲν οὖν ἄλλης ἡμέρας ὁ Πέτρος πρὸς Σίμωνα ζητεῖν μέλλων ὀρθρῖατερον ἔξυπνισθεὶς ἠβῆατο, καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι ὁ Ζαχαρίας εἰσηγεῖ λέγων· Σίμων ἔξω καθέζεται, μετὰ ἰδίων αὐτοῦ τικων ὡς τριάκοντα διαλεγόμενος. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ἐάσθω ἡ λαλεῖν, μέχρις ὅτε πλῆθος γένηται, καὶ τότε ζητεῖν ἀρξώμεθα, ἵνα οὕτως ἡμεῖς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἀκούσαντες, πρὸς δὴ αὐτὰ ἀρμολογούμενοι, ἐξελαθόντες διαλεχθῶμεν. Καὶ ὅτι οὕτως ἐγένετο. Ἐχθὰς οὖν καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν εἰσελθὼν ὁ Ζαχαρίας ἀντέβαλε τῷ Πέτρῳ τοὺς ὑπὸ Σίμωνος κατὰ Πέτρον ῥηθέντας λόγους.

II. Ἐλεγε δέ· Αἰτιᾶσαι σε, Πέτρε, ὡς κακίας δντα ὑπηρέτην, καὶ μαγεῖα πολὺ δυνάμενον, καὶ εἰδωλολατρείας χείρων τὰς τῶν ἀνθρώπων φαντασιόυντα ψυχὰς. Εἰς τὸ μὲν οὖν μάγον εἶναι σε ταύτην ἐδόκει φέρειν ἀπόδειξιν, λέγων· Σύνοῖδα ἐμαυτῷ, ὅτι ὦν κατ' ἐμαυτὸν σκέπτομαι, ἐλθὼν συζητεῖν αὐτῷ, οὐδὲ ἕνα μνημονεύω λόγον. Αὐτοῦ γὰρ διαλεγόμενου, κάμου τὸν νοῦν ἀσκολοῦντος εἰς τὸ ἀναπολήσαι, τίνα ἐστὶν ἃ ἐλογισάμην 334 ἐλθὼν λέγειν πρὸς αὐτὸν, οὐδ' ὅτι οὖν ὦν λέγει ἐπακούω. Ἐπεὶ οὖν ἐπ' ἄλλου τινὸς τοιοῦτό τι οὐ πάσχω, ἢ ἐπ' αὐτοῦ μόνου, πῶς οὐχὶ μαγευόμενος ὑπ' αὐτοῦ τυγχάνω; Τὸ δὲ ὅτι, ἃ ἂν διδάσκη, εἰδωλολατρείας χείρονά ἐστιν, τῷ γε νοῦν ἔχοντι, ἐμοῦ μνηύσαντος σαφὲς ἔσται. Οὐθὲν γὰρ ἕτερον ὠφελήθηναί ἐστιν, ἢ τὸ τὴν ψυχὴν εἰδῶλων παντοδαπῶν ἐλευθέραν γενέσθαι. Φανταζομένη γὰρ εἶδος δεσμεῖται φόβῳ, καὶ φρονίτι τοῦ παθεῖν τι μαραινεται, καὶ ἀλλοιομένη δαιμονῶν, καὶ δαιμονῶσα τοὺς πολλοῖς σωφρονεῖν δοκεῖ.

III. Τοῦτο ὑμῖν Πέτρος ὑποσχεῖται τοῦ σωφρονίζεν παρέχει. Προφάσει γὰρ ἐνδὸς Θεοῦ δοκεῖ μὲν ὑμᾶς; πολλῶν ἀψύχων ἀπαλλάσσειν εἰδῶλων, ἃ οὐ πάνυ τοὺς ἐβόντας ἀδικεῖ, τῷ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς; ὅρθρῖαθαι λιθίνα ἔντα ἢ χάλκεα ἢ χρυσεῖα ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀψύχου ὕλης. Διὸ τῷ εἰδέναι, ὅτι τὸ βλεπόμενον οὐδὲν ἐστίν, οὐχ ὁμοίως τῷ ὄρατῷ ὑπὸ φόβου φαντασιοῦσθαι δύναται ἢ ψυχὴ. Πλάνψ δὲ διδασκαλίᾳ

VARIÆ LECTIONES.

ἡ τὸ add. S, probante O. ἡ Ita S, ἐπιτιθὼν C. Ambigo de Otoboniani scriptura truncata. Deinde ὀρθρῖατερον S, O, ὀρθρῖτερον C. προσέρχεσθε p. συνέρχεσθαι O. ἡ Ita O c. S, ὀρθρῖτερον C. ἡ Pro ἐάσθω lacuna in O. ἡ δ του (sic) p. ὅτε O. Tim p. οὕτως lacuna in eodem. ἡ κατὰ Πέτρον D, τῷ Πέτρῳ C, O. Deleri hæc vrb. vult C. ἡ εἰδωλολατρίας O. ἡ Ita O et ex conject. C, in suj. textu ἐπακούων. ἡ ἃ conj. C, approbante O; deest in cod. hom. Parisiensi. εἰδωλολατρίας O. ἡ ὠφελήθηναί ἐστιν S. ἡ καὶ φρονεῖν εὐπαθεῖν τι μαραινεται καὶ ἀλλοιοῦται ἢ δαιμονῶν C. ἡ ὀφθαλμῶ O. ἡ χαλκία ἢ χρυσεῖα O. ἡ τῷ S, O, τὸ C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀπὸ Σίμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι. Hoc una voce laudant ecclesiastici scriptores, adeo ut personatus iste Petrus de eo, quod jam factum vi-

derat, quasi futuro conjecturam fecerit. Vide sis Irenæum lib. 1, c. 23, 2; lib. III, Præfat. et Eusebium II. E. lib II, 13. Davis.

εις φοβερὸν Θεὸν ἀποβλέπουσα τῶν κατὰ φύσιν ἐκθα-
 θρευταί. Καὶ ταῦτα ἐγὼ λέγω, οὐχ ὅτι ὑμεῖς, εἰδὼλα
 εἶδεν παραίνῳ, ἀλλ' ὅτι Πέτρος φοβερῶν ἰδεῶν *
 δοκῶν ἀπαλλάσσειν ὑμῶν τὰς ψυχὰς, φοβερωτέρῃ
 ἰδέα * τὸν ἕκαστον ὑμῶν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ νοῦν, Θεὸν
 ἐν μορφῇ εἰσηγούμενος, καὶ ταῦτα ἄκρωσ δίκαιον,
335 ᾧ ἔπειτα τὸ φοβερὸν καὶ τῆ συνουσίῃ ψυχῇ τὸ
 φρικώδες, δυνάμενον καὶ τῶν ὁρθῶν λογισμῶν ἐκλύ-
 σαι τοὺς τόνους. Ἐν γὰρ τοιοῦτῃ καθεστῶς χειμῶνι
 ὁ νοῦς ὡς βυθὸς ὕπ' ἄνέμου σφοδροῦ θολοῦται τὸ
 λαμπρὸν. Διδεῖ ἐπ' ὠφελείᾳ ὑμῶν προσέρχεται, μὴ
 ὑμῶν τοὺς ἐξ ἀψύχων μορφῶν ἠπίως * γινομένους
 φόβους ἐκλύειν δοκῶν φοβερὸν Θεοῦ ἀντισφαιρέτω
 μορφῇ. Μορφῇ δὲ ἔχει Θεός *; Εἰ δὲ ἔχη, ἐν σχή-
 ματι ἔστιν. Ἐν σχήματι δὲ ὦν πῶς οὐ περιόριστός
 ἔστιν; Περιώριστος δὲ ὦν ἐν τόπῳ ἔστιν. Ἐν τόπῳ
 δὲ ὦν ἦττων ἔστι τοῦ περιέχοντος αὐτὸν τόπου. ἦτ-
 των δὲ τις ὦν πῶς πάντων ἔστιν ὁ * μείζων ἢ
 κρείττων ἢ ἀνώτατος; Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.
 nente illum loco. Denique qui est aliquo minor, quo pacto major est omnibus, aut præstantior, aut

IV. Ὅτι δὲ ἀληθῶς οὐδὲ τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου
 αὐτοῦ ρηθέντα πιστεύει, φανερόν ἐστιν. Τὰ γὰρ *
 ἐναντία αὐτῷ κηρύσσει. Ἐκείνου γὰρ εἰπόντος τι-
 νι, ὡς μανθάνω· *Μὴ με λέγε ἀγαθόν, ὁ γὰρ ἀγαθὸς*
εἰς ἔστιν. Ἀγαθὸν δὲ εἰπὼν οὐκ ἔτι ἐκείνου λέγει
 τὸν δίκαιον, ὃν αἱ Γραφαὶ κηρύσσουν, ὃς ἀπο-
 κτείνει * καὶ ζωοποιεῖ, ἀποκτείνει μὲν τοὺς ἀμαρ-
 τάνοντας, ζωοποιεῖ δὲ τοὺς κατὰ γνώμην αὐτοῦ
 βεῶντας. Ὅτι δὲ ὄντως εὐ τὸν Δημιουργὸν ἔλεγεν
 ἀγαθόν, τῷ διανοηθῆνα: δυνάμεν σαφές ἐστιν. Τοῦ
 γὰρ Δημιουργοῦ ἐγνωσμένου καὶ τῷ πλασθέντι Ἀδάμ,
 καὶ τῷ εἰσαεσθῆσαντι αὐτῷ ¹⁰ Ἐνώχ, καὶ τῷ ὑπ'
 αὐτοῦ δικαίῳ δραθέντι Νῶε, ὁμοίως καὶ τῷ Ἀβραάμ
336 καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆ καὶ
 λαῶ καὶ ἔθνῳ τῷ κόσμῳ, ὁ διδασκαλὸς αὐτοῦ Πέτρος
 Ἰησοῦς ἔλθων ¹¹ ἔλεγεν ¹² *Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα,*
εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν ¹³ *εἰ*
μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκα-
λύσαι. Εἰ οὖν αὐτὸς Υἱὸς ἦν ὁ παρὼν, ἀπὸ τῆς αὐ-
 τοῦ παρουσίας οἷς ἐβούλετο τὸν πᾶσιν ἀγνωστον
 ἀπακάλυπτεν. Καὶ οὕτως τοῖς πρὸ αὐτοῦ πᾶσιν
 ἀγνωστος ἦν ὁ Πατήρ, οὐχ οὕτως ¹⁴ ὦν ὁ πᾶσιν
 ἐγνωσμένος.

V. Καὶ τοῦτο εἰπὼν Ἰησοῦς οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτῷ
 συμφωνεῖ. Ἐνίστα γὰρ ἄλλαι φωναὶ τῶν ἀπὸ τῶν
¹⁵ Γραφῶν φοβερὸν καὶ δίκαιον συνίστησι Θεὸν λέ-
 γων· *Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τοῦ ἀποκτείνοντος* ¹⁶ *τὸ*
σῶμα, τῷ δὲ ψυχῇ ¹⁷ *μὴ δυνάμενον τι ποιῆσαι.*
φοβηθῆτε δὲ τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν
εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς βαλεῖν. Νῦν λέγω

* Math. xix, 17.

† Deut. xxxii, 59.

A tionibus deludi. At fallaci doctrina decepta dum
 terribilem Deum respicit, ex iis quæ natura habet
 excidit funditus. Atque hæc dico, non quod idola
 colere suadeam, sed quia Petrus, dum videtur ani-
 mas vestras eripere formidabilibus speciebus, nien-
 tem unuscujusque vestrum formidabili idea reddit
 fanaticam, Deum in forma introducens, eumque
 summe justum, quam ideam sequitur terror, et
 animæ cogitantis horror, valens etiam rectæ ratio-
 nis vigorem solvere. In hac quippe procella animus
 constitutus velut mare a vehementi vento infusca-
 tur et splendorem perdit. Quocirca si ad utilitatem
 vestram advenit, ne, dum videtur timores vestros ex
 inanimatis formis leniter ortos resolvere, in locum
 eorum terribilem Dei formam inducat. An vero
 B Deus habet formam? Quod si habet, in figura con-
 sistit. In figura autem consistens, quo modo non
 est circumscriptus? Et circumscriptus, in loco ver-
 satur. Cæterum in loco existens, minor est conti-
 quo pacto major est omnibus, aut præstantior, aut

IV. Quod autem vere neque quæ a Magistro suo
 dicta sunt credat, manifestum est. Nam contraria
 ei prædicat. Scilicet ille, sicut audio, cuidam dixit:
Ne me dicas bonum, bonus enim unus est *.
 Bonum vero aïens, non amplius illum inquit, qui
 justus est, quemque Scripturæ prædicant, qui oc-
 cidit, et vivere facit ^b, occidit quidem peccatores,
 vivere autem facit eos, qui secundum ejus volunta-
 tem agunt. Porro quod revera Creatorem non dixit
 bonum, ei qui poterit considerare clarum erit. Cum
 enim Creator notus fuerit et Adamo qui ab eo for-
 matus est, et Enocho qui ei placuit, et Noæ qui ei
 justus esse apparuit, similiter et Abrahamo, Isaac, Jacobo,
 sed et Moysi, ac populo, totique mundo,
 magister ipsius Petri, Jesus, veniens dixit: *Nemo*
novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis no-
vit, nisi Pater, et quibus vult Filius revelare ^c. Si
 ergo, qui advenit, ipse Filius erat, post suum ad-
 ventum quibus voluit eum, qui cunctis incognitus
 erat, revelavit. Sicque omnibus ante eum ignotus
 erat Pater, proindeque non est ille omnibus co-
 gnitus.

V. Atque hoc dicens Jesus neque ipse secum
 consentit. Interdum enim aliis Scripturarum voci-
 bus timendum ac justum commendat Deum, aïens:
Nolite timere eum, qui occidit corpus, animæ autem
*nihil potest facere, sed timete eum qui potest et cor-
 pus et animam in gehennam ignis mittere. Ulique dico*
vobis, hunc timete ^d. Quod autem vere hunc ti-

* Math. xi, 27.

† Math. x, 28.

VARIE LECTIONES.

* εἰδεῶν C. † εἰδέξ C. ‡ ἠπίους O. Tum recepi φόβους c. eod. et ex conject. Ci, in cuius
 end. deest. § ὁ Θεός O. articulo quidem subnotato. ¶ ἢ C. †† δὲ O. ††† ἀποκτείνει O, et paulo
 post. †††† αὐτῷ om. O. ††††† Πέτρος ἰσῶν ἔλθων p. Πέτρος Ἰησοῦς ἔλθων O; quæ quidem vbb. li-
 neola subnotata sunt. †††††† Cfr. Credner, *Beitr.* 1, 248, 314. Schwegler, *Nachapost. Zeitalter* 1, 254, 20. S.
 ††††††† εἶδεν O. Dein βούληται S. O, βούλεται C. ††††††† οὕτως O. ††††††† τὸν O. †††††††† ἀποκτείνοντος O. ††††††††† τὴν ψυχῇ
 p. τῇ δὲ ψυχῇ O. Tum inserui δὲ c. eodem.

mendum esse dixerit ut justum Deum, ad quem et injuria affectos ait clamare, parabolam ad eam rem proferens interpretationem subjungit, dicens : *Si ergo iudex iniquitatis ita fecit, quod sæpissime rogaretur, quanto magis Pater faciet vindictam clamantium ad se die ac nocte? An, quia patiens est erga illos, putatis quod non faciet? Profecto, dico vobis, faciet, et cito* ^a. Cæterum qui vindicantem et remunerantem dicit Deum, justum eum natura confirmat, et non bonum. Præterea confitetur Domino cœli et terræ ^b. Quod si Dominus est cœli et terræ, admittitur esse Conditor; qui autem Conditor est, justus est. Aliquando bonum dicendo, aliquando justum, neque sic consonat. Tertium vero quid sapiens illius discipulus heri affirmabat, operationem visione potiorem esse, ignarus, evidentiam posse esse humanam, certum vero esse apud omnes, visionem ad Divinitatem pertinere.

VI. Hæc atque his paria, Petre, Simon extra stans dum multitudini edisserit, plures mihi videtur conturbare. Quocirca exi statim, et vi veritatis falsos ejus dissolve sermones. Quibus a Zacchæo dictis, Petrus pro more precatus egressus est, cumque in eodem loco, in quo superiori die, constitisset, ac ex religionis consuetudine populum salutasset, ita cœpit loqui : Dominus noster Jesus Christus, utpote verus Propheta (quemadmodum in tempore ea quoque de re demonstrationes afferam), circa ea, quæ ad veritatem spectant, breves fecit sententias, propter hæc duo, primum, quia ad pios loquebatur, scientes ab eo per sententiam prolata credere. Neque enim nova erant ad eorum consuetudinem, quæ dicebantur. Secundo autem, quia habens præfinitum prædicationis tempus probationibus non utebatur, ne in sermones omne illud tempus insumeret, sicque ei contingeret, ut dum occuparetur in interpretationibus paucorum verborum, quæ cum labore animi possent intelligi, doctrinam veritatis non multum promoveret. Itaque de quibus volebat pronuntiabat, ut populo valenti intelligere, ex quibus nos etiam sumus, qui quando (id quod raro accidit) ab eo dicta non percipiebamus, seorsum esciscitabamur, ne quid eorum quæ dicebat nobis esset obscurum.

VII. Sciens ergo, nos cuncta ab eo prolata cognoscere, ac posse demonstrationes præbere, quando misit nos ad imperitas gentes, ut eos baptizarem in remissionem peccatorum ^c, præcepit, ut prius

^a Luc. xviii, 6. ^b Math. xi, 25. ^c Math. xxviii, 19.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ et Θ. ¹¹ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu καί. Excidit ap. Cl et S. ¹² καί om. O. ¹³ χθές O. Tum ἐνάργειαν conj. Cl., ἐνέργειαν C, O. ¹⁴ ἐνάργεια ex conject. Cl, ἐνέργεια C, O. ¹⁵ καί melius abest. S. ¹⁶ Χριστός add. c. O. ¹⁷ Post ταῦτα excidit fortasse πρῶτον μέν. S. ¹⁸ λόγον O. ¹⁹ δαπανᾷ O. ²⁰ ἐκφέρειν proponit S. ²¹ τι deesse vidit S : jam accessit ex O. Postea μή c. Credner. Beitr. 1, 297; ἵνα uterque hom. col., ἵνα μή conj. C. ²² μή ἀνόητον p. ἀνόητον O. ²³ εἰδόμενα πάντα C.

ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε. Ὅτι δὲ ὄντως τοῦτον φοβηθῆναι ἔλεγεν ὡς δίκαιον Θεὸν, πρὸς ὃν καὶ ἀδικουμένους βῶθν λέγει, παραβολὴν εἰς τοῦτο εἰπὼν ἐπαγει τὴν ἐρμηνείαν λέγων· *Εἰ οὖν ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας ἐποίησεν οὕτως, διὰ τὸ ἐκάστοτε ἀξιωθῆναι, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ποιήσει τὴν ἐκδίξισιν τῶν βδώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός; ἢ* ¹⁰ *διὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς δοκεῖτε ὅτι οὐ ποιήσει; Ναὶ* ¹¹, *λέγω ὑμῖν, ποιήσει, καὶ ἐν τάχει.* Ὁ δὲ ἐκδικούντα **337** καὶ ἀμειβόμενον λέγων Θεὸν δίκαιον αὐτὸν τῇ φύσει συνίστησιν, καὶ οὐκ ἀγαθόν. Ἐτι δὲ καὶ ¹² ἐξομολογεῖται τῷ Κυρίῳ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Εἰ δὲ Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁμολογεῖται δημιουργός, δημιουργός δὲ ὢν δίκαιός ἐστιν. Ποτὲ μὲν ἀγαθὸν λέγων, ποτὲ δὲ δίκαιον, οὐδ' οὕτως συμφωνεῖ. Τρίτον δὲ ὁ σοφὸς αὐτοῦ μαθητὴς ἐχθές ¹³ διυσχυρίζετο, ἐνάργειαν ὀπτασίας ἱκανωτέραν εἶναι, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἡ ἐνάργεια ¹⁴ ἀνθρωπεῖα εἶναι δύναται, ἡ δὲ ὀπτασία θεότητος εἶναι ὁμολογεῖται.

VI. Ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια, Πέτρε, ὁ Σίμων τοῖς ὄχλοις ἔξω ἐστὼς καὶ ¹⁵ διαλεγόμενος, ταρασσιν μοι δοκεῖ τοὺς πλείονας. Διδὲ ἑαυτῆς ἔξιθι, ἀληθείας δυνάμει τοὺς αὐτοῦ ψευδεῖς ἐκλύων λόγους. Ταῦτα τοῦ Ζακχαίου εἰπόντος ὁ Πέτρος συνήθως εὐδόμενος ἔξῃσι, καὶ εἰς τὸν πρὸ μιᾶς τόπον στάς, καὶ τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας τοὺς ὄχλους, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Ἀληθής ὢν προφήτης ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ¹⁶, ὡς ἐπὶ καιροῦ καὶ περὶ τούτου πληροφορήσω, περὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ διαφερόντων συντόμως τὰς ἀποφάσεις ἐποιεῖτο, διὰ δύο ταῦτα ¹⁷, ὅτι πρὸς θεοσεβεῖς ἐποιεῖτο τὸν λόγον, εἰδόμενα τὰ ἀποφάσει ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερόμενα πιστεῦσιν· οὐδὲ γὰρ ἦν ξένα τῆς αὐτῶν συνηθείας τὰ λεγόμενα. Δεύτερον δὲ ὅτι προθεσμίαν ἔχων κηρύξαι τῷ τῆς ἀποδείξεως οὐκ ἐχρήτο λόγῳ, **338** ἵνα μὴ εἰς λόγους ¹⁸ τὸν πάντα τῆς προθεσμίας δαπανῶ ¹⁹ χρόνον, καὶ οὕτως αὐτῷ συμβήσεται, εἰς ὀλίγων λόγων ἐπιλύσεις ἀσχολουμένῳ, τῶν ὑπὸ πόνου ψυχῆς νοεῖσθαι δυναμένων, τοὺς ἀληθεῖα διαφέροντας μὴ ἐπὶ πλείον εἰσφέρειν ²⁰ λόγους. Ἐπειδὴ περὶ ὧν ἠθέλεν ἀπεφάνετο, ὡς λαῶ νοεῖν δυναμένῳ, ἀπ' ὧν ἔσμεν καὶ ἡμεῖς, οἷ ὅποτε κατὰ τὸ σπάνιον οὐκ ἐνοήσαμεν τι ²¹ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντων, ἰδίᾳ ἐπυθανόμεθα, μὴ ἡμῖν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντων ἀνόητον ²² ἦ.

VII. Εἰδὼς οὖν ἡμᾶς πάντα εἰδόμενα ²³ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντα καὶ τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν δυναμένους, εἰς τὰ ἀμαθῆ ἔθνη ἀποστέλλων ἡμᾶς, βαπτίζειν αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐνετεῖλατο ἡμῖν πρότερον δι-

ἔδει αὐτούς· ἀφ' ὧν ἐντολῶν αὐτῆ ³² πρώτη καὶ ἅμα ἡ μεγάλη τυγχάνει, τὸ φοβηθῆναι Κύριον τὸν Θεὸν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύειν. Θεὸν δὲ φοβεῖσθαι ἐκεῖνον εἶπεν, οὐ οἱ ἄγγελοι ³³ τῶν ἐν ἡμῖν ἐλαχίστων πιστῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστήχασιν θεωροῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς διαπαντός. Μορφήν γὰρ ἔχει (52), διὰ πρῶτον καὶ μόνον κάλλος καὶ πάντα μέλη, οὐ διὰ χρῆσιν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ὀφθαλμοὺς ἔχει, ἵνα ἐκεῖθεν βλέπῃ ³⁴ πανταχόθεν γὰρ ὄρα, τοῦ ἐν ἡμῖν βλεπτικοῦ πνεύματος ἀπαρδιήτως λαμπρότερος ὢν τὸ σῶμα ³⁵, καὶ παντός ³³⁹ στιλπνότερος, ὡς πρὸς σύγκρισιν αὐτοῦ τὸ ἡλίου φῶς λογισθῆναι σκότος. Ἄλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο ἄτα ἔχει, ἵνα ἀκούῃ, πανταχόθεν γὰρ ἀκούει, νοεῖ, κινεῖ ³⁶, ἐνεργεῖ, ποιεῖ. Τὴν δὲ καλλίστην μορφήν ἔχει δι' ἄνθρωπον, ἵνα οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ³⁷ αὐτὸν ἰδεῖν δυνηθῶσιν, ἵνα χαρῶσιν δι' ἃ τίνα ³⁸ ταῦτα ὑπέμειναν. Τῇ γὰρ αὐτοῦ μορφῇ ὡς ἐν μεγίστῃ σφραγίδι τὸν ἄνθρωπον διετυπώσατο, ὅπως ἀπάντων ἀρχὴ καὶ κυριεύη, καὶ πάντα αὐτῷ δουλεύῃ. Διὸ κρίνας εἶναι τὸ πᾶν αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸς ἀράτος, ἡ δὲ αὐτοῦ εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος ὄρατός ³⁹, ὁ αὐτὸν σέβειν θέλων τὸν ὄρατὸν αὐτοῦ τιμᾶ εἰκόνα, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ὅ τι ἂν οὖν τις ποιῆσῃ ⁴⁰ ἀνθρώπων, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακὸν, εἰς ἐκεῖνον ἀναφέρεται. Διὸ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ κρίσις πᾶσι κατ' ἀξίαν ἀπονέμουσα ἐκάστῳ προελεύσεται ⁴¹. Τὴν γὰρ αὐτοῦ μορφήν ἐκδικεῖ.

VIII. Ἄλλὰ ⁴² ἔρει τις· Εἰ μορφήν ἔχει, καὶ σχῆμα ἔχει καὶ ἐν τόπῳ ἐστίν· ἐν τόπῳ δὲ ὢν καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενος ὡς ἡττων, πῶς ὑπὲρ πάντα ⁴³ ἐστὶ μέγας; Πῶς δὲ καὶ πανταχῇ εἶναι δύναται, ἐν σχήματι ὢν; Πρὸς τὸν ταῦτα λέγοντα πρῶτον ἐστὶ εἰπεῖν· Τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ αἱ Γραφαὶ ⁴⁴ φρονεῖν παύουσι· καὶ πιστεύειν ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖς γινώσκουμεν τὰς ³⁴⁰ ἀποφάσεις ⁴⁵ μαρτυρουμένας ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ κατὰ κέλευσιν τὰς

^a Matth. xviii, 10. ^b Matth. v, 8.

VARIAE LECTIONES.

³² Ita O. c. Cl. αὐτῆ C. ³³ ἄγγελοι οἱ C. ³⁴ βλέπει O. ³⁵ νομο pro σῶμα O, sed in marg. pr. man. γρ. ὄμμα. ³⁶ κινεῖ deest in O. ³⁷ τὴν καρδίαν O. ³⁸ διὰ τίνα O. ³⁹ ὄρατός addidi c. O: quæ emendatio Davissii conject. ὄρατῆ p. ὁ ἄνθρωπος superfluum reddit. ⁴⁰ ποιῆσει C. Subinde ἀνθρώπων O. ⁴¹ Cotelerius hæc vertit, quasi legi voluerit προελεύσεται. S. ⁴² Ἄλλ' C, qui deinde exh. ἐχη. ⁴³ πάντας O. ⁴⁴ αἱ γραφαὶ et καὶ S addidit auct. C. Post πιστεύειν in O lacuna sequitur, cui al. man. inscripsit ὁ περὶ σίμου. Vacuum tamen hoc additamento non expletur. ⁴⁵ ἀποφάσεις ex margine Otoboniiani in text. posuit.

VARIORUM NOTÆ.

(52) *Μορφήν γὰρ ἔχει*, etc. Hic fuse, et alibi locorum istius apocryphi favetur Anthropomorphitarum errori: quem antiquissimum ostendit Origenes cum in fine libri primi in *Epistolam ad Romanos*, tum apud Theodoritum questione 20, in *Genesisim*. Ei vero notatu dignissimus est posterior locus: quippe ex quo colligi datur librum Melitonis Sardinensis *Περὶ ἐνσωμάτου Θεοῦ* memoratum Eusebio *Hist. eccl.* lib. iv, cap. 26, et Hieronymo *Catalogi cap.* 24, non fuisse de Deo incarnato, sed de Deo corporeo. Ait Origenes: Προδιαληπτέον πρότερον, πῶ συνίσταται τὸ κατ' εἰκόνα ἐν σώματι, ἢ ἐν ψυχῇ. Ἰδόμεν δὲ πρότερον οἷ; χρώνται οἱ τὸ πρῶτον λέγοντες· ὢν ἐστὶ καὶ Μελίτων, συγγράμματα καταλειποῦς περὶ τοῦ ἐνσωμάτου εἶναι τὸν Θεόν. Μέλη γὰρ Θεοῦ ὀνομαζόμενα εὐρίσκοντες, etc. Prius dis-

doceremus illos: ex quibus mandatis hoc primum et magnum est, timere Dominum Deum, et ipsi soli servire. Illum vero Deum timere jussit, ejus angeli, qui sunt minimorum apud nos fidelium, in caelo stant, semper contemplantes faciem Patris. Formam enim habet, propter primam et solam pulchritudinem; habet omnia membra, non propter usum: non enim ideo habet oculos, ut inde videat, quia cernit undique, corpore incomparabiliter lucidior nostro visuali spiritu, et omni luce splendidior, adeo ut ei comparatum solis lumen pro tenetris reputetur. Sed nec ideo habet aures, ut audiat, quia omni ex parte audit, intelligit, movet, operatur, facit. Pulcherrimam autem formam habet propter hominem, quo mundi corde illum videre possint, ut pro iis quæ passi sunt latentur. Nam ad suam formam velut ad maximum sigillum hominem effinxit, ut omnibus imperaret ac dominaretur, et cuncta ei servirent. Quare arbitratus se esse omnia, sui que imaginem esse hominem (ille enim inaspectabilis, imago autem illius homo visibilis): qui eum vult colere, aspectabili ejus honorat imaginem, hoc est, hominem. Quod quisque ergo homini fecerit, sive bonum, sive malum, in Deum refertur. Quapropter et judicium ejus, cunctis pro merito retribuens, ad unumquemque perveniet. Nam sui formam ulciscitur.

VIII. Sed dicit aliquis: Si formam habet et figuram habet et in loco est; in loco autem existens, et ab ipso contentus velut minor, quo modo super omnia magnus est? Qua vero ratione ubique esse potest, qui est in figura? Ad ista objicientem primo responderi debet: Hæc de eo sentire ac credere Scripturæ suadent. Nos autem veras earum sententias cognoscimus, quibus testimonium perhibuit Dominus noster Jesus Christus, propter cujus

cutiendum est, ubi consistat illud: Ad imaginem, in corpore, an in anima. Et in primis videamus, quibus utantur qui prius asserunt: e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo quod Deus corporeus sit. Membra enim Dei appellata cum reperiunt, etc. Gennadius cap. 4 libri *De ecclesiasticis dogmatibus*: Nihil in Trinitate credamus corporeum, ut vult Melito et Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus et Audianus nihil sibi invisibile, ut Origenes; nihil creaturis visibile, ut Fortunatus. Posteriora verba, etsi extrarem, ideo prioribus subjungi, ut inonerem voces a creaturis quæ post sibi invisibile ponuntur in libris editis, esse variam lectionem ad creaturis quod sequitur. Certe absunt a mss. etiam meo, et ab Alcuini *Confessione*, sensumque inturbant. Cot.

jussum necesse est ut vobis demonstramus ita habere. Ac primum de loco dicam. Et Dei locus est, quod non existit, Deus autem existens est, quod autem non existit, cum eo quod existit non comparatur. Quo modo enim locus ens esse potest? nisi si secundum spatium sit, velut cælum, terra, aqua, aer, et si aliquid aliud est corpus, quod illius repleat inane: quod ideo inane dicitur, quia nihil est. Hoc enim, *nihil*, nomen ei est magis proprium. Nam quod dicitur inane, instar est vasis quod nihil continet, præter ipsum vas vacuum. Itaque cum inane sit, non locus est, sed in quo ipsum versatur vacuum, si quidem vas sit. Omnino enim oportet, ut quod existit, in eo sit quod nihil est. Id autem quod non existit voco illud, quod a nonnullis locus appellatur, cum nihil sit. Et quo pacto nihilum cum ente confertur? nisi forte econtrario, ut ens quidem non sit, id autem quod non existit, locus dicitur. Sin vero etiam quod aliud, cum multa exemplar ad probationem exire ex me festinent, uno solo uti volo, ut ostendam, non statim continens contento esse præstantius. Sol figura orbicularis est, et ab aere totus ambitur, attamen hunc illustrat, calefacit, secat: et, si ab eo abest, hic tenebris involvitur, et quæcumque hujus pars solis expers est tanquam mortua frigescit, item ab illius ortu iterum illuminatur, atque, ubi ab illo fatus fuerit, tunc majori ornatur decore. Et hæc ille facit per sui communicationem, circumscriptam habens substantiam. Quid ergo adhuc impedit Deum, ut solis omniumque creatorem et Dominum, quo minus in figura, forma et pulchritudine existens, participationem sui in infinitum extensam habeat?

IX. Unus est ergo Deus revera, qui in præstantissima forma præsidet, bisque est superiorum ac inferiorum cor, quod et a se velut a centro profundit vitalem et incorpoream virtutem, omnia eam astris ac regionibus cæli, aeris, aquæ, terræ, ignis, et si quid aliud est, ostenditurque esse substantiâ infinita altitudinis, interminata profunditate, immensa latitudine, ter in infinitum vivificam et pro-

A ἀποδείξεις ὑμῖν ⁴⁶ τοῦ οὕτως ἔχειν ἀνάγκη παρέχειν. Πρῶτον δὲ περὶ τόπου ἐρῶ. Καὶ Θεοῦ τόπος ⁴⁷ ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, Θεὸς δὲ τὸ ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν τῷ ὄντι οὐ συγκρίνεται. Πῶς γὰρ τόπος ὢν εἶναι δύναται; Ἐκτὸς εἰ μὴ δευτέρα χώρα εἴη, οἶον οὐρανός, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, καὶ εἰ ἄλλο τι ἐστὶ σῶμα, ὃ ἂν καὶ αὐτὸ πληροῦ ⁴⁸ τὸ κενόν, ὃ διὰ τοῦτο κενόν λέγεται, ὅτι οὐδέν ἐστιν. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ, τὸ οὐδέν, οικειότερον ὄνομα. Τὸ γὰρ λεγόμενον κενόν τί ποτε⁴⁹ ὡς σκευὴς ἐστὶν οὐδέν ἔχον, πλὴν αὐτὸ τὸ σκευὸς κενόν ὄν οὐκ αὐτὸ ἐστὶ τόπος, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κενόν, εἴπερ ⁵⁰ σκευὴς ἐστὶν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὸ ὄν ἐν τῷ μηδέν ὄντι εἶναι. Τοῦτο δὲ, τὸ μὴ ὄν, λέγω δ' ὑπὸ τινων τόπος λέγεται, οὐδέν ὄν. Οὐδέν δὲ ὄν τῷ ὄντι πῶς συγκρίνεται; Ἐκτὸς εἰ μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις, ἵνα ^B τὸ μὲν ὄν μὴ ᾗ, τὸ δὲ μὴ ὄν τόπος λέγεται ⁵¹. Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ τι, πολλῶν παραδειγμάτων σπευδόντων ἐξ ἐμοῦ προελθεῖν εἰς ἀπόδειξιν ἐνὶ μόνῳ χρῆσασθαι θέλω, ἵνα δείξω, ὅτι οὐ πάντως τὸ περιέχον τοῦ περιεχομένου κρείττον ἐστὶν. Ὁ ἥλιος σῆμμά ἐστι περιφερὲς καὶ ὑπὸ ἀέρος ὅλος περιέχεται, ἀλλὰ τοῦτον ἐκλαμπρύνει, τοῦτον θερμαίνει, τοῦτον τέμνει, κἀνάπῃ αὐτοῦ, σκότιν ⁵² **341** περιβάλλεται, καὶ οὐ ἂν αὐτοῦ μέρους ἀπὸν ⁵³ γένηται, ὡς νεκρούμενον φύχεται, ὑπὸ δὲ τῆς αὐτοῦ ἀνατολῆς πάλιν φωτίζεται, καὶ ὅπου ἂν αὐτῷ περιθάληται ⁵⁴, καὶ κάλλει τῷ μείζονι κοσμεῖται. Καὶ ταῦτα ποιεῖ τῇ αὐτοῦ μετουσίᾳ (53), τὴν οὐσίαν περιορισμένην ⁵⁵ ἔχων. Τί οὖν ἐτι καυλῶσι τὸν Θεόν, ὡς τοῦτον καὶ πάντων δημιουργὸν καὶ Δεσπότην ὄντα, αὐτὸν μὲν ἐν σχηματὶ καὶ μορφῇ καὶ κάλλει ὄντα, τὴν ἀπ' αὐτοῦ μετουσίαν ἀπειρώς ἐκτεταμένην ἔχειν ⁵⁶;

IX. Εἷς οὖν ἐστὶν ὁ ὄντως Θεός, ὃς ἐν κρείττονι μορφῇ προκαθίσταται, καὶ ἄνω τε καὶ κάτω δις ⁵⁷ [καθ]υπάρχων καρδιά, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὡσπερ ἀπὸ κέντρου βρούσα τὴν ζωτικὴν καὶ ἀσώματον δύναμιν, τὰ πάντα σὺν τε ἀστροῖς καὶ νόμοις ⁵⁸ οὐρανοῦ, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, πυρὸς καὶ εἰ ἄλλο τι ἐστὶν, δεικνύται οὐσία ἀπειρός εἰς ὕψος, ἀπέραντος εἰς βάθος, ἀμέτρητος εἰς πλάτος, τρισεπάπερος ⁵⁹ τὴν ἀπ' ἀ-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ ἡμῖν O. ⁴⁷ O interpungit: ἐρῶ καὶ Θεοῦ τόπος. ⁴⁸ Αὐτοῦ πληροῦν C. πληροῖη conj. S. ⁴⁹ σκευὴς κενόν, εἴπερ P. σκευὴς κενόν ὄν οὐκ αὐτὸ ἐστὶ τόπος, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κενόν, εἴπερ C. ⁵⁰ Ita O c. S. λέγεται C. ⁵¹ σκότιν Cler., non Col., ut minus accurate asserit. ⁵² ἀπὸν S, λάμπρον C, λαμπρόν O. Davisius ita locum corruptum emendat, ut scribat ὃ ἂν αὐτοῦ μέρος ἄμοιρον (ego malim ἀλαμπρὸς) γένηται. S. ⁵³ παραθάληται C. ⁵⁴ περιορισμένην O c. S, περιορισμένην C. ⁵⁵ Ita O et in marg. C, qui in teatu exh. ἔχει. ⁵⁶ δις O et ex conj. C, conj. cod. δεις. Sequitur in O parvula lacuna, quam excipit ὑπάρχων sine spiritu. Ego propterea scripsi [καθ]υπάρχων. S. censet, vocem δις esse delendam, atque ejus loco infra post δύναμιν addendam præpositionem εἰς. De sententia refert ad Baurium *Dreieinigkeitslehre* I, 152. ⁵⁷ νομοῖς conj. C, μόνοις uterque Hom. cod. ⁵⁸ τρεῖς (Cod. τρεῖς) ἐπ' ἀπειρον conj. C, pro qua conjectura S proponit τριπλῶς vel τρισσῶς vel τρισσθέν, interpunctionem, qua C sensum loci perturbavit, pravissimam cum jure arguens. Ad oram cod. Ottob. notatur: Ἐκ τούτων ἴσως ἐστὶ νοεῖν τὸ παρὰ τῷ ἄγιῳ Παύλῳ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἐφεσσίους Ἐπιστολῇ, τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ ὕψος. Μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν τοῦ Διονυσίου κεφ. θ'. Εἰ: ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ἐν ἀπειρῷ μέσος ἐστὶ τοῦ παντὸς ὑπάρχων ὄρος, συμφωνεῖ τοῦτο τῷ Διονυσίῳ ἐν κεφαλαιῷ περὶ τελείου καὶ ἐνδὸς λέγοντι περὶ τοῦ θεοῦ· καὶ πᾶσαν μὲν ἀπειρίαν ὀρίζον. Ex adverso: Ἄπειρος αἰὼν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο ὁρᾷ τὸ τῆς Σοφίας ἐν β' κεφ. Καὶ εἰκόνα τῆς ἀειδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν, ἦγγου ἀνθρώπων. Postea: Καὶ ὁ Διονύσιος οὕτως ἐφη· Καὶ ἐξ αὐτῆς δηλονότι τῆς θείας ζωῆς καὶ αἱ ψυχὰι τὸ ἀνώλεθρον ἔχουσιν.

VARIORUM NOTÆ.

(53) Μετουσία. Est μετουσία hic consortia, ac præsentia ad locum. Cot.

τοῦ ζωοποιῶν καὶ φρονίμων **342** ἐκτείνουσα φύσιν. Ἄν τούτου οὖν τὸ ἐξ αὐτοῦ πανταχόθεν ἄπειρον ὡς ἀνάγκη εἶναι καρδίαν, ἔχον τὸν ὄντως ὑπὲρ πάντα ἐν σχήματι, θεῶν, ὅπου πότε ἂν ἦ, ὡς ἐν ἀπείρῳ μέσος ἐστίν, τοῦ παντός ὑπάρχων ὄρος. Ἄπ' αὐτοῦ οὖν ἀρχόμεναι αἱ ἐκτάσεις ὡς ἐξ ἀπεράντων ἔχουσι τὴν φύσιν. Ὅν δὲ μὲν ἀπ' αὐτοῦ λαβὼν τὴν ἀρχὴν διικνεῖται εἰς ὕψος ἄνω, ὁ δὲ εἰς βάθος κάτω, ὁ δὲ ἐπὶ δεξιάν, ὁ δὲ ἐπὶ λαίαν, ὁ δὲ ἐμπροσθεν, ὁ δὲ ὀπισθεν, εἰς οὓς αὐτὸς ἀποβλέπων ὡς εἰς ἀριθμὸν πανταχόθεν ἴσον ὡς χρονικοῖς ἔξ διαστήμασι συντελεῖ τὸν κόσμον, αὐτὸς ἀνάπαυσις ὢν καὶ τὸν ἐσόμενον ἄπειρον αἰῶνα εἰκόνα ἔχων, ἀρχὴ ὢν καὶ τελευτῆ. Εἰς αὐτὸν γὰρ τὰ ἔξ ἄπειρα τελευτᾷ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν εἰς ἄπειρον ἔκτασιν λαμβάνει.

X. Τοῦτό ἐστιν ἑβδομάδος μυστήριον. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν ὄλων ἀνάπαυσις, θεῶν τοῖς ἐν μικρῷ μιμουμένοις αὐτοῦ τὸ μέγα αὐτὸν χαρίζεται εἰς ἀνάπαυσιν. Αὐτὸς ἐστὶ μόνος, πῆ μὲν καταληπτός, πῆ δὲ ἀκατάληπτος, πῆ δὲ ἀπέραντος, τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐκτάσεις ἔχων εἰς ἄπειρον. Οὕτως γὰρ καταληπτός ἐστὶ καὶ ἀκατάληπτος, ἐγγύς καὶ μακρὰν, ὡς ὢν κἀκεῖ, ὡς **343** μόνος ὑπάρχων. Καὶ διὰ τοῦ πανταχόθεν ἄπειρου νοῦς τὴν μετουσίαν ἔχων, ἣν πάντων ἀναπνεύουσαι αἱ ψυχαί, τὸ ζῆν ἔχουσιν· κἀν χωρισθῶσι τοῦ σώματος, καὶ τὸν εἰς αὐτὸν εὐρεθῶσι πόθον ἔχουσαι, εἰς τὸν αὐτοῦ κόλπον φέρονται, ὡς ἐν χειμῶνι ὥρας οἱ ἄνθρωποι τῶν ὄρων ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίων ἐλκόμενοι φέρονται πρὸς αὐτὸν ἀθάνατοι. Οἷαν οὖν στοργὴν συλλαβεῖν δυνάμεθα, ἐάν τὴν εὐμορφίαν αὐτοῦ τῷ νῷ κατοπτέωσωμεν! Ἄλλως δὲ ἀμήχανον. Ἀδύνατον γὰρ κάλλος ἄνευ μορφῆς εἶναι, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ ἔρωτα ἐπισπᾶσθαι τίνα, ἢ καὶ δοκεῖν θεῶν ὄρεῖν εἶδος οὐκ ἔχοντα.

XI. Τινὲς δὲ τῆς ἀληθείας ἀλλότριον ὄντες, καὶ τῆ κακίᾳ συμμαχοῦντες, προφάσει δοξολογίας ἀσημάτιστον αὐτὸν λέγουσιν, ἵνα ἀμορφος καὶ ἀνείδος ὢν μηδὲν ὁρατὸς ἦ, ὅπως μὴ περιπόθητος γένηται. Νοῦς γὰρ εἶδος οὐχ ὄρων θεοῦ κενός ἐστιν αὐτοῦ. Πῶς δὲ καὶ εὐχεται τις, οὐκ ἔχων πρὸς τίνα καταζύγη, εἰς τίνα ἐρείσῃ; ἀντιτυπίαν γὰρ οὐκ ἔχων εἰς κενὸν ἐκβαθεύεται. Ναί, φησὶν, οὐ χρὴ θεῶν φοβεῖσθαι, ἀλλὰ ἀγαπᾶν. Φημι κἀγώ. Ἀλλὰ τοῦτο παρεῖξαι ἐκάστης εὐπορίας εὐσυνειδήσια. Ἢ δὲ εὐπορία **344** ἐκ τῆς φοβεῖσθαι γίνεται. Ἄλλ' ὁ φόβος, φησὶν, ἐκπλήσσει τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἐγὼ φημι ὅτι οὐκ ἐκπλήσσει, ἀλλ' ἐξυπνίζει καὶ ἐπιστρέφει. Ἰσως δὲ ὀρθῶς

vidam protendens divinam naturam. Hoc igitur ex illo undique infinitum necessario est cor, habetque in figura eum qui vere cuncta superat, qui ubique fuerit, velut in infinito medius est, universique terminus. Ab eo igitur incipientes extensiones ex immensis habent naturam. Quorum alter quidem, ab eo initium accipiens, penetrat in altitudinem supra, alter vero in profunditatem infra, alter ad dextram, alter ad sinistram, alius ante, alius retro, in quos ipse respiciens tanquam in numerum undique æqualem sex temporis spatiis mundum perficit, cum ipse sit requies, futurumque immensum sæculum habeat imaginem, principiumque sit ac finis. In eum siquidem sex infinita desinunt, et ab eo infinitam capiunt extensionem.

X. Hoc est hebdomadis mysterium. Ipse enim est cunctorum requies, qui et imitantibus in exiguo magnum ejus opus se in quietem donat. Ipse est solus, modo quidem comprehensibilis, modo incomprehensibilis, modo sine limitibus, extensiones suas habens in infinitum. Hoc enim modo est comprehensibilis et incomprehensibilis, prope et longe, hic atque illic existens, ut qui solus sit. Et per infinitæ undecunquæ mentis participationem, qua cunctorum animi respirant, vivere habent; et si separentur a corpore, atque in Deum amorem habere inveniantur, in illius feruntur sinum, sicut hiberno tempore vapores montium, a solis radiis tracti, ad eum feruntur perpetui. Quam ergo charitatem concipere possumus, si præclaram illius formam mente intuemur! Aliter autem fieri nequit. Impossibile enim est, ut sit pulchritudo sine forma, utque aliquem ad sui dilectionem pertrahat, aut ut quis speret Deum videre carentem forma.

XI. Quidam vero alieni a veritate et malitiæ socii prætextu laudationis Deum figuræ expertem aiunt, ut forma et specie carens, nemini aspectabilis sit, ne exoptatus fiat. Mens quippe non intuita Dei speciem vacua illo est. Et qua ratione precetur aliquis, non habens ad quem confugiat, in quem innitatur? Nam renixum non habens, in inani funditus corruit. Næ, inquit, non oportet Deum timere, sed amare. Fateor. Verum id præstabit uniuscujusque boni operis bona conscientia. At bene operari oritur ex timore. Sed, ait, timor percellit animam. Contra ego, Non percellit, inquam, at expergeficit ac convertit. Forte vero recte diceretur non oportet

VARIÆ LECTIONES.

Ἄλιαν hujus loci interpretationem proposuit Neander, *Gnost. syst.*, p. 396. Interpungit enim non post καρδίαν, sed post εἶναι, ut ἄπειρον prædicati locum obtineat. S. In cod. Ottonobiano interpungitur post ἄπειρον et καρδίαν. Ita margo Cl. ἐκτάσεις uterque Hom. cod. ὡς δεικνύεται O in marg., δεικνύεται in textu, ut C. ἴσον C. συντελεῖ O. Ita O et in marg. C, ἔκτασιν in textu. ὡς C. Deinde τὸ c. O, ut legi vult Neander, *Gnost. syst.*, p. 397; τὸ c. ὡς Vbb. πῆ δὲ ἀκατάληπτος, πῆ δὲ ἀπέραντος accesserunt ex O. οὗτος C. διὰ ἀδελφὸν auctore Davisio. Retinet vulgatam lectionem Neander, l. c., p. 397, dum ad τὴν μετουσίαν supplet διδούς S. Deinde scripsi μετουσίαν ἔχων ἣν c. O, μετουσίαν, ἣν C, μετουσίαν, ἣ S. auctore D, qui etiam mavult πάντων p. πάντων, interpunctionem facta non post αἱ ψυχαί, sed post ἀναπνεύουσιν (ἀναπνεύουσαι C, O). καὶ εἰ O. ὡς O in marg. καὶ cum signo ad locum ante ὡς referente. Ego maluerim ὡς καὶ. S. leg. censet χειμῶνος ὥρα. ἀπὸ Cl et S. Distinctionem forte præponendam esse voci ἀθάνατοι putat C, ut per hyperbaton referatur ad animas; vel virgulam ponendam post ἐλκόμενοι. S. illam vocem a librario quodam ascriptam esse opinatur. In O ad oram νόθα περί μορφῆς θεοῦ, ad sequentia spectans. ἄνεδος O. πῶς δὲ om. O. ἐρείσσει O.

tere Deum vereri, nisi nos homines multa alia metueremus : dico autem similibus insidias, ad hæc feras, serpentes, morbos, calamitates, dæmones aliaque infinita. Qui ergo a nobis postulat, ut non timeamus Deum, nos iis liberet, quo neque ea metuamus. Quod si non potest, quid impedit, quo minus per unum erga justitiam timorem mille eripiamur terroribus, et per brevem erga Deum fidem innumeras et nostras et aliorum perpressiones transferamus, insuperque accipiamus bonorum mercedem, atque propter timorem cuncta conspicientis Dei, nihil mali agentes, etiam in hac vita degamus cum pace?

XII. Sic grata in verum Dominum servitus reliquos omnes in libertate constituit. Si ergo potest quis absque timore Dei non peccare, ne timeat. Licet enim charitate erga eum, quod ipsi displiceat, non facere. Etenim, ut timeatur, scriptum est, et, ut diligatur, præceptum est, quo unusquisque pro temperie sua convenienti utatur remedio. Timete ergo illum, quia est justus. Sive igitur veriti, sive diligentes, ne peccetis. Utinam autem timens aliquis illicitis cupiditatibus dominetur, aliena non desideret, humanitatem exercent, temperans sit, juste agat. Video enim nonnullos in timore ejus imperfectos plurima peccare. Itaque metuamus Deum, nec tantum quia justus est. Nam injuria affectorum misertum injuriam inferentes punit. Sicut igitur aqua exstinguit ignem, ita et timor cupiditatem malorum evertit. Qui timoris vacantem docet, neque ipse timet; qui vero non timet, neque iudicium fore credit, cupiditates auget, magus est, alios in iis, quæ ipse facit, criminatur.

XIII. His auditis, Simon interrumpens ait : Scio ad quem ista dicas : sed ne ego eadem ad te redarguendum loquens tempus impendam in quæ nolum, ad nobis definita responde. Gloriatu es, ac dixisti, te abunde intelligere Magistri tui res, quoniam præsens vidisti ac audiisti eum evidenter, nec posse quempiam alium simile quid per spectrum aut visionem habere. Quod vero hoc falsum sit ostendam. Qui clare audit aliquem, non omni ex parte persuadetur de dictis. Habet enim mens ejus cogitare, num ille mentiatur, utpote homo, secundum quod apparet. At visio, simul ac contingit, fidem facit cernenti, quod Divinitas sit. Ad hoc mihi primum responde.

XIV. Et Petrus ait : Aliud proposuisti dicere, et aliud locutus es. Proposuisti enim, quod possit aliquis audiens plus intelligere et in rerum fidem ve-

A ἐλέγετο μὴ δεῖν θεὸν φοβεῖσθαι, εἰ μὴ πολλὰ ἕτερα οἱ ἄνθρωποι ἐφοβούμεθα, λέγω δὲ ὅτι τὰς ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπιβουλὰς, ἐτι τε θηρία, ἐρπετὰ, νόσους, πάθη, δαιμόνας καὶ ἄλλα μυρία. Ὁ οὖν ἡμᾶς ἀξιῶν μὴ φοβεῖσθαι θεὸν, τούτων ἡμᾶς βυσάσθω, ἵνα μὴδὲ ταῦτα φοβώμεθα. Εἰ δὲ οὐ δύναται, τί ἡμῖν φρονεῖ⁷⁶, ἐνὶ φόβῳ, τῷ πρὸς τὸ δίκαιον, μυρίων ἀπαλλαγῆναι φόβων, καὶ ὅτι βραχυσία τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει μυρία πάθη καὶ ἐαυτῶν καὶ ἄλλων μετατιθέναι δυνατόν γενέσθαι, μετὰ τοῦ καὶ ἀμοιβῆν ἀγαθῶν προσδέχεσθαι, καὶ αἰτία φόβου τοῦ πάντα ὀρώντος θεοῦ μὴδὲν κακῶς ὅτι πρᾶσσοντας καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν.

XII. Οὕτως ἡ πρὸς τὸν ὄντως δεσπότην εὐγνώμων δουλεία τοῦς λοιποῦς⁷⁹ πάντας ἐλευθέρους τίθησιν. B Εἰ μὲν οὖν τινι δυνατόν ἐστι, ἄνευ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν, μὴ φοβεῖσθω⁸⁰. Ἐξεστί γὰρ ἀγάπη τῇ πρὸς αὐτὸν ὃ αὐτῷ μὴ δοκῆ⁸¹ μὴ πρᾶττειν. Καὶ γὰρ φοβηθῆναι γέγραπται, καὶ ἀγαπᾶν παρηγγελλται· ἵνα πρὸς τὴν αὐτοῦ ἕκαστος κρασίον ἐπιτηδεῖν χρήσεται φαρμάκῳ. Φοβεῖσθε οὖν αὐτὸν⁸², ὅτι δίκαιός ἐστιν. Εἴτε 345 οὖν φοβούμενοι, εἴτε ἀγαπῶντες, μὴ ἀμαρτάνετε. Γένοιτο δὲ φοβούμενόν τινα ἡδονῶν ἀνόμων κρατεῖν δύνασθαι, ἀλλότρια μὴ ἐπιθυμεῖν, φιλανθρωπίαν ἀσχεῖν, σωφρονεῖν, δικαιοπραγεῖν. Ὅρῳ γὰρ τινὰς ἀτελεῖς τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ⁸³ πλείστα ἀμαρτάνοντες. Φοβηθῶμεν οὖν τὸν θεὸν, μὴ μόνον ὅτι δίκαιός ἐστιν. Ἐλεῖν γὰρ τοὺς ἡδικομητῶν τιμωρεῖ τοὺς ἡδικομητῶν. Ὅς οὖν ὕδωρ πῦρ σβέννυσιν, οὕτως καὶ φόβος τὴν τῶν κακῶν ἐπιθυμίαν ἀναιρεῖ. Ὁ ἀφοβίαν διδάσκων οὐδ' αὐτὸς φοβεῖται, ὃ δὲ μὴ φοβούμενος οὐδὲ κρίσιν ἐσεσθαι πιστεύει, τὰς ἐπιθυμίας ἀψεί, μαγεύει, ἄλλους ἐφ' οἷς αὐτὸς πρᾶσσει διαβάλλει.

XIII. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούων ἐπιτόφως ἔφη· Οἶδα πρὸς τίνα ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐτὸς τὰ αὐτὰ λέγων πρὸς τὸ ἐλέγχειν σε δαπανῶ τὸν χρόνον εἰς ἃ μὴ θέλω, πρὸς τὰ ὀρισθέντα ἡμῖν ἀπόκριναι⁸⁴. Ἐπηγγελλω, ἱκανῶς νενοηκέναι σε τὰ τοῦ διδασκάλου σου λέγων, διὰ τὸ παρόντα ἐναργεῖα⁸⁵ ὄρῃν καὶ ἀκούειν αὐτοῦ, καὶ ἐτέρῳ τινὶ μὴ δυνατόν εἶναι ὀράματι ἢ ὀπτασίᾳ ἔχειν τὸ ὅμοιον. Ὅτι δὲ τοῦτο ψεῦδός ἐστιν, δείξω. Ὁ ἐναργῶς ἀκούων τινὸς οὐ πάνυ πληροφορεῖται ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. Ἐχει γὰρ ὁ νοῦς αὐτοῦ λογισασθαι, μὴ ἄρα ψεύδεται, ἄνθρωπος ὢν τὸ φαινόμενον. Ἡ δὲ ὀπτασία ἅμα τῷ ὀφθέντι⁸⁶ πίστιν παρέχει τῷ ὀρώντι, ὅτι θεϊότης ἐστίν. Πρὸς τοῦτο μοι πρῶτον ἀπόκριναι.

346 XIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη⁸⁷· Εἰς ἄλλο προτείννας εἰπεῖν, εἰς ἕτερον ἀπεκρίνου⁸⁸. Προέτεινας γὰρ ὡς μᾶλλον δύνασθαι τίνα⁸⁹ πλείον νοεῖν [καὶ πίστιν

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ δὴ S. Tum δὲ p. τε C. ⁷⁷ De hoc loquendi modo D confert hom. xviii, 12. Tum εἰ δ' O. S movit πρὸς τὸν, propter αὐτὸν, quod sequitur. ⁷⁸ καὶ adjuncti c. O. ⁷⁹ κακῶν C. ⁸⁰ τοῖς λοιποῖς conj. C, τῆς λοιπῆς (sc. δουλείας) commendat D, τοῦ λοιποῦ proponit S. ⁸¹ Ita O c. marg. Ci, in suj. textu (Ed. 1672) μὴ φοβεῖσθαι. ⁸² In O αὐτό rec. man. correctum in vulg. Idem δοκεῖ. ⁸³ φοβεῖσθαι οὖν αὐτὸν ἐστίν C. ⁸⁴ Usus requiritur τοῦ — φόβου S. ⁸⁵ ἀπόκριναι conj. C, ἀποκρίνασθαι uterque Hom. cod. ⁸⁶ Ita Cl, ἐναργεῖα C. O. ⁸⁷ ὀφθέντι C. θεϊότης p. θεϊότης commendat S. Cfr. hom. xvii, 5. ⁸⁸ ἔφη om. O. ⁸⁹ ἀπεκρίνω O. ⁹⁰ In O τίνα διὰ, quas voces excipit unius versus lacuna; jam sequitur: παρ' ὀπτασίας. Idem cod. unius vocis vacuum præbet inter ἐναργεῖας et ἐπιβαλῶν. Utramque lacunam conjectando explēvi.

λαμβάνεσθαι] παρ' ὄπτασις ἀκούοντα, ἢ γὰρ παρὰ τῆς ἐναργείας [ἀκούοντα], ἐπιβαλὼν δὲ ἐπειθεὶς ἡμᾶς, ὅτι ἀσφαλῆστερός ἐστὶν ὁ ὑπ' ὄπτασις ἀκούων τοῦ παρ' αὐτῆς ⁹⁰ ἐναργείας ἀκούοντος. Πέρασ γοῦν διὰ τοῦτο ἐμοῦ ἰκανώτερον ἐφασκας εἰδέναι τὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὸ ὄπτασις αὐτοῦ ἀκροῦς τὸν λόγον. Πλὴν ἐγὼ εἰς τὸ ἀπαρχῆς προταθὲν ἀποκρινάμην ⁹¹. Ὁ προφήτης, ὅτι προφήτης ἐστὶν, πληροφορήσας πρῶτον περὶ τῶν ἐναργῶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, ἀσφαλῶς πιστεύεται, καὶ ⁹² ἀληθὴς ὢν προεπιγνωσθεὶς, καὶ, ὡς ὁ μανθάνων θέλει, ἐξετασθεὶς καὶ ἀνακριθεὶς ἀποκρίνεται. Ὁ δὲ ὄπτασις πιστεύων ἢ ὁράματι καὶ ἐνυπνίῳ, ἐπισφαλῆς ἐστὶν. Ἀγνοεῖ γὰρ τίνι πιστεύει. Ἐνδέχεται γὰρ αὐτὸν ἢ δαίμονα κακὸν εἶναι, ἢ πνεῦμα πλάνον, ἐν τῷ λέγειν ὑποκρινόμενον εἶναι ὃ μὴ ἐστὶν. Εἰ δ' ἄρα ⁹³ τις βουληθεὶς πυνθάνεσθαι τὸ τίς ἂν ἦ ὁ φανεὶς, ⁹⁴ δύναται λέγειν ἑαυτῷ ὃ βούλεται. Καὶ οὕτως ὡς ποιηρὸς ἀστράφας, μείνας ὄσον θέλει, ἀποσβέννυται, μὴ παραμείνας τῷ πυνθανομένῳ εἰς ἀνάκρισιν ὄσον ἠθέλησεν. Διὰ δὲ ἐνυπνίων ὁρῶν τις ⁹⁵ οὐδὲ πυνθάνεσθαι δύναται περὶ ὧν βούλεται. Οὐ γὰρ ἰδίας ἐξουσίας ἐστὶν ὁ λογισμὸς τοῦ κοιμωμένου. Ἐνθεν γοῦν πολλὰ **347** ἡμεῖς ὑπάρ ἐπιθυμοῦντες ⁹⁶ μαθεῖν κατ' ἕναρ περὶ ἐτέρων πυνθανόμεθα, ἢ καὶ μὴ πυνθανόμενοι περὶ τῶν μὴ διαφερόντων ἡμῖν ἀκούομεν, καὶ διυπνισθέντες ἀθυμοῦμεν, ὅτι περὶ ὧν ἐπεθυμοῦμεν ⁹⁷ μαθεῖν, οὐτε ἠκούσαμεν, οὐτε ἐζητάσαμεν ⁹⁸.

XV. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Εἰ φῆς τὰς ὄπτασις μὴ πάντως ἀληθεύειν, ἀλλ' οὐν γε τὰ ὁράματα καὶ τὰ ἐν-ὑπνια θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται, περὶ ὧν ἂν εἰπεῖν ⁹⁹ θδω. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ὅρθῶς ἐφης, ὅτι θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται. Ἀδελφον δὲ εἰ ὁ ἰδῶν ¹⁰⁰ θεόπεμπτον ἑώρακεν ὄνειρον. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐὰν ἦ ὁ ἑωρακὸς δίκαιος, ἀληθὲς ἑώρακεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅρθῶς ἐφης. Τίς ¹⁰¹ δὲ δίκαιος, εἰ ὁράματος χρήσῃ ¹⁰², ἵνα μάθῃ ἃ δεῖ μαθεῖν, καὶ ποιῆ ἃ δεῖ ποιεῖν; Καὶ ὁ Σίμων· Τοῦτό μοι ὄδς, ὅτι μόνος ὁ δίκαιος ὄραμα ἀληθὲς ἰδεῖν δύναται, καὶ ἀποκρίνομαι σοι εἰς αὐτό. Ἐμοὶ γὰρ κέχρηται, ὅτι ἀσεβῆς ἀληθῆ ὄνειρον οὐχ ὄρᾳ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τοῦτο ψεύδός ἐστίν, καὶ περὶ τούτου ἀγράφως καὶ ἐγγράφως ἀποδείξει δύναμαι, πείσαι δὲ οὐκ ἐπαγγέλλομαι. Ὁ γὰρ πρὸς ἔρωτα μοχθηρᾶς νεύσας γυναικὸς εἰς ἐτέρας κατὰ πάντα καλῆς πρὸς ¹⁰³ συμβίωσιν νόμιμον τὸν ἑαυτοῦ οὐ μετατίθησι νοῦν. Ἐνίστε καὶ ἑαυτοῖς συνειδότες τὴν κρείττονα, προειλημμένοι ¹⁰⁴ **348** ἀγαπᾶσι τὴν χεῖρονα. Τοιοῦτόν τι καὶ σὺ πάσχων ἀγνοεῖς. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Παρελόμενος ταῦτα, εἰς ἃ ἐπηγγεῖλω λέγε. Ἐμοὶ γὰρ ἀδύνατον εἶναι δοκεῖ ἀσεβεῖς ἀνθρώπους ὑπὸ θεοῦ ᾧ ἕξποτε ὄνειροπολεῖσθαι τρῶπα.

XVI. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Μέννημαι ἑμαυτοῦ, ὡς ἐπηγγειλάμην δεῖξαι, καὶ ἀγράφως καὶ ἐγγράφως

nire per visionem, quam per evidentiam, aggressus autem suadebas tutiorem esse eum, qui in visione audit, illo, qui audit per evidentiam. Denique ideo te potentiozem dicebas res Jesu cognoscere, quam ego, ut qui ipsius verba per visionem audiisses. Verum ego ad id, quod primitus propositum est, respondebo. Propheta, quia propheta est, primo certitudinem dans de iis, quæ clare dicit, tuto creditur, præcognitus verus esse, ac, quemadmodum qui docetur cupit, inquisitus et interrogatus respondet. Qui vero visioni eredit aut spectro et insomnio, incertus est. Ignorat enim cui credat. Nam potest esse aut malus dæmon, aut spiritus fallax, qui in verbis simulat esse quod non est. Sin autem quis velit percontari, quisnam sit qui apparuit, potest sibi, quidquid vult dicere. Sicque tanquam malus, ubi coruscavit, mansitque quantum voluit, exstinguitur, nec permanet cum sciscitante ad interrogationem, quantum hic vult. Per insomnia vero qui videt, neque percunctari potest, de quibus lubet. Neque enim in propria potestate sita est cogitatio dormientis. Inde igitur vigilando nos discendi avidi, multa in somnis de aliis quærimus, vel non requirerentes audimus res ad nos nequaquam pertinentes, et e somno excitati dolemus, nos de iis quæ scire avebamus neque audiisse neque explorasse.

XV. Ac Simon : Si dicas visiones non omnino vera prædicare, attamen visa et insomnia, quæ a Deo mittuntur, falsa non sunt in rebus quas vult proloqui. Petrus ait : Recte dixisti, quod non falsa proferant quæ a Deo mittuntur. Verum incertum est, an qui vidit somnium a Deo missum conspexerit. Tum Simon : Si justus sit ille qui vidit, verum intuitus est. Et Petrus : Probe locutus es. Quis vero justus, si viso indigeat ad discenda quæ discere oportet, et facienda quæ fieri debent? Atque Simon : Hoc mihi concede, quod solus justus verum visum possit cernere, et ad illud tibi respondeo. Mihi enim exploratum est, verum somnium ab impio non videri. Tum Petrus : Hoc falsum est. Atque ea de re sine Scripturis et per Scripturas possum afferre demonstrationem, persuadere autem non polliceor. Nam qui in amorem pravæ mulieris propendit, in alterius undique præclaræ dilectionem ad legitimum convictum non transfert animum. Et aliquando, qui sunt sibi conscii præstantioris femina, occupati deteriore diligunt. Tale quid tu quoque pateris ac ignoras. Dixit Simon : His sublati, loquere quæ promisisti. Mihi namque videtur impossibile, ut impii homines a Deo somnia ullo modo cernant.

XVI. Et Petrus : Mei, inquit, sum memor, quod promiserim ostendere, et ea de re absque Scriptu-

VARLE LECTIONES.

⁹⁰ παρ' αὐτοῦ τῆς Ο. ⁹¹ ἀποκρίνομαι Ο. ⁹² καὶ inserui c. Ο. ⁹³ ἢ ἄρα C., εἰ ἄρα D. ἢ ante ὁ add. c. Ο. ⁹⁴ ὁρῶντες p. ὁρῶν τις Ο. ⁹⁵ οἱ παρεπιθυμοῦντες p. ὑπάρ ἐπιθυμοῦντες C. ⁹⁶ ἐπεθυμοῦμεν Ο. ut conj. S., ἐπιθυμοῦμεν C. ⁹⁷ ἐζητήσαμεν conj. Schliemannus, Clem., p. 194, 569. S. ⁹⁸ εἰδῶν Ο. ⁹⁹ Pro τίς Ο. præbet lacunam. ¹⁰⁰ χρήσῃ Ο. Tum ποιῆ ex conj. C. Cuius uterque hom. cod. ¹⁰¹ Non legitur πρὸς in Turriani epistola proliumari ad Hosium, ubi locum citat. C. Deest etiam in Ottob.

ris ac per Scripturas demonstrationem exhibere. Et nunc loquentem audi. Novimus multos (si quidem æquo animo accipis, alioquin astantes iudices habeo) idolorum cultores et adulteros ac omnino peccatores conspexisse visa atque vera somnia, nonnullos vero dæmonum visiones. Non enim dico a mortalium oculis videri posse incorpoream Patris aut Filii speciem, quia maximo lumine resplendet. Unde ab homine in carnem converso non cerni, non est invidentis Dei, sed miserantis. Nam qui viderit, vivere non potest. Luminis quippe exsuperantia cernentis dissolvit carnem, præterquam si Dei infabili virtute caro vertatur in luminis naturam, quo possit lumen videre, aut luminis substantia in carnem mutetur, ut possit videri a carne. Nam Patrem intueri absque conversione, ad solum Filium pertinet. Ad justos autem non simili modo. In resurrectione enim mortuorum, quando corporibus mutati in lumen erunt angelis æquales, tunc poterunt cernere. Denique et si angelorum aliquis, ut videatur ab homine, missus fuerit, mutatur in carnem, ut per carnem cerni possit. Incorpoream siquidem virtutem non solum Filii, sed nec angeli nemo potest cernere. Sin vero nonnullus visionem conspexerit, mali dæmonis eam esse intelligat.

XVII. Cæterum et ab impiis visa et insomnia vera conspici, manifestum est, atque ex Scripturis possum demonstrare. Denique in lege scriptum est, quemadmodum impius Abimelechus, cum justi Abrahami uxorem vitare cuperet, a Deo audierit in somno, sicut ait Scriptura, ne illam tangeret, quod cohabitaret cum viro. Sed et Pharaeo, homo impius, somnium vidit de frumenti abundantia et sterilitate, cui cum Joseph explicaret, a Deo asseruit venisse somnium. Nabuchodonosor autem, idolorum cultor, quique jussit ut Dei cultores mitterentur in ignem, somnium vidit, quod omnium sæculorum longitudinem complectebatur. Nec dicat aliquis: At nullus impius visum per vigiliam cernit. Falsum est. Ipse certe Nabuchodonosor, qui jusserat tres viros in ignem mitti, cum in fornace quartum intueretur, ait: Quartum video, velut Filium Dei. Et tamen qui visiones et spectacula et insomnia conspexerunt vera, impii erant. Sic non statim ex eo, quod quis cernat visa et insomnia, omnino pius est. Nam pio in mente innata et pura scetet veritas, non quæ per somnum affectatur, sed quæ per intelligentiam bonis conceditur.

A περι τούτου την ἀπόδειξιν παρέχειν. Καὶ νῦν λέγοντος ἄκουε. Ἴσμεν πολλοὺς, (εἴ γε εὐγνωμονεῖς ἐπαί γε τοὺς παρεστῶτας κριτὰς ἔχω), εἰδῶλα σέβοντας καὶ μοιχεύοντας καὶ κατὰ πάντα ἁμαρτάνοντας ὁράματα καὶ ἀληθεῖς ὄνειρους ὁρῶντας, ἐνίοις δὲ καὶ δαιμόνων ὀπτασίας. Τὴν γὰρ ἄσαρκον (54) ἰδέαν οὐ λέγω δύνασθαι Πατρὸς ἢ Υἱοῦ ἰδεῖν, διὰ τὸ μεγίστην ζωὴν καταυγάσθαι τοὺς θνητῶν ὀφθαλμούς. Ὅθεν τὸ μὴ ὁραθῆναι τῷ εἰς σάρκα τετραμμένῳ ἀνθρώπῳ οὐ φθονοῦντός ἐστι Θεοῦ, ἀλλ' ἐλεοῦντος. Ὁ γὰρ ἰδῶν ὁρῶντος ἐκλύει σάρκα, ἐκτός ἐι μὴ Θεοῦ ἀπορήρητῳ δυνάμει ἢ σὰρξ εἰς φύσιν τραπῆ φωτός, ἵνα φῶς ἰδεῖν δυναθῆ, ἢ ἡ τοῦ φωτός οὐσία εἰς σάρκα τραπῆ, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὁραθῆναι δυναθῆ. Τὸ γὰρ ἀτρέπτως Πατέρα ἰδεῖν Υἱοῦ μόνου ἐστίν. Δικαιῶν δὲ οὐγ' ὁμοίως. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν, ὅταν τραπέντες εἰς φῶς τὰ σώματα ἰσαγγέλοι γένωνται, τότε ἰδεῖν δυναθῶνται. Πέρασ γοῦν κἀν ἀγγέλων τις ἀνθρώπων ὀφθῆναι πεμφθῆ, τρέπεται εἰς σάρκα, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὀφθῆναι 349 δυναθῆ. Ἄσαρκον γὰρ δύναμιν, οὐ μόνον Υἱοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἀγγέλου ἰδεῖν τις δύναται. Εἰ δὲ ἴθι τις ὀπτασίαν, κακοῦ δαίμονος ταύτην εἶναι νοεῖτω

XVII. Πλὴν ὅτι καὶ ἀσεβεῖς ὁράματα καὶ ἐνύπνια ἀληθῆ βλέπουσιν, δηλόν ἐστιν, καὶ ἐγγράφως ἀποδείξαι δύναμαι. Πέρασ γοῦν ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὡς ὁ Ἀβιμέλεχ, ἀσεβῆς ὢν, τὴν τοῦ δικαίου Ἀβραὰμ γυναῖκα ἐπὶ κοινωσίᾳ μιᾶναι θελήσας, ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ καθ' ὕπνον, ὡς ἡ Γραφή λέγει, μὴ θιγεῖν αὐτῆς, ὅτι ἀνδρὶ συνωκησιὰ ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φαραῶ, ἀσεβῆς ἀνὴρ, ἐώρακεν ὄνειρον περὶ τε πυρῶν εὐφορίας καὶ ἀφορίας, ᾧ ὁ Ἰωσήφ ἐπιλύων παρὰ Θεοῦ ἐφη τὸν ὄνειρον γεγενῆσθαι. Ναβουχοδονόσορ δὲ, ὁ εἰδῶλα σέβων, καὶ τοὺς Θεοὺς σέβοντας εἰς πῦρ κελεύσας βληθῆναι, διεντρον ὅλου μήκουσ αἰῶνος ὄρᾳ. Καὶ μὴ λεγέτω τις: Ἄλλ' ὄραμα ἐρηγορῶς οὐδεὶς ἀσεβῶν θεωρεῖ. Ψεῦδός ἐστιν. Αὐτὸς γοῦν ὁ Ναβουχοδονόσορ τρεῖς ἀνδρας κελεύσας βληθῆναι εἰς πῦρ, ἐνιδὼν τῇ καμίνῳ τέταρτον ἐφη: Τὸν τέταρτον ὄρω ὡς Υἱὸν Θεοῦ. Καὶ ὁμοῦς ὀπτασίας τε καὶ ὁράματα καὶ ἐνύπνια ὁρῶντες ἀληθῆ, ἀσεβεῖς ἦσαν. Οὕτως οὐ πάντως ἐκ τοῦ ὄρᾳν τινα ὁράματα καὶ ἐνύπνια καὶ ὀπτασίας πάντως εὐσεβῆς ἐστίν. Τῷ γὰρ εὐσεβεῖ ἐμφύτῳ καὶ καθαρῷ ἀναβλύζει τῷ νῷ τῆ ἀληθῆς, οὐκ ὄνειρον σπουδαζόμενον¹¹, ἀλλὰ συνέσει ἀγαθοῖς διδόμενον.

VARIAE LECTIONES.

¹ γὰρ transcripti ex O. Tum εἰδέαν C. ² ἐώντος C. ³ Ita S, δικαιοι C, O. In O nota marginalis, φεύγε νόθα ταῦτα, ad Vbb. antecedentia spectans. ⁴ ὅτ' ἄν C. ⁵ ἀλλ' add. c. O. Ex eodem accessit ἰδεῖν. ⁶ Ita S, qui confert Schæfer Gregor. Corinth. 990, θιγεῖν C, O. ⁷ εὐφημίας καὶ ὁ p. εὐφορίας καὶ ἀφορίας ᾧ ὁ O. ⁸ ἐρηγορῶν O. ⁹ Ita O et marg. Ci, qui in textu exh. τεταρτώτατον. ¹⁰ σπουδαζόμενον O c. D, σπουδαζόμενα C.

VARIORUM NOTÆ.

(54) Ἄσαρκον. Nota ἄσαρκον, non ἀσώματον, propter id quod scribebamus paulo ante, ad caput 7 hujus homiliæ; Deo enim tribuerunt nonnulli

corpus tenue, velut lumen, non autem corpus carneum. Got.

350 XVIII. Οὕτως γὰρ κάμολ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς Ἀ ἀποκαλύφθη ὁ Υἱός. Διὸ οἶδα τίς δύναμις ἀποκαλύψαι, ἀπ' ἑαυτοῦ μαθόν. Ἄμα γὰρ τῷ τὸν Κύριον εἶπεν¹², *Τίτα αὐτὸν λέγουσιν;* καὶ ἄλλους ἄλλο τι λέγοντας αὐτὸν ἀκηκοότος ἑμοῦ, ἐπὶ τῆς καρδίας ἀνέβη· οὐκ οἶδα οὖν πῶς εἶπον· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Τὸν δὲ μακαριστά με μηνῦσαι μοι, τὸν ἀποκαλύψαντα Πατέρα εἶναι, ἐμὲ δὲ ἔκτοτε μαθεῖν, ὅτι τὸ ἀδιδάκτως, ἀνευ ὀπτασίας καὶ ὀνειρώτων μαθεῖν ἀποκαλύψις ἐστίν. Καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχει. Ἐν γὰρ τῇ ἐν ἡμῖν ἐκ Θεοῦ τεθείση σπερματικῶς [καρδίᾳ]¹³ πᾶσα ἐνεστὶν ἡ ἀλήθεια, Θεοῦ δὲ χειρὶ σκέπεται καὶ ἀποκαλύπτεται, τοῦ ἐνεργούντος¹⁴ τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστου εἶδος. Τὸ δὲ ἔξωθεν δι' ὀπτασιῶν καὶ ἐνυπνίων δηλωθῆναι τι, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀποκαλύψις, ἀλλὰ ὀργῆς, φαίνεται. Πέρας γοῦν γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ ὅτι ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ ἔφη· *Ἐὰν ἀναστῆ προφήτης ἐξ ὑμῶν, δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων αὐτῷ γνωρισθῆσομαι, οὐχ οὕτως δὲ ὡς Μωϋσῆ τῷ θεράποντι μου, ὅτι ἐν εἰδει καὶ οὐ δι' ἐνυπνίων λαλήσω πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰτις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον.* Ὅραξ πῶς τὰ τῆς ὀργῆς δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων, τὰ δὲ **351** πρὸς φίλον στόμα κατὰ στόμα, ἐν εἰδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων καὶ ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων¹⁵, ὡς πρὸς ἐχθρόν.

XIX. Εἰ¹⁶ μὲν οὖν καὶ σοὶ ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν δι' ὀραματος ὀφθεῖς ἐγνώσθη καὶ ὠμίλησεν, ὡς ἀντικειμένῳ ὀργιζόμενος, διδὲ δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων ἢ καὶ δι' ἀποκαλύψεων ἔξωθεν οὐσῶν ἐλάλησεν. Εἰ¹⁷ τις δὲ δι' ὀπτασίαν πρὸς διδασκαλίαν σοφισθῆναι δύναται; Καὶ εἰ μὲν ἐρεῖς· Δυνατὸν ἐστίν, διὰ τί ὅλη ἐνιαυτῷ¹⁸ (55) ἐγγρηγοροῖσι παραμένων ὠμίλησεν ὁ Διδάσκαλος; πῶς δὲ σοὶ καὶ πιστεύομεν αὐτὸ, κἂν ὅτι ὠφθῆ σοι; Πῶς δὲ σοὶ καὶ ὑφῆσθ, ὅποτε¹⁹ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τῆς διδασκαλίας φρονεῖς; Εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνου μίς ὥρας ὀφθεῖς καὶ μαθητευθεὶς ἀπόστολος ἐγένου, τὰς ἐκείνου φωνὰς κήρυσσε, τὰ ἐκείνου ἐρμήνευε, τοὺς ἐκείνου ἀποστόλους φίλει, ἐμοὶ τῷ συγγενομένῳ αὐτῷ μὴ μάχου. Πρὸς γὰρ στερεὰν πέτραν ἔστα με, θεμελίον Ἐκκλησίας, ἐναντὶος ἀνθέστηκάς μοι²¹. Εἰ μὴ ἀντικείμενος ἦς, οὐκ ἂν με διαβάλλων τὸ δι' ἑμοῦ κήρυγμα ἐλοιδορῆς²². Ἰνα, ὃ παρὰ τοῦ Κυρίου αὐτὸς παρὼν ἀκήκοα, λέγων μὴ πιστεύωμαι, δηλὸν ὅτι ὡς ἑμοῦ καταγωσθέντος καὶ ἑμοῦ²³ εὐδοκιμοῦντος. Ἡ εἰ καταγωσμένον με λέγεις, Θεοῦ τοῦ ἀποκαλύψαντός

XVIII. Sic enim et mihi a Patre revelatus est Filius. Quare novi, quæ sit revelationis vis, a me ipso edoctus. Nam simul ac Dominus interrogavit, quem eum dicerent, et ego alios aliud quid esse eum respondentem audivi, in cor meum ascendit, nec vero scio, qua ratione dixerim: *Tu es Filius Dei tibi*. Ille autem beatus me prædicans indicavit mihi, eum, qui revelaverat, Patrem esse, atque ex eo tempore didici, revelationem esse, quando absque præceptore et visione ac somniis erudimur. Ac vere ita habet. Siquidem in corde, quod in nobis posuit Deus, universa instar seminis inest veritas, tegitur vero ac revelatur manu Dei operantis ac singulorum meritum cognoscentis. Extrinsecus autem per visiones et insomnia aliquid declarari, apparet non esse revelationis, sed iræ. Denique in lege scriptum est, Deum iratum Aaroni et Mariæ dixisse: *Si surrexerit propheta ex vobis, per visiones ac insomnia ei apparebo, non autem sic, quemadmodum Moysi famulo meo, quoniam in specie, non autem per insomnia loquar ad hunc, velut si quis loquatur ad amicum suum*. Cernis quomodo, quæ ex ira, per visa sint et insomnia, quæ vero ad amicum, os ad os, in specie, et non per ænigmata visa et insomnia, sicut ad inimicum.

XIX. Itaque si tibi etiam Jesus noster in viso conspectus apparuit ac locutus est, tanquam adversario iratus, ideo per visa et insomnia, vel quoque per extrinsecas revelationes disseruit. An vero potest aliquis per visionem institui ad doctrinam? Quod si dicas posse, quare per annum integrum cum vigilantibus permanens collocutus est Dominus? Et quo pacto tibi hoc ipsum credamus, quod tibi apparuerit? Et quo modo tibi apparuerit, cum contraria illius doctrinæ sentias? Sin vero, ab illo per unam horam visitatus ac edoctus, factus es apostolus, voces illius prædica, illius scita interpretare, illius apostolos ama, mihi qui cum eo versatus sum ne bellum indicas. Nam contra me, firmam petram et Ecclesiæ fundamentum, adversarius restiisti. Nisi esses adversarius, profecto de me detrahens, prædicationem meam probris non insectareris, ut, qui dico quæ ipse astans a Domino audivi, non credas, quasi scilicet condemnationem merear, quamvis laudari debeam. Aut

^a Matth. xvi, 16.

^b Num. xii, 6; Exod. xxxiii, 11.

^c Matth. xvi, 18.

VARIE LECTIONES.

¹² ἐστὶ O. ¹³ Post τεθείση Schliemannus, *Clem.*, p. 190, 569, addit καρδίᾳ, conjectura secundum Schweglerum parum probabili, elegantissima quidem ex mea opinione. Etiam parvula lacuna, quam in ms. Ottob. habes post σπερματικῶς deesse aliquid satis probat. ¹⁴ Cotelerii interpretatio non potest constare cum textu Græco, nisi post ἐνεργούντος addatur particula καὶ. At nihil mutandum. Tu verte: *Qui operatur tantum, quantum meretur unusquisque sciens*. S. ¹⁵ διὰ C. ¹⁶ Vbb. τὰ δὲ πρὸς — καὶ ἐνυπνίων desiderantur in O. ¹⁷ εἰ S, O, ἢ C, de quo fallitur S. ¹⁸ ἢ scribit Schliemannus *Clem.*, p. 192, 569. Idem legi vult ὀπτασίας p. ὀπτασιῶν. S. ¹⁹ Cfr. Neander, *Kirck. Gesch.*, 1, 2, 625; Hilgenfeld, *Hall. allg. Litt. Zig.*, Nr. 80, p. 659; Baur, *Kanon. evang.*, p. 363 S. ²⁰ ὠφθῆσαν ποτε O. ²¹ ἐναντίως ἀνθέστηκάς μοι O. ²² Ita O c. S, ἐλοιδορῆς C. ²³ Leg. μὴ. Cotelerii versio stare non potest. S. Sequens et om. O. Idem καταγωσμένον et antea καταγωσθέντος c. S, καταγωσμένον et καταγωσθέντος C.

VARIORUM NOTÆ.

(55) Ὁλοφ ἐνιαυτῷ. Quasi Christus unum duntaxat annum prædicaverit, et cum apostolis convi-

xit, juxta sententiam minus veram multorum ex antiquis, hæreticorum pariter et Catholicorum. Cor.

si me reum dicis, Deum qui mihi Christum revelavit accusas, et in eum qui me propter revelationem beatum prædicavit inveheris. Sed si quidem vere cupis adminiculari veritati, primum a nobis disce, quæ nos ab eo didicimus, et factus veritatis discipulus fias noster adjutor.

XX. His auditis Simon dixit: Absit ut ego vel illius vel tuus sim discipulus. Neque enim ignoro, quæ cognoscere oportet: ea vero tanquam disciturus interrogabam, ut agnoscerem, an posses ostendere visionem evidentia esse inefficaciorem. At tu quemadmodum voluisti locutus es, nec demonstrasti. Et nunc, veniens cras ad sermonem de Deo, quem Creatorem affirmas, probabo illum non esse supremum ac bonum, tuum quoque Magistrum eadem mecum dixisse, te autem arguam non intellexisse. Atque post hæc dicta exiit, nolens audire ad ea quæ proposuerat.

HOMILIA XVIII.

I. Mane autem, cum Petrus ad disputationem processisset, Simon anticipans dixit: Heri discedens promisi tibi, me hodie rediturum, disceptaturum, ac ostensurum, quod mundi opifex non sit supremus Deus, sed hic alius sit, utpote solus bonus, et huc usque incognitus. Statim ergo, Creatorem eundem et legislatorem esse dicis, nec ne? Si igitur legislator est, justus est, si justus, non est bonus, bonus si non est, alium prædicavit Jesus dicendo: *Ne me dicas bonum. Nam bonus unus est, Pater, qui in cælis habitat.* Porro non est consonum, ut legislator justus sit æt bonus. Ait Petrus: Primum dic nobis, in quibus actionibus bonum putes esse bonum, et in quibus justum esse justum, ut sic ad scopum veram destinemus. Et Simon: Tu prius effare, quid arbitreris bonum, quid justum.

II. Tum Petrus: Ne contentiosius disputans tempora insumam, dum juste postulo ut meis respondeas propositionibus, quemadmodum tibi videtur, ipse ad interrogata responsiones afferam. Ego aio bonum esse eum, qui largitor est, sicut video a Creatore fieri, qui præbet solem bonis et malis, atque imbrem justis ac iniquis. Et Simon dixit: Hoc iniquissimum est, eadem justis atque injustis præbere. Ac Petrus: Tu ergo deinceps nobis edisere, quo modo agens bonus esset. Simon: Te oportet dicere. Petrus: Ego dicam. Si nempe eadem præbens bonis ac justis et præterea malis ac iniquis, secundum te nec justus est, tu eum, si bonis

^a Matth. xix, 17. ^b Matth. v, 45.

Α μοι τὸν Χριστὸν κατηγορεῖς, καὶ τοῦ ἐπὶ ἀποκαλύψει μακαρίσαντός 352 με καταφέρεις²⁴. Ἄλλ' ἐπεὶ²⁵ περ ἀληθῶς τῇ ἀληθείᾳ συνεργῆσαι θέλεις, μάθε πρῶτον παρ' ἡμῶν, ἃ ἡμεῖς παρ' ἐκείνου ἐμάθομεν, καὶ μαθητῆς ἀληθείας γεγωνῶς γενεὸς ἡμῖν συνεργός.

XX. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Ἄπειθ μοι τὸ εἶπε²⁶ ἐκείνου, εἶπε σου γενέσθαι μαθητὴν. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶ ἃ δεῖ γινώσκειν· ἃ δὲ ὡς μαθάνων ἐπιθυμῶν, ἵνα ἴδω²⁷ εἰ δύνασαι ὀπτασίας ἐνεργεῖαν ἐναργεστέραν²⁸ δεῖξαι. Σὺ δὲ ὡς ἠθέλησας, εἶπας, οὐκ εἰδείσας. Καὶ νῦν αὐριὸν σοι εἰς τὸν περὶ Θεοῦ, οὗ διυσχυρίζῃ δημιουργοῦ, ἐλθὼν καὶ διαλεχθεὶς δεῖξω μὴ αὐτὸν εἶναι ἀνώτατον καὶ²⁹ ἀγαθόν, καὶ τὸν σὸν δὲ Διδάσκαλον τὰ αὐτὰ μοι εἰρηκέναι, σὲ δὲ μὴ νενοηκέναι³⁰ ἐλέγξω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξῆι, εἰς ἃ προέτεινεν οὐ θελήσας ἀκούσαι.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

I. Ὁρθρου δὲ, προσελθόντος τοῦ Πέτρου εἰς τὸ διαλεχθῆναι, ὁ Σίμων προλαβὼν ἔφη· Ἐγθές³¹ ἀπαλασόμενος εἰς τὴν σήμερον ὑπεσχόμην σοι ἐπανελθὼν καὶ συζητήσας δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ τὸν κόσμον δημιουργήσας 353 ἀνώτατος³¹ Θεός, ἀλλ' ἕτερος, ὃς καὶ μόνος ἀγαθός ὢν καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἀγνωστός ἔστιν. Αὐτίκα γοῦν τὸν δημιουργὸν αὐτὸν καὶ νομοθέτην φῆς εἶναι, ἢ οὐ³²; Εἰ μὲν οὖν νομοθέτης ἔστιν, δίκαιος τυγχάνει, δίκαιος δὲ ὢν ἀγαθός οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ἕτερον ἐκῆρυσσεν ὁ Ἰησοῦς τῷ λέγειν· *Μὴ μὲ λέγε ἀγαθόν.* Ὁ γὰρ ἀγαθός εἰς ἔστιν, ὁ Πατήρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐ συμφωνεῖ δὲ τῷ νομοθέτῃ δίκαιῳ ὄντι καὶ ἀγαθῷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον ἡμῖν εἰπὲ, ἐπὶ ποταῖς πράξεσι δοκεῖ σοι ὁ ἀγαθός εἶναι, ἐπὶ ποταῖς δὲ καὶ ὁ δίκαιος³³, ἵνα οὕτως κατὰ σκοποῦ τοὺς λόγους πέμπωμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Σὺ πρῶτον εἰπὲ, τί σοι δοκεῖ τὸ ἀγαθόν, ἢ καὶ τὸ δίκαιον.

II. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ ἐριστικώτερον διαλεγόμενος δαπανῶ τοὺς χρόνους, ἀπαίτων δικαίως τῶν ἡμῶν προτάσεων³⁴ ἐσ τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι, ὡς σοι δοκεῖ αὐτὸς ὢν ἐπιθυμῶν ποιήσομαι τὰς ἀποκρίσεις. Ἐγὼ φημι ἀγαθόν εἶναι τὸν παρεκτικόν [ἐκείνον ἐν τοιούτοις],³⁵ οἷον ὡς αὐτὸν ὀρῶ ποιοῦντα³⁶ τὸν δημιουργὸν, παρέχοντα τὸν ἥλιον ἀγαθός³⁶ καὶ τὸν ὑπερὸν δικαίους καὶ ἀδίκους. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Τοῦτο ἀδίκωτατον, ὅτι τὰ αὐτὰ δίκαιος καὶ ἀδίκους παρέχει. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ λέγε, πῶς ποίων ἀγαθός ἂν ᾖν. Καὶ ὁ Σίμων· Σὲ δεῖ λέγειν. Καὶ ὁ Πέτρος· 354 Ἐγὼ λέξω. Ὁ³⁷ μὲν τὰ αὐτὰ παρέχων ἀγαθός καὶ δίκαιος, εἶτε³⁸ τε κακοὶς καὶ ἀδίκους,

VARIAE LECTIONES.

²⁴ Leg. καταφρονεῖς. Quod Cotelerius in versione dedit, id e Græcis verbis non efficitur. S. καταφέρῃ O. ²⁵ Malim ei S. ²⁶ μοι, εἶπε C. ²⁷ εἰδῶ C. Tum ὀπτασίαν ἐνεργείας O in textu, ἰσ. ὀπτασίας ἐνεργεῖαν al. man. in marg., quod præstat; ὀπτασίαν ἐνεργείας C, ὀπτασίαν ἐναργείας Cl. ²⁸ ἀνεργεστέραν conj. Cotel. Debebat scribere ἀνεργεστέραν. Ego malim ὀπτασίας ἐναργεῖαν S. Dein εἶπας p. εἶπας C. ²⁹ καὶ inserui e. O. ³⁰ χθές O. ³¹ ἀνώτατος O. Sequens καὶ in eodem deest. ³² οὐ S. O, οὐχ C. ³³ O bis exh. δίκαιος. ³⁴ πρῶ... (sic) O; at ead. man. lacunam in marg. ita explere tentavit: ἰσως προτιεμένων, quod man. recentior correxit in μᾶλλον δὲ — προτάσεων. ³⁵ Vbb. [ἐκείνον ἐν τοιούτοις], ascripti ex conjectura pro vacuo Ottob. ³⁶ ποιοῦν τὰ O. ³⁷ Leg. ἀγαθός καὶ πονηρός; ita legit interpres bene. Ed. Ρατμω. ³⁸ ei C. ³⁹ ei S. c. Cl.

κατὰ σὲ οὐδὲ δίκαιός ἐστιν, καὶ εἰ ἀγαθοὶς ἀγαθὰ ἀ
 παρῆχεν, κακοὶς τε κακὰ, δίκαιον ἂν αὐτὸν εὐλόγως
 ἔλεγε. Ποῖς οὖν ἐτι πράξει χρώμενος ἂν ἦν, εἰ μὴ
 ταύτη χρῆται ὁδῷ, κακοὶς μὲν παρέχων τὰ πρόσκαιρα,
 ἐὰν ἔρα μεταβάλλωνται, ἀγαθοὶς δὲ αἰώνια, ἐὰν γε
 ἐμμένωσιν; Καὶ οὕτως τῷ ³⁹ μὲν πᾶσι παρέχειν,
 διαφόροις δὲ χαρίζεσθαι τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγαθὸν
 ἐστιν, καὶ μακρόθυμον ταύτη μᾶλλον, εἰ ἁμαρτωλοῖς
 μὲν μετανοοῦσι χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα, εὐ πρά-
 ξασι δὲ καὶ ζωὴν αἰώνιον ὑπογράφει. Κρίνων δὲ εἰς
 τέλος, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων ἐκάστῳ δίκαιός
 ἐστιν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα ὀρθῶς οὕτως ἔχει, ὁμολόγη-
 σον· εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι ὀρθῶς ἔχειν, διέλεξον ⁴⁰.

III. Καὶ ὁ Σίμων εφη· Ἄπαξ ἔφη· πᾶς νομοθέτης,
 εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶν, δίκαιός ἐστιν. Καὶ ὁ Πέτρος·
 Εἰ ἀγαθοῦ ἐστὶ μὴ θεῖναι νόμον, δικαίου δὲ τὸ θεῖσθαι, **B**
 καὶ οὕτως ὁ Δημιουργὸς ἀγαθός ἐστι καὶ δίκαιος·
 ἀγαθός μὲν, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀδὰμ μέχρι Μωϋ-
 σέως ⁴¹ ἐγγράφως οὐ φαίνεται θετικῶς τὸν νόμον·
 ἀπὸ δὲ Μωϋσέως εἰς τοὺς δεῦρο χρόνους, ὡς γέγρα-
 πται, καὶ δίκαιός ἐστιν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἀπὸ τῶν τοῦ
 διδασκάλου σου φωνῶν δεῖξον ⁴², ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστιν,
 ἀγαθὸν εἶναι καὶ δίκαιον ⁴³. Ἐμοὶ γὰρ ἀδύνατον φαί-
 νεται, τὸν νομοθέτην ἀγαθὸν ὄντα τὸν αὐτὸν καὶ
 δίκαιον ⁴⁴ **355** εἶναι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι τὸ ἀγαθὸν
 αὐτὸ καὶ δίκαιον ἐστίν, ἐπάκουσον. Αὐτὸς δὲ διδασκα-
 λος ἡμῶν τῷ εἰπόντι Φαρισαίῳ· *Τι ποιήσας ζωὴν*
αἰώνιον κληρονομήσω; πρῶτον εφη· *Μὴ με λέγε*
ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθός ἐστιν, ὁ Πατὴρ ὁ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· εὐθύς ⁴⁵ ἐπάξας λέγει· *Εἰ δὲ θελή- C*
σεις εἰς ⁴⁶ *τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς*
ἐντολάς. Τοῦ δὲ εἰπόντος· *Ποῖας;* ἐπὶ τὰς ⁴⁷ τοῦ
 νόμου παρέπεμψεν. Οὐκ ἂν δὲ ἕτερόν τινα ἀγαθὸν
 σημαίνων ἐπὶ τὰς τοῦ ⁴⁸ δικαίου ἀνέπεμψεν ἐντολάς.
 Ὅτι δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο ἐστίν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἕτερον,
 καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ, ἀλλ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν
 εἶναι καὶ δίκαιον ⁴⁹, ἀγνωρίζεις. Ἀγαθός γὰρ ἐστὶ μετα-
 νοοῦσι μὲν ⁵⁰ νῦν μακροθυμῶν καὶ ὑποδεχόμενος
 αὐτοὺς, δίκαιος δὲ ἐστίν, ὅταν ⁵¹ κρίνων τὰ κατ'
 ἀξίαν ἐκάστῳ ἀπονέμη.

IV. Καὶ ὁ Σίμων εφη· Πῶς οὖν ἐγνωσμένου τοῦ
 Δημιουργοῦ, τοῦ καὶ τὴν Ἀδὰμ πλάσαντος, καὶ τοῖς
 κατὰ νόμον δικαίοις ἐγνωσμένου, προσέτι δὲ ⁵² δι-
 καίοις καὶ ἀδίκαις καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ὁ διδασκαλός
 σου μετὰ πάντας ἐκείνους ἐληλυθώς λέγει· *Οὐδεὶς D*
ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὡς οὐδὲ τὸν
Υἱὸν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ οἷς ἂν βούληται
ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι; Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἔλεγεν,
 εἰ μὴ Πατέρα τινὰ ἐν ἀπορρήτοις ὄντα ἀνήγγειλεν ⁵³⁻⁵⁴.
 Ὁν καὶ ὕψιστον ὁ νόμος λέγει, ἀφ' οὗ οὔτε ἀγαθὴ οὔτε

^a Luc. XVIII, 18.

^b Matth. XIX, 17.

bona tribueret, malisque mala, justum merito præ-
 dicares. Quali ergo adhuc actione utendum ei esset,
 si non uteretur hac via, malis quidem dans tempe-
 ralia, si forte convertantur, bonis vero sempiterna,
 modo perseverent. Sicque largiendo cunctis, præ-
 stantioribus autem gratiam faciendo, justitia ejus
 bona est, et eo magis magnanima, si peccatoribus
 quidem poenitentiam agentibus peccata condonat,
 bene operantibus autem etiam vitam æternam de-
 finit. Judicans vero in fine, et pro merito singulis
 retribuens, justus existit. An itaque hæc recte se
 eo modo habeant, proficere; sin minus tibi ita esse
 videtur, refuta.

III. Respondit Simon : Semel dixi : omnis legis-
 lator, ad justitiam respiciens, justus est. Et Petrus :
 Si boni est, non ferre legem, justus vero, ferre, ita
 etiam Creator bonus est ac justus. Bonus quidem,
 quoniam a temporibus Adami usque ad Moysen
 scriptam legem tulisse non cernitur, justus vero,
 quoniam a Mose usque ad hanc ætatem tulit, sicut
 scripta est. Tum Simon : Ex tui præceptoris voci-
 bus ostende, ejusdem esse, bonum esse ac justum.
 Mihi quippe videtur impossibile, ut legislator, qui
 bonus sit, idem justus existat. Et Petrus : Quod
 bonum ipsum quoque justum sit, audi : Doctor
 noster quærenti Pharisæo : *Quid sociens vitam*
æternam possidebo ^a? primum respondit : *Ne me*
dicas bonum. Nam bonus unus est, Pater qui est in
cælis; et statim intulit hæc verba : *Si autem volue- C*
ris in vitam ingredi, serva mandata ^b. Illo autem
 aiente : *Quæ?* ad legis mandata remisit. Non certe
 alium quemdam bonum significans ad justum remi-
 sisset eum præcepta. Aliud vero esse justum, et
 aliud bonum, etiam ipse confiteor. Sed ignoras
 ad eundem pertinere, bonum esse ac justum. Bonus
 enim est, dum poenitentibus nunc æquanimus est
 eorumque susceptor, justus autem est, quando-
 quidem judicans pro merito singulis retribuet.

IV. Et Simon : Quo modo ergo, inquit, cum cog-
 noscatur Creator, qui et Adamum formavit, et a
 justis sub lege viventibus agnitus est, sicut etiam
 a justis et a toto mundo, Magister tuus, qui post
 eos omnes venit, ait : *Nemo novit Patrem, nisi Fi-*
lius, sicut nec Filium quis novit, nisi Pater, et
quibus voluerit Filius revelare ^c. Ista autem non
 dixisset, si non annuntiasset quemdam Patrem in
 arcanis existentem, quem et altissimum lex appel-
 lat, a quo neque bona neque mala audita est vox ^d

^c Matth. XI, 27.

^d Thren. III, 38.

VARIE LECTIONES.

³⁹ τό Ο. ⁴⁰ ἔχῃ, ὁμολόγησον C. Vbh. εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι ὀρθῶς ἔχειν, διέλεξον descripsi ex O. ⁴¹ Μωϋσέως O. Sic deinde. ⁴² δεῖξω O. ⁴³ Ita Cl, ἀγαθῷ εἶναι καὶ δικαίῳ C, O. ⁴⁴ καὶ δίκαιον καὶ p. καὶ δίκαιον O. ⁴⁵ Adde δ' post εὐθύς S. ⁴⁶ εἰς add. c. O. Tum τήρει p. τήρησον idem. ⁴⁷ ἐπὶ τὰς O et ex conject. C, in cujus textu ἐπιστάς. Tum id. ἐπεμψεν p. παρέπεμψεν. ⁴⁸ τοῦ adjeci c. O. ⁴⁹ Ita Cl, ἀγαθῷ εἶναι καὶ δικαίῳ C, O. ⁵⁰ μὲν inserui c. O. Tum ἀποδεχόμενος C. ⁵¹ ὅς· ἂν C. Tum ἀπονέμει O. ⁵² ὅς textui reddidi cum excidisset ap. Cl et S. ^{53, 54} ἀνήγγειλεν C.

(quemadmodum in Lamentationibus Jeremias testatur), qui secundum numerum filiorum Israel, quando ingressi sunt in Ægyptum septuaginta, et secundum terminos gentium eas circumscripsit septuaginta linguis, et Filio suo, qui et Dominus vocatur et cœlum ac terram constituit, Hebræos partem dedit, eumque Deum deorum esse definiuit: deorum autem dico, qui alias gentium acceperunt portiones. Leges igitur prodierunt ab omnibus dictis diis ad suas portiones, quæ sunt reliquæ gentes. Pari autem modo et a Filio cunctorum Domino apud Hebræos posita lex processit. Hoc vero ita habere definitum est, ut si quis ad alicujus legem confugerit, ad illius partem pertineat, cujus recepit legem servare. Nemo cognovit altissimum in arcanis positam Patrem, sicut nec Filium ejus, quod Filius sit. Statim ergo tu, quæ propria sunt ignoti Altissimi, tribuens Filio, ignoras quod Filius sit, qui est Pater Jesu Christi apud vos dicti.

V. His a Simone prolatis Petrus ait ad eum: Potesne, quod ita credas, ipsum contestari, non quem nunc in arcanis prædicas, sed quem credis, nec conlites? Alia enim pro aliis decernens nugas agis. Quocirca si contestaris, a te credi quæ loqueris, tibi respondebo. Sin vero perseveras disceptare mecum de iis quæ non credis, per inane me cogis percutere. Et Simon dixit: A quodam ex discipulis tuis audivi [hæc ita esse constituta]. Excepit Petrus: Ne falsum testeris. Respondit Simon: Ne mihi convicium facias, protervissime. Tum Petrus: Usque quo protuleris eum qui dixit, mendax es. At Simon: Existima me hæc finxisse vel ab alio audisse, ad ea responde mihi. Nam si everti non potuerint, compererim esse veritatem. Et Petrus: Si est humanum figmentum, non respondeo ad illud: sin autem hujusce rei opinione tanquam veræ detineris, id ipsum mihi consistere, et habeo ego quoque aliquid quod de eo dicam. Simon: Prorsus arbitrator hoc ita habere. Tu si quid ad illa habes dicere, responde.

A κακή 356 ἤκούσθη φωνή (ὡς ἐν τοῖς Θρήνοις καὶ Ἱερεμίας μαρτυρεῖ), ὅστις κατ' ἀριθμὸν (56) τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἱ εἰσῆλθον εἰς Ἀἴγυπτον, οἱ εἰσὶν ἑβδομήκοντα, καὶ πρὸς τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν περιγράφας γλώσσαις (57) ἑβδομήκοντα, τῷ αὐτοῦ Υἱῷ τῷ καὶ Κυρίῳ λεγομένῳ, καὶ ὁὐρανὸν καὶ γῆν διακοσμήσαντι, τοὺς Ἑβραίους ἔδωκε μερίδας, καὶ αὐτὸν Θεὸν θεῶν εἶναι διώρισεν, ἐθῶν δὲ ὅσους λέγω, οἱ τινες τὰς ἄλλας τῶν ἐθνῶν εἰλήφασαι μερίδας. Νόμοι οὖν προήλθον ἀπὸ τε πάντων τῶν λεχθέντων θεῶν ταῖς αὐτῶν μερίσιν, ἃ τινὰ ἐστὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα ἔθνη. Ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ πάντων Κυρίου ὁ παρὰ Ἑβραίοις κείμενος προήλθε νόμος. Τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ὠρίστη, ἵνα, εἰ τις νόμον τινὸς προσφύγῃ, ἀπὸ τῆς ἐκείνου ἑγένηται μερίδος, οὗ δὴ καὶ τὸν νόμον πράττειν ἀνεδέξατο. Οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀπορρήτοις ὕψιστον Πατέρα ὄντα, ὡς οὐδὲ τὸν τοῦτου Υἱὸν, ὅτι Υἱὸς ἐστίν. Διδόξα γοῦν σὺ τὰ τοῦ ἀπορρήτου ὅτι Ὑψίστου ἰσθαι δούδους τῷ Υἱῷ οὐκ οἶδας ὅτι Υἱὸς ἐστίν (58), Πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

V. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος ὁ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτόν· Δύνασαι αὐτὸν ἐκεῖνον διαμαρτύρασθαι, ὅτι οὕτως πιστεύεις, οὐχ ὅν νῦν ἐν ἀπορρήτοις 357 λέγεις, ἀλλ' ὅν σὺ πιστεύων οὐχ ὁμολογεῖς; Ἄλλα γὰρ ἀντ' ἄλλων ὀρίζων φουαρεῖς. Διὸ ἐὰν διαμαρτυρῇ ὅτι, ἃ λαλεῖς, ταῦτα πιστεύεις, ἀποκρίνομαί σοι. Εἰ δὲ ἔστηκας συζητῶν ἐμοὶ ἃ μὴ πιστεύεις, κατὰ κενοῦ με παλεῖν ἀναγκάζεις. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Παρὰ τινος τῶν σῶν μαθητῶν ἀκήκοα [ταῦτα οὕτως ὁρισθῆναι] ὅτι. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μὴ ψευδομαρτυρεῖς. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Μὴ με λοιδορεῖ, προπετέστατε. Καὶ ὁ Πέτρος· Μέχρις ἂν εἴπῃ τὸν εἰπόντα, ψεύστης εἶ. Καὶ ὁ Σίμων· Νόμιζε ἐμὲ φαῦτα πλάσαι ἢ καὶ παρὰ ἄλλου με ὅτι ἀκηκοέναι· πρὸς ταῦτά μοι ἀπόκριναί. Ἐὰν γὰρ ἀνατραπῆναι μὴ δυναθῆ, ἔμαθον τοῦτο εἶναι τὴν ἀληθειαν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἀνθρώπινόν ἐστι πλάσμα, οὐκ ἀποκρίνομαι εἰς αὐτό· εἰ δὲ ὑπονοεῖς αὐτοῦ κεκράτησαι ὡς ἀληθοῦς, τοῦτο αὐτό μοι ὁμολόγησον, καὶ ἔχω τί καὶ αὐτὸς περὶ τοῦτου λέγειν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄπαξ μοι δοκεῖ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχειν. Σὺ πρὸς ταῦτα εἰ ἔχεις τι λέγειν, ἀπόκριναί.

VARIE LECTIONES.

ἢ Reposui καὶ a Cl et S prætermissum. ἢ δὴ S. ἢ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu ἐκείνων. ἢ ἀπορρήτου om. O. ἢ Vbb. [ταῦτα οὕτως ὁρισθῆναι] lacunæ inscripsi, quæ in ms. Ottob. h. l. occurrit. ἢ με adjuncti c. O. Deinde ἀνατραπῆσαι Cl et S. ἢ Post δοκεῖ in O est εἶναι subnotatum. Cum eodem textui reddidi οὕτως, quod ap. S exciderat. Deinde εἰ ἔχεις O, ἔχης C, εἰ ἔχης conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(56) Ὅστις κατὰ ἀριθμὸν, x. τ. λ. Pari modo Clemens Alexandrinus, Strom., 1, p. 358, linguarum numerum refert ad numerum Israelitarum qui una cum Jacobo patre suo ingressi sunt in Ægyptum: cum is numerus ab aliis vulgo solet adaptari ad eorum numerum, qui turrim Babylonicam extruxerunt. At Procopius Gazæus, in Deuteron., xxxii, 8, utraque conjungit, quemadmodum hic. Vide Nilum lib. iii, epist. 116: LXX (al. 72) viri seniores, super quos cecidit spiritus Dei, LXX (al. 72) nationum linguas in hoc mundo diffusas ostendunt; ex quibus multi credentes, gratiam sancti Spiritus acceperunt. Isidori verba in Allegoriis sacræ Scripturæ. Qui

D libellus titulum habet in Codice meo ms. De significationibus Veteris et Novi Testamenti. Cot.

(57) Γλώσσας conj. C., quod recte improbat Davisius. Gentes enim, ait vir doctissimus, fuisse septuaginta, totidemque linguas, communis erat Hebræorum sententia. De septuaginta nationibus conferas, quæ Cotelerius adnotavit ad Recogn., II, 42. Gieseler, Entstehung der schriftl. Evang., p. 128; Schneckenburger, Ueber den Ursprung des ersten kanon. Evang. p. 13. Egil præterea de loco nostro Neander, Gnost. syst., p. 378. S. DRESSSEL.

(58) Οὐκ οἶδας ὅτι Υἱὸς ἐστίν, Πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει ⁶⁸, τὰ Α μέγιστα ἀσεβεῖς. Εἰ γὰρ Υἱοῦ ἐστὶ, τοῦ οὐρανὸν καὶ γῆν διακοσμήσαντος, τὸ ἦ βούλεται ἀποκαλύπτειν ⁶⁹ τὸν ἐν ἀπορρήτοις αὐτοῦ Πατέρα, σὺ μέγιστα, ὡς ἔφη, ἀσεβεῖς ἀποκαλύπτων οἷς ἐκεῖνος οὐκ ἀπεκάλυψεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄλλὰ αὐτὸς με βούλεται ἀποκαλύπτειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ νοεῖς ἅ λέγω, Σίμων. Πλὴν **358** ἀκούσας σὺνες. Τῷ ⁷⁰ εἰπεῖν· *Οἷς ἂν βούληται* ⁷¹ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψει, οὐ διδασκαλίᾳ τινὰ τοιοῦτον μαθεῖν λέγει, ἀλλὰ ἀποκαλύψει μόνον. Ἀποκάλυψις ἐστὶ τὸ ἐν πάσαις καρδίαις ἀνθρώπων ἀπορρήτως κείμενον κεκαλυμμένον, ἄνευ φωνῆς τῆ αὐτοῦ βουλή ⁷² ἀποκαλυπτόμενον. Καὶ οὕτως γίνεται γῶναι, οὐ διαχθέντα, ἀλλὰ συνέντα. Τῷ μέντοι συνιέντι ⁷³ οὐκ ἐξεστίν, ἄλλω τοῦτο ἀποδείξαι, ἐπεὶ μὴ αὐτὸς ἐδιδάχθη, οὔτε ἀποκαλύψαι δύναται, ἐπεὶ μὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἐκτὸς εἰ μὴ ἑαυτὸν λέγει εἶναι τὸν Υἱόν. Σὺ δὲ οὐκ εἶ ὁ ἐστὼς Υἱός. Εἰ γὰρ Υἱὸς ἦς, πάντως ἂν ᾔδης ⁷⁴ τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τοῦς ἀξίους. Σὺ δὲ οὐκ οἶδας. Εἰ γὰρ ἠπίστασο, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἂν ἐποίεις ⁷⁵.

VII. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὁμολογῶ, οὐ συνήκα πῶς λέγεις, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἂν ἐποίεις ⁷⁶. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὐ συνήκας, οὐδὲ τὸν ἐκάστου νοῦν εἶδέναι δύνη, καὶ εἰ ἀγνοεῖς ⁷⁷, οὐδὲ τοῦς ἀξίους τῆς ἀποκαλύψεως ἐπίστασαι, οὐκ εἶ Υἱός· ὁ δὲ Υἱὸς οἶδεν διδ., οἷς βούλεται, ὡς ἀξίους οὔσιν, ἀποκαλύπτει. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Μὴ ἀπατῶ, οἶδα τοῦς ἀξίους, καὶ Υἱὸς οὐκ εἰμί. Τοῦτο μέντοι, τί ποτ' ἐστίν, οἷς βούλεται ἀποκαλύπτει, οὐ συνήκα ὡς λέγεις· τὸ δὲ μὴ συνιέναι οὐχ ὡς μὴ εἰδὼς εἶπον, ἀλλ' ὡς εἰδὼς **359** δεῖ οἱ παρεστῶτες οὐ συνήκων, ἵνα αὐτὸ σαφέστερον εἴπησ, ὅπως νοήσωσιν ὧν ἔνεκεν καὶ τὴν ζήτησιν ποιούμεθα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐγὼ σαφέστερον αὐτὸ εἰπεῖν οὐ δύναμαι, σὺ αὐτὸς ὡς νοήσας φράσον. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ τὰ σὰ οὐκ ἀνάγκην ἔχω λέγειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Φαίνη μοι, Σίμων, μὴ συνιεις αὐτὸ, καὶ ὁμολογεῖν μὴ θέλων, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ φωραθεῖς ⁷⁸ ἐλεγχθῆς μὴ ὧν σὺ ὁ ἐστὼς Υἱός. Τοῦτο γὰρ αἰνίσση, κἂν σαφῶς αὐτὸ εἰπεῖν μὴ θέλης· ὥστε ἐγὼ μὲν τὰς σὰς βουλάς ἐξ ὧν αἰνίσση ἐπίσταμαι, προφήτου ἀληθοῦς μαθητῆς ὧν, οὐ προφήτης. Σὺ δὲ καὶ τὰ σαφῶς λεγόμενα μὴ συνιών Υἱὸν ἑαυτὸν εἰπεῖν θέλεις, ἀνθιστῶν ⁷⁹ ἡμῖν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄρῳ σου πᾶσαν πρόφασιν· ὁμολογῶ, αὐτὸ οὐ συνήκα, τί ποτ' ἐστίν, καὶ οἷς ἂν βούληται ⁸⁰ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύπτει. Λέγε τοίνυν αὐτὸ σαφέστερον.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ κἂν σχήματι αὐτὸ ὠμολόγησας μὴ συνιέναι, πρὸς δὲ πυνθάνομαι σου,

VI. Et Petrus ait : Si hoc ita habet, maxime impius es. Nam si ad Filium, cæli et terræ consti tutorem, spectat revelare, cui vult, ipsius Patrem in absconditis positum, tu, sicut dixi, maxime es impius, qui revelas quibus ille nequaquam revelavit. Ac Simon : Sed ille vult ut revelem. Atque Petrus : Non intelligis, Simon, quæ aio. Verum audi, et intellige. Quando dicit : *Quibus vult Filius revelabit*, eo significat, illum hominem non discere per doctrinam, sed per solam revelationem. Est autem revelatio, cum, quod in omnibus hominum cordibus arcane velatum positum est, absque voce per illius voluntatem revelatur. Sicque cognoscere accidit non discendo sed intelligendo. Atqui intelligenti non licet, alteri hoc ostendere, quandoquidem nec ipse edoctus est, verum etiam non potest revelare, quia ipse non est Filius, nisi si se dicat esse Filium. Tu autem non es stans Filius. Nam si Filius esses, omnino cognosceres hac dignos revelatione. Tu vero ignoras. Si enim scires faceres quæ faciunt qui sciunt.

VII. Dixit Simon : Fateor, non intelligo quo modo dicas, *faceres quæ faciunt qui sciunt*. Et Petrus : Si non intellexisti, etiam non potes uniuscujusque scire mentem : et si ignoras, etiam non revelationis dignos cognoscis ; ac si non cognocis, non es Filius. Filius autem novit : quare quibus vult, tanquam qui digni sint, revelat. Et Simon dixit : Ne decipiaris, novi dignos, nec Filius sum. Porro quid hoc sit, *quibus vult revelat*, non intellexi quemadmodum dicas : non intelligere autem dixi, non tanquam ipse nesciens, sed velut sciens quod astantes non intellexerint, ut illud clarius efferas, quo percipiant, quibus de causis nos controversiam habeamus. Et Petrus : Ego clarius hoc nequeo dicere, tu, ut qui illud perceperis, effare. Et Simon : Ego tua dicere necesse non habeo. Petrus : Videris mihi, Simon, illud non intelligere, nec velle confiteri, ne in ignorantia deprehendaris et arguaris quod non stans sis Filius. Id enim obscure significas, cum tamen aperte dicere nolis : sicut ego quidem tua consilia ex iis quæ innuis cognosco, qui sum veri prophetæ discipulus, non propheta. Tu vero clare dicta non intelligens te Filium dicere vis, resistens nobis. Et Simon : Tollam omnem tuum prætextum : fateor, hoc non intellexi quidnam esset, *et quibus vult Filius revelat*. Dic ergo idud evidentius.

VIII. Tum Petrus : Quandoquidem, etsi fecte, hoc fassus es non intelligere, ad id quod te inter-

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ ἔφη C. ⁶⁹ Explanavit hunc locum contra Schliemannum Baurius, *Annal. theol.*, Tubing., 1844, p. 552, S. ⁷⁰ τῷ S, τὸ C O. ⁷¹ Ita O, c. S, βούλεται C. ⁷² τῆς—βουλῆς C, ταῖς—βουλαῖς S, auctore Dav. ⁷³ συνιέντι C. ⁷⁴ ᾔδεις O. Ad verb. οἶδας notat S : Nihil mutandum. Cfr. Lob., *Phryn.*, p. 236. ⁷⁵ ἐποίεις S, O, ἐποίης C, ποιήσης conj. D. ⁷⁶ Ita O c. S, ἐποίησ C, ποιήσης conj. D. ⁷⁷ S refert ad Lob., *Phryn.*, p. 359. Tum ἀγνοεῖς S, O, ἀγνοῆς C. ⁷⁸ Ita O c. D, φωραθῆς C. Pro ἐστὼς legitur in O et cum parvula lacuna, ead. man. in marg. ἴσως ἑτερος. ⁷⁹ ἀνθιστῶς C. Tum ἄρω O. ⁸⁰ βούληται S, O, βούλεται C.

VARIORUM NOTÆ.

Vult Simon Magus Deum creatorem esse filium ignoti dei sui, patrem vero Jesu Christi nostri. Hoc monui, quia aliter acceptum a viro docto Francisco

Turriano in *Explanationibus ad Constitutiones apostolicas*. Cot.

rogo, mihi responde, ac disces. Dic mihi : ais Filium, quicumque sit, justum esse, vel non? Respondit Simon : Justissimum. Et Petrus : Cum autem justus sit, cur non omnibus revelat, sed quibus vult? Ac Simon : Quoniam qui justus est, justis revelare vult. Petrus : Nonne igitur necesse est ab eo cognosci mentem singulorum, ut revelet dignis? Simon : Omnino necessarium est ita habere. Tum Petrus : Itaque ille solus merito revelare definitus est, qui solus uniuscujusque mentem novit, et non tu, qui ne ea quidem quæ a nobis dicuntur potes intelligere.

IX. Id Petrum dice:tem populus laudibus persecutus est. At Simon, in lapsu deprehensus, præ pudore erubuit, atque fricata fronte dixit : Jam me magum aiunt a Petro non tantum victum, sed et rationibus pressum. Non autem licet quis ratiocinationibus prematur, abreptus veritatem in ipso victam habet. Neque enim infirmitas defendentis veritas est superantis. Attamen aio tibi, me omnes astantes judicavisse dignos, qui in arcanis Patrem cognoscerent. Quare cum palam ipsis revelo, tu per invidiam mihi illos beneficio afficere cupienti succenses.

X. Dixit Petrus : Quoniam, ut præsentī multitudini gratum faceres, ita locutus es, ego dicam non grate, sed vere. Dic mihi, quo modo dignos esse cognoscis astantes universos, quandoquidem tibi indicanti ne unus quidem præbuit assensum? Nam quod me contra te laudaverint, non est consentientium tibi, sed mihi, cui et laudem tanquam bene locuto tribuerunt. Verum quia Deus, utpote justus, singulorum mentem dijudicat, quod tu dixisti verum esse, id noluit per sinistram dextris dari, qua ratione, qui aliquid a fure accipit, et ipse reus est. Itaque eam ob causam quod a te afferebatur, noluit eos accipere, sed per Filium, qui ad revelandum præstitutus est. Cui enim convenit Patrem revelare, præterquam soli Filio, quia is tali revelatione dignum cognoscit? Sic non est hoc docere aut doceri, sed ineffabili manu ei revelari, qui illud scire dignus sit.

XI. Et Simon : Multum, inquit, conducit ad victoriam ei, qui bellum gerit, propriis uti armis. Quod enim quis amat, etiam sincere potest defendere : sincere autem defensum non vulgarem vim habet. Ideo deinceps quod vere sentio exponam. Aio quamdam in arcanis virtutem esse, cunctis ignotam, ipsi quoque mundi opifisci, sicut et ipse Jesus dixit, nesciens quid loqueretur. Interdum enim ex multiloquio aliquis scopum veritatis attingit, ignorans quid dicat. Intelligo autem et de illo, quod pronuntiavit : *Nemo novit Patrem*. Et Petrus : Ne

A ἀποκρῖναι μοι, καὶ μαθήσῃ. Λέγε μοι· φῆς τὸν Υἱὸν δίκαιον εἶναι, ὅστις ποτ' ἔστιν, ἢ οὐ; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Δικαιότατος. Καὶ ὁ Πέτρος· Δίκαιος δὲ ὢν διὰ τί μὴ πᾶσιν ἀποκαλύπτει, ἀλλ' οἷς βούλεται; Καὶ ὁ Σίμων· Ὅτι δίκαιος ὢν τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτειν βούλεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν ἴσ' ἀνάγκη αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἐκάστου νοῦν, ἵνα ἀξίοις ἀποκαλύπτῃ; Καὶ ὁ Σίμων· Ἀνάγκη πᾶσα ἴσ' οὕτως ἔχειν. **360** Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν αὐτὸς μόνος εὐλόγως ἴσ' ἀποκαλύπτειν ὠρίσθη, μόνος τὸν ἐκάστου νοῦν εἰδώς, καὶ οὐ σὺ ὁ μηδὲ τὰ ὕφ' ἡμῶν λεγόμενα δυνάμενος συνίεναι.

IX. Τοῦτο τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπὸ μὲν τῶν ὄχλων ἔπαινος ἐγένετο. Ὁ δὲ Σίμων κατάφωρος γεγονώς, αἰδεσθεὶς ἠρῴησε, καὶ τὸ μέτωπον τρέψας ἔφη· Ἄλλ' ἐμὲ μάγον λέγουσιν ὑπὸ Πέτρου νικώμενον ἴσ', ἀλλὰ καὶ συλλογίζομενον. Οὐκ εἰ τις δὲ συλλογισθεὶς, συναρπασθεὶς τὴν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν νενικημένην ἔχει. Οὐ γὰρ ἡ ἀσθένεια τοῦ ἐκδικούντος ἀληθεία ἔστι τοῦ νικωμένου ἴσ'. Πλὴν φημί σοι, ὅτι ἐγὼ τοὺς παρεστῶτας πάντας ἀξίους ἔκρινα γινῶναι τὸν ἐν ἀπορρήτοις Πατέρα. Διὸ δημοσίῳ μου αὐτοῖς ἀποκαλύπτωντος, σὺ αὐτῶς ἴσ' διὰ φθόνον ἐμοὶ τῷ εὐεργετεῖν αὐτοὺς θέλοντι χαλεπαίνεις.

X. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐπειδὴ ἀρεσκόντως τοῖς παρῶσιν ὄχλοις οὕτως ἔφης, ἐγὼ ἐρῶ οὐκ ἀρεσκόντως, ἀλλ' ἴσ' ἀληθῶς. Λέγε μοι, πῶς ἀξίους ἐπίστασαι τοὺς παρεστῶτας πάντας, ὅπου σοὶ ἐκφαίνονται οὐδ' εἰς συνέθετο; τὸ γὰρ ἐμοὶ ποιήσασθαι κατὰ σοῦ τὸν ἔπαινον οὐκ ἔστι συγκαταθεμένων σοι, ἀλλ' ἴσ' ἐμοὶ, ὧ καὶ τὸν ἔπαινον ὡς ὀρθῶς εἰρηκότι ἀπένειμι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δίκαιος ὢν βραβεύει τὸν ἐκάστου νοῦν, ὃ φῆς ἀληθὲς εἶναι, **361** οὐκ ἂν ἐβουλήθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῖς δεξιοῖς τοῦτο δοθῆναι, ὧ λόγῳ ὁ παρὰ κλέπτου τι λαθῶν καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός ἐστιν. Ὅστε τούτου ἕνεκεν τὸ ὑπὸ σοῦ φερόμενον οὐκ ἠθέλησεν αὐτοὺς λαβεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸ ἀποκαλύπτειν ὠρίσμένου Υἱοῦ. Τίνι γὰρ εὐλογόν ἐστιν ἀποκαλύπτειν τὸν Πατέρα, ἢ Υἱῷ μόνῳ, διὰ τὸ εἰδέναι τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τὸν ἀξιον; Οὐτως οὐκ ἔστι τοῦτο διδάξαι ἢ διδαχθῆναι, ἀλλ' ἀφάρατῳ χειρὶ ἀποκαλυφθῆναι τῷ τοῦτο εἰδέναι ἀξίῳ.

XI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πολὺ συμβάλλεται πρὸς νίκην τῷ πολεμοῦντι τὸ ἰδίοις χρῆσασθαι ὄπλοις. Ὁ γὰρ φιλεῖ τις, καὶ γνησίως ἐκδικεῖν δύναται, γνησίως δὲ ἐκδικούμενον οὐ τὴν τυχοῦσαν ἰσχὺν ἔχει. Διὸ τοῦ λοιποῦ ὅπερ ὄντως φρονῶ ἐκθήσομαι. Φημί τινα δύναμιν ἐν ἀπορρήτοις εἶναι ἀγνωστον πᾶσι, καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργῷ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἶρηκεν, οὐκ ἐπιστάμενος ὃ ἐφθέγγετο. Ἐκ πολυλαλιᾶς ἴσ' γὰρ ἐνίοτε εὐστοχεῖ τις πρὸς τὸ ἀληθὲς, οὐκ εἰδώς ὃ λέγει. Λέγω δὲ καὶ περὶ τούτου, ὃ εἶρηκεν· *Οὐδείς ἔγνω τὸν Πατέρα*. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ τὰ ἐκείνου εἰδέναι μηκέτι

VARIE LECTIONES.

ἴσ' οὐκ οἷν C. ἴσ' Post πᾶσα ἴν O repetuntur vhb. αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἐκάστου νοῦν ἵνα, sed expuncta. ἴσ' εὐλόγως deest in O. ἴσ' νικώμενος O. Deinde οὐκ εἰ τις O c. D, οὐχί τις C. ἴσ' Fort. νικηφόρος S. ἴσ' αὐτός conj. C, αὐτοῖς id. in textu ut O. Deinde χαλεπαίνεις O et ex conject. C, cuj textus χαλεπαίνειν. ἴσ' ἀλλὰ O. ἴσ' ἀλλὰ O. ἴσ' Pro litteris ποκα vocis ἀποκαλύπτειν in O spatium apparet vacuum. Ita pauke post. ἴσ' πολυλογίας O.

ἐπαγγέλλου. Καὶ ὁ Σίμων ⁸⁸· Τὰ ἐκείνου οὐκ ἐπαγγέλλομαι πιστεύειν, εἰς δὲ τὰ ἐπιτευχθέντα ⁸⁹ αὐτῷ διαλέγομαι σοι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ σοι δῶ πρόφασιν εἰς φυγὴν, ζητήσω σοι ὡς θέλεις. Πλὴν μαρτύρομαι πάντας ὅτι οὐδὲ ὄν νῦν ἔφης λόγον οὐ πιστεύεις. Οἶδα ⁹⁰ γὰρ & φρονεῖς. Καὶ **362** Ἴνα μὴ με δόξης ψεύδεσθαι, ἀνοίξομαι σοι τὰ σά, ἵνα εἰδῆς ⁹¹ ὅτι πρὸς εἰδότα διαλέγη.

XII. Ἡμεῖς, ὦ Σίμων, ἐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως, εἶτε τε καὶ τῆς κυρίας λεγομένης, οὐ λέγομεν δύο ἀπεστάθαι ἀγγέλους, τὸν μὲν ἐπὶ τῷ κτίσει κόσμον, τὸν δὲ ἐπὶ τῷ θέσθαι τὸν νόμον· οὐδ' ὅτι αὐτῶν ⁹² ἕκαστος ἔλθων, ἐφ' οἷς ἐποίησεν, ὡς αὐτὸς ὦν αὐθέντης, αὐτὸν ἠγγείλεν· οὐδ' ὁ ἐστῶς· ⁹³ στησόμενος ἀντικείμενος. Μάθε, πῶς ἀπιστεῖς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτης. Ἦν φῆς δύναιμι ἐν ἀπορρήτοις εἶναι, ἀγνοίας γέμει. Τὴν γὰρ ἀγνωμοσύνην τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀποσταλέντων ἀγγέλων οὐ προεγίνωσκεν. Καὶ ὁ Σίμων, τοῦ Πέτρου ταῦτα λέγοντος, μεγάλως ὀργισθεὶς ἐπέκοψε λέγοντα, εἰπὼν· Τί φλυαρεῖς, τολμηρῶ καὶ πάντων προπετέστατε, ἐπ' ὄχλων εὐμαθῆ ⁹⁴ ἐκφαίνων ἀτεχνῶς τὰ ἀπορρήτα; Καὶ ὁ Πέτρος· Τί φθονεῖς εὐεργετεῖσθαι τοὺς παρόντας ἀκροατάς; Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν ⁹⁵ ὁμολογεῖς τὴν τοιαύτην ἐπίγνωσιν εὐεργεσίαν εἶναι; Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁμολογῶ. Τὸ γὰρ ψεύδος γνωσθὲν εὐεργετεῖ, ἀγνοίας αἰτία μὴ περιπεσεῖν αὐτῷ. Καὶ ὁ Σίμων· **363** Φαίνη μοι μὴ δύνάμενος εἰπεῖν εἰς & προέτεινά σοι. Λέγω δὲ ⁹⁶ ὅτι καὶ ὁ Διδάσκαλός σου ἐν ἀπορρήτοις τινὰ λέγει εἶναι Πατέρα.

XIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀποκρινοῦμαι εἰς ὃ θέλεις περὶ τοῦ· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι ⁹⁷. Πρῶτον μὲν θαυμάζω, πῶς, τοῦ λόγου τούτου μυρίας ⁹⁸ ἔχοντος ἐκδοχάς, οὐ τὸ ἐπικινδυνότερον ἐξελέξω μέρος, πρὸς ἀγνωσίαν τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πάντων φήσας εἰρησθαι τὸν λόγον. Πρῶτον μὲν γὰρ δύναται ὁ λόγος εἰρησθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρα νομίζοντας εἶναι Χριστοῦ τὸν ⁹⁹ Δαβὶδ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν υἱὸν ὄντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐγνωκέναι ¹⁰⁰. Διὰ καὶ οικειῶς εἰρηται· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, ἐπεὶ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τὸν Δαβὶδ πάντες ἔλεγον, τὸ δὲ ἐπάσαντα εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν, ἐπεὶ αὐτὸν Υἱὸν ὄντα οὐκ ᾔδεισαν ¹⁰¹, καὶ τὸ εἰπεῖν, οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι, ὀρθῶς εἰρηται· ὁ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὦν Υἱός μόνος ὤρισθη, ἵνα οἷς βούλεται ἀποκαλύψῃ. Καὶ οὕτως δύναται Ἀδάμ ὁ πρωτόπλαστος αὐτὸν μὴ ἀγνοεῖν, οὐδὲ Ἐνώχ ὁ εὐαρεστήσας μὴ

A amplius profitearis, te illius doctrinam cognoscere. Et Simon: Ejus doctrinam non profiteor me credere, at de iis, in quæ casu incidit, edissero tibi. Tum Petrus: Ne dem tibi prætextum ad fugam, quæstionem tecum habeo sicut vis. Verumtamen omnes testor, quod nōque illum, quem nunc dixisti, sermonem credas. Novi namque tuam sententiam. Et ne me arbitreris falsum dicere, significabo tibi tua, ut scias te cum sciente disceptare.

XII. Nos, o Simon, ex magna virtute, quæ et domina vocatur, non dicimus missos fuisse duos angelos, unum quidem ad creandum mundum, alium vero ad ferendam legem, neque quod uterque veniens eorum, quæ fecit, se supremum auctorem prædicaverit, neque quod stans sit staturus ut adversarius. Audi quo modo hoc etiam in re incredulus sis. Virtus, quam in arcanis ais esse, ignorantia plena est. Nam ingratum animum ab ipsa missorum angelorum non præscivit. Ac Simon, Petro hæc dicente, vehementer iratus loquentem interrupit dixitque: Quid blateras, temerarie omniumque protervissime, et coram populo docili temere patefacis arcana? Et Petrus: Cur invides astantibus auditoribus hoc beneficium? Simon: Non igitur contiteris, hujusmodi agnitionem beneficium esse? Petrus: Fateor. Nam mendaciam cognitum eo beneficio efficit, ut in illud per ignorantiam non incidamus. Simon: Videris mihi non posse respondere ad ea quæ tibi proposui. Aio autem, quod et Magister tuus quemdam dicit esse in arcanis Patrem.

XIII. Et Petrus dixit: Respondebo ad id quod vis, de illo: *Nemo novit Patrem, nisi Filius, neque Filium quis novit, nisi Pater, et quibus voluerit Filius revelare.* Primo quidem miror, qua ratione, cum hoc dictum innumeros habeat sensus, tu periculosiorem elegeris partem, aiens prolatum fuisse in ignorantiam Creatoris omniumque sub eo positurum. Enimvero primum potest testimonium dictum esse in omnes Judæos, qui patrem Christi putabant Davidem esse, atque Christum ejus filium, quique Filium Dei non cognoverant. Quare apte dictum est: *Nemo novit Patrem, quia pro Deo omnes Davidem aiebant: et quod subjungit, sicut nec Filium quis novit, dictum est, quia eum Filium esse nesciverunt, et quod ait: Quibus voluerit Filius revelare, recte habet, qui enim ab initio est Filius, solus destinatus est, ut quibus cupit revelet.* Et sic non potest Adamus, primus creatus homo, illum ignorasse, neque Enoch, qui placuit, nesciisse, nec Noe,

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Vhb. καὶ ὁ Σίμων om. O. ⁸⁹ ἐπιτευχθέντα C, ἐπιτετευγμένα S. ⁹⁰ οἶδεν O. ⁹¹ ὄδης O. ⁹² αὐτῶν scripsi ex conject., ut sequentia stare possint, αὐτόν C, O. Tum add. ὡς ante αὐτὸς c. O. Lectionem utriusque Hom. cod. ὦν αὐθέντης αὐτόν S frustra mutavit in ὡς αὐθέντην αὐτός. ⁹³ Vhb. οὐδ' ὁ ἐστῶς, x. τ. λ. absque distinctione in ms. Id est: *Neque stans, alteri oppositus et adversarius, staturus est.* Quem sensum ut potui episcopus sum, partim ex orationis serie, partim ex aliis horum apocryphorum locis, hom. II, 22, 24; III, 2; XVIII, 1. *Epit.* c. 25. *Recogn.*, II, 7; III, 47. C. Mihi quidem, coll. præsertim loco hom. II, 22, nostra sic videntur esse restituenda: οὐδ' ὅτι (vel etiam ὅτι σὺ coll. hom. XVIII, 7) ὁ ἐστῶς στησόμενος ἀεὶ καὶ μὴ χεισόμενος (vel πεσοόμενος). S. *Collex Ott.* confirmat lectionem a C exhibitam. ⁹⁴ ἀμαθῶς C. ⁹⁵ οὐκ οὖν C. ⁹⁶ δὲ S, δέ C, O. ⁹⁷ ἀποκαλύψαι O c. D, ἀποκαλύψει C. ⁹⁸ μυρίας O. ⁹⁹ τὸν O et in marg. C, τοῦ in textu. ¹⁰⁰ Leg. ἐγνωκός. Idem proposuit Schliemannus, *Clem.*, p. 200, 269 S. ¹⁰¹ ᾔδισαν O, qui tum scribit βούλεται.

Justus, non agnovisse, nec Abrahamus, amicus, A non intellexisse, nec Isaacus non percepisse, neque Jacobus, qui luctatus est, non credidisse, denique non potest fieri, quin cunctis in populo dignis ille fuerit revelatus.

XIV. Sin vero. sicut ais, Deus nunc revelandus est cunctis, ut cognoscatur, per Jesum, quo modo non iniquissimum dicis, illos quidem non cognovisse, qui mundi fuerunt septem columnina, quique justissimo Deo accepti esse potuerunt, et vero nunc tot impios ex gentibus omnino cognoscere? Illi, cunctis hominibus præstantiores, digni habitus non sunt qui cognoscerent? Et quo modo id bonum est, quod non est justum? nisi si eum bonum appellare volueris, non qui juste operantes beneficiis afficit, sed qui amat iniquos, quamvis non credant, adeo, ut iis et abscondita revelet, quæ justis noluerit revelare. Nam hujusmodi res nec bono, nec justo competit, sed piorum osori. Num tu, Simon, es Stans, qui ista sic nondum dicta proferre audes?

XV. Et Simon super eo indignatus ait: Tuum Magistrum reprehende, dicentem: *Confiteor tibi, Domine cæli et terræ, quia quæ erant occulta sapientibus, revelasti ea parvulis lactentibus*^a. Ac Petrus: Sic quidem, inquit, non prolata sunt ea verba; dicam tamen prius, quasi ita prolatum sit, ut tibi visum fuit. Dominus noster, tametsi dixisset: *Quæ erant occulta sapientibus, ea parvulis revelavit Pater*, neque sic alium Deum et Patrem præter mundi Creatorem credebatur significare. Possunt enim ipsius Creatoris arcana esse, quæ significat, cum etiam Isaias dicat: *Aperiam os meum in parabolis, si eructabo abscondita a constitutione mundi*^b. Prophetam igitur confiteris, qui occulta non ignorabat, quæ Jesus a sapientibus abscondita esse affirmat, revelata vero parvulis? Quo pacto autem Creator ignoravit, cum propheta ipsius Isaias non ignoraverit? Porro Jesus noster revera non dixit: *Quæ erant abscondita*, sed, ut videtur, asperius locutus est, dixit enim: *Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis lactentibus*^c. Dicit: *abscondisti*, quasi aliquando ea cognita fuerint illis. Nam apud eos reposita erat clavis regni cælorum, hoc est, arcanorum notitia.

^a Matth. xi, 25.

^b Psal. LXXVII, 2; Matth. xiii, 35.

VARIÆ LECTIONES.

^{aa} mén excidit ap. Cl (ed. 1698, 1724) et S. ¹⁰⁰ κρείττονος C, κρείττονες id. in marg. κρείττόνως O; οἱ τοὶ πάντες τὰ κρείττονα, κ. τ. λ. proposuit S. ¹ θέλεις O. ² Voc. τοὺς ἀδίκους exciderunt ap. S. Tumi ὡς p οἷς conj. D. ³ Credner, *Beitr.*, i, 313. S. ⁴ De Isaias cfr. Credner, *Beitr.* i, 303. S. εἰπεῖν ἀνοίξω (ἀνοίξων cod.) C. ex conjunct., ἐνοεῖν ἀνοίξω O. ⁵ μου om. O. Idem ἐπεύξομαι. ⁶ νῦν p. τὸν οὐν C. ⁷ ἀποκαλύφθαι O, quod al. man. in marg. mutavit in ἀποκεκρίφθαι (sic), κεκρύφθαι C. ⁸ τοῦ assumpsi ex O. Tum ἄτινα ἦν C, in marg. ἄτινα οὐκ ἦν in textu, quod etiam in O esse videtur. ⁹ Recte notat C, addenda esse h. l. vvb. ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καί, coll. verbis sequentibus hom. viii, 6.

VARIORUM NOTÆ.

(59) Τὸν Ἡσαΐαν. Locus merito notandus; quia confirmat quod ex Hieronymo ad Matthæi caput xiii, et ad Psalmum LXXVII, atque ex Anonymo ad eundem Psalmum, relato in Expositione Græcorum Patrum in Psalmos, discimus, veteres codices

εἰδέναι, οὔτε Νῶε ὁ δίκαιος μὴ ἐπίστασθαι, οὔτε Ἄβρααμ ὁ φίλος μὴ συνίναί, οὐκ Ἰσαὰκ μὴ νενοηκέναι, οὐκ Ἰακώβ ὁ παλαίστας μὴ πεπιστευκέναι καὶ πᾶσιν τοῖς ἐν τῷ λαῷ ἀξίοις μὴ ἀποκεκαλύφθαι.

364 XIV. Εἰ δὲ, ὡς φῆς, ἔσται διὰ τὸ εἰδέναι διὰ τοῦ Ἰησοῦ νῦν πᾶσιν ἀποκαλύπτεσθαι, πῶς οὐκ ἀδικώτατον λέγεις, ἐκαίνους μὲν ⁹⁹ μὴ ἐγνωκέναι, ἐπτὰ στύλους ὑπέρξαντας κόσμῳ, καὶ δικαιοστάτῳ Θεῷ εὐαρεστῆσαι δυναμένους, καὶ τοσοῦτους δὲ νῦν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀσεβεῖς ὄντας κατὰ πάντα γινῶναι; οἱ τοὶ πάντες κρείττονες ¹⁰⁰ γινῶναι οὐ κατηξιώθησαν; καὶ πῶς ἐστὶ τοῦτο ἀγαθόν, ὃ μὴ δίκαιόν ἐστιν; ἐκτὸς εἰ μὴ ἀγαθὸν θέλης ¹ λέγειν οὐ τὸν εὐεργετοῦντα τοὺς δικαιοπραγήσαντας, ἀλλὰ τὸν ἀγαπῶντα τοὺς ἀδίκους ², B κἂν μὴ πιστεῦσωσιν, οἷς καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτειν, ἃ δίκαιοις ἀποκαλύψαι οὐκ ἠθέλησεν. Τὸ γὰρ τοιοῦτον οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε δικαίῳ προσήκει, ἀλλὰ τῷ εὐσεβεῖ μεμισηκότῳ. Μὴ τι σὺ εἶ, Σίμων, ὃ Ἔστώ, ὃ ταῦτα οὕτως μὴ ποτε βηθέντα εἰπεῖν ἀποθρασυόμενος;

XV. Καὶ ὁ Σίμων ἐπὶ τοῦτῳ ἀγανακτήσας ἔφη· Τὸν σὸν Διδάσκαλον αἰτιῶ εἰπόντα· Ἐξομολογήσῃ σοι, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἅπερ ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὕτω μὲν, ἔφη, ὁ λόγος οὐκ ἐλέγθη· ἐρῶ δὲ πρῶτον, ὡς οὕτως εἰρημένον ὡσπερ σοὶ ἴδοξεν. Ὁ Κύριος ἡμῶν, εἶπερ καὶ εἰρήκει· Ἄ τινι ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ταῦτα νηπίοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ, οὐδ' οὕτως ἄλλον Θεὸν καὶ Πατέρα σημαίνειν ἐνομιζέτο παρὰ τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον. Ἐνδέχεται γὰρ αὐτοῦ εἶναι τοῦ θεμιουργοῦ τὰ κρυπτὰ ἃ εἶλεν, τῷ καὶ τὸν 365 Ἡσαΐαν (59) εἰπεῖν· Ἀνοίξω ¹ τὸ στόμα μου ² ἐν παραβολαῖς, καὶ ἐπεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Τὸν οὖν ³ προφήτην ὁμολογεῖς, ὃς τὰ κεκρυμμένα οὐκ ἠγνώει, ἃ τινι ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ σοφῶν ἀποκεκρύφθαι ⁴ λέγει, νηπίοις δὲ ἀποκεκαλύφθαι; Πῶς δὲ ὁ δημιουργὸς ἠγνώει, τοῦ προφήτου αὐτοῦ μὴ ἀγνοούντος τοῦ ⁵ Ἡσαΐου; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν τῷ ὄντι οὐκ εἶπεν· Ἄ τινι ἦν κρυπτὰ, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν τραχύτερον εἰρήκειν, εἶπε γὰρ ⁶· Ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ἀπέκρυψας, ὡς ποτε ἐγνωσμένων αὐτοῖς. Παρ' αὐτοῖς γὰρ ἡ κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπέκειτο, τουτέστιν ἡ γνώσις τῶν ἀπορρήτων.

^c Matth. xi, 25; Luc. x, 21.

XVI. Καὶ μὴ λέγε· Ἥσθησεν εἰς τοὺς σοφοὺς Ἀ κρύφας αὐτὰ ἀπ' αὐτῶν. Μὴ γένοιτο τοῦτο ὑπολαβεῖν. Οὐ γὰρ ἡσθησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκρυπτον¹⁰ τὴν γῶσιν τῆς βασιλείας, καὶ οὕτως αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὕτως τοῖς βουλομένοις εἰσελθεῖν παρέσχον, τοῦτου ἕνεκεν κατὰ τὸ δίκαιον, ὡς ἀπέκρυψαν αὐτοὶ τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν θελόντων, οὕτως καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀπεκρύβη τὰ ἀπόρρητα, ἵνα, ὡς ἐποίησαν, ὁμοίως καὶ αὐτοῖς γένηται, καὶ ᾧ μέτρῳ ἐμέτρησαν, μετρηθῆ αὐτοῖς τὸ ἴσον¹¹. Τῷ γὰρ ἀξίῳ τοῦ γῶσιν, **366** δ' ἢ¹² μὴ οἶδεν, ὀφείλεται, τοῦ δὲ μὴ ἀξίου, κἂν δοκῆ ἔχειν, ἀφαιρεῖται, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ σοφός, καὶ δίδεται τοῖς ἀξίοις, κἂν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μαθητείας ὡσι νῆπιοι.

XVII. Εἰ δὲ τις ἐρεῖ· Οὐδὲν ἦν ἀπόκρυφον τοῖς υἱοῖς; Ἰσραὴλ, διὰ τὸ γεγράφαι (60)· *Οὐδὲν σε ἔλαθεν, Ἰσραὴλ, μὴ γὰρ εἰπης, Ἰακώβ, ἀπεκρύβη ἡ ὁδὸς ἀπ' ἐμοῦ· συνιέναι ὀφείλει τις ὅτι τὰ διαφέροντα τῆ βασιλείᾳ ἀπεκρύπτο ἀπ' αὐτῶν, ἡ δὲ εἰσφέρουσα εἰς τὴν βασιλείαν¹³ ὁδός, ἡ τις ἐστὶ πολιτεία, οὐκ ἀπεκρύπτο. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λέγει· Μὴ γὰρ εἰπης ὅτι ἀπεκρύβη ἀπ' ἐμοῦ ἡ ὁδός. Ὅδός δὲ ἡ πολιτεία ἐστίν, τῷ καὶ τὸν Μωϋσῆν λέγειν· Ἴδὸν τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὰν ὁδὸν τοῦ θανάτου. Καὶ ὁ Διδάσκαλος συμφώνως εἶπεν· *Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, δι' ἧς εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ἀλλαχοῦ που, ἐρωτήσαντός τινος· Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω¹⁴; τὰς τοῦ νόμου ἐντολὰς ὑπέδειξεν.**

XVIII. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν ἐκ προσώπου C τοῦ Θεοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν, οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας ἄλλον παρὰ τὸν ἐγνωσμένον Δημιουργόν¹⁵ ἠνίστατο Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐγνωσμένον ἀγνωστον ἔλεγεν ἐτέρῳ αἰνίγματι, ὡς τὴν διάθεσιν, τὴν δικαίαν τοῦ ἐγνωσμένου Θεοῦ, ὁ λαὸς ἀγνοῶν ἠμάρτανεν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ **367** κριθήσεσθαι οὐχ ὑπελάμβανεν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν, ἐπαγαγὼν λέγει· *Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλῶν, λαός¹⁶ πλήρης ἀμαρτιῶν. Τῆ γὰρ πρὸς τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγνωσίᾳ¹⁷, ὡς ἔφη, μὴ φοβούμενοι πλήρεις ἐγένοντο ἀμαρτιῶν, μόνον ἀγαθόν, ὡς μὴ ἐπεξεργόμενον αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας, εἶναι ὑπειληφότες.*

XIX. Καὶ τινες μὲν οὕτως ἠμάρτανον, ἐκ τῆς διὰ D τὸ ἀγαθὸν ἀκρίτου ὑπολήψεως. Ἔτεροι δὲ ἐκ τῶν

^a Luc. xi, 52.

^b Matth. vii, 2.

^c Luc. viii, 18.

^d Isa. xl, 27.

^e Deut. xxx, 15.

XVI. Neque objicias : Impius exstitit circa sapientes, occultans ea ab illis. Absit suspicari hoc. Non enim impius exstitit : sed postquam absconderunt cognitionem regni, et neque ipsi ingressi sunt, neque volentibus intrare concesserunt a enim ob causam juste, quemadmodum ipsi vias absconderunt a volentibus, ita et ab ipsis abscondita sunt arcana, ut, quemadmodum fecerunt, similiter et illis fieret, et, qua mensura mensi sunt, aequali iis mensuraretur b. Nam digno cognoscendi debetur id quod nescit : ab indigno autem, licet videatur habere, aufertur c, quamvis in aliis sit sapiens, et dignis datur, tametsi tempore quo discunt parvuli sint.

XVII. Quod si aliquis dicat : Nihil erat Israelitis occultum, quia scriptum est : *Nihil te latuit, Israel; non enim dicas, Jacob, abscondita est via a me d, intelligere debet quis quæ ad regnum pertinent abscondita fuisse ab illis, ut viam quæ inducit in regnum, quæ est ratio bene vivendi, non fuisse absconditam. Ideo etenim ait : Non enim dicas, abscondita est a me via. Via autem bona vitæ ratio est, ut etiam ex his Moysis verbis colligitur : Ecce posui ante faciem tuam viam vitæ et viam mortis e. Et Magister concordi voce dixit : Intrate per angustam et arctam viam, per quam in vitam ingrediemini f. Et alibi, interrogante quodam : Quid faciens vitam æternam possidebo g? legis mandata ostendit.*

XVIII. Ex eo autem quod Isaias in persona Dei dicit : *Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit h; non ideo Isaias alium, præter cognitum Creatorem, significavit Deum, sed cognitum ignotum dixit alia occulta significatione, quia populus, justam cogniti Dei dispositionem ignorans, peccaverat, nec se a bono Deo judicandum censuerat. Propterea postquam dixit : Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit, subjungit : Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis i! Nam ob ignorantiam justitiæ divinæ, ut aiebam, non timentes, pleni facti sunt peccatis, bonum duntaxat, ut peccata eorum non vindicaturum, Deum arbitrati esse.*

XIX. Et nonnulli quidem ita peccaverunt ex opinione, non fore judicium, propter Dei bonitatem.

[†] Matth. vii, 13, 14.

^g Luc. xviii, 18; Matth. xix, 16.

^h Isa. i, 5.

ⁱ Ibid., 4.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἀπέκρυβον C. ¹¹ τῷ ἴσῳ C. ¹² τὸ γῶσιν, ὁ O, τοῦ γῶσιν, τὸ C, quod D mutavit in δ. ¹³ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσφέρουσα C. ¹⁴ κληρονομήσει O. ¹⁵ δημιουργόν non exstat in O. ¹⁶ Pro voce λαός lacuna est in O cum accentu gravi. In eod. bis scribitur γὰρ, ultimum expunctum. ¹⁷ τῆ ἀγνωσίᾳ (sic) p. ἀγνωσίᾳ O. Tam idem φοβούμεν, sequente lacuna pro litteris oi.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Διὰ τὸ γεγράφαι. Nota in apocrypho Opere indiligentem, seu potius temerariam plerumque divinatorum eloquiorum allegationem. Cor.

Alii vero contra. Nam Scripturarum adversus Deum voces iniquas et falsas rati veras esse, veram ipsius divinitatem ac virtutem nescierunt. Quapropter, quasi ipse ignoret, et cædibus gaudeat, et sacrificiorum donis pravos dimittat, præterea et decipiat et mentiat, cunctaque iniqua faciat, ipsi, ut Deum imitati, peccando pie agere crediderunt. Quare immutabiles ad melius exstiterunt, et admoniti non conversi sunt. Nihil enim verebantur, quasi per hæc opera Deo essent similes.

XX. Cæterum ad eos, qui Deum talem putant, merito quis asserat dictum fuisse: *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis novit, nisi Pater*^a. Et jure. Nam si cognovissent, nunquam libris revera ad tentationem scriptis contra Deum. credentes peccassent. Sed et alio quodam in loco ait, volens apertius eis ostendere causam cur errarent: *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis et virtutem Dei*^b. Quocirca oportet ut omnishomo, qui salvus esse desiderat, fiat (quemadmodum dixit Magister) iudex librorum ad tentationem scriptorum. Ita enim locutus est: *Estote probi, trapezitæ*. Opus autem est trapezitis, quia probis adulterina permista sunt.

XXI. His a Petro dictis, Simon se perculsum sermone de Scripturis simulans, tanquam attonitus dixit: Absit a me et ab amicis meis, tuos audire sermones. Et quoadiu quidem nesciebam te ista de Scripturis sentire, sustinebam et colloquebar, nunc autem abscedo. Oportuerat sane principio me recessisse, quoniam audivi te dicentem: Ego contra mundi Conditorem nihil cuilibet loquenti credo, nec angelis, nec prophetis, non Scripturis, non sacerdotibus, non doctoribus, non ulli alteri, quamvis signa quis edat et prodigia, quamvis in aere insigniter fulgeat, vel per visa aut per insomnia revelet. Quis ergo te potest a sententia deducere, seu bene seu male, ut aliud quid sentias præter quæ visa sunt tibi, qui adeo enixe ac immote in tuo iudicio permanes.

XXII. Et Petrus ad Simonem hæc loquentem ac egressurum ait: Adhuc audi a me hoc, et vade quo cupis. Simone vero converso ac remanente, Petrus: Novi, inquit, quo modo tunc audiens perculsus sis, quia dixi: Quicumque contra Deum mundi creatorem quodlibet locutus fuerit, non credo. Nunc audi insuper majus aliquid: Si revera qui mundum creavit Deus eo animo esset, quo Scripturæ denotant, quin adeo, si incomparabiliter

^a Math. xi, 27. ^b Marc. xii, 24.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ Θεῷ legi vult D. ¹⁹ δι' δ C. Tum ἀμετάθετος O et ex conject. C., ἀμετάθετος idem in textu. ²⁰ O exh. με expunctum post αὐτόν. ²¹ λέγοι O c. S, λέγων C. ²² πλανᾶσθαι O. Tum εἶνεκεν C hom. ii, 51; iii, 50. ²³ ποιηθείς O. ²⁴ τὰ νῦν p. νῦν O. ²⁵ μεταπίσι (seq. lacuna) ται p. μεταπίσαι δύναται O. ²⁶ καλῶς εἶτε κακῶς O. ²⁷ οὕτως C. Subinde καὶ (seq. lacuna) ται τῇ p. καὶ ἀκινήτως τῇ O. ²⁸ δι' S, δι' & O et in textu C, qui conj. δι' ἄν. Subinde εἶπεν O. Idem ἄν ἢ c. S, ἄν εἰ C. ²⁹ τοῦ C. Lectioueni Orloniani conj. etiam S. ³⁰ τοιοῦτον O, τυγχάνη idem c. S, τυγχάνει C.

ἀνανεῖων. Τὰς γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν Γραφῶν φωνὰς, ἀδίκους οὐσας καὶ ψευδεῖς, ἀληθεῖς ὑπολαμβάνοντες, τὴν ὄντως αὐτοῦ θεώτητα καὶ δύναμιν οὐκ ἤδεισαν. Διόπερ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ καὶ φόνους χαίροντος καὶ θυσιῶν δύροισ τοὺς πονηροὺς ἀφιέντος, εἶτι δὲ καὶ ἀπατῶντος καὶ ψευδομένου καὶ πάντα ἀδίκᾳ ποιούντος, αὐτοὶ ὡς ὁμοία Θεοῦ ¹⁸ ποιήσαντες, ἀμαρτάνοντες, ἰσχυρίζοντο εὐσεβεῖν. Διὸ ¹⁹ καὶ ἀμετάθετοι εἰς τὸ κρείττον ἦσαν, καὶ νουθετούμενοι οὐκ ἐπεστρέφοντο. Οὐ γὰρ ἐφοδοῦντο, ὡς τῷ Θεῷ διὰ τῶν τοιοῦτων πράξεων ἐφομοῦμενοι.

XX. Πρὸς δὲ τοὺς τοιοῦτον αὐτὸν ²⁰ νομίζοντας εἶναι εὐλόγως ἂν τις λέγοι ²¹ εἰρησθαι. Οὐθεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις ἴδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ ἠπίσταντο, οὐκ ἂν ταῖς ὄντως πρὸς πειρασμὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ γραφείσαις βίβλοις πιστεύοντες ³⁶⁸ ἡμάρτανον. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαγῇ που λέγει, θέλων σαφέστερον αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ὑποδείξαι. Διὰ τοῦτο *πλανᾶσθε* ²², μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὐ εἶνεκα ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διὸ δεῖ πάντα ἄνθρωπον σωθῆναι θέλοντα γενέσθαι, ὡς ὁ Διδάσκαλος εἶπεν, κριτὴν τῶν πρὸς πειρασμὸν γραφείων βίβλων. Οὕτως γὰρ εἶπεν· *Γίνεσθε τραπεζίται δοκιμοί*. Τραπεζιτῶν δὲ χρεια, ὅτι τοῖς δοκίμοις καὶ τὰ κίβδηλα ἀναμειγμένα.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἐπὶ τοῖς βῆθεισι περὶ τῶν Γραφῶν προσποιησάμενος ἐκπεπληχθαι, ὡς πτοηθείς ²³ εἶπεν· Ἀπειθὸς μοι καὶ τοῖς ἐμὲ φιλοῦσιν, τῶν σῶν ἐπακούειν λόγων. Καὶ μέχρι μὲν ²⁴ ὅτε οὐκ ἤδει σε ταῦτα περὶ τῶν Γραφῶν φρονούντα, ἠνεχθόμην καὶ διελεγόμην, νῦν ²⁵ δὲ ἀφίσταμαι. Ἐδει μέντοι τὴν ἀρχὴν ὑποχωρῆσαι με, ὅτι ἤκουσά σου λέγοντος· Ἐγὼ κατὰ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον οὐδὲν οὐδενὶ πιστεύω λέγοντι, οὔτε ἀγγέλοις, οὔτε προφήταις, οὐ Γραφαῖς, οὐκ ἱερεῦσιν, οὐ διδασκάλοις, οὐκ ἄλλῃ οὐδενὶ, κἂν σημεῖά τις καὶ τέρατα ποιῇ, κἂν ἐν ἀέρι ἐπιφανῶς ἀστράπτῃ, ἢ δι' ὀραμάτων ἢ δι' ἐνυπνίων ἀποκαλύπτῃ. Τίς οὖν σε μεταπίσαι δύναται ²⁶, εἶτε καλῶς εἶτε κακῶς ²⁷, ἕτερόν τι φρονεῖν παρὰ τὰ δόξαντά σοι, ἰσχυρῶς οὕτω ²⁸ καὶ ἀκινήτως τῇ σεαυτοῦ γνώσει ἐνδιαμένοντα.

³⁶⁹ XXII. Καὶ ὁ Πέτρος ταῦτα εἰπόντι τῷ Σίμωνι, ἐκβαίνειν μέλλοντι, εἶπεν· Ἐτι τοῦτό μου ἀκουσον, καὶ πορείου ὅπου θέλεις. Τοῦ δὲ Σίμωνος ἐπιστραφέντος καὶ ἐπιμείναντος, ὁ Πέτρος εἶπεν· Οἶδα πῶς τότε ἀκούων κατεπλάγης, ὅτι ²⁹ εἶπον· Ὅστις ποτ' ἂν ἦ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ λέγων ὅτι οὐκ οὐ πιστεύω. Τὸ ³⁰ δὲ ἐπὶ τούτου μείζον νῦν ἀκουσον. Ἐὰν τῷ ὄντι ὁ τὸν κόσμον κτίσας Θεὸς τὴν γνώμην τοιοῦτος ³¹ ὡν τυγχάνῃ, ὅποσον αἱ Γραφαὶ

καταλέγουσιν, καὶ εἰ ἄλλως πως ἀπαραβλήτως κακός ἄ
 ἔστιν, ὡς οὔτε αἱ Γραφαὶ εἰπεῖν ἰσχυοῦσιν, οὔτε ἄλλος
 τις κἄν ἐνοῆσαι δυνατός ἔστιν, ὁμοίως ἐγὼ οὐκ ἀπο-
 ατήσομαι τοῦ²¹ αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ τὸ αὐτοῦ
 βούλημα ποιεῖν. Εἰδέναι γάρ σε θέλω καὶ πεπεισθαι,
 ὅτι ὁ εἰς τὸν αὐτοῦ ποιητὴν οὐκ ἔχων στοργὴν, οὐδ'
 εἰς ἕτερον ἔχειν ποτὲ δύναται. Εἰ δὲ ἔχει²² πρὸς ἕτε-
 ρον, παρὰ φύσιν ἔχων, ἐκ πονηροῦ τὸν τῶν ἀδίκων
 ἔρωτα ἔχων ἀγνωστῶ, ὡς μηδ' ἐκεῖνον βεβαίως φυλά-
 ξαι δυνάμενος. Καὶ εἰ ἄρα ἔστι τις ἕτερος ὑπὲρ τὸν
 Δημιουργὸν, ἀποδέξεται²³ με ὡς ἀγαθὸς ταύτη μᾶλ-
 λον, ὅτι τὸν ἐμὸν ἀγαπῶ πατέρα, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξε-
 ται εἰδὼς, ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω
 πατέρα²⁴, κατέλιπες ἐπ' ἐλπίδι μείζονι, οὐ φροντίσας
 τοῦ εὐλόγου. Οὕτως εἰ καὶ αὐτοῦ κρείττονα εὐρήσης²⁵,
 οἶδεν **370** ὅτι καὶ αὐτὸν καταλείψεις ποτὲ, καὶ μᾶλ-
 λον ὅτι μὴ γέγονέ σου πατήρ, ὅποτε καὶ τὸν ὄντως
 σου πατέρα κατέλιπες.

XXIII. Ἄλλ' ἔρεις· Οἶδεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος ὑπὲρ
 αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο καταλειφθῆναι οὐ δύναται. Χά-
 ρις οὖν τῷ μὴ εἶναι· τὰ δὲ τῆς γνώμης οἶδεν ἔτοιμα
 πρὸς ἀγνωμοσύνην. Εἰ δὲ εἰδὼς ἀγνώμονά σε ἀπο-
 δέχεται, ἐμὲ δὲ εὐγνώμονα ἐπιστάμενος οὐ προσέ-
 τα. ἄλογιστός ἐστι κατὰ τὸν ὄν λόγον, τῷ εὐλόγῳ
 μὴ κεχηρμένος. Οὕτω πονηρίας, ὡς Σίμων, ὑπουργὸς
 ὢν ἀγνωστῶ. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Πόθεν οὖν τὸ
 πονηρὸν πέφυκεν, εἰπέ ἡμῖν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ
 σήμερον, ἔφη, ἐκβαίνεις ἐφθασας, καὶ ἔφης τοῦ λοι-
 ποῦ ὡς βλασφημῶ μὴ ἀκούειν ἐμοῦ, ἀβριον, εἰς
 θάλας²⁶ μαθεῖν, ἐλθόντι ὑψηγῆσομαι²⁷, καὶ ὡς θέλεις
 ἐξετασθῆναι με συγχωρήσω ἄνυσ φιλονεικίας. Καὶ ὁ
 Σίμων ἔφη· Ὡς ἂν μοι δόξη ποιήσω. Καὶ τοῦτ'²⁸ εἰπὼν
 ἐπορεύθη. Τῶν δὲ συνεισελθόντων αὐτῷ οὐδεὶς συν-
 εῖληθεν, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ προσπεσόντες Πέτρον ἤξιον,
 ἐπὶ τῷ²⁹ συνηρπάσθαι τῷ Σίμωνι συγγνώμης τυγχά-
 νειν, καὶ ἀποδεχθῆναι μετανοοῦντας. Ὁ δὲ Πέτρος
 προσέμενος³⁰ αὐτούς τε τοὺς μεταμελομένους καὶ
 τοὺς ἄλλους ὄχλους, ἐπέθηκε τὰς χεῖρας³¹ εὐχόμενος,
 καὶ ἰώμενος αὐτῶν τοὺς πάσχοντας, καὶ οὕτως³² ἀπο-
 λύων παρήγγελλεν αὐτοῖς, περὶ τὸν ὄρθρον ταχύειν.
 Καὶ τοῦτ'³³ **371** εἰπὼν καὶ εἰσελθὼν μετὰ τῶν
 συνήθων τὰ εἰωθότα πρὸς τὴν ἐπείγουσαν ἡσυχίαν
 ἐποίησεν, καταλαβούσης ἑσπέρας.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΘ'.

I. Τῆς δὲ ἄλλης ἡμέρας³⁴ ὄρθριατερον προσελθὼν ὁ
 Πέτρος, καὶ ἰδὼν τὸν Σίμωνα σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἀνα-
 μένοντα αὐτὸν, προσαγορεύσας τὸ πλῆθος ἤρξαστο δια-
 λέγεσθαι. Ἄμα δὲ τῷ ἄρξασθαι ὁ Σίμων ἐκκόψας ἔφη·
 Τὰ μακρὰ σου ταῦτα παρὲς προοίμια εἰς τὸ προκείμε-
 νον πυνθανομένῳ μοι ἀποκρίναι³⁵. Ἐπειδὴ συννοῶ

VARIAE LECTIONES.

²¹ τοῦ O, ut legi voluit S, τὸν C. ²² ἔχη C. ²³ Ita O c. S; hic et paulo post, ἀποδέξεται C utrobivis.
²⁴ Posti πατέρα Vbh. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδὼς ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω πατέρα repetuntur in
 O. Tum idem φροντίσω p. φροντίσας. ²⁵ εὐρήσεις O. Cfr. Lob., Phryn., p. 721 S. ²⁶ θάλας O. ²⁷ δηγή-
 πομαι C. ²⁸ τοῦτο C. ²⁹ τῷ S, O, τὸ C. ³⁰ ὁ (seq. lacuna) προσέμενος p. ὁ δὲ Πέτ. προσέμενος O. ³¹ Πρό-
 ἄς χεῖρας lacuna in O. ³² καὶ οὕτως bis legitur in O. ³³ τοῦτο C. Tum τὴν συνήθη pro τῶν συνήθων ..
³⁴ ἡμέτερας O. Subinde ὄρθριατερον idem c. S, ὄρθριτερον C. ³⁵ ἀποκρίθητι O.

D

HOMILIA XIX.

I. Sequenti vero die maturius procedens Petrus,
 ac videns Simonem cum aliis pluribus ipsum ex-
 spectare, postquam salutasset populum, cœpit dis-
 serere. Simul vero ac incœpit, Simon interrumpens,
 ait : Onnissis his tuis longis præfationibus ad pro-
 positum interroganti mihi responde. Quoniam in-

Alii vero contra. Nam Scripturarum adversus Deum A voces iniquas et falsas rati veras esse, veram ipsius divinitatem ac virtutem nescierunt. Quapropter, quasi ipse ignoret, et cædibus gaudeat, et sacrificiorum donis pravos dimittat, præterea et decipiat et mentiatur, cunctaque iniqua faciat, ipsi, ut Deum imitati, peccando pie agere crediderunt. Quare immutabiles ad melius exsiterunt, et admoniti non conversi sunt. Nihil enim verebantur, quasi per hæc opera Deo essent similes.

XX. Cæterum ad eos, qui Deum talem putant, merito quis asserat dictum fuisse: *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis novit, nisi Pater*^a. Et iure. Nam si cognovissent, nunquam libris revera ad tentationem scriptis contra Deum. credentes peccassent. Sed et alio quodam in loco ait, volens apertius eis ostendere causam cur errarent: *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis et virtutem Dei*^b. Quocirca oportet ut omnis homo, qui salvus esse desiderat, fiat (quemadmodum dixit Magister) iudex librorum ad tentationem scriptorum. Ita enim locutus est: *Estote probi, trapezitæ*. Opus autem est trapezitis, quia probis adulterina permista sunt.

XXI. His a Petro dictis, Simon se perculsum sermone de Scripturis simulans, tanquam attonitus divit: Absit a me et ab amicis meis, tuos audire sermones. Et quandiu quidem nesciebam te ista de Scrij turis sentire, sustinebam et colloquebar, nunc autem abscedo. Oportuerat sane principio me recessisse, quoniam audiivi te dicentem: Ego contra mundi Conditorum nihil cuilibet loquenti credo, nec angelis, nec prophetis, non Scripturis, non sacerdotibus, non doctoribus, non ulli alteri, quamvis signa quis edat et prodigia, quamvis in aere insigniter fulgeat, vel per visa aut per insomnia revelet. Quis ergo te potest a sententia deducere, seu bene seu male, ut aliud quid sentias præter quæ visa sunt tibi, qui adeo enixe ac immote in tuo iudicio permanes.

XXII. Et Petrus ad Simonem hæc loquentem ac egressurum ait: Adhuc audi a me hoc, et vade quo cupis. Simone vero converso ac remanente, Pe D trus: Novi, inquit, quo modo tunc audiens perculsus sis, quia dixi: Quicumque contra Deum mundi creatorem quodlibet locutus fuerit, non credo. Nunc audi insuper majus aliquid: Si revera qui mundum creavit Deus eo animo esset, quo Scripturæ denotant, quin adeo, si incomparabiliter

^a Matth. xi, 27. ^b Marc. xii, 24.

έναντίων. Τὰς γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν Γραφῶν φωνὰς, ἀδίκους οὐσας καὶ ψευδεῖς, ἀληθεῖς ὑπολαμβάνοντες, τὴν ὄντως αὐτοῦ θεϊότητα καὶ δύναμιν οὐκ ᾔδεισαν. Διόπερ ὡς ἀγνοῦντος αὐτοῦ καὶ φόνους χαίροντος καὶ θυσιῶν δύροισ τούτοις πονηροῦς ἀφέντος, εἶτε δὲ καὶ ἀπατωμένου καὶ ψευδομένου καὶ πάντα ἄδिका ποιούντος, αὐτοὶ ὡς ἁμοια Θεοῦ¹⁸ ποιήσαντες, ἀμαρτάνοντες, ἰσχυρίζοντο εὐσεβεῖν. Διδ¹⁹ καὶ ἀμετάθετοι εἰς τὸ κρεῖττον ἦσαν, καὶ νοουθετούμενοι οὐκ ἐπεστρέφοντο. Οὐ γὰρ ἐφοβοῦντο, ὡς τῷ Θεῷ διὰ τῶν τοιούτων πράξεων ἐξομοιούμενοι.

XX. Πρὸς δὲ τοὺς τοιοῦτον αὐτὸν²⁰ νομίζοντας εἶναι εὐλόγως ἂν τις λέγοι²¹ εἰρησθαι· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ ἠπίσταντο, οὐκ ἂν ταῖς ὄντως πρὸς πειρασμὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ γραφεῖσαις βίβλοις πιστεύοντες 368 ἡμάρτανον. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαγῆ που λέγει, θέλων σαφέστερον αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ὑποδείξαι· Διὰ τοῦτο κλανᾶσθε²², μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὐ εἶνεκα ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διδ²³ δεῖ πάντα ἄνθρωπον σωθῆναι θέλοντα γενέσθαι, ὡς ὁ Διδάσκαλος εἶπεν, κριτὴν τῶν πρὸς πειρασμὸν γραφεῖσῶν βιβλίων. Οὕτως γὰρ εἶπεν· Γίνεσθε τραπεζῖται δοκίμοι. Τραπεζῖτων δὲ χρεια, εἰ τοῖς δοκίμοις καὶ τὰ κίβδηλα ἀναμειγμένα.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἐπὶ τοῖς βήθεισι περὶ τῶν Γραφῶν προσποιησάμενος ἐκτεπλήχθη, ὡς πτοηθεὶς²⁴ ἔφη· Ἀπέη μοι καὶ τοῖς ἐμὲ φιλοῦσιν, τῶν σῶν ἐπακούειν λόγων. Καὶ μέχρι μὲν²⁵ ὅτε οὐκ ᾔδειν σε ταῦτα περὶ τῶν Γραφῶν φρονούντα, ἠνευχόμεν καὶ διελεγόμεν, νῦν²⁶ δὲ ἀφίσταμαι. Ἐδει μέντοι τὴν ἀρχὴν ὑποχωρῆσαι με, εἰτι ἤκουσά σου λέγοντος· Ἐγὼ κατὰ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον οὐδὲν οὐδὲν πιστεύω λέγοντι, οὔτε ἀγγέλοις, οὔτε προφηταῖς, οὐ Γραφαῖς, οὐκ ἱερεῦσιν, οὐ διδασκάλοις, οὐκ ἄλλω οὐδενί, κἂν σημεῖά τις καὶ τέρατα ποιῆ, κἂν ἐν ἀέρι ἐπιφανῶς ἀστράπτῃ, ἢ δι' ὀραμάτων ἢ δι' ἐνυπνίων ἀποκαλύπτῃ. Τίς οὖν σε μεταπεισαι δύναται²⁷, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς²⁸, ἔτερόν τι φρονεῖν παρὰ τὰ δόξαντά σοι, ἰσχυρῶς οὕτω²⁹ καὶ ἀκινήτως τῇ σεαυτοῦ γνώσει ἐνδιαμένοντα.

369 XXII. Καὶ ὁ Πέτρος ταῦτα εἰπόντι τῷ Σίμωνι, ἐκβαίνει μέλλοντι, ἔφη· Ἐτι τοῦτό μου ἄκουσον, καὶ πορευοῦ ὅπου θέλεις. Τοῦ δὲ Σίμωνος ἐπιστραφέντος καὶ ἐπιμειναντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Οἶδα πῶς τότε ἀκούων κατεπλάγης, εἰτι³⁰ εἶπον· Ὅστις ποτ' ἂν ἦ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ λέγων ὀτιοῦν, οὐ πιστεύω. Τῷ³¹ δὲ ἐπὶ τούτου μείζον νῦν ἄκουσον. Ἐὰν τῷ ὄντι ὁ τὸν κόσμον κτίσας Θεὸς τὴν γνώμην τοιοῦτος³² ὣν τυγχάνῃ, ὅποσον αἱ Γραφαὶ

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Θεῷ legi vult D. ¹⁹ δι' ὁ C. Tum ἀμετάθετοι O et ex conject. C., ἀμετάθετον idem in textu. ²⁰ O exh. με expunctum post αὐτόν. ²¹ λέγοι O c. S., λέγων C. ²² κλανᾶσθαι O. Tum εἶνεκεν C hom. II. 51; III. 50. ²³ ποιήθει O. ²⁴ τὰ νῦν p. νῦν O. ²⁵ μεταπεισι (seq. lacuna) αἰται p. μεταπεισαι δύναται O. ²⁶ καλῶς εἴτε κακῶς O. ²⁷ οὕτως C. Subinde καὶ (seq. lacuna) ται τῇ p. καὶ ἀκινήτως τῇ O. ²⁸ εἰτι S., εἰτι & O et in textu C, qui conj. εἰτι ἂν. Subinde εἶπεν O. Idem ἂν ἢ c. S., ἂν εἰ C. ²⁹ τοῦ C. Lectionem O. ὁμοῖον conj. etiam S. ³⁰ τοιοῦτος O, τυγχάνῃ idem c. S., τυγχάνει C.

καταλέγουσιν, καὶ εἰ ἄλλως πως ἀπαραβλήτως κακός ἄ
 ἔστιν, ὡς οὔτε αἱ Γραφαὶ εἰπεῖν ἰσχυσάν, οὔτε ἄλλος
 τις κἄν ἐνοῆσαι δυνατός ἔστιν, ὁμοίως ἐγὼ οὐκ ἀπο-
 στήσομαι τοῦ ³¹ αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ τὸ αὐτοῦ
 βούλημα ποιεῖν. Εἰδέναι γάρ σε θέλω καὶ πεπεισθαι,
 ὅτι ὁ εἰς τὸν αὐτοῦ ποιητὴν οὐκ ἔχων στοργήν, οὐδ'
 εἰς ἕτερον ἔχειν ποτὲ δύναται. Εἰ δὲ ἔχει ³² πρὸς ἕτε-
 ρον, παρὰ φύσιν ἔχων, ἐκ πονηροῦ τὸν τῶν ἀδίκων
 ἔρωτα ἔχων ἀγνωεῖ, ὡς μὴδ' ἐκεῖνον βεβαίως φυλά-
 ξαι δυνάμενος. Καὶ εἰ ἄρα ἔστι τις ἕτερος ὑπὲρ τὸν
 Δημιουργὸν, ἀποδέξεται ³³ με ὡς ἀγαθὸς ταύτη μιλ-
 λον, ὅτι τὸν ἐμὸν ἀγαπῶ πατέρα, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται
 εἰδώς, ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω
 πατέρα ³⁴, κατέλιπες ἐπ' ἐλπίδι μείζονι, οὐ φροντίσας
 τοῦ εὐλόγου. Οὕτως εἰ καὶ αὐτοῦ κρείττονα εὐρήσης ³⁵,
 οἶδεν **370** ὅτι καὶ αὐτὸν καταλείψεις ποτὲ, καὶ μᾶλλον
 ἔτι μὴ γέγονέ σου πατήρ, ὅποτε καὶ τὸν δυνως
 σου πατέρα κατέλιπες.

XXIII. Ἄλλ' ἔρεῖς· Οἶδεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος ὑπὲρ
 αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο καταλειφθῆναι οὐ δύναται. Χά-
 ρις οὖν τῷ μὴ εἶναι· τὰ δὲ τῆς γνώμης οἶδεν ἔτοιμα
 πρὸς ἀγνωμοσύνην. Εἰ δὲ εἰδὼς ἀγνωμόνα σε ἀπο-
 δέχεται, ἐμὲ δὲ εὐγνώμονα ἐπιστάμενος οὐ προσέ-
 τα. Ἀλόγιστός ἐστι κατὰ τὸν σὸν λόγον, τῷ εὐλόγῳ
 μὴ κεχρημένος. Οὕτω πονηρίας, ὡς Σίμων, ὑπουργός
 ὢν ἀγνωεῖς. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Πόθεν οὖν τὸ
 πονηρὸν πέφυκεν, εἰπέ ἡμῖν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ
 σήμερον, ἔφη, ἐκβαίνεις ἐφθασας, καὶ ἔφης τοῦ λοι-
 ποῦ ὡς βλασφημῶ μὴ ἀκούειν ἐμοῦ, αὐριον, εἰς
 θέλης ³⁶ μαθεῖν, ἐλθόντι ὑφηγησόμεθα ³⁷, καὶ ὡς θέλεις
 ἐξετασθῆναι με συγχωρήσω ἄνευ φιλονεικίας. Καὶ ὁ
 Σίμων ἔφη· Ὡς ἂν μοι δόξη ποιήσω. Καὶ τοῦτ' ³⁸ εἰπὼν
 ἐπορεύθη. Τῶν δὲ συνεισελθόντων αὐτῷ οὐδεις συν-
 εξήλθεν, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ προσπεσόντες Πέτρον ἤξιον,
 ἐπὶ τῷ ³⁹ συνηπάσθαι τῷ Σίμωνι συγγνώμης τυγχά-
 νειν, καὶ ἀποδεχθῆναι μετανοούντας. Ὁ δὲ Πέτρος
 προσέειπεν ⁴⁰ αὐτοὺς τε τοὺς μεταμελομένους καὶ
 τοὺς ἄλλους ὄχλους, ἐπέθηκε τὰς χεῖρας ⁴¹ εὐχόμενος,
 καὶ ἰώμενος αὐτῶν τοὺς πάσχοντας, καὶ οὕτως ⁴² ἀπο-
 λύων παρήγγελλεν αὐτοῖς, περὶ τὸν ὄρθρον ταχύνειν.
 Καὶ τοῦτ' ⁴³ **371** εἰπὼν καὶ εἰσελθὼν μετὰ τῶν
 συνήθων τὰ εἰωθότα πρὸς τὴν ἐπιεγούσαν ἡσυχίαν
 ἐποίησεν, καταλαβούσης ἑσπέρας.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΘ'.

I. Τῆς δὲ ἄλλης ἡμέρας ⁴⁴ ὄρθριατερον προσελθὼν ὁ
 Πέτρος, καὶ ἰδὼν τὸν Σίμωνα σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἀνα-
 μένοντα αὐτὸν, προσαγορεύσας τὸ πλῆθος ἤρξατο δια-
 λέγεσθαι. Ἄμα δὲ τῷ ἄρξασθαι ὁ Σίμων ἐκκόψας ἔφη·
 Τὰ μακρὰ σου ταῦτα παρὲς προοίμια εἰς τὸ προκειμέ-
 νον πυνθανομένῳ μοι ἀποκρίναί ⁴⁵. Ἐπειδὴ συννοῶ

VARIAE LECTIONES.

³¹ τοῦ Ο, ut legi voluit S, τὸν C. ³² ἔχη C. ³³ Ita O c. S; hic et paulo post, ἀποδέξεται C utrobivis.
³⁴ Post πατέρα Vhb. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδὼς ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω πατέρα repetuntur in
 O. Tum idem φροντίσας p. φροντίσας. ³⁵ εὐρήσεις O. Cfr. Lob., Phryn., p. 721 S. ³⁶ θέλεις O. ³⁷ δηγή-
 πομαι C. ³⁸ τοῦτο C. ³⁹ τῷ S, O, τό C. ⁴⁰ ὁ (seq. lacuna) προσέειπεν p. ὁ δὲ Πέτ. προσέειπεν O. ⁴¹ Πρὸ
⁴² τὰς χεῖρας lacuna in O. ⁴³ καὶ οὕτως bis legitur in O. ⁴⁴ τοῦτο C. Tum τὴν συνήθη pro τῶν συνήθων .
⁴⁵ ἡμέτερας O. Subinde ὄρθριατερον idem c. S, ὄρθριτερον C. ⁴⁶ ἀποκρίθητι O.

D

HOMILIA XIX.

I. Sequenti vero die maturius procedens Petrus,
 ac videns Simonem cum aliis pluribus ipsum ex-
 spectare, postquam salutasset populum, cœpit dis-
 serere. Simul vero ac incœpit, Simon interrumpens,
 ait : Omissis his tuis longis præfationibus ad pro-
 positum interroganti mihi responde. Quoniam in-

telligo (sicut ex illis quæ ab initio audiui habeo **compertum**) quod nihil aliud tibi propositum sit, quam omni machina ostendere, Creatorem esse unum inculpatum Deum, tantoque flagres desiderio sententiam confirmandi, ut et quædam Scripturarum capitula, quæ aperte illum accusant, falsa dicere audeas, ea de causa institui hodie probare, impossibile esse ut omnium conditor sit inculpatus. Probationem vero inchoare possum jam, siquidem ad id, quod sciscitabor a te, mihi respondeas.

II. Ais aliquem malitiæ principem esse, nec ne? Nam si dixeris non esse, ex multis, iisque a Magistro tuo prolatis, habeo ostendere quod sit. Si vero æquo animo confessus fueris esse malum, consequenter sermonem faciam. Et Petrus: Fieri nequit, ut vocem Magistri mei denegem, quare fateor malum esse, quia sæpe illum existere testatus est qui cuncta vere prædicavit Magister. Statim itaque confitetur, per quadraginta dies collocutum tentavisse ipsum ^a. Et alibi novi eum dixisse: Si *Satanas Satanam ejiciat, advertus se divisus est; quo modo ergo steterit regnum* ^b? Et quod viderit Satanam sicut fulgur cadentem de cælo, declaravit ^c. Atque alibi ait: *Qui vero malum semen seminavit, est diabolus* ^d. Et iterum: *Nolite dare occasionem malo*. Quin etiam consilium dedit his verbis: *Sit vestrum, Est, est, ac Non, non; quod autem his abundantius est, a malo est* ^e. Sed et in oratione quam tradidit, dictum habemus: *Libera nos a malo* ^f. Et alio quodam in loco denunciavit dicere impiis: *Discedite in tenebras exteriores, quas paravit Pater diabolo et angelis ejus* ^g. Ac ne in longum producam orationem, sæpius scio Magistrum meum docuisse esse diabolum. Quocirca ego quoque fateor illum existere. De cætero, si quid habes consequenter dicendum, sicut promisisti, cloquere.

III. Et Simon: Quoniam igitur æquo animo confessus es malum existere, ex Scripturis, dic nobis, quo modo factus sit, si factus est, et a quo, et quare. Ac Petrus: Ignosce mihi, Simon, non audeo dicere quod scriptum non est. Vel si tu scriptum affirmas, ostende. Sin vero, quatenus non legitur, etiam tu id non potes ostendere, cur de rebus non scriptis pronuntiandi subimus periculum? Si enim non cre-

^a Marc. i, 43.

^b Matth. xii, 26.

^c Luc. x, 18.

^d Matth. xiii, 39.

σε, ὡς ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς ἐπακηκοῦς ἐπίσταμαι, ὅτι μὴθὲν ἕτερόν σοι πρόκειται, ἢ πάση μηχανῇ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν δεῖξαι μόνον ἀμεμπτον εἶναι θεόν, καὶ τοσοῦτον προαιρέσεως ⁶⁶ πόθον ἔχοντα δισχυρίζεσθαι, ὡς καὶ ἐνιας τῶν Γραφῶν περικοπὰς σαφῶς καταλεγούσας αὐτοῦ τολμᾶν ψευδεῖς λέγειν· οὐ εἴνεκεν προφηρημαὶ σήμερον ἀποδείξαι, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν πάντων δημιουργὸν ἕντα ἀμεμπτον εἶναι. Τῆς δὲ ἀποδείξεως ἦδη ἄρξασθαι δύναμαι, ἐάν γε πρὸς δ πυθθάνομαι σου, ἀποκρίνη μοι.

II. Φῆς τινα κακίας ἡγεμόνα εἶναι, ἢ οὐ; Ἐάν γάρ ⁶⁷ εἴπῃς μὴ εἶναι, **372** ἐκ πολλῶν καὶ τῶν τοῦ Διδασκάλου σου ἀποδείξαι ἔχω, ὅτι ἐστίν· εἰ δὲ εὐγνωμονῶν ὁμολογήσῃς ⁶⁸ εἶναι τὸν πονηρὸν, ἐπομένως ποιήσω τὸν λόγον. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄδύνατόν ἐστί μοι φωνῆν τοῦ ἔμου ἀρνησασθαι Διδασκάλου, διὰ καὶ ὁμολογῶ εἶναι τὸν πονηρὸν, ὅτι πολλάκις αὐτὸν ὑπάρχειν ὁ πάντα ἀληθεύσας εἰρηκε Διδάσκαλος. Αὐτίκα γοῦν ὁμολογεῖ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθέντα πεπειρακέναι αὐτόν. Καὶ ἄλλη που οἶδα αὐτὸν εἰρηκότα· *Εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει* ⁶⁹, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη, πῶς οὖν αὐτοῦ στήκη ⁷⁰ ἢ βασιλεία; Καὶ ὅτι ἐώρακε τὸν πονηρὸν ὡς ἀστραπῆν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδήλωσεν καὶ ἄλλοι ἐξῆ· Ὁ δὲ τὸ κακὸν σπέρμα σπειρας ἐστίν ὁ διάβολος. Καὶ πάλιν· *Μὴ ὅστε* (61) *πρόφασιν τῷ πονηρῷ*. Ἄλλὰ καὶ συμβουλεύων εἰρηκεν· Ἔστω ἡμῶν τὸ ναὶ, καὶ τὸ οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. Ἄλλὰ καὶ ἐν ἧ παρεδωκεν εὐχῆ ἔχομεν εἰρημένον· *Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*. Καὶ ἄλλη που εἰπεῖν ὑπέσχετο τοῖς ἀσθενοῦσιν ⁷¹· Ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἠτοίμασεν ὁ Πατήρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, πολλάκις οἶδα τὸν Διδάσκαλόν μου εἰπόντα εἶναι **373** τὸν πονηρὸν. Διὸ ⁷² κἀγὼ σύμφημι αὐτὸν ὑπάρχειν. Λοιπὸν εἰ τι ἔχεις ἐπομένως λέγειν, ὡς ὑπέσχεο, λέγε ⁷³.

III. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐπεὶ οὖν εὐγνωμονήσας ὁμολογήσας εἶναι τὸν πονηρὸν, ἀπὸ Γραφῶν, ἡμῖν ⁷⁴ λέγε τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ διὰ τί. Καὶ ὁ Πέτρος· Σύγγνωθί μοι, Σίμων, μὴ τολμῶντι εἰπεῖν ὃ μὴ γέγραπται. Εἰ σὺ φῆς γεγράφθαι, δεῖξον. Εἰ δὲ, καθὰ μὴ γέγραπται, οὐδὲ σὺ δεῖξαι δύνη, διὰ τί περὶ τῶν μὴ γραφέντων ἀποφαινόμενοι κινδυνεύομεν; Εἰ ⁷⁵ γὰρ οὐ πεπιστεύκαμεν χρισθῆ-

^f Matth. v, 37; Jac. v, 12.

^g Matth. vi, 13.

^h Matth. xxv, 30.

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁶ προαίρεσιν C. ⁶⁷ Vhb. πρὸς δ (c. I.) — ἐάν γάρ non leguntur in O. ⁶⁸ ὁμολογήσῃς O. ⁶⁹ ἐκβάλλει O c. textu N. T., ἐκβάλλη C. ⁷⁰ στήκει O. ⁷¹ Ita locum corruptum restitui c. O; λόγον ὑπέχειν (dictum præbere = dicere) idem significat ac εἰπεῖν. Utitur autem forma Medii non sine malitia. Lectio Ci a S repetita εἶπε· ὑπέσχετο τοῖς ἀσθεῖσιν monstrum est. ⁷² Pro διὸ lacuna in O. ⁷³ Pro λέγε lacunam præbet O. ⁷⁴ ἢ (sic) O. ⁷⁵ καὶ C. ⁷⁶ ἢ C.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Testimonium forsitan Ebionitici evangelii, affine dicto apostolico: *Μῆτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ*, Ephes. iv, 27. Equidem observavi, nec in *Clementinis* nec in *Recognitionibus*, quæ apocry-

pha sæpe diximus ab Ebionæis fuisse depravata, Paulum apostolum citatum inveniri. C. De dicto illo vide, quæ nos exposuimus *Nachapost. Zeittalt.* 11, 391. S. μὴ δῶτε τὸν O. DRESSER.

σθαι, μή ⁸⁷ μόνον περί ὧν ποιούμεν, ἀλλ' οὐχί καί Α
περί ὧν πιστεύοντες λαλοῦμεν, καί διὰ τοῦτο τολμη-
ρῶτερον περί Θεοῦ διαλεγόμεθα; Ὁ δὲ Σίμων, συνελθὶς
ἔτι πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ εἴρηκεν, ἔφη· Ἐμὲ ἔα
κινδυνεύειν, σὺ δὲ, ἦν φησὶ βλασφημίαν, πρόψασιν
πρὸς ὑποχώρησιν μὴ λάμβανε. Συνοῦ γάρ σε βου-
λόμενον ὑποστέλλεσθαι, ὅπως τὸν ἐπὶ τῶν ὀχλῶν ἔλεγ-
χον ἐκφύγης, ὅτε μὲν ὡς δεδιώς βλασφημίας ἀκούσαι,
ὅτε δὲ ἐπεὶ μὴ γέγραπται πῶς καὶ ⁸⁸ ὑπὸ τίνος καί
διὰ τί γέγονεν ὁ πονηρὸς, ὅτι μὴ χρῆ πλεῖον τῆς Γρα-
φῆς τολμᾶν λέγειν· διὸ καὶ ὡς εὐλαθεῖς τοῦτο μόνον
βραβείως, ὅτι ἔστιν. Ταῦτα δὲ μηχανώμενος σεαυτὸν ⁸⁹
ἀπατάς, οὐκ εἰδώς ὅτι, εἰ βλασφημία ἐστὶ περί ⁹⁰
πονηροῦ ἀκριβοῦν, ἡ αἰτία περί ἡμῶν τὸν κατήγορον
εὐχχάνει, **374** οὐ περί σὲ τὸν συνηγοροῦντα τῷ Θεῷ.
Καὶ εἰ ἀγραπὸν ἐστὶ τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο
ζητεῖν οὐ ⁹¹ θέλεις, εἰσὶ τινες ὁδοὶ ἰκαναί, δυνάμεναι
οὐχ ἦττον Γραφῶν δεῖξαι τὰ ζητούμενα. Αὐτίκα γοῦν
οὐκ ἀνάγκη τὸν ⁹² πονηρὸν, ὃν καὶ σὺ φησὶ ὑπάρχειν,
ἢ γεννητὸν εἶναι ἢ ἀγέννητον;

IV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀνάγκη Καὶ ὁ Σίμων·
Οὐκοῦν εἰ γεννητός ἐστιν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα πε-
ποιηκότος γέγονε Θεοῦ, ἢ ὡς ζῶον γεννηθεὶς, ἢ οὐ-
στωδῶς προσληθεὶς, καὶ ἕξω τῇ κράτει συμβεθε-
κώς (82). Εἰ γὰρ ἐκτόρος ἦν αὐτοῦ ἡ ὕλη ἐμψυχος οὐσα ἢ
ἄψυχος, ὅθεν γέγονεν, ἢ δι' αὐτοῦ τοῦ ⁹³ Θεοῦ, ἢ ἀφ'
ἑαυτοῦ, ἢ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων συμβεθήκεν, ἢ τῶν πρὸς
τι ἐστίν, ἢ αἰεὶ ἦν. Πάσης οὖν ὁδοῦ, ὡς οἶμαι, ἐν-
ταῦθα διηρημένης πρὸς τὴν εὐρεσίαν αὐτοῦ, ἀνάγκη
μὴ τινὶ αὐτῶν ⁹⁴ ὀδεύουσιν εὐρετὸν αὐτὸν εἶναι.
Ἐκάστην οὖν ὀδεύσαι δεῖ ζητοῦντα γένεσιν, καὶ εὐρόντα
τὸν αἴτιον ὑπὸ μέμψιν αὐτὸν εἶναι νοεῖν. Ἡ γὰρ; πῶς
σοι ⁹⁵ δοκεῖ;

V. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐμοὶ δοκεῖ, ἔάν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
φανῆ γεγονώς, μήπω δεῖν τὸν ποιητὴν ⁹⁶ ποιήσαντα
ὑπὸ μέμψιν εἶναι, μήπως τὸ χρησίμον αὐτοῦ πάν-
των ἀναγκαιότατον ⁹⁷ εὐρεθείη· εἰ δὲ καὶ μὴ γεγονώς
ἀποδειχθείη ⁹⁸, **375** ὡς αἰεὶ ὢν, οὐδ' ἐν τούτῳ ὁ δη-
μιουργὸς μεμπτός, ἢ μὴ τῶν ὄλων ἐστίν ὁ κρείτ-
των ⁹⁹, εἰ καὶ ἀνάγκη ἀρχῆ ἐπιθεῖναι διὰ τὸ μὴ
φύσεως ¹⁰⁰ ἔχειν οὐ δεδιόνται, ἢ δυνατὸς ὢν οὐκ ἀναι-
ρεῖ αὐτὸν, ἀδικον κρίνας ἀρχὴν μὴ εἰληφότι τέλος
ἐπιθεῖναι, καὶ κακῶ πεφυκότι ¹⁰¹ σγγγῶναι, διὰ τὸ
ἄλλο τι γενέσθαι μὴ δύνασθαι, καὶ εἰ τοῦ γενέσθαι τὸ
ἐπιθυμεῖν ἔχει. ¹⁰² Εἰ δὲ ἀγαθὸν ποιῆσαι θέλων μὴ δύ-

dimus iudicium fore, nonne duntaxat de iis quæ
operamur, non vero de iis quæ credentes loquimur,
ac ideo audacius de Deo disserimus? At Simon,
animadvertens Petrum adversus vesaniam suam
dixisse, ait: Me sine periclitari, tu vero, quam ais
blasphemiam, prætextum ad secessum ne accipias
Intelligo enim, vis subtrahere te, quo effugias re-
prehensionem coram populo, interdum vero, quia
non scriptum est, quo modo et a quo et quare fa-
ctus sit malus, quoniam non oportet audere plus di-
cere, quam Scripturæ: quocirca velut religiosus
duntaxat asseris eum existere. Porro hæc commen-
tus teipsum decipis, nesciens quod, si blasphemias
est, de malo diligenter inquirere, culpa circa me
accusatorem est, non circa te defensorem Dei. Ac
si scriptum non est, quod quaeritur, ideoque recu-
sas quaerere, sunt quædam idoneæ viæ, quæ pos-
sunt non minus, quam Scripturæ, quaesita demon-
strare. Statim ergo, nonne necesse est, malum,
quem et tu fateris existere, aut factum esse aut
infectum?

IV. Et Petrus respondit: Necessè est. Ac Simon:
Igitur si factus est, ab ipso cunctorum creatore
factus est Deo, vel tanquam animal genitus, vel se-
cundum substantiam prolatus, vel extra per tempe-
rationem effectus. Nam si extra Deum erat materia
animata aut inanima, unde factus est, vel per ipsum
Deum, vel a seipso, vel ex non exstantibus contig-
it, vel est de numero relativorum, vel semper fuit.
Omni ergo via, ut puto, hic divisa ad illius inven-
tionem, necessario per unam quamdam earum pro-
gredientibus obvius erit. Singulas igitur oportet
percurrere, quaerendo ortum, et auctore invento
culpæ obnoxium esse eum intelligere. Nonne? quo
modo tibi videtur?

V. Et Petrus: Mihi videtur, quod, licet a Deo
factus appareat, non tamen ideo culpandus sit con-
ditor, nam forte utilitas illius maxime omnium re-
peritur necessaria. sin vero infectus ostendatur,
velut semper existens, neque in hoc creator ac-
cusandus vel non omnium est optimus, si potestati
principium non habenti finem imponere nequit, quia
eam non habet naturam: aut, si potest, non eum
perimit, quoniam iniquum iudicat, initium non ha-
benti finem imponere, item ei qui natura malus est
non parcere, quod aliud esse non possit, quanquam
esse cupiat. Si vero bonum eum volens facere non

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁷ ἢ C. Tum οὐχί post ἀλλ' adit. D. ⁸⁸ καὶ deest in O. ⁸⁹ ἐαυτόν O. Dein ἐτι εἰ C' ex conject., ὅτι ἢ
id. in textu, ὅτι εἰ ἢ O. ⁹⁰ περί om. O. ⁹¹ οὐ excidit ap. Cl et S. ⁹² τό O. Tum idem γεννητόν, et postea
ἀγέννητον—γεννητός—γεννηθεὶς. ⁹³ τοῦ adjuncti c. O. Tum [συμ]βέθηκεν C. ⁹⁴ ἀνάγκην μὴ τινὶ αὐτῶν
O. ⁹⁵ σοι excidit ex utraque Clerici edit. et apud S. ⁹⁶ ποιητὴν transcripsi ex O. In eodem μέμ cum
lacuna trium litterarum p. μέμψιν. ⁹⁷ ἀναγκαιότερον C. ⁹⁸ δευχθείη cum lacuna trium litterarum præ-
cedente p. ἀποδειχθείη O. Tum αἰεὶ C. Deinde ἐπεὶ O et ex conject. C, in conj. textu ἐπὶ p. ἢ μή, quod
dedit S. ⁹⁹ Ita O c. marg. Cl, qui in textu exh. ὁ κρείττων. Subinde ἢ καὶ p. εἰ καὶ O. Tum ἐπιθεῖναι C.
¹⁰⁰ φύσιν C. Idem δεδιόνται et ἀναίρει αὐτόν, quod S recte correxit in ἀναίρει, x. τ. λ. In O ἀναίρει
αὐτόν. ¹⁰¹ Cot. hæc vertit quasi post πεφυκότι addi voluerit μή. S. ¹⁰² ἔχει O.

VARIORUM NOTÆ.

(82) Συμβεθεκώς, [ἢ] C, qui adnotat: *Superiores
codicis Regii oræ ad hunc finem lacera sunt usque
ad scripturam. Pauca ergo, quæ deerant, supplevi et*

*uncis inclusi. Præsens autem locus videri queat mi-
tilius, si conferatur cum simili in cap. 9. Deinceps
addidi οὐσα c. O. DRESSEL.*

potuerit, sic quoque bonus est, quia vult nec potest tamen; et in quo potestate caret, omnium est potentissimus, quoniam alteri posse non competit. Quod si alius quis potentiam habet, et non emendat, in eo quod potentia præditus non corrigit, malus esse intelligitur, non coercens eum, quasi ejus operibus delectetur. Sin autem nec ille potest, melior est, qui, cum ea potestate destitutus sit, tamen pro viribus nos beneficiis afficere non negligit.

VI. Et Simon: Quando de singulis quæ proposui locutus fueris, tibi malitiæ auctorem declarabo; tum et ad quæ dixisti respondebo tibi, quemque ais Deum inculpatum, culpæ subjacere ostendam. Ac Petrus: Quoniam ex iis, quæ ab initio loqueris, animadverto te nihil aliud conari, quam uti Deum, tanquam malitiæ principem, culpæ subjicias, statui per omnes quas volueris vias te comitando manifestare, Deum extra omnem culpam esse. Dixit Simon: Ista profers, velut amans Deum quem arbitraris, sed verax non es. Et Petrus: Tu vero profers, sicut malus, odio prosequens Deum quem ignoras, blasphemias dimittens voces. Simon: Memor esto, quod me malitiæ principi comparaveris. Petrus: Fateor, falsus sum, comparans te malo. Coactus enim fui, quoniam non inveni tibi æqualem, aut pejorem quam tu. Eam ob causam te malo comparavi: nam etiam malitiæ principe multo peior es. Nam malum nemo ostendere potest Deo obloqui; te vero confidenter detrahare cuncti, quotquot adsumus; videmus. Ac Simon: Qui veritatem anquiri, nulli ullo modo debet gratificari aliquid præter id quod est. Alioqui cur et principio anquiri? Quid vero, nonne ego quoque possun, omisso rerum diligenti examine, in laudes Dei, quem ignoro, omne meum tempus impendere?

VII. Tum Petrus: Non adeo beatus es, ut eum laudibus ac hymnis efferas, sed nec hoc bonum facere potes. Nam eo pleus esses. Sic enim, qui mentiri nescit, noster doctor prædicavit: *Ex abundantia cordis os loquitur*.^a Unde tu, abundans malæ voluntate propter ignorantiam, detrahis de solo bono Deo, necdum pro merito eorum quæ effluisti pateris. Si judicium fore non credis, forte et neque Deum putas existere. Unde, tantam ejus non capessens patientiam, te magis ac magis ad vecordiam extendis. Et Simon: Ne speres quod me timore dimoturus sis, ne a te quæram exemplorum veritatem. Ego enim adeo veritatis sum appetens, ut ejus

^a Matth. xii, 34.

ναίτο, καὶ οὕτως ἀγαθὸς ἐστίν, ὅτι θέλει μὲν, οὐ δύναται δέ· καὶ ἐν ᾧ ἀδυνατεῖ πάντων ἐστὶ δυνατώτατος, ὅτι μὴ ἐτέρῳ τὸ δυνατόν καταλείπεται. Εἰ δὲ ἐστὶ τις ἕτερος δυνατὸς, καὶ μὴ κατορθῶν⁷³, ἐν ᾧ δυνατὸς ὢν μὴ κατορθοῖ, πονηρὸς ὢν ὠμολόγηται, μὴ παύων αὐτὸν, ὡς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένοις ἠδόμενος. Εἰ δὲ οὐδ' αὐτὸς δύναται, κρείττων⁷⁴ ὁ πρὸς τῷ ἀδυνατεῖν κατὰ τὸ δυνατόν εὐεργετεῖν ἡμᾶς⁷⁵ οὐκ ὀκνῶν.

VI. Καὶ ὁ Σίμων· Ὅταν⁷⁶ εἰς ἕκαστον ὢν προέτινα διαλεχθῆς, σοὶ τῆς κακίας τὸν αἴτιον δεῖξω. Τότε⁷⁷ σοὶ καὶ πρὸς ἂ εἰρηκας ἀποκρινοῦμαι, καὶ ὃν φῆς Θεὸν ἄμεμπτον, ὑπὸ μέρμην εἶναι ἀποδείξω. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς φθέγγῃ συννωῶ σε μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντα, ἢ ὡς κακίας ἡγεμόνα τὸν Θεὸν ὑποβάλλειν μέμψει, προήρημαι πάσαις⁷⁸ αἰς⁷⁹ βούλει⁸⁰ ὁδοῖς συνοδεύων δεῖξαι τὸν⁸¹ Θεὸν πάσης μέμφεως ἐκτός ὄντα. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ταῦτα ὡς ἀγαπῶν Θεὸν ὃν νενομίκας λέγεις; ἀλλ' οὐκ ἀληθεύεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ δὲ ὡς κακὸς μισῶν Θεὸν, ὃν ἠγνόησας, βλασφημῶν ἀφῆς⁸² φωνᾶς. Καὶ ὁ Σίμων· Μνημόνευε ὅτι με κακίας ἡγεμόνι παρείκασας. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁμολογῶ, ἔψευσάμην παρείκασας σε τῷ πονηρῷ, ἠναγκάσθην γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ εὐρεῖν τόν σοι⁸³ ἴσον ἢ καὶ χεῖρονα. Τοῦτο ἔνεκα τῷ πονηρῷ σε παρείκασα. Σὺ γὰρ⁸⁴ καὶ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος πολλῷ πονηρότερος τυγχάνεις. Τὸν γὰρ πονηρὸν οὐδεὶς κατειπόντα Θεοῦ δεῖξαι δύναται, σὲ δὲ τολμηρῶς καταλέγοντα οἱ πάντες παρόντες ἰστοροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁ ἀλήθειαν⁸⁵ ζητῶν οὐδὲν οὐδενὶ ὀφείλει παρὰ τὸ ὃν χαρίζεσθαι. Ἐπεὶ τί καὶ τὴν ἀρχὴν ζητεῖ; Τί δὲ καὶ ἐγὼ οὐ δύναμαι, παρὲς ἀκριβοῦν τὰ πράγματα, εἰς ἐγκώμιον οὐ μὴ ἐπίσταμαι Θεοῦ τὸν πάντα μου δαπανᾶν χρόνον;

VII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὕτε τοσοῦτον⁸⁶ εἰ μακάριος αὐτὸν ὕμνεῖν, οὕτε μὴν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ποιῆσαι δύνασαι. Αὐτοῦ γὰρ πλήρης ἂν ἦς. Οὕτω γὰρ ὁ ἀψευδῆς ἡμῶν εἶπε διδάσκαλος· Ἐκ περισσούματος καρδίας στόμα λαλεῖ. Ὅθεν σὺ⁸⁷ περισσευόμενος προαιρέσει κακῆ, ἀγνοίας αἰτία, καταλέγεις⁸⁸ τοῦ μόνου ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ μήπω⁸⁹ κατ' ἀξίαν πάσων ὢν ἐτόλμησας λέγειν. Εἰ χρίσιν οἶκι⁹⁰ μὴ ἔσεσθαι, τάχα δὲ μηδὲ⁹¹ εἶναι Θεὸν νομίζεις. Ὅθεν τῆς τσαύτης αὐτοῦ μακροθυμίας οὐκ ἀντιλαμβανόμενος ἐπὶ πλεῖον πρὸς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἐκτείνεις. Καὶ ὁ Σίμων· Μὴ ἔλπιζε φόβῳ δυσωπήσειν με, μὴ ζητεῖν σοὶ τῶν παραδειγμάτων τὰ ἀληθῆ. Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον

VARIAE LECTIONES.

⁷³ Ita O c. C, κατορθῶν utraque Clerici editio. Errat S de C. ⁷⁴ κρείττων O et margo C, κρείττω textus. Tum τῷ p. τῷ C. ⁷⁵ ἡμᾶς εὐεργετεῖν C. ⁷⁶ ὅτ' ἂν C. Idem διαλεχθῆς ex conject., διαλεχθῆς in textu, ut O. ⁷⁷ Ita O et ex conject. C, in cuj. textu πότε. ⁷⁸ βουλεῖ dedi c. O p. vulg. forma soloece βούλη. ⁷⁹ τόν adjuuxi c. O. ⁸⁰ ἀφῆς C ἀφῆς (sic) id. ex conject., ἀφῆς S. Deinceps ἡγεμόνι O et ex conject. C, qui in textu exh. ἡγεμόνα. ⁸¹ Lectionem Ouloboniani σοὶ (sic) C) S. quoque proposuisse video. Proximum κα: om. O. ⁸² [ἐπεὶ γ]άρ p. σὺ γάρ C. ⁸³ ἀληθειαν (sic) O. ⁸⁴ Ita O c. S in marg., τοσοῦτος in textu. In margine utriusque edit. Clerici: f. τοσοῦτο. Unde lapsus Schwegleri. ⁸⁵ Pro εὐ lacuna in O. In eodem pr. man. scripserat προαιρέσειν. ⁸⁶ Pro μήπω lacuna in O. ⁸⁷ ἢ [χρ]ῖσιν οἶκι C, ἢ x. οἶκι S. Uterque post ἔσεσθαι ponit punctum. ⁸⁸ μηδὲ καὶ C, μηδὲ σύ mavuli S.

ἀληθείας ὀρέγομαι, ὡς αὐτῆς ἕνεκα μὴ ὀκνήσαι με ^α καὶ τὸ κινδυνεύειν ἀναδέχεσθαι. Πλὴν πρὸς τὰ ἀπαρ-
χῆς σοι ὅπ' ἐμοῦ προσαθέντα, εἶγε εἰπεῖν ἔχεις, ἤδη
λέγε.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ τοιμᾶν ἡμᾶς ἀναγ-
κάζεις, τὰς τοῦ Θεοῦ τέχνας ἀκριβῶς ἐφευρόντας λέ-
γειν, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους τοὺς μὴδὲ τῶν ὁμοίων τὰς
τέχνας ἀκριβῶσαι δυναμένους, διὰ γοῦν τοὺς παρ-
εστῶτας, ἀντὶ τῆς εὐσεβοστάτης σιγῆς, περὶ ὧν θέ-
λεις διαλεχθῆσομαι. Συνομολογῶ σοι εἶναι τινα κακίας
ἡγεμόνα, οὐ ^β τὴν γένεσιν ἢ ^γ Γραφῆ οὔτε ἀληθῆς,
οὔτε ψευδῆς εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Πλὴν συνδιαπορήσω-
μεν πολλαχῶς τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ
τῶν δοκούντων τὸ εὐφημώτερον ἐλώμεθα, ἐπεὶ ἐκ τῶν
εἰκότων λαμβάνεται τοῦτο βεβαίως, ὃ ^δ μὲν ὅτι Θεῷ
τὸ εὐφημώτερον πρέπει δοῦναι, ταύτῃ μᾶλλον, πασῶν
ὑπονοιῶν καθαρθεῖσιν, καὶ ἄλλης ἱκανῆς καὶ ἀκιν-
δυνότερας παρακειμένης ὑποψίας. Πλὴν ἤδη σοι πρὸ
τῆς **378** ζητήσεως ὑπισχυνοῦμαι, ὅτι πᾶσα ὁδὸς ζη-
τήσεως ἀμεμπτον αὐτὸν μόνον δύναται δεῖξαι τὸν
Θεόν.

IX. Πλὴν, ὡς ἔφη, ὁ πονηρὸς εἶγε γενητός ^α
ἔστιν, ἢ ὡς ζῶον γεγέννηται ^β, ἢ οὐσιωδῶς ὅπ' αὐ-
τοῦ προδέδληται, ἢ ἔξω κέκραται, ἢ τῇ κράσει συμ-
δέθηκεν αὐτοῦ ἢ προαίρεσις, ἢ ἄνευ κράσεως καὶ
Θεοῦ βουλῆς συνέθη γενέσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ὑπὸ
Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδαμῆ ^γ μηδαμῶς γέγονεν, ἢ ἐκτὸς ἦν
Θεοῦ ἢ ἔλη ἀψυχος οὐσα ἢ ἐμψυχος ὄθεν γέγονεν, ἢ
ἐαυτὸν δημιουργήσας, ἢ ὑπὸ Θεοῦ γεγονώς, ἢ τῶν
πρὸς τί ἐστιν, ἢ αἰεὶ ἦν, εἰπεῖν γὰρ αὐτὸν μὴ εἶναι ^δ
οὐ δυνάμεθα, συνωμολογήσαμεν γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν.
Καὶ ὁ Σίμων· Καλῶς πάσας αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς διεῖλες,
τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐμὸν ἔστι τὴν διαίρεσιν
ἀνακρίναντα δεῖξαι σοι τὸν δημιουργὸν ὑπὸ μέμφιν
ὄντα. Σοῦ δὲ ἔργον ἀποδείξαι αὐτὸν, ὡς ὑπέσχησαι ^ε,
πάσης μίμψεως ἐκτὸς ὄντα Θαυμάζω δὲ εἰ δυνήσῃ.
Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ πονηρὸς ^β, εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζῶον
γεγέννηται ^α, ἀκολούθως τῆς αὐτῆς τοῦ προβάλλον-
τος κακίας τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος ^γ· Οὐ πάντως.
Ὅρωμεν γὰρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὄντας,
καὶ κακοὺς ^δ γεννήσαντας, ἄλλους δὲ ὑπάρχοντας
κακοὺς ^ε, καὶ ἀγαθοὺς ἐσχισκότας, ἑτέρουσ δὲ
κακοὺς ὄντας, καὶ ἀγαθοὺς προβάλλοντας, ἄλλους δὲ
ἀγαθοὺς ὑπάρχοντας, καὶ **379** κακοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ^δ
τεκνῶσαντας. Αὐτίκα γοῦν ὁ πρῶτος δημιουργηθεὶς
ἄνθρωπος ἐγέννησε τὸν ἀδικὸν Κάιν καὶ τὸν δίκαιον
Ἄβελ. Πρὸς ταῦτα ὁ Σίμων ἔφη· Ἄνοήτως ποιεῖς
περὶ Θεοῦ διαλεπόμενος καὶ ^ε ἀνθρωπίνους χρώμενος
παραδείγμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν λέγε περὶ
Θεοῦ, ἀνθρωπίνους μὴ χρώμενος παραδείγμασιν, μετὰ
τοῦ μέντοι νοηθῆναι δύνασθαι τὰ λεγόμενα· ἀλλ' οὐ
δυνήσῃ.

VARIAE LECTIONES.

^α με om. O. ^β [οἷ] C. ^γ ἢ inserui c. O. ^δ τὸ O. Tum εὐφημώτερον δοῦναι πρέπει C. ^ε εἰ
γενητός C, ἢ γεγενητός O. Tum idem ζῶον, in marg. man. rec. ἴσως ζῶον. ^β Ita O et ex conject.
C, γεγέννηται id. in textu, γενέθαι Cl. Errat S de lectione codicis Cotelarii. ^γ Θεοῦ, [ἢ] μηδαμοῦ C,
qui postea legendum esse putabat ex p. ἢ, cum in mscr. post θεοῦ appareret ἔ cum initio litteræ x.
^δ ὑπέσχω O. ^ε Pro ἡρόδ, εἰ lacuna in O. ^β Ita O et ex conject. C, in cuius textu γεγέννηται. ^γ ὁ
Πέτρος C. ^δ [κα]κοὺς C. ^ε [κα]κοὺς ὑπάρχοντας C. ^β Post ἀγαθοὺς C addi vult τε καὶ κακοὺς, et
ita vertit. ^γ καὶ inserui c. O. Idem scr. παραδείγμασιν.

A causa non pigeat me etiam periculum suscipere.
Porro ad ea, quæ primitus a me tibi sunt propo-
sita, siquidem habes dicere, jam dicito.

VIII. Et Petrus : Quoniam nos cogis, ut audea-
mus divinas artes diligenter inquirentes exponere,
idque nos homines, qui nec similitum artes vale-
mus exacte cognoscere, astantium certe causa,
pro maxime pio silentio, de quibus cupis disseram.
Fateor tecum quemdam esse malitiæ principem,
cujus ortum Scriptura neque vere, neque falso ausa
est indicare. Cæterum una multatio quæramus mo-
dis, quo pacto factus sit, si factus est, et eorum
quæ videbuntur, quod honestius erit ac religiosius,
eligamus : quandoquidem jure hoc [firmiter sumi-
tur, id quidem decere Deo tribuere quod laudabilius
est, eo magis, cum cunctis suspicionibus purgatis
alia idonea minusque periculosa in promptu sit
opinio. Verum jam tibi ante disceptationem profiteor,
quod omnes investigationis viæ inculpatum eum
solum possunt ostendere Deum.

IX. Itaque, ut dixisti, malus sic factus est, aut
ut animal genitus est, aut secundum substantiam
ab ipso est prolatus, aut extra temperatus fuit, aut
per temperationem contigit ipsius voluntas, aut
sine temperatione et Dei consilio accidit fieri ex non
exstantibus, aut a Deo nullo penitus modo factus
est, aut extra Deum erat materia inanima vel ani-
mata, unde ortum habet, aut seipsam creavit, aut
a Deo factus est, aut de relativorum est numero,
aut semper fuit ; nam eum non esse, dicere non
possumus, quia in eo quod existat consensimus.
Et Simon : Bene cunctas ejus vias divisisti et
summam ejus. Superest ut ego divisionem perpen-
dens ostendam tibi Creatorem culpæ affinem esse.
Tuum vero est demonstrare, sicut professus es,
eum omni culpa carere. Miror autem si poteris.
Primum equidem malus, si a Deo ut animal genitus
est, consequenter ejusdem malitiæ est cum prola-
tore. Et Petrus : Non necessario. Cernimus enim
multos homines, qui, etsi boni, malos tamen ge-
nerunt, alios vero, qui mali sunt, et bonos susce-
perunt, alios autem, qui mali bonos simul ac
malos producunt, alios denique, qui cum boni sint,
et malos et bonos procreant. Statim ergo primum
creatus homo genuit iniquum Cainum et justum
Abelem. Ad hæc dixit Simon : Stolide facis, dum
de Deo disserens etiam humana adhibes exempla.
Et Petrus : Tu igitur nobis de Deo loquere, huma-
nis nec utere exemplis, ita tamen ut quæ dicis
possint intelligi ; sed nequaquam poteris.

potuerit, sic quoque bonus est, quia vult nec potest tamen; et in quo potestate caret, omnium est potentissimus, quoniam alteri posse non competit. Quod si alius quis potentiam habet, et non emendat, in eo quod potentia præditus non corrigit, malus esse intelligitur, non coercens eum, quasi ejus operibus delectetur. Sin autem nec ille potest, melior est, qui, cum ea potestate destitutus sit, tamen pro viribus nos beneficiis afficere non negligit.

VI. Et Simon: Quando de singulis quæ proposui locutus fueris, tibi malitiæ auctorem declarabo; tum et ad quæ dixisti respondebo tibi, quemque ais Deum inculpatum, culpæ subjacere ostendam. Ac Petrus: Quoniam ex iis, quæ ab initio loqueris, animadverto te nihil aliud conari, quam uti Deum, tanquam malitiæ principem, culpæ subjicias, statui per omnes quas volueris vias te comitando manifestare, Deum extra omnem culpam esse. Dixit Simon: Ista profers, velut amans Deum quem arbitraris, sed verax non es. Et Petrus: Tu vero profers, sicut malus, odio prosequens Deum quem ignoras, blasphemias dimittens voces. Simon: Memor esto, quod me malitiæ principi comparaveris. Petrus: Fateor, falsus sum, comparans te malo. Coactus enim fui, quoniam non inveni tibi æqualem, aut pejorem quam tu. Eam ob causam te malo comparavi: nam etiam malitiæ principe multo peior es. Nam malum nemo ostendere potest Deo obloqui; te vero confidenter detrahare cuncti, quotquot adsumus; videmus. Ac Simon: Qui veritatem anquiri, nulli ullo modo debet gratificari aliquid præter id quod est. Alioqui cur et principio anquiri? Quid vero, nonne ego quoque possum, omisso rerum diligenti examine, in laudes Dei, quem ignoro, omne meum tempus impendere?

VII. Tum Petrus: Non adeo beatus es, ut eum laudibus ac hymnis efferas, sed nec hoc bonum facere potes. Nam eo plenus esses. Sic enim, qui mentiri nescit, noster doctor prædicavit: *Ex abundantia cordis os loquitur*; a. Unde tu, abundans mala voluntate propter ignorantiam, detrahis de solo bono Deo, necdum pro merito eorum quæ effulsi patearis. Si judicium fore non credis, forte et neque Deum putas existere. Unde, tantam ejus non capessens patientiam, te magis ac magis ad vecordiam extendis. Et Simon: Ne speres quod me timore dimoturus sis, ne a te quæram exemplorum veritatem. Ego enim adeo veritatis sum appetens, ut ejus

a Matth. xii, 34.

ναίτο, καὶ οὕτως ἀγαθὸς ἐστίν, ὅτι θέλει μὲν, οὐ δύναται δέ· καὶ ἐν ᾧ ἀδυνατεῖ πάντων ἐστὶ δυνατώτατος, ὅτι μὴ ἐτέρῳ τὸ δυνατὸν καταλείπεται. Εἰ δὲ ἐστὶ τις ἕτερος δυνατὸς, καὶ μὴ κατορθῶν ⁷³, ἐν ᾧ δυνατὸς ὧν μὴ κατορθοί, πονηρὸς ὧν ὠμολόγηται, μὴ παύων αὐτὸν, ὡς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις ἡδόμενος. Εἰ δὲ οὐδ' αὐτὸς δύναται, κρείττων ⁷⁴ ὁ πρὸς τῷ ἀδυνατεῖν κατὰ τὸ δυνατὸν εὐεργετεῖν ἡμᾶς ⁷⁵ οὐκ ὀκνῶν.

VI. Καὶ ὁ Σίμων· Ὄταν ⁷⁶ εἰς ἕκαστον ὧν προέτινα διαλεχθῆς, σοὶ τῆς κακίας τὸν αἴτιον δείξω. Τότε ⁷⁷ σοὶ καὶ πρὸς ἃ εἰρηκας ἀποκρινοῦμαι, καὶ ὅν φης Θεὸν ἀμεμπτον, ὑπὸ μέμψιν εἶναι ἀποδείξω. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς φθέγγη συννωῶ σε μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντα, ἢ ὡς κακίας ἡγεμόνα τὸν Θεὸν ὑποβάλλειν μέμψει, προσηρημαί πάσαις αἷς **376** βούλει ⁷⁸ ὁδοὺς συνοδεύων δαίξαι τὸν ⁷⁹ Θεὸν πάσης μέμψεως ἐκτὸς ὄντα. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Ταῦτα ὡς ἀγαπῶν Θεὸν ὃν νενομίκας λέγεις; ἀλλ' οὐκ ἀληθεύεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ δὲ ὡς κακὸς μισῶν Θεὸν, ὃν ἠγνόησας, βλασφημιοὺς ἀφῆς ⁸⁰ φωνάζας. Καὶ ὁ Σίμων· Μνημόνευε ὅτι με κακίας ἡγεμόνι παρείκασας. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁμολογῶ, ἐψευσάμην παρεικάσας σε τῷ πονηρῷ, ἠναγκάσθην γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ εὐρεῖν τὸν σοὶ ⁸¹ ἴσον ἢ καὶ χειρόνα. Τοῦτου ἕνεκα τῷ πονηρῷ σε παρείκασα. Σὺ γὰρ ⁸² καὶ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος πολλῷ πονηρότερος τυγχάνεις. Τὸν γὰρ πονηρὸν οὐδεὶς κατειπόντα Θεοῦ δείξαι δύναται, σὲ δὲ τοιμηρῶς καταλέγοντα οἱ πάντες παρόντες ἰστοροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁ ἀλήθειαν ⁸³ ζητῶν οὐδὲν οὐδενὶ ὀφείλει παρὰ τὸ ὃν χαρίζεσθαι. Ἐπεὶ τί καὶ τὴν ἀρχὴν ζητεῖ; Τί δὲ καὶ ἐγὼ οὐ δύναμαι, παρὲς ἀκριβοῦν τὰ πράγματα, εἰς ἐγκώμιον οὐ μὴ ἐπίσταμαι Θεοῦ τὸν πάντα μου δαπανᾶν χρόνον;

VII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτε τοσοῦτον ⁸⁴ εἰ μακάριος αὐτὸν ὑμνεῖν, οὕτε μὴν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ποιῆσαι δύνασαι. Αὐτοῦ γὰρ πλήρης ἂν ἦς. Οὕτω γὰρ ὁ ἀψευδῆς ἡμῶν εἶπε διδάσκαλος· Ἐκ περισσούματος καρδίας στόμα λαλεῖ. Ὅθεν σὺ ⁸⁵ περισσευόμενος προαιρέσει κακῆ, ἀγνοίας αἰτίᾳ, καταλέγεις **377** τοῦ μόνου ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ μήπω ⁸⁶ κατ' ἀξίαν πάσχων ὧν ἐτόλμησας λέγειν. Εἰ χριστὸν οἶς ⁸⁷ μὴ ἔσεσθαι, τάχα δὲ μηδὲ ⁸⁸ εἶναι Θεὸν νομίζεις. Ὅθεν τῆς τσαύτης αὐτοῦ μακροθυμίας οὐκ ἀντιλαμβανόμενος ἐπὶ πλεῖον πρὸς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἐκτείνεις. Καὶ ὁ Σίμων· Μὴ ἐλπίζε φόβῳ δυσωπήσειν με, μὴ ζητεῖν σοὶ τῶν παραδειγμάτων τὰ ἀληθῆ. Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον

VARIE LECTIONES.

⁷³ Ita O c. C, κατορθοῦν utraque Clerici editio. Errat S de C. ⁷⁴ κρείττων O et margo C, κρείττω textus. Tum τὸ p. τῷ C. ⁷⁵ ἡμᾶς εὐεργετεῖν C. ⁷⁶ ὅτ' ἂν C. Idem διαλεχθῆς ex connect., διαλεχθεὶς in textu, ut O. ⁷⁷ Ita O et ex connect. C, in cuij. textu πότε. ⁷⁸ βουλεῖ dedi c. O p. vulg. forma solacea βούλη. ⁷⁹ τὸν adjuvaxi c. O. ⁸⁰ ἀφῆς C ἀφῆς (sic) id. ex connect., ἀφῆς S. Deinceps ἡγεμόνι O et ex connect. C, qui in textu exh. ἡγεμόνα. ⁸¹ Lectionem Oitoboniani σοὶ (σόν C) S. quoque proposuisse video. Proximum κα' om. O. ⁸² [ἐπεὶ γὰρ p. σὺ γὰρ C. ⁸³ ἀληθειαν (sic) O. ⁸⁴ Ita O c. S in marg., τοσοῦτος in textu. In margine utriusque edit. Clerici: f. τοσοῦτο. Unde lapsus Schweigleri. ⁸⁵ Pro σὺ læuna in O. In eodem pr. man. scripserat προαιρέσειν. ⁸⁶ Pro μήπω lacuna in O. ⁸⁷ ἢ [χρ]ιστὸν οἶη C, ἢ x. οἶη S. Uterque post ἔσεσθαι ponit punctum. ⁸⁸ μηδ[ε] καὶ C, μηδὲ σὺ mavult S.

ἀληθείας δρέγομαι, ὡς αὐτῆς ἕνεκα μὴ δυνῆσαι με ⁹⁹ A causa non pigeat me etiam periculum suscipere. καὶ τὸ κινδυνεύειν ἀναδέχασθαι. Πλὴν πρὸς τὰ ἀπαρχῆς σοι ὅπ' ἐμοῦ προταθέντα, εἶγε εἰπεῖν ἔχεις, ἥδη λέγε.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ τολμᾶν ἡμᾶς ἀναγκάζεις, τὰς τοῦ Θεοῦ τέχνας ἀκριβῶς ἐφευρόντας λέγειν, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους τοὺς μὴδὲ τῶν ὁμοίων τὰς τέχνας ἀκριβῶσαι δυναμένους, διὰ γοῦν τοὺς παρεστῶτας, ἀντὶ τῆς εὐσεβεστάτης σιγῆς, περὶ ὧν θέλεις διαλεχθῆσομαι. Συνομολογῶ σοι εἶναι τινα κακίας ἡγεμόνα, οὗ ⁹⁹ τὴν γένεσιν ἡ ⁹¹ Γραφὴ οὐτε ἀληθὲς, οὐτε ψευδὲς εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Πλὴν συνδιαπορήσωμεν πολλαχῶς τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ τῶν δοκούντων τὸ εὐφημότερον ἐλώμεθα, ἐπεὶ ἐκ τῶν εἰκότων λαμβάνεται τοῦτο βεβαίως, ὃ ⁹⁹ μὲν ἐστὶ Θεῶν τὸ εὐφημότερον πρέπει δοῦναι, ταύτη μᾶλλον, πασῶν ὑπονοῶν καθαρθεῖσιν, καὶ ἄλλης ἰκανῆς καὶ ἀκινδυνότερας παρακειμένης ὑποψίας. Πλὴν ἥδη σοι πρὸς τῆς **378** ζητήσεως ὑπισχνούμαι, ἐτι πάσα ὁδὸς ζητήσεως ἀμεμπτον αὐτὸν μόνον δύναται δεῖξαι τὸν Θεόν.

IX. Πλὴν, ὡς ἔφη, ὁ πονηρὸς εἶγε γενητός ⁹⁹ ἐστίν, ἢ ὡς ζῶον γεγέννηται ⁹⁹, ἢ οὐσιωδῶς ὑπ' αὐτοῦ προδέβληται, ἢ ἔξω κέκραται, ἢ τῇ κράσει συμβέβηκεν αὐτοῦ ἢ προαιρέσει, ἢ ἀνευ κράσεως καὶ Θεοῦ βουλῆς συνέβη γενέσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδαμῆ ⁹⁹ μηδαμῶς γέγονεν, ἢ ἐκτὸς ἦν Θεοῦ ἢ ἕλη ἀψυχος οὐσα ἢ ἐμφυχος ὄθεν γέγονεν, ἢ ἑαυτὸν δημιουργήσας, ἢ ὑπὸ Θεοῦ γεγονώς, ἢ τῶν πρὸς τί ἐστίν, ἢ αἰεὶ ἦν, εἰπεῖν γὰρ αὐτὸν μὴ εἶναι ⁹⁹ οὐ δυνάμεθα, συνωμολογήσαμεν γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν. Καὶ ὁ Σίμων· Καλῶς πάσας αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς διείλες, τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐμὸν ἐστὶ τὴν διαίρεσιν ἀνακρίναντα δεῖξαι σοι τὸν δημιουργὸν ὑπὸ μέμφειν ὄντα. Σοῦ δὲ ἔργον ἀποδείξει αὐτὸν, ὡς ὑπέσχησαι ⁹⁹, πάσης μίμψως ἐκτὸς ὄντα θαυμάζω δὲ εἰ δυνήσῃ. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ πονηρὸς ⁹⁷, εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζῶον γεγέννηται ⁹⁹, ἀκολουθῶς τῆς αὐτῆς τοῦ προβάλλοντος κακίας τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ πάντως. Ὑρῶμεν γὰρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὄντας, καὶ κακοὺς ¹⁰⁰ γεννήσαντας, ἄλλους δὲ ὑπάρχοντας κακοὺς ¹, καὶ ἀγαθοὺς ἐσχηκότας, ἐτέρους δὲ κακοὺς ὄντας, καὶ ἀγαθοὺς προβάλλοντας, ἄλλους δὲ ἀγαθοὺς ὑπάρχοντας, καὶ **379** κακοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ² τεκνύσαντας. Αὐτίκα γοῦν ὁ πρῶτος δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος ἐγέννησε τὸν ἄδικον Κάιν καὶ τὸν δίκαιον Ἄβελ. Πρὸς ταῦτα ὁ Σίμων ἔφη· Ἀνοήτως ποιεῖς περὶ Θεοῦ διαλεγόμενος καὶ ³ ἀνθρωπίνους χρώμενος παραδείγμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν λέγε περὶ Θεοῦ, ἀνθρωπίνους μὴ χρώμενος παραδείγμασιν, μετὰ τοῦ μόντοι νοηθῆναι δύνασθαι τὰ λεγόμενα· ἄλλ' οὐ δυνήσῃ.

VIII. Et Petrus : Quoniam nos cogis, ut audeamus divinas artes diligenter inquirentes exponere, idque nos homines, qui nec similibus artes valemus exacte cognoscere, astantium certe causa, pro maxime pio silentio, de quibus cupis disseram. Fateor tecum quemdam esse malitiæ principem, cujus ortum Scriptura neque vere, neque falso ausa est indicare. Cæterum una multis quæramus modis, quo pacto factus sit, si factus est, et eorum quæ videbuntur, quod honestus erit ac religiosus, eligamus : quandoquidem jure hoc firmiter sumitur, id quidem decere Deo tribuere quod laudabilius est, eo magis, cum cunctis suspicionibus purgatis alia idonea minusque periculosa in promptu sit opinio. Verum jam tibi ante disceptationem profiteor, quod omnes investigationis viæ inculpatum eum solum possunt ostendere Deum.

IX. Itaque, ut dixisti, malus sic factus est, aut ut animal genitus est, aut secundum substantiam ab ipso est prolatus, aut extra temperatus fuit, aut per temperationem contigit ipsius voluntas, aut sine temperatione et Dei consilio accidit fieri ex non exstantibus, aut a Deo nullo penitus modo factus est, aut extra Deum erat materia inanima vel animata, unde ortum habet, aut seipsam creavit, aut a Deo factus est, aut de relativorum est numero, aut semper fuit; nam eum non esse, dicere non possumus, quia in eo quod existat consensimus. Et Simon : Bene cunctas ejus vias divisisti et summam ejus. Superest ut ego divisionem perpendens ostendam tibi Creatorem culpæ affinem esse. Tuum vero est demonstrare, sicut professus es, eum omni culpa carere. Miror autem si poteris. Primum equidem malus, si a Deo ut animal genitus est, consequenter ejusdem malitiæ est cum prolato. Et Petrus : Non necessario. Cernimus enim multos homines, qui, etsi boni, malos tamen genuerunt, alios vero, qui mali sunt, et bonos susceperunt, alios autem, qui mali bonos simul ac malos producant, alios denique, qui cum boni sint, et malos et bonos procreant. Statim ergo primum creatus homo genuit iniquum Cainum et justum Abelem. Ad hæc dixit Simon : Stolide facis, dum de Deo disserens etiam humana adhibes exempla. Et Petrus : Tu igitur nobis de Deo loquere, humanis nec utere exemplis, ita tamen ut quæ dicis possint intelligi; sed nequaquam poteris.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ με om. O. ⁹⁹ [οὗ] C. ⁹¹ ἢ inserui c. O. ⁹⁹ τό O. Tum εὐφημότερον δοῦναι πρέπει C. ⁹⁹ εἰ γενητός C, ἢ γεγενητός O. Tum idem ζῶον, in marg. man. rec. ἰσως ζῶον. ⁹⁹ Ita O et ex conject. C, γεγέννηται id. in textu, γενέθηται Cl. Errat S de lectione codicis Cotelerii. ⁹⁹ Θεοῦ, [ἢ] μηδαμῶν C, qui postea legendum esse putabat ex p. ἢ, cum in mscr. post θεοῦ apparet et cum initio litteræ x. ⁹⁹ ὑπέσχου O. ⁹⁷ Pro ἡρὸς, εἰ lacuna in O. ⁹⁹ Ita O et ex conject. C, in cujus textu γεγέννηται. ⁹⁹ [ὁ] Πέτρος C. ¹⁰⁰ [κακί]ους C. ¹ [κα]κοὺς ὑπάρχοντας C. ² Post ἀγαθοὺς C addi vult τε καὶ κακοὺς, et ita vertit. ³ καὶ inserui c. O. Idem scr. παραδείγμασιν.

X. Jam ergo, quid principio dixisti? Si ex Deo malus genitus est, ejusdem cum eo existens substantiæ, etiam Deus malus est. Cumque ostenderim per illud quod ipse tradidisti exemplum, ex bonis malos oriri atque ex malis bonos, non admisisti, humanum prolocutus exemplum esse. Unde et nunc neque ego Deum genitum esse recipio, quia gignere hominum est, non Dei. Sed nec bonus vel malus, justus vel injustus esse potest Deus, neque etiam prudens, aut animal, aut quæcumque alia possunt inesse hominibus, nam ista hominum sunt. Et si non oportet inter quærendum de Deo, dare ei quæ hominibus insunt bona, nihil restat intelligere aut loqui, nisi solum quærenda ipsius voluntas, quam ipse nobis permisit considerare, ut, quando judicabimur, inexcusabiles simus in his quæ cognoscences non servavimus.

XI. Et Simon audiens dixit: Non extorquebis a me, ut, de substantia ejus silens, de sola ejus inquiram voluntate. Datur enim et de illius substantia intelligere ac loqui, ex bonis, inquam, quæ hominibus insunt. Exempli gratia, homini incest vivere ac mori; sed Deo non mori, ac vivere, et vivere in perpetuum. Adhuc insitum est hominibus, bonos esse et malos: Deo, esse incomparabiliter bonum. Et ne multum sermonem protraham: eorum, quæ habent homines, præstantiora in æternum possidet Deus. Ait Petrus: Dic mihi, Simon, adest hominibus, gignere malos et bonos, ac facere mala et bona? Simon respondit: Adest. Exceptit Petrus: Quoniam ita affirmasti, eorum, quæ habent homines, præstantiora oportet Deo tribuere: cum ab hominibus gignantur mali et boni, Deus solos bonos potest gignere: præterea, cum homines faciant mala et bona, ipse solum bona facere oblectamento habet. Atque ita de Deo, an non, quæ hominum sunt dicere aut tacere est, vel ex iis, quæ homines obtinent, bonis, æquum est ei largiri portiora? Sicque omnium bonorum solus est auctor.

XII. Et Simon: Igitur si Deus solorum bonorum auctor est, quid deinde intelligere debemus, nisi quod malum alia quædam genuerit potestas, aut forte ingenitum sit. Et Petrus: Neque alia virtus genuit malum, neque malitia ingenita est, quemadmodum ad finem ostendam. Nunc enim propositum est mihi demonstrare, ut initio promisi, Deum omni modo esse inculpabilem. Concessimus ergo, Deum ex iis, quæ insunt hominibus, præstantiora citra comparationem habere. Ex quo fit, ut productor sit quatuor substantiarum, calidi,

X. Ἀπότινα γοῦν τί τὴν ἀρχὴν εἰσεγες; Εἰ ἐκ Θεοῦ ὁ πονηρὸς γεγέννηται¹, τῆς αὐτῆς αὐτῷ ὡν οὐσίας, καὶ πονηρὸς ἐστίν. Ἐμοῦ δὲ διεξάντος ἐξ οὐπερ² αὐτὸς ἔδωκας παραδείγματος, ὅτι ἐξ ἀγαθῶν κακοὶ γίνονται καὶ ἐκ κακῶν ἀγαθοὶ, οὐ παρεδέξω, ἀνθρώπινον φήσας εἶναι τὸ παράδειγμα. Ὅθεν καὶ νῦν ἐγὼ οὐδὲ τὸ γεγενῆσθαι³ Θεὸν παραδέχομαι, ὅτι τὸ γενεῖν ἀνθρώπων ἐστίν, οὐ Θεοῦ. Ἄλλ' οὐτε ἀγαθὸς ἢ κακὸς, ἢ δίκαιος ἢ ἀδίκος εἶναι δύναται ὁ Θεός, οὐτε μὴν⁴ φρόνιμος ἢ ζῶων ἢ ὅσα ἄλλα ἀνθρώποις προσεῖναι δύναται· ἀνθρώπων γὰρ τὰ τοιαῦτα. Καὶ εἰ μὴ χρὴ ζητοῦντας περὶ Θεοῦ δίδόναι αὐτῶν τὰ ἀνθρώποις προσόντα καλὰ, οὐδὲν ἐστὶ τοῦ λοιποῦ νοεῖν ἢ λέγειν, ἢ ταυτὸ μόνον ζητεῖν, τὸ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ, ἢν αὐτὸς συνεχώρησεν ἡμῖν νοεῖν, ὅπως κρινόμενοι ἀναπολόγητοι ὦμεν περὶ ὧν γινόντες οὐκ ἐφυλάξαμεν.

XI. Καὶ ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Οὐ δυσωπήσεις με, περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ σιωπήσαντα, περὶ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ζητεῖν μόνως. Ἔστι γὰρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, λέγω δὴ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων⁵ προσόντων καλῶν. Οἷον πρόσσεστιν ἀνθρώπων τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνᾶναι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ οὐ τὸ τεθνᾶναι, ἀλλὰ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν αἰωνίως. Ἐτι μὴ πρόσσεστιν ἀνθρώποις τὸ κακοῖς εἶναι καὶ ἀγαθοῖς, τῷ δὲ Θεῷ τὸ ἀσυγκρίτως⁶ ἀγαθῶν εἶναι. Καὶ ἵνα μὴ ἐπὶ⁷ πολὺ μῆκυνω τὸν λόγον, τῶν προσόντων ἀνθρώποις τὰ κρείττονα αἰωνίως πρόσσεστι τῷ Θεῷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Λέγε μοι, Σίμων, πρόσσεστιν ἀνθρώποις γενεῖν κακοῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ ποιεῖν κακὰ καὶ ἀγαθὰ; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρόσσεστιν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐπεὶ οὕτως ἔφη⁸, τῶν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρείττονα ἀπονέμειν δεῖ τῷ Θεῷ· ἀνθρώπων γεννῶντων⁹ κακοῦς καὶ ἀγαθοῦς, ὁ Θεὸς ἀγαθοῦς μόνους γενεῖναι δύναται, ἐτι τε τῶν ἀνθρώπων ποιούντων¹⁰ κακὰ καὶ ἀγαθὰ, αὐτὸς μόνος τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν τέρπεται. Οὕτως περὶ Θεοῦ, ἢ οὐ δὴ τὰ ἀνθρώποις προσόντα λέγειν καὶ σιωπᾶν ἐστίν, ἢ τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν¹¹ εὐλογόν ἐστιν ἀπονέμειν αὐτῷ τὰ κρείττονα; Καὶ οὕτως πάντων καλῶν μόνος ἐστὶν αἴτιος.

XII. Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν, εἰ ὁ Θεὸς μόνος τῶν καλῶν αἴτιός ἐστιν, τοῦ λοιποῦ τί ἐστὶ νοεῖν, ἢ ὅτι τὸν¹² πονηρὸν ἐτέρα τις ἐγέννησεν ἀρχή, ἢ ἄρ' ἀγέννητόν¹³ ἐστίν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐτε ἐτέρα τις δύναμις ἐγέννησε τὸν πονηρὸν, οὐτε ἀγέννητόν ἐστὶν τὸ κακόν, ὡς ἐπὶ τέλει διεξῶ. Νῦν γὰρ ἀποδειχθαί μοι πρόκειται, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσχόμην, ὅτι κατὰ πάντα¹⁴ τρόπον ὁ Θεὸς ἀμμεπτὸς ἐστίν. Δεδώκαμεν οὖν ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρείττονα ἀσυγκρίτως ἔχει. Αἰδὲ καὶ ἐνδέχεται αὐτὸν προβολέα γενέσθαι τῶν τεσσάρων οὐσιῶν, θερμοῦ

VARIE LECTIONES.

¹ Ita O et ex conject. C, cuj. textus γεγέννηται. ² ἐξ οὐ περ C. Item παραδείγματος. ³ Legendum γεγεννηθέναι, aut etiam Θεὸν mutandum in αὐτόν (sc. τὸν πονηρὸν). S. ⁴ μὴ (i. l. Falsus est S de C. φρόνημος scr. O. ⁵ περὶ D O, πρό C. ⁶ ἀνθρώπων O. ⁷ Ita S, τὸ ἀσυγκρίτως O, τῷ ἀσυγκρίτως C, τὸ ἀσυγκρίτως conj. idem. ⁸ εἰς C. ⁹ ἢς p. οὕτως ἔφη O c. prævia lacuna. Idem προσόντων ἀνθρώπων. ¹⁰ In O γενν cum seq. lacuna p. γεννῶντων. ¹¹ [ποιούντων] C. Idem μόνος p. μόνον τὰ. ¹² περὶ, ἢ οὐ. διὰ τὰ (τῶν ex conject.) ἀνθρώπων προσόντων καλῶν] p. περὶ Θεοῦ ἢ οὐ δὴ τὰ ἀνθρώποις προσόντα λέγειν καὶ σιωπᾶν ἐστίν, ἢ τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν C. ¹³ τὸν S. conid. τὸ ¹⁴ εἰ δὲ ἀρα γεννητόν O, ἀγέννητός; inavult S. ¹⁵ πάντα addidit S ex conject. Ci.

λέγω¹¹ καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ τε καὶ ξηροῦ. [Ἐφ]υ μὲν ὡς πρῶτα ἀπλᾶ καὶ ἀμιγῆ ἔντα¹⁰ πρὸς οὐδέτερον ἔχειν τὴν ὄρεξιν, προβληθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ (63) ἔξω κραθέντα γενέσθαι ζῶον, προαίρεσιν ἔχον¹¹ ὀλοθρεῦσαι καχοῦς. Καὶ οὕτως ἐξ αὐτοῦ πάντων γεγεννημένων¹², ὁ πονηρὸς οὔτε ἀλλοθὲν ἔστιν, οὔτε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάντα πεποιηκότος Θεοῦ τὴν κακίαν εἴληφεν, παρ' ᾧ ὑπάρχειν ἀδύνατον ἔστιν, ὅτι αἱ μὲν οὐσίαι, οὐθέτεραι¹³ οὐσίαι, πεφιλοκρινημένοι ἐξ αὐτοῦ προβέβληγται, **382** καὶ ἔξω αὐταῖς κραθείσας ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τέχνης βουλήσει συμβέβηκεν ἢ πρὸς τὸν τῶν κακῶν ἐλευθρον ἐπιθυμία· ἀγαθοῦς δὲ ἢ συμβεβηκυῖα κακία ὀλοθρεῦσαι οὐ δύναται, οὐδ' εἰ βουληθείη, νόμῳ γὰρ κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων τὴν ἐξουσίαν ἔχει¹⁴. Ἄγνοῶν¹⁵ οὖν τὰ ἕκαστα τῶν τρόπων τὴν κατ' αὐτῶν λαμβάνει διάπειραν, καὶ διελέγξας τιμωρεῖ. Καὶ ὁ Σίμων¹⁶ ἔφη· Δυνατὸς οὖν ὑπάρχει ὁ Θεὸς κινεῖν¹⁷ τὰ στοιχεῖα, καὶ ποιεῖν κράσεις πρὸς ἃς βούλεται γενέσθαι προαίρεσεις¹⁸, διὰ τὴν μὴ ἀγαθῶν προαιρατικὴν ἐπολεῖ τὴν ἐκάστου κρᾶσιν;

XIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Νῦν¹⁹ ἡμῖν ὁ λόγος πρόκειται δεῖξαι πῶς ἐγένετο ὁ πονηρὸς, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνος· τὸ δὲ εἰ ἀμέμπτως, ὁπόταν διεξίω²⁰ τὸν νῦν ἡμῖν προκείμενον λόγον. Τότε τὸ πῶς καὶ διὰ τί ἐγένετο δεῖξω, καὶ ὅτι ἀμέμπτως ὁ πεποιηκὸς πληροφρήσω. Πλὴν ἐφαμεν ὑπὸ Θεοῦ προβεβληθῆσαι τὰς²¹ εἴσασθαι οὐσίας. Καὶ οὕτως βουλή τοῦ συγκρίναντος²² συμβέβηκεν ὡς ἠβέλησεν ἢ τῶν κακῶν προαίρεσις²³. Εἰ γὰρ παρὰ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς οὐσίας ἢ καὶ προφάσεως συμβεβηκει²⁴, **383** οὐκ ἦν ἂν τῷ Θεῷ τὸ τῆς βουλῆς βέβαιον· μήπως αὐτοῦ μὴ βουλομένουσθε ἡγεμόνες αἰεὶ²⁵ κακίας συμβήσονται προσπολεμούσθε αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν²⁶. Ἀλλὰ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀδύνατον. Οὐδὲν γὰρ ζῶον²⁷ καὶ ταῦτα ἡγεμονικῶν ἐκ συμβεβηκότος γενέσθαι δύναται· ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ γινόμενον ὑπὸ τίνος γίνεσθαι.

XIV. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ἢ²⁸ ὕλη αὐτῷ σύγχρονος οὐσα καὶ ἰσοδύναμος ὡς ἐχθρὰ προβάλλει αὐτῷ ἡγεμόνας, ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ²⁹ αἰδίδος ἔστιν ἢ ὕλη, οὐδὲ ἐχθρὰ τίνος

A inquam, et frigidi, humidi et sicci. Ita autem comparatum est ut ea, cum sint prima simplicia et mixturæ expertia, ad neutrum habeant appetentiam, prolata vero a Deo atque extra temperata exstiterint animal, voluntatem habens perdendi malos. Sicque, cunctis ex eo genitis, malus neque aliunde est, nec ab ipso omnium creatore Deo malitiam desumpsit (apud quem existere impossibile est), quia substantiæ neutræ existentes exacte ac distincte ab eo productæ sunt, iisque extra temperatis ab ipsius arte voluntarie contigit desiderium pessundandi improbos; bonos autem quæ accidit malitia perdere non potest, neque si vellet. Nam legitime contra peccatores habet potestatem. Ignorans igitur singulorum mores diabolus facit adversum illos experientiam, et convictos punit. Tum Simon dixit: Qui ergo potest Deus miscere elementa, et temperationem facere ad quas vult esse voluntates, cur non bonorum appetentem fecit uniuscujusque temperiem?

XIII. Et Petrus: Nunc nobis demonstrandum est quo modo factus fuerit malus, si quidem ortum habuit, et a quo: illud vero, utrum citra culpam, exponam, postquam finiero mihi nunc propositum sermonem. Tum quo modo et cur factus sit ostendam, etiam quod inculpatus sit creator plene certum dabo. Verum diximus prolatas a Deo fuisse quatuor substantias. Atque ita ex consilio coagmentantis contigit ut voluit malorum electio. Si enim præter illius voluntatem, aut ex alia quapiam substantia vel et causa evenisset, non utique Deo firmiter fuisset propositum, atque metuendum, ne forte accideret, ut eo nolente principes semper malitiæ adversarentur ipsius consiliis. Sed hæc ita haberi nequeunt. Nullum quippe animal et præterea principale ex accidenti fieri potest. Necessæ enim est, ut omne, quod fit, ab alio fiat.

XIV. Ac Simon: Quid vero, si materia, ipsi tempore et potestate æqualis, profert ei, ut quæ sit inimica, principes decretis illius obsistentes? Et Petrus: Si materia æterna est, neque ulli est

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ τε p. λέγω C. Pro [ἐφ]υ est ταῦτα in O. ¹⁰ [δ]ντα C, qui tum scr. οὐθ' ἕτερον ἔχει (f. ἔχειν), — οὐδὲν ἕτερον ἔχειν S, οὐθέτερον ἔχει O. Subinde δρε[ξί]ν C. ¹¹ ἔχον O et ex conject. C, in cuius textu ἔχων. ¹² γεγεννημένων O. ¹³ οὐθ' (sic) ἕτεροι C, ὡς ἕτεροι p. οὐθέτεραι S. ¹⁴ τὴν ἐξουσίαν p. τὴν ἐξουσίαν ἔχει C, ἔχει ἐξουσίαν S. ¹⁵ ἀγνοῶντων p. ἀγνοῶν οὖν (deleto puncto post ἐξουσίαν) conj. et vertit C. Tum τὸν ἐκάστου τρόπον p. τὰ ἕκαστα τῶν τρόπων O. λαμβάνει ἐμ]πειρίαν edidit C. ¹⁶ τιμωρεῖ καὶ ὁ Σίμων C. ¹⁷ ὑπάρχ[ων συγκριν]ων C, qui tum exh. κρᾶ[σιν] p. κράσεις. Jam sequitur in O πρὸς ἃ βούλεται πρὸς ἃς βούλεται p. πρὸς ἃς βούλεται. ¹⁸ προ[α]ιρέ[σεις] C. Tum προ[α]ιρέ[σειν] supplevit idem, προ[α]ιρ[ε]τικὴν] D, ut exaratum legitur in O. ¹⁹ νῦν O. Tum add. δεῖξαι c. eodem. ²⁰ διεξίω O. πότε p. τότε Cl. et S. ²¹ τὰς ἀδμ]νικ]ι c. O. ²² βουλ (seq. lacuna) κριναντος p. βουλή τοῦ συγκρίναντος O, qui tum scr. προ[α]ιρεσιν p. προ[α]ιρεσις. ²³ 'ρεσιν c. antecedente lacuna p. προ[α]ιρεσιν O. ²⁴ [συμβε]βηκει C. [κράσει]ως p. βουλῆς idem. ²⁵ αἰεὶ C. Tum συμβήσονται O, συμβή[σων]τα C. ²⁶ [βουλ]ήμασιν C. ²⁷ ζῶον C. ²⁸ ἢ add. c. O. ²⁹ εἰ O, et ex conject. C, in cuij. textu εἴε.

VARIORUM NOTÆ.

(63) [x]at C. Tum ζῶον O, al. man. mutatum in ζῶον. Hoc pertinet ad illud adulterii genus, quod Recognitionibus insertum fuisse dicit Rufinus in opusculo De adulteratione librorum Origenis, ut naturam diaboli cæterorumque dæmonum non pro-

positi voluntatisque malitia, sed excepta ac separata creature produxerit qualitas. Neque vero dubito, quin per Rufinum novo adulterio vetus obductum fuerit. Eum vide *Recogn.* viii, 55, 56. Cot.

inimica; quod enim semper existit, etiam perpassio-
nis expers est, expers autem perpassionis beatum
est, beatum vero existens inimicitiarum capax esse
nequit, cum propter æternam creationem non vereat
quoquam privari. Quo modo autem non potius
diligit creatorem materia, cum fructus procreans
appareat, ut nutriantur omnia ab ipso condita?
Nonne potius eum ut sibi superiorem timet, quo-
modo et terræ motibus tremens confitetur, et
perturbatis undis Domino naviganti a marique
serenitatem imperanti haud cunctanter obediens
acquievit^b? Nonne etiam dæmones simul territi
ac venerabundi egressi sunt, alii vero eorum, ut
in porcos intrare sibi liceret, prius petendum puta-
bant, quippe qui absque illius consensu ne in suos
quidem ingrediendi haberent potestatem^c?

XV. Et Simon: Quid vero, si anima quidem
privata indolem habeat mala ac bona ingignendi?
Respondit Petrus: Hac ratione neque bona est,
neque mala, quia animæ ac sensus expers agit
sine consilio. Quare et hoc intelligi potest, quo-
modo animæ expers procreet anima tanquam
prædita, et quamvis sensu carens corpora artifi-
ciosa cum animalium tum plantarum operari vi-
deatur. Tum Simon: Quid vero, si Deus animam
ei indiderit, nonne reus sit ipse illorum, quæ sibi
gignit malorum? Et Petrus: Si Deus eam anima-
vit secundum suam voluntatem, ejus spiritus eam
operatur, neque Deo inimica ultro existere potest,
neque æqua pollere potentia; aut fieri nequit,
ut quodcumque per eum fiat, secundum ejus gigna-
tur voluntatem. At dices: Ipse est auctor mali,
si per eam operetur mala. Ast qualia intelligis mala?
Reptilia veneno infecta, et plantas letiferas, vel dæmo-
nes, vel etiam alia, quæ hominibus nocere queant?
Quæ quidem ejusmodi mala non essent, si homo non
peccavisset, unde mors supervenit. Nam cum homo
peccati expers existebat, venenum reptilium non
operabatur, neque nocivarum plantarum vires, ne-
que dæmones injurias inferebant, neque aliud ma-
lum natura ei insitum erat; verumtamen immor-
talitatis, ut dixi, ob peccatum jactura facta, aptus
ad quamvis calamitatem recipiendam redditus est.
Si autem dices: Cur igitur humana natura initio
mortis capax est reddita? tibi respondeo: Propter
liberum ipsius arbitrium. Si enim non essemus
morti obnoxii, ob spontaneum peccatum nos im-

^a Matth., xxvii, 52; viii, 23.

^b Matth. viii, 26; Luc. viii, 24.

Α ἔστιν· τὸ γὰρ αἰε⁴⁰ ὄν καὶ ἀπαθὲς ἔστιν, ἀπαθὲς
δὲ ὄν μακάριόν ἐστιν, μακάριον δὲ ὄν ἐχθρας δεκτι-
κὸν γενέσθαι οὐ δύναται, ἀιδίῳ κτίσει⁴¹ στερηθῆναι
τινος μὴ πεφοβημένη. Πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον ἀγαπᾷ
τὸν δημιουργὸν ἢ ὕλη, ὅποτε (64) φαίνεται καρποῦς
ἐκφύουσα εἰς τροφήν πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενη-
μένων; Πῶς δ' οὐχ ὡς κρείττονα πεφόβηται, ὡς καὶ
διὰ τῶν σεισμῶν τρέμουσα ὁμολογεῖ, καὶ ὡς μεγάλα
κυματουμένη τῇ Διδασκάλῳ πλέοντι καὶ γαλήνην ἐπι-
τάξαντι τάχιστα πεισθεῖσα ἡσύχασεν; Τί δὲ καὶ οἱ
δαίμονες οὐ μετὰ τοῦ φοβεῖσθαι καὶ προτιμᾶν ἐξ-
έβαινον, ἄλλοι δὲ εἰς χοίρους εἰσελθεῖν³⁸⁴ πρότερον
παρακαλοῦντες ἤξιον, ὡς μὴδὲ τοῦ εἰς χοίρους
εἰσελθεῖν ἄνευ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως ἐξουσίαν
ἔχοντες;

B XV. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ἄψυχος οὖσα φύσιν ἔχει
ἐμφύειν τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ; Καὶ ὁ Πέτρος· Κα-
τὰ τὸν λόγον τοῦτον οὕτε ἀγαθὴ ἔστιν, οὕτε κακὴ,
ὅτι μὴ προαιρέσει πράττει ἄψυχος οὖσα καὶ ἀναίσθη-
τος. Διὸ καὶ ἐναυθα διδεῖν ἔστιν, πῶς ἄψυχος οὖσα
ἐμψυχῶς⁴² προβάλλει, καὶ ἀναίσθητος οὖσα τεχνικὰ
σχήματα, τὰ τε ζῶων καὶ φυτῶν δημιουργοῦσα φαί-
νεται. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐνεψύ-
χωσεν αὐτήν, οὐκ αὐτὸς αἰτιῶς ἔστιν ὧν αὐτὴ τίκτει
κακῶν; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ὁ Θεὸς αὐτὴν ἐνεψύχωσε
κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν, τὸ αὐτοῦ πνεῦμα αὐτὴν
ἐργάζεται, καὶ οὐκέτι τῷ Θεῷ ἐχθρόν τί ἐστιν ἢ ἰσο-
δύναμον· ἢ ἀδύνατον, ὅτι πᾶν τὸ γινόμενον ὑπ' αὐ-
τοῦ, ὡς θέλει, γίνεται. Ἄλλ' ἔρεῖς· Αὐτὸς τῆς κακίας
αἰτιος, εἴπερ αὐτὸς δι' αὐτῆς ἐργάζεται τὰ κακὰ.
C Ποῖα ἄρα ἔρεῖς τὰ κακὰ; Ἐρπετὰ ἰοβόλα⁴³ καὶ βο-
τῆνας θανασίμους, ἢ δαίμονας, ἢ καὶ ἄλλα τινὰ τῶν
ἀνθρώποις ὀχλεῖν δυναμένων; Ἄπερ τὰ [ὑν χα]λε-
πὰ⁴⁴ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἡμαρτήκει ὁ ἄνθρωπος, οὐ
εἶνεκεν θανάτου παρεῖσθαι ἀναμαρτήτου⁴⁵ γὰρ ὄν-
τος τοῦ ἀνθρώπου οὐχ ἔρπετῶν ὁ ἰδὸς ἐργάζεται, οὐ
τῶν κακῶν βοτανῶν αἱ ἐνέργειαι, οὐ δαιμόνων ὀχλή-
σεις ἐγίνοντο, οὐδὲ³⁸⁵ ἄλλο τι πάθος αὐτῶν προσ-
εῖναι φύσιν εἶχεν· δι' ἁμαρτίαν δὲ ἐκπεσὼν τοῦ ἀθά-
νατος εἶναι, ὡς ἔφην, παντὸς πάθους γέγονε δεκτικὸς.
Εἰ δὲ ἔρεῖς· Διὰ τί ὄν κατ' ἀρχὰς ἐγένετο ἡ ἀνθρω-
πέλα φύσις θανάτου δεκτικὴ; Φημί σοι· Διὰ τὸ αὐ-
τεξούσιον. Εἰ γὰρ οὐκ ἦμεν θανάτου δεκτικοί, ἐπὶ
αὐτεξουσίῳ ἁμαρτήματι τιμωρεῖσθαι ὡς ἀθάνατοι
οὐκ ἐδυνάμεθα. Καὶ οὕτως διὰ τὸ ἀπαθὲς πλείον τι,
D κἂν τῇ προαιρέσει ἦμεν κακοί⁴⁶, ἢ καὶ δικαιοσύνη

^c Matth. viii 31.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ αἰε C. ⁴¹ ἀιδίῳ κτίσει conj. C, ἀιδίῳ κτίσει proposuit D, δι' ἀιδίῳ κτίσει mavult S. ⁴² Post ἐμψυχος
O repetit οὖσα expunctum. ⁴³ O commate distinguit post ἐρπετὰ et ἰοβόλα. ⁴⁴ Lacunam codicis exci-
piunt litteræ λεπὸν (sic). ⁴⁵ Pro ἀναμαρτήτου lacuna in O, sed ad oram man. rec. ἰσως ἀναμαρτήτου.
⁴⁶ Ita man. rec. ad oram codicis, in cuius textu κακόν. Subinde ἢ καὶ p. ἢ καὶ idem.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Hucusque ms. Cotelerii. At tria jam peracta
sunt lustra, ex quo in cod. Otoboniano inveni reli-
quam *Clementinorum* partem (inde a vvb. hom. xix,
14, φαίνεται καρποῦς ἐκφύουσα εἰς τροφήν πάν-

των usque ad hom. xx, 23 ὀρθῶς εἶναι Ἄντιόχεια
ἔσπευσεν) hactenus incognitam, quam nunc pri-
mum vulgavi. Lacunas quæ occurrunt, conjecian-
do explevi uncisquæ inclusi. DRESSL.

ἐξησθάνει, τῶν κακὰς ἐχόντων προαιρέσεις ἀπαθείας
αὐτὰ τιμωρηθῆναι μὴ δυναμένων.

XVI. Καὶ ὁ Σίμων πρὸς ταῦτα ἐφη· Περὶ πονηροῦ
τι ἔτι ἔχω ἕτερον λέγειν. Ἡ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν
ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καὶ κατὰ τοῦτο κακὸς ὁ ποιήσας, ὃς
τὸ μὴ ὄν ἐποίησεν εἶναι, καὶ ταῦτα δυνάμενος αὐτὸν
ἀγαθὸν ποιῆσαι τῷ τὸν γινόμενον μηδὲν πρὸς κακίας
προαίρεσιν ἰδίαν κεκτῆσθαι φύσιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸ
ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν ποιῆσαι προαίρεσιν ἔχοντα, ὁμοίον
ἔστιν ᾧ προειρήκαμεν λόγῳ, ὅτι πρὸς τὸ χαίρειν αὐ-
τὸν κακοῖς τὴν κρᾶσιν ποιήσας αὐτὸς αἴτιος φαίνεται
τοῦ γενομένου. Μιᾶς οὖν οὐσίας τῆς ἀμφοτέρων ἐπιλύ-
σεως, τὸ διὰ τί χαίρειν αὐτὸν ἐπ' ὀλέθρου κακῶν
ἐποίησεν ὕστερον ἐροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ αὐτεξου-
σίους ἐποίησε καὶ τοὺς ἀγγέλους, ὁ δὲ πονηρὸς ἀπέ-
στη τοῦ δίκαιος εἶναι, καὶ διὰ τί ἀρχῇ τετίμηται; Ὅτι-
μήσας, δι' οὗ⁴⁷ τετίμηκεν, ὡς κακοῖς χαίρων φαίνεται.
Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἀποστάντα αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀρχεῖν τῶν
ὁμοίων κατέστησε **386** νόμῳ, τὴν τιμωρίαν ἐπάγειν
τοῖς ἀμαρτάνουσι κελεύσας αὐτῷ, οὐκ ἀδικῶς ἔστιν.
Εἰ δὲ ὅτι καὶ ἀποστάντα τετίμηκεν, τὸ χρησίμον ὁ τι-
μήσας προείδεν, ὅτι καὶ ἡ τιμὴ πρόσκαιρος, καὶ ὅτι
δικαιον τοὺς κακοὺς ὑπὸ κακοῦ ἀρχεσθαι καὶ ἀμαρτάν-
οντας ὑπ' αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι.

XVII. Καὶ ὁ Σίμων· Μῆτι ἀεὶ ὢν καὶ οὕτως ἀναιρεῖ-
ται τὰ τῆς μοναρχίας, συναρχουσίας καὶ ἐτέρας τῆς κατὰ
τὴν ὕλην δυνάμεως; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ διάφοροι εἰσι ταῖς
οὐσίαις, διάφοροι εἰσι καὶ ταῖς δυνάμεσιν, καὶ ὁ κρείττων
ἀρχεῖ τοῦ ἡττονος. Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς εἰσιν οὐσίας, τότε ἰσο-
δύναμοι τυγχάνουσι, καὶ ὁμοίως ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Ὅτι δὲ
οὐκ εἰσιν ἰσοδύναμοι, οὐτῆς αὐτῆς οὐσίας⁴⁸ φαίνονται·
ὑπὸ γὰρ τοῦ Δημιουργοῦ ἡ ὕλη εἰς οἶον ἠθέλησε κόσ-
μου ἠνέχθη σῆμα. Καὶ μῆτι γε ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀεὶ
ἦν οὐσία, οὐσα ὕλη⁴⁹ ὡς Θεοῦ ταμεῖον. Οὐ γὰρ ἔστιν
εἰπεῖν, ὅτι⁵⁰ ἦν [ταμεῖον], ὅτε ἀκτῆμων ἦν ὁ Θεός,
ἀλλὰ ἀεὶ ἦν ὁ μόνος ἀρχων αὐτῆς. Διὸ καὶ ἀίδιος μό-
[νος]⁵¹, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑποθέσει καλῶς ἂν λέγοιτο
ὄντος καὶ τοῦ ἀρχοντος καὶ τοῦ [αἰδίου]. Καὶ ὁ Σίμων
ἐφη· Τί οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν ὁ πονηρὸς; Καὶ οὕτως
ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὅτι, εἰδὼς αὐτὸν ἐπὶ κακῷ ἐσόμενον,
γινόμενον αὐτὸν οὐκ ἀνελειν, ὅτε ὡς ἀτελής ἀναιρεθῆ-
ναι δυνατὸς ἦν; Εἰ γὰρ ἐξαίφνης συμβέβηκε καὶ ταῦτα
τέλειος, καὶ διὰ ταῦτα τέλειος **387** καὶ διὰ ταῦτα
προσπολεμεῖ τῷ δημιουργῷ, ὡς ἐξαίφνης ἰσοδύναμος
αὐτῷ γαγονῶς.
si subito simul cum eo factus fuerit, et id quidem finitus eoque perfectus, ob ipsam causam bellaretur
contra creatorem, cui nimirum ab initio par natus erat potentia.

XVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀδύνατα λέγεις· καὶ γὰρ
κατ' ὀλίγον γινόμενον αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν ὑπ' αὐτοῦ προαι-
ρέσει ἀνελεῖν ἠδύνατο. Καὶ προγινώσκων γίνεσθαι αὐ-
τὸν οὐ καλὸν, οὐ⁵² συνεχῶρει, εἰ μὴ πρὸς αὐτῷ χρῆ-

XVI. Ad hæc Simon : De malo aliud quid dicere
habeo. Nimirum si Deus eum ex nihilo fecit, hac
quoque ratione creator est malus, utpote qui non
existentem ejusmodi fecerit, quamvis liceret, eum
facere bonum, si genitum ita creasset, ut propria
natura propensitatem ad malum non possideret.
Tum Petrus : Quod fecerit ex nihilo propensitate
præditum non differt ab illo, quod supra diximus,
eum quia malis gauderet mistione composita cau-
sam esse videri eorum, quæ proveniunt. Cum ea-
dem sit utriusque solutio, posthac explicabimus,
cur ita ordinatum sit, ut malorum pernicie gaudere
videatur. Et Simon : Si et angelos liberæ potestatis
fecit, malus autem justus esse destitit, cur impo-
rio honorabatur? Nimirum is qui honoravit, ob quem
honoravit, malis gaudere videtur. Tum Petrus :
Si post defectionem Deus, ut similibus regna-
ret, lege constituit ei præcipiens, ut pœnas pecca-
toribus infligeret, non ideo injustus esse est. Quod si
etiam post defectionem eum honoravit, utile inde
preventurum prævidit, qui honoravit; nam et hon-
or temporalis est, et justum malos a malo regi at-
que peccatores ab eo puniri.

XVII. Tum Simon : Si sempiternus non fuit, an-
non eo ipso et monarchiæ et reliquæ ex materia
provenientis potentix consortium deletur? Et Petrus :
Si substantiis differunt, differunt etiam facultatibus,
et potentior imperat inferiori. Sin autem ejusdem
sint substantiæ, eadem potentia præditi existunt, et
quidem simili modo vel boni sunt vel mali. Sed
cum pari potentia non utantur, ejusdem quoque
substantiæ non esse videntur; materies enim a
Creatore impensa fuit, in qualem mundi formam
ille voluit. Neque contendi potest, semper exstitisse
substantiam, quippe quæ, ut materies, fuerit Dei
cella penaria. Non enim licet dicere, eam fuisse
cellam penariam, cum inops esset Deus; at vero
semper is exstitit solus illius dominus. Quam ob
rem et æternus solus, ideoque bene ea diceretur
esse vere existentis et domini atque sempiterni. Tum
Simon : Quid, inquit, si semetipso creaverit ma-
lus? An Deus et hoc modo bonus est, ut, etsi cog-
nitum habebat, versaturum eum in malo, non dele-
verit, qui non absolutus exstingui poterat? Etenim

XVIII. Exceptit Petrus : Dicis, quæ fieri non pos-
sunt; neque enim eum paulo ante genitum ut ini-
micum e consilio ipse extinguere potuit. Ac cum
prævideret, eum non bonum futurum, non sibi as-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Leg. fortasse δι' ὄν. ⁴⁸ Vbb. οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας addidi de conjectura. ⁴⁹ οὐσα οὐκ ὕλη ὁ. ⁵⁰ ὅτι
lou est in cod. ⁵¹ μο (sine accentu) seq. lacuna O. ⁵² οὐ adjuncti ex conjectura.

sociasset, nisi cognovisset, ita eum sibi fieri utilem. Neque subito per semetipsum perfectus evadere potuit. Nam is qui nondum erat, formare se ipse non potuit, neque perfectus facultatem habet ex nihilo oriundi, neque eum ortum æqua potentia præditum recte aliquis dixerit. Respondit Simon : An non forte illorum est, quæ ad finem aliquem creabantur? Hoc modo malignum non est malum perenne, ut aqua quidem igni, bona autem suo tempore terræ sitienti; quomodo et ferrum bonum in agricultura, malum autem ad necem perpetrandam : etiam desiderium ad matrimonia ineunda haud pravum, ad adulterium autem noxium; ut et occidere nefas, quamvis pulchrum ex occidentis consilio; et avaritia malum, quamvis dulce avaro, et, quæcunque sunt hujusmodi, eodem se modo habent. Sed hac ratione neque malum est malum, neque bonum contingit esse bonum, cum alterum operetur alterum. Qui autem id, quod male fieri videtur, auctorem delectat, ei vero dolores creat, qui patitur? Et si quis ob nimium sui amorem quantum fieri potest sese oblectans male facere putatur, cui non res esse videtur injusta, si ob illum amorem per justum iudicium gravius patitur?

XIX. Et Petrus : Ipsi viriliter nos castigare debemus, quando libido ad alterius noxam vult impellere, scientes quippe malum delere posse improbos, ut qui ab initio eorum acceperit potestatem. Neque hoc malum iis qui mala perpetrarunt; ast pœnam animas eorum post peremptionem exspectantem pro male prædispositis omni cum jure aliquis dicat duram. Quare, ut dixi, evitetur oportet alia iniustitia pro brevi voluptate, ne ob parvam lætitiâ æterna luatur pœna. Tum Simon : An forte non existit, quod natura malum est aut bonum, sed modo differt et more? Ita apud Persas mos est matrimonium ineundi cum matribus, sororibus, filiabus, alias autem ducere sævissimum appellatur. Unde malorum non defnitorum Dei iudicium non esse potest pro omnibus. Et Petrus dixit : Hoc subsistere nequit : nam omnibus execrandus videtur coitus cum matribus, si etiam Persæ, qui partiuncula sunt generis humani, iniquitatem exosi eorum moris non capiant. Ita et Britanni palam coram omnibus coeunt sine pudore; alii humana carne vescuntur sine fastidio; alii ea quæ canes et alia nefanda perpetrant. Hoc modo non iudicandum est de sensu secundum naturam perverso. Nam et occidi malum est, etiamsi non omnes ita dicant, cum nemo ipse sibi dolores parere velit, nec pœna ob furtum sibi inflicta ullus delectatur. Si quis ergo nullatenus concedit peccatum existere, necessario et tertium iudicium ob ea recte exspectandum est. Quæ cum Petrus dixisset,

Α σιονο γινόμενον ήπίστατο. Καλ τέλειος έξαιφνης αφ' έαυτοϋ γενέσθαι οϋχ οίος τε ήν. Έαυτον γάρ·ο ήμητων πλάττειν οϋχ έδύνατο, καλ τέλειος οϋτε έξ οϋχ δυνατων γενέσθαι·τι οϋσαν έχειν⁸⁸ δύναται, καλ γεννητον οϋπαρχοντα τῷ άσλ ισοδυναμειν οϋχ ορθῶς άν ειποι τις. Καλ ο Σίμων· Μήτι οϋν τῶν πρός τί έστιν; Καλ οϋτως πονηρον οϋκ⁸⁹ έστι κακῶν μένον ως υδωρ πυρλ, αγαθον δε τῆ εύκαίρωσ διψώση γῆ· ωσπερ γε καλ σιδηρος εις μέν γεωργίαν καλδς, εις δε φόνους κακός· καλ ή επιθυμία δε εις μέν γάμους οϋ κακή, εις δε μοιχείαν χαλεπή· ως καλ τῶ φονεύσαι κακῶν, άλλα τῷ φονεύσαντι· πρός δ βεβοϋλεται καλῶν, καλ ή πλεονεξία κακῶν, άλλα τῷ πλεονεκτοϋντι ήδϋ· καλ οσα τοιαϋτα τυγχάνει τούτον περιέχει τὸν τρόπον. Τούτῳ δε τῷ λόγῳ οϋτε τῶ κακῶν κακόν έστιν, οϋτε τῶ αγαθῶν αγαθόν τυγχάνει· εκάτερον γάρ τῶ έτερον εργάζεται. Μήτι γε⁹⁰ τῶ δοκοϋν κακῶς γίνεσθαι εύφραίνει μέν τὸν ποιϋντα, κολάζει δε τὸν πάσχοντα; Καλ ει άδικον δοκεί τῶ έαυτον αγαπήσαντα εύφραίνειν ως δυνατόν έστιν, καλ δια τούτο χαλεπῶ 388 πείσσει·τι οϋδ δικαίου δικαστοϋ περι τού έαυτον ήγαπηκέναι, τίνι⁹¹ οϋκ άδικον φαίνεται;

XIX. Καλ ο Πέτρος· Έαυτον χρη κολάζειν τότε τῆ εγκρατείῃ, όταν ή επιθυμία πρός έτερον βλάβην ορμήσαι θέλη, ειδοτα οτι⁹² ο πονηρός τούς μέν κακούς άνελειν δύναται, απ' άρχῆς τήν κατ' αϋτων ειληφῶς έξουσίαν. Καλ οϋτω τούτο κακῶν τοίς κακῶ πράξεσιν, άλλα τῶ μετά τήν ανάφρσειν τῶσ ψυχῶσ αϋτων κολαζομένησ διαμένειν, τούτο οντως είναι χαλεπῶν δικασεω τῶν κακῶσ προδιωρισμένων ορθῶς έχειν ειποι τις⁹³. Οδ ένενκεν παραιτεσθαι χρη, ως έφην, βραχείας χάριν ήδονῆσ άλλον άδικον πρός τῶ μη αϋτον τινα ελίγησ χάριν ήδονῆσ άβίβω περιβάσει κολάσει. Καλ ο Σίμων· Μήτι οϋν οϋκ έστι τῆ φύσει πονηρον ή αγαθον, άλλα νόμῳ διαφέρει καλ έθει; [Οϋτω]⁹⁴ παρῶ Πέρσαισ ιδιον τῶ γαμειν μητέρας, αδελφῶσ, θυγατέρας, άλλασ δε ωσπερ χαλεπῶτ[ατον ά]γορευεται. "Οθεν τῶν κακῶν μη ώρισμένων πῶσι τήν εκ Θεοϋ κρίσειν προσδοκῶν οϋκ έστιν. Καλ ο Πέτρος έφη· Οδ δύναται τούτο συσῆναι· πῶσι γάρ φαίνεται, οτι τῶ μητράσι μίγνυσθαι μυσαρῶν, κῶν Πέρσαι, μόριον οϋπαρχοντες τού παντός, οϋδ κακοϋ έθους τῆσ μυσαρῶσ αϋτων πράξεωσ τῶ άνομον μη αντίλαμβάνοντα⁹⁵. "Ωσ καλ Βρεττανολ έμφανῶς έπι πάντων κοινωνοϋσιν, καλ οϋκ ειδοϋνται· καλ άλλοι σάρκασ ανθρώπων έσθλοϋσιν, καλ οδ μυσάττονται· 389 καλ έτεροι τῶ κυνῶν καλ άλλα άβρητα πράσσοϋσιν⁹⁶. Οϋτως οδ χρη αισθήσει οϋδ έθους· τού κατῶ φύσει εκτραπείση τῶσ κρίσεισ ποισέσθαι. Καλ γάρ τῶ φονεϋθῆναι κακόν έστιν, κῶν μη πάντες λέγωσιν, οτι μηδεις αϋτοπαθειν θέλει, καλ κλοπή οϋδεις έπι τῆ έαυτοϋ κολάσει ήδεται. Κῶν οϋν ενδς οϋ-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Έχει O. ⁸⁹ οϋκ adjunxi ex conjectura. ⁹⁰ Ita lex. notat O in margine, μήτοι γε in textu. ⁹¹ τίνι O. ⁹² οτι ascripti ex conjectura. ⁹³ Δικαίως τὸν κακῶσ προδιωρισμένον (sic) ορθῶσ έχειν ειπόντος O. ⁹⁴ Supra lacunam, quam explevi νε, [ουτω] signa ⁹⁵ apparent. Fortasse legendum [ή] nonne et signum interrogandi in fine enuntiationis ponendum. ⁹⁶ αντίλαμβάνοντα: O. ⁹⁷ καλ έτεροι κυνῶν καλ άλλοι άβρητα, πρῶσσοϋσιν O.

δήποτε ὁρολογουμένου εἶναι ἀμαρτήματα, ἐξ ἀνάγκης A respondit Simon : Dic mihi, an de malo ita tibi videtur et tertiam partem ad mala peccata dicitur esse deatam? προσδοκῶν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Οὕτως σοι δοκεῖ τὰ κατὰ τον πονηρὸν εἶναι; Εἰπέ μοι.

XX. Καὶ ὁ Πέτρος· Μεμνήμεθα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Διδασκάλου, ὡς ἐντελλόμενος εἶπεν ἡμῖν· Τὰ μυστήρια ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου φυλάξατε. Διὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς κατ' ἴδιον ἐπέλυε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὰ μυστήρια ⁵⁵. Σοὶ δὲ, πολεμοῦντι ἡμᾶς καὶ μηδὲν ἕτερον διασκοποῦντι ἢ τὰ ἡμέτερα εἴτε ἀληθῆ ἦντα, εἴτε ψευδῆ, τὰ ἀπόρρητα λέγειν, ἀσεβεῖν ἐστίν. Ἄλλ' ἵνα μὴ δόξωσι τινες τῶν παροιστώτων, ὅτι ἀδυνατῶ πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ῥηθέντα ἀποκρίνασθαι (προφάσεως διαμηχανώμαι), ἐρῶ πρότερον πυνθανόμενός σου, εἰ τὸ μὴ ἀλγεῖν ἦν, τί ἂν ἐστὶν ἢ ὁ πονηρὸς. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Οὐδέν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄρα γε τὸ πονηρὸν τὸ ἀλγεῖν ἐστὶ καὶ τὸ θανεῖν; Καὶ ὁ Σίμων· Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος ⁵⁶· Οὐκ ἔρα ὑπάρχει τὸ πονηρὸν αἰ, ἀλλ' οὐδὲ μὴν ὑπάρξει δύναται· τὸ γὰρ ἀλγεῖν καὶ θανεῖν τῶν συμβαινόντων ⁵⁷ ἐστίν, ὧν οὐθέτερόν ἐστι παρούσης **390** εὐσθενείας. Τί ⁵⁸ γὰρ ἐστὶν ἀλγεῖν ἢ τὸ ἀναρμοστεῖν; Τί δὲ θάνατος ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος; Οὐτ' οὐν ἀρμονίας οὐσης τὸ ἀλγεῖν ἐστίν· τὸ γὰρ θανεῖν οὐδὲ ὄλωσ τῶν ὑπαρχόντων ἐστίν, ὅτι θάνατος οὐδὲν ἐστίν, ὡς ἔφη, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, οὗ συμβάντος, τὸ μὲν σῶμα φύσει ἀναίσθητον ὄν λύεται, ἢ δὲ ψυχὴ αἰσθητὴ οὕσα ζῶσα ὑπάρχει. Ὅθεν ἀρμονίας οὐσης οὐκ ἀλγεῖν ἐστίν, οὐκ ἀποθανεῖν, ἀλλ' οὐδὲ μὴν βοτάναι θανάσιμοι, οὐκ ἐρπετὰ ἰοβόλα, οὐδὲ ἄλλο ⁵⁹ τί τοιοῦτον, οὗ τὸ τέλος θάνατος. Ὅθεν ἀθανασίας ἐπικρατούσης εὐλόγως πάντα γεγονότα φανήσεται. Ὅπερ καὶ οὕτως ἐστὶ, ὅπταν δικαιοσύνης αἰτία ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος γένηται τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰρηνικῆς ἐπικρατούσης βασιλείας· ὅτε αὐτοῦ καὶ ἡ κρᾶσις εὐκρατός ἐστίν, ἵνα μὴ ὀξείας [φύη] ὀρμᾶς· ἔτι τε καὶ γνώσις ἀπταιστός, ἵνα μὴ τι τῶν κακῶν ὡς ἀγαθὸν πικροποιῶν ⁶⁰ τε ἀλγοῦν ἐστὶ, ἵνα μὴ θνητὸς ἦ.

XXI. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἐφης· πλὴν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ οὐ δοκεῖ σοι παντὸς πάθους δεκτικὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Λέγω δὲ ἐπιθυμίας, ὀργῆς, λύπης καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ὁ Πέτρος· Καὶ ταῦτα τῶν συμβαινόντων ἐστίν, οὐ τῶν αἰετῶν, χρησίμως δὲ τῆ ψυχῆ συμβαίοντα νῦν εὐρεθήσεται. ⁶¹ Ἦτε γὰρ ἐπιθυμία ἐκ τοῦ πάντα καλῶς δημιουργήσαντος συμβαίνειν τῷ ζῶντι γεγέννηται, ἵνα ὑπ' αὐτῆς ἀγόμενον πρὸς κοινωνίαν τὴν ἀνθρωπότητα ⁶² πληθύνῃ, ἀφ' ἧς πλήθος ἐκλογῆς κρείττωνων γίνεται **391** πρὸς ἀκόμιον ζωὴν ἐπιτηδεῖον ⁶³. Πλὴν ἄνευ ἐπιθυμίας τὴν πρὸς γυναῖκα κοινωνίαν οὐδεὶς ἂν ἀνεδέξατο· νῦν δὲ προφάσει ἡδονῆς ὡς ἐαυτῷ χαρίζόμενος ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐκείνου βούλημα ποιεῖ. Πλὴν

^a Marc. iv, 34.

XX. Tum Petrus : Recordamur, Dominum nostrum et Magistrum nobis præcepisse : Mystera mihi et filiis domus meæ custodite. Quare et discipulis suis seorsum regni caelestis mysteria explicabat ^a. At impium esset, si revelaremus tibi ineffabilia, adversanti nobis et nihil aliud dispicienti quam dicta nostra sive vera sive falsa. Attamen ne circumstantium aliqui credant, me non posse respondere a te prolati (similitudine utor), respondebo, quando ex te audivero, quid significet erat malus, si non dolere erat. Et Simon dixit : B Nihil. Tum Petrus : Num dolere et mori malum est? Respondit Simon : Ita esse videtur. Et Petrus : Non igitur malum semper existit, sed ne existitiae quidem potest; nam dolere et mori accidentium sunt, quorum neutrum praesenti salutis est conjunctum. Quid enim est dolere nisi non congruere? Quid autem mors, nisi separatio animae a corpore? Neque igitur, si harmonia existit, dolor intrat; nam mori ne omnino quidem existentium est, quia mors nihil aliud est, ut dixi, quam separatio animae a corpore, quae cum evenit, corpus quidem sensu expers dissolvitur, anima autem sensu affecta vivere pergit. Quare neque dolor adest neque mors, ubi harmonia existit, sed ne plantarum quidem letiferae sunt, neque reptilia venenata, neque aliud horum quidquam, quorum finis est mors. Unde omnia recte creata videntur prevalente immortalitate. Et hoc ita eveniet, quando justitiae gratia homo immortalis sit, regno Christi pacifico prevalente, quandoquidem temperamentum ejus mite est, ne acres procreet cupiditates, insuper etiam sapientia non erronea, ut nihil malorum tanquam bonum ad servitutem vel dolorem ferat, ita ut ille non sit mortalis.

XXI. Respondit Simon : Haec quidem recte dixisti. At homo in hoc mundo nonne tibi cujusvis mali capax esse videtur? Dico autem cupiditatis, iracundiae, luctus et hujuscemodi. Et Petrus : Et haec quidem sunt accidentium, non aeternorum; verumtamen animae utiliter conjuncta jam inveniuntur. Etenim cupiditas ab illo, qui omnia bene creavit, opifere animali unita est, qua ad missionem impulsus multiplicat humanum genus, cujus electa meliorum multitudo idonea redditur ad vitam aeternam. Praeterea sine cupiditate coitum cum muliere nemo faceret; jam vero voluptatis specie homo sibi ipse gratificans illius facit voluntatem. Itaque si quis cupiditate ad legitimum utitur connubium,

^a Cfr. hom. xvii, 6. ^b Vbh. καὶ ὁ Πέτρος desiderantur in O. ^c συμβαινόντων O, qui deinde in textu εὐσθενείας, in margine γρ. εὐσθενείας. ^d τὸ O. ^e Scripsi πικροποιῶν ob analogiam cum seq. participio, etsi πικροποιῶν] usui melius respondisset. ἀλγῶν p. ἀλγοῦν O. ^f ἀνθρωπότηταν O. ^g ἐπιτηδεῖος O.

VARIAE LECTIONES.

imple non agit, sed in adulterium prorumpens impietatem committit, ideoque castigabitur, ut qui male usus sit eo, quod bene fuerit ordinatum. Simili modo etiam iracundiæ concessa a Deo est vis nos aggrediendi, ut ea excitemur ad peccatorum ultionem. Veruntamen immodice qui ea utitur, injuste agit, recte ea utens justum peragit. At luctui quoque subjecti sumus, quo doloris esse possumus participes obitus propinquorum, mulieris, vel liberorum, vel fratrum, vel genitorum, vel amicorum aliorumve. Commiserationis enim expertes hominis naturam exuissemus. Simul reliqua omnia apta esse reperientur, si considerantur modo a me indicato.

XXII. Tum Simon : Cur autem et homines præmature moriuntur, et morbi periodici veniunt, insuper et dæmones, insanix et calamitates multiformes magna castigandi facultate præditæ existere pergunt? Excepit Petrus : Quia homines omnino libidini suæ indulgentes inconsiderate coeunt, et ita seminibus alieno tempore sparsis ex naturæ indole innumerabilia procreantur mala. Debebant potius reputare, uti tempus definitum sit ad plantandum et seminandum aptum, ita et constitutos fuisse dies ad coitum idoneos. Hinc certe aliquis Moysis traditis peritus populum ob peccata accusans, noviluniorum secundum lunam et sabbatorum filios appellabat. At vero in principio mundi homines et longævi erant morbi que immunes. Sed usu negligenter derelicto, filii illorum vicissim ob ignorantiam, ut non licuit, miscentes se, innumerabilibus calamitatibus liberos suos reddiderunt obnoxios. Quare et magister noster de illo, qui a nativitate cæcus erat et per eum vidit, interrogantibus, utrum hic peccaverit an genitores ejus, ut cæcus nasceretur, respondit : Neque hic in aliquo peccavit, neque ejus genitores, sed ut in eo manifestaretur Dei potestas, quæ ignorantix peccata sanat. Ac profecto ignorantix causa ejusmodi res eveniunt, quod videlicet ignoretur quando conjuge uti oporteat, et an libera sit a menstrua pollutione. Jam vero calamitates, quarum antea mentionem fecisti, ex ignorantia proveniunt, non e malo peracto. Concede insuper non peccantem et accipe non patientem, atque etiam alios patiendi immunes ad eî servendum aptos invenies. Exempli gratia Moyses propter pietatem totius vitæ tempus consummavit mali expertus, et Ægyptios ob peccata patientes precibus sanavit.

XXIII. Tum Simon : Hæc quidem ita sese habeant. Sed inæqualitas inter homines nonne tibi videtur injustissima? Alter enim mendicat, alter divitiis abundat, alter ægrotat, alter nimia valetudine fruatur, et quæ hujusmodi innumerabilia in humana

* Joan. ix, 2, 3.

ἐάν τις τῇ ἐπιθυμίᾳ χῆται πρὸς νόμιμον γάμον, οὐκ ἀσεβεί, πρὸς μοιχείαν δὲ ὁρῶν ⁶⁹ δυσσεβεί, καὶ διὰ τοῦτο τιμωρεῖται, ὅτι τῷ ⁷⁰ καλῶς θεέντι ἐχρήσατο κακῶς. Ἐτι τε ὁμοίως ἡ ὀργὴ ἐν ἡμῖν ἐξάπτεσθαι φύσιν ἔχειν εἴληφε παρὰ Θεοῦ, ἵνα πρὸς ἀμύναν ἀμαρτημάτων ὑπ' αὐτῆς ἐλκώμεθα. Πλὴν ἀμέτρη αὐτῆς τῆς χρησάμενος ἀδικεῖ, κατ' ἀξίαν δὲ χρώμενος τὸ δίκαιον ἐκτελεῖ. Ἀλλὰ καὶ λύτης ἐσμέν δεκτικοί, ἵνα τὸ συμπθητικὸν ἔχωμεν ἐπὶ τε θανάτῳ οἰκειῶν, γυναικὸς ἢ τέκνων ἢ ἀδελφῶν ἢ γονέων ἢ φίλων ἢ ἄλλων τινῶν. Ἐπεὶ περ, εἰ τὸ συμπάσχειν οὐκ εἴχομεν, ἀπάνθρωποι ἂν εἴμεν ⁷¹. Ὅμως καὶ τὰ ἄλλα πάντα οἰκειῶς εὐρεθήσεται ἔχοντα, ἐάν γε δι' ὃ εἴλεγον ⁷² ἐπινοηθῇ.

XXII. Καὶ ὁ Σίμων· Διὰ τί δὲ καὶ ἄωροι τελευτῶσιν, καὶ περιοδικαὶ νόσοι γίνονται, ἐτι μὴν καὶ δαιμόνες καὶ μανίαι καὶ πάθη παντοδαπὰ κολάζειν μεγάλως δυνάμενα ὑπάρχει; Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι οἱ ἄνθρωποι τὰ πάντα αὐτῶν τῇ ἡδονῇ χαρίζομενοι ἀπαρητήτως κοινωνοῦσιν καὶ οὕτως ἢ τῶν σπερμάτων καταβολὴ ἀκαίρως ἐπιδοθεῖσα φυσικῶς τὰ μυρία ἐκφύει κακὰ. Ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς λογίζεσθαι, ὅτι, ὡς τοῦ φυτεῦσαι καὶ σπείραι καιρὸς ἐπιτήδειος ὄρισται, οὕτω καὶ τοῦ κοινωνεῖν ἐπιτηρησιμοὶ ἡμέραι προσφκείωνται. **392** Ἐνθεν γοῦν τις ἐκ τῆς Μωυσέως παραδόσεως μεμαθηκῶς, αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐπὶ ἀμαρτίας, υἱοὺς νεομηνῶν τῶν κατὰ σελήνην καὶ σαββάτων ἀπεκάλει. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι πολυετείς τε ἦσαν καὶ ἄνοσοι. Ὅποτε δὲ ἀμελήσαντες τὴν παρατήρησιν ἀπέλιπον, ἔκτοτε κατὰ διαβοχὴν υἱοὶ ἀγνοίας αἰτία [ὡς] μὴ δεῖν κοινωνοῦντες ὅπῃ μυρία πάθη τὰ ἑαυτῶν τιθέασιν τέκνα. Ὅθεν καὶ [Διδάσκ]αλος ἡμῶν περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς πηροῦ καὶ ἀναδλέψαντος παρ' αὐτοῦ ἐξετάζων ἐρωτήσασιν], εἰ ⁷³ οὗτος ἡμαρτεν ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ, ἀπεκρίνατο· οὔτε οὗτός τι ἡμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα δι' αὐτοῦ φανερωθῇ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγνοίας ἰωμένη τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἀληθῶς ἀγνοίας αἰτία τὰ τοιαῦτα γίνεται, ἥτοι τῷ μὴ εἰδέναι πότε δεῖ κοινωνεῖν τῇ γαμετῇ, εἰ καθαρὰ ἐξ ἀφένδρου τυγχάνει. Πλὴν ἂ προεῖρηκας πάθη ἐξ ἀγνοίας ἐστίν, οὐ μέντοι ἐκ πονηροῦ εἰργασμένου. Προσέτι δὲ ὁδὸς τὸν μὴ ἀμαρτάνοντα καὶ λάβε τὸν μὴ πάσχοντα, καὶ πρὸς τὸ μὴ πάσχειν καὶ ἄλλους αὐτὸν θεραπεῦσαι δυναμένους εὐρήσεις ⁷⁴. Αὐτίκα γοῦν Μωυσῆς διὰ εὐσέβειαν ἀπαθῆς τὸν πάντα τῆς ζωῆς διετέλεσε χρόνον, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους δι' ἀμαρτίας πάσχοντα εὐχαῖς ἴατο.

XXIII. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐστὼ μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν. Οὐ δοκεῖ σοι ἀδικωτάτη ἢ ἐν ἀνθρώποις ἀνωμαλία; Ὅς μὲν γὰρ πένεται, ὅς δὲ πλουτεῖ, **393** καὶ ὅς μὲν νοσεῖ, καὶ [ὅς δὲ] ὑγιαίνει, καὶ ὁμῶς τοιαῦτα τινα μυρία ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Καὶ ὁ Πέτρος·

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ ὁρῶν O. ⁷⁰ τὸ O. ⁷¹ ἂν εἴ (subnotatum) εἴμεν O. ⁷² λέγον (sic) O. ⁷³ ἐν absque spiritu O, καὶ δεῖν ἐγεννήθη. ⁷⁴ εὐρησ O, qui dein διὸ διὰ.

Οὐ συνορᾶς, ὡς Σίμων, ὅτι πάλιν ἐκτός τοῦ σκοποῦ τούδ λόγου πέμπεις; Περὶ πονηροῦ γὰρ ἡμῶν διαλεγομένων, σὺ ἐκτροπήν ποιήσας περὶ τῶν δοκούντων ἀποπημάτων τὸν λόγον εἰσηγήσω. Πλὴν καὶ εἰς αὐτὸ ἐρῶ. Ὁ κόσμος ὄργανόν ἐστι τεχνικῶς γεγονός⁷⁸, ἵνα τῷ ἐσομένῳ ἄρβρενι αἰωνίου ἢ θήλεια τίκτη δικαίους αἰωνίους υἱούς. Οὐκ ἐδύναντο δὲ εὐσεβεῖς⁷⁹ ἐγκαυθα ἀποτελεσθῆναι, εἰ μὴ ἦσαν οἱ ἐνδεεῖς οἷς ἐπικουρήσουσιν. Ὁμοίως τε καὶ διὰ τοῦτο εἰσὶ καὶ νοσοῦντες, ὧν προνοήσουσιν. Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦτον περιέχει τὸν λόγον. Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν ἠτύχηται τοῖς ταπεινοῖς; Πρὸς γὰρ τὸ ἀποτελεσθῆναι δικαίους αὐτοὶ κακοχούνται. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἦν αἰώνιος ταπεινώσις αὐτῶν, ἀτυχία ἂν ἦν μεγίστη. Ἀλλὰ πρὸς τῷ κλήρῳ τὰ ταπεινώματα καὶ ὑψώματα ἀνθρώπων γίνεται. Ὡ δ' ἂν μὴ ἀρέσκη ὁ κλήρος, ἐνεστὶν ἐκκλητήως χρητάμενον καὶ νομίμως διαδικασάμενον τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὑπαλλάξαι βίον. Καὶ ὁ Σίμων· Τίς οὗτος ὁ κλήρος, καὶ ἐκκλητός; Καὶ ὁ Πέτρος· Τοῦτο ἑτέρου λόγου ἐξήγησις ἐστίν. Πλὴν ἂν ἐπιτρέψῃς, δείξαι σοὶ δυνάμεθα, πῶς ἀναγεννηθεὶς καὶ τὴν γενεσὶν ὑπαλλάξας καὶ νομίμως βιώσας αἰωνίου τεύξῃ σωτηρίας.

XXIV. Καὶ ὁ Σίμων ταῦτα ἀκούσας ἔφη· Μήτι νομίση, ὡς ἐπειδὴ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον ζητῶν [σε] συνετιθέμεν ὡς πληροφορούμενος ἐφ' **394** ἕτερον ἐρχόμενον κεφάλαιον; ἀλλ' ἀγνοίας σοὶ τὸ πείθεσθαι παρῆχον, ἵνα ἐπ' ἄλλο εἰθῆς κεφάλαιον, ὅπως πάσης ἀγνοίας σου μαθῶν μὴ στοχαζόμενος καταγινώσκω σου. Ἀλλὰ πεπληροφορημέν[ων] νῦν ἦδη⁸⁰ τριῶν ἡμερῶν μοι συγχώρησον, καὶ ἐλθὼν δείξω σε μηδὲν εἰδότα. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος καὶ ἐξίεναι μέλλοντος ὁ ἐμὸς ἔφη πατήρ· Βραχέα μου, Σίμων, ἐπακούσας, ὡς σοὶ φίλον ἐστίν, πορευού. Μένημαι, ὡς τὴν ἀρχὴν πρὸ τῆς ζητήσεως, ὡς μήπω πειρὰν μου λαθῶν, προλήψεις μου κατέφερες. Καὶ νῦν δὲ ἐπαλλήλως ἀκούσας τῆς ζητήσεως καὶ Πέτρον⁸¹ ἐν ὑπεροχῇ γνοῦς καὶ αὐτῷ τὸ ἀληθεύειν νῦν δούς, τί σοὶ φαίνομαι ὀρθῶς κρίνειν εἰδώς, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ὀρθῶς κρίναντά με φαίης, μὴ συνθῆ, ἵνα μὴ φαίη⁸² προελημμένος, ὁ καὶ μετὰ ὁμολογίαν ἤττων⁸³ συνθέσθαι μὴ θέλων. Εἰ δ' ἄρα μὴ ὀρθῶς τὸν Πέτρον ἐν ὑπεροχῇ τῆς ζητήσεως ἀπεφαινόμην, σὺ ἡμᾶς πείσον, πῶς οὐκ ὀρθῶς ἐκρίναμεν, ἢ τοῦ ζητεῖν αὐτῷ ἐπὶ πάντων μὴ παύση, ἐπεὶ ἔσται σοὶ ἐκάστοτε ἤττωμένων καὶ συντιθεμένων. Ἡ δὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχεις ἀπὸ πάντων τῶν ἀκρατῶν ἀντὶ μεγίστης τιμωρίας καταγινωσκομένη καὶ ἀσημονοῦντι ὑπὸ συνειδήσεως⁸⁴ τὴν σεαυτοῦ ἀλγεῖν ψυχὴν· τὸ γὰρ νενικησθαι ἔργῳ εἴδομεν, τὸν δὲ ἐπαγγελλόμενόν σου λόγον ἠκούσαμεν. Πέρας γοῦν οὐκ εἶμαι, σὲ ἐπὶ τὴν ζήτησιν **395** ἐλθεῖν, ὡς ὑπέσχου, ἀλλὰ πρὸς τῷ δοκεῖν μὴ αἰτιάζεσθαι⁸⁵ ἐξῶν ἐπανελθεῖν ὑπέσχησαι⁸⁶.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁸ γεγονός Ο. ⁷⁹ Ita scrib. monet amanuensis codicis Ο in margine, ἀσεβεῖς in textu. ⁸⁰ τοῦ Ο. ⁸¹ νῦν δὲ Ο. ⁸² πέτρος Ο, qui deinde καὶ τί p. τί. ⁸³ ἵνα μὴ φαίη dedi ex conjectura, δὲ σὺ φαίη Ο. ⁸⁴ ἤτταν Ο. ⁸⁵ συνειδήσεως Ο. ⁸⁶ αἰτιάζεσθαι Ο. ⁸⁷ ὑπέσχηται Ο.

A vita reperiuntur alia. Et Petrus : Nonne vides, Simon, te iterum extra propositum sermones mittere? Nobis enim de malo colloquentibus, digrediens disceptationem de iis tu introducis, quæ sibi contradicere videntur. Nihilominus tibi respondebo. Mundus est opus artificiose factum, ut masculo in æternum futuro femina pariat justos ac æternos filios. At piæ hic ad perfectionem venire non possent, nisi pauperes existerent, quibus auxilium ferrent. Simili modo et ægrotantes adsunt, quibus provideant. Et eo spectant reliqua. Tum Simon : Quid ergo, pauperes nonne infelices sunt? Male nimirum patiuntur, ut justî ad perfectionem veniant. Et Petrus : Si eorum humilitas esset æterna, infortunium esset maximum. Sed humiliationes et exaltationes hominibus sorte attribuuntur. Cui autem sors non placet, illi licet vitam, qua electa utitur, recte dijudicatam per semetipsum commutare. Tum Simon : Quænam est illa sors, et ea quidem electa? Et Petrus : Hoc alius disquisitionis argumentum est. Verumtamen, si non vetueris, tibi ostendere possumus, quomodo generatione commutata iterum natus tu recte vivendo æternam salutem adipisci valeas.

XXIV. Quibus auditis Simon respondit : An non intelligis, quomodo capitulatim disquirens tibi ad proximum progredienti caput consenserim quasi satisfactus? Sed dedi occasionem inscitiam tibi persuadendi, ut ad aliud capitulum progressus tota ignorantia tua cognita non conjectans te dijudicem. Sed tres cum jam præterierint dies, mecum disere et continuando ego ostendam te nihil scire. Hæc cum Simon locutus esset et exire vellet, pater meus dixit : Paululum me ausculta, Simon, et postea, si lubet, proficiscere. Memini te initio disputationis, quasi me non cognoveris, divinationes meas contempsisse. Sed jam cum alterius partis disquisitionem audiverim, rectene tibi statuere videor an non, si Petrum te superiorem crediderim, eumque verum dicere consteat? Si quidem recte me censere dicis, noli pacisci, ne videaris quamvis præoccupatus vel ex consensu et victis nolle concedere. Sin Petrum in disputatione superiorem esse non recte ostendebam, persuade nobis, quomodo non recte censuerimus, aut noli cessare a disquisitione coram omnibus, cum tibi alterutrum eligere licebit, aut superari aut componere. Sed tu fortasse pudere coram omnibus auditoribus maximam putas pœnam ei, qui dijudicatus est, quia partes male egerit; et ex conscientia dolorem patiat; nam victum te esse re ipsa scimus, cum orationem a te prolata audiverimus. Præterea quæque non credo te venisse ad disputationem, quemadmodum promiseras, sed, ne arguaris, rediturum te exiens promisisti.

XXV. Ac Simon, cum hæc audisset, præ ira dentibus stridens tacite abiit. Petrus autem cum non paucum temporis diel superesset, ægrotis ad sanandum manibus impositis, multitudinem dimisit, cumque familiaribus domum ingressus con-sedit. Tum comitum unus, cui Sophoniæ nomen : Benedictus, inquit, sit Deus, qui te, Petre, elegit, ut probi sapientiæ acquiescere possent. Nam vere magnifice et cum patientia contra Simonem disputa-sti. Nunc a te petimus, ut et nobis de malis colloquaris, sperantes genuiniorum te nobis facturum sermonem, non autem jam hac hora, sed cras, si tibi placet : etenim parcendum tibi est ob labores, quos in disquisitione pertulisti. Respondit Petrus : Scire vos volo, inter ipsos labores eum acquiescere, qui lubenter laborat, cum, qui invitus ope-retur, in ipsa quiete vel maxime laboret. Itaque maximam mihi recreationem præbetis, si me de iis colloqui facitis, quæ mihi in deliciis sunt. Ita de consilio ejus satisfacti et lassitudini indulgentes rogavimus ut in noctem differret, quemadmodum mos ei erat cum familiaribus colloquendi. Ac postea cibo sumpto ad somnum conversi sumus.

HOMILIA XX.

I. Ubi noctu surrexit, nobis expergefactic con-sedit secundum morem et dixit : Interrogate me, de quibus lubet. Tum Sophonias primus ei dicere incepit : Explica nobis discere cupientibus, quid reapse de malo sit sentiendum. Et Petrus : Jam, inquit, in disputatione cum Simone habita id demon-stravi, licet variis in capitulis non perspicue apparuerint, quæ de eo disserui ; multa quippe capitula quibus vis deesse videtur æquo veritati, etiam multitudini novissimam aliquam veri suppedi-tant : ita ut si nunc vobis dicam, quæ tum Simoni dixi per multa capitula, nolite credere, vos eodem modo honorari ac illum. Et Sophonias : Recte, inquit, dicis ; nam si nunc nobis ex multis tunc perhibitis capitulis definis, quod verum sit clarius ostendes.

II. Tum Petrus : Jam audite, inquit, veritatem de recta mali harmonia. Deus duobus regnis definitis duo quoque æva constituit, malo præsentem mundum assignans, quia brevis temporis spatium permanet celeriterque transit, bono autem se da-turam promissit mundum futurum, grandem quippe atque æternam. Ac hominem creavit libero arbi-trio præditum, ut facultate polleret inclinandi ad agenda, quæ ei placerent. Et corpus ejus tripartitum est, cum originem ducat ex femineo ; nam affectum est cupiditate, ira, luctu et quæ ad ea pertinent. Simili modo spiritus cum non trium ge-nerum sit, sed triplex, ortus ex masculino et capax est ratiocinandi, cognoscendi, metuendi et eorum,

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Σοφονιάς 0, ut etiam infra constanter. ⁶⁷ Nolui scribere διελέχθης. ⁶⁸ νύκταν 0.

XXV. Ὁ δὲ Σίμων ταῦτα ἀκούσας ὑπὸ ὀργῆς τοὺς ὀδόντας βρύξας, σιωπῶν ἐπορεύθη. Ὁ δὲ Πέτρος ἔτι ὥρας οὐκ ὀλίγης οὕσης τὸν πολὺν ὄχλον χειρο-θετήσας πρὸς ἰασην. καὶ ἀπολύσας, μετὰ τῶν συνηθεστέρων εἰσῶν οἴκοι ἐκαθέσθη. Καὶ δὴ τις τῶν ἀκολουθῶν Σοφωνίας ⁶⁶ ὄνομα ἔφη· Εὐλόγηται, Πέ-τρος, ὁ θεὸς ὁ ἐκλεξάμενός σε καὶ σοφίας ἀναπαύ-σεως μὲν ἔνεκεν τῶν εὐγνώμωνων· ἀληθῶς γὰρ με-γάλως καὶ ἀνεξικακῶς διελέχθης ⁶⁷ πρὸς Σίμωνα. Καὶ ἡμῖν δὲ περὶ πονηρῶν ἐπαλεχθῆναι σε ἀξιοῦμεν, ἐλπίζοντες γνησιώτερόν σε ἡμῖν τὸν περὶ αὐτοῦ ἐκ-φάναι λόγον, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτῆς ὥρας, ἀλλ' αὐ-ριον, εἰ σοι φίλον ἐστίν· συγγινώσκομεν γάρ σοι διὰ τοὺς ἐκ τῆς ζητήσεως καμάτων. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ-δέναι ὑμᾶς θέλω, ὅτι ὁ μετὰ ἡδονῆς ποιῶν τι ὑπ' αὐ-τῶν τῶν καμῶν ἀναπαύεται, μὴ ποιῶν δὲ ἀβούλε-ται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀναπαύσεως κάμνει τὰ μέγιστα. Ὅστε μοι τὰ μεγάλα τῆς ἀναπαύσεως χαρίζεσθε τὰ ἐμοὶ φίλα διαλέγεσθαι ποιούντες. Πλὴν ἐπὶ τῇ προ-αιρέσει αὐτοῦ ἐξαρχεσθέντες καὶ τοῖς καμάτοις συγγινόντες εἰς τὴν νύκτα ⁶⁸, ὡς αὐτῷ ἔθος ἦν πρὸς τοὺς γνησι[ωτέρους] λέγεσθαι, τὴν ὑπέροχον γενέ-σθαι ἡξιώσαμεν. Καὶ δὴ ἄλων μεταλατῶν εἰς ὕπνον [ἐτρέ]πημεν.

396 'OMIAIA K'.

I. Νύκτωρ δὲ διαναστὰς καὶ διυπνίσας ἡμᾶς, καθ-εσθεις συνήθως ἔφη· Πυνθάνεσθέ μου, περὶ ὧν βούλεσθε. Καὶ ὁ Σοφωνίας αὐτῷ πρῶτος ἤρξατο· Πῶς ἔντως ὁ περὶ πονηροῦ λόγος ἔχει, ἐπιθυμοῦσιν ἡμῖν μαθεῖν ὑφήγησαι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἦδη μὲν, ἔφη, καὶ διὰ τῆς πρὸς Σίμωνα διαλέξεως ἐξέφηνα, τῷ δὲ σὺν ἑτέροις κεφαλαίοις τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρηκέναι οὐ πάνυ σαφῶς ἐφωτισθῆ· πολλὰ γὰρ κεφάλαια ἰσο-δυναμῆν δοκοῦντα τῷ ἀληθεῖ αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς τοῖς πλείοσι παρέχει τινα γνῶσιν· ὥστε, ἐάν νῦν ὑμῖν εἴπω, ἃ τότε μετὰ πολλῶν εἰρηκείν κεφαλαίων τῷ Σίμωνι, μὴ οἰηθῆτε ἴση αὐτῷ τιμῇ τετιμησθαι. Καὶ ὁ Σοφωνίας· Ὅρθῶς, ἔφη, λέγεις· εἰ νῦν γὰρ ἡμῖν ἐκ πολλῶν τῶν τότε εἰρηκμένων κεφαλαίων ἀφορίζεις, αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ποιήσεις φανερώτερον.

II. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀκούσατε, ἔφη, τοιγαροῦν τῆς περὶ τοῦ πονηροῦ ἀρμονίας τὴν ἀλήθειαν. Ὁ θεὸς δύο βασιλείας ὄρισας καὶ δύο αἰῶνας συνεστήσατο, τὸν κρῖνας τῷ πονηρῷ δεδόσθαι τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸ μικρόν τε αὐτὸν εἶναι καὶ παρέρχεσθαι ὀξέως, τῷ δὲ ἀγαθῷ σώσειν ὑπέσχετο τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἅτε δὴ μέγαν ὄντα καὶ αἰῶνα. Τὸν οὖν ἄνθρωπον αὐτεξ-ούσιον ἐποίησεν, ἐπιτηδεσιότητα ἔχοντα νεύειν πρὸς ἃς βούλεται πράξει. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐστὶ τριμερὲς, ἐκ θηλείας ἔχον τὴν γένεσιν. **397** Ἐχει γὰρ ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, λύπην καὶ τὰ τούτοις ἐπό-μενα. Τὸ δὲ πνεῦμα καὶ αὐτὸ οὐ τριτογενὲς ἐν, ἀλλὰ τριμερὲς, ἐκ τοῦ ἀρρένου ἔχει τὴν γένεσιν, καὶ δε-κτικόν ἐστι λογισμοῦ, γνῶσεως, φόβου καὶ τῶν τού-

τοὺς ἐποίνων. Ἐκατέρα δὲ τῶν τριάδων μίαν ἔχει τὴν ρίζαν, ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐκ φυραμάτων δύο, θηλείας τε καὶ ἀρρένου. Διὸ δὴ καὶ δύο αὐτῶ ὁδοὶ προετέθησαν, νόμου τε καὶ ἀνομίας· δύο τε βασιλείαι ὠρίσθησαν, ἡ μὲν οὐρανῶν λεγομένων, ἡ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς νῦν βασιλεύοντων. Ἄλλὰ καὶ δύο βασιλεῖς ἐτάχθησαν, ὧν ὁ μὲν τοῦ παρόντος καὶ προσκαίρου κόσμου νόμῳ βασιλεύειν χειροτονεῖται, ὁ δὲ ἕτερος, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ὑπάρχων τοῦ ἐσομένου αἰῶνος, στέργει πᾶσαν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν τοῖς παρούσι τὴν παρθέναν ἔχειν οὐ δυνάμενος, [ἀλλ'] ὡς τις ποτ' ἐστὶ λανθάνειν πειρώμενος τὰ συμφέροντα συμβουλεύει.

III. Τῶν δὲ δύο τούτων [ὁ ἕτερος] τὸν ἕτερον ἐκδίδεται, Θεοῦ κελεύσαντος. Ἐκαστος δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν ἔχει, [ἐκείν]ω αὐτῶν, ᾧ βούλεται, κείθεσθαι πρὸς τὸ πράσσειν ἀγαθὰ ἢ κακὰ. Πλὴν ἐάν τὰ ἀγαθὰ τις πράσσειν ἔληται, τοῦ ἐσομένου ἀγαθοῦ βασιλέως γίνεταί στήμα· εἰ δὲ φαῦλα πράξαι τις, τοῦ παρόντος ἔγινεταί στήμα. Ὅς δι' ἀμαρτίας κρίσει δικαίᾳ τὴν κατ' αὐτοῦ λαβὼν ἐξουσίαν καὶ πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος θελήσας αὐτῇ χρῆσθαι ἐν τῷ νῦν βίῳ κολάζων ἡδέεται, καὶ ὡς ἰδίᾳ χαριζόμενος ἐπιθυμῆται τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἐκτελεῖ. Ὁ δὲ ἕτερος ἐπὶ δικαίων ἐξουσία χαίρειν δημιουργηθεὶς, δίκαιον εὐρὼν μεγάλως εὐφραίνεται, οἰζῶν αὐτῶν ἀδίκῳ ζωῆ, καὶ αὐτὸς δὲ ὡς αὐτῶ χαριζόμενος τὴν ὑπὲρ τούτων εἰς Θεὸν ἀναφέρει χάριν. Ἐξεστὶ δὲ παντὶ ἀδίκῳ μεσαμειληθέντι σώζεσθαι, καὶ παντὶ δικαίῳ ἀνδρὶ ἐπὶ τελευταίας ἀμαρτίας δίκην ὑπέχειν. Πλὴν οἱ δύο ἡγεμόνες οὗτοι ταχθεὶς εἰσι Θεοῦ προλαμβάνειν ἐπιθυμοῦσαι, τὸ αὐτοῦ θέλημα ἐπιτελεῖν. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὐτοὺς ἔχει, εἴρηται καὶ τῷ νόμῳ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· κατὰξω, κατὰξω. Ἀποκτείνει μὲν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἐπὶ κακῶσι τῶν ἀσεβῶν χαίρειν κραθέντος πονηροῦ. Σώζει δὲ καὶ εὐεργετεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ σωτηρίᾳ δικαίων χαίρειν δημιουργηθέντος ἀγαθοῦ. Εἰσὶ δὲ οὗτοι τὰς οὐσίας ἔχοντες οὐκ ἐξωθεν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἕτέρα τις ἀρχή. Οὐ μὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ζῶα προεβλήθησαν, ὁμοδοξοὶ γὰρ αὐτῶ ἦσαν· οὕτε συμβεβηκόσιν αὐτομάτως παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλην γεγονότες. Ἐπει τὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μέγιστον ἀνήρητο ἔν. Ἄλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μὲν προεβλήθηται τὰ πρῶτιστα στοιχεῖα τέσσαρα τὸ τε θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν τε καὶ ξηρὸν. Ὅθεν δὴ καὶ πατὴρ τυγχάνει πάσης οὐσίας οὐσίης γνώμης τῆς κατὰ τὴν κρᾶσιν· Ἐξω γὰρ κραθεῖσιν αὐτοῖς ὡς τέκνον ἢ προαίρεσις ἐγεννήθη. Ὁ δὲ πονηρὸς πρὸς τῷ ³⁹⁹ τοῦ ἐνεστῶτος κόσμου τέλει ὑπουργήσας ἀμέμπτως τῷ Θεῷ, ἅτε δὴ οὐ μίᾳ οὐ-

* Deut. xxxii, 39.

VARIAE LECTIONES.

³⁹⁹ παρόντος Ο. ⁴⁰⁰ Vln. αὐτῇ χρῆσθαι· add. ex conjectura. ⁴⁰¹ χάριν Ο. ⁴⁰² ἀποκτείνει scr. Ο. Ita et subin. ⁴⁰³ δημιουργηθέντα Ο. ⁴⁰⁴ τὸ Ο.

quæ huc pertinent. Utrique autem triadum eadem radix est, ita ut homo duabus commistionibus, feminei cum masculino, compositus sit. Quapropter etiam duæ viæ, æquitatis ac iniquitatis, propositæ, duo quoque regna definita sunt, alterum cælorum appellatum, alterum eorum, qui nunc in terra regnant. Ac similiter duo reges constituti sunt, quorum alter præsentī ac temporaneo mundo regnare et perniciæ malorum gaudere lege tenetur; alter autem, rex et ipse, futuri quidem ævi, universam diligit naturam humanam: qui libertatem agendi etsi in præsentī non habet, nihilominus de utilibus suadendis latenter sollicitus est.

III. Horum duorum, Deo ordinante, alter alteri vim infert. Quisquis autem hominum facultatem habet, eorum cui vult obediendi ad bona perficienda aut mala. Ac si quis bona facere sibi eligit, proprietas redditur futuri boni regis; sin quis iniqua perpetret, præsentis mali sit adjutor. Qui quidem cum propter peccata iusto iudicio eum puniendi acceperit facultatem et ante ævum æternum ea uti cupiat, in hac vita castigando gaudet et quasi suo ipsius desiderio gratificans Dei voluntatem perficit. Alter vero conditus, ut justorum imperio gaudeat, bono quodam invento magnopere lætatur, omnique vitæ æternæ salvat, et ipse vero quasi sibi indulgens amorem erga eos in Deum refert. At tamen quivis injustus converti potest atque salvari, quilibet vir justus peccata commissa poena luere. Hi quidem duo duces veloces Dei manus sunt ad anticipandum promptæ, ut ejus voluntatem exsequantur. Quod ita se habere, dictum est etiam in lege ex ipsius Dei persona: *Ego occidam et ego vivere faciam; percutiam et ego sanabo*. Nam vere occidit et vivificat. Occidit autem sinistra, id est per malum, qui lætari tenetur impiorum exitio. Vivificat autem et benefacit dextra, id est per bonum, qui ita creatus est, ut beneficentia et salute justorum gaudeat. At hi facultate pollentes non extra Deum existunt; alius enim extra eum principatus est nullus. Neque autem ex Deo ut animalia projecti sunt, cum æqua pollerent potestate ac ille: neque exstiterunt per semetipsos contra illius voluntatem geniti, cum ita summum imperium ei tolleretur. Sed ex Deo quidem projecta sunt priora quatuor elementa, calidum et frigidum, humidum et siccum. Quare etiam pater est cujusvis materiæ, ut quæ mistura evenerit secundum ejus sententiam; commistis enim ipsis consilium extra nascebatur ut fetus. Malus igitur in fine præsentis mundi integre coram Deo vivens, cum jam non pertineat ad solam iniquitatis substantiam, instauratus potest bonus fieri. Etenim jam non amplius male agit,

quanquam malus est, cum lege facultatem accepit male agendi.

IV. Quæ cum Petrus locutus esset, Michæas, qui et ipse ex comitum numero erat, interrogavit: Unde igitur fit, ut homines delinquant? Respondit Petrus: Quia ignorant se pro iis, quæ male egerint, in iudicio penitus daturus esse pœnam. Unde, quemadmodum alias dixi, etiam prolem habentes cupiditati indulgent, ut evenit in occisione tenerorum infantium vel in alio decipiente peccato. Nam, ut modo indicavi, se iudicatum iri nescientes, quia nihil est, quod ipsos terreat, properant ad libidini temere atque illicite satisfaciendum. Ideo non Deus injustus est, quippe qui cupiditatem ad vitam propagandam bene ordinaverit; at ipsi sceleratissimi, quippe qui abusi sint eo, quod in cupiditate bonum est. Ita censeri debet etiam de ira; qua qui recte utitur, ut licitum est, non impie agit, sed ultra modum progrediens iudicio obnoxius peccat.

V. Iterumque Sophonias excepit: Longanimitas tua, domine mi Petre, nobis animum addit, ob majorem firmitatem de aliis multis te interrogandi. Quare omnino cum fiducia te exploramus. Memini quippe Simonem heri tecum disputantem asseruisse, malum, si a Deo genitus sit, consequenter esse debere ejusdem essentiæ ac genitorem, ideoque bonum, neque malum. Ac tu respondisti, nequaquam rem ita sese habere, cum multi ex bonis gignerentur mali, sicuti ex Adam duo exstitissent, alter bonus, alter malus. Simoni autem arguenti, te exemplis uti humanis, respondisti, neque illud, Deum gignere, eo modo esse admittendum, quippe quod exemplum et ipsum sit humanum. Ego autem Sophonias Deum gignere admitto, malum gignere eum non concedo, etiamsi inter homines boni gignant malos. Nec tamen credo, me absurde alia eorum, quæ hominum sint, Deo attribuere, alia non, cum alterum, gignere, concesserim, non ita alterum, dispari modo gignere. Nam homines liberos ut par est dissimiles ipsorum consiliis hanc ob causam procreant. Cum quatuor partibus componentur, secundum varia anni tempora varie eorum corpora vertuntur, ita ut in corpore humano secundum quodvis tempus id, quod anni temporis proprium sit, crescat aut decrescat congruenter misturam delens. Nam semina temperatorum non semper ita permanentium alias aliter commista segregantur, eaque secundum temporis missionem et consilia sequuntur sive bona sive mala. At tale quid de Deo non est statuendum. Nam cum immutabilis sit atque æternus, quando creare vult, procreatum ejusdem modi ac creatorem esse oportet, quod ad substantiam scilicet et mentem. Sed si quis eum quoque

στας ὧν τῆς πρὸς κακίαν μέρους, μετασχημαθῆς ἀγαθὸς γενέσθαι δύναται. Οὐδὲ γὰρ νῦν κακὸν τι ποιεῖ. καὶ τοὶ κακοὶ ὧν, νομίμως κακοῦχεῖν εἰληφῶς τῆν ἐξουσίαν.

IV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαῆας, καὶ αὐτὸς τῶν ἀκολουθῶν τις ὧν, ἐπέθετο· Πόθεν οὖν τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀμαρτάνειν; Καὶ ὁ Πέτρος εἶπε· Ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν, ὅτι περὶ ὧν πράσσοις κακῶς, κρ[ι]σεως γε]νομένης πάντως κολασθῆναι ἔχουσιν. Ὅθεν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς ἄλλοτε εἶ[πον], διαδοχῆν βίου ἔχοντες, ταύτην πληροφοροῦσιν, ὡς ἔτυχεν ἡμ[έρων] παιδῶν φθορᾶ, ἢ ἄλλη τι κολακευοῦσα ἀμαρτία. Τῷ γὰρ ἀγνοεῖν, ὅτι κρίνονται, ὡς φθάσας εἶπον, διὰ τὸ ἀφοβὸν τὴν ἐπιθυμίαν οὐ νομίμως πληροῦν ἐπιέγονται. Ὅστε οὐχ ὁ θεὸς κακός, ὁ καλῶς θεὸς τῆν ἐπιθυμίαν, ἵνα διαδοχῆ βίου γένηται, ἀλλ' αὐτοὶ ἀσεβέστατοι, οἱ τῷ καλῷ τῆς ἐπιθυμίας χρῆσάμενοι κακῶς. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἔστι λογίσασθαι, ὅτι δικαίως μὲν αὐτῇ τις χρῆσάμενος, ὡς ἔξεστιν, εὐσεβεῖ, παρὰ δὲ τὸ μέτρον ἐξελεθῶν καὶ ἑαυτῷ τὴν κρίσιν λαθῶν ἀσεβεῖ.

V. Καὶ ὁ Σοφωνίας πάλιν εἶπε· Ἡ μακροθυμία σου, κύριέ μου Πέτρε, παρρησίαν ἡμῖν χαρίζεται, ἀκριθείας χάριν κατὰ πολλὰ πυνθάνεσθαι σου. Διὸ θαρρόντες παντὶ τρόπῳ τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα. Μήμενμαι τοίνυν, ὡς χθὲς Σίμων πρὸς σὲ τὴν ζήτησιν ἔχων εἶπε, ὅτι ὁ πονηρὸς, εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ γεγέννηται*, ἀκολουθῶς τῆς αὐτῆς τῷ προβαλόντι τυγχάνει οὐσίας, 400 καὶ ἀγαθὸς ὀφείλει εἶναι, καὶ οὐχὶ κακός. Σὺ δὲ ἀπεκρίνω, μὴ πάντως οὕτως εἶναι, καθότι πολλοὶ ἐξ ἀγαθῶν κακοὶ γεννῶνται, ὡς περὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὅποιοι τινες ὄντες δύο ἐγεννήθησαν, ὧν ὁ μὲν ἦν κακός, ὁ δ' ἀγαθός. Τοῦ δὲ Σίμωνος αἰτιασάμενου, ὅτι ἀνθρωπίνως ἐχρήσθη παραδείγμασι, ἀπεκρίνω, ὅτι τοῦτ' ἡ λόγῳ οὐδὲ τὸ γεννησάμενον παραδέξασθαι δεῖ· ἀνθρώπινον γὰρ καὶ τοῦτο τὸ παράδειγμα. Ἐγὼ δὲ Σοφωνίας τὸ μὲν γεννησάμενον θεὸν παραδέχομαι, τὸ δὲ κακὸν γεννησάμενον οὐ προσέβημι, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀγαθοὶ κακοὺς γεννῶσι. Καὶ μὴ τοὶ νομίμως με ἀλόγως τῶν ἀνθρώπων διαφερόντων ἕνια μὲν τῷ θεῷ ἀποδίδουσι, ἕνια δὲ οὐ, ἐπειδὴ τὸ μὲν γεννησάμενον εἶδωμι, τὸ δὲ ἀνόμοιον αὐτοῦ γεννησάμενον οὐκ ἀποδίδωμι. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώποι κατὰ τὸ εἶδος ἀνομίους ταῖς ἑαυτῶν γνώμαις γεννῶσιν υἱοὺς διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἐκ τεσσάρων γὰρ συνεστῶτες μερῶν κατὰ τὰς διαφορὰς τρεπτάς διαφορῶς τρέπονται τὰ σώματα, ὡς καὶ ** ἐν ἀνθρωπείῳ σώματι καθ' ἕκαστον καιρὸν τὸ τῆς τροπῆς ἴδιον αὐξανόμενον ἢ ἐλαττούμενον τὴν σύμμετρον κρᾶσιν ἀθετεῖ. Τῶν γὰρ συγκραμάτων** οὐχ ὡσαύτως ἀεὶ διαμενόντων τὰ σπέρματα ἄλλοτε ἄλλην ἔχοντα κρᾶσιν ἀποκρίνονται, οἷς πρὸς τὴν τοῦ καιροῦ κρᾶσιν καὶ αἱ γνῶμαι ἔπονται εἴτε ἀγαθαί, εἴτε κακαί. Ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι τι τοιούτων λογίσασθαι· ἀτρεπτον γὰρ καὶ ἀεὶ ὧν, ὅπ[όταν]** προβάλλειν βουλῆσει, ἀνάγκη

VARIAE LECTIONES.

* γεγέννηται O. ** καὶ ὡς p. ὡς καὶ O. ** Ita ad oram cod., συγγραμάτων in textu. ** ἕπ' (sic) seq. lacuna O. Fortasse scribendum ὅπη ἄν vel ὅπως ἄν.

πᾶσα τὸ προβαλλόμενον αὐτῷ ὡσαύτως [εἶναι] τὰ πάντα τῷ γεγεννημένῳ, τὴν τε 401 οὐσίαν λέγω καὶ τὴν γνώμην. Εἴδῃ θελήσειε τις καὶ αὐτὸν τρεπτόν λέγειν, οὐκ οἶδα, πῶς καὶ ἀθάνατον εἰπεῖν δύναται αὐτόν.

VI. Ταῦτα ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ βραχὺ ἐπὶ συνιοίας γενόμενος ἐφη· Οὐκ οἶμαι, τινὰ δύνασθαι περὶ πονηροῦ διαλεγόμενον μὴ αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ τὸ θέλημα ποιεῖν. Ὅθεν τοῦτο αὐτὸ εἰδὼς, οὐκ οἶδα τί πράξω, πότερον σιωπήσω ἢ λαλήσω. Εἰ μὲν σιωπήσαιμι, γέλωτα πρὸς τοὺς πολλοὺς ὀφλήσαιμι ἂν, ὅτι ἀλήθειαν ἐπαγγελλόμενος κηρύσσειν τὸν περὶ κακίας λόγον ἀγνοῶ· εἰ δὲ εἰποίμι, φοβοῦμαι, μὴ ἄρα οὐκ ἀρέσκη Θεῷ ζητεῖσθαι τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν μόνον. Πλὴν καὶ ὑμῖν εἰς τὸν Σοφωνίου λόγον τὰς ἐμας ὑπολήψεις ποιήσω φανερωτέρας. Σύντιθεμαι κατὰ τὸν Θεῶν, ὅτι οὐ πάντα τὰ ἀνθρώπων ἀποδιδόναι δεῖ τῷ Θεῷ. Ἀτίκα γοῦν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες τὰ σώματα τρεπτά οὐ τρέπονται, ἀλλὰ χρόνῳ ὑπὸ τῶν τροπῶν ἀλλοιοῦσθαι φύσιν ἔχουσιν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως· ὑπὸ γὰρ τοῦ ἐμφύτου πνεύματος αὐτοῦ ἀπορρήτη δύναμις, ὅποσον ἂν βούληται, γίνεται τὸ σῶμα. Καὶ ταύτη μᾶλλον ἐστὶ πιστεῦσαι, ἢ καὶ ὁ ἀήρ παρ' αὐτοῦ τοιαύτην εἰληφώς φύσιν ὑπὸ τοῦ αὐτὸν διήκοντος ἀσωμάτου νοῦ εἰς δρόσον τραπεῖς καὶ παχυνθεὶς γίνεται ὕδωρ, ὕδωρ δὲ παγὲν λίθοι καὶ γῆ, καὶ λίθοι δὲ συβρῆξαντες πῦρ ἐξάπτουσιν. Τοιοῦτον κατὰ μεταβολὴν καὶ τροπὴν ὁ ἀήρ ὕδωρ τὰ πρῶτα γεγονὼς εἰς πῦρ ἔληξε διὰ τῶν τροπῶν, καὶ τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν ἐναντίαν φύσιν μετετρέπη. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τὴν Μωϋσέως ὀβελόδον ὁ Θεὸς ἐτραπέψεν εἰς ζῶον, ποιήσας ὄφιν, ὃν πάλιν μετέστρεψεν εἰς 402 ὀβελόδον; καὶ δι' αὐτῆς δὲ τῆς τραπέψης ὀβελόδου τὸ Νεῖλου ὕδωρ ἐτραπέψεν εἰς αἷμα, ὃ καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς ὕδωρ; Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ὄντα, ἐμφυσηματι πνοῆς μετέστρεψεν εἰς σάρκα, καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς χοῦν. Οὐχὶ δὲ Μωϋσῆς αὐτὸς σὰρξ ὢν εἰς μέγιστον ἐτρέπη φῶς, ὡς μὴ δυνηθῆναι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀντιδλεῖν αὐτῷ; Πολλῶν οὖν μᾶλλον ὁ Θεὸς ἑαυτὸν τρέπτει, εἰς ὃ βούλεται, δυνατώτατός ἐστιν.

VII. Ἄλλ' ἴσως τις ὑμῶν ἐνόησεν, ὅτι ἄλλος μὲν ὅπ' ἄλλου γενέσθαι τι δύναται, αὐτὸς δὲ τις ἑαυτὸν, εἰς ὃ βούλεται, μετατρέπτει οὐ δύναται, καὶ ὅτι τὸ τρέπεσθαι τοῦ γηρῶντός ἐστι καὶ ἀποθανεῖν [φύσιν] ἔχοντος, ἀλλὰ περὶ ἀθανάτων τοῦτο οὐ χρὴ νομίζειν. Ἡ γὰρ οὐκ ἄγγελοι ἀγήρωσ' [ὑπάρχοντες] καὶ πυρέδους οὐσίας εἰς σάρκα μετετρέπησαν, καὶ οἱ παρὰ τῷ Ἀβραάμ [ξενισθέντες], ὧν καὶ τοὺς πόδας ὡς δημοσίων ἀνθρώπων ἀνθρώποι ἐνίψαν; Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰακώβ ἀνθρώπων ὄντι ἄγγελος ἐπάλασεν εἰς σάρκα τραπεῖς, ἵνα αὐτῷ συγχρωτισθῆναι δυνηθῆ. Καὶ ὁμῶς παλαίσας ἐπὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν βουληθεὶς ἐτρέπη. Ἡδὲ εἰς πῦρ μεταβαλλόμενος τοῦ Ἰακώβ ὁ πλάτῃ νεῦρον οὐκ ἔκασσε μὲν, ἐφλεξε δὲ καὶ χυλὸν ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἕτερόν τι γενέσθαι, ὃ τι

A mutabilem dicere velit, haud sane intelligo, quomodo eum immortalem affirmare queat.

VI. Quibus auditis cum Petrus paululum cogitatus sedisset, respondit: Non credo posse aliquem de malo loqui, nisi faciat simul mali voluntatem. Quare, cum hoc ipsum sciam, dubito, quid faciam, utrum sileam an loquar. Si enim taceam, risum apud multos moveam, ut qui, veritatem me explicaturum professus, de malitia loqui nesciam; sin loquar, timeo ne Deo displiceat disquisitio de malo instituta, quippe cui non nisi disquisitio de bono placeat. Atamen quæ ad Sophoniæ interrogationem respondi, etiam clarius vobis explicabo. Ego quoque concedo, non omnia quæ hominum sint, Deo esse attribuenda. Jam quidem homines, quibus corpora immutabilia sunt, non mutantur, sed indolem habent cum anni tempore variandi. At non ita Deus; nam illius spiritu ei innato arcana vi corpus fit, quale ipse vult. Quod eo magis credendum, cum aer per eum, id est per incorpoream mentem in eum diffusam, facultatem acceperit, ut in liquorem versus et concretus aqua fiat, aqua autem concreta mutetur in lapides et terram, et lapides confrecti ignem accendant. Hoc modo aer post translationem et commutationem primum quidem aqua factus per conversiones cessabat in ignem, et humidum in contrariam naturam mutabatur. Quid vero? Nonne Deus etiam Moysis virgam in animal vertit, serpentem faciens, quem iterum in virgam mutavit? Et ipsa illa virga aquam Nili convertit in sanguinem, quem redire fecit in aquam. Sed hominem quoque, qui limus erat, spiritu inflato in carnem verit, quam iterum mutavit in limum. Sed nonne et Moyses, qui caro erat, in maximum permutatus est ignem, ita ut filii Israelis eum aspicere non possent? Multo magis igitur Deus semetipsam mutare in quodcumque ei placet potentissimus est.

VII. At fortassis vestrum aliquis existimat, alium quidem fieri aliquid posse per alium, sed ipsum in quodlibet se convertere non valere, esseque etiam commutari senescentis et morti obnoxii, id quod non censendum sit de immortalibus. Nonne enim angeli quoque perennes atque igneæ substantiæ caro facti ab Abrahamo hospitio excepti sunt, quorum vel pedes ut ejusdem hominum essentia homines lavabant? Sed etiam cum Jacobo, qui homo erat, angelus luclabatur, in carnem commutatus, ut posset cum eo conversari. Similiter postquam luclatus erat, ex voluntate sua propria iterum induit naturam. Jam vero in ignem transformatus Jacobi nervum femoris non quidem combussit, sed inflammavit claudumque fecit. At-

VARIE LECTIONES.

ἄ Μωϋσέως Ο. ἄ Codicis scripturam ἀγήρωσ' mutare nolui. ἄἄ Ἰακώβ Ο.

tamen is, qui ex voluntate aliud fieri nequit, utpote subtilis ipsius naturæ, mortalis est; sed qui suæ ipsius naturæ imperans potis est fieri quidquid et quodcumque vult, ita ut novus eveniat, est immortalis. Quare multo magis Dei potestas essentialiam corporis quando et in quodcumque vult convertit, et similis substantiæ, non autem æquæ, commutatione peracta procreat. Ita creator et in aliam essentialiam commutata in se revertere potest, cum ex illius mutatione filius progenitus sine creatoris voluntate aliud quid fieri non possit, nisi ille annuat.

VIII. Hæc cum Petrus dixisset, Michæas, et ipse ex comitum numero unus: Velim, inquit, a te discere, num etiam bonus eodem modo genitus sit, quo malus: si enim æquo modo facti fuerint, fratres mihi esse videntur. Respondit Petrus: Non geniti fuerunt simili modo, si me ab initio dixisse recordaris, mali quadruplicem substantiam corporis secundum genera divisam a Deo procreatam, sed extra eam secundum creatoris voluntatem ad mistionem consilium malis gaudens esse temperatum. Ac ita statuentium substantiam quadruplicem ex Deo prolatam ejus quidem esse creaturam, et ipsam sempiternam. Cur autem extra essentialiam ab eo temperatam congregiendi propositum malis gaudens postea gignebatur? Et hæc quidem ratione neque a Deo, neque ab alio quodam creatum, sed ne ex eo quidem prolatum, neque sponte progressum est, neque semper fuit, ut ante mistionem essentialiam, sed mixtura secundum Dei voluntatem extra existit. Quæ quidem ita sese habeant oportere, sæpe affirmavimus. Sed bono ex optima Dei commutatione nato, nec extra existenti mistione, alium esse contingit ei, qui est. Verum hæc cum scripta non sint, sed nonnisi conjecturis confirmata, haud plane ea ita se habere a nobis comprobatur. Nam alias mens ea, quæ jam omnino præoccupavit, perquirere cessaret. Atque præterea memini, hujusmodi res non omnibus, sed solis experientia probatissimis mihi esse revelandas. Neque sine difficultate de iis mutuo aliquid affirmatis, neque audeatis pronuntiare cum certitudine ineffabilium cognitionem, sed in silentio tantum remanete cogitabundi; nam inter loquendum forsens is, qui loquitur, peccat inscitia, pœnamque dabit, cum, etiamsi ad semetipsum, pronuntiaverit silentio veneranda.

IX. Quæ cum Petrus dixisset, Lazarus, qui et ipse erat unus ex comitibus: Dic nobis, inquit, quomodo hæc consentiant: qui rationi consentaneum esse potest, malum ipsum a Deo justo ad impios vindicandos constitutum postea inter an-

θέλει, μὴ δυνάμενος, ὡς ὑποκείμενος τῇ αὐτοῦ φύσει, θνητός ἐστιν· δυνάμενος δὲ τις γενέσθαι, ὅτε θέλει, ὃ θέλει, ὡς αὐτῆς τῆς φύσεως δεσποτεύων, εἰς τὸ νεάζειν ὑποστρέφων, ἀθάνατός ἐστιν. Ὅθεν πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὅτε θέλει 403 τοῦ σώματος τὴν οὐσίαν εἰς ὃ θέλει μετατρέπει καὶ ὁμοούσιον μὴ παρούση τροπῇ προβάλλει, ἰσοδύναμον δὲ οὐ. Ὅτι ὁ μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἑτέραν οὐσίαν τραπέντα πάλιν ἐφ' ἑαυτὸν τρέπει δύναται¹, ὃ δὲ προβληθεὶς τῆς ἐξ ἐκείνου τροπῆς τε καὶ τέκνον ὑπάρχων ἀνευ τοῦ προβάλλοντος βουλῆς ἄλλο τι γενέσθαι οὐ δύναται, εἰ μὴ ἐκεῖνος θέλει.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαῆας², καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ἐπομένων ἐταίρων, Ἐβουλόμην, ἔφη, καὶ αὐτὸς μαθεῖν παρὰ σοῦ, εἰ ὡς περ ὁ πονηρὸς γέγονεν, οὕτω γεγένηται καὶ ὁ ἀγαθός. Εἰ δὲ ὁμοίως γεγόνασιν, ἀδελφοὶ εἶναι μοι δοκεῖ. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅχι ὁμοίως γεγόνασιν, εἴπερ μέμνησαι ὧν ἐν ἀρχῇ εἶπον, ὅτι τοῦ πονηροῦ ἡ τετραγενῆς τοῦ σώματος οὐσία πεφυλοκρινημένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προεβλήθη, ἔξω δὲ αὐτῆς κατὰ τὴν τοῦ προβαλόντος βουλήν ἐκράθη³ πρὸς τὴν κρᾶσιν ἢ κακοῖς χαίρουσα προαίρεισιν. Ὡς νοεῖν, ὅτι Θεοῦ μὲν τέκνον ἡ τετραγενῆς ἐξ αὐτοῦ προβληθεῖσα οὐσία, ἡ καὶ αὐτὴ οὐσία αἰε. Διὰ τί⁴ δὲ ἔξω ὑπ' αὐτοῦ κραθείσης οὐσίας ἡ συμβεβηκυῖα κακοῖς χαίρουσα προαίρεισιν ἐπεγίνετο; καὶ αὐτὸς οὐτε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, οὐτε ὑφ' ἑτέρου τινός, ἀλλ' οὕτως ὑπ' αὐτοῦ προεβλήθη, οὐτε ἀτομάτως προσήλυθεν, οὐτε αἰε ἦν, ὡς ἡ πρὸ τῆς συγκράσεως οὐσία, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἔξω τῇ κρᾶσει 404 συμβέβηκεν. Καὶ ὅτι ἀνάγκη τοῦθ' οὕτως εἶχειν, πολλάκις εἰρήκαμεν. Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καλλίστης τροπῆς γεννηθεὶς καὶ οὐκ ἔξω κρᾶσει συμβεβηκώς τῷ ὄντι υἱὸς ἐστίν. Πλὴν ἐπεὶ ταῦτα ἀγραφα τυγχάνει καὶ στοχασμοῖς πεπιστωμένα, μὴ πάντως ἢ[μὴν] οὕτως εἶχειν βεβαιούσθω. Εἰ δὲ μὴ γε, ὁ νοῦς ὡς πάντως προειληφώς [τὸ ἀληθὲς τοῦ ζῆτειν αὐτά. Κἀκεῖνά μοι μνημονεύεται⁵, ὅτι τὰ τοιαῦτά [με πᾶσι] οὐ δεῖ λέγειν, ἀλλὰ τοῖς μετὰ πείραν δοκιμωτάτοις. Οὐ δὲ πρὸς ἀλλήλους ῥᾶθιὸς ἰσχυρίζεσθαι δεῖ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲ τολμᾶν ὀφείλετε λέγειν ὡς ἀκριβοῦντες τὴν τῶν ἀπορρήτων εὐρεσίαν, ἀλλὰ σιωπῶντας χρὴ ἐνθυμείσθαι μόνον· ἐν γὰρ τῷ λέγειν ἴσως οὐκ ὡς ἔχων⁶ ὁ φβεγξάμενος ἀμαρτήσεται, καὶ δικὴν ὑφέξει ὡς τολμήσας, κἄν πρὸς ἑαυτὸν, φθεγξασθαι τὰ σιγῇ τετιμημένα.

IX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Λάζαρος τις τῶν ἀκολούθων καὶ αὐτὸς ἔφη· Τὴν συμφωνίαν ἡμῖν εἰπέ· πῶς δυνατόν, εὐλογον εἶναι, τὸν ὑπὸ Θεοῦ δικαίου καταστάνα πονηρὸν ὥστε τῶν ἀσεβησάντων εἶναι τιμωρὸν, τοῦτον αὐτὸν ὑστερον μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων σὺν τοῖς

VARIE LECTIONES

¹ ὅτι ὁ μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἑτέραν πάλιν οὐσίαν ἐφ' ἑαυτὸν τραπέντα δύναται ὁ. ² Cfr. supra c. 4. ³ Πᾶσι δὲ ἀπὸ τοῦ ἑκείνου ἑστὸς ἡ οὐσία ἡ καὶ αὐτὴ οὐσία αἰε. ⁴ Cfr. supra c. 4. ⁵ Cfr. supra c. 4. ⁶ Cfr. supra c. 4.

ἀμαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον πέμπεσθαι ; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέμνημαι εἰρηκότος αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου. Καὶ ὁ Πέτρος· κάγω, ἔφη, ὁμολογῶ, ὅτι ὁ πονηρὸς πονηρὸν οὐδὲν ποιεῖ κατὰ τοῦτο, καθὼς τὸν δοθέντα αὐτῷ νόμον ἐκτελεῖ. Καὶ τοὶ προαίρεσιν ἔχων κακὴν, ὁμῶς φόβῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν οὐδὲν ἀδίκως πράσσει· διαβάλλων δὲ διδασκάλους ἀληθείας εἰς ἐνέδραν τῶν ἀκρίτων καὶ διάβολος ὁ αὐτὸς ὀνομάζεται. Τὸ δὲ τὸν ἀψευδῆ διδασκαλον **405** ἡμῶν εἰπεῖν, αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ σὺν τοῖς ἀπατηθεῖσιν ἀμαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον ἀπελθεῖν, τοιοῦτόν τινα ἔχει λόγον. Ὁ πονηρὸς σκότῳ χαίρειν κατὰ τὴν κρᾶσιν ὁ γηγόνως, μετὰ τῶν ὁμοδούλων ἀγγέλων εἰς τὸ τοῦ Ταρτάρου σκότος καταλθῶν ἔδεται· φίλον γὰρ πυρὶ τὸ σκότος. Αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰι φωτὸς καθαροῦ σταγόνας οὔσαι, ὑπὸ ἀλλοφύλου πυρὸς οὐσίας συμπινόμεναι καὶ φύσιν τοῦ ἀποθάνειν οὐκ ἔχουσαι, κατ' ἀξίαν κολάζονται. Εἰ δὲ ὁ τῆς κακίας ἡγεμῶν, ἄνθρωπος ὄν, οὐ πέμπεται εἰς τὸ σκότος ὡς μὴ τοῦτω χαίρων, τότε οὐ δύναται ἢ κακοῖς αὐτοῦ χαίρουσα κρᾶσις μετασυγκριθῆναι εἰς ἀγαθοῦ προαίρεσιν. Καὶ οὕτως ἀγαθὸς συνείναι κριθῆσεται ταύτῃ μᾶλλον, ὅτι, κακοῖς χαίρουσαν λελογχῶς κρᾶσιν, αἰτία τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν φόβου οὐδὲν παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ διεπράξατο. Καὶ μήτι γε τὸ τὴν τοῦ ἀρχιερέως Ἀαρὼν βράβδον γενέσθαι ὄφιν καὶ πάλιν ἀντιτραπήναι εἰς βράβδον, τοῦτο εἰς τὴν τοῦ πονηροῦ ὑπεροχὴν γενησομένην τῆς τροπῆς μετασύγκρασιν ¹⁰ μυστηριωδῶς ἢ Γραφῇ ἐσομένην προσδήλωσεν ;

X. Μετὰ δὲ τὸν Λάζαρον Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ἀκολουθῶν, ἔφη· Ὅρθως πάντα εἴρηχας]. Κάμοι τοῦτο βουλομένῳ μαθεῖν παράσχου· διὰ τί πᾶσ' τῶν αὐτῶν λόγων [μεταδίδως] ; οἱ μὲν πείθονται, οἱ δὲ ἀπειθοῦσιν. Καὶ ὁ Πέτρος, Οὐ γὰρ εἰσιν, ἔφη, οἱ λόγοι ἐπιπῶναι, ἵνα πάντως, **406** ἀκούσας τις πιστεύσῃ. Τῷ δὲ τινὰς μὲν πείθεσθαι, τινὰς δὲ μὴ, συνετώς δείκνυται τὸ αὐτεξούσιον. Ταῦτα εἰπόντα οἱ πάντες εὐλογήσαμεν.

XI. Καὶ δὴ μέλλουσιν ἡμῖν ἐπιστῆσθαι ὑπεσέδραμέ τις λέγων· Ἀππίων ὁ πλειστονίκης σὺν Ἀννουβίωνι ἦκεν ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ ξενίζεται παρὰ Σίμωνι. Ὁ δὲ πατὴρ ἀκούσας καὶ χαρεῖς ἔφη Πέτρῳ· Εἰ μοι ἐπιτρέψεις, πορεύομαι προσαγορεύουσιν Ἀππιώνα καὶ Ἀννουβίωνα ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους μοι γεγεννημένους. Τυχὸν γὰρ Ἀννουβίωνα πείσω, Κλήμεντι διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ ὁ Πέτρος, Ἐπιτρέπω, ἔφη, καὶ ἐπαινῶ τὰ φίλων τε πληροῦντα μέρη. Πλὴν ἐννοεῖ μοι, ὡς κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πανταχόθεν συντρέχει τὰ πρὸς τὴν σὴν πληροφορίαν οικεῖαν ἀποτελοῦντα τὴν ἁρμονίαν. Τοῦτο δὲ εἰπον διὰ τὴν Ἀννουβίονος χρησίμως σοι γενομένην ἐπιδημίαν. Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀληθῶς συνορῶ τοῦτο ἔχον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα ¹¹.

XII. Ἡμεῖς δὲ οἱ συνόντες τῷ Πέτρῳ δι' ὅλης νυκτὸς

* Matth. xxv, 41.

angelos suos cum peccatoribus in infimas tenebras mitti. a? Namque et hoc ipsum Magistrum asseruisse memini. Tum Petrus : Et ego, inquit, assero malum nihil mali facere, quatenus perficit quæ ei iussa sunt. Quamvis ad mala inclinet, nihilominus timore Dei nihil mali facit ; sed quia magistros veritatis ad incautos decipiendos calumniatur, et ipse appellatur diabolus. Quod autem verax noster Magister dixit, illum atque angelos suos cum seductis peccatoribus in infimas tenebras abire, ita intelligendum est. Malus secundum missionem ita creatus, ut tenebris gaudeat, cum angelis conservis in Tartarum descendens lætatur ; nam igni gratæ sunt tenebræ. Sed hominum animæ, quæ puri luminis stillæ sunt, ignis quidem essentia alius generis absorptæ, immunes tamen nature moriundi, secundum quod meruerunt puniuntur. Si autem malitiæ dux, ut homo, non mitteretur in tenebras, ac si eis non gauderet, mistio ejus malis gaudens in boni consilium converti non posset. Et ita bonus ibi interesse eo magis judicabitur, cum missionem malis gaudentem nactus propter timorem Dei nihil contra ejus legem perfecerit. Ac nonne commutatione virgæ summi sacerdotis Aaronis in serpentem et reversione ejus in virgam Scriptura mystice præsignificavit spectare eam ad futuram mali conversionis commisionem ?

C

X. Post Lazarum Joseph, et ipse unus comitum, dixit : Recte omnino locutus es. Et mihi discere cupienti hoc explica : cur eosdem omnibus sermones impertiris, cum aliis quidem persuadeatur, alii autem non credant? Et Petrus : Sermones, inquit, haud sene incantamenta sunt, quibus, qui audit, omnino credat necesse est. Quod aliis persuadetur, aliis non, manifestam probat arbitrii libertatem. Hæc elocuto nos omnes benediximus.

XI. Et cum nos ad edendum præpararemus, ingressus est quidam nuntians : Appion plistonices cum Annubione nuper Antiochia venit, hospesque receptus est a Simone. Quibus auditus pater gavisus Petro dixit : Si mihi permittis, ih̄o salutatum Appionem et Annubionem, quippe qui a prima ætate fuerint mihi amici. Fortasse etiam Annubioni persuadebo, ut de genesi cum Clemente disputet. Et Petrus : Permittito, inquit, et ludo, amici officio te velle satisfacere. Verumtamen reputa, quomodo ex Dei providentia ad plenam persuasionem tuam harmonice perficiendam omnia undique concurrant. Hoc autem dico, quia Annubionis adventus tibi expedit. Et pater : Rem ita sese habere et ego profecto video. Quibus dictis, ad Simonem profectus est.

XII. Nos autem, qui cum Petro eramus, continuo

VARIÆ LECTIONES.

* χαίρουσαν τὴν κρᾶσιν p. χαίρειν κατὰ τὴν κρᾶσιν O. * χαίρων. Τὸ δὲ, δύναται p. χαίρων, τότε οὐ δύναται O. ¹⁰ Malim μετασύγκρισιν. ¹¹ Ad Anubionem. Ruf. Recogn. x, 52.

interrogando ob voluptatem atque suavitatem ditorum totam noctem vigiles permansimus. Et cum jam auroresceret, Petrus me ac fratres meos intuens, dixit: Hæsito, quid patri vestro visum sit. Hoc Petro dicenti pater intervenit, reperitque eum nobis de se loquentem. Quem cum mœrentem videret, post salutationem ad se ipsum excusandum exposuit, quam ob causam foris dormisset. Nos vero eum intuentes expavimus, vultum quidem Simonis videntes, vocem autem Fausti patris nostris audientes. Et cum eum fugeremus atque exhorresceremus, obstupuit pater, quod tam austere ac inimice cum eo ageremus. Solus autem Petrus formam ejus naturalem vidit nobisque dixit: Cur exsecrantes refugitis a patre vestro? Cui nos una cum matre respondimus: Simon iste nobis esse videtur, vocem habens patris nostri. Et Petrus dixit: Vobis quidem vox ejus præstigiis non mutata sola cognoscitur; verum oculis meis non fascinatis vultus quoque, qualis est, apparet, non Simonis, sed Fausti patris vestri. Tum jam patrem respexit eique dixit: Propria facies illis in te non apparet, sed Simonis protervissimi nobisque inimicissimi.

XIII. Hæc Petro loquente advenit quidam ex iis, qui Antiochiam præmissi fuerant, eique dixit: Scire te volo, mi domine, Simonem, Antiochiæ publice multa prodigia edentem, magum te appellare ac præstigiatorum, incolasque ad tantum excitasse odium, ut quivis desiderio anhelet vel carnibus suis vescendi. Quapropter nos, præmissi cum fratribus nostris Simoni a te adjunctis, cum civitate vehementer contra te comotam videremus, occulte convenimus, quid fieri oporteret considerantes. Et cum incerti hæsitaremus, Cornelius centurio, quem Cæsareæ Dominus a dæmone liberavit, ab imperatore ad provinciæ præfectum missus supervenit. Qui a nobis clam accersitus ac de causa mœstitiæ nostræ certior factus et ut juvaret rogatus promississime promisit se eum fugaturum, si quidem cœptum ipsi adjutaremus. Cumque polliciti essemus sedulo nos omnia facturos: Ego, inquit, per multos meos amicos evulgabo me venisse ad eum capiendum, cum Cæsar multis magis sublatis de eo certior factus me ad id misisset, ut et ipsum eodem modo, quo prius præstigiatores, puniret. Et qui ex vestris cum eo versantur, quasi occulte undecunque audierint, referant ei, me ad capiendum eum esse emissum. Quibus auditis fortasse pavore correptus aufugiet. Cum aliud quid facere cogitarem, simul ita evenit. Etenim cum ex multis alienis clam nuntiantibus, tanquam ingens beneficium ipsi conferrent, et insuper ex familiaribus nostrorum simulatis illud audivisset et hanc esse suorum sententiam putaret, sibi cavendum esse cognovit. Antiochia igitur aufugiens cum

Ἀ ἐπαλλήλως πυνθανόμενοι ὑπὸ τε ἡθονῆς καὶ χαρᾶς τῶν λεγομένων νήφοντες ἐνυκτερεύσαμεν. Ἦδη δὲ πῶς νυκτὸς ὑπαυγαζομένης, Πέτρος ἐμβλέψας ἐμοὶ τε καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἔφη· Διαπορῶ, τί ἔδοξε τῷ ὑμετέρῳ πατρί. Καὶ λέγοντος τοῦτο ἦκεν ὁ πατὴρ αὐτόθι, τὸν Πέτρον ἡμῖν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον καταλαβόν· καὶ ἀθυμοῦντα ἰδὼν παραγορεύσας ἀπελογήσατο, δι' ἣν αἰτίαν ἔξω κεκοίμηται. Ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἐξεστήκειμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὁρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀκούοντες Φαῦστου. Καὶ 407 δὴ φεγγόντων ἡμῶν αὐτὸν¹⁴ καὶ συγούτων ἐξεπέπληκτο ὁ πατὴρ ἐπὶ τῷ οὕτως ἀπηνῶς καὶ ἐχθρῶς αὐτῷ χρῆσθαι. Μόνος δὲ Πέτρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ ὁρῶν μορφῇ πρὸς ἡμᾶς ἔφη· Τίνος ἕνεκα βδελυσσόμενοι ἀπωθαῖσθε τὸν ὑμέτερον πατέρα; Ἡμεῖς δὲ καὶ ἡ μήτηρ ἔφαμεν· Σίμων ἡμῖν οὕτος φαίνεται φωνὴν ἔχων τοῦ ἡμετέρου πατρὸς. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ὑμῖν μὲν ἡ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ μόνῃ γνώριμὸς ἐστίν, ἐμοῦ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς ἐστίν ὁρατὸν, ὅτι μὴ ἐστὶ Σίμων, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος πατήρ. Τότε δὴ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρί ἔφη· [Ἰδί]όν σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἡμῖν [ἐχθίστου].

XIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγόμενου ἐπεισθεῖ τις τῶν προδόντων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας [ὑποστραφεῖς] λέγων Πέτρῳ· Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου, ὅτι Σίμων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν μάγον σε¹⁵ ὀνομάζων καὶ γόητα καὶ πρὸς τοσοῦτον αὐτοῦς μίσσος παρεσκεύασεν, ὡς γλίγεσθαι πάντα ἀνθρώπων τῶν¹⁶ ἔκει ἐπιδημούντων σαρκῶν αὐτῶν ἀπογεύσασθαι σου. Ὅθεν ἡμεῖς οἱ πρόδοδοι μετὰ τὸν ὑπὸ σοῦ τῷ Σίμωνι ὑποβεβλημένων ἀδελφῶν ἡμῶν, πολὺ κατὰ σοῦ βρύχουσαν τὴν πόλιν ἐωρακότες, κρύφα εἰς τὸ αὐτὸ γενόμενοι σκοποῦμεν¹⁷, τί χρὴ ποιεῖν. Καὶ δὴ ἐν ἀπορίᾳ ἡμῶν ὄντων ἐπεδήμησε Κορνήλιος ἑκατόνταρχος, ὑπὸ Καίσαρος πεμφθεὶς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, ὃν ἐν Καισαρείᾳ δαιμονῶντα 408 ἴασατο ὁ Κύριος. Οὗτος μεταπεμφθεὶς ὑφ' ἡμῶν κρύφα καὶ τῆς ἀθυμίας τὴν αἰτίαν παρ' ἡμῶν μαθὼν καὶ βοηθεῖν ἀξιωθείς προθυμότερα ὑπέσχετο φοβήσας φυγαδεύειν αὐτὸν, ἐὰν γέ αὐτοῦ τῷ ἔγγειρῆματι ὑποοργησάμεν. Ἡμῶν δὲ ἐτοίμως πάντα ποιήσῃ ἐποσχομένων ἔφη· Ἐμοῦ διὰ πολλῶν φίλων κρύφα εἰς σύλληψιν αὐτοῦ ἐληλυθέναι περισκοποῦντος καὶ ζητεῖν αὐτὸν φάσκοντος, καθότι Καῖσαρ πολλοὺς μάγους ἀνελὼν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν μαθὼν ἐμὲ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ζήτησιν ἐπεμφεν, ὅπως καὶ αὐτὸν ὡς καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ μάγους κολάσῃ. Καὶ οἱ ὑμέτεροι οἱ συνόντες αὐτῷ ὡς δὴ κρύφα ποθὲν ἀκηχοῦτες προσαναφερέτωσαν, ὡς ἐμοῦ ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν αὐτὸν ἀπεσταλμένον. Καὶ τυγὼν ταῦτα¹⁸ ἀκούσας φοβηθεὶς φέυζεται. Ἐπεὶ τοίνυν ἕτερόν τι ποιεῖν ἐπινοήσαμεν, ὁμῶς οὕτως ἐγένετο. Ὑπὸ τε γὰρ πολλῶν τῶν ἔξω εἰς τὰ μεγάλα αὐτῷ χαριζομένων λάθρα λεγόντων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐνδον ὑποβλητῶν ἡμετέρων ἀκηχοῦς καὶ ὡς παρ' ἰδίων γνώμην εἰληφῶς ὑπο-

VARLE LECTIONES.

¹⁴ Ita scripsi c. Ruf. x, 53, αὐτῶν O. ¹⁵ τε O. ¹⁶ τῶν O. ¹⁷ σκοποῦ καὶ O, in quo subinde reperitur vbb. πολὺ κατὰ σοῦ βρύχουσαν. ¹⁸ αὐτὸν O.

στάλλεσθαι ἔγνω. Ἀποδράς οὖν τῆς Ἀντιοχείας μετὰ Ἀθηνόδωρου ἐνθάδε ἐλήλυθεν, ὡς ἀκηκόαμεν. Διδ συμβουλεύομέν σοι μήπω ἐπιβῆναι τῆς πόλεως ἐκείνης, μέχρις ἂν εἰδῶμεν, εἰ τῆς κατὰ σοῦ διαβολῆς ἐκείνου ἀπολήσῃαι δυνήσονται.

XIV. Ταῦτα τοῦ προέδου ἀπαγγελιαντος, ὁ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεδιέψας ἔφη· Ἀκούεις, Φαῦστε, ὑπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου ἡ μεταμόρφωσις σου γέγονεν, ὡς ἤδη φαίνεται. Καίσαρος γὰρ νομίσας ἐπὶ κακῷ αὐτὸν ζητεῖν, φοβηθείς ἔφυγε τὴν ἑαυτοῦ σοι περιθεὶς μορφήν, ὅπως ἀποθανόντος σου τοῖς σοῖς τέκνοις ἡ λύπη γένηται. Ταῦτα ὁ πατὴρ ἀκούων, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἔφη· Ὁρθῶς ἐστοχάσω, Πέτρο. Ἀνουβίων¹⁷ [γὰρ οἰκεῖός] μού με φιλῶν μυστηριωδῶς τὴν ἐπιβουλήν ἐξέφηνεν. Καὶ οὐκ ἐπίστευ[σα ὁ ταλαίπωρος], ἐπειδὴ τοῦ παθεῖν ἤμην βέβητος.

XV. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος μετ' οὐ πολὺ [Ἀνουβίων ἦλθε] πρὸς ἡμᾶς τὴν Σίμωνος ἡμῖν δηλῶν φυγὴν, καὶ ὡς αὐτῆς νυκτὸς ἐπὶ Ἰουδαίαν ὤρμησεν. Εὔρε δὲ τὸν πατέρα ἡμῶν κοπτόμενον, καὶ μετὰ ὀδυρμῶν λέγοντα· Ὁμοί, ὁμοί ὁ τάλας, μάγον αὐτὸν ἀκούων ἠπίεστον. Ὁ ταλαίπωρος πρὸς μίαν ἡμέραν ἐπιγνώσθεις συμβίβω καὶ τέκνοις ταχέως ἐπὶ τὴν πρώτηραν τῆς ἀγνοίας ἦλθον συμφοράν. Καὶ ἡ μήτηρ ὀδυρομένη τὰς τρίχας κατέτιλλεν. Ἡμεῖς δὲ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἀλλοιώσεως ἀδημονοῦντες ἐστένομεν, ὅτι ποτὲ ἦν συνοησαί μὴ δυνάμενοι. Ἀνουβίων δὲ παῦτα ἀκούων καὶ ὁρῶν ἀγανθὴς ἔστη. Ὁ δὲ Πέτρος ἡμῖν τοῖς τέκνοις ἐπὶ πάντων ἔφη· Πιστεῦσατέ μοι, οὗτός ἐστι Φαῦστος ὁ πατὴρ ὑμῶν. Διδ δὲ κελεύω ὑμῖν, ὡς πατρὶ προσέχειν. Παρέξει γὰρ ὁ θεὸς πρόσφασίν τινα, δι' ἧς τὴν Σίμωνος ἀποδυσάμενος μορφήν τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν προδήλως ἀναδείξει· πάλιν¹⁸. Ταῦτα ἡμῖν εἰπὼν καὶ τῷ πατρὶ προσδιέψας ἔφη· Ἐγὼ σοι ἐπέτρεψα, προσαγορεύσαι Ἀππίωνα καὶ Ἀνουβίωνα, ἐπειδὴ ἐκ παιδῶν σοι φίλους εἶναι ὁμολογεῖς, οὐχὶ Σίμωνι τῷ Μάγῳ συνομιλεῖν.

XVI. Et pater : Peccavi, inquit, fateor. Ac Annubion : Ego quoque, inquit, simul cum eo te rogo ut seni generoso et bono decepto ignoscas. Namque infelix ludibrium factus est decantati illius hominis. Sed jam narrabo quomodo acciderit. Bonus hic senex venit ad nos salutandos. Contigit autem ut illa hora cum Simone essemus, qui ipsa nocte fuga se salvare volebat, cum audisset, adesse quosdam in hac Laodiceæ civitate, qui ex imperatoris præcepto eum quærerent. Et postquam omnem suum furorem contra Faustum ingressum converterat, ita ad nos locutus est : Illum, qui advenit, mense consortem vobiscum faciatis, ego vero unguentum quoddam componam, quo suam ipsius faciem post cœnam perunctus omnibus meum vultum circumferre videatur. Vos autem herbæ cujusdam succo a me prius peruncti non fallimini de commutato illius vultu ; at cæteris omnibus Faustus esse videbitur Simon.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Ἀνουβίων (sic) O. ¹⁸ πάλαι O. ¹⁹ γέρον O. ²⁰ Λαοδικία O. ²¹ ἐπέτρεψε addidi ex conjectura. Cfr. Ruf. x, 58. ²² δόξει O. ²³ Sic barbarice in archetypo. Si ξένης iegeris, una littera mutata, sensui et grammaticæ forte erit consultum. Ed. ΡΑΤΑ.

Athenodoro huc venit, ut audivimus. Itaque tibi suademus, ne ad oppidum illud ascendas, donec viderimus, num illo egresso populus calumniæ contra te disseminatæ oblivisci possit.

XIV. Quæ cum is, qui præcessit, nuntiasset, Petrus in patrem nostrum respiciens dixit : Audis, Fauste, metamorphosin tuam per Simonem Magum factam esse, ut am apparet. Nam cum putaret, ad pœnam se a Cæsare quæri, territus fugit ac sum tibi vultum affinxit, ut te morte sublato filiis tuis tristitia pareretur. Ac pater, hæc audiens, lacrymans et ejulans exclamavit : Reete divinasti, Petre ! Etenim Annubion amicus me diligens sub mysterio quodam insidias collocatas mihi indicavit. Verum ego infelix non credeham, nam dignus eram qui paterer.

XV. His a patre dictis, haud multo post Annubion ad nos venit, Simonem fugisse nuntians et illa nocte Judæam petiisse. Ac cum patrem nostrum inveniret afflictum et cum lacrymis dicentem : O me miserum, qui magum esse illum audiens non crediderim ! Per unam diem ab uxore et filiis recognitus ad priorem erroris miseriam celeriter infortunatus reversus sum. Mater vero plangens capillos evulsit. Nosque de patris permutatione stupentes ingemuimus, nec quid rei esset intelligere potuimus. Annubion autem hoc videns stabat silentio delixus. Tum Petrus nobis filiis coram omnibus dixit : Mihi credite, hicce est Faustus pater vester. Propterea vos hortor, ut habeatis eum quomodo patrem. Deus enim præbebit occasionem aliquam, qua Simonis vultu exuto patris vestri evidenter recuperare possit effigiem. Quibus ad nos dictis patrem intuens : Ego tibi, inquit, permisi, ut Appionem et Annubionem salutatum ires quia eos a pueris tibi amicos esse asserebas, non ut Simoni Mago conversareris.

XVI. Et pater : Peccavi, inquit, fateor. Ac Annubion : Ego quoque, inquit, simul cum eo te rogo ut seni generoso et bono decepto ignoscas. Namque infelix ludibrium factus est decantati illius hominis. Sed jam narrabo quomodo acciderit. Bonus hic senex venit ad nos salutandos. Contigit autem ut illa hora cum Simone essemus, qui ipsa nocte fuga se salvare volebat, cum audisset, adesse quosdam in hac Laodiceæ civitate, qui ex imperatoris præcepto eum quærerent. Et postquam omnem suum furorem contra Faustum ingressum converterat, ita ad nos locutus est : Illum, qui advenit, mense consortem vobiscum faciatis, ego vero unguentum quoddam componam, quo suam ipsius faciem post cœnam perunctus omnibus meum vultum circumferre videatur. Vos autem herbæ cujusdam succo a me prius peruncti non fallimini de commutato illius vultu ; at cæteris omnibus Faustus esse videbitur Simon.

XVII. Quæ cum ille prædixisset: Quodnam, inquam, tibi lucrum veniet ex hujuscemodi machinatione? Ac Simon respondit: Primum quidem, illo capto, qui me quærent, investigatione contra me inrita desistent. Si vero etiam manu regia sublatus fuerit, magnopere lugebunt filii ejus, qui me derelicto ad Petrum sese contulerunt, eique collaborant. Jam enim tibi, Petre, verum confiteor, timore Simonis me esse impeditum, quominus Fausto hæc significarem. Verum enimvero ne tempus quidem Simon nobis dedit secretius colloquendi; alias pravum Simonis consilium ei patefecissem. Interea media nocte exurgens Simon Judæam fuga petiit cum comitibus Appione et Athenodoro. Tunc ego valetudinis incommoda finxi, ut domi remanens post illorum profectionem celeriter eum ad suos remitterem, si forte apud vos aliquo modo posset occultari, ne a Simonis investigatoribus captus ejus loco regio odio periret. Itaque nocte intempesta eum ad vos misi, sollicitusque noctu perveni, ut eum viderem ac velocius redirem, priusquam supervenirent, qui Simonem comitati sunt. Et conversus ad nos: Ego Annubion, inquit, patris vestri verum video vultum, quippe qui a Simone perunctus fuerim, sicuti antea enarravi, ut vera Fausti facies meis oculis appareret. Unde stupeo atque admiror Simonis magiam, quod vos circumstantes patrem vestrum non agnoscitis. Flentibus autem patre et matre nobisque ipsis de communi calamitate, commiseratione commotus flebat et Annubion.

XVIII. Tum Petrus patri vultum se restitutum nobis promisit ad eum dicens: Audivisti, Fauste, quæ ad nos spectant. Si ficta in te vultus imago utilis nobis fiat et tu nos adjuveris ad ea, quæ mandabo, tunc propriam tibi restituam faciem, si prius feceris quæ tibi jussero. Ac patri dicenti: Quæcunque possum, lubenter perficiam, si modo meis effigiem meam reddas, Petrus respondit: Ipse auri- bus tuis audisti ex iis, qui a me præmissi Antiochia redierunt, quomodo Simon illic versatus multitudinem vehementer contra me excitavit, magum et cæde pollutum, deceptorem et præstigiatores me nuncupans, ita ut vehementer cupiant illic omnes vel carnibus meis vesci. Fac ergo quæ tibi præcipiam, et, Clemente apud me relicto, cum uxore tua et Faustino ac Faustiano, filiis tuis, duc nos Antiochiam. Erunt autem tecum et alii quidam, quos ad adjuvandum meum consilium idoneos credidero.

XIX. Quando igitur simul cum iis Antiochiæ versaris et Simon quidem esse videris, palam prædica penitentiam tuam, atque dic: Ego Simon vobis

XVII. Ἐκεῖνον δὲ ταῦτα προλέγοντος ἔφη· Τί νῦν σοι ἐκ τῆς τοιαύτης μηχανῆς ἐστὶ κέρδος; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἐμὲ ζητοῦντες παύσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀναρρεθῆι, μέγιστον πένθος ἐξουσιν οἱ τοῦτου παῖδες, οἱ τινες ἐμὲ καταλεπόντες, προσφυγόντες τῷ Πέτρῳ συνεργούσιν. Νῦν γάρ σοι, ὦ Πέτρε, ὁμολογῶ τὰ ἀληθῆ, ὅτι ἐφοδούμην τὸν Σίμωνα, τῷ 411 Φάστῳ τοῦτου μηνύειν²¹. ἀλλ' οὐδὲ καιρὸν ἡμῖν ὁ Σίμων ἐδίδου πρὸς τὸ ἰδιάζειν· [εἰ μὴ]²² αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακὴν ἀν' ἐφηνά βουλήν. Πλὴν ἐν μέσῳ γε νυκτὶ ἀναστὰς ὁ Σίμων τὴν²³ ἐπὶ Ἰουδαίαν ἐποιεῖτο φυγὴν; προπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀππίωνος καὶ Ἀθηνοδώρου. Τότε ἐγὼ δυσαρδέτως ἔχην τὸ σῶμα ὑπεκρινάμην, ὅπως μείνας μετὰ τὸ ἐκεῖνος πορευθῆναι εὐθὺς αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ ἐπανελθεῖν ποιήσω, εἰ που δύναίτο παρ' ὑμῖν κρυπτόμενος λαμβάνειν μήπως ὑπὸ τῶν Σίμωνος ζητούντων ὡς Σίμων ληθθεὶς ὑπὸ βασιλικῆς ὀργῆς ἀποθάνῃ. Ἀωρίας οὖν αὐτὸν ἐξαπέστειλα πρὸς ὑμᾶς, καὶ κηδόμενος αὐτοῦ νύχιος ἤλθον ὀφθόμενος τε αὐτὸν καὶ τάχιον ἀπελευσόμενος, πρὶν τοὺς πέμψαντας [τὸν Σίμωνα] ἐπανελθεῖν²⁴. Καὶ προσβλέψας ἡμῖν ἔφη· Ἐγὼ Ἀννουβίων τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἀληθῆ μορφήν ἐφῶ ἐναλειψάμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος, ὡς προσδιηγησάμην²⁵, ἵνα τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ ἀληθὴς Φάστου φαίνεται μορφή. Ἐκπέπληγμένος οὖν σφόδρα θαυμάζω τὴν Σίμωνος μαγείαν, ὅτι ἐστῶτες τὸν ὑμέτερον οὐ γνωρίζετε²⁶ πατέρα. Κλαιόντων δὲ τοῦ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων ἡμῶν συμφορᾷ, συμπαθήσας καὶ ὁ Ἀννουβίων ἐδάκρυσε.

XVIII. Τότε καὶ ὁ Πέτρος τῆς τοῦ πατρὸς μορφῆς τὴν ἀποκατάστασιν 412 ἡμῖν ἐπηγγεῖλατο εἰπὼν πρὸς αὐτόν· Ἦκουσας, ὦ Φάυστε, τὰ καθ' ἡμᾶς. Ὅταν οὖν ἡμῖν χρήσιμος ἡ περιχειμένη σοι πλάνος μορφή γένηται καὶ ὑπουργήσῃς ἡμῖν, πρὸς ἃ κελεύομεν, τότε καὶ γὰρ σοι τὴν ἀληθινὴν σου μορφήν ἀποδώσω πρότερον ποιήσαντι τὰ παρ' ἐμοῦ σοι λεγόμενα. Τοῦ δὲ πατρὸς εἰπόντος· Πᾶν ὃ τι ἀν μοι δυνατόν ἢ προθυμώτατον ποιήσω, μόνον τὴν ἐμὴν τοῖς ἐμοῖς ἀπόδος μορφήν· ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· αὐτὸς ἰδίῳ ὡς ἐν ἀκήκασ τῶν προδῶν μου ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐληλυθότων καὶ εἰπόντων, ὡς ἐκεῖ γεγονώς ὁ Σίμων ἰσχυρῶς τοὺς δόλους κατ' ἐμοῦ παρώξυνε, μάχον καὶ μισαιφόνον, πλάνον τε καὶ γόητα ἀποκαλῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς γλίχεται πάντας τοὺς ἐκεῖ τῶν ἐμῶν ἀπογεύσασθαι σαρκῶν. Ποιήσεις οὖν, ὡς ἐγὼ λέγω, καταλιπὼν Κλήμεντα παρ' ἐμοῦ καὶ προαγαγὼν ἡμᾶς εἰς Ἀντιόχειαν μετὰ τῆς συμβίου σου, ἔτι δὲ Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανοῦ τῶν υἱῶν σου. Συνέσονται δὲ σοι καὶ ἄλλοι τινές, οὓς ἐγὼ κρίνω δυνατοὺς ὑπουργῆσαι τῷ ἐμῷ θελήματι.

XIX. Μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ [γενόμενος], ἐν ὅσῳ ὡς Σίμων φαίνη, δημοσίᾳ κήρυξεν τὴν σεαυτοῦ μεταμέλειαν εἰπὼν· Ἐγὼ Σίμων ταῦτα ὑμῖν

VARLE LECTIONES.

²¹ ὅτι ἐφοδούμην τότε, τῷ Φάστῳ τοῦτου μηνύειν Ruf. ²² Codicis lacuna desinit in litt. μῶν. Tum ἐφάνη p. ἀν' ἐφηνά idem. Alius conjectaverit: [ἵσως συνόντων ἡ]μῶν αὐτῷ τῆν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακὴν ἀν' ἐφάνη βουλήν. ²³ τὸν O. ²⁴ ἐπανελθῶν O. ²⁵ ὡν προδιηγῆσάμεν p. ὡς προσδιηγησάμεν O ²⁶ γνωρίζω O.

κηρύσσω ὁμολογῶν²⁹, ἀδίκως καταφεύ[σασθαι τὰ τοῦ Πέτρου· οὐ γάρ] ἐστι πλάνος, οὐ μαιφόνος, οὐ γόης, οὐδὲ ὅσα ποτὲ φαῦλα περὶ αὐτοῦ λέγων ἐφθανον ὑπὸ θυμοῦ ἐλαυνόμενος. Δέομαι ὑμῶν αὐτὸς ἐγὼ, ὁ τοῦ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἰτίος αὐτῷ γεγωνῶς, παύσασθε μισούντες αὐτόν· τοῦ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἀποσταλμένου ἀληθοῦς προφήτου **413** ἀληθῆς ἐστὶν ἀπόστολος. Διδὸς καὶ αὐτὸς συμβουλεύει, αὐτῷ ὑμᾶς πείθεσθαι περὶ ὧν κηρύσσω, ἐπεὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις ἀρδῆν ἀπολείπεται. Δι' ἣν δὲ αἰτίαν ὑμῖν ταῦτα ὁμολόγησα, εἰδέναι ὑμᾶς θέλω. Ταύτης τῆς νυκτὸς ἄγγελοι με τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀσεβῆ, ὡς ἐχθρὸν ὄντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίγουν. Παρακαλῶ οὖν, μηδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἄλλοτε ἐπαλθὼν κατὰ Πέτρου ἐπιχειρῶν λέγω, μὴ ἀποδέξησθέ με. Ἐξομολογοῦμαι γὰρ ὑμῖν· ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ γόης. Ἐξέσσι γὰρ ἰσως, μετανοίᾳ ἀπολύσαι τὰ προπεπραγμένα μοι ἁμαρτήματα.

XX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου ὑποτιθεμένου, Οἶδα, ἔφη ὁ πατήρ, ὅτι βούλει. Διδὸς μὴ κάμνε. Ἐμοὶ γὰρ οὐχ ἤττον μελήσει ἔχεις ἐλθόντι διαλεχθῆναι, ἢ χρῆ περὶ σοῦ διαλέγεσθαι. Καὶ ὁ Πέτρος πάλιν ὑπετίθετο· ὅταν οὖν νοήσης τὴν πόλιν μεταβαλομένην τοῦ μίσους, ἐπιθυμοῦσαν δὲ ἰδεῖν ἡμᾶς, πέμψας δήλωσόν μοι, καὶ αὐτόθι ἐπικαταληφόμεθά σε. Γενόμενος δὲ ἔχει αὐθήμερον τὴν ἀλλοτριάν σου μορφήν ἀπελάσας τὴν σὴν τοῖς σοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀπλανῶς φαίνεσθαι ποιήσω. Ταῦτα εἰπὼν συνείνει αὐτῷ τοὺς υἱοὺς, ἀδελφοῦς δὲ ἐμοὺς ἐποίησε καὶ Ματτιδίαν³⁰, τὴν μητέρα ἡμῶν, καὶ τῶν γνησιωτέρων τινας συναπέρχεσθαι ἐκέλευσεν. Ἡ δὲ μήτηρ συναπελθεῖν αὐτῷ ὀκνηρῶς εἶδε λέγουσα³¹. Μοιχὰς γὰρ εἶναι δοκῶ τῇ Σίμωνος συνοῦσα μορφῇ. Εἰ δ' ἄρα συναπέρχεσθαι αὐτῷ ἀναγκασθῆσμαι, ἀδύνατον ἐπὶ τῆς αὐτῆς τύχης κλίνης³² συγκατακλιθῆσεσθαι. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ πεισθῆσμαι. Ὄκνουσαν δὲ αὐτὴν ἀπελθεῖν **414** ὁ Ἄνουβιον προέτρψεεν αὐτὴν εἰπὼν· Πείσθητι ἐμοί τε καὶ Πέτρῳ καὶ αὐτῇ δὲ τῇ φωνῇ, ὅτι [Φαῦστός] ἐστὶν, ὁ σὸς σύμβιος, ἦν οὐκ ἔλαττον σου ἀγαπῶ. Καὶ αὐτὸς αὐτῷ συμ[πορεύσεται]. Ταῦτα τοῦ Ἄνουβιονος εἰπόντος, ἡ μήτηρ συνελθεῖν ὑπέσχετο.

XXI. Ὁ δὲ Πέτρος [ἔφη]· Δικαιότατα ὁ Θεὸς τὰ πράγματα ἡμῶν οικονομεῖ. Ἐχομεν γὰρ μεθ' ἡμῶν Ἄνουβιον[α ἀστρολόγον]. Οὗτος γὰρ ἡμῖν ἐπιδημήσασι τῇ Ἀντιοχείᾳ περὶ γενέσεως τοῦ λοιποῦ ὡς φίλος γνησιώτερον διαλεχθήσεται. Καὶ δὴ τοῦ πατρὸς ὑπὸ νύκτα μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος σὺν τῷ Ἄνουβιονι ὁρμήσαντος ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιόχειαν, ὄρθρου τῆς ἄλλης ἡμέρας πρὶν προελθεῖν Πέτρον ἐπὶ τῷ διαλέγεσθαι, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Λαοδικεῖαν τὸν Σίμωνα προπέμψαντες Ἀππίων καὶ Ἀθηνώδωρος ἐπιζητοῦντες τὸν πατέρα. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰσέρχεσθαι. Εἰσδάντων δὲ καὶ καθεσθέντων καί, Ποῦ Φαῦστος; εἰπόντων, ἀπεκρίνατο Πέτρος· Οὐκ ἴσμεν· αὐτῆς γὰρ ἐσπέρας πρὸς ὑμᾶς ἐλθὼν οὐκέτι τοῖς οἰκείοις ἐφάνη· χθὲς δὲ ὄρθρου καὶ

annuntio atque fatēor me iniquē de Petro mentitum esse; non enim ille est decaptor, aut cæde polutulus, aut præstigiator, aut quæ alia cuncta de eo mala protuli furore incitatus. Obsecro ego vos ipse, qui odii vestri contra eum noxius sum auctor, ut id deponatis; nam ille est veri ad salutem mundi a Deo missi prophetæ verus apostolus. Quapropter et ipse suadeo ut ei credatis in iis de quibus loquor, ne forte oppidum vestrum funditus pereat. Verum enimvero scire vos volo, cur hæc confitear. Dei angeli me impium, quod inimicus essem nuntio veritatis, hac nocte vehementer flagellarunt. Hortor ergo ne mihi credatis, etiamsi alias veniens Petrum calumnier. Confiteor enim vobis: egometipse sum magus, ego decaptor, ego præstigiator. Sic forsanelicet peccata prius a me commissa pœnitentia delere.

XX. Quæ cum Petrus patri mandasset: Intellico, inquit, quid velis. Quare ne ultra labores. Nam curæ mihi erit, cum illic venero, ut de te loquar, quæ annuntiare me oportet. Deinde Petrus mandatis subjunxit: Quando autem urbem odio desistere vides ac desiderio nos videndi capi, nuntium mihi mitte, et statim ad te properabimus. Et cum eo venero, alienam formam a te fugabo, tuamque tuis et aliis omnibus clare apparere faciam. Quibus dictis filios ejus, meos fratres, et Mattidiam matrem nostram et sodalium quosdam una cum eo proficisci jussit. Sed mater invita cum eo abire videbatur dicens: Profecto adultera mihi esse viderer, si vultui Simonis essem conjuncta. Itaque si cogor, ut cum eo abeam, fieri tamen non poterit, ut in eodem lectulo jaceam. Nescio tamen, an vel persuaderi mihi possit, ut simul cum eo proficiscar. Tum Annubion præter voluntatem abeuntem ita hortatus est: Crede mihi et Petro et voci ipsi, esse eum Faustum conjugem tuum, quem ego non minus diligo quam tu ipsa. Ego et ipse cum eo proficiscar. Quæ cum Annubion dixisset, mater se una cum reliquis venturam promisit.

XXI. At Petrus: Deus rebus nostris optime consulit; habemus enim nobiscum Annubionem astrologum. Hic cum nobis de genesi ut amicus disputabit familiaris, quando Antiochiæ erimus. Et cum pater sub noctem cum iis, quos Petrus ordinaverat, simul cum Annubione perrexisset ad vicinam Antiochiam, mane sequentis diei, antequam Petrus ad disputandum egressus esset, Laodiceam venerunt Appion et Athenodoros, Simonis comites, patrem quærentes. Quia re cognita, introire eos jussit. Qui cum ingressi essent atque consedisent, ac ubi Faustus esset quæsiissent, Petrus respondit: Nescimus; nam ex vespero illo, quo ad vos ivit, nulli suorum rursus apparuit. Heri autem mane et Simon eum quærebat, cumque nihil responderemus, nescio quid

VARIE LECTIONES.

²⁹ ὁμολογοῦν Ὁ. ³⁰ Ματτιδίαν Ὁ. ³¹ λέγουσα supplevi ex conjectura. [Lege εἶχε pro εἶδε.] ³² an log.

ei in mentem venerit, Faustum se esse contestanti. Quod cum nemo crederet, uens et dolens minabatur, occisurum semetipsum et versus mare properavit.

XXII. Quæ cum Appion ejusque comites audissent, ululatu edito plangebant dicentes : Cur eum non excepistis? Et cum Athenodorus mihi dicere vellet : Iste Faustus erat, pater tuus, Appion præueniens : Comperimus, inquit, a quodam, incidisse eum in Simonem exhortantem, ut Petro relicto comes sibi fieret, eique promississe, veritatem se revelaturum, ipso Fausto eum obsecrante, filios suos se posthac nunquam velle videre, quippe qui Judæi facti essent. Quæ cum audissemus, eum quærendi causa huc venimus. Sed quia hic non reperitur, verum dixisse videtur, qui retulit, quæ vobis prius enuntiavimus. Ego autem Clemens, perspecto Petri consilio, seminandi in illos suspicionem, senem apud ipsos sibi esse quærendum, ut timore repleti fugerent, ad adiuvandum ejus consilium concurrere Appioni dicens : Audi, Appion charissime : Nos, quæ bona esse credimus, etiam patri tradere studemus. Quæ si accipere nolit, sed potius nos exsecrans fugit, durius aliquid eloquar : etiam nos de eo non curamus. Quæ cum enuntiassem, quasi crudelitatem meam ægre ferentes abierunt et Simonis vestigia, ut crastino die comperimus, quam celerrime insequentes Judæam perierunt.

XXIII. Interea cum decem præterissent dies, venit quidam Antiochia a patre missus nuntians, quomodo palam Simonem cum ipsius vultu accusans Petrumque laudibus extollens toti Antiochenorum civitati desiderium injecerit illum videndi. Ex quo omnes cupere dixit, eum secum habere. Nonnullos autem ob nimium erga Petrum amorem in patrem sævientes Fausto ut Simoni adeo manus injicere velle. Propterea eum timentem, ne perimeretur, statim misisse, qui Petrum rogaret, ut ad eum festinaret, si vivum vellet et amori civitatis superabundanti opportune appareret. Quibus cognitis Petrus ad deliberandum in concione multitudinem coegit, et, episcopo ex comitibus ordinato, postquam per tres dies Laodicæe baptizaverat atque sanaverat,

A Σίμων αὐτὸν ἐζήτησεν, καὶ ἐπεὶ μὴδὲν ἀπεκρινάμεθα πρὸς αὐτὸν, οὐκ οἶδα, τί ἐδοξεν ἂν αὐτῷ Φαῦστον εὐαγγέλιον εἰπόντι. Μὴ πιστευθεὶς δακρῶν καὶ κοπιόμενος ἀποκτείνειν ἑαυτὸν ἀπειλήσας ὡς ἐπὶ θάλασσαν ὤρμησεν.

XXII. Ταῦτα ἀκούοντες ὁ τε Ἀππίων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπολοῦξαντες ἐκόφηντο λέγοντες· Διὰ τί οὐ παρέδέξασθε αὐτόν; Καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι τὸν Ἀθηνόδωρον εἰπεῖν μοι· Φαῦστος ἦν, ὁ πατήρ σου, ὁ Ἀππίων 415 ὑποφθάσας αὐτὸν εἶπεν· ἐμάθομεν παρά τινος, ὅτι εὐρὼν αὐτὸν ὁ Σίμων ἐξώρμησε [ἵνα τὸν Πέτρον καταλιπὼν αὐτῷ συνοδοιπορήσῃ ὑπισχνουμένῳ ἀποκαλύπτειν] τὰ ἀληθῆ, αὐτοῦ Φαύστου παρακάλεσαντος αὐτὸν, ὅτι μὴ ἤθελεν ὄραν τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς Ἰουδαίους γεγεννημένους. Ἡμεῖς δὲ ταῦτα ἀκούσαντες τούτου ἔνεκεν ἤλωμεν ζητούντες αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα οὐκ ἔστι, φαίνεται ἀληθεύσας ἁ εἰπὼν ἡμῖν, ὡς οὖν παρ' αὐτοῦ ἀκούσαντες εἰρήκαμεν ὑμῖν. Ἐγὼ δὲ Κλήμης, συννοήσας τὴν τοῦ Πέτρου προαίρεσιν, ὅτι ὑπόνοιαν αὐτοῖς ἐνοπεῖραι θέλει, ὡς τὸν γέροντα ζητεῖν μέλλων παρ' αὐτοῖς, ἵνα φοβηθέντες φύγῳσιν, συνέδραμον αὐτοῦ τῷ βουλήματι, καὶ πρὸς τὸν Ἀππίωνα, Ἄκουσον, ἔφη, φίλατέ μοι Ἀππίων· ἡμεῖς τὰ νομισθέντα ἡμῖν καλὰ ὡς πατρὶ δοῦναι ἐσπεύσαμεν. Εἰ δὲ αὐτὸς οὐκ ἐβουλήθη λαθεῖν, ἀλλὰ τούναντίον βδελυξάμενος ἡμᾶς ἔφυγεν, τραχύτερον τι ἐρῶ· οὐδὲ ἡμεῖς αὐτοῦ φροντίζομεν. Ἐμοῦ ταῦτα εἰπόντος ὡς ἐπ' ὑμῶν τῆς δυσχεράνας ἀπήσασιν, καὶ ὡς ἐμάθομεν τῆς ἄλλης ἡμέρας 22 [ὡς τάχιστα] κατ' ἔχνη Σίμωνος ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν ὤρμησεν.

C XXIII. Ἰδὴν ἡμερῶν δέκα διελευσῶν [ἤκέτις] ἐκ τῆς Ἀντιοχείας παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγγέλων 23 ἡμῖν, πῶς ὁ πατήρ δημοσίᾳ αὐτοῦ μορφῆς κατηγορῶν, Πέτρον εὐλογῶν τὴν πᾶσαν Ἀντιοχείαν πόλιν εἰς πόθον μετέθηκεν. Καὶ ἐκ τούτου πάντας ἐπιθυμεῖν αὐτὸν ἰδεῖν ἀπήγγελλεν 24· ἐνίοις δὲ καὶ χαλεπαίνοντας αὐτῷ ὡς Σίμωνι διὰ τὴν πρὸς Πέτρον ὑπερβάλλουσαν 416 στοργὴν καὶ χεῖρας θέλειν ἐπιβαλεῖν τῷ Φαύστῳ ὡς Σίμωνι. Διὸ μήπως ἀναιρεθῆ ἡδοικέτα, ἐξαυτῆς ἔλθεῖν πέμψαντα ἀξιοῦν τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ζῶντα ἐπικαταλάβῃ, καὶ τῇ πόλει ἀκμαζούσῃ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν εὐκαίρως ἐπιφανῆ. Πέτρος δὲ ταῦτα ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκκλησιάσειν πλείστους συναγαγῶν καὶ ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ἀκολούθων καταστήσας, βαπτίσας καὶ ἰασάμενος ἡμερῶν ἐπιμείνας τριῶν τῇ Λαοδικείᾳ ἐπὶ τὴν πλησίον ὀρμήσειν 25 Ἀντιοχείαν ἐσπευσεν.

VARIE LECTIONES.

22 δόξαν Ο, qui deinde εἰπὼν p. εἰπόντι. 23 ἡμῶν Ο. 24 ἀγγέλων Ο. 25 ἀπήγγελλο Θ. 26 Fortasse legendum ὀρμήσαι. Post ἐσπευσεν in cod. Ο puncto distinguitur apponiturque ἀμην. Quo intelligitur, amanuensem opus suum putavisse omnino absolutum, quamvis vetus Rufini versio *Recognitio*num enarrando ulterius progrediatur.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ (1),

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ, ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ ΤΕ ²⁷, ΚΑΙ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΤΟΜΗ, ΕΝ ²⁸ Η ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΕΙΛΗΠΤΑΙ ΒΙΟΣ, ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.

CLEMENTIS

EPISCOPI ROMANI,

De actibus, peregrinationibus et prædicationibus sancti apostolorumque principis Petri, Epitome, in qua ejusdem Clementis vita continetur, ad Jacobum Hierosolymorum episcopum.

(COTTELEBUS, *Patres apostolici* * 755.)

MONITUM.

Ex humilibus *Clementinorum*, et *Recognitionum* libris, tum ex Epistola Clementis ad Jacobum, Clementis Martyrio, atque Narratione Ephraimi, composita fuit ista *Epitome*, per eos homines qui doctrinæ ac pietatis suæ esse duxerunt, quidquid superfluum, falsum, periculosum videbatur, id omne aut tollere, aut mutare et corrigere. Ter autem factam fuisse hujusmodi compendiarium compagem inventio in mss. codicibus Regiæ bibliothecæ. Prima compago est hæc, a me post Turnebum edita, post Perionium versa, exstans in Regiis libris numero septem. Secunda continetur exemplari 148, estque superiori paulo auctior; per additamenta scilicet a *Clementinis* petita, quæ ad oras posuimus. Tertium codex 804 complectitur. Longe ea præcedentibus est auctior, ex assummentis itidem *Clementinorum*, necnon Epistolæ ad Jacobum, interdum cum Paraphrasi: et connexum habet Martyrium Clementis, subjunctum vero Ephraimi Opusculum, cujus brevitate collectionis cunctas varietates et additiones cum nullæ margines capere possent, plerasque omnes præterire coacti sumus. Porro unius trium dictarum editionum auctorem Simeonem Metaphrastem ostendit marginalis nota posita in ms. Photio quondam Maximi Margunii. Testatur enim Hæschelius eo in codice, ad Photianam capite 113, *Myriobibli* censuram, de opere continente tum Petri acta et cum Simone Mago disputationes, tum Clementis ad suos recognitionem, *μυρίων δὲ ἀποτημάτων ἢ πραγματείᾳ γέμει*, ascriptum cerni hoc, ἀλλ' ἐπληρωθῶς ταύτην ὁ Μεταφραστὴς πλοῦτον καὶ ταυτότητα τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀπέθετο. Cur vero suspicer priorem potius editionem quam duas alias ad Metaphrastem pertinere, causa est, quod in multo pluribus Græcorum menologiis et hagiologiis appareat.

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΩ (2) τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπισκόπῳ, Ἄ καὶ ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, τῷ τὴν Ἱερουσαλήμ ²⁹ ἁγίαν τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν διέποντι, καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προνοίᾳ ἰδρυθείσας ³⁰ καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίας, σὺν τε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη εἴη πάντοτε.

I. Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ Κλήμης Ῥωμαίων πόλιτος ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν δυναθῆς ζῆσαι σωφρόνως, λογισμὸν τε δεξάμενος, οὐκ

CLEMENS JACOBO domino et episcopo, et episcoporum episcopo, regenti Hierosolymam sanctam Christianorum Ecclesiam, atque Christi Dei nostri Ecclesias, quæ ubique Dei providentia præclare fundatæ sunt; una cum presbyteris, et diaconis, et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. ³¹⁻¹⁰⁰ Notum tibi sit, domine mi, quod ego Clementis, qui civis Romanus sum, et primam vitæ ætatem pudice ac moderate transigere valui, cum

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ al. καὶ περιόδων τοῦ. Al. ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων. ²⁸ al. αἰς. ²⁹ al. διέποντι δὲ τὴν ἐν. ³⁰ al. ἰδρυνθείσας. ³¹⁻¹⁰⁰ *Clementina*, hom. 1, c. 1, etc. *Recogn.*

l. 1, c. 1, etc.

VARIORUM NOTÆ.

(1) *Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης*. Titulus hoc pacto conceptus exstat in duobus scriptis libris: Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης Ἰακώβω ἐπισκόπῳ Ἱερουσαλήμων, περὶ τῶν πράξεων καὶ περιόδων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, αἰς καὶ ὁ αὐτοῦ βίος συμπεριελήπται. Additur in tempio: Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων Ἐπιτομή. Quod habet inscriptio *Clementinorum*, quoad

que solum pro titulo exhibit unum exemplar. Alio modo quatuor codices: Βίος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος (vel μάρτυρος) Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης, βασιλεῦς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου. Cot.

(2) *Κλήμης Ἰακώβω*. Superscriptionem cum sex primis vocabulis quæ eam sequuntur sumpsit compactor ex Epistola ad Jacobum. Iv.

animo percepissem cogitationem, quæ nescio unde in me irrepserat, crebrasque mihi de morte commentationes pariebat, cum laboribus et anxietatibus vivebam. Reputabam enim num, cum mortuus fuero, non ero, nullusque erit unquam qui mei mentionem faciat, tempore nimirum cuncta oblivioni tradente? Cum autem non fuero, an quodammodo futurus sum, eos qui non sunt cognoscens; nec cognoscens, nec cognitus; quique non fuerim, non sim? Et aliquandone factus sit mundus; et ante quam fieret, quidnam erat? Nam si semper fuit, semper etiam erit: sin vero ortum habet, quidnam erit iterum? quod nunc impossibile mihi

II. Hæc atque his similia, nescio unde, indesinenter animo volutans, perpetuo semper mœrore afficiebar, in tantum ut pallerem ac talescerem: et quod gravissimum erat, si quando harum rerum sollicitudinem abjicere tanquam vanam cogitarem, vehementius multo me premebat affectus: et eam rem moleste ferebam, nesciens quod contubernalem haberem præclaram cogitationem, quæ immortalitatis mihi causa exstitit, ut postea ex rerum exitu agnovi, et Deo cunctorum effectori gratias egi. Cum enim ab initio me illa cogitatio vexaret, ad rerum inquisitionem venire coactus sum: et quos principio per ignorantiam beatos prædicabam, postea veluti miseros non cessavi lugere.

III. Igitur cum a puero in hujusmodi versarer considerationibus, ad philosophorum adventabam scholas, ut inde aliquid certi discerem: sed et sic, nihil aliud ab eis studiose coli videbam, quam dogmatum destructiones et adstructiones, contentionesque, et syllogismorum artificia, itemque summationum excogitationes: et aliquando quidem prævalebat, verbi gratia, quod anima immortalis sit; aliquando vero, quod mortalis. Et quidem quando ea opinio, quæ animum facit immortalem, superior erat, gaudebam: quando autem ea, quæ mortalem censet, mœrore afficiebar: rursumque magis animum despondebam, quod nec utriusque partis quispiam mentem meam poterat confirmare: tantum intelligebam sententias controversiarum, pro viribus propugnatorum, vel falsas, vel veras judicari, non vero prout ipsæ se habent in seipsis revera, comprehendere: propter quod plus adhuc in negotiis æstuabam dubitatione, ac ex animæ profundo gemebam: neque enim de hujusmodi curam rejicere cavi; neque firmum quid valebam retinere.

IV. Iterum ergo angustiis hæsitationis pressus, dicebam apud me: Quid inaniter laboro, cum manifesta sit res? Quod, si quidem post mortem non ero; nunc, quando sum, contristari non oportet: quocirca tristitiam ad illud tempus reservabo, quo, cum futurus non sim, non contristabor: si autem forte ero, cur mihi nunc superflue inest tristitia?

Α ἴδια πῶθεν ἐπεισελθόντα μοι, καὶ περὶ θανάτου πυκνὰς ποιοῦμενον ὑπομνήσεις, πόνοις τὸ λοιπὸν καὶ ἀθυμίαις συνέζων. Ἄρα γὰρ, ἐλογιζόμεν, ὅτι θανῶν οὐκ εἰμὶ; καὶ οὐδεὶς ἔσται μου ποτὲ μνήμην ποιοῦμενος, τοῦ χρόνου πάντα τῇ λήθῃ παραδιδόντος; ἄρα δὲ μὴ ὦν, πῶς ἔσομαι.^{1*} τοὺς οὐκ ὄντας εἰδῶς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγονῶς, οὐ γινόμενος; Καὶ ἄρα ποτε ἔγενον ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα καὶ ἦν; Εἰ γὰρ ἦν αἰεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθῆσεται πάντως· καὶ μετὰ λύσιν ἄρα τί ἔσται πάλιν; ὃ νῦν ἀδύνατόν μοι νοῆσαι.

omnino etiam dissolvetur: et post dissolutionem esse mente concipere.

Β II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὁμοία, οὐκ ἴδια πῶθεν, ἀπαύστως διενθυμούμενος, ἀπαυστον εἶχον αἰετὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον, ὡς ὠχριαστότα με τήκεισθαι· καὶ τὸ δεινότερον, εἴποτε καὶ ἀπώσασθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, ὡς ματαίαν, ἐλογισάμην, ἀκμαίτερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγένετο· καὶ ἠχθόμεν ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδῶς συνοικον καλὴν ἔχων ἔννοιαν, ἀθανασίας αἰτίαν μοι γενομένην, ὡς ὕστερον ἔγνων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ Θεῷ τῶ πάντων ἡγχαρίστησα ποιητῇ, Ὑπὸ γὰρ τῆς καταρχᾶς με πιεζούσης ἔννοιας, ἠναγκάσθη εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζήτησιν· καὶ οὗς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνεον, ὕστερον ταλανίζειν οὐκ ἐπαυσάμην.

Γ III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἐν τοιοῦτοις ὦν λογισμοῖς, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβάς, ὥστε τι βέβαιον ἐκεῖθεν μαθεῖν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον ἕώρων, ἢ δογματικῶν ἀνασκευᾶς καὶ κατασκευᾶς, ἐριδᾶς ἢ τε καὶ συλλογισμῶν τέχνας, καὶ δὴ καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καὶ ποτε μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι, ἀθάνατος ἡ ψυχὴ· ποτὲ δὲ, ὅτι θνητὴ. Καὶ ὅτι μὲν λόγος ἐπικρατῶν ἦν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ἔχαιρον· ὅτε δὲ ὅτι θνητὴ, ἠνιώμην· πλέον δὲ πάλιν ἠθύμουν, ὅτι οὐδ' ὀποτέρων¹⁰ τις τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἠδύνατο. Πλὴν ἐνεγένον ὅτι αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων, παρὰ τοὺς ἐκδικούοντας, ἢ ψευδεῖς, ἢ ἀληθεῖς ἀποφαίνονται, καὶ οὐκ ὡς ἔχουσιν αὐταὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἀληθείας καταλαμβάνονται· παρ' ᾧ¹¹ καὶ ἐτι μᾶλλον ἐν τοῖς πράγμασιν ἐλιγυῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον οὕτως γὰρ οἷός τε ἦν ἀποβαλέσθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, καίτοιγε σφόδρα βουλόμενος, ὡς ἤδη φθάσας ἐγνώρισα, οὕτε βέβαιόν τι καταλαθεῖν ἠδύναμην.

poteram, licet valde cuperem, ut jam supra indi-

IV. Πάλιν γοῦν ἀπορούμενος ἔλεγον ἑμαυτῷ· Τί ματαιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος; Ὅτι εἰ μὲν θανῶν οὐκ εἰμὶ, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσήκει. Διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι τημικαῦτα, ὅτε οὐκ ὦν οὐ λυπηθήσομαι· εἰ δὲ ἄρα εἰμὶ, τί νῦν μοι ἐκ περισσοῦ πρόσεσι τὸ λυπεῖσθαι; Καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἕτερος ἐπεισῆει μοι λογισμός. Ἐλεγον γὰρ, μὴ τί γε

VARIÆ LECTIONES.

^{1*} Deest in uno ms. ἢ al. ἄρα ποτε. ² al. τῶν σπουδαζομένων. ³ al. ἐρεῖς. ¹⁰ al. ὀποτέρεις. ¹¹ al. παρ' ᾧ.

ἄρα τοῦ νῦν με λυποῦντος χεῖρονα ἐκεῖ παῖσομαι, μὴ βεβιωκῶς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθῆσομαι κατ' ἐνίων φιλοσόφων λόγους, Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίτυφος, ἢ Τιτυδῆς, ἢ Ἰξίων, ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ἕδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; Πάλιν δὲ ἀνθυπέφρον λέγων, ὡς ἀδήλου ἔντος τοῦ πράγματος, ἀκινδυνότερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βῖωναί με, καὶ τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονῶν, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς, ὅτι ποτέ ἐστι δίκαιον καὶ ἀρέσκον θεῶν, παπληροφόρημαι, οὐτέ εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητή.

V. Τούτων οὖν τῶν λογισμῶν στρεφόντων μου τὴν ψυχὴν, εἰς Αἴγυπτον πορεύσομαι, εἶπον, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρών, χρήμασι πείσω πολλοῖς, ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην νεκρομαντίαν ¹² ἐργάσασθαι, ἐμοῦ δῆθεν ὡς περὶ πράγματός τινος πυνθάνεσθαι βουλομένου· ἡ δὲ πεῦσις ἔσται, περὶ τοῦ μαθεῖν ἄρα εἰ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ. Τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι· ὅτι ¹³ ἀθάνατός ἐστιν, ἔστι ¹⁴ μοι γινώμαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἐστίν. Ἰδὼν γὰρ αὐτὴν αὐτοῖς ὄμμασιν, ἰκανὴν ἔξω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὀφθαλμῶν ὤτα ποιήσομαι. Ὅμως φιλοσόφῳ τινὶ τῶν συνήθων, καὶ ταύτην ἐκκοινοῦμένην τὴν γνώμην, ὃ δὲ συνεβούλευέ μοι μὴ λυσitelῆς εἶναι τοῦτο τομῆσαι δυοῖν ἔνεκα. Εἰ τε γὰρ, ἔφη, πάντως οὐκ ὑπακούσεται ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, καὶ σὺ τοῖς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας, δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ καὶ εἰσακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιῶν, οἶμαι καὶ τὰ ¹⁵ τῆς εὐσεβείας μηκέτι σοι προχωρεῖν, οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας. Ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ὀκνηρότερος μὲν ἐπὶ τὸ ἐγχείρημα ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐννοίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστήναι οὐκ ἠδυνάμην.

VI. Καὶ ἵνα μὴ σοι τὰ τοιαῦτα μακρὸν ἀποτείνω λόγον, ἐν τοσοῦτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ἔντος μου, φήμη τις ἡρέμα, Τιθερίου Καίσαρος τὰ Ῥωμαϊκὰ διέποντος σκῆπτρα. Ἐαρος ἦδη ἀρχόμενου, ἠύξανεν ὁπόσαι ἡμέραι, καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἀγγελος διέφη τὸν κόσμον, τὸ τοῦ Θεοῦ σιγῆ βούλημα στέγειν οὐ δυναμένη· μᾶλλον δὲ καὶ πλεῖον ἐκάστης ἡμέρας καὶ μείζων ἐγένετο, λέγουσα ὡς τίς ποσε ἐν Ἰουδαίᾳ ἐξ ἑαρηνῆς τροπῆς λαθὼν τὴν ἀρχὴν, Ἰουδαίαν ¹⁶ τὴν τοῦ αἰθίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἥς ἀπολαύειν μέλλει ¹⁷, ἐάν τις αὐτῷ ἀρίστην διὰ πάντων ἐπιδείξηται πολιτείαν· τοῦ δὲ πιστεῦσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος γέμων ταῦτα διδάσκει, πολλὰ θαυμάσια, τερατὰ τε καὶ σημεῖα ἐργάζεται, βῆματι μόνῳ κωφοῖς ἀκούειν ποίων, τυφλοῖς ἀναβλέπειν, χωλοῖς περιπατεῖν, καὶ πᾶσαν νόσον ἀπε-

A Statimque postea alia me subiit cogitatio. Dicebam quippe: ne forte ibi pejora eo quod nunc me cruciat patiar, si non vixero pie; ac secundum quorundam philosophorum sententias tradar Pyriphlegthonti et Tartaro, quemadmodum Sisyphus, vel Tityus, vel Ixion, vel Tantalus, atque in inferno æternum puniar? Rursus autem excipiebam, dicens: in re quæ incerta est, tutius multo est me pie vivere, et voluptates corporis vincere, quamvis absolute et certo pleneque non sciam quidnam justum sit ac Deo gratum, nec utram immortalis sit anima, an mortalis.

B V. His itaque cogitationibus animum meum versantibus: In Ægyptum proficiscar, dixi, et adytorum hierophantis, ac prophetis amicus efficiar, magoque quæsito ac invento, multa pecunia ei persuadebo, ut animæ evocationem, quam necromantiam vocant, faciat, tanquam videlicet de negotio aliquo percontari velim: porro erit percontatio, ut discam utrum anima sit immortalis. Id autem prosus cognoscam, non ex eo quod respondebit se esse immortalem, sed ex eo duntaxat quod illam existere videbo: nam oculis meis cernens eam, satis magnam habebō certitudinem, nec jam plus fidam auribus, quam oculis. Verumtamen cum philosopho quodam ex familiaribus meis hoc quoque consilium communicavi: is vero monuit me, non expedire ut id auderem, duas ob causas. Si enim, inquit, plane mago non obedierit anima, tu quoque, ut pote qui legibus hæc agere vetantibus adversatus fueris, male tibi conscius vives; sin autem paruerit, præterquam quod vives male tibi conscius, etiam quæ ad pium cultum pertinent (cujus rei gratia talia aggressus fueris), non jam tibi beneficentia existimo. Divinitatem enim aiunt infestam esse iis, qui animas, postquam a corporibus suis dissolutæ sunt, vexant. Ego vero his auditis, segnior quidem ad propositum factus sum, sed illa superiore cogitatione omnino non poteram abstinere.

D VI. Ac ne de his tibi longum sermonem faciam, cum in talibus considerationibus ac negotiis versarer, Tiberio Cæsare Romana sceptrā tractante, post initium veris, fama quædam sensim diebus singulis percubuit, et revera bonus Dei nuntius mundum pervasit, Dei voluntatem silentio tegere non valens: sed et per singulos dies amplior et major fiebat, sic referens: Quidam in Judæa, initio sumpto a verno tempore, æterni Dei regnum inibi prædicat, quod percepturus sit, qui optimam per omnia vitam ipsi exhibebit: ut autem credatur, eum divinitatis plenum docere ista, multa mirabilia, prodigia et signa edit, solo verbo faciens audire surdos, cæcos videre, claudos ambulare; et omnem morbum depellit, omnemque dæmonem fugat: quinetiam leprosi eminus tantum intuentes

VARIÆ LECTIONES.

¹² al. νεκρομαντίαν. ¹³ al. αὐτὴν ὅτι. ¹⁴ al. ἔσται. ¹⁵ al. Ἰουδαίους. ¹⁶ al. λέγει. ¹⁷ I. *Recogn.* I. v, c. 10.

eum, sanati ~~erunt~~, mortui oblati suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major ac firmior per complures illinc advenientes existebat, non amplius, inquam, fama, sed ipsa rei veritas. Jam vero et cœtus per loca siebant, ut consultaretur ac dispiceretur, quisnam esset is, qui apparuisset, et quid vellet dicere.

VII. Cum autem annus ad autumnum jam vergeret, homo quidam stans in loco publico : Viri, inquit, Romani, audite : Dei Filius in Judæa adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam si fecerint quæ jubet is qui misit illum. Quapropter convertimini a deterioribus ad meliora, a temporariis ad æterna; et agnoscite Deum, qui in tribus Personis unus est, cujus mundum injuste incolitis ante justos ejus oculos. Verum si convertamini, et secundum voluntatem illius vivatis, in aliud sæculum sublatis, æternique effecti, ineffabilibus ejus bonis perfruemini : sin vero morem non gesseritis, postquam ex hac vita migrabitis, in locum ignis conjiciemini, ubi æternum puniti, frustra ducemini poenitentia : nam poenitentiae tempus in præsentis uniuscujusque vita consistit. Hæc igitur ille dixit. Ego vero cum audissem, ægre ferebam quod nemo ex tanta multitudine, audita tam magna nuntiatione, dixisset : In Judæam proficiscar, ut videam an iste vera loquatur, dum ait, Dei Filium advenisse in Judæam, propter sempiternam ac bonam spem, qui Patris a quo missus est voluntatem annuntiet : quandoquidem et id quod aiunt eum prædicare, non est exiguum : quorundam enim animas affirmat, ut pote immortales, immortalibus etiam ac æternis bonis fruituras; quorundam vero, in ignem inextinctum projectas, æternum puniendas.

VIII. Cum ita erga cæteros affectus essem, hæc quoque ad meipsum dicebam : Quare vero alios incuso, qui in eodem cum illis crimine negligentiae versor? nec, dispositis prius rebus meis, in Judæam vado, testis eorum omnium futurus ipse? Itaque dum hoc consilium agitarem, multum interim temporis terebatur, negotiis hujus sæculi me ad se pertrahentibus, nec valente me ab iis expediri. Sed tandem, cum vitam considerassem, quam instabilis sit ac inæqualis, cumque dein omne præteritum tempus in memoriam revocassem, quod modo subblandiente mihi semper spe, hucusque permansissem, quodque sic omnes homines occupati moriamur; cuncta mea prout erant relinquens, confestim

λαύνει, καὶ πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ, ἰώμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ προσφερόμενοι ἐξεγείρονται, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃ μὴ δυνατὸς εἶη ποιεῖν. Καὶ ὅσῳ γε μᾶλλον ὁ χρόνος προέκοπτε, πολὺ μείζων ¹⁹ διὰ πλειόνων καὶ ἐπιδημούντων καὶ βεβαιωτέρα καθίστατο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλ' αὐτῆ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. Ἦδη γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο, βουλῆς καὶ σκέψεως ἕνεκα, τὸ τίς ἂν ὁ φανεὶς εἶη, καὶ τί βούλεται λέγειν.

VII. Ἄρτι δὲ τοῦ ἔτους πρὸς τὸ φθινοπωρινὸν ἀποκλίνοντος, ἀνὴρ τις δημοσίᾳ στάς, Ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι, ἀκούσατε· ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ ¹⁹ πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ²⁰ πράξωσι. Διὸ μεταβάλλεσθε ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ αἰώνια, καὶ γῶντε τὸν ἐν τρισὶν Ἰγποστάσειν ἕνα Θεὸν ²¹, οὐ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν. Ἄλλ' ἐὰν μεταβάλλησθε ²², καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βιώσητε βούλησιν, εἰς ἕτερον ἐνεχθέντες ²³ αἰῶνα, καὶ ἀδίοι γινόμενοι, τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀποθῶσιν, εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς ἐμβληθήσεσθε, ὅπου ἀδίκως καταζόμενοι, ἀνόνητα μεταμληθήσεσθε. Ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς, ἡ νῦν ἐκἄστου ζωῆ τυγχάνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος ἔλεγεν. Ἐγὼ δὲ ἀκούων ἠχθόμενος, ὅτι μηδεὶς ἐκ τοσοῦτου πλήθους τηλικαύτην ἀγγελαν-ἀκούσας, εἰς Ἰουδαίαν, εἶπε, πορεύσομαι, ἵνα ἴδω, εἰ οὗτος ἀληθεύει λέγων, ὡς ἄρα Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπιδημήμηκε τῇ Ἰουδαίᾳ αἰωνίας τε καὶ ἀγαθῆς χάριν ἐλπίδος, τὴν τοῦ πέμψαντος Πατρὸς βούλησιν καταγγέλλων· ἐπεὶ καὶ ὅπερ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἐστὶ μικρὸν· ὦν μὲν γὰρ τὰς ψυχὰς διαβεβαιούται, αἰωνίους οὖσας, αἰώνιων ἀπολαύσεσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν ὧν δὲ ἐν πυρὶ ἀστέστη ριφείσας, εἰς αἰῶνα ²⁴ κολασθήσεσθαι ²⁵.

VIII. Οὕτω περὶ τῶν λοιπῶν ἔχων, τοιαῦτα καὶ πρὸς ἑμαυτὸν ἔλεγον· Τί δὴ ποτε μέμφομαι τοὺς ἄλλους, ἐν ἰσῷ τῆς ἀμελείας ὧν ἐκεῖνοις ἐγκλήματι, καὶ οὐ πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον, εἰς Ἰουδαίαν ἀφικνοῦμαι, μάρτυς τῶν τοιούτων αὐτὸς γενησόμενος; οὕτως οὖν βουλευσαμένῳ, πολὺς ὁ μεταξὺ διετρίβετε χρόνος, τῶν βιωτικῶν με πραγμάτων πρὸς ἑαυτὰ περισπώντων, καὶ δυσεκλύτων μοι γινομένων. Τέλος γοῦν συννόησας τὸν βίον ὅπως ἀστατὸς ἐστὶ καὶ ἀνώμαλος, εἶτα καὶ τὸν προτοῦ χρόνον ἅπαντα διαμνημονεύσας, ὅπως ὑποσαινούσης με αἰετῆς ἐλπίδος εἰς δεῦρο παρέμεινα, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι πάντες ἀνθρωποὶ θνήσκομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἔτυχεν ἀφέλις, εἰς Πόντον (3) εὐθύς ὤρμησα, καὶ εἰς τὸν λιμένα

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ al. μείζων. ²⁰ al. inser. οὖν. ²¹ al. inser. πατρός. ²² Τὸν ἐν τρισὶν Ἰγποστάσειν ἕνα Θεόν. Pia interpolatio, sed parum necessaria. Similiter alibi. Cor. ²³ al. μεταβάλλησθε. ²⁴ al. ἀναχθέντες. ²⁵ al. αἰῶνας. ²⁶ al. κολάζεσθαι.

VARIORUM NOTÆ.

(3) Forte Πόντον, *Portum*; nempe, Romanum. Vide *Martyrium Ignatii*, n. vi, et infra, n. cxxviii CLEM.

ἐλθῶν τε καὶ ἀναχθεὶς, ἀνέμων ἀντιπνοαῖς, ἀντὶ τοῦ εἰς Ἰουδαίαν κατάραι, προσώκειλα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκεῖ δὲ συνεφοίτων τοῖς φιλοσόφοις, πνευμάτων ἐπιηρείας ἤδη μοι τὸν πλοῦν ἐπεχούσης, καὶ τὰ περὶ τῆς φήμης, ἣν ἔφανει ἐν Ῥώμῃ διήγγειλε, καὶ τίνα γε ἂ καταγγέλλοι, σαφῶς ἕκαστα καταλέγειν ἤξiou. Οἱ δὲ, Φανέντα μὲν, εἶπον, ἐν Ῥώμῃ τούνδε τίνα ἄλλως οὐκ ἴσμεν· περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου, καὶ Υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης κηρυττομένου, παρὰ πολλῶν τῶν ἐκεῖθεν ἐληλυθόντων, ἤκούσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε καὶ ψιλῶ τῷ ῥήματι θαυμασιῶν ἐμάθομεν.

IX. Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· ἐθουλόμην τινὶ τῶν ἑωρακῶν αὐτὸν συγγενέσθαι, καὶ ὅσα ποθῶ μαθεῖν ἀκούσαι περὶ αὐτοῦ, ὑπολαβόντες ἐκείνοι, Ἔστι τις ἐνταῦθα, φασίν, οὐ μόνον ἱστορήσας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκεῖθεν γῆς ὑπάρχων, ἀνὴρ τίμιος ὀνόματι Βαρνάβας, ὃς ἕνα καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἑαυτὸν εἶναι λέγει, καὶ ἐνταῦθα που καθεζόμενος, τὰ παρ' ἐκείνου ὑπεσχόμενα τοῖς τῶν τοιούτων ἀξίοις, ἐτοίμως τῷ βουλομένῳ διέξεισι. Καὶ δῆτα τὸν τόπον καταλαβὼν εἰς δὴν ὃ ἀνὴρ εἰώθει καθέζεσθαι, καὶ μέρος καὶ αὐτὸς τοῦ περιεστηκότος πλήθους γενόμενος, ἔστιν ἐπακούων τῶν λεγομένων, καὶ συνενδόνον τάληθῆ οὐ διαλεκτικῇ τινὶ τέχνῃ διδάσκοντα τοῦτον, ἀλλ' ἀπαρασκευάστως οὕτω καὶ ἀπλῶς ἐκτιθέμενον, ἃ τε ἤκουσε καὶ εἴρακε τὸν τοῦ Θεοῦ φανέντα Υἱὸν πεποιτημένα τε καὶ εἰρηκέναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων θαυμασιῶν τε καὶ λόγων, ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος ὄχλου παρείχετο.

X. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀπανούργως λεγόμενα ἠδέως οἱ ὄχλοι διέκειντο, οἱ ἐκ παιδείας κοσμητικῆς ὀρμώμενοι φιλόσοφοι, χλευάζειν αὐτὸν καὶ γελᾶν ἐπειρῶντα, σκώπτοντες ἀμέτρῳ θράσει, καὶ διασύροντες, καὶ ὅσα μεγάλοις ὄπλοις τοῖς συλλογισμοῖς κατ' αὐτοῦ χρώμενοι. Ὁ δὲ ἀπρωθόμενος αὐτῶν τὸν λῆρον, οὐ συνέτρεχεν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πύσει, ἀλλὰ καὶ ἀκατάπληκτος ὦν λέγειν οὐκ ἀφίστατο. Καὶ ποτὲ τις διαπαίζων δῆθεν αὐτὸν ἐπυνθάνετο· Διὰ τί, ὦ νέε διδασκαλε, κώνωψ ἐγένετο, καὶ βραχύτατος ὦν, ἐξ πόδας ἔχων καὶ πτερὰ φέρει· ἐλέφας δὲ τὸ μέγιστον ζῶον ἄπτερος ὦν, τέσσαρας μόνους ἔχει πόδας; Ὁ δὲ τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν ἐρώτησιν μικρὸν ἐπισχῶν, οὐδεμίαν μένοι τῷ ἐρωτήσαντι πρὸς ταῦτα μεταδούς ἀποκρίσεως, τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ προκείμενον αὔθις ἀνελάμβανε λόγον· τοῦτ' ἰδὼν προοιμῶ καθ' ἑκάστην ἐγκοπὴν χρώμενος· Ἡμεῖς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐντολήν, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐνταῦθα παρεστῶτων πολλοῦς· λοιπὸν τῆς ὑμέτερας ἔστιν ἐξουσίας, ὑπέκειναι ἢ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον, οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἐδυνάμην μὲν οὖν καὶ εἰκαλῶν ὑμῶν προδολημάτων ἀποδοῦναι τὰς ἀποδείξεις, εἴγε φιλαλήθως ἐύρων ὑμᾶς περὶ τούτων πυνθανομένους· κώνωπος δὲ καὶ ἐλέφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφορῆς δημιουργίας, νῦν

ad mare properavi; et in Pontum veniens, atque subvectus, ventis adversantibus, pro Judæa ad quam deferri cupiebam, Alexandriam appuli. Ibi autem ad philosophos ventitabam (ventorum quippe vis adhuc navigationem inhibebat), petebamque ut singula clare enarrarent de eo rumore, quem is qui Romæ conspectus fuerat annuntiasset, ac quænam ille divulgasset. At illi responderunt: Talis quispiam an Romæ visus fuerit, plane nescimus; de eo autem qui in Judæa degit, et Filius Dei esse a fama prædicatur, audivimus a multis qui illinc venerunt, et intelleximus de mirabilibus omnibus quæ solo etiam verbo edidit.

IX. Et cum dicerem cupere me in colloquium venire cum aliquo eorum qui illum vidissent, atque de eo audire quæcunque scire cuperem; excipientes illi dixerunt: Est hic quidam, qui non solum vidit eum, sed et ex ea regione oriundus est, eximius, nomine Barnabas, qui se etiam ait unum esse ex discipulis illius; et hic alicubi sedens, quæ ab illo promissa sunt, talium dignis, ei qui velit narrat ultro. Et quidem ad locum in quo vir sedere solitus erat veni, atque ipse quoque pars sui circumstantis multitudinis, stetique audiens quæ dicebat: ac intellexi vera eum non dialectica ulla arte docere, sed adeo sine præmeditatione ac simpliciter exponere quæ audierat et viderat Dei Filium, qui apparuit, fecisse ac dixisse. Multos autem testes verborum ac mirabilium quæ ab ipso proferebantur, ex ipsa assistente plebe producebat.

X. Verum quia ad ea quæ ab ipso candide dicebantur, libenter populus acquiescebat; philosophi, utpote qui ex hujusce mundi disciplina prodierant, ludificari eum ac ridere ordiebantur, immodica audacia cavillantes atque probriis incessentes, et adversus eum utentes syllogismis tanquam armis potentibus. At ille ineptias eorum repellens, versute ipsorum interrogationi non occurrebat, verum imperterritus non desinebat loqui. Et aliquando quidam jocabundus rogabat eum: Quare, o nove doctor, ita factus est culex, ut minimus existens, et sex pedes habens, insuperque alas gerat; elephas vero, maximum animal, cum careat alis, quatuor tantum pedes habeat? Ille autem doctrina ad interrogationem paulisper cohibita, nullo tamen de his dato responso ad eum qui interrogaverat, sermonem quem ab initio sibi proposuerat resumpsit; hoc solo utens præmio in unaquaque interpellatione: Nobis demandatum solummodo est, ut vobis sermones ac mirabilia facta illius qui misit nos enarremus; ac pro demonstratione dialectica, testes vobis producimus eorum qui hic adstant multos: cæterum in vestra potestate est, obsequi, vel fidem non habere. Ego certe non cessabo vobis exponere quod utile est: quoniam mihi quidem damnum est, tacere; vobis vere noxa, non credere. Equidem possem reddere rationes futillum vestrarum quæstionum, si viderem vos de istis

veritatis studio percontari : verum causam diversæ creationis culicis et elephantis, nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente, illi communi consensu, intulit ac petulantem risum emisit, ad stuporem ac consilii inopiam nitentes eum redigere, veluti barbarum quemdam ac insanum. Quæ cum ego intuerer, animo cœpi incalescere, ac zelo nescio qua ratione correptus, tacere non potui, sed cum fiducia dixi : Jure Deus, o homines, voluntatem suam incomprehensibilem vobis fecit, indignos vos præsciens, sicut in præsentiarum dat plene intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quandoquidem enim nunc ejus voluntatis præcones missi sunt, qui non arte aliqua et verborum rhetorico ornato, sed simpliciter tantum et absque calliditate consilium ejus representant, adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur; adestis vos, ut non intelligatis quod vobis expedit, utique damno vestro rideatis veritate, quæ inter barbaros ad vestram condemnationem versatur, quamque ad vos advenientem non vultis hospitio recipere, propter libidines vestras, et verborum illius vilitatem, ne arguamini, inconsulto philologi esse, amatores sermonum, non autem veri philosophi, sapientiæ studiosi. Quousque ergo discitis loqui, qui bene loqui nescitis? Multa enim verba quæ profertis, unius verbi pretio non sunt æstimanda. Quid autem et dicit Græca vestra multitudo, unanimis aliquando facta, si judicium futurum est, ut iste ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nullatenus audiemini : vel forte et aliquam responsionem reportabitis, hujusmodi : Ego cum omnes futuras voluntates, ante constitutionem mundi cognoscere, unicuique pro merito suo latenter prævis occurri : quod autem id ipsum ita se habeat, volens iis qui ad me confugerunt, plene manifestare, cur ab initio, a primis generationibus voluntatem meam palam non siverim prædicari; nunc circa finem sæculi, præcones mei consilii misi; illi vero et irridentur, et contumeliosi affectu deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, neamque amicitiam vehementer repudiarunt. O magnam injuriam! invidiæ etiam periculum subeunt salutem vocantur.

XII. Quæ cum dicerem, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur : atque alii quidem Barnabam miserantes, mihi favebant; alii vero, qui erant stolidi, graviter in me stridebant dentibus. Porro cum jam vespera advenisset, Bar-

A ὑμῖν οὐκ εὐκαιρον εἶπεν τοῖς ²⁶ τῶν ἄλων ἀγνωστοῖς Θεόν.

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντας, ἐκ συμφωνίας ἐκείνοι πολλὸν καὶ ἄτακτον ἤφισσαν γέλωτα, εἰς ἀμηχανίαν αὐτὸν ἐμβάλλειν πειρώμενοι, καθάπερ βάρβαρον τινα καὶ μαινόμενον. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, διαθερμαίνομαι τὴν ψυχὴν, καὶ ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, σιγᾶν οὐχ ὑπέμενον, ἀλλὰ μετὰ παρήρητας, εὐλόγως, εἶπον, ὁ Θεὸς ὑμῖν, ὦ οὗτοι, ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίτους ὑμᾶς προϋδῶν, ἐξ ὧν νῦν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφορῶν φαίνεται. Ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλήσεως κήρυκες ἐξαπεστάλησαν, οὐ τέχνη τι καὶ ῥητορεία ^B λόγων, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω καὶ ἀπανουργεῦτως ²⁷ τὴν αὐτοῦ βούλησιν παριστῶντες, ὡς πάντα ὀντιναοῦν τὸν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, πάρεστε νῦν ὑμεῖς πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ καταδίκῃ πολιτευσασμένην ἐν βαρβάροις ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὴν λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, ὅτι εἰκὴ φιλόλογοί ἐστε, καὶ οὐκ ἀληθεῖς φιλόσοφοι. Μέχρι μὲν οὖν ποτε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες (4); Πολλὰ γὰρ παρ' ὑμῶν ῥήματα. ἔνδος οὐκ ἀξία λόγου. Τί δὲ ἄρα καὶ ἔρεῖ ὑμῖν ²⁸ τὸ Ἑλληνικὸν πλῆθος μία ψυχὴ ποτε γενόμενον, εἴπερ ἔσται χριστὸς ὡς οὗτός φησι; Διὰ τί, ὦ Θεέ, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ τινὸς ἄρα καὶ ἀποκρίσεως καταξιώθησεσθε, ὡς, ἐγὼ πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου προαιρέσεις εἰδὼς, ἐκάστῃ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λαυθανόντως προεπῆντησα· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεὶς τοὺς προσπεφευγότας μοι πληροφορησαί, διὰ τί ἀπαρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴσα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ²⁹ κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, οἱ καὶ γελῶνται, καὶ ὑβριζόμενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφελείσθαι βουλομένων, καὶ ἐπιτεταμένους τὴν ἐμὴν φιλίαν παραιτησασμένων. Ὡς μεγάλης ἀδικίας, ὅτι μέχρι φθόνου ³⁰ κινδυνεύουσιν οἱ τοῦ Θεοῦ κήρυκας, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

prædicatores Dei, idque per eos homines, qui ad

D XII. Ταῦτά μου λέγοντας καὶ τὰ τούτοις ἀκλόουθα, πολλὸς τῶν ὄχλων ἐγένετο θρύλλος· καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλευόντες συνῆράν μοι· οἱ δὲ ἤλιθοι ὄντες, δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἔδρυχον τοὺς ὀδόντας. Ἐπεὶ δὲ ἦδη καὶ ἡ ἑσπέρα κατέλαβε, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ al. add. τόν. ²⁷ al. ἀπανούργως. ²⁸ I. ὑμῶν ex mss. ²⁹ Vertit Cotelerius, quasi perinde esset ac τοῦ αἰῶνος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciam. CLEA. ³⁰ al. φόνου.

VARIORUM NOTÆ.

(4) Οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες. Verte : Qui bene loqui non potestis; quia boni nihil didicissent. CLEA.

Βαρνάβαν, καὶ μὴ βουλόμενον βίβη εἰς τὴν ἐμὴν ἡγῶν οἰκίαν, ἐνόηα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις ἀπὸ τῶν χειρᾶς ἐπιβάλλῃ¹¹. Καὶ ἡμέρας ὀλίγας σὺν ἐμοὶ διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου βραχέα με κατήχησε¹². σπεύδειν¹³ γὰρ ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν ἀφικέσθαι τῆς ἑορτῆς χάριν, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ συνεῖναι τοῖς αὐτοῦ ὁμοεθνεσίν ἐθέλων.

XIII. Ἐμοῦ δὲ λίαν τῆς ἐκείνου γλώττης κρεμαμένου, καὶ σφοδρῶς ἐγκαιμένου, καὶ οὐκ ἀνιέντος, ἀλλὰ τὴν λοιπὴν ἀπαιτοῦντος διδασκαλίαν, καὶ λέγοντος· σὺ μόνον οὐδὲν ἤκουσας τοῦ φανέντος Θεοῦ ἐκτίθου μοι λόγους, καὶ γὰρ τῷ ἐμῷ λόγῳ κοσμήσας, τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν. Εἴθ' οὕτως καὶ ἐν τῇ ὁλίγῃ ἡμερῶν συνεκπέλευσά σοι. Λίαν γὰρ ποθῶ παρὰ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον. Τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον. Αὐτὸς τούτων ἀκούσας, εὐθὺς ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὴ ἰστορήσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον ἐθέλεις, ἐξαυτῆς μοι, φησί, συμπλεύσον· εἰ δὲ μὴ βούλῃ, ἀλλὰ τὰ σημεῖα τῆς οἰκισείας μου, καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σήμερον γνωριῶ, ἵνα ὅτε καὶ βούλῃ παραγενόμενος εὐρῆς ἡμᾶς· ἐγὼ γὰρ αὐριον ἐπὶ τὰ ἑμαυτοῦ πορεύσομαι. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον οὕτως ἰδὼν τὸν Βαρνάβαν, συνῆλθον αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ λιμένος· καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἅπερ ἔλεγε σημεῖα τῶν οἰκισέων, φημί πρὸς αὐτὸν· Ὡς εἰ μὴ αὐριον ἐμελλόν ἀπαιτῆσαι τι τῶν ὀφειλομένων μοι, ἐξαυτῆς ἂν καὶ συνέπλεον σοι· πλην ἀλλὰ τάχιόν σε καταλήψομαι. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου ἡγουμένοις, ὑπέστρεφον μετὰ λύπης, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

XIV. Ἡμέρας δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος δι' ὃ καὶ ἐπεσχέθη οὐχ ὅλον λαβεῖν δυνηθεὶς, ἀμελήσας τοῦ περιλειπομένου διὰ τὸ ταχὺ τὸν ἄνδρα καταλαβεῖν, ὡς ἐμποδίου μοι γενομένου, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ διὰ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, τῇ Σεράτωνος ἐπιδημῶ Καισαρείᾳ. Ἐπιδάντος δὲ μου τῆς γῆς, καὶ ξενίαν ἐπιζητοῦντος, μανθάνω Πέτρον τινὰ λεγόμενον, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ φανέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα ποιοηκότος, τὸν δοκιμώτατον μαθητὴν, αὐριον Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γιτθῶν¹⁴ Σαμαρεῖ, μέλλειν ἵνα πρὸς διαλέξεις. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐδεήθη τὴν τούτου μοι μηνυθῆναι μονήν. Καὶ ὁμῶς ἔμαθον, καὶ τῷ πυλῶνι ἐπέστην. Θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ, ἀντιβάλλοντες ἦσαν, τίς τε εἰμι, καὶ πῶθεν ἦκω. Καὶ ἰδοὺ Βαρνάβας ἐκβάς, ἅμα τῷ¹⁵ ἰδεῖν περιεπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ δακρυῶν. Καὶ λαβόμενός μου τῆς χειρὸς, εἰσήγεν εἰς τὴν οἰκίαν. Εἶτα καὶ τὸν Πέτρον ὑποδεικνύς, οὕτως ἔστιν, ἔλεγε, Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἐπηγγελλόμην σοι, Κλήμη, ᾧ πάντα τε καὶ τὰ κατὰ σὲ καλὰ καὶ τὴν προαίρεσιν ἀεὶ διηγούμενη, ὡς ἐντεῦθεν γλίγεςθαι καὶ αὐτὸν ἰδεῖν σε, καὶ τὴν σὴν ἐπιποθεῖν συντυχίαν. Μέγα οὖν αὐτῷ δῶρόν σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ τούτο εἰπὼν, προσαγαγὼν, ἔφη· οὕτως ἔστι· Κλήμης, Πέτρος.

A nabæ manu apprehensa, cum licet nolentem, vi ad meam domum duxi, ubi et feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucosque dies mecum moratus, nonnulla vere religionis rudimenta me docuit: aiebat enim quod properaret venire ad Judæam propter festum, ut qui vellet in posterum cum suis popularibus degere.

XIII. Ego vero cum valde ab illius lingua penderem, ac vehementer instarem, nec desisterem, sed reliquam doctrinam postularer, ac dicerem: Tu tantum mihi expone Dei qui apparuit, quos audisti, sermones; et ego oratione mea eos ornans, voluntatem Dei prædicabo, sicque postea intra paucos dies navigabo tecum: admodum enim cupio ad Judææ regionem venire: ac forte vobiscum toto B vite meæ tempore habitabo; ille bis auditis, illico respondit, ac dixit: Tu, si quidem videre nostræ, et quod expedit cupis discere; mecum statim navigato: sin vero non vis navigare, ego hodie signa domicilii mei, eorumque quos convenire desideras indicabo; ut quando volueris venire, nos invenias: ego namque cras ad mea me conferam. Et vero cernens Barnabam adeo esse inexorabilem, comitatus sum eum usque ad portum, acceptisque ab eo signis quæ dixerat domiciliorum, aio ad illum: Nisi cras repetendum mihi esset aliquid eorum quæ mihi debentur, profecto jamjam tecum navigarem; attamen cito te assequar. His dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reversus sum cum tristitia, memòr boni ac concordis C amici.

XIV. Aliquot autem dies moratus, et debitum, propter quod retentus fueram, non totum accipere valens; ut celeriter hominem attingerem, neglecto quod supererat, quia mihi esset impedimento; ipse quoque in Judæam enavigavi, et quintodecimo die Casaream Stratonis advenii. Cumque terram tetigissem, et hospitium quaererem, audio quendam nomine Petrum, Jesu Christi Dei Filii, qui in Judæa apparuerat et signa atque prodigia ediderat, probatissimum discipulum, crastino die cum Simone ex Gitthis Samaritano venturum ad disputationem. Quæ ego audiens rogavi indicari mihi illius mansionem. Et statim ac didici, præsto fui ad fores. Intuiti autem qui in domo erant, inter se conferebant quisnam essem, ac unde proficiscerer. Et ecce Barnabas egressus, statim ut vidit complexus est, multum gaudens ac lacrymans; apprehensaque manu mea, in domum introduxit. Deinde Petrum ostendens: Hic est, inquit, Petrus, quem maximum in Dei sapientia tibi denuntiabam, o Clemens, cuique omnia quæ in te sunt bona et propositum tuum semper narrabam, ut ex eo ipse etiam cupiat videre te, tuamque congressionem expectat. Magnum igitur ei munus te manibus meis offero. Quod cum dixisset, obtulit me. et dixit: Ille est Clemens, Petre.

VARIE LECTIONES.

¹¹ al. ἐπιβάλλῃ ¹² al. κατήχησας. ¹³ Deest in al. ¹⁴ al. Γιτθῶν. ¹⁵ al. τοῦ.

XV At Petrus, postquam nomen audivit, memoria repetens Barnabæ narrationes, confestim, eo habitu quo erat, prosiliit, meque benigne ac germane exosculatus, atque assidere faciens: Recte fecisti, inquit, qui veritatis præconem Barnabam hospitio exceperis in veri Dei honorem; admodum excelso te gessisti animo, qui imperitorum furorem non fueris veritus. Revera enim beatus es tu, quod veritatis legatum ita omni cum honore suscepisti hospitem: pro quibus factis, ipsa quoque veritas te qui hospes es, suæ urbis civem designabit, tuncque magnopere lætaberis; quia parvam gratiam nunc sæneratus, bonamque doctrinæ voluntatem, eris hæres commodorum æternorum, bonorumque quæ auferri non possunt. Nec vero laborem subeas referendi mihi mores tuos: omnia enim quæ ad te pertinent, amator iste veritatis Barnabas indicavit, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Et ut tibi, tanquam vero amico, breviter rem aperiatur; nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percipe sermonem veritatis, quem per singulas civitates habiturus sum, Romam usque ipsam.

XVI. Ego vero ad illum: Paratus quidem sum proficisci tecum, inquam: hoc namque nescio quo modo constitui lætus: verum cupio prius certior de veritate fieri; ut sciam, utrum anima immortalis sit, an mortalis; et si est sempiterna, num ob ea quæ hic gessit, judicari debeat; item, quidnam sit justum ac Deo gratum; præterea, factusne sit mundus, et quare factus; et an sit dissolvendus, necne, an melior futurus, an nec futurus omnino, ac, ne singula prosequar, hæc atque his similia vellem discere. Ille autem, divino spiritu cognoscens quid sibi vellent ea verba, citum responsum dedit, ut et cito me ad veritatem revocaret. Atque ego, inquit, breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibebo: et jam nunc audi.

XVII. Dei voluntas multas ob rationes hominibus occulta fuit. Primo quidem quod illi detinerentur prava institutione, convictu vitioso, consuetudine pernicioso, malis colloquiis, non recta opinionum anticipatione, atque eapropter errore; dein contemptu, incredulitate, fornicatione, avaritia, inani gloria, aliisque similibus; quæ cum in mundum, tanquam plurimus fumus in unam domum, intraverint, intusque habitantium hominum visum offuscarint, eos non sinunt aspicere, neque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, nec cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet veritatis studiosi, intrinsecus ex animæ profundo, ad auxilium vera ratione vocent Deum solum, Dominum autem nostrum et Salva-

XV. Ὁ δὲ ἤνικα τοῦ ὀνόματος ἤκουσεν, εἰς μνή-
μην ἐλθὼν τῶν Βαρνάβα διηγημάτων, ἐξήλατό τε ὡς
εἶχεν εὐθύς, καὶ προσηνῶς με καὶ γνησίως καταφι-
λήσας, καὶ παρακαθισάμενος· Καλῶς ἐποίησας, ἔφη,
τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν εἰς τιμὴν
τοῦ ὄντος ³⁶ Θεοῦ, καὶ λίαν μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδε-
σθεὶς τὸν ³⁷ τῶν ἀπαιδευτῶν θυμὸν. Μακάριος γὰρ
ὡς ἀληθῶς σὺ, τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτήν οὕτω
ξενίσας πάσῃ τιμῇ· ἀνθ' ὧν αὕτη καὶ σε ἡ ἀλήθεια
ξένον ὄντα, τῆς ἰδίας πόλεως καταστήσει πολίτην·
καὶ τότε χαρῆσθαι μεγάλως, ὅτι βραχείαν νῦν χάριν
δανείσας καὶ ἀγαθὴν λέγων προαίρεσιν, καλῶν ἀδίκων
καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔσθι κληρονόμος. Καὶ μὴ
κάμνε ἀντιβάλλον μοι τὸ σὸν ἦθος· πάντα γὰρ τὰ
κατὰ σὲ ὁ φιλαλήθης οὗτος ἀνὴρ ὁ Βαρνάβας ἀπή-
γειλε, καθ' ἡμέραν σχεδὸν τὴν ἀγαθὴν σου μνημὴν
ποιούμενος. Καὶ ἵνα σοι, ὡς γνησίῳ φίλῳ, δηλώσω
κατ' ἐπιτομὴν τὸ προκείμενον, εἰ μὴ σοὶ τι ἐμπο-
δίζει, συνόδευσον ἡμῖν, μεταλαμβάνων τὸν ³⁸ τῆς
ἀληθείας λόγον, ὃν ³⁹ κατὰ πόλιν ποιῆσθαι μέλλω
μέχρι Ῥώμης αὐτῆς.

XVI. Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτόν, Σοὶ μὲν ἐτοίμως ἔχω
συνοδεύειν, εἶπον· τοῦτο γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως χαίρων
προήρημαι· πλὴν περὶ ἀληθείας βούλομαι πρώτον
πληροφορηθῆναι, ἵνα γνῶ, εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος,
ἢ θνητὴ· καὶ εἰ ἀδίκος οὖσα, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐν-
ταῦθα, ἔχει κριθῆναι· καὶ τί ποτὲ ἐστὶ δίκαιον ἢ ἀρί-
στον Θεῷ, καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε,
καὶ εἰ λυθήσεται· καὶ εἰ οὐ λυθήσεται, καὶ ⁴⁰ κρείτ-
των ἔσται, ἢ οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος
λέγω, ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ἐπόμυνα μαθεῖν
ἤθελον. Ὁ δὲ, ⁴¹ τί ταυτὶ βούλεται τὰ ῥήματα τῶ
θειῷ πνεύματι γνοῦς, ταχεῖαν τὴν ἀπόκρισιν ἐποιεῖτο,
ἵνα καὶ ταχύ με πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγάγη-
ται ⁴². Καί, Συντόμως ἐγὼ σοι, ἔλεγεν, ὦ Κλήμη,
τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξ-
αυτῆς ἄκουε.

XVII. Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐν
ἀδελφῷ γέγονε τοῖς ἀνθρώποις. Πρῶτα μὲν διὰ τὸ κρα-
τηθῆναι αὐτοὺς εἰσαγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρᾷ,
συνθείᾳ δεινῇ, ὀμιλίᾳ κακῇ ⁴³, προλήψει οὐκ ὀρθῇ,
καὶ διὰ ταῦτα πλάνῃ· ἔπειτα ἀφοβίᾳ, ἀπιστίᾳ, πορ-
νεῖᾳ, φιλαργυρίᾳ, κενοδοξίᾳ, καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις, ἃ
δὴ καθάπερ καπνοῦ πλήθος εἰς ἓνα οἶκον ἐπιεσελ-
θόντα τὸν κόσμον, καὶ τῶν ἐνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν
ἐπιθολώσαντα τὰς ὀράσεις, ἀναθλέψαι αὐτοὺς οὐκ
ἔδ, καὶ τῇ διαγραφῇ τὸν δημιουργήσαντα κατανοήσαι
Θεόν, καὶ τὸ τούτῳ δοκοῦν γνωρίσαι. Διὸ χρὴ τοὺς
φιλαλήθεις ἔσωθεν ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκκαλέσασθαι
πρὸς ἐπικουρίαν ἀληθεῖ λογισμῷ τὸν μόνον Θεόν,
Κύριον δὲ ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ
παρ' αὐτοῦ γνῶσιν λαβεῖν, ἵνα τις ἐντὸς ὧν ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ Lege τοῦ ὄντος Θεοῦ, ejus, qui revera Deus est, ut infra, num. xxix. CLER. ³⁷ al. inser. οὐ φοβηθείς.
³⁸ al. τῶν. ³⁹ al. λόγων, ὧν. ⁴⁰ al. καὶ εἰ. ⁴¹ al. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντόμως σοὶ ὦ.
⁴² al. ἐπαγάγηται. ⁴³ οὐ καλῇ.

οικω τῷ πεπλησμένῳ καπνοῦ, τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἅ τοιμας ἡμεῖς ἀνοίξαι δυνήθη θύραν, ὡς τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἴκῳ, τὸν δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὄντα ἐκβληθῆναι καπνόν· ὅπως διαβλέψαντες οἱ ἄνθρωποι πιστεύσωσιν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως γεννηθέντα, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀρρήτως ἐκπορευόμενον, ἕνα Θεὸν γνωρίζοντες ἐν τρισὶν Ὑποστάσεσιν, ἀναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἀίδιον, ἀκτιστον, ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπλοῦν, ἀσύνητον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, ἀπερίληπτον ⁴⁶, ἀπειρον, ἀκατανόητον, ἀγαθόν, δίκαιον, παντοδύναμον, πάντων κτισμάτων δημιουργόν, παντοκράτορα, παντεπόπτην, πάντων προνοητήν, ἐξουσιαστήν, καὶ κριτήν· καὶ οὕτως ἀναγεννηθέντες δι' ὕδατος τε καὶ πνεύματος, συγχληρονόμοι καταστῶσι τῶν πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναγεννηθέντων υἱῶν τοῦ Θεοῦ. provisorem omnium, dominatorem, ac judicem; atque ita aqua et spiritu renati coheredes constituantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem ⁴⁶.

XVIII. Διδὸς πρὸς παντὸς ζητήματος καὶ αὐτὸς, ὡς Κλημῆν, ἐτοιμῶς ὡς υἱὸς πατρὶ πρόσελθε, ἵνα καὶ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων ἀψευδῶς τὴν γνώσιν Θεοῦ παράσχῃ σοι. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις, ἢ βραδύνεις, δικαίᾳ Θεοῦ κρίσει ἀπόκληρος ⁴⁷ ἔσῃ, τῷ μὴ θελήσῃ καὶ μὴ θεληθείς. Καὶ μὴ τοι νομίσης ἔτι κἀν πάντων τῶν ποτὲ γενομένων εὐσεδῶν εὐσεφέστατος γένῃ ⁴⁸, μὴ φθάσεις ⁴⁹ δὲ τελειωθῆναι διὰ βαπτίσματος, ἐλπίδος ἀγαθῆς τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ. Ταύτη γὰρ πλείονα μᾶλλον ὑπέξεις τὴν κόλασιν, ὅτι καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω καλῶς ⁵⁰. Οὐδὲ γὰρ καλὸν ἐστὶ καλὸν, ὃ φασιν (5), ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. Σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν βαπτισθῆναι, τῷ σῶ μᾶλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθραίνεις πάντως τῇ ἐκείνου βουλή. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖς· Καὶ τί συμβάλλεται πρὸς εὐσέθειαν τὸ βαπτισθῆναι με ὕδατι; Πρῶτον μὲν ὅτι τὸ δόξαν Θεῷ πράττεις. Δεύτερον δὲ, ὅτι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσαι (6) Θεῷ καὶ τῇ ἐξ ἐπιθυμίας πρώτης σοι γενομένην καταλάσσεις γέννησιν· καὶ οὕτω σωτηρίας τυχεῖν δυνήσῃ, ἄλλως δὲ ἄρα ἀδύνατον. Οὕτω γὰρ ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν ἐνανθρωπήσας Θεὸς Λόγος εἶπεν ἡμῖν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διδὸς πρόσελθε τῷ βαπτίσματι· τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς

lorem Jesum Christum, et ab eo cognitionem accipiant; ut aliquis intus positus in domo fumi plena, in hoc, inquam, mundo, accedens possit aperire fores; quo lumen solis, quod extra est, intromittatur in domum; ignis vero fumus, qui intro est, ejiciatur ⁴⁶; ut homines, cum perspexerint, credant in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum ejus Filium ex eo ante sæcula inenarrabili modo genitum, et in Spiritum sanctum ex eodem ineffabili ratione procedentem; atque unum Deum cognoscant in tribus Personis, principio carentem, finis expertem, æternum, perpetuum, increatum, immutabilem, variationi non obnoxium, simplicem, non compositum, incorporeum, invisibilem, intactilem, incircumscriptionem, incomprehensibilem, infinitum, non valentem perspicere, bonum, justum, potentem omnia, creaturarum omnium optitorem, omnipotentem, inspectorem cunctorum, atque ita aqua et spiritu renati coheredes consti-

XVIII. Quapropter ante omnem quæstionem tu quoque, o Clemens, prompte tanquam filius ad patrem accede, ut et visibilium et invisibilium cognitionem vere tibi præbeat Deus. Quod si postquam vocatus es, non vis, aut cunctaris; justo Dei judicio exhaeres eris; et quia noluit, nolet te Deus. Neque vero existimes, quod etsi omnium qui unquam fuerunt pii, piissimus sis, baptismi autem consummationem non fueris assecutus, bonam spem adipisci aliquando poteris. Eo enim majores pœnas dabis, quod bonis operibus non bene usus sis. Nam, ut aiunt, bonum non bonum est, quando non bene agitur. Tu vero si, quemadmodum Deo placet, nolis baptizari, ac tuæ potius voluntati obsequeris; profecto illius consilio repugnas. Sed forte dices: Et quid ad pietatem conferet, si aqua baptizet? Primo quidem, quia id quod Deo placuit facis. Secundo vero, quia per aquam et spiritum renasceris Deo, atque primam natiuitatem quam ex concupiscentia traxisti permutas: sicque salutem consequi poteris; aliter autem fieri nequit. Ita enim, qui propter salutem et immortalitatem generis nostri incarnatus est Deus Sermo, dixit nobis: Amen, dico vobis; nisi renati fueritis aqua et spiritu, non introibitis in regnum caelorum ⁵¹. Quocirca ad baptismum accede: siquidem hic solus vim ignis

VARIE LECTIONES.

⁴⁶ *Recogn.* i, 69. ⁴⁷ al. ἀκατάληπτον. al. ἀπερίληπτον, ἀκατάληπτον. ⁴⁸ *Clement.* hom. ii, c. 24, etc. *Rec.* i, vi, c. 8, etc. ⁴⁹ ἀπόκληρος. ⁵⁰ al. εὐσεβέστερος γένῃ, ἀβάπτιστος δὲ ἦς, ἐλπίδος τυχεῖν. ⁵¹ al. φθάσης. ⁵² al. ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Καλὴ γὰρ εὐποία, ὅπου ἂν ὁ Θεὸς ἐκέλευσε γίνεσθαι. ⁵³ *Joan.* iii, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(5) *Ο φασι.* Deuteron. xvi, 20: *Juste quod justum est persequeris.* Sapien. vi, 11: *Οι φυλάξαντες ὁσίας τὰ ὅσια ὀσωθήσονται.* Ad verbum in *Vita Lucæ junioris* tomo II. Auctarii Combessiani pag. 935, τὸ γὰρ καλὸν, οὐ καλόν, φασιν, ὅταν μὴ καλῶς γίνωτο, et apud Gregorium Nazianzenum, orat. 33, p. 531, τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. Parique modo Zonaras ad Canonem Gangrensem

14, et Balsamon in Responsis ad Marci interrogationes cap. 6, necnon Origenes in *Catena Lucæ* ms. ad cap. i. vers. 6, ubi tamen in edita a Coriderio nomen Simeonis apponitur, nescio an ob id quod ad marginem codicis Regii apparet, estque σημεῖωσαι. *Cot.*

(6) Ἀναγεννᾶσαι. Lege ἀναγέννα in Indicativo. *Cler.*

potest extinguere. Neque differ; quoniam dilatio solet afferre periculum, propterea quod incertum sit præstitutum morti nostræ tempus.

XIX. ⁸⁸ Postquam hæc dixisset, Equidem, inquam, modo gratias ago Deo Patri, et unigenito ejus Filio, et sancto ejusdem Spiritui, quia ut certus fieri volui, ita et mihi tribuit. Cæterum de me deinceps securus esto. Nunquam enim dubitabo de ullo eorum quæ a te prolata sunt. Igitur, Domine mi Petre, ne animo anxio sis, tanquam non sentienti homini maxima bona donaveris. Scio quippe hoc tale et adeo magnum esse, ut quilibet illud et celestiter velit accipere. Sentio enim mihi velociter datum charisma. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit: Gratiam habeo Deo, et pro salute tua, et pro commodo meo. Itaque per trium mensium dies jejuna, et baptismum accipies. Incipe ergo a die crastina. Erit autem mihi cras cum Simone Mago disputatio. Neque ambigas, mihi adesse in adversantium controversiis. His dictis, ipse etiam cibum sumpsit, neque jussit privatim sumere. Benedicto autem cibo, actisque gratiis, subjunxit, dicens: Det tibi Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque baptizatus, ejusdem mecum particeps fias mensæ. Eoque pronuntiato, quiescere me præcepit: jam enim et tempus ad somnum vocabat.

XX. ⁸⁹ Sequenti ergo die, ego Clemens, cum adhuc nox esset, e somno excitatus, ubi intellexi Petrum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei disserere (erant autem numero sexdecim; quorum hæc sunt nomina: Zachæus, qui olim publicanus, et Sophonias frater ejus; Josephus, illiusque sodalis Michæas; præterea Thomas et Eliezerus gemini; Eneas sacerdos; Lazarus sacerdos, quem a mortuis excitavit quatruiduanum Dominus noster Jesus Christus; Elisæus, Benjamin filius Saphræ, itidem Rubilus et Zacharias architecti, Ananias et Aggæas Ammeni; necnon Nicetas et Aquila socii): ego quoque ingressus sum, et postquam salutassen, jubente eo consedi.

XXI. Ille autem institutum sermonem interrumpens, et quasi se purgans, rationem reddidit cur non expergefecisset me, quo verborum ipsius essem auditor: cujus rei causam, navigationis molestiam assignabat: illam enim concoqui volens, me quiescere permisit. Siquidem quando anima, inquit, circa id quod corpori deest occupatur, vel aliqua calamitate premitur, non multa cum diligentia solet attendere iis quæ dicuntur. Et propter hoc nolo

Α ὀρμὴν σθένει δύναται. Καὶ μὴ ἀναβάλλου· ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον οἶδε φέρειν, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν.

XIX. Ταῦτα ἐκείνου εἰπόντος, Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἤδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὅτι ὡς ἐδουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτω μοι καὶ παρέσχε. Πλὴν περὶ ἐμοῦ τὸ λοιπὸν ἀφροντίς ἔσο. Οὐδέ ποτε γὰρ ἐνδύασα ⁸⁸ πρὸς τι τῶν ὑπὸ σοῦ λαληθέντων· ὥστε, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθητῶ μέγιστα δωρούμενος ἀγαθὰ. Οἶδα γὰρ ὅτι τοιοῦτόν ἐστι καὶ οὕτω μέγιστον, ὅσον ἂν τις καὶ ταχέως λαβεῖν βούλοιο. Αἰσθάνομαι γὰρ τοῦ θεθέτους μοι διὰ τάχους χαρίσματα. Ταῦτά μοι εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ περὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσεως. Πλὴν νήστευσον τριῶν μηνῶν ἡμέρας, καὶ λαμβάνεις τὸ βάπτισμα. Ἄρξαι τοίνυν ἀπὸ τῆς αὔριον. Ἔστι δέ μοι ἡ αὔριον πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον δι᾿ ἄλλεις. Καὶ μὴ ὀκλάσης παρεῖναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητήσεσι. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν, ἰδίᾳ καμὲ μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. Εὐλόγησας δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, ἐπήγαγε λέγων· Δῆψοι σοὶ ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομωθήσεται μοι, καὶ βαπτισθέντι ⁸⁹ τῆς αὐτῆς μοι κοινωνήσεται τραπέζης. Οὕτως εἰπὼν, ἡσυχάζειν μοι προσέταξεν· ἤδη γὰρ που καὶ ὁ καιρὸς πρὸς ὕπνον ἐκάλει.

XX. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἐγὼ Κλήμης, ἐτι τῆς νυκτὸς ἐχούσης, διϋπνισθεὶς, καὶ μαθὼν τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα, καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας διαλεγόμενον, οἱ ἦσαν ἑκατάδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὧν καὶ τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα, Ζαχαρίας ὁ ποτε τελώνης, καὶ Σοφονίας ⁹⁰ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰωσήφος τε καὶ ὁ τούτου σύντροπος Μιχαῖας, προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερρος οἱ δίδυμοι, καὶ Ἐνέας ὁ ἱερεὺς, καὶ Λάζαρος ὁ ἱερεὺς, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Ἐλισαῖος, Βενιαμὴν ὁ τοῦ Σαφρᾶ, ὁμοίως γε Πεύβιλος καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, Ἀνανίας ⁹¹ τε καὶ Ἀγγαῖας ⁹² οἱ ἄμμηνοι ⁹³. Ἐτι τε Νικήτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἐταῖροι· εἰσῆλθον καὶ γὰρ καὶ προσαγορεύσας ἐκαθέστην, ἐκείνου κελεύσαντος.

XXI. Ὁ δὲ τὸν προκειμένον ἐκκόψας ⁹⁴ λόγον, ὥσπερ ἀπολογούμενος, ἐπληροφῶρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀφύπνισέ με, ὅπως ἀκροατὴς τῶν αὐτοῦ γένωμαί λόγων· καὶ τούτου αἰτίαν τὸν ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλῶν ἐποιεῖτο· ἐκείνον γὰρ πεφθῆναι θέλων ⁹⁵, μὲ ἡσυχάζειν ἀφήκεν. Ὅπου· ἂν γὰρ (7) ἡ ψυχὴ, φησί, περὶ τὸ λείπον ἀσχολῆται τῷ σώματι, εἴτε τινὶ συμφορᾷ συνέχεται, οὐ μετὰ πολλῆς εὐλοῦε προσέχειν ἀκριβεῖς τοῖς λεγομένοις. Τούτου δὲ ἕνεκεν οὐδέ

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ *Clement.* hom. 1, c. 21, etc. *Recogn.* l. 1, c. 18, etc. ⁸⁹ al. ἐνδουάσω. ⁹⁰ al. ἐνδουάσω. ⁹¹ *Clement.* homil. 11, c. 1, etc. *Rec.* l. 11, c. 1, etc. ⁹² Σοφονίας. ⁹³ *Lege* Αἰνείας, ut ait *Clementina* diximus. *Cler.* ⁹⁴ al. Ἀγγαῖας. ⁹⁵ al. ἰαμμηνοὶ et ἄμμηνοὶ et ἰαμμινολ. ⁹⁶ al. ἐγκόψας. ⁹⁷ al. πεφθῆναι μοι θέλων.

VARIORUM NOTÆ.

(7) Ὅπου γὰρ. Excerptam sententiam hanc, ut Κλήμεντος πάπα Ῥώμης, legere est in ms. Regio 1500. *Cler.*

βούλομαι διαλέγεσθαι τοῖς ἢ λύπη κατεχομένοις, ἢ ἀμέτρως ὀργιζομένοις, ἢ τὸ σῶμα πεπονηκόσιν, ἢ βιωτικαῖς φροντίσιν, ἢ ἐτέρῳ πάθει τινὶ διανοχλουμένοις.

XXII. Καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι οὐ χρεὶ παραμυθίας καὶ νοουθεσίας λόγους προσάγειν τοῖς φαῦλόν τι πράττουσι. Φημί γάρ, ὡς εἰ μὲν ἀνύει τις, προφερῆτω· εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ τέως παραχωρεῖτω. Καιρὸς γάρ, ὡς Σολομῶντι δοκεῖ, *παντὶ πράγματι*. Διδὸν χρεὶ τοὺς τὴν ψυχὴν βωβυλῶντας λόγους, πρὸ τῆς κακώσεως τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγειν· ἵνα εἰ ποτέ τι ⁶⁴ φαῦλον ἐπέλθοι, προωπισμένος ὁ νοῦς, ὀρθῶ τῷ λογισμῷ δυνηθεῖ τὸ ἐπενεχθῆν ὑποστῆναι. Ὅθεν, ὡς φησι Κλήμη, εἴγε τὰ τῷ Θεῷ διαφέροντα γινῶναι θέλεις, παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ διδάσκοντος ⁶⁵ ἀνθρώπων γινῶσιν, παρὰ τούτου ^B μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδεν ἀλήθειαν. Τῶν γάρ ἄλλων εἰ τις ἐπίσταται τι, παρὰ τούτου ⁶⁶ μόνου, ἢ τῶν τούτου μαθητῶν λαδῶν ἔχει.

XXIII. Ἔστι τε αὐτοῦ τὸ βούλημα, ὅτι εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, οὐ ὁ κόσμος ἔργον ὁ πᾶς, ὃς δικαίος ὢν, πάντως ἐκάστω πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτέ. Ἀνάγκη γάρ πᾶσα, φύσει δικαίον εἶναι λέγοντα τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι πιστεύειν. Ἐπεὶ ποῦ τὸ δίκαιον αὐτοῦ; ὅπου τινὲς εὐσεβῶς βιοτεύσαντες, καὶ κακουχηθέντες, βιαιῶς ἀνηρέθησαν· ἐνιοὶ δὲ ἀσεβεῖς παρὰ πολλὴ γεγενημένοι, ἢν πολυτελεῖα βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων ἐτελεύτησαν θάνατον. Ἐπεὶ οὖν χωρὶς ἀπάσης ^C ἀντιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν, δίκαιός ἐστιν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιος εἶναι γνωσθήσεται, ἂν μὴ ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ, ἵνα μετὰ τὸ ἀπολαβεῖν τὸ ἴδιον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, ὃ μὲν κακός, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβῶν, ἔκει περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθῆ· ὁ δὲ ἀγαθός, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθεῖς, ἔκει ὡς ἐν κόλποις δικαίων, κληρονόμος τῶν ἀγαθῶν καταστῆ· ἐπεὶ τοίνυν ὁ Θεὸς δικαίος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστίν, ὅτι καὶ κρίσις γίνεται, καὶ αἱ ψυχὰς ἀθάνατοι τυγχάνουσιν. Εἰ δὲ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ δοκεῖ Σίμωνι, καὶ οὐχ ὡς ὁ τῆς ἀληθείας βούλεται λόγος, τὸ δίκαιον εἶναι μὴ θέλοι δοῦναι Θεῷ, τίνι ἐτι τοῦτό τις δοῦναι δύναται;

XXIV. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης, καὶ τίς ἄρα τυγχάνει, ἔφην, οὗτος ὃν λέγουσι Σίμωνα Σαμαρετίνην, μαθεῖν ἤθελον. Ὁ δὲ Πέτρος· Εἰ θέλεις μαθεῖν, ἔφη, πάρεσί σοι τοῦ γινῶναι παρ' ὧν κατ' ὅλα πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιθόμην. Καὶ μεταπεμφόμενος ἐκέλευσεν Ἀκύλαν τε καὶ Νικήτην πάντα μοι ἀκριδῶς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα διηγήσασθαι. Οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυράμενοι μὴδὲν παρεκκλίνειν τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετίθεοντο. Καὶ πρῶτος Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως· Ἀκουσον, ὡς φίλτατε ἀδελφε, ὅπως καὶ αὐτὸς

A sermocinari cum iis qui aut ægritudine delinuntur, aut immoderate irati sunt, aut corpore ægrotant; aut sæcularibus curis, vel alio quopiam affectu ob-turbantur.

XXII. Neque dicat aliquis, non oportere consolationis et admonitionis verba iis admovere, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio enim, quod si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, interim tenipori cedat. *Tempus enim est*, ut Salomoni videtur, *omni rei* ⁶⁴. Quare oportet sermones qui animam confirmant, hominibus ante vexationem inferre; ut si quid forte pravi acciderit, mens prius armata, recta ratione possit id quod illatum est, perferre. Unde, amice Clemens, si cupis quæ ad Deum pertinent cognoscere, a Domino et Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, qui humanum genus docet scientiam; ab eo solo discere potes; quia solus novit veritatem. Aliorum enim si quis aliquid cognoscit, ab eo uno, aut ab ejus discipulis traditum accepit.

XXIII. ⁶⁷ Est autem ejus sententia: Deum unum esse in tribus personis, cujus totus mundus opus est, quique justus existens, aliquando certe unicuique pro actionibus retribuet. Necessè quippe omnino est, ut qui asserit Deum natura esse justum, etiam credat immortales esse hominum animas. Quoniam ubi erit justitia ejus? quando aliqui, cum pie vixissent, tamen male habitati, per vim e medio sublatis sunt: quidam vero, postquam valde impii exstiterunt, atque vitæ luxui ac deliciis indulisissent, communi tamen hominum morte obierunt. Quandoquidem igitur absque ulla contradictione Deus, bonus cum sit, justus etiam est; nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima post separationem a corpore, sit immortalis; ut quando in resurrectione suum corpus recuperarit, malus quidem, tanquam qui hic bona receperit, ibi pro iis quæ deliquit puniatur; bonus autem, hic pro delictis castigatus, illic quasi in sinu justorum, hæres bonorum constituatur: quandoquidem igitur Deus justus est, constat inter nos, judicium quoque fore, et animas esse immortales. Si quis vero, quemadmodum Samaritano Simoni placet, et non ut veritatis doctrina vult, Deo concedere nolit, ^D justum esse, cui jam aliquis id tribuere potest?

XXIV. His auditis, ego Clemens, Et quisnam est, dixi, iste quem aiunt, Simon Samaritanus, scire vellem. Respondit autem Petrus: Si cupis discere, licet tibi ab iis cognoscere, a quibus et ego cuncta illius intellexi. Vocatisque Aquila et Niceta, præcepit eis, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter enarrarent. At illi, Deum attestati se nullatenus a veritate declinatos, hunc in modum res ejus exposuerunt. Ac prior Aquila cepit ita dicere: Audi, charissime frater, ut tu

VARIE LECTIONES.

⁶² Clement. hom. II, c. 12, etc. ⁶³ Eccl. III, 1. ⁶⁴ al. τῶν. ⁶⁵ Deest in al. ⁶⁶ Deest in al. ⁶⁷ I. *Recogn.*, I, VIII, c. 6.

quoque accurate cognoscas omnia viri illius; e-
jusnam sit, et quis, et unde; et quænam sint quæ
facit, et quo modo, quamque ob causam.

XXV. ⁶⁶ Simon igitur patre quidem Antonio, ma-
tre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex
Gitthis, vico qui non minus quam sex schœnis ab
urbe Samaritanorum distat. Hic Alexandriæ Ægypti
commoratus, ac in Græca doctrina plurimum
exercitatus, et arte magica pollens, atque insolentia
elatus, se vult existimari esse virtutem super-
nam, ipso quoque superiore Deo qui totum
orbem produxit. Interdum vero se Christum signifi-
cans, Stantem appellat. Eamque appellationem
usurpavit, quasi qui semper constitutus sit, nec
habeat corruptionis causam qua corpore concidat.
Nec vero Deum mundi conditorem, supremum esse
ait: nec mortuos aliquando excitatum iri credit.
Hierosolymam negat, montem Garizimum substi-
tuit. Pro vere Christo Deo nostro, seipsum prædi-
cat. Legem, propria præsumptione aliter interpre-
tatur; et iudicium fore quidem dicit, verum non ex-
spectat.

XXVI. Ut autem ipse religionis opinionem in-
vaderet, factum est ita. Joannes quidam exstitit
qui singulis diebus baptizaret: et quemadmodum
Domino fuerunt duodecim discipuli, duodecim
mensium solis gerentes numerum; sic ei quoque
fuerunt triginta viri principes, menstruam lunæ
rationem implentes; inter quos et una quædam
erat mulier, vocata Helena; ut ne hoc quidem abs-
que præmeditatione esset. Cum enim mulier dimi-
dium sit viri, imperfectum tricenarii constituit nu-
merum; sicut et in luua, cujus ingressus non
perfectum mensis cursum conficit. Porro horum
triginta, Joanni primus ac probatissimus erat Si-
mon.

XXVII. ⁷⁷ Post mortem autem Joannis, Simon,
assumpta Helena, oberrat, plebem conturbans, di-
censque eam Helenam de supremis caelis in terras
delatam esse: cujus gratia, inquit, Græci et bar-
bari bellum gesserunt, imaginati speciem veritatis:
et edens multa prodigiosa miracula; ita ut nisi co-
gnovissemus eum illa per magiam efficere, ipsi
quoque fuissemus decepti. Nunc autem quando ve-
sanus ille voluit etiam imponere hominibus reli-
giosis, ab eo secessimus. Etenim cæde se inquinare
cæperat; sicut nobis adhuc amicis velut amicus pa-
tefecit; quod cum pueri animam a suo corpore sep-
parasset, infandis quibusdam adjuramentis futuram
adjutricem ad eorum quæ ipse vellet representatio-

A ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῆς, τίνας τε ὦν,
καὶ τίς, καὶ πόθεν, καὶ τίνα ἐστὶν ἃ πράττει, καὶ
ὅπως, καὶ διὰ τί.

XXV. Σίμων οὖν ⁶⁶ πατὴρ μὲν ἐστὶν Ἀντωνίου, μη-
τρὸς δὲ Ῥαχήλ, Σαμαρεὺς τὸ γένος ⁷⁰, ἀπὸ Γεθθῶν ⁷¹
τῆς κώμης, οὐ μείον ἢ σχολίους ἐξ τῆς Σαμαρείων
πόλεως ἀπεχούσης. Οὗτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς
Ἀγυπτὸν γεγωνῶς, Ἑλληνικῇ τε παιδείᾳ πάνυ ἑαυ-
τὸν ἐξασκήσας, καὶ τῇ μάγῃ τέχνῃ πολλὰ δυνηθεὶς,
καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεὶς, θέλει νομιζέσθαι τις εἶναι
δύναμις ἀνωτάτω ⁷², καὶ αὐτοῦ τὸν κόσμον πάντα
παραγαγόντος Θεοῦ. Ἐνόστε δὲ καὶ Χριστὸν ἑαυτὸν
αἰνιτιτόμενος ⁷³ προσαγορεύει (8). Καὶ ταύτη δὴ τῇ
προσηγορίᾳ κέχρηται, ὡς δὴ συστησόμενός τε ἀεὶ, καὶ
φθορᾶς αἰτία, ὥστε τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ
οὔτε θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον λέγει
εἶναι· οὔτε νεκροὺς ἐγγιγέρθαι ⁷⁴ πιστεύει ποτέ. Τὴν
Ἱερουσαλήμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζελὶν ὄρος ἀντεισφέρει.
Ἐντὶ τοῦ ἡνωτος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἑαυτὸν ἀνα-
γορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἴδια, πρόσληφει ⁷⁵ ἄλλη-
γορεῖ, καὶ κρείσιν ἑσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ
δέ.

XXVI. Τὸ δὲ παρεισελθεῖν αὐτὸν τῆς ⁷⁶ θεοσεβείας
λόγον, γέγονεν οὕτως. Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμερο-
βαπτιστής· καὶ ὡσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόνασι δώδεκα
μαθηταὶ τὸν τοῦ ἡλίου δωδεκάμηνον φέροντες ἀριθμὸν,
οὕτω καὶ αὐτῷ ἑξαρχοὶ γεγόνασιν ἄνδρες τριάκοντα,
τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης λόγον ἀποπληροῦντες, ἐν οἷς
καὶ μία τις ἦν γυνὴ καλουμένη Ἑλένη, ἵνα μὴδὲ τοῦτο
C ἀνοικονόμητον ᾗ. Ἡμῖσι γὰρ ἄνδρὸς οὐσα ἡ γυνή,
ἀτελεῖ τὸν τῆς τριακοντάδος τίθησιν ἀριθμὸν· ὡσπερ
ἄρα καὶ τῆς σελήνης, ἥς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς οὐ τέ-
λειον ποιεῖται τὸν δρόμον. Οὕτων δὲ τῶν τριάκοντα,
τῷ Ἰωάννῃ πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων.

XXVII. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Ἰωάννου, τὴν
Ἑλένην ὁ Σίμων παραλαβὼν, περιέρχεται, τοὺς ἡχλους
ἀναστατῶν, αὐτὴν τε τὴν Ἑλένην λέγων ἀπὸ τῶν
ἀνωτάτω οὐρανῶν κατενεχθῆναι τῷ κόσμῳ· ἥς ἕνεκα
Ἑλληνέες τε, φησὶ, καὶ βάρβαροι ἐμαχέσαντο, εἰκόνα
φαντασθέντες ἀληθείας· καὶ πολλὰ τερατώδη θαυμά-
σια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ἥδειμεν ὅτι μαγία ταῦτα ποιεῖ,
ἡ πατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. Νῦν δὲ ὅτε πολυμαθὴς ⁷⁸
D ἀπατᾶν ἤθελε καὶ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ, ἀπέστημεν ἀπ'
αὐτοῦ. Καὶ γὰρ μαιφρονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ἐπιφίλοις
οὖσιν ἡμῖν οἷα φίλοις ἐξέφανεν, ὅτι παιδίου ψυχὴν τοῦ
ἰδίου σώματος χωρίσας, ἀπορρήτοις ὄρκοις τισὶ, συν-
εργὸν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν
παῖδα διαγράφας ἐπιεικόνος, ἐν τινὶ ἐνδοτέρῳ οἴκῳ, καθ'

VARLE LECTIONES.

⁶⁶ *Clement. hom. 11, cap. 18, 21, etc.* ⁶⁹ Σίμων οὖν. al. Σίμων οὗτος, ut *Clementin. 11, 22. Cot.* ⁷⁰ al. ἔθνος. ⁷¹ al. Γεθθῶν et Γεθθῶν. ⁷² al. ἀνωτάτη. ⁷³ al. *Clement. inser. ἐστῶτα.* ⁷⁴ al. ἐγγερόσθαι. ⁷⁵ al. ἴδια πρόσληφει ut *Clement.* ⁷⁶ al. εἰς τὸν τῆς. ⁷⁷ *Clement. hom. 11, c. 25. Recognit. l. 11, c. 12, etc.* ⁷⁸ al. πολὺ μαθεὶς et πολυμαθεὶς.

VARIORUM NOTÆ.

(8) Χριστὸν ἑαυτὸν αἰνιτιτόμενος προσαγορεύει. Mirum in nullo exemplari ante προσαγορεύει ῥομνὶ ἐστῶτα, quod et *Clementina* habent. et sequentia

postulant. An vocem non intellexit metaphrastes? Vide nos ad *Recognit. l. lxxii. Cot.*

ὄν αὐτὸς ὕπνοι, ἀνατεθειμένην ἔχει. Διδ., ἀσεβειαν αὐ-
τοῦ καταγνόντες, ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ.

XXVIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐ-
τοῦ Νικήτης· Ἀναγκαῖον, ἀδελφε Κλήμη, ἔφη, τὰ
παρλειφθέντα τῷ Ἀκύλῃ ἐμὲ ὑπομνήσαι. Πρῶτον
μὲν γὰρ ὁ Θεὸς μάρτυς, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ ἡμεῖς συνειρ-
γασάμεθα ἀσεβῆς, ἀλλ' ὅτι αὐτοῦ πράσσοντος ἱστορή-
σαμεν. Καὶ μέχρις ὅτε ἀβλαθῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο,
ἐτερπόμεθα· ὅτε δὲ τὰ μαγεῖα τιλ γινόμενα, θεότητι
ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔδωκεν, οὐκ ἔτι αὐτοῦ
ἠνεσχόμεθα, καίτοι πολλά ἡμῖν ἐπαγγελλομένου·
πρῶτον μὲν ναὶν καὶ ἀνδράντας ἡμῶν κατασκευα-
σθῆναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι⁸⁰, καὶ ὑπὸ βασιλέων⁸¹
δοξασθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιοθῆναι, καὶ
χρήμασιν ἀπεριορίστοις πλουτῆσαι.

XXIX. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μερίζονα νομιζόμε-
να, ἡμῖν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ τῆς
ἐγχειρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ὅπως αὐτῷ τὰ τῆς
ἀπάτης προκόπη. Καὶ ὁμως οὐ συνεθέμεθα· ἀλλὰ
καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύσασθαι συνεβου-
λεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· Παῦσαι τῆς τοιαύτης τόλ-
μης· Θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν δυνάτω Θεόν·
γινῶθι ὅτι ἄνθρωπος εἶ, καὶ ὅτι σου μικρὸς ἔστιν ὁ τῆς
ζωῆς χρόνος. Κἂν μέγα πλουτήσης, ἢ καὶ βασιλεύσης,
τῷ μικρῷ σου χρόνῳ τῆς ζωῆς ὀλίγα τυγχάνει πρὸς
ἀπόλαυσιν· καὶ ἀσεβῶς ζήσαντα αἰωνία κόλασις πε-
ριμένει. Διδ. φοβεῖσθαι⁸² τὸν Θεὸν συμβουλευόμεν,
ὕψ' οὗ κριθῆναι ἔχει ἢ ἐκάστου ψυχῆ περὶ ὧν ἐπράξεν
ἐνταῦθα.

XXX. Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. Ἡμῶν δὲ
εἰπόντων· Τί τῶν⁸³ τὰ σοι συμφέροντα συμβουλευόν-
των καταγελάς; ἔκτισον· Γελῶ μῶν, ἔφη, τὴν μω-
ρὰν ὑποληψίν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ
ἀνθρώπου ψυχὴν. Κἀγὼ ἔφη· Οὐ θαυμάζομεν, ὦ
Σίμων, εἰ ἀπατῶν ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπληρο-
μεθα⁸⁴ τίτι λόγῳ καὶ σαυτὸν ἀπατῆς. Λέγε ὅν ἡμῖν,
ὦ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφόρηται
ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' οὐν γε σὺ καὶ ἡμεῖς;
σὺ μὲν, ὡς ἀνθρωπεῖου σώματος χωρίσας αὐτὴν, καὶ
προσομιλήσας καὶ ἐπιτάξας· ἡμεῖς δὲ, ὡς συμπάρων-
τες, καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες, καὶ τὸ κελευθῆν⁸⁵
ἐναργῶς ἱστορήσαντες. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ μὲν οἶδα τί
λέγετε· ὁμοίως δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνος⁸⁶ διαλέγεσθε.
Καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφη· Ἐπεὶ οἶδας, λέγε· εἰ δὲ μὴ
οἶδας, μὴ δόκει ἡμᾶς τῷ λέγειν σὲ μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς
δὲ μὴ, ἀπατᾶσθαι δύνασθαι. Οὐ γὰρ ἔσμεν οὕτω νήπιος,
ἵνα πανοῦργον ἐνσπεύρης ἡμῖν ὑποψίαν, καὶ τῷ⁸⁷ νο-
μίζειν σέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, ὅπως οὐκ ἐπι-
λάθῃς⁸⁸.

XXXI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὅτι μὲν ἐχώρισα ψυχὴν
ἀνθρωπεῖου σώματος, οἶδα ὁμοίως εἰδόμενος· ὅτι δὲ οὐκ

nem; puero in imagine delineato, consecratam ha-
beret imaginem in quadam interiori sede, in qua ipse
caperet somnium. Quapropter, damnata ejus impie-
tate, abscessimus ab eo.

XXVIII. Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus
Nicetas : Necessè est, frater Clemens, inquit, ea me
commemorare, quæ ab Aquila prætermissa sunt.
Primum equidem Deus testis est, nos in nullo opere
impio adjuvisse eum ; sed illo faciente, tantum spe-
casse. Et quando opera innoxia edebat, delectaba-
mur : quando autem quæ per magiam fiebant, per
divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos,
dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa
nobis promitteret ; primum quidem, fore ut tem-
plum et statuæ nobis exstruerentur, diique existi-
mæremur ; item a regibus magnificæremur atque
donæremur publicis honoribus ; nec non infinita vi
pecuniæ ditesceremus.

XXIX. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis
pollicebatur, modo ut cum eo viventes, pravum ejus
molimen taceremus, quo fraus ei succederet. Atta-
men assensi non sumus : quinimo consilium dedi-
mus, ut ab ista recordia desisteret ; dicentes ei :
Cessa ab hujusmodi audaci facinore. Deus esse non
potes : time eum qui vere Deus est ; cognosce te
esse hominem, breveque esse tempus vitæ tuæ.
Quanquam admodum locuples, vel etiam rex eva-
seris, exiguo vitæ tuæ spatio pauca sunt quibus
frueris : et viventem impie, æterna pœna manet.
Quare auctores sumus, Deum verearis, a quo judi-
cari debet uniuscujusque anima, pro iis quæ hic
gessit.

XXX. Hæc ille audiens, risit. Cumque dicere-
mas : Cur eos irrides, qui tibi utilia suadent ? Ille :
Rideo, inquit, stultam opinionem vestram, quod
creditis immortalem esse hominis animam. Et ego
 respondi : Non miramur, o Simon, si fallere nos
conaris, sed obstupescimus, qua ratione etiam te
ipse decipias. Effare igitur nobis, Simon ; licet alio-
rum nemo compertam haberet, animam esse im-
mortalem ; tu tamen et nos habemus : tu quidem,
ut qui eam a corpore humano diremistis, qui collo-
cutus es, qui imperastis : nos vero, ut qui adfuimus,
et imperium audivimus, et quod jussum est vidi-
mus clare. Ad hæc Simon : Ego quidem scio quid
dicatis ; vos autem nescitis qua de re loquamini. Ac
ego Nicetas dixi : Quandoquidem scis, edisserere :
quod si nescias, ne existimes decipi nos posse, dum
ais, te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo
enim stolidi non sumus, ut nobis vafsam inseras
suspicionem ; redigasque nos in tuam potestatem,
existimantes aliquid ineffabilium cognosci a te.

XXXI. Respondit Simon : Quod quidem disjun-
xerim animam ab humano corpore, novi vos scire :

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ Clement. hom. II, c. 27, etc. ⁸⁰ al. inser. καὶ ὑπὸ δχλων προσκνηθῆναι. ⁸¹ al. βασιλέως. Paulo post
μερίζονα abest a duobus mss. Cot. ⁸² al. φοβεῖσθαι σοι εἰ σα. ⁸³ al. ἡμῶν. ⁸⁴ al. ἐκπληρήμεθα. ⁸⁵ al.
κελευσθέν. ⁸⁶ al. τίνων. ⁸⁷ al. τοῦ. al. ἐκ τοῦ. Cot. ⁸⁸ al. πρᾶρον. καὶ οὕτως ἐπιθυμῆς κολαζόμενους
ἡμᾶς. ⁸⁹ al. λαβῶν ἔχη.

quod vero non anima defuncti ministret, sed aliquis dæmon, qui se animam esse simulat, novi vos ignorare. Et ego Nicetas excepi: In vita multa incredibilia audivimus: hoc tamen sermone amentio-rem nos unquam audituros non speravimus. Nam si dæmon fingit se animam mortui esse, quinam erat animæ usus, ut a corpore separaretur? Nonne ipsi præsentés audivimus te, cum animam e corpore adjurando evocares? Et qua ratione, uno adjurato, alter non adjuratus, tanquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, quam ob causam interdum cessarent assessiones, respondisti: Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit: ac subjunxisti, animas eorum, qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc secedentes custodiuntur, non facile permitti venire?

XXXII. Hæc Nicetas cum protulisset, Aquila iterum dixit: Cuperem a te id unum discere, Simon; sive anima sit, sive dæmon, id quod adjuratur; cujusnam tandem metu, adjurationes non contemnit? Et Simon: Pœnas, inquit, persoluturam se intelligit anima, si non obtemperet. Aquila vero: Itaque si anima adjurata venit, etiam judicium fiet. Si ergo animæ sunt immortales, omnino et judicium erit. Quamobrem si eos quoque qui in malam actionem sunt adjurati, tumque non obtemperarunt, condemnandos ais; quo modo tu non timuisti, eos cogere, cum qui coguntur, propter contumaciam puniantur? Nam te jam non esse mentatum pro iis quæ designasti, mirum non est: cum judicium nondum sit, ut tu quidem pœnas eorum ad quæ coegisti; quod autem coactum est, veniam accipiat, quia malo facinori adjuramentum prætulit. Simon autem, his auditis, ira percitus, mortem, nisi taceremus, nobis minatus est.

XXXIII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Clementis interrogavi, quænam essent miracula quæ faceret. Illi vero responderunt: Facit ut statuæ ambulent, in igne volutans se, non uritur, interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens fit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas occlusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacra formarum omnigenam exhibet, facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista memorantes audiens, mirabar: testabantur autem ipsi talia se vidisse.

XXXIV. His ita enarratis, venit Zacchæus, et ista Petro significavit: Jam nunc, Petre, tempus est, ut ex eas ad disserendum cum iis qui conveniunt. Multa enim turba in atrio congregata te op-

A ἡ τοῦ τεθνεώτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἀλλὰ δαίμων τις ὑποκρινόμενος⁹⁰ εἶναι ψυχὴ⁹¹, οἶδα ὑμᾶς ἀγνοού-
τας· Καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφην· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἠκούσαμεν ἅπιστα· τοῦ δὲ τοιοῦτου λόγου ἀνοητότερον οὐ προσδοκῆσαμεν ἀκοῦσαι ποτε. Εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρίνεται ἡ τοῦ τεθνεώτος εἶναι ψυχὴ, τίς ἄρα τῆς ψυχῆς χρεια, τοῦ χωρισθῆναι τοῦ σώματος; Οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμεν σου, τοῦ σκίφους τὴν ψυχὴν ἐξορκίζοντας; πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὀρκιζομένου, ἕτερος μὴ⁹² ὀρκισθεὶς, ὡς φοβηθεὶς, ὑπακούει; Οὐκ ἄρα δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεταζόμενος ποτὲ πρὸς ἡμῶν, τίνας χάριν ἐνίοτε καὶ παύονται αἱ προσεδραεῖαι, εἰρηκας, ὅτι ψυχὴ πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον ὅν ἐμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἄδην πορεύεται· προσετίθεις δὲ λέγων, ὅτι τῶν ἰδίῳ θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ πρὸς ἄδην αὐτόθι χωρήσασαι φρουροῦνται, εὐκόπως⁹³ ἐλθεῖν ἀφίενται;

XXXII. Ταῦτα τοῦ Νικήτου εἰπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν ἔφη· Ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μάθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὀρκιζόμενον, τί δὲ καὶ φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὄρκους; Καὶ ὁ Σίμων· Κόλασιν, φησὶ, παρακούσασα οἶδε μέλλειν παθεῖν. Καὶ ὁ Ἀκύλας· Οὐκοῦν εἰ⁹⁴ ὀρκιζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις ἄρα γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι, πάντως ἐστὶ καὶ κρίσις. Ὅστε εἰ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξει ὀρκισθέντας, εἴτα καὶ παρακούσαντας καταδικασθῆναι φησ, πῶς οὐ πεφρόθησαι σὺ τούτους καταναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακοῇ κολαζομένων; τὸ γὰρ ἤδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἷς ἔδρασα; οὐ θαῦμα· ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστίν, ἵνα σὺ μὲν δικὴν δῶς περὶ τῶν ἠνάγκασας, τὸ δὲ ἀναγκασθῆν ὑπὸ συγγνώμην γένηται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως τὸν ὄρκον προτιμήσαν. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας ὠργίσθη, θάνατον, εἰ μὴ σωπῶμεν, ἡμῖν ἀπειλήσας.

XXXIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμητος ἐπιθύμην· τί δ' ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δὲ Ἀνδριάντας, εἶπον, ποιεῖ περιπατεῖν· καὶ κυλιόμενος ἐπὶ πῦρ οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται, καὶ ἐκ λίθων ἄστρους ποιεῖ, ἥρις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσοῦν μεταβάλλεται· θύρα κεκλεισμένης ἀνοίγει, σίδηρον λύει, ἐν δειπνοῖς ἐδωλα παντοδαπῶν ἰδεῶν παραίτησι· τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκευὴ ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ὀρᾶσθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα λεγόντων, ἀκούων⁹⁵ ἑθαύμαζον· ἐμαρτύρουν δὲ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ ἱστορηκέ-
ναι⁹⁷.

XXXIV. Τούτων οὕτω ρηθέντων, ἦκε Ζαχαρίας τοιαῦτα τῷ Πέτρῳ διασαφῶν· Ἦδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκθάντα σε διαλεχθῆναι τοῖς συνεθεοῦσι. Πολὺς γὰρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀνα-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ al. inser. ἐπεὶ μὴ ὑπάρχη; vcl ἐπεὶ μηδὲ ὑπάρχει. ⁹¹ al. inser. αὐτός. Al. add. ἐνεργεῖ. ⁹² al. ὁ μὴ. ⁹³ al. οὐκ εὐκόπως. Clement. οὐκ εὐκόπως. ⁹⁴ al. ἡ. ⁹⁵ l. s. Recogn. II, 9. Anast., Cedren., Niceph. ⁹⁶ al. add. αὐτῶν. ⁹⁷ al. inser. παρόντες. ⁹⁸ Clement. hom. III, cap. 2^a, etc. Recogn. I, II, c. 19, etc.

μένει σε δχλος, οὐ ἐν μέσῳ καθάπερ τις πολέμαρχος ὅπ' αὐτῶν δορυφορούμενος ἔστηκε Σίμων. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρῆσαι μοι κελεύσας ¹⁰⁰ μήπω τὸ σωτήριον βάπτισμα δεξαμένη, τοῖς ἤδη τελείοις· Ἀναστάντες, ἔφη, εὐξώμεθα, ἵνα Θεὸς τοῖς ἀνεκλειπτοῖς αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συναργήσῃ μοι ὁρμῶντι πρὸς σωτήριαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ χτισθέντων ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, εὐξάμενος ἔξηκει εἰς τὸν ὑπαίθρον τῆς αὐλῆς τόπον μέγαν ὄντα, ἐνθα συνεληλυθότες ἦσαν πολλοί, ἵν' ἀκουσθῆται τῶν λεγθησομένων. Στάς οὖν καὶ ἰδὼν μετὰ πάσης ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σίμωνα δὲ τὸν Μάγον εἰς μέσον ἑστῶτα τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως·

XXXV. Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐτοίμοις ἔχουσι δεξιὰς διδόναι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτοῦ ^B μεγάλην τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεάν, ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ταύτην ἡμῖν ἐνετέλειατο τὴν προσηγορίαν, πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι· ἵνα ἐάν τις ἦ ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἢ εἰρήνην· εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ θέλοι, τότε καὶ ἡμεῖς ἀποτιναζάμενοι τὸν κοριορτὸν τῶν ποδῶν ἡμῶν εἰς μαρτύριον, εἰς ἑτέρων ἀπίωμεν ³ οἰκίας καὶ πόλεις. Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν· Ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομορρᾶς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατρίβειν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπ' αὐτῶν οὐχ οἶοί τε γηγόνατε τὴν ἀληθεῖαν ἐπιγνώνας· δεύτερον, ὅτι τὰ ^C καθ' ἡμᾶς ἀκούσαντες, οὐκ ἤλθετε μέχρις ἡμῶν· τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθούσιν ἡμῖν ἠπειθήσατε. Διὸ φειδόμενοι ὑμῶν, προίκα εὐχόμεθα τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν ἐθέλετε, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τοὺς περὶ τῆς εὐσεβείας δέξασθαι λόγους, καὶ τὴν Θεῷ ἀρέσκουσαν πολιτείαν ἐπανελέσθαι, ἵν' εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσαντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν γένησθε κληρονόμοι.

XXXVI. Καὶ τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, καὶ πόσα παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἀγαθὰ ἰδωρῆθη, καὶ παραινέσαντος πολλὰ περὶ μοναρχίας, ὁ Σίμων ἔξω τοῦ δχλου βοῆ μεγάλη ἔφη· Τί ψευδόμενος ἀπατᾶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην δχλον, πείθων αὐτοὺς, Θεοὺς μῆτε ὀνομάζειν, μῆτε λέγειν ἐξὸν εἶναι; τῶν ^D παρὰ Ἰουδαίους δημοσίων βιβλίων πολλοὺς Θεοὺς λεγούσων. Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βιβλίων περὶ τοῦ δεῖν Θεοὺς νομίζειν, συζητήσαι βούλομαι· πρότερον περὶ οὗ ἔφησθε Θεοῦ, δεῖξας μὴ αὐτὸν τὴν ἀνωτάτω καὶ πάντα δυναμένην Πρόνοιαν, καθ' ὃ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελής, ἐνδεής, καὶ ὄλωσ οὐκ ἀγαθός. Ἀμέλει καὶ τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως περιλείπεται εἶναι Θεός, προγνωστικός, τέλειος, ἀνενδεής, ἀγαθός,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ al. πολέμαρχης. al. ταξίαρχος. ¹⁰⁰ al. inser. μικρόν. ¹ *Recogn.* l. II, c. 30. ² *Matth.* x, 42. *Marr.* vi, 41; *Luc.* x, 5. ³ al. ἀπίωμενοι. ⁴ *Clement.* hom. III, c. 58, etc. l. s. *Rec.* II, 57. *Cedren.*

in Scriptura non commemoratus, præcius futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis liber : ille autem quem loqueris, mundi opifex, contrariis oppositus est.

XXXVII. Statim ergo, qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creatur, propter quod et transgressor invenitur, atque a Deo ejicitur, morteque mulctatur. Simili quoque modo, qui fluxit illum, quandoquidem cuncta non videt, in Sodomorum exitio, Venite, inquit, et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant ; sin minus, ut sciam ⁶, et ignarum se ostendit. Quando autem dicit de Adamo : Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua attingat lignum vitæ, et comedat, et vivet in æternum ⁹ ; invidet. Cumque scriptum est : Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem ¹⁴ ; et pœnitentia ducitur, et ignorat : nam illud, secum reputavit, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem, finem diligenter explorare vult ; aut est pœnitentis de re quæ præter sententiam contigit. Quod etiam scriptum est : Odoratus est Dominus odorem suavitatis ¹⁶ ; indigentis est, et nidore carniū delectatum fuisse, non boni. Tentare autem, sicut scriptum est : Tentavit Dominus Abrahamum ¹⁸ ; mali est, ac ejus qui ignoret exitum patientiæ.

XXXVIII. Sicque Simon, multis Scripturæ dictis, male assumptis probare nitentur Deum perinde ac homines omni perpeſſioni obnoxium esse. Tum Petrus : An, inquit, qui malus ac plane improbus est, nullatenus velit se ipse arguere in iis quæ peccat, respondet mihi. Simon respondit : Minime velit. Et Petrus : Quo modo igitur malus ac improbus esse potest Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illam conscripta, publice proposita sint ? Ac Simon : Fieri potest, ut illius reprehensio citra ipsius sententiam ab alia Virtute sit scripta. Dixit Petrus : Primum ergo hoc quæramus. Si suo quidem consilio se reprehendit, ut tu prius ultro confessus es, improbus non est ; sin vero alia Virtute, inquirendum est ac omnibus viribus examinandum, num quis eum qui solus bonus existat, omnibus malis subjecerit.

XXXIX. Et Simon : Manifestum est te nolle audire ex Scripturis reprehensionem Dei tui. Ac Petrus : Ipse id facere mihi videris ; qui enim ordinem quæstionis vitat, examen verum fieri non vult. Unde ego qui ordine utor, et volo primum scriptorem considerari ; manifeste cupio recta via incedere. Tum Simon : Primo fatere, an vera sint quæ scripta sunt in mundi opifcem ; nec sit omnium supremus, cum juxta Scripturas omni nequitia sit obnoxius ; et postea scriptorem quæremus. Petrus

πάντων ἀπὸ ἀλλοιωμένους κακῶν ὃν δὲ σὺ φησὶ δημιουργόν, τοῖς ἐναντίους ἀντικείμενος τυγχάνει.

XXXVII. Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγονώς Ἀδάμ, καὶ τυφλὸς κτίζεται ⁶, ἐφ' ᾧ καὶ παραβάτης εὐρίσκειται, καὶ τοῦ ⁹ Θεοῦ ἐκβάλλεται, καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὁμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ τὰ πάντα ὁρᾷ, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ. Δεῦτε, λέγει, καὶ καταβάντες ἴδωμεν, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται, εἰ δὲ μὴ, ἵνα γινῶ καὶ ἀγνοοῦντα ἐαυτὸν δεικνῶσι. Τῷ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ Ἐκβάλλωμεν αὐτὸν, μὴ ὥς ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀψήγεται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγη, καὶ ζήσῃ ¹¹ εἰς τὸν αἰῶνα, φθονεῖ ¹². Καὶ τῷ γεγράφθαι, ὅτι Ἐρεθισθήσεται ὁ Θεὸς ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον καὶ μετανοεῖ, καὶ ἀγνοεῖ τὸ γὰρ ἐρεθισθήσεται, σκέψις ἐστὶ, ἥ τις δι' ἀγνοίας ὧν βούλεται, τὸ τέλος ἀκριβῶσαι θέλει, ἢ ἐπὶ τῷ παρὰ ¹³ γνώμην ἀποδάντι μεταμελουμένου ¹⁴. Καὶ τὸ γεγράφθαι ὅτι ¹⁵ Ὁσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας, ἐνδοῦς ἐστὶ, καὶ τὸ ἐπὶ κνίσση σαρκῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθῶ. Τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γεγράφται ὅτι ¹⁷ Ἐπειράζει Κύριος τὸν Ἀβραάμ, κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

XXXVIII. Ὁμῶς ὁ Σίμων πολλὰ τῆς Γραφῆς κοκῶς ἐκλαμβάνων, δεικνύειν ἔσπευδε παντὶ πάθει τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως τὸν Θεὸν ὑποκείμενον. Καὶ ὁ Πέτρος Ἐἰ μὴδὲν ¹⁹ ἀγαπᾷ, φησὶν, ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς, ἐφ' οἷς ἀμαρτάνει ἐαυτὸν ἐλέγχειν, ἀποκριναι μοι. Καὶ ὁ Σίμων Ὁὐκ ἀγαπᾷ, ἐφη ὁ Πέτρος Ὁὐκ ἀγαπᾷ καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ Θεός, εἴπερ αὐτοῦ θελήματι τὰ κατ' αὐτοῦ δεῖνά ²⁰ δημοσίᾳ γραφέντα προετίθη ; Καὶ ὁ Σίμων Ἐνδέχεται μὴ κατὰ προαιρέσιν αὐτοῦ ὕφ' ἐτέρας Δυνάμεις τὸν κατ' αὐτῶν γραφῆναι ἔλεγχον. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη Ἡρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἐαυτοῦ βουλῆς ἐαυτοῦ ἠλεγξεν, ὡς φθάσας σὺ πρότερον ὡμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἐστίν ἢ εἰ δὲ καὶ ὕφ' ἐτέρας Δυνάμειος, ζητητέον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλός ἐστι μὴ τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὄντα, ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέλαθε ²¹.

XXXIX. Καὶ ὁ Σίμων Ἐπρόδηλος εἰ φεύγων ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀκούσας τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ σου ἔλεγχον. Καὶ ὁ Πέτρος Ἀὐτός μοι φαίνεται τοῦτο ποιῶν ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων, ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται. Ὅθεν ἐγὼ τῇ τάξει χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρότερον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλός ἐστι μὴ τὴν εὐθείαν ὁδοῦσιν θέλων. Καὶ ὁ Σίμων Ὁμολόγησον πρότερον, εἰ γε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστίν, καὶ οὐκ ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς Γραφὰς πάσῃ ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ ὑστε-

VARIAE LECTIONES.

⁶ al. add. καὶ γινώσκων ἀγαθοῦ τυχόν ἢ κακοῦ μὴ ἔχων γινωρίζεται. ⁹ Forte τοῦ θεοῦ παραδείσου, e. divino paradiso. СЕР. ⁷ al. παραδείσου. ⁸ Gen. xviii, 21. ⁹ Gen. iii, 22. ¹⁰ Gen. vi, 6. ¹¹ al. ζῆσι. ¹² al. καὶ φθονεῖ. ¹³ al. μὴ κατὰ. al. κατὰ. ¹⁴ al. μεταμελουμένου. ¹⁵ al. Κεῖ. ¹⁶ Gen. viii, 21. ¹⁷ al. Καί. ¹⁸ Gen. xxii, 1. ¹⁹ al. μὴ. ²⁰ al. κατὰ. ²¹ ὑπέβαλε Clement.

ρον ζητήσωμεν ²⁰ τὸν συγγράψαντα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄ

autem; Ne id de me videatur, respondeo. Ego aio, ista, quæ tibi censentur adversus Deum scripta, vera quidem esse; verum etiam sic, non ostendere Deum esse improbum. Qui ergo, inquit Simon, hoc potes astruere?*

ἵνα μὴ δόξω ²¹, ἀποκρίνομαι. Ἐγὼ φημι ὅτι τὰ

δοκοῦντά σοι ταῦτα κατὰ Θεοῦ γεγράφθαι, ἀληθῆ μὲν

ἔστιν· ἀλλὰ καὶ οὕτως, οὐπω τὸν Θεὸν δείκνυσι μοχ-

θηρῶν. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο συστήσαι

δύνασαι;

XL. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸν Ἀδάμ τυφλὸν λέγεις γεν-

νηθῆναι, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλόμε-

νος ἐδείκνυε λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώ-

σκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, μὴ γεύσησθε. Καὶ ὁ Σί-

μων μεταβαλὼν· Τυφλὸν ἔλεγε ^a τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ ὁ

Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς ἠδύνατο εἶναι, ὁ

πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ, συμφώνως τῷ κτίσαντι

αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσιν ἐπιθεῖς τοῖς ζώοις ὀνόματα; Καὶ

ὁ Σίμων· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέ-

γνω τὸν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπατήσαντα ὄφιν; Καὶ ὁ

Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν Ἀδάμ, πῶς τοῖς

υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἕμα τῷ γεννη-

θῆναι, καὶ τὰ ὀνόματα ἐπιτέθεικε; τὸν μὲν πρῶτον

καλέσας Κάϊν, ὃ ἐρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζηλώσας

ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀβελ, ὃ ἐρμηνεύεται

πένης· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρῶτῳ φονευθέντι ἐπέθησαν

οἱ γονεῖς. Εἰ δὲ Ἀδάμ ἔργον Θεοῦ ὑπέαρχων πρόγνω-

σιν εἶχε, πολλῷ μᾶλλον ὁ δημιουργήσας αὐτὸν Θεός.

Σὺ δὲ, ὦ Σίμων, κακῶς νοῶν τὰς θείας Γραφάς, φι-

μώθητι.

XL. ^a At Petrus: Adamum dicis cæcum forma-

tum esse; quod tamen ille non erat. Non enim cæco

præcipiens ostendisset, ac dixisset: *De ligno autem*

scientiæ boni et mali ne gustetis ²². Et Simon inver-

tens respondit: Cæcam dixit mentem ipsius. Ac

Petrus: Qua ratione mente cæcus esse poterat,

qui antequam gustasset fructum, convenienter crea-

tore ipsius, propria omnibus animalibus imposuit

nomina? Simon vero: Si Adamus prænotionem ha-

buit, quare non prænovit serpentem qui ejus uxorem

deceperit? Rursum Petrus: Si prænotionem non

habuit Adamus, quo modo filiis suis, simul ac natū

sunt, etiam nomina imposuit secundum futuras

actiones? primo vocans, Cain, quod interpretatur

æmulatio; qui etiam, æmulatione ductus interfecit

fratrem suum Abel, quod interpretatur *luctus*; su-

per eo siquidem primo occiso, parentes luxerunt.

Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotione

præditus fuit; multo magis qui condidit eum Deus.

Tu autem, o Simon, cum male intelligas divinas

Scripturas, obturato ore tace.

XL. Porro quod scriptum est: *Secum reputavit*

Deus ²³, quasi utatur ratiocinatione propter igno-

rantiam; et adhuc: *Tentavit Dominus Abrahamum* ²⁴,

ut cognosceret an is ferret patienter: illud etiam:

Descendentes videamus, an secundum clamorem ipso-

rum, qui venit ad me, perficiant; sin minus, ut

sciam ²⁵: ac ne sermonem longius protraham, cla-

rum sensum ac intellectum habent ea testimonia,

nec Deum de ignorantia arguunt; licet id tuam fu-

giat intelligentiam. Quod autem revera præsciat,

ideo dicit Abrahamo: *Sciendo scies, quod peregrinum*

erit semen tuum in terra non sua; et in servitute

redigent illud, et affligent, et depriment eos quadrin-

gentis annis: gentem autem cui servient, ego judi-

cabo: post hæc vero esibunt huc cum multo apparatu:

tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus iu

senectute bona: quarta vero generatione revertentur

huc ²⁶. Et sane ista quæ post multas generationes

eventura erant, ostendunt quod prænoscat, et ma-

nifestissime ac certissime sciat.

XLII. ²⁷ Itaque de istis rebus inquisitio ad ter-

tium quoque diem producta est. Quarto autem illuc-

cescente, Simon in Tyrum fuga se abripuit. Nec

multis post diebus quidam illinc venerunt, ita re-

nuntiantes Petro: Simon, magnas præstigias Tyri

edendo, multos incolarum percudit; teque pluribus

*Mallem legere Ελεγον, Latine, dixi. EDIT. PATROL.

VARLÆ LECTIONES.

²⁰ al. ζητήσωμεν. ²¹ al. add. ἀντιλέγειν σου τῇ ἀταξίᾳ, μὴ θέλων ζητεῖν. ²² *Clement. hom. iii, c. 42, etc.* ²³ Gen. ii, 17. ²⁴ Gen. vi, 6. ²⁵ Gen. xxii, 1. ²⁶ Gen. xviii, 21. ²⁷ al. ἀμβλυοπίαν. ²⁸ Gen. xv, 13. ²⁹ al. καὶ τὰ πολλὰς. ³⁰ al. γενεαίς. ³¹ *Clement. hom. iii, c. 58, etc.* ³² al. ἀπαγγέλλοντες.

calumniis otiliosum effecit. Quæ postquam audivit Petrus, insequenti nocte, omni populo congregato: " Quandoquidem, inquit, cum ego properarem ad gentes, quæ multos deos asserunt, ut prædicarem ac docerem unum esse Deum in tribus personis, creatorem cæli et terræ, omniumque quæ in iis continentur, quo homines, dilecto eo, possent salutem consequi; præveniens diabolus, Simonem præmisit, ut persuaderet hominibus cunctis, colere deos qui non sunt, utque recusarent credere in unum Deum qui universa condidit, tum visibilia, tum invisibilia; idcirco oportet me cito assequi eum, ne doctrina Simonis, diutius immorata, omnes penitus invadat.

XLIII. Quare necesse est aliquis pro me locum meum supplicat. Atque cuncti Deum intente oremus, ut eum qui dignus sit, Deus designet. " Quibus dicitis, imposit manus Zacchæo, et ait: Here Domine, Pater Domini Dei que ac Salvatoris nostri Jesu Christi; per Spiritum tuum sanctum ac adorabilem, tu hunc tuere, qui pastor sit populi tui, quem elegisti. Hæc ubi dixisset, ad populum inquit: Quicumque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me Clementem, Nicetam, et Aquilam, ac dixit:

XLIV. Tyrum profecturus post septem dies, volo uti vos celeriter eo advenientes, et apud Chananæam Berenicen, Justæ filiam clam hospitati, omnia quæ ad Simonem pertinent investigetis, ac diligenter mihi perscribatis. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur relinquentes eum baptizantem, in Tyrum Phœnicis profecti sumus: " et apud prædictam Chananæam diversati, acceptique ab ea splendide ac honorifice, statim de Simone locuti sumus, his verbis: Simon iste Magus, in disputatione, quam cum domino nostro Petro Cæsariæ habuit, superatus, statim eo habitu quo erat, huc se profugus contulit; atque in eum maledicta conjiciens simpliciorum animas abripit: cumque ipse magus sit, illum magum appellat; et cum sit impostor, apostolum impostorem proclamat; quique in omnibus devictus fuit, seque in fugam turpiter conjecit, vicisse se prolletur.

XLV. Berenice autem, ipsa quoque ita rem habere testata est; et reliqua alia per se addidit. Phantasmata enim, inquit, postquam is huc advenit, et spectra ac simulacra quotidie in medio foro faciens, totam obstupefacit civitatem: " nam statux quidem moventur quando ipse pertransit; et vero sæpe umbræ ei præeunt, quas et defunctorum animas nominat. Multos porro qui eum præstigiatorem dicebant, cum postea ad convivium vocasset; et bowem maclasset, ipsisque in escam dedisset; variis morbis implicuit; atque dæmones eis immisit: in summa, multos affligendo, deus esse existi-

Α πολλαῖς διαβολαῖς μισητὸν ἐποίησε. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ πάντα τὸν λαὸν συναθροίσας· Ἐπειδὴ, φησὶν, ὀρμητὸς μου εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρύττει καὶ διδάξει ὅτι εἰς ἔστι θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι σωθῆναι δυναθῶσι· προλαβὼν ὁ διάβολος, Σίμωνα προαπέστειλεν, ἵνα πείσῃ πάντα ἄνθρωπον λατρεῖν τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ἀρνήσονται πιστεῦειν εἰς ἕνα θεὸν τὸν ποιήσαντα πάντα, τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· χρὴ μὲ ταχέως αὐτὸν καταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Σίμωνος ἐγγροنیσασα, παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ.

XLIII. Δεῖ οὖν ἀντ' ἐμοῦ τινὰ τὸν ἐμὸν ἀναπληρῶσαι τόπον. Καὶ πάντες τὸ θεοῦ ἐκτενῶς δεηθῶμεν, ὅπως τὸν ὄντα ἄξιον ὁ θεὸς ἀναδείξῃ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπέθηκε χεῖρας τῷ Ζακχαῖῳ, καὶ φησὶ· Δέσποτα Κύριε ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ Πνεύματός σου τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ, σὺ διαφύλαξον τοῦτον, ποιμαίνειν τὸν λαόν σου, ὃν ἐξελέξω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸν λαὸν ἔφη· Ὅσοι βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἀρξάσθε. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ Κλήμεντα φωνήσας καὶ Νικήτην καὶ Ἀκύλαν, ἔφη·

XLIV. Μέλλοντί μοι πρὸς τὴν Τύρον ὁρμῶν μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ, βούλομαι τὸ τάχος ὑμᾶς ἐκεῖ γενομένων, καὶ παρὰ τῇ Χαναανίτιδι. " Βερνίκη, Ἰούστης θυγατρὶ λανθανόντως ἐπιγενομένης, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα πάντα διερευνησαμένους, ἀκριβῶς γράψαι μοι. Διὰ ἑαυτῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ βαπτίζοντα καταλιπόντες αὐτὸν, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύεμεθα· καὶ παρὰ τῇ προειρημένῃ Χαναανίτιδι " καταγθέντες, καὶ δαψιλῶς " παρ' αὐτῆς ξενίας " καὶ φιλοτιμίου τυχόντες, περὶ τοῦ Σίμωνος αὐτίκα διελεγόμεθα· Σίμων οὗτος ὁ Μάγος, εἰπόντες, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἤττηθεις, φυγὰς ἐνταῦθα ὡς εἶχεν εὐθὺς ἀπέδρα, καὶ λοιδορούμενος αὐτῷ, συναρπάζει τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς· καὶ μάγης ὢν αὐτὸς, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ· καὶ πλάνος ὢν οὗτος τὸν ἀπόστολον πλάνον ἀποκηρύττει. " καὶ διὰ πάντων αὐτὸς ἤττηθεις, καὶ φυγῇ ἀσχυρῶς αὐτὸν ἐπιτρέψας, φάσκει νενικηκέναι.

XLV. Ἡ Βερνίκη μὲν οὖν, οὕτω καὶ αὐτὴ ταῦτα ἔχειν εἶπε καὶ ἄλλα δὲ παρ' ἑαυτῆς τὰ λειπόμενα προσετίθει. Φαντάσματα γάρ, ἔφη, μετὰ τὸ τῆδε αὐτὸν ἐπιστῆναι, καὶ ἐνδάλματα καθ' ἐκάστην ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ ποιῶν, πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν· ὡς ἀνδριάντας μὲν αὐτοῦ διερχομένου κινεῖσθαι, καὶ σκιάς πολλάκις " αὐτοῦ προηγείσθαι, ἃς καὶ τῶν τεθνηκότων ψυχὰς αὐτὸς ὀνομάζει. Πολλοὺς δὲ αὐτὸν καὶ γόητα λέγοντας, ὕστερον εἰς εὐωχίαν δῆθεν καλέσας, βούν τε θύσας, καὶ αὐτοὺς ἐστίασας, διαφόροις περιέβαλε νόσοις. Καὶ δαίμονας δὲ αὐτοῖς ἐνήκε· καὶ ὅπως πολλοὺς κακώσας, θεὸς εἶναι νενόμισται. Ὅθεν

VARIE LECTIONES.

" *Rec.* l. iii, c. 65, etc. " *Clement.* hom. iii, c. 72, etc. " *al.* Χαναανίτιδι. " *Clement.* hom. iv, c. 1, etc. " *al.* Χαναανίτιδι. " *al.* δαψιλῶς. " *Deest* in *al.* " *al.* ἀνακηρύττει. " *Anastasi.* Cœrenus, Nicephorus. " *al.* πολλὰς.

οὐκ οδομαι δυνήσεσθαι τινα, τοσούτον πῦρ ἀναφθὲν κατασβέσαι. Διδ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς ⁴⁴ χάριν παρακαλῶ, μηδὲν ἐγγειρήσητε πρὸς αὐτόν, πρὶν ἂν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀφίκηται, ὃς τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, δυνήσεται μόνος πρὸς τοσαύτην δυναστείαν ἀνταγωνισασθαι.

XLVI. Ταῦτα τῆς Βερνίκης εἰπούσης, ἡμεῖς ἔωθεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα γράψαντες, εἰς περίπατον ἐτραπόμεθα. Καὶ δὴ καὶ Ἀππίων ὑπαντᾷ ἡμῖν μεθ' ἐτέρων τριάκοντα, Ἀππίων ἐκεῖνος, οὗ πρόσθεν ἐμνήσθημεν. Καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με, προσαγορεύσας τε καὶ κατασπασάμενος· Οὗτός ἐστι Κλήμης, ἐφη τοῖς μετ' αὐτοῦ, περὶ τοῦ ἁ πολλὸν ἐν εὐγενείᾳ τε καὶ τρόπων ἔλευθερίᾳ πρὸς ὑμᾶς ἐπιούμην λόγον· ὅτι ἀνήρ γένος τε ὢν ἀπὸ Καίσαρος Τιβερίου, καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐξήσκημένος, ὑπὲρ βαρβάρου τινὸς τὴν προσηγορίαν Πέτρου, τὰ Χριστιανῶν ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. Ὅθεν ἀξιώ, συναγωνισασθέ μοι πρὸς τὴν τούτου διόρθωσιν. Ἐφ' ὑμῶν γὰρ αὐτοῦ πυνθάνομαι, καὶ λεγέτω μοι· ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέγιστα ἀσβεῖ, τὰ πάτρια μὲν καταλιπὼν, ἀποκλίνας δὲ εἰς ἔθνη βάρβαρα καὶ ἀλλόκοτα.

XLVII. Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου, φημι, ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι· τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποσειομαι. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅτι περ ἐν οἷς δοκεῖς καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἡ δὲ γνῶσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα, προφάσει γὰρ φιλίας λανθάνεις πρὸς ἀπάτην ἡμᾶς ἐκκαλούμενος. Καὶ ὁ Ἀππίων Οὐκοῦν ἀγνωσία· σοι δοκεῖ τὰ πάτρια, ἐφη ⁴⁵, φυλάττοντα, τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κἀγὼ· Τὸν εὐσεβεῖν προσηρημένον, ἀπεκρινάμεν, οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖ· ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν ᾗ εὐσεβῆ, ἀποσειεσθαι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα. Ἐνδέχεται γὰρ τινα πατρός ἀσεβοῦς ⁴⁷ ὄντα, καὶ βουλούμενον εὐσεβεῖν, μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἐθέλειν μιμεσθαι, καὶ κατ' ἔχνος αὐτοῖς ἐπισθαι. Καὶ ὁ Ἀππίων· Τί οὖν; τὸν σὸν πατέρα φῆς οὐκ ἀγαθοῦ γεγονέναι βίου; Κἀγὼ ἐφη, ὅτι· Κακοῦ μὲν αὐτόν οὐκ ἂν εἰποιμι, πλην ὅτι τοῖς ψευδέσι καὶ κακοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὃς· Τίνες οἱ μῦθοι οὗτοι; φησίν. Ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν· Ἡ περὶ τὸν Θεὸν, εἶπον, οὐκ ὀρθῆ δόκησις, ἦν ἐὰν μακροθυμῆς, μετὰ τῶν ἄλλων ἀκούσῃ φιλομαθῶν ⁴⁸.

XLVIII. Διδ πρὸ τῶν διαλόγων, εἰς τινὰ πλεῖονα παρεχόμενον ἡσυχίαν ὑποχωρήσωμεν τόπον. Καὶ δὴ προϊόντες ἐνθα ναμάτων ἦν ψυχρῶν καθαρὰ ρεύματα, καὶ δένδρων παντοίων χλοερῶν τέρψις ⁴⁹, ἐκαθεζόμεθα. Ἐπεὶ δὲ πάντες ἦσαν ὀρώντες ἀτενῶς εἰς ἐμὲ, οὕτω τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἄρχομαι λόγου.

XLIX. Πολλὴ τις, ὡ ἄνδρες, διαφορὰ τυγχάνει ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς θεοὺς κακοὺς καὶ πολυπαθεῖς ἠγήσαντο, ἵνα οἱ τὰ ὅμοια πράττειν θέλοντες, ἐκεῖνος ἔχωσι τοῦ κακοῦ

^a Lege περὶ οὗ. Εἰπ. ΠΑΤΡΟΛ.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ al. ὑμῶν. ⁴⁵ al. ἔθῃ. ⁴⁷ al. μὴ πατρός εὐσεβοῦς. ⁴⁸ al. φιλομαθῶς. ⁴⁹ al. τέρψεις. ⁵⁰ l. *Recogni.* l. x. c. 50.

matus est. Quocirca non puto quemquam valiturum extinguere tantum ignem accensum. Quare, ea gratia ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam adversus eum tentetis, antequam apostolus Petrus venerit, qui, Domini ac Dei nostri Jesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare.

XLVI. His a Berenice dietis, nos mane cuncta de Simone cum scripsissemus, ad ambulationem convertimus gradum. Et continuo Appion cum aliis triginta occurrit nobis, Appion is, cujus ante mentionem fecimus. Ac simul atque me vidit, salutans ac osculatus, Hic est, ait illis qui cum eo erant, Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir, ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Christianorum ritus. Quare rogo, adjuvate me in illo corrigendo. Nam coram vobis eum interrogo; ac respondeat mihi, quandoquidem arbitratur quod se ut pietatem coleret, dediderit, quo modo non et maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros atque alienos et monstrosos mores.

XLVII. Et ego ad illum: Tuam quidem in me, inquam, præclaram voluntatem, acceptam habeo; at ignorationem amolior. Scilicet præclara quidem voluntas est, dum in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis: verum cognitio non recte habet; ignoras enim quod prætextu amicitia, nos in fraudem voces. Et Appion: Num ergo ignoratio tibi videtur, inquit, patrios ritus servando, cum Græcis sentire? Ad quæ ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnimodis debet patria instituta servare; sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si ita se non habeant. Usu enim venire solet, ut aliquis patre impio natus, et volens vivere pie, nolit patris mores imitari, eosque ad vestigium consectari. Ad hæc Appion: Quid ergo? patrem tuum ais non bona vita fuisse. Respondi ego: Mala quidem eum vita fuisse non dixerim; nisi quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Et ille: Quænam, inquit, sunt istæ fabulæ? Ego vero excipiens, dixi: Non recta de Deo opinio, quam, si æquo animo fers, cum aliis discendi cupidus audies.

XLVIII. Quare ante dissertationem, secedamus in aliquem locum, qui majorem quietem præbeat. Et eo progressi, ubi pura erant gelidorum laticum fluentia, et viridium omnis generis arborum oblectatio, consedimus. Cumque omnes me fixis oculis intuerentur, hunc in modum alloqui eos cœpi.

XLIX. ⁵⁰ Multa est, o viri, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Ex Græcis enim alii multos deos malos pluribusque perturbationibus obnoxios induxerunt; ut qui similia patrare veñnt,

illos malitiæ patronos habeant. Alii vero fatum seu genesin et natale invexerunt; ac præter illud, neque pati neque facere quemquam posse aiunt; ut cum existimaverint neminem præter genesin quidquam vel facere vel pati posse, facile ad peccandum accedant, et post peccatum non ducantur poenitentia impie gestorum. Alii autem præsentem rerum statum providentiæ expertem esse decernunt; atque sua sponte universitatem hanc ferri censent, Domino nullo præside: quod sane omnium est durissimum; ita Deum blasphemare, et ab omni universæ naturæ expellere providentia, ut et asseratur neminem esse qui præfectus sit, ac provideat, et universis pro merito attribuat. Quare qui ista opinantur, non facile honestam vitam ducunt: quia impendens periculum non prævident.

L. At vero doctrina eorum, quos barbaros vocatis, maxime pia est; quæ unum Deum, et opificem totius hujus mundi introducit; natura bonum ac justum: bonum quidem, ut qui poenitentibus delicta condonet: justum autem, ut qui unicuique non poenitenti, pro factorum meritis retribuatur. Singuli namque, dum expectant futurum erga ipsos Dei cuncta intuitum iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt: et qui vitam moderatam traduxit, æterno supplicio liberatur.

Ll. ⁵⁴ Porro, dum uniuscujusque eorum, qui apud vos dii nominantur, impios actus redarguo, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis, Bacchi, Herculis, ac singulorum (quos neque ipsi ignoratis, utpote in Græcorum litteris instituti; quas vitas edocti estis, ut tanquam deorum æmulatores similia peragatis) et ab ipso primum, si videtur, maximo rege Jove ordiar. ⁵⁵ Illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut fertur, devoratis, et adamantina falce demessis patri genitalibus, pietatis erga parentes, et amoris in liberos, iis qui deorum mysteria æmulantur specimina ac exemplaria præbuit. Ipse vero Jupiter patrem suum vincit, in Tartarum præcipitavit, et alios deos punit. ⁵⁶ Pro iis autem qui nefandam patrant obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen; infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amoribus, Ganymedem rapit. Et adulteris in adulterio opem ferens, ipse sæpe mæchus invenitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, ipse congregiens cum sororibus, Junone, et Cerere, et Venere cælesti quam nonnulli Dodonam vocant. Iis vero qui cum filiabus commisceri volunt, cum Proserpina congressus, exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit; ut ab impiis hominibus propter exsuperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius

συνηγόρους. Ἄλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο τὴν λεγομένην γένεσιν, καὶ παρ' αὐτὴν οὐτε πάσχειν τινὰ δυνατὸν εἶναι φασιν, οὐτε ποιεῖν· ἵνα νομίσαντες ὅτι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὐτε ποιεῖν, οὐτε πάσχειν ἔχει, βῆδως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἐρχονται, καὶ ἀμαρτάνοντες, μὴ μεταμέλονται ἐφ' οἷς ἡσεβήκασιν. Ἄλλοι δὲ ἀπρονόητα δογματίζουσι τὰ παρόντα, καὶ αὐτομάτως φέρεσθαι τὸ πᾶν εἰσάγουσι, μηδεὶς ἐφεστηκότος Δεσπότη· ὁ δὲ ⁵⁴ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατον, οὕτω τὸν Θεὸν βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκβάλλειν προνοίας, ὥστε μὴδὲ εἶναι λέγειν τὸν ἐφεστῶτα καὶ προσοῦμενον, καὶ ⁵⁵ τὰ κατ' ἀξίαν τῶ παντὶ ἀπονέμοντα· ὅθεν οὐ βῆδως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονούντες σωφρονίζονται. Τὸν γὰρ ἐπερχόμενον κίνδυνον οὐ προορῶνται.

B L. Ὁ δὲ τῶν, ὡς ὑμεῖς φατε, βαρβάρων λόγος, εὐσεβεστάτος ἐστίν, ἕνα Θεὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένοις συγχωροῦντα τὰ ἀμαρτήματα· δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μὴ μετανοοῦντι, κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων, ἀποδίδοντα. Ἐκαστος γὰρ προσδοκῶν τὸ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπύπτου Θεοῦ, πρὸς τὸ σωφρονεῖν μάλλον τὴν ὁρμὴν ⁵⁶ λαμβάνει καὶ ὁ σωφρονῶν βεβιωκῶς, τῆς αἰωνίου λυτροῦται κολάσεως.

Ll. Ἐκάστου δὲ τῶν παρ' ὑμῖν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς διελέγγων πράξεις, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσειδῶνος ⁵⁷, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου ⁵⁸ τε καὶ Ἡρακλέους, καὶ τῶν καθ' ἕνα ἕκαστον (ὧν οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὁρμώμενοι, οὐς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν, τὰ ὁμοία πράττητε), καὶ ἀπ' αὐτοῦ γε πρότερον, εἰ δεκεῖ, τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἀρξομαι. Τοῦ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγεται, καταπιῶν, τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἀρπῆ τοῦ πατρὸς τὰ μόρια θείας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ τέκνα φιλίας, τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσιν, εἰκόνας καὶ τύπους παρέσχετο. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δείσας ⁵⁹, κατέβραξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ⁶⁰ ἄλλους κολάζει θεοὺς. Τοῖς δὲ ἀρρήτουργεῖν ἐθέλουσι, τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν, ἣν δὲ ἡ Μῆτις γονή· βρέφος γὰρ καταπιεῖν, ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδραστῶν, Γανυμήδην ἀρπάζει. Καὶ μοιχοῖς ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν, αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὐρίσκειται. Ἀδελφογαμεῖν ⁶¹ δὲ προτρέπεται, ἀδελφαῖς αὐτὸς συνεισελθῶν, Ἡρᾷ, καὶ Δήμητρει, καὶ Ἀφροδίτῃ τῇ οὐρανίᾳ, ἣν τινες Δωδώνην λέγουσι. Τοῖς δὲ θυγατρᾶσι μίγνυσθαι βουλομένοις, Περσεφῶνῃ συνελθυθῶς, παράδειγμα πονηρὸν ἐκ τῶν μύθων γίνεται. Ἄλλα τε μυρία ἡσεβήκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν, καὶ θεὸς εἶναι τοῖς ἰδιώταις ὁ μῦθος δογματισθῆ. Τοῦτων οὐχ

VARIAE LECTIONES.

⁵⁴ al. δὴ που. ⁵⁵ deest in al. ⁵⁶ al. ἀφορμῆν. ⁵⁷ Rec. l. x, c. 17, etc. ⁵⁸ al. Ποσειδῶνος. ⁵⁹ al. Διονυσίου. ⁶⁰ Clementina, hom. v, c. 12, etc., hom. 6, c. 2. ⁶¹ Eriphanus hæz. 26, n. 16. ⁶² al. δῆσας. ⁶³ Καὶ τοὺς. Lege ὅπου καὶ τοὺς ἄλλους, ubi et alios Deus punit: nam κατέβραξεν non convenit cum κολάζει. Vide hac de re Hesiodi Theogoniam. CLEA. ⁶⁴ al. ἀδελφοκτονεῖν.

ὡς ἔτυχεν ἐγὼ καταγούς, τῷ μόνῳ ἀγαθῷ Θεῷ προσ-
φυγόν, ἀποδεδωκώς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ τῇ κρίσει,
ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὄρι-
σται, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ὧν ἔπραξεν
ἔπου δὴ ποτε ἀπολαμβάνει.

LII. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Ἀππίων ⁶² ἐπήνεγκε τῷ
λόγῳ· Τί γάρ; οὐχὶ καὶ Ἕλληνες καὶ Ἑλλήνων νό-
μοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς μοιχοὺς τε
καὶ ἄλλως τὰ ἐναντία πράττοντας τιμωρεῖσθαι νομο-
θετοῦσι; καὶ γὰρ ἔφη· Οὐκοῦν οἱ Ἑλλήνων θεοὶ τὰ
ἐναντία τοῖς νόμοις διαπραξάμενοι, κόλασιν οὐ τὴν
τυχοῦσαν ὀφείλουσι. Πῶς δὲ σφραγίζεις ἑμαυτὸν
δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρώτοι
ἅμα τῇ μοιχείᾳ, τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ
δίκην οὐ δεδώκασι, ταύτη μᾶλλον ὀφείλοντες δοῦναι, ^B
ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ· εἰ δὲ ὑπέκειντο, πῶς
ἦσαν θεοὶ; Καὶ ὁ Ἀππίων· Ἔστωσαν ἡμῖν σκοποὶ
μηκέτι ⁶³ θεοὶ, ἀλλὰ ⁶⁴ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες,
φοβηθησόμεθα ἀμαρτάνειν. Καὶ γὰρ ἔφη· Οὐκ ἔστιν
ὁμοίον, ὡς Ἀππίων. Ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπων τὸν
σκοπὸν ἔχων, ἐλπιδὶ τοῦ λαθεῖν, ἀμαρτάνειν πάντως
τολμήσειεν· ὁ δὲ Θεὸν παντεπόπτῃ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ
ὀριζάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ
λάβρα ἀμαρτάνειν παραιτήσεται.

LIII. Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας. ἤδεν, ἔφη, ἐξ ὅτε
ἤκουσα Χριστιανούς σε προσομιλοῦντα, ἡλλοιωῖσθαι ⁶⁵
τὴν γνώμην. Καλῶς γὰρ εἴρηται τινι· *Φθειρουσιν
ἦθη χρηστὰ ὀμίλλαι κακαί.* Καὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Οὐκ-
οῦν ἐπανορθοῦσιν ἦθη μὴ χρηστὰ ὀμίλλαι κακαί. ^C
Ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ὡσπερ
ἠδόμενοι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις· ὅθεν καὶ τῇ ὀστε-
ραῖα ἀξιώσαντες ἀφικέσθαι πάλιν, τὸ γε νῦν ἔχον
ὑπεχώρου ⁶⁶. Τῇ δὲ ἐπαύριον προελθούσῃ τῷ Πέ-
τρῳ ἀπήντησαν ⁶⁷ πλησίον χωροὶ τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ αὐ-
τῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοί· καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες·
Ὁ Θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεείτω ⁶⁸, διὰ σοῦ ⁶⁹ θεραπευέ-
τω. Στάς οὖν ὁ Πέτρος ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς
τὸ δύνασθαι πᾶσι καταφανῆς εἶναι, καὶ προσαγορεύ-
σας θεοσεβεῖ νόμῳ, οὕτως ἤρξατο·

LIV. Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
καὶ τὴν θάλασσαν, οὐ λείπει πρόφασιν πρὸς σωτηρίαν
τῶν σώζεσθαι βουλομένων· δυνατὸς γάρ ἐστι καὶ τὰς
ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα σώσαι. Μανθάνω οὖν, ὡς ^D
βουθυτήσας Σίμων ὁ Μάγος, εἰστίλασεν ὑμᾶς ἐν μέσῃ
τῇ ἀγορᾷ, καὶ οἶκῳ πολλῶν κορέσας, ὀλεθροῖς πάθεισι
καὶ δαίμοσι παραδέδωκεν. Ἄλλ' ὡσπερ οὖν τῶν δαι-
μοσιν ἀποδεδωμένων θυμάτων μεταλαβόντες, τῷ τῆς
κακίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε· οὕτως ἂν τούτων
παισάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ προσέλθητε, εὐ ἴστε, ὅτι σὺν τῇ τοῦ σώμα-
τος ἰάσει, καὶ τὰς ψυχὰς ὑγιαίνουσας ἔχετε, τὰ Θεῷ
ἀρέσκοντα μετερχόμενοι. Ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ
Θεῷ, τὸ ἀδελφῶ τε προσεύχεσθαι, καὶ τραπέζης δαιμο-

divinitate imperitis persuasum fuerit. ⁶² His ego non
temere condemnatis, ad Deum qui solus bonus est
confugi; cum fidem certo iudicio habuissem, quod
ex Dei justo iudicio, et lex fixa sit ac definita, et
anima omnino pro dignitate eorum quæ gessit ali-
quando receptura sit.

LII. Hæc cum dixissem, Appion orationi subje-
cit: Quid enim? nonne Græci etiam, Græcorumque
leges ista prohibent; et adulteros, eosque qui alia
repugnantia committunt, puniri sanciunt? Et ego
 respondi: Igitur Græcorum dii contraria legibus
facientes, non leve supplicium merentur. Quo modo
autem me coercere potero, dum existimo deos ipsos
primos una cum adulterio cuncta flagitia perfecisse,
nec pœnas dedisse, quas ideo magis dare debebant,
quia non serviunt cupiditati: quod si ei obnoxii
fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint nobis
pro scopo, non dii, sed iudices; in quos respi-
ciendo, peccare metuemus. At ego excepi: Non est
simile, o Appion. Qui enim ad hominem collimat,
spe latendi, delinquere omnino audebit: qui vero
Deum omnium inspectorem metæ loco animæ suæ
proposuit, gnarus quod eum latere non possit, clam
quoque peccare supersedebit.

LIII. Quæ cum audisset Appion, Intellexeram,
inquit, ex quo audivi tibi cum Christianis esse con-
suetudinem, mutavisse te sententiam. Præclare
enim a quodam dictum est: *Mores bonos colloquia
corrumpunt mala* ⁶⁵. Et ego ad illum: Ergo mores
non bonos colloquia bona corrigunt. ⁶⁶ Hæc me di-
cente, qui aderant, non obscure videbantur dele-
tari iis quæ a me dicebantur: unde et cum rogas-
sent, ut postridie iterum conveniretur, impræsen-
tiarum discesserunt. Postero autem die, Petró egresso
processerunt obviam non pauci finitimi, ac ex Tyro
ipsa complures; et acclamabant, dicentes: Deus
per te nostri misereatur, per te nos curet! Stans
ergo Petrus in excelso lapide, ut omnibus posset
esse conspicuus, postquam religioso more salutas-
set, ita exorsus est:

LIV. Deo, conditori cæli, terræ, ac maris, non
deest occasio ad salutem eorum qui servari cupiant:
potest enim et animas nostras et corpora servare.
Audio utique, Simonem Magum bove maetato con-
vivium vobis in medio foro dedisse, ac vino multo
expletos perniciosis morbis ac dæmonibus tradi-
disse. At certe sicut perceptis sacrificiis quæ dæ-
monibus oblata fuerant, malitiæ duci servire coacti
estis: ita si, iis relictis, ad Deum, per Dominum no-
strum Jesum Christum, accesseritis, profecto sci-
tote, vos cum corporis sanitate, etiam animas sa-
nas habituros esse; Deo placita consecrando.
Cæterum Deo placita sunt; eum precari, dæmonio-
rum mensa abstinere, sanguinem non attingere seu

VARLÆ LECTIONES.

⁶² Clement. hom. iv, c. 22, etc. ⁶³ al. Ἀπίων. ⁶⁴ al. μὴ ἔτι. ⁶⁵ al. ἀλλὰ ἦ. ⁶⁶ al. ἡλλοιωῖσθαι.
⁶⁷ Menander. l. i; I Cor. xv, 33. ⁶⁸ Clement. hom. iv, c. 25. ⁶⁹ al. ἀνεχώρου. al. ὑπανεχώρου. ⁷⁰ al.
ἀπήντων. ⁷¹ al. ἐλεήτο. ⁷² al. inser. καί.

gustare, ab omni inquinamento immaculatos se conservare; in multis corporibus una mente gradientes, quod unusquisque sibi vult, id et de proximo cogitare ac cupere. Ait enim: ⁷³ Non vis interfici, alterum non interficias: non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptam ne constupra: non vis quidpiam omnino rerum tuarum furto auferri, nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsis quod rationi consentaneum est intelligentes, ac consecrati, Deo chari eritis, et sanitatem assequemini.

LV. ⁷⁴ Hæc a Petro paucis diebus edocti, deinde et curationem adepti, ad sacrum baptismum accesserunt. Quæ cum Sidonii audissent, supplicaturos ad Petrum miserunt, et acciverunt eum ad se; quia neque ipsi propter morbos ad illum venire non poterant. Igitur Petrus postquam paucos dies Tyri commoratus esset, morbisque omnigenis eos liberavisset, et instituisset Ecclesiam, atque ex presbyteris qui eum sequebantur episcopum ipsis constituisset, Sidonem profectus est. Rursusque Simon Magus, comperto jam adventare Petrum, ultro aufugit, et ad Berytum cum Appione ejusque sociis se contulit.

LVI. Cæterum ubi Petrus Sidonem ingressus est, multos in lectis portaverunt, ac in conspectu ejus posuerunt. At Petrus ad eos: Ne existimetis, inquit, me aliquid posse ad curationem vestram, qui sum ipse quoque homo mortalis, ac multis perperisionibus obnoxius: docere autem vos modum quo salvi esse poteritis, non gravabor; utpote qui ipse quoque a Christo edoctus sim, et discipulus Boni filii exstitierim. ⁷⁵ Hæc et in Sidone Petro suadente iis qui convenerant, cum paucis diebus multi ibi quoque penitentia ducti fuissent, ac credidissent, dein et sanitate donati essent, Ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris qui eum consecrabantur constituisset episcopum, Sidone egreditur.

LVII. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus est: atque plebs accedens ad Petrum, ut ferret opem rogabat. Timuimus enim, dicebant, ne funditus periremus. Tunc et Simon, audacia sumpta, et commento una cum Appione, Annubione, Athenodoro, cæterisque omnibus sodalibus excogitato, publice multitudini clamabat, Petrum ostendens: Fugite hunc, o viri, omni studio ac festinatione, fugite, dicens, Magus est, mihi credite; et terræ motum is ipse apud vos fecit, morbosque excitavit, ut vos perterreat, Deusque apud vos palam habeatur. Cumque populus se intra silentium tenuisset, Petrus subridens, plurima cum libertate: Viri, inquit, quæ ab istis dicuntur, me posse, Deo volente, efficere, fateor: ad hæc paratus

νίων ἀπέχεσθαι, μὴ ψαύειν αἵματος, ἐκ παντὸς μιάσματος ἀσπίλους ἑαυτοῦς συντηρεῖν, ἐν πολλοῖς σώμασι μίξ γνῶμη στοιχοῦντας, ὅσπερ ἕκαστος ἑαυτῷ θέλει, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ πλησίον φρονεῖν. ⁷⁶ Φησὶ γάρ· Οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἕτερον μὴ φονεύσης· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὕψ' ἐτέρου μοιχευθῆναι γυναῖκα, τὴν ἐτέρου μὴ μόλῃς γαμετῆν· οὐ θέλεις τι τῶν σῶν ὅλως κλαπῆναι, ἐτέρου μὴ κλέπτε μηδέν. Καὶ οὕτως ἀφ' ὁμῶν αὐτῶν τὸ εὐλογον συννοοῦντές τε καὶ μετιόντες, Θεῷ προσφιλεῖς ἔσεσθε, καὶ τῆς ἰάσεως ἐπιτεύξεσθε.

LV. Τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιοθέντες, τῷ ἱερῷ προσήθλον βαπτίσματα. Ταῦτα καὶ Σιδώνιοι μαθόντες, ἰκέτας πρὸς τὸν Πέτρον ἔστειλλον⁷⁶, μετὰ κλητον ποιοῦντες πρὸς αὐτούς, ἅτε δὴ διὰ τὰς νόσους ἀδυνάτως αὐτοὶ ἔχοντες πρὸς ἐκεῖνον φοιτᾶν. Ὁ Πέτρος τοίνυν ἡμέρας ὀλίγας ἐνδιαιτῆσας τῇ Τύρῳ, καὶ παντοδαπῶν αὐτοῦς ἀπαλλάξας παθῶν, Ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὤρμησεν εἰς Σιδῶνα· Σίμων δὲ πάλιν ὁ Μάγος ἔκοντα ἤδη τὸν Πέτρον μεμαθηκώς, φεύγειν ἠγάπα, καὶ πρὸς Βηρυτὸν ἐχώρει μετὰ Ἀππίωνος καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ.

LVI. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐπὶ κλινῶν φέροντες εἰς ὄψιν ἐτίθεσαν. Ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτούς· Μὴ με νομίσητε, ἔφη, δύνασθαι τι πρὸς ὑμετέραν ἰασιν, ἀνθρώπων ὄντα θνητῶν καὶ αὐτὸν, καὶ πολλοὺς πάθειν ὑποκειμένων· ὀφηγήσασθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὗ σωθῆναι δυνατοὶ ἔσεσθε, οὐ φθονῶ⁷⁷, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὑπὸ Χριστοῦ διδαχθεὶς, καὶ μαθητῆς ἐκεῖνου τοῦ ἀγαθοῦ γενομένου. Τοιαῦτα καὶ ἐν Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παραινοῦντος τοῖς συνιούσιν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πολλῶν κἀκεῖ μετανοήσασαν καὶ πιστευσάντων, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιοθέντων, Ἐκκλησίαν συνέστησε, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καταστήσας⁷⁸ ἐπίσκοπον, ἔξεισε τῆς Σιδῶνος.

LVII. Ὡς δὲ εὐθύς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὄχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ, βοῆθαι ἐδέοντο. Πεφοβήμεθα γάρ, ἔλεγον, μὴ καὶ παντελῶς ἀπολώμεθα. Τότε καὶ ὁ Σίμων τολμήσας Ἀππίωνι ἅμα καὶ Ἀνουβίῳ^{80, 81}, Ἀθηνοδώρῳ τε, καὶ ὄσοι ἕτεροι ἦσαν αὐτῷ προσηταιρισμένοι, δημοσίᾳ τοῖς ὄχλοις ἔβρα, Πέτρον ὑποδεικνύς· Φεύγετε τοῦτον, ὦ ἄνδρες, πάση σπουδῇ, φεύγετε· μάγος ἐστὶ, λέγων, πιστεύσατε· καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς οὕτως ἐν ὑμῖν εἰργάσατο, καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν, ἵνα ὑμᾶς καταπλήξῃ, καὶ θεὸς ἀντικρυς παρ' ὑμῖν νομισθῇ. Ἠσυχίαν δὲ τοῦ λαοῦ παρασχόντος, ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδιάσας, μετὰ πολλῆς μάλα τῆς παρρησίας· Ἄνδρες, ἔφη, ἅπερ οὗτοι λέγουσι, Θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τούτοις ἕτοιμός εἰμι

VARIAE LECTIONES.

⁷³ Matth. vii, 12, l. *Recogn.* l. viii, c. 56. ⁷⁴ al. deest in al. ⁷⁵ *Clem.*, hom. vii, c. 5, etc. ⁷⁶ al. ἀπέστειλλον, al. ἀπέστειλαν. ⁷⁷ al. εὐ φρονῶ. ⁷⁸ *Clement.* hom. vii, c. 8, etc. ⁷⁹ al. inser. αὐτοῖς. ^{80, 81} al. Ἀνουβίῳ, melius. Tres scripti coeclices Ἀνουβίῳ, pro Ἀνουβίῳ. Anubio enim et Anubius idem nomen, ab Anubī Aegyptiorum deo deductum. Sub finem capituli unus scriptus, κεισθητέ μοι. *Coet.*

(πειθεσθέ⁸⁸ μοι περι ὧν λέγω) τὴν πᾶσιν ὑμῶν ἐκ βάρων αὐτῶν ἀναστρέψαι πάλιν. **A** sum (fidem mihi habete in his quæ loquor) universam vestram ab ipsis fundamentis evertere civitatem.

LVIII. Τῶν δὲ ὄχλων ὑποπληξάντων· εἶτα⁸⁹ προθύμως ἐπαγγελλομένων τὰ ὑπ' αὐτοῦ κελευόμενα πράττειν, ὁ Πέτρος· Μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη, τὸ ἐξῆς ὀμιλεῖτω⁹⁰ μάγοις, μηδ'⁹¹ ὄλωσ εἰς λόγους ἐρχέσθω. Οἱ δὲ ὄχλοι ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσαν, τοῖς περι τὸν Σίμωνα εὐθύς ἐπετίθεντο, καὶ πάντας ἐν ὀλίγῳ τραυματίας ποιήσαντες, οὐκ ἀνήκων αὐτοὺς παίοντες, ἕως παντελῶς τῆς πόλεως ἐξεδιώξαν. Ἐπειτα προσόντες ὄσοι νόσοις αὐτῶν καὶ δαίμοσι προσεπάλαιον, πρὸ τῶν αὐτοῦ ποδῶν ἔκειντο. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος, ἴασατο πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. Οὐκ ὀλίγας δὲ τινὰς ἡμέρας παραμείνας τοῖς Βηρυτιοῖς, καὶ πολλοὺς τῆ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγον Πνεῦμα πιστεῖ καταρτίσας τε καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύβλον⁹² ἐξῆι.

LIX. Καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὤρμησεν, αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, καὶ θεραπεύσας τῶν ἐν Βύβλῳ⁹³ πολλοὺς, καὶ τὴν εὐσέθειαν αὐτοῦ⁹⁴ ἐκδιδάξας, κατ' ἴχνος τοῦ Σίμωνος εἰς Τρίπολιν ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐκ ὑποφεύγειν προφηρημένος. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσόντι τῷ Πέτρῳ, τῶν φιλομαθεστέρων πολλοὶ συνήλθον ἐκ τε τῆς Τύρου, καὶ Σιδῶνος, καὶ Βηρυτοῦ, καὶ Βύβλου⁹⁵· οὐκ ἤκιστα δὲ καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων πλείους συνέβηρον, ἰστορήσαι Πέτρον βουλόμενοι. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν, οἱ καὶ ἦσαν ὑπ' ἐκείνου προεκπεμφθέντες, διηγούντο ἡμῖν τὰ τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὰ πραττόμενα παρὰ Σίμωνος ἀκριβῶς· ἀποδεξάμενοι τε ἡμᾶς, ἐπὶ τὴν Μαροῦνον (9) ἦγον οἰκίαν.

LX. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπ' αὐτῷ ἤδη τῷ τῆς ξενίας πύλωνι γεγωνῶς, ἐπιστραφεὶς, τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο αὐριον περι θεοσεβείας διαλεχθῆναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσῆλθε, μὴ μεταλαβεῖν πρότερον ἔφη τροφῆς, πρὶν ἢ τοὺς συνεληλυθότας διαναπαύσει· ἀποκρινάμενων δὲ ἡμῶν, ὅτι σπουδῆ πάντας αὐτοὺς διαναπαύσομεν⁹⁶, ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ εὐλόγησας ἡμᾶς, ἐξῆλθε, καὶ λουσάμενος ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ εἰσελθὼν, εἶτα καὶ σιτίων μεταλαβὼν, ἐσπέρας καταλαβούσης ὑπνωσεν.

LXI. Ἄρτι δὲ περι τὰς δευτεραίας τῶν ἀλεκτρούων ὤδαξ ἀναστὰς, καὶ εὐρών ἡμᾶς ἤδη ἐρηγορότας, οἱ καὶ ἦμεν σὺν αὐτῷ πάντες ἐκκαίδεκα, αὐτὸς φημι Πέτρος, κάγω Κλήμης, Νικητής τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ προεδύσαντες δώδεκα, μετὰ τὸ προσαγορευῆσαι πάντας, εἰσῆι τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλων αὐτῷ,

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ al. πρᾶπον. ἔδν μῆ. al. πισθησθέ. ⁸⁹ al. πρᾶπον. καί. ⁹⁰ al. ὀμιλῆτω. ⁹¹ al. μηθ'. ⁹² *Clement.* hom. vii, c. 12. ⁹³ al. Βίβλον. ⁹⁴ *Clement.*, hom. vii, cap. ult., et hom. 8, c. 1, etc. *Rec. l. iv, c. 1.* etc. ⁹⁵ al. Βίβλω. ⁹⁶ al. αὐτοῖς. ⁹⁷ al. Βίβλου. ⁹⁸ *Διαναπαύσομεν.* Legi queat ex *Clementinis* et *Recognitionibus*, διαναπαύσομεν. *Cot.*

VARIORUM NOTÆ.

(9) *Μαροῦνον.* Nomen est Syriacum sat notum, vel propter monachum illum, sive male, sive recte sentientem, a quo dicitur *Maronitæ*. De eo Eutychius

LVIII. Tum turba consternata est : dein prompto animo promittit se ab ipso imperata facturam ; et Petrus : Nemo vestrum, inquit, posthac cum magis commercium habeat, neque usquam in colloquium veniat. Vulgus autem postquam hæc audivit, confestim Simonem sociosque ejus adorti sunt ; cunctisque brevi vulneratis, eos verberare non destiterunt, donec penitus urbe expulissent. Postea accedentes quicumque ex iis cum morbis ac dæmonibus collictabantur, ante pedes illius jacebant. Ille vero, sublatis in cælum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione sola curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cum multos fide in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum consummasset, necnon baptizasset ; uno ex presbyteris qui enim sequebantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum abiit.

LIX. Quo postquam pervenisset, comperto quod Simon in Tripolim evaserat, ipse breve tempus apud eos commoratus, curatisque multis Bybli incolis, ac doctrina pietatis eis tradita, ad Tripolim per vestigia Simonis processit ; certus cum insequi, non subterfugere. Porro cum Petrus Tripolim ingrederetur, multi eorum qui discendi cupidiores erant, ex Tyro, Sidone, Beryto, ac Bybulo concurrerunt : ex ipsa etiam maxime civitate plerique omnes confluxere, desiderio videndi Petrum. Quidam autem fratrum, qui et ab eo præmissi fuerant, enarrabant nobis accurate, tum statum urbis, tum Simonis gesta : et excipientes nos, in domum Maroonis duxerunt.

LX. Petrus vero jam fores hospitii tenens, conversus, promisit multitudini, cras se de Dei cultu verba facturum. Ac postquam introiit, non prius se quidquam cibi esse percipiturum affirmavit, quam eos qui convenerant refecisset : nobis autem respondentibus, quod eos omnes studiose essemus refecturi, Petrus audita re, et laudatis ac benedictis nobis, exiit ; cumque lavisset in mari, ac ingressus esset, posteaque cibum sumpsisset, nocte adveniente, somno se dedit.

LXI. Jam vero ad secundum gallosum cantum surgens, inveniensque nos jam vigilantes ; qui et eramus cum eo omnes sedecim ; ipse, inquam, Petrus, et ego Clemens, Nicetas et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant ; postquam salutavisset omnes ; ingressus est quidam ex familiaribus,

hunc nuntium ei afferens : Simon Magus, ubi dicit te Tripoli esse, in Syriam ipse abiit : multitudo autem unam hanc noctem esse anni ambitum arbitrata, nec valens præstitutum a te tempus expectare, pro foribus stat, per cætus et circulos de Simonis improbitate mutuo colloquens; qui cum eos in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te præsentem multis de criminibus esset convicturus, cognito adventu tuo se de nocte in fugam dederit : sed et eadem plebs te audire desiderat.

LXII. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit : Videtis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifeste compleantur. Memini enim eum dicere : *Multi venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et mari, ac recumbent cum Abrahamo, Isaaco et Jacobo*⁹⁵. Sed et *Multi*, inquit, *vocati*; *pauci vero electi*⁹⁶. Itaque quod veniant, non est eorum proprium, sed est Dei qui vocavit : si vero post vocationem bona opera fecerint, hoc eorum erit proprium, et convenientem assequentur mercedis retributionem.⁹⁷ Hæc dixit : cumque ingentem turbam videret, leniter velut placidum fluentem amnis affluere, Marooni ait : Ubi hic tibi locus est, qui hanc multitudinem capere possit? Et Maroone ducente eum in locum horto excultum ac subdialelem, secutæ sunt et turbæ.

LXIII. Petrus autem, super basim statux non admodum excelsam stans; simul atque populum more religioso salutasset; cernens multos astantium, a dæmonibus jam diu molestatos; ac stridere cum ululatu, et procidere cum supplicatione; increpitis iis, silentium tenere jussis, pollicitus curationem post habitum sermonem, ita loqui cæpit :

LXIV. Deus, qui solus bonus est, cunctaque præclare fecit, propter salutem generis humani, misit unigenitum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei placita vulgaret, legemque daret æternam; ut illam perpetuo custodientes, et baptizati in remissionem peccatorum, vita sempiterna donemur.⁹⁸ Enitimini autem primo, ut sordidum indumentum vestrum, scilicet, infidelitatis, exuatis; quod non alia ratione potestis deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini : atque ita, pari corpore ac anima effecti, futuro perpetuo regno fruemini. Itaque nec idolis credite, nec mensæ eorum participes estote; non occidite; non adulterate, non flagrate odio mutuo; nec furtum facite; neque omnino aggredimini ulla prava facinora.

LXV. Hæc cum dixisset, atque ex Scripturis monuisset multa, omnes permanserunt; alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem recipent. Petrus autem duntaxat imponens illis manus, et comprecatus, unicuique immanitatem. a morbo

Α δι: Σίμων ὁ Μάγος μαθῶν σε τῇ Τριπόλει ἐπιδημήσαντα, τὴν ἐπὶ Συρίαν αὐτὸς ἔρχετο· τὰ δὲ πλήθη τὴν μίαν ταύτην νύκτα ἐνιαυτοῦ περίοδον ἤγησάμενοι, τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν οὐ δυνάμενοι ἀναμένειν, πρὸ τῶν θυρῶν ἐσθήκασιν, κατὰ συστάσεις καὶ συλλόγους, ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος μοχθηρίας διομιλοῦντες, διδ⁹⁵ μετεωρίσας αὐτοὺς, καὶ ὑποσχόμενος ἐπὶ πολλοῖς σε κακοῖς ἐλθόντα ἐλέγξειν, ἐπιδημήσαντα γνοὺς, νύκταρ διεφύγε· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτὸ ἀκούσαι σου.

LXII. Καὶ ὁ Πέτρος θαυμάσας τῶν δόλων τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελειοῦνται. Μέννημα γὰρ αὐτοῦ εἰρηκότος, δι: Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης⁹⁵· καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ, φησὶ, κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν οὐκ αὐτῶν ἐστὶν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ κεκληκότος Θεοῦ· ἐν δὲ μετὰ τὸ κληθῆναι τὰ ἀγαθὰ πράξωσι, τοῦτο αὐτῶν ἴδιον, καὶ τῆς προσκοῦσης τεύξονται μισθαποδοσίας. Ταῦτα εἶπε, καὶ τὸν πολὺν δόλον ἰδὼν πρῶτος καθάπερ ἤσυχον τι βέυμα ποταμοῦ ἐπιρρέοντα, ἔφη τῷ Μαροῶνῃ· Ποῦ σοι τόπος ἐστὶν ἐνταῦθα, τοὺς δόλους χωρ. Ἴν δυνάμενος; Τοῦ δὲ Μαροῶνου εἰς κεκμητεμένον τόπον καὶ ὑπαιθρον αὐτὸν ἀγοντος, εἶποντο καὶ οἱ δόλοι.

LXIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπὶ τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ μετεώρου στάς, ἅμα τῷ τὸν δόλον θεοσεβεῖ ζῆει προσαγορεύσαι, ἰδὼν πολλοὺς τῶν παρεστώτων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν⁹⁶ χρόνων ἐνοχλουμένους, βρῦχοντάς τε μετ' ὀλιμωγῆς καὶ πίπτοντας μετὰ ἰκεσίας, ἐπιτιμήσας αὐτοῖς καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐπιτάξας, καὶ τὴν ἴσιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι καθυποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως·

LXIV. Ὁ μόνος ἀγαθὸς Θεὸς, τὰ πάντα καλῶς πεποιηκῶς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐξαπέστειλε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὰ ἐκεῖνον δοκοῦντα ἐκφάναι, καὶ νόμον αἰώνιον δοῦναι, ἵνα φυλάσσοντες αὐτὸν διὰ παντὸς, καὶ βαπτισθέντες εἰς ἄρεσιν ἀμαρτιῶν, τῆς αἰωνίου ζωῆς καταξιωθῶμεν. Σπουδάσατε δὲ πρότερον ἐκδύσασθαι τὸ βυρπᾶν ὑμῶν ἐνδυμα τῆς ἀπιστίας, ὅπερ οὐκ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, εἰ μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαρὸ σώματι καὶ ψυχῇ γενόμενοι, τῆς ἐσομένης αἰδίου βασιλείας ἀπολαύσατε. Μῆτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μῆτε τραπέζης αὐτῶν κοινωνεῖτε⁹⁸· μὴ φονεύετε, μὴ μοιχεύετε, μὴ μισεῖτε ἀλλήλους, μηδὲ κλέπτετε, μηδὲ κακαῖς τισι πράξεσιν ὅλως ἐπιχειρεῖτε.

LXV. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πολλὰ παραινέσαντος, οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τὸ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ἱστορησαὶ τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυχόντας. Ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς μόνον, καὶ προσευξάμενος, τὴν ἀπαλ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ al. ὅτι. ⁹⁶ Καὶ θαλάσσης pro καὶ νότου. Luc. xiii, 29, ex psalm. cvi, 3, ubi videndi Interpretæ. Cor. ⁹⁷ Matth. viii, 11; Luc. xiii, 29. ⁹⁸ Matth. xx, 16. ⁹⁹ Clement., hom. viii, c. 8, etc. Rec., l. iv, c. 7, etc. ¹⁰⁰ al. πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν. ¹⁰¹ Clement., hom. viii, cap. 23. ¹⁰² al. in ser. μιζρᾶς.

λαγὴν ἑκάστῳ τοῦ πάθους παρέσχετο ὡς τοὺς μὲν A παραχρῆμα θεραπευθέντας ἵ ὑπερθαυμάσαι τε καὶ δόξαν ὑπὲρ τούτου προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ. Βεβαίως οὖν πιστεύσαντες ἅμα τοῖς θεραπευθεῖσιν, ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἂ ἀπήσσαν τοῦτο λαβόντες ἐντολὴν, ὥστε πρωϊότερον συνελθεῖν.

LXVI. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς συνοῦσιν ἐταίροις ἐξιῶν, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον πάλιν ἰλθῶν. Ὁ Θεός, ἔλεγε πρὸς αὐτούς, πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ γῦν ἐπὶ πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἷς ἐπραξαν κακοὺς μεταμεληθέντες, καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ βιώσαντες, ἐν ἡμέρᾳ ἧ τὰ πάντα κρίνεται [Ἰσ. κρινεῖται], τῶν κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολαύσῃ. Διὸ νῦν βρῆσαθε γνώσεως ἀγαθῆς, Θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ταῖς ἑαυτῶν ἂ ἀτόποις ἐπιθυμίαις, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι B τὴν πρώτην τῇ ἀνθρωπότητι νεμηθεῖσαν χάριν. Οὕτω γὰρ ὑμῖν ἑξαυτῆς ἀναταλεῖ τὰ ἀγαθὰ· καὶ τῷ δωδωκῶτι ἂ εὐχαριστήσετε ἑῖς ἀεὶ τῶν ἀποβήτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι τῇ μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικλήσει πρότερον, εἰ τις κηλις, εἰ τις σπλάς ταῖς ὑμετέραις ἐπιτολάει ψυχαῖς. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὰ ἐνδομαχοῦντα ἂ πνεύματα ὑμῖν ἀποδιώξει δυνησθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέροις ἐνοχλοῦντα δαιμόνια, πῦν τοῖς ἄλλοις πάθεσιν ἀπελάσετε. Ταῦτα εἰπὼν, τοῖς ὑπὸ τινων παθῶν ὀχλουμένοις ἐκέλευσεν αὐτῷ προσιέναι· καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς, καὶ ἐξ-αυτῆς ἰασάμενος, ἐνεταξιατο ἂ ὀρθριαότερον συνελθεῖν.

LXVII. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ περὶ ὄρθρον ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, ἐκαθέσθη ἡμᾶς δὲ περ-καθεζομένους, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνερίζοντας, ὥσπερ ἀκούσαι τι βουλομένους, συνελθὲς, ἔφη· Πρὸ πάντων, ὦ φίλοι, ὁ Θεὸς σέβειν ἀρούμενος, εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν οὗτος ἂ γνωρίζεται· ἐστὶ δὲ ὄβιον αὐτοῦ καὶ ἐξαιρετόν, τὸ πάντων κτισμάτων εἶναι δημιουργός ἂ, πάντα περιέχων, πάντα τε περιριζῶν, ὡς ὑπὲρ πάντα ὄν, καὶ πάντα δημιουργήσας. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πολλὰ περὶ θεοσεβείας διδάξας, ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας, καὶ νόσοις τισὶ κατελημμένους αὐτῷ προσφέρειν· προσενεχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς, καὶ προσευξάμενος, ἀπέλυσεν ὑγιαίνοντας.

LXVIII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ πάλιν ἡμέρᾳ διαναστάς, καὶ προσευξάμενος, εἶτα καὶ σὺν ἡμῖν καθεσθεῖς, λέγειν D ἤρξατο οὕτως· Τὸν μέλλοντα προσιέναι τῷ Θεῷ χρῆ νήφειν, χρῆ σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλότρια μὴ νοσφίζεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπεικῶς, εὐσταθῶς, πρῶως· κολάζειν ἑαυτὸν ἂ ἐν ταῖς ἐνδεαῖς, ἢ μὴ ἔχοντα ἐτέρου ἀφελόμενον κορσθηναί· καθαρὸν εἶναι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀγνὸν τῷ σώματι, καὶ μὴ ὁμοιοῦσθαι τοῖς Φαρισαίοις, πρὸς οὓς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφησεν· Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ

A præbuit : adeo ut qui subito curati fuerant, sum-
mopere mirarentur, simulque gloriam Deo pro eu-
re offerrent. Cum ergo firmiter credidissent, una
cum iis qui sanati fuerant, ad sua abierunt, in
mandatis accipientes, ut maturius convenirent.

LXVI. Sequenti ergo die Petrus una cum sodali-
bus qui cum eo erant egressus, rursusque ad eum
locum veniens, dixit ad eos : Deus omnia potest.
Is enim est bonus ac justus, nuncque in cunctos
patiens ; ut qui voluerint, poenitentia de malis a se
commissis acta, et vita secundum id quod ei placet
transacta, singuli in die quo universa judicabun-
tur, pro merito percipiant. ἂ Quapropter nunc inci-
pente, bona cognitione, a Deo persuasi, vestris resi-
stere absurdis cupiditatibus ; quo possitis priamam,
quæ humano generi tributa fuit, gratiam revocare.
Sic enim vobis continuo orientur bona ; et ei qui
dedit ageris gratias perpetuo, ineffabilia bona pos-
sidentes ; abluti prius in beata Trinitatis invoca-
tione, si quis nævus, si quæ macula in animabus
vestris exstet. Ita namque, non solum latitantes
in vobis spiritus expellere poteritis, sed et dæmo-
nia alios infestantia perpressionesque alias abigeris.
Quæ postquam dixisset, eos qui aliquibus ægritu-
dinibus vexabantur ad se jussit accedere : imposi-
tisque manibus super eos, cum illos confestim
sanasset, præcepit ut majori mane convenirent.

LXVII. Tertio autem die, Petrus diluculo sur-
rexit, factaque prece sedit : et animadvertens nos
circumsedere, oculisque intentis eum aspiceret, quasi
aliquid audire cupientes, dixit ἂ : Ante omnia, o
amici, is qui Deum colere vult, scire debet, quod
ille in tribus personis cognoscitur ; proprium au-
tem illius ac præcipuum est, omnium creaturarum
esse opificem, omnia continere, omniaque termi-
nare, ut qui super omnia sit, cunctaque effecerit.
His dictis, multisque de pietate erga Deum expo-
sitis ἂ, jussit dæmoniacos, et morbis occupatos ad
se adduci : quibus oblati, manus imponens, ac
precatus, incolumes dimisit.

LXVIII. Rursum autem sequenti die exsur-
gens, et comprecatus, cum deinde nobiscum se-
disset, hunc in modum cœpit loqui : ἂ Qui ad Deum
accedere desiderat, sobrius esse debet, debet sibi
temperare, iram tenere, aliena non subripere ; juste
vivere, cum bono jure, tranquille, leniter ; se, in
indigentia potius continere ac reprimere, quam
cum non habeat, alterius bonis ablatis expleri ;
corde mundus esse, et purus corpore ἂ ; nec assimi-
lari Pharisæis, ad quos Dominus et Deus noster

VARIE LECTIONES.

ἂ al. præpon. γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ἰστορήσαντας. ἂ al. ἐπανήσαν. ἂ Clement., hom. ix, cap. 19. ἂ Rec., lib. iv, cap. 32. ἂ Deest in al. ἂ al. εὐχαριστήτε. ἂ Εὐχαριστήσετε. al. εὐχαριστήσθε. Cot. ἂ al. ἐνδομαχοῦντα. ἂ Clement., hom. ix, c. 25, etc. Rec., l. v, c. 36. ἂ al. inser. πάλιν. ἂ Clement., hom. x, c. 19. Rec., l. v, c. 22. ἂ al. ὁ εἰς Θεός. ἂ al. δημιουργόν. ἂ Clement., hom. x, c. 26. Rec. l. v, c. 36. ἂ Clement., hom. xi, c. 15 ; Rec. l. v, c. 32. ἂ al. inser. μᾶλλον. ἂ Rec. l. vi, c. 10, etc. Clement., hom. xi, cap. 29, etc.

Jesus Christus dixit : *Vae vobis, Scribae et Pharisei hypocritae; quia mundatis calicis et paropsidis quod exterius est, intus autem ea plena sunt sordibus. Phariseae caecae, munda prius calicis et paropsidis interius, ut et illius exterius mundum fiat*¹⁶. Vere enim qui interiora purgaverit, exteriora quoque purgare potest : qui vero exteriora purgat, ad hominum laudes aspiciens, id agit ; sed apud Deum mercedem non habet.

LXIX. ¹⁶ His dictis, et aliis pluribus de castimonia ; cum jam tres menses, quibus jejunaire me praecipere, completi essent, ducens me ad fontes maris vicinos perenni aqua baptizavit, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : cumque panem accepisset, benedixisset, ac fregisset ; communicavit nos intemeratis ac vitalibus sacramentis. Atque ita feriat ac laeti fratres nostri pro mihi a Deo concessa secunda nativitate, gloriam et gratiarum actionem Deo detulimus. Et multa turba congregata, Petrus depulsis morbis, afflictionibus, ac daemone, nec non baptizatis compluribus, ubi Maroonem hospitem suum, jam omnibus numeris absolutum, in episcopum constituisset, duodecim presbyteros designasset, diaconos fecisset ; collocutus cum episcopo de communi bono ac utilitate, deque ecclesiastico ordine atque concentu, vale dixit Tripolitanis Phoenices, et iter versus Antiochiam Syriae ingressus est.

LXX. ¹⁷ Egressi vero Tripolim Phoeniciae, ut Antiochiam Syriae veniremus ; eo die Orthosiae mansimus : et quia est prope urbem e qua egressi fueramus, cum omnes fere praedicationis evangelicae sermonem prius audivissent ; unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Cum autem multi essent nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est, dicens : Quandoquidem magna comitantium multitudo, non parvam invidiam nobis per urbes intransitibus attulit ; necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum ; neque nos, dum sumus spectabiles, aliis efficiamur auctores invidiae. Quocirca volo te Nicetam, una cum Aquila, ante me iter habere, per duos globos, sparsim.

LXXI. Ista Petro dicente, responderunt Nicetas et Aquila : Non valde nos, domine, contristat id agere, quoniam a te imperatum est. Primo quidem, quia Dei providentia delectus es, qui merearis cuncta praclare cogitare atque consulere : deinde vero quod ut plurimum biduo nos hoc facere necesse sit, a te absentes ; illud autem spatium quamvis longum sit, dum te dominum nostrum non videmus, attamen ut jubes, quia utile est, non contradicimus. Haec postquam dixerunt, autegressi sunt.

Ἀ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καθαρίζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐξώθεν, ἔσωθεν δὲ γέμει ῥύπου. Φαρισαῖαι τυφλά, καθάρισον πρῶτον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἔσωθεν, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐξω αὐτοῦ καθαρόν. Ἄληθῶς γὰρ ὁ καθάρας τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἐξω καθαῖραι δύναται· ὁ δὲ τὰ ἐξω καθαίρων, πρὸς ἀνθρώπων ἔπαινον ἀφαιρῶν, τοῦτο ποιεῖ, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ μισθὸν οὐκ ἔχει.

LXIX. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἕτερα πλεῖονα περὶ ἀγνισμού, τῶν τριῶν ἡδὴ μηνῶν πληρωθέντων, ὧν νηστεύσαι με ἐκέλευσεν, ἀγαγὼν με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὐσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀίνασον ἐδάπτισεν ὕδωρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ λαβὼν ἄρτον εὐλόγησας¹⁹, καὶ κλάσας, μετέδωκεν ἡμῖν τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων. Καὶ οὕτως εὐωχηθέντες οἱ ἀδελφοὶ ἡμῖν ἐπὶ τῇ θεοδωρητῇ μου ἀναγεννησεῖ, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀποδεδώκαμεν²¹ τῷ Θεῷ. Πολλοῦ τε ὄχλου συναθροισθέντος, νόσους, πάθη, δαίμονας ἀπαλάσας ὁ Πέτρος, καὶ βαπτίσας πολλοὺς, Μαρούνην τὸν ἀποδεξάμενον²² αὐτὸν, ἡδὴ λοιπὸν τέλειον²³ ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας, καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὄρισας, καὶ διακόνους δεῖξας, ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεώς τε καὶ ἁρμονίας συλλήσας τῷ ἐπίσκοπῳ, τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ὁδὸν ἐπορεύετο.

LXX. Ἐκθάντες¹⁶ δὲ τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἔλθειν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὀρθωσίᾳ ἐμείναμεν· καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι τῆς ἐξήλομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκοστῶν τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μέναντες, ἀπήραμεν εἰς Ἀντάραδον. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτην καὶ Ἀκύλα προσωμίλει λέγων· Ἐπειδὴ ὁ πολλὸς ὄχλος τῶν συνοδοιπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον εἰσιτοῦσι κατὰ π.ιν ἡμῖν ἐπισπᾶται, ἀναγκαιῶς ἐσκεψάμην φροντίσαι, ὅπως μήτε οὗτοι λυπηθῶσι κωλυθέντες συνεχίειν ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς περιβλεπτοὶ γενόμενοι, φθόνου τοῖς ἄλλοις καταστῶμεν αἰτίοι. Τοῦτου ἕνεκα βούλομαι σὲ τὴν Νικήτην ἅμα Ἀκύλα, προσδεύειν μου κατὰ συστήματα δύο σποράδην.

LXXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπεκρίναντο Νικήτης καὶ Ἀκύλας· Οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ προστεταχθαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα καλῶς νοεῖν τε καὶ συμβουλεύειν ἄξιός ἐστιν ὧν, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης· ἔπειτα δὲ, ὅτι ὡς ἐπιπολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν ἡμᾶς ἀπολιμπανομένους σου· καὶ αὗται δὲ πολλαὶ πρὸς τὸ μή σε τὸν κύριον ἡμῶν καθορᾶν, πλὴν ὡς καλεῖσαι διὰ τὸ συμφέρον οὐκ ἀντιλέγομεν. Ταῦτα εἰπόντες, προῆγον.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ Matth. xxiii, 25. ¹⁷ Clement, hom. x, c. 35. Rec., l. vi, c. 15. ¹⁹ al. εὐχαριστήσας. ²¹ al. ἀποδεδώκασι. ²² al. ὑποδεξάμενον. ²³ Clement., hom. xii, c. 4, etc. Recogn., l. vii, c. 1, etc. ²⁴ al. οὐν.

LXXII. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης Α ἔχαιρον, ὅτι σὺν αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Ἄμείλει καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξαπέστειλας ὡς τοὺς ἑταίρους²⁶, ἐπεὶ ὀδυνώμενος ἔν διαπεφωνήκειν. Ὁ δὲ ἔφη· Τί δαί· εἰ καὶ χρεῖα τις ἔσται πεμφθῆναι σέ που, σὺ διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαι μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο ταθῆξῃ; οὐχὶ δὲ προσομιλήσας σεαυτῷ, φέρειν τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προσταττόμενα, εὐθύμως ὑποίσεις; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι σὺνεῖσις οἱ φίλοι ταῖς μνήμαις, κἂν τοῖς σώμασιν ἐκείνων ἀπολιμπάνωνται, ὡς ἔνιοι συνόντες τοῖς σώμασι, μακρὰν ἀφεστήκασι ταῖς ψυχαῖς;

LXXIII. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Ἀλλὰ μὴ με νομίσης, κύριε, ὅτι τὰ λύτης πάσχειν ἐμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνν ὀρθῶς ἔχοντι λογισμῷ. Ἐπεὶ γάρ σε ἀντι πάντων εἰλόμην, πατρὸς καὶ μητρὸς, ἀδελφῶν Β ἄμα καὶ συγγενῶν, αἰτιῶν μοι γενόμενον διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας· οὕτω καὶ ἡς ἐμελλον ἐκ πάντων ἀπολαύειν παραμυθίας, διὰ σοῦ μόνου καρπούμαι. Δέδοικα γάρ ὅλους ἀπολειφθῆναι σου, μήποτε διὰ τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ἀκμὴν, ἤττων ἐπιθυμίας γένομαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτως ἐνστάσεως ἔχω, ὡς ἀποστῆναί σου ἀδύνατον εἶναι, εἰ μὴ κατὰ τινα χόλον Θεοῦ τοῦτο γένηται. Καὶ γὰρ μέμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Ἐἴ τις μοι βούλεται συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς καὶ συνοδεύετω. Εὐσεβῶς δὲ ἔφης, τὸ μηδένα λυπησάι κατὰ Θεὸν, οἷον, ἀπολιπόντα γονεῖς, γυναῖκα, πρὸς δὲ, καὶ ἐτέρους τινας τῶν εὐσεβῶν ἐλομένων. Ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτηδεῖς εἰμί σοι συνοδοπόρος, ᾧ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, εἰ²⁷ τὰς τῶν δούλων ὑπηρεσίας ἐπιτρέποις ποιεῖν.

LXXIV Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, μετὰ τινὸς φησι μειδιάματος· Τί σὺν οἷσι, Κλήμη, μὴ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκης εἰς δούλων σε ταγῆναι τόπον; ἐπεὶ τίς τὰς καλὰς μοι καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐπομένων βακυλλῶν καὶ τῶν ὑποδημάτων φυλάξει²⁸; Τίς δὲ καὶ τὰ ἡδέα καὶ πολυτελῆ ἔβρα προετοιμάσει; ἢ τινα ποικίλα ὄντα πολλῶν δέεται καὶ τεχνικῶν μαγείρων καὶ πάντα ἐκείνα, ὅσα ὡς θηρίω μέγαλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ προεுτρεπίζεται. Πλὴν ἡ τοιαύτη σε προαίρεσις ὑπεσιῆθεν, ἴσως μὴ συνιέντα, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, ὅτι ἄρτυ μόνῳ καὶ ἀλαταίς χρῶμαι, καὶ σπανίως²⁹ λαχάνοις· καὶ ὅτι ἰμάτιόν μοι καὶ τριβῶνιον ἔν ἐστι τοῦτο³⁰ αὐτὸ, ὃ περιδέβλημαι, καὶ ἐτέρου χρεῖαν οὐκ ἔχω, οὐδὲ ἄλλων τινῶν· Ἐν γάρ D τοῦτοις καὶ περισσεύομαι. Ὁ νοῦς γάρ μου τὰ ἐκεῖ πάντα ὀρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ἐνταῦθα οὐδενὸς ἐπιστρέφεται. Ὅμως σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζω ἐπαινῶ, πῶς ἀνὴρ ἐκ πολυτελῶν ἐθῶν ὑπάρχων, βδελύξαι τοῖς ἀναγκαίοις τὸν σεαυτοῦ ὑπῆλλαξας βίον. Ἡμεῖς γάρ ἐκ παιδῶν, ἐγὼ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σύναιμος, οὐ μόνον ἐν ὀρφανίᾳ τραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας εἰς ἐργασίαν ἐθισθέντες³¹, εὐμαρῶς φέρομεν νῦν τὰς μακρὰς ταύτας ὁδοιπορίας. Ὅθεν εἰ ἐπιθῶ μοι, ἐμοὶ ἂν συγκαχωρήσεις τὰ δούλων ἀποπληροῦν σοι.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Clementina et Recognitiones, ἐτίρους. COT.
²⁷ al. τό. ²⁸ al. ἐνεθισθέντες.

²⁹ al. εἰ μοι. ³¹ al. διαφυλάξει. ³⁰ al. σπανίους.

LXXV. Id ego audiens, contremui et collacry- A mavi: quia talem habuisset orationem vir, quo cuncti hujus ætatis homines ratione scientiæ ac pietatis sunt inferiores. At ille, cernens me illacrymantem, causam rogabat. Ego autem ad illum: Et quidnam peccavi, inquam, ut hunc sermonem audirem? Statimque Petrus: Si male locutus sum, cum proposui servire tibi; tu prior deliquisti, qui prior in animo habuisti hoc agere. Et ego respondi: Non est similis ratio: siquidem me valde decet id facere; te vero nullatenus, qui es Dei præco, cuique animas hominum pascere commissum est. Tum Petrus dixit: Dominus noster, qui ad salutem totius mundi venit, quique unus supra cunctos veram et solam nobilitatem obtinet, servire ac ministrare sustinuit²¹; ut doceret nos, ne indecorum putemus servilia ministeria proximis exhibere, quamvis nobiles simus, quamvis plurimum eos antecellamus. Ego excepi: Si existimem quod te oratione sim superaturus, æmens sim plane ac stultus: verumtamen gratias divini Providentiæ habeo, te loco parentum mihi donatum fuisse.

LXXVI. Tum Petrus: Verene, inquit, nullus tibi superest ex genere? Et ego respondi: Sunt quidem plures ac magni viri, ad Cæsarem genere attinentes. Nam patri meo, ut pote una educato, Cæsar uxorem cognatam junxit: ex qua tres liberi orti sumus; duo quidem ante me; qui et gemini cum essent, admodum inter se similes erant, sicut mihi narrabat pater: ego quippe neque illos, neque genitricem valde novi, sed quasi per somnium obscuram eorum formam mihi repræsentato. Igitur mater quidem mea Matthidia dicebatur, pater autem Faustus; fratres vero, alter Faustinus, alter Faustianus vocabantur. Cum igitur post eos tertius ego natus essem, mater, quemadmodum pater referebat, somnium vidit, quod nisi confestim assumptis duobus filiis suis geminis, Roma decennium abesset, ipsa cum iis morte pessima esset interitura.

LXXVII. Pater igitur, qui liberorum amans erat, cum servis et ancillis, ac dato sufficiente viatico, in navem impositos, Athenas etiam erudiendos misit: me vero solum ad consolationem secum retinuit. Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quod ne quoque somnium non jussit una cum matre, urbe Roma excedere. Itaque eo anno transacto, pater suis Athenas misit pecuniam, simul cognoscere gestiens quo modo vitam agerent. Qui autem abierant, non redierunt. Tertio rursus anno pater anxius alios ablegavit similiter cum rebus ad victum necessariis: qui quarto anno redeunt ac nuntiant se nec matrem meam, nec fratres usquam vidisse, neque ullius eorum qui cum iis discesserant vel vestigium reperisse.

LXXVIII. Hæc ergo audiens pater, et præ multo

LXXV. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας, σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς, ὡς λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὐ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι, τῷ²¹ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ²², ἤττους εἰσίν. Ὁ δὲ ἰδὼν με σύνδακρυον, ἐπυθάνετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Καὶ τί τοιοῦτον ἤμαρτον, φημί, ἵνα καὶ τοιοῦτον ἀκούσῃς με²³ λόγον; Καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς· Εἰ κακῶς εἴρηκα δουλεῦσαι σοι προελόμενος, σὺ πρῶτος ἤμαρτες, πρῶτος τοῦτο καὶ ποιῆσαι προθυμηθεῖς. Κἀγὼ ἔφην· Οὐχ ὁμοίως ἔχει. Ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ λίαν προσήκει τοῦτο ποιεῖν· σοὶ δὲ οὐδαμῶς, ἅτε Θεοῦ κήρυκι ὄντι, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων ποιμαίνειν πεπιστευμένῳ. Καὶ ὁ Πέτρος, Ὁ Κύριος ἡμῶν, εἶπεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντος τοῦ κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος τε ὑπὲρ πάντας τὴν ἀληθῆ καὶ μόνην εὐγένειαν ἔχων, δουλεύειν τῆν ἄσχετο, ἵν' ἡμᾶς πείσῃ, μὴ δι' αἰσχύνῃς ποιεῖσθαι, τὸ δουρικᾶς προσφέρειν τοῖς πλησίον ὑπηρεσίας, κἂν εὐγενεῖς ὦμεν, κἂν πλείστον αὐτῶν διαφέρωμεν. Κἀγὼ ἔφην· Εἰ λόγῳ σε νικήσειν οἴομαι, ἀφρων εἰμι κατὰ τὸ φανερόν καὶ ἀνόητος· πλην ἀλλὰ χάριν οἶδα τῆ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι περ εἰς γονέων μοῖραν ἔχειν σε κατηξίωμαι.

LXXVI. Καὶ ὁ Πέτρος, Οὐδεὶς δέ σοι ἀληθῶς, ἔφη, πρὸς γένους ὑπάρχει; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσὶ μὴν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρι προσήκοντες κατὰ γένος. Ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ²⁴ Καίσαρ γυναῖκα συγγενῆ συνηρμόσατο· ἀφ' ἧς τρεῖς ἐγενόμεθα υἱοί· δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἱ καὶ διδύμοι ὄντες, κομιδῇ ὁμοιοὶ ἀλλήλοις ἐτύγχανον, ὡς ὁ πατήρ ἐξηγεῖτό μοι. Ἐγὼ γὰρ οὔτε αὐτοὺς, οὔτε τὴν τεκοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι· ἀλλ' ὡςπερ δι' ὄνειρων ἀμυδρόν αὐτῶν καὶ τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ μου Ματθιδία ἐλέγετο· ὁ δὲ πατήρ, Φαῦστος· οἱ ἀδελφοί, ὁ μὲν Φαυστίνος, ὁ δὲ Φαυστινιανὸς ἐκαλεῖτο. Ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννηθέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ ὄνειρον ἑώρακει, ὡς ὁ πατήρ ὑφηγεῖτο, ὅτι ἐὰν μὴ τοὺς διδύμους αὐτῆς υἱοὺς ἐξαυτῆς παραλαβοῦσα, τῆς Ῥωμαίων ἀποδημῆση πόλεως ἐπὶ ἔτη δέκα, πανολεθρίῳ σὺν αὐτοῖς ἀποθανεῖται θανάτῳ.

LXXVII. Ὁ μὲν οὖν πατήρ φιλότεκνος ὢν, σὺν τε δοῦλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς, καὶ εἰς πλοῖον ἐνθήμενος, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευθησομένους ἐξέπεμψεν· ἐμὲ δὲ μόνον εἰς παραμυθίαν ἔσχε παρ' ἑαυτοῦ. Καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶ πολλὰ, ὅτι καμὲ ὁ ὄνειρος μὴ κεκελεύει ἅμα τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκδηῖναι πόλιν. Τοῦ ἑνιαυτοῦ τοίνυν ἐκείνου περιελθόντος, ὁ πατήρ ἐπέμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς ἑαυτοῦ, μαθεῖν ἅμα γλιχόμενος πῶς ἄρα διάγουσιν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες, οὐκ ἐπανήλθον. Τρίτῳ δὲ πάλιν ἑνιαυτῷ ὁ πατήρ ἀθυμῶν, ἐτέρους ἐπέμψεν ὁμοίως σὺν ἐφοδοῖς· οἱ τινες τετάρτῳ ἑνιαυτῷ ἤκον ἀπαγγέλλοντες, μῆτε μου τὴν τεκοῦσαν, ἢ τοὺς ἀδελφοὺς ὄλωσ ἑωρακέναι²⁵, μὴδὲ ἄλλου τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπεληλυθόντων κἂν ἴχνος εὐρηκέναι.

LXXVIII. Ὁ μὲν οὖν πατήρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ

VARIE LECTIONES.

²¹ al. τῶν. ²² al. λόγων. ²³ al. ἀκούσαιμι. ²⁴ Matth. xx, 28. ²⁵ al. inser. αὐτοῦ. ²⁶ al. inser. μητε μην αυταῖς Ἀθήνας ἐπιδημηκέναι.

ὕπὸ πολλῆς λύπης ἐκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδώς ἂν τοῦ ὀρμήσας κατὰ ζήτησιν ἐκείνων ἐξέλθοι, ἐμὲ παραλαβὼν, καὶ εἰς πόρτον ³⁷ καταβάς, πυκνότερον ἐπυθάνετο, ποῦ τις ἴδοι ἢ ἀκούσειεν ἐντὸς τεσσάρων ἐνιαυτῶν ἀπαντήσαν ναυάγιον. Καὶ ἄλλος ἀλλαχῆ ἔλεγεν. Ὁ δὲ πάλιν ἀντεπυθάνετο, εἰ ἐωράκασι σῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκθεβρασμένον τῇ γῆ. Πολλῶν οὖν πολλὰ λεγόντων ἐωρακέναι πτώματα κατὰ διαφόρους καιροὺς, ὁ πατὴρ ἀκούων ἐστέναξε. Πλὴν ὑπὸ τῶν σπλάγγων νενικημένος ³⁸, ἀλόγιστα ἐπυθάνετο, τοσοῦτον θαλάσσης βυθὸν πειρώμενος ἐρευνᾶν· ὁμῶς συγγνωστὸς ἦν, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τοὺς ζητούμενους στοργὴν, ἐλπίζον ἐβουκολεῖτο κεναῖς. Καὶ δὴ ποτε ὑπὸ φροντισταῖς καταλιπὼν με καὶ ἐπιτρόποις, δωδέκατον ἤδη γεγονότα ἔτος, αὐτὸς δακρύων εἰς πόρτον κατήλθε· καὶ εἰς πλοῖον ἐμβάς, εἰς ἐπιζήτησιν ἐκείνων ἐξέπλευσε· καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ νῦν οὔτε γράμματα παρ' αὐτοῦ ἐδεξάμην, οὔτε ³⁹ ἐν ζῶσιν αὐτὸν εἶναι ἢ τεθνηκόσιν ὄλωσ ἐπίσταμαι. Ῥοπή δὲ μοι πλείων πρὸς τοῦτο τῆς διανοίας, ὅτι τέθνηκέ που, ἢ ὑπὸ λύπης ἤτων γενόμενος, ἢ ναυαγίῳ περιπεσὼν· τοῦτου δὲ τεκμηρίῳ χρώμαι, ὅτι ἐξ ἐκείνου ἤδη λοιπὸν εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ἔγχοσ οὐδὲν ἀληθείας ἐμοὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσται.

LXXIX. Ταῦτα ἀκούων ὁ Πέτρος, ὑπὸ συμπαθείας ἐδάκρυε καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίως εἶπεν· Ἐγὼ τις πέπονθεν εὐσεβῆς ἀνὴρ οἷα ὁ τοῦτου πατὴρ, εὐθέως ἂν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ, τῷ πονηρῷ ἐπέγραφε τὴν αἰτίαν. Οὕτω καὶ τοῖς ταιλαιπύροις ἔθνεσι συμβαίνει πάσχειν, καὶ ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. Ταλαιπύρους δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἰρηκα, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ^C πλανῶνται, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐλπίδος ἀποτυγχάνουσι· τοῖς γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ τὰ λυπηρὰ πάσχουσιν, ἔκτισις αὐτὰ γίνεται τῶν παραπτωμάτων.

LXXX. Οὕτως εἰπόντος τοῦ Πέτρου, εἰς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, αὐριον ὀρθρίατερον εἰς Ἄραδον ⁴⁰ τὴν κατέναντι νῆσον ἐκπλεῦσαι, τριάκοντα οἴμαι οὐδὲ ὄλους σταδίου ἀπέχουσαν, ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖσε ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα πάχῃ φερόντων. Ὁ γοῦν πειθῆνιος Πέτρος ἐπένευσεν, οὕτως εἰπὼν· Ἐπὰν τοῦ πλοίου ἐκθῆτε, μὴ ἅμα πάντες εἰσέρχησθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γὰρ βούλομαι ὑμᾶς τὰς τῶν πολιτῶν ὄψεις πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν. Καὶ οὕτω ^D πλεύσαντες, μίᾳ ὥρᾳ καθήχημεν εἰς τὴν νῆσον. Ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους εἰσήμεν ἔνθα οἱ ἀμπέλινοι στύλοι ἦσαν· ὁμῶς καὶ μετὰ τῶν στύλων, ἄλλο μὲν ἄλλο τι τῶν Φειδίου ἔργων ἐθεώρει.

LXXXI. Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἠγήσατο ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκεῖ γενέσθαι· γυναικὶ δὲ τινὲ ἐξῆς πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένη, καὶ τροφῆς χάριν μεταίτουσῃ ⁴¹, προσῶν ἐφη· Γύναι, τί σοι τῶν οἰκειῶν ἐλλείπει μελῶν, ὅτι τοσαύτην ὑδριν ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον ταῖς ὑπὸ τοῦ

dolore obstupefactus, nesciensque quo eorum quaerendorum causa tenderet, assumpto me, ac in portum descendens, frequentius sciscitabatur, ubi quispiam vidisset vel audiisset intra quatuor annos naufragium contigisse. Atque varii vario in loco accidisse referebant. Ille autem iterum rogabat, num vidissent corpus mulieris cum pueris in terram a mari ejectum. Cumque multi se multa diversis temporibus cadavera spectasse dicerent, pater audiens ingemiscebat. Verum naturali affectu devictus, praeter rationem percontabatur, qui tantum maris profundum scrutari conaretur : tamen venia dignus erat, quod charitate eorum quos quaerebat, spebus lactabatur inanibus. Denique me sub magistris et procuratoribus relinquens, jam duodecim annos natum, ipse in portum flens descendit ; navique conscensa, ad illorum inquisitionem enavigavit : atque ex eo tempore usque adhuc nec litteras ab eo accepi, nec inter vivos, an inter mortuos sit prorsus novi : eo tamen plus mens mea propendet ut existimem eum obiisse, vel tristitia superatum, vel naufragio involutum : qua in re hoc utor argumento, quod jam ab eo tempore vigesimus annus sit, ex quo nullum veritatis vestigium de eo accepi.

LXXIX. Cum haec audiisset Petrus, commiserationis affectu lacrymas fudit, statimque ad familiares, qui aderant, dixit : Si quibus pia religioni deditus vir, ea pertulisset, quae hujus pater ; continuo religioni et diabolo ascripsisset causam. Ita etiam miseris gentilibus pati contingit ; et ignoramus, qui pii erga Deum sumus. Eos autem miseros merito appellavi ; quia et hic in errore versantur, et spe futura excidunt. Quando enim viri religiosi afficiuntur incommodis, ea illis ad delictorum persolutionem cedunt.

LXXX. Hunc in modum locuto Petro, unus ex nostris, audacia sumpta, pro omnibus rogavit eum, ut postriedie diluculo in Aradam oppositam insulam (quae triginta, opinor, nec totis, stadiis distabat) navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas, maximam molem continentes. Petrus ergo, qui erat morigerus, annuit, ita dicens : Cum ex navi egressi fueritis, ne una omnes procedatis ad spectationem eorum quae cupitis : neque enim volo ut civium oculos in vos convertatis. Atque sic navigantes, hora una in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha, eo progressi sumus ubi columnae viteae erant : simulque cum columnis, alius quidem aliud quodpiam ex Phidiae operibus spectabat.

LXXXI. Unus autem Petrus necesse non putavit quae ibi erant invisere : sed animadvertens mulierem quamdam extra pro foribus sedentem, et victus gratia mendicantem : Mulier, inquit, quonam membrorum tuorum cares, quod tantam contumeliam suscepisti, mendicandi, inquam, ac non potius a

VARIAE LECTIONES.

³⁷ Εἰς πόρτον. Romanum nempe, ad ostia Tiberis. Vide ad num. viii. CLEA. ³⁸ al. κεννημένος. ³⁹ al. οὐτ' ὤς. ⁴⁰ al. Ἀντάραδον. ⁴¹ al. ἐπαιτούσῃ.

Deo tibi concessis manibus laborans, quotidianum cibum comparas? Illa vero profundum ac vehementem gemitum trahens, respondit: Utinam quidem mihi essent manus, quæ certe possent operari: nunc autem mihi solam manuum figuram servant, ipsæque emortuæ sunt. Ac Petrus interrogavit: Quæ vero causa fuit, ut tam grave malum sustineres? At illa ad eum: Animi imbecillitas, nihilque aliud. Si enim forti animo fuisset prædita, erat præcipitium, aut pelagus; quare me dejiciens, poteram malis dolorem afferentibus finem imponere.

LXXXII. Tum Petrus inquit: Quid enim? putasne, mulier, omnes sui interfectores, supplicio liberatum iri? an non potius animas eorum qui ita moriuntur, majori supplicio in inferis propter sui homicidium afficiendas? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique nihili reputans pœnas, mori eligere, quo vel exiguo tempore intuerer mihi exoptatissimos. Ad hæc Petrus: Et quidnam est quod te excruciat? Scire enim valde aveo. Ac me si certiore feceris, tibi firma tradam documenta, quod animæ in inferis vivant; et pro præcipitio vel profundo, tibi dabo medicamen, per quod a vita sine dolore decedas.

LXXXIII. Et mulier, quæ sermonem non intelligeret, eumque duntaxat prout optabat arripere, ita disserere cœpit: Genus quidem et patriam si tibi exponerem, non arbitror me unquam posse persuadere: sed et quid ad te attinet id cognoscere? nisi tantum causam, ob quam dolore affecta, morsibus manus meas mortuas reddidi. Attamen mæa, quod audire potes, referam. Ego nobilissimis orta parentibus, potentis cujusdam imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus: et duos geminos liberos sustuli, tertiumque insuper edidi. Porro cum mariti mei frater formam meam deperiret, et amore meo sumopere captus esset, atque misera ego caste vivere admodum cuperem, et neque vellem amatori consentire, neque etiam viro meo amorem fratris erga me exponere; cumque mecum reputassem, ut nec viri torum contumelia afficerem, nec fratrem fratri redderem inimicum, et magnæ familiæ probum inferrem; statui, ab urbe cum geminis meis pueris ad quoddam tempus abesse, donec impurus amor illius qui mihi ad dedecus assentabatur, finem acciperet: at alterum filium, ut apud patrem in solatium maneret, relinquendum censi.

LXXXIV. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium flagere, quasi aliquis mihi noctu astitisset, ac dixisset: Confestim una cum geminis tuis pueris, o mulier, Roma discede ad aliquod tempus, donec tibi rursus indicavero ut redeas; alioqui cum viro cunctisque tuis liberis repente peribis male. Simul autem ac somnium eminentum

Α Θεοῦ σοι δωρημέναις χερσίν ἐργαζομένη, τὰς ἐφη μέρους πορίζῃ τροφάς; Ἡ δὲ βύθιον τι στενάξασα καὶ περιπαθὲς, ἀπεκρίνατο· εἶθε γὰρ ἤσάν μοι χεῖρες ὑπουργεῖν ὅπως δυνάμεναι· νῦν δὲ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν ἀποσώζουσι, νεκρὰ καὶ αὐταὶ τυγχάνουσαι. Καὶ ὁ Πέτρος, Τίς δὲ ἡ αἰτία, ἤρετο, τοῦτό σε τὸ χυλεπώτατον πεπονθέναι; Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· Ψυχῆς ἀσθένεια, καὶ πλέον οὐδέν. Εἰ γὰρ ἀνδρείον εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνός, ἢ βυθός, ὅθεν ἐμαυτὴν ῥίψασα, τῶν ὀδυνῶντων με παύσασθαι ἠδυνάμην κακῶν.

LXXXII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Τί οὖν; οἶει, γύναι, ὅτι πάντες οἱ ἀναίρουντες ἐαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλάσσονται, ἢ ^α μὴ τῇ χεῖρονι κολάσει ἐν ᾧδου αἰτῶν οὕτως θνησκόντων ψυχῶν τῆς αὐτοκτονίας χάριν κολάζονται; Ἡ δὲ, Εἶθε ἐπεπεισμένη, ἐφη, ὅτι ὄντως ἐν ᾧδου ^β ψυχῶν εὐρίσκονται ζῶσαι· καὶ ἡγάπων ἀνὰ πρῶτον οὐδὲν ^γ θεμένη τὴν τιμωρίαν, ἀποθανεῖν, ὥστε τοὺς ἐμοὶ περιποθήτους θεάσασθαι καὶ βραχύ. Καὶ ὁ Πέτρος πρὸς ταῦτα· Καὶ τί ἔρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε; Διψῶ γὰρ ^δ μαθεῖν. Καὶ εἰ με διδάξεις, πίστευσι σοὶ παρέξω βεβαίως, ὅτι ἐν ᾧδου ζῶσιν αἱ ψυχῶν, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ, ὀρέξω σοὶ φάρμακον, δι' οὗ τοῦ ζῆν ἀνωδύνως ἀπαλλαγῆσθαι.

LXXXIII. Καὶ ἡ γυνὴ τὸ ῥηθὲν οὐ συνεῖσα, ἠδέως δὲ μόνον ἀρπάσασα τὸ λεχθὲν, λέγειν ἤρξατο οὕτως· Γένος μὲν καὶ πατρίδα σοὶ διηγῆσασθαι, οὐκ οἶμαι ποτε πείσειν ἐμαυτὴν δυνηθῆναι· πλην ἀλλὰ καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν; ἢ μόνον τὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκεν ὀδυνωμένη, δῆγμασι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας. Ὅμως τὰ κατ' ἐμαυτὴν ὡς δυνατόν ἀκούσαι σε διηγῆσομαι. Ἐγὼ πάνυ ἐξ εὐγενῶν οὖσα, δυνατόν τινὸς προσταγῆν, ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ τυγχάνοντι ἐγενόμενῃ γυνή καὶ διδύμους υἱούς ἔχουσα, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις υἱὸν ἔσχον. Ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς ἐπιμανεῖς μου τῇ ὄψει, καὶ τῷ ἐμῷ ἔρωτι κατ' ἄκρας ἀλούς, καὶ τοὶ σωφρονεῖν σφοδρὰ τῆς ταλαιπώρου φιλοσύνης, καὶ μήτε συνθέσθαι τῷ ἐραστῇ βουλομένης, μήτε δὲ τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ πάλιν ἀναθέσθαι τὸν ἐπ' ἐμοὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔρωτα, πρέπον εἶναι λογισαμένης, ὡς ἂν μήτε τὴν τοῦ ἀνδρὸς κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν ἐκπολεμῶσω, καὶ τῷ ἐκείνου γένει μεγάλῳ ὄντι ὀνειδισμὸν ἐπαγάγω, τὴν πόλιν δ' ἐλογισάμην μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παιδῶν ἐπὶ χρόνον τινὰ καταλιπεῖν, ἕως καὶ ὁ μισθὸς ἔρωτος παύσεται ^α τοῦ πρὸς ὑβριν με κολακεύσαντος ^β τὸν μὲν τοὶ ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μείναι εἰς παραμυθίαν ἔγων καταλιπεῖν.

LXXXIV. Πλὴν ἵνα ταῦτα οὕτω γένηται, ἐπενόησα καὶ ὄνειρον πλάσασθαι, ὡς δὴ τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰπόντος· Ἐξαυτῆς ἄμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις, ὧ γύναι, ἐπὶ χρόνον τινὰ μέχρις ὅτε μηνύσω σοὶ πάλιν ἐπαυθῆναι, ἐκδηθῆναι τὴν Ῥωμαίων· ἐπεὶ ἄμα ἀνδρὶ καὶ πατρὶ σου τοῖς τέκνοις, ἐκ τοῦ αἰφνιδίου κακῶς τελευτήσεις. Ἄμα δὲ τῷ τὸν ὄνειρόν

VARIÆ LECTIONES.

^α al deest in al. ^β al. ᾧδου. ^γ οὐδενός. ^δ al. τοῦ. ^ε al. παύσεται. ^β al. κολακεύοντος.

με ψεύσασθαι ⁴⁸ πρὸς τὸν ἄνδρα, αὐτὸς περίφοβος γενόμενος, τοὺς τε δύο υἱοὺς, δούλους τε καὶ παιδίσκας, καὶ χρήματα συχνὰ ἐν πλοίῳ ἐνθήμενος, εἰς Ἀθήνας ἐξέπεμψεν, ἐντειλάμενος τοὺς υἱοὺς ἐκπαίδευσαι με, Μέχρις ἂν, φησὶ, τῷ χρηματίζαντι δόξῃ ἐπαμῆναι σε. Καὶ δὴ σὺν ἅμα τέκνοις ἢ τάλαινα πλῆθυσσα, ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τοὺτους ἀπορρίφεισα τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ περιεπέσομεν. Πάντων δὲ θανόντων, ἢ ἀτυχῆς ἐγὼ μόνῃ ὑπὸ σφοδροῦ κύματος ῥιπισθείσα, ἐπὶ πέτρας ἐβρίφημ· ἐφ' ἧς καθεσθείσα ἐλπιδὶ τοῦ τὰ τέκνα με ζῶντα εὐρεῖν, εἰς τὸν βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἔβριψα τότε, ὅτε καὶ τὴν ψυχὴν εἶχον τοῖς τῆς λύτης κύμασιν ἤδη μεμεθυσμένην, καὶ πράξει τοῦτο εὐπετῶς ἠδυνάμην.

LXXXV. Πλὴν ἐπειδὴ ὄρθρος ἐγένετο, μεγάλη βοῶσα, καὶ γοερά κωκύουσα περιεδεδρόμην, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν τάλαιπύρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. Ἐλεήσαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, καὶ γυμνὴν ἰδόντες, ἐνέδυσαν. Ἐἶτα καὶ τὸν βυθὸν ἀνηρεύων, τὰ ἐμὰ τέκνα ζητοῦντες. Ἐπεὶ δὲ μὴ εὕρισκον, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσαι, δηγοῦντο ἐκάστη τὰ ἑαυτῆς κακὰ, ἵνα τῇ τῶν ὁμοίων συμφορᾷ, παραμυθίας μέρος ἐν τοῖς ἐμοῖς εὐροίμ· ὃ δὴ με καὶ μᾶλλον ἐλύπει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ πλεῖον κατήσθει, γυναικῶν καὶ ἄλλων ἀκούουσαν συμφορὰς. Καὶ δὴ καὶ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἄγειν ἀξιουσῶν, μὴ τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ, πολλὰ βίασαμένη, εἰς τὸ ἑαυτῆς ἔλθειν ἀνέπεισε καταγῶγιον, θάρσει, λέγουσα· καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἄνθρωπος, ναύτης δὲ οὗτος ἦν, κατὰ θάλασσαν τέθνηκε πᾶντι νεώτερος ὢν· καὶ ἐξ ἐκείνου πολλῶν με ἀξιούντων εἰς γάμον ἔλθειν, ἐγὼ χηρεῦσιν εἰδόμεν, τὸν ἐμὸν ἄνδρα ποθοῦσα· ἔσται δὲ κοινὰ ἡμῖν, ἃ διὰ χειρῶν ἀμφοτέραι πορίζειν δυνάμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκείνη.

LXXXVI. Ἐγὼ δὲ, ἵνα μὴ σοι μεκόνω τοὺς ὑπὲρ τοῦτου λόγους, συνήκησα ταύτῃ διὰ τὴν φιλανδρίαν. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τῆς τάλαιπύρου μὲν αἱ χεῖρες ἐμοῦ ὑπὸ τῶν δηγμάτων παρεῖθησαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με αὐτῇ γυνὴ ὑπὸ πάθους τινὸς ὧν συνδεθείσα, σχεδὸν ἀκίνητος ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐβρίπται. Ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν πάλοι γυναικῶν ἔλεος ἤδη παρήκμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον, ἀμφοτέραι συμφοραῖς ἐπίσης κερήμεθα, καθέζομαι νῦν, ὡς ὄρεξ, ἐνταῦθα προσαιτούσα, καὶ ὢν ἐν εὐπορήσῳ, κοινὰ ποιουμένη καὶ τῇ συνταλαιπύρῳ. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Λοιπὸν ⁴⁹ σὺ μὴ κωλύτης τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τοῦ δοῦναι τὸ φάρμακον, ὅπως καὶ τῇ συνόλιμῳ θανεῖν ἐπιθυμούσῃ, τοῦ δοθέντος κοινοῦσῳ, αὐτὴ τε μετασχούσα, τῆς ζωῆς ταύτης θάττον ἀπαλαγῶ.

LXXXVII. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὁ Πέτρος

A viro narravi, timore magno commotus, me et duos filios, servosque et ancillas, atque multam pecuniam in navem imponens, Athenas misit, jussitque ut natorum eruditioni vacarem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit redire te. Itaque ego misera, ana cum liberis navigo, et ventorum vi projicior in hæc loca, navique noctu dissoluta, in naufragium incidimus. Mortuis autem omnibus, una ego infelix, magnis jactata fluctibus, in saxum ejecta sum: in quo sedens, quia me natos vivos reperitaram sperabam, in pelagus me non dejeci tum, cum et animum habebam doloris fluctibus jam ebrium, et hoc facere facile poteram.

LXXXV. Verum ubi illuxit, plurimum clamans et miserabiliter ejulans, circumspiciebam, quærens infelicium liberorum meorum cadavera. Igitur misericordia ducti regionis illius homines, et nudam intuiti, induerunt. Ac deinde maris profundum scrutati sunt, quærentes natos meos. Et quia non inveniebant, nonnullæ hospitales mulieres consolationi mei gratia accesserunt, et sua singulæ mala enarrabant, ut similibus calamitate partem consolationis in meis adversitatibus nanciscerer: quod certe me magis torquebat, animamque plus lacerebat, dum aliarum mulierum calamitates audirem. Cæterum cum multæ me hospitio recipere cuperent, quædam ejus loci paupercula, multa vi adhibita persuasit ut ad suum domicilium pergerem: Confide, dicens, etenim vir meus erat ipse nauta, in mari admodum juvenis obiit, atque ab eo tempore, licet multi rogarint me ut nuptias contraherem, ego viri mei desiderio, agere in viduitate malui: erunt autem inter nos communia, quæcunque manibus ambæ poterimus comparare. Atque ipsa hactenus.

LXXXVI. Ego vero: Ne tibi sermonem de his in longum protraham, cum ea habitavi, propter amorem quo maritum prosequeretur. Nec multum tempus intermedium fuit, quando et meæ manus, infelicis mulieris, morsibus debilitatæ sunt, et ea mulier quæ me susceperat, morbo quodam tota occupata, fere immobilis domi jacuit. Quoniam ergo misericordia mulierum, quæ olim commiserescerant, jam vigorem amisit, ac ego, et illa clausa domi, ambæ miseriis ex æquo utimur; nunc, ut vides, hic sedeo stipem petens, et quæ mihi suppeditantur, eommunia facio cum illa pariter misera. Ac meæ quidem res hoc modo se habent. Superest, ut te non inhiibeas in compleendo eo quod promisisti, daturum te pharmacum; quo et cum contubernali, mortem optante, quod dederis communicem, et ego sumens, hac vita citius liberer.

LXXXVII. Hæc dicente muliere, Petrus cogita-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ al. διαψεύσασθαι. ⁴⁹ al. inser. οὖν.

tionibus stare suspensus videbatur. Ego vero superveniens, et magistrum cum muliere colloquentem ita nactus: Jamdudum, inquam, oberrans quærebam te; et nunc quid faciendum est? Petrus autem imperavit, ut præcederem, ac in navi expectarem. Et quia non licebat contradicere ei qui ita præceperat, quod fuerat jussum feci. At Petrus, ut ipse mihi cuncta postea exposuit, suspicione exigua in pectore pulsato, interrogabat mulierem, dicens: Refer mihi, femina, genus et civitatem, atque etiam liberorum nomina, statimque medicamentum tibi tradam. Illa vero, quæ cogereetur, ac nollet quidem dicere, et tamen pharmacum accipere cuperet, id commenta est, ut pro aliis diceret alia, simulque se Ephesiam esse pronuntiavit, virum Siculum; similiter quoque trium puerorum nomina commutavit. Tum Petrus, arbitratus eam verum dicere: Heu, mulier, inquit, existimabam me magnam lætitiâ hodierno die allaturum, suspicatus te quamdam esse, cujus res audivi, et probe novi. At illa adjuravit eum, dicens: Oro te, refer mihi, quo sciam, utrum inter mulieres sit alia quæpiam me infelicior.

LXXXVIII. Et Petrus, mentiri nesciens, et aliqui misericordia erga illam adductus, quod verum erat cæpit dicere: Est mihi quidam juvenis, o mulier, sermonum ad cultum Dei spectantium cupidus, et civis Romanus, qui mihi narravit quo modo, cum haberet patrem, ac duos fratres geminos, neminem eorum videret. Nam mater, quemadmodum, inquit, mihi commemorabat pater, viso insomnio, ex urbe Roma ad quoddam tempus una cum geminis suis natis exivit, ne misera morte decederet; atque cum illis egressa, nunc non invenitur: ejus autem vir, pater vero meus, is quoque ad quærendam eam digressus, nec ipse inveniri potest.

LXXXIX. Ita cum Petrus dixisset, mulier, quæ ad ea animum applicuerat, stupore exanimata est. Petrus autem, ut expergisceretur ipsam hortatus, quidnam esset quod pateretur interrogavit. At illa, quasi ex ebrietate se recolligans, cum os fricasset: Et ubi est, inquit, ubi memoratus juvenis? Intelligens autem rem Petrus: Tu mihi dic prius, inquit: aliter enim eum videre non poteris. Illa vero festinans, ait: Ego sum adolescentis mater, et nomen illi est Clemens. Quo Petrus audito: Is ipse est, inquit, is ipse est; atque is erat, qui paulo ante accessit, et mecum locutus est, quemque in navi expectare jussi. Tum illa ad Petri genua proci-dens, rogabat ut ad navem properaret. Et Petrus: Si mihi, inquit, servas pacta, hoc quoque agam. Illa autem respondit: Omnia faciam; tantum mihi filium unigenitum ostende: per eum quippe videre mihi videbor et duos meos qui hic mortui sunt natos. Ac Petrus: Sed cum videbis eum, quieta mane, donec ex insula egressi fuerimus.

Ἀὐτὸς ἐπιβὰς τὸ πλοῖον, ἐπεὶ οὐκ ἔβρισκτο, ἀπέβη ἐκ τοῦ πλοίου. Ὁ δὲ Πέτρος προσέταξε μοι προαγαγόντι μένειν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν οὕτω κελεύσαντι, τὸ προσταχθὲν ἐποίησα. Ὁ δὲ Πέτρος μικρὰ τιμὴν ὑπόψιζεν, ὡς αὐτὸς μοι πάντα ὑστερον διεγέησαστο, παλλόμενος τὴν καρδίαν, ἐπυνθάνετο τῆς γυναικὸς λέγων· Εἰπέ μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῶν τέκνων δὴ τὰ ὀνόματα, καὶ παραχρῆμα δίδωμί σοι ἰοφάρμακον. Ἡ δὲ βιαζομένη μὲν, καὶ εἰπεῖν οὐκ ἐθέλουσα, τὸ φάρμακον δὲ ὅμως ἐφιεμένη λαβεῖν, ἐσοφίσαστο ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν ἕτερα, καὶ ὁμῶς αὐτὴν μὲν Ἐφesiaν εἶναι ἔφησε, τὸν ἀνδρὰ δὲ Σικελὸν, ὁσαύτως δὲ καὶ τῶν τριῶν παιδῶν ἤμειψεν τὰ ὀνόματα. Καὶ ὁ Πέτρος οἰηθεὶς αὐτὴν ἀληθεύειν, Οἴμοι, γύναι, φησὶν, ἐνόμιζον μεγάλην τινα χάραν τῇ σήμερον ἄγειν ἡμέρα, ὑπολαβὼν σε τίνα εἶναι, ἧς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. Ἡ δὲ ἐξέβρισκε λέγουσα· Δέομαι σου, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξίν ἄλλη ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

LXXXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος ψεύδεσθαι οὐκ εἰδὼς, καὶ ἄλλως ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν ἐλκόμενος, τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο· Ἐμοὶ τις ἐστὶ νεανίας, ὃ γύναι, τῶν ⁸⁰ τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος λόγων ⁸¹, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολίτης, ὅστις μοι διηγείται, πῶς ⁸² πατέρα τε ἔχων καὶ ἀδελφοὺς δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὄρα. Ἦτε γὰρ μήτηρ, ὡς ὁ πατήρ, φησὶ, διηγείτό μοι, δνειρον ἰδοῦσα, τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπὶ χρόνον τινα ἐξῆι μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μὴ κακῶς τελευτήσῃ θανάτῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκθάσῃ νῦν οὐχ εὐρίσκειται· ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατήρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκθάσῃ, οὐδὲ οὕτως ⁸³ εὐρίσκειται.

LXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα τὸν νοῦν αὐτοῖς ⁸⁴, ὅπως ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνή. Ὁ δὲ Πέτρος νῆφειν αὐτὴν παρακελευσάμενος, Τί ποτέ ἐστιν ὃ πάσχεις, διεπυνθάνετο. Ἡ δὲ, ὡσπερ ἐκ μέθης ἀνενεγκούσα, καὶ τὸ πρόσωπον τρίψασα· Καὶ ποῦ ἐστίν, ἔφη, ποῦ ⁸⁵ ὁ θρυλλοῦμενος νεανίας; Συνεὶς δὲ ὁ Πέτρος τὸ δρᾶμα, Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, ἔφη· ἄλλως γὰρ ἰδεῖν τοῦτον οὐ δύνασαι. Ἡ δὲ σπεύδουσα, Ἐγὼ, φησὶν, ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ εἰμι, καὶ Κλήμης αὐτῶν ὄνομα. Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, Αὐτὸς ἐστίν ⁸⁶, εἶπεν, αὐτὸς ἐστὶ· καὶ οὗτος ἦν ὁ πρὸ μικροῦ προσελθὼν καὶ λαλήσας μοι, ὃν καὶ ἀναμένειν ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. Ἡ δὲ προσπεσούσα τῷ Πέτρῳ, ἤξιον σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Καὶ ὁ Πέτρος, Εἰ μοι τηρεῖς, ἔφη, τὰς συνθήμας, καὶ τοῦτο ποιήσω. Ἡ δὲ, Πάντα ποιῶ, φησὶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς γινώρισον, ὃξὼς γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ τὰ δύο μοι τὰ ἐνταῦθα τεθηγῶτα τέκνα ὄρα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄλλ' ἕταν αὐτὸν ἔρη, ἡσύχασον, μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκθῶμεν.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ al. τόν. ⁸¹ al. λόγον. ⁸² al. ὡς. ⁸³ οὕτως. ⁸⁴ al. εαυτῆς et αὐτῆς. ⁸⁵ al. ποῦ ἐστίν. ⁸⁶ deest in ai.

XC. Λαβόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος, ἤγειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Ἐγὼ δὲ ἰδὼν χειραγωγούντα γυναῖκα, ἐγέλασα. Καὶ προσελθὼν, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, ἀντ' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. Καὶ ἄμα τῷ ἄφασθαι με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλολύξασα ὡς μήτηρ μέγα, καὶ περιπλακείσα, σφόδρα κατεφίλει με τὸν αὐτῆς υἱόν. Ἐγὼ δὲ τὸ πρᾶγμα ὄπισθ' ἦν ἀγνοῶν, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην. Αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, πικρίας ἐπληρούμην.

XCΙ. Ὁ δὲ Πέτρος, Ἐὰ, φησὶν, ὦ Κλήμη. Τί γὰρ καὶ ποιεῖς, οὕτω τὴν σε τεκοῦσαν ἀποσειόμενος; Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἀκούσας, περιδρακρὺς γενόμενος, καὶ καταπεσοῦση τῇ τεκοῦσῃ προσπεσῶν, κατεφίλου. Καὶ γὰρ ἄμα τῷ ῥηθῆναί μοι τοῦτο, ἀμυδρῶς πως τὸ εἶδος ἀνεκαλούμην. Πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἱστορῆσαι τὸ θαῦμα, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς διὰ στόματος ἦν, ὅπως ἀνήρ οὕτως ἀξιόλογος, τὴν προσαίτην γυναῖκα, μητέρα ἑαυτοῦ ἀνεγνώρισεν. Βουλομένοις οὖν ἡμῖν σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκθαίνειν, ἢ μήτηρ, Ὡ τέκνον μου ποθεινόν, εἶπεν, εὐλογόν ἐστι συντάξασθαι καὶ τῇ ὑποδεξαμένη⁵⁷ γυναικί, ἥτις πενιχρὰ οὖσα, καὶ ὅλη παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐβρίπτει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἐθαύμασε, καὶ⁵⁸ πάντες οἱ περιεστηκότες⁵⁹ ὄχλοι τὸ τῆς γυναίκος φρόνημα⁶⁰. Καὶ εὐθέως ἐκέλευσέ τιτι πορευθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλίνης κομίσει, ἥς ἐναχθείσης⁶¹, τεθῆναι μὲν ἐπιτάττει τὴν κλίνην· αὐτὸς δὲ ὑπὸ ταῖς πάντων ἀκοαῖς, εἰ ἀληθείας κῆρυξ ἐγὼ, ἔφη, ἐγερθῆτω ἐξ αὐτῆς ὑγιῆς, εἰς τὴν τῶν παρестώτων πίστιν, ἵνα γῶσιν ὅτι εἰς ἐστὶ Θεὸς ὁ τὸν κόσμον ποιήσας. Ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· καὶ ἡ γυνὴ εὐθύς⁶² ὑγιῆς ἀναστᾶσα τῆς κλίνης, τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν· εἶτα καὶ τὴν συνήθη καὶ φίλην καταφιλήσασα, ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο. Ἡ δὲ ὅλον αὐτῆ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ διηγῆσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. Τότε ἡ μήτηρ τὴν ξενοδόχον λαθείσαν παραδόξως ἰδοῦσα, παρεκάλει καὶ αὐτὴ θεραπείας τυχεῖν. Ὁ Πέτρος δὲ τὴν χεῖρα ἐπιθείς, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

XCII. Εἶθ' οὕτως περὶ εὐσεβείας διαλεχθεὶς, ἐπὶ τῷ τέλει δὲ καὶ προσθεῖς· Ἄς εἰ τις βούλεται ταῦτα μαθεῖν ἀκριβῶς, εἰς Ἀντιόχειαν ἀφικόμενος, ὅπου πλείους ἡμέρας ἔκρινα παραμένειν⁶³, ἐκεῖ ταῦτα καὶ μανθάνετω. Εἰ γὰρ ἐμπορίας ἐνεκεν ἢ στρατείας, οἰκίας⁶⁴ καταλιμπάνειν οἴδατε, καὶ εἰς μακροὺς ἀπελθεῖν⁶⁵ πόνους⁶⁶, ἀλωνίας δὲ χάριν ζωῆς, οὐδὲ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν οἴχεσθαι προθυμησεσθε⁶⁷; Οὕτως εἰπὼν, τῶν λόγων κατέπαυσε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγὼ τῇ ὑγιασθεισῇ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὄχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς δωρησάμενος, εἶτα καὶ παραθέμενος αὐτῇ ἀγαθῶν τινῶν ἀνδρὶ πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο⁶⁸ πράττειν προρηρημένῳ· ἐτι δὲ καὶ ἄλλαις πολλαῖς ἀργύρια διανεμάς ταῖς ποτε τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις· εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ,

XC. Tenens ergo illius manum Petrus, eam ad navigium duxit. Quem ego videns manu deducere mulierem, risi : et accedens, in honorem illius, pro ipso manu ducere eam volui. Et simul atque tetigi manum ipsius, magno tanquam mater clamore edito, meque complexa, vehementer me filium suum deosculata est. Ego autem, ignorans quidnam rei esset, tanquam insipientem repellebam ; simulque reveritus Petrum, plenus eram amaritudine.

XCΙ. Tum Petrus : Sine, inquit, o Clemens. Quid enim agis, ita repellens eam quæ te peperit? Id cum ego audissem, multum lacrymans, et matri quæ se dejecerat accedens, osculabar. Nam statim ac id mihi dictum fuit, subobscurè formam genitricis recolebam. Magna ergo hominum multitudo concurrat ad videndum miraculum ; iisque omnibus in ore erat, quo modo adeo memorabilis vir mulierem mendicam suam matrem recognovisset. Ferro cupientibus nobis ex insula cum matre exire, dixit mater : Fili mi optatissime, æquum est, ut vale dicam mulieri quæ me suscepit, quæque pauper et tota paralytica, domi jacet. Quod audiens Petrus, cum ingenti quæ aderat multitudine, admiratus est mulieris prudentiam ; statimque nonnullis præcepit, ut irent, et mulierem in lectulo portarent. Qua illata, jussit quidem poni lectum ; ipse vero cunctis audientibus : Si, inquit, veritatis sum præco, surgat continuo sana, ad fidem eorum qui astant, ut cognoscant unum esse Deum opificem mundi. Atque hæc quidem ille dixit, confestimque mulier ex lecto surrexit sana, et procidit ad pedes Petri, ac postea familiarem et amicam deosculata, sciscitabatur quidnam hoc esset. Illa vero totum ei negotium recognitionis exposuit ; et cuncti qui audierunt obstupefacti sunt. Tunc mater, hospitem mirabiliter sanatam cernens, rogavit, ipsa quoque medelam acciperet, Petrus autem, manu imposita, ipsam etiam curavit.

XCII. Et postea de pietate disseruit, atque in fine addidit : Si quis hæc vult diligenter cognoscere, Antiochiam veniat, ubi complures dies manere statui, et ibi discat ea. Si enim negotiationis causa vel militiæ, relinquere domos soletis, et ad longos labores proficisci, an non æternæ vitæ gratia, vel trium dierum iter aggredi in animum inducetis? Ita locutus, sermoni finem imposuit. Deinde autem ego, proutquam mulieri quæ curata fuerat, coram omni populo, mille drachmas ad victum dedi ; insuperque bono cuidam viro, civitatis primario, qui sponte id cum gaudio facere proposuit, commendavi eam : et præterea aliis etiam multis, quæ matri quondam solatium præbuerant, pecuniam distribui : gratis Deo actis, Antaradum, cum matre,

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁷ al. inser. με. ⁵⁸ al. ἀλλὰ καί. ⁵⁹ al. περιεστώτας. ⁶⁰ al. ἀγαθὸν φρόνημα. ⁶¹ al. ἐνεχθείσης. ⁶² deest in al. ⁶³ al. περιμένειν. ⁶⁴ al. πατρίδας. ⁶⁵ al. τόπους. ⁶⁶ al. προθυμηθήσεσθε et προθυμηθήσεσθε. ⁶⁷ al. τούτω.

Pet o, cæterisque sodalibus enavigavi; atque ita ad A hospitium processimus.

XCIII. ⁶⁶ Cum autem una essemus et sumpsissemus cibum, restaretque adhuc aliquid temporis, ego dixi Petro: Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mater mea, quæ hospitiæ mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus: Itane, o Clemens, vere existimas, humanitatis opus factum a genitrice tua, quando ei quæ ipsam ex naufragio receperat gratias retulit; an ut matri gratificareris, hoc dixisti? Si enim non ut rem gratam faceres, sed ut veritatem loquereris effatus es, videris mihi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospes quæ matrem tuam ex naufragio suscepit, humana a me dicitur. Misericordia enim compressa, impulsæ est ad bene faciendum mulieri naufragium passæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, destitutæ, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem, quis videns, non, etiam ex impiis, miseratus fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus, nec mulier hospita erga eam peregrinasse videtur; sed ad beneficium mota fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Et enim parens tua, facultatibus abundans, et hospitam remunerata, non humanitatis, verum amoris opus efficit. Multa autem intercedit differentia amorem inter et humanitatem: quia amor quidem ex remuneratione est; humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quatenus homo est, diligit, ac beneficiis afficit. Itaque si ea hospes quæ miserta est, etiam hostes male de ea meritos miserata, beneficio afficeret, humana esset; sin vero propter quid amica est vel inimica; hæc amica, alicujus rei quæ causa sit, amica esse vel inimica, non autem hominis.

XCIV. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana, saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat, beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, humanam autem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum: quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsæ sit. Quemadmodum enim qui cupidine inflammatur, a consuetudine mulcetur; et qui amore prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseretur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est: quoniam absque ullo quæstu ac munere, ad præstandum beneficium fertur; sed nondum humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere, Humanus ille est, qui etiam erga inimicos placide ac

διέπλευσα εἰς Ἀντάρραδον ἕμα τῆ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις· καὶ οὕτως εἰς ξενίαν ὤρμησαμεν.

XCIII. Γενωμένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ τροφῆς μεταλαβόντων, τεινομένης ἔτι τῆς ὥρας, ἔφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ· Φιλανθρωπίας ἔργον, κύριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμῆ πεποίηκε μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομηθελῆσα γυναικός. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄρά γε, ὦ Κλήμη, ἀληθῶς νενομίκας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιχέναι τὴν σε τεκοῦσαν, καθ' ὃ ⁶⁷ τὴν ὑπὸ ναυαγίου αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἡμέψατο· ἡ ὡς μητρὶ χαριζόμενος τοῦτο εἰρηκας; Εἰ δὲ μὴ χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, εἰκόας μοι ἀγορεύει τί ποτὲ ἐστὶ φιλανθρωπίας μέγεθος, ἡ τις ἐστὶν ἀνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος ἡ πρὸς οἶον δὴ ποτε στοργῆ, καθ' ὃ ⁶⁸ ἄνθρωπός ἐστιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ξενοδόχος ἡ ὑπὸ ναυαγίου τὴν ⁶⁹ τεκοῦσαν ὑποδεξαμένη, φιλάνθρωπος ἂν ⁷⁰ παρ' ἐμοὶ ⁷¹ λέγοιτο. Ἰπὸ γὰρ ἔλθους κολασθεῖσα ἐπέπειστο ⁷² γενέσθαι γυναικὸς εὐεργέτις, ναυαγίῳ περιπεσοῦσης, τέκνα πενθοῦσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης, καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὀλοφυρομένης. Ἐν τῶσαύταις οὖν αὐτὴν συμφοραῖς οὔσαν τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐλεήσειε ⁷³ καὶ τῶν ἀσθεῶν; Ὡστε οὕτω φιλανθρωπίας ἔργον οὐδὲ ἡ ξενοδόχος γυνὴ πεποιχένη πρὸς αὐτὴν φαίνεται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐπὶ μυριάς συμφοραῖς ἔλθου πρὸς εὐεργεσίαν κενικημένη. Καὶ γὰρ ἡ σε τεκοῦσα βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν ξενοδόχον ἀμειψαμένη, οὐ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ φιλίας ἐποίησεν ἔργον. Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας τε καὶ φιλανθρωπίας· ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ φιλανθρωπία δὲ ἀνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος, πάντα ἀνθρώπων, καθὼς ἀνθρώπος ἐστὶ, φιλοῦσα εὐεργετῆ· εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενοδόχος αὐτῆ, καὶ ἀδικήσαντας ἐχθροὺς ἐλεοῦσα εὐεργετῆ, φιλάνθρωπος ἂν εἴη· εἰ δὲ διότι ⁷⁴ φίλη ἡ ἐχθρὰ ἡ φίλη τοιαύτη ⁷⁵, τοῦ τίνος αἰτίου φίλη ἐστὶν ἡ ἐχθρὰ, οὐ τοῦ ἀνθρώπου.

XCIV. Κάγῳ ἀπεκρινάμην· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλάνθρωπος εἶναι κἀν ἡ ξενοδόχος, ξένην ἦν οὐκ ἠπίστατο εὐεργετήσασα; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλάνθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, ἅτε δὴ μηδὲ τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· ὑπὸ ὠδίνων γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπεισται· ὡσπερ γὰρ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται, καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς· οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν, ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἐγγύς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλάνθρωπῳ· ὅτι ἀνευ τοῦ τι θηρᾶσαι καὶ λαβεῖν, εὐεργετεῖν πείθεται· οὕτω δὲ καὶ φιλάνθρωπος. Κάγῳ ἀπεκρινάμην· Ἐπὶ ποίας οὖν πράξεσι φιλάνθρωπός τις εἶναι θύναται; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπεὶ ὅρω σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τί ποτὲ ἐστὶ φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω εἰπεῖν· φιλάνθρωπος ἐκεῖνός ἐστιν καὶ ἐχθροῖς ἡμέρων καὶ εὐεργετικῶς προσφερόμενος. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, σαφῶς ἀκουε. Τὴν φιλανθρωπίαν ἐκ δύο μοι νοεῖ συγχεῖσθαι μερῶν· ὧν τὸ μὲν αὐτῆς

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁶ *Clement.*, hom. xii, c. 25 etc. ⁶⁷ al. καθό, al. καθ' ὅτι ἐπὶ. Al. καθότι τὴν ἀπό. ⁷⁰ al. inser. σε. ⁷¹ deest in al. ⁷² Παρ' ἐμοὶ. Unus liber παρ' ἐμοῦ, qui etiam κατακλασθεῖσα exhibet, ubi κολασθεῖσα. *Cot.* ⁷³ al. πέπειστο. ⁷⁴ ἡλέησε. ⁷⁵ al. δι' ὅτι, al. διὰ τι. ⁷⁶ al. καὶ διὰ τι ἐχθρὰ ἡ φίλη, ἡ τοιαύτη.

ἐλεημοσύνη, τὸ δὲ ἀγάπη ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν πλησίον· A
πλησίον δὲ ἀνθρώπων ἐστὶν, ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ ὅτι
εἰς ἄνθρωπος· ἄνθρωπος γάρ ἐστι καὶ κακὸς καὶ ὁ
ἀγαθὸς, καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος. Χρὴ οὖν τὸν φιλανθρώ-
πιαν ἀσκοῦντα, μιμητὴν εἶναι Θεοῦ, εὐεργετοῦντα ἧ
δὲ δικαίους τε καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῷ
νῦν κόσμῳ τὸν τε ἕλιον καὶ τοὺς ὑετοὺς αὐτοῦ πᾶσι
παρέχων ἧ. Εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν,
κακοὺς δὲ κολάζειν, κριτοῦ ἔργον πράττειν ἐπιχει-
ρεῖς.

XCV. Κἀγὼ ἔφην· Ἄρα γε καὶ ὁ Θεὸς πότε ἧ* μελ-
λων κρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς, οὐ φιλάνθρωπός
ἐστι (10); Καὶ ὁ Πέτρος· Τούναντιον λέγεις. Ἐπειδὴ
γάρ κρίνει, φιλάνθρωπός ἐστι· φίλων γάρ καὶ ἐλεῶν
τοὺς ἠδικημένους, τιμωρεῖται τοὺς ἀδικήσαντας. B
Κἀγὼ ἔφην· Οὐκοῦν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ,
τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' ὃ ἀνθρώπους ἠδικήσαν τι-
μωροῦμαι, φιλάνθρωπός εἰμι. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρί-
νατο· Εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν, ἐφεῖτό σοι καὶ ἡ
τοῦ κρίνειν ἐξουσία, ὀρθῶς ἂν τούτο ἐποίησ· διὰ μὲν
τοῦ εὐληθέσαι τὴν ἐξουσίαν, καταδικάζων οὐς ὁ Θεὸς
ἐδημιούργησε· διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν (11) ἀπαιστώ-
ς ἐν τῷ κρίνειν, οὐς μὲν ὡς δικαίους δικαίων, οὐς δὲ
ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κἀγὼ ἔφην· Ὀρθῶς ἔφης
καὶ ἀληθῶς· ἀδύνατον γάρ τινα πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντα
κρίνειν ὀρθῶς. Ἐνίστα γὰρ φαίνονται τινες ἀγαθοί,
ἀθέμιτα κρύφα διαπραττόμενοι· ἔνιοι δὲ ἀγαθοί, C
ὕπδ' διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβάνομενοι. Ἄλλ'
εἰ καὶ τοῦ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἐξουσίαν τῆς ἔχων
δικάζει, οὐδὲ οὕτως ἔξει πάντως τὸ δικαίως δικάζειν·
ἔνιοι γὰρ φονεῖς ὄντες, εἴτα τὰς βασάνους ὑπενεγ-
κόντες, ἀφείθησαν ὡς ἀθῶοι· ἔτεροι δὲ πάλιν ἀθῶοι
τυγχάνοντες, τὰς βασάνους οὐκ ὑπομείναντες, καὶ
διὰ τοῦτο καταψευσάμενοι ἑαυτῶν, ὡς αἴτιοι ἐκολά-
σθησαν.

XCVI. Καὶ ὁ Πέτρος, Ἔχει μετρίως καὶ ταῦτα,
ἔφη· τὸ δὲ μεῖζον ἄκουσον. Ἐνίων ἀνθρώπων ἀμαρ-
τανόντων ἢ εὖ πραττόντων, ἃ μὲν ὦν ποιοῦσιν
ἴδια ἐστὶν αὐτῶν, ἃ δὲ καὶ ἄλλοτριε· δίκαιον δὲ
ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἴδιοις ἀμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι, ἢ
ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἀμοιβῆς ἀξιοῦσθαι· ἀδύνα-
τον δὲ τινὲς πλην προφήτη μόνῳ πρόγνωσιν (12) ἔχοντι
ὑπὸ τίνος γενόμενα εἰδέναι σαφῶς, ποῖα μὲν αὐτοῦ D
solus propheta, qui prænotionem habet, ab aliquo

VARIÆ LECTIONES.

ἧ deest in al. ἧ al, παρέχει. ἧ Sic. F. leg. ποτε, Lat. vero *aliquando loco tum*. Ed. PATR. ἧ Matth. v, 45.

VARIORUM NOTÆ.

(10) *Ὁὐ φιλάνθρωπός ἐστι*. Melius vertisset no-
ster : *hominum amans*, quam *humanus*, ambiguitatis
vitandæ causa. Sed ubique verba lectori adnu-
merat, non appendit. Vir doctus, qui ex ore *Henr.*
Valesii excepit versionem Historicorum ecclesiasti-
corum, animadverterat virum summum interdum
nimium a verbis abscedere, sed ipse nimis adhæ-
rens perpetuo *βαρβαρίζει*, nec semper feliciter po-
testatem vocum Græcarum exprimit. Hoc obiter et
semel, quod sexcenties dici potuit, hic adnotandum
censui. CLER.

(11) *Τὴν πρόγνωσιν*. Hic vox πρόγνωσις non est
prænatio; iudex enim prænusse delicta minime ne-

munisce se gerit. Quod autem ita habeat, mani-
festo audi. Mihi cogita, humanitatem ex duabus
partibus constare; quarum una quidem, misericor-
dia sit; altera vero, dilectio in proximum; proxi-
mus autem homini est, quilibet homo, nedum
unus homo; homo enim est, etiam malus, et bo-
nus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum
qui humanitatem colit, imitatore Dei esse, et de
justis atque injustis bene mereri; sicut ipse Deus
in hoc mundo solem imbresque suos cunctis præ-
bet ἧ. Quod si vis bonis quidem benefacere, ma-
los vero punire, iudicis munus implere niteris.

XCV. Et ego dixi: Igitur et Deus, qui tum judi-
caturus est, ut nos doces, non est humanus? Ac
Petrus: Pugnancia loqueris. Nam quia iudicat, hu-
manus est: diligens enim ac miserata injuria af-
fectos, injurias inferentes plectit. Et ego, Itaque,
inquam, si ipse bonis benefacit, et injuriosos quia
injuriæ erga homines fuerunt castigo, humanus
sum. Et Petrus respondit: Si una cum prænotio-
ne concederetur tibi et iudicandi potestas, recte id
faceres: per acceptam quidem potestatem, con-
demnans eos quos Deus creavit; per prænotionem
vero inculpate in iudicando, tum alios tanquam
justos absolvens, tum alios tanquam injustos dam-
nans. Et ego dixi: Recte locutus es ac vere: fieri
enim nequit, ut qui prænotione caret, iudicet recte.
Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita
clam perpetrant: nonnulli vero boni, hostium ca-
lumnia mali esse creduntur. Sed et si quis pote-
state torquendi et quæstionem habendi præditus
iudicet, neque sic poterit omnino iuste iudicare:
quidam enim, cum homicidæ essent, postea quæ-
stionis tormenta sustinentes, dimissi sunt, velut
innocentii; et alii rursus, qui innocentes erant, cum
tormenta ferre non potuissent, ideoque contra se
mentiti fuissent, tanquam rei affecti sunt supplicio.

XCVI. Tum Petrus: Atque hæc, inquit, modica
sunt; audi vero majus quiddam. Quando aliqui
homines peccant, vel bene agunt; eorum quæ
operantur, alia ipsorum propria sunt, alia etiam
aliena: æquum vero est unumquemque pro delictis
propriis dare pœnas, aut pro recte factis præmio
donari. Fieri autem non potest, ut quispiam, nisi
solus propheta, qui prænotionem habet, ab aliquo

cesse habet, sed tantum scire præterita; neque
enim pœnas sumit de futuris flagitiis, sed de præ-
teritis. Igitur πρόγνωσις, apud hunc scriptorem,
est hoc loco τῶν πρότερον γεγονότων γνώσις, seu
cognitio eorum quæ prius facta sunt ab iis, de qui-
bus sententia fertur. An vero usquam alibi hæc vox
hoc significato occurrat, fatior me ignorare. Id.

(12) *Πρόγνωσιν*. Hic quoque hæc voce significa-
tur τῶν γενομένων γνώσις, ut sequentia verba osten-
dunt; neque enim cum prævisione futurorum in
prophetis conjuncta fuit cognitio præteritorum; ita
ut posterior e priore sequeretur. CLER.

gesta certo sciat; quænam quidem ejus propria sint, quænam vero non sint. Et ego, Velle, inquam, audire, quo modo ex criminibus alia quidem sint propria, alia vero aliena. Et Petrus mihi respondit: Dominus noster Jesus Christus Filius Dei dixit: *Oportet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est, ut etiam veniant mala: væ autem illi per quem veniunt*⁸¹. Porro si per malos veniunt mala, et per bonos bona inferuntur; inesse unicuique oportet, sive bonum sive malum gesserit, ut et quod a Spiritu dictum fuit: *Qui reddet unicuique secundum opera ejus*⁸², verum sit prorsus ac indubium.⁸³ Sed tamen qui virtutem omnino affectat, debet, quemadmodum dixit Christus, inimicos quoque diligere; et præterea pro illis orare, et conviciantibus benedicere, et calumniantibus condonare⁸⁴. Sic enim diligens erit mandatorum custos; atque venia omnium peccatorum ob charitatem erga proximum accepta, e vita discelet.

XCVII. ⁸⁵ His ego auditis; Multa, inquam, facere possumus: at inimicis benefacere, omnes eorum injurias tolerando, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit: Recte locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Nam si quis certo sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, liberationis ab æterno supplicio illis auctores esse, eos tanquam beneficos amore complectetur. Aliter autem nemo potest hoc mandatum perficere, nisi valde Deum diligat, et in illius timore sit institutus. Ait enim: *Initium sapientiæ, timor Dei*⁸⁶. Qui autem timore Dei imbutus fuerit, ad charitatem omnino perveniet, eodemque loco habebit proximum, quo seipsum. Ista postquam Petrus dixit, vespera succedente, ad somnum nos contulimus.

XCVIII. ⁸⁷ Exoritur autem mane, ingressus Petrus, ait: Clemens cum matre sua Matthidia et mea uxore simul in curru considereant. Pergentibus autem nobis per viam quæ Balanæas ducit, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Dixi ego: Ad indagacionem tui et geminorum liberorum Faustini et Faustini egressus, incompertus manet: puto autem eum mox obisse; vel enim incidisse in naufragium, vel in via cecidisse vel dolore exedente tabem esse passum. Illa vero audiens, et in lacrymas effusa, ingemuit quidem, ac ægre habuit: verum quod me invenisset, multum de mœrore de-

Α ἔστιν ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἔστι. Κἀγὼ ἔφη· Ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων⁸⁰, τὰ μὲν βία, τὰ δὲ ἀλλότρια. Καὶ ὁ Πέτρος μοι ἀπεκρίνατο· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔφη· Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δὲ, φησί, δι' οὗ ἔρχεται (13). Ὁμοίως ἀνάγκη καὶ τὰ κακὰ ἐλθεῖν· οὐκ ἂν δὲ δι' οὗ ἔρχεται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν ἔρχεται τὰ κακὰ, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἐκάστῳ⁸¹, εἴτε ἀγαθὸν ἔπραξεν, εἴτε φαῦλον, ἵνα καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· Ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀληθὲς ἢ πάντως καὶ ἀναμφιλογον. Πλὴν ἀλλὰ τὸν ἀρετῆς ὅλως ἀντιποιούμενον, δέον ἔστιν ὡς ὁ Χριστὸς εἴρηκε, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν· Ἐτι μὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι, καὶ τοὺς λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, καὶ τοῖς ἐπιηρεάζουσι συγχωρεῖν. Οὕτω γὰρ ἀκριδῆς ἔσται φύλαξ τῶν ἐντολῶν, καὶ τὰ ἁμαρτήματα πάντα διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης συγχωρηθεὶς, ἀπελεύσεται.

XCVII. Τούτων ἀκούσας αὐτὸς, Πολλὰ⁸² μὲν πράτειν⁸³ δυνατὸν, ἔφη· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτῶν ὑποφέροντα τὴν ἐπήρειαν, οὐκ οἶμαι δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ προσεῖναι φύσει. Καὶ ὁ Πέτρος, Ὁρθῶς ἔφη, ἀπεκρίνατο. Ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὕσα ἡ φιλανθρωπία, πολλοῦ δίδοται. Ἐάν γὰρ πληροφρήθη τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν κακουχοῦντες οὐκ μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς αὐτοῖς⁸⁴ αἰτίω γίνονται, ὡς εὐεργέτας αὐτοὺς ἀγαπήσουσιν. Ἄλλως δὲ ἀδύνατόν τινα τὴν τοιαύτην ἐντολὴν κατορθῶσαι, εἰ μὴ σφόδρα τὸν Θεὸν ἀγαπῶν εἴη, τῷ τούτου φόβῳ παιδαγωγούμενος. Φησί γὰρ· Ἀρχὴ σοφίας φόβος Θεοῦ⁸⁵. Τῷ ἐκείνου δὲ φόβῳ στοιχειωθεὶς τις, εἰς ἀγάπην ἤξει πάντως, καὶ οὕτως ἔξει καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. Ταῦτα τοῦ Πέτρος εἰπόντος, ἐσπέρας ἐπι καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

XCVIII. Ὁρθοῦν δὲ γενομένων⁸⁶, εἰσιὼν ὁ Πέτρος ἔφη· Ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς Μαθιδίας, καὶ τῆς ἐμῆς γυναίκος, ἅμα ἐπὶ ταῦ ὄχηματος καθεζέσθωσαν. Ὁρμώντων δὲ ἡμῶν τὴν ἐπὶ Βαλαναίας⁸⁷ ὁδόν, ἐπέθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατὴρ διάγει. Κἀγὼ ἔφη· Ἐπὶ ζήτησίν σου καὶ τῶν διδύμων υἱῶν, Φαυστίου τε καὶ Φαυστιανοῦ ἐξεληθῶν, ἀνεύρετος μένει· οἶμαι δὲ τάχα καὶ τελευτήσαι αὐτόν, ἢ ναυαγίᾳ περιπεσόντα, ἢ ἐν ὁδῷ σφαλέντα⁸⁸, ἢ τηκεδόνι λύπης μαρασμὸν ὑπομείναντα⁸⁹. Ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρυς γενομένη, ἐστέναζε μὲν καὶ λυπηρῶς εἶχε· τῇ δ' ἐμῇ εὐρέσει τὸ πολὺ τῆς λύπης

VARIÆ LECTIONES

⁸⁰ al. add. ἡ κατορθωμάτων. ⁸¹ Matth. xviii; Luc. xvii. ⁸² al. add. τὸ ἴδιον. ⁸³ Rom. ii, 6. ⁸⁴ Clement. hom. xi, cap. 52. ⁸⁵ Matth. v; Luc. vi. ⁸⁶ Clement., hom. xxi, c. 33. ⁸⁷ al. τ' ἄλλα. ⁸⁸ al. πρᾶπον. εἶναι. ⁸⁹ al. αὐτῆς. ⁹⁰ Prov. i, 7. ⁹¹ al. κυρίου. ⁹² Clement. hom. xiii, c. 4, etc., Recogn. I, vii, c. 25, etc. ⁹³ διαγενομένου. ⁹⁴ al. Βαλανέας. ⁹⁵ Quid si σφαγέντα. ⁹⁶ al. ὑπομείναι.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δὲ, φησί, δι' οὗ ἔρχεται, etc. Vix crediderim, in exemplari Ebionitico Matthæi, ita lectum. Verisimilius mihi videtur citari hic textum loci, aut potius collectio-

nem Ebionitæ; quasi diceret: Ut dixit Christus oportere esse scandala: sic etiam oportet esse bona; et quemadmodum dixit: Væ scandalorum auctori, ita et euge dicit rerum bonarum auctori. Ib.

παρερυθετο. Κατηντήσαμεν οὖν εἰς Βαλαναίας⁹⁷ (14), ἅ καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰς Πάλτων⁹⁸ ἤλθομεν, κάκειθεν εἰς Γάβαλα. Τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν. Καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἤγον ἐπὶ τὴν ξενίαν⁹⁹. Ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν, Ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμέρας ἡμᾶς προσμεῖναι. Δυνατὸν γὰρ ἐν τῷ πλήθει, καὶ τινὰς εὐρεῖσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος ἀξίους. Ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυνθάνοντό μου, τίς ἂν εἴη ἡ ξένη αὕτη γυνή. Κάγώ ἔφη· Ἐμὴ μήτηρ, ἣν ἐπιγυνῶναι μοι ὁ Θεὸς διὰ Πέτρον τοῦ Κυρίου μου ἐδωρήσατο.

XCIX. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος αὐτοῖς ἐν κεφαλῇ πάντα ἐξέθετο, ὅσα τε παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούσατε, καὶ ὅσα πρότερον παρ' ἐμοῦ μάθοι, περὶ τε τοῦ πεπλασμένου ὄνειρου περὶ τε τῆς ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ καὶ τῶν υἱῶν ναυαγίας, καὶ ὅπως ὕστερον ὁ πατήρ εἰς ἀναζήτησιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν διδύμων αὐτῆς παιδῶν ἐκθάς, ἀχρι τῆς δεῦρο διέμεινεν ἀγνωστος, κινδύνῳ τυχὸν καὶ αὐτὸς θαλαττῷ περιπεσών.

C. Τούτων οὕτω κεφαλαιωδῶς ρηθέντων ὑπὸ τοῦ Πέτρον, ὁ Νικήτης καὶ Ἀκύλας καταπλαγέντες· Ἄρά γε, Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, εἶπον, ἀληθές, ἡ ὄνειρός ἐστι ταῦτα; Καὶ ὁ Πέτρος, Εἰ μὴ κοιμώμεθα, ἔφη, ἀληθές τυγχάνει. Οἱ δὲ βραχὺ μέιναντες, καὶ ὡσπερ ἐπὶ συννοίας γενόμενοι, Ἡμεῖς ἐσμεν Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός, ἔφασαν· καὶ ἀπαρχῆς, σοῦ διαλεγόμενου, ἀλλήλοις ἐμβλέποντες, πολλὰ περὶ αὐτῶν κατεστοχαζόμεθα, μὴ ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρει τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ καὶ ἐσιωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος νῦν τῶν λεγομένων ἰδόντες, καὶ γνόντες ἀκριβῶς, ὅτι περ ἡμῖν διαφέρει τὰ εἰρημένα, τότε ἑαυτοὺς ἀνωμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτο εἰπόντες, μετὰ δακρύων ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμωμένην εὐρόντες, περιπλέκεσθαι ἤδη ἐβούλοντο. Ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυσε αὐτοὺς, εἰπών· Ἐδάσατέ με, αὐτὸς ὑμᾶς τῇ μητρὶ προσαγάγῃ, μήπως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰφνιδίου χαρᾶς, καὶ εἰς ἔκστασιν ἔλθοι φρενῶν, ἅτε δὴ καὶ κοιμωμένη, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἀπησχολημένον ἔχουσα.

CI. Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχε τοῦ ὕπνου, διεγερθεῖσι τῇ μητρὶ, ὁ Πέτρος περὶ θεοσεβείας αὐτῇ διαλεχθεὶς πρότερον καὶ εἰπών· Γινώσκεις σε θέλω, γύναι, τῆς ἡμετέρας πίστεως τὴν ἀκριβείαν. Ἐνα γὰρ Θεὸν σέδομεν τὸν πεποιηκότα οὐρανὸν τε καὶ γῆν, καὶ τὸν ὄρατος κόσμον· καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις αὐτὸν σέβειν μόνον, καὶ τὸ αὐτοῦ ἀγιάζειν ἔνομα, τιμᾶν τε γονεῖς καὶ σωφρονεῖν, βιούοντας ἀνεπιλήπτως, καὶ τραπέζης ἐθνικῆς μὴ μετέχειν, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς πολιτεύεσθαι. Ὅταν δὲ πείσωμεν αὐτοὺς τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ

traherebat. Pervenimus ergo Balanæas : et sequenti die Paltum ivimus, et inde Gabala; aliaque die Laodiceam devenimus. Cum ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas et Aquila; et osculati, ducunt ad hospitium. Petrus autem pulchram et magnam civitatem videns : Æquum est, inquit, nos hic aliquot dies commorari : fieri enim potest, ut in tanta multitudine quidam reperiantur Christi sorte ac partibus digni. Cæterum Nicetas et Aquila percontabantur me, quænam esset illa mulier extera. Et ego dixi : Mater mea est, quam ut agnoscerem, Deus mihi per dominum meum Petrum concessit.

XCIX. Hæc postquam dixi; Petrus illis cuncta summam exposuit; tum quæ ex matre audivisset, tum quæ antea ex me comperisset; nimirum, de somnio confecto, de naufragio una cum liberis facta, et quemadmodum postea pater ad investigationem uxoribus atque geminorum ejus natorem profectus, usque adhuc manserit ignotus, fortassis ipse quoque in maris discrimen delapsus.

C. His ita capitulatum a Petro relatis, Nicetas et Aquila stupore percussi dixerunt : Here ac Domine omnium, verumne est quod narratur, an somnium? Et Petrus, Nisi dormimus, inquit, res ita habet. At illi paululum morati, ac velut cogitabundi : Nos, inquierunt, sumus Faustinus et Faustianus : atque ab initio tuæ narrationis, alter alterum inspicientes, plurimum circa nos considerabamus num quæ dicebantur ad nos pertinerent; reputantes, multa similia in vita contingere : quocirca et siluimus, cum cor nostrum palpitaret. Nunc vero in fine sermonis, videntes ac probe scientes, quæ a te dicta sunt, ad nos pertinere, tunc nos declaravimus. Atque hoc dicto, cum lacrymis properabant ad matrem, eamque dormientem nacti, protinus complecti volebant. Sed Petrus prohibuit, dicens : Sinite me; ipse vos ad matrem adducam; ne forte multo gaudio repente adveniente, in animi stuporem incidat; utpote quæ etiam dormiat, spiritumque somno habeat occupatum.

CI. Cæterum postquam somnum ad satietatem cepit, ac experrecta est mater, Petrus ad illam prius sermonem habuit de cultu Dei, ac dixit : Scire te volo, mulier, nostræ fidei disciplinam¹⁰⁰. Unum enim Deum colimus, effectorem cæli et terræ, et hujus quem vides mundi; ejusque legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, honorandos parentes, temperanter vivendum et inculpate; nec mensam cum gentilibus communem habendam, quod impuram vitam degant. Cum autem eis persuasurimus

VARIE LECTIONES.

⁹⁷ al. Βαλανάας. ⁹⁸ al. Πάλταν. ⁹⁹ al. οἰκίαν. ¹⁰⁰ l. Rec. l. x, c. 47.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Balanaias*, etc. De situ horum Syriae locorum vide quæ collegit Christoph. Cellarius. *Geogr. Ant.* lib. III, cap. 21. CLER.

sentire ac facere ea quæ ad veritatem spectant, A sacro baptismo in ter beata quadam nominis invocatione eis donato, tum demum una cum illis etiam vescimur. Alioqui nec si pater sit, aut mater, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quisvis alius naturali amore charus, cum ipso cibum sumere licitum est nobis. Hoc quippe præsertim ob fidem agimus. Ne igitur contumeliam existimes, quod nunc tecum filius cibum non capiat, usquequo tu eadem nobiscum sentias et agas.

CII. His illa auditis, ait : Quid ergo impedit hodie me baptizari ? quæ et ante quam videre te, eos qui dicuntur esse dii aversata sum, per hanc rationem, quod cum multa fere quotidie ipsis immolarem, mihi in adversis rebus non adfuerint. De stupro autem quid oportet me dicere ? quandoquidem nec divitem deliciæ me ad hoc pellexerint ; nec subsecuta paupertas eo venire me compulerit ; ut quæ pudicitiam velut maximum bonum capesserem ; cujus gratia et in tantam calamitatem deveni. Sed nec te arbitrator, domine mi Petre, ignorare, majore cupiditatem ex lata fortuna oriri : unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in afflictione me voluptatibus non dedo. Neque vero nunc animum meum existimes ægritudine esse liberum, qui aliquantum consolationis nactus est per Clementis recognitionem. Succedens namque tristitia ex duobus liberis meis nata, hoc quaecunque gaudium obscurat. Non enim adeo nos contristat, eos in mari male periisse, quam sine pietate erga Deum, una cum animis interiisse eorum corpora. Pater autem eorum, meusque maritus, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progressus, tot annis non comparet : prorsus vero et ipse obiit. Etenim miser, ob continentiam diligebat me et erat amans liberorum : quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, orbatus senex, præ maximo dolore occubuit.

CIII. Matrem vero hæc locutam audientes liberi, non amplius, secundum Petri admonitionem, se continere potuerunt : sed exsurgentes, tum complectebantur eam, et cum lacrymis deosculabantur. Ob quod mater attonita, quid hoc sibi vellet, præ stupore juxta atque ignoratione rerum, interrogabat. Statimque Petrus dixit : Advoca, o mulier, fortiter mentem tuam, ut natis tuis fruaris jucunde. Illi enim sunt Faustinus et Faustinianus, quos aiebas in pelago obiisse, quosque dum luges, vitam tuam is luctus non vitalem efficiebat. Qui vero alter eorum Nicetas, alter Aquila vocetur, ipsi auspicio dicant et doceant. Hæc Petro dicente, mater, gaudio immodico repleta, propemodum et spiritu defecit : attamen recolligens se, ac velut sui compos facta : Filii mei optatissimi, inquit, filii dulcissimi,

ποιεῖν, τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀξιώσαντες ἐν τρισμακαρίᾳ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε δὴ αὐτοῖς καὶ συναλιζόμεθα ¹. Ἐπεὶ οὐδ' ἂν πατὴρ ἢ μήτηρ τυγχάνη, ἢ γυνή, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως τὴν σορογῆν ἔχων, συνεσιδῶσθαι αὐτῷ θεμιτὸν ἡμῖν. Πίστει γὰρ διαφερόντως τοῦτο ποιούμεν. Μὴ οὖν ὑβρίν ἡγήσῃ, ἐὰ μὴ νῦν συνεσιδῶσθαι σοὶ τὸν υἱόν, ἀχρὶς ἂν ² ἐὰ αὐτὰ ἡμῖν φρονῆς καὶ ποιῆς.

CII. Ἡ δὲ ἀκούσασα, ἔφη· Τί οὖν κωλύει με σήμερον βαπτισθῆναι ; Ἦτις καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν σε, τοὺς λεγομένους θεοὺς ἀπεστράφην λογισμῷ τοιούτῳ, ὅτι πολλὰ σχεδὸν καθ' ἡμέραν θυοῦσθαι μοι τούτοις, ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστῆσάν μοι. Περὶ δὲ μοιχείας τί δεῖ με καὶ λέγειν ; ὅπου ³ ἂν οὐδὲ πλουτοῦσαν τρυφή με πρὸς τοῦτο ἠπάτησεν· οὐδὲ ἡ μετὰ ταῦτα πένια ἐπὶ τοῦτο γε ἔλθειν κατηνάγκασεν, ἅτε δὴ τῆς σωφροσύνης ὡς μεγίστου καλοῦ ἀντιποιοῦμένης μου ἤς ἔνεκα, καὶ εἰς τοσαύτην ἦλθον περιστάσιν. Ἄλλ' οὐδέ σε οἶμαι, κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλείων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεται· ὅθεν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν δυσθυμίᾳ πρὸς ἡδονὰς ἑαυτὴν οὐκ ἐκδίδομι. Ἄλλὰ μηδὲ νῦν κακοῦχίας ἀππλάσθαι νομίσης μου τὴν ψυχὴν, τὴν ποσῶς παραμυθίας τυχοῦσαν, διὰ τὴν Κλήμεντος ἀναγνώρισιν. Ἀντισερχομένη γὰρ ἡ ἐκ τῶν δύο μου τέκνων εὐθυμία ⁴, καὶ τὴν ποσῶς ἀμαυροὶ χαράν. Λυπεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ τοσαύτον τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ τούτους παραπολέσθαι, ὅσον καὶ ⁵ χωρὶς τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας διαφθαρῆναι μετὰ γε τῶν ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα. Ὁ δὲ τούτων πατὴρ, ἐμὸς δὲ σύνευρος, ὡς παρὰ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπὶ τε τὴν ἐμὴν καὶ τῶν υἱῶν ζήτησιν ἐκβᾶς, τοσοῦτος ἔτεσιν ἀφανὴς ἔσται· πάντως δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεσθήσεται. Καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν, φιλότεκνος ἦν· ὅθεν πάντων ἡμῶν τῶν ὑπὲρ πάντα ἡγαπημένων αὐτῷ στερηθεὶς ὁ γέρων, ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διαπεφώνηκε.

CIII. Τῆς δὲ μητρὸς ταῦτα λεγοῦσης ἀκούοντες οἱ παῖδες, οὐκέτι κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου παραίνεσιν ἠδύναντο στέγειν· ἀλλ' ἀναστάντες περιεπλέχοντο τότε αὐτῇ, καὶ δάκρυσι ⁶ κατεφίλουν. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἡ μήτηρ καταπλαγεῖσα, τί θέλοι τοῦτο εἶναι, ὑπὸ ἐκστάσεως ὡσπερ καὶ ἀγνοίας τῶν γινομένων, ἠρώτα. Καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς, Παράστησον, ὦ γύναι, εἶρηκε, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὥστε τῶν ὧν ἡδέως ἀπολαῦσαι τέκνων. Οὗτοι γὰρ εἰσι Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός, οὓς ἔλεγες ἐν βυθῷ τεθνήσκειν, καὶ ὧν τὸ πένθος ἀδίωτον ἐτίθει σου ⁷ τὴν ζωὴν. Πῶς δὲ αὐτοῦ ὁ μὲν Νικήτης, ὁ δὲ Ἀκύλας καλεῖται, αὐτοὶ καλῶς λεγέτωσαν τε καὶ διδασκάζωσαν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἡ μήτηρ ἀμέτρου πλησθεῖσα χαρᾶς, μικροῦ ἂν ἀπολελοῖται καὶ τὴν πνοήν· ἀνενεγκοῦσα δὲ ὁμοίως, καὶ ὡσπερ ἑαυτῆς ⁸ γενομένη, Τέκνα μου, ποθεινὰ, ἔφη,

VARIE LECTIONES.

¹ al. συναλιζόμεθα. ² al. πρᾶπον. μή. ³ al. βαρυθυμία. ⁴ al. τό. ⁵ al. σὺν δάκρυσι. ⁶ al. οὐα. ⁷ al. ἐφ' ἑαυτῆς. al. ἐν ἑαυτῇ.

τέκνα γλυκυτάτα, τέκνα καρδίας· καύσωνες τῆς ἑμῆς, ἅ
εἰπατέ μοι, τίνα δὴ τὰ κατὰ * τὴν χαλεπὴν ἐκείνην
νύκτα συμβάντα ὄμειν.

CIV. Καὶ ὁ Νικήτης αὐτέκα τὸν λόγον ἀναλαβὼν,
οὕτως ἔφη· Ἡμῖν, ὦ μήτηρ, ὡς οἶσθα, τοῦ πλοίου
κατὰ τὴν νύκτα * διαρραγέντος, ἄνδρες τινὲς ἐν τῷ
βυθῷ ληστεύειν οὐ δεδιόκτες, ἡμᾶς ἀνελόμενοι, καὶ
τινὶ ἐνθήμενοι σκάφει, Ἐπειτα δὲ κώπαις χρώμενοι,
εἰς τὴν Στράτωνος ἤγον Καισάρειαν κάκει σφόδρα
συνεχομένους ἡμᾶς τῷ λιμῷ, πρὸς δὲ καὶ περιδεεῖς
ὄντας, μή τι καὶ προπετὲς καὶ τῶν αὐτοῖς οὐ δοκούν-
των φβεγζόμεθα, ἐκείνοι τὰ ὄνοματα ἡμῶν διαμει-
ψαντες, εἰς δουλείαν ἀθλίως ἀπέδοντο. Γυνὴ δὲ τις
ἡμᾶς Ἰουδαίους προσήλυτος ἀξιόλογος πάνυ, ὄνομα
Ἰούστα ὠνησαμένη, ἐν τέκνων ἐφύλαττε μοῖρα, καὶ
πάσῃ ἑλληνικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευσεν. B
Ἡμεῖς δὲ γενόμενοι ἐφ' ἡλικίας ἔμφρονες, καὶ τὴν
θρησκείαν ἠγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιλοπονή-
σαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι, ἐλέγ-
χειν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνατῶς ἔχωμεν, ἠκριθώσαμεν
δὲ καὶ τὰ φιλοσόφων, ἐξαιρέτως τὰ ἀθεώτατα. Λέγω
δὴ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πυρρόνως, ἵνα καὶ μᾶλλον
ἀνασκευάζειν δυνώμεθα.

CV. Σίμωνι δὲ τινὶ Μάγῳ σχεδὸν γενόμενοι σύντρο-
φοι, φίλας ὁδῷ ἀπατηθῆναι ἤδη ἐκινδυνεύομεν.
Ὅμως ταῦτα, μήτηρ, ἐπὶ καιροῦ σοι ἀκριθέστερον
ἐκτεθήσεται. Πλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατᾶσθαι ὑπὸ τοῦ
Σίμωνος, ἑταίρος τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου Ζακ-
χαῖος λεγόμενος, προσήκαμενος ἐνουθέτησε μὴ συνθέ-
σθαι τῷ μάγῳ· ἐπελθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, C
ὅπως ἡμᾶς πληροφορήσας πίστιν περὶ τῶν τῆ θεοσε-
δείᾳ διαφερόντων. Διὸ καὶ σὲ, μήτηρ, εὐχόμεθα, ὡς
ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ αὐτὴν με-
τασχεῖν, ὅπως κοινῶν ἀλῶν καὶ τραπέζης δυνηθῶμεν
μεταλαβεῖν. Αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐνόμιζες
ἡμᾶς ἐν τῇ θαλάσῃ τεθνᾶναι *.

CVI. Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ
ἡμῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιούσα,
ὅπως αὐτὴν τε καὶ τὴν ξενοδόχον αὐτῆς μεταπεμφά-
μενος βαπτίσῃ· ἵνα, φησὶ, μηδεμίαν τις ἀμοιβὴν ἡμέ-
ρα γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα,
καθ' ἣν ἂν οὐ συνεστιαθεῖν αὐτοῖς *¹². Καὶ ἡμῶν δὲ
τὰ ὅμοια τῇ μητρὶ συνεκετευόντων, ὁ Πέτρος ἔφη·
Τί οἴεσθε, μόνος ἐγὼ ἀσπλαγχνὸς εἰμι, οὐ μὴ βούλο-
μαι συνεστιαθῆναι ὑμᾶς τῇ μητρὶ, σήμερον βαπτί-
σας αὐτήν *¹³; Οὐ μὲν οὖν. Ἀλλὰ κἂν μιαν ἡμέραν
πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεύσαι αὐτὴν δεῖ· ἐπεὶ *¹⁴
καὶ τίνα ὑπὲρ ἐαυτῆς ἐφθέγγατο ἡ μήτηρ· τάχα γὰρ
εἰ μὴ τοῦτο, πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι
ἔδει *¹⁵.

CVII. Ἐρομένῳ οὖν μοι, τί ἄρα καὶ φθεγγαμένη
τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφηνεν *¹⁶, ὁ Πέτρος ἔφη *¹⁷. Ἀπό-
χρη καὶ μόνον αὐτῆς ἡ ἀξίωσις τοῦ συμβαπτισθῆ-

fili ardores cordis mei, dicite mihi quænam vobis
in illa sæva nocte contigerint.

CIV. Tum Nicetas, confestim resumpto sermone
ita inquit: Quando nobis, o mater, quemadmodum
scis, navigium noctu disruptum est, homines qui-
dam qui in mari prædas agere non verentur, cepe-
runt nos, et scaphæ imposuerunt; posteaque remis
usi, duxerunt Cæsaream Stratonis: atque ibi vehe-
menter fame compressos, ut metu affecti nihil præ-
ceps, quodque iis displiceret loqueremur; illi, no-
minibus nostris mutatis, in servitutem misere tra-
diderunt. Porro mulier quædam apud Judæos pro-
selyta, valde laudabilis, nomine Justa, cum nos
emisset, habuit loco florum, omnibusque Græcis
disciplinis studiose erudit. Nos vero per ætatem
facti prudentes, et religionem amavimus, et litteris
gnaviter operam dedimus; ut cum reliquis gentibus
disputantes, eas possemus de errore arguere *¹⁰.
Perdidicimus etiam philosophorum decreta, maxime
quæ a pietate in Deum alienissima sunt: Epicuri,
inquam, et Pyrrhonis; quo et magis possemus con-
futurare.

CV. Cæterum una cum Simone quodam Mago
educati, ratione amicitia, in fraudem fere induci
fuimus. Verum ista tibi, mater, in tempore diligen-
tius exponentur. Sed cum decipiendi essemus per
Simonem, familiaris quidam domini nostri Petri,
Zacchæus dictus, accedens monuit ne mago assen-
tiremur, Petroque advenienti obtulit, ut nos plene
atque certo quæ spectant ad cultum Dei doceret.
Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos conse-
cuti sumus bona, illa et tu percipias; quo communi
salvæ ac mensa uti possimus. Ea igitur causa est,
propter quam nos in mari periisse existimavim.

CVI. Hæc cum Faustinus prolocutus fuisset,
mater nostra procidit coram Petro, rogans et obse-
crans, uti se suamque hospitem accersitam, bap-
tizaret: Ut, inquit, ex quo natos meos recepi,
nullus dies excludatur, in quo cum iis non sumperim
cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecar-
emur, Petrus ait: Quid putatis, unus ego immi-
sericors sum, quod nolim vos cum matre vestra
vesci, hodie eam baptizans? Minime vero. Sed
oportet, ut ipsa, ante quam baptizetur, saltem uno
die jejuset: quandoquidem et nonnulla pro se lo-
cuta est mater: quod si non esset, multis diebus
eam necesse fuisset expiari.

CVII. Interroganti ergo mihi, quidnam ea locu-
ta, fidem suam indicasset, Petrus respondit: Suffi-
cit duntaxat illius postulatio de hospita et benefica,

VARIÆ LECTIONES.

* μετά. * al. inser. ἐκείνην vel ταύτην. *¹⁰ Recogn. l. viii, c. 7. *¹¹ al. ada. τότε, ἐν
ἐκείνῃ τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ ὅπου πειρατῶν ἀγθῆνα: ἐν πελάγει. *¹² al. μὴ συνεστιαθεῖσαι αὐτοῖς· ταῦτα
οὖν κατὰ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος· ἔφη· τί νομίζετε ἐγὼ, μόνος. *¹³ al. deest in al.
*¹⁴ al. ἀπλῶς. *¹⁵ al. ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀφελγησθῆναι ἔδει. *¹⁶ Κάγω εἶπον· εἰπέ ἡμῖν, τίνα
ἐφθέγγατο λόγον, ὅς τήν. *¹⁷ Deest in al.

ut secum baptizaretur. Neque enim id dilectæ suæ tradi postulasset, nisi prius erga baptismum tanquam erga magnum donum fuisset affecta. Quare ego multos damnare non dubito; quod cum ipsi baptizati fuerint, et profiteantur se credere, nihil faciant dignum fide, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, et filios, atque amicos) ad hoc exhortentur. Nam si crederent, vitam æternam cum bonis operibus in baptismo a Deo donari, plane eos quos diligere, ad illum suscipiendum hortarentur. Quando denique eos vident ægrotare, aut in mortis viam abduci, aut alia molesta sustinere, gemunt, ac ducuntur commiseratione. Ita si crederent, ignem perpetuum manere eos qui Deum non colunt, non cessarent monere, vel super illis plorare et graviter dolere, dum eos cernunt non habere fidem. Atque nunc hospitam evocatam interrogabo, num legem nostram velit amplecti: et ita consequenter quæ oportet faciemus. Mater autem vestra, quoniam prout decet fidelem, in baptisma animata est, aute baptismum jejundet uno die.

CVIII. At illa jurabat, se duobus superioribus diebus, dum narrat mulieri recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum non cepisse; nisi pridie duntaxat paulum aquæ. Cui juramento et uxor Petri testimonium præbuit, dicens, vere eam nihil gustasse. Et Aquila ait: Nihil ergo impedit, eam, domine mi, hodierno die baptizari. Tum Petrus: At hoc, non est baptismi jejunium; quandoquidem nec propterea factum est. Et Faustianus: Sed fortasse Deus volens matrem nostram ne uno quidem post recognitionem die a nostra mensa separari, hoc jejunium præstruxit. Sicut enim in ignorantia servavit pudicitiam, id quod veritatem decet faciens, ita et nunc Deus forte providit, eam ante unum diem, in ignorantia jejunare, pro vero baptismo; ut a primo die quo nos agnovit, nobiscum posset etiam salem seu cibum percipere.

CIX. Tum Petrus: Ne nos, inquit, vincat malitia, prætextum nacta Providentiam et matris amorem; sed potius vos, et ego vobiscum, hodie in jejunio permaneamus, et cras baptizabitur. Hunc in modum locutus est Petrus, cunctique orationi assensi sumus. Multo autem maturius quam quotidie solebat, Petrus expectatus, ad nos ingressus est, quos somno excitavit, ac dixit: Fau-

να αὐτῇ τὴν ξενοδόχον καὶ εὐεργετὴν ¹⁸. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῇ ὑπὸ αὐτῆς ποθουμένη δοθῆναι ¹⁹ ἡξίου, εἰ μὴ πρότερον αὐτῇ διετέθη ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τοῦ βαπτίσματος ὠμαρᾷ ²⁰. Ὅθεν ἐγὼ πολλῶν ἔχω καταγινώσκειν ²¹, ὅπου ἂν αὐτοὶ βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες ²², μὴδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μὴδὲ οὐδ' ἀγαπῶσι, λέγω δὴ γυναῖκας ἑαυτῶν καὶ υἱοὺς ἅμα καὶ φίλους, εἰς τοῦτο προτρέπονται. Εἰ γὰρ πιστεῦσαι ζῶν ἀλόνιον σὺν ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν Θεὸν ²³ ἐπὶ τῷ βαπτίσματι, πάντως ἂν καὶ οὐδ' ἡγάπων προτρέποντο βαπτισθῆναι. Ἐπεὶ ²⁴ τι δῆποτε νοσοῦντας ὀρῶντες, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον ²⁵, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ²⁶ κατελευσίν. Οὕτως εἰ ²⁷ ἐπιστεῦκεισαν ἀλόνιον πῦρ περιμένειν τοὺς τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νοθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ὀρῶντες, δακρύνοντας ἐπ' αὐτοῖς καὶ χαλεπῶς ὀδυνώμενοι. Καὶ τὰ ²⁸ νῦν τὴν ξενοδόχον πέμψας ἀνακρινῶ εἰ τὸν νόμον ἡμῶν ἀγαπᾶν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολουθῶς ἂν δεῖ πράξομεν. Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν ἐπειδὴ πιστῶς διακρίεται περὶ τοῦ βαπτίσματος, νηστευσάτω ἡμέραν ²⁹ πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

CVIII. Ἡ δὲ ὤμνησε δύο τῶν διελευσῶν ἡμερῶν τῇ γυναίκα ³¹ διηγουμένη τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν, ὑπὸ πολλῆς χαρᾶς, τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν ³², ἢ χθὲς μόνον βραχέος ὕδατος. Μαρτυρήσει ³³ τε τῷ ὄρκῳ καὶ ἡ γυνὴ Πέτρου λέγουσα, ὡς ἀληθῶς οὐκ ἐγεύσατο. Καὶ ὁ Ἀκύλας ἔφη· Οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει αὐτὴν ³⁴, ὦ κύριέ μου, τὴν ³⁵ σήμερον βαπτισθῆναι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο νηστεία βαπτίσματος ³⁶, ἐπεὶ μὴδὲ δι' αὐτὸ ³⁷ τοῦτο γέγονε. Καὶ ὁ ³⁸ Φαυστιανὸς ³⁹. Ἰσως οὖν ὁ Θεὸς βουλόμενος ἡμῶν τὴν μητέρα, ἠθεμίαν μετὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν ἡμέραν τῆς ἡμετέρας ⁴⁰ χωρῖσαι τραπέζης ⁴¹, προφρονόμησε τὴν νηστείαν. Ὡς γὰρ ἐσωφρόνησεν ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρέπον τῇ ἀληθείᾳ ⁴² ποιήσασα· οὕτω καὶ νῦν ὁ Θεὸς ἰσως ὠκονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς ἐν ἀγνοίᾳ νηστεῦσαι, ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος, ἵν' ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τοῦ γνωρίσαι ἡμᾶς, μεταλαβεῖν σὺν ἡμῖν καὶ ἄλων δυνηθεῖη.

CIX. Καὶ ὁ Πέτρος· Μὴ ἡμᾶς ⁴³, ἔφη, νικᾶτω ἡ κακία πρόφασιν εὐροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ⁴⁴ τῆς τεκούσης στοργῆν ⁴⁵· ἀλλὰ μάλλον ὑμεῖς, καὶ γὰρ σὺν ὑμῖν διαμείνωμεν τὴν σήμερον ἐν νηστείᾳ ⁴⁶, καὶ αὐριον βαπτισθήσεται. Οὕτως ἔφη Πέτρος, καὶ οἱ πάντες τῷ λόγῳ συνευδοκῆσαμεν ⁴⁷. Ὁρθηρώτερον δὲ πολλῶ τοῦ καθ' ἡμέραν ὁ Πέτρος διὑπνισθεῖς, εἰσῆγει πρὸς ἡμᾶς, καὶ διαναστήσας, Φαυστίνος, εἶπε ⁴⁸,

VARIE LECTIONES.

¹⁸ al. αὐτὴν τῇ ξενοδόχῳ καὶ εὐεργετῇ. ¹⁹ al. παρεκάλει. ²⁰ al. αὐτῇ τῇ τοῦ βαπτίσματος προσῆλθε δωρεῇ. ²¹ καταγινώσκω. ²² al. λέγοντες. ²³ Deest in al. ²⁴ al. ἀνυπερθέτως οὐς. ²⁵ al. add. ἀλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τοῦτο εὐθὲς ἐστίν. Ἐπεὶ. ²⁶ al. θανάτῳ. ²⁷ al. ἐλθοῦσιν. ²⁸ al. πιστεῦσαι. ²⁹ al. ὡς περὶ ἀπίστων ὀδυνώμενοι· τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροπορημένοι. Καὶ τὰ. ³⁰ al. inser. κἂν μίαν. ³¹ al. inser. Πέτρου vel τῇ ξενοδόχῳ. ³² al. add. ἡδυνήθη. ³³ al. ἐμαρτύρει. ³⁴ al. αὐτὴν βαπτισθῆναι. ³⁵ al. τῇ. ³⁶ al. ὁ μή. ³⁷ Deest in al. ³⁸ Φαυστίνος. ³⁹ al. αἰδ. ἀπεκρίνατο. ⁴⁰ al. χωρῖσαι. Duo mss. χωρῆσαι. Cot. ⁴¹ al. ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρῖσαι τῆς τραπέζης. ⁴² al. τῆς ἀληθείας. ⁴³ al. ὑμᾶς. ⁴⁴ al. ἡ. ⁴⁵ al. στοργῇ. ⁴⁶ al. νηστεύοντες. ⁴⁷ al. add. οὐδὲ ἡ ὥρα τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς τὸ βάπτισμα. Καὶ ὁμοῦς οὕτω γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοκῆσαμεν. ⁴⁸ Clement. hom. xiv, c. 4, etc. Rec. l. vii, c. 38, et l. viii, c. 4, etc. ⁴⁹ al. ἐξυπνίσθη, ἔφη.

καὶ Φαυστινιανὸς ἄμα Κλήμεντι μετὰ τῶν οικειῶν ἀκολουθησάτωσάν μοι, ὅπως ἐν σκοτεινῷ τῆς θαλάσσης τόπῳ γενόμενοι ⁸⁰, τὰ τοῦ βαπτίσματος σχεδιάσωμεν.

CX. Ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν οὖν γενομένων ἡμῶν ⁸¹, καὶ μεταξύ πετρῶν τινῶν γαληνοῦ καὶ καθαροῦ τόπου εὐπορησάντων, ἐδάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡμεῖς δὲ ⁸² καὶ σὺν ἡμῖν ὅσοι παρῆσαν, τῶν γυναικῶν χάριν ὑπεχωρήσαμεν. Ἐπειτα ὁ Πέτρος τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψε δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν ⁸³, μόνοις ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἡμῖν συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταύταις ἐγκλεισεσάμενος. Ἐλθόντες οὖν ⁸⁴ ἐπὶ τὴν ξενίαν, καὶ ἀναμένοντες αὐτὸν ⁸⁵ ἀφικέσθαι, ἀλλήλοισ διελεγόμεθα ⁸⁶. Μετὰ ἰκανὰς δὲ ὥρας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, καὶ ἄρτον λαβὼν, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκε ⁸⁷, καὶ μετὰ ταύτην, ἡμῖν τοῖς υἱοῖς ⁸⁸. Καὶ οὕτως αὐτῇ συνειστιάθημεν ⁸⁹, καὶ τὸν δίδόντα τροφὴν θεὸν εὐλογήσαμεν.

CXI. Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος, τὸν ὄχλον εἰσεληλυθὸτα ἰδὼν, καθίσας αὐτὸς, καὶ ⁹⁰ ἡμᾶς δὲ παρακαθεσθῆναι κελεύσας, ὑψηλεῖτο τίνι λόγῳ προπέμφας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸς βραδύνας ἐπῆλθε. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγεν ⁹¹ εἶναι τοιαύτην· Ἄμα τῷ ἡμᾶς, φησὶν, ἀποστῆναι ⁹² μου, γέρων τις συνῆει ⁹³ περιεργός, κλέπτων ἑαυτὸν ⁹⁴, καὶ βουλόμενος ὄρῃν ⁹⁵, αὐτὸς μὴ ὀρᾶσθαι· καὶ προκατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὕστερον ὠμολόγησε, πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν καὶ πράττοιμεν εἰς τὸν σκοτεινὸν τόπον γενόμενοι, λάθρα ἐκβάς, ἠκολούθησεν. Εἶτα ⁹⁶ ἐν εὐκαίρῳ τόπῳ ⁹⁷ μοι προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἔφη· Ἐκ πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν ἐθέλων ⁹⁸, ἡδούμην, μήπως ὡς περιεργῶ μοι χαλεπήνης· νῦν δὲ τὰ δοκοῦντα ἐμοὶ ἀληθῆ, λέγω, εἰ βούλει. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Λέγε ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ ἀποδεξόμεθά σε, κὰν τῷ θντι μὴ καλὸν ᾗ τὸ λεγόμενον, ἐπεὶ περ ἀγαθῇ προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν εἶπεν ἠθέλησας.

CXII. Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσση ἡμᾶς λελουμένους εἰς τὸν ἀπόκρυφον τόπον ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν, λάθρα κατεσκόπων τὸ τί ἂν ἐν κρυφῇ ⁹⁹ πράττοιτε. Καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον, ὑπεχώρησα, καὶ ἐλεήσας ¹⁰⁰ ἡμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως ¹⁰¹ πείσω μὴ ἀπατάσθαι· οὔτε γὰρ θεὸς ἔστιν, οὔτε πρόνοια· ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἀκριδῶν ἐκ πολλοῦ τὸ μάθημα. Μὴ οὖν ἀπατῶ· εἰτε γὰρ εὐχῆ, εἰτε ¹⁰² καὶ μὴ, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως παθεῖν ἂν ἔχῃς ¹⁰³. Αἱ γὰρ εὐχαὶ εἰ ἐδύνασθαι τι, ἢ τὸ εὐποιεῖν, αὐτὸς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἤμην. Καὶ νῦν εἰ μὴ σὲ ἀπατᾷ ἡ πενιχρά μου αὐτῇ ἐσθῆς, οὐκ ἀπι-

stinus et Faustianus, unaque Clemens, cum suis me sequantur, ut venientes ad obiectum maris locum, baptismi ritus peragamus.

CX. Cum igitur fuimus in littore, inter saxa quædam, quæ tranquillum et mundum locum præbebant, baptizavit eam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nos autem, et quotquot nobiscum aderant, mulierum gratia secessimus. Postea Petrus mulieres, ob multitudinem, præmisit, ut per alteram viam irent ad hospitium; jussitque nos solos ex viris matrem easque comitari. Venientes ergo ad diversorium, et præstolantes adventum illius, colloquebamur invicem. Post sat multas vero horas Petrus regressus, accepit panem, gratias egit, benedixit, consecravat, fregit, et matri primum dedit, ac post eam nobis ejus filiis. Atque ita cum ea comedimus, Deumque cibi largitorem laudibus prosecuti sumus.

CXI. Tum deinceps Petrus, ingressum populum videns, cum ipse consedisset, nosque jussisset assidere, docebat qua ratione nobis post baptismum præmissis, ipse tarde rediisset. Causam vero hanc esse dicebat. Simul atque vos, inquit, a me discessistis, senex quidam curiosus venit, occultans se, atque volens cernere nec ipse cerni: cumque nos prius observasset, sicut ipse postea fassus est, ut videret quidnam in oblecto loco positi ageremus, clam exiit, et secutus est. Postea in opportuno loco me conveniens, ac salutans, dixit: Jamdudum te sequens, et alloqui cupiens, verebar ne me tanquam curiosum ægrè ferres: nunc autem quæ mihi vera videntur, si vis, profero. Et ego respondi: Eloquere nobis quod tibi videtur esse bonum; et laudabimus te, licet revera quod dixeris, bonum non fuerit; quoniam prudenti consilio, rem quæ tibi visa est bona, volueris proloqui.

CXII. Tum senex ita effari cœpit: Vidi vos, postquam in mari lavissetis, ad occultum locum secessisse; adii, clam speculatus sum quidnam in abdito ageretis: cumque vos orantes aspexissem, secessi; et vestri misertus, exspectavi, ut persuaderem ne fallamini. Neque enim Deus est, neque Providentia: sed genesi cuncta subjacent; quemadmodum ex iis quæ mihi acciderunt, plene persuasus sum, jampridem mathesim diligenter edoctus. Ne ergo fallaris: sive enim preceris, sive non, ea quæ ortus portendit, necessario accident tibi. Nam si preces possent aliquid, aut bona opera, ipse inter primiores essem. Ac nunc, nisi te decipit

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ ἐλθόντες, βαπτίσει αὐτὴν δυναθῶμεν. Πλὴν ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν γενομένων. ⁸¹ deest in al. ⁸² al. οἱ ἀδελφοὶ τῶν γ. χ καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπεχ. ⁸³ al. κελεύσας ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν σ. τ. μ. καὶ ταῖς αὐταῖς γυναῖξιν. Ἐλθ. ⁸⁴ al. εἰς. ⁸⁵ al. ἐλθεῖν. ⁸⁶ al. διελεγόμεθα. ⁸⁷ deest in al. ⁸⁸ al. add. αὐτῆς. ⁸⁹ hæc desunt in al. ⁹⁰ al. καθεσθεις καί. ⁹¹ deest in al. ⁹² deest in al. ⁹³ al. συνεισφέρει ἐργάτης. ⁹⁴ al. ἑαυτὸν, προκκτ. ⁹⁵ al. βουλόμενος ὄρῶν. ⁹⁶ al. εἰσελθόντες· εἶτα. ⁹⁷ deest in al. ⁹⁸ al. θέλων. ⁹⁹ al. κρυφαίῳ εἰσιόντες. ¹⁰⁰ al. ἐλεήσας δέ. ¹⁰¹ al. inser. ἐξιοῦσι προσομιλήσας. ¹⁰² deest in al. ¹⁰³ al. ἀνάγκην ἔχαις.

hæc paupercula mea vestis, dictis meis non diffides. Cum olim in magna prosperitate vitæ versarer, multa tum diis immolabam, tum egenis largiebar : attamen dum oro, ac pie vivo, fatum non potui effugere. Atque ego ad illum : Et quænam sunt, quæ tibi contigerunt ? Ille vero respondit : Non necesse est ut nunc dicam : forte autem in fine audies, quisnam ego cum sim, et ex quibus natus, in quales incurrerim vitæ calamitates. Sed nunc quod omnia subjiciantur genituræ, volo tibi proferre argumenta.

CXIII. Et ego dixi : Si genesi cuncta subsunt, hocque ita esse persuasum habes ; tecum pugnantia cogitas et consulis. Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus, cur frustra laboras, id nobis consulendo, quod fieri omnino nequit ? Quin etiam si nativitas subsistit, noli in eo navare operam, ut persuadeas mihi, ne colam astrorum Dominum, qui et si velit non fieri aliquid, fieri non potest ; semper enim quod subest ei, quod præstat ac ducit, pareat necesse habet. Certe venerari eos qui dii putantur, genesi dominante, superfluum est. Neque enim præter id quod fato placet, quidquam fit ; neque ipsi quidpiam facere possunt, qui universali genesi suæ sint subjecti.

CXIV. Hæc cum inter nos loqueremur, ingens hominum multitudo ingressa est ; ad quam Petrus respiciens, dixit : Ego et genus meum, accepimus a majoribus cultum Dei, et præceptum habemus ne ortui confidamus, astrologiæ inquam disciplinæ : idcirco ad eam animum non applicui. Quare astrologiæ non sum peritus : quorum autem peritiam habeo, ea exponam. Aio quippe, per Dei providentiam administrari omnia, et unumquemque secundum ea quæ fecit, præmium vel supplicium esse nacturum. Sive autem nunc, sive et posthac, nihil mea interest : nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratio autem, non esse genesim, hæc est : Ex astantibus, si quis oculis sit orbatus, aut manum habeat mutilatam, aut pedem claudum, aut in corpore aliquid aliud, quod a medicis curari non possit, neque ab astrologis, quoniam nec ab omni sæculo tale quid contigit, ego, Deum precatus, remedium præstabo. Ea vero re, quemadmodum aio, facta

Α στήσεις οἷς λέγω. Ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὦν εὐθηνία⁷⁴, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθουον, καὶ δεομένοις παρείχον· καὶ ὁμως εὐχόμενός τε καὶ εὐσεβῶν, τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐ δεδύνημαι⁷⁵. Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Καὶ τίνα⁷⁶ ἐστὶν ἃ πέπρωθας ; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὐκ ἀνάγκη⁷⁷ μοι λέγειν νῦν· Ἰσως δὲ, ἐπὶ τέλει ἀκοῦση, τίς τε ὦν ἐγὼ, καὶ τίκων, ἐν ποταῖς βίου περιστάσεσσι γέγονα. Νῦν δὲ ὅτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πιστεῖς σοὶ παρασχεῖν βούλομαι⁷⁸.

CXIII. Κἀγὼ ἔφην· Εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχειν⁷⁹ πεπληροφόρησαι, σ·αυτῷ τάναντία νοῶν συμβουλεύει· Εἰ μὲν γὰρ παρά γενέσειν οὐ δυνατὸν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοποιεῖς συμβουλεύειν⁸⁰ ἡμῖν, ὃ γενήσεσθαι⁸¹ πάντως ἀδύνατον⁸², Ἄλλ' ἔτι μὴν εἰ γενέσεις ὑφέστηκε, μὴ σπεῦδε πειθεῖν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν τῶν ἀστρῶν⁸³ Δεσπότην, οὐ θέλοντος καὶ μὴ γενέσθαι⁸⁴, γενέσθαι ἀδύνατον· ἀεὶ γὰρ⁸⁵ ἂν τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πείθεσθαι ἀνάγκην ἔχοι. Τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἐστιν. Οὕτε γὰρ παρά τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένη⁸⁶ τι γίνεται, οὔτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύνανται, τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει⁸⁷.

CXIV. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολὺς ἐπεισῆλθεν⁸⁸ ὄχλος· καὶ Πέτρος εἰς αὐτὸν ἐπιβλέψας ἔφη· Ἐγὼ⁸⁹ καὶ τὸ ἐμὸν φύλον, ἐκ προγόνων Θεὸν σέβειν παρειληφότες⁹⁰, καὶ παράγγελμα ἔχοντες⁹¹ γενέσει μὴ προσανέχειν, φημί⁹²· δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ προσέσχον. Ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἶμι ἐμπειρος· ὦν δὲ εἶμι, ὑφηγήσομαι⁹³. Φημί γὰρ ὅτι κατὰ Θεοῦ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πάντα, καὶ ἕκαστος πρὸς ἃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύξεται. Εἴτε δὲ νῦν, εἴτε⁹⁴ καὶ αὖθις, οὐδὲν μοι διαφέρει· πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ὦν ἐπραξεν. Ἢ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, ἐστὶν αὕτη· Τῶν παρεστώτων εἴτις ὀφθαλμῶν⁹⁵ ἐστέρηται, ἢ πεπρωμένην ἔχει⁹⁶ τὴν χεῖρα⁹⁷, ἢ χυλὸν⁹⁸ ἄρα τὸν πόδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ τὸ σῶμα⁹⁹ ἰατροῖς οὐ θεραπευθῆναι δυνάμενον οὐδὲ ἀστρολόγοις, ἐπεὶ μὴδὲ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτόν τι γέγονεν, ἐγὼ τοῦ Θεοῦ δεηθεὶς παρέξω τὴν θεραπείαν¹⁰⁰. Τοῦτου δὲ, ὡς ἐγὼ φημι, γενομένου¹⁰¹, οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλασφημοῦντες ; Καὶ ὁ γέρων ἀπεκρίνατο· Βλασφη-

VARIAE LECTIONES.

⁷⁴ al. περιουσία. ⁷⁵ al. οὐκ ἠδυνήθη. ⁷⁶ al. ἔφην· τίνα. ⁷⁷ deest in al. ⁷⁸ al. πληροφόρηθῆναι σε θέλω. ⁷⁹ al. ἔχον. ⁸⁰ al. ἐναντία. ⁸¹ al. γενέσθαι. ⁸² al. ἀδύνατόν ἐστιν. ⁸³ al. καὶ τῶν ἀστέρων. ⁸⁴ al. ad. τι. ⁸⁵ deest in al. ⁸⁶ deest in al. ⁸⁷ Post γενέσει, additur in cod. 804, ex *Clementinorum* XIV, 4 : Εἰ γενέσεις ἐστὶν, ἀντίκειται τὸ μὴ πρῶτον ἀρχεῖν ἢ ὑπόκεισθαι οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγεννητον, ἐαυτοῦ προσδύτερον μὴδὲν ἔχον. Liber vero cxlviii, hic interpolatus fuit, ad hunc modum : Εἰ γ. ε. α. καὶ τῷ πρῶτῳ τὸ ἀρχεῖν. Ἐπεὶ ὑπόκεισθαι αὐτῷ οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγέννητον, etc., scilicet in vocibus καὶ τῷ πρῶτῳ τὸ εἶ ἐπεὶ et αὐτῷ οὐ. Cot. ⁸⁸ al. ἐπισυνῆλθεν Al. παρέστη. ⁸⁹ al. τότε ἐγὼ εἰς τὸν ὄχλον ἀποβλέπων, ἔφην· Ἐγὼ. ⁹⁰ al. παρειληφώς. ⁹¹ al. ἔχον. ⁹² al. λέγω. ⁹³ al. ἐπειδὴ γενέσειν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γενέσειν ἐπιστήμης ἀνασχευάζειν οὐ δύναμαι, βούλομαι ἄλλῳ τρόπῳ ἀποδείξει, ὅτι κ. π. δ. τὰ πράγματα. ⁹⁴ al. deest in al. ⁹⁵ al. ὀφθαλμόν. ⁹⁶ al. κυλλὴν τὴν χεῖρα ἔχει. ⁹⁷ al. ἔχοι. ⁹⁸ deest in al. ⁹⁹ al. ὃ ὑποστροφῆν πρὸς ἑασιν πάλιν οὐκ ἔχει, καὶ παντὸς ἱαματικοῦ ἐπαγγέλματος ἔκτός ἐστιν· ὃν οὐδὲ ἀστρολόγοι ἰάσασθαι ἐπαγγέλλονται· ὅτι μὴ δὲ ἀπό. ¹⁰⁰ al. ἰασιν. ¹⁰¹ al. ὅποτε ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτον οὐδέποτε λαβεῖν ἠδυνήθη. Τοῦτου οὕτω γενομένου.

μειν γάρ ἐστι, τὸ λέγειν γενέσει ὑποκείσθαι τὰ πάντα, **A** κάγω¹ πρὸς αὐτόν· Καὶ πάνυ. Εἰ γάρ² καὶ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσελγειαὶ ἐξ ἀστέρων, ὡς σὺ φῆς, γίνονται· τὸ δὲ τοὺς ἀστέρας ταῦτα³ ποιεῖν ὑπὸ Θεοῦ τέτακται⁴, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεσματικοὶ γένωνται, αἱ πάντων ἁμαρτίαι⁵ πάντως ἄρα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐνθέντα⁶ τοῖς ἀστροῖς.

CXV. Καὶ ὁ γέρων⁷· Ἀληθῶς⁸ ἔφη· ἀλλὰ πάσῃ σου τῇ ἀπαραβλήτῳ ἀποδείξει ἢ ἐμὴ ἐμποδίζει συνειδήσις. Ἐγὼ γάρ ἀστρολόγος ὢν, καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας⁹, εἶτα φιλιωθείς τινα πρὸς γένους ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου τὴν γένεσιν¹¹ ἀκριβῶς ἠπιστάμην, καὶ ἱστορήσας ἀκολούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας¹² αὐτῶν τῇ γενέσει, λόγοις **B** μόνις¹³ οὐκ ἔχω σοὶ πείθεσθαι. Ἦν γάρ τῆς γενέσεως αὐτοῖς¹⁴ τὸ διάθεμα, ποιῶν μοιχάδας, ἰδίῳ δούλῳ ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὕδατι θνησκούσας· ὃ καὶ¹⁵ οὕτω γέγονεν. Ἐρασθεῖσα γάρ τοῦ ἰδίου δούλου, καὶ τὸν φόγον φέρειν οὐ δυναμένη, φυγοῦσα ἐν¹⁶ ἄλλοδαπῇ, καὶ κοίτης αὐτῷ κοινωήσασα, κατὰ βλάβασαν διεφθάρη¹⁷.

CXVI. Κάγω ἀπεκρινάμην¹⁸· Καὶ πῶς¹⁹ ἄρα γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα, ἐπ' ἄλλοδαπῆς γενομένη τὸν δούλον ἔγημε, καὶ γήμασα ἐτελεύτησε; Καὶ ὁ γέρων· Ἀσφαλῶς οἶδα τάληθῆ, οὐχ ὅτι ἔγημεν, ὅποτε οὐδὲ ὅτι ἦρα ἐγίνωσκον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκείνης²⁰ ἀπαλλαγὴν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, πάντα μοι τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα διηγῆσατο, καὶ ὡς σεμνὸς ὢν, **C** ἄτε δὴ καὶ ἀδελφὸς, οὐκ ἐδουλήθη μίαναι τὴν κοίτην. Καὶ πῶς βουλομένη, καὶ αἰδομένη²¹ πάλιν αὐτόν τε καὶ τὸν φόγον ἢ τάλαινα· οὐκ ἐστὶ γὰρ αὐτὴν μέμφασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα καὶ πάσχειν²² καὶ ποιεῖν ἠναγκάσεται· ὄνειρον εἶτε ἀληθῆ, εἶτε ψευδῆ ἱπλάσατο οὐκ ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γὰρ αὐτὴν εἰρηχέναι, ὅτι θναρ αὐτῇ τις ἐπιστάς²³ ἐκέλευσεν²⁴ ἐξαυτῆς ὅμα τέκνοις τῆς²⁵ Ῥωμαίων ἐκθῆναι πολέως²⁶· ὁ δὲ ἀνὴρ σῶζεσθαι ταύτην²⁷ σὺν τοῖς υἱοῖς σπεύδων, αὐτίκα παιδευθησομένους αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξέπεμψε σὺν μητρὶ καὶ δούλοις· τρίτον δὲ υἱὸν ἔχων παρ' αὐτῷ²⁸, ὡς δὴ τοῦ χρηματίσαντος ἐν ὄνειρῳ²⁹ συνειναι αὐτῷ³⁰ ἐπιτρέψαντος. Πολλοὺ παρεληλυθότος χρόνου³¹, ὡς οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ' αὐτῆς, αὐτοῦ πολλάκις πέμφαντος εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ παραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γηρησιώτατον ὄντα, ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτῆς ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμνον³² προθύμως, μεωνημένος ὅτι τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνόν με πάντων³³ ἔχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς

ledicta et blasphemias conjiciunt? Respondit senex: Scilicet, id est maledicta conferre, dicere genituræ subijci universa? Tum ego ad eum: Omnino est. Nam si omnes hominum errores, et impietates, et impudicitia, ex stellis, quemadmodum tu ais, oriuntur; ut autem ea faciant stellæ, a Deo constitutum fuit, quo cunctorum flagitiorum effectrices sint; omnium certe delicta ad eum omnino referuntur, qui in astris posuerit genesim.

CXV. Et senex: Verum ais; sed omni tuæ incomparabili demonstrationi mea obstat conscientia. Ego enim, qui astrologus sum, et Romæ primum habitavi, postea amicus factus cujusdam qui erat ex genere Cæsaris, illi viri uxorisque ejus genituram probe callui; cumque viderim, res prout **B** ferebat eorum genesis, evenisse, solis verbis a te nequeo persuaderi. Erat enim ortus mulieris positura, quæ efficeret adulteras, amore servorum suorum captas, et peregre in aqua pereuntes: quod et ita contigit. Nam quæ servum suum deperiret, nec ferre posset opprobrium, solum fuga vertens, et cum eo concumbens, in mari periit.

CXVI. Ego respondi: Et quonam modo scis, illam fugientem, et in alieno solo positam servo nupsisse, ac interiisse post nuptias? Atque senex: Certo novi, revera non quod nupsit, cum nec amore captam esse scirem: verum postquam illa discessit, frater viri ejus omnem mihi illius amorem enarravit; quod ipse, qui sanctus et honestus erat, utpote etiam frater, noluerit torum maculare; et quo modo volens, ac rursus ipsum atque dedecus verita, illa infelix (non enim licitum est queri de ea, quoniam ex natali hæc cum facere tum perpeti cogebatur), somnium finxerit; verumne an falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse quod in somnis quidam sibi astitit, qui eam jussit cum liberis illico urbe Roma excedere: at vir illam cum filiis incolumem evadere satagens, festim eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis; tertium vero filium retinuit apud se, quia qui per somnium ediderat oraculum, cum eo manere permiserat. Multo autem elapso tempore, ut ab ea litteras non accepit, cumque sæpe Athenas misisset; assumpto me, qui ei omnium essem **D** conjunctissimus ac fidissimus, ad quærendam illam profectus est. Multos equidem cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quod in prisca sua felicitate me omnium habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexisset. Itaque Roma

VARIE LECTIONES.

¹ al. ἀπεκρινάμην. ² al. deest in al. ³ γίνονται· οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα. ⁴ al. ἐτάγησαν. ⁵ al. ἁμαρτίαι εἰς. ⁶ al. θέντα ἐν. ⁷ Clement., hom. xiv, c. 6, etc. *Recogn.*, l. ix, c. 32, etc. ⁸ al. add. ἀπεκρίνατο. ⁹ al. inser. μέγα. ¹⁰ deest in al. ¹¹ deest in al. ¹² al. inser. ἔργῳ, σοὶ λόγῳ πείθεσθαι οὐ δύναμαι. ¹³ al. μόνον. ¹⁴ al. αὐτῆς. ¹⁵ al. deest in al. ¹⁶ al. μὴ φέρουσα, φυγοῦσα σὺν αὐτῷ, ἐν. ¹⁷ al. ὀρμήσασα, καὶ κοινωήσασα αὐτῷ, θαλάσῃ διεφθάρη. ¹⁸ al. deest in al. ¹⁹ al. deest in al. ²⁰ al. αὐτῆς. ²¹ al. deest in al. ²² al. ποιεῖν καὶ πάσχειν. ²³ al. ὡς ὅτι ἐν ὄραματι ἐπιστάς τις. ²⁴ al. πρæρον. μοί. ²⁵ al. τὴν. ²⁶ al. πόλιν. ²⁷ al. αὐτὴν. ²⁸ al. ἔσχε παρ' αὐτῷ. ²⁹ al. κατ' ἕνα. ³⁰ al. αὐτὸν αὐτῷ. ³¹ al. δὲ χρόνον διεληθόντος. ³² al. συνέκαμνον. ³³ al. πάντως.

continuo solvimus, sicque in has Syriæ partes devenimus. Nec multos post dies, ille quidem præ animi dolore migravit e vita; ego vero huc veniens, victum ab eo tempore ad hunc usque diem manibus comparo.

CXVII. His a sene dictis, intelligens ex oratione ejus, senem quem dixerat, ipsum esse patrem vestrum, nolui cum eo conferre sermonem ea de re, donec communicassem vobiscum: nisi quod cum hospitium ejus didicissem, meumque indicassem, explorandi causa, hoc tantum percontatus sum, quod esset seni nomen. Ille autem: Faustus, inquit; item quod nomen geminis filiis; ille vero respondit: Faustinus et Faustinianus; et quodnam tertio filio; at ille, Clemens, dixit; denique quo nomine vocaretur eorum mater; et ait, Matthidia. Ego igitur ex miseratione collacrymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi communem perceptionem hæc vobiscum communicarem. Porro ante cibum narrare, opportunum non censui; ne forte dolore victi, baptismi diem in luctu duceretis, quando etiam angeli efferuntur lætitia. Hæc Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata sunt ferat. Neque enim hodie vobis interiiit pater, sed jam olim, sicut vos, conjectura recte facta, dixistis.

CXVIII. Ista Petro loquente, mater ferre non valens, inagno clamore edito: Hei mihi, o vir; quantum nos diligens, ipse quidem mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspiciamus, et adhuc capimus cibum. Nondum hoc uno ejulatu finito, ecce senex ingreditur; et simul atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens ad uxorem: Hei inquit; quidnam hoc est? Quam video? Accedens vero et diligentius aspiciens, ac visus, complexus est. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare nisi, et alter alteri loqui cupientes, vocem emittere non potuerunt, nec ob inpletam lætitiā reprimere se. Multoque post mater ad eum: Habeo te, Fauste, omni modo suavissimum. Et qua ratione vivis, de cujus morte paulo ante audivimus? Cæterum hi sunt filii, Faustinus et Faustinianus, ac exoptatus Clemens. Quæ cum dixisset, nos tres in ipsum incumbentes, eumque deosculati, forinam illius obscure agnovimus.

CXIX. Hæc cum videret Petrus: Tu es Faustus, inquit, hujus vir, ejusque liberorum pater? Ille

φίλους ἀγαπῶν. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγεγόμεθα μέρη. Καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας²⁶, ἐκεῖνος μὲν ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν· ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἐλθὼν, τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο²⁷ πορίζομαι.

CXVII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, συνιδὼν δὲ ὃν ἔλεγε γέροντα²⁶, οὗτος ἦν, ἐξ ὧν ἔλεγεν, ὁ πατὴρ ὁ ὑμέτερος, οὐκ ἐβουλήθη αὐτῷ²⁷ συναντιβαλεῖν, μέχρις ἂν ὑμῖν προσανάθωμαι. Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ξενίαν αὐτοῦ καταμαθὼν, καὶ τὴν ἐμὴν²⁸ δὲ μηνύσας, ἀκριβείας ἕνεκα, τοῦτο μόνον ἐπιθόμην, τί τῷ γέροντι ὄνομα· ὁ δὲ ἔφη· Φαῦστος· τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός· τί δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ· ὁ δὲ, Κλήμης, εἶπε. Τί δὲ τοῦτων μητρὶ ὄνομα· Ματθιδία²⁹, φησὶν. Ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γεγόμενος, ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν τῶν ἄλλων³⁰ κοινωνίαν ταῦτα προσανάθωμαι ὑμῖν. Πρὸ δὲ τῶν ἄλλων³¹ εἰπεῖν ὑμῖν οὐ³² θέλον ἐκρίνα, μή πως ὑπὸ λύπης νικηθέντες, ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διατελέσητε, ὅποτε καὶ ἀγγελοὶ χαίρουσι. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, ἐδακρύομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μητρὸς. Ὁ δὲ δακρύνοντας ἡμᾶς ἰδὼν, ἔφη· Νῦν ἕκαστος ὑμῶν φέδω τῷ πρὸς τὸν Θεὸν γενναίως φερέτω τὰ εἰρημένα³³. Οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὡς ὑμεῖς εἰρήκατε στοχαζόμενοι³⁴.

CXVIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα, μέγα ἀνέκραγεν³⁵. Ὁμοί, ἀνερ,³⁶ ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς, κρίσει³⁷ μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες τὸ φῶς ὀρώμεν, καὶ τροφῆς³⁸ ἄρτι μεταλαμβάνομεν. Οὐπω³⁹ τῆς μῆρας ταύτης ὀλουγῆς παυσάμενης, ἰδοὺ καὶ ὁ γέρον εἰσφεί· καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι, εἰς τὴν γυναῖκα ἐμβλέψας ἔφη· Ὁμοί, τί θέλει⁴⁰ τοῦτο εἶναι; Τίνα ὄρω; Προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβέτερον ἐνιδὼν⁴¹, καὶ ὄραθεις περιεπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφώνουν ἀμφοτέροι, καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίᾳ συσθεθέντες ἐκ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς ἐπέχυνε⁴² ἑαυτοὺς οὐκ ἠδύνατο. Καὶ μετὰ⁴³ πολὺ⁴⁴ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ⁴⁵. Ἐχω σε, Φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα⁴⁶ γλυκύτατον. Πῶς ἄρα⁴⁷ ζῆς, ὃν ὡς τεθνεῶτα μικρῷ⁴⁸ πρόσθεν ἠκούσαμεν; Πλὴν οὗτοί εἰσιν⁴⁹ οἱ υἱοί, Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός, καὶ⁵⁰ ὁ ποθεινὸς Κλήμης. Ταῦτα εἰπούσης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς προσπεσόντες αὐτῷ, καὶ καταφιλοῦντες, τὴν ἐκείνου μορφήν ἀμυδρῶς πως καταμανανθόμενοι⁵¹.

CXIX. Ἄ καὶ βλέπων ὁ Πέτρος· Σὺ⁵² εἶ Φαῦστος, εἶπεν, ὁ ταύτης ἀνὴρ καὶ τῶν αὐτῆς παιδῶν

VARIE LECTIONES.

²⁶ deest in al. ²⁷ al. μέχρι τοῦ δεῦρο. ²⁸ al. συνιδὼν μὲν ὅτι ὃν ἔλεγε τεθνεῶτα γέροντα αὐτός. ²⁹ al. δὲ τὰ κατ' ὑμᾶς αὐτῶν. ³⁰ deest in al. ³¹ ὁ δὲ ἔφη· Ματθ. ³² al. ἄλλων. ³³ al. τοῦ τῶν ἄλλων μεταλαβεῖν. ³⁴ al. οὐκ ἠβουλήθη. ³⁵ al. λεγθέντα. ³⁶ al. σχολαζόμενοι. ³⁷ βούσπα ἔφη. ³⁸ deest in al. ³⁹ deest in al. ⁴⁰ deest in al. ⁴¹ al. inser. δέ. ⁴² al. θέλοι. ⁴³ al. ἰδὼν. ⁴⁴ al. κρατεῖν. ⁴⁵ al. μετ' οὐ. ⁴⁶ deest in al. ⁴⁷ al. add. ἔφη. ⁴⁸ al. πρᾶρον. μοι. ⁴⁹ al. τεθνηχότα μικρῷ τάχιστον ἦκ. ⁵⁰ al. ἡμῶν. ⁵¹ deest in al. ⁵² al. κατεμανθ. ⁵³ al. ταῦτα β. ὁ Π. ἔφη. Σὺ. ⁵⁴ deest in al.

πατήρ; Ὁ δὲ, Ἐγώ εἰμι, ἔφη. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς οὖν ἄ μοι τοὺς σεαυτοῦ ⁶³, ὡς; περὶ ἄλλου διηγήσω πόνους, εἰπὼν καὶ λύπην καὶ τάφον; Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Συγγενής ⁶⁴ ὢν Καίσαρος, καὶ γενέσθαι κατάφωρος ⁶⁵ οὐκ ἐθέλων, ἐπ' ἄλλῃ τινὶ τὴν ἐξηγήσιν ἀνετυπώσαμην, ἐν' αὐτοῖς ⁶⁶ ὅστις εἰμὶ μὴ ἐπιγνωσθῶ. Ἥδεις γὰρ ὅτι εἰ ἀναγνώριμος γένωμαι, οἱ κατὰ τὸν τόπον ἡγούμενοι ταῦτα μαθόντες, ἀνακαλέσονται ⁶⁷, Καίσαρι κεχαρισμένα ποιῶντες, ⁶⁸ καὶ τὴν τοῦ βίου ⁶⁹ πάλιν εὐδαιμονίαν μοι περιθήσουσιν, ὅπερ ὅλη προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην ⁷⁰, ⁷¹ ἄνευ τῶν ἐμοὶ φιλάτων τέκνων πολιτεύεσθαι ἢ ζῆν ὅλως μὴ ἀνεχόμενος.

CXX. Καὶ ὁ Πέτρος ⁷². Ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἐβουλεύσω. Περὶ δὲ γενέσεως ἄρα ψευδόμενος διίσχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθῶν ἐβεβαίους; Καὶ ὁ πατήρ· Οὐ ψεύσομαι, ἔφη, πρὸς σέ ⁷³ ὡς ἀληθῶς ἄρα οὐσης γενέσεως ἐβεβαίουν. ⁷⁴ Ἐχω γὰρ οὐκ ἀμύητως τοῦ θεωρήματος· πλὴν ⁷⁵ ἀλλὰ καὶ συνῆν μοι τις ἀστρολόγων ἀνήρ ἄριστος Αἰγύπτιος, Ἀνουβίων ὄνομα ⁷⁶, ὅστις ἐν ταῖς ἀποδημίαις κατ' ἀρχάς μοι φιλωθείς ⁷⁷, τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλου. Καὶ ὁ Πέτρος ⁷⁸. Οὐκοῦν ἔργω πέπεισαι ⁷⁹ νῦν, ὅτι οὐ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν; Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ἀνάγκη με πάντα τὰ τὸν ἐμὸν ὑπερβαίνοντα νῦν κατὰ μέρος ἐκθέσθαι σοι, ἵνα παρὰ σοῦ πάλιν τάληθῆ μάθω καὶ βέβαια· πολλὰ ⁸⁰ πταίειν οἶδα τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ ⁸¹ δὲ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ἐφικνεῖσθαι· ἀλλὰ μὴ πως ⁸² ἂ μὲν ἀκριβοῦσιν, ἀληθεύουσιν· ἂ δὲ πταίουσιν, ἀμαθία πάσχουσιν· ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι, τοὺς δὲ δι' ἀμαθίαν ψευδεσθαι ⁸³ μόνην, διὰ τὸ μὴ πάντας ⁸⁴ περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀπεχε, ἔφη, μὴ πως ⁸⁵ περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ὡς ἐπιτυχάνοντες ⁸⁶, καὶ οὐχὶ ὡς ἀκριβοῦντες ἄρα προλέγουσιν ⁸⁷. ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποδαίνειν τινά. Καὶ ὁ γέρων ⁸⁸. Πῶς οὖν ἔστι περὶ τούτου με πιστωθῆναι, τὸ ἔρτε ⁸⁹ συνέστηκε τὸ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὐ;

CXXI. Ἀμφοτέρων οὖν σιωπώντων, ἐγὼ ⁹⁰ Κλήμης· Ἐπειδὴ τὸ μάθημα, ἔφη, ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὁ δὲ κύριος καὶ ⁹¹ πατήρ οὐχ οὕτως, ἔβελον εἰ αὐτὸς Ἀνουβίων παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ⁹² λόγον. Ὁδὴ γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερόν ἐλθεῖν ἡδύνατο, τεχνίτου πρὸς ὁμότεχον τὴν ζήτησιν ἐσχηκότος. Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἀνουβίον συντυχεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔφη· ἐκεῖ γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν Μάγον ⁹³ ἐπιδημεῖν, ᾧ ⁹⁴ καὶ παρεπόμενος Ἀνουβίων, ἀχώριστός ἐστιν.

VARIAE LECTIONES.

⁶³ al. σεαυτοῦ. ⁶⁴ al. προσγενής ὑπάρχων. ⁶⁵ al. κατάφορος. Al. περίφορος μὴ θέλων, εἰς ἄλλου τινὸς τῆν. ⁶⁶ al. αὐτός. ⁶⁷ al. ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες. ⁶⁸ deest in al. ⁶⁹ deest in al. ⁷⁰ al. ὅπερ ἄπει. ⁷¹ οὐ γὰρ ἐδυνάμην περὶ τῶν ἐμοὶ ἡγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὴν τοῦ βίου ἑαυτὸν ἀποδοῦναι ὁδόν. ⁷² al. add. ἔφη. ⁷³ al. ἀληθῶς ὡς οὐσης. ⁷⁴ al. εἰμὶ γὰρ οὐκ ἀμύητος. ⁷⁵ deest in al. ⁷⁶ al. ὀνόματι. ⁷⁷ al. φιλωθείς. ⁷⁸ al. add. ἔφη. ⁷⁹ deest in al. ⁸⁰ al. ὑποτρέγοντά μοι εἰς τὸν νοῦν ἐκτίθεσθαι σοι, ἵνα πρὸς αὐτὰ ἀκούων, μανθάνειν ἔχω, πολλά. ⁸¹ πολλάκις. ⁸² al. ἀληθεύειν· ὑποπτεύω οὖν μήπως. ⁸³ deest in al. ⁸⁴ al. πάντως. ⁸⁵ al. ἐπεχε. Al. ἀπεκρίνατο· ἀπεχε, μὴ πως. ⁸⁶ al. ἐπιτυχάνουσι. ⁸⁷ al. ἀκριβοῦντες λέγουσιν. ⁸⁸ al. add. ἔφη. ⁸⁹ al. πληροφορηθῆναι· εἶτε. ⁹⁰ deest in al. ⁹¹ al. καὶ ὁ. ⁹² al. ἐποιήσαμην. ⁹³ al. ὄντα. ⁹⁴ deest in al.

vero ait : Ego sum. Et Petrus : Quare ergo tuus mihi labores, tanquam de alio enarrasti, referens et dolorem et exsequias? Tum pater respondit : Cum essem cognatus Cæsaris, et nollem deprehendi, de alio quodam narrationem effinxi, ut a vobis quis essem non agnosceret. Sciebam enim, quod si recognitus essem, loci præsidibus, his comperitis, ut rem gratam Cæsari facerent, me essent revocaturi, et pristina felicitate circumdati; cui tota intentione antea renuntiavi, sine charissimis mihi liberis, in republica versari, aut vivere omnino non sustineus.

CXX. Tum Petrus : Hæc quidem fecisti quemadmodum placuit. Sed de genitura, fingensne affirmabas; an veluti verum dicens asserebas. Et pater : Non mentiar, inquit, apud te : tanquam vere sit genesis, confirmabam. Non enim rudis sum in mysteriis hujus disciplinæ : sed et mecum versatus est quidam astrologus, vir præstantissimus, Ægyptus, nomine Annubion, qui in peregrinationibus ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac liberorum mortem indicavit. Et Petrus : Nunquid ergo nunc reipsa persuasum habes, genesis non consistere? Pater respondit : Necesse est ut omnia quæ per mentem meam transeunt, tibi exponam singulatim, quo a te vicissim vera discam et certa. Animadverti errare in multis astrologos, in multis quoque eos veritatem attingere : verum forte in iis quæ comperta habent, vere dicunt; in iis autem in quibus errant, id ignorantia patiuntur : quare suspicor, constare disciplinam; illos autem per solam inscitiam falsa prædicare; eo quod non omnes possint de omnibus habere scientiam. Et Petrus : Cave, inquit, ne cum verum dicunt, veluti casu assequentes, et non tanquam certo scientes, prædicant. Omnino enim necesse est, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum senex : Qua ergo ratione certus hac in re esse possum, an constet, nec ne, id quod ad genesis pertinet?

CXXI. Cum igitur uterque taceret, ego Clemens : Quia, inquam, mathematicas disciplinas penitus novi; dominus autem et pater non item; cuperem, si ipse Annubion adesset, coram patre disputationem habere. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem quæstionem agitare. Respondit pater : Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus : Antiochiæ, inquit. Ibi enim audio Simonem Magum esse; quem Annubion as-

sectatus, non deserit. Quando ergo illic erimus, si eos nanciscamur, coram eo disceptatio fiet. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes, nocte superveniente, ad somnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedit; deinde nos quoque, illo jubente. Patremque intuitus Petrus: Percupio, inquit, te idem sentire quod uxor ac liberi; ut et hic cum eis convivas, et illic post animæ a corpore disjunctionem, una cum eisdem in kettitia degas. An non enim maxime te atque illos contristaret, si una non essetis? Excepit pater: Omnino sanc. Tum Petrus: Si ergo, hic invicem separatos esse molestia afficit; hoc ubi post mortem plane fiet, quanto magis molestum erit te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis; illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem, æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

CXXIII. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos animæ puniantur; quoniam anima simul atque a corpore discedit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi: nonne tibi videtur, te quidem qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere; illos vero, qui persuasum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum angî? Tum pater: Recte dicitis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis? tibi assentiens; non pudore inquam, sed æquitate; de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo, et iudicando utrum ea ita necne habeant. Ac si quidem ita est, ut dicimus; et hic una cum charissimis delectaberis, et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in verborum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis afferuntur falsam esse fabulam; etiam illos idem tecum sentientes accipies, sicutque pulchre facies. Ut enim vana spe ininit desistant efficiis, eosque falsarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi consentanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit, nostræ te fidei assentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, sollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ sunt, fortuito, quasi nequaquam existat providentia, evenire. Cujus quidem rei documentum manifestissimum, quæ tibi liberisque tuis ac uxori acciderunt. Nam si apud te

Ἐπὶ ὅν ἐκεῖ γενώμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, ἢ ζήτησις ἐπ' ἐκεῖνου γενήσεται. Καὶ ὁμῶς πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρᾶς πληρωθέντες, καὶ θεῷ πολλὴν χάριν ὁμολογούντες, ἐσπέρας καταλαβούσας, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

CXXII. Ὁρθρου δὲ γενομένου, ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν ἐνόη ὁ Πέτρος ἦν, καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη. Ἐπειτα καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κλελεύσαντος. Καὶ ὁ Πέτρος τὸν πατέρα προσέλεξας· Σπεύδω σε, ἔφη, ὁμόφρονα γενέσθαι γυναῖκα καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίατος ἦς, κάκει μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμῶν, συνῶν ἐν εὐφροσύνῃ διάγῃς. Ἡ γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σέ τε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Καὶ πάνυ γε. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κευχρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως γενόμενον, πόσω γε μᾶλλον λυπήσει, σὲ μὲν ἄνδρα σοφὸν ὄντα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κευχρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον δούδασθαι, τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονούντα αἰώνιος μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

CXXIII. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὦ φίλτατε, τὸ ἐν ᾧδου ψυχᾶς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος, εἰς αἴρα λυομένης. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν ὅτε περὶ τούτου πείσομέν σε, ἀποκρίναί μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν τῇ κολάσει διαπιστοῦντα μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ περὶ σοῦ πεπεισμένους, ὡς ἄρα οὐ μικρὰν ἔχεις ἀνάγκην, ἐκ περισσοῦ ἀνιδεῖσθαι; Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀκολούθως λέγεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συνθήμενος, οὐ δυσωπία λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη, περὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει ἢ οὐ. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὧδε συναπολαύσεις τοῖς φιλάτοις, κάκει συναναπαύσῃ. Εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σου σκέψει δείξης τὰ ὑπ' ἡμῶν λεγόμενα ψευδῆ τινα μῦθον εἶναι, καὶ ἔμογγμονάς σου λάβοις αὐτοὺς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις· τοῦ τε γὰρ κεναιῆς ἐλπίσι ἐπερείδασθαι παύσεις, καὶ φόβῳ αὐτοὺς ψευδῶν ἀπαλλάξεις.

CXXIV. Καὶ ὁ πατὴρ· Πολλὰ φαίνῃ μοι εὐλογα λέγων. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί οὖν ἔστι τὸ κωλύον συνθέσθαι σε τῇ ἡμετέρα πίστει; Οὔτε γὰρ ἀσχολίας ἀγορασμῶν, οὔτε πράξεων, οὔτε γωργιῶν, οὐ φροντιδῶν, οὐδενὶ τούτων κατέχη· δύνασαι δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἐγένετό τι τῶν ὄντων, οἷα προνοίας οὐκ οὐσης. Καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σέ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα γεγεννημένα. Εἰ γὰρ παρὰ σοὶ ὄντες καὶ εἰς δεῦρο ἐτύγγανον, οὐκ ἂν

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ al. ὡς. ⁹⁷ al. γενέσθαι δύναται. ⁹⁸ al. πλησθέντες. ⁹⁹ al. εὐχαριστήσαντες, ἐσπέρας. ¹⁰⁰ al. ὁμολογήσαντες. ¹⁰¹ al. inser. ἡμῶν. ¹ deest in al. ² al. τῷ πατρί. ³ al. συνόντα ἄλυπον ἔσσεσθαι. ⁴ deest in al. ⁵ al. ὀφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσω. ⁶ al. inser. οὐ. ⁷ Clement., hom. xv, c. 1, etc. ⁸ al. ψυχῆν. ⁹ al. ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ. ¹⁰ al. αὐτοὺς δὲ πεπεισμένους, ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιδεῖσθαι. ¹¹ deest in al. ¹² al. οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτοὺς ὁμολογούντας σοὶ εἰληφῶς, καὶ τοῦ κεναιῆς. ¹³ al. φόβων. ¹⁴ deest in al. ¹⁵ al. φαίνεαι. ¹⁶ al. add. ἔφη.

τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ἐδέξαντο, οὐκ ἂν ἐπιγινῶναι τὴν ἀλήθειαν ἠδυνήθησαν. Διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον ἠψικονομήθη, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπόνοια· προσέτι δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ τοῦτων ἀσκησις, ἐν ᾧ πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἶτα μεταβαλόντες πρὸς τὴν εὐσεβείαν, δυνατοὶ ὡσιν ἐτοίμως αὐτὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐκολίας· καὶ ἂ κακῶς τηνηκαῦτα κατὰ τῆς εὐσεβείας προὔβαλλοντο, τούτοις καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρῆσαντο. Εἴση δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς σαφῶς ἀπὸ γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὧν μεταξύ σαφῶς¹⁷ ἡ Πρόνοια περὶ σὲ ἠψικονομήσεν, ὡς ἄρα οὐδὲν τῶν γινομένων αὐτομάτως οὕτως καὶ εἰσὴ γίνεται· ἀλλ' ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐφεστῶσα καὶ τὸδε τὸ πᾶν συγκρατοῦσα διηνεκῶς καὶ συνέχουσα, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

CXXV. Ἐπεὶ τούτων ἤκουσεν ὁ πατήρ, τὸν λόγον ἀναλαβὼν, Μὴ νόμιζε, εἴρηκε, κύριέ μου Πέτρε, ὡς πάντῃ μου διαπέφυγε τὸν νοῦν, ἡ περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένου λόγου δύναμις· ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Κλήμεντος πολλὰ δι' ὅλης νυκτὸς ὁμιλοῦντός μοι¹⁸, ὥστε συνθέσθαι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ πάντα τρόπον εἰς τοῦτο ἐνάγοντος· Τί δαί, πρὸς αὐτὸν ἔφη ἐγὼ, δύναται τις ἐντέλλεσθαι τι καινότερον, παρ' ὃ πρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρήνεσαν; Κάκεινος ἠρέμα γελάσας· Πολλὴ διαφορά, πάτερ, εἶπε, μεταξύ τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος τῆν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀποδείξειν· ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάνειν τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ὁμῶς ταῦτα εἰπὼν, δειγματός χάριν τὸν περὶ φιλοσοφίας λόγον ἐξέθετο, ὃν οὐ πολλῶν πρότερον αὐτῷ¹⁹ ὑψηγῆσω, ὡς ἀδικωτάτος μοι μάλλον ἐφαίνετο, καὶ τὸ πῶς, ἐρῶ. Δίκαιον ἔφασκεν εἶναι, καὶ τῷ τυπῶντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατιθέναι καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ αἴροντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, προσδιδόναι καὶ τὸν χιτῶνα²⁰, ἀγχαρεῦσθαι δὲ²¹ μίλιον ἓν, συναπέχεσθαι δύο· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

CXXVI. Καὶ ὁ ἕτερος ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' ἐνόμισας ἄδικον· καίτοι²² γε δικαιοτάτος ἐστί. ²³ Καὶ εἰ σοι φίλον ἐστὶν, ἄκουσον. Καὶ ὅς ἔφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἰ τις ἐκ τῶν τοῦ ἐνὸς ὑπάρχων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρῃ φωραθείη, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλοι²⁴, ἐὰν ραπίσματι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται ὁ ἀπολύσας φιλόανθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δαί²⁵, εἰ καὶ ἰδίον τι τινὸς αὐτὸς οὗτος ἀπέληται ἢ ἀλλότριον, καὶ²⁶ ἐπὶ τούτῳ²⁷ συλληφθεὶς ἐν²⁸ ἢ διπλάσιον δῶ τετραπλάσιον (15) ὀφείλων, καὶ τὸ θανεῖν ὡς ἐν τοῖς

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ al. σαφῶς. ¹⁸ al. μου. ¹⁹ l. Rec. x, 48. ²⁰ l. num. 93, etc. ²¹ al. ὑπερ αὐτῷ. ²² al. τρυφιδόναυ καὶ τὸ ὠμοφόριον. ²³ al. τε. ²⁴ al. ὅτι. ²⁵ deest in al. ²⁶ al. ὀφείλων. ²⁷ al. ἔφη· τί δέ, ²⁸ al. ἢ καί.

VARIORUM NOTÆ.

(15) *Tetraplasium*. Poena quadrupli in furto sancitur legibus plurimis. Cot.

A hucusque mansissent, non suscepissent verbum pietatis, veritatem non potuissent agnoscere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quoque provisum est, ac mortis acerbæ suspicio: prætereaque eorum in Græcis disciplinis exercitatio; ut qui illas prius edocti, et postea ad veram religionem conversi fuissent, expedite magnaque cum facilitate possent easdem confutare; et quas aliquando male contra religionem objecerant, his bene et tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac post longum tempus recognitione, et iis quæ interim aperte Providentia circa te constituit, manifesto intelliges, nihil eorum quæ fiunt, casu ita et temere fieri, sed Providentiam præesse, ac semper continere atque conservare hanc universitatem, licet multa superent mentem nostram.

CXXV. Postquam hæc audivit pater, sermonem resumens: Ne arbitreris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ a te prædicatæ excidisse: sed cum Clemens filius multum per totam noctem mecum colloqueretur, ut a te dictis assentirem, omnique modo ad id impelleret: ¹⁹ Quid vero, dixi ego ad ipsum, potestne aliquis præcipere quiddam novum, præter id quod antea veteres monuerunt? At ille postquam leniter risit: Magnum, inquit, discrimen est, pater, inter religionis sermones, ac philosophiæ. Sermo namque veritatis, ex prophetia firmam obtinet demonstrationem; philosophiæ vero, ex compositione verborum et conjecturarum videtur demonstrationes afferre. Hisque dictis, exempli gratia, doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam paulo ante ei enarraveras²⁰; quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum aiebat esse et ei qui maxillam tuam percudit, alteram quoque opponere; et ei qui aufert tuum pallium, tradere etiam tunicam; et cum eo qui ad milliare unum adigit, per duo millia proficisci, et alia similia^a.

CXXVI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum: quanquam æquissimum est. Ac si lubet, audi. Ille dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges hostes existant, et divisas regiones teneant, si quispiam ex iis qui alteri subjecti sunt, in alterius regione sit deprehensus, ideoque mortem mereatur; at colapho, non autem capite punitus poenam evadat; num videtur humanus esse qui veniam dedit? Et pater ait: Admodum. Ad hæc Petrus: Quid vero, si is ipse etiam aliquid proprium cuiuspiam vel alienum auferat; et in eo comprehensus, simplum aut duplum det, cum quadrupli

sit debitor; insuperque mortis, qui nempe in adversarii finibus captus sit; nonne tibi videtur, humanum esse eum qui duplum accepit, et mortem remisit? Et pater respondit: ³³ Nunc persuasisti mihi, eos qui injuriam faciunt, injuriam pati; eos autem qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere. Quocirca amplius, mihi iniquissimum apparet id ipsum quod sit: quoniam si quidem qui videntur conferre injuriam, sibi ipsis potius nocuerunt, et multam iis qui injuria affecti sunt pararunt utilitatem: qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam potius inferunt; quia licet plurimum ab illis commodi tulerint, eos pari gratia non remunerant. Et Petrus: Verum hæc nou contra infestantium, sed contra infestatorum voluntatem contingunt.

CXXVII. Tunc pater laudata ea oratione, ait ad Petrum: Sed, domine mi, hunc quoque sermonem mihi declara. Memini enim Clementem mihi dicere, nos injurias et afflictiones, ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus: Recte habet, atque ita est. Quæ enim homines possidemus, plura appetentes: sive vestes, inquam, sive escas, sive potiones, sive alia quæpiam: non recte omnino facientes, possidemus; quia nihil habere debemus, uti paulo ante vobis dixi. Nam si in omnibus possessiones solent iis qui possident conciliare delicta; earum quocunque modo privatio, ademptio est delictorum. Dixit pater: Recte habet, Petrus vero: Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur est, ut dixi, nihil habere; multis autem multæ suppetunt possessiones; ea causa per eximiam Dei humanitatem castigationes inducuntur iis, qui secundum Dei voluntatem non vivunt; ut propter aliquantam erga Deum charitatem, temporaria supplicia perferentes, æternis pœnis eximantur. Tum pater: Quid enim; nonne multos impios videmus pauperes? An propterea et illos dicemus in parte eorum esse qui salutem consequuntur? Et Petrus: Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, quæ appetit ea quæ non decet: quia et Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei vivi, beatos prædicans pauperes, *Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum* ^a. Tum pater: Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videtur recte habere: quapropter in animo habeo totam ordine audire doctrinam.

CXXVIII. Et Petrus: Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram fidem pertinent, hanc doctrinam explicabo; ab ipso primum incipiens Deo; et ostendens, ipsum solum dicendum esse Deum, alios vero nec dicendos, nec existimandos;

^a Matth. v, 3.

Α τοῦ ἐναντίου ἀλοῦς ὄροις· οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαβὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας, φιλόνητος τυγχάνει. Καὶ ὁ πατήρ ³³ ἀπεκρίνατο· Νῦν με πείπεικας ὅτι οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται· οἱ δὲ ἀδικούμενοι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεόν ἀδικώτατόν μοι φαίνεται γινόμενον· ὅτι ³⁴ οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν, ἑαυτοὺς ἐβλάψαν μᾶλλον, πολλὴν δὲ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἐπορίσαντο τὴν ὠφέλειαν· οἱ ³⁵ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ ³⁶ μᾶλλον ἀδικοῦσιν· ὅτι καίτοι πλεῖστα παρ' ἐκείνων ὠφελήθεντες, τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦς οὐκ ἀμείβονται. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν τῶν ἐπηρεαζόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν δεχομένων ταῦτα γίνεται γνώμη.

Β ἡὲν nou contra infestantium, sed contra infestatorum voluntatem contingunt. CXXVII. Καὶ ὁ πατήρ ἐπαινέσας τὰ εἰρημένα, πρὸς τὸν Πέτρον φησὶν· Ἄλλ', ὦ κύριέ μου, καὶ τοῦτόν μοι τὸν λόγον σαφήνισον. Μέννημαι γὰρ εἰρηκότος μοι Κλήμεντος, ὅτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔχει, καὶ οὕτως ἐστίν. Ἄ γὰρ ἄνθρωποι κτώμεθα, τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι, εἴτε ἱμάτια, φημί, εἴτε βρώματα, εἴτε ποτὰ, εἴτε ἄλλα τινὰ, οὐ καλῶς πάντως ποιοῦντες κτώμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, ὡς μικρῶ πρόσθεν ὑμῖν εἴρηκα. Εἰ γὰρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν ὀδὲν ἔχουσιν ἁμαρτήματα, ἢ τούτων ³⁷ ὅπως ποτὲ στέρησις ἁμαρτιῶν ἐστίν ἀφαιρέσις. Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Ἀκολουθῶς ἔχει. Καὶ ὁ Πέτρος· Καὶ δικαιοτάτα. Ἐπεὶ γὰρ τῶν σωζομένων ἐστίν, ὡς ἔφη, τὸ μηδὲν ἔχειν ³⁸, ὑπάρχει δὲ πολλοῖς κτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγονται παιδεῖαι τοῖς μὴ ³⁹ κατὰ τὸ δοκοῦν Θεῷ πολιτευομένοις, ἵνα διὰ τὸ ποσῶς φιλόθεον προσκαίρων ὑπομένοντες τιμωρίας ⁴⁰, αἰώνων ἀπαλλαγῶσι κολάσεων. Καὶ ὁ πατήρ· Τί ⁴¹ δαί' οὐ ⁴² πολλοὺς ἀσθελεῖς ὀρώμεν πένητας; Εἶτα παρὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τῆς τῶν σωζομένων εἶναι μερίδος φήσομεν; καὶ ὁ ⁴³ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γὰρ ἀποδεκτὴ ἡ πενία, ὣν μὴ προσῆκεν ὀρεγομένη· ἐπεὶ ⁴⁴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, μακχαρίων ⁴⁵ τοὺς πτωχοῦς· *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ, ἔφη, τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστίν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*. Καὶ ὁ πατήρ· Ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται· διὸ καὶ προαιρέσεως ⁴⁶⁻⁴⁷ ἔχω τῆ τάξε: παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

CXXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπεύδοντί σοι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν πίστιν μαθεῖν ⁴⁸, προῖών τε τὸν λόγον ἐκθήσῃ ἀπ' αὐτοῦ ⁴⁹ πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ Θεοῦ· καὶ δεικνύς αὐτὸν μόνον δεῖν ⁵⁰ λέγειν Θεόν, ἐτέρους δὲ μήτε λέγειν μήτε νομίζειν, καὶ ὅτι ⁵¹

VARIE LECTIONES.

³³ al. inser. πρὸς ταῦτα. ³⁴ *Clement.*, hom. xv, c. 8, etc. ³⁵ al. ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὄλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα· ὅτι. ³⁶ al. πολλὰ τοῖς ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δέ. ³⁷ *deest* in al. ³⁸ al. inser. δέ. ³⁹ al. μηδὲν ἔχειν. ⁴⁰ al. εἰλικρινῶς. ⁴¹ al. προσκαίρων τιμωριῶν. ⁴² *desunt* in al. ⁴³ al. δέ. ⁴⁴ al. παρὰ τοῦτο οὐν καὶ οὔτοι τῶν σωζομένων εἰσίν; καὶ ὁ. ⁴⁵ al. πλ.ν. ⁴⁶ *deest* in al. ⁴⁷ al. ἐγενόμην. ⁴⁸ al. ὀφείλοντι, τῆ τάξε:. ⁴⁹ *deest* in al. ⁵⁰ al. ὅτι αὐτὸν μ. εἶπ. ⁵¹ al. καὶ τοῦτο εἰπών.

παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰῶνια κολασθήσεται, ὡς εἰς αὐ-
τὸν τῶν ὄλων ἀσεθήσας Θεόν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, καὶ
τοῖς ὑπὸ παθῶν ὄχλουμένοις, καὶ νοσοῦσι, καὶ δαι-
μονῶσι τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς, καὶ τούτους εὐχῆ θεραπεύ-
σας, τὴν ἐκκλησίαν διέλυσεν. Εἶθ' οὕτως εἰσ-
ελθὼν καὶ τῶν συνήθων ⁸² ἄλων μεταλαβὼν, ὑπνω-
σεν.

CXXIX. Ὁρθρου δὲ ⁸⁴ πάλιν ὁ Πέτρος ἐξιών, καὶ
ἐπὶ ⁸⁵ τὸν συνήθη διαλέγεσθαι τόπον ⁸⁶ στὰς, ἅτε καὶ
πολλῶν συνδεδραμηκότων ὄχλων, ἅμα ⁸⁷ τῷ μέλλειν
διαλέγεσθαι αὐτὸν, εἰσῆι τις τῶν αὐτοῦ διακόνων
λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθὼς ἀπ' αὐ-
τῆς ἐσπέρας, μαθὼν ὑποσχόμενόν σε τὸν περὶ μοναρχίας
ποιεῖσθαι λόγον, ἔτοιμός ἐστι μετὰ γε τοῦ Ἐπι-
κουρείου Ἀθηνοδώρου διαλεγόμενῃ σοι ἐπελθεῖν, ὡς ἂν
πᾶσι ⁸⁸ τοῖς ὑπὸ σοῦ περὶ μοναρχίας ὑπαγορευομένοις
δημοσίᾳ παρῶν αὐτὸς ἀντιλέγοι ⁸⁹.

CXXX. Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος, ἰδοὺ καὶ ὁ
Σίμων σὺν Ἀθηνοδώρῳ καὶ τισιν ἄλλοις ἑταίροις
εἰσῆι· καὶ πρὸ τοῦ τι τὸν Πέτρον ὄλως εἰπεῖν, αὐτὸς
προλαβὼν· Ἐμαθον, φησὶν, ὅτι χθὲς ὑπέσχου τῷ
Φαύστῳ κατὰ τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον
ποιούμενος· καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ
τῶν ὄλων ἐσπέτου· ὅτι αὐτὸν δεῖ μόνον λέγειν Θεόν,
ἄλλους ⁹⁰ δὲ μῆτε λέγειν, μῆτε νομίζειν· καὶ ὅτι
ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰωνίαν ὑφέξει τὴν τιμωρίαν·
πρὸ πάντων ὧν ἀληθῶς καταπέπληγμαί σου τὴν
ὀπνῶναι, ὅτι ἤλπισας μεταπαῖσαι ἄνδρα σοφὸν οὕτω,
καὶ ταῦτα προσεῦθῃ. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύχη τῶν ἐλπί-
δων καὶ τοῦ θελήματος, ἅτε παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς
ψευδεῖς σου διελέγγοντος λόγους. Ἴσως γὰρ ἂν καὶ
ἡπάτηρο μὴ παρόντος ἐμοῦ, ἰδιώτης ὢν τῶν παρὰ
Ἰουδαίους δημοσίᾳ πεπιστωμένων βίβλων. Τὰ νῦν
δὲ τοὺς πολλοὺς ὑπερβήσομαι λόγους, ἵνα θάττον σου
τὴν ὑπόσχεσιν ἀσθενῶς ἔχουσαν διελέγω. Λέγε τοι-
γαροῦν ὁ ὑπέσχου. Εἰ δὲ τὸν ἔλεγχον αἰδούμενος, ἐφ'
ἡμῶν αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν ἐθέλοις παραλιπεῖν, αὐ-
άρκης καὶ οὕτως ἀπὸδειξίς ὅτι ψευδῆ τὰ ὑπεσχη-
μένα, καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς Γραφὰς εἰδῶτων εἰπεῖν
σοὶ ἐτόλμησας. Καὶ νῦν δὲ τί περιμένω σε λέγειν,
μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποσχέσεώς σου, τὸν
γέροντα τουτονί; Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῷ πατρὶ προσ-
διέψας, φησὶν· Εἰπέ μοι ἀνδρῶν ἀπάντων ὁ τιμι-
ώτατος, οὐχὶ οὗτος ὑπέσχετό σοι δεῖξαι σήμερον,
ὅτι εἰς ἐστὶ Θεός, καὶ οὐ χρῆ ἕτερόν τινα λέγειν
ἢ νομίζειν Θεόν, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἀθάνατον
εἰσπραχθήσεται τιμωρίαν;

CXXXI. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Καλῶς ἂν τὴν μάρτυ-
ρίαν παρ' ἐμοῦ ἀπῆτεις, ὦ Σίμων, εἰ πρότερον ἠρνεῖτο
Πέτρος· νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν, ἀ δεῖ λέ-
γειν· οἰμαί σε ὀργῆς πεπλησμένον διαλεχθῆναι βού-
λεσθαι. Τοῦτο δὲ ὅτε σοι προσήκει ποιεῖν, οὐθ' ἡμῖν
οὕτως ἔχοντα ὑπακούειν, ὅτι μάχην ἔστιν ἱστορήσαι,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ al. καὶ εὐξάμενος, καὶ ἰατάμενος, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους καὶ εἶθ' οὕτως εἰσίων, τῶν συνήθων. ⁸⁵ Cle-
menti., hom. xvi, c. 1, etc ⁸⁶ deest in al. ⁸⁷ al. καὶ ἐπιστάς. ⁸⁸ deest in al. ⁸⁹ al. ὄχλου πολλῶν συνε-
στρωτα εἶδε καὶ ἅμα. ⁹⁰ al. δημοσίᾳ πᾶσι. ⁹¹ al. ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένοις λόγοις ταῦτα. ⁹² al. ἄλλον.

A hominemque qui aliter fecerit, æterno supplicio
punendum, ut qui in ipsum universorum Deum
impious exstiterit. Atque hoc dicto, cumque aliqua
perpersione infestatis, ægrotantibus, et dæmoniacis
imposuisset manus, ac eos curasset prece, concio-
nem dimisit. Deinde ita ingressus, et solito cibo
percepto, se somno dedit.

CXXIX. ⁸⁴ Mane vero iterum egressus Petrus;
cum stetisset in loco in quo disserere solebat, in-
gensque hominum multitudo concurrisset; simul
ac ipse esset locuturus, introivit quidam ex ejus
diaconis, dicens: Simon ab Antiochia ipso vespere
ingressus, audiens te promisisse de monarchia, seu
principatu unius, verba esse facturum, paratus
est una cum Athenodoro Epicureo, tibi disse-
renti intervenire; ut caucta quæ a te de mo-
narchia denuntiabantur, publice ipse præsens im-
pugnet.

CXXX. Hæc dicente diacono, ecce et Simon cum
Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus ingreditur:
et ante quam Petrus aliquid omnino loque-
retur, ipse anticipans: Comperi, inquit, te heri
pollicitum esse Fausto, quod hodie habito sermone,
ordine esses ostensurus, primumque incipiendo ab
ipso universorum Domino; eum solum dicendum
esse Deum, alios vero neque dicendos neque exi-
stimandos; quique contra fecerit, æternas pœnas
datum. Ante omnia ergo vere insaniam tuam
demstratus sum, quod sperasti te posse in aliam
sententiam adducere virum adeo sapientem, ad
hæc senem. At spes ac voluntatem non obtinebis;
utpote præsentem me, tuosque falsos sermones re-
darguente. Etenim forte me absente deceptus fuisset,
cum imperitus sit librorum qui Judæis palam
sunt traditi. Nunc autem multa verba præteribo,
ut citius promissionem tuam infirmam esse convin-
cam. Dic igitur quod pollicitus es. Sin autem repre-
hensionem veritus, coram nobis velis promissum
omittere; etiam sic sufficiens erit probatio, falsa
esse quæ promisisisti, quandoquidem coram homi-
nibus Scripturas callentibus non ausus sis dicere.
Et vero jam cur exspecto ut dicas, qui maxi-
mum habeo pollicitationis tuæ testem, hunc senem?
Post hæc verba, cum patrem aspersisset, ait: Dic
mihi, virorum præstantissime, nonne iste tibi
pollicitus est ostensurum se hodie, unum Deum
esse, nec alium dicendum aut habendum Deum;
ab eo autem qui aliter fecerit, immortale suppli-
cium exactum iri?

CXXXI. Respondit pater: Recte a me testimo-
nium postulares, o Simon, si antea Petrus negavis-
set; nunc autem non verebor dicere quæ dicenda
sunt: arbitrator te ira repletum velle disputationem
suscipere. Hoc porro neque te facere decet, neque
oportet ut nos sic affectum audiamus; quoniam id

pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Sed uterque vestrum dogma suum exponat; et ad alium judicem, verba habeantur; sicque prorsus invenitur dubitationis experta veritas. Placuit Simoni oratio, sequē ex ea facturum promisit. Verumtamen, inquit Fausto, timeo ne jam Petri verbis occupatus, non sis veri studiosus iudex.

CXXXII. Et pater respondit: Ne me cogas temere ac indicta causa tibi assentiri, ut iudex veritatis amans videar. Nam si vera audire cupis, tua potius sententia præoccupatus sum. Ac Simon: Quo modo es præoccupatus, qui nescis quid sentiam? At pater: Facile est illud cognoscere: et quonam pacto, audi. Pollicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserentis unum Deum, plane manifestum est quod is, vera loquens, non idem affirmet: si enim idem dicit cum eo qui ementita loquitur, et ipse profecto est mendax; si vero contraria dicere se ostendit, ex adverso sane verus est. Non alia ergo ratione prædicatorem unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multos deos esse censes. Atqui multos esse deos ego quoque aio. Eadem igitur tecum doctrina ante disceptationem occupatus sum: et propterea nullatenus oportet te metuere de me, sed Petrum potius: etiamnum quippe contra atque ille sentio. Post vestram autem disputationem, spero fore ut veri studiosus iudex, omni deposita anticipatione, prævalenti consensurus sim orationi. Hæc cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

CXXXIII. Porro Petrus suam de Deo sententiam exposuit: pluraque de monarchia prolocutus, cum lacrymis manu advocavit multitudinem; qua accedente, tum manus imposituit, tum pro iis precatus est: pariterque omnes Deo benediximus. Intro autem irrui aliquis, Simoni dicens: Appion Plistonices cum Annubione modo venit Antiochia. Quibus auditis, Simon exit statim, quasi prædictos excepturus. Pater vero accedens ad Petrum: Si mihi, inquit, concedis, domine mi; et ego cum eo proficiscar, ut salutem Appionem et Annubionem, meos a prima ætate amicos. Etenim forte Annubioni persuadebo ut cum Clemente disputet de genesi. Et Petrus: Concedo, inquit; laudo etiam, quod amicorum partes et officia impleas. Verumtamen mihi cogita, quo modo secundum Dei providentiam undique concurrant quæ ad plene faciendam tibi fidem pertinent, aptum perficientia concentum. Hoc autem dixi propter Annubionis adventum, tibi cum usus fuit obtingentem. Et pater: Vere, inquit, ego quoque conspicio id ita habere.

CXXXIV. Atque post hæc dicta, protectus est ad Simonem. Inventis autem Appione et Annubione,

καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὑφηρεῖσθαι. Ἄλλ' ἑκάτερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκθέσθω, καὶ ὑφ' ἑτέρῳ κρινόντι τοὺς λόγους δοτέον· καὶ οὕτω πάντως ἀναμφιλόγον τάληθές εὐρεθήσεται. Ἦρесе τῷ Σίμωνι τὸ λεγθὲν, καὶ ποιήσεν ὑπέσχετο κατὰ ταῦτα. Πλὴν ἀλλὰ δέδοικα, τῷ Φαύστῳ ἐφη, μή πως ἦδη προκατελημμένος τοῖς Πέτρου λόγοις, οὐ φιλαλήθης γένη κριτής.

CXXXII. Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Μὴ με βιάζου ἀκρίτως συνθέσθαι σοι, ὡς ἂν δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτής. Εἰ γὰρ τάληθῃ βούλει μαθεῖν, τῷ σφ' φρονήματι προσλημμαι μᾶλλον. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς προεἰληψαι, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; Καὶ ὁ πατήρ· Τοῦτο ῥῥδιόν ἐστιν εἰδέναι· καὶ πῶς, ἀκουσον· Ἐλέγξειν ὑπέσχεο τὸν Πέτρον ἕνα Θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψεύδεται. Ὁ δὲ τὸν ἕνα λέγοντα ἐλέγξει ἐπαγγελλόμενος, πάντως εὐδηλον ὡς ἐκαίνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει· εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ αὐτὸς ἄρα ψεύδεται· εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, ἀντικρυς ἀληθεύει. Οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα Θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύστην λέγεις, εἰ μὴ ἂν ὅτι πολλοὺς αὐτὸς δοξάζεις θεοὺς· θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι καὶ ἐγὼ φημι· τῷ αὐτῷ οὖν σοι πρὸ τῆς ζητήσεως λόγῳ κἀγὼ προκατελημμαι· καὶ κατὰ τοῦτο περὶ ἐμοῦ σε τὸ παράπαν οὐ δεδοικέναι χρεῖ, ἀλλὰ Πέτρον μᾶλλον· τυγχάνω γὰρ αὐτῷ καὶ ἐτι τὰ ἐναντία φρονῶν. Μετὰ δὲ τὴν ὑμετέραν ζήτησιν, ἐπιζῶ φιλαλήθης ὢν κριτής, πᾶσαν ἀποδοσάμενος πρόληψιν, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος, ἡρέμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τῶν ὄχλων ἐγένετο, ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

CXXXIII. Καὶ ὁμοῦς ὁ Πέτρος τὸ ἑαυτοῦ περὶ Θεοῦ ἐξέθετο φρόνημα· καὶ πολλὰ περὶ μοναρχίας διαλεχθεὶς, μετὰ δακρύων τῇ χειρὶ προσκαλεῖτο τοὺς ὄχλους· οἷς προσελθοῦσι, τὰς χεῖράς τε ἐπιτίθει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἤψετο· καὶ ὁμοῦ πάντες εὐλόγησαμεν τὸν Θεόν. Ὑπεῖσδραμε δὲ τις λέγων πρὸς Σίμωνα· Ἀππίων ὁ Πλειστονίκης σὺν Ἄννουβίῳ ἦκεν ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας. Καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ Σίμων, ἔξισιν εὐθέως ὡς τοὺς εἰρημένους ὑποδεξόμενος. Ὁ δὲ πατήρ προσελθὼν τῷ Πέτρῳ· Εἰ μοι ἐπιτρέπεις, ἔφη, κύριέ μου, πορεύομαι κἀγὼ σὺν αὐτῷ προσαγορευῶν Ἀππίωνα τε καὶ Ἄννουβίωνα, ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους μου ὡς γενομένων. Τυχὸν γὰρ καὶ Ἄννουβίωνα πείσω Κλήμεντι διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπιτρέπω, ἔφη, καὶ ἐπαίνῳ τὰ φίλων σε πληροῦντα μέρη. Πλὴν ἐννόει μοι ὡς κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πανταχοθεν συντρέχει τὰ πρὸς τὴν σὴν πληροφορίαν, οἰκείαν ἀποτελοῦντα τὴν ἀρμονίαν. Τοῦτο δὲ εἰπον διὰ τὴν Ἄννουβίῳ χρησίμως σοι γενομένην ἐπιδημίαν. Καὶ ὁ πατήρ· Ἀληθῶς, ἔφη, κἀγὼ συνορῶ τοῦτο οὕτως εἶναι.

CXXXIV. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα. Καὶ εὐρῶν Ἀππίωνα τε καὶ Ἄννουβίωνα, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ deest in al. ⁶² al. μή τε. ⁶³ Clement., hom. xvi, c. 21. ⁶⁴ Rec. l. x, c. 52, etc. ⁶⁵ al. Ἄννουβίῳ. ⁶⁶ deest in al. ⁶⁷ al. ἀκούσας καὶ χερσὶς. ⁶⁸ al. μοι. ⁶⁹ al. ἐπιτυχίαν.

προσαγορεύσας αὐτούς, ἐκαθέσθη. Ὁ δὲ Σίμων ἀκούσας ἐπίδημήσειν τινὰς ἐκ προσταγῆς βασιλικῆς ἐπιζητούντας αὐτόν, καὶ φάσκοντας καθ' ἑτι Καίσαρ πολλοὺς μάγους ἀνελῶν, εἶτα καὶ τὰ κατὰ Σίμωνα πυθόμενος ⁷⁰, εἰς ἐπιζήτησιν αὐτοῦ πέμψειεν, ὅπως καὶ αὐτόν ⁷¹ ὁμοίως κολάσῃ, πρὸς Ἀνουβίωνα καὶ Ἀππίωνα ἔφη· Φαῦστος πρὸς ἡμᾶς ἐλθόντα, μετασχεῖν ἁλῶν ποιήσατε σὺν ἡμῖν· ἐγὼ δὲ μύρον τι κατασκευάσω ⁷², ἵνα δειπνήσας καὶ ⁷³ ἀλειψάμενος, τὴν ἐμὴν πᾶσι δόξῃ ἔχειν μορφήν.

CXXXV. Καὶ τοῦ Σίμωνος ταῦτα εἰπόντος, Ἀππίων καὶ Ἀνουβίων φασὶ πρὸς αὐτόν· Καὶ τί ἄρα σοι κέρδος ἀπὸ τῆς μηχανῆς ἔσται ταύτης; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτόν οἱ ἐμὲ ζητούντες, παύσσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀναιρεθῆι, μέγιστον πένθος ἔξουσιν οἱ τοῦτου παῖδες, οἳ τινες ἐμὲ καταλιπόντες, Πέτρῳ προσπεφοιτήσασιν ⁷⁴. Ἀππίων δὲ καὶ Ἀνουβίων κατ' ἰδίαν πάντα τῷ Φαύστῳ διασαפוῦσι, καὶ τὴν ἐπιβουλήν φράζουσι. Καὶ ὁ Φαῦστος οὐκ ἀληθεῖς εἶναι τοὺς λόγους νομίσας, συνδειπνήσας τῷ Σίμωνι· μετὰ γὰρ τῶν ἑταίρων Ἀππίωνός τε καὶ Ἀνουβίωνος, ἐκ χειρὸς τοῦ Σίμωνος λαμβάνει τὸ μύρον, καὶ τὸ ἴδιον ἀλειψάμενος πρόσωπον, τὴν τοῦ Σίμωνος ⁷⁵ εὐθὺς ὑπέδου μορφήν. Πλὴν ἐν μέσῃ γὰρ τῇ νυκτὶ διαναστάς ὁ Σίμων, τὴν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας φυγὴν ἐποίητο.

CXXXVI. Ἡμεῖς δὲ γὰρ οἱ τῷ Πέτρῳ συνόντες, δι' ἄλλης νυκτὸς ἀλλήλοις ⁷⁶ διμιλοῦντες, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ χαρᾶς τῶν λεγομένων, νήφοντες διενυκτερούσαμεν. Ἦδη δὲ πῶς τῆς νυκτὸς ὑπαυγαζομένης, ὁ Πέτρος ἐμβλέψας ἐμοὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἔφη· Διαπορῶ τί ἄρα γὰρ τῷ ὑμετέρῳ πατρὶ γέγονε ⁷⁷. Καὶ λέγοντες ταῦτα, ἰδοὺ καὶ ὁ πατὴρ ἦκε, τὸν Πέτρον ἡμῖν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον ἤδη καταλαβών· ἀθυμοῦντά τε ἰδὼν, καὶ προσαγορεύσας, ἀπελογήσατο δι' ἣν αἰτίαν ἔξω κεκοίμηται. Ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἔξεστῆκαμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὁρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀκούοντες Φαῦστου. Καὶ δὴ φευγόντων ἡμῶν αὐτόν, ὁ πατὴρ ἔξεπέπληκτο ⁷⁸. Μόνος δὲ Πέτρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ μορφὴν ἐνορῶν, πρὸς ἡμᾶς ἔφη· Τίνος ἕνεκεν τὸν ὑμέτερον ἀπωθεῖσθε πατέρα καὶ ἀποστρέφεσθε; Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν καὶ ἡ μήτηρ· Ὅτι Σίμων ἡμῖν οὕτως φαίνεται, φωνὴν ἔχων τοῦ ὑμετέρου πατρὸς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ, φησὶν· Ὁμῖν μὲν ἡ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ γνώριμός ἐστι μόνη· ἐμοῦ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ εἶδος ὁποῖόν ἐστι καθοραταί· ἐπεὶ μὴ Σίμων ἐστὶν οὕτως, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος ὄντως πατὴρ. Τότε δὴ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρὶ λέγει· Τὸ γνησίον σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἡμῖν ἐχθίστου.

CXXXVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγόμενου, ἐπιστήει

A ac salutatis, consedit. Simon vero audiens quosdam jussu regio adventuros, qui ipsum quærerent, quique dicerent, Cæsarem multos magis interfecit, deinde et de Simone certior factum, ad investigationem illius misisse, utinam illum etiam animadvertat; ad Annubionem et Appionem inquit: Faustum, qui ad nos venit, facite cibum nobiscum sumere; ego autem unguentum quoddam conficiam, ut cœnatus et perungens se, cunctis habere formam meam videatur.

CXXXV. Cumque hæc Simon dixisset, Appion et Annubion aiunt ad illum: Et quodnam tibi lucrum ex hac machinatione adveniet? Respondit Simon: Primo quidem, comprehenso illo, qui me quærent desistent ab indagazione contra me suscepta. Quod si etiam a manu regia occisus fuerit, maximum luctum habebunt ejus liberi, qui me derelicto ad Petrum se contulerunt. Appion vero et Annubion privatim omnia Fausto aperiunt, insidiasque commemorant. Et Faustus vera non esse ea verba arbitratus, cœnatus cum Simone et cum sodalibus Appione et Annubione, unguentum sumit ex Simonis manu; ac unguens faciem suam, illico induit formam Simonis. At media nocte exurgens Simon, in Judæam fuga se abripuit.

CXXXVI. Porro nos, qui cum Petro eramus, per totam noctem mutuo colloquentes, præ voluptate ac lætitia ex iis quæ dicebantur orta, vigiles pernoctavimus. Jam vero ubi sublucere cœpit, Petrus me et fratres intuens, ait: Nescio quidnam patri vestro contigerit. Dumque hæc diceret, ecco pater advenit, Petrum nobis de ipsa jam loquentem nactus: quem cum videret anxium atque salutasset, rationem et causam reddidit cur pernoctasset foras. Nos autem respicientes eum, obstupuimus, qui Simonis speciem videremus, at vocem patris nostri Fausti audiremus. Cumque fugeremus eum, pater animo percussus est. Cæterum Petrus, qui unus naturalem ejus formam cernebat, ait ad nos: Quare patrem vestrum repellitis et aversamini? Nos vero et mater ad eum: Quoniam ille nobis videtur esse Simon, vocem habens patris nostri. Tum Petrus; Nequaquam, inquit: vobis quidem vox illius, quam magis vim non sensit, nota est sola; meis autem non fascinatis oculis etiam effigies, qualcm habet, conspicitur: quandoquidem iste non est Simon, sed Faustus, vere pater vester. Tuncque ad patrem respiciens, ait: Germana species tua ipsis non apparet, verum Simonis impiissimi ac nobis inimicissimi.

CXXXVII. Ita Petro loquente, ingressus est qui-

VARIE LECTIOES.

⁷⁰ al. μαθών. ⁷¹ al. ὡς καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ μάγους. ⁷² al. σκευάσω. ⁷³ al. ἀναλαβών τὸ ἴδιον χροῖας πρόσωπον. ⁷⁴ al. προσφυγόντες τῷ Πέτρῳ συνεργούσι. ⁷⁵ deest in al. ⁷⁶ al. ἐπαλλάτῃως συνθανόμενοι. ⁷⁷ al. εἰδοῦς. ⁷⁸ al. add. ἐπὶ τὸ οὕτως ἀπηνῶς καὶ ἐχθρωδῶς αὐτῷ χρῆσθαι.

dam ex iis qui præcesserant, Antiochia veniens, dixit: Hæc scire te volo, domine mi Petre. Simon cum esset Antiochiæ, publice multa portentosa faciens, nihil aliud operam dabat, quam ut te odiosum illis redderet, quem magum nominabat et præstigiatorum, et cæde multa pollutum: propter quod adeo illos adversus te irritavit, ut omnes illius loci aveant ipsas carnes tuas ferino more deglutire. At nos, multum contra te fremere civitatem intuiti, venimus ut nuntiaremus tibi. Sed et quidam homo regius a Cæsare quærendi Simonis gratia ad provinciæ præsidem missus, audiens illum fuga Judæam petivisse, ipse quoque ad eum quærendum abiit, ut ex Cæsaris præcepto pœnas de eo capiat.

CXXXVIII. Quibus auditis, Petrus ad Faustum patrem ait: Ipse auribus tuis audisti ex iis qui cum præcessissent venerunt Antiochia, quemadmodum Simon illic positus multitudinem adversus me vehementer concitarit; planum, et cæde pollutum, ad hæc magum ac præstigiatorum, aliaque hujusmodi nuncupans. Igitur nunc facito statim, quod ego præcipio tibi: et, relicto Clemente apud me, ipse præcede ad Antiochenam urbem, una cum uxore Matthidia, atque Faustino et Faustiano liberis: erunt etiam tecum alii quidam, qui meam voluntatem poterunt exsequi: cum his Antiochiæ consistens, dum formam Simonis jam circumfers, palam prædica tuam poenitentiam.

CXXXIX. Ista cum Petrus dixisset, Faustus qui mentis acumine pollebat: Novi, inquit, domine mi, quid hæc sibi velint verba; quare ne labora: mihi enim curæ erit, quando illic fuero imperata perlicere. Itaque noctu cum iis, quos Petrus jussisset, digressus ab urbe pater, Antiochiam, propinquam civitatem, venit. Stansque in medio foro, dixit ad multitudinem: Ego Simon, ego hæc vobis pronuntio, et fateor me inique mentitum esse adversus Petrum. Non est impostor, non sanguinarius, non præstigiator, neque affinis ulli eorum scelerum quæ aliquando de eo prædicavi. Deprecor vos ego ipse, qui causa odii erga illum vestri exstiti, desinite odio illum prosequi. Nam Dei Filii qui propter mundi salutem venit, iste est verus apostolus. Quocirca et ipse ego vobis consiliarius in re quæ ad salutem vestram pertinet efficior, moneoque ut ei fidem habeatis, Deoque quem annuntiat credatis: alioqui tota vestra civitas funditus peribit, ac vos cum illa. Cujus autem gratia hæc dixerim, etiam id vos scire volo. Hoc enim nocte angeli Dei me impium graviter flagellarunt quod veritatis personam essem inimicus. Hortor itaque, ne etiamsi ipse alio tempore veniens tentavero contra Petrum loqui, recipiatis me ac audiatis. Vobis quippe confiteor,

Α τις τῶν προόδων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἐληλυθὼς, λέγων· Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου Πέτρε, ὅτι Σίμων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὅτε ὑπῆρχε, δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποῶν, οὐδὲν ἄλλο σπουδάζων ἦν, ἢ σὲ μισητὸν αὐτοῖς καταστῆσαι, μάγον τε ὀνομάζων, καὶ γόητα, καὶ μαιφόνον· ἐφ' ᾧ καὶ τοσοῦτον αὐτοῦς ἠρέβισε κατὰ σοῦ, ὡς γλίγχεσθαι τοὺς ἐκεῖ πάντας, τῶν σαρκῶν αὐτῶν θηριωδῶς ἀπογεύσασθαι σου. Ἡμεῖς δὲ πολὺ κατὰ σοῦ βρώχουσαν τὴν πόλιν ἐωρακότες, ἤλθομεν ἀπαγγεῖλαι σοι. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Καίσαρος πεμφθεὶς τις βασιλικὸς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, εἰς ἀναζήτησιν Σίμωνος, μαθὼν ὅτι φυγὰς εἰς Ἰουδαίαν ἔρχετο, καὶ αὐτὸς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ ἀπέπληθεν, ἵνα κατὰ τὴν πρόσταξιν Καίσαρος τιμωρῆσθαι αὐτόν.

Β CXXXVIII. Ταῦτα ἀκούσας φησὶ πρὸς τὸν πατέρα Φαῦστον ὁ Πέτρος· Αὐτὸς ἰδίους⁷⁹ ὡσὶν ἀκήκοας τῶν προόδων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθότων⁸⁰, ὡς ἐκεῖ γεγονὼς ὁ Σίμων, ἰσχυρῶς τοὺς ὄχλους παρῴκνε κατ' ἐμοῦ, πλάνων τε καὶ μαιφόνων, πρὸς δὲ καὶ μάγον καὶ γόητα, καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν. Νῦν οὖν ἐξαπέτης ποιήσον ὃ ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι· καὶ καταλιπὼν Κλημέντα παρ' ἐμοί, προλαβὼν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀντιοχείαν κατὰ⁸¹ τῆς γυναικὸς Ματθιδίας, ἔτι δὲ Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανοῦ τῶν υἱῶν· συνέσονται δὲ σοὶ καὶ ἄλλοι τινὲς, οἱ τινες δυνατοὶ ἔσονται ὑποουργῆσαι μοι⁸² τῷ βουλήματι· μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ⁸³ γενόμενος, ἐν ὧν τὴν μορφήν ἔτι Σίμωνος περιφέρεις, δημοσίᾳ κήρυξον τὴν σεαυτοῦ μετανοίαν.

Γ CXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὄξυς ὢν εἰς τὸ νοῆσαι Φαῦστος· Οἶδα, ἐφη, κύριέ μου, τί βούλεται τὰ ῥήματα ταῦτα. Διὸ μὴ κάμνε· μελήσει γὰρ μοι ἐκεῖσε γενομένου⁸⁴ διατελεῖσαι τὸ προσταττόμενον. Καὶ διὰ τὸ⁸⁵ ὑπὸ νύκτα ὁ πατὴρ μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος τῆς πόλεως ἐξορμησας, ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιοχείαν ἦλθε. Καὶ στὰς ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, εἶρηκε πρὸς τὸ πλῆθος· Ἐγὼ Σίμων, ἐγὼ ταῦτα ὑμῖν κηρύσσω, καὶ ὁμολογῶ ἀδίκως καταψεύσασθαι Πέτρον. Οὐκ ἔστι πλάνος, οὐ μαιφόνος, οὐ γόης, οὐδὲ ὅσα ποτὲ φαῦλα περὶ αὐτοῦ ἔλεγον. Δέομαι ὑμῶν ἐγὼ αὐτὸς, ὃ τοῦ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἴτιος αὐτῷ γεγονὼς, παύσαθε⁸⁶ μετὰ τούτων. Τοῦ γὰρ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἐπιφανέντος Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ ἀψευδὴς ἔστιν οὗτος ἀπόστολος. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐγὼ σύμβουλος ὑμῖν τὰ γὰρ πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑμετέραν καθίσταμαι. Καὶ παραινῶ πείθεσθαι τούτῳ, καὶ πιστεῦειν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κηρυσσομένῳ Θεῷ· ἐπεὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις ἄρδην ἀπολείται, καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῇ. Ὅτου δὲ χάριν εἶρηκα ταῦτα, καὶ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι βούλομαι. Ταύτῃ γὰρ τῇ νυκτὶ ἀγγελοὶ με⁸⁷ Θεοῦ τὸν ἀσεβῆ, ὡς ἐχθρὸν ὄντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίγουν. Παρακαλῶ οὖν μηδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἄλλοτε ἐλθὼν κατὰ Πέτρον ἐπιχειρῶ λέγειν, ἀποδέξησθέ με. Ἐξομολογῶμαι γὰρ ὑμῖν, ὡς ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ αἱ οἰκείους. ⁸⁰ αἱ ἐληλυθότων. αἱ συν-ἐληλυθότων. ⁸¹ ἢ ἐγ. μετὰ. αἱ inser. καί. ⁸² αἱ μοι ⁸³ αἱ Ἀντιοχείων. ⁸⁴ αἱ γενόμενον. ⁸⁵ αἱ δῆτα. ⁸⁶ αἱ παύσασθαι ⁸⁷ αἱ uersi in αἱ.

γότης· ἀλλὰ μετανοῦ, ἔξεστι γάρ ἰσως μετανοῶ μοι τὰ κακῶς πεπραγμένα ⁸⁷ μοι συγχωρηθῆναι.

CXL. Ταῦτα εἰπὼν ὁ πατὴρ δημοσίᾳ ἤ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Σίμωνος, καὶ Πέτρον εὐλογήσας, τὴν πόσιν Ἀντιοχείων πόλιν εἰς τὸν ἐκείνου πόθον μετέθηκε, καὶ πάντες ἐπιθυμεῖν αὐτῷ θεινῶς ἔλεγον· ἔνοι δὲ καὶ χαλεπαίνοντες αὐτῷ ἦσαν δῆθεν, οἳ περ αὐτῷ ἐκείνῳ Σίμωνι ἔντι, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς περὶ τὸν Πέτρον στοργῆς· καὶ χεῖρας ἐπιβαλεῖν ἐπεχείρουν. Καὶ ὅς μὴ παρ' αὐτῶν ἀναιρεθῆ ἑδοικῶς, ἑξαυτῆς ἔλθειν πέμψας ἡξίου τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ἐπικαταλάβῃ ζῶντα, καὶ ἀκμαζούσῃ τῷ πρὸς αὐτὸν πόθῳ τῇ πόλει εὐκαιρῶς ἐπιφανῆ. Πέτρος δὲ τούτων ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκκλησιάζειν πλείστους ἀγαγὼν ⁸⁸, ἐπίσκοπόν τε καταστήσας, καὶ ἰασάμενος πολλοὺς καὶ βαπτίσας, ἡμέρας ἐπιμείνας τρεῖς τῇ Λαοδικείᾳ, ἐπὶ τὴν πόλιν ὁρμήσειν Ἀντιόχειαν ἐσπευσε.

CXLI. Καὶ δὴ τὴν πόλιν καταλαβόντα, τὸ πλῆθος συνδραμὸν ἄπαν μετὰ χαρᾶς ὑπεδέξατο, ὡς τῆς ἀληθείας κήρυκα καὶ ἀπόστολον. Προσευξάμενος δὲ καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθείς, πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν, ἕνα τε Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εὐαγγελισάμενος, καὶ πολλὰ διδάξας αὐτοὺς περὶ μοναρχίας. Ἐτα πρὸς τὴν ξενίαν ἀπήειμεν. Γνοὺς δὲ ὁ γέροντος ὅτι Πέτρος παρῆν, προσδραμὸν, ἑαυτὸν τε τῇ γῆ προσκαταβάλων, τὰ ἐκείνου κατησπάζετο ἰχνη, ἀξιών τῷ θείῳ τελειωθῆναι βαπτίσματι, ὥστε τὸ ἀρχαῖόν τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν μορφὴν τοῦ σώματος ἀπολαβεῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ κοινωνῶν τῶν ἀγράντων γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Καὶ ὁ Πέτρος κατηγῆσας αὐτὸν, εἰρηνικῶς τε πολλὰ περὶ σωτηρίας, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰπὼν, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐνελλόμενος· Ὁ πιστεύσας ⁸⁹, ἔφη, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· καὶ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γερηθήτω σοὶ ὡς θέλεις. Ἐπειπερ ὁ καιρὸς πρὸς ἑσπέραν ἦν, τροφῆς μεταλαβόντας ^{90, 91}, μετὰ τὴν συνθήκη εὐχὴν, ὁ ὕπνος ⁹² ἐλάμβανε.

CXLII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ὀρθριότερον πάλιν ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, μετακαλεῖται σὺν ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ· Σήμερον, ὦ ἀδελφοί, λέγει, μεγάλη χαρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῃ ἀναγεννησεί τοῦ καλοῦ γέροντος Φαύστου. Καὶ παραλαβὼν ἡμᾶς ἐξήειμεν κατὰ ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἔνθα ⁹³ ἦν ὕδατα πολλὰ τε καὶ καθαρὰ, καὶ μόνον τὸν πατέρα λαβὼν ἰδίᾳ, κατηγῆσας τε πολλὰ καὶ διδάξας αὐτὸν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς διὰ σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας, ἐβάπτισεν αὐτὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἄρτον λαβὼν, εὐχαριστήσας τε καὶ εὐλογήσας, τῶν ἱερῶν αὐτῷ κοινωνεῖ μυστηρίων. Καὶ ἦμεν ὁμοῦ πάντες ἀγαλλιώμενοι ἐν Κυρίῳ νύκτα τε καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπὶ τε τῇ τοῦ πατρὸς διὰ ⁹⁴ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἀνα-

^a Marc. xvi, 16. ^b Matth. ix, 29. ^c Luc. xv, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ deest in al. ⁸⁸ al συναγαγὼν. ⁸⁹ deest in al. ^{90, 91} al μεταλαβόντας. ⁹² al. inser. ἡμᾶς. ⁹³ δεκατ in al. ⁹⁴ al. ἐπὶ.

A ego sum magus, ego impostor, ego præstigiator; sed pœnitet me, et fortassis per pœnitentiam ea quæ improbe gessi, mihi possunt condonari.

CXL. Hæc cum pater publice, quasi ex persona Simonis dixisset, et Petrum lausasset, universam Antiochiensium civitatem ad illius desiderium traduxit, cunctique se eum vehementer exoptare asserabant: nonnulli vero etiam patri, tanquam is ipse esset Simon, succensebant, propter nimietatem amoris erga Petrum, et manus injicere conabantur. At ille veritus ne ab ipsis interficeretur, per legatum postulavit a Petro, continuo ut veniret, quo se nancisceretur vivum, et in urbem desiderio illius flagrantem opportune adventaret. Quibus auditis, Petrus plurimos ad agendum conventum adduxit, et episcopum constituit, multos curavit atque baptizavit, triduoque Laodicæ præterea commoratus, Antiochiam propinquam civitatem adire festinavit.

CXLI. Et quidem cum ad urbem pervenisset, universus populus accurrens, cum gaudio ipsum excepit, tanquam veritatis præconem et apostolum. Precibus autem fusis, et manibus super eos positis, universis male habentibus attulit medicinam: item unum Deum in tribus personis annuntiavit, pluribusque eos de unius numinis principatu docuit. Deinde ad hospitium nos recepimus. Intelligens autem senex Petrum adesse, accurrit, seque dejiciens in terram, illius pedes complectebatur, rogans ut divino baptismo consummaretur; quo antiquam animæ pulchritudinem, et formam corporis reciperet per baptismum, fieretque particeps intemeratorum Christi mysteriorum. Et Petrus, tradita ei Christianæ religionis doctrina, multisque de salute prolatis, tandem hoc addidit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, in mandatis ad discipulos dixisse: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* ⁹⁰; et: *Secundum fidem tuam fiat tibi sicut vis* ⁹¹. Cumque tempus ad vesperam inclinaret, cibum sumpsimus; et post solitam precationem, somnus nos occupavit.

CXLII. Sequenti vero die Petrus iterum maturius surgens, postquam oravit, patrem et nos accessit; et: Hodie, inquit, fratres, magnum gaudium orietur in cælo ⁹², propter divinum munus renascentiæ boni senis Fausti. Cumque nos assumpsisset, egressi sumus ad loca orientalia civitatis, ubi multæ erant aquæ ac puræ: solumque patrem seorsum sumens, multisque institutens, tradensque illi doctrinam de Deo ejusque in carne ad adventu, baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: cumque panem accepisset, gratias egisset ac benedixisset, sacra ipsi mysteria impertivit. Et eramus pariter cuncti in Domino noctu ac interdiu exultantes, tum de patris per divinum Spiritum instaurata nativitate, tum de auditione ora-

culorum Petri. Cum igitur per aliquod tempus una ageremus, omnibus patuerunt res nostræ, et in omnium ore versabamur, cunctique mirabantur de universis quæ contigerant nobis, Deique erga nos patrocinium, in nostra recognitione, celebrabant.

CXLIII. Fama igitur quoquoversus pervagante, Antiochiæ præses cuncta quæ patri et matri acciderant resciscens, quodque ad Cæsarem cognatione attingerent, de his refert ad Tiberium. Quibus auditis, imperator jubet eos quamprimum Romam mitti: quod et factum est: illosque magno cum honore ac satellitio præses ex Antiochia mittit ad Tiberium Cæsarem. Intuitus autem Cæsar patrem et matrem, agnitisque eis, super re obstupuit, pariterque cervicem complexus, acriter flevit. Cohibito autem luctu, ad senatum respiciens, ait: Gaudeo mecum, omnes, et commune festum agamus, inventionem Fausti et Matthidæ: quod cum mortui putarentur, revixerunt, cumque periissent, reperti sunt. Postea et cum iis epulatus, multaque pecunia tradita, insuperque ipsos ad famulatum servis augens ac ancillis, plurimo comitatu et honore circumdedit. Qui etiam non exiguo tempore Romæ ætatem egerunt; pie quidem viventes, suaque erogantes pauperibus, et consecrati omnes alias virtutes; donec in senectute bona, eis quæ hic sunt relicta, Christi regnum consecuti sunt; exemplar vitæ ac specimen ad virtutem accuratissimum, suam vitam Romanæ reipublicæ largiti.

CXLIV. Cæterum ego Clemens cum fratribus adhuc apud Petrum doctorem mansi, qui evangelicæ prædicationi insistebat, et complures variis morbis ac perpressionibus curabat. Deinde ille urbis peragratis, Romam quoque pervenit; atque iis qui concurrebant, verbum pietatis annuntiavit, inquitque per baptismum adduxit ad Christi religionem, tam viros quam mulieres; adeo ut et brevi tempore nobilium mulierum clarissimis, quasque solent matronas nuncupare, propemodum universis persuaserit ad sanctum baptismum confugere, ac Deo credere.

CXLV. Porro cum ipsi jam vita relinquenda fuit, et proficiscendum ad magistrum Christum, Evangelii cursu consummato^a (id quippe notum illi erat, quodque ipse etiam ad crucem, ut cum Magistro passionem et gloriam communem haberet, clamandus esset); una congregatis cunctis fratribus, apprehensa manu mea, stans in media con-

^a II Tim. iv, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ al. χαρισάμενος. ⁷⁸ al. ἐπιχορηγοῦντες. ⁷⁹ al. διηγέλλε. ¹⁰⁰ al. τοῦτο.

VARIORUM NOTÆ.

(16) *Τιβερῶν*. Aliter Nicephorus, *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 35. A cuius sententia discedit Frecculfus t. II, lib. II, cap. 40. Est autem Nicephori sententia, hæc sub Nerone contigisse. *Cor.*

(17) *Καὶ ὁ λόγος ματρῶνας οἶδε καλεῖν*. Legit Bartholæus lib. xxxii *Adversariorum* cap. 14: ὁ καὶ

γεννήσει, καὶ τῇ ἀκροάσει τῶν Πέτρου λογίων. Χρὶς δὲ οὖν τινὰ ἐπὶ τὸ αὐτὸ διαγαγόντων ἡμῶν, πᾶσι δῆλα κατέστη τὰ καθ' ἡμᾶς· καὶ ἐν τοῖς ἀπάντεσσιν ἡμεν στόμασι, καὶ πάντες θαυμάζον ἐπὶ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν ἡμῖν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ ἡμῶν ἐμεγάλυνον.

CXLIII. Τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεούσης, ὁ τῆς Ἀντιοχείων ἡγεμῶν πάντα τὰ συμβεβηκότα ἐπὶ τε τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ γινούς, καὶ ὅτι Καῖσαρ: κατὰ γένος προσήκουσιν, ἀναφέρει ταῦτα τῷ Τιβερίῳ (16). Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, κελεύει τὸ τάχος ἀναπεμφθῆναι αὐτοὺς εἰς Ῥώμην· ὃ καὶ γέγονε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ δορυφορίας ὁ ἡγεμῶν ἐξ Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Καῖσαρα Τιβερίον αὐτοὺς ἀποστέλλει. Θεασάμενος δὲ ὁ Καῖσαρ τὸν τε πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἐπιγινούς αὐτοὺς, ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ. Καὶ περιφύς αὐτοῦ τῷ τραχίλῳ, θερμῶς ἐκλαίειν. Ἐπισγῶν δὲ τοῦ πένθους, πρὸς τὴν σύγκλητον ἀποβλέψας· Συγχαρητέ μοι, ἔφη, πάντες καὶ κοινήνηορτηνη ποιήσωμεθα, τὴν ἀνεύρεσιν Φαύστου καὶ Ματθιδίας, ὅτι νεκροὶ νομιζόμενοι· ἀνέστησαν, καὶ ἀπολωλότες εὐρέθησαν. Ἐἶτα καλεῖσθαι μετ' αὐτῶν καὶ χρήματα πολλὰ χρησάμενος⁷⁷, ἔτι δὲ καὶ παῖδας καὶ παιδικὰς εἰς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δεδωκώς, θεραπεία πλείστη καὶ τιμῇ περιέβαλεν. Οἱ καὶ χρόνον οὐ τι βραχὺν ἐν Ῥώμῃ διήγον, εὐσεβῶς μὲν βιούντες, καὶ πένησι τὰ ἑαυτῶν χορηγοῦντες⁷⁸, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν μετεργόμενοι, ἕως ἐν γῆρει καλῶ τὰ ἐνταῦθα λιπόντες, τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ἠλλέξαντο, ἀρχέτυπον βίου καὶ παράδειγμα πρὸς ἀρετὴν ἀκριβέστατον, τὸν ἑαυτῶν βίον τῇ Ῥωμαίων παρασχόμενοι πολιτείᾳ.

CXLIV. Ἐγὼ μὲν τοι Κλήμης μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐτι παρὰ τῷ διδασκάλῳ Πέτρῳ μεμνηκῶς, ἐχομένῳ τε τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλοὺς ἐκ ποικίλων νόσων καὶ παθῶν ἰωμένῳ. Ἐπεὶ τὰς πόλεις ἐκεῖνος ἀμείδων ἐφθασε καὶ εἰς Ῥώμην, καὶ τοῖς συνιοῦσι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον διηγέει⁷⁹, καὶ πολλοὺς τῷ μέρει Χριστοῦ προσήγαγε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ τῶν ἐγγενῶν γυναικῶν τὰς περιφανεστέρας, καὶ ὁ λόγος ματρῶνας οἶδε καλεῖν (17), ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μικροῦ δεῖν πάσας προσδραμεῖν πείσαι τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ πιστεῦσαι Θεῷ.

CXLV. Ἐμελλε δὲ καὶ αὐτὸς εἶδη τὸν βίον ἀπολιπεῖν, καὶ πρὸς τὸν διδασκαλὸν ἐκδημησαι Χριστὸν, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου δρόμον τετελεκώς· ἐπεὶ περ ἔγνωστο τούτῳ¹⁰⁰ καὶ ὅτι σταυρῷ μέλλει καὶ οὗτος κατακριθῆναι, ἵνα τῷ διδασκάλῳ καὶ πάθους κοινωνῆσθαι καὶ δόξης· μὴ συνθηροισμένων τῶν ἀδελφῶν πάντων, τῆς χειρὸς μου λαβόμενος, στάς ἐν μέσῳ τῇ

ματρῶνας ὁ λόγος οἶδε καλεῖν, parva quidem transpositione, verum nimium necessaria. Per matronas intelliguntur honestæ feminæ, honesto nobilitate loco nate; ut discere est ex Cedreno et Servio. Ἐορτῇ τῶν Ματρωνάλων memoratur a Plutarcho in *Roma'i Vita*. Id.

ἐκκλησίᾳ· Ἀκούσατέ μου, ἔφη, τέκνα καὶ ἀδελφοί· τοῦ μὲν ἐμοῦ δρόμου τὸ τέλος ἐγγύς· τοῦτο γὰρ καὶ ἤδη μοι ἐγνωσταί· Κλήμεντα δὲ τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ σήμερον, ᾧ καὶ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων ἐπίστευσα^{1,2} καθέδραν, ὡς ἀπαρχῆς μοι καὶ μέχρι νῦν συνοδεύσαντα, καὶ οὕτω παῶν μου τῶν ὁμιλιῶν ἐπακούσαντα, ὅς ἐν πᾶσι μοι τῶν πειρασμῶν κοινωνήσας, τῇ πίστει προσκατεμένων εὐρέθη· ὃν ἐγὼ ἀκριβέστατα πάντων οἶδα θεοσεβῆ καὶ φιλόνητον, ἀγνόν τε καὶ σώφρονα, ἀγαθόν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναίως εἰδῶτα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηγουμένων ἀχαριστίας. Διὰ αὐτῷ μεταδίδωμι τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν. Δῆσει γὰρ ὃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει πάντως ὃ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς Ἐκκλησίας κανόνα καλῶς εἰδῶς. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, εἰδότες ὅτι ὁ τὸν ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν πατέρα τῶν ὄλων παροργίζει Θεόν· οὐ εἵνεκεν οὐ ζήσεται· Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεζόμενον, ἱατροῦ τόπον ἐπέχειν, οὐ θηρίου ἀλόγου θυμόν.

CXLVI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐγὼ Κλήμης πεσὼν ἐπὶ γῆς, πολὺς ἦν τοῦ διδασκάλου δεόμενος, καὶ τὸν θρόνον ὡς μάλιστα παραιτούμενος. Ἄλλ' ὁ θεὸς ἀπόστολος· Περὶ τοῦτου με μὴ ἀξίου, εἰπὼν, ἃ γὰρ ὁ θεὸς βούλεται³, τίς ἱκανὸς ἀνθρώπων διασκεδάσαι; Ἔτι πρὸς τὸ πλῆθος ἰδὼν· Καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὴν ὀφειλομένην ὡς πατρὶ τιμὴν καὶ εὐπειθεῖαν διὰ παντὸς ἀποδιδόναι τῷ ὑμῶν πατρὶ μὴ ἐλλείποιτε⁴· οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς ποιμαίνεσθαι καλῶς ἴξετε, καὶ ποιμὴν οὕτως ἔσται, καὶ οὐ μισθωτὸς, τοῦ ποιμνίου ἐπιμελουμένος. Ἔσεσθε γὰρ εἰδότες ὡς ὁ τὸν ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν λυπῶν, τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα λυπεῖ, οὗ τὴν καθέδραν οὕτως καὶ τὸν τόπον ἐπέχει· καὶ ὁ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ παραβάτης νόμου εὐρίσκειται. Πρὸ πάντων δὲ τὰ τῆς πίστεως ὑμῖν ὑγιῶς ἐχέτωσαν καὶ βεβαίως, κινδύνῳ μηδενὶ σαλευόμενα· Ἐπειτα καὶ ὁ βίος ὑμῶν καθαρὸς ἔστω, ἢ καθαιρέσθω· καὶ προηγουμένως ὁ τοῦ σώματος ἀγίασμός σπουδαζέσθω· οὐδεὶς γὰρ τοῦτου χωρὶς, τὸν Κύριον βίβεται. Τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμέρον ἀλλήλοις παντὶ τρόπῳ περιποιεῖσθω^{5,6}. Εἰ δὲ καὶ συμβαῖη ποτὲ ἀλλήλων μεταξὺ σκάνδαλον, μὴ ἐπιδύεθε ὑμῖν ὁ ἥλιος οὕτως ἔχουσι· τοῦ⁷ κρίνειν τὸν πλησίον εὐλαβεῖσθε· φαρισαϊκὸν γὰρ τοῦτο, καὶ κρίσεως ἔνοχον. Τῆς φιλοξενίας καὶ εὐποίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοῦτο γὰρ ἐντολὴ τοῦ πρώτου διδασκάλου καὶ σωτήρος⁸ Θεοῦ. Τοὺς πταίοντες συγχωρεῖτε τὰ ἀμαρτήματα· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ ἀπαύστως^{9,10} ἔρετε τὸ· Ἄφεες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ζυγὰ, μέτρα, καὶ σταθμια, μηδὲν ἐν¹¹ ἄδικον ἔστω. Οὕτω γὰρ¹² εὐνομούμενη πόλις, ἢ τοῦ

¹ al. πιστεύου. ² al. βεβούλευται. ³ al. ἐλλείποιτε. ^{4,5} al. περιποιεῖσθε. ⁶ al. τό. ⁷ al. πρῶτον. ^{8,9} al. ἀπταίστως. ¹⁰ al. inser. ὑμῖν. ¹¹ Εὐνομούμενη πόλις. Παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομούμενοις, Irenæo lib. iv, cap. 72, pro quo vetus interpres Martiris legebat εὐνομούμενος. Arud homines, inquit, venientes. Cot.

acione et ecclesia : Audito me, inquit, filii et fratres : cursus quidem mei finis prope est : id enim et jam mihi est cognitum : Clementem autem hunc, episcopum vobis hodie ordino ; cui et meam sermonum cathedram credo ; quoniam ab initio hucusque comes mihi fuit, sicque omnes audivit conciones meas ; qui in omnibus particeps tentationum et periclitationum mearum factus, in fide perseverare inventus est ; quem ego omnium certissime novi esse Dei cultorem, et hominum amantem, castum, ac temperantem, bonum, justum, patientem, et valentem fortiter ferre ingrata facinora nonnullorum qui Christiana imbuuntur doctrina. Quare illi trado potestatem ligandi et solvendi^a. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet omnino quod solvi debet ; ut qui Ecclesie canonem ac regulam probe cognoscat. Ipsum ergo audite ; scientes, eum qui veritatis præsidi molestiam exhibet, in Christum peccare, et Deum universorum patrem incitare ad iram ; quapropter non esse victurum. Ipse itaque præsides debet medici locum obtinere, non bestiae ratione carentis furorem.

CXLVI. Hæc eo dicente, ego Clemens procidens in terram, multus eram in orando doctore, et in sede quam maxime deprecanda. Sed divinus apostolus : Noli me, dixit, de hoc rogare : quæ enim Deus vult, quis hominum dissipare poterit? Postea ad multitudinem respiciens : Et vos, inquit, fratres charissimi, debitum ut patri honorem et obsequium per omnia deferre Patri vestro ne desinite : ita quippe et vobis recte regi seu pasci continget ; atque iste erit pastor, non mercenarius, curamque gregis suscipiet. Nam scitote eum qui pastori ac magistro negotium in rebus quæ ad Deum pertinent facessit, Dei Spiritum, cujus hic sedem et locum obtinet, contristare : eumque qui sermones illius spernit, Christum spernere, et legis transgressorem inveniri^b. Ante omnia vero fides in vobis sana sit ac firma, nullo periculo fluctuans ; deinde et vita vestra pura aut sit, aut efficiatur ; præsertimque excolatur corporis sanctimonia ; nemo enim absque ea Dominum videbit. Pax et quies inter vos omnimodo teneatur. Quod si forte scandalum et offensio inter vos acciderit, sol ita affectis vobis non occidat^c. Judicare de proximo cavetote : id si quidem Pharisæorum est, et obnoxium iudicio^d. Hospitalitatis et beneficentiæ ne obliviscamini : hoc est enim præceptio primi Magistri ac Salvatoris Dei. Iis qui offendunt peccata condonate : sic namque et ipsi sine fine dicetis illud : *Dimitte nobis debita nostra*^e. Inter trutinæ, mensuras, pondera, ne vel unum minus æquum exstet. Ad hunc quippe modum civitas præclaris legibus gubernata, erit catho-

VARIE LECTIONES.

^{1,2} al. πιστεύου. ³ al. βεβούλευται. ⁴ al. ἐλλείποιτε. ^{5,6} al. περιποιεῖσθε. ⁶ al. τό. ⁷ al. πρῶτον. ^{8,9} al. ἀπταίστως. ¹⁰ al. inser. ὑμῖν. ¹¹ Εὐνομούμενη πόλις. Παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομούμενοις, Irenæo lib. iv, cap. 72, pro quo vetus interpres Martiris legebat εὐνομούμενος. Arud homines, inquit, venientes. Cot.

lica Dei Ecclesia. Qui negotia quædam inter se habent, apud Ecclesiæ presbyteros judicentur; et quod bonum est contemplati, reconcilientur: neve ad tribunalia fratres trahitote; judicari enim ab extraneis ac ethnicis, id vero infidelium est; quandoquidem et, *Angelos judicabimus* ^a, scriptum est. Super omnia, et ante omnia pastorem ita intuemini, ut me Petrum, qui a Deo electus est vobis in magistrum.

CXLVII. Ita cum perorasset, et coram omnibus manus mihi imposuisset, in sua cathedra sedere fecit: cumque sedissem, hoc mihi statim dixit: Oro te coram omnibus qui adsunt, meis fratribus, ut quando ex hac vita migravero, quemadmodum Dei censuit providentia, omnia domino Jacobo fratri Domini mei compendiarie describas et mittas, etiam usque ad pueritiæ tuæ consilia, et quemadmodum ab initio ad hoc usque tempus mecum iter feceris, audiens sermones et actus a me prædicatos: deinde in fine, et mortis meæ causam, ut ante dixi, indicare ne omittas. Non enim hoc ei molestiam creabit; ut qui certo sciat, me quod omnino pati debebam, pie reddidisse. Maximum autem solatium habebit, quando discet, post me, non homini imperito ac vitalium verborum ignaro, sed Ecclesiæ canonem omnium maxime scienti, cathedram doctoris creditam fuisse. Quocirca ego, domine mi Jacobe, cum magister Petrus hæc mihi præceperit; quod justum est, complere non veritus sum, et quasi in compendio tibi cuncta nota facere, ita inscripto operis argumento: *Clementis, Petri peregrinationum et prædicationum Epitome*.

CXLVIII. Hæc itaque est plena cælestis gratiæ, Petri apostolorum principis peregrinationum narratio, quæ simul et compendiarium ejus doctrinam continet; et magni admirandique Clementis vitam, velut in tabula oratione exprimit; quemadmodum ipse ad Jacobum fratrem Domini scribens indicavit. Porro ardentem Clementis erga Deum amorem, et magnum illum pro pietate zelum, declarare possunt: ea quæ dicta sunt, præsertim autem manifestabit omnium apertissime ipse per martyrium finis vitæ.

CXLIX. Tertius enim post magnum Petrum in excelso Romanæ Ecclesiæ throno sedens, ipsumque virtutis certamen suscipiens, magistri vestigiis insistebat, apostolicamque doctrinam ipse quoque

^a I Cor., vi, 3.

θεοῦ ἔσται καθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ πράγματά τινα μετ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρεσβυτέρων κρινέσθωσαν, καὶ τὸ καλὸν νοσούντες συμβιβασέσθωσαν· καὶ μὴ ἔλκετε εἰς δικαστήρια τοὺς ἀδελφούς. Ἀπίστων γὰρ τοῦτο, τοῖς ἔξω κρινέσθαι. Ἐπεὶ καὶ, Ἀγγέλους κρινοῦμεν, γέγραπται. Ἐπὶ πάντι καὶ πρὸ πάντων, οὕτως ἔστέ τὸν ποιμένα ^{16,17} ὁρῶντες, ὡς ἐμὲ Πέτρον, τὸν ὑπὸ Θεοῦ προχειρισθέντα ὑμῖν εἰς διδάσκαλον.

CXLVII. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς, εἰς τὴν αὐτοῦ με καθέδραν καθεσθῆναι πεποίηκε· καθεσθέντι δὲ, τοῦτό μοι εὐθέως ἔφη· Ἄξιόν σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπρόντων ἀδελφῶν, ὀπηνίκα τοῦ ἐνταῦθα μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ κέκρικε πρόνοια, πάντα τῷ Κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου, ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον διαπέμψαι, μέχρι καὶ τῶν ἐκ παιδός σου λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι νῦν μοι συνώδευσας, ἐπακούων τῶν κατὰ πόλιν ὑπ' ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἔπειτα πρὸς τῷ τέλει καὶ τὴν τοῦ θανάτου ¹⁸ μου πρόφασιν, ὡς προείπον, δηλώσαι μὴ παραλίπης. Οὐ γὰρ αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδὸτα σαφῶς ὅτι ὁ πάντως ἔδει με παεῖν, εὐσεβῶς ἀποδέδωκα. Μαγίστης δὲ παραμυθίας τεύξεται μαθῶν, ὅτι μετ' ἐμὲ οὐκ ἀμαθὴς ἀνὴρ καὶ ζωοποιὸς ἀγνοῶν λόγους, Ἐκκλησίας δὲ κανόνα εἰδὼς μάλιστα, τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιστεύθη καθέδραν. Ὅθεν ἐγὼ, κύριε μου Ἰακώβε, τοῦ διδασκάλου Πέτρου ταῦτά μοι ἐπιστήψαντος, οὐκ ὠκνησα τὸ κελευσθὲν ἐκπληρῶσαι, καὶ ὡς ¹⁹ ἐπιτομῇ σοι πάντα γινώριμα καταστήσαι, ἐπιγράψας τὴν ὑπόθεσιν οὕτω· *Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν* ²⁰ καὶ κηρυγμάτων Ἐπιτομῇ.

CXLVIII. Αὕτη μὲν οὖν ²¹ ἡ πλήρης τῆς ἀνωθεν χάριτος, τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιδημιῶν διήγησις, ἐπιτομὴν τε ὁμοῦ διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔχουσα, καὶ τὸν τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασίου Κλήμεντος βίον, καθάπερ ἐν πίνακι τῷ λόγῳ διατυπούσα, ὡς αὐτὸς οὗτος Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθεῷ γράφων, ἐγκώρισε. Τὸν μὲν τοῦ διάπυρον αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτα, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλον, ἰκανὰ μὲν ²² τὰ ῥηθέντα δηλώσαι, δηλώσει δὲ μάλιστα πάντων σαφέστατα καὶ αὐτὸ τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος.

CXLIX Τρίτος ²³ (18) γὰρ μετὰ Πέτρον τὸν μέγαν τὸν ὑψιτὸν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας θρόνον καθίσας, καὶ ἀρετῆς ἄλλοιον αὐτὸν δεξάμενος, εἶπετο κατ' ἔχγος τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν

VARIAE LECTIONES.

^{16,17} al. inser. ὁμῶν. ¹⁸ deest in al. ¹⁹ al. inser. ἐν. ²⁰ deest in inss. ²¹ Αὕτη μὲν οὖν In uno veterum codicum præponitur titulus, Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος. Cot. ²² al. inser. καί. ²³ al. πρώτος. al. δεύτερος.

VARIORUM NOTÆ.

(18) *Τρίτος*. Infra Latine habes editam Passionem seu Vitam Clementis, post pseudo-Abdiam et apud Mombrinium. Memoratur autem a Gregorio Turonensi, *Miraculorum* lib. 1, cap. 55, et excerptur per Freulfum, tom. II, lib. II, cap. 10, ac per martyrologos. Joannem quoque diaconum sæculo nono scripsisse gesta Clementis papæ legitimus in Sigeberto, *De scriptoribus ecclesiasticis* cap. 107, cumque

librum aiunt exstare in Casinensi Bibliotheca. De Græco Martyrio, venisse in manus Nicephori Callisti colligere est ex illius lib. III, cap. 18. Cæterum hic notari debet triplex lectio τρίτος, δεύτερος, πρώτος, originem ducens a diversis exscriptorum sententiis, quas retuli ad *Constitut. apostol.* lib. VII, cap. 46. Cot.

καὶ αὐτοὺς ἐπεδείκνυτο, καὶ τοῖς ὁμοίοις διέλαμπε ἄ τρώποις, οὐ Χριστιανοῖς μόνον εὐαρεστών, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίοις καὶ αὐταῖς Ἑλλήσι, καὶ πᾶσι πάντα γινόμενος, ἵνα τοὺς πάντας καὶ οὕτω ²⁶⁻²⁸ κερδάνῃ, καὶ τῷ Χριστῷ παραστήσῃ, καὶ συνδήσῃ τῇ εὐσεβείᾳ. Ὅπως δὲ μὴ ψιλή μόνον ὑπόληψις εἶναι δοκῇ τὰ παρόντα, καὶ τὰς αἰτίας ἐροῦμεν. Ἑλλήσι μὲν γὰρ διὰ τοῦτο τιμώμενος ἦν, καὶ ἡδέως αὐτῷ προσεῖχον ἐκείνοι, ὅτι μὴ λοιδορούμενος αὐτοῖς, μηδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλ' ὡσπερ ἀπολογούμενος, καὶ μαρτυρίας πάντοθεν παράγων ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ γραφῶν, ἐδείκνυ σαφῶς, ὅθεν τε οἱ ὑπ' αὐτῶν νομιζόμενοι θεοὶ ὤρμηγνται, καὶ ὅπου γεγέννηται, ἃ τε πράξειαν, καὶ εἰς ὅον ἔλθοιεν τέλος, καὶ ὅπως τὸν βίον ἀθλίως κατέστρεψαν. Εἶτα καὶ ὡς οὐκ ἀποκλείσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ τῆς μετανοίας ὁδός, οὐδὲ παντάπασι τῆς σωτηρίας ἐξέπεσον· ἀλλ' εἰ καὶ μόνον ἐπιστρέψαντας ἴδοι, καὶ τῆς προτέρας ἀπωλείας, καὶ τῆς ἀπάτης ἀποσχομένους, καὶ συγγνώσεται αὐτοῖς φιλανθρώπως, καὶ προσηγῶς ὑποδέξεται, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐτοιμάσει, καὶ ἀγαθῶν ἀξιώσει τῶν ἀπορρήτων.

CL. Ἰουδαίοις δὲ πάλιν ἐντεῦθεν ἐδόκει χαρίζεσθαι, ὅτι τε φίλους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκείνων πατέρας ὑπέφαινε ²⁶, καὶ ὅτι τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον ἱερὸν τε παρίστη καὶ ὀείον, καὶ οὐτε αὐτὸν παυθήσεσθαι, οὐτε τὴν πολιτείαν μεταστήσεσθαι, ἀλλὰ κληρὸν αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν Παλαιστίνην διηνεκῆ, εἴ γε τὸν ²⁷ τοιοῦτον καὶ αὐτοὶ νόμον τηρήσουσιν· ὥστε γενέσθαι αὐτὸν πατέρα τσοοῦταιν ἐκτόνων, ὡς παρισυῦσθαι τὸ πλῆθος αὐτῶν τῷ πλήθει τῶν ἀστρῶν, καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ κληροδοτεῖσθαι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὁ πρὸς τὸν Δαβὶδ εἶπεν αὐτῷ· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· καὶ διὰ Ἡσαίου πάλιν, ὅτι· Ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Εἰ τοίνυν μὴ ἄθετοῦσιν, ἀλλὰ πιστεῖ παραδέχονται ταῦτα, τῆς προτέρας αὐτοῦς τοῦ Θεοῦ προνοίας μὴ ἐκπεσεῖν, ἀλλ' ἀναφαίρετον μέναι παρ' αὐτοῖς τὴν Παλαιστίνην διεθεδαίου! Ἑλλήνας μὲν ²⁸⁻³¹ οὕτω καὶ Ἰουδαίους δεξιῶς ἄγαν καὶ οικειῶς ὑπέφραγετο (19), χαριζόμενός τε αὐτοῖς ὁμοῦ, καὶ ἡρέμα πρὸς τὴν εὐσεβείαν ἐπαγόμενος.

CLI. Χριστιανοὶ δὲ πολλὰ ²⁸ καὶ ἄλλα τῆς τοῦ ἀνδρός περὶ αὐτοῦς κηδεμονίας δείγματα εἶχον. Μάλιστα δὲ τὴν εὐποσίαν οἷος ἐκείνος, πένησι θησαυρίζων ἀεὶ ταῖς ἀσφαλέσιν ἀποθήκαις, καὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων ἰσχυροτέραις! Τούς τε γὰρ ἐν ἐκάστῳ μέρει τῆς πόλεως ἐνδέει; ἀπογραφάμενος, τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐποιεῖτο τὴν χορηγίαν· καὶ ὅσοι παρ' αὐτῷ πάλιν τοῦ θεοῦ κατηξιοῦντο βαπτίσματος, δημοσίων αὐτοῦς ἀπέλυε φόρων, καὶ παντελῆ παρεῖχεν

^a I Cor. ix. ^b Gen. xxii, 17, 18. ^c Psal. cxxxii, 41. ^d Isa. vii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁻²⁸ al. οὕτως. ²⁶ al. ἀπέφαινε. ²⁷ al. πρὸς Ἀβραάμ. ²⁸⁻³¹ al. inser. οὕν. ³¹ al. inser. μέν.

VARIORUM NOTÆ.

(19) Ὑπέφραγετο. Significat ὑπέρχεσθαι: τινὰ, in alicujus mentem subire, eumque obsequio capere ac sibi devincire. Cot.

A præferbat, et similibus moribus effulgebat: non Christianis dumtaxat placens, verum etiam Judæis ac ipsis gentilibus, et omnibus omnia factus, ut et sic omnes lucrifaceret^a, Christoque præsentaret ac veræ religioni connecteret. Ut autem ista non videantur esse nova tantum suspiciō, etiam causas dicemus. Ethnicis enim ideo venerationi erat, ac in eum mentem libenter illi intendebant; quoniam non eos conviciis insectans, nec aversatus; sed quasi rationem reddens, et undique testimonia ex eorum libris ac scriptis adducens, clare ostendebat, unde et prodiissent qui ab illis putantur dii, et ubi nati fuissent, quæ gessissent, quem habuissent exitum, utque misere vitam amisissent. Deinde non eis a Deo interclusam esse poenitentiae viam; nec omnimodis salute excidisse; sed si vel solum illos videret redire, et a pristina perditione ac fraude recedere, veniam ipsis daturum humaniter, et benigne suscepturum, ac paraturum regnum caelorum, bonisque donaturum ineffabilibus.

CL. Judæis rursus inde gratum facere videbatur, quod patres eorum Dei amicos fuisse ostenderet, quodque legem eorum sacram esse doceret ac divinam; nec eam desituram, nec eorum populum translatum iri, sed Palestinam fore illis perpetuam hæreditatem, si talem legem servarent: esse Abrahamum patrem tot posteriorum, ut eorum multitudine stellarum multitudinem adæquet; et in ejus semine omnes gentes hæreditatem accipere^b; rursusque quod ad Davidem dictum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*^c: et iterum quod per Isaiam: *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus, Emmanuel*^d. Si ergo hæc non rejicerent, sed fide comprobarent, non eos pristina Dei providentia carituros; verum Palestinam apud illos stabilem mansuram affirmabat. Græcos quidem hoc modo, et Judæos valde solerte et accommodate subiciebat; eos simul et demerens, et sensim ad veram religionem adducens.

CLI. Christiani vero multa et alia curæ viri illius erga ipsos documenta habebant. Præsertim vero in beneficentia quantus ille fuit! Qui pauperibus semper thesauros asservaret in tutis repositoriis quæque erant insidiatoribus fortiora. Egenos enim singularum urbis partium in tabulæ referens, quotidie illis suppeditabat quæ erant necessaria: iterumque quotquot ab eo fuerant divino baptismate donati, eos a publicis liberabat tributis, et integram

præbebat immunitatem. Sed et eos qui semper ad illum propter prædicationem atque doctrinam conveniebant, maximeque quos sciebat divitiis abundare, et largiri posse, hortabatur ne semel sancto baptismo purgatos sinerent publice a Judæis inopiæ causa nutriri, splendidamque gratiæ vestein impura illa communione polluere. Per quæ illos ad explendam calamitosorum necessitatem adeo alacres reddebat, ut id duntaxat lucrum putarent, quod in eos impendissent.

CLII. Cum ergo ita ageret sanctus Clemens, et ita in omnium animis esset constitutus; atque alio non tantum Christianos, sed etiam ipsos gentiles ac Judæos a sua anima et lingua pendentes haberet; per Sisinnium illum (erat autem is amicus Nervæ et unus ex familiaribus) odio et calumniis petebatur; quando conjugem Theodoram Sisinnius sensit Clementis doctrinæ amore captam esse, et domum quidem, liberos ac virum negligere, totam vero Clementi adhærere, ad eum assiduo adventare, adeoque in animo suo semper illum spiritualiter ferre. At Theodora quæ suavitate linguæ ac verborum Clementis illecta erat, Christoque per illum crediderat, ardentius pietatem capessebat, psallebat continue, nec ab ulla synaxi seu Christianorum congregatione aberat.

CLIII. Sisinnius vero iniqua zelotypia stimulus, insidias adversus uxorem meditabatur, singulisque diebus armabatur ab eo affectu. Cumque eam aliquando abeuntem ad synaxim observasset, clam cum famulis ipse quoque in templum ingressus est, ut curiose inquireret, et animadverteret cuncta quæ in eo gererentur, quasque ob causas Theodora eo assidue proficisceretur. Cæterum admirabili Clemente solitam confestim sacrorum hymnorum orationem præfato, Sisinnius cæcus ac surdus illico effectus est, ita ut nec audire nec videre posset. Conversusque ad famulos: Prehendite me, inquit, et ad domum manu deducite: repentinum quippe malum aliquod in me irruens, neque audire neque cernere permittit.

CLIV. Itaque protinus manum ei porrigunt famuli, et abducunt ad domum. Exire autem non poterant, licet tota templi janua aperta esset: sed eum per totam ecclesiam ducebant, inter multitudinem canentium. Præcluserat enim eis exitum vis divina, prudentiorem reddere volens stultum illum. Circumeundo autem ubique per templum, uxori ejus precanti occurrunt. Et illa virum cum servis intuita, primo quidem oculos deflexit, verita ne et ipse eam videret: nihil quippe adhuc eorum quæ gesta erant sciebat Theodora: postea autem uno ex famulis accersito, causam rogabat, propter quam ita cum illis maritus per templum oberraret. Ac ille ei omnia enarrat diligenter; tum quemadmodum post-

Α ἀτέλειαν! Παρῆναι δὲ καὶ τοῖς ἐκάστοτε διὰ τὸ κτήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν πρὸς αὐτὸν συνιοῦσι, καὶ μάλιστα ὄσους περιττοὺς ἦδει τῷ πλούτῳ καὶ πρὸς τὸ δίδδοναι δυνατῶς ἔχοντας, μὴ τοὺς ἀπαξ τῷ βαπτίσματι τῷ ἁγίῳ καθαρθέντας, περιορῶν δημοσίᾳ παρὰ τὴν Ἰουδαίων τρεφόμενος δι' ἀπορίαν, καὶ τὴν λαμπρὰν στολήν τοῦ χαρίσματος, διὰ τῆς ἐναγοῦς ἐκείνης κοινωνίας μολύνοντας. Ἀφ' ὧν οὕτω προθύμως αὐτοὺς ἐποίει τοὺς βασανιζομένους τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἀποδίδοναι, ὡς τοῦτό γε μόνον κέρδος νομίζειν, ὃ ἂν εἰς αὐτοὺς ἀναλώσειαν.

CLII. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἱερός Κλήμης ἔχων, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς κείμενος, καὶ οὐ Χριστιανός μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους τῆς οἰκείας καὶ ψυχῆς πάλιν ἐκεῖνος καὶ γλώττης ἀνηρημένος, τῷ Σισιννίῳ ἐκείνῳ (φίλος δὲ οὗτος τῷ βασιλεῖ Νερούα καὶ τῶν ἐπιτηδείων) ἐμισέτο καὶ διεβάλλετο, ἐπειδὴ τὴν σύζυγον Θεοδώραν ὁ Σισίννιος ὑψηθάνετο ἔρωτι τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἀλισκεμένη· καὶ οἶκον μὲν καὶ παῖδων καὶ ἀνδρῶν ἀμελοῦσαν, ὅλην δὲ τῷ Κλήμει προσκειμένην, καὶ αὐτῷ συνεχῶς φοιτῶσαν, καὶ τοῦτον ²⁸ πάλιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀεὶ πνευματικῶς περιφέρουσαν. Ἄλλ' ἡ μὲν Θεοδώρα τῇ σειρήνῃ τῆς τοῦ Κλήμεντος γλώττης καταθελχθεῖσα, καὶ τῷ Χριστῷ δι' ἐκείνου πιστεύσασα, θερμότερον ἀντεποιεῖτο τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀηνηκῶς ἔψαλλε, καὶ οὐκ ἀπειμιπνάνετο τῆς συνάξεως.

CLIII. Ὁ Σισίννιος δὲ ὑπὸ τῆς ἀδίκου ζηλοτυπίας κεντούμενος, ἐπιβουλήν κατὰ τῆς γυναίκος ἐμελέτα, καὶ ὑπὸ τοῦ πάθους καθ' ἐκάστην ὥπλιζετο τὴν ἡμέραν. Καὶ δὴ ποτε, τηρήσας αὐτὴν πρὸς τὴν σύναξιν ἀπιούσαν, λάθρα μετὰ τῶν οἰκετῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ναὸν παρεστῆθεν, ὥστε παρεργάσασθαι καὶ καταμαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ πάντα τελούμενα, καὶ ὧν χάριν ἡ Θεοδώρα συνεχῶς ἐκεῖ ἀφίκενται. Τοῦ θαυμασίου δὲ Κλήμεντος τὴν συνθήην παραχρηῖμα τῶν ἱερῶν ὕμνων εὐχὴν προειπόντος, τυφλὸς εὐθύς ὁ Σισίννιος ἐγένετο καὶ κωφός, ὡς μῆτε ἀκούειν μῆτε ὁρᾶν δύνασθαι. Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεὶς· Λάβετέ με, ἔφη, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν χειραγωγήσατε· ἄθρόνον γάρ τι κατασχῆψαν εἰς ἐμὲ κακὸν οὔτε ἀκούειν, οὔτε βλέπειν ἀνῆσι.

CLIV. Χεῖρα μὲν οὖν εὐθύς ὀρέγουσιν αὐτῷ αἱ οἰκέται, καὶ ἀπαίρουσι· δῆθεν πρὸς τὴν οἰκίαν. Ἐξελθεῖν δὲ οὐκ εἶχον, καίτοι γε πάσης τοῦ ναοῦ πύλης ἀνεωγμένης, ἀλλὰ διὰ πάσης αὐτὸν τε περιήγον τῆς ἐκκλησίας, ἀνὰ τὸ τῶν ἀδόντων πλήθος. Ἀπέκλειε γὰρ τὴν ἔξοδον αὐτοῖς δύναμις θειοτέρα, σωφρονέστερον τὸν ἀνόητον ἐκείνον ἐργαζομένη. Περιόντες τοίνυν πανταχοῦ τοῦ ναοῦ, ἐντυγχάνουσι προσευχομένη τῇ αὐτοῦ συζύγῳ. Κάκιστὴν τὸν ἀνδρᾶ σὺν τοῖς οἰκέταις ἰδοῦσα, πρῶτα μὲν ἐκκλίνει τὴν θέαν, δεδοικυῖα μὴ καὶ οὗτος αὐτὴν ἴδοι· οὐδὲν γὰρ τέως τῶν πραχθέντων ἡ Θεοδώρα ἦδει· ἔπειτα δὲ τῶν οἰκετῶν ἕνα μετακαλεσαμένη, τὴν αἰτίαν ἠρώτα, δι' ἣν οὕτω σὺν αὐτοῖς ὁ ἀνὴρ ἀνὰ τὸν ναὸν περιέρχοιτο. Κάκιστος

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ deest in al.

αὐτῇ πάντα καταλέγει σὺν ἀκριβοίᾳ· ὅπως τε μετὰ ἅμα ἔκ τῆς οἴκου αὐτῆς ὑποχώρησιν, λάθρα τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτοὶ καταλάβοιεν· καὶ ὅπως, τὴν εὐχὴν τοῦ πατριάρχου διατελέσαντος, τυφλὸς εὐθύς ὁ κύριος αὐτῶν γένοιτο καὶ κωφός. Καὶ ὡς προστάζειε μὲν αὐτοῖς χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οὐδεμία δὲ αὐτοῖς ἐξοδος, καίτοι πολλὰ χαμοῦσι καὶ πανταχοῦ τῆς ἐκκλησίας περιελθοῦσιν, εὐρίσκεται.

CLV. Τούτων ἐκείνη ἀκούσασα, συνῆκεν εὐθέως, ὅθεν ἡ τῶν ὠτων αὐτῆ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν πῆρωσις ἦν· καὶ βοηθός³⁵ ἀληθῶς αὐτῇ γίνεταί. Τραπέισα γὰρ εἰς εὐχὴν αὐτίκα, καὶ δάκρυα μετὰ τῆς εὐχῆς θερμὰ χέουσα³⁶, εἶδετο τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν ἐξοδὸν ἐπιτραπῆναι τῷ Σισινίῳ, καὶ οἴκαδε ὑποστρέψαι³⁷ αὐτόν. Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεῖσα· (ἦδει γὰρ ὡς οὐδὲ τὸν ἄνδρα περιώφεται πάντως ὁ ἐκείνης Θεός)^B· "Ἄγετε, φησί, τὸν κύριον ὑμῶν πρὸς³⁸ τὸν οἶκον χειραγωγῆσατε· καταλαμβάνω δὲ μετὰ βραχὺ αὐτή. Ταῦτα ἔφη, καὶ ἔβδρα ἡ ἐξοδος εὐθύς τοῖς οἰκέταις ἐγένετο. Καὶ ὁ Σισίνιος ὀφθαλμοῦς ἔτι καὶ ὄτα πεπηρωμένος, ἐχειραγωγείτο πρὸς τὴν οἰκίαν. Οἱ οἰκέται τὸινυν ἐλθόντες παρὰ τὴν Θεοδώραν, καὶ αὐδὶς ἔτι κωφὸν εἶναι καὶ τυφλὸν τὸν ἑαυτῶν ἀπαγγέλλουσιν κύριον. Καὶ αὐτὴ συντονωτέρᾳ πάλιν πρὸς τὸν Θεὸν τῇ δεήσει καὶ θερμότεροις εἶδετο³⁹ τοῖς δάκρυσιν, ὥστε τὸν ἄνδρα τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι· ἤδη δὲ καὶ τοῦ πατριάρχου τὴν ἱεράν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν (20), πίπτει πρὸς τοὺς αὐτοῦ πόδας ἡ Θεοδώρα, καὶ τὴν πῆρωσιν τοῦ ἀνδρός ἀπαγγέλλει καὶ δέεται καὶ ἰκετεύει, καὶ δάκρυα τῶν ποδῶν καταχέει, θεραπεῦσαι τῷ ἀνδρὶ τὸ πάθος, καὶ μὴ οὕτω περιιδεῖν κακῶς ἔχοντα.^C

CLVI. Τούτων ὁ μακάριος Κλήμης ἀκούσας, καὶ παθῶν ἐπὶ τῇ τῆς γυναικὸς συμφορᾷ τὴν ψυχὴν, εἰς δάκρυα καὶ αὐτὸς φανερὰ κατάγεται, καὶ προτρέπεται τοὺς παρόντας κοινῇ τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι, ὥστε λυθῆναι τῷ Σισινίῳ τὴν πῆρωσιν. Τούτου δὲ γενομένου, θαρρόντως ἄπεισι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν οἶκον ὁ πατριάρχης, καὶ ἀνεωγμένους μὲν εὐρίσκει τῷ ἀνδρὶ τοὺς ὀφθαλμοῦς, εἰς δὲ τὸ βλέπειν οὐδὲν τῶν πεπηρωμένων ἄμεινον ἔχοντας. Κεκώφωτο⁴⁰ δὲ τὰ ὄτα, καὶ βαρυτάτῃ συμφορᾷ περὶ τὸ σῶμα ἐκέχρητο. Ὁδυρμὸς οὖν ἐκ τῶν παρόντων ἐγένετο, καὶ κατέσχευ οἰμωγῇ τὸν οἶκον. Ἄλλ' ὁ μὲν Σισίνιος οὐκ ἠσθάνετο τῶν γεγενημένων. Πῶς⁴¹, ὅς γε οὐκ⁴² ἀκούειν οὕτε ὄρῃν εἶχεν.^D

CLVII. Ὑπεραλγῆσας δὲ ὁ θεὸς Κλήμης τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ οἴκου, ἰκέτης γίνεται τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ δακρύων εἶδετο, καὶ περιπαθεὶς ἐξέτεινε τὰς δεήσεις· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, λέγων, ὁ τὰς τῶν οὐρανῶν κλεῖς δεδωκώς τῷ ἀποστόλῳ σου Πέτρῳ, καὶ ἄπερ ἀνοίξεις ἀνεώχεται, εἰπὼν, καὶ ἄπερ ἀν κλεισῆς κέκλεισται, αὐτὸς καὶ τοὺς πεπηρωμένους ὀφθαλμοῦς τοῦ ἀνδρός τοῦδε,

VARÆ LECTIONES.

³⁵ al. inser. ὡς. ³⁶ al. χέασα. ³⁷ al. ἀναστρέψαι. ³⁸ al. καὶ πρὸς. ³⁹ al. ἐκέρητο. ⁴⁰ al. πῶς γάρ. ⁴¹ al. οὔτε. ⁴² Matth. xvi, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(20) *Τὴν ἱεράν ἐκτέλεσαντος λειτουργίαν.* Latina Versio edita. *Post Mysteria facta;* scripta duorum codicum, Juliani et Herovalliani, *factis et cele-*

A *quam illa domo exiisset, clam etiam ipsi ad ecclesiam venissent, tum quo pacto cum patriarcha orationem peregisset, dominus eorum statim cæcus et surdus factus esset; tum quo modo illis imperasset quidem ut eum manu domum deducerent, nullus autem ab ipsis exitus reperiretur, quamvis multum laborassent ac ubique per ecclesiam obambulassent.*

CLV. His illa auditis, intellexit statim, undè illi aurium et oculorum defectus accidisset; eique vere auxiliatrix efficitur. Illico namque conferens se ad preces, lacrymasque cum prece acies fundens, orabat Deum, ut Sisinnio exitus concederetur, isque domum rediret. Et ad famulos conversa (noverat enim quod nec virum despecturus esset omnino Deus, quem ipsa colebat), Agite, inquit; dominum vestrum ad domum manu ducite; ipsa vero paulo post advenio. Hæc dixit, confestimque facilis exitus exstitit famulis. Et Sisinnius oculis adhuc et auribus captus domum manu ducebatur. Famuli autem venientes ad Theodoram, iterum nuntiant dominum suum adhuc surdum esse ac cæcum. Rursusque ipsa contentioribus ad Deum precibus, lacrymisque vehementioribus orabat, ut vir a morbo liberaretur. Cumque jam patriarcha sacram perfecisset liturgiam, procidit ad ejus pedes Theodora, et mariti debilitatem pronuntiat, profusisque ad pedes lacrymis precatur ac obsecrat ut viri morbum curet, nec ita eum male habentem despiciat.

CLVI. Quæ cum audiisset beatus Clemens, ac ex animo mulieris calamitatem doleret; in lacrymas ipse etiam manifestas prorumpit, eosque qui ad eum hortatur Deum in communi orare, ut a Sisinnio morbus depellatur. Quo facto, patriarcha confidenter domum cum muliere abit: et apertos quidem nanciscitur viri oculos, ad videndum vero non melius quam cæcorum dispositos. Sed et auribus obsurduerat, atque pessime corpore erat affectus. Ab iis ergo qui præsentibus erant lamentatio orta est, domumque ejulatus occupavit. Verumtamen Sisinnius quæ facta fuerant non intelligebat, scilicet ut qui visu et auditu privatus esset.

CLVII. Divinus autem Clemens, cum admodum mulieris ac domus vicem doleret, Deo supplicat, et cum lacrymis precabatur, affectusque plenas orationes fudit, dicens: Domine Jesu Christe, qui claves cælorum dedisti apostolo tuo Petro, et dixisti: Quæ aperueris, aperta erunt, et quæ cluseris, clausa erunt⁴³; ipse et aperi cæcos viri hujus oculos ac

gratis missis. In Paraphrasi vero libri Regil 804, καὶ δὴ τῆς ἀπολύσεως γενομένης. Ex Martyrion., 7. COT.

aures surdas; quia hoc etiam dictum tuum est, *Quaecunque petieritis, credentes, accipietis* ⁴⁴: et hæc tua promissio permanet in æternum. Ista postquam oravit patriarcha, et qui aderant responderunt: Amen, illico oculorum auriumque vitium discussum est. Ac Sisinnius quasi ex somno expergefactus, beatumque Clementem cum uxore stantem cernens, malam stultus sancto remunerationem dedit, præcepitque famulis ut statim patriarcham comprehenderent, quo pœnas læsionis daret. Arbitrabatur enim præstigias quasdam esse; quod eum prius oculorum auriumque usu privari, posteaque aspicere et audire fecisset.

CLVIII. Igitur servi studiose exsequi de illo quæ imperata fuerant nitebantur: non animadvertebant autem quod adjacentia saxa et ligna tangerent, eaque traherent ac ligarent, atque huc illucque insane circumducerent. Porro id etiam Sisinnio videbatur, ac ipse quoque existimabat patriarcham a famulis vinctum teneri. Is tamen nihil ab iniquis illis manibus patiebatur, nec levem tactionem perferens, nec mediis in malis agitatus. Posteaque ad illum dementem respiciens: Corde, inquit, induratus es, sic saxa et ligna movens, totamque in eam iram immittens, quæ paulo ante honorabas, et ut deos colebas. Ille vero: Sed ego te, inquit, male perdam; adeo ut multi præstigiatores hinc mutent mentem ac resipiscant, iidemque plurimum lucentur per quæ tu patieris gravissima.

CLIX. Hæc ille quidem, inflatus, apud eos qui aderant, proferebat, et glorians patriarcham vinculis subiecisse. At iste nec sic eum aversatus est; sed benedicta conjuge illius, et in bonas illas obsequentes quæ aures tanquam in agrum quemdam terræ profundæ ac pinguem demissis uberibus pietatis seminibus, abscessit, ei præcipiens antea ne precari desisteret, quoad virum ad veritatis cognitionem adduxisset. Cum ergo ferventius ad orationem incumberet Theodora, apparet illi ad vesperam quidam vir venerabilis, et capillis canis; videbatur autem esse primus discipulorum Petrus, Magistri calidus amator; et ait ad eam: Propter te, o mulier, sanus erit Sisinnius; ut et vir, secundum fratrem meum Paulum, sanctus efficiatur per mulierem ⁴⁵. Quibus quidem dictis, ille abiit.

CLX. Sisinnius vero statim et quasi ex compactione Theodora accessit; erat autem utique hic finis visionis quæ ipsi apparuerat; apud eam amoris, cibi communis, convictus, ac reliquæ omnis communionis facit mentionem, eorumque omnium unam gratiam poscit, conjugemque rogat et obtestatur ut Deum oret, quo ipsi dimittantur quæ peccavit, salutisque viam demon-

α και τὰ ὅτα διάνοιξον, ὅτι σὸν και τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὸ Ἄπερ ⁴⁴ ἂν αἰτήσητε πιστεύοντες, λήψεσθε· και αὐτὴ σου ἡ ἐπαγγελία διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ταῦτα τοῦ πατριάρχου προσευξαμένου, και τῶν παρόντων τὸ ἀμὴν ἐπειπόντων, εὐθέως ἡ τῶν ὀφθαλμῶν και τῶν ὠτων πῆρωσις διελέλυτο ⁴⁵. Καὶ ὁ Σισίννιος καθάπερ ἐξ ὕπνου διαναστάς, και τὸν μακάριον Κλήμεντα μετὰ τῆς γυναικὸς ἐστῶτα ἰδὼν, κακὰς ὁ ἀνόητος τῷ ἁγίῳ χάριτας ἀπέδιδου. Καὶ κατασχεῖν εὐθέως τὸν πατριάρχην τοῖς οἰκέταις παρεκελεύετο, τοῦ δίκαις ὑποσχεῖν αὐτὸν τῆς πηρωσέως. Ἔτετο γὰρ τινα γοητείαν εἶναι, ὅτι και πηρωθῆναι πρότερον αὐτὸν, και ἀναβλέψαι, και ἀκοῦσαι πάλιν ἐποίησεν.

CLVIII. Οἱ μὲν οὖν οἰκέται σπουδαίως τὰ προσεταγμένα ποιεῖν ⁴⁴ αὐτὸν ἐπειρῶντο· ἐλάνθανον δὲ ἄρα τῶν παρακειμένων λίθων, και ξύλων ἀπτόμενοι, και σύροντες αὐτὰ, και δεσμοῦντες, και τῆδε κάκεισε μανικῶς περιάγοντες. Τοῦτο δὲ και τῷ Σισίννιῳ ἐδόκει, και δεσμῶντην ὑπὸ τῶν οἰκετῶν γεγενῆσθαι τὸν πατριάρχην και αὐτὸς ἔτετο. Ἐκεῖνος δὲ ἀπαθῆς ἀπὸ τῶν ἀδίκων ἐκείνων ἐτηρεῖτο χειρῶν, οὐδὲ μικρὰν ἀφῆν ὑπομένων, οὐδὲ ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς θορυβούμενος, εἶτα και πρὸς τὸν ἀνόητον ἐκείνον ἰδὼν· Πεπώρωσαι τὴν καρδίαν, ἔφη, λίθους οὕτω και ξύλα κινῶν, και ὄλην κατ' αὐτῶν ἀφιεῖς τὴν ὀργὴν, ἃ μικρῷ πρόσθεν ἐτίμας, και ὡς θεοὺς ἐθεράπευες. Ὁ δὲ· Ἄλλ' ἐγὼ σε κακῶς ἀπολώ, φησὶν, ὡς και μεταβαλεῖν πολλοὺς τῶν γοητῶν ἐντεῦθεν και σωφρονησαι, ἀφ' ὧν αὐτὸς τὰ ἔσχατα πείσῃ, τὰ μεγάλα ἐκείνους κερδάναντας.

CLIX. Ταῦτα ὁ μὲν φουσόμενος ὑπὸ τῶν παρόντων ἔλεγε, και αὐχῶν, ὅτι και δεσμοῖς ὑποβέβληκεν τὸν πατριάρχην. Ὁ δὲ, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπεστρέφετο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου σύζυγον εὐλογήσας, και εἰς τὰς εὐγνώμονας ἐκείνας και καταπειθεῖς ἀκοὰς, ὡσπερ εἰ βαθύγειον τινα και λιπαρὰν ἄρουραν σαφυλῆ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλῶν ⁴⁵, ῥηκετο, μὴ ἀνεῖναι προσευχομένην πρότερον ἐντειλόμενος, ἕως και τὸν ἄνδρα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας χειραγωγῆσει. Τῇ εὐχῇ τοίνυν θερμότερον προσκειμένη τῇ Θεοδώρα, ἐπιφανέσθαι τις αὐτῇ πρὸς ἑσπέραν αἰδέσιμος ἀνὴρ και πολὺς τὴν τρίχα· ἔωκει δὲ ἄρα ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν εἶναι Πέτρος, ὁ τοῦ Διδασκάλου θερμὸς ἔραστής· και φησι πρὸς αὐτήν· Διὰ σέ, ὦ γυναι, ὑγιής ἐσται Σισίννιος, ὅπως ἂν και ἀνὴρ, κατὰ τὸν ἀδελφόν μου Παῦλον, ἀγίασθῃ διὰ τὴν γυναῖκα. Ὁ μὲν οὖν, ταῦτα εἰπὼν, ἀπῆλθεν.

CLX. Ὁ Σισίννιος δὲ αὐτίκα και ὡσπερ ἐκ συνθήματος τὴν Θεοδώραν καλέσας· (ἦν δὲ ἄρα τοῦτο πέρας τῆς φανείσης αὐτῇ ⁴⁶ ἔψεως·) τοῦ πόθου τε αὐτὴν και τῶν κοινῶν ἀλῶν, και τῆς ἐστίας, και τῆς λοιπῆς ἀπάσης κοινωνίας ἀναμνήσκει, και πάντων αὐτῶν μίαν ἀπαιτεῖ χάριν, και λιπαρεῖ τὴν γυναῖκα και ἰκετεύει, ὥστε δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ ἀρξέσθαι τε τὰ ἡμαρτημένα, και τὴν ὁδὸν αὐτῷ ὑποδείξαι τῆς σωτηρίας.

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁴ al. καί. ⁴⁵ Matth., xxi, 22. ⁴⁶ al. διαλέλυτο. ⁴⁷ al. inser. εἰς. ⁴⁸ al. πρᾶρον. ἀπίων. ⁴⁹ I Cor. vii, 14. ⁵⁰ al. αὐτῆς.

Εἶτα κατηγορος αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ πάντα ποιῆσαι δι' αὐτὴν καὶ παθεῖν ἀπαγγέλλει.

CLXI. Ἐγὼ γὰρ ἐξήλοτύπου, φησιν, ἐπὶ σοί, ὅτι, τὸν σύζυγον ἐμὲ περιοῶσα, παρὰ τὸν ξένον τοῦτον ἐφοίτας, τὸ τοῦ πατριάρχου προσθεὶς ὄνομα· καὶ τοὺς τῆς φύσεως θορύβους, καὶ τὰς ἐκ τῆς ζήλης⁸⁰ παραχὰς οὐ φέρων, ἠναγκάσθην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀπιούσαν ἐπιφυλάξαι σε, καὶ ἰδεῖν τὰ τελούμενα. Εἰσελθὼν τοίνυν καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὸν ναὸν, καὶ περιέρχους ὀφθαλμοῖς τὰ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου γινόμενα θεωρῶν, ὅλην τε αὐτῷ τὴν ἀκοὴν διανιστῶν, καὶ ἀκροατῆς εἶναι τῶν λεγομένων ἐθέλων, τὰς·ὄψεις τε ὁμοῦ καὶ τὰ ὅσα πηροῦμαι. Εἰ καὶ πάλιν ἐκείνος, ἅτε θεοῦ μιμητῆς ὢν, ἀναβλέψαι τε καὶ ἀκοῦσαι πεποίηκε· ἐγὼ δὲ ἀγαθοῦ τοσοῦτου ἀμνημονήσας, οὐ μόνον οὐκ ἀπέδωκα⁸¹ χάριτας αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ τερατεῖαν ὁ μάταιος τὸ θαῦμα εἰπὼν, τιμωρήσασθαι τε αὐτὸν ἐπεχείρουν, ὅση μοι δύναμις, καὶ κατασχεῖν, οἶμοι, καὶ δεσμοῖς περιβαλεῖν ἐκέλευον τοῖς οἰκέταις· ἐκείνοις δὲ, κατέχειν τε αὐτὸν νομίζουσι καὶ εἰς δεσμὰ φέρειν, ξύλα ἦν ἐν χερσὶ μόνον καὶ λίθοι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, καὶ οἶα ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου τοῦ πατριάρχου, ἀπειλὰς ἐγὼ χαλεπωτέρας ἐπήγον. Διὰ τοῦτο δέομαι ὁ σὸς ἀνὴρ, καὶ ταύτην παρά γυναικὸς ἐμῆς αἰτῶ χάριν⁸², ὥστε πρῶτα μὲν εὐμενῆ γενέσθαι⁸³ τὸν Θεόν, ἔπειτα δὲ, καὶ αὐτὸν διαλλαγῆναι τὸν πατριάρχην.

CLXII. Τοῦτων ἀκούσασα Θεοδώρα, πρὸς τὸν δσιν εὐθὺς ἀφικνεῖται, καὶ ὅσα τε ἴδοι, καὶ ὅσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀκούσειε, πάλιν ἀπαγγέλλει πάντα τῷ πατριάρχῃ. Ὁ δὲ μὴ μελλήσας μηδὲν, αὐτίκα μάλα πρὸς τὸν Σισίννιον παραγίνεται· καὶ οὐχ ὡς τὸ πρότερον αὐτῷ ἐντυγχάνει, ἀλλὰ μεθ' ὅσης ἐκείνος τῷ πατριάρχῃ προσέβαλε τότε τῆς ἀγριότητος, μετὰ πλείονος αὐτὸν νῦν τῆς τιμῆς ὑποδέχεται. Ἀθρόαν τοίνυν οὕτω καὶ πολλὴν τὴν μεταβολὴν ὁ μέγας ἰδὼν, λόγους τε περὶ τῆς εὐσεβείας δεξιῶς ἄγαν αὐτῷ ὑποτείνει, καὶ ὅλον ὑποποιεῖται τὸν ἄνδρα. Καὶ πιστεύσας ἀπὸ ψυχῆς ὁ Σισίννιος τῷ Θεῷ, ἤψατο τῶν μακαρίων ἐκείνων τοῦ πατριάρχου ποδῶν, καὶ τοιαῦτα μετὰ δακρύων ἐφθέγγετο·

CLXIII. Εὐχαριστῶ σοι τῷ ἀληθεῖ καὶ μόνῳ Θεῷ, τῷ διὰ τοῦτό μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπηρωκότι τοῦ σώματος, ὅπως τοὺς τῆς ψυχῆς διανοίξεις, καὶ διαβλέψαι με παρασκευάσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν ὄστων τὴν ἐνέργειαν ἀποσδέσαντι, ὅπως νηφούση διανοία, καὶ μηδενὸς τῶν ἐξωθεν ὄλως ἀσθανομένη, τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξωμαι κήρυγμα. Νῦν δὲ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἐμυθήθη, καὶ ἀκριδῶς τὰ τῶν Ἑλλήνων διέγνων, ἀπάτην ὄντα μόνον καὶ τερατεῖαν ἀπίθανον. Ἐπὶ τούτοις φαιδρότης ἔσχε καὶ ἡδονὴ τὸν οἶκον, καὶ τῷ Χριστῷ πάντες ἐπίστευσαν. Τοῦ πάσχα δὲ ἦδη ἐνίσταμένου, ἐβαπτίσαντο μετὰ τοῦ Σισίννιου πάντες πατέρες ὁμοῦ καὶ μητέρες καὶ παῖδες, εἰς ἑκοσι καὶ τρεῖς ἐπὶ τοῖς τετρακοσίοις ὄντες. Τοῦτο πολ-

A stret. Postea ipse sui accusator efficitur, cunctaque se propter illam fecisse ac pertulisse commoratur.

CLXI. Ego enim, inquit, zelotypia tui ductus sum, quod me conjuge neglecto, ad hospitem hunc adventares, et addidit nomen patriarchæ; natureque perturbationes ac ex fluctuatione ortos tumultus non ferens, coactus sum te cum ad ecclesiam ires observare, atque videre quæ agebantur. Ingressus ergo et ipse post te in templum, oculisque curiosis quæ a patriarcha gerebantur aspiciens, eique totas aures arrigens, ac eorum quæ dicebantur cupiens esse auditor, oculis pariter atque auribus captus sum. Et licet ille iterum, utpote Dei imitator, me cernere ac audire fecerit; ego tamen tantî beneficii immemor, non solum grates ipsi ob beneficentiam non persolvi, sed et stolidus, cum miraculum dicerem esse præstigias, eum supplicio afficere, quantum potui, conatus sum, jussique famulis, heî mihi! ut eumdem retinerent ac vinculis onerarent; illis vero qui tenere illum et in vincula ducere putabant, ligna duntaxat et lapides erant in manibus: id quod mihi etiam videbatur; et quasi ab eis patriarcha detineretur, minas gravissimas ego jactabam. Quocirca precor, vir tuus, hancque ab uxore mea gratiam peto ut primo quidem Deum mihi propitium efficias, deinde vero et me concilies patriarchæ.

CLXII. His auditis, Theodora ad sanctum confesum venit, cunctaque quæ vidisset, et quæ a viro audiisset, rursum patriarchæ nuntiat. Ille nihil cunctatus, citissime ad Sisinnium proficiscitur: et non ut antea eum invenit, sed cum quanta ille ferocitate patriarcham tunc adortus fuerat, cum majore honore nunc eum excipit. Adeo igitur subitam et magnam mutationem vir magnus cernens, sermones de pietate admodum scite ei suggerit, totumque sibi comparat hominem. Cumque ex animo Sisinnius Deo credidisset, tetigit beatos illos patriarchæ pedes, hæcque cum lacrymis prolocutus est:

CLXIII. Gratiâs ago tibi vero ac soli Deo, qui ideo mihi oculos corporis excæcasti, ut eos qui animæ sunt aperires, meque faceres aspicere ac veritatem; ideoque etiam aurium vim compressisti, ut mente vigili nihilque penitus eorum quæ extra sunt sentiente, veræ religionis susciperem prædicationem. Nunc vero mysteriis veritatis initiatus sum, certoque agnovi gentilium sacra fraudem tantum esse ac incredibilem vanitatem. Propter ista hilaritas et lætitia domum occupavit, omnesque Christo crediderunt. Paschate veru jam ineunte, baptizati sunt cum Sisinnio omnes, patres simul et matres et liberi, ad tres et viginti supra quadringentos. Hoc atraxit multos ex illustrioribus, qui inagnis hono-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ al. τοῦ ζήλου. ⁸¹ al. ἀποδέδωκα. ⁸² al. add. τὴν ἐμαυτοῦ σωτηρίαν. ⁸³ al. inser. μοι.

ribus præpollebant, quibusque imperator Nerva A
amicis maxime et consiliariis utebatur; atque pio
cultui omnes assensi sunt.

CLXIV. Quæ cum videret pessimus per illud
tempus comes officiorum Publius Tarquitianus mole-
ste tulit, et gravia existimavit, consideransque
quo modo pietatem ulterius progredientem compri-
meret, ipsam primo Clementem tanquam eorum
quæ fiebant maxime auctorem statuit e medio tol-
lere: et singularum Urbis regionum præfectis con-
vocatis, iisque pecunia corruptis, seditionem adver-
sus Clementem uti moverent eis proposuit, utque
illius existimationem impeterent hortatus est, cu-
piens amorem Urbis erga eum per hoc dissolvere,
hominemque reddere insidiis facilem atque oppor-
tunum.

CLXV. Conspirantes ergo adversus eum impro-
bissimi illi cives, mala ac fœda, ut ipsi arbitraban-
tur, de illo diffundunt, multaque objiciunt crimina;
præstigias ei attribuunt, et religionis eorum ever-
sionem, aliaque plurima; atque dicunt ab ipso affici
contumeliis et lacerari patrios deos: ut qui Jovem
omnium deorum maximum, neque deum prorsus
nominaret; Herculem vero Alcmenæ filium (quem
illi suum conservatorem aiunt) impurum quemdam
dæmonem et scelestum vocaret; charissimam et
suavissimam Venerem, meretricem induceret; at-
que optimam jaculatricem Dianam, sapientem Mer-
curium deum sermonis, bellicosum Martem, Satur-
numque ipsum, ex æquo omnes infamaret atque
criminaretur nec non horum fana et aras everte-
ret. Ad summam, aiebant: Vel diis sacrificet, aut
vita statim privetur. Atque illi quidem, talia mo-
ventes, petebant ut sibi ad mortem traderetur pa-
triarcha. Ob quæ indignabantur quicumque pecunia
venalem conscientiam non exhibuerant, loqueban-
turque ad populum libere, dicentes: Quid mali a
patriarcha gestum est? imo vero quæ beneficia per
eum civitas non est consecuta? Deindeque singula
quæ mirabiliter ab eo facta fuerant recense-
bant, et eorum quæ memorabant ipsos assumebant
testes.

CLXVI. Mamertinus autem Urbi præfectus, adeo
seditione agitatam civitatem videre non sustinens, D
ad hæc veræ religionis incremento invidens, ad se
arcessit beatum Clementem, verbisque tam genero-

λούς ἐπεσπάσατο τῶν ἐπιφανεστέρων, ὅσοι τε μακρῶ
τῇ δόξῃ διέπρεπον, καὶ οἷς ὁ βασιλεὺς Νερουῆας φίλοις
μάλιστα καὶ συμβούλοις ἐχρήτη· καὶ τῇ εὐσεβείᾳ
πάντες συνέθεντο.

CLXIV. Ταῦτα ὁρῶν ὁ πονηρότατος κατ' ἐκεῖνο
καιροῦ τῶν ὀφφικίων κόμης (21) Πούπιος Τουρκου-
τιανὸς (22), ἐδυσχέρανε, καὶ δεινὰ ἐποίησεν· καὶ σκοπῶν
ὅπως ἂν ἐπίσχη περαιτέρω προβαίνουσαν τὴν εὐσε-
βειαν, αὐτὸν ἔγνω πρῶτον ἐκ ποδῶν ποιῆσαι ἵ^α τὸν
Κλήμεντα, οἷα τῶν παρόντων αἰτιώτατον ἵ^β αὐτὸν
ἔντα· καὶ τοὺς ἐκάστου μέρους τῆς πόλεως προσετώ-
τας συγκαλεσάμενος, καὶ χρήμασι αὐτοὺς διαφθει-
ρας, στάσιν τινὰ κινήσαι κατὰ τοῦ Κλήμεντος αὐτοῖς
ὑπέτιθει, καὶ διαβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν προετρέ-
πετο· ταύτῃ καταλύσαι τὸ πρὸς αὐτὸν τῆς πόλεως φίλ-
τρον βουλόμενος, καὶ πρὸς ἐπιβουλήν, εὐχείρωτον τὸν
ἄνδρα παρασκευάσαι.

CLXV. Συστάντες οὖν ἐπ' αὐτὸν οἱ πονηρότατοι
τῶν πολιτῶν ἐκεῖνοι, φόβους τε, ὡς αὐτοὶ ζῶντο, κα-
ταχέουσι αὐτοῦ πονηροῦς, καὶ πολλὰς ἐπάγουσι τὰς
αἰτίας, γοητεῖαν αὐτῷ περιάπτοντες, καὶ τῆς ἐκείνων
θρησκείας ἀνατροπὴν, ἄλλα τε πολλὰ, ἐξυβρίζειν
αὐτὸν λέγοντες καὶ τοὺς πατέρας διασύρειν θεοῦς·
τὸν μὲν ἀπάντων θεῶν ἵ^α μέγιστον Δία, μὴδὲ θεὸν
ἀπλῶς ὀνομάζοντα· Ἡρακλέα δὲ τὸν Ἀλκμήνης, ὃν
ἐκείνων φασὶ σωτῆρα (23), ἐναγῆ τινα δαίμονα καὶ
μιαρὸν ἀποκαλοῦντα· πόρνην τε τὴν φίλην Ἀφροδίτην
εἰσάγοντα, καὶ τὴν ἐκθόλον Ἄρτεμιν, καὶ τὸν σοφὸν
Ἐρμῆν τὸν τοῦ λόγου θεὸν, τὸν πολεμικόν τε Ἄρεα,
καὶ τὸν Κρόνον αὐτὸν, ἐπίσης βλασφημοῦντα πάντας
καὶ διαβάλλοντα, καὶ τὰ τεμέθη τούτων καὶ τοὺς βω-
μοὺς καταστρέφοντα. Κεφάλαιον τοῦ λόγου, Ἡ θυσά-
τω τοῖς θεοῖς, ἔλεγον, ἢ τῆς ζωῆς τὸ τάχος ἀπαλλα-
γήτω. Οἱ μὲν οὖν, τοιαῦτα κινεῦντες, ἐκδοτον ἤξιον
τὸν πατριάρχην ἐπὶ θανάτῳ λαβεῖν. Ἐφ' οἷς ἡγανά-
κτουσαν πάντες ὅσοι μὴ χρημάτων ὄνιον τὴν συνείδησιν
προετίθεσαν, καὶ λόγους πρὸς τὸν δῆμον ἐλευθέρους
ἐποιοῦντο· Τί τῷ πατριάρχῃ κακὸν εἰργασται, λέγοντες·
μᾶλλον δὲ ποίων οὐχ ἡ πόλις παρ' αὐτῷ χαρίτων ἀπέ-
λαυσεν; Εἶτα καὶ αὐτὰ ἕκαστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρα-
δόξως γεγενημένων ἀπριθμοῦντο, καὶ μάρτυρας
αὐτοῦς ἐποιοῦντο τῶν λεγομένων.

CLXVI. Μαρμεντινὸς δὲ ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος,
μὴ φέρων ἐπὶ πολλῷ στασιάζουσαν οὕτω τὴν πόλιν ὀρᾶν,
ἄλλως τε καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας ἐπιδόσει βασκαίνων,
ἄγει τὸν μακάριον Κλήμεντα πρὸς ἑαυτὸν, καὶ λόγους

VARIE LECTIONES.

^α al. deest in al. ^β al. deest in al. ^γ al. Θεόν.

VARIORUM NOTÆ.

(21) *Τῶν ὀφφικίων κόμης.* Historia Latina, *Comes sacrarum*, nempe largitionum, quæ est alia dignitas. Sic in concilio Ephesino memoratur *Johannes κόμης τῶν σακρῶν.* Κόμης τῶν θείων largiti-
ωνων. Lex autem 3 C. Th. de metallis, est *Juliani Augusti ad Rufinum comitem Officiorum.* Sed tempore *Nervæ Imperatoris* nulli erant comites hujusmodi. Cor.

(22) *Aliter Torquitianus et Τουρκιτιανός.* Latine in Editione *Tarquinius pro Tarquitiis*; in nis. V. C. *Vionis Herovallii: Torquatus*; ut sit vel *Torquatianus*, vel *Tarquitianus*. Io.

(23) *Σωτῆρα.* Similiter apud *Theodoritum, Ser-mone de martyribus: Ἡρακλέα σωτῆρα καὶ ἀλέξ-καχον προσηγόρευον.* Io.

τὴν γενναίαν οὕτω ψυχὴν κλέπτειν ἐπεχείρει, Ἐξ Α εὐγενοῦς, λέγων, προελήλυθας ῥίζης τοῦτο πατρὸς τῶν Ῥωμαίων σοι μαρτυρεῖ δῆμος, ἀλλ' ἀνθρωπίνην καὶ αὐτὸς πλάνην ὑπέστης, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σιωπᾶν ἢ πόλις ἀνέχεται. Φασὶ γὰρ σὲ καινοτέραν εἰσάγειν θρησκείαν, καὶ τινα παρὰ τοὺς πατρίους θεοὺς κηρύσσειν Χριστόν. Ὅθεν ἀποθέσθαι σε χρὴ τὴν περιττὴν ταύτην δευσιδαιμονίαν, καὶ μόνους αἰδεῖσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς συνήθεις τῇ πόλει θεοὺς. Καὶ ὁ πατριάρχης Εὐχομαι τὴν σὴν στερότητα, ἔφη, μεταδοῦναι μοι λόγου, καὶ προσχεῖν μου ταῖς ἀποκρίσεις, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀλόγη στάσει καὶ ματαίως ἐπεσθαι θορύβοις. Οὐδὲ γὰρ δεῖ στάσεως οὐδὲ θορύβου, ὅπου σκοπῆσαι τε περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας τίς, καὶ περὶ Θεοῦ διαλεχθῆναι πρόκειται. Ὁ Ἐπαρχος τοίνυν τὸ τοῦ ἀνδρὸς γενναῖον καὶ στάσιμον ἐξ αὐτῶν εὐθύς τῶν προοιμίων καταμαθὼν, καὶ εἰπεῖν τε αὐτὸς καὶ ἀκούσαι παρ' ἐκείνου πάλιν ὁκνήσας, καὶ ἀναβαλλόμενος τὴν διάλεξιν, Τραϊανῷ περὶ Β αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἀναφέρει. Καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῷ οὕτως ἐπιλύει τὰ γεγραμμένα, ὡς ἡ θῦσα τὸν Κλήμεντα τοῖς πατρίοις θεοῖς, ἢ πέραν τοῦ Πόντου εἰς ἔρημόν τινα πόλιν τῶν τῇ Χερσῶνι παρακειμένων, ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀδίδω φυγῆ ἐλαθῆναι.

CLXVII. Τῆς ἀποφάσεως οὖν ταύτης καταλαβούσης, ἐσκέπτετο Μαρμεντίνος διως ἂν μὴ ὁ Κλήμης ἔληται τὴν ὑπερορίαν, ἀλλ' αὐτῷ μᾶλλον καὶ τῷ βασιλεῖ πεισθεῖη καὶ θύσειεν. Οὐδὲ γὰρ ἔφερε τηλικαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν ζημιούμενος. Τῷ δὲ τοσοῦτον ἐμέλησεν ⁷¹ ἐκείνοις πεισθῆναι, ἢ ⁷² δυσχερᾶναι πρὸς τὴν ὑπερορίαν, ὅσω καὶ αὐτὸν ἐσπούδαζε πρὸς τὴν εὐσέβειαν τὸν ἔπαρχον ἐπισπάζασθαι. Τοσαύτη γὰρ τις ἄνωθεν τὸν Κλήμεντα περιπίπτατο χάρις, καὶ οὕτως ἡ ἐκείνου C γλώττα κηρίου παντὸς καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἔστασεν, ὡς καὶ αὐτὸν ἔρωτι θερμῷ τοῦ ἀνδρὸς ληφθέντα τὸν Μαρμεντίνον, πολλὰ τε τῇ ἀποδημίᾳ ἐπιστενάξαι, καὶ δάκρυα τῷ πατριάρχῃ ἐπιβαλεῖν. Ὁ Θεὸς, εἰπόντα, ὅ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτὸς σοι βοηθὸς ἐπὶ τῇ συμφορᾷ παρασταίῃ· καὶ αὐτίκα πλοῖον εὐτρεπίσαι, διαρκῆ τε αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐνθέσθαι, καὶ δεξιόσασθαι αὐτὸν, καὶ περιβαλεῖν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν προσηκόντων ἀσπασμῶν ἀπολύσαι. Πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν εὐλαβῶν ἠκολούθησαν καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν γενόμενοι, καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ τῶν μαρμάρων λατομῆι Χριστιανούς, περὶ ποῦ τοὺς χιλίους ⁷³ ἢ καὶ πλείονας, πολλὸν διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐκεῖ χρόνον κατεχομένους. Οἱ καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου πρότερον ἀκούσαντες, καὶ ὅτι τῆς πόλεως ἀπελαθεῖς, ὑπερόριος, πρὸς ἐκείνους καὶ αὐτὸς ἄγεται, παραμυθίαν D ἔσχον οὐ τὴν τυχοῦσαν τὴν ἐκείνου ἐπιδημίαν.

CLXVIII. Ὅτε γοῦν πρὸς αὐτοὺς κατελάμβανε, τοῦ τῶν χειρῶν ἔργου ἀφέμενος καὶ τοῦτω προσελθόντες μετὰ δακρύων, καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνου ποδῶν ἀψάμενοι, καὶ τὰς καθαρὰς περιπτυσσόμενοι χεῖρας, τὰς καταλαβούσας αὐτοὺς ἀνεκλαίοντο συμφορὰς, τὴν τῆς πατρίδος ἐκπτώσιν, τὴν ἀφίλον ἐπὶ ξένης διαγωγῆν,

A sum animum conatur fallere ac abducere, dicens : Ex nobili stirpe ortus es : hoc de te perhibet testimonium omnis populus Romanus, sed et ipse in humanum errorem incurristi, atque ideo neque Urbs tacere potest. Aiunt enim te novam inducere religionem, et contra deos patrios prædicare quemdam Christum. Quare oportet te abjicere superfluum hanc superstitionem, deosque tantum revereri et colere quos civitas solet. Ad hæc patriarcha : Oro, inquit, tuam gravitatem et constantiam, ut mihi concedas verba facere, ac meis responsionibus attendas ; non autem adeo ratione destitutam seditionem, tumultusque vanos consecraris. Neque enim opus est seditione ac tumultibus, ubi cupiam propositum est de salute sua considerare atque de Deo disserere. Igitur præfectus, comperta ex ipso statim exordio constantia viri et fortitudine, veritusque tum ipse dicere, tum et ab eo audire, atque colloctionem detrectans, ad Trajanum imperatorem de illo refert. Et imperator ad istum modum ea quæ scripta erant dirimit : ut Clemens aut diis patriis sacrificet, aut trans Pontum in desertum aliquod oppidum eorum quæ Chersoni adjacent, Roma perpetuo exsilio ablegetur.

CLXVII. Hac itaque sententia accepta, cogitabat Mamertinus quo modo Clemens non eligeret exsiliium, sed potius pareret ipsi ac imperatori, atque immolaret. Non enim sustinebat privari tanta viri virtute. Porro Clementi adeo curæ fuit obtemperare illis aut moleste ferre relegationem, ut etiam ad pietatem præfectum attrahere niteretur. Tanta quippe divinitus Clementem gratia circumdabat, sicque illius lingua omni favo ac melle dulcius stillabat, ut ipse quoque viri fervido amore captus Mamertinus, plurimum ex ejus discessu ingemuerit, lacrymasque dederit patriarchæ, dicens : Deus, quem tu sincere colis, ipse tibi auxiliator in calamitate assistat ; statimque navigium paraverit, impositis ei quæ ad usum sufficiebant ; illumque dextera prehenderit, item complexus sit, atque ita cum salutationibus congruis dimiserit. Multi autem ex piis secuti sunt cum : et pervenientes ad locum exsili, reperiunt in marmoris lapidicinis Christianos circiter mille, vel et plures ; qui jam diu illic propter verum cultum detinebantur. Hi cum de patriarcha prius audiissent, quod et ipse ab Urbis pulsus exsul ad eos duceretur, solatium non vulgare ceperunt ex ejus adventu.

CLXVIII. Itaque cum ad illos venit, ab opere manuum cessarunt, et ad eum cum lacrymis accesserunt ; tactisque sanctis ejus pedibus, ex puras manus deosculati calamitates ipsos complexas deflerunt, patriæ amissionem, insuavem in alieno solo vitam, rerum necessariorum penuriam ; quodque

VARIE LECTIONES.

⁷¹ al. ἐμέλλησεν. ⁷² al. ἢ καί. ⁷³ al. δισχιλίους.

omnium erat gravissimum, aquæ ipsius indigentiam. Si quis enim, aiebant, per totum diem opere manuum et labore maceratus, aquæ guttam exiguam sumere voluerit, quo miseriam ex fatigatione ortam sublevet; is non minus quam usque ad stadia quinque et quadraginta profectus, æquam portaverit. Ob hæc patriarcha particeps eorum doloris ac lacrymarum factus, dein et Deo gratiis actis, et sufficienter animos illorum consolatus: Non ita, inquit, temere et sine causa huc me Deus permisit expelli; sed ut et socius sim vestrarum perpressionum, et patientiæ maxime ac tolerationis documentum.

CLXIX. Postea vero ad preces convertitur, et cum eis orat Deum, ut suis confessoribus fontem aquæ aperiat: quique percussit petram in deserto, et fluxerunt aquæ⁶⁰, ipse etiam eis copiosam aquam suppeditat. Jam enim omnibus precationi insistentibus, patriarcha huc atque illic respiciens, agnum videt qui dextrum pedem attollebat, eoque quasi ostendebat subjectum solum: a nullo enim alio agnus visus est. Tum patriarcha conjectis oculis, ad locum monstratum cum iis qui aderant accedit, et ait: In nomine Domini nostri Jesu Christi, hic mihi, filii, fodite. Cumque tum ipsum locum in quo agnus stabat, tum quidquid circum erat fodissent, patriarcha, sumpto sarculo, locum quem agnus ostendebat, levi et ad superficiem ictu pulsat; confestimque terra emittit limpida aquam et ad bibendum suavem, atque ea cum impetu effusa flumen repentinum efficit. Universis ergo, aquæ causa gaudentibus, patriarcha dixit: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*⁶¹⁻⁶².

CLXX. Hinc tota ad eum confluebat civitas, et spiritalis illius doctrinæ dulcedine ad veram fidem cunctos impellebat; ut et multi quotidie baptizarentur numerusque ad quingentos pervenerit, ac vera religio in dies caperet incrementum. Nondum profecto annus in exsilio erat emensus ac præteritus, et adificantur quidem, ab iis qui crediderant, Ecclesiæ numero quinque et septuaginta, idolorumque fana et templa evertuntur; iisque adsitos lucos, multum terræ occupantes, ignis depascit, atque uni-

CLXXI. Tunc ergo invidiosus et gravis rumor ad imperatoris aures pervenit, referens Christianorum sectam in majorem multitudinem crescere, et singulis diebus augeri. Quam ob causam ille statim Aufidianum præsidem mittit, qui non solum non ulterius progredi sectam sineret, verum et jam captos reduceret, avocaretque a pietate. Hic itaque postquam Chersonem venit, Christianosque com-

των ἀναγκαίων τὴν ἀπορίαν, καὶ ὁ πάντων βαρυνάτων ἦν, τὴν αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἐνδειαν. Εἰ γὰρ τις ὅλην τὴν ἡμέραν τῆ τῶν χειρῶν ἐργασίᾳ, καὶ τῷ καμᾶτι προστετηκώς, ἔλεγον, ὕδατος βραχεῖαν τινα σταγόνα λαθεῖν ἐθελήσειεν, ὥστε τὴν ἐκ τοῦ κόπου ἀναψύξαι ταλαιπωρίαν, οὐκ ἔλαττον ὁ τοιοῦτος ἢ σταδίου πέντε καὶ τεσσαράκοντα προελθὼν ἂν, ὕδωρ κομίσαιτο. Πρὸς ταῦτα συναλγήσας τε αὐτοῖς ὁ πατριάρχης καὶ συνδακρύσας, εἶτα καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, καὶ ἰκανῶς τὰς ἐκείνων ψυχὰς παραμυθησάμενος, Οὐχ ἀπλῶς οὕτω καὶ ἀλόγως, εἶπεν, ἐνταῦθά με ὁ Θεὸς συνηχώρησεν ἐκδηληθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ κοινῶν ὑμῖν γενέσθαι τῶν παθημάτων, καὶ ὑπομονῆς μάλιστα καὶ καρτερίας ὑπέθεσιν.

CLXIX. Ἐπειτα μέντοι καὶ εἰς εὐχὴν τρέπεται, καὶ δέεται σὺν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τοῖς αὐτοῦ ὁμολογηταῖς πηγὴν ὕδατος διανοῖξαι· καὶ ὁ πατάξας πέτρην ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐβρόύθησαν ὕδατα, αὐτὸς ἀφθονοῦν καὶ αὐτοῖς τοῦ ὕδατος παρέχει τὴν χορηγίαν. Ἦδη γὰρ πάντων τῆ εὐχῆ προσκειμένων, ὁ πατριάρχης τῆδε κάκεισε περιβλεψάμενος, ἀμνὸν τινα ὄρα⁶¹, τὸν δεξιὸν μεταωρίζοντα πόδα, καὶ ὡς περ ἐκείνῳ ὑποδεικνύντα τὸ ὑποκείμενον ἔδαφος· οὐδὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς τῶν ἄλλων τεθέατο. Καὶ συμβαλὼν τὴν ὄψιν ὁ πατριάρχης, τῷ ὑποδειχθέντι τόπῳ μετὰ τῶν παρόντων ἐπίσταται, καὶ φησιν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθά μοι, τέκνα, ὀρύξατε. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸν τε⁶² τὸν τόπον, εἰς ὃν ὁ ἀμνὸς ἴστατο, καὶ τὸ κύκλῳ πᾶν περιέσκαψαν, λαβὼν σκαφεῖον ὁ πατριάρχης, κρούει τὸν τόπον ἔνθα ὁ ἀμνὸς ὑπεδείκνυ, κούφῳ τινὶ καὶ μετεώρῳ τῷ κρούματι· καὶ παραχρῆμα διείδεθ' ὕδωρ ἢ γῆ καὶ ἡδὺ πειὶν ἀναδιδῶσι· καὶ τοῦτο, σὺν ὀρμῇ ἐκχυθὲν, ποταμὸν ἀθρόον ποιεῖ. Πάντων οὖν χαιρόντων ἐπὶ τῷ ὕδατι, ὁ πατριάρχης, *Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ*, ἔλεγεν.

CLXX. Ἐντεῦθεν ἡ πόλις περὶ αὐτὸν πᾶσα συνέβρεον, καὶ τῆ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης διδασκαλίας γλυκύτερη πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν πάντας ἐπήγετο, ὡς καὶ πολλοὺς δεῖσαι ἡμέραι βαπτίζεσθαι, εἰς πεντακοσίους τε τὸν ἀριθμὸν ἀναβῆναι, καὶ τὴν εὐσεβείαν καθ' ἑκάστην ἐπιδιδόναι. Οὕτω τοίνυν ἐν αὐτοῖς τὴν ὑπερορίαν ἐμέτρει, καὶ οἰκοδομοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν πιστευσάντων ἐκκλησίαι τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα, τεμένη τε εἰδώλων καὶ ναὶ καθαίρονται, καὶ τὰ παραπεφυκότα τούτοις ἄλση, ἐπὶ πολὺ γῆς δικινούμενα, τὸ πῦρ κατανέμεται, καὶ πᾶσα τῶν δαιμόνων καταβάλλεται ἡ μανία.

CLXXI. Τηνικαῦτα οὖν ἐπιφθονός τε καὶ βαρεῖα φήμη τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ὑποτρέχει, ἐπιδοῦναι τὰ Χριστιανῶν εἰς πληθὸς ἀριθμὸν κρεῖττον, καὶ καθ' ἑκάστην αὐξεσθαι τὴν ἡμέραν διδάσκουσα. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ Αὐφιδανὸν αὐτίκα τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνος ἐκπέμπει, ὥστε μὴ μόνον μηδὲ περαιτέρω προελθεῖν αὐτὰ συγχωρήσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη χειρωθέντας ἐπαναγαγεῖν, καὶ ἀποστῆσαι τῆς εὐσεβείας. Οὗτος τοίνυν, τὴν Χερσῶνα κα-

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ Num. xx, 6. Psal. lxxvii, 20. ⁶¹ al. inser. ἐστῶτα. ⁶² deest in al. ⁶³ Psal. xlv, 5.

ταλαβών, και πολλούς τῶν Χριστιανῶν πολλαῖς βασάνοις και ποικίλαις ὑποβαλῶν, ἐπεὶ πάντας τῇ προθέσει μάρτυρας γεγεννημένους ἑώρα, και πρὸς μυρίους παρεσκευασμένους θανάτους, τί ποιεῖ; Ἀπέχεται μὲν τοῦ πλήθους, δεδουκῶς μὴ και ἀπὸ τοῦ τέλους (24) μάρτυρας πλείονας ἐργάσθαι: τὸν αἴτιον δὲ μόνον κολάζει, και πάντα θυμὸν κατὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης τοῦ Κλήμεντος ἀφίησι κεφαλῆς. Ἐπειδὴ δὲ πάντα ἦν αὐτῷ κούφα, και εἰς οὐδὲν λογιζόμενα, και ἀφ' ὧν αὐτὸν ἔπασχε μᾶλλον πλείονα τοῖς ἄλλοις παρείχετο τὴν ἀσφάλειαν, σῆντομον ἀπαλλαγὴν αὐτῷ τοῦ βίου και ταχεῖαν ἐπινοεῖται, και εἰς μέσην τὸν μάρτυρα τὴν θάλασσαν ἀγαγὼν, και ἀγκυραν σιδηρᾶν τοῦ τραχήλου ἐκδήσας, καθίησι τῷ βυθῷ, ὅπως μὴδὲ λείψανον ἐκείνου, φησὶν, ὑπολειφθεῖ Χριστιανοῖς.

CLXXII. Ἄλλ' ὁ μὲν ἔρριπτο κατὰ τοῦ πελάγους· τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν πλῆθος ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐστῶς, ἐθρῆνον ἔλεινῶς, ὠλοφύροντο, και οἰκτροτάταις φωναῖς ἀνεκάλουν τὸν πατριάρχην. Κορνήλιος δὲ και Φοῖβος οἱ μαθηταὶ οἷας τὸ πάθος ἀπήτηι φωνὰς και αὐτοὶ βοῶντες, και οὐκ ἔχοντες ὅ τι τῆς συμφορᾶς ποιήσονται παραμύθιον, Εὐξώμεθα πάντες ὁμοθυμαδὸν, εἶπον, ὥστε κἀν ἀναδειχθῆναι ἡμῖν τὸ τοῦ μάρτυρος λείψανον. Καὶ προσευχομένων αὐτῶν, ὡ τῶν μεγάλων σου, Δέσποτα, τραστίων⁶⁵, θαυματουργεῖται τι κἀνταῦθα⁶⁶ θεὸς τοῦ Μωσέως παραδοξότερον. Ὑπεφύγει μὲν γὰρ ἡ θάλασσα προσωτέρω σταδίους σχεδὸν οὐκ ἐλάττους τῶν εἰκοσι. Προσελθόντες δὲ τὸ πλῆθος διὰ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους· τῆς θαυμαστῆς σου και τοῦτο, Χριστὲ, δυνάμεις· εὐρίσκουσιν λίθον ἐν εἶδει ναοῦ⁶⁷· κατὰ τῆς σῆς ἀπορρήτου σοφίας πεποιημένον, και τὸ μαρτυρικὸν σῶμα λαμπρῶς ἐν αὐτῷ κείμενον, και τὴν βαρεῖαν ἐκείνην ἀγκυραν, ἐγγιστά που τοῦ λίθου και αὐτὴν κειμένην.

CLXXIII. Ἄλλ' ἀπεκαλύφθη Κορνηλίῳ και Φοῖβῳ, ὥστε μὴ τὸ λείψανον ἐκείθεν μετακινήσαι, καλῶς ἐν τῷ βυθῷ κείμενον· και ὅτι καθ' ἑκάστην ἑνιαυτοῦ περιτροπήν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ μάρτυρος τελειώσεως, ὑποχωρήσει παρ' ὅλας ἑπτὰ ἡμέρας τοῖς προσιοῦσιν ἡ θάλασσα, πεζῇ και βάρῃ αὐτοῖς μέχρι τοῦ λειψάνου τὴν πάροδον ἐπιτρέπουσα. Ὅπερ ἐτησίως ἐξ ἐκείνου και εἰς δεῦρο τελεῖται, τὴν ἐπιδημίαν τῆς αὐτοῦ μνήμης (25) οἰονεῖ τινα ὄρον ἔχον και προθεσμίαν. Ἐντεῦθεν ἀφρῆσις παρ' αὐτοῖς πᾶσα, και ἑλληνισμὸς καταλέλυται, τῶν ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος μνήμῃ τελομένων ἐκεῖ σημεῖων και τῶν θαυμάτων εἰς ἐπίγνωσιν πάντας χειραγωγούντων, και καθαρῶς ἐναγόντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οὐδενὶ γάρ⁶⁸ ὑπὸ τινος ἀνηκέστου κακοῦ πιεζομένων, τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου μεταλήψεως και

A plures tormentis multis ac variis affectit, quando omnes proposito et intentione martyres fuisse vidit, paratosque esse ad mille mortes, quid facit? Abstinet quidem a populo, veritus ne etiam ex primoribus multos faceret martyres: solum vero auctorem reprimit, omnemque furorem imittit in beatum illud Clementis caput. Porro cum huic omnia essent levia et nullius momenti, quin potius ex eis quæ ipse patiebatur, cæteris præberet majorem fiduciam, brevem ei et celerem excogitat discessum e vita, atque adducto martyre in medium mare, anchoraque ferrea ad collum ejus religata, in profundum demittit: Ne, inquit, illius vel reliquæ remaneant Christianis.

B CLXXII. Atque ille quidem in pelagum projectus est: Christianorum autem multitudo, in littore stans, lamentabatur, misere ejulabat, et miserandis admodum vocibus inclamabat patriarcham. Cornelius vero et Phœbus discipuli, quales voces id quod perferebatur postulabat, et ipsi per clamorem emittunt, nec habent quam infortunio afferant consolationem, atque aiunt: Oremus cuncti uno animo, ut nobis ostendatur martyris corpus. Et cum orarent, o magna tua miracula, Domine! ibi Deus aliquid majore admiratione dignum edit, quam quod Moses⁶⁷. Etenim mare procul recedit viginti fere stadia. Accedens autem plebs per siccum solum, hoc quoque mirabilis tuæ potentia, Christe! inventi lapidem, in forma templi ab ineffabili tua sapientia effectum, et martyris corpus magnifice in eo jacens, gravemque illam anchoram proxime saxum et ipsam positam.

CLXXIII. Sed Cornelio et Phœbo revelatum est, ne illinc transferrent corpus, quod præclare situm erat in profundo; ac fore ut per singulos annorum circuitus, tempore quo martyr morte consummatus est, mare adventuris cederet per septem integros dies, permitteretque illis aditum pedibus et lento gradu usque ad corpus. Quod annuatim ab illo tempore adhuc perficitur, habetque velut præfinitum terminum ac præstitutum tempus adventum commemorationis martyris. Hinc omnis apud eos hæresis, et Græca religio eversa est; cum signa et miracula quæ ibi in memoria martyris eduntur, cunctos ad cognitionem adducant, et plane ad veritatem impellant. Nemini enim illorum qui insanabili aliquo malo premerentur, alia re quam aquæ illius perceptione

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ al. θαυμασίων. ⁶⁶ deest in al. ⁶⁷ Exod. xiv. ⁶⁸ al. inser. τῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Ἀπὸ τοῦ τέλους. Ex primoribus. Vel cum Perionio, tandem. COT.

(25) Τῆς αὐτοῦ μνήμης. Infra Martyrii num. 25, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ. Acta, et Freculfus die passionis ejus. Gregorio Turonensi: in die solemnitaris ejus. Græci ad 24 Novemb. ἐν τῇ τοῦ

ἀγίου μνήμῃ. Male ergo apud Nicephorum III, 18, ista παράδοξον δὲ τι τῆς μνήμης ἐνισταμένης αὐτῷ ἐπιγίνεται, verterunt sic: De quo supra opinione præsentis memoriam quiddam accidit. Lego ego αὐτοῦ, et explicio: Editur autem miraculum, quoties adventat dies quo illius memoria celebratur. COT.

et aspersione opus fuit ad morbi eum occupantis A
depulsionem. τοῦ βραντισμοῦ πλέον ἐδέησε, πρὸς τὴν τοῦ κατέχοντος
αὐτὸν πάθους ἀπαλλαγῆν.

CLXXIV. Sed hæc quidem talia sunt, et ita ha-
bent: illud vero longe majus, sufficiensque ad con-
firmanda præcedentia. Nam cum, ut superior ora-
tio declaravit, in pelagus martyr immissus est, et
in sinus aquarum projectus, atque mare longius
abscessit, dum quasi sub pedem dat locum, et in-
dex corporis mirabiliter efficitur, ac volenti facit
potestatem gradiendi per profundum; ingens certe
Christianorum multitudo tunc ad corporis spectacu-
lum properabat. Postea vero et maximus dies
festus miraculum induxit; aut potius hoc miracu-
lum diem festum effecit; quod non, semel editum,
deinde desiit, sed per unumquodque anni curricu-
lum perficiebatur eodem modo, piæque animas
convocabat ad epulum. Cum equidem hæc ita es-
sent, et omnes circa Chersonem Christiani ad miræ
rei solemnem diem quotannis concurrerent; ibi
etiam Deus miraculum, anterioribus magis inopi-
num et admirabile, operatur.

CLXXV. Nam vir quidam religiosus, una cum
uxore, et prole mascula, miraculo jam edito, ad
martyris corpus, ipsi quoque cum populo confluyente
profecti sunt. Igitur æquor e vestigio trajiciunt,
templumque in sinu ejus positum attingunt, paren-
tes manu puerum ducentes: cumque intra tem-
plum fuerunt, et sanctum illum tumulum ambi-
erunt, tum alia sanctum precati sunt, tum pro nato
rogarunt ea quæ parentes decebat. Precati ergo, ac
sepulcrum ferventer exosculati et complexi, ipsi
quidem, jam peracta celebritate, cunctisque domum
redeuntibus, retro iterum cum populo qui concur-
rerat abscesserunt. Puer autem clam parentes, nes-
cio quo modo solus apud sepulcrum relictus est;
omnino id incomprehensibili Dei providentia dis-
ponente, ut magis honoraret eum qui animam et
corpus pro ipso libenter dederat. Et aqua quidem
ad propria remeans, profundum obtexit, iterumque
effectum est pelagus.

CLXXVI. At parentes paulum a corpore digressi,
ut jam filium secum non viderunt, ad investigatio-
nem ejus vertunt se: ac retro conversi ut inveni-
rent puerum, cernunt mare rursus esse eam viam
quæ ad corpus deinceps duceret: statimque cons-
ternantur, turbantur, commoventur, acrius ad nati
indagationem prorumpunt: is autem in tumulo
relictus fuerat. Cumque post multum laborem pue-
rum non repererunt, sed in maris fundo desertus
fuisse ipsis visus est, uti revera erat, longum ac
flebiliter vociferabantur, filium appellantes, et pec-
tora feriebant, atque deplorabant calamitatem quæ
eos opprimebat. Tumque ad sanctum ea dicebant,
quæ animus dolore fractus pronuntiaverit, mortem
sibi pro rebus præsentibus optantes: donec proximo-
rum nonnulli, incidentes in eos lamentationibus

αὐτὸν πάθους ἀπαλλαγῆν.

CLXXIV. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχον-
τα· ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν πολλῶ μείζον, καὶ ἱκανὸν τὰ προ-
λαβόντα πιστώσασθαι. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ὁ λόγος φθά-
σας ἐδήλωσεν, εἰς πέλαιος ὁ μάρτυρ ἐφέετο, καὶ
εἰς ὑδάτων μυχοῦς ἐβρίπτο, ἦ τε θάλασσα ὑπέβαινε
πορρωτέρω, καθάπερ ὑπὸ πόδα χωρούσα, μηνυτῆς
τοῦ λειψάνου παραδόξως γινομένη, καὶ βυθὸν περ-
εῖν τῷ βουλομένῳ παρέχουσα· πολὺ μέντοι πλήθος τῆνι-
καῦτα Χριστιανῶν πρὸς τὴν τοῦ λειψάνου θέαν ἠπει-
γοντο. Μετὰ ⁶⁹ δὲ ταῦτα καὶ ἡ μεγίστη ἑορτὴ τὸ θαῦμα
ἤγετο· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐποιεῖ τὴν ἑορτήν, οὐ γεγο-
νὸς ἅπαξ, εἶτα παυσάμενον, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἐνιαυ-
τοῦ περίοδον ὁμοίως τελοῦμενον, καὶ τὰς ἀσεβεῖς ⁷⁰
B ψυχὰς συγκαλοῦν εἰς ἐστίασιον. Ἐπεὶ τοίνυν οὕτω
ταῦτα, καὶ οἱ κατὰ Χερσῶνα πάντες Χριστιανοὶ πρὸς
τὴν τοῦ θαύματος πανηγυρίαν ἐτησίως συντρέχον,
θαυματοργεῖ τι κἀνατῦθα Θεός, τῶν προγεγονότων
παραδοξότερον.

CLXXV. Ἄνθρ γάρ τις θεοσεβῆς ἄμα γυναῖκα καὶ ἑρ-
βενί τέκνη, τοῦ θαύματος ἤδη τελοῦμένου, πρὸς τὸ μαρ-
τυρικὸν ἐκεῖνο καὶ αὐτοὶ σῶμα μετὰ τοῦ συβρέοντος
πλήθους ἐχώρουν. Τὸ πέλαιος οὖν ἐκ ποδῶ διαβάαντες,
καὶ τὸν ἐν μυγῶ τοῦτου καταλαβόντες ναὸν, τῆς χει-
ρὸς λαβόμενοι τοῦ παιδὸς οἱ πατέρες, ἐπεὶ τοῦ ναοῦ
ἐνδὸν ἐγένοντο, καὶ τὴν ἀγίαν ἐκείνην περιστάντες σο-
ρὸν, τὰ τε ἄλλα ἐδέοντο τοῦ ἀγίου, καὶ ὑπὲρ τοῦ παι-
C δὸς ἐλιπάρουν ὅσα πατέρας εἰκός. Εὐξάμενοι οὖν καὶ
θερμῶς τὸν τάφον περιπτυστάμενοι, αὐτοὶ μὲν ἤδη
τῆς πανηγύρεως τελεσθεισῆς, καὶ οἰκαδε πάντων
ἐπανιόντων, ὅπισω πάλιν μετὰ τοῦ συνδραμοῦντος ⁷¹
πλήθους ἐχώρουν. Τὸ παιδίον δὲ τοὺς τεκνόντας λαθὼν,
οὐκ οἶδ' ὅπως, μόνον παρὰ τῇ σορῶ καταλείλειπτο,
πάντως τῆς ἀκαταλήπτου προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ-
το οἰκονομησαμένης, ἵνα τιμῆσιν πλέον τὸν καὶ ψυχὴν
καὶ σῶμα δι' αὐτὸν ἡδέως προθέμενον. Καὶ τὸ μὲν
ὑδωρ, ἐπαναστρέφον εἰς τὰ οἰκεία, ἐκάλυπτε τὸν βυθὸν,
καὶ πέλαιος ἐγίνετο.

CLXXVI. Οἱ πατέρες δὲ μικρὸν ἀπὸ τοῦ λειψάνου προ-
ελθόντες, ὡς ἤδη τὸν παῖδα παρ' αὐτοῖς οὐχ ἐύρων, εἰς
ἐρευναν αὐτοῦ τρέπονται· καὶ ὀπίσω στραφέντες, ὥστε
τὸ παιδίον εὐρεῖν, πέλαιος ὁρῶσι πάλιν τὴν ἐπὶ τὸ λειψά-
D νον ἐξῆς φέρουσαν· καὶ αὐτὶκα θορυβοῦνται, ταρατ-
τονται, κλονοῦνται, θερμότερον ὁρῶσι πρὸς τὴν τοῦ
παιδὸς ζήτησιν· τὸ δὲ ἄρα ἦν ἐν τῇ σορῶ καταλε-
λειμμένον. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ καμώντες, τὸ παιδίον οὐχ
εὔρον, ἀλλ' ἐν τῷ βυθῷ καταλελειφθαι αὐτοῖς ἐνο-
μίσθη, ὡς περ ἄρα καὶ ἦν, μακρὸν τε καὶ γαστρὸν ἀνε-
δῶν ἀνακαλούμενοι τὴν ὑδὸν, καὶ τὰ στήθη ἔπαιον·
καὶ τὴν κατασχούσαν αὐτοὺς ἀνωλοφύροντο συμφο-
ράν. Εἶτα καὶ πρὸς τὸν ἄγιον, οἶα περ ἂν ὀδυνωμένη
ψυχὴ φθέγγετο ⁷², ἔλεγον, θάνατον ἑαυτοῖς ἀντὶ τῶν
παρόντων εὐχόμενοι· ἕως τῶν πλησίον τινὲς περι-
πεσόμενοι ⁷³ αὐτοῖς, ἐκκελυμένοι ὑπὸ τῶν θρήνων ἤδη,

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ al. πολλοὺς ἐπὶ θέαν ἐπήγετο. μετὰ. ⁷⁰ al. εὐσεβεῖς, ut legit interpres. ⁷¹ al. συνδραμόντος. ⁷² ai. φθέγγετο. ⁷³ al. περιτυχόντες.

καὶ πολλὰ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ αὐτοὶ ἐκχέαντες δάκρυα, παρεμυθήσαντό τε αὐτοὺς, καὶ ὑφείναι τῆς μακρᾶς λύπης ἐποίησαν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐκείνων ἐπανελθόντων, μείζον καὶ πάλιν τὸ πάθος ἐγένετο, καὶ ἱμάτιον ὄφθην τοῦ παιδός, εἶτε τινὰ τῶν ἐκείνων συνήθων εἰς μνήμην τοῖς πατράσιν ἐλθόντα, χαλεπωτέραν αὐτοῖς ἐποίησε τὴν συμφορὰν.

CLXXVII. Τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲ ἤδη περιελθόντος, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἑορτῆς ἐκείνης ἀγεσθαι πάλιν μελλούσης, ἐκέντε τε αὐτοὺς ἐπὶ πλείον τὸ πάθος, καὶ σφοδρότερον πάλιν τοῦ παιδός ἀνεμύνησε. Καὶ δῆτα πρὸς ἀλλήλους, Ἰωμεν, φασὶ, πρὸς τὸν τάφον· Ἰωμεν εἰ τι τοῦ παιδός ὑπολέλειπται λείψανον, εἰ πως κἄν αὐτὸ κοιμούμεθα. Ταῦτα καὶ ὅσα τοῦ πάθους πρὸς ἑαυτοὺς κοινολογησάμενοι, προέρχονται τῆς οἰκίας πενθικῶς ἐσκευασμένοι, καὶ τὰς ὁράσεις ὑπὸ τῶν δακρύων ἐκτετηκότες, καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀφικνούνται. Καὶ ὑποχωρεῖ μὲν εὐθέως ἡ θάλασσα, τῆς προθεσμίας καταλαβούσης. Ἀκολουθοῦσι δὲ αὐτοὶ πρῶτοι, καὶ μετὰ πόδας ἔτεροι πάλιν, τῇ θαλάσῃ καθάπερ ὀδηγῶ χρώμενοι. Καὶ τὸν αὐτομάτως οικοδομηθέντα ναὸν ἐκείνον, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς, Δέσποτα, σοφίας δημιουργηθέντα καταλαβόντες, ὀρώσει τὸ παιδίον, ὦ τοῦ θαύματος! ζῶν καὶ ἀλλόμενον (26) παρὰ τῷ ναῷ. Καὶ πρῶτον ⁷⁶ μὲν ἀμφιδόλως εἶχον πρὸς τὰ ὀρώμενα, λογιζόμενοι μὴ οὐχ ὁ παῖς ἦ τὸ φαινόμενον. Ἐπει δὲ καὶ τοῖς γνωρίσμασι καὶ τοῖς σχήμασι πάντοθεν εἰς πίστιν αὐτοὺς τὸ παιδίον ἐνήγε, καὶ τοῦτον ἐκείνον εἶναι τὸν υἱὸν ἐπίστευσαν, περιχυθέντες εὐθέως αὐτῷ, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖλη προσφύοντες, ἔκλαιόν τε μέχρι πολλοῦ, τὰ γλυκέα δὴ ταῦτα ὑφ' ἡδονῆς προχέοντες ⁷⁸ δάκρυα, καὶ θερμῶς αὐτὸν ὡσπερ γυμνῇ τῇ ψυχῇ κατεφιλοῦν.

CLXXVIII. Ἐπειτα μικρὸν ἑαυτοὺς ἀναλαβόντες, ἡρώτων ἀκριβῶς ἕκαστα τὸ παιδίον, ὅπως οὕτω παραδόξως διεσώθη ⁷⁶, τίνος φυλάττοντος, τίνος τρέφοντος, τίνος θάλαππος, τίνος ζωογονούντος. Τὸ δὲ, τῇ μὲν λαίῃ χειρὶ τὴν σορὸν κατέχον, πατέρα δὲ τὸν ἐν αὐτῇ κείμενον ὑποδεικνύον, Οὗτός μοι καὶ τῆς ζωῆς πάροχος, ἔλεγε, καὶ τροφεὺς, καὶ φύλαξ, παρ' ἑαυτῷ γνησίως ἀεὶ με τηρῶν καὶ καλῶς τιθηνούμενος. Θαύματι οὖν οἱ τεκόντες ἀπορρήτω σὺν ἡδονῇ ληφθέντες, τοὺς προτέρους θρήνους καὶ τὰ σκυθρωπὰ τοῦ πάθους ἐκείνα ῥήματα, εἰς φαιδρότητα καὶ εὐχαριστίαν μετέβαλον, θανμαστός, λέγοντες, ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐξῆς προστιθέντες. Ἐπανέρχονται τοίνυν μακάριοι καὶ ζηλωτοὶ πρὸς τὴν οἰκίαν· ὃν ὡς νεκρὸν ἐπένοιον, καὶ τάφον αὐτῷ θαλαττίου γαστέρα

A jam confectos, multasque propter casum et ipsi lacrymas profundentes, consolati sunt eos, effeceruntque ut de magno diuturnoque mœrore remitterent. Verum postquam illi domum revenerunt, iterum et major ægritudo orta est; atque visa nati vestis, sive quædam quæ illi familiaria erant in parentum memoriam recurrentia, molestiorem ipsis reddebant jacturam.

CLXXVII. Cæterum anno jam confectò, cum splendidum illud festum iterum agitandum esset, ipsos multo magis pungebat et excruciabat dolor, vehementiusque rursus pueri memoriam revocabat. Itaque inter se aiunt: Eamus ad sepulcrum: vidcamus num aliquæ filii reliquiæ supersint, si quo pacto et illas asportemus. Hæc et quæcumque mœstitia suggerebat inter se collocuti, domo prodeunt, lugubri ornatu, oculisque lacrymarum vilipientibus; atque ad littus perveniunt. Et quidem statim recedit mare, præstitutus dies cum advenisset. Sequuntur autem illi primi, atque e vestigio alii denuo, mari tanquam itineris duce utentes. Ac templum illud sua sponte ædificatum, imo a tua, Domine, sapientia conditum attingentes, cernunt puerum, o miraculum! vivum et salientem in templo. Et primo quidem de iis quæ cernebantur ambigebant, reputantes num illius esset id quod appareret. Postquam vero indicis et gestibus puer omnino eis fidem fecit, huncque ipsum esse filium erediderunt, confestim amplexi eum, et oculis ac labris adhærentes, fleverunt diu, his dulcibus lacrymis præ gaudio effusis, cumque vehementer quasi nudo animo deosculati sunt.

CLXXVIII. Deinde cum paulum collegissent se, singula diligenter rogarunt puerum, quo modo ita mirabiliter servatus fuisset, quo custodiente, quo nutriente, quo fonte, quo vitam præstante. At ille læva quidem manu loculum tenens, altera vero in eo jacentem ostendens: Hic mihi, inquit, et vitæ largitor, et alitor, et custos fuit, apud se vere perpetuo me conservans ac præclare enutrens. Miraculo igitur inenarrabili parentes cum voluptate capti, lamenta priora, et tristia illa doloris verba, in hilaritatem et gratiarum actionem mutaverunt, dicentes: *Mirabilis Deus in sanctis suis*; et consequentia addentes. Itaque beati ac æmulatione digni redeunt domum: quem ut mortuum lugebant, et cui sepulcrum esse ventrem belluæ marinæ præ-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ al. πρῶτα. ⁷⁸ al. ἐκχέοντες. ⁷⁶ al. περιεσώθη. ⁷⁷ Psal. LXVII, 36.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἀλλόμενον. Ex Ephræmo. At Nicephorus, παρακαθήμενον λάρνακι. In ms. 2421, ἐν τῇ τοῦ ἀγίου καθήμενον λάρνακι. Gregorius, dormientem. Aspiciat filium in eo loco, ubi eum dormientem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Æstimans autem eum esse defunctum, accessit conivus, quasi collectum cadaver exanime: sed cum eum dormire cognov-

visset, excitatum velociter, spectantibus populis, incolumem levavit in ulnis, interrogans inter oscula, ubi per anni fuisset spatia. Nescire se ait, si annus integer præterisset: tantum dormisse suavi sopore in unius noctis spatio æstimabat. Sic vetus c. Alex. Cot.

dicabant, imo vero cuius nihil reliqui se inventuros sperabant, cum secum incedentem habentes, atque colloquentem spectantes, inexplicabilis voluptatis rem parentibus, et ineffabilem suavitatem suis ipsorum pectoribus instillabant.

CLXXIX. Ita in honore habere solet communis omnium Dominus Christus eos famulorum qui propter ipsum passi sunt, tantumque periculum susceperunt, tali miraculorum exsuperantia, talibus splendoribus: quorum etiam nos compotes fieri contingat, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

Α θηρὸς ἐπεφήμιζον, μᾶλλον δὲ οὐ μὴδὲ λείψανον εὐρεῖν προσεδόκουν, τοῦτον μεθ' ἑαυτῶν βαδίζοντα ἔχοντες, καὶ συλλαλοῦντα ὄρωντες, ἀπατόν τι χροῖμα πατράσιν εἰς ἡδονὴν, καὶ ἀπόρρητον γλυκύτητα τοῖς ἐκείνων σπλάγχχνος ἐναποστάζον⁷⁸.

CLXXIX. Οὕτω τιμᾶν ὄιδεν ὁ κοινὸς ἀπάντων Δεσπότης Χριστὸς τοὺς δι' αὐτὸν παθόντας τῶν οικητῶν, καὶ τοσοῦτον κίνδυνον ἀναδεξαμένους, τοιαύτη θουμάτων ὑπερβολῇ, τοιαύταις λαμπρότησιν ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπιᾷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν⁷⁹.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ al. ἐναποστάζοντα. Ἐναποστάζον. Est participium. Peronius legebat ἐναπέσταζον, quod et cum eo vertimus. IBD. ⁷⁹ al. νῦν. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Al. νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς.

LITURGIA

SANCTI CLEMENTIS ROMANI.

(RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium Collectio*, ed. 2, Francofurti, 1847, in-4°, t. II, p. 186.)

MONITUM.

Præter istam, nulla alia apud Orientales Clementi ascripta Liturgia reperitur in mss. codicibus, quod mirum sane videri posset, quando quidem in Clementinis Constitutionibus exstat integra illius forma libro VIII descripta. Verum quamvis illarum Constitutionum quas *Dascalica*, decurtato *Διδασκαλικας* nomine, Syri et Arabes vocare solent, versiones et epitomæ plures reperiantur in Collectionibus Canonum Arabicis, ultimi illius libri fragmenta tantum habent: et is liber in vetustissima Syriaca versione codicis Florentini non exstat. Neque apud Græcos, a quibus Constitutiones apostolicas Syri et alii acceperunt, memoria ulla est Liturgiæ quæ Clementi tribueretur, quia scilicet in nulla Ecclesia celebri, et quæ aliis legem aut exemplum dare posset, forma rituum et orationum singularis, ex Clementinis expressa, in usu fuit. Ratio cur istam Jacobitæ composuerint et Clementi attribuerint frustra quæreretur, nisi dignitatis quam comparare huic officio conati sunt ex nomine viri apostolici, cuius memoriam inseruerunt aliquoties in diptychis suis, ut etiam in Confessione quam ordinandis sacerdotibus prælegi iubet Pontificalis Mediceus; et cuius aliquot testimonia in suæ opinionis patrocinium referunt in Collectaneis, de quibus sæpe dictum est. Non edita est in Missali Chaldaico, neque Gabriel Sionita in epistola ad Nihusium, aut Abraham Echellensis notis ad Hebed-Jesu, illius meminerunt, et pauci codices eam repræsentant (26*). Versio facta est ad bonæ notæ codicem Colbertinum 3921.

Ut probetur Liturgiæ istam Clementis Romani opus non esse, multis verbis non opus est, cum ne levem quidem talis antiquitatis notam habeat, sed recentioris ævi non paucas, inter quas præcipua videtur esse, stylus ille a prima simplicitate degenerans, et vere Asiatica synonymorum, epithetorum metaphorarumque congeries, per quam ad supremum elegantiae culmen perveniri Orientales existimant. Id etiam probat additio aliquot verborum in forma consecrandi panis et calicis, ut in prima, *quod pro multis fidelibus immolatur*: in altera, *sanguis meus qui confirmat testamentum mortis meæ*: quæ formulæ magis recentioribus similes sunt, quam vetustis Græcis Syriacisque, quarum sententia ad verborum evangelicorum simplicitatem propius accedit. In invocatione Spiritus sancti id observandum, quod oratio quæ verba Christi sequitur præter aliarum morem prolixa est supra modum, ita ut majus omnino inter illa et invocationem, sit intervallum. Neque tamen interlocutio diaconi occurrit ut in Græcis posterioribus, nam eas additiones Græcis usurpatas, ignorant Orientales Ecclesiæ.

(26*) Allat., *Symmicta*, p. 291.

LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI.

Primum Oratio ante Pacem.

Deus qui es mare ineffabile charitatis, et abyssus imperscrutabilis pacis, fons bonorum, et largitor dilectionis, qui mittis pacem ad illos qui eam suscipiunt: aperi nobis hoc tempore mare charitatis tuæ et irriga nos fluentis ditissimis, ex ubertate gratiæ tuæ, et ex fontibus suavissimis benignitatis tuæ. Fac nos filios tranquillitatis et hæredes pacis, accende in nobis ignem charitatis tuæ, et fervorem amoris tui. Sere in nobis timorem tuum, et confirma infirmitatem nostram veritate tua. Constringe nos tecum, et nobiscum invicem, una, firmaque nec dissolubili concordia. Præsta etiam ut vacui dolo, et puri ab omni livore, salutemus invicem in osculo et amplexu pacis et charitatis non fictæ, ut cum corde puro et anima munda, hic quidem archabonem vitæ membris nostris misceamus, et illic in futuro sæculo invitati simus ad festum illud perpetuum deliciisque abundantissimum: et triumphaliter celebremus te, o beate, in regno tuo, quod in æternum permanet, et unigenitum Filium tuum, et Spiritum tuum sanctum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Det unusquisque pacem.

Populus. Omnes.

Diaconus. Post, etc.

Populus. Coram te Domine.

Sacerdos elevans vocem. Deus invisibilis, et incomprehensibilis, ineffabilis et infinite, qui in Sanctis sanctorum excelsis habitas, in secreto habitaculo, quod manibus factum non est, supra cælos cælorum, et supra quidquid superius illis est; qui destruis omnem altitudinem passionum extolentem se adversus scientiam tuam, et captivas omnem cogitationem ad formam humilitatis et adhibitionis tuæ. Tu beatissime, et dives donorum sublimium, aspice nos e cælis tuis sublimibus et splendidis, et ex habitatione regni tui æterni. Mitte nobis dona gratiæ tuæ divini, inhabitationem Spiritus tui sancti: quia tu dives misericordiarum et magnificus in donis, et amplissimæ clementiæ, tibi que gloriam et gratiarum actionem offerimus, et unigenito Filio tuo, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Domine Deus potens, qui vides abscondita, et futura etiam penetras, fons vitæ et origo beata beatitudinis et bonitatis; largitor puritatis, et a quo sanctitas habet originem; thesaurus rerum pretiosarum, et fons sapientiæ: pater lucis æternæ, quæ est ante omnia sæcula in te essentialiter, æqualis potentia et gloria. Te deprecamur sanctissime Domine, sanctifica mentes et cogitationes omnium nostrum, munda animas et corpora omnium nostrum, refrena inordinatorem cogitatio-

A num nostrarum. Indue nos stola nova intertexta ornatu morum honestorum: et per Spiritum tuum sanctum perficientem omnia, qui in omnibus mentibus puris habitat, et in animabus mundis sedem habet, sanctifica nos per gratiam, misericordiam, et amorem erga homines unigeniti Filii tui: per quem et cum quo te decet gloria, etc.

Populus. Amen.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Misericordiæ.

Sacerdos. Caritas.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Te enim decet gloria et tibi debetur laudatio: te decet hymnus et exaltatio quocumque tempore, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Deum verum, unius naturæ excelsæ, unius substantiæ, qui in personis tribus adoraris et laudaris ab omnibus, quæ per sapientiam creasti et ordinasti.

Sacerdos elevans vocem. Benedicimus te factorem sæculorum et creatorem naturarum, largitorem vitæ et Dominum creaturarum visibilium et invisibilium. Cæli cælorum, et quæcunque in illis sunt, cum naturis igneis et spiritualibus te glorificant. Sol et luna cursibus suis te venerantur: stellæ splendore suo te prædicant: tonitrua sonis suis terrent, ad mandatum tuum: motus in aere virtutem tuam significant: aquæ in nubibus nutu tuo coguntur: terra et quæcunque super eam sunt, a te pendent, atque a te sustentantur: naturæ rationales, et ratione carentes, illæ quæ intelligentia, et quæ solo sensu præditæ sunt, per te vivunt, et potestati regni tui obediunt. Habes, Domine, in cælo illo excelso quod est scabellum sub pedibus tuis, ministros innumerabiles, et infinitum numerum laudantium te, qui in regionibus materiæ expertibus, laudi majestatis tuæ, et ministerio tuo toti addicti sunt, personas scilicet, quæ ex igne et spiritu creatæ sunt: quæ canticis omnium musicæ generum, laudes tuas cum clamore celebrant, milleni et decies milleni, qui ab æterno fructus laudationis tibi deferunt. Agmina et ordines spiritualium in suos ordines distributorum, qui hymnos jucundos tibi offerunt: cœtus angelorum, ordinesque archangelorum, qui tibi uni Deo laudem novam et indesinentem referunt: Throni et Dominationes in firmissima et non perturbabili securitate constituti, qui cantica triumphalia concinunt tibi, summopere timendo. Archangeli et virtutes, Potestatumque principes, qui gloria Thronorum exornantur, laudesque et encomia dignissima prout decet dirigunt ad infimos gradus solii tui. Principatus spirituales qui coram te cum timore consistunt, indesinenter sanctificant tonitru sau-

ctitatis tuæ. Currus igneus animalium quadruplici facie distinctorum, similitudinibusque diversis donorum gloriæ diversorum, decorem regni tui clamant : agmina Cherubim multis oculis præditorum, in circulum voces benedictionis in regionem tuam absconditam extollunt : Seraphim multis alis instructi, qui facies suas iisdem alis suis protegunt a splendore tuo, et pedes suos pennis quoque suis tegunt, ut non adurantur ab ardore ignis tui inaccessibleis, et volantes undequaque laudant, et ad alterutrum alis plaudentes benedicunt, et alter alteri conformati glorificent, et unus ab altero hymnum suscipientes, oribus igneis, linguisque flammis, una voce triplicatæ sanctificationis laudant, clamant, vociferantur, et dicunt.

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus.

Sacerdos inclinatus. Sanctus es Deus Pater, sanctus es Deus Fili, sanctus es Spiritus sancte, Trinitas sancta et indivisa, unus Deus solus et sanctus es, in natura : qui in Personis tribus adoraris, et in unitate substantiæ glorificaris. In quibuscunque locis et mundi partibus, non sufficiunt ad extollendam virtutem majestatis tuæ. Qui plasmasti hominem ad imaginem majestatis tuæ, rationemque ipsi indidisti, præscripsistisque tanquam limitem a Domino constitutum, ne præceptum tuum transgrederetur : qui cum errasset, contempsissetque legem tuam, sententiam mortis incurrit, et in exilium infirmitatis depulsus est. Tu vero creator ejus, bonus et misericors, non abjecisti curam ejus, quam habebas, sed omnia ad salutem ejus instituisti, eo usque ut Filium tuum æternum et unigenitum tuum miseris in mundum, qui dispensationem suam salutarem propter eum explevit.

Elevans vocem. Cum ergo paratus esset, secundum voluntatem suam ad gustandas passiones, ad ascendendum in crucem et patibulum, mortemque subeundam pro vita totius mundi, ea vespera qua consummationem mysteriorum, et mirabilium perfecit, panem accepit in manus suas puras et sanctas, et gratias agens †, benedixit, † sanctificavit, † fregit, deditque initiatis hoc ejus mysterio, apostolis sanctis dicens : Accipite, et manducate ex eo, quia Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur et datur, ad veniam omnium fidelium plurimorum pro quibus immolatur, et dividitur, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum et vitam æternam.

Populus. Amen.

Sacerdos. Post cœnam illam mysticam, miscuit calicem vitæ ex vino et aqua : et ad te, Deus Pater, oculos elevans, gratias egit, † benedixit, † sanctificavit, † et dedit turbæ discipulorum suorum electorum, apostolorumque sanctorum et dixit : Accipite, bibite ex eo vos omnes : Hic est sanguis meus, qui confirmat testamentum mortis meæ : qui pro vobis effunditur et pro multis datur, et dividitur ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam.

Populus. Amen.

Sacerdos. Quando autem huic pani communicabitis, et calicem hunc vitæ usurpabitis, commemorationem mortis meæ facietis, memoriamque resurrectionis meæ perficietis donec veniam.

Populus. Mortis tuæ, Domine, memoriam agimus.

Sacerdos elevans vocem. Oculo intellectuali cordis describimus periodum dispensationis tuæ sapientissimæ, Christe Domine noster, et ea omnia quæ operatus es per incarnationem tuam salutarem pro salute nostra, commemoramus : generationem tuam ex Patre abscondito : nativitatem tuam ex Virgine inexplicabilem : ortum tuum eximium et præclarum : elevationem tuam in cruce salutarem et admirandam : adventum tuum mundo vitam præstantem, excitationem tuam plenam miraculo : resurrectionem tuam gloriosam, plenamque omni gaudio : elevationem tuam in sublimia : excellentiamque sessionis tuæ ad dexteram genitoris tui ; præterea etiam revelationem regni tui gloriosi, quæ futura est in adventu tuo secundo : quando tu cum gloria ineffabili exorieris, et in turbis igneis legionibusque flammis circumgestatus, tanquam fulgur timendum et validum, ex sublimi gloriæ tuæ prodibis : quando statuatur solium terribile majestatis, et sedes electis tuis collocabuntur : quando populi et nationes congregabuntur, et ad locum judicii sistentur, ut suscipiat unusquisque secundum opus suum : atque retribuetur unicuique secundum actiones suas, quando libri aperientur, et opera, verba, et actiones discutientur : quando recitabuntur crimina, et tanquam sol splendidus, palam fient abscondita, clarissime : quando mare ignis exundabit, æstuabitque fumus flammaram, descendetque fluvius ignis ardentis, ad probationem, et examen omnis carnis ; quando angustiae amarissimæ erunt iniquis : et præparata erunt bona et deliciæ justis : quando misericordia auferetur, et impii tradentur gehennæ, atque pii vitam novam in æternum hæreditabunt. Quando vox valida audietur quæ partem unam ab altera separabit, transferetque agnos ad dexteram, et hædos ad sinistram. Te deprecamur plenum misericordia, Domine, in hora illa decretoria, multiplica clementiam tuam erga adoratores tuos, in tempore illo terribili, et tristitiæ pleno. Propitius esto erga animas servorum tuorum ; in hora illa terroris, effunde misericordiam tuam super eos, qui per crucem tuam salvati sunt. In tempore illo timoris, miserere illorum qui continentur passiones tuas : tangat te cura illorum, qui fiduciam habent super amorem tuum erga homines, et parce peccatis eorum ; commoveatur benignitas tua, erga illos qui invocant nomen tuum sanctum et remitte delicta illorum. Ne auferantur miserationes tuæ per iram tuam, neque deficiat nobis gratia tua, propter multitudinem malitiæ nostræ. Ne excludas clementiam tuam, propter iniquitatem nostram : ne mutetur natura tua, propter magnitudinem insipientiarum nostrarum. Non eligant nos angeli tui sancti,

et tanquam fasciculos zizaniorum, in ignem nos projiciant. Non increpes ministros regni tui propter sordes vestimentorum, neque tanquam contemptores majestatis tuæ nos in tenebras exteriores ejiciant. Ne extinguatur lumen lampadum nostrarum, ita ut extra fores thalami nuptialis tui remaneamus. Ne justitia tua nobis adversetur, neque in tenebras exteriores et stridorem dentium projecti cruciemur. Exhibe auxilium gratiæ tuæ erga malitiam nostram : effunde pelagus miserationis tuæ super nequitiam nostram, et ablue nostra crimina. Emitte abundantiam clementiæ tuæ et amoris tui erga homines, et dele quæ in nobis odio digna sunt : contine, Domine, fortitudinem tuam, et blando erga nos aspectu mutetur indignatio tua, vultusque tui serenitatem demonstra nobis, ut victores in causa peccatorum nostrorum coram sede majestatis tuæ appareamus : numeremur etiam inter vocatos ad regnum tuum, et inter invitatos discumbentes apud te colloquemur, et splendore lucis tuæ eximiam cum voluptate perfruamur. Propterea Ecclesia tua orat, et grex tuus deprecatur, et vocibus triumphalibus te interpellat, misericordiamque, et clementiam a te flagitat, et obsecrat te dicens.

Populus. Miserere.

Diaconus. Quam timenda est hæc hora.

Sacerdos. Nos quoque.

Sacerdos inclinatus dicit orationem Invocationis Spiritus sancti.

Obsecramus te, sanctissime Deus, mitte ad nos ex habitaculo regni tui æterni, et ex regione præsentis tuæ excelsæ, Spiritum tuum sanctum, consubstantialem tibi, et operatione æqualem (27), qui a te absque initio procedit, per unigenitum Filium tuum, et qui quocunque tempore datur iis qui tibi accepti sunt, eosque qui te vident et intelligunt perficit et consummat : ut illabens, requiescensque, habitet super oblationes istas : quibus sanctificatis per virtutem gratiæ tuæ perficiat hæc mysteria, atque illa suscepturos.

Sacerdos. Exaudi me, Domine.

Populus. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. Et panem quidem istum, efficiat, corpus vivificum, † corpus cœleste et salutare, † corpus salvans animas nostras, et corpora

nostra, † corpus ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam suscipientium.

Populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Similiter et mistum quod in hoc calice est, efficiat † sanguinem purificantem et sanctificantem, † sanguinem vivificum et salutare, † sanguinem salvantem animas et corpora nostra, sanguinem ipsius Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam illum suscipientium.

Populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Ut per communionem horum sacramentorum vivificantium, ad delicias vitæ cœlestis aditum habeamus, mereamurque evadere mortem secundam : neque tanquam rei ad judicium subeundum præparemur coram throno gloriæ tuæ : et beatitudinem illam ab angelis annuntiatam pastoribus, spiritualem scilicet, in terra cœlesti suscipiamus, ea in regione ubi tabernacula lucis fixa sunt : in domo nuptiali exornata, et in convivio vitæ spiritualis, cum illis victoribus, qui festum illic peragunt, feliciter celebremus te, et inter agmina eorum, canamus tibi gloriam et laudem.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, Ecclesiæ tuæ sanctæ, confirma fundamenta ejus in fide recta, et conserva eam in tranquillitate perpetua, et in pace abundanti. Pastores et doctores orthodoxos, qui præsent, in ea, castimonia morum exorna : præcipue vero dominum N. patriarcham : et dominum N. episcopum nostrum, et da illis ut cum decore pascant eam. Memento etiam, Domine, sacerdotum Ecclesiæ tuæ, et diaconorum templi tui, et omnium ordinum, qui ad ministerium tuum segregati sunt. Memento etiam, Domine, mei peccatoris insipientis, et pauperis servi tui, mei inquam peccatoris servi tui, quem nubes obscuræ delictorum circumdant. Per aspersionem hyssopi tui munda me, et tanquam nivem dealba me, purgatum a maculis et nævis peccati. Memento, etiam, Domine, omnium fidelium qui in exiliis sunt, et eorum qui pro fide orthodoxa agonem sustinent.

(27) Invocatio ejusdem sententiæ est, ac omnes reliquæ Syræ, quarum nulla eam lectionem repræsentat, quam editores Missalis Chaldaici elegerunt : etsi aliquos codices vidimus, quos ex commemoratione sancti Maronis et aliis indicibus, Maronitarum orthodoxorum esse constabat, qui veterem et communem omnibus Liturgiis formam continebant. Invocatur Spiritus sanctus ut illabatur cœlitus : ut requiescat, ut habitet super dona proposita, et illis verbis exprimitur oratio, quorum vim jam superius exposuimus, cum ad significandum illapsum et obumbrationem Spiritus sancti in Maria Virgine adhibeantur. Effectum exprimit Liturgia per verba duo *נברך* perficiat : et *עבדך* faciat : quæ respondent Græcis *τελειώση* et *πορήση*. Illud magis observatione dignum, quod in illa ipsa invocatione de Spiritu

sancto dicitur *qui a te absque initio procedit per unigenitum Filium tuum* : quod non in aliis Liturgiis, imo nec precibus diversi generis, facile reperitur. In Jacobi Syra et in quibusdam aliis dicitur *qui a te procedit, et qui a Filio tuo, quæ ad essentiam spectant, aut τὴ οὐσιώδη accipit* : quæ rectam de processione sancti Spiritus doctrinam ita exprimit, ut a Græcis schismaticis rejiciantur. Non spernendum sane testimonium istud est, qualiscunque tandem sit ista Liturgia : nam ab interpolatoribus nihil passam illam esse certissimum est. Atque ita constat non apud Latinos natam opinionem esse de processione Spiritus sancti a Patre et Filio, seu per Filium, quod idem esse Græci agnoscunt, cum in media Syria, inter eos qui alieni sunt a Romane Ecclesiæ communionem, testes illi us reperiantur.

Sacerdos elevans vocem. Et Ecclesiam tuam, Domine, quam possedisti ab initio, et redemisti per sanguinem unigeniti Filii tui benedic, et depelle ab ea conflictationes hæreseon perniciosarum, quæ a spiritibus peccati suscitantur, et ad eam demergendam in abyssum impietatis, excitantur. Propulsa ab illa, Domine, scandala, et rixas, et præserva eam a virgis, flagellisque tuis, atque a tentationibus, quibus per infirmitatem succumbat. Libera eam a fame amara, a captivitate, et mortalitate. Da etiam illi tempora tranquilla, et abundantia, præclaramque aeris temperiem, segetum fructuumque proventum, cum accumulatione omnium honorum; quia tu bonus es, et super omnes largiter effundens munera tua, gratiamque tuam dispensans, tibi que gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, eorum qui in virginitate pure vivunt, conjugatorum castorum, orphanorum et viduarum, pauperum et egenorum, et eorum qui adjuvant Ecclesiam tuam. Illorum etiam qui addicti sunt ministerio sanctorum, et adjuvant necessitatem patientes: qui offerunt oblationes, et præclare operantur.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. Et adjuva per dexteram tuam potentem, confirmaque brachio tuo forti, omnes qui in Ecclesia tua sancta catholica perpetuo oblationes offerunt, et memoriæ sanctorum tuorum communicant; qui elemosynarum fructibus egenos abundanter sustentant, et indigentiam explent pauperum. Da illis abundantiam bonorum, pro dispositione cordium eorum: et pro donis temporalibus, da illis affluentiam benedictionum ditissimarum et inamissibilium: et pro possessionibus non permanentibus, præpara illis delicias beatas, et mercedem inconsumptibilem, et munera amoris erga homines tui, bonaque uberrima hæreditatis tuæ: quia tu bonus es, et dives in muneribus, largusque donorum tuorum: et tibi gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, regum orthodoxorum (28), da illis victoriam de inimicis suis, et virtute omnipotentis tua rohora illos, et arma illos.

Elevans vocem. Ordines etiam militiæ, copias bellicas, viresque regnorum, quæ sub iugo servitutis crucis tuæ victricis inclinantur, et signum unigeniti Filii tui tenent, tanquam arma salutis, adjuva et salva, Domine. Conjuraciones gentium inimicarum

(28) *Memento, Domine, regum orthodoxorum.* In aliis hujus generis formulis, quales occurrunt non paucæ, quasdam tractas ex veteri disciplina fuisse credibile est: istam non item. Nam planam et perspicuam orationem continet pro Christianis principibus, ut inimicis fidei superiores stant divino auxilio, et pro infidelium debellatione, quod qua ratione Christianis moribus, legibus ipsorum Orientalium ecclesiasticis, et exemplis convenire possit, explicare facile non est. Nam orare pro principibus in-

A disperge et dissipa: regna profanâ, et hæreses impias comprime dextera tua potenti: hebete gladium acutum, ne immineat cervicibus gregis tui: compece captivitates, cædes, et bella a populis et hæreditate tua: neque aspicias iniquitatém eorum qui unigenitum Filium tuum dividunt: sed reliquorum memento, qui retinent fidem orthodoxam, et da illis atque nobis virtutem insuperabilem, et nobis et ipsis concede tempora quietis, et tranquillitatem salutis, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, per quem et cum quo te decet gloria et honor, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Eorum etiam omnium qui agonibus suis tibi placuerunt, et summam moribus suis gloriam consecuti sunt, fac bonam memoriam, Domine, hoc tempore: patrum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, prædicatorum, annuntiatorum, evangelistarum, Joannis Baptistæ, Stephani diaconi, et Genitricis Dei Mariæ, cum omnibus sanctis.

Elevans vocem. Eorum qui certamine atletico suo perfecti, et agone justitiæ consummati sunt. Memento etiam, Domine, eorum, qui in singulis regionibus et civitatibus placuerunt tibi, qui exitum vitæ inculpatum habentes ex hoc mundo profecti, ad te pervenerunt, et ad cœlestes domos elevati sunt: Patrum antiquorum et patriarcharum, principum familiarum, qui mysteria viderunt et revelationes penetraverunt, œconomorum spiritualium, prædicatorum gloriosorum, et dilectorum tibi deprecantium te, tibi que acceptorum et dispensatorum domus tuæ. Propitius esto, Domine, iniquitatibus nostris, per orationes eorum. Da nobis ut cum fide orthodoxa, secundum exactam doctrinam eorum, sequamur illorum vestigia, simusque hæredes promissionum quæ ad eos factæ sunt, participesque mercedis eorum; et cum eis lætemur, adepti coronas victoriæ, atque inter agmina eorum canamus tibi gloriam et laudem et unigenito Filio tuo.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Commemoramus coram te hoc tempore, Domine, pastores veros et doctores sinceros, omnes Patres electos et beatos, maxime vero Ignatium, Dionysium, cum reliquis dilectis tuis.

Elevans vocem. Eos qui super petram inconcussam confessionis apostolicæ, ædificaverunt, et stabiliverunt fidem, extenderuntque et dilataverunt tentorium Ecclesiæ tuæ, a finibus usque ad fines terræ: qui ædificaverunt ovile tuum in universa terra habitabili: qui in pratis spiritualibus, et fidelibus jubet Christiana religio, et testimonia multa veterum, ut Alexandrinæ Historiæ palam faciunt, et Ægyptiacæ quoque Liturgiæ, ad quas videnda quæ notavimus. Neque ulli ex quo Muhammedani rerum in Oriente potiti sunt, Jacobitæ, tales principes habuerunt, quales hac oratione designantur, quod notavit in Commentario ad hunc locum Barsalibi, qui etiam abbreviari diptycha, hac de causa testatur. Hæc igitur formula inter singulares et inusitatas videtur reponenda.

evangelicis fortitudinis tuæ, paverunt oves tuas rationales, et super aquas quietis deduxerunt agnos gregis tui : qui coram regibus et tyrannis prædicaverunt Evangelium tuum, et coram iudicibus iniquis confirmaverunt religionem tuam : qui gentes in tenebris constitutas direxerunt atque illustraverunt. docueruntque illas quod in umbra erroris sederent, illisque demonstraverunt lumen scientiæ tuæ. Qui semina bona fidei seminaverunt in terris animarum, et purgaverunt agros sylvæ spinarum et zizaniorum peccati : qui propriis passionibus reduxerunt captivitatem populi tui a potestate duri et maligni, et sanguine cervicium suarum liberaverunt eam ab oppressione rebellis illius : Ut per deprecationes eorum propitiatorias, et per obsecrationes eorum acceptabiles coram te, concedas nobis mores castos, et inculpabiles, fidem rectam, et incorruptam, vitam castam, neque perturbationi obnoxiam, dona sublimia et sancta, liberationem a tentationibus asperis : exitus paratos et insuperabiles, finem bonum et immutabilem, bona amplissima et promissa, delicias permanentes, hæreditatem cum sanctis, fiduciam standi coram solio tuo terribili, quia tu misericors es, et largus in muneribus, tibi-que gloriam et laudem referemus, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Et ad altare tuum spirituale et sanctum, Domine, præsta quietem, memoriam bonam et felicitatem omnibus animabus, corporibus et spiritibus, patrum, fratrum et magistrorum nostrorum omnium, corporalium aut spiritualium, qui in regionibus quibuscunque, civitatibus, aut partibus defuncti sunt, aut suffocati in mari, vel fluminibus, aut in itinere obierunt, et quorum memoria facta non est in Ecclesiis super terram constitutis. Tu, Domine, præsta illis memoriam bonam, qui defuncti sunt et ad te migraverunt, in fide orthodoxa, simul cum illis, quorum nomina in libro tuo vitæ consignata sunt.

Elevans vocem. Illis omnibus qui stadium vitæ decurrentes, perfecti et præclari coram te apparuerunt et ex delictorum pelago liberati ad te pervenerunt, patribus et fratribus nostris secundum carnem et spiritum : fratribus inquam nostris secundum corpus et secundum animam, quietem præsta, Domine, in sinu illo spirituali et magno. Da illis spiritum gaudii in habitaculis lucis et lætitiæ, in tabernaculis umbræ et quietis, et thesauris voluptatum, unde longe abest omnis mæstitia, ubi

(29) *Ubi piorum animæ primitias vitæ absque labore expectant.* Locus iste, et quæ sequuntur ad communem Græcorum opinionem videntur referenda, qui animas piorum usque ad ultimi iudicii diem cœlesti beatitudine non perfrui existimant ; qua de re, maxima Ferrariæ et Florentiæ contentio fuit, ut de Purgatorio : quia duæ illæ quæstiones maximam inter se habent affinitatem. De hoc argumento fuse dictum est alibi *. Sane Græcorum de animarum post mortem conditione, absurdas opina-

A piorum animæ primitias vitæ absque labore expectant (29), et spiritus justorum ad finem promissæ mercedis pariter attendunt : in ea regione ubi operarii et fatigati paradysum aspiciunt, et invitati ad nuptias sponsum cœlestem desiderant : ubi vocati ad convivium, ut ascendant præstolantur, et ut stolam illam novam gloriæ accipiant, ardentem concupiscunt : unde absunt mæstitudines, et ubi gaudia reperiuntur : unus enim omnino et solus visus est non irretitus passionibus peccati, ex illis qui humano corpore induti fuerunt, scilicet Jesus Christus Dominus noster unigenitus Filius tuus, per quem nos etiam speramus misericordiam consequi, etc.

Populus. Quietem præsta.

Sacerdos elevans vocem. Aufer, ignosce, et dele peccata nostra, Deus, quæ commisimus per remissas cogitationes, et quæ a pueritia nostrâ ad senectutem usque, aperta et nota sunt, Deus noster : voluntaria sive involuntaria, ea præsertim quibus in sæculo sine fine, condemnatio præparata est. Da nobis ut quando justus in horrea tritici deferentur, et impii quasi palea comburentur, ut inter agmina sanctorum tuorum laudemus te, et cum angelis tuis canamus dicentes : Benedictus ille qui venit ad salutem nostram, et nunc venit ad innovationem nostram, ut in hoc sicut et in omnibus, ab omnibus glorificetur et laudetur nomen tuum honorandum et benedictum, et simul Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus tui sancti, nunc, etc.

Populus. Sicut.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Misericordiæ Dei sint, etc.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Angelus, etc.

Sacerdos frangit oblatam. *Diaconus dicit Catholicam.*

Sacerdos dicit Orationem ante Pater noster.

Deus qui per spiritum tuum locutus es in prophetis, et prædicasti per apostolos doctrinam sufficientem ad inspirandam mentibus nostris sapientiam, et per eos commendasti illud quod sensus spirituales animæ purgaret, et quod ostia aperta capitis corporis nostri mundaret : obsecramus et deprecamur amorem erga homines tuum, et charitatem tuam eximiam, ut aperias aures cordium nostrorum ad audiendam Orationem Dominicam, quæ ipsa est quam Dominus et Deus noster unigenitus Filius tuus, initiatis mysterio suo et familiaribus suis

tiones, Orientalibus ignotas esse certissimum videtur. Quod vero beatorum animæ cœlestem gloriam plenam atque perfectam ad ultimum usque iudicium expectent, scripsit Moses Barcephæ in Tractatu de Paradiso, atque ita fieri potuit, ut auctor hujus Liturgiæ in eadem sententia fuerit, cum magna sit Mosis illius apud Jacobitas suos auctoritas. Nihil tamen obstat quin figurata hæc oratio, de plena consummataque beatitudine possit intelligi.

* *Perv. l. V, l. VIII, c. 9.*

tradidit, in qua consignata sunt præcepta et norma A et sanguinis sancti quæ in eis sunt, mereremur dirigendæ vitæ nostræ; et cum fiducia, qualis dilectos filios decet, invocemus te Deum Patrem cœlestem, oremus et dicamus: Pater noster, qui es in cœlis.

Populus. Sanctificetur, etc.

Sacerdos elevans vocem. Pater gratiæ, a quo procedit et oritur sanctitas sanctis, adveniat regnum tuum, quod superat omnia regna, ad salvationem nostram: et ne inducas nos in tentationem, aut in confusionem et afflictionem: sed libera nos a violentia diaboli et spirituum malignorum, et potentia deceptoris: quia tuum est imperium, gloria et potestas, et unigeniti Filii tui, et Spiritus tui sancti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Ante, etc.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Tibi inclinantur colla omnium in quibus anima vitæ est, et a te postulant remissionem omnium prævaricationum, quæ per negligentiam commissæ sunt. Tu autem per constantem misericordiam tuam dele et aufer omnes iniquitates nostras, et parce nobis per amorem tuum erga homines. Etiam præsta nobis, ut cum animæ causa præparatione, et cordis munditie, sanctis tuis communicemus, et sint nobis in pignus voluptatis in æternum permansuræ, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, C per quem, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sit.

Diaconus. Cum timore, etc.

Sacerdos. Sancta sanctis.

Populus. Unus Pater sanctus.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Gratias agimus.

Sacerdos. Nunc, Domine, quando quidem invitato ad regnum tuum fecisti nos, per susceptionem sacramentorum tuorum sanctorum et vivificantium, quibus dignos præstitisti nos, ita ut partem corporis

accipere, atque communicare ipsis: fecistisque ut essemus hæredes sanctorum tuorum, oramus, obsecramus et deprecamur te, o clemens, ut non exquiras a nobis exactam illam observationem et castimoniam, circa illa mysteria, ne condemnemur cum iis qui te non noverunt, ad cruciatus ignis inextinguibilis: sed per gratiam tuam, cum filiis nuptiarum tuarum quiescere nos jube, et cum agnis mundis in paradiso fac nos discumbere, ut cum illis et inter eos offeramus tibi gloriam et gratiarum actionem.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

B *Populus.* Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Post.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Coram te, Domine Deus noster, inclinamus colla animarum et corporum nostrorum, quia non sumus sufficientes, ad referendam gratiarum actionem majestati tuæ, quales deberemus retribuere ad grates agendas tibi, sed has tantummodo, quia omnia dona quæcunque habemus, ex te sunt. Da nobis, Domine, voces sermonis dignitate animatas, ut sufficiant ad condignam convenientemque tui laudationem. O clemens qui nobis licet etiam terra indigni simus, claves thesauri tui commendasti, et super regnum tuum nos cum auctoritate præposuisti, præsta nobis ut in toto decursu vitæ nostræ, puri coram te appareamus, et a vanitate mundana, a cogitationibus terrenis, a motibus passionum, et remissis cogitationibus, sensus nostros occultos et manifestos remove: atque per fortitudinem potentiæ tuæ extende super nos dexteram tuam omnia complectentem, benedicque servis et adoratoribus tuis, qui salutem adepti sunt per nomen tuum sanctum, et fac nos templa habitationis tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ: ut in die illo novo et æterno, in regno tuo lætemur, et per te salvemur, et referamus tibi gloriam et gratiarum actionem, et Patri tuo et Spiritui sancto, nunc, etc.

Populus. Amen.

Diaconus. Benedic, Domine, etc.

MARTYRION ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ (30).

MARTYRIUM S. CLEMENTIS

PAPÆ ROMANI.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 808, ex Simeone Metaphraste, die 24 Novembris.)

I. Τρίτον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας πρόσθη Κλή-
μης¹⁰⁰ ὃς τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀκολου-
θήσας, οὕτω τοῖς τῶν τρόπων κόσμοις διέπρεπεν, ὥστε
καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανῶν
λαοῖς εὐαρεστεῖν. Ἠγάπων μὲν¹⁰¹ αὐτὸν οἱ Ἕλλη-
νες, ἐπειδὴ οὐ βδελυττόμενος, ἀλλὰ ἀπολογούμενος
ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ τελετῶν ἀπεδεί-
κνυε, ποῦ τε γεγέννηται, καὶ πῶθεν ὠρμηγνο οἱ παρ'
αὐτοῖς νομιζόμενοι καὶ λατρευόμενοι θεοί· ἃ τε πε-
πράχασι, πῶς τε αὐτοῖς κατέληξαν, φανοτάταις ἀπο-
δείξεισι παρίστη· αὐτοῦς τε τοὺς Ἕλληνας συγχωρή-
σεως παρὰ Θεοῦ τυχεῖν, εἴπερ τῆς ἐκείνων λατρείας
ἀπόσχοιντο, εἰδίδασκε.

II. Παρὰ δὲ Ἰουδαίους τοιοῦτῃ τρόπῳ χάριν ἐπορί-
ζετο· ἐπειδὴ τοὺς πατέρας αὐτῶν φίλους τοῦ Θεοῦ
ἀπέδεικνυε· τὸν τε νόμον αὐτῶν ἄγιον καὶ ἱερώτατον
ἀπέφαινε, καὶ πρῶτον τρόπον¹⁰² τούτους παρὰ τῷ
Θεῷ κληροῦσθαι, εἴπερ τοῦ ἰδίου νόμου τὰ μυστήρια
τηρήσειεν, ἐν τῷ τὴν ἐπαγγελίαν πρὸς Ἀβραάμ μὴ
ἀρνεῖσθαι εἰς τὸν Χριστὸν πεπληρωσθαι· διότι ἐν τῷ
σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ κληροδοτεῖν ὁ Θεὸς καθυ-
πέσχετο πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὅπερ εἶπε πρὸς Δαβὶδ·

I. Tertius Romanæ Ecclesiæ præfuit Clemens,
qui, disciplinam apostoli Petri secutus, ita morum
ornamentis excelluit, ut et Judæis et gentilibus et
omni Christianæ plebi gratius acceptusque esset.
Diligebant quidem eum gentiles, quia non execrans,
sed rationem reddens, ex eorum libris, mysteriis et
cæremoniis ostendebat, ubi nati essent, undeque
prodiissent ii quos deos putarent et colerent: quæ-
nam etiam egissent, utque postea desiissent, evi-
dentissimis documentis astruebat: ipsosque gentiles
veniam a Deo consecutum iri docebat, si ab illorum
cultu abstinerent.

II. Apud Judæos autem, hoc modo sibi gratiam
comparabat: quandoquidem patres eorum demon-
strabat amicos Dei exstitisse: declarabatque legem
eorum sanctam esse et sacratissimam; ad hæc illos
primum locum apud Deum accepturos, si legis suæ
sacramenta servarent, minime negando factam
Abrahæ promissionem completam fuisse in Christo:
quod in semine Abrahæ promississet Deus cunctas
gentes hæreditate donare: completum quoque illud

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ In ms. Reg. 804: τρίτος (cod. 2421, δεύτερος) γὰρ ἀπὸ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἀριθμούμενος πρόεδρος, τὴν τοῦ διδασκάλου ἐπιστήμην ἀκριβωτάμενος, καὶ τοῖς αὐ-
τοῦ ἔχνεσιν ἀπαρτρέπτως ἐπόμενος, πεπληρωμένος τε θείας σοφίας καὶ χάριτος, οὕτω τοῖς τρόποις ἐκε-
κόσμητο καὶ διέλαμψεν, ὥστε πᾶσι πάντα γινόμενος τοῦ σώζεσθαι πάντας ἕνεκα, Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι καὶ
τοῖς Χριστιανῶν λαοῖς πᾶσιν εὐαρεστεῖν, ὑπὸ πάντων τε ἀγαπώμενος, πάντας τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνδεῖν
ἐποιεῖτο σπουδῆν. Ἠγάπων, etc. Hoc est: Tertius enim post Petrum principem apostolorum, Romanæ
Ecclesiæ numeratus antistes, Magistri disciplinam accurate observans, ejusque vestigiis indeflexe insistens,
repletusque divina gratia et sapientia, sic moribus ornatus erat ac refulgebat, ut omnibus omnia factus
quo cuncti salvi fierent, Judæis, Græcis, Christianisque populis omnibus placeret; atque ab universis
amatus, conabatur cunctos charitate in Christum colligare. Diligebant, etc. Fuit autem codex 2421 non
ita pridem e Græcia missus ad Christianissimum regem, continetque Clementis martyrium eodem fere
modo quo liber 804, sed cum prologo, et cum miraculi narratione vice Epilogi. *Isid.* ¹⁰¹ al. μὲν γὰρ. ¹⁰² al.
τῆς Παλαιστίνης.

VARIORUM NOTÆ.

(30) De Clementis martyrio non memini me legere
in antiquioribus Ecclesiæ magistris: primusque
quod sciam Rufinus, scribens de adulteratione libro-
rum Origenis, Clementem nomine martyris dona-

vit. *Clemens, inquit, apostolorum discipulus, qui Ro-
manæ Ecclesiæ post apostolos et episcopus et martyr
præfuit.* *Cot.*

quod ad Davidem dixit. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* ^a. Iterumque per Isaiam prophetam, quod *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* ^b.

III. A Christianis vero ideo et magis diligebatur, quia singularium regionum pauperes nominatim habebat scriptos; et eos quos baptismatis sanctionia illustraverat, non sinebat publicam mendicitatem subire. Quotidiana autem prædicatione mediocres ac divites admonebat ne paterentur baptismo illuminatos pauperes, a Judæis aut gentilibus publicos cibos accipere, et vitam baptismatis consecratione mundatam, donis gentilium inquinari.

IV. His, eorumque pluribus virtutum floribus cum Deo, tum cunctis mente præditis hominibus placebat: nam mente carentibus placere non potest id quod Deo placere probatur. Atque ideo hominum rationis expertium contumelias veriti non sunt, quibus animo sedit, nequaquam timere illos qui plerisque displicent. Quo factum est, ut Sisinnium imperatoris Nervæ amicum non timuerit beatissimus Clemens sedis Romanæ episcopus.

V. Itaque cum per ipsius doctrinam conversa ad Deum uxor Sisinnii Theodora, sedulum Deo exhiberet ministerium, eam zelotypia ductus maritus laqueis involvere nitēbatur, properantem ad ecclesiam. Et quidem illa ingrediente, ipse per alium introitum adveniens, cœpit curiose inspicere: et quando a sancto Clemente facta fuit oratio, dixitque populus: Amen; eo tempore Sisinnius cæcus et surdus effectus est, ut neque videre neque audire posset. Tunc ergo dixit servis suis: Prehendite me in manus vestras, et extra educite, quoniam oculi mei cæci facti sunt, et aures meæ in tantum obsurduerunt, ut nihil penitus audire valeam.

VI. Tunc servi ejus circuibant cum illo per totam ecclesiam, in medio orantis populi, virorum pariter et mulierum, nec portas quas ingressi fuerant poterant contingere. Unde dum ipsi vagabundi oberrant, iterumque gyros agunt, ad Theodoram dominam suam, ubi Deo preces fundebat, pervenerunt cum domino suo. Quæ cum vidisset servos suos una cum domino eorum excæcato circumagentes, primo quidem declinavit aspectum eorum, putans quod apertis oculis ipsam aspiceret. Dein misit unum e servis suis, ut sciret quid sibi vellent, cum domino circum-euntes. Illi dixerunt: Dominus noster, dum vult videre quod ei licitum non est, et alienum mysterium audire, excæcatus est, et surdus effectus; nobis autem imperavit, ut illum hinc quomocumque edu-

^a Psal. cxxxi, 11. ^b Isa. vii, 14.

Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Καὶ αὖθις διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· Ὅτι ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.

III. Παρὰ δὲ Χριστιανοῖς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἡγαπᾶτο, ἐπειδὴ τοὺς καθ' ἑκάστην ⁸²⁻⁸⁶ ῥεγεῶνα πένητας καθ' ὄνομα εἶχε γεγραμμένους· καὶ οὗς τῷ τοῦ βαπτίσματος ἀγιασμῷ ἐφώτιζεν, οὐ συνεχώρει δημοσίαν ἀπαίτησιν ὑπελθεῖν. Τῷ δὲ καθ' ἡμέραν κηρύγματι τοὺς τε μετρίους καὶ πλουσίους ἐνουθέτει τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τοὺς πεφωτισμένους πένητας παρὰ Ἰουδαίων ἢ Ἑλλήνων δημόσια βίβλα λαμβάνειν, καὶ βίον τῆ τοῦ βαπτίσματος καθιερώσει κεκαθαρμένον ⁸⁵, χαρίσμασιν Ἑλλήνων χραίνεσθαι.

IV. Τούτοις, καὶ τούτων πλείοσιν ἀνδραγαθίας ἀνθεσι τῷ τε Θεῷ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐξέφροσιν ἐνῆρσεν. Τοῖς γὰρ ἀλογίστοις ἀρέσκειν ἀδύνατον, ὅπερ τῷ Θεῷ εὐάρεστον ἀποδεικνύεται. Τούτου οὖν ἔνεκεν οὐκ ἐφόβησαν ⁸⁶ τὰς ὕβρεις τῶν ἀλογίστων ἀνθρώπων ἐκεῖνοι, οἷς ἡ γνώμη ἐτύγχανε τοὺς ἀπαρέσκοντας ⁸⁷ πλείστοις ⁸⁸ μὴ δειλῆν. Ὅτου χάριν περιτὴν τῷ μακαριωτάτῳ Κλήμεντι τῷ τοῦ θρόνου Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ τὸν φίλον τοῦ βασιλέως Νεροῦσα μὴ φοβεῖσθαι.

V. Ἐπειδὴ τὸν τῆ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἡ γυνὴ τοῦ Σισινίου Θεοδώρα, ἐπιστραφεῖσα ⁸⁹ πρὸς Θεόν, σπουδαίαν ἐτέλει τὴν λειτουργίαν, ταύτην ὁ ἀνὴρ ζηλοτυπήσας, παγιδεῦσα κατηγωνίζετο, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σπεύδουσαν ⁹⁰. Καὶ δὴ εἰσερχομένης ⁹¹, ἐκεῖνος δι' ἐτέρας εἰσόδου καταφθάσας, ἤρξατο πολυπραγμανεῖν· καὶ ἦνίκα παρὰ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος εὐχὴ γέγονε, τοῦ λαοῦ εἰρηκότος τὸ Ἀμήν, ὁ Σισίνιος ἐν τούτῳ τυφλὸς τε καὶ κωφὸς ἀπετελέσθη, τοῦ μήτε ὄρᾶν, μήτε ἀκοῦειν δύνασθαι. Τότε οὖν λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Λάβετε με εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, καὶ ἐξαγάγετε ἐξω, ὅτι οἱ ὀφθαλμοί μου τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ αἱ ἀκοαὶ μου εἰς τὸ σπύτον ἐκωφώθησαν, ὅτι οὐδὲν τὸ σύνολον ἀκοῦειν δύναμαι.

VI. Τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ περιτῆρον μετ' αὐτοῦ δι' ⁹² ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐν μέσῳ τοῦ εὐχομένου λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ τὰς θύρας ὅθεν εἰσέβησαν καταλαβεῖν ⁹³ οὐκ ἐδύναντο. Ὅθεν ἐν τῷ περιέρχεσθαι αὐτοὺς πλανηθέντας, καὶ πάλιν κυκλεύειν ⁹⁴, πρὸς Θεοδώραν τὴν κυρίαν αὐτῶν, ἐνθα τῷ Θεῷ προσήχετο, σὺν τῷ δεσπότῃ αὐτῶν παρεγένοντο. Ἦτις ἐωρακυῖα τοὺς ἐαυτῆς παῖδας μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν τυφλωθέντος ⁹⁵ περιάγοντας, πρῶτον μὲν ἐξέκλινε τὴν θέαν αὐτῶν ⁹⁶, νομίζουσα ὅτι περ ἠνεργημένοις δμῆμασιν θεάσεται αὐτήν. Καὶ πεμφάσης ⁹⁷ ἕνα τῶν παίδων αὐτῆς πρὸς τὸ γῶναί τι ἄρα θέλοιεν μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν περιερχόμενοι, εἶπον ⁹⁸. Ὁ κύριος ἡμῶν, θέλων ὄρᾶν ὅπερ αὐτὸν οὐκ ἐξῆν ⁹⁹, καὶ ἀκοῦειν ἀλλοτρίου μυστηρίου, ἀποτετύφλωται, καὶ κωφὸς

VARIAE LECTIONES.

⁸²⁻⁸⁶ al. καθ' ἑκάστον. ⁸⁵ al. κεκαθαρμένον. ⁸⁶ al. ἐφοβήθησαν. ⁸⁷ al. ἀπαρέσκομένους πλείστοις ὄντας. ⁸⁸ Concinnior mihi videtur lectio duorum] mss. Τοὺς ἀπαρέσκομένους πλείστοις ὄντας, ἰλλοι qui ægre ferunt, suntuque numero plures. Cot. ⁸⁹ al. πιστεύσασα. ⁹⁰ al. ἀποῦσαν. ⁹¹ al. εἰσπλοῦσης. ⁹² al. λαβόντες αὐτὸν περιτῆρον δι'. ⁹³ al. εἰσῆλθον εὐρεῖν. ⁹⁴ al. πλανηθέντους καὶ κυκλεύειν. ⁹⁵ al. τυφλωθέντα αὐτόν. ⁹⁶ al. αὐτοῦ. ⁹⁷ al. μεταπεμφάμενη. ⁹⁸ al. εἶπεν. ⁹⁹ al. ἄπερ αὐτῷ οὐκ ἐξέστι.

ἀπειράσθη· ἡμῖν τε ἐκέλευσεν, ἵνα τοῦτον ἐντεῦθεν ¹⁰⁰ A ceremus; sed non licuit nobis eum hinc ullo pacto emittere.

VII. Ἦνίκα δὲ τοῦτο ^a τὸ διήγημα ἡ Θεοδώρα ὑπέδεξατο ^b παρὰ τοῦ παιδός, κατέστρωσεν ^c ἑαυτὴν εἰς εὐχὴν, καὶ μετὰ δακρύων ^d παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέετο ἵνα ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐκείθεν δυνηθῆ ἔξελθεῖν. Καὶ στραφεῖσα πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς συνόντας αὐτῷ, εἶπεν· Ἀπέλθετε, καὶ χειραγωγήσαντες τὸν κύριον ὑμῶν, ἀπαγάγετε εἰς τὸν οἶκον· ἐγὼ γὰρ τὴν εὐχὴν, ἣν ἔρξαμην, οὐ μὴ καταλείπω, ἀλλὰ προσφέρω τὴν θυσίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ πληρουμένων τῶν μυστηρίων, καταφθάνω ὑμᾶς. Τότε τοίνυν ἀπῆλθον οἱ παῖδες χειραγωγούντες αὐτὸν ^e, καὶ ἐξερχόμενοι, ἀπήγαγον εἰς τὸν οἶκον· καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς τὴν κυρίαν αὐτῶν, τυφλὸν ἀπήγγειλαν καὶ κωφὸν αὐτὸν εἰσέτι διαμειναι ^f. Ἡ δὲ Θεοδώρα ἐπὶ πλείον τῷ Θεῷ δεήσεις καὶ δάκρυα ἐξέχευεν, ὅπως τοῦ ἀνδρός αὐτῆς τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἀντιλήψῃται. Καὶ δὴ τῆς ἀπολύσεως γεγυίας προσέπεσε τῷ μακαρίῳ Κλήμεντι ἡ Θεοδώρα, λέγουσα ^g, τὸν ἀνδρα αὐτῆς περιεργαζόμενον τὰ ἀπόρρητα τῶν μυστηρίων τοῦ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλώσει περιπεσεῖν τῶν ἀμφοτέρων ὀφθαλμῶν, τῶν τε ἐκατέρων ὧτων τὸ ἀκουστικὸν παραυτὰ ἀπολέσαι.

VIII. Τηνικαῦτα οὖν ὁ μακάριος Κλήμης, προχέας δάκρυα, προτρέπειν ἤρξατο ^h τοὺς συμπρόντας, ἵνα ὁμοθυμαδὸν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτήσωνται, ὅπως τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τὴν τε ἀκοὴν χαρίσῃται καὶ τὴν ὄρασιν· θαρσαλέως τοίνυν ὁ μακάριος Κλήμης μετὰ τὴν εὐχὴν συνεπορεύθη τῇ γυναικὶ πρὸς τὸν ἐκεῖνης ἀνδρα, ⁱ καὶ εὔρεν αὐτὸν, ἀνεωγμένων τῶν ¹⁰ ὀμμάτων, οὐδὲν ¹¹ ὄρωντα, οὔτε μὲν λόγου τὸ παράπαν, οὔτε τινὸς ἤχου ἀκούοντα· ἔνθα καὶ συμμιγείς ὀλοφυρμῶν ¹² ἅπαντες περιήχουν, οὐ τινος ὁ Σισίννιος παντάπασιν οὐκ ἔχροατο.

IX. Τότε οὖν, κλίνας τὰ γόνατα πρὸς τὸν Θεόν, ἔφη ὁ μακάριος Κλήμης· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δεδωκώς τῷ ἀποστόλῳ σου, διδασκάλῳ δὲ ἐμῷ Πέτρῳ, καὶ εἰπόν· Ἔπερ ἂν ἀνοίξῃς, ἠέρωμαι, καὶ ἀνοίξῃς κλειδοῦς, κλεισται, σὺ πρόσταξον ἵνα διανοιχθῶσι τῷ ἀνθρώπῳ τοῦτύ ¹³⁻¹⁴· αἱ ἀκοαί, καὶ οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι σὺ εἶπας· Ἔπερ ἂν αἰτήσητε πιστεύοντες, λήψεσθε. Καὶ αὕτη σου ἡ ἐπαγγελία διαμένει εἰς αἰῶνα αἰώνων ¹⁵⁻¹⁶. Καὶ ἡνίκα πάντες ἀπεκρίνοντο ¹⁷, Ἀμήν, διηνολήθησαν ¹⁸ οἱ ^d ὀφθαλμοὶ Σισίννιου καὶ αἱ ἀκοαί. Καὶ ἰδὼν τὸν ἅγιον Κλήμεντα σὺν τῇ ἑαυτοῦ ἰστάμενον γυναικὶ, ἐξέστη τῇ διανοίᾳ, λογιζόμενος τί ἄρα εἴη τοῦτο, καὶ ὑπονοῶν τοῦτο αὐτὸ γοητικαῖς τέχναις ἐμπεπαῖχθαι, ἔρξατο κράζειν ¹⁹ τοῖς δούλοις αὐτοῦ ²⁰. Κρατήσατε Κλήμεντα τὸν ἐπίσκοπον· διὰ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν πρὸς τὴν γυναῖκά μου, τῇ μαγικῇ αὐτοῦ τέχνῃ τὴν πῆρωσίν μου ἐπήγαγεν.

^a Matth. xvi, 19. ^b Marc. xxi, 22.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ deest in al. ¹ al. ἐκβαλεῖν. ² deest in al. ³ al. ἤκουσεν. ⁴ al. ἔστησεν. ⁵ deest in al. ⁶ deest in al. ⁷ al. διαμένειν. ⁸ al. λέγουσα πάντα τὰ συμβάντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ ὅτι τυφλός ἐστι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ κωφός τοῖς ὠσὶ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μακάριος. ⁹ al. προστρέψατο. ¹⁰ al. αὐτῷ. ¹¹ al. μηδένα. ¹² al. συμμιγῆ ὀλοφυρμόν. ¹³⁻¹⁴ al. τοῦ ἀνθρώπου τούτου. ¹⁵⁻¹⁶ al. αἰώνος. ¹⁷ al. εἶπον τό. ¹⁸ al. inser. εὐθὺς. ¹⁹ al. κελεύειν. ²⁰ al. αὐτοῦ, καὶ λέγειν.

VII. Postquam autem hanc narrationem Theodora a puero suscipit, prostravit se in orationem, et cum lacrymis a Deo rogabat, ut inde vir ejus posset exire. Conversaque ad servos, qui cum eo erant: Abite, inquit, manu ducentes dominum vestrum, domum reducite: ego enim preces quas inchoavi non relinquam, sed offeram Domino sacrificium meum, completis vero mysteriis, vos assequar. Tunc igitur discesserunt famuli manu deducentes eum, et egressi reduxerunt domum: reversique ad dominam suam, illum nuntiaverunt cæcum et surdum adhuc permansisse. At Theodora magis magisque Deo deprecationes et lacrymas effudit, ut suo viro misericordia ejus subveniret. Atque facta dimissione, accidit beato Clementi Theodora, dicens, maritum suum dum abscondita mysteriorum Domini Jesu Christi perscrutatur, incidisse in orbitatem amborum oculorum, statimque utriusque auris vivaudiendi amisisse.

VIII. Tunc igitur beatus Clemens effusis lacrymis, hortari cœpit eos qui aderant, ut a Domino unanimiter postularent, viro ejus auditum redderet ac visum. Audacter itaque B. Clemens post orationem perrexit cum muliere ad virum ejus; et invenit eum apertis oculis nihil videre, neque etiam sermonem ullatenus, aut ullum sonum audire: ubi et permisti omnes ejulatibus perstrepebant; nec Sisinnius ullo modo audiebat.

IX. Tunc igitur genibus flexis ad Deum, dixit beatus Clemens: Domine Jesu Christe, qui claves regni cœlorum dedisti apostolo tuo, magistro autem meo Petro, et dixisti: *Quæcunque aperiueris, aperta sunt, et quæcunque claueris clausa sunt* ^a; tu præcipe ut aperiantur huic homini aures atque oculi; quoniam tu dixisti: *Quæcunque petieritis credentes, accipietis* ^b. Et hæc tua promissio permanet in sæculum sæculi. Cumque omnes responderunt: Amen, aperti sunt oculi Sisinnii, itemque aures. Et videns sanctum Clementem stantem cum conjuge sua, mente excidit, reputans quidnam hoc esset; ac existimans id ipsum præstigious artibus et illusionibus effectum fuisse, cœpit clamare servis suis: Tenete Clementem episcopum: nam ut ingrederetur ad uxorem meam, magica sua arte mihi cæcitatatem induxit.

X. Illi vero, quos jusserat Clementem constringere ac trahere, ipsi columnas adjacentes ligabant et trahebant; aliquando quidem ex interioribus ad exteriora, aliquando vero ab exterioribus ad interiora: hoc autem ipsi etiam Sisinnio videbatur, quod sanctum Clementem ligatum tenerent ac traherent. Ad quem S. Clemens dixit: Duritia cordis tui in lapides conversa est: quia enim lapides putas esse deos, lapides trahere sortitus es.

XI. Ille vero quasi victo insultans, dicebat: Ego te faciam in exemplum omnium præstigatorum interimi. Tunc sanctus Clemens, cum dedisset orationem, et uxori ejus benedixisset, abiit; hoc eidem mandans, ne ab oratione ullo modo cessaret, donec visitationem suam Dominus in virum ejus dignaretur ostendere. Flenti igitur et oranti Theodoræ, ad vesperam apparuit quidam vir canitie venerandus, dixitque: Propter te sanus erit Sisinnius; ut impleatur quod dixit frater meus Paulus apostolus: *Sanctificabitur vir infidelis per mulierem fidelem*. Hisque dictis discessit ab ejus aspectu. Unde indubium et perspicuum est, beatum Petrum apostolum illic apparuisse.

XII. Et vero statim Sisinnius vocavit ad se Theodoram, aitque illi: Obsecro te ut roges Deum tuum, ne irascatur mihi. Zelotypia enim tui ductus adveni et ingressus sum post te in ecclesiam; et quia volui videre quæ celebrabantur, auditorque esse eorum quæ dicebantur, visum pariter et auditum amisit. Nunc vero quandoquidem hæc me recuperare fecit Clementis adventus, ora eum ut veniat ad me, meque faciat veritatem agnoscere. Etenim mihi servisque meis pro certo putabatur, quod Clementem eum ejus clericis ligarent, eumque distraherent: sed illi lapides et columnas ligasse, et huc illucque traxisse noscuntur.

XIII. Tunc Theodora profecta, narravit sancto Clementi omnia quæ viderat, et quæ a marito suo dicta fuerant. Veniens itaque sanctus ad Sisinnium, eum honore susceptus est. A quo audivit quæcumque ad ædificationem animæ pertinebant: et credit Deo, corroboratusque est: et cœpit ad genua Clementis advolvi, et clamare:

XIV. Gratias ago vero Deo et omnipotenti, qui me ideo excæcavit ut videam, et ideo auditum abstulit ut auribus percipiam veritatem, quam aliquando deridebam per ignorantiam, et huc quidem

* I Cor. vii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ al. κατασείν. ²² al. κατέγουσι καὶ ἔλκουσι. ²³ al. inser. ἰδόν. ²⁴ al. τοῦ ἁγίου καυχώμενος. ²⁵ Exemplar 2124, εἰς τὸ αὐτοῦ ἐπισκοπεῖον ἀπίει. Ad episcopium suum abiit. Cor. ²⁶⁻²⁷ al. εἰσέλθον. ²⁸ al. τελούμενα μυστήρια. ²⁹ al. ὄρασι καὶ ἀκοήν. ³⁰ deest in al. ³¹ al. ἐπιγνώμαι. ³² al. στυλάρους. ³³ al. κατεφαίνοντο. ³⁴ al. ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. ³⁵ al. πολλῆς τιμῆς. ³⁶ al. ψυχῆς αὐτοῦ. ³⁷ al. ἐξ ὅλης ψυχῆς. ³⁸ al. πωσί. ³⁹ al. Θεῶ τῷ ἀληθινῷ. ⁴⁰ al. ὄψωμαι αὐτόν. ⁴¹ al. ἐν ἧ τὴν ἀληθειάν ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλων, ἐν αὐτῇ ἀκούσας δέξωμαι· καὶ τοῦτο.

X. Ἐκεῖνοι δὲ, οἷς ἐκέλευσε τὸν Κλήμεντα κατασφίγγειν ²¹ τε καὶ σύρειν, αὐτοὶ τοὺς κειμένους στύλους δεσμοῦντες ἔλκον· ποτὲ μὲν ἔνδοθεν εἰς τὰ ἔξω, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὰ ἔσω· τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Σισιννίῳ ἐδόκει, ὅτι περὶ τὸν ἅγιον Κλήμεντα δεδεμένον εἰλκόν τε καὶ κατεῖχον ²². Πρὸς δὲ ὁ ἅγιος Κλήμης ²³ ἔφη· Ἡ σκληρότης τῆς καρδίας σου εἰς λίθους ἐτάπη· ἐπειδὴ γὰρ τοὺς λίθους δοξάζεις εἶναι θεοὺς, λίθους σύρειν κεκλήρωσαι.

XI. Ἐκεῖνος δὲ, ὡς ὄθην δεδεμένου κατακαυχώμενος ²⁴, ἔλεγε· Ἐγὼ σε ποιῶ εἰς ὑπόδειγμα πάντων τῶν γοητῶν ἀναίρεθῆναι. Τηνικαῦτα ὁ ἅγιος Κλήμης, δεδωκὼς εὐχὴν, καὶ εὐλογήσας τὴν ἐκεῖνου σύμβιον, ἀπόχετο ²⁵, τοῦτο ἐντειλάμενος αὐτῇ, μὴ παύσασθαι τὸ παράπαν τῆς προσευχῆς, μέχρις ἂν τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν ὁ Κύριος εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καταξιώσῃ ἀναδείξαι. Κλαιούσῃ τοίνυν καὶ εὐχομένη τῇ Θεοδώρῃ, πρὸς ἐσπέραν ἐφάνη τις ἀνὴρ τῇ πολιῆ αἰδέσιμος, καὶ εἶπε· Διὰ σὲ ὑγίης ἔσεται ὁ Σισίνιος· ὅπως πληρωθῆ ὑπερ ἔφη ὁ ἀδελφός μου Παῦλος ὁ ἀπόστολος· Ἀγιοσθῆσεται ὁ ἀνὴρ ὁ ἀπιστος διὰ τὴν γυναικα τὴν πιστήν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἀνεχώρησεν. Ὅθεν ἀναμφίβολον ὑπάρχει καὶ κατάδηλον τὸν μακάριον ἐκεῖσε Πέτρον τὸν ἀπόστολον φανῆναι.

XII. Καὶ δὴ ἐξαιτῆς ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σισίνιος τὴν Θεοδώραν, καὶ λέγει αὐτῇ· Δέσμοι σου ἵνα ἰκετεύσῃς τὸν Θεόν σου, τοῦ μὴ ὀργισθῆναι μοι. Σὲ γὰρ ζηλοτυπήσας, παρεγενόμην καὶ παρείσεθην ^{26,27} κατόπιν σου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ διὰ τὸ θέλειν με ὄραῖν τὰ τελούμενα ²⁸, καὶ ἀκροαθῆν εἶναι τῶν λεγόμενων, τὴν τε ἀκοήν ἄμα καὶ τὴν ὄρασιν ²⁹ ἀπέλωσα. Νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ ³⁰ τοῦ ταῦτα με ἀνακτῆσασθαι ἢ τοῦ Κλήμεντος ἀπειργάσατο παρουσία, δεήθητι αὐτοῦ ὅπως ἔλθῃ πρὸς με, καὶ ποιήσῃ με τὴν ἀλήθειαν γινῶναι ³¹. Ἐπεὶ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς παισὶ μου ἀσφαλῶς ἐνομιζέτο τὸν Κλήμεντα δεσμεύειν σὺν τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς, καὶ τοῦτον περισύρειν· ἀλλ' οὔτοι λίθους τε καὶ στυλάρια ³² δεσμοῦντες, ἔλκειν τε καὶ ἀνθέλκειν καταφαίνονται ³³.

XIII. Τηνικαῦτα ἡ Θεοδώρα, πορευθεῖσα, διηγήσατο πάντα ἅπερ εἶδε, καὶ ἅπερ ὑπὸ τοῦ αὐτῆς συμβίου ἐλαλήθη ³⁴, τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι. Παραγενόμενος οὖν ὁ ἅγιος πρὸς τὸν Σισίνιον, μετὰ τιμῆς ³⁵ ὑπεδέχθη. Παρ' οὗ ἀκηκῶς ὅσαπερ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ψυχῆς ³⁶ συνέτεινεν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ³⁷ ἐστερεώθη· καὶ ἤρξατο τοῖς γόνατι ³⁸ τοῦ Κλήμεντος προσκυλινοῦσθαι, καὶ βοᾶν·

XIV. Εὐχαριστῶ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ³⁹ καὶ παντοκράτορι, ὃς διὰ τοῦτο με τετυφλωκεν, ἵνα ὄψωμαι ⁴⁰, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀκοήν ἀφείλετο, ἵν' ἐνωτισωμαι τὴν ἀλήθειαν, ἧς ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλων ⁴¹.

καὶ τοῦτο μὲν ἐνόμιζον ψευδὲς ὑπάρχειν, ὅπερ ἦν ἀληθὲς, ἐδόκουν δὲ τὸ ἐμπαλιν ἀληθὲς, ὃ ψευδὲς ἐτύγχανε· τὸ σκότος ἐνόμιζον φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος ὑπελάμβανον. Ἄλλ' ἐκαθαρίσθη ὁ νοῦς μου ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς εἰδωλομανίας. Ἀληθῶς γὰρ ἔγνων ⁴² τοὺς δαίμονας ἐξαπατήσαντας ⁴³ τοὺς ἀνθρώπους· ὅπως τῶν μὴ πιστευόντων τὸν Χριστὸν εἶναι θεὸν κυριεύσασαι πέτραι καὶ λίθοι, κωφοὶ καὶ ἀλαλοὶ, ὡσπερ καμῶ ἔπεκράτησαν μέχρι τῆς δεῦρο. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ⁴⁴ τοῦ Σισιννίου φάσκοντο, χαρὰ μεγάλη γέγονε. Ἐπίστευσε γὰρ σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ· καὶ ἐπιδεδωκὼς τὸ οἰκεῖον ὄνομα, προσεγγίζοντος ⁴⁵ τοῦ Πάσχα, ἐβαπτίσθη ⁴⁶· ἡριθμήθησαν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἅμα πάντες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς νηπίοις τετρακόσιοι εἴκοσι τρεῖς. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν Σισίννιον πολλοὶ τῶν περιφανῶν καὶ φίλων Νερούα τοῦ βασιλέως πρὸς ⁴⁷ τὸν θεὸν ἐπεστράφησαν.

XV. Κατ' ἐκεῖνου δὲ τοῦ καιροῦ ⁴⁸ ὁ κόμης τῶν ⁴⁹ θείων ὀφικίων Πούβλιος Ταρκουτιανὸς, ἐωρακῶς ἀναρίθμητον πληθὺν τῶν Χριστῶν πιστεύσασαν, προσεκαλέσατο τοὺς προστάτας τῶν βεγεῶνων, ἐπιδεδωκὼς ⁵⁰ αὐτοῖς χρήματα, παρέσειεν ⁵¹ αὐτοὺς ἵνα κινήσωσι τάραχον τῷ Χριστιανῶ ⁵² ὄνοματι.

XVI. Διοικοῦντος τοῖνον Μαμερτίνου τοῦ ἐπάρχου τοῦ πολιτικοῦ θρόνου ⁵³, στάσις γέγονε τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐπ' ὄνοματι τοῦ Κλήμεντος· καὶ πρὸς ἀλλήλους συγχυθέντες, ἄλλοι ⁵⁴ μὲν ἔλεγον· Τί γὰρ κακὸν ἔπραξεν, ἢ τί τῶν καλῶν οὐ κατώρθωσεν; ὅστις γὰρ ἄβρωστος παρ' αὐτοῦ ἐπεσκέφθη, ἰάσεως ἔτυχεν· ὅστις πρὸς αὐτὸν λελυπημένος ⁵⁵ ἀπῆλθε, χαίρων ἀνεχώρησεν· οὐδένα ποτὲ ἐβλαψε, πάντας δὲ ὠφέλησεν. Ἄλλοι δὲ πνεύματι διαβολικῶ ἔκκαυθέντες, ἔκραζον· Ῥοητικαῖς τέχναις ταῦτα ποιῶν, τῶν θεῶν ἡμῶν τὴν λατρείαν ἀνατρέπει· τὸν Δία λέγει θεὸν μὴ εἶναι. Ἡρακλέα δὲ τὸν ἡμέτερον φύλακα, ἀκάθαρτον εἶναι· λέγει πνεῦμα· Ἀφροδίτην τὴν ὄσιαν ⁵⁶ θεάν, πόρνην γεγονέναι ὑποτίθεται· Ἔστιν δὲ τὴν μεγάλην θεάν πυρὶ κατηναλῶσθαι βλασφημί. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν εὐαγεστάτην ⁵⁷ θεάν Ἀθηνᾶν, Ἄρτεμιν τε καὶ Ἑρμῆν, ἅμα τε καὶ τὸν Κρόνον, καὶ τὸν Ἄρεα διαβάλλει. Πάντα τε τὰ ὀνόματα τῶν ἡμετέρων θεῶν, καὶ τοὺς ναοὺς καθυβρίζει. Ἡ θύσει τοῖς θεοῖς ἡμῶν, ἢ αὐτὸς ἐξαλειφθεῖη.

XVII. Τότε Μαμερτίνος ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος, μὴ φέρον τὸν δήμου τὴν στάσιν, ἐκέλευσε πρὸς αὐτοὺς ἀναχθῆναι ⁵⁸ τὸν μακραιώτατον Κλήμεντα· ὄνπερ θεασάμενος, ἤρξατο λέγειν· Ἐξ εὐγενοῦς μὲν ῥίζης προελθὼν· ὅπερ ἡμῖν ἦ τῶν Ῥωμαίων πληθὺς προσμαρτυρεῖ ⁵⁹· ἀλλὰ πλάνην ὑπέστη· καὶ διὰ τοῦτο οὐ φέρουσιν ⁶⁰· ἐπειδὴ οὐκ οἶδα τίνα Χριστὸν σέβῃ, καὶ ἐναντία τῶν ⁶¹ ἐν τοῖς ναοῖς

putabam falsum esse, quod verum erat; existima-
bam autem rursus verum, quod falsum erat: te-
nebras putabam lucem, et lucem tenebras arbitra-
bar. Sed purgatus est animus meus a sordibus in-
sani idolorum cultus. Vere siquidem agnovi decipi
a dæmonibus homines; ut in eos qui non credun-
t Christum esse Deum, dominantur petræ ac lapides
audiui carentes et voce, quemadmodum et mihi
imperarunt usque in hunc diem. Ista similique
Sisinnio proferente, gaudium magnum ortum est.
Credidit enim cum omni domo sua; traditoque suo
nomine, appropinquante Paschate baptizatus est.
Numerati autem sunt qui baptizati fuerunt de domo
ejus, omnes simul viri et mulieres cum infantibus,
quadringenti viginti tres. Ceterum propter hunc
Sisinnium multi illustrium, et amicorum Nervæ
imperatoris ad Deum conversi sunt.

XV. In illo autem tempore comes sacrorum offi-
cium Publius Tarquitianus cum innumeram mul-
titudinem Christo videret credidisse, accessit præ-
fectos regionum, et data eis pecunia persuasit ut
tumultum commoverent adversus nomen Chri-
stianum.

XVI. Administrante igitur Urbis præfecturam
Mamertino, seditio facta est populi Romani de no-
mine Clementis; atque inter se confusi, alii quidem
dicebant: Quid enim mali fecit, aut quid non bonæ
rei gessit? Quicumque enim ægrotus ab eo visita-
tus est, sanitatem est consecutus: quicumque ad
eum tristitia affectus abiit, gaudens reversus est:
nullum unquam læsit; imo profuit omnibus. Alii
autem diabolico accensi spiritu, clamabant: Magicis
artibus ista faciens, deorum nostrorum cultum
evertit; Jovem negat esse deum: Herculem vero
custodem nostrum, dicit esse immundum spiri-
tum: Venerem deam sanctam, meretricem fuisse
docet: Vestam autem magnam deam, igne fuisse
consumptam calumniatur. Simili quoque modo
sanctissimam deam Minervam, item Dianam, Mer-
curium, simulque Saturnum et Martem infamat.
Atque omnia deorum nostrorum nomina, et templa
contumeliis afficit. Aut sacrificabit diis nostris,
aut ipse deleatur.

XVII. Tunc Mamertinus Urbis præfectus, non
ferens populi seditionem, jussit ad se adduci bea-
tissimum Clementem: quem intuitus, cœpit dicere:
E nobili quidem radice produisti; quod nobis Ro-
mana plebs attestatur: sed errorem subiisti: et
ideo non ferunt; quia nescio quem Christum colis,
contra deos qui in templis honorantur suscipis.
Quocirca oportet ut deponas omnem superfluum

VARIÆ LECTIONES.

⁴² al. ἐπέγνων. ⁴³ al. ἐξαπατώντας. ⁴⁴ al. inser. τούτοις. ⁴⁵ al. προσεγγίσαντος. ⁴⁶ al. ἐβαπτίσθη αὐ-
τὸς καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἡρ. δ. ο. βάπτ. ἄνδρες. ⁴⁷ al. ἐπίστευσαν καὶ πρὸς. ⁴⁸ Κατ' ἐκεῖνου
δὲ τοῦ καιροῦ. Hinc incipitur apud Surium, Novembris xxiii. Cot. ⁴⁹ deest in al. ⁵⁰ al. καὶ δεδωκὼς.
⁵¹ al. ἐπέσειεν. f. παρέπεισεν. ⁵² al. Χριστιανικῶ. ⁵³ ὁ ἐπάρχου τὸν πολιτικὸν θρόνον. ⁵⁴ al. ἄλλος ἄλλο
κατ' αὐτοῦ ἔλεγον· τινὲς δὲ ἀνέλεγον· Τί γάρ. ⁵⁵ al. λυπούμενος. ⁵⁶ al. λυπούμενος. ⁵⁷ deest in al. ⁵⁸ al.
ἀχθῆναι. ⁵⁹ al. μαρτυρεῖ. ⁶⁰ al. φέρουσιν· σωπῆν. ⁶¹ deest in al.

superstitionem, colasque deos eximios. Tunc beatus Clemens : Optarem, inquit, tuæ excellentiæ prudentiam ad meam defensionem attendere, et non propter imperitorum seditionem, sed propter meam doctrinam accusasse me. Nam si canes multi aliteraverint nos ac disciderint, non possunt etiam auferre quod homines rationales sumus; ipsique remanent canes sine ratione oblatrantes. Etenim seditio semper ab imperitis proficisci ostenditur, adeo ut nihil habeat tutum, nec etiam verum rectumque. Quamobrem quæratu silentii occasio, in quo pro salute sua homo rationis particeps apud se consulare ac disserere incipiat, quo verum Deum inveniat, cui fidem suam digne commendet.

καὶ διαλέγεσθαι ἀπαρξήται, ἵνα τὸν ἀληθῆ Θεὸν ῥάθοι.

XVIII. Tunc Publius Tarquitianus, missa relatione ad Trajanum imperatorem, de nomine beati Clementis detulit, dicens : Hunc Clementem seditionis clamoribus populus non cessat quærere; et fide digna probatio adversus illius gesta inveniri non potest. Tunc Trajanus imperator rescripsit, oportere eum vel consentire sacrificando, aut ultra mare et Pontum in desertum Chersoni adjacentis oppidum relegari.

XIX. Cumque ex Trajani jussu res confirmata fuit, cogitabat apud se Mamertinus, quonam modo Clemens voluntarium non peteret exsilium, sed potius diis libamina exhiberet. Verum beatus Clemens contendebat ut ipsius quoque judicis animum ad fidem Christi adduceret, ipseque ostenderet, se eligere exsilium magis, quam timere. Tantam itaque gratiam Dominus Clementi præbuit, ut Mamertinus præfectus lugeret, ac diceret : Deus quem tu sincere colis, ipse tibi opem feret in hoc exsilii judicio : et constituit navem, cunctisque necessariis impositis, dimisit. Onerata autem est navis. Quintetiam e populo homines religiosi et quidem multi secuti sunt eum.

XX. Ubi autem pervenerunt ad exsilii locum, in opere cædendi marmoris, ultra duo millia Christianorum illic invenit, jam diu judicii sententia condemnatorum. Qui sanctum et celebrem episcopum Clementem intuiti, omnes concorditer cum genu ac fletu accedentes, dixerunt : Ora pro nobis, sancte pontifex, ut digni efficiamur promissis-

α τῶν θεῶν ἀποδέχη. Διὸ ἀποθέσθαι σε δεῖ πᾶσαν τὴν περιττὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ τοῖς ἐξαισίοις θεοῖς λατρεύειν ⁶⁵. Τότε ὁ μακάριος Κλήμης ἔφη· Ἡυχόμεν τὴν τῆς σῆς ὑπεροχῆς φρόνησιν προσανέχειν μου τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ μὴ διὰ στάσιν τῶν ἀπαιδευτων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐμὸν λόγον γράψασθαι με. Ἐπεὶ, ἐὰν κύνες ἡμᾶς πολλοὶ περιυλάξωσι καὶ κατασχίσωσι, μὴ δύνανται ἀφελέσθαι καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς μὲν λογικούς ἀνθρώπους, ἐκείνους δὲ κύνες ⁶⁶ ἀλογίστως καθυλακτοῦντας. Καὶ γὰρ ἡ στάσις αἰὲ παρὰ ἀπαιδευτων προερχομένη διαδεικνύται, ὥστε μηδὲν ἀσφαλές ⁶⁷ ἔχειν, μήτε μὴν ἀληθές. Ὅθεν σιγῆς ζητεῖσθω πρόφασις, ἐν ἧ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν βουλευέσθαι· εὐροὶ, ᾧ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν σεμνοπρεπῶς πα-

B XVIII. Τότε Πούβλιος ὁ Ταρκουτιανὸς ⁶⁸, ἀποστείλας ἀναφορὰν Τραϊανῷ τῷ αὐτοκράτορι, ἀνήγαγε περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μακαρίου Κλήμεντος, φάσκων· Τοῦτον τὸν Κλήμεντα στασιώδεσι κραυγαῖς ζητῶν ὁ δῆμος οὐ παύεται· καὶ ἀξιοπίστος ἀπόδειξις εἰς τὰ κατ' αὐτὸν εὐρεθῆναι οὐ δύναται. Τῆν·καῦτα Τραϊανὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀντέγραψε, δεόν αὐτὸν ἢ συναίνειν θύοντα, ἢ πέραν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πόντου ἐν ἐρήμῳ παρακειμένη τῇ Χερσῶνι ⁶⁹ πόλει ἐξορισθῆναι ⁷⁰.

XIX. Καὶ ὅποτε τῷ τοῦ Τραϊανοῦ κελεύσματι ἐπεκυρώθη, συνεσκέπτετο ὁ Μαμερτίνος ⁷¹, ὅπως ὁ Κλήμης ἐκούσιον ὑπεροχίαν μὴ αἰτήσεται, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς θεοῖς σπονδὰς ἐμπαρέξη ⁷². Ἄλλ' ὁ μακάριος Κλήμης ἠγωνίζετο καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ τὸν λογισμὸν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ μεταγαγεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἀποδείξει προαιρεῖσθαι μᾶλλον τὴν ὑπεροχίαν, ἢ δεδίττεσθαι. Τσαύτην τοίνυν ὁ Κύριος χάριν τῷ Κλήμεντι παρέσχετο, ὥστε κατοδύρεσθαι Μαμερτίνον τὸν ἑπαρχον ⁷³, καὶ λέγειν· Ὁ Θεὸς ᾧ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτὸς σοι βοηθήσει ἐν ταύτῃ γραφῇ τῆς ὑπεροχίας· καὶ ἠψώρισεν ναῦν, καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα ⁷⁴ ἐπιβαλὼν, ἀπέλυσεν ⁷⁵. Ἐφορτώθη δὲ ἡ ναῦς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ εὐλαβεῖς ἄνδρες ⁷⁶, καὶ πολλοὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

XX. Ἦνίκα δὲ κατέλαβον ⁷⁷ τὸν τόπον τῆς ὑπεροχίας, ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς τῶν μαρμάρων λατομίας, περαιτέρω δύο χιλιάδων Χριστιανούς αὐτόθι ⁷⁸ κατέλαβε, μακροχρονίῳ γραφῇ καταδικασθέντας ⁷⁹. Οἷτινες, ἐωρακότες τὸν ἅγιον καὶ αἰόδιμον Κλήμεντα ⁸⁰ ἐπίσκοπον, ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν εἰς στεναγμὸν καὶ ὄδυρμὸν ⁸¹ προσελθόντες ἔλεγον· Εὖξαι ὑπὲρ ἡμῶν,

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ al. ἐξ ἑθους ἡμῖν. ⁶⁶ deest in al. ⁶⁷ Ἄσφαλές. ms. 2421 ἀφελές. Cot. ⁶⁸ al. Μαμερτίνος ὁ ἑπαρχος. ⁶⁹ deest in al. ⁷⁰ ibidem, συνελεῖν, θύοντα, etc. ἐρήμῳ πόλει παρακειμένη τῇ Χερσῶνι. Itaque in Actis Latinis præferenda est lectio, *ultra mare et Pontum*, communiori; *ultra mare Pontum*, pro quo Frecculfus, *trans mare Ponticum*, quamvis aliter videatur Baronio. Vocem autem πόλις (quæ abest ab altero ms. 2347) jungunt cum voce ἐρήμῳ etiam Metaphrastes, Nicephorus, et Menæa : cum voce Χερσῶνι Acta Latina, quique ea sequuntur Beda, Ado, Frecculfus. Ibid. ⁷¹ al. τὸ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ κέλευσμα ἐπεκυρώθη, ἐσκέπτετο Μαμερτίνος. ⁷² al. προσάξη. ⁷³ al. ὑπαρχον. ⁷⁴ al. πρὸς τὴν χρεῖαν ἀναγκαῖα. ⁷⁵ desunt in al. ⁷⁶ deest in al. ⁷⁷ al. κατέλαβε. ⁷⁸ al. εὗρεν αὐτόθι. ⁷⁹ Μακροχρονίῳ γραφῇ καταδικασθέντας, 2421 μακροχρόνιοι σχώντας (sic) ὑπεροχίαν, et paulo post, παραγενέσθαι· ἤξιωσεν pro ἀπεκατέστησεν. Ibid. ⁸⁰ deest in al. ⁸¹ μετὰ στεναγμῶν καὶ ὄδυρμῶν.

βασις ἱεράρχα, ἵνα ἀξιῶσι ἀποδειχθῶμεν τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίας. Οὐδ' ἐγνωκώς ⁷⁹ ὁ ἅγιος Κλήμης διὰ τοῦ Θεοῦ ⁸⁰ ὑπερορισθέντας, ἔφη· Οὐκ ἀπροσφόρος ὁ Κύριός με ἐνταῦθα ἀπεκατέστησεν, ἵνα ⁸¹ συμμέτοχος γενόμενος τῶν παθημάτων ὑμῶν, ἔτι παρηγορίας ὑποτύπωσιν καὶ ὑπομονῆς ἐμπαρέξω.

XXI. Ἐμαθε δὲ παρ' αὐτῶν, ὅτι ἀπὸ ἑξ μιλίων τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ἐκόμιζον. Αὐτίκα οὖν ὁ ἅγιος Κλήμης προετρέψατο αὐτούς, λέγων· Εὐξώμεθα τὸν ⁸² Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς αὐτοῦ πίστεως νομῆν ὕδατος διανοίξῃ· καὶ ὁ πατάξας τὴν πέτραν ἐν τῇ ⁸³ ἐρήμῳ τοῦ Σινᾶ, καὶ ἐρρύθησάν ὕδατα εἰς πλησμονὴν, αὐτὸς ἡμῖν τὸ ἀφθονον νῆμα παράσχοι, ὅπως τῇ αὐτοῦ χορηγίᾳ εὐφρανθῶμεν. Καὶ δὴ τῆς ἰκεσίας πληρωθείσης, ἔθεν κάκειθεν περιεβλέφατο· καὶ εἶδεν ⁸⁴ ἀμνὸν ἰστάμενον ⁸⁵, ὃς τὸν δεξιὸν πόδα ἐκούφισεν, οἷα τὸν τόπον τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι ὑποδεικνύς. Τότε ὁ ἅγιος Κλήμης, συννοήσας ⁸⁶ τὸν Κύριον εἶναι, ὃν μόνος αὐτὸς τεθέατο ⁸⁷ καὶ ἕτερος παντελῶς οὐδεὶς, ἐπορεύθη πρὸς τὸν τόπον, καὶ εἶπεν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κρούσατε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐν κύκλῳ τοῖς σκαπανίοις ἐσκαψαν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁ ἀμνὸς ἔστη, λαθῶν μικρὸν σκαλίδιον ὁ ἅγιος, ἔλαφρῶ κρούσματα ⁸⁸ τὸν τόπον τὸν ὑπὸ τὴν πόδα τοῦ ἀμνοῦ, ἔτυψεν ⁸⁹. ὅθεν παραχρῆμα πηγὴ ὑπερβλουσούσαις ⁹⁰ ταῖς φλεβῖν εὐπρεπεστάτῃ ἀνεφάνη· ἣτις, σὺν ὀρμῇ ἐκχυθεῖσα, ποταμὸν ἀπετέλεσε. C ⁹¹ Τηνικαῦτα ὁ ἅγιος πάντων ἀγαλλιωμένω, ὑπακουστικὸν εἶπε· Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ.

XXII. Διὰ ταύτην οὖν τὴν φήμην, προσέδραμε πᾶσα ἡ ἐπαρχία· καὶ οἱ ἐηλυθότες ἅπαντες πρὸς τὴν διδασχὴν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐπιστρέφοντες ^{92, 93} πρὸς τὸν Κύριον· ὥστε καθ' ἡμέραν πεντακόσιοι καὶ περαιτέρω βαπτιζόμενοι ἀνεχώρουν. Ἐντὸς δὲ ἐνὸς ἔτους, γεγόνασιν ἐκεῖσε παρὰ τῶν πιστῶν ἐβδομηκονταπέντε ἐκκλησίαι, καὶ πάντα τὰ εἰδωλα κατεθρύθησαν, πάντες οἱ ναοὶ τῆς περιχώρου καθηρέθησαν, πάντα τὰ ἄλλα ἐπὶ τριακόσια μίλια διόλου ἐν κύκλῳ κατεκόπησαν καὶ κατεστρέφθησαν.

XXIII. Τηνικαῦτα ⁹⁴ ἐπίφθορον διήγημα διέδραμε πρὸς τὸν βασιλέα Τραιανόν, ὡς αὐτόθι πρὸς ἀναριθμητὸν πλῆθος ὁ τῶν Χριστιανῶν ἐπηυξήθη λαός· καὶ ἀπεστάλη ⁹⁵ Αὐφιδιανὸς ὁ ἡγεμὼν· ὅστις, πλείστους τῶν Χριστιανῶν διαφόροις βρασίοις ἀνελὼν ⁹⁶, ὀρῶν τε ⁹⁷ τοὺς πάντας τῷ μαρτυρίῳ μετὰ χαρᾶς προσερχομένους, παρεχώρησεν τῷ πλῆθει, μόνον τὸν ἅγιον Κλήμεντα ἐπὶ τὸ ὕειν ⁹⁸ βιαζόμενος. Καὶ βλέπων οὕτως ἰδρυμένον ἐν Κυρίῳ, καὶ ⁹⁹ τὸ καθόλου μετατέθηναι οὐχ οἶόν τε ¹⁰⁰, λέγει· τοῖς ἰδίοις· Ἀπαχθήτω

^a Exod. xviii. ^b Psal. xlv, 5.

sione Christi. Quos cum cognovisset S. Clemens propter Deum fuisse deportatos, ait: Non abs re Dominus me huc perduxit; ut particeps factus persecutionum vestrarum, etiam consolationis et patientiæ exemplum præberem.

XXI. Didicit autem ab eis, quod de sexto milliario aquam suis humeris deportarent. Confestim ergo sanctus Clemens cohortatus est illos, dicens: Oremus Dominum nostrum Jesum Christum, ut fidei suæ confessoribus venam aquæ aperiat; et qui percussit petram in deserto Sinæ, et fluxerunt aquæ in abundantiam ^a, ipse nobis copiosum laticem præbeat, quo ipsius suppeditatione lætemur. Et vero completa supplicatione, hinc illincque circumspexit; et vidit agnum stantem, qui dexterum pedem levavit, tanquam sancto Clementi locum ostendens. Tunc S. Clemens reputans Dominum esse, quem solus ipse conspexit, et nullus omnino alius; ad locum profectus est, ac dixit: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, pulsate in hoc loco. Cumque omnes ligonibus in orbem fodissent, non autem locum ipsum in quo agnus steterat, sanctus accepto parvo sarcoculo, locum qui erat sub pede agni percussit levi ictu: unde repente fons venis redundantibus pulcherrimus emersit; qui cum impetu effusus effecit fluvium. Tunc sanctus cunctis exsultantibus, responsorium dixit: *Fluminis C impetus latificant civitatem Dei* ^b.

XXII. Ob hanc igitur famam, concurrunt tota provincia; qui que veniebant ad S. Clementis doctrinam omnes convertebantur ad Dominum; adeo ut quotidie quingenti et amplius recederent baptizati. Intra unum autem annum, factæ sunt illic a fidelibus septuaginta quinque ecclesiæ, et omnia idola confracta sunt, omnia templa circumjacentis regionis diruta sunt, omnes luci usque ad trecenta milliaria in circuitu concisi sunt et solo æquati.

XXIII. Tunc invidiosa narratio pervenit ad imperatorem Trajanum, quod illic ad innumerabilem multitudinem aductus esset populus Christianorum. Et missus est Aufidianus præces: qui multos Christianos diversis suppliciis cum occidisset, videretque omnes ad martyrium cum gaudio accedere, cessit multitudini, solum sanctum Clementem cogens ad sacrificandum. Et videns adeo stabilem in Domino, nec omnino posse a sententia dimoveri, dixit ad suos: Abducatur in medium

VARLE LECTIONES.

⁷⁹ al. ἐωρακώς. ⁸⁰ al. τὸν Θεόν. ⁸¹ al. ἀλλ' ἵνα. ⁸² al. πρὸς τόν. ⁸³ al. γῆ. ⁸⁴ al. ἔθεν. ⁸⁵ al. ἔστῳτα. ⁸⁶ al. ἐνοήσας. ⁸⁷ al. ἐθεάσατο. ⁸⁸ idem, κρούσματα. Cot. ⁸⁹ al. ἐκρούσεν. ⁹⁰ al. ὑπερβλουσούσαις. ⁹¹ deest in al. ^{92, 93} al. ἐπέστρεφον. ⁹⁴ al. inser. οὖν. ⁹⁵ al. inser. παρ' αὐτοῦ. ⁹⁶ al. ἀνελεῖν. ⁹⁷ al. δέ. ⁹⁸ al. ἐπιθῆξιν. ⁹⁹ deest in al. ¹⁰⁰ al. μὴ βουλόμενον. ¹ Vide n. 5, proximè seq.

δὲ εἰς μέσον τὴν θάλασσαν², καὶ δεσμήσατε πρὸς τὸν ἀόχην αὐτοῦ ἀγκυραν, καὶ κάτω κείσθω³, ὅπως μὴ δυνηθεῖεν οἱ Χριστιανοὶ ἀντὶ⁴ θεοῦ αὐτὸν σέβασθαι.

XXIV. Τοῦτου οὖν γενομένου, ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ αἰγιαλῷ παρέστη καὶ ὠδύρευτο. Καὶ ἐπὶ τούτοις εἶπον Κορνήλιος καὶ Φοῖβος οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πάντες ὁμοθυμαδὸν εὐζώμεθα, ἵνα δεῖξη ἡμῖν ὁ Κύριος τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ τὰ λείψανα. Εὐχομένου τοίνυν τοῦ λαοῦ, ὑπεχώρησεν ἡ θάλασσα εἰς τὸν ἴδιον κλίπον ἐπὶ τρία σχεδὸν μίλια· καὶ εἰσελθόντες διὰ ἡρᾶς οἱ λαοί, εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκῆμα παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐτρεπισμένον καὶ αὐτόθι ἐν σορῶ λίθινῃ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Κλήμεντος μαθητοῦ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὥστε τὴν ἀγκυραν μεθ' ἧς κατεβλήθη πλησίον αὐτοῦ κείσθαι⁵.

XXV. Ἀπεκαλύφθη τοιγαροῦν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτόν⁶· οἷς καὶ τοῦτο ἐρηματίσθη, ὅτι⁷ ἐκάστην χρόνον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ ὑποχωρήσει ἡ θάλασσα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, τοῖς ἐρχομένοις ξηρὰν πορείαν ποιουμένη· ὅπερ εἰς αἶνον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εὐδόκησεν ὁ Κύριος γενέσθαι μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. Τοῦτου δὲ γεγονότος, πάντα τὰ κύκλωθεν ἔθνη ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ. Ἐνθα οὐδεὶς Ἑλλήν, οὐδεὶς Ἑβραῖος, οὐδεὶς τὸ παράπαν εὕρισκεται αἰρετικὸς. Καὶ γίνονται⁸ ἐκεῖσε πλείοις εὐεργεσίαι, τυφλοὶ φωτίζονται ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ, δαίμονες ἀπελαύνονται, πάντες οἱ νοσοῦντες θεραπεύονται· καὶ διαμένει αὐτοῦ ὁ ἔπαινος εἰς αἶν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ⁹ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ, ἀχράντῳ¹⁰ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A maris, et ligate ad collum ejus anchoram, et in profundum dejiciatur, ne possint Christiani eura pro deo colere.

XXIV. Hoc igitur peracto, universa Christianorum multitudo ad litus adfuit, et lamentabatur. Atque ad hæc dixerunt Cornelius et Phœbus ejus discipuli: Omnes unanimi consensu precemur, ut nobis Dominus ostendat martyris sui reliquias. Orante igitur populo, recessit mare in sinum suum ad tria fere millia: et ingressi per aridam populi, repererunt in figura templi marmorei paratum a Deo habitaculum: atque ibi in tumulto saxeo positum erat corpus sancti Clementis discipuli Petri apostoli; adeo ut anchora cum qua dejectus fuerat, juxta ipsum jaceret.

B XXV. Revelatum ergo fuit discipulis ejus, ne illum tollerent: quibus et hoc oraculum redditum est, fore ut singulis annis die certaminis ejus recessurum sit mare per septem dies, et venientibus siccam profectionem facturum. Quod quidem ad laudem nominis sui Deo placuit fieri usque in hodiernum diem. Hoc autem facto, omnes, quæ in ambitu sunt, gentes crediderunt Christo. Ubi nullus gentilis, nullus Judæus, nullus omnino invenitur hæreticus. Ac illic multa conceduntur beneficia: cæci illuminantur in illius festo, dæmones expelluntur, curantur omnes ægroti: et permanet laus ejus in æternum, per Dominum nostrum Jesum Christum; per quem et cum quo, Deo ac Patri gloria, cum sanctissimo, immaculato et vivifico ipsius Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

¹ f. τῆς θαλάσσης. ² Alii duo codices: λέγει τοῖς δημοῖς· λαβόντες ἀπαγάγετε αὐτὸν μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ δέσατε πρὸς τὸν ἀόχην αὐτοῦ ἀγκυραν σιδηρᾶν, καὶ ρίψατε αὐτὸν ἐν τῷ βυθῷ κάτω. Ait licitoribus: Accipientes abducite eum in medium maris, et ligate ad collum ejus anchoram ferream, atque dejicite illum in imum pelagi. Cot. ³ al. ἀνελέσθαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ. ⁴ al. αὐτόθι κείμενον σῶμα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κλ. καὶ τὴν ἀγκυραν μεθ' ἧς ἐβλήθη πλησίον αὐτοῦ κειμένην. ⁵ al. ἐκβάλλαι τὸ λείψανον ἐκ τοῦ τόπου. ⁶ al. ὡς ὅτι. ⁷ al. γίνονται γάρ. ⁸ Longe plura ex aliis mss. βιγῶντες ὑγιαίνουσιν, οἱ τοῖς νεφροῖς ἐταξόμενοι καὶ λιθιῶντες, μόνῃ τῇ τοῦ λειψάνου αὐτοῦ προσψαύσει, καὶ ὕδατος ἁγιασθέντος βαντισμῶ καὶ πόσει, τοῦ νοσήματος ἀπολύονται, ἀλγυνόμενοι τε νῶσω οἰαδῆποτε, πρὸς τὴν τοῦ ἱερομάρτυρος καταφεύγοντες βοήθειαν, ἰάσεως ἀπολαύουσι· καὶ διαμένει ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ ὁ ἔπαινος εἰς αἶν. Febrientes sanantur; renibus et calculo laborantes, per solum corporis ipsius contactum, et sanctificatæ aquæ asperisionem ac potum, a morbo liberantur; tum qui qualicunque affliguntur languore, ad sacri martyris confugientes auxilium, consequuntur medelam: atque permanet gloria ejus et laus in perpetuum. Cot. ⁹ deest in al. ¹⁰ deest in al.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΦΡΑΙΜ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΕΡΣΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

EPHRAIM

ARCHIEPISCOPI CHERSONIS

DE MIRACULO QUOD IN PUERO FACTUM EST A S. CLEMENTE SACRO MARTYRE.

(COTEL., *Patres apostolici*, I, 815.)

MONITUM.

Quam ex ms. Regio 804, damus Homiliam Ephraimi, vel Ephraemi, Ephraemii, Ephraim, et Ephreimi, Chersonis archiepiscopi, aiunt, aut episcopi, atque martyris, additur ab aliis, exstat quoque in bibliotheca Augustana, et in Scorialensi, necnon alibi procul dubio: atque Latine edita fuit ex Metaphraste per Surium, ad Novembris diem 23, neque omittitur a Leone Allatio, in Diatriba de Simeonum scriptis. Monet præterea diligentissimus vir de ejusdem Ephraemii Chersonis tractatu Περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, incipiente sic: Ἐξεληθόντος Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας. Illum ego si potuissem reperire, præsentem, frater fratrem non deseruisset. COT.

I. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, εὐχαι- A I. *Mirabilis Deus in sanctis suis* ^a, opportunumρον μετὰ τοῦ Προφήτου ¹² εἰπεῖν σημερον· καὶ Ὡς est hodie dicere cum Propheta; et, *Quam admirabilia opera tua, Domine* ^b! et, *Quis Deus magnus, sicut Deus noster?* ^c et, *Tu es Deus qui facis mirabilia solus* ^e. Quodnam etenim aliud præcæmium præsentem orationi præponam? Artificiosas quippe methodos præsens miraculum exsuperat; miraculum multa excellens miracula, et prophetica ipsa miracula supereminens; quemadmodum declaratura est oratio.

II. Καὶ οἶδα ὅτι ποθεῖτε οἷον καὶ τίνος τὸ θαῦμα μαθεῖν, καὶ εἰπεῖν ἡμᾶς κατεπαίγεσθε· τὸ δὲ ἐστὶ πρώτα μὲν Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δύσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον· ἐπειτα δὲ Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου, τοῦ μετὰ Πέτρον τῆς ἀληθείας κήρυκος, καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης θρόνου τούτου εὐαγγελίου πιστοῦ· Κλήμεντος ἐκείνου, ὃ μέχρι καὶ νῦν ἡ σύμπασα τὰς

^a Psal. LXXVII, 36. ^b Psal. XCI, 6. ^c Psal. LXXVI, 14, 15. ^d Jac. I, 17.

VARIE LECTIONES.

¹² Ita unus codex Allatianus: alter vero ad hunc modum: *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, εὐχαιρον μετὰ τοῦ προφήτου Δαυὶδ εἰπεῖν σημερον. Principium homiliae Nectarii, de festo S. Theodori: Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς γρηγορήσεως σου, Κύριε, δίκαιον ἔμιν σημερον μετὰ τοῦ Δαβὶδ μελωδικῶς ἀναφθέξασθαι. Eam homiliam qui contulerit cum nostra, non pauca similia inueniet. Ὁ καὶ παρακατῶν ὁ λόγος δηλώσειεν. Vide hic n. 4. Τί τούτου παραδοξότερον εἰργαστά ποτε τῷ προφήτῃ, etc. Πολὺ μὲν τούτο ἐκείνου παραδοξότερον. Hic n. 6. Πρὸ δὲ τούτων, καὶ σὺν τούτοις καὶ μετὰ τούτων, τὴν ἐλεημοσύνην κατοργαζόμεθα. N. 18. Οἶδα γὰρ ὑμῶν τὰς ψυχὰς ἀναβολὰς καὶ καταλάς προφάσεις· παίδων μοι πλῆθος περιέσται. Ibidem. Ad finem homiliae Nectarius: Ὁ μαρτύρον ἀγλίσμα, καὶ ἁγίων ὠρατομός. Noster cap. 17. Ὁ μαρτύρων ἀγλίσμα, ὅστιον τε ἐγκαλλώπιμα. COT.*

sexe successor fidelis : Clementis illius cujus hucusque universus orbis salutare fuisse doctrinas vel tacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus exstitit palme, per quem nobis doctrinæ uva maturescens, pietatis et salutis mustum stillavit : Clementis, veræ scalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus, tanquam gradibus quibusdam, ad cælum et cœlestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa nequaquam inferior est * ; nec ostendit nobis angelos per eam ascendentes ac descendentes, sed hominum animas divinis maxime admonitionibus, velut e gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime cœtus, quæle sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusatè tarditatem : etenim de hoc gaudeo : tantum, usque ad finem milii, quæso, sic attentum servate animum, nec sinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire : verum vigilantem intellectu ac sensu rem fideliter suscipite. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset ; sicut et liber gloriosi ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo ; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat ^b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat ; imo admodum glorificare et magnum facere, eumque ut in cœlo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum : miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex simbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promisi narabo.

V. Cum veneratione dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololâtris projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo ædificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilem. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, et ut sanctissimas gloriosissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent : protinus immensum illud pelagus desistens ac retrocedens, effecit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria milliaria. Itaque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

* Gen. xxviii, 12. ^b I Reg. ii, 30.

VARIE LECTIONES.

^{12. 10} f. γεγονέναι vel γενομένης. ²⁰ Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium : Ὡς ἂν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὄλον ἡμῖν γέννηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα. ΣΟΤ. ²¹ τοῖς ἐκείσε πιστοῖς.

σωτηριώδεις διδασκὰς καὶ σιγῶσα βοᾷ γεγονότα ^{12. 10}. Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς περκάσας, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν. Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλίμακος, τῆς οὐ πρὸς γεωλοφόν τι ὕψος ἐπαναγαγούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσεσιν, ὡσπερ τισὶ βαθμίσι, πρὸς οὐρανὸν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαβιβαζούσης. κλίμακος, καὶ τῆς Ἰακώβ ἐραθείσης οὐδὲν ἀποδεούσης, οὐκ ἀγγέλους δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δεικνυσούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινέσεσιν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς δι' ἀρετῶν τῷ Θεῷ συνεισφερούσης.

III. Οὕτινος δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὧ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ οἶόν ἐστι καὶ ὅσον ἀκηκοέναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκυρτάτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τῆς βραδυτήτος ἡμῶν καταμέμψεσθε. χαίρω δ' οὖν τοῦτου ἕνεκα. μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως συντεταμένῃν τρηῆσατε τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπεισελθεῖν, καὶ τὸ πρῶθμον χαυνῶσαι ἐάσητε. ἀλλ' ἐγρηγοροῦτε λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστιν δὲ οὕτως.

IV. Τοῦ αἰοίδιμου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκτελέσαντος, καὶ τῶν τῆδε διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελευτώσεως μετακχωρηκότος. ὡς καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρτυρίου βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πέπεισμαι. οὐ δίκαιον κέρρικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον. ἀλλὰ καὶ ὑπερδοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέλοις, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστήσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργιῶν ἐπιδείξεως, καὶ αἰδουσιμώτατον. θαυματουργιῶν, ὧν νοὺς μὲν τὸ μέγεθος ἐννοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλῆθος εἰπεῖν, καὶ χεῖρ διαχαράξαι τὸ ἄπειρον. ἵνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα ²⁰ μετὰ τὴν παροιμίαν γινώητε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμην διηγήσασθαι.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀπορρίψεντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἐκείνων εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεοδημένου ναοῦ τοῦτο ὑποδεξαμένου, θαυματουργεῖ τι μέγιστον κἀνταῦθα ὁ τῶν θαυμασιῶν Θεός. Τοῦτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τῶν ἐκείσε πιστῶν ²¹ ὀδυρομένων, δεῖξαι τε τοῦτοῖς τὸ πανίερρον λείψανον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὃ τι καὶ γέγονε, πρὸς Θεὸν ἱκετευόντων, παρευθὺ τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τούπισω ἀναποδίσαν, εἰσιτητὸν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐσεβέσι πεποίηκεν, ἄχρι μιλίων τριῶν. Καὶ δὴ εἰσελθόντες εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οὐκίμα,

καὶ αὐτόθι ἐν σορῶ λιθίνῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον Ἀποθεθεμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον· Οἷς ἄραι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις ὁ ἅγιος, οὕτως διηγόρευσε· Τὸ μὲν λείψανον ἄραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν, ἵν' ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἡμῶν ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθός, διὰ ξηρὰς πεζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθήσεται. Καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐκτοτε γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελεῖται θεουργικῶς μεγαλοῦργημα.

VI. Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμότερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλισαίου ἀδοξότερόν τε καὶ ταπεινότερον; πολὺ μὲν οὖν γε ἔνδοξότερόν τε καὶ ὑψηλότερον. Ὁ μὲν γὰρ βάθω καὶ ζῶν καὶ ἅπαξ τὴν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειργάσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως τῇ μηλωτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμὼν, ἅπαξ καὶ οὗτος τοῦτο θαυματουργήκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν καταστάντων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραχτόν· οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Ὁ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος! οἷας ἐληγεν ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἔνδοξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἑπτὰ γὰρ, ὡς προέφημεν, ἡμέραις ὑποχωροῦν τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πέλαιος, πορεῖαν εὐεπίβατον τοῖς εὐσεβέσι παρέχεται.

VII. Τοῦτου οὖν οὕτως γινομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεβῶν ἐγγωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσονόσου, τοῦτο ἀκηκοότες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἤπειγοντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀνήρ εὐσεβὴς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄρβενι τὴν ἐπὶ τὸν ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνουν ὄδῳ προθυμότερα. Καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελοῦμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεόδητον ἐκείνον ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῶ παραστάντες, ἱκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλιτάνουν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἔξαιτούμενοι, καὶ τῷ παιδί δοθῆναι δέομενοι ζωὴν μακρὰν καὶ ἀτήμονα, βίου τε εὐμάριαν, καὶ οἷα εἰκόσ γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

VIII. Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν τετελέχασιν, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου κατησπίασαντο λείψανον, εἰς τοῦπισω πάλιν ἐξῆσαν. Ὡν ἐξεληθόντων, τὸ ὕδωρ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστραφέντες, καὶ πέλαιος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῆδε κάκεισε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχειρίζον· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθῃ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγγένοι, ἵνα καὶ ἐναυθα μειζόνως θαυμαστώσῃ τὸν μάρτυρα.

IX. Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ ὑβρισκόν, καὶ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐπελήσθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τοὺς τε τοῦ πατρὸς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγὰς; Πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν εἰς θρήνον μετεποίησαν. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκόσ ἦν

pli marmorei, et illic in capsula lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illie se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratius est? Quid vero Elisei ignobilius et humilius? quinimo nobilius et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari scisso, gurgitem iter fecit a: alter vero similiter melote Jordanem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum b: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, recedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incolæ regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc fiebat, intuiti, puerum manu prehendentem, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facili rerum apparatu, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se fuisse puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ululatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero non

• Exod. xiv. b IV Reg. ii.

sele successor fidelis : Clementis illius cujus hucusque universus orbis salutare fuisse doctrinas vel tacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus exstitit palme, per quem nobis doctrinæ uva maturescens, pietatis et salutis mustum stillavit : Clementis, veræ scalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus, tanquam gradibus quibusdam, ad cælum et cælestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa nequaquam inferior est ^a ; nec ostendit nobis angelos per eam ascendentes ac descendentes, sed hominum animas divinis maxime admonitionibus, velut e gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime coetus, quæ sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusate tarditatem : etenim de hoc gaudeo : tantum, usque ad finem militi, quæso, sic attentum servate animum, nec sinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire : verum vigilantem intellectu ac sensu rem fideliter suscipite. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset ; sicut et liber gloriosi ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo ; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat ^b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat ; imo admodum glorificare et magnum facere, eumque ut in cælo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum : miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex fimbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promisi narraho.

V. Cum veneratione dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololatriæ projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo ædificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilem. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, et ut sanctissimas gloriosissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent : protinus immensum illud pelagus desistens ac retrocedens, effectit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria milliaria. Itaque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

^a Gen. xxviii, 12. ^b 1 Reg. ii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁻¹⁹ f. γεγονέναι vel γεγονίας. ²⁰ Oratiōe de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium : Ὡς ἂν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅλον ἡμῖν γένηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα. COT. ²¹ τοῖς ἐκτίσει πιστοῖς.

Α σωτηριώδεις διδαχὰς καὶ σιγῶσα βοᾷ γεγονότα ¹²⁻¹⁹ Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς περ- κάσας, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν· Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλίμακος, τῆς οὐ πρὸς γεώ- λοφόν τι ὑψος ἐπαναγαγούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσεσιν, ὡσπερ τισὶ βαθμοῖσι, πρὸς οὐρανὸν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαβιδαζούσης· κλίμακος, καὶ τῆς Ἰακώβ ὀραθείσης οὐδὲν ἀποδεούσης, οὐκ ἀγγέλου δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δεκ- νουούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινέσεσιν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς δι' ἀρετῶν τῷ Θεῷ συνεισφερούσης.

III. Οὕτινος δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὡ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ οἶόν ἐστι καὶ ὅσον ἀκηκοῖναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκυρ- τᾶτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τῆς βραδυτήτος ἡμῶν καταμέμψεσθε· χαίρω δ' οὖν τοῦ- του ἕνεκα· μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως συντεταμένην τηρήσατε τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπεισελεῖν, κατὰ τὸ πρόθυμον χανῶσαι ἐάσητε· ἀλλ' ἐργηροῦτε λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστιν δὲ οὕτως.

IV. Τοῦ αἰδίου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκτελέσαν- τος, καὶ τῶν τῆδε διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελειώσεως μετακεχωρηκός· ὡς καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρ- τυρίου βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πέ- πεισμαι· οὐ δίκαιον κέκρικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζον- τας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον· ἀλλὰ καὶ ὑπερ- δοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέ- λοις, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστήσει, διὰ τῆς τῶν θαυματουργιῶν ἐπι- δεξίως, καὶ αἰδοσιμώτατον· θαυματουργιῶν, ὧν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐνοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλῆθος εἰπεῖν, καὶ χεῖρ διαχαράξει τὸ ἄπειρον· ἔνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα ²⁰ μετὰ τὴν παροι- μίαν γνῶτε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμεν διηγήσομαι.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρ- τυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀπορρίψεντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεοδμήτου ναοῦ τοῦτο ὑποδεξαμένου, θαυ- ματουργεῖ τι μέγιστον κἀνταῦθα ὁ τῶν θαυμασθῶν Θεός. Τοῦτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁσίων τῶν ἐκείσε πιστῶν ²¹ ὀδυρομένων, δεῖξαι τε τοῦ- τοις τὸ πανίερον λειψάνον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὃ τι καὶ γέγονε, πρὸς Θεὸν ἐκτευνόντων, παρευθὺ τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τρυπίσω ἀναποδίσαν, εἰσιτητὸν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐ- σεβέσι πεποίηκεν, ἄχρι μιλίων τριῶν. Καὶ δὴ εἰσελ- θόντες εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου ὄψωμα,

καὶ αὐτόθι ἐν σορῶ λίθινῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον ἅποθευμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον· Οἷς ἄραι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις ὁ ἅγιος, οὕτως διηγόρευσε· Τὸ μὲν λείψανον ἄραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν, ἐν' ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐμῆς ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθὸς, διὰ ξηρᾶς πεζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθήσεται. Καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐκτοτε γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελείται θεουργικῶς μεγαλοῦργημα.

VI. Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμότερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλισσαίου ἀδοξότερόν τε καὶ ταπεινότερον; πολὺ μὲν οὖν γε ἔνδοξότερόν τε καὶ ὀψηλότερον. Ὁ μὲν γὰρ βάβδω καὶ ζῶν καὶ ἅπαξ τὴν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειράσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως τῇ μηλωτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμὼν, ἅπαξ καὶ οὗτος τοῦτο θαυματουργήκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν καταστάτων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραχότων· οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Ὁ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος! οἷας ἐληχεν ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἑπτὰ γάρ, ὡς προέφημεν, ἡμέραις ὑποχωροῦν τὸ ἄπειρον ἐκείνο πέλαιος, πορείαν εὐεπίβατον τοῖς εὐσεβέσι παρέχεται.

VII. Τοῦτου οὖν οὕτως γινομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεβῶν ἐγγωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσονόσου, τοῦτο ἀκηκόητες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἤπειγοντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀνὴρ εὐσεβῆς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄρβενι τὴν ἐπὶ τὸν ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνουν ὄβδον προθυμώτατα. Καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελούμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεοδμητοῦ ἐκείνον ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῶ παραστάντες, ἰκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλίτανευσον, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἐξαιτούμενοι, καὶ τῷ παιδί δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μακρὰν καὶ ἀπήμονα, βίον τε εὐμάρειαν, καὶ οἷα εἰκὸς γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

VIII. Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν ετετέλεκασιν, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου κατησπάσαντο λείψανον, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἐξῆσαν. Ὡν ἐξεληθόντων, τὸ ὕδωρ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστραφέντες, καὶ πέλαιος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῆδε κάκεισε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχείριζον· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθῃ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγγένοι, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζόνως θαυμασιώσῃ τὸν μάρτυρα.

IX. Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ ἠύρισκον, καὶ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐπελήσθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τοὺς τε τοῦ πατρὸς θρήνου, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγὰς; Πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν εἰς θρήνον μετεποίησαν. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκὸς ἦν

pli marmorei, et illic in capsula lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illic se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratius est? Quid vero Elisei ignobilius et humillius? quinimo nobilium et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari scisso, gurgitem iter effecit: alter vero similiter melote Jordaniem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, recedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incolæ regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc fiebat, intuiti, puerum manuprehendentes, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facili rerum apparatu, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se fuisse puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ulsatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero non

scalæ successor fidelis : Clementis illius cujus hucusque universus orbis salutare fuisse doctrinas vel tacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus existit palmas, per quem nobis doctrinæ uva maturescens, pietatis et salutis mustum stillavit : Clementis, veræ scalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus, tanquam gradibus quibusdam, ad cælum et cælestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa nequaquam inferior est ^a; nec ostendit nobis angelos per eam ascendentes ac descendentes, sed hominum animas divinis maxime admonitionibus, velut e gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime cœtus, quale sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusate tarditatem : etenim de hoc gaudeo : tantum, usque ad finem mihi, quæso, sic attentum servate animum, nec sinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire : verum vigilantem intellectu ac sensu rem fideliter suscipite. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset ; sicut et liber gloriosi ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo ; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat ^b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat ; imo admodum glorificare et magnum facere, cumque ut in cælo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum : miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex fimbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promisi narraho.

V. Cum veneratione dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololatris projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo ædificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilem. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, et ut sanctissimas gloriosissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent : protinus immensum illud pelagus desistens ac retroedens, effecit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria miliaria. Itaque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

^a Gen. xxviii, 12. ^b I Reg. ii, 30.

VARIE LECTIONES.

¹⁸, ¹⁹ f. γεγονέναι vel γεγονότας. ²⁰ Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium : Ὡς ἂν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅλον ἡμῖν γένηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα. Cot. ²¹ τοῖς ἐκείσε πιστοῖς.

A σωτηριώδεις διδασχὰς καὶ σιγῶσα βοᾶ γεγονότα ¹²⁻¹⁹. Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς περ- κάσας, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν. Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλίμακος, τῆς οὐ πρὸς γαῖ- λοφὸν τι ὕψος ἐπαναγαγούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσειν, ὡσπερ τισὶ βαθμίαι, πρὸς οὐρα- νὸν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαδιδαζούσης. κλίμακος, καὶ τῆς Ἰακώβ ἐραθείσης οὐδὲν ἀποδεούσης, οὐκ ἀγγέλους δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δε- κνουούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινέσειν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμούς δι' ἀρετῶν τῷ Θεῷ συνεισφερούσης.

III. Οὕτινος δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὡ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ οἶόν ἐστι καὶ ὅσον ἀκηχοῦναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκιρ- τᾶτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τῆς βραδυτήτος ἡμῶν καταμέμφεσθε. χαίρω δ' οὖν τοῦ- του ἔνεκα. μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως συντεταμένην τηρήσατε τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπείσεσθε, καὶ τὸ πρόθυμον χανυῶσαι ἐάσητε. ἀλλ' ἐργηγοῦτε λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστιν δὲ οὕτως.

IV. Τοῦ αἰοδίου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὴν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκτελέσαν- τος, καὶ τῶν τῆδε διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελειώσεως μετακωρηχότος. ὡς καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρ- τυρίου βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πέ- πεισμαι. οὐ δίκαιον κέκρικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζον- τας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον. ἀλλὰ καὶ ὑπερ- δοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέ- λοις, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστήσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργῶν ἐπι- δείξεως, καὶ αἰδουσιμώτατον. θαυματουργῶν, ὧν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐννοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλῆθος εἰπεῖν, καὶ χερὶ διαχαράξαι τὸ ἀπειρον. ἔνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα ²⁰ μετὰ τὴν παροι- μίαν γνοίητε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμην διηγῆσομαι.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρ- τυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀπορρίψέντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἐκείνων εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεομήτου ναοῦ τοῦτο ὑποδέξαμένου, θαυ- ματουργεῖ τι μέγιστον κἀνταῦθα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός. Τοῦτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τῶν ἐκείσε πιστῶν ²¹ ὀδυρομένων, δεῖξαι τε τοῦ- τοις τὸ πανίερον λείψανον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὃ τι καὶ γέγονε, πρὸς Θεὸν ἰκετευόντων, παρευθὺ τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τοῦπίσω ἀναποδίσαν, εἰσπητῶν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐ- σεβεῖσι πεποίηκεν, ἄχρι μιλίων τριῶν. Καὶ δὴ εἰσελ- θόντες εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκημα,

καὶ αὐτόθι ἐν σορῶ λιθίνῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον ἁποθεθειμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον: Οἷς ἄραι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις ὁ ἅγιος, οὕτως διηγόρευσε: Τὸ μὲν λείψανον ἄραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν, ἵν' ἐκάστῃ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐμῆς ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθὸς, διὰ ξηρᾶς πιεζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθῆσεται. Καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐκτοτε γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστῃ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελεῖται θεοουργικῶς μεγαλοῦργημα.

VI. Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμώτερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλισσαίου ἀδοξότερόν τε καὶ ταπεινότερον; πολὺ μὲν οὖν γε ἔνδοξότερόν τε καὶ ὑψηλότερον. Ὁ μὲν γὰρ βάβδι καὶ ζῶν καὶ ἄπαξ τὴν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειράσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως τῇ μηλωτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμὼν, ἄπαξ καὶ οὗτος τοῦτο θαυματοῦργηκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν καταστάντων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραχότων· οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἄπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Ὁ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος! οἷας ἐλιγχεν ἐκάστῃ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἔνδοξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἑπτὰ γάρ, ὡς προέφημεν, ἡμέραις ὑποχωρῶν τὸ ἄπειρον ἐκείνο πέλαγος, πορείαν εὐεπίβατον τοῖς εὐσεθέσι παρέχεται.

VII. Τοῦτου οὖν οὕτως γινομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεβῶν ἐγγωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσονος, τοῦτο ἀκηκόητες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἠπείγοντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀνὴρ εὐσεβῆς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄρβενι τὴν ἐπὶ τὸν ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνουν ὄβδον προθυμώτατα. Καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελούμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεοδμητῶν ἐκείνων ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῶ παραστάντες, ἰκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλίτανευσαν, ἁμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαθεῖν ἐξαιτούμενοι, καὶ τῷ παιδί δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μακράν καὶ ἀπῆμονα, βίον τε εὐμάρειαν, καὶ οἷα εἰκὸς γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

VIII. Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν τετελέκασιν, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου κατησπάσαντο λείψανον, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἐξῆσαν. Ὡν ἐξεληθόντων, τὸ ὕδωρ πάλιν εἰς τὴν ἴδιαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστραφέντες, καὶ πέλαγος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῆδε κάκεισε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχειρίζον· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθῃ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγεγόνει, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζρόνως θαυμαστώσῃ τὸν μάρτυρα.

IX. Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ ἠύρισκον, καὶ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐπελήσθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τοὺς τε τοῦ πατρὸς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγὰς; Πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν εἰς θρήνον μετεποίησαν. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκὸς ἦν

pli marmorei, et illic in capsâ lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illic se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratius est? Quid vero Elisei ignobilius et humilium? quinimo nobilium et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari scisso, gurgitem iter effecit: alter vero similiter melote Jordauem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, recedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incolæ regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc fiebat, intuiti, puerum manu prehendentem, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facili rerum apparatu, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se fuisse puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ululatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero non

• Exod. xiv. b IV Reg. ii.

sele successor fidelis : Clementis illius cujus hucusque universus orbis salutare fuisse doctrinas vel tacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus exstitit palme, per quem nobis doctrinæ uva maturescens, pietatis et salutis mustum stillavit : Clementis, veræ scalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus, tanquam gradibus quibusdam, ad cælum et cælestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa nequaquam inferior est ^a; nec ostendit nobis angelos per eam ascendentes ac descendentes, sed hominum animas divinis maxime admonitionibus, vel ut gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime cœtus, quæ sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusate tarditatem : etenim de hoc gaudeo : tantum, usque ad finem mihi, quæso, sic attentum servate animum, nec sinatis alicquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire : verum vigilantem intellectu ac sensu rem fideliter suscipite. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset ; sicut et liber gloriosi ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo ; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat ^b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat ; imo admodum glorificare et magnum facere, cumque ut in cælo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum : miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex sumbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promisi narraho.

V. Cum veneratione dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololatris projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo ædificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilem. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illie erant lamentarentur, et ut sanctissimas gloriosissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent : protinus immensum illud pelagus desistens ac retrocedens, effecit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria milliaria. Haque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

^a Gen. xxviii, 12. ^b I Reg. ii, 30.

VARIE LECTIONES.

^{18, 19} f. γεγονέναι vel γεγονούλας. ²⁰ Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium : Ὡς δὲν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅλον ἡμῖν γέννηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα. Cot. ²¹ τοῖς ἐκείτω πιστοῖς.

A σωτηριώδεις διδασχὰς καὶ σιγῶσα βοᾷ γεγονότα ^{18, 19}. Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς περικάσας, γλευκος εὐσεθείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν. Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλίματος, τῆς οὐ πρὸς γεωλοφόν τι ὕψος ἐπαναγαούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσειν, ὡσπερ τισὶ βαθμίσι, πρὸς οὐρανὸν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαδιθαζούσης. κλίματος, καὶ τῆς Ἰακώβ ἑραθείσης οὐδὲν ἀποδεούσης, οὐκ ἀγγέλους δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δεκνυούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινέσειν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς δι' ἀρετῶν τῷ Θεῷ συνεισφερούσης.

III. Οὕτινος δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὧ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ ὅλον ἐστὶ καὶ ὅσον ἀκηκοῖναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκίρτατε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνατε, καὶ τῆς βραδυτῆτος ἡμῶν καταμέμφεσθε. χαίρω δ' οὖν τοῦτου ἔνεκα. μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως συντεταμένην τῆς τῆς διάνοιαν, καὶ μὴ τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπείσεσθαι, καὶ τὸ πρόθυμον χανῶσαι ἐάσητε. ἀλλ' ἐργηγορῶτε λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστιν δὲ οὕτως.

IV. Τοῦ αἰοδίου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐτετέλεσαντος, καὶ τῶν τῆδε διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελεώσεως μεταχωρηκότος. ὡς καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρτυρίου βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πέπεισμαι. οὐ δίκαιον κέκρικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον. ἀλλὰ καὶ ὑπεροδοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέλοις, οὕτω κἀναῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστήσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργιῶν ἐπιδείξεως, καὶ αἰδεσιμώτατον. θαυματουργιῶν, ὧν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐνοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλήθος εἰπεῖν, καὶ χερὶ διαχαράξαι τὸ ἀπειρον. Ἐνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα ²⁰ μετὰ τὴν παροιμίαν γινώητε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμην διηγήσομαι.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀποβρίφέντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἐκείνων ἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεοδμήτου ναοῦ τοῦτο ὑποδεξαμένου, θαυματουργεῖ τι μέγιστον κἀναῦθα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός. Τούτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τῶν ἐκεῖσε πιστῶν ²¹ ὀδυρομένων, δεῖξαι τε τοῦτοις τὸ πανίερον λείψανον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὃ τι καὶ γέγονε, πρὸς Θεὸν ἰκετεύοντων, παρευθὲ τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τούπισω ἀναποδίσαν, εἰσιτητὸν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐσεβεῖσι πεποίηκεν, ἀχρι μιλίων τριῶν. Καὶ δὴ εἰσελθόντες εὔρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκημα,

καὶ αὐτόθι ἐν σορῷ λιθίνῃ τὸ πανάγιον καὶ ἑνδοξον ἄποθεθειμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον· Οἱς ἄραι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις ὁ ἅγιος, οὕτως διηγόρευσε· Τὸ μὲν λείψανον ἄραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν, ἵν' ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἑμῆς ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθὸς, διὰ ξηρᾶς πιζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθῆσεται. Καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐκτοτε γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελεῖται θεουργικῶς μεγαλοῦργημα.

VI. Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμότερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλισαίου ἀδοξότερόν τε καὶ ταπεινότερον; πολὺ μὲν οὖν γε ἑνδοξότερόν τε καὶ ὑψηλότερον. Ὁ μὲν γὰρ βάβδω καὶ ζῶν καὶ ἄπαξ τὴν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειργάσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως ἐπὶ μὴλωτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμῶν, ἄπαξ καὶ οὗτος τοῦτο θαυματουργήκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν καταστάντων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραγῶτων· οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἄπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Ὁ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος! οἷας ἐλαχεν ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἑπτὰ γὰρ, ὡς προέφημεν, ἡμέραις ὑποχωροῦν τὸ ἀπειρον ἐκείνο πέλαγος, πορεῖαν εὐεπίδατον τοῖς εὐσεβεῖσι παρέχεται.

VII. Τοῦτου οὖν οὕτως γινομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεθῶν ἐγγχωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσονοῦ, τοῦτο ἀκηχότες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἠπειγόντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀνήρ εὐσεθῆς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄρβενι τὴν ἐπὶ τὸν ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνουν ὄδῳ προθυμότερα. Καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελούμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεόδητον ἐκείνον ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῷ παραστάντες, ἰκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλιτάνευσαν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἐξαιτούμενοι, καὶ τῷ παιδί δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μακρὰν καὶ ἀπήμονα, βίον τε εὐμάρειαν, καὶ οἷα εἰκόσ γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

VIII. Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν τετελέκασι, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου κατησπάσαντο λείψανον, εἰς τούπισω πάλιν ἐξῆσαν. Ὡν ἐξελεθόντων, τὸ ὕδωρ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστραφέντες, καὶ πέλαγος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῆδε κάκεισε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχειρίζον· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθη, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγεγόνει, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζόνως θαυμαστώσῃ τὸν μάρτυρα.

IX. Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ ἠύρισκον, καὶ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐπελήθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τοὺς τε τοῦ πατρὸς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγὰς; Πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν εἰς θρήνον μετεποίησαν. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκόσ ἦν

• Exod. xiv. b IV Reg. 11.

pli marmorei, et illic in capsula lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illic se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratius est? Quid vero Elisei ignobilius et humillius? quinimo nobilium et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari scisso, gurgitem iter effecit: alter vero similiter melote Jordanem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, recedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incolæ regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc flicbat, intuiti, puerum manuprehendentes, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facili rerum apparatu, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se fuisse puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ululatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero non

faciebant? ex iis quæ par erat vel ipsum lapidem
 movere ad lacrymas. Genitrix enim oculis ad mare
 intensis, et manibus in altum sublatis, hujusmodi
 voces sancte emisit: *Hæ sunt, o sancte, tuæ re-*
munerationes? Tales tuæ retributiones erga eos qui
ad te studiosè accurrunt? Sic laborem a me ex quo
accessi sumptum remetitus, mercedem mihi reddi-
disti? Ubinam est filius meus? Quænam maris bel-
lua viscera nati mei laceravit? Quis vero vehemens
fluctus insurgens, eum vivum, tanquam sepulcrum,
operuit? Quem jam oculis aspiciam? Pro quo au-
tem orabo? Quis vero senectutis meæ efficietur ba-
culus? Cur me, sancte, non fecisti sociam esse in
morte filii mei; ut quemadmodum ad te accessi
manu illum tenens, ita et ulnis eundem ferens ad
inferos infelix descenderem? O mare et profundum,
quonam tui sinu meum detinebis filium? Quomodo
autem et eum ales? Nei mihi, filii miserande, fili
ante tempus rapte: filii, qua ratione a meis oculis
recessisti? Quibus pedibus revertar? Quemnam au-
tem iustar agni exsiliem contemplantur?

X. Pater vero rursus manibus os percutiens, la-
 mentalatur his verbis: Quare, o sancte, orbum me
 liberis repente effecisti? Cur sic filium meum morte
 miserrima mori permisisti? Qua de causa iis quæ
 speraveram contraria mihi obtigerunt? Cum hac
 spe ad te accessimus? Taliane sunt dona in eos,
 qui ad martyres cum desiderio adveniunt? Revera
 aion tu, sed peccatorum meorum procellæ puerum
 anari tradiderunt. O filii mi, quis tui mortui claudet
 oculos? Quis vero te sepeliet? Quisnam ioculus ele-
 gantissimum, jucundissimumque tuum teget taber-
 naculum? Ah! prorsus clausit quidem tuos oculos
 mare; sepeliit vero te gurgis; et venter piscium
 tibi conditorium fuit.

XI. Hoc itaque lamento cum parentes plangerent,
 quidam ex iis qui illuc convenerant, vix tandem
 persuaserunt illis ut desisterent lamentatione. Atque
 ab ejulatu parumper cessantes, domum abierunt.
 Tempore ergo procedente, et advenientibus diebus
 quibus sancti memoria celebratur, hæc inter se di-
 cebant, recordantes filii sui: *Agedum proficiscamur*
ad sanctum, ut si aliquid reliquiarum filii nostri,
quod fieri non potest, remanserit, tollamus, et cum
sancto contendamus iudicio; vel et forte moriamur
illuc, mortis pueri participes. Hæc itaque dicentes,
mondu finito sermone, profectionem inchoarunt.
Cumque accessissent, et ad locum pervenissent,
atque retrocessisset mare; Deo sicutiam honorante
martyrem, primi in profundum insilierunt, stimu-
lante filii desiderio: eosque sequens multitudo per-
gebat.

XII. Et cum ad omni cultu dignum martyris

VARIÆ LECTIONES.

^{22, 24} Sic legendum, non *ἐκτείνασα*, ut ediderat Cotelerius, qui verterat *extensis*, neque enim Græce *ἐκτείνειν*
 ὀφθαλμούς dixeris, sed *ἐντείνειν*, *intendere*, non *extendere oculos*. CLER. ²³ al. τούτων. ²⁶ Ποίους ποσιν
 ὑποστρέψω. Minus commode conversa sunt hæc apud Surium. Sed nos non solemus in fidem Interpretum
 inquirere: enititur melius interpretari. COT. ²⁷ al. θανάτος.

καὶ λίθον αὐτὸν κινήσαι πρὸς δάκρυον. Ἡ γὰρ τε-
 κούσα, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ πελάγει ἐντείνασα ²²⁻²⁴, καὶ
 τὰς χεῖρας πρὸς ὕψος διάρασσα, τειλάσθη τῷ ἁγίῳ ἤφει
 φωνάς· Αὐταὶ σου, ἄγιε, αἱ ἀμυθαί; τοιαῦτα σου
 τῶν πόθῳ πρὸς σὲ προστρεχόντων αἱ ἀνταμείψεις;
 Οὕτω τὸν κόπον ἀντιμετρήσας ὃν ἀπ' ἧς παρεγενό-
 μην ὑπέμεινα, τὴν ἀντιμισθίαν μοι δέδωκας; Ποῦ
 μου ὁ παῖς; Ποῖον τοῦ ἐμοῦ τέκνου τὰ σπλάγχνα
 θηρίον θαλάττης ἐσπάραξεν; Ποῖον δὲ ῥόθιον κύμα
 κατεπαναστῆν, ὡς τάφος, ζῶντα τοῦτο ²⁵ ἐκάλυψε;
 Τίνα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄρτι θεάσομαι; Ὑπὲρ δὲ τίνος
 προσεύξομαι; Τίς δέ μου τοῦ γήρως καὶ βακτηρία
 γενήσεται; Ἴνα τί με, ὦ ἄγιε, μὴ τῷ τοῦ τέκνου θα-
 νάτῳ κοινωνῆσαι πεποίηκας, ὡς ἂν ὡσπερ πρὸς σὲ
 τοῦτο τῇ χειρὶ κατέχουσα παραγέγονα, οὕτως καὶ
 τῷ ἄθῃ ἀγκαλιζοροῦσα τούτῳ ἢ δύστηνος καταδέ-
 σθηκα. Ὡ θάλασσα καὶ βυθὲ, ποίῳ σου κόλπῳ τὸν ἐμὸν
 καθέξεις υἱόν; Πῶς δὲ καὶ θρῆψεις αὐτόν; οἴμοι
 τέκνον ἐλξεινδόν, τέκνον πρὸ ὥρας ἀναρπασθέν· τέκνον,
 πῶς ἔδυσ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν, ποίοις ποσιν ὑπο-
 στρέψω ²⁶; Τίνα δὲ ὡς ἄρνα ἐπισκιρτώντα θεάσο-
 μαι;

X. Ὁ δὲ γε πατὴρ τοιαῦτα πάλιν, τῷ χειρὶ τῆν
 ὄφιν παίων, ὠδύρευτο· Ἴνα τί, ὦ ἄγιε, ἐξαιφνης
 ἀπαιδὰ με κατέστησας; Ἴνα τί οὕτως οἰκτιστῶ θα-
 νάτῳ τὸ ἐμὸν τέκνον θανεῖν παρεχώρησας; Ἴνα τί τὰ
 ἐναντία ὧν ἠλπισα μοι συνήνησεν; ἐπὶ τοιαύταις
 πρὸς σὲ παραγεγόναμεν; Τοιαῦτα τῶν πόθῳ προσ-
 ερχομένων τοῖς μάρτυσιν αἱ δωρεαί; Ὅντως οὐ σὺ,
 ἀλλ' αἱ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων θύελλαί τὸν παῖδα
 τῇ θαλάσσῃ παραδεδώκασιν. Ὡ τέκνον ἐμὸν, τίς σου
 τοὺς ὀφθαλμοὺς θανάτῳ ²⁷ καλύψει; Τίς δὲ ἐντα-
 φιάσει; Ποῖα δὲ σορὸς τὸ περικαλλῆς καὶ τερπνόντα-
 τον κατακρύψει σου στήνωμα; Ἡ πάντως ἐκάλυψε
 μὲν σου τοὺς ὀφθαλμοὺς θάλασσα· ἐνεταφίασε δὲ
 βυθός· καὶ γαστήρ ἰχθύων σορὸς σοι ἐγένετο.

XI. Οὕτω δ' οὖν κοπτομένων τῶν τεκόντων τὸν θρη-
 νον, τῶν ἐκεῖσε συνελθόντων τινὲς, μόλις ποτὲ τοῦ
 θρήνου ἀνεῖναι τούτους πειπίκασιν. Καὶ δὴ τῆς οἰμω-
 γῆς καὶ πρὸς ὀλίγον παυσάμενοι, οἴκαδε ὤχοντο. Τοῦ
 οὖν χρόνου προσεύσαντος, καὶ τῶν τῆς τοῦ ἁγίου
 μνήμης ἡμερῶν καταλαβουσῶν, τοιάδε πρὸς ἀλλήλους
 ἔλεγον, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἰδίου τέκνου γενομένοι·
 Δεῦρο δὴ καὶ πορευθῶμεν πρὸς τὸν ἅγιον, ὡς ἂν εἰ
 ποῦ τι λείψανον, ὅπερ ἀδύνατον, ὑπελείφθη τοῦ τέκνου
 ἡμῶν λαθώμεθα, καὶ τὸν ἅγιον δικασώμεθα, εἰ πως
 καὶ θανοῦμεν ἐκεῖσε, τῷ θανάτῳ τοῦ παιδὸς κοινω-
 νήσαντες. Ταῦτ' οὖν εἰπόντες, οὕτω τέλος τοῖς λεγο-
 μένοις θεθείκασιν, καὶ τὴν πορείαν ἀπήρξαντο. Καὶ
 δὴ παραγεγονότες, καὶ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ
 τῆς θαλάσσης ὑποχωρησάσης, τιμῶντος τοῦ Θεοῦ
 κἀνταῦθα τὸν μάρτυρα, τῷ τοῦ τέκνου πόθῳ δακνύ-
 μενοι, πρῶτοι τῷ βυθῷ εἰσεπέδησαν· ἐφεπόμενον τε
 τούτοις τὸ πλῆθος ἐπήρχετο.

XII. Καὶ δὴ τὸν πάνσεπτον ναὸν καταλαβόντες τοῦ

μάρτυρος, ὃ τοῦ θαύματος! ὁρῶσι τὸ ἴδιον τέκνον ζῶν καὶ φαιδρὸν καὶ ἀλλόμενον. Ὡς δὲ ἐν θαύμασι θαῦμα περιτυχόντες, ἐκπλαγέντες τε τῷ ἑξαισίῳ μεγαλουργήματι, πρῶτα μὲν τὸ θεῖον ἐγέγραυρον· ἔπειτα δὲ τὸν μάρτυρα εὐχαριστηρίοις φωναῖς ἐπευφήμιζον· αἴτα τῷ νέῳ ἐψύθοντο, πῶς σέσωσται, τίνας ζωογονούστος, τίνας φυλάσسونτος, καὶ τίνας τρέφοντος. Ὁ δὲ γε παῖς, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κατέχων τὴν λάρνακα, τῇ δὲ ἐτέρᾳ δακτυλοδεικτῶν τὸν ἐνδοθεν κείμενον, τοῖς ἐρωτῶσιν ἀνταπεκρίνετο· Οὗτός μου μετὰ Θεὸν καὶ ζωὴ καὶ τροφή, καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ θηρίων ἀμυντήριον ἐγεγόνει· οὗτός με καθ' ἐκάστην ἐτιθη- νεῖτο λαμπρότατα.

XIII. Οἱ δ' οὖν τεκόντες, θάμβει καὶ χαρᾷ συσχε- θέντες, τῇ τε πίστει πλέον βεβαιωθέντες τοῦ μάρτυ- ρος, δι' οὗ τὸν νεκρὸν νομισθέντα υἷον ζῶντα ἀπειλη- φαν, τοὺς προτέρους θρήνους εἰς εὐχαριστίαν ἐτρέ- ψαντο, τοιάδε τῷ ἁγίῳ ἐπιβοῶμενοι· Ὡς ἀληθῶς ἄρα *Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων.* Ἔσωσας ἡμῶν, Ἄγιε, τὸν υἷον, ἀπέδωκας ἡμῖν τὸν οὐκ ἐλπίζομενον. Ὡ οὐρανὲ καὶ γῆ, καὶ σὺ βυθὲ, ὁ πρὶν ὑφ' ἡμῶν ἐπαρώμενος, ἔκστηθι τῷ ὑπὲρ φύσιν τούτῳ μεγαλουργήματι. Ἦλεως δὲ καὶ αὐτῆς γενοῦ, ἄγιε, ὣν πρὸς σὲ τῇ θλίψει τρυχόμε- νοι ἐπράξαμέν τε καὶ εἴπομεν· μὴ ἀνταποδώσεις ἡμῖν τὴν τῶν βλασφημιῶν ἀνταπόδοσιν. Τὸν υἷον ἀπελά- δομεν, τὸν νεκρὸν διὰ σοῦ νῦν ἀναστάντα ἐδεξάμεθα, τὴν τοῦ γῆρας βακτηρίαν σὴ βοήθειά πάλιν ἔχομεν. Τί τὰ πολλὰ λέγομεν; τὸν οὐ τριήμερον ἀλλ' ἐνιαύ- σιον νεκρὸν, καὶ οὐ λίθῳ ἀλλ' ὕδατι καλυπτόμενον, καὶ οὐχ ὑπὸ σκωλήκων, ἀ τῆς τοῦ σώματος ἔστι φύ- σεως ἕκτα, δαπανηθέντα, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ ἰχθύων ὡς ἐνομίσαμεν καταβρωθέντα, σῶον διὰ σοῦ ἀπελάδο- μεν. Εὐγε τῆς χάριτος, εὐγε τῆς δόξης, εὐγε τῆς δυ- νάμεως καὶ τῆς εὐεργεσίας σου, ἄγιε. Οὕτω τοίνυν τὸν ἅγιον μετὰ δακρύων ἐπευφημήσαντες, τὸν παῖδα ἀράμενοι, οἴκαδε παρεγένοντο, πᾶσι τὸ θαῦμα ἐκδι- γασμένοι.

XIV. Τί οὖν πρὸς ταῦτα καὶ παρισώσαιομεν; τὸν Ἥλιαν φασὶ ποτε τὸν νεκρὸν ζῶντα υἷον τῇ ἰδίᾳ ἀπο- δοῦναι μητρὶ· ὃ μέγα τε ὑπάρχει καὶ ὑπερθαύμα- στον. Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἐλισαίου ποτὲ, ὡς ἱστοροῦσι, μνήματι, ὑπὸ τινῶν ἀνδροφόνων φονευθέντα τινά, καὶ ἐν αὐτῷ βιφέντα, εὐθύς ἀνεγερθῆναι τε καὶ ζῆσαι· ὃ μείζιον τοῦ προτέρου καὶ ἑξαισιώτερον. Καὶ Πέτρος δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἡ τῶν ἀποστόλων κορωνίς, τὴν πτωχοτρόφον ἐκείνην χήραν Ταθιθὰν θανοῦσαν αὐθωρον προσευχῇ ἐξάνεστησεν. Ταῦτα μὲν οὖν θαυ- μαστά καὶ ὑπέρλαμπρα· τὸ δὲ παρὸν θαῦμα, ὅσον τούτων ὑπερανέστησεν!

XV. Καὶ ὄρα μοι προσέχων τὸ ὑπέροχον τοῦ θαύ- ματος. Ὁ μὲν Ἥλιος, ὡς προέφημεν, ἄρτι θανόντα τὸν παῖδα καὶ οὕτω καταψυχέντα, ἀλλ' εἰσέτι τὸ θερ- μὸν τῆς φύσεως διασώζοντα, ἐξάνεστησεν. Ἡ δὲ τοῦ

templum pervenissent, o miraculum! vident filium suum viventem ac lætum atque exsipientem. Ut vero in miraculis miraculum offenderunt, obstupe- scentes super magno eximioque opere, primum quidem Deo honorem dederunt; deinde vero mar- tyrem acclamationibus et gratiarum actionibus pro- secuti sunt. Postea adolescentem interrogarunt, quo pacto servatus fuisset, quonam vitam dante, quonam custodiente, et quonam nutriente. Puer autem, una quidem manu tenens arcam, alia vero indicans digito eum qui intus jacebat, interrogan- tibus vicissim respondit: Hic mihi post Deum et vita, et alimentum, et adversus marinas belluas propugnaculum existit: hic me quotidie splendi- dissime nutricebat.

XIII. Parentes autem, admiratione ac lætitiæ de- tenti, et in fide martyris magis confirmati, per quem filium quem putaverant mortuum, viventem receperant, priores luctus in gratiarum actionem converterunt, taliaque acclamarunt sancto: *Quam vere utique mirabilis Deus in sanctis suis* a, et *voluntatem timentium se faciens, deprecationemque eorum exaudiens* b. Servasti, sancte, filium nostrum; reddidisti nobis quem non sperabamus. O cælum et terra, tuque gurgis prius a nobis exsecrate, ob- stupesce super hoc naturam excedente magno opere. Esto autem tu quoque, o sancte, propitius, in iis que contra te afflictione contriti cum fecimus, iam diximus: ne retribuas nobis convicioꝝ retribu- tionem. Filium recuperavimus, mortuum nunc per te suscitatum accepimus, baculum senectutis tuo auxilio iterum habemus. Quid dicimus multa? non triduanum sed annum mortuum, nec lapide sed aqua obiectum, nec a vermibus juxta corporis naturam consumptum, sed a piscibus ut arbitrati sumus devoratum, salvum per te recepimus. Euge gratiam; euge gloriam; euge potentiam et benefi- cium tuum, o sancte. Hoc igitur modo sanctum cum lacrymis et acclamationibus prosecuti, puerum tollentes, revere domum, cunctis miraculum enarrantes.

XIV. Quid ergo cum his conferemus? Eliam aiunt olim filium mortuum matri propriæ viventem reddidisse c; quod et magnum est et valde admirabile. Sed et referunt, ad Elisei aliquando sepul- crum quemdam ab aliquibus homicidis interfectum ac in eo projectum, statim resurrexisse ac vixisse d: quod priore majus est atque mirabilius. Et vero inter eos qui ad nos pertinent, Petrus apostolorum vertex, illam pauperum altricem viduam Tabitham mortuam, eadem hora precibus suscitavit ad vitam. Hæc equidem mirabilia sunt et longe clarissima. At præsens miraculum quantum ea exsuperat!

XV. Et vide mihi atque considera miraculi excel- lentiam. Elias quidem, ut ante diximus, modo mortuum puerum, quique nondum refrixerat, sed adhuc naturæ calorem conservabat, suscitavit. Eli-

a Psal. LXXVII, 36. b Psal. CXLIV, 19. c III Reg. XVII. d IV Reg. XIII.

aei autem virtus duabus de causis miraculum perfecit; una quidem, ostendens prophetiam qui ignorabatur; alia vero, non concedens eandem etiam post mortem. Petrus autem sua virtute, et precibus eorum qui a vidua beneficio fuerant affecti sumptis in auxilium, ipse quoque eam modo defunctam resuscitavit. At sanctus martyr Clemens; o miraculum! non mortuum recentem, sed annum, vel ut melius dicam, eum qui in unoquoque momento ejusque tenuissima parte moriebatur, puerum conservavit. Et scitis omnes qui rei periculum fecistis, quanto tempore verisimile erat puerum in profundo tam vasto conservari.

XVI. Verum mihi diligenter consideranti, non unum mortuum: sed quanto temporis spatio scimus puerum in aqua suffocari, id tempus repetentes eaque intervalla remetientes, invenimus tot mortuos a sancto fuisse suscitatos. Quodque est admirabilius, non ab aquarum duntaxat suffocatione, sed et a bestiarum læsione puerum tutatus est. O gratiam! o virtutem quæ utraque ostendit; et aquæ compedes, et belluarum propulsionem. Ad hæc quid dicitis? Nonne hoc miraculum alia superat? Nisi quis nos male accuset, ut illud super miracula prophetica extollentes. Nulla eam ob rem nos macula attinget. Etenim aperte scitis sacrum martyrem in eadem gloria et in iisdem tabernaculis esse cum sanctis martyribus, apostolis, prophetis, ipsisque angelis.

XVII. Sed, o martyrum splendor, et sanctorum decus, primitiæ hierarcharum; vide hunc et nunc presentem cœtum, pium et Dei amantem, qui a vitæ fluctibus quotidie submergitur; tuis precibus illæsum custodi et serva incolumem; ac dæmones qui instar ferarum immanium insilunt, animæque nobilitatem devoraturus se esse minantur, intercessionum tuarum jaculo expellas, o sanctissime. At certe et vos, et fidelissima congregatio, huc agite mihi, obsecro: per bona Deoque grata opera nos dignos sancti gratiis, ac donis efficiamus. Et primo quidem charitatem erga Deum et inter nos ipsos sinceram ac imperturbatam servemus; deinde ab omni maledicto, omni mendacio, omni perjurio, nos repurgemus.

XVIII. Ante hæc vero et post hæc eleemosynam faciamus, quæ et magis scit Deum placare, ac propitium reddere peccatis nostris. Quis enim ejus oblitus, regnum Dei possederit? Nemo nostrum prætexat paupertatem, nemo viduitatem, nec liberorum educationem; frigidam has perniciosasque excusationes. Nemo vestrum vidua illa pauperior est, quæ nihil aliud præter pugillum farinæ possidebat, ad hæc alebat liberos, quæ tamen suam aut filii vitam non prætulit misericordiæ. Ne excusemus excusationes in peccatis, Deus non irridetur. Aspiciamus mente ad

• III Reg. xvii. b Psal. cxl, 4 c Gal. vi, 7.

A Ἐλισσαίου δύναμις δύοιν εἴνεκα αἰτιῶν τὸ θαῦμα τετέλεκεν· ἐνὶ μὲν, ἀγνοοῦμενον προφητῆν δεικνύουσα, ἐτέρῳ δὲ, μὴ συγχωροῦσα φόνον καὶ μετὰ θάνατον. Ὁ δὲ γε Πέτρος τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, καὶ τὴν τῶν εὐεργετούμενων παρὰ τῆς χήρας εὐχὴν συνεργὸν λαβόμενος, ἄρτι καὶ αὐτὸς ταύτην θανούσαν ἐξανεστήσατο. Ὁ δὲ γε ἱερομάρτυς Κλήμης, ὦ τοῦ θαύματος! οὐκ ἄρτι θανῆ, ἀλλ' ἐνιαυσιαίον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καθ' ἐκάστην στιγμὴν καὶ ταύτης τῷ λεπτοτάτῳ ἀποθνήσκοντα παῖδα διέσωζεν. Καὶ ἴστε πάντες οἱ πεπειραμένοι τοῦ πράγματος, πόσον εἰκόσ ἦν παῖδα ἐν οὕτῳ ἀπλέτῳ βυθῷ διασώζεσθαι χρόνον.

XVI. Ἄλλὰ μοι ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐχ ἓνα νεκρὸν, ἀλλ' ὅσην ὥραν ἴσμεν ἐν ὕδατι παῖδα πνίγεσθαι, τὸν χρόνον ἀναποδίζοντες, καὶ ταύτας ἀναμετροῦντες, τοσοῦτους νεκροὺς ἀνεστάναι τὸν ἅγιον ἐφευρήσομεν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ τῆς τῶν ὕδατων μόνον πνιγμονῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θηρίων βλάβης τὸν παῖδα διέσωζεν. Ὁ χάριτος, ὦ δυνάμει ἀμφοτέρα δεικνυμένης, καὶ τῷ ὕδατι πέδησις ²⁸, καὶ τῶν θηρίων ἀμυντήριον. Πρὸς ταῦτα τί φατε; Οὐχ ὑπέρκειται τὸ θαῦμα τῶν ἄλλων; Εἰ μὴ τις ἡμᾶς κακῶς καταμέμφοιτο, ὡς προφητικῶν τοῦτο θαυμάτων ὑπεξαίροντας ²⁹. Οὐδεὶς ἡμῶν μῶμος τοῦτου χάριν καθάφεται. Καὶ οἴδατε γὰρ σαφῶς τὸν ἱερομάρτυρα, καὶ ὁσίων, καὶ μαρτύρων, καὶ ἀποστόλων, καὶ προφητῶν, καὶ ἀγγέλων αὐτῶν, ὁμόδοξον ὑπάρχειν αὐτῶν καὶ σύσκηνον.

XVII. Ἄλλ', ὦ μαρτύρων ἀγατίσμα, ὁσίων τε ἐγκαλῶπισμα, ἱεραρχῶν ἀκροθίνιον, ἴδε τοῦτο καὶ τὰ νῦν τὸ παρὸν σύνταγμα, τὸ εὐσεβὲς καὶ φιλόθεον, καὶ καθ' ἐκάστην ὑπὸ τῶν τοῦ βίου κλυδωνισμῶν καταποντιζόμενον· ταῖς σαῖς λιταῖς ἀβλαβὲς φρουρεῖ τε καὶ περισώζει· καὶ τοὺς ὡσεὶ θήρας ἀγρίους ἐπιπηδῶντας δαίμονας καὶ καταφαγεῖν τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς ἐπαπειλοῦντας, τῷ τῶν σῶν πρεσβειῶν ἀκοντιῷ ἀποδιώκοις, πανύσιε. Ἄλλ' οὐν καὶ ὑμεῖς, ὦ πιστότατον ἄθροισμα, δευτέ μοι παρακαλῶ· δι' ἀγαθῶν ἔργων καὶ θεοφιλῶν ἀξίους ἑαυτοὺς τῶν τοῦ ἁγίου χαρίτων καὶ δωρεῶν ἐργασώμεθα. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπην, εἰλικρινῆ καὶ ἀθλόωτον φυλαξώμεθα· ἔπειτα πάσης λοιδορίας, καὶ παντὸς ψεύδους, καὶ πάσης ἐπιπορίας, ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν.

XVIII. Πρὸ δὲ τούτων καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργασώμεθα, ἢ καὶ μᾶλλον οἶδε τὸν Θεὸν θεραπεύειν, ἱεῶν τε ποιεῖν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Τίς γὰρ ταύτης ἐπιλαθόμενος, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσειεν; Μηδεὶς ἡμῶν προβαλέσθω πενίαν, μηδεὶς χηρείαν, μήτε παιδοτροφίαν, τὰς ψυχὰς ταύτας προφάσεις καὶ ὀλέθριους. Οὐδεὶς ὑμῶν τῆς χήρας ἐκείνης πλεόντερος, τῆς μηδὲν ἕτερον εἰ μὴ δράκα κεκτημένης ἀλεύρου, καὶ ταῦτα παιδοτροφούσης, καὶ μὴ προτιμησάσης τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἢ τῇ ³⁰ τοῦ τέκνου, ὑπὲρ τὸν ἕλεον. Μὴ προφασίζόμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρ

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ f. πέδησιν ²⁹ f. ὑπεξαίροντας ³⁰ l. τὴν.

ταις. Θεὸς οὐ μνηστρίζεται. Ἐμβλέψωμεν τῷ νῷ
 εἰς τὰ ταμεία ἡμῶν ἰδῶμεν εἰ μηδὲν ἡμῖν τῆς
 ἐφημέρου τροφῆς περισσεύηται. Μὴ μηνῶν κύκλους
 ἀναμετρήσωμεν, καὶ περιόδους ἐνιαυτῶν· ἄλλος δ'
 τούτων προνοητὴς καὶ μεριμνητὴς, κἀν ἡμεῖς ἀγνωῶ-
 μεν. Ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ἐξεταστὰς καταστή-
 σωμεν· καὶ εἰ μὲν μηδὲν ἡμῖν, ὡς προέφημεν, τῆς ἐφη-
 μέρου τροφῆς περισσεύει, οἶδεν ὁ Θεὸς συμπαιεῖν τῇ
 ἐνδείᾳ δεδουλωμένους· εἰ δὲ μὴ μόνον βρωτῶν καὶ πο-
 τῶν τὰ ταμεία ἡμῶν βρῖθοντα θεασώμεθα, ἀλλὰ καὶ
 χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν ἄλλων ἃ τοῖς φιλοκτή-
 μοσιν ἔπεται, ἄλλων πεινῶντων καὶ διγόντων, γνωσώ-
 μεθα ὡς τὸ αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον πῦρ ἑαυτοῖς
 θησαυρίζομεν. Ἐν οὖν τούτῳ ἐκφύγωμεν, ταῖς ³¹ τοῦ
 Θεοῦ ἐντολαῖς ὁση δύναμις πορευώμεθα· ὡς ἂν τῆς
 Θεοῦ ἱεροκάρτερος πρεσβείας κατευμοιρήσωμεν,
 καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ αἰώνιων τοῦ Χριστοῦ ἀγαθῶν
 ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν
 καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν (31).

A nostra cellaria : videamus an nihil nobis quotidiani
 alimenti redundet. Ne mensium orbis dimetiamur,
 et annorum ambitus : alius est eorum provisor et
 curator, etiamsi nos ignoremus. Nos ipsos consti-
 tuamus nostrarum rerum inquisitores : et si qui-
 dem nihil nobis, ut prius diximus, quotidiani ali-
 menti supersit, novit Deus misericordia affici erga
 eos qui inopiæ subjecti sunt : sin autem conclavia
 nostra viderimus, non solum cibus et potibus one-
 rata, sed etiam auro et argento, cæterisque quæ
 opum cupidus comitantur ; cum interim alii esuriant
 et algeant, cognoscamus, quod æternum ac fine
 carentem ignem nobis in thesaurum recondimus.
 Ut ergo illum effugiamus, in Dei mandatis pro vi-
 ribus ambulemus : ut et sancti martyris interces-
 sione fruamur, et ineffabilia æternaque Christi
 consequamur bona : gratia et benignitate Domini
 nostri Jesu Christi ; cui gloria et imperium, nunc
 et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

³¹ ἐκφύγωμεν, ταῖς. Interserenda præpositio ἐν, quæ excidit ob similem finem verbi præcedentis.

VARIORUM NOTÆ.

(31) Hactenus in Clementina Opera : quæ
 utinam omnia haberemus, cum vera, cum ascri-
 ptitia. Nescio enim quo fato sub uno Clementis
 nomine tot apocrypha pullulaverint, veteribus, mi-
 nusque a nostra memoria remotis temporibus.
 Periodi Petri, Recognitiones, Disputatio Petri et
 Apionis, Clementina, Constitutiones apostolicæ,
 Canones apostolorum, Doctrina Clementis, Ser-
 mones de providentia et justo judicio Dei, laudati
 ab Anastasio Antiocheno, quæstione 96, pag. 526.
 Ὁ δὲ ἱερὸς, inquit, καὶ ἀποστολικὸς διδάσκαλος Κλή-
 μης, ἐν τῷ περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρατίας Θεοῦ
 πρώτῳ λόγῳ τοιοῦτόν τι λέγει· Ὅσπερ δυνατὸν καὶ νῦν
 ἀνθρώπων (sensus postulat Θεὸν) πλάττειν ἀνθρώπους,
 κατὰ τὴν προτέραν τοῦ Ἀδάμ διάπλασιν, οὐκ ἔτι
 οὕτω ποιεῖ, διὰ τὸ ἅπαξ χαρίσασθαι τῷ ἀνθρώπῳ
 ἀνθρώπους γεννᾶν, εἰπὼν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν, τὸ
 ἀξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν
 γῆν· οὕτω, φησὶ, τῇ παντεφουσίᾳ καὶ προνοητικῇ αὐτοῦ
 δυνάμει, καὶ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν καὶ τελευτήν,
 φυσικῇ τινι ἀκολουθίᾳ καὶ τάξει, τῇ τῶν στοιχείων
 μεταβολῇ ψυχονόμησε γίνεσθαι, κατὰ τὴν οὐσιώδη
 αὐτοῦ θεογνωσίαν καὶ κατάληψιν. Ἦκουσας φωνῆς
 ἱερᾶς Πατρὸς πατέρων, etc. Hoc est, Sanctus autem
 et apostolicus doctor Clemens, in primo sermone De
 providentia et justo judicio Dei, ejusmodi quid ait :
 Quemadmodum cum fieri possit, ut et nunc Deus
 formet homines, juxta primam illam Adami forma-
 tionem, non tamen amplius ita facit, eo quod semel
 homini generare homines concesserit, his verbis ad

naturam nostram prolatis, Crescite, et multiplica-
 mini, et replete terram (Gen. 1, 28). Sic, inquit,
 omnipotente et provida sua virtute, etiam corporum
 resolutionem ac finem, naturali quadam consequen-
 tia et ordinatione, per mutationem elementorum fieri
 constituit, secundum substantialem suam cognitionem
 divinam et comprehensionem. Audiisti sacrum vocem
 Patris patrum, etc. Quibus pseudepigraphis jun-
 gendæ Decretales Epistolæ quinque; necnon Apo-
 calypsis Petri, sive Revelationes B. Petri apostoli,
 a discipulo ejus Clemente in uno volumine reductæ,
 dicitur Epistola Jacobi de Vitriaco episcopi Acco-
 nensis ad Honorium III, Spicilegii Acheruntii t. VIII,
 p. 382. Uti taceam libros memoratos Recog., 1, 17 ;
 III, 74, 75, et v, ult. Jam vero citatur noster absque
 certa voluminis indicatione, per Basilium, cap. 29
 libri De Spiritu sancto ; Dionysium, De divinis nomi-
 nibus, cap. 5, n. 9 ; Anastasium Ὁδηγοῦ cap. 2, et
 pseudo-Athanasium tractatu περὶ ὄρων t. II, p. 42,
 ac Disputatione adversus Arium tom. I, pag. 135.
 Denique fragmenta Clementi attributa protulimus
 in testimoniis Veterum, et prima Nota in Consti-
 tut. apostol., itemque ad Recognit., lib. 1, cap. 21.
 Nec dubium est quin Clementina multa Clementis
 Romani, permista cum Clementinis aliis Clementis
 Alexandrini, contineant libri Florilegiorum theolo-
 gicorum. Sed ea discriminare, non opis est nostræ,
 non instituti, qui ad Ignatiana cito gressu propetra-
 mus. Cot.

S. BARNABAS APOSTOLUS

PROLEGOMENA

VETERUM TESTIMONIA DE S. BARNABA ET EJUS EPISTOLA

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 115. Venet., 1765, in-fol.)

I.

CLEMENS ALEX. Στρωμ. lib. II, cap. 6, pag. 445, edit. Oxon.

Merito igitur Barnabas apostolus, *Ex ea quam acccepi, inquit, parte, etc., Epist. cap. 1.*

Εικότως οὖν ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας· Ἄφ' οὗ, φησὶν, ἔλαβον μέρους, κ. τ. λ.

Idem, *ibid.*, cap. 7, pag. 447.

Et Barnabas apostolus: *Væ qui sunt intelligentes apud se ipsos. Cap. 4.*

Καὶ Βαρνάβας ὁ ἀπόστολος· Οὐαὶ οὖν οἱ σοφοὶ παρ' αὐτοῦ.

Idem, *ibid.*, cap. 15, pag. 464.

Sed et David, et ante David Moyses, per hæc trium dogmatum ostendunt cognitionem. Hæc quidem Barnabas. Cap. 10.

Ἄλλὰ καὶ Δαβὶδ, καὶ πρὸ Δαβὶδ ὁ Μωϋσῆς, τῶν τριῶν δογμάτων τὴν γνώσιν ἐμφαίνουσιν διὰ τούτων. Ταῦτα μὲν ὁ Βαρνάβας.

Idem, *ibid.*, cap. 18, pag. 472.

Mystice profecto Barnabas: *Deus qui universo mundo dominatur, inquit, det, etc. Cap. ult.*

Ἄμελει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντός κόσμου κυριεύων, φησὶ, δῶν, κ. τ. λ.

Idem, *ibid.*, cap. 20, pag. 489.

Non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam apostolicum (erat autem is ex LXX et Pauli adjutor) his verbis dicentem: *Antequam Deo credamus, etc. Cap. 16.*

Ὅς μοι δεῖ πλείων λόγων, παραθεμένῳ μάρτυρι τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν· ὁ δὲ τῶν ἑβδομηκοντα ἦν, καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου· κατὰ λέξιν ὡδέ πως λέγοντα· Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, κ. τ. λ.

Idem, *ibid.*, lib. V, cap. 8, pag. 677.

Ex adverso autem permittit vesci iis, quæ habent fissam unguulam et quæ ruminant; significans, inquit Barnabas, *oportere adhærere iis qui timent Dominum, etc. Cap. 10.*

Ἐμπαλιν δὲ ἐπιτρέπει δὴχλοῦν καὶ μηρυκώμενον ἐσθλῆιν· μηνύων, φησὶν ὁ Βαρνάβας, κολλᾶσθαι δεῖν μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, κ. τ. λ.

Idem, *ibid.*, cap. 10, pag. 685.

Quin etiam Barnabas, qui et ipse prædicavit verbum una cum Apostolo in ministerio gentium: *Simplius, inquit, vobis scribo, ut intelligatis. Deinde paulo inferius, jam exhibens manifestius traditionis gnosticæ vestigium, dicit. Quid eis dicit alius propheta Moyses? Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, etc. Cap. 6.*

Ἄλλὰ καὶ Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ, κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν τὸν λόγον, Ἄπλουστερον, φησὶν, ὑμῖν γράφω, ἵνα συνίητε. Εἰθ' ὑποβάς, ἤδη σαφέστερον γνωστικῆς παραδόσεως ἔχνος παρατιθέμενος, λέγει· Τί λέγει ὁ ἄλλος προφήτης Μωϋσῆς αὐτοῖς; Ἴδού τὰδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Εἰσελθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, κ. τ. λ.

II.

ORIGENES, *lib. 1, contra Celsum, num. 65, tom. 1, pag. 378, edit. Paris. 1735.*

Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ Ἐπιστολῇ
... ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς,
ὄντας ὑπὲρ πάντων ἀνομιῶν ἀνομωτέρους. *Philocaliæ,*
cap. 17.

Scriptum porro est in Barnabæ catholica Epi-
stola : ... Apostolos a Jesu fuisse electos, qui im-
probi erant ut nulli magis. *Cap. 5.*

IDEM, *Περὶ ἀρχῶν, lib. III, cap. 2, num. 4, tom. 1, pag. 140.*

Eadem quoque Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quosque angelos dicit : viæ quidem lucis, angelos Dei; tenebrarum autem viæ, angelos Satanæ. *Cap. 18.*

Lege sis ejusdem Origenis lib. I Explanat. in Epist. ad Rom. I, 24.

III.

EUSEBIUS, *Hist. eccl., lib. III, cap. 25.*

Rufino interprete.

Post hæc jam scriptura est, quæ dicitur Actus Pauli; sed et libellus qui appellatur Pastoris; et Revelatio Petri, de quibus quam maxime dubitatur. Fertur etiam *Barnabæ* epistola.

Ἐν τοῖς νόμοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή; ὁ τε λεγόμενος Ποιμὴν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή. *Lege Nicephorum, lib. II, cap. 46.*

Valesio interprete.

Pro spuris habendi sunt etiam Actus Pauli, et liber Pastoris titulo in scriptus, et Revelatio Petri; *Barnabæ* item epistola.

IDEM, *ibid., lib. VI, cap. 14.*

Rufino interprete.

In libris Informationum, ut breviter dicam, universam pariter Scripturam divinam compendiosis dissertationibus explanavit: in quibus né ea quidem quæ apocrypha a quibusdam habentur præterit; ut est Petri Revelatio

Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου Γραφῆς ἐπιτετημημένας πεποιοῦνται διηγήσεις· μὴ δὲ τὰς ἀναλεγόμενας παρελθόν· τὴν Ἰουδα, λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς· τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψιν. *Lege Nicephorum, lib. IV, cap. 33.*

Idem (Clemens) in libris Ὑποτυπώσεων, omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti Scripturarum compendiosam instituit enarrationem; ne illis quidem prætermisissis Scripturis, de quibus inter multos ambigitur: Judæ epistolam et *Barnabæ*, ac reliquas catholicas epistolas intelligo, et Revelationem quæ dicitur Petri.

Alium locum EUSEBII ex Hist. Eccl., lib. VI, cap. 13, superius retulimus inter veterum testimonia de Epistolis CLEMENTIS.

IV.

HIERONYMUS, *lib. De viris illustribus, cap. 6, cum vetere Græco interprete.*

Βαρνάβας Κύπριος, ὁ καὶ Ἰωσήφ Λευίτης, μετὰ Παύλου τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος κατασταθεὶς, μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴν συνέταξεν, ἥτις εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκειται.

Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur.

Lege Adonem Viennensem, in libro De festivitatibus, ad. III Idus Jun.; Notkerum, Freulfum, Honorium Augustod.

IDEM, *lib. XIII Comment. in Ezechiel. XLIII, 19.*

Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et præcipue *Barnabæ* Epistola quæ habetur in scripturas apocryphas, nominat. *Cap. 8.*

Idem Hieronymus, adversus Pelagianos, *lib. III, cap. 1, locum S. Barnabæ de apostolis, laudatum ab Origene, lib. I contr. Celsum, perperam citat sub nomine B. Ignatii.*

NICEPHORUS CP. in fine Chronographiæ suæ Epistolam *Barnabæ* posuerat inter libros Novi Testamenti, quibus contradicendum fuit, ut patet ex Anastasii Bibliothecarii versione.

RECENTIORUM JUDICIA

DE EPISTOLA SANCTI BARNABÆ APOSTOLI.

I.

(J. B. COTELERIUS, *Patres Apostolici*, t. I, p. 5, ed. Amstelodami 1724.)

De vita et nomine Barnabæ. Refertur a B. Luca Josem seu Josephum, Levitam, genere Cyprium exstitisse. Scilicet ea in insula plurimi debebant Judæi: a quibus postea, imperante Trajano, uti discimus per Dionem Cassium in Historia illius imperatoris, Eusebium in *Chronico*, Orosium, lib. vii, cap. 12, atque hujus asseclam, pseudo-Hieronymum, tractatu de locis ex Actis apostolorum, infinita hominum multitudo jugulata fuit, urbsque Salamis, peremptis omnibus incolis, funditus eversa. Dicit etiam Lucas Josem cognomen Barnabæ ab apostolis tulisse (quo significetur υἱὸς παρακλήσεως, id est, *filius consolationis et exhortationis*). Utrumque enim παρακλήσεως denotat; quamvis B. Hieronymo ad Titi II, 15, magis consolationem quam exhortationem sonet. Tradit quippe sanctus Augustinus, alios verbum παρεκλήθη, psal. cxviii, 52, vertisse *consolatus sum*, alios *exhortatus sum*. Et utraque versio cernitur in S. Hilario; qui ad ejusdem psalmi versiculum 76, τοῦ παρακαλέσαι reddit *ut exhortetur*; locumque Apostoli II Cor. I, 3, ita effert: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater miserationum, et Deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione*. Ubi Vulgata: *Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo*, etc. Sic etiam apud Luciferum, libro *De non conveniendo cum hæreticis*, hoc modo citatur Apostolus, Hebr. III, 13: *Sed consolamini vosmetipsos*, pro quo Vulgatus interpres *adhortamini*. A Gregorio autem Nazianzeno, in oratione 36, παράκλητος I Joan. II, 1, exponitur *παραινέτης, exhortator*. Multaque similia passim reperies. Denique sanctus Ambrosius in illud psal. cxviii, 76: *Ut exhortetur me*, ait: *Aliqui codices habent in hoc loco, ut consoletur me. Sed etiam in Apostolo legimus exhortationem pro consolatione dictam, et consolationem pro exhortatione*. Ex his duabus significationibus παρακλήσεως, primam in explicando nomine Barnabæ accipiunt, Oecumenius ad Act. IV, 36, dum id nominis vult esse μαρτύριον ἀρετῆς φιλοκτιρμονος, et demonstrare παραμυθίαν καὶ οἰκτιρμόν; Notkerus in Martyrologio, tomo VI *Antiquæ Lectionis* Heurici Canisii, ad III Idus Junii,

A scribens: *Ab apostolis Barnabas vel «filius consolationis» est vocatus, pro eo quod cum habuerit agrum, eumque vendiderit, pretium ejus ante pedes apostolorum, ad consolationem pauperum, posuerit; nec non illi qui in Hieronymo, libro De nominibus Hebraicis, vertunt filius consolationis. Ad posteriorem vero etiam significationem adduci potest expositio sancti Chrysostomi, homilia 11 in Acta: Βαρνάβας, ὃ ἐστὶν υἱὸς παρακλήσεως, ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐπωνομάσθη· καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα, ὡς πρὸς τοῦτο ἰκανὸς ὢν καὶ ἐπιτήδειος. Barnabas, hoc est «filius consolationis et exhortationis», ab apostolis cognominatus est. Et mihi videtur, a virtute nomen assumpsisse, quod ad illud aptus esset ac idoneus, ad consolandum, nempe, ac exhortandum. Accedit huc veriloquium Hieronymianum: Barnabas, filius prophetæ, aut prophetiæ, hoc est propheta. Prophetarum scilicet sive doctorum est, adhortari et consolari Dei plebem. Quocirca, Act. xv, 32, habetur: Ἰούδας δὲ καὶ Σίλας καὶ αὐτοὶ προφήται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεισαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. Juxta nostrum interpretem: Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt. Et I Cor. xiv, 3: Ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομῆν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Vers. 31: Δύνασθε γὰρ καθ' ἓνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. Ex eadem versione: Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur.*

Hunc Barnabam exstitisse unum ex LXX Domini discipulis comprobari potest testimonio Clementis Alexandrini, cum lib. II *Stromateon*, tum in *Hypotyposis* apud Eusebium, *Hist. eccl.* lib. I, cap. 12, et lib. II, cap. 1; eamque traditionem sequuntur Epiphanius in fine tom. I, lib. I, *Adversus hæreses*, auctor *Chronici* dicti *Alexandrini*, Dorotheus in *Synopsi*, et II qui Barnabæ res gestas conscripserunt. Contra objicit Beda in Act. IV: *Mirum quo modo hunc Barnabam, qui postea cum Paulo gentium est ordinatus apostolus, ac post longum ejus contubernium, denuo Cyprum, unde ortus fuerat, prædi-*

curatus rediit, Eusebius, in Historia ecclesiastica, de numero esse LXX discipulorum Domini Salvatoris arbitratur; cum manifeste scribat B. Lucas, eum post ascensionem Domini, ad discipulatum apostolorum venisse: nisi forte putandum est cum prius ita discipulatum Christi secutum, ut necdum renuntiaverit omnibus quæ possidebat: quod utrum evangelicæ doctrinæ convenerit, cuius facillime patet. Verum pace viri venerabilis, nec Lucas dicit Barnabam post ascensionem Domini cœpisse credere, nec videtur necesse ut omnes discipuli omnia sua abjecerint: quod quamvis esset, potuit Noster recens hæreditate adeptum agrum vendere, quo pecuniam ad pedes apostolorum poneret.

Cæterum de Barnaba multa narrantur in Novo Testamento: inter alia, Act. xi, 29, 30, quod Christiani Antiocheni miserint eleemosynam ad Hierosolymitanos per manus illius: ex quo factum arbitror, ut Græci in ordinatione magni œconomi dicerent, *ἐθαίξαι καὶ πρεσβείαις τοῦ ἁγίου καὶ πνευμάτου Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου καὶ γενναιομαρτυροῦς, precibus et intercessionibus sancti et celebratissimi Barnabæ, apostoli et generosi martyris; quemadmodum videre est in Joan. Morini Sacris ordinationibus parte II, pag. 115. Reliqua ad apostolum istum pertinentia, vera, fabulosa, et vulgo cognoscuntur, et ad institutum nostrum non valde faciunt: quare ea missa facimus.*

Epistola Barnabæ. Venimus ad Epistolam nomen illius præferentem, veteribus laudatam sæpe, desideratam superioribus sæculis, nostro feliciter editam a viris doctissimis Hugone Menardo et Isaaco Vossio. Dubitatur an sit genuinus fetus, an suppositus. Existimatum quidem Clementi Alexandrino, Origeni ac Hieronymo, summis viris, quibus propterea fides facile abrogari non debet, nihil hic fraudis delitescere. At Eusebius, quando *Hist. eccl.* lib. III, cap. 25, Epistolam collocat inter libros spurios, ἐν ὄρθοις, dolum videtur suspicatum: nisi si quis nothura volumen eo loci exponat, ut in Amphiloehii Epistola iambica ad Seleucum, illud quod non est genuinum sacræ Scripturæ, sive alias auctorem verum titulo præferat, sive ementitum. Certe vix credi potest, quod adeo eximius apostolus, *vir plenus Spiritu sancto et fide*¹, segregatus una cum Paulo a sancto Spiritu in opus Evangelii, et collega ejusdem apostoli in gentium apostolatu, ea scripserit quæ in opusculo præsentis continentur: coactas dico allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, fabulas de animalibus, aliaque de quibus postea agemus. Hæc tamen, vix credibilia, non remorata sunt prædictos Clementem, Origenem, Hieronymum: sicut pauci nævi qui honestam faciem Epistolæ a Clemente Romano ad Corinthios Romanorum nomine conscriptæ commaculant, non impediunt quin tanti ea fieret; quamvis magna, meo quidem iudicio, differentia

A intercedat ratione auctoritatis, Clementem inter et Barnabam, cujus Epistola tantum famæ non est consecuta ac illa Clementis. Ad hæc argumento, quo utitur sanctus Augustinus, lib. I *Contra adversarium legis et prophetarum*, cap. 20, ut apocrypha sub nominibus Andræ Joannisque scripta exhiberet atque explodat: *Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia; eo, inquam, argumento in suspicionem illegitimæ proles venit Epistola, cum jam diu rejecta et ad apocryphas scripturas amandata fuerit. Apocrypha*, inquit Hieronymus, epist. 7, ad Lætam, *sciat non eorum esse quorum titulis prænotantur.* Quapropter Origenes, qui putavit opus esse Barnabæ, credidit etiam esse canonicum. *Sunt*, inquit ad vers. 24, cap. I Epistolæ ad Romanos, *præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam, utriusque partis, vel utriusque viæ; fautores quidam et adjutores angeli, etc.*, ubi quis non videt alludi ad caput 18 nostræ Epistolæ, de duabus viis, et de angelis utriusque viæ præpositis? Jam vero lib. I *contra Celsum* idem Adamantius vocem a Barnaba paulo durius in apostolos prolatam, nequaquam rejicit, imo similibus Scripturæ dictis munit ac firmat, insuperque Epistolam sacram esse innuit, et vocat Catholicam: quo quidem nomine etiam indicatur eam saltem a multis Catholicis fuisse admissam, atque instar catholicarum lectitatum; non solum autem significatur, quod aiunt ex Leontio lib. *De sectis*, actione 2, a cujus opinione nullatenus dissentit Œcumenius, scriptam esse ad omnes generaliter, non vero ad unam gentem. Nam si id tantum declararet ea vox, cui unquam venisset in mentem, Joannis secundam, ad unam domum, et tertiam, ad unum hominem exaratas, in catholicarum censum referre? Prudentius itaque factum ab Isidoro Hispal. lib. VI *Originum*, cap. 2 (nam confutari non meretur sententia Hebedjesu, auctoris Chaldaici, affirmantis in Catalogo librorum, catholicas ideo vocari Epistolas Jacobi, Petri, Joannis et Judæ, quod ab iis apostolis omni caractere et lingua fuerint consignatæ), qui cum prædictum vocabulum posteriori sensu usurparet, catholicas nuncupat Epistolas Petri, non item Jacobi, Joannis, et Judæ: quanquam D Judæ et Jacobi generaliores sint prima Petri: unde notatum fuit a quodam scholiaste ad Epistolam Jacobi, ms. Regio 705: *Προτέταχται ἡ τοῦ Ἰακώβου Ἐπιστολὴ τῶν ἄλλων, ὅτι τε πρῶτος ἐπίσκοπος ἦν, καὶ ὅτι τῆς Πέτρου καθολικωτέρα: ταῖς γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν διεσπαρμέναις ἐγγράφῃ δώδεκα φυλαῖς.* Hoc est: *Posita est ante alias catholicas Epistola Jacobi; tum quia is primus erat episcopus, tum quia illa universalior est epistola Petri* (prima scilicet); *duodecim quippe tribubus per universum orbem dispersis scripta est.* Denique S. Hieronymus, in libro quem *De interpretatione nominum Hebraicorum*, imitatus Philonem ac Origenem,

¹ Act. xi, 24; XIII, 2.

composuit, inter Novi Testamenti libros non stauisset Epistolam Barnabæ, sicut facit, quam ipse cum apocryphis Scripturis legebat, nisi vidisset ita ab Origene fuisse actitatum. Eandem quoque sententiam deprehendimus in antiqua Stichometria Latina, quæ exstat in duobus libris mss., altero non pridem Puteanorum Fratrum, nunc Christianissimi regis, altero monachorum Sancti Germani. Illic Epistola Barnabæ collocatur post Epistolam Judæ, ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum.

Verum in omnia diversa abierat præceptor Originis, Clemens Alexandrinus, quippe qui opus, quod credit esse Barnabæ, impugnat, licet suppresso, honoris causa, nomine; *Pædagogi* II, cap. 10. Id porro nequaquam commisisset, si ad Canonem pertinere fuisset arbitratus. Ac forte suspicio erit alicui, variasse Clementem, aut se ad multorum opinionem accommodasse, tum cum Scripturarum Canon certos limites nondum acceperat. Si quidem in libris *Ἱστοριῶσεων*, referente Eusebio *Hist.* lib. VI, cap. 14, una cum Novi Testamenti libris enarraverat Epistolam Barnabæ; quam fortasse pseudepigrapham rebatur, quando confutabat. Sed et Hieronymus, supra citatus de notione vocis *Apocryphum* pro opere falsi tituli; tamen in locis relatis inter veterum Testimonia, Epistolam apocrypham, non pseudepigrapham vult. Quinetiam a Gelasio apocrypha non pro pseudepigraphis duntaxat sumuntur, vel quorum secreti auctores atque incogniti, verum pro omnibus quæ, quia notam aliquam mereri videntur, sive suppositionis, sive erroris, sive impietatis, abscondi debent atque ignorari (*ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώστως ἄξια*, dicit auctor *Synopseos sacræ Scripturæ* creditus Athanasius), nec in publica versari notitia, sicut libri canonici Scripturarum, et ii ecclesiastici Patrum, qui inefenso pede decurri queunt. Quare inter apocrypha recenset Clementis Alexandrini opuscula, Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, Eusebii, aliorum, quamvis indubia.

Ex quibus omnibus conficitur, non admodum clarere utrum præsentem Epistolam adjudicare debeamus Barnabæ apostolo, an alteri homini apostolico, qui aut Barnabæ nomen assumpserit, aut Barnabæ fuerit cognominis, prout a primis Christianis nomina apostolorum affectata fuisse docet nos Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. VII, cap. 25. Eo magis inclino, ut censeam non esse apostoli. Quod si quis certiora proferat, gratissimam ille rem faciet. Ego quod nescio, scire me non possum profiteri.

Epistola Barnabæ, quando scripta. Dices: Si non est apostoli, quando scripta fuit? quantæ habenda et habita auctoritatis? De primo, patet ex Epistolæ cap. 16 datam fuisse post excidium Hierosolymitanum. Liquet etiam ex Clemente Alexandrino, laudatore Epistolæ, ante finem secundi sæculi prodidisse. Sicut autem per primum non bene quis ori-

ginem illius repeteret, a temporibus excidium mox subsequentibus; ita male per secundum concluderetur natales ejusdem contigisse, statim antequam Clemens libros suos componeret. An enim necesse fuit, ut ingenii monumentum apocryphum, simul ac e manibus scriptoris exierat, illico ad communem notitiam perveniret, atque a Patribus citaretur? eo præsertim tempore, quo et scribebant pauci, et qui sua litteris committebant, solos fere in testimonium adhibebant sacros libros: ut non commemorem luctuosissimam voluminum ecclesiasticorum prioribus sæculis exaratorum jacturam. Itaque media via incedendum videtur; et referendum opus ad tempus quod inter utrumque intercedit; ita tamen ut ad primum magis accedat: quam rem character dicendi, apostolicam antiquitatem redolens, non obscure significat.

Quantæ auctoritatis. Quantum ad secundam interrogationem, de præsentem tempore nulla oritur difficultas. Constat inter omnes, Epistolam in canone locum non habere. Nec minus constare debet, dignam esse magna veneratione, quæ tantum ferat ætatis atque existimationis. Si autem consideremus prima sæcula, quando canone diverso utebantur Ecclesiæ; varia in studia scissi fuerunt Christiani. Id ut intelligatur, observare oportet, Scripturarum, quæ aut sacræ sunt, aut tales sunt habitæ a nonnullis, non unam apud sanctos Patres reperiri divisionem. Interdum duplex solummodo fit Scriptura; canonica, cujus dictator Spiritus sanctus, et apocrypha, cujus auctor homo solus. Ita Hieronymus in *Prologo galeato*, Augustinus, I. II *De doctrina Christiana*, cap. 8, et Isidorus, *Originum* lib. VI, cap. 2. Sic etiam duo genera Scripturarum ponuntur in Eusebio, *Hist. eccl.* lib. III, cap. 3, *ὁμολογουμένων καὶ ἀναντιρρήτων* et *τῶν μὴ τοιούτων*, in Athanasii seu alterius *Synopsi*, *κατοριζόμενων* et *μὴ κατοριζόμενων*, in Cyrilli Hierosolymitani quarta catechesi, *τῆς διαθήκης καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων* et *ἀποκρυφῶν καὶ ἀμφιβαλλομένων*, in Gregorii Nazianzeni carmine 33, *θεῶν* seu *ἱεροῶν* et *κατεργράτων* seu *μὴ ἱεροῶν*; apud Hieronymum epistola 129, et in caput II Epistolæ ad Titum, et Commentario in Psalmos, si tamen hujus libri auctor existimandus est, ad psalmum CXLIX, *ecclesiasticarum* et *apocrypharum*; apud Innocentium papam, epist. 3, cap. 7, *receptarum in canone* ac *repudiandarum*. Aliquando triplex Scriptura perhibetur; canonica, omnino recipienda: apocrypha, penitus rejicienda; et dubia, inter utramque posita; ab aliquibus videlicet admissa, repudiata ab aliis; mista et media inter genuinam ac notham; veræ proxima, cui contradicitur quidem, honor tamen habetur ut legatur catechumenis; quam demum licet non eodem in pretio habeant Catholici ac canonicam, ut ex ea fidei dogmata confirmant, non ideo quemadmodum apocrypham abominantur, atque e templis eliminant, quinimo cum reverentia excipiunt, ac in ecclesiis ad plebis ædificationem lectitant. Ista edoce-

mur ab Origene ad Joannis iv, 22; Eusebio, *Hist.* A ab Hieronymo apocrypha, seu extra canonem, ad lib. iii, cap. 3, 25, 31, et alibi; Athanasio in *Epistola Festali*, et in *Synopsi divinæ Scripturæ*; Amphilochio in Iambico carmine ad Seleucum, Hieronymo in præfationibus ad Judith, et ad tria Salomonis volumina; Rufino in *Symboli expositione*, et Nicephoro Constantinopolitano in *Canone Scripturarum*. Porro utriusque hujus divisionis membra subdividuntur. In prima, canonicæ Scripturæ, juxta sententiam sancti Augustini, loco citato ex *Doctrina Christiana*, vel ab omnibus accipiuntur Ecclesiis catholicis, vel a pluribus et gravioribus, vel a paucioribus minorisque auctoritatis, vel forte a pluribus at non gravioribus, aut denique forsitan a gravioribus sed non pluribus; sicque aut omnimodæ, aut majoris, aut æqualis auctoritatis censi debent. Quam inæqualitatem auctoritatis Judæis non fuisse inauditam colligo ex Philone, lib. *De vita contemplativa*; Josepho, libro i *contra Appionem*, atque Hieronymo, in præfationibus ad Reges, ad Tobiam, ad Juditham, ad Opera Salomonis et ad Danielem. Ab eodem Augustino, lib. xviii *De civitate Dei*, cap. 36, duplex canon Scripturarum Veteris Testamenti statui videtur; earum quas Judæi pro canonicis habent, et earum quas Ecclesia: qua de re consulendæ Isidori *Origines*, lib. vi, cap. 1. In eadem prima divisione libri apocryphi gradus similiter obtinent, prout ad veritatem ac pietatem, falsitatem et impietatem magis aut minus vergunt. In secunda pariter divisione, dubiæ Scripturæ, apud Eusebium lib. ii, cap. 23; lib. iii, cap. 3 et 25, diversitatem accipiunt ex proximitate ad canonicas vel ad apocryphas; cum a pluribus Ecclesiis publice lectantur, cum ab antiquis doctoribus reperiuntur allegatæ, cumque spurix videntur ac de quibus quam maxime dubitatur.

His ita positis, evanescit omnis difficultas. Epistola Barnabæ ab Origene et quibusdam Ecclesiis canonica reputata fuit; a Clemente Alexandrino interdum canonica, interdum dubia, interdum non canonica, seu apocrypha in bono sensu primæ divisionis: ab Eusebio dubia, spuria, citata quidem ab antiquis, at melioris notæ apocryphis propinquior:

Versus Scripturarum sacrarum.

Genesis.	Versus	MMMM.
Exodus.		MMMDCC.
Leviticum.		MMDCCC.
Numeri.		MMMDCL.
Deuteronomium		MMCCC.
Jesu Nave.		MM.
Judicum.		MM.
Ruth.		CLL.
Regnorum. Primus liber.		MMD.
— Secundus liber.		MM.

(1) Hujusce *Patrologiæ* t. I, col. 467.

* Numerus generalis cum particularibus non concordat.

ab Hieronymo apocrypha, seu extra canonem, ad Ecclesiæ ædificationem pertinens: a Nicephoro Constantinopolitano non canonica, non apocrypha, sed cui contradicitur: a nullo apocrypha deterioris notæ, noxa scilicet, hæretica, impia; cujus generis videtur fuisse Evangelium inscriptum nomine Barnabæ; quod in concilio Romano opera Gelasii damnatum est. Vide supra initio notarum in *Constitutiones apostolicas* (1), Indiculum Scripturarum, et bibliotheca Regia depromptum.

Titulus Epistolæ. Restat aliud nihil, nisi de titulo Epistolæ inquirere, ad quos scripta fuerit. Res non magni est momenti. Ut enim præclare Tertullianus: *Nihil de titulis interest, cum ad omnes scripserint apostoli, tum ad quosdam.* Ac forte ἀνεπίγραφος semper exstitit; qualem cernimus Joannis apostoli primam. Quod si aliter se res habeat, conjiciam ex tota orationis serie, ad Christianos Hebræos missam, tenaces nimium antiquatæ legis, ad Hebræos inscriptam fuisse. Hincque potuit fieri ut, accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebræos a se non visa, Tertullianus cap. 20, lib. *De pudicitia*, Epistolam Pauli canonicam ad Hebræos, de cujus auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit a Barnaba fuisse destinatam. Atque hactenus de Epistola.

Antiqua versio. Vetus autem interpretatio barbariem ubique, ubique negligentiam ostendit, estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur, forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia: igitur omissis iis, paucisque vocibus insertis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versioni pretium: cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Græci contextus, ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate.

Stichometria. Cæterum ineditam Stichometriam, cujus memini, placuit hic apponere, tametsi mutilam et corruptam; quia non mediocre fructum afferet legentibus, atque conferentibus cum illa Nicephori Constantinopolitani, cum mss. Bibliorum codicibus, cumque laterculis Scripturarum.

D Regnorum Tertius liber.	MMDC.
— Quartus liber.	MMCCC.

(Excidisse videntur libri Paralipomenon.)

Psalmi Davidici.	MMMM.
Proverbia.	MDC.
Ecclesiastes.	DC.
Cantica canticorum.	CCC.
Sapientia.	M.
Sapientia Jesu.	MM.
Duodecim Prophetæ.	MMCC.
Osce.	DLXX.

Amos.	CCCCX.	A	—	Lucas.	MMDCCC.
Michæas.	CCCX.			Epistolæ Pauli. Ad Romanos.	MXL.
Joel.	XC.			— Ad Corinthios prima.	MLX.
Abdias.	LXX.			— Ad Corinthios secunda.	LXX.
Jonas.	CL.			— Ad Galatas.	CCCL.
Nahum.	CXL.			— Ad Ephesios.	CCCLXXV.
Ambacum.	CLX.			(Deest ad Philipp. et ad Thess.)	
Sophonias.	CLX.			— Ad Timotheum prima.	CCVIII.
Aggæus.	CX.			— Ad Timotheum sec.	CCLXXXIX.
Zacharias.	DCLX.			— Ad Titum.	CXL.
Malachiel.	CC.			— Ad Colossenses.	CCLI.
Esaias.	MMDC.			— Ad Philemonem.	L.
Jeremias.	MMMMLXX.			Petri prima.	CC.
Ezechiel.	MMDC.			Petri secunda.	CXL.
Daniel.	MDC.			Jacobi.	CCXX.
Machabæorum sic : Liber primus.	MMCCC.	B		Joannis prima.	CCXX.
— Liber secundus.	MMCCG.			Joannis secunda.	XX.
— Liber tertius.	M.			Joannis tertia.	XX.
Judith.	MCCG.			Judæ.	LX.
Esdras.	MD.			Barnabæ Epistola.	DCCCL**.
Esther.	M.			Joannis Revelatio.	MCC.
Job.	MDC.			Actus apostolorum.	MMCC.
Tobias.	M.			Pastoris***.	MMMM.
Evangelia quatuor. Matthæus.	MMDC.			Actus Pauli.	MMMMDLX.
— Joannes. †.	MM.			Revelatio Petri.	MMLXX****.
— Marcus.	MDC.				

* Numerus mancus.

** Anast. Biblioth. ex Niceph. CP. MCCCVI.

*** Supple liber.

**** Al. cclxx.

II

Hugo MENARDUS, Præfat. ad Epistolam S. Barnabæ anno 1645, curante Luca Dacherio, editam.)

Sanctus Barnabas, natione Cyprius, gente Judæus, tribu Levites, qui et Joseph appellatus, unus e septuaginta duobus Christi discipulis fuit, ut docent Clemens Alexandrinus, lib. II *Stromatum*, et Eusebius, lib. I *Hist. eccl.*, cap. 12, et lib. II, c. 1. Agrum quem habebat vendidit, et atulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum, ut scribitur Act. IV; una cum sancto Paulo gentium apostolus declaratus est a prophetis et doctoribus qui erant Antiochiæ, Spiritu sancto revelante, Act. XIII. Multas terras et maria obivit, ad Christi fidem disseminandam, multis ac variis exantlatis laboribus. Multas Ecclesias fundavit, inter quas Mediolanensem. De tempore quo passus est, nihil certi statui potest, cum nullus alicujus notæ scriptor antiquus suppetat, qui de illius morte scripserit, ut notat Baronius. Ferunt quamdam ab eo scriptam esse epistolam, quæ inter canonicas Scripturas non habetur; quam etsi citent Clemens Alexandrinus et Origenes, tamen inter scripturas dubias, nothas et apocryphas connumeratur, cum nunquam Ecclesiæ auctoritate pro canonica recepta sit. Quod satis experientia

constat, et ex Eusebio, lib. III *Hist. eccl.*, cap. 19, qui eam inter scripturas minime germanas recenset. *Inter scripturas minime legitimas annumerantur Acta Pauli, et liber qui vocatur Pastor, et Apocalypsis Petri, καὶ πρὸς τοὺτοὺς ἡ φερομένη Βαρνάβα Ἐπιστολή*, id est, quibus addatur quæ fertur nomine Barnabæ Epistola. Idem censet divus Hieronymus, lib. *De scriptoribus ecclesiasticis*: *Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur*; et lib. XIII *Commentariorum in Ezechielem*, cap. 45: *Barnabæ epistola, quæ habetur inter scripturas apocryphas*... Eiusdem sententiæ est Nicephorus Callistus lib. II, c. 46, et lib. IV, cap. 33. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in *Canone Scripturarum* eam inter Scripturas Novi Testamenti, *ὄσα ἀντιλέγονται*, id est quibus contradicatur, recenset, non vero inter apocryphas. De illa tacet synodus Romana sub Gelasio papa, sola Barnabæ Evangelii facta mentione, quod inter scripturas apocryphas connumerat.

Illius sæpe meminit Alexandrinus, multosque ex ea profert locos, quemadmodum et Origenes, quos omnes in nostris observationibus notavimus : eamque citat sanctus Gregorius Nazianzenus in *Philocalia*. Sanctus Hieronymus in libro *De interpretatione nominum Hebraicorum*, post explicationem eorum quæ reperiuntur in Apocalypsi, interpretatur ea quæ exstant in sancti Barnabæ Epistola, hoc modo : *De Epistola Barnabæ. Abraham, pater videns populum, etc.*

Hi sunt veteres auctores qui de hac epistola scriperunt aut meminere. Quæ quidem jure inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur, tum quia, an Barnabæ sit incertum est, tum quia in ea quædam reperiuntur quæ difficultate minime carent. Siquidem nonnullæ sunt in ea saelebræ, ad quas minus cauti offendere possint, quas tamen pro modulo explanavi; non eo quidem animo, quasi velim eam ab omni nævo pertinacius excusare; quemadmodum hodie video nonnullos, qui vetera quædam monumenta a se edita, continentia meras nutricularum nœnias, seu potius ægroti veteris somnia, quæ ad primum intuitum viris doctis nauseam moveant, tanta animi contentione (quamvis sine ratione) defendere conantur, ut velint ea scriptorum omnium veterum ac recentiorum auctoritati præferri. Nec id movere quemquam debet, quod Clemens Alexandrinus, et Origenes, cum hanc citant epistolam, nunquam eam apocrypham esse dixerint. Siquidem ejusmodi auctores sæpe utuntur apocryphis : ut libro Enoch, Pastoris, Matthiæ Traditionum libro, Petri Apocalypsi, Evangelio Ægyptiorum, et similibus. Unum tamen certum est, hanc epistolam, quæ modo a nobis exit, eam esse quam sanctus Hieronymus, Clemens Alexandrinus, et Origenes olim præ manibus habuerunt; cum omnes locos ab illis ex ea citatos, in hac quam edimus, epistola, reperire liceat. Et ex nostris observationibus manifestum erit : uno excepto, qui profertur a Clemente Alexandrino, lib. vi *Stromatum*, cum exponens hunc Psalmistæ locum : *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam*, sic ait : Ἐξηγουµενος τῷ βῆτην τοῦ Προφήτου, Βαρνάβας ἐπιφέρει. Πολλῶν πολῶν ἀνεργυῶν, ἡ δικαιοσύνη, αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ἣ ὁι μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. Id est : *Enarrans dictum Prophetæ, Barnabas infert : Cum multæ portæ sint apertæ, quæ est justitia, ea est in Christo, in quam beati sunt omnes, qui sunt ingressi.* Sed puto, aut lapsum esse memoria Clementem Alexandrinum, aut certe locum depravatum, et legendum esse *Κλήμης*, non *Βαρνάβας*. Nam hic locus habetur in epistola sancti Clementis ad Corinthios, ubi idem locus Psalmistæ exponitur : « Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. » Πολλῶν οὖν πολῶν ἀνεργυῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶ ἡ ἐν Χριστῷ ἐν ἣ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. Id est : « *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.* » Cum igitur multæ portæ apertæ sint, quæ in justitia est, eadem et in

Christo est, in quam beati omnes qui intrarunt. Ex quo loco legendum est apud Clementem Alexandrinum ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, et exponendum, *ea quæ in justitia est.* Id etiam patet ex ipso Clemente Alexandrino, lib. i *Stromatum*, ubi idem locus, sed longior, citatur ex eadem epistola sancti Clementis ad Corinthios, nominato tantum sancto Clemente circa finem contextus, paucis verbis mutatis; hoc modo : « *Hæc est porta Domini, justi intrabunt in eam.* » Cum ergo multæ apertæ sint portæ in justitia, hæc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, et iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν δοκίμων. « Ἦτω τις πιστὸς, ἦτω δυνατὸς τις γῶσιν ἐξαιρεῖν, ἦτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἦτω γοργὸς ἐν ἔργοις. » Id est : *Jam Clemens in Epistola ad Corinthios in his verbis inquit, exponens differentiam eorum qui sunt probati in Ecclesia : « Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. » Tandem notandum est quosdam existimasse hæc verba Clementis Alexandrini lib. ii *Stromatum*, ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ παρελθεῖν, id est, *lex prohibet fratri fenerari, etc.*, citari ex Epistola Barnabæ, quod non ita est : sed paulo ante citantur hæc verba ex Barnaba, quæ in hac Epistola habentur sub finem illius, Ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας : Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησὶ, δόξη καὶ ὑμῖν γῶσιν, etc., usque ad illa verba, ἀγάπης τέκτρα καὶ εἰρήνης, etc., quæ sunt ex textu Clementis Alexandrini, qui tandem subjungit, *sufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fenerari*, quæ quidem verba non exstant in hac epistola, quæ sancto Barnabæ ascribitur. Tenuis quædam difficultas restat circa nomina Hebraica, quæ sanctus Hieronymus profert ex Epistola sancti Barnabæ in libro *De nominibus Hebraicis*. Siquidem unum eorum, nempe *Nahum*, in epistola desideratur : sic enim ait sanctus Hieronymus, *Manasses, oblitus, Nahum, germen.* Sed error obrepit, et legendum est, *Nave*, ut habetur in hac Epistola, qui fuit pater Josue, juxta Septuaginta; vel *Nun*, quod idem est secundum textum Hebraicum. Et ratio est, quia *Nahum* non significat germen, sed *consolatorem*, teste eodem Hieronymo, libri citati capite de Jona, et *Nahum*. *Nahum*, inquit, *consolator*, a radice נחם, id est *consolari*. At *Nave*, seu *Nun* est germen, juxta eundem Hieronymum, ejusdem lib. cap. 1 : *Nave, semen, germen, vel pulchritudo*, a verbo conjugationis *Niphal* נָו, id est *germinabit.**

Cum autem hæc unica feratur sancti Barnabæ Epistola, notandum tamen esse putavi, Epistolam sancti Pauli ad Hebræos a Tertulliano, libro *De pudicitia*, sancto Barnabæ attribui, ut clarum est ex ejus verbis : *Exstat enim et Barnabæ titulus ad Hebræos; adeo satis auctoritatis viro, ut quem Paulus juxta se constituerit in abstinentiæ tenore : « Aut ego*

solus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi potestatem (I Cor. ix.) : et utique receptor apud Ecclesias Barnabæ epistola illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rursus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: « Impossibile enim est, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestē gustaverunt et participaverunt Spiritum sanctum, et verbum Dei dulce gustaverunt, » etc., quæ verba legere licet in Epistola Pauli ad Hebræos, cap. vi. Hinc capiendus est Philastrius lib. De hæresibus, cap. 60 : Sunt alii qui Epistolam beati Pauli ad Hebræos non asserunt esse; sed dicunt, aut Barnabæ esse beati apostoli, aut Clementis. Ubi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his satis : nunc restat ut de illius argumento, sive sub-
jectio breviter agam.

Epistolæ argumentum, divisio. Cum Judæi quidam ad fidem Christi conversi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar), hoc est, legem Mosaicam una cum Evangelio retinendam esse putarent, idque multis Christianis persuaderent, sanctus Barnabas, sive quis alius, sanctum Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola convellere conatur, docetque multis Scripturæ locis, ac figuris, legem Moysis jam abrogatam esse, eique Evangelium successisse. Hic est hujus epistolæ scopus; ad quem nonnulla hic, quæ non sunt προηγούμενου, seu præcipui argumenti, sed veluti secundarii tractatus, ut de adventu Christi, passione, etc., referuntur : nam illius gratia tractantur, cum ad ejus intelligentiam non parum conferant, juxta morem oratorum, qui interdum alio digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere soleant. Sub finem epistolæ multa docet Christianos, quæ ad vitam recte instituendam plurimum conducunt. Hinc fit, ut hæc epistola in duas partes commode distribui possit : quarum altera est didascalica, quæ multis argumentis docet nullum esse amplius legis Mosaicæ, et Judaicarum cæremoniarum usum :

A altera parænetica, in qua præclara et utilia monita salutis et præcepta dantur.

Prior pars epistolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de cessatione sacrificiorum Mosaicæ legis agitur; in secundo de jejuniis ejusdem legis abolitione; in tertio agitur de instantibus calamitatibus, admonenturque fideles ad virtutum studium, quod Judæi suis jejuniis et cæremoniis postponebant; in quarto tractatur de Christi adventu, missione apostolorum, Christi passione et exaltatione; in quinto de hominis reparatione disputatur; in sexto rursus de Christi passione, et de quibusdam illius circumstantiis; in septimo de antiquatione circumcisionis veteris, et de circumcisione aurium et cordis; in octavo de es-
cis prohibitis in veteri lege, deque illarum mystica interpretatione; in nono de baptismo et cruce; in decimo de reprobatione populi Judaici, et gentilium electione; in undecimo de abrogatione Sabbati Judaici; in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, et de templi spiritualis ædificatione.

Secunda pars epistolæ. Secunda pars duobus capitibus absolvitur. In primo agitur de via lucis, hoc est, de iis quæ Christiano agenda sunt; in altero de via tenebrarum, hoc est, de iis quæ animæ fideli fugienda ac vitanda sunt : tum demum sequitur epiloga.

Hæc autem epistola ab Origene, lib. i contra Celsum sub finem, Catholica, id est universalis appellatur : *Exstat sane in Barnabæ catholica epistola scriptum, etc.*, quia non ad unam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos : ita enim definiuntur catholicæ apostolorum epistolæ, ut manifestum est ex Leontio, lib. *De sectis*, cap. 2 : Καθολικὰ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἓν ἔθνος ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου πρὸς πάντα, id est, *Catholicæ dictæ sunt, quod non ad unam scriptæ sunt gentem, ut Pauli Epistolæ, sed generaliter ad omnes.*

III.

(Isaacus VOSSIUS, Præfatio ad Epistolam S. Barnabæ, Amstelodami anno 1646 ab ipso editam ad calcem Epistolarum S. Ignatii martyris.)

Aliquot jam sunt anni quod hanc Barnabæ Epistolam, quam ab incomparabili Salmasio acceperam, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obstitit, quominus institutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum vero Angliam lustro, alia sese obtulit occasio, qua scriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem reverendissimus Hiberniæ primas, Usserius Armachanus. Illi itaque postulanti et offerenti ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epistola, non tantum libenter id concessi, sed etiam

D maxime gavisus sum, in illas manus incidere antiquissimum istud monumentum, a quibus immensum quantum splendoris mutuari sibi posset. Et nisi ingens isthoc incendium, quod non exiguam partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsisset, pulcherrimam ejus auctoris editionem jamdiu habuissemus. Non desuere tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, scriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornavit. Quin plurimum hoc nomine meritis sit de publico, nemo

est, qui inficias iverit. Plus tamen meruisset, si contigisset illi plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. Mihi, licet non usque adeo fortuna faverit, ut quisquam invidere debeat, ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo usus sim mss. Primum mihi Florentiæ suppeditavit bibliotheca Medicea, altera duo bibliotheca Vaticana et Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum usum acceptum fero Lucæ Holstenio, viro summo et nunquam non infra merita sua laudando. Quid itaque ope istorum trium codicum præstitum sit, videbit is, qui operæ pretium duxerit, editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Nescio autem cur quidam opinati sint hanc Epistolam non esse Barnabæ, cum tamen et Clemens, et Origenes, et alii, illam ei tribuant. Offensi sunt, credo, viri docti, quod hic Luca quædam S. Scripturæ aliter explicentur, quam explicari debebant. Persuaderi nequeunt, sic potuisse ea capi a viro tantæ auctoritatis, cujus toties sacri libri meminerint, quique semper Pauli apostoli comes fuerit individuus, et ipse quoque unus e minoribus apostolis. Sed quis a primis illis Christianis omnigenam scientiam et doctrinam expostulet; quis illos non æque hallucinatos existimet, atque eorum nepotes; præsertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid et in epistola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius, bibliothecarius regius (cui ego tantum debeo, ut plura ei debere non possim), similia occurrunt? Quis enim bono animo concoquere, possit fabellam illam, quam de phœnice narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expositionem istam, ut linteum coccineum Raab meretricis, signum fuerit sanguinis Christi, et alia quædam id genus, quæ non est hujus loci referre. Atqui tamen iste Clemens, pari jure atque Barnabas, dictus est apostolus. Non debent itaque

A in hoc reprehendere quod in altero excusant. Notum est cuilibet, quam nimium mystice et superstitiose (pene etiam inepte) primi illi Christiani Scripturas sacras sint interpretati. Si itaque et in hoc auctore quædam occurrant quæ eruditis displiceant, dandum id potius moribus veterum Christianorum quam ut putetur scriptum esse supposititium. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Eusebius et Græci posteriores inter ἀπόκρυφα reposuerint Epistolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum quod dubitarent de auctore, sed quod non probarent mysticas istas interpretationes multorum S. Scripturæ locorum. Eadem ratione et Clementis Alexandrini, et multa Origenis opera, inter apocrypha relata sunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit quin genuina essent illa opera. Et certe: si omnia quæ aliquando inter apocrypha habita sint rejicere velimus, rejicienda quoque esset D. Pauli ad Hebræos Epistola, item Judæ apostoli Epistola, et illa Clementis ad Corinthios. Quod quam absurdum sit, quis est qui non videat.

B Alii ex stylo et scriptionis genere dixerunt, sese deprehendere epistolam hanc esse spuriam. De Ignatii epistolis idem affirmabant. Sed nimium sane acuti volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile est spuria scripta a genuinis distinguere, quam sit nativas gemmas dignoscere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fictiliis committuntur et comparantur, tum ut plurimum fucus apparet: ita purpura ad purpuram dijudicatur, ita et in aliis mercibus fit. Sed quid est, unde isti, qui negant, epistolas has esse Barnabæ, et Ignatii, isthoc colligere potuerint? Nunquid alia eorum scripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo stylo usi sint Barnabas et Ignatius? At inquit isti sese nihilominus scire vera esse, quæ sentiant. Si ita est, jam verbum non addam. Pergamus, et videamus, ecquid operæ pretium fuerit ad hanc Epistolam adnotasse.

IV.

(Ex præfatione Editionis Oxoniensis anni 1680).

Cum in editione Scriptorum veterum ecclesiasticorum versarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epistolam, primævæ antiquitatis, argumenti sacri, et auctoris (quod præfert) nomine pariter sacri, commendatissimam. Hæc postquam per plurima sæcula in bibliothecarum pluteis delituisse, reverendissimi Usserii, Armachani primatis, studio et auspiciis prelo hoc in loco subjiebatur an. 1643. Sed urbis Oxoniæ parte magna gravi incendio correpta, typographicum, cum tota suppellectile, schedis impressis, et exemplari ipso, conflagravit, ita ut ex clade ista nihil superesset, præter paginas nonnullas, quæ penes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quasque vir eruditissimus Eduardus Bernardus SS.

D theol. doctor, et astronomiæ professor Savilianus redemit, mihi que benigne communicavit. Paulo post, nempe anno 1645, opus ab Hugone Menardo, monacho congregationis S. Mauri, adnotationibus eruditissimum illustratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Parisiis prodiiit. Porro an. 1646 illustrissimus D. Isaacus Vossius, luculentissimæ ejus Epistolarum S. Ignatii editioni epistolam hanc adjunxit; et notas, breves quidem, sed eruditissimas addidit. Demum an. 1672 Joan. Bapt. Cotelierius, Societatis Sorbonicæ theologus, Bibliothecæ suæ SS. Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt, Epistolam hanc inseruit, versionemque novam adornavit, notasque laudatissimas apposuit.

Quæ de opere ipso dicenda supersunt, ut viri A stolos suos elegisset Jesus, qui erant omni iniquitate magni memoriæ listem, verbis illustrissimi primatis iniquiores. Ubi Catholicam hanc appellat epistolam, prædicti, quæ flammæ evaserant, exhibebo. quod nulli particulari vel personæ, vel Ecclesiæ inscripta ea esset, sed Christianorum fratrum, ubicunque degentium, ipsi universitati. Neque vero mirabitur, Ignatii nomine productum fuisse ab Hieronymo, quod erat Barnabæ; qui Barnabæ etiam titulo a Clemente Alexandrino laudatum animadverterit, quod Romano Clementi fuerat ascribendum. Is enim citato loco psalmi (*Aperite mihi portas justitiæ, in ipsas ingressus confitebor Domino; hæc est porta Domini, justi transibunt per eam* ⁶), prophetæ dictum hoc a Barnaba sic expositum fuisse ait: Πολῶν πολλῶν ἀνεργυῶν, ἡ [ἐν] δικαιοσύνῃ αὐτῆ ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ἣ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. **B** *Cum multæ portæ sint apertæ; quæ est justitiæ, ea est in Christo: in quam beati sunt omnes qui sunt ingressi.* Quæ quidem, in Barnaba frustra quæsitæ, in priore Clementis Epistola (a doctissimo Patricio Junio non ita pridem edita) totidem verbis expressa invenimus.

JACOBI ARMACHANI DE BARNABÆ EPISTOLA PRÆMONITIO.

Polycarpi ad Philippenses Epistolam, longe prolixiorum illa quæ habetur typis excusa, apud se Græcæ scriptam exstitisse, Baronio ² persuaserat Franciscus Turrianus, Societatis Jesu presbyter. Sed exemplari illius diligentius inspecto, partem ipsius maximam ad epistolam, quæ Barnabæ apostoli ferebatur olim nomine, pertinuisse, deprehendit postea Jacobus Sirmondus, ejusdem Societatis theologus. Neque aliter habuisse, vel bibliothecæ Vaticanæ, vel cardinalis Columnæi codices, ostendit Petrus Halloixius ³, et ipse jesuita.

« Nempe in primo exemplari, ex quo Columnæus ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt hodie sunt descripti, librarium vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cujus defectu factum est, ut in Græcis superstitibus et finem epistolæ Polycarpi desideremus, et principium Barnabæ.

« Nam longe antiquioribus etiam temporibus, non Ignatii solum litteras huic Polycarpi Epistolæ (quod ex fine ipsius liquet) subjectas fuisse, sed simul cum eis et istam Barnabæ: ex illo Hieronymi loco, in libro III *adversus Pelagianos*, blandiente conjectura, ut crederem, pene inductus sum: *Ignatius, vir apostolicus et martyr, scribit audacter: Elegit Dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant.* Ut enim in posteriore Ignatianarum Epistolarum collectione, cum reliquis præfixæ fuissent Mariæ Castabalitæ nomine inscriptæ litteræ, eas etiam ipsius Ignatii inscripto titulo, in Antonii Melissa ⁴ productas fuisse animadvertimus: ita etiam in priore illa, cum inter Polycarpi et Ignatii eidem subjunctas epistolas, etiam illa Barnabæ interposita legeretur; non mirum si ἀμαρτήματι μνημονικῶ consimili, et eodem modo excusabili, Ignatii nomine citaverit Hieronymus, quod proprie erat tribuendum Barnabæ.

« In ea enim, quam nunc damus, illius Epistola, sententia hæc reperta est: Τοὺς ἰδίους ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομωτέρους. Quam et ante Hieronymi tempora in eadem exstitisse, verba illa Origenis ⁵ fidem faciunt: « Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα Καθολικῇ ἐπιστολῇ (ὅθεν ὁ Κέλσος λαβῶν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιβρόχους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους), ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομιαν ἀνομωτέρους. » *Scriptum est sane in Barnabæ Catholica epistola (unde fortasse Celsus occasionem arripuit, ut apostolos infames et nequissimos diceret), quod apo-*

« Porro duas hasce imperfectas Polycarpi et Barnabæ Græcas epistolas, ex Andreæ Schotti apographo sua manu descriptas vir clarissimus Claudius Salmasius, una cum antiqua Latina Barnabæ versione, ex vetere Corbeiensis bibliothecæ codice a Joanne Cordesio exscripta, Isaaco Vossio, celeberrimi illius Gerardi filio, summæ spei juveni, tradidit: quam cum Græco Barnabæ textu conjunctam, additis etiam eruditus notis, ad prelum ille apparavit. Ut igitur in Sylloges hujus initio, Græcum Polycarpum, posteriore sui parte ex antiqua versione Latina suppletum, exhibuimus: ita et ad ejus finem Barnabam, priore sui parte ex alia veteri interpretatione similiter redintegratum (non sine humanissimi Vossii consensu) repræsentare visum fuit. Ex cujus utriusque collatione mutua est deprehensum, non solum primam Epistolæ partem in exemplari Latino fuisse conservatam, quæ defuisse diximus in Græco; sed etiam postreunam vice versa retentam fuisse in Græco, quæ aberat a Latino, atque in intermediis præterea, nonnulla habere Græcum quæ desunt in Latino ⁷, et Latinum rursus quæ non reperiuntur in Græco; cujus generis ea sunt, quæ in utroque contextu uncis includenda curavimus.

« Ex duobus autem præcipuis membris tota hæc constat Epistola: quæ in contextu Græco hac inter se transitione connexa videmus. Ταῦτα μὲν οὕτως. Μεταλάβωμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γινῶσιν καὶ διδαχὴν: ubi pro μεταλάβωμεν, alii μεταβάλωμεν, Patricius Junius noster μεταβῶμεν legendum conjicit. In priore autem parte sententia hæc longe ante præcesserat: Ἔχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν, quam

² Baron., *Notat. in Martyrolog. Rom.* Januar. 26.

³ P. Halloix, *Notat. in Vit. Polycarpi*, cap. 16, 17, 18.

Meliss. lib. II, serm. 19. ⁴ Origen. *contra Celsum*, lib. I, p. 50. ⁵ Psal. cxviii, al. cxvii, v. 19, 20.

Inter quæ et illud, a Clemente Alexandr. v *Stromat.* citatum: Ἀπλοῦστερον ὑμῖν γράφω, ἵνα συνήτε.

vetus Latinus interpres suo loco motam huc trans-
tulit, totius Epistolæ epilogum hunc satis incon-
cinnum statuens. *Hæc autem sic sunt. Habetis inte-
rim de majestate Christi, quomodo omnia in illum,
et per illum facta sunt. Cui sit honor, virtus, gloria,
nunc et in sæcula sæculorum.* Secunda Epistolæ
parte penitus prætermissa: quam idcirco, Latina
eruditissimi Gerardi Langbaini versione, in hac
editione locupletandam curavimus.

« Ab hac vero *duarum viarum* distinctione pars
ista ducit exordium: Ὅσοι δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ
ἐξουσίας· ἢ τε τοῦ φωτὸς, καὶ ἢ τοῦ σκότους. Δια-
φορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο ὁδῶν· ἐφ' ἧς μὲν γὰρ εἰσι τετα-
γμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγε-
λοι τοῦ Σατανᾶ. Ad quæ verba respexisse Origenem
non est dubium, in libro III *Περὶ ἀρχῶν*, cap. 2,
ita scribentem: *Eadem quoque Barnabæ in Epistola
sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis,
alteram tenebrarum; quibus et præesse certos quos-
que angelos dicit: viæ quidem lucis, angelos lucis,
tenebrarum autem viæ, angelos Satanæ.* Etsi enim
in priore quoque Epistolæ parte (uti etiam in
pseudo-Clementinis Constitutionibus⁹, quarum au-
ctorem, ut ex Romano Clemente, Ignatio, et aliis
alia, ita quæ de duabus vitæ mortisque viis fusius
enarrat, ex hac ipsa Barnabæ epistola intervertisse,
vel prima facie legenti constabit) *duarum viarum*
facta sit mentio, hoc tamen tantum in loco, ange-
lorum lucis et Satanæ, iisdem præfectorum, occur-
rit commemoratio. Adde quod et Satanæ ipsum no-
men ab Hieronymo, in fine libelli *De nominibus*
Hebraicis, inter ea recensetur, quæ ex Epistola
Barnabæ sunt selecta, nec in priore tamen hujus
Epistolæ parte usquam exstat, in qua reliqua omnia
sunt reperta: si modo *Nave* (quo nomine Jesu,
sive Josue patrem Græci indigitant) pro *Nahum*
reposeris; quem librarii temeritate hic fuisse in-
fultum, *germinis* adjuncta interpretatio satis evin-
cit. Cum *Nahum* sit *consolator*, *Nave* vero, *semen*,
germen vel *pulchritudo*: uti jam prius in eodem
libro exposuerat ipse Hieronymus⁹.

« Longiorem quoque hanc fuisse Epistolam,
Στιχομετρία illa satis indicat, quam Latinis (nam
Græca editio hic est mutila) ex Nicephori patriar-
chæ Constantinopolitani *Chronographia*. tradidit
Anastasius, Romanæ Ecclesiæ bibliothecarius. In
qua, ut septem Catholicæ (quæ vocantur) Jacobi,
Petri, Joannis et Judæ Epistolæ, 1300 versibus, ita
et hæc Barnabæ, 1306 comprehensa fuisse dicitur.
In posteriore denique Epistolæ parte reperta ista
sunt, a Clemente Alexandrino, in libro II *Stro-
matum*, ex Barnaba citata: Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παν-
τὸς κόσμου κυριεύων, δὴ καὶ ὑμῶν σοφίαν καὶ σύνε-
σιν, ἐπιστήμην, γνῶσιν τῶν δικαιομάτων αὐτοῦ, ὑπο-
μονήν, Γίνεσθε οὖν θεοδιδάκτοι, ἐκζητούντες τί ζητεῖ ὁ
Κύριος ἀφ' ὑμῶν. Ἴνα εὐρήτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τοῦς

τούτων ἐπιβούλους. Ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης
γνωστικῶς προσηγόρευσε. Ubi postrema illa, ex
Barnabæ nostri contextu, ita sunt restituenda: Ἴνα
σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Τούτων ἐπιβούλους
(vel ἐπιβόλους, ut emendat Sylburgius,) ἀγάπης
τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευσε, idem
sc. Barnabas; sub ipsius Epistolæ clausulam, paulo
post, eos ad quos scribit, ita salutaus: σώζεσθε,
ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ut tum ex principio,
tum ex fine manifeste deprehensum appareat, po-
sterius membrum hoc (utcumque a Latino interprete
silentio prætermisum), ejusdem corporis partem
esse, cujus et primum.

« Ad totius vero Epistolæ auctorem et auctori-
tatem quod attinet, idem ille Clemens (ut de discipulo
ipsius Origene nihil dicam) et auctoris Barnabæ, et
auctoritatis apostolicæ, eam fuisse creditit. In libro
enim illo II *Stromatum*, alia postea testimonia ex ea
producens, hac utitur præfatione: Ὅπως δ' ἡμεῖς
τοῦ διαβόλου τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πνεύματα τὰ
ἀκάθαρτα εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ψυχὴν ἐπισπείρειν
φαμὲν, οὐ μοι δεῖ πλείωνων λόγων, παραθεμένῃ μάρτυ-
ν τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν (ὁ δὲ τῶν ἐβδομήκοντα ἦν,
καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου) κατὰ λέξιν ὡδὲ πως
λέγοντα. *Quomodo autem nos diaboli operationes,
et spiritus immundos in peccatoris animam seminare
dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si ad-
duxero testem Barnabam apostolicum (erat autem is
ex Septuaginta, et Pauli adjutor¹⁰) his verbis sic
dicentem.* Et in V: Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συνη-
ρῆζας τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν
τὸν λόγον. *Barnabas, qui ipse quoque in gentium
ministerio prædicavit verbum una cum apostolo Paulo.*
Neque apostolici solum, sed etiam apostoli Barnabæ
nomine, in II *Stromatum* libro, eandem epistolam
laudat: ejusdemque, non minus quam reliquarum
Scripturarum canonicarum, in libris *Hypotyposeon*
contractas explicationes exhibuit¹¹.

« *Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum
Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædifi-
cationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam compo-
suit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ait in
Ecclesiasticorum scriptorum Catalogo* B. Hiero-
nymus, et libro XIII *Commentariorum in Ezechiel*,
cap. 48: *Vitulum, inquit, qui pro nobis immolatus
est, et multa Scripturarum loca, et præcipue Bar-
nabæ Epistola, quæ habetur inter Scripturas apo-
cryphas, nominat.* Utrum vero ex propria mente ab
apostolo ad ædificationem Ecclesiæ compositam hanc
fuisse Epistolam ille dixerit, ex aliorum autem
sensu in apocryphorum classem coniecerit, exqui-
rant alii: in eam certe sententiam propendisse illum
aliquando, ex *Nominum Hebraicorum* libello colligi
posse videatur; in quo, cum reliquis Novi Testa-
menti Scripturis, etiam Barnabæ istam Epistolam
conjunctam ab eo fuisse cernimus.

⁹ *Constitut. apostolic.* lib. VII, cap. 1, 2, et deinceps. ¹⁰ Hieron. *De nominib. Hebraic.*, in Exodo.
¹¹ Idem etiam affirmat in libro VII *Hypotyposeon* (apud Euseb., lib. II *Hist.*, xep. α'). ¹² *Ἐπιτεμνη-
μένας πεποίηται διηγήσεις.* Euseb., lib. VI *Hist.*, κεφ. γ', ιδ'.

« In illa Nicephori Constantinopolitani patriarchæ Συνομηρία, quam Latinis Anastasium Romanæ Ecclesiæ bibliothecarium tradidisse diximus, a Novi Testamenti apocryphis quidem scriptis separatur, sed inter ea quibus contradicitur (ut et Apocalypsis Joannis) recensetur. In altero vero Indiculo, quem Anastasii Nicæni in S. Scripturam Quæstionibus subjectum vidimus, una cum apocryphis simpliciter adnumeratur : et ipsius Hieronymi in Prologo galeato suffragio accedente, et universalis Ecclesiæ simul iudicio, quæ Barnabæ scriptum nullum in sacrum Canonem unquam admisisse comperta est. Montani enim spiritu afflatus fuit Tertullianus¹², cum epistolæ ad Hebræos Barnabæ affixit titulum : et altera hæc, ἡ γενομένη Βαρνάβα ἐπιστολή, ab Eusebio¹³ non solum inter scripturas quibus contradicitur, sed etiam inter nothas collocatur. Ut hic etiam locum habeat, quod de aliis ejusdem generis ab Augustino¹⁴ est dictum. Hæc scripta castitas Canonis non recepit : non quod eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobetur auctoritas ; sed quod ista non credantur ipsorum esse.

« Quanquam non longe post ipsius Barnabæ tempora exaratam fuisse hanc Epistolam, tot illa a Clemente Alexandrino (qui proximo post apostolos sæculo claruit) ex ea, in Stromatum libris, laudata testimonia, fidem faciunt. Quibus et illa ejusdem in Pædagogico, lib. II, cap. 10, adjungere liceat : Καὶ τὸν μὲν λαγῶν κατ' ἔτος πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφ' ὁδουσιν, εἰς ἀριθμοὺς οἷς βεβίωκεν ἔτεσιν ἰσχυρὰ τρυπάς. Quæ ex istis Epistolæ hujus mutatum eum fuisse, monuit me D. Petrus Turnerus, Savilianus in Academia Oxoniensi matheseos professor eruditissimus : Ὅτι ἡ λαγῶν κατ' ἔνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφ' ὁδουσιν ὅσα γὰρ ἔτη ζῆ, τοσαύτας ἔχει τρυπάς. Sed et aliquam hic præferunt vetustatis speciem, ipsarum apocrypharum scripturarum, quarum jam diu in Ecclesia obsolevit memoria, citationes non paucae : inter quas et illam fortasse quis annumeraverit : Regna in terris decem regnabunt : et resurget retro pusillus, qui deponet tres in unum ; licet ea Danielis capitulo VII, uti olim in LXX Interpretum editione legebatur, desumptam fuisse ego quidem existimaverim : cum Theodotionis interpretatio, quam in Daniele, altera illa posthabita, Ecclesiam postea recepisse confirmat Hieronymus¹⁵, hanc nobis hodie lectionem exhibeat : Δέκα βασιλεῖς ἀραστήσονται, καὶ ὀπίσω..... »

Reliqua desiderantur : quid autem eruditissimus, Hiberniæ juxta et melioris litteraturæ primas, de epistolæ hujus auctore senserit, quanquam non ex dictis liquido appareat, indicia tamen sunt satis clara quæ fidem faciant, propendisse eum in hanc sententiam, ut crederet opus hoc scriptori ignoto deberi. Est ergo huic operi aliena manu S. Barnabæ

A nomen appositum : aut, si libeat, Epistolam hanc consolatoriam (quæ sæpius dicitur ideo scripta, ut lectores lætos faceret), ex argumenti designatione, ab auctore ipso, Barnabas, sive consolator, appellatam ; eo fere modo quo liber Salomonis Coheleth, sive Ecclesiastes, dicitur ; aut Hermæ opus Pastor inscribitur. Quidquid sit, necesse est ut fateamur, optima fide scriptorem hunc usum fuisse ; non alienos, imo non aliquos, captavisse titulos ; hoc vero solum sibi arrogasse, ut ceu e fidelium grege minimus aliquis, unus ex illis, frater fratribus salutaria monita proponeret, per omnia orthodoxos et apostolorum, præsertim S. Pauli, vestigiis insistens : ut si non laborum et itinerum, saltem dogmatum participem ubique agnoscamus. Interea animadvertendum, Historiam Jobi, Ruth, Estheris, et Paralipomenon, aliosque ex libris in Hebraicum Canonem receptis, quod pariter obtinet in Epistola ad Hebræos, auctorum nomina minime præferre, et tamen de illorum fide nulla est controversia. Interim dispiciendum videtur, an nos hac tempestate rectius de Epistolæ hujus auctore possimus judicare, quam qui proximo vixerint sæculo, Clemens Alexandrinus, atque Origenes, qui S. Barnabæ ascripsere. Porro adnotandum, scripto alicui non ideo statim fidem omnem abrogari, si de ejus auctore aliquando fuerit dubitatum, aut si ipsum per aliquod tempus delinquerit. Norunt eruditi hæc ipsa scriptis quibusdam in Canonem nunc et olim receptis accidisse ; et quæ de S. Barnabæ epistola refert Eusebius, eadem eum non modo de S. Joannis Apocalypsi et S. Judæ et catholicis omnibus Epistolis, sed etiam de illa ad Hebræos, quæ nunc S. Paulo ascribitur, licet olim S. Barnabæ imputaretur, retulisse.

Constat Epistolam hanc, quæ fere tota est in Synagogæ ritibus, et sanctarum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rudis vulgi captum minus accommodatam, et proinde verisimile est a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse : quod et hodie factum de nonnullis reconditioris argumenti periochis quæ in sacro Canone continentur. Hæc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligetur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum Litterarum, nec non antiquissimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldæi Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum, Rabbinarumque malignis interpretamentis compareat : olim tamen quando in omni Synagoga hebdomadatim non lectæ tantum, sed et enarratæ erant Scripturæ ; Midrasch iste mysticus, sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer textus : et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex disertissimis sacrarum Litte-

¹² Tertullianus. De pudicitia, cap. 20, et ex eo. Hieronymus, Catalog. script. ecclesiast. in Paulo. ¹³ Eusebius, lib. VI Histor. ecclesiast., κεφ. 16. 17. Id. ibid., l. III, κεφ. 25. ¹⁴ Augustinus, De civitat. Dei, lib. XVII, c. 58. ¹⁵ Præfat. in Daniel.

rarum vocibus fuissent deducta. Hinc factum est, quod Dominus noster et ejus apostoli, fere passim adversus Judæos exinde argumenta deprompserint; et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrant quæ longius petita videntur, illa ipsa, aut eorum saltem vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperire.

Sed nolumus pertinaci nimis patrocinio S. Barnabæ, aut quicumque Epistolæ hujus auctor demum

A fuerit, invidiam facere; ne iniquum petendo, eo quod æquum est excidamus. Modica sunt quæ in ejus gratiam poscimus, nec, ut puto, facile recusanda: ut nimirum si non ipsi, saltem annis ejus honos habeatur: si non apostolum agnoscamus, eum tamen cum Patrem revereamur: et demum, si non in Canonem illum recipiendum ducamus, saltem in classicis scriptoribus, pro dignitate quam olim obtinuit apud Ecclesiæ scriptores antiquissimos, numeremus.

V.

(D. LE NOURRY, *Apparatus ad Bibliothecam maximam vet. Patr.*, Paris. 1703, in-fol., p. 38.)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis Epistolæ S. Barnabæ.

Auctor hujus Epistolæ, præmissa eorum ad quos scribit brevi salutatione, laudat illorum fidem, charitatem, aliaque, quibus repleti erant, Spiritus sancti dona. Nulla vero alia ratione animum se ad scribendum appulisse profitetur, nisi ut fidem illorum perfectiorem redderet, ostenderetque Deum ideo prophetas suo Spiritu afflasse, ut fœdus novum, Incarnatione Filii sui ineundum, omnibus prænuntiarent. Hinc ille argumentum suum aggressus, ex eorundem prophetarum oraculis Christum Dominum jure merito legis Mosaicæ abrogasse sacrificia, nullaque alia, quam spiritus et cordis postulare demonstrat. Quamobrem illos sollicite admonet, ab iis caveant, qui legem Moysis et Christi simul observandam esse docerent. Ideo vero illam rescissam esse probat: *ut dilectio Jesu consignetur in cordibus vestris in spem fidei illius; hisque tribus virtutibus, meditemur timorem Dei, et custodiamus mandata illius.* Subinde aliis prophetarum locis planum utique facit Christum ideo carnem induisse, mortemque obiisse, ut, mortis imperio destructo, mundum sanguine suo redimeret. Quod Judæi cum credere noluerint, voluit ille Evangelium suum omnibus gentibus ab apostolis prædicari. Addit Christum etsi ex Patris præcepto, sicuti prædictum fuerat, lubens mortuus sit, ipsum tamen verum esse Dei Filium. Explicat deinde quomodo prophetæ et verbis et figuris significarint Christum in passione aceto et felle potandum, purpura induendum, spinis coronandum; sed hæc omnia surdis Judæorum auribus decantata. Inde autem colligit aures cordis circumcidendas, docetque circumcisionem Judæorum antiquatam, Mosaiasque leges, quibus cibi nonnulli prohibebantur, spirituali sensu intelligendas. Post hæc ostendit ab iisdem prophetis insuper prænuntiatum fore ut Judæi nec Christi baptismo abluerentur, nec crucem ejus agnoscerent, atque ob ejusdem Christi ab illis ejuratam divinitatem exhæredes facti, in eo-

B rum locum adoptati Christiani subrogarentur. Denique postquam de Sabbati celebratione, Dominicæ diei institutione, templi Hierosolymitani destructione, Deique in cordibus nostris habitatione disseruit, primam claudit Epistolæ partem.

In secunda, quæ brevior est, stylum ad informandos Christianorum mores convertit; duasque eapropter demonstrat esse hominum vias. Et priorem quidem, cui angeli præsumunt, quæque *via lucis* dicitur, cum explicat, ibi quid Christianus agere, quid fugere debeat, omnium oculis subjicit. Posteriorem vero, quæ *subest angelis Satanæ, et via tenebrarum* cognominatur, explanando palam ille facit quæ sint vitia, et mala opera, quibus inquinata anima pœnis inferni addicitur. Postremo ut imperatis divinis morem gerant, adhortatur, comprecaturque ut sui meminerint apud Deum, cujus in gratia ut semper maneant, expetendo, Epistolæ cœronidem imponit.

ARTICULUS II.

Hanc epistolam eandem esse, quæ ab antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur.

Constat Epistolam hanc eandem esse, quam ab antiquissimorum Ecclesiæ temporum Patribus Barnabæ nomine citatam fuisse ex eorundem testimoniis planum sit. Id autem vel ex sola Clementis Alexandrini auctoritate invictissime demonstratur. Quos enim ex ea locos protulit, ii ex Epistolæ initio, ubi Græca verba deleta, atque ex medio, ac tandem ex fine, ubi Latina interpretatio deficit, excerptos esse manifestissimum est. Erravit igitur Moyuius¹⁶, Calvinianæ sectæ olim Rothomagi minister, qui posteriorem hujus Epistolæ partem nec ejusdem scriptoris, nec ejusdem styli ac priorem videri arbitratus est. Hanc quippe ipsam partem, præter memoratum Clementem ab Origene Gregorioque Nazianzeno eodem Barnabæ nomine citatam legimus.

ARTICULUS III.

De auctore hujus epistolæ antiquorum scriptorum opiniones.

Tota igitur de hac Epistola difficultas in eo var-

¹⁶Varia sacra.

satur, utrum a Barnabæ apostolo, cujus præfert nomen, vere profecta sit. Non una siquidem ea de re antiquorum Ecclesiæ Patrum fuit sententia. Posteriores vero scriptores in plures magisque diversas opiniones abierunt. Clemens etenim Alexandrinus nullus unquam dubitavit eam verum genuinumque fetum esse Barnabæ, quem apostolum, virum apostolicum, unum ex septuaginta, et Pauli adiutorem appellat. Hæc videre est in illius *Stromatum* libris secundo, quinto et sexto¹⁷. Clementi autem præceptorum suo subscripti Origenes: ac postea Gregorius Nazianzenus Origenis ipsius verba transcribendo, in eadem quoque opinione se fuisse haud obscure significavit.

Verum adversus Clementem pugnare videtur Eusebius¹⁸; quandoquidem ubi de ejusdem Clementis Operibus sermonem instituit: *In iisdem*, inquit, *libris affert testimonia Scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur, nempe ex Sapientia Salomonis, item ex Epistola Clementis ac Barnabæ.* Et paulo post¹⁹: *Idem in libris Ὑποτυπώσεων omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti scripturarum compendiosam instruit narrationem, ne illis quidem prætermisissis scripturis, de quibus inter multos ambigitur, Judæ Epistolam, et Barnabæ, ac reliquas catholicas Epistolas intelligo.* Tum denique ex sua sic ipse sententia pronuntiat²⁰: *Pro spuris habendi sunt etiam Actus Pauli... Barnabæ item Epistola.* Unde intelligas Eusebium, quorundam antiquiorum vestigiis inhærendo, Epistolam Barnabæ pro spuria habuisse. Hieronymus vero²¹ illam *inter Scripturas apocryphas amandat.* Uterque porro Nicephorus, Constantinopolitanus scilicet atque Calixtus, Eusebii verba sensumque expressit: sed quænam sit Eusebii ac Hieronymi de apocryphorum definitione opinio, adhuc est in controversia.

ARTICULUS IV.

Sententia recentiorum.

Quantum ad recentiores, Hugo Menardus, Benedictinæ gentis monachus, de hac Epistola sic sentit²²: *Jure*, inquit, *inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur; tum quia an Barnabæ sit, incertum est; tum quia quædam reperiuntur, quæ difficultate minime carent; siquidem nonnullæ sunt in ea salebræ, ad quas minus cauti offendere possint.* Nec ulli, subdit, mirum esse debet, quod illa nec a Clemente, nec ab Origene apocrypha censeatur, *siquidem hujusmodi auctores utuntur apocryphis.* Fluctuat animo Cotelerius, summisque se ait difficultatibus præpediri quominus Barnabæ eam attribuat, quam tamen illi omnino abrogare non audet. Re autem perpensa, in hunc concludit modum: *Ego magis inclino, ut censeam non esse apostoli; profiteturque se gratias iis habiturum, qui voluerint certiora proferre.* Natalis vero Alexander, memoratusque Moynius illam Bar-

nabæ penitus abjudicant, et apocrypham atque supposititiam esse contendunt. Contra vero Hammondus, Vossius, Bullus et Dupinius eam non alium quam Barnabam auctorem habere propugnant.

ARTICULUS V.

Primum argumentum examinatur.

Qui Epistolam hanc Barnabæ abjudicant, his in-tuntur argumentis. Et primo quidem ii Eusebii atque Hieronymi, qui eam ad apocrypha et spuria ablegant, auctoritate a nobis superius allata utuntur. Docet quippe idem Hieronymus²³: *Apocrypha eorum non esse quorum titulis prænotantur: vel, ut addit Gelasius papa, aliqui inficiuntur errore. Alii tamen negant Eusebii Hieronymique de Barnabæ Epistola verba debere alterutro sensu accipi.* Non quidem primo, cum Epistolam hanc Barnabæ nomine inscribi non inficiuntur, ac Hieronymus eam a Barnabæ compositam esse assermet. Neque secundo, cum illam non tantum omnis erroris expertem, sed etiam, ut ait Hieronymus²⁴, *ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem agnoscant.* Eo igitur sensu eam uterque spuriam et apocrypham esse dixit, quod inter canonicos divinæ Scripturæ libros non adnumeretur.

Verum ex posita olim ab Augustino regula urgent eorum adversarii; ea quæque scripta ab Ecclesia recipi debuisse, quæ a quolibet apostolo prodiisse constiterit. Inde quippe sanctus ille doctor contra adversarium Legis et Prophetarum libros, Andreæ et Joannis nomen præferentes, apocryphos esse probat²⁵, quia *si illorum essent, recepti essent ab Ecclesia.* Quod si respondeas quosdam putavisse hanc Epistolam inter Scripturas canonicas ab Origene computari, atque eo in numero in antiquis earundem Scripturarum catalogis reperiri: instabunt iisdem in catalogis alios itidem libros reperiri, qui pro canonicis nunquam habiti sunt; atque Origenis verbis id quod aiunt, nullo significari modo contentent.

Respondent itaque alii secundum Augustini mentem, non omnia omnino apostolorum, vel potius apostolicorum virorum, sicuti Barnabæ, scripta in canonicorum numerum esse referenda; quandoquidem et liber Hermæ, et Clementis Romani Epistola hunc in numerum minime referuntur. Addunt præterea non eo ipso scriptum aliquod pro canonico habendum, quod ab apostolo quopiam editum sit; sed id insuper Ecclesiæ definitione renuntiari debere asseverant.

Nos autem Augustini mentem ex alia, quam de libris apocryphis statuit, certiori regula explicandam esse censemus. Cum enim ipse accuratius definit quis liber dicendus sit apocryphus²⁶: *Scripturæ apocryphæ, inquit, nuncupantur, eo quod occulta earum origo non claruit Patribus, a quibus*

¹⁷ Vide supra *Testimonia veterum.* ¹⁸ Lib. vi Hist., cap. 13. ¹⁹ lib. iii, cap. 25. ²⁰ Ibid., c. 14. ²¹ *De script. eccles.* ²² Præfat. in Epist. Barnab. ²³ Epist. 7, ad Lætam. ²⁴ *De script. eccles.* ²⁵ Lib. 1, contra advers. Legis et Prophet., cap. 20. ²⁶ Lib. xv *De civitate Dei*, cap. 23, § 4.

usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit. Ex hac autem libri apocryphi definitione recte adversario suo, libros Andreæ et Joannis objicienti, respondet, eos plane esse apocryphos; quia si ab iis quorum tanta erat apud Ecclesiam auctoritas, vere prodissent, id et Patribus perspectum, et ab Ecclesia fuisset receptum. Quapropter cum e contrario origo epistolæ Barnabæ Patribus, nimirum Clementi, Origeni atque aliis claruerit, ex allata Augustini definitione inter apocryphas scripturas annumerari non debet.

ARTICULUS VI.

Secundum argumentum expenditur.

Secundum argumentum, quo hæc Epistola Barnabæ abjudicetur, inde desumptum est, quod videatur incredibile apostolum eas scripsisse, quas ibi legimus, coactas nimirum allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, anilesque de animalibus fabulas. Respondet Hamondus, *Gnosticos, Scripturæ sacræ mysticæ interpretandæ facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testamenti testimonia ad impuros usus accommodasse..... Hinc Barnabas hac fere universa Epistola sua Veteris Instrumenti loca quamplurima mysticæ, etiam cabalisticæ exposita, Gnosticorum doctrinis opponit.*

Respondent alii Clementem Alexandrinum, Origenem, aliosque qui hanc Epistolam Barnabæ adjudicant, nihil coactum in ejus allegoriis, nihil non verisimile in enarrationibus, nihil denique fabulosum in ea reperisse; imo nihil quod non apostolicum virum, nihil quod a Barnabæ ipsius stylo alienum aliquid, aut illo indignum præ se ferat. Quapropter quosdam nostræ ætatis viros temeritatis audacter incusant, qui de stylo apostolicorum scriptorum melius quam eorumdem discipuli, aliique suppres, aut ejusdem ætatis homines, se judicare posse confidunt. His adjiciunt illud fuisse Judæorum ad Christianam fidem, sicut ipse Barnabas, noviter conversorum ingenium; ut Scripturas sacras allegoriis ac mysticis enarrationibus interpretarentur, multaque in animalium proprietates observarent.

Addemus, nos paulo post demonstraturos hanc Epistolam si Barnabæ non sit, auctoris esse ejusdem cum illo, aut certæ proximæ ætatis. Nemini autem vero videbitur simile scriptorem pium et doctum, viris apostolicis coævum, quique quomodo apostoli Scripturas exponerent, apprime noverat, ab eorum stylo, et scribendi interpretandique methodo hac in Epistola penitus descivisse.

ARTICULUS VII.

Tertium argumentum examinatur.

Tertium argumentum est, Barnabam modo tam hyperbolico non vocaturum apostolos iniquissimos hominum, et super omne peccatum peccatores. At

A contrariæ sententiæ propugnatores ac patroni respondent, hæc verba non omnino ad litteram, sed benignius accipienda, nihilque aliud sonare quam apostolos, quod quidem verum est, ante conversionem suam multa magnaque peccasse.

Nos vero hoc idem argumentum ab Origene jam olim fuisse dilutum respondemus²⁷. Cum enim fortasse Celsus ex iisdem auctoris nostri verbis occasionem, ipso teste Origene, arripisset, ut apostolos infames et nequissimos diceret, Jesum ad apostolicam functionem elegisse homines omni iniquitate iniquiores; sic illum, et quidem apposite ad rem nostram confutat: *Quid igitur absurdi, si Jesus ostendere volens humano generi quantum ejus medicina contra pestes animarum polleat, infames et nequissimos elegit, ut morum purissimorum exemplum fierent amplectentibus ejus Evangelium.* Nihil ergo absurdi, nihil Barnaba indigni, nec nimium hyperbolici in his verbis esse vir summæ eruditionis Origenes arbitratus est: Hieronymus autem hanc sententiam viro apostolico ita dignam credidit, ut in libro contra Pelagianos scripto, eandem Ignatii martyris nomine laudare non dubitaverit.

ARTICULUS VIII.

Moynii conjecturæ discutiuntur.

Moynius aliis quibusdam contra eandem epistolam pugnat conjecturis: quæ quidem quamvis sint levissimæ, tamen cum nullus hactenus iis respondisse legatur, pro more nostro, ne quid relinquamus intactum, illas singillatim examinabimus. Ait itaque: « Hæc epistola si esset Barnabæ, illam non secus ac Evangelium Matthæi tumulo suo condidisset. » Verum quis Moynio Barnabam Epistolæ suæ exemplar semper, aut saltem, cum mortem obiit, secum asservasse patefecit? Num moris est apud homines epistolarum suarum sic apud se servare exemplaria? Demus tamen Moynio penes orientem Barnabam fuisse Epistolæ suæ exemplar: nunquid ergo lucubrationem suam vir modestissimus eodem in pretio ac Matthæi Evangelium habebat? Si id contendat Moynius, dicemus eum ideo cum hoc Evangelio, non autem cum sua Epistola, sepeliri voluisse; quia illud historiam vitæ, mortis, ac miraculorum Christi, quam semper præ oculis habuerat, complectebatur.

Instat tamen Moynius apocryphos libros ab auctore nostro citari. Quid inde? Nonne et doctissimi viri Paulum et Judam libros itidem apocryphos laudavisse fatentur? Nonne et Paulus ipse ethnicorum, quos apocryphis ab auctore nostro citatis præstare nemo dixerit, attulit auctoritatem?

Urget adhuc²⁸ Barnabam Epistolæ ad Hebræos, nomine Pauli prænotatæ, fuisse auctorem. Atqui, inquit ille, non video quare secundis curis argumentum istud iterum pertractasset cum quadam primæ deliberatione, quasi in Epistola ad Hebræos materiam istam nimis perfunctorie, minusque feliciter esset

²⁷ Lib. cont. Celsum. ²⁸ Lib. cit.

prosecutus. Neque hoc argumentum priore validius est. Primo quippe falsum est Barnabam hanc ad Hebræos scripsisse Epistolam. Deinde, esto, scripserit. Nunquid non potuit idem auctor duabus ad diversos diversæ regionis homines, quos iisdem doctrinis et præceptis imbuere volebat, datis epistolis, idem tractare argumentum? Denique nonne idem auctor plures de re eadem litteras scribere, eademque in illis repetere et inculcare quandoque cogitur?

Urget iterum Moynius hanc Epistolam a primi et secundi sæculi scriptoribus, puta Clemente Romano, Polycarpo, Ignatio etiam in suis adversus Judæos disputationibus nullibi laudatam. Verum quas alias iisdem scriptores aliorum epistolas et scripta citaverint, in medium proferre debuerat. Quid vero, si hæc Epistola in eorum manus non venerit? Sed conjecturis non est opus; certum quippe est hanc Epistolam a Clemente Alexandrino sæculi secundi auctore, ut supra vidimus, citari; quod ad vanam objectionem plane diluendam satis superque dictum sit.

Instat denique hanc Epistolam a Barnaba, qui sub Nerone martyrium passus est, scribi non potuisse; quippe quæ post eversam a Tito Hierosolymam data fuerit. Atque hoc illud est quod in notis et observationibus suis argumentum *invictissimum et evidentissimum* appellat. Id itaque paulo prolixiori responsione solvendum est.

ARTICULUS IX.

Quandonam hæc epistola scripta sit.

Jam enim quo tempore hæc Epistola scripta sit, indagandum. Qui eam Barnabæ tribuunt, hi ante ejus obitum datam esse indubie pronuntiant. Quibus vero res in ambiguo est, ii tamen illius auctorem temporibus apostolorum floruisse vero putant similis. Denique qui a Barnaba profectam negant, eam post excidium Hierosolymitanum, sed ante finem secundi sæculi scriptam esse opinantur. Moynius his addit illam post necem Justini, qui anno 162 aut 163 martyr occubuit, et ante Tertulliani mortem, quæ circa annum 215 contigit, obsignatam fuisse. Neque tamen ille alia ratione opinionem suam confirmat, quam quod nonnullæ de emissario Judæorum hirco cæremonix in hac Epistola memorentur, quas sicut apud Justinum, licet de iis disserat, frustra quæsieris, ita apud Tertullianum tantummodo invenias. Verum a quo didicit Moynius hanc Epistolam penes Justinum unquam fuisse, ipsumque eam legisse? Fac tamen et habuerit et legerit, nunquid ideo omnes hirco emissarii cæremonias, ne iis quidem, quæ in Epistola Barnabæ occurrunt, prætermittis, debuit commemorare? Nihil igitur hac negativa conjectura magis frivolum, minusque ad rem aliquam asserendam idoneum.

Quo porro tempore Barnabas obierit, incertum est. Unde nescio quid sibi velit Moynius, cum ex communiori opinione asseverat illum sub imperio Neronis martyrio affectum. Qui enim id investiga-

verunt diligentius hi ingenue fatentur apud antiquos scriptores nihil succurrere, unde quandonam Barnabas ab Cypro insula redierit, vitamque martyrio posuerit, certo definiatur. Constat autem illum post Hierosolymam anno 72, aut juxta doctiores chronologos 70 a Tito destructam, vitam potuisse producere. Petrus siquidem et Paulus anno tantum 66, id est uno aut tribus post excidium Hierosolymitanum annis, martyrii palmam adepti sunt. Nihil ergo vetat quominus Barnabas in Epistola sua hujusce excidii fecerit mentionem.

Certo autem certius est hanc eandem Epistolam non solum ab Origene citari, sed etiam a Clemente Alexandrino, qui, ut ait Eusebius, primis apostolorum temporibus proximum se fuisse testatur. Unde conficitur Clementem, qui Epistolam hanc, sicuti ex frequentioribus ejus citationibus liquet, magni æstimare videbatur, ab apostolicis viris, quis verus illius auctor exstiterit, curiosius indagasse, nec difficiliter didicisse. Deinde idem Clemens circa annum 200 fato functus est, proindeque libros suos, ubi hanc Epistolam laudavit, in lucem prius emiserat. Atqui illam non ut recens aliquod, sed antiquæ auctoritatis scriptum laudat, ideoque quam putabat martyrio Ignatii antiquiorem. Quin ino ubique pro certo ponit illam a Barnaba apostolo scriptam, nullumque, quem nosset, huic opinioni refragari. Tanti viri tantæque eruditionis, ac temporibus apostolicis adeo vicini auctoritas, maximi certe apud omnes debet esse ponderis; cum in primis nulla firma rationum argumenta, nihilque illi, nisi conjectura quædam, parum valida opponatur. Cæterum quantumvis Clemens in Epistolæ auctoris nomine errasse diceretur, ex ejus tamen auctoritate invictissime demonstratur illam vel ab uno ex apostolis, vel saltem ab aliquo ex proximis eorum successoribus fuisse exaratam.

Id quidem ex manuscriptis codicibus Græcis et Latinis confirmari potuisset, si qui omnino incorrupti, ac verum Epistolæ titulum præferentes ad nos pervenissent. At in Græcis codicibus caput ejus amputatum est, et titulus qui in Græca Menardi editione legitur, ex Eusebio videtur desumptus. Latinus vero bibliothecæ nostræ codex, qui omnium procul dubio est antiquissimus, hac tantum epigraphæ inscribitur: *Incipit epistola Barnabæ feliciter*, atque demum in fine sic concluditur: *Explicit epistola Barnabæ*.

ARTICULUS X.

Ad quos hæc epistola scripta sit.

Integri autem si exstarent manuscripti illi codices, nobis utique non modo Epistolæ hujus titulum indicassent, sed eos etiam ad quos illa directa est. Id enim sua non caret difficultate. Putant siquidem nonnulli ex tota orationis serie conjici posse eam ad Christianos missam Hebræos, tenaces nimirum antiquæ legis, et ad Hebræos esse inscriptam. Verum vel ex ipsa totius Epistolæ, a nobis superius facta synopsis, exploratum fit, ideo præcipue ad eam

scribendam auctorem ejus impulsam ut eos ad A quos scripsit prænuniret, prohiberetque ne ab iis deciperentur qui legem Moysis et Christi simul servandam esse asserebant. Atqui hic error ejusdem fere cum Christiana religione est ætatis : illumque non solum Hebræos, sed etiam hæreticos, quales erant Ebionitæ et Cerinthiani, docuisse certissimum est. Præterea etsi a solis Hebræis error hic disseminatus fuisset, poterant tamen ipsi eo quo flagrabant religionis suæ studio, illum apud omnes cum Hebræos, tum gentiles ad Christianam fidem conversos ubique disseminare. Potuit ergo auctor noster non ad Hebræos tantummodo, sed etiam ad Christianos, quos ab Hebræis vel hæreticis decipi metuebat, suam dirigere epistolam.

Objicitur tamen Tertullianum Epistolam Pauli ad B Hebræos citasse Barnabæ nomine; *forsitan*, inquit, *accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebræos a se non visa?* Sed hac objectione levis conjectura alia multo leviori probatur. Verum enimvero si Tertullianus Epistolam ad Hebræos Barnabæ assignat, eandem alii Lucæ, alii Clementi adjudicant. Nunquid ergo in hanc sententiam abierunt: *forsitan rumore accepto de Epistola quadam Lucæ vel Clementis ad Hebræos a se non visa?* Quid hæc conjectura futillius? Dicendum igitur Epistolam ad Hebræos a Tertulliano Barnabæ nómine idcirco laudatam, vel quia eum vere putabat ejus Epistolæ auctorem, seu potius mavis, interpretem; vel quia cum illam ab aliquo Pauli socio et discipulo scriptam crederet, id nulli potiori jure quam Barnabæ C tribuendam judicavit: vel denique aliis fretis conjecturis, ex falso auctorum aut codicum manuseriptorum errantium testimonio desumptis, quas jam divinare promptum non est.

Porro si certo definiri non possit qui homines, ejusve regionis ii fuerint ad quos hanc Barnabas misit Epistolam, constat tamen eos Christianos fuisse, qui in assequenda vitæ Christianæ perfectione profectus aliquos jam fecerant, quosque ut magis ac magis in ea proficerent, adhortatur; quos denique admonet, caveant sedulo ab hæreticis, qui vanis argutiis et subtilitatibus legem Moysis ac Christi simul observandam aliis suadere conabantur. Quamobrem idem auctor noster eos tota epistola sua contra hæreticorum illorum errores munit, ac Christianæ pietatis præceptis informat.

ARTICULUS XI.

De hujus Epistolæ fortuna, et variis ejus editionibus.

Epistola hæc fortunam habuit variam, mirumque in modum mutabilem. Cum enim tanto, ut supra diximus, splendore et secundo et duobus, ac forsitan etiam tribus sequentibus Ecclesiæ sæculis micuisset, deinceps ita evanuit, ut præter utrumque Nicephorum, qui verba Eusebii aut saltem eorum sensum describere, vix alius de ea mentionem fecisse reperiatur. Nostro tandem sæculo Græce et Latine variis in Bibliothecis feliciter inventa, e tot sæculorum tenebris emersit.

PATROL. GR. II.

Usserius quippe archiepiscopus Armachanus primam ejus editionem ex manuscriptis, quæ mutuo ab aliis acceperat, Oxonii anno 1642 adornavit. Sed, Vossio teste, una urbis hujus parte paulo post igne consumpta, hoc incendio omnia editionis hujus exemplaria perierunt. Unus tamen codex, flammis ereptus, in bibliotheca ejusdem urbis, si qua editio ipsius Catalogo fides habenda sit, asservatur.

Hæc prima Epistolæ nostræ editio doctis ita parum innotuit, ut eam ab Hugone Menardo primum editam vix unus aut alter non agnoscat. At certe omnes facile concedent eum primum fuisse, qui illam typis mandatam nostri juris fecerit. Is enim cum incidisset in manuscriptum Latinum bibliothecæ Corbeianæ, annorum plus quam 900 codicem, aliumque Græcum, inter Thuriani scripta Romæ inventum, a doctissimo Sirmondo accepisset, ex utroque exemplari ad parandam editionem suam totis viribus incubuit. Sed collatis codicibus, altera Epistolæ parte in Latinum versa, variisque observationibus compositis, priusquam aliquid prelo committi potuerit, immatura morte extinctus est. Quapropter Lucas Dacherius paratæ ab illo editionis curam in se recepit, eamque præmissa a se præfatione anno 1645 absolvit.

Anno subsequente Isaac Vossius iterum eandem Epistolam ex tribus manuscriptis, uno bibliothecæ Florentinæ, altero Vaticanæ, tertio Theatinorum Romanorum, Amstelodami emisit in publicum. In his autem omnibus codicibus manu exaratis Epistola caret initio, atque uni ex Ignatii Epistolis proxime, et absque titulo conjungitur.

Cotelerius anno 1672 ex Sirmondi ms. Græco codice, de quo ante diximus, illam rursus edidit, novaque versione, antiquiore tamen non ommissa, donavit; præfixitque Operibus *sanctorum Patrum, qui temporibus apostolorum floruerunt*. At multa hujus editionis exemplaria incensis bibliopolæ apothecis, igne consumpta sunt.

Denique Moynius cum Rothomago Leisdam docendæ theologiæ causa se contulisset, ibi eandem Epistolam inter sua *Varia sacra* edi curavit. Ultimam autem hanc editionem ille ex codice manuscripto Florentino, quem in Hollandiam Rullæus D attulerat, et in quo hæc Epistola uni ex Ignatianis absque titulo et principio connectitur, se adornasse testatur. Quod sane magno nobis indicio est hunc manu exaratum codicem non alium esse a primo ex iis tribus quibus Vossium in accuranda sua editione usum esse diximus. Cæterum utrique Vossius et Moynius non aliam versionem Latinam, quam antiquiorem, a Menardo inventam et adornatam, atque a Dacherio editam adhibuerunt.

ARTICULUS XII.

De notis et observationibus in hanc Epistolam.

Singuli harum editionum auctores Epistolam illam notis et observationibus suis illustrarunt. Quas edidit Menardus, ex fere omnes vel ad correctionem explicationemque textus, vel ut illa styii

esse apostolici probetur, conducunt. Nonnullas tamen quandoque admiscet eruditionis suæ testes, ex quibus facile intelligas multo perfectiorem futuram fuisse ejus editionem, si per mortem viro tam docto ad umbilicum illam perducere licuisset.

Nullus Vossio pauciores brevioresque in hanc Epistolam adnotationes edidit; nec ille quidem prolixiores facere consueverat. Omnes fere correctionem textus spectant. Quædam, sed paucissimæ, quosdam obscuros locos explicant; atque in illarum præcipua observatione disputatur, quo spinarum genere corona Christi patientis compacta fuerit.

His multo plures longioresque in hanc Epistolam animadversiones a Cotelerio compositæ sunt. Sed optandum sane, ut in iis quæ non minus quam septem supra triginta numerantur, vir ille eruditus ab auctoris scopo non ita sæpe digressus fuisset, suisque non tam facile indulsisset conjecturis.

Moynius postremus omnium notas observationesque divulgavit in hanc Epistolam, cæteris omnibus longe diffusiores, tantæque prolixitatis, ut ad solam eruditionis suæ, præsertim Hebraicæ, ostentationem compositæ videantur. Nulla quippe est observatio, ubi non sint digressiones, et sæpe ex ipsis digressionibus in alia fit iterum digressus, ita ut textus auctoris, notis obrutus, lectorum oculis evanescat. Nec ille quidem alia ratione se tot tamque diffusas animadversiones publicasse innuit; nisi quia prærepta sibi occasione typis mandandi novam Operum Josephi, quam a longo tempore moliebatur editionem, quidquid magis eruditum, magisque curiosum ad eam perficiendam præparaverat, hoc in notas observationesque suas congerendum esse putaverit. Non contemnimus viri docti eruditionem, sed prudentiori judicio ac locis aptioribus collocanda erat.

ARTICULUS XIII.

Novæ observationes in hanc Epistolam.

Si quid nobis tot tamque diversis observationibus addendum superesset, Christiana libertate cum Moyno aliisque nonnullis de eorum confidentia exposularem, qua et auctorem nostrum et antiquissimos Ecclesiæ scriptores eo arguunt, quia plures Veteris Testamenti locos de Messia interpretati sint, quos illi ad eum minime respicere arbitrabantur. Nihil enim hac accusatione nobis videtur iniquius, nihil plane absurdius. Constat siquidem Christum apostolis et discipulis suis sensum, ut ait Scriptura ipsa, aperuisse, ut intelligerent Scripturas²⁹, maxime vero illos ejusdem Scripturæ locos, qui adventum ejus, mortem, cæteraque ipsius facta prænuntiabant. Atqui apostoli et discipuli Christi eosdem Scripturæ sensus, quos a divino præceptore suo acceperant, suis quoque discipulis, id est auctori nostro, aliisque ejusdem ævi scriptoribus ape-

ruerunt. Cur ergo in Scripturis sacris, quibus Christus prædicabatur, exponendis tam turpiter errasse criminantur? Nunquid ultimæ nostræ ætatis homines in iis explicandis doctiores sunt et acutiores, quam illi qui ab apostolis vel ab eorum discipulis suscepti et educati, in eorum schola scientiam Scripturarum didicerunt? Caveant inconsiderati Patrum accusatores, ne vano litteralis sensus, quem ubique venditant, prætextu, a littera occidente percussi, in cæcitatibus errorem, quem aliis temere inurunt, ipsimet prolabantur.

Observandum præterea auctorem nostrum quædam utriusque Testamenti citasse testimonia, quæ cum in sacris libris non reperiantur, illa a Judæorum Christianorumque traditionibus desumpsisse existimandum est. Quædam vero ex quarto libro Esdræ protulit: sed illum censoria Moynii nota male inustum ex his, quæ de hoc scripto in nostris ad Ambrosii Opera admonitionibus³⁰ disputavimus quivis facile intelligat.

Adnotandum quoque ab auctore nostro antiquos non tantum hæreticos expugnari, sed etiam impios nostri sæculi Socinianos, contra quos Christi divinitas in hac Epistola invictissime asseritur.

Nonne enim ibi Barnabas illum aperte terrarum Dominum appellat, huncque ipsum esse testatur, cui a Patre suo æterno ante mundi creationem dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* Sed præstat eum verbis suis loquentem audire: *Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus, cui dixit die ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

Quid vero quod idem auctor noster non modo solem opus manuum ejus, scilicet Christi, asserit: sed in ipso et propter ipsum esse omnia diserte pronuntiat: *Habes etiam, inquit, in hoc gloriam Jesu, quod in ipso sunt omnia, et in ipsum.*

Denique ne plura alia passim in hac Epistola simili modo dictata congeramus, id tantum juvat subjungere, quo Christus in cordibus nostris, tanquam in templis Deo consecratis habitare dicitur: *Quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis; templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri.*

Quis autem, amabo te, nisi jam præjudicata opinione plane obcæcatus homo, negare audeat hæc omnia ab auctore nostro non de alio scribi unquam potuisse, nisi de vero germanoque Dei Filio, qui ejusdem omnino cum Patre suo sit naturæ et substantiæ, ipsique perfecte planeque coæternus?

Animadvertendum denique hanc auctoris nostri Epistolam ad nos integram non pervenisse: siquidem Græci codices manuscripti titulo et principio carent, pluribusque scatent erratis, quæ nisi aliorum ope codicum emendari non queunt. In codice Latino

²⁹ Luc. xxiv, 45. ³⁰ Admonit. in lib. S. Ambros. *De bon. mort.*

secunda pars Epistolæ deficit; prinæ vero additus A Græco habentur, ab ipso prætermissa sunt. Quapropter ille vel in mutilum codicem incidit, vel data opera quædam omisit, vel denique auctoris sui sensum non assecutus est.

VI.

(GALLANDIUS, *Vet. Patr. Bibliotheca*, t. I, Venetiis, 1763, in-fol., Proleg., p. xxix.)

CAPUT PRIMUM.

Num S. Barnabas auctor sit Epistolæ quæ sub ejus nomine circumfertur. Clemens Alexandrinus et Origenes eam Barnabæ asserunt. Hieronymus item, cujus testimonium edisserit atque astruitur. Eusebii Cæsariensis locus expensus.

Inter vetustissima sæculi I ecclesiastica monumenta, tertium locum occupat Epistola quæ sub S. Barnabæ nomine circumfertur. De auctore haud una est scriptorum tum veterum tum recentiorum sententia.

Ut autem hinc exordiamur, sæculo II desinente Clemens Alexandrinus plerisque in locis, supra inter veterum testimonia relatis, hanc Epistolam constanter Barnabæ attribuit, et quidem apostolo, *testi apostolico*, uni ex LXX Domini discipulis et Pauli adjutori, ut ipsemet eum appellat. Quin et in libris Ὑποσημώσεων, Eusebio teste ³¹⁻³², compendiosam Novi Testamenti Scripturarum enarrationem instituens idem Clemens, Barnabæ item Epistolam eas inter recensuit. Alicubi tamen presbyter Alexandrinus consilium mutasse videtur: dum enim ex eadem Epistola nonnulla delibat ³³, Barnabæ sententiam interdum respuit; quamvis tanti viri reverentia tactus, ejus nomini parcat, ut post Cotelerium Potterus admonuit.

Clementem Alexandrinum præceptorem suum secutus Origenes, circa medium sæculi III, non solum a Barnaba scriptam putavit Epistolam, verum etiam catholicam vocitavit, et Scripturæ nomine insignivit ³⁴. Sunt, inquit, præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriusque partis vel utriusque vite fautores quidam et adjutores angeli, etc. Quibus nimirum verbis ad Epistolæ nostræ caput 18 digitum intendisse Origenem liquet.

In eandem porro sententiam de Barnaba Epistolæ auctore ivisse quoque S. Hieronymum jure quis dixerit, Clementis fortasse Alexandrini vel potius Origenis sive auctoritate sive exemplo permotum. Siquidem in opere *De interpretatione nominum Hebraicorum*, inter Novi Testamenti libros Epistolæ quoque Barnabæ locum ipse dedisse comperitur. Opus illud scribebat doctor maximus anno 388. Deinceps vero, anno scilicet 392, quo librum *De*

viris illustribus edidit, de ejus Epistolæ auctoritate, non autem de auctore, aliter censuisse existimatur. Sic enim ibi ³⁵: Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo genitum apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur. Quem in locum scite Pearsonius ³⁶: « Barnabæ Epistolam fuisse tradit (S. Hieronymus) non ipsi supposititiam, aut spuriam; ad ædificationem Ecclesiæ pertinuisse asserit; non itaque hæreticam putavit: lectam tamen inter apocryphas scripturas docet, nec ab Ecclesia repudiata innotuit. »

Quod autem Hieronymus Epistolam Barnabæ ad apocryphas scripturas amandet, non usque adeo negotium facessere debet, ut statim adulterina censenda sit, ipsique apostolo abjudicanda; quam contra fuisse ab eo compositam perspicue tradit sæctus doctor. Idque ut clarius adhuc pateat, exemplo illustrabo. Legitur in Decreto Gelasiano ³⁷: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha*. Cedo, statuitne his verbis sanctus pontifex *Historiam* Eusebii ecclesiasticam episcopo illi Cæsariensi fuisse suppositam? Minime omnium: at id solummodo edicere voluit Gelasius, Eusebii *Historiam* non esse publice in Ecclesia legendam, dum *apocrypham* declaravit. Nimirum hujus vocis ἀπόκρυφα vis et notio probe tenenda, ut res ejusmodi rite expendantur. Constat enim inter eruditos, vocem istam non uno sensu accipiendam. Rem fuse pertractat inter alios Svicerus ³⁸; sed brevius exactiusque cl. Fontaninus ³⁹: « Apud veteres Patres, inquit, apocrypha ea vere sunt, quæ canonicis opponuntur. Hinc Annalium parens Baronius ⁴⁰, apocrypha esse ait, quasi non hagiographa; non tamen, ut ea (Gelasius) ab Ecclesia omnino proscribat. Augustinus tradit ⁴¹ ea denotari nomine apocryphorum, quæ ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt. Duplex enim erat scriptura: canonica, cujus auctor Spiritus sanctus; et apocrypha, cujus auctor homo solus. Illa publice in Ecclesia; hæc non ita, legi poterat. Quare librum apocryphum esse, idem censetur atque auctoritate carere, qua publice in Ecclesia, ut canonica leguntur, legi possit. Duplicis enim generis apocrypha Gelasius enumerat, ortho-

³¹⁻³² Euseb., *Hist. eccles.*, lib. VI, cap. 14. ³³ Clement. Alex., *Pædag.*, lib. II, cap. 10, p. 221, edit. Oxon. 1715. ³⁴ Origen., *Explanat. in Epist. ad Rom.* 1, 24. ³⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 6. ³⁶ Pearson., *Vindic. Ignat.*, part. I, cap. 4, pag. 289. ³⁷ Gelas., *Decr.*, cap. 4. ³⁸ Svicer. *Thes. eccl.*, v. Ἀπόκρυφος, tom. I, p. 457. ³⁹ Fontanin., *Hist. Aquil.*, lib. V, cap. 11, § 8, pag. 354. ⁴⁰ Baron., ad an. 31, § 9. ⁴¹ Aug., *De Civit. Dei*, lib. XV, cap. 23.

dozorū et hæreticorū. Hæc omnino rējiciuntur : A illa canonicis opponuntur, et publica tantum, ob nœvos quosdam, in Ecclesia lectione privantur.) Hactenus vir eruditus. Itaque dum Hieronymus Epistolam fuisse a Barnaba compositam scribit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ejus verba sic sunt accipienda, ut vere a Barnaba compositam Epistolam asseveret, quæ tamen inter canonicas scripturas minime adnumeretur. Frustra enim est Basnagius ⁴², dum nobis suadere conatur Hieronymum populariter fuisse locutum et tituli habita ratione, non pro rei veritate, dum Barnabam composuisse hanc Epistolam litteris tradidit.

Veterum testimoniis huc usque allatis contraire videtur Eusebius, qui Barnabæ Epistolam νόθοις accenset ⁴³. Verum et improprie, inquit Valesius, B hoc nomen usurpat Eusebius, pro libris scilicet qui ambigæ sunt auctoritatis; cum νόθοι dici debeant libri adulterini, et ab hæreticis conficti. Quod ut manifestius appareat, intelligendum est tres species esse librorum sacrorum. Alii sunt extra controversiam veri: alii extra controversiam falsi: tertii sunt de quibus inter antiquos ambigitur. Hi postremi νόθοι dici non possunt, cum a multis habiti sint pro veris. Restat igitur, ut secundi dicantur νόθοι sive adulterini.) Hæc vir ille doctissimus. Enimvero postquam ἐν τοῖς νόθοις Actus Pauli, Barnabæ Epistolam aliaque nonnulla retulisset Eusebius, statim subdit: *His adjuuge, si lubet, Joannis Revelationem, quam nonnulli ex albo Scripturarum expungunt; alii vero inter libros omnium consensu probatos adnumerant.* Verumtamen certum est, eodem Eusebio teste, Apocalypsim nunquam inter libros νόθους sive adulterinos fuisse relata, sed tantum inter eos qui ἀντιλεγόμενοι sive dubii habebantur. Cum igitur ἀκυρολογίῃ hic utatur episcopus Cæsariensis, aliunde sententia ejusdem est repetenda. Quid plura? Eusebius deinceps seipsum emendat: eandem enim Barnabæ Epistolam, quam modo vidimus ab eo νόθοις attributam, mox ἀντιλεγόμενοις adjungit in hæc verba ⁴⁴: Κέχρηται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγόμενων γραφῶν μαρτυρίαις· τῆς τε λεγομένης Σολομώντος Σοφίας, καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιράχ· καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίων ἐπιστολῆς· τῆς τε Βαρνάβα, καὶ Κλήμεντος, καὶ Ἰουδα: *In iisdem libris (Στρωματίων) affert.* (Clemens) *testimonia scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur: nempe ex Sapientia Salomonis, et ex ea quæ dicitur Sapientia Jesu filii Sirach: item ex Epistola ad Hebræos, et ex Clementis ac Barnabæ Epistolis.* Et paulo post his gemina profert. Ubi cl. Valesius ad rem nostram hæc adnotat: « Inter ἀντιλεγόμενας scripturas Eusebius, tum hoc loco, tum

in præcedenti capite recenset Epistolam Judæ et reliquas alias catholicas, item Epistolam Barnabæ; quas tamen nemo inter apocryphas scripturas merito recensuerit.)

Non est itaque cur Eusebii auctoritatem tantopere urgeant nonnulli recentiores critici, quo Epistolam nostram Barnabæ abjudicent. Tantum enim abest ut illam Eusebius spuriam, adulterinam, supposititiam esse existimavit, ut maxime etiam integram sinceramque agnovisse dicendus sit; quippe qui eam recenseat inter libros ἀντιλεγόμενους, in quorum albo refert etiam ⁴⁵ *Epistolam quæ dicitur Jacobi, et quæ Judæ, et secundam Petri; Joannis item alteram et tertiam, nec non Epistolam ad Hebræos et Apocalypsim.* Uno verbo, de Epistolæ tantum auctoritate, num scilicet in sacrarum Scripturarum canone reponenda esset, cum nonnullis veterum ambigebat Eusebius, ut pluribus evincit Tillemontius ⁴⁶. Quibus addas velim, ab auctore quoque Stichometrix quæ Nicephoro CP. tribuitur, inter eas scripturas quæ ἀντιλέγονται, Barnabæ Epistolam recenseri. Quin et in antiqua Stichometria Latina, in præfatione ad Barnabam a Gotelerio edita, eadem Epistola post Epistolam Judæ atque ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum relata conspicitur.

Cum igitur ex vetustissimorum Patrum testimoniis constet, Epistolæ nostræ auctorem fuisse Barnabam Cyprium, apostolum, testem apostolicum, unum ex LXX Domini discipulis et Pauli adiutorem; in nihilum abit Christiani Schotani figmentum, qui duos Barnabas distinguit ⁴⁷; quorum « alter fuerit ex evangelistis et comitibus apostolorum, alter vero e sublimioribus apostolis, id est proprie ita appellatis. » Cui quidem erudito viro hæc Isaaci Vossii verba regerimus ⁴⁸: « Unde habes, inquit, quod duo fuerint Barnabæ inter apostolos aut apostolorum discipulos? Unde item habes quod unus ex sublimioribus, hoc est e duodecim fuerit apostolis, non autem e LXX discipulis, uti habet Clemens Alexandrinus? Ego vero quod scripsi, id ipsum confirmat inscriptio hujus Epistolæ, in qua Pauli συντέχμος appellatur: confirmat Hieronymus in *Catalogo scriptorum ecclesiasticorum*, etc., ut mirer quid te moverit, quamobrem duos finxeris Barnabas. » Neque magis proficit Tentzelius ⁴⁹; qui nonnullis levis conjecturis adductus, in eam sententiam devenit, Epistolam nostram Alexandriæ in Ægypto extremis Adriani temporibus, ab aliquo scholæ catecheticæ Alexandrinæ doctore sub Barnabæ nomine fuisse confictam ⁵⁰. Moynium prætereo, qui ejusdem Epistolæ auctorem facit S. Polycarpum Smyrnensem antistitem, eo tantum nomine quod in ma-

⁴² Basnag., *Annal. polit. eccles.*, ad an. 50, § 54. ⁴³ Euseb., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25. ⁴⁴ Id., *ibid.*, lib. VI, cap. 15 et 14. ⁴⁵ Id., *ibid.*, lib. III, cap. 24, 25, et alibi. ⁴⁶ Tillem., *Memoir. eccl.*, tom. I, not. 6, in S. Barnabæ, p. 658. ⁴⁷ Schotan., *Diatr. de unctor. Vers. LXX Intt.*, cap. 4, p. 118. ⁴⁸ Is. Voss., *Append. ad lib. de LXX Intt.*, p. 143. ⁴⁹ Tentzel, apud Fabr. *Bibl. Eccles.* p. 42, § 10. ⁵⁰ Videsis Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. III, p. 173, 174.

manuscriptis codicibus illa cum Polycarpiana jungatur, A neque hujus finem aut ejus initium exemplaria quæ supersunt exhibeant. Quod quidem argumentum quam infirmum sit quamque inane, jamdudum demonstrarunt Caveus, Tentzelius⁵¹, Basnagius⁵² aliique. Ipseque profecto Moynius ab eo urgendo abstinuisset, si Usserii verba in præmonitione de Barnabæ Epistola, a Joanne Fello edita eo ipso anno quo sua *Varia sacra* evulgavit, legere sibi licuisset: « Nempe, inquit ille, in primo exemplari ex quo Columnæus ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt hodie sunt descripti, librorum vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cujus defectu factum est, ut in Græcis superstitionibus et finem Epistolæ Polycarpi desideremus et principium Barnabæ. » Quod si necdum sententia decedere stauisset vir eruditus, ipsi saltem animadvertendum erat, apud utrumque veterem interpretem etiamnum exstare cum Epistolæ Polycarpianæ finem, tum quæ est Barnabæ initium.

CAPUT II.

Potiores objectiones diluuntur, eaque potissimum, qua hujus Epistolæ integritas impetitur.

Verum, his missis, quid insuper adversæ sententiæ patroni præcipue objiciant, inspicimus. Et primum quidem Barnabæ abjudicant Epistolam, quod auctor quædam Veteris Testamenti loca minus apte allegata et mystice nimis exposita, in medium producat. Huic autem objectioni verbis Hammondi occurrere placet, quæ sic se habent⁵³: « Apostoli Barnabæ quæ non ita pridem prodiit Epistola, ex hoc uno Gnosticorum caractere commode explicari poterit; alias, ut complicatum et prolixum ænigma, certissimam lectoribus crucem factura. Isti quippe Simonis asseclæ, γῶσι, id est, Scripturæ sacræ mystice interpretandæ facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testamenti mysteria ad impuros usus suos accommodabant..... Hinc Barnabas hac fere universa Epistola sua, Veteris Instrumenti loca quamplurima, mystice etiam et cabalistiche exposita, Gnosticorum doctrinis opponit. » Hammondi vestigiis insistens Joannes Fellus⁵⁴: « Constat, inquit, Epistolam hanc, quæ fere tota est in Synagogæ ritibus et sacrarum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rudis vulgi captum minus esse accommodatam; et proinde verisimile est, a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse... Hoc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligatur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum litterarum nec non antiquissimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldæi Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum

Rabbinorumque malignis interpretamentis compareat, olim tamen quando in omni synagoga hebdomadatim non lectæ tantum, sed et enarratæ erant scripturæ, Midrasch iste mysticus sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer textus; et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex disertissimis sacrarum litterarum vocibus fuissent deducta... Et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrunt quæ longius petita videntur, illa ipsa aut eorum saltem vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperire. » Hactenus ille. Hinc factum ut cum viris doctis concludam, vetustissimos Patrum, Clementem Alexandrinum, Origenem, cæteros qui Epistolam nostram tanquam sincerum Barnabæ setam agnoscuunt, nihil absonum in ejus enarrationibus, nihil detortum, coactum nihil in ejus allegoriis, nihil denique viro apostolico indignum in ea detexisse; adeoque nihil quod ejus ætatem non ferat: ut proinde minime audiendi videantur nonnulli recentiores, qui de stylo scriptorum apostolicorum melius quam eorumdem discipuli, aliique aut synchroni aut suprapares homines, se judicare posse contidunt. Qua de re plura satis apposite aliis observata apud Zornium⁵⁵ reperias.

Pergunt adversarii, eaque regerunt quæ de apostolis Epistolæ auctor his verbis pronuntiat⁵⁶: *Quando autem, ait, apostolos suos qui prædicaturi erant illius Evangelium elegit, homines omni peccato iniquiores, ὄντας ὑπὲρ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομώτερους, ut ostenderet quod non venit vocare justos sed peccatores ad pœnitentiam; tunc palam fecit se esse Filium Dei.* Quis autem credat, inquirunt, apostolos, hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores, a Barnaba fuisse vocatos? Simpliciter quidem, rudes, imperitos atque homines interdum malos fuisse illos in sacris litteris legimus; at peccatores omnium maximos eos existisse non legimus.

Quibus primum ex virorum doctissimorum sententia reponimus, nihil in Scripturis occurrere quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat quin ejus verba sic accipiantur, ut nihil aliud sonent, quam apostolos antequam vocarentur, plura et gravia quidem peccasse? Id sane de Matthæo publicano constat; id quoque de apostolo Paulo, qui, ut ipsemet de se scribit⁵⁷, *prius blasphemus fuit et persecutor et contumeliosus*; quique se ipsum appellat *peccatorum primum*, sic inquirens: Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, ὡν πρῶτός εἰμι ἐγώ: quo forte in primis respexit Barnabas, ejusdem Pauli συνέχθημος, dum apostolos priusquam eligerentur, homines vocat ὄντας ὑπὲρ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομώτερους: neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quæris? Duos lucu-

⁵¹ Tentzel., *Exercit. select.*, part. 1, p. 152. ⁵² Basnag., *Annal. polit. eccl.*, ad an. 50, § 57. ⁵³ Hammondi., *Dissert.* 1, cap. 7, §§ 4, 5, pag. 22, 23. ⁵⁴ Fell., præfat. ad Epist. Barn. ⁵⁵ Zorn., *Opusc. sacr.*, tom. 1, p. 648 seq. ⁵⁶ Barn. Epist., cap. 5. ⁵⁷ 1 Tim. 1, 13, 15.

lentissimos hujus a Barnaba prolatae sententiae patronos, Origenem et Hieronymum, in promptu habemus. Ille scilicet contra Celsum disputans, Barnabae dictum fortasse arripientem, quo *infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos* diceret, haec habet⁵⁸: Τί οὖν ἀποπον, βουλόμενον παραστήσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, ὁπλήκην ἔχει ψυχῶν Ιατρικὴν, τοὺς ἐπιβήρους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τοὺτους προσαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι' αὐτῶν προσαγομῆνοις τῷ Χριστοῦ Εὐαγγελίῳ. *Quid ergo absurdi est, si Jesus ostendere volens humano generi, quam efficacia sint quae morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo provexerit, ut purissimae vitae exemplum essent iis, qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur? Viden Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo tanta vis ingenii, tam profunda, tam acris, tam elegantia, ut omnes penè multum longaque superaret*⁵⁹; Origenem, inquam, nihil absouii huic sententiae inesse, nihil Barnaba indigni censuisse?

Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objicit eandem Barnabae sententiam⁶⁰, licet memoriae lapsu illam Ignatio martyri tribuat; tantumque abest ut eam vel leviter notet, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista⁶¹ confirmans, sic tandem graviter statim concludat: *Quibus testimoniis si non aucteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici viri senserint.* Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus; cujus verba licet de solo apostolo Paulo esserant, mire tamen ad mentem Barnabae quadrare, nemo, ut opinor, ierit inflicias. Sic igitur ille⁶²: Ἄν τοῖνον λέγη τις, ὅτι πᾶσιν ἀφεῖναι βούλεται ὁ βασιλεὺς, οὐχ οὕτω πιστεύουσι τῷ λόγῳ, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν πάντων φαυλότερον αὐτῶν τούτου τυχόντα· οὐκ ἔστι γὰρ λοιπὴ ἀμφισβήτησις. Τοῦτο καὶ Παῦλός φησιν, ὅτι βουλόμενος ὁ Θεὸς πληροφορησάμενος τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αἰτοῖς ἀφίησι, τὸν πάντων ἀμαρτωλότερον εἰλετο. *Si quis ergo dixerit velle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum: nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit: quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plus quam omnes peccato obnoxius erat, delegit.*

Verum ad alia proferantur, unam adhuc objectionem breviter aolvere nostra interest, qua nimirum impetitur hujus Epistolae integritas. Nonnullis itaque viris eruditis monumentum istud vetustissimum vel plerisque inscriptionibus infectum, vel otiosis laciniiis aliunde ascitis adauctum videtur. Si autem ab iisdem quaeras cur demum istiusmodi iudicium fe-

rant, suas tantum conjectationes nullis rationum momentis innixas tibi obtrudunt. In primis vero posteriorem Epistolae partem paræneticam, quatuor postremis capitibus 18-21 constantem, plane subditiitiam esse contendunt. Jamque interpolamenti suspicionem, a coactis allegoriis aliisque capitibus petitam, modo satis diluimus: nunc vero ad illud praecipuum de additamento quod objicitur, stylum convertimus. Nec multis quidem opus, quae evanida evincatur interpellatio. Clemens namque Alexandrinus locum recitat ex Epistolae nostrae capite ultimo, descriptum hisce verbis⁶³: Ἀρτέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησι, Δόμη ὑμῖν σοφίας, κ. τ. λ. *Mystica profecto Barnabas: «Deus qui universo mundo dominatur, inquit, det vobis sapientiam,»* etc. Origenes item verbis disertissimis, et quidem duobus in locis⁶⁴, Barnabae sententiam laudat *de duabus viis*, quae in ejus Epistolae capite 18 occurrit: *Eadem quoque, inquit, Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et praesesse certos quoque angelos dicit.* Sic et S. Hieronymus in libro quem, Philonem et Origenem imitatus, *De nominum Hebraicorum interpretatione* composuit, inter Hebraica nomina quae in Barnabae Epistola exstant, vocem *Satan* recenset, quae sane non alibi quam in capite 18 ejusdem Epistolae occurrit. Cum itaque jam inde a saeculis II, III et IV Patrum vetustissimi, Clemens Alexandrinus, Origenes atque Hieronymus, eadem ac nos etiamnum in Barnabae Epistola perlegerint; immemoro enimvero posteriorem ejusdem partem subsecutis temporibus fuisse superadditam, nonnulli recentiores suspicantur. Hinc vero ipsemet Dodwellus⁶⁵ veterum auctoritate permotus, quatuor laudata postrema capita Barnabae abjudicare non audeat, licet ea pro ejusdem Barnabae didachae haberi posse conjeticiat. Sed esto: didachae titulum aliquando praese tulerint ista; num ideo sequioris manus assummentum esse jure quis dixerit? (Nimirum, ut verbis utar cl. Felli⁶⁶, in primis saeculis nonnulli, ut adversus haereses praescriberent aut placita sua commendarent, dogmata apostolicorum virorum scriptis mandarunt, et illorum didachae appellaverunt. Hujus generis videtur fuisse liber quem memorant Eusebius⁶⁷ et Athanasius⁶⁸, cujus epigraphe erat: τῶν ἀποστόλων διδασκαλία. Sed praeterquam quod numerus versuum, in Stichometris antiquissimis huic Epistolae assignatus, suadet hanc accessionem ad ejus molem omnino desiderari; pariter a Clemente Alexandrino et Origene, nec non auctore Constitutionum laudatur, ac aliae partes hujus Epistolae. Et si in Latinis exemplaribus desiderari, idoneum sit argumentum unde conficiat possit, quidquid sic

⁵⁸ Origen., *cont. Cels.*, lib. 1, § 63. ⁵⁹ Vinc. Lirin., *Common.*, cap. 17. ⁶⁰ Hieron., lib. III *contr. Pelag.*, § 2. ⁶¹ Psal. xv. 4. ⁶² Chrysost., *hom. 4 in Epist. 1 ad Tim.*, § 2, *Opp.* tom. IX, pag. 569. ⁶³ Clem. Alex., *Strom.* lib. II, cap. 18, p. 472. ⁶⁴ Origen., *Περὶ ἀρχῶν*, lib. III, cap. 2, § 4, *Opp.* tom. I, p. 140, et lib. I *Explan.*, in *Epist. ad Rom.*, I, 24. ⁶⁵ Dodw., *Dissert. 1 in Iren.*, § 31, p. 56. ⁶⁶ Felli. not. ad Barnab. *Epist.*, cap. 18. ⁶⁷ Euseb., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25. ⁶⁸ Athan. *epist.* 59.

μειοῦρον est, genuinum non esse scriptum; periclitabitur prioris Epistolæ partis fides, quandoquidem Græce non compareat. Concusionem quæ in Latinis exemplaribus hodiernis comparet, librariis deberi libenter concesserim; siquidem ii istiusmodi epilogis libros a se conscriptos alibi passim ornarunt. Sed et iterata scriptionis post solemnem valedictionem non desunt exempla. Sic Epist. II ad Timotheum, post doxologiam, quædam resumpto calamo subnectuntur, ut alia ejus generis præteream. » Hæc ille.

Ad reliquas levioris momenti difficultates quod attinet, illas mira sane dexteritate dissolvit Papebrochius vir doctissimus⁶⁹, quem proinde consulere præstat. Eas item, ut tempori parcam, prætermitto quæ a Moynio primum excitatæ, deinde a B Tentzelio, Basnagio aliisque instauratæ fuerunt; eo vel maxime quod Moynianas perstringens potissimum cl. Nourrius⁷⁰, alias quoque diluisse videatur. Cæterum, quod laudatus Papebrochius ex hujus Epistolæ capite 15 conjecerit, illam forte ab aliquo Chiliarum post annum 97 fuisse perscriptam; ex ea quidem suspicione ipsum exemissent Menardus in primis et Cotelerius, quorum editiones videre sibi haud contigisse testatur.

CAPUT III.

Quo tempore scripta fuerit, inquiritur.

Sed tandem ad tempus inquirendum accedamus, quo Epistola ipsa exarata fuisse existimatur. Nimirum, ut optime Millius⁷¹, paulo post annum æræ vulgaris 70, sive cum jam recens fuisset eversum templum, deletaque urbs Hierosolymitana. Et id quidem ex eadem Epistola satis liquet. Sic enim ibi⁷²: Πέρας γούν πάλιν λέγει: « Ἴδοὺ οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. FINETAI. Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς, καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ΝΥΝ. » Et tandem rursus ait⁷³: « Ecce qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud ædificabunt. Idque EVENIT. Nam quia bellam gerunt, nunc ab hostibus destructum est. » Ita enim cum Felto et Cotelerio in edito distinguendus hic locus, reclamante licet Menardo, qui τὸ πῦρ male jungi nomini ἐχθρῶν autumabat.

Haud equidem ignoro, Moynium et Tentzelium hinc potius Barnabæ abjudicandi Epistolam ausam D arripere, eo scilicet nomine quod tempora minime quadrent. Barnabas enim, inquiunt, ex communi sententia Nerone imperante martyrium subiit, adeoque ante quam templum Hierosolymitanum solo æquaretur: quam quidem objectionem tanti ducunt ii viri critici, ut victuram argumentum appellare non dubitent. Attamen tantum abest ut istiusmodi difficultati vim aliquam inesse alii censeant ut

A maxime etiam eandem insuper habeant. Et jure quidem. Nam quæ communis fertur sententia de Barnabæ sub Nerone martyrio, nullo idoneo teste, nulla veterum auctoritate firmatur; nullumque apud antiquos scriptores vestigium occurrit, unde quo tempore supremum diem obierit Barnabas, certo statuatur. Contra vero, cum constat ex Eusebio⁷⁴ et Hieronymo⁷⁵, apostolos Petrum et Paulum ultimo Neronis anno, id est anno 68, martyrii palmam fuisse adeptos: quidni ergo Barnabas post captam a Tito Hierosolymam anno 70, aliquot adhuc annos ab eorum apostolorum martyrio vixisse potuerit, et quidem in primis cum jam e medio sublato Nerone, persecutio desierit; ut proinde circa annum 72 aut 73 Epistolam scripserit?

At enim ex Alexandri monachi elogio in S. Barnabam perspicuum est ipsum vivente adhuc Paulo apostolo ex hac vita migrasse: idque patet ex ultimis illius verbis ad Joannem Marcum, consobrinum suum, quæ sic se habent⁷⁶: Ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ δεῖ με τελεωθῆναι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπειθούτων Ἰουδαίων· σὺ δὲ ἐξελθὼν ἔξω τῆς πόλεως κατὰ δυσμᾶς, εὐρήσεις τὸ σῶμά μου· καὶ τοῦτο θάψας, ἐξελθε ἀπὸ Κύπρου· καὶ πορεύου εἰς τὸν Παῦλον, καὶ ἔσθι μετ' αὐτοῦ, ἕως οὗ ὁ Κύριος οἰκονομήσει τὰ κατὰ σέ· μέλλει γὰρ τὸ ὄνομά σου μεγαλυθῆναι ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. *Hodie infidelium Judæorum manibus me consummari oportet: tu vero extra civitatem, occidentem versus egredere, et corpus meum invenies: quod cum sepelieris, exi e Cypro, et ad Paulum proficiscere; et esto cum illo, quoad Dominus res tuas disposuerit: futurum est enim, ut nomen tuum per totum terrarum orbem divulgetur.* Hæc ibi. Et Barnabæ quidem hortantimorem gessisse Marcum, e Pauli Epistolis patet. Hic enim ad Colossenses scribens⁷⁷, eos salutat nomine *Marci consobriini Barnabæ*; qui nempe primum in causa fuerat cur Paulus a Barnaba secesserit, ut habetur in Actis⁷⁸; quique deinceps ad officium reversus, Paulo fidus comes adhæsit, eique demum post mortem Barnabæ utilem operam in ministerio apostolico præstitit, ut ad Philemonem⁷⁹ et ex posterioribus viuculis ad Timotheum⁸⁰ scribens, idem testatur Apostolus. Atqui quæ Colossensibus et Philemoni inscriptæ exstant Epistolæ, juxta virorum eruditorum⁸¹ sententiam, ab Apostolo exaratae feruntur anno 62; quæ autem secunda est ad Timotheum, anno 67, cum nimirum jampridem e vivis excessisset Barnabas, cujus hortatu Joannes Marcus exinde Paulo sese comitem addidit. Ita ferme Tentzelius⁸², qui et hanc objectionem tantum ponderis habere arbitratur, ut eidem nihil obverti posse asseveret quam Epistolam

⁶⁹ Papebr., *Act. SS.*, Jun. tom. II, pag. 459, § 5. ⁷¹ Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 144. ⁷² Barnab. Epist. cap. 16. ⁷³ Isa. XLIX, 17. ⁷⁴ Euseb., *Chron.*, ad an. MMLXXX. ⁷⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 1 et 5. ⁷⁶ Alex. Mon., apud Bolland., *Act. SS.*, Junii, tom. II, pag. 445. ⁷⁷ Coloss. IV, 10. ⁷⁸ Act. XV, 37-39. ⁷⁹ Philem., vers. 24. ⁸⁰ II Tim. IV, 11. ⁸¹ Pears., in *Annal. Paul.*, pag. 20, 25; Mill., in *Prolegom. ad N. T.*, §§ 80, 82, 125; Tillen., *Mem. eccl.*, tom. I, p. 292, 595. ⁸² Tentz. ad Hieron., *De vir. illustr.*, edit. Fabric., cap. 6, § 3, pag. 40.

⁷⁰ Nourr. *App. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 58 seq. ⁷¹ Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 144. ⁷² Barnab. Epist. cap. 16. ⁷³ Isa. XLIX, 17. ⁷⁴ Euseb., *Chron.*, ad an. MMLXXX. ⁷⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 1 et 5. ⁷⁶ Alex. Mon., apud Bolland., *Act. SS.*, Junii, tom. II, pag. 445. ⁷⁷ Coloss. IV, 10. ⁷⁸ Act. XV, 37-39. ⁷⁹ Philem., vers. 24. ⁸⁰ II Tim. IV, 11. ⁸¹ Pears., in *Annal. Paul.*, pag. 20, 25; Mill., in *Prolegom. ad N. T.*, §§ 80, 82, 125; Tillen., *Mem. eccl.*, tom. I, p. 292, 595. ⁸² Tentz. ad Hieron., *De vir. illustr.*, edit. Fabric., cap. 6, § 3, pag. 40.

nostram; quæ quidem, subdit, cum sit ipsum $\chi\rho\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$, non est argumenti loco assumenda. Id sane a viro erudito nollem dictum.

Age nunc videamus num adeo firma sit istiusmodi objectio, ut eam nedum everti, sed ne ullo quidem pacto hebetari liceat. Quod ut præstemus, advertendum primum omnium, totam Tentzelii argumentationem unius Alexandri monachi Cyprii testimonio fulciri, scriptoris nimirum obscuri nominis atque ætatis incertæ. Antiquiorem enimvero sæculo ix ipsum non fuisse constat apud eruditos⁹³: litteris namque consignasse fertur Vitam Nicephori, patriarchæ CP., qui eodem sæculo ix incunte floruisse comperitur. Ecquæ porro fides scriptori huic adhibenda, qui et laudatorem potius quam historicum agit, et illa quæ multis retro sæculis ante ipsius ævum contigere, nobis enarrat? Neque est quod quis reponat, monachum istum sub Laudationis suæ finem tradidisse⁹⁴, pauca illa quæ de Barnabæ vita et martyrio perhibet, ab auctore Stromatum Clemente aliorumque veterum scriptis, a se collecta fuisse atque exposita. Siquidem in promptu habemus quæ de Barnaba profert Clemens Alexandrinus; quorum tamen vix ullum vestigium apud monachum Cyprium reperias. Reliqua vero quæ ille sive a Theodoro Lectore, sive a Nilo Doxopatrio, aliisque forte sequioris ævi scriptoribus desumpsit, sublesta nimis fide laborant; perinde ac illa Barnabæ monita Joanni Marco tradita, quæ unus ipsemet monachus Joannis Laudationi suæ intexuit: adeo ut nullam omnino vim ad assensum extorquendum habeant, quæ a scriptoribus istiusmodi proferuntur. Graviter enim et vere dixit Baronius noster, vir maximus⁹⁵: *Quod a recentiore auctore in rebus antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur.* Illud quoque accedit, absona pleraque ac falsa in ejusdem monachi Laudatione occurrere; quæ sane ad ipsius fidem obtundendam elevandamque non minimum valeant: qua de re in primis consulendi laudatus Baronius⁹⁶ ac Tillemontius⁹⁷.

His vero vix dum ita enarratis, ad manus nostras pervenit viri doctrina et eruditione præstantis per-eruditum sane *Commentarium in vetus marmoreum S. Neapolitanæ ecclesiæ Kalendarium*, qui Alexandri monachi causam defendendam suscepit, illumque sæculo vi desinente floruisse contendit⁹⁸. Dolemus enimvero serius nobis detectum opus, quo hactenus dicta utcumque temperandi facultas data esset. At illud saltem concedit V. C. hunc monachum Cyprium, et non multum quidem judicio valuisse, nec raro in paulo antiquioribus rebus a veritate aberrasse; quin et insulanas narra-

tionem majorem partem scriptas, alicubi forsitan per ora traditas, secutum esse: > ut propterea minus fide dignus jure nobis videatur, in iis quæ persequimur investigandis.

Itaque, ut his demum certiora solidioraque ob- jiciamus, quæ ad sententiam nostram confirmandam propius accedant: primum quidem ex apostolorum Actis⁹⁹ satis liquet, Paulum inter et Barnabam dissensum, post unum alterumve mensem a coacto Hierosolymitano concilio accidisse. Anno autem Dionysiano 51 habitum fuisse concilium illud, rata est celebriorum chronologorum opinio¹⁰⁰: adeoque hoc ipso anno, sive ut maxime sub initium insequentis 52 Barnabæ a Paulo discessio contigisse videtur. Jam vero quatuor aut quinque post annos ab eo divortio, utrumque iterum convenisse, haud obscure, meo quidem animo, e priore ad Corinthios Epistola colligitur¹⁰¹. Ibi enim Barnabæ velut socii fidissimi meminit Apostolus his verbis: *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?* Enimvero, aut ego maxime fallor, aut Barnabas Paulo adhærebat, dum de eo hæc scribebat Apostolus. Prior autem ad Corinthios Epistola anno 56 desinente¹⁰², vel 57 ineunte¹⁰³, scripta perhibetur. Unde pronum est arguere Barnabam, postquam se a Paulo sejunxerat, anno 54, jam inde post quatuor vel quinque annorum spatium, ut modo innuimus, in ejus demum societatem rediisse: ut proinde nil mirum, si Joannis Marci Barnabæ consobrini meminerit Apostolus anno 62, dum ad Colossenses et ad Philemonem scriberet; ipsumque in primis recenseat anno 67, quo secundam ad Timotheum scripsit Epistolam, inter eos socios e quibus sibi assistentibus opportunum in suis vinculis solatium Romæ reciperet.

Neque tantum desinente auno 56, sed etiam sub sequentis 57 finem vel fortasse ineunte 58, quo tempore posterior inscripta fuit Corinthiis Epistola¹⁰⁴, vitam adhuc egisse Barnabam, censuerunt nonnulli ecclesiastici scriptores Joanne Chrysostomo antiquiores. Ad illa enim Apostoli verba¹⁰⁵: *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias*, hæc adnotat Chrysostomus¹⁰⁶: *Καὶ τίς οὗτός ἐστιν ὁ ἀδελφός; Τινὲς μὲν τὸν Λουκᾶν καὶ φασὶ διὰ τὴν ἱστορίαν ἤπερ ἔγραψε. Τινὲς δὲ τὸν Βαρνάβαν, καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄγραφον κήρυγμα Εὐαγγελίου καλεῖ. Et quisnam est hic frater? Nonnulli quidem his verbis Lucam significari putant: atque hoc dicunt propter eam historiam quam litteris mandavit. Alii vero Barnabam: etenim prædicationem quoque non scriptam,*

⁹³ Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. X, pag. 475. ⁹⁴ Alex. Mop., apud Bolland. l. c., num. 8, p. 458. ⁹⁵ Baron., prelocut. ad *Annal. eccl.*, tom. I, § 12. ⁹⁶ Id., *ibid.*, ad an. 51, § 53 et alibi. ⁹⁷ Tillem., *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 412, 655 et seqq. ⁹⁸ Mazoch., *Comment.*, vol. II, pag. 555-557. ⁹⁹ Act. xv, 30-36. ¹⁰⁰ Vid. Tillem., *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 543. ¹⁰¹ I Cor. ix, 5, 6. ¹⁰² Tillem., l. c., p. 563. ¹⁰³ Pears. *Annal. Paul.*, p. 45; Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 9. ¹⁰⁴ Tillem., Pears. et Mill. locis cit. ¹⁰⁵ II Cor. viii, 18. ¹⁰⁶ Chrysa., hom. 8, in *Epist. II ad Cor.*, § 1, Opp. tom. X, pag. 564.

Frangelium nuncupat. Unde videas Chrysostomo item probari eorum veterum scriptorum sententiam, qui Apostoli verba de Barnaba fuerunt interpretati. Verum apertissime Theodoritus in eundem locum ⁹⁷: Τὸν τρισμακάριον Βαρνάβαν τὰ εἰρημμένα χαρακτηρίζει. Αὐτὸς γὰρ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ σὺν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, τῆς χειροτονίας τετύχηκε, τοῦ θεοῦ Πνεύματος εἰρηκότος· Ἀφορισάτε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. *Hæc verba designant beatissimum Barnabam. Ipse namque Antiochiæ cum beato Paulo ordinatus est, dicente divino Spiritu: « Segregate mihi Barnabam et Saulum, ad opus ad quod vocavi eos. »* Neque aliud sane suadere videtur contextus Paulinus. Siquidem verbis modo recitatis de fratre, *cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias,* B subdit statim Apostolus: *Non solum autem, sed et ordinatus est comes peregrinationis nostræ.* Quis porro comes iste? Non Lucas, non Silas, non Apollo, non Joannes Marcus, ut nonnulli veteres et recentiores censuerunt; sed solus Barnabas. Hic enim unus legitur χειροτονηθεὶς συνέκδημος ἡμῶν, ut Paulus ibidem loquitur; ad illa procul dubio respiciens, quæ de se ipso et Barnaba traduntur in Actis ⁹⁸: Καὶ ἐπιθέτες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν, quod nusquam de aliis expresse legimus.

Quid quod idem S. Joannes Chrysostomus censuisse quoque videtur, ut viro erudito notatum ⁹⁹, Barnabam superstitem adhuc fuisse, dum ad Colossenses Apostolus scriberet. In illa enim verba ¹⁰⁰: C *Salutat vos... Marcus consobrinus Barnabæ, hæc habet S. doctor ¹: Καὶ τοῦτον ἐνεκωμίσατε τέως ἀπὸ τῆς συγγενείας· μέγας γὰρ ἦν ἀνὴρ ὁ Βαρνάβας. Περὶ οὗ ἐλάθετε ἐπτολὰς, ἐὰν εἴδη πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν. Τί γὰρ; οὐκ ἐδέχοντο καὶ χωρὶς τούτου; ναί· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς βούλομαι, φησὶ· καὶ τοῦτο τὸν ἀνδρα δείκνυσσι μέγαν. Hunc quoque jam laudavit ex cognatione: erat enim Barnabas vir magnus. « De quo accepistis mandata: si venerit ad vos, suscipite illum. » Quid vero? non aliter suscepissent? Maxime. Sed cum magno, inquit, studio: et hoc magnum verum ostendit. Scriptam autem anno 62 fuisse hanc ad Colossenses Epistolam, ex virorum eruditorum sententia superius vidimus. Ex quibus ergo, si prioris Epistolæ Corinthiæ verba in medium adducta probe accipiantur; si Theodoritum, Joannem Chrysostomum eosque scriptores ecclesiasticos quos idem sanctus doctor collaudat, præ Alexandro monacho, ut par est, audiamus: concludendum profecto erit, inane esse Tentzelii objectionem, illius tantum monachi Cyprii testimonio innixam; cum satis con-*

stet Barnabam, adeoque Joannem Marcum consobrinum suum, post discessionem a Paulo quæ anno 51 contigisse merito existimatur, Apostolo iterum jam adhæsisse anno 56, quia et in vivis ad huc egisse anno tum 58, tum 62, neque usquam appareat, ipsum ante Hierosolymitanum excidium supremum diem obiisse: ut proinde nihil obstat quo minus post annum 70, quo πανολέθρα illa Judaica contigit, ejus in Epistola sua meminisse auctor potuerit. Verum hæc de re Mazochium V. C. adire præstat ², qui ex Actis Joanni Marco tributis copiose satis ac erudite de anno emortuali S. Barnabæ agens, ipsum anno 76 Christi fidem suo sanguine consignasse, longe verisimile censet.

CAPUT IV.

Quantæ sit auctoritatis, et quanti æstimanda.

Jam vero, ut quantæ sit auctoritatis eadem Epistola, demum dispiciamus; illam maximi esse faciendam quisque jure fatebitur, tum pro dignitate atque existimatione quam olim apud vetustissimos ecclesiasticos scriptores obtinuit, tum in primis pro illius pretio ac utilitate quam ex ea in Ecclesiam derivare compertum est. « Et sane, verbis utor Dacherii V. C. ³, quanquam Epistolam hanc pro canonica et extra dubitandam fidem legitima minime proferamus; stylum tamen re vera majestatis apostolicæ dignum, materiamque nascentis Ecclesiæ rebus accommodatam non modo sapit, sed ingerit etiam clementioribus lectorum judiciis: ita ut, si πορφύρα παρὰ τὴν πορφύραν διακριτέα, profecto de sua cum cæterorum apostolorum scriptis comparatione, suffragium secundum sperare debeat. » Hæc ille. Qua de re nos quoque nonnulla paulo ante, cap. 2, attigimus.

Illud vero potissimum animadvertere juverit, e Barnabæ Epistola Ecclesiam catholicam præsidii plurimum petere ad Unitariorum impietatem evitendam, doctrinamque orthodoxam de Jesu Christi Filii Dei τῆ προϋπάρξει, ejusque τῷ ὁμοσιῳ fortiter astruendam stabiliendamque: ut post Bullum ⁴ et Grabium ⁵ pluribus ostendit vir doctus Prudentius Maranus ⁶. De cæteris porro Christianæ doctrinæ capitibus, ex eadem Epistola eruendis, præ reliquis nuper satis erudite disseruit cl. Marechallus ⁷. Illis autem hactenus observatis addere libet ex Vossio ⁸ et Hodio ⁹, S. Barnabam quamvis ex Græca LXXvirali versione Scripturæ loca describere consueverit, plerumque tamen Hebraicam veritatem secutum fuisse. Cujus quidem rei ut unum vel alterum exemplum in medium proferatur, ex LXX, Isaiaæ xxvi, 16, hæc recitat auctor ¹⁰: Ἴδοὺ

⁹⁷ Theodor. in Epist. II ad Cor. viii, 48, 49, Opp. tom. III, pag. 243. ⁹⁸ Act. xiiii, 3. ⁹⁹ Tillem., l. c., p. 413. ¹⁰⁰ Coloss. iv, 10. ¹ Chrysost., hom. 11 in Epist. ad Coloss., § 2, Opp. tom. XI, pag. 406. ² Mazoch., Comment. in vet. marm. Kalend., vol. II, p. 570-572. ³ Dacher., Epist. nuncup. ad prim. edit. Menardi, Paris. 1645. ⁴ Bull. Def. fid. Nic., sect. 1, cap. 2, § 2, et sect. 2, cap. 2, § 1. ⁵ Grab., Annot. ibid. pag. 21, 44. ⁶ Maran., Divin. D. N. J. C., lib. iv, cap. 2, p. 371-373. ⁷ Marech., Concord. des SS. Pères, tom. I, pag. 1 seq. ⁸ Is. Voss., De transl. LXX Int., cap. 21, pag. 69. ⁹ Humfr. Hod. De Bibl. text. orig., lib. III, cap. 3, pag. 277. ¹⁰ Barn. Epist., cap. 6.

ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σῶν λίθων πολυτελῆ, A
ἐκλεπόν, ἀπρογνώσιον, ἐπιμωρ. Verba tamen
proxime subsequētia ex Hebræo fonte repetit :
Καὶ ὃς ἐλπίζει ἐπ' αὐτόν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα,
Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. Ubi
LXX : Καὶ ὁ πιστεύων οὐ μὴ κατασχυνθῆ, Et cre-
dens non confundetur. Alibi autem ex Gen. 11, 2,
hæc habet ¹¹ : Καὶ συνετέλεσεν (ὁ Θεός) ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, κ. τ. λ. Et consummavit (Deus)
in die septima, etc. At LXX, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτη,
in die sexta. Hinc S. Hieronymus in Traditionibus
Hebraicis : Pro die sexta, in Hebræo diem septi-
mam habet. Quem in locum plura observat eruditus
Grabius ¹², digna sane quæ apud ipsum legantur.
Alia vero ejusmodi exempla, ex eadem Epistola
repetenda.

CAPUT V.

Judicium cl. Mazochii : *cujus etiam eruditæ obser-
vationes in aliquot ejusdem Epistolæ loca, reliquis
editoribus præterita, in medium adducuntur.*

Sed ecce tibi vir doctissimus cujus paulo ante
meminimus, dum Barnabæ gesta fuscè persequitur
miraque ingenii dexteritate illustrat, aliquot etiam
ejus Epistolæ loca egregie pro more suo edisserit :
ut proinde operæ pretium me facturum existimem,
si luculentas illius observationes hoc loci descri-
bam. Sic autem se habent ¹³ : « Ex quo primum
tempore ab Hugone Menardo publicam lucem aspexit
Epistola quæ sub Barnabæ apostoli nomine a Cle-
mente Alexandrino, Origene et aliis laudata fuit ;
tot jam virorum eruditissimorum animadversioni-
bus patuit, ut supervacaneum sit quidquam in eam
novi aggredi. Tamen obiter illam percurrenti inci-
derunt mihi quædam aliis præterita, quæ hic bre-
viter aspergerem.

« Caput 6 sic incipit : "Ὅτι οὖν ἐποίησεν ἐντο-
λήν, etc. Cum autem fecit PRÆCEPTUM (Christus),
quid dicit? Quis est qui judicetur mecum? et quæ
porro ex Isaïæ 1, 8, 9, recitat. Hic observatu non
indignum est, ἐντολήν, præceptum, absolute et per
excellētiā vocari Patris jussionem de Incarna-
tione et toto humanæ reparationis negotio, quod
ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς, præcepta Patris, vocat ipse
Christus, Joan. xv, 40. Ac fortassis alluditur a Bar-
naba ad illud psalmi xxxix, 8, 9 : Tunc dixi : Ecce D
venio — ut faciam voluntatem tuam : quam volun-
tatem mox LEGEM vocat : Deus meus, volui, et legem
tuam in medio cordis mei. Omnino hac præceptione
divina plenæ sunt utriusque fœderis paginæ : hoc
tantum hic novum, quod ea hic absolute PRÆCEP-
TUM nuncupetur. At vetus interpretes Dei præceptum
reddidit, ut insolens loquendi genus clarius effice-
ret.

« Paulo post, recitato Mosis testimonio de ad-
piscenda terra fluente lacte et melle, statim hæc

subdit : Quid dicat ἡ Γνώσις (Cognitio, sive Scien-
tia) discite : « Sperate in eum, qui in carne manife-
standus est vobis, Jesum. Γνώσις, scientiæ, no-
mine ævo apostolico intellectas fuisse arcanas et
allegoricas veteris fœderis significationes, nemo
ignorat. Ea est Clavis scientiæ, in qua sibi legis
peritos placuisse Christus notavit ¹⁴. At hoc ampli-
us hic animadvertimus, Γνώσιν, scientiam, quasi
librum citari, et ex eo verba illa profecti : Spe-
rate, etc. Quod quidem ex Clemente Alexandrino ¹⁵
multo est evidentius, ubi hæc verba ex Barnaba
sic recitantur, ut φησίν, quod hic deest, supplea-
tur : Quid dicat Cognitio, discite : Ἐλπίζατε, φησίν,
ἐπὶ τόν, etc. Sperate, inquit, in eum, etc., uti su-
pra. Ubi animadvertis, illud φησίν afferri ex ore
Barnabæ, utique ex Cognitionis sive Scientiæ libro
citantis. Plures olim fuisse hujusmodi Scientiæ
libros circumlatos, ab Judæis allegorica sectanti-
bus conscriptos, non est dubium. Ad eos ergo Bar-
nabas plerumque alegat lectores, ubi ad allego-
rias digreditur. Scimus hodiernum in Targumim loca
complura ad Messiam referri : quod ex eadem
Γνώσει manavit. Notandum est autem in ascripto
loco, etsi omnia verbis totidem ex Γνώσει reciten-
tur, illud tamen Ἰησοῦν, Jesum, quod ad finem ad-
ditur, ex Barnabæ manu profectum, non ab au-
ctore Γνώσεως. Quem quidem Judæum fuisse ne-
cesse est, alioqui a Barnaba Judæos convicturo
minime citandum. Judæus autem Messiam norat,
Jesum non norat.

« Statim ibidem sequitur : Homo enim, γῆ ἐστὶ
πάσχουσα, terra est patiens. Apparet hic Barna-
bam, aut quisquis est auctor, philosophis aures
admovisse. Nam illud πάσχουσα, patiens, ad philo-
sophorum τεχνικὴν γλῶτταν est referendum, quæ
materiam pati dicebant. Homo, inquit, est ex
terra, non quidem agente, sed patiente. Cujus sta-
tim rationem reddit his verbis : Ἀπὸ προσώπου
γὰρ τῆς γῆς ἡ κλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. A facie
enim terræ fictio (seu formatio) Adæ exstitit. Ubi
pulcherrima Hellenistarum locutio occurrit. Hebrai-
cum enim מִפְּנֵי מִיִּפְּנֵי Mippene (quod Judæi Hellenistæ per-
petuo, ἀπὸ προσώπου, h. e. a facie reddunt) quam-
libet causam, etiam materialem, uti philosophi lo-
quuntur, designat. Ergo tantumdem est, a facie
terræ, ac si dixisset, ex terra formatum esse Adam.
Et hæc etiam ibidem totidem verbis Clemens re-
fert.

« Cap. 7 ¹⁶, sicuti etiam in sequentibus capituli-
bus, pluries illud Προσέχετε, Attendite, intercala-
tur : quod peculiare est ἀλληγορούντων, ad atten-
tionem acuendam.

« Cap. 9 ¹⁷ : Ἀλλὰ καὶ πᾶς Σύρος καὶ Ἀραβὶ
καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων, etc. : Verum et
omnis Syrus et Arabs et omnes idolorum sacerdotes

¹¹ Barn., Epist. cap. 15. ¹² Grab., Epist. ad J. Mill. de lib. Judic. genuin. LXX Int. vers., pag. 67.
¹³ Mazoch., ubi supra. ¹⁴ Luc. xi, 52. ¹⁵ Clement. Alexandr., Strom. lib. v, cap. 40, p. 685 edit.
Oxon. 1715. ¹⁶ Barn. Epist. cap. 7. ¹⁷ Ibid.

circumciduntur Quæ merito difficultatem crearunt. A Verum hæc non sunt ad severiorem trutinam exigenda, sed *παχύτερος*, *crassiuscule*, accipienda hunc ferme in modum : Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simulacrorum sacerdos circumcisionem admittit; aut : Ne Syri quidem et Arabes, et profani sacerdotes a circumcisione abhorrent. Nam quia inter Syros et Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui illo se modo mundiores præstarent licuit Barnabæ apostolo dicere, circumcisionem promiscue ab illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur? Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et sacerdotes Ægyptios, non est dubium. Ac ne de Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit quod antiqui crediderunt, Phœnices *περιτομήν* admisisse. Origenes *ad Rom.* II, 25, inter cæteros circumcisionis cultores etiam Phœnices numeravit his verbis : *Si replicetis historias vestras, inveniatis non solum Ægyptiorum sacerdotes, sed et Arabas et Ægyptios et Phœnices aliosque, quorum studia gratia hujusmodi superstitionis nobiliter vident.*

« Cap. 16 ¹⁸ : *Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, in viam speraverunt, et non in Deum ipsum qui fecit eos, quasi domus Dei esset.* Hic non est dubium quin ὁδοῦ, *viam*, nomine templum veniat : nam et in templo totam Judæorum fiduciam fuisse repositam, notat illa celebris conclamatio, *Templum Domini, templum Domini*, et quod initio noster de templo proposuit dicere, et quod mox subdit, *Quasi (via scilicet illa) domus Dei esset.* Vidit hoc et vetus interpres, qui pro ὁδόν, *viam*, posuit *ædem*; sic enim reddidit : *In ædem spem habuerunt.* Cotelarius quidem ad quædam Seniorum loca allusum suspicatur, in quibus ὁδός similiter pro templo sumi posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX ὁδοῦ, *limen*, scripsisse videntur, consueto schemate utentes, quo pars pro toto sumitur, et quo hodieque utimur, ubi *Limina apostolorum* invisere dicimur. Legendum est igitur *ἐπὶ τὴν ὁδοῦ...* 'in limine, h. e. templo spem collocantes. Cæterum si Barnabas *viam, τὴν ὁδόν*, uti nunc legitur, scribere voluisset, ad finem *οὐσαν* posuisset, non *ἔρτα*, quod non nisi cum ὁδοῦ convenit : ὡς, inquit, *ἔρτα οἶκον Θεοῦ.* Idem, uti dixi, iudicium erit de locis LXXviralibus III Reg. VIII, 44-48, in quibus nunc *προσεύχονται...* ὁδοῦ legitur, cum legendum sit ὁδοῦ. *Adorabunt limen*, etc. Sicuti etiam II Paral. VI, 34-38. Non inaudita est apud veteres *liminis adoratio*. Scitum est etiam antiquos ο pro integra diphthongo ου primitus scripsisse (ut in nummis *Συρακοσίων* pro *Συρακουσίων*, et sexcenta ejusdem modi), quod postmodum, descriptoribus fraudi fuisse, non est dubitandum. Dixerit aliquis in modo laudatis Seniorum locis ὁδοῦ esse retinendum, quia ei He-

braice respondet *DERECH, via*; cum contra ὁδοῦ respondeat Hebraico *SAPH*, quod est *limen*. Verum sciendum est Hebraicum *DERECH*, cum a *calcando* veniat, non tantum *viam* significare, sed et *pavimentum*, et in recitatis locis etiam *limen*, quod statim ab ingredientibus calcatur. Deinde cum Jer. XXXV, 4, *φυλάσσοιτε τὴν ὁδόν, custodientis viam, pro τὴν ὁδοῦ, custodientis limen* (nam Heb. est *SAPH*) meo iudicio positum inveniatur; non video quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricemur diutius, si grammaticos audimus, ὁδός, *viam*, et ὁδοῦ, *limen*. unum idemque nomen sunt. Nam et Homero ὁδοῦ pro ὁδός, *viam*, usurpatur : et contra Suidas testatur vocem ὁδοῦ, si tenuetur prima syllaba, significare ὁδοῦ, i. e. *limen*, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis scholiaste ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. De quibus vide H. Stephanum ¹⁹. Nec te turbet quod hæc antiqua et poetarum peculiaria videantur: nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurrunt, partim antiquata, partim Alexandrinæ aut aliarum ignotarum dialectorum peculiaria. » Hætenus V. C.

CAPUT VI.

De variis ejusdem Epistolæ editionibus ac versionibus; in primis vero de vetere Latina, ubi et pauca de cura nostra.

Jam vero ne officio nostro penitus deesse videamur, ad varias et quidem potiores Epistolæ hujus editiones ac versiones recensendas accedamus. Illam itaque primus prelo subjecerat Oxonii anno 1643 Jacobus Usserius, « Verum, inquit Fellus ²⁰, ejus urbis parte magna gravi incendio correpta, typographeum cum tota supellectile, schedis impressis et exemplari ipso, conflagravit. »

Quo autem ferme tempore Oxonii suam parabat editionem Usserius, de ipsa Epistola Parisiis evulganda cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri. Jamque typis præsto erat opus, eruditus adnotationibus illustratum; sed anno 1644 ineunte, morte prærepto viro docto, illius edendi curam in se recepit ejus syncellita Lucas Dacherius, qui et auctum præfatione sua, insequente anno 1645 in lucem emisit. Ut autem primæ hujus editionis ratio lectori utcumque comperta sit, ipsius cl. editoris verba hic describere juverit. Sic igitur ille : « In Philastrii episcopi Brixienensis volumen manu scriptum e Corbeiensi monasterio, cum incidisset aliquando R. P. dominus Hugo Menardus, ibidem proxime post Epistolam Tertulliani *De cibis Judaicis*, Barnabæ nomine insignitam *Epistolam* una cum Jacobi apostoli Epistola deprehendit : moxque in animum induxit, eam ut ex pulvere et squalore excuteret, appositeque notis dilucidaret. At quia ex primoribus Ecclesiæ Patribus,

¹⁸ Barn. Epist., c. 7. ¹⁹ H. Steph., *Thest.*, tom. II, col. 1183. ²⁰ Fell., præfat. ad Epist. Barnab.,

Clemente Alexandrino, Origene, Tertulliano, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo aliisque non paucis, hac in Epistola Barnabam, seu quemvis alium, Græce fuisse locutum haud dubie didicerat, hæsit non parum implicatus : nec ejusmodi monumentum, sic imperfectum ac nævis scatens, ut illa qua codex exscriptus est ætas ferebat, in publicum ausus est inferre. Verum suppetias tandem attulit doctissimus Sirmondus, Societatis Jesu presbyter : is quippe de apographo Græco, quod Romæ inter mss. et schedas R. P. Turriani eruditione ac rerum multarum scientia clarissimi repererat, libentissime accommodavit Menardo. Unde autem exscripserit apographum Turrianus, res est nobis prorsus ignota. At vero veluti genuinam nomine Barnabæ Epistolam, ab antiquis scriptoribus laudatam atque usurpatam, Versio ipsa Latina, sine dubio ante annum nongentesimum scripta persuadet ; cum ferme continuo textui Græco respondeat in omnibus.... Mutilum est Græcum, mutila versio Latina. Græcum quidem lacunis et hiatus initio tantum Epistolæ deformatur.... Versio autem caret parte postrema, cui accessionem nova interpretatione ex Græco Romano attulit Menardus.... Codicem unicum habuit, cum Græcum tum Latinum, neque sanum ubique satis ; ut proinde nunc cura, nunc conjectura illi fuerit adhibenda : quod tamen sic parce et prudenter fecit, ut in linea non facile litteram mutaret, sed ad marginem adnotaret. » Iluc usque Dacherius.

Postero anno 1646 Amstelodami typis denuo excudendam curavit eandem Epistolam Isaacus Vossius ad calcem Epistolarum S. Ignatii M., notis brevibus sed cruditis illustratam : cujus exemplar a Salmasio primo acceptum contulit cum tribus mss. codicibus, ex bibliothecis Medicea Florentina, Vaticana et Theatinorum Romæ degentium repetitis. Quibus subsidiis adjutus vetustissimum hoc monumentum multo castigatius vulgavit : « cum enim Menardi editio, ut ipse ait, ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. »

Elapsis vero viginti sex annis a prima Vossii editione, hanc Barnabæ Epistolam rursus in vulgus emisit Parisiis 1672 cum vetere Latina versione, nova insuper interpretatione, notisque luculentis adornatam Joannes Baptista Cotelerius, camque præclaræ suæ *Patrum apostolicorum* editioni inseruit. Quam quidem editionem sub finem ejusdem sæculi, anno 1698, Antuerpiæ seu potius Amstelodami typis consignavit cum notis variorum Joannes Clericus, iterumque sæculi currentis anno 1724 nonnullis Joannis Davisii suisque animadversionibus auctam. Denique, ut Felli, Moynii aliorumque prætereamus editiones, eandem Epistolam prelo commisit Richardus Russel anno 1746, in sua

Patrum apostolicorum collectione Londinensi.

Inter versiones autem hujus Epistolæ principem locum sibi vindicat vetus Latina : de qua præter ea quæ sparsim hinc inde attigimus, sic censet cl. Cotelerius ²¹ : « Vetus interpretatio barbariem ubique, ubique negligentiam ostendit ; estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur ; forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia : igitur omissis iis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versioni pretium : cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Græci contextus ; ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate. » Auctorem autem hujus versionis fuisse S. Philastrium Brixiansem episcopum conjecit Papebrochius ²², eumque secutus Fabricius ²³. At immerito sane. Neque enim Menardus, primus veteris illius interpretationis detector, neque Vossius, neque Cotelerius, neque alii qui deinceps hanc Epistolam vulgarunt, id unquam literis tradidere. Error autem duumvirum illorum e verbis Dacherii modo relatis fortasse ortus ; quibus docemur « Menardum in Philastrii episcopi Brixianensis volumen ms. e Corbeiensi monasterio incidisse » In quo una cum aliis veterum opusculis, vetustam quoque Barnabæ Epistolæ interpretationem deprehendit, quam ex eodem codice descripsit in lucem emissurus. Pluribus egit hac de re Galeardus V. C. in præfatione ad luculentam veterum Patrum Brixianæ Ecclesiæ collectionem ; quem, si vacat, lector adeat ²⁴.

Recentioribus vero versionibus præstat Anglica Guilielmi Wakii cum Epistolis Clementis, Ignatii et Polycarpi, nec non Hermæ Pastore, Londini edita ann. 1693 et 1710. De hac autem versione loquens Joannes Clericus in epistola nuncupatoria posterioris *Patrum apostolicorum* editionis Cotelerianæ, ad eundem Wakium jam archiepiscopum Cantuariensem, hæc habet : « Fuit et alia ratio, eaque majoris ponderis, propter quam existimavi tibi hanc *Patrum apostolicorum* editionem non displicituram. Nemo nimirum erat, qui minus dedignaretur ejusmodi scriptores ; quorum plerosque, et eos quidem genuinos, S. Barnabam, S. Ignatium, S. Clementem et S. Polycarpum, ad quos accessere Pastor Hermæ et Ignatii *Martyrium*, in Anglicum sermonem summa fide atque elegantia, quoad res ferebat, convertisti, et præcæmiis pereruditus ac judicio summo conscriptis ornasti. » Ita Clericus. Quæ quidem in primis hic describere placuit, ut constet ipsum mutasse sententiam : siquidem antea in sua *Historia ecclesiastica* ²⁵ sinistrum tulerat de S. Barnabæ Epistola judicium, quam hoc loci demum genuinam appellat.

Reliquum est ut paucis edisseramus qua ratione

²¹ Cotel. *Judic. de Epist. S. Barn.*, sub fin. ²² Papebr. *Act. SS. Jun.*, tom. II, p. 457-460. ²³ Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. X, pag. 3, et præfat. ad S. Philastr. ²⁴ Galeard., præfat. ad collect. vet. PP. Brix. eccl., p. xx-xxvi. ²⁵ Cler., *Hist. eccl.*, ad ann. 71, § 2, pag. 474.

ad novam parandam editionem accesserimus. Nimirum commemoratis hactenus virorum doctorum lucubrationibus instructi, ad Barnabæ textum quod attinet et veterem ejus interpretem exprimendum, editionem Cotelierianam omnium emendatissimam selegimus. Quo autem facilius comparatio institueretur, Græca inter utramque versionem media stitimus, veterisque hiatus juxta nuperum exemplar Londinense Russelianum distinximus: quo quidem ordine alia insuper nonnulla vetustissimorum Patrum opuscula mox subsequutura digessimus. Cll.

A editorum qui nobis præverere adnotationes prolixiores contraximus, earumque in primis delectum fecimus quæ textum Græcum aut veterem interpretem emendarent illustrarentve, pauculis etiam intextis, sive nostris sive aliunde petitis Quæ aliorum sunt, nomine ejusque subjecto dignoscuntur: quæ autem ANONYM. nota signantur, ea sunt quæ ex ora Menardianæ editionis manu ignota desumpta, Clericus in suam transtulit editionem: nostris vere nullibi signum ullum appinximus; quod semel monuisse sufficiat.

VII.

(P. Gottfridus LUMPER, *Historia... de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum. Augustæ Vindelic., 1783, in-8°, t. I, p. 149.*)

CAPUT PRIMUM.

DE EPISTOLA S. BARNABÆ APOSTOLO TRIBUTA.

(In hoc capite, post allata veterum recentiorumque pro hujus Epistolæ authenticitate vel contra ejus genuinitatem argumenta, quæ jam satis superque exposita sunt, auctor sic concludit: « Mea opinione, in re hac adeo incerta nihil certius est quam auctorem Epistolæ hujus omnino incertum esse. »)

CAPUT II.

DOCTRINA AUCTORIS HUIUS EPISTOLÆ.

ART. I. — *Observationes dogmaticæ.*

§ I. De sacra Scriptura. — Evangelia sanctorum Matthæi atque Lucæ apostolicæ originis esse, neque primum post apostolorum obitum a Christianis variis in sectas abeuntibus (quemadmodum Freretus hariolatur atque fingit) conficta, ut Christo, ac

B institutæ ab eo religioni famam quamdam existimationemque conciliarent, iuvicte hæc ex Epistola comprobatur: profert enim ex utroque Evangelio et Matthæi (2) et Lucæ aliqua loca (3). Epistolam etiam D. Pauli ad Romanos (4) secundæque ad Timotheum, (5) atque etiam primæ Petri (6) sententias ac phrases est imitatus pseudo-Barnabas. Forsitan etiam ex Apocalypsi protulit ea, quæ habet capite 21, dum ait: *Prope siquidem est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus, et merces ejus* (7). Videtur insuper pseudo-Barnabas semel usurpasse sententiam Ecclesiastici, dum nimirum adhortatur hominem Christianum ad colendam castitatem, ita scribens: *Quantum potes, et supra quam potes, coles castitatem* (8). Plura non afferri

(2) « Quia non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. » Ὅτι οὐκ ἦλθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Barnab. cap. 5, collat. cum Matth. xx, 16. Idem, cap. 6: « Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, multi vocati, pauci electi inveniamur. » Collat. cum Matth. c. xxii, v. 14.

(3) « Omni petenti te tribue. » Barnab., cap. 19: Παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου. Collat. cum Luc. cap. vi, v. 30, et Matth. cap. v, v. 42.

(4) « Sed videamus utrum hic populus hæres sit, an vero primus; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc quid Scriptura dicat de populo: Urabat Isaac Rebecca uxoris suæ causa, quod esset sterilis: et illa concepit. Postea vero Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: *Duæ gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo: atque unus populus alterum superabit; et major serviet minori.* Debetis intelligere, quis sit Isaacus, quæ Rebecca; et de quibusnam declaraverit, quod hic vel ille populus major futurus sit. » Ἀλλ' ἴδομεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς ἐκεῖνους. Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ Γραφή. Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναίκος αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν, καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτήν· Δύο ἔσθη ἐν τῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἑλάττω. Αἰσθάνεσθαι ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων

C ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Barnab., cap. 13, coll. Rom. ix, 10-12, et Gen. xxv, 23. — Idem, 12: Ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Coll. Rom. xi, 36.

(5) Idem c. 5: « Ille autem, ut vacuum faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, ut promissum parentibus redderet. » Collat. II Tim. i, 10 et Rom. xv, 10.

(6) « Quatenus est in nobis, meditemur timorem Dei, et ejus præcepta servare contendamus, ut in illius justificationibus lætemur. » Ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετώμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζόμεθα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιομασίαις αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν. Barnab. Ep., cap. 4, collatum cum prima D. Petri Epistola cap. i, v. 17. — Idem Barnabas: « Dominus non accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit, accipiet. » Idem, c. 4, collat. I Petri i, 17, et I Cor. iii, 8.

D (7) Ἐγγὺς γὰρ ἡμεῖρα, ἐν ἣ συναπολεῖται πάντα τῷ πονηρῷ. Ἐγγὺς ὁ Κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Barnabas in Epist. c. 21, collatum cum Apocalypsi, cap. xxii, v. 12.

(8) Ὅσον δύνασαι, ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου ἀγνεύσεις. « Quantum potes, et pro anima tua coles castitatem. » Cujus loco legendum esse censet Cotelierus ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου ἀγνεύσεις (sic), hoc est, pro tua anima decertabis: quo respiciatur sententia Ecclesiastici cap. iv, v. 33. *Pro justitia agoniza pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus exprimebit pro te inimicos tuos.*

ab auctore Epistolæ, quæ D. Barnabæ apostolo vulgo tribuitur, non est, quod mireris, in tam brevi epistola.

Cæterum quamvis auctor hujus Epistolæ, iudicibus Vossio atque Hodio (9), ex Græca septuagintavirali versione S. Scripturæ loca describere consueverit, plerumque tamen Hebraicam veritatem secutus fuit. Cujus quidem rei quædam exempla in medium proferre juvat. Ex LXX Interpretum versione Isaïæ c. xxviii, v. 16, hæc recitat auctor (10): *Ecce immitto in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem*: Ἰδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ, ἐκλεκτόν, ἀχρογωνιαῖον, ἐντιμον. Verba tamen proxime subsequentia ex Hebræo fonte repetit (11): Καὶ ὅς ἐλπίζοι ἐπ' αὐτὸν ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. *Et qui sperarit in illo, vivet in æternum*, ubi LXX: Καὶ ὁ πιστεύων μὴ κατασχυνθή: *Et credens non confundetur*. — Alibi autem ex Genes. 11, 2, hæc habet: Καὶ συνετέλεσεν (ὁ Θεὸς) ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, κ. τ. λ. *Et consummavit (Deus) in die septima, etc.*: at LXX: ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, *in die sexta*. Hinc S. Hieronymus in Traditionibus Hebraïcis: *Pro sexta die, in Hebræo diem septimam habet*. Quem in locum plura observavit eruditus Græbius (12) digna sane, quæ apud ipsum legantur. Alia vero ejusmodi exempla ex Epistola repetenda.

§ II. *De Filii Dei præexistentia, consubstantialitate, etc.* — Filium a Deo Patre genitum fuisse ante jacta mundi fundamenta, perque ipsum condita fuisse hæc universa auctor Epistolæ, quæ Barnabæ inscribitur, non longe ab initio Epistolæ, juxta veterem translationem Latinam (nam Græca ibi desiderantur) profitetur de Servatore nostro sic loquens: « *Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit Deus ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (13). » Et paulo post, solem dicit « *opus manuum Filii Dei*. » Locus illustris est in eodem capite (14): « *Tunc ostendit se esse Filium Dei. Nisi enim venisset in carne, quomodo homines ipsum*

videntes salvi esse possent, cum videntes solem, qui aliquando esse desierit, et opus est manuum ejus, non possint radios ejus diutius intueri? » Denique capite 12, hæc de Servatore nostro habet: Ἐχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. « *Habet etiam in hoc gloriam Jesu: quod in ipso sint omnia, et in ipsum.* » Pro explicatione hujus textus de creatione ac conservatione omnium rerum per et in ipsum multum valent parallela prorsus S. Pauli verba ad Colossenses (15): Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κ. τ. λ.; et mox: Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν ἐκτίσται; ac versu 17: Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

Veram Filii divinitatem non minus egregie declarat hic auctor sua in Epistola. Nam ibi Filium Dei appellat « *orbis terrarum Dominum*, » idque antecederent (ut loquuntur scholæ) ad œconomiam illam, quam nostræ salutis causa suscipere dignatus est.

Ait etiam gloriam Jesu tantam esse, ut *per ipsum et propter ipsum sint omnia* (16); hoc est, ab ipso ut causa efficiente, omnia fiant, et ad ipsum, tanquam finem omnia referantur: quæ certe de creatura sine blasphemia dici non possunt. Quibus addas illustrem locum in ejusdem Epistola (17) ubi docet Dominum, qui omnia præciverit, ideo dixisse se populo suo cor lapideum ablatum, ipsique cor novum et carneum inditurum, ὅτι ἐμελλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναός γὰρ ἄγιος, ἀδελφοί μου, τῷ Κυρίῳ, τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Id est, « *quoniam ipse in carne appariturus esset, et in nobis habitaturus*. Templum enim sanctum est Domino, fratres mei, cordis nostri domicilium. » Ubi de Domino, qui in carne sive natura humana se manifestavit, hoc est de Filio Dei, diserte loquitur, eumque « *Dominum in cordibus sanctorum*, » tanquam in « *templis Deo consecratis, habitare docet*. » Quæ verba tam clare expriment divinam Filii majestatem atque omnipræsentiam, ut nostra explicatione non indigeant. Notatu quoque digna sunt verba Barnabæ

(9) Joan. Vossius *De translut. LXX intt.*, cap. 21, pag. 69. Humfredus Hodius, *De Bibl. textu orig.*, lib. III, cap. 3, pag. 277.

(10) Barnab. Epist., cap. 6.

(11) Ibid., cap. 13.

(12) Græbius, Epist. ad Millium *De lib. Jud. genuin.* LXX interpretum versionis, pag. 67.

(13) Epistol. Barnab., capite 5. Luce meridiana clarius patet ex laudatis verbis auctoris fides quoad divinitatem Verbi; frustra conatus est Lucas Mellierius seu potius Samuel Crellius vim argumenti eludere: veteres siquidem omnes fere in eodem sensu intellexerunt illa Genesios verba, iisque usi fuerunt ad comprobandum hoc dogma. Cæterum Crellium egregie ac strenue refutavit Græbius.

(14) Τότε ἐφάνερωσεν ἑαυτὸν Ἰῶν Θεοῦ εἶναι. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκί, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἀνθρώποι, βλέποντες αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι

ὁ ἴλιον, ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες, οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Epist. Barn., cap. 5. Fierine potest, ut quis validiora afferat verba, pro divinitate atque præexistentia Filii Dei, Jesu Christi? et simul nobilem hanc ac sublimem Salvatoris ideam, cum notione humanæ nostræ naturæ uniat? Cæterum opinor auctorem hunc respexisse hic ad aliquem Scripturæ locum, ubi Spiritus sanctus nos docet, in terris neminem videre posse Deum, quin post hanc visionem illico moriatur. Hoc posito, ex adductis hujus scriptoris verbis ita comprobata remanet orthodoxa ejus circa hoc dogma fides, ut de illa dubitare amplius nemini liceat.

(15) Epist. ad Coloss., cap. 1, vers. 16, 17.

(16) Cap. 12.

(17) Cap. 5 Epist. S. Barnab.

capite 12 : « Ecce iterum Jesus non filius Navæ A (Græce melius, υἱὸς ἀνθρώπου), sed Filius Dei, antequam in carne manifestaretur (18); » pergit vero Barnabas, loc cit. « Quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, iterum dicit David : « Dixit Dominus Domino meo, » etc. Quo Davidis dicto jam ipse Salvator divinitatem personæ suæ Judæis insinuaverat, Matthæi xxii, 41. Jesum Christum verum Deum esse et Filium Dei, alio argumento præterea demonstrat, dum ait (19) : Quando autem apostolos suos, qui prædicaturi erant illius Evangelium, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet quod non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam, tunc palam fecit se esse Filium Dei (20) :

Alia etiam in loco sequentia scribit (21) : « Quid iterum dicit Moyses Jesu filio Navæ (Josuæ) cum illi prophetiæ gratia prædico, id nominis imponderet, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navæ? Imposito igitur eo nomine quando misit eum in exploratorem terræ, dixit : *Accipe librum in manus tuas, et scribe quæ dicit Dominus, quoniam in novissimis diebus Filius Dei Jesus excindet a radicibus omnem domum Amaleci.*

(18) Græce, τὸ σαφὲς φανερωθεῖς, quæ cum plane consona sint Pauli verbis I Tim. iii, 16, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαφεί, ad hæc Barnabas respexisse, vero haud est absimile.

(19) Epist. Barnabæ capite 5.

(20) Offendit hic locus plurimos criticos, isque reprehensione maxima dignus ab iis censetur. Quis enim credat, iniquiunt, apostolos hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores a viro apostolico fuisse vocatos? Simples quidem, rudes, imperitos, atque homines interdum malos fuisse illos, in sacris Litteris legimus; at peccatores omnium maximos eos existisse non legimus. Annon hæc opinio in ipsius Salvatoris nostri detrimentum ac contumeliam redundat? Si enim Christus Jesus hujusmodi viros ad prædicandum suum Evangelium mittere voluisset, hæc electio scandalum præbuisset Hebræis præoccupatis jam et incitatis contra Salvatorem, eisque occasionem dedisset, detrahendi de ejus fama ac doctrina, proinde et improvide in tali electione egisset, quod cogitare de summa sapientia blasphemum est. Verum his ratiunculis ex virorum aliorum doctissimorum sententia primum reponimus, nihil in Scripturis occurrere, quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat, quin ejus verba sic accipiantur, ut nihil aliud sonent, quam apostolos, antequam vocarentur, plura et gravia quidem peccasse? Id sane de Matthæo publicano constat : id quoque de apostolo Paulo; qui, ut ipsemet de se scribit I Tim. cap. 1, vers. 13 et 15, primus blasphemus fuit, et persecutor, et contumeliosus, quique seipsum appellat peccatorem primum, sic inquit : *Christus Jesus venit in mundum salvare peccatores, quorum ego primus sum.* Quo forte in primis respexit auctor, dum apostolos, priusquam eligerentur, homines vocat omni peccato iniquiores : neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quod duos luculentissimos hujus ab auctore nostro prolatae sententiæ patronos, Origenem et Hieronymum in promptu habemus. Ille

Porro Jesum Christum non solum verum Deum esse, sed et verum hominem fuisse aperte profitetur hic auctor, dum dicit Christum Dei Filium propter nos passum : « Si ergo, » inquit ille (22), « Dei Filius, qui est Dominus, qui judicaturus est vivos et mortuos, qui passus est, ut plaga illius vividos, nos redderet : credamus non potuisse Filium Dei pati, nisi propter nos, sed et cruci affixus, aceto et felle potabatur. »

Postquam hic auctor longum texerat operum bonorum et præceptorum catalogum, ac omnia pene morum dogmata compendio fuerat complexus, tandem de vita æterna ac resurrectione carnis hæc subdit (23) : « Cognosces autem quis sit bonus mercedis retributor. » De transgressoribus autem mandatorum et studium bonorum operum negligentibus ait (24) : « Non consequenter mercedem justitiæ.... æquum igitur est ut edocti justificationes Domini, quotquot prius scriptæ sunt, in eis ambulem. Qui enim eas facit, in regno Dei gloria cumulabitur : qui vero alia elegerit, simul cum operibus suis peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. »

Hæc sunt quæ animadversione digna in hac Epistola legi quoad dogma.

§ III. De baptismo, justificatione, etc. — Nihil

scilicet *contra Celsum* lib. 1, § 63, disputans, auctoris nostri dictum forte arripientem, quo infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos diceret, hæc habet : « Quid ergo absurdi est, si Jesus ostendere volens humano generi quam efficacia sint, quæ morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo provexerit, ut purissimæ vitæ exemplum essent iis qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur » Vide Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, teste Vincentio Lirinensi in *Commonit.*, cap. 47, ut omnes pene multum longeque superaret, Origenem nihil absoum huic sententiæ inesse, nihil Barnabæ (quem auctorem illius arbitratur) indignum censuisse. Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objicit eandem hujus auctoris sententiam libro iii *contra Pelag.* 5, 2, licet memoriæ lapsu illam Ignatio martyri tribuit; tantumque abest, ut eam vel leviter notet, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista, psalm. xv, v. 4, confirmans, sic tandem graviter concludat : « Quibus testimoniis si non uteris ad auctoritatem, utere saltim ad antiquitatem, quid omnes viri ecclesiastici senserint. » Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus; cujus verba licet de solo apostolo Paulo efferantur, mire tamen ad mentem auctoris nostri quadrare, nemo, ut opinor, ierit inficias. Sic igitur ille hom. 4 in *Epist. ad Tim.* v, 2, opp. t. IX, pag. 569 : « Si quis ergo dixerit velle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum : nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit, quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plusquam omnes peccato obnoxius erat, delegit. »

(21) Epist. Barnab. cap. 12.

(22) Ibid., cap. 7.

(23) Ibid., cap. 19.

(24) Ibid., cap. 20.

pulchrius potest dici iis quæ hic tradit noster auctor de mirifica virtute divini sacramenti baptismatis. Docet enim quod, quando descendimus in aquam, pleni sumus peccatis et sordibus; sed statim ac emergimus, incipimus fructum afferre in cordibus nostris per timorem Dei et spem in Jesum Christum, quam Spiritu sancto afflante habemus: « Nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis et sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et spem in Jesum habentes in spiritu (25). » Ἡμεῖς μὲν καταβαλόμεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἁμαρτιῶν καὶ ῥύπου, καὶ ἀναβαλόμεν καρποφοροῦντες, ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. Textum Græcum attuli hic integrum, quia, ut mihi videtur, utilitatem magnam in re theologica præ se fert.

Ostendit nobis hic auctor excellentiam Christiani super Hebræum, dum docet, non Hebræos sed Christianos solummodo introductos esse a Deo in terram semini Abrahæ promissam: « Itaque nos sumus, ait ille egregie (26), quos introduxit in terram bonam. » Deinde postquam explicavit omnia, quæ in Veteri Testamento per figuram significabant mortem Redemptoris, docet, hæc manifesta esse Christianis, Judæis vero, eo quia obdurati, et duræ cervicis, obscura: « Nobis quidem manifesta sunt, Judæis autem obscura, quia non audierunt vocem Domini. » Juxta hunc auctorem igitur causa obcæcationis Judæorum non alia fuit, quam eorum prævaricatio, et quia rebelles fuerant verbo Dei. Tandem dicit Moysen vere accepisse tabulas legis; sed quia Hebræi propter eorum infidelitatem digni non fuerant, Christianis traditæ sunt, qui eas per manus Salvatoris acceperunt, et ob infinita merita passionis ejus: « Accepit itaque Moyses, ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos habuerimus, discite. Moyses cum esset famulus, eas accepit; nobis autem ipse Dominus, cui sumus in populum hæreditatis, tradidit pro nobis passus (27); » loca hæc, et ad pietatem alliciunt, et mentem erudiunt. Fieri nequit, ut serio et attento animo aliquis loca hæc percurrat, quin simul plurimi faciat excellentiam nostræ vocationis, et auctorem hujus diligat. Caveat autem unusquisque nostrum, ne Judæorum calamitatem incurrat et per propriam infidelitatem se indignum reddat magnis his utilitatibus, quæ Christianorum religionem comitantur.

Justificationem per renovationem, ac veram remissionem peccatorum fieri, clarissime etiam docet hic auctor, ita scribens (28): « Ubi ergo nos reformavit, per remissionem peccatorum effecit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerili similem, ipse enim formavit nos. Ecce igitur nos

A denuo formati sumus, quemadmodum rursus in alio propheta dicit: *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis, hoc est, ab eis quos Domini Spiritus providebat, corda lapidea, et immittam illis corda carnea* (29); quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis: templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. » Et alibi (30): « Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium, et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati: plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmoniorum; quo faceret, quæcunque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem in nomine Domini. Attendite, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? discite; accepta remissione peccatorum, et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati: quare in domicilio nostro vere Deus existit; habitat in nobis. Quomodo? verbum ejus dicit, vocatio ejus promissionis, sapientia justificationum, mandata doctrinæ: ipse in nobis prophetat; ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, id est os; nobis dat pœnitentiam, sicque introduxit in templum incorruptum. »

De confessione autem hic auctor exponens præcepta vitæ moralia, et vitam lucis, sic ait post cætera: « Confiteberis peccata tua, non accedes ad orationem tuam in conscientia mala (31). »

Disserens noster auctor de duabus viis oppositis, lucis et tenebrarum, dari ait angelos bonos, et malos: quorum primi, qui sunt missi a Deo, ducunt nos per vias lucis; alii vero, qui sunt ministri Satanæ, præsent viæ tenebrarum: « Uni siquidem (viæ lucis) præpositi sunt lucis consiliarii, angeli Dei; alteri vero (tenebrarum viæ) angeli Satanæ (32); » locus hic velut indubium fidei testimonium traditionis circa angelorum custodiam suscipi debet. Videbimus infra præter auctorem hujus Epistolæ, alios haberi veteres Ecclesiæ Patres, qui distinctionem hanc ponunt bonos inter et malos angelos, habito respectu ad custodiam quam hominibus præstant.

§ IV. *De Veteris Testamenti abrogatione, necessitate in Jesum Christum.*— Circa Vetus Testamentum auctor Epistolæ ostendere conatur inutilitatem et ineffacitatem sacrificiorum et cæremoniæ veteris legis; docetque, Deum omnia hæc repulisse, ut locum haberet oblatio humana Jesu Christi, quæ necessitatis jugum non imponit: « Hæc ergo vacua fecit, inquit ille, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis est, humanam habeat oblationem (33). » Jugum hoc, quo caret lex evangelica, nihil aliud est, juxta hunc auctorem,

(25) Epist. Barnab., cap. 11, sub finem.

(26) Ibid., cap. 6.

(27) Ibid., cap. 6.

(28) Ibidem, cap. 14.

(29) Ezech. ii, 19.

(30) Epist. Barnab., cap. 16.

(31) Ibid., cap. 19.

(32) Ibid., cap. 14.

(33) Ibid., cap. 2.

quam spiritus servitutis, per quam servitutum, A vetustum fœdus a novo secernitur, juxta divum Paulum ad Galatas aientem : *State in libertate Evangelii Jesu Christi, et nolite iterum jugo servitutis contineri* (34); quo sane in loco patet, Apostolum loqui de lege Moysis. Addit paulo infra noster hic auctor, Moysen fregisse tabulas lapideas, in quibus lex vetus erat inscripta, non ut ostenderet tantum Hebræis fœdus cum Deo initum per eorum idololatriam solutum esse, sicuti explicat locum hunc Fleury (35), sed ut amor Jesu Christi in cordibus nostris consignaretur, « et projecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, ut dilectio Jesu consignetur in præcordiis vestris (36). » Fieri nequit, quin dignoscatur in hoc, et in supra allato textu diversitas inter duo Testamenta, quæ in timore ac dilectione posita est. Timor Hebræos respicit; dilectio Christianos.

Circa circumcissionem, tradit auctor eam vanam esse sine circumcissione cordis, et fide in Filium Dei. Judæis dein ante oculos ponit Abrahæ exemplum, qui primus, inquit, « circumcissionem dedit, in spiritu prospiciens in Filium, circumcidit accepto trium litterarum documento (37), » etc. Eam autem circumcissionem veram esse demonstrat qua, aures et cor hominis circumciderentur, et taliter dociles, obediens redderentur; circumcissionem vero corporis illam non esse, quam Deus principaliter mandasset : « Nam, inquit, omnes Syri, Arabes, Ægyptii, idolorum sacrificuli sunt circumcisi; num autem etiam ideo de fœdere divino antiqui, vel novi Testamenti participant? »

Occasione sumpta ab eo, quod refertur in Exodo (38), scilicet quod Hebræi pugnantes contra Amalecitas, vincebant, cum levaret Moyses manus; sin autem paululum remisisset, superabat Amalec, tradit hic auctor, « debuisse Israelitas inde cognoscere salutem consequi non posse nisi per spem in Jesum Christum; et per spem in hunc reportari posse victoriam ab inimicis. Cur hoc? » ait ille loquens de historia modo allata (39), Πρὸς τὶ; « Ut cognoscerent, » illico respondet, « quod non poterant servari, nisi per spem in illum » (Jesum); et paulo

superius : « Quia, inquit, si in hunc non speraverint, semper debellabuntur. » Duo hæc loca maximi sunt momenti, et ex his innotescit, quænam esset fidelium mens primo Ecclesiæ ævo circa necessitatem gratiæ medicinalis Salvatoris, fidei in ipsum, ejusque mediationis, etiam ante Incarnationem.

Quoad diem Sabbati in lege Moysis præceptum ut Deo sacrum, noster hic auctor docet, Christianorum Sabbatum esse diem octavum, qui est dies resurrectionis Jesu Christi : « Diem octavum in letitia agimus, in quo Jesus resurrexit a mortuis (40); » quod sane pro primo Ecclesiæ sæculo attenda consideratione dignum est. Verum declarat insuper eodem loco, alterum dari Sabbatum omnino spirituale, quod est initium æternæ vitæ, sicuti Sabbatum Christianorum; nos ex hoc Sabbato ad illud tendere, quando veniens Filius tempus iniqui abolabit, ac judicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque : quod quidem Sabbatum poterimus nos ipsi sanctum reddere, juxta hunc auctorem, per bona opera in præsentis vita exercita. « Poterimus tunc eundem diem sanctum reddere, ipsi prius sancti effecti. »

Tradit insuper auctor hic, quod in sex annorum millibus consummabuntur universa : sicque id probat (41) : « Adverte, filii, quid dicat (Scriptura) : Consummavit (creationem mundi) in sex diebus : hoc dicit, quia omnia consummabit Dominus in sex millibus annorum; apud illum dies æquiparantur mille annis, ut ipsemet testatur (in Psalmis), dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni* (42); itaque, filii, in sex annorum millibus consummabuntur universa. » Hæc opinio licet aliquibus singularis videri potest, nihilominus plures Ecclesiæ Patres habuit propugnatores. Autumant etiam nonnulli, opinionem hanc ex Scripturis posse comprobari, et aliqua ejus vestigia hæberi in Epistola D. Pauli ad Hebræos (43), ubi in die septima et in Sabbato æternam requiem designat. Ego autem optimum duco, nihil hac in quæstione proponere, ac Jesu Christo adhærere et ejus apostolis docentibus, neminem novisse, *quæ Pater posuit in potestate*, et quomodo extrema dies ventura sit, cujus præcedentia signa

[34] Ad Galat. v, §. 1.

[35] T. I Hist. eccl.

[36] Barnab. Epist., cap. 4.

[37] Ibid., c. 9. Cl. Tillemontio et Marechal nostro reprehensione hic dignus videtur auctor, quod Judæis circumcissionem carnis magis quam cordis jactantibus, reponat : — Omnis Syrus et Arabs, et omnes sacerdotes idolorum, sed et Ægyptii in circumcisionesunt, — quærens, an forte et isti de Testamento sint. Verum non video quidquam erroneum in hoc. De Pythagora totius idololatriæ apud Græcos mystagogo, legitur, quod fuerit circumciscus, ut abdita ingrediens Ægyptiorum, mysticam disceret philosophiam, ritus scilicet sacrificiorum ac consecrationum. Nec pugnat auctor cum seipso et cum Scriptura ab ipso allegata, qua dicitur Jeremias ix : « Omnes gentes incircumcisæ sunt carne, omnis autem domus Ierael incircumciso corde; » ibi

enim gentium nomine solum intelliguntur Philisthæi Syro-Græci atque Alexandrini. Nam immediate præcedit ibidem comminatio visitationis divinæ super Ægyptum, et super Idumæam, et super Edom, et super filios Ammon. Arabibus, Æthiopicis et Nubianis, aliisque plurimis communem fuisse quamdam circumcissionem, scilicet politicam ac profanam, ex causa plane naturali, Jobus Ludolphus demonstrat in Æthiopicis, Judæis autem præcepta fuit in signaculum fidei de nascituro ex semine Abrahæ Messia; quod auctor noster nullatenus negat.

(38) Cap. xvii, §. 11.

(39) Barn. Epist., cap. 12.

(40) Ibid., c. 15.

(41) Ibid.

(42) Psalm. lxxxix, 4.

(43) Epist. ad Hebræos, cap. iv.

prænantiant quidem, tempus autem non determinant, sicuti peregrit auctor hujus Epistolæ.

ART. II. — *Observationes morales.*

Videamus modo, quæ circa mores tradat hic auctor. Post distinctionem duarum viarum, quas supra memoravi, utriusque notas exhibet. Insigniora lucis opera sunt: imo diligere proximum nostrum plusquam nos ipsos: « Diliges proximum tuum plusquam animam tuam (44). » Agitur hic, ut unicuique innotescit, de dilectione erga proximum, quæ vitam etiam daret pro ejus salute, si quando sese præberet occasio; et licet gradus hic dilectionis in perfectioribus solum adinveniat, nihilominus certum est ex Scripturis, et ex traditione, ad hanc dilectionem omnes Christi fideles in genere teneri, et peccare, dum occasiones negligunt ad implendum præceptum, quod naturaliter fluit ex præcepto dilectionis erga Deum. Tenemur diligere proximum propter Deum, et Deum ipsum in nostro proximo diligimus: at quis inficiari audebit, debere nos diligere Deum plusquam nos ipsos, et sanguinem effundere propter ejus amorem?

Oportet secundo communicare in omnibus cum proximo, et nihil proprium retinere: « Communica-bis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium (45). » Viguit hic mos apud primos fideles, ut constat ex Actis apostolorum (46). Tertio diligere « ut pupillam oculi omnes, » qui nobis loquuntur verbum Dei: « Diliges, ut pupillam oculi, omnem qui tibi loquitur verbum Domini. » Quarto confiteri peccata nostra: « Consterberis peccata tua. » Tandem cavere, ne unquam « in oratione accedamus ad Deum in conscientia mala (47). » Præcipuæ hæ sunt notæ viæ lucis: « Hæc est, dicit auctor, via lucis. »

Inter opera tenebrarum, notabiliora sunt idolorum servitus, tæmeritas, elatio potestatis, simulatio, cor duplex, homicidium, rapina, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. In hac tenebrarum via continentur pariter persecutores bonorum, osores veritatis, et amatores mendacii: « In qua tenebrarum via sunt, bonorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii (48). » Quinimo et ii omnes, qui diligunt vana, consecretantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant in gratiam illius, qui labore ac ærumnis confectus est, ad obtreccionem prompti, aversantes egenum, affligentes afflictum, « divitum advocati, pauperum iudices iniqui. »

Alio in ejusdem epistolæ loco, quo abuti aliqui

(44) Ep. Barnab., cap. 19.

(45) Ibid.

(46) Actuum cap. II et IV.

(47) « Non accedes ad orationem tuam mala in conscientia. » Ep. Barn., cap. 19.

(48) Ep. Bar., cap. 20.

(49) Ibid. cap. 10.

(50) « Quapropter sic quem ait, quasi diceret, non

A possent in contemptum religionis, tantum progreditur cum allegoria, ut docere videatur, Deum nunquam voluisse quorundam ciborum usum Hebræis interdiceret; sed solummodo horrorem ingerere de iis vitiis, quæ per diversa illa animalia significatur: « Itaque, ait ille, mandatum Dei non est, ne manducent; sed Moyses in spiritu locutus est (49). » Opinor ego textum hunc non ita stricte et litteraliter accipiendum esse, ut non possit in orthodoxo sensu intelligi: si mens enim hujus auctoris recte perpendatur, et finis, quem sibi proponit una cum toto contextu, facile constabit auctorem id unum docere velle, scilicet mandatum Dei Hebræis impositum abstinendi a quibusdam cibis, non tantum obstrinxisse illos, ne vere ac realiter hisce cibis vescerentur; verum etiam, ut ea peccata horrerent quæ in cibis illis significabantur: hinc immediate post adductum textum, ait, Deum sic præcepisse abstinentiam a carne porcina, quasi si dixisset, homines non debere adhærere iis, qui similes sunt porcis (50). Et infra loquens semper de ciborum distinctione præcepta in lege Moysis, tradit, Judæos accepisse verba illa Moysis, ac si de escis « simpliciter » egisset (51). Adverbium hoc, « simpliciter, » omnem enodat difficultatem allati textus; constat enim, hunc auctorem nunquam voluisse Judæos solutos a præcepto abstinendi realiter a cibis in lege vetitis, sed unice intendisse ope hujus abstinentiæ eos retrahere a vitiis ibi connotatis.

C ART. III. — *Observationes ad philologiam sacram spectantes.*

Dum Barnabæ gesta fuse prosequitur, miraque ingenii dexteritate illustrat vir doctissimus Mazochius, aliquot etiam ejus epistolæ loca egregie pro more suo edisserit: ut proinde operæ pretium me facturum existimem, si luculentas illius observationes sacræ philologiæ studio permultum profuturas hoc loco describam (52). Prima observatio respicit caput sextum epistolæ, quod sic incipit (53): « Ὁτε οὖν ἐπολήσεν ἐντολήν, etc. Cum autem fecit præceptum (Christus), quid dicit? Quis est, qui iudicetur mecum? » Et quæ porro ex Isaia 1, 8, 9 recitat. Hic observatu non indignum est, ἐντολήν, præceptum, absolute, et per excellentiam vocari Patris jussionem de Incarnatione et toto humanæ reparationis negotio, quod ἐντολᾶς τοῦ Πατρὸς, præcepta Patris, vocat ipse Christus Joan. xv, 10, ac fortassis alluditur a Barnaba ad illud psalmi xxxix, 8, 9: Tunc dixi: Ecce venio . . . ut faciam voluntatem tuam: quam voluntatem mox legem vocat: Deus

adhærebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. » Ibid.

(51) « Moyses de escis tria decreta locutus est, illi vero Judæi, quasi de escis simpliciter egisset, acceperunt. » Ibid.

(52) Mazoch. Commentar. in vet. Marm. Kalend. Vol. II, pag. 572 — 574.

(53) Epist. Barnab., cap. 6, lit. C.

mens volui, et legem tuam in medio cordis mei. Omnino hac præceptione divina plenæ sunt utriusque Fœderis paginæ: hoc tantum hic novum, quod ea hic absolute præceptum nuncupetur. At vetus interpres *Dei præceptum* reddidit, ut insolens loquendi genus clarius efficeret.

Eodem in capite paulo post (54) recitato Moysis testimonio de adipiscenda terra fluente lacte et melle, statim hæc subdit Barnabas: « Quid dicat ἡ Γνώσις (*cognitio, sive scientia*), discite: Sperate in eum, qui in carne manifestandus est vobis, Jesum. » Γνώσις, (scientiæ) nomine, ævo apostolico intellectas fuisse arcanas et allegoricas veteris Fœderis significationes, nemo ignorat. Ea est clavis scientiæ, in qua sibi legis peritos placuisse, Christus notavit (55). At hoc amplius hic animadvertimus, Γνώσιν, *scientiam*, quasi librum citari, et ex eo verba illa proferrī: Sperate, etc. Quod quidem ex Clemente Alexandrino (56), multo est evidentius, ubi hæc verba ex Barnaba sic recitantur, ut φησίν, quod hic deest, suppleatur: Quid dicat cognitio, discite: Ἐπίσαστε, φησίν, ἐπὶ τὸν etc., *Sperate, inquit, in eum, etc., uti supra.* Ubi animadvertimus, illud φησίν afferri ex ore Barnabæ, utique ex Cognitionis, sive Scientiæ libro citantis. Plures olim fuisse hujusmodi *Scientiæ* libros circumlatos, ab Judæis allegorica sectantibus conscriptos, non est dubium. Ad eos ergo Barnabas plerumque ablegat lectores, ubi ad allegorias digreditur. Scimus hodieum in *Targumim* loca complura ad Messiam referri: quod ex eadem Γνώσει manavit.

Notandum est autem in ascripto loco, etsi omnia verbis totidem ex Γνώσει recitentur, illud tamen Ἰησοῦν, *Jesum*, quod ad finem additur, ex Barnabæ manu profectum, non ab auctore Γνώσεως, quem quidem Judæum fuisse necesse est. alioquin a Barnaba Judæos convicturo minime citandum. Judæus autem Messiam norat, Jesum non norat. Statim ibidem sequitur: « Homo enim γῆ ἐστὶ πάσχουσα, terra est patiens. » Apparet hic Barnabam, aut quicquid est auctor, philosophis aures admovisse. Nam illud πάσχουσα, *patiens*, ad philosophorum τεχνικὴν γλῶτταν (terminum technicum) est referendum, qua materiam *pati* dicebant. « Homo, inquit, est ex terra, » non quidem agente, sed patiente. Cujus statim rationem reddit his verbis: « Ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. A facie enim terræ fictio (seu formatio) Adæ exstitit. » Ubi puleherrima Hellenistarum locutio occurrit. Hebraicum enim מִפְּנֵי *Mip-pene* (quod Judæi Hellenistæ perpetuo, ἀπὸ προσώπου, hoc est, *a facie* reddunt) quamlibet causam, etiam materialem, uti philosophi loquuntur, designat. Ergo tantumdem est, *a facie terræ*, ac si di-

A xisset, ex terra formatum esse Adam. Et hæc etiam ibidem totidem verbis Clemens refert cap. VII (57), sicuti etiam in sequentibus capitibus, pluries illud προσέχετε, *attendite*, intercalatur, quod peculiare est ἀλληγοροῦντων, ad attentionem acuendam. Cap. IX (58): Ἀλλὰ καὶ πᾶς Σύρος καὶ Ἄραβ καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων, etc., quæ sic Latine vertit vir clarissimus Cotelerius doctor Sorbonicus... « Verum et omnis Syrus et Arabs, et omnes idolorum sacerdotes circumciduntur. » Quæ merito difficultatem creantur. Verum hæc non sunt ad severiorem trutinam exigenda, sed παχυτέρω, *crassiuscule*, accipienda hunc ferme in modum: Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simulacrorum sacerdos circumcisionem admittit. Aut: B Ne Syri quidem et Arabes et profani sacerdotes a circumcissione abhorrent. Nam quia inter Syros et Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui illo se modo mundiores præstarent; licuit Barnabæ apostolo dicere, circumcisionem promiscue ab illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur? Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et sacerdotes Ægyptios, non est dubium. Ac ne de Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit, quod antiqui crediderunt, Phœnices περιτομήν admisisse. Origenes ad Rom. II, 25, inter cæteros circumcisionis cultores etiam Phœnices numeravit his verbis: « Si replicetis historias vestras, inveniatis non solum Ægyptiorum sacerdotes, sed et Arabas, et Ægyptios, Phœnices, aliosque, quorum studia gratia hujusmodi superstitionis nobilium vigent. »

Cap. XVI: « Aducc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, in viam speraverunt, et non in Deum ipsum, qui fecit eos, quasi domus Dei esset (59). » Hic non est dubium, quin ὁδοῦ, *viæ*, nomine templum veniat: nam et in templo totam Judæorum fiduciam fuisse repositam, notat illa celebris conclamatio: *Templum Domini, templum Domini*, et quod initio noster de templo proposuit dicere et quod mox subdit: *quasi* (via scilicet illa) *domus Dei esset*. Vidit et hoc vetus interpres, qui pro ὁδὸν (*viam*) posuit *ædem*. Sic enim reddidit: *In ædem spem habuerunt*. Cotelerius quidem ad quædam Seniorum loca allusum suspicatur, in quibus ὁδὸς similiter pro templo sumi posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX οὐδὸν, *limen*, scripsisse videntur, consueto schemate utentes, quo pars pro toto sumitur, et quo hodieum utimur, ubi *limina apostolorum* invisere dicimur. Legendum est igitur ἐπὶ τὸν οὐδὸν . . . in *limine*, hoc est, *templo spem collocantes*. Cæterum si Barnabas *viam*, τὴν ὁδὸν, uti nunc legitur, scribere voluisset, ad finem οὐσαν possuisset, non *ὄνα*,

(54) Ep. Barnab., cap. 6, sub lit. B.

(55) Luc. xi, 52.

(56) Strom., lib. v, cap. 10.

(57) Barnab. Epist., cap. 7, pag. 122, l. D, apud

Gallandium.

(58) Ibidem, p. 125.

(59) Ibidem, p. 135, A.

quod non nisi τῷ οὐδόν convenit : ὧς, inquit, ἔντα οἶνον Θεοῦ. Item, ut dixi, iudicium erit de locis LXX-virginalibus, III Reg. VIII, 44, 48, in quibus nunc προσεύξονται . . . ὁδόν legitur, cum legendum sit οὐδόν. Adorabunt limen, etc., sicuti etiam II Paral. VI, 34, 38. Non inaudita est apud veteres liminis adoratio. Scitum est etiam antiquos o prointegradiphthongo ov primitus scripsisse (ut in nummis Συρακουστων pro Συρακουστων, et sexcenta ejusdem modi) quod postmodum descriptoribus fraudi fuisse, non est dubitandum. Dixerit aliquis in modo laudatis Seniorum locis ὁδόν esse retinendum, quia ei Hebraice respondet *derech, via*; cum contra οὐδός respondeat Hebraico *saph*, quod est *limen*. Verum sciendum est, Hebraicum *derech*, cum a calcando veniat, non tantum *viam* significare, sed et pavementum, et in recitatis locis etiam *limen*, quod statim ab ingredientibus calcatur; deinde cum Jer. XXXV, 4, φυλάσσοντες τὴν ὁδόν, *custodientis viam*, pro τῶν

οὐδόν, *custodientis limen* (nam Hebr. est *saph*) merito iudicio positum invenitur; non video, quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricemur diutius, si grammaticos audiamus, ὁδός *via*, et οὐδός *limen*, unum idemque nomen sunt. Nam et Homero οὐδός pro ὁδός *via*, usurpatur. Et contra Suidas testatur vocem ὁδός, si tenuetur prima syllaba, significare οὐδόν, id est *limen*, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis *Scholiaste* ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. Nec te turbet, quod hæc antiqua et poetarum peculiaria videantur: nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurrunt partim antiquata, partim Alexandriæ, aut aliarum ignotarum dialectorum peculiaria. Hactenus V. C. Mazochius.

ART. IV. — De diversis S. Barnabæ Epistolæ editionibus et versionibus. (Vide Dissertationem D. Le Nourry, art. XI, et Gallandium, cap. 6, supra.)

VIII.

(Carolus Josephus HEFELE, *Patrum Apostolicorum Opera*, Tubingæ, 1842, in-8; Proleg. p. VII.)

I. Inter S. Pauli socios et coadjutores Josus Barnabas eminet, in Cypro natus, genere Judæus et Levita, qui Christiani amoris fervore motus, agrum suum vendidit, pretiumque ante pedes apostolorum posuit (Act. IV, 37).

Numero LXX discipulorum Christi eum fuisse ascriptum veteres non absone tradunt (60), eorumque narrationem ad veritatem accedere recentiores non incaute credunt. Cognomen *Barnabæ*, teste S. Scriptura, ab apostolis Nostro impositum, idem esse quod בְּרַבְרָא seu *filium orationis inspiratæ*, ex versione S. Lucæ, Act. IV, 36, οὐδὲ παρακλήσεως, satis apparet (61). Josen Barnabam a Josepho Barsaba (Act. I, 23) non esse distinguendum, et utrumque nomen eandem denotare personam, nostris temporibus Ullmannus (62) et alii probare studebant, aliorum assensu destituti, beneque reclamantibus viris doctissimis De Wette (63), Olshausen (64) et Winer (65). Plura de vita et laboribus Barnabæ apostolicis nobis tradunt libri sacri :

- a) Act. IX, 26, 27. Paulum conversum primus Barnabas circa a. 40 apostolis adhuc illum timentibus, adduxit.
- b) Act. XI, 22. Paulo post Barnabas ab apostolis Antiochiam missus est, ut hanc Ecclesiam regeret.

c) Act. XI, 25. Apostolici hujus muneris socium Paulum sibi addidit.

d) Act. XI, 30. Barnabas et Paulus circa a. 44 pecunias Antiochiæ collatas Hierosolyma pertulerunt.

e) Act. XIII et XIV. Ambo annis 45 et 46 p. Ch. nomen Domini prædicantes Cyprum et Asiam Minorem peragrarunt.

f) Act. XV, 2 sq. et Gal. II, 1, 9. Barnabas et Paulus reversi ab Antiochenis, ob seditionem propter Judaistas obortam Hierosolymam missi, concilio apostolorum interfuerunt. A. 50-52.

g) Act. XV, 37 sq. Aliquo tempore præterlapso Barnabas et Paulus secundum iter apostolicum ingredi studebant, sed dissensione Marci causa oborta Barnabas a Paulo discessit, assumptoque Marco Cyprum navigavit. De fati ejus subsequentibus liber Actuum apostolorum prorsus silet. Sed

h) I Cor. IX, 5, 6, edocemur, Barnabam non unius ac Paulum labore manuum victum quasi-visse (juxta Vulgatam et nonnullos Patres: *feminam non secum duxisse*).

i) Gal. II, 13. Petri simulationem ob metum Judaistarum Barnabas Antiochiæ imitatus est a. 32 seu a. 55.

k) Barnabam anno 57 iterum S. Pauli fuisse co-

(60) Clem. Alex., *Strom.* I, II, c. 20, p. 489 ed. Pott. Euseb., *H. E.* I, 12. Epiphani., *Hær.* 20, 4.

(61) De hac re disputavi in libro meo: *Das Sendschreiben des Apostels Barnabas aufs Neue untersucht, übersetzt und erklärt*, etc. Tub. 1840, p. 6-8.

(62) *Studien u. Kritiken.* 1828, p. 377 sqq.

(63) *Kurze Erklärung d. Apostelgesch.*, p. 12 ad 1, 25.

(64) *Bibl. Commentar.*, t. II, p. 574.

(65) *Bibl. Reutwörterbuch*, s. v. *Joseph Barsabas*. Cfr. librum meum *Das Sendschreiben*, etc., p. 9-11.

mitem et ab eo in societate Titi ad Corinthios esse missum, Gallandius (66) ex II Cor. viii, 18 sqq., evincere conatus est. Sed erravit vir doctissimus (67).

l) Anno 62 Marcus, Barnabæ consobrinus et iu- ueris comes, iterum in societate Pauli ver- sabatur (Cfr. Coloss. iv, 10); quo fit, ut Bar- nabam illo anno jam mortuum fuisse putemus. Idem concludi potest ex I Petr. v, 15, et II Tim. iii, 11; nec minus Alexander, monachus Cy- prius (sæc. vi vel ix), Barnabæ laudator, tem- pus martyrii ejus annis 53-57 assignat (68).

Hæc sunt quæ de vita et fati Barnabæ comperta habemus. Multas alias easque fabulosas narrationes in libello meo supra citato congestas reperies p. 11-15 et p. 31-47.

II. Barnabæ nostro Epistola tribuitur, Græco sermone conscripta, de cujus authenticia adhuc sub judice lis est. Defenderunt eam Ludovicus Elias Dupin (69), Nicolaus Nourrius (70), Gallandius (71), et nostris temporibus Henke (72), Rördam (73) et Franke (74); authenticiam Epistolæ impugnauerunt Hugo Menardus (75), Tenzelius (76), Natalis Alexander (77), Remi Ceillier (78), Ittigius (79), Moshemius (80), Lumperus (81), Hugius (82), Ull- mannus (83), Neander (84), Mynster (85) et Wi- ner (86). Ipse ego in tertio libri mei capite, p. 147-195, pluribus verbis hanc sententiam tueri conatus sum; paucis nunc disputabo.

a) Antiquissimus authenticæ testis est Clemens Alexandrinus, qui septies Epistolam Barnabæ lau- dat, quaterque eam apostolo Barnabæ tribuit. (Vide supra, inter veterum testimonia.)

b) Præceptorem suum secutus est Origenes.

Lib. I *contr. Cels.*, n. 63, t. I, p. 378 ed. BB.: *Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὅρας ὑπὲρ πάντων ἀνομιῶν ἀνομιωτέρους.* Cap. 5.

De princ. III, c. 2, n. 4, t. I, p. 140: *Eadem quoque Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quosque angelos dicit: viæ qui- dem lucis angelos Dei, tenebrarum autem viæ ange- los Satanæ.* Cap. 18.

Sacris quoque Scripturis Origenes epistolam no-

(66) *Bibl. vet. PP.*, t. I, Proleg. p. xxxiv.

(67) Cfr. Olshausen, *Commentar.*, t. III, p. 783, et libellum meum supra citatum, p. 27 et 28.

(68) Cfr. libellum meum, p. 231 sqq. et 159.

(69) *Biblioth. des auteurs*, etc., t. I.

(70) *In apparatu ad Bibl. Max. PP.*, t. I, diss. III.

(71) *Bibl. vet. PP.*, t. I, Proleg. p. xxix sqq.

(72) *De Epistolæ quæ Barnabæ tribuitur authenticia.* Jen. 1827.

(73) *Comment. de authenticia Ep. Barnabæ.* Hafniæ, 1828.

(74) *In Guericke et Rudelbach Zeitschrift für luth. Theol.*, 1840, fasc. 2.

(75) *In Epistolæ nostræ editione.*

(76) *Apud Fabric., Bibl. eccles.*, p. 42, § 10.

(77) *Hist. eccles.*, sæc. I, c. 12, art. 8.

stram adnumerasse videtur lib. I *Comment. in Ep. ad Rom.*, I, 24, t. IV, p. 473: *Sunt præterea, sicut in multis Scripturæ locis inuenimus, etiam utriusque partis, vel utriusque viæ fautores quidam et adjuto- res angeli.*

Sed neminem latet, cum Clementem, tum Orige- nem sæpius libros apocryphos et nothos pro genui- nis habuisse, ideoque testimonio illorum pro epi- stolæ nostræ authenticia non plenam vim esse tri- buendam. Bene Hugius addit Clementem non cum eadem reverentia, quam scriptis vere apostolicis tribuit, de epistola nostra disputare.

c) Eusebium et Hieronymum authenticiam Episto- læ nostræ negavisse, multi male credunt.

Legimus quidem in illius *Historia ecclesiastica*, III, 25: *Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύ- λου Πράξεων ἡ γράφη, ὃ τε λεγόμενος Ποιμὴν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρον, καὶ πρὸς τοῦτους ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή.*

Sed Eusebius, epistolam nostram τοῖς νόθοις ac- censens, improprie hanc vocem usurpavit, et re- vera non de libris adulterinis, sed de ἀντιλεγόμε- ροις, sive dubiis libris, et a nonnullis repudiatis verba fecit, ut ipse paulo post testatur dicens, *Ταῦτα μὲν πάντα* (i. e. Acta Pauli, Pastor, etc. et Epistola Barnabæ) *τῶν ἀντιλεγόμενων ἄν εἴη.*

Non minus Eusebius in sexto *Historiæ* suæ libro, c. 14, epistolam nostram τοῖς ἀντιλεγόμενοις ascribit, docens: Clementem Alexandrinum in li- bris *Hypotyposeon* omnes libros sacræ Scripturæ euarrasse, ne ἀντιλεγόμενοις quidem libris præter- missis, μηδὲ τὰς ἀντιλεγόμενας παρελθῶν τὴν Ἰουδα, λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστο- λὰς, τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρον λεγόμενῃν Ἀποκάλυψιν. Auctoritatem igitur epistolæ, non ejus authenticiam, Eusebius in dubium vocavit.

Pene eadem dicenda sunt de Hieronymo, scri- bente: *Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur* (87). Quem in locum scite Pearsonius (88): *Barnabæ Epistolam fuisse tradit* (Hieronymus), *non ipsi sup- positam, aut spuriam; et ad ædificationem Ecclesiæ pertinuisse asserit, non itaque hæreticam putavit;*

D (78) *Histoire générale des auteurs*, etc. t. I, p. 498 sqq.

(79) *In selectis capitibus Historiæ eccl.*, sæc. I, t. I, p. 20.

(80) *Commentar. de rebus Christ. Const. M.*, p. 161.

(81) *Historia theol. critica*, t. I, p. 150.

(82) *Zeitschrift für das Erzbisthum Freiburg.* Fasc. 2, p. 152; fasc. 3, p. 208 sqq.

(83) *Studien u. Kritiken*, t. I, p. 381.

(84) *Kirchengesch.*, t. I, 3, p. 753.

(85) *Studien und Kritiken*, II, 325.

(86) *Bibl. Realwörterbuch*, s. v. *Barnabas*

(87) *Catal. script. eccles.*, c. 6.

(88) *Vindic. Ignat.*, p. I, c. 4, p. 289. Cfr. Gal- land., l. c., p. xxx.

« lecti: *an tamen inter apocryphas Scripturas docet, A* smum fervorem in epistola ad Diognetum reperies. nec ab Ecclesia repudiata innuit. Apocryphi autem libri tum ii vocantur, qui authentici quidem, sed ab auctoritate canonica remoti, et in sacrarum Scripturarum canone non repositi sunt; tum ii, qui non sunt eorum, quorum titulis prænотantur (ψευδεπίγραφα). Hieronymum priori sensu Barnabæ epistolam apocrypham appellasse patet, cum eam Barnabæ quidem ascribat, et nihilominus inter apocryphas Scripturas eam lectam esse contendat.

Testimonia igitur scriptorum antiquorum authenticæ Epistolæ favere nemo negabit. Nihilominus non levibus moti argumentis eam apostolico viro abjudicandam censemus.

1. Si Epistola nostra ab antiquis pro authentica fuisset reputata, certe inter libros canonicos ea B legeretur; sicut Augustinus de apocryphis Andreæ et Joannis dicit: *Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia* (89).

2. Epistolam nostram post eversionem Hierosolymæ exaratam esse, ex cap. 16 facile conjicitur. Sed supra lit. I vidimus, Barnabam sine dubio tunc temporis non amplius in vivis degisse.

3. Capite 5 apostoli *ὄπερ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομιώτεροι* vocantur. Talia Barnabam, apostolorum socium, dixisse vix putem. Ista autem hyperbola multo magis secundi sæculi rhetoricum prodit.

4. Quæ capite 10 incredibilia de lepore, hyæna, etc., proferuntur, magis nugatorem allegorizantem, quam apostolum redolent.

5. Barnabas, qui provincias Asiæ Minoris peragraverat, multosque annos Antiochiæ in Syria vixerat, bene compertum habere debuit, falsum id esse, quod capite 9 affirmatur, omnes idolorum sacerdotes Syrosque omnes esse circumcisos.

6. Innumeræ allegoriæ nugatoriæ, præsertim c. 5 — 11, ab illo non possunt esse conscriptæ, qui propter eloquentiæ ardorem ab apostolis *בְּרִבְיָא* est appellatus.

7. Quoad sacros Judæorum ritus falsa quædam in epistola nostra c. 7 et 8 leguntur, quæ *Levitam* Barnabam, qui diutius Hierosolymis vixerat, auctorem habere non possunt.

8. Epistola nostra injuste de Judaismo disputat, circumcissionem carnis superstitiosam esse pronuntiat (c. 9), Sabbatum vituperat (c. 15), leges Mosis a Judæis non ad litteram intelligendas fuisse contendit (c. 10), et œconomiam Veteris Testamenti non Evangelio demum, sed jam illo die, quo Moses tabulas legis de manibus projecit, abolitam esse, Judæosque tunc testamentum in perpetuum perdidisse docet (c. 4 et 14). Cuncta hæc non a Barnaba expectes, qui, ut fideles e gentibus et e Judæis componeret, Antiochiam est missus; sed secundum sæculum talia sapiunt, similemque contra Judai-

smum fervorem in epistola ad Diognetum reperies. III. Revera primis sæculi secundi temporibus 107 — 120 Epistolam nostram exaratam esse putem.

1. Post eversionem templi Hierosolymitani eam scriptam esse, ex capite 16 satis liquet. Sic enim ibi: *Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθρέθη (ὁ ναὸς) ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· γυν x. τ. λ.* Qui aliter quam nos distinguunt, et *τὸ πῦρ* nomini *ἐχθρῶν* jungunt, statim post annum 70 p. Ch. n. has litteras datas esse contendunt (90).

2. Primis sæculi secundi temporibus, Judaistæ, Ecclesiam in periculum vocantes, eodem ferventi modo impugnabantur a S. Ignatio Antiocheno et ab auctore epistolæ ad Diognetum.

3. Non ante sæculum secundum Christiani Sabbatum celebrare desierunt; quod jam evenisse, epistola nostra docet c. 15.

4. Auctor Epistolæ nostræ contra eosdem hæreticos, Judaistas et Docetas, verba facit, quos S. Ignatius vituperat. Ut hic, ita et Noster *incarnationem* Christi contra Docetas (c. 5 et 6) prædicare conatus est.

5. Theologumena multa Epistolæ nostræ, præsertim quoad typologiam, simillima sunt doctrinæ S. Justinii et Tertulliani, i. e. scriptorum sæculi secundi.

6. In omnibus codicibus antiquis Epistola Barnabæ *postposita* est epistolæ Polycarpi, fortasse quia junior, certe non multo antiquior putabatur.

7. Non ita multo post annum 120 Epistolam nostram conscriptam esse,

a) ex capite 16 patet, ubi de eversione Hierosolymæ ita disseritur, ut palam sit Æliam Capitolinam nondum ab Adriano fuisse extractam.

β) Post annum 157, secundo bello Judaico finito, nullum amplius Judaistarum periculum adesse poterat. Denique

γ) Celsus jam circa annum 150 — 160 ex Epistolæ nostræ cap. 5 (*ὄπερ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομιώτεροι*) convicia contra apostolos hausisse videtur (91).

IV. Quibusnam lectoribus Epistola fuerit destinata, nullibi, deficiente pleniore salutationis formula, claris verbis expressum est. Origenes epistolam nostram *catholicam* nominat; sed ex capite primo et fine non patet, ad certos quosdam fideles, *arctiori* vinculo auctori junctos, litteras has fuisse datas. Argumentum primæ partis epistolæ et totius demonstrationis methodus certiores nos faciunt, auctorem ad *fideles e Judæis*, sine dubio Hellenistas, instante periculo Judaistarum verba fecisse. Danielem Schenkel Basileensem, certiora de lectoribus proferentem, temere id egisse, alibi demonstravimus (92).

(89) *Contr. adversarium Legis et Prophetarum*, 1, 30.

(90) Galland., l. c., p. xxxiii.

(91) Origen. c. *Cels.*, n. 63, t. 1, p. 378.

(92) In libello: *Das sendschreiben d. A. Barnabas*, etc., p. 152 sq.

V. Idem vir doctus, Daniel Schenkel (93), ut li-
tem de authentia Epistolæ componeret, probare
conatus est Epistolam Barnabæ genuinam quidem
esse, sed non integram, omnesque ejus partes, viris
doctis displicentes, a therapeuta quodam, Christia-
norum sacra secuto, originem traxisse, qui mystica
sua sapientia viri apostolici litteras augere sit aus-
sus. Nos contra alibi integritatem Epistolæ defen-
dere studuimus (94). Paucis nunc rem absolvam.

1. *Secunda* seu parænetica pars Epistolæ, c. 18
— 21, quæ jam ante Schenkelium a pluribus in du-
bium vocabatur, quippe quæ in veteri versione La-
tina non exstet,

- a) jam ab antiquissimis illis scriptoribus, qui
primi Epistolæ mentionem faciebant, Cle-
mente et Origenē, lecta est, et laudata et
citata.
- β) Eadem in omnibus, quos habemus, Græcis
codicibus exstat.
- γ) Non minus in stichometriis veterum pars hæc
secunda numerabatur.
- δ) Sancti Pauli quoque Epistolæ parti didacticæ
alteram partem paræneticam adjungunt.
- ε) In parte secunda de duabus viis disseritur,
quarum jam in parte prima cap. 4 et 6 men-
tio fuerat facta.
- ζ) Styli diversitatem ex diversa utriusque partis
indole ortam esse facile perspicimus.

2. *Prima* quoque Epistolæ pars integra et ab in-
terpolationibus libera est reputanda.

- a) Singula enim capita unius argumenti sunt
partes, eumque habent finem, ut demonstre-
tur, Judaismum esse abolitum, novæque eum
œconomix salutis cessisse, quam typis præ-
monstrare, jam ab initio, Judaismi munus erat.
- β) Falsum est, quod Schenkelius contendit, cap-
ut sextum non cum septimo, sed demum
cum tertio decimo, orationis nexu esse con-
junctum. Ea enim capita, quæ Schenkelius
delenda putat, c. 7—12 incl., nil aliud,
nisi continuationem antecedentis demonstra-
tionis, novam œconomiam a Judaismo typis
fuisse præmonstrandam, continent.
- γ) Duo alia quoque capita, 15 et 16, quæ Schen-
kelio displicent, minime sunt rejicienda,
quippe quæ ad demonstrationem necesse
pertineant. Quod si enim abolitio Judaismi
fuerat demonstranda, etiam de abrogatione
Sabbati (c. 15) et *templi* (c. 16) verba fa-
cienda erant.
- δ) Capita Schenkelio displicentia non aliter de
Veteri Testamento disputant, ac ea quæ pro

genuinis sunt reputata. Ubique idem fervor
contra Judaismum nobis occurrit.

- ε) Perperam Schenkelius affirmat, de Novo quo-
que Testamento contraria doceri in diversis
capitibus.
- ζ) Jam Clemens Alexandrinus, qui primus Epi-
stolæ nostræ meminuit, capita ista displicentia
legit et laudavit, et ne minimum quidem
interpolationis testimonium ullibi exstat.

VI. De doctrina Barnabæ cfr. libellum meum :
Das Sendschreiben d. A. Barnabas, etc., p. 242—
262. De eadem re disputarunt Franke, in *Rudelbach*.
et Guerike : *Zeitschrift für luth. Theol.*, etc., 1840,
Fasc. II, et van Gilse, Heyns et Junius in tribus
commentationibus de theologia Patrum apostolico-
rum morali, ab Academia Lugduno-Batava 1853
præmio ornatis.

VII. Post Nicephorum patriarcham Constantino-
politano († 828) et auctorem antiquæ cujusdam
Stichometriæ, a Cotelerio publicatæ, usque ad sæ-
culum XVII nemo Epistolæ nostræ notitiam habuisse
videtur.

Primus iterum eam, epistolæ Polycarpi conjunctam,
Jacobus Sirmondus S. J. in codice Turriano detege-
bat. Paulo post in aliis tribus codicibus, Biblio-
thecæ Vaticanæ, cardinalis Columnæ et Andreae
Schotti S. J., eadem Epistola reperiebatur. Hugo
autem Menardus, e congregatione S. Mauri, anti-
quam Epistolæ versionem Latinam in codice Cor-
beiensi (ante sæc. IX) invenerat. Apographon codicis
Schottiani et veteris illius versionis Latinæ Claudius
Salmasius Isaaco Vossio, Vossius Usserio tradidit.
Quo facto Jacobus Usserius, Armachanus, Hiber-
niæ primas, a. 1643 Oxonii Epistolam Barnabæ
prelo subjecit. Sed ingens incendium, quod non
exiguam partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia
quoque exemplaria absumpsit.

Quo autem ferme tempore Usserius suam præpa-
rabat editionem, de ipsa Epistola Parisiis evulganda
cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus.
Ipso mortuo 1644, Lucas Dacherius, ejusdem con-
gregationis, Menardi editionem 1645 in lucem emisit,
textui Turriano versione Corbeiensi adjecta.

Emendatiorem Barnabæ Epistolam 1646 Amstelo-
dani edidit Isaacus Vossius, pluribus aliis codicibus
usus, Florentino, Vaticano et Romano Theatino-
rum. Plures deinde secutæ sunt editiones, præser-
tim Cotelerii, Russelii et Gallandii, quam postero-
rem nos præcipue ducem habuimus, non pedisequi
instar eam secuti.

VIII. Notandum denique, in omnibus Græcis
codicibus deesse capita 1-4 inclus. et dimidium
quinti.

(93) Ir. Ullmanni, etc. : *Studien und Krit.*, 1837,
652-686.

(94) *Tubing. Theolog. Quartalschrift*. 1839, I, p.
60 sqq. et in libello meo supra citato, p. 196 sqq.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ

SANCTI BARNABÆ

APOSTOLI

EPISTOLA CATHOLICA

(GALLAND., *Vet. Patr. Bibliot.*, I, 115 ; HEFELF., *Fatr. apostolic. Opera.* Tubingæ 1842, in-8, p. 1. — Inittum hujus Epistolæ antiquæ versioni Latiniæ codicis Corbeiensis (ante sæc. ix) debemus, cum desint in textu Græco quatuor prima capita cum quinti dimidio. Hanc versionem antiquam, quæ textus Græci lacunam supplet, ex Gallandio mutuumur ; ubi autem incipit textus Græcus, quem comitatur versio Cotelerii, editionem cl. viri Hefelii sequimur, subjecta pressioribus typis veteris interpretationis continuatione. Edit.)

I. Salutatio Barnabæ ad fratres.

Avete, filii et filia (1), in nomine Domini nostri Jesu Christi qui nos (2) dilexit, in pace (3). Magnarum et honestarum Dei æquitate (4) abundantiam sciens esse in vobis, supra modum exhilaror beatissimis et præclaris spiritibus vestris ; quod sic naturalem gratiam (5) accepistis. Propter quod plurimum gratulor (6) mihi, sperans liberari ; quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto (7) fonte Dei. Cum persuasum mihi sit hoc, et plenius (8) sciam, quia dum ad vos alloquor, multa mihi bona successerunt in via æquitatis Domini. Ideo, fratres (9), et ego cogito diligere vos super animam meam : quia magnitudo fidei et dilectio habitat in illo, et spes vitæ illius. Cogitans ergo hoc (quasi (10) curæ mihi fuerit, ut vobiscum partiar ex eo (11) quod accepi) futurum mihi talibus spiritu servienti (12) hoc in mercede ; appropriavi (13) pauca vobis mittere, ut fidem vestram consummatam habeatis, et scientiam.

VARIORUM NOTÆ.

(1) *Avete, filii et filia.* — *Avete.* Sic Vulg. interp. A vertitur *χαίρετε* Math. xxviii, 9. ANONYM. — *Filii et filia.* Ita fideles appellat, quos per Evangelium genuit : et hic stylus apostolicus est. I Cor. iv, 14, 17. Gal. iv, 19. I Joan. ii, 1. MEN.

(2) *Nos.* Vos. Usserius. FELL.

(3) *In pace.* *Magnarum,* etc. Mallet sic constitui : *in pace magna. Rerum honestarum Dei æquitate abundantiam,* etc. ANONYM.

(4) *Æquitate.* Sic ms. At Felli editio Oxon. *æquitatum.* — Forte *qualitatum*, id est *δικαιοσύμων.* Vide Rom. v, 17. ANONYM.

(5) *Naturalem gratiam.* Naturalis gratia est firma, altius radicata, et plantata in anima justi. Sic infra cap. ix, *Vet. interp.* reddit *την εμφοτον δωρεάν, naturale donum.* MEN — Imitatio Jac. i, 21. *δέξασθε τὸν εμφοτον λόγον.* ANONYM.

(6) *Plurimum gratulor... quia video.* Iis consona, quæ de Barnaba habentur Act. xi, 23. *Qui quum pervenisset (Antiochiam), et vidisset gratiam Dei, gavisus est,* etc.

(7) *Ab honesto.* Scilicet egregio. Glossæ veteres :

Honestus, egregius : ἀξιόλογος. MEN.

(8) *Plenius.* Sic Felli edit. Oxon. Sic etiam regendum jubet Menardus. At ms. cum edit. *plenus.*

(9) *Fratres.* Ita edit. Oxon. Al. cum ms. *fors.* — Vossius quoque legit *fratres*, quasi per compendium fuerit scriptum *fras* ; quod exscriptor non intelligens, mutavit in *fors* ; quæ vox quidem Latina est, sed caret hic sensu. CLER.

(10) *Quasi.* Forte, *quia si.*

(11) Clemens Alex. *Στρομ.* lib. ii, cap. 6, p. 445, edit. Oxon. h. l. laudat : *Εικότως οὖν ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας ἄφ' οὗ φησιν, ἔλαβον μέρος ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι· ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν, τελετὰν ἔχητε καὶ τὴν γνώσιν.*

(12) *Spiritu servienti.* Sequor Fellum in edit. Oxon. ad mentem Menardi. Sic et Potterus ad Clem. Alex. locum mox describendum. Al. cum ms. *spiritus servientes.* Usserius, *spiritibus.*

(13) *Appropriavi.* Ino *appropriavi.* Vide II Tim. iv, 8, 21, Tit. iii, 12 ubi *σπούδασον* a Vulg. int. vertitur *festina*, Gloss. vet. *Σπούδαζω, festino, propero.* CLER.

Tres sunt ergo constitutiones Domini, vitæ spes, initium et consummatio. Propalavit enim Dominus per prophetas, quæ (14) præterierunt; et futurorum dedit nobis initia scire. Sicut ergo locutus est, honestius et altius accedere (15) ad aram illius. Ego autem non tanquam doctor (16), sed unus ex vobis, demonstrabo pauca, per quæ in plurimis lætiores sitis (17).

II. Sacrificia Judaica abolita sunt.

Cum sint ergo dies nequissimi (18), et contrarius (19) habeat hujus sæculi potestatem, debemus attendentes inquirere æquitates Domini. (20) Fidei ergo nostræ adjuutores (21), timor et sustinentia: quæ autem nobiscum pugnant, patientia est et continentia. Hæc cum apud Dominum permanent casta (22), collantur illis sapientia et intellectus (23).

Adaperuit enim nobis per omnes prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens: *Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum holocaustomatibus arietum, et pinguinibus agnorum: et sanguinem hircorum et taurorum nolo; nec si veniatis videri mihi (24). Quis enim exquisivit hæc de manibus vestris? calcare aulam meam non adjicietis. Si attuleritis mihi similitudinem, vanum: supplicamentum execratio mihi est. Neomenias vestras et diem magnum (25-26) non sustineo: jejunium, et ferias (27), et dies festos vestros odit anima mea*¹. Hæc ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis (28) est, humanam habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos: *Nunquid ego præcepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Ægypti, ut offerrent mihi hostias et victimas*²? *Sed hoc præcepi illis, dicens: Unusquisque vestrum adversus proximum non habeat malitiam; et juramentum mendum (29) non habet*³ (30). Intelligere ergo debemus, cum non sinus sine intellectu, consilium benignitatis Patris nostri: quia nobis dicit, volens nos similiter errantes quærere, quemadmodum ad illum accedamus; nobis enim dicit: *Sacrificium Deo cor contribulatum; et humilitatum Deus non despicit*⁴. Certius ergo inquirere debemus, fratres, de nostra salute, ut ne quando habeat (31) introitum in nobis, et evertat nos a vita (32) nostra.

III. Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.

Dicit ergo iterum de his ad illos: *Ut quid mihi jejunitatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, ut quis humiliet animam suam sine causa. Neque si curvaveris quasi*

¹ Isa. I, 11-14. ² Jer. VII, 22, 25. ³ Zach. VIII, 17. ⁴ Psal. L, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Quæ*. Ita edit. Oxon. quam sequitur Wakius A in sua Anglica versione. Al. cum ms. qui.

(15) *Accedere*. Menardus, *accedite*. Fellus litteris miniatissimis præmittit, *oportet*. Sed in præceptis, inquit Clericus, passim ante infinitivum dicit subauditur.

(16) *Non tanquam doctor*. Respexit forte ad illud Math. XXII, 8: *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester; omnes autem vos fratres estis*. Et ibid., 40: *Nec vocemini magistri: quia magister vester, unus est Christus*. Vide quoque Jac. III, 1. Sic in eadem sententiam infra cap. IV: *Hoc rogo vos tanquam unus ex vobis*.

(17) *In plurimis lætiores sitis*. Ita I Joan. I, 4: *Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum*. MEN.—Sic in calce hujus Epist., εἰς τὸ εὐφραναι ὑμᾶς. FELL.

(18) *Cum sint dies nequissimi*. Ita Paulus Ephes. V, 16, *quoniam dies mali sunt*. MEN.

(19) *Contrarius*. Id est Satan. Glossarium vetus B ms: *Satan, adversarius, contrarius*. Quæ subduntur, *Habeat hujus sæculi potestatem*, respondent Joan. XII, 31; XIV, 30; XVI, 11: *Princeps hujus mundi*; et Ephes. VI, 12: *Sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum*. MEN.

(20) Clemens Alex. I. c.: *Τῆς μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἰσὶν οἱ συλλήπτορες, φόβος καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν, μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν Κύριον, μενόντων ἀγῶς, συνευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις*.—Vocem συλλήπτορες ita explicat Hesyebius: *Συλλήπτορα, συναγωνιστὴν*: id est adjutorem. Et in Glossis veteribus: *Σύλληψις, βοήθεια, opulatio*. MEN.

(21) *Adjuutores*. Ms. cum edit. *adjutor est*; si Fellum excipias, apud quem, *adjuutores sunt*, ex Clem. Alex. Jamque Menardus statuerat, expuncto verbo substantivo, legendum uno verbo, *adjuutores*.

(22) *Castia, Integra*. MEN.—*Caste, Cor*.

(23) *Intellectus*. Addit Fellus litteris miniatissimis, *scientia, cognitio*; quæ duas voces putat veterem interpretem præterisse, cum essent apud Clem. Alex.

(24) *Videri mihi*. Ita edit. Oxon. Al. cum ms. *videre mihi*.—Lege *videri*, ut apud Tertull. lib. *adversus Judæos* cap. 5, pag. 608: *Nec si veniatis videri mihi*. Juxta LXX: *Ὅδ' ἂν ἐρχοσθε ὀφθῆναι μοι*: id est, nec si veniatis apparere mihi. *Videri mihi est videri a me*, phrasis Græca. MEN.—Videtur Cl. Sabatierii *Bibl. sac. Lat. Vers. ant.* ad Isa. II, 11.

(25-26) *Neomenias vestras et diem magnum*. Edit. Clerici et Russelii, post *Neomenias vestras*, addunt et *Sabbata*. Habent quidem LXX: καὶ τὰ Σάββατα. Habent et Tertullianus, et Hieronymus, aliique apud Sabatierum l. c. At ea non agnoscit vetus Barnabæ interpres, neque in prima Meuardi Paris. edit. neque in altera Felli Oxon.

(27) *Ferias*. Apud LXX: ἀργίας, otium. Sed interpres legisse videtur ἀργίας, ferias. MEN.

(28) *Sine jugo necessitatis*. Non stricta legi Moisaicæ. Ζυγὸς δουλείας, jugo servitutis. Gal. V, 1. MEN.

(29) *Mendum*. Cave hoc mutes cum Menardo et Oxoniensibus, in *mendax*: est enim prisca vox Latina, ut docet Charisius lib. I: *Mendum* in mendacii significatione dicitur; *menda*, in culpa operis aut corporis. Hinc factum *mendum*. CLER.

(30) *Habet*. Leg. Menardus, *habeat*. Sicque edidit Fellus. Forte *amet*, sicut Zach. VIII, 17: *Juramentum mendax ne diligatis*.

(31) *Habeat*. Videtur deesse vocabulum, *Satan*, vel *Contrarius*, vel quid simile, ante *habeat*. MEN.

(32) *Vita*. Oxon. conjicit *vita*. Sed non opus est; nam *vita* est pro vitæ instituto. CLER.

circulum collum tuum, et sacco te circumdederis, et cinerem straveris: nec sic celebrabis jejunium acceptum ⁵. Ad nos autem sic dicit: *Cum jejunaveris* (33), *solve omnem nodum iniquitatis, et omnem consignationem iniquam dele* (34), *resolve suffocationes impotentium commerciorum* (35), *dimitte quassatos in remissionem, et omnem cautionem malignam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine lecto induc in domum tuam: cum videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicias* (36). *Tunc erumpet temporaneum* (37) *lumen tuum, et vestimenta tua* (58) *cito orientur* (39): *et præbuit ante te justitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamas* (40), *et Deus exaudiet te: cum adhuc loqueris, dicit: Ecce adsum; si abstuleris a te nodum et suadelam malorum* (41), *et verbum murmurationis; et dederis esurienti panem ex animo* ⁶. In hoc ergo, fratres, providens est misericors Deus, quia in simplicitate crediturus esset populus, quem comparavit dilecto suo; atque ante ostendit omnibus nobis, ut non incurramus tanquam proselyti ad illorum legem.

IV. *Antichristus ante portas, ergo fugiamus errores judaizantium et opera malæ viæ.*

Oportet ergo de histantibus (42) multum scrutantes scribere, quæ nos (43) possint sanare. Fugiamus ergo ab omni opere iniquitatis, et odio habeamus errorem hujus temporis, ut futuro diligamur (44). Non demus (45) animæ nostræ spatium, ut possit habere potestatem discurrendi cum nequissimis et peccatoribus; ne quando similemus (46) illis. *Consummata enim tentatio, sicut scriptum est.* (47), *sicut Daniel dicit, appropinquavit* ⁷. Propter hoc enim Dominus intercidit (48) tempora et dies, ut acceleret dilectus (49) illius ad hæreditatem suam. Dicit sic propheta: *Regna* (50) *in terris decem regnabunt, et resurget retro pusillus, qui deponet tres in unum* ⁸. De regnis similiter. De hoc ipso dicit iterum Daniel: *Et vidi quartam bestiam, nequam et fortem, et sæviorem cæteris bestiis marinis: et apparuerunt illi decem cornua: et ascendit aliud cornu breve in medio illorum; et dejecit cornua tria de majoribus cornibus* ⁹. Intelligere ergo debemus. Adhuc et hoc rogo vos tanquam unus ex vobis, omnes amans super animam meam, ut attendatis vobis et non similetis eis qui peccata sua congerunt, et dicunt: Quia testamentum illorum, et non nostrum est (51). Nostrum est autem, quia illi in perpetuum perdidit illud quod Moyses accepit. Dicit enim

⁵ Isa. LVIII, 4, 5. ⁶ Isa. LVIII, 6-10. ⁷ Dan. IX, 24-27. ⁸ Dan. VII, 24. ⁹ Dan. VII, 7-8.

VARIORUM NOTÆ.

(33) *Jejunaveris*. Sic Fellus. Al. cum ms. *jejunaveris*. A pretem nostrum scripsisse, *suadelam manuum*. Quæ conjectura non est Menardi, ut fertur apud Clericum, sed Ed. Bernardi.

(34) *Et omnem consignationem iniquam dele*. Reglegari debent ista ad marginem, unde in textum induxit ea nescio quis: sunt quippe alia versio verborum, πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα, quæ hæc redduntur, *Et omnem cautionem malignam dissipa*: a Cypriano autem lib. *De Orat. Domin.* ante finem et lib. III *Ad Quirinum* cap. 1: *Et omnem consignationem injustam dissipa*. Cor.

(35) *Impotentium commerciorum*. *Impotentium*, id est violentorum. *Commerciorum*, in textu Græco, συναλλαγμάτων. nam συναλλάγμα est commercium. Glossæ veteres: συνάλλαγμα, commercium. MEN.

(36) *Et domesticos seminis tui non despicias*. Juxta LXX. At Vulg. juxta textum Heb. *Et carnem tuam ne despezceris*. Sed sensus idem esse videtur: nam *domesticos seminis tui*, sunt homines ejusdem tecum naturæ et carnis. Id.

(37) *Temporaneum*. Ita apud Tertullianum, lib. *De resurr. carnis*. In textu Græco πρώτον juxta textum Heb., id est, *matutinum*. Id.

(38) *Vestimenta tua*. Apud LXX. Juxta textum Hebraicum legitur ἰσχύατα, *sanitates*; pro quo quidam legerunt, ἱμάτια, *vestimenta*, ut notat S. Hieronymus. Hinc factum est, ut interpretes Barnabæ viderent, *vestimenta*: quod vocabulum sumpsit pro carne Tertullianus, lib. *De res. carnis*. MEN. — Sic legit quoque interpretes qui versionem antiquam ab Irenæo, Tertulliano et Cypriano receptam adornavit. FELL.

(39) *Orientur*. Sic leg. Menardus: sicque edidit Fellus. Al. cum ms. *orientur*.

(40) *Exclamas*. Lege, *exclamabis*, ut apud S. Cyprianum lib. III *De testimoniis*. MEN.

(41) *Suadelam malorum*. Χειροτονία apud LXX redditur hic *suadela*, quia perorantes extensa manu verba faciebant. FELL. — Opinari quis posset inter-

pretem nostrum scripsisse, *suadelam manuum*. Quæ conjectura non est Menardi, ut fertur apud Clericum, sed Ed. Bernardi.

(42) *De histantibus*. Volo, *de his statibus*: περί τούτων καταστάσεων. BERN. — Al. *de his tantis, vel instantibus*. Lectio *de his talibus*, περί τοιούτων. Fello videtur aliquanto commodior. Usserius vero legebat: *Oportet ergo non de instantibus multum scrutantes scribere vobis, quæ non possint sanare*. Porro quænam has inter lectiones sit seligenda, suadet ipsemet vetus Interpres, apud quem infra cap. XVII, sic legas: *Si enim de instantibus ac futuris scribam vobis*.

(43) *Nos*. Ita edit. Oxon. Al. ms. non.

(44) *Futuro diligamur*. Fellus in edit. Oxon. ex conjectura Usserii, *futura diligamus*. Sic legit et Menardus.

(45) *Demus*. Usser. *debemus*. FELL.

(46) *Similemus*. Sic et paulo post, *similetis*: verbum neutraliter sumitur. MEN.

(47) *Sicut scriptum est*, etc. Usserius, *de qua scriptum est, sicut Daniel dicit*. Fellus autem sic: *Sicut scriptum est a Daniele*.

(48) *Intercidit*. Ms. *interdicat*. Hæc respiciunt Math. XXIV, 22. Vide Isa. x, 23; et Malach. III, 1. FELL.

(49) *Dilectus*. Usser. *dilectos*. FELL.

(50) *Regna*. Ita LXX: βασιλείαι. At Hebr. ut in Vulg. *reges*. MEN.

(51) *Et non nostrum est*. Editi ad unum omnes: *Et nostrum est*. Locum mutilum adeoque corruptum esse agnovit Cl. Marianus in notis ad S. *Justini M. Cohort. ad Græc.* cap. 13, p. 17. Itaque illum sic restituit: *Dicunt quia Testamentum illorum, et non nostrum est*. Hanc autem emendationem insinuat cum hujusce capituli contextus, tum in primis ipsemet S. Barnabæ infra cap. XIII: Ἰδόμεν... ἐτὶ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἑξαινοῦς, *Videamus... utrum*

Scriptura : *Et fuit Moyses in monte jejunans quadraginta diebus, et quadraginta noctibus : et accepit testamentum a Domino, tabulas lapideas scriptas manu Dei* ¹⁰. Sed conversi in idola, perdidērunt illud : dicit enim Dominus Moysi : *Moyse, descende celerius, quia præterit legem populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti* ¹¹. *Et projecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis* ¹² : et contrafactum est testamentum eorum ; ut dilectio Jesu consignetur in præcordiis vestris, in spem fidei illius. Propter quod attendamus novissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitæ nostræ et fidei, si non odio (52) iniquum et futuras tentationes habeamus ; sicut dicit Filius Dei : *Resistamus* (53) *omni iniquitati, et odio habeamus eam*. Ergo considerate opera malæ viæ. Non separatim debetis seducere vos tanquam justificati ; sed in unum convenientes (54) inquirete, quod communiter dilectis conveniat et prosit. Dicit enim Scriptura : *Væ illis, qui sibi solis intelligunt, et apud se docti videntur* ¹³. Simus spirituales, simus templum (55) consummatum Deo : in quantum est in nobis, meditemur timorem Dei (56), et custodiamus mandata illius (57).

Dominus non accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit accipit (58) : si fuerit bonus, bonitas eum antecedit ; si nequam, merces nequitiae eum sequitur. Attendite, ne (59) quando quiescentes jam vocati addormiamus in peccatis nostris ; et nequam accipiens potestatem nostram, suscitet (60) et excludat a regno Domini. Adhuc et illud intelligite, cum videritis (61) tanta signa et monstra in populo Judæorum, et sic (62) illos dereliquit Dominus. Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptura est, *multi vocati, pauci electi, inveniamur* ¹⁴.

V. *Novum sædus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.*

Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius (63). Scriptum est (64) enim de illo, quædam ad populum Judæorum, quædam ad nos. Dicit autem sic : *Vulneratus est propter iniquitates nostras, et vexatus est propter peccata nostra : sanguine* (65) *illius sanati sumus. Tanquam ovis ad victimam adductus est : et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* ¹⁵. Supergratulari ergo debemus Domino, quia et præterita nobis ostendit, et sapientes fecit ; et de futuris non sumus sine intellectu. Dicit autem : *Non injuste tenduntur retia avibus* ¹⁶. Hoc dicit, quia juste periet (66) homo habens viam veritatis, scientiam (67), et se

¹⁰ Exod. xxxiv, 28. ¹¹ Exod. xxxii, 7, et Deut. ix, 12. ¹² Exod. xxxii, 19. ¹³ Isa. v, 21. ¹⁴ Matth. xx, 16 ; xii, 14. ¹⁵ Isa. liii, 5, 7. ¹⁶ Prov. i, 17.

VARIORUM NOTÆ.

Testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Quam **A** λος, « Οὐὰὶ οἱ συνετοὶ παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων ἐπιστήμονες, ὃ προστάξας, ἐπήγαγεν· « Πνευματικοὶ γενομεθα, νὰς τέλειος τῷ Θεῷ· ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετιώμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνίζομεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαίωμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν. »
(58) Accipit. Edit. Oxon. accipiet. Sic I Cor. iii, 8 : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.*
(59) Attendite, ne, etc. Alludit ad parabolam decem virginum, Matth. xxv. MEN.
(60) Nostram, suscitet. Nostram, id est nostri, id est in nos. Suscitet, lege, suscitetur, adversus nos videlicet. MEN. — At Fellus post suscitet, addit litteris iniunctis nos.
(61) Cum videritis, etc. Verbum videritis est præteritum hoc loco. Nam infra loquitur de subversione templi Hierosolymitanis jam facta. MEN.
(62) Et sic. Id est, Quod sic. MEN.
(63) Sparsione sanguinis illius. I Petr. i, 2 : *In aspersione sanguinis Jesu Christi.* MEN.
(64) Scriptum est. Pro more interpretis, rectius, scripta sunt. Sic enim fortasse legit : *Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, τὰ δὲ πρὸς ἡμᾶς.* FELL. Sic et MEN.
(65) Sanguine. Legissee videtur interpres, τῷ αἵματι. FELL.
(66) Periet. Semel lectorem moneo, μετὰ τὸν προβαρὲς μᾶξιμὰν partem lectionum, quas Menardus ad oram veteris hujus interpretationis apposuit. Ita peribit correxit pro periet, cum non hoc minus quam alterum, in usu fuerit ævo posteriori. Ita et alibi, interiet, exiet et transiet, etiam apud T. bul-lum. Voss.
(67) Habens viam veritatis, scientiam. Felli editio Oxon., *Habens viam veritatis scientiam.*

(52) Non odio. Ms. non modo. Usset. non modo animum. FELL.

(53) Resistamus, etc. Hanc Christi sententiam in toto Evangelio non repereris : sed Barnabas eam audivit ab ipso Christo, aut ab aliquo discipulo : qualis est hæc Pauli sententia, Act. xx, 35 : *Et meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatius est magis dare, quam accipere.* MEN.

(54) In unum convenientes. His similia Hebr. x, 24, 25. FELL.

(55) Simus templum. S. Paulus hac loquendi formula sæpe utitur, I Cor. iii, 16, 17 ; vi, 19. II Cor. vi, 16 ; Ephes. ii, 21 ; II Thess. ii, 4. FELL.

(56) Meditemur timorem Dei. Juxta illud Isa. xxxiii, 18 : *Cor tuum meditabitur timorem.* MEN.

(57) Hunc locum laudat Clemens Alex. *Στρωμ.*, lib. ii, cap. 7, pag. 447 : *Καὶ Βαρνάβας ὁ ἀπόστο-*

a via tenebrosa non continet adhuc. Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit die (68) ante constitutionem sæculi (69): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ¹⁷. Quo modo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetæ ab ipso habentes donum (70), in illum prophetaverunt. Ille autem, ut vacuam faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet (71); et ipse sibi

populum novum parans, dum in terris degit, ostenderet, quod facta resurrectione ipse esset et iudicaturus. Porro, docens Israellem, atque tam magna prodigia et signa faciens, prædicavit, ac illum [Israellem] summe dilexit. Quando autem apostolos suos, ipsius Evangelium prædicatos, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet, quod non venit *vocare justos, sed peccatores ad penitentiam* ¹⁸, tunc palam fecit, se esse Filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati fuisset nos homines, videntes eum? quandoquidem ii, qui solem hunc aliquando desitutum, opus manuum ejus, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. [Porro] igitur Filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur pas-

A (72) τὸν λαὸν τὸν καινὸν (73) ἐτοιμάζων ἐπιδείξει ἐπὶ τῆς γῆς ὧν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρινεῖ. Πέρας (74) γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τηλικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκέρυξε, καὶ ὑπεργάπησεν αὐτὸν (75). Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξέλεξατο (76), ὄντας ὑπὲρ πάσαν ἁμαρτίαν ἀνομιέτους... ἵνα δείξει, ὅτι οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν... τότε ἐφάνηρσεν ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ εἶναι (77). Εἰ γὰρ μὴ ἤλθεν ἐν σαρκί, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἄνθρωποι, βλέποντες αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἡλίον (78), ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀνοφθαλμησαί. Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐς τοῦτο ἤλθεν ἐν σαρκί, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τοῦς

Sequitur vetus interpretatio.

populum . . . parans. . . resurrectione facta, in terris. . . iudicabat (79) illis (80) . . . ad vitam ducens populum Judæorum, et magna signa et monstra faciens, non crediderunt nec dilexerunt illum (81). Tunc apostolos suos, qui incipiebant prædicare Evangelium suum, elegit, qui erant super omne peccatum peccatores; ut ostenderet, quia non venit *vocare justos, sed peccatores* Tunc ostendit se esse Filium Dei. Si enim non venisset in carne, quo modo possent homines sanari (82) . . . ? cum respicientes solem, qui est opus manus Dei, non possint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut consummationem peccatorum definiret eis, qui persecuti sunt ad mortem prophetas illius. . . . Dicit autem Isaias: *Plaga corporis illius omnes sanati sumus*. Et alius propheta: *Feriam partorem, et dispergentur oves gregis*. Ipse autem voluit sic pati Dicit enim qui prophetat de illo :

¹⁷ Gen. 1, 26. ¹⁸ Matth. ix, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(68) *Cui dixit die*. Post *dixit*, videtur deesse τὸ *Pater*. Nam inde probare contendit, et Filii excellentiam, quod sit terrarum orbis Dominus, et quod ei dixerit *Pater: Faciamus hominem*, etc. Quod etiam repetit infra cap. vi, *Λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ Υἱῷ· Πιοήσωμεν κατ' εἰκόνα*, etc. Id est: *Dicit enim Scriptura de nobis, sicut dixit Filio* (supple *Deus*, ut ex antecedentibus patet): *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. MEN. — Mihi magis placet Bulli conjectura, qui hunc locum sic fortasse restituendum censet: *Cui dixit Deus ante constitutionem mundi*. Videsis ejus *Defens. Fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2.

(69) *Ante constitutionem sæculi*. Id est, ante plenam et perfectam mundi constitutionem, quia homine nondum creato, non erat mundus plane perfectus. MEN.

(70) *Prophetæ ab ipso habentes donum*, etc. Prophetæ videlicet. Nam prophetæ Dei Spiritu afflati prophetarunt. MEN. — Hunc locum strenue defendit Grabius in *Adnot. ad Bulli Defens. Fid. Nic.*, § 5, pag. 45 contra Lucam Mellierum, seu Samuellem Crellium. Quin etiam ipsi videtur ex Barnaba descripsisse Irenæus, quæ habet lib. iv, cap. 20, n. 4: *Prophetæ ab eodem Verbo propheticum accipientes charisma, prædicaverunt ejus secundum carnem adventum*. Quibus paria scripserat lib. iv, cap. 7, n. 2: *Omnes qui ab initio cognitum habuerunt Deum, et adventum Christi prophetaverunt, revelationem acceperunt ab ipso Filio*.

C (71) *Sustinuit, ut promissum parentibus redderet*. Id est, passus est, ut quæ priscis patribus per prophetas prænuntiata sunt, adimpleret. Et τὸ ut sequelam significat, non causam: quasi diceret: *Ita ut promissum parentibus redderet*. MEN.

(72) Hic incipit textus Græcus superstes.

(73) Ms. *κενόν*, male.

(74) Πέρας, porro, ut sæpe apud Barn.

(75) Sc. τὸν Ἰσραὴλ.

(76) H. l. laudat Orig. c. *Cels.* 1, n. 63, t. 1, p. 378. Ed. BB. Vide: Hefele, das Sendschreiben des A. Barn. p. 160.

(77) Coniunge hæc cum verbis anteced.: *quia in carne oportebat*, etc. Eamdem sententiam reperies in *Orac. Sibyll. Proem.* v, 10-15

(78) I. e. qui aliquando desinere debet. MEN.

(79) *Judicabat*. Al., ex conjectura, *judicat* vel *judicabit*. Menardus tamen leg. *indicabat*, ut modo vidimus.

(80) *Illis*. Al. forte, *ille ad summam, vel ad finem docens*. Vel: *Finis autem, docens*. Integrum hunc locum sic restituit Fellus: *Et ipse sibi populum novum parans, resurrectione facta in terris agens, ostendit quod iudicabit illos: et ad extremum ad vitam ducens, etc.*

(81) *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*. Hæc non sunt in textu Græco. Lege tamen, *sed non crediderunt*, etc. MEN. — Legit interpretes *ἐκέρυξαν*, καὶ ὀψερ ἡγάπησαν. Voss. et FELL.

(82) *Sanari*. Forte *salvari*. Menardus pro *ἐσώθη* μὲν legit *ἐσώθησαν*.

προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε (83). Λέγει γὰρ ὁ Θεός· τὴν (84) πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ (85)]· Ὅταν πατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω παθεῖν· ἔδει γὰρ, ἵνα ἐπὶ ἔϋλου πάθῃ. Λέγει γὰρ ὁ προφητεῦν ἐπ' αὐτῷ· Φεῖσαι μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ βρομφαλας, καθήλωσόν μου τὰς σάρκας, ὅτι πονηρευομένων συναγαγαὶ ἐπανέστησάν μου· Καὶ πάλιν λέγει (86)· Ἴδὸν τέθεικά μου τὸν ῥῶτον εἰς μάλιστα, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς ῥαπισματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθηκα ὡς στρεβλὸν πέτρων (87).

VI. Christi passio et novum sædus jam et prophetis annuntiat.

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τί λέγει (88); Τίς ὁ κρινόμενός μοι; Ἄντιστήτω μοι. Ἡ τίς ὁ δικαιομενός μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδί Κυρίου. Οὐαὶ ὑμῖν· ὅτι πάντες ὑμεῖς παλαιώθησθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σῆς καταφάσεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· Ἐπεὶ ὡς λίθος ἰσχυρός ἐτέθη εἰς συντριβὴν (89)· Ἴδὸν ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῖ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαίον, ἐντιμον. Εἷτα τί λέγει; Καὶ ὅς ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; Μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐπὶ ἐν ἰσχυεῖ ἔθηξε τὴν σάρκα (90) αὐτοῦ ὁ Κύριος. Λέγει γὰρ· Καὶ ἔθηξέ (91) με ὡς στρεβλὸν πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Καὶ πάλιν λέγει· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη καὶ

A sus est. Dicit enim Deus, plagam carnis ejus ab illis esse¹⁹, [et] : Cum percutiam pastorem, tunc dispergentur oves gregis²⁰. Ipse [autem] sic pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit : Parce animæ meæ a gladio²¹; clavis confige carnes meas²², quia concilia malignantium insurrexerunt in me²³. Et rursus ait : Ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam posui sicut²⁴ solidam petram²⁵.

B Cum autem fecit, quod præceptum ei fuerat, quid ait? Quis est, qui litiget tecum? Resistat mihi. Vel quis est, qui judicium ineat adversum me? Appropinquet puero Domini. Væ vobis, quia omnes vos veterascetis quasi vestimentum, et linea devorabit vos²⁶. Et iterum dicit propheta : Sicut lapis fortis positus est in contritionem²⁷; ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem²⁷. Deinde quid loquitur? Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. In lapide ergo spes vestra? Absit! sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque : Et posuit me sicut solidam petram²⁸. Adhuc autem dicit propheta : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli²⁹. Et iterum ait : Hæc

Vetus interpretatio.

Parce animæ meæ a gladio. Et : Confige clavis carnes meas : quia nequissimorum conventus insurrexerunt in me. Et iterum dicit : Ecce posui dorsum meum ad flagella, et maxillas meas ad palmus (92). Faciem autem meam posui tanquam solidam petram.

VI. Cum autem fecit Dei præceptum, quid dicit? Quis est qui contradicit? resistat mihi. Quis æqualis futurus est (93) mihi? propinquet puero Dei. Væ vobis, quia vos omnes veterascetis (94) tanquam vestimentum; et linea devorabit vos. Iterum dicit propheta : Tanquam lapis . . . expositus est in afflictionem. Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum (95), . . . Et quid dicit? Et qui crediderit in illum, non confundetur (96). In lapide ergo fides vestra? Absit! Sed quia in fortitudine posuit corpus illius. . . . Dicit iterum propheta : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. . . . Hic est dies, . . . quem fecit Dominus. . . . Quid ergo dicit? . . . Circumvennerunt me conventus nequissimorum : vallaverunt me tanquam apes. . . . Et iterum dixit : Super vestem meam sortes miserunt. In carne ergo incipiente illo venire, . . . ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo propheta ad Judæos : Væ animæ iniquorum, . . . qui (97) dicunt

¹⁹ Isai. liii, 8; Zach. xiii, 6. ²⁰ Zach. xiii, 7; Matth. xxvi, 51; Marc. xiv, 27. ²¹ Psal. xxi, 21. ²² Psal. cxviii, 120. ²³ Psal. xxi, 17. ²⁴ Isai. l, 6, 7. ²⁵ Ibid., 8, 9. ²⁶ Isa. viii, 14, juxta textum Hebraicum, non juxta LXX. ²⁷ Isa. xxviii, 16, cfr. Rom. ix, 33, I Petr. ii, 6. ²⁸ Isa. l, vii. ²⁹ Psal. cxvii, 22.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummarentur peccata Judæorum addita Christi morte. MEN. cfr. Matth. xxiii, 31 sqq.

(84) Ms. πηγῆν. Vet. interpr. : plaga corporis illius omnes sanati sumus.

(85) Ita restituo ex veteri versione Lat., quæ habet : Et alius propheta. Sensus est : Annuntiavit Deus per prophetas, Judæos Christum esse interfecturos, et hanc necem ipsis interitum fore.

(86) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.

(87) Faciem non avertens.

(88) Sc. Patris jussio de incarnatione et toto humanæ incarnationis negotio.

(89) Veterem interpretem imitati vocem ἐπέει in versione nostra negleximus.

(90) Σάρξ Christi propter ισχύν propheta λίθος vocatur.

(91) Ἐθηκα. Oxon. et LXX.

(92) Palmas. Colaphos palma impactos. Glossæ

vet. Depalmare, κολαφίζειν. CLER.

(93) Quis æqualis futurus est. Interpres legebat εἰ-
κασόμενος loco δικαιομενός. MEN.

(94) Veterascitis. Al. Forte veterascetis, juxta Græcum. Sic et Felli editio Oxon.

(95) Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum. Locus mutilus, et legendus ut apud S. Cyprianum, lib. ii, De testimoniis : Ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum; juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in præsentī legitur ἐμβάλλω, ut I Petr. ii, 6. Ἴδὸν τίθημι, κ. τ. λ. MEN.

(96) Non confundetur. Ita Rom. ix, 33 : οὐ κατασχυνθήσεται. In textu Græco Isaia xxviii, 16 : οὐ μὴ κατασχυνθῆ, id est non confundatur. In textu Græco Barnabæ : Qui sperabit in eum, vivet in æternum. MEN.

(97) Qui. Al. quia. Fellus retinet qui.

est dies magna et mirabilis, quam fecit Dominus 20. *Simplicius vobis scribo, ut intelligatis, ego, purgamentum vestræ charitatis. Quid vero porro dicit propheta? Obsedit me concilium malignantium* 21, *circumdederunt me sicut apes favum* 22, et: *Super vestem meam miserunt sortem* 22. Cum igitur in carne esset appariturus et passurus, præmonstrata est ipsius passio. Nam in Israel em dicit propheta: *Væ animæ eorum, quia pessimum consilium inierunt adversus semetipsos, dicentes: Alligemus justum, quoniam molestus nobis est* 23. Et vero dicit ad illos Moses: *Ecce ista ait Dominus Deus: Intrate in terram bonam* 24, *quam juramento promisit Dominus Abraham et Isaac et Jacob; et ut hæreditatem possidete eam, terram fluentem lacte et melle* 25. Quid dicat cognitio, discite: *Sperate [inquit] in Jesum, qui in carne manifestandus est vobis. Homo [enim] est terra quæ patitur; ex substantia enim terræ formatus est Adam. Quid ergo dicit: [in] terram bonam, lacte ac melle fluentem? Benedictus sit Dominus noster, qui sapientiam et intelligentiam oculorum suorum posuit in nobis. Dicit enim propheta: Parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens et peritus, et diligens Dominum suum?*

A θαυμαστή, ἢ ἐποίησεν ὁ Κύριος (98). Ἀπλούσα-
ρον ὑμῶν γράφω, ἵνα συνήτε (99)· ἐγὼ περιήμα τῆς
ἀγάπης ὑμῶν (100). Γι οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης;
Περίσχε με συνασπῆ ποτηρευομένων, ἐκύκλω-
σαν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ Ἐπὶ τὸν ἱμα-
τισμὸν μου ἔβαλον κληῖρον (1) Ἐν σαρκὶ οὖν αὐ-
τοῦ μέλλοντος φανεροῦσθαι καὶ πάσχειν, προφανε-
ροῦτο τὸ πάθος. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰσ-
ραήλ: Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευται
βουλήν ποτηρᾶν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· Δῆσωμεν
τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχηστος ἡμῖν ἐστι (2). Λέγει
δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς (3)· Ἰδοὺ τάδε λέγει Κύριος
ὁ Θεός· Εἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἢ
ὡμοσε Κύριος τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ,
καὶ κατακληρονομήσατε αὐτήν, γῆν βέουσαν γάλα
καὶ μέλι. Τί λέγει ἡ γνῶσις (4), μάθετε· Ἐπί-
στατε [φῆσιν (5)], ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φα-
νεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. Ἄνθρωπος [γὰρ] τῆ ἐστὶ
πάσχουσα (6)· Ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς ἡ
πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. Τί οὖν λέγει (7); [εἰς]
τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, τὴν βέουσαν γάλα καὶ μέλι;
Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν θέμε-
νος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. Λέγει γὰρ ὁ προφή-
της· Παραβολὴν Κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφός

Vetus interpretatio.

inter se; Circumveniamus (8) justum, quia insuavis est nobis. Et Moyses autem dicit ad illos: . . . Hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam promisit Dominus Abraham, Isaac et Jacob; et domini estote illius terræ, quæ trahit lac et mel. Quid dicat scientia, discite: Credite, inquit, in eum qui in carne apparebit, Jesum. Homo enim terra est. . . cum ex terra sit figmentum Adæ. Quid ergo dicit: In terram bonam, fluentem lac et mel? Et benedictus Dominus. . . quia (9) sapientiam et sensum posuit in nobis absconditorum suorum. Dicit autem per prophetas parabolam Dominus (10): Quis intelliget, nisi sapiens, . . . et diligens Dominum suum? Quia ergo, cum nos cognovit (11) in remissionem peccatorum, fecit nos aliam figuram tanquam pueros habere, ut spiritu figuraret nos. Nos enim, sicut dicit Scriptura (12) . . . : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et supersit bestis terræ, et avibus cæli, et piscibus maris. Et Dominus, videns bonam figuram nostram, dixit: Crescite et multiplicamini, et replete terram. . . Iterum vobis ostendam, quo modo vobis dicit (13) secundam figu-

20 Psal. cxvii, 24. 21 Psal. xxi, 17. 22 Psal. cxvii, 12. 23 Psal. xxi, 19. 24 Isa. iii, 9; Sap. ii, 12.
25 Exod. xxxiii, 1. 26 Levit. xx, 24.

VARIORUM NOTÆ.

(98) Loquitur de ea die, qua lapis reprobatus factus est in caput anguli.

(99) Ἀπλούστ. Συνήτε. Hæc laudat Clem. Alex. Strom. v, c. 10, p. 683.

(100) I. e. omnia pro vobis et facere et pati paratus. Cfr. I Cor. iv, 13, et Ign. ad Eph. c. 18.

(1) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.

(2) Cfr. Justin. Dial. c. Tryph., n. 17.

(3) Hæc et sequentia usque ad τὸν κύριον αὐτοῦ habet Clem. Alex. Strom. v, 10, p. 683.

(4) I. e. profundior Veteris Test. et antiquæ æconomix divinæ cognitio — homini Christiano reclusa. Cfr. Neander R. G. 1, 415.

(5) Φησὶν, γὰρ, εἰς, uncis inclusa, restituo (momente Davisio) ex Clem. Alexandrino, cum et vetus interpres ita legerit.

(6) Homo quia e terra est creatus, ideo Christus secundum humanam suam naturam terræ potest comparari.

(7) Hic incipit secunda loci biblicæ Exod. xxxiii, 1, interpretatio allegorica seu gnostica. Terra illa primum humanam Christi naturam denotabat, nunc Christianos, Salvatore renatos pueros Dei innuit.

(8) Circumveniamus. Int. Vet. videtur legisse ἐβεβούλευμεν, ut est Sap. ii, 12. Eadem interpretatio habetur apud S. Cyprianum, lib. ii, De testimoniis. Men.

(9) *Et benedictus Dominus . . . quia.* Interpres vocem et interponens, videtur ea quæ sequuntur pro sacræ Scripturæ sensu laudasse. Fortasse Prov. iii, 33, aut Psal. cxviii, 12, sed Clemens Alex. præsentem lectionem Græci textus confirmat. Ita Fell. qui ex Græcis item supplet noster et pro quia legit qui.

(10) *Dicit autem per prophetas parabolam Dominus.* Locus corruptus. Lege, ut in textu Græco, et apud Clementem: *Dicit enim propheta: Parabolam Domini quis intelliget?* Locus habetur Isa. xl, 13, *Τίς ἐγνώ νοῦν Κυρίου; Quis novit sensum Domini? Dixit autem Barnabæ parabolam, quæ est sermo allegoricus et obscurus, ut divinæ mentis obscuritatem ostenderet. MEN. — Hanc Menardi emendationem secutus est Fellus in textu, nihil monens.*

(11) *Cognovit.* Fellus in textu restituit, *recognovit.* Sed in nota: Rectius, inquit, *renovavit.* Quod sane pridem Menardus monuerat.

(12) *Nos enim, sicut dicit Scriptura.* Locus corruptus. Legendum, ut in textu Græco: *De nobis enim dicit Scriptura, sicut dicit Filio, Deus videlicet, aut Pater. MEN.*

(13) *Vobis dicit. Forte, nobis fecit.* — Menardus autem integrum hunc locum corruptum reputans, sic restituit: *Rursus vobis ostendam, quomodo in novissimis temporibus fecit: antecedentibus et intermediis omissis.*

καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν Κύριον αὐτοῦ (14); Ἐπεὶ οὖν ἀνακαινίσας (15) ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίον (16) ἔχειν τὴν ψυχὴν, ὡς ἂν καὶ [πνεύματι] ἀναπλασσομένους (17) ἀπὸς ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ Υἱῷ· *Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν κτερινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης.* Καὶ εἶπε Κύριος ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα, ἄνθρωπον· *Ἀξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν.* Ταῦτα πρὸς τὸν Υἱόν (18). Πάλιν σοι ἐνδείξω, πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησε. Λέγει Κύριος· *Ἰδοὺ ποιήσω τὰ ἐσχάτα ὡς τὰ πρῶτα* (19). Εἰς τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης· *Εἰσεέλθετε εἰς τὴν βέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακνισθεσθε αὐτῆς* (20). Ἰδοὺ οὖν ἡμεῖς ἀνακαταπλασθεσθαί, καθὼς πάλιν ἐν ἐτέρῳ προφήτῃ λέγει· *Ἰδοὺ, λέγει Κύριος, ἐξελῶ τούτων, τουτέστιν ὧν πρόβλεπε τὸ Πνεῦμα Κυρίου, τὰς λίθινὰς καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς·* ὅτι ἐμελλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναός γὰρ ἅγιος, ἀδελφοί μου, τῷ Κυρίῳ τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Λέγει γὰρ πάλιν Κύριος (21)· *Καὶ ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ Κυρίῳ Θεῷ μου, καὶ δοξασθήσομαι;* Λέγει· *Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ ἀγαμέδον ἐκκλησίας ἁγίων.* Οὐκοῦν ἡμεῖς ἐσμεν, οὐδ' εἰσῆγαγεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθὴν. Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; Ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται (22)· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι

A Ubi igitur nos reñovavit per remissionem peccatorum, effecit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerorum instar, utpote qui et spiritu nos reformavit. Nam de nobis Scriptura dicit, loquente [Patre] ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram; et præsint bestiis terræ, et volatilibus cæli, et piscibus maris* 27. Tum Dominus videns hominem, pulchrum figmentum suum, ait : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* 28. Hæc ad Filium. Iterum autem tibi ostendam, quo modo quoad nos ultimis temporibus secundam creationem peregerit. Dicit [enim] Dominus : *Ecce faciam novissima tanquam priora.* Hoc respiciens prædicavit propheta : *Intrate in terram lacte et melle fluentem, et dominamini ei.* Ecce igitur, nos denuo formati sumus; quemadmodum rursus in alio propheta dicit : *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis, hoc est ab eis quos Spiritus Domini prævidebat, corda lapidea, et immittam illis corda carnea* 29; quia in carne voluit apparere, et habitare in nobis. Templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. Etenim iterum ait Dominus : *Ubinam apparebo coram Domino Deo meo et glorificabor* 30? Ait : *Confitebor tibi in ecclesia, in medio fratrum meorum, et cantabo in medio ecclesiarum sanctorum* 31. Itaque nos sumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac et mel? Quoniam infans primum melle, tunc lacte viviscit; ita et nos, fide [quam habemus] promissis [Dei] et verbo (prædicationis) vivificati, vivemus terram possidentes. Superius vero prædi-

Vetus interpretatio.

ram in novissimis. Dicit Dominus : *Ecce facio* (23) *novissima tanquam priora.* Propter hoc ergo prædicavit propheta : *Intrate in terram, quæ trahit lac et mel, et dominamini ejus* Quia ipse incipiebat (24) apparere, et in nobis habitare : templum enim Domini, . . . inhabitatio cordis nostri est. Dicit ergo iterum : *Et quo modo apparebo Domino Deo meo, et magnificabor?* Inquit : *Confitebor in ecclesia . . . fratrum meorum, et decantabo tibi in Ecclesia sanctorum.* Nos ergo sumus, quos induxit in terram bonam. Quid ergo lac et mel? Quia ab initio infans melle et . . . lacte vivificatur; sicut per fidem promissionis, verbo dum adnutrimur, sic vivificamur (25), dominatum agentes terræ. Quis est, qui possit modo esse super bestias, aut super aves, aut super pisces? Sentire debetis, quia superesse (26) potestatis est, ut quis imperans domino (27) sit.

27 Gen. i, 26. 28 Ibid., 28. 29 Ezech. xi, 19; xxxvi, 26. 30 Psal. xli, 3. 31 Psal. xxi, 23.

VARIORUM NOTÆ.

(14) Hæc verba in libris sacris frustra quærentur.

Sinilia occurrunt Isai. xl, 13. Prov. i, 6. POTT. D

(15) Particip. pro indicat. ut c. 19 et sæpius apud Patres.

(16) Ms. παιδίον, male. Παίδιον. DAVIS.

(17) Ms. ἀναπλασσομένους, male. Πνεύματι restituit Fellus ex interpr. Lat.

(18) Sc. jam initio creationis de nobis dixit.

(19) Non est in S. Script., sed f. respexit Barn. ad Ezech. xxxvi, 11, vel Matth. xi, 16.

(20) I. e. respectu secundæ hujus creationis (regenerationis Christianæ) prædicavit propheta : *Intrate, etc.* i. e. reascimini.

(21) Vocem Κύριος, quam et vetus non legit interpres. aut male additam putes, aut non ad Deum, sed ad Prophetam (David) referas. — Notes deinde, quod hisce verbis tertia loci illius biblici explicatio allegorica seu gnostica incipiat, quæ *terram illam* de Ecclesia Christiana interpretatur. Cfr. Not. 7, sup.

(22) Lac et mel, πίσις καὶ κήρυγμα, quibus Ec-

clesia nos nutrit.

(23) *Ecce facio.* Rectius, *faciam.* FELL. — Coniicit autem Menardus his verbis S. Barnabam respexisse vel ad Isa. xliii, 18, vel ad Jerem. xxxiii, 7, vel denique ad Thren. v, 21 : *Innova dies nostros sicut a principio.* Hæc enim precatio, inquit, est futurorum prædictio.

(24) *Incipiebat.* In textu Græco ἐμελλεν, id est *debebat*, ut supra, et alibi passim. MEN.

(25) *Sicut per fidem... verbo... vivificamur.* Al. juxta Græca : *Sic et per fidem... et verbo... vivificabimur.* Fellus tamen primam tantummodo emendationem admisit.

(26) *Superesse.* Sic sup. *Faciamus hominem... et supersit bestiis terræ.* Est igitur hic *superesse* vet. Interp. *dominari, præesse, excellere.* Quo sane sensu verbum istud antiquis etiam scriptoribus Latinis interdum usurpatur.

(27) *Domino.* Leg. *dominus.* Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

xit: *Crescant et præsent piscibus. Quis potest nunc præesse bestiis, vel piscibus, vel cæli volucris? Scire enim debemus præesse potestatem designare, ut quis imperet ac dominetur. Etsi id nunc non contingat, promisit [id] sane nobis. Quando [fiat]? Cum et ipsi adeo perfecti erimus, ut hæredes simus testamenti Domini.*

VII. *Jejunium et Caper — typus Christi.*

Intelligite ergo, filii dilectionis ac lætitiæ, quod bonus Dominus omnia nobis præmonstravit, ut cognosceremus, cui in omnibus gratias agere ac laudes debemus offerre. Si ergo Dei Filius, qui est Dominus et iudicaturus est vivos ac mortuos, passus est, ut plaga ipsius vividos nos redderet; credamus, non potuisse Filium Dei pati nisi propter nos. Cruci vero affixus aceto ac felle potabatur. Audite, quomodo de hac re indicia dederint sacerdotes populi [Judaici]. Scripto præcepto, ut, qui jejunium non jejunaret, morte exterminaretur⁴², præcepit Dominus; quia et ipse pro peccatis nostris vas spiritus sui oblaturus erat in hostiam; ut et impletur figura facta in Isaac, qui super altare fuit oblatus. Quid igitur dicit apud prophetam? *Et manducet de hirco, qui in die jejunii offertur pro omnibus peccatis. Attendite diligenter: et manducet soli ac omnes sacerdotes intestinum non lotum, cum aceto.* Ad quid? Quoniam me, inquit, pro novi populi delictis oblaturum carnem meam, potaturi estis felle cum aceto; ideo comedite vos soli, dum populus jejunat, et plangit in sacco et cinere. [Hæc] ut ostenderet, quod oportet

Α ζήσομεν κατακυριεύοντες τῆς γῆς. Προεῖρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι αὐξανέσθωσαν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. Τίς (28) οὖν ὁ δυνάμενος νῦν ἀρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; Αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφειλομεν, ὅτι τὸ ἀρχειν ἐξουσία ἐστίν, ἵνα τις ἐπιτάξας κυριεύσῃ. Εἰ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο νῦν, ἄρα ἡμῖν εἴρηκε (29). Πότε; Ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν κληρονόμοι τῆς διαθήκης Κυρίου γενέσθαι.

Ὀλοκοῦν νοεῖτε, τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς Κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γνῶμεν ὅ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφειλομεν αἰνεῖν. Εἰ οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὢν Κύριος, καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, ἔπαθεν, ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποιήσῃ ἡμᾶς· πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ διὰ ἡμᾶς. Ἄλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ. Ἀκούσατε, πῶς περὶ τοῦτου πεφανέρωσαν (30) οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ (31). Γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, ὅς ἂν μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο Κύριος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἡμέλλε σκεῦος τοῦ πνεύματος (32) προσφέρειν θυσίαν, ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαὰκ, τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελεσθῇ. Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφῆτῃ; *Καὶ φαγέτωσαν ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν* (33). Προσέχετε ἀκριβῶς· *Καὶ φαγέτωσαν οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἐντερον ἀπλυτον μετὰ δξους.* Πρὸς τί; Ἐπειδὴ ἐμὲ, εἶπεν, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μέλλετε ποτίζειν χολῇ μετὰ δξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ καὶ

Vetus interpretatio.

VII. Intelligite ergo, filii dilecti, quia omnia bonus Dominus ostendit nobis, ut sciremus, cum per omnia (34) gratias agere debeamus. Si ergo Filius Dei, cum sit Dominus qui incipiet iudicare vivos et mortuos, passus est ut plaga illius vivificaret nos; credamus, quia Filius non poterat pati nisi propter nos. Sed et cruci affixus, potatur aceto et felle. Audite, quemadmodum de hoc significaverint sacerdotes templi. Inscripta lege præcepti, ut si quis non jejunaret jejunium, morte moreretur, præcepit Dominus: quia ipse pro peccatis nostris incipiebat vas spiritus sui offerre hostiam; ut et liguram quæ fuerat sub Isaac qui oblatus est ad aram, consummaret. Quid . . . dicit . . . propheta (35)? *Et manducet de hirco, quem oblaturi sunt ad jejunium pro omnibus peccatis.* Attendite diligenter: *Et manducet sacerdotes soli . . . intestinum non lotum, cum aceto.* Ad quid? Quoniam me, pro peccatis populi mei (36) incipientem offerre corpus meum, potabitis aceto cum felle: manducate vos soli, populo jejunante, et plangite vos (37) in cilicio et cinere. Et ut ostenderet, quia ab illis (38) debet pati, sic præcepit: . . . *Sumite hircos duos bonos,*

⁴² Lev. xxiii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

- (28) Ms. τῆ, male.
 (29) Sensus: in præsentī quidem imperium illud in volucres, etc., non tenemus, sed promissam hanc dominationem aliquando recuperabimus.
 (30) av pro act, ut sæpius in N. T. Winer, Gram. p. 72, ed. IV.
 (31) Ναοῦ. Μεν.
 (32) I. e. corpus suum. Μεν. Sensus est: mandato de jejunio Dominus typum passionis suæ præbere voluit.
 (33) Non est in sacra Scriptura; sed inter Christianos sec. II, traditiones quædam falsæ de ritibus Judæici festi expiationum divulgatæ fuisse videntur; quas hic Barnabas, alias Justinus (*Dial. c. Tryph.* n. 40) et Tertull. *Adv. Jud.* cap. 14, *adv. Marc.* III, 7, secuti sunt.
 (34) *Cum per omnia.* Leg. cui p. o. juxta Græca.

- D — Sic quoque Fellus in sua edit. Oxon.
 (35) *Propheta.* Forte, in *propheta*, juxta Græcum. Sic et Felli edit. Oxon.
 (36) *Populi mei.* In textu Græco, λαοῦ τοῦ καινοῦ, id est *populi novi*: non ita recte; quia Christus pro universò mundo passus est. Μεν. — At Græcam lectionem confirmare fortasse quis posset ex isto Apostoli loco, II Cor. v, 17: Ὅστε εἰ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις: τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ.
 (37) *Plangite vos.* Leg. *plangente*, expuncto prenomine *vos*, ut in textu Græco κοπτομένου. Nam populus illā die debebat affligere animas jejunio, in cinere et cilicio. Μεν.
 (38) *Quia ab illis,* etc. Legebat vetus interpres ὅπ' αὐτῶν. Vide sis Grabium in *Annot. ad Bulli Defens.* *Fid. Nic.* § 5, pag. 45.

σποδῶ. ἵνα δείξῃ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐ-
τῶν. Πῶς οὖν ἐνετελεῖσθε; Προσέχετε. Λάβετε δύο
τράγους καλοὺς καὶ ὁμοίους, καὶ προσενέγκατε
καὶ λαβέτω ὁ ἱερεὺς τὸν ἕνα εἰς ὀλοκαύτωμα (39).
Τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσους; Ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ
εἰς (40). Προσέχετε, πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανε-
ροῦται. Καὶ ἐμπαύσατε (41) πάντες, καὶ κατακε-
νήσατε (42), καὶ περιβῆτε τὸ ἔριον τὸ κόκκινον περὶ
τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καλοῦτως εἰς ἔρημον βληθήτω.
Καὶ ὅταν γένηται οὕτως, ἄγει ὁ βασιτάξων τὸν τρά-
γον εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτί-
θησιν ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχίη (43), οὗ καὶ
τοὺς βλαστοὺς (44) εἰκόθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ εὐ-
ρίσκοντες· ταύτης μόνης τῆς ῥαχίου (45) οἱ καρποὶ
γλυκεῖς εἰσι. Τί οὖν καὶ τοῦτο; Προσέχετε· τὸν μὲν
ἕνα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρα-
τον, καὶ ὅτι (46) τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον;
Ἐπεὶ δὲ θύονται αὐτὸν τότε (47) τῇ ἡμέρᾳ (48), τὸν
ποδῆρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐρου-
σιν· οὐχ οὕτως ἔστιν, ὃν ποτε ἡμεῖς ἔταυρώσαμεν
ἔξουθενήσαντες, καὶ κατακενήσαντες, καὶ ἐμπαύσα-
τες; Ἀληθῶς οὗτος ἦν, ὁ τότε λέγων ἑαυτὸν Ἰῶν
θεοῦ εἶναι. Πῶς γὰρ ὁμοῖος; Εἰς τοῦτο ὁμοίους (49)
τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ἴσους ἴν', ὅταν ἴδωσιν αὐ-
τὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγῆσονται ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι
τοῦ τράγου. Οὐκοῦν ἴδε (50) τὸν τύπον τοῦ μέλλον-
τος πάσχειν Ἰησοῦ. Τί δὲ, ὅτι τὸ ἔριον εἰς μέσον τῶν

A ret ipsum mori pro illis. Quomodo igitur præcepit?
Attendite. Sumite [inquit] duos hircos bonos et si-
miles, et offerte [eos]; et accipiat sacerdos unum in
holocaustum. De altero vero quid facient? Maledi-
ctus, inquit, unus. Attendite, quo pacto figura Jesu
manifestetur. Et conspuite illum omnes, ac lanci-
nate; et imponite lanam coccineam circa caput ejus;
et sic in desertum emittatur. Et cum ita factum
fuerit, qui portat hircum, abducit eum in eremum,
et aufert [ab illo] lanam, et ponit eam super fruti-
cem, qui vocatur rubus, cujus germina in agris
reperta solemus manducare; et hujus solius vepris
fructus dulces sunt. Cur vero et hoc? Attendite:
Unum quidem super altare; alterum vero maledi-
ctum, et quare, qui maledictus est, coronatur?
B Quia videbunt eum illa die habentem circa corpus
talarem coccineam, et dicent: Nonne hic est,
quem nos aliquando despectum, compunctum ac
illum crucifiximus? Vere ille est, qui tunc se
dicebat esse Filium Dei. Quanto opere enim similibus!
Ideo ergo similes hircos pulchros et æquales [po-
stulavit]; ut cum viderint eum tunc venientem,
percellantur de hirci similitudine. Vide igitur figu-
ram Jesu passuri. Quam ob rem vero lanam in
medio spinarum ponunt? Id est figura Jesu, Eccle-
siae proposita. [Ponunt autem lanam in spinis],
ut, qui voluerit lanam coccineam auferre, eo, quod

Vetus interpretatio.

similes (51), et offerte: et accipiant sacerdotes unum in holocaustum pro peccatis, . . . alium autem in ma-
ledictionem. Attendite, quo modo figura Jesu ostendebatur. Exspuite in illum, inquit, omnes, et pungite,
et imponite lanam coccineam circa caput illius; et sic in aram (52) ponatur: et cum ita factum fuerit,
adducite (53), qui ferat hircum in eremum, et auferat, . . . et ponat illam in stirpem quæ dicitur rubus; cujus
et fructus in agris adsumus (54) invenientes manducare: . . . hujus stirpis dulces fructus inveniuntur.
Ad quid ergo hoc? Attendite: Unum ad aram; alium tanquam maledictum. Et quare is qui maledictus,
coronatus? Quia videbunt illum tunc in illa die, chlamidem habentem coccineam circa corpus, et dicent:
Nonne hic est, quem nos crucifiximus, fastidientes, et conspuentes (55), et compungentes? Vere hic fuit,
qui tunc se dicebat esse Filium Dei. Sicut ergo similis, sic similes hircos, . . . et æquales: ut cum viderint
unum ex illis (56) tunc pascentem, admirentur in similitudine capri. Ergo videtis figuram ejus, qui passu-
rus erat, Jesu. Quare et lanam in medio spinarum ponunt? Figura Jesu, Ecclesiae posita; quia (57) qui

VARIORUM NOTÆ.

- (39) Levit. xvi, 7 sqq. cfr. BAHR, Symb. II, 679. D et Tertullianus lib. *contr. Judæos* cap. ult. *pares et consimiles*. Sed unde sumpserunt, nisi ex hac Epistola? MEN. — Cyrillus Alex. in Glaphyris: Καλοὶ τε καὶ ἰσομεγέθεις ἀλλήλοις ἄμφω τε ἰσῆλικες, ὁμόχροοι τε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον παρόντες τὴν ἐμπληρίαν· Hoc est, ut vertendum fuit: *Pulchri, et ejusdem inter se magnitudinis ambo, et coævi, item ejusdem coloris, nec ulla omnino affecti membrorum læsione*. COT.
(40) = ἡνιγγῶ cfr. BAHR, l. c. p. 668.
(41) Sic Voss. Alii ἐκπαύσατε.
(42) Talia nec S. Scriptura, nec Talmud narrat; sed reperies ea et apud Justinum ac Tertull. II. cc.
(43) Ita Voss. Ms. ῥαχίη, male.
(44) Germina. Ita Voss. βάτους; MEN. Male. Davi-
sus cum interprete Lat. καρπούς.
(45) Ita Voss. Ms. male: οὕτως μόνης τῆς ῥα-
χοῦς, x. τ. λ.
(46) Ὅτι = cur? Viger. p. 551 b.
(47) Davis. legit: ἐπειδὴ θύονται αὐτὸν, ταύτη,
x. τ. λ.
(48) Christum in die judicii. MEN.
(49) Ita Davis. ὡς οὖν ὁμοῖος, κατὰ τοῦτο ὁμοῖος,
x. τ. λ. Cot. Ms. male: πῶς γὰρ ὁμοῖος, καὶ τοῦ-
τον, x. τ. λ.
(50) Leg. ἴδετε FELL. De hoc typo cfr. Justin.
Dial. c. Tryph., n. 111.
(51) *Bonos, similes*. Lege, *bonos et similes*. In
textu Græco, καλοὺς καὶ ὁμοῖος; : correxi ὁμοῖος.
Ubi nota licet Lev. xvi, nihil de hircorum si-
militudine præcipiatur, tamen apud S. Justinum
Martyrem Dial. cum Tryph., pag. 259, edit. Paris.
dicuntur τράγοι δύο ὁμοῖοι, id est *hirci duo similes*:

spina formidabilis sit, debeat plurima sufferre, et affliatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et tormenta possidere me.

Α άκανθών τιθέασι; Τύπος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ τῆ Ἐκκλησίας κείμενος, ἵνα (58), ὃς ἐὰν θέλῃ τὸ ἔριον ἄραι τὸ κόκκινον, δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὰν τὴν ἄκανθαν, καὶ θλιβέντα κυριεύσαι (59). Οὕτω, βασιλείας, ὀφελουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λυ-

VIII. Vacca rubra — typus Christi.

Quam autem figuram putatis esse, quod præcipitur Israeli, ut homines consummatæ nequitiae juveneam offerant, et eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem, in vasa mittant; postea [baculo] alligent lanam coccineam cum hyssopo; et sic populum singulatos pueri aspergant, ut a peccatis purgetur⁶⁵? Aspiciate, quomodo in simplicitate nobis loquatur [Dominus]. Vitulus iste, Jesus est; homines nequam, qui offerunt, sunt ii, qui Dominum ad necem obtulerunt. Sed nunc non amplius sunt viri nequam, nec amplius pro peccatoribus habentur. Pueri vero aspergentes sunt, qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum, et purificationem cordis, quibus dedit Evangelii prædicandi potestatem; quique sunt duodecim, in tribuum testimonium, quia apud Israelitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aspergentes? Nempe in testimonium Abrahami et Isaaci et Jacobi; quod ii magni fuerint coram Deo. Cur vero lana in ligno [baculo]? Quia in ligno Jesus dominium suum tenet, cujus causa, qui in illum sperant, vivent in æternum. Quare autem simul lanam et hyssopum? Quoniam in regno illius erunt dies mali ac sordidi,

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι ἐντέλλεται τῷ Ἰσραὴλ⁶⁵ προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας, ἐν οἷς ἁμαρτίαι τέλειαι, καὶ σφάζοντας κατακαίειν· καὶ αἶρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία, καὶ βάλλειν εἰς ἄγγη, καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον (61) τὰ κόκκινον, καὶ τὸν ὕσσωπον· καὶ οὕτω βαντίζειν τὰ παιδία καθ' ἕνα τὸν λαόν· ἵνα ἀγνίζονται ἀπὸ (62) τῶν ἁμαρτιῶν; Νοεῖτε, πῶς ἀπλότητι (63) λέγει ὁ μὶν. Ὁ μόσχος οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ. οἱ προσενέγκαντες αὐτὸν ἐπὶ σφαγὴν. Εἶτα οὐκέτι ἄνδρες [ἁμαρτωλοὶ (64)], οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα (65). Οἱ δὲ βαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸν ἀγνισμὸν τῆς καρδίας· οἷς ἔδωκε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν — οὔσι δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ — εἰς τὸ κηρύσσειν. Διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ βαντίζοντες; Εἰς μαρτύριον Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ Θεῷ. Ὅτι (66) δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ· διότι οἱ ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὸν ὕσσωπον; Ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἡμέραι ἔσονται πονηραὶ καὶ ρυπαραὶ, ἐν αἷς ἡμεῖς σωθησώ-

Vetus interpretatio.

voluerit tollere lanam coccineam, oportet illum multa pati propter spinæ nequitiam, et coartatum sic dominari illius (67). Sic, inquit (68), qui volunt me videre et attingere regnum meum, debent compressi et multa passi accipere (69).

VIII. Quam autem figuram putatis esse, quia præceptum est populo Judæorum offerre vaccam homines, in quibus peccata consummata sunt, et occisas comburere; et tollere tunc cinerem pueros, et mittere in vasa scitilia, et suspendere in ligno lanam coccineam et hyssopum, et sic spargere pueros circa singulas turbas populi, ut sanctificentur a peccatis? Videte ergo quomodo in similitudine dicat nobis Vacca. erat Jesus: qui offerrebant, homines peccatores, hi qui obtulerunt eum ad victimam. Qui sparserunt pueri, hi erant qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum, et castitatem præcordii nostri, quibus dedit Evangelii potestatem; qui sunt duodecim, testimonium tribuum; quia duodecim sunt tribus Judæorum (70). Quare ergo et lana in ligno est? Quia qui (71) crediderit in illum, vivet in perpetuum. Quare in unum lanam et hyssopum? Quia in regno illius dies erunt nequissimi et sordidi, quibus nos sanabimur (72). Et propter hoc dum sic fiunt; nobis. lucida, illis autem obscura; quia non audierunt vocem Domini.

⁶⁵ Num. xix, 2 seq.

VARIORUM NOTÆ.

- (58) Ἰνα c. indic. præ. ut bis in N. T. I Cor. iv, 6. Gal. iv, 17. Winer, *Gramm.* p. 266.
 (59) Ita Davis. Ms. κυρώσαι, male.
 (60) Sc. Christus. Non profertur hic certus aliquis Evangelii locus. MEN. cfr. Matth. xvi, 24.
 (61) Add. τῷ ξύλῳ. MEN. cfr. interpr.: *baculo*.
 (62) Ita Dav. Ms. ὑπό.
 (63) L. ὁμοιότητι MEN. cfr. interpr.: *in similitudine*.
 (64) Hoc addit MEN.
 (65) Εἶτα... δόξα, a metaphr. iste non agnita, delenda sunt. DAVIS.
 (66) Ὅτι = cur? Viger., p. 551^b cfr. c. 7, not. 14.
 (67) *Dominari illius*. In textu Græco, post κυρώσαι deest αὐτοῦ, nempe ἐρίου. *Dominari illius* (lanæ),

- did est habere illam in potestate, cum nimirum de spinis sublata fuerit. MEN.
 (68) Sic, inquit, etc. Hoc sæpius ingeminat Dominus noster, Matth. vii, 13; x, 38; xvi, 24. Per multas tribulationes introitum in regnum cælorum obtinendum docet Barnabas cum D. Paulo, Act. xiv, 22. FELL.
 (69) *Et multa passi accipere*. Lege, *et multa patientes accipere me*, ut in textu Græco. MEN.
 (70) *Judæorum*. Rectius, *Israelitarum*. FELL.
 (71) *Quia qui*. Lege, *quare qui*, ut in textu Græco. MEN.
 (72) *Quibus nos sanabimur*. Lege, *in quibus*. In textu Græco additur ἡμέραις, sed leg. ἡμεῖς, id est nos. *Sanabimur*, forte *salvabimur*. MEN.

μεθα· ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα τοῦ ῥύπου διὰ τοῦ ὕσώπου ἴσται (73). Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω γενόμενα ἡμῖν μὲν ἔστι φανερὰ, ἐκείνοις δὲ σκοτεινὰ· ὅτι οὐκ ἔκρουσαν φωνῆς τοῦ Κυρίου.

in quibus nos servabimur : quandoquidem, qui corpore ægrotat, a sordibus per hyssopum curatur. Et propter hoc, quæ ita se habent, nobis manifesta sunt, illis [Judæis] autem obscura, quia non audierunt vocem Domini.

X. De circumcisione auris et cordis, et de circumcisione typica Abrahami.

Λέγει γὰρ πάλιν περὶ τῶν ὠτίων, πῶς περιέτεμεν ἡμῶν, καὶ τὴν καρδίαν (74). Λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· *Εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπέηκουσάν μου.* Καὶ πάλιν λέγει· *Ἀκοῇ ἀκούσονται οἱ πόρρωθεν, ἃ ἐποίησα, γινώσκονται* (75)· Καὶ, *Περιτμήθησθε*, λέγει Κύριος, *τὰς καρδίας ὑμῶν.* Καὶ πάλιν λέγει· *Ἄκουε, Ἰσραὴλ, ὅτι τάδε λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεός σου.* Καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα Κυρίου προφητεύει· *Τίς ἐστὶ ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα, Ἀκοῇ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ Παιδός μου.* Καὶ πάλιν λέγει· *Ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτιζοῦ ἡ γῆ, ὅτι ὁ Θεός* (76) *ἐλάλησε.* Ταῦτα εἰς μαρτύριον (77). Καὶ πάλιν λέγει· *Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἀρχόντες τοῦ λαοῦ τούτου.* Καὶ πάλιν λέγει· *Ἀκούετε, τέκνα, τῆς φωνῆς βοῶσης ἐν τῇ ἐρήμῳ.* Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεύωμεν· ἡ γὰρ περιτομή, ἐφ' ἣ πεποιθασί, καθήρηται. Περιτομὴν γὰρ εἰρηκεν, οὐ σαρκὸς γενηθῆναι· ἀλλὰ παρέβησαν, ὅτι ἄγγελος τὸν ῥὸς ἐσόφισεν αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· *Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν* — ὧδε εὐρίσκω [νέαν (78)] ἐντολὴν — *μὴ σπειρῆτε ἐπ' ἀκάνθαις, περιτμήθητε δὲ τῷ Κυρίῳ ὑμῶν.* Καὶ τί λέγει· *Περιτμήθητε τὸ σκληρόν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον*

Loquitur porro Scriptura de auribus nostris, quomodo eas et cor nostrum circumciderit [Dominus]. Ait Dominus apud Prophetam : *In auditu auris obedierunt mihi* ⁴⁴. Et iterum dicit : *Auditu audient, qui longe absunt ; quæ feci, scient* ⁴⁵. Et : *Circumcidite corda vestra* ⁴⁶, ait Dominus. Et rursus ait : *Audi, Israel, hæc dicit Dominus Deus tuus* ⁴⁷. Iterumque spiritus Domini prophetat : *Quis est, qui vult vivere in perpetuum ? Auditione audiat vocem Filii mei* ⁴⁸. Et iterum dicit : *Audi cælum, et auribus percipe, terra, quia Deus locutus est* ⁴⁹. Hæc in testimonium. Rursusque ait : *Audite verbum Domini, principes populi hujus* ⁵⁰. Et adhuc : *Audite filii, vocem clamantem in deserto* ⁵¹. Ergo circumcidit aures nostras, ut audito verbo credamus ; circumcisio enim, in qua [illi] confidebant, abrogata est. Præcepit enim [Dominus], circumcisionem non carnis esse faciendam ; illi autem [præceptum hoc] transgressi sunt, quia malus angelus decepit illos. Ait ad eos : *Hæc dicit Dominus Deus vester* [in his verbis invenio novam legem] : *Nolite serere super spinas, circumcidimini Domino vestro* ⁵². Et quid vult [sibi Dominus hisce verbis] ? Circum-

Vetus interpretatio.

IX. Dicit autem . . . de auribus, quo modo circumcidat aures præcordii nostri. Dixit . . . per Prophetam . *Auditu auris exaudivit me.* Et iterum dicit : *Auditione audient, qui longe sunt ; et quæ faciet* (79), *scient*. . . *Circumcidite*, dicit Dominus, *aves vestras* (80). Et iterum dicit · *Audi, Israel, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.* Et iterum spiritus Domini prophetat : *Quia* (81) *qui vult vivere in perpetuum ? Auditione audiat vocem pueri mei.* Et iterum dicit : *Audi, cælum, et percipe auribus, terra, quia Dominus locutus est.* . . . Et iterum dicit : *Audite verbum Domini, principes populi hujus.* Et iterum dicit : *Audite . . . vocem clamantis in eremo.* Ergo circumcidite (82) aures nostras, ut audito verbo credamus Circumcisionem autem dixit, non corporis. ; sed præterierunt (83) ; quia angelus nequam docebat illos. . . *Hæc dicit Dominus Deus vester : Hic invenio novam legem. Væ illis qui seminant* (84) *in spinis ! Circumcidite vos Domino vestro.* . . Hoc est, audite Dominum vestrum, et circumcidite nequitiam de præcordiis vestris. . . Dixit autem iterum : *Ecce dicit Dominus : Omnes nationes sine circumcisione corporis sunt.* *hic autem populus sine circumcisione cordis est.* Sed . . etiam circumcisus est populus in signum ; sed et .. Judæus (85), et Arabs, et omnes sacerdotes idolorum, et Ægyptii. Ergo et hi de testamento sunt. quos dicit filios Abrahamæ de omnibus gentibus : quia Abraham primus circumcisionem dedit, in Spiritu, quod prospiciebat in Jesum. Circumcidit. de domo sua homines trecentos octo-

⁴⁴ Psal. xvii, 45. ⁴⁵ Isa. xxxiii, 13. ⁴⁶ Jer. iv, 4. ⁴⁷ Jer. vii, 2. ⁴⁸ Psal. xxxiii, 13. ⁴⁹ Isai. i, 2. ⁵⁰ Ibid., 10. ⁵¹ Isai xl, 3. ⁵² Jer. iv, 3.

VARIORUM NOTÆ.

- (73) Ita Cot. ms. :... διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὕσώπου ἴσται.
- (74) Cfr. de circumcisione Ep. ad Diogn. c. 4.
- (75) Adhortatio audiendi involvit admonitionem ad circumcisonem aurium.
- (76) ΑΙ. Κύριος.
- (77) Sc. circumcisionis Deo acceptæ.
- (78) Add. νέαν. MEN. Interpret. novam.
- (79) Et quæ faciet. Leg. et quæ feci.
- (80) Aures vestras. In textu Græco, corda vestra, male ; nam omnes qui sequuntur loci spectant ad aurium, non ad cordis circumcisonem. MEN.
- (81) Quia. Rectius, quis est. FELL.
- (82) Circumcidite. Leg. circumcidit. Hanc quidem

- lectionem sequitur Fellus in textu, licet in nota lectionem circumcidite retinendam præcipiat. Verum id vitio typhotetæ vertendum.
- (83) Præterierunt. Id est, prævaricati sunt, transgressi sunt. Et Psalm. cxlviii, 6 : *Præceptum posuit, et non præteribit.* MEN. — Apud Fellum, prætereunt. Typhotetæ mendum.
- (84) Væ illis qui seminant. Rectius, nolite serere. FELL. Qui ea quæ mox sequuntur, ita supplet : *Et quid, hoc est quod dicit, audite, etc.*
- (85) Judæus. Forte Idumæus, vel Syrus. — Hinc Felli edit. Oxon.. rejecta vulgata lectione, exhibet Idumæus.

cidite, [dicit], duritiam cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis ⁸². Atque iterum : Ecce, dicit Dominus, omnes gentes incircumcisæ sunt, ac præputium habent; iste vero populus [Judæorum] corde est incircumcisus ⁸⁴. At inquires : Et vero ille populus in signum [fœderis] circumciditur. Verum et circumciduntur Syri omnes, ac Arabes, ac omnes sacerdotes idolorum. Hinc ergo pertinent illi quoque ad Domini testamentum? Sed et Ægyptii circumcisionem usurpant. Discite igitur, filii, de omnibus abunde, quod Abrahamus, qui primus dedit circumcisionem, in spiritu prospiciens in Jesum, circumcidit, [arcanam] trium litterarum doctrinam adhibens. Narrat enim [Scriptura] : *Et circumcidit Abrahamus e domo sua cccxviii viros*. Quæ ergo illi in hoc data est cognitio? Discite primo decem et octo, dein trecentos. Decem autem et octo exprimuntur, per I decem, per H octo. Habes initium [nominis] Jesu. Quia vero crux in [figura litteræ] T gratiam [redemptionis nostræ] erat signatura, ideo ait *trecentos*. Ostendit itaque Jesum in duabus litteris, et crucem in tertia. Scit hoc, qui profundius donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo magis germanum a me accepit sermonem; sed scio, vos dignos esse.

X. Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christianis sunt aperta.

Quare autem Moses dixit : *Non manducabitis suam, neque aquilam, neque accipitrem, neque corvum, nec ullum piscem, qui non habeat squamam* ⁸⁵? Tria dogmata in intellectu comprehendit. Porro ait illis [Dominus] in Deuteronomio : *Et disponam ad populum hunc præcepta mea* ⁸⁶. Nonne ergo man-

Α ὑμῶν οὐ μὴ σκληρύνετε. Καὶ πάλιν Ἰδοῦ, λέγει ὁ Κύριος πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτμητα, ἀκρόβυστα, ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀπεριτμητος καρδίᾳ. Ἄλλὰ ἐρεῖς· Καὶ μὴν περιτέμνεται ὁ λαὸς εἰς σφραγίδα. Ἄλλὰ καὶ πᾶς Σύρος, καὶ Ἀραβ, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. Ἄρα οὖν κάκεινοι ἐκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ εἰσιν; Ἄλλὰ καὶ Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσι. Μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσιως, ὅτι Ἀβραάμ, ὁ πρῶτος περιτομῆν δοῦς, ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν (86), περιέτεμε λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα. Λέγει γάρ· Καὶ περιέτεμεν Ἀβραάμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀνδρας δέκα καὶ ὀκτώ καὶ τριακοσίους (87). Τίς οὖν ἡ δοθεῖσα τούτῳ (88) γνῶσις; Μάθετε τοὺς δεκακοτῶ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους. Τὸ δὲ δέκα καὶ ὀκτώ, Ἰ δέκα, Η ὀκτώ. Ἔχεις Ἰησοῦν. Ὅτι δὲ σταυρὸς ἐν τῷ Τ ἐμελλεν εἶχειν τὴν χάριν, λέγει καὶ τοὺς τριακοσίους. Δηλοῖ οὖν τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυοῖ γράμμασι, καὶ ἐν ἐνὶ τῶν σταυρόν. Οἶδεν ὁ τὴν ἐμφυτον δωρεάν τῆς διδασχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον· ἀλλὰ οἶδα, ὅτι ἄξιοι ἔστε ὑμεῖς.

B Ὅτι δὲ σταυρὸς ἐν τῷ Τ ἐμελλεν εἶχειν τὴν χάριν, λέγει καὶ τοὺς τριακοσίους. Δηλοῖ οὖν τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυοῖ γράμμασι, καὶ ἐν ἐνὶ τῶν σταυρόν. Οἶδεν ὁ τὴν ἐμφυτον δωρεάν τῆς διδασχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον· ἀλλὰ οἶδα, ὅτι ἄξιοι ἔστε ὑμεῖς.

C Ὅτι (89) δὲ Μωσῆς εἶρῃεν· Ὁ γάρ σθε χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθῦν, ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ; (90) Τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα· Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· Καὶ διαθήσομαι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιώματά μου. Ἄρα οὐκ

Vetus interpretatio.

decim. quia primatum (91) trecenti sunt; et distinctione facta, dicit *decem et octo* : habes in duabus litteris Jesum. In quibus incipiebat habere donum, tunc dicit, *et trecentos*. . . habes in una littera, T, crucem. Scitote quia (92) naturale donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo artius didicit a me verbum; sed scio quia digni estis.

X. Quare autem Moyses dicit : *Non manducabis porcinam, nec aquilam, nec accipitrem, nec corvum, nec omnem piscem qui non habet in se squamam*? Tres accepit Moyses in conscientia (93) sua constitutiones. Ad summa dicit illis in secunda lege : *Et disponam ad populum hunc aquitates meas*. Ergo non est mandatum Dei, ne manducent; sed Moyses in figura (94) locutus est illis. Porcinæ (95) ergo ad hoc dixit : Non eris conjunctus hominibus talibus. . . . qui, cum luxuriant, obliviscuntur Dominum suum. . . . Porcus enim, cum manducat, dominum non novit : cum esurit, tunc clamat; et cum accepit iterum, tacet. *Non manducabis, inquit, aquilam, aut accipitrem, . . aut corvum*. Hoc dicit : non adjunges te nec similibus talibus hominibus, qui nesciunt per laborem et sudorem sibi acquirere escam, sed rapiunt alienam (96), per suam iniquitatem; et observant, quasi in simplicitate ambulantes, quem dispolient. Sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam (97), sed pigræ sedentes, quærunt quo modo alienas carnes devorent;

⁸² Jer. vii, 26. ⁸⁴ Jer. ix, 25, 26. ⁸⁵ Lev. xi; Deut. xiv. ⁸⁶ Deut. iv, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ita Davis. Vet. interp. : *Jesum*. Ms. υἰόν, D male.

(87) Non est in S. Scriptura; sed cfr. Gen. xvii, 26, 27, coll. Gen. xiv, 14.

(88) ΑΙ. αὐτῷ.

(89) Ὅτι = *cur*, ut c. 7 et 8.

(90) Hæc recitat et Barn. Clem. Alex. Strom. ii, c. 15, p. 464, et l. v, c. 8, p. 677.

(91) *Quia primatum, etc.* Lege cum Fello, *primo octodecim, tum trecenti sunt*. Vel cum al. *quia primi octodecim, tum, etc.*

(92) *Scitote quia*. Forte : *Scit hoc qui*. Sic quidem edidit Fellus.

(93) *In conscientia*. Legit interpres, ἐν συνειδήσει. Ἰ. Ε. Λ.

(94) *In figura*. Rectius, *in spiritu*, juxta Græcum. FELL. — Ex hoc capite Barnabæ, et a mensa promiscua sancto Petro cœlitus olim apposita, facinus suum allegorizandi defendit Adamantius homil. vii in *Levit*. BERN.

(95) *Porcinæ*. Leg. *porcinam*. Sic quoque Fellus in edit. Oxon.

(96) *Alienam*. Al. *mallent aliena*, ut in textu Græco. Fellus vulgatam retinet lectionem.

(97) *Quem dispolient... non acquirentes escam*. Hæc desunt in textu Græco, sed restituenda hoc modo : Ἐάν τινα σὺλῶσι· οὕτω ταῦτα τὰ πετεινά μόνα οὐχ ἑαυτοῖς πορίζοντα τροφήν. ΜΕΝ. — Paulo aliter Fellus : Ἐάν σὺλῶσιν· οὕτως ταῦτα τὰ ὄρνεα μόνα οὐ πορίζοντα ἑαυτοῖς τὴν τροφήν.

Ἔστιν ἐντολή Θεοῦ τὸ μὴ τρώγειν; Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησε. Τὸ [ν] οὖν χοίρον πρὸς τοῦτο εἶρηκεν· Οὐ μὴ κολληθῆσθαι, φησὶν, ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες ὅμοιοί εἰσι χοίροις. Ὅταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ Κυρίου ἐαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν Κύριον. Καὶ ὁ χοῖρος, ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινάσῃ, κραυγάζει, καὶ λαβῶν πάλιν σιωπᾷ. Οὐδὲ μὴ φάγῃς, φησὶ, τὸν δετόν, οὐδὲ τὸν ὀξύπτερον, οὐδὲ τὸν λιτῖνα, οὐδὲ τὸν κόρακα. Οὐ μὴ, φησὶ, κολληθῆσθαι (98) ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες οὐκ οἶδαι διὰ κόπου καὶ ἰδρώτος πορίζειν ἑαυτοὺς τὴν τροφήν, ἀλλὰ ἀρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐπιτηροῦσιν, ὡς ἐν ἀκεραιότητι περιπατοῦντες (99). Καὶ (100) καθήμενα ἀργὰ ταῦτα ἐκζητεῖ, πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, ὅντα λοιμὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, σμύραιναι, οὐδὲ πολυπόδα, οὐδὲ σηπλιὰρ. Οὐ μὴ, φησὶν, ὁμοιωθῆσθαι κολλώμενος ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεκριμένοι τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ λιχθῦδια μόνᾳ ἐπικατάρτα ἐν τῷ βυθῷ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα, ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ ἐν τῇ γῆ κατὰ τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησὶν. Πρὸς τί; Οὐ μὴ γένῃ παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθῆσθαι τοῖς τοιοῦτοις· ὅτι ὁ λαγῶς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφόδουσιν. Ὅσα γὰρ ἔτη ζῆ, τοσαύτας ἔχει τρύπας (1). Ἀλλὰ οὐδὲ τὴν δαιναν φάγῃ. Οὐ μὴ, φησὶ, γένῃ μοιχός, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ ὁμοιωθῆσθαι τοῖς τοιοῦτοις. Πρὸς τί; Τοῦτο γὰρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει τὴν φύσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἄρβεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίνεται (2). Ἀλλὰ καὶ τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς. Οὐ μὴ γὰρ, φησὶν, ὁμοιωθῆσθαι τοῖς τοιοῦτοις, οἷους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ στόματι, διὰ ἀκαθαρσίαν· οὐδὲ κολληθῆσθαι ταῖς ἀκαθάρτοις, ταῖς τὴν ἀνομίαν

A datum Dei est, ne manducent? [Est :] sed Moses in spiritu locutus est. Quapropter sic suem ait, quasi diceret: Non adhærebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. Nam cum in deliciis vivunt, Domini sui obliviscuntur; cum autem destituuntur necessariis, Dominum agnoscunt. Et quidem porcus, quando comedit, dominum non novit; quando autem esurit, clamat; et accepta iterum esca, tacet. *Nec manducabis, inquit, aquilam, neque accipitrem, neque milvum, neque corvum.* Non adhærebis, dicit, iis hominibus, qui nesciunt sibi labore ac sudore parare victum, sed aliena rapiunt inique; et cum videantur in simplicitate ambulare, tamen aliis insidiantur. Et [aves] istæ, dum otiosæ sedent, quærunt, quomodo alienas carnes devorent, suntque in malitia sua pestiferæ. *Nec manducabis, inquit, murænam, neque polyppum, neque sepiam.* Non, inquit, adhærebis, nec similis eris huiusmodi hominibus, qui in perpetuum impii sunt, et ad mortem sunt adjudicati; quemadmodum isti pisciculi, soli maledicti, in profundo volutantur, nec ut reliqui pisces natant, sed in terra, quæ in profundo maris est, degunt. Sed et *leporem, inquit, non comedes.* Quamobræm? [Id est], non eris puerorum corruptor, nec similem te talibus efficies; quoniam lepus annis singulis anum multiplicat. Quot enim annos vivit, tot habet foramina. *Sed nec hyænam manducabis.* Non eris, inquit, adulter, neque corruptor [puerorum], neque talibus assimileris. Quare? Quia istud animal annuatim sexuum mutat, et modo mas, modo femina est. Sed et *mustelam* justo odio persecutus est. Dissimilem, inquit, te præbebis viris illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec adhærebis impuris

Vetus interpretatio.

cum sint pestilentiosæ per suam nequitiam. *Non manducabis, inquit, murænam, nec polyppum, nec sepiam.* Non, inquit, similis adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impii, et iudicati jam mortui (3) sunt. Hi enim pisces soli maledicti sunt. . . . non natantes, sicut reliqui, sed in ima altitudinis terra inhabitant. *Sed nec leporem manducabis.* Uquid dicit? Non eris, inquit, corruptor puerorum, nec similis talibus. Quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina; et quotquot annis vivit, totidem foramina facit: *Sed nec belluam* (4), inquit, *manducabis.* Hoc est, non eris mæchus aut adulter, nec corruptor, nec similis talibus. . . . Quia hæc bestia alternis annis mutat naturam, et sit modo masculus, modo femina. Sed et quod dicit: *Mustelam odibus.* Non eris, inquit, talis, qui audit iniquitatem (5), et loquitur immunditiam: Non, inquit, adhærebis immundis, qui faciunt (6) iniquitatem ore suo

VARIORUM NOTÆ.

(98) Adde ex Clem. Alex. et vet. interprete: Οὐδὲ ὁμοιωθῆσθαι.

(99) Davisius conjicit: Ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐν ἀκεραιότητι περιπατοῦντας, i. e. *insidiantur iis, qui in simplicitate ambulant.*

(100) Vet. interpr. add.: *Sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam.*

(1) Cfr. Clem. Alex. *Pædag.* II, c. 10, p. 220, 221 et 223.

(2) Cfr. Clem. Alex. I, c.

(3) *Mortui.* Forte *mortî*, ex Græcis.

(4) *Belluam.* Reddenda ratio, cur pro *hyæna* noster interpretes *belluam* posuerit. Ea in promptu est: usus nempe desumptus ex notissima bestię feritate. Lexicon Græco-Latinum vetus: Ἰαίνα, ζῶον, *belua*. Glossæ Labbæi, citatæ a Salmasio ad Julii Capitolini Gordianos tres: Ἰαίνα, *belua*: quod

idem est cum *belua* sive *bellua*: B enim et V sæpissime inter se commutantur. Isidori Glossæ: *Vestiæ, balbæ.* Corrigo, *belbæ*: hoc est, *Bestiæ, beluæ.* Julius Capitolinus in fine Gordiani tertii: *Belbi, id est hyænae.* Belbi, belui, bellui, nequaquam differunt. Nullatenus ergo necessaria est virorum doctorum emendatio, qui in Barnabæ interprete malunt *belvum* aut *belbum.* Cor.

(5) *Qui audit iniquitatem, etc.* Rectius quos *audimus ore impuro nequitiam patrare.* Interpres legisse videtur, ὅς ἀκούει ἀνομίαν ποιοῦντας, καὶ τῷ στόματι λαλεῖ ἀκαθαρσίαν. FELL. — Non advertens interpretes damnari hoc loco nefandam fellatorum et fellatricum nequitiam, alio rem traduxit, nempe ad audientes ac loquentes iniqua et impura. Cor.

(6) *Qui faciunt.* Rectius, *quæ faciunt.* Vide Græca. FELL.

istis feminis, quæ infandum facinus ore perpetrant. Animal enim illud ore concipit. Moses igitur de escis [loquens] tria decreta locutus est in spiritu; illi vero, juxta carnis cupiditatem, quasi de escis [simpliciter] egisset, acceperunt. David vero horum trium mandatorum sensum spiritualem comprehendit, et ait similiter: *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum*, sicut ii pisces ambulat in tenebris ac maris profundo; *et in via peccatorum non stetit*, sicut ii, qui videntur timere Dominum, et veluti sus peccant; *et in cathedra pestilentiarum non sedis*⁷⁷, quemadmodum aves, quæ ad rapinam sedent. Habetis [nunc] et sensus spiritualis plenam cognitionem. At Moses [porro] dixit: *Manducabitis omne bifidum ac ruminans*⁷⁸. Quid ait? [Ruminans est is] qui accepta esca meminit nutrientis, et satius de eo [nutritore] lætatus conspicitur. Recte dixit [Moses], respiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhærendum esse ad eos, qui timent Dominum, qui in corde meditantur, quod acceperunt præceptum, qui loquuntur ac servant mandata Domini, qui sciunt, meditationem opus esse lætitiæ, et Domini sermonem ruminant. Quid vero sibi vult bifidum? Quod justus in hoc mundo ambulat, et sanctum exspectat sæculum. Videte, quam pulchre sanxerit Moses! Sed undenam illis, hæc intelligere ac comprehendere? Nos vero juste mandata intelligentes loquimur, quomodo Dominus [istis præceptis] sibi voluit. Propterea [enim] aures nostras et corda circumcidit, ut ista animadvertamus.

ποιούσαις τῷ στόματι (7). Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ὡς περὶ βρωμάτων προσεδέξαντο. Λαμβάνει δὲ τριῶν δογμάτων γινῶσιν Δαβὶδ, καὶ λέγει ὁμοίως (8)· *Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλήν ἀσεβῶν*, καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη· *καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη*, καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, ἀμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοῖρος· *καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισε*, καθὼς τὰ πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς ἀρπαγὴν. Ἔχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γινῶσιν (9). Ἄλλὰ εἶπε Μωσῆς (10)· *Φάγεσθε πᾶν διχηλοῦν καὶ μηρυκώμενον*. Τί λέγει; (11) Τὴν τροφήν λαμβάνων οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. Καλῶς εἶπε βλέπων τὴν ἐντολήν. Τί οὖν λέγει; Κολλᾶσθαι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, διάσταλμα (12) ῥήματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαιώματα Κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδόντων, ὅτι ἡ μελέτη ἔργον ἐστὶ εὐφροσύνης, καὶ μηρυκωμένων τὸν λόγον Κυρίου. Τί δὲ τὸ διχηλοῦν; (13) Ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἄγιον αἰῶνα ἐκδέχεται. Βλέπετε, πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς. Ἄλλὰ πόθεν ἐκείνοις (14) ταῦτα νοῆσαι, ἢ συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολάς, λαλοῦμεν, ὡς ἠθέλησε Κύριος. Διὰ τοῦτο περιέτμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνίωμεν ταῦτα.

C

XI. Baptismum et crucem Deus jam in V. T. præmonstravit.

Quæramus vero, an Domino curæ fuerit, præmo-
Vetus interpretatio.

Ζητήσωμεν δὲ, εἰ ἐμέλησε τῷ Κυρίῳ προφανεῖσθαι

. De escis ergo Moyses, acceptis tribus constitutionibus, in spiritu sic locutus est; illi autem secundum concupiscentiam corporis, tanquam de escis diceret, sic perceperunt. Accepit (15) autem earum trium constitutionum scientiam David, et . . . dicit: *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum*: sicut pisces eunt in tenebras (16) . . . *Nec in via peccatorum stetit*: sicut qui videntur timere. . . et exerrant tanquam porcus. *Nec in pestilentia cathedra stetit*: sicut aves quæ sedent ad rapinam. Habetis consummatim (17) de escis. Sed dicit Moyses: *Manducabitis omne quod. . . ruminat*: hoc est, qui, esca accepta, scit eum qui se pascit. . . in. . . se refrigerari (18). Bene dicit, providens (19) mandatum. Quid ergo dicit? Adhærete eis. . . . qui tenent distinctum sermonem in corde suo, et cum eis qui loquuntur æquitates Domini. . . . ; cum eis qui sciunt quia assidua lectio utilis est. Videte quo modo spiritualiter legem constituit Moyses. Sed unde illis hæc intelligere. . . . ? Nos autem. . . intelligentes mandata, loquimur sicut voluit Dominus.

XI. Quæramus ergo, si curæ fuerit Domino ostendere de aqua et de cruce. De aqua scriptum est ad

⁷⁷ Psal. i, 1. ⁷⁸ Lev. xi, 3.

VARIORUM NOTÆ.

(7) Fellatores et fellatrices Cor.

(8) Cfr. Clem. Alex. *Strom.* II, c. 15, p. 464.

(9) Ita Men. Ms.: *ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γινῶσεως*.

(10) H. I. Clem. Alex. *Strom.* v, c. 8, p. 677, et *Pædag.* III, c. 11, p. 298.

(11) Similia apud Iren. v, 8.

(12) *Διάσταλμα* nec apud scriptores classicos, nec in V. et N. T., nec apud Du Cang. reperitur. Derivandum est a *διαστέλλομαι*, *imperare, præciterere*.

(13) Clem. Alex. *Pædag.* I, c.

(14) I. e. Judæis.

(15) *Accipit*. Forte, *accipit*, juxta Græcum. Horum plerique, nonnullis additis, aliis autem omissis et

mutatis, desumpsit Clemens Alex. *Strom.* lib. II, cap. 15, pag. 464, et lib. v, cap. 8, pag. 677. Quædam etiam his similia profert lib. VII, cap. 18, pag. 900, et *Pædag.* lib. III, cap. 11, pag. 297, edit. Oxon.

(16) *Tenebras*. Men. leg. *tenebris*. Sicque edidit Fellus. Ita sane Græca, et Clemens Alex.

(17) *Consummatim*. Ita Fellus, quem sequimur. Al. *consummatam*.

(18) *In... se refrigerari*. Hæc corrupta sunt. Lege ut in textu Græco: *Ἐτ' refrigeratus in eo lætari videtur*. ΜΕΝ. — Aliter Fellus: *Et in eo sublevatus sentit se refrigerari*.

(19) *Providens*. Idem quod *prævidens*. Videtur legisse interpres *προβλέπων* vel *προβλέπων*. FELL.

περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν ὕδατος γέγραπται ἐπὶ τὴν Ἰσραήλ, πῶς τὸ βάπτισμα, τὸ φέρον εἰς ἄφεσιν (20) ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξωνται, ἀλλ' ἑαυτοὺς οἰκοδομήσουσι (21). Λέγει οὖν ὁ προφήτης· "Ἐκστρεθε, οὐρανὲ, καὶ ἐπὶ τούτῳ φριξάτω ἡ γῆ, ὅτι δύο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ζωῶν, καὶ ἑαυτοὺς ἔρυσαν λάκκους συντετριμμένους. Μὴ πέτρα ἔρημος ἐστὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου Σιών (22); Ἔσσεθε γὰρ ὡς πετεινοῦ νεοσσοί, ἀνιπτάμενοι (23) νεοσσιᾶς ἀφηρημένης. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης (24)· "Ἐγὼ πορευέσομαι ἐμπροσθέν σου, καὶ ἔρη ὀμαλιῶν, καὶ θύρας χαλκῆς συντρέψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοῦς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν (25), ὅτι Κύριος ὁ Θεός. Καὶ Κατοικήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς (26). Εἶτα τί λέγει ἐν τῷ Ἰψ; Τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν· βασιλέα μετὰ δόξης ἔβησθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον Κυρίου (27). Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ προφήτῃ λέγει· "Ἔσται ὁ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὸ ξύλον τὸ περφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρήσεται, καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατενδωθήσεται (28). Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡσεὶ χροῖς (29), ἃν ἐκρίπτει ὁ ἀνεμος ἀπὸ

A nere de aqua et de cruce. Et quidem de aqua scriptum est in Israelitis, quo modo baptismum, quod affert peccatorum remissionem, non sunt recepturi sed alium sibi paraturi. Dicit itaque propheta: *Obstupeas cælum, et super hoc inhorreat terra, quia duo magna et mala fecit populus hic: me dereliquerunt, fontem rivum, et foderunt sibi cisternas contritas* 59. *Nunquid petra sterilis [aquarum expers] est mons sanctus meus Sion? Eritis enim velut avis pulli avolantes, nido ablato* 60. Et rursus ait propheta: *Ego ibo ante te, et montes complanabo, et portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam; et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, invisibiles, ut sciant, quia ego Dominus Deus* 61. Et: *Habitabit in excelsa spelunca petra fortissimæ* 62. Deinde quid ait de Filio? *Aqua illius fidelis [perennis]: regem cum gloria videbitis, et anima vestra meditabitur timorem Domini* 63. Et iterum in alio propheta dicit: *Erit, qui hæc fecerit, tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium ejus non defluet et omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam palea, quam ventus dispellit a facie terræ. Ideo non stabunt impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum; quoniam novit Dominus viam justorum et iter impio-*

Vetus interpretatio.

populum Judæorum (30), quo modo tinctionem quæ affert remissionem peccatorum, non recipiant, sed sibi instituant. Dicit ergo propheta: *Sic horruit cælum (31), et in hoc plurimum expavit terra. Quia duo. . . mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquæ vitæ, et foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. Nunquid petra renuosa (32) est, mons sanctus meus Sina (33)? Eritis enim tanquam alitis pusillis ablatis (34).* Et iterum dicit Isaias: . . . *Ego antecedam te, et montes æquabo, et ostia ærea contribulabo, et seras ferreas confringam; et dabo tibi thesauros obscuros. . . invisos; ut sciant, quia ego sum Dominus Deus, inhabitans in altissima spelunca fortis petra. . . . Et aqua illius fidelis. Regem cum magnitudine videbitis; et anima vestra meditabitur timorem.* Et iterum David dicit: *Erit, qui hæc facere cœperit, tanquam lignum quod plantatum est juxta tractus aquarum, quod fructum suum dabit tempore suo: et*

59 Jer. II, 12, 13. 60 Isai. XVI, 2. 61 Isai. XLV, 2, 3. 62 Isai. XXXIII, 16. 63 Ibid. 16-18.

VARIORUM NOTÆ.

- (20) Εἰσφέρων ἄφεσιν, MEN.
 (21) Non necessum esse puto, ut cum Vossio et Cot. reponamus οἰκονομήσουσι; nam τῷ οἰκονομεῖν *instituenti* vel *facienti* vis inesse potest, ducta ab ædificiis metaphora. DAV. — Intelligit Barn. crebra et superstitiosa Judæorum baptismata. MEN.
 (22) Ita l. cum LXX, Cot., Fell. Ms. Σινᾶ, male.
 (23) Al. ἀνιστάμενοι, *instabiles, depulsi*. Sensus: me relinquentes eritis, sicut pulli nido ablato.
 (24) Sensus: Per prophetam Christus de se nuntiat: *Ego fons vivus* (ut supra)... *beabo vos*.
 (25) Γνώση *scias*, LXX.
 (26) Sensus: Christus est aqua pereannis, in cacumine montis fontem habens.
 (27) Sensus: In perpetuum gratia Christi vobis affluit; aliquando vero videbitis eum in majestate, et replebimini reverentia.
 (28) Hisce verbis Barnabas larga bona indicat, quæ ex baptismo et cruce nobis affluunt.
 (29) Χροῖς, quod Noster cum LXX legit; 1 (*larugo*), 2 (*tenuis palea, gluma*). Schleusn. L. Χοῖς, *terra errata, pulvis*. Voss.
 (30) *Judæorum*. Observavit lector, vocem Ἰσραήλ univice ab interprete reddi *Judæus*. FELL.
 (31) *Horruit cælum*, etc. Juxta LXX: *Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα*. Sed deest ἡ γῆ: quod tamen vocabulum Maldoua-

tus hunc locum exponens, in quibusdam exemplaribus reperiri testatur. MEN.

(32) *Renuosa*. Puto legendum *ruinosa*. MEN. — Oxoniensis editor habet in contextu *eremosa*; in notis vero conjicitur *arenosa*: nam, inquit, loca arenosa in primis deserta, vel *renudosa*. Stephanus le Moine conjiciebat *rimosa*, hoc est, præ siccitate hians. Vide quæ scripsit p. 818, in Barnabam. Crediderim scriptum fuisse *eremi*, idque a dormitante librario corruptum; qualium depravationum nulla certa ratio excogitari potest. CLER.

(33) *Sina*. Oportuit *Sion* dicere. *Sina* ergo est erratum, aut memoriæ in Barnaba, aut incuriæ in librariis. Vix enim crediderim, ab eo montes *Sina* et *Sion* pro uno eodemque fuisse habitos. De distinctione horum montium exstat tractatus antiquus inter opera Cypriano supposita. Cot. — Urbique *Sion* Fellus restituit. Addeque: c Sion scribi omnino debuit. Sed altera lectio interpretis tempore obtinuit: interim inveteratus error tempore non inualescit.

(34) *Alitis pusillis ablatis*. Apud LXX: "Ἔση γὰρ ὡς πετεινοῦ ἀνιπτάμενου νεοσσοῦς ἀφηρημένος. Εἰ quo facile emendantur verba vet. interpretis hoc modo: *Eritis enim tanquam alitis pullus ablati*. MEN. — Fellus in contextu, *alitis pusillus ablati*. Al. *alitis pusilli ablati*.

rum peribit⁶⁴. Anin:avertite, quomodo aquam et crucem simul descripsit. Illud enim significat: Beati qui, cum sperassent in crucem, descenderunt in aquam; quia mercedem, inquit, in tempore suo [habebunt], id est, tunc retribuam. Nunc vero ait: *folia non defluent*. Hoc significat: Omnis sermo, qui ex ore vestro exierit in spe et charitate, erit in conversionem ac spem multis. Rursum alius propheta dicit: *Et erat terra Jacobi laudata super omnem terram*⁶⁵. Hæc significant vas spiritus ejus, quod [propheta] magnificat. Deinde quid dicit? *Et erat fluvius a dextra fluens, et ex eo emergebant arbores pulchræ; et quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum*⁶⁶. Hoc ait, quod nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis ac sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et in spiritu spem in Jesum habentes. *Et quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum*. Id dicit: Quicumque eos audierit vocantes, et crediderit, vivet in perpetuum.

ἐν τῷ πνεύματι. Καὶ ὅς ἐάν φάγη ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, ἰσχυροῦς ἐκ τούτων καλουμένων (39), καὶ πιστεύσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

XII. Cruz Christi sæpe in V. T. annuntiata. — Josue typus Christi.

Similiter et crucem significat in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur? Et dicit Dominus: Cum lignum inclinatum [succisum] denovo erectum constiterit, et cum de ligno sanguis stillaverit*⁶⁷. Habes iterum de cruce, et de eo, qui erat

προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνύστησονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλή δικαίων· ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται. Αἰσθάνεσθε, πῶς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὤρισε. Τοῦτο γὰρ λέγει: Μακάριοι, οἱ, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτι τὸν μὲν μισθὸν, λέγει (35), ἐν καιρῷ αὐτοῦ, τότε, φησὶν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ λέγει: Τὰ φύλλα οὐκ ἀπορρυθήσεται (36). Τοῦτο λέγει: ὅτι πᾶν ὃ ἐάν ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν διὰ τοῦ στόματος, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἔσται εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα πολλοῖς. Πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει: Καὶ ἦρ ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Τοῦτο λέγει τὸ σκεῦος (37) τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὃ δοξάζει (38). Εἶτα τί λέγει; Καὶ ἦρ ποταμὸς ἔλκων ἐκ δεξιῶν, καὶ ἀνέβαινον ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὠραῖα· καὶ ὅς ἐάν φάγη ἐξ αὐτῶν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἀμαρτιῶν καὶ βύπου, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον, καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες πάλιν ἐπὶ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος.

Vetus interpretatio.

folia ejus non decident, sed omnia quæcumque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis, quem abjecit (42) ventus a facie terræ. Propterea non resurgunt (43) impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum: quoniam scit Deus viam justorum; et via impiorum peribit. Sentire autem debetis, quo modo aquam et crucem in uno dono (44) constituit. Hoc ergo dicit: Felices, qui speraverunt in aquam et in crucem. . . . Mercedem. . . in tempore sub; . . . tunc, inquit, reddam. Modo autem qui dicit (45): Folia illius non decident. Hoc est, quia omnis sermo qui exierit per os vestrum. . . erit in spem et resurrectionem multis. Et iterum alius Propheta dicit: Erit (46) . . . Jacob laudabilis super omnem terram. Terram vas spiritus illius . . . magnificat. Deinde quid dicit? Erat flumen trahens a dextra; et ascendebant inde arbores speciosæ: et quicumque ex illis manducaverit vivet in perpetuum. Hoc est, quia nos descendimus in aquam pleni peccatis et sordibus, et ascendimus fructibus pleni, in præcordiis nostris timorem et spem habentes in Dominum. . . . Ideo dicit: Et qui manducaverit . . . , vivet in perpetuum. . . .

XII. Similiter et crucem significat, in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur: et dixit Dominus: Cum lignum inclinatum fuerit et resurrexerit, et cum de ligno sanguis stillaverit. Habes iterum de cruce, et de eo qui incipit crucifigi. Dicit autem iterum in Moyse, cum pugnaret populus Judæorum,*

⁶⁴ Psal. i, 5-6. ⁶⁵ Soph. iii, 19. ⁶⁶ Ezech. xlvii, 12. ⁶⁷ IV Esd. v, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(35) Leg. ἔξει, Dav.

(36) Al. ἀπορρυθήσεται, ut paulo superius.

(37) I. e. corpus Christi, ut supra c. 7. Olim τὸ σκεῦος de propheta interpretatus sum, l. c.

(38) Clem. Alex. Strom. iii, 12, p. 550: Καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη π. π. τ. γ. φησὶν ὁ προφήτης, τὸ σκεῦος πνεύματος αὐτοῦς δοξάζων = Ipse laudans corpus humanum. Barnabas dixit: Hæc verba significant corpus Christi, quod propheta laudibus effert. Alias τὴν γῆν Ἰακώβ de novo populo Dei seu de cœtu Christianorum interpretatus sum. Cfr. libellum meum: Das Sendschreiben d. A. Barnabus. Tübing. 1840, p. 95.

(39) Al. καλουμένων.

(40) Ex libro apocrypho. Cfr. Ittig., Hist. eccl. p. 151 sq.

(41) In uno cod. Rom. hic multa interpolata leguntur de filiis Sem, etc., argumento Epistolæ nostræ prorsus aliena.

(42) Abjecit. Leg. abjicit.

(43) Resurgunt. Lege resurgent, ut in Græcis Barnabæ, apud LXX, et in textu Hebraico. Hilarius tamen, Ambrosius et Hieronymus legunt, resurgunt. MEN. — Fellus quoque in contextu exhibet resurgent.

(44) In uno dono. Forte in uno loco. Græca sunt, ἐπὶ τὸ αὐτό. FELL.

(45) Qui dicit. Dele qui cum Menardo, Fello aliisque.

(46) Erit. Forte erat. Et mox, Terram secundo loco, forte vacat. COR. — Nihil tamen mutat Fellus.

Αἰγεί δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῆ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων (47). Καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει εἰς τὴν καρδίαν Μωσῆ τὸ Πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται (48). Τίθησιν οὖν Μωσῆς ἕν ἐφ' ἕν ὄπλον ἐν μέσῳ τῆς πηγῆς (49) καὶ σταθεὶς ὑψηλότερος πάντων, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας (50), καὶ οὕτως πάλιν ἐνίκα ὁ Ἰσραὴλ. Εἶτα, ὅποτεν πάλιν καθέϊλε, πάλιν ἐθανατοῦντο. Πρὸς τί; Ἴνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ (51) ἐλπίσωσι. Καὶ ἐν ἐτέρω προφήτῃ λέγει· Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα ὁδῶ δικαίᾳ μου (52). Καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ τύπον τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν ζωοποιῆσαι (53), ὃν δόξωσιν ἀπολωλεκῆναι ἐν σημείῳ (54), πίπτοντος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐποίησε γὰρ πάντα ὅσιν δάκνειν αὐτοὺς, καὶ ἀπέθνησκον, ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ θφους ἐν Εὐᾶ γέγονεν· ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοὺς, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. Πέρασ γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντειλάμενος· Ὅχι ἔσται ὑμῖν οὔτε γλυπτὸν, οὔτε χωνευτὸν εἰς θεὸν ὑμῖν, ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ τίθησιν ἐν δοκῶ (55), καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν ἀνεγέχη δεόμενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς· Ὅταν, φησὶ, δηχθῆ τις ὄμων, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ

A cruci affigendus [præsagium]. Adhuc vero [hac de re] dicit in Mose, quando Israel impugnabatur ab alienigenis⁶⁸. Et ut commonefaceret eos, quod propter peccata sua traderentur ad mortem, ad cor Mosis dicit Spiritus, ut faciat figuram crucis et ejus, qui erat passurus; quia, si in hunc non speraverint, in perpetuum vincuntur. Posuit itaque Moses arma super arma in medio aggeris, et omnes supereminens manus extendit; sicque rursus Israelitæ vincebant. Cum autem iterum manus demittebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoscerent, quod non possent servari, nisi per spem in illum. Et in alio propheta dicit: *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, et contradicentem viæ justæ meæ*⁶⁹. Et iterum Moses facit figuram Jesu, quod passurus esset, et vitam præbiturus ipse, quem putabant necasse in cruce, cadente Israel. Quoniam enim peccatum per serpentem in Eva contigit, effecit Deus, ut cuncti serpentes morderent eos; et moriebantur, ut argueret eos, quod propter peccata sua in angustias mortis essent tradendi⁷⁰. Denique Moses, qui præceperat: *Non erit vobis neque sculptile, neque conflatile in deum vestrum*⁷¹, ipse id facit, ut ostendat figuram Jesu. Facit ergo Moses serpentem æneum, ac collocat in trabe atque per præconem convocat populum. Congregati igitur orabant Mosen, ut pro ipsis sacrificaret, deprecans pro sanatione eorum. Dixit autem Moses ad illos: *Cum, inquit, aliquis ex vobis morsus fuerit, veniat ad serpentem in ligno positum, et*

Vetus interpretatio.

et ceciderunt Judæi ab alienigenis; ut illos (56) commemoraret, dum oppugnantur, quia propter peccata sua trahuntur in mortem, dixit in præcordiis Moysi Spiritus: Fac figuram crucis quia si non crediderint in illum, in perpetuo oppugnabuntur (57). Et iterum ascendit Moyses in . . . aggerem, et stans . . . manus extendebat, et . . . vincebant Judæi: deinde cum deposerat, vincebat Amalec. Hoc ad quid? Ut scirent quia non possunt liberari, nisi in cruce Christi speraverint. Et iterum dicit in alio propheta: *Expandi manus meas tota die ad populum impersuasibilem, et contradicentem viæ justæ*. Item Moyses facit figuram Jesu, quia oportebat illum pati, et quia ipse vivificavit (58), quem illi putaverunt perdidisse . . . Cadente enim populo Judæorum, quia jusserat Dominus, ut morsu colubræ . . . morerentur, quia præteritio Evæ per colubram fuerat (59), voluit illos corripere; et ideo . . . sic morti tradere, qui mandata ejus præterierunt. Ad summam, ut ipse Moyses qui præceperat, dicit (60): *Non erit vobis, neque conflatile, neque sculptile . . .*; ipse fecit serpentem æneum, ut figuram Jesu ostenderet;

⁶⁸ Exod. xvii, 11. ⁶⁹ Isai. lxxv, 2. ⁷⁰ Num. xxi, 6; Joan. iii, 14. ⁷¹ Deut. xxvii, 15.

VARIORUM NOTÆ.

(47) I. e. Amalec. Cfr. Justin. *Dial. c. Tryph.* n. 111, p. 204; Tert. *adv. Jud.* c. 10; *adv. Marc.* III, 18, ubi eodem typi reperiuntur.

(48) *In perpetuum vincuntur*, ita ut nunquam victorum jugum excutere possint; nam hæc est interdictum vis verbi πολεμουμαι. CLEB.

(49) Πήγη = πᾶγη, locus excelsus apud Hesych. Voss. ms. πηγῆς, male I. πηγματος, tabulatum, MEN.

(52) Stabat igitur in forma crucis.

(51) Ἐπὶ σταυρῶ, DAVIS. Interpr.: *In cruce Christi*.

(52) Sensus: *In cruce pependi ob populum improbum*. Eodem modo verba prophætæ interpretatur Justinus *Apol.* I, n. 35; *Dial. c. Tryph.* n. 97.

(53) Ita Dav. Ms. male: ζωοποιήσουσι.

(54) I. e. cruce, ut apud Justin. *Dial. c. Tryph.*, n. 72, n. 94.

(55) Ita Gall., *in cruce*, vet. interp. ms. ἐνδόξως, ἡγροῖοε.

(56) Illos. Leg. illis. MEN.—Mox trahuntur, forte traduntur.

(57) *In perpetuo oppugnabuntur*. Εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται: hoc est, *in perpetuum vincuntur*; ita ut nunquam victorum jugum excutere possint: nam hæc est interdum vis verbi πολεμουμαι. Vertit Cotelerius, *semper debellabuntur*; quod significat, omnibus bellis inferiores futuros. Sed *ἀεὶ* et *εἰς αἰῶνα* differunt: quod miror virum diligentem, et verba bene in translatione adnumerantem fugisse. CLEB.

(58) *Vivificavit*. Forte *vivificabit*. Et mox, *perisse pro perdidisse*.

(59) *Præteritio Evæ per colubram fuerat*. Præteritio est transgressio, prævaricatio: ut sæpe ponit præterire pro transgredi, prævaricari. Dicit colubram feminine, priscorum more. Nonius Marcellus cap. 3, *Colubra feminine*. Lucilius *Satyr.* lib. xx. MEN.

(60) *Ut . . . dicit*. Forte leg. *et . . . dicens*; aut delendum ut.

credat atque speret, quod, licet ille non vivat, potest vitam præstare; et confestim servabitur⁷⁹. Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Jesu quod in ipso sunt omnia et in ipsum⁷⁹. Quid iterum dicit Moses ad Josue, filium Navæ, cum illi, prophetæ, id nominis [Josue = Jesus] imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navæ? Imposito igitur eo nomine, quando misit eum in exploratorem terræ [Chanaan], dixit: *Accipe librum in manus tuas, et scribe, quæ dicit Dominus: radicibus excisurum esse Filium Dei in novissimis diebus omnem domum Amaleci*⁷⁶. Ecce rursum: Non filius hominis, sed Dei Filius Jesus, qui in figura et in carne apparuit⁷⁸. Quoniam vero dicturi erant, Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, ait [David]: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁷⁶. Et Isaias porro ita loquitur; *Dixit Dominus Christo meo Domino, cujus apprehendi dexteram, ut obediant ei gentes, et fortitudinem regum dirumpam*⁷⁷. Ecce, quomodo David cum Dominum vocet et Dei Filium.

Ἐξύλου πικεῖμενον, καὶ ἐλπιάτω πιστεύσας, ὅτι νεκρὸς ὢν δύναται ζωοποιῆσαι. Καὶ παραχρῆμα σωθήσεται. Καὶ οὕτως ἐποιοῦν. Ἐχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν (61). Τί λέγει: πάλιν Μωσῆς τῷ Ἰησοῦ (62), τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ τοῦτο ὄνομα ὄντι προφητῇ, ἵνα μένον ἀκούσῃ πᾶς λαὸς, ὅτι πάντα ὁ Πατήρ φανεροί περὶ τοῦ Υἱοῦ [(63) αὐτοῦ] Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ. Καὶ ἐπιθεὶς τοῦτο ὄνομα, ὅπως ἐπεμψε κατὰσκοπον τῆς γῆς [(64) εἶπε]: *Λάβε βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ γράψον, ἃ λέγει Κύριος: ὅτι ἐκ ριζῶν ἐκκόψει πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλεὶκ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.* Ἴδε (65), πάλιν Ἰησοῦς οὐχ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τύπῳ καὶ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς. Ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν (66), ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνῶν τὴν πλάνην τῶν ἀμαρτωλῶν λέγει· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.* Καὶ πάλιν λέγει οὕτως Ἡσαίας· *Εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ (67), ὃ ἐκράτησα τῆς δεξιῆς αὐτοῦ, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθρη, καὶ ἰσχύρ βασιλέων διαβρῆξω.* Ἴδε, πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ Υἱὸν Θεοῦ.

Vetus interpretatio.

. . . . et posuit in cruce (68), et per præcones convocavit populum. Et cum venissent, rogabant Moysen, ut . . . pro sanitate eorum Dominum rogaret. Et tunc dixit illis Moyses: *Cum aliquis ex vobis morsus fuerit, veniat ad colubram, . . . et speret, . . . quoniam cum sit ipsa mortua, potest alias sanare; et sine mora curabitur.* Et ita sciebant. . . . Quid dicit iterum Moyses Ause filio Nave? (69) ut ostenderet Jesum esse Filium Dei, audiente populo, quia omnia Pater ostendit Filio suo. Clamavit Moyses filium Nave, et imposuit illi nomen Jesus, . . . et dixit: *Accipe librum in manu tua, et scribe quæ dicit Dominus: quia amputabit a radicibus omnem domum Amalec Filius Dei Jesus in novissimis diebus.* Ecce iterum Jesus, non filius Nave, sed Filius Dei, . . . in carne apparuit. . . .

⁷⁹ Num. xxi. 9. ⁷⁸ Coloss. i. 16. ⁷⁶ Exod. xvii. 44. ⁷⁷ I Tim. iii. 16. ⁷⁶ Psal. cix, 1; Matth. xxii, 45-45. ⁷⁷ Isai. xlv, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. . . καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. Cfr. Hebr. i, 2.
 (62) Josue antea Ause vocabatur, et appellatus est Josue (= Jesus), ut typus esset Christi. Cfr. Num. xiii, 17; Justin. Dial. c. Tryph., n. 113.
 (63) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Fell.
 (64) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Cot.
 (65) Ita Fell. et Gall. ex vet. interp.: ecce. D ms. oi δέ, male.
 (66) Sc. Judaistæ seu Ebionitæ.
 (67) Κύρω, Cyro LXX.
 (68) In cruce. Legebat ergo ἐπὶ σημείου. At hodie in textu desunt hæc verba, ac tantum legimus, καὶ τίθεισιν ἐνδόξως; et gloriose collocat. Eadem habet S. Justinus Dialog. cum Tryph. n. 94. Αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ σημείον ἐστήσε, δι' οὗ σημείου ἐώζοντο ἀφιόδητοι: Ipse (Deus) in solitudine per Mosem effecit, ut serpens æneus fieret, eumque signo imposuit; quo signo servabantur qui a serpentibus morsi fuerint. Ita Maranus ad h. l. Justinii.
 (69) Ause filio Nave. Hæc aliter in textu Græco, qui sic videtur castigandus: Τῷ Αὐσῆ τοῦ Ναυῆ υἱῷ. Josue autem appellatur est Ause, ut videre est ex lib. i Recognit. S. Clementis: Igitur Moyses his administratis Ausen quemdam nomine præponens po-

pulo, etc. Sic Tertullianus Lib. adv. Judæos, et lib. iii, contra Marcionem: Dum Moysi successor destinatur Ause filius Nave, transfertur certe de primo nomine et incipit vocari Jesus. Idem docet pluribus locis S. Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone. Lactantius lib. iv, De vera sapientia cap. 17, etc. Res gesta habetur Num. xiii, 17: ἐκωνόμασε Μωσῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυῆ, Ἰησοῦν. MEN. — Atqui reprehendit S. Hieronymus lib. i, adv. Jovin. cap. 12, et initio Comment. in Oseam, nec non ad versum ultimum psalmi LXXvi, codices tum Græcos, tum sui temporis Latinos, quod Num. xiii, 17, Ause, non Osee scriptum exhiberet; cum tamen inter utrumque parva vel nulla videatur esse differentia. Ac foris scripserant LXX Ὡσῆ. Ita namque nunc etiam legitur apud Philonem lib. De nominum mutatione, et olim legebatur in ejusdem Judæi opere De nominibus Hebraicis, sicut patet ex versione Hieronymi, quæ sectione de Numerorum libro, Osee representat, non Ause. At Justinus M., Origenes, Eusebius, Theodoritus, Tertullianus, Lactantius, Rufinus atque Augustinus, Αὐσῆ, Αὐσῆν, Ause, Ausen et Ausem vocant. Simile quid versionis LXX notatur ab Origene ad Joan. i, 28, in secundo filio Judæ patriarchæ, Hebraice dicto Onan, Græce Anan, Ἀνάν. Cot.

XIII. *Christianos, non Judæos, fœderis divini esse hæredes, jam in V. T. annuntiatum est.*

'Αλλ' ὄρωμεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ A
 πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους.
 Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ Γραφή.
 Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐ-
 τοῦ, ὅτι στείρα ἦν· καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε
 Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος
 πρὸς αὐτήν· Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο
 λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει,
 καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Αἰσθάνεσθαι
 ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἐπὶ τί-
 νων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος.
 Καὶ ἐν ἄλλῃ προφητεῖᾳ λέγει φανερότερον ὁ Ἰακώβ
 πρὸς τὸν Ἰωσήφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· Ἰδοὺ, οὐκ
 ἐστέρησέ με Κύριος τοῦ προσώπου σου· προσά-
 γαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς.
 Καὶ προσήγαγεν [τὸν Μανασσῆ καὶ] (70) Ἐφραῖμ, τὸν B
 Μανασσῆ θέλων ἵνα εὐλογηθῆ (71), ὅτι πρεσβύτερος
 ἦν· ὁ γὰρ Ἰωσήφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα
 τοῦ πατρὸς Ἰακώβ. Εἶδε δὲ Ἰακώβ τύπον, πνεύματι,
 τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξῦ. Καὶ τί λέγει; Καὶ ἐποίησεν
 Ἰακώβ ἑναλλάξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔθηκεν [τὴν
 δεξιὰν] (72) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραῖμ τοῦ δευτέρου
 καὶ νεωτέρου, καὶ ἠλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπε Ἰω-
 σήφ πρὸς Ἰακώβ· Μετάδες σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν
 κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἔστιν C
 υἱός. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ πρὸς Ἰωσήφ· Οἶδα, τέ-
 κνον, οἶδα· ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσ-
 στονι, καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται. Βλέπετε, ἐπὶ
 τίνων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ
 τῆς διαθήκης κληρονόμον. Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ
 Ἀβραάμ ἐμνήσθη, ἀπείχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώ-
 σεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ; Ὅτι ἐπι-
 στευσας, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· Ἰδοὺ τέθεικά σε

Sed videamus, utrum hic populus hæres sit, an
 vero prior; et utrum testamentum ad nos, an ad
 illos pertineat. Audite nunc, quid Scriptura dicat
 de populo: Orabat Isaac Rebecca uxoris suæ
 causa, quod esset sterilis; et illa concepit⁷⁰: po-
 stea vero Rebecca egressa est ad interrogandum
 Dominum, et dixit Dominus ad illam: *Duæ gentes
 in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo,
 atque unus populus alterum superabit, et major
 [natus] serviet minori*⁷⁰. Debent intelligere, quis sit
 Isaacus, quæ Rebecca, et de quibusnam declaraverit,
 quod populus hic sit major, quam ille. Et in alia
 prophetia manifestius loquitur Jacobus ad filium
 suum Josephum, dicens: *Ecce, Dominus non pri-
 vavit me facie tua; adduc mihi filios tuos, ut
 benedicam eis*⁸⁰. Et adduxit [Manassen et] Ephrai-
 mum, cupiens, ut Manasses benediceretur, quia
 erat natus major. Itaque Josephus adduxit eum ad
 manum dexteram patris sui Jacobi. Vidit autem
 spiritu Jacobus figuram populi venturi. Et quid
 narrat Scriptura? *Et commutavit Jacobus manus
 suas, et [dexteram] posuit super caput Ephraimi,
 minoris ac junioris, et benedixit illi. Dixitque Jo-
 sephus ad Jacobum: Transfer dexteram tuam super
 caput Manassis, quia primitivus filius meus est*⁸¹.
*Et respondit Jacobus Josepho: Scio, fili, scio; sed
 major serviet minori; benedicetur autem etiam
 ille*⁸². Aspiciate, de quibusnam voluerit, esse hunc
 primum populum et testamenti hæredem. Si ergo
 adhuc et per Abrahamum populus ille commemo-
 ratus est, tunc scientia nostra ad perfectionem est
 redacta. Quid igitur dicit Deus Abrahamo? *Quo-
 niam credidisti, tibi in justitiam fuit attributum;*

Vetus interpretatio.

. Iterum dicit David: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis.* Et iterum dicit Isaias: *Sic dicit Dominus Christo meo, meo (73) Domino, cujus tenui dexteram: exaudient illum gentes, et virtutem regum corrumpam.* Videte, quo modo illum propheta Dominum, . . . non tantum Filium dicunt.

XIII. Queramus igitur, si hic populus hæreditatem capit, . . . et testamentum in illis est, aut in nobis. De hoc audite; sic scriptum est (74): *Rogabat Isaac pro Rebecca uxore sua, quia sterilis erat. Et. . . . Rebecca quærebat a Domino, quid portaret: et dixit illi Dominus: Duæ nationes in utero tuo sunt, et duo populi ex utero tuo nascentur; . . . et major serviet minori.* Intelligite: quis sit Isaac, et quæ Rebecca; et. . . . qui populus minor, aut major. Iterum. . . . dicit Jacob Joseph filio suo: . . . *Ecce Dominus non fraudavit me ex genere tuo (75): perduc ad me filios tuos; et benedicam illos.* Et adduxit Manassen et Ephraim. Volens autem Manassen benedici quia major erat, statuit illum . . . ad dexteram patris sui Jacob. Vidit autem Jacob in spiritu figuram populi, qui postea futurus erat: et. . . *convertit manus, et transtulit dexteram super caput Ephraim minoris; et benedixit illum. Et dixit Joseph patri suo: Transfer manum tuam dexteram super caput Manassæ, quia primitivus filius meus est. Et dixit Jacob: Scio, fili, scio: sed major serviet minori; sed et hic benedicetur.* Videte quem voluerit esse primum. . . . testamenti hæredem. Sic ergo (76) et per Abraham commemoratus est, habemus confirmationem scientiæ nostræ. Quid ergo dicit Abraham, cum solus credidisset, et positus esset in justitia? *Ecce posui te, Abraham, patrem nationum, quæ credunt Domino non circumcisæ.*

⁷⁰ Gen. xxv, 21; cfr. Rom. ix, 10-12. ⁷¹ Gen. xxv, 23. ⁸⁰ Gen. xlviij, 9, 11. ⁸¹ Gen. xlviij, 18. ⁸² Gen. xlviij, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(70) Verba uncis inclusa ex interpret. Lat. restituit Men.

(71) Εὐλογηθῆναι Dav. benedici, Vet. interp.

(72) Ita ex vet. interp. restituendum.

(73) *Meo.* Alterum abundat. Fellus tamen utrumque retinuit.

(74) *Sic scriptum est.* Forte, quid scriptum est. Ita

edit. Oxon.

(75) *Ex genere tuo.* Gr. *conspectu tuo*: rectius juxta sacram Scripturam. MEN. — Vet. interpret videtur legisse γένους. FELL.

(76) *Sic ergo.* Menardus, *Si hoc ergo.* Al. *Si ergo.* Sic et Fellus; qui paulo post exhibet, *commemora- tum est*, vulgata lectione rejecta.

ecce posui te patrem gentium, quæ in præputio credunt Domino⁸².

Α πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων διὰ ἀκροβυστίας τῷ Κυρίῳ.

XIV. Testamentum quod Moses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.

Sed sane quæramus, an dederit [Dominus] testamentum, quod patribus juravit se populo daturum. Dedit quidem; verum illi propter peccata sua indigni fuerant, qui acciperent. Dicit enim propheta: *Et Moses in monte Sina jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut testamentum Domini ad populum acciperet*⁸⁴. Et accepit a Domino duas tabulas scriptas digito manus Domini, in spiritu; sumptasque Moses deferebat ad populum, ut traderet⁸⁵. Et dixit Dominus ad Mosen: *Moses, Moses, descende celeriter; inique enim se gessit populus tuus, quem de terra Ægypti eduxisti*⁸⁶. Intellexitque Moses, quod iterum fecerant imagines, et projecit de manibus tabulas, contritæque sunt tabulæ testamenti Domini. Accepit itaque Moses [testamentum]; ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos [id] acceperimus, discite. Moses, cum esset famulus⁸⁷, illud accepit; nobis autem ipse Dominus tribuit [esse] in populum hæreditatis, pro nobis passus. Apparuit vero, ut tum illi [Judæi] in peccatis consummarentur, tum nos per ipsum hæredes facti Domini Jesu testamentum acciperemus, qui destinatus erat, ut per adventum suum præcordia nostra, jam a morte assumpta et tradita erroris iniquitati, redimens e tenebris, verbo [suo] disponat in nobis testamentum. Scriptum quippe est, quomodo Pater, redempturus nos a tenebris, illi mandaverit, ut sibi pararet populum sanctum.

Ναὶ ἀλλὰ τὴν διαθήκην, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι, δοῦναι τῷ λαῷ, εἰ δέδωκε, ζητῶμεν (77). Δέδωκεν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἦν Μωσῆς ῥηστὺν ἐν ὄρει Σινᾶ, τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην Κυρίου πρὸς τὸν λαόν, ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ ῥύκτας τεσσαράκοντα (78). Καὶ ἔλαβε παρὰ Κυρίου τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς Κυρίου ἐν πνεύματι· καὶ λαβὼν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαόν δοῦναι. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Μωσῆ, Μωσῆ, κατὰθθι τὸ τάχος, ὅτι ἠνόμησεν ὁ λαός σου, οὗς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν χροῦματα, καὶ ἔρριψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετριβήσαν αἱ πλάκες τῆς διαθήκης Κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. Πῶς ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων ὢν ἔλαβεν, αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, [(79) εἶναι] εἰς λαὸν κληρονομίας, διὰ ἡμᾶς ὑπομείνας. Ἐφανερῶθι δὲ, ἵνα κάκενοι τελεωθῶσι τοῖς ἀμαρτήμασι, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες διαθήκην (80) Κυρίου Ἰησοῦ λάβωμεν, ὅς εἰς τοῦτο ἠτοιμάσθη (81), ἵνα, αὐτὸς φανεί, τὰς ἥδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας (82) τῷ θανάτῳ, καὶ παραδεδομένας τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ, λυτρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάθῃται ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ. Γέγραπται γὰρ, πῶς αὐτῷ ὁ Πατὴρ ἐντέλλεται, λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, ἐτοιμάσαι ἑαυτῷ λαὸν ἄγιον. Λέγει

Vetus interpretatio.

XIV. Sed testamentum quod juravit parentibus ut daret populo, an dederit quæramus. Dedit; sed illi non fuerunt digni accipere propter peccata sua. Dicit enim propheta: *Et erat Moyses jejunans in monte Sina, ut acciperet testamentum a Domino, quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Et accepit a Deo. . . tabulas scriptas manu Dei. . . Et ut accepit, . . . deferebat ad populum ut illis daret. Et dixit Dominus. . . : Moyses, Moyses, descende celerius, quia populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, præterit teqem. Et intellexit Moyses, quia fecerunt sibi iterum conflatile: et projecit de manibus tabulas, et confractæ sunt. . . . Moyses. . . accepit; sed illi non fuerunt digni. Quo modo acceperimus nos, discite. . . . cui nos in hæreditatem (83), propter nos omnia sustinens apparuit, ut illi consummati sint in peccatis, et nos per illum hæreditatem testamenti [Domini nostri Jesu Christi (84)] accipiamus. Et iterum propheta dicit (85): *Posui te in lucem nationum, ut sit sanctitas tua (86) usque in**

⁸² Gen. xv, 6; xvii, 4; Rom. iv, 3. ⁸⁴ Exod. xxiv, 18. ⁸⁵ Exod. xxxi, 18. ⁸⁶ Exod. xxxii, 7; Deut. ix, 12. ⁸⁷ Hebr. iii, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Ita ex vet. interp. restit. Dav. Ms. ζητούμεν. D
(78) Cfr. supra c. 4.
(79) Ita Dav.
(80) Ms. διὰ τοῦ κληρονομοῦντος, male. Men. : δι' αὐτοῦ κληρονομίαν διαθήκης.

(81) Hic fin ms. et editionibus male transposita leguntur, quæ intra uncis inclus. et a nobis, duce veteri interprete, loco suo restituta sunt. Cfr. libellum meum: *Das Sendschreib. d. A. Barnabas*, p. 106.

(82) Ms. καχίας, male. Vet. interp.: præcordia.

(83) *Cui nos in hæreditatem*, etc. Menardus, cui hæc corrupta videntur, sic legit: *Qui nos in hæreditatem elegit, propter*, etc. Fellus nihil mutat: verum ita distinguit: *Cui nos. . . sustinens. Apparuit*, etc. At duabus voculis subauditis, lectio vulgata rite sibi cohæret. Sic nempe: *Discite* : (ille) *cui nos in hæreditatem* (sumus), *propter nos omnia sustinens apparuit, ut illi*, etc.

(84) *Domini nostri Jesu Christi.* Hæc verba, etiam in textu Græco, uncinis clausa exhibet Menardus, et litteris miniatiss Fellus. Aliter editt. Clerici et Russelii.

(85) *Et iterum; propheta dicit: Posui te . . . liberavit Deus.* In codd. hic locus est male transpositus. Nam post verbum *accipiamus* sequitur: *Qui in hoc paratus est*, usque ad illa verba *liberati sumus*. Quibus statim subduntur ista: *Et iterum propheta dicit: Posui te. . . liberavit Deus. Iterum propheta dicit: Spiritus Domini*, etc. usque ad finem. Ita se habent Menardi et Clerici editt. Nos vero eas sequimur quas Fellus et Russelii curarunt, Græcis inhærentes.

(86) *Sit sanctitas tua.* Gr. Barnabæ et LXX, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν: *ut sis tu in salutem.* Expuncto ergo vocabulo, *tua*, lege: *ut sis tu sanitas*, id est *salus*. MEN. — Al. *ut sis sanitas tua.* Fellus, ut *sit salus tua*.

ὄν ἐ προφήτης · Ἐγὼ Κύριος, ὁ Θεὸς σου, ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρὸς σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει (87). Γινώσκετε οὖν, πόθεν ἐλυτρώθημεν. (Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει (88)· Ἴδού, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, λέγει Κύριος ὁλυτρωσάμενός σε Θεός (89).) Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελισασθαι ταπεινοῖς χάριτι· ἀπέσταλλέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῆν καρδίαν, κηρύξαι ἀλχημαλώτοις ἀφροσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάδελφιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου (90) δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀντιποδόσεως, παρκαλέσαι πάντα τοὺς πενθοῦντας (91).

XV. *Sabbatum Judæorum non est verum; Deo acceptum Sabbatum.*

Ἐτι καὶ περὶ τοῦ Σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρόσωπον· Καὶ ἀγάσατε τὸ Σάββατον Κυρίου χειρὶ καθαρίαι καὶ καρδίᾳ καθαρῇ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Ἐὰν φυλάξωσιν οἱ υἱοὶ μου τὰ Σάββατα, τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός μου ἐπ' αὐτούς. Τὸ Σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἑξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατέπαυσεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἠγάσεν αὐτήν (92). Προσέχετε, τέκνα, τί λέγει τὸ συνετέλεσεν ἐν ἑξ ἡμέραις. Τοῦτο λέγει ὅτι συντελεῖ (93) ὁ Θεὸς Κύριος

A Dicit igitur propheta : Ego Dominus, Deus tuus, vocavi te in justitia, et tenebo manum tuam, et corroborabo te; et dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos cæcorum, et ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris sedentes in tenebris⁸⁸. Agnoscite ergo, unde simue redempti. (Et iterum propheta dicit : Ecce posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ; [hæc] dicit Dominus Redemptor tuus⁸⁹.) Rursum propheta dicit : Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare humilibus; misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem et cæcis visum, et nuntiare annum Domini acceptum, et diem retributionis, consolari omnes lugentes⁹⁰.

B Adhuc et de Sabbato scriptum est in [Decalogo seu] decem verbis, quæ Dominus in monte Sina locutus est ad Moysen, os ad os : Et sanctificate Sabbatum Domini manibus mundis et puro corde⁹¹. Et alibi dicit : Si custodierint filii mei Sabbata, tunc ponam misericordiam meam super illos⁹². Sabbati meminit [Scriptura] in principio creationis : Fecitque Deus in sex diebus opera manuum suarum, et desiit die septima, et ea requievit, et sanctificavit eam⁹³. Advertite, filii, quid dicat : Consummavit in sex diebus. Id ait : omnia consummabit Dominus Deus in sex millibus annorum; nam apud illum

Vetus interpretatio.

novissimum terræ, sicut dicit Dominus, qui te liberavit Deus : qui in hoc paratus est, ut adventum (94) ipsius præcordia nostra quæ jam absumpta erant a morte et tradita iniquitati, liberaret a tenebris, et testaretur in nobis testamentum servorum (95) suorum. Scriptum est enim quomodo illi Pater mandaverit, ut liberaret nos a tenebris, et pararet sibi populum sanctum. Dicit ergo propheta sic : Ego Dominus Deus tuus, vocavi te in æquitate : tenebo manum tuam et fortem te faciam : dedi te in testamentum gentibus (96), et in lumen nationum; ut aperias oculos cæcorum, et educaas de vinculis alligatos. Scitote ergo, unde liberati sumus. Iterum propheta dicit : Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; bene nuntiare hominibus (97) misit me, curare contribulatos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, et vocare annum Domini acceptabilem.

XV. Adhuc et de Sabbato scriptum est in decem verbis, quibus locutus est in monte Sina ad Moysen, : Sanctificate Sabbatum Domini manibus mundis, et puro corde. Et alibi dicit : Si custodierint filii mei Sabbatum, tunc faciam misericordiam in illis. Sabbatum dicit initium (98) constitutionis : Et fecit Deus die sexto opera sua, et consummavit in die septimo, et requievit in illo die, Attendite, filii, quid dicit, consummavit in sex dies. Hoc dicit, quia consummavit (99) Deus omnia in sex millia annorum. Dies enim apud illum, mille anni sunt. Ipse mihi testis est, diceus : Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni. Unde scire debetis, . . . quia . . . in sex millia annorum consummabuntur omnia. Et quid dicit, Requievit Deus die septima? Hoc est, cum venerit Filius illius, et amputabit tempus iniquitatis, et judicabit impios, et mutabit solem, lunam et stellas; tunc bene requiescet in die septima. Ad summam hoc dicit : Sanctificabis illum diem manibus mundis, et corde puro. Quem (100) ergo diem sanctificavit Deus, quis potest san-

⁸⁸ Isa. XLII, 6, 7. ⁸⁹ Isa. XLIX, 6. ⁹⁰ Isa. LXI, 1, 2. ⁹¹ Exod. XX, 8; Deut. V, 12. ⁹² Jer. XVII, 24, 25. ⁹³ Gen. II, 2.

VARIORUM NOTÆ.

(87) Hæc per prophetam Deus Pater ad Filium loquitur.
(88) Cfr. supra, not. 81.
(89) Iterum hæc Pater ad Filium loquitur.
(90) Al. Κυρίῳ.
(91) Hæc Filius loquitur per prophetam.
(92) Gen. II, 2, secundum Hebr. non juxta LXX, qui habent : ἔκτῃ.
(93) Davisius postulat συντελέσει, male; nam συντελεῖ est futurum attic. Butt. Gramm. § 86, n. 11, 12.

(94) Adventum. Aut suppl. per, aut leg. advent u.
(95) Servorum. Al. sermonum. Fellus : servorum suorum per verbum.
(96) Gentibus. Al. gentis.
(97) Hominibus. Al. humilibus nihil mutat Fellus.
(98) Initium. Al. malunt initio. Sic edidit Fellus.
(99) Consummavit. Forte consummabit. Ita Felli editio.
(100) Quem. Al. Si quem, juxta Græcum. Fellus nihil addit.

dies æquiparatur mille annis ⁹⁰. Ipsemet enim testatur, dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni* ⁹¹. Itaque, filii, in sex diebus, hoc est, in sex annorum millibus consummabuntur universa. *Et requievit die septima*. Hoc ait : quando veniens ejus Filius tempus iniqui abolebit, ac judicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque; tunc pulchre requiescet die septima. Denique ait : *Sanctificabis eam manibus mundis et corde puro*. Si ergo quam diem Deus sanctificavit, aliquis nunc potest sanctificare, nisi sit per omnia mundus corde, erravimus. Vide ergo : certe tunc pulchre quiescens sanctificat [aliquis] eam, cum poterimus ipsi justa [facere], accepta promissione, deleta iniquitate, novatis vero cunctis a Domino. Tunc poterimus diem illam sanctificare, si nos ipsi prius fuerimus sanctificati. Demum illis dicit : *Novilunia vestra et Sabbata vestra non fero* ⁹². Cernite, quomodo loquatur : non mihi accepta sunt præsentia Sabbata, sed illa, quæ ego feci; quando scilicet, universis finem imponens, octavi diei faciam initium, hoc est, initium alterius mundi. Idcirco et diem octavum in lætitia agimus; quo et Jesus resurrexit a mortuis, et cum apparuisset, ascendit ad cælos.

XVI. *Non templum Judæorum, sed spirituale templum Christianorum Deo placuit.*

Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo er-

A ἐν ἑξακισχιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα · ἡ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια ἔτη. Αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων · Ἰδοὺ, σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη. Οὐκοῦν, τέκνα, ἐν ἑξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσι, συντελεσθήσεται τὰ πάντα. Καὶ κατέπανσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ καταργῆσει τὸν καιρὸν ἀνόμου (1), καὶ κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξει τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ (2). Πέρασ γέ τοι λέγει· Ἀγιάσεις αὐτὴν ἐν χειρὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ (3). Εἰ οὖν, ἦν θεὸς ἡμέραν ἡγήλασε, νῦν τις δύναται αγιάσαι, εἰ μὴ καθαροὺς ὦν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσι, πεπλανήμεθα. Ἰδ' οὖν· ἄρα (4) τότε καλῶς καταπαυόμενος αγιάζει αὐτήν (5), ὅτε δυνατὸς ὡς αὐτοὶ δίκαια, ἀπολαθόντες τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκέτι οὐσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ Κυρίου (6). Τότε δυνατὸς αὐτὴν αγιάσαι, αὐτοὶ αγιασθέντες πρῶτον. Πέρασ γέ τοι λέγει αὐτοῖς· Τὰς νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ Σάββατα ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι. Ὁρατε, πῶς λέγει· Οὐ τὰ νῦν Σάββατα ἐμοὶ δεκτὰ, ἀλλ' ἃ πεποίηκα, ἐν ᾧ καταπαύσας τὰ πάντα, ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης ποιήσω, ὃ ἐστὶν, ἄλλου κόσμου ἀρχὴν (7). (8) Διδὸς καὶ ἀγομένην τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς (9) ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

C Ἐτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν· πῶς κτανώμενοι

Vetus interpretatio.

ctificare modo, nisi qui sit mundo corde in omnibus? Non erravimus (10). Videns ergo qui refrigerans sanctificavit illum; et nos tunc poterimus sanctificare, ipsi sanctificati primum. Ad summam dicit illis : *Dies solemnes vestros, et Sabbata non sustineo*. Videte, quo modo dicit, non hæc Sabbata sibi non accepta (11), sed quæ fecit, et in die suo consummavit omnia, initium octava die facta (12), qui est alterius sæculi initium. Propter quod agimus diem octavum in legationem; in quem (13) et Jesus resurrexit a mortuis; et apparuit, et ascendit in cælos.

XVI. Adhuc et de templo dicemus (14), quo modo errantes in ædem spem habuerunt tanquam in Dominum (15), qui illos fecit quasi sit domus Dei : tanquam ethnici (16) conservaverunt (17) illum in templo. Sed quo modo dicat Dominus, discite, vacuum faciens templum : *Quis mensus est cælum palmo, aut quis totam terram pugno apprehendit? Nonne mihi (18), dicit Dominus, cælum thronus est, terra autem scabellum pedum meorum est? Qualem domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ?* Unde cognoscitis, quia vana spes est illorum. Et iterum : . . . *Qui deposuerunt templum hoc, ipsi illud et ædificabunt*

⁹⁰ Cfr. 2 Petr. III, 8. ⁹¹ Psal. LXXXIX, 4. ⁹² Isa. I, 13.

VARIORUM NOTÆ.

- (1) Ita Fell. duce vet. interpr. Ms. αὐτοῦ, male.
- (2) I. e. verum Sabbatum a secundo demum oritur Christi adventu. De Chiliasmo Barnabæ vide libellum meum : *Sendschreib. d. A. Barn. p. 109 sqq.*
- (3) I. e. Si Judæorum Sabbata vera essent, nos a Deo decepti essemus, qui postulat manus mundas et cor purum.
- (4) Ita Dav. Ms. εἰ δ' οὐδ' ἄρα. Aliter hunc locum explicui in *Sendschreiben d. A. Barn. p. 110.*
- (5) Sc. τις.
- (6) Hic punctum ponendum puto. Aliter distinguunt Dav. et Cler.
- (7) Illa sex millia annorum desinunt die ultima (i. e. septima) ultimæ hebdomadæ. Ergo novum ævum, Dei regnum, sequenti octava die incipit.
- (8) Barnabas testatur hic celebrationem diei Dominicæ apud antiquos.
- (9) Cfr. libellum meum : *Sendschreiben d. A. Barn. p. 112, 113.*
- (10) *Non erravimus*, etc. Menardus ita legit : *Nos*

- erravimus, Vides*, etc. Fellus autem sic : *Nisi qui sit mundo corde : in omnibus nos erravimus. Vide ergo*, etc. Græca quoque ita distinguit. Al. *Vide ergo quia refrigerans sanctificabit*, etc.
- (11) *Non accepta*. Dele non cum Fello aliisque. Et mox lege : *in die quo*, aut potius, *in die septimo*.
- (12) *Octava die facta*. Legit Menardus : *octavo die facturus*. Fellus : *initium octavæ diei facturus*.
- (13) *In legationem; in quem*. Menardus, *in lætitia*. Fellus sic : *in letificationem*. Al. *in lætationem*. Mox omnes, *in quo*.
- (14) *Dicemus*. Vet. interpres legebat, ἐροῦμεν.
- (15) *Tanquam in Dominum*. Rectius ad contextum Græcum, et non in Dominum. FELL.
- (16) *Tanquam ethnici*. Adde ex cod. aut forsitan.
- (17) *Conservaverunt*. Leg. ex Græcis, *consecraverunt*. Quam quidem lectionem Fellus in textum intulit.
- (18) *Nonne mihi*. Al. interserunt, *ego*. Sic autem Fellus distinguit : *Nonne ego? Mihi dicit Dominus*.

οἱ ταλαίπωροι ἐπὶ τὸν δόμον (19) ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν, τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς θῦτα οἶκον Θεοῦ. Σχεδὸν γάρ, ὡς τὰ ἔθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει Κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· *Τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τίς τὴν γῆν δρακί; Οὐκ ἐγώ; Λέγει Κύριος· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε (20) μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Γνωστε, ὅτι ματαία ἡ ἐλπὶς αὐτῶν (21). Πέρασ γοῦν πάλιν λέγει· Ἴδού, οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. Γίνεται (22). Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν, ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδίδουσαι, ἐφανερώθη. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· *Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν, παραδώσει Κύριος τὰ πρόβατα τῆς ρομῆς, καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν (23)*. Καὶ ἐγένετο καθ' ἃ ἐλάλησε Κύριος. Ζητήσωμεν οὖν, εἴ ἐστι ναὸς Θεοῦ (24). Ἔστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν. Γέγραπται γάρ· *Καὶ ἔσται, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται ναὸς Θεοῦ ἐνδοξος (25)* ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου. Εὕρισκω οὖν, ὅτι ἐστι ναὸς. Πῶς οὖν οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι Κυρίου; μάθετε (26). Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, ἦν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὴν καὶ ἀσθενῆς, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρὸς· ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας (27), [καὶ] ἦν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν, ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου, προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς Κυρίου ἐνδόξως (28) οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε. Λαθόντες εἴην ἀφείσιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐγενόμεθα καινοὶ, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι. Διὸ ἐν*

A rantes miseri, non in ipsum Deum, effectorem eorum, spem habuerunt, sed in ædem, quasi domus Dei esset. Nam fere instar gentium illum in templo venerati sunt. Sed quomodo Dominus loquitur, templumque irritum faciat, animadvertite: *Quis mensus est cælum spithama, et quis terram palma? Nonne ego? Dicit Dominus: Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam mihi domum ædificabitis, aut quis locus requietis meæ? Cognoscite, quod vana est spes illorum. Et tandem rursus ait: Ecce, qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud ædificabunt*. Idque evenit. Nair quia bellum gesserunt, ab hostibus destructum est templum; nunc et ipsi hostium ministri reædificant illud. Iterum, quod tradenda esset civitas una cum templo et cum populo Israelitico, est declaratum. Ait quippe Scriptura: *Et erit in novissimis diebus, tradet Dominus oves pascui et ovile et turrim eorum in exitium. Atque contigit, quemadmodum locutus est Dominus. Quæramus itaque, an exstet [adhuc] templum Dei. Exsistit, ubi ipsemet se illud facere ac perficere testatur. Scriptum enim est: Et erit, heddomada completa, ædificabitur magnificentum templum Dei, in nomine Domini*. Invenio igitur, quod templum exsistit. Qua ratione ergo ædificabitur in nomine Domini, discite. Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati; plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmonum, quia fecimus, quæcunque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem, attendite, in nomine Domini, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? Discite. Accepta remissione peccatorum et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati. Ideo in nobis,

Vetus interpretatio.

Et fiet (29): dum enim belligerent, depositum est ab inimicis (30) Iterum sicut incipiebat civitas, . . . et populus totus Judæorum tradi, propalavit. Dicit enim Scriptura: . . . *In novissimis diebus tradet Dominus oves pascuæ, et cubile (31), et turrem eorum in exterminium*. Et factum est secundum quæ Dominus locutus est. Quæramus ergo, si est templum Deo. Est: ubi ipse dicit facere et consummare. Scriptum . . . est: *Et erit, septimo die consummato (32), ædificabitur templum Deo præclare in nomine Domini*. Invenio, quia templum est. Quo modo ergo ædificabitur in nomine Domini? Discite. Ante quam crederemus Deo, erat habitatio nostra . . . corrupta et infirma, sicut templum quod per manus ædificatur: quia pleni eramus adorationibus idolorum, . . . et erat domus dæmoniorum; propter quod faceremus, quæ Deo essent contraria. Ædificabitur autem in nomine Domini, . . . præclare templum Deo. Attendite. Et quo modo? Discite: ut accipiatis remissionem peccatorum. Cum crediderimus in nomine Domini, non sumus (33) jam tales, quales ab initio creati: propter quod in nobis vere

(¹⁷ Isa. xl, 12. ¹⁸ Isa. lxvi, 1. ¹⁹ Isa. xlix, 17. ²⁰ Dan. ix, 24, 25, 27; Agg. ii, 10.

VARIORUM NOTÆ.

(19) Ita Col. οἶκον Men. et Fell. οὐδὸν, limen Mazonch. ædem vet. interpr. Ms. τὴν ὁδόν, male.

(20) Ita LXX et vet. interpr. Ms. οἰκοδομήσατε.

(21) I. e. Judæorum.

(22) Spiritualiter, ut mox videbitur. MEN.

(23) Hæc, prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura. MEN. cfr. Jer. xxv. Isa. v.

(24) Jam destructo templo Hierosol., quærit an alterum templum successurum sit. MEN.

(25) Vet. interpr. leg. ἐνδόξως, præclare.

(26) Clem. Alex. Strom. ii, c. 20, p. 490.

(27) Ita ex Clem. Alex. et vet. interpr. restituo. In ms. post εἰδωλολατρείας, abundant: οἶκος εἰδωλολατρεία.

(28) Ita Clem. et vet. interpr. Ms. ἐνδόξως.

(29) Et fiet. Leg. Et fit. Ita quoque Felli edit. Oxon.

(30) Ab inimicis. Add. ex vet. cod. Nunc et ipsi inimicorum ministri ab initio ædificant illud.

(31) Cubile, etc. Lege ovile, ut in textu Græco, μάνδραν. Et turrem eorum. Alludit ad turrim illam, de qua in parabola vineæ apud Isai. v. MEN.

(32) Septimo die consummato. In Græco legitur ex Daniele, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης, ut intelligatur septimana ex annis constare. FELL.

(33) Ut accipiatis. . . non sumus. Hunc locum Fellus sic exhibet: quod accipientes remissionem peccatorum, et cum crediderimus in nomine Domini, nos sumus, e. c.

in domicilio nostro, vere Deus habitat. Quo modo? A Verbum ejus fidei, vocatio ejus promissionis, sapientia mandatorum, præcepta doctrinæ, [imo] ipse in nobis prophetat, ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, i. e. os, dedit nobis pœnitentiam, sicque introduxit nos in templum, quod destrui non potest. Quare, qui cupit esse salvus, non in hominem respicit, sed in eum, qui in homine habitat, atque in eo loquitur; admirans, quod nunquam neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipse [taliam] audire desideraverit. Hoc est templum spirituale Domino constructum.

XVII. Epilogus partis primæ.

Quantum potuit, et sine obscuritate potuit vobis B monstrari, spes mihi est, pro studio meo me nihil omisisse eorum, quæ ad vestram salutem spectant, quæque sunt præsentia. Si enim de futuris scripsero vobis, non intelligetis; quoniam in abscondito positum est. Et hæc quidem ad hunc modum.

Vetus interpretatio.

Deus inhabitat. Quo modo? Sermo fidei illius, vocatio promissionis illius, sapientia æquitatis, præcepta testamenti illius (41); in nobis prophetans ipse, et in nobis habitans. Quia (42) cum sub servitute mortis eramus, aperiens ostium templi nostri (43), quod est os sapientiæ (44), fecit de nobis domum incorruptam. Qui enim concupiscit liberari, vivit (45) non in hominem, sed in eo qui habitat in illo: miratur quod nunquam tales sermones audierit eum dicentem, neque ipse concupierit audire. Hic est spiritaliter ædificatus.

XVII. Quantum . . . fuerit in simplicitate demonstrandi nobis (46), . . . non intermisi quidquam Si enim de instantibus ac futuris (47) scribam vobis, non intelligetis, quo modo in parabolis (48) posita sunt multa. Hæc autem sic sunt. Habes interim (49) de majestate Christi, quomodo omnia in illum, et per illum, facta sunt: cui sit honor, virtus, gloria, nunc et in sæcula sæculorum.

EPISTOLÆ PARTIS SECUNDA.

XVIII. De duabus viis.

Transemus autem et ad alteram cognitionem C atque doctrinam. Duæ sunt viæ doctrinæ ac potestatis: una lucis, altera tenebrarum. Differentia

Μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἐτέραν γνῶσιν καὶ διδασχῆν. Ὅδοι δύο εἰσι διδασχῆς καὶ ἐξουσίας (50), ἥ τε τοῦ φωτός (51), ἥ τε τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν

VARIORUM NOTÆ

- (34) Ad annuntiandam gloriam Dei.
 (35) I. e. nos ipsos effecit tale templum.
 (36) Qui est præco Evangelii.
 (37) Ita Dav. Vet. interp. in illo. Ms. ἐπ' αὐτῶ.
 (38) Ms. αὐτός. Scribendum αὐτόν, quod ipsa syntaxi postulat. Dav.
 (39) Ita Dav., codicibus nisus. Alii ἡμῶν.
 (40) I. e. de quibus nunc disceptatur, e. g. num novum fœdus veteri sit præferendum, num adhuc valeant præcepta Judaica, etc.
 (41) Testamenti illius. Vet. interpres legebat διαθήκης αὐτοῦ. FELL.
 (42) Quia. Forte, qui. FELL.
 (43) Aperiens ostium templi nostri. Os in sequentibus interpretatur, quod revera est ostium corporis. Sed primum quid significat os aperire? Deinde quis nexus est inter apertionem oris et quæ sequuntur in Græcis, μετόπιαν διδοῦς ἡμῶν, dans nobis pœnitentiam? Alludere videtur ad locum psalmi L, 17, ubi ita David: Domine, aperi labia mea, et os meum annuntiabit laudem tuam. CLER.
 (44) Os sapientiæ. Est revera os sapiens, quod benedicta a Deo accepta indesineret commemorat atque extollit. Sed in Græcis habetur quod modo retulimus, pro quo interpres legit σοφίας. CLER.
 (45) Vivit. Al. videt. Fellus hæc ita reformanda

- censuit: Vidit non in hominem, sed in illum qui in eo habitat et loquitur in illo; miratus, etc. Et mox: Hoc est spiritaliter Domino ædificatum templum.
 (46) Nobis. Al. vobis. Fellus utrobique, ἡμῶν, nobis.
 (47) De instantibus ac futuris. Ex his patet Græca sic legenda esse: Ἐάν γὰρ περὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων. MEN. — Vocem ἐνεστώτων loco suo dimotam, in sequentem periodum, a Latina versione admoniti, reposuimus. FELL. — Vide not. 42 ad cap. 4, col. 732. Hinc Usseriana lectio ejus loci confirmari potest. CLER.
 (48) Quo modo in parabolis. Legendum forte quoniam: certe sic vertendum fuerat διὰ τῶ. CLER.
 (49) Habes interim, etc. Hæc non sunt in textu Græco. Hucusque versio Latina codicis Corbeiensis. MEN. — Quæ autem desunt, Græcis litteris ita Fellus expressit: Ἐχεις οὖν περὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Χριστοῦ, ὡς πάντα εἰς αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ πεποίηται: ἢ δόξα, κράτος καὶ τιμὴ, νῦν καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
 (50) De duplici doctrina, bona et mala, et de potestatibus bonis et malis (angelis et dæmonibus) loquitur.
 (51) H. k. l. Origen. De princ. l. III, c. 2, n. 4, et l. I. Explan. in Ep. ad Rom. I, 24.

δύο ὁδῶν. Ἐφ' ἧς μὲν γὰρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ. Καὶ ὁ μὲν ἔστι Κύριος ἀπ' αἰῶνων εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.

A vero multa duarum viarum. Uni siquidem præpositi sunt angeli Dei lucem præferentes, alteri vero angeli Satanæ. Ac ille quidem Dominus est a sæculis in sæcula; hic autem princeps temporis iniqui.

XIX. De via lucis.

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός ἐστὶν αὕτη. Ἐάν τις θέλων (52) ὀδεύειν ἐπὶ τὸν ὠρισμένον τόπον, σπεύσει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα ἡμῖν γνῶσις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ, τοιαύτη. Ἀγαπήσεις τὸν σε ποιήσαντα, δοξάσεις τὸν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανάτου. Ἔση ἀπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν ὁδῷ θανάτου. (53) Μισήσεις ποιεῖν, ὃ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ, μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς Κυρίου. (54) Οὐχ ὑψώσεις σεαυτὸν, ἔση δὲ ταπεινόφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυτὸν δόξαν. Οὐ λήψῃ βουλήν πονηρὰν κατὰ τὸν πλησίον σου. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ θράσος. (55) Οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορεύσεις (56) Οὐ μή σοι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. (57) Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξας τινὰ ἐπὶ (58) παραπτώματι. Ἔση πραῦς, ἔση ἡσύχιος. Ἔση τρέμων τοὺς λόγους, οὐς ἤκουσας. Οὐ μὴ μνησικακήσῃς τῷ ἀδελφῷ σου. (59) Οὐ μὴ διψυχήσῃς, πότερον (60) ἔσται, ἢ οὐ. Οὐ μὴ λάθῃς ἐπὶ ματαίῳ (61) ὄνομα Κυρίου. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου. (62) Οὐ φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ, οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. (63) Οὐ μὴ ἄρῃς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου, ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου, ἀλλ' ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον Κυρίου. Οὐ μὴ γένη ἐπιθυμῶν τὰ τοῦ πλησίον σου (64), οὐδὲ μὴ γένη πλεονέκτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναγραφῆσῃ. (65) Τὰ συμβαίνοντά σοι (66) ἐνεργήματα, ὡς ἀγαθὰ, πρόσδεξαι. (67) Οὐκ ἔση δίγλωσσος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγὶς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ δίγλωσσία. Ὑποταγήσῃ Κυρίῳ, κυρίοις ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ. (68) Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίῳ σου ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μὴ ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· ὅτι ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ Πνεῦμα ἠτοίμασε. (69) Κοινωνήσεις ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου, οὐκ ἐρεῖς ἴδια· εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀφάρτοις κοινωνοὶ ἐστε, πόσω μᾶλλον ἐν τοῖς φαρτοῖς; Οὐκ ἔση πρόγλωσσος· παγὶς γὰρ στόμα θανάτου. Ὅσον δύνασαι, (70) περὶ τὴν ψυχὴν σου

Via igitur lucis hæc est: Si quis cupit perveniære ad præfinitum locum, suis operibus id consequi studeat. Cognitionis itaque nobis data in hac via ambulandi ejusmodi est. Diliges Creatorem tuum, gloria afficies eum, qui redemit te a morte. Eris corde simplex et spiritu dives. Non adhærebis ad eos, qui incedunt in via mortis. Odio habebis perpetrare quod Deo non placet, odio habebis omnem simulationem. Ne derelinquas mandata Domini. Te ipsum non exaltabis, eris autem humilis. Non assumes tibi gloriam. Non capies malum consilium adversus proximum tuum. Non dabis animæ insolentiam. Non fornicaberis, non adulterium facies, pueros non corrumpes. Non ex te verbum Dei in quorundam impuritate exeat. Non accipies personam in arguendo cujuscumque lapsu. Eris mansuetus, eris quietus. Contremisces ad verba, quæ audisti. Fratri tuo ignosces. Non ambigas, utrum futurum sit, necne. Ne assumas in vanum nomen Domini. Diliges proximum tuum plus quam animam tuam. Non interficies fetum in abortione, nec etiam interimes post nativitatem. Ne auferas manum tuam a filio tuo, vel a filia tua; sed a pueritia docebis eos timorem Domini. Bona proximi tui non concupisces, nec eris avarus. Neque ex anima tua adhærebis superbis; sed cum justis atque humilibus ascriberis. Quæ tibi contingunt vexationes, tanquam bona admitte. Non eris inconstans nec bilinguis; laqueus enim mortis est lingua duplex. Subjicies Domino [Deo], dominis vero, ut Dei imagini, in verecundia et timore. Ne in amaritudine imperes ancillæ aut servo tuo, qui in eumdem sperant; ne forte non timeas Deum, qui super utrumque est, quoniam non venit vocare secunium personam, sed secundum eos quos Spiritus præparaverit. Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium; si enim in incorruptis consortes estis, quanto magis in iis, quæ corrumpuntur? Non eris lingua præceps; os enim

¹ II Cor. xii, 7. ² Isa. lxxvi, 2; Philip. ii, 12. ³ Ephes. vi, 5. ⁴ Ephes. vi, 9. ⁵ Rom. viii, 29, 30. ⁶ Act. iv, 32.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Participium loco verbi finiti, ut supra c. 6, noi. 15, col. 741.

(53) Eadem in *Const. apost.*, vii, 14.

(54) *Const. apost.*, vii, 8.

(55) *Const. ap.*, vii, 2.

(56) I. e. Evangelium prædicans, nulla parte morum sis impurus.

(57) *Const. apost.* vii, 10.

(58) Ita restituo ex *Const. apost.*, ms. παραπτώματα.

(59) *Const. apost.*, vii, 11. Cfr. *Epist. I Clem. ad Cor. c. xi et xxiii*, et *Jac. i 8*.

(60) Sc. quod Deus promisit.

(61) Post ματαίῳ in ms. abundat εἰς.

(62) *Const. ap.*, vii, 3.

(63) *Ibid.*, 12.

(64) *Ibid.*, 4.

(65) *Ibid.*, 8.

(66) Operatio laboriosa, molestia.

(67) *Const. apost.* ii, 6; vii, 4.

(68) *Const. apost.*, vii, 15.

(69) *Const. apost.*, vii, 12.

(70) Ita Dav., ms. ὑπέρ.

laqueus est mortis. Quantum potes, castus sis anima. «Noli porrigere manus tuas ad accipiendum, ad dandum vero contrahere». Diliges ut pupillam oculi tui omnem, qui tibi loquetur verbum Domini, in memoriam tuam nocte ac die revocabis iudicii diem. Exquiras quotidie vultus sanctorum, et in sermone eos perscrutans, et ad exhortandum incedens, et meditans, quomodo animam verbo [tuo] servare possis. Et manibus tuis operaberis ad redemptionem peccatorum tuorum^a. Non dubitabis dare, neque murmurabis, cum das. *Omni petenti te tribue*^b; cognosces autem, quis sit bonus mercedis retributor. Servabis, quæ accepisti, nec addens, nec demens. Malus odiosus tibi erit in perpetuum. Juste iudicabis. Non facies dissidium; sed pacem conciliabis inter contententes, eos associans. Confiteberis peccata tua. Non accedes ad orationem tuam in conscientia mala. — Hæc est via lucis.

XX. De via tenebrarum.

Via autem tenebrarum obliqua est plenaque maledictionis. Est enim via mortis æternæ cum supplicio, in qua sunt, quæ perdunt animam [hominum]: idololatria, temeritas, elatio ob potentiam, simulatio, cor duplex, adulterium, homicidium, rapina, superbia, transgressio, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. [In qua sunt] bonorum persecutores, osores veritatis, amatores [mendacii], non cognoscentes mercedem iustitiæ, non adjuncti ad bonum, viduæ et pupillo non attendentes ex justo iudicio, vigilantes non ad timorem Dei, sed ad malitiam, a quibus longe ac procul sunt mansuetudo et patientia, qui diligunt vana, consecantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant in gratiam illius qui labore ac sermone confectus est, ad obtectionem prompti, non cognoscentes Creatorem suum, liberorum interemptores [in abortione], corrumpentes Dei creaturam, aversantes egenum, opprimentes afflictum, divitum advocati, pauperum ini- qui iudices; per omnia peccatores.

XXI. Conclusio admonitoria.

Æquum igitur est, ut homo edoctus mandata Domini, quotquot prius scripta sunt, in eis ambulet. Qui enim ea perficit, in regno Dei gloria cumulabitur; qui vero alia elegerit, simul cum suis operibus peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. Rogo vos, proceres, si accipitis aliquid

ἀγνεύσεις. (71) Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ἀγαπήσεις, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ σου, πάντα τὸν λαλοῦντά σοι λόγον τοῦ Κυρίου. (72) Μνησθήσῃ αὐτὸν ἡμέρας κρίσεως, νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, καὶ (73) διὰ λόγου σκοπῶν καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ. (74) Καὶ διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσει εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. (75) Οὐ διατάσεις δοῦναι, οὐδὲ διδοὺς γογγύσεις. *Παρτὶ αἰτοῦντι σε δίδου*. γνώση δὲ, τίς ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης. (76) Φυλάξεις, ἃ παρέλαβες, μὴτε προστιθεις, μὴτε ἀφαιρῶν. Εἰς τέλος μισήσεις τὸν πονηρὸν. (77) Κρινεῖς δικαίως. (78) Οὐ ποιήσεις σχίσμα, εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους συνάγων. (79) Ἐξομολογήσῃ ἐπὶ ἁμαρτίαις σου. (80) Οὐχ ἤξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός.

(81) Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδὸς ἐστὶ σχολιά, καὶ κατάρας μεστή. Ἔστι γὰρ ὁδὸς τοῦ θανάτου αἰωνίου μετὰ τιμωρίας ἐν ἧ ἐστὶ τὰ ἀπολοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτῶν· εἰδωλολατρεία, θρασύτης, ὕψος δυνάμεως, ὑπόκρισις, διπλοκαρδία, μοιχεία, φόνος, ἀρπαγή, ὑπερρηφανία, παράβασις, δόλος, κακία, αὐθάδεια, φαρμακεία, μαγεία, πλεονεξία, ἀφοβία Θεοῦ. (82) Διώκται: τῶν ἀγαθῶν, μισοῦντες ἀλήθειαν, ἀγαπῶντες (83) [ψεῦδος], οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλῶμενοι ἀγαθῷ, οὐ κρίσει δικαίᾳ χῆρα καὶ ὀρφανῷ προσέχοντες, ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον Θεοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονηρὸν, ὧν μακρὰν καὶ πόρρω πρᾶτης καὶ ὑπομονῆ, ἀγαπῶντες μάταια, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχὸν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ τῷ καταπονομένῳ, εὐχερεῖς ἐν καταλαλίᾳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταὶ, πανταμάρτητοι.

Καλὸν οὖν ἐστὶ, μαθόντα τὰ δικαίωματα Κυρίου, ὅσα προεγγράπται, ἐν τούτοις περιπατεῖν. Ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δοξασθήσεται· ὁ ἐκεῖνα (84) ἐκλεγόμενος, μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ συναπολείται. Διὰ τοῦτο ἀνάστασις, διὰ τοῦτο ἀνταπόδοσις. Ἐρωτῶ τοὺς ὑπερέχοντας, εἰ τινὰ μου γνώμη

^a Eccli. iv, 31, 36. ^b I Cor. iv, 12. ^c Matth. v, 42; Luc. vi, 30.

VARIORUM NOTÆ

(71) *Const. apost.*, vi, 11.

(72) *Ibid.*, 9.

(73) F. καὶ διαλόγους [sc. σῦτῶν] σκοπῶν, sermones eorum perscrutans.

(74) *Const. apost.*, vii, 13. Aut labor manuum commendatur, aut distributio facultatum in elemosyna. Cor.

(75) *Const. apost.*, l. c.

(76) *Const. apost.*, vii, 14.

(77) *Const. apost.*, vii, 10.

(78) *Ibid.*, ms. σχήμα...μαχομέν.

(79) *Const. apost.*, vii, 14.

(80) *Ibid.*, 17.

(81) *Ibid.*, 18.

(82) Subaudi ex antecedentibus ἐν ἧ εἰσι.

(83) Id addo ex *Const. ap. l. c.*

(84) Ἐκεῖνα = quæ divinæ voluntati sunt contraria, de quibus c. 29 fuerat sermo.

ἀγαθῆς λαμβάνετε συμβουλίαν· ἔχετε, εἰς οὓς εὐεργάσασθε, μεθ' ἐπειτῶν· μὴ ἐγκαταλίπητε. Ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα, ἐν ᾗ συναπολείται πάντα τῷ πονηρῷ: Ἐγγὺς ὁ Κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς· ἑαυτῶν γίνεσθε νομοθέται ἀγαθοί, ἑαυτῶν μένετε σύμβουλοι πιστοί, ἀρατε ἐξ ὑμῶν πᾶσαν ὑπόκρισιν. (85) Ὁ δὲ Θεὸς, ὁ παντὸς τοῦ κόσμου κυριεύων, δῶν ὑμῖν σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, γνῶσιν τῶν δικαιοματίων αὐτοῦ, ἐν ὑπομονῇ. Γίνεσθε δὲ θεοδιδάκτοι, ἐκζητοῦντες, τί ζητεῖ Κύριος ἀφ' ὑμῶν, καὶ ποιεῖτε, ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Εἰ δέ τις ἐστὶν ἀγαθοῦ μεία, μνημονεύετέ μου, μελετῶντες ταῦτα, ἵνα καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀγρυπνία εἰς τι ἀγαθὸν χωρήσῃ. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, χάριν αἰτούμενος. Ὡς ἔτι τὸ καλὸν (86) σκευὸς ἐστὶ μεθ' ὑμῶν, μὴ ἐκλείπητε μηδενὶ αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκζητεῖτε ταῦτα, καὶ ἀναπληροῦτε πᾶσαν ἐντολήν· ἐστὶ γὰρ ταῦτα ἄξια. Διὸ μᾶλλον ἐσπούδασα γράψαι, ἀφ' ὧν ἠδυνήθην, εἰς τὸ εὐφραῖναι ὑμᾶς. Σώζεσθε, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ὁ Κύριος τῆς δόξης καὶ πάσης χάριτος μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.

A bonæ voluntatis meæ consilium : habetis vobiscum, quibus bene fecistis ; ne eos derelinquatis. Prope enim est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus et merces ejus. Etiam atque etiam rogo vos : estote vobis boni legislatores, vobis manete consilarii fideles, tollite ex vobis omnem hypocrisim. Deus autem, qui universo mundo dominatur, det vobis sapientiam, scientiam, intelligentiam, cognitionem mandatorum suorum, cum perseverantia. Efficiamini autem docti a Deo, exquirentes, quid a vobis requirat Dominus ; et efficeite, ut salvi sitis in die judicii. Si qua vero est [in vobis] boni recordatio, mementote mei, hæc [verba mea] meditantem, ut et desiderium et vigilantia [mea] in aliquod bonum evadat. Rogo vos gratiam postulans. Cum adhuc in vase estis, in nullo horum [mandatorum] deficite, sed indesinenter hæc exquirete, et adimplete omne mandatum : hæc namque digna sunt. Quare potissimum id operam dedi, quantum in me fuit, ut scriberem vobis, quo exhilararem vos. Salvete, filii dilectionis et pacis. Dominus gloriæ et omnis gratiæ sit cum spiritu vestro. Amen.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Hæc recitat Clem. Alex. *Strom.* II, c. 48, p. 472.

(86) Id est corpus, ut sæpius.

DICTIONUM S. BARNABÆ APOSTOLI,

Quod in ejus Catholica Epistola non reperitur.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 140, ex codice Baroc. XXXIX.)

Βαρνάβας ὁ ἀπόστολος ἔφη· Ἐν ἀμύλλαις πονηραῖς ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας, διότι ἀπέρχεται πλέον ἔχων τῆς ἀμαρτίας.

Barnabas apostolus ait : In malis certaminibus infeliciores est, qui vincit : abit enim, plus habens peccati.

S. MATTHIAS APOSTOLUS

FRAGMENTA.

(Ex Clemente Alexandrino, *Strom.* lib. II, cap. 9; lib. III, cap. 4; Opp. tom. I, ed. Venet. 1757, in-fol.)

I.

Ταύτης δὲ (τῆς ἀληθείας) ἀρχὴ τὸ θαυμάσαι τὰ πράγματα, ὡς Πλάτων ἐν *Θεαιτήτῳ* λέγει· καὶ ΜΑΤΘΙΑΣ ἐν ταῖς *Παραδόσεσι παλαιῶν*· «Θαύμασον τὰ παρόντα (1),» βαθμὸν τοῦτον πρῶτον τῆς ἐπέκεινα γνώσεως ὑποτιθέμενος.

Ejus autem (veritatis) est principium res admirari, ut dicit Plato in *Theæteto*; et MATTHIAS adhortans iu *Traditionibus*: «Admirare præsentia,» eum esse primum gradum statuens ulterioris cognitionis.

II.

Λέγουσι γ' οὖν καὶ τὸν ΜΑΤΘΙΑΝ οὕτως διδάξει· «Σαρξὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρῆσθαι, μηθὲν αὐτῆ πρὸς ἡδονὴν ἀκόλαστον ἐνδιδόντα· ψυχὴν δὲ αὖξιν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως.»

Dicunt itaque MATTHIAM quoque sic docuisse, «Cum carne quidem pugnare et ea uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem; augere autem animam per fidem et cognitionem.»

ADNOTATIO.

(1) Vetus est apud Clementem Alexandrinum in secundo Stromateo apostoli Matthiæ dictum, iu *Traditionibus*, quod *admirari* jubet *præsentia*, ac per ea nos gradatim ad ulteriorem, hoc est divinarum rerum, cognitionem attollere. Imo quia vox ipsa θαυμάζειν non *mirari* solum, sed etiam *discere*, ac *discipulum esse* significat, ut grammatici docent, et inter eos Hesychius, his velut magistris ac doctoribus, ad Dei notitiam proficere, ac sic tanquam in ludo quodam et schola divinæ contemplationis, in hac rerum universitate versari nos volebat apostolus. Tritum illud est usu scriptorum omnium, ac sermone communi, quod magnus ille prædicabat Antonius: grandem esse librum mundum hunc, in quo, velut antiquarii periti manu, pulcherrimis litterarum notis auctoris ipsius ornamenta descripta sunt. In *pulchritudine cæli et terræ* (ait auctor Epistolæ ad Demetriadem, quæ est inter Ambrosianas 33): *quædam sunt pagine, ad omnium oculos semper patentes, et auctorem suum nunquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, et eloquia Scripturarum.* Atque, ut Facundus Hermianensis libro XII scribit, *Sicut nobis ad rerum significationem verba sunt data, sic omnipotens Deus, cujus potestati subjecta sunt omnia, et cujus sapientia singulariter novit in usum doctrinæ etiam voluntarios nescientium motus convenienter aptare, quas-cunque res voluerit, actu creaturæ suæ significat.*—*Quemadmodum igitur, ut Augustini verbis absolvam, si litteras pulchras alicubi inspiceremus, non nobis sufficeret laudare scriptoris articulum, quomodo eas pariles, æquales, decorasque fecit, nisi etiam legerimus, quid nobis per illas indicaverit: ita Dei opus quantum inspicit, delectatur pulchritudine operis, ut admiretur artificem; qui autem intelligit, quasi legit.* Hoc est: θαυμάζειν τὰ παρόντα, non otiosum spectatorem et admiratorem esse, sed docilem, intelligentemque discipulum. — PETAVIUS, *Theologica Dogmata*, t. III, *De officio vi dierum*, p. 221.

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

SENTENTIA BREVIS

QUAM

SUB NOMINE BARTHOLOMÆI APOSTOLI AFFERT S. DIONYSIUS AREOPAGITA.

(*De mystica theologia*, cap. 1, Opp. tom. I, ed. Corderii, Venetis, 1755, in-folio, pag. 544.)

Οὕτω γοῦν ὁ θεῖος ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ φησι ἔτι καὶ πολλὴν τὴν θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον πλατὺ καὶ μέγα, καὶ αὖθις συντετμημένον. »

Hac utique ratione divus BARTHOLOMÆUS ait « et copiosam esse theologiam et minimam; atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. »

CORDERII COMMENTARIUM

Hac utique ratione D. Bartholomæus. Unde colligitur, sanctum Bartholomæum aliqua etiam theologica scripsisse, uti et alios apostolos verosimile est, de rebus ac quæstionibus divinis per epistolam pro occasione interrogatos, de iisdem verba saltem scripto respondisse, et sublimissima, quæ ex ipso Deo hauserant oracula, tradidisse, quæ aliquandiu, uti solent epistolæ, asservabantur, et Catholicis communicabantur, sed postmodum temporum injuriis interciderint. Ait *et copiosam esse theologiam*, id est fusam, qua parte videlicet ex creaturis ut effectis, tanquam a posteriore, ut aiunt philosophi, in creatoris ac causæ primæ notitiam devenitur, quæ quidem pars est theologix demonstrantis, vel certe qua parte symbolica est, quæ teste Dionysio cap. seq. longe fusissima existit: *et minimam*, id est brevissimam, qua parte nimirum mystica est, ut ibidem Dionysius explicat; vel certe quia Deus a priori indemonstrabilis est, ut carens. *Atque Evangelium amplum et magnum*, scilicet propter rerum quas continet amplitudinem et granditatem, *et rursus concisum* seu contractum, id est (ut ego quidem interpretor) mole quidem exiguum, sensu autem et perfectione maximum. Unde Apostolus (*Rom. ix, 28*) appellat verbum abbreviatum, utpote continens brevissimum fidei et dilectionis præceptum, quod pro cunctis sinuosæ legis cæremoniis successit. Ita Anselmus et Œcumenius. Vel quia continet Verbum incarnatum, ad hominis usque naturam abbreviatum et exinanitum, quod salvas fecit reliquias Israel.

ANACLETUS PAPA

NOTITIA

(Ex Libro pontificali Damasi papæ, ap. Mansi, *Concil.*, I, 597.)

Anacletus (1) natione Græcus¹ ex patre Antiocho, sedit annos novem, menses tres [cod. Luc. duos], dies decem; fuit autem temporibus Domitiani (2), a consulatu Domitiani decimo et Sabini, usque ad Domitianum decimo septimo (3) et Clementem consules. Hic memoriam beati Petri construxit et composuit (4), dum presbyter factus fuisset a beato Petro, seu alia loca, ubi episcopi reconderentur sepulturæ: ubi autem et ipse sepultus est in pace, juxta corpus beati Petri, tertio Idus Julii. Hic fecit ordinationes duas [juxta Platinam, unam] per mensem Decembrem, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero sex. Et cessavit episcopatus dies XIII.

¹ De Athenis.

NOTÆ.

(1) *Anacletus*. Post interregnum quatuor mensium et decem dierum, anno Christi 103 [102], Trajani imperatoris IV, tertia die mensis Aprilis, Anacletus multis rebus præclare gestis celeberrimus, Christianæ religionis summum pontificatum adeptus, Clementi per martyrium sublato subrogatur. Quod *Liber pontificalis* in Vita Clementis episcopatum Romanæ Ecclesiæ viginti diebus et uno cessasse scribit, vix est credibile, cum tau brevi temporis spatio martyrium Clementis, Chersouesio trans Pontum sita, Romam nuntiari non potuerit. Baron. anno 102, num. 2, et seq. anno, num. 2. Unde acciderit quod Anacletus a Tertulliano Clementi anteponatur, ab Epiphanio autem hæresi 27 plane omittatur, supra diximus in adnotationibus ad Vitam Clementis. Sev. BINUS.

(2) *Fuit autem temporibus Domitiani*. Mira *Libri pontificalis* varietas et repugnantia: cum supra Clementem Anacleti prædecessorem tertio anno Trajani e vita sublato esse scripserit, Anacletus non sub Domitiano, sed verius sub Trajano sedisse potuit. Id.

(3) *A consulatu Domitiani x et Sabini usque ad consulatum Domitiani XVII*. Novus error auctoris. Si Anacletus sub adnotatis consulibus pontificatum tenuit, eum Clementem antecessisse, imo simul cum Cleto et Clemente sedisse oportuit. Nam decimus Domitiani consulatus cum anno Christi 86 [84], Domitiani imperatoris III coincidit. Decimus septimus vero ejusdem consulatus cum anno Christi 94 [92], Domitiani imperatoris XI concurrat.

Cum igitur Clemens, hujus Anacleti prædecessor, anno III Trajani imperatoris vita simul et pontificatu defunctus sit, ut præter auctorem hujus libri, Hieronymum et Eusebium locis supra dictis testantur, non video qua ratione dici possit Anacletum ante imperium Trajani pontificiam sedem administrasse. Id.

(4) *Hic beati Petri memoriam construxit atque composuit*. Per memoriam beati Petri intellige quamdam ædificii structuram ab Anacleto, dum adhuc presbyter esset, in Vaticano exstructam, quam olim antiquitas usitatius ecclesiam nominare consuevit. Nam et August. *De civit. Dei* lib. XXII, c. 10: *Nos, inquit, martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus*. Has merito Caius antiquus theologus, qui tempore Zephyrini pontificis claruit, teste Eusebio lib. III *Historiarum*, 24, tropæa appellat: quippe quæ victorias apostolorum de subactis hostibus repræsentent. Verba illius apud Eusebium prædicto loco hæc sunt: *Ego apostolorum tropæa perspicue possum ostendere: nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur, te conferre, tropæa eorum qui istam Ecclesiam suo sermone et virtute stabilierunt, invenies*. Hanc insignem claramque memoriam a turbine persecutionis non fuisse dejectam, sed majore potius in dies singulos gloria auctam, omnem admirationem superat. Baron. anno 106, n. 2 et 3. Magdeburg., qui hanc ob causam Anacletum reprehendunt, a Bellarmino lib. IV *De Roman. pontif.*, c. 8, de calumnia notantur. Id.

ANACLETI ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ ET DECRETA ⁽¹⁾

(MANSI, Concil., t. I, pag. 598.)

EPISTOLA (2) PRIMA.

² De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et cæterorum et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.

ANACLETUS, servus Christi Jesu, in sede apostolica Domino serviens, episcopis omnibus, et cæteris cunctis fidelibus, qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem, gratia vobis et pax atque consolatio multiplicentur a Domino in sæcula.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in cælis, in vobis, qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem puratam revelari in tempore notissimo: in quo exsultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur³, si tamen in tribulationibus experti, probati inveniamini. Patientes estote, dilectissimi, quia patientia probationem operatur, probatio vero spem, spes autem non confundit⁴. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum et serotinum⁵. Si agricolæ hæc patienter ferunt pro temporalibus fructibus, quanto magis vos pro æternis patientes esse

A debetis? Estote ergo patientes, et confirmate corda vestra⁶, ut adveniente iudice Christo, læti et probati esse valeatis. Nolite ingemiscere in alterutrum, ut non judicemini. Ecce iudex ante januam assistit. Exemplum accipite, charissimi, laboris et patientiæ prophetas, qui locuti in nomine Domini sunt. En beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors et miserator Dominus est⁷. Tribulationes vestras audivimus (3), fratres, tam per nostros⁸, quam et per aliorum⁹ apocrisarios, super quibus valde dolemus, vobisque compatimur, et auxilium ferre (prout ipse passus fuerit, qui pro nobis non solum tribulatus, sed etiam passus est) parati sumus. Nolite mirari, charissimi, qui persecutiones patimini, quasi novi vobis aliquid contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exsultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriæ et virtutis Dei, et qui est ejus spiritus, super vos requiescit. Nemo autem vestrum patiatut quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glori ficet autem Deum in isto nomine: quoniam tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei. Si autem a nobis primum; quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si vix justus salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Itaque et hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fidei Creatori commendent

¹ De oppressione et laceratione Christianorum; et quod Ecclesia navi comparetur; atque de cæteris ibi insertis negotiis; omnibus episcopis scripta. Ita ms. Collectionis Isidori in bibliotheca collegii Parisiensis Soc. Jesu, e quo sunt hæc variantes lectiones. ² I Petr. 1, 3-7. ³ Rom. v, 4, 5. ⁴ Jac. v, 7. ⁵ Ibid., 6 ⁶ Ibid., 9-11. ⁷ vestros. ⁸ notanda vox.

(1) Has epistolas non ausus est Bellarminus in-
Jubitas affirmare, nec negat in eas aliquos errores
irrepsisse. Eruditus vero catholicis videntur suppo-
sitiæ. MANSI

(2) Epistola. Anacletum duas decretales epistolas, omni sapientia plenas conscripsisse, vetustum quoddam exemplar manuscriptum Libri pontificalis testatur: quod ubi sit, et unde acceptum fuerit, vide Turrianum cap. 20, lib. v, contra Magdeburgenses: a novatoribus magna cum injuria redargui, ideo quod Clementem antecessorem suum nominet, patet

C ex iis quæ de numero ac ordine pontificum sibi
succedentium diximus supra in notis ad Vitam Cle-
mentis. Sev. BINUS.

(3) Tribulationes vestras audivimus. Nota contra
novatores quod Anacletus de rebus horum tempo-
rum, verbi gratia, de persecutionibus patienter
exemplo Christi ferendis, scribat; adeoque hæc
epistolæ decretales immerito reprehendantur ac re-
jiciantur, quasi in his nulla mentio fiat rerum hoc
tempore gestarum. Ib.

*animas suas in benefactis*¹⁰. Nam, ut ait beatus Clemens antecessor noster¹¹, similis est omnis Ecclesie status navi magnæ, quæ per undosum pelagus diversis e locis et regionibus viros portat¹², ad unam potentis regni urbem properare cupientes. Sic ergo navis auctor hujus, Dominus ipse omnipotens Deus : gubernator vero sit Christus : tum deinde prout officium episcopus impleat : presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum locum teneant : hi qui catechizant, nautologis conferantur : epibatis autem, totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur. Ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur : persecutiones, tribulationes sive pericula, fluctibus exæquentur. Terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum, seu pravæ doctrinæ verba doceantur¹³. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus sæculi sunt iudices, et qui pericula minantur ac mortes. Dithalassa¹⁴ vero loca, quæ duplicibus undæ fallacis æstibus verberantur, dubiis mente, et de repermissionum veritate nutantibus, conferantur, atque his qui irrationabili fidem nostram ratione discutunt. Hypocritæ vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex, et tartarea Charybdis, et saxis illisa naufragia, ac mortiferæ submersiones, quid aliud æstimanda sunt, quam peccata? Restat igitur, ut hæc navis cursu prospero tuta possit portum desideratæ urbis intrare, ita Deo precem fundere C

I.

De iis qui sacerdotes accusant.

Audimus, fratres, quod quidam detrahunt, et accusant sacerdotes Dei, cupientes eos damnari, non intelligentes forsitan, quod injuria sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice funguntur. Nec hoc aspiciunt, quod B. Petrus princeps apostolorum, instructor noster, ait : *Deponentes igitur omnem militiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile*¹⁵, *sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem*¹⁶. Et Dominus per Prophetam inquit : *Qui vult vitam diligere, et videre dies bonos, coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum*¹⁷, etc. Qui autem ista transgrediuntur, pro-

Afecto transgressores legis Dei et contemptores, atque inobedientes ejus præceptis existant. Unde et B. Jacobus apostolus ait : *Si diligitis proximos sicut vos ipsos, benefacitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege, quasi transgressores*¹⁸, etc. Et beatus prædecessor noster Clemens vir apostolicus, et spiritu Dei plenus, una cum reliquis sanctis collegis suis statuit, dicens¹⁹ : *Accusandi vel testificandi licentia denegetur his qui Christianæ religionis et nominis dignitatem, et suæ legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita neglexerint. Transgressores enim sponte legis suæ, ejusque violatores et recedentes, apostatæ nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam, non in accusatione recte agentium, aut testimonio suscipiendus; quia vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Quicumque autem, ut ait apostolus Jacobus, totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est reus omnium. Qui enim dixit : Non machaberis; dixit et : Non occides. Quod si non machaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. Judicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Superexaltat autem misericordia judicium*²¹. Et Dominus ait : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat*²². Et multa talia, horumque similia. *Nemo enim, inquit Apostolus, nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, et revixit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei*²³. Scriptum est enim : *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*²⁴. Scimus enim, quia multum²⁵ derogatio prævalet, quando derogator creditur fide dignus. Ideo, fratres, variis detractio- nibus et accusationibus non oportet²⁶ labefactari iudices et primates Ecclesie (4), sed magis apostolorum et doctorum regulis informari (5) ac roborari. Unde justum est, omnes in universo Romanorum orbe doctores legis, ea quæ legis sunt recte sapere et operari, et non regulas nascentis Ecclesie con-

¹⁰ I Petr. iv, 12-19. ¹¹ In epistola I ad Jacobum. ¹² verba sunt interpretis Rufini, qui trecentis annis post Anacleum vixit. ¹³ dicantur, ducantur. ¹⁴ bithalassa. ¹⁵ ms. rationabiles. ¹⁶ I Petr. n, 1, 2. ¹⁷ Psal. xxxiii, 13, 14. ¹⁸ Jac. ii, 8, 9. ¹⁹ In epist. sua I, ad Jacobum sententialiter; iii, q. 4, *Beatus prædecessor*. Et in Decr. Ivo, lib. iv. ²⁰ Anianus lib. xvi, const. 1, tit. 7. ²¹ Jac ii, 10-13. ²² Ezech. xviii, 32. ²³ Rom. xiv, 7-10. ²⁴ Ibid., 11-13. ²⁵ Tripartitæ hist. iii, 8, hæc verba leges. Felix ii, epist. 1, eadem usurpat. ²⁶ Damasus ep. ad episcopos Illyrici, apud Theod. et Soz. scripta ex Romano concilio.

(4) *Accusationibus non oportet labefactari primates Ecclesie.* Vide quæ dicimus in notis ad canon. apostol. 74. Sev. Bixius.

(5) *Apostolorum regulis informari.* Canones apostolorum, 54, 73 et 74 intelligit. Ib.

fundere, aut fidem, aut doctrinam apostolorum variis maculare doctrinis, nec fratres infestare³⁷.
³⁸ Si autem omnia in hoc sæculo vindicata essent, locum divina judicia non haberent.³⁹ Supervacuis enim ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare. Ideo si aliquis putat, se Deo in hoc placere, quod servos suos accusat; et ut meliores fiant, dicit se hoc agere; in vanum laborat, et plus invidiæ stimulis agitur, quam charitatis: quoniam gratiæ plenitudo adjectione non indiget, nec ulla requirit commendationis augmenta.⁴⁰ Erigit ergo doctores conscientia sua, et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.⁴¹ Datam enim scimus Satanæ potestatem, ut servos Christi cribraret: ut quod de tritico inveniri posset, horreis ingereretur: et quod de paleis, ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dari vobis regnum*⁴². Venit inter vos gladius perfidorum, ut marcia Ecclesiæ membra rescaret, et ad caelestem gloriam sana perduceret. Quos habeat Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscantur⁴³. Scimus autem multos ob id infestare doctores, ut eos perdant, et propriæ voluntatis placita adimpleant. Non propterea tamen doctores (inquantum vires suppetunt) a recta æmulatione et bona intentione recedere debent, scientes, quia *beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*⁴⁴.⁴⁵ Nihil autem illo est pastore miserius, qui luporum laudibus gloriatur. Quibus si placere voluerit, atque ab his amari delegerit, erit hinc ovibus magna pernicies. Nullus ergo pastorum, placere lupis et gregibus ovium potest.⁴⁶ Perdit enim laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus.⁴⁷ Sicut artium in suo quoque opere invenitur mater instantia, ita noverca eruditionis est negligentia. Nullus ergo præjudicium alteri faciat, neque quod sibi fieri non vult, exerceat. Nemo dictum de aliquo inveniat,⁴⁸ quod in ejus actibus non agnoscat. Ego autem labefactatam non solum quietem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et rumororum procellis agnosco. Potens est Di-

vinitas immensa⁴⁹, tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Et quid aliud, si Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, et apostoli passi sunt, sequentes ejus exemplum, et reliqui patres, nisi ut sequamur tam doctrinam eorum quam exemplum, et patiamur adversa pro Christo, et cum patribus atque cum fratribus crucem portemus, eorumque tribulationibus compatiamur, ut Christi veri discipuli inveniamur, qui dixit: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*⁵⁰ et reliqua?⁵¹ Præsumptio est, si dominorum beneficia famuli non sequantur. Obsequium ergo æstimandum puto, quod pariturus impendo. Quid est enim, quod plus creditur filii vocabulum valere, quam obsequium, et non queritur, quid in amoris lance promoveas, sed quale ad præjudicium æstimanti nomen apponas, cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibeat quod vocatur? Ego vero nolo errore meo alienas culpas asserere, ut factum, quod doleo⁵², admisisse convincar. *Odisti*, inquit Dominus per Prophetam, *omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus; ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adoraboque in templo sancto tuo in timore tuo. Domine, deduc me in justitia tua propter inimicos meos, dirige ante faciem meam viam tuam. Non est enim in ore eorum rectum*⁵³, interiora eorum insidiæ. *Sepulcrum patens guttur eorum, linguam suam lenificant. Condemna eos, Deus, decident a consiliis suis: juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos, quoniam provocaverunt te. Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum laudabunt. Et protege eos, et lætabuntur in te, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices justo. Domine, ut hasta⁵⁴ placabilitatis coronabis eum*⁵⁵. Deo enim sacrificantes perfecte, non debent vexari, sed portari⁵⁶, consolari, atque ab omnibus venerari.

II.

Ut episcopus Deo sacrificans testes secum habeat.

Ipsi autem, quando Domino sacrificant (6), non

³⁷ Luc. cod. inserit hic hunc titulum: *Item de ea re Anacletus in prima epistola ita ait: Si, etc.* ³⁸ vi, q. 1. *Si omnia in.* ³⁹ Ennodius II, 22, et dict. 9. Et hic enim incipiunt Ennodiani centones fraudis atque imposturæ manifestissimi indices. ⁴⁰ *Erigunt ergo doctores conscientiam suam; vel Erit ergo doctoris.* ⁴¹ Enn. II, 14. ⁴² Luc. XII, 52. ⁴³ *cognoscitur*, habet editio Ennodii a Sirmondo accurata, p. 58, dist. 43. *Scimus autem multos.* ⁴⁴ Math. V, 10. ⁴⁵ Dist. 58. *Nihil illo.* ⁴⁶ Enn. dict. 8. ⁴⁷ Idem et 11. ⁴⁸ Enn. IV, 9 et 24. ⁴⁹ *immensæ tempestatis* ita ms. et Sirmondi editio, p. 126. ⁵⁰ Math. XVI, 24; Luc. IX, 23. ⁵¹ Enn. ex libri IV, 4, 8, 19, epistolis. Obiit vero Ticinensis ille ep. an. Chr. 521, Valerio consule. ⁵² *ut quod factum doleo*, habet editio Sirmondi, p. 122, atque hæc vel sola ex Ennodio furta imposturam cuius cordato detegunt. ⁵³ Ex vers. Hieronymi qui posteriori Anacletio trecentis annis. ⁵⁴ *scuto.* ⁵⁵ Psal. V, 7-13. ⁵⁶ Quam absunt hæc a præcedentibus Ennodii laciniis!

(6) *Ipsi autem, quando Domino sacrificant.* Confirmatur apostolica constitutio ista, qua præcipitur, ut episcopi solemnioribus diebus cum ministerio multorum altari astantium et inservientium solenne sacrificium Deo offerant, ipsique ministri

omnes post absolutum sacrificium communicent, nisi ex rationali et justa causa excusentur. Vide quæ dicimus in notis ad canones apostolorum 9 et 10. lb.

soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Domino perfecte in sacratis Deo sacrificare locis probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ : *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus*⁴⁷.

⁴⁸ Episcopus Deo sacrificans, testes (ut præfixum est) secum habeat, et plures quam alius sacerdos. Sicut enim majoris honoris gradu fruitur, sic majoris testimonii incremento indiget. In solemnioribus quippe diebus, aut septem, aut quinque, aut tres diaconos, qui ejus oculi dicuntur, et subdiaconos atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induti vestimentis, in fronte et a tergo, et presbyteri e regione dextra lævaque, contrito corde et humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malevolis hominibus, et consensum ejus præbeant sacrificio. Peracta autem consecratione, omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim et apostoli statuerunt (7), et sancta Romana tenet Ecclesia. *Servite, inquit Dominus per prophetam David, in timore, et exultate ei cum tremore*.⁴⁹ *Adorate pure, ne forte irascatur, et pereatis de via*.⁵⁰ Ille enim non perit de via, qui recte graditur, et præcepta custodit majorum.

Doceri ergo omnes oportet, qui Domini sacerdotio funguntur, ut et cæteros instruant et sibi proficiant. Scriptum est autem : *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti : et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*⁵¹. Et alibi : *Populus autem sciens Deum suum, obtinebit, et faciet, et docti in populo docebunt plurimos*⁵². Ipsa enim Veritas per se infert et dicit : *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*⁵³.⁵⁴ Ille procul dubio scandalizatur in Deum, qui recte non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem. Impie namque agentes, sunt impii, neque intelligent omnes impii, porro docti intelligent. *Omnes enim invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*⁵⁵. *Nolite, inquit Joannes apostolus, omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt; quoniam: pseudopropheta exierunt in mundum*⁵⁶. Et idem ipse alibi ait : *Vos quod audistis ab initio, in vobis perire sneat. Si in vobis permanserit quod ab initio audistis, et vos in Filio et Patre manebitis. Et hæc est reprobatio sic, quam ipse pollicitus est vobis vitam æternam*⁵⁷. *Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et unctio quam acceristis ab eo, maneat in vobis. Et non ne esse habeatis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc, filioli, manete in eo, ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in*

*adventu ejus. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est*⁵⁸. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat : et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est.*^B *Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit : quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum : quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter hoc occidit eum, quoniam operu ejus maligna erant, fratris autem justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte : omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suademus cordi nostro. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea quæ sunt placita coram eo, facimus. Et hoc est mandatum ejus : Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, ut diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus in illo manet, et ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis de spiritu quem dedit nobis*⁵⁹.⁶⁰ Et sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonus, justus, patiens, atque

⁴⁷ Deut. xii, 13. ⁴⁸ De consecr. dist. 1, Episcopus Deo sacrificans. ⁴⁹ ex Hieronymiana versione. ⁵⁰ Psal. ii, 11, 12. ⁵¹ Dan. xii, 3. ⁵² Dan. xi, 33. ⁵³ Matth. xi, 6; Luc. vii, 23. ⁵⁴ Distin. 95. Ille procul dubio. ⁵⁵ I Petr. v, 5. ⁵⁶ I Joan. iv, 1. ⁵⁷ nobis, vita æterna. ⁵⁸ I Joan. ii, 24-29. ⁵⁹ I Joan. iii per totum.

(7) Sic enim et apostoli statuerunt. Canone 9 et 10. Sev. VINIUS.

mitis et misericors, et cætera sanctarum virtutum insignia, quæ de eo leguntur : ita homo creatus est, ut charitatem haberet, ut bonus esset et justus, ut patiens atque mitis, mundus et misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propior est Deo et major est, ac sui conditoris gerit similitudinem. Si vero, quod absit! aliquis per devia vitiorum et divortia criminum, ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degeneraberet, tunc flet de eo quod scriptum est : *Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* ⁶⁶. Qui major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus et conditor? De quo legitur : *Dominus regnavit, decorem indutus est* ⁶⁷; id est omnium virtutum splendore, et totius bonitatis decore ornatus. Vel quod majus homini potest esse dedecus, aut infelicior miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem et irrationabilem brutorum jumentorumque similitudinem delabatur? Quapropter quisque diligentius attendat primæ conditionis suæ excellentiam, ut venerandam sanctæ Trinitatis in se ipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus est, nobilitatem ⁶⁸ morum, executionem virtutum, dignitatem meritorum habere contendat; ut quando apparuerit qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit.

Omnis ergo homo, qui ad imaginem Dei factus est, illum debet imitari, cujus ad imaginem conditus est : illius debet sequi vestigia, qui eum ad imaginem sui condidit. Consiliarium vero ac protectorem meliorem reperire non poterit, quam illum qui eum ad imaginem sui condidit, qui eum pretioso sanguine suo redemit, et propter eum homo fieri non est dedignatus. Quem procul dubio inveniet, si in eum totam spem suam, juxta Psalmistæ vocem, projecerit. Ait namque ⁶⁹ : *Projice super Dominum charitatem tuam, et ipse te enutriet, nec dabit* ⁷⁰

in æternum fluctuationem justo ⁶⁶. ⁶⁶ Omnis enim homo in sua causa deficiens, et in suis hæsitans consiliis, quærit sibi amicum fidelem, in cujus consiliis confidat, qui in suis diffidebat : et talem fiduciam habet in illo, ut omne secretum sui pectoris ei pandat et aperiat. Quid dulcius est quam ut habeas illum ⁶⁶, cum quo omnia possis loqui ut tecum? Si ista cum hominibus sunt, quanto magis cum Deo hoc est agendum, qui omnes vult salvos fieri, et neminem perire? ⁶⁷ Nam si veraciter Deum credimus, eumque diligimus ut debemus, et proximos sicut nosmetipsos, in eum quoque totam spem projecimus nostram; ipse nos eripiet et consolabitur. Et sicut per angelum suum, Habacuc prophetam cum prandio in lacum leonum ad Danielelem vatem misit ⁶⁸, et Philippum, unum de septem diaconibus, ad eunucho ⁶⁹, ita dabit nobis consolationem et liberationem. Hæc sectamini, charissimi, et nulli unquam nocete. Fratres estis, invicem vos diligite, ut veri Domini discipuli effici mereamini. Nam qui rancida corda virorum ⁷⁰ inficit, malitiam inter homines spargit : et qui detrahit fratri suo, homicida est. ⁷¹ Et qui abstulerit aliquid patri vel matri, dicitque hoc peccatum non esse, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit : mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritualiter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiæ rapit, aufert vel fraudat, homicida est, atque homicida ante conspectum justî judicis esse deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur : qui autem pecuniam vel res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit. ⁷² Privilegia enim ecclesiarum et sacerdotum, sancti apostoli, jussu Salvatoris, intemerata et inviolata omnibus decreverunt manere temporibus.

III.

De peregrinis et provincialibus judicibus.

Leges Ecclesiæ apostolica firmamus auctoritate, et peregrina judicia submovemus (8). Unde et Dominus mentionem faciens Lot, per Moysen loquitur,

⁶⁶ Psal. XLVIII, 13. ⁶⁷ Psal. XCII, 1. ⁶⁸ nobilitate, etc. in ms. Just. et in edit. Ambrosii. ⁶⁹ ex Hier. ⁷⁰ Psal. LIV, 23. ⁷¹ Eangith. abbatissa in ep. ad S. Bonifacium archiep. Moguntinum qui obiit anno 754. Cicero *De amicitia*, Martinus Bracarensis, et alii. ⁷² Ms. *quam habere illum*. ⁷³ I Tim. II, 4. ⁷⁴ Dan. XIV. ⁷⁵ Act. VIII. ⁷⁶ *virorum*. Ita ms. ⁷⁷ Bonifacius ep. 15, ad Ethibaldum 12, quæst. 1. *Qui abstulerit*. Et partim ibidem c. *Qui Christi pecunias*. Et in decr. Lucii papæ, XVII, quæst. 4. *Qui rapit*. Et in decr. Lucii papæ XXV, quæstione 2, *Privilegia ecclesiarum et sacerdot*. Et III, quæstione 6, *Leyes ecclesiarum*. ⁷⁸ Vide Hincm. lib. LV, c. 15, et *Dial. de statu Ecclesiæ*, ac concil. Carisiacense an. 856.

(8) *Peregrina judicia submovemus*. Christus Dominus, qui fuit rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech, in Ecclesia regale sacerdotium instituit, apostolis eorumque successoribus episcopis regendi et judicandi potestatem contulit : ideoque hac epistola sua Anacletus pontifex, doctrinam S. Paul. I ad Cor., cap. VI, secutus, recte decernit, ne Christiani ethnici alicujus aut infidelis judicis

tribunal adeant, litiumque suarum discussionem, judicium ac definitionem petant. Qua lege politicum imperium a Deo bene institutum non tollitur, sed Ecclesiæ dominio ac potestati subjicitur. Vide Baron. an. 57, num. 24 et seqq. usque ad 42. Bellarm. *De Rom. pont.* lib. V, c. 4 et seqq. lb.

dicens : *Ingressus es quidem, inquit, ut advena, nunquid ut iudices* ⁷³ ? ⁷⁴ Unaquæque provincia tam juxta Ecclesiæ quam juxta sæculi leges, suos debet justos et non iniquos habere iudices, et non externos, nisi apostolicæ sedis hujus decreverit auctoritas, quatenus quicunque causam habuerit, apud suos ⁷⁵ iudices iudicetur; et non ad alienos, causa vagandi, stimulante protervia, suam despiciens patriam, transeat, sed ad ⁷⁶ duodecim ejusdem provinciæ iudices, ad quorum iudicium omnes causæ civitatum referuntur, deferatur negotium. Si autem fuerit ecclesiasticum apud episcopos (interveniente primatē), siquidem major causa fuerit : si vero minor, metropolitano; si vero fuerit sæculare, apud ejusdem ordinis viros, iudicio tamen episcoporum; cum Apostolus privatorum Christianorum causas **B** magis ecclesiis deferri, et ibidem sacerdotali iudicio terminari voluit ⁷⁷.

IV.

Ut oppressus iudicio sæcularium appellet iudicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicam referendis.

⁷⁸ Omnis enim oppressus, ⁷⁹ libere sacerdotum (si voluerit) appellet iudicium, et a nullo prohibeatur, sed ab his fulciatur et liberetur. Si autem difficiles causæ, aut majora negotia orta fuerint, ad majorem sedem referantur. Et si illic facile discerni non poterunt, aut juste terminari, ubi fuerit summorum congregata congregatio, quæ per singulos annos bis fieri solet (9), et debet; juste et Deo placite coram patriarcha aut primatē ecclesiastico, et coram patricio ⁸⁰ sæculari ⁸¹ iudicentur negotia in commune. Quod si difficiliore ortæ fue-

rint quæstiones, aut episcoporum vel majorum iudicia, aut majores causæ fuerint; ⁸² ad sedem apostolicam (si appellatum fuerit) referantur (10); quoniam apostoli hoc statuerunt (11) jussione Salvatoris, ut majores et difficiliore quæstiones, semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem apostolorum Petrum : *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* ⁸³, et reliqua. Sit ergo, fratres, constantia vestra adversus contentiones eorum qui adversa sapiunt, et non quæ Dei sunt sapiunt, et erit fortior petra constantia vestra, sicut scriptum est : *Ne timueritis ab his, neque terreamini a facie eorum qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere* ⁸⁴. *Quod autem in aure auditis, prædicite in lumine, illum timentes qui potest animam et corpus occidere et mittere in gehennam* ⁸⁵. *Fratres mei, in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem exaltationem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem cogitationem, et in obsequium Christo perducentes* ⁸⁶. *De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia fortitudinis ejus* ⁸⁷, ut pax vobis multa et gratia a Deo et Domino nostro Jesu Christo ministretur. Amplectimur et osculamur, ac si præsentēs, charitatem vestram, in unitate spiritus, in vinculo pacis et charitatis Christi. *Propter quod, charissimi, expectantes, satagite immaculati et inviolati inveniri in pace, et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vo-*

⁷³ Genes. xix, 9. ⁷⁴ III, quæst. 6, *Unaquæque* 2, q. 6. ⁷⁵ Conc. Carthag. xi, 10. ⁷⁶ I Corinth. vi. tit. 4, const. 8 et 9. Conc. Colon. 887. ⁸⁰ Vide Ant. Augustinum in notis ad coll. Hadr. c. 9, ubi præside reponit. ⁸¹ ms. *sæcularia*. ⁸² Innoc. I, ep. xi, cap. 5. ⁸³ Matth. xvi, 18. ⁸⁴ Luc. xii, 4. ⁸⁵ Matth. x, 28. ⁸⁶ II Cor. x, 3-5. ⁸⁷ Ephes. vi, 10. Hæc similesque passim occurrentes lacinia e bibliis descriptæ longe absunt a stylo Anacleti, alteriusve Romani pontificis.

⁷⁸ Codex. Theod. lib. II, tit. I, const. III, quæst. 6, *Omnis oppressus*. ⁷⁹ Lib. I, Cod. Ant. Augustinum in notis ad coll. Hadr. c. 9, ubi præside reponit. ⁸¹ ms. *sæcularia*. ⁸² Innoc. I, ep. xi, cap. 5. ⁸³ Matth. xvi, 18. ⁸⁴ Luc. xii, 4. ⁸⁵ Matth. x, 28. ⁸⁶ II Cor. x, 3-5. ⁸⁷ Ephes. vi, 10. Hæc similesque passim occurrentes lacinia e bibliis descriptæ longe absunt a stylo Anacleti, alteriusve Romani pontificis.

(9) *Quæ per singulos annos bis fieri solet.* Juxta apostolorum legem ac consuetudinem : de qua vide canon. apostol. 58. Sev. BINIUS.

(10) *Majores causæ... ad sedem apostolicam referantur.* Hoc Anacleti decretum bene et juste latum esse ex eo patet, quod universale et legitimum Sardicense concilium canone 4 et 7, plane idem constituerit : quodque Gelasius in epistolis ad Faustum et ad episcopos Dardaniæ scribat, secundum canones fieri, quod totius Ecclesiæ appellationes ad Romanæ sedis examen deferantur, ab ipsa autem appellare nemini permittatur. Hanc appellandi consuetudinem antiquissimam esse S. Leo, epistola 89. testatur, et antiquissimorum ad sedem Romanam appellantium exempla confirmant. Marcion enim ab episcopo in Ponto excommunicatus, ut a Romano pontifice absolveretur, Romam venit. Epiphanius hæres. 42. Fortunatus et Felix in Africa a Cypriano, Basilides in Hispania, depositi, ad Cornellium et Stephanum Romanæ Ecclesiæ pontifices appellaverunt.

D Cyprianus libro primo, epistola 3 et 4. Athanasius ab orientalibus depositus, ad pontificem appellavit, et ab eo restitutus est. Sozomenus lib. III, cap. 7. Plura vide apud Bellarm. lib. II, *De Roman. pontif.* cap. 21. lb.

(11) *Quoniam apostoli hoc statuerunt.* Hanc apostolorum constitutionem Clemens I. II *Constit.*, c. 43, ex interpretatione Turriani, ex Bovii interpretatione autem c. 49, recenset his verbis : « Præclara Christiani laus est, cum nullo habere negotium. Quod si ex aliqua vexatione et tentatione alicui lis oriatur, curet ut ea transigatur, etiamsi detrimentum pati debeat; nec ad ethnicum iudicium accedat, sed nec patiatur mundanos magistratus de nobis jus dicere : nam per illos diabolus servos Dei vexat, et nobis notam inurit, quasi non habeamus nos unum sapientem, qui possit inter partes jus administrare et controversias componere. » lb.

bis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficultia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam perditionem. Vos ergo, fratres, præsciens custodite: ne insipientium errore tracti, excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione Domini nostri Jesu Christi et Salvatoris⁹⁰. Vos autem, charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes. Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, ipsos vos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem arguite judicatos, illos vero salvate, de igne rapientes. Aliis autem miserentini in timore, odientes eam quæ carnalis est, maculatam tunicam. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione, soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria et magnificentia, imperium et potestas, ante omnia sæcula, et nunc et in omnia sæcula sæculorum. Amen⁹¹.

EPISTOLA II.

De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum episcoporum atque sacerdotum et de fide cæterisque causis.

ANACLETUS episcopus, universis episcopis in Italia constitutis.

Quoniam⁹² apostolicæ sedis debitam reverentiam erga me charitas vestra distribuit, et quia plurimum venerationis, charissimi filii, præbuitis (nam licet Ecclesiæ, in qua sanctus apostolus residens docuit, quodammodo nos gubernacula teneamus, tamen profiteremur nos honore et sanctitate minores esse, et propterea omnino festinamus, ut ad gloriam ejus beatitudinis pervenire possimus); igitur consultationibus vestris plenius respondissemus, si licuisset; sed infirmitatis ac reliquarum oppressionum onere pressi, breviter (prout Dominus tribuit, et ut a beato Petro principe apostolorum sumus instructi, a quo et presbyter sum ordinatus) scribere vobis (sicut petiistis) non denegavimus.

⁹⁰ Il Petr. III, 14-18. ⁹¹ Jud., 17-25. ⁹² Damasi ep. ad Orientales Trip. Historiæ c. 15, lib. IX, ex Theodoret Hist. v, 10. ⁹³ Dist. 64, *Ordinat. episcoporum*. ⁹⁴ Concil. Nic. IV, dist. 75, *Ordinat. episcoporum*: et in *Decr. Ivon.* lib. III. ⁹⁵ Dist. 64, *Ordinat. episcoporum*. ⁹⁶ In *Decr. Ivon.* lib. III, dist. 66, Porro, etc. ⁹⁷ Dist. 67, *Reliqui sacerdotes*. ⁹⁸ III, quæst. 7, *Accusatio quoque*. Et in *Decr. Ivon.* lib. IV. ⁹⁹ Ep. Constantini M. ad Ablavium. ¹⁰⁰ Isid. sent. III, 39.

I.

De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.

⁹³ Ordinationes episcoporum (12), auctoritate apostolica, ab omnibus qui in eadem fuerint provincia episcopis sunt celebrandæ⁹⁴. Qui simul convenientes, scrutinium diligenter agant, jejuniumque cum omnibus celebrent precibus, et manus cum sanctis Evangeliiis, quæ prædicaturi sunt, imponentes Dominica die, hora tertia orantes, sacraque unctione, exemplo prophetarum et regum, capita eorum (more apostolorum et Moysis) ungentes, quia omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cujus virtus invisibilis sancto chrismati est permista, et hoc ritu solemnem celebrent ordinationem.⁹⁵ Quod si simul omnes convenire minime poterunt, assensum tamen suis precibus præbeant, ut ab ipsa ordinatione animo non desint.⁹⁶ Porro et Hierosolymitarum primus archiepiscopus beatus Jacobus, qui justus dicebatur, et secundum carnem, Domini nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantibus formam eorum, ut non minus quam a tribus episcopis, reliquisque omnibus assensuum præbentibus, ullatenus episcopus ordinetur, et communi voto ordinatio celebretur.⁹⁷ Reliqui vero sacerdotes a proprio ordinentur episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes assensum præbeant, et jejunantes ordinationem celebrent: similiter et diaconi ordinentur; cæterorum autem graduum distributioni, trium veracium testimonium, cum episcopi scilicet approbatione, sufficere potest.

II.

De accusationibus episcoporum.

⁹⁸ Accusatio quoque eorum, super qua nos consulere voluistis, non nisi ab idoneis, et⁹⁹ probatissimis viris, et qui suspicionibus et sceleribus careant, fieri debet; quia Dominus sacri sui corporis tractatores, a vilibus et reprobis ac non idoneis personis infamari noluit, nec calumniari permisit, sed ipse proprio flagello peccantes sacerdotes a templo ejecit. Unde liquet, quod summi sacerdotes, id est episcopi¹⁰⁰, a Deo sunt judicandi, non ab humanis aut prævæ vitæ hominibus lacerandi, sed

(12) *Ordinationes episcoporum* De episcoporum ordinatione, vide quæ diximus supra in notis ad canon. apost. I. SEV. BINUS.

potius ab omnibus ¹⁰⁰ fidelibus portandi, ipso Domino exemplum dante, quando per seipsum, et non per alium, vendentes, et ementes eiecit de templo, et mensas nummulariorum et cathedras vendentium proprio everit flagello, et eiecit de templo. Et sicut alibi ait : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos ¹ discernit ²*; et alibi : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes ³*. Nullus enim (ut reor) invenitur inter nos, qui velit suum servum ab alio, quam a se, judicari : quod si præsumptum fuerit, aut multa ipse indignatione irascitur, aut potius ultionem quærit super eum. Si vero hoc inter homines agitur, quid putatis faciet Deus deorum, et Dominus dominantium, qui ultionem suorum promisit non differre servorum? Unde et ipse per Prophetam loquitur, dicens : *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit ⁴* : et reliqua. Et Apostolus inquit : *Tu quis es, qui iudicas servum alienum? Suo enim domino stat aut cadit ⁵*. Et ipse : *Nolite iudicare invicem, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum ⁶*. Et Dominus per prophetam inquit : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei ⁷*. Nam si aliquis nunc in malum oculos alicujus ⁸ principis incipit tractare, manifeste reus majestatis iudicatur, et infamis efficitur, aut potius capitali sententiæ subjacet. Hæc, fratres, valde cavenda sunt, et quod homines nolunt sibi fieri, Deo deorum non debent inferre, ne forte irascatur Dominus, et faciat vindictam eorum, etiam in eos qui non peccaverunt; quia perit sæpissime justus pro impio. Imitandus est etiam Propheta, per quem Dominus ait : *Perambulabam in simplicitate cordis mei, in medio domus meæ : Non ponam coram ⁹ oculis meis verbum Belial ¹⁰. Loquentem ¹¹ in abscondito contra proximum ¹² suum, hunc interficiam ¹³⁻¹⁴*. Et hi cavendi sunt, de quibus Salomon ait : *Sicut noxius est qui mittit lanceas, et sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo, et cum fuerit deprehensus dicit : Ludens feci. Sicut carbonem ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitatur rixas. Verba susurrionis quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad intima ventris ¹⁵*. Et si detractores quorumcunque graviter iudicantur, et in perditionis laqueum cadunt, nullo magis laceratores, et detractores atque accusatores memoratorum Dei famulorum atque persecutorum damnantur, et in barathrum, nisi se correxerint, et per eorum satisfactionem condignam egerint poenitentiam, indubitanter vadunt, et viudicibus flammis exuruntur. Quapropter oportet omnes ab his cavere, et non solum non facere, sed nec facien-

tibus consentire; quia non solum qui faciunt, damnantur, sed qui consentiunt facientibus. De talibus et his similibus ipsa Veritas ait : *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet ¹⁶*, id est in talibus non habitat Dominus, nec ipsi manent in eo. Et Salomon loquitur, dicens : *Qui fodit foveam, incidet in eam : et qui volvit lapidem, revertetur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem, et os lubricum operatur ruinas ¹⁷. Grave est saxum, et onerosa arena : sed ira stulti, utroque gravior ¹⁸. Hominem qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat. Qui sperat in Domino, salvabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est : qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur ¹⁹. Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum : qui vehementer emungit, elicit sanguinem : et qui provocat iras, producit discordias ²⁰*. Hæc et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt, ne facile commoverentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ apostoli et successores eorum non immerito dicuntur. ²¹ Sed si quis adversus eos vel ecclesias eorum commotus fuerit, aut causas habuerit; prius ad eos recurrat charitatis studio, ut familiari colloquio comoniti ea sanent, quæ sananda sunt, et charitative emendent, quæ juste emendanda agnoverint. Si autem aliqui eos, priusquam hoc egerint, lacerare, accusare, aut infestare præsumperint, excommunicentur, et minime absolvantur, antequam per satisfactionem (ut jam dictum est) condignam egerint poenitentiam, quoniam injuria eorum ad Christum pertinet ²², cujus legatione funguntur. Nec hoc mirum, quia si quisque nostrum cuidam servorum ²³ legationem injungeret, et a quoquam impediretur, aut ab aliquo subditorum suorum despiceretur; mox indignatus irasceretur, aut talia (prout posset) vindicaret, et ad injuriam ac contumeliam suam hoc factum reputaret et talionem (si in præsentem non posset) futuris temporibus redderet. Nam si in hominis causa hæc fiunt, quid putatis Deus faciet de suis, qui nec capillum capitis eorum perire dixerit ²⁴? Unde et Dominus per Nabum prophetam loquitur, dicens : *Deus æmulator, et ulciscens Dominus, et habens furorem, ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis; ante faciem indignationis ejus quis stabit? et quis resistet in ira furoris ejus? Indignatio ejus effusa est sicut ignis, et petre dissolutæ sunt ab eo. Bonus est Dominus, et confortans*

¹⁰⁰ hominibus. ¹ discernit. ² Psal. lxxxii, 4. ³ ibid., 6. ⁴ Psal. xciii, 1. ⁵ Rom. xiv, 4. ⁶ ibid., 13. ⁷ Zach. ii, 8. ⁸ Not. vox. ⁹ proponebam ante oculos. ¹⁰ Ex citato ms. Collegii Soc. Jesu nas variantes lectiones decerpit Harduinus. Ms. coram oculis verbum oris Belial. ¹¹ detrahentem ¹² sodalem. ¹³⁻¹⁴ Psal. c, 2, ex interpr. S. Hieronymi. Ms. Detrahentem in abscondito sodalem suum hunc interficiebam. ¹⁵ Prov. xxvi, 18-22. ¹⁶ Luc. ix, 58. ¹⁷ Prov. xxvi, 27-28. ¹⁸ Prov. xxvii, 5. ¹⁹ Prov. xxviii, 17, 25, 26. ²⁰ Prov. xxx, 33. ²¹ Aurel. v, 17. ²² S. Greg., ep. 32, lib. xiii. ²³ suorum. ²⁴ Luc. xxi, 18.

in die tribulationis, et sciens sperantes in se²⁸, et reliqua. Quædam autem ex his, jam aliis fratribus scripsimus, quæ toties sunt replicanda, quoties fuerint necessaria.²⁶⁻²⁸ Ejectionem quoque (ut supra memoratum est) summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset. Electionem enim illorum taliter Apostolus fieri jubet: *Si quis sine crimine est, unius uxoris virum, filios habentem fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos*²⁹, et reliqua.³⁰ Si enim sine crimine sacerdos eligi præcipitur, nullatenus ab hominibus criminibus irretitis accusari aut calumniari permittitur, nec ab aliis, quam ab his qui sine crimine sunt, et juxta electionem³¹, si necessitas fuerit, aut ipsi volendo Domino servire elegerint,³² sacerdotesque sine crimine fieri et ordinari possint, et tales per omnia fuerint, quales eligi sacerdotes jubentur.³³ Porro et Moysi præcipitur, ut eligat presbyteros.³⁴ Unde et in Proverbiis dicitur: *Gloria senum canities*³⁵. Hæc vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est: *Canities hominum prudentia est*³⁶. Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius prius appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur.³⁷ Initium enim sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedec prior obtulerit sacrificium, et post hunc Abraham, Isaac, et Jacob: sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate, ista fecerunt.³⁸ Cæterum Aaron primus in lege sacerdotali nomen accepit, priusque pontificali stola indutus victimas obtulit, jubente Domino ac loquente ad Moysen: *Accipe, inquit, Aaron et filios ejus, et applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est*

*lineam et tunicam, et superhumerales, et rationale, quod constringes balteo: et pones tiaram in capite ejus, et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, et indues tunicis lineis, cingesque balteo Aaron et liberos ejus, et impones mitras eis, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua*³⁹. Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem, id est episcopum fuisse, porro filios ejus presbyterorum demonstrasse figuram. Hoc enim fuit inter Aaron summum sacerdotem, et filios ejus qui sacerdotes erant, quod Aaron super tunicam accipiebat poderem, stolam sanctam, et coronam auream, mitram, et zonam auream, et superhumerales, et reliqua quæ præfixa sunt: filii autem Aaron, super tunicas lineas cincti tantummodo et tiarati, assistebant sacrificio Domini.⁴⁰ In novo autem testamento, post Christum Dominum, a Petro sacerdotalis cœpit ordo, quia ipsi primo pontificatus in Ecclesia Christi datus est, dicente Domino ad eum: *Tu es, inquit, Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cælorum*⁴¹. Hic ergo ligandi atque solvendi potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit. Cæteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt. Qui etiam, jubente Domino, in toto orbe dispersi Evangelium prædicaverunt: ipsis quoque decedentibus, in locum eorum successerunt episcopi (15), quorum ordinatio præfacto⁴² fieri debet ordine et modo: quos qui recipit et verba eorum, Deum recipit: qui autem eos spernit, eum a quo missi sunt, et cujus funguntur legatione, spernit, et ipse indubitanter spernetur a Domino⁴³. Videntes autem ipsi apostoli messem esse multam, et operarios paucos, rogaverunt dominum messis, ut

²⁸ Nahum 1, 2, 6, 7. ²⁶⁻²⁸ Distin. 79, *Ejectionem vero*. ²⁹ Tit. 1, 6. ³⁰ vi, quæstione 4, *Si sacerdos sine*. ³¹ *justa electione*. ³² Hadr. coll., c. 19. ³³ Distin. 84, *Porro Mosi*. ³⁴ Isid. *De off.* xi, 7. ³⁵ Prov. xx, 29. ³⁶ Job xii, et Sap. iv. ³⁷ Idem Isid. cap. 5. ³⁸ Clem. *Const.* vi, 20. ³⁹ Exod. xxix, 4-9. ⁴⁰ 21 dist., *In novo test.*, et in *Decr. Ivon.* lib. iii. ⁴¹ Matth. xvi, 18, 19. ⁴² *prætaxato*. ⁴³ Luc. x, 16.

(15) *In locum eorum successerunt episcopi*. Hoc est quod psal. xlv, propheta David prædixerat: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Nam Augustino prædicti loci interprete, patres apostoli sunt, filii pro patribus nati, apostolorum successores episcopi. Concilium Florentinum in instructione Armenorum et concil. Tridentin. sess. 23, cap. 4, idem asserunt. Dicuntur autem episcopi apostolis succedere, non proprie eo modo quo episcopus episcopo, rex regi succedit, sed duplici alia ratione. Primo, ratione sacri episcopalis ordinis; secundo, per quamdam similitudinem et proportionem; quia nimirum sicut Christo in terris videnti, primi sub Christo erant apostoli duodecim, deinde septuaginta duo discipuli: ita nunc primi sub Romano pontifice sunt episcopi, post eos presbyteri, inde diaconi, etc.

Non aliter autem episcopos apostolis succedere, inde patet, quod episcopi nullam veræ apostolicæ auctoritatis partem habeant; apostoli enim, ut constat Matth. et Marc. cap. ultimo, toto terrarum orbe prædicare, alias atque alias Ecclesias fundare, canonicos libros scribere poterant: porro nihil horum episcopi potuerunt. Præterea, donum linguæ et miraculorum habuerunt apostoli, non autem omnes episcopi. Apostolis omnibus immediate a Christo universam Ecclesiam gubernandi potestas ac jurisdictione collata est, Joan. cap. 20, his verbis: *Sicut misit me vivens Pater, et ego mitto vos* (quanquam ordinaria jurisdictione, quæ in posterum per successionem transferretur, soli Petro, extraordinaria reliquis apostolis concessa sit): omnes autem episcopi a Petri successore Romano pontifice, cui dictum

mitteret operarios in messem suam ⁴⁴. Inde electi sunt ab eis septuaginta duo ⁴⁵ discipuli, quorum typum gerunt presbyteri (14), atque in eorum locum sunt constituti in Ecclesia, de quorum ordinatione et reliquorum ministrorum, dixisse supra sufficiat.

III.

Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debeat ordinari.

⁴⁶ Porro quod episcopus non ab uno, sed a cunctis, consensu aut præsentiâ comprovincialium, est ordinandus, et nullatenus minus quam a tribus, cæteris consentientibus cunctis; idcirco, institute Domino, fieri jubetur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ unius tyrannica auctoritas moliretur, et regula vel fides confunderetur credentium.

IV.

In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.

⁴⁷ Provinciæ autem multo ante Christi adventum tempore divisæ sunt maxima ex parte, et postea ab apostolis et beato Clemente prædecessore nostro ipsa divisio est renovata. ⁴⁸ Et in capite provinciarum, ubi dudum primates legis ⁴⁹ sæculi erant, ac prima judiciaria potestas, ad quos qui per reliquas civitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatoris vel regum confugere non poterant, vel quibus permissum non erat, confugebant pro oppressionibus vel injustitiis suis, ipsosque appellabant, quoties opus erat, sicut in lege eorum præceptum erat: ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinæ et ecclesiasticæ poni et esse jusserunt, ad quos episcopi (si necesse fuerit) confugerent, eosque appellarent, et ipsi primatum nomine fruerentur, et non alii. Reliquæ vero metropolitanæ

civitates, quæ minores judices habebant (licet majores comitibus essent), habent metropolitanos suos, qui prædictis juste ⁵⁰ obedirent primatibus, sicut et in legibus sæculi olim ordinatum erat, qui non primatum, sed aut metropolitanorum aut archiepiscoporum nomine fruerentur. Et licet singulæ metropoles civitates suas provincias habeant, et suos metropolitanos judices habere debeant episcopos, sicut prius metropolitanos judices habebant sæculares, primates tamen (ut præfixum est) et tunc et nunc habere jussæ sunt, ad quos post sedem apostolicam summa negotia conveniant, ut ibidem, quibus necesse fuerit, releventur et justè restituantur, et hi qui injustè opprimuntur, justè reformentur atque fulciantur, episcoporumque causæ, et summiorum negotiorum judicia (salva apostolicæ sedis auctoritate) justissime terminentur. Hæc ab antiquis ⁵¹, hæc ab apostolis, hæc a sanctis Patribus accepimus, vobisque (ut postulatistis) rimanda, et futuris tenenda temporibus mittimus, et reliquis fratribus prædicanda, ac cunctis fidelibus tradenda mandamus, ne pastorum imperitia, ⁵² qui sequuntur, deteriores fiant, dicente Domino per prophetam: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* ⁵³.

Quos rursus Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem, nescierunt me* ⁵⁴. Nesciri ergo Veritas se ab eis conqueritur, et nescire se principatum nescientium protestatur; quia profecto hi qui ea, quæ sunt Domini, nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante, qui ait: *Si quis ignorat ignorabitur* ⁵⁵. Hinc et Psalmista, non optantis animo, sed prophetantis mysterio denuntiat, dicens: *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva* ⁵⁶. Obscuratis ergo oculis, dorsum flectitur; quoniam cum lumen scientiæ perdunt qui præeunt, sine dubio ad portanda peccatorum onera inclinantur sequentes. ⁵⁷ Hic ergo inter manus latronum et dentes furentium luporum utcumque versatur. Ideo et docere alios, et nos ipsos (propt

⁴⁴ Matth. ix, 57; Luc. x, 2. ⁴⁵ I. uc. cod. constanter legit *septuaginta*. ⁴⁶ Isid. *De off.* xi, 5. ex quo et superiora. ⁴⁷ *Distin.* 90, *Provinciæ multo*. Et in *Decr.* Ivon. lib. iv. ⁴⁸ Hincm. cap. 15, lib. lv, *capitulum*. ⁴⁹ *πρωτονομοδιδάσκαλοι*. ⁵⁰ *jure*. ⁵¹ A martyrio S. Petri nondum 60 fluxerant anni cum hæc scripsisse fingitur Anacletus. ⁵² S. Greg. *Past.* l. i, quibusdam pro more interpolatis et prætermisissis. ⁵³ Isa. lvi, 11. ⁵⁴ Jerem. ii, 8. ⁵⁵ I Cor. xiv, 38. ⁵⁶ Psal. lxxviii, 24. ⁵⁷ S. Augusti c. 7, lib. *De pastoribus*.

est: *Pasce oves meas, pasce agnos meos* (Joan. xxi, 17), immediate suam jurisdictionem certis limitibus definitam consequuntur. Denique, non succeditur proprie nisi præcedenti; at simul cum apostolis fuerunt in Ecclesia Timotheus, Titus, Evodius, alique plures episcopi. Si igitur episcopi apostolis succedunt, cui episcopo Titus? cui Timotheus successit? Patet igitur non aliter hæc Anacleti verba intelligi debere, quam duplici illa ratione, de qua supra. Vide Bellarm. lib. iv, *De Rom. pontif.*, c. 23, 24 et 25. Sev. *Binus*.

(14) *Septuaginta duo discipuli, quorum typum gerunt presbyteri* Presbyteri septuaginta duobus di-

scipulis Domini non aliter quam per similitudinem quamdam succedere dicuntur, sicut apostolis episcopi. Quod autem non aliter succedant, hæc ratio evidenter probat: Septuaginta duo discipuli non fuerunt presbyteri, nec ullum ordinem aut jurisdictionem a Christo susceperunt: siquidem Philippus et Stephanus, et alii quinque diaconi ab apostolis, Actor. vi, ordinati erant ex 72 discipulis Domini, ut docet Epiphanius, hæresi 20; non fuissent autem diaconi ordinati, si jam ante ordinem presbyterii habuissent. Vide Bellarm. lib. iv *De Rom. pontif.*, cap. 25. Id.

Dominus dederit) providere debemus. ⁶⁸ Sane percussor ille doctor dicitur, qui sermone inutili conscientiam percudit infirmorum ⁶⁹. Ideo tenere vos et omnes fideles oportet eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit consolari in doctrina sana, et contradicentes redarguere ⁷⁰, et recte viventes, atque rectam fidem tenentes consolidare. Illis ergo qui dicunt, quod Filius in eo minor est, quia propheta inquit: *Verbum faciet Dominus brevium universo orbi* ⁷¹: ita respondendum est divinis testimonis: ⁷² Verbum brevium quod Dominus faciet super terram, non minutionem deitatis in Filio Dei significat, sed dispensationem susceptæ carnis annuntiat; in quali dispensatione non solum Patre hominis Filium, sed etiam angelis legimus minoratum, Paulo attestante apostolo: *Eum autem, inquit, modice minus ab angelis minoratum vidimus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum*; et infra: *Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te* ⁷³. Et Propheta inquit: *Minorasti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum* ⁷⁴. Et ut verbum Dei Patris brevium in Filio non esse oceanum, hanc Isaïæ prophetæ volumine approbamus sententiam. *Nunquid abbreviatus factus est sermo meus, aut ita parvus est, ut non possim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum, dicit Dominus omnipotens* ⁷⁵; et iterum: *Hæc dicit Dominus omnipotens: Nunquid abbreviata est manus mea, ut salvare non possit? Aut non potest vivificare cor humilium et spiritum contritorum* ⁷⁶? Et ut brachium Patris, quæ manus est, Filium esse doceret, intulit, dicens: *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terræ salutare ejus* ⁷⁷. Nam et in novissimo tempore hic sensus non inaniter poterit coaptari; in quo tempore Dominus ⁷⁸ ex cœlesti aula ac empyreo domicilio pessimi dæmonis jam ferre dedignans tyrannidem, in creaturas suas crudelissime sævientem, plasmati condolens, ac suæ immensæ charitatis thesaurum reserare volens, in castissimæ Virginis purissimum uterum, omnistori virilis nescium, inenarrabili mysterio, pro redemptione nostra carnem suscipiens ⁷⁹, advenit, ut et illum qui habebat mortis imperium, sua morte

A destrueret, et eos, quos in tenebris et umbra mortis captivos subegerat, virtutis suæ potentia in ipso parvo et exigui temporis spatio liberaret. De hoc etiam exiguo tempore discipulos instruebat, dum eos in lucem, cum adhuc tempus haberent, incedere præmonebat: *Adhuc modicum, inquit, in vobis lumen est. Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant* ⁸⁰. Et in ⁸¹ canonicis apostolorum legitur Epistolis: *Filioli, novissima hora quia multi pseudoprophetæ exierunt in hunc mundum* ⁸². Et Paulus apostolus: *Tempus enim breve est. Et iterum: Præterit enim figura hujus mundi* ⁸³. Et iterum: *Omnia hæc ad correctionem nostram facta sunt, in quos fines sæculorum obvennerunt* ⁸⁴. Nam Dominus in ipsa oratione Dominica ⁸⁵ brevavit nobis sermonem, dum nos a multiloquio prohibens, pauca loqui docuerit, quæ pertinent ⁸⁶ ad salutem. *Cum oratis, inquit, nolite multum loqui* ⁸⁷. Et infra: *Vos autem cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cælis* ⁸⁸, etc. Non enim propheta Filium Dei in hoc capitulo minoratum designavit in verbo, quoniam ipse in prophetis retro tempore loquebatur, qui etiam nunc per apostolos et apostolicos viros novissimo tempore loquitur: *Ego, inquit, qui loquebar, in servos meos prophetas, ecce adsum* ⁸⁹. Et alius propheta: *Sicut est ab initio usque in sæculum, neque adjectum est ei, neque minuetur illi, quoniam ipse est Dominus creaturæ suæ* ⁹⁰. Ecce quale verbum brevium fecit Dominus in orbe terrarum. Non quia, ut illi putant, inferiorem Patre ⁹¹ intimaret hominibus Filium, sed quia novissimum ejus annuntiaret adventum. ⁹² Si ergo (ut prædictum est) Aaron filii ⁹³, presbyterorum figuram gestabat, et Aaron summi sacerdotis, id est episcopi, Moyses indubitanter Christi tenebat formam; quoniam fuit similitudo mediatoris Dei, qui est inter Deum et hominem Jesus Christus, qui est verus dux populorum, et verus princeps sacerdotum, et Dominus pontificum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA III (15).

De patriarchis et primatibus, ac reliquis episcopis: et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium Ecclesiarum.

D ANACLETUS servus Christi Jesu, in apostolica sede a Domino constitutus, et a sancto Petro apostolo-

⁶⁸ Distin. 45, *Sane percussor*. ⁶⁹ S. Hier., ibidem. ⁷⁰ Tit. 1, 9. ⁷¹ Rom. ix, 28. ⁷² Ithacius Clarus quisquis tandem fuerit lib. *Adv. Vari.* c. 45. ⁷³ Hebr. ii, 9, 11, 12. ⁷⁴ Psal. viii, 6. ⁷⁵ ms. *abbreviatus*. ⁷⁶ Isa. l, 2. ⁷⁷ Isa. lxx, 1. ⁷⁸ Isa. lxi, 10. ⁷⁹ hæc absunt in ms. c. Justelli. ⁸⁰ ms. *suscipiendo*. ⁸¹ Joan. xii, 35. ⁸² verba Ithacii notanda quæ imposturam arguunt Mercatoris. ⁸³ I Joan. viii, 1. ⁸⁴ I Cor. vii, 29. ⁸⁵ Ibid. 51. ⁸⁶ *corruptionem*. ⁸⁷ ms. *fines sæculorum obvenit*. ⁸⁸ I Cor. x, 41. ⁸⁹ in ms. abest ea vox *Dominica*. ⁹⁰ ms. *pertineant*. ⁹¹ Matth. vi, 7. ⁹² Ibid., 9. ⁹³ Isa. lxi, 6; Eccli. xxxvi, 47. ⁹⁴ Eccli. xlii, 21, 22. ⁹⁵ ms. *Patri*. ⁹⁶ Isid. ii, *De off.* 5, succedit Ithacio, cuius sæpe integra fero capita descripsit pseudo-Isidorus. ⁹⁷ In ms. hæc verba quinque non leguntur, *Aaron filii*, etc.

(15) *Epistola*. Hæc epistola, quod trium patriarchalium sedium ordinem, ipsorumque patriarcharum nomen a Judæis et a gentibus usurpatum, et ab iis cum multis aliis in Ecclesiam feliciter translatum

contineat, novatoribus displicet. Vide Baron. anno 112, num. 2. Tres Ecclesiæ, Romana, Alexandrina et Antiochena, eo quod a Petro apostolorum principe fundatæ sint, solæ ac semper patriarchales

rum principe presbyter ordinatus, omnibus episcopi ac reliquis Christi sacerdotibus salutem.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitias gratiæ ejus, quæ abundavit in nobis in omni sapientia et prudentia, ut notum nobis faceret sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et quæ in terra sunt in ipso. In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut sinus nos in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo⁸⁷. De primatibus,⁸⁸ charissimi, super quibus me quidam vestrum consuluerunt, et apostolicæ auctoritatis (qua, licet indigni, Domino dispensante, fungimur) decretum postulaverunt, aut si esse deberent, aut non, quantum hactenus de his a beato Petro apostolo, et a reliquis apostolis, ac beato Clemente nostro sancto prædecessore, et martyre, novimus statutum, denegare vobis minime possumus.⁸⁹ Et quis est, qui quærentibus fratribus

A denegare possit dubitationes vel necessitates eorum?

I.

De bipartito ordine sacerdotum.

Sacerdotum, fratres, ordo bipartitus est, et sicut Dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem a Domino apostolos esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad prædicandum dispersos. Cum vero messis crepisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adjumentum septuaginta duos⁹⁰ eligi præcepit discipulos. Episcopi vero, domini apostolorum; presbyteri quoque, septuaginta duorum discipulorum locum tenent.

II.

B *De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.*

⁹¹ Episcopi autem non in castellis aut modicis civitatibus debent constitui, sed presbyteri per castella et modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni; singuli tamen per singulos titulos suos. Et episcopus non ab uno, sed a pluribus debet episcopis ordinari: et, ut dictum est, non ad modicam civitatem,⁹² ne vilescat nomen episcopi, aut alicubi, sed ad honorabilem urbem titulandum et denominandus est. Presbyter vero ad quemcunque locum vel ecclesiam in eo constitutam, est præficiendus, atque in ea diebus vitæ suæ duraturus. Amplius quam isti duo⁹³ ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostoli docuerunt.

⁸⁷ Ephes. 1, 3-12. ⁸⁸ Hincm. op. LV, quæst. c. 15. ⁸⁹ ep. Attici ad PP. Carthaginensis concilii. ⁹⁰ septuaginta; et sic semper. Luc. ⁹¹ Dist. 80, Episcopi non in. ⁹² Sardicense can. 6, et Laod. 57. ⁹³ Hæ quoque ex eodem ms. ab Harduino collectæ sunt. Ms. non sunt ordines.

habiti sunt, ut patet etiam ex conc. Nicæn. canone 6, Chalced. act. 16, item ex epistola 53 Leonis ad Anatolium; ex epistola Gregorii ad Eulogium, quæ est lib. vi, cap. 37. Hierosolymitana per annos fere quingentos, non re sed nomine, non potestate sed honore duntaxat, quarta patriarchalis habita est; ut patet ex Nicæn. concil., canon. 7, ubi decernitur ut Hierosolymitanus, quartum quidem patriarchalis sessionis locum ac honorem habeat; non tamen propterea a subjectione Cæsariensis, quæ metropolitana erat, eximeretur. Unde beatus Hieronymus in epist. ad Pammachium, contra Joannem episcopum Hierosolymitanum, sic eum alloquitur: « Tu, inquit, qui regulas quæris ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus uteris, responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, et totius orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem archiepiscopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras, aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius litteræ dirigendæ. Sed novi cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere. » Patriarchatus Constantinopolitanus (quia tempore Nicæni concilii Constantinopolis urbs nondum dedicata fuit) hisce postea tempore Justiniani, post annum Domini quingentesimum, opera imperatoris, et Romanorum pontificum permissione accessit.

In concilio quidem Constantinopolitano primo, ac postea in Chalcedonensi, Constantinopolitanus non modo patriarchatum, verum etiam secundum locum obtinere conatus est, sed (pontifice reliquisque reclamantibus primatibus) frustra. Cur tres tantum prædictæ sedes patriarchales isto ordine collocatæ fuerint solius Petri apostolorum principis prærogativa, dignitas et primatus, velut propria et immediata causa honoris et potestatis, effect: quanquam Petrum in his sedibus eligendis, quod S. Leo in epistola 84, ad Anastasium docet, quamdam rationem magnitudinis et nobilitatis urbium habuisse negari non possit. Romana sedes primam dignitatem patriarchalem obtinet, quia Petrus apostolus in hac quam fundavit, ut inquit S. Gregorius lib. vi, epist. 37, ad Eulogium Alexand. quiescere et vitam finire dignatus est. Alexandriam sede patriarchali decoravit (verba Gregorii sunt) in quam evangelistam Marcum discipulum misit. Tertio, sedem in qua ipse septem annis sedit, Antiochenam nimirum firmavit, et sedis patriarchalis honore condecoravit; ita Gregorius prædicta epistola, S. Leo epistola 53, ad Anatolium. Sicut ergo major est Petrus apostolus Marco evangelista, et Marcus evangelista Evodio, qui neque apostolus neque evangelista fuit, ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, et Alexandriam Antiochenam auctoritate et dignitate superat. Vide Bellarm. De Rom. pontif. lib. 1, c. 14.

III.

De discretione episcoporum et civitatum.

Episcoporum vero ordo unus est, licet sint primates illi qui primas civitates tenent, qui et in quibusdam locis patriarchæ a nonnullis vocantur. Illi autem qui in metropoli a beato Petro apostolo, ordinante Domino, et a prædecessore nostro prædicto sancto Clemente, seu a nobis constituti sunt, non omnes primates vel patriarchæ esse possunt: sed illæ urbes, quæ præfatis et priscis temporibus⁹⁴ primatum tenere, ⁹⁵ patriarcharum aut primatum nomine fruuntur; reliquæ vero metropoles, archiepiscoporum aut metropolitanorum, et non patriarcharum aut primatum utantur nominibus; quia hæc eadem et leges sæculi in suis continent principibus; ⁹⁶ aliæ autem primæ civitates quas vobis conscriptas in quodam tomo mittimus, a sanctis apostolis, et a beato Clemente, sive a nobis, primates prædicatores acceperunt. Hæc vero sacrosancta Romana et apostolica Ecclesia, non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro ⁹⁷ primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias ac totum Christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse B. Petro apostolo dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam: et tibi dabo claves regni cælorum. Et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælo* ⁹⁸. Adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli vasis electionis, qui uno die, uno quoque tempore, gloriosa morte cum Petro, sub principe Nerone agonizans, coronatus est, et ambo sanctam Romanam Ecclesiam consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in universo mundo eam sua præsentia atque venerando triumpho præstulerunt. ⁹⁹ Et licet pro omnibus assidua apud Deum omnium sanctorum effundatur oratio, his tamen verbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirographo pollicetur, dicens: *Testis enim est mihi Deus, cui servo in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis* ¹⁰⁰.

¹ Prima ergo sedes est cælesti beneficio Romanæ Ecclesiæ⁹, quam (ut memoratum est) beatissimi Petrus et Paulus suo martyrio consecrarunt. Roma quæ prius erat cacodæmonis artificio omnium errorum mater⁴ et alitrix, excussis tenebris, et vanis superstitionum ritibus abjectis, filiorum Dei, exorto sole justitiæ, facta est copiosa propagatrix.

⁹⁴ ms. *primatem*. HARD. ⁹⁵ Isid. *Etymol.* vii, 12. ⁹⁶ Hincmarus citat. cap. 24 *De prædestinatione* p. 151 tom. 1, et pag. 429; tom. II, cap. 15, op. Cr. qq., dist. 22, *Sacrosancta Rom.* Et in *Decr.* Ivo. I. iv. ⁹⁷ Conc. Rom. sub Gelasio. ⁹⁸ Matth. xvi, 18, 19. ⁹⁹ hactenus verba Gelasii in conc. Romano. ¹⁰⁰ Rom. I, 9, 10. ¹ ab his verbis usque ad *secunda* autem desunt omnia in Luc. ² Idem conc. sub Gelasio. ³ ms. *Romana Ecclesia*. HARD. ⁴ absunt a ms. ⁵ idem conc. ⁶ Anianus, et post hunc Abilius. ⁷ idem conc. ⁸ Zacchæum, postea Evodium, post quem Ignatium ⁹ dist. 22, *Sacrosancta Rom.* ¹⁰ *Can. Ap. 36*, ex versione Dion. Etigui citatur. ¹¹ S. Leo ep. 84, c. 11. ¹² *parēs essent*. ¹³ Sir. ep. 4, et Inac. ep. 2. quasi ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. ¹⁴ Psal. xcviij, 6. ¹⁵ Rom. xv, 2. ¹⁶ Matth. xxiii, 11. ¹⁷ Matth. xx, 28. ¹⁸ Psal. vi, 1. ¹⁹ dist. 22, *Sacrosancta Rom.* ²⁰ S. Leo, ep. 84, Vigil. ep. 2.

A ¹ Secunda autem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine, a Marco ejus discipulo atque evangelista consecrata est; quia ipse et in Ægypto primum verbum veritatis, directus a Petro, prædicavit, et gloriosum suscepit martyrium. Cui venerabilis successit Abilius⁶.

⁷ Tertia autem sedes a; ad Antiochiam, ejusdem (id est beati Petri) apostoli nomine habetur honorabilis: quia illic, priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum⁸ constituit, et illic primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est. Reliquas vero ut prædiximus in quodam tomo, prolixitatem vitantes epistolæ, vobis conscriptas direximus.⁹ Inde namque et beati apostoli inter se statuerunt, ut episcopi singularum scirent gentium,¹⁰ quis inter eos primus esset, quatenus ad eum potior eorum sollicitudo pertineret. ¹¹ Nam et inter beatos apostolos quædam fuit discretio. Et licet omnes¹² essent apostoli, Petro tamen a Domino est concessum, et ipsi inter se id ipsum voluerunt, ut reliquis omnibus præset apostolis, et Cephas, id est, caput et ¹³ principium teneret apostolatus: qui et eandem formam suis successoribus, et reliqui apostoli episcopis tenendam traderunt. Et non solum hoc in novo testamento est constitutum, sed etiam in veteri fuit. Unde scriptum est, *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus* ¹⁴, id est primi inter eos fuerunt. Et quamvis ita ordinatum fuerit, nemo tamen quod suum est, querat, sed quod alterius. Unde ait beatus apostolus Paulus: *Unusquisque placeat proximo suo in bonum ad ædificationem* ¹⁵. Et sicut ipse Salvator suis ait discipulis: *Qui major est vestrum, erit minister vester* ¹⁶, et reliqua. Et licet super his aliqua dicta fuerint, repetentes tamen sæpius, admonemus, ut semper in omnibus et ab omnibus vitentur relationes mentis et corporis. Et quanto major unusquisque videtur esse, tanto sit humilior, sicut Dominus Salvator noster *non venit ministrari, sed ministrare* ¹⁷. Et, *si frater aliquis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite eum in spiritu lenitatis* ¹⁸.

IV.

Ut difficiliore cause ad sedem apostolicam referantur.

¹⁹ Si quæ vero cause difficiliore²⁰ inter vos ortæ fuerint, ad hujus sanctæ sedis apicem eas, quasi ad caput, referte, ut apostolico terminentur judicio: quia sic Dominum velle, ab eoque ita constitutum

casu. autedicali testimonio declaratur. Hæc vero apostolica sedes cardo et caput (ut præactum²¹ est) omnium Ecclesiarum, a Domino, et non ab alio, est constituta. Et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur.

V.

Non admittendos ad accusationem sive ad testimonium qui antea inimici fuerunt, et de extremo judicio.

²² Accusatores autem et testes esse non possunt, qui ante hesternum diem aut nudius tertius inimici fuerunt, ne irati, nocere cupiant, vel læsi, se ulcisci velint. ²³ Inoffensus igitur accusatorum et testium affectus querendus est, et non suspectus. Causam enim vestram alieno nolite committere iudicio: valde enim iniquum est, ut omissis suis, alii quilibet aliorum se causis immisceant; quoniam nullis in locis spiritualis²⁴ cura deficit, sed se per omnia, quocumque nomen Dei prædicatur, extendit. Studendum est omnibus, ne (ut sunt) æmulationes²⁵ malæ, sed piæ sint inter vos dilectiones; quia in hoc vos omnes Domini discipulos esse veros noveritis, si dilectionem habueritis ad invicem. Ex omni ergo genere plurimos Deus dignatur atrahere, quos²⁶ erutos de potestate tenebrarum, transferat in regnum Filii charitatis suæ, et de vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Unde nobis summopere studendum est, ut cooperatores simus gratiæ Dei; quia ad hoc vocati sumus, ejusque familiari colloquio sociati, et sacerdotes sacrati, ut fructuosos illi manipulos reportemus, cooperante gratia ejus. ²⁷ Necessè est enim, ut rectores a subditis timeantur, ab ipsisque corrigantur, ut humana formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. ²⁸ Deteriores quippe sunt, qui doctorum vitam moresque corrumpunt, his qui substantias aliorum prædicatione²⁹ diripiunt. Ipsi enim³⁰ ea quæ extra nos, licet nostra sunt, auferunt: nostri autem³¹ detractores, et morum corruptores nostrorum, sive qui adversus nos armantur, proprie nos ipsos decerpunt³². Et ideo juste infames sunt, et merito ab Ecclesia extorres fiunt. ³³ Pro meritis ergo plebis, sæpe pastores depravantur Ecclesiæ, ut proclivius corrumpant qui sequuntur. Capite videlicet languescente, facilius reliqua membra corporis inficiuntur, ut scriptum est: *Omne caput languidum, et omne cor marens. A planta pedis usque ad verticem capitatis, non est in eo sanitas*³⁴. Quapropter manifestum est, diabolus (qui sicut leo rugiens circuit querens quem possit devorare³⁵) cordibus plebium suadere, ut doctores atque pastores suos detractionibus ac-

cusent, ut³⁶ (plebibus languescentibus³⁷, vel male agentibus, non tenentibus pastoribus frenam eorum) lasciviant, atque in ima ruant. ³⁸ Multum vero distant damna morum a damnis rerum temporalium, cum ista extra nos sint, illa vero in nobis. ³⁹ Sententia quoque Cham filii Noe damnantur qui suorum doctorum vel præpositorum culpam produunt, ceu Cham, qui patris prævidenda non operuit, sed magis deridenda monstravit⁴⁰. ⁴¹ Doctor autem vel pastor Ecclesiæ, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus: sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distringendus, quia⁴² rectores Ecclesiæ a Deo iudicandi sunt, sicut ait propheta: *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat*⁴³. Unde oportet unumquemque fidelem, si viderit aut cognoverit plebes adversus pastorem suum tumescere, aut contra clerum detractionibus vacare, hoc vitium pro viribus extirpare, prudenterque corrigere satagat. Nec eis in quibuscunque negotiis misceri, si incorrigibiles apparuerint, antequam suo reconciliatori doctore, præsumat: quoniam⁴⁴ tam⁴⁵ sacerdotes, quam reliqui fideles omnes, summam curam habere debent de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis, aut, si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.

⁴⁶ Ita ergo⁴⁷ beatus princeps apostolorum Petrus de sancto prædecessore nostro Clemente plebibus prædicando, quando docebat eas qualiter ei obedire deberent, eumque observare, inter cætera ait⁴⁸: « Si inimicus est alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat. Cum illo nolite amici esse: sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque comminatione obsecundare, et avertere vos ab eo, qui ipsum sentitis adversum: sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum capit omnium vestrum amicitias ferre, festinet citius reconciliari ei qui omnibus præest, ut per hoc redeat ad salutem, cum obedire cœperit monitis præsentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse non est, et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiam volunt; » et reliqua. His aliisque quam plurimis documentis, facile unusquisque advertere potest qualiter obedire et obtemperare debet præpositis suis, et qualiter circa eos agendum sit, quibus ipsi aut amici sunt, aut inimici. Si quis enim hæc præcepta non observaverit, hostis est animæ suæ: et non tantum infamis, sed et excommunicatus, atque alienus ab Ecclesia efficiatur; quoniam

²¹ ms. factum, forte fatum; et ab eo absunt duæ sequentes voces omnium Ecclesiarum. ²² 111, q. 5, Accusatores autem et testes. Et in Decr. Ivo. lib. iv. ²³ S. Ambr. ep. 64. ²⁴ S. Cæd. ep. 2. ²⁵ ms. ut non æmulat. ²⁶ Idem ep. 1. c. 11. ²⁷ S. Greg. Past. p. 11, c. 6. ²⁸ vi, q. 1, Deteriores sunt. ²⁹ S. Isid. Sent. iii, 38. ³⁰ ms. autem. ³¹ ms. quoque. ³² decipiunt alias, diripiunt. ³³ S. Isid. sent. iii, 28. ³⁴ Isai. 1, 5, 6. ³⁵ 1 Petr. v, 8. ³⁶ irrogent vel. ³⁷ languentibus. ³⁸ Idem Isid. ³⁹ 11, q. 7, Sententia Cham. ⁴⁰ Gen. ix. ⁴¹ In Decr. Ivo. lib. iv. ⁴² Idem Isid. ⁴³ Psal. LXXXI, 1. ⁴⁴ xxiv, q. 5, Tam sacerdotes. ⁴⁵ Isid. Sent. iii, 46. ⁴⁶ Epist. 1, ad Jacobum, ex interpretatione Rufini, et dist. 93, Si inimicus, et in decret. Leonis papæ. ⁴⁷ ms. Aut ergo. ⁴⁸ ms. itu.

necesse est ea vitia ferro abscindere quæ aliis medicaminibus non sanantur. Parcat unusquisque a laceratione vel ⁸⁸ detractioe linguæ suæ, caveatque ne aut linguam aut aures habeat prurientes, id est, ne aut aliis derogat, detrahatque quibuscunque, aut alios audiat derogantes vel detrahentes: custodiatque quisque sermones suos, et sciat, quia quicumque de aliis loquitur, sua sententia judicabitur. Caveat etiam omnis fidelis, ne derogando quod in domo cujusquam agitur, alta domus per eum cognoscat, sed omnium Christianorum domos quasi proprias amet. Nemo enim invito auditori libenter refert. Sitque uniuscujusque studium, non solum oculos castos servare, sed et linguam. Vos autem, charissimi, qui estis sub Domini disciplina constituti, sic vos exhibete, ut veri ministri et ⁸⁹ dispensatores mysteriorum ejus ⁹⁰, ut non vituperetur ministerium vestrum, ne fiat in vobis, sicuti scriptum est: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* ⁹¹. Sic enim vos, vestrosque, et cunctos corripite, ut ne-

A mini noceatis, quatenus et ab hominibus bonam acquiratis famam, et a Deo mercedis præmium in æterna beatitudine percipere mereamini. Et si quid adversi de unitate Ecclesiæ acciderit, radicitus amputetur, ut Dei Ecclesia, fructusque servorum ejus maneat inconcussa. Propter quod, charissimi, expectantes satagite, immaculati ei inveniri in pace, et Domini nostri Jesu Christi longanimitatem salutem arbitramini ⁹². Estote ergo prudentes, et vigilate in orationibus: ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes; quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitaliter invicem sine murmuratione. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, sicut sermones Dei: si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen ⁹³.

DUO DECRETA ANACLETI PAPÆ

EX GRATIANO.

Quare laici in accusatione episcoporum non audiuntur.

⁸⁸ Laici in accusatione episcoporum audiendi non sunt, quia oppido eis quidam infesti sunt. Et indignum est ut ab eis accusentur, qui eorum gravitatem nolunt imitari.

Singulis annis apostolorum limina visitent episcopi, qui ordinationibus apostolicis subjacent.

⁸⁹ Juxta sanctorum Patrum et canonum instituta,

⁹⁰ In ep. 2 D. Hieron. ad Nepotianum, cujus verba mire deformata mangoio nostri Mercatoris. ⁹¹ Zach. cap. 3, pro more interpolata. ⁹² I Cor. iv, 1. ⁹³ Isa. xxiv, 2. ⁹⁴ II Petr. iii, 14, 15. ⁹⁵ I Petr. iv, 7, 11. ⁹⁶ II, quæst. 7, *Laici episcoporum*. Eadem fere verba habentur in epistola Eusebii papæ. ⁹⁷ 95, dist. 1. *Juxta sanctorum Patrum*, et in Decr. Zachariæ papæ.

omnes episcopi, qui hujus apostolicæ sedis ordinationi subjacent, et qui propinqui sunt, annue circa Idus Maii sanctorum principum Petri et Pauli liminibus præsententur, omni occasione seposita. Qui vero de longinquo sunt, juxta chirographum suum impleant. Qui autem hujusmodi constitutionis contemptor exstiterit, præterquam si ægritudine fuerit detentus, sciat se canonicis subjacere sententiis.

SANCTUS HERMAS

VIR APOSTOLICUS.

VETERUM TESTIMONIA DE S. HERMA.

(GALLARD., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venetis, 1763, in-fol. p. 51.)

I.

S. ΙΕΡΝΕΟΣ, *adversus Hæreses*, lib. iv, cap. 20, num. 2, edit. Massuet.

Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit : *Primo omnium crede, quoniam unus est Deus, qui omnia constituit, et consummavit, et fecit ex eo quod non erat, ut essent omnia : omnium capax, et qui a nemine capiatur.* Exstat lib. II, mand. I.

II.

CLEMENS Alex., *Στρωμ.* lib. 1, cap. 17, pag. 369, edit. Oxon.

Dicit autem et *Pastor*, Angelus pœnitentiæ, ad Hermam, de pseudopropheta : *Quædam enim verba vera loquitur. Diabolus enim cum implet suo spiritu, ei quem possit ex justis frangere.* Lib. II, mand. X, cap. 1.

Λέγει δὲ καὶ ὁ Ποιμὴν, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας τῷ Ἑρμᾷ, περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου· *Τινὰ γὰρ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ. Ὁ γὰρ διάβολος αὐτὸν πληροῖ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, εἰ τινα δυνησεται ῥῆξαι τῶν δικαίων.*

IDEM, *ibid.*, cap. 29, pag. 426.

Divine ergo Potestas illa quæ *Hermæ* loquitur in revelatione : *Visiones, inquit, et revelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis, sicut ea, nec ne.* Lib. I, vis. III, cap. 4.

Θεῶς τοίνυν ἡ Δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα· *Τὰ ὄραματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐστὶ τὰυτά, ἢ οὐκ ἔστιν.*

IDEM, lib. II, cap. 1, pag. 430.

Dicit enim, quæ *Hermæ* in visione apparuit, Potestas : *Quod tibi contingit revelari, revelabitur.* Lib. I, vis. III, cap. 3.

Φησὶ γὰρ ἐν τῷ ὄραματι τῷ Ἑρμᾷ ἡ Δύναμις ἡ φανεῖσα· *Ὁ ἐὰν ἐνδέχεται ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται.*

IDEM, *ibid.*, cap. 9, pag. 452.

Pastor autem de iis solis qui dormiissent, verba faciens, novit quosdam justos in gentibus et in Judæis, non solum ante adventum Domini, sed etiam ante legem, qui Deo grati acceptique fuerint : ut Abel, ut Noe, ut si quis alius justus. Dicit ergo, apostolos et doctores qui prædicarunt nomen Filii Dei, etiam cum dormiissent, potestate ac fide prædicasse iis qui ante dormierant. Deinde subdit : *Et ipsi, etc.* Lib. III, simil. IX, cap. 16.

Ὁ Ποιμὴν δὲ, ἀπλῶς ἐπὶ τῶν κοιμημένων θεῖς τὴν λέξιν, δικαίους οἰδὲ τινὰς ἐν ἔθνεσι καὶ ἐν Ἰουδαίοις, οὐ μόνον πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ νόμου, μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν, ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε, ὡς εἴ τις ἕτερος δικαίος· φησὶ γοῦν τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους, τοὺς κηρύξαντας τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ κοιμηθέντας, τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρύξαι τοὺς κοιμημένους. Ἔττα ἐπιφέρει· *Καὶ αὐτοί, x. τ. λ.*

IDEM, *ibid.*, cap. 12, pag. 458.

Quæ ergo continet Ecclesiam, ut *Pastor* inquit, virtus, fides est, per quam salvi fiunt electi Dei : quæ autem viriliter agit, abstinentia. Sequuntur vero eas simplicitas, disciplina, innocentia, modestia, charitas. Illæ autem omnes sunt filix fidei. Lib. I, vis. III, cap. 8.

Ἡ τοίνυν συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς φησὶν ὁ Ποιμὴν, ἀρετὴ, ἡ πίστις ἐστὶ, δι' ἧς σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ἀνδριζομένη, ἐγκράτεια. Ἐπιταὶ δὲ αὐτοῖς ἀπλότης, ἐπιστήμη, ἀκακία, σεμνότης, ἀγάπη. Πᾶσαι δὲ αὐταὶ πιστεῶς εἰσι θυγατέρες.

Idem, *ibid.*, paulo post.

Φοθητόν οὖν τὸν Κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομήν, ἀλλ' οὐ τὸν διάβολον εἰς καταστροφήν. Ἐμπαλιν δέ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Κυρίου, τουτέστι τὰς ἐντολάς, ἀγαπητέον καὶ ποιητέον· τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου, φοθητέον καὶ οὐ ποιητέον.

Dicit itaque, timendum esse Dominum ad ædificationem, sed non diabolum ad eversionem. Et rursus : Opera quidem Domini, hoc est præcepta, esse diligenda et facienda ; opera vero diaboli timenda esse, et non facienda. *Lib. II, mand. VII.*

Idem, *ibid.*, paucis interjectis.

Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιον εἶναι φησι μεγάλην. Μετανοῶν γὰρ ἐφ' οἷς ἔδρασαν, οὐκ ἐτι ποιεῖ ἢ λέγει. Βασανίζων δὲ ἐφ' οἷς ἡμαρτε τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν, ἀγαθοεργεῖ. Ἀφεσις τοίνυν ἁμαρτιῶν μετανοίας διαφέρει· ἀμφω δὲ δεικνυσι τὰ ἐφ' ἡμῖν. Τὸν οὖν εὐληφότα τὴν ἀφεισιν τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἐτι ἁμαρτάνειν χρὴ· ἐπὶ γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν (αὕτη ἂν εἴη τῶν προὔπαρξάντων κατὰ τὸν ἔθνικόν καὶ πρῶτον βίον· τὸν ἐν ἀγνοίᾳ λέγω) αὐτίκα τοῖς κληθεῖσι πρόκειται μετάνοια, ἡ καθαίρουσα τὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίστις θεμελιωθῇ. Καρδιογνώστης δὲ ὢν ὁ Κύριος, καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων, τὸ τε εὐμετάβολον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ παλίμβολον καὶ πανοὔργον τοῦ διαβόλου, ἄνωθεν ἀρχῆθεν προεῖδεν, ὅς, ζηλώσας ἐπὶ τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν τὸν ἀνθρώπον, προστρίψεται νίνας αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, φρονίμως πονηρευόμενος, ὅπως δὴ καὶ αὐτοὶ συνεκπέσειεν αὐτῶν. Ἐδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἀν τῇ πίστει περιπίπτουσι τινι πλημμελήματι, πολυέλεος ὢν, μετάνοιαν δευτέραν ἦν, εἰ τις ἐκπειρασθεῖ μετὰ τὴν κλήσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασοφισθεὶς, μίαν ἐτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάθῃ.

Idem autem et dicit, pœnitentiam esse sensum magnum. Qui enim pœnitentiam agit eorum quæ fecit, non amplius facit vel dicit. Torquens vero animam suam propter ea quæ peccavit, operatur bene. Remissio ergo peccatorum differt a pœnitentia : ambo autem ostendunt ea esse in nostra potestate. Eum igitur qui accepit remissionem peccatorum, non oportet amplius peccare ; nam in prima et sola peccatorum pœnitentia (ea autem fuerit eorum, quæ prius exstiterunt in gentili et priori vita ; ea, inquam, quæ fuit in ignorantia) iis etiam qui vocati sunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ a delictis, ut fides fundetur. Cum vero Dominus cogitationes præcordiorum norit, et futura præsciat, facilem hominis mutationem, et multiplicem nequitiam diaboli, jam inde a principio prævidit quod homini invidens propter remissionem peccatorum, aliquas causas delictorum suggeret servis Dei, astute et maligne moliens, ut ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo, cum sit multæ misericordiæ, iis qui etiam in fide incidunt in aliquod peccatum, aliam et secundam pœnitentiam : quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, et coactus, et callide circumventus, unam adhuc ad pœnitendum accipiat pœnitentiam. *Lib. II, mand. IV, capp. 2 et 3.*

Idem, *ibid.*, *lib. IV, cap. 9, pagg. 596, 597.*

Αὐτίκα ὁ Ποιμὴν φησιν· Ἐκφεύξεσθε τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἄγγελου, ἐὰν ἡ καρδία ὑμῶν γένηται καθαρά καὶ ἄμωμος.

Jam vero Pastor dicit : *Effugietis vim feræ bestia si cor vestrum fuerit purum ac sine macula.* *Lib. I, vis. IV, cap. 2.*

Idem *ibid.*, *lib. VI, cap. 15, pag. 806.*

Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ὁράσει τῷ Ἑρμῇ ἡ Δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τῆς Ἐκκλησίας φανεῖσα, ἔδωκεν τὸ βιβλίον εἰς μεταγραφὴν, ὃ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀναγγεῖλαι ἐβούλετο ; τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλαβὰς τελείαι.

Annon enim et Virtus, quæ in visione apparuit Hermæ in figura Ecclesiæ, dedit librum, ut describeret, quem electis annuntiari volebat ? Eum autem, inquit, transcripsit ad litteram ; non inveniens quomodo syllabas perficeret. *Lib. I, vis. II, cap. 1.*

III.

TERTULLIANUS *catholicus*, *lib. De oratione, cap. 12.*

Quod assignata oratione assidendi mos est quibusdam, non perspicio rationem, nisi si Hermas ille, cujus scriptura fere Pastor inscribitur, transacta oratione, non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicarem. Utique non. Simpliciter enim et nunc positum est : *Cum adorassem et assedissem super lectum* : ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinæ. Alioquin nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus : imo contra Scripturam fecerit, si quis in cathedra, aut subsellio sederit. *Lib. II, in Proœm.*

Idem TERTULLIANUS (*hæreticus*), *lib. De pudicitia, cap. 10.*

Deus bonus est : suis, non ethnicis sinum subjicit : secunda te pœnitentia excipiet : eris iterum de mœcho Christianus. Hæc tu mihi, benignissime Dei interpres ! Sed cederem tibi, si scriptura Pastoris quæ sola mœchos amat, divino instrumento meruisset incidi ; si non ab omni concilio Ecclesiarum, etiam vestrarum, inter apocrypha et falsa judicaretur ; adultera et ipsa, et inde patrona sociorum ; a qua et alias initiaris : cui ille si forte patrocinabitur Pastor quem in calice depingis, prostitutorem et ipsum Chri-

stiani sacramenti; merito et ebrietatis idolum, et mœchiæ asylum post calicem subsecuturæ; de quo nihil libentius bibas, quam ovem pœnitentiæ secundæ. At ego ejus Pastoris scripturas haurio, qui non potest frangi. *Lib. II, mand. IV, cap. 3 et 4.*

Idem *ibid.*, cap. 20.

Et utique receptior apud Ecclesias Epistola Barnabæ (id est *Epistola ad Hebræos*) illo apocrypho Pastore mœchorum.

IV.

AUCTOR Homiliæ de aleatoribus, *sub init. Exstat ad calcem Operum S. Cypriani, pag. 19, edit. Paris., 1720.*

Dicit enim Scriptura divina: *Væ erit pastoribus. Quod si ipsi pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt Domino pro pecoribus? Quid de Domino pecora dicent? a pecoribus se esse vexatos? non creditur illis: incredibilis res est, pastores pati posse aliquid a pecore: magis punientur propter mendacium suum.* *Lib. III, simil. IX, cap. 31.*

V.

ORIGENES, *Homil. VIII, in Numeros, tom. II, pag. 294, B, edit. Paris., 1735.*

Quod autem dies peccati in annum pœnæ reputetur, non solum in hoc libro, in quo nihil omnino est quod dubitari possit, ostenditur; sed et in libello *Pastoris*, si cui tamen scriptura illa recipienda videtur, similia designantur. *Lib. III, simil. VI, cap. 4.*

Idem, *Homil. X, in Josuam, tom. III, pag. 423, D.*

Similis quoque, etiam in libello qui appellatur *Pastoris*, de his figura describitur. Ait enim, quia est arbor quædam quæ ulmus appellatur, quæ fructum non affert, portat tamen vitem quæ affert plurimum fructum; et ex eo quod adminiculo est viti, quæ ejus viribus nitens, vel afferre, vel servare potest plurimum fructum, etiam ulmus quæ infructuosa est, necessaria videtur et utilis, ex hoc ipso quod frugiferæ deserviat viti. *Lib. III, simil. II. Vide Homiliam Cæsarii Arelat. XVII, edit. Basîl. (XXIV, in Biblioth. Patrum.)*

Idem, *Homil. I, in Psalmum XXXVII, tom. II, pag. 681, D, E.*

Est autem quando erudimur etiam a procuratoribus et actoribus, id est ab his angelis, quibus creditur sunt dispensandæ et regendæ animæ nostræ: quemadmodum describitur in quodam loco Angelus pœnitentiæ, qui nos suscipit castigandos, sicut *Pastor* exponit: si cui tamen libellus ille recipiendus videtur. *Lib. III, sim. VI, cap. 3.*

Idem, *Homil. XIII, in Ezechielem, tom. III, pag. 404, F.*

In libro *Pastoris* in quo angelus pœnitentiæ docet, duodecim virgines habent nomina sua: *fides, continentia, etc.* Potestis quippe legere, si vultis. Deinde quando turris ædificatur cum assumpseris fortitudines virginum, pariter accipies et id quod de portis dicitur. *Lib. III, sim. IX, capp. 2 et 15.*

Idem, *Comment. in Osee ex Philocaliæ cap. 8, tom. II, pag. 439, E.*

Et in libro qui *Pastor* inscribitur, ædificationem turris ex multis quidem factam lapidibus, ex uno vero lapide factum videri ædificium; quid aliud quam e multis concentum et unitatem, scriptura hæc significat? *Lib. I, vis. III, cap. 2, et lib. III, simil. IX, capp. 9, 15, 18.*

Καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου διὰ πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου φαينوμένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἐνότητά σημαίνει ἡ γραφή;

Idem, *Comment. in Matth., cap. XIV, Opp. tom. II, pag. 644, D, E.*

Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in Ecclesia quidem circumfertur, sed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus quod in libro *Pastoris* de quibusdam traditur; qui statim atque fidem amplexi sunt, Michaeli subjiciuntur, sed propter voluptatis studium illius tutela ac patrocinio excidunt, et ei qui luxui et deliciis, deinde vero alteri qui pœnæ ac suppliciis, atque ei postmodum, qui pœnitentiæ præfectus est, subduntur. *Lib. III, simil. VIII, cap. 5.*

Εἰ δὲ χρὴ τολμήσαντα καὶ ἀπὸ τινος φερομένους μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γραφῆς, οὐ παρὰ πᾶσι δὲ ὁμολουμένης εἶναι θείας, τὸ τοιοῦτον παραμυθήσασθαι, ληφθεῖσθαι ἂν τὸ ἀπὸ τοῦ Ποιμένος περὶ τινων ἅμα μὲν τῷ πιστεύειν ὑπὸ τῷ Μιχαὴλ γινομένων, διὰ δὲ φιληδονίαν ἀποπειπτότων ἐκείνου, καὶ γινομένων ὑπὸ τὸν τῆς τρυφῆς, εἶτα ὑπὸ τὸν τῆς τιμωρίας, μεθ' ὧν ὑπὸ τὸν τῆς μετανοίας.

Idem, *tract. XXX, Comment. in Matth. cap. XXIV, 32. Opp. tom. III, pag. 872, col. 2. A.*

Sic et in aliqua parabola refertur *Pastoris*, (si cui placeat etiam illum legere librum,) quoniam sæculum præsens hiems est justis, qui apparent similes proximis suis natura, et arboribus videlicet cæteris siccis, tempore autem opportuno in fructibus suis apparent. *Lib. III, simil. III.*

IDEM, tract. xxxi, Comment. in Matth. xxiv, 42. *ibid.*, pag. 877, col. 2, B.

Nam, sicut legimus apud Pastorem, vasa plena non cito quis gustat, nec enim mutantur facile: semiplena autem quia facile creduntur mutari, frequenter gustantur. *Lib. II, mand. xiii, cap. 5.*

IDEM, *Homil. xxxv*, in Lucam cap. xii, 58, *ibid.*, pag. 975, B, C.

Legimus (si tamen cui placet hujusmodi scripturam recipere) justitiæ et iniquitatis angelos super Abrahamæ salute et interitu disceptantes, dum utraq;ue turmæ suo eum volunt cætui vindicare. Quod si cui displicet, transeat ad volumen quod titulo *Pastoris* scribitur, et inveniet cunctis hominibus duos adesse angelos: malum qui ad perversa exhortatur, et bonum qui ad optima quæque persuadet. *Lib. II, mand. vi, cap. 2.*

IDEM, tom. I Comment. in Joan. I, 1. *Opp. tom. II, pag. 17, E, edit. Huetii.*

'Αλλ' οὐ παρ' ἡμῖν τοῖς παθομένοις ἔτι ἐξ οὐν ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ Θεός, ὡς ἡ μήτηρ τῶν ἑπτὰ μαρτύρων ἐν Μακκαβαίοις, καὶ ὁ τῆς μεταβολῆς ἄγγελος ἐν τῷ Ποιμένι ἐδίδαξε. *Vid. inf. lib. II, Περὶ ἀρχῶν cap. 1, num. 5.*

Secus vero apud nos est qui credimus, ex non entibus Deum entia fecisse, ut mater illa septem martyrum in Machabæorum gestis, et pœnitentiæ Angelus in Pastore docuit. *Lib. I, vis. I, cap. 1, et lib. II, mand. I.*

IDEM, *lib. I, Περὶ ἀρχῶν cap. 3, num. 3, edit. Paris. nov. tom. I, pag. 61, C:*

Nam et in eo libello qui *Pastoris* dicitur angeli pœnitentiæ, quem Hermas conscripsit, ita refertur: *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit: qui, cum nihil esset prius, esse fecit omnia: qui est omnia capiens, ipse vero a nemine capitur.* *Lib. II, mand. I.*

IDEM, *ibid.*, *lib. II, cap. 1, num. 5, l. c. pag. 79, col. 1, B.*

Ut autem etiam ex Scripturarum auctoritate hæc ita se habere credamus, audi quomodo in Machabæorum libris, ubi mater septem martyrum unum ex filiis cohortatur ad toleranda tormenta, de hoc dogmate confirmatur: *Rogo te, fili, respice cælum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt; et videns hæc scito, quia Deus hæc omnia cum non essent, fecit.* Sed et in libro *Pastoris* in primo mandato ita ait: *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit, et fecit ex eo quod nihil erat, ut essent universa.* *Lib. II, mand. I.*

IDEM, *ibid.*, *lib. III, cap. 2, num. 4, l. c., pag. 140, col. 2, D.*

Sed et *Pastoris* liber hæc eadem declarat dicens, quod bini angeli singulos quosque hominum comitentur: et si quando bonæ cogitationes cor nostrum ascenderint, a bono angelo suggeri dicit: si vero contrariæ, mali angeli dicit esse instinctum. *Lib. II, mand. iv, cap. 2.*

IDEM, *ibid. lib. IV, cap. 2, num. 8, l. c., pag. 168, ex Philocaliæ cap. 1.*

Ex interpretat. Rufini.

Quod nos etiam in libello *Pastoris*, qui a nonnullis contemni videtur, designatum videmus, cum jubetur Hermas duos libellos scribere, et postea denunciare presbyteris Ecclesiæ quæ a Spiritu didicit. Quod his verbis scriptum est: *Et scribes, inquit, duos libellos, et dabis unum Clementi et unum Graptæ. Et Grapte quidem commoneat viduas et orphanos; Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt; tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.*

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπὸ τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα. Ἔστι δὲ ἡ λέξις αὐτῆ· *Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι, καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν ρουθετήσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας.* *Lib. I, vis. II, cap. IV.*

Ex interpretat. Delarue:

Proinde nos, quod dicitur in libro qui inscribitur *Pastor* et a nonnullis contemnitur, *Hermæ* imperatum esse ut duos libros scriberet ac postea presbyteris Ecclesiæ annuntiaret quæ didicerat a Spiritu, ad hunc modum exponimus. Sic autem ad verbum legitur: *Duos libros scribes, dabisque unum Clementi et alterum Graptæ. Et Grapte quidem commonebit viduas et pupillos: Clemens autem mittet ad externas urbes: tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.*

IDEM, *lib. X Explanationum in Epist. ad Rom. xvi, 14.*

Salutate *Asyncritum, Phlegontem, Hermen, Patroban, Herman, et qui cum eis sunt fratres.* De istis simplex est salutatio, nec aliquid eis insigne laudis adjungitur. Puto autem quod Hermas iste sit scriptor libelli illius qui *Pastor* appellatur: quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto, divinitus inspirata. Quod vero nihil ei laudis ascripsit, illa, opinor, est causa, quia videtur, sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad pœnitentiam fuisse conversus: et ideo nec opprobrium ei aliquid ascripsit; didicerat enim scripturam non inproperare homini convertenti se a peccato: neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc positus erat sub angelo pœnitentiæ, a quo, tempore opportuno, Christo rursus deberet offerri. *Lege Sedulium in Collectaneis ad eundem Apostoli locum, nec non Anselmo tributa commentaria.*

VI.

EUSEBIUS Hist. eccles., lib. III, cap. 5.

Ex interpret. Rufini.

Et libellus Hermæ qui appellatur *Pastoris*, cujus Paulus in Epistolis suis meminit, a plurimis non est receptus: ab aliis autem necessarius judicatus est, propter eos qui primis ad fidem institutionibus imbuuntur: unde et in nonnullis ecclesiis legitur, et multi veterum scriptorum usi sunt testimoniis ejus.

Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσηρῆσαι τῆς πρὸς Ῥωμαίους, μνήμην πεποιήται, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ Ἑρμᾶ, ὃ φασι νύπάρχειν τοῦ Ποιμένους βιβλίον· ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μέν τινων ἀντιλέλεκται, δι' οὓς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη· ὑφ' ἑτέρων δὲ ἀναγκαϊότατον, οἷς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέχριται· ὅθεν ἦδη καὶ ἐν ἐκκλησιαίαις ἴσμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον, καὶ τῶν παλαιωτάτων δὲ συγγραφέων κεχρημένους τινὰς αὐτῷ κατελιπῆσαι.

Ex interpret. Cotelierii.

Quoniam vero apostolus Paulus in salutationibus illis quæ sub finem Epistolæ ad Romanos leguntur, inter cæteros mentionem fecit etiam Hermæ, cujus esse fertur liber *Pastoris*; sciendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium esse revocatum, ob quos inter reeceptæ auctoritatis libros poni non potest; ab aliis vero maxime necessarius, iis præsertim qui introductoria ad religionem indigent institutione, judicatus est; unde etiam in ecclesiis eum publice lectum scimus, et quosdam ex vetustissimis scriptoribus testimonio ipsius usos fuisse comperi. *Lege Nicephorum, lib. II, cap. 46.*

IDEM, *ibid.*, lib. III, cap. 25.*Ex interpret. Rufini.*

Post hæc jam scriptura est, quæ dicitur *Actus Pauli*; sed et libellus qui appellatur *Pastoris*, etc., de quibus quam maxime dubitatur.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφή, ὃ τε λεγόμενος Ποιμήν.

Ex interpret. Cotelierii.

Inter libros nothos collocetur et *Actuum Pauli* scriptura, et liber qui dicitur *Pastor*.

IDEM, *ibid.*, lib. V, cap. 8.*Ex interpret. Rufini.*

Nec non et libellum qui vocatur *Pastoris*, amplectitur (Irenæus), dicens: Bene ergo refert Scriptura, quæ dicit: *Primum omnium credendum est, quia unus est Deus, qui omnia creavit atque composuit.*

Οὐ μόνον δὲ οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένους γραφὴν, λέγων· Καλῶς οὖν εἶπεν ἡ γραφή ἡ λέγουσα· Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ex interpret. Cotelierii.

Non solum autem [Irenæus] novit, sed et recipit *Pastoris* scripturam, dicens: Recte igitur dicit Scriptura, quæ ait: *Primo omnium crede, quod unus est Deus, qui omnia creavit et consummavit, etc.* Lib. II, mand. I, *Lege Niceph., lib. IV, cap. 14.*

VII.

ATHANASICS, De Incarnatione Verbi Dei, num. 3, tom. I, pag. 49, Di edit. Paris., 1698.

At divina doctrina et Christi fides... ait per Moysen quidem... et in utilissimo *Pastoris* libro: *Primum omnium crede unum Deum esse, qui omnia creavit et perfecit, eaque quæ non erant, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἡ δὲ ἐνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις — φησὶ διὰ μὲν Μωϋσέως — διὰ δὲ τῆς ὡρελιμωτάτης βιβλίου τοῦ Ποιμένους· Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

IDEM, De Decretis Nicænæ synodi, num. 4, tom. I, pag. 241, D.

Id vero, ut ait *Pastor*, non nisi a diabolo ortum habet. Lib. II, mand. IX.

Τοῦτο δὲ, ὡς ὁ Ποιμήν εἶρηκεν, ἐκγονὸν ἐστὶ δαβόλου.

IDEM, *ibidem*, num. 18, pag. 223, F.

In *Pastore* autem scriptum est (quandoquidem librum hunc citant, quamvis non sit ex Canone): *Primum omnium crede unum esse Deum, qui omnia creavit et perfecit, omniaque ex nihilo, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται (ἐπιτιμὴ καὶ τοῦτο, καὶ τοι μὴ ἂν ἐκ τοῦ κανόνος, προφέρουσι): Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

IDEM in Epist. ad Afros episcopos, num. 5, tom. II, pag. 895, B.

Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πιστεύσον, ὅτι εἷς ἔστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

Cogitabant quoque illud in *Pastore* scriptum : Ante omnia crede, unum esse Deum qui creavit et adornavit omnia, et fecit ea ex non existentibus existere. Lib. II, mand. 1.

IDEM in Epistola Festali sub finem, tom. II, pag. 963, A.

Ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεισθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατῆχεσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Σοφία Σολομῶντος... καὶ ὁ Ποιμήν.

Sunt nimirum alii libri præter istos, non in Canonem quidem redactos, sed quos a Patribus decretum est, legendos ab iis esse qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint : Sapiëntia Salomonis... et *Pastor*.

VIII.

DIDYMUS in Catena ad Jobi VIII, 17, 18, pag. 202, edit. Lond., 1637.

Ὁ ἀσεβὴς οὖν ἅπασαν τὴν διαγωγὴν ἐν οἴκῳ κακίας ἔχει, διαλελυμένος, κατὰ τοὺς ἔξω τῆς οἰκοδομῆς λίθους, οἳ οὐχ ἄρμόζουσι τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου, κατὰ τὸν Ποιμένα.

Omnis igitur dissoluti impii conversatio in domo pravitatis est, non aliter quam lapides extra ædificium, qui ædificandæ turri plane inepti sunt, juxta *Pastorem*. Lib. I, vis. III, capp. 2, 6 et 7, et lib. III, simil. IX, capp. 6, 7, 31.

IX.

HIERONYMUS lib. De viris illustr. cap. X, cum vetere Græco interprete.

Ἐρμᾶς οὗ ὁ ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους γράφων μὲνιηται· Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἐρμᾶν, Πατρόβαν, Ἐρμῆν λέγεται αὐθέντης γεγενῆσθαι βιβλίον ἐπιγραφίσης Ποιμήν, ἧτις ἐν τισιν Ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται. Καὶ ἀληθῶς χρῆσιμος ὁ λόγος, ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὑπέκλεψαν μαρτυρίας· ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄγνωστος εἶναι δοκεῖ. Viennensem lib. De festivitatibus, etc. Freulfum tom. II, lib. II, cap. 4. Honorium Augustodunensem cap. 10, De luminaribus Ecclesiæ.

Herman ejus apostolus Paulus ad Romanos (xvi, 14) scribens meminit : *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen et qui cum eis fratres sunt* : asserunt auctorem esse libri qui appellatur *Pastor*, et apud quasdam Græciæ ecclesias jam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia : sed apud Latinos pene ignotus est. *Lege Adonem*

IDEM, in Prologo galeato.

Igitur Sapientia quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Sirach liber, et Judith et Tobias, et *Pastor* non sunt in Canone.

IDEM, lib. II Comment. in Osee ad cap. VII, 9.

Unde et in libro *Pastoris*, si cui tamen placet illius recipere lectionem, Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite; deinde adolescentula et sponsa crinibus adornata. Lib. I, vis. I, cap. 2; vis. II, capp. 1, 4; vis. III, capp. 1, 10, et vis. IV, cap. 2.

X.

RUFINUS, Comment. in Symbol. apostol. num. 38, pag. 110, edit. Veron., 1745

Alii libri sunt qui, non canonici, sed ecclesiastici a majoribus appellati sunt. — In Novo Testamento libellus qui dicitur *Pastoris* sive *Hermes*, qui appellatur *Dux viæ*, vel *Judicium Petri*.

XI.

Auctor Operis imperfecti in Matth. XIX; *Homil. XXXVIII*, pag. 142, A. *Append. ad tom. VI, Opp. S. Joan. Chrysost.*, noviss. edit. Paris., 1724.

Adhuc autem audeo et subtiliorem introducere sensum, et sententiam alterius sapientis cujusdam viri referre. Exponit enim sic : Quoniam sicut Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum et diversitates cordium, quas solus Deus discernere et cognoscere potest; ut quædam animæ sint quasi de tribu Ruben, quædam autem de tribu Simeon, vel Levi, vel Juda. Puto enim, quia omnes sancti quinque virgines prudentes esse dicuntur (*Matth.* xxv, 2), quamvis sint innumerabiles, propter quinque sensus spirituales; et omnes peccatores, quinque virgines fatuæ, quamvis innumerabiles sint, propter quinque sensus carnales. Et sicut omnes Ecclesiæ Christi septem Ecclesiæ dicuntur (*Apoc.* I, 4) propter septem spiritus, quamvis sint multæ. Omnes enim in quibus præ cæteris virtutibus abundantior est sapientiæ virtus, una habetur Ecclesia. Item in quibus præ cæteris virtutibus abundantior est intellectus, altera dicitur Ecclesia : et sic per singulos spiritus tractans, invenies septem Ecclesias. Similiter et propter gratias duodecim quas in persona duodecim virginum exponit Angelus in *Pastore*, si tamen placet illa scriptura omnibus Christianis, inveniuntur duodecim esse tribus : ut puta omnes animæ in quibus præ cæte-

ris virtutibus præcellit virtus veritatis, una est tribus. Nec enim omnes gratiæ æqualiter in omnibus sunt; sed unus quidem amplius præcellit in ista, alter vero in illa. *Lib. III, simil. IX, capp. 2 et 15.*

XII.

CASSIANUS Collatione VIII, cap. 17.

Nam quod unicuique nostrum duo cohæreant angeli, id est bonus et malus, Scriptura testatur: de bonis quidem, etc. De utrisque vero liber *Pastoris* plenissime docet. *Lib. II, mand. VI, cap. 2.*

IDEM Collatione XIII, cap. 12.

Adjacere autem homini in quamlibet partem arbitrii libertatem, etiam liber ille qui dicitur *Pastoris*, apertissime docet; in quo duo angeli unicuique nostrum adhærere dicuntur, id est bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eligat quem sequatur. *Ibidem.*

XIII.

PROSPER, *lib. contra Collatorem, cap. 30.*

Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi suæ de libello *Pastoris* inseruit, etc. *Ibidem.*

XIV.

CONCILIIUM ROMANUM, sub Gelasio.

Liber qui appellatur *Pastoris*, apocryphus. *Idem censet NICEPHORUS Constantinopolitanus, in fine Chronographiæ.*

XV.

MAXIMUS, *lib. De divinis nominibus, cap. IV.*

Atque in Pastore Hermam perficiente, sicut ibi legimus in *Pastoris* libro. *Et paulo post*: Sic etiam in Pastore legimus. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ποιμένου τὸν Ἑρμᾶν τελειώσαντα, ὡς ἐκεῖ ἀνέγνωμεν ἐν τῷ Ποιμένι... Οὕτω καὶ ἐν τῷ Ποιμένι ἀνέγνωμεν.

XVI.

BEDA in Exposit. Actuum apostol., ad cap. XII, 15.

Quod unusquisque nostrum habeat angelum, et in libro *Pastoris* et multis sanctorum Scripturæ locis invenitur. *Lib. II, mand. VI, cap. 2.*

XVII.

WALAFRIDUS STRABO, in Visionibus Wettini, v. 675.

Coelicolas hominum custodes esse sacrata Scripta ferunt, Dominusque docens ostendit Iesus, Ante Patris faciem stantes servire fideles: Atque liber *Pastoris* opem demonstrat eandem. *Ibid.*

XVIII.

LIBER PONTIFICALIS in Vita PII I, num. 2, pag. 29, edit. Rom., 1724, in-4.

Sub hujus episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum venit ad eum in habitu pastoris ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. *Lege Martyrologia, Bedam, Adonem, Reginonem, etc.*

XIX.

In Epistola I earum, quæ Pio papæ falso ascribuntur

Nosse vos volumus, quod Pascha Domini die Dominica annuis solemnitatibus sit celebrandum. Istis ergo temporibus Hermes doctor fidei et Scripturarum effulsit inter nos. Et licet nos idem Pascha prædicta die celebremus; quia tamen quidam inde dubitarunt, ad corroborandas animas eorum eidem Hermæ Angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei, ut Pascha die Dominico ab omnibus celebraretur.

XX.

PSEUDO-TERTULLIANUS, *lib. Adversus Marcionem.*

Post hunc deinde Pius; Hermas cui germine frater, Angelicus Pastor, quia (qui) tradita verba locutus.

XXI.

NICETAS ad illud Gregorii Nazianzeni orat. IV, circa finem: Πίστευε τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε δραπετὸς καὶ ὅσος ἀδρατὸς, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γενόμενον.

Crede quod, quemadmodum in *Pastoris* libro habetur, Unus est Deus, qui omnia creavit atque perfecit, et ex nihilo in rerum naturam produxit. *Lib. II, mand. I. 1.*

Πίστευε ὅτι, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ποιμένι Εἷς ἔστι Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

XXII.

SCRIPTOR Vitæ S. Genovesæ, cap. iv, num. 15, apud Bollandum, 3 Januarii, tom. I, pag. 139.

Duodecim enim virgines spirituales, quas Hermas, qui et *Pastor* nuncupatus est, in libro suo descripsit, ei individue comites existere; quæ ita nominantur: Fides, Abstinencia, Patientia, Magnanimitas, Simplicitas, Innocentia, Concordia, Charitas, Disciplina, Castitas, Veritas et Prudentia. *Lib. III, simil. IX, capp. 2, 15 et seqq.*

XXIII.

JOANNES SARISBERIENSIS, *Epistola 172.*

Liber vero Sapientiæ et Ecclesiasticus, Judith, Tobias et *Pastor*, ut idem Hieronymus asserit, non reputantur in Canone. — Ille autem qui *Pastor* inscribitur an alicubi sit, nescio: sed certum est, quod Hieronymus et Beda illum vidisse et legisse se testantur.

DISSERTATIO

DE VITA ET SCRIPTIS SANCTI HERMÆ.

(D. Le NOUBRY, *Apparatus ad Bibliothec. max.*, p. 47.)

ARTICULUS I.

Analysis operis S. Hermæ cui titulus: PASTOR.

PRIMUS hujus operis liber in quatuor visiones distribuitur. In prima auctor mulierem in Tiberi lavantem se vidisse ait; cujus quidem forma captus, cum uxorem ei similem concupivisset, inde ab eadem muliere, aliaque seniore correptus est. Exinde patefacit ejusmodi cogitata, quæ minime mala videntur, periculosa esse, nec criminis expertia. Arguitur insuper quod peccantes filios suos, ut par erat, non emendaverit; et quid ad culpam hanc eluendam præstandum foret, docetur. Ædificata denique a Deo Ecclesia ei ostenditur, et quod omnia plena fient electis ejus.

In secunda visione oblatus est Hermæ ab eadem B anu liber; quem cum legisset intellexissetque, eo rursus castigatur, quod peccata uxoris suæ ac filiorum non prohibuerit, illique aperitur quid ad obtinendam veniam agere debeat. Atque ibi postquam de pœnitentia, innocentia et simplicitate sermo institutus est, præcipitur annuntiare, quod *tribulatio magna venit*. Ipsi deinde declaratur, mulierem, quam viderat, esse Ecclesiam, a qua ut duo memorati libri quæ descripserat exemplaria, unum quidem Graptæ, alterum vero Clementi, per omnes civitates mittendum, ut ipsemet dirigat, mandatum continuo accipit.

In tertia visione eadem mulier turrim, quæ ædificabatur, Hermæ ostendit; illique quomodo, a quibus et quibus lapidibus construeretur; atque ex lapidibus qui assumpti, qui rejecti, qui iterum secti ædificioque aptati, clare explicat; ac qua tandem C ratione hæc turris Ecclesiæ figura esset, aperit. His ille trium ejusdem Ecclesiæ, quam sub mulieris specie viderat, subjungit apparitionum expositionem.

Quarta ultimæque visione Hermas conspexit belluam, quæ uno haustu, nisi angelus obstitisset, ci-

A vitatem integram devorare poterat. Hanc autem belluam pressuræ et tribulationis superventuræ signam esse, a virgine, quæ Ecclesiam figurabat, didicit, ab eaque accepit qua arte vinci posset; ac tandem hæc auribus sanctorum loqui jubetur.

LIBER SECUNDUS duodecim mandata, quæ *Pastor nuntius, et præpositus pœnitentiæ* ab Hermæ describi imperat, complectitur. Primum eorum docet quid de Deo, qui timendus est, credendum. Secundum, vitam in simplicitate et innocentia ducendam, eleemosynas omnibus erogandas, nullius famæ detrahendum. Tertium, veritatem æmper asserendam et nunquam mentiendum. Quartum, castitatem corporis atque animæ servandam, quidque *sponso erga sponsam infidelem* agendum sit. Ibi vero quædam de pœnitentia obiter perstringuntur. Quintum mandatum *æquanimitatem et patientiam* præcipit. Sexto, duæ viæ et duo genii, quorum unus justitiæ, et sequendus; alter injustitiæ, et expellendus ostenduntur. Septimo, Deum timendum, minime vero demonem. Octavo, omne malum quod fugiendum, omne bonum quod agendum est. Nono, quæ bona sint in oratione sine dubitatione et cum perseverantia, a Deo semper postulanda. Decimum prohibet tristitiam, quæ *filia dubitationis et iracundiæ* esse demonstratur. Undecimum aperit quid discriminis sit veros inter ac falsos prophetas; de quibus rursus et in duodecimo, ubi de bona malaque cupiditate, altera sequenda, fugienda altera tractatur. Post hæc *Pastor Hermæ* imperat, ut diligenter hæc omnia servet mandata, hortaturque omnes, ut ea pariter observent. Denique idem *Pastor* hanc mandatorum observationem, propter quam homines *vivent Deo*, eis facillimam esse demonstrat.

Is porro in TERTIO LIBRO ad varias similitudines, quibus Hermam erudire pergit, convertit sermonem. Docet itaque non divitiis accumulandis, sed erogandis eleemosynis incumbendum. Quod quidem probas similitudine vitis cum divite, et ulmi cum paupere,

qui nisi divitem, sicut ulmus vitem fulciat, serpit, nec ullum vix unquam fructum referet. Hinc ad alias transit similitudines, planumque primo id facit, quod sicut arbor viridis a sicca non hieme sed æstate distinguitur, sic homo justus ab injusto non in hoc mundo, sed in iudicio extremo est discernendus. Deinde jejunium cum ea comparat diligentia, qua servus vitem domini sui, magis quam sibi fuerat imperatum, colere studuit. Qua eadem similitudine ostendit quanta pro hominibus Deus patraverit, et quanta illi puritate vitam instituire debeant. Ob oculos postea pastorem juvenem ponit, cujus pecora copiosa in voluptatibus et deliciis, figurabant homines voluptatibus deditos; quorum aliqui corrumpuntur usque ad defectionem, alii usque ad mortem. Non diffilietur tamen quasdam esse voluptates, salutem afferentes. Hinc venit ad similitudinem salicis magnæ, cujus rami absque arboris diminutione abscissi, multisque hominibus distributi, atque variis siccitatis et viriditatis gradibus ab eadem restituti, varios observandæ legis divinæ modos mystice significabant. Rami autem nonnulli iterum et tertio plantati, et ad varios viriditatis gradus revocati, gerebant peccatorum variis modis poenitentiam agentium similitudinem. Post hæc constructionem turris, similitudinem Ecclesiæ præferentis, quam libro primo levius attigerat, fusissime describit: et quidquid ad eam pertinet, singillatim Christianis, maxime vero poenitentibus applicando, omnia quæ a singulis quibusque persolvenda erant, religionis et pietatis officia explicat. Dehinc narrat Hermas quam sollicitè angelus, qui eum Pastori nuntio poenitentiae tradiderat, ipsimet, ut mandata hactenus exposita observet, aliisque similiter observanda esse nuntiaret, imperaverit. Postremo ille angeli memorat pollicitationem, qua fore ut ipsi pastorem et duodecim virgines, id est omnes omnino virtutes, cum eo in æternum permansuras mitteret, ultro sponderat.

ARTICULUS II.

Quis Hermas auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.

Extra controversiam est hoc opus idem esse quod ab antiquissimis Patribus Hermæ nomine laudatur. Id liquido probatur ex eorundem Patrum libris, ubi non pauca auctoris nostri testimonia ex variis hujusce operis partibus transcripta occurrunt. Auctor vero ipse in hoc opere nomen Hermæ ubique assumit. Quapropter illud tantum venit in controversiam, quis iste sit Hermas, et quo vixerit tempore.

Quidam itaque scriptores illum Pii primi summi pontificis fratrem fuisse indubitanter asserunt. Sic enim sentiebat auctor poematis, Tertulliani nomine inscripti, qui de illo ita cecinit:

*Post hunc deinde Pius, Hermas cui nomine frater
Angelicus pastor, qui tradita verba locutus.*

Eidem sententiæ auctor Pontificalis, qui Damaso tribuitur, huic subscripsit in modum: *Sub hujus,*

¹ *In Propylæo mensis Maii.*

A scilicet Pii papæ, *episcopatu, frater ipsius Hermas librum scripsit, in quo mandatum confirmatur, quod ei præcepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur.* Auctor decretalis, *ad universos Christi fideles, quæ ipsimet Pio Pontifici tribuitur, eadem quoque tradidit: Istis ergo temporibus Hermas doctor fidei et Scripturarum effulsit inter nos..... eidem Hermæ angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei ut Pascha die Dominico ab omnibus celebraretur.* Ex his porro ultimis verbis alterum ex his duobus scriptoribus ab altero id quod scribebat mutuatum esse, aut utrumque ex iisdem habuisse fontibus haud absurde colligas. Hos vero nonnulli, Beda nimirum et Ado, non quidem in citatis a quibusdam eorum Martyrologiis, sed in Chronologiis postea secuti sunt. Ibi siquidem Beda cum scripsisset Justinum philosophum sub Pio papa martyrio vitam finisse, continuo subdidit: *Hermas scripsit librum, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum angeli continet, ut Pascha Dominico die celebraretur.* Bedæ autem verba sic Ado transcripsit: *Pius episcopus Romæ habetur, sub quo Hermas librum scripsit, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum continet angeli, ut semper Pascha die Dominico celebretur.* Auctor quoque veteris Romanorum pontificum catalogi, apud Bucherium et Bollandi¹ continuatores, in eadem est sententia: *Sub hujus, Pii, episcopatus frater ejus Hermas librum scripsit, in quo mandatur, contineturque quod ei præcepit angelus, cum venit ad eum in habitu pastoris.* Denique scriptor alterius eorundem pontificum catalogi apud eosdem Bollandi asseclas idem paucioribus verbis dixit: *Pius natione Italus ex patre Rufino, frater Pastoris.*

Verum hæc opinio stare nullo modo potest. Primo enim quidam ex his scriptoribus secum ipsi pugnant. Ado siquidem in suo Martyrologio scribit: *Natale sancti Hermæ cujus apostolus Paulus meminit.... Hunc asserunt auctorem esse libri, qui appellatur Pastor.* Atqui si Hermas discipulus fuit Pauli, vel Paulus illius meminit, non potuit certe librum suum, sicuti idem Ado in Chronologia sua asserit, sub pontificatu Pii scribere, quippe qui centum ferme post Paulum annis summus pontifex reuatius est.

Deinde hi scriptores narrant ex libro Hermæ statutum, ut Pascha die Dominico celebretur. At frustra apud nostrum auctorem hujusmodi decretum quaesieris. Vel ergo auctores illi, qui de libro a se nusquam viso scripsisse videntur, omnino falsi sunt, vel de alio opere, a nostro plane penitusque diverso, loquuntur. Denique manifestum est posteriores scriptores opinionem suam a prioribus sumpsisse, proindeque originem ejusdem opinionis in memoratum poematis, aut Pontificalis auctorem esse, refundendam. Atqui uterque auctor est apocryphus, nullius nominis nullius diligentis, nullius auctoritatis.

ARTICULUS III.

Num Hermas fuerit discipulus Pauli apostoli.

Contra vero scriptores, illis omnibus nomine et ætate longe superiores, putant Hermam auctorem nostrum fuisse discipulum Pauli apostoli, quem ille in Epistola ad Romanos ³ his salutatis verbis: *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam.* Origenes enimvero in hunc Pauli locum sic scribit: *Puto quod Hermas iste sit scriptor libelli illius, qui Pastor appellatur; quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et puto, divinitus inspirata.* Eusebius ⁴ autem: *Apostolus Paulus, inquit, in salutationibus illis, quæ sub finem Epistolæ ad Romanos leguntur, mentionem fecit Hermæ, cujus esse fertur is liber, qui Pastor inscriptus est.* Hieronymus ⁵ vero id ab aliis assertum esse memorat: *Hermas, inquit, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit..... asserunt auctorem esse libri qui appellatur Pastor.* Possunt iis subjungi posteriores scriptores, qui illorum verba transcripserunt, vel eorum subscripserunt sententiæ. Hos inter Sedulius Origenis verba, ⁶ mutuatur, Nicephorus vero Eusebii ⁷ vestigiis insistit. In hujus porro sententiæ firmamentum illud adduci posset, quod Hermas ipse testatur ex duobus libri sui exemplaribus a se descriptis, unum in exteris civitates a Clemente mittendum: *Mittet autem Clementis in exteris civitates; illud enim permissum.* Quem enim alium his ille verbis designat, quam Clementem summum pontificem, qui cum Romæ sederet, inde cæteris omnibus facilius poterat hunc librum in exteris mittere civitates?

Porro si hæc sententia, cui nihil adversans et repugnans videtur, sit vera, dicendum profecto hos libros ab auctore nostro ante finem primi Ecclesiæ sæculi editos. Clemens enim, juxta posteriores diligentioresque historiæ scriptores, Romanam sedem tenebat, intra annos 67 et 76, vel juxta alios, ab anno 93 ad annum 100, quo in Chersonesum exsul missus est.

Nulli etiam dubitamus scriptoribus nostrum hunc esse Hermam cujus nomen in sanctorum Martyrologia relatam, in Romano sic notatum legitur: *Romæ, sancti Hermæ, cujus apostolus Paulus in Epistola ad Romanos meminit. Hic digne semetipsum sacrificans, acceptabilisque Deo hostia factus, virtutibus clarus cælestia regna petiit.*

Verum contra tantam hujus viri sanctitatem ea dubitationem scrupulumque injiciunt, quæ de semetipso passim in suo libro prædicat, se patremfamilias fuisse, qui nimia in uxorem et filios indulgentia peccatis eorum non obstiterit; sequæ ipsam multa magnaque peccasse, nec fere unquam ad veritatem locutum.

Responderi tamen potest Herumam non in sua, sed in aliorum persona hæc omnia dixisse; ut illo scri-

A bendi genere omnes ad agendam peccatorum suorum pœnitentiam facilius excitaret, eisque ostenderet quanta a Christianis vitæ morumque sanctitas desideretur. At quidquid sit de auctoris nostri sanctitate, vero videtur satis simile illum ea ætate, quam paulo supra assignavimus, et vixisse, et commentationem suam emisisse in publicum.

ARTICULUS IV.

Quo tempore hos libros scripserit.

Cæterum si argumenta nostra rigidioribus criticis non satis firma sint et valida, hi tamen Hermæ libros ab eo non modò ante Origenis et Tertulliani, sed etiam Clementis et Irenæi tempora, id est ante sæculi secundi finem, quo saltem Irenæus scripsisse perhibetur, vulgatos fuisse fateantur necesse est. Id quidem ex eorumdem Ecclesiæ Patrum testimoniis, quæ supra dedimus, cuius planum fiet. Utrum vero iidem antiquissimi scriptores hanc lucubrationem longe ante ab Herma editam putaverint, inde facile intelliges quod ea ab illis non ut nova et recens edita, sed ut vetus et antiqua passim ubique citata legatur. Irenæus autem, eorum omnium antiquissimus, illius tanquam unius sacræ Scripturæ libri auctoritate his verbis utitur ⁸: *Bene ergo Scriptura dicit: Primo omnium crede quod unus est Deus, etc.* Quod certe indicio est in ea fuisse Irenæum opinionem eandem lucubrationem ab uno ex apostolis, vel saltem aliquo proximo eorum successore, fuisse profectam. Eusebius vero ⁹ non solum citata Irenæi verba retulit, verum etiam librum Hermæ ab aliis quoque, quos vetustissimos appellat, laudari testatus est: *Comperimus, inquit, quosdam ex vetustissimis (παλαιότατων) scriptoribus ipsius testimonio nos fuisse.* Quibus sane verbis ille quosdam Clemente et Irenæo antiquiores indicasse nonnullis forsitan videbitur. Sed quolibet accipiantur sensu, non obscure iis significatur Eusebium sibi persuasum habuisse hos libros primæ post sacras Scripturas fuisse in Ecclesia antiquitatis. Neque tamen dicendum illos primam Ecclesiæ persecutionem præcessisse, quandoquidem in iisdem libris ¹⁰ sit mentio martyrum qui jam perpeSSI fuerant *feras bestias, flagella, carceres, cruces.* At vero cum in iis quoque alia persecutio, quam probabiliter eam esse putamus quæ a Domitiano anno 92 excitata est, imminens prænuntiatur ¹¹, inde non absurde colligas hoc opus paulo ante hunc annum, Clemente jam in summum pontificem assumpto, ab Herma scriptis fuisse traditum.

ARTICULUS V.

Num hi libri Græce primum scripti sint.

Hos Pastoris libros a Græco auctore, et Græce primo compositos fuisse, ita prò certo omnes posuerunt, ut nullus unquam id in controversiam vocasse

³ cap. xvi, v. 14. ⁴ Lib. in *Histor.*, cap. 5. ⁵ *De scriptor. ecclesiast.* ⁶ *Comment. in Epist. Pauli.* ⁷ Lib. in *Histor.*, cap. 46. ⁸ lib. iv *Adver. hæres.*, c. 57. ⁹ lib. v *Histor.*, cap. 8. ¹⁰ lib. i, vis. 5. ¹¹ vis. 2 et 3.

videatur. Ea tamen cura qua libros bibliothecæ nostræ examinandos suscepimus, non sinit ut illud idem omnino intactum relinquamus. Præcipuum itaque quo id probetur, argumentum ex his Hieronymi eruitur verbis¹¹: *Multi, inquit, Scriptorum veterum de eo usurpaverunt testimonia, sed apud Latinos pene ignotus est.* Deinde Origenes in publico, quem apud fideles Christianos habebat, sermone unum aliquod ex his libris testimonium, sed tantummodo dimidiatum, profert¹², auditores ad ipsosmet libros, haud dubie Græcos, ubi reliqua legerent mittere contentus: *Potestis quippe, inquebat ille, legere si vultis.* Denique hoc opus multo sæpius a Græcis Patribus quam a Latinis laudatum est. At nemo, uti opinor, librum Latinis pene ignotum, Græcis vero non doctis tantum, sed quibusque passim notissimum et usitatissimum, Græce primo scriptum fuisse inficiabitur.

Nonnulla tamen contra hæc omnia, quantumvis valida sint argumenta, opponi utique possunt. Et primo quidem, omnia Hermæ visa, uno tantum excepto, Romæ vel in vicinis ejusdem urbis locis data narrantur. Deinde vero Hermas de jejuniis sic loquitur¹³: *Video Pastorem.... dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respondi: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium.* At certe quis Græcus auctor ita unquam locutus est: *Statio est jejuniis?* Hic profecto loquendi modus non Græcis, sed Latinis proprius peculiarisque est, uti liquido colligitur ex Tertulliano aliisque quos in doctissimi Cangii Glossario ad verbum *Statio* citatos reperies. Porro autem minime nos latet ad utramque rationem responderi posse, et ad primam quidem, ideo Romam aliaque vicina loca hoc in libro memorari, quia civitas erat totius orbis caput, atque apud omnes celebratissima. Ad secundam vero, objectum loquendi modum solius esse interpretis, qui auctoris Græci verba liberiori paraphrasi audacius vertendi sibi jus arrogavit. An autem hæc responsiones omnibus faciant satis, aliorum esto judicium.

ARTICULUS VI.

Num versio Latina sit barbara, et Anastasius illius sit auctor.

Cum hoc opus Græce scriptum perierit, de auctoris illius stylo dicende characterē nihil certi a nobis statui potest. De ejus autem Latina interpretatione non possumus Barthio penitus assentiri, qui primo ait eam ut pote *mistam barbarismis*, habuisse *semibarbarum translatores*. Secundum quod, *mihī si censio*, verba ejus sunt, *detur, Anastasium Bibliothecarium hujus translationis auctorem dicam, cujus exstant clam palamque similis industriae et descriptionis monumenta*¹⁴.

Quantum enim ad primum, non diffitemur horum translationem librorum non esse Latinitatis omnino

puræ, nec styli elegantioris; sed Barthius plures dictiones inter barbarismos recenset, quas apud scriptores politioris elegantiae reperire est. Quod vero ad secundum spectat, inde falsi ille convincitur, quod longe pluribus ante Anastasium sæculis quædam hujus Latine interpretationis verba, qualia in ea ipsa habentur, a Tertulliano transcripta legimus. Neque dixeris hunc librum, ut supra monimus, tempore Hieronymi ignotum fuisse Latinis, idque argumento esse illum nondum tunc Latine redditum. Nam futilis et vana est hæc ratiocinatio, quandoquidem hic liber non tantum Tertulliano, qui Hieronymo antiquior est, notissimus fuit; verum etiam Rufino et Cassiano, eidem Hieronymo coævus et supparibus, qui hunc librum procul dubio Latine interpretatum viderunt.

ARTICULUS VII.

Num sit tantum epitome.

Tertium addit Barthius, cæteris peræque falsum, scilicet hos libros Latine redditos quandam tantummodo esse Græci textus epitomen, in qua interpretes multa auctoris Græci verba sciens prudensque prætermiserit. Unde enim id probabit Barthius? Nunquid præ manibus habuit Græcum hujus operis exemplar, quocum Latinam interpretationem composuerit? minime gentium. Contra vero integrum in illa minimeque mutilum opus contineri eo luculenter demonstratur, quod omnia testimonia, quæ sane plura sunt, ab scriptoribus ex ipso eodem prolata, in ea reperiantur.

At, inquires, unum ex hac commentatione locum retulit Clemens Alexandrinus, cujus Latina verba illic frustra quæsieris. Sed id frustra objicitur. Nam Clementem non auctoris verba, sed mentem ac sensum, quod solum intenderat, ibi retulisse planum est et perspicuum.

ARTICULUS VIII.

De titulo hujusce operis.

Hoc opus pluribus variisque titulis ab antiquis scriptoribus prænotatur. Rufinus etenim ubi eos libros enumerat, qui vocantur *a majoribus non canonici, sed ecclesiastici*, de illo sic loquitur¹⁵: *In Novo Testamento libellus qui dicitur Pastoris sive Hermas.* Id qui appellatur: *Dux viæ vel judicium Petri.* Quid sibi his verbis ille velit, attentius perpendendum. Libellus enim *Pastoris* appellari non potest *Dux viæ*, tum quia sexti tantum mandati initio¹⁶ de hoc argumento disseritur, atque plura alia toto in opere tractantur; tum quia alius omnino est totius operis scopus. Neque etiam inscribi potest *judicium Petri*: hac quippe de re nihil in his libris invenias. Aliquod igitur mendum in Rufini textum irrepsit, vel illius verbis duo aut tres diversi libri indicantur. *Primus quidem libellus qui dicitur Pastoris*, de quo jam questio habetur. Secundus est libellus; hæc enim vox *libellus* forte subaudiri debet; li-

¹¹ De scriptor. eccles. ¹² hom. 15, in Ezechiel. ¹³ simil. 5. ¹⁴ Animadv. ad Hermæ Pastor. circ. init. ¹⁵ Exposit. in Symb. apost. ¹⁶ lib. 11.

bellus, inquam, qui appellantur *Dux Viæ, vel Judicium Petri*; nisi per τὸ *Judicium Petri* tertius fortasse liber designetur, cujus Hieronymus his verbis meminit ¹⁷: *Quintus Judicium Petri inter apocryphas scripturas, de quo alibi nobis erit dicendi locus.*

Usitatio hujusce operis epigraphæ, quæque apud antiquos scriptores et frequentius et potiori jure occurrit, est *Pastor vel Liber Pastoris*. Hermam enim vero in secundo et tertio libro *Pastor* alloquitur et informat, illique visiones libri primi, in primis vero tertiam enucleat et aperit.

Denique idem opus nomine auctoris aliquando appellatur *Hermas, aut Hermes*, unius litteræ mutatione a librariis facta; vel, ut observat Labbeus, Ἑρμᾶς, mutata duntaxat dialecte, dictus est Ἑρμῆς. Vero tamen similis est *Hermam*, cum proprium nomen operi suo præfigere nollet, illud inscribi voluisse hac epigraphæ *Pastor vel Liber Pastoris*. Tertulliano nihilominus hæc inscriptio non omnino probari videtur. Ait quippe ¹⁸: *Hermas cujus scriptum fere Pastor inscribitur*. Verum credibile est illum hanc particulam *fere*, id est *fere semper*, ideo addidisse, quia apud nonnullos alios scriptores hoc opus alio quodam titulo, quod quidem non negamus, aliquando prænotabatur.

ARTICULUS IX.

De hujus operis divisione, capitibus et capitum argumentis.

In manuscriptis codicibus S. Germani a Pratis, Colbertino et aliis, nec non in prioribus editis lucubratiō ista inscribitur: *Liber Pastoris, nuntii penitentiae*, sed nullibi unquam in tres libros distribuitur. In editione Henrici Stephani, anno 1513, idem ac in manuscriptis est titulus: at libri secundi initio continenter et absque ulla divisione legitur: *De mandatis a Pastore, angelo penitentiae. Visio quinta*, etc. Neque etiam antiquissimi Patres ullam hujusce operis in tres libros divisionem agnovere. Ab Origene siquidem, Tertulliano, Athanasio, Rufino, Cassiano vocatur *Liber, vel Libellus Pastoris, Scriptura, vel Scriptum*.

Præterea in iisdem manuscriptis libris et antiquioribus editionibus, nulla sunt argumenta seu summaria capitum, sed simpliciter legitur: *Visio prima, Visio secunda*, etc. *Mandatum primum*, etc. *Similitudo prima*, etc.

Quapropter divisio operis in tres libros, quemadmodum omnia illius argumenta, non ab Hermam, sed ab eis duntaxat qui postremas editiones adornaverant, haud dubie profecta sunt. Hinc nulli mirum videri debet si ex iisdem argumentis aliqua auctoris sensum ac consilium minus bene repræsentent.

ARTICULUS X

Quid de his libris antiqui Patres senserint.

Quantæ antiquitatis sint hi libri jam vidimus: quid vero de illis senserint antiqui Patres, quodque de iisdem *Judicium Petri* ferri debeat, nunc diligentius inquirendum. Irenæus itaque ¹⁹ videtur illos ut sacros divinæ Scripturæ codices laudare: *Bene*, inquit, pronuntiavit *Scriptura, quæ dicit: Primo omnium crede*, etc. Unde Eusebius de eodem Irenæo scribit ²⁰: *Liber Pastoris non solum ab eo cognitus, sed etiam magnopere approbatus est his verbis: Bene Scriptura*, etc. Nec alia sane fuit Clementis Alexandrini sententia ²¹, qui simili modo ait: *Divine ergo virtus illa quæ Hermæ loquitur in revelatione, θελωσ τοινυν ἡ δυνάμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα*. Origenes autem de eo libro sic pronuntiat ²²: *Quæ scriptura mihi valde utilis videtur, et ut puto, divinitus inspirata*. At ille ideo addidit, ut puto, quo id omnino sibi persuasum non fuisse significaret. Et vero in quibusdam homiliis unicuique integrum ille facit in aliam, si libuerit, ire sententiam. Sic enim in homilia una loquitur ²³: *Sicui tamen Scriptura illa recipienda videtur*. In altera vero ²⁴: *Si cui tamen libellus ille recipiendus videtur*.

Eapropter nobilissimi quidam scriptores hunc eundem librum extra Canonem sacræ Scripturæ ablegarunt. Primus inter eos annumerandus est Athanasius, qui de hoc libro ²⁵: *Etsi*, inquit, *in Canone non sit*. Hunc sequitur Hieronymus ²⁶: *Non sunt canonici, sed ecclesiastici*. Unde ille postea asserit veteres Patres noluisse ex his, sicut ex uno divinæ Scripturæ libro, testimonia proferri. Eodem certe sensu Eusebius ²⁷ eos in spuriorum et adulterinorum numero ponit: *Pro spuris*, inquit (ἐν τοῖς νόθοις), *habendi sunt Actus Pauli et liber Pastoris*. A Gelasio autem papa ²⁸ et ab auctore *Stichometriæ*, in calce *Chronographiæ* Nicephori Constantinopolitani editæ, apocryphi vocantur. Non alia denique mens eorum omnium, quorum Eusebius sententiam in hunc modum refert ²⁹: *Sciendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium revocatum, ob quos, δι' οὗς, inter receptæ auctoritatis libros censi non potest*.

ARTICULUS XI.

Quantæ sint utilitatis.

Communis Patrum, quæ veritati magis consona videtur, opinio ea est, qua illi hunc librum utilissimum, atque ad hominis recens ad Christianam fidem conversi mores informandos aptissimum esse existimant. Id quidem Eusebius loco jam sæpius citato sic aperte docet: *Ab aliis maxime necessariis judicatur, iis præsertim qui primis religionis nostræ elementis instituendi sunt. Unde etiam in Ecclesiis*

¹⁷ De scriptor. eccles. cap. 2. ¹⁸ lib. De orat. cap. 12. ¹⁹ lib. 1v, Adv. hæres., c. 37. ²⁰ lib. v Hist. cap. 8. ²¹ lib. 1 Strom. ²² Comment. in cap. xvi Epist. ad Rom. ²³ homil. 8, in Numeros. ²⁴ homil. 1 in psal. xxxvii. ²⁵ lib. De decret. synod. Nicæn. post med. ²⁶ in Prolog. Galeato. ²⁷ in exposit. symb. ²⁸ lib. iii Histor., cap. 25. ²⁹ in Decret. ³⁰ lib. iii Histor., cap. 3.

publice legi comperimus, et quosdam ex vetustissimis ipsius testimonio usos fuisse. Ex his quippe Eusebii verbis tria colligimus argumenta, quibus maxima hujus libri utilitas liquido demonstratur. Primum a vetustissimis, qui id asseruere, petitur scriptoribus. Inter eos enim, quorum Eusebius nomen tacuit, forsitan censendus est jam a nobis laudatus Origenes, qui de eo scripsit: *Mihi valde utilis videtur*. Athanasius quoque librum eundem appellat ²¹: *Utilissimum Pastoris librum*. His vero Hieronymus ²² a nobis subjungi debet, cujus etiam iudicio est: *Revera utilis liber*.

Alterum summæ ejusdem libri utilitatis argumentum hinc eruimus, quod ille, teste Eusebio, in ecclesiis publice legeretur. Et id quidem non solum ab illo doctissimo viro, sed etiam ab Hieronymo traditur ²³, qui: *Apud quasdam, inquit, Græciæ ecclesias etiam publice legitur*; et a Rufino ²⁴: *Quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt*. At certe episcopi illum in ecclesiis publice legi notaissent, nisi habuissent omnino persuasum, inde plurimam a Christianis percipi posse utilitatem.

Cæterum non in ecclesiis duntaxat liber ille publice legebatur, verum etiam erat in omnium manibus, uti ex Origene vidimus, patetque ex Athanasio, qui illum Catalogo librorum inserit ²⁵: *Quos Patres sanxerunt legi iis qui ad fidem accedunt, cupiuntque in pietatis verbo institui*. Unde rursus quantum ii ad utilitatem Christianorum hanc lucubrationem conducere crederent, facile intelligitur.

Tertium argumentum ex his Eusebii verbis ²⁶ adhuc elicitor: *Quosdam ex vetustissimis ipsius testimonio usos fuisse*. Ea namque manifeste probant quanto hic liber ipsis aliisque plurimis, qui ex illo pariter testimonia multa protulerunt, fuerit in pretio. Quod sane ex ipsorum verbis, a nobis inter veterum testimonia relatis, clarius patebit.

Quartum argumentum his tribus Eusebianis non incongrue forsitan adjicies, utilitatem hujus libri ex ejus lectione, vel etiam ex sola illius, quam dedimus, analysi posse a quolibet facile agnoscere. Ex illa siquidem facile colligitur auctoris nostri scopum esse homines ad agendam peccatorum poenitentiam, ad indefessam virtutibus omnibus, quarum præstantissima quæque præcepta tradit, dandam operam, ad persecutiones tyrannorum, jamjam imminentes, fortissime et ad mortem usque patientissime sustinendas, adhortari, incendere, atque, si fas fuisset, compellere. Quæ profecto quantæ Christianis sint utilitatis, nemo non videt.

Verumtamen si de auctoris nostri libro sententia ex quorundam hujusce temporis hominum acutiori haud dubie ingenio ferenda sit, pronuntia-

bitur illico illius dicendi genus ad persuadenda religionis nostræ dogmata, quæ nunquam fictis somniis et falsis visionibus doceri debent, parum idoneum esse omninoque ineptum. Non possumus quidem ire inficias Hermam uti potuisse alia methodo styloque simpliciori, ideo tamen opus illius vituperandum aut abjiciendum esse palam aperteque negamus. Quis enim ob stylum scribendique genus opus illud aspernari audeat, quod Patres, antiquitate et doctrina celeberrimi, tantis laudibus extollere, quodque sanctissimi præsules voluerunt publice in ecclesiis legi, atque in omnium esse manibus? Dicendum itaque Hermam hoc tam singulari scripsisse stylo, quia illum ad alliciendos movendosque hominum animos, atque ad tradendam doctrinam suam aptissimum et efficacissimum judicabat.

ARTICULUS XII.

Utrum antiqui Patres illos spreverint.

Quid ergo, inquires, negarine potest hunc librum ab antiquis Patribus despici, ac pro nihilo putari? Certe Origenes expressis verbis dixit ²⁷: *A quibusdam contemnitur*. Tertullianus vero ²⁸: *Scripturæ Pastoris sola mæchos amat... ab omni concilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha et falsa judicatur*. Hieronymus autem illum non solum contemni, sed et stultitiæ argui testatur ²⁹: *Liber ille, inquit, apocryphus stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est, quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus*. Denique Prosper Collatori, auctoritatem Hermæ objicienti, respondet ³⁰: *Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi suæ de libello Pastoris inseruit*.

Verum si hæc Patrum testimonia diligentius examinentur, planum liquido fiet primo Origenem non dixisse, qui fuerint, cujusve nominis, vel quibus rationibus fulti, ii qui hunc librum despiciatui habuerunt. At certe ex ipsius mente eos obscuro fuisse, nullius auctoritatis, nullisque rationum momentis munitos, inde colligimus, quod vir ille doctissimus, uti vidimus, doctrinam in hoc eodem libro traditam, divinitus inspiratam esse putaverit.

Quod spectat ad Tertullianum, certum est illum, cum hæc scriberet, jam in Montanistarum incidisse hæresim; nullique idcirco mirum esse debere, si tum ille objectam a Catholicis Hermæ auctoritatem, vano contemptu conatuque irritò eludere tentaverit.

Porro si contendas illud verum esse, quod ipse adjecit, hanc scripturam ab Ecclesiis catholicis inter apocrypha et falsa judicari, responsum accipies illum eo tantum sensu sic locutum, ut significaret hanc lucubrationem inter sacros Scripturæ libros non annumerari, vel, ut verbis ejus utamur, *divino instrumento non incidi*. Neque enim potuit af-

²¹ lib. *De Incarnat. Verb.* paulo post init ²² *De scriptor. eccles.* ²³ *Ibidem.* ²⁴ in *Symb. apost.* ²⁵ in *Epist. Pasch.* ²⁶ loc. sup. citat. ²⁷ loc. cit. ²⁸ lib. *De pudicit.*, cap. 20. ²⁹ lib. I *Comment. in Habac.* ³⁰ lib. *cont. Collat.* cap. 50.

firmare hunc librum ab Ecclesia, ut apocryphum et falsum, id est erroneum, suppositivum et fabulosum rejici, quin continuo ipse falsi ab iis omnibus argueretur, quorum testimonia ad ejusdem libri veritatem utilitatemque probandam supra retulimus.

Quantum vero ad Hieronymum, ipse eandem libri hujus utilitatem in aliis lucubrationibus suis ante et post suum in Habacuc Commentarium divulgatis, prædicat. Non poterat igitur omnem hunc librum stultitiæ insulari. Et re quidem vera unitantum illius loco, ubi de angelo reptilibus prædicante, sermonem fieri putabat, censoriæ severitatis notam iniecit. Verum ex infra dicendis non obscure demonstratur sanctum doctorem incorruptum quemdam codicem, ex quo auctoris mentem assequi non potuerit, fortuito incidisse.

Ad Prosperi auctoritatem responsum est, hunc librum qui, teste Hieronymo, *apud Latinos, pene ignotus* erat, ipsi quoque fuisse incognitum. Nec absurde etiam responderi potest, Prosperum dixisse *testimonium*, non vero librum Hermæ, nullius esse auctoritatis. Quo quidem verbo data opera ille fortasse usus est, ut testimonium ex aliquo hujuscæ libri loco a Collatore prolatum, nihil ad asserendam ejus opinionem conducere ostenderet.

ARTICULUS XIII.

Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnantur?

Cum ergo tot Ecclesiæ Patres, et antiquissimi et doctissimi, utilitatem librorum Hermæ aperte prædicent laudibusque maximis extollant, quis recentiorum quorundam scriptorum temeritatem castigandam non censeat, a quibus hic liber non summo tantum contemptui habetur, verum etiam audacter repudiatur, tanquam *suppositivus*, et, *ut verisimile est, ab hæreticis depravatus, atque hæresibus et fabulis oppletus*? Verum enimvero argumentis nequam spernendis jam probavimus illum Hermæ verum genuinumque esse fetum, proindeque suppositionis temere accusari.

Falsum autem est illum fabulis oppletum esse, quippe qui visiones tantum contineat, quas etiam non immerito plane jure ab auctore usurpatis paulo ante⁴¹ ostendimus. Falsum est quoque hunc librum ab hæreticis depravatum fuisse, ut aperte colligitur ex variis Patrum testimoniis, ex omnibus illius partibus desumptis, quæ ibi prout ab eis prolata sunt, totidem verbis reperiuntur. Neque tamen iidem Patres de hæreticorum corruptionibus unquam conquesti sunt; nec ullus poterit aliquando locus assignari, qui ab hæreticis sit depravatus.

ARTICULUS XIV.

Hos libros plenos non esse hæresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.

Falsum est denique eundem librum hæresibus

A oppleri: quod quidem nobis fusius probandum est. Bellarminus etenim et alii quidam Hermam idcirco erroris insimulant, quod ibi disserat⁴², *de duobus geniis, sive duobus angelis, uno bono et altero malo, singulis hominibus a Deo tributis... Quem errorem ex hoc auctore accepit Cassianus*⁴³, *et ante eum Origenes*⁴⁴. De hac tamen opinione sic loquitur Cassianus⁴⁵, ac si eam non Hermæ, sed Scripturæ sacre auctoritate firmatam esse credidisset. Deinde Basiliius et Gregorius Nyssenus in eadem de duobus angelis, non secus atque Hermas et Origenes, sunt opinione. Magister vero sententiarum⁴⁶ de illa tanquam nullomodo improbabili disputat. Estius⁴⁷, porro id incertum esse asserit. Hæc igitur opinio immerito ab aliis nonnullis tanquam noxiis error rejicitur. Qui plura de hac quæstione scire voluerit, adeat, si lubet, Gazæum in citatum Cassiani locum, et in ejusdem Collat. 13, cap. 12; Maldonat. in cap. 48; Matt. Huet, lib. II *Origenian.*, quæst. 5, § 50 et sequent.

Nec prætermittendum est quosdam autumasse hanc opinionem, magis ad fabulas falsarum religionum pertinere, quam solidum in doctrina Christiana habere fundamentum. Sed cui credibile fiet Hermam a paganis potius quam ab apostolicis viris, sibi coævis, illam accepisse? Si ex Ambrosii aliorumque, de quibus alibi disputandi locus dabitur, quorundam doctissimorum Patrum principiis argumentemur, dicendum est e contrario paganos ab auctorum nostrorum fontibus omnia hausisse hujuscemodi doctrinæ dogmata.

ARTICULUS XV.

Hos libros non favere Novatianis.

Secundus error cujus Hermas arguitur majoris profecto est momenti. Aiunt enim eum disseruisse de unica pœnitentia secundum errores Novatianorum, quibus hic liber omnino favere videtur. Sed hic mirari subit quam diversum quandoque docti homines de re una atque eadem, nec plane obscura, judicium ferant. Tertullianus enim Hermæ opinionem Novatianis e diametro oppositam attribuit. Is quippe cum Montanistarum, eadem cum Novatianis de unica pœnitentia sentientium, errorem amplexatus fuisset, nihil aliud Catholicis Hermæ auctoritatem ipsi objicientibus respondet, quam illum ejusdem cum eis indulgentioris esse sententiæ et opinionis: *Cederem, inquit*⁴⁸, *tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola machos amat, meruisset... adultera et ipsa, et inde patrona sociorum.* Verumtamen utriusque veritate ex æquo aberrant. Et Tertullianus quidem, qui tradit Hermam, eo quod nec Montanistam nec Novatianus esset, lenioris remissiorisque fuisse opinionis; alii vero qui illum in severiorem et durissimam Novatianorum hæresim pedibus ivisse asserunt. Hos etenim plane falsos esse inde profecto evincitur, quod Hermas suis in libris eo præcipue collineat ut pec-

⁴¹sup., art. 11. ⁴²De scriptor. eccles. ⁴³lib. II, mandat. 6. ⁴⁴Collat. VI, c. 27. In Isa. III, 12. ⁴⁵libro De Vita Moysis. ⁴⁶lib. II Sent. ⁴⁷in eundem Sent. lib. II. ⁴⁸lib. De pudicit., cap. 10.

catores ad poenitentiam, cuius ope omnes remissionem peccatorum assecuturos esse pollicetur, agenda impellat. Quapropter Pastor ubique ab eo vocatur, Nuntius, præpositus poenitentiae, totamque commentationem suam his verbis concludit⁶⁰: *Cumque vidisset Dominus bonam atque puram poenitentiam eorum, et posse eos in ea permanere, iussit eorum peccata deleri.* Quibus sane verbis Novatianorum error funditus evertitur.

Objicitur tamen illum aperte dixisse: *Servis Dei una poenitentia est.* Verum sancti Patres, qui plura, ut superius dictum est, ex hoc libro testimonia exscripserunt, nihil in eo Novatiani veneni subesse suspicati sunt. Cur ergo unicum dixerit esse poenitentiam, clarius explicari non potest, quam verbis Ambrosii, adversus ipsosmet Novatianos sic disputantis⁶¹: *Merito, inquit, reprehenduntur qui sæpius agenda poenitentiam putant... quia sicut unum baptismum, ita una poenitentia quæ tamen publice agitur, nam quotidiani nos debet poenitere peccati: sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum.* Ambrosio concinunt et alii sancti Patres, ut nos aliquando ad hunc doctoris nostri locum observavimus. Hermas igitur eodem ac Ambrosius sensu dixit: *Servis Dei una poenitentia est, nimirum, quæ tamen publice agitur.*

Verisimilius forsitan illud objici posset, quod idem Hermas de transfugis, hoc est, a Christiana religione apostatis, tradidit: *Transfugæ, ac nefanda loquentes, et proditores servorum Dei, illis proposita mors est, poenitentia non est.* Idem enim ibi docere videtur quod initio hæresis suæ Novatiani, nusquam Ecclesiæ ejusque ministris concessam a Deo potestatem dimittendi peccata libellaticis, thurificatis, et apostatis Christi nomen ejurantibus. At respondemus in eo positum semper fuisse errorem Novatianorum, quod pertinaciter contenderent, quæcunque poenitentia horum criminum ageretur, ab iis tamen absolvendi ministris Ecclesiæ negatam esse facultatem. Verum id nullatenus negavit Hermas, utpote qui tantummodo dixerit: *Illis... poenitentia non est, hoc est, Deus eis illam, qua veniam absolutionemque peccatorum consequantur, occasionein facultatemque non concedet: vel, ut ipse loquitur⁶²: Dedit spiritum eis, qui digni erant, agere poenitentiam... At quorum aspexit dolum, et animadvertit ad se fallaciter reversuros, negavit eis ad poenitentiam regressum.* Quod etiam Ambrosius, ubi Novatianos acrius insequitur, et de blasphemia in Spiritum sanctum disputat, simili modo dicit⁶³: *Hos ergo qui hoc loquuntur, negat Christus ad veniam pertinere.* Et paulo post ubi de hæreticis ac schismaticis disserit: *Quibus, ait, indulgentiam negat.* Quid enim aliud hæc verba sonant, quam quod ait Hermas: *Illis poenitentia non est?*

A Si instes Hermam alibi scripsisse⁶⁴: *Hi qui cognoverunt Dominum, et mirabilia ejus viderunt, si nequiter vivant, duplo amplius punientur, et ipsi morientur in ævum,* responderi quidem posset Hermam ibi de illo peccato loqui, quod nonnulli Patres, si doctissimo Morino⁶⁵ fides habenda sit, unquam remitti posse inficiabantur. Nobis autem vero videtur similis, illic sermonem de iis tantum haberi, qui in ipsa peccandi voluntate usque ad mortem perseverantes, in finali, ut aiunt, impoenitentia moriuntur.

ARTICULUS XVI.

Eosdem libros immerito aliorum quorundam errorum incusari.

Rivetus aliique nonnulli Calvinianæ sectæ homines Hermam aliorum quorundam incusant errorum, quibus sana potius Integraque ejus doctrina probari omnibus debet. Id enim ille arguit⁶⁶ quod ab auctore nostro, contra Apostoli consensum astruitur liberum arbitrium, solitudo monastica, et purgatorium ab antiqua quadam visione tertia revelatum. Sed quibus in locis duo priora, ut Rivetus loquitur, errorum capita docuerit Hermas, ab eo nullibi indicatum legimus. Quid ergo hisce in libris contra Apostoli consensum de libero arbitrio astruat, divinare non possumus; nisi forte illud sit, quod Cassianus his verbis refert⁶⁷: *Adjacere autem homini in quamlibet partem animi libertatem etiam liber ille, qui dicitur Pastoris, apertissime docet, in quo duo angeli unicuique nostrum adhærere dicuntur, id est, bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eligat, quem sequatur.* Ex his quippe Pastoris verbis duo infert Cassianus⁶⁸. 1° *Et idcirco manet in homine semper liberum arbitrium, quod gratiam Dei possit vel negligere vel amare, id est juxta ejus mentem, gratiam Dei absque ulla præveniente gratiæ amare.* 2° *Inesse homini omnia animæ naturaliter virtutum semina, beneficio Creatoris inserta.* Sed hæc consecraria Cassiani sunt, minime vero auctoris nostri, qui nec citato loco, nec alibi quidquam de libero arbitrio docet, in quo ab Apostolo doctrinaque orthodoxa transversum unguem discesserit.

Quid vero Rivetus per solitudinem monasticam sibi velit, non potest facile definiri. Et vero si monasterium, vel monasticum institutum his verbis intelligat, ne hilum quidem ea de re apud Hermam reperire est. Si autem de Christiani a mundi negotiis et tumultibus secessu Rivetus loquatur, hunc ab apostolis omnibusque Ecclesiæ doctoribus commendari, negare quis audeat?

Denique si Hermas purgatorium alicubi asserat, ille nihil profecto nisi sanum omnino et plane orthodoxum statuisse dicendus est. Attamen sincero veritatis amore ducti, libenter fatemur in eo, quem laudat Rivetus, Hermæ loco non de purgatorio, sed

⁶⁰ lib. III, cap. 9. ⁶¹ lib. II *De poenit.*, cap. 10, § 15. ⁶² lib. III, similit. 8. ⁶³ lib. sup. cit. cap. 4. *Nam. XXI et XXIV.* ⁶⁴ lib. III, similit. 8. ⁶⁵ lib. IX *De administr. poenit.*, cap. 28. ⁶⁶ *Crit. sac. lib. I, cap. 12.* ⁶⁷ Collat. 13, c. 12. ⁶⁸ lib. II, mandat. 6.

ne consentientia in hoc vitæ cursu agenda, et de poenis quæ eodem vitæ tempore hominibus ob eorum peccata infliguntur, disputationem institui.

ARTICULUS XVII.

De variis editionibus et notis in hos libros.

Quamvis hi libri Græco idiomate scripti jam dudum perierint, illorum tamen jactura resarciri utcumque potest variis eorundem fragmentis, quæ non modo in antiquissimorum Ecclesiæ Patrum lubricationibus, verum etiam in pseudepigrapho potissimum quodam libello, in novissima Athanasii Operum editione a nostris adornata⁵², nuper divulgato, Græce Latineque edita habemus. Typis vero duntaxat Latinis iidem Hermæ libri editi sunt in *Orthodoxographia et Hæreseologia*, atque in omnibus sanctorum Patrum Bibliothecis, nec non apud Cotelierum inter Opera sanctorum Patrum *qui temporibus apostolicis floruerunt*. Privatim autem excusi sunt, curante Fabro, Parisiis apud Henricum Stephanum anno 1513, atque a Nicolao Herbelio, Argentorati, anno 1522; deinde curis Gasparis Barthii, Cygnæ, anno 1655, publicam prodierunt in lucem.

Barthius vero animadversiones in hunc librum edidit, sed ille non immerito a Cotelerio *criticus minorum gentium* vocatur. Et certe observationes ejus parum dignæ sunt, quibus legendis tempus aliquis impendat. Sed lectoris attentione vere dignæ sunt ipsius Cotelerii adnotationes, varia eruditione et doctrina referæ. Quædam tamen miuoris sunt utilitatis, parumque ad Hermam spectant, nec multum ad illius textus explanationem conducunt.

ARTICULUS XVIII.

Novæ observationes, ac primo de Christi sanctique Spiritus divinitate.

Quam sana et ab omni erroris suspitione vacua et pura fuerit Hermæ de suprema Christi divinitate sententia, his Petavius, tametsi alias Ante-Nicænis Patribus parum favisse videatur, verbis diserte explicat⁵³: *Ab vetustissimis, inquit, laudatur scriptoribus.... nec ab ullo hæresis falsive, maxime de Trinitate dogmatis, insinulatus est*. An vero nullius reapse erroris Hermas a quoquam accusatus sit, ex his quæ a nobis disputata sunt nulli, uti putamus, obscurum esse debet. Quam recte autem de divina Christi natura ille senserit, nemo nisi Socinianæ ac dementissimæ temeritatis homo unquam negaverit. Quid enim, quæso, ad summam Christi divinitatem plane declarandam, his auctoris nostri verbis clarius et dilucidius⁵⁴: *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam*. Qui Filium Dei omni creatura dicit antiquiorem, is certe eum extra creaturarum omnium numerum, ac supra illarum conditionem et naturam esse aperte pronuntiat. Qui autem extra creaturarum numerum, et supra illa-

rum constituitur naturam, hic procul dabo incoertus, æternus et summus supremusque Deus assertur. Quis namque creatum inter et increatum, inter Deum et creaturam nihil omnino medium esse ignorat? Denique eundem Dei Filium ad condendam creaturam Patri suo æterno adfuisse qui tradit, is profecto illum Patri suo coæternum firmissime asseverat.

Eodem plane sensu Hermas superius dixerat⁵⁵: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio*. Omnes quippe creaturæ Deo serviunt, *quoniam omnia*, uti de Deo canit Psalmista⁵⁶, *serviunt tibi*. Qui ergo *in servili conditione non ponitur*⁵⁷, hic creatura nec esse nec dici potest. Qui autem creatura esse et dici nequit, ille certe Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus⁵⁸: *In magna, inquit, est potestate et imperio; alibi vero: Nomen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus ab eo sustentatur orbis; ac continuo post: Omnis Dei creatura per Filium ejus sustentatur*, his verbis summam illius divinitatem aperte renuntiari fatearis, omnino necesse est. Cui enim, amabo te, ea omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filio, qui ejusdem cum Patre sit immensitatis, æternitatis, potestatis et naturæ?

Non audiendus itaque impius nescio quis Socinianus, qui nobis perperam objiciat Filium Dei ibidem ab Hermas servum appellari, qui post suam tantum mortem a Patre super populum suum potestatem omnem acceperit. Nunquid enim Hermas cum ibidem, sicut vidimus, dixit: *In servili conditione non ponitur Filius Dei*, sibi ipsi absurde putideque contradixisse existimandus est? Quis sanæ mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione animoque fingere audeat? Quis vero si hunc auctoris nostri locum æquis unquam legerit oculis, ibi continuo non animadvertat utrumque ab illo de duplici Christi natura cum humana tum divina recte traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim Christus ab ipso secundum divinam suam naturam, *omni creatura antiquior, in servili conditione non ponitur*, ita secundum humanam *servus Dei* appellatus est. Et id quidem clarius quam ipsiusmet Hermæ verbis explicari non potest: *Hoc ergo, inquit*⁵⁹, *Christi corpus in quod inductus est Spiritus sanctus servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans, et castè, nequæ omnino maculavit Spiritum illum..... Advocavit ergo Filium, et nuntios bonos; ut et huic scilicet corpori, quod servivit Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse*. Accepit autem et post mortem suam idem Christi corpus, humanaque ejusdem natura omnem super populum potestatem, tametsi ipsemet Christus, qui secundum

⁵² tom. II *Oper. Athan.*, pag. 252 et seq. ⁵³ Petav. tom. II *Theol. dogm.*, præf. cap. 2, § 6. ⁵⁴ lib. II, sim. 9, § 12. ⁵⁵ lib. III, sim. 5, § 7. ⁵⁶ Psal. cxviii, 91. ⁵⁷ lib. III, sim. 9, § 14. ⁵⁸ lib. III, sim. 7, § 14. ⁵⁹ loc. cit.

divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam adfuerat, ejusdem cum ipso sicut naturæ ita et potestatis semper fuerit.

Cum sarta igitur, tecta integraque sit Hermæ nostri de summa Christi divinitate doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane, et ineptum effutire potuerint hæretici, unus tamen ex eis pauca quædam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit: *Nequè cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur cum vult Deus*⁶⁶. Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sæctæ amor penitus non obcæcasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium: *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem: imò vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsemet voluit, affatos fuisse asseverat. At quis nesciat strenuos Nicænæ fidei defensores hoc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem adversus Macedonianos invictè propugnandam efficacissimo, uti plane non immeritò putabant, usos esse argumento.

ARTICULUS XIX.

Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.

His itaque longe difficilior et obscurior Hermæ locus, a Clemente tamen Alexandrino semel atque iterum citatus, sic habetur⁶⁷: *Apostoli et doctores, qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverunt his qui ante obierunt et ipsi dederunt eis illud signum. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt: sed hi vivi ascenderunt, at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam acceperunt, et cognoverunt Filium Dei; ideoque ascenderunt cum illis*. Hæc vox signum ibi nihil sonat aliud quam baptismum, quandoquidem Hermas continenter subjungit, *descenderunt in aquam*. Sed cum nullus nisi in hac vita, nec nisi ab hominibus viventibus baptismo possit ablui, illic vero baptizantes apostoli, atque ab eis baptizati mortui et corpore soluti dicantur; ibi profecto de solo spiritali baptismo agatur necesse est. Quod certe loci hujus difficultatem non minuit, sed auget plurimum.:

Certum est enim Christum post mortem suam ad inferos descendisse. Unde Augustinus⁶⁸: *Quis nisi infidelis negaverit fuisse apud inferos Christum?* Constat etiam Christum tunc patriarchis justisque hominibus ibi degentibus sese manifestum præbuisse, uti ex his Petri apostoli verbis intelligitur: *Chri-*

*stus semel pro peccatis mortuus.... in quo et his qui in carne erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant*⁶⁹, etc. Quo igitur modo Hermas dicere poterat: *Apostoli et doctores prædicaverunt nomen Filii Dei.... his qui ante obierunt.... et cognoverunt Filium Dei?*

Clemens Alexandrinus videtur quidem difficultatis nodum secare, ubi⁷⁰, citatis auctoris nostri verbis, ait Christum apud inferos Hebræis Evangelium annuntiasse, apostolos vero *iis qui ex gentibus apti erant ad conversionem*. Et recte dictum a Pastore: *« Descenderunt ergo in aquam, »* etc. Verum si hac explicatione Clemens nodum difficile expedire videtur, in alium profecto longe difficilem incidit. Ille quippe docet Hermam opinatum esse plures ex ethnicis hominibus justis, cum Christum illis apostoli prædicassent, ab inferis liberatos, atque a Christo æterna donatos felicitate. Quæ quidem opinio ab Augustino⁷¹ tanquam omnino erronea repudiatur. Deinde Hermas nullum Hebræos inter et ethnices ponit discrimen; imo aperte loquitur de Hebræis per lapides x, xxv et xxx adumbratis, quibuscumque apostoli, quadagesimo lapide figurati, descenderunt, eisque Filii Dei prædicaverunt nomen.

Quapropter putamus, salva tamen debita Clementi reverentia, locum Hermæ alio sensu exponendum, eo scilicet quo Augustinus superius allata Petri verba interpretatus est. Enimvero cum Evodius, ab eo illa sibi explicari poposcisset, Augustinus⁷² quante sicut ibi difficultates primum exponit. Deinde respondet illis Petri verbis: *His qui in carne erant, spiritibus, eos intelligi posse, qui tunc erant in carne, atque ignorantie tenebris velut carcere claudabantur*. Neque tamen hoc sibi idcirco objici posse putabat, quod *Christus nondum venerat in carne*. Quoniam, inquit sanctus doctor: *Ipse utique non in carne, sed in spiritu veniebat visis congruis, colloquens quos volebat, sicut volebat*. Eodem igitur atque Augustinus sensu Hermas dicere poterat, quod *apostoli et auctores.... prædicaverunt his qui ante obierunt*, hoc est, mortui sunt tenebris, ignorantia, infidelitate et incredulitate.

At, inquires, cur ergo de apostolis Hermas subjungit: *Prædicaverunt nomen Filii Dei.... cum defuncti essent?* Quidni, inquam, et nos, hæc apostolorum mors spiritali quoque sensu intelligatur! Quia nimirum vetus eorum homo cum Christo crucifixus et mortuus fuerat, ac destructum corpus peccati, ut loquebatur Paulus⁷³. Et certe hæc verborum Hermæ interpretatio inde confirmatur, quod ille continuo addat: *Sed hi vivi ascenderunt*. Quod quidem de vita spiritali ipsemet interpretatus, subdit: *Vitam receperunt; et cognoverunt Filium Dei*. Denique ex jam dictis certum est Hermam sermonem ibi facere de spiritali baptismo, id est cognitione Filii Dei. Cur ergo totus iste locus spiritali

⁶⁶ lib. II, mandat. 12. ⁶⁷ lib. III, similit. 9. ⁶⁸ Epist. 164, ad Evod. ⁶⁹ I Petr. III, 18. ⁷⁰ lib. VI Strom., § 3. ⁷¹ loc. sup. cit. ⁷² Epist. 164, ad Evod. ⁷³ Rom. VI, 6.

sensu non intelligatur, cujus saltem quædam partes alio sensu explicari non possunt? An vero genuinus hic sit verborum Hermæ sensus, sicut asserere omnino non audemus, ita nec illius profecto repugnabimus explanationi, qui ea litterali sensu, ab omni errore alieno, poterit interpretari.

ARTICULUS XX.

Utrum Hegrin sit nomen angeli.

Alius auctoris nostri locus obscurus et difficilis ibi occurrit, ubi ille narrat se, cum in belluam humanam incidisset, ab una virgine, quæ figura Ecclesiæ erat, audivisse: *Misit Dominus angelum suum super bestias, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne dilaniaret te.* Autumant enim nonnulli Hieronymum sibi in animum induxisse ⁷⁶ *Hegrin* nomen esse angeli, quod quidem ipsi adeo ridiculum fatuumque visum est, ut hoc elogio auctoris nostri librum notaverit: *Liber ille apocryphus stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus.* Alii tamen illud ab Hieronymi mente ita abhorreere putaverunt, ut illum de quodam libro apocrypho ac deperdito ista scripsisse tradiderint. Et re quidem ipsa quid in his verbis deprehenditur quod stultitiæ argui possit? Num ideo quia eo loquendi modo angelum reptilibus præesse affirmatur? Verum id docent cum antiqui Patres, imprimisque Origenes pluribus in locis ⁷⁷, tum doctores scholastici post divum Thomam ⁷⁸, qui ait: *Unaquæque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi præpositam.* Num autem ideo quia angelum nomine Tyri appellaverit? Si res ita se habeat, vel erratum est in operum Hieronymi editionibus, vel ipse manuscripto codice corrupto usus est: in aliis siquidem omnibus ac in editis legimus *Hegrin*. Cotelerius itaque omnes animi nervos in eo contendit, ut investiget et perscrutetur cur angelus *Hegrin* vocetur. Sed postquam diu multumque laboravit, tandem ingenue fatetur, *absque melioribus codicibus vix aliquid certi posse proferri.* Ditissima veto illustrissimi Colberti bibliotheca unum non vetustæ quidem manus, quippe qui 300 annos non superet, suppeditavit nobis codicem, qui veram quam Cotelerius frustra quæsierat lectionem, unius litterulæ immutatione exhibere videtur. Sic enim in eo legimus: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin.* Hinc enim *Hegrin* non angeli, sed bestiæ nomen esse colligimus. Cur autem *Hermas* illam ita vocaverit, recte forsitan conjicies, si attendas vocem *Hegrin* idem esse ac Græcæ ἄγριος, id est immitis, ferox, vel fera, et bestia; ac probabile proinde videri *Hermam* alluisse ad hæc Psalmistæ verba: *Singularis ferus (μῦθος ἄγριος) depastus est eam* ⁷⁹, scilicet vineam. Ille quippe ibidem hanc bestiam *pressuræ super-*

venturæ figuram esse declarat. Quamobrem cum illic adjecit, angelum esse *super bestiam*, id est *super pressuram superventuram*, nihil aliud sibi voluit ⁷⁸, nisi eundem angelum a Deo esse præpositum, ut Christianos adversus imminens tyrannorum persecutionem defenderet ac tueretur.

ARTICULUS XXI.

Num angeli omnia creaverint.

Tertius *Hermæ* locus qui enodatione aliqua indiget, ad omnes angelos spectat. Cum enim ille dixisset angelos inter creaturas primos esse quos Deus creaverit, tum subjungit ⁷⁹: *Hi sunt angeli qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam struendi, ædificandi et dominandi creaturæ illius.* Pro verbo autem *struendi*, in codice Sancti Germani a Pratis, ab annis 800 descripto, nec non in Colbertino supra citato vox *creandi* exhibetur. Quæ quidem lectio, si vera sit, videtur *Hermas* in eum impingere errorem, quem antiquissimi hæretici a Platone atque Philone Judæo hauserunt, angelos primos omnium a Deo creatos, ab eoque accepisse cætera omnia deinceps creandi potestatem. Verum *Hermas* ab hoc errore non difficulter quidem eximitur. Primo enim codices qui verbum *creandi* repræsentant, aliud, scilicet *potestatem*, vel aliquod simile omiserunt. Qua ergo oscitantia amanuenses illud verbum prætermiserunt, eadem etiam aliud potuerunt immutare. Deinde vero etiamsi *Hermas* voce *creandi* usus sit, eam tamen non strictiori acceptione pro creaturæ, ut loquuntur scholastici, ex nihilo productione, sed latiori atque Latinis auctoribus magis usitata, pro simplici productione et institutione, ab illo usurpatam fuisse dicendum est. Nec ulli hoc mirum videri debet, cum eodem sensu *Ambrosius* dixerit ⁸⁰: *Quod autem et factum est, idem est et creatum.* Quod sane multis aliis exemplis facile posset probari.

ARTICULUS XXII.

Qui doctores et præsides ministeriorum dicantur.

Non deerunt fortasse quibus salebrosa videbuntur de sacris Ecclesiæ ministris hæc scriptoris nostri verba ⁸¹: *Episcopi, et doctores, et ministri... episcopatum gesserunt, docuerunt et ministraverunt.* Libro autem tertio ⁸²: *Tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum... Et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui inopes et viduas protexerunt, et castam perpetuo conversationem habuerunt.* Qui enim sint illi *doctores et præsides ministeriorum*, non cuivis statim occurret. Verum hæc planiora fient, si id quod a nemine vocatur in dubium, observetur, diaconos a sanctis Patribus solo ministrorum nomine passim appellari. Hinc quippe colligitur *doctores*, qui episcopos inter et ministros medii collocantur, non alios procul dubio esse

⁷⁶ lib. I *Comment. in Habac.* ⁷⁷ homil. 14 in *Numer* cap. xxiii; hom. 23 in *Josue*, cap. xviii; homil. 6 in *Jerem.* cap. xii. ⁷⁸ II part., q. 120, art. 1 ad 3. ⁷⁹ Psal. lxxxix, 14. ⁸⁰ lib. iii, vision. 3. ⁸¹ lib. ced, vision. 3. ⁸² lib. iii *De fid.* cap. 21, § 82. ⁸³ lib. I, simil. 3. ⁸⁴ lib. iii, simil. 9.

quam presbyteros seu sacerdotes. Cur vero presbyteri doctores nominentur, si rogaveris, discas a Dionysio Alexandrino, qui eodem plane ac Hermas sensu apud Eusebium dixit ⁸⁵: Συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν. *Convocatis presbyteris ac doctoribus, qui per singulos vicos fratribus prædicabant.* Quid enim aliud hæc verba sonant, nisi presbyteros per singulos vicos, id est vicorum parochiis præfuisse, atque ibi cum fratribus prædicarent, doctores fuisse appellatos. Quod quidem Chrysostomus multo clarius breviusque edisserit ⁸⁶: *Nam et presbyteris Ecclesiæ, inquit, cura permissa est et magisterium (διδασκαλία).* Quod ad præsidēs ministeriorum attinet, ii forsitan presbyteri quoque erant. De diaconis etenim Hermas paulo ante dixerat: *Ministri male ministraverunt.* Ab iis autem venit ad presbyteros, qui cum diaconis superiores essent, eos præsidēs ministeriorum nuncupavit ⁸⁷. Si quis tamen contendat eosdem præsidēs ministeriorum non alios esse quam diaconos, quia et ipsi ministri erant, et ministeriis inopum et viduarum præesse debebant, non omnino repugnabimus.

ARTICULUS XXIII.

De xerophagiis.

Quærent alii cur pastor tam severum jejunium Hermæ indixerit: *Illā die, inquit ⁸⁸, quæ jejūnabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam.* Hieronymus quidem ⁸⁹ illud cæteris omnibus fortissimum jejunium esse profitetur. Solebat tamen olim a Christianis ultima Quadragesimæ hebdomada observari. Nec desunt qui hæc xerophagiam lege aliqua præscriptam censeant; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano qui, Montanistarum hæresim amplexatus, de Catholicis dicebat: *Arguunt nos, quod etiam xerophagias observemus, etc.* Sed idem ipse Tertullianus addidit: *Denique respondetis (nempe Catholici) hæc ex arbitrio observanda, non ex imperio.* Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant, sed ex cujusque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius isthæc ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert ⁹⁰: *Præterea sex illos dies xerophagiis, hoc est arido victu, transire populus omnis assuevit, hoc est panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere.* Si lege data xerophagiæ constitutæ fuissent, de iis eodem ac de quartæ et sextæ feriæ jejunio scripsisset: *Item quarta, et sexta feria jejunium ad horam usque nonum indictum... Ideo per illos dies jejūnandum esse decreverant apostoli.* At, inquires, legem banc ille alibi commemorat ⁹¹: *Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est; cur illis quartæ sextæque feriæ jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? Cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum præter pa-*

nem, salem et aquam adhibendum definiunt? Ibi certe utraq; jejunia et quartæ sextæque feriæ, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancita esse pronuntiavit. Atamen ubi idem Epiphanius contra Aerianos, jejunia statā damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit ⁹²: *Porro diebus ipsis Paschatis... aridum ciborum usum, precibus, vigiliis, jejuniiis... celebrare solemus.* Ex quo non absurde forsitan colligas, verbum παραγγέλλουσι, *definiunt*, quod superius adhibuit, non aliud significare quam admonent vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, imperant. In hujus autem explicationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varias Ecclesiarum de bisce jejuniiis fuisse consuetudines narrent, verum etiam quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltem Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim *Constitutionum apostolicarum* pani et aquæ sal et olera superaddi lubens concedit: *In diebus ergo Paschæ jejūnare incipientes a feria secunda usque ad Parasceven et Sabbatum, per sex dies solo utentes pane, sale, oleribus et aquæ potu.*

ARTICULUS XXIV.

De matrimonii vinculo nunquam solvendo.

Ex obscuris Hermæ locis ad ea progrediamur quæ luce claritateque sua quæstionem de nunquam solvendo connubii nexu, quam obscurissimam, implicatissimam et difficillimam dixit Augustinus ⁹³, illustrare possunt. Docet enim Hermas viro quæ uxorem suam adulteram dimiserit, ea vivente, alteram ducere in matrimonium fas non esse: *Si permanserit, inquit ⁹⁴, in vitio suo mulier, dimittat illam vir, et per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam, et aliam duxerit, et ipse mæchatur.* His autem Hermæ verbis quidam refelluntur, maxime vero Chemnitius, qui audacter assertit ⁹⁵ quæstionem hanc post Augustini tempora *horridius disputari.* Patres vero eodem Augustino antiquiores non adeo, inquit, fuerunt asperi, duri, horridi et immanes, ut conjugii innocenti alterum incundi connubium facultatem negaverint; sed docuerunt, ait, rectius, præstantius, et perfectius esse, si stiam ille ⁹⁶ qui ab adultera separatus est, vel maneat sine conjugio, vel reconciliatam uxorem rursus recipiat. Sed quam falsus sit Chemnitius, ex nostro perspicimus Hermæ, qui, etsi Augustino longe antiquior, eodem tamen ac ille modo ejusmodi conjugia adulteria esse definiit. Idem Athenagoras et Justinus, ut suis locis videbimus, nec non et Clemens Alexandrinus ⁹⁷ asseverant. Denique id confirmatur ex Origene ipso, atque Hieronymo, quos in opinionis suæ confirmationem Chemnitius protulit.

Objiçit enim hæc Origenis verba ⁹⁸: *Scio quosdam*

⁸⁵ Euseb., *Histor.* lib. vii, cap. 24. ⁸⁶ homil. in *Epist. I ad Timoth.* ⁸⁷ lib. iii, simil. 5, epist. 2 ⁸⁸ lib. iii, simil. 5. ⁸⁹ *Epist.* 2. ⁹⁰ in *Exposit. fidei*, § 22. ⁹¹ hæres. 75, § 6. ⁹² hæres. 75, § 5. ⁹³ lib. I *De adulter. conjug.*, c. 25, § 32; et lib. II *Retractat.*, c. 57. ⁹⁴ lib. II, mandat. 4. ⁹⁵ in *causis VII, session. 24, conc. Trident.* ⁹⁶ lib. II *Strom.* ⁹⁷ tract. 7 in *Matth.*

qui prouent Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubere, priori viro vivente. At ipsemet confestim subdit: *Et contra Scripturam quidem fecerunt, dicentem: „Mulier ligata est,“* etc. Non diffitemur quidem illos aliqua ex parte excusari ab Origene, qui subjunxit continenter: *Non tamen omnino sine causa hæc permisissent; forsitan enim propter hujusmodi infirmitatem incontinentium hominum, pejoram comparatione, quæ mala sunt, permisissent adversus ea, quæ ab initio fuerunt scripta.* Vir autem ille doctissimus a culpa eos, uti vides, non liberat. At in eo tantum excusandos esse censet, quod minus malum, ut majus vitaretur, permisissent. Hanc tamen permissionem, quantumvis justa videatur, auctoritati Scripturæ sacræ repugnare asserit; proindeque ejusmodi conubia ab eadem Scriptura proscribi et damnari non obscure significat.

Hieronymus vero, quem etiam Chemnitius nobis objicit, ipsi adhuc multoque planius quam Origenes adversatur. Ubi quippe ad Oceanum scribit ⁹⁶ *Fabiola* ideo, priore viro suo vivente, alteri nupsisse, quia persuaserat sibi, et putabat virum a se tunc dimissum, continuo subjungit: *Nec Evangelii rigorem noverat, in quo nubendi universa causatio, eventibus viris, feminis amputatur.* Narrat deinde quomodo *Fabiola* publicam hujusce secundi conjugii, non secus ac si adulterium commisisset, pœnitentiam egerit. Non solum autem ibi Hieronymus has nuptias a Scriptura sacra prohibitas esse docet, sed in suis etiam ad *Matthæi* Evangelium Commentariis ⁹⁷ id palam aperteque pronuntiat.

Major sane, ne quid dissimulemus, oritur difficultas ex his *Epiphani* verbis ⁹⁸: *Sed cui mortua una non sufficit, cum, occasione aliqua stupri adulteriique aut alterius flagitii (ἢ κακῆς αἰτίας), cum ea divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit; neque ab Ecclesia aut æterna vita rejicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat.* Eruditissimus itaque *Petavius* putat hunc *Epiphani* locum esse depravatam; fateatur tamen eundem *Epiphani*um ibi subscripsisse opinioni quorundam veterum scriptorum, quibus post legitimum divortium permessa innocentibus conjugibus hujusmodi matrimonia videbantur. Verum si corruptus est *Epiphani* locus, quid certi ex eo confici poterit! Porro *Epiphanius* de iis secundis nuptiis disputat, quas non stupri adulteriique tantum, sed cujuslibet flagitii causa (ἢ κακῆς αἰτίας) permittas esse affirmat. At certe *Epiphani*um conjugii innocenti, ob cujusvis alterius conjugis flagitium, contra Scripturæ auctoritatem, aliud inire matrimonium permisisse nemini unquam, ut arbitror, probabitur. Vero igitur est similis eundem *Epi-*

phanium illic de nuptiis post conjugis mortem contrahendis disputare; vel nihil certi ex ipsius textu, donec emendetur, posse deliniri.

Certum est igitur hanc fuisse *Patrum* etiam ante *Augustini* ætatem sententiam, conjugium nulle unquam de causa a quoquam solvi posse. Si quid vero contra vel scriptum vel factum proferatur, illud vel minoris alicujus mali, quo aliud majus peccatum evitaretur, tolerantia fuit, vel certe abusus aliquis, a cæteris omnibus improbatum.

Quapropter provocant nos adversarii ad divinam *Matthæi* auctoritatem, qui expressis verbis statuit: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham; et: Mœchatur; et qui dimissam duxerit, adulterat* ⁹⁹. Si autem dixeris nec *Marcum* ¹⁰⁰, nec *Lucam* ¹, nec *Paulum* ², qui de hac uxoris dimissione loquuntur, hujus exceptionis ullibi fecisse mentionem, illamque tanti esse momenti, ut si quando a Christo posita esset, ab iis nunquam fuisset prætermittenda; illud illico reponent, nisi a Christo esset addita, nunquam illam *Matthæus* tam expresse tradidisset. Verum quidquid de sacro eorum textu dicatur, certum est nullam illos inter divinos scriptores esse pugnam, nullamque prorsus dissidium. Cum ergo unus omnium sit consensus, sic eos conciliari posse putamus, ut hæc exceptio *Matthæi*, *excepta fornicationis causa*, non ad verbum *dimiserit*, sed ad *aliam duxerit*, referenda sit. Quapropter non alius erit verborum *Matthæi* sensus, quam viro illi, cujus uxor est adultera, eam dimittendi, non aliam ducendi, datam a Christo potestatem. Quo quidem sensu ille non discrepat a *Paulo* et aliis, qui plures fatentur esse causas propter quas conjuges a se invicem separari possunt.

Instabis tamen, si exceptio ad verbum *dimiserit* referatur, nulla alia secundum *Matthæum* erit divortii causa, nisi fornicatio seu adulterium. Atqui ex *Paulo*, atque etiam ex nostro *Herma*, cæterisque *Patribus*, aliæ et etiam plures sunt causæ, ob quas conjuges a se invicem seungi possunt. Exceptio igitur *Matthæi* non ad verbum *dimiserit*, sed ad *aliam duxerit*, debet necessario referri. Tota vis hujus argumenti in eo sita est quod *Matthæus* unius tantum exceptionis mentionem fecerit. Sed respondemus illum ideo unius tantummodo memuisse, non ut alias, quas *Paulus* aliique commemorant, omnino excluderet, sed quia illa maxima omnium erat et gravissima. Alias itaque exceptiones prudenti silentio prætermisit, quia leviores erant, quia brevioris temporis separationem poscebant, quia denique mens illi erat unius præcipuæque exceptionis commemoratione artissimum, atque a nullo unquam homine solvendum matrimonii vinculum, omnibus magis magisque commendare.

⁹⁶ epist. 30. ⁹⁷ In cap. x *Matth.* ⁹⁸ *Hæres.* 59, § 4. ⁹⁹ *Matth.* v, 32, et xix, 9. ¹⁰⁰ *Marco*, x, 11. ¹ *Luc.* xvi, 18. ² *Paul.*, I *Cor.* I et ad *Rom.* vii.

ARTICULUS XXV.

De libro apocrypho de Heldam et Modal.

Antequam manum de tabula levemus, paucis monebimus laudari ab Herma librum de *Heldam* et *Modal*, qui duo viri erant quorum mentio in sacris

A Numerorum libris habetur. Sed hunc eundem librum ad apocrypha amandant *Synopsis Athanasiana* et *Stychometria*, *Chronographiæ* Nicephori superaddita. Porro hæc adnotamus, ut hujus libri antiquitas, quæ auctoris nostri ætatem superat, ab omnibus observetur.

J. B. COTELÈRII JUDICIUM DE S. HERMÆ PASTORE.

(*Patres apostolici*, edit. Amstælodami, 1724, t. I, p. 73.)

Quod in hominum judiciis solet contingere, ut alii plus quam par est, alii minus tribuant, tertium modum servent ac æquitatem; id si super libro Hermæ factum fuisse pronuntiavero, non verebor ne a veritatis tramite censear aberrasse. Scilicet, excesserunt recti fines, quotquot Pastorem inseruerunt catalogo divinarum Scripturarum: cum hodie ab universa Ecclesia extra Canonem legatur. Fuit autem ea sententia quarumdam Ecclesiarum ex illis Græciæ, apud quas, teste, post Eusebii *Historiam*, lib. III, cap. 3, Hieronymo in tractatu *De viris illustribus*, publice recitabatur. Credibile namque sit partem opus habuisse pro canonico, partem pro ecclesiastico: quo de ultimo dubitare nos non sinunt testimonia Athanasii in Epistola Paschali, et Rufini ad *Symbolum*; sicut primum confirmatur tum per auctores qui Hermæ scriptum inter dubia volumina, et ab aliquibus admissa, rejecta ab aliis recensent; tum per antiquos Bibliorum codices manu exaratos, quorum nonnulli Pastorem quoque complectuntur, ut ille bibliothecæ Sancti Germani; tum per manu scriptas veteres Stychometrias, quæ similiter Hermam continent; qualis exstat in eadem locupletissima bibliotheca, et in thesauro librario Regis Christianissimi, superius edita in proleg. ad S. Barnabam; tum denique per Ecclesiæ magistros ad eandem opinionem accedentes. Nam Irenæus ut Scripturam videtur citare. Clemens Alexandrinus divinam esse revelationem innuit. Tertullianus, lib. *De oratione*, cap. 12, venerationem illius non improbat, absit modo superstîtio. Catholici apud eundem Tertullianum, libro *De pudicitia*, Montanistis opponunt, ad auctoritatem fidei confirmandam: quemadmodum, apud Athanasium, Ariani Catholicis. Origenes Scripturam divinitus inspiratam putat, licet aliter sentientibus nolit fieri præjudicium. Cassianus denique testimonia inde desumpta cum textibus sacris miscet.

At ex parte adversa multum de honore Hermæ Pastori debito detrahitur a Tertulliano ex antiquis. Ille mirum quantum mutatus per Montanistarum præstigias a Tertulliano illo, libri orthodoxi *De oratione* conscriptore, Pastoris scripturam in opere

B hæretico *De pudicitia* suggillat, appellans apocrypham, falsam, adulteram; amatricem, patronam et sociam mœchorum; asserensque, ab omni concilio Ecclesiarum, etiam nostrarum Catholicarum, e divino Instrumento expelli. Ubi jocularis est error cujusdam ad Nonnum, quasi egerit Tertullianus de muliere adultera per Joannem evangelistam initio capituli VIII memorata. Ab illis quoque minus quam satis sit, honorifice sentitur, qui in Origene *Pastoris* librum contemptui habent. Omitto Prosperum, quia mirum non est quod homo vivens inter Latinos suos, quibus pene ignotum fuisse Pastorem refert Hieronymus, nullam auctoritatem operi ignorato tribuerit. Eusebium etiam prætereo, Hieronymum, Gelasium, Nicephorum CP., qui cum nothis et apocryphis numerant. Jam de iis appellationibus quid significant, sententiam meam protuli in notis ad Barnabam. Addi tamen inibi dictis nunc velim, de illa divisione Scripturæ in canonicam, dubiam et apocrypham; opus aliquod nec falsi nominis, nec doctrinæ noxiæ, appellari posse apocryphum, quod extra Canonem ab omnibus Ecclesiis collocetur. Atque ea significatione, opinor, Hermæ Pastor Nicephoro CP. apocryphus est. Venio ad recentiores; homines, ut equidem mihi videtur, duræ frontis. Quis enim, quæso, non obstupescat, cum legerit nonnullorum judicia de volumine a tot tantisque viris tantopere celebrato? Hi librum optimum utilissimumque prædicant. Illi vero infamant atque exagitant, ut Novatianorum et Pelagianorum fontem, Montanisticarum superstitionum gurgitem, insuperque fautorem Ariatorum, ut fabulosum; ut (proh magna crimina!) liberi arbitrii, solitudinis monasticæ, necnon purgatorii astructorem; ut ruditate Christianismi ac reliquiis gentilitatis conspicuum; ut pseudepigraphum, supposititium; ut alium ab eo quem olim manibus terebant SS. Patres; denique ut barbarum, atque per hæreticos interpolatum, insertis erroribus ac fabellis. Quas accusationes et consimiles, frivolo aut nullo fundamento subnixas, cum ad loca pervenerimus, si necesse visum fuerit, Deo dante, absque confutatione non relinquemus. Medium itaque beati tenere, cum olim, tum

nuper, quicumque Hermæ *Pastorem* judicavere σύνταγμα non quidem canonicum, sed ecclesiasticum, ac optimæ notæ, et propugnaculum fidei catholicæ adversus Montani duritiā; ad hæc fetum Hermæ, apostolici illius viri (nulla quippe ratio contrarium evincit), quem Paulus in fine Epistolæ ad Romanos salutari jubet. Nam qui Hermetem seu Hermem in illius locum substituunt, aut utrumque confundunt, decepti videntur a fabula *Libri pontificalis*, ubi ad similitudinem Hermæ fingitur quidam Hermes, Pii papæ primi frater, scriptor libri quo continebatur Mandatum angeli, visi in habitu pastoris, de Paschate die Dominica celebrando. Quod commentum multi amplexi sunt, præcipueque nescio quis poeta sub honesto Tertulliani nomine latens l. III *adversus Marcionem*, in fine; item epistolarum papæ Pii fabricator, epist. 4; Beda, Ado, alii, in Chronicis, in Martyrologiis; nec non auctor *Catalogi pontificum romanorum*, ab Ægidio Bueherio in Commentario ad Victorii Canonem Paschalem editus, qui forsā ex pseudo-Damaso debet emendari. Sed et facile fuit librariis, *Hermam* mutare in *Hermem*, et *Hermem* vice versa in *Hermam*. Sicque fortassis apud Magistrum Sententiarum, lib. IV, dist. 35, n. 5, ex Herma factus fuerit *Hermes*: similiterque in Rufiniana Origenis interpretatione, lib. I *De principiis*, cap. 3, et lib. IV, cap. 2. Postremo sane loco caput primum *Philocaliæ* Hermam ostendit. Et contra forte prædictus poeta *Hermes* scripserat, non *Hermas*; nisi si, quem errorem errasse videtur pseudo-Pius, Hermem et Hermam pro uno eodemque habuerit. Nec dissimili, quamvis alia depravatione editiones S. Hieronymi libro *De nominibus Hebraicis*, capite de Epistola ad Romanos, exhibent, *Ermon*, *anathematizantes mærorem*; cum et res ipsa, et capita de Numeris, de Actis apostolorum, *Ermen* reponendam persuadeant; tametsi *Ermon* quoque eodem sensu exponatur in capitibus de Deuteronomio, de Jesu Nave (ubi perperam *Emon* apparet) et de Psalterio.

Jam vero ex Rufini *ad Symbolum* verbis obscurioribus nascitur quæstio. Quæ si ita distinguantur, *Libellus qui dicitur Pastoris sive Hermatis, qui appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri*; unus noster liber quatuor geret nomina, *Pastor, Hermas, Duæ Viæ, Judicium Petri*. Sin autem ubi virgula conspicitur, major distinctio ponatur, duo puncta vel punctum cum virgula, duo constituentur libri binomines, alter *Pastoris, sive Hermatis*, alter *Duæ Viæ, vel Judicium Petri*. Equidem nullus dubito, quin diversa volumina exstiterint: suspicor magis a Rufino scriptum, *Libellus qui dicitur Pastoris sive Hermatis; quique appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri*. Rationes, cur opera non confundam, hæc sunt: 1. De uno libello sic locutus fuisset: *Qui dicitur Pastoris, sive Hermatis, sive Duæ Viæ, vel Judicium Petri*. 2. In toto *Pastore* ne verbum quidem de Petro. 3. Pauciora de duabus viis profert initio mandati sexti, quam ut inde nomen acciperet.

A Certè multo plura apud Barubam et in Constitutionibus apostolorum, hoc denominationis iis scriptis non dedere. 4. Aperte B. Hieronymus in catalogo *Judicium Petri* distinguit ab Hermæ *Pastore*: de primo enim disserit in Petro, de secundo in Herma. Atque hæc ad Rufinum.

Ex Origenis autem verbis, lib. IV *De principiis*, cap. 2, in *Philocaliæ* cap. 4, p. 22: Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπὸ τινῶν καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα. Hoc est, *Ideo nos et illud in Pastore, libro qui a quibusdam contemnitur, cum jubetur Hermas duos libros scribere, ipseque postea annuntiare senioribus Ecclesiæ ea quæ a Spiritu didicerat, sic exponimus*. Ex hoc, inquam, sermone conjecerunt viri docti *Pastorem* commentariis ab Origene fuisse illustratum. Quamquam loquitur duntaxat de præsentii expositione, quam nempe eodem loci post Hermæ testimonium statim subjungit. Est et alius error nonnullorum adeo crassus, ut nec refutationis indigat. Dicunt ab Hieronymo, in Prologo galeato, per *Pastorem* non intelligi librum Hermæ, sed tertium Machabæorum, contorta et longe petita utentes deductione ἀπὸ τῆς πασάδος sive πασιδος. Cum ex aliis Hieronymi cæterorumque locis res manifestissime pateat.

C Denique, cujus habemus animadversiones multas ad nostrum auctorem, Barthius, cum passim labitur, tum contra antiquam eam versionem quatuor committit. Prius, appellando rusticam, semibarbaram, semiveterem: quod neutiquam est. Alterum, temere et absque ulla ratione, imo contra omnem rationem, affirmando, epitomen magis esse quam interpretationem. At aliter rem se habere liquet ex convenientia textuum a veteribus prolatorum. Equidem videntur ista citari ex *Pastore* a Clemente Strom. II, pag. 384: Προηγείται μὲν πίστις, φόβος δὲ οἰκοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. *Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas*; quæ ibi non inveniuntur; verum Clementis sunt, sua Hermaicis interserentis. Tertium commissum, D quando futilibus conjecturis hariolatur, scriptam fuisse post Hieronymi tempora, et ab Anastasio Bibliothecario. Esto, concedamus barbariem ubique redolere: num eadem de causa antiquissimam Irenæi interpretationem Anastasio ascribemus? Sed Hieronymus testatur plerisque sui temporis Latinis Hermæ volumen ignorari! Quid inde? At multo antea plebi Africanæ notissimum exstitit; utpote ex cujus lectione mos invaluerat *assignata oratione assidendi*, ut verbis utar Tertulliani. At a Latinis catholicis, tempore Zephyrini ac ejusdem Tertulliani, ad jugulandam Montani impietatem adhibebatur. Sane ante Anastasium ab Hieronymo, Rufino, Cassiano, Gelasio, Beda et Walfrido Strabo, Latinis scriptoribus, memoratur. An necesse est

ut omnes isti Græce legerint, et non ex nostro interprete? Transeo reliqua Barthii momenta, pulvere ventoque leviora, ut ultimum illius peccatum attingam. In eo autem consistit, quod Joanni Tario eam affingit opinionem, de qua vir ille eruditissimus οὐδὲ κατ' ἄναρ, quasi ad *Philocaliæ* caput primum Rufino ascripserit *Pastoris* Latinam translationem. Nos ut nihil certi afferre possumus, ita suspicamur per prima Ecclesiæ tempora Latinos non caruisse laudatissimi operis versione: eam vero aliam a nostra fuisse, nihil nos cogit dicere. Cæterum antequam manum hinc tollam, monitum te velim, *Lector*, et capitulum lemmata abesse a codicibus mss.

A quibus usus fui: et in notis marginalibus, quas ad textum apponendas curavi, litteram G, significare ms. S. Germani, litteram V, ms. S. Victoris; uero autem asterisco, ante caput 8 Visionis 3 lib. a iudicari utrumque codicem, postea solum Victorium. *Adjectæ sunt, in hac editione, variae lectiones ex antiquo codice Carmelitarum Excalceatorum, suburbii Parisiensis; quas ad calcem totius voluminis legere licebat in Paris. Edit. Accesserunt etiam quæ in infima pagina Oxoniensis editionis, anni 1685 leguntur, ex codd. Bodlicianæ et Lambethanæ bibliothecarum.*

GALLANDII PROCEMIUM

AD S. HERMAM.

(*Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venetiis, 1765, in-fol., Proleg., p. xxvi.)

CAP. I. Quis cuiusque fuerit Hermas. Distinguendus tum ab Herme, Dalmatiæ, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete Pastore, Pii I fratre.

Clementem Romanum excipit Hermas, vir et ipse apostolicus, non modo Patrum vetustissimis celebratus, verum etiam ab Apostolo salutatus ad Romanos scribente¹, antequam Romam Paulus ipsemet appulisset. Probe autem distinguendus noster Hermas ab *Herme* seu *Hermete*, prout sane utrumque cum nominis varietate, tum re ipsa, Patroba interjecto, distinxit idem Apostolus. Siquidem loco citato: *Salutate*, inquit, *Asyncritum, Hermam, Patrobam, Hermen*, etc., quorum ille, si fides Pseudo-Dorotheo atque Hippolyto, Philippopoleos; hic vero Dalmatiæ episcopus fuisse fertur. Potiore item jure æcernendus uterque ab *Hermete Pastore*, domo Aquileiensi, sancti Pii I fratre, sub cuius pontificatu centum ferme post Paulum annis librum *De Paschate* scripsit, nunc deperditum, vel saltem hactenus incompertum. De his autem plura dudum protulerunt viri eruditissimi, Nourrius², Fontanius³, aliique; ad quos proinde, ne longius quam par sit excurrat oratio, lectores remittimus. Interim vero, veterum præsertim ac recentiorum scriptorum auctoritate ducti, Hermæ quem Paulus proxime ante Patrobam salutavit, opus *Pastor* inscriptum asserendum existimamus; eo vel maxime quod auctor ubique in ipso libello, *Hermæ*, non autem *Hermis* aut *Hermetis*, nomen assumat.

Italum, quin et Romanum fortasse fuisse scriptorem, vel saltem inter Latinos diu vixisse, plura sua-

dent vestigia in ejus opere passim obvia. Nam statim ab initio hæc habet⁴: *Qui enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi, et cepi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo, lavari eam in flumine Tiberi vidi*, etc. Itinera quoque sua et mansiones describens, *Cumarum* meminit⁵; loco enim citato pro *cum his* legendum *Cumis*, cl. Cotelerius recte conjecisse videtur. Meminit item *viam Campanæ*⁶, nec non *Arcadiæ*⁷: unde lux haud modica conjecturæ nostræ accedit; eamlemque pariter confirmare putaverim ejusmodi verba⁸: *Cum, inquit, ambularem in agrum, et considerarem ulmum et vitem... De hac vite et ulmo disputo. Ad quem Hermæ locum illustrandum apposite a Cotelerio adhibita Servii explicatio Virgiliani hemistichii*⁹:

1 ulmisque adjungere vites.

« Secundum Italiæ situm, ait, locutus est; in qua vites altius elevantur. Sic alibi¹⁰:

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.

Quibus addas maxime velim, Hermam Græce scribentem, ad jejunium indicandum, *στάσιως*, *stationis* vocabulum more Latinorum usurpasse¹¹: quod eo quidem sensu Græcis vocatum, nusquam se legisse meminit vir eruditus modo laudatus. Neque sane ullum hujus vocis exemplum, eadem significatione apud Græcos acceptæ, profert Cangius¹², neque ab eo excitatus Petavius¹³.

Cæterum divitem præterea fuisse aliquando Hermam¹⁴, uxoremque duxisse ex qua filios suscepit¹⁵, quæ tamen ipsi *futura erat soror*; ita nempo

¹ Rom. xvi, 4. ² Nourr., *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 49 seq. ³ Fontan., *Hist. litter. Aquil. lib. II, cap. 14, pag. 64 seq.* ⁴ Herm. *Past. lib. I, vis. I, cap. 1.* ⁵ *Id. ibid. vis. II, cap. 1.* ⁶ *Id. ibid. vis. IV, cap. 1.* ⁷ *Id. ibid.*, III, simil. IX, cap. 1. ⁸ *Id. ibid.*, simil. II. ⁹ Virg. *Georg. lib. I, vers. 2.* ¹⁰ *Id. ibid.*, lib. II, vers. 89. ¹¹ Herm. *Past. lib. III, simil. V, cap. 1.* ¹² Cang., *Glossar. med. Græc.*, v. Στάσις. ¹³ Petav. in not. ad Epiph., pag. 356. ¹⁴ Herm. *Past.*, lib. I, vis. III, cap. 6. ¹⁵ *Id. ibid.*, vis. II, cap. 2 et 3.

corum et a tori usu dissociata, non amplius uxoris munere fungeretur, testatur ipsemet auctor. Sed quod rei caput est, Ecclesie Romanæ presbyter erat noster Hermas, eo tempore quo suum *Pastoris* opus scribebat: quod quidem jure collegisæ videtur Dodwellus¹⁸. « Jubetur enim ipse, inquit vir criticus, duo Revelationum suarum exemplaria describere¹⁹: Clementi alterum ad exteras civitates transmittendum: alterum Graptæ, viduis legendum orphanisque sub viduarum cura institutis: suum vero tertium exemplar, Ecclesie Romanæ senioribus seu presbyteris, ipsum legere oportebat Hermam. Sicut ergo Clementis Ecclesie Romanæ episcopi munus erat ad reliquos exterarum Ecclesiarum episcopos mittendi libellum; et Graptæ viduas, legendi collegis viduis et orphanis: sic sane qui Ecclesie Romanæ presbyteris renuntiaturus erat Hermas, ejusdem pariter Ecclesie ipsum fuisse presbyterum erat consentaneum. » Hactenus vir ille eruditus. Alia insuper nonnulla de nostro Hermas libuit adnotare Moshemio²⁰, quæ tamen haud magni refert recensere.

CAP. II. Opus Hermæ, PASTOR inscriptum. De Græcis ejus laciniis, deque vetere Latina versione.

Illud potius notatu dignum occurrit, quod Hermas in suis visionibus describendis Zachariam prophetam imitatus videatur; quin et « opus suum eo tam singulari exarasse stylo existimatur, quod illum ad alliciendos movendosque hominum animos, atque ad tradendam doctrinam suam aptissimum et efficacissimum judicaret, » ut conjicit vir doctus²¹. Aliter tamen visum erudito Dodwello²². Ejus autem liber antiquis Patribus sive Græcis sive Latinis, *Pastor* aut *liber Pastoris* passim appellatur; indeque fortasse derivata denominatio hujusmodi, quod in toto ferme opere *Pastor* inducitur Hermam alloquens et informans. Nunc vero tribus distinguitur libris, quorum primus *Visiones* IV, secundus *Mandata* XII, tertius *Similitudines* X complectitur. Hæc tamen divisio posterioribus editoribus ascribenda; siquidem illam neque mss. exemplaria, neque vetusti scriptores agnoscunt; quin et a codicibus qui superant abesse capitum lemmata, Cotelerius aliique observarunt.

Hoc autem opus Græce primum fuisse scriptum nemo nescit: dolendum tamen quod textus jamdudum temporum injuria sic exciderit, ut nonnulla tantum loca supersint, vetustiorum Patrum Græcorum operibus intexta. Quibus quidem laciniis, in primis vero fragmentis iis quæ satis multa occurrunt in *Doctrina ad Antiochum ducem*, inter Athanasii supposititia primum a doctissimo Montfauconio evulgata, jactura hujusmodi utcumque sarciri potest. Verum de hujus operis pseudo-Athana-

nasiani pretio el. editorem audire juberit²³. « *Doctrina*, inquit, ad Antiochum ducem, otiosi hominis commentum, eo tamen nomine pretiosa et commendanda est, quod magnam libri *Pastoris* partem, cujus Græca jamdiu interlere, Græce nobis exhibeat; et quidem ita puram, ita Latinis *Hermæ Pastoris* consonam, ut ad verbum ex eo ut plurimum descriptam esse conspicuum sit. Primo namque scriptor iste Antiochum nobis representat adeuntem S. Athanasium, infirmitatis corporeæ causa; ut una precibus suis levet ægritudinem, et monitis viam paret ad poenitentiam. Huic Athanasius sanitati restituto, duodecim *Mandata* tradit, quæ nihil aliud sunt quam duodecim illa *Hermæ Pastoris Mandata*, quibus constat liber secundus, ita tamen ut non integra semper, sed quibusdam adeptis afferat. Deinde multa alia ex eodem libro hinc inde consuuntur, ac postremo magnam et prolixam narrat Antiochi visionem, quam item ex tertio *Pastoris* libro mutuatus est. Hoc itaque opusculum licet prima fronte flocci quidem faciendum videatur, maximi tamen est momenti; quippe cum libri illius apostolorum ævo editi, et a tot Patribus nec sine laude memorati, multa et prolixa nobis fragmenta suppeditet. » Hactenus V. C.

Quamvis vero textus Hermæ Græcus interciderit, integra tamen exstat interpretatio Latina, cujus auctor penitus incognitus. Sed quisquis demum ille fuerit, ejus tamen versionem vetustissimam esse constat, utpote quæ Tertulliani ætate fuisse videtur Ecclesie Africanæ notissima; quod utique aperte colligitur ex ejus libro *De oratione*, unde locum desumptum inter veterum testimonia retulimus. Merito igitur a viris eruditis explosa Barthii sententia, *Pastoris* versionem Anastasio Bibliothecario ascribentis²⁴: quæ scilicet longe ante Hieronymo, Rufino, Cassiano aliisque antiquioribus Patribus comperta fuisse perhibetur; quaque insuper usus comperitur vetustus auctor homiliæ *De aleatoribus* inter opera Cypriani, ut alios prætereamus. Quæ vero subdit idem censor de hæc antiqua versione quibus illam deprimere conatur, levioris sunt momenti quam ut in iis refellendis tempus insumamus.

D CAP. III. Quanto in pretio apud Patrum vetustissimos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc immerito a nonnullis reprobatur. Solvuntur aliquot objectiones, ab antiquorum Patrum auctoritate petitæ.

Patrum antiquissimis, Græcis in primis, tanto in pretio fuit Hermæ *Pastor*, tantumque apud ipsos auctoritate valuit, ut ab eorum nonnullis, ut puta Irenæo, Clemente Alexandrino atque Origene²⁵, fuerit inter canonicas Scripturas recensitus: adeoque nihil mirum, si opus illud in antiquis biblio-

¹⁸ Dodw. in addit. ad Pears. Opp. post. pag. 196. et in Dissert. sing., *ibid.*, pag. 158. ¹⁹ Herm. *Past.* lib. I, vis. II, cap. 4. ²⁰ Moshem. *Instit. Hist. Christ. major.*, pag. 225. ²¹ Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 57. ²² Dodw. *Dissert. in Iren.*, § XVI, p. 120, et in addit. ad Pears. Opp. post., p. 197. ²³ Montf. *Athanas. Opp.* tom. II, p. 251, *Monit.*, n. 114. ²⁴ Barth. not in Herm. pag. 855. ²⁵ videbis Veter. testimon. Hermæ *Pastori* præmissa.

rum codicibus atque in veterum Stichometriis, A Novæ Fœderis libris subjectum reperitur. Athanasius vero, Hieronymus ac Rufinus eundem locum ipsi attribuunt, quem Sapientiae Salomonis nomine inscriptæ, et Sapientiae Sirach, nec non libris Esther, Judith, Tobiae atque Machabæorum assignant. Uno verbo, Hermæ Pastor vetustis Patribus passim habitus, non quidem veluti liber canonicus, sed veluti ecclesiasticus et optimæ notæ, quin et maxime necessarius ac utilissimus, ad fidei dogmata propugnanda comparatus, atque ad plebis institutionem quammaxime idoneus.

Verum, si quosdam audias, Novatianorum et Pelagianorum fons ²⁶, Montanisticarum superstitionum gurgis fautorque Arianorum habendus Hermas : impurus insuper dogmatistes, qui scilicet liberum arbitrium ²⁷, purgatorium et monasticam solitudinem astruat : denique tanquam larvati prophetæ somnia, ejus scripta reputanda, adeoque inter supposititia et hæresibus fabulisque oppleta rejicienda. Sic nimirum scriptorem apostolicum censors isti morosi exagitant, ejusque Pastorem, præstantia et utilitate commendandum, atque a vetustioribus Patribus tantopere celebratum infamant. Attamen eorum criminationes levissimas esse nulliusque ponderis, complures viri doctissimi prodiderunt.

Agesis nunc, ne objectiones ad unam omnes taciti præteritis dicamur, eas saltem quæ a Patrum auctoritate repetuntur, hic ducimus discutiendas. Inter illas vero præcipua e S. Hieronymo desumpta occurrit, cujus hæc sunt verba : Liber ille apocryphus, inquit ²⁸, stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus. Quo loco nonnullis visus est sanctus doctor Hermæ Pastori severioris censuræ notam inussisse, illud nempe viri apostolici dictum respiciens ²⁹ : Misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus ne te dilaniaret. Hinc, inquirunt, Hermæ Pastorem non solum contemnit doctor maximus, verum etiam stultum esse decernit. Næ, a vero longe aberrare videntur, qui sic rationes putant. Fac demum respexerit hunc Hermæ locum S. Hieronymus, num vero eapropter universum D Pastoris librum ille rejecisse dicendus? Quod enim aliquo in opere quidpiam minus recte aut parum caute scriptum quis detegat pronuntietve, id vero totius operis auctoritati plane officere, nemo jure dixerit. Deinde, qui fieri potest, ut sanctus ille doctor acriter adeo in Pastorem invecus fuerit, quem De viris illustribus scribens ³⁰, revera utilem librum appellat, quemque apud quasdam Græciæ Ecclesias publice legi testatur, multosque de eo scri-

ptorum veterum usurpasse testimonia declarat. Hæc autem Hieronymus post scribebat, quam suum in Habacuc Commentarium edidisset ; hujus enim meminit in eodem libro ³¹, ubi sua scripta recenset : ut propterea si quid in Hermam durius litteris antea tradiderat, illud vero ipsemet postea correxerat ac emendasse videatur.

Neque demum res est adeo explorata, ut locum Hieronymianum objectum accipere de opere Pastoris cogamur : non enim Tyri, sed Hegrin apud Hermam hodie legimus. Quæ quidem vox inde fortassis enata, ut erudite satis conjicit cl. Cotelerius, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura existeret εγρηγ ; cujus postremæ litteræ inferiore parte exesa, putarit vetus interpret legendum εγρηγ ; hujusque lectionis vim haudquaquam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam reddiderit Hegrin : cum tamen legendum fuisset εγρηγορος, ac vertendum Vigil ex Danielis cap. iv, ubi εγρηγορου, seu Vigiliis ministerio Babylonis rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Alii vero ³², ex Colbertini codicis ms. lectione quæ sic se habet : Misit Dominus angelum suum super bestiam cujus nomen est Hegrin, colligunt Hegrin non angeli, sed bestiae nomen esse. Græce nimirum scripserit Hermas ἄγριος, illud Psalmistæ spectans : Ἐλυμῆνατο αὐτῆς ὡς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτῆς. Exterminavit eam (vineam) aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Cui quidem conjecturæ contextus favere videtur. Si quidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse, mox ibidem stylo apocalyptico declarat Hermas : ut proinde cum paulo ante scripserit a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum immisso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque foveret.

Opponitur insuper ex antiquioribus Tertullianus, qui Pastorem dure perstringens ³³, scripturam vocat apocrypham, falsam, adulteram, adeoque ab omnibus ecclesiasticis conventibus reprobata. Sed hæc sunt Tertulliani, jampridem in Montanistarum hæresim prolapsi : quod sane in Hermæ laudem vel plurimum cedit. Secus enim Tertullianus orthodoxus alibi sensisse videtur ³⁴.

Alii etiam scriptores Origene vetustiores vel eisdem suppres, Pastoris libellum in contempionem adduxisse perhibentur, quorum tacito nomine meminit ipse Adamantius ³⁵. Verum cum idem Origenes alibi scribat ³⁶, opus Hermæ valde sibi utile visum, tradatque ³⁷ simul illud quidem ab omnibus pro divino non habitum, verumtamen in Ecclesiis circumlatum : hinc jure quis arguat, Patrem doctis-

²⁶ Blondel., Apolog. pag. 17. ²⁷ Rivet. Crit. sac., lib. 1, cap. 12. ²⁸ Hieron., Comment. in Habac., 1, 14. ²⁹ Herm. Past. lib. 1, vis. iv, cap. 2. ³⁰ Hieron., lib. De vir. illustr., cap. 10. ³¹ Hieron., lib. De vir. illust., cap. 135. ³² Nourr., Appar. ad Bibl. PP., tom. 1, pag. 65. ³³ Psalm. lxxix, 14. ³⁴ Tertull., lib. De pudicit., cap. 10. ³⁵ Id. lib. De orat., cap. 12. ³⁶ Origen., De princip., lib. iv, cap. 2, § 8. ³⁷ Id. lib. x Epistol. in Epist. ad Rom. xvi, 14. ³⁸ Id. Comment. in Matth., cap. xiv, edit. noviss., tom. II, p. 644.

simum eos scriptores insuper habuisse; adeoque haud nominatim laudasse, quod vel illos nullius esse auctoritatis censuerit, vel immerito nulloque rationum pondere ab hisdem fuisse rejectum ecclesiasticum librum agnovit. Nisi malis conicere, hujusmodi scriptores Origeni memoratos eapropter *Pastorem* contemptui habuisse, quod contra nonnullos disceptarent, qui ex eo velut in canone Scripturarum recepto testimonia depromerent, quibus fides fuerit omnino adhibenda.

Quo etiam sensu fortasse accipiendus Prosper, Collatori Hermæ auctoritatem objicienti, ejus *testimonium nullius esse auctoritatis* respondens ³⁹. Vel potius dicendum cum aliis, Prosperum propterea *Pastoris* auctoritatem detrectasse, quod illum penitus ignoravit: siquidem, Hieronymo teste ⁴⁰, liber Hermæ *apud Latinos pene ignotus* erat. Neque vero ab re conjecerint qui putarint, Prosperum considerate dixisse nullius esse auctoritatis *testimonium quod disputationi suæ de libello Pastoris Collator inseruit*; non quod S. Pater Hermæ *librum* prorsus rejecerit, sed quod *testimonium* ex eodem libro a Collatore in medium prolatum, nihil ad ejus opinionem astruendam conferre perspexerit. Virum doctissimum consule ⁴¹.

Cæterum cum Eusebius, Hieronymus, Gelasius in *Decreto*, auctor *Stichometriae*, Nicephoro CP. attributa, aliique Ecclesiae scriptores, apocryphos inter et nothos libros *Pastorem* recensent, eorum sententia non ita est accipienda, perinde ac si esset *C* noxiæ doctrinæ vel falsi nominis opus; sed quod ab Ecclesia extra Canonem positum agnosceretur, ut viri docti jamdudum monuerunt, nosque superius attingimus. At de his hactenus: nunc alio excurrat oratio.

CAP. IV. Quo tempore scripserit Hermas, disquiritur.

Jam vero, ut ad tempus inquirendum quo scripserit Hermas animum convertamus, illud quidem non adeo exploratum habemus, ut certam ejus notam figere sit in promptu. Verumtamen si quis ejus *Pastorem* rimetur attentius, nonnulla fortasse haud spernenda indicia deprehendet, unde opusculum istud litteris designatum ante Hierosolymorum excidium, sive circa Christi annum 70 merito existimet. Hanc sane sententiam sunt secuti complures viri eruditi, Dodwellus ⁴² in primis, Millius ⁴³, Caveus ⁴⁴, Baraterius ⁴⁵, atque ut alios prætereamus, V. C. Fontanus ⁴⁶; qui tamen, sui oblitus, deinceps Hermam ecclesiasticum sæculi II scriptorem appellat. Quod quidem judicium hisce rationum momentis innititur: Primum nempe scri-

psisse perhibetur Hermas sub Clementis pontificatu ⁴⁷; quem, stante adhuc templo, suam inississe priorem ad Corinthios Epistolam superius ostendimus ⁴⁸. Deinde persecutionem Neronianam respicere videtur auctor, dum eorum causam ⁴⁹ *qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus seras bestias, flagella, carceres, cruces*. Eandemque persecutionem iterum memorat, dum se illam effugisse paulo post profitetur his verbis ⁵⁰. *Occurrit mihi talis bestia, quæ possit populum consumere; sed, virtute Dei et singulari ejus misericordia, evasi illam.* Et rursus: *Magnam, inquit, tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti.* Neronem scilicet *bestiam* vocat, ab Apostolo edoctus, cui *leo* dicitur idem tyrannus, ubi ait ⁵¹: *Dominus autem mihi assistit, et confortavit me: et liberatus sum de ore leonis.* Ita Patres et interpretes passim. De hac autem persecutione fuisse locutum Hermam tum hic, tum etiam alibi ⁵², vix ea dubitare sinunt quæ superius in eandem sententiam edisseruimus ⁵³. Denique *pressuræ superventuræ* mentionem injicit vir apostolicus ⁵⁴: qua phrasi θλιψιν illam μεγάλην et ὀργην μέλλουσαν, toties in Novo Testamento prædictas, excidium nimirum Hierosolymorum, respexerit. Qua de re pluribus loco modo citato satis erudite Dodwellus.

CAP. V. Quid operæ in ejus Pastorem nunc denuo vulgatum, impensum.

Permulta quidem circumferuntur *Pastoris* editiones, ex quo primum opus illud anno 1513 Parisiis vulgavit Jacobus Faber. Nos vero ex illis potissimum quæ prodierunt ab anno 1672 subsidia nobis comparavimus, quibus exactior nitidiorque, ut par erat, nostra prodiret. Et primum quidem Græca quantacunque supersunt, in eam comportanda existimavimus, licet secus senserit editor Oxoniensis. Quæ vero Græci textus laciniæ longe prolixiores ad libros Hermæ II et III pertinent, eas demum ex *Doctrina ad Antiochum ducem* præstantis Athanasianorum editionis Montfauconianæ mutuati sumus, haud rati cum Clerico et Russelio Fabricium sequi: ea namque inde primum ipse describens, ita duxit alicubi conformanda, ut veteri interpreti magis cohærent; quod suis locis adnotandum curavimus. Aliquot insuper *Pastoris* fragmenta in eodem pseudo-Athanasii opere deteximus, quæ tum cl. editorem, tum alios etiam ipsum secutos, fugerunt, ut in notis subjectis monuimus.

Haud minori studio antiquam versionem recensuimus, sedulo collatis variis lectionibus, quas Co-

³⁹ Prosp., lib. *contr. Collat.*, cap. 30. ⁴⁰ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 10. ⁴¹ Farlat., *Illyric. sacr.* tom I, pag. 400. ⁴² Dodw. in *Dissert. singul.*, cap. 11, § 5, ad Pears. postum. pag. 158, et in addend. ad *Dissert. Iren.*, pag. 158. ⁴³ Mill. *Prolegom. ad Nov. Test.*, n. 143. ⁴⁴ Cav. *Hist. litter.*, tom. I, p. 31. ⁴⁵ Barat. *Disquis. chron.*, cap. 3, § 3, pag. 59. ⁴⁶ Fontan. *Hist. litter. Aquil.*, lib. II, cap. 1, pag. 64, 95. ⁴⁷ Herm. *Past.* lib. I, vis. II, cap. 4. ⁴⁸ Vide Proleg. ad S. Clementem Romanum, hujusce *Patrologiæ* t. I. ⁴⁹ Herm. *Past.*, lib. I, vis. III, cap. 1 et 2. ⁵⁰ Id. *ibid.*, vis. IV, cap. 2. ⁵¹ II Tim. IV, 17. ⁵² Herm. *Past.*, lib. III, simil. VIII, cap. 3. ⁵³ Prolegom. cap. 1, sect. 1, § 9. ⁵⁴ Herm. *ibid.* lib. I, vis IV, cap. 2.

telerius et Fellus e codicibus mss. in medium protulere: quod passim neglexisse Clericum ejusque exscriptorem Russellium sumus experti. Quo quidem in munere peragendo, tanta cum religione interdum versati sumus, ut nimia fortasse cura nostra videri queat. Verum, meo saltem animo, salva res est: siquidem in editore hoc studiorum genus excolente, diligentia potius culpanda quam desideranda existimatur. Denique sacræ Scripturæ loca quæ vir apostolicus respexisse perspicitur, subjicere studuimus. Quod quidem consilium jam-

dudum ceperat Joannes Albertus Fabricius, qui loca Novi Fœderis ad quæ alluisse videtur Hermas congresserat, teste Reimaro⁵⁵: sed cum collectio isthæc Fabriciana nondum lucem aspexerit, qualem-
enque demum hunc laborem subire placuit; tum ut Dodwello iremus obviam, qui Hermam e Novi Testamenti libris ne testimonia quidem adducere consuevisse censuit⁵⁶, tum in primis ut comper-
tum fieret, quam immodica sit Whitbii censura, sacras litteras primis vix labris Hermam attigisse, aut easdem insuper habuisse asserentis⁵⁷.

⁵⁵Reimar. *Commentar. de vita et script. J. A. Fabric.*, pag. 207. ⁵⁶Dodw., *Dissert. I ad Iren.*, § XLII pag. 74. ⁵⁷Whitl., *Disquisit. in Bulli Defens. fœd. Nic.* lib. 1, cap. 2, pag. 19.

DE DOCTRINA S. HERMÆ.

(LUMPER, *Historia theologico-critica de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum*, etc. Augustæ Vindob., 1783, t. I, p. 116 — Quæ de vita et scriptis S. Hermæ affert Lumpers, hæc verbotenus tere ex Cotelerio et Gallandio hausit, et ioco omittimus.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Cum primum Hermas monita in visionibus, quæ ab ipso describuntur, accepta publici juris fecit, tantam ea in Ecclesiam Græcorum præsertim nacta sunt auctoritatem, ut iis non modo ad veritates fidelibus propositas confirmandas, sed et ad hæreticos refellendos atque impugnandos uterentur. Sic S. Irenæus Hermæ testimonio fidem in unum Deum omnium creatorem (1) confirmat. Laudatur etiam a Clemente Alexandrino (2) ad comprobandum Deum falsis æque ac veris prophetis in Ecclesiæ utilitatem ad incredulos confutandos (3) uti, qui divinas revelationes fabularum loco habent; atque ad demonstrandum, opera ac verba nostra (4) invicem consentire debere; a Tertulliano etiam adhibebatur, ut ostendat (5), quo corporis habitu orandum sit; postremo ab Origene (6) ut probet unam peccati diem pœnæ anno esse puniendam.

B

ARTICULUS I.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

§ I. De S. Scriptura.

Egregium nobis testimonium de reverentia erga libros sacros, qualis isto tempore vigeat, tres Hermæ libri perhibent. Hermas enim, qui ἀπόκρυφον (apocryphum opus) Novi Testamenti nullum adhibuit, e libris canonicis permulta hausit, quæ pertinent ad Evangelia Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis; ad Acta apostolorum; ad Epistolas Pauli, nimirum ad Romanos, ad Ephesios, ad Hebræos (7); Jacobi (8), Petri primam et secundam (9); divi Joannis secundam (10) ac tertiam (11), atque D. Judæ catholicam (12), nec non et Apocalypsin beati Joannis apostoli, ad cujus exemplum scripsisse videtur. E multis autem locis Hermæ, in quibus colligendis etiam diligentem se præbuit V. C. Lardnerus, hic insigniores duntaxat cum Apocalypsi con-

(1) « Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit: *Primo omnium crede, quoniam unus est Deus.* » S. Iren. l. iv, *Advers. hæres.*, c. 37.

(2) Lib. *Stromat.*, pag. 311.

(3) « An non enim et virtus, quæ in visione apparuit Hermæ in figura Ecclesiæ, dedit librum, ut describeret, quem electis annuntiare volebat. » Clementis Alex. lib. vi *Stromat.*, pag. 679.

(4) Idem, pag. 345.

(5) Tertull., lib. i *De orat.*, cap. 12.

(6) Homilia viii, in *Numerorum librum*.

(7) Hermas, similitud. viii, c. 8: *His igitur non est locus pœnitentiæ.* Confer Hebræorum cap. xii, v. 17.

(8) Hermas, similitud. v, c. 3: *Quicumque vero inertes sunt, et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino, cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut petentibus a se cuncta sine intermissione tribuat.* Collat. Jacobi cap. i, v. 5 et 6. Idem, similit. viii, v. 6: *Qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, nomen ejus nequaverunt, quod su-*

per eos erat invocatum. Collat. Jacobi ii, v. 7. Idem, mandat. xii, c. 4: *Spiritus, qui desursum est, quietus est.* Collat. Jacobi cap. iii, v. 17. Idem, mandat. vii, c. 5: *Si enim resistitis illi (diabolo), fugiet a vobis confusus.* Collat. Jacob. iv, v. 7. Idem, mandat. xii, c. 6: *Audite ergo me, et timeite Dominum omnipotentem qui potest vos salvos facere, et perdere.* Collat. Jacobi cap. iv, v. 12.

(9) Hermas, visione iii, c. 7: *Ii sunt, qui crediderunt quidem; dubitatione autem sua reliquerunt viam suam veram.* Collat. II Petr. c. ii, v. 15. Idem, vis. iv, c. 3: *Aurea autem pars vos estis, qui effugistis sæculum hoc.* Collat. II Petr. c. ii, v. 20.

(10) Hermas, mandat. iii: *Oportebat enim te, sicut Dei servum in veritate ambulare.* Confer caput quartum Epistolæ secundæ Joannis.

(11) Vide Hermæ mandatatum tertium totum.

(12) Hermas, visione iv, c. 3: *Quoniam immundus latet et puri erunt electi Dei in vitam æternam.* Confer D. Judæ apostoli c. xxi, v. 24.

spirantes adnotamus. Primus habetur apud Hermam visione II, c. 4 : *Annum illam . . . quam putas esse? . . . Est Ecclesia Dei.* Confer Apocalyps. c. XII. Idem vision. IV, c. 2 : *Bestia hæc figura est pressuræ supervenientis.* Collat. Apoc. c. XII. Idem, ibidem : *Ecce, occurrit mihi virgo quadam exornata, tanquam ex thalamo prodiens tota in albis.* Collat. Apoc. c. XXI, v. 2. Idem vis. III, c. 2 : *Nonne vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur super aquas lapidebus quadratis splendidis.* Coll. Apoc. c. XXI, v. 19. Idem, ibidem : *In quadrato enim ædificabitur turris.* Collat. Apoc. c. XXI, v. 16. Idem vis. III, cap. 5 : *Lapides quidem illi quadrati, et albi convenientes in commissuris suis, ii sunt apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri.* Confer Apoc. XXI, v. 14. Idem vis. III, c. 4 : *Cum ergo consummata fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorificabunt Deum . . . Dic illis, quod hæc omnia sint vera, et nihil extra veritatem est.* Vide Apocalypsis caput XIX, v. 9. Idem similitud. VIII, c. 2 : *Tunc nuntius Domini coronas afferri jussit. Allatæ autem sunt coronæ, velut ex palmis factæ, et coronavit eos viros nuntius . . . Et jussit eos ire in turrim.* Collat. Apoc. c. VII, v. 9. Idem similitud. IV, c. 12 : *Nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen Filii Dei.* Collat. Apoc. c. XXII, v. 4.

E libro insuper Ecclesiastici unus apud Hermam occurrit locus (13). Cæterum nos e libris canonicis tantum illis, qui aliquando controversiis subjecti fuerunt, loca hic ascripsimus. Reliqua conferri possunt apud Lardnerum (14). Pro coronide duntaxat adnotamus Hermam nostrum jure optimo inter testes gravissimos de authentia SS. Evangeliorum a Matthæo, Marco ac Luca conscriptorum, præcipuum locum mereri, utpote qui horum evangelistarum sententias, verba phrasesque suis in libris persæpe expressit atque imitatus fuit; quemadmodum id vir eruditissimus Fassinius ex ordine D. D. d. minici suo in præstantissimo opere *De apostolica Evangeliorum origine* luculentissime demonstravit.

§ II. De SS. Trinitatis mysterio.

Sanctissimum Trinitatis mysterium sub quadam similitudine Hermæ in hoc opere exponit Pastor. *Dominus fundi*, inquit (15), *demonstratur esse is, qui creavit cuncta, et dedit illis virtutem. Filius autem Spiritus sanctus est. Servus vero ille Filius Dei est.* Cur autem Hermas hoc loco Filium Dei dicat servum? nempe ratione humanæ naturæ; et sub qua

^{15, 16} Matth. XVIII, 20. ¹⁶ Joan. XIV, 16.

(13) Hermas, similitud. IX, c. 25 : *Homo vero cum sit languidus, mortalis, infirmus, et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur.* Confer c. XVII Ecclesiastici, vers. 24.

(14) Lardner *In der Glaubwürdigkeit der evangelischen Geschichte*, p. II, tom. I, p. 80-101.

(15) Hermæ Pastor, similitud. V, c. 5.

(16) *Defensio fidei Nicænæ*, sect. I, c. 2, pag. 18.

ratione Spiritum sanctum dicat Filium? nimirum τῆς θείας φύσεως, seu divinitatis respectu, quod scilicet ex Deo Patre Spiritu sanctissimo, Spiritus ipse sanctissimus existat, respondet V. C. Bullus (16). Eo siquidem sensu titulus Spiritus sancti singularis personis SS. Trinitatis tribui potest. Nimirum tertix divinitatis ὁμοστασις Spiritus sancti appellatio tribuitur proprie, non φύσει; seu naturæ respectu; nam sic et Pater Spiritus sanctus est, et Filius quoque (17); sed ratione ineffabilis spirationis, qua ex Patre per Filium ipse procedit. Hæc autem ita se habere, locum insipienti facile patebit: scilicet totus ibi Hermæ sermo est de Filio Dei, qui ob nostram salutem servus factus est, et corpus, quod serviliter conservatum fuit, assumpsit. Hactenus Bullus. Aliter rem exponit Cl. P. Mössl In notis ad hunc locum, et mea quidem opinione multo clarius ac feliciter, dum ait: *Haud mirandum, quod Spiritus sanctus eum Filio Domini fundi comparatur, quia ipsa quoque Scriptura tam Filio, quam Spiritui sancto peculiarem Ecclesiæ curam atque gubernationem ascribit.* Sic apud Matthæum legimus: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*^{18, 19}. Et apud Joannem: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis*²⁰. Vocat itaque Hermas *Spiritum sanctum Filium Patrisfamilias*, quod ille quemadmodum et Filius Dei Ecclesiæ curam gerat assiduam.

Quam sana et ab omni erroris suspitione vacua, et pura fuerit Hermæ de suprema Christi divinitate sententia, his vir cl. Petavius, tametsi alias anto-Nicænis Patribus parum favisse videatur, verbis diserte explicat (18): *« Ab vetustissimis, inquit, scriptoribus . . . nec ab ullo hæresis, falsique maxime de Trinitate dogmatis insinulatus est. »* Quam recte vero de divina Verbi natura ille senserit, nemo nisi Socinianæ ac dementissimæ temeritatis homo unquam negaverit. Quid enim quæso ad summam Verbi divinitatem plane declarandam his auctoris nostri verbis clarius et dilucidius? *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam* (19). Qui Filium Dei omni creatura dicit antiquiorem, is certe eum extra creaturarum omnium numerum ac supra illarum conditionem et naturam esse aperte pronuntiat. Qui autem extra creaturarum numerum, et supra illarum naturam constituitur, hic procul dubio increatus, æternus, et summus supremusque Deus asseritur. Quis namque creatum

(17) Τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον ἢ τε τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου κλήσις παρὰ τῆς Γραφῆς ἐφαρμόζεται. « Patri et Filio similiter et Spiritus, et Sancti appellatio a Scriptura accommodatur. » S. Gregorius Nyssænus, oratio. I, contra Eunomium.

(18) Petavius, tom. II, *Theolog. dogmat.*, præfat., cap. 2, § 6.

(19) Hermas, similitud. IX, lib. III, cap. 12.

inter et increatum, inter Deum et creaturam nihil omnino medium esse ignorat? Denique eundem Dei Filium ad condendam creaturam Patri suo æterno adfuisse qui tradit, is profecto illum Patri suo coæternum firmissime asseverat. Eodem plane sensu Hermas paulo superius dixerat: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio* (20). Omnes quippe creaturæ Deo serviunt; *quoniam omnia*, uti de Deo cauit Psales regius⁶¹, *serviunt tibi*. Qui ergo in *servili conditione non ponitur*, hic creatura nec esse nec dici potest; qui autem creatura esse et dici nequit, ille certe Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus: *In magna*, inquit (21), *est potestate et imperio*; alibi vero ait: *Nomen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus ab eo sustentatur orbis* (22); ac continuo post: *Omnis Dei creatura per Filium ejus sustentatur*. His verbis summam illius divinitatem aperte renuntiari fatearis, omnino necesse est. Cui enim, amabo te, ea omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filio, qui ejusdem cum Patre sit immensitatis, æternitatis, potestatis et naturæ. Non audiendus itaque impius nescio quis Socinianus, qui nobis perperam objicit Filium Dei ibidem ab Herma servum appellari, qui post suam tantum mortem a Patre super populum suum potestatem omnem accepit. Nunquid enim Hermas, cum ibidem, sicut vidimus, dixit: *In servili conditione non ponitur Filius Dei*, sibi ipsi absurde, putideque contradixisse existimandus est? Quis sanæ mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione animoque fingere audeat? Quis vero, si hunc auctoris nostri locum æquis unquam legerit oculis, ibi continuo non animadvertat, utrumque ab illo de duplici Christi natura, cum humana, tum divina recte traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim Christus ab ipso secundum divinam suam naturam *omni creatura antiquior, in servili conditione non ponitur*; ita secundum humanam *servus Dei* appellatus est. Et id quidem clarius, quam ipsiusmet Hermæ verbis explicari non potest: *Hoc ergo, inquit, Christi corpus, in quod inductus est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum.... Advocavit ergo Filium et nuntios bonos, ut et huic scilicet corpori, quod servivit Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accepit autem et post mortem suam idem Christi corpus, humanaque ejusdem natura omnem super populum potestatem; tametsi ipsemet Christus, qui secundum divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam*

⁶¹ Psal. cxviii, 91.

(20) Hermas, simil. v, cap. 6.

(21) Idem, lib. iii, similitud. v, cap. 5 et 6.

(22) Idem, lib. iii, similitud. ix, cap. 14.

A adfuerat, ejusdem cum ipso sicut naturæ ita et potestatis semper fuerit. Cum sarta igitur, tecta, integraque sit Hermæ nostri de summa Christi doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane et ineptum effutire potuerint hæretici; unus tamen ex illis pauca quædam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit: *Neque cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur, cum vult Deus* (23). Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sectæ amor non penitus obcæcasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium: *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem? imo vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura, concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsemet voluit, afflatus fuisse asseverat. At quis nesciat, strenuos Nicænzæ fidei defensores hæc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem adversus Macedonianos invictè propugnandam efficacissimo, ut plane non immerito putabant, usos esse argumento.

Hermæ Pastor duas insuper in Christo naturas apertissime distinguit: divinam unam, secundum quam Dei Filius ante omnem creaturam existit, *ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam*. En integrum textum D. Hermæ pro divina natura: *Primum omnium, domine, inquam, hoc mihi demonstra. Petra hæc et porta quid sunt? Audi, inquit, petra hæc et porta Filius Dei est. Quonam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipientes et intellige: Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam; porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit, ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei* (24). Hoc itaque in loco Pastor Christum exhibet sub imagine tum petræ veteris, quatenus Dei Filius est ante omnem creaturam una cum Patre existens; tum portæ novæ, quatenus idem homo factus in novissimis diebus apparuit. Hæc autem cum Hermas nondum intelligerët, neque capere potuisset, qua ratione, qui Filius Dei est, idem et Dei servus sit, Pastorem suum interrogat; quare Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur? Hæc questionem respondet quidem Pastor: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio*. Sed hæc verba integrum Pastoris responsum non absolvunt; siquidem et alia ab eo ^{mox} subjiciuntur, quæ propositæ quæstionis plenioram

(23) Idem, mandat. xii, cap. 12.

(24) Idem, simil. ix, cap. 12.

et magis distinctam solutionem continent. Nimirum A
distinguit rursus Pastor inter Spiritum sanctum seu
την Οσταν in Christo φύσιν, et Christi corpus seu
naturam humanam; ac servilem conditionem, in
qua Filium Dei in similitudine posuerat, ad carnem,
seu naturam istam humanam duntaxat referendam
esse, disertis verbis docet. Postquam enim de Spi-
ritu isto locutus fuerat, qui infusus est omnium pri-
mus in corpore, in quo inhabitaret Deus, mox hæc
subjungit: *Hoc ergo corpus in quo inductus est Spi-
ritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia
ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum
illum. Cum igitur corpus illud parvisset omni tempore
Spiritui sancto recte atque caste, ac laborasset cum eo,
nec succubuisset in omni tempore, fatigatum corpus
illud serviliter conversatum est, sed fortiter cum Spi-
ritu sancto comprobatum, Deo receptum est* (alludere
videtur ad verba Pauli I Timoth. cap. III, v. 16, ἐδι-
καιώθη ἐν πνεύματι, καὶ ἀνεληφθη ἐν δόξῃ), in quibus
verbis liquido apparet, Pastorem loqui de corpore
seu natura Christi humana, deque eo tantum corpore
affirmare, quod serviliter conversatum fuerit; quod-
que post, ac propter peractam in terris servitutem
istam cum Spiritu sancto seu τῷ Λόγῳ, in quo
subsisteret, comprobatum Deo, fuerit receptum, hoc
est, ad dextram divinæ majestatis evectum in excel-
sissimis. Hinc Pastor Christi hominis exaltationem
adumbraverat in similitudine per servum, quem
Dominus fundi, hoc est Deus Pater, propter opus
bonum quod præstiterat, Filio suo cohæredem vol-
luit facere. Nempe per servum intelligit corpus, seu
humanam Christi naturam; per Filium vero την
Οσταν in Christo φύσιν divinam naturam, ut lecto-
rem jam plus semel monuimus. Tunc igitur servus
Filio cohæres factus est, cum corpus seu humana
natura Jesu Christi post resurrectionem ad dex-
tram Dei collocata, ejusdem gloriæ atque honoris,
pro captu suo socia fuerit, particepsque facta, quem
honorem Filius Dei seu ὁ Λόγος, etiam ante hunc
mundum conditum, apud Patrem suum posside-
deret.

Genuinam hic me Pastoris sententiam exhibuisse,
facile perspiciet, quisquis similitudinem illam quin-
tam Hermæ cum cura aliqua legerit. Ex his vero
omnibus tandem manifestissimum est, docuisse Pa-
storem Filium Dei, qua Dei Filius et Deus est, servi
rationem etiam respectu Dei Patris neutiquam ha-
bere, neque habuisse unquam; neque aliter servum
Dei aliquando fuisse, quam propter incarnationis
dispensationem, quam ultro suscepit. Hactenus de
Jesu Christi natura divina. Sed humanam insuper
Pastor in Christo tradidit naturam, secundum
quam servo comparatus (25) Filius Dei et ærunnis
multis obnoxius fuit, malaque plurima ad hominum

peccata explanda pertulit. Ipse enim vitam vitæ,
data lege, quam a Patre acceperat, nobis ostendit;
atque ideo in redemptos omnes regnat, potestate in
eos a Patre sibi concessa.

Validius nihil tradi potest iis, quæ Pastor in eo-
dem Similitudinum libro docet quoad absolutam
necessitatem, in qua versamur, mediationis Jesu
Christi ad æternam salutem consequendam. Perspi-
cue declarat, neminem intrare posse in regnum
Dei, nisi acceperit nomen Filii Dei (26). Explicat
gravissimam hanc veritatem paritate alicujus urbis
muro cinctæ, quæ unica donatur porta, per quam
necessario ille transeat oportet, qui velit urbem
ingredi. Porta vero, addit Pastor post quatuor vel
quinque lineas, *Filius Dei est, qui solus est accessus
ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi
per Filium ejus. Æterna igitur salus obtineri nequit
absque fide in Jesum Christum.*

§ III. De baptismo, pœnitentia, ordine ac matrimonio.

Ex absoluta necessitate mediationis Salvatoris
ad æternam salutem consequendam, aliam fidei ve-
ritatem deducit Pastor, quæ ab illa naturaliter fluit,
scilicet necessitatem baptismi, ejusque miram effi-
cacitatem. *Antequam enim, ait ille (27), accipiat
homo nomen filii Dei, morti destinatus est: at ubi
accepit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur
vitæ. Illud autem sigillum aqua est, in quam descen-
dunt homines morti obligati, ascendunt vero vitæ as-
signati* (28). Pulchrior fortasse non adinventur
textus ad necessitatem baptismi, ejusque miram ef-
ficaciam comprobendam. Pastor tam vehementer
sux sententiæ insistit, ut contendat justos etiam
qui ante incarnationem decesserunt, non potuisse
in regnum Dei intrare, nisi divino hoc sacramento
signati essent. *Necesse est, ait ille, loquens de pa-
triarchis, prophetis ac justis ante Salvatoris adven-
tum viventibus, ut per aquam habeant ascendere, ut
requiescant: non poterant enim aliter in regnum
Dei intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris
vitæ. Addit insuper, veteres istos sigillo Filii Dei
signatos fuisse, et ita intrasse regnum Dei: illi igitur
defuncti sigillo Filii Dei signati sunt, et intrave-
runt in regnum Dei; deinde, apostolos et doctores
Ecclesiæ, post eorum mortem his prædicasse Evan-
gelium Jesu Christi, et dedisse eis baptismum, qui
solus deerat, ut essent beati: Quoniam hi apostoli
... cum defuncti essent, prædicaverunt his qui
ante obierant, et ipsi dederunt eis signum illud . . .
tantummodo hoc sigillum defuerat eis.* Singularis
sane hæc esset opinio, si Pastor vellet hic intelligi
de baptismo aquæ, puto autem ego cum Cl. Fleu-
rio (29), sermonem hic fieri de gratia baptismi,
imo potius sicuti optime advertit Cl. Cotelerius (30)
de baptismo metaphorico, et omnino spiritali, pro-

(25) Hermas, lib. III, simil. v, c. 5 et 6.

(26) Idem, eodem libro, similitud. IX, cap. 12.

(27) Idem, ibid., cap. 16.

(28) Agnoscit simul hic Pastor peccatum origi-
nale. Nonnulla tamen difficultia et obscura tum hic

tum alibi inspergit, quæ benignam interpretationem
postulant, ut ab errore vindicentur.

(29) Hist. eccles., tom. I, lib. II, § 46.

(30) Tom. I Operum SS. PP. apostol., p. 117.

uti conveniebat animabus a propriis corporibus separatis. Cæterum non solus Hermas hanc opinionem æmplexus est; pro ea S. Clemens Alexandrinus (31) quoque pugnavit, qui adducit in hujus causæ patrocinium textus paulo supra recensitos. Quod vero scribit Pastor de prædicatione apostolorum facta animabus justorum, qui ante Incarnationem decesserunt, vehementer obtinet apud veteres (32).

Valde terribile est, quod tradit Pastor circa pœnitentiam (33). *Domine*, dicit ei Hermas, *audivi a quibusdam doctoribus quod alia pœnitentia non est, nisi illa, cum in aquam descendimus, et accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ita, ut nos non debeamus ulterius peccare* (post receptionem hujus sacramenti). *Hoc verum utique est*, respondet ei Pastor: *recte audisti*; sed postea ei demonstrat, baptismum non esse proprie pœnitentiam, sed remissionem, et pœnitentiam non esse, nisi pro iis, qui postquam vocati sunt, et inter fideles cooptati, a diabolo tentati peccaverunt. *Et ideo dico tibi*, prosequitur Pastor (34), *quod post vocationem illam magnam, et sanctam, si quis tentatus fuerit a diabolo, et peccaverit, unam pœnitentiam habet; si autem subinde peccet et pœnitentiam agat, non proderit homini talia agenti: difficile enim vivet Deo*; una enim, ait illi aliquando superius, habetur tantummodo pœnitentia pro servis Dei: *Servis enim Dei pœnitentia una est*. Nullam difficultatem quoad dogma in his textibus adinvenio; at timoris et trepidationis argumentum inde sumant oportet ii omnes, qui ob frequentes relapsus valde dubiam reddunt pœnitentiam. Dixi primo loco, nullam in his textibus haberi difficultatem quoad dogma; quia in postremo eorum sermo est de pœnitentia publica, ut nullo negotio eruitur ex causa, ob quam Pastor illam phrasin adhibet; loquitur enim ibi de adulterii crimine, quo aliquis sæpe inquinaretur; at Ecclesia mulcabat olim crimen hoc pœnitentia publica, quæ revera una tantum vice concedebatur. Quoad alium vero textum, nulla nec in ipso difficultas adinvenitur, etiamsi verum esset, Pastorem ibi loqui de pœnitentia particulari; nam si res ad examen rigorose revocetur, auctor id solum tradere intendit, frequentes scilicet relapsus esse haud dubia iudicia adversus falsam conversionem illorum peccatorum, quorum tota vita continuis textur

peccatis, et confessionibus sibi invicem succedentibus. *Si post pœnitentiam*, inquit ille, *subinde peccet, et pœnitentiam agat, non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo*. Notandum hic est, Pastorem absolute non asserere, hominem non posse quolibet vitæ suæ tempore veram pœnitentiam agere, et in amaritudine cordis sui, et corde contrito et humiliato ad Deum sese convertere; sed solum maximam prædicat difficultatem hujus conversionis in peccatoribus, de quibus est sermo; *difficile vivet Deo*, quod indubium est. Phrasæ his simillimas, imo asperiores etiam adinvenimus in aliquibus aliis Ecclesiæ Patribus, puto apud S. Clementem Alexandrinum, D. Cyprianum, et S. Ambrosium (35), quod sane veterum horrore pro frequenti relapsu ostendit. Utinam nostris hinc temporibus, qui ad id tenentur, sanctum hunc horrorem Christianis ingererent! utinam inconsiderata facilitas absolutionum occasionem non præberet peccatoribus facilius prolabendi in peccata! Observat præterea V. C. Cotelierius (36) quod primi Patres dum unam promittunt duntaxat pœnitentiam, id œconomizæ causa scripserint; ut nimirum fideles eo magis efficerent cautos, sollicitos, innocentiz baptismatis servandæ studiosos: ubi autem casus emergerit, expressis verbis iteratam etiam pœnitentiam commendarunt. Forte etiam ut advertit V. C. Scholliner (37), pœnitentia solemnns, atque canonica, ex Ecclesiæ veteris disciplina, semel tantum concedebatur; privata autem et sacramentalis toties quoties peccator serio videbatur dispositus. Cæterum Hermas remissionem peccatorum omnium per veram pœnitentiam toto fere opere suo tamclare, et ex instituto docuisse videtur (38) ut eum Tertullianus propterea *Pastorem mæchorum* per calumniam appellaverit.

Multis quoque in locis docet Pastor, dimissa culpa nequaquam eo ipso dimitti a Deo omnem pœnam: sic enim de laboriosis pœnitentiæ, seu satisfactionis operibus, et pœnis temporalibus scribit Hermas: *Rursus progressi sumus paululum, et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum in manu; aspectum autem trucem, et sævum habebat, ut posset terrere aliquos; talis erat aspectus ejus. Hic ergo accipiebat ab*

(31) Lib. II *Stromat.*, et lib. VI.

(32) Vide hac super re V. C. Cotelierium in suis notis in hunc locum.

(33) Hermæ *Past.*, mandat. IV, c. 3, apud Galland., tom. I, pag. 71.

(34) *Ibidem*, cap. 1, apud Galland., t. I, pag. 70.

(35) Cyprianus, lib. *De discipl. et habitu virginum*, pag. 162; Clem. Alex., I. II *Strom.*: idem legitur apud S. Ambrosium, I. II *De pœnit.*, c. 10: « Merito, inquit, reprehenduntur, qui sæpius pœnitentiam agendam putant . . . quia sicut unum baptismum, ita una pœnitentia, quæ tamen publice dicitur, nam quotidiani nos debet pœnitentia peccati;

sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum.

(36) Cotelierius in notis ad citat. locum Hermæ.

(37) In *Hist. theolog. sæculi I*, pag. 96, n. 35.

(38) Cf. visionem III, cap. 7. Fuero viri quidam docti, qui hunc locum ad purgatorium astruendum produxerunt. Sed, quod pace horum virorum dictum sit, multum sane falluntur. Certum siquidem habeo cum V. C. Cotelierio, hic non agi de purgatorio, sed de pœnitentia, ac pœnis purgatricibus, sive afflictionibus, quas Deus ex misericordia sua peccatoribus in ipsorum emendationem in hac vita immittere solet.

isto juvene pastore ea pecora, quæ delicias quidem a que tuo loco restitueris : tantummodo in humilitate animi persevera (41).

agebant, sea non exsultabant; et compellebat ea in præcipitem locum quemdam ac spinosum, tribulisque confertum, usque adeo, ut de spinis, et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis, et tribulis : et graves cruciatus experiebantur ex verbis ejus; agebat enim ea, et nec consistendi eis locum ante tempus permittebat... Hic, inquit, pastor, pro justis quidem nuntius est, sed præpositus pænæ : Huic ergo traduntur, qui a Deo aberraverunt, sed servierunt desideris ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pænis... variæ pænæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in sua vita patiuntur; alii enim detrimenta patiuntur, alii inopiam, alii diversas acrimonias; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda. Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conducit eis, et dicunt, in actibus suis successum se non habere; succurrunt eis ea, quæ nequiter fecerunt, et dominum causantur. Cum igitur perpessi fuerint omnem vexationem, et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmanur in fide Domini, et per reliquos dies serviunt Domino mente pura, et cum cæperint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt, et tunc dant Deo honorem, dicentes justum judicem esse eum, meritoque se perpessos, secundum facta sua, etc. (39).

De afflictionibus autem cum sponte susceptis, tum a præposito pœnitentiæ impositis, ita scribit idem Hermas (40) : Scio, inquit, tutis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum, qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo : sed oportet eum qui agit pœnitentiam, affigere animam suam, et humilem animo se præstare in omni negotio, et vexationes multas variasque perferre. Cumque perpessus fuerit omnia, quæ illi instituta fuerunt, tunc forsitan, qui eum creavit, et qui formavit universa, commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit cor purum esse ab omni opere nequissimo... et rogabo nuntium illum, qui præpositus est pænæ, ut levius te affigat; sed exiguo tempore patieris adversa, iterum-

Hic actus similis est et in viro et in muliere, ait Pastor (42).

Dein exponit, quomodo se gerere debeat maritus erga uxorem adulteram. Præcipit marito separationem ab uxore sua adultera (quoad torum seu cohabitationem), secus reus ille peccati ejus, et particeps mœchationis ejus. Si vero mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, Pastor mandat marito, ut eam recipiat; secus peccatum magnum admittit. Quod si mulier post pœnitentiam in eadem peccata prolatur, in iisque perseveret, et pœnitentiam non agat, debet absolute recedere maritus ab illa, ne particeps sit ejus peccati. Hic casus, juxta Pastoris doctrinam, respicit virum adulterum et mulierem adulteram (43). Hasce regulas semper observandas edixit Ecclesia, utpote SS. Scripturarum ac traditionis

(39) Past. Herm., l. III, sim. VI, cap. 2 et 3.

(40) Loc. cit., sim. VII.

(41) Vide similitud. IX, cap. 6.

(42) Idem, mandat. IV, cap. 1.

(43) En integrum textum ipsius Pastoris : Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi : Quoad virum peccatum ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir uxorem suam deliquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivat cum illa vir, reus erit peccati ejus, et particeps mœchationis ejus.

Et dixi illi : Quid ergo si permanserit in vitio suo mulier? Et dixit : Dimittat illam vir; et vir per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mœchatur. Et dixi illi : Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi : Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe... propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjugis sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro, et in muliere. Hermæ Pastor, mandat, IV, c. 1.

auctoritate innixas. Adulterium semper habitum A
ost ut legitima divortii causa; nunquam autem dis-
solvit vinculum matrimonii legitime contracti.

Declarat tandem polygamiam successivam revera
licitam esse, cœlibem tamen qui vitam ducit, rem
Deo gratissimam facere (44).

§ IV. De mandatorum Dei observantia et gratia.

De divinis præceptis sermonem instituens, ea
Deum amanti servatu facillima, neque quidquam illis
sanctius aut dulcius esse ait (45). Cum vero Her-
mas Pastori objiceret: *Homo cupit quidem mandata
Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino,
ut possit mandata ejus servare; sed diabolus durus
est, et potentia sua dominatur in Dei servos* (46).
Pastor illico ei respondet, non posse diabolum do-
minari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Do-
minum credunt. *Potest autem, addit insuper, dia-
bolus luctari, sed vincere non potest; si enim resisti-
tis illi, fugiet a vobis confusus.* His verbis confir-
mari possunt animæ quædam meticulosæ, quibus
terrorem incutiant Christianæ virtutes, easque pu-
tant in praxi esse nimis molestas, quinimo et im-
possibiles eorum naturæ. Velint ipsæ, diligant, et
nihil erit difficile; qui diligit, omnia potest. Hac di-
lectione de Satana victoriam reportabunt, et com-
munes hujus sortis minas contemnent; quæ quidem
minæ, inquit Pastor, sine virtute sunt, sicut homi-
nis mortui nervi. *Minas autem illius in totum nolite
timere; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui
nervi.* Phrasis hæc originalis est, perfectamque ha-
bet pulchritudinem; ac pathetice exponit, quod
summo contemptu debeamus habere dæmonem:
absit vero quod hoc minus nos sollicitos reddat, ac
vigilantes adversus ejus fraudes ac insidias.

Quidam locus occurrit in Pastore, qui posset
morari lectorem, parum de gratia instructum. Quo-
rum, ait Pastor, *viderat Dominus puras mentes fu-
turas, et servituras ei ex totis præcordiis, illis tribuit
pœnitentiam; et quorum respexit dolum et nequitas,
et animadvertit ad se fallaciter reversuras, negavit
iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus
nefandis maledicerent verbis* (47). Videri, inquam,
posset hic Pastor aliquibus Pelagianismum sapere,
vel ad minus semi-Pelagianismum, in materia
gratiæ, quam primo aspectu videtur concedere me-
ritis, et bonis dispositionibus hominum, minime
recognoscendo illam ex parte Dei gratuitam. At
animadvertendum est primo, primævis temporibus

nemini in mentem venisse disputationem instituere
supra mysterium gratiæ, eique gloriam præripere
conversionis, ac justificationis peccatoris; atque
hac de causa Hermas suum Pastorem perhibet lo-
quentem de gratia satis confidenter. Secundo, si
recte ad examen revocetur hic textus, nihil in eo
advenitur, quod multum delinere nos debeat;
omne id enim, quod ibi docetur, ad hæc reduci-
tur: Deum videlicet concedere gratiam pœnitentiæ
hominis sinceritati, ejusque bonis dispositionibus.
Hæc phrasis autem nec est Pelagiana, nec Semipe-
lagiana, nisi in sensu eorum, qui tenent, hanc sin-
ceritatem, hasque bonas dispositiones unice ex li-
bero arbitrio procedere, et ex viribus naturæ; quod
quidem nec hic docet Pastor, nec alibi, quod sciam,
in toto opere suo. Quinimo dici etiam potest non
absque ratione Pastorem illis vocibus usum esse;
quippe pœnitentia est una ex iis gratiis, quas Deus
non concedit ordinarie loquendo, nisi post multas
alias, uti fidei, spei, quæ sunt veluti dispositiones
ad istam (48).

§ V. De angelis.

Neque prætermittendum a nobis arbitramur, quæ
de angelis suis in libris Hermas tradit. Primo qui-
dem docet esse quamdam ipsos inter angelos sub-
ordinationem, ita nimium, ut alii sint aliis excel-
lentiores (49). Secundo exponit qualem circa omnes
hujus mundi res sollicitudinem habeant. Statuit
autem imprimis S. Michaelem archangelum habere
potestatem super populum Christianum, et guber-
nare illum. *Nuntius autem ille...* (verba sunt Pa-
storis) *Michael est, qui populi hujus habet potesta-
tem, et gubernat* (50). Hinc peculiaris devotio Ec-
clesiæ catholicæ erga S. Michaelem fundatur in
doctrina primævæ antiquitatis.

Idem Pastor aperte quoque declarat Filium Dei
præposuisse angelos in custodiam eorum quos Pa-
stor cælestis ipsi tradidit: *Eis quos Filio tradidit,
Filius eis nuntios præposuit ad conservandos singu-
los* (51). Etsi agatur hic de solis prædestinatis,
certum est nihilominus quod Pastor idem privile-
gium concedat cæteris hominibus.

Primo enim illud concedit neophytis ipsis, dum
dicit quod illi ab angelis commonentur ad benefa-
ciendum (52). Deinde declarat in genere, quod duo
genii sive duo angeli sunt cum homine, unus æqui-
tatis, et unus iniquitatis (53). Prior ad virtutem,
alter ad vitia excitat. Malus ipse genius diabolus

(44) *Et iterum dixi illi: Si vir vel mulier alicujus
decesserit, et nupserit aliquis illorum; nunquid pec-
cat? Qui nubuit, non peccat, inquit, sed si per se man-
serit, magnam sibi apud Dominum conquirit hono-
rem.* Hermæ Pastor., mand. iv, c. 4.

(45) *Ponite vobis Deum, Denm vestrum in corde
habere, et intelligetis quod nihil facilius sit his man-
datis, neque dulcius, neque mansuetius, neque san-
ctius.* L. II, mand. XII, c. 3 et 4.

(46) Idem, *ibid.*, c. 5.

(47) Idem, *Past.*, similitud. VIII, cap. 6.

(48) Quinimo Deum anteriori quadam gratia eos

ad pœnitentiam præparasse, inde patet; quia paulo
superius angelus ad Hermam dixit: *Vides quod
multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem.*
*Video, inquit Hermas, domine. Ut scias, ait ange-
lus, bonitatem et clementiam Domini magnam, et
honorandum esse, qui dedit spiritum eis qui digni
erant pœnitentiam agere.*

(49) Hermæ *Past.*, visione III, cap. 4.

(50) Idem, similit. VIII, c. 5.

(51) Idem, similit. III, c. 6.

(52) Idem, l. I, vis. III, c. 5.

(53) Idem, l. II, mand. VI, c. 2.

est, quemadmodum ipse alio loco fatetur (54). Angelum quoque Hermas noster commemorat, qui terribili cuidam belluæ præerat, quam per somnium viderat, atque Hegrin appellat (55). En ipsius Pastoris verba : *Misit Dominus angelum suum, qui est super bestias ; cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne te dilaniaret*, etc. Viri docti circa vexatum hunc locum diversa sunt commenti. Celeberrimus Nourrius eum restituendum putat ex codice Colbertino, qui sic habet : « Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin (56). » Suspicatus jam fuerat doctissimus Cotelierius, Hermam Græce hoc fere modo scripsisse : Ἐπέμφε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα Ἡγρίων. Quam in sententiam recitat illud psalmi LXXIX, v. 14 : Ἐλυμήνατο αὐτήν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μοιρὴς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* ⁶¹, cui quidem conjecturæ contextus favere videtur (57). Siquidem hanc bestiam pressuræ superventuræ liguram esse mox ibidem stylo apocalyptico declarat Hermas. Ut proinde cum paulo ante scripserit, a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum misso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque foveret. Cl. Cotelierius inde enatam conjicit vocem Hegrin, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura exstaret Ἡγρηγ, cujus postremæ litteræ inferiore parte exesæ, putarit vetus interpret legendum Ἡγρηγ; hujus lectionis vim haudquam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam reddiderit *Hegrin* : cum tamen legendum fuisset ἄγρηγορος, ac vertendum *vigil*, ex Danielis capite quarto, ubi ἄγρηγόρου, seu *vigilis* ministerio Babylonæ rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Hactenus cl. Gallandius ex Nourrio atque Cotelierio. Ad hunc vexatum Hermæ locum respexisse Hieronymum l. 1 in *Habacuc* 1, 14, nonnullis visum. Licet alii viri docti aliter senserint.

Hæc addimus alias insuper Hermæ opiniones : ⁶¹ Psal. LXXIX, 14. ⁶² I Petr. III, 19.

(54) Idem, l. II, mand. VII, c. 1. Incusant nonnulli hanc de bono et malo cujusvis hominis angelo sententiam; eam tamen non solum Origenes hom. 25, *super Josue*, et homil. 1 *super Ezechiel*.; S. Basilius *Sup. cap. III Isaie*; S. Maximus centur. 1 charit., c. 91; S. Joan. Chrysostom., hom. III, *sup. Ep. ad Coloss.*; sed etiam S. Gregor. Nys. in dogmatibus versatissimus lib. *De vita Moysis* tenet, ubi ait : « Est sermo ex majorum traditione fidem sibi vindicans, qui dicit, posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc casum nostrum sua providentia minime destituisse, sed angelum ex iis qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque tutelam vite. Ex adverso autem naturæ corruptorem patri machinatione contra niti, et pravo quodam ac malefico dæmone adjuncto hujus vitæ perniciem afferre. Porro hominem in amborum medio constitutum, alterius propositum, alterius proposito contrarium suoapte momento valentius reddere. » — Sapienter igitur animadvertit

A quarum prima est, apostolos post mortem Jesu Christi doctrinam sanctis, qui ante obierant, prædicavisse, iisque baptismum contulisse, sine quo bona illorum opera inutilia erant (58). Hoc tamen, judice viro perspicacissimo (59), non de aqua, sed de baptismi gratia est accipiendum; fuit enim veterum complurium opinio, apostolos mortuis prædicavisse (60), quod S. Petrus ⁶² de Jesu Christo affirmat.

Ait præterea revelationes et visiones pro dubitantibus, et veritatem sibi traditorum disquirentibus esse ad infirmiore eorum fidem confirmandam (61); mundum vero per ignem et sanguinem esse delendum (62).

B Postremus Pastoris locus memoratu dignus respicit modum secernendi prophetas veros a falsis. Hoc ut obtineatur, utrorumque vita et mores in examen sunt revocandi (63). *Verus propheta ille est qui Spiritu sancto repletus est; at divinus iste Spiritus quietus est, humilis, recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi, nemini respondet, interrogatus, nec singulis respondet; neque cum vult homini loquitur Spiritus Dei, sed tunc loquitur, cum vult Deus. Cum ergo* (loquitur semper Pastor) *venerit homo, qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Deum, tunc nuntius sanctus Divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto, et loquitur in turba, sicut vult Deus. Ad pseudopphetam quod spectat, a spiritu movetur terrestri, vacuo, virtutem non habente. Exultat se et vult primam cathedram habere: improbos est, verbosus, in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit divinationis suæ* (64). Hisce characteribus veri a pseudopphetis discernuntur.

ARTICULUS II.

OBSERVATIONES MORALES ET DISCIPLINARES.

§ 1. De pœnitentia, oratione, jejuniis ac elemosyna.

Postquam Pastor Hermas de tribulationibus quas in domo sua patiebatur, conquerentem erudisset, hæc omnes temporales calamitates consecraria esse cum propriorum, tum alienorum peccatorum; eidem ideam veræ pœnitentiæ proponit, et quinam

D cl. Ceillier, quod sine causa damnaretur Hermas, ac si introduxisset errorem periculi plenum, assignando cuilibet homini et bonum angelum, et malum. Estius quoque super Magistrum sententiarum, qui æque huic opinioni astipulatur, asserit, quod ad minus hæc sententia ut probabilis admitti possit.

(55) Hermæ *Past.*, l. I, vis. IV, c. 2.

(56) In apparatu ad Bibl. PP. t. I, p. 65.

(57) Quod tamen Fello doctissimo minus videtur admittendum.

(58) Herm. *Past.*, lib. III, simil. IX, num. 15.

(59) Fleury tom. I, pag. 341, editionis Augustanæ.

(60) Clemens Alexand., l. II *Strom.*, p. 679, et l. VI, pag. 638.

(61) Herm. *Past.*, vis. III, c. 4.

(62) Vision. IV, c. 5 : *Oportet sæculum hoc per ignem et sanguinem deperire.*

(63) Mandat. XI.

(64) Mandat. XII, cap. I et 2.

peccatoribus revera pœnitentibus sint fructus pœnitentiæ faciendi. *Oportet eum*, inquit (65), *qui agit pœnitentiam, affligere animam suam, humilem se præstare, animose vexationes multas, variasque perferre, et præcipue cor purum gerere* ab omni opere malo. Hæc sunt quæ tradit vetustus hic scriptor circa veram pœnitentiam, quæque toto cœlo a doctrina hæreticorum et theologorum laxiorum nostræ ætatis differunt.

Nec minori animadversione dignum, quod de jejuniis Pastor Hermæ exponit. Siquidem eum instruit, quid sit jejunium Deo acceptum, quæve stationes, ejusque apud Deum mercedem ostendit. *Nihil in vita tua nequiter facias*, inquit Pastor (66), *sed mente pura servi Deo, et in præceptis ejus ingrediens; neque admiseris desiderium nocens in animo tuo... Hoc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino. Domini autem promissis crede, si hæc feceris, Deo te victurum. Qua die jejunabis, nihil gustabis, nisi panem et aquam, et computata quantitate cibi, quem cæteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius, quem factururus eras, sepones, et dabis viduæ, pupillo, aut inopi... Hæc statio (67) sic actu est bona et accepta Domino. Constat igitur primo adversus novatores jejunii, et abstinentiæ hostes, mortificationes corporis in usu fuisse primævis jam temporibus in Ecclesia: secundo id quod sensualitati detrahebatur, erogau-*

A dum pauperibus, atque in charitatis opera impendendum ab ipsis erat, secus veri jejunii remunerationem non recepturis; constat tertio, Hermæ sæculo dies jejuniis destinatos *stationes* appellatos; quarto qui jejunabat, summo mane ad orandum secedebat, atque per diem nihil nisi panem, et aquam gustabat (68). Quinto ad jejunium rite peragendum aliorum dierum sumptum computandum esse existimabant, atque in pauperum usus seponendum. Sexto bona opera præterea superaddenda, a peccatis abstinendum, atque Dei præcepta servanda censebant.

De eleemosyna verba faciens Pastor, æque instruit illos qui eam erogant, ac illos qui eam recipiunt (69). Monet primos ut simpliciter dent, et sine distinctione omnibus qui mendicant; secundos adhortatur ut ex vera necessitate duntaxat mendicatum eant, secus rationem reddituri rigorosam. Sub similitudine vitis, et ulmi, quæ sit eleemosynæ utilitas, exponit Pastor (70). *Nam sicuti vitis ulmo sustentatur, ut fructum afferat, sic divas a paupere adjuvatur, cui eleemosynam erogat; quia pauper orat ad Dominum pro divite.*

De oratione dum agit Pastor, exigit præcipue, et assidue huic sancto exercitio vacemus, et ad Deum accedamus cum omni possibili fiducia in ejus misericordiam, etsi innumera ac enormia sint peccata, quibus detinemur. *Non est enim Deus*, ait Pa-

(65) Herm. Past., simil. vii.

(66) Idem, simil. v. c. 4, 2 et 3.

(67) Vocat hic jejunium more Latinorum, inter quos Romæ vivebat Hermas, stationem. *Statio* autem de militari exemplo nomen accepit, teste Tertulliano, *De orat.* Cum enim Christiani prioribus istis sæculis, certis quibusdam, et præsertim Mercurii ac Veneris diebus summo mane in ecclesiam jejuni convenirent, ibique ad horam nonam in oratione, aliisque pietatis officii perstarent; hinc factum, ut illos conventus, et illorum etiam dierum jejunium a militaribus forte stationibus translato *stationis* nomine donarent. Nam quemadmodum excubiæ militum, et eorum pro foribus palatii standi excubantibus functio, *statio* vocabantur, ita verosimile est Christianos moram illam, atque officium illud, quod jejuni in Ecclesia usurpabant, excubias et stationem vocasse, uti insinuat Tertullianus primum commemoratus. Vide *Albaspinæum observ.* 4; Thomassin. c. 21, p. 1. *Tractat. de jejuniis*; Muratorium, disquisit. 4, tom. II *Anecd. Latin.*

(68) D. Hieronymus in Epistola 2 hoc jejunium in pane et aqua, cæteris omnibus fortissimè esse proficitur. Solebat tamen olim a Christianis ultima Quadragesimæ hebdomada observari. Nec desunt, qui hanc xerophagiam lege aliqua præscriptam censent; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano l. 1, c. 4, qui Montanistarum hæresin amplexatus, de Catholicis dicebat: « Arguunt nos, quod etiam xerophagias observemus. » Sed idem ipse Tertullianus addidit: « Denique respondetis (nempe Catholicis) hæc ex arbitrio observanda, non ex imperio. » Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant; sed ex cujusque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius istæ ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert: « Præterea sex illos dies xerophagii, hoc est

arido victu, transire populus omnis assuevit, hoc est, panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere. » Epiphanius, in *Exposit. fidei*. Ps. xxii. Si lege data xerophagiæ constitutæ fuissent, de his eodem modo, ac de quartæ et sextæ feriæ jejuniis scripsisset: « Item quartæ et sextæ feriæ jejunium ad horam usque nonam indictum.. ideo jejunandum esse decreverunt apostoli. » At inquires, legem hanc alibi commemorat Epiphanius. hæres. 75, s. 6: « Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est, cur illis quartæ sextæque feriæ jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum præter panem, salem, et aquam adhibendum delinunt? » Ibi certe utraque jejunia, et quartæ sextæque feriæ, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancita esse pronuntiavit. Attamen ubi idem Epiphanius contra Aelianos, jejunia stata damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit: « Porro diebus ipsis Paschatis... aridorum ciborum usu, precibus, vigiliis, jejuniis celebrare solemus; Epiph. *ibid.*, s. 5: ex quo non absurde forsitan colliges, verbum *κατα-γέλλουσι* definiunt, quod superius adhibuit, non aliud significare, quam admonent, vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, imperant. In hujus autem explicationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varias Ecclesiarum de hisce jejuniis fuisse consuetudines narrent: verum etiam, quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltem Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim *Constitutionum apostolicarum* panem et aquam sal et olera superaddi jubens concedit.

(69) Herm. Past., l. ii, mandat. ii.

(70) Idem, l. ii, simil. ii.

stor (71), sicut homines memores injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui. Peccatores vero, antequam ad Deum accedant per orationem, cor subducere debent ab omnibus vitiis, quæ in seipsis adveniunt, et sincero animo ad Deum reverti; secus esset præsumptio qualibet venia indigna, exspectare a Deo effectum illarum precum, quas his non præmissis dispositionibus fu-
dissent. Ergo purifica cor tuum... et accipies omnia bona, quæ petis... qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum, quæ petunt. Si contingat nihilominus quod, præviis etiam bonis dispositionibus, non accipiamus petitionem nostram, dubitare non debemus, sed magis magisque orare, et nullas de Deo ingeminare querelas, sed solum de nobis ipsis; Deus enim semper paratus est ad impertiendam misericordiam: De te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi. Ex hisce ediscimus duo inter cætera, quæ æque necessaria sunt: primum est, nos ob multitudinem, et enormitatem etiam nostrorum peccatorum deflectere non debere ab orationis semita; secundum, oportere, priusquam quidquam a Deo petamus, dimittere saltem affectum ad peccatum, et ad veram pœnitentiam nosmetipsos determinare: si hæc negligantur, omnes nostras preces vanas, ac sine fructu experiemur, ne quid ulterius dicam.

§ II. De timore Domini, negotiis secularibus, patientia, iracundia, tristitia, et impuritate.

In primis sententia est Pastor: Timens Dominum omnia bona operaberis (72). Ergo per timorem Domini omnia possumus opera justitiæ peragere. Tradit insuper, timorem hunc necessarium esse ad salutem, per illum nos reportare victoriam de diabolo et dominium super illum exercere, quia reipsa super servos Dei nulla virtus illi inest: Timens enim Dominum dominaberis illius, scilicet diaboli, quia virtus in illo nulla est. Per hunc timorem (ut uno verbo omnia complectar) a peccato recedimus, justitiam exercemus, et pie vivimus. Time igitur Deum, concludit Pastor, et vives. Extra omnem controversiam est; sermonem hic haberi de timore supernaturali, de illo scilicet timore, quem semper aliquis amor comitatur; quippe agitur de timore, ope cujus mandata Dei observamus, et justitiæ operibus inhæremus.

Duplici ex capite monet Pastor, a negotiorum temporalium multitudine esse abstinendum, inordinatamque eorundem sollicitudinem esse moderandam, quia multa negotia agentes, multa peccant, atque ægre Deo servire possunt. Abstine te, ait ad illum, a multis negotiis, et nihil delinques; quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquant; quia

A constricti sunt circa negotia sua, et non servant Deo (75).

O felix hominum a mundo segregatorum vita! O beatæ solitudines in quibus homo perfecta illa perfruitur quiete, qua in Dei famulatu se exercet, et maximo æternæ salutis negotio serio incumbit! sanctum hoc otium, quicquid blaterent amatores sæculi, in immensum superat vanitates et ineptias quibus detinentur.

Alterum motivum, quod affert Pastor, cur terrenis rebus minime nobis esset inhærendum, rationi status nostri innititur. Principii loco enim ponit, nos civitatem permanentem hic non habere, sed aliam (futuram scilicet) nobis esse inquirendam: Scitis vos Domini servos, inquit, in peregrinatione morari? Civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi estis, quid hic amatis agros et apparatus lautitias et ædificia et habitationes supervacuas? Hæc enim, addit insuper, qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire (74). Doctrina hæc pia ac religiosa est; parum autem nostris hisce diebus probatur. Pluribus posset insuper hæc doctrina larvam detrahere, qui maximo versantur in errore, dum sibimetipsis persuadere conantur, conditionem hominis viatoris, hospitis et exulis, in qua proprie veri Christiani idea ac character consistit, cum conditione hominis, qui negotiis incumbit, voluptatibus indulget, ac ducit in bonis dies suos, simul posse conjungi.

C Pastoris ratiocinatio contra talem vivendi modum utique differt toto cælo a plurimorum nostræ ætatis Christianorum sensu, sermone et praxi, sed non ideo minus recta, minus valida, minus concludens.

Vult igitur angelus iste quod Christiani pro agris, quos emere volunt, pro palatiis domibusque, quas volunt ædificare, suas opes insumant in erogandis eleemosynis, et in viduis ac orphanis sublevandis in hos usus, juxta Pastorem (75) ac Veritatem ipsam, temporalia bona impendi debent.

Pastor super patientiam, et vitium oppositum eas nobis communicat institutiones, quæ negligi haudquaquam possunt. De patientia tradit, quod homo per patientiam omnium operum nequissimorum etiam dominatur, videlicet, quod ab hisce patientia hominem avertit, quod patientes operantur omnem justitiam, Spiritus sanctus in ipsis habitat in pace magna; quod virtus hæc est valida, et fortis et habet virtutem magnam, et honorificat Dominum in omni tempore; uno verbo, quod qui vere patientes sunt, facile observant omnia mandata.

(76) Quoad iracundiam vero docet, quod ipsa Spiritum sanctum constrictat, et corde expellit, malum

(71) Herm. Past., l. II, mandat. IX.

(72) Idem, l. II, mand. VII.

(73) Idem, l. III, simil. IV.

(74) Idem, l. III, similitud. I.

(75) Pro agris ergo, quos emere volueritis, redi-

mite animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas absolvite, orphanis judicate; et opus, ac divitias vestras in hujusmodi operibus consumite. Idem, loco cit.

(76) Idem, lib. II, mand. V, capit. I et 2.

spiritam in animam admittit, nostrarum precum A impediri effectum, furorem parit, et innumera mala producit. Paulo post eadem dicit de tristitia, et inter cætera, quod *cruciat Spiritum sanctum... facit iracundiam spiritus*. Ait tandem : *Oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat ad altare Dei* (77).

Inter plura, quæ animadvertit Pastor contra impuritatem, hæc potissimum fidelium ædificationi peropportuna erunt. Imprimis vocat *magnum peccatum omnem cogitationem de alieno matrimonio, et de fornicatione* (78). Deinde docet, in corde puro cogitationem impuram inhabitare haud posse (79); quod quidem intelligendum non de simplicibus cogitationibus, sed de illis, quas morales theologi morosas appellant, sive in iis delectemur, sive non. Melium insuper efficacissimum, quo a nobis malas has cogitationes avertamus; et nunquam peccemus, assignat non intermissam Dei memoriam (80).

Alibi subjungit (81) aliud motivum, quo ad mi-

animam etiam voluptatum illicitarum horrorem et citamur, pœnam peccati scilicet a nobis subeundam, quæ multum excedit dulcedinem in eo perpetrando perceptam. *Dulcedinis una hora, ait ille suo spatio terminatur; pœnæ vero una hora triginta dierum vim possidet... vide igitur, concludit, exiguum, esse tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero tormentorumque amplius*. Itaque re bene perpensa, si nosmetipsos diligeremus, capitali odio haberemus sensus voluptates.

Circa mendacium et obreccationem manda Pastor ne de aliquo male loquamur, nec minus rigorose prohibet audire male loquentes, præcipue si id fiat deliberate et libenter (82). Addit insuper, quod *detractio sit pernicioza, inconstans demonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordiis manens; et : Qui mentiuntur, ait ipse, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum quod acceperunt; acceperunt enim spiritum sine mendacio* (83).

(77) Herm. *Past.*, mand. x, cap. 2.

(78) Idem, l. II, mandat. IV, c. 1.

(79) *Ibidem*, vide etiam l. I, visione I, cap. 1.

(80) *Ibidem*.

(81) Idem, simil. VI, c. 5.

(82) Idem, l. II, mand. II.

(83) Idem, l. II, mand. III.

SANCTI HERMÆ PASTOR.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venet. 1765, in-fol., p. 59. — In notis. ANGL. denotat mss. Anglicanæ B et L; BODL., ms. bibl. Bodletianæ; CARM., ms. Carmelitarum exalceatorum suburbii Parisiensis; GRAM., ms. Germani; LAMB., ms. bibliothecæ Lambethanæ; VICR., ms. S. Victoris. — Capitulum lemmata absunt a codd. ms. Gallicanis.)

LIBER PRIMUS

QUI INSCRIBITUR

VISIONES.

VISIO I.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.

CAPUT PRIMUM.

Qui enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi; et cœpi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo (84), lavari eam in flumine Tiberi vidi; et porrexi ei manum, et eduxi eam e flumine. Visaque ea, cogitabam in corde meo, dicens: Felix essem, si talem uxorem et specie et moribus sortitus essem. Hoc solum, nec ultra quidquam cogitavi (85). Post tempus autem aliquod cum iis cogitationibus proficiscens, honorificabam creaturam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(84) Mss. Bodl. et Lamb. *Post tempus aliquod.*

(85) Mss. S. Germ., Carm., Bodl. et Lamb. *Visaque ea dixi: Felix essem, si talem uxorem haberem. Et speciem cum vidissem, cogitabam in corde meo*

dicens: Felix essem, si talem uxorem haberem et specie et moribus. Hoc solum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.

Dei (86), cogitans quam magna et pulchra sit. Et dum ambulassem, obdormivi. Et spiritus me rapuit et tulit me per quemdam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus (87), et inuis ab aquis. Cumque transissem locum illum, veni ad planitiem, et genibus positus coepi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me, apertum est caelum; et video mulierem quam concupiveram, salutantem me de caelo, et dicentem: Herma, ave. Et ego prospiciens illam, dico ei (88): Domina, quid tu hic facis? At illa respondit mihi: Recepta sum (89) huc (90) ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues? Non, inquit. Sed audi verba, quae tibi dictura sum (91). Deus qui in caelis habitat, et condidit ex nihilo ea quae sunt (92), et multiplicavit propter sanctam Ecclesiam suam, irascitur tibi quoniam peccasti in me. Respondens dico ei: Domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum aliquod locutus sum? Nonne semper te quasi dominam arbitratus sum (93)? Nonne semper te reveritus sum velut sororem? Quid in me commiseris (94) haec tam nefanda? Tunc illa arridens mihi, ait: In corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. Annon (95) videtur tibi, viro justo rem iniquam (96) esse, si ascenderit in corde (97) mala concupiscentia? Peccatum est ei, et quidem grande. Justus enim vir justa cogitat. Cogitante ergo illo quae justa sunt, et recte eo incedente, in caelis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem assument (98); maxime ii qui saeculum hoc diligunt, et gloriantur in divitiis suis; et qui non expectant futura bona, vacuantur (99) animae eorum. Haec autem faciunt dubii (100), qui non habent spem in Domino (1), et contemnunt et negligunt vitam suam. Sed tu, ora ad Dominum; et sanabit peccata tua, totiusque domus tuae et omnium sanctorum.

CAPUT II.

Postquam autem locuta est verba haec, clausi sunt caeli. Et ego totus eram in mœrore et metu, et dicebam intra me: Si hoc mihi peccatum ascribitur, quomodo potero salvus esse? Aut quomodo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis? Quibus (2) verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius sit? Haec me recogitante et discernente in corde meo; video contra me cathedram de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus (3) in veste splendida (4), habens librum in manu; et sedit sola, et salutavit me: Herma, ave. Et ego mœstus et plorans, dixi: Domina, ave. Et illa dixit mihi: Quid mœstus es, Herma, qui eras patiens, et modestus, et semper hilaris? Respondens dico ei: Domina, contumelia (5) mihi objecta est a muliere optima dicente, quod peccavi in eam. At illa dixit mihi: Absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia (6). Est quidem in servis Dei talis cogitatio, peccatum inferens. Non enim debet haec cogitatio abhorrenda, esse in servo Dei; neque spiritus (7) probatus, concupiscere malum opus; et praecipue Hermas qui est continens ab omni concupiscentia (8) scelestia, et est omni simplicitate plenus, et innocentia magna.

CAPUT III.

Verumtamen non causa tui irascitur Dominus; sed propter domum tuam, quae nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter (9); propter hoc enim irascitur tibi Dominus: sed sanabit omnia (10)

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

- (86) Desunt ista in mss. S. Germ. et S. Vict.
 (87) Haec item desunt in utroque cod.
 (88) Sic ms. Lamb.: *Domina mea, quid heic? Præcepta sum a Domino, ut peccata tua arguam. Domina, nunc tu me arguis?*
 (89) Ms. Carm. *Præcepta*, sicut modo Lamb.
 (90) Deest huc in codd. S. Germ. et S. Vict.
 (91) Lamb. et Carm. *incipio dicere*.
 (92) Vide infra lib. II, mand. I. Laudat hunc locum Origenes tom. I *Comment. in Joann.* 1, 1. Græca Origeniana protulimus supra inter Veterum testimonia, ex edit. Cl. Huetii a præcedentibus editoribus *Pastoris* ommissa.
 (93) Lamb. *Num semper te ac si deam*. Mox autem pro *reveritus*, Fellus exhibet *veritus* in sua edit. Oxon.
 (94) Lamb. *Quid mei commemoraris*.
 (95) Lamb. *Aut non*.
 (96) Mss. Carm. et Lamb. *sævam*.
 (97) Lamb. addit *illius*. Sic et Fellus. Et moridem ms. *ei equidem magnum*.
 (98) Lamb. *sibi assumunt*.

- (99) Mss. Angl. *vagantur*.
 (100) *Διψοι*. Hanc vocem auctorem scripsisse ex Clem. Alex. discimus. Vid. S. Jac. 1, 8. FELLUS. — Locus Alex. exstat *Στρομ.* lib. I, cap. 29, p. 426, sed respicit vis. III, cap. 4. Videsis etiam lib. II, mand. IX. Eadem quoque vox usurpatur a Clemente Romano, *Epist. I ad Cor.* cap. 23, et *Epist. II*, cap. 11. Cæterum hunc Hermæ locum illustrat Dodwellus in dissert. *De Rom. pontif. success.*, cap. 11, § 6, pag. 160.
 (1) Lamb. *Deo*.
 (2) Lamb. *pessimis? Quantis*.
 (3) Hieron. in *Osee* VII, 9. *Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite*.
 (4) Lamb. *candida*. Et mox, *singularis pro sola*.
 (5) Mss. Angl. *lascivia*.
 (6) Ms. S. Germ. *illa*, ommissa voce *concupiscentia*.
 (7) Ms. Carm. *spiritu*.
 (8) Lamb. *pollutione*.
 (9) Lamb. et Carm. *convolari sæve*.
 (10) Lamb. *sanavit omnia quæ ante gesta sunt in domo tua mala*.

quæ ante gesta sunt mala in domo tua (11). Propter illorum enim peccata et iniquitates, consumptus (12) es a sæcularibus negotiis. Jam enim misericordia Dei miserta est tui et domus tuæ, et conservavit (13) te in gloria. Tu tantum noli vagari; sed animæquus esto, et conforta domum tuam. Tanquam ærius producens opus suum, exponit (14) ei cui vult⁶³: sic et tu verbum quotidianum justum (15) docens, abscindes grande peccatum. Ne (16) desinas ergo commonere natos tuos; scit enim Dominus quod pœnitentiam agent ex toto corde suo; et scribet te (17) in libro vitæ. Cumque finisset verba hæc, ait mihi: Vis audire me legentem? Dico ei (18): Domina, volo. Esto ergo auditor. Et revoluto libro, legebat gloriose, magnifice et mirifice, quæ (19) non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrificæ, quæ non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memoriæ mandavi; erant enim pauca et utilia nobis. Ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute, et magno sensu suo condidit mundum, et honorifico consilio circumdedit decorem creaturæ suæ, et fortissimo (20) suo verbo confixit cælum, et fundavit terram super aquas⁶⁴, et virtute sua potenti condidit sanctam Ecclesiam suam, quam benedixit; ecce transferet cælus ac montes, colles ac maria; et omnia plana (21) fient electis ejus, ut reddat illis repositionem quam repromisit cum multo honore et gaudio, si servaverint (22) legitima Dei, quæ acceperunt in magna fide.

CAPUT IV.

Cumque consummasset legendo, exsurrexit de cathedra: et venerunt quatuor juvenes, et tulerunt cathedram ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pecus meum atque mihi: Placuit tibi lectio mea? Dico ei: Domina, hæc mihi novissima placent; priora autem sæva et dura sunt. At illa ait mihi: Hæc novissima justis (23); priora autem refugis et ethnicis. Et cum loqueretur mecum, duo quidam viri apparuerunt; et sustulerunt illam humeris (24), et abierunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. Hilaris autem discessit. Et cum abiret, ait mihi: Confortare, Herma.

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.

CAPUT PRIMUM.

Cum vero proficiscerer cum his (25) circa illud tempus quo et anno priore, ambulans (26) commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit (27) me in eundem locum, quo anno primo. Cumque venissem ad illum locum, positis genibus cœpi orare Dominum, et honorificare (28) nomen ejus, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video (29) contra me anum illam quam et anno superiore videram, ambulantem et legentem libellum alicquem. Et ait mihi: Potes hæc electis Dei renuntiare? Dico ei: Domina, tanta in memoria retinere non possum; da autem mihi libellum, et describam. Accipe, inquit, et restituas mihi illum. Ut autem (30) accepi, in quemdam locum agri secedens (31), descripsi omnia ad litteram; non inveniebam enim syllabas (32). Cumque consummassem scripturam libelli, subito de manu mea raptus est libellus; a quo autem non vidi.

⁶³ Math. XIII, 52; xxv, 27; Luc. XIX, 15. ⁶⁴ II Petr. III, 5.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(11) Sic mss. S. Germ. et Carm. præter Lamb. Editti. in te. Fellus tamen sic: *quæ ante patrata sunt mala a domo tua.*

(12) Ita mss. Angl. apud Fellum: cujus tamen editio exhibet, *contritus.*

(13) Mss. S. Germ. et Lamb. *confortavit.*

(14) Mss. Vict. et Germ. *obtingit.* Fellus autem omittit, *ei.*

(15) Lamb. *juste.* Carm. *optimum.*

(16) Sic Lamb. sic et Fellus. Al. *non.*

(17) An *scribentur in?*

(18) Carm. ms. c. *ego.*

(19) Lamb. *glorias.. quas*, pro *gloriose... quæ.* Fellus autem omittit *et mirifice*, quod varia ipsi videatur lectio.

(20) Quinque hæc verba, *circumdedit... fortissimo*, desunt in Lamb.

(21) Ita mss. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Ita et Fellus Editti, *plena.*

(22) Mss. codd. Vict., Carm. Lamb. et vet., impressi, *repromisit... si servaverint.* Fellum secuti, hanc retinimus lectionem. Al. *repromisit, cum... gaudio servaverint.*

(23) Sic Lamb. Sic et Fellus. Editti, *istis*

(24) Lamb. *in humerum.*

(25) Quilui forte legendum cum cl. Coteleiro, *Cumis?* Infra enim vis. IV, cap. 1. *Proficiscetur in illa via Campana.*

(26) Ms. S. Germ. *videram ambulans.*

(27) Lamb. *eduxit.* Sic et Fellus.

(28) Hæc omnia, *Cumque venissem... et honorificare* restituiimus ex ms. Carm. Sic et Fellus. Et recte quidem, ut videtur. Mox namque subdit: *Et cum surrexissem ab oratione.* Al. vero, *anno primo: et honorificavi.*

(29) Mss. Carm. et Lamb. *audivi.*

(30) Lamb. *Ut eum autem.*

(31) Mss. S. Germ., Carm., et Lamb. *sedens.*

(32) Clemens Alex. *Στρομ.* lib. VI, cap. 15, pag. 806. huc respiciens, hæc habet: *Τούτο δὲ μετέγραψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι.* Id est: *Eum autem inquit se transcripsisse ad litteram, cum non inveniret quomodo syllabas perficeret.* Ubi notat Cl. Potterus. hoc modo cum marinora et nummos, tum etiam libros vetustissimos scriptos conspici. perpetua scilicet litterarum serie, nulla vocum distinctione facta. Jamque idem monuerat Fellus ad hunc locum.

CAPUT II.

Post quindecim autem dies cum jejunassem, multumque rogassem Dominum, revelata est mihi scientia scripturæ. Erat autem scriptura hæc: Semen tuum, Herma, deliquit in Dominum, et prodiderunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt proditores parentum, et prodentes (33) profecerunt. Sed etiam nunc adjecerunt peccatis (34) suis libidines, et commaculationes nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas. Sed impropria verba hæc illis tuis omnibus, et conjugii tuæ quæ futura est soror tua (35). Et ipsa enim (36) compescat linguam suam, in qua malignatur: et (37) auditis verbis his, continebit se, et consequetur (38) misericordiam. Erudietur enim, postquam impropria verba illi (39) hæc verba, quæ mandavit ille (40) Dominator, ut tibi revelentur. Tunc remittentur illis peccata quæ (41) jampridem peccaverunt, et omnibus sanctis qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint pœnitentiam, et abstulerint a cordibus suis dubitationes. Juravit enim Dominator ille per gloriam suam super electos suos, præfinita ista die, etiam nunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum (42) salutem. Pœnitentiæ enim justorum habent fines. Impleti sunt dies pœnitentiæ omnibus sanctis: gentibus autem pœnitentia usque in novissimo die. Dices ergo eis qui præsumunt Ecclesiæ, ut dirigant vias suas in justitia; ut recipiant in pleno reprobationem cum multa gloria. Permanete ergo qui operamini justitiam, et sic facite, ut sit (43) transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicumque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicumque non negaverit vitam suam. Juravit enim Dominus per Filium suum: Qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum (44) in adventibus diebus. Si autem, qui nunquam denegaverint, ob nimiam (45) misericordiam propitius factus est illis.

CAPUT III.

Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum (46) filiorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas (47); sed cura ut emendantur a pristinis peccatis. Erudientur enim doctrina ista, si tu jam non fueris memor injuriæ (48) illorum. Memoria enim injuriarum (49) mortem operatur; oblivio vero earum (50) vitam æternam. Tu autem, Herma, magnas tribulationes sæculares sustinuisti, propter prævaricationes domus tuæ; quoniam illas ut ad te nihil pertinentes, neglexisti; et in negotiationibus tuis malignis (51) implicatus es. Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo vivo; et simplicitas tua, et singularis (52) continentia salvum facient te, si permanseris. Et omnes salvos facient, quicumque hujusmodi operantur, et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi qui hujusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitias, et permanebunt in vitam æternam. Felices omnes qui operantur justitiam: non absumuntur usque in vitam æternam (53). Dices autem: Ecce magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega. Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Heldaia et Modad (54), qui vaticinati sunt in solitudine populo. 66.

CAPUT IV.

Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti a juvene specioso, et dicente mihi: Anum illam a qua accepisti libellum, quam putas esse? Et ego dixi: Sibyllam (55). Erras, inquit, non est. Quæ est ergo,

66 Matth. x, 33. 66 Num. xi, 26, 27.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Sic Fellus ex mss. Lamb. et S. Germ. Sic et Carm. Editi, prudentes.

(34) Ms. S. Germ. peccata peccatis.

(35) Videsis h. l. cl. Cotelerium. Hinc συνέλαχτος. His consona mox infra reperies, cap. seq. et lib. iii, simil. ix, cap. 11.

(36) Lamb. etiam.

(37) Mss. S. Germ. et Carm. sed.

(38) Lamb. habebit.

(39) Ms. S. Vict. Erudientur.... illis.

(40) Sic mss. Angl. Fello tamen magis placuit, illi. Mox ms. S. Germ. ut revelentur, absque tibi.

(41) Lamb. qui.

(42) Ms. S. Vict. illam.

(43) Mss. Vict. et Germ. fiat.

(44) Fellus ex Bodl. et Lamb. sic in sua edit: Oxon. Qui denegaverit Filium et se, despondens vitam illius, et ipse denegaturus est illum. Quæ lectio male redditur in edit. Clerici et Russelii. At ms. Carm. Qui denegaverint Filium seque despondentes vitam suam, qui nunc denegaturi sunt in, etc. Hæc loco congruunt quæ infra habentur, lib. iii, simil. ix, cap. 28.

(45) Si Fellum audias, nimiam idem valet quod summam, Huic loco consonat cum hoc Gen. xv, 1.

Noli timere, Abraham: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis; tum illud in primis Ephes. ii, 4: Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos (Deus).

(46) Ms. Carm. malorum. Sic et Fellus. In eadem sententiam, monente Fabricio, auctor Testamenti XII patriarch. in Testam. Zabulon, sect. vii, cap. 8: Μη λογίζεσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ne animadvertitis unusquisque malitiam fratris sui.

(47) Lamb. sinus

(48) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. malitiæ. Sic et Fellus.

(49) Idem cum Fello, malorum.

(50) Idem, malorum. Fellus, eorum.

(51) Ms. S. Germ. magnis.

(52) Lamb. quem sequitur Fellus, nimia.

(53) Ms. S. Germ. in æternum. Edit. Oxon. absumuntur in æternum.

(54) Lamb. Hoida et Meda. Sive potius Eldad et Modad, ut exhibet codex biblioth. Coisl. apud cl. Montfauconium pag. 194, ubi in recensione apocryphorum Vet. Test. librorum occurrit ζ', 'Ελδὰδ καὶ Μοδὰδ

(55) Putat cl. Cotelerius, in Græco existitæ

domine? Et dixit mihi: Ecclesia Dei est. Et dixi ad illum: Quare ergo anus est? Quoniam, inquit, omnium prima creata est, ideo anus; et propter illam mundus factus est. Post hæc autem visionem vidi in domo mea; et venit illa anus, et interrogavit me, si jam libellum (56) dedissem senioribus? Et respondi: Adhuc non. At illa dixit: Bene fecisti; habeo enim quædam verba edicere tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab electis (57). Scribes ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptæ (58). Mittet autem Clemens in exterarum civitates; illi enim permissum est: Grapte autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus qui præsentur Ecclesie.

Ista sic leguntur apud Origenem, Philocaliæ cap. 4, ex lib. IV, cap. 2, De principiis, interprete Rufino.

Et scribes duos libellos, et dabis unum Clementi, et unum Graptæ. Et Grapte quidem commoneat viduas et orphanos. Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt. Tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.

Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἓν Κλημεντι, καὶ ἓν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν νοθεύσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλημῆς δὲ πέμψει εἰς τὰς ἑξωτερικὰς πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας.

VISIO III.

De triumphantis Ecclesiæ structura, et variis hominum reproborum ordinibus.

CAPUT I.

Visio quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum jejunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelationem, quam pollicitus est ostendere per anum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa, et dixit mihi: Quoniam sic langues (59), et sollicitus es ad sciendum omnia; veni in agrum, ubi vis; et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quæ oporteat te videre. Rogavi illam, dicens: Domina, in quem locum ægri? Ubi, inquit, vis, elige locum bonum, secretum. Antequam autem loqui (60) cœpissem, et dicere ei locum, ait mihi: Veniam ubi vis. Fui ergo, fratres, in agro, et observavi (61) horas; et veni in locum ubi constitueram ei venire. Et video subsellium positum. Erat cervicalium lineum (62); et super linteum expansum carbasinum. Videns hæc posita, et nemiem esse in loco; stupere cœpi, et capilli mei exsurrexerunt (63), et quasi horror (64) me comprehendit, cum essem solus. Ad me (65) autem reversus, et memoratus gloriam (66) Dei, et accepta audacia, positis genibus, confitebar Deo iterum peccata quæ prius. Ecce venit illuc cum juvenibus sex, quos et ante videram; et stetit post me orantem, et audiebat me orantem et confitentem Domino peccata mea. Et tangens me, dixit: Desine jam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et pro justitia, ut accipias partem ex ea in domo tua. Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit (67) me ad subsellium, et ait illis juvenibus: Ite, et ædificate. Postquam autem discesserunt juvenes, et nos soli fuimus (68), ait mihi: Sede hic. Dico ei: Domina, sine seniores autem sedere. Quod tibi dico, inquit, sede. Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa; sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sederem. Cogitante (69) autem me, et moesto existante, quod non sivit me ad dexteram partem sedere, ait mihi: Quid moestus es, Herma? Locus qui est ad dexteram, illorum est qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus (70). Tibi autem superest multum, ut cum illis sedeas. Sicut manes, in simplicitate tua permane, et sedebis cum illis, et quicumque fuerint operati illorum opera, et sustinuerint quæ illi sustinuerunt.

CAPUT II.

Dico ei: Domina, vellem scire quæ sustinuerunt. Audi, inquit: Feras bestias, flagella, carceres, cruces, causa nominis ejus (71). Propter hoc, illorum sunt dextræ partes sanctitatis, et quisquis patitur (72) propter nomen Dei (73); reliquorum autem sinistræ partes sunt. Sed utrisque eis (74), et qui ad dexteram, et qui ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dexteram sedentes habent gloriam quamdam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuæ multæ sunt. Emundaberis autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

προφήτιν, quam Latinus interpres verterit *Sibyllam*. Sicut infra lib. II, mand. VI, ἀγγέλους et ἀγγελῶν, *genios* ac *genium* reddidit.

- (56) Lamb. *libellum suum*.
 (57) Mss. S. Germ. et Lamb. *scient electi*.
 (58) Lamb. *Grappatæ*. Sic mox, *Grappate*.
 (59) Ms. S. Germ. pro *langues*, habet *jejunus*.
 Bodl. *egenus es*. Lamb. *egenus es*.
 (60) Lamb. *ei loqui*. Fellus, *loqui ei... dicerem*.
 (61) Lamb. *astimavi*.
 (62) Lamb. *tinteum*. Sic et Fellus.
 (63) Bodl. *exstruxerunt*. Fellus, *erecti sunt*.
 (64) Bodl., Lamb. et Carm. *horripilatio*.

- (65) Bodl. et Lamb. *Apud me*.
 (66) Lamb. *gloria*.
 (67) Lamb. *eduxit*.
 (68) Lamb. *cum Fello facti sumus*.
 (69) Lamb. *Recogitante*. Fellus, *Cogitante ergo*.
 (70) Bodl. *Domini*. At Victor. *deest ejus*.
 (71) Rursus, ut modo, Bodl. *Domini*. Victor. *deest*.
 (72) Lamb. *quicumque passus fuerit*. Bodl. *quis p. f.*
 (73) *Deest Dei* in Lamb.
 (74) Mss. Carm. et S. Germ. *utrisque et eis*.
 Lamb. *utrisque ex eis qui ad dexteram sedent, et ad sinistram sedent*.

peccatis in hunc diem. Et cum hæc dixisset, volebat abire. Et procidens illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod repromiserat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et erexit me, et fecit sedere super subsellium ad sinistram; et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: Vides rem magnam? Dico ei: Domina, nihil video. Ecce (75) non vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur super aquas, lapidibus quadris (76) splendidis? In quadrato enim ædificabatur turris ab illis sex juvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum apportabant lapides. Quidam autem de profundo trahebant lapides; alii de terra transferebant, et porrigebant illis sex juvenibus. Porro illi accipiebant, et ædificabant. Eos autem qui de profundo extrahebantur lapides, omnes sic ponebantur (77) in structuram: politii enim erant, et convenientes commissuræ cum illis (78) lapidibus; sicque conjungebantur alius ad alium, ita ut commissuræ eorum non paterent (79). Et in hunc modum apparebat (80) structura turris, tanquam ex uno lapide ædificata. Cæteros autem lapides qui afferebantur de terra, quosdam quidem rejiciebant, quosdam vero adaptabant (81) in structuram. Alios excidebant, et projiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi circa turrim positi erant (82); et non utebantur illis ad structuram. Erant enim quidam ex illis scabrosi, alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi, non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides projici longe a turri, et incidentes in viam (83), et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes, et ardentis; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

CAPUT III.

Et cum hæc mihi demonstrasset, volebat recedere (84). Dico ei: Domina, quid mihi prodest hæc vidisse, et non scire quæ sint hæc res? Respondens dixit mihi: Versutus es homo, volens scire ea quæ circa turrim sunt. Ita, inquam, domina, ut fratribus annuntiem, et hilariores fiant; et hæc audientes honorificent Dominum cum multa gloria. Et illa ait: Audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed et isti (85) audientes, si poenitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc de similitudine turris omnia hæc, et hactenus mihi de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim istæ finem habent: impletæ sunt enim. Sed tu non desinis in petendo revelationes, improbus (86) enim es. Turris quidem quam vides ædificari, ego sum Ecclesia, quæ tibi apparui et modo et prius. Quodcumque igitur volueris, interroga de turri; et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Dico ei: Domina, quoniam me semel dignum arbitrata es ut omnia mihi reveles, revela. Ait mihi: Quodcumque oportuerit tibi revelari, revelabitur; tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quodcumque videris. Interrogavi (87) illam: Quare turris ædificata est super aquas, domina? Respondit: Dixeram tibi et prius, versutum te esse circa structuras diligenter inquirentem; igitur invenies veritatem. Quare ergo super (88) aquas ædificatur turris, audi: Quoniam vita vestra per aquam salva facta est, et fiet. Fundata est enim verbo omnipotentis et honorifici nominis: continetur autem (89) ab invisibili virtute Dei.

CAPUT IV.

Respondens dico ei: Magnifice habent se res hæc. Illi autem juvenes sex qui ædificant, qui sunt, domina? Hi (90) sunt angeli (91) Dei qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, struendi (92), ædificandi et dominandi creaturæ illius. Per hos enim (93) consummabitur structura turris. Cæteri autem qui apportant (94) lapides qui sunt? Et ipsi sancti (95) angeli Domini; sed illi

⁸⁷ I Petr. III, 20, 21.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (75) Bodl. add. *Ait mihi: Ecce*, etc.
 (76) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quadratis*. Sic et Fellus.
 (77) Mss. Carm. et Lamb. *imponabant*. Bodl. *ponebant*.
 (78) Ita quatuor mss. S. Germ., Vict., Bodl. et Lamb. Editi, *aliis*.
 (79) Lamb., Carm. et S. Germ. *parerent*. Sic et Fellus, qui tamen legendum conjicit, *paterent*. Hunc locum describit Origenes, *Philocaliæ* cap. VIII.
 (80) Bodl. et Lamb. *Et sic parebat*. Ita et Fellus, e quo tamen ms. lectionem minus recte reddunt editi.
 (81) Lamb. *ponebant*.
 (82) Sic Bodl. et Lamb. ex Fello. Editi *jacebant*. Apud Russelium invertitur lectio. Monet et Cotelerius huc respexisse Didymum in *Catena ad Job* VIII, 17, 18, p. 202. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata. His affluvia mox infra capp. 6 et 7, et lib. III, simil. IX, capp. 6, 7, 31.
 (83) Lamb. *venientes in via*.

- (84) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *recurrere*.
 (85) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Editi, *illi*.
 (86) Sic Bodl. et Lamb. Editi *importunus*.
 (87) Ms. Lamb.: *Revela mihi quodcumque oportuerit tibi revelare. Revelabitur a te, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites quod eum videris. Interrogavi*, etc. Laudat hunc locum Clemens Alex. *Στροφ.* lib. II, cap. 1, pag. 430.
 (88) Bodl., Lamb. et Carm. *circa scripturas. Diligenter inquirens igitur*. Sic Fellus. Addit Clericus in ms. Lamb. ita legi: *scripturas, et inquirentem. Igitur inveniens veritatem quare super*, etc.
 (89) Sic ms. Carm. Editi, *enim*.
 (90) Bodl. add. *Ait mihi: Hi*, etc. Sic et Fellus.
 (91) Addit Fellus ex Lamb. *sancti*.
 (92) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *creandi*. Fellus autem: *ut struerent, ædificarent et dominarentur*.
 (93) Bodl. et Lamb. *ergo*.
 (94) Bodl. *apportabant*. Fellus, *deportant*.
 (95) Ms. S. Germ. et Vict. *et ipsi sunt sancti*.

sunt his excellentiores (96). Cum ergo consummata fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorificabunt Dominum, quoniam consummata erit structura turris. Interrogavi eam dicens: Vellem scire exitum lapidum, et vim eorum qualis sit. Respondens autem, dixit mihi: Nunquid tu præ omnibus melior es, ut tibi id reveletur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones has; sed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum est (97); et revelabitur propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint hæc, an non (98) sint. Dic illis, quod hæc omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma, certeque (99) fundata sunt.

CAPUT V.

Audi nunc et de lapidibus qui sunt in structura. Lapidem quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii sunt (100) apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri, qui ingressi sunt (1) in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeste electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt; et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem (2) audierunt. Propter hoc et in structuram turris conveniunt commissuræ eorum. Qui vero de profundo trahuntur, et imponuntur in structura (3), et conveniunt commissuræ eorum cum cæteris lapidibus qui jam ædificati sunt; ii sunt qui jam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini. Cæteri autem lapides qui apportantur (4) a terra, volo scire (5) qui sint, domina. Ait: Eos quidem qui in terram vadunt, et non sunt politii, illos Deus probavit, quoniam (6) ingressi sunt in æquitatem Domini, et direxerunt vias in mandatis ejus. Qui autem afferuntur et ponuntur in structura turris, ii sunt (7) novelli in fide et fideles. Commonentur autem ab angelis ad benefaciendum, propterea quod non est inventa nequitia in illis. Quos autem rejiciebant et ponebant (8) juxta turrim, qui sunt illi (9)? Ait mihi: Hi sunt qui peccaverunt, et voluerunt pœnitentiam agere; propter hoc non sunt longe projecti a turri, quoniam utiles erunt in structura (10), si pœnitentiam egerint. Qui ergo pœnitentiam acturi sunt, si egerint pœnitentiam, fortes erunt in fide; si nunc pœnitentiam egerint, dum ædificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, jam quis non habet locum ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui jam (11) ad turrim positus est.

CAPUT VI.

Qui autem recidebantur, et longe projiciebantur a turri, vis scire qui sunt? Volo, inquam, domina (12). Ii sunt filii iniquitatis, et qui crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit (13) ab eis: propter hoc non habent salutem; quoniam non sunt utiles in structura (14), propter nequitas suas. Quapropter excisi sunt et longe projecti propter iram Domini; quia exacerbaverunt eum. Cæteros autem lapides quos vidisti complures positos, non euntes in structuram; ii quidem qui scabrosi erant (15), hi sunt qui cognoverunt veritatem, et nec permanserunt in ea, nec conjuncti sunt sanctis; propter hoc inutilis sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt qui (16) alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent (17) pacem inter se: in præsentia (18) quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hæc sunt ergo scissuræ, quas habent lapides. Qui vero curti sunt, ii sunt qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes iniquitatis (19); propter hoc curti, et non integri sunt. Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina? Respondens mihi, dixit: Usquequo stultus es et insensatus; et omnia interrogas, et nihil intelligis? Hi sunt habentes quidem fidem, habentes autem et divitias hujus sæculi. Cum ergo venerit

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(96) Ms. S. Germ. et Carm. *hi sunt præcellentes illos*. Lamb. *præcellentes illis*.

(97) Clemens Alex. *Στρωμ.*, lib. 1, cap. 29, pag. 426, hunc locum hisce verbis describit: *Θεῶς τοῖνον ἡ δύναμις ἢ τῷ Ἐρωᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα. Τὰ ὄραματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοὺς ἐψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἔστιν.* Sequitur Clemens: *Ὁμοίως δὲ... ὡς νέων φρένες κερῆθονται.* Que postrema verba cum sint Alexandrini, miror hactenus ab editoribus Hermæ fuisse hic in medium prolata, tanquam ab Alexandrino ex Hermæ descripta. Jamque nil probe novisse videntur Potterus ad h. l. et Wottonus in notis ad Clementis Rom. Epist. 1, cap. 25.

(98) Ms. S. Germ. et Lamb. *aut non*. Sic et Clemens Alex. l. c.

(99) Lamb., Carm. et Germ. *et certa quæ*.

(100) Bodl. *in commissura, hi sunt*.

(1) Lamb. *ingrediuntur*.

(2) Bodl. *alterutrum*.

(3) Bodl. *structuram*.

(4) Lamb. *apportantur*. Fellus, *portabantur*.

(5) Bodl. *scire, inquam*.

(6) Bodl. *qui, pro quoniam*.

(7) Lamb. *in structuram turris, qui sunt? ii sunt*.

(8) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *projiciebant*. Sic et Fellus.

(9) Bodl. *qui sunt? Ii*. Lamb. *tantum qui sunt?*

(10) Bodl. *structuram*.

(11) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quoniam*. Fellus: *habet, qui*.

(12) Editi omittunt ista: *Volo, inquam, domina: quæ Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. restituit*.

(13) Lamb. *abscessit*.

(14) Bodl. *structuram*.

(15) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Ita et Felli editio. Al. omittunt *qui*.

(16) Sic Fellus ex Bodl. Al. omittunt, *hi sunt*. Lamb. pro *qui* exhibet *quia*.

(17) Bodl. *habentes*.

(18) Mss. S. Germ., Vict. et Lamb. *persona*. Sic et Fellus.

(19) Bodl. *hi crediderunt quidem, sed plurimam partem habent iniquitatis*.

tribulatio, propter divitias suas et negotiationes abnegant Dominum (20). Respondens, dico ei : Domina, quando ergo utiles erunt Domino? Cum circumcisæ, inquit, fuerint divitiæ eorum, quæ eos delectant; tunc erunt utiles Domino, ad ædificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisis fuerit, et abjecerit ab se aliquid, non potest quadratus fieri : sic et qui divites sunt in hoc sæculo, nisi circumcisæ fuerint divitiæ eorum, non possunt Domino utiles esse. A te (21) primum scito : Quando dives fuisti, inutilis eras; nunc vero utilis es, et aptus vitæ tuæ; nam et tu ipse ex eis lapidibus fuisti.

CAPUT VII.

Cæteros autem lapides quos vidisti longe projectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta; ii sunt qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt (22) viam suam veram, putantes se meliorem viam posse invenire. Errant autem et miseri sunt, ingredientes in desertas vias. Qui autem cadebant in ignem, et ardebant, ii sunt qui in perpetuum abscesserunt (23) a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda pœnitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelerum quæ operantur. Cæteri vero qui cadebant juxta aquas, et non poterant volvi in aquas, qui sunt? Ii sunt qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus cum venit in memoriam sanctitas veritatis, retrahunt se, ambulantesque rursus post desideria sua scelestia. Consummavit igitur enarrationem turris. Ego vero, cum adhuc essem improbus (24), interrogavi illam : An iis omnibus lapidibus (25) qui projecti sunt, nec conveniebat in structuram turris, an est pœnitentia; et habebunt (26) locum in turri hac? Habent, inquit, pœnitentiam, sed in hac turri non possunt convenire; alio autem loco ponentur multo inferiore; et hoc (27), cum cruciati fuerint, et impleverint dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam perceperunt verbum justum (28). Et tunc illis continget transferri de pœnis, si ascenderint in corda ipsorum, opera quæ operati sunt scelestia. Quod si non ascenderint in corda ipsorum, non erunt salvi propter duritiâ cordis sui.

CAPUT VIII.

Cum ergo destiti interrogare (29) illam de omnibus istis, ait mihi : Vis aliud videre? Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respicens me subrisit, et ait mihi : Vides septem mulieres circa turrim? Video, inquam, domina. Turris hæc, inquit, ab iis (30) supportatur secundum præceptum Domini. Audi nunc effectus earum : Prima quidem earum quæ continet manu (31), Fides vocatur; per hanc salvi fient electi Dei. Alia vero quæ succincta est, et viriliter agit, Abstinencia (32) vocatur; hæc filia est Fidei. Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstinebit (33); credens quod, si se continuerit ab omni concupiscentia, hæres erit vitæ æternæ. Cæteræ autem, inquam, domina, quinque quæ sunt? Filiæ, inquit, invicem sunt. Vocatur autem quædam Simplicitas, alia Innocentia, alia Modestia, alia Disciplina, alia autem Charitas. Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia poteris custodire. Volebam scire, domina, quam quæque earum habeat (34) virtutem? Audi, inquit : Virtutes æquales habent; connexæ autem ad invicem sunt virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natæ sunt. Ex Fide nascitur Abstinencia, de Abstinencia Simplicitas, de Simplicitate Innocentia, de Innocentia Modestia, de Modestia Disciplina et Charitas (35). Harum ergo opera sancta, et pudica, et recta sunt. Quicumque ergo servierit his, et invaluerit (36) tenere opera earum, in turri habebit habitaculum cum sanctis Dei. Interrogavi illam de temporibus, si jam consummatio est (37)? Illa autem exclamavit voce magna, dicens : Insensate homo! nonne vides turrim semper ædificari (38)? Quando ergo consummata fuerit turris et ædificata, habet finem; sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quidquam. Sufficiat tibi et omnibus sanctis commemoratio ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi hæc soli reve-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (20) Bodl. add. suum.
 (21) Lamb. Ad te.
 (22) Ms. S. Germ. et Lamb. relinquunt.
 (23) Bodl. et Lamb. in fine abscesserunt.
 (24) Lamb. ego qui, cum improbus essem. Fellus: Ego vero, qui cum.
 (25) Bodl. et Lamb. An ii omnes lapides... si est illis. Editt. Fell. et Russel. omittunt an secundum, quod al. exhibent. Et quidem redundare videtur, nisi malis : an est, inquam.
 (26) Lamb. habebuntur in. Quæ varia lectio mendose apud Fabric. habetur.
 (27) Ms. S. Germ. hoc loco.
 (28) Lamb. istud.
 (29) Lamb. desivi interrogando. Bodl. quoque, de-
 2471.
 (30) Ms. S. Vict. his albis.
 (31) Manus contracta, inquit hic Fellus, rectis-
 sime fidem repræsentat, qua divina promissa apprehendimus. Magis tamen ad rem, ut videtur, Cle-

- mens Alex. qui *Στρομ.* lib. II, cap. 12, sic Her-
 nam supplet et interpretatur : Ἡ τοῦτον συνέχουσα
 τὴν Ἐκκλησίαν.
 (32) Lamb. Continentia. Sic et Clemens Alex. l.
 c. ἐγκράτεια.
 (33) Lamb. add. se : et paulo post, abstinerit
 pro continuerit.
 (34) Lamb. Volo... quæque quam vim habeat illa-
 rum et virtutem. Fellus addit : Et dixi : Volo.
 (35) Sensum hujus loci putat Cl. Potterus expres-
 sisse Clementem Alex. l. c. hisce verbis : Καὶ πά-
 λιν Προηγείται μὲν πίστις· φόβος δὲ οἰκοδομεῖ· τε-
 λειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. Id est : Et rursus (inquit Hermas) :
 Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit
 autem charitas.
 (36) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi
 voluerit.
 (37) Lamb. esset.
 (38) Lamb. Insensate autem homo! num vides tur-
 rim super ædificari.

lata sunt; sed ut omnibus demonstres ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba hæc quæ tibi incipio dicere, ut loquaris ea in auribus (39) sanctorum, ut audientes ea cum fecerint, emundentur a nequitia suis; sed et tu cum illis.

CAPUT IX.

Audite me ergo, filii: Ego vos enutriui in multa simplicitate, et innocentia, et modestia, propter misericordiam Dei quæ super vos stillavit in iustitia; ut sanctificemini et justificemini (40) ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitia vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum alio (41), et visitate vos alterutrum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere⁶⁸; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus eibus infirmitatem carnis suæ contrahunt, et violant carnem suam (42). Aliorum autem qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id quod non habent sufficientem cibum; et consumitur corpus eorum. Hæc igitur intemperantia nociva est vobis, habentibus et non communicantibus iis qui egent. Attendite iudicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirete esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris, ne forte ingemiscant ii qui egent, et gemitus eorum ascendat ad Dominum⁶⁹, et excludamini cum bonis vestris extra januam turris. Nunc itaque vobis dico, qui præestis Ecclesiæ, et amatis primos consessus⁷⁰ (43): nolite similes fieri maleficis. Et malefici quidem venena sua in pyxidibus hauriant (44); vos autem venenum vestrum et pharmacum (45) in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi, ut habeatis misericordiam a Rege magno. Videte ergo, filii, ne forte hæc dissensiones vestræ fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsi non habeatis disciplinam? Commonete ergo vos invicem⁷¹, pacatique estote inter vos (46), ut et ego coram Patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.

CAPUT X.

Cumque desiisset mecum loqui, venerunt illi sex juvenes, qui ædificabant, et tulerunt illam ad turrinam (47); et alii quatuor sustulerunt subsellium, et abierunt ipsi iterum in turrinam. Horum faciem non vidi, quoniam aversi erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem mihi, dixit: De his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur. Apparuit autem mihi, fratres (48), prima visione anno superiore valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem visione, faciem quidem juvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles; et stans mihi loquebatur. hilarior autem erat quam (49) primum. Tertia autem visione, tota junior erat, et aspectu decora; tantum quod (50) capillos aniles habebat: hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis mæstus eram valde, donec cognoscerem visionem (51) hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: Omnis rogatio humilitate eget (52). Jejuna ergo, et percipies a Domino quod postulas. Jejunavi ergo diem unam. Eadem nocte apparuit mihi juvenis, et ait: Quid tu frequenter petis revelationes in oratione? Vide, ne multa postulans neceas carni tuæ. Sufficiant tibi revelationes hæc. Nunquid poteris fortiores revelationes videre, quam quas vidisti? Respondens ei dico: Domina, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio. Respondit mihi: Vos non insensati estis; sed dubitationes vestræ vos insensatos faciunt, eo quod (53) non habeatis cor vestrum ad Dominum. Respondi illi, et dixi: Sed a te ea diligentius cognoscemus (54).

CAPUT XI.

Audi, inquit, de figuris quas inquireis (55). In prima quidem visione, quare anus tibi apparuit super cathedram sedens; quoniam spiritus vester antiquior, etiam marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus, et dubitatione cordis. Sicut enim seniores qui non habent spem renovandi, et nihil aliud expectant (56) nisi dormitionem suam: sic et vos infirmati a sæcularibus negotiis tradidistis vos in

⁶⁸ Job. xxxi, 17. ⁶⁹ Jac. v, 4. ⁷⁰ Matth. xxiii, 6; Marc. xii, 39; Luc. xi, 43 et xx, 46. ⁷¹ Coloss. iii, 16.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. add. *omnibus*.
 (40) Bodl. deest et *justificemini*.
 (41) Lamb. pro *cum alio* habet *in alium*.
 (42) Lamb. *assumunt, sed et cumulant, et convolvunt*.
 (43) Lamb. *recubitus*. Vulgata lectio pressius inhaeret locis Nov. Test. excitatis.
 (44) Lamb. *in pyxides portant*.
 (45) Bodl. et Lamb. *medicamentum*.
 (46) Ita mss. S. Vict., Carm., Lamb. et Fellus. Al. *inter eos*.
 (47) Lamb. et Carm. *a turri*.
 (48) Lamb. deest *fratres*: et mox cum Bodl.

- habet, *anno priore*.
 (49) Lamb. desunt. *erat quam*.
 (50) Lamb. *quidem*. Mox, *in facie*.
 (51) Bodl. et Lamb. *revelationem*.
 (52) Antiochus homil. 106: Χωρίς δὲ ταπεινότητος οὐκ ἔστιν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προσευχῆν. *Neque vero sine humilitate accepta esse potest oratio*.
 FABRIC.
 (53) Ms. S. Vict. *et quod*.
 (54) Lamb. *cognoscamus*.
 (55) Bodl. *de quibus*. Fellus: *requiris*.
 (56) Lamb. *expetunt*.

socordiam (57), et non projecistis a vobis sollicitudinem in Domino; et contusus (58) est sensus vester, et inveterastis in tristitiis vestris. Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domina? Respondit: Quoniam omnis infirmus super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas ejus. Ecce habes figuram primæ (59) visionis.

CAPUT XII.

Secunda autem visione, vidisti illam stantem, et juvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam; carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior jam fuerit aliquis, desperat de se ipso (60) propter infirmitatem suam et paupertatem, et nihil aliud exspectat, nisi diem extremum vitæ suæ. Deinde subito illi relicta est hæreditas; et audiens exsurgit, hilarisque factus induit virtutem; et jam non discumbit, sed stat, et liberatus est (61) a prioribus mœroribus; et jam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos (62), audita revelatione, quam Deus vobis revelavit; quia misertus est Dominus vestri et renovavit spiritum vestrum, et deposuistis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaluistis in fide; et visa Deus fortitudine vestra, gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris: et alia ostendet, si ex toto corde pacem habueritis inter vos.

CAPUT XIII.

Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum (63) vultum ejus. Sicut enim, si alicui mœsto supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est mœroris, nihilque aliud exspectat, nisi annuntiationem quam audivit; et confortatur de cætero, et renovatur spiritus ejus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spirituum vestrorum, videntes hæc bona. Et quia super subsellium vidisti (64) sedentem; fortis positio est; quoniam quatuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mœndus per quatuor elementa continetur. Qui ergo pœnitentiam egerint integre (65), juniores erunt; et qui ex toto corde pœnitentiam egerint, erunt fundati. Habes in pleno (66) revelationem: nihil amplius postules de revelandis (67). Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

CAPUT PRIMUM.

Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinae visionis, figuram tribulationis superventurae. Proflisciscabar (68) in illa via Campana: a via autem publica in villam sunt fere stadia decem. Raro autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes ejus quas mihi ostendit per sanctam Ecclesiam suam, confirmaret, et daret pœnitentiam omnibus servis suis qui scandalizati sunt; ut honorificetur nomen ejus magnum et honorificum, et quia me dignum existimavit ut ostenderet mihi mirabilia sua, et eum honorificarem et gratias agerem. Tanquam (69) vox mihi respondit: Ne dubites, Herma. Intra me ergo cœpi cogitare et dicere: Ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res? Progressus sum paululum, fratres: et ecce video pulverem usque ad cœlum. Cœpi dicere intra me: Nunquid jumenta veniunt, et pulverem excitant? Distabat (70) autem a me tanquam stadium. Et ecce video magis magisque pulverem exsurgentem, adeo ut suspicarer esse aliquid (71) divinitus. Pusillum autem resplenduit sol: et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore ejus locustæ igneæ procedebant⁷². Erat autem statura bestiae illius pedes fere centum: caput autem habebat tanquam vas urnale (72). Cœpi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi quod audieram: Ne dubites, Herma. Indutus ergo, fratres, fidem Dei; et memoratus quis docuit (73) me magnalia; audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa, ita ut posset in ictu civitatem

⁷² Аноч. xi et xii.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(57) Ita editi. Fellus vero ex mss. Angl. *acedias*.
 (58) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi, *confusus*.
 (59) Lamb. *prioris*. Id. sub initium hujus cap. in *priore*.
 (60) Lamb. *se ipsum*.
 (61) Lamb. *sumptus*. Editi. Paris. an. 1644, Cler. et Fabric. post *liberatus* omitt. *est*, quod exhibent Fell. et Russel.
 (62) Sic emendavit Fabricius ex ms. S. Victor. Hanc tamen lectionem jam antea exhibuerat Fellus in sua edit. Oxon. Al. *audite revelationem*.
 (63) Bodl. *bonam*. Lamb. *in bonam et hilarem, et bene serenum*.
 (64) Sic leg. ex mss. S. Germ. et Lamb. pro *vidisti*, quod habent editi. Addit Carm. *tanquam ur-*

nalem. Vide mox infra vis. iv, cap. 1.
 (65) Lamb. *deest integrè*. Et recte, ut videtur: nam paulo post, ad distinctionem: *ex toto corde*.
 (66) Ita mss. Bodl. et Lamb. Ita et Fellus in sua edit. Oxon. Al. *Habes enim in pleno*
 (67) Lamb. *revelatione*.
 (68) Bodl. et Lamb. hic omittunt *enim* quod habent editi.
 (69) Fellus: *Et cum honorificarem et gratias agerem, tanquam, etc.*, quod magis placet.
 (70) Lamb. *Sic erat*.
 (71) Bodl. *hoc aliquid*.
 (72) Ms. Vict. *deest tanquam*. Lamb. *sumalem*.
 (73) Lamb. *quæ quis docuit... memoratus*, id est memor. Sic supra vis. iii, cap. 1.

delere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam proferebat, et in totum (74) non movit se, donec pertransissem (75) illam totam. Habebat autem bestia illa super caput colores quatuor : nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde aurcum, deinde album.

CAPUT II.

Postquam autem pertransivi illam, progressus sum fere pedes triginta ; et ecce occurrit mihi virgo (76) quædam exornata tanquam de thalamo prodians (77) ⁷³, tota in albis, et calcamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens ; pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Gognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam Ecclesia est ; et hilarior factus sum. Salutavit autem me, dicens : Ave tu, homo. Et illam resalutavi (78), dicens : Domina, ave. Respondens autem dixit mihi : Nihil tibi occurrit, homo ! Dico ei : Domina, occurrit mihi (79) talis bestia, quæ possit populum consumere : sed virtute Dei et singulari (80) ejus misericordia, evasi illam. Bene effugisti, inquit ; quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum projecisti ⁷⁴, et cor tuum aperuisti ad eum, credens quod per nullum alium poteris salvus esse, nisi per magnum et honorificum nomen ejus (81). Propter hoc misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin (82), et obturavit os ejus, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarra electis Dei magnalia ipsius. Et dices illis, quod bestia hæc (83) figura est pressuræ superventuræ. Si ergo (84) præparaveritis vos, poteritis effugere illam ; si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vitæ vestræ (85) servieritis Deo sine querela. Immittite sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas (86) ⁷⁵. Credite Deo, qui estis dubii ; quoniam omnia potest, et avertere (87) iram suam a vobis, et mittere vobis præsidia (88). Væ dubiis iis, qui audierint verba hæc, et contempserint : melius erat illis non nasci ⁷⁶.

CAPUT III.

Interrogavi eam de illis quatuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At illa respondit mihi, dicens : Iterum tu curiosus es, de rebus hujusmodi interrogans (89). Et dixi : Domina, demonstra mihi quid sint illa ? Audi, inquit : Illud nigrum mundus est, in quo commorantini : igneum autem et sanguinolentum (90), quoniam oportet sæculum hoc per sanguinem et ignem deperire ; aurea autem pars, vos estis qui effugistis sæculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur, et utile fit ⁷⁷ : sic et vos probamini, qui habitatis in illis. Qui igitur permanserint, et perseveraverint (91), et probati fuerint ab eis, purgabuntur. Et sicut aurum emundatur (92), et remittit sordem suam : sic et vos abjicietis omnem tristitiam et angustiam et emundabimini in structuram (93) turris. Atba autem (94) pars, superventuri estis sæculi, in quo habitabunt electi Dei ; quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam æternam. Tu ergo ne desinas loqui (95) hæc auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventuræ magnæ. Nam si vos volueritis (96), nihil erit. In mente habete (97) ista quæ præscripta sunt. Hæc cum dixisset, discessit. Non vidi autem quem in locum abierit (98). Strepitus autem factus est, et aversus sum retrorsum, metuens ; et putabam bestiam illam advenire (99).

⁷³ Apoc. xxi, 2. ⁷⁴ I Petr. v, 7. ⁷⁵ Psal. lrv, 25 ; Matth. vi, 25 ; Luc. xii, 22 ; Philipp. iv. 6. ⁷⁶ Matth. xxvi, 24 ; Marc. xiv, 21. ⁷⁷ I Petr. i, 7.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(74) Lamb. *in tantum*. Sic et Fellus.
 (75) Bodl. et Lamb. *transirem*.
 (76) Hieronymus in *Ose. vii, 9. Hermæ videtur Ecclesia adolescentula, et sponsa crinibus adornata*.
 (77) Lamb. *progrediens*.
 (78) Lamb. *Et ego salutavi eam*. Fellus : *Et e. resalutavi eam*.
 (79) Bodl. et Lamb. *omitt. Occurrit mihi*.
 (80) Lamb. *minia*. Sic et Fellus.
 (81) Deest ejus ms. S. Vict.
 (82) Ms. Carm. *Egrin*. Cl. Nourryus in *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, col. 65, vexatum hunc locum restituendum putat ex cod. Colb. qui sic se habet : *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin*. Suspensus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Herimam Græce hoc fere modo scripsisse : *Ἐπέμφε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἔστη ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα Ἄγριον*. Quam in sententiam excitat illud psal. lxxix, 14. *Ἐλομήνατο αὐτὴν σὺς ἐκ ὄρους, καὶ μονὴς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν*. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam*. Quod tamen Fello minus videtur admittendum. Huc autem respexisse Hieronymum lib. 1, in *Habacuc* 1, 14, nonnullis visum, licet alii viri docti aliter senserint.

(83) Lamb. *talis hæc*.
 (84) Recitat hunc locum Clemens Alex. *Στοχαστ. lib. iv, cap. 9, pag. 596*.
 (85) Sic Fellus. Al. *dies vestros*. Felli nota minus recte redditur in posterioribus editionibus.
 (86) Ita ms. Lamb. *Editi dirigit*.
 (87) Bodl. et Lamb. *quoniam potest avertere*. Quam lectionem secutus est Fellus.
 (88) Al. *suffragia*.
 (89) Lamb. *interrogas ?*
 (90) Lamb. *Ille niger... igneus... sanguinolentus*.
 (91) Ista, *et perseveraverint*, omittunt editi, quæ Fellus restituit ex Bodl. et Lamb.
 (92) Ita mss. S. Germ. Carm. et Lamb. Ita et Fellus. Ilanc vero, non autem illam quam habent editi, *emendatur*, veram esse lectionem, id sanæ quod mor addit : *sic et vos... emundabimini*.
 (93) Lamb. *structura*.
 (94) Ms. S. Vict. *Album autem*.
 (95) Bodl. et Lamb. *loquendo*.
 (96) Lamb. *etsi volueritis*.
 (97) Ms. Lamb. apud Clericum, *In mentem habeto*. Editio tamen Oxon. sic : *In mente habetote*.
 (98) Lamb. *quo loco abili*.
 (99) Bodl. et Lamb. *venire*.

LIBER SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR

MANDATA.

PROOEMIUM.

Cum orassem domi, et consedissem (100) supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus (1), peram in humeris (2) et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum. Protinusque consedit juxta me, et ait mihi: Missus sum ab eo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitæ tuæ. Et ego putabam, ipsum ad tentandum me venisse. Et dico ei: Tu enim quis es? Ego enim novi cui traditus sum. Ait mihi: Non cognoscis me? Non, inquam (3). Ego, inquit, sum pastor ille cui traditus es. Adhuc loquente eo, figura ejus mutata est. Cumque cognovissem, esse eum cui traditus fueram, confusus sum, protinusque metus me subiit (4), et totus mœrore confectus sum, quia sic ei responderam insipienter (5). Ait mihi: Noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quæ daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut quæ vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; præcipue quæ ex eis utilia sunt vobis. Primum omnium, mandata (6) mea et species similitudinum scribe. Reliqua autem, sicut ostendo tibi, sic ea scribes. Ideo autem præcipio tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis. Scripsi igitur mandata et similitudines, ita ut præcepit mihi. Quæ audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et exercueritis ea mente pura, recipietis a Domino quæ (7) pollicitus est vobis. Sin autem, iis auditis, non egeritis pœnitentiam, sed adhuc adjeceritis ad delicta vestra a Domino adversa recipietis. Hæc omnia præcepit mihi scribere pastor ille, nuntius pœnitentiæ.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

CAPUT UNICUM.

(8) Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

Primum omnium, crede quod unus est Deus qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit.

(9) Ipse capax universorum, solus immensus est. Qui nec verbo deliniri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentiam. Hæc custodi, et abjice abs te omne

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(100) Mss. Carm. cum sedissem. Notat hunc locum Tertullianus lib. *De orat.*, cap. 12.

(1) Lamb. *dignitosam faciem.... pallium album.*

(2) Lamb. *humerum.*

(3) Lamb. *Nequaquam.* Fellus: *Non, inquam.* Ait: *Ego, etc.*

(4) Bodl. *confusus sum protinus, metusque in me intravit.*

(5) Bodl. et Lamb. *nequiter et insipienter.*

(6) Lamb. *omnia Mandata.*

(7) Bodl. et Lamb. *quæcunque.*

(8) Græca ista desumpta sunt ex S. Athanasii lib. *De decret. Nic. syn.*, num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB, qui et illa exhibet lib. *De incarn.* num. 3, tom. I, pag. 49, et in *Epist. ad episc. Africæ*, num. 5, tom. II, pag. 895. Eadem recitat Eusebius *Hist. Eccl.* lib. v, cap. 8, demptis ultimis verbis, καὶ ποιήσας. Nonnulla his similia scripserat Hermas lib. I, vis. 1, cap. 1: *Deus qui in caelis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt.* Hoc autem illustre Mandatum, præter Athanasium et Eusebium, cele-

brant vetustiores Patres: Irenæus lib. iv, cap. 20, num. 2; Origenes tom. I *Comment. in Joann.* 1, 1, item *De principiis* lib. 1, cap. 5, num. 5, et lib. II, cap. 1, num. 5. Quibus adde Nicetam ad Nazianz. orat. 4. Neque hic ommitterem Philastrium, qui hæresi 123 hæc habet: *Cum anima facta sit a Domino, ex nihilo scilicet, ut scriptum est: Qui fecit ex nihilo omnia, ut essent quæ non erant; anima itaque, etc.* Id sane visum Fabricio, qui hunc Philastrii locum inter Veterum testimonia de Herma descripsit. At quominus Fabricio adhæream prohibet ipsemet Philastrius, qui eadem verba recitat hæc. 80, velut e Salomone desumpta, nimirum Sap. 1, 14, ubi sic: *Ἐκτίσας γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα: quo forte respexit noster Hermas.*

(9) Auctor *Doctrinæ ad Antiochum ducem*, a Cl. Montfauc. editæ tom. III Opp. S. Athanasii; plurima exhibet Græca Hermæ fragmenta, identidem infra notanda. Ad hunc itaque locum quod attinet, sic ille pag. 252, num. 1: *Εἷς Θεός μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν. Unus Deus solus qui omnia*

concupiscentiam (10) et nequitiam, et indue (11) virtutem justitiæ : et vivas Deo. si custodieris mandatum hoc.

MANDATUM II.

De fugienda obtreptione, et eleemosyna facienda in simplicitate.

CAPUT UNICUM.

Dixit mihi : Simplicitatem habe, et innocens esto; et eris sicut infans qui nescit (13) malitiam, quæ perdidit (14) vitam hominum. Primum, de (15) nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens, tu quoque peccatum habebis, quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio; inconstans dæmonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet.

Hinc etiam ANTIOCBUS, homilia 29, ista habet.

Bonum itaque est, de nullo male loqui, neque libenter audire male loquentem. Sin vero, et qui audierit, reus erit peccati hominis male loquentis, si crediderit oblocutioni. Qui enim credet, habebit adversus fratrem suum. Hic ergo reus est peccati hominis obloquentis. Neque enim oportet aliquid dicere contra fratrem absentem calumniandi intentione, quod est oblocutio, licet vera sint quæ dicuntur; sed potius oblocutorem aversari. O quantum perniciosa est detractio, inconstans dæmonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordia manens!

Contine te ab illa (16), et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Et benefac de laboribus (17) tuis. Omnibus inopibus da simpliciter, nihil dubitans, cui des. Sed omnibus da: omnibus enim Deus dari vult de suis bonis. Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare accéperunt, et ad quid. Qui autem accipiunt ficta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando cui daret, et cui non daret (18); et fecit hoc ministerium simpliciter et gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum; ut pœnitentia tua simplex inveniat, et possit domui tuæ bene fieri; et cor mundum habe.

ANTIOCBUS, homilia 98.

Bonum igitur est, de propriis laboribus quæ supeditavit Deus, omnibus inopibus dare simpliciter; nihil dubitando, cui des, cui non des. Omnibus enim Deus dari vult de suis donis: non autem quemquam dubitare, cui det, vel cui non det. Hoc quippe ministerium simpliciter factum, gloriosum est apud Deum: et qui ita simpliciter ministrat, vivet Deo.

(12) Ἀπλότητα ἔχε, καὶ ἀκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδεὶς καταλάλει, μηδὲ ἠδέως ἀκούε τοῦ καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων, ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλιά, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύει, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν.

Καλὸν οὖν ἐστίν, ἐπὶ μηδεὶς καταλαλεῖν, μηδὲ ἠδέως ἀκούειν καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μὴ, καὶ ὁ ἀκούων ἔνοχος ἔσται τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃ τῇ καταλαλίᾳ. Ὁ γὰρ πιστεύσας, ἔξει μετὰ [Ἰσ. κατὰ] τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὗτος οὖν ἔνοχος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Οὐ δεῖ γὰρ μετὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι, σκοπῶ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ καταλαλιά, κἂν ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέφειν τὸν καταλαλοῦντα. Ὡς πόσον πονηρὰ ἐστὶν ἡ καταλαλιά, ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύει, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν!

Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἔξεις μετὰ πάντων. Ἐνδύσαι δὲ τὴν ἀπλότητα, καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν ἐστὶ πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὀμαλά καὶ ἰσάρα.

Καλὸν οὖν ἐστίν, ἐκ τῶν ἰδίων κόπων, ὧν ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ, πᾶσιν ὑστερομένοισι παρέχειν ἀπλῶς, μηδὲν διστάζοντα, τίνι δῶς, τίνι μὴ δῶς. Πᾶσι γὰρ ὁ Θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων, καὶ μὴ διακρίναι, τίνι δῶ, ἢ τίνι μὴ δῶ. Ἡ γὰρ διακονία αὕτη ἀπλῶς τελεσθεῖσα, ἐνδοξος ὑπάρχει παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ οὕτως ἀπλῶς διακονῶν, τῷ Θεῷ ζῆσεται.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

continet, cum solus ipse contineri nequeat. Paulo aliter auctor Prædicationis Petri apud Clementem Alex. Στρωμ. lib. vi, cap. 5, pag. 759: Ἀχώρητος, ὅς τὰ πάντα χωρεῖ.

(10) Ita Fellus ex Bodl. et Lamb. Editi omnem nequitiam.

(11) Sic recte Lamb. et Vict. Sic quoque Fellus et Fabric. Al. inde.

(12) Ex Doctr. ad Antioch., num. 2, pag. 253.

(13) Mss. Angl. infantes qui nesciunt; sicut et Græca.

(14) Lamb. perdit.

(15) Ista delibet et exaggerat Antiochus homil. 29, ut mox infra.

(16) Mss. Angl. Abstine te ab illo (dæmonio.) Græca Doctr. ad Antioch. sic: Abstine te igitur ab eo, et pacem habebis cum omnibus. Indue autem simplicitatem et honestatem, in quibus nullam est offendiculum malum, sed omnia plana et jucunda.

(17) Bodl. delatoribus. Hæc item Antiochus homil. 98.

(18) Lamb. cui dare, cui non dare.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermæ pœnitentia ob simulationem.

CAPUT UNICUM.

(19) Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορεύεσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοική σοι. — Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. — Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.

Iterum mihi dixit : Veritatem dilige, et omnis sermo verus (20) ex ore tuo procedat ; ut spiritus quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniat apud cunctos homines ; et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te (21) ; quia Deus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt (22). Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt, coinquant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.

ANTIOCHUS, homilia 66.

Χρὴ οὖν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορεύεσθαι, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ ὁ Θεὸς κατέκησεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὐρεθῆ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτως δοξασθῆ ὁ Κύριος, ὃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατοικῶν· ὅτι ὁ Κύριος ἀληθινὸς ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ Κυρίου, μὴ ἀποδιδόντες αὐτῷ τὴν παραθήκην ἣν ἔλαβον. Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀψευστον· τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.

Oportet ergo, ut omnis veritas ex ore hominis procedat : ut spiritus quem Deus constituit in carne hac, verax inveniat apud cunctos homines ; et sic Dominus magnificetur, qui in homine habitat : quia Dominus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, et fiunt fraudatores Domini, non reddentes ei depositum quod acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine mendacio : hunc si mendacem reddunt, coinquant mandatum seu depositum Dei, et fraudatores fiunt.

His auditis, ego vehementer (23) flevi. Qui cum silentem me videret, dixit mihi : Quid ploras ? Et dixi : Quoniam, domine, nescio an possim salvus esse. Quare, inquit ? Et dixi : Quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in (24) simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi (25) omnibus ; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cum sic egerim ? Et dixit mihi : Tu quidem bene et vere sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare, et malam conscientiam cum spiritu veritatis non conjungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere⁷⁸. Et dixi illi : Nunquam, domine, hæc verba tam diligenter audivi. Et dixit mihi : Nunc audis. Cura deinceps (26), ut et illa quæ prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant (27). Possunt enim et illa fidem recipere, si vera locutus fueris deinceps : et si veritatem servaveris, poteris vitam consequi. Et quicumque audierit hoc mandatum, et fecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

CAPUT I.

(28) Φύλασσε τὴν ἀγγελίαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτριᾶς, ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὀνομάτων· τοῦτο γὰρ ποῦν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζη. Βλέπε οὖν· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμησεως ταύτης.

cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala, magnum peccatum facis : et qui hæc faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu ; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis justii, nunquam (30) ibi ascendere debet cogitatio mala. Et dixi illi : Domine, permitte me pauca verba tecum

⁷⁸ Ephes. iv, 30.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(19) *Doctr. ad Antioch.* num. 3, ex hoc Hermæ mandato, sed hinc inde petita.

(20) Bodl. et Lamb. *verax*. Hæc laudat Antiochus, homil. 63.

(21) Lamb. *spiritum vitæ*.

(22) Vide infra lib. iii, simil. ix, cap. 32.

(23) Bodl. *Ergo auditis, vehementer*.

(24) Lamb. *cum*.

(25) Lamb. *firmavi*.

(26) Lamb. *Custodi amodo*. Sic et mox, *amodo pro deinceps*.

(27) Bodl. et Lamb. *percipiant* ; et mox *percipere*.

(28) *Doctr. ad Antioch.* num. 4, Φύλασσε... ἀναμενέτω. Sic legit Cl. Montfauconus, vertitque : *maneant*. Al. ἀναβαινέτω : ut Græca versioni anti-quæ cõhercant.

(29) Lamb. *quia hoc facit*.

(30) Lamb. *non pro nunquam*.

loqui (31). Dic, inquit. Et dixi illi : Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hæc inveni-
nerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi : Quoadiu nescit peccatum
ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir uxorem (32) suam deliquisse, et non egerit
pœnitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivat cum illa vir; reus erit peccati ejus,
et particeps mœchationis ejus. Et dixi illi : Quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier? Et dixit :
Dimittat illam vir; et vir per se (33) maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et
ipse mœchatur⁷⁰. Et dixi illi : Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum
reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi : Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et ma-
gnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit; sed non sæpe. Servus
enim Dei pœnitentia una est. Propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjugē suā, vir aliam ducere.
Hic actus similis est, et in viro, et in muliere. Non solum mœchatio est illis, qui carnem suam concuin-
nant (34); sed et is qui simulacrum facit, mœchatur. Quod si in his factis perseverat, et pœnitentiam
non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa; alioquin et tu particeps eris peccati ejus. Propter
hoc præceptum est vobis, ut cælibes maneatis, tum vir, tum mulier (35); potest enim iu hujusmodi
pœnitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut hæc ita agantur; sed ne amplius, qui peccaverit, pec-
cet. De prioribus autem peccatis ejus, Deus qui potestatem habet sanitatem dandi (36), dabit remedium;
quia ipse est qui habet potestatem omnium.

CAPUT II.

Iterum interrogavi, et dixi : Quoniam Dominus existimavit me dignum esse, ut tecum habites semper,
pauca verba mihi edissere, quia non intelligo quidquam, et cor meum obturatum (37) est a pristina
conversatione (38); et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus (39) sum, et in totum (40) nihil in-
telligo. Et respondens dixit mihi : Ego præpositus sum pœnitentiæ, et omnibus pœnitentiam agentibus
sensum do. Annon tibi videtur, pœnitentiam agere, magnam sapientiam (41) esse; quoniam qui pœni-
tentiam agit, sensum magnum adipiscitur? Sentit enim se peccasse, et fecisse nequiter in conspectu (42)
Domini; et recordatur intellectu quod deliquit, et pœnitentiam agit, et (43) amplius non operatur ne-
quiter; sed operatur bene, et humiliat animam suam et torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quod
pœnitentia sensus est magnus. Et dixi illi : Propter hoc, domine, diligenter inquirō omnia, quoniam,
peccator sum; ut sciam quæ operer, et vivam (44); quia multa sunt peccata mea. Et dixit mihi : Vives,
si hæc mandata mea custodieris : et quicumque audierit et fecerit mandata hæc, vivet Deo.

CAPUT III.

Et dixi illi : Etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia pœnitentia non est,
nisi illa, cum in aquam descendimus et (45) accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ulterius
non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi : Recte audisti. Nunc autem, quia diligenter
omnia quæris (46), et hoc tibi demonstro; non dans occasionem illis qui credituri sunt, aut qui (47) cre-
diderunt Domino. Qui enim jam crediderunt aut qui credituri sunt, (48) pœnitentiam peccatorum
non habent, sed remissionem. Illis (49) enim qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus pœnitentiam;
quoniam cogitationes omnium præcordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem
nequitiam diaboli, qua molitur (50) aliquid sinistri servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors
ergo Dominus misertus est signenti sui (51), et posuit pœnitentiam istam, et potestatem pœnitentiæ
hujus mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod post vocationem illam magnam et sanctam, si quis tentatus
fuerit a diabolo, et peccaverit, unam pœnitentiam habet. Si autem subinde peccet, et pœnitentiam agit,

⁷⁰ Matth. v, 32; xix, 9; Marc. x, 11; I Cor. vii, 11.

VARLÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (31) Lamb. *mihī pauca verba dicere tibi.*
 (32) Bodl. *mulierem.*
 (33) Ms. S. Vict. *super se.* Vide mox infra.
 (34) Bodl. *illi.... concuinat.*
 (35) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *super vos manere.*
sive viro sive mulieri.
 (36) Lamb. *sanandi, dabit.*
 (37) Lamb. *obduratum.*
 (38) Lamb. *add. mea.*
 (39) Bodl. *stultus.*
 (40) Carm. *intonitus.*
 (41) Lamb. *sapientia magna.* Recitat hunc locum
 Clemens Alex. *Στρωμ.* lib. II, cap. 12, pag. 458 :
 Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναι φησι
 μεγάλην.
 (42) Bodl. *ante conspectum.*
 (43) Lamb. *add. jam.*
 (44) Lamb. *quibus operer ut vivam.* Habent quoque
ut vivam mss. S. Germ. et Carin.
 (45) Lamb. *add. jam.*
 (46) Lamb. *inquiris.*
 (47) Lamb. *add. modo.*
 (48) Clemens Alex. l. c. : Ἀφεσις τοῖνυν ἀμαρ-
 τιῶν, μετάνοιας διαφέρει· ἀμῶν δὲ δελεῦσαι τὰ ἐπ'
 ἡμῶν.
 (49) Bodl. *Talibus.* Huc respicit Tertull. lib. *De*
puccitia cap. 10.
 (50) Lamb. et Bodl. *facit.* Sic Fellus. At apud
 Clericum, ita Lamb. *qua molitur aliquid maligni.*
 (51) Lamb. et Bodl. *figmento suo.*

non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo. Et ego dixi: Domine, revixi, ubi tam diligenter audivi hæc mandata. Scio enim, si postea nihil (52) adjecero peccatis meis, salvus ero. Et dixit: Salvus eris, inquam; et omnes quicumque fecerint hæc mandata, salvi erunt.

CAPUT IV.

Et iterum dixi illi: Domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra. Dic, inquit. Et dixi: Si vir vel mulier alicujus decesserit (53), et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit; sed si per se manserit, magnum sibi conquirat (54) honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam; et vives Deo. Hæc quæ tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps, ex quo tibi traditus sum (55), et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si hæc mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui (56) mandata mea custodierint.

MANDATUM V.

De tristitia cordis, et patientia.

CAPUT I.

Φύλασσε τὴν ἀνειαν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνετής, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάση πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακροθυμὸς ἔσῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μισούμενον ὑπὸ τῆς ὀξύχολιας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξύχολιᾳ ὁ διάβολος.

Ἄμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταῦτῃ κατοικεῖν. Ἐὰν γὰρ λαθῶν ἀψίνθιον μικρὸν, εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέης, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψίνθιου ἀπόλλυται;

Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὐρίσκειται τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότη. Βλέπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ. ἡ δὲ ὀξύχολια τὴν μακροθυμίαν μαινείει.

Æquanimis (57), inquit, esto, et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus sanctus qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur (58) et epulabitur in vase in quo inhabitat (59), et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus qui in te est, angustiabitur, et quæret discedere. Suffocatur enim a spiritu (60) nequissimo, et non habet locum apparendi (61), sicut vult: tribulatur enim ab iracundia. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis enim assumat absinthii pusillum, et mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem mellis; et jam non (62) habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel (63) amarum factum est et usum perdidit. Sed si in mel non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu (64) domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas (65) dulcior melle; et utilis erit Domino qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, contribulatur animus (66), et non est utilis Deo oratio illius.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(52) Carm. si fecero ea, et nihil. Mox Fellus omitt. inquam.

(53) Bodl. uxor aut vir decesserit alicui.

(54) Bodl. acquirit. Lamb. facit.

(55) Lamb. mihi traditus es, et.

(56) Lamb. add. hæc. Sic et Fellus.

(57) Lamb. Animæquus. Græca desumpta ex Doctr. ad Antioch. num. 5. Ubi vero ex edit. Montfauc. occurrit * μισούμενον, forte leg. μειούμενον, vel μαινώμενον. Paulo post sane: ἡ δὲ ὀξύχολια... μαινείει. Sic et Antiochus, qui paucis exceptis hæc eadem exhibet homil. 110, habet μαινέται.

(58) Al. lætitia exsultabit. Bodl. pro dilatabitur habet spatiosa habitat. Lamb. spatiose habet.

(59) Lamb. cum vase, cum quo habitat. Exhibet quoque cum vase ins. Carm. et Antiochus mox infra.

(60) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et Felli edit.

Al. aspectu.

(61) Fellus add. Domino.

(62) Ms. Carm. mel, et non.

(63) Deest mel mss. Carm. et Lamb. Mox Fellus; usum suum.

(64) Lamb. usum.

(65) Bodl. et Lamb. animæquitas, ut et infra. Vict. animæquitas dulcissima est plus quam mel. Quæ sane lectio Græco pressius inhæret. Ilmo autem locum describit et illustrat Clemens Alex. suppresso Hermæ nomine, in Eclog. ex script. prophet. cap. 45, pag. 1000, ubi sic: Ἡ μακροθυμία γλυκύτερη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι· οὐχ ὅτι ἐπὶ μακροθυμίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μακροθυμίας. Idque me detexisse profestor, præeunte Cl. Fabricio Bibl. Gr. vol. V, pag. 108.

(66) Lamb. anima.

ANTIOCHUS, homilia 110.

Quod si quis patiens fuerit, Spiritus sanctus in eo habitat mundus, et non obscuratur ab alio nequam spiritu; sed in lato loco habitans, lætatur cum vase in quo inhabitat, et apparet [seu ministrat] Domino in hilaritate magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus angustatur, non habens locum mundum, et querit discedere; quia non habet locum apparenti [ac serviendi] Domino, sicut vult, Deus enim in patientia habitat; in iracundia vero, diabolus. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est ac malum homini, in quo ambo habitant. Si enim assumas absinthii pusillum, et mittas in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit? Perdit enim dulcedinem, et amarum fit; et non habet gratiam apud dominum suum, quoniam amarum factum est. Vide, quod æquanimitas dulcior sit melle, et utilis Domino: at iracundia, et amara et inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, polluitur æquanimitas, et non est utilis Deo oratio illius.

Et dixi illi: Vellem (68) scire, domine, nequitiam iracundiæ, ut custodiam me ab illa. Et dixit mihi (69): Scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius æquitatis: et omnes qui ab ea recedunt, quicumque pœnitentiam egerint ex totis præcordiis suis, vivent Deo (70); sed et cum illis ero, et conservabo omnes: justificati enim sunt omnes qui pœnitentiam egerint, a sanctissimo nuntio (71).

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava (72) quamque noxia est, et quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fide (74), non potest nocere (75) illis, quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum (76), et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo (77), si quod forte incidit, supervacuo; aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Hæc enim stulta sunt et supervacua, et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet (78) in amplitudine magna: hilaris, in pace gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam (79) iracundia stulta est, et levis et fatua.

Ἐάν γάρ τις μακρόθυμος γένηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ καθαρὸν, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἐτέρου πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐν εὐρυχώρῳ κατοικοῦν εὐφραίνεται μετὰ τοῦ σκεύους οὗ κατοικεῖ, καὶ λειτουργεῖ τῷ Κυρίῳ ἐν ἠλαρότητι πολλῇ. Ἐάν δέ τις ὀξυχολία ἐπέλθῃ, εὐθέως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λειτουργησαί τῷ Κυρίῳ καθὼς βούλεται. Ἐν γάρ τῃ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ· ἐν δὲ τῇ ὀξυχολίᾳ, ὁ διάβολος. Ἀμφοτέρα οὖν τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντα, ἀσύμφορον ἐστὶ καὶ πονηρὸν τῷ ἀνθρώπῳ, οὗ κατοικοῦσιν ἀμφοτέρα. Ἐάν γὰρ λαβὴν ἀψίνθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ ἐλαχίστου ἀψίνθιου ἀπόλλυται; ἀπόλλυσι γὰρ τὴν γλυκύτητα, καὶ πικρὸν γίνεται· καὶ οὐκ ἔχει χάριν παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, ὅτι ἐπικράνθη. Βλέπεις, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τῆς μέλι, καὶ εὐχάριστος (67) τῷ Κυρίῳ· ἡ δὲ ὀξυχολία, καὶ πικρὰ καὶ ἀχρηστός ἐστίν. Ἐάν οὖν μιγῆ ἡ ὀξυχολία καὶ ἡ μακροθυμία, μαινεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἐστὶν εὐχρηστος τῷ Θεῷ ἡ ἐντευξίς αὐτῆς.

(73) Ἄκουσ δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας, πῶς πονηρὰ ἐστίν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστίν· ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς ἐψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἔνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινός, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιούτων μακρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρὰ ἐστίν καὶ κενὰ, καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρῶν καὶ καθημένῃ ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἠλαρὰ, ἀγαλιωμένη, καὶ ἀμέριμος οὕσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μὴδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντός [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Forte leg. εὐχρηστος. Sic enim auctor *Doctr. ad Antioch.* Quin et ipsemet Antiochus mox habet εὐχρηστος et ἀχρηστος.

(68) Lamb. *Volebam.*

(69) Lamb. omitt. *Et dixit mihi*, sicut et mox, *tota.*

(70) Mss. Angl. desunt, *vivent Deo.*

(71) Fellus: *omnes ex salutifero nuntio, q. p. e.*

(72) Bodd. *pessima*. Lamb. *pessima est, et quomodo.*

(73) Græca ista ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5,

pag. 253 et seq.

(74) Sic Fellus ex mss. Angl. Editi in *fide*. Vide Græca.

(75) Lamb. *facere*. Propius ad Græcum ἐνεργῆσαι. Fell. *aliquid n.*

(76) Bodd. et Lamb. *hominum*. Gr. ἀνθρώπου.

(77) Lamb. omitt. *verbo.*

(78) Vetus interpretes legit καθημένη. Forte rectius quam καθημένην, quod exhibit exemplar *Doctr. ad Antioch.*

(79) Hinc Antiochus homil. 110, ut infra.

Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἔχόντων ὀλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξύχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Ἔτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, [ἐκ δὲ τῆς πικρίας (80)] θυμὸς, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Ἔτα ἡ μῆνις ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνάτας. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἐνὶ ἀγγελίῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγος, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει τὸ τροφερὸν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος, καὶ σκληρότητος κατοικεῖν. Ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Ἔτα θταν ἀποστῆ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν... καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξύχολοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξύχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος. Ἐνδύσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξύχολίᾳ, καὶ ἔση ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπετε οὖν μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃ, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρήσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

ANTIOCHUS, homilia 110.

Ἡ γὰρ ὀξύχολία, πονηρὰ οὖσα, καταστρέφει τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας (86), παραβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς πικραίνεται, ἔνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων ἡ περιέδωσμάτων, ἡ ὅτι μικρολογία τις ἐνέπεσεν μάταια, ἡ περὶ δόσεως. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρὰ ἐστὶ, καὶ κενὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶν καὶ ἰσχυρὰ, ἔχουσα δύναμιν σιδαράν, καὶ εὐθύνει, καὶ ἀγαλλιωμένη ἀμέριμος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον, μὴδὲν ἐν αὐτῇ ἔχουσα πικρὸν, διότι πραῖς ἐστὶ καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τῆν πίστιν ἔχόντων ὀλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξύχολία ἄφρων ἐστὶν· εἴτα, ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμὸς, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Τὸ οὖν ἅγιον Πνεῦμα, ὡς τροφερὸν δν, καὶ μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ τοῦ σκληροῦ καὶ πονηροῦ πνεύματος, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ τοῦ κατοικῆσαι μετὰ τοῦ μακροθύμου, καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγαθοῦ.

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniuscujusque hominis duobus genis, et utriusque inspirationibus.

CAPUT I.

(87) Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα

Præceperam, inquit, tibi in primo Mandato, ut

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Cl. Montfauconus hæc, ἐκ δὲ τῆς πικρίας, quæ deerant in suo codice, supplevit ex Antiochi homil. 110.

(81) Bodd. *creatus, facit peccatum.*

(82) Sic Fellus. Al. *hos*, ms. Carm. *hoc*. Ita et Lamb. ab alia manu.

(83) Ita Fellus ex mss. Angl. Ita et Carm. At Vict. *bona*. Sic, etc. Editi, *mala*. *Recede*, omissis vocibus intermediis. Videtis Græca, quibus confir-

De stultitia vero nascitur amaritudo, et ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatus furor (81), operatur peccatum magnum et insanabile. Cum enim hæc omnia in uno vase sunt, ubi et Spiritus sanctus moratur, non capit hæc (82) vas, sed supereffluit; quoniam tener Spiritus non potest cum malo spiritu immorari, recedit et habitat cum mansueto. Deinde cum recesserit ab homine in quo habitabat, fit homo vacuus a Spiritu sancto; et postea repletur spiritibus malignis, et obcæcatur a cogitatione mala (83). Sic omnibus iracundis contingit. Recede ergo tu ab iracundia, et indue animæquitatem (84), et resiste iracundiæ: et inveniatis cum pudicitia et castitate a Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc mandatum: si enim huic mandato obedientiam præstiteris (85), cætera mandata mea quæ tibi mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo: et quicunque servaverint hæc mandata, vivent Deo.

μετὰ σεμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου.

Nam iracundia, cum prava sit, vi sua evertit servos Dei. Quoties enim viderit dubios homines, injicit se in cor hominis; et de nihilo homo amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in vitæ usu, aut pro convictu; aut pro aliquo verbo, si quod incidit, supervacuo; aut pro dato et debito. Hæc enim omnia stulta sunt, et supervacua et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et amplissimis rebus fruitur, et hilaris in pace gaudens honorificat Dominum; nihil in se habens amari, quia mansueta est et quieta. Hæc ergo æquanimitas habitat cum iis, qui fidem integram possident. At iracundia stulta est; deinde de stultitia nascitur amaritudo, et ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Sanctus ergo Spiritus, ut tener, nec morari solitus cum duro ac malo spiritu, recedit ab ejusmodi homine, et quærit habitare cum mansueto; et fit homo ille vacuus a Spiritu justo, et omnino obcæcatur a cogitatione bona.

δικαίου, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς

matur lectio ms. Vict. Sic legit et Antiochus.

(84) Fellus, *æquanimitatem.*

(85) Bodd. et Lamb. *dominationem egeris.*

(86) *Ἐβσταθοῦντας. Tranquillo statu utentes.* Cotelierius mavult *δυσστατοῦντας* vel *ἐνστατοῦντας*. Adidit tamen in nota aliam ms. Reg. lectionem, *εὐσταθοῦντας*.

(87) *Ex Doctr. ad Antioch., num. 6, pag. 254.*

custodires fidem, et timorem, et poenitentiam (88). **A** φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρασίην. Etiam, inquam, domine. Et dixit: Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo (89) ipsa posita sunt ad justum pariter et injustum. Tu itaque crede justo; injusto autem nihil crede. Justitia enim rectam viam habet; at injustitia pravam. Sed tu rectam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa; aspera est, et spinosa, et ducit ad interitum, et noxia est hominibus ambulanti in illa. Qui autem viam rectam petunt, æqualiter ambulant sine offensione; quia non est aspera, neque spinosa. Vides igitur, quod melius est per hanc viam incedere. Ibis enim, inquit; et quicumque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, primum de fide. Duo sunt geni-
nii (91) cum homine; unus æquitatis, et unus iniquitatis. Et ego dixi illi: Quo modo, domine, scire potero, quod duo sunt genii cum homine? Audi, inquit, et intellige. Æquitatis genius lenis (93) est et veredundus, mansuetus et quietus (94). Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia (95), de charitate et de pietate. Hæc omnia cum ascenderit in cor tuum, scito quod genius æquitatis tecum est: huic ergo genio crede et operibus ejus. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius pernicioosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderit hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc esse genium iniquitatis (96). Et dixi ei: Quo modo, domine, intelligam? Audi, inquit, et intellige. Cum iracundia tibi accesserit aut amaritudo, intellige eum in te esse (97): deinde cupiditas multorum operum (98) et optimorum ciborum et ebrietatum (99), et appetentia (100) multarum rerum alienarum, et superbia, et multiloquia, et ambitio (1), et quæcumque iis similia sunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderit, intellige genium iniquitatis tecum esse. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, et nihil illi crede; quia mala sunt opera illius, et non conveniunt servo Dei. Habes ergo utrorumque geniorum opera (2). Intellige nunc, et crede genio æquitatis,

B (90) Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντικός καὶ πρῶτος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως (92) ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, καὶ περὶ αὐταρχείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα θὰν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκαι ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστίν· τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατῆς αὐτοῦ γενού. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ἐξύχολός ἐστι καὶ πικρός καὶ ἀφρών, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωθαι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ..... Πῶς Κύριε νῆψαι αὐτόν; Λέγει· ἄκουε λοιπομερῶς καὶ [προσεχῆς] γίνου· Ὅταν ἐξυχολία σοι τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκαι ὅτι αὐτὸς ἐστίν ἐν σοί· εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμῆσαι πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν, καὶ ποικίλων τροφῶν, καὶ αἰδεόντων, καὶ ἐπιθυμῆσαι γυναικῶν, καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν θὰν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκαι, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστίν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστει ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἐχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας (3).

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Leg. potius *continentiam* vel *abstinentiam* ex mand. 1, et ex Græcis pseudo-Athanasii. Sic visum Fabricio: sic et Wakio apud Russelium.

(89) Lamb. *quoniam*.

(90) Ista pseudo-Athanasius continuo subdit iis quæ modo ex ipso retulimus, a reliquis *Pastoris* editoribus omissa. Hæc item recitat Antiochus homil. 61. Laudant autem hunc Hermæ locum Origenes homil. 35, in *Lucam*, et *De principiis*, lib. III, cap. 2. Cassianus Collat. VIII, cap. 47, et Collat. XIII, cap. 12. Prosper *contr. Collat.*, cap. 30. Beda *ad Act.* XII, 15, et Walafridus Strabo, v. 675. Vide Veterum testim.

(91) Mss. Carm., Vict., Lamb. et Fellus, *nuntii*, et sic deinceps.

(92) Leg. οὕτως, ut habet Antiochus.

(93) Bodl. et Lamb. *tener* pro *lenis*. Editi *tener est et lenis*. Alterutrum redundat. Neque aliter Græca. Sic et Fellus.

(94) Græca ἰσχυρός. Antiochus tamen ἡσύχιος, ut

D vetus interpretes.

(95) Lamb. et Bodl. *indulgentia*.

(96) Lamb. *intelliges eum ab operibus ejus, quia hic est nuntius iniquitatis*. Sic et Felli editio. Vides Græca.

(97) Lamb. *quia ipse in te est*. Ita et editio Oxon.

(98) Ms. Carm. *multarum opum*.

(99) Bodl. et Lamb. *ebrietates*.

(100) Lamb. *desiderium*. Sic etiam Fellus in sua edit. Quod autem sequitur, *multarum rerum*, Græca tum hoc, tum mox apud Antiochum, legendum suadent, monente Cl. Cotelerio, *mulierum et rerum*.

(1) Lamb. *ambitiositas*.

(2) Lamb. *utrorumque nuntium operum*.

(3) Reliqua Græca quæ his subdit Fabricius, et eoque Clericus et Russelius, non sunt ex *Doctrina ad Antiochum* verbotenus descripta, sed ex vet. interp. ab ipso Fabricio efformata. Quæ propria rejectimus, Cl. Montfauconii sententiam secuti.

quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius; oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus vir fuerit aut mulier, et ascenderit in cor illius opera genii æquitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod bonum est, genium æquitatis sequi. Si ergo illum secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo: et qui crediderint operibus illius, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 61.

Δύο γάρ εἰσιν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· εἰς τῆς Α δίκαιουσύνης, εἰς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, αἰσχυντηρὸς, καὶ πραῦς, καὶ ἡσύχιός ἐστιν. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, περὶ αὐταρκειας, περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ὅταν οὖν ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, ἀρίστην ἐστιν, ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετ' αὐτοῦ ἐστι. Τοῦ δὲ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι, καὶ πικρὸς, καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, κατασφρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῆ, δεῖ γνῶναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ὀξύχολία τίς τινη προσέλθῃ, ἢ πικρία, φανερώς ὁ τοιοῦτος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστίν· εἴτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων πολλῶν, καὶ ποικίλων τρυφῶν, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν καὶ πλεονεξιῶν, καὶ ὑπερφάνεια, καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια καὶ ὅμοια. Ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ εἰσι πᾶσαι. Προσχωμὲν οὖν ἀκριβῶς ἑαυτοῖς, καὶ τῷ ἀγγέλω τῷ πονηρῷ ἀποταξώμεθα, τῷ ἀγγέλω τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθήσωμεν.

Duo enim sunt angeli cum homine: unus æquitatis; unus iniquitatis. Et æquitatis quidem angelus, verecundus est, mansuetus et quietus. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, continuo loquitur tum eo de justitia, de pudicitia, de castitate, de frugalitate, de omni opere justo, de omni virtute honorifica. Hæc ergo omnia cum ascenderit in cor hominis, manifestum est, quod angelus æquitatis cum eo est. Angeli autem iniquitatis opera sunt: primo omnium, iracundus est, et amarus, et stolidus; et opera illius pernicioso sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, oportet intelligere eum ab operibus ejus. Cum enim quædam iracundia cuidam accesserit, aut amaritudo; intellige, eum in homine esse: deinde cupiditas multorum operum, et profusio multorum et optimorum ciborum ac variarum deliciarum, et appetentia mulierum ac rerum alienarum, et superbia, et ambitio, et quæcunque iis paria sunt ac similia. Sed et malæ cogitationes ipsius sunt omnes. Nobis ergo diligenter attendamus, et angelis iniquo renuntiemus; angelum vero justitiæ sequamur.

MANDATUM VII.

De timendo Deo, et dæmone non metuendo.

CAPUT UNICUM.

(4) Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· καὶ ἔση δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάση. Οὐτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἐνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. ὁ δούλος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρὸς ἐστὶ καὶ [ἐνδοξος]. Φοβήθητι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήση αὐτῷ, φυλάσσω τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας.

non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt: metuens enim Dominum, timebis, et opera diaboli non facies, sed (10) abstinebis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari volueris (11), timens Dominum, ne id quidem facies (12). Si autem bonum operari volueris, timor utique (15) Domini validus, et ingens, et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et

⁹⁹ Eccle. xii, 13.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(4) Ex Doctr. ad Antioch. num. 7, pag. 255. Ista etiam Græca desunt in editis Pastoris. Exhibet et Antiochus homil. 127. Huc autem respexit Clemens Alex. Strom., lib. ii, cap. 12, pag. 458.

(5) Sic Bodl. At Felli edit. Oxon. consilium.

(6) Lamb. operabitur.

(7) Bodl. et Lamb. quem. Sic Fellus. Hic mendum apud Fabricium et Clericum.

(8) Ibid. illi. Fellum consule.

(9) Lamb. est, nec timor in ipso.

Time, inquit, Dominum, et mandata ejus custodi ⁹⁹. Servans enim præcepta Dei, eris potens in omni actu, et omne negotium (5) erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona operaberis (6). Hic est timor quo timere oportet (7), ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas; timens enim Dominum, dominaberis illius (8); quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est. In quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est (9); nam qui virtutem

(10) Lamb. timebis et opera diaboli. Nec facies ea, sed.

(11) Fellus mallet, nolueris. Sic et Antiochus. At Cotelerius censet corrigenda potius Græca quam Latina, scribendo: Et οὖν θέλης τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι. Veteres libri: Ἐὰν θέλης τὸ πονηρὸν ἐργάσασθαι.

(12) Bodl. et Lamb. non id facies.

(13) Mss. Lamb. et Vict. itaque. Videsis Antiochi Græca.

quicumque eum metuerint, custodientes mandata ejus, eorum vita est apud Dominum : non custodientium autem, nec vita in illis est.

ANTIOCHUS, homilia 127.

Time enim, inquit, Dominum, et mandata ejus A custodi. Servans autem præcepta Dei, eris potens in omni actu, et negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bene operaberis. Hic est timor, quo oportet ut timeas et salvus eris. Diabolum autem ne timeas. Timens enim Dominum dominaberis diaboli; quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est: in quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt. Metuens autem Dominum, non timebis opera diaboli, et non facies ea; sed abstinebis te ab eis. Duplex ergo timor, est. Si malum operari noluëris, time Dominum, et id non facies. Si autem adhuc bonum operari volueris, time Dominum et facies illud. Timor itaque Domini validus et gloriosus est. Et quicumque eum metuerint, et custodierint mandata ejus, vivent Deo.

Φοβήθητι γάρ, φησι, τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Φυλάσων δὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἔση δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει· καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γάρ τὸν Κύριον, πάντα καλῶς ἐργάση. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι, καὶ σωθῆσαι. Τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῆς. Φοβούμενος γάρ τὸν Κύριον, κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ἐν ᾧ δὲ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ ὁ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γάρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρὰ εἰσι. Φοβούμενος τὸν Κύριον, οὐ φοβηθήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἐργάση αὐτά· ἀλλὰ φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν. Δισσοὶ οὖν εἰσιν αἱ φόβοι. Εἰ οὐ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἐργάξῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ ἐργάξῃ αὐτό. Ὅστε ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ἰσχυρότερός ἐστι, καὶ ἔνδοξος. Καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν, καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ Θεῷ.

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

Dixi tibi, inquit, quod creaturæ (14) Domini duplexes sunt, et abstinencia duplex est. A quibusdam ergo abstinere oportet, a quibusdam vero non. Manifesta, inquam, mihi, domine, a quibus abstinere oportet, et a quibus non. Audi, inquit: A malo abstine, et noli illud facere. A bono autem abstinere noli, sed fac illud. Si enim abstinueris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine igitur ab omni malo, et scies (16) omnem justitiam. Quales, inquam, malignitates sunt hæc, a quibus abstinere oportet? Audi (17), inquit: Ab adulteriis (18), ebrietatibus et comessionibus (19) malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, ab abnegatione (20), a mendacio, a detractatione (21), a nequitia ficta, a recordatione injuriæ (22) et a fama pessima (23). Hæc enim sunt opera iniquitatum, a quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum (24). Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere debet servus Dei. A furto, ab abnegatione (25), a falso

(15) Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπὶ τινῶν γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινῶν δὲ οὐ δεῖ.

Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν αὐτό.

Ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας.

D Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρὰ ἐστὶ τῆ ζωῆ τῶν ἀνθρώπων· τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων· Καὶ πολλὰ εἰσιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεῦσθαι, κλοπῇ, ψεύδος, ἀποστέρησις,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

(14) Bold. creationes. Lamb. orationes.
(15) Ex Doctr. ad Antioch. num. 8. Eadem habet Antiochus homil. 79.
(16) Forte facies. Antiochus, ἐργαζόμενος.
(17) Sic Bodl., Lamb. et Cotel. Al. addunt: Respondit mihi.
(18) Aut legebat ἀπὸ μοιχείας, πονηρίας, μεθύσματος, αὐτὸ μεθύσματος jungebat cum voce quæ sequitur ἀνομίας, sicut exhibent duo codices Regis. Cot.

(19) Bodl. et Lamb. conviviis.
(20) Lamb. abnegantia.
(21) Lamb. omittit detractatione.
(22) Lamb. memoria malignitatis.
(23) Græca pseudo-Athanasii et Antioch., etc. πάσης βλασφημίας.
(24) Mss. Carm. et Vict. horum. Adhuc ergo sunt sequentia horum, a quibus, etc.
(25) Lamb. apud Clericum, negatione. Fellus tacimen in sua edit. Oxon. a defraudatione, a falso

ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὖν δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα (26); Καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσης τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήση μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἄ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἄ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· πάντων πρῶτον πίσις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἐάν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι ἀπ' αὐτῶν, μακρῶς ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τε ἀκόλουθα ἄκουε· χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὄρφανούς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὐρίσκεται ἀγαθοποίησις· ἥσυχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα ἀνθρώπων προσβύτην σέβασθαι, ἀσχεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νοθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; Τί γὰρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι; Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσαι πάντων, καὶ ζήση τῷ Θεῷ.

in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo; et omnes qui custodierint hæc mandata, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 79.

Ἡ οὖν ἐγκρατεῖα διπλῆ ἐστὶν· ἐπὶ τινων γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινων δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονηρὸν γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν. Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν· ἐγκρατεῦσαι ἀπὸ μοιχείας, πορνείας, μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ πονηρίας, ἀπὸ τε ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελείας, πλοῦτου, καὶ καυχῆσεως, ὑψηλοφροσύνης, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψεύσματος, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρισεως, καὶ μνησιχακίας, καὶ πάσης βλασφημίας, κλέμματος, ἀποστερήσεως, ψευδομαρτυρίας, πλεονεξίας, ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀπάτης, κενοδοξίας, ἀλαζονείας, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστι. Τούτων δὴ τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν ἀγωνιστῆν καὶ δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Εἶσι καὶ ἔργα ἀγαθὰ, &

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

testimonio, a cupiditate, a jactantia, et quæcumque, etc. Sic autem ille, licet agnoscat editi. et mss. exhibere abnegatione, et statim superbia: « Sed, inquit, voces istæ paulo superius habentur, nec ab auctore repelita per ταυτολογίαν credi debent. Voces ergo alias ex Græco Antiochi repetendas duxi. »

(26) In editis Græca sic: εἶναι ταῦτα; Ἄπεκρίθη· Καὶ λίαν, x. τ. λ. Ubi vult Clericus leg. ἀπεκρίθη. At pseudo-Athanasius unde ista desumpta, habet ἀπεκρίθη; et quidem recte; ejus enim oratio ita postulat, Hermæ non item. Ex eo igitur illa tantum petenda quæ ex Herma descripsit: cætera omit-tenda, ut sæpe alias. Neque enim conformanda videntur pseudo-Athanasiana, ut veteri interpreti respondeant: quod tamen passim a Fabricio factum video, atque a Clerico et Russelio Fabricium secutis.

(27) Conjicit Cotelierius hic addendum operibus,

A testimonio, a cupiditate, a superbia, et quæcumque iis similia sunt. Videntur ergo tibi hæc mala esse, an non? Equidem valde mala sunt servis Dei. Ab his ergo omnibus (27) debet abstinere servus Dei. Abstine ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et (28) scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem non debeas abstinere, audi. Ab omnibus bonis operibus noli abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum quæ debeas operari, ut salvus esse possis. Primum omnium operari siders, timor Domini, charitas, concordia, æquitas (29), veritas, patientia, castitas. Iis nihil est melius in vita hominum, qui hæc custodierint et fecerint in vita sua (30). Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despiciere, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse; hospitalitate (31) enim invenitur aliquando fructus bonus: non contradicere, quietum esse, humillimum (32) fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, contumelias sufferre, æquanimem esse; lapsos a fide non projicere, sed æquanimem facere; peccantes admonere, debitores non premere; et si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona, an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis (33)? Vive ergo, inquit,

C Igitur abstinentia duplex est: a quibusdam enim abstinere oportet; a quibusdam vero non oportet. A malo enim abstinere oportet, et id non facere: a bono autem non abstinere, sed facere. Abstine igitur ab omni malo, faciens quod bonum est: abstine ad adulterio, fornicatione, ebrietate, malitia seu inhonestate, a deliciis, ab esca nimia et lautitia, divitiis et gloriatione, et elatione animi et superbia, et a mendacio ac detractione, et nequitia ficta, et recordatione injuriæ, et omni blasphemia [seu fama pessima,] furto, fraude seu abnegatione, falso testimonio, avaritia, cupiditate mala, dolo, inani gloria, superbia, et quæcumque iis similia sunt. Ab his ergo operibus oportet abstinere pugilem ac servum Dei. Sunt autem et opera bona, quæ oportet facere, et a quibus non

D quod in Græco legatur ἔργων. Neque fallitur vir Cl. contra ac scribit Clericus, qui putavit ipsum locutum de his Græcis pseudo-Athanasii, ubi sane deest ἔργων. Verum Cotelierius Antiochi Græca respexit, et hic quidem homil. 79, ut mox infra. Neque enim in ista pseudo-Athanasii Græca digitum intendere poterat, quæ nondum edita fuerant, cum ille suam *Patrum apostolicorum* editionem in vulgus emisit.

(28) Lamb. desunt, *vivas Deo et.*

(29) Lamb. *pietas, æquitas.*

(30) Lamb. et Carm. *in vita hominum. Qui hæc custodierit et fecerit in vita sua, vivet Deo.*

(31) Lamb. *In hospitio.*

(32) Bodl. et Lamb. *humiliorem.* Vetus interpret forte leg. ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων. Sic et Antiochus. Aliter pseudo-Athanasius.

(33) Bodl. et Lamb. *horum verborum.*

debes abstinere. Primum vero omnium est fides, timor Domini, charitas, concordia, verba æquitatis, veritas, patientia, viduis administrare, orphanos pauperes et solatio destitutos visitare, servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse, quietum, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, æquanimitatem esse, contumelias sufferre [seu non habere memoriam injuriarum], animo laborantes consolari; lapsos a fide non projicere, sed convertere ac æquanimes facere; peccantes admonere, debitores inopes non premere; et si qua iis similia. Si enim quis custodierit hæc, et non ab eis recesserit ac abstinuerit, vivet Deo.

Α δεῖ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι. Πρὸ δὲ πάντων, πίστις, φόβος Κυρίου, ἀγάπη, ὁμόνοια, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, προμονή, χήραις ὑπηρετεῖν, ἄρρανοὺς ὑστερομένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἡσυχον, ἐνδεέστερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, μακροθύμων εἶναι, μνησικακίαν μὴ ἔχειν, κáμοντας τῆ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νοουθετεῖν, χρεώτας μὴ θλίβειν ἐνδεεῖς, καὶ εἰ τινα τούτοις ὁμοία ἐστί. Ταῦτα γὰρ ἐάν τις φυλάξῃ, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι ἀπ' αὐτῶν, ζήσεται τῷ Θεῷ.

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue, et sine hesitatione.

CAPUT UNICUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te dubitationem, et nihil omnino dubites. Petens aliquid a Domino, ne dicas intra te: Quomodo (36) vero possum aliquid petere a Domino, et obtinere (38), cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc cogitare; sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam Domini; quod non te derelinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit (41). Non est enim Deus sicut homines, memores (42) injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui (44). Ergo purifica cor tuum ab omnibus vitiis hujus sæculi (45), et observa prædicta verba tibi a Deo data (46); et accipies omnia bona quæ petis: et ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino. Qui ergo tales

Β (34) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς (35) ὄλων διψυχῆσης, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ· Ὅπως δυνήσομαι αἰτήσασθαι (37) παρὰ τοῦ Κυρίου (καὶ) λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον (39), καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτῷ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχίαν (40) αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπη, ἀλλὰ τὸ αἰτηματῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς (43) ἀμνηστικός ἐστὶ, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀσπέρητος ἔσῃ, ἐάν ἀδιστάκτως αἰτήσεις. Ἐάν δὲ διστάσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοι εἰσιν ὡς διψυχοί, καὶ οὐδὲν ὄλων λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεπρωθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ διψυχὸς ἀνήρ, ἐάν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδύσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστὶ, καὶ πιστεῦε τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἂ αἰτῇ, λήψῃ. Καὶ ἐάν αἰτησάμ-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(34) Ex Doctr. ad Antioch. num. 9, pag. 256. Eadem exscriptis Antiochus homil. 85. Hujus mandati fragmentum edidit Grabius in *Spicileg. Patrum* tom. I, pag. 303, ex ms. Catena Græcorum Patrum in Acta apostolorum et Epistolas catholicas, ubi ad explicationem verborum S. Jacobi II, 6, ista Hermæ adducuntur. Latuit sane Grabium hoc pseudo-Athanasii opus, licet tunc jam editum, ex quo alia pleraque hausisset. Nos fragmenti Grabiani variantes lectiones adnotabimus. Sic autem incipit: Ἄρον σεαυτοῦ, absque ἀπό. ΑΙ. ἀπὸ σεαυτοῦ.

(35) Grab. cum al. καὶ μηδέν.

(36) Lamb. Quoniam quo modo.

(37) Grab. aliique δύναμαι αἰτήσασθαι τι.

(38) Lamb. accipere, ut habent Græca.

(39) Grab. πρὸς τὸν Κύριον.

(40) Grab. cum al. πολυευσπλαγχίαν.

(41) Bodl. et Lamb. replebit.

D (42) Lamb. homo memor. Bodl. malorum pro injuriarum.

(43) Grab. οἱ μνησικακοῦντες ἀλλήλους. In exemplari pseudo-Athanasii excidit forte ἀλλήλους ob ἀλλ' continuo sequens. Hic autem mendosa et hiulca editio Clerici, ubi sic: οἱ μνησικακοὶ εἰσι, καὶ σπλαγχνίζεται. Idem mendum apud Russelium. Utraque item editio infida est supra Mand. V, cap. 2, ubi pro συνισταμένη γίνεται, legitur συνίσταται.

(44) Lamb. figmento suo. Hucusque fragmentum Grabianum.

(45) Bodl. a malis cogitationibus, et ab omnibus hujus sæculi negotiis.

(46) Lamb. deest, data.

(47) Ms. Vict. desunt, non sunt.

(48) Lamb. ex petitionibus suis.

(49) Lamb. et tardius accipias petitionem tuam.

νός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτημά τι, καὶ [μὴ ἀπολήψη,] μὴ διψυχήσεις, ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα, ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπης εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, χήσης αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν δίδοντα σοί.

Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν· πονηρὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀσύνητος, καὶ πολλοὺς ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γελίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυροὺς.

Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατὴν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ· ἡ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτὴν, πάντων ἀποτυγχάνει ἔργων αὐτῆς, ὧν πράσσει.

Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες (55).

ANTIOCHUS, homilia 85.

Ἄρωμεν οὖν ἀπ' ἡμῶν τὴν διψυχίαν καὶ ὀλιγοψυχίαν, καὶ μὴδ' ὅλως διψυχώμεν αἰτήσασθαι τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγοντες ἐν ἑαυτοῖς· Ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ Κυρίου, καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεφον ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσεις τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου κληροφορήσει. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ὁ Θεός, ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τοῦ διστάζειν, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτῷ, καὶ λήψῃ τὸ αἴτημά σου. Ἐπὰν δὲ διστάσεις, οὐ λήψῃ. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοι εἰσιν οἱ δέψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται. Ἐάν δὲ καὶ βραδύτερον λαμβάνεις, μὴ διψυχῆσης, ὅτι οὐκ ἔλαβες ταχὺ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα, ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις. Σὺ οὖν μὴ διαλίπης αἰτούμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐάν δὲ ἐκκαχήσεις αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν δίδοντα σοί. Ἡ γὰρ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Σὺ οὖν ἐνδύσαι τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν.

A ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli desinere (50) petendo petitionem animæ tuæ: et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi.

Ἔως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐάν δὲ ἐκκακήσης καὶ διψοῦ-

Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosam sit et sæva, et multos radicitus evellat a fide, etiam valde fideles et firmos. Etenim (51) hæc dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis (52) Dei. Contemne ergo dubitationem: et dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem et potentem. Fides enim omnia repromittit, et omnia consummat; dubitatio autem non credit se aliquid impetraturam omnibus operibus suis quæ agit (55).

B Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo, et habet virtutem magnam; dubitatio autem terrenus spiritus est, et a diabolo, virtutem non habens. Tu igitur conserva virtutem fidei (54): a dubitatione autem recede, quæ non habet virtutem; et vives Deo. Et omnes vivent Deo, quicumque hæc egerint.

Tollamus ergo a nobis dubitationem et pusillanimitatem, et nihil omnino dubitemus petere aliquid a Deo, dicentes intra nos: Quomodo possum aliquid petere a Domino et obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in eum? Sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum, et pete ab eo sine dubitatione; et scies magnam ejus misericordiam, quod non te reteinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit. Nor est enim Deus, sicut homines, memores injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui. Ergo purifica cor tuum a dubitatione, et pete ab eo, et accipies petitionem tuam. Cum autem dubitaveris, non accipies. Qui enim dubitant de Deo, hi sunt dubii, et omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes Domino, et accipiunt, quia sine dubitatione petunt. Sed si tardius accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Omnino enim propter tentationem, aut pro peccato, quod tu ignoras, tardius accipis. Sed tu noli desinere petendo petitionem animæ tuæ, et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de eo qui non dederit tibi. Etenim dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis Dei. Tu ergo indue firmam fidem et potentem.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(50) Lamb. *deserere*.

(51) Laudat hunc locum Athanasius lib. *De decretis Nic. syn.* num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB.

(52) Lamb. *ad servos*.

(53) Lamb. *sibi omnium impetrare operum suorum quæ agit*.

(54) Ms. Vict. *servi virtutem habenti fidei*. Sed ms. Carm. *serva fidem habentem virtutem*. Lamb.

autem, *serva virtutem habitæ fidei*.

(55) Vetus interpres videtur legisse οὐ ταῦτα φρονήσαντες. Si vera est lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας, de qua paulo ante: Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς [τῆς διψυχίας]. Ita Fabricius *Bibl. Gr.* vol. V, pag. 18. Quam in sententiam præiverat Cl. Montfauconus: sic enim vertit: *Et Deo viveas, atque omnes qui [dubitationem] contempserint*.

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.

CAPUT PRIMUM.

Longe fac a te omnem tristitiam: etenim hæc ^A (56) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς διψυχίας καὶ τῆς δέσυχολίας. Πῶς, κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶν αὐτῆς; Ἄλλο γὰρ μοι δοκεῖ δέσυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει... διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; ... οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηρότερα ἐστὶν, καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον;

soror est dubitationis, et iracundiæ. Quomodo, inquam, domine, soror est harum? Aliud mihi videtur tristitia, aliud dubitatio. Et ait: Sine sensu non intelligis. Tristitia enim omnium spiritu nequissimus est, et pessimus (57) servus Dei; et omnium spiritus exterminat, et cruciat (58) Spiritum sanctum; et iterum salvum facit. Ego, inquam, domine, insipiens sum, et non intelligo quæstiones istas: quo modo possit cruciare, et iterum salvum facere, non intelligo. Audi, inquit, et intellige. Hi qui (59) nunquam exquisierunt veritatem, neque inquisierunt de majestate, sed tantum crediderunt, sunt (60) involuti in negotiis (61) hominum ethnicorum. Et alius mendax propheta est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum veniunt, et interrogant illum, quid illis futurum sit. Et ille mendax propheta, nullam habens in se virtutem Spiritus divini (62), loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem propheta inanis est, et inania respondet inanibus. Quidquid enim interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quædam autem verba vera loquitur. Diabolus enim implet (63) eum spirita suo, ut dejiciat aliquem ex justis (64).

CAPUT II.

Quicumque ergo fortes sunt in fide Domini, et induti sunt veritatem, talibus spiritibus non junguntur, sed discedunt ab illis. Quotquot autem dubii sunt, et subinde pœnitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt (65), idolis servientes. Quicumque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacra colunt, et stulti sunt, et inanes a veritate. Omnis enim spiritus a Deo datus non interrogatur; sed habens virtutem (66) divinitatis, a se omnia loquitur; quia desursum est a virtute divini Spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium, et aliis (67) multis rebus hujus sæculi. Hujusmodi (68) non intelligunt quæstiones divinitatis; obscurantur enim (69) iis negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonæ quæ negliguntur, ab herbis et spinis premuntur et necantur (70): sic et homines qui talibus crediderunt, in negotiis et actionibus multis inciderunt, et evacuantur (71) a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes (72). Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum est.

Qui autem timorem Domini habent, et scrutantur ^B (73) Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι καὶ συνιοῦσιν, ὅτι... τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ,

de Deo veritatem, cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia quæ dicuntur eis, percipiunt, et statim intelligunt (74), quia habent timorem Domini in se. Ubi enim Spiritus Domini (75) inhabi-

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(56) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 44, pag. 257. Hic ordinem invertit pseudo-Athanasius. Ipsi enim est mandatum undecimum, quod in veteri Hermæ versione est decimum. Id non advertit cl. Montfauconus.

(57) Lamb. *nequior et pessima*. Græca sic: *Annon intelligis omnium affectuum pessimum esse tristitiam, Deique servus durissimam; quæ plus quam alii omnes [nequitiae] spiritus hominem corrumpit?* Hic bene multa omisit pseudo-Athanasius nam post *ἄνθρωπον*, ea statim sequuntur, ut mox infra: *Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες, κ. τ. λ.*

(58) Lamb. *contribulat*, et mox *contribulare*.

(59) Lamb. *deest qui*.

(60) Vict. Carm. et Lamb. *et sunt*.

(61) Vict. Carm. et Lamb. *negotiis et divitiis*.

(62) Lamb. *veritatem in se spiritu divino*. Laudatur hic locus a Clem. Alex. *Στρωμ.* lib. 1, cap. 17, pag. 369. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata.

(63) Lamb. *autem adimplet*.

(64) Bodl. et Lamb. *illis*.

(65) Lamb. *conferunt*.

(66) Lamb. *veritatem*.

(67) Fortasse *de aliis*. Fellus: *et de aliis...; hujusmodi*.

(68) Lamb. et Bodl. *deest hujusmodi*. Pseudo-Athanasius verbis modo recitatis, post *λεγόμενά σοι*, hæc addit: *Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν, οἱ βάλλοντες ἑαυτοῦς εἰς τὰ σαρκικά καὶ κοσμικά πράγματα*

(69) Lamb. *ex pro enim*.

(70) Carm. et Vict. *nocentur*.

(71) Vict. *evocantur*.

(72) Lamb. *agentes*.

(73) Hæc habet pseudo-Athanasius post *καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον* modo relata.

(74) Sic Vict. et Carm. Sic quoque Græca. Editi præter Oxon. *intelliguntur*. Pro sequente *quia*, Vict. et Lamb. *qui*.

(75) Bodl. et Vict. *Dominus*. Sic et Græca, ubi mendose in edit. Russellii, *Χριστός*.

ἔχει καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητί οὖν τοῦ Κυρίου, A *ta, ibi et sensus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; et omnia intelliges ac senties (76').*

CAPUT III.

"Ακουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ Πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. "Όταν ὁ δίψυχος ἐπιβάλληται πράξει τι, καὶ ἀποσύχῃ διὰ τὴν δίψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυχολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακόν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο· αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφοτέραι δὲ τῶν] πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον· [ἡ μὲν λύπη, ὅτι] ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξυχολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρὸν. Ἀμφοτέρα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (78). Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θλίβε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν... Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὔσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφῃσον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἐντευξίς οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ. "Ότι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἐντευξίν ἀναβῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὡσπερ γὰρ βξος οἶνω μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν· οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν αὐτὴν ἐντευξίν [οὐκ ἔχει.] Καθάρισσον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

Audi nunc, insipiens, quemadmodum tristitia cruciat Spiritum sanctum, et quo modo salvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, et non provenit (77) illi propter dubitationem, tristitia hæc intrat in hominem, et tristem facit Spiritum sanctum, et vexat eum. Deinde iterum iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur; et hæc ira intrat in præcordia irascentis, et vexatur in negotio suo quod agit, et postea pœnitet, quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum sanctum; dubitatio, et tristitia: dubitatio, quia non successit actus ejus; et tristitia, quia fecit iracundiam Spiritui (78). Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat; ne roget Dominum, et discedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem (79), tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum; et lætaberis in ea. Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit, et contemnit injustitiam (80). Vir autem tristis male facit; quia tristis facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilari (81). Et iterum male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut accedat (82) ad altare Dei. Et dixi illi: Domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat ad altare Domini? Quoniam, inquit, tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavitatem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eamdem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo: et omnes vivent Deo, qui projecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.

ANTIOCHUS, homilia 25.

Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ ταύτην τὴν λύπην, καὶ μὴ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ· μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐντρύφα ἐν αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης.

Aufer ergo hanc tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat, ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in hanc carnem, tristitiam non sustinet, neque anxietatem. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Deum; et lætare in ea. Hilaris enim vir bene operatur, et contemnit tristitiam: vir autem tristis semper male facit. Primo quidem male

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Sic, refragante grammatica, pro τῷ Κυρίῳ, καὶ πάντα. ED. PATROL.
 (76') Lamb. scies.
 (77) Lamb. evenit.
 (78) Hæc item habet Antiochus homil. 23.
 (79) Pseudo-Athanasius et Antiochus addunt ταύτην, in carnem hanc: quod Spiritum datum hominibus designat, ut recte interpretatur Fellus;

mox enim: Spiritum sanctum, qui datus est homini.
 (80) Forte tristitiam. Ita Græca: quod sane contextus postulare videtur.
 (81) Forte, hilaris.
 (82) Fortasse ascendat. Sane pseudo-Athanasius et Antiochus, ἀναβῆναι. Quin et mox ipse vetus Interpres, ascendat ad altare Domini. Et iterum, ascendere ad altare Dei.

facit, quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris; et iterum male facit, quod non facit exomologesin Domino. Nam oratio tristis hominis non habet virtutem ut ascendat ad altare Dei: tristitia enim sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavilatem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eundem orationem non habet. Bonum itaque est projicere a se tristitiam, et induere omnem hilaritatem.

μεμιγμένη μετὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καλὸν οὖν ἐστὶν ἀποβάλλειν ἀπ' ἑαυτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐνδύσασθαι πᾶσαν ἡλαρότητα.

MANDATUM XI (84).

Spiritus et prophetas probari ex operibus: et de duplici spiritu.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum (85) sedentem in cathedra. Et dixit mihi: Vides istos qui in scamnis sedent? Video, inquam, domine. Illi, inquit, sunt fideles: et ille qui in cathedra sedet, spiritus terrestris (86) est. Nam in ecclesiam vivorum non accedit, sed refugit; applicat (87) autem se dubiis et vacuis, et in angulis et abditiis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum (88). Vacuis enim vasis quod committitur (89), non effluit; sed conveniunt alius ad alium. Cum autem venerit in turbam virorum justorum habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum sit ad Dominum (90), exinanitur homo ille; quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et obmutescit, nec quidquam potest loqui. Sicut in apotheca, si obturaveris (91) vinum vel oleum; et inter illa vasa posueris amphoram vacuum, et rursus obturamentum deponere volueris; amphoram illam quam posuisti, vacuum invenies: sic et prophetæ vacui, cum venerint (92) inter spiritus justorum, quales veniunt, tales inveniuntur. Habes utrumque prophetarum vitam. Proba ergo de vita et operibus hominem, qui dicit se Spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti (93) a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo qui a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus (94) sum. Accipe lapidem, et mitte in cœlum: aut iterum accipe siphonem (95) aquæ, et ejacula (96) in cœlum; et vide si possis pertundere cœlum. Quo modo, inquam, domine, hæc fieri possunt? Utraque enim quæ dixisti, fieri non possunt. Sicut ergo, inquit, hæc fieri non possunt, sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe nunc virtutem desursum venientem, in hac similitudine (97). Gaudio minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores præstat? Aut iterum, vide stillicidium quod a tegula cadit in terram, et cavat lapidem. Sic igitur minima quæ desursum cadunt super terram, magnam habent virtutem. Adjunge te ergo huic habenti virtutem; et ab illo vacuo recede.

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabololum non metuendum credentibus.

CAPUT PRIMUM.

Herum dixit mihi: Tolle a te omnem cupiditatem (98) Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρῶν,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(83) Leg. ἐξομολογούμενος.

(84) Putat Fabricius non esse divellendum hoc mandatum a præcedente, sed cum ipso cohærere: atque ultimum potius mandatum in duo esse dividendum. Aliter Wakius: conjicit enim in hoc mandato, post verba *tales inveniuntur* circa medium, ea omnia inserenda quæ exstant cap. 1 mandati sequentis, ab iis verbis: *Spiritus omnium hominum*, usque ad ea cap. 2: *Non convenit hoc facere Dei prophetam*. Idque colligit tum ex Græco pseudo-Athanasii, tum ex cod. Lamb. in quibus illa omnia omittuntur. Utriusque sane loci contextus id non postulare tantum, sed et flagitare videtur. Vide mox infra, pag. seq. not. 4.

(85) Mss. Angl. *alterum*.

(86) Ibid. *facit spiritus terrestres*.

(87) Lamb. *replicat*.

(88) Mss. Angl. *desideria illorum*.

(89) Lamb. *quod compositum*. Hanc lectionem se-

οῦ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε πονηρεῖται. Πρῶτον μὲν πονηρεῖται, ὅτι λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἡλαρόν· δεύτερον δὲ λοιπὸν ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐξομολογούμενον (83) τῷ Κυρίῳ. Τοῦ γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν ἀναθῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ· ἐγκάθηται γὰρ ἡ λύπη εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν λύπη μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφήσιν τὴν ἔντευξιν ἀναθῆναι καθαρὰν πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Ὅσπερ γὰρ ὄξος καὶ οἶνος μεμιγμένος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν οὕτως καὶ ἡ λύπη

cutus est Felus; qui statim pro effluit, habet frangitur.

(90) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et editio Oxon.

Al. *sit*.

(91) Mss. Angl. *stipaveris*, et mox *stipationem*.

(92) Lamb. *vacui conveniunt*.

(93) Al. leg. *venienti*.

(94) Lamb. *daturus*.

(95) Lamb. *fontem*.

(96) Mss. Angl. *siphoniza*. Carm. *sifoniza*. Lamb.

isti fonta. Ἀπὸ τοῦ σίφωνος factum est σιφωνίζειν, hoc est siphone transmittere. Quam vocem legere nescivit librarius antiquus, a quo codicem Lambethanum etiamnum habemus. Vide Pollucem et Suidam. CLER. — Quibus adde quæ habet Cangius in

Glossar. Græc. v. Σίφων et *Σιφωνάτωρ*: et in Append.

(97) Mss. Angl. *hanc similitudinem*.

(98) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 10, pag. 256.

Pseudo-Athanasio est δεκάτη ἐντολή. Hæc item de-

scripsit Antiochus homil. 74.

ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐν-
 δευμένως γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν
 πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Ἄγρια γὰρ ἐπιθυμία εἰς τὰδε
 ἀνεμπεσεῖ, εἰς λύπην [... ἐὰν μὴ ἦ] συνετός, δαπα-
 νᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχον-
 τας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους
 τῷ αἰῶνι τούτῳ· τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνα-
 τον. ... Ποῖα, κύριε, εἰσι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς,
 τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώ-
 ρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον Πρῶτον
 πάντων, κ. τ. λ. Vide mox infra, cap. 2.

Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit servos Dei. [Spiritus omnium (4) hominum terrestris est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur. Et dixit : Quo modo igitur scire potest aliquis eos? Audi, inquit, de utrisque vasis : et sicut dico tibi, sic probabis prophetam Dei, et falsum prophetam. Primum itaque (5) proba hominem, qui habet Spiritum Dei : quia Spiritus qui desursum est (6), quietus est et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi; et omni homine (7) se facit humiliorem; et nemini respondet interrogatus (8); nec singulis respondet : neque cum vult, homini loquitur Spiritus Dei; sed tunc loquitur cum vult Deus. Cum ergo venerit homo qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio sit ad Dominum; tunc nuntius (9) sanctus divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto (10); et loquitur in turba sicut Deus vult. Sic ergo dignoscitur Spiritus divinitatis, in quocumque Spiritus divinitatis loquitur (11).

CAPUT II.

Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem hunc homo putatur spiritum habere; exultat enim se (12), et vult primam cathedram habere; et improbus est, et verbosus; et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis; et mercedem accipit divinationis suæ. Quod si non acceperit, non divinat. Itane (13) Spiritus Dei potest mercedem accipere et divinare? Non convenit hæc facere Dei prophetam.]

Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς, καὶ πολυτέ-
 λεια πλούτου, ἣ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολ-
 λῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων
 γεύσεων, καὶ ἐτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν,
 καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφή
 μωρὰ ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

Hæc ergo cupiditas mala est et pernicioza, quæ mortificat (15) servos Dei. Hæc enim cupiditas a diabolo est. Quicumque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque subjecti fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim est hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem justitiæ; et armatus timore Domini, resiste cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente (16) sibi, fugiet a te longe, et non compa-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(99) Lamb. *cupiditate bona, odies.*

(100) In editis hic incipiunt Græca sic : Μάλιστα εἰ ἂν ἐμπεσεῖ εἰς αὐτὴν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ἦ συνετός, κ. τ. λ., quæ, si vocem ultimam demas, nullibi exstant, neque apud pseudo-Athanasium neque apud Antiochum. Efficta igitur a Fabricio ex veteri Interprete, Clericus et Russelius excerpserunt. Nos vero verba pseudo-Athanasii, licet *Pastoris* textum exacte non expriment, exhibemus, Montfauconianam editionem secuti, supplenda tamen ex iis quæ habet Antiochus.

(1) Lamb. *consumitur.* Ita sane Græca.

(2) In quibusdam codicibus *implicat eos*, pro quibus Wakius legit *implicatos*.

(3) Lamb. *tradet.* Sic mox *tradent*, et *tradet.* Hanc lectionem sequitur Fellus in sua edit. Oxon. In editis Clerici et Russelii omittitur conjunctio *et*, quæ iam al. exhibent.

(4) Mss. Angl. *Primum omnium.* Hæc autem et reliqua hujus capituli aliaque cap. seq. uncis inclusa,

A malam, et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis (99) malam, et refrenabis eam sicut volueris. Horrenda est enim cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis est valde et fera, et feritatis sua consumit homines, maxime si incidit in eam servus Dei (100): et nisi sapiens fuerit, consumetur (1) ab illa pessime. Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonæ, et implicat illos (2) negotiis hujus sæculi, et tradit (3) illos morti. Quæ sunt, inquam, domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis.

Sed cupiditas mala est, concupiscere uxorem alienam, vel mulierem concupiscere virum alienum; et lautitias concupiscere divitiarum, et multitudinem ciborum supervacuorum, et ebrietatem multam, et delicias multas. Fatuæ enim sunt deliciae (14) multæ; et voluptates multæ supervacuæ sunt servis Dei.

C hinc removenda, et in mandatum præcedens immitenda, ex Wakio monuimus ad mand. xi, not. 84.

(5) Sic Felli edit. Oxon. Al. *ita.*

(6) Lamb. *Spiritus desursum*, omissis, *qui est.*

(7) Mss. Angl. *omnium hominum.*

(8) Lamb. *deest, interrogatus.*

(9) Al. *angelus.*

(10) Lamb. *Spiritus sanctus.*

(11) Bodl. et Lamb. *quia quicumque spiritu divinitatis loquitur, loquitur sicut Dominus vult.* Hanc lectionem retinuit Felli in sua edit. Oxon.

(12) Lamb. *Primum enim homo putatur spiritum habere exultantem se.* Bodl. autem sic : *Primum enim homo qui putetur spiritum habere, exultat se.*

(13) Lamb. et Carn. *Ita nunc.* Et mox : *Sed non convenit.*

(14) An *divitiæ?*

(15) Mss. Angl. *morti dat.*

(16) Bodl. *resistentem.*

rebit (17) ante te, timens arma tua : et oblinebis (18) victoriam, et coronaberis ob illam (19), et pervenies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo quam acceperis, et servies ei operando sicut ipse volueris.

Si autem servieris cupiditati bonæ, et subditus (20) A ei fueris, poteris dominari super cupiditatem malam, et erit subdita tibi, sicut volueris.

Ἐάν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεύσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηροῦς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

CAPUT III.

Vellem (21) scire, domine, quomodo servire debeam cupiditati bonæ. Audi, inquit : Habe timorem Dei, et fidem (22) in Deo, et veritatem ama, et justitiam dilige, et fac bonum (23). Hæc operando, probatus eris servus Domini, et servies Deo : et omnes quicumque servierint cupiditati bonæ, vivent Deo. Consummatis his mandatis duodecim, dixit mihi : Habes hæc mandata, ambula in his ; et audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, et pœnitentia eorum munda fiat (25) reliquis diebus vitæ eorum.

Ἦθελον γινῶναι τοιοῦς τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε. Ἔργασαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πίστιν, καὶ ἀγάπην.... Ταῦτα ἐργαζόμενος, εὐάρεστος ἔσῃ δούλος Θεοῦ. ... (24) Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολάς, λέγει. ... Πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Et ministerium hoc quod tibi do, explica diligenter, et multum consequeris fructum (26), et invenies gratiam apud omnes, qui pœnitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos credere.

Et dixi illi : Domine, hæc mandata magna et præclera sunt, et exhilarare cor hominis possunt, qui potuerit custodire mandata hæc. Sed nescio, domine, an possint mandata hæc ab homine custodiri. Ait mihi : Hæc mandata facile custodies, et non erunt dura : sed si tamen in cor tuum posueris, non posse ab hominæ custodiri, non custodies ea. Nunc autem dico tibi : Si non custodieris hæc mandata, et omiseris (28), non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua ; quia ipse judicaveris, quod non possint hæc mandata ab homine custodiri.

(27) Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλὰ καὶ δυνατὰ εἰσιν, δυνάμεναι εὐφραίνειν τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὗται ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, δῶτι σκληραὶ εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῶν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς ἀυστηρίας εἶπεν. Ἄνανδρε, ἀκηδιστὰ, βῆθυμε, καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας, ὅτι ἐάν ἐν σοὶ ἐαυτῷ προῦθῃ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτάς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραὶ ; Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτάς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

CAPUT IV.

Hæc mihi vehementer iracunde loeutus est, ita ut conterreret me valde. Vultum enim suum mutaverat, ita ut non posset homo sustinere iram ejus. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, coepit loqui moderatius et hilarius, dicens :

Stulte et insensate (29), inconstans et ignorans (30) C majestatem Dei, quam magnus (31) quamque mirabilis sit, qui orbem creavit propter hominem, et omnem creaturam subjecit homini, et omnem potestatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. Dominari, inquit, potest omnium horum mandatorum, qui habet Dominum in corde suo. Qui autem habent Dominum in labiis suis (32), et cor illorum obtusum est, et longe sunt a Domino³¹ ; illis man-

Οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστὴ· ὅτι ἐκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ; Εἰ οὖν πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι, καὶ πάντων δύναται κατακυριεύσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεύσαι ; ... Ὅστε πατῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεύσαι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ

³¹ Isa. xxix, 13 ; Joan. xii, 40 ; II Cor. iii, 14.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(17) Lamb. *parebit*.
 (18) Lamb. *accipies*.
 (19) Mss. Angl. *ab illa*.
 (20) Apud Fellum vulgata lectio confirmatur ex mss. Bodd. Sic et mox, *subdita*. Ipse tamen maluit, *subjectus ... subjecta*.
 (21) Lamb. *Volebam*. Et mox : *possem servire*.
 (22) Mss. Angl. *confide*. Sic et edit. Felli Oxon. Al. *fide*.
 (23) Mss. Angl. *bene*.
 (24) Hæc habet pseudo-Athanasius num. 13, pag. 250.
 (25) Ita mss. Vict., Germ. et Lamb. Itz et Fellus.

Græca, *ἵνα ... γένηται*. Editi, *fiet*.
 (26) Mss. Angl. *deest fructum*.
 (27) Ex *Doctr. ad Antioch.*, num. 21, pag. 263.¹
 (28) Lamb. *dissimulaveris*. In editis Græca hic mutila.
 (29) Mss. Angl. *fatue*. Sequitur pseudo-Athanasius l. c. precedentibus omissis.
 (30) Carm., Victor. et Lamb. *ignoras*. Vide Græca.
 (31) Mss. Angl., Carm. et Victor. *magna*. Sic et Græca. Hic mendum irrepisit in edit. Oxon. ubi sic : *quam magnus, quamque miserabilis sit*.
 (32) Carni. et Lamb. *deest, suis*. Ita et Græca, nec non sacer codex quem respicit Hermas.

χελῆ ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρω-
μένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν
ἐαυτῶν βραθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραὶ
εἰσιν, καὶ δυσκατ' ὄρθωτοι. Θεσθε οὖν, ὑμεῖς οἱ ὀλιγό-
ψυχοι, καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως
εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γινώσθεσθε ὅτι οὐδὲν ἐστὶν
εὐκολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὔτε γλυκύτερον,
οὔτε ἡμερώτερον..... (35) Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας ἐπίστραφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῆς
τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν κατὰ
τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παρέχων
τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος
αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ
φεύξεται ἀπὸ σοῦ.

CAPUT V.

Et dixi illi : Domine, audi me pauca verba dicentem (36) tibi. Dic, inquit, Homo, inquam, cupit qui-
dem mandata Dei custodire ; et nemo est qui non petat a Domino , ut possit mandata ejus servare. Sed
diabolus durus est ; et potentia sua dominatur in Dei servos.

(37) Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δού-
λων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζόντων ἐπ'
αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαῖσαι, καταπα-
λαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐάν οὖν ἀντιστῆς αὐτόν, νικη-
θεὶς φεύξεται ἀπὸ σοῦ κατηχηγμένους.

quasi potestatem habentem. Diabolus enim tentat servos Dei, et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic-
ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et
venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonæ sunt ; semiplenas autem gu-
stat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphoræ acescunt, et perdunt saporem vini. Sic et dia-
bolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicumque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ;
et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et
quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcumque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

CAPUT VI.

Sed vobis dico ego nuntius pœnitentiæ : Ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sim, quicumque
ex totis præcordiis egeritis pœnitentiam, ut confirmem vos in fide. Credite ergo (40), qui
propter delicta vestra oblitus estis Deum, et qui salutem vestram objicientes (41) peccatis vestris, gravatis
vitam vestram, quod si conversi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis vestris, et servieritis ei secun-
dum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris (42), posthabitis peccatis vestris prioribus ;
et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus (43) diaboli.

(44) Μὴ δὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσης· ἄπονος ἔ-
στιν ὡς νεκροῦ νεῦρα. ... Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύ-
ριον τὸν δυνάμενον σώσαι καὶ ἀπολέσαι.

qui potest vos salvos facere (45) et perdere⁸⁸ ; et custodite mandata ejus, ut vivatis Deo. Et dixi illi :
Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu necum es ; et scio quod con-
fringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ
præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum.
Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus sæculi, et vivent Deo.

⁸⁸ Jac. iv, 7. ⁸⁹ Matth. x, 28 ; Luc. xii, 5.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Al. *vestrum et in corde habere*. Felli edit.
Oxon. *et in corde habete*.

(34) Ms. Victor. *voluntates*. Et mox Lamb. *quæ
pro quia*.

(35) Hactenus pseudo-Athanasius num. 21, pag.
264. Quæ autem sequuntur exhibet auctor num.
12, pag. 258, aliquantum diversa, ut assolet.

(36) Sic Bodl. *Fellus autem, loquentem*.

(37) Ex pseudo-Athanasio num. 12, pag. 258.

(38) Ms. Vict. *in Deum sperant*. Exhibet *sperant*
etiam Bodl. Ita et Græca.

(39) Hunc locum laudat Origenes, tract. 31, *Com-
ment. in Matth.* xxiv, 42.

(40) Ista exscripsit Antiochus homil. 72

(41) Mss. Angl. *et salutem vestram adjicetis*.
Wakius autem ita hunc locum restituit : *Oblitus estis
Deum et salutem vestram ; et qui adjicientes peccatis
vestris, gravatis vitam vestram*.

(42) Ita Fellus in sua edit. Oxon. ex mss. Angl.
Al. *remedium peccatis*.

(43) Mss. Angl., *omnium operum*.

(44) Hæc pseudo-Athanasius num. 12, sub init.
pag. 258, quorum quidem priora ab aliis ommissa.

(45) Bodl. *potest saluum facere*.

(46) Lamb. *inimici*.

(47) Mss. Angl. *et possumus*.

ANTIOCHUS, homilia 74, ex cap. 1, hujus mand. XII.

Dicit enim : Tolle a te omnem cupiditatem malam, A et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem hanc, oderis malam cupiditatem, et refrenabis eam, sicut volueris. Fera enim est cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis enim est, et valde feritate sua consumit homines. Cum autem dicit, Fera est cupiditas mala, significat, quod, etc. Quænam vero et qualis sit, non solum mala, sed et bona cupiditas in sequenti sermone diligenter exponit.

Ἐπιθὺμια γάρ· Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθὺμίαν πονηρὰν· ἐνεύσαι δὲ ἐπιθὺμίαν ἀγαθὴν καὶ σεμνὴν· ἐνδευσκόμενος (48) γάρ τὴν ἐπιθὺμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθὺμίαν, καὶ χαλινὰ ἀγαθῆς αὐτῆς, καθὼς βούλει. Ἄγρια γάρ ἐστιν ἡ ἐπιθὺμία ἡ πονηρὰ, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γάρ ἐστιν, καὶ λίαν τῇ ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, Ἄγρια ἐστὶν ἡ ἐπιθὺμία ἡ πονηρὰ, σημαίνει, ὅτι, κ. τ. λ. Τίς δὲ καὶ ποταπή ἐστὶν, οὐ μόνον ἡ πονηρία, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ ἐπιθὺμία (49), ἐν τῷ καθεστῆς διαλόγῳ ἀκριβῶς ἐκτίθεται.

Idem ANTIOCHUS, nomilia 77, ex cap. 6 hujus mand.

Credamus ergo Deo, qui propter delicta nostra despondimus vitam nostram : et convertamur ad Dominum Deum nostrum ex totis præcordiis nostris : et operemur justitiam reliquis diebus vitæ nostræ : et serviamus ei recte, secundum voluntatem ipsius. Et dabit remedium peccatis nostris prioribus : et habebimus potestatem dominandi operibus diaboli. Minas autem illius in totum timere nolumus : sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Sed timeamus Dominum omnipotentem, et custodiamus mandata ejus : et vivemus in ea.

Πιστεύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ, οἱ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπεργασκότες τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν· καὶ ἐργασώμεθα τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ ὀρθῶς κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ποιήσει ἱασιν τοῖς προτέροις ἡμῶν παραπτώμασι· καὶ ἔξομεν δύναμιν τοῦ κατακυριεύσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀπειλὴν αὐτοῦ ὄλως μὴ φοβηθῶμεν· ἄτονος γάρ ἐστιν, ὥσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀλλὰ φοβηθῶμεν τὸν πανταδύναμον Κύριον, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φυλάξωμεν· καὶ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ.

LIBER TERTIUS

QUI INSCRIBITUR

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

CAPUT UNICUM.

Et dixit mihi : Scitis vos Domini servos in peregrinatione (50) morari ? Civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi (51) estis, quid hic emitis agros, et apparatus lautitias et ædificia, et habitaciones (52) supervacuas ? Hæc enim qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et miser homo, qui non intelligis hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate. Dicit enim tibi (53) Dominus civitatis hujus : Aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua (54) ? Numquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam ? Quod si negaveris, et volueris redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo tu (55) sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam (56) sit necessarium et sufficiens tibi ; et paratus esto, ne (57) cum voluerit Dominus (58) civitatis hujus expellere te, contradicas legi ejus ; et eas in civitatem tuam, ut utaris lege

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(48) Sic editio Paris., an. 1644. Editt. Hermæ, ἐνδευσκόμενος. Pseudo-Athanas., ἐνδευόμενος.

(49) Editio Paris. cit. ἡ πονηρία..... ἡ ἐπιθὺμία. At Editt. Hermæ ad unum omnes, ἡ ἐπιθὺμία : maluntque, duce Cotelerio, leg. οὐ μόνον ἡ πονηρὰ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐπιθὺμία.

(50) Lamb. peregre. Et mox : Civitas vestra, omisso enim. Hæc laudat Antiochus homil. 15.

(51) Mss. Angl. habituri.

(52) Lamb. ædificationes.

(53) Lamb. deest tibi.

(54) Lamb. civitatem tuam.

(55) Ita mss. Carm., Vict. et Lamb. pro ut, quod habent editi, præter Oxon.

(56) Mss. Angl. nisi quod. Sic et Fellus.

(57) Carm., Vict. et Angl. ut pro ne. Quam mss. lectionem sequitur Fellus.

(58) Lamb. Deus ut Dominus. At Felli editio Oxon. Deus vel Dominus : quod non advertit Clericus.

tua, sine injuria hilaris. Vos igitur videte qui servitis Deo, et habetis eum in cordibus vestris : operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum ejus quæ (59) promisit ; et credite ei, quod faciet vobis, si mandata ejus custodieritis. Pro agris ergo quos emere volueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas ⁶⁴ absolvite, orphanis (60) judicate, et opes ac divitias vestras in hujusmodi operibus (61) consumite. In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut hujusmodi ministeria expleatis. Multo melius est hæc facere, quam agros aut domos emere ; quoniam hæc omnia peribunt in sæculo : at (62) quæ pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua, et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite cupere, perniciosæ sunt enim servis Dei ; de propriis autem quas habetis, ea agite, quibus positus consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius (63) uxorem tangere, neque concupiscere. Concupisce tuum opus, et salvus eris.

Ex ista similitudine hæc verba facit ANTIOCHUS, homilia 15.

Εἰ οὖν ἐπὶ ξένης κατοικοῦμεν, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν ^A μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ οἶδαμεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ἧ μέλλομεν κατοικεῖν· τί εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἐτοιμάζομεν ἀγροὺς, καὶ οἰκοδομὰς, καὶ οἰκήματα μάταια, καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς ; Ταῦτα οὖν ἐτοιμάζωμεν εἰς ἄλλοτριαν πόλιν, δηλὸς ἐστίν, ὅτι οὐ προσδοκᾷ ἐπινακαμῆσαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦτο ἐστίν, εἰς τὴν αὐτὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος ἀφρόνων, καὶ διψύχων, καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ γὰρ συνίει, ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλοτρία εἰσι, καὶ ὑπὸ ἐξουσίας ἐτέρου εἰσὶ, τοῦτέστι τοῦ ἀρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου. Οὐκ οὖν ὀφείλομεν, ὡς ἐπὶ ξένης κατοικοῦντες, μηδὲν πλέον ἐτοιμάζειν ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρκετήν. Οἱ γὰρ ἀγαπῶντες τὸν ἑαυτῶν Κύριον, καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν ^B καρδίᾳ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ πορεύονται, καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ πιστεύουσι, καὶ παραδοκοῦσι. Καλὸν οὖν ἐστίν ἀντὶ τῶν κτισμάτων καὶ χρημάτων, τῶν σήμερον μὲν ἡμετέρων, αὐριον δὲ ἄλλοτρίων, ὠνήσασθαι ψυχὰς θλιβομένας, καθὼς τις δύναται· καὶ χήρας καὶ ὀρφανούς ἐπισκέπτεσθαι, καὶ μὴ παραβλέπειν αὐτούς· ὡσαύτως καὶ ἐν μοναστηρίοις, καὶ οὕτω καλῶς διοικεῖν τὰ καθ' ἑαυτούς· καὶ τὸν πλοῦτον, ὃν παρὰ Θεοῦ εἰλήφαμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, εἰς αὐτοὺς ἀναλίσκειν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ παρέσχεν ἡμῖν αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Θεοπάτης, ἵνα εἰς τὴν διακονίαν ταύτην δαπανηθῶσι, καὶ ἀντ' αὐτῶν κομισώμεθα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον. Πολὺ οὖν βέλτιόν ἐστι, τοιοῦτους ἀγροὺς, καὶ κτήματα (64) ἀγοράζειν, ἅτινα καὶ παρόμοιά εἰσι, καὶ προάγουσιν εἰς τὴν ἡμῶν ^C μητρόπολιν, ὅταν ἀποδημήσωμεν εἰς αὐτήν. Ἀμεριμνήσωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τῶν προσκαίρων, ἵνα τῶν αἰδίων ἐπιτύχωμεν.

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur.

CAPUT UNICUM.

Cum ambularem in agrum et considerarem ulmum et vitem, et cogitarem (65) intra me de fructibus earum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi : Quid diu (66) intra te cogitas ? Et dixi illi : De hac vite et ul-

⁶⁴ Isa. 1, 17.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(59) Al. *missionum ejus, quas.*

(60) Carm. Vict. et Lamb. *justificate, orphanos.*

(61) Carm. Vict. et Lamb. *deest operibus.*

(62) Lamb. *nam. Et mox, civitatem tuam.*

(63) Lamb. *adulterari, et alterius aliquid. At*

Vict. et Carm. alterius rem.

(64) Forte κτισματα, ut paulo superius κτισμάτων. Idque insinuat vetus Hermæ interpretes.

(65) Mss. Angl. *disputarem. Et mox infra, dispu-*

Si ergo in peregrinatione moramur, et civitas nostra longe est ab hac civitate, et scimus civitatem nostram in qua habitaturi sumus, quid in aliena apparamus agros, et ædificia, et habitationes supervacuas, et lautas constructiones ? Hæc ergo qui comparat in aliena civitate, palam est, quod non cogitat in suam civitatem redire, hoc est in supernam Hierosolymam. Est enim hæc consideratio stultorum et dubiorum, et miserorum hominum. Non enim intelligit, hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate, hoc est principis sæculi hujus. Debemus igitur, sicut peregre consistentes, nihil amplius comparare nobis, quam sit necessarium et sufficiens. Qui enim amant Dominum suum, et habent eum semper in cordibus suis, in mandatis ejus incedunt, et in promissa ejus credunt, atque expectant. Bonum igitur est, pro domibus et pecuniis, hodie quidem nostris, cras vero alienis, redimere animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas ac orphanos visitare, nec despiciere : similiter et in monasteriis, sicque recte sua administrare ; et divitias, quas a Deo accepimus in hac vita, in hujusmodi homines consumere. In hoc enim et præbuit nobis ea bonus noster Dominus, ut in ejusmodi ministeria insumentur ; et pro iis reportemus thesaurum non deficientem. Multo itaque melius est, tales villas et domos emere, quæ stabiles sunt et deducunt in nostram metropolim, quando in eam migrabimus. Negligamus ergo [seu nolimus cupere], charissimi, temporalia, ut æterna consequi.

(66) Ita ms. Vict. Ita et edit. Oxon. Al. *omittunt diu.*

mo disputo, domine, quoniam fructus illarum decori sunt. Et dixit mihi: Hæc duæ arbores in exemplum positæ sunt servis Dei. Et dixi illi: Vellem scire, domine, harum arborum exemplum quod dicis. Audi, inquit: Vides hanc vitem et hanc ulmum: Video, inquam, domine. Hæc (67) vitis, inquit, fructifera est; ulmus autem, lignum sine fructu est; et vitis hæc, nisi applicita fuerit ulmo et super illam requieverit (68), non potest multum fructum facere. Jacens enim in terra, malos fructus dat, quia non pendet super ulmum: et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod (69) ulmus fructum dat non minorem, quæta vitis, sed potius majorem. Quomodo, inquam, domine, majorem quam vitis? Suspensa, inquit, ad ulmum (70), fructum multum et bonum dat; jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat (71). Hæc igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti (72). Respondi, inquam: Domine, demonstra mihi. Audi, inquit: Dives habet opes, a Domino vero pauper est; distrahitur enim circa divitias suas, et valde exiguum habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet, et non habentem virtutem. Cum igitur dives præstat pauperi, quæ illi (73) opus sunt, pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus præstat diviti omnia bona; quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio ejus. Tunc ergo dives præstat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino; et libentius ac sine dubitatione præstat ei omnia, et curat ut quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum (74); et nesciunt, neque intelligunt, quod si societas advenerit (75) viti; et vitis duplum dat fructum (76), et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus (77) orantes ad Dominum, exaudiuntur; et augmentur opes eorum, quoniam præstant pauperibus ex opibus suis. Sunt igitur amici consortes honorum operum suorum. Quicumque igitur hæc fecerit, non deseretur a Domino, ac erit scriptus in libro vitæ. Felices igitur qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.

SIMILITUDO III.

Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi arbores multas abjectis foliis, quæ mihi velut aridæ videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi: Vides arbores has? Video, inquam, domine, similes aridis. Respondens dixit mihi: Hæc (78) arbores in similitudinem sunt (79) hominum, qui in sæculo morantur. Respondi, inquam: Domine, cur velut aridis similes sunt? Quoniam, inquit, nec justi nec injusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc (80) sæculo. (81) Hoc enim sæculum justis hiems est; qui (82) non agnoscuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hieme omnes arbores, abjectis foliis, aridis similes sunt, nec potest cognosci quæ sunt aridæ, aut quæ virides: sic et in hoc sæculo, nec justi nec injusti cognoscuntur; sed similes sunt omnes.

SIMILITUDO IV.

Ut æstate vividæ arbores ab aridis, fructu et virentibus foliis internoscuntur: sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine different.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi iterum arbores multas, quarum aliæ frondes emittebant, aliæ aridæ erant. Et dixit mihi: Videsne has (83) arbores? Respondi: Video, Domine, alias aridas, et alias frondentes (84). Hæc arbores, inquit, quæ virides sunt, justi sunt qui habitaturi sunt in futuro sæculo (85). Illud enim futurum sæculum æstas est justis; peccatoribus autem hiems. Cum ergo illuxerit misericordia Domini, tunc declarabuntur qui serviunt Deo, et omnibus (86) perspicui erunt. Sicut enim in æstate fructus arboris cujuscunque declaratur, et patet (87): sic et justorum factum declarabitur, et patebit; et omnes hilares et

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Laudat hunc locum Origenes homil. 10, in Josuam, edit. noviss. BB. tom. III, pag. 425.

(68) Mss. Angl. *ut super illam refrigeret*. Fellus paulo superius exhibet *applicata*, rejiciens editorum *applicita*.

(69) Mss. Angl. *quia, et*.

(70) Ita Fellus ex mss. Angl. Al. *in ulmo*.

(71) Ms. Lamb. hæc omittit: *jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat*.

(72) Mss. Angl. *in servis Dei, in pauperem et divitem*. Hanc lectionem sequitur Fellus, vulgatam respiciens.

(73) Mss. Angl. *deest illi*.

(74) Mss. Angl. *fructus dare*.

(75) Bodl. *siccitiam non advenerit*. Lamb. *siccitas venit*.

(76) Lamb. *abundat fructu*.

(77) Lamb. *locupletantibus*.

(78) Lamb. *addit aridæ*.

(79) Ita Lamb. Ita et Fellus. Al. *novum*.

(80) Mss. Angl. *huic*.

(81) Laudat hanc similitudinem Origenes tract. 30. *Comment. in Matth. xxiv, 32, noviss. edit., t. II, pag. 872*.

(82) Mss. Vict. et Carm. *quia*. Felli editio Oxon. *quoniam*.

(83) Lamb. *deest has*.

(84) Mss. Angl. *frondescere*.

(85) Lamb. *habituri sunt futurum sæculum*.

(86) Ita mss. Angl. et Carm. Ita quoque editio Felli. Oxon. Al. *omnes*.

(87) Mss. Carm. et Lamb. *parct*. Et mox, *parebunt omnes pro patuit; et omnes*.

gaudentes in illo sæculo restituentur. Nam cæteræ (88) gentes, peccatores scilicet (89), sicut arbores quas vidisti aridas, tales inveniuntur aridi et sine fructu in illo sæculo; et sicut arida ligna, comburentur: et palam fiet (90), quoniam male fecerunt in omni tempore vitæ suæ; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt pœnitentiam⁸⁸. Sed et cæteræ gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum creatorem suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in ætate (91) cognoscatur fructus tuus; et abstine te a multis negotiis, et nihil delinques. Quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquant; quia constricti sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quomodo potest homo qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt Deo, petunt et accipiunt sua desideria. Quod si unum negotium tractat aliquis, poterit servire Deo; quoniam non alienatur animus ejus a Domino, sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo sæculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint hæc, fructum ferent.

SIMILITUDO V.

De vero jejunio, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.

CAPUT PRIMUM.

Cum jejunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quæ fecerat mecum; video pastorem illum sedentem juxta me, ac (92) dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respondi: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium. Et dixit: Quid est illud jejunium? Sicut solebam, inquam, sic jejunō. Nescitis, inquit, Deo jejunare; neque est jejunium hoc quod jejunatis, Deo nihil proficientes. Quare, inquam, domine, ita dicis? Dico certe, inquit, non esse (93) jejunium hoc, quod putatis vos jejunare; sed ego te docebo quod sit jejunium plenum acceptumque Deo. Audi, inquit: Dominus non desiderat tale jejunium supervacuum; sic enim jejunando nihil præstas æquitati. Jejuna certe verum jejunium tale (94). Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata ejus, et in præcepta ejus (95) ingrediaris, neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si hæc feceris, timoremque ejus habueris, atque abstinueris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Hæc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino.

CAPUT II.

Audi similitudinem quam dicturus sum tibi ad jejunium pertinentem. Quidam cum haberet fundum servosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus (96); deinde peregre profectus, elegit servum quem habebat fidelissimum ac sibi probatum; eique assignavit vineam, præcipiens ut vitibus jungeret palos; quod si fecisset et mandatum suum consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec præterea quidquam aliud præcepit illi, quod in ea faceret (97), atque ita peregre profectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit (98), fecit quæcumque præceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, cœpit secum ita cogitare (99), dicens: Peregi quod mihi præceperat dominus; fodiam nunc vineam hanc, et erit formosior cum fuerit fossa (100); et extractis herbis, majorem dabit fructum, et non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas quæ in ea erant, extraxit; atque ita evasit vinea speciosissima ac læta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero temporis venit dominus ejus, et ingressus est vineam: quam cum depalata vidisset decenter, ac circumfossam (1), et extractas nerbas ab ea, et lætas esse vites; ex facto hoc servi sui gaudium cepit. Adhibito itaque filio quem charum et hæredem habebat, et amicis quos in consilio advocabat, indicat ea quæ servo suo facienda mandasset, quæ præterea ille fecisset. At illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: Ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum quod dederam; et custodivit illud, et præterea opus bonum adjecit in vineam, quod mihi quamplurimum (2) placuit. Pro hoc igitur

⁸⁸ Matth. III, 10; VII, 19.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Mss. Angl. et Carm. *exteræ*.

(89) Lamb. *deest scilicet*.

(90) Ita mss. Angl. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *fiat*.

(91) Lamb. *in eo stare*.

(92) Bodl. *addit hæc*.

(93) Lamb. *enim quia non est*. Sic et Felli edit. Oxon. quæ tamen habet *quoniam* pro *quia*. Hinc nonnulla excerpit pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.* num. 16, pag. 260, quorum pars proferenda mox infra cap. 3.

(94) Lamb. *Leve enim jejunium tale est*. Habet quoque *enim* pro *certe* Felli edit. Oxon.

(95) Sic Fellus ex mss. Angl. ubi monct Bodl.

exhibere in præceptis ejus. Al. *in præceptis ejus ingrediens*.

(96) Mss. Angl. *ad futuris*. Sic et Vict. Al. Lamb. *futuris*.

(97) Mss. Angl. *facere deberet*. Sic et edit. Oxon. Apud Clericum vero ms. Lamb. sic se habet: *quidquam præcepit illi, ut quid in ea facere deberet*.

(98) Al. Codd. *addunt cœpi, et*.

(99) Mss. Angl. *disputare*, ut modo sup. cap. 1, notatum.

(100) Mss. Angl. *formosior fossa*.

(1) Lamb. *fossam*.

(2) Mss. Angl. *validissime*.

opere quod fecit, volo eum filio meo facere coheredem; quoniam cum sensisset quid esset bonum, non omisit (3), sed fecit illud. Hoc consilium domini, et filius (4) et amici ejus comprobaverunt; ut fieret scilicet hic servus coheres filio. Post dies deinde non multos (5), convocatis amicis (6), paterfamilias misit (6) de cœna sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis quod sufficiebat (7) sibi; reliquum autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis, illi lætati sunt, et cœperunt illi optare, ut majorem gratiam apud dominum inveniret, ob ea quæ fecerat ipsis. Hæc omnia cum audisset dominus ejus, percepit iterum maximum gaudium; et convocatis rursus amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt patrifamilias, ipsum servum coheredem filio debere fieri.

CAPUT III.

Dico ei: Domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas. Omnia, inquit, exponam tibi quæcunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum qui custodiunt mandata ejus. Si autem præter ea quæ (8) mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris (9), majorem dignitatem tibi conquires (10), et honoratior (11) apud Dominum eris, quam eras futurus. Igitur si custodieris mandata Domini, et adjeceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum mandatum meum servaveris ea. Dico ei: Quidquid mihi præceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicumque idem propositum habuerint (12). Jejunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic igitur servabis illud (13).

Primum omnium cave ab omni probro, et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate; et purifica sensum tuum ab omni vanitate sæculi hujus. Si hæc custodieris, erit hoc jejunium justum. Sic ergo facies. Peractis quæ supra scripta sunt, illo die quo jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi quem cæteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius quem facturum eras, repones, et dabis (15) viduæ, pupillo, aut inopi: et sic consummabis humilitatem animæ tuæ; ut qui ex eo acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur sic consummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statio

(14) Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ, καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς· καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησιχακίας, καὶ αἰσχροκερδίας. Καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἣ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτιν καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὗ ἐμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅς τις χήρᾳ, ἢ ὄρφανῷ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐν οὖν τελέσεις τὴν νηστείαν, ὡς ἐνετειλάμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτή ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

sic acta (16) est bona, hilaris et accepta Do-

Hinc ANTIOCHEUS, homilia 7.

Jejunium enim verum est, non modo se tabidum facere, sed et quantitatem sumptus quem comesturus erat, dare viduæ et inopi: ut qui acceperit, satiatus, oret pro eo, et accepta fiat Deo hostia ejus.

Νηστεία γὰρ ἀληθινὴ ἐστίν, οὐ μόνον τὸ ἑαυτὸν ἐκτῆξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης, ἣν ἐμελλεν ἐσθίειν, δοῦναι χήρᾳ, ἢ πτωχῷ· ἵνα ὁ εὐληθῶς, ἐμπλησθεὶς, εὐξῆται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δεκτὴ γένηται ἡ θυσία αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ.

Hæc tu si servaveris cum iberis tuis et tota oomo tua, custoditis his, felix (17) eris. Et quicumque hæc audita custodierint, felices erunt; et quidquid petierint a Domino, obtinebunt.

CAPUT IV.

Et precatus (18) sum cum, ut mihi explanaret hanc similitudinem de fundo et domino, ac vinea et ser-vo qui depalaverat vineam: et herbis quæ extractæ de vinea erant; et de filio et de amicis, quos in con-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (3) Lamb. *dissimularit.*
 (4) Lamb. *et fecit filius.*
 (5) Mss. Angl. *dies paucos.*
 (6) Lamb. *convocatis paterfamilias amicis anti-*
quis, misit.
 (7) Lamb. *sufficeret.*
 (8) Lamb. *Sin autem præter ea quam quod.*
 (9) Lamb. *feceris.*
 (10) Mss. Angl. *acquires.*
 (11) Lamb. *honestior.* Sic et Fellous.
 (12) Sic mss. Vict. Caru. et Lamb. Sic et edit.
 Oxon. Al. *habent.*

- (13) Lamb. *Si igitur servaveris illud, primum.*
 (14) Pseudo-Athanasius num. 16, pag. 261.
 (15) Lamb. apud Fellum sic: *cibi, cæteris diebus*
quæ comesturus... reponens, dabis. Apud Clericum
 autem ita: *cibi, cæterisque quæ editurus eras... re-*
ponis et dabis. At edit. Oxon. *sepones et dabis.*
 Hanc locum respicit Antiochus homil. 7.
 (16) Lamb. *gesta.*
 (17) Lamb. *salvus.* Et paulo post, *salvi pro fe-*
lices.
 (18) Mss. Angl. *deprecatus.*

silio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud similitudinem. Ait mihi : Valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare : nam si oportuerit demonstrari, demonstrabitur tibi. Dico ei : Domine, quæcunque ostenderit mihi, nec declaraveris, frustra videro (19) illa, si non intellexero quidnam sint, et similitudines si quas proposueris, et non exposueris, frustra audiero (20) eas. Respondit mihi rursus, dicens : Quicumque Dei servus est, Dominumque (21) habet in præcordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet; et omnem similitudinem explicat (22); et intelligit verba Domini, quæ inquisitiones egent (23). Quicumque vero inertes sunt et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino; cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut petentibus a se cuncta (24) sine intermissione tribuat. Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio (25), et accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur jam a Domino intellectum non petis, et accipis? Dico ei : Cum te præsentem habeam, necesse est ut a te petam, et interrogem; tu enim omnia mihi ostendis, et loqueris, cum ades. Nam (26) si sine te ea viderem, vel audirem, tunc Dominaum rogaem, ut ostenderet (27) mihi.

CAPUT V.

Et respondit : Dixeram tibi paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quia (28) ita es pertinax, solvam tibi hanc quam desideras similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is, qui creavit cuncta et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem, Spiritus sanctus est; servus vero ille, Filius Dei est; vinea autem, populus est quem servat ipse; pali vero, nuntii sunt, qui a Domino præpositi sunt ad continendum populum ejus; herbæ autem quæ evulsæ sunt de vinea, admissa (29) sunt servorum Dei : cibi vero quos de cœna misit illi, mandata sunt quæ per Filium dedit populo suo; amici autem illi quos in consilio advocavit, angeli (30) sunt sancti quos primo (31) creavit. Absentia vero illius patrisfamilias, tēpus est quod in adventum ejus restat. Dico ei : Domine, magnifice et mire omnia hæc se habent, atque honeste, numquid ergo, domine, inquam, hæc poteram intelligere? Ne quidem quispiam præterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit (32) intelligere ea. Sed nunc mihi demonstra, domine, quod quæro. Quære quod vis (33), inquit. Quare, inquam, Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur?

CAPUT VI.

Audi, inquit : in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio (34). Et dixi : Quomodo (35), inquam, domine? Non intelligo. Quoniam, inquit, eis quos (36) Filio suo tradidit, Filius ejus nuntios præposuit, ad conservandos (37) singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque perpressus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Deletis igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitæ, data eis lege quam a Patre acceperat. Vides igitur, esse Dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, et bonos (38) angelos? Quia nuntius audit illum (39) Spiritum sanctum, qui infusus (40) est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enim eum intellectus in corpore, ut ei videbatur (41). Hoc ergo corpus, in quod inductus (42) est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisset omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubuisset in omni tempore; fatigatum corpus illud serviliter conversatum (43) est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum Deo receptum (44) est. Placuit igitur Deo hujusmodi (45) potens cursus; quia κα-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (19) Lamb. *demonstraveris, frustra videbo.*
 (20) Lamb. *exposueris et non absolveris, frustra aadiam.*
 (21) Lamb. *Dominum quem.*
 (22) Lamb. *exsolvit.*
 (23) Mss. Angl. *quæstionem serunt.*
 (24) Lamb. et Vict. *cunctis.*
 (25) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon.
 Al. *ab illius nuntio.*
 (26) Lamb. *loqueris mihi. Ades. Nam, etc.*
 (27) Bodl. *demonstraret. Lamb. demonstraretur.*
 (28) Lamb. *quamvis.*
 (29) Lamb. *commissa.*
 (30) Mss. Angl. *nuntii.* Sic et edit. Oxon.
 (31) Lamb. *primos.*
 (32) Lamb. *qui possit.*
 (33) Mss. Angl. *Dic, si quid vis.*
 (34) Mss. Angl. *magnam potestatem et imperium.*
 (35) Lamb. *Et dixi: Quemadmodum.*
 (36) Lamb. *eum quem.* Et mox: *et Filius ejus nuntiis.*
 (37) Lamb. *confirmandos.* Et paulo post: *ut abo-*

leret peccata.

(38) Mss. Angl. *honestosque. Fell. et bonos nuntios? Audi: Quia.*

(39) Lamb. *deest illum.*

(40) Mss. Angl. et Carm. *creatus.*

(41) Lamb. *in corpore quod ei videbatur. Hoc ergo corpus in quo habitaret Deus, collocavit intellectus scilicet corpore quod ei videbatur.* At ms. Vict. *intellecto scilicet corpore quod ei videbatur.* — Hunc locum valde corruptum, ex mss. et editionum collatione sic corrigi doctissimus Grabius: *Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, honestosque nuntios, audi: Spiritum sanctum qui creatus est omnium primus, in corpore in quo habitaret Deus, collocavit; in delecto corpore, quod ei videbatur.* WAK.

(42) Mss. Angl. *in quo deductus.* Sic et Vict. *absque in.*

(43) Lamb. *conservatum.*

(44) Mss. Germ. et Vict. *receptumque.* At Carm. *conservatum.*

(45) Ms. Vict. *hujus esse.*

culatus non esset in terra, possidens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium, et nuntios bonos (46), ut et huic scilicet corpori quod servivit (47) Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et hujus similitudinis expositionem (48).

CAPUT VII.

Percepi, inquam, domine, tuam voluntatem, audita hac expositione. Audi ulterius, inquit: Corpus hoc tuum custodi mundum atque purum; ut Spiritus ille qui inhabitabit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse judicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non (49) vives. Et dixi: Quid si per ignorantiam aliquam id admissum (50) est, antequam audirentur verba hæc? Quo pacto assequitur salutem is qui maculavit corpus suum? Prioribus, inquit, rebus, qui (51) per ignorantiam admiserunt, remedium tribuere solus Deus potest: ejus enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te: et cum sit Dominus omnipotens et misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in (52) futurum non maculaveris corpus tuum, et Spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero (53) non coinquinatur. Utrumque ergo serva mundum; et vives Deo.

SIMILITUDO VI.

De duplici genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione, et pœnarum duratione.

CAPUT PRIMUM.

Cum sederem domi, et glorificarem Dominum (54) pro omnibus quæ videram, et de mandatis cogitarem (55), ea valde bona esse et magna, et honesta ac læta, et quæ possint salutem hominum (56) afferre; intra me ipsum hæc dicebam: Felix ero, si in his mandatis ambulavero; et quicumque in his ambulaverit, vivet Deo. Dum hæc loquerer (57) mecum, video eum quem et prius (58), sedentem juxta me, et hæc mihi dicentem: Quid dubitas de mandatis meis, quæ tibi præcepi? Bonæ sunt: nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis dabo tibi vires. Hæc mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum ante admissorum acturi sunt pœnitentiam, si in futurum in iis ambulaverint. Quicumque igitur agitis pœnitentiam, abjicite a vobis nequitiam hujus sæculi. Induite vero (59) omnem virtutem et æquitatem, et poteritis custodire hæc mandata; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum (60) ex prioribus reciditis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Hæc a me dicta sunt vobis. Postquam hæc mecum locutus est, ait mihi: Eamus in agrum, et pastores (61) pecorum tibi ostendam. Eamus, inquam, domine.

(62) Ἦλθον εἰς πεδῖον καὶ [δείκνυσί μοι] παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον (63) σύνθεσιν ἐνδυμάτων χροκαίων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ ἰλαρὰ, σκιρτῶντα ὡδὲ κάκῃ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἰλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ ἦν, καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα (64).

Et venimus in quemdam campum: et illic ostendit mihi juvenem pastorem, vestitum synthesi vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa: et pecora illa velut in voluptatibus erant, et plurimis deliciis; et hilaritate exsultabant, et exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem ex grege suo percipiebat voluptatem; et vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(46) Bodl. *honestos*.

(47) Lamb. *servisset*. Sic et edit. Oxon.

(48) Lamb. *exsolutiones*. Et mox, *exsolutione*.

(49) Sic Fellus in sua edit. Oxon. ex mss. Angl. Al. *corpus tuum, non*.

(50) Bodl. *aliquid admissum*.

(51) Lamb. et Carin. *quæ*. Sic et Fellus.

(52) Sic mss. Carm et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *omittunt in*.

(53) Lamb. *ambo alterutrum, et alter sine altero*. Felli autem editio Oxon. sic: *et alterutrum sine altero non inquinatur*.

(54) Lamb. *Deum*. Alternant *Deus* et *Dominus* in codd.

(55) Mss. Angl. *disputarem*, ut alibi notatum.

(56) Lamb. *homini*. Sic etiam Fellus.

(57) Lamb. *loquor*.

(58) Mss. Angl. *eum sedentem, omissis, quem et prius*.

(59) Lamb. *ergo*.

(60) Lamb. *nec post hæc adjiciatis*. Nihil ergo adjicientes, plurimum. Ita Clericus. Fellus autem sic: *Alii, post hoc adjicietis*. Nihil enim adjicientes.

(61) Quia hisce in visionibus multi pastores apparent, eapropter Herma: opus Origenes appellat librum *De pastoribus*, lib. III, *Περὶ ἀρχῶν* 2. Hæc Cotelerius. At nuperus editor Parisiensis opp. Origenis tom. I, pag. 140, col. 2, D, locum ex mss. sic restituit: *Sed et Pastoris liber*, rejiciens hanc edit. lectionem: *Sed et De pastoribus liber*.

(62) Hæc pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.*, num. 48, 49, pag. 261, 262.

(63) Præter ea quæ hic habet Cotelerius, Græca hujusce loci illustrat cl. Montfauconus in *Hexapl. Origen.*, tom. II, pag. 181, ad *Isa.* LVII, 9.

(64) *Ista pseudo-Athanasii: Aliasque vidi oves, luxuriantes et delicias uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cujus ver-*

CAPUT II.

Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; Βλέ- A
 πω, φημί, κύριε. Οὗτος, φησίν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ
 ἀπάτης ἐστίν. Οὗτος ἐκτριβεί τὰς ψυχὰς τῶν δού-
 λων τοῦ Θεοῦ, καὶ κατασφραγίσαι ἀπὸ τῆς ἀληθείας,
 ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς
 ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος
 τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς
 καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ
 τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω
 αὐτῷ· Οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστίν εἰς θάνατον καὶ
 καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· Ἄκουε, φησίν· Ἄ εἶ-
 δες πρόβατα ἰλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπε-
 σπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκό-
 τες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν
 τούτοις μετάνοια ζωῆς οὐκ ἐστίν· ὅτι καὶ τὸ ὄνομα
 τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ἡ
 ζωὴ θανάτος ἐστίν. Ἄ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ
 καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκό-
 τες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύ-
 ριον μὴ βλασφημήσαντες· οὗτοί οὖν κατεφθαρμένοι εἰ-
 σιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστὶ μετα-
 νοίας, ἐν ἧ δύνανται ζηῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλ-
 κίδα ἔχει ἀναστάσεως· ἔως τίνος· ὃ δὲ θάνατος ἀπώ-
 λειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ
 δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῆ
 ἰδέῃ, περικείμενον δέρμα αἰγίον λευκὸν, καὶ πήραν
 τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν,
 καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε
 ῥοθηθῆναι με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελά-
 βανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ
 νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα, καὶ τρυφῶντα, μὴ
 σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρη-
 μνώδη, καὶ ἀκανθώδη, καὶ τριβόλωδη· ὥστε ἀπὸ τῶν
 ἀκανθῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρό-
 βατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις,
 καὶ λίαν ἐταλαιπώρουεν δερόμενα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὡδε
 χάκει περιέλαυνεν αὐτὰ· καὶ ὄλωσ ἀνάπαυσιν αὐτοῖς
 οὐκ εἶδίδου, οὐδὲ ἴσταντο.
 ejus : agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut tempus (80) permittebat.

CAPUT III.

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ τα-
 λαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβα-
 σανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὄλωσ οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ
 ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· Κύριε, τίς ἐστίν οὗ-
 D

Ait mihi angelus : Vides autem (65) hunc pastorem?
 Video, inquam, domine. Et dixit mihi : Hic nun-
 tins dulcedinis ac voluptatis est (66). Hic ergo cor-
 rumpit mentes servorum Dei, et avertit eos a veri-
 tate, oblectans cupiditatibus ; et pereunt. Oblivi-
 scuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis con-
 versantur et deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc
 nuntio malo (67) aliqui usque ad mortem, aliqui vero
 usque ad defectionem (68). Dico ei : Domine, non in-
 telligo, quid sit ad mortem, et quid ad defectionem.
 Audi, inquit : Quæcunque pecora vidisti valde læta
 et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum (69) a Deo
 discesserunt, et tradiderunt se desideriis hujus sæ-
 culi. Iis ergo non est per pœnitentiam regressus ad
 vitam ; quoniam quidem adjecerunt ad reliqua de-
 B licta sua, et nomen (70) Domini nefandis insectati (71)
 sunt*verbis. Hujusmodi homines morti sunt desti-
 nati. Quæ vero vidisti pecora non exsultantia, sed
 uno loco vescentia ; ii sunt, qui tradiderunt se qui-
 dem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum
 in Dominum locuti sunt. Hi igitur non (72) defecerunt
 a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem
 vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet spem aliquam
 redintegrationis ; mors vero perpetuo tenetur inter-
 itu. Rursum progressi sumus paululum : et osten-
 dit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figu-
 ram habentem (73), amictum pelle alba caprina,
 peram gestantem in humero, et manu virgam nodo-
 sam et valde duram, et flagellum (74) in manu ; aspe-
 ctum autem truce[m] (75) et sævum habebat, ut pos-
 set terrere aliquos (76) : talis erat aspectus ejus.
 Hic ergo accipiebat ab illo juvene pastore ea pecora,
 quæ delicias (77) quidem agebant, sed non exulta-
 bant ; et compellebat ea in præcipitem locum quem-
 dam, ac spinosum tribulisque confertum, usque ad-
 eo ut de spinis et tribulis se non possent explicare ;
 sed implicita ibi pascebantur spinis et tribulis ; et
 graves (78) cruciatus experiebantur ex verberibus (79)
 C edit. Oxon. Græca : *Hi quidem corrupti et a veritate
 seducti sunt.*
 (73) Lamb. *deest habentem.*
 (74) Lamb. *et vehementer durum flagellum.*
 (75) Lamb. *amarum.* Sic et edit. Oxon. quæ etiam
 severum pro sævum habet.
 (76) Lamb. *horrere aliquis.* Al. *exhorreere ali-
 quis.*
 (77) Lamb. cum edit. Oxon. *deliciis.*
 (78) Lamb. *pascerentur. Spinis et tribulos et gra-
 ves.*
 (79) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon
 Al. *verbis.*
 (80) Ita Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. Al. *ante
 tempus.*

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

sione librarii incuria videntur excidisse. Apud ipsum
 namque paulo post hæc leguntur : *Quæ vero vidisti
 pecora non exsultantia, sed uno loco vescentia ; quæ
 sane omnia pœnitentia arguunt.* Cl. *Pastoris* edi-
 tores id fugisse miror.

(65) Lamb. desunt *angelus et autem.* Sic et
 Græca.

(66) Ita Fellus ex mss. Angl. quibus deest *illice-
 brarum*, quod addunt editii.

(67) Lamb. deest *malo.*

(68) Græca, *ad corruptionem.*

(69) Lamb. *perpetuo.*

(70) Lamb. *sua, etiam hoc quod nomen.* Sic et
 Fellus.

(71) Mss. Angl. *insecuti.*

(72) Mss. Angl. deest *non* : neque illud, agnoscit

edit. Oxon. Græca : *Hi quidem corrupti et a veritate
 seducti sunt.*

(73) Lamb. *deest habentem.*

(74) Lamb. *et vehementer durum flagellum.*

(75) Lamb. *amarum.* Sic et edit. Oxon. quæ etiam
 severum pro sævum habet.

(76) Lamb. *horrere aliquis.* Al. *exhorreere ali-
 quis.*

(77) Lamb. cum edit. Oxon. *deliciis.*

(78) Lamb. *pascerentur. Spinis et tribulos et gra-
 ves.*

(79) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon
 Al. *verbis.*

(80) Ita Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. Al. *ante
 tempus.*

tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo A
 miseratione (81) movetur adversus hæc pecora? Hic, inquit, pastor, pro justis (82) quidem nuntius est, sed præpositus pœnæ. Huic ergo traduntur qui a Deo aberraverunt, et servierunt desideriis ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis. Vellem, inquam, nosse, Domine, varias has pœnas, cujusmodi sunt? Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in vita sua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii inopiam; alii diversas acrimonias (83). Quidam inconstantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda (84). Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conducit (85) eis; et dicunt in actibus suis, successum se non habere. Succurrunt iis, ea quæ nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpassi fuerint omnem vexationem et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitæ (86) serviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt (88); et tunc dant Deo honorem, dicentes, justum judicem eum esse, meritoque se omnia esse perpassos secundum facta sua (89). In reliquum vero serviunt Deo mente pura et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quæcunque poscunt. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec jam quidquam crudelitatis (90) patiuntur.

CAPUT IV.

Dico illi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid inquiris, inquit? Dixi ei: An per idem tempus crucientur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus? Ait mihi: Per idem tempus etiam cruciantur. Et dixi ei: Exiguum igitur cruciantur: oportebat autem eos qui sic percipiunt voluptates ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati pœnarum. Ait mihi: Fatuus es, nec intelligis hujus pœnæ virtutem. Et dixi: Si enim intelligerem, domine, non interrogarem ut demonstrares mihi.

Audi, inquit, quanta sit vis utriusque, dulcedinis C
 ac pœnæ. Dulcedinis una hora suo spatio terminatur: pœnæ vero una hora (91) triginta dierum vim possidet. Quicumque igitur uno die perceperit fallacem (92) dulcedinem ac voluptatem, unoque (93) die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus ejus valebit. Ita, quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanæ (94) dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero tormentorumque amplius.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(81) Mss. Angl. deest. *miseratione*.(82) Lamb. et Carm. *de justis*. Sic et Græca. Ad hunc locum respicit Origenes homil. 1, in psal. xxxvii, edit. nov. tom. II, pag. 681.(83) Mss. Angl. *detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diversis ægrimonias*. Et mox pro acrimonias, al. *ægrimonias*. Felli tamen editio Oxon. *ægritudines*. Sic sane Græca, *ἀσθενείας*.(84) Lamb. *multisque aliis exercitiis et incommodis*. At Felli editio sic: *alii multis aliis exercitiis incommodisque afficiuntur*.(85) Mss. Angl. *provenit*.(86) Lamb. *desunt per et ritæ. Fellus: vitæ suæ*.

Α τοσ ὁ ποιμὴν, ὁ ἀσπλαγχνός καὶ πικρός; Καὶ λέγει μοι· Οὐτός ἐστιν ὁ ἀγγελὸς τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δικαίων ἐστὶ, τεταγμένους δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν καὶ τιμωρεῖται αὐτούς, καθὼς ἀξιοὶ εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ· Ἥθελον γινῶναι, κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, ποταπαὶ εἰσιν. Ἄκουε, φησὶν· Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαὶ εἰσι βάσανοι. Ἐπὶν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλοῦτι, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ποικίλαις περιπίπτοντες. Ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων, καὶ ἑτέροις ποικίλαις πράξει. Πολλοὶ γὰρ ἀποκαταστάνας ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς δῶς ὑποδαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἔπραξαν οὐκ εὐδοοῦνται· καὶ λοιπὸν αἱ [τιῶνται] τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἄν δὲ μετανοήσῃσι καὶ ἀνανήψῃσι, τότε συνιώσι, ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐδοοῦντο· καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν Κύριον, ὅτι δικαίος κριτῆς ἐστίν, καὶ δικαίως ἔπαθεν, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν (87).

Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ὥραι, τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐάν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ, καὶ ἠπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὀλοκληροῦ ἰσχνὴν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδὲν ἐστίν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

(87) Pseudo-Athanasius post πράξεις αὐτῶν, intermediis omissis, continuo subdit: Ἄκουε, x. τ. λ., ut mox infra.

(88) Mss. Angl. *gesserunt*.(89) Mss. Angl. *passos secundum facta sua; scilicet quisque eorum*. In, etc.(90) Bodl. *crudelē*.(91) Lamb. *pœna vero unius horæ*.(92) Lamb. *deest fallacem*. Laudat hunc locum Origenes homil. 8, in Numeros, edit. nov. tom. II, pag. 294.(93) Al. *si uno*.(94) Lamb. *deest mundanæ*.

CAPUT V.

Dixi ei : Domine, quoniam non intelligo omnia (95) tempora hæc dulcedinis voluptatis ac pœnæ, lucidius mihi de his expone. Respondit mihi, dicens : Insipientia (96) tua tibi perseveranter inhæret. Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire? Vide, ne forte (97) tempore exacto, tu insipiens reperiaris. Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas.

(98) Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος, καὶ πράσων ἔβούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδεται· ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας, ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῆ ἡμέρας.

et voluptas mundana (100) nullam memoriam habent, propter stultitiam quæ insita est illis. Cum vero uno die accesserit homini cruciatus ac pœna, toto anno torquetur; magnam enim memoriam possidet pœna. Toto igitur anno dolens meminit; et tunc recordatur dulcedinis illius vanæ (1) ac voluptatis, et sentit propterea se pœnas pati. Quicumque igitur se dulcedini et voluptati tali tradiderint, sic puniuntur (2); quoniam vitam habentes, ipsi se reddunt obnoxios morti.

Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ· Ποταὶ τρυφαὶ εἰσι βλαβεραὶ; λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικῆ τρυφῆ ἐστίν, νῦν (3) ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ· ὁμοίως καὶ ὁ μοιχὸς, καὶ ὁ μέθυσος, καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψευστής, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητῆς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὐταὶ δὲ αἱ πρᾶξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν. Αὕτη οὖν ἡ τρυφή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν· αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βάσανον.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

SIMILITUDO VII.

Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.

CAPUT UNICUM.

Post dies paucos video illum in eo campo, in quo pastores illos ante videram (5). Et ait mihi : Quid inquiris? Veni, inquam, rogare te, domine, ut pastorem illum præpositum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me affligit. Et respondens : Necessè est, inquit, patiaris incommoda et vexationes (6); sic enim præcepit de te ille nuntius bonus (7) : quia tentare te vult. Quod, inquam, domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer? Adverte, inquit. Complura quidem habes peccata; sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi (8); sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exarcerbatus, jussit te aliquantum temporis vexationem experiri; ut et illi admissorum suorum agant pœnitentiam, et abluant se ab omni cupiditate hujus sæculi. Cum itaque egerint pœnitentiam et purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille qui præpositus est pœnæ. Dico ei : Domine, si ita illi se gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum; ego quid feci? Respondens : Aliter, inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu passus fueris, necesse est ut et illi sentiant; quandiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri. Et dixi : Sed ecce jam nunc, domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis suis. Et ego scio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum qui agit pœnitentiam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(95) Lamb. deest, *omnia*. Mox Fellus : *d. ac voluptatis, et*.

(96) Mss. Angl. *stultitia*. Et paulo post, *stultus*.

(97) Lamb. *quando*. Sic et edit. Oxon.

(98) Post verba βασιάνου πολὺς, modo relata, hæc statim subdit pseudo-Athanasius, paululum variata, cæteris interim omissis. Sic et mox infra, post τῆ ἡμέρας, continuo sequitur : Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ.

(99) Lamb. *fuerit*.

(100) Sic Fellus in edit. Oxon. ex mss. Angl. Al. omittunt *mundana*.

(1) Mss. Angl. deest, *vanæ*.

(2) Lamb. *patiuntur*.

Qui uno die commiserit se voluptatibus, et fecerit quidquid appetit animus ejus, plurima repletur stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero obliviscitur, quid fecerit (99) pridie; dulcedo enim

Dixi ei : Quæ sunt, domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas est quodeunque libenter facit. Etenim iracundus satisfaciens moribus suis percipit voluptatem suam; et adulter, et ebriosus (4), et detractor, et mendax et cupidus, et fraudator, et quicumque illis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Illæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur et patiuntur pœnas. Sunt etiam voluptates, salutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Hæc

voluptates noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

(3) Ita Græca edita a cl. Montfaucono, Fabricius tamen pro νῦν legit ὅτι, veteri interpreti inh. reus. Clericus autem omisit νῦν, nec recepit ὅτι. Sic et Russelius ipsum secutus.

(4) Lamb. *ebrius*. Et mox cum Bodl. *infamator pro detractor*.

(5) Lamb. *pastorem illum videram*. Editio autem Felli Oxon. omittit *illos*.

(6) Lamb. *ut incommoda et vexationes sint*,

(7) Bodl. *honestus*. Sic et infra.

(8) Lamb. *desunt, sed ad tradi*. Videntur librario excidisse ob sequens *sed*.

affligere (9) animam suam, et humilem animo se præstare (10) in omni negotio, et vexationes multas variasque (11) perferre; comque perpressus fuerit omnia quæ illi instituta fuerint (12), tunc forsitan qui eum creavit et qui formavit universa (13), commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui penitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuæ vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est (14); sicut præcepit nuntius Domini qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino; quod præscius futuri (15) dignum te habuit, cui prædiceret tribulationem instare valentibus eam sustinere. Dico ei: Et tu, domine, mecum esto; et facile omnem vexationem sustinebo. Ego, inquit, ero tecum: sed et rogabo nuntium illum qui præpositus est pœnæ, ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris; tantummodo in humilitate persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac nati (16); et in mandatis ejus ambula, quæ præcepit (17) tibi: et penitentia poterit esse firma atque pura. Et si hæc custodieris cum dono tua, incommoda a te recedent: sed et ab omnibus quicunque in his mandatis ambulaverint omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO VIII

Electorum, et penitentium peccatorum multa sunt genera: omnes autem, pro penitentia et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit mihi salicem tegentem campos ac montes, sub cujus umbram venerunt omnes qui vocati erant in nomine Domini. Et juxta salicem stabat nuntius Domini valde præclarus et sublimis; et secabat cum falce magna ab illa salice (18) ramos; et populo illi qui erat sub umbra salicis illius, exiguas et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem accepissent universi, deposuit falcem; et arbor illa integra permansit, sicut antea videram eam: quam ego rem mirabar (19), atque intra me disputabam (20) ait ad me pastor ille: Desine mirari quod arbor illa tot (21) ramis præcisus permanserit integra; sed expecta: nunc demonstrabitur tibi quod significet angelus ille qui populo porrexit virgas. Et rursus eas ab his reposebat (22); et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgasque (23) reddebat; quas cum acceperat ille, considerabat. A quibusdam enim accipiebat aridas et putridas, velut a linea tactas: et jubebat eos qui hujusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non tactas a linea: et hos seorsum statui jubebat. Alii porrigebant semi-aridas virgas: et hi quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semi-aridas et scissuras habentes: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas (24) afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia (25) vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant; quarum duæ partes viridæ erant, tertia vero arida: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duæ partes erant aridæ, tertia vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Quidam porrigebant virgas suas paululum (26) aridas (exiguissimum enim aridum erat in virgis eorum, id est ipsarum cacumen [27]), scissuras vero habebant: et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgis exiguum erat viride, reliquum vero aridum: et hi seorsum statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi hujusmodi virgas porrigebat; et magnum ex his nuntius ille gaudium cepit: et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides et pampinos habentes: et hi seorsum statuebantur; et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat (28). Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus excreverant pampini earum (29); qui pampini quosdam fructus afferebant. Qui hujusmodi (30) virgas porrigebant valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eis

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(9) Mss. Angl. *cruciare*.

(10) Sic Fellus Lamb. *animo se habere*. Bodl. *animo se gerere*. Carin. et Vict. *animam agere*. Al. *animose agere*. Exhibent quoque *animose editi*. Cler. et Russel. minus recte, ut quidem videtur.

(11) Al. *sæpiusque pro variasque*.

(12) Lamb. *quæ instituerit*.

(13) Lamb. *qui creavit omnia et formavit universa*.

(14) Edit. Oxon. *et quod multam vexationem patiaris necesse est*.

(15) Mss. Angl. *quod dignum te habuit, cum prædiceret incommodum tibi instare valenti id sustinere, præscius futuri*.

(16) Lamb. *desunt, ac nati*.

(17) Mss. Angl. *in mandatis meis ambula, quæ præcepi*. Sic et edit. Oxon.

(18) Lamb. *cum falce de ea salice*.

(19) Mss. Angl. *quod nomine mirabar*. Editio Felli Oxon. *Ex quo opere mirabar*.

(20) Al. *cogitabam*. Sic et Fellus.

(21) Ita Fellus ex mss. Editi., *tota*.

(22) Sic editio Felli Oxon. ex Lamb. Al. *illis reposcit*.

(23) Lamb. *ista quæ acceperat ordine, eodem vocabatur ad illum, virgamque*.

(24) Conjicit cl. Wakius, ante ista verba: *Alii virgas suas, etc., excidisse librario sequentia: Alii virgas afferebant, virides quidem, sed scissuras habentes*. Hæc enim memorat Hermas in hac ipsa Similit., capp. 5 et 7.

(25) Lamb. *alia vero dimidia*.

(26) Mss. Angl. *paulo minus*. Sic et editio Oxon.

(27) Sic Fellus. Al. *ipsam cacumen*. Ita et Bodl. Hermas ipse sub init. cap. 10 hujus similit. hæc habet: *Exceptis cacuminibus earum*. Sic rursus cap. 11. Hinc confirmatur lectio quam sequimur.

(28) Lamb. *magna hilaritate capiebat*.

(29) Bodl. *earumque pampini*.

(30) Lamb. *quemdam fructum afferebant: eorum virorum qui hujusmodi*.

magnam lætitiã percipiebat; nec minus pastor ille cum eo (31) ex eadem causa hilaritatem capiebat.

CAPUT II.

Tunc nuntius Domini coronas jussit afferri. Allatæ sunt autem coronæ velut ex palmis factæ; et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgibus pampinos invenerat et fructum (32); et jussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgibus sine fructu (33) invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eandem habebant, id est candidam sicut nivem; cum qua jubebat ipsos ire (34) in turrim. Nec minus et eos qui reddiderant virgas suas, sicuti acceperant virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire (35) in turrim. His consummatis, ait ad pastorem illum: Ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco quo quisque metuit habitare, consideratis prius virgibus eorum diligenter: tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te præterierit, inquit, ego eos super aram probabo. His ad pastorem dictis, recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: Accipiamus ab omnibus virgas; et plantemus illas, si possint revirescere (36). Dico ei: Domine, istæ quæ sunt aridæ virgæ, quo modo possunt revirescere? (37) Ait mihi: Arbor ista salix est, et semper amat vitam. Si plantatæ ergo fuerint hæ virgæ, exiguumque humoris acceperint (38), plurimæ ex eis revirescent. Tentabo enim, et suffundam (39) eis aquam: et si qua earum potuerit vivere, gratulabor ei; quod si non, certe non videbor ego negligens fuisse. Jussit deinde me vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt: quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit (40) illis; ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exstarent. Deinde cum irrigasset illas, ait mihi: Eamus; et post paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult (41) omnes eos, qui ex ea acceperunt virgas. Ego autem spero, cum sint aqua superinfusæ hæ (42) virgæ, plurimas victuras humore capto (43).

CAPUT III.

Dico ei: Arbor hæc, Domine, demonstra mihi, quid sit: valde enim moveor, quod tot ramis recisis (44) integra videatur esse; nec omnino quidquam de ea minus videtur esse; quo maxime (45) stupeo. Audi, inquit: Arbor hæc magna quæ campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei prædicatus (46) est in omnibus finibus orbis terræ. Populi vero stantes sub umbra, si sunt qui audierunt prædicationes ejus, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus (47) Michael est, qui populi hujus habet potestatem et gubernat eos. Hic enim in corde eorum qui crediderunt, inserit legem (48). Visitat igitur eos, quibus dedit legem, si eam custodierunt. Videt autem uniuscujusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illæ enim virgæ, Domini lex sunt. Cognoscit autem (49) deinde omnes eos, qui non servaverunt legem; sciens sedem uniuscujusque eorum. Dico ei: Quare, inquam, Domine, alios dimisit in turrim, alios tibi hic reliquit? Hi, inquit, quicumque supergressi sunt legem quam ab eo acceperunt, in mea relictis sunt potestate; ut admissorum (50) suorum agant pœnitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt. Qui sunt ergo, Domine, inquam, in turrim euntes coronati? Ait mihi: Quicumque luctati cum diabolo vicerunt eum, illi sunt coronati. Illi autem sunt, qui ut servarent legem, perpassi sunt iniqua (51). Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eandem quidem legem vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem (52); sed nec abnegaverunt sanctam (53) legem. Hi vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt; modesti sunt atque justii, et qui valde pura mente vixerunt et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas virgas quas plantavi et irrigavi.

CAPUT IV.

Post paucos vero dies reversi sumus; eodemque loco consedit nuntius ille magnificus; ego autem astiti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (31) Sic Fellus ex Lamb. Al. omittunt, cum eo.
 (32) Lamb. eos viros, in quorum virgibus pampinos invenerat fructum: omisso, nuntius.
 (33) Lamb. desunt, sine fructu.
 (34) Lamb. quibus jubebat ire. At Vict. habebant pro jubebat.
 (35) Lamb. deest, ire.
 (36) Bodl. et Lamb. reviviscere. Ita sæpe. Sic et mss. Vict. et Carm. Fellus autem in edit. Oxon. si forte possint revirescere.
 (37) Lamb. desunt: Dico ei... reviviscere.
 (38) Lamb. humorem.
 (39) Lamb. effundam.
 (40) Lamb. effudit. Bodl. suffudit.
 (41) Lamb. jussit.
 (42) Mss. Angl. adæquatæ hæ.

- (43) Lamb. humo receptas. Bodl. humore percepto.
 (44) Mss. Angl. præcisus. Sic et edit. Oxon.
 (45) Mss. Angl. nomine.
 (46) Lamb. Hæc autem lex Filius Dei est, prædicatus.
 (47) Mss. Angl. magnus et honestus. Ita quoque Felli edit. Oxon. Hunc locum laudat Origenes Comment. in Math. tom. XIV, edit. nov. tom. II, pag. 644.
 (48) Lamb. legem suam.
 (49) Lamb. ex iis multas vexatas. Illæ enim virgæ lex est. Cognoscens deinde.
 (50) Lamb. commissorum.
 (51) Bodl. injusta.
 (52) Lamb. oderunt vero legem.
 (53) Mss. Angl., Vict. et Carm. suam.

ei. Tunc ait mihi : Succinge (54) te sabano, et ministra mihi. Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco. Ut autem vidit me cinctum, et paratum illi (55) ministrare, ait : Voca viros illos, quorum virgæ plantatæ sunt, suo quemque ordine, sicut porrexerunt illas. Et duxit me in campum; et vocavi (56) omnes; qui etiam universi constiterunt ordinibus (57) suis. Ait deinde ad illos : Quisque virgam suam extrahat, et ad me afferat. Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas habuerunt. Et quorum (58) putridæ et aridæ repertæ sunt virgæ, jussit eos stare seorsum. Deinde porrexerunt qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas (59) virides : quidam vero aridas et putridas, velut a tineæ tactas. Eos qui virides tradiderunt, jussit seorsum stare : illos vero qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare (60) jussit. Porrexerunt deinde illi qui semiaridas habuerant, et scissuras habentes : multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes; quidam vero virides, pampinos habentes, et in pampinis fructum, sicut illi qui in turrim iverunt coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas. Quidam vero sicut fuerant, semiaridas et scissuras habentes. Jussit unumquemque eorum seorsum stare; alios suo quemque ordine (61), alios seorsum.

CAPUT V.

Deinde porrexerunt qui habuerant (62) virides quidem virgas, sed scissuras habentes. Illi omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem ex his percepit hic Pastor, quod omnes politæ (63) essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam viridem, et dimidiam aridam habuerant : quorumdam vero inventæ sunt totæ virides; aliorum semiaridæ; aliorum virides et pampinos habentes (64). Illi omnes dimissi sunt unusquisque in suum ordinem (65). Tradiderunt (66) deinde qui habuerant duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam : multi ex eis virides porrexerunt; multi semiaridas; cæteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem. Deinde porrigebant, qui habuerant in virgis suis duas partes aridas, tertiamque viridem : multi quoque ex eis porrexerunt semiaridas; quidam vero aridas et putridas; alii autem semiaridas et scissuras habentes : pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine (67). Deinde porrexerunt, qui tertium (68) habuerant viride, reliquum vero aridum : horum virgæ majori ex parte inventæ sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum; et reliquæ virides totæ. Ex his virgis gaudium vehementer percepit pastor ille, quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.

CAPUT VI.

Postquam autem omnium (69) virgas considerasset, ait mihi : Dixeram tibi, arborem hanc diligere vitam. Vides, quod (70) multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem. Video, inquam, domine. Ut scias, inquit, bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandam (71) esse, qui dedit spiritum iis qui digni erant agere (72) pœnitentiam. Et dixi : Quare ergo, Domine, non omnes egerunt pœnitentiam? Ait mihi : Quorum viderat (73) Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis; illis tribuit pœnitentiam. At quorum aspexit dolum et nequitas, et animadvertit ad se fallaciter reversuros (74), negavit iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus nefandis maledicerent verbis. Dico ei : Nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit (75) locus cujusque eorum qui virgas reddiderunt, et sedes eorum (76) : ut auditis his et creditis, ii qui non custodierunt integrum, sed dissipaverunt sigillum quod acceperunt, agnitis suis factis, pœnitentiam agant; et accepto a te sigillo, Domino dent honorem (77), quod sit super (78) eos motus clementia sua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves. Audi, inquit : Quorum virgæ aridæ et putridæ repertæ sunt, et velut a tineæ tactæ; hi sunt transfugæ, et (79) Ecclesiæ pro-

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Angl. *incinge*. Et mox *incinxi*. Usitatum autem Græcis vocem *σάβανον*, quæ linteum sive linteamen denotat, vetus interpretes hic in sua versione retinuit.

(55) Lamb. *sibi*.

(56) Lamb. *Et eduxit in campo, et vocavit*.

(57) Mss. Angl. *agminibus*.

(58) Lamb. *quæ*.

(59) Lamb. *addit suas*. Et mox omittit *aridas et*.

(60) Lamb. *primariis tradere*. Bodl. *primariis stare*.

(61) Ms. Angl. *suo quoque agmine*. Ita sæpe. Habent etiam *agmine* Vict. et Carui.

(62) Lamb. *habuerunt*. Sic et paulo post, et passim.

(63) Quidam ex impressis habent *imitatæ*. Al. *initatæ*. At ms. Lamb. *mutati*. Sic et Victor.

(64) Mss. Angl. *aliorum pampinos habebant*.

(65) Al. *unusquisque in suo ordine steterunt*. Deinde.

(66) Ita Felli editio Oxon. ex Lamb. Al. omit-

tunt *Tradiderunt*.

(67) Conjicit Wakius, librarii incuria hic fuisse omissa sequentia : *Quidam porrigebant virgas suas paululum aridas; (aridum enim erat ipsum cacumen) scissuras vero habebant*. De his enim fit mentio in hujus similit. cap. 4 et 10.

(68) Ex Fello mss. Angl. *minimum pro tertium*. Sic et Victor.

(69) Lamb. *omnes*.

(70) Mss. Angl. *quam*.

(71) Ms. Angl. *honestam*.

(72) Lamb. *diligunt agere*.

(73) Ms. Angl. *vidit*.

(74) Lamb. *reversos*.

(75) Sic mss. Angl. et Vict. Sic et edit. Oxon. At edit. Paris. *quis, quid is*.

(76) Lamb. *sederunt seorsim*.

(77) Lamb. *accepto ait sigillo, Domine, dent honorem*.

(78) Ms. Angl. *in pro super*.

(79) Al. omittunt *et, quod* exhibet edit. Oxon.

ditores, qui inter reliqua sua delicta, nefandis verbis Dominum insectati (80), nomen ejus negaverunt, quod super eos erat invocatum. Hi igitur omnes mortui sunt Deo; atque etiam neminem eorum vides egisse pœnitentiam, tametsi audierint mandata mea, quæ tu eis protulisti: ab hujusmodi ergo hominibus abest vita (81). Hi quoque qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab (82) illis fuerunt, ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei; præcipue eos qui peccassent: non sinentes eos ad pœnitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum: atque etiam multos vides agere pœnitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent pœnitentiam. Quicumque vero non egerint pœnitentiam, ii et patientiam perdiderunt, et vitam (85) suam amittent. At his qui egerint, murus in primis cœpit esse sedes (84) eorum; quidam vero etiam (85) in turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in pœnitentia, peccantium inesse vitam; non agentium vero pœnitentiam, mortem paratam.

CAPUT VII.

De his vero qui semiaridas virgas porrexerunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridæ erant virgæ; hi dubii sunt; nec enim vivi sunt, nec mortui. At hi qui semiaridas et scissuras habentes tradiderunt; et dubii sunt, et maledici, de absentibus detrahentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se (86) invidentes. Et iis quidem proposita est pœnitentia: vides enim ex his aliquos pœnitere. Quicumque vero eorum cito egerunt (87) pœnitentiam, hi in turri habent sedem: at ii qui tarde egerunt, in muris habitant (88). Qui vero non egerunt pœnitentiam, sed in suis permanserunt factis, morte morientur. At vero hi qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt; fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum (89) de principatu et dignitate. Verum omnes hujusmodi insipientes (90) sunt et fatui, qui habent inter se æmulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis (91) emendaverint se, et cito per suasionem meam (92) egerint pœnitentiam; in turri denique incipient habitare, sicut et hi qui egerunt digne (93) pœnitentiam. Quod si quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur (94) a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit; non in principatu aut aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animæ vitam homines consequentur; per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirunt.

CAPUT VIII.

Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium viride; hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sancis: ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis, egerunt pœnitentiam, et in turri habitare cœperunt; quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus pœnitentiæ: a negotiatione enim sua, nefanda in Dominum locuti sunt, et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis est regressus; qui si cito pœnitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint (95), mortem sibi acquirunt. At hi qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam; compluribus modis depravati (96), negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt pœnitentiam, atque ita in turri habitare cœperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt: illi igitur in totum amiserunt vitam (97). Quidam vero dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt: iis adhuc regressus est, si cito egerint pœnitentiam, nec voluptatibus (98) suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirunt.

CAPUT IX.

Qui vero porrexerunt virgas suas, quarum duæ partes aridæ fuerant, et tertia viridis; fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati (99) bonis, apud exterarum gentes celebriores esse cupierunt (100),

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Ms. Angl. <i>insecuri.</i>	(90) Lamb. <i>desunt, insipientes et.</i>
(81) Lamb. <i>tu habes ita.</i>	(94) Mss. Angl. <i>meis.</i>
(82) Mss. Angl. <i>prope ab.</i>	(92) Mss. Angl. <i>persuasionis suæ.</i> Edit. Paris. et Clerici <i>persuasionem</i> , mendose. Fabricii quoque editio <i>typothetæ incuria hic male se habet.</i>
(83) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. <i>ii et pœnitentiam, et vitam.</i>	(93) Lamb. <i>deest, digne.</i>
(84) Lamb. <i>hi qui egerint; murus erit sedes.</i> At Victor. <i>mutis pro murus.</i> Felli autem edit. Oxon. sic: <i>At ii qui egerint, in primis muris cœpit, etc.</i>	(94) Al. <i>expelletur.</i>
(85) Ita mss. Angl., Victor. et Carm. Ita et Felli edit. Oxon. Al. <i>etiam qui non.</i>	(95) Lamb. <i>add. pœnitentiam.</i>
(86) Bodl. <i>desunt inter se.</i> Lamb. <i>intra se.</i>	(96) Mss. Angl. <i>quamplurimis generibus inficiati.</i>
(87) Mss. Angl. <i>gesserunt.</i>	(97) Bodl. <i>pœnitentiam.</i>
(88) Lamb. <i>habitabunt.</i>	(98) Lamb. <i>in voluntatibus.</i>
(89) Sic Felli ex Lamb. Al. <i>contentionem.</i>	(99) Lamb. <i>exacti.</i>
	(100) Mss. Angl. <i>honestiores esse cupiere.</i>

et in superbiam magnam inciderunt (1), et sublimia cœperunt spirare (2), et veritatem deserere (3); neque appliciti sunt justis; sed (4) cum exteris gentibus convixerunt; et hæc illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt (5); sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt pœnitentiam; et sedes eorum in turri esse cœperunt. Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis (6), in perpetuum a Deo defecerunt (7), nationum facinoribus et operibus servientes. Hujusmodi ergo homines adnumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere cœperunt, non sperantes se propter facta sua assequi posse (8) salutem: alii dubii facti, dissensiones excitaverunt. His igitur et illis qui propter facta sua dubii esse cœperunt, adhuc est regressus: sed hæc pœnitentia cita (9) esse debet, ut sit in turri sedes eorum. His vero qui non agunt pœnitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors prope est.

CAPUT X.

At hi qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola arida (10) erant, et scissuras habebant; semper boni atque fideles et probi erga Deum (11) fuerunt; sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates, et minutas cogitationes (12), quas intra (13) se habuerunt. Auditis ergo verbis meis, plurimi egerunt pœnitentiam celeriter; et in turri habitare cœperunt. Quidam autem ex his evaserunt dubii; quidam adjecerunt ad dubiam mentem, etiam dissensiones movere. In his igitur etiam nunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur (14). Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola erant viridia (15), crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt (16); nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitibus suis Dei servos susceperunt (17). Auditio igitur hoc, regressi (18), sine mora egerunt pœnitentiam, et omnem virtutis æquitatem (19) exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt; et alii libenter adversa passi sunt, memores (20) factorum suorum.

CAPUT XI.

Postquam finisset omnium virgarum explanationes (21), ait mihi: Vade, et dic omnibus, ut agant pœnitentiam; et vivent Deo, quia motus Dominus magna clementia sua (22), misit me ut pœnitentiam nuntiarem omnibus, his etiam qui non merentur (23) propter facta sua assequi salutem. Sed patiens est Dominus, et invitationem per Filium suum factam vult conservare. Dico ei: Spero, Domine, fore ut auditis his universi agant (24) pœnitentiam. Credo enim, unumquemque agnitis (25) suis factis et accepto Dei timore, ad pœnitentiam regressurum. Ait mihi: Quicumque toto corde egerint pœnitentiam, et purificaverint se ab omni nequitia quæ supra dicta est (26), et non adjecerint adhuc ad delicta sua quidquam; accipiant a Domino remedium priorum (27) peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his (28); et vivent Deo. Qui vero adjecerint, inquit, ad delicta sua, et conversati fuerint in cupiditatibus (29) sæculi hujus; damnabunt seipsos ad mortem. Tu vero ambula in mandatis istis; et vives Deo: et quicumque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo. Postquam vero hæc omnia mihi ostendit, ait mihi: Reliqua post dies paucos tibi ostendam.

SIMILITUDO IX.

Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.

CAPUT PRIMUM.

Postquam scripsi Mandata et Similitudines pastoris illius, nuntius pœnitentiæ venit ad me, et dixit mihi: Volo ostendere tibi quæcunque Spiritus tibi ostendit, qui in effigie Ecclesiæ locutus est tecum. Ille enim Spiritus, Filius Dei est. Et quia infirmior eras corpore, non ante per nuntium declaratum est

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (1) Lamb. *superbiam magnam induerunt.*
 (2) Ita Bodl. Lamb. et Vict. Editi, *sperare.*
 (3) Mss. Angl. *deseruerunt.*
 (4) Sic mss. Vict. et Carn. Sic et edit. Oxon. Al. *omittunt, sed.*
 (5) Lamb. *fideles perseveraverunt esse.*
 (6) Mss. Angl. *evecti vanitatibus eorum.*
 (7) Mss. Angl. *desitterunt.*
 (8) Lamb. *deest. posse.*
 (9) Bodl. *citata.*
 (10) Lamb. *solidæ aridæ.*
 (11) Lamb. *honesti erga Dominum.*
 (12) Lamb. *inanes et minimas disputationes.*
 (13) Bodl. in. Lamb. *inter.*
 (14) Lamb. *boni semper difficile movebuntur.*
 (15) Lamb. *quæ solæ erant virides.*
 (16) Al. *etsi ad scelera aliqua prolapsi sunt.*

- (17) Mss. Angl. *repperunt.*
 (18) Mss. Angl. *hoc regressu.*
 (19) Victor. *virtutem æquitatis.*
 (20) Lamb. *et libenter patiuntur, memores.*
 (21) Al. *exsolutiones.*
 (22) Lamb. *mortis Dominus in multa sua clementia.*
 (23) Mss. Angl. *omnibus darem, et quidem quibusdam non merentibus.*
 (24) Al. *quoniam, auditis his, universi agent.* Edit Paris. *quoniam, eruditus his.*
 (25) Lamb. *auditis.*
 (26) Lamb. *desunt, quæ supra dicta est.*
 (27) Mss. Angl. *deest, priorum.*
 (28) Lamb. *meis.* Sic et edit. Felli Oxon.
 (29) Al. *desideriis.*

tibi, quam firmatus es a Spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis videre. Tunc enim bene quidem ac magnifice (30) ædificatio turris ab Ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virgine (31) monstrata, cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris, per eundem quidem Spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre: idcirco enim in domum tuam missus sum habitare ab illo nuntio venerando (32); ut cum omnia potenter videris, nihil ut prius expavescas. Et duxit me in ascensum montis Arcadiæ (33); et concessidimus in cacumine ejus. Et ostendit mihi campum magnum; et circa cum duodecim montes alia atque alia figura. Quorum primus niger erat sicut fuligo. Secundus glabrus, sine herbis. Tertius spinis et tribulis plenus. Quartus habebat semiaridas herbas; quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quædam etiam herbæ, cum sol incanduisset, aridæ fiebant. Quintus mons asperimus erat; sed herbas virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus, quibusdam minoribus, quibusdam vero majoribus; sed in illis scissuris erant herbæ, non valde quidem lætæ (34), sed velut marcidæ esse videbantur. Septimus vero mons delectabilis (35) habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum (36) cœli pabulum (37) carpebant ex illo: et quantum vescebantur ex illo (38), tanto lætiores herbæ crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus; et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat (39), et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat (40), totusque erat umbrosus (41); et sub umbra pecudes jacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat: et arbores illæ aliis atque aliis oneratæ videbantur (42) fructibus; ut quisquis videret, cuperet (43) edere de fructibus earum. Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum (44), et ipse sibi summum præstabat decorem.

CAPUT II.

In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi ostendit, quæ de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis eræt, et quadrata erat, ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse; sed habebat novam portam, quæ nuper videbatur exsculpta. Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat; ita ut mirarer vehementer lumen ejus. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim (45): ex quibus quatuor quæ obtinebant angulos portæ, digniores (46) mihi videbantur esse; sed et cæteræ dignæ erant; stabant autem in quatuor partibus portæ. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illæ binæ et binæ vestitæ erant linteis (47) tunicis, et decenter succinctæ exertis brachiis (48) dextris, tanquam fascem aliquem levaturæ; sic erant paratæ: vehementer enim hilares erant, atque promptæ. Hæc cum vidissem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et præclaras res viderem. Et rursus mirabar (49) propter virgines illas, quod tam decoræ et (50) delicatæ essent, et ita constanter ac fortiter starent tanquam totum cœlum portaturæ (51). Et cum hæc intra me cogitarem (52), ait ad me Pastor ille: Quid intra te disputas atque torqueris, et ipse tibi sollicitudinem adjicis (53)? Quæcunque non potes intelligere, noli attendere (54), tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quæcunque post te sunt, non potes videre; quæ vero sunt ante te, vides. In his igitur quæ non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape (55), quæ tu vides. Desine

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (30) Mss. Angl. *modeste*.
 (31) Lamb. *ad virginem*.
 (32) Mss. Angl. *dignissimo*.
 (33) Lamb. *Arcadiæ montem*.
 (34) Ita mss. Lamb., Vict. et Carm. Ita quoque Felli edit. Oxon. et Hamb. Fabricii. Al. *latæ*.
 (35) Mss. Angl. *hilares*.
 (36) Mss. Angl. *volucres*.
 (37) Lamb. *pabula*.
 (38) Mss. Angl. *inde*. Lamb. *inde*, tanto amplius lætiores.
 (39) Mss. Angl. *habebat*. Addit Lamb. *et homines pro hominibus*.
 (40) Mss. Angl. *habebat arbores magnas*.
 (41) Lamb. *tenebrosus*.
 (42) Bodl. *ordinatæ erant*. Lamb. *ornatæ erant*.
 (43) Mss. Angl. *si quis vidisset, concupisceret*. Felli in sua edit. Oxon. *quis retinuit pro quisquis*.
 (44) Mss. Angl. *hilatissimum*.
 (45) Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in *Ezech.*, auctor *Operis imperfecti in Matth.* xix, 28, et scriptor Vitæ S. Genovefæ cap. 4. Horum verba inter Veter. Testim. superius reperies.

- (46) Lamb. *dignitosores*. Et mox, *dignitosæ*. Sic etiam infra cap. 6 sub initium, *dignitosos pro dignitate splendidos*. Atque ita legendum statuit Clericus e ms. optimæ notæ Lambethano. « Vox enim *dignitosus*, inquit, non ævi quidem Ciceroniani est, sed nec infimi. Veteres Glossæ: *Dignitosus, ἀξιωπατικός*. » Vide item de hac voce Ducangium in *Glossario*.
 (47) Mss. Angl. apud Fellum: *Inerat autem inter genera earum virginum et hæc binæ vestitæ linteis*. Apud Clericum vero Lamb. sic se habet: *Inerat autem inter gratiam earum virginum hæc binæ vestitæ linteis tunicis, et decem incinctæ exertis*.
 (48) Ita mss. Angl. Ita et Vict. et Carm. Horum mss. lectionem sequuntur quoque Felli et Fabricii. Al. *exterius brachiis*.
 (49) Lamb. *movebar*.
 (50) Mss. Angl. desunt, *decoræ et*. Et mox Lamb. omittit, *constanter ac*.
 (51) Mss. Angl. *portandum haberent*.
 (52) Mss. Angl. *disputarem*. Et mox, *disputas*; ubi Felli edit. Oxon. *habet cogitas*.
 (53) Mss. Angl. *adducis*.
 (54) Lamb. *perpendere*.
 (55) Mss. Angl. *dominare*.

esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quæcunque debeo (56) ostendere : nunc autem reliqua considera.

CAPUT III.

Et cum hæc dixisset mihi, suspexi (57) : et ecce vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes (58) vultu ; et vocasse quamdam multitudinem virorum ; et hi qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque excelsi et fortes erant. Jusserunt autem illi sex eos turrim quamdam (59) super eam portam ædificare. Magnus vero tunc fremitus cœpit esse decurrentium circa portam huc atque illuc (60), eorum virorum qui ad ædificandam turrim convenerant (61). Virgines vero illæ quæstabant circa portam, jubebant eis ædificationem turris accelerare (62). Ipsæ autem exporrexerunt manus suas, tanquam aliquid accepturæ ab illis. Tunc illi sex jusserunt, ut (63) ex quodam profundo lapides attollerent, et in ædificationem turris præpararent. Et elevati sunt decem lapides candidi, quadrati (64), circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt has virgines, jusserunt eas universos lapides, quicumque in turris ædificationem mittendi essent, portare (65) ; et translatos per portam tradere (66) eis qui ædificaturi erant turrim illam. Continuo hæ virgines eosdem lapides qui prius elevati erant (67) de profundo, inter se elevare (68) cœperunt pariter omnes.

CAPUT IV.

Qui autem steterunt circa portam, sic etiam portabant ; ut qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur ; cæteri vero lapides ad latera subjiciebantur (69) : atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam (70) translatos ædificantibus, sicut jussæ erant (71), tradiderunt. Illi vero excipientes, extruxerunt illos. Hæc autem ædificatio super illam petram magnam et portam fiebat ; atque ab iis tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, quæ in fundamento turris illius esse cœpit. Post illos vero decem lapides, alii viginti quinque elevati sunt (72) de profundo ; et hi structi sunt in ædificationem turris ejusdem, per illas virgines levati, sicut priores. Post hos, alii triginta quinque elevati sunt, et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos, quadraginta lapides ascenderunt ; et hi omnes adjecti sunt in structuram turris illius. Quatuor ergo ordines cœperunt esse in fundamento turris illius (73) ; desierunt enim lapides extrahi de (74) profundo : paulisper et hi qui ædificabant, quieverunt. Iterum illi sex viri multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus apportarent (75) lapides ad ædificationem turris ejusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides (76) ; et deferentes eos (77) porrigebant virginibus : quos illæ accipientes transferebant (78), et in ædificationem turris porrigebant. In qua cum structi essent (79) illi candidi, variique fiebant : et similiter omnes priores (80) mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur ; qui cum in eam ædificationem venissent, quales ponebantur, tales et permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii ; quoniam non erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in ædificatione (81) ; quos cum animadvertissent illi sex viri, jusserunt tolli et suo loco reponi unde delati fuerant (82). Et dicunt ad illos qui lapides illos afferebant : Omnino vos nobis ad ædificationem hanc lapides porrigere nolite ; sed juxta turrim ponite eos, ut hæ virgines translatos porrigant : nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt : nolite igitur frustra laborare.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (56) Lamb. *potueris* pro *debeo*.
 (57) Lamb. *inspexi*.
 (58) Lamb. *venisse viros excelsos, dignitosos et similes*.
 (59) Lamb. *eos illi ex turre quamdam*.
 (60) Bodl. *discurrentium circa portam hinc atque illinc*. Lamb. *quoque habet hinc atque illinc*.
 (61) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *venerant*.
 (62) Lamb. *videbant ædificationem turris accelerari oportere*. Felli autem edit. Oxon. sic : *Agnoverunt ab eis ædificationem turris accelerari oportere*.
 (63) Mss. Angl. *deest, ut*. Et mox pro *attollerent et præpararent*, habent *ascendere et aptari*. Statimque : *Et ascenderunt decem*.
 (64) Lamb. *quidem et quadrati*. Sic et Fellus. Voci autem sequenti, *circumcisi*, præmittendum nec jubet Cotelerius ex cap. 5 et 16.
 (65) Lamb. *ejus ædificationem ituri essent portare*.
 (66) Lamb. cum Fello : *itidem tradere*.
 (67) Mss. Angl. *primi ascenderunt*.
 (68) Mss. Angl. *allevare*.
 (69) Bodl. *a lateribus subibant*. Sic et Lamb., præpositione tamen *a* in *e* mutata.
 (70) Lamb. *portas*. Et paulo post, *porta* pro *portam*.
 (71) Mss. Angl. *jusserunt*.
 (72) Mss. Angl. *ascenderunt, ut sæpe*.
 (73) Lamb. *fundamentis turris hujus*.
 (74) Lamb. *ergo lapides ascendere de*.
 (75) De quibus mentio cap. 1 hujus similis. Fellus autem statim, *deferrent pro apportarent*, quod exhibent mss. Angl.
 (76) Mss. Angl. *lapides variis coloribus*.
 (77) Mss. Angl. *apportatos*.
 (78) Mss. Angl. *porrigebant, et mox transferebant*. Sic et Felli edit. Oxon.
 (79) Lamb. *quam cum instructi*.
 (80) Lamb. *et similes omnes et priores*. Mss. quoque Vict. et Carm. habent, *et priores*.
 (81) Lamb. *ædificationem*.
 (82) Mss. Angl. *referri unde deportati*.

CAPUT V.

Effecta est autem structura illo die; sed turris consummata non est; futurum enim erat, ut ædificaretur (83); propterea etiam nunc et quædam dilatio facta est. Et iusserunt illi sex, eos qui ædificabant abire et veluti aliquandiu quiescere (84); illis vero virginibus præceperunt, ne a turri discederent (85): propterea autem videbantur mihi relictæ, ut custodirent turrim illam. Postquam autem recesserunt, dico (86) ad pastorem illum: Quare, domine, non est peracta ædificatio turris? Non enim, inquit, ante consummari potest, quam veniat dominus ejus, et structuram hanc probet; ut si quos lapides non bonos in ea invenerit, mutantur: ad voluntatem enim ejus ædificatur (87) hæc turris. Vellem, inquam, Domine, scire, quid significet ædificatio turris hujus, et de hac petra, et de hac porta cognoscere, et de montibus, et de virginibus, et de lapidibus qui extracti sunt (88) de profundo, nec circumcisi sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt (89) in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento structi sunt (90), deinde viginti quinque, deinde triginta quinque, deinde quadraginta: item de illis lapidibus qui positi sunt in structuram, iterumque sublatis, et in locum suum (91) relatis. De omnibus his, domine, desiderium animæ meæ comple, et omnia mihi demonstra. Et dixit mihi: Si arduus (92) non fueris, omnia cognoscēs (95), et videbis reliqua quæ futura sunt huic turri; et omnes similitudines diligenter cognoscēs. Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi sederamus, et dixit mihi: Perveniamus ad turrim: Dominus enim ejus venturus est, ut consideret eam. Venimus igitur illuc, et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an adfuisset ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturum (94), ut consideret structuram illam.

CAPUT VI.

Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum, ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos quos in ædificatione imperare videram, et eos omnes qui ædificaverunt turrim illam, et præterea alios quamplures dignitate (95) splendidos viros. Virgines vero illæ quæ custodiebant turrim illam, accurrerunt et osculatæ sunt eum (96), et prope eum (97) cæperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam ut singulos lapides contrectaret (98); quinetiam singulos virga quam in manu tenebat (99), feriebat. Ex quibus quidam cum essent percussi, nigri flebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi scissuras habentes; quidam curti; quidam nec nigri nec albi (100); quidam asperi, nec cum cæteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hæ sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei (1) reperti sunt. Jussit eos dominus omnes de turri deponi, et juxta eam relinqui; et alios lapides afferri, et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum qui ædificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum ejectorum? De montibus quidem vetuit afferri; sed ex campo quodam qui prope erat, jussit afferri (2). Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides splendidos, quadratos; quosdam vero etiam rotundos. Quicumque autem erant in illo campo, omnes allati sunt, et per (3) portam transportati (4) a virginibus illis: et qui ex eis quadrati erant, deformati (5) sunt, et positi in loco (6) ejectorum. At vero qui rotundi, non sunt adjecti in structuram; quoniam duri erant (7), et longum esse videbatur circumcidere eos: sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset, ut circumciderentur, et in structuram mitterentur (8); valde enim splendidi erant.

CAPUT VII.

Hæc cum vidisset vir ille dignitate (9) præcipuus, et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem; et tradidit ei lapides qui reprobati erant, et positi circa turrim; et ait ad illum: Communda diligenter lapides hos, et apta in structuram (10) turris, ut cum cæteris possint convenire; eos autem qui non conveniunt,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(83) Lamb. fuit: futurum enim, ut ædificetur.	(94) Mss. Angl. venturum. Lamb. add. esse.
(84) Mss. Angl. recedere et veluti quiescere aliquid.	(95) Mss. Angl. dignitosos, ut passim.
(85) Lamb. recederent.	(96) Lamb. accurrerunt osculari eum.
(86) Lamb. omnes recesserunt, dixi.	(97) Lamb. deest eum.
(87) Ita Fellus in edit. Oxon. ex Lamb. Al. ædificabatur.	(98) Mss. Angl. pertractaret.
(88) Mss. Angl. ascenderunt, ut sæpe alias.	(99) Lamb. manu gerebat.
(89) Mss. Angl. ierunt.	(100) Lamb. desunt quidam.... albi.
(90) Ms. Vict. fundamentis structuræ. Lamb. quoque habet, fundamentis.	(1) Mss. Angl. boni.
(91) Lamb. loco suo.	(2) Mss. Angl. apportari.
(92) Ita mss. Angl., Vict. et Carm. Editi, tardus.	(3) Lamb. illati sunt per. Felli autem editio Oxon. ablati. An mendose?
(93) Ita Lamb. Ita et Felli edit. Oxon. Al. non cognoscēs. Omitunt quoque non, mss. Vict. et Carm. At Vict. sic: omnia cognoscēs; post videbis. Carm. vero; o. cognoscēs; p. v. Quas mss. lectiones Clericus invertit. Neque aliter Russelius. Recte Fabricius.	(4) Lamb. translatis.
	(5) Ita Lamb. Editi, formati. Vide infra not. 30.
	(6) Sic Lamb. et Felli edit. Oxon. Al. locum.
	(7) Lamb. et durum erat, et tardum esse.
	(8) Mss. Angl. ierunt.
	(9) Mss. Angl. dignitosos.
	(10) Lamb. pone in structura.

longe a turri projicies. Hæc cum præcepisset ei, cum omnibus cum quibus venerat ad turrim, abiit : virgines autem illæ steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum : Quonam modo possunt lapides hi in structuram hujus turris, cum reprobati sint, redire? Et dixit mihi : Ego de lapidibus istis majorem partem circumcidam et adjiciam in structuram, et convenient cum cæteris. Et dixi : Quo modo, domine, possunt circumcisi eundem locum implere (11)? Quicunque, inquit, minores inventi fuerint, in mediam structuram ibunt (12); majores vero de foris ponentur, et continebunt eos. Hæc cum dixisset mihi : Eamus, inquit, et post triduum revertamur; et emundatos hos lapides in structuram adjiciam. Ea enim quæ sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte subito paterfamilias superveniat, et immunda ea quæ circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur (13); et hi lapides non mittantur (14) in structuram turris hujus, et ego negligens paterfamilias (15) videar esse. Post triduum (16) autem cum venissemus ad eandem turrim, ait mihi : Consideremus hos lapides omnes, et videamus qui ex eis possunt in structuram ire (17). Dico ei : Consideremus, domine.

CAPUT VIII.

Primum omnium cœpimus considerare eos qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Jussit eos a turri moveri, et seorsum reponi (18). Deinde consideravit eos qui scabrosi fuerant : et multos ex eis circumcidi jussit, et per virgines eos in structuram turris aptari : illæ autem sublatis eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem jussit cum illis nigris reponi; nam et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos qui scissuras habebant : et ex illis multos circumcidi jussit, et per illas virgines adjici in structuram. Hi de foris positi sunt, quoniam (19) integri inventi sunt : reliqui autem propter multitudine scissurarum non potuerunt affirmari (20), propterea projecti sunt ab ædificatione turris. Deinde considerabat eos qui curti facti erant : multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant; alii vero scissuras magnas habebant, quos jussit apponi cum illis (21) qui rejecti erant : reliquos autem commundatos et affirmatos adjici jussit in structuram, quos sublatis virgines illæ in media structura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti; et multi ex illis nigri inventi sunt : jussit et hos transferri ad illos qui rejecti erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt : et hi sublatis sunt a virginibus, et aptati in eadem turri; exteriores autem positi sunt qui (22) integri inventi sunt, ita ut possent continere eos qui in medio constructi erant; nihil enim eis (23) recisum est. Deinde considerabat eos qui duri et asperi fuerant (24); pauci ex his adjecti (25) sunt, quoniam non poterant circumcidi; valde enim duri reperti sunt : reliqui autem formati (26) sunt, et in media structura a virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos qui maculas habebant; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi ad cæteros adjecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et de foris positi, propter fortitudinem suam.

CAPUT IX.

Venit deinde, ut consideraret (27) eos lapides, qui candidi et rotundi erant; et ait mihi : Quid faciemus de his lapidibus? Et ego dixi : Domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his? Ego, inquam, artem hæc, domine, non novi, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quidquam. Et dixit : Non vides eos valde rotundos esse? Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire (28). Et dixi : Si necesse est, quid igitur te implicas (29), et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam? Et elegit quos vidit maximos et splendidissimos, et affirmavit (30) eos, quos sublatis virgines illæ in exterioribus partibus structuræ posuerunt. Reliqui vero qui superfuerunt, repositi sunt in eundem campum (31) unde sumpti erant; abjecti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (11) Mas. Angl. *explere*.
 (12) Ita mss. Angl. Fellus tamen in sua edit. Oxon. *mittentur*.
 (13) Mss. Angl. *exasperetur*.
 (14) Lamb. *ut et hi lapides non sint*.
 (15) Lamb. *patrifamilias*. Forte, *patrifamilias*, ut legendum censet Cotelierius.
 (16) Lamb. *biduum*. At modo legebamus : *post triduum revertamur*.
 (17) Lamb. *convenire*.
 (18) Lamb. *poni*. Sic et paulo post.
 (19) Felli edit. Oxon. *qui pro quoniam*.
 (20) Lamb. *deformari*. Edit. Paris. *efformari*. Sic mox idem Lamb. *deformatos adjici*. Vide mox not. 30.
 (21) Lamb. *habentes jussit eos poni cum iis*.
 (22) Sic et edit. Paris. et Oxon. At Lamb. Vict. et Carm. *quoniam*, ut modo supra.
 (23) Lamb. *instructi erant; nihil enim ex eis*.

- (24) Lamb. *fuerant*.
 (25) Mss. Lamb., Vict. et Carm. *abjecti*.
 (26) Mss. Angl. *deformati*.
 (27) Lamb. *deinde considerare*.
 (28) Mss. Angl. *ire*.
 (29) Bodl. *tristaris*. Lamb. *te tricas*.
 (30) Lamb. *deformavit*. Hæc recta est lectio, non inepta et inusitata vox *afformare*. Sic et supra cap. 8, *deformari* perperam mutatum in *afformari*, et *deformatos* in *afformatos*, et *deformati* in *formati*. Nimirum, exscriptores existimaverunt *deformare* esse tantum deformem et turpem reddere, cum sit etiam simpliciter *mutare formam* in quamvis aliam. Veteres Glossæ : *Deformo*, μεταμορφῶ, μετατοπῶ. *Deformo* (sic legendum), ἀποτελέω : quæ significatio optime hic convenit, ubi forma rotunda lapidum resectione in quadratam mutatur. *CLXX*.
 (31) Lamb. *codem campo*.

vero non sunt. Quoniam, inquit, adhuc exiguum deest huic turri, quod ædificandum erit; et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candidi sunt (32). Vocatæ sunt deinde mulieres speciosissimæ duodecim, nigra veste vestitæ, incinctæ, et exertis humeris, capillisque solutis (33). Videbantur autem mihi hæ mulieres agrestes esse. Et iussit eas pastor ille tollere lapides illos qui de structura ejecti erant (34), et eos referri in montes unde ablati fuerant. Et illæ gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrin jaceret, ait mihi: Circumeamus banc turrin, et videamus nunquid aliquid desit (35) illi. Cœpimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam decenter ædificatam, cœpit valde hilaris esse: ita enim decenter ædificata fuerat, ut qui vidisset, concupisceret structuram ejus; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una (36) videbatur exsculpta.

CAPUT X.

Ego autem hujusmodi turrin attente considerans, valde lætabar (37). Et ait mihi: Affer calcem et testas minutas, ut formas eorum lapidum qui sublatis sunt de structura et iterum repositi, expleam (38); ea enim quæ circa turrin sunt omnia, æquari debent. Et feci sicut iussit mihi, et attuli ad eum. Et ait mihi: Præsto adsis mihi; et cito (39) hoc opus perficietur. Complevit ergo formas illorum lapidum, et iussit locum mundari circa turrin. Tunc virgines illæ apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa (40), et sparserunt aquam: quo completo, factus est locus delectabilis (41), et turris decora. Ait deinde mihi: Omnia commundata sunt: si venerit dominus hanc turrin consummare, nihil inveniet quod de nobis queratur. Hæc cum dixisset, volebat abire. At ego apprehendi peram ejus, et cœpi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia quæ ostenderat, explicaret (42). Ait mihi: Habeo modicam occupationem; at omnia tibi explicabo: exspecta autem me hic, dum venio. Dico ei: Domine, quid hic solus faciam? Respondit: Non es solus; omnes enim virgines tecum sunt. Et dixi: Trade me, domine, ergo eis. At ille vocavit illas, et dixit (43) eis: Commendo vobis hunc, donec venio. Remansi igitur cum virginibus illis. Illæ autem hilares erant, et affabiles mihi; præcipue tamen quatuor, quæ cæteras præcedebant dignitate.

CAPUT XI.

Dicunt mihi deinde virgines illæ: Hodie pastor ille huc venturus non est. Et ego dixi: Quid ergo ego faciam? Et dicunt mihi: Usque in vesperam exspecta, si forsitan venerit et loquetur (44) tecum; sin minus, nobiscum dum veniat, manebis (45). Dixi eis: Exspectabo eum usque ad vesperam: quod si non venerit, domum ibo, et revertar mane. Responderunt mihi: Nobis assignatus es: non potes recedere (46) a nobis. Et dixi: Ubi manebo? Dicunt mihi: Nobiscum dormies ut frater, non ut maritus: frater enim noster es, et de cætero tecum habitare paratæ sumus (47); valde enim charum te habemus. Ego autem erubescēbam cum eis manere (48). Ea vero quæ ex illis prima esse videbatur, amplexata me est, et osculari me cœpit. Cæteræ vero cum vidissent me amplexari (49) ab illa, et ipsæ cœperunt me ut fratrem osculari, et ducere (50) circa turrin, et ludere mecum. Quædam autem ex illis psalmos canebant (51); quædam choros ducebant. Ego autem circa (52) turrin in silentio lætus cum eis ambulabam, et videbar mihi junior factus esse (53). Postquam vero vespera esse cœpit, domum repente (54) abire volebam; illæ autem retinuerunt (55) me, et non permiserunt abire. Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eandem turrin (56). Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt: nec quidquam aliud faciebant, nisi quod orabant. Sed et ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illæ. Quæ cum me sic orantem vidissent, ingens gaudium perceperunt; et cum eis illic fui usque ad diem posterum.

VARLÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (32) Lamb. *qua valde candida est.*
 (33) Mss. Angl. *capillis vero dissolutis.*
 (34) Lamb. leg. *abjecti erant*, et omittit omnia quæ sequuntur, usque ad *Postquam autem.*
 (35) Mss. Angl. *ne quid desit.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (36) Lamb. *illa.* At vulgatam lectionem confirmat Origenes, qui hunc locum laudat *Comment. in Osee ex Philocaliæ cap. 8, noviss. edit. BB. tom. II, pag. 439.*
 (37) Mss. Angl. *ejusmodi considerans bene, valde lætus eram.*
 (38) Editt. Clerici et Russel. omitt. *de.* Ms. Lamb. *structura, repositos expleam.*
 (39) Lamb. *Præsto sis mihi; et cito.* Al. *mihi, inquit.*
 (40) Mss. Angl. *stercus.*
 (41) Mss. Angl. *hilaris.*
 (42) Fellus in edit. Oxon. *exsolveret; monctque*

- mss. exhibere, explicaret, ut sæpe. Aliter hic Clericus, cujus adnotationem videsis mox infra not. 62.*
 (43) Lamb. *vocat, et dixit.*
 (44) Mss. Angl. *si venerit, forsitan loquetur.*
 (45) Felli edit. Oxon. *moraberis.*
 (46) Mss. Angl. *consignatus es: non potes discedere.*
 (47) Bodl. *habitaturæ sumus.*
 (48) Lamb. *habitare.*
 (49) Mss. Angl. *amplexum.*
 (50) Mss. Angl. *ducebant; et mox ludebant.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (51) Lamb. *enim ex his psalmos cantabant.* Habet enim et Felli edit. Oxon.
 (52) Sic Felli edit. Oxon. Al. *addunt eam.*
 (53) Lamb. *veluti juniorem esse factum.*
 (54) Mss. Angl. *deest, repente.*
 (55) Lamb. *detinuerunt; et mox, me ire pro abire.*
 (56) Lamb. *ad eam turrin.*

Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas : Nullam ei fecistis (57) injuriam? Et dixerunt ei : Ipsum interroga. Dico ei : Domine, magna voluptas me coepit (58), quod mansi cum eis. Et dixit mihi : Quid coenasti? Et dixi : Coenavi, domine, tota nocte verba (59) Domini. Bene, inquit, te acceperunt? Et dixi : Bene (60), domine. Nunquid vis nunc audire? Et dixi : Volo, domine (61) : et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demonstres. Quemadmodum vis, inquit, sic tibi rem explanabo (62), nec quidquam te celabo.

CAPUT XII.

Primum omnium, domine, inquam, hoc (63) mihi demonstra : Petra hæc, et porta quid sunt? Audi, inquit : Petra hæc et porta (64), Filius Dei est. Quonam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo auferit ad condendam (65) creaturam. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit (66), ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei. Vidisti, inquit, lapides illos qui per portam translati sunt, in structuram turris collocatos (67); eos vero qui non erant translati per portam, abjectos in locum suum (68)? Et dixi : Vidi, domine. Sic, inquit, nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta sit muro, et unam habuerit tantummodo portam; nunquid poteris aliunde (69) intrare civitatem illam, nisi per portam quam habet? Et quonam modo, inquam, domine, aliter fieri potest? Sicut ergo, inquit, in illam urbem non potest intrari (70), quam per portam ejus : ita nec in regnum Dei potest aliter intrari (71), nisi per nomen Filii ejus qui est ei charissimus. Et dixit mihi : Vidisti turbam eorum qui ædificabant turrin illam? Vidi, inquam, domine. Et dixit : Illi omnes nuntii sunt dignitate (72) venerandi. His igitur veluti muro cinctus est Dominus. Porta vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filium ejus. Vidisti, inquit, illos sex viros, et in medio eorum præcelsum virum illum ac magnum (73), qui circa turrin ambulavit, et lapides de structura reprobavit (74)? Vidi, inquam, domine. Ille, inquit, præcelsus (75), Filius Dei est; et illi sex, nuntii sunt dignitate (76) conspicui, dextra lævaque eum circumstantes (77). Ex his, inquit, excellentibus (78) nuntiis, nemo sine eo intrabit ad Deum. Et dixit : Quicumque ergo nomen ejus non acceperit, non intrabit in regnum Dei.

CAPUT XIII.

Et dixi : Quid est deinde hæc turris? Hæc, inquit, Ecclesia est. Et virgines hæc, quæ sunt, domine? Et dixit mihi : Hæc, inquit, Spiritus sancti sunt : non aliter enim (79) homo potest in regnum Dei intrare, nisi hæc induerint eum veste sua. Etenim nihil proderit tibi accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et vestem earum acceperis ab eis. Hæc namque virgines, potestates sunt Filii Dei. Ita frustra nomen ejus portabit quis (80), nisi etiam potestates ejus portaverit (81). Et dixit mihi : Vidisti lapides illos qui abjecti sunt? Illi enim nomen quidem portarunt (82); vestem autem illarum non induerunt. Et dixi : Quæ est vestis earum, domine? Ipsa, inquit, nomina (83), vestis earum est. Quicumque ergo, inquit, nomen Filii (84) Dei portat, harum quoque nomina portare debet : nam et Filius nomina portat earum. Quoscumque (85),

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (57) Mss. Angl. *Ne forte fecistis.*
 (58) Mss. Angl. *magnam voluptatem percepi.*
 (59) Lamb. *verbum.*
 (60) Lamb. *Ita.*
 (61) Lamb. *desunt, Nunquid, usque ad Domine : et.*
 (62) Ms. Lamb. *cum Fello : exsolvam.* Sic et alibi, ubi verbum *explanare* alii codd. præ se ferunt. Fuit nimirum Græce ἐκλύω, *expediam* vel *interpretabor.* Glossæ : ἐκλύω, *resolvo, enodo.* Vid. capp. 13 et 16, in fine, ubi *exsolutionem* habemus pro ἐκλύωιν. CLER.
 (63) Lamb. *desunt, inquam, hoc.* Quo in cod. passim omittuntur *inquam* et *inquit.* Hæc enim Græci dialogistæ supplenda lectori permittunt, ut apud Platonem passim. CLER.
 (64) Sic in sacris litteris, Dominus *petra* et *janua* dicitur. Ita Fellus. Et alterum quidem *I Cor. x, 4;* alterum vero *Joan. x, 7, 9.*
 (65) Lamb. *constituendo.* Bodl. *constituendi.* Sic apud Fellum. Aliter Clericus.
 (66) Mss. Angl. et Carm. *apparuit.* Ita et Felli edit. Oxon. *Fortgate lectio confirmari potest ex Hebr. x, 28, quo forte respexit Hermas.* Altera vero mss. ex Hebr. *1, 4, 2.*
 (67) Lamb. *collatos.*
 (68) Lamb. *loco suo.*
 (69) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. *Al. alia.*
 (70) Lamb. *omisso, inquit, sic : in eadem urbe non potes aliter intrare.* Hinc Fellus : *in illam urbem non potest aliter intrari.*
 (71) Lamb. *aliquis intrare.*
 (72) Mss. Angl. *dignitosis.*
 (73) Mss. Angl. *honestum virum atque magnum*
 (74) Lamb. *portavit.*
 (75) Mss. Angl. *honestus.*
 (76) Mss. Angl. *dignitosis.*
 (77) Mss. Angl. *continentes.*
 (78) Mss. Angl. *dignitosis.*
 (79) Lamb. *autem pro enim.* Et mox : *nisi has induerit cum.*
 (80) Lamb. *Itaque sine causa quis portabit nomen, nisi etiam et potestates ejus induerit.*
 (81) Mss. Angl. *induerint.*
 (82) Mss. Angl. *tulerunt.*
 (83) Lamb. *Ipsum, inquit, nomen.*
 (84) Lamb. *deest Filii.* De nomine Filii Dei ab electis gestato, vide Apoc. *ii, 17; iii, 12; xiv, 1,* et de veste nuptiali Matth. *xxii, 11.* Porro apostolus Paulus jubet *Christum induere, Rom. xiiii, 13.* FELL.
 (85) Lamb. *Filius enim Dei ipsa nomina portat.* Quoscumque. Habet quoque *Filius Dei* Felli ed. Ox.

inquit, lapides vidisti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt. Ideoque totam turrim concordem (86) vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti sunt Spiritum hunc (87). Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum (88); sed et illi assequuntur ista, qui portaverint (89) nomina virginum harum. Et dixi: Quare ergo, domine, abjecti sunt lapides qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam (90) translati fuerint, et traditi per manus virginum harum in structuram turris hujus? Quoniam, inquit, cura tibi est omnia diligenter inquirere, audi de iis lapidibus qui abjecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei acceperunt, sed et potestatem virginum harum. His ergo spiritibus acceptis, consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse cœpit atque una vestis; eandem (91) enim sentiebant æquitatem, quam pariter exercebant. At vero postquam viderunt mulieres illas, quas advertisti nigra veste vestitas, exertis humeris et solutis (92) crinibus, concupiverunt sollicitare illas ob pulchritudinem (93) earum, et induti sunt potestate earum; virginum vero projecerunt amictum (94). Hi igitur abjecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi qui non sunt corrupti pulchritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes, inquit, horum lapidum qui abjecti sunt, explicationem (95).

CAPUT XIV.

Et dixi: Si qui ergo, domine, hominum qui hujusmodi sunt, egerint pœnitentiam, et abjecerint cupiditatem mulierum illarum, et conversi redierint ad virgines, et earum potestatem induerint; nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit, si abjecerint omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissio facta est struendi, ut si hi egerint pœnitentiam, adjiciantur in structuram turris: si autem (96) non egerint pœnitentiam, alii struantur loco eorum; et illi tunc abjiciantur in toto (97). Ad hæc omnia (98) gratias egi Domino, quod in omnes in quibus invocatum est nomen ejus, motus clementia miserit præsidem nuntium pœnitentiæ ad nos, qui deliquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros jam certe deficientes, neque habentes spem salutis; nunc vero recreatos (99) ad redintegrationem vitæ. Et dixi: Nunc, domine, demonstra mihi, quare non in terra ædificatur hæc turris, sed supra petram et portam? Quoniam, inquit, insipiens et sine intellectu es, ideo interrogas. Et dixi: Necessè habeo, domine, omnia te interrogare; quoniam nihil omnino intelligo: responsa enim omnia (100) magna et præclara sunt, et quæ homines vix intelligere possunt. Audi, inquit: Nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis **. Si ergo, inquam, omnis (1) Dei creatura per Filium ejus sustentatur; cur non et eos sustinet qui invitati sunt ab eo, et nomen ejus ferunt, et in præceptis ejus ambulant? Nonne etiam vides, inquit, quod sustinet (2) eos, qui ex totis præcordiis portant nomen ejus? Ipse igitur fundamentum est eorum, et libenter portat eos qui (3) non negant nomen ejus, sed libenter sustinent illum (4).

CAPUT XV.

Et dixi: Demonstra mihi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quæ nigra veste sunt indutæ (5). Audi, inquit: Nomina virginum quæ potentiores sunt, quæ obtinuerunt angulos portæ, hæc sunt (6): Prima vocatur Fides, secunda Abstinencia, tertia Potestas, quarta Patientia; cæteræ autem quæ infra has consistunt (7), his nominibus vocantur: Simplicitas, Innocentia, Castitas, Hilaritas, Veritas, Intelligentia, Concordia, Charitas. Quicumque itaque portant hæc nomina et nomen Filii Dei, in regnum Dei poterunt intrare. Audi nunc mulierum nomina, quæ nigra veste vestitæ sunt. Ex his (8) quatuor potentiores sunt: quarum prima Perfidia, secunda Intemperantia, tertia Incredulitas, quarta Voluptas (9) nominatur. Sequentes vero harum sic nominantur: Tristitia, Malitia, Libido, Iracundia, Mendacium, Stultitia, Inflatio, Odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum Dei videbit quidem,

** Heb. 1, 3.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Bodl. *consimilem*. Fellus in sua edit. Oxon. *concolorem*. Vide Origenis *Philocal.* cap. 8.(87) Lamb. *Dominum per Filium ejus, hoc spiritu induti sunt.*(88) Lamb. *odor vestium earum.*(89) Mss. Angl. *tulerint.*(90) Lamb. *desunt, per portam.*(91) Lamb. *ad eandem.*(92) Lamb. *dissolutis*. Vide supra cap. 2 hujus simil.(93) Mss. Angl. *concupierunt enim eas, sollicitati pulchritudine.*(94) Lamb. *amicitiam.*(95) Lamb. *exsolutionem*. Sic et Felli edit. Oxon.(96) Lamb. *desunt, egerint. . . si autem.*(97) Lamb. *totum.*(98) Lamb. *singula*. Et mox deest, *egi*.(99) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et edit. Felli Oxon. Al. *recreat*.(100) Lamb. *responsis. Omnia enim.*(1) Lamb. *Sic ergo omnis.*(2) Lamb. *Atque etiam vides eos quos sustinet.*(3) Lamb. *quoniam.*(4) Lamb. *illud*. Felli edit. Oxon. *sed sustinent ipsum libenter.*(5) Mss. Angl. *vestitæ, ut infra.*(6) Mss. Lamb. Vict. et Carm. *Hæc sunt nomina earum*. Sic et Felli edit. Oxon. Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in *Ezech.* Auctor *Operis imp. in Math.* xix, 28, et scriptor Vitæ S. Genovefæ cap. 4.(7) Lamb. *inter has constiterunt.*(8) Ita ms. Vict. ita quoque Felli et Russel. edit. Al. *et his.*(9) Mss. Angl. *Dulcedo*.

sed (10) non intrabit in illud. Lapidēs vero illi, domine, qui de profundo in structura aptati (11) sunt qui sunt? Decem, inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum sæculum est: sequentes viginti quinque, secundum sæculum est justorum virorum. Illi autem triginta (12) quinque, prophetæ Domini ac ministri sunt. Quadraginta vero, apostoli et doctores sunt prædicationis Filii Dei. Et dixi: Cur ergo, domine, virgines illæ etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam? Et dixit: Hi enim primi spiritus illos portaverunt, et omnino alius ab alio non (13) recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed juncti fuerunt hi spiritus eis (14) usque ad diem quietis: qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structuræ turris hujus.

CAPUT XVI.

Et dixi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid quæris? inquit. Quare, inquam, de profundo hi lapides ascenderunt, et positi sunt in structuram turris hujus; cum jam pridem portaverint spiritus justos? Necessè est, inquit, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Illi igitur defuncti, sigillo Filii Dei (15) signati sunt, et intraverunt in regnum Dei (16). Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vitæ (17). Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati; ascendunt vero vitæ assignati: et illis igitur prædicatum est illud sigillum, et usi sunt eo ut intrarent in regnum Dei. Et dixi: Quare ergo, domine, et illi quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, jam habentes illud sigillum? Et dixit: Quoniam (18) hi apostoli et doctores qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverunt illis qui ante obierunt; et ipsi dederunt eis illud signum (19). Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi ascenderunt (20): at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt; sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, sed integri ædificati sunt; quoniam æquitate pleni cum (21) summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

CLEMENS ALEX., *Στρωμ.*, lib. 11, cap. 9, pag. 452, edit. Oxon. .

Et ipsi dederunt eis signum prædicationis. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt nomen Filii Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, coædificati sunt: in æquitate defuncti sunt, et in summa castitate: sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

Καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἄλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν, καὶ ἐπέργωσαν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρρισσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνωκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν, καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνεῖᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ ἔσχον.

IDEM, *Στρωμ.* lib. vi, cap. 6, pag. 764.

Et recte dictum est a Pastore: *Descenderunt igitur in aquam cum illis. Sed hi quidem, vivi descenderunt, et vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Habes horum explanationem (23).*

Καὶ καλῶς εἰρηται τῷ Ποιμένῃ· Κατέβησαν οὖν αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ (22). Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(10) Lamb. *Hos spiritus qui portat, Dei servus videbit quidem, et regnum Dei videbit, sed.*

(11) Lamb. *structuram apti.* Vide Origen. *Comment. in Osee ex Philocal.* cap. 8.

(12) Ita ms. Carm. Ita et Fellus. Sic sane legendum ex super. cap. 5. Al. *triginta.* Lamb. autem habet *prophetarum*, loco *prophetæ*; et omittit sequens ac.

(13) Lamb. *deest, non.*

(14) Mss. Angl. addunt *hominibus*: quam lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon. Apud Clericum autem sic se habet Lamb. *hi spiritus usque ad diem quietis. Quod nisi hi spiritus hos spiritus.*

(15) Lamb. *sigillo fidei Filii Dei.*

(16) Lamb. *deest, Dei.*

(17) Lamb. *ubi ceperit hoc sigillum, liberatus a*

morte traditur vitæ.

(18) Laudat hunc locum Clemens Alex. *Στρωμ.* lib. 11, cap. 9, pag. 452. Ejusdem quoque meminuit lib. vi, cap. 6, pag. 764.

(19) Bodl. et Lamb. *sigillum.* Sic et Felli edit. Oxon.

(20) Forte sic legendum: *Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt.* Hanc lectionem suadet Clemens Alex. ut mox infra. Felli autem editio Oxon. ita se habet: *Sed hi vivi descenderunt: at illi, etc.*

(21) Lamb. *in pro cum.* Sic et Clemens Alex.

(22) Scribendum ex superioribus, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν.

(23) Lamb. *exsolutionem*, ut sæpe alibi. Sic et edit. Oxon.

CAPUT XVII.

Et dixi : Nunc iterum, domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura. Audi, inquit : Hi duodecim montes quos vides, duodecim sunt gentes quæ totum obtinent orbem (24). Prædicatus est ergo in eis Filius Dei, per eos quos ipse ad illos misit. Quare autem, inquam, varii sunt, et alia atque alia figura? Audi : Hæ duodecim gentes quæ totum obtinent orbem, duodecim nationes sunt : et sicut eos montes vidisti varios; ita et hæ gentes. Sensus quoque et actus uniuscujusque montis te docebo. Prius, inquam, domine, hoc mihi demonstra : cum sint tam varii (25) hi montes, quonam pacto in structuram hujus turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo? Quoniam, inquit, universæ nationes quæ sub cælo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei, vocati sunt (26). Accepto igitur ejus sigillo, eandem omnes prudentiam eundemque sensum acceperunt; et una fides atque charitas eorum fuit, et spiritus virginum harum cum ejus nomine ferebant. Ideoque structura turris hujus concolor videbatur, et fulgebatur usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt (27); unum corpus eorum cœpit esse omnium. Quidam tamen ex eis maculaverunt se, et projecti sunt de genere justorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius (28) evaserunt.

CAPUT XVIII.

Quo modo, inquam, domine (29), deteriores qui cognoverunt Dominum? Et dixit : Is quidem qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo (30) nequitia suæ pœna. At qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati⁴⁷. Nonne ergo ille qui bonitatem sequi debebat, si nequitia præferat partes, plus peccare videtur, quam is qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque, hi quidem morti destinati sunt : at vero hi qui cognoverunt Dominum, atque ejus mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo (31) amplius punientur, et ipsi morientur in ævum. Sicut ergo vidisti, postquam ejecti sunt lapides de turri qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque sævis; et ita purificatam turrim vidisti (32), ut crederetur ex uno lapide esse tota : ita et Ecclesia Dei cum purificata fuerit, ejectis ex ea malis atque fictis, scelestis et dubiis, et quicumque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitia peccatorum generibus erit unum corpus ejus, unus intellectus (33), unus sensus, una fides, eademque charitas : et tunc Filius Dei lætabitur (34) inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum (35). Et dixi : Domine, magnifice et honorifice (36) se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscujusque montis; ut omnis anima in Domino fidens, auditis his, honoret magnum ac mirabile et sanctum (37) nomen ejus. Audi, inquit, varietatem (38) horum montium, id est duodecim gentium.

CAPUT XIX.

De primo monte nigro : qui crediderunt, transfugæ sunt, ac nefanda in Dominum loquentes et proditores (39) servorum Dei. Illis proposita mors est, pœnitentia non est, ideoque nigri sunt; quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabroso (40) : ficti sunt qui crediderunt, et doctores sunt nequitia; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum æquitatis. Sicut enim mons eorum sterilis est (41), ac sine fructu; ita et hujusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est pœnitentia, si cito eam sequuntur : sin autem tardant, erunt et ipsi mortis priorum consortes. Quare, inquam, domine, iis quidem aditus est ad pœnitentiam, prioribus vero non est? pene enim eorum eadem sunt admissa. Ideo, inquit, est his per pœnitentiam (42) regressus ad vitam, quia (43) nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum neque proditores servorum Dei fuerunt : sed per quamdam habendi (44) cupiditatem fefellerunt homines,

⁴⁷ II Tim. II, 19.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(24) Auctor Operis imperf. in Matth. XIX, 28 : Quoniam, inquit, Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum, etc. FELL.

(25) Lamb. tanquam aqua varii.

(26) Ms. Vict. et in nomine Filii Dei, a quo vocati sunt. Felli edit. Oxon. omitta conjunctione, in uno nomine.

(27) Lamb. intra se, Bodl. inter se consenserunt.

(28) Lamb. quam potius. Bodl. desunt quam prius.

(29) Lamb. deest, Domine.

(30) Lamb. cum eo.

(31) Lamb. duplicius.

(32) Lamb. deest, vidisti. Huc respicit Origenes Philocal. cap. 8.

(33) Lamb. et erit corpus ejus unus intellectus.

(34) Lamb. laudabitur.

(35) Bodl. voluntatem puram, recepto populo suo. Sic et Lamb. omitta tamen voce, recepto.

(36) Lamb. honeste.

(37) Lamb. desunt, et sanctum.

(38) Ita mss. Lamb. Carn. et Vict. Sic et Felli edit. Oxon. Al. veritatem.

(39) Lamb. traditores.

(40) Mss. Lamb. et Vict. scabroso.

(41) Lamb. desunt mons et est. Fellus quoque omittit est in edit. Oxon.

(42) Lamb. pœnitentia.

(43) Sic mss. Carn. et Vict. Sic et edit. Oxon. Al. qui.

(44) Mss. Angl. accipiendi.

ducentes eos secundum cupiditates (45) peccantium; ideo dabunt quamdam ejus rei pœnam; sed tamen (46) his proposita est pœnitentia, quia (47) nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.

CAPUT XX.

De tertio vero monte qui spinas et tribulos habebat: tales sunt qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis (48): tribuli enim divitiarum sunt⁴⁸; spinarum vero, qui multis obligati sunt negotiis. Illi ergo (49) qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adjungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati (50) a quibus suffocantur. Etiam et hi qui divites sunt, ipsi difficiles se ad conversationem (51) servorum Dei præbent, metuentes ne quid poscatur ab illis: hi ergo difficile in regnum Dei intrabunt⁵¹. Sicut enim excalceatis pedibus, difficile in tribulis ambulatur: sic et hujusmodi homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis omnibus datur ad pœnitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam; ut quia prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni facere possint. Acta igitur pœnitentia, si fecerint opera bonitatis, vivant: sin autem in admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis quæ eis auferent vitam.

CAPUT XXI.

De quarto vero monte habente plurimam herbam (52), cujus superior pars viridis erat, ipsarum vero radices aridarum; quædam etiam a solis ardore (53) tactæ arescebant: hujusmodi sunt quidam dubii qui crediderunt, et quidam alii in labiis Dominum; non in corde ferentes. Ideoque aridarum sunt, et nullum fundamentum (54) habentes herbarum eorum: verbis enim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim dubii, nec virides sunt neque aridi; id est nec vivi nec mortui. Sicut enim herbarum eorum, sole viso, auerunt: ita et dubii, simul ut audierunt persecutionem, incommoda (55) metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Hujusmodi ergo homines, nec vivi nec mortui sunt; sed et hi possunt vivere, si cito egerint pœnitentiam; sin minus jam traditi sunt mulieribus illis quæ auferent vitam eorum.

CAPUT XXII.

De quinto vero monte aspero et virides herbas habente: hujusmodi sunt qui crediderunt fideles quidem, sed difficile credentes, et audaces ac sibi placentes; volentes videri (56) cuncta scire nihilque omnino scientes. Propter hanc igitur audaciam, æsens discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia (57). Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se magnificant, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim dæmonium est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abjecti sunt. Alii autem agnito (58) errore suo, pœnitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et cæteris horum similibus proposita est pœnitentia; neque enim mali fuerunt, sed insipientes potius et stulti. Hi ergo, si egerint pœnitentiam, vivent Deo: sin minus, habitabunt cum mulieribus illis, quæ nequitas suas exercebunt in eis (59).

CAPUT XXIII.

De sexto vero monte habente scissuras majores et minores: hujusmodi sunt qui crediderunt. Et hi in quibus scissurarum minores erant, hi sunt qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent; sed multi ex iis egerunt pœnitentiam: idemque cæteri facient (60), auditis mandatis meis; exiguarum enim sunt lites eorum, ac facile ad pœnitentiam recurrent (61). At hi qui majores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simultatum (62) et offensarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abjecti sunt a turri, et a structura ejus reprobati: hujusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster qui dominatur omnium rerum, et creaturarum suarum universarum habet (63) potestatem, offensas meminisse non vult; sed ab his qui peccata sua confitentur, facile placatur. Homo vero cum sit languidus, mortalis, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur⁶³, tanquam conservare cum possit aut perdere⁶¹. Ego autem vos moneo, nuntius et præpositus pœnitentiæ, ut quicumque propo-

⁴⁸ Matth. XIII, 22. ⁴⁹ Matth. XIX, 23, 24; Marc. X, 23; Luc. XVIII, 24. ⁵⁰ Eccli. XXVIII, 3. ⁵¹ Jac. IV, 12.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(45) Mss. Angl. desideria. Sic et edit. Oxon.	(55) Lamb. simul audientes persecutionem et incommoda.
(46) Lamb. tormenti.	(56) Lamb. deest, videri.
(47) Sic. mss. Vict. et Carm. pro quia. Sic et edit. Oxon. Al. qui.	(57) Mss. Angl. fatua præsumptio. Felli edit. Oxon. temeraria præsumptio.
(48) Lamb. qui plurimis obstricti sunt negotiis.	(58) Mss. Angl. cognito.
(49) Mss. Angl. Ii vero. Sic et Felli edit. Oxon.	(59) Mss. Angl. exercent.
(50) Mss. Angl. vocati.	(60) Lamb. ideoque cætera faciunt.
(51) Al. conversionem.	(61) Lamb. recurrunt.
(52) Al. plurimas herbas, quarum.	(62) Lamb. deest, simultatum. Al. in simultatibus, et.
(53) Mss. Angl. calore.	(63) Lamb. habens.
(54) Lamb. nulla fundamenta. Sic et Felli edit. Oxon.	

situm tale (64) habetis, deponatis illud, et ad pœnitentiam recurratis : et Dominus medebitur prioribus delictis vestris (65), si ab hoc dæmonio vos purificaveritis; sin minus, ad mortem trademini illi.

CAPUT XXIV.

De monte vero septimo in quo virides et hilares erant herbæ, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis ejusdem; et quanto magis herbæ illæ carpebantur, tanto lætiores revirebant (66) : hujusmodi sunt qui crediderunt, simplices et boni semper, et nullas habentes inter se dissensiones; sed lætantes semper de servis Dei, induti spiritum virginum harum; et semper in omnes homines (67) ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improprio et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omni infantia eorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, et dedit eis in omni opere (68) gratiam. Ego autem hortor vos, præpositus pœnitentiæ nuntius, in eodem proposito permanere, quicumque estis hujusmodi, ne eradicetur semen vestrum in ævum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum; et omne semen (69) vestrum cum Filio Dei ditavit (70); de Spiritu enim (71) ejus estis omnes.

CAPUT XXV.

De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes, in quibus (72) adaquabatur omne genus creaturæ Dei : tales sunt qui crediderunt apostolis, quos misit Dominus in totum orbem prædicare; et quidam doctores, qui (73) caste et sincere prædicaverunt ac docuerunt, nec quidquam omnino subscripserunt malæ cupiditati : sed assidue in æquitate et (74) veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.

CAPUT XXVI.

De nono autem monte deserto, ac serpentes habente (75) : hujusmodi sunt qui crediderunt; sed et (76) maculas habebant. Hi sunt ministri male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum; sibi, non aliis, ex his quæ acceperunt, ministrantes. Hi, si (77) permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitæ; quod si conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt qui nomen Domini abnegaverunt, nec (78) ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei ærivos; sed separati ab eis, pro parva sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua delicta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo) : sic et hujusmodi homines de seipsis desperantes (79), exacerbati, Domino suo inutiles esse cœperunt. His ergo demum datur (80) pœnitentiæ, si non ex præcordiis inventi fuerint denegasse : quod si quis ex præcordiis inventus fuerit denegasse, an (81) vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit, ad (82) pœnitentiam revertatur; nam fieri non potest ut nunc Dominum suum quis abnegans (83) postea assequi possit salutem; sed illis reputatur proposita pœnitentiæ, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim qui acturus est pœnitentiam debet, antequam peragatur ædificatio turris hujus; sin minus, a mulieribus illis trahetur (84) ad mortem. Qui vero (85) curti, dolosi sunt, et alius in alium comminiscens; hi sunt serpentes in eo monte misti. Sicut enim mortiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium inficiunt (86) homines atque perdunt. Curti sunt igitur (87) a fide sua, propter hoc genus vitæ suæ in quo morantur (88). Aliqui vero eorum, accepta pœnitentiæ, assecuti sunt salutem; sed et cæteri hujusmodi homines æque assequuntur, si egerint pœnitentiam : sin minus, morientur cum mulieribus (89) illis, quarum vim possident ac potestatem.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (64) Lamb. *hujusmodi*.
 (65) Mss. Angl. *remediabit priora delicta vestra*.
 Fellus autem in sua edit. Oxon. *remedia providet*.
 (66) Mss. Angl. *recrescebant*.
 (67) Lamb. *omnibus hominibus*.
 (68) Lamb. *tempore*.
 (69) Lamb. *genus*.
 (70) Lamb. *deest, ditavit*. Bold. *habitabit* : quam lectionem secutus est Fellus in edit. Oxon. At ms. Vict. *deputavit*.
 (71) Lamb. *deest enim*.
 (72) Lamb. *ex quibus*.
 (73) Mss. Angl. *deest qui*.
 (74) Lamb. *desunt dignitate et*.
 (75) Bodl. *serpentibus habitato*.
 (76) Mss. Angl. *qui et*.
 (77) Lamb. *sibi alios ex ministerio quod acceperunt, ministrare cogentes* : si.

- (78) Lamb. *desunt, ii... nec*.
 (79) Bodl. *despondentes*.
 (80) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et Felli edit. Oxon. *Al. demandatur*.
 (81) Sic mss. Angl., Vict. et Carm. Sic quoque Felli edit. Oxon. *Al. inventi fuerint negasse* : an, intermediis omissis : quæ sane contextus requirit, videnturque ob nonnullas repetitas voces excidisse.
 (82) Lamb. *insatiatus aliquis ad penit.* Fellus, *si quis denegavit*.
 (83) Lamb. *Ecclesia abnegans*. Fellus, *si quis abnegans*.
 (84) Lamb. *tradetur*.
 (85) Lamb. *hi vero*.
 (86) Lamb. *decipiunt*.
 (87) Lamb. *enim*.
 (88) Lamb. *in quo moriantur*. Bodl. *in quo morati sunt*.
 (89) Lamb. *a mulieribus*.

CAPUT XXVII.

De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora : tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum (90). Alii vero, hi lapides, qui non ficto, sed alacri (91) animo semper in domos suas servos Dei receperunt : et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt (92), et castam perpetuo conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino proteguntur. Hæc quicumque egerint (93), honorati sunt apud Dominum : et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.

CAPUT XXVIII.

De undecimo monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratae (94) : hi sunt qui crediderunt, et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt. Et dixi : Quare ergo, domine, omnes hæc arbores habent quidem fructus, sed eorum quidam pulchriores? Audi, inquit : Quicumque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Dominum habentur : et omnium eorum deleta (95) sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam inter illos, audi (96) : Quicumque enim perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum (97), sed prompto animo passi sunt ; honoratiores sunt apud Deum : qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur an negarent, et (98) passi sunt ; horum fructus exiguiores sunt, quoniam hæc cogitatio ascendit in corda eorum : mala enim ac nequam est huiusmodi cogitatio, perinde (99) ac si quis servus neget dominum. Cavete igitur, vos qui huiusmodi cogitationes habetis, ne permaneat hæc mens in vobis (100), et Deo moriamini. Vos igitur quicumque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare (1) debetis ; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen ejus feratis, et omnia peccata vestra redimantur (2). Nonne ergo vos potius felices existimatis? Putate (3) potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant ; et nisi passi essetis hujus nominis causa, propter peccata certe (4) vestra mortui eratis Deo. Hæc igitur vobis dico, quicumque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confiteamini igitur vos habere Dominum Deum, ne forte (5) negantes, tradamini in vincula. Si omnes enim gentes servos suos puniunt, quicumque dominum suum negaverunt ; quid putatis vos Dominum vobis facturum, qui universorum habet potestatem. Removete igitur de præcordiis vestris has disputationes (6), ut in perpetuum vivatis Deo.

CAPUT XXIX.

De duodecimo vero monte candido (7) : tales sunt qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Huiusmodi ergo homines (8) sine ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei (9) : quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt (10), sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitæ suæ, eodem sensu tenore. Quicumque ergo permanserint (11), inquit, sicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores erunt omnibus illis quos jam dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicumque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam ; quia primi (12) videbitis Deum. Postquam finivit omnium montium explanationem (13), dico ei : Domine, nunc expone mihi de lapidibus his qui allati ex campo in locum reprobatorum (14), ad structuram turris missi sunt (15) : item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adjecti sunt, et de his qui adhuc rotundi remanserunt.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(90) Bodl. *episcopis, id est præsulibus Ecclesiæ*. Lamb. quoque habet, *Ecclesiæ* : cætera, ut in vulgatis.

(91) Mss. Angl. *libenti*.

(92) Mss. Angl. *ministerio, inopes et viduas porrezerunt*.

(93) Lamb. *gesserint*. Fellus : *egerint, honorantur*.

(94) Mss. Angl. *plenæ*.

(95) Mss. Angl. *abolita*.

(96) Lamb. *sunt et excellent... nunc audi*. Sic et Felli edit. Oxon.

(97) Lamb. *deest, Dominum*.

(98) Bodl. *add tamen*.

(99) Lamb. *deest, perinde*. Sic et edit. Oxon. Al. mss. *ut quis*.

(100) Lamb. *desunt, in vobis* ; et post *moriamini*, *add. vos*.

(1) Lamb. *orare* ; et mox, *habeat*.

(2) Ms. Vict. *remedientur*. At Carm. *redimentur*. Habent quoque *remedientur* mss. Angl. apud Fellum ; quam lectionem Clericus alique omiserunt.

(3) Lamb. *æstimatis. Sed portate*.

(4) Lamb. *deest, certe*. Fellus : *vestra certe*.

(5) Lamb. *Dominum ; ne quando*.

(6) Sic et Bodl. At Felli edit. Oxon. *dubitationes*.

(7) Mss. Angl. *candidato*. Leg. infra cap. 31.

(8) Lamb. *hi homines*.

(9) Mss. Angl. *habitabunt in regno Dei*.

(10) Bodl. *Dominum maculaverunt*.

(11) Mss. Angl. *permanseritis*. Et mox, *honoratiores eritis*. Quibus statim *add. Lamb. sicut jam dixi*.

(12) Lamb. *quicumque habetis innocentiam : primi*.

(13) Lamb. *solutionem*. Sic et Fellus.

(14) Felli edit. Oxon. *allati ex campo, et reprobatorum loco*.

(15) Mss. Angl. *ierunt*.

CAPUT XXX.

Audi nunc, inquit, de lapidibus. Qui allati (16) de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui (17) reprobati erant; radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi qui de radicibus montis essent, in structuram collocari. Intellexit (18) enim, si ad ædificationem iissent (19), splendorum illos permansuros, nec ullum de his amplius denigrandum (20). Quod si ita (21) de cæteris montibus adjecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, juvenes (22) sunt qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare (23) autem rotundi sunt reperti, causa est quia divitiarum suarum illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum; sed omnis æquitas, virtus et veritas (24). Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse eos veritati favere; jussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli (25), ut possent boni aliquid facere (26) de eo quod eis relictum est; et vivent (27) Deo, quoniam et ipsi de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi in structuram turris hujus.

CAPUT XXXI.

Cæteri vero qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti (28) sunt in eam structuram, quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet autem circumcidi hoc sæculum ab illis, et vanitates opum suarum; et tunc convenient in regno Dei. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei; hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercideret quisquam; etenim licet quis eorum tentatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurret ad Dominum Deum suum. Felices vos (29) judico ego nuntius penitentiarum, quicunque innocentes estis sicut infantes, quoniam pars vestra bona est et honorata apud Dominum. Dico autem omnibus vobis, quicumque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete (30); neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscujusque spiritu fiant (31); sed his malis scissuris (32) remedia procurate, atque tollite illas a vobis: ut dominus pecorum gaudeat de vobis (33); gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum; vae erit pastoribus. Quod si ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei (34) pro pecoribus? Nunquid dicent, a pecore se vexatos? (35) Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis punitur (36) propter mendacium suum. Et ego sum pastor; et valdissime oportet me de vobis rationem reddere.

ANTIOCHUS, homilia 94.

Καλόν ἐστὶ κρατεῖν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀκαχλίαν, καὶ εἶναι ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα τὴν πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὴ εἶναι μνησιχάκους, μήτε παρανόμους (37) τῇ κακίᾳ· ἀλλ' ἀποθέσθαι τὰς καχίας καὶ τὰς πονηρίας, καὶ τὰς πικρίας τὰς παρανόμους, καὶ γενέσθαι ἐν πνεῦμα, καὶ τὰ σχήματα (38) τὰ πονηρὰ ἀνατρέψαι.

Bonum est habere simplicitatem et innocentiam, et esse sicut infantes, qui nesciunt malitiam, quæ vitam hominum perdit; neque esse offensarum memores, neque in malitia permanere; sed removere malitias et malignitates, et amaritudines permanentes; et fieri unum spiritum; et malas scissuras tollere ac evertere.

ANTIOCHUS, homilia 122.

Ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος τῶν προβάτων, χαρῆ

Ut cum venerit dominus pecorum, gaudeat de

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(16) Mss. Angl. *ejecti*. Editio Felli Oxon. hunc locum ita exhibet: *De his lapidibus qui allati de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui reprobati erant, etc.*

(17) Lamb. *de his qui*.

(18) Lamb. *intellexi*.

(19) Fellus ita in sua edit. Oxon. *si in illa ædificatione missi essent*; destaturque mss. Angl. *deesse, missi*.

(20) Lamb. *de his nigricaturum*.

(21) Lamb. *omisso ita, post adjecisset add. tantum*.

(22) Sic Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *candidi sunt, omisso juvenes*.

(23) Lamb. *audi autem quare*. Et mox omittit, *causa est quia*.

(24) Mss. Angl. *et virtus veritatis*.

(25) Lamb. *non enim in totum eorum tolli*.

(26) Fellus in edit. Oxon. *operari*. Al. *facere*.

(27) Ita mss. Lamb., Victor. et Carm. Editi, *vivere*.

(28) Lamb. *deest, reperiri*.

(29) Sic mss. Vict., Carm. et Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *vero pro vos*. Leg. supra, cap. 29.

(30) Mss. Angl. *habere, neque offensarum memores esse, neque in malitia vestra permanere*.

(31) Mss. Angl. *fieri, et has malas scissuras permedicare, et tollere a vobis*.

(32) *Scissuris*. Gr. *σχήματα*. In uno cod. Regis membranaceo, *σχίσματα*. Cot.

(33) Ms. Carm. *de his*.

(34) Lamb. *desunt, etiam ei*.

(35) Hunc locum laudat auctor homiliæ *De aletoribus*, ad calcem opp. Cypriani.

(36) Mss. Carm. et Lamb. *punitur*.

(37) Leg. *παραμόνους*. Sic et mox infra.

(38) Leg. *σχίσματα*.

eo, et de pecoribus læteat. Gaudebit autem, si omnia invenerit sana, et non quædam ex illis dissipata. Si autem aliqua ex talibus invenerit dissipata, vœ erit pastoribus. Quod si pastores ipsi dissipati inventi fuerint, quid dicent domino gregis? an a pecore se vexatos? Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse aliquid a pecore. Magis vero punientur propter mendacium suum. Scientes ergo, quod valde oportet de iis reddere rationem, etc.

ἐπ' αὐτῶ, καὶ ἐπὶ τοῖς προβάτοις εὐφρανθῆ. Χαρήσεται δὲ ἐὰν πάντα ὑγιῆ εὐρεθῆ, καὶ μὴ διαπεπτωκότα τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῆ τινα ἐξ αὐτῶν διαπεπτωκότα, οὐαὶ τοῖς ποιμέσιν ἔσται. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιμένες εὐρεθῶσι διαπεπτωκότες, τί ἐροῦσι τῷ δεσπότῃ τοῦ ποιμνίου; ὅτι ἀπὸ τῶν προβάτων διέπεσαν; Οὐ πιστευθήσονται. Ἄπιστον γὰρ πρᾶγμά ἐστι, ποιμένα ὑπὲρ προβάτων παθεῖν τι. Μᾶλλον δὲ κολασθήσονται διὰ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. Εἰδότες οὖν ὅτι λίαν οἱ αὐτοὺς ἀποδοῦναι λόγον δεῖ, κ. τ. λ

CAPUT XXXII.

Consulite ergo vobis (39), dum adhuc turris ædificatur. Dominus habitat in viris amantibus pacem, etenim vera (40) pax chara est; a contentiosis (41) vero et perditis malitia, longe abest. Reddite igitur ei spiritum integrum, sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, idque integrum vis denuo recipere; fullo autem scissum tibi illud reddat; recipies illud? Nonne statim excandesces, et eum convicio prosequeris, dicens: Vestimentum meum (42) integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Nunc propter scissuram quam in eo fecisti, usui (43) esse non potest. Nonne hæc omnia verba dices fulloni, et de scissura quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris (44) quod non illud integrum recipias; quid putas (45) dominum tibi facturum, qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutilem reddidisti (46), ita ut nullo usui (47) esse possit domino suo? Inutilis enim cœpit esse usus ejus, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo propter hoc factum tuum idem faciet? Plane, inquam: omnibus iis, quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, idem faciet (48). Clementiam, inquit, ejus nolite calcare; sed potius honorificate (49) eum quod tam patiens est ad delicta vestra, et non est sicut vos. Agite pœnitentiam; utile (50) enim id est vobis.

ANTIOCHEUS, homilia 94.

Ut Dominus pacis habitet in omnibus, quo et spiritus integer fiat, sicut illum accepit homo. Si enim aliquis dederit fulloni vestimentum novum et integrum, atque illud velit denuo recipere; fullo autem scissum vestimentum reddat; an recipiet illud? Nonne statim excandescet, et eum convicio persequetur dicens: Vestimentum integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Si igitur ita dolet aliquis de vestimento, et queritur quod non illud integrum receperit; quid putamus Dominum nobis facturum, qui spiritum integrum accepimus, et illum molestia affecimus, et inutilem reddidimus, non viventes cum honestate; ita ut nullo usui esse possit domino suo? nam usus spiritus a nobis corruptus est.

Ὅπως ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης κατοικήσῃ ἐν πᾶσιν, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιὲς γένηται, ὡς περ αὐτὸ ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰν γὰρ τις κναφεῖ δώσῃ ἱμάτιον καινὸν καὶ ὑγιὲς, καὶ τοῦτο θέλει κομίσασθαι, ὁ δὲ κναφεὺς σχίσας τὸ ἱμάτιον ἀποδώσει, ἄρα λήψεται αὐτό; οὐχὶ μαχθήσεται, καὶ ὕβρισει, λέγων αὐτῷ: Ἰμάτιόν σοι ὑγιὲς ἔδωκα, διὰ τί αὐτὸ ἐσχίσας, καὶ πεποίηκας ἀχρηστον; Εἰ οὖν οὕτως περὶ ἱματίου λυπεῖται τις, καὶ μάχεται, ὅτι οὐκ ἀπελήφην ὑγιὲς τὸ ἱμάτιον, τί δοκοῦμεν παθεῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὸ πνεῦμα λαβόντες ὑγιὲς, καὶ τοῦτο λυπήσαντες, καὶ ἀχρειώσαντες, μὴ ἐν σεμνότητι πολιτευσάμενοι; καὶ εἰς οὐδεμίαν χρῆσιν δύναται εἶναι τῷ Κυρίῳ ἑαυτοῦ; ἢ γὰρ χρῆσις τοῦ πνεύματος ὑφ' ἡμῶν κατεφθάρη.

CAPUT XXXIII.

Hæc omnia quæ supra scripta sunt, ego pastor nuntius pœnitentiæ ostendi, et loentus sum servis Dei. Si ergo credideritis, et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis (51) in malitia et memoria offensarum, nullus ex hujusmodi peccatoribus vivet (52) Deo. Hæc omnia a me dicenda, dicta sunt vobis (53). Ait mihi ille

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. Remediate ergo vos.
 (40) Lamb. et enimvero. Forte, ei enim vera. Sic et mss. Carm.
 (41) Lamb. litigiosis.
 (42) Lamb. deest, meum.
 (43) Lamb. in usum.
 (44) Ms. Carm. fulloni? Ergo et de scissura quam in vestimento tuo fecerit, si doles tu et quereris, quod non reddidisti: quid putas.
 (45) Lamb. doles et quereris.
 (46) Ita ex Lamb. Fellus in sua edit. Oxon. A' rededisti.

- (47) Lamb. in nullo usu.
 (48) Lamb. Dominum spiritum ejus, propter factum tuum hoc a facie plane, inquam, omnes eos quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, afficiet. Nullo sensu: eoque nomine hanc lectionem a Fello omissam puto.
 (49) Lamb. honorate.
 (50) Lamb. pœnitentiam utilem.
 (51) Lamb. desunt, Sin autem permanseritis.
 (52) Lamb. ex hujusmodi vivit.
 (53) Lamb. me docente vobis dicta.

pastor : Omnia a me interrogasti ? Et dixi : Ita, domine. Quare ergo non interrogasti me, inquit, de forma lapidum in structura repositorum ; ut tibi explicarem (54) formas ? Et dixi : Oblitus sum, domine. Audi nunc ergo, inquit, et de illis. Hi sunt qui nunc mandata hæc (55) audierunt, et ex totis præcordiis egerunt pœnitentiam : cumque vidisset Dominus bonam atque puram (56) pœnitentiam eorum, et posse eos in ea permanere ; jussit priora peccata eorum deleri. Hæc enim formæ peccata (57) eorum erant ; et exæquata sunt, ne apparerent.

SIMILITUDO X.

De pœnitentia et eleemosyna.

CAPUT I.

Postquam perscripseram librum hunc, venit nuntius ille qui me tradiderat illi (58) pastori, in domum in qua (59) eram, et cœdedit supra lectum ; et astitit in dextera ejus ille pastor. Deinde vocavit me, et hæc mihi dixit : Tradidi te, inquit, et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Ita, inquam, domine. Si vis ergo protegi, inquit, ab omni vexatione et ab omni sævitia ; successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem æquitatis ; in mandatis iis ingredi quæ dedit (60) tibi, et poteris dominari omni nequitia. Custodienti enim tibi mandata illa, subjecta erit omnis cupiditas et dulcedo hujus sæculi ; successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem hujus et modestiam suscipe in te (61) ; et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum, et magnæ potestatis eum præsidem esse, et potentem in officio suo. Huic soli per totum orbem pœnitentiæ potestas tributa est. Potens ne tibi videtur esse ? Sed vos maturitatem hujus et modestiam (62) quam in vos habet, despicitis.

CAPUT II.

Dico ei : Interroga ipsum, domine, ex quo in domo mea est, ane (63) aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim. Et ego, inquit, scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum ; et ideo hæc loquor tecum, ut perseveres ; bene enim hic de te apud me existimavit. Tu autem cæteris hæc verba dices ; ut et illi qui egerunt aut acturi sunt pœnitentiam, eadem quæ tu sentiant ; et hic apud me de iis (64) interpretetur ; et ego apud Dominum. Et ego, inquam, domine, omni homini indico magnalia Dei, spero autem eos omnes qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse pœnitentiam (65), vitam recuperantes. Permane ergo, inquit, in hoc ministerio, et consumma illud. Quicumque autem mandata hujus exsequuntur, habebunt vitam, et hic (66) et apud Dominum magnum honorem. Quicumque vero hujus mandata non servant, fugiunt a vita sua et adversantur illi : et qui mandata ejus non sequuntur (67), morti se tradunt (68) ; et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata hæc (69), et remedium peccatorum tuorum omnium (70) habebis.

CAPUT III.

Misi autem tibi has virgines (71), ut habitent tecum ; vidi enim eas valde affabiles tibi esse. Habebis igitur (72) tu eas adjutrices, quo magis possis hujus mandata servare ; non potest enim fieri, ut sine his virginibus hæc mandata serventur. Vides (73) autem eas libenter esse tecum ; sed et ego præcipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum communda (74) domum tuam : in munda enim domo libenter habitabunt : munda sunt enim, atque castæ et industriæ, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habueris (75) domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid iniquationis acciderit, protinus a domo tua recedent ; hæc enim virgines nullam omnino diligunt iniquationem. Dico ei : Spero me, domine, placiturum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper. Et sicut is cui me tradidisti, nihil de me queritur ; ita neque illæ querentur. Ait ad

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Vict. et Carm. *quod explevimus*. Lamb. *quod explicuimus, formas*.

(55) Lamb. *mea*.

(56) Lamb. *add. esse*.

(57) Lamb. *peccati*. Et mox, *exæquatæ*.

(58) Lamb. *huic*.

(59) Lamb. *domo in quam*.

(60) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *dedit*.

(61) Lamb. *vitæ*.

(62) Al. *modestiam hujus et verecundiam*.

(63) Lamb. *an*. Et mox, *aut in quo*.

(64) Lamb. *de his bene*.

(65) Lamb. *qui tam ante peccaverunt, et hæc audiunt, libenter acturi sunt pœnit.*

(66) Lamb. *id est*.

(67) Lamb. *fugant a se vitam, et adversus illum,*

nec mandata ejus sequuntur.

(68) Felli edit. Oxon. *tradent*. Sic forte leg. ob sequens, *erit*.

(69) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *servias mandatis his*. Sic et Felli edit. Oxon.

(70) Lamb. *desunt, tuorum omnium*. Omittit, quique *tuorum*, sed retinet *omnium*, Felli in sua edit. Oxon.

(71) Lamb. *turbas virginum*.

(72) Lamb. *deest igitur*. Felli autem sic : *Habebis ergo eas adjutrices*.

(73) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *Video*. Hæc lectio magis placuit Fabricio in edit. Hamb.

(74) Lamb. *emunda*.

(75) Lamb. *habuerint*.

pastorem illum : Video servum Dei velle videre (76) et custodire hæc mandata ; et virgines has munera habitatione collocaturum (77). Hæc cum dixisset, iterum pastori illi me tradidit, et vocavit virgines et dixit eis (78) : Quoniam video vos libenter in domo hujus habitare, commendo eum vobis et domum ejus ; ut a domo ejus non recedatis omnino. Illæ vero libenter hæc verba audierunt.

CAPUT IV.

Ait deinde mihi : Viriliter in ministerio hoc conversare : omni homini indica (79) magnafia Dei ; et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit in vita sua : quicumque vero neglexerit, non vivet et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut non cessent (quicumque recte facere possunt) bona opera exercere : utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodis eripi oportere. Is enim eget (80), et in quotidiana vita patitur incommoda ; in magno tormento est ac necessitate (81). Quisquis igitur hujuscemodi animam eripit de necessitate ; magnum gaudium sibi acquirit. Nam is qui hujusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciatur, atque se torquet is (82) qui in vinculis est. Multi enim propter hujusmodi calamitates, cum eas sustinere (83) non possunt, mortem sibi consciscunt (84). Qui novit igitur calamitatem hujusmodi hominis, et non eripit eum ; magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis ejus. Facite igitur opera bona, quicumque accepistis a Domino ; ne dum moramini (85) facere, consummetur structura turris ; propter vos enim intermissum est opus ædificationis ejus. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini. Postquam vero locutus est mecum, surrexit de lecto ; et apprehenso pastore et virginibus, abiit (86). Dixit autem mihi remissurum se pastorem (87) illum, et virgines illas (88) in domum meam (89).

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Fellus alique conjiciunt legendum, *vivere*.

(77) Lamb. *collaturum*.

(78) Lamb. *ad eas*. Sic et Fellus.

(79) Lamb. *omnino indica*.

(80) Lamb. *Et his enim quia eget*.

(81) Lamb. *hac necess*.

(82) Lamb. *quia*.

(83) Lamb. *sufferre*.

(84) Lamb. *adducunt*.

(85) Bodl. *tardatis*. Lamb. *tardamini*.

(86) Mss. Angl. *abiit, dicens mihi remansurum pastorem*.

(87) Ms. Carm. *remansurum pastorem*.

(88) Lamb. *deest, illas*.

(89) Mss. Carm. *post meam, addit Amen*. Sic quoque Fellus in edit. Oxou.

APPENDIX AD S. HERMAM

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ SEU POTENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE PRESBYTERO

NOTITIA IN S. PASTOREM.

(Acta sanctorum Bolland., Julii tom. VI, die 27, p. 299.)

1. Sanctum hunc exhibet hodie nobis Martyrologium Romanum his verbis : « Item Romæ, sancti Pastoris presbyteri, cujus nomine titulus exstat in Viminali apud Sanctam Pudentianam, » Baronius in adnotationibus ad textum Martyrologii citatum hæc subdit inter alia : « Non tantum in veteri Romano Martyrologio, sed et in antiquis manuscriptis de eo agitur hac die, » At quodnam hic appellat vetus Ro-

manum Martyrologium ? An Bellinianum anni 1498 ? Hoc certum, non agi hoc loco de Romano parvo seu veteri, quod Rosweydyus edidit : istud enim nec visum a Baronio fuit, neque de S. Pastore meminit uspiam. Imo nec admodum vetus esse Romanum illud, quod in observatione Baroniana citatur, inde licet conjicere, quod annuntiatio S. Pastoris hodierna, ibi, ut asseritur, expressa, veterum mar-

tyrologorum nulli innotuerit. Altum certe ad hunc diem in exemplaribus Hieronymianis, etiam sæpius auctis, de Pastore silentium; tacent ad eundem Beda, Florus, Wandelbertus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus: ut adeo non videatur hac die ante sæculum x S. Pastoris nomen ecclesiasticis cœpisse Fastis ascribi; si tamen etiam tum cœperit: neque enim satis perspecta nobis est ætas sive codicis Vaticani, quem in auctariis Bedæ ac Flori citavimus hodie ante tomum secundum Martii, sive appendicum Usuardi a nobis editi, in quibus hoc die S. Pastoris presbyteri et confessoris memoria celebratur; Florarium vero sanctorum ms., quod eum hodie sic annuntiat, « Romæ, Pastoris presbyteri et confessoris, » medio circiter sæculo xv exaratum est.

2. Sed neque antiqua ista manuscripta novimus, in quibus de S. Pastore agi hac die dicitur; nisi vel auctaria jam laudata intelligantur; vel unum illud manuscriptum, de quo in iisdem annotationibus Baronius asserit: « Habemus in nostra bibliotheca res gestas sancti Pastoris, seu potius panegyrim, in die natali ejus alicubi in ecclesia legi solitam. Est ejus exordium: *Sanctorum vestigia*, etc. Hoc enim nobis Romæ e bibliotheca Vallicellensi describi rogavimus, quod a tanto viro laudatum esset: sed adeo misere descriptum accepimus, ut mutando nonnunquam aliqua aut addendo compleri per conjecturam sententiæ debeant. Tum vero stylus, fallor, si longam sapit antiquitatem. Ipsa vero hujus panegyricæ orationis materia historiam sancti modice ac raro attingit; neque vel sic tamen satis feliciter. Dispaucitur ad usum ecclesiasticum in lectiones novem; quarum duæ priores prologum continent; omni, ut dici solet, et nulli convenientem: tertia hortatur ad imitanda B. Pastoris exempla, docetque, hunc fuisse nobili Romæ prosapia oriundum; deinde apostoli Pauli discipulum, una cum Timotheo; tum ab eodem Apostolo consecratum presbyterum; multa passum sub Antonino imp., eruditum, animarum pastorem sedulum; quod postremum amplificatur enumeratione virtutum ad veri pastoris officium pertinentium, quæ simul omnes Pastori nostro tribuuntur, ne unius quidem facti singularis aut historici facta mentione, usque ad lectionem nonam: de quibus proinde hæc monuisse sufficiat, cum ad Acta illustranda nihil conferant. Nona autem lectio sic habet:

3. « Igitur decet tanti confessoris ac sacerdotis Altissimi præclarum festum cum summa reverentia celebrare, fratres charissimi; per quem Deus multa fecit miracula, ut pro nobis existat intercessor pius: quem pia devotio Paulo apostolo adeo charum et unicum conjunxit, quod in vico, qui dicitur Latericius, ecclesiam sui nominis consecravit. Hic vir beatissimus multa corpora sanctorum clanculo rapuit et sepelivit, fretus consilio et adjutorio SS. virginum Pudentianæ pariter et Praxedis: quarum corpora virginum honorificæ tradidit sepulturæ, et earum Vitam decenter con-

scripsit. Totum ergo tempus dum in hoc sæculo vixit beatus Pastor, Deo se dicavit, et incessanter in illius obsequio perseverans, cunctis Romæ Christianis speculum se præbuit, illud adimplens quod Dominus ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16)*. Igitur egregius Christi Pastor migravit ad gaudia polorum septimo Kalendas Augusti, sanctorum omnium remuneratione illum ita vocante: *Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21)*. Cujus corpus conditum est in supra dicto titulo cum aromatibus: ubi usque in hodiernum diem Deus impertitur multa pro suis meritis ac precibus beneficia; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui laus, et honor, et virtus, et potestas cum Patre sanctoque Flamine per infinita sæcula sæculorum. Amen. »

4. Quod hic dicitur S. Paulus apostolus titulum Pastoris consecrasset, id, ipsomet Pastore teste, falsum est; hoc enim S. Pio papæ, non Paulo apostolo, ascribitur in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis. Conditum vero fuisse S. Pastorem in ecclesia tituli sui, ex hac forsitan historia, affirmat etiam Aringhus in *Roma subterranea* tom. II, lib. iv, cap. 43, num. 4; uti et Piazza in *Sanctuario Romano* ad hunc diem xxvi Julii. Videtur ergo aliud esse sancti cujusdam Pastoris, et quidem martyris, corpus, quod cum aliis recens inventum cum inscriptione nominis, Roma Bononiam ad nos translatum fuit anno 1614, die xx Aprilis. Nosri autem Pastoris nescio quid reliquiarum esse in monasterio, seu ecclesia, S. Silvestri de Capite Romæ, asserit Giacchettus in *Historia Italica ecclesiæ ac monasterii* ejusdem cap. 13 ad diem xxvi Julii. Porro ad publicam S. Pastoris nostri venerationem, non item ad hodiernam ejus celebritatem, asserendam facit etiam sigillum illud expressum in Commentario ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis, cum subjectis hisce versiculis:

Sancte, precor, Pastor, pro nobis esto rogator.

Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sacræ.

Ea Papebrochius noster ibidem referenda censuit ad sæculum xii. Eodem facit inscriptio vetustissima, quam exhibet Aringhus loco citato, num. 3, in qua fit mentio sacelli sancti hujus nostri Pastoris. Quid, quod et Ado illum hoc nomine beatum agnovit? Sane de nostro agit in elogio SS. Praxedis et sororis ejus die xxi Julii, sic notans: « In titulo vero, quem pater earum Pudens nomine BEATI PASTORIS dedicavit, » etc. Natalem illius tamen sub eo nomine neque hoc loco, neque xxvi ejusdem mensis, ut jam diximus, neque alio ullo die commemorat.

5. Id vero mirum nemini videri debet; cum eorum opinioni adhæserit Ado, qui S. Pastorem cum S. Herma illo confuderint, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, quique auctor esse creditur libri, qui *Paster* inscribitur.

Confusionem hanc aperte prodit in libello *De festi-
vitatibus apostolorum*, quem Martyrologio ejus
præfixum habes, pag. 36; ubi ad diem 1x Maii,
quem S. Hermæ natalem statuit, « Titulus, inquit,
nomine ipsius, juxta quod baptisterium ex facultatibus
sanctæ Prædis est exstructum, et beato Pio,
discipulo apostolorum, operante studio consecra-
tum, venerabiliter ei statutus est. » Eadem hæc est
ecclesia sive titulus, quem paulo ante Beati Pasto-
ris nuncupabat: beatum ergo Pastorem cum S. Her-
ma eundem facit, eundemque adeo diem utriusque
natalem; quanquam in natali solum nomen Her-
mæ discrete exprimat, non Pastoris. Adonis exem-
plo eosdem sanctos in *Annalibus* ad annum Christi
159 confudit Baronius; non item diem utriusque
natalem in Martyrologio aut notis ad illud: cum
tamen alterum ex altero consequi debeat; ut idem
sit dies obitus, si sanctus est idem; aut sancti
diversi, si diversi natales.

6. Nimirum S. Pastoris nomen nusquam vir
maximus consignatum legerat die 1x Maii; sed
constanter Hermæ; sicuti nec die xxvi Julii uspiam
apud martyrologos occurrerat nomen Hermæ, sed
Pastoris tantummodo; non ausus est ergo in moderno
Martyrologio concinnando a priorum exemplarium
consensu ac fide, per usum ipsum Ecclesiæ Romanæ
haud dubie antiquum firmata, recedere: atque ita
S. Hermæ natalem a natali S. Pastoris discrevit
non in ipso Martyrologio solum, sed etiam in adno-
tationibus ad utrumque natalem adjectis; in quibus
neque de Pastore meminit die 1x Maii, neque xxvi
Julii de Herma. Cur igitur eodem argumento non
est usus in *Annalibus*? Maxime cum ad illud etiam
aliud accederet, haudquaquam profecto levius, quod
a S. Pastoris ætate desumitur, qui saltem juxta
eminetissimum *Annalium* conditorem, annum
Christi 164 vivendo prætergressus est. Quis vero
sine evidenti demonstratione credat, S. Hermam,
qui jam ætate maturæ vir ætatis fuisse censendus
est, cum eum Apostolus per Epistolam ad Roma-
nos juberet salutari, solido post Pauli obitum sæ-
culo superfuisse? Hæc certe una de causis est, ob
quas Hermen, S. Pii papæ I, ut est in Catalogo
Pontificum Bucheriano, fratrem ac S. Pastoris
æqualero, distinguendum putavit card. Bellarminus,
eumque secuti deinceps eruditi, a S. Herma Apo-
stoli discipulo, et libelli, qui *Pastor* appellatur,
auctore. Denique non videtur ipsi Hermæ nomen
Pastoris fuisse proprium, sed libro ejus, ut modo
dicemus: fac tamen, ex libro cognomentum Pasto-
ris adhæsisse scriptori; an credi tandem poterit
idem deinde auctor tantopere Pastoris cognomento
delectatus fuisse, ut proprium Hermæ, quod esset
ab Apostolo consecratum, abjiceret? Valere hæc
ratio debet, apud Baronium quidem, qui epistolam
probat, exhibetque ad annum 162, solo Pastoris
nomine inscriptam.

7. Alium ergo S. Pastorem, alium S. Hermam
fuisse censemus, et hunc illo seniore; tollendam-

A que proinde utriusque confusionem, ab Adoue pro-
fectam; quam is forsitan ex ambiguis Eusebii ver-
bis arripuerit, qui de S. Herma loquens *Hist. eccl.*
lib. III, cap. 3, Οὐ φασιν ὑπάρχειν, inquit, τὸ τῷ
Ποιμένῳ βιβλίον, *cujus aiunt esse librum Pastoris*;
unde pronum est colligere, Pastoris non libri no-
men, sed auctoris esse: sic Ado facile Hermam et
Pastorem pro eodem acceperit. At enim amphiboliam
hanc tollere debuerat tum ipsius libri adhuc exstan-
tis inscriptio, tum S. Hieronymi, eodem prorsus
modo illum inscribentis, testimonium lib. *De scri-
ptoribus eccles.*, cap. 10: « Hermam... asserunt
auctorem esse libri, qui appellatur *Pastor*; » quæ
proinde genuina censi potest Eusebiani textus
interpretatio, quam recte secutus est Valesius, cum
adducta Eusebii verba sic vertit: « Cujus esse
fertur is liber, qui *Pastor* inscriptus est. » *Pastor*
igitur appellatur non Herma, sed Hermæ liber,
quod angeli sub habitu pastoritio apparentis reve-
lationes contineat. Quid igitur S. Pastori cum
S. Herma commune? Ne nomen quidem: quan-
quam et hoc pluribus idem esse possit; qui hæc
sola ratione minime confundi possunt: ut nemini
hactenus in mentem venit B. Pastorem nostrum
presbyterum, eundem cum illo statuere, de quo
fit mentio in Actis SS. Marii, Martiæ et filiorum
ad diem 1x Januarii, pag. 216; tametsi et Romæ is
fuerit, et beatus *Pastor* presbyter nuncupetur,
centum tamen circiter annis nostro junior.

C 8. Proinde eo insuper idem doctissimus auctor
Annalium, ad annum Christi 159, ut eundem quo-
que cum sancto Herma et Pastore Hermetem esse
crederet, S. Pii pontificis Romani fratrem: tametsi
de illo se fateatur ambigere. Opinionis hujus fun-
damentum duplex putavit esse; alterum, quod
voces Herma et Hermes parum adeo differre vide-
rentur, ut nonnunquam eidem viro legerentur
attributæ; alterum vero, quod apud Anastasium
Bibliothecarium sub S. Pio papa I de Hermete re-
feratur: « Hermes librum scripsit, in quo manda-
tum continetur, quod ei præcepit angelus Domini,
cum veniret ad eum in habitu pastoris, et præcepit
ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. »
Similitudo nominis, et apparitio angeli, sub habitu
pastoritio librum dictantis, eundem Baronio visa
sunt scriptorem arguere Hermam et Hermetem,
atque adeo et Pastorem, quem cum Herma con-
fundit. Tantum in eo hæsit, quod in Hermæ Pastore
non agatur de Pascha die Dominica celebrando;
tum, quod scriptus is fuerit dudum ante tempora
Pii papæ. Itaque eo tandem delabitur; « ut dicere
necesse sit (si velimus unum eundemque esse au-
ctorem) diversos hos inter se fuisse commentarios,
diversis temporibus scriptos. » Sed quoniam S. Pas-
tor noster eatenus tantum cum Hermete confun-
ditur, quatenus ipse Hermes cum S. Herma: nihil
opus est direptam jam diu controversiam hic
denuo suscitare. Eundem non esse S. Hermam et
hunc Hermetem, ostendit, ut monui, Bellarminus

aliquæ post illum, quos inter consuli possunt Tillemontius tom. II *Monum. eccles.*, pag. 521; Nicolaus le Noury in *Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum*, dissert. 4, art. 2; Ambrosius Gardesio in *historiæ ecclesiasticæ Synopsi tom. I, part. v, lib. III, dissert. 1, quæst. 1.*

9. Quod ad Acta pertinet S. Pastoris, nihil admodum certi superest. Continentur ea præcipue in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis, infra. Scripta sunt ipsius Pastoris nomine (Pastoris, inquam, non Herinæ Pastoris, ut habet Baronius an. 159, n. 8); neque sane recentia sunt; quando et in codicibus mss. perantiquis, iisque bene multis, leguntur; imo jam lecta sunt olim sæculo nono ab Adone, ut in ejus Martyrologio videre est die xix Maii, xx Junii, xxi Julii in elogiis S. Pudentianæ, S. Novati et S. Praxedis. Cæterum sincera prorsus ea non esse, sed hic illic interpolata, ultro nos ipsi haud obscure in Commentario prævio, et adnotatis confessi sumus; at omni omnino fide indigna reputari debere, nondum nobis persuasit Tillemontius tom. II, nota 5 in S. Pium papam: ut enim minutias præteream, quas ibi congerit, ut voces Actorum aliquas et phrases carpat, tanquam sæculo secundo non usitatas, vel tempori, quo scripta feruntur Acta, nequaquam accommodatas (nam quid illæ, tametsi adulterinas omnes esse demonstraret Tillemontius, quod non facit, Actorum substantiæ usque adeo incommodarent?) ut illas, inquam, omittam, argumenta ejus præcipua, et in totam Actorum illorum fabricam fidemque directa, id nequaquam, quod jactat, evincunt. Quod ut perspicias, Acta ipsa consule: invenies, ea fere contineri duabus epistolis, quarum prior est Pastoris ad Timotheum, altera Timothei ad Pastorem. Utramque suppositam auctoribus inscriptis, imo vero ineptam esse, contendit adversarius.

10. Priore hoc imprimis telo subverti putat, quod a seculo propositoque Pastoris toto cælo abluat: Christianus enim, inquit, quidam obierat, Novatus nomine, qui facultates suas paulo ante commiserat Pastori nostro, et virgini Praxedi, se mortuo dispensandas. Scribit id Timotheo, Novati defuncti germano, Pastor; eumque consulit, quid de bonis relictis faciendum censeat. Esto sane. Quid tum postea? Hoc autem, inquit, verbo tantum uro postulat Pastor, idque in duobus extremis epistolæ satis longæ versiculis; reliqua vera omnia non eo solum tendunt, ut morbum ac mortem explicent Novati (id quod rationi consonum videri poterat); sed etiam eo, ut in medium proferant quidquid post obitum SS. Pudentianæ et Pudentis Praxedis a biennio gesserat. Quid hæc ad Timotheum; quid ad litteras atinebant, quibus frater de fratris obitu docendus erat? Ita ille. Respondeo, aptissima mihi videri ad rem præsentem quæcunque de S. Praxede Timotheo narrat Pastor; ineptam vero, quæ iis objicitur, Tillemontii crism. Quid enim? Hæredes Novatus Pastorem scripserat et

A Praxedem, externos, ut ponimus, homines, inconsulto ac præterito fratre Timotheo. Res esse poterat obnoxia difficultatibus, nisi cum bona fratris gratia cerneretur hæreditas: hujus igitur assensu hæredibus opus erat. Cedo ergo, quo pacto is ex Timotheo, qui presbyter erat et vir sanctissimus, extundi fortius poterat, quam si tales ei natalibus, vita, virtutibus, rebusque gestis depingerentur hæredes, ut prorsus intelligeret, quidquid iis relictum esset, id ita collocatum videri oportere, quasi in ipsius Dei, ut ita loquar, vel Ecclesiæ manus consignatum esset? Hoc ergo agit Pastor, cum S. Praxedis gesta S. Timotheo explicat, tantoque id agit ad rem suam opportunius, quanto copiosius. De se enim dicere nihil debuit, qui Timotheo dudum esset notissimus; quanquam neque de se, quoad ferebat modestia, tacuit.

11. Leviora sunt quæ subjicit Tillemontius et in eadem intorquet epistolam: Neque hoc, inquit, video, cur Pastor Timotheo narret res ante annum præteritas non solum de S. Pudente et utraque ejus filia (de qua re jam satis, opinor, diximus); sed etiam de fratre ejus Novato: nam si vel in extremis imperii finibus egisset Timotheus, an per annum totum nihil de familia rescivisset? Respondeo, id rarum non esse, ut fratres, etiam parum inter se habitatione distantes, a frequenti litterarum commercio alieni sint. Concedamus his tamen aliquid Tillemontio: sciverit vel ex Novati, vel ex aliorum litteris Timotheus pleraque omnia, quæ frater egisset. Annon sæpe eadem nuntiari possunt a diversis? Annon hic justissima Pastori causa erat eorum saltem reficiendi memoriam, quæ Novatum inter et Praxedem intercesserant, unde disceret Timotheus, munificum fratris in illam animum non aliunde exstitisse, quam ex sanctissimis officiis divinisque rationibus? Quod addit adversarius, mirum videri, nullam huic epistolæ præmitti urbani ac liberalis officii significationem, nullum prologum, sed ab ipsis statim rebus ordiri sermonem; id vero ne refutatione quidem dignum apparet. Nimirum ea queritur abesse, quæ parerga prorsus fuissent; ea vero abundare contendit, quæ ad rem, quam agebat Pastor, unice faciunt. Urbana est hæc et sufficiens in epistola gravi præfatio: « Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem. » Atque hæc sunt, quibus Pastoris epistolam universim impetit acutus hic censor.

12. Alteram epistolam, quæ Timothei est, his tantum verbis aggreditur: « Litteræ, quibus Pastori respondit Timotheus, nihil etiam eorum habent, quæ quis illi diceret, a quo sibi de fratris obitu reunitum esset. » Requirit hic, opinor, lamenta fratris, aut aliquid certe ejusmodi. Sed quæro, unde constet, hæc a Timotheo in eadem epistola non fuisse scripta, tametsi prætermissa hic sint a Pastore, ac studio potius rescissa, quod ad historiam SS. Pudentianæ et Praxedis nihil quidquam conferrent? Id quod etiam in priori epistola fieri ex industria potuit,

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et pauca iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enimvero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacinie totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedis habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedis habitavit in titula *supradicto* afflicta propter transitum germanæ suæ, etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino ilde indigna. »

13. Nescio, an puriores sint fontes, unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Conciliarum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulerinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCVLATO TESTE

(Acta SS. Boll., Mall t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombrinium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibit fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum percepit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an quare laudem?] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate Gelasii papæ concinnatum, quando nullus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

C tem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apostoli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus *Romæ subterraneæ* lib. IV, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: « Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æquo ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1188, ejusdem Vaticane bibliothecæ, ejus egraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordium: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punicæ et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutritus, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) ductus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consulissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correctâ.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolâs, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familiæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizarit et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquod alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

latis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse coepit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu nocteque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post cujus mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displacet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ verior ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec.: « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » aliis: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam Martyrologio Romano ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis assisterunt.

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et pauca iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enim vero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. Et enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacinia totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer alligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo *supradicto* afflictæ propter transitum germanæ suæ, etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

13. Nescio, an puriores sint fontes, unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicat in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Concilliorum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Constant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCVLATO TESTE

(Acta SS. Boll., Mali t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombrinium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum perceperit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an *quare tandem?*] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate Gelasii papæ concinnatum, quando nullus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

C tem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apostoli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus Romæ *subterraneæ* lib. IV, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: « Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æquo ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1488, ejusdem Vaticane bibliothecæ, ejus egraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordio: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punicæ et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutritiv, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) doctus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate fultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convexit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consuluissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correcta.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopum consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familiæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizarit et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquod alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

tatis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antonianus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerbat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post cujus mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displacet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ vereor ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec.: « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » alii: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam *Martyrologio Romano* ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis astiterunt.

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et paucula iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enim vero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacinæ totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo supradicto afflicta propter transitum germanæ suæ, etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitrator, quam debiles Tillemontii

sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

13. Nescio, an puriores sint fontes, unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Conciltorum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCVLATO TESTE

(Acta SS. Boll., Mall t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombrinium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum perciperit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an quare laudem?] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate Gelasii papæ concinnatum, quando mulus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

Pauli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus Romæ subterraneæ lib. iv, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æque ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1488, ejusdem Vaticanae bibliothecæ, cujus ecegraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordio: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastori presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punicæ et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerat, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutrit, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) ductus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate fultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consulissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correctâ.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familiæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizavit et baptizavit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquod alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

latis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exsultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post ejus mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displicet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ vereor ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec.: « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » aliis: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam Martyrologio Romano ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Potentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis astiterunt.

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et paucula iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enimvero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membranis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacinæ totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo supradicto afflicta propter transitum germanæ suæ, » etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitrator, quam debiles Tillemontii

sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

13. Nescio, an puriores sint fontes, unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicat in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Concilliorum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum I *Epistolarum Romanorum Pontificum* col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCVLATO TESTE

(Acta SS. Boll., Mali t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombritium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum perciperit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an quare tandem?] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate Gelasii papæ concinnatum, quando nullus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

Pauli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus *Romæ subterraneæ* lib. IV, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: « Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æque ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1488, ejusdem Vaticanae bibliothecæ, cujus ecegraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordio: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punici et matris Priscillæ, qui cum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutrit, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) ductus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate fultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consulissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correctam.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familiæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizarit et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquod alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

tatis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus inuolvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post ejus mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displicet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ vereor ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec. : « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » aliis: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam *Martyrologio Romano* ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis assisterunt.

virginis Praxedis, petens ut orationibus suis indulgentiam mereretur; qui et vos frequenter beatissimo Pio episcopo, ad altare Domini accessuro, commendabat. Accidit post hæc post annum et dies viginti tres, ut ægritudine detentus Novatus, absens esset a conspectu beatæ virginis Praxedis. Pio itaque episcopo cogitante de omnibus Christianis una cum virgine Praxede, requiritur inter eos et Novatus: de quo cum auditum fuisset quia ægritudine detinebatur, contristati sumus omnes.

6. Tunc dicit B. Praxedis ad patrem nostrum sanctum Pium episcopum: « Jubeat sanctitas vestra ut eamus ad eum, si forte visitatione nostra et orationibus vestris salvet eum Dominus. Quod dictum cum placuisset omnibus nobis, et nocte surgentes perrexissemus ad eum; videns vir Dei Novatus nos omnes congregatos ad se venisse, gratias agere cœpit Deo quia meruit a sancto Pio episcopo, et virgine Domini una cum nostra devotione visitari. Et fuimus in domo ejus diebus ac noctibus octo. In quibus diebus placuit ei, ut nobis ac beatæ virgini omnem substantiam suam derelinqueret. Hoc ita ordinato, tertio decimo die migravit ad Dominum. De quo facto litteras hujus textus ad vos direximus, una cum auctoritate beati Pii sedis apostolicæ episcopi et virginis Christi Praxedis; ut quod vobis placuit de substantia germani vestri nos faciatis scire: quatenus ordinatio vestra in omnibus custodiatur. Missa per Eusebium Romanæ Ecclesiæ subdiaconum (98).

Rescripta Timothei presbyteri.

7. « Timotheus presbyter sancto fratri Pastori presbytero, et sanctissimæ sorori Praxedi, in Domino salutem. Famulatum vobis ubicunque nostri indigentis libentissime exhibentes, oramus sanctitatem vestram, ut et nos humiles commendare dignemini memoriæ sanctorum apostolorum, sanctoque Pio sedis apostolicæ præsuli, et omnibus sanctis. Ego humilis gaudio repletus sum magno, audiens quid mihi scribere dignati estis. Unde noverit sanctitas vestra, meam in hac re pro qua scripsistis votivam esse conscientiam: et quod germano meo placuit, placet et nobis famulis vestris; hoc est, ut

(98) Hactenus epistola Pastoris ad Timotheum: D
quæ sequuntur deinde ipse etiam Pastor ad posterorum memoriam adjunxit.

(99) Alia mss. *Praxedis*: sed utramque nominandam fuisse jam docuimus.

(100) Antoninum his intelligimus: eundem qui supra Pium, non vero ejus filium Marcum Aurelium Antoninum (qui ab Eusebio in Chronico et antiquo Catalogo pontificio in Eleutherio etiam Antoninus simpliciter vocatur, et sub quo gravem persecutionem motam esse constat anno ejus 7, Christi 168), et hoc quia nullam mutati imperii vel pontificatus mentionem facit Pastor; quod tamen hic locus exegisset, si post utriusque mutationem mota primum esset persecutio, de qua sermo est.

A in arbitrio tuo sit et sanctæ virginis quicquid dereliquit; et secundum quod vobis placuerit dispensare ea, potestatem habeatis. »

Hac epistola gaudio repleti sumus: et tradidimus eam legendam sancto Pio episcopo. Qua ille lecta gratias egit Deo.

8. Eodem tempore virgo Domini Praxedis accepta potestate rogavit beatum Pium episcopum, ut thermas Novati, quæ jam tunc in usu non erant, ecclesiam consecraret; quia ædificium magnum in iisdem et spatiosum esse videbatur. Quod et placuit sancto Pio episcopo, thermasque Novati dedicavit ecclesiam, sub nomine beatæ virginis Potentianæ (99) (in vico Patricius. Dedicavit autem et aliam sub nomine sanctæ virginis Praxedis) infra urbem Romanam, in vico qui appellatur Lateranus, ubi constituit et titulum Romanum; in quo loco consecravit baptisterium sub die IV Idus Maii. Post duos annos facta persecutio magna Christianorum: et multi martyrio coronati sunt. Quo tempore virgo Domini Praxedis multos Christianos occultabat in præfato titulo, quos et cibo pascebat et Dei verbo. Tunc divulgatum est Antonino (100) imperatori, quod conventus fierent Christianorum in titulo Praxedis. Misitque statim et tenuit multos ex illis; inter quos tenuit Simetrium presbyterum cum aliis viginti duobus; et eos sine audientia gladio puniri præcepit. Quorum corpora noctu beata Praxedis collegit, et in cœmeterio Priscillæ sub die VII Kalendas Junii sepelivit (1). Deinde virgo Domini, nimia corporis afflictione constricta, cum intimis suspiriis ad Dominum ingemuit, et ut ex hoc mundo tutius auferri mereretur, oravit. Cujus orationes et lacrymæ pervenerunt ad cœlum. Nam post dies quinquaginta quinque (2) passionis prædictorum sanctorum, die videlicet XII Kalendas Augusti, migravit ad Dominum. Cujus corpus ego Pastor presbyter sepe vii juxta patrem Pudentem, via Salaria, in cœmeterio Priscillæ. * Ubi florent orationes eorum (3) (usque hodie); præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium per æterna sæcula sæculorum. Amen.

(1) In mss. Romanis apud Aringhūm ita legitur: « Quorum corpora noctu B. Praxedis colligens, sanguinem quoque spongia, quæ hactenus exstat, de pavimento exhauriens, sepelivit juxta patrem suum ac sororem in cœmeterio Priscillæ, sub die VII Kalendas Junias; » quo die memoria eorum celebratur.

(2) Totidem scilicet dies numerantur a 26 Maii ad 21 Julii; ideoque correximus mss. in quibus solum legebantur triginta quatuor.

(3) Si tota clausula ab signo * non est alterius auctoris, quod suspicor; Pastoris certe non est illud, « usque hodie, » longiorem præteriti temporis intercedinē denotans.

TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM.

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, p. 241, Venetiis 1765, in-fol.)

I.

ORIGENES *homil. xv in Josue. Ex edit. noviss. BB. Paris. 1733, tom. II, pag. 433 C.*

Sed et in aliquo quodam libello, qui appellatur *Testamentum duodecim patriarcharum*, quamvis non habeatur in Canone, talem tamen quemdam sensum invenimus, quod per singulos peccantes singuli Sathanæ intelligi debeant. *Testam. 1, Ruben cap. 3.*

II.

PROCOPIUS *Comment. in Genes., cap. 38.*

Ille (*Judas*), uxore defuncta, quærebat sobolem. In Testamento (aiunt) attestatur ei Deus, quod didicam (*Thamarem*), cum adhuc esset virgo, Judas habuerit : luxitque iniquitatem ejus. *Vide Testament. Judæ, capp. 10 et 12.*

III.

ANASTASIVS SINAITA *Anagogic. Contemplat. in Hexameron lib. vii, ex edit. Biblioth. PP. Lugd. tom. IX, pag. 895, D.*

Unde Hebræi ex libro qui non est redactus in Canonem, qui quidem dicitur *Testamentum protoplastorum*, dicunt quadragesima die ingressum esse Adam in paradiso, sicut etiam videtur cuidam historico chronographo Pyrrhoni, et quibusdam expositoribus.

DISSERTATIO

De libro qui *De duodecim Patriarcharum testamentis* inscribitur.

(D. LE NOURRY, *Apparatus ad Biblioth. max.*, t. I, p. 355.)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis hujus libri.

In hoc libro exhibentur ultima duodecim patriarcharum, filiorum Jacob, verba, quæ ipsi jamjam morituri ad filios, atque ex eisdem nonnulli, nimirum Ruben et Joseph ad fratres quoque suos habuisse dicuntur. In his autem Ruben major natu, omnium primus testamentum suum a confessione incesti, quod ipse cum Bala, concubina patris sui commiserat, orditur. Tum deinde ostendit quas inde penas Deo dederit, et quam ad eluendum scelus suum egerit poenitentiam. Quamobrem filios suos ad mulierum aspectum vitandum, et fugendam fornicationem adhortatus, nonnulla de Christo venturo obiter perstringit.

Simeon vero aperit quanta in Joseph fratrem suum exarserit invidia, quantumque idcirco fuerit punitus, ac peccati sui ipsum poenituerit. Eapropter admonet filios suos, ut ab invidia sedulo caveant, atque in simplicitate cordis, et fraterna charitate

A constantissime perseverent. Denique ex libro Enoch futura eorum peccata, et Christum venturum prænuntiat.

Levi tradit se a Deo duabus donatum fuisse visionibus, quarum prima cælos, in quibus justis præmiis, injusti vero suppliciis afficientur, se vidisse profitetur : in secunda se sacerdotalibus vestibus indutum et sacerdotem in æternum constitutum fuisse declarat. Post hæc ex libro Enoch filiis suis annuntiat in quæ lapsuri essent peccata, pluraque de Christo, ac de eorundem filiorum suorum dispersione, exsilio et captivitate prædicit.

Judas narrat quantum valuerit corporis viribus ac robore, et quam præclara in præliis facinora ediderit. Addit Esau in prælio a Jacob occisum, et B se non solum cum Thamar nuru sua concubuisse, verum uxorem quoque duxisse Chenanæam : at se utriusque criminis egisse poenitentiam. Inde filios commonefacit, ut fugiant ebrietatem et fornicationem, eisque subinde narrat quo pacto angelica visione didicerit, quantum mulieres viris essent noxiæ.

Postremo ipsis quæ peccaturi essent, et futurum Christi adventum declarat.

Postquam Issachar plura de nativitate sua edisseruit, se ita et in simplicitate ambulasse et coluisse agriculturam fatetur; ut nullum unquam peccatum ad mortem admisit. Quapropter filios suos ad simplicitatem et agriculturam plurimum adhortatur.

Zabulon se etiam non peccasse asserit, et plura de venditione Joseph commentus, ostendit se venditionis illius, et peccati fratrum suorum non fuisse reum. Subdit vero se primum *fecisse scapham navigare in mari*, atque ex variis, quos ipse ceperat, piscibus se egenis stipem erogasse. Quamobrem filios suos excitat ad misericordiam, concordiam, et perfectam inter se charitatem. Tandem futura eorum scelera, et futuram Christi Domini incarnationem, adductis ex libro Enoch pluribus testimoniis, annuntiat.

Dan fatetur se de venditione et morte Joseph, cui manus afferre voluerat, gaudio fuisse perfusum. Idecirco docet filios ab ira esse cavendum, atque ibi nonnulla de mendacio fugiendo leviter attingit. Denique quæ ipsi perpetraturi essent scelera, et fore ut Christus homo fieret, ex libro Enoch vaticinatur.

Nephtali multa quidem de parentibus Balæ fabulatur; ac filios suos deinde monet, ut Deum colant et in bono perseverent. Ex libro autem Enoch, atque ex visionibus suis prædicit fore ut in peccata ipsi prolaberentur, coorirenturque tempestates, ac Christus tandem assumpta humana carne nasceretur.

Gad ubi plura de venditione Joseph commentitia tradidit, confitetur se eum odio habuisse tam implacabili, ut ipsi necem consciscere voluerit, sed de his et poenituisse et luisse poenas. Quocirca filios suos ad odium fugiendum, et fovendam fraternam charitatem incitat, ac nonnullas demum de Christo fundit vaticinationes.

Aser filios suos duas esse vias docet, unam boni, mali alteram; hanc relinquendam, illam carpendam. Testatum deinde facit, se in illa boni via semper ambulasse, atque filios suos ut idem iter ineant, serio commonet. Denique his annuntiat fore ut ipsi peccarent, ac dispersi vagarentur, Christusque postea veniret.

Joseph explicat quo pacto a fratribus suis, qui eum perdere decreverant, sit venditus, et postmodum emptus a Putiphare. Ponit etiam ob oculos quantis artibus, blanditiis, minisque, ante et postquam in carcerem fuisset conjectus, uxor Putiphari castitatem ejus tentaverit: quanta denique suis ipse fratribus etiam post Jacobi mortem impertiverit bona. Filios itaque suos ad sobrietatem, castitatem, longanimitatem, et fraternam dilectionem plurimum excitat, ac tandem ex somniorum visis

et futuram tribulationem, et Christum fore venturum haud dubitanter asserit.

Postremo Benjamin hortatur filios suos, ut Josephi sancti, insistant vestigiis, Deum timeant, diligant proximum, præceptis Dei obediant, ac puram et immaculatam conservent suam mentem. Illis autem ipsis ex libro Enoch prædicit futura eorum crimina, Christum venturum, velum templi scindendum, omnes a mortuis excitandos homines, et in judicio universali sistendos. Denique sicut et alii patriarchæ filijs suis mandaverant, ita et ille suis præcipit ut ex Ægypto in Hebron ossa sua, quæ ibi cum patribus suis sepeliantur, asportent et condant in tumulo.

ARTICULUS II.

Demonstratur hunc librum suppositum esse et adulterinum.

Hic liber, nullius auctoris nomine inscriptus, proscribitur ab omnibus, asseriturque eum figmentis, fabulis erroribusque plenum esse, et scaturire mendaciis. Quin imo plura cum sacro Scripturæ textu pugnantia in illo deprehendimus.

Primum enim id textui divino adversatur, quod Ruben de suo cum Bala, et Judas cum Thamar incestu fabulantur. Illud item quod de quorundam patriarcharum, Simeonis, verbi gratia, et Zabulonis statuitur ætate. Ea denique quæ Simeon et Levi de poenis, quas ob Dinæ sororis suæ raptum a Sichimitis repetiere, et quæ Gad de venditione Joseph finxisse legimus.

Præterea omnes fere patriarchæ ibidem inducuntur apocryphum librum Enoch, eumque corruptum citantes. Augustino enim fidem si habeas, codices libri Enoch duplicis generis fuerunt, alii veri et genuini, alii corrupti et adulterati. Atqui auctorem nostrum in hos tantummodo incidisse nemini certe dubium videbitur, qui hæc de iisdem audierit Augustini verba: *Scriptisse quidem nonnulla divina Enoch, illum septimum ab Adam, negare non possumus, cum hoc in Epistola canonica Judas apostolus dicat. Sed non frustra non sunt in eo canone Scripturarum, qui servabatur in templo Hebræi populi, succedentium diligentia sacerdotum; nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei judicata sunt, nec utrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inveniri... Unde et illa quæ sub ejus nomine proferuntur, et continent istas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, recte a prudentibus non judicantur ipsius esse credenda; sicut multa sub nominibus aliorum prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab hæreticis proferuntur. Auctor quippe noster istas de gigantibus fabulas, mira fiducia semel atque iterum tanquam verum quid et certum profert et venditat. Hinc ergo et illum corruptos libri Enoch codices citasse, et librum ejus falsum esse et suppositum non obscure colligitur.*

ARTICULUS III.

De antiquitate hujus libri, et utrum a quodam Christiano scriptore profectus sit.

Constat itaque opus illud adulterinum esse, et ab ignoto parente, qui nomen suum edere ausus non est, in vulgus emissum. Porro autem illud antiquissimum censi debet, si ab Origene, ut quidam arbitrantur, his verbis laudetur ¹: *In libello qui appellatur Testamentum duodecim patriarcharum, quamvis non habeatur in canone, talem quemdam sensum invenimus, quod per peccantes singuli Satanæ intelligi debeant.* Et rursus circa initium sæculi sexti a Procopio Gazeo citatur ²: *Testamento, aiunt, attestatur ei Deus, quod diu eam, cum adhuc esset virgo, Judas habuerit, luxeritque iniquitatem ejus.* At porro opus tantæ antiquitatis nothum esse et spurium nulli certe mirum videbitur; quandoquidem ab antiquissimis temporibus, ut paulo ante ex Augustino ³ vidimus, exstiterunt male feriatii scriptorum librorumque corruptores et adulteratores.

Illud autem a Christiano quodam compositum esse ea plane evincunt, quæ singuli fere omnes patriarchæ de Christo venturo, humana carne induendo, et pro hominum salute cruci affigendo prædicant. Cæterum scriptor ille librum hunc non ea solum mente composuit, ut Christum celebraret: sed in primis ut lectores suos ab iis peccatis in quæ patriarchas lapsos esse dicit, omnino deterreret, atque eos ad omnem eorumdem patriarcharum commemoratis a se virtutibus dandam operam adhortaretur.

A

ARTICULUS IV.

De hujus libri, Græce primum scripti, codicibus, versione et editionibus.

Hic liber Græce primum scriptus est, atque in bibliotheca Regia duo illius codices Græca manu exarati asservantur. Horum alter pergamineus est ab annis 500 vel 600 descriptus; alter papyraceus priore longe recentior.

Robertus vero a *Grossa Testa*, vulgari lingua *Grokede*, episcopus Lincolniensis, hunc librum circa annum 1242 Latine reddidit. Hujus autem versionis codicem manuscriptum invenimus in bibliotheca Colbertina, sed recenti manu exaratum. Alium quoque ibidem offendimus, in quo fragmenta ejusdem libri sub hoc titulo exhibentur: *Hæc sunt testamenta XII patriarcharum, in quibus sunt apertissimæ atque pulcherrimæ prophetiæ de Christo, quas transtulit magister Robertus, dictus Grossa Testa, vel Grossum caput, Lincolniensis episcopus, de Græco in Latinum.* Post hæc autem Latina illa versio typis excusa est anno 1541, et rursus Parisiis apud Martinum Juvenem anno 1549, atque iterum ibidem anno 1575, 1589 et 1610. Basileæ vero, anno 1550, ac tandem in omnibus Patrum Bibliothecis. Utrum autem liber ille ex typographia Græce prodierit, nobis incompertum. Et certe id scire parum aut nihil interest, cum hujuscemodi libri figmentis fabulisque anilibus, ac Scripturæ sacræ contrariis oppleti, in lucem nunquam emitti debuerint, vel perpetuis tenebris sint damnandi (1).

GALLANDII

DE EODEM LIBRO DISSERTATIO PROOEMIALIS.

(*Vet. Patr. Biblioth.*, I, Proleg., p. LI.)

I. *Horum Testamentorum auctor Christianus fuisse, D illaque Græce scriptis demonstratur.*

Haud mihi profecto incompertum nonnullos existimasse Judæum, non Christianum fuisse horum Testamentorum auctorem; neque illa Græce, sed Hebraice primitus esse perscripta; nullum denique istiusmodi opusculo pretium statuendum: quæ itaque omnia si constant, immerito enim vero illud inter vetusta Ecclesiæ monumenta locaretur. In aliam tamen sententiam alii complures eruditi viri jure abiisse perhibentur. Et primum quidem, Christianum fuisse auctorem multa palam produnt, Warthono (1^a) potissimum et Nourrio (2) notata: adeo namque aperte ac perspicue de Christo loqui-

tur, ut ipsum tantum non digito monstrare noscatur; eaque de sacris Novi Testamenti litteris passim profert, quæ scriptorem Christianorum mysteriis initiatum luculenter evincunt. Hinc itaque minus recte conjecisse videntur e stylo aliisque de causis, Grabius (3) et Sgambatus (4), Hebraico primum idiomate scriptum fuisse opusculum; deinde Græce redditum atque a Christiana manu interpolatum. «Quamvis enim, ut apposite Wolfius (5), scribendi ratio quæ in Græco contextu observatur, multos referat Hebraismos; inde tamen non magis effeceris, Hebraice primum exaratum esse libellum, quam idem de codice Novi Testamenti ad Hebraismum proxime accedente, temere affirmaris.» Cui quidem

¹ Homil. 15, in Josue. ² Comment. in cap. xxxviii Genes. ³ Loco cit.

(1) De hoc aspero nimis D. Nourrii judicio vide quæ adnotat Gallandius, infra, col. 1034. Edit.

(1^a) Warth. Auctar. Hist. dogmat. Jac. Usser., cap. 2, pag. 321 seq.

(2) Nourr. Appar. ad bibl. PP., tom. I, p. 258.

(3) Grab. Spicil. SS. PP., tom. I, pag. 134.

(4) Sgamb. Archiv. Vet. Test., lib. II, tit. VI, pag. 206 seq.

(5) Wolf. Bibl. Hebr., tom. I, p. 250.

sententiæ de horum Testamentorum Christiano auctore, subscripsisse quoque Joannem Clericum postea intellexi (6).

Oppositæ autem opinioni ansam præbuisse videtur Matthæus Paris, qui de hujusmodi opusculo verba faciens, hæc habet (7) : *Ipsis quoque temporibus (ann. 1242) episcopus Lincolnensis Robertus, vir in Latino et Græco peritissimus, Testamenta duodecim patriarcharum de Græco fidei interpretatione transtulit in Latinum. Quæ per multa tempora incognita et abscondita fuerunt per invidiam Judæorum, propter prophetias de Salvatore in eis contentas. Sed Græci, omnium scriptorum diligentissimi investigatores, primi in notitiam illius scripti devenientes, illud de Hebræo in Græcum transtulerunt, et penes eos usque in nostra tempora reservarunt. Nec tempore beati Hieronymi vel alicujus sancti interpretis ad notitiam Christianorum, machinante Judæorum antiquorum malitia, potuit quomodolibet devenire. Illum igitur gloriosum tractatum, ad robur fidei Christianæ et ad majorem Judæorum confusionem, transtulit pene et evidenter episcopus memoratus de Græco, verbo ad verbum, in Latinum, coadjuvante magistro Nicolao Græco, clerico abbatis Sancti Albani.* Hæc ille. Qui quidem locus paulo aliter immutatus, in nonnullis sive mss. sive editis antiquæ versionis exemplaribus ad calcem habetur, ut videre est ex Thomæ Tenisonii Cantuariensis archiepiscopi notis mss. ad *Historiam Cavei litterariam*, quæ sub finem voluminis II ejusdem *Historiæ* nuper evulgatæ comparent pag. 1. Sed tum Matthæi Paris narrationem quam iisdem pene verbis repetit inferius idem scriptor historicus (8) ad annum 1252, tum quæ in fine quorundam exemplarium ex ipso excerpta verba leguntur, merito ridet Simonius (9), qui et ea deesse in ms. codice Colbertino testatur : ut proinde nihili ducenda sit inscriptio alterius colicis ms. bibliothecæ Bodleianæ a Grabio relata (10), hisque verbis expressa : *Testamenta duodecim patriarcharum filiorum Jacob, secundum translationem Joannis Chrysostomi de Hebræo in Græcum* : satis enim sive ex hactenus dictis, sive ex mox dicendis refellitur.

II. Ipsius ætas inquiritur, ejusque scriptionis consilium paucis aperitur.

Quo autem tempore Testamenta hæc scripserit Christianus auctor anonymus, haud ita exploratum habetur, ut ea de re firmi aliquid statui posse videatur. Verum si quæstio admodum implexa ex

(6) Cleric. *Hist. eccl.*, ad ann. 191, § 2, p. 796.

(7) Matth. Par. *Hist. major*, ad ann. 1248, p. 528 edit. Lond. 1686.

(8) *Ibid.*, pag. 720 seq.

(9) Simon. *Bibl. crit.*, tom. II, pag. 286 seq.

(10) Grab. *Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 143.

(11) Dodw. *apud Grab. Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 132.

(12) Wolf. *Bibl. Hebr.*, tom. I, p. 250.

(13) Ruchat. *Lettres de trois Pères apostoliques*, tom. I, pagg. 135, 194.

A conjecturis expedienda sit, nos cum Dodwello (11) in primis, Wolfio (12), Ruchato (13) aliisque censemus, sæculo I desinente scriptorem floruisse ; qui nimirum Hellenisticum plane stylum adhibuerit, qualis ineunte sæculo II in desuetudinem abiisse comperitur : licet Mazochius V. C. paulo aliter senserit (14). Neque alia præterea desunt argumenta, vel ipso Grabio suggerente (15), quibus sententia hujusmodi magis adhuc confirmari queat. Scilicet, non ante annum æræ vulgaris 52 Testamenta hæc elucubrata fuisse perhibentur, quo Epistolam I ad Thessalonicenses fuisse scriptam existimant viri eruditi, Pearsonius (16), Millius (17), alii : hæc enim in testamento Levi leguntur (18) : *Ἐφθασε δὲ ἡ ὄργη Κυρίου ἐπ' αὐτοὺς εἰς τέλος. Venit autem ira Domini super eos in finem* : quæ quidem verba contra Judæos prolata, ex laudata Thessalonicensibus inscripta Epistola (19) desumpta fuisse noscuntur. Neque ante, annum 64, quo liber Actuum apostolorum fertur a sancto Luca litteris consignatus (20), opusculum illud exarasse auctorem ex iis constat, quibus imaginem apostoli Pauli ex iisdem Actis graphice descriptam exhibet (21), Benjaminum ita loquentem inducens : *Et non amplius vocabor lupus rapax.... Et suscitabitur ex semine meo in extremis temporibus dilectus Domini, audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et dans synagogæ gentium : et usque in consummationem sæculorum erit in synagogis gentium et in principibus eorum, sicut musicum melos in ore omnium : et in libris sanctis erit inscriptus, et opus et sermo ejus* : opus quidem, ut optime Grabius, in Actis apostolorum ; sermo autem, tum in iisdem Actis, tum in ipsius Pauli Epistolis : ut proinde post omnes etiam Paulinas Epistolas, id est post annum 67 scripsisse auctor videatur.

Quinimo post annum 70 Testamenta illa fuisse composita, ea satis produnt quæ de Hierosolymorum excidio, deque calamitatibus in ecclesiis Christi pœnam Judæis inflictis, loquitur auctor his verbis (22) : *Virum renovantem legem in virtute Altissimi, impostorem appellabitis ; et in fine, ut æstimabitis, occiditis eum, nescientes ipsius resurrectionem, innocentem sanguinem in malitia super capita vestra recepturi. Et propter ipsum erunt sancta vestra deserta, usque ad pavimentum profanata. Et paulo ante : Propter hæc, templum quod utique eliget Dominus, desolabitur in immunditia ; et vos captivi eritis in omnes gentes, et abominatio inter eas ; et*

(14) Mazoch. *Comment. in vet. marm. Kalend.*, vol. I, p. 247 ; et vol. II, p. 536.

(15) Grab. l. c., pagg. 138, 140.

(16) Pears. *Annal. Paul.*, inter ejus opp. posth., pag. 12.

(17) Mill. *Prolegom. ad N. T. Gr.*, § 4.

(18) *Testam. XII Patr.*, cap. 3, § 6.

(19) *I Thess.* II, 16.

(20) Mill. l. c. § 118.

(21) *Testam. XI patriarch.*, cap. 11, 12.

(22) *Ibid.* cap. 3, §§ 15 et 16.

accipietis opprobrium et confusionem sempiternam a justo judicio Dei. Hæc quidem alio detorquet Grabius, intersertaque patriarcharum Testamentis a cujusdam Christiani manu sub sæculi i finem vel sub initium insequentis existimat (23) : at virum criticam locis allatis vim inferre, quo suam de Judæo scriptore stabiliat hypothesis, nemo non dixerit qui rem penitus introspiciat : loca enim quæ ad Novum Testamentum spectant, de Christi divinitate deque aliis Christianæ religionis capitibus, si e medio tollantur, concidat opusculum illud necesse est. Quid quod ab una manu omnia in hoc opere perscripta esse vel inde liquet, judice Simonio (24), quod eadem styli ratio ubique spiret, cunctaque uno tenore æquabiliter fluant? Instat insuper idem vir eruditus (25), aliqua in his Testamentis occurrere, quæ ab homine Christiano tradita litteris fuisse, absonum videtur. Haud equidem repugnaverim : at nihil mirum, si more Judaico subinde loquatur scriptor iste Christianus; quem opus suum eo consilio confecisse constat, quo Judæi facilius exciperent quæ de Christo ejusque doctrina passim inculcat.

Verum ne in his diutius immoremur, ad ætatem scriptoris hujus quod atinet, unus adhuc audiendus Caveus. Existimat ille nimirum (26), fieri vix potuisse quin aliquis antiquorum ante Origenem ejus operis meminisset; adeoque sæculo apostolico hæc esse ascribendum opinatur. Hunc tamen scrupulum si evelli sibi ex animo postulet, id unum subdimus, ut alia prætereamus, scriptorum ecclesiasticorum monumenta qui duobus primis sæculis florere, maximam partem esse deperdita; nobisque ex eorum operibus, paucis exceptis, aliqua tantum superesse fragmenta : ut propterea, illorum vetustissimorum Patrum silentium immerito nobis objiciatur.

III. *Operis pretium expenditur : ex quo in primis a Grabio deprompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.*

Jam vero pretium operis atque utilitatem exponere præstat, præseunte maxima Grabio qui eo munere rite perfunctus comperitur. Primum itaque omnium observat vir eruditus (27), Jacobum patriarcham aliosque sanctos homines, morti proximos, sive futurorum præsentia sive egregia vitæ bene ægendæ monita edidisse : quæ proinde magno in pretio haberi ab audientibus litterisque mandari consueverunt. Hunc igitur morem imitatus auctor noster, non tam animo decipiendi, quam Judæos religione ac disciplina imbuendi studio, in his Te-

stamenti patriarchas duodecim filios Jacob loquentes inducit; qui jamjam morituri, et futura prænuntiant, et optimis institutis filios ac nepotes erudiant. Prædictiones quidem Messiam potissimum ac statum Synagogæ et Ecclesiæ gentium sub Novo Testamento respiciunt : in historia vero patriarcharum, plura de his enarrantur quæ in Genesi aliisque canonicis libris haud occurrunt, sed ex apocryphis desumpta censentur : eorum tamen pleraque neque incongrua veritati, neque fortasse ad sacræ historię illustrationem inutilia esse videntur.

Verum magis interest huc afferre insignia pro Christi divinitate testimonia, quæ contra Unitarios ex his Testamentis collecta eidem V. C. alibi sistere placuit. Sic igitur ille (28) : « In Testamento Simonis hæc legimus verba (29) : Κύριος, ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ, φαινόμενος ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, καὶ σώζων ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδάμ. Dominus, DEUS MAGNUS Israel, apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Et mox (30) : Ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἄνθρώποις. Ἐσῶσεν αὐτούς. DEUS corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos. Paucisque iuterjectis (31), Messiam vocat Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, DEUM et hominem.

« In Testamento Levi, patriarcham istum angelus his alloquitur verbis (32) : Διὰ σοῦ καὶ Ἰουδα ὀφθήσεται Κύριος ἐν ἄνθρώποις, σώζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων. Per te et Judam apparebit Dominus in hominibus, salvans in ipsis omne genus hominum. Deinde Levi ait (33), infernum spoliatum iri ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, in passione Altissimi.

« In Testamento Judæ mentione fit (34) παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, adventus DEI justitiæ : nisi fallor, ex Jerem. xxiii, 6, et xxxiii, 16. Et paulo post de Messia dicitur (35) : Οὗτος ὁ βλαστὸς Θεοῦ ὑψίστου. Hic est germen DEI altissimi : ex Isaiæ iv, 2.

« In Testamento Zabulon (36) : Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς Κύριος, φῶς δικαιοσύνης — καὶ ἔψεσθε Θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου. Et post hæc orientur vobis ipse Dominus, lux justitiæ, ... et videbitis DEUM in forma hominis.

« In Testamento Dan (37) : Οὐκ ἔτι ὑπομενεῖ Ἰερουσαλὴμ ἐρήμωσιν, οὐδὲ ἀιχμαλωτίζεται Ἰσραὴλ. ὅτι Κύριος ἐστὶ ἐμμέσῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος, καὶ Ἅγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτούς ἐν ταπεινώσει καὶ πτωχείᾳ. Non amplius sustinebit Hierusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et Sanctus Israel regnans super ipsos in humilitate et paupertate.

(23) Grab. l. c., pagg. 139, 140.

(24) Simon. *Bibl. crit.*, tom. II, p. 228.

(25) Grab. l. c., pag. 135.

(26) Cav. *Hist. litter.*, tom. I, p. 51.

(27) Grab. l. c. pagg. 129, 141.

(28) Grab. *Annot. ad G. Bulli Defens. fid. Nic.* sect. II, cap. 3, pag. 64.(29) *Testam. XII Patriarch.*, cap. 2, § 6.(30) *Ibid.* § 6.(31) *Ibid.* cap. 2, § 7.(32) *Ibid.* 3, § 2.(33) *Ibid.* § 4.(34) *Ibid.* cap. 4, § 22.(35) *Ibid.* § 24.(36) *Ibid.* cap. 6, § 9.(37) *Ibid.* cap. 7, § 5.

« In Testamento Nephthalim (38) : Διὰ τοῦ Ἰούδα ἀνατελεῖ σωτηρία τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακώβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ ὀφθήσεται Θεὸς, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σώσει τὸ γένος Ἰσραήλ. *Per Judam oriatur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit Deus, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel.*

« In Testamento Aser (39) : Ὁ Ὑψίστος ἐπισκέψεται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὡς ἄνθρωπος, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντρίβων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος δι' ὕδατος. Οὗτος σώσει τὸν Ἰσραήλ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος. *ALTISSIMUS visitabit terram; et ipse veniens ut homo, cum hominibus manducans et bibens, et in silentio conterens caput draconis per aquam. Hic salvabit Israel et omnes gentes, Deus in virum absconditus.*

« Denique in Testamento Benjamin (40) : Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστησόμεθα, ἕκαστος ἐπὶ σκήπτρον ἡμῶν, προσκυνοῦντες τὸν βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φωνῶντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου (ἀνθρωπίνης) ταπεινώσεως. *Tunc et nos resurgemus, unusquisque in sceptrum nostrum, adorantes regem caelorum, qui in terra apparuit in formu hominis (humanæ) humilitatis. Moxque addit Israelitas judicandos, ὅτι παραγενόμενον Θεὸν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν : quoniam advenientem DEUM in carne liberatorem non crediderunt.*

« Ecce Christum, *Dominum, Deum, magnum Deum, Altissimum, Sanctum Israel, etc.*, appellatum. » Hactenus eruditus Grabius : a quo hæc eadem contracta mutuatus est Prudentius Maranus in præstanti opere inscripto : *Divinitas D. N. J. C. manifesta in Scripturis et traditione* (41). Cujus viri doctissimi judicium de horum Testamentorum auctore in medium proferre libet, quo magis illa firmentur quæ de ipsius opere disseruimus. « Hunc scriptorem, inquit, Judæum fuisse declarat plurimus Judaicarum fabularum usus : Christianum vero, nimium apertæ de Christo prædictiones, quam ut ex eventis fictæ non fuerint. Seniores sæculo II nonnulli faciunt, nemo juniorem, quippe cum ab Origene homil. xv in *Josue* citatus fuerit. Grabius hunc librum olim a Judæo scriptum ante Christi ortum, et a Christiano sæculo I exeunte aut II ineunte interpolatum putat. Sed hæc eruditi viri opinio levissimis conjecturis nititur. Nihil enim in hoc opere insincerum et interlitum apparet, nihil quod non proposito conducat. Quare non est cur vereamur hæc Testamenta patriarchis supposita, ut germanissimum opus Judæi in Christum creden-

tis citare. » Excerptis deinde productis quæ superius recitavimus, sententiam suam claudit his verbis : « Hæc clariora et expressiora sunt, quam ut detorqueri possint. Quod si assuta et insincera dicent (adversarii), non est quod cum eis litigemus. Sic enim scriptores omnes ecclesiasticos eludere licebit. Nulla enim hic styli varietas, nulla rerum aut verborum discrepantia, nihil non simplex et unius formæ. Videtur autem iste scriptor, consilio ille quidem non malo, sed fraude non laudabili, hæc vaticinia patriarchis subjecisse, ut Judæos suos ad fidem alliceret, et magnum illud nascentis Dei mysterium a quo abhorrebant, in ore duodecim patriarcharum minus eis invisum accideret. » Huc usque Maranus V. C. Ex quibus liquet nimis abjecte sensisse Nourrium ejus sodalem, virum cætera doctum, cum de his Testamentis illud pronuntiavit : « in lucem nunquam emitti ea debuisset, vel perpetuis tenebris fuisse damnanda (42) » : quo quidem nomine vel ab ipso Simonio notatur (43).

IV. *De variis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolnensis episcopi versione agitur.*

Hujus operis varia circumferuntur mss. exemplaria Græca, viris eruditis laudata, Montfauconio (44) in primis, Nourrio, Simonio, Warthono II. cc. aliisque. Ms. Cantabrigiensis meminit Fabricius (45), ejusque titulos seu capitum summaria Græce recitat, nihil tamen ab edito Grabiano diversa. De codicibus autem Anglicanis mox infra, ubi de editione Oxoniensi. Primum vero Græcum exemplar, si fides Matthæo Paris (46), detectum ita fuisse perhibetur. *Magister, inquit, Joannes de Basingestokes, archidiaconus Legriæ, vir in trivio et quadrivio experientissimus, Græcis ac Latinis litteris ad plenum eruditus,.... intinaverat episcopo Lincolnensi Roberto, quod quando studuit Athenis, viderat et audierat ab peritis Græcorum doctoribus quædam Latinis incognita. Inter quæ reperit XII Patriarcharum, filiorum videlicet Jacob, Testamenta : quæ constat esse de substantia bibliothecæ ; sed per invidiam Judæorum dudum fuisse incognita, propter manifestas quæ in eisdem patent, de Christo prophetias. Unde idem episcopus misit in Græciam ; et cum ea habuisset, transtulit de Græco in Latinum sermonem. Hæc ille monachus Anglus, ubi nihil de textu Hebræo, ut alibi, quem etiam superius vidimus enarrantem, ab eodem quidem Lincolnensi episcopo hæc Testamenta e Græco Latine fuisse reddita, coadjuvante tamen magistro Nicolao Græco, clerico abbatis S. Albani. De utroque interprete distinctius agit Ba-* leus (47).

(38) *Testam. XII patriarch., cap. 8, § 8.*

(39) *Ibid. cap. 10, § 7.*

(40) *Ibid. cap. 12, § 10.*

(41) Maran. *Divin. D. N. J. C. lib. II, cap. 4, § 4, p. 203.*

(42) Nourr. *Appar. a1 bibl PP. tom. I, pag. 240.*

(43) Simon. *Bibl. crit., tom. II, p. 225.*

(44) Montf. *Bibl. biblioth., tom. I, pag. 14, 683, 685, etc.*

(45) Fabric. *Cod. pseud. V. T., tom. II, pag. 84.*

(46) Matth. Par. *Hist. major, ad ann. 1252, p. 720 seq.*

(47) Bal. *Hist. de script. Britann., centur. XII, p. 33.*

V. De editione Grabiana hic typis expressa.

Hanc autem Roberti antiquam versionem Latinam subinde typis fuisse consignatam norunt eruditi; dignamque in primis existimarunt viri docti quæ in veterum Patrum Bibliothecis locum obtineret. Verum in omnibus editionibus quæ ab ann. 1483 usque ad annum 1677 in vulgus prodierunt, tot tantisque mendis fœdata est antiqua isthæc versio, ut sæpe vix sensum extundere valeas. Quod secum reputans Joannes Ernestus Grabius, collatis editis cum duobus bibliothecæ Bodleianæ mss. codicibus, plurimos sustulit errores, correctis quoque aliis pene innumeris ab interprete ipso commissis. Hanc itaque versionem sic emaculatam, cum textu Græco ad duos codices exacto, alterum

A tabrigiensis. Latinam quoque Roberti Lincolniensis versionem perpetuis emendationibus limavit; aliis quidem quas e duobus mss. bibliothecæ Bodleianæ hauserat et prius ad oras paginarum posuerat, in textum assumptis; aliis vero a se ipso adjunctis: ut ex præfatione ad secundam *Spicilegii* Oxoniensem editionem anni 1714 colligitur.

B Priorem Grabianam secutus est Fabricius in *Codice pseudepigrapho Veteris Testamenti*, vol. I, semel iterumque typis excuso Hamburgi ann. 1713-1722, quanquam memoria lapsus aliter alicubi (48) asserat: quod utique, ut cætera omittamus, comperit flet, secundæ Grabianæ notam p. 224 cuius secunda item Fabriciana p. 687 conferenti. No vero posteriorem Oxoniensem, uti par erat, selogimus: editoris adnotationes quæ textui emendandis inserviunt, retinuimus: alias longiores contraximus, paucis interim additis quæ auctoris mentem in primis respiciunt.

ΑΙ ΔΙΑΘΗΚΑΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΙΑΚΩΒ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΑΥΤΩΝ.

TESTAMENTA DUODECIM PATRIARCHARUM

FILIORUM JACOB

AD FILIOS SUOS

INTERPRETE ROBERTO LINCOLNIENSI EPISCOPO.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 195.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Διαθήκη Ῥουβήμ περὶ ἐννοιών.

Α'. Ἀνείγραφον διαθήκης Ῥουβήμ, ὅσα ἐνετελλοτο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὶν ἀποθανεῖν αὐτόν, ἐν ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Μετὰ ἔτη δύο τῆς τελευταίας Ἰωσήφ, ἀβρωστοῦντι οὐνήχθησαν ἐπισκέψασθαι αὐτόν οἱ υἱοὶ καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς: «Τεχνία μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ πορεύο-

C

CAPUT I.

Testamentum Ruben, de iis quæ moriturus in mente (49) habuit.

I. Transcriptum testamenti Ruben, quæcunque mandavit filiis suis, priusquam moreretur, in 125 anno vitæ ipsius. Post annos duos mortis Joseph, ad ægrotantem congregati sunt, ut visitarent eum, filii et filii filiorum ejus. Et dixit eis: «Filioli mei, ego morior, et vado viam patrum meorum.» Et videns

(48) Fabric. *Cod. pseud. V. Testam.* tom. II, p. 84.

(49) *In mente. In mente spiritu prægnostico di-*

ctante, habet Robertus episcopus Lincolniensis. GRAB.

illic Judam, et Gad, et Aser, fratres suos, dixit eis : « Erigite me, fratres, ut dicam fratribus meis et filiis meis, quæcunque habeo in corde meo abscondita : jam enim deficio. » Et erectus osculatus est eos, et plorans dixit : « Audite, fratres mei et filii, auribus percipite Ruben patrum vestrum (51), quæcunque mando vobis. Ecce, testificor vobis Deum cæli hodie, ut non ambuletis in ignorantia juventutis, et fornicatione in qua effusus sum ego, et inquinavi lectum patris mei Jacob. Dico enim vobis, quoniam percussit me (*Dominus*) plaga magna in illis meis per menses septem ; et nisi Jacob pater noster orasset pro me ad Dominum, voluit Dominus occidere me. Eram enim annorum triginta, quando feci hoc malum coram Domino ; et septem mensibus infirmatus sum usque ad mortem ; et ex proposito animæ meæ septem annis poenitui coram Domino. Vinum et siceram non bibi, et caro non intravit os meum ; et omnem panem desiderii non gustavi lugens pro peccato meo, magnum enim erat. Et ne fiat in Israel ita.

II. « Et nunc audite me, filii, ut manifestem vobis (58), quæ vidi de septem spiritibus erroris in poenitentia mea. Septem spiritus dati sunt adversus hominem a Beliar ; et ipsi sunt caput operum juventutis : et septem spiritus dati sunt ei in creatione, ut sit in eis omne opus hominis. Primus spiritus est vitæ, cum qua consistentia creatur. Secundus spiritus est visus, cum quo fit desiderium. Tertius spiritus est auditus, cum quo fit doctrina. Quartus spiritus est olfactus, cum quo est gustus datus in attractionem aeris et spirationis. Quintus spiritus est locutionis, cum qua fit cognitio. Sextus spiritus est gustus, cum quo fit cihatio comestibilium et potabilium, et fortitudo in ipsis creatur ; quoniam in cibis substantia est fortitudinis. Septimus spiritus est seminis et coitus, cum quo congredditur per concupiscentiam voluptatis peccatum. Propter hoc ultimus est creationis, et primus juventutis, quoniam ignorantia plenus est ; et ipsa juniorem ducit ut cæcum in foveam, et ut jumentum in præcipitium.

III. « In omnibus his octavus spiritus somni est,

(50) *Ἐκλιπὼν γὰρ ἐγὼ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν.* Ἰδοὺ γὰρ ἐκλείπω ἀπὸ τοῦ νῦν ἐγώ. GRAB.

(51) *Ruben patrum vestrum. Verba Ruben Patris vestri.* Prior Grabii editio, apud FABRIC.

(52) *Ἐνωπίσθητε.* Addendum, καὶ υἱοί. GRAB.

(53) *Ὅσα ἐντέλλομαι.* Ὅσα ἐγὼ ἐντέλλ. melius. Ibid. apud FABRIC.

(54) *Ἐξεχύθη ἐγώ.* Hæc conveniunt cum ultimis patriarchæ Jacobi verbis, quæ de Ruben protulit, Gen. XLIX, 4. GRAB.

(55) *Ἐρέπληξέ με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λαγύσι μου.* Ἐξέπληξέ με πληγὴ μεγάλη ἐπὶ τῆς λαγύσος μου. IDEM.

(56) *Ὀἶνον καὶ σίκερα,* x. τ. λ. Idem tempore poenitentię suæ fecit Ruben, quod propheta Daniel de semetipso iisdem fere verbis testatur, cap. x, 7

μαὶ ὁδὸν πατέρων μου. » Καὶ ἰδὼν ἐκεῖ Ἰούδαν, καὶ Γάδ, καὶ Ἀσὴρ, τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς : « Ἀναστήσατέ με, ἀδελφοί, ὅπως εἴπω τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ τοῖς τέκνοις μου, ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου κρυπτά : ἐκλιπὼν γὰρ ἐγὼ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν (50). » Καὶ ἀναστὰς καταφίλησεν αὐτούς, καὶ κλαύσας εἶπεν : « Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου, ἐνωπίσθητε (52) Ῥουθὴμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὅσα ἐντέλλομαι (53) ὑμῖν. Καὶ ἰδοὺ ἐπιμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ σήμερον τοῦ μὴ πορευθῆναι ἐν ἀγνοίᾳ νεότητος, καὶ πορνείᾳ, ἐν ἣ ἐξεχύθη ἐγὼ (54), καὶ ἐμίαναι τὴν κοίτην τοῦ πατρὸς μου Ἰακώβ. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐνέπληξέ με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λαγύσι μου (55) ἐπὶ μῆνας ἑπτὰ : καὶ εἰ μὴ Ἰακώβ ὁ πατὴρ ἡμῶν προσήζατο περὶ ἐμοῦ πρὸς Κύριον, ἤθελε Κύριος ἀνελεῖν με. Ἥμην γὰρ ἐτῶν τριάκοντα, ὅτε ἐπραξα τὸ πορνὴν ἐνώπιον Κυρίου : καὶ ἑπτὰ μῆνας ἐμαλακίσθη ἕως θανάτου : καὶ ἐν προαιρέσει ψυχῆς μου ἑπτὰ ἔτη μετενόησα ἐνώπιον Κυρίου. Οἶνον καὶ σίκερα (56) οὐκ ἔπιον, καὶ κρέας οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου : καὶ πᾶν (57) ἄρτον ἐπιθυμίας οὐκ ἔγευσάμην, πενθῶν ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ μου, μεγάλη γὰρ ἦν. Καὶ οὐ μὴ γένηται ἐν τῷ Ἰσραὴλ οὕτως.

B' « Καὶ νῦν ἀκούσατέ μου, τέκνα. ἃ εἶδον περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων τῆς πλάνης (59) ἐν τῇ μετανοίᾳ μου. Ἐπτὰ πνεύματα ἐδόθη κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Βελιάρ, καὶ αὐτὰ εἰσι κεφαλὴ τῶν ἔργων τοῦ νεωτερισμοῦ : καὶ ἑπτὰ πνεύματα ἐδόθη αὐτῷ ἐπὶ τῆς κτίσεως, τοῦ εἶναι ἐν αὐτοῖς πᾶν ἔργον ἀνθρώπου. Πρῶτον πνεῦμα ζωῆς, μεθ' ἧς ἡ σύστασις (60) κτίζεται. Δεύτερον πνεῦμα ὁράσεως, μεθ' ἧς γίνεται ἐπιθυμία. Τρίτον πνεῦμα ἀκοῆς, μεθ' ἧς γίνεται διδασκαλία. Τέταρτον πνεῦμα ὁσφρήσεως, μεθ' ἧς ἐστὶν γεῦσις δεδομένη εἰς συνολκὴν (61) ἀέρος καὶ πνοῆς. Πέμπτον πνεῦμα λαλιᾶς, μεθ' ἧς γίνεται γνῶσις. Ἑκτον πνεῦμα γεύσεως, μεθ' ἧς γίνεται βρώσις βρωτῶν καὶ ποτῶν (62), καὶ ἰσχύς ἐν αὐτοῖς κτίζεται : ὅτι ἐν βρώμασιν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις τῆς ἰσχύος. Ἐβδομον πνεῦμα σπορᾶς καὶ συνουσίας, μεθ' ἧς συνεισέρχεται διὰ τῆς φιληδονίας ἡ ἀμαρτία. Διὰ τοῦτο ἔσχατόν ἐστι τῆς κτίσεως, καὶ πρῶτον τῆς νεότητος, ὅτι ἀγνοίας πεπληρωται, καὶ αὐτὴ τὸν νεώτερον (63) ὁδηγεῖ ὡς τυφλὸν ἐπὶ βόθρον, καὶ ὡς κτήνος ἐπὶ κρημνόν.

Γ'. « Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐγέσθον πνεῦμα τοῦ ὑπνοῦ

3, juxta LXX : « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἐγὼ Δανιὴλ ἤμην πενθῶν τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν : ἄρτον ἐπιθυμῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. Id.

(57) *Πᾶν. Πάντα melius. Id.*

(58) *Ut manifestem vobis. Omnis sunt. Ibid., apud FABRIC.*

(59) *Πνευμάτων τῆς πλάνης.* Vide quæ de spiritibus erroris, et demonibus vitiorum erudite, ut solet, congressit Cotelerius in Notis ad Hieronæ lib. II, mandat. 2. GRAB.

(60) *Σύστασις.* Κίνησις. Id.

(61) *Συνολκὴν.* Ὀλκὴν. Id.

(62) *Βρωτῶν καὶ ποτῶν.* Βρωμάτων τε καὶ πομάτων. Id.

(63) *Νεώτερον.* Νεωτερισμόν. Id.

ἐστὶ, μεθ' οὗ ἐκτίσθη (64) ἔκστασις φύσεως, καὶ εἰ-
κὼν τοῦ θανάτου. Τούτους τοὺς πνεύμασι συμμύγνυ-
ται τὸ πνεῦμα (65) τῆς πλάνης. Πρῶτον τὸ τῆς πορ-
νείας ἐν τῇ φύσει καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν ἔγκριται. Δεύ-
τερον πνεῦμα ἀπληστίας ἐν τῇ γαστρὶ. Τρίτον πνεῦ-
μα μάχης ἐν τῷ ἥπατι καὶ τῇ χολῇ. Τέταρτον πνεῦ-
μα ἀρσεκειας καὶ μαγγανείας, ἵνα διὰ περιεργίας
ὠραῖος ὀφθῇ. Πέμπτον πνεῦμα ὑπερηφανίας, ἵνα κι-
νῆται (66), καὶ μεγαλοφρονῇ. Ἐκτον πνεῦμα ψεύ-
δους, ἐν ἀπωλείᾳ καὶ ζῆλῳ τοῦ πλάττειν λόγους, καὶ
κρύπτειν λόγους αὐτοῦ ἀπὸ γένους καὶ οἰκειῶν. Ἐβδο-
μον πνεῦμα ἀδικίας, μεθ' ἧς κλοπῆ καὶ γρυπισματα,
ἵνα ποιῆσθ φιληδονίαν καρδίας αὐτοῦ. Ἡ γὰρ ἀδικία
συνεργεῖ τοῖς λοιποῖς πνεύμασι διὰ τῆς δολοηψίας.
Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ πνεῦμα τοῦ ὕπνου, τὸ ὕδρου
πνεῦμα, συνάπτεται πλάνῃ (67) καὶ φαντασίᾳ. Καὶ B
οὕτως ἀπόλλυται πᾶς νεώτερος, σκοτίζων τὸν νοῦν
ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ συνιών ἐν τῷ νόμῳ τοῦ
Θεοῦ, μήτε ὑπακούων νοουθεσίας πατέρων αὐτοῦ, ὡσπερ
κἀγὼ ἔπαθον ἐν τῷ νεωτερισμῷ μου. Καὶ νῦν, τέκνα,
τὴν ἀλήθειαν ἀγαπήσατε, καὶ αὕτη φυλάσσεται ὑμᾶς.
Διδάσκω ὑμᾶς, ἀκούσατε Ῥουθὴμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.
Μὴ προσέχετε ἐν ἡφει γυναικὸς (68), μηδὲ ἰδιάζετε
μετὰ θηλείας ὑπάνδρου, μηδὲ περιεργάζεσθε πρᾶξιν
γυναικῶν. Εἰ μὴ γὰρ εἶδον ἐγὼ Βάλλαν λουομένην ἐν
σκεπηνῷ τόπῳ, οὐκ ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἀνομίαν τὴν με-
γάλην. Συλλαβοῦσα γὰρ ἡ διάνοιά μου τὴν γυναικεῖαν
γύμνωσιν, οὐκ εἶασέ με ὑπνώσασθαι, ἕως οὗ ἔπραξα τὸ
βδέλυγμα. Ἀπόντος γὰρ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς ἡμῶν
πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὄντων ἡμῶν ἐν Γαδὲρ,
πλησίον Ἐφραθᾶ (69) οἶκον Βηθλεέμ (70), Βάλλα ἦν C
μεθύουσα καὶ κοιμωμένη, καὶ ἀκαλύπτως κατέκειτο
ἐν τῷ κοιτῶνι· κἀγὼ, εἰσελθὼν, καὶ ἰδὼν τὴν γύμνω-
σιν αὐτῆς, ἔπραξα τὴν ἀσέβειαν, καὶ καταλιπὼν αὐ-
τὴν κοιμωμένην, ἐξῆλθον. Καὶ εὐθέως ἄγγελος τοῦ
Θεοῦ ἀπεκάλυψε τῷ πατρὶ μου Ἰακώβ περὶ τῆς ἀσε-
βείας μου· καὶ ἔλθων ἐπένησε ἐπ' ἐμὲ, μηκέτι ἀψάμε-
νος αὐτῆς.

Δ'. « Μὴ οὖν προσέχετε κάλλος γυναικῶν, μηδὲ ἐν-
νοεῖσθε τὰς πράξεις αὐτῶν· ἀλλὰ πορεύεσθε ἐν ἀπλό-
τητι καρδίας, ἐν φόβῳ Κυρίου, καὶ μοχθοῦντες ἐν
ἐργοῖς, καὶ ἀποπλανώμενοι ἐν γράμμασι, καὶ ἐν τοῖς
ποιμνίοις ὑμῶν, ἕως ὃ Κύριος δώῃ ὑμῖν σύζυγον, ἣν
αὐτὸς θέλει, ἵνα μὴ πάθητε, ὡς κἀγὼ. Ἄχρι (72) τε-
λευτῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν οὐκ εἶχον παρῆρσιαν ἀτενί-
σαι εἰς πρόσωπον Ἰακώβ, ἢ λαλήσαι τι· τῶν ἀδελφῶν, D
διὰ τοὺς ὀνειδισμούς. Καὶ ἕως νῦν ἡ συνειδησίς μου
συνέχει με περὶ τῆς ἀμαρτίας μου. Καί γε παρεκάλεσέ
με ὁ πατήρ μου, ὅτι ἠῤῥατο περὶ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύ-

cum quo creata est exstasis naturæ, et imago mor-
tis. His spiritibus commiscetur spiritus erroris. Pri-
mus fornicationis in natura et sensibus insidet. Se-
cundus spiritus insatiabilitatis in ventre. Tertius
spiritus pugnæ in hepate et bile. Quartus spiritus
placentiæ et imposturæ, ut per superfluitatem deco-
rus appareat. Quintus spiritus superbiæ, ut movea-
tur, et magna sapiat. Sextus spiritus mendacii, in
perditione et zelo fingendi sermones, eosque celandi
a genere et familiaribus. Septimus spiritus inju-
stitiæ, cum qua fiunt furto et distortionem, ut faci-
at concupiscentiam voluptatis cordis sui. Injusti-
tia enim cooperatur reliquis spiritibus per doli as-
sumptionem. In omnibus his spiritus somni, octavus
spiritus, copulatur errore et phantasia. Et ita perit
omnis junior, obtenebrans mentem a veritate, et
non intelligens legem Dei, neque obediens doctrinæ
patrum suorum, quemadmodum et ego passus sum
in juventute mea. Et nunc, filii, veritatem diligite,
et ipsa custodiet vos. Doceo vos, audite Ruben pa-
trem vestrum. Ne attendatis visioni mulieris, ne-
que in secreto sitis cum femina quæ est sub viro,
neque circumscrutemini operationem mulierum.
Nisi enim vidissem Ballam balneantem in cooperto
loco, non incidissem in iniquitatem magnam. Con-
cipiens enim mens mea muliebrem nuditatem, non
sivit me dormire, donec operatus sum abominatio-
nem. Absente enim Jacob patre nostro apud Isaac
patrem suum, existentibus nobis in Gader, prope
Ephrata domus Bethlehem, Balla erat ebria, et dor-
miens revelata jacebat in cubiculo: et ego ingrediens,
et videns nuditatem ipsius, operatus sum impie-
tatem, et derelinquens eam dormientem, egressus
sum. Et confestim angelus Dei revelavit patri meo
Jacob de impietate mea; et veniens lugebat super
me, non amplius tangens eam.

IV. « Ne igitur attendatis pulchritudini mulierum,
neque cogitetis operationes earum; sed ambulate
in simplicitate cordis, in timore Domini, et laboran-
tes in operibus, et exercitantes (71) (vosmet) in lit-
teris, et in gregibus vestris, donec Dominus det vo-
bis conjugem quam ipse vult, ut non patiamini sicut
et ego. Usque ad mortem patris nostri non habebam
fiduciam aspiciendi in faciem Jacob, vel loquendi
alicui fratrum, propter opprobria. Et usque nunc
conscientia mea cruciat me de peccato meo. Et con-
solatus est me pater meus, quoniam oravit pro me

(64) Ἐκτίσθη. Ἐσκοτίσθη. Id.

(65) Τὸ πνεῦμα. Τὰ πνεύματα melius. Id.

(66) Ἰνα κινήται. Κανθάται. Id.

(67) Πλάνη. Ὁ ἐστὶ πλάνη. Id.

(68) Ἐν ὄψει γυναικός. Εἰς ὄψιν γυναικεῖαν. Id.

(69) Ἐφραθᾶ. Hæc ex Gen. xxxv. 21, seqq. nar-
rantur: Ἐφραθᾶ autem mentio sit præcedenti v. 19,
ubi Hebræus textus de ea ait: עֲפְרַתָּה בְּיַד יַעֲקֹב. Hæc est
Bethlehem. Similiter LXX: Ἄυτη ἐστὶ Βηθλεέμ. Sed et
Demetrius apud Euseb. lib. ix Præparat. evang.,
cap. 21, consentit his verbis: Ἐυθεν παραγενέσθαι
εἰς Ἐφραθᾶ, ἣν εἶναι Βηθλεέμ. Indeque ipse Euse-

lius lib. vii Demonstrationis evangel., pag. 347, ex
allegato loco Geneseos idem docet. Contra auctor
Testamenti Ruben in citatis verbis videtur hæc duo
distinguere, et Ephratam facere donum in urbe
Bethlehem: nisi forte aliquis ad marginem inter-
pretationis gratia ascripserit οἶκον ἄρτου, et prior
vox inde in textum irrepserit, quem correcturus
postea, sive explanaturus is qui Oxoniensem codi-
cem scripsit, ἐν loco οἶκον posuit. Id.

(70) Οἶκον Βηθλεέμ. Ἐν Βηθλεέμ. Id.

(71) Exercitantes. In Græco errantes. Id.

(72) Ἄχρι. Ὅτι: ἀχρι. Id.

ad Dominum, ut transeat a me ira Domini, sicut ostendit mihi Dominus. Ex eo igitur tempore custoditus sum, et non peccavi. Propter hoc, filii mei, custodite omnia quæcunque mando vobis, et non peccabitis. Perditio enim animæ est fornicatio, dividens a Deo, et appropinquare faciens idolis; quoniam ipsa in errorem ducit intellectum et mentem, et deducit juvenes ad infernum ante tempus (74*) ipsorum. Nam multos perdidit fornicatio; quoniam etsi sit aliquis senex, vel nobilis, opprobrium ipsum facit apud Beliar et filios hominum. Quia enim custodivit seipsum Joseph ab omni muliere, et cogitationes purgavit ab omni fornicatione, invenit gratiam coram Domino et hominibus. Etenim multa fecit ei Ægyptia, et magos advocavit, et pharmaca ei obtulit; et non suscepit consilium animæ ejus desiderium perniciosum. Propter hoc Deus patrum meorum eruit cum ab omni visibili et abscondita morte. Si enim non prævaleat fornicatio menti, neque Beliar prævalebit vobis.

V. « Perniciosæ sunt mulieres, filii mei; quoniam non habentes potestatem vel virtutem super hominem, dolose agunt in formis, quomodo eum ad ipsas attrahant; et quem per fortitudinem non possunt vincere, hunc per deceptionem vincunt. Quoniam et de eis dixit mihi angelus Dei, et docuit me, quod mulieres vincuntur a spiritu fornicationis supra hominem, et in corde machinantur adversus homines, et per ornatum errare faciunt primo eorum mentes, et per visum venenum inserunt, et tunc opere captivant: non enim potest mulier hominem cogere. *Fugite ergo fornicationem**, filii mei, et præcipite mulieribus vestris et filiabus ut non ornent capita et visus earum*; quoniam omnis mulier dolose agens in his, in punitionem sæculi reservata est. Ita enim seduxerunt Vigiles ante diluvium; et illi assidue videntes eas, affecti sunt desiderio ad invicem, et conceperunt mente operationem, et transfigurati sunt in homines, et in coitu virorum suorum coapparuerunt eis; et illæ desiderantes mente imaginationes eorum, pepererunt gigantes. Apparuerunt enim eis Vigiles usque ad cælum attingentes.

VI. « Custodite igitur vos a fornicatione; et si vultis purgari mente, custodite sensus vestros ab omni femina. Et illis etiam præcipite non communicare cum hominibus, ut et ipsæ purgentur mente.

* I. Cor. vi, 18. * I Tim. ii, 8, 9.

(73) *Tότε οὖν.* Τότε ἕως ἐννοιών. GRAB.
 (74) *Ἡ πορνεία.* Ἡ ἁμαρτία, ἡ διὰ τῆς πορνείας. ID.
 (74*) Textus Græcus habet: non in tempore, perus hebraismus, עַל מַלְאָךְ, ut Eccles. vii, 18: *Ne moriaris in tempore non tuo.* DRACH.
 (75) *Ὁνειδος αὐτῶν.* Ὁνειδισμὸν αὐτῶν. ID.
 (76) *τὴν ἔννοιαν.* τῆς ἐννοίας. ID.
 (77) *Ὀψίς αὐτῶν.* Πρὸς ἀπάτην διανοίας addit. IN.
 (78) *Ἐγρηγόροι.* De Egregoris plura ex Georgiu

ριον, ἵνα παρέλθῃ ἀπ' ἐμοῦ ἡ ὀργὴ Κυρίου, ὡς εἰδεί μοι Κύριος. Ἀπὸ τότε οὖν (73) παρεφύλαξά μιν, καὶ οὐχ ἤμαρτον. Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φυλάξασθε πάντα, ὅσα ἐντέλλομαι ὑμῖν, καὶ οὐ μὴ ἁμαρτήσετε. Ὁλεθρος γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ἡ πορνεία (74), χωρίζουσα Θεοῦ, καὶ προσεγγίζουσα τοῖς εἰδώλοις, ὅτι αὐτὴ ἐστὶ πλανῶσα τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ κατάγει νεανίσκους εἰς ἄδην οὐκ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Καὶ γὰρ πολλοὺς ἀπώλεσεν ἡ πορνεία· ὅτι κἀν ἢ τις γέρων, ἢ εὐγενῆς, βνειδος αὐτὸν (75) ποιεῖ παρὰ τῷ Βελιάρ, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐφύλαξεν αὐτὸν Ἰωσήφ ἀπὸ πάσης γυναικὸς, καὶ τὰς ἐννοίας ἐκαθάρισεν ἀπὸ πάσης πορνείας, εὔρεν χάριν ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐποίησεν αὐτῷ ἡ Αἴγυπτος, καὶ μάγους παρεκάλεσε, καὶ φάρμακα αὐτῷ προσήνεγκε· καὶ οὐκ ἐδέξατο τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιθυμίαν πονηράν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρύσατο αὐτὸν ἀπὸ παντὸς ὄρατοῦ καὶ κεκρυμμένου θανάτου. Ἐὰν γὰρ μὴ κατισχύσῃ ἡ πορνεία τὴν ἐννοιαν (76), οὐδὲ ὁ Βελιάρ κατισχύσει ὑμῶν.

Ε'. « Πονηραὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες, τέκνα μου, ὅτι μὴ ἔχουσαι ἐξουσίαν ἢ δύναμιν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, δολιεύονται ἐν σχήμασι, πῶς αὐτὸν πρὸς αὐτὰς ἐπισπᾶσονται· καὶ ἂν διὰ δυνάμεως οὐκ ἰσχύουσι καταγωνισασθαι, τοῦτον δι' ἀπάτης καταγωνίζονται. Ὅτι καί γε περὶ αὐτῶν εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐδίδαξέ με, ὅτι αἱ γυναῖκες ἠτῶνται τῷ πνεύματι τῆς πορνείας ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν καρδίᾳ μηχανῶνται κατὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς κοσμησεως πλανῶσιν αὐτῶν πρῶτον τὰς διανοίας, καὶ διὰ τοῦ βλέμματος τὸν ἰδὸν ἐνσπείρουσι, καὶ τότε τῷ ἔργῳ αἰχμαλωτίζουσιν· οὐ γὰρ δύναται γυνὴ ἄνθρωπον βιάσασθαι. Φεύγετε οὖν τὴν πορνείαν, τέκνα μου, καὶ προστάσσετε ταῖς γυναῖξιν ὑμῶν, καὶ ταῖς θυγατράσιν, ἵνα μὴ κοσμῶνται τὰς κεφαλὰς καὶ τὰς ὄψεις αὐτῶν (77), ὅτι πᾶσα γυνὴ, δολιευομένη ἐν τούτοις, εἰς κόλασιν τοῦ αἰῶνος τετήρηται. Οὕτω γὰρ ἐβελξαν τοὺς Ἐγρηγόρους πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ· κάκεινοι συνεχῶς ὀρώντες αὐτὰς, ἐγένοντο ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀλλήλων, καὶ συνέλαβον τῇ διανοίᾳ τὴν πρᾶξιν, καὶ μετ σχηματίζοντο εἰς ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν συνεφαίνοντο αὐταῖς· κάκειναι, ἐπιθυμοῦσαι τῇ διανοίᾳ τὰς φαντασίας αὐτῶν, ἔτεκον δὲ γίγαντας. Ἐφαίνοντο γὰρ αὐταῖς Ἐγρηγόροι (78) ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντες.

Γ'. « Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τῆς πορνείας· καὶ εἰ θέλετε καθαρεύειν τῇ διανοίᾳ, φυλάξασθε τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ πάσης θηλείας. Κάκειναις δ' ἐντελίσαθε μὴ συνδύζειν ἀνθρώποις, ἵνα καὶ αὐταὶ καθαρεύωσι τῇ δια-

Syncello describit Grabius hic, in Notis ad tom. I Spicileg. pag. 347, seq., ex voce Fabricius in Cod. Pseud. Vel. Test. tom. I, pag. 179, seq. De Egregoris item in scripto quodam ψευδεπιγράφῳ Henochi patriarchæ commemoratis, eruditam instituit disquisitionem Jo. Henricus Schulzius cap. 4, *Historiæ medicinæ a rerum initio ad annum urbis Romæ DXXXV deductæ*, editæ Lipsiæ 1729.

νοία. Αἱ γὰρ συνεχεῖς συντυχίαι, κὰν μὴ πραχθῆ τὸ ἀσέβημα, αὐταῖς μὲν εἰσι νόσος ἀνάτοσ, ὑμῖν δὲ δνειδος τοῦ Βελιάρ αἰώνιον· ὅτι ἡ πορνεία οὔτε σὺν-εσιν οὔτε εὐσέβειαν ἔχει ἐν ἑαυτῇ, καὶ πᾶς ζῆλος κα-τοικεῖ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ζηλώσετε τοὺς υἱοὺς Λευὶ (79), καὶ ζητήσετε ὑψωθῆναι ὑπὲρ αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε. Ὁ γὰρ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, καὶ ἀποθανεῖσθε θανάτῳ πονηρῷ. Τῷ γὰρ Λευὶ ἔδωκε Κύριος τὴν ἀρχὴν, καὶ τῷ Ἰούδα, μετ' αὐτῶν κάμοι, καὶ Δάν, καὶ Ἰωσήφ, τοῦ εἶναι ἐπὶ ἀρχοντας. Διὰ τοῦτο ἐντέλλομαι ὑμῖν ἀκούειν τῷ Λευὶ, ὅτι αὐτὸς γινώσεται νόμον Κυρίου, καὶ διαστελεῖ εἰς χρίσιν καὶ θυσίας (80) ὑπὲρ παντὸς Ἰσραὴλ, μέχρι τελειώσεως χρόνων ἀρχιερέως Χριστοῦ, ὃν εἶπε Κύριος. Ὁρκῶ ὑμᾶς τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ποιῆσαι ἀλήθειαν ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν (82) Λευὶ ἐγγίσατε ἐν ταπεινώσει καρδίας, ἵνα δέξησθε εὐλογίαν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ εὐλογήσει τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰού-δαν· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐξελέξατο Κύριος βασιλεῦσαι πάντων τῶν λαῶν. Καὶ προσκυνήσετε τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθάνεται ἐν πολέμοις ὄρα-τοῖς καὶ ἀοράτοις, καὶ ἔσται ἐν ὑμῖν βασιλεὺς αἰώνων. »

Z. Καὶ ἀπέθανε Ρουβὴμ, ἐντειλάμενος ταῦτα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· καὶ ἔθεντο αὐτὸν ἐν σορῷ, ἕως ὅτε ἀνε-νέγκαντες αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἔθαψαν ἐν Χεβρών, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ διπλῷ, ὅπου οἱ πατέρες αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διαθήκη Συμεῶν, περὶ φθόρου.

A. Ἀντίγραφον λόγων Συμεῶν, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὸ τοῦ θανεῖν αὐτὸν ἐν ρκ' ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔτει ἀπέθανεν Ἰωσήφ. Ἦλθον γὰρ ἐπισκέψασθαι αὐτὸν ἀρρώστουσα· καὶ ἐν-ισχύσας ἐκάθισε, καὶ κατεφίλησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

B. « Ἀκούσατε, τέκνα, ἀκούσατε Συμεῶν τοῦ πα-τρὸς ὑμῶν, ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ ἐγενή-θην ἐξ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου υἱὸς δευτέρου, καὶ Λία ἡ μήτηρ μου ἐκάλεσέ με Συμεῶνα, ὅτι ἤκουσε Κύ-ριος τῆς δεήσεως αὐτῆς. Δυνατὸς ἐγενόμην σφόδρα, οὐκ ἔδειλσα πρᾶξιν, οὐδὲ ἐφοβήθην ἀπὸ παντὸς πράγματος. Ἡ γὰρ καρδία μου ἦν σκληρὰ, καὶ τὰ ἥπατά μου ἀκίνητα, καὶ τὰ σπλάγγνα μου ἀσυμπαθῆ· ὅτι καὶ ἡ ἀνδρεία ἀπὸ Ὑψίστου δέδωται τοῖς ἀνθρώ-ποις ἐν ψυχαῖς καὶ ἐν σώμασι. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ νεό-τητος ἐζήλωσα τὸν Ἰωσήφ, ὅτι ἡγάπα αὐτὸν ὁ πατήρ ἡμῶν· καὶ ἐστήρισα ἐπ' αὐτὸν τὰ ἥπατά μου τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν, ὅτι ὁ ἀρχων τῆς πλάνης, ἀποστείλας τὸ πνεῦμα τοῦ ζήλου, ἐτύφλωσέ μου τὸν νοῦν, μὴ προσ-έχειν αὐτῷ ὡς ἀδελφῷ, καὶ μὴ φείσασθαι Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου. Ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πα-τέρων αὐτοῦ, ἀποστείλας τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, αὐτὸν

(79) Ζηλώσετε τοὺς υἱοὺς Λευὶ, etc. Respicit ad rebellionem Dathan, Abiron et Hon, atque pœ- nam iis inflictam, de qua Num. xvi, 1, seqq. GRAB.

(80) Θυσίας. Θυμιάσει. Id.

(81) Dividet judicia. Discernet in iudicium. Id.

A Continua enim consortia, et si non peracta fuerit impietas, tamen ipsis sunt ægritudo insanabilis, vo- bis vero opprobrium Beliar sempiternum; quoniam fornicatio neque intellectum neque pietatem habet in seipsa, et omnis zelus habitat in desiderio ejus. Propter hoc invidetis filiis Levi, et quæretis exaltari super eos, sed non poteritis. Deus enim faciet vindictam eorum, et moriemini morte per- niciosa. Levi enim dedit Dominus principatum et Judæ, cum his et mihi et Dan et Joseph, ut essemus principes. Propter hoc mando vobis audire Levi, quoniam ipse noscet legem Domini, et dividet ju- dicia (81) et sacrificia pro omni Israel, usque ad consummationem temporum principis sacerdotum Christi, quem dixit Dominus. Adjuro vos per Deum cœli, ut faciatis veritatem unusquisque proximo suo, et ad Levi appropinquate in humilitate cordis, ut recipiatis benedictionem ex ore ipsius. Ipse enim benedicet Israeli et Judæ; quoniam eum elegit Deus regem (83) super omnes populos. Et adora- bitis semen ipsius (84), quoniam pro vobis morietur in bellis visibilibus et invisibilibus, et erit in vobis rex sæculorum. »

VII. Et mortuus est Ruben, cum præcepisset hæc filiis suis; et posuerunt eum in theca, usque- quo referentes eum ex Ægypto, sepelierunt in Hebron in spelunca duplici, ubi patres ejus (dor- mierunt).

C

CAPUT II.

Testamentum Simeonis, de invidia.

I. Transcriptum verborum Simeon, quæ locutus est filiis suis, antequam moreretur centesimo vicesimo anno vitæ suæ, in quo mortuus est Jo- seph. Venerunt enim visitare ipsum ægrotantem: et enixus sedit in lecto, et osculatus est eos, et dixit eis:

II. « Audite, filii, audite Simeonem patrem ve- strum, quæcunque habeo in corde meo. Ego geni- tus sum ex Jacob patre meo filius secundus; et Lia mater mea vocavit me Simeonem, quoniam au- divit Dominus orationem ipsius. Potens effectus sum valde; non formidavi operationem, neque ti- muī ab omni re. Cor enim meum erat durum, et hepata mea immobilia, et viscera mea non compa- tientia; quoniam et fortitudo ab Altissimo datur ho- minibus in animabus et corporibus. Et in tempore juventutis invidi Joseph, quoniam dilexit eum pater noster; et firmavi super eum hepata mea ad occi- dendum eum, quoniam princeps erroris, mittens spiritum zeli, excæcavit mentem meam, ut non at- tenderem ei sicut fratri, nec parcorem Jacob patri meo. Sed Deus ejus et Deus patrum ejus, mit- tens angelum suum, eruit eum ex manibus

(82) Καὶ πρὸς τὸν. Καὶ ἀγάπην ἕκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Id.

(83) Elegit eum Deus regem. In eo elegit Dominus regnare. Id.

(84) Semen ipsius. Ipsum. Id.

meis. Ut enim ego ieram in Sichimis afferre unguentum gregibus, et Ruben in Dotbaim ubi erant necessaria nobis et omnis penus, Judas frater meus vendidit eum Ismaelitibus. Et veniens Ruben tristatus est; voluit enim ipsum salvum reducere ad patrem. Ego vero iratus eram Judæ, quoniam viventem ipsum dimisit; et fui menses quinque iratus ei; impedivit autem me Deus, et prohibuit a me operationem manuum, quoniam manus mea dextra semisicca erat per dies septem. Et cognovi, filii, quod propter Joseph hoc mihi accidit; et puniens flevi, et oravi Dominum ut restitueret manum meam, et abstinere ab omni inquinamento et invidia, et ab omni insipientia. Cognovi enim quod perniciosam rem cogitaveram coram Domino et Jacob patre meo, contra Joseph fratrem meum, invidens ei.

III. « Et nunc, filii, custodite vos a spiritibus erroris et invidiæ. Etenim invidia dominatur omni intelligentiæ hominis, et non patitur eum vel comedere, vel bibere, vel facere aliquid boni; sed semper suggerit occidere eum, cui invidetur; et invidiosus semper floret, invidens vero marcescit. Per duos annos dierum in timore Domini punivi animam meam jejuniis; et cognovi quod solutio invidiæ per timorem Dei efficitur. Si quis ad Dominum refugiat, aufugit perniciosus spiritus ab ipso, et efficitur mens levis; et jam compatitur invidioso, et non reprehendit diligentes ipsum, et ita quiescit ab invidia.

IV. « Et interrogabat pater de me, quoniam vidi me tristem, et dicebam: « Hepata mea doleo. » Tristabar enim supra omnes, quoniam ego eram causa venditionis Joseph. Et quando descendimus in Ægyptum, et ligavit me velut exploratorem, cognovi quod juste patiebar, et non sum contristatus. Joseph vero erat vir bonus; et habens Spiritum Dei in seipso, misericors et clemens, non recordatus est facere malum mihi, sed et dilexit me ut alios fratres. Custodite igitur vos, filii mei, ab omni zelo et invidia, et ambulate in simplicitate animæ et in bono corde, cogitantes fratrem patris vestri, ut det et vobis Deus gratiam, et gloriam, et benedictionem super capita vestra, sicut videtis in ipso. Omnibus diebus non exprobravit nos de verbo hoc, sed dilexit nos ut animam suam, et supra filios suos glorificavit nos; et divitias, et pecora, et fructus omnibus nobis largitus est. Et vos ergo, filii mei dilecti, diligite unusquisque fratrem suum in bono corde, et amovete a vobis spiritum invidiæ, quoniam iste agrestem facit animam, et corrumpit corpus, in iram et bellum vertit consilium, et in sanguinem (cædes) exacuit, et in exstasin ducit mentem, et non sinit intellectum in hominibus operari; sed et

(85) Καὶ οὐ καταγιγνώσκει τῶν ἀγαπῶντων. Συγγνώσκει τοῖς ἀγαπῶσιν. GRAB.

(86) Ἐννοοῦντες τὸν πατέραδελφον ὑμῶν. Hæc

ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐβρύσατο. Ὡς γὰρ ἐγὼ ἐπορεύθημι ἐν Σιχίμοις, ἐνέγκαι ἀλειμμα τοῖς ποιμνίοις, καὶ Ῥουβὴμ εἰς Δοθαίμ, ὅπου τὰ ἐργεζήζοντα ἡμῖν, καὶ πᾶσα ἡ ἀπόθεσις, Ἰούδας ὁ ἀδελφός μου ἐπώλησεν αὐτὸν τοῖς Ἰσμαηλίταις. Καὶ ἔλθων Ῥουβὴμ ἐλυπήθη· ἤθελε γὰρ αὐτὸν διασῶσαι πρὸς τὸν πατέρα. Ἐγὼ δὲ ὤργισθημι τῷ Ἰούδῃ, ὅτι ζῶντα αὐτὸν ἀπέλυσε· καὶ ἐποίησα μῆνας πέντε ὀργιζόμενος αὐτῷ· καί γε συνεπόθεισέ με ὁ Θεός, καὶ ἐκάλυψεν ἀπ' ἐμοῦ ὀφθαλμοὺς χειρῶν· ὅτι ἡ χεὶρ μου ἡ δεξιὰ ἡμίξηρος ἦν ἐπὶ ἡμέρας ζ'. Καὶ ἔγνω, τέκνα, ὅτι περὶ Ἰωσήφ τοῦτο μοι συνέβη· καὶ μετανοήσας ἐκλαύσα, καὶ ἠδέξαμην Κυρίῳ, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν χεῖρά μου, καὶ ἀπόσχῃμαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ φθόνου, καὶ ἀπὸ πάσης ἀρροσύνης. Ἐγνω γάρ, ὅτι πονηρὸν πρᾶγμα ἐνεθυμήθημι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου, διὰ Ἰωσήφ τὸν ἀδελφὸν μου, φθονήσας αὐτῷ.

Γ'. « Καὶ νῦν, τέκνα, φυλάξασθε ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τῆς πλάνης καὶ τοῦ φθόνου. Καὶ γὰρ ὁ φθόνος κυριεύει πάσης τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν οὔτε φαγεῖν, οὔτε πιεῖν, οὔτε ποιησάμεν τι ἀγαθόν· ἀλλὰ πάντοτε ὑποβάλλει ἀνελεῖν τὸν φθονοῦμενον· καὶ ὁ μὲν φθονοῦμενος πάντοτε ἀνθεῖ, ὁ δὲ φθονῶν μαραινεται. Δύο ἔτη ἡμερῶν ἐν φόβῳ Κυρίου ἐκάκωσα τὴν ψυχὴν μου ἐν νηστεία· καὶ ἔγνω ὅτι ἡ λύσις τοῦ φθόνου διὰ φόβου Θεοῦ γίνεται. Ἐάν τις ἐπὶ Κύριον καταφεύγῃ, ἀποτρέχει τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ γίνεται ἡ διάνοια κούφη· καὶ λοιπὸν συμπαθεῖ τῷ φθονομένῳ, καὶ οὐ καταγιγνώσκει τῶν ἀγαπῶντων (85) αὐτὸν, καὶ οὕτως παύεται τοῦ φθόνου.

Δ'. « Καὶ ἦν ἐρωτῶν ὁ πατήρ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἔώρα με σκυθρωπὸν, καὶ ἔλεγον· « Τὰ ἥπατά μου κακοῦμαι ἐγώ. » Ἐπένθουν γὰρ παρὰ πάντας, ὅτι ἐγὼ ἤμην αἰετός τῆς πράξεως Ἰωσήφ. Καὶ ὅτε κατέβημεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἔδωσέ με ὡς κατάσκοπον, ἔγνω ὅτι δικαίως πάσχω, καὶ οὐκ ἐλυπούμην. Ἰωσήφ δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ ἔχων πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ, ἐπισπλαγγνος καὶ ἐλεήμων, οὐκ ἐμνησικακήσέ μοι, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησέ με, ὡς τοὺς ἄλλους ἀδελφούς. Φυλάξασθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ παντὸς ζήλου καὶ φθόνου, καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότῃ ψυχῇ, καὶ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, ἐννοοῦντες τὸν πατέραδελφον ὑμῶν (86), ἵνα δῶη καὶ ὁ μὲν ὁ Θεὸς χάριν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλογίαν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, καθὼς ἐδεξτε ἐν αὐτῷ. Πάσας τὰς ἡμέρας οὐκ ὠνεΐδιεν ἡμᾶς περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ ἠγάπησεν ἡμᾶς ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπερ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐδόξασεν ἡμᾶς, καὶ πλοῦτον, καὶ κτήνη, καὶ καρποὺς ἐχαρίσατο πᾶσιν ἡμῖν. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου ἀγαπητὰ, ἀγαπήσατε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, καὶ ἀποστήσατε ἀπ' ὑμῶν τὸ πνεῦμα τοῦ φθόνου, ὅτι ἀγριοὶ τοῦτο τὴν ψυχὴν, καὶ φθείρει τὸ σῶμα, ὀργὴν καὶ πόλεμον παράχει τὸ διαβούλιον (87), καὶ εἰς αἵματα παραξύνει, καὶ εἰς ἕκστασιν ἄγει τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἐξ τῆν σύνεσιν

omissa sunt in ms. cod. Oxon. Ib.

(87) Τὸ διαβούλιον. Τῷ διαβουλίῳ. Ib.

ἐν ἀνθρώποις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπνον ἀφαι-
ρει (88), καὶ κλόνον παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ τρόμον τῷ
σώματι· ὅτι καί τις ἐν ὕπνῳ τις ζῆλος κακίας αὐτὸν
φαντάζων κατασθλαί, καὶ πνεύμασι πονηροῖς διατα-
ράσσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκθροεῖσθαι τὸ σῶμα
ποιεῖ, καὶ ἐν παραχῇ διῶπιζέσθαι τὸν νοῦν, καὶ ὡς
πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἰοδόλον ἔχων, οὕτως φαίνεται
τοῖς ἀνθρώποις.

Ε'. « Διὰ τοῦτο Ἰωσήφ ἦν ὡραῖος τῷ εἶδει, καὶ
καλὸς τῇ ὄψει, ὅτι οὐκ ἐνόησεν ἐν αὐτῷ οὐδὲν πονη-
ρὸν· τὴν γὰρ παραχῇ τοῦ πνεύματος τὸ πρόσωπον
δηλοῖ. Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαθύνετε τὰς καρδίας
ὑμῶν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εὐθύνετε τὰς ὁδοὺς ὑμῶν
ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔσεσθε εὐρίσκοντες χάριν
ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ φυλάσσετε τοῦ μὴ
πορνεύειν· ὅτι ἡ πορνεία μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν
κακῶν, χωρίζουσα Θεοῦ, καὶ προσεγγίζουσα τῷ Βε-
λιάρ. Ἐώρακα γὰρ ἐν χαρακτηριστῇ γραφῇ Ἐνώχ,
ὅτι οἱ υἱοὶ ὑμῶν μεθ' ὑμῶν ἐν πορνείᾳ φθαρῆσονται,
καὶ ἐν Λευὶ ἀδικήσουσιν ἐν ῥομφαίᾳ. Ἄλλ' οὐ θνή-
σκονται πρὸς Λευὶ, ὅτι πόλεμον Κυρίου πολεμήσει, καὶ
νικήσει πᾶσαν παρεμβολὴν ὑμῶν, καὶ ἔσονται ὀλίγι-
στοὶ ἐπιμεριζόμενοι ἐν τῷ Λευὶ καὶ Ἰούδα· καὶ
ἔσται (89) ἕξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν, καθὼς καὶ ὁ πατήρ
Ἰακώβ προεφῆτευσεν ἐν εὐλογίαις (90).

Ζ'. « Ἰδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν πάντα, ὅπως δικαιοθῶ
ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Ἐάν δὲ ἀφέ-
λητε ἀφ' ὑμῶν τὴν φθόνον, καὶ πᾶσαν σκληροτραχη-
λίαν, ὡς ῥόδον ἀνθήσει τὰ ὀστά (91) μου ἐν Ἰσραὴλ,
καὶ ὡς κρίνον ἢ σάρεξ μου ἐν Ἰακώβ, καὶ ἔσται ἡ
ὀσμὴ μου ὡς ὀσμὴ Λιβάνου, καὶ πληθυνθήσονται ὡς
κέδροι ἄγιοι ἕξ ἐμοῦ ἕως αἰῶνος, καὶ οἱ κλάδοι αὐ-
τῶν ἕως εἰς μακρὸν ἔσονται. Τότε ἀπολείται σπέρμα
Χαναάν, καὶ ἐγκατάλειμμα οὐκ ἔσται τῷ Ἀμαλήκ,
καὶ ἀπολοῦνται πάντες οἱ Καππάδοκες, καὶ πάντες
οἱ Χετταῖοι ἐξολοθρευθήσονται. Τότε ἐκλείπει ἡ γῆ
Χάμ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀπολείται. Τότε καταπαύσει

(88) Ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπνον ἀφαιρεῖ. Hæc ommissa
sunt in ms. cod. Oxon. Ib.

(89) Ἐσται. Oux aditium est, quod sensum pro-
prium contrarium facit. Vide notam sequentem. Ib.

(90) Ἐν εὐλογίαις. Dum hic de posteris Simeonis
dicitur: Καὶ ἔσονται ὀλίγιστοι, ἐπιμεριζόμενοι
ἐν τῷ Λευὶ καὶ Ἰούδα, alluditur ad vaticinium Ja-
cobi de tribu Simeoni. Gen. XLIX, 7: Διαμερῶ αὐ-
τοῦς ἐν Ἰακώβ, καὶ διασπερῶ αὐτοῦς ἐν Ἰσραὴλ.
Quod in Simeone impletum esse patet ex Josue XII,
et I Paralip. IV. Sequentia quod attinet: Καὶ οὐκ
ἔσται ἕξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν (uti recte in codice Oxoniensi
legitur), difficultus est conjectare, quibus Ja-
cobi verbis ista intimentur. Dicerem auctorem re-
apexisse hæc Jacobi verba: *Cæteri eorum non junc-
gatur gloria mea*, id est in tribu eorum non existat
regnum Israeliticum, si aliquem ex veteribus pro
hæc expositione adducere possem. Verum hi longe
diversum horum verborum sensum tradunt; ideo-
que dicendum, vel citationem benedictionum Jacobi
ad hæc non pertinere, sed ad ea quæ præcesserunt;
vel auctorem Testamenti Levi non allegasse bene-
dictiones Jacobi in canonico libro Geneseos descri-
ptas, sed apocryphum Jacobi testamentum inter
διαθήκας τριῶν Πατριαρχῶν, quarum mentionem et
ego in præfat. ad hæc *Testamenta* feci, et ipse
noster auctor in Testamento Benjamin § x, injecit.
Cæterum si quisquam lectionem codicis Cantabri-

A somnum aufert, et turbationem tribuit animæ, et
tremorem corpori; quoniam et in somno aliquis
zelus malitiæ imaginationi insidens ipsum corrodit,
et spiritibus perniciosis conturbat animam ipsius,
et expavescere corpus facit, et conturbatione exci-
tari mentem; et sicut spiritum perniciosum et ve-
nenum fundentem habens, ita apparet hominibus.

V. « Propterea Joseph erat pulcher facie et deco-
rus aspectu, quoniam non habitavit in ipso quid-
quam perniciosum; conturbationem enim spiritus
facies manifestat. Et nunc, filii mei, benigna facite
corda vestra coram Domino, et rectas facite vias
vestras coram hominibus, et invenietis gratiam co-
ram Deo et hominibus. Et cavete, ne fornicemini;
quoniam fornicatio mater est omnium malorum,
dividens a Deo, et appropinquare faciens ad Beliar.
Vidi enim in caractere scripturæ Enoch, quod filii
vestri vobiscum in fornicatione corrumpentur, et
Levi injustitiam facient in gladio. Sed non præva-
lebunt contra Levi, quoniam bellum Domini bella-
bit, et vincet omne castrum vestrum, et erunt pau-
cissimi divisi in Levi et Juda; et erit e vobis dux,
quemadmodum pater meus Jacob prophetavit in
benedictionibus.

VI. Ecce prædixi vobis omnia, ut justificer a
peccato animarum vestrarum. Si autem auferatis a
vobis invidiam et omniem cervicis duritiam, ut rosa
florebunt ossa mea in Israel, et ut liliū caro mea
in Jacob; et erit odor mens sicut odor Libani, et
multiplicabuntur ut cedri, sancti ex me usque in sæ-
culum, et rami eorum usque in longitudinem dierum
erunt (92). Tunc peribit semen Chanaan, et resi-
dium non erit Amalech, et peribunt omnes Cappa-
doceæ, et omnes Cethæi perdentur. Tunc deficiet
terra Cham, et omnis populus peribit. Tunc requie-
scent omnis terra a perturbatione; et omnis quæ sub

giensis et Roberti Lincolnensis præferre vellet,
juxta quam Simeon affirmavit, ex posteris ejus
fore ducem; neque hunc sensum ex ultimis Jacobi
verbis, Gen. XLIX, elicere, nec facile cum præce-
dentibus in Simeonis Testamento verbis conciliare
poterit. Ib.

(91) Ὡς ῥόδον ἀνθήσει τὰ ὀστά, x. τ. λ. Respi-
cit fortasse auctor ad Eccli. XLVI, 14: *Τὰ ὀστά αὐ-
τῶν ἀναθάλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Ossa eorum
(justorum) pullulent de loco suo.* Ubi vir summus
Jacobus Benignus Bossuetus hæc adnotat: « *Ossa
eorum pullulent*, formula bene apprecandi mortuis,
ut patet infra XLIX, 12: *Hæc τὰρ δώδεκα προφη-
τῶν τὰ ὀστά ἀναθάλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Et
duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo.*
Quasi diceret: Eorum memoria reflorescat. Alludit
autem ad consuetudinem collocandi sepulcra in
amœnis et virentibus locis, puta hortis (IV Reg.
xxi, 18, 26), Christi quoque monumento in horto
quodam posito (Joan. xix, 41). Credo ad commen-
dandam piorum perennem ac semper virentem me-
moriam ac spem resurrectionis: qui horti cum vi-
rescerent, ipsa ossa de loco suo, id est de sepulcro
veluti germinare, et suo quodam modo reviviscere
videbantur. Neque aliud Inbuere videtur hic Si-
meon, ad mentem auctoris horum *Testamentorum*.
(92) Erunt. Id est, latissime se diffundent. GRAB.

caelo est, a bello. Tunc Sem glorificabitur, quando Dominus Deus Magnus Israel apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Tunc dabuntur omnes spiritus erroris in conculcationem, et homines regnabunt super perniciosos spiritus. Tunc resurgam in lætitia, et benedicam Altissimo in mirabilibus ipsius; quoniam Deus corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos.

VII. « Et nunc, filii mei, obedite Levi, et in Juda liberabimini; et ne efferamini super duas tribus has, quoniam ex ipsis oriatur vobis salus Dei. Suscitabit enim Dominus ex Levi pontificem, et ex Juda regem, Deum et hominem. Hic salvabit omnes gentes, et genus Israel. Propter hoc omnia mando vobis, ut et vos mandetis filiis vestris, ut custodiant illa in generationes eorum. »

VIII. Et Simeon consummavit sermones, quos mandavit filiis suis, et dormivit cum patribus suis, cum esset centum et viginti annorum. Et posuerunt eum in thecam lignorum non putrescentium, ut reducerent ossa ejus in Hebron. Et reduxerunt ea clam in bello Ægyptiorum. Ossa enim Joseph custodiebant Ægyptii in arariis regum. Dicebant enim eis incantatores, quod si deportentur ossa Joseph, forent in omni Ægypto tenebræ et caligo et plaga magna valde Ægyptiis, ut cum lucerna quoque non cognoscat unusquisque fratrem suum.

IX. Et flevit filii Simeon patrem suum secundum legem tristitiæ; et erant in Ægypto usque ad dies exitus eorum ab Ægypto in manu Moysis.

CAPUT III.

Testamentum Levi, de sacerdotio et superbia.

I. Transcriptum verborum Levi, quæcunque disposuit filiis suis, secundum omnia quæ facient, et quæcunque contingent eis usque ad diem judicii. Sanus erat, quando vocavit eos ad seipsum: prævidebat enim quod moriturus erat. Cum autem congregati essent, dixit eis:

II. « Ego Levi in Charran conceptus sum, et natus illic; et post hæc veni cum patre in Sichima. Eram vero junior quasi annorum viginti, quando feci cum Simeone vindictam sororis nostræ Dinæ de Emmor. Ut autem pavimus greges in Abelmaul, Spiritus intellectus Domini venit super me, et videbam omnes homines occultantes viam suam, et quod muros ædificavit sibi ipsi injustitia⁷, et super turres ini-

⁷ Psal. LIV, 11, 12.

(95) *Φαινόμενος ἐπὶ γῆς, ὡς ἄνθρωπος.* Quæ hic et paulo post, de magno Deo in forma hominis super terram apparente et cum hominibus comedente dicuntur, non Judæi, sed Christiani hominis sunt verba. GRAB.

(94) *Ὡς ἄνθρωπος.* Omissa sunt. Id.

(95) *Ἐν.* Ἐπὶ. Id.

(96) *Ἀρχιερέα, καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα βασιλέα.* Γρ.

πᾶσα ἡ γῆ ἀπὸ ταραχῆς, καὶ πᾶσα ἡ ὕψ' οὐρανὸν ἀπὸ πολέμου. Τότε Σὴμ ἐνδοξασθήσεται, ὅτε Κύριος ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ φαινόμενος ἐπὶ γῆς (95) ὡς ἄνθρωπος (94), καὶ σῶζων ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδάμ. Τότε δοθήσονται πάντα τὰ πνεύματα τῆς πλάνης εἰς καταπάτησιν, καὶ οἱ ἄνθρωποι βασιλεύσουσι τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Τότε ἀναστήσομαι ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ εὐλόγησά τὸν Ὑψίστον ἐν (95) τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἄνθρώποις, ἔσωσεν αὐτούς.

Z'. « Καὶ νῦν, τέκνια μου, ὑπακούετε Λευὶ, καὶ ἐν Ἰουδα λυτρωθήσεσθε· καὶ μὴ ἐπαίρεσθε ἐπὶ τὰς δύο φυλάς ταύτας, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ἀναστήσαι γὰρ Κύριος ἐκ τοῦ Λευὶ ἀρχιερέα, καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα βασιλέα (96), Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Οὗτος σῶσει πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸ γένος τῶν Ἰσραήλ. Διὰ τοῦτο πάντα (97) ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἐντελιθῆτε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως φυλάξωσιν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. »

H'. Καὶ συνετέλεσε Συμεὼν ἐντελλόμενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐτῶν ρκ'. Καὶ ἔθνηκαν αὐτὸν ἐν θήκῃ ξύλων ἀσήπτων, τοῦ ἀναγαγεῖν τὰ ὀστά αὐτοῦ ἐν Χεβρόν. Καὶ ἀνήνεγκαν αὐτὰ ἐν πολέμῳ Αἰγυπτίων κρυφῆ. Τὰ γὰρ ὀστά Ἰωσήφ ἐφύλαττον οἱ Αἰγύπτιοι ἐν τοῖς ταμείοις (98) τῶν βασιλέων. Ἔλεγον γὰρ αὐτοῖς οἱ ἑπαῖδοι, ὅτι ἐν ἐξόδῳ ὀστέων Ἰωσήφ ἔσται ἐν πάσῃ τῇ γῇ Αἰγύπτου σκότος, καὶ πληγὴ μεγάλη σφόδρα τοῖς Αἰγυπτίοις, ὥστε μετὰ λύχνου μὴ ἐπιγινώσκειν ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Θ'. Καὶ ἔκλασαν υἱοὶ Συμεὼν τὸν πατέρα αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον τοῦ πένθους· καὶ ἦσαν εἰς Αἴγυπτον ἕως ἡμέρας ἐξόδου αὐτῶν ἀπ' (99) Αἰγύπτου ἐν χειρὶ Μωϋσοῦ (100).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διαθήκη Λευὶ, περὶ ἱερωσύνης καὶ ὑπερηφανίας.

A'. Ἀντίγραφον λόγων Λευὶ, ὅσα διέθετο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, κατὰ πάντα ἃ ποιήσουςι, καὶ ὅσα συναντήσει αὐτοῖς ἕως ἡμέρας κρίσεως. Ὑγιαίνων ἦν, ὅτε ἐκάλεσεν αὐτούς πρὸς ἑαυτὸν· ὤφθη γὰρ αὐτῷ, ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν. Ὅτε δὲ συνήχθησαν, εἶπε πρὸς αὐτούς:

B'. « Ἐγὼ Λευὶ ἐν Χαρρὰν συνελήφθην, καὶ ἐτέχθην ἐκεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθον σὺν τῷ πατρὶ εἰς Σίχημα. Ἦμην δὲ νεώτερος, ὡσεὶ (1) ἐτῶν κ', ὅτε ἐποίησα μετὰ Συμεὼν τὴν ἐκδίχησιν τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν Δίνας ἀπὸ τοῦ Ἐμμώρ. Ὡς δὲ ἐποιμαίνομεν (2) ἐν Ἀβελμαούλ, πνεῦμα συνέσεως Κυρίου ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἐώρων ἀφανίζοντας τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ ὅτι τεῖχη ὠκνοδόμησεν ἑαυτῇ ἡ ἀδικία,

ὡς ἀρχιερέα, ὡς βασιλέα. Id.

(97) *Πάντα.* Ταῦτα. Id.

(98) *Ταμείοις.* Ταμείοις. Id.

(99) *Ἀπ'.* Ἐξ. Id.

(100) *Μωϋσοῦ.* Γρ. Μωϋσῆ. Id.

(1) *Ὡσεὶ.* Ομιση. Id.

(2) *Ἐποιμαίνομεν.* Ἐποιμαίνων. Id.

καὶ ἐπὶ πύργους ἢ ἀνομίᾳ κáθηται· καὶ ἐλυπούμην A quitas sedit; et tristatus sum de genere hominum, περὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐξάμην Κυρίῳ, et oravi Dominum ut salvarer. Tunc cecidit super ὅπως σωθῶ. Τότε ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ὕπνος, καὶ ἐθεασάμην ὄρος ὑψηλόν· τοῦτο ὄρος Ἀσπίδος ἐν Ἀβελμαοὺλ (3). Καὶ ἰδοὺ ἀνεψήθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἄγγελος Κυρίου εἶπε πρὸς με· «Λευὶ, εἰσελθε.» Καὶ εἰσῆλθον ἐκ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ εἰς τὸν δεύτερον, et vidi illic aquam suspensam in medio hujus et illius. Et vidi tertium cœlum multo lucidius quam καὶ εἶδον ἐκεῖ ὕδωρ κρεμάμενον ἀνά μέσον τοῦτου κάκεινου. Καὶ εἶδον (4) τρίτον οὐρανὸν πολὺ φωτεινότερον παρὰ τοὺς δύο· καὶ γὰρ ὕψος ἦν ἐν αὐτῷ ἄπειρον. Καὶ εἶπον τῷ ἀγγέλῳ· «Διατί οὕτως;» Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος πρὸς με· «Μὴ θαύμαζε ἐπὶ τούτοις, ἄλλως γὰρ τέσσαρας οὐρανοὺς ἔψει φαιδρότερους καὶ ἀσυγκρίτους, ὅταν ἀνέλθῃς ἐκεῖ· ὅτι σὺ ἄγγυς Κυρίου στήσῃ, καὶ λειτουργὸς αὐτοῦ ἔσῃ, καὶ μυστήρια αὐτοῦ ἐξαγγελεῖς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ κηρύξεις· καὶ διὰ σοῦ καὶ Ἰουδα ὀφθήσεται Ἰσραὴλ ἐν ἀνθρώποις, σώζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων· καὶ ἐκ μεριδος Κυρίου ἡ ζωὴ σου, καὶ αὐτὸς ἔσται σου ἀγρὸς, ἀμπελῶν, καρποί, χρυσοῖον καὶ ἀργύριον. B

Γ. «Ἀκουσον οὖν περὶ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν. Ὁ κατώτερος διὰ τοῦτο στυγνότερός ἐστιν, ἐπειδὴ οὗτος παρὰ πάσας ἀδικίας ἀνθρώπων. Ὁ δεύτερος ἔχει πῦρ, χιόνα, κρύσταλλον, ἔτοιμα εἰς ἡμέραν προστάγματος Κυρίου, ἐν τῇ δικαιοκρίσει τοῦ Θεοῦ· ἐν αὐτῷ εἰσι πάντα τὰ πνεύματα (5) τῶν ἐπαγωγῶν εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἀνόμων. Ἐν τῷ τρίτῳ εἰσιν αἱ δυνάμεις τῶν παρεμβολῶν, ταχθεῖσαι (6) εἰς ἡμέραν κρίσεως, ποιῆσαι ἐκδίκησιν ἐν τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης καὶ τοῦ Βελιάρ. Οἱ δὲ εἰς τέταρτον ἐπάνω τούτων ἄγιοι εἰσιν· ὅτι ἐν ἀνωτέρῳ πάντων καταλύει ἡ μεγάλη δόξα ἐν Ἁγίῳ ἁγίων, ὑπεράνω πάσης ἀγιότητος. Ἐν αὐτῷ (7) οἱ ἄγγελοι εἰσι τοῦ προσώπου Κυρίου, οἱ λειτουργοῦντες καὶ ἐξελασκόμενοι πρὸς Κύριον ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀγνοίαις τῶν δικαίων. Προσφέρουσι δὲ Κυρίῳ (8) ὁσμὴν εὐωδίας λογικῆν, καὶ ἀναίμακτον προσφορὰν. Ἐν δὲ τῷ ὑποκάτω εἰσιν οἱ ἄγγελοι οἱ φέροντες τὰς ἀποκρίσεις τοῖς ἀγγέλοις τοῦ προσώπου Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ μετ' αὐτῶν, εἰσὶ θρόνοι, ἐξουσίαι, ἐν ᾧ αἱ ὕμνοι τῷ Θεῷ προσφέρονται. Ὅταν οὖν ἐπιβλέψῃ ὁ Κύριος (9) ἐφ' ἡμᾶς, πάντες ἡμεῖς σαλευόμεθα· καὶ οἱ οὐρανοί, καὶ ἡ γῆ, καὶ αἱ ἄβυσσοι, ἀπὸ προσώπου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ σαλεύονται (10)· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τούτοις ἀναισθητοῦντες, ἀμαρτάνουσι, καὶ παροργίζουσι τὸν Ὑψιστον. D

Δ'. «Nūn οὖν γινώσκετε, ὅτι ποιήσῃ Κύριος κρίσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτε, τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τοῦ ἡλίου σθεννυμένου, καὶ τῶν ὑδάτων ξηραινομένων, καὶ τοῦ πυρὸς καταπτήσσοντος, καὶ πάσης κτίσεως κλονουμένης, καὶ τῶν ἀοράτων

(5) Καὶ ἐλυπούμην . . . ἐν Ἀβελμαοὺλ. Hæc omnia a ommissa sunt, procul dubio per incuriam scr. b. v. Id.

(4) Etdor. Ἐτι additum. Id.

(5) Τὰ πνεύματα. De his Ecclesiastici xxxix, 35.

Ἔστι πνεύματα, ἃ εἰς ἐκδίκησιν ἐκτίσται. Id.

(6) Ταχθεῖσαι. Οἱ ταχθέντες. Id.

(7) Αὐτῷ. Τῷ μετ' αὐτῶν. Id.

(8) Προσφέρουσι δὲ Κυρίῳ. Ita ipse archange-

III. «Audi ergo de septem cœlis: Inferius propterea tristius est, quia istud juxta omnes injustitias hominum est. Secundum habet ignem, nivem, glaciem, parata in diem præcepti Domini, in justo judicio Dei; in ipso sunt omnes spiritus retributionum in vindictam iniquorum. In tertio sunt virtutes castrorum, ordinate in diem judicii, ad faciendum vindictam in spiritibus erroris et Beliar. In quarto autem superius his sancti sunt; quoniam in supremo omnium habitat magna gloria in Sancto sanctorum, supra omnem sancitatem. In hoc angeli sunt faciei Dei, ministrantes et propitiantes apud Dominum in omnibus ignorantibus justorum. Offerunt vero Domino odorem suavitatis rationalem, et sine sanguine oblationem. In eo autem quod subtus est, sunt angeli qui ferunt responsiones angelis faciei Domini. In eo vero quod post hoc est, sunt throni et potestates, in quo hymni semper Deo offeruntur. Quando ergo respexerit Dominus super nos, commovemur omnes nos; et cœli, et terra, et abyssi, a facie magnitudinis ejus commoventur: filii autem hominum in his existentes insensibiles peccabunt, et irritabunt Altissimum.

IV. «Nunc ergo cognoscite, quod faciet Dominus judicium super filios hominum, quando petris scissis, et sole extincto, et aquis siccatis, et igne tremente, et omni creatura turbata, et invisibilibus spiritibus liquefactis, et inferno spoliato in passione

Ius Raphael, Tob. xii, 15: Ἐγὼ εἰμι Ῥαφαὴλ, εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγίων ἀγγέλων, οἱ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἀγίων, καὶ εἰσπορεύονται ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἀγίου. Confer. S. Joannis Apocalyps. viii, 3, seq. Id.

(9) Ὅταν οὖν ἐπιβλέψῃ ὁ Κύριος, etc. Respexit ad prophetiam Habacuci iii, 6: Ἔστη, καὶ ἐσειεύθη ἡ γῆ, ἐπέβλεψεν, καὶ διετάκη ἔθνη. Id.

(10) Σαλεύονται. Σαλευθήσονται. Id.

Altissimi ⁸, homines non credentes permanebunt in injustitia : propter hoc in punitionem judicabuntur. Audivit igitur Altissimus orationem tuam, ut separaret te ab injustitia, et ut efficereris ei filius, et famulus, et minister faciei ejus. Lumen cognitionis illuminans illuminabis in Jacob, et ut sol eris omni semini Israel, tibi que dabitur benedictio ac omni semini tuo, usquequo visitet Deus omnes gentes in visceribus misericordiae Filii ejus usque in saeculum ⁹. Verumtamen filii tui injicient manus in ipsum, ad crucifigendum ipsum. Et propter hoc datum est tibi consilium et intellectus, ut notum facias filiis tuis de ipso; quoniam qui benedicit ipsi, benedictus erit; qui vero maledicunt ipsi, peribunt.

V. « Et aperuit mihi angelus portas caeli; et vidi templum sanctum, et in throno gloriae Altissimum. Et dixit mihi: « Levi, tibi dedi benedictiones sacerdotii, usquequo veniens habitabo in medio Israel. » Tunc duxit me angelus in terram, et dedit mihi scutum et gladium, et dixit: « Fac vindictam in Sichem pro Dina, et ego ero tecum, quoniam Deus misit me. » Et occidi in tempore illo filios Emmor, sicut scriptum est in tabulis caelorum. Dicebam autem ei: « Oro, Domine, dic mihi nomen tuum, ut invocem te in die tribulationis. » Et dixit: « Ego sum angelus excusans genus Israel, ut non percutiatur in finem ¹⁰, quoniam omnis spiritus perniciosus ei insidiatur. » Et post haec velut ex somno excitatus, benedixi Altissimo, et angelo excusanti genus Israel, et omnes justos.

VI. « Ubi vero veni ad patrem meum, invenii aspidem aeneum, unde etiam nomen monti est Aspis, quoniam prope Gebal est, a dextris Abila: et conservavi sermones hos in corde meo. Ego suasi patri meo et Ruben fratri meo, ut dicerent filiis Emmor, ut circumciderentur; quoniam zelo movebar propter abominationem, quam fecerant in Israel. Et ego interfeci Sichem in primis, et Simeon Emmor. Et postea venientes fratres percusserunt civitatem in ore gladii. Et audivit pater, et iratus est, et contristatus est, quoniam susceperant circumci-

⁸ Coloss. II, 15. ⁹ Luc. I, 78. ¹⁰ Dan. XII, 78.

(11) Ἔως αἰῶνος. Εἰς αἰῶνα. GRAB.

(11') Ἀποσκολοπίσαι. Leg. ἀνασκολοπίσαι. DRACH.

(12) Παροικήσω. Κατοικήσω. GRAB.

(13) Ἐδωκέ μοι ὄπλον καὶ ρομφαίαν. Ita quoque Judith in oratione sua cap. IX, vers. 2: Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου Συμεὼν, ᾧ ἔδωκας ἐν χειρὶ ρομφαίαν εἰς ἐκδίκησιν ἀλλογενῶν, etc. ID.

(14) Ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν. Ad hunc locum illustrandum exhibet hic Grahuius Henr. Dodwelli prolixam aequae ac eruditam Dissertationem De tabulis caelorum, quae in hisce XII patriarcharum Testamentis passim laudantur. Cujus viri sagacissimi sententia statim patet ab initio, his verbis ex-

πνευμάτων τηχομένων, καὶ τοῦ ἄδου σκυλευομένου ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, οἱ ἄνθρωποι ἀπιστοῦντες ἐπιμενοῦσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις: διὰ τοῦτο ἐν κολάσει κριθήσονται. Εἰσῆκουσεν οὖν ὁ Ὑψίστος τῆς προσευχῆς σου, τοῦ διελεῖν σε ἀπὸ τῆς ἀδικίας, καὶ γενέσθαι αὐτῷ υἱὸν, καὶ θεράποντα, καὶ λειτουργὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτιεῖς ἐν Ἰακώβ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἔση παντὶ σπέρματι Ἰσραήλ. Καὶ δοθήσεται σοι εὐλογία, καὶ παντὶ σπέρματι σου, ἕως ἐπισκέψηται Κύριος πάντα τὰ ἔθνη ἐν σπλάγχνοις υἱοῦ αὐτοῦ ἕως αἰῶνος (11). Πλὴν οἱ υἱοὶ σου ἐπιβαλοῦσι χεῖρας ἐπ' αὐτόν, τοῦ ἀποσκολοπίσαι (11') αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοται σοι βουλή καὶ σύνεσις, τοῦ συνετίσαι τοὺς υἱούς σου περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ εὐλογῶν αὐτὸν εὐλογημένος ἔσται, οἱ δὲ καταρώμενοι αὐ-

τὸν ἀπολοῦνται.

Ε'. « Καὶ ἤνοιξέ μοι ὁ ἄγγελος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶδον τὸν ναὸν τὸν ἅγιον, καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης τὸν Ὑψίστον. Καὶ εἶπέ μοι· « Δεῦρ, σοὶ δέδωκα τὰς εὐλογίας τῆς ἱερατείας, ἕως οὐ ἐλθῶν παροικήσω (12) ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραήλ. » Τότε ὁ ἄγγελος ἤγαγέ με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἔδωκέ μοι ὄπλον καὶ ρομφαίαν (13), καὶ εἶπε· « Ποίησον ἐκδίκησιν ἐν Συχέμ ὑπὲρ Δίνας, καὶ γὰρ ἔσομαι μετὰ σοῦ, ὅτι Κύριος ἀπέσταλκέ με. » Καὶ συνετέλεσα ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ τοὺς υἱούς Ἐμμώρ, καθὼς γέγραπται ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν (14). Εἶπον δὲ αὐτῷ· « Δέομαι, Κύριε, εἰπέ μοι τὸ ὄνομα σου, ἵνα ἐπικαλῶμαι σε ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Καὶ εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄγγελος ὁ παραιτούμενος τὸ γένος Ἰσραήλ, τοῦ μὴ πατάξαι αὐτοὺς εἰς τέλος, ὅτι πᾶν (15) πνεῦμα πονηρὸν εἰς αὐτοὺς προσβάλλει. » Καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς περ (16) ἕξυπνος γενόμενος, εὐλόγησα τὸν Ὑψίστον, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν παραιτούμενον τοῦ γένους τοῦ Ἰσραήλ, καὶ πάντων τῶν δικαίων.

Γ'. « Καὶ ὡς ἠρχόμην πρὸς τὸν πατέρα μου, εὔρον ἀσπίδα χαλκῆν, διὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους Ἄσπις, ὅτι ἐγγὺς Γεβὰλ, ἐκ δεξιῶν Ἀβιλᾶ· καὶ συνετήρουν τοὺς λόγους τούτους ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ συνεβούλευσα τῷ πατρὶ μου καὶ Ρουβὴμ τῷ ἀδελφῷ μου, ἵνα εἰπωσι τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, τοῦ περιτμηθῆναι αὐτοὺς, ὅτι ἐξήλωσα διὰ τὸ βδέλυγμα, ὃ ἐποίησαν ἐν Ἰσραήλ. Καὶ γὰρ ἀνεῖλον τὸν Συχέμ ἐν πρώτοις, καὶ Συμεὼν τὸν Ἐμμώρ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπάταξαν τὴν πόλιν ἐν στόματι ρομφαίας. Καὶ ἤκουσεν ὁ πατήρ, καὶ ὠργίσθη, καὶ ἐλυπήθη, ὅτι

pressa: « Πλάξες τοῦ οὐρανοῦ, inquit, non aliud opinor, denotant, quam legem in caelis archetypam. Lex enim Mosaica tabulis lapideis a Deo ipso exarata est. Quae quidem Tabulae, πλάξες λίθιναι appellantur in sacris litteris, pro sermone apud Hellenistas recepto, quae quidem opponuntur πλαξὶ σαρκίνας. Legique cordibus humanis inscriptae (II Cor. III, 5). » Haec aliaque plura vir doctus. In aliam autem sententiam hac de re abiit celebris criticus Richardus Simonius in Biblioth. critiq. tom. II, cap. 15, pag. 254, quem consulas velim.

(15) Πᾶν. Omissum. GRAB.

(16) Ὡς περ. Omissum. ID.

κατεδέξαντο την περιτομήν, και μετά τούτο απέθανον· και εν ταῖς εὐλογίαις ἄλλως ἐποίησεν. Ἡμάρτομεν γάρ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ πεποιθήκαμεν τούτο· καιγε ἐμαλακίσθη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη. Ἄλλ' ἐγὼ εἶδον, ὅτι ἀπόφρασις Θεοῦ ἦν εἰς κακὰ ἐπὶ Σιχημα· διότι ἤθελον εἰς τὴν Σάρραν ποιῆσαι, ὃν τρόπον ἐποίησαν Δίναν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν· και Κύριος ἐκώλυσεν αὐτούς. Και οὕτως ἐδίωξαν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν, ξένον ὄντα, και κατεπάτησαν (17) τὰ ποιμνία ὠγαμμένα ὄντα ἐπ' αὐτόν· και Ἰεβλαῖ, τὸν οἰκογενὴ αὐτοῦ, σφόδρα αἰκίσαντο. Καιγε οὕτως ἐπόλιον πάντας τοὺς ξένους (18), ἐν δυναστείᾳ ἀρπάζοντες τὰς γυναῖκας αὐτῶν, και ξενηλατοῦντες αὐτούς. Ἐφθασε δὲ ἡ ὀργὴ Κυρίου ἐπ' αὐτούς εἰς τέλος.

Ζ'. « Και εἶπον τῷ πατρὶ· « Μὴ ὀργίζου, κύριε, ὅτι ἐν σοὶ ἐξουδενώσεται Κύριος τοὺς Χαναανίους, και δώσει τὴν γῆν αὐτῶν σοι, και σπέρματι σου μετὰ σέ. Ἔσται γάρ ἀπὸ σήμερον Σιχημ λεγομένη πόλις ἀσυνέτων· ὅτι ὠσεὶ τις χλευάσει μωρὸν, οὕτως ἐχλευάσαμεν αὐτούς· ὅτι καιγε ἀπροσῆνη ἔπραξαν ἐν Ἰσραὴλ, μιᾶναι (19) τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν. Και λαθόντες ἐκείθεν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, ἀπάροντες (20) ἤλθομεν εἰς Βεθῆλ.

Η'. « Κάκει πάλιν εἶδον πρᾶγμα, ὡσπερ τὸ πρότερον, μετὰ τὸ ποιῆσαι ἡμέρας σ' (21). Και εἶδον ἐπὶ τὰ ἀνθρώπους ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, λέγοντάς μοι· « Ἀναστάς ἐνδύσαι τὴν στολὴν τῆς ἱερατείας, και τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, και τὸ λόγιον τῆς συνέσεως, και τὸν ποδήρη τῆς ἀληθείας, και τὸ πέταλον τῆς πίστεως, και τὴν μίτραν τοῦ σημείου, και τὸ ἐφοῦδ τῆς προφητείας. » Και εἶς ἕκαστος αὐτῶν ἕκαστον βαστάζοντες, ἐπέθηκάν μοι, και εἶπον· Ἀπὸ τοῦ νῦν γίνου εἰς ἱερεῖα Κυρίου, σὺ και σπέρμα σου ἕως αἰῶνος. Και ὁ πρῶτος (22) ἤλειψέ με ἐλαίῳ ἁγίῳ, και ἔδωκέ μοι ῥάβδον κρίσεως. Ὁ δεῦτερος ἔλουσέ με ὕδατι καθαρῷ, και ἐψώμισέ ἄρτον (23) και οἶνον, Ἄγια ἁγίων (24), και περιέθηκέ μοι στολὴν ἁγίαν και ἐνδοξον. Ὁ τρίτος βυσσίνην με περιέβαλεν, ὁμοίαν ἐφοῦδ. Ὁ τέταρτος ζώνην μοι περιέθηκεν, ὁμοίαν πορφύρα. Ὁ πέμπτος κλάδον μοι ἐλαίας ἔδωκε πύθηςτος. Ὁ ἕκτος στέφανόν μοι τῇ κεφαλῇ περιέθηκεν. Ὁ ἕβδομος διάδημα τῇ κεφαλῇ μοι ἱερατείας περιέθηκεν, και ἐπλήρωσε τὰς χεῖράς μου θυμιάματος, ὥστε ἱερατεῦειν με Κυρίῳ. Εἶπαν δὲ πρὸς με· « Λευὶ εἰς τρεῖς ἀρχὰς διαιρεθήσεται· τὸ σπέρμα σου, εἰς σημεῖον δόξης Κυρίου ἐπερχομένου· και ὁ πιστεύσας (25) πρῶτος κληρὸς ἔσται, και μέγας ὑπὲρ αὐτόν οὐ γενήσεται. Ὁ δεῦτερος ἔσται ἐν ἱερουσῶν. Ὁ τρίτος, ἐπικληθήσεται

A sionem, et post hoc mortui sunt; et in benedictionibus aliter fecit. Peccavimus enim, quoniam præter consilium ejus hoc fecimus; et infirmatus est in die illa. Sed ego novi, quod sententia Dei erat in mala super Sichima; quoniam voluerunt Saræ facere, quemadmodum fecerunt Dinæ sorori nostræ: et Dominus prohibuit eos. Et sic persecuti sunt Abraham patrem nostrum, peregrinum existentem, et conculcaverunt greges ejus, turgidos existentes apud ipsum; et Joblai, in domo ipsius genitum, valde verberaverunt. Et ita faciebant in omnes peregrinos, vi rapientes uxores eorum, et in exsilium impellentes eos. Venit autem ira Domini super eos in finem.

B VII. « Et dicebam patri: « Ne irascaris, domine, quoniam in te ad nihilum rediget Deus Chanaanæos, et dabit terram ipsorum tibi, et semini tuo post te. » Erit enim ab hoc die Sichem dicta civitas stultorum; quoniam ut quis deridet fatuum, ita derisimus eos; quoniam insipientiam operati sunt in Israel, inquinantes sororem nostram. Et accipientes illic sororem nostram, auferentes venimus in Bethel.

C VIII. « Et ibi rursus videbam rem, quemadmodum prius, postquam feci dies septuaginta. Et vidi septem homines in veste alba, dicentes mihi: « Exurgens, indue stolam sacerdotii, et coronam justitiæ, et rationale intellectus, et poderem veritatis, et petalum fidei, et mitram signi, et ephod prophetiæ. » Et unusquisque ipsorum unumquodque portantes, imposuerunt mihi, et dixerunt: « Ab hoc tempore esto sacerdos Domini, tu et semen tuum usque in sæculum. » Et primus unxit me oleo sancto, et dedit mihi virgam judicii. Secundus lavit me aqua munda, et cibavit (dans) panem et vinum, scilicet Sancta sanctorum, et circumdedit me stolam sancta et gloriosa. Tertius byssina me induit, simili ephod. Quartus zonam mihi circumposuit, similem purpuræ. Quintus ranum olivæ mihi dedit pinguedinis. Sextus coronam capiti meo circumposuit. Septimus diadema capiti meo sacerdotii circumposuit, et implevit manus meas thymiamate, ut sacerdotio lungerer Domino. Dixerunt autem mihi: « Levi, in tria principia dividetur semen tuum, in signum gloriæ Domini supervenientis; et qui crederit, prima sors erit, et major super ipsum non fiet. Secundus erit in sacerdotio. Tertius, ei vocabitur nomen novum, quoniam Rex ex Juda exsur-

(17) Κατεπάτησαν. Κατεπόνησαν, nimis laboribus defatigarunt, sive confecerunt. GRAB.

(18) Πάντας τοὺς ξένους. Πᾶσι τοῖς ξένοις. Ib.

(19) Μιᾶναι. Μιδαναντες Δίναν. Ib.

(20) Ἀπάροντες. Ἐπάραντες, ms. Oxon. Sed legendum puto ἀπάραντες. Ib.

(21) Ἡμέρας. Inseritæ sunt duæ voces ἡμᾶς ἐκεῖ. Ib.

(22) Ὁ πρῶτος. Ἐτι additum. Ib.

(23) Ἄρτον. Me. Ib.

(24) Ἄγια ἁγίων. Minus placent quæ in hunc locum adnotat Grabijs; ea enim in alienum sensum detorta videntur. Τὰ Ἄγια τῶν ἁγίων occurrunt passim in sacris litteris, in primis vero Levit.

respondentque iis præcipue, quæ sponte oblata

Domino, siebant Sancta sanctorum, cedebantque in usum sacerdotum et levitarum. Neque aliter sane sensisse auctorem Testamentorum puto, dum hic Levi sic loquentem inducit. — Recte consideranti hæc visio potius videtur referri ad christianum et divinum altaris sacramentum sub utraque specie; cujus et hinc quoque primæva fides contra hæreticos Protestantes comprobari potest. ИРАСН.

(25) Καὶ ὁ πιστεύσας. Καὶ ἐπιστεύσας, ita ut πρῶτος novam inchoet periodum. GRAB. — Græca verbo tenus ita sonant: Et qui crederit, magna sors erit, et magnus super ipsum non fiet: hoc est nemo major ipso.

get, et faciet sacerdotium novum, secundum typum gentium, in omnes gentes. Adventus autem ipsius ineffabilis, ut prophetæ Altissimi ex semine Abraham patris nostri. Omne desiderabile in Israel tibi erit, et semini tuo; et comedetis omne pulchrum visu, et mensam Domini distribuet semen tuum, et ex ipsis erunt pontifices et iudices, et scribæ; quoniam in ore eorum custodietur sanctum. » Et expergefactus intellexi, quoniam hoc simile illius est. Abscondi vero hoc in corde meo, et non annuntiavi hoc cuiquam homini in terra.

IX. « Et post duos dies ascendimus ego et Judas ad Isaac cum patre nostro; et benedixit mihi pater patris mei, secundum sermones visionum mearum quas videram; et non voluit ire nobiscum in Bethel. Ut autem venimus in Bethel, vidit pater meus Jacob in visione de me, quod futurus essem eis sacerdos ad Deum. Et exurgens mane decimavit omnia per me Domino. Et venimus in Hebron ad habitandum; et Isaac vocavit me continuo, ut memoraret mihi legem Domini, sicut monstravit mihi angelus Dei. Et docuit me legem sacerdotii, sacrificiorum, holocaustorum, primitiarum, voluntariorum, salutarium. Singulis diebus docuit me intelligere, et perseverabat in me coram Domino. Et dixit mihi: « Cave, filii, a spiritu fornicationis; hic enim permanebit, et per semen tuum inquinabit sancta. Accipe ergo tibi uxorem, adhuc juvenis existens, maculam non habentem neque inquinatam, neque de genere alienigenarum vel gentium. Et antequam intres in sancta, lavare; et in sacrificando, lavare; et complens sacrificium, rursus lavare. Duodecim arborum semper habentium folia (fructus) offer Domino, ut etiam me Abraham docuit. Et omnis animalis mundi, et volatilis mundi offer sacrificium Domino. Et omnis primi germinis tui et vini offer primitias, sacrificium Domino; et omne sacrificium sale consperges. »

X. « Nunc igitur custodite, quæcunque mando vobis, filii; quoniam quæcunque audiavi a patribus meis, annuntiavi vobis. Innocens sum ab omni impietate vestra et transgressione, quam facietis in consummatione sæculorum in Salvatore mundi impie facientes, seducentes Israel, et suscitantes ei mala magna a Domino. Et inique facietis cum Israel, ut non sustineat se Jerusalem a facie malitiæ vestræ; sed scindatur velum templi, ut non velet deformitatem vestram. Et dispergemini captivi in gentibus, et eritis in opprobrium, et maledictionem, et conculcationem; domus enim quam eligit Dominus, Jerusalem vocabitur, quemadmodum continet liber Enoch iusti.

(26) Ἀφροστος, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ. Ἀγαπητή, ὡς προφήτης Ὑψίστου. GRAB.

(27) Φυλαχθήσεται. Δηφθήσεται. Id.

(28) Τό. Ἀπό. Id.

(29) Ὑπομνήσαι. Ὑπομνηματῖσαι. Id.

αὐτῷ ὄνομα καινὸν, ὅτι βασιλεὺς ἐκ τοῦ Ἰούδα ἀναστήσεται, καὶ ποιήσει ἱερατεῖαν νέαν, μετὰ τὸν τύπον τῶν ἐθνῶν, εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἡ δὲ παρουσία αὐτοῦ ἄφρατος, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ (26) ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ πατρὸς ἡμῶν. Πᾶν ἐπιθυμητὸν ἐν Ἰσραὴλ σοὶ ἔσται, καὶ τῷ σπέρματι σου· καὶ ἐδεσθε πᾶν ὥρατον ὀράσει, καὶ τὴν τράπεζαν Κυρίου διανεμήσεται τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔσονται ἀρχιερεῖς, κριταί, γραμματεῖς· ὅτι ἐπὶ στόματος αὐτῶν φυλαχθήσεται (27) τὸ ἄγιον. » Καὶ ἐξυπνισθεὶς συνῆκα, ὅτι τοῦτο ὁμοίον ἐκέλευν ἐστίν. Καί γε ἔκρυφα τοῦτο ἐν τῇ καρδίᾳ μου, καὶ οὐκ ἀνήγγειλα αὐτὸ παντὶ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῆς γῆς.

Θ. « Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἀνέβην ἐγὼ καὶ Ἰούδας πρὸς Ἰσαὰκ μετὰ τὸν πατέρα ἡμῶν· καὶ εὐλόγησέ με ὁ πατήρ μου τὸν πατέρα μου, κατὰ τοὺς λόγους τῶν ὀρασεῶν μου, ὧν εἶδον· καὶ οὐκ ἤθελε πορευθῆναι μεθ' ἡμῶν εἰς Βεθῆλ. Ὡς δὲ ἤλθομεν εἰς Βεθῆλ, εἶδεν ὁ πατήρ μου Ἰακώβ ἐν ὀράματι περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἱερέα πρὸς τὴν Θεόν. Καὶ ἀναστὰς τὸ (28) πρῶτ' ἀπεδεκάτωσε πάντα δι' ἐμοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἤλθομεν εἰς Χεβρών, τοῦ καταλύσαι· καὶ Ἰσαὰκ ἐκάλεε με συνεχῶς τοῦ ὑπομνήσαι (29) με νόμον Κυρίου, καθὼς ἔδειξέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐδίδασκέ με νόμον ἱερωσύνης, θυσιῶν, ὀλοκαυτωμάτων, ἀπαρχῶν, ἐκουσιῶν, σωτηριῶν. Καὶ ἦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν συνειδίξων με, καὶ εἰς ἐμὲ ἀσχολούμενος ἦν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ ἔλεγε μοι· « Πρόσσεχε, τέκνον (30), ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πορείας· τοῦτο γὰρ ἐνδεδεχεῖ, καὶ μέλλει μαλίνειν διὰ τοῦ σπέρματος σου ἄγια. Λάβε οὖν σεαυτῷ γυναῖκα, ἔτι νέος ὢν, μὴ ἔχουσαν μῶμον, μηδὲ βεθλωμένην, μήτε ἀπὸ γένους ἄλλοφύλων ἢ ἐθνῶν. Καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἄγια, λούου· καὶ ἐν τῷ θύειν, νίπτου· καὶ ἀπαρτίξων πάλιν τὴν θυσίαν, νίπτου. Δύοδεκα δένδρων ἀεὶ ἔχόντων φύλλα ἀνάγαγε τῷ Κυρίῳ, ὡς κάμει Ἀβραάμ ἐδίδαξε. Καὶ παντὸς ζώου καθαροῦ, καὶ πετεινοῦ καθαροῦ πρόσφερε θυσίαν τῷ Κυρίῳ. Καὶ παντὸς πρωτογενήματός σου, καὶ οἴνων πρόσφερε ἀπαρχὰς, θυσίαν τῷ Κυρίῳ· καὶ πᾶσαν θυσίαν ἀλάτι ἀλείεις. »

Ι. « Νῦν οὖν φυλάξατε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν, τέκνα· ὅτι ὅσα ἤκουσα παρὰ τῶν πατέρων μου, ἀνήγγειλα ὑμῖν. Ἀθῶός ἐαίμ ἀπὸ πάσης ἀσεβείας ὑμῶν καὶ παραβάσεως, ἣν ποιήσετε ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου ἀσεβοῦντες, πλανῶντες τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπεγείροντες αὐτῷ κακὰ μέγαρα παρὰ Κυρίῳ. Καὶ ἀνομήσετε σὺν τῷ Ἰσραὴλ, ὥστε μὴ βαστάσαι Ἱερουσαλήμ ἀπὸ προσώπου πονηρίας ὑμῶν· ἀλλὰ σχίσαι τὸ ἐνδυμα τοῦ ναοῦ, ὥστε μὴ κατακαλύπτειν ἀσχημοσύνην ὑμῶν. Καὶ διασπαρήσεσθε αἰχμάλωτοι ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔσεσθε εἰς (31) ὀνειδισμόν, καὶ κατάραν, καὶ καταπάτημα· ὁ γὰρ οἶκος, ὃν ἂν ἐκλέξῃται Κύριος, Ἱερουσαλήμ κληθήσεται, καθὼς περιέχει βιβλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου (32).

(30) Τέκνον. Σεαυτῷ. Id.

(31) Εἰς. Ἐκεῖ additum. Id.

(32) Βιβλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου. Jam supra in Testamento Simeonis § v, citaverat aliqua ex χαρακτῆρι γραφῆς Ἐνώχ, et jam in Testamento Levi

IA'. « Ὅτε οὖν ἔλαβον γυναῖκα, κῆ' ἐτῶν ἡμῶν, ἦ A
 ὄνομα Μέλχα. Καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε, καὶ ἐκάλεσε
 τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσάμ (33)· ὅτι ἐν τῇ γῆ ἡμῶν πά-
 ροικοὶ ἦμεν· Γηρσάμ γάρ *παροικία* γράφεται. Εἶδον
 δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔσται ἐν πρώτῃ τάξει. Καὶ ὁ
 Καάθ ἐγενήθη τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει, πρὸς ἀνα-
 τολάς ἡλίου. Εἶδον δὲ ἐν ὄραματι, ὅτι μέσος ἐν ὑψη-
 λοῖς ἴστατο πάσης τῆς συναγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐκάλεσα
 τὸ ὄνομα αὐτοῦ Καάθ, ὃ ἔστιν, *ἀρχὴ μεγαλείου*, καὶ
συμβιβασμός. Καὶ τρίτον ἔτεκε μοι τὸν Μεραρί τεσ-
 σαρακοστῷ ἔτει ζωῆς μου. Καὶ ἐπειδὴ ἐδυστόχησεν
 ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐκάλεσεν αὐτὸν Μεραρί (34), ὃ ἔστι,
πικρία μου· ὅτι καί γε αὐτὸς ἀπέθανεν. Ἡ δὲ Ἰοχα-
 βεδ ἔσ' ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἰγύπτῳ (35)· ἐνδοξος δὲ ἡμῶν
 τότε ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν μου.

IB'. « Καὶ ἔλαβεν ὁ Γηρσάμ γυναῖκα, καὶ ἔτεκεν
 αὐτῷ τὸν Λομνί (36), καὶ Σεμεί. Καὶ υἱοὶ Καάθ·
 Ἄβράμ (37), Ἰσαάρ (38), Χεδρών, Ὁζιήλ. Καὶ υἱοὶ
 Μεραρί· Μολθῆ (39) καὶ Ὁμοισή. Καὶ τῷ ἐννενηκοστῷ
 τετάρτῳ ἔτει μου ἔλαβεν Ἄβράμ τὴν Ἰοχαβεδ θυγα-
 τέρα μου ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα· ὅτι ἐν μᾶ' ἡμέρᾳ ἐγε-
 νῆθησαν αὐτὸς καὶ ἡ θυγάτηρ μου. Ὅκτῳ ἐτῶν
 ἡμῶν, ὅτε εἰσῆλθον εἰς Χαναάν· καὶ ὀκτωκαίδεκα
 ἐτῶν, ὅτε ἀπέκτεινα τὸν Συχέμ· καὶ ἑννεακαίδεκα
 ἔτη ἰσράτευσα (40)· καὶ εἰκοσιν ὀκτῶ ἐτῶν, ἔλαβον
 γυναῖκα· καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν, εἰσῆλθον εἰς Αἴ-
 γυπτον. Καὶ ἰδοὺ, τέκνα μου ἔστε, τρίτῃ γενεᾷ.
 Ἰωσήφ ἑκατοστῷ ὀγδόῳ καὶ δεκάτῳ μου ἔτει ἀπέ-
 θανε.

IC'. « Καὶ νῦν (41), τέκνα μου, ἐντέλλομαι ὑμῖν φo-
 non solum hoc § x, sed et postea § xiv et xvi, sub
 titulo γραφῆς et βιβλίου allegat: in Testamento Judæ
 autem § xviii, in plurali numero βιβλίοις Ἐνώχ τοῦ
 δικαίου quædam adducit. In Zabulon § iii, γραφὴν
 νόμου Ἐνώχ appellat: in Nephthalim § iv, γραφὴν
 ἀγίαν vocat juxta codicem Cantabrigiensem, quam-
 vis in codice Oxon. vox ἀγίαν sit ommissa: denique
 in Benjamin § ix, λόγους Ἐνώχ τοῦ δικαίου memorat.
 Id.

(33) *Γηρσάμ*. Eodem, quo Levi primogenitum
 filium vocavit nomine, et Moyses pronepos Levi
 primam prolem appellavit, et ob eandem ratio-
 nem. Nam uti hoc loco dicitur de filio Levi: Καὶ
 ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσάμ· ὅτι ἐν τῇ γῆ ἡμῶν
 παροικοὶ ἦμεν· ita quoque de filio Moysis scriptum
 est (Exod. ii, 22): Καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 Γηρσάμ, λέγων, ὅτι παροικός εἰμι ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ, uti
 versio τῶν Ὁ' sonat, qui tamen Gen. xlvi, 14 posue-
 runt Γηρσῶν, non Γηρσάμ, adeo ut utrovis modo
 recte dicatur. Vitio autem librariorum merito at-
 tribuit aliam hujus nominis lectionem Origenes
 tom. VIII *Comment. in Joan.* p. 152: Εἰς τῶν
 υἱῶν Λευὶ, ὁ πρῶτος, Γερσῶν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν
 ἀντιγράφων ὀνόμασται, ἀντὶ τοῦ Γηρσῶν, ὁμόνυμος
 συγγάνων τῶ πρωτοτόκῳ Μωσέως, ἐκατέρων διὰ τὴν
 παροικίαν ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ γεννηθέντων, τοῦ ὀνόματος
 ἐπιόμιμος χρισμένου. *Usum filiorum Levi, primus, in
 pluribus exemplaribus Geson nominatus est pro eo
 quod est Gerson, ejusdem nominis existens cum pri-
 mogenito Moysis, nomine apte utrisque imposito, quod
 geniti fuissent in terra aliena. Id.*

(34) *Μεραρί*. *Μεραρήν*. Id.

(35) Ἡ δὲ Ἰοχαβεδ ἔσ' ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἰγύ-
 πτῳ. Hunc locum nativitatis Jochabedæ assignavit
 ipse ejus filius Moyses (Num. xxvi, 59). Ratione

XI. « Quando igitur accepi uxorem, eram anno-
 rum 28, cui nomen erat Melcha. Et concipiens pe-
 perit (filium), et vocavit nomen ejus Gersam; quo-
 niam in terra nostra advenæ eramus; Gersam
 enim *incolatum* significat. Sciebam autem de
 ipso, quod non erit in primo ordine. Secundo Kaath
 genitus est, in tricesimo quinto anno, ad orientem
 solis. Videbam autem in visione, quod medius in
 excelsis stabat omnis synagogæ. Propter hoc vocavi
 nomen ejus Kaat, quod est, *principium magnitudi-
 nis, et instructio*. Et tertio peperit mihi Merari qua-
 dragesimo anno vitæ meæ. Et quia difficulter pepe-
 rit mater ejus, vocavit eum Merari, quod est, *ama-
 ritudō mea*; quoniam et ipse mortuus est. Jochabed
 vero sexagesimo quarto anno nata est in Ægypto:
 B gloriosus vero eram tunc in medio fratrum meo-
 rum.

XII. « Et accepit Gersam uxorem, et peperit ei
 Lomni, et Semei. Et filii Kaath; Abram, Isaac, Che-
 bron et Oziel. Et filii Merari; Mooii, et Omusi. Et in
 nonagesimo quarto anno meo, accepit Abram Jo-
 chabed filiam meam sibi in uxorem; quoniam in
 una die nati sunt, ipse et filia mea. Octo annorum
 eram, quando ingressus sum terram Chanaan; et
 octodecim annorum, quando interfeci Sichem; et
 novem decim annorum sacerdotio functus sum; et
 viginti octo annorum, accepi uxorem; et quadra-
 ginta annorum, ingressus sum in Ægyptum. Et
 ecce, filii mei estis, tertia generatio. Joseph centesi-
 mo et decimo octavo anno ætatis meæ mortuus est.

XIII. Et nunc, filii mei, mando vobis ut timeatis
 temporis autem contrarius quidem est auctori no-
 stro R. Salomo Jarchi, qui eam vult natam *inter
 muros in ipso ingressu in Ægyptum*: ast antea con-
 ceptam, adeoque inter triginta tres animas nume-
 rat, quæ cum Jacobo Ægyptum ingressæ dicuntur
 (Gen. xlvi, 15). Quam opinionem etiam aliis rab-
 binis placuisse testatur Manasses *Conciliat. quæst.*
 62, in *Genesisin*. Verum merito his contradixit Aben-
 ezra, urgens hac ratione Jochabedam fuisse cen-
 tum et triginta annorum, quando Moyses peperit;
 cum tamen Scriptura miraculi instar referat, Sa-
 ram nonagenariam peperisse Isaacum. Quapropter
 existimat ipsum Jacobum inter istos triginta tres
 numerandum, Jochabedam autem diu post in Ægy-
 pto natam esse. Eadem cum Abenezra R. Levi Ben
 Gerson et Abarbanelem sentire, refert Manasses
 D loco citato. Atque sic etiam noster auctor, qui in-
 super annum ætatis Levi quo Jochabed nata est,
 designat, recentioribus rabbinis plane ignotum. Id.

(36) *Λομνί*. *Λομνήν*. Id.

(37) Ἄβράμ. Sive auctor *Testamentorum*, sive
 scriba in Apographo erravit, dum Ἄβράμ posuit
 pro Ἀμράμ, commutatis perperam litteris β et μ;
 sicut et paulo ante Λομνί pro Λοβνί scriptum est.
 Cæterum de his nominibus posterorum Levi, tota-
 que ejus genealogia lege Exod. vi, 16, seqq., unde
 auctor noster sua descripsisse videtur. Id.

(38) Ἰσαάρ. Ἰσαχάρ. Id.

(39) *Μολθῆ*. *Μοθλή*. Id.

(40) Ἰεράτευσα. Τῷ Κυρίῳ add. Id.

(41) *Καὶ νῦν*, x. τ. λ. Hunc locum, sed parum
 emendate, recitat ex ms. archiepiscopi Cantuarien-
 sis, Henricus Whartonus in *Auctario Historiæ dog-
 maticæ* J. Usserii *De Scripturis et sacris vernaculis*,
 cap. 2, pag. 322.

Dominum Deum nostrum ex toto corde; et ambulante in simplicitate cordis secundum omnem legem ipsius. Docete autem et vos filios vestros litteras, ut habeant intellectum in omni vita eorum, legentes indesinenter legem Dei; quoniam omnis qui cognoscit legem Dei, honorabitur et non erit peregrinus, quocumque vadit. Amicos quoque multo plures suis genitoribus habebit, et desiderabunt multi hominum servare ei, atque audire legem ex ore ipsius. Facite justitiam, filii mei, in terra, ut inveniat in caelis; et seminate in animabus vestris bona, ut inveniat ea in vita vestra. Si enim seminatis mala, omnem turbationem et tribulationem metetis. Sapientiam possidete in timore Dei cum studio; quoniam si fiat captivitas, et civitates disperdantur, et regiones, et aurum, et argentum, et omnis possessio pereat, sapientis sapientiam nullus potest auferre, nisi caecitas impietatis et obsecratio peccati; quoniam erit ei haec et apud hostes clara, et in terra aliena patria, et in medio inimicorum invenietur amicus. Si doceat haec et faciat, sedebit in throno cum rege, sicut et Joseph frater noster.

XIV. « Et nunc, filii, cognovi ex Scriptura Enoch quod in fine impie agetis, in Dominum manus injicientes in omni malitia; et confundentur in vobis fratres vestri, et omnibus gentibus fiet illusio. Et enim pater noster Israel mundus erit ab impietate principum sacerdotum, qui injicient manus suas in Salvatorem mundi. Mundum est caelum supra terram, et vos estis luminaria caeli, ut sol et luna. Quid facient omnes gentes, si vos obtenebrescatis in impietate, et inducatis maledictionem super genus vestrum, super quos (exortum est) lumen mundi, datum in vobis ad illuminationem omnis hominis? hoc volentes extinguere, contraria mandata docentes Dei justificationibus, oblationes Domini atrocitabimini, et de partibus ipsius furabimini; et antequam sacrificetis Domino, assumetis electa; et in contemptu comedentes cum meretricibus, in avaritia mandata Domini docebitis; eas quae sub viris sunt, coinquinabitis; et virgines Jerusalem violabitis; et meretricibus et adulteris copulabimini; filias gentium accipietis in uxores, purificantes eas purificatione iniqua; et efficietur mistio vestra ut Sodoma et Gomorrha in impietate, et inflabimini in sacerdotio, adversus homines elati; nec eos solum,

(42) Γενήσεται. Γενήσεσθε, fietis, rectius. GRAB.

(43) Ὁ οὐρανός. Ὁ ἥλιος.

(44) Τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦ Ἰσραὴλ. Id.

(45) Ὁν. Οὐ. Id.

(46) Θέλontες ἀνελεῖν, etc. Paulo ante dixerat Judaeos manus violentas illaturos in Dominum Salvatorem mundi; et jam iterum repetens quod eadem ejus sint facturi, aliud jungit crimen, nempe quod sacrificia Deo haud debite sint oblaturi. Ob utrumque simul Judaeos reprehendit quoque Deus per os Malachiae 1, 13, his notatu dignis verbis: $\text{עָשׂוּ אֶת־הַקֹּדֶשׁ לְבַרְזָל}$. Et dixistis, ecce qualis vi-

θεῖσθαι Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας· καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότητι καρδίας κατὰ πάντα τὸν νόμον αὐτοῦ. Διδάξατε δὲ καὶ ὑμεῖς τὰ τέκνα ὑμῶν γράμματα, ἵνα ἔχωσι σύνεσιν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτῶν, ἀναγινώσκοντες ἀδιαλείπτως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· ὅτι πᾶς, ὃς γινώσκει τὸν νόμον Θεοῦ, τιμηθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ξένος, ὅπου ὑπάγει. Καί γε πολλοὺς φίλους ὑπὲρ γονεῖς κτήσεται, καὶ ἐπιθυμήσουσι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων δουλεύσαι αὐτῷ, καὶ ἀκούσαι νόμον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ποιήσατε δικαιοσύνην, τέκνα μου, ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα εὐρήτε ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ σπείρατε ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἀγαθὰ, ἵνα εὐρήτε αὐτὰ ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν. Ἐὰν γὰρ σπείρητε κακὰ, πᾶσαν ταραχὴν καὶ θλίψιν θερίσετε. Σοφίαν κτήσασθε ἐν φόβῳ Θεοῦ μετὰ σπουδῆς· ὅτι ἐὰν γένηται αἰχμαλωσία, καὶ πόλεις ὀλοθρευθῶσι, καὶ χώραι, καὶ χρωσὸς, καὶ ἀργυρος, καὶ πᾶσα κτήσις ἀπολείται, τοῦ σοφοῦ τὴν σοφίαν οὐδεὶς δύναται ἀφελῆσθαι, εἰ μὴ τυφλωσὶς ἀσεβείας καὶ πῆρωσις ἀμαρτίας· ὅτι γενήσεται αὐτῷ αὐτὴ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις λαμπρά, καὶ ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας πατρὸς, καὶ ἐν μέσῳ ἐχθρῶν εὐρεθήσεται φίλος. Ἐὰν διδάσκη ταῦτα, καὶ πράσση, σύνθρονος ἔσται βασιλέως, ὡς καὶ Ἰωσήφ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν.

1Δ'. « Καὶ νῦν, τέκνα, ἔγνω ἀπὸ γραφῆς Ἐνώχ, ὅτι ἐπὶ τέλει ἀσεθήσετε, ἐπὶ Κύριον χεῖρας ἐπιβάλλοντες ἐν πάσῃ κακίᾳ, καὶ ἀσχυρθήσονται ἐφ' ὑμῖν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι γενήσεται (42) χλευασμός. Καὶ γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰσραὴλ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἐπιβαλοῦσι τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Καθαρὸς ὁ οὐρανός (43) ὑπὲρ τὴν γῆν· καὶ ὑμεῖς οἱ φωστῆρες τοῦ οὐρανοῦ (44), ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Τί ποιήσουσι πάντα τὰ ἔθνη, ἐὰν ὑμεῖς σκοτισθῆτε ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ ἐπάξητε κατὰρὰν ἐπὶ τὸ γένος ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν (45) τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸ δοθὲν ἐν ὑμῖν εἰς φωτισμὸν παντὸς ἀνθρώπου; τοῦτο θέλοντες ἀνελεῖν (46), ἐναντίας ἐντολᾶς διδάσκοντες τοῖς τοῦ Θεοῦ δικαιώμασι, τὰς προσφορὰς Κυρίου ληστῶσθε· καὶ ἀπὸ τῶν μερίδων αὐτοῦ (47) κλέψετε, καὶ πρὸ τοῦ θυσιάσαι Κυρίῳ λήψετε τὰ ἐκλεκτά· ἐν καταφρονήσει ἐσθίοντες μετὰ πορνῶν, ἐν κλεονεσίᾳ τὰς ἐντολὰς Κυρίου διδάξετε· τὰς ὑπάρχουσας βεβηλώσετε, καὶ παρθένους Ἱερουσαλὴμ μιανεῖτε, καὶ πόρναις καὶ μοιχαῖσι συναφθήσεσθε, θυγατέρας ἔθνων λήψετε εἰς γυναῖκας, καθαρῶντες αὐτὰς καθαρισμῷ παρανόμῳ, καὶ γενήσεται ἡ μῆξις ὑμῶν ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ φυσίω-

itas (sacrificium, de quo prolixus ibi sermo) et me expirare fecistis. Scio jam in codice Masoretico pro ἦτιν me legi ἦτιν illud, quasi ad sacrificium, non ad Deum referatur. Sed Judaeorum doctores ἦτιν transformasse in ἦτιν, ipse R. Salomo Jarchi commentans super hunc locum fatetur: « Ista, inquit, est una d' dictionibus correctionis scribarum. Scriptum e. at: ἦτιν ὀννεῖτι. Et expirare fecistis me; sed scriptura scribarum pro ἦτιν me, posuit ἦτιν ipsum. » Conf. idem Raschi super Habac. 1, 19 Id.— Cf. Masoram ad Ps. CVI, 20. DRACH.

(47) Αὐτοῦ. Αὐτῶν. GRAB.

θήσεσθε ἐπὶ τῇ ἱερωσίῳ, κατὰ τῶν ἀνδρώπων ἐπαί-
 ρομενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐντολῶν
 τοῦ Θεοῦ φυσιοῦμενοι, καταπαίξετε τὰ ἅγια (48), ἐν
 καταφρονήσει γελοιάζοντες.

IE'. « Διὰ ταῦτα ὁ ναὸς, ὃν ἂν ἐκλέξῃται Κύριος,
 ἔρημος ἔσται ἐν ἀκαθαρσίᾳ, καὶ ὑμεῖς αἰχμάλωτοι
 ἔσεσθε (49) εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἔσεσθε βδέλυγμά
 ἐν αὐτοῖς, καὶ λήψεσθε θνείδος καὶ αἰσχύνην αἰώνιον
 παρὰ τῆς δικαιοκρασίας τοῦ Θεοῦ· καὶ πάντες οἱ θεω-
 ρούντες ὑμᾶς φεύζονται ἀφ' ὑμῶν. Καὶ εἰ μὴ δι'
 Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, τοὺς πατέρας
 ἡμῶν, εἷς ἐκ τοῦ σπέρματός μου οὐ μὴ καταλειφθῇ
 ἐπὶ τῆς γῆς.

IG'. « Καὶ νῦν ἔγνω ἐν βιβλίῳ Ἐνώχ, ὅτι ἐδο-
 μήκοντα ἑβδομάδας πλανηθήσεσθε, καὶ τὴν ἱερωσί-
 νην βεθηλώσετε, καὶ τὰς θυσίας μιανεῖτε, καὶ τὸν
 νόμον ἀφανίσετε, καὶ λόγους προφητῶν ἐξουδενώσετε,
 ἐν διαστροφῇ διώξετε ἀνδρας δικαίους, καὶ εὐσεβεῖς
 μισήσετε, ἀληθινῶν λόγους βδελύξεσθε, καὶ ἀνδρα
 ἀνακαινοποιῶντα τὸν νόμον ἐν δυνάμει Ὑψίστου πλά-
 νον προσαγορεύετε, καὶ τέλος, ὡς νομίσετε, ἀπο-
 κτενεῖτε αὐτὸν, οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὸ ἀνάστημα, τὸ
 ἀθῶον αἷμα ἐν κακίᾳ ἐπὶ κεφαλᾷ ὑμῶν ἀναδεχόμε-
 νοι. Καὶ δι' αὐτὸν ἔσται τὰ ἅγια ὑμῶν ἔρημα, ἕως
 ἐδάφους μεμιαιμμένα· καὶ οὐκ ἔσται τόπος ὑμῶν κα-
 θαρὸς, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔσεσθε εἰς κατάραν καὶ
 εἰς διασκοπισμὸν, ἕως αὐτὸς πάλιν ἐπισκέψεται,
 καὶ οἰκτερήσας προσδέξεται ὑμᾶς ἐν πίστει καὶ
 ὕδατι.

IZ'. « Καὶ ὅτι ἤκούσατε περὶ τῶν ὀ ἑβδομάδων,
 ἀκούσατε καὶ περὶ τῆς ἱερωσύνης. Καθ' ἕκαστον γάρ
 Ἰωδηλαῖον ἔσται ἱερωσύνη. Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ Ἰωδη-
 λαίῳ ὁ πρῶτος χριόμενος εἰς ἱερωσύνην μέγας ἔσται,
 καὶ λαλήσει Θεῷ ὡς πατρί· καὶ ἡ ἱερωσύνη αὐτοῦ
 πλήρης μετὰ φόβου Κυρίου· καὶ ἐν ἡμέρᾳ χαρᾶς αὐ-
 τοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ κόσμου αὐτὸς ἀναστήσεται. Ἐν τῷ
 δευτέρῳ Ἰωδηλαίῳ ὁ χριόμενος ἐν πένθει ἀγαπητῶν
 συλληφθήσεται, καὶ ἔσται ἡ ἱερωσύνη αὐτοῦ τιμία,
 καὶ παρὰ πᾶσι δοξασθήσεται. Ὁ δὲ τρίτος ἱερεὺς ἐν
 λύπῃ παραληφθήσεται. Καὶ ὁ τέταρτος ἐν ὀδύναϊς
 ἔσται· ὅτι προσθήσει ἐπ' αὐτὸν ἡ ἀδικία εἰς πληθός·
 καὶ πᾶς Ἰσραὴλ μισησοῦσιν ἕκαστος τὸν πλησίον
 αὐτοῦ. Ὁ πέμπτος ἐν σκότει παραληφθήσεται· ὡς-
 αὐτως καὶ ὁ ἕκτος, καὶ ὁ ἑβδομος. Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ
 ἔσται μισμὸς, ὃν οὐ δύναμαι εἰπεῖν, ἐνώπιον Κυρίου
 καὶ ἀνθρώπων· ὅτι αὐτοὶ γνώσκονται οἱ ποιοῦντες
 αὐτά. Διὰ τοῦτο ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἐν προνομῇ
 ἔσονται· καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν ἀφανισθή-
 σεται. Καὶ ἐν πέμπτῃ ἑβδομάδι ἐπιστρέψουσιν εἰς
 γῆν ἐρημώσεως αὐτῶν, καὶ ἀνακαινοποιήσουσιν οἶκρον
 Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ ἑβδοματικῷ ἤξουσιν ἱερεῖς
 εἰδωλολατροῦντες, μάχιμοι, φιλάργυροι, ὑπερήφανοι,
 ἀνομοι, ἀσελεγεῖς, παιδοφθόροι, κτηνοφθόροι.

IH'. « Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν

(48) *Καταπαίξετε τὰ ἅγια.* Καταφρονήσετε τῶν
 ἁγίων. Id.

(49) *Ἵμεῖς αἰχμάλωτοι ἔσεσθε.* Judæorum placi-
 dis adversa omnino videtur prædictio captivitatis

A eol et adversus mandata Dei inflati, illudetis sancta,
 in contemptu deridentes.

XV. « Propter hæc templum quod utique eligit
 Dominus, desolabitur in immunditia, et vos captivi
 eritis in omnes gentes, et abominatio inter eas; et
 accipietis opprobrium et confusionem sempiter-
 nam a justo judicio Dei; et omnes qui viderint vos,
 fugient a vobis. Et nisi esset propter Abraham,
 Isaac et Jacob, patres nostros, unus ex semine
 meo non relinqueretur in terra.

XVI. « Et nunc cognovi in libro Enoch, quod se-
 ptuaginta hebdomadas errabitis, et sacerdotium in-
 quinabitis, et sacrificia polluetis, et legem extermin-
 abitis, et sermones prophetarum contemnetis, in
 perversitate persequemini viros justos, et pios odio
 habebitis, veracium sermones abominabimini, et
 virum renovantem legem in virtute Altissimi, im-
 postorem appellabitis; et in fine, ut æstimabitis, oc-
 cidetis eum, nescientes ipsius resurrectionem, inno-
 centem sanguinem in malitia super capita vestra
 recepturi. Et propter ipsum erunt sancta vestra de-
 serta, usque ad pavementum profanata; et non erit
 locus vester mundus, sed in gentibus eritis in ma-
 ledictionem et in dispersionem, donec ipse rursus
 visitabit, et miserens recipiet vos in fide et aqua.

XVII. « Et quoniam audistis de septuaginta heb-
 domadibus, audite etiam de sacerdotio. Secundum
 unumquemque enim jubilæum erit sacerdotium. In
 primo jubilæo primus unctus in sacerdotium magnus
 erit, et loquetur Deo ut patri; et sacerdotium ipsius
 plenum erit cum timore Domini; et in die gaudii
 ipsius in salute mundi ipse resurget. In secundo
 jubilæo unctus, in tristitia dilectorum concipietur,
 et erit sacerdotium ejus honorabile, et apud omnes
 glorificabitur. Tertius vero sacerdos in tristitia az-
 sumetur. Et quartus in dolore erit; quoniam appo-
 net super ipsum injustitia in multitudinem: et
 omnis Israel odio habebit unusquemque proximum
 suum. Quintus in tenebris comprehendetur: simi-
 liter et sextus et septimus. In septimo vero erit
 D abominatio, quam non possum dicere, coram Do-
 mino et hominibus; quoniam ipsi cognoscent, qui
 facient ea. Propter hoc in captivitate et in dire-
 ptione erunt; et terra et substantia eorum extermin-
 abitur. Et in quinta hebdomade revertentur in
 terram desolationis ipsorum, et renovabunt domum
 Domini. In septima vero hebdomade venient sacer-
 dotes idololatrantes, bellatores, avari, superbi, ini-
 qui, impudici, puerorum corruptores, pecorum cor-
 ruptores.

XVIII. « Et postquam facta fuerit vindicta ipso-

atque afflictionis tempore Messia, sub quo omnia
 sibi prospera pollicentur. Attamen priscos rabbinos
 male genii suæ, etiam post adventum Messia, omni-
 natos esse, ex traditionibus eorum constat. Id.

rum a Domino, deficiet sacerdotium; et tunc suscitabit Deus sacerdotem novum, cui omnes sermones Domini revelabuntur; et ipse faciet iudicium veritatis in terra in multitudine dierum. Et oriatur astrum ipsius in cœlo, sicut rex, illuminans lumen cognitionis in sole diei; et magnificabitur in orbe terrarum, usque ad assumptionem ipsius. Ipse resplendet sicut sol in terra, et tollet omnes tenebras quæ sunt sub cœlo, et erit pax in omni terra. Cœli exsultabunt in diebus ipsius, et terra gaudebit, et nubes lætabuntur, et cognitio Domini fundetur in terra, ut aqua marium; et angeli gloriæ et faciei Domini gaudebunt in eo. Cœli aperientur ¹¹, et ex templo gloriæ veniet super illum sanctificatio cum voce paterna, sicut ab Abraham patre Isaac. Et gloria Altissimi super ipsum dieitur, et Spiritus intellectus et sanctificationis requiescet super ipsum in aqua ¹². Ipse dabit magnificentiam Domini filiis suis in veritate in sæculum; et non erit successio ipsi in generatione et generationes usque in sæculum. Et in sacerdotio ipsius deficiet omne peccatum, et iniqui requiescent in malis: iusti vero requiescent in ipso. Et ipse aperiet portas paradisi, statuetque (33) minantem gladium adversus Adam, et dabit sanctis comedere de ligno vitæ, et spiritus sanctificationis erit in eis. Et Beliar ligabitur ab ipso, et dabit potestatem filiis suis ad calcandum super perniciosos spiritus. Et lætabitur Dominus in filiis ejus, et acquiescet Dominus in dilectis ejus usque in sæcula. Tunc exsultabit Abraham, et Isaac, et Jacob; et ego gaudebo, et omnes sancti induentur lætitia.

XIX. « Et nunc, filii mei, omnia audistis: eligit igitur vobismetipsis vel tenebras vel lucem, vel legem Domini vel opera Beliar. » Et respondimus nos patri, dicentes: « Coram Domino ambulabimus, secundum legem ipsius. » Et dixit pater noster: « Testis est Dominus et testes angeli ejus, et testis ego et testes vos de sermone oris vestri. » Et diximus: « Testes (sumus). » Et sic requievit Levi, hæc mandans filiis suis, et extendit pedes suos, et appositus est ad patres suos, cum vixisset centum et triginta septem annos. Et posuerunt eum in theca; et postea sepelierunt eum in Hebron, juxta Abraham, et Isaac, et Jacob.

¹¹ Matth. xvii, 5. ¹² Matth. iii, 16, 17; Luc. iii, 22.

(50) *Ἄστρον αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ.* Hæc auctoris nostri verbis gemina scripsit S. Ignatius alique Patres, quorum verba recitavit Pearsonus, part. II, *Vindic. Epist. Ignatii*, cap. 10. GRAB.

(51) *Καὶ ἐπὶ τῆς, κ. τ. λ.* Hic incerta sunt sequentia in Cantab. exemplari, ob eadem verba initialia per incuriam scribæ ommissa: Καὶ ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὰ ἔθνη πληθυνθήσονται ἐν γνώσει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φωτισθήσονται διὰ χάριτος Κυρίου· ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐλαττωθήσεται ἐν ἀγνωσίᾳ, καὶ σκοτισθήσεται ἐν πένθει. Id.

(52) *Στήσει. Ἀποστήσει. Id.*

παρὰ Κυρίου, ἐκλείψει ἡ ἱερωσύνη· καὶ τότε ἐγερεὶ Κύριος ἱερέα καινόν, ᾧ πάντες οἱ λόγοι Κυρίου ἀποκαλυφθήσονται· καὶ αὐτὸς ποιήσει κρίσιν ἀληθείας ἐπὶ τῆς γῆς ἐν πληθείᾳ ἡμερῶν. Καὶ ἀνατελεῖ ἄστρον αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ (50), ὡς βασιλεὺς, φωτίζων φῶς γνώσεως ἐν ἅλλῃ ἡμέρας· καὶ μεγαλυνθήσεται ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἕως ἀναλήψεως αὐτοῦ. Οὗτος ἀναλάμψει ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐξαρεῖ πᾶν σκότος ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Οἱ οὐρανοὶ ἀγαλλιάσονται ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ χαρήσεται, καὶ αἱ νεφέλαι εὐφρανθήσονται, καὶ ἡ γνώσις Κυρίου ἐκχυθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὕδωρ θαλασσῶν· καὶ οἱ ἄγγελοι τῆς δόξης καὶ τοῦ προσώπου Κυρίου χαρήσονται ἐν αὐτῷ. Οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγῃσονται, καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς δόξης ἔξει ἐπ' αὐτὸν ἅγλασμα μετὰ φωνῆς πατρικῆς, ὡς ἀπὸ Ἀβραὰμ πατρὸς Ἰσαὰκ. Καὶ δόξα Ὑψίστου ἐπ' αὐτὸν ῥηθήσεται, καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ ἀγαπασμοῦ καταπαύσει ἐπ' αὐτὸν ἐν τῷ ὕδατι. Αὐτὸς δώσει τὴν μεγαλοσύνην Κυρίου τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ἀληθείᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οὐκ ἔσται διαδοχὴ αὐτῷ εἰς γενεάς καὶ γενεάς ἕως αἰῶνος. Καὶ ἐπὶ τῆς (51) ἱερωσύνης αὐτοῦ ἐκλείψει πᾶσα ἁμαρτία, καὶ οἱ ἄνομοι καταπαύσουσιν εἰς κακὰ· οἱ δὲ δίκαιοι καταπαύσουσιν ἐν αὐτῷ. Καί γε αὐτὸς ἀνοίξει τὰς θύρας τοῦ παραδείσου, καὶ στήσει (52) τὴν ἀπειλοῦσαν ῥομφαίαν κατὰ τοῦ Ἀδὰμ, καὶ δώσει τοῖς ἁγίοις φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ πνεῦμα ἀγιοσύνης ἔσται ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ ὁ Βελιάρ δεθῆσεται ὑπ' αὐτόν, καὶ δώσει ἐξουσίαν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ ἀπέναντι ἐπὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα. Καὶ εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, καὶ εὐδοχήσει Κύριος ἐπὶ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ἕως τῶν αἰώνων. Τότε ἀγαλλιάσεται Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· καὶ γὰρ χαρήσομαι, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἐνδύσονται εὐφροσύνην (54).

Id. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, πάντα ἠκούσατε ἔλθε οὖν ἑαυτοῖς ἢ τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἢ νόμον τοῦ Κυρίου ἢ ἔργα τοῦ Βελιάρ. » Καὶ ἀπεκριθῆμεν ἡμεῖς τῷ πατρὶ, λέγοντες· « Ἐνώπιον Κυρίου πορευόμεθα, κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν ὁ πατήρ ἡμῶν· « Μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυρες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ μάρτυς ἐγὼ, καὶ μάρτυρες ὅμοις περὶ τοῦ λόγου τοῦ στόματός ὑμῶν. » Καὶ εἶπαμεν· « Μάρτυρες. » Καὶ οὕτως ἐπαύσατο Λεὺι, ἐντελλόμενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐξέτεινε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ζήσας ρλζ' ἔτη. Καὶ ἔθηκον αὐτὸν ἐν σορῷ· καὶ ὕστερον ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Χεβρόν, ἀνὰ χεῖρα (55) Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ.

(53) *Statuetque. Siare faciet,* habet uterque manuscriptorum codex in Biblioth. Bodl. Itaqueque C. C. C. adeo ut vix dubium sit, Robertum in versione sua hunc sensum expressisse, eo quod in Græco legeret στήσει, uti habet codex Cantabrigiænsis. Verum hæc lectio, indeque nata versio, antecedentibus pariter ac sequentibus verbis, ipsique rei naturæ repugnat. Optime verò euncta sibi invicem consonant, si ex Oxoniensi codice Græco reponas ἀποστήσει, *abscedere faciet, amovebit.* Id.

(54) *Εὐφροσύνην.* Δικαιοσύνην. Id.

(55) *Χεῖρα.* Χεῖρας. Id.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

Διαθήκη Ἰουδα περὶ ἀνδρείας, καὶ φιλαργυρίας, καὶ πορνείας.

Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia, et fornicatione.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Ἰουδα, ὅσα ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν. Συναχθέντες ἦλθον πρὸς αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Τέταρτος υἱὸς ἐγενόμην ἐγὼ τῷ πατρὶ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου (56) ὠνόμασέ με Ἰούδαν, λέγουσα· Ἀνθομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ, ὅτι δέδωκέ μοι καὶ τέταρτον υἱόν. Ὁξὺς ἦμην καὶ σπουδαῖος ἐν νεότητί μου, καὶ ὑπακούων τῷ πατρὶ κατὰ πάντα λόγον· καὶ εὐλόγουν (57) τὴν μητέρα μου, καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς μητρός μου. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἠνδρώθην (58), καὶ ὁ πατήρ μου Ἰακώβ ἠβξάτό μοι (59), λέγων· Βασιλεὺς ἔσῃ, κατευοδούμενος ἐν πᾶσι.

Β'. « Καὶ ἔδωκέ μοι Κύριος χάριν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις μου, ἐν τε τῷ ἀγρῷ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ὡς εἶδον (60), ὅτι συνέδραμον τῇ ἐλάφῳ, καὶ πιάσας αὐτήν, ἐποίησα τῷ πατρὶ μου βρῶμα. Τὰς δορκάδας ἐκράτουν διὰ τοῦ δρόμου, καὶ πᾶν, ὃ ἦν ἐν τοῖς πεδίοις, κατελάμβανον. Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρωσα (61)· καὶ λέοντα ἀπέκτεινα, καὶ ἀφειλόμην ἔριφον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἄρκτον λαβὼν ἀπὸ τοῦ ποδὸς, ἀπεκύλισα εἰς κρημνόν· καὶ πᾶν θηρίον, εἰ ἐπέστρεφεν ἐπ' ἐμὲ, διέσπων αὐτὸ, ὡς κύων. Ἄγριον χοίρω συνέδραμον, καὶ προλαβὼν ἐν τῷ τρέχειν με, κατεσπάραξα αὐτόν. Πάρδαλις ἐν Χεδρών προσεπήδησεν ἐπὶ τὸν κύνα· καὶ πιάσας αὐτήν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, ἀπηκόντισα αὐτήν, καὶ ἐβράβη ἐν τοῖς ὄροις Γάζης. Βοῦν ἄγριον ἐν χώρᾳ νεμόμενον ἐκράτησα (62) τῶν κεράτων, καὶ ἐν κύκλῳ συσσεισας, καὶ σκοτίσας, βίψας ἀνεῖλον αὐτόν.

Γ'. « Καὶ ὅτε ἦλθον οἱ δύο βασιλεῖς τῶν Χαναανίων τεθωρακισμένοι ἐπὶ τὰ ποίμνια, καὶ πολλὸς λαὸς μετ' αὐτῶν, κατὰ μόνος δραμῶν ἐπὶ τὸν βασιλέα Σούρ, συνέσχον (63) αὐτόν, καὶ ἐπὶ τὰς κνημίδας κρούσας, κατέσπασα, καὶ οὕτως ἀνεῖλον αὐτόν. Καὶ τὸν ἕτερον βασιλέα Ταφουὲ, καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀνεῖλον αὐτόν, καὶ οὕτως πάντα τὸν λαὸν (64) διεσκόρπισα. Τὸν Ἀχώρ βασιλέα, ἄνδρα γιγάντων, βάλλοντα τόξα ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ἐφ' ἵππου ἀνελάμενος, λίθον ἐξήκοντα λιτρῶν ἀκοντίσας, δέδωκα τῷ ἵππῳ καὶ ἀπέκτεινα αὐτόν. Καὶ πολεμήσας τὸν Ἀχώρ ἐπὶ ὥρας δύο, ἀπέκτεινα αὐτόν, καὶ εἰς δύο μέρη ποιήσας τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ, συνέκαψα τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἐκθύειν με αὐτόν τὸν θώρακα, ἰδοὺ ἄνδρες ὀκτώ, ἑταῖροι αὐτοῦ, ἠρξάντο πολεμεῖν πρὸς με. Ἐνειλήσας οὖν τὴν στολήν μου ἐν τῇ χειρὶ μου, λίθοις σφενδονήσας αὐτούς, τέσσαρας ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλον· οἱ δὲ ἄλλοι ἔφυγον. Καὶ Ἰακώβ ὁ πατήρ ἡμῶν ἀνεῖλε τὸν Βελισᾶ, βασιλέα πάντων τῶν βασιλέων, γίγαντα τῇ ἰσχυρί, πηχέων δώδεκα. Καὶ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτούς τρόμος, καὶ ἐπαύσαντο

I. Transcriptum sermonum Judæ, quæcunque locutus est filiis suis, antequam moreretur. Congregati venerunt ad ipsum, et dixit eis : « Quartus filius effectus sum patri meo, et mater mea vocavit me Judam, dicens : « Confiteor Domino, quoniam dedit mihi et quartum filium. » Velox eram et studiosus in juventute mea, et obediens patri meo secundum omne verbum ; et benedicebam matri meæ, et sorori matris meæ. Et factum est, ut effectus sum vir, et pater meus Jacob oravit super me, dicens : « Rex eris, prosperatus in omnibus. »

B

II. « Et dedit mihi Dominus gratiam in omnibus operibus meis, et in agro et in domo. Ut videbam, quod concurrebam cervæ ; et apprehendens ipsam, feci cibum patri meo. Capras superabam per cursum, et omne quod erat in campis, capiebam. Equam agrestem capiebam, et apprehendens mansuefecit ; et leonem interfeci, et eripiebam hædum ex ore ejus. Ursum capiens per pedem, volvebam in præcipitium ; et omnem feram, si reversa est in me, dilacerabam eam, ut canis. Porco silvestri concurrebam, et præoccupans in currendo, dilaceravi eum. Pardalis in Hebron insiluit super canem ; et apprehendens eam per caudam, abjiciebam eam, et dirupta est in terminis Gazæ. Bovem silvestrem in regione pastum tenui cornibus, et in circulum volvens et obtenebrans, jaciens occidi eum.

C

III. « Et quando veniebant duo reges Chanaanæorum loricati super greges, et multus populus cum ipso, et ego solus currens in regem Sur, continui eum et in tibias percutiens, prostravi, et ita occidi eum. Et alium regem Taphue, sedentem in equo occidi, atque ita omnem populum dispersi. Achor regem, virum gigantum, sagittantem ante et retro, in equo apprehendens, lapidem sexaginta librarum contorquens, projeci in equum, et ipsum interfeci. Et expugnans Achor horis duabus, occidi eum, et dissecans clypeum ejus, conscidi pedes ejus. In exuendo autem ejus thoracem, ecce octo viri, amici ejus inceperunt pugnare adversus me. Involvens ergo stolam meam in manu mea, lapidibus e funda percutiens ipsos, quatuor eorum occidi ; cæteri autem fugerunt. Et Jacob pater noster occidit Beelisa, regem omnium regum, gigantem fortitudine, cubito rum duodecim. Et cecidit super ipsos tremor, et cessaverunt pugnare contra nos. Propter hoc securus erat pater meus in præliis, quoniam ego eram cum fratribus meis. Vidit enim in visione de me,

(61) Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσα, ἡμέρωσα. Desunt. Ib.

(62) Ἐκράτησα. Κρατείσας. Ib.

(63) Σούρ, συνέσχον. Ἀσοῦρ, συνέσχον. Ib.

(64) Λαόν. Αὐτῶν. Ib.

(56) Μήτηρ μου. Δία. Ib.

(57) Εὐλόγουν. Ἐπίμων. Ib.

(58) ἠνδρώθην. ἠδρῶθην. Ib.

(59) ἠβξάτό μοι. Ἐπηξάτο. Ib.

(60) Ὡς εἶδον. Οἶδα. Ib.

rum a Domino, deficiet sacerdotium; et tunc susci-
tabit Deus sacerdotem novum, cui omnes sermones
Domini revelabuntur; et ipse faciet iudicium veri-
tatis in terra in multitudine dierum. Et orietur
astrum ipsius in cælo, sicut rex, illuminans lumen
cognitionis in sole diei; et magnificabitur in orbe
terrarum, usque ad assumptionem ipsius. Ipse re-
splendet sicut sol in terra, et tollet omnes tene-
bras quæ sunt sub cælo, et erit pax in omni terra.
Cæli exultabunt in diebus ipsius, et terra gaude-
bit, et nubes lætabuntur, et cognitio Domini fun-
detur in terra, ut aqua marium; et angeli gloriæ et
faciei Domini gaudebunt in eo. Cæli aperientur ¹¹,
et ex templo gloriæ veniet super illum sanctificatio
cum voce paterna, sicut ab Abraham patre Isaac.
Et gloria Altissimi super ipsum dicitur, et Spiritus
intellectus et sanctificationis requiescet super ipsum
in aqua ¹². Ipse dabit magnificentiam Domini filiis
suis in veritate in sæculum; et non erit successio
ipsi in generationes et generationes usque in sæcu-
lum. Et in sacerdotio ipsius deficiet omne peccatum,
et iniqui requiescent in malis: iusti vero requie-
scent in ipso. Et ipse aperiet portas paradisi, statu-
etque (53) minantem gladium adversus Adam, et
dabit sanctis comedere de ligno vitæ, et spiritus
sanctificationis erit in eis. Et Beliar ligabitur ab
ipso, et dabit potestatem filiis suis ad calcandum
super perniciosos spiritus. Et lætabitur Dominus in
filiis ejus, et acquiescet Dominus in dilectis ejus
usque in sæcula. Tunc exultabit Abraham, et
Isaac, et Jacob; et ego gaudebo, et omnes sancti
induentur lætitia.

XIX. « Et nunc, filii mei, omnia audistis: eli-
gite igitur vobismetipsis vel tenebras vel lucem,
vel legem Domini vel opera Beliar. » Et respondi-
mus nos patri, dicentes: « Coram Domino ambu-
labimus, secundum legem ipsius. » Et dixit pa-
ter noster: « Testis est Dominus et testes angeli
ejus, et testis ego et testes vos de sermone oris
vestri. » Et diximus: « Testes (sumus). » Et sic
requievit Levi, hæc mandans filiis suis, et extendit
pedes suos, et appositus est ad patres suos, eum
vixisset centum et triginta septem annos. Et posae-
runt eum in theca; et postea sepelierunt eum in
Hebron, juxta Abraham, et Isaac, et Jacob.

¹¹ Matth. xvii, 5. ¹² Matth. iii, 16, 17; Luc. iii, 22.

(50) Ἄστρον αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ. Hæc auctoris
nostri verbis gemina scripsit S. Ignatius aliique
Patres, quorum verba recitavit Pearsonus, part. II,
Vindic. Epist. Ignatii, cap. 10. GRAB.

(51) Καὶ ἐπὶ τῆς, κ. τ. λ. Hic incerta sunt se-
quentia in Cantab. exemplari, ob eadem verba ini-
tialia per incuriam scribæ ommissa: Καὶ ἐπὶ τῆς
ἰερωσύνης αὐτοῦ τὰ ἔθνη πληθυνθήσονται ἐν γνώσει
ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φωτισθήσονται διὰ χάριτος Κυρίου·
ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐλαττωθήσεται ἐν ἀγνωσίᾳ, καὶ σκοτισθή-
σεται ἐν πένθει. Id.

(52) Στήσιν. Ἀποστήσει. Id.

παρὰ Κυρίου, ἐκλείψει ἡ ἰερωσύνη· καὶ τότε ἐγερ-
εὶ Κύριος ἰερέα καινόν, ᾧ πάντες οἱ λόγοι Κυρίου ἀπο-
καλυφθήσονται· καὶ αὐτὸς ποιήσει κρίσιν ἀληθείας
ἐπὶ τῆς γῆς ἐν πληθει ἡμερῶν. Καὶ ἀνατελεῖ ἄστρον
αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ (50), ὡς βασιλεὺς, φωτίζων φῶς
γνώσεως ἐν ἡλίῳ ἡμέρας· καὶ μεγαλυνοθήσεται ἐν τῇ
οἰκουμένῃ, ἕως ἀναλήψεως αὐτοῦ. Οὗτος ἀναλάμψει
ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ γῆ, καὶ ἐξαρεῖ πᾶν σκότος ἐκ τῆς
ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Οἱ
οὐρανοὶ ἀγαλλιάσονται ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ ἡ
γῆ χαρήσεται, καὶ αἱ νεφέλαι εὐφρανθήσονται, καὶ ἡ
γνώσις Κυρίου ἐκχυθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὕδωρ
θαλασσῶν· καὶ οἱ ἄγγελοι τῆς δόξης καὶ τοῦ προσ-
ώπου Κυρίου χαρήσονται ἐν αὐτῷ. Οἱ οὐρανοὶ ἀνοι-
γήσονται, καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς δόξης ἔξει ἐπ' αὐτὸν
ἅγιασμα μετὰ φωτὸς πατρικῆς, ὡς ἀπὸ Ἀβραάμ
πατρὸς Ἰσαάκ. Καὶ δόξα Ἰψίστου ἐπ' αὐτὸν βῆθη-
σεται, καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ ἀγιασμοῦ καταπαύ-
σεται ἐπ' αὐτὸν ἐν τῷ ὕδατι. Ἀὐτὸς δώσει τὴν μεγαλυ-
σύνην Κυρίου τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ἀληθείᾳ εἰς τὸν
αἰῶνα· καὶ οὐκ ἔσται διαδοχὴ αὐτῷ εἰς γενεάς καὶ
γενεάς ἕως αἰῶνος. Καὶ ἐπὶ τῆς (51) ἰερωσύνης αὐ-
τοῦ ἐκλείψει πᾶσα ἁμαρτία, καὶ οἱ ἄνομοι καταπαύ-
σουσιν εἰς κακὰ· οἱ δὲ δίκαιοι καταπαύσουσιν ἐν
αὐτῷ. Καί γε αὐτὸς ἀνοίξει τὰς θύρας τοῦ παραδείσου,
καὶ στήσει (52) τὴν ἀπειλοῦσαν ῥομφαίαν κατὰ τοῦ
Ἀδάμ, καὶ δώσει τοῖς ἁγίοις φαγεῖν ἐκ τοῦ ἔϋλου
τῆς ζωῆς, καὶ πνεῦμα ἀγιωσύνης ἔσται ἐπ' αὐτοῖς.
Καὶ ὁ Βελιάρ δεθθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ δώσει ἐξου-
σίαν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ πατεῖν ἐπὶ τὰ πονηρὰ πνεύ-
ματα. Καὶ εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς τέκνοις
αὐτοῦ, καὶ εὐδοχήσει Κύριος ἐπὶ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐ-
τοῦ ἕως τῶν αἰῶνων. Τότε ἀγαλλιάσεται Ἀβραάμ,
καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· κἀγὼ χαρήσομαι, καὶ πάν-
τες οἱ ἅγιοι ἐνδύσονται εὐφροσύνην (54).

10'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, πάντα ἠκούσατε Ἐλε-
σθε οὖν ἑαυτοῖς ἢ τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἢ νόμον τοῦ
Κυρίου ἢ ἔργα τοῦ Βελιάρ. » Καὶ ἀπεκριθήμεν ἡμεῖς
τῷ πατρὶ, λέγοντες· « Ἐνώπιον Κυρίου πορευόμε-
θα, κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν ὁ πατήρ
ἡμῶν· « Μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυρες οἱ ἄγγελοι
αὐτοῦ, καὶ μάρτυς ἐγὼ, καὶ μάρτυρες ὑμεῖς περὶ
τοῦ λόγου τοῦ στόματός ὑμῶν. » Καὶ εἶπαμεν·
« Μάρτυρες. » Καὶ οὕτως ἐπαύσατο Λευὶ, ἐντελλό-
μενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐξέτεινε τοὺς πόδας αὐ-
τοῦ, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ζή-
σας ῥλζ' ἔτη. Καὶ ἔθηκαν αὐτὸν ἐν σορῶ· καὶ ὕστε-
ρον ἐθαψαν αὐτὸν ἐν Χεβρών, ἀνὰ χεῖρα (55) Ἀβ-
ραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ.

(53) Statuetque. Siare faciet, habet uterque ma-
nuscriptus codex in Biblioth. Bodl. Ita quoque C. C.
C. adeo ut vix dubium sit, Robertum in versione
sua hunc sensum expressisse, eo quod in Græco
legeret στήσει, uti habet codex Cantabrigiensis. Ve-
rum hæc lectio, indeque nata versio, antecedentibus
pariter ac sequentibus verbis, ipsique rei naturæ
repugnat. Optime vero euncta sibi invicem conso-
nant, si ex Oxoniensi codice Græco reponas ἀπο-
στήσει, abscedere faciet, amovebit. Id.

(54) Εὐφροσύνην. Δικαιοσύνην. Id.

(55) Χεῖρα. Χείρας. Id.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

Διαθήκη Ἰούδα περὶ ἀνδρείας, καὶ φιλαργυρίας, καὶ πορνείας.

A'. Ἀντίγραφον λόγων Ἰούδα, ὅσα ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν. Συναχθέντες ἤλθον πρὸς αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Τέταρτος υἱὸς ἐγενόμην ἐγὼ τῷ πατρὶ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου (56) ὠνόμασέ με Ἰούδαν, λέγουσα· Ἀνομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ, ὅτι δέδωκέ μοι καὶ τέταρτον υἱόν. Ὅξυς ἤμην καὶ σπουδαῖος ἐν νεότητι μου, καὶ ὑπακούων τῷ πατρὶ κατὰ πάντα λόγον· καὶ εὐλόγουν (57) τὴν μητέρα μου, καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς μητρὸς μου. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἠνδρώθην (58), καὶ ὁ πατήρ μου Ἰακώβ ἠβξάτό μοι (59), λέγων· Βασιλεὺς ἔση, κατευοοδούμενος ἐν πᾶσι.

B'. « Καὶ ἔδωκέ μοι Κύριος-χάρις ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις μου, ἐν τε τῷ ἀγρῷ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ὡς εἶδον (60), ὅτι συνέδραμον τῇ ἐλάφῳ, καὶ πιάσας αὐτήν, ἐποίησα τῷ πατρὶ μου βρῶμα. Τὰς δορκάδας ἐκράτουν διὰ τοῦ δρόμου, καὶ πᾶν, ὃ ἦν ἐν τοῖς πεδίοις, κατελάμβανον. Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρωσα (61)· καὶ λέοντα ἀπέκτεινα, καὶ ἀφειλόμην ἔριφον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἄρκτον λαβὼν ἀπὸ τοῦ ποδὸς, ἀπεκύλισα εἰς κρημνόν· καὶ πᾶν θηρίον, εἰ ἐπίστρεφεν ἐπ' ἐμὲ, διέσπων αὐτὸ, ὡς κύων. Ἄγριον χοίρω συνέδραμον, καὶ προλαβὼν ἐν τῷ τρέχειν με, κατεσπάραξα αὐτόν. Πάρδαλις ἐν Χεδρών προσεπήδησεν ἐπὶ τὸν κύνα· καὶ πιάσας αὐτήν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, ἀπηκόντισα αὐτήν, καὶ ἐβράγγη ἐν τοῖς ὄροις Γάζης. Βοῦν ἄγριον ἐν χώρᾳ νεμόμενον ἐκράτησα (62) τῶν κεράτων, καὶ ἐν κύκλῳ συσσεισας, καὶ σκοτίσας, βίψας ἀνεῖλον αὐτόν.

Γ'. « Καὶ ὅτε ἤλθον οἱ δύο βασιλεῖς τῶν Χαναανίων τεθωρακισμένοι ἐπὶ τὰ ποῖμνια, καὶ πολλὸς λαὸς μετ' αὐτῶν, καγὼ μόνος δραμῶν ἐπὶ τὸν βασιλέα Σούρ, συνέσχον (63) αὐτόν, καὶ ἐπὶ τὰς κνημίδας κρούσας, κατέσπασα, καὶ οὕτως ἀνεῖλον αὐτόν. Καὶ τὸν ἕτερον βασιλέα Ταφουὲ, καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀνεῖλον αὐτόν, καὶ οὕτως πάντα τὸν λαὸν (64) διεσκόρπισα. Τὸν Ἀχώρ βασιλέα, ἄνδρα γιγάντων, βάλλοντα τόξα ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ἐφ' ἵππου ἀνελάμενος, λίθον ἐξήκοντα λιτρῶν ἀκοντίσας, δέδωκα τῷ ἵππῳ καὶ ἀπέκτεινα αὐτόν. Καὶ πολεμήσας τὸν Ἀχώρ ἐπὶ ὥρας δύο, ἀπέκτεινα αὐτόν, καὶ εἰς δύο μέρη ποιήσας τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ, συνέκοψα τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἐκδύειν με αὐτόν τὸν θώρακα, ἰδοὺ ἄνδρες ὄκτώ, ἑταῖροι αὐτοῦ, ἤρξαντο πολεμεῖν πρὸς με. Ἐνειλῆσας οὖν τὴν στολήν μου ἐν τῇ χειρὶ μου, λίθοις σφενδονήσας αὐτούς, τέσσαρας ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλον· οἱ δὲ ἄλλοι ἔφυγον. Καὶ Ἰακώβ ὁ πατήρ ἡμῶν ἀνεῖλε τὸν Βεελισᾶ, βασιλέα πάντων τῶν βασιλέων, γίγαντα τῇ ἰσχύϊ, πηχέων δώδεκα. Καὶ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτούς τρόμος, καὶ ἐπαύσαντο

Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia, et fornicatione.

I. Transcriptum sermonum Judæ, quæcunque locutus est filiis suis, antequam moreretur. Congregati venerunt ad ipsum, et dixit eis : « Quartus filius effectus sum patri meo, et mater mea vocavit me Judam, dicens : « Confiteor Domino, quoniam dedit mihi et quartum filium. » Velox eram et studiosus in juventute mea, et obediens patri meo secundum omne verbum ; et benedicebam matri meæ, et sorori matris meæ. Et factum est, ut effectus sum vir, et pater meus Jacob oravit super me, dicens : « Rex eris, prosperatus in omnibus. »

B

II. « Et dedit mihi Dominus gratiam in omnibus operibus meis, et in agro et in domo. Ut videbam, quod concurrebam cervæ ; et apprehendens ipsam, feci cibum patri meo. Capras superabam per cursum, et omne quod erat in campis, capiebam. Equam agrestem capiebam, et apprehendens mansuefecit ; et leonem interfeci, et eripiebam hædum ex ore ejus. Ursum capiens per pedem, volvebam in præcipitium ; et omnem feram, si reversa est in me, dilacerabam eam, ut canis. Porco silvestri concurrebam, et præoccupans in currendo, dilaceravi eum. Pardalis in Hebron insiluit super canem ; et apprehendens eam per caudam, abjiciebam eam, et dirupta est in terminis Gazæ. Bovem silvestrem in regione pastum tenui cornibus, et in circulum volvens et obtenebrans, jaciens occidi eum.

C

III. « Et quando veniebant duo reges Chanaanorum loricati super greges, et multus populus cum ipsis, et ego solus currens in regem Sur, continui eum et in tibias percutiens, prostravi, et ita occidi eum. Et alium regem Taphue, sedentem in equo occidi, atque ita omnem populum dispersi. Achor regem, virum gigantum, sagittantem ante et retro, in equo apprehendens, lapidem sexaginta librarum contorquens, projecit in equum, et ipsum interfeci. Et expugnans Achor horis duabus, occidi eum, et dissecans clypeum ejus, conscidi pedes ejus. In exuendo autem ejus thoracem, ecce octo viri, amici ejus inceperunt pugnare adversus me. Involvans ergo stolam meam in manu mea, lapidibus e funda percutiens ipsos, quatuor eorum occidi ; cæteri autem fugerunt. Et Jacob pater noster occidit Beelisa, regem omnium regum, gigantem fortitudine, cubitorum duodecim. Et cecidit super ipsos tremor, et cessaverunt pugnare contra nos. Propter hoc securus erat pater meus in præliis, quoniam ego eram cum fratribus meis. Vidit enim in visione de me,

(61) Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσα, ἡμέρωσα. Desunt. Ib.

(62) Ἐκράτησα. Κρατείας. Ib.

(63) Σούρ, συνέσχον. Ἀσοῦρ, συνεῖχον. Ib.

(64) Λαόν. Αὐτῶν. Ib.

(56) Μήτηρ μου. Δία. Ib.

(57) Εὐλόγουν. Ἐπίμων. Ib.

(58) ἠνδρώθην. ἠδρύνθην. Ib.

(59) ἠβξάτό μοι. Ἐπηύξατο. Ib.

(60) Ὡς εἶδον. Οἶδα. Ib.

quod angelus virtutis sequebatur me in omnibus, **A** ut non vincerer.

ἀδελφοῖς μου. Εἶδε γὰρ ἐν ὄραματι περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἄγγελος δυνάμεως ἔπιταί μοι ἐν πᾶσι, τοῦ μὴ ἡτῶσθαι.

IV. « Et ad austrum factum est nobis præteritum majus, quam quod in Sichimis; et instructus in acie cura fratribus meis, persecutus sum mille viros, et occidi ex eis ducentos viros, et quatuor reges. Et ascendi super ipsos in murum, et alios duos reges occidi: et ita liberavimus Hebron, et abduximus omnem regum captivitatem.

V. « Et postero die abivimus in Aretam, civitatem potentem et muratam, et nobis inaccessibleem, mortem minantem. Ego igitur et Gad advenimus ab oriente civitatis; Ruben vero et Levi ab occidente et austro. Et existimantes qui super muros erant, quod nos soli essemus, attracti sunt in nos; et ita latentes fratres mei ex utraque parte paxillis ascenderunt murum, et intraverunt civitatem, ignorantes ipsis. Et cepimus eam in ore gladii, et refugientes in turrim, incendentes eam, cum ipsis cepimus. Et cum recederemus, viri Thaphue invadebant prædam nostram; et cum accipissent eam cum filiis nostris, congressi sumus cum eis usque ad Thaphue; eosque occidimus, et civitatem incendimus, postquam omnia quæ in ipsa erant, spoliassetur.

VI. « Et ut eram in aquis Cluzeba, ii qui a Jobel, veniebant adversus nos in prælium; et congressi sumus cum eis, ipsosque occidimus, eosque qui a Selon auxiliarii ipsorum erant; et non dedimus eis egressum, ut venirent ad nos. Et qui sunt a Mechir supervenerunt nobis quinto die, ut captivos abducerent, et aggressi eos forti pugna invasimus, quoniam erant multitudine potentes; et occidimus eos, antequam ascenderunt ascensionem. Ut autem venimus ad civitatem eorum, mulieres eorum vollebant super nos lapides a vertice montis, in quo erat civitas. Et latitantes ego et Simeon a tergo, apprehendimus excelsa, et totam civitatem perdidimus.

VII. « Et sequenti die dictum est nobis, quod civitates duorum regum cum populo gravi venirent ad nos. Ego igitur et Dan, fugientes nos Amorrhæos, ut auxiliarii venimus in civitatem eorum. Nocte autem profunda venientibus fratribus aperuimus portas, et omnes eos perdidimus, et omnia quæ eorum erant, deprædantes, tres muros eorum prostravimus. Et Thamnæ appropinquavimus, ubi erat omne refugium bellantium regum. Tunc injuriam passus iratus sum, et impetum feci in ipsos

(65) Ἐκατέρων. Τῶν μερῶν. GRAB.

(66) Καὶ παραλαβόντες αὐτήν. Καὶ πρᾶσσοντες αὐτήν. Id.

(67) Ἐως θαρσυνέ. Ἐν τῷ θαρσυνέ. Id.

(68) Συνήψαμεν αὐτούς. Καὶ συνάψαντες ἐτρέψαμεν αὐτούς. Id.

(69) Αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλέων. Γαδὸς πόλις

πολεμοῦντες ἐφ' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀμέριμος ἦν ἐπαιτήρ μου ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι ἐγὼ ἤμην σὺν τοῖς

ἀδελφοῖς μου. Εἶδε γὰρ ἐν ὄραματι περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἄγγελος δυνάμεως ἔπιταί μοι ἐν πᾶσι, τοῦ μὴ ἡτῶσθαι.

Δ. « Καὶ κατ'ἀντόν γεγονεν ἡμῖν πόλεμος μεζύων τοῦ ἐν Σιχίμοις· καὶ παραταξάμενος μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἐδίωξα χιλίους ἄνδρας, καὶ ἀπέκτεινα ἐξ αὐτῶν διακοσίους ἄνδρας, καὶ τέσσαρας βασιλεῖς. Καὶ ἀνῆλθον ἐπ' αὐτούς ἐπὶ τοῦ τεύχους, καὶ ἄλλους δύο βασιλεῖς ἀνέβλον· καὶ οὕτως ἠλευθερώσαμεν τὴν Χεβρών, καὶ ἐλάβομεν πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν βασιλέων.

Ε. « Καὶ τῇ ἐξῆς ἀπήλθομεν εἰς Ἀρέταν, πόλιν κραταιὰν καὶ τευχῆρη, καὶ ἀπροσέγγιστον ἡμῖν, θάνατον ἀπειλοῦσαν. Ἐγὼ οὖν καὶ Γαδ προσήξαμεν ἀπὸ ἀνατολῶν τῆς πόλεως· Ρουβὴμ δὲ καὶ Λευὶ ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου. Καὶ νομίζοντες οἱ ἀπὸ τοῦ τεύχους, ὅτι ἡμεῖς μόνοι ἐσμέν, ἐφεικύνθησαν πρὸς ἡμᾶς· καὶ οὕτως λαθραῖοι οἱ ἀδελφοί μου ἐξ ἐκατέρων (65) πασπάλους ἐπανεθέσαν τῷ τεύχει, καὶ εἰσηλθον εἰς τὴν πόλιν, ἀγνοούντων αὐτῶν. Καὶ ἐλάβομεν αὐτὴν ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ τοὺς ἐν τῷ πύργῳ καταφυγόντας, ἐμπρήσαντες τὸν πύργον, σὺν αὐτοῖς ἐλάβομεν. Καὶ ἐν τῷ ἀπίναί ἡμᾶς, ἄνδρες θαρσυνέ ἐπέβαλον τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἡμῶν, καὶ παραλαβόντες αὐτὴν σὺν (66) τοῖς υἱοῖς ἡμῶν, συνήψαμεν πρὸς αὐτούς ἕως θαρσυνέ (67)· κάκεινους ἀπέκτειναμεν, καὶ τὴν πόλιν ἐνεπρήσαμεν, πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σκυλεύσαντες.

Γ. « Καὶ ὡς ἤμην ἐν τοῖς ὕδασι Χουζηβᾶ, οἱ ἀπὸ Ἰωβὴλ ἦλθον πρὸς ἡμᾶς εἰς πόλεμον· καὶ συνήψαμεν αὐτούς (68), κάκεινους ἀπέκτειναμεν· καὶ τοὺς ἀπὸ Σηλώμ συμμάχους αὐτῶν ἀπέκτειναμεν· καὶ οὐκ ἐδώκαμεν αὐτοῖς διέξοδον, τοῦ εἰσελθεῖν πρὸς ἡμᾶς. Καὶ οἱ ἀπὸ Μεχίρ ἐπῆλθον ἡμῖν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ, λαβεῖν τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ προσάξαντες αὐτοῖς ἐν κρατερᾷ μάχῃ περιεγενόμεθα, ὅτι ἦσαν πλῆθος δυνατοὶ ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀπέκτειναμεν αὐτούς πρὸ τοῦ ἀναθῆναι τὴν ἀνάβασιν. Ὡς δὲ ἦλθομεν τῇ πόλει αὐτῶν, αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐκύλιον ἐφ' ἡμᾶς λίθους ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐν ᾗ ἦν ἡ πόλις. Καὶ ὑποκρυβέντες ἐγὼ καὶ Συμεὼν ἐξόπισθεν, ἐπελαβόμεθα τῶν ὑψηλῶν, καὶ ὄλην τὴν πόλιν ὠλοθρεύσαμεν.

Ζ. « Καὶ τῇ ἐξῆς ἐβρέθη πρὸς ἡμᾶς, ὅτι αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλέων (69) ἐν δὲ Χλφ βαρεῖ ἔρχονται (70) πρὸς ἡμᾶς. Ἐγὼ οὖν καὶ Δάν, προσποιησάμενοι Ἀμορραῖους, ὡς σύμμαχοι ἦλθομεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Νυκτὶ δὲ βαθεῖα ἐλθοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς (71) ἠνοίξαμεν τὰς πύλας (72), καὶ πάντας αὐτούς ὠλοθρεύσαμεν, καὶ πάντα τὰ αὐτῶν προνομήσαντες, τὰ τρία τεῖχη αὐτῶν καθεῖλομεν. Καὶ ἐν τῇ Θάμνᾳ προσηγγίσσαμεν, οὗ ἦν πᾶσα ἡ ἀποφυγὴ (73) τῶν πολεμίων βασιλέων. Τότε ὑβρίζόμενος ἐθυμώθη,

βασιλέων. Id.

(70) Ἐρχονται. Ἐρχεται. Id.

(71) Ἐλθοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς. Ἐλθόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Id.

(72) Πύλας. Αὐτοῖς. Id.

(73) Ἀποφυγὴ. Ἀποσκευή. Id.

καὶ ὤρμησα ἐπ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κορυφὴν· κάκεινοι ἄσφενδόνων ἐπ' ἐμὲ λίθοις καὶ τόξοις· καὶ εἰ μὴ Δάν ὁ ἀδελφός μου συνεμάχησέ μοι, εἶχόν με ἀνελεῖν. Ἐπῆλθομεν οὖν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ θυμοῦ, καὶ πάντες ἔφυγον· καὶ διελθόντες δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἐδεήθησαν τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐποίησεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν (74), καὶ οὐκ ἐποίησαμεν αὐτοῖς οὐδὲν κακὸν, ἀλλ' ἐποίησαμεν αὐτοὺς ὑποσπόνδους, καὶ ἀπεδώκαμεν αὐτοῖς πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ ᾠκοδόμησα ἐγὼ τὴν Θάμναν, καὶ ὁ πατήρ μου τὴν Ῥαμβαήλ. Εἴκοσι ἔτων ἤμην, ὅτε ἐγένετο ὁ πόλεμος οὗτος· καὶ ἦσαν οἱ Χανααναῖοι φοβούμενοί με, καὶ τοὺς ἀδελφούς μου.

Η'. « Ἦν δέ μοι καὶ κτήνη πολλά, καὶ εἶχον ἀρχιποιμένα Ἰραῖν τὸν Ὀδολαμίτην· πρὸς δὲ ἐλθὼν, εἶδον Βάρσαν (75) βασιλέα Ὀδολάμ. Καὶ ἐποίησεν ἡμῖν πότον· καὶ παρακαλέσας δίδωσί μοι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Βησσουὲ εἰς γυναῖκα. Αἴτη ἔτεκέ μοι τὸν Εἶρ (75'), καὶ τὸν Αὐνάν (76), καὶ Σιλώμ· ὧν τοὺς δύο ἀπέκνωσεν ἀνελεῖ Κύριος· ὁ γὰρ Σιλώμ ἐζησε, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὑμεῖς ἔστε.

Θ'. « Δεκαοκτὼ ἔτη ἐποίησαμεν εἰρήνην, ὁ πατήρ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡσαῦ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν, μετὰ τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς ἐκ Μεσοποταμίας ἀπὸ Λάβαν. Καὶ πληρωθέντων τῶν δεκαοκτὼ ἐτῶν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ζωῆς μου, ἐπῆλθεν ἡμῖν Ἡσαῦ, ὁ ἀδελφός τοῦ πατρὸς μου, ἐν λαῷ βαρεῖ καὶ ἰσχυρῷ· καὶ ἔπεσεν (77) ἐν τόξῳ Ἰακώβ (78), καὶ κηρῆ νεκρὸς ἐν ὄρει Σιεῖρ· καὶ πορευόμενος ἐπάνω Εἰβραμᾶν (80) ἀπέθανεν. Ἡμεῖς δὲ ἐδιώξαμεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἡσαῦ. Ἦν δὲ τούτοις πόλις, καὶ τεῖχος σιδηροῦν, καὶ πύλαι χαλκαῖ· καὶ οὐκ ἔδυνήθημεν εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ περικαθίσαντες ἐπολιορκούμεν αὐτούς. Καὶ ὡς οὐκ ἤνοιγον, μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, ὀρώντων αὐτῶν, προσάγω κλίμακα, καὶ τὴν ἀσπίδα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου· καὶ ἀνῆλθον ἀποδεχόμενος λίθους ἕως ταλάντων τριῶν· καὶ ἀνελεθὼν (81) τέσσαρας τοὺς δυνατοὺς ἐξ αὐτῶν. Καὶ τῇ ἐξῆς ἐμβάντες Ῥουβὴμ καὶ Γὰδ ἀνέβηλον ἐτέρους ἐξ (82). Τότε αἰτοῦσιν ἡμᾶς τὰ πρὸς εἰρήνην· καὶ γενόμενοι τῆς βουλῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἐδεξάμεθα αὐτοὺς ὑποφόρους. Καὶ ἦσαν δίδόντες ἡμῖν πυροῦ χόρους σ', ἐλαίου Βέθ (83) φ', οἴνου μέτρα α φ', ἕως ὅτε κατήλθομεν εἰς Αἴγυπτον.

Ι'. « Μετὰ δὲ ταῦτα Εἶρ ὁ υἱός μου ἄγεται τὴν Θάμαρ ἐκ Μεσοποταμίας, θυγατέρα Ἀράμ. Ἦν δὲ Εἶρ πονηρὸς, καὶ ἠπόρει περὶ τῆς Θάμαρ, ὅτι οὐκ ἦν ἐκ γῆς Χαναάν. Καὶ ἄγγελος Κυρίου ἀνέβη ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῇ νυκτὶ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω αὐτὴν, κατὰ πανουργίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἤθελεν εἶχειν τέκνα ἀπ' αὐτῆς· καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν πονηρίᾳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θαλάμου ἐπεγαμβρεύσα

(74) Αὐτῶν. Αὐτοῦ. Id.

(75) Βάρσαν. Βαρσαβά. Id.

(75') Septuag. Ἦρ. DRACH.

(76) Αὐνάν. Origenes, tom. viii *Comment. in Joannem*, p. 132. Τῷ Ἰουδα παρ' ἡμῖν μὲν ὁ δευτέρως Αὐνάν εἶναι λέγεται, παρὰ δὲ Ἑβραίοις Ὠνάν ἐστὶ. *Judæ secundus* (filius) *apud nos quidem Aunan esse dicitur, apud Hebræos vero Onan.* GRAB.

(77) Ἐπεσεν. Ἐπαισεν. Id.

(78) Ἰακώβ. Τὸν Ἡσαῦ add. Id.

A super verticem : et illi fundis jaciebant super me lapides, et jaculabantur arcubus ; et nisi Dan frater meus suppetias mihi tulisset, interfecissent me. Supervenimus igitur ipsis cum furore, et omnes fugerunt ; et transeuntes per aliam viam deprecabantur patrem meum, et fecit pacem cum eis, et non fecimus eis quidquam mali, sed data fide, recepimus eos in societatem, et reddidimus eis omnes captivos. Et ædificavi ego Thannam, et pater meus Rambahel. Viginti annorum eram, quando factum est istud bellum ; et Chananaei timuerunt me, et fratres meos.

VIII. « Erant autem mihi et pecora multa, et habebam principem pastorum Iran Odolamitem ; ad quem cum veni, vidi Barsan regem Odolam. Et fecit nobis convivium, et deprecans dedit mihi filiam suam Bessue in uxorem. Hæc peperit mihi Her, et Aunan, et Silom ; quorum duos sine filiis occidit Dominus ; Silom enim vixit, et filii ejus vos estis.

IX. « Octodecim annis fecimus pacem, pater noster et nos, cum fratre ejus Esau, et filii ejus nobiscum, postquam venimus ex Mesopotamia a Laban. Et impletis octodecim annis, in quadagesimo anno vitæ meæ, supervenit nobis Esau frater patris mei, in populo gravi et forti ; et cecidit in arcu Jacob, et latus est mortuus in montem Seir (79). Nos autem persecuti sumus filios Esau. Erat autem eis civitas, et murus ferreus, et portæ æræ, et non potuimus intrare in eam, obsidentes vero conclusimus eos ; et cum non aperirent, post dies viginti, videntibus eis, adduxi scalam, et clypeum super caput meum ; et ascendi, accipiens lapides usque ad pondus talentorum trium ; et cum ascendissem, occidi quatuor potentes ex ipsis. Et die sequenti intrantes Ruben et Gad occiderunt alios sex. Tunc petiverunt a nobis conditiones pacis ; et ducti consilio patris nostri recepimus eos tributarios. Et dederunt nobis frumenti coros ducentos, et olei Bes quingentos, vini mensuras mille et quingentas, donec descendimus in Ægyptum.

X. « Post hoc Her filius meus duxit uxorem Thamar ex Mesopotamia, filiam Aram. Erat autem Her perniciosus, et dubitavit de Thamar, quoniam non erat ex terra Chanaan. Et angelus Domini occidit eum tertia die in nocte, et ipse non cognovit eam, per astutiam matris suæ ; non enim voluit habere filios ex ipsa ; et hic in nequitia mortuus est. In diebus thalami dedi ei virum Aunan ; et iste

(79) Montem Seir. Additur in Græco textu, vitiose : et vadens super Iramna, mortuus est. Id.

(80) Ἐπάνω Εἰβραμᾶ. Ἐν Ἀνονιράμ. Id.

(81) Ἀνελεθὼν. Add. ἀνελεον, propter similitudinem voris præcedentis incuria scribæ omissum. Id.

(82) Ἐξ. Ἐξήκοντα, ms. Coll., Trin., Cantab. Id.

(83) Βέθ. Suspisor legendum βάτος. Βάτος enim est mensura liquidorum, ut docet Joseph. lib. Antiquit. Jud. viii, cap. 2. Id.

in malitia non cognovit eam, vivens cum ea annum. Et quando minatus sum ei, coivit quidem cum illa, semen vero corrui (85) in terram, secundum mandatum matris suæ; et hic in malitia mortuus est. Volebam autem et Silom dare ei, sed uxor mea Bessue non permisit; malitiosa enim erat in Thamar, quoniam non erat ex filiabus Chanaan, sicut ipsa.

XI. « Et ego sciebam, quod perniciosum erat genus Chanaan, sed consilium juventutis excæcavit cor meum. Et videns eam vinum fundentem, in ebrietate vini deceptus sum, et concidi ad eam. Ipsa, me absente, abiit, et accepit Silom uxorem ex terra Chanaan. At cum cognovissem quid fecerat, maledixi ei in dolore animæ meæ: et ipsa mortua est in malitia filiorum suorum.

XII. « Post hos autem sermones (87), vidua existente Thamar, post duos annos audiens, quod ascendo tendere oves, ornata sponsalibus ornamentis, sedit ante civitatem ad portam. Lex enim Amorharæorum est, nuptiam præsidere in fornicatione per septem dies juxta portam. Inebriatus igitur ego in aquis Chozeb, non agnovi eam præ vino; et decepit me pulchritudo ipsius per formam ornatus. Et declinans ad ipsam, dicebam: Ingredior ad te. Et dixit mihi: Quid mihi dabis? Et dedi ei virgam meam, et zonam, et diadema regni: et cum coirem cum illa, concepit. Ignorans autem quid fecit, volui occidere eam; ipsa autem mittens in abscondito pignora, pudore suffudit me. Vocans vero eam, audivi et mysticos sermones, quos locutus sum, dormiens cum ea, in ebrietate mea; et non potui occidere eam, quoniam a Domino erat. Dicebam autem: Ne forte dolo mecum agat, ab alia accipiens pignus. Sed neque appropinquavi ei amplius usque ad mortem meam, quoniam abominationem feci hanc in omni Israel. Et qui erant in civitate, dicebant non esse in civitate desponsatam; quoniam ex alio loco veniens ad breve tempus sedit in porta; et existimavit, quod nullus cognovit me intravisse ad eam. Et post hæc venimus in Ægyptum ad Joseph propter famem. Quadraginta sex annorum eram, et septuaginta tres annos vixi illic.

XIII. « Et nunc quæcunque ego vobis mando, audite filii mei, Judam patrem vestrum, et custodite omnes sermones meos, ad faciendum omnes justificationes Domini, et ad obediendum mandatis Dei. Et non ambuletis post desideria vestra, neque in cogitationibus consiliorum vestrorum, in superbia cordis vestri, et ne gloriemini in operibus fortitudi-

(84) Οὗ γὰρ ἤθελεν ἔχειν τέκνα ἀπ' αὐτῆς· καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θαλάμου ἐπεγράμψενσα αὐτῇ τὸν Ἀννᾶν· καί γε οὗτος ἐν ποτηρίῳ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ποιήσας σὺν αὐτῇ ἐνιαυτόν. Καί ὅτε ἠπελιθσα αὐτῷ, συνῆλθε μὲν αὐτῇ, διέφθειρε δὲ τὸ σπέρμα ἐπὶ τὴν γῆν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Hæc in Oxoniensi codice male sunt ommissa: exstant vero in eo sequentia: Καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ, quæ in Cantabrigiensi desunt. GRAB.

αὐτῇ τὸν Ἀννᾶν· καί γε οὗτος ἐν ποτηρίῳ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ποιήσας σὺν αὐτῇ ἐνιαυτόν. Καί ὅτε ἠπελιθσα αὐτῷ, συνῆλθε μὲν αὐτῇ, διέφθειρε δὲ τὸ σπέρμα ἐπὶ τὴν γῆν, μετὰ τὴν ἐντολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ (84)· καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ. Ἦθελον δὲ καί τὸν Σιλῶμ δοῦναι αὐτῇ, ἀλλ' ἡ γυνὴ μου Βησσοῦ οὐκ ἀφῆκεν· ἐπονηρεύετο γὰρ πρὸς τὴν Θάμαρ, ὅτι οὐκ ἦν ἐκ θυγατέρων Χαναάν, ὡς αὐτῆ.

ΙΑ'. « Κάγω ἤδειν, ὅτι ποτηρὸν τὸ γένος Χαναάν, ἀλλὰ τὸ διαβούλιον τῆς νεότητος (86) ἐτύφλωσε τὴν καρδίαν μου. Καί ἰδὼν αὐτὴν οἰνοχοοῦσαν, ἐν μέθῃ οἴνου ἠπατήθην, καί συνέπεσα πρὸς αὐτήν. Αὐτῇ, ἀπόντος μου, ἐπορεύθη, καί ἔλαβε τῷ Σιλῶμ γυναῖκα ἐκ γῆς Χαναάν. Γνοὺς δὲ ὁ ἐποίησε, κατηρασάμην αὐτῇ ἐν ὀδῶνι ψυχῆς μου· καί γε αὐτῆ ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ οἴων αὐτῆς.

ΙΒ'. « Μετὰ δὲ τοὺς λόγους τούτους, χηρευούσης τῆς Θάμαρ, μετὰ δύο ἔτη ἀκούσασα, ὅτι ἀνέρχομαι κείραι τὰ πρόβατα, κοσμηθεῖσα κόσμῳ νυμφικῷ, ἐκάθισεν ἀπέναντι τῇ πόλει πρὸς τὴν πύλην. Νόμος γὰρ Ἀμορραίων, τὴν γαμοῦσαν προκαθίσαι ἐν ποτηρίῳ ἑπτὰ ἡμέρας παρὰ τὴν πύλην. Μεθυθεὶς οὖν ἐγὼ ἐν ὕδασι Χωζήθ, οὐκ ἐπέγνω αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου· καί ἠπάτησέ με τὸ κάλλος αὐτῆς διὰ τοῦ σχήματος τῆς κοσμησεως. Καί ἐκκλίνας πρὸς αὐτήν, εἶπον· « Εἰσέλθω πρὸς σέ. » Καί εἶπέ μοι· « Τί μοι δώσεις; » Καί ἔδωκα αὐτῇ τὴν βράβδον μου, καί τὴν ζώνην, καί τὸ διάδημα τῆς βασιλείας· καί ὡς συνῆλθον αὐτῇ, συνεληφεν. Ἄγνωστος δὲ ὁ ἐποίησεν, ἤθελον αὐτὴν ἀνελεῖν· πέμψασα δὲ ἐν χρυπέῳ τοὺς ἀρβραθῶνας, κατήσχυέ με. Καλέσας δὲ αὐτήν, ἤκουσα καί τοὺς ἐν μυστηρίῳ λόγους, οὓς, καθεύδων σὺν αὐτῇ, ἐν τῇ μέθῃ μου ἐλάλησα· καί οὐκ ἔδυνθην ἀνελεῖν αὐτήν, ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν. Ἔλεγον γάρ· « Μήποτε ἐν δολιότητι ἐποίησε, παρὰ ἄλλης λαβοῦσα τὸν ἀρβραθῶνα. » Ἄλλ' οὐδὲ ἤγγισα αὐτῇ ἔτι ἕως θανάτου μου, ὅτι βδέλυγμα ἐποίησα τοῦτο ἐν παντὶ Ἰσραὴλ. Καί γε οἱ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον, μὴ εἶναι ἐν τῇ πόλει τελισκομένην (88)· ὅτι ἐξ ἄλλου χωρίου ἔλθοῦσα πρὸς βραχὺ ἐκάθισεν ἐν τῇ πύλῃ· καί ἐνόμιζεν (89), ὅτι οὐδεὶς ἔγνω, ὅτι εἰσῆλθον εἰς αὐτήν. Καί μετὰ ταῦτα ἤλαθον εἰς Ἀγγυπτον πρὸς Ἰωσήφ διὰ τὸν λιμόν· μὲς ἑτῶν ἤμην, καί οἱ ἔζησα ἐκεῖ ἔτη.

ΙΓ'. « Καί νῦν ὅσα ἐγὼ ὑμῖν ἐντέλλομαι, ἀκούσατε, τέκνα μου, Ἰούδα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καί φυλάξατε πάντας τοὺς λόγους μου, τοῦ ποιεῖν πάντα τὰ δικαιώματα Κυρίου, καί ὑπακούειν ἐντολάς Θεοῦ. Καί μὴ πορεύεσθε ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν ὑμῶν, μηδὲ ἐνθυμῆσσεσθε διαβουλίαν ὑμῶν, ἐν ὑπερηφανίᾳ καρδίας ὑμῶν, καί μὴ καυχᾶσθε ἐν ἔργοις ἰσχύος νεότητος ὑμῶν,

(85) Corrui. In Græco, corrupti. Id.

(86) Νεότητος. Ψυχῆς καί τῆς νεότητος. Id.

(87) Post hos autem sermones. Posthæc. Id.

(88) Πόλει τελισκομένην. Πύλῃ τελωνομένην. Id. — Τελισκομένην, non est desponsata, ut reddit interpres Latine, sed scortum. Semel legitur in S. Script. de scorto masculino. Deuter. xxiii, 18. Alex.: οὐκ ἔσται τελισκόμενος πρὸς πᾶσαν εὐχὴν. DRACH.

(89) Καί ἐνόμιζεν. Νομίζων. GRAB.

ὅτι καί γε τοῦτο πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ γὼ καυχῆσάμενος, ὅτι ἐν πολλοῖς οὐκ ἠπάτησέ με πρόσωπον γυναικὸς εὐμόρφου, ὠνείδιζον Τρουθίην τὸν ἀδελφόν μου περὶ Βάλλας γυναικὸς πατρὸς μου· καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ζήλου καὶ τῆς πορνείας παρατάξατο ἐν ἐμοί, ἕως συνέπεσα εἰς Βηθσουὴ τὴν Χανααναίαν, καὶ εἰς Θάμαρ τὴν θυγατέρα τοῦ υἱοῦ μου. Καὶ ἔλεγον τῷ πενθερῷ μου· « Συμβουλεύσω τῷ πατρὶ μου, καὶ οὕτως λήψομαι τὴν θυγατέρα σου. » Καὶ ἔδειξέ μοι ἐπ' ὀνόματι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ χρυσοῦ πλῆθος ἀπειρον· ἦν γὰρ βασιλεύς. Καὶ αὐτὴν κοσμήσας ἐν χρυσῷ καὶ μαργαρίταις, ἐποίησεν ἡμῖν οἰνοχοεῖν ἐν τῷ δείπνῳ, ἐν κάλλει γυναικῶν. Καὶ ὁ οἶνος διέστρεψέ μοι τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἠμαύρωσε τὴν καρδίαν μου ἢ ἡδονή. Καὶ ἔραστοις αὐτῆς συνέπεσα, καὶ παρέβην ἐντολὴν Κυρίου, καὶ ἐντολὴν πατέρων μου, καὶ ἔλαβον αὐτὴν εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀνταπέδωκέ μοι Κύριος κατὰ τὸ διαβούλιον τῆς καρδίας μου, ὅτι οὐκ εὐφράνθη ἐν τοῖς τέκνοις αὐτῆς.

ΙΔ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ μεθύσκεσθε οἶνον· ὅτι οἶνος διαστρέφει τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐμβάλλει ὀργὴν (90) ἐπιθυμίας, καὶ ὁδηγεῖ εἰς πλάνην τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ γὰρ πνεῦμα τῆς πορνείας τὸν οἶνον, ὡς διάκονον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχει τοῦ νοός· ὅτι καί γε τὰ δύο ταῦτα ἀφισπῶσι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν γὰρ τις πῖνῃ οἶνον εἰς μέθην, ἐν διαλογισμοῖς βυρπαροῖς συνταράσσει τὸν νοῦν εἰς πορνείαν, καὶ ἐκθερμαίνει τὸ σῶμα εἰς μίξιν· καὶ εἰ πάρεστι τὸ τῆς ἐπιθυμίας αἴτιον, πράσσει τὴν ἀμαρτίαν (91), καὶ οὐκ αἰσχύνεται. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ οἶνος, τέκνα μου, ὅτι ὁ μεθύων οὐδὲν αἰδεῖται. Ἴδου γὰρ καμὲ ἐπλάνησε, μὴ αἰσχυνθῆναι πλῆθος ἐν τῇ πόλει· ὅτι ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων ἐξέκλινα πρὸς τὴν Θάμαρ, καὶ ἐποίησα ἀμαρτίαν μεγάλην, καὶ ἀνεκάλυφα κάλυμμα ἀκαθαρσίας υἱῶν μου. Πῖνῶν οἶνον, οὐκ ἠσχύνθη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλαβον γυναῖκα Χανααναίαν. Συνέσπευσ γὰρ χρῆζεις ὁ πῖνῶν οἶνον, τέκνα μου· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ σύνεσις τῆς οἰνοποσίας, ἵνα ἕως ὅτου ἔχει αἰδῶ, πῖνῃ· ἐὰν δὲ παρέλθῃ τὸν ὄρον τοῦτου, ἐμβάλλει εἰς τὸν νοῦν τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, καὶ ποιεῖ τὸν μέθυσον αἰσχρορῶρημονεῖν, καὶ παρανομεῖν, καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι, ἀλλ' ἔγκαυχᾶσθαι τῇ ἀτιμίᾳ, νομίζοντα εἶναι καλόν.

ΙΕ'. « Ὁ πορνεύων, καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας (92), ἐξέρχεται (93), δουλωθεὶς τῇ πορνείᾳ, ὡς καὶ γυμνωθεὶς. Ἐδῶκα γὰρ τὴν ῥάβδον μου, τουτέστι, τὸ στήριγμα τῆς ἐμῆς φύλης· καὶ τὴν ζώνην μου, τουτέστι, δύναμιν· καὶ τὰ διάδημα, τουτέστι, τὴν δόξαν τῆς βασιλείας μου. Καί γε μετανοήσας ἐπὶ τούτοις, οἶνον καὶ κρέας οὐκ ἔλαβον ἕως γῆρας, καὶ πᾶσαν εὐφροσύνην οὐκ εἶδον. Καὶ ἔδειξέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕως τοῦ αἰῶνος, κἂν βασιλεῖ, κἂν πτωχῷ, αἱ γυναῖκες κατακυριεύσουσι, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ἀροῦσι τὴν δόξαν, τοῦ δὲ ἀνδρείου τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ πτωχοῦ τὸ τῆς πτωχείας ἐλάχιστον στήριγμα.

(90) Ὀργήν. Suspicio legendum ὀργήν, *impetum*.

GRAB.

(91) Ἀμαρτίαν. Ἐπιθυμίαν. *Id.*

(92) Καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας. Ζημιού-

nis juventutis vestrae, quoniam et hoc est perniciosum in oculis Domini. Quia enim et ego gloriatum sum, quod in bellis non decepit me facies mulieris formosae, probro affeci Ruben fratrem meum de Balla uxore patris mei: et spiritus zeli et fornicationis constituit in me, donec incidi in Bessue Chananaeam, et in Thamar nuptam filiis meis. Et dicebam socero meo: Persuadebo patri meo, et ita accipiam filiam tuam. Et ostendit mihi nomine filiae suae auri multitudinem infinitam; erat enim rex. Et cum ornasset eam auro et margaritis, fecit nobis vinum effundi in caena, in pulchritudine mulierum. Et vinum pervertit oculos meos, et obscuravit cor meum voluptas. Et desiderans eam concidi, et transgressus sum mandatum Domini et mandatum patrum meorum, et accepi eam in uxorem. Et secundum consilium cordis mei retribuit mihi Dominus, quoniam non laetatus sum in filiis ejus.

XIV. « Et nunc, filii mei, ne inebriemini vino; quoniam vinum avertit intellectum a veritate, et immittit iram desiderii, et ducit in errorem oculos. Spiritus enim fornicationis vinum ut ministrum ad voluptates habet mentis; quoniam et duo haec auferunt potentiam hominis. Si enim aliquis biberit vinum in ebrietatem, cogitationibus sordidis conturbat intellectum in fornicationem, et accendit corpus ad misionem; et si adest desiderii causa, operatur peccatum, et non suffunditur pudore. Tale est vinum, filii mei, quoniam ebrius nihil erubescit. Ecce enim et me errare fecit, ut non erubescerem ob multitudinem in civitate; quoniam in oculis omnium declinavi ad Thamar, et feci peccatum magnum, et revelavi velamen immunditiae filiorum meorum. Cum biberem vinum, non verecundatus sum mandatum Dei, et accepi uxorem Chananaeam. Propter quod intellectu opus habet, qui bibit vinum, filii mei; et is est intellectus vini potationis, ut quandiu habet erubescerentiam, bibit; si vero transeat terminum hunc, immittit in intellectum spiritum erroris, qui facit ebrium turpia loqui, et iniqua agere, et non verecundari, sed et gloriari in ignominia, existimantem esse bonum.

XV. « Qui fornicatur, et nudatus regno, egreditur, servus effectus fornicationi, sicut et ego nudatus sum. Dedi enim (aliis) virgam meam, hoc est, firmamentum meae tribus; et zonam meam, hoc est, potentiam; et diadema, hoc est gloriam regni mei. Et poenitens de his, vinum et carnes non assumpsi usque ad senectutem, et omnem laetitiam nescivi. Et ostendit mihi angelus Dei, quod usque in saeculum, et regi, et pauperi, mulieres dominabuntur; et regis quidem tollent gloriam et virilis potentiam, et pauperis paupertatis minimum firmamentum.

μενος οὐκ αἰσθάνεται, καὶ δόξον οὐκ αἰσχύνεται. Κἂν γὰρ τις βασιλεύσῃ, πορνεύων γυμνούμενος. *Id.*

(93) Ἐξέρχεται. Οὐκ. *Id.*

XVI. « Custodite ergo, filii mei, terminum vini. A Sunt enim in eo quatuor spiritus perniciosi; concupiscentiæ, inflammationis, luxuriæ, et turpis luctu. Si hibatis vinum in lætitiâ, cum timore Dei erubescetes, vivetis. Si enim bibatis non erubescetes, et recedat Dei timor, jam efficitur ebrietas, et subintrat inverecundia. Si vero neque omnino bibetis (95), ut non peccetis in verbis contumeliæ, et pugnæ, et calumniæ, et transgressionis mandatorum Dei, et pereatis ante tempus vestrum. Nam mysteria Dei et hominum alienis revelat vinum (ut et ego mandata Dei et mysteria Jacob patris mei revelavi Chananitidi Bessue) quibus vetuit Deus revelare. Sed et belli et conturbationis causa efficitur vinum.

XVII. « Mando igitur vobis, filii mei, ut non diligatis argentum, neque inspiciatis in pulchritudinem mulierum; quia et propter argentum et formositatem erravi in Bessue Chananzæam. Novi enim, quod propter duo hæc erit genus meum in nequitia; quoniam et sapientes viros filiorum meorum alienabunt, et regnum Judæ minuent, quod dedit mihi Dominus in obedientia patris. Nunquam enim contristavi verbum patris mei Jacob, quoniam omnia quæ dixit, faciebam. Et Abraham pater patris mei benedixit mihi, ut regnarem in Israel; et Isaac benedixit mihi simili modo. Et ego novi, quod ex nie stabit regnum.

XVIII. « Et legi in libris Enoch justi, quanta mala facietis in extremis diebus. Cavete igitur, filii mei, a fornicatione et avaritia; audite Judam patrem vestrum, quoniam ista separant a lege Dei, et excæcant consilium animæ, et superbiam docent, et non patiuntur hominem misericordiam exhibere proximo suo, privant animam ipsius omni honore, et continent ipsum in laboribus et doloribus, et amovent somnum ab eo, consumunt carnes ipsius, et sacrificia Dei impediunt, et benedictiones non memorant, et prophetæ loquenti non obediunt, et verbo pietatis offenduntur. Duabus enim passionibus contrariis mandatis Dei serviens, Deo obedire non potest, quoniam excæcaverunt animam ejus, et in die, sicut in nocte ambulat.

XIX. « Filii mei, avaritia ad idola ducit, quoniam in errore per argentum, eos qui non sunt, deos dominant; et facit habentem eam in exstasi incidere. Propter argentum (98) ego perdidit filios meos; et nisi pœnitentia carnis meæ, et humilitas animæ meæ et orationes Jacob patris mei (obstitissent), sine liberis increper. Sed Deus patrum meorum, misericors et clemens, cognovit quod in ignorantia feci. Excæcavit enim me princeps erroris, et ignoravi, sicut homo, et sicut caro, in peccatis corruptus. Et co-

(94) *El δὲ μηδὲ ὄλωσ πίντε.* Corrige ex Oxon. cod. *τί δὲ λέγω, μηδ' ὄλωσ πίνετε.* GRÆV.

(95) *Si vero neque omnino bibetis.* Quid vero dicam? ne omnino bibatis. Id.

(96) *Λόγον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς.* Ἰακώβ τὸν πατέρα. Id.

(97) *Ὁὐ μνημεύεται.* Θεοῦ οὐ μνημονεύει. Id.

IQ'. « Φυλάσσετε οὖν, τέκνα μου, τὸν ὄρον τοῦ οἴνου. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ τέσσαρα πνεύματα πονηρὰ ἐπιθυμίας, πυρώσεως, ἀσωτίας, ἀισχροκερδείας. Ἐὰν πίνητε οἶνον ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ φόβου Θεοῦ αἰδοῦμενοι, ζήσεσθε. Ἐὰν γὰρ πίνητε μὴ αἰδοῦμενοι, καὶ ἀποστῆ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, λοιπὸν γίνεται μέθη, καὶ παρεισέρχεται ἡ ἀναίσχυντία. Εἰ δὲ μηδὲ ὄλωσ πίντε (94), ἵνα μὴ ἀμάρτητε ἐν λόγοις ὕβρεως, καὶ μάχης, καὶ συκοφαντίας, καὶ παραβάσεως ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ ἀπολείθε οὐκ ἐν καιρῷ ὑμῶν. Καίγε μυστήρια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀλλοτρίοις ἀποκαλύπτει ὁ οἶνος (ὡς καὶ ἐντολὰς Θεοῦ καὶ μυστήρια Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου ἀπεκάλυψα τῇ Χανανίτιδι Βησσοῦ) ὡς εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ ἀποκαλύψαι. Καὶ δὲ πολέμου καὶ ταραχῆς αἰτίας γίνεται ὁ οἶνος.

IZ'. « Ἐντέλλομαι οὖν ὑμῖν, τέκνα μου, μὴ ἀγαπᾶν ἀργύριον, μηδὲ ἐμβλέπειν εἰς κάλλος γυναικῶν· ὅτι καίγε δι' ἀργύριον, καὶ δι' εὐμορφίαν ἐπλανήθη ἐἰς Βησσοῦ τὴν Χαναναίαν. Ὅτι οἶδα ἐγὼ, ὅτι διὰ τὰ δύο ταῦτα ἔσται τὸ γένος μου ἐν πονηρίᾳ· ὅτι καίγε σοφοὺς ἀνδρας τῶν υἱῶν μου ἀλλαιώσουσι, καὶ βασιλείαν Ἰούδα σμικρυνθῆναι ποιήσουσιν, ἣν ἔδωκέ μοι Κύριος ἐν ὑπακοῇ πατρὸς. Οὐδέποτε γὰρ ἐλύπησα λόγον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς (96) μου, ὅτι πάντα, ὅσα εἶπεν, ἐπόλουν. Καὶ Ἀβραάμ ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς μου εὐλόγησέ με, βασιλεύειν ἐν Ἰσραὴλ· καὶ Ἰσαὰκ εὐλόγησέ με ὁμοίως. Καὶ ἐγὼ οἶδα, ὅτι ἐξ ἐμοῦ στήσεται τὸ βασίλειον.

III'. « Καίγε ἔγνω ἐν βιβλίοις Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅσα κακὰ ποιήσετε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Φυλάξασθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τῆς πορνείας καὶ τῆς φιλαργυρίας· ἀκούσατε Ἰούδα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὅτι ταῦτα ἀφιστᾶ νόμου Θεοῦ, καὶ τυφλοὶ τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς, καὶ ὑπερφηανίαν ἐκδιδάσκει, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἀνδρα ἐλεῆσαι τοῦ πλησίον αὐτοῦ, στερίσκει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἀγαθωσύνης, καὶ συνέχει αὐτὸν ἐν μόχθοις καὶ πόνοις, καὶ ἀφιστᾶ ὕπνον αὐτοῦ, καταπαναῖ σάρκα αὐτοῦ, καὶ θυσιάς Θεοῦ ἐμποδίζει, καὶ εὐλογίας οὐ μὲνηται (97), καὶ προφητῆ λαλοῦντι οὐκ ὑπακούει, καὶ λόγῳ εὐσεβείας προσοχθίζει. Δυσὶ γὰρ πάθεισιν ἐναντίοις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ δουλεύων, Θεῷ ὑπακούειν οὐ δύναται, ὅτι ἐτύφλωσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἐν νυκτὶ, πορεύεται.

IV'. « Τέκνα μου, ἡ φιλαργυρία πρὸς εἰδωλα ὀδηγεῖ, ὅτι ἐν πᾶσι δι' ἀργυρίου τοὺς μὴ ὄντας θεοὺς ὀνομάζουσι· καὶ ποιεῖ τὸν ἔχοντα αὐτὴν εἰς ἔκστασιν ἐμπεσεῖν. Δι' ἀργυρίου ἐγὼ ἀπώλεσα τὰ τέκνα μου, καὶ εἰ μὴ ἡ μετάνοια τῆς σαρκὸς μου, καὶ ἡ ταπεινώσις τῆς ψυχῆς μου, καὶ αἱ εὐχαὶ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου, ἄτεκνος εἶχον ἀποθανεῖν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, ὁ οἰκτιρῶν καὶ ἐλεῆμων, συνέγνω ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ ἐποίησα. Ἐτύφλωσε γὰρ με ὁ ἄρχων τῆς πλάνης, καὶ ἠγνόησα, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς σὰρξ (99), ἐν ἀμαρ-

(98) *Propter argentum.* Duo verba ista ad præcedentem periodum sunt referenda, si Græcum lectum sequi velimus, in cuius utroque exemplari, tam Oxon. quam Cantab. post δι' ἀργυρίου est punctuam; melius vero, juxta hanc versionem. Id.

(99) *Σὰρξ.* Omissum. Id.

ταίς φθαρταίς. Καὶ ἐπέγνω τὴν ἑμαυτοῦ ἀσθένειαν, ὡμιζὼν ἀκαταμάχτητος εἶναι.

Κ'. « Ἐπίγνωτε οὖν (100), τέκνα μου, ὅτι δύο πνεύματα σχολάζουσι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς πλάνης· καὶ μέσον ἐστὶ τὸ τῆς συνέσεως τοῦ νοῦς, οὗ ἐὰν θέλῃ κλίνειν. Καί γε τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τῆς πλάνης, γέγραπται ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐν ἑκαστῷ αὐτῶν γνωρίζει Κύριος. Καὶ οὐκ ἐστὶ καιρὸς, ἐν ᾧ δυνήσεται λαθεῖν ἀνθρώπων ἔργα, ὅτι ἐν στήθει ὁστέων αὐτὰ ἐγγέγραπται ἐνὸς Κυρίου. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαρτυρεῖ πάντα, καὶ κατηγορεῖ πάντων, καὶ ἐμπειρίσται ἅμαρτησας ἐκ τῆς ἰδίας καρδίας, καὶ ἀραὶ πρόσωπον οὐ δύναται πρὸς τὸν κριτὴν.

ΚΑ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν Λεβὶ, ἵνα διαμείνητε· καὶ μὴ ἐπαίρεσθε ἐπ' αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆτε. Ἐμοὶ γὰρ ἔδωκε Κύριος τὴν βασιλείαν, καὶ κείνῳ τὴν ἰσραελίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν βασιλείαν τῇ ἱερουσύνῃ. Ἐμοὶ ἔδωκε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κείνῳ τὰ ἐν οὐρανοῖς. Ὡς ὑπερέχει αὐρανὸς τῆς γῆς, οὕτως ὑπερέχει Θεοῦ ἰσραελία τῆς ἐπὶ γῆς βασιλείας (1). Καὶ γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ σὲ ἐξελέξατο Κύριος ἐγγίξαι αὐτῷ, καὶ ἐσθίειν τράπεζαν αὐτοῦ, καὶ ἀπαρχὰς ἐντροφημάτων υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἐση αὐτοῖς (2) ὡς ἡ θάλασσα. Ὡσπερ γὰρ ἐν αὐτῇ δίκαιοι καὶ ἀδικοὶ χειμάζονται, οἱ μὲν αἰχμαλωτίζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦντες· οὕτως καὶ ἐν σοὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων, οἱ μὲν κινδυνεύουσιν αἰχμαλωτίζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦσιν ἀρπάζοντες. Ὅτι οἱ βασιλεύοντες ἐσονται, ὡς κῆτη, καταπίνοντες ἀνθρώπους, ὡς ἰχθύας· θυγατέρας καὶ υἱοὺς ἐλευθέρους καταδουλοῦσιν· οἴκους, ἀγρούς, ποιμνία, χρήματα ἀρπάσουσι· καὶ πολλῶν σάρκας ἀδίκως κρέατος καὶ ἰσθίει χορτάσουσι, καὶ πραχόφουσιν ἐπὶ τὸ κακὸν ἐν πλεονεξίᾳ ὑψούμενοι. Καὶ ἐσονται ὡς καταγιγῆδες ψευδοπροφήται, καὶ πάντας δικαίους διώξονται.

ΚΒ'. « Ἐπάξει δὲ αὐτοῖς Κύριος· διαίρεσεις κατ' ἀλλήλων, καὶ πόλεμοι συνεχεῖς ἐσονται ἐν Ἰσραὴλ, καὶ ἐν ἀλλοφύλοις συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία μου, ἕως τοῦ ἔλθειν τὸ σωτήριον τῷ Ἰσραὴλ, ἕως παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἡσυχάσαι τὸν Ἰακώβ ἐν εἰρήνῃ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ αὐτὸς φυλάξει κράτος βασιλείας μου ἕως τοῦ αἰῶνος. Ὅρκῳ γὰρ ὤμοσέ μοι Κύριος, μὴ ἐκλείψειν τὸ βασίλειόν μου ἐκ τοῦ σπέρματός μου, πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τοῦ αἰῶνος.

ΚΓ'. « Πολλὴ δὲ λύπη μοι ἐστὶ, τέκνα μου, διὰ τὰς ἀσελγείας καὶ γοητείας, καὶ εἰδωλοατρείας, ἃς ποιήσατε εἰς τὸ βασίλειον, ἐγγαστριμύθοις ἀκολουθοῦντες, κληδόσι (3), καὶ δαίμοσι πλάνης. Τὰς θυγατέρας ὁμῶν μουσικὰς καὶ δημοσίας ποιήσατε, καὶ ἐπιμιγήσατε ἐν βδελύγμασιν ἐθνῶν· ἀνθ' ὧν ἄξει Κύριος ἐφ' ὑμᾶς λιμὸν, θάνατον καὶ ρομφαίαν, ἐκδικούσαν πολιορκίαν, καὶ κύναν εἰς διασπασμὸν, ἐχθρῶν καὶ φίλων ὀνειδισμοὺς, ἀπώλειαν καὶ (4) ἀφακελισμὸν

¹³ Rom. II, 14, 15.

(100) Ἐπίγνωτε οὖν. Omissa integra hæc perodus. Ib.

(1) Βασιλείας. Βασιλείας, ἐὰν μὴ δι' ἀμαρτίας ἐκπέση Κυρίου, καὶ κυριεσθῆ ὑπὸ ἐπιγείας, addit cœlex Ὀχοι.

A gnoscēbam tandem mei ipsius infirmitatem, qui existimassem me inexpugnabilem esse.

XX. « Cognoscite igitur, filii mei, quod duo spiritus vacant homini, spiritus veritatis, et spiritus erroris; et medius est spiritus intellectus mentis, cujus est, quo vult inclinare. Et quæ sunt veritatis, et quæ sunt erroris, scripta sunt super pectus hominis ¹³, et unumquodque eorum cognoscit Dominus. Et non est tempus, in quo poterunt latere hominum opera; quoniam ea in pectore ossium inscripta sunt coram Domino. Et spiritus veritatis testimonium perhibet de omnibus, et accusat omnia; et adustus est qui peccat ex proprio corde, et levare faciem non potest ad judicem.

XXI. « Et nunc, filii mei, diligite Levi, ut permaneat; et non efferamini super ipsum, ut non dispereatis. Mihi enim dedit Dominus regnum, et illi sacerdotium, et subiecit regnum sacerdotio. Mihi dedit quæ in terra; illi vero, quæ sunt in cælis. Ut supereminet cælum terræ, ita supereminet Dei sacerdotium regno quod est in terra. Etenim ipsum supra te elegit Dominus appropinquare ipsi, et comedere mensam ipsius, et primitias deliciarum filiorum Israel: et eris eis ut mare. Quemadmodum enim in mari justus et injustus hiemant, hi quidem captivi facti, hi vero ditati: ita et in te omne genus hominum, hi quidem periclitantur in captivitate acti, hi vero ditantur rapientes. Quoniam qui regnant erunt sicut eete, deglutientes homines velut pisces: filias et filios liberos in servitutem redigent; domos, agros, greges, pecunias rapient; et multorum carnibus injuste corvos et ibices saturabunt, et proficient in malum in avaritia exaltati. Et erunt ut procellæ pseudoprophetæ, et omnes justos persequentur.

XXII. « Inducet autem eis Dominus divisiones inter se, et bella continua erunt in Israel, et in alienigenis consummabitur regnum meum, donec veniet salutare Israel, usque ad adventum Dei justitiæ, ut quiescat Jacob in pace, et omnes gentes. Et ipse custodiet potestatem regni mei usque in sæculum. Juramento enim juravit mihi Dominus, non defecturum regnum meum e semine meo, omnibus diebus, usque in sæculum.

XXIII. « Multa autem tristitia mihi est, filii mei, propter impudicitias, et sortilegia, et idololatrias, quas facietis in regnum, ventriloquos sequentes, divinationes et dæmonas erroris. Filias vestras cantatrices et publicas facietis, et immiscebimini abominationibus gentium; pro quibus ducet Dominus super vos famem et pestilentiam, mortem et gladium, ulciscentem obsidionem, et canes in dilaniationem, inimicorum et amicorum opprobria,

(2) Καὶ ἐση αὐτοῖς. Add. οὗ δὲ ἐση βασιλεὺς Ἰακώβ. GRAB.

(3) Ἀκολουθοῦντες, κληδόσι. Ἐξακολουθοῦντες, omissa sequenti voce κληδόσι. Ib.

(4) Καὶ κύναν εἰς διασπασμὸν, ἐχθρῶν καὶ φί-

perditionem et tabem oculorum, puerorum occisionem, et uxorum ablationem, possessionum rapinam, terræ desolationem, templi Dei incendium, vestri ipsorum servitatem in gentibus; et excident e vobis eunuchos uxoris suis, donec revertamini ad Dominum in integro corde, penitentes, et ambulantes in omnibus mandatis Dei, et visitet vos Dominus in misericordia, et reducat a captivitate inimicorum vestrorum.

XXIV. « Et post hæc oriatur vobis astrum ex Jacob in pace, et exsurgat homo ex semine meo, ut sol justitiæ, ambulans cum filiis hominum in mansuetudine et justitia, et quidquam peccati non invenietur in eo. Et aperientur super ipsum caeli, ad effundendum Spiritum, benedictionem Patris sancti: et ipse effundet spiritum gratiæ super vos, et eritis ei filii in veritate, et ambulabitis in præceptis illius primis et ultimis. Hic est germen Dei Altissimi, et hic est fons in vitam omnis carnis. Tunc refulgebit sceptrum regni mei, et a radice vestra nascetur propago; et in eo ascendet virga justitiæ gentibus, ut judicet et salvet omnes invocantes Dominum.

XXV. « Et post hæc resurget Abraham, et Isaac, et Jacob in vitam; et ego, et fratres mei principes, sceptrum vestrum in Israel erimus. Levi primus, secundus ego, tertius Joseph, quartus Benjamin, quintus Simeon, sextus Isachar, et ita deinceps omnes. Et Dominus benedixit Levi; angelus faciei me; virtutes gloriæ Simeon; cælum Ruben; Isachar terra; mare Zabulon; montes Joseph; tabernaculum Benjamin; luminaria Dan; deliciae Nephthalim; sol Gad; oliva Aser: et erit unus populus Domini, et lingua una; et non erit amplius spiritus erroris Beliar, quoniam mittetur in ignem in sæculum. Et qui in tristitia mortui sunt, resurgent in gaudio; et qui in paupertate propter Dominum, ditabuntur; et qui in inopia, saturabuntur; et qui in infirmitate, fortificabuntur; et qui propter Dominum mortui sunt, evigilabunt in vita. Et cervi Jacob current in exultatione, et aquilæ Israel volabunt in gaudio; impii vero tristabuntur, et peccatores lugebunt, et omnes populi glorificabunt Dominum in sæcula.

XXVI. « Custodite igitur, filii mei, omnem legem Domini, quoniam spes est omnibus dirigentibus viam ejus. » Et dixit eis: « Centum decem et novem annorum ego morior hodie in oculis vestris. Nemo me sepeliat in pretiosa veste, vel ventrem meum

των ανειδισμοϋς, ἀπώλειαν καί. Desunt omnia, et loco sequentis vocis σφακελισμόν posita vox λήμην. GRAB.

(5) Ὑπαρχόντων ἀρπαγήν. Desunt. Ib.

(6) Ἀναγάπη. Ἀναγάγη, quæ lectio multo melior est, altera prorsus vitiosa. Neque enim ἀναγάπη usquam alibi legitur; nec sequens ἀπό ad aliquam vocem præcedentem referri potest. Ib.

Α ὀφθαλμῶν, νηπιῶν ἀναίρεσιν, καὶ συμβίων ἀφαίρεσιν, ὑπαρχόντων ἀρπαγήν (5), γῆς ἐρήμωσιν, καὶ Θεοῦ ἐμπουρισμῶν, ὁμῶν αὐτῶν δουλείαν ἐν ἔθνεσιν· καὶ ἐκτεμοῦσιν ἐξ ὁμῶν εἰς εὐνούχους ταῖς γυναῖδας αὐτῶν, ἕως ἂν ἐπιστρέψετε πρὸς Κύριον ἐν τελείᾳ καρδίᾳ, μεταμελούμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν πάσῃ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπισκέψεται ὑμᾶς Κύριος ἐν ἐλέει, καὶ ἀναγάπη (6) ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν.

ΚΔ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν ἀστρον ἢ Ἰακώβ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματός μου, ὡς ὁ ἥλιος δικαιοσύνης, συμπεριεμένος τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐν πραότητι καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσα ἁμαρτία οὐχ εὐρεθήσεται ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀνοιγήσονται ἐπ' αὐτὸν οἱ οὐρανοί, ἐκίει Πνεῦμα, εὐλογίαν Πατρὸς ἀγίου· καὶ αὐτὸς ἐκίει πνεῦμα χάριτος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσθε αὐτῷ εἰς υἱὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ πορευέσθε ἐν προστάγματι: ἀπὸ πρῶτοις καὶ ἐσχάτοις (7). Οὗτος ὁ βλαστός Θεοῦ ἡέστου, καὶ αὐτὴ ἡ πηγὴ εἰς ζωὴν πάσης σαρκός. Τῶν ἀναλάμψει (8) σκῆπτρον βασιλείας μου, καὶ ἀπὸ τῆς βίβλης ὁμῶν γενήσεται πυθμὴν· καὶ ἐν αὐτῷ ἀναθήσεται βῆθος δικαιοσύνης τοῖς ἔθνεσιν, κρίνειν καὶ πάντα πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους Κύριον.

ΚΕ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσεται Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, εἰς ζωὴν· καὶ ἐγὼ, καὶ οἱ ἀδελφοί μου ἔξαρχοι, σκῆπτρον ἡμῶν (9) ἐν Ἰσραὴλ ἐσμεθα. Λεὐὶ πρῶτος, δεῦτερος ἐγὼ, τρίτος Ἰωσήφ, τέταρτος Βενιαμὴν, πέμπτος Συμεὼν, ἕκτος Ἰακώβ, καὶ οὕτως καθέξῃ πάντες. Καὶ Κύριος εὐλόγησεν τὸν Λεὐὶ· ὁ ἀγγελοῦ τοῦ προσώπου ἐμέ· αἱ δυνάμεις τῆς δόξης τὸν Συμεὼν· ὁ οὐρανὸς τὸν Ρουβὴν· καὶ Ἰσαχάρ ἡ γῆ· ἡ θάλασσα τὸν Ζαβουλὼν· τὰ ὄρη τῆς Ἰωσήφ· ἡ σκηνὴ τὸν Βενιαμὴν· οἱ φωστῆρες τὸν Δάν· ἡ τρυφή τὸν Νεφθαλεὶμ· ὁ ἥλιος τὸν Γάδ· ἐλαία τὸν Ἀσήρ· καὶ ἔσται εἰς λαὸν Κυρίου, καὶ γλῶσσα μία· καὶ οὐχ ἔσται ἐτι πνεῦμα πλάνης τῷ Βελιάρ, ὅτι ἐμολήθησεται ἐν τῷ πυρὶ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ οἱ ἐν λύπῃ τελευτήσαντες ἀναστήσονται ἐν χαρῇ· καὶ οἱ ἐν πτωχείᾳ διὰ Κύριον, πλουτισθήσονται· καὶ οἱ ἐν πενίᾳ, χορτασθήσονται, καὶ οἱ ἐν ἀσθενείᾳ, ἰσχύσουσι, καὶ οἱ διὰ Κύριον ἀποθανόντες ἐξπυσθήσονται ἐν ζωῇ. Καὶ οἱ ἔλαφοι Ἰακώβ δραμονοῦσιν ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ οἱ ἀετοὶ Ἰσραὴλ πετασθήσονται ἐν χαρῇ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς πενήθουσι, καὶ ἁμαρτωλοὶ κλαύσουσι, καὶ πάντες οἱ λαοὶ δοξάσουσι Κύριον ἐν αἰῶνας.

ΚΖ'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, πάντα τὸν νόμον Κυρίου, ὅτι ἐλίπς ἐστὶν πᾶσι τοῖς κατευθύνουσι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· « ριθ' ἐτῶν ἐπιθήσκω ἐγὼ σήμερον ἐν ὀφθαλμοῖς ὑμῶν. Μηδὲς μὲ ἐνταφιάσῃ πολυτελεῖ ἐσθῆτι, ἢ ἀναβρῆξαι τὴν

(7) Καὶ πορευέσθε ἐν προστάγματι: ἀπὸ πρῶτοις καὶ ἐσχάτοις. Desunt in Oxoniensi. Puto vero pro προστάγματι, legendum pluraliter προστάγματα, ut sequentia verba indicant. Ib.

(8) Τότε ἀναλάμψει. Omissa omnia usque ad δοξάσουσι Κύριον εἰς αἰῶνας, sive usque ad finem sequentis paragraphi. Ib.

(9) Ἡμῶν. Lego potius ὑμῶν. Ib.

λίαν μου, ὅτι ταῦτα μέλλουσι ποιεῖν οἱ βασιλεύοντες. **A** rescindat, quoniam hæc facturi sunt regnantes. Et reducite me in Hebron vobiscum. Et cum hæc dixisset, obdormivit Judas; et fecerunt filii ejus secundum omnia quæ mandavit eis, et sepelierunt eum in Hebron cum patribus suis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Διαθήκη Ἰσαχάρ, περὶ ἀπλότητος.

A' Ἀντίγραφον λόγων Ἰσαχάρ. Καλέσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐκούσατε, τέκνα, Ἰσαχάρ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἐνωκίσασθε ῥήματα ἡγαπημένοι (10) ὑπὸ Κυρίου. Ἐγὼ ἐτέχθην πέμπτος υἱὸς τῷ Ἰακώβ, ἐν μισθῷ τῶν μανδραγόρων. Ἰακώβ (11) γὰρ ἤνεγκε μανδραγόρους (12) ἐκ τοῦ ἀγροῦ, καὶ προαπαντήσασα Ῥαχὴλ ἑλαβεν αὐτούς (13). Ἐκλαίει δὲ Ῥουθίμ, καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ αὐτοῦ ἐξῆλλε Λία ἡ μήτηρ μου. Ταῦτα δὲ ἦσαν μῆλα εὐώδημα (14), ἃ ἐποίησε ἡ γῆ Ἀράμ ἐν ὕψει ὑποκάτω φάραγγος ὑδάτων. Εἶπε δὲ Ῥαχὴλ· Οὐ δώσω σοι αὐτά, ὅτι ἔσονται μοι ἀντὶ τέκνων. Ἦσαν δὲ μῆλα δύο. Καὶ εἶπε Λία· Ἰκανούσθω σοι, ὅτι ἑλαβες τὸν ἄνδρα παρθενείας μου· μὴ καὶ ταῦτα λήψῃ; Ἡ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ, ἔστω σοι Ἰακώβ τὴν νύκτα ταύτην ἀντὶ τῶν μανδραγόρων τοῦ υἱοῦ σου. Εἶπε δὲ Λία πρὸς αὐτήν· Μὴ καυχῶ, καὶ μὴ δοξάζου· ἐμὸς γὰρ ἔστιν ὁ Ἰακώβ, καὶ γυνὴ νεότητος αὐτοῦ. Ἡ δὲ Ῥαχὴλ εἶπε· Τί οὖν; ὅτι ἐμὸι πρῶτον (15) ἤρμωσαί, καὶ δὲ ἐμὲ ἐδούλευσε τῷ πατρὶ ἡμῶν ἔτη ἰδ'. Τί σοι ποιήσω, ὅτι ἐπλήθυνεν ὁ δόλος καὶ ἡ πανουργία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ δόλος προχωρεῖ ἐπὶ τῆς γῆς; Εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἂν ἦς σὺ ὁρώσα πρόσωπον Ἰακώβ· οὐ γὰρ γυνὴ αὐτοῦ εἶ σὺ, ἀλλ' ἐν ὄλω ἀντ' ἐμοῦ εἰσῆχθης. Καὶ ἐπλάνησέ με ὁ πατήρ μου, καὶ μεταστῆσας με τῇ νυκτὶ ἐκέλευ, οὐκ εἰσέει με ἰδεῖν· ὅτι εἰ ἤμην ἐκεῖ, οὐκ ἐγένετο τοῦτο. Καὶ εἶπε Ῥαχὴλ· Λάβε ἓνα (16) μανδραγόραν, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐνὸς ἐκμισθῶ (17) σοι αὐτὸν ἐν μιᾷ νυκτί. Καὶ ἔγνω Ἰακώβ τὴν Λίαν, καὶ συλλαβούσῃ δὲ ἐτεκε· καὶ διὰ τὸν μισθὸν ἐκλήθη Ἰσαχάρ. **B'** Ὅτε ὤφθη τῷ Ἰακώβ ἄγγελος Κυρίου, λέγων, ὅτι δύο τέκνα Ῥαχὴλ τέξεται, ὅτι διέπτυσσε συνουσίαν ἄνδρος, καὶ ἐξελέξατο ἐγκράτειαν. Καὶ εἰ μὴ Λία ἡ μήτηρ μου ἀπέδω ἀντὶ συνουσίας τὰ δύο μῆλα, ὁκτὼ υἱοὺς εἶχε τεκεῖν· διὰ τοῦτο ἐξ ἔτεκε, τοὺς δὲ δύο Ῥαχὴλ, ὅτι ἐν μανδραγόραις ἐπεσκέψατο αὐτήν ὁ Κύριος. Εἶδε γὰρ, ὅτι διὰ τέκνα ἤθελε συνεῖναι τῷ Ἰακώβ, καὶ οὐ διὰ φιληδονίαν. Προσθεῖσα γὰρ καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέδοτο τὸν Ἰακώβ, ἵνα λάβῃ καὶ τὴν ἄλλην μανδραγόραν (18). Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μανδραγόραις (19) ἐπήκουσε Κύριος τῆς Ῥαχὴλ· ὅτι, καί γε ποθήσασα αὐτοῦς (20), οὐκ ἔφαγεν, ἀλλ' ἀνέθηκεν

CAPUT V.

Testamentum Isachar, de simplicitate.

I. Transcriptum verborum Isachar. Cum vocasset nios suos, dixit eis: Audite filii Isachar patrem vestrum, auribus percipite verba dilecti a Domino. Ego sum natus quintus filius Jacob, in mercede mandragnarum. Ruben enim attulit mandragnoras ex agro, et præobvians Rachel accepit eas. Flevit autem Ruben, et in voce ipsius exivit Lia mater mea. Mandragnaræ autem erant mala odorifera, quæ producit terra Aram in excelso sub valle aquarum. Dixit autem Rachel: Non dabo hæc tibi, quoniam erunt mihi pro filiis. Erant autem mala duo. Et dixit Lia: Sufficiat tibi, quoniam accepisti virum virginitatis meæ; num et hæc accipies? Illa vero dixit: Ecce, sit Jacob tibi nocte hæc pro mandragnarum filii tui. Dixit autem ei Lia: Ne jactes, et ne glorieris; meus enim est Jacob, et ego uxor juventutis ejus. Rachel vero dixit: Quid igitur? quoniam mihi primo copulatus est, et propter me servivit patri nostro annis quatuordecim. Quid tibi faciam, quoniam multiplicatus est dolus et astutia hominum, et dolus procedit in terra? Si autem secus esset, non utique tu videres faciem Jacob; non enim uxor ipsius tu es, sed in dolo pro me inducta es. Et seduxit me pater meus, et transfrens me nocte illa, non permisit me videre; quoniam si fuisset illic, non factum fuisset hoc. Et dixit Rachel: Accipe unam mandragnarum, et pro una in mercedem do tibi eum in una nocte. Et cognovit Jacob Liam, et concipiens me peperit; et propter mercedem vocatus sum Isachar.

II. Tunc apparuit Jacob angelus Domini, dicens, quod duos filios Rachel pariet, quoniam respuit coitum viri, et elegit continentiam. Et nisi Lia mater mea pro coitu reddidisset duo mala, octo filios paritura fuisset; propter hoc sex peperit, duos vero Rachel, quoniam in mandragnarum visitavit eam Dominus. Scivit enim, quod propter filios voluit coire cum Jacob, et non propter desiderium voluptatis. Apponens enim et in crastino reddidit Jacob, ut acciperet et aliam mandragnarum. Propter hoc in mandragnarum exaudivit Dominus Rachel; quoniam et desiderans eas, non comedit, sed

(10) Ἠγαπημένοι. Ἠγαπημένου. GRAB.

(11) Ἰακώβ. Ῥουθίμ; et quidem recte, unde et Latinam versionem cortexi. **Id.**

(12) Μανδραγόρους. Μανδραγόραν. **Id.** — Μανδραγόρων et μανδραγόρους, nominum instar simplicium in os desinentium; sed paulo inferius leges μανδραγόρων et μανδραγόραις. In Vet. Test. et apud profanos scriptores solummodo ὁ μανδραγόρας καὶ μανδραγόρης vel ἡ μανδραγόρα invenitur. Unde hoc in loco corrigendum puto: μανδρογορῶν et μανδραγόρας. **DRACH.**

(13) Αὐτοῦς. Αὐτήν. GRAB.

(14) Ταῦτα δὲ ἦσαν μῆλα εὐώδημα. Αὕτη δὲ ἦν μῆλα εὐοσμία. **Id.**

(15) Πρῶτον. Πρῶτερόν σου. **Id.**

(16) Ἐνα. Μίαν. **Id.**

(17) Τοῦ ἐνὸς ἐκμισθῶ. Ταύτης ἐκμισθῶσω. **Id.**

(18) Τὴν ἄλλην μανδραγόραν. Τὴν ἄλλην μανδραγόραν. **Id.**

(19) Τοῖς μανδραγόραις. Ταῖς μανδραγόραις. **Id.**

(20) Αὐτοῦς. Αὐτάς. Sic et paulo post. **Id.**

reposuit eas in domo Domini, offerens sacerdoti Altissimi, qui erat in tempore illo.

III. « Quando igitur factus sum vir, filii mei, ambulavi in rectitudine cordis, et factus sum agricola patrum meorum, et fratrum meorum, et attuli fructus ex agris secundum tempus eorum, et benedixit mihi pater meus, videns quod in simplicitate ambulabam. Et non eram perscrutator in actibus meis, neque perniciosus et invidens proximo meo; non oblocutus sum alicui, neque vituperavi vitam hominis ambulans in simplicitate oculorum. Propter hoc triginta annorum accepi mihimet uxorem, quoniam labor devoraverat fortitudinem meam. Et non animadvertēbam voluptatem mulieris, sed per laborem somnus meus circumdedit me, et semper gavisus est in simplicitate mea pater meus. Si quid enim laborabam, omnem fructum et omne primum germen primum per sacerdotem Domino offerebam, deinde patri meo, et tunc ego (24). Et Dominus duplicavit bona in manibus meis. Scivit autem et Jacob, quod Deus cooperatur simplicitati mee: omni enim pauperi et omni afflicto tribuebam terræ bona in simplicitate cordis.

IV. « Et nunc audite me, filii, et ambulate in simplicitate cordis, quoniam novi in ipsa omne beneplacitum Domini. Simplex aurum non concupiscit, proximum non circumvenit, cibos varios non appetit, vestem diversam non vult, tempora longa sibi non præscribit vivere, sed solum recipit voluntatem Dei; et spiritus erroris nil valebunt adversus eum. Non enim novit recipere pulchritudinem mulieris, ut non in perversione coinquinet mentem suam; non zelus in consiliis ejus superveniet; non invidia liquescit animam ejus, neque lucrum in insatiabilitate excogitat; sed ambulat in rectitudine vitæ, et omnia videt in simplicitate, non recipiens oculis malignitates ab errore mundi, ut non videat perverse aliquod mandatorum Dei.

V. « Custodite igitur, filii mei, legem Dei, et simplicitatem possidete, et in innocentia ambulate, non nimis curiose scrutantes mandata Domini, et proximi actiones; sed diligite Dominum et proximum, pauperis et infirmi miseremini. Supponite dorsum vestrum ad agrum colendum, et laborandum in operibus terræ, secundum unamquamque agriculturam dona cum gratiarum actione Domino offerentes; quoniam in primis germinibus fructuum terræ benedixit tibi Dominus, sicut benedixit omnibus sanctis, ab Abel usque ad hoc tempus. Non enim datur tibi alia pars, quam pinguedinis terræ, cujus in doloribus sunt fructus; quoniam et pater noster Jacob in benedictionibus terræ et primitiarum fructuum benedixit mihi. Et Levi et Judas

αὐτοὺς ἐν οἴκῳ Κυρίου, προσενέγκασα τῷ ἱερεὶ Ὑψίστου, τῷ ὄντι ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνο.

Γ'. « Ὅτε οὖν ἠδρύνθη, τέκνα μου, ἐπορευόμην ἐν εὐθύτητι καρδίας, καὶ ἐγενόμην γεωργὸς τῶν πατέρων μου, καὶ τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ ἔφερον καρπὸς ἐξ ἀγρῶν κατὰ καιρὸν αὐτῶν, καὶ εὐλόγησέ με ὁ πατήρ μου, βλέπων ὅτι ἐν ἀπλότῃτι πορεύομαι. Καὶ ὁ κῆρὸν περιεργὸς ἐν ταῖς πράξεσί μου, οὐδὲ πονηρὸς (21) καὶ βάσκανος τῷ πλησίον μου· οὐ κατελάλησά τινας, οὐδὲ ἐψέξα βίον ἀνθρώπου, πορευόμενος ἐν ἀπλότῃτι ὀφθαλμῶν. Διὰ τοῦτο τριάκοντα (22) ἐτῶν ἔλαβον ἑμαυτῷ γυναῖκα, ὅτι ὁ κάματος κατήσθει τὴν ἰσχύϊ μου· καὶ οὐκ ἐνεβόουν ἠδονὴν γυναικὸς, ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου ὕπνος μοι περιεγένετο, καὶ πάντοτε ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ ἀπλότῃτι μου ὁ πατήρ μου. Εἴτι γὰρ ἔκαμνον, πᾶσαν ὀπίωραν (23), καὶ πᾶν πρωτογέννημα πρῶτον διὰ τοῦ ἱερέως Κυρίου προσέφερον, ἔπειτα τῷ πατρί μου, καὶ τότε ἐγώ. Καὶ Κύριος ἐδιπλασίασε τὰ ἀγαθὰ ἐν χερσὶ μου. Ἦδει δὲ καὶ Ἰακώβ, ὅτι ὁ Θεὸς συνεργεῖ τῇ ἀπλότῃτι μου· παντὶ γὰρ πένητι καὶ παντὶ θλιβομένῳ παρεῖχον τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ ἐν ἀπλότῃτι καρδίας.

Δ'. « Καὶ νῦν ἀκούσατέ μου, τέκνα, καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότῃτι καρδίας, ὅτι εἶδον ἐν αὐτῇ πᾶσαν εὐαρέστησιν Κυρίου. Ὁ ἀπλοῦς χρυσοῦν οὐκ ἐπιθυμεῖ, τὸν πλησίον οὐ πλεονεκτεῖ, βρωμάτων ποικιλίαν οὐκ ἐφίεται, ἐσθῆτα διάφορον οὐ θέλει, χρόνους μακροὺς οὐχ ὑπογράφει ζῆν, ἀλλὰ μόνον ἐκδέχεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καίγε τὰ πνεύματα τῆς πλάνης οὐκ (25) ἰσχύσονται πρὸς αὐτόν. Οὐ γὰρ εἶδεν ἐπιδέξασθαι κάλλος θηλείας, ἵνα μὴ ἐν διαστροφῇ μιάνη τὸν νοῦν αὐτοῦ· οὐ ζῆλος ἐν διαβουλίαις αὐτοῦ ἐπελεύσεται· οὐ βασκανία ἐκτῆχει ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδὲ πορισμὸν (26) ἐν ἀπλοσσίᾳ ἐννοεῖ· πορεύεται δὲ ἐν εὐθύτητι ζωῆς (27), καὶ πάντα ὀρᾷ ἐν ἀπλότῃτι, μὴ ἐπιδεχόμενος ὀφθαλμοῦς πονηρίας ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ ὀθῆ διεστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν (28) τοῦ Κυρίου.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, νόμον Θεοῦ, καὶ τὴν ἀπλότητα κτήσασθε, καὶ ἐν ἀκακίᾳ πορευέσθε, μὴ περιεργαζόμενοι ἐντολὰς Κυρίου, καὶ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις· ἀλλ' ἀγαπάτε Κύριον καὶ τὸν πλησίον, πένητα καὶ ἀσθενῆ ἐλεήσατε. Ὑποτίθετε τὸν νῶτον ὑμῶν εἰς τὸ γεωργεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι ἐν ἐργοῖς γῆς, καθ' ἑκάστην γεωργιαν δῶρα μετ' εὐχαριστίας Κυρίῳ προσφέροντες· ὅτι ἐν πρωτογενήμασι καρπῶν γῆς εὐλόγησέ σε Κύριος, καθὼς εὐλόγησε πάντας τοὺς ἁγίους, ἀπὸ Ἀβελ ἕως τοῦ νῦν. Οὐ γὰρ δέδοται σοι ἄλλη μερὶς, ἢ τῆς πίστῆτος τῆς γῆς, ἥς ἐν πόνοις οἱ καρποὶ· ὅτι καὶ ὁ πατήρ ἡμῶν Ἰακώβ ἐν εὐλογίαις γῆς καὶ ἀπαρχῶν καρπῶν εὐλόγησέ με. Καὶ ὁ Λευὶ καὶ ὁ Ἰούδα ἐδοξάσθησαν παρὰ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Ἰακώβ. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐκλήρωσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῷ μὲν ἔδωκε

(21) Πονηρὸς. Φθονερός. GRAB.

(22) Τριάκοντα. Πέντε, add. GRAB.

(23) Ὀπίωραν. Ὀραν. Id.

(24) Et tunc ego. Hic aliquid deesse videtur. Id.

(25) Οὐκ. Οὐδέν. Id.

(26) Πορισμὸν. Περισπασμὸν. Id.

(27) Ζωῆς. Ψυχῆς. Id.

(28) Διεστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν. Διεστραμμένως τὰς ἐντολὰς. Id.

τὴν Ἰσραηλῆαν, τῷ δὲ βασιλεῖαν. Αὐτοῖς ὑπακούσατε, ἅ
καὶ τῇ ἀπλότῃ τοῦ πατρὸς ὑμῶν περιπατήσατε· ὅτι
καὶ τῷ Γὰδ ἐδόθη ἀπολλέσαι τὰ πειρατήρια τὰ ἐπερ-
χόμενα Ἰσραὴλ.

Γ'. « Οἶδα δὲ, τέκνα μου, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς κα-
ταλείψουσιν οἱ υἱοὶ ἡμῶν (29) τὴν ἀπλότῃα, καὶ κολ-
ληθήσονται τῇ ἀπλοσίῃ· καὶ ἀφέντες τὴν ἀκακίαν,
προσπελάσουσι τῇ κακουργίᾳ, καὶ καταλιπόντες (30)
τὰς ἐντολάς Κυρίου, κολληθήσονται τῷ Βελιάρ· καὶ
ἀφέντες τὸ γεώργιον, ἐξακολουθήσουσι τοῖς πονηροῖς
διαβουλοῖς αὐτῶν, καὶ διασπαρήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσι,
καὶ δουλεύσουσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν. Καὶ ὑμεῖς οὖν
εἶπατε ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως, ἐὰν ἀμαρτή-
σωσι (31), τάχιον ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον· ὅτι ἐλεή-
μων ἐστὶ, καὶ ἐξελεῖται αὐτοὺς, τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς
τὴν γῆν αὐτῶν (32).

Ζ'. « Ραχὶ ἐτῶν εἰμι ἐγώ· καὶ οὐκ ἔγνων ἐπ' ἐμὲ
ἀμαρτίαν εἰς θάνατον. Πλὴν τῆς γυναικὸς μου, οὐκ
ἔγνων ἄλλην· οὐκ ἐπόρευσα ἐν μετεωρισμῷ ὀφθαλ-
μῶν· οἶνον εἰς ἀποπλάνησιν οὐκ ἔπιον· πᾶν ἐπιθύ-
μημα τοῦ πλησίον οὐκ ἐπόθησα· δόλος οὐκ ἐγένετο ἐν
καρδίᾳ μου· ψεῦδος οὐκ ἀνήλθε διὰ τῶν χειλέων μου.
Παντὶ ἀνθρώπῳ ὀδυνωμένῳ συνεστέναξα, καὶ πτωχῷ
μετέδωκα τὸν ἄρτον μου. Οὐκ ἔφαγον ἄλλο· ὄριον
οὐκ ἔβουσα, εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις
ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν (33). Τὸν Κύριον ἠγάπησα ἐν πάσῃ
τῇ ἰσχύϊ μου· ὁμοίως καὶ πάντα ἀνθρώπων ἠγάπησα,
ὡς (34) τὰ τέκνα μου. Ταῦτα ποιήσατε καὶ ὑμεῖς,
τέκνα μου, καὶ πᾶν πνεῦμα τοῦ Βελιάρ φεύζεται ἀφ'
ὑμῶν, καὶ πᾶσα πρᾶξις πονηρῶν ἀνθρώπων οὐ κυ-
ριεύσει ὑμῶν· καὶ πάντα ἄγριον θῆρα καταδουλώσεσθε,
ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ· συμπορευόμε-
νοι τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ. » Καὶ ἐνετεί-
λατο αὐτοῖς, ὅπως ἀνάγωσιν αὐτὸν ἐν Χεβρών, κακεῖ
αὐτὸν θάψωσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ μετὰ τῶν πατέρων αὐ-
τοῦ. Καὶ ἐξέτεινε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν
πέμπτος (35) ἐν γῆρῃ καλῷ, πᾶν μέλος ἔχων ὑγιές,
καὶ ἰσχύων ὑπνωσεν ὑπνον αἰώνιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

*Διαθήκη Ζαβουλῶν, περὶ εὐσπλαγχνίας καὶ
ἐλέους.*

Α'. Ἀντίγραφον Ζαβουλῶν, ὃ διέθετο τοῖς τέκνοις
αὐτοῦ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ (36) καὶ δεκάτῳ ἔτει
τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μετὰ δύο ἔτη τοῦ θανάτου Ἰωσήφ.
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Ἀκούσατέ μου, υἱοὶ Ζαβου-

(29) Ἡμῶν. Ἰμῶν puto legendum, uti Robertus
legisse videtur; licet Oxoniensis pariter ac Canta-
brigiensis codex habeat ἡμῶν. Id.

(30) Καταλιπόντες. Καταλιμπάνοντες. Id.

(31) Ἀμαρτήσωσι. Ἀμάρτωσι. Id.

(32) Τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν αὐτῶν. Desunt. Id.

(33) Εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις
ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν. Εὐσέβειαν ἐποίησα, ἐν πάσαις
ταῖς ἡμέραις μου ἀλήθειαν ἐποίησα. Id.

(34) Ὡς. Ὑπέρ. Id.

(35) Πέμπτος. Vvest. Id.

(36) Τεσσαρακοστῷ. Τετάρτῳ legendum, licet

glorificati sunt a Domino in filiis Jacob. Etenim
Deus hæreditatem assumpsit ex illis; et huic qui-
dem dedit sacerdotium, huic vero regnum. Eis
ergo obedite, et in simplicitate patris vestri ambu-
late; quoniam et Gad datum est perdere tentationes
supervenientes Israel.

VI. « Novi vero, filii mei, quod in extremis tem-
poribus derelinquent filii vestri simplicitatem et
adhærebunt avaritiæ; et dimittentes innocentiam,
appropinquabunt malignitati; et derelinquentes
mandata Dei, adhærebunt Beliar; et dimittentes
agriculturam, sequentur pernicioosa consilia sua, et
dispertentur in gentibus, et servient inimicis suis.
Et vos igitur hæc dicite illis vestris, ut si peccent,
velociter revertantur ad Dominum; quoniam mi-
sericors est, et eripiet eos, ut revertantur in ter-
ram suam.

VII. « Centum viginti duo annorum sum ego; et
non cognovi super tue peccatum in mortem. Præ-
ter uxorem meam, non cognovi aliam; non forni-
catus sum in elatione oculorum; vinum in aberrationem
non bibi; omne desiderabile proximi non
desideravi; dolus non factus est in corde meo;
mendacium non ascendit per labia mea. Omni ho-
mini dolore cruciato congemui, et pauperi dedi pa-
nem meum. Non comedi solus; terminum non
solvi; pietatem feci in omnibus diebus meis, et
veritatem. Dominum dilexi in tota fortitudine mea;
similiter et omnem hominem dilexi, ut filios meos.
Hæc et vos faciatis, filii mei, et omnis spiritus
Beliar fugiet a vobis; et omnis actio perniciosorum
hominum non dominabitur vobis; et omnem agre-
stem feram servituti subjicietis, habentes vobiscum
Deum cæli; ambulantes cum hominibus in simpli-
citate cordis. » Et mandavit eis, ut reducant eum
in Hebron, et illic eum sepeliant in spelunca cum
patribus suis. Et extendit pedes suos, et mortuus
est quintus (filius Liæ), in senectute bona, omne
membrum habens sanum, et potens dormivit som-
num perpetuum.

CAPUT VI.

*Testamentum Zabulon, de commiseratione et mise-
ricordia.*

I. Transcriptum Zabulon, quod disposuit filiis
suis centesimo decimo quarto anno vitæ suæ, post
duos annos mortis Joseph. Et dixit eis: « Audite
me, filii Zabulon, attendite verbis patris vestri. Ego

tam in Oxoniensi, quam Cantabrigiensi codice ha-
beatur τεσσαρακοστῷ, quamvis in illo ultima pars
hujus vocis deleta sit, quod error chronologicus
deprehenderetur. Ruben enim frater natu maximus,
eodem quo Zabulon anno, secundo scilicet post
mortem Josephi, defunctus dicitur supra Testam.
I, § 1. Atqui is ibidem mortuus dicitur 125 anno
vitæ ipsius. Non igitur Zabulon, frater junior, annum
150 attingere potuit, sed utique 114 anno mortuus
est, ut Latini codices, manuscripti pariter ac im-
pressi, habent. Sed in his male 32, pro duobus an-
nis positi sunt. Id.

sum Zabulon, datio bona genitoribus meis. Cum enim genitus essem, valde auctus est pater noster et gregibus et armentis, quando in variis virgibus habuit sortem. Non novi, filii mei, quod peccavi in diebus meis, præterquam mente; neque recordor, quod iniquitatem feci, præter ignorantiam quam feci in Joseph, quoniam calavi cum fratribus meis, ut non dicerem patri meo quod factum erat. Et flevi multum in abscondito: timui enim fratres meos, quoniam conspirabant omnes simul, ut si quis revelaret mysterium, occiderent eum gladio. Verumtamen, quando volebant occidere eum, multa testificatus sum eis cum lacrymis, ut non facerent iniquitatem hanc.

II. « Venerunt enim Simeon et Gad in Joseph, ut occiderent eum; et cadens super faciem Joseph, dixit eis: « Miseremini mei, fratres mei, miseremini viscerum Jacob patris nostri. Ne injiciatis in me manus vestras, ad effundendum sanguinem innocentem, quoniam non peccavi in vos. Si vero peccavi, in disciplina erudite me; manum autem vestram ne inferatis propter Jacob patrem nostrum. » Ut autem dixit verba hæc, miseratione commotus sum, et incepit flere, et hepata mea resoluta sunt in me, et omnis subsistentia viscerum meorum laxata est super animam meam. Flevit autem et Joseph, et ego cum ipso, et intremuit cor meum, et juncturae corporis mei expaverunt, et non potui stare. Et videns me flentem cum eo, et illos supervenientes ad occidendum eum, refugit post me, deprecans ipsos. Exurgens autem Ruben dixit: « Fratres, ne occidamus eum, sed projiciamus eum in unum lacuum horum siccorum, quos foderrunt patres nostri, et non invenerunt aquam. » Propter hoc enim prohibuit Dominus ascendere aquam in eis, ut fieret protectio Joseph. Et fecit Dominus ita, donec vendiderunt eum Ismaelitibus.

III. « Etenim in pretio Joseph ego non communicavi (42), filii; sed Simeon, et Gad, et alii sex fratres nostri accipientes pretium Joseph, emerunt calceamenta sibi ipsis, et uxoris suis, et filiis suis, dicentes: « Quoniam pretium sanguinis est fratris nostri hoc, ne comedamus ipsum, sed conculcatione conculcemus ipsum, pro eo quod dixit, se regnaturum super nos; et videamus quid portendant somnia ejus. » Propter hoc in scripturis legis Enoch scriptum est, non volenti suscitare

(37) Υιοι Ζαβουλών. Αδών add. GRAE.

(38) Δόσις αγαθή. Alludit ad verba matris Liæ, quæ protulisse dicitur, quando eum enixa erat, Genes. xxx, 20: Bonam portionem largitus est mihi Deus: etiam hæc vice habitabit maritus meus tecum, eo quod genuerim ei sex filios: et idcirco appellavit nomen ejus Zabulon. Consultare interpretes in hunc locum. Id.

(39) Έσκέπασα. Έδεβαίωσα. Id.

(40) Καί Εκλαιον πολλά εν κρυφή̄ εφοδούμην γάρ τούς. Άλλ' Εκλαιον κρυφή̄ ημέρας πολλάς περι Ίωσηφ̄ και εφοδούμην τούς. Id.

(41) Της τιμής. Τό τιμημα. Id.

λόν (37), προσέχετε ρήμασι πατρός υμῶν. Έρωμι Ζαβουλών, δόσις αγαθή (38) τοίς γονεύσι μου. Έν τῇ τῷ γεννηθῆναι με η̄ξήθη ὁ πατήρ η̄μῶν ἕως σφύρα, και τά ποίμνια, και τά βουκόλια, ὅτε ἐν ταίς ποικίλαις ράβδοις εἶχε τὸν κλήρον. Οὐκ ἔγνω, τίος μου, ὅτι ἤμαρτον ἐν ταίς ἡμέραις, παρεκτός ἔνοχῶς οὐδὲ μιμησχομαι, ὅτι παρανομίαν ἐποίησα, κῆ τὴν ἀγνοίαν, ἣν ἐποίησα ἐπὶ Ίωσηφ̄, ὅτι ἐσκέπασα (39) ἐπὶ τοίς ἀδελφοίς μου, μὴ εἰπεῖν τῷ πατρί μου τὸ γενόμενον. Καί Εκλαιον πολλά ἐν κρυφή̄ εφοδούμην γάρ τούς (40) ἀδελφούς μου, ὅτι συνέθεντο πάτες ὁμοῦ, εἰτις ἐξέπειη τὸ μυστήριον, ἀναιρεθῆναι τὸν μαχαίρα. Πλὴν δὲ, ὅτε ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτὸν, πολλά διεμαρτυράμην αὐτοίς μετὰ δακρύων, ὡς ποιῆσαι τὴν ἀνομίαν ταύτην.

B. Β. « Ἦλθον γάρ Συμεὼν και Γάδ ἐπὶ τὸν Ίωσηφ̄ τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν » και πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον Ίωσηφ̄, εἶλεγει αὐτοίς: « Ἐλεησατέ με, ἀδελφοί μου, ἀικτησατε σπλάγχνα Ἰακώβ τοῦ πατρός η̄μῶν. Μὴ ἐπισηγητε ἐπ' ἐμὲ τὰς χεῖρας ὑμῶν, τοῦ ἐκχεῖν αἷμα ἁθῶων, ὅτι οὐκ ἤμαρτον εἰς ὑμᾶς. Εἰ δὲ ἤμαρτον, ὁ παιδεῖα παιδεύσατέ με: τὴν δὲ χεῖρα ὑμῶν μὴ ἐκκακατε διὰ Ἰακώβ τὸν πατέρα η̄μῶν. » Ὡς δὲ εἶπε τὰ ρήματα ταῦτα, εἰς οἶκτον ἦλθον ἐγὼ, και τρέψθη κλαλεῖν, και τὰ ἤπατά μου ἐξελύθησαν ἐπ' ἐμὲ, κῆ πᾶσα ἡ ὑπόστασις τῶν σπλάγγων ἐγαυνοῦσα ἐπὶ τὴν ψυχῇ μου. Ἐκλαιε δὲ και Ίωσηφ̄, κάγω σὺν αὐτοῖς και ἐδόμβει ἡ καρδία μου, και οἱ ἄρμοι τοῦ σώματος μου ἐξέστισαν, και οὐκ ἠδυνάμην σῆσαι. Καί ὡς με συγκλαίοντα αὐτῷ, κάκεινους ἐπερχομένους ἐλεῖν αὐτόν, κατέρρυεν ὀπίσω μου, δέόμενος αὐτοῖς. Ἄναστας δὲ Ρουβὴμ εἶπεν: « Ἀδελφοί, μὴ ἀκατανομεν αὐτόν, ἀλλὰ ρίψωμεν αὐτόν εἰς ἓνα τῶν λίθων τῶν ξηρῶν τούτων, ὧν ὤρουξαν οἱ πατέρες η̄μῶν, και οὐκ εὔρον ὕδωρ. » Διὰ γάρ τούτο ἐκάλυψε Κύριος ὕδωρ ἀναθῆναι ἐν αὐτοίς, ἵνα γένηται περιπέτης τῷ Ίωσηφ̄. Καί ἐποίησε Κύριος οὕτως, ἕως ὅς αὐτὸν τοίς Ἰσραηλίταις ἐπώλησαν.

Γ. « Καί γάρ τῆς τιμῆς (41) τοῦ Ίωσηφ̄ ἐγὼ καὶ ἐκοινώνησα, τέκνα, ἀλλὰ Συμεὼν, και Γάδ, και ἄλλοι ἀδελφοί ἐξ (42) ἄλλοι η̄μῶν λαβόντες τὴν τιμὴν τοῦ Ίωσηφ̄, ἐπριάσαντο ὑποδήματα ἑαυτοίς, και τῆς γυναιξίν αὐτῶν, και τοίς τέκνοις αὐτῶν, εἰπόντες: « Ὅτι τιμὴ αἱμάτων ἐστίν ἀδελφοῦ η̄μῶν αὐτοῦ, ὡς γώμεθα αὐτήν, ἀλλὰ καταπατήσῃ καταπατήσῃ αὐτήν, ἀνθ' ὧν εἶπε βασιλεύειν (44) ἐφ' ἡμᾶς: εἰδόμεν, τί ἐστὶ τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ. » Διὰ τούτο ἐν γραφῇ νόμου Ἐνώχ γέγραπται (45), τὸν μὴ θέλοντα σπῆσαι

(42) Communicari. Id est nullam partem ejus accipi. Id.

(43) Ἀδελφοί ἐξ. Ἐξ ἀδελφοί. Id.

(44) Βασιλεύειν. Ὅτι βασιλεύσει. Id.

(45) Ἐν γραφῇ νόμου Ἐνώχ γέγραπται. Id. legitur Deuteronomii xxv, 7 seq. ac proinde notanda convenientia inter legem Moysis, et eam quæ Enocho auctori ascripta est. Cæterum quod Christus de circumcissione dixit Joan. vii, 22, eam non ex Moysæ, sed ex patribus esse, id de præcepto quoque suscitandi fratri semini verum esse colligitur ex Genes. xxviii, 9; adeoque nec tunc esse absimile ritum calcei detrahendi et exspectandi

ἀναστῆσαι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ὑπολυθῆσθαι (46) τὸ ὑπόδημα, καὶ ἐμπυέσθαι εἰς τὸ πρόσωπον. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωσήφ οὐκ ἠθέλησαν εἰς (47) ζῶν ἀδελφοῦ αὐτῶν· καὶ Κύριος ὑπέλυσε αὐτοῖς τὸ ὑπόδημα Ἰωσήφ (48). Καὶ γὰρ ἐλθόντες ἐν Αἰγύπτῳ, ὑπελύθησαν ὑπὸ τῶν παίδων Ἰωσήφ, κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραῶ (50). Οὐ μόνον δὲ προσεκύνησαν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐνεπύσθησαν, παραχρῆμα πεσόντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἠσχύθησαν ἔμπροσθεν τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ ταῦτα γὰρ ἤκουσαν οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐποίησαμεν τῷ Ἰωσήφ.

Δ'. « Μετὰ ταῦτα ἔβαλον ἐσθίειν ἐκεῖνοι. Ἐγὼ γὰρ δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας οὐκ ἔγευσάμην, σπλαγγιζόμενος ἐπὶ Ἰωσήφ. Καὶ Ἰούδας οὐ συνέτρωγεν αὐτοῖς· προσεῖγε δὲ τῷ λάκκῳ, ὅτι ἐφοβεῖτο, μὴ ἀποπηδήσαντες Συμεὼν καὶ Γὰδ ἀνέλωσιν αὐτόν. Καὶ ὁρῶντες κἀμὲ μὴ ἐσθίοντα, ἐθεντό με τηρεῖν αὐτόν, ἕως οὗ ἐπράθη. Ἐποίησε δὲ ἐν τῷ λάκκῳ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, καὶ οὕτως ἐπράθη ἄσιτος. Καὶ ἀκούσας Ρουθὴμ, ὅτι ἐπράθη ἀπόγτος αὐτοῦ, περισχισάμενος ἐθρήνη, λέγων· Πῶς ὄψομαι τὸ πρόσωπον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου; Καὶ λαβὼν τὸ ἀργύριον, κατέδραμε (51) τοῖς ἐμπόροις, καὶ αὐδὲν (52) εὔρεν· ἀφέντες γὰρ τὴν ὁδὸν τὴν μεγάλην, ἐπορεύθησαν διὰ τρωγλοκοπητῶν (53) ἐν τῇ συντόμῳ· καὶ οὐκ ἔφαγε Ρουθὴμ (54) ἄρτον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Προσελθὼν οὖν ὁ Δάν εἶπεν αὐτῷ· « Μὴ κλαίε, μηδὲ πένθει· εὔρον γὰρ τί εἵπωμεν τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἰακώβ. Θύσομεν (55) χιμάρρον αἰγῶν, καὶ ἐμβάφομεν τὸν χιτῶνα Ἰωσήφ, καὶ ἐροῦμεν· Ἐπίγνωθι, εἰ χιτῶν τοῦ υἱοῦ σου ἐστὶν οὗτος (56)· » τὸν γὰρ χιτῶνα τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἐξέδυσαν τὸν Ἰωσήφ ἐν τῷ μέλλειν πιπράσκειν αὐτόν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτόν ἱμάτιον παλαιῶν δούλου. Τὸν δὲ χιτῶνα εἶχε Συμεὼν, καὶ οὐκ ἠθέλεε δοῦναι αὐτόν, θέλων τῇ ῥομφαίᾳ αὐτοῦ κατακόψαι αὐτόν, ὀργιζόμενος, ὅτι ἔζησε, καὶ οὐκ ἀνεῖλεν αὐτόν. Ἀναστάντες δὲ κατ' αὐτοῦ πάντες ὁμοῦ, εἶπομεν· « Ὅτι ἐάν μὴ δῶς, ἐροῦμεν, ὅτι σὺ μόνος ἐποίησας τὸ πονηρὸν ἐν Ἰσραὴλ (57). » Καὶ οὕτως δίδωσιν αὐτόν, καὶ ἐποίησαν, καθὼς εἶπεν ὁ Δάν.

Ε'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀναγγέλλω ὑμῖν τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς Κυρίου, καὶ ποιεῖν ἔλεος ἐπὶ τὸν πλησίον, καὶ εὐσπλαγγίαν ἔχειν πρὸς πάντας, οὐ μόνον εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα. Διὰ τὸ ταῦτα εὐλόγησέ με Κύριος, καὶ, πάντων τῶν ἀδελφῶν μου ἀσθενοῦντων, ἐγὼ ἄνοσος παρήθην· οἶδε γὰρ Κύριος ἐκάστου τὴν προαιρεσιν. Ἐχετε οὖν ἔλεος ἐν τοῖς σπλάγχθοις ὑμῶν, τέκνα μου, ὅτι ὡς ἂν τις ποιήσῃ τῷ πλησίον αὐτοῦ, οὕτως καὶ ὁ

faciem ejus, qui fratris nomen propagare recusaverit, jam olim usitatum fuisse; sicut alia ex calcatis, qua propinquus alteri suo cedebat, mos antiquus in Israel fuisse dicitur. Ruth. iv, 7. Id.

(46) Ὑπολυθῆσθαι. Ὑποδήσασθαι male. Id.
(47) Εἰς. Omissum. Id.
(48) Ἰωσήφ. Ὁ ἐφόρεσεν κατὰ Ἰωσήφ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν. Id.

(49) Portam. Atrium, Josephi scilicet; hoc enim vox πύλων denotat. Id.—Vide notam sequentem.

(50) Κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραῶ. Adde ex Oxon.

semen fratri suo, solvendam calceamentum, et conspuendum in faciem. Et fratres Joseph non voluerunt vitam fratris eorum: et Dominus solvit eis calceamentum Joseph. Etenim venientes in Ægyptum, soluti sunt a pueris Joseph ante portam (49), et ita adoraverunt Joseph, secundum typum Pharaonis. Non solum autem adoraverunt eum, sed etiam consputi sunt, confestim procidentem coram eo: et sic confusi sunt coram Ægyptiis. Post hæc enim audierunt Ægyptii omnia mala quæ fecimus Joseph.

IV. « Post hæc apposuerunt illi (fratres) cibum, ut comederent. Ego enim per duos dies et duas noctes non gustavi (cibum), miseratus Joseph. Et Judas non comedit cum eis; intendebat autem in lacum, quoniam timebat, ne resiliens Simeon et Gad interficerent eum. Et videntes me non comedentem, posuerunt me custodire ipsum, quousque venditus est. Fuit autem in lacu tres dies et tres noctes, et ita venditus est impasths. Et audiens Ruben, quod venditus esset absente eo, circumscissus plorabat, dicens: Quomodo videbo faciem Jacob patris mei? Et accipiens argentum ecurris ad mercatores, et deminens invenit: dimittentes enim viam magnam, ambulaverunt per asperos sinus in via compendiararia: et non comedit Ruben panem in die illa. Accedens igitur Dan dixit ei: « Ne fleas, neque tristeris; inveni enim quid dicamus patri nostro Jacob. Occidenus hircum caprorum, et tingemus tunicam Joseph, et dicemus: Cognosce, si tunica filii tui sit ista; » tunica enim patris nostri exuerant Joseph, cum vendituri essent eum, et induerunt eam vestimentum vetus servi. Tunicam verò habuit Simeon, et noluit dare eam, volens gladio suo discindere eam, iratus quod viveret, et non occidisset eum. Exsurgentes autem adversus eum omnes simul diximus: « Quod si non des, dicemus, quod tu solus fecisti hoc malum in Israel. » Et ita dedit eam; et fecerunt, sicut dixit Dan.

V. « Et nunc, filii mei, annuntio vobis custodire mandata Domini, et facere misericordiam in proximum, et viscera commiserationis ad omnes habere, non solum ad homines, sed et ad irrationalia. Propter hæc enim benedixit mihi Dominus, et, omnibus fratribus meis ægrotantibus, ego sine ægritudine evasi; novit enim Dominus uniuscujusque propositum. Habete ergo misericordiam in visceribus vestris, filii mei, quoniam ut aliquis

ἔμπροσθεν τοῦ πύλωνος, καὶ οὕτως προσεκύνησαν τῷ Ἰωσήφ. Id.

(51) Κατέδραμε. Καὶ καταδραμών. Id.

(52) Οὐδέν. Forte οὐδένα, quamvis et Oxoniensis codex habeat οὐδέν. Ms. Trin. οὐδένα. Id.

(53) Τρωγλοκοπητῶν. Τρωγλοδυτῶν. Id.

(54) Ἐφαγε Ρουθὴμ. Ἐφαγον, omissio Ρουθὴμ. Id.

(55) Θύσομεν. Μαχαίρα add. Id.

(56) Οὗτος. Add. Καὶ ἐποίησαν οὕτως. Id.

(57) Ἐν Ἰσραὴλ. Ἐνώπιον Κυρίου. Id.

faciet proximo suo, ita et Dominus faciet ei. Etenim filii fratrum meorum ægrotabant, moriebantur propter Joseph, quoniam non fecerunt misericordiam in visceribus suis; filii autem mei sine ægritudine custoditi sunt, sicut novistis. Et quando eram in Chanaan, in littore venatus sum venatione piscium Jacob patri meo; et multis suffocatis in mari, ego illæsus permansi.

VI. « Primus ego feci scapham in mari navigare, quoniam Dominus dedit mihi intellectum et sapientiam in ipsa: et demisi lignum post ipsam, et velum extendi in ligno recto, in medio; et in ipsa perambulans littora, piscabar pisces domui patris mei, usquequo venimus in Ægyptum: et ex venatione mea omni homini peregrino miseratus dabam. Si vero erat peregrinus, vel ægrotans, vel senex, coquens pisces, et bene ea (eos) apparans, secundum uniuscujusque necessitatem afferebam omnibus, colligans et compatiens. Propter hoc et Dominus multos pisces fecit me venari. Qui enim tribuit proximo, accipit multiplicata a Domino. Quinque annis piscatus sum, omni homini quem videram tribuens, et omni domui patris mei sufficiens. In æstate piscabar; in hieme autem pascabam gregem cum fratribus meis.

VII. « Nunc annuntiabo vobis quæ feci. Videbam afflictum in nuditate hiemis; et ipsius misertus, furatus vestimentum ex domo mea abscondite, dedi afflicto. Et vos igitur, filii mei, ex his quæ tribuit vobis Deus, indifferenter omnium miserentes, misericordiam facite, et tribuite omni homini in bono corde. Si vero non habetis in occasione dare indigenti, compatiimini in visceribus misericordiæ. Novi quod manus mea non invenit in præmens tribuere indigenti, et amplius septem stadiis ambulans cum ipso, flebam; et viscera mea versa sunt super ipsum in compassionem.

VIII. « Et vos igitur, filii mei, habete viscera compassionis in omnem hominem in misericordia, ut et Deus vobis propitius misereatur vestri, quoniam et in extremis diebus Deus mittit misericordiam suam in terram: et ubi invenerit viscera misericordiæ, in ipso habitabit. Quantum enim homo miseretur proximi, tantum Deus ipsius. Quando enim descendimus in Ægyptum, Joseph non recordatus est mali in nos; me vero videns, misertus est. In quem inspicientes et vos, immemores malorum efficiamini, filii mei, et diligite vosmet invicem, et ne animadvertatis unusquisque mali-

(58) Τῆ. Γῆ. GRAB.

(59) Θῆρα ἰχθύων. Θῆραν. Id.

(60) Πρῶτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος. Zabulon itaque connumerandus variis heroibus, qui se inventores artis nauticæ fuisse jaclarunt, vel ab aliis tales crediti sunt; et addendus iis, quos Polydorus Vergilius lib. iii *De inventoribus rerum*, cap. 15, Salmuthus in Pancirolum tit. xi *De Pyzidecula nautica*, et Cornelius a Lapide alique commentatores in *Sapientie Salomonis cap. xiv, v. 1* seqq.

Κύριος ποιήσει αὐτῷ. Καὶ γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν ἀδελφῶν μου ἠσθένουν, ἀπέθνησκον διὰ Ἰωσήφ, ὅτι οὐκ ἐπέσταν ἔλεος ἐν σπλάγχνοις αὐτῶν· οἱ δὲ υἱοὶ μου ἀνοσοὶ διεφυλάχθησαν, ὡς οἴδατε. Καὶ ὅτε ἤμην ἐν τῇ (58) Χαναάν, εἰς παράλιον ἐθήρουν ἐπιῖχθύων (59) Ἰακώβ τῷ πατρὶ μου· καὶ πολλοὶ ἀγχομένων ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐγὼ ἀβλαβὴς διέμεινα.

ζ. « Πρῶτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος (60) ἐπιπλεῖν ἐν τῇ θαλάσῃ, ὅτι Κύριος ἔδωκέ μοι σύνεσιν καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ· καὶ καθῆκα ξύλον ὀπισθεν αὐτοῦ, καὶ ὀδόνην ἐξέτεινα ἐν ξύλῳ ὀρθῷ ἐν μέσῳ· καὶ ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος τοὺς αἰγιαλοὺς, ἤλειπον ἰχθύας ἐπὶ πατρός μου, ἕως ἡλιομένου εἰς Ἀἴγυπτον· καὶ ἐπὶ θήρας μου παντὶ ἀνθρώπῳ ξένῳ σπλαγχνίζομαι ἐδίδουν. Εἰ δὲ ἦν ξένος, ἢ ποσῶν, ἢ γηράσας, ἔβλαπτον τοὺς ἰχθύας, καὶ ποιήσας αὐτὰ ἀγαθῶς, κατὰ τὴν ἐκάστου χρεῖαν προσέφερον πᾶσι, συνάγων καὶ συμπάσχω. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολλὴν ἰχθύν ἐπέσταν με θηρᾶν. Ὁ γὰρ μεταδιδούς τῷ πλησίον λαμβάνει πολλαπλασίονα παρὰ Κυρίου. Πάντε ἐστὶν ἡμίση παντὶ ἀνθρώπῳ, ὃν ἐωράκειν, μεταδιδούς, καὶ παντὶ τῷ σκῆπτρῳ τοῦ πατρός μου ἐξαρκῶν τὸ θέρος ἡμίση καὶ ἐν χειμῶνι ἐπιπλεῖν μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου.

Ζ'. « Νῦν ἀναγγεῖλω ὑμῖν (61), ἃ ἐποίησα. Ἐὖν θλιβόμενον ἐν γυμνότητι χειμῶνος, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτόν, κλέψας ἱμάτιον ἐκ τοῦ σκῆπτρου μου κρυφαίως, ἔδωκα τῷ θλιβόμενῳ. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἐξ ὧν παρέχει ὑμῖν ὁ Θεὸς, ἀδιακρίτως εἰς σπλαγχνίζομενοι ἐλεεῖτε (62), καὶ παρέχετε παντὶ ἀνθρώπῳ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε τῆς καιρῶν δοῦναι τῷ χρῆζοντι, συμπάσχετε ἐν σπλάγχνοις ἐλέους. Οἶδα ὅτι ἡ χεὶρ μου οὐχ εὖρε τῆς τὸ παρὸν ἐπιδοῦναι τῷ χρῆζοντι, καὶ ἐπὶ ἐπὶ σταδίου συμπορευόμενος αὐτῷ, ἔκλαιον· καὶ τὸ σπλάγχνα μου ἐτρέφετο (63) ἐπ' αὐτῷ εἰς συμπόθειαν.

Η'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἔχετε εὐσπλαγχνίαν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐν ἐλέει, ἵνα καὶ ὁ Κύριος εἰς ὑμᾶς σπλαγχνισθεὶς ἐλεήσῃ ὑμᾶς· ὅτι κατὰ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ὁ Θεὸς ἀποστέλλει τὸ σπλάγχνον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπου εὖρη σπλάγχνα ἐλέους, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. Ὅσον γὰρ ἀνθρώπος σπλαγχνίζεται εἰς τὸν πλησίον, τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Ὅτε γὰρ κατήλθομεν εἰς Ἀἴγυπτον, Ἰωσήφ οὐκ ἐμνησικάκησεν εἰς ἡμᾶς· ἐμὲ δὲ ἰδὼν, ἐσκέπητο. Εἰς ὃν ἐμβλέποντες καὶ ὑμεῖς, ἀμνηστειάσθε γίνεσθε, τέκνα μου, καὶ ἀγαπάτε ἀλλήλους, καὶ μὴ λογίζεσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ (64)

nominarunt. Ex quibus patebit, Zabulone antiquiorem esse artem nauticam, ejusque originem ad Nos saltem referendam esse. Id.

(61) Νῦν ἀναγγεῖλω ὑμῖν. Hæc omnia omnia sunt in codice Oxoniensi usque ad ista sequenti paragraphi verba: τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Id.

(62) Ἐλεεῖτε. Ms. ἐλεᾶτε. Id.

(63) Ἐτρέφετο. Legendum ἐστρέφετο. Id.

(64) Μὴ λογίζεσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, etc. Idem monitum Hermae dabitur

ὅτι τοῦτο χωρίζει ἐνότητα, καὶ πᾶσαν συγγένειαν διασκορπίζει, καὶ τὴν ψυχὴν ταρασσει (65). Ὁ γὰρ μνηστεικακὸς σπλάγγχνα ἐλέους οὐκ ἔχει.

Θ. « Προσέχετε τὰ ὕδατα (66), ὅτι ὅταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πορεύεται, λίθους, ξύλα, τὴν ἄμμον κατασύρει (67)· ἐὰν δὲ εἰς πολλὰ διαιρεθῆ, ἡ γῆ ἀφανίζει αὐτὰ, καὶ γίνεται εὐκαταφρόνητα. Καὶ ὑμεῖς, ἐὰν διαιρεθῆτε, ἔσεσθε οὕτως. Μὴ σχισθῆτε εἰς δύο κεφαλὰς, ὅτι πᾶν ὃ ἐποίησε Κύριος, κεφαλὴν μίαν ἔχει. Ἐδωκε δύο ὠμους, πόδας, χεῖρας· ἀλλὰ πάντα τὰ μέλη τῆ μὲ κεφαλῆ ὑπακούει. Ἔργων ἐν γραφῇ πατέρων μου, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστῆσεσθε ἀπὸ Κυρίου, καὶ διαιρεθῆσεσθε ἐν Ἰσραὴλ (68), καὶ δυοὶ βασιλεῦσιν ἐξακολουθήσετε, καὶ πᾶν βδέλυγμα ποιήσετε, καὶ γε πᾶν εἶδωλον προσκυνήσετε, καὶ αἰχμαλωτεύσουσιν ὑμᾶς οἱ ἔχθροὶ ὑμῶν, καὶ καθίσεσθε (69) ἐν ἔθνεσι ἐν πάσαις ἀσθeneιαῖς, καὶ θλίψεσι, καὶ ὀδύναϊς ψυχῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα μνησθήσεσθε Κυρίου, καὶ μετανοήσετε, καὶ ἐπιστρέψει ὑμᾶς, ὅτι ἐλεήμων ἐστὶ καὶ εὐσπλαγγνος, μὴ λογιζόμενος κακίαν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, διότι σὰρξ εἰσι, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πλάνης ἀπατᾷ αὐτοὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς πράξεσιν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος (70), φῶς δικαιοσύνης, καὶ ἴασις καὶ εὐσπλαγγνία ἐπὶ ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Αὐτὸς λυτρώσεται πᾶσαν αἰχμαλωσίαν υἱῶν ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Βελιάρ, καὶ πᾶν πνεῦμα πλάνης πατηθήσεται· καὶ ἐπιστρέψει πάντα τὰ ἔθνη εἰς παραζήλωσιν αὐτοῦ· καὶ ἔψεσθε Θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος, Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ (71). Καὶ πάλιν ἐν πονηρίᾳ λόγων ὑμῶν παροργίσετε αὐτὸν, καὶ ἀπορριφθήσεσθε ἕως καιροῦ συντελείας.

Ι. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ λυπαῖσθε, ὅτι ἀποθνήσκω ἐγὼ, μὴδὲ συμπίπτετε, ὅτι ἀπολείπω ὑμῶν. Ἄνασθητομαι γὰρ πάλιν ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἡγούμενος ἐν μέσῳ υἱῶν αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐν μέσῳ τῆς φυλῆς μου, ὅσοι ἐφύλαξαν νόμον Κυρίου, καὶ ἐντολάς Ζαβουλὼν πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἀσεβεῖς ἐπάξει Κύριος πῦρ αἰώνιον, καὶ ἀπολέσει αὐτοὺς ἕως γενεῶν. Ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου ἀποτρέγω, ὡς οἱ πατέρες μου· ὑμεῖς δὲ φοβεῖσθε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, ἐν πάσῃ ἰσχυρί, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη ὑπὸ καλῶ, καὶ ἔθηκον αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐν θήκῃ· ὕστερον δὲ ἀναγαγόντες αὐτὸν εἰς Χεβρών, ἔθαψαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Διαθήκη Δάν, περὶ θυμοῦ καὶ ψεύδους.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Δάν, ὃν εἶπε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ. Ἐκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καλέσας τὴν

Visione II, § 3, his verbis : « Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum filiorum tuorum. Memoria enim injuriarum mortem operatur, oblivio vero earum vitam æternam. » GRAB.

(65) *Ταρασσει.* Καὶ τὴν ὑπερξιν ἀφανίζει, addit codex Oxon. Ib.

(66) *Τὰ ὕδατα.* Ἐπί add. Ib.

(67) *Κατασύρει.* Καταφέρει. Ib.

PATRUL. GR. II.

A tiam fratris sui; quoniam hoc dividit unitatem, et omnem consanguinitatem dispergit, et animum perturbat. Memor enim mali viscera misericordiae non habet.

IX. « Attendite aquis, quoniam cum simul moventur, lapides, ligna, arenam detrahunt; si vero in multas dividantur, terra exterminat eas, et sunt neglectae. Et vos, si dividamini, eritis ita. Ne sciudamini in duo capita, quia omne quod fecit Deus, caput unum habet. Dedit duos humeros, pedes, manus; sed omnia membra uni capiti obediunt. Novi in scriptura patrum meorum, quod in ultimis diebus recedatis a Domino, et divisi eritis in Israel, et duos reges sequemini, et omnem abominationem facietis, et omne idolum adorabitis, et captivos abducetis vos inimici vestri, et sedebitis in nationibus in omnibus infirmitatibus, et tribulationibus, et doloribus animae. Et post haec recordabimini Domini, et respiscetis, et convertet vos, quoniam clemens est et misericors, non imputans malitiam filiis hominum; quoniam caro sunt, et spiritus erroris seducunt eos in omnibus actionibus suis. Et post haec oriatur vobis ipse Dominus, lumen justitiae, et sanitas et misericordia in pennis ejus. Ipse redimet omnem captivitatem filiorum hominis a Beliar, et omnis spiritus erroris conculcabitur; et convertet omnes gentes in emulationem ejus; et videbitis Deum in forma hominis, quem elegerit Dominus: Jerusalem nomen ei. Et rursus in malitia sermonum vestrorum ad iracundiam provocabitis eum, et abjecti eritis usque ad tempus consummationis.

X. « Et nunc, filii mei, ne contristemini, quoniam morior ego; neque concidatis, quoniam relinquo vos. Resurgam enim in medio vestri, velut dux in medio filiorum suorum, et lator in medio tribus meae, quotquot custodierunt legem Domini, et mandata Zabulon patris eorum. Super impios vero inducet Dominus ignem aeternum, et perdet eos usque in generationes. Ego in requiem meam confugio, sicut patres mei: vos autem timete Dominum Deum vestrum, in omni fortitudine, omnibus diebus vitae vestrae. » Et cum haec dixisset, dormivit somno bono, et posuerunt eum filii ejus in theca; postea vero reducentes eum in Hebron, sepelierunt cum patribus ejus.

CAPUT VII.

Testamentum Dan, de ira et mendacio.

I. Transcriptum verborum Dan, quae dixit filiis suis in ultimis diebus suis. Centesimo vicesimo quinto anno vitae suae vocans tribum suam, dixit:

(68) *Ἰσραήλ.* Ἰερουσαλήμ. Ib.

(69) *Καθίσεσθε.* Κακωθήσεσθε. Ib.

(70) *Ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος, etc.* Alludit ad Malachiae IV, 2. Ib.

(71) *Καὶ ἴασις..... Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ.* Καὶ ἐπιστρέψετε ἐκ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ ἔψεσθε Κύριον ἐν Ἰερουσαλήμ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, habet codex Oxon. multo concisus. Ib.

« Audite, filii Dan, sermones meos, attendite verbis oris patris vestri. Probavi in corde meo et in omni vita mea, quod res bona est et Deo grata, veritas cum justa actione; et quod perniciosum est mendacium, et ira, quoniam omnem malitiam hominum edocent. Confiteor vobis hodie, filii mei, quod in corde meo letatus sum de morte Joseph, viri veracis et boni, et gaudebam in venditione Joseph, quoniam supra nos pater eum diligebat. Spiritus enim zeli et elationis dixit mihi: « Et tu es filius ejus. » Et unus spirituum Beliar cooperabatur mihi, dicens: « Accipe gladium hunc, et cum eo occide Joseph; et diliget te pater tuus, mortuo eo. » Hic est spiritus iræ, suadens mihi, ut sicut pardalis devorat hædum, ita devorarem Joseph. Sed Deus Jacob patris mei non immisit eum in manus meas, ut invenirem eum solum; neque permisit iniquitatem hanc facere, ut (73) solvantur duo scriptura in Israel.

II. « Et nunc, filii mei, ego morior, et in veritate dico vobis, quod si non custodiatis vosmetipsos a spiritu mendacii et iræ, et diligatis veritatem et longanimitatem, disperibitis. Cæcitas est in ira, filii mei, et nemo iracundus videt faciem in veritate; quoniam seu pater, sive mater sit, ut hostibus attendit eis; si sit frater, non novit; si propheta Domini, non obedit; si justus, non aspicit; amicum non cognoscit. Circumponit enim ei spiritus iræ retia erroris, et excæcat naturales oculos ejus, et per mendacium obtenebrat mentem ejus, et propriam visionem tribuit ei. In quo autem circumponit oculos ejus? In odio cordis, et dat ei cor proprium adversus fratrem in invidiam.

III. « Perniciosa est ira, filii mei; etenim ipsi animæ ipsa sit anima; et corpus quidem iracundi proprium sibi facit, animæ autem dominatur, et tribuit corpori potentiam propriam, ut faciat omnem iniquitatem; et cum jam operata fuerit anima, justificat quod operatum est, quia non videt. Propter hoc qui iratus est, si quidem sit potens, triplicem habet potentiam in ira: unam quidem per potentiam et auxilium ministrantium; secundam autem per divitias, persuadens et vincens in injustitia; tertiam naturalem habens corporis, et per seipsum operans malum. Si autem debilis sit qui irascitur, duplicem habet potestatem, præter eam quæ est naturæ; adjuvat enim eis ira semper in ini-

(72) *Θυμός, ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει. Θυμός πᾶσαν κακίαν ἐκδιδάσκει, omisso ὅτι, et ἀνθρώπων, sive potius ἀνθρώπων. GRÆC.*

(73) *Uti. Ne, potius legendum juxta Græc. Oxon. Id. — Hunc loco lux affunditur in not. 3 ad Clementis Rom. Epist. I, cap. 34. Patrol. Gr. t. I col. 271.*

(74) *Λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραὴλ. Mh add. GRÆC.*

(74*) *Quid est hoc ὄρων πρόσωπον, videns sa-*

A *πατριὰν αὐτοῦ, εἶπεν: Ἄκούσατε, υἱοὶ Δάν, λόγους μου, προσέχετε τὰ ῥήματα στόματος πατρὸς ὑμῶν. Ἐπειράσα ἐν καρδίᾳ μου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου ὅτι καλὸν καὶ Θεῷ εὐάρεστον, ἡ ἀλήθεια μετὰ δικαιοπραγίας· καὶ ὅτι πονηρὸν τὸ ψεῦδος, καὶ ὁ θυμὸς ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει (72). Ὅμως γὰρ σήμερον καλὸν, τέκνα μου, ὅτι ἐν καρδίᾳ μου ῥῆμα ἐπεὶ τοῦ θανάτου Ἰωσήφ, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἔχαίρον ἐπὶ τῇ πράξει Ἰωσήφ, ὅτι ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ πατὴρ αὐτὸν ἠγάπα. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀλαζονείας ἐλεγέ μοι: Καὶ ἐστὶ υἱὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῶν πνευμάτων τοῦ Βελιάρ συνήργει μοι, λέγων: Ἐλαβὲ τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ ἀνελε τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἀγαπήσει σε ὁ πατὴρ σου, ἀποθανόντος αὐτοῦ. Τούτο ἐστὶ τὸ πνεῦμα τῶ θυμοῦ, τὸ πεϊθὸν με, ἵνα ὡς πάρδαλις ἐκμύσει ἐρεψον, οὕτως ἐκμύσῃσω τὸν Ἰωσήφ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς μου οὐκ ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖράς μου, ἵνα εὕρω αὐτὸν μόνον· οὐδὲ εἶπασε τοῦτο τὸ ἀνέριμα ποιῆσαι, ἵνα λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραὴλ (74).*

B *Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ ἡ ἀλήθεια λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ φυλάξητε ἐαυτοὺς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀγαπήσητε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀπλεισθε. Τύφλωσις ἐστὶν ἐν τῷ θυμῷ, τέκνα μου, καὶ οὐκ ἐστὶ τις θυμώδης ὄρων πρόσωπον (74*) ἐν ἀληθείᾳ· ὅτι κἀν πατὴρ, κἀν μήτηρ ἐστὶν, ὡς πολεμίας προσέχει αὐτοῖς· ἐὰν ἡ ἀδελφός, οὐκ εἶδεν· ἐὰν προφῆτης Κυρίου, παρακούει· ἐὰν δίκαιος, οὐ βλέπει· γὰρ οὐ γνωρίζει. Περιβάλλει γὰρ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τῶ θυμοῦ τὰ δίκτυα τῆς πλάνης, καὶ τυφλοὶ τοὺς φυσικοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ ψεύδους σπαίτην τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἰδίαν ὄρασιν παρέχει ἐσθῶ. Ἐν τίνι δὲ περιβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ; Ἐν μίσει καρδίας, καὶ δίδωσιν αὐτῷ καρδίαν ἰδίαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς φθόνον.*

C *Ἦ. Πονηρὸς ὁ θυμὸς, τέκνα μου, καὶ γὰρ αὐτῆ τῆ ψυχῆ αὐτὸς γίνεται ψυχῆ (75)· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἰδιοποιεῖται (76) τοῦ θυμώδους, τῆς δὲ ψυχῆς κατακυριεύει, καὶ παρέχει τῷ σώματι δύναμιν ἰδίαν, ἵνα ποιῆσῃ πᾶσαν ἀνομίαν· καὶ ἔταν πράξη ψυχῆ, ἡ καὶ οὐ τὸ πραχθὲν, ἐπειδὴ οὐ βλέπει. Διὰ τοῦτο ὁ θυμώδης, ἐὰν μὲν ἦ δυνατὸς, τριπλῆν ἔχει δύναμιν ἐν τῷ θυμῷ· μίαν μὲν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας (77) τῶν ὑπουργούντων· δευτέραν δὲ διὰ τοῦ πλοῦτου, παραπεθεῖον καὶ νικῶν ἐν ἀδελφῷ· τρίτην τὴν φυσικὴν ἔχων τοῦ σώματος, καὶ δι' ἐαυτοῦ ὄρων τὸ κακόν. Ἐὰν δὲ ἀσθενήσῃ ὁ θυμώδης, διπλῆν ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως· βοηθεῖ γὰρ αὐτοῖς ὁ θυμὸς πάντοτε ἐν παρανομίᾳ. Τοῦτο δὲ*

ciem? Hebraice dicitur videre faciem pro familiariter et amice, aut submisse, aliquem adire, vel cum eo colloqui. Cf. text. Hebr. Gen. xxxii, 21, et Gesenii Thesaurum ad vocem פָּנָיו n° 1, h. DRAC.

(75) *Καὶ γὰρ αὐτῆ τῆ ψυχῆ αὐτὸς γίνεται ψυχή οmissa sunt. GRÆC.*

(76) *Ἰδιοποιεῖται. Ἴδιον ποιεῖται. Id.*

(77) *Διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας. Ἄπ βοηθείας. Id.*

πνεῦμα ἀεὶ μετὰ τοῦ ψεύδους ἐκ δεξιῶν τοῦ Σατανᾶ πορεύεται, ἵνα ἐν ὠμότητι καὶ ψεύδει γίνωνται αἱ πράξεις αὐτοῦ.

Δ'. « Οὐκοῦν συνίετε τὴν δύναμιν τοῦ θυμοῦ, ὅτι ματαία ἐστίν. Ἐν γὰρ λόγῳ παροξύνει (78) πρῶτον εἶτα ἐν ἔργοις δυνατοὶ τὸν ἐρεθιζόμενον (79), καὶ ἐν ζημίαις πικραῖς (80) ταρασσει τὸ διαβούλιον αὐτοῦ· καὶ οὕτως διεγείρει ἐν θυμῷ μεγάλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὅτε οὖν λαλεῖ τις καθ' ὑμῶν, ὑμεῖς μὴ κινεῖσθε εἰς θυμόν· καὶ ἐάν τις ἐπαινῇ ὑμᾶς ὡς ἀγαθοῦς (81), μὴ ἐπαίρεσθε, μῆτε μεταβάλλεσθε, μῆτε εἰς τέρψιν, μῆτε εἰς ἀειδίαν (82). Πρῶτον γὰρ τέρπει τὴν ἀκοήν, καὶ οὕτως δξύνει τὸν νοῦν, νοῆσαι τὸ ἐρεθισθέν· καὶ τότε θυμωθεὶς νομίζει δικαίως ὀργιζέσθαι. Ἐάν δὲ ζημιᾶ ἢ ἀπολείξ τινὲ περιπέσῃτε (83), τέκνα, μὴ θροεῖσθε· ὅτι αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπιθυμῆσαι ποιεῖ τοῦ ἀπολομένου, ἵνα θυμωθῇ διὰ τοῦ πόθου. Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε (84) ἔκουσίως, μὴ λυπεῖσθε· ἀπὸ γὰρ λύπης ἐγείρεται θυμὸς μετὰ ψεύδους. Ἔστι δὲ διπρόσωπον κακόν, θυμὸς μετὰ ψεύδους, καὶ συνερῶνται ἀλλήλοις, ἵνα ταραξῶσι τὸ διαβούλιον· ταρασσομένης δὲ τῆς ψυχῆς συνεχῶς, ἀφίσταται Κύριος ἀπ' αὐτῆς, καὶ κυριεῖται αὐτῆς ὁ Βελιάρ.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ τηρήσατε· ἀπόστητε δὲ ἀπὸ θυμοῦ, καὶ μισήσατε τὸ ψεῦδος, ἵνα Κύριος κατοικήσῃ ἐν ὑμῖν. (85) Ἀλήθειαν λαλεῖτε [ἐκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἐμπέσῃτε εἰς μῆνιν καὶ ταραχάς, ἀλλ' ἔσεσθε ἐν εἰρήνῃ, ἔχοντες τὸν θεὸν τῆς εἰρήνης, καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ (86) ὑμῶν πόλεμος. Ἀγαπάτε τὸν Κύριον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ὑμῶν, καὶ ἀλλήλους ἐν ἀληθινῇ καρδίᾳ. Οἶδα γὰρ, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστήσεσθε τοῦ Κυρίου, καὶ προσοχθίετε τὸν Λευὶ, καὶ πρὸς Ἰουδαὺν ἀντιτάξεσθε· ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε πρὸς αὐτούς. Ἄγγελος γὰρ Κυρίου ὁδηγεῖ ἑκατέρους, ὅτι ἐν αὐτοῖς στήσεται Ἰσραὴλ. Καὶ ὡς ἂν ἀποστήτε ἀπὸ Κυρίου, ἐν πάσῃ κακίᾳ πορεύεσθε, ποιῶντες βδελύγματα ἔθνῶν, ἐκπορνέοντες ἐν γυναιξίν ἀνόμων, καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ ἐνεργούντων ἐν ὑμῖν τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης. Ἀνέγων γὰρ ἐν βίβλῳ Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅτι ὁ ἄρχων ὑμῶν ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, καὶ ὅτι πάντα τὰ πνεύματα τῆς πορνείας καὶ τῆς ὑπερηφανείας τῷ Λευὶ ὑπακούουσιν, τοῦ παρεδρεύειν τοῖς υἱοῖς Λευὶ, τοῦ ποιεῖν αὐτοὺς ἐξαμαρτάνειν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ υἱοὶ μου ἐγγιζόντες εἰσι τῷ Λευὶ, καὶ συνεξαμαρτάνοντες αὐτοῖς ἐν πᾶσι· καὶ υἱοὶ Ἰουδαῖ ἐσονται ἐν πλεονεξίᾳ, ἀρκάζοντες τὰ ἀλλότρια ὡς λέοντες. Διὰ τοῦτο ἀπαχθήσεσθε σὺν αὐτοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, κάκει ἀπολήψεσθε πάσας τὰς πληγὰς Αἰγύπτου, καὶ πάσας πονηρίας τῶν ἔθνῶν· καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες πρὸς Κύριον, ἐλεηθήσεσθε, καὶ ἄξει ὑμᾶς εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ, βοῶν ὑμῖν εἰρήνην. Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν ἐκ τῆς

A quitate. Hic spiritus semper cum mendacio a dextris Satanæ ambulat, ut in crudelitate et mendacio fiant actus ejus.

IV. « Quapropter intelligite potentiam iræ, quoniam vana est. In sermone enim exacerbat primum; deinde in operibus fortificat stimulat, et in damnis amarum conturbat consilium ejus : et ita exuscitat in ira magna animam ejus. Quando igitur loquitur aliquis adversum vos, ne moveamini in iram ; et si quis laudet vos ut bonos, ne elevemini, neque transmutemini vel in delectationem, vel in rigorem vultus. Primum enim delectat auditum, et ita exaucit mentem, ut intelligat quod exprobratum est : et tunc iratus existimat juste irasci. Si in jacturam aut perditionem aliquam incideritis, filii, ne tumultuemini; quoniam hic spiritus concupiscere facit quod perditum est, ut irascatur per desiderium. Si autem jacturam patieminus voluntarie, ne contristemini; a tristitia enim suscitatur ira cum mendacio. Est autem malum duplicem habens faciem, ira cum mendacio, et colloquantur mutuo, ut conturbent consilium : turbata autem anima continue recedit Dominus ab ipsa, et dominatur ei Beliar.

V. « Custodite ergo, filii mei, mandata Domini, et legem ejus servate; recedite autem ab ira, et odio habete mendacium, ut Dominus habitet in vobis, et fugiat a vobis Beliar. Veritatem loquamini unusquisque ad proximum suum, et non incidetis in iram et turbationes; sed eritis in pace, habentes Deum pacis; et non prævalebit adversum vos bellum. Diligite Dominum in omni vita vestra, et vosmet invicem in veraci corde. Novi enim, quod in ultimis diebus recedetis a Domino, et offendetis Levi, et Judæ resistetis; sed non superabitis eos. Angelus enim Domini ducit utrosque, quoniam in ipsis stabit Israel. Et cum recedetis a Domino, in omni malitia ambulabitis, facientes abominationes gentium, scortantes cum mulieribus iniquorum, et in omni malitia spirituum erroris operantium in vobis. Legi enim in libro Enoch justus, quod princeps vester est Satanas, et quod omnes spiritus fornicationis et superbiæ Levi obedient, ut insidiantur filiis Levi, et faciant eos peccare coram Domino. Et filii mei appropinquant Levi, et simul peccant cum eis in omnibus : et filii Judæ erunt in avaritia, rapientes aliena ut leones. Propter hoc abducemini cum eis in captivitatem, et illic recipietis omnes plagas Ægypti, et omnes pravitates gentium : et ita revertentes ad Dominum misericordiam consequemini, et ducet vos in sanctificationem ejus, clamans vobis pacem. Et orietur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini : et ipse faciet adversum Beliar prælium, et ultionem victoriæ dabit terminis ve-

(78) Παροξύνει. Παροξύνεται. GRAB.

(79) Ἐρεθιζόμενον. Ὀργιζόμενον. ID.

(80) Πικραῖς. Μικραῖς. ID.

(81) Ἀγαθοῦς. Ἄγιους. ID.

(82) Ἀειδίαν. Ἀπθίαν. ID.

(83) Περιπέσῃτε. Περιπέση. ID.

(84) Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε. Desunt omnia usque ad

finem hujus paragraphi. ID.

(85) Ἀλήθειαν. Hinc in Oxon. et Cantab. codice clausula deesse videtur. ID.

(86) Καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ. Omnia in Ox. cod. desunt usque ad ista sequentis paragraphi verba : καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι Σωτήρ. ID.

stris. Et animas sanctorum captivas liberabit a Beliar, et convertet corda incredula ad Dominum, et dabit invocantibus eum pacem æternam, et requiescent in Eden sancti, et in nova Jerusalem lætabuntur justii, quæ erit in glorificationem Dei usque in sæculum. Et non amplius sustinebit Jerusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et sanctus Israel regnans super ipsos in humilitate et paupertate: et qui credit in eum, regnabit in veritate in cælis.

μενος (87), και ἄγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτούς ἐν αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

VI. Et nunc timete Dominum, filii mei, et attendite vobismetipsis a Satana et spiritibus ejus. Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos; quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pacem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapropter studet inimicus subvertere omnes invocantes Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse angelus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem malorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedet ab eis Dominus, transibit post facientem voluntatem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei. Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus Salvator. Conservate igitur vosmetipsos, filii mei, ab omni opere pernicioso, et abjicite iram et omne mendacium, et diligite veritatem et longanimitatem, et quæ audivistis a patre vestro, tradite et vos filiis vestris, ut recipiat vos Pater gentium: erit enim verax et longanimis, mansuetus et humilis, et docens per opera legem Dei. Discedit ergo ab omni injustitia, et adhærete justitiæ legis Domini. Et sepeliteme prope patres meos.

τῶν ἔργων νόμον Θεοῦ. Ἀπόστητε οὖν ἀπὸ πάσης τοῦ Κυρίου. Καὶ θάψατέ με (89) ἐγγὺς τῶν πατέρων

VII. Et cum hæc dixisset, osculatus est eos, et dormivit somnum perpetuum. Et sepelierunt eum filii ejus; et post hæc reduxerunt ossa ejus prope Abraham, Isaac et Jacob. Quemadmodum vero prophetavit eis Dan, quod legem Dei sui neglecturi essent, et abalienati forent a terra hæreditatis ipsorum, et a genere Israel, et patria ipsorum; ita et factum est.

CAPUT VIII.

Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.

I. Transcriptum testamenti Nephthalim de his, quæ disposuit in tempore finis sui, in anno centesimo tricesimo vitæ suæ. Convenientibus filiis suis in septimo mense, quarta die mensis, ipso sano existente, fecit cœnam ipsis et potum magnificum.

(87) Τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος. Sic Baruch, iii, 58. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη: Vulg. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Quo sane horum Testamentorum auctorem respexisse nihil dubito.

(88) Ἐν ἡμέρᾳ. Addc ἡ. GRAB.

Α Τούδα και Λευὶ τὸ σωτήριον Κυρίου· και σὺν ποιήσει πρὸς τὸν Βελιάρ πόλεμον, και τὴν ἐκδίωξιν τοῦ νίκους δώσει πέρασιν ὑμῶν. Καὶ τὴν αἰμασίαν λάβη ἀπὸ τοῦ Βελιάρ ψυχὰς ἀγίων, και ἐπιστρέψει καρδίας ἀπειθεῖς πρὸς Κύριον, και δώσει τὰ ἐπιχαλουμένους αὐτὸν εἰρήνην αἰώνιον, και ἀναπίσονται ἐν Ἐδέμ ἄγιοι, και ἐπὶ τῆς νέας Ἱερουσαλὲς εὐφρανθήσονται δίκαιοι, ἧτις ἔσται εἰς δόξασμα Θεοῦ. Ἔως τοῦ αἰῶνος. Καὶ οὐκ ἔτι ὑπομένει Ἱερουσαλὲς ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰμαλωτίζεται Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριος ἔσται ἐν μέτρῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος ἐν ταπεινώσει και ἐν πτωχείᾳ· και ὁ πιστεύων ἐν

B Γ'. Et nunc timete Dominum, filii mei, et attendite vobismetipsis a Satana, et spiritibus ejus. Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos; quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pacem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapropter studet inimicus subvertere omnes invocantes Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse angelus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem malorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedet ab eis Dominus, transibit post facientem voluntatem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei. Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus Salvator. Conservate igitur vosmetipsos, filii mei, ab omni opere pernicioso, et abjicite iram et omne mendacium, et diligite veritatem et longanimitatem, et quæ audivistis a patre vestro, tradite et vos filiis vestris, ut recipiat vos Pater gentium: erit enim verax et longanimis, mansuetus et humilis, et docens per opera legem Dei. Discedit ergo ab omni injustitia, et adhærete justitiæ legis Domini. Et sepeliteme prope patres meos.

C Δ'. Et nunc timete Dominum, filii mei, et attendite vobismetipsis a Satana, et spiritibus ejus. Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos; quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pacem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapropter studet inimicus subvertere omnes invocantes Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse angelus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem malorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedet ab eis Dominus, transibit post facientem voluntatem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei. Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus Salvator. Conservate igitur vosmetipsos, filii mei, ab omni opere pernicioso, et abjicite iram et omne mendacium, et diligite veritatem et longanimitatem, et quæ audivistis a patre vestro, tradite et vos filiis vestris, ut recipiat vos Pater gentium: erit enim verax et longanimis, mansuetus et humilis, et docens per opera legem Dei. Discedit ergo ab omni injustitia, et adhærete justitiæ legis Domini. Et sepeliteme prope patres meos.

Z'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, κατεφιλησεν αὐτούς, καὶ ὑπνωσεν ὑπνον αἰώνιον. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· και μετὰ ταῦτα ἀνήνεγκαν τὰ ὀστέα αὐτοῦ ἐν εγγυς Ἀβραάμ, και Ἰσαὰκ, και Ἰακώβ. Πλὴν ὡς ἐπροφήτευσεν αὐτοῖς Δάν, ὅτι ἐπιλάθωνται νόμον Θεοῦ αὐτῶν, και ἀλλοτριωθήσονται γῆς κλήρου αὐτῶν, και γένους Ἰσραὴλ, και πατριᾶς αὐτῶν, οὕτως και γέγονεν (91).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Διαθήκη Νεφθαλεμ, περὶ φυσικῆς ἀγαθότητος.

Α'. Αντίγραφον διαθήκης Νεφθαλεμ, ὡν διέθετο ἐν καιρῷ τέλους αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρλ' ζωῆς αὐτοῦ (91). Συνελθόντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν ἑβδόμῳ μηνὶ τῆς τάρτης (93) τοῦ μηνὸς, ὑγαίνοντος αὐτοῦ, ἐπέφη δείπνον αὐτοῖς και κώθωνα. Καὶ μετὰ τοῦ ἐξυπ-

(89) Καὶ θάψατέ με. Καὶ ἔσται τὸ γένος μου ἐν σωτηρίᾳ ἕως τοῦ αἰῶνος, addit cod. Uxou. lb.

(90) Νόμον deest. lb.

(91) Οὕτως και γέγονεν. Καὶ τοῦ σπέρματος ἐν τῶν, ommissis οὕτως και γέγονεν. lb.

(92) Ζωῆς αὐτοῦ. Δευτέρῳ add. in ms. Tit. lb.

(93) Τετάρτη. Miq. lb.

σθῆναι αὐτὸν τὸ πρῶτον, εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι· « Ἀποθνή-
σκω » καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. Καὶ εὐλογῶν Κύριον,
ἐκραταίωσεν, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ χθὲς ἀποθανεῖ-
ται. Ἦρξατο οὖν λέγειν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· « Ἀκούσα-
τε, τέκνα μου, υἱοὶ Νεφθαλεῖμ, ἀκούσατε λόγους πα-
τρὸς ὑμῶν. Ἐγὼ ἐγεννήθην ἀπὸ Βάλλας· καὶ ὅτι ἐν
πανουργίᾳ ἐποίησεν ἡ Ῥαχὴλ, καὶ ἔδωκεν ἀνθ' ἑαυ-
τῆς τὴν Βάλλαν τῷ Ἰακώβ, καὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν Ῥαχὴλ
ἔτεκε με· διὰ τοῦτο ἐκλήθην Νεφθαλεῖμ (94). Καὶ
ἠγάπησέ με Ῥαχὴλ, ὅτι ἐπὶ τῶν μηρῶν αὐτῆς ἐγε-
νήθην· καὶ εἶδει ἀπαλὴν ὄντα κατεφίλει με, λέγουσα·
« Ἴδοιμι ἀδελφὸν σου ἐκ τῆς κοιλίας μου κατὰ σέ. »
« Ὅθεν καὶ ὁμοίός μοι ἦν ἐν πᾶσιν Ἰωσήφ, κατὰ τὰς
εὐχὰς (95) Ῥαχὴλ. Ἡ δὲ μήτηρ μου ἐστὶ Βάλλα, θυ-
γάτηρ Ῥουθέου (96), ἀδελφοῦ Δεβόρρας (97), τῆς
τροφου Ῥεβέκκας· ἥτις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτέχθη, ἐν ἧ
καὶ Ῥαχὴλ. Ὁ δὲ Ῥουθέος (98) ἐκ τοῦ γένους
Ἀβραάμ, Καλδαῖος, θεοσεβῆς, ἐλεύθερος καὶ εὐγενής.
Καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἠγγράσθη ὑπὸ Λάβαν· καὶ ἔδωκεν
αὐτῷ Δινὰν τὴν παιδικὴν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα· ἥτις
ἔτεκε θυγατέρα, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὴν Ζελφάν, ἐπ'
ὀνόματι τῆς κώμης, ἐν ἧ ἠχμαλωτεύθη (99). Καὶ
ἔζησεν ἔτεκε τὴν Βάλλαν, λέγων· Καὶνὸσπουδός μου
ἡ θυγάτηρ. Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλά-
ζειν (100).

B. « Καὶ ἐπειδὴ κούφος ἤμην τοῖς ποσίν, ὡς ἔλα-
φος, ἔταξέ με ὁ πατήρ μου Ἰακώβ εἰς πᾶσαν ἀποστο-
λὴν καὶ (1) ἀγγελίαν· καὶ γὰρ, ὡς ἔλαφος με εὐλόγησε.
Καθὼς γὰρ ὁ κεραμεὺς οἶδε τὸ σκεῦος, πόσον χωρεῖ,
καὶ πρὸς αὐτὸν φέρει τὸν πηλόν· οὕτως καὶ ὁ Κύριος
πρὸς ὁμοίωσιν τοῦ πνεύματος ποιεῖ τὸ σῶμα, καὶ
πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος τὸ πνεῦμα ἐντίθησι, καὶ
οὐκ ἐστὶ λοιπὸν (2) ἐν ἐκ τοῦ ἐνὸς τρίτον τριχός (3)
σταθμῷ γὰρ καὶ μέτρῳ καὶ κανόνι πᾶσα κτίσις Ὑψί-
στου. Καὶ καθάπερ οἶδεν ὁ κεραμεὺς ἐνὸς ἐκάστου
τὴν χρῆσιν, ὡς ἰκνοῖ· οὕτως καὶ ὁ Κύριος οἶδε τὸ
σῶμα, ἕως τίνος διαρκέσει ἐν ἀγαθῷ, καὶ πότε ἀρχε-
ται ἐν κακῷ. Ὅτι οὐκ ἐστὶ πᾶν πλάσμα, καὶ πᾶσα
ἐννοία, ἦν οὐκ ἔγνω Κύριος· πάντα γὰρ ἀνθρωπῶν
ἐκτίσσε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ὡς ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, οὕτω
καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ὁ νοῦς αὐτοῦ, οὕτω καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ προαίρεσις αὐτοῦ, οὕτω καὶ
ἡ πράξις αὐτοῦ· ὡς ἡ καρδία αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ
στόμα αὐτοῦ· ὡς ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ ὕπνος
αὐτοῦ· ὡς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, ἢ
ἐν νόμῳ Κυρίου, ἢ ἐν νόμῳ Βελιάρ. Καὶ ὡς κεχώρι-
σται ἀνάμεσον φωτός καὶ σκότους, ὁράσεως καὶ ἀκοῆς·
οὕτω κεχώρισται ἀνάμεσον ἀνδρός καὶ ἀνδρός, καὶ
ἀνάμεσον γυναικὸς καὶ γυναικὸς· καὶ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν,

A Et postquam excitatus est a somno mane, dixit il-
lis : « Morior : » et non crediderunt ei. Et benedi-
cens Domino, confirmavit, quod post besternam
cenam moreretur. Inccepit igitur dicere filiis suis :
« Audite, filii mei, filii Nephthalim, audite sermones
patris vestri. » Ego natus sum a Balla : et quoniam
astute fecit Rachel, et dedit pro seipsa Ballam Ja-
cob, et super femora Rachel peperit me ; propter
hoc vocatus sum Nephthalim. Et dilexit me Rachel,
quoniam super femora sua natus sum ; et specie
tenerum existentem osculata est me, dicens :
« Videam fratrem tuum ex ventre meo secundum
te. » Unde et similis mei erat in omnibus Joseph,
secundum petitiones Rachel. Mater autem mea est
BaNa, filia Ruthæi, fratris Deborah, nutricis Rebec-
cæ ; quæ Balla in una die nata est ; in qua et Ra-
chel. Ruthæus vero ex genere Abraham erat, Chal-
dæus, Deum venerans, liber et nobilis. Et cum esset
captivus, emptus est a Laban ; et dedit ei Enam an-
cillam suam in uxorem ; quæ peperit filiam, et vo-
cavit eam Zelpham, cognomine castelli in quo ca-
ptivus erat. Deinde peperit Ballam, dicens : Noviter
festinans filia mea. Confestim enim nata festinavit
lac sugere.

C **H.** « Et quia pedibus levis eram, ut cervus, ordi-
navit me pater meus Jacob in omnem missionem et
annuntiationem ; et ut cervo mihi benedixit. Quem-
admodum enim figulus novit vas, quantum capit, et
ad ipsum fert lutum ; ita et Dominus ad similitu-
dinem spiritus facit corpus, et ad potentiam corpo-
ris spiritum imponit, et non est jam una tertia ex
uno capillo ; pondere enim et mensura et regula ¹⁴,
omnis creatura Altissimi (consistit). Et sicut novit
figulus uniuscujusque usum, quibus rebus sufficere
queat ¹⁵ ; ita et Dominus novit corpus, usquequo
sufficiat in bono, et quando incipit in malo. Quo-
niam non est ulla creatura, nec ulla cogitatio, quam
non cognovit Dominus ¹⁶ ; omnem enim hominem
creavit ad imaginem suam. Sicut fortitudo ejus,
ita et opus ejus ; et sicut mens ejus, ita et opus
ejus ; et sicut prælectio ejus, ita et actus ejus ;
sicut cor ejus, ita et os ejus ; sicut oculus ejus, ita
et somnus ejus ; sicut anima ejus, ita et sermo ejus,
vel in lege Domini, vel in lege Beliar. Et sicut di-
visum est intermedium lucis et tenebrarum, visus
et auditus : ita divisum est intermedium viri et
viri, et intermedium mulieris et mulieris ; et non
est dicendum, quod ulla in re faciei vel similitum

¹⁴ Sap. xi, 21. ¹⁵ Sap. xv, 7. ¹⁶ Hebr. iv, 15.

(94) Ἐκλήθην Νεφθαλεῖμ. Peculiarem rationem
nominis Nephthalim assignat auctor noster, diver-
sam ab ea quæ a Moyse, Genes. xxx, 8, traditur, ac
proinde haud approbandam. Geniuum autem sen-
sum hujus nominis, et verbum Moysis de eo,
dabunt commentatores in citatum locum Gene-
seos. ГИВВ.

(95) Εὐχὰς. Εὐλογίας. Ib.

(96) Ῥουθέου. Ῥουθαίου. Ib.

(97) Δεβόρρας. Δεβόρας. Ib.

(98) Ῥουθέος. Ῥουθαῖος. Ib.

(99) Ἠχμαλωτεύθη. Ἠχμαλωτίσθη. Ib.

(100) Λέγων· Καὶνὸσπουδός μου ἡ θυγάτηρ.

Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλάζειν· desunt. Ib.

(1) Ἀποστολὴν καὶ ommissa. Ib.

(2) Λοιπὸν. Ἐλλείπον. Ib.

(3) Τρίτον τριχός. Omnia ommissa usque ad ἡ τῶν
ῶμων. Ib.

quid præstet (4). Omnia enim in ordine fecit Deus bona : quinque sensus in capite, et collum copulavit capiti, et capillos ad gloriam ¹⁷; deinde cor ad prudentiam, ventrem ad secretionem stomachi ¹⁸, caelamum ad sanitatem, hepar ad iram, fel ad amaritudinem, ad risum splenem, renes ad astutiam, lumbos ad virtutem, costas ad positionem, spinam ad fortitudinem, et quæ deinceps. Ita igitur, filii mei, in ordine sitis in bona, in timore Dei ¹⁹, et nihil inordinatum facite in contemptu, neque extra tempus suum. Quoniam si dicas oculo, audire non potest ²⁰: ita neque in tenebris poteritis facere opera lucis.

III. « Ne igitur festinate in avaritia corrumpere actus vestros, vel in sermonibus vanis seducere animas vestras, quoniam tacentes in munditia cordis poteritis voluntatem Dei tenere, et abjicere voluntatem diaboli. Sol et luna et stellæ non mutant ordinem suum ²¹: ita et vos ne mutetis legem Dei in inordinatione actuum vestrorum. Gentes errantes et derelinquentes Dominum, mutaverunt ordinem suum, et secuti sunt lapides et ligna, sequentes spiritus erroris. Vos autem non sic, filii mei, cognoscentes in firmamento, in terra, et in mari, et in omnibus creaturis, Dominum qui fecit hæc omnia, ut non efficiamini sicut Sodoma, quæ immutavit ordinem naturæ suæ ²². Similiter autem et Vigiles immutaverunt ordinem naturæ ipsorum, quibus maledixit Dominus in diluvio, propter ipsos ab habitatione et fructibus ordinans terram inhabitabilem.

¹⁷ I Cor. xi, 7. ¹⁸ Eccle. xii, 3, seq. ¹⁹ I Cor. xiv, 40. ²⁰ I Cor. xii, 16, seq. ²¹ Judic. v, 20; Job xxxviii, 35; Jer. xxxi, 35. ²² Judæ v, 7.

(4) *Ulla in re faciei vel similitum quid præstet.* Ita sonat antiqua versio Roberti, quam hic loci nefas est emendare. GRAB.

(5) *Ὁμοίωσθε.* Hic Græcus textus est corruptus, et unum alterumve verbum deest. Id.

(6) *Πάντα . . . ἐξήσ.* Hæc omnia usque ad καὶ τὰ ἐξήσ, in Oxoniensi codice transposita sunt et sequuntur post *μηδὲ ἐξω καιροῦ αὐτοῦ.* Id.

(7) *Συνάπτει.* *Συνάψας.* Id.

(8) *Καὶ τρίχας πρὸς δόξαν.* Καὶ προσθεὶς αὐτῇ καὶ τρίχας εἰς εὐπρέπειαν καὶ δόξαν. Id.

(9) *Διάκρισιν στομάχου, κάλαμον.* *Διάκρισιν, στομάχου κάλαμον.* Id. — Minime placet altera hæc lectio ms. aliter distincta ac ea quam præ se fert textus Græcus a Grabio exhibitus. Optime vero illam se habere puto, quam præ oculis habuisse Robertum, indicat ejus versio. Nimirum κάλαμος, non ad præcedentem vocem στομάχου, sed ad sequentem ὄφρασαν, ut recte legit Grabius, referendus.

(10) *Υγελαν.* L. ὄφρασαν. GRAB.

(11) *Ἐν τάξει ἐστὲ.* "Ἐστω πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Id.

(12) *Ἄγαθά.* Ἄγαθόν. Id.

(13) *Ὅτι* deest. Id.

(14) *Ποιεῖν.* Δυνήσεσθε, add. Id.

(15) *Ἦτις ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς.* Ὁμοίως δὲ desunt. Id.

(16) *Ἐγγήγορες.* Jam supra horum mentionem fecit auctor in *Testamento Ruben*, § v, per eos intelligens angelos: de quibus quæ utroque loco dixit, ex libro I Enochii et ista quidem parte desumptis,

ἄστι ἐν τῷ ἐνὶ τοῖς προσώποις, ἢ τῶν ὁμοίων (5). Πάντα (6) γὰρ ἐν τάξει ἐποίησεν ὁ θεὸς κατὰ τὰ πέντε αἰσθήσεις τῆ κεφαλῆς, καὶ τὸν τράχηλον στήππει (7) τῆ κεφαλῆς, καὶ τρίχας πρὸς δόξαν (8) εἰς καρδίαν εἰς φρόνησιν, κοιλίαν εἰς διάκρισιν στομάχου. κάλαμον (9) πρὸς ὑγελαν (10), ἦπαρ πρὸς θυμὸν, γλῆν πρὸς πικρίαν, εἰς γέλωτα σπλήνα, νεφροὺς εἰς πανουργίαν, ψύας εἰς δύναμιν, πλευρὰς εἰς θῆκην, ὄσφυν εἰς ἰσχὺν, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως οὖν, τέκνα μου, ἐν τάξει ἐστὲ (11) εἰς ἀγαθὰ (12) ἐν φόβῳ θεοῦ, καὶ μηδὲν ἀτακτον ποιεῖτε ἐν καταφρονήσει, μηδὲ ἐξω καιροῦ αὐτοῦ, οὐ δύναται οὖν, ἔστι (13) ἐν εἰσι: τῷ ὀφθαλμῷ, ἀκοῦσαι: οὕτως οὐδὲ ἐν σκοτίᾳ ποιεῖν (14) ἔργα φωτός.

Γ'. « Μὴ οὖν σπουδάζετε ἐν πλεονεξίᾳ διαφθεῖσθαι τὰς πράξεις ὑμῶν, ἢ ἐν λόγοις κενοῖς ἀπατῆν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι σωπῶντες ἐν καθαρότητι καρδίας ἐνήσεσθε τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ κρατεῖν καὶ ἀπορρίπτειν τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου. Ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρεις οὐκ ἀλλοιοῦσι τάξιν αὐτῶν· οὕτως καὶ ὑμεῖς μὴ ἀλλοιώσητε νόμον θεοῦ ἐν ἀταξίᾳ πράξεων ὑμῶν. Ἔθνη πλανηθέντα, καὶ ἀφέντα τὸν Κύριον ἠλλοίωσαν τάξιν αὐτῶν, καὶ ἐπηκολούθησαν λίθοις καὶ ξύλοις ἐξακολουθήσαντες πνεύμασι πλάνης. Ὑμεῖς μὴ οὕτως, τέκνα μου, γινόντες ἐν στερεώματι, ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ παῖσι τοῖς δημιουργήμασι, Κύριον ποιήσαντα τὰ πάντα, ἵνα μὴ γένησθε ὡς Σόδομα, ἣ ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς. Ὁμοίως δὲ (15) καὶ Ἐγγήγορες (16) ἐνήλλαξαν τάξιν φύσεως αὐτῶν (17). οὗς κατηράσατο Κύριος ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, διὰ τοῦς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόικητον (18).

quam Georgius Syncellus, æc. viii scriptor, in suani *Chronographiam* pag. 11 seqq., et 24 seqq. optima editionis Jacobi Goar, verbo tenus transulit, amplissimis duobus fragmentis recitatis. Placet autem hic indicare plures, qui hanc pseudo-Enochii sententiam de angelorum cum mulieribus commercio amplexi sunt. Accipie clarissima nomina Indæorum, Philonis lib. *De gigantibus*, et Josephi lib. I *Antiq. Jud.* cap. 4, nec non Christianorum, Justini Martyris *Apol. I* (uti vulgo dicitur), p. 44, A, et *Apol. II* (quæ revera fuit prima), p. 55, D; Athenagore in *Legatione pro Christianis*, p. 27 et seqq.; Clementis *Alex.* lib. iii *Stromat.*, p. 450, D, et lib. v, p. 550, B; Tertulliani lib. *De idololatria*, cap. 9; *De habitu muliebri*, cap. 2; *De cultu seminarum*, cap. 10; *De velandis virginibus*, cap. 7, et lib. v *adversus Marcionem*, cap. 18; Cypriani lib. *De disciplina et habitu virginum*, § 54, etc. Id. — Lectorem suum Grabius hic remittit ad pag. 347 seqq. ubi ex editione Goari emendata et illustrata recitat fragmenta illa duo libri I pseudo-Enochii, quæ posteritati Syncellus servavit. Nos brevitati studentes ea consulo præterimus. Adeat lector, si placet, Grabium l. c. vel Fabricium qui ea ex Grabio descripsit in *Cod. pseudopigr. Vet. Test.* tom. I, pag. 179 seq. Quibus addas velim observata Rich. Simonio *Biblioth. Crit.* tom. II, p. 229 seqq.

(17) *Ἐνήλλαξαν τάξιν φύσεως αὐτῶν.* Omissa. GRAB.

(18) *Δι' αὐτοὺς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόικητον.* Desunt. Id.

Δ'. « Ταῦτα λέγω, τέκνα μου, ὅτι ἀνέγνων ἐν Γραφῇ Ἁ ἀγία (19) Ἐνώχ, ὅτι καὶ γε ὑμεῖς ἀποστήσεσθε ἀπὸ Κυρίου, πορευόμενοι κατὰ πᾶσαν πονηρίαν ἔθνῶν, καὶ ποιήσετε κατὰ πᾶσαν ἀνομίαν Σοδόμων. Καὶ ἐπάξει ὑμῖν Κύριος αἰχμαλωσίαν, καὶ δουλεύσετε ἐκεῖ τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ πάση κακώσει καὶ θλίψει συγκαλυφθήσεσθε (20), ἕως ἂν ἀναλώσῃ Κύριος πάντας ὑμᾶς. Καὶ μετὰ τὸ ὀλιγωθῆναι ὑμᾶς καὶ σμικρυνθῆναι, ἐπιστρέψετε καὶ ἐπιγνώσεσθε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· καὶ ἐπιστρέψει ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν, κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Καὶ ἔσται, ὅτ' ἂν ἤξουσιν ἐν γῇ πατρίῃ αὐτῶν, πάλιν ἐπιλάθωνται Κυρίου, καὶ ἀσεθήσουσι, καὶ διασπερεῖ αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ἄχρι τοῦ ἔλθειν τὸ σπλάγγνον Κυρίου, ἀνθρωπος ποιῶν δικαιοσύνην, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς πάντας τοὺς μακρὰν, καὶ τοὺς ἐγγύς (21).

Ε'. « Ἐν γὰρ ἔτει τεσσαρακοστῶν ζωῆς μου, εἶδον ἐν ὄρεσιν (22) ἑλαίου (23) κατὰ ἀνατολὰς Ἰερουσαλήμ, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστηκαν. Καὶ ἰδοὺ Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς μου λέγει ἡμῖν· « Προσδραμόντες κρατήσατε ἕκαστος κατὰ δύναμιν· καὶ τοῦ πιάσαντος ἔσται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. » Καὶ πάντες ἡμῶν ἐπεδράμομεν· καὶ ὁ Λευὶ ἐκράτησε τὸν ἥλιον, καὶ ὁ Ἰούδας φθάσας ἐπίσπεσε τὴν σελήνην· καὶ ὑψώθησαν ἀμφοτέροι· σὺν αὐτοῖς. Καὶ ἔντος τοῦ Λευὶ ὡς ἡλίου, νεανίας τις ἐπιδίδωσιν αὐτῷ βάϊα φοινίκων ἰδ', καὶ Ἰούδας ἦν λαμπρὸς, ὡς ἡ σελήνη, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἦσαν ἰδ' ἀκτίνες. Καὶ προσδραμόντες ἀλλήλους ὁ Λευὶ καὶ ὁ Ἰούδας, ἐκράτησαν ἑαυτούς. Καὶ ἰδοὺ ταῦρος ἐπὶ τῆς γῆς, ἔχων δύο κέρατα μεγάλα, καὶ πτέρυγας ἀετοῦ ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτοῦ· καὶ θέλοντες αὐτὸν πιάσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν. Φθάσας δὲ Ἰωσήφ ἔλαβεν αὐτὸν, καὶ συνῆλθεν αὐτῷ εἰς ὕψος. Καὶ εἶδον (ὅτι ἡμῖν παρῶν ἐκεῖ) καὶ ἰδοὺ Γραφὴ ἁγία ὤρθη ἡμῖν, λέγουσα· « Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Πέρσαι, Ἑλυμαῖοι (24), Γελαγαῖοι (25), Χαλδαῖοι, Σύροι, κληρομήσουσιν αἰχμαλωσίᾳ τὰ ἰδ' σκήπτρα τοῦ Ἰσραήλ. »

Γ'. « Καὶ πάλιν μετὰ μῆνας ἑπτὰ εἶδον τὸν πατέρα ἡμῶν Ἰακώβ, ἔστηκότα ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰαμνέ (26)· καὶ ἡμεῖς οἱ υἱοὶ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ. Καὶ ἰδοὺ πλοῖον κρηγετο ἀρμενίζον, μεστὸν ταρίχων, ἐκτὸς ναυτῶν καὶ κυβερνήτου· ἐπεγγράπτο δὲ, τὸ πλοῖον Ἰακώβ. Καὶ λέγει ἡμῖν ὁ πατὴρ ἡμῶν· « Ἐμῶν εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν. » Ὡς δὲ εἰσῆλθομεν, γίνεται χειμῶν σφοδρὸς, καὶ λαίλαψ ἀνέμου μεγάλου, καὶ ἐφεπτᾶται (27) ὁ

²² Ephes. II, 17. ²³ Habac. III, 11.

(19) Ἁγία. Vox ἁγία non legitur in ms. Cantabrig. GRAB.

(20) Συγκαλυφθήσεσθε. Ἀναστραφήσεσθε. Id.

(21) Καὶ ἔσται . . . καὶ τοὺς ἐγγύς. Omissa omnia. Id.

(22) Ἐν ὄρεσιν. Auld. ἐν ὄνειρῳ, ὅτι. Id.

(23) Ἑλαίου. Ἐλαιῶν. Id.

(24) Ἑλυμαῖοι deest. Id.

(25) Γελαγαῖοι. Χελκαῖοι. Id.

(26) Ἰαμνέ. Ἰαμνίας. Id.—Richardus Simonius, qui hæc Testamenta contulit cum ms. bibliothecæ Regiæ, testatur Biblioth. crit. tom. II, pag. 231, codicem exhibere ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰαμνίας. Sed præstat, inquit, legere Ἰάμμας: sic enim procul dubio legit episcopus Lincolnienis, cujus versio ita se

IV. « Hæc dico, filii mei, quoniam legi in Scriptura sancta Enoch, quod et vos recedatis a Domino, ambulantes secundum omnem malitiam gentium, et facietis secundum omnem iniquitatem Sodomorum. Et inducet vobis Dominus captivitatem, et servietis illic inimicis vestris, et omni pœna et tribulatione comprehendemini, usquequo consumat Dominus omnes vos. Et postquam pauci effecti fueritis et minorati, revertemini et cognoscetis Dominum Deum vestrum; et convertet vos in terram vestram, secundum multam misericordiam suam. Et erit, cum venerint in terram patrum suorum, rursus obliviscetur Domini, et impie agent, et disperget eos Dominus super faciem universæ terræ, usquequo venerit misericordia Domini, homo faciens justitiam et faciens misericordiam in omnes, qui longe sunt, et qui prope sunt ²².

V. « In anno enim quadragesimo vitæ meæ, vidi in montibus olei versus orientem Jerusalem, quod sol et luna steterunt ²³. Et ecce Isaac pater patris mei dicit nobis: « Accurrentes tenete unusquisque secundum virtutem suam; et apprehendentis erit sol et luna. » Et omnes simul accurrebamus; et Levi tenuit solem, et Judas præveniens apprehendit lunam; et exaltati sunt ambo cum eis. Et cum esset Levi sicut sol, juvenis quidam tradidit ei ramos palmarum duodecim: et Judas erat splendens ut luna, et sub pedibus ejus erant 12 radii. Et accurrentes ad se invicem Judas et Levi, tenuerunt seipsos. Et ecce taurus in terra, habens duo cornua magna, et alas aquilæ in dorso ejus; et volentes apprehendere eum, non potuimus. Præveniens autem Joseph cepit eum, et ascendit cum ipso in excelsum. Et vidi (quoniam aderam illic), et ecce Scriptura sancta apparuit nobis, dicens: « Assyrii, Medi, Persæ, Elymæi, Gelachæi, Chaldæi, Syri, hæreditatem obtinebunt in captivitate 12 scepra Israel. »

VI. « Et rursus post menses septem vidi patrem nostrum Jacob, stantem in mari Jammæ; et nos filii ejus cum eo. Et ecce navis venit velificans, plena siccis carnibus, sine nautis et gubernatore: inscribatur autem, Navis Jacob. Et dixit nobis pater noster: « Ascendamus in navem nostram. » Ut autem intravimus, facta est tempesta vehemens, et turbo venti magni; et avolat pater noster a nobis,

habet: In mari Jammæ. Hinc conjicit vir christicatus, hæc Testamenta scripta primum fuisse Chaldaice; vox enim Jamma Chaldaica est, idemque sonat quod θαλάσση Græce, et mare Latine. At, inquit, si hæc ita se habeant, ταυτολόγος erit auctor noster. Ut quid enim scripserit ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰάμμας, cum Jamma idem sit ac θαλάσση? Quidni vero, inquam ego, Ἰάμμας in textu scripserit auctor; aliusque deinceps hanc vocem exoticam explicaturus, θαλάσση margini adleverit: quod postea glossena in textum irrepserit? Hactenus Simonius. Videsis Bochartum in Geograph. sacr. lib. I, cap. 35, pag. 634 seq.

(27) Ἐφεπτᾶται. Lege ἀφίπταται, sed in cod. Oxon. est ἀφίσταται. GRAB.

tenens gubernacula. Et nos tempestate quassati in pelagus ferebamur; et impleta est navis aquis, procellis undique quassata, ita ut contrita esset. Joseph autem in cymba fugit; dividimur autem et nos in tabulis decem. Levi autem et Judas erant insimul. Dispergimur igitur omnes, usque in terminos. Levi autem indutus sacco, pro omnibus nobis deprecabatur Dominum. Ut autem quievit tempestas, scapha attigit terram, velut in pace. Et ecce venit pater noster Jacob, et unanimiter exsultavimus.

VH. « Hæc duo somnia dicebam patri meo; et dixit mihi: « Oportet hæc impleri secundum tempus ipsorum, cum multa Israel sustinnerit. » Tunc dixit pater meus: « Credo, quoniam vivit Joseph: video enim semper, quod Dominus connumerat eum vobiscum. » Et fletus dixit: « Vivis, Joseph filii mi, et non te video, et tu non vides Jacob, qui genuit te. » Fecit autem et nos lacrymari in his sermonibus. Et accendebar in visceribus, ut palam facerem, quod venditus esset; sed timui fratres meos.

VIII. « Ecce, filii mei, ostendi vobis tempora extrema, quoniam omnia flet in Israel. Et vos igitur mandate filiis vestris, ut uniantur Levi et Judæ. Per Judam enim oriatur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit Deus, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel; et congregabit justos ex gentibus. Si operemini bonum, filii mei, benedicent vobis et homines et angeli; et Deus glorificabitur per vos in gentibus, et diabolus fugiet a vobis, et bestię timebunt vos, et angeli suscipient vos. Sicut enim si quis filium nutriat bene, perpetuo gratus et memor est: ita et in bono opere memoria est apud Deum bona. Qui vero non fecerit bonum, huic maledicunt et angeli et homines, et Deus contumelia afficietur per ipsum in gentibus, et diabolus sibi vindicat hunc tanquam proprium vas, et omnis bestia dominabitur ei, et Dominus odio habebit eum. Etenim mandata legis duplicia sunt, et cum arte implentur. « Tempus enim est coeundi cum uxore sua ²⁸, et tempus abstinendi ab ea ad orationem suam ²⁹. Et duo mandata sunt, quæ, nisi fiant in ordine suo, peccatum tribuunt. Ita est et in reliquis mandatis. Efficiamini ergo sapientes in Deo et prudentes, scientes ordinem mandatorum ejus, et leges omnis rei, ut Dominus diligat vos. »

IX. Et cum multa talia mandasset eis, precatu est, ut transferant ossa ejus in Hebron, et sepeliant eum cum patribus ejus. Et comedens et bibens in hilaritate animæ, velavit faciem suam, et mortuus

²⁸ Eccle. iii, 5. ²⁹ I Cor. vii, 5.

A πατήρ ἀφ' ἡμῶν, ὁ κρατῶν τοὺς αὐχένας. Καὶ ἡμεῖς χειμαζόμενοι ἐπὶ τὸ πέλαγος ἐφερόμεθα· καὶ ἐπὶ ῥώθῃ τῷ πλοῖον ὑδάτων, τρικυμίας περιβήσομεν, ὥστε καὶ συντριβεσθαι αὐτό. Καὶ Ἰωσήφ ἐπὶ ἀκτίου φεύγει· χωριζόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σανίδων δεκά. Λεὺὶ δὲ καὶ Ἰούδας ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό. Διεστάρημε ὄν πάντες, ἕως εἰς τὰ πέρατα. Ὁ δὲ Λεὺὶ περιβαλλόμενος σάκκον, περὶ πάντων ἡμῶν ἐδέετο τοῦ Κυρίου. Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ χειμῶν, τὸ σκάφος ἐφθασεν ἐπὶ τῆ γῆν, ὡς ἐν εἰρήνῃ. Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν Ἰακώβ ὁ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁμοθυμαδὸν ἠγαλιώμεθα.

Z'. « Τὰ δύο ἐνύπνια εἶπον τῷ πατρὶ μου· καλεῖσθε μοι· « Δεῖ αὐτὰ πληρωθῆναι κατὰ καιροῦς αἰῶν. πολλὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπομείναντος. » Τότε λέγει ὁ πατὴρ μου· « Πιστεύω, ὅτι ζῆ Ἰωσήφ· ὁρῶ γὰρ πάντα. ὅτι ὁ Κύριος συγκαταριθμεῖ αὐτὸν μεθ' ὑμῶν. » Καὶ κλαίων ἔλεγε· « Ζῆς, τέκνον μου Ἰωσήφ, καλοῦ βλεῖσσε, καὶ οὐχ ὀρέξῃ Ἰακώβ τὸν γεννήσαντά σε. » Καὶ ἐποίησε καὶ ἡμᾶς δακρῦσαι ἐν τοῖς λόγοις τοῖσιν. Καὶ ἐκαίωμην τοῖς σπλάγγχοις ἀναγγεῖλαι ὅτι πέριται· ἀλλ' ἐφοβούμην τοὺς ἀδελφούς μου.

H'. « Ἰδοὺ, τέκνα μου, ὑπέδειξα ὑμῖν καιροὺς ἑσθῆτους, ὅτι πάντα γενήσεται ἐν Ἰσραὴλ. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἐντετασθε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα ἐνώνται τῷ Λεὺὶ καὶ τῷ Ἰούδᾳ. Διὰ γὰρ τοῦ Ἰούδα ἀνακείσεται σωτηρία τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακώβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ ὀφθήσεται θεῷ κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σώσει τὸ γένος Ἰσραὴλ· καὶ ἐπισυνάξει δικαίους ἐκ τῶν ἔθνων.

C' « Ἐὰν ἐργάζησθε τὸ καλὸν, τέκνα μου, εὐλογηθήσεται ὑμᾶς καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἄγγελοι· καὶ ὁ θεὸς δοξαστήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' ὑμῶν, καὶ ὁ διάβολος φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ τὰ θηρία φοβηθήσονται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀνθέξονται ὑμῶν. Ὡς ἂν τὸ τέκνον ἐκθρέψῃ καλῶς, μνηστὴν ἔχει ἀγαθῆν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἔργου μνήμη παρὰ θεοῦ ἀγαθῆ. Τὸν δὲ μὴ ποιοῦντα τὸ (28) καλὸν, καταράσσονται καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὁ θεὸς ἀδοξάζει ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ διάβολος οἰκτιροῦται αὐτὸν ὡς ἴδιον σκεῦος (29), καὶ πᾶν θηρίον κατακυριεύει αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος μιστῆσι αὐτόν. Καὶ γὰρ αἱ ἐπιτάλαι τοῦ νόμου διπλαῖ εἰσι, καὶ μετὰ τέχνης πληροῦνται. Καιρὸς γὰρ συνουσίας γυναικὸς αὐτοῦ (30), καὶ καιρὸς ἐγκρατείας εἰς προσευχὴν αὐτοῦ. Καὶ ὡς ἐντολαὶ εἰσι· καὶ εἰ μὴ γένωνται ἐν τάξει αὐτῶν, ἀμαρτίαν παρέχουσι. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν (31). Γίνεσθε οὖν σοφοὶ ἐν θεῷ καὶ φρόνιμοι, εἰδότες τὰξιν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ θεοφοβῶντες παντὸς πράγματος, ὅπως ἀγαπήσῃ ὑμᾶς ὁ Κύριος. »

Θ'. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐντειλάμενος αὐτοῖς, παρέκάλεσεν, ἵνα μετακομισῶσι τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ εἰς Ἰεβρὼν, καὶ θάψωσιν αὐτὸν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ φαγῶν καὶ πιῶν ἐν ἡλιότητι ψυχῆς, συνεκάλυψε

(28) Ποιοῦντα τὸ. ὄντα. GRAB
(29) Αὐτὸν ὡς ἴδιον σκεῦος. Αὐτῷ, ὡς ἴδιον σκεῦος. Id.

(30) Αὐτοῦ δεest. Id.
(31) Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν desunt. Id.

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς Νεφθαλαίμ ὁ πατήρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Διαθήκη Γὰδ, περὶ μίσους.

Α'. Ἀντίγραφον διαθήκης Γὰδ, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρκx' τῆς ζωῆς αὐτοῦ. « Ἐβδομος (33) υἱὸς ἐγενόμην τῷ Ἰακώβ, καὶ ἤμην ἀνδρείος ἐπὶ τῶν ποιμνίων. Ἐγὼ ἐφύλαττον ἐν νυκτὶ τὸ ποιμνιον, καὶ ὅταν ἤρχετο ὁ λύκος, ἢ λέων, ἢ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος (34) ἐπὶ τὴν ποιμνην, κατεδίωκον αὐτὸν, καὶ πιάζων τὸν πόδα αὐτοῦ τῇ χειρὶ μου, καὶ γυρεῦν ἐσκότουν, καὶ ἀκοντίζων αὐτὸν ἐπὶ δύο σταδίους, οὕτως ἀνῆρουν. Ὁ σὺν Ἰωσήφ ἐποίμαινε μεθ' ἡμῶν ὡς ἡμερῶν λ', καὶ τρυφερὸς ὢν, ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος (35)· καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Χεβρών πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἡγάπα αὐτόν. Καὶ εἶπεν Ἰωσήφ τῷ πατρὶ ἡμῶν, ὅτι οἱ υἱοὶ Ζελοφὰς καὶ Βαλλὰς θύουσι τὰ καλά, καὶ κατεσθίουσιν αὐτὰ γε, παρὰ γνώμην Ἰούδα καὶ Ρουβήμ. Εἶδε γὰρ ὅτι ἀμνὸν ἐξελόμην ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἄρκτου, κάκλειν ἑθανάτωσα, καὶ τὸν ἀμνὸν ἔθυσα, (περὶ οὗ ἐλυπούμην, ὅτι οὐκ ἔδύνατο ζῆν), καὶ ἐφάγομεν αὐτόν· καὶ εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν (36). Καὶ ἐνεκότουν τῷ Ἰωσήφ περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἕως ἡμέρας διαπράσεως αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἦν ἐν ἐμοί· καὶ οὐκ ἤθελον, οὔτε δι' ὀφθαλμῶν, οὔτε δι' ἀκοῆς ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ. Καὶ κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἠλεγξεν ἡμᾶς, ὅτι ἀνεῖ Ἰούδα ἐσθίουμεν τὰ θρέμματα· καὶ πάντα, ὅσα ἔλεγε τῷ πατρὶ, ἐπέθετο αὐτῷ.

Β'. « Ὁμολογῶ νῦν τὴν ἀμαρτίαν μου, τέκνα, ὅτι πλειστάκις ἤθελον ἀνελεῖν αὐτόν, ὅτι ἕως ψυχῆς ἐμίσουν αὐτόν, καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοί ἡπάτα ἐλέους εἰς αὐτόν (37). Καὶ γε διὰ τὰ ἐνύπνια προσεθέμην μίσος, καὶ ἤθελον αὐτόν ἐκλεῖξαι ἐκ γῆς ζώντων, ὃν τρόπον ἐκλεῖχει ὁ μύσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς (38). Διὸ ἐγὼ καὶ Ἰούδας (39) πεπεράκαμεν αὐτόν τοῖς Ἰσμαηλίταις λ' χρυσίον (40)· καὶ τὰ δέκα ἀποκρούσαντες, τὰ x' ἐδεῖξαμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν. Καὶ οὕτως τῇ πλεονεξίᾳ ἐπληροφόρηθη τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρόύσατο αὐτόν τῶν χειρῶν μου, ἵνα μὴ ποιήσω ἀνόμημα ἐν Ἰσραήλ.

(32) *Vicesimo septimo*. Sic exstat in utroque codice Latino. Sed uterque Græcus habet ρκx', adeoque in alterutro est vitium. Difficile autem est dicere, in quo; ac parum refert. — Ita Grabius apud Fabricium.

(33) *Ἐβδομος*. Ἐνατος habet codex Oxon., sed male, ut ex Genes. xxx constat. Id.

(34) *Ἡ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος*. Desunt. Id.

(35) *Ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος*. Ἐκαυματίσθη ὑπὸ τοῦ καύσωνος, habet Oxoniensis codex. Cui licet quoad priorem vocem præferendus videatur Cantabrigiensis, in quo est ἐμαλακίσθη: quoad posteriorem tamen ipse mihi magis placet. Καύσων quippe significat formalem morbum, febriem scilicet ardentem, in quam Josephus incidisse dicitur. Id.

(36) *Εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν*. Declarat auctor his verbis, qua de re Josephus fratres apud patrem accusaverit: accusas enim expressio ad Scripturam Genes. xxxvii, 2; sed capita accusationis non desi-

A est. Et fecerunt filii ejus secundum omnia, quæcunque mandavit eis Nephtholim pater eorum.

CAPUT IX.

Testamentum Gad, de odio.

I. *Transcriptum testamenti Gad, quæcunque locutus est filiis suis in anno centesimo vicesimo septimo (32) vitæ suæ, dicens: « Septimus filius natus sum Jacob, et eram fortis in gregibus. Ego custodivi in nocte gregem; et quando venit lupus, vel leo, vel pardus, vel ursus super gregem, persequabar eum, et apprehendens pedem ejus manu meâ et in gyrum volvens obtenebrabam, et projiciens eum duo stadia, ita interficiebam. Joseph igitur pascebat gregem nobiscum circiter dies triginta; et cum tener esset, infirmatus est ab æstu; et reversus est in Hebron ad patrem suum: et reclinavit eum juxta se, quoniam diligebat eum. Et dixit Joseph patri nostro, quod filii Zelphæ et Balæ mactant bona, et devorant ipsa, inscii Juda et Ruben. Sciebat enim quod agnum eruebam ex ore ursæ, et illam interfeci, et agnum mactavi, (de quo contristabar, quoniam non potuit vivere) et comedebamus ipsum: et dixit patri nostro. Et moleste ferebam istud verbum Joseph, usque in diem venditionis ejus in Ægyptum. Et spiritus odii erat in me; et nolui Joseph aut audire aut videre. Et coram facie nostra redarguit nos, quoniam sine Juda comedimus pecora: et omnia, quæcunque dixit patri, persuasit ei.*

II. « Confiteor nunc peccatum meum, filii, quod sæpe volui occidere eum, quoniam usque ad animam odio habui eum, et omnino non erant in me viscera misericordiæ erga ipsum. Et propter somnia ipsius concepi odium, et volui ipsum delingere e terra viventium, quemadmodum delingit vitulus herbas a terra. Propter quod ego et Judas vendidimus eum Ismaelitis triginta aureis; et decem abscondentes, viginti ostendimus fratribus nostris. Et ita avaritia animum in cædem ejus obfirmaveram. Deus autem patrum meorum eripuit eum de manibus meis, ut non facerem iniquitatem in Israel.

D gnat. Unde variæ Rabbīnorum conjecturæ. Contrarius est nostro auctori R. Salomo, dum non filios Balæ et Zelphæ, sed Leæ, a Josepho accusatos fingit, et quidem ob devoratum membrum de vivo animante; quod erat contra legem Dei Noæ datam, Gen. ix, 4. Sed nolo hisce incertis immorari. **Γραβ.**

(37) *Καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοί ἡπάτα ἐλέους εἰς αὐτόν*. Desunt. Id.

(38) *Ὅν τρόπον ἐκλεῖχει ὁ μύσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς*. Omīssa sunt. Id. — Alludit ad textum Num. xxii, 4: Νῦν ἐκλεῖξε ἡ συναγωγὴ αὕτη (Ἰσραὴλ) πάντας τοὺς κύκλῳ ἡμῶν, ὥστε ἐκλεῖξαι ὁ μύσχος τὰ χλωρὰ ἐκ τοῦ πεδίου. **Drach.**

(39) *Ἰούδας*. Συμῶν perperam habet cod. Oxon. **Γραβ.**

(40) *Χρυσίων. Aureos* dicit auctor ex versione Græca τῶν *O*. *Triginta* numerat eum Latino vulgato interprete, juxta quasdam editiones; in utroque

faciet proximo suo, ita et Dominus faciet ei. Etenim filii fratrum meorum aegrotabant, moriebantur propter Joseph, quoniam non fecerunt misericordiam in visceribus suis; filii autem mei sine aegritudine custoditi sunt, sicut novistis. Et quando eram in Chanaan, in littore venatus sum venatione piscium Jacob patri meo; et multis suffocatis in mari, ego illæsus permansi.

VI. « Primus ego feci scapham in mari navigare, quoniam Dominus dedit mihi intellectum et sapientiam in ipsa: et demisi lignum post ipsam, et velum extendi in ligno recto, in medio; et in ipsa perambulans littora, piscabar pisces domui patris mei, usquequo venimus in Ægyptum: et ex venatione mea omni homini peregrino miseratus dabam. Si vero erat peregrinus, vel aegrotans, vel senex, coquens pisces, et bene ea (eos) apparans, secundum uniuscujusque necessitatem afferebam omnibus, colligens et compatiens. Propter hoc et Dominus multos pisces fecit me venari. Qui enim tribuit proximo, accipit multiplicata a Domino. Quinque annis piscatus sum, omni homini quem videram tribuens, et omni domui patris mei sufficiens. In ætate piscabar; in hieme autem pascebam gregem cum fratribus meis.

VII. « Nunc annuntiabo vobis quæ feci. Videbam afflictum in nuditate hiemis; et ipsius misertus, feralis vestimentum ex domo mea abscondite, dedi afflictio. Et vos igitur, filii mei, ex his quæ tribuit vobis Deus, indifferenter omnium miserentes, misericordiam facite, et tribuite omni homini in bono corde. Si vero non habetis in occasione dare indigenti, compatiamini in visceribus misericordiæ. Novi quod manus mea non invenit in præsens tribuere indigenti, et amplius septem stadiis ambulans cum ipso, flebam; et viscera mea versa sunt super ipsum in compassionem.

VIII. « Et vos igitur, filii mei, habete viscera compassionis in omnem hominem in misericordia, ut et Deus vobis propitius miseretur vestri, quoniam et in extremis diebus Deus mittet misericordiam suam in terram: et ubi invenerit viscera misericordiæ, in ipso habitabit. Quantum enim homo miseretur proximi, tantum Deus ipsius. Quando enim descendimus in Ægyptum, Joseph non recordatus est mali in nos; me vero videns, misertus est. In quem inspicientes et vos, immemores malorum efficiamini, filii mei, et diligite vosmet invicem, et ne animadvertatis unusquisque mali-

(58) Τῆ. Γῆ. GRAB.

(59) Θήρα ἰχθύων. Θήραν. Id.

(60) Πρωτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος. Zabulon itaque connumerandus variis heroibus, qui se inventores artis nauticæ fuisse jactarunt, vel ab aliis tales crediti sunt; et addendus iis, quos Polydorus Vergilius lib. III *De inventoribus rerum*, cap. 15, Salmuthus in Pancirolum tit. XI *De Pysidecula nautica*, et Cornelius a Lapide aliique commentatores in *Sapientie Salomonis cap. XIV, v. 4* seqq.

Κύριος ποιήσει αὐτῷ. Καὶ γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν ἀδελφῶν μου ἠσθένουν, ἀπέθνησκον διὰ Ἰωσήφ, ὅτι οὐκ ἐποίησαν ἔλεος ἐν σπλάγχχοις αὐτῶν· οἱ δὲ υἱοὶ μου ἀνοσοὶ διεφυλάχθησαν, ὡς οἴδατε. Καὶ ὅτε ἤμην ἐν τῇ (58) Χαναάν, εἰς παράλιον ἐθήρευον θήρα ἰχθύων (59) Ἰακώβ τῷ πατρὶ μου· καὶ πολλῶν ἀγχομένων ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐγὼ ἀβλαβῆς διέμεινα.

ζ'. « Πρωτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος (60) ἐπιπλέειν ἐν τῇ θαλάσῃ, ὅτι Κύριος ἔδωκέ μοι σύνεσιν καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ· καὶ καθῆκα ξύλον ὑπὸσθεν αὐτοῦ, καὶ ὀθόνην ἐξέτεινα ἐν ξύλῳ ὀρθῷ ἐν μέσῳ· καὶ ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος τοὺς αἰγιαλοὺς, ἤλθειον ἰχθύας οἰκῶ πατρός μου, ἕως ἤλθομεν εἰς Ἀίγυπτον· καὶ ἐκ τῆς θήρας μου παντὶ ἀνθρώπῳ ξένῳ σπλαγχνιζόμενος ἐδίδουν. Εἰ δὲ ἦν ξένος, ἢ νοσῶν, ἢ γηράσας, ἐψήσας τοὺς ἰχθύας, καὶ ποιήσας αὐτὰ ἀγαθῶς, κατὰ τὴν ἐκάστου χρεῖαν προσέφερον πᾶσι, συνάγων καὶ συμπάσχων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολὺν ἰχθύν ἐποίησέ με θηρῶν. Ὁ γὰρ μεταδιδούς τῷ πλησίον λαμβάνει πολλαπλασίονα παρὰ Κυρίου. Πέντε ἔτη ἤλθεισα, παντὶ ἀνθρώπῳ, ὃν ἐωράκειν, μεταδιδούς, καὶ παντὶ τῷ οἰκῶ τοῦ πατρός μου ἐξαρκῶν τὸ θέρος ἤλθειον, καὶ ἐν χειμῶνι ἐποίμαινον μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου.

ζ'. « Νῦν ἀναγγεῖλῶ ὑμῖν (61), ἃ ἐποίησα. Εἶδον θλιβόμενον ἐν γυμνότητι χειμῶνος, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτόν, κλέψας ἱμάτιον ἐκ τοῦ οἴκου μου κρυφαίως, ἔδωκα τῷ θλιβομένῳ. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἐξ ὧν παρέχει ὑμῖν ὁ Θεός, ἀδιακρίτως πᾶσα σπλαγχνιζόμενοι ἐλαεῖτε (62), καὶ παρέχετε παντὶ ἀνθρώπῳ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε πρὸς καιρὸν δοῦναι τῷ χρῆζοντι, συμπάσχετε ἐν σπλάγχχοις ἐλέους. Οἶδα ὅτι ἡ χεὶρ μου οὐχ εὖρε πρὸς τὸ παρὸν ἐπιδοῦναι τῷ χρῆζοντι, καὶ ἐτι ἐπὶ σταδίους συμπορευόμενος αὐτῷ, ἔκλειον· καὶ τὰ σπλάγχνα μου ἐτρέφετο (63) ἐπ' αὐτῷ εἰς συμπάθειαν.

η'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἔχετε εὐσπλαγχνίαν κατὰ παντός ἀνθρώπου ἐν ἐλέει, ἵνα καὶ ὁ Κύριος εἰς ὑμᾶς σπλαγχνισθεὶς ἐλέησῃ ὑμᾶς· ὅτι καίγε ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ὁ Θεὸς ἀποστέλλει τὸ σπλάγχχον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπου εὖρη σπλάγχνα ἐλέους, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. Ὅσον γὰρ ἀνθρωπος σπλαγχνίζεται εἰς τὸν πλησίον, τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Ὅτε γὰρ καθῆλομεν εἰς Αἴγυπτον, Ἰωσήφ οὐκ ἐμνησιχάκησεν εἰς ἡμᾶς· ἐμὲ δὲ ἰδὼν, ἐσπλαγχνίσθη. Εἰς ὃν ἐμβλέποντες καὶ ὑμεῖς, ἀμνησῖκακοὶ γίνεσθε, τέκνα μου, καὶ ἀγαπάτε ἀλλήλους, καὶ μὴ λογιζέσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ (64):

nominarunt. Ex quibus patebit, Zabulone antiquitatem esse artem nauticam, ejusque originem ad Noe saltem referendam esse. Id.

(61) Νῦν ἀναγγεῖλῶ ὑμῖν. Hæc omnia ommissa sunt in codice Oxoniensi usque ad ista sequentiis paragraphi verba: τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Id.

(62) Ἐλαεῖτε. Ms. ἐλαετε. Id.

(63) Ἐτρέφετο. Legendum ἐστρέφετο. Id.

(64) Μὴ λογιζέσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, etc. Item monitum Hermæ dabatur

ὅτι τοῦτο χωρίζει ἐνότητά, καὶ πᾶσαν συγγένειαν A *Uiam fratris sui; quoniam hoc dividit unitatem, et omnem consanguinitatem dispergit, et animum perturbat. Memor enim mali viscera misericordiae non habet.*

Θ. « Προσέχετε τὰ ὕδατα (66), ὅτι ὅταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πορεύεται, λίθους, ξύλα, τὴν ἄμμον κατασύρει (67)· ἴαν δὲ εἰς πολλὰ διαιρεθῆ, ἡ γῆ ἀφανίζει αὐτά, καὶ γίνεταί εὐκαταφρόνητα. Καὶ ὑμεῖς, ἐὰν διαιρεθῆτε, ἔσεσθε οὕτως. Μὴ σχισθῆτε εἰς δύο κεφαλὰς, ὅτι πᾶν ὃ ἐποίησε Κύριος, κεφαλὴν μίαν ἔχει. Ἔδωκε δύο ὠμους, πόδας, χεῖρας· ἀλλὰ πάντα τὰ μέλη τῆ μᾶ κεφαλῆ ὑπακούει. Ἔγνω ἐν γραφῇ πατέρων μου, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστήσεσθε ἀπὸ Κυρίου, καὶ διαιρεθῆσεσθε ἐν Ἰσραὴλ (68), καὶ δυσὶ βασιλευσὶν ἐξακολουθήσετε, καὶ πᾶν βδέλυγμα ποιήσετε, καὶ γὰρ πᾶν εἰδωλον προσκυνήσετε, καὶ αἰχμαλωτεύσουσιν ὑμᾶς οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν, καὶ καθίσεσθε (69) ἐν ἔθνεσι ἐν πάσαις ἀσθενείαις, καὶ θλίψεσι, καὶ δόυναις ψυχῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα μνησθήσεσθε Κυρίου, καὶ μετανοήσετε, καὶ ἐπιστρέψει ὑμᾶς, ὅτι ἐλεῆμων ἐστὶ καὶ εὐσπλαγχνος, ἢ λογιζόμενος κακίαν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, διότι σάρξ εἰσι, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πλάνης ἀπατᾷ αὐτοὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς πράξεσιν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος (70), φῶς δικαιοσύνης, καὶ ἰασις καὶ εὐσπλαγχνία ἐπὶ ταῖς πτέρωσιν αὐτοῦ. Αὐτὸς λυτρώσεται πᾶσαν αἰχμαλωσίαν υἱῶν ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Βελιάρ, καὶ πᾶν πνεῦμα πλάνης πατηθήσεται· καὶ ἐπιστρέψει πάντα τὰ ἔθνη εἰς παραζήλωσιν αὐτοῦ· καὶ ἕψεσθε Θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος, Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ (71). Καὶ πάλιν ἐν πονηρίῳ λόγων ὑμῶν παροργίσετε αὐτὸν, καὶ ἀποβριφθήσεσθε ἕως καιροῦ συντελείας.

Ι. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ λυπεῖσθε, ὅτι ἀποθνήσκω ἐγὼ, μηδὲ συμπίπτετε, ὅτι ἀπολείπω ὑμῶν. Ἀναστήσομαι γὰρ πάλιν ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἠγούμενος ἐν μέσῳ υἱῶν αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐν μέσῳ τῆς φυλῆς μου, ὅσοι ἐφύλαξαν νόμον Κυρίου, καὶ ἐντολὰς Ζαβουλὸν πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἀσεβεῖς ἐπάξει Κύριος πῦρ αἰώνιον, καὶ ἀπολέσει αὐτοὺς ἕως γενεῶν. Ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου ἀποτρέχω, ὡς οἱ πατέρες μου· ὑμεῖς δὲ φοβεῖσθε Κύριον· τὸν Θεὸν ὑμῶν, ἐν πάσῃ ἰσχύϊ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη ὑπνῷ καλῷ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐν θήκῃ· ὕστερον δὲ D ἀναγαγόντες αὐτὸν εἰς Χεβρών, ἔθαψαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Διαθήκη Δάν, περὶ θυμοῦ καὶ ψεύδους.

A. Ἀνετίγραφον λόγων Δάν, ὃν εἶπε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ. Ἐκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καλέσας τὴν

Visione II, § 3, his verbis: « Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum filiorum tuorum. Memoria enim injuriarum mortem operatur, oblivio vero eorum vitam aeternam. » GRAB.

(65) *Τάρασσει.* Καὶ τὴν ὑπερβῆν ἀφανίζει, addit codex Oxon. Ib.

(66) *Τὰ ὕδατα.* Ἐπί add. Ib.

(67) *Κατασύρει.* Καταφέρει. Ib.

PATROL. GR. II.

IX. « Attendite aquis, quoniam cum simul moventur, lapides, ligna, arena detrahunt; si vero in multas dividantur, terra exterminat eas, et sicut neglectæ. Et vos, si dividamini, eritis ita. Ne sciudamini in duo capita, quia omne quod fecit Deus, caput unum habet. Dedit duos humeros, pedes, manus; sed omnia membra uni capiti obediunt. Novi in scriptura patrum meorum, quod in ultimis diebus recedatis a Domino, et divisi eritis in Israel, et duos reges sequemini, et omnem abominationem facietis, et omne idolum adorabitis, et captivos abducent vos inimici vestri, et sedebitis in nationibus in omnibus infirmitatibus, et tribulationibus, et doloribus animæ. Et post hæc recordabimini Domini, et respiscetis, et convertet vos, quoniam clemens est et misericors, non imputans malitiam filii hominum; quoniam carus sunt, et spiritus erroris seducunt eos in omnibus actionibus suis. Et post hæc oriatur vobis ipse Dominus, lumen justitiæ, et sanitas et misericordia in pennis ejus. Ipse redimet omnem captivitatem filiorum hominis a Beliar, et omnis spiritus erroris conculcabitur; et convertet omnes gentes in æmulationem ejus; et videbitis Deum in forma hominis, quem elegerit Dominus; Jerusalem nomen ei. Et rursus in malitia sermonum vestrorum ad iracundiam provocabitis eum, et abjecti eritis usque ad tempus consummationis.

X. « Et nunc, filii mei, ne contristemini, quoniam morior ego; neque concidatis, quoniam relinquo vos. Resurgam enim in medio vestri, velut dux in medio filiorum suorum, et lætabor in medio tribus meæ, quotquot custodierunt legem Domini, et mandata Zabulon patris eorum. Super impios vero inducet Dominus ignem æternum, et perdet eos usque in generationes. Ego in requiem meam confugio, sicut patres mei: vos autem timete Dominum Deum vestrum, in omni fortitudine, omnibus diebus vitæ vestræ. » Et cum hæc dixisset, dormivit somno bono, et posuerunt eum filii ejus in theca; postea vero reducentes eum in Hebron, sepelierunt cum patribus ejus.

CAPUT VII.

Testamentum Dan, de ira et mendacio.

I. Transcriptum verborum Dan, quæ dixit filiis suis in ultimis diebus suis. Centesimo vicesimo quinto anno vitæ suæ vocans tribum suam, dixit:

(68) *Ἰσραήλ.* Ἰερουσαλήμ. Ib.

(69) *Καθίσεσθε.* Κακοθήσεσθε. Ib.

(70) *Ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος, etc.* Alludit ad Malachiæ IV, 2. Ib.

(71) *Καὶ ἰασις.... Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ.* Καὶ ἐπιστρέψετε ἐκ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ ἕψεσθε Κύριον ἐν Ἰερουσαλήμ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, habet codex Oxon. multo concisus. Ib.

« Audite, filii Dan, sermones meos, attendite ver-
bis oris patris vestri. Probavi in corde meo et in
omni vita mea, quod res bona est et Deo grata,
veritas cum justa actione; et quod perniciosum est
mendacium et ira, quoniam omnem malitiam homi-
ninem edocent. Confliteor vobis hodie, filii mei,
quod in corde meo lætatus sum de morte Joseph,
viri veracis et boni, et gaudebam in venditione Jo-
seph, quoniam supra nos pater eum diligebat. Spi-
ritus enim zeli et elationis dixit mihi: « Et tu es
filius ejus. » Et unus spirituum Beliar cooperaba-
tur mihi, dicens: « Accipe gladium hunc, et cum
eo occide Joseph; et diliget te pater tuus, mortuo
eo. » Hic est spiritus iræ, suadens mihi, ut sicut
pardalis devorat hædum, ita devorarem Joseph. Sed
Deus Jacob patris mei non immisit eum in manus
meas, ut invenirem eum solum; neque permisit
iniquitatem hanc facere, ut (73) solvantur duo sce-
tra in Israel.

II. « Et nunc, filii mei, ego morior, et in veritate
dico vobis, quod si non custodiat is vosmetipsos a
spiritu mendacii et iræ, et diligatis veritatem et
longanimitatem, disperibitis. Cæcitas est in ira, filii
mei, et nemo iracundus videt faciem in veritate;
quoniam seu pater, sive mater sit, ut hostibus at-
tendit eis; si sit frater, non novit; si propheta Do-
mini, non obedit; si justus, non aspicit; amicum
non cognoscit. Circumponit enim ei spiritus iræ
retia erroris, et excæcat naturales oculos ejus, et
per mendacium obtenebrat mentem ejus, et prop-
riam visionem tribuit ei. In quo autem circumponit
oculos ejus? In odio cordis, et dat ei cor prop-
rium adversus fratrem in invidiam.

III. « Perniciosa est ira, filii mei; etenim ipsi
animæ ipsa sūt anima; et corpus quidem iracundi
propriam sibi facit, animæ autem dominatur, et
tribuit corpori potentiam propriam, ut faciat om-
nem iniquitatem; et cum jam operata fuerit anima,
justificat quod operatum est, quia non videt. Pro-
pter hoc qui iratus est, si quidem sit potens, tri-
plicem habet potentiam in ira: unam quidem per
potentiam et auxilium ministrantium; secundam
autem per divitias, persuadens et vincens in inju-
stitia; tertiam naturalem habens corporis, et per
seipsum operans malum. Si autem debilis sit qui
irascitur, duplicem habet potestatem, præter eam
quæ est naturæ; adjuvat enim eis ira semper in ini-

(72) *Θυμός, ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδι-
δάσκει. Θυμός πᾶσαν κακίαν ἐκδιδάσκει, omisso ὅτι,
et ἀνθρώπων, sive potius ἀνθρώπων. GRAB.*

(73) *Ut. Ne, potius legendum juxta Græc. Oxon.
Ib. — Huic loco lux affunditur in not. 3 ad Cle-
mentis Rom. Epist. 1, cap. 31. Patrol. Gr. t. 1 col.
271.*

(74) *Λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραὴλ. Mh add.
GRAB.*

(74*) *Quid est hoc ὄρων πρόσωπον, videns su-*

α πατριὰν αὐτοῦ, εἶπεν· Ἐκούσατε, υἱοὶ Δάν, λόγων
μου, προσέχετε ῥήμασι στόματος πατρὸς ὑμῶν.
Ἐπίερασα ἐν καρδίᾳ μου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου·
ὅτι καλὸν καὶ θεῶν εὐάρεστον, ἡ ἀλήθεια μετὰ δικαιο-
πραγίας· καὶ ὅτι πονηρὸν τὸ ψεῦδος, καὶ ὁ θυμὸς,
ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει (72). Ὁμολο-
γῶ σήμερον ὑμῖν, τέκνα μου, ὅτι ἐν καρδίᾳ μου ἠδύ-
μην περὶ τοῦ θανάτου Ἰωσήφ, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τῇ πράξει Ἰωσήφ,
ὅτι ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ πατὴρ αὐτὸν ἠγάπα. Τὸ γὰρ πνεῦμα
τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀλαζονείας ἐλεγέ μοι· Καὶ γε
σύ υἱὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῶν πνευμάτων τοῦ Βελιάρ
συνήργει μοι, λέγον· Λαβὲ τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ ἐν
αὐτῷ ἀνελε τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἀγαπήσει σε ὁ πατὴρ
σου, ἀποθανόντος αὐτοῦ. Τοῦτο ἐστὶ τὸ πνεῦμα τοῦ
θυμοῦ, τὸ πειθὸν με, ἵνα ὡς πᾶρδαλις ἐκμύζει ἔρι-
φον, οὕτως ἐκμυζήσω τὸν Ἰωσήφ. Ἄλλ' ὁ θεὸς Ἰακώβ
τοῦ πατρὸς μου οὐκ ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖράς
μου, ἵνα εὐρω αὐτὸν μόνον· οὐδὲ ἐλασε τοῦτο τὸ ἀνόμη-
μα ποιῆσαι, ἵνα λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραὴλ (74).

B. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ ἐν
ἀληθείᾳ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ φυλάξητε ἑαυτοὺς
ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ
ἀγαπήσητε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀπο-
λεισθε. Τύφλωσις ἐστὶν ἐν τῷ θυμῷ, τέκνα μου, καὶ
οὐκ ἐστὶ τις θυμώδης ὄρων πρόσωπον (74*) ἐν ἀληθείᾳ·
ὅτι κἂν πατὴρ, κἂν μήτηρ ἐστὶν, ὡς πολεμίαι προσέ-
χει αὐτοῖς· ἐὰν ἢ ἀδελφός, οὐκ οἶδεν· ἐὰν προφήτης
Κυρίου, παρακούει· ἐὰν δίκαιος, οὐ βλέπει· φίλον
οὐ γνωρίζει. Περιβάλλει γὰρ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τοῦ
θυμοῦ τὰ δίκτυα τῆς πλάνης, καὶ τυφλοὶ τοὺς φυσι-
κοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ ψεύδους σκοτοῖ
τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἰδίαν ὄρασιν παρέχει αὐ-
τῷ. Ἐν τίνι δὲ περιβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ;
Ἐν μίσει καρδίας, καὶ δίδωσιν αὐτῷ καρδίαν ἰδίαν
κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς φθόνον.

Γ. « Πονηρὸς ὁ θυμὸς, τέκνα μου, καὶ γὰρ αὐτῇ
τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυχὴ (75)· καὶ τὸ μὲν σῶμα
ἰδιοποιεῖται (76) τοῦ θυμώδους, τῆς δὲ ψυχῆς κατακυ-
ριεύει, καὶ παρέχει τῷ σώματι δύναμιν ἰδίαν, ἵνα
ποιῆση πᾶσαν ἀνομίαν· καὶ ἔταν πράξη ψυχῆ, δι-
καίῳ τὸπραχθὲν, ἐπειδὴ οὐ βλέπει. Διὰ τοῦτο ὁ
θυμούμενος, ἐὰν μὲν ἢ δυνατὸς, τριπλῆν ἔχει δύνα-
μιν ἐν τῷ θυμῷ· μίαν μὲν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ
τῆς βοηθείας (77) τῶν ὑπουργούντων· δευτέραν δὲ
διὰ τοῦ πλοῦτου, παραπειθῶν καὶ νικῶν ἐν ἀδίκῳ·
τρίτην τὴν φυσικὴν ἔχων τοῦ σώματος, καὶ δι' ἑαυ-
τοῦ ὄρων τὸ κακόν. Ἐὰν δὲ ἀσθενῆσθ ὁ θυμούμενος,
διπλῆν ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως· βοηθεῖ
γὰρ αὐτοῖς ὁ θυμὸς πάντοτε ἐν παρανομίᾳ. Τοῦτο τὸ

*ciem? Hebraice dicitur videre faciem pro familiariter
et amice, aut submisso, aliquem adire, vel cum
eu colloqui. Cf. text. Hebr. Gen. xxxii, 21, et Ge-
senii Thesaurum ad vocem עֵינַי n° 1, h. DRACH.*

(75) *Καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυ-
χὴ omissa sunt. GRAB.*

(76) *Ἰδιοποιεῖται. Ἴδιον ποιεῖται. Ib.*

(77) *Διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας. Ἀπὸ
βοηθείας. Ib.*

πνεῦμα ἀεὶ μετὰ τοῦ ψεύδους ἐκ δεξιῶν τοῦ Σατανᾶ πορεύεται, ἵνα ἐν ὠμότητι καὶ ψεύδει γίνωνται αἱ πράξεις αὐτοῦ.

Δ'. « Οὐκοῦν συνίετε τὴν δύναμιν τοῦ θυμοῦ, ὅτι ματαία ἐστίν. Ἐν γὰρ λόγῳ παροξύνει (78) πρῶτον· εἶτα ἐν ἔργοις δυνατοὶ τὸν ἐρεθιζόμενον (79), καὶ ἐν ζημιαῖς πικραῖς (80) ταράσσει τὸ διαβούλιον αὐτοῦ· καὶ οὕτως διεγείρει ἐν θυμῷ μεγάλῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὅτε οὖν λαλεῖ τις καθ' ὁμῶν, ὑμεῖς μὴ κινεῖσθε εἰς θυμόν· καὶ ἐάν τις ἐπαινεῖ ὑμᾶς ὡς ἀγαθοῦς (81), μὴ ἐπαίρεσθε, μήτε μεταβάλλεσθε, μήτε εἰς τέρψιν, μήτε εἰς ἀειδίαν (82). Πρῶτον γὰρ τέρπει τὴν ἀκοήν, καὶ οὕτως δξύνει τὸν νοῦν, νοῆσαι τὸ ἐρεθισθέν· καὶ τότε θυμωθεὶς νομίζει δικαίως ὀργιζέσθαι. Ἐάν δὲ ζημιᾷ ἢ ἀπολείψῃ τινὲ περιπέσῃτε (83), τέκνα, μὴ θροεῖσθε· ὅτι αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπιθυμησάσαι ποιεῖ τοῦ ἀπολομένου, ἵνα θυμωθῇ διὰ τοῦ πόθου. Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε (84) ἐκουσίως, μὴ λυπεῖσθε· ἀπὸ γὰρ λύπης ἐγείρεται θυμὸς μετὰ ψεύδους. Ἔστι δὲ διπρὸσωπον κακὸν, θυμὸς μετὰ ψεύδους, καὶ συνερῶνται ἀλλήλοις, ἵνα ταράξωσι τὸ διαβούλιον· ταρρασομένης δὲ τῆς ψυχῆς συνεχῶς, ἀφίσταται Κύριος Ἰακώβ· αὐτῆς, καὶ κυριεύει αὐτῆς ὁ Βελιάρ.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ τηρήσατε· ἀπόστητε δὲ ἀπὸ θυμοῦ, καὶ μισήσατε τὸ ψεῦδος, ἵνα Κύριος κατοικήσῃ ἐν ὑμῖν. (85) Ἀλήθειαν λαλεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἐμπέσῃτε εἰς μῆνιν καὶ παραχὰς, ἀλλ' ἔσεσθε ἐν εἰρήνῃ, ἔχοντες τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης, καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ (86) ὁμῶν πόλεμος. Ἀγαπάτε τὸν Κύριον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ὁμῶν, καὶ ἀλλήλους ἐν ἀληθινῇ καρδίᾳ. Οἶδα γὰρ, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστήσεσθε τοῦ Κυρίου, καὶ προσοχθιεῖτε τὸν Λευὶ, καὶ πρὸς Ἰουδαὺν ἀντιτάξεσθε· ἀλλ' οὐ δυηήσεσθε πρὸς αὐτούς. Ἄγγελος γὰρ Κυρίου ὁδηγεῖ ἑκατέρους, ὅτι ἐν αὐτοῖς στήσεται Ἰσραὴλ. Καὶ ὡς ἂν ἀποστήτε ἀπὸ Κυρίου, ἐν πάσῃ κακίᾳ πορεύεσθε, ποιῶντες βδελύγματα ἐθνῶν, ἐκπορευόντες ἐν γυναιξίν ἀνόμων, καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ ἐνεργούντων ἐν ὑμῖν τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης. Ἀνέγνω γὰρ ἐν βίβλῳ Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅτι ὁ ἄρχων ὁμῶν ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, καὶ ὅτι πάντα τὰ πνεύματα τῆς πορνείας καὶ τῆς ὑπερηφανείας τῷ Λευὶ ὑπακούονται, τοῦ παρεδρεύειν τοῖς υἱοῖς Λευὶ, τοῦ ποιεῖν αὐτούς ἐξαμαρτάνειν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ υἱοὶ μου ἐγγίζοντές εἰσι τῷ Λευὶ, καὶ συνεξαμαρτάνοντες αὐτοῖς ἐν πᾶσι· καὶ υἱοὶ Ἰούδα ἔσονται ἐν πλεονεξίᾳ, ἀρπάζοντες τὰ ἀλλότρια ὡς λέοντες. Διὰ τοῦτο ἀπαχθήσεσθε σὺν αὐτοῖς ἐν αἰμαλώσει, κάκει ἀπολήψεσθε πάσας τὰς πληγὰς Αἰγύπτου, καὶ πάσας πονηρίας τῶν ἐθνῶν· καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες πρὸς Κύριον, ἐλεηθήσεσθε, καὶ δεξιὴ ὑμᾶς εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ, βῶν ὑμῖν εἰρήνην. Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν ἐκ τῆς

quitate. Hic spiritus semper cum mendacio a dextris Satanæ ambulat, ut in crudelitate et mendacio fiant actus ejus.

IV. « Quapropter intelligite potentiam iræ, quoniam vana est. In sermone enim exacerbat primum; deinde in operibus fortificat stimulatam, et in damnis amarum conturbat consilium ejus: et ita exsuscitat in ira magna animam ejus. Quando igitur loquitur aliquis adversum vos, ne moveamini in iram; et si quis laudet vos ut bonos, ne elevemini, neque transmutemini vel in delectationem, vel in rigorem vultus. Primum enim delectat auditum, et ita exaccut mentem, ut intelligat quod exprobratum est: et tunc iratus existimat juste irasci. Si in jacturam aut perditionem aliquam incideritis, filii, ne tumultuemini; quoniam hic spiritus concupiscere facit quod perditum est, ut irascatur per desiderium. Si autem jacturam patiemini voluntarie, ne contristemini; a tristitia enim suscitatur ira cum mendacio. Est autem malum duplicem habens faciem, ira cum mendacio, et colloquuntur mutuo, ut conturbent consilium: turbata autem anima continue recedit Dominus ab ipsa, et dominatur ei Beliar.

V. « Custodite ergo, filii mei, mandata Domini, et legem ejus servate; recedite autem ab ira, et odio habete mendacium, ut Dominus habitet in vobis, et fugiat a vobis Beliar. Veritatem loquamini unusquisque ad proximum suum, et non incidetis in iram et turbationes; sed eritis in pace, habentes Deum pacis; et non prævalebit adversum vos bellum. Diligite Dominum in omni vita vestra, et vosmet invicem in veraci corde. Novi enim, quod in ultimis diebus recedetis a Domino, et offendetis Levi, et Judæ resistetis; sed non superabitis eos. Angelus enim Domini ducit utrosque, quoniam in ipsis stabit Israel. Et cum recedetis a Domino, in omni malitia ambulabit, facientes abominabiles gentium, scortantes cum mulieribus iniquorum, et in omni malitia spirituum erroris operantium in vobis. Legi enim in libro Enoch justis, quod princeps vester est Satan, et quod omnes spiritus fornicationis et superbie Levi obediant, ut insidiantur filiis Levi, et faciant eos peccare coram Domino. Et filii mei appropinquant Levi, et simul peccant cum eis in omnibus: et filii Judæ erunt in avaritia, rapientes aliena ut leones. Propter hoc abducemini cum eis in captivitatem, et illic recipietis omnes plagas Ægypti, et omnes pravitates gentium: et ita revertentes ad Dominum misericordiam consequemini, et ducet vos in sanctificationem ejus, clamans vobis pacem. Et orietur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini: et ipse faciet adversum Beliar prælium, et ultionem victoriæ dabit terminis ve-

finem hujus paragraphi. Id.

(78) *Παροξύνει*. Παροξύνεται. GRAB.

(79) *Ἐρεθιζόμενον*. Ὀργιζόμενον. Id.

(80) *Πικραῖς*. Μικραῖς. Id.

(81) *Ἀγαθοῦς*. Ἀγίους. Id.

(82) *Ἀειδίαν*. Ἀηδίαν. Id.

(83) *Περιπέσῃτε*. Περιπέση. Id.

(84) *Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε*. Desunt omnia usque ad

(85) *Ἀλήθειαν*. Hinc in Oxon. et Cantab. codice clausula deesse videtur. Id.

(86) *Καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ*. Omnia in Ox. cod. desunt usque ad ista sequentis paragraphi verba: καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι Σωτήρ. Id.

stris. Et animas sanctorum captivas liberabit a Bel-
liar, et convertet corda incredula ad Dominum, et
dabit invocantibus eum pacem æternam, et requie-
scent in Eden sancti, et in nova Jerusalem lætabun-
tur justi, quæ erit in glorificationem Dei usque in
sæculum. Et non amplius sustinebit Jerusalem deso-
lationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam
Dominus erit in medio ejus, cum hominibus con-
versatus, et sanctus Israel regnans super ipsos in
humilitate et paupertate: et qui credit in eum, re-
gnabit in veritate in cælis.

μενος (87), καὶ ἅγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτούς ἐν αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

VI. Et nunc timete Dominum, filii mei, et at-
tendite vobismetipsos a Satana et spiritibus ejus.
Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos;
quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pa-
cem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapro-
pter studet inimicus subvertere omnes invocantes
Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit
Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse ange-
lus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem ma-
lorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedet
ab eis Dominus, transibit post facientem volunta-
tem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei.
Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus
Salvator. Conservate igitur vosmetipsos, filii mei,
ab omni opere pernicioso, et abjicite iram et omne
mendacium, et diligite veritatem et longanimitatem,
et quæ audivistis a patre vestro, tradite et vos filiis
vestris, ut recipiat vos Pater gentium: erit enim
verax et longanimis, mansuetus et humilis, et do-
cens per opera legem Dei. Discedite ergo ab omni
injustitia, et adhærete justitiæ legis Domini. Et se-
pelite me prope patres meos.

τῶν ἔργων νόμον Θεοῦ. Ἀπόστητε οὖν ἀπὸ πάσης τοῦ Κυρίου. Καὶ θάψατέ με (89) ἐγγὺς τῶν πατέρων μου.

VII. Et cum hæc dixisset, osculatus est eos, et
dormivit somnum perpetuum. Et sepelierunt eum
filii ejus; et post hæc reducerunt ossa ejus prope
Abraham, Isaac et Jacob. Quemadmodum vero pró-
phetavit eis Dan, quod legem Dei sui neglecturi es-
sent, et abalienati forent a terra hæreditatis ipso-
rum, et a genere Israel, et patria ipsorum; ita et
factum est.

CAPUT VIII.

Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.

I. Transcriptum testamenti Nephthalim de his,
quæ disposuit in tempore finis sui, in anno cente-
simo tricesimo vitæ suæ. Convenientibus filiis suis
in septimo mense, quarta die mensis, ipso sano
existente, fecit cænam ipsis et potum magnificum.

(87) Τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος. Sic
Baruch, III, 58. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ ἐν
τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη: Vulg. Post hæc in
terris visus est, et cum hominibus conversatus est.
Quo sane horum Testamentorum auctorem respe-
xisse nihil dubito.

(88) Ἐν ἡμέρᾳ. Adde ἡ. GRAB.

Ἰούδα καὶ Λευὶ τὸ σωτήριον Κυρίου· καὶ αὐτὸς
ποιήσει πρὸς τὸν Βελιάρ πόλεμον, καὶ τὴν ἐκδίκησιν
τοῦ νίκους δώσει πέρασιν ὑμῶν. Καὶ τὴν αἰχμαλω-
σίαν λάβῃ ἀπὸ τοῦ Βελιάρ ψυχὰς ἀγίων, καὶ ἐπιστρέ-
φει καρδίας ἀπειθεῖς πρὸς Κύριον, καὶ δώσει τοῖς
ἐπικαλουμένοις αὐτὸν εἰρήνην αἰώνιον, καὶ ἀναπαύ-
σονται ἐν Ἑδὲμ ἅγιοι, καὶ ἐπὶ τῆς νέας Ἱερουσαλήμ
εὐφρανθήσονται δίκαιοι, ἥτις ἔσται εἰς δόξασμα Θεοῦ
ἕως τοῦ αἰῶνος. Καὶ οὐκ ἔτι ὑπομένει Ἱερουσαλήμ
ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰχμαλωτίζεται Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριος
ἔσται ἐν μέσῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος
καὶ ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν πτωχείᾳ· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ'

Γ'. Καὶ νῦν φοβήθητε τὸν Κύριον, τέκνα μου, καὶ
προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῶν πνευμά-
των αὐτοῦ. Ἐγγίσετε δὲ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ
παραιτουμένῳ ὑμᾶς· ὅτι οὗτος ἔστι μεσίτης Θεοῦ καὶ
ἀνθρώπων, ἐπὶ τῆς εἰρήνης Ἰσραὴλ. Κατέναντι τῆς
βασιλείας τοῦ ἐχθροῦ στήσεται· διὰ τοῦτο σπουδάζει ὁ
ἐχθρὸς ὑποσκελιζειν πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν
Κύριον. Οἶδε γάρ, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ (88) πιστεύσει Ἰσραὴλ,
συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ ἐχθροῦ. Αὐτὸς ὁ ἀγ-
γελος τῆς εἰρήνης ἐνισχύσει τὸν Ἰσραὴλ, μὴ ἐμπροσθεν
αὐτὸν εἰς τέλος κακῶν. Ἔσται δὲ ἐν καιρῷ ἀνομιᾶς
τοῦ Ἰσραὴλ ἀφιστάμενος ἀπ' αὐτῶν Κύριος, μετε-
λεύσεται ἐπισθεν ποιοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὅτι οὐ-
δενὶ τῶν ἀγγέλων ἔσται ὡς αὐτῷ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ἔσται ἐν παντὶ τόπῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι, Σω-
τήρ. Διατηρήσατε οὖν ἑαυτοὺς, τέκνα μου, ἀπὸ παν-
τὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ ἀπορρίψατε τὸν θυμὸν καὶ
πᾶν ψεῦδος, καὶ ἀγαπήσατε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν
μακροθυμίαν, καὶ ἰσχύσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν,
μετάδοτε καὶ ὑμεῖς τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα δέξηται
ὁ Πατὴρ τῶν ἐθνῶν· ἔσται γὰρ ἀληθὴς καὶ μα-
κρόθυμος, πρῶτος καὶ ταπεινός, καὶ ἐκδιδάσκων διὰ
ἀδικίας, καὶ κολληθήτε τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ νόμου

Ζ'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, κατεφίλησεν αὐτούς, καὶ
ὑπνωσεν ὑπνον αἰώνιον. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐ-
τοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνήνεγκαν τὰ ὀστέα αὐτοῦ σύν-
εγγυς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Πλὴν ὡς
ἐπροφήτευσεν αὐτοῖς Δάν, ὅτι ἐπιλάθονται νόμον (90)
Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ἀλλοστρωθήσονται γῆς κλήρου αὐ-
τῶν, καὶ γένους Ἰσραὴλ, καὶ πατρὸς αὐτῶν, οὕτως
καὶ γέγονεν (91).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Διαθήκη Νεφθαλεμ, περὶ φυσικῆς ἀγαθότητος.

Α'. Ἀντίγραφον διαθήκης Νεφθαλεμ, ὃν διέθετο ἐν
καιρῷ τέλους αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρλ' ζωῆς αὐτοῦ (92).
Συνελθόντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν ἑβδόμῳ μηνί, τε-
τάρτῃ (93) τοῦ μηνὸς, ὑγιαίνοντος αὐτοῦ, ἐποίησε
δεῖπνον αὐτοῖς καὶ κώθωνα. Καὶ μετὰ τοῦ ἐξυπνι-

(89) Καὶ θάψατέ με. Καὶ ἔσται τὸ γένος μου εἰς
σωτηρίαν ἕως τοῦ αἰῶνος, addit cod. Oxoni. Ib.

(90) Νόμον δεστ. Ib.

(91) Οὕτως καὶ γέγονεν. Καὶ τοῦ σπέρματος αὐ-
τῶν, ommissis οὕτως καὶ γέγονεν. Ib.

(92) Ζωῆς αὐτοῦ. Δευτέρῳ add. in ms. Trin. Ib.

(93) Τετάρτῃ. Μιᾶ. Ib.

σθῆναι αὐτὸν τὸ πρῶτ, εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι· « Ἀποθνή- A
σκω » καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. Καὶ εὐλογῶν Κύριον,
ἐκραταίωσεν, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ χθὲς ἀποθανει-
ται. Ἦρξάτο οὖν λέγειν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· « Ἀκούσα-
τε, τέκνα μου, υἱοὶ Νεφθαλεμ, ἀκούσατε λόγους πα-
τρὸς ὑμῶν. Ἐγὼ ἐγεννήθην ἀπὸ Βάλλας· καὶ ὅτι ἐν
πανουργίᾳ ἐποίησεν ἡ Ῥαχὴλ, καὶ ἔδωκεν ἀνθ' ἑαυ-
τῆς τὴν Βάλλαν τῷ Ἰακώβ, καὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν Ῥαχὴλ
ἔτεκε με· διὰ τοῦτο ἐκλήθην Νεφθαλεμ (94). Καὶ
ἠγάπησέ με Ῥαχὴλ, ὅτι ἐπὶ τῶν μηρῶν αὐτῆς ἐγεν-
νήθην· καὶ εἶδε ἀπαλὴν ὄντα κατεφίλει με, λέγουσα·
« Ἴδοιμι ἀδελφόν σου ἐκ τῆς κοιλίας μου κατὰ σέ. »
Ἔθεν καὶ ὁμοίός μοι ἦν ἐν πᾶσιν Ἰωσήφ, κατὰ τὰς
εὐχὰς (95) Ῥαχὴλ. Ἡ δὲ μήτηρ μου ἐστὶ Βάλλα, θυ-
γάτηρ Ῥουθέου (96), ἀδελφοῦ Δεβόρας (97), τῆς
τροφοῦ Ῥεβέκκας· ἥτις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτέχθη, ἐν ἧ B
καὶ Ῥαχὴλ. Ὁ δὲ Ῥουθέος (98) ἐκ τοῦ γένους
Ἀβραάμ, Καλδαῖος, θεοσεβῆς, ἐλευθερός καὶ εὐγενής.
Καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἠγοράσθη ὑπὸ Λάβαν· καὶ ἔδωκεν
αὐτῷ Δινὰν τὴν παιδικὴν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα· ἥτις
ἔτεκε θυγατέρα, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὴν Ζελφάν, ἐπ'
ὀνόματι τῆς κόμης, ἐν ἧ ἠχμαλωτεύθη (99). Καὶ
ἔξῃς ἔτεκε τὴν Βάλλαν, λέγων· Καίνοςπουδός μου
ἡ θυγάτηρ. Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλά-
ζειν (100).

B. « Καὶ ἐπειδὴ κούφος ἦμην τοῖς ποσίν, ὡς ἔλα- C
φος, ἔταξέ με ὁ πατήρ μου Ἰακώβ εἰς πᾶσαν ἀποστο-
λὴν καὶ (1) ἀγγελίαν· καὶ γε, ὡς ἔλαφόν με εὐλόγησε.
Καθὼς γὰρ ὁ κεραμεὺς οἶδε τὸ σκεῦος, πόσον χωρεῖ,
καὶ πρὸς αὐτὸν φέρει τὸν πηλόν· οὕτως καὶ ὁ Κύριος
πρὸς ὁμοίωσιν τοῦ πνεύματος ποιεῖ τὸ σῶμα, καὶ
πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος τὸ πνεῦμα ἐντίθησι, καὶ
οὐκ ἔστι λοιπὸν (2) ἐν ἐκ τοῦ ἐνὸς τρίτον τριχός (3)
σταθμῶ γὰρ καὶ μέτρῳ καὶ κανόνι πᾶσα κτίσις Ὑψί-
στου. Καὶ καθάπερ οἶδεν ὁ κεραμεὺς ἐνὸς ἐκάστου
τὴν χρῆσιν, ὡς ἱκννοῦ· οὕτως καὶ ὁ Κύριος οἶδε τὸ
σῶμα, ἕως τίνος διαρκέσει ἐν ἀγαθῷ, καὶ πότε ἄρχε-
ται ἐν κακῷ. Ὅτι οὐκ ἔστι πᾶν πλάσμα, καὶ πᾶσα
ἐννοια, ἣν οὐκ ἔγνω Κύριος· πάντα γὰρ ἀνθρώπων
ἐκτίσσε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ὡς ἡ ἰσχύς αὐτοῦ, οὕτω
καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ὁ νοῦς αὐτοῦ, οὕτω καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ πραίτησις αὐτοῦ, οὕτω καὶ
ἡ πράξις αὐτοῦ· ὡς ἡ καρδία αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ
στόμα αὐτοῦ· ὡς ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ ὕπνος
αὐτοῦ· ὡς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, ἡ D
ἐν νόμῳ Κυρίου, ἢ ἐν νόμῳ Βελιάρ. Καὶ ὡς κεχώρι-
σται ἀνάμεσον φωτὸς καὶ σκότους, ὁράσεως καὶ ἀκοῆς·
οὕτω κεχώρισται ἀνάμεσον ἀνδρὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ
ἀνάμεσον γυναικὸς καὶ γυναικὸς· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν,

¹¹ Sap. xi, 21. ¹² Sap. xv, 7. ¹³ Hebr. iv, 45.

(94) Ἐκλήθην Νεφθαλεμ. Peculiarem rationem
nominis Nephthalim assignat auctor noster, diver-
sam ab ea quæ a Moyse, Genes. xxx, 8, traditur, ac
proinde haud approbandam. Genuinum autem sen-
sum hujus nominis, et verborum Moysis de eo,
dabunt commentatores in citatum locum Gene-
seos. GRAB.

(95) Εὐχὰς. Εὐλογίας. Id.

(96) Ῥουθέου. Ῥουθαίου. Id.

Et postquam excitatus est a somno mane, dixit il-
lis : « Morior : » et non crediderunt ei. Et benedi-
cens Domino, confirmavit, quod post besternam
cœnam moreretur. Incœpit igitur dicere filiis suis :
« Audite, filii mei, filii Nephthalim, audite sermones
patris vestri. » Ego natus sum a Balla : et quoniam
astute fecit Rachel, et dedit pro seipsa Ballam Ja-
cob, et super femora Rachel peperit me; propter
hoc vocatus sum Nephthalim. Et dilexit me Rachel,
quoniam super femora sua natus sum; et specie
tenerum existentem osculata est me, dicens :
« Videam fratrem tuum ex ventre meo secundum
te. » Unde et similis mei erat in omnibus Joseph,
secundum petitiones Rachel. Mater autem mea est
BaMa, filia Ruthæi, fratris Deborah, nutricis Rebec-
cæ; quæ Balla in una die nata est; in qua et Ra-
chel. Ruthæus vero ex genere Abraham erat, Chal-
dæus, Deum venerans, liber et nobilis. Et cum esset
captivus, emptus est a Laban; et dedit ei Enam an-
cillam suam in uxorem; quæ peperit filiam, et vo-
cavit eam Zelfham, cognomine castelli in quo ca-
ptivus erat. Deinde peperit Ballam, dicens : Noviter
festinans filia mea. Confestim enim nata festinavit
lac sugere.

II. « Et quia pedibus levis eram, ut cervus, ordi-
navit me pater meus Jacob in omnem missionem et
annuntiationem; et ut cervo mihi benedixit. Quem-
admodum enim figulus novit vas, quantum capit, et
ad ipsum fert lutum; ita et Dominus ad similitu-
dinem spiritus facit corpus, et ad potentiam corpo-
ris spiritum imponit, et non est jam una tertia ex
uno capillo; pondere enim et mensura et regula ¹⁴,
omnis creatura Altissimi (consistit). Et sicut novit
figulus uniuscujusque usum, quibus rebus sufficere
queat ¹⁵; ita et Dominus novit corpus, usquequo
sufficiat in bono, et quando incipit in malo. Quo-
niam non est ulla creatura, nec ulla cogitatio, quam
non cognovit Dominus ¹⁶; omnem enim hominem
creavit ad imaginem suam. Sicut fortitudo ejus,
ita et opus ejus; et sicut mens ejus, ita et opus
ejus; et sicut prælectio ejus, ita et actus ejus;
sicut cor ejus, ita et os ejus; sicut oculus ejus, ita
et somnus ejus; sicut anima ejus, ita et sermo ejus,
vel in lege Domini, vel in lege Beliar. Et sicut di-
visum est intermedium lucis et tenebrarum, visus
et audiens : ita divisum est intermedium viri et
viri, et intermedium mulieris et mulieris; et non
est dicendum, quod ulla in re faciei vel similitum

(97) Δεβόρας. Δεβόρας. Id.

(98) Ῥουθέος. Ῥουθαῖος. Id.

(99) Ἐχμαλωτεύθη. Ἐχμαλωτίσθη. Id.

(100) Λέγων· Καίνοςπουδός μου ἡ θυγάτηρ.
Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλάζειν desunt. Id.

(1) Ἀποστολὴν καὶ omissa. Id.

(2) Λοιπὸν. Ἐλείπον. Id.

(3) Τρίτον τριχός. Omnia omissa usque ad ἡ τῶν
ὁμῶν. Id.

quid præstet (4). Omnia enim in ordine fecit Deus bona : quinque sensus in capite, et collum copulavit capiti, et capillos ad gloriam¹⁷; deinde cor ad prudentiam, ventrem ad secretionem stomachi¹⁸, calamum ad sanitatem, hepar ad iram, fel ad amaritudinem, ad risum splenem, renes ad astutiam, lumbos ad virtutem, costas ad positionem, spinam ad fortitudinem, et quæ deinceps. Ita igitur, filii mei, in ordine sitis in bona, in timore Dei¹⁹, et nihil inordinatum facite in contemptu, neque extra tempus suum. Quoniam si dicas oculo, audire non potest²⁰: ita neque in tenebris poteritis facere opera lucis.

III. « Ne igitur festinate in avaritia corrumpere actus vestros, vel in sermonibus vanis seducere animas vestras, quoniam tacentes in munditia cordis poteritis voluntatem Dei tenere, et abjicere voluntatem diaboli. Sol et luna et stellæ non mutant ordinem suum²¹: ita et vos ne mutetis legem Dei in inordinatione actuum vestrorum. Gentes errantes et derelinquentes Dominum, mutaverunt ordinem suum, et secuti sunt lapides et ligna, sequentes spiritus erroris. Vos autem non sic, filii mei, cognoscentes in firmamento, in terra, et in mari, et in omnibus creaturis, Dominum qui fecit hæc omnia, ut non efficiamini sicut Sodoma, quæ immutavit ordinem naturæ suæ²². Similiter autem et Vigiles immutaverunt ordinem naturæ ipsorum, quibus maledixit Dominus in diluvio, propter ipsos ab habitatione et fructibus ordinans terram inhabitabilem.

¹⁷ I Cor. xi, 7. ¹⁸ Eccle. xii, 3, seq. ¹⁹ I Cor. xiv, 40. ²⁰ I Cor. xii, 16, seq. ²¹ Judic. v, 20; Job xxxviii, 33; Jer. xxxi, 35. ²² Judæ v, 7.

(4) *Ulla in re faciei vel similitum quid præstet.* Ita sonat antiqua versio Roberti, quam hic loci nefas est emendare. GRAB.

(5) *Ὁμοίωσιν.* Hic Græcus textus est corruptus, et unum alterumve verbum deest. Id.

(6) *Πάντα . . . ἐξῆς.* Hæc omnia usque ad καὶ τὰ ἐξῆς, in Oxoniensi codice transposita sunt et sequuntur post μηδὲ ἔξω καιροῦ αὐτοῦ. Id.

(7) *Συνάπτει.* Συνάψας. Id.

(8) *Καὶ τρίχας πρὸς δόξαν.* Καὶ προσθεὶς αὐτῆ καὶ τρίχας εἰς εὐπρέπειαν καὶ δόξαν. Id.

(9) *Διάκρισιν στομάχου, κάλαμον.* Διάκρισιν, στομάχου κάλαμον. Id. — Minime placet altera hæc lectio ms. aliter distincta ac ea quam præ se fert textus Græcus a Grabio exhibitus. Optime vero illam se habere puto, quam præ oculis habuisse Robertum, indicat ejus versio. Nimirum κάλαμος, non ad præcedentem vocem στομάχου, sed ad sequentem ὕδραταν, ut recte legit Grabius, referendus.

(10) *Υγείαν.* L. ὕδραταν. GRAB.

(11) *Ἐν τάξει ἐστὲ.* Ἐστω πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Id.

(12) *Ἀγαθὰ.* Ἀγαθόν. Id.

(13) *Ὅτι* deest. Id.

(14) *Ποιεῖν.* Δυνήσεσθε, add. Id.

(15) *Ἦτις ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς.* Ὁμοίως δὲ desunt. Id.

(16) *Ἐγγήγορες.* Jam supra horum mentionem fecit auctor in *Testamento Ruben*, § v, per eos intelligens angelos: de quibus quæ utroque loco dixit, ex libro I Enochii et ista quidem parte desumpsit,

ἅτι ἐν τῷ ἐνὶ τοῖς προσώποις, ἢ τῶν ὁμοίων (5). Πάντα (6) γὰρ ἐν τάξει ἐποίησεν ὁ Θεὸς κατὰ τὰς πέντε αἰσθήσεις τῆ κεφαλῆς, καὶ τὸν τράχηλον συνάπτει (7) τῆ κεφαλῆς, καὶ τρίχας πρὸς δόξαν (8)· εἶτα καρδίαν εἰς φρόνησιν, κοιλίαν εἰς διάκρισιν στομάχου, κάλαμον (9) πρὸς ὑγείαν (10), ἤπαρ πρὸς θυμὸν, χολὴν πρὸς πικρίαν, εἰς γέλωτα σπλήνα, νεφροὺς εἰς πανουργίαν, φύσας εἰς δύναμιν, πλευρὰς εἰς θήκην, ὄσφιν εἰς ἰσχὺν, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως οὖν, τέκνα μου, ἐν τάξει ἐστὲ (11) εἰς ἀγαθὰ (12) ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ μηδὲν ἀτακτον ποιεῖτε ἐν καταφρονήσει, μηδὲ ἔξω καιροῦ αὐτοῦ. Οὐ δύναται οὖν, ἅτι (13) ἐὰν εἴπησ τῷ ὀφθαλμῷ, ἀκούσαι· οὕτως οὐδὲ ἐν σκότει ποιεῖν (14) ἔργα φωτός.

Γ'. « Μη οὖν σπουδάσετε ἐν πλεονεξίᾳ διαφθεῖραι τὰς πράξεις ὑμῶν, ἢ ἐν λόγοις κενοῖς ἀπατᾶν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι σιωπῶντες ἐν καθαρότητι καρδίας δυνήσεσθε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ κρατεῖν καὶ ἀπορρίπτειν τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου. Ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρων οὐκ ἀλλοιοῦσι τάξιν αὐτῶν· οὕτως καὶ ὑμεῖς μὴ ἀλλοιώσητε νόμον Θεοῦ ἐν ἀταξίᾳ πράξεων ὑμῶν. Ἐθνη πλανηθέντα, καὶ ἀφέντα τὸν Κύριον ἠλλοίωσαν τάξιν αὐτῶν, καὶ ἐπηκολούθησαν λίθοις καὶ ξύλοις ἐξακολουθήσαντες πνεύμασι πλάνης. Ὑμεῖς μὴ οὕτως, τέκνα μου, γνόντες ἐν στερεώματι, ἐν γῆ, καὶ θαλάσῃ, καὶ πᾶσι τοῖς δημιουργήμασι, Κύριον τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα, ἵνα μὴ γένησθε ὡς Σόδομα, ἥτις ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς. Ὁμοίως δὲ (15) καὶ οἱ Ἐγγήγορες (16) ἐνήλλαξαν τάξιν φύσεως αὐτῶν (17), ὅς κατηράσατο Κύριος ἐπὶ τοῦ κατακλισμοῦ, δι' αὐτοὺς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόκλητον (18).

quam Georgius Syncellus, sæc. viii scriptor, in suam *Chronographiam* pag. 11 seqq., et 24 seqq. optimæ editionis Jacobi Goar, verbo tenuis transtulit, amplissimis duobus fragmentis recitatis. Placet autem hic indicare plures, qui hanc pseudo-Enochii sententiam de angelorum cum mulieribus commercio amplexi sunt. Accipe clarissima nomina Judæorum, Philonis lib. *De gigantibus*, et Josephi lib. I *Antiq. Jud.* cap. 4, nec non Christianorum, Justinus Martyris *Apol. I* (ut vulgo dicitur), p. 44, A, et *Apol. II* (quæ revera fuit prima), p. 55, D; Athenagoræ in *Legatione pro Christianis*, p. 27 et seq.; Clementis *Alex. lib. iii Stromat.*, p. 450, D, et lib. v, p. 550, B; Tertulliani lib. *De idololatria*, cap. 9; *De habitu muliebri*, cap. 2; *De cultu feminarum*, cap. 10; *De velandis virginibus*, cap. 7, et lib. v *adversus Marcionem*, cap. 18; Cypriani lib. *De disciplina et habitu virginum*, § 54, etc. Id. — Lectorem suum Grabius hic remittit ad pag. 347 seqq. ubi ex editione Goari emendata et illustrata recitat fragmenta illa duo libri i pseudo-Enochii, quæ posteritati Syncellus servavit. Nos brevitati studentes ea consulto præterimus. Adeat lector, si placet, Grabium l. c. vel Fabricium qui ea ex Grabio descripsit in *Cod. pseudepigr. Vet. Test.* tom. I, pag. 179 seq. Quibus addas velim observata Rich. Simonio *Biblioth. Crit.* tom. II, p. 229 seq.

(17) *Ἐνήλλαξαν τάξιν φύσεως αὐτῶν.* Omissa. GRAB.

(18) *Δι' αὐτοὺς ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόκλητον.* Desunt. Id

Δ'. « Ταῦτα λέγω, τέκνα μου, ὅτι ἀνέγνων ἐν Γραφῇ Ἁγίᾳ (19) Ἐνώχ, ὅτι καί γε ὑμεῖς ἀποστήσεσθε ἀπὸ Κυρίου, πορευόμενοι κατὰ πᾶσαν πονηρίαν ἐθνῶν, καὶ ποιήσετε κατὰ πᾶσαν ἀνομίαν Σοδὸμων. Καὶ ἐπάξει ὑμῖν Κύριος αἰχμαλωσίαν, καὶ δουλεύσετε ἐκεῖ τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ πάσῃ κακώσει καὶ θλίψει συγκαλυφθήσεσθε (20), ἕως ἀν ἀναλώσῃ Κύριος πάντας ὑμᾶς. Καὶ μετὰ τὸ ὀλιγωθῆναι ὑμᾶς καὶ σμικρυνθῆναι, ἐπιστρέψετε καὶ ἐπιγνώσεσθε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· καὶ ἐπιστρέψει ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν, κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Καὶ ἔσται, ὅτ' ἀν ἤξουσιν ἐν γῇ πατρῷῃ αὐτῶν, πάλιν ἐπιλάθωνται Κυρίου, καὶ ἀσεθήσουσι, καὶ διασπερεῖ αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ἄχρι τοῦ ἔλθειν τὸ σπλάγγων Κυρίου, ἀνωρθωτοὺς ποιῶν δικαιοσύνην, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς πάντας τοὺς μακρὰν, καὶ τοὺς ἐγγύς (21).

Ε'. « Ἐν γὰρ ἔτει τεσσαρακοστῶ ζωῆς μου, εἶδον ἐν ὄρεσιν (22) ἔλαιου (23) κατὰ ἀνατολὰς Ἰερουσαλήμ, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστηκαν. Καὶ ἰδοὺ Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς μου λέγει ἡμῖν· « Προσδραμόντες κρατήσατε ἕκαστος κατὰ δύναμιν· καὶ τοῦ πιάσαντος ἔσται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. » Καὶ πάντες ἡμῶν ἐπεδράμομεν· καὶ ὁ Λευὶ ἐκράτησε τὸν ἥλιον, καὶ ὁ Ἰούδας φθάσας ἐπίασε τὴν σελήνην· καὶ ὑψώθησαν ἀμφότεροι σὺν αὐτοῖς. Καὶ ὄντες τοῦ Λευὶ ὡς ἡλίου, νεανίας τις ἐπιδίδωσιν αὐτῷ βᾶτια φοινίκων ἐθ', καὶ Ἰούδας ἦν λαμπρὸς, ὡς ἡ σελήνη, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἦσαν ἐθ' ἀκτῖνες. Καὶ προσδραμόντες ἀλλήλους ὁ Λευὶ καὶ ὁ Ἰούδας, ἐκράτησαν ἑαυτούς. Καὶ ἰδοὺ ταῦρος ἐπὶ τῆς γῆς, ἔχων δύο κέρατα μεγάλα, καὶ πτέρυγας ἀετοῦ ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτοῦ· καὶ θέλοντες αὐτὸν πιάσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν. Φθάσας δὲ Ἰωσήφ ἔλαβεν αὐτὸν, καὶ συνῆλθεν αὐτῷ εἰς ὕψος. Καὶ εἶδον (ὅτι ἡμῖν παρῶν ἐκεῖ) καὶ ἰδοὺ Γραφὴ ἁγία ὤφθη ἡμῖν, λέγουσα· « Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Πέρσαι, Ἑλυμαῖοι (24), Γελαχαῖοι (25), Χαλδαῖοι, Σύροι, κληρονομήσουσιν αἰχμαλωσίαν τὰ ἐθ' σκῆπτρα τοῦ Ἰσραήλ. »

Γ'. « Καὶ πάλιν μετὰ μῆνας ἑπτὰ εἶδον τὸν πατέρα ἡμῶν Ἰακώβ, ἐστῆκότα ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰαμνέ (26)· καὶ ἡμεῖς οἱ υἱοὶ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ. Καὶ ἰδοὺ πλοῖον ἤρχετο ἀρμενίζων, μεστὸν ταρῖχον, ἐκτὸς ναυτῶν καὶ κυβερνήτου· ἐπεγέγραπτο δὲ, τὸ πλοῖον Ἰακώβ. Καὶ λέγει ἡμῖν ὁ πατὴρ ἡμῶν· « Ἐμβῶμεν εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν. » Ὡς δὲ εἰσῆλθομεν, γίνεται χειμῶν σφοδρὸς, καὶ λαίλαψ ἀνέμου μεγάλου, καὶ ἐφεπτᾶται (27) ὁ

²² Ephes. ii. 17. ²³ Habac. iii. 11.

(19) Ἁγία. Vox ἁγία non legitur in ms. Cantabr. GRAB.

(20) Συγκαλυφθήσεσθε. Ἀναστραφήσεσθε. ID.

(21) Καὶ ἔσται . . . καὶ τοὺς ἐγγύς. Omissa omnia. ID.

(22) Ἐν ὄρεσιν. Add. ἐν ὄνειρον, ὅτι. ID.

(23) Ἐλαιόν. Ἐλαιῶν. ID.

(24) Ἑλυμαῖοι deest. ID.

(25) Γελαχαῖοι. Χελαχαῖοι. ID.

(26) Ἰαμνέ. Ἰαμνίας. ID. — Richardus Simonius, qui hæc Testamenta contulit cum ms. bibliothecæ Regiæ, testatur *Biblioth. crit.* tom. II, pag. 231, codicem exhibere ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰαμνίας. Sed præstat, inquit, legere Ἰάμμας: sic enim procul dubio legit episcopus Lincolnienensis, cuius versio ita se

IV. « Hæc dico, filii mei, quoniam legi in Scriptura sancta Enoch, quod et vos recedetis a Domino, ambulantes secundum omnem malitiam gentium, et facietis secundum omnem iniquitatem Sodomorum. Et inducet vobis Dominus captivitatem, et servietis illic inimicis vestris, et omni poena et tribulatione comprehendemini, usquequo consumat Dominus omnes vos. Et postquam pauci effecti fueritis et minorati, revertemini et cognoscetis Dominum Deum vestrum; et convertet vos in terram vestram, secundum multam misericordiam suam. Et erit, cum venerint in terram patrum suorum, rursus obliviscentur Domini, et impie agent, et disperget eos Dominus super faciem universæ terræ, usquequo venerit misericordia Domini, homo faciens justitiam et faciens misericordiam in omnes, qui longe sunt, et qui prope sunt ²².

V. « In anno enim quadragesimo vitæ meæ, vidi in montibus olei versus orientem Jerusalem, quod sol et luna steterunt ²³. Et ecce Isaac pater patris mei dicit nobis: « Accurrentes tenete unusquisque secundum virtutem suam; et apprehendentis erit sol et luna. » Et omnes simul accurrebamus; et Levi tenuit solem, et Judas præveniens apprehendit lunam; et exaltati sunt ambo cum eis. Et cum esset Levi sicut sol, juvenis quidam tradidit ei ramos palmarum duodecim: et Judas erat splendens ut, luna, et sub pedibus ejus erant 12 radii. Et accurrentes ad se invicem Judas et Levi, tenuerunt seipsos. Et ecce taurus in terra, habens duo cornua magna, et alas aquilæ in dorso ejus; et volentes apprehendere eum, non potuimus. Præveniens autem Joseph cepit eum, et ascendit cum ipso in excelsum. Et vidi (quoniam aderam illic), et ecce Scriptura sancta apparuit nobis, dicens: « Assyrii, Medi, Persæ, Elymæi, Gelachæi, Chaldæi, Syri, hæreditatem obtinebunt in captivitate 12 scepra Israel. »

VI. « Et rursus post menses septem vidi patrem nostrum Jacob, stantem in mari Janne; et nos filii ejus cum eo. Et ecce navis venit velificans, pleua siccis carnibus, sine nautis et gubernatore: inscribatur autem, *Navis Jacob*. Et dixit nobis pater noster: « Ascendamus in navem nostram. » Ut autem intravimus, facta est tempestas vehemens, et turbo venti magni; et avolat pater noster a nobis,

habet: *In mari Jammæ*. Hinc conjicit vir christi-cotatos, hæc Testamenta scripta primum fuisse Chaldaice; vox enim *Jamma* Chaldaica est, idemque sonat quod θαλάσση Græce, et mare Latine. At, iniquis, si hæc ita se habeant, ταυτολόγος erit auctor noster. Ut quid enim scripserit ἐν τῇ θαλάσῃ Ἰάμμας, cum *Jamma* idem sit ac θαλάσση? Quidni vero, inquam ego, Ἰάμμας in textu scripserit auctor; aliusque deinceps hanc vocem exoticam explicaturus, θαλάσση margini adleverit: quod postea glossæ in textum irrepserit? Hactenus Simonius. Videtis Bochartum in *Geograph. sacr.* lib. 1, cap. 35, pag. 634 seq.

(27) Ἐφεπτᾶται. Lege ἀφίπταται, sed in cod. Oxon. est ἀφίσταται. GRAB.

tenens gubernacula. Et nos tempestate quassati in pelagus ferebamur; et impleta est navis aquis, procellis undique quassata, ita ut contrita esset. Joseph autem in cymba fugit; dividimur autem et nos in tabulis decem. Levi autem et Judas erant insimul. Dispergimur igitur omnes, usque in terminos. Levi autem indutus sacco, pro omnibus nobis deprecatur Dominum. Ut autem quievit tempestas, scapha attigit terram, velut in pace. Et ecce venit pater noster Jacob, et unanimiter exultavimus.

VII. « Hæc duo somnia dicebam patri meo; et dixit mihi: « Oportet hæc impleri secundum tempus ipsorum, cum multa Israel sustinuerit. » Tunc dixit pater meus: « Credo, quoniam vivit Joseph: video enim semper, quod Dominus connumerat eum vobiscum. » Et sensus dixit: « Vivis, Joseph filii mi, et non te video, et tu non vides Jacob, qui genuit te. » Fecit autem et nos lacrymari in his sermonibus. Et accendebar in visceribus, ut palam facerem, quod venditus esset; sed timui fratres meos.

VIII. « Ecce, filii mei, ostendi vobis tempora extrema, quoniam omnia fient in Israel. Et vos igitur mandate illis vestris, ut uniantur Levi et Judæ. Per Judam enim orietur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit Deus, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel; et congregabit justos ex gentibus. Si operemini bonum, filii mei, benedicent vobis et homines et angeli; et Deus glorificabitur per vos in gentibus, et diabolus fugiet a vobis, et bestię timebunt vos, et angeli suscipient vos. Sicut enim si quis filium nutriat bene, perpetuo gratus et memor est: ita et in bono opere memoria est apud Deum bona. Qui vero non fecerit bonum, huic maledicunt et angeli et homines, et Deus contumelia afficietur per ipsum in gentibus, et diabolus sibi vindicat hunc tanquam proprium vas, et omnis bestia dominabitur ei, et Dominus odio habebit eum. Etenim mandata legis duplicia sunt, et cum arte implentur. « Tempus enim est coeundi cum uxore sua²⁵, et tempus abstinendi ab ea ad orationem suam²⁶. Et duo mandata sunt, quæ, nisi fiant in ordine suo, peccatum tribuunt. Ita est et in reliquis mandatis. Efficiamini ergo sapientes in Deo et prudentes, scientes ordinem mandatorum ejus, et leges omnis rei, ut Dominus diligat vos. »

IX. Et cum multa talia mandasset eis, precatus est, ut transferant ossa ejus in Hebron, et sepeliant eum cum patribus ejus. Et comedens et bibens in hilaritate, animæ, velavit faciem suam, et mortuus

²⁵ Eccle. III, 5. ²⁶ I Cor. VII, 5.

(28) Ποιούρτα τό. Όντα. GRAB

(29) Αυτόν ως ίδιον σκεύος. Αυτόν, ως ίδιον σκεύει. ID.

Α πατήρ ἀφ' ἡμῶν, ὁ κρατῶν τοὺς αὐχένας. Καὶ ἡμεῖς χειμαζόμενοι ἐπὶ τὸ πέλαγος ἐφερόμεθα· καὶ ἐπληρίθη τὸ πλοῖον ὑδάτων, τρικυμίας περιβήσσομεν, ὥστε καὶ συντρίβεσθαι αὐτό. Καὶ Ἰωσήφ ἐπὶ ἀκατίου φεύγει· χωρίζομεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σανίδων δέκα. Λευὶ δὲ καὶ Ἰούδας ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό. Διεσπάρημεν οὖν πάντες, ἕως εἰς τὰ πέρατα. Ὁ δὲ Λεὺ περιβαλλόμενος σάκκον, περὶ πάντων ἡμῶν ἐδέετο τοῦ Κυρίου. Ἦς δὲ ἐπαύσατο ὁ χειμῶν, τὸ σκάφος ἐφθασεν ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἐν εἰρήνῃ. Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν Ἰακώβ ὁ πατήρ ἡμῶν, καὶ ὁμοθυμαδὸν ἠγαλλιώμεθα.

Z'. « Τὰ δύο ἐνύπνια εἶπον τῷ πατρὶ μου· καὶ εἶπέ μοι· « Δεῖ αὐτὰ πληρωθῆναι κατὰ καιροὺς αὐτῶν, πολλὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπομείναντος. » Τότε λέγει ὁ πατήρ μου· « Πιστεύω, ὅτι ᾤψῃ Ἰωσήφ· ὁρῶ γὰρ πάντοτε, ὅτι ὁ Κύριος συγκαταριθμεῖ αὐτὸν μεθ' ὑμῶν. » Καὶ κλαίων ἔλεγε· « Ζῆς, τέκνον μου Ἰωσήφ, καὶ οὐ βλέπω σε, καὶ οὐχ ὄρας Ἰακώβ τὸν γεννησαντά σε. » Καὶ ἐποίησε καὶ ἡμᾶς δακρῦσαι ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. Καὶ ἐκαίμην τοῖς σπλάγγνοις ἀναγγεῖλαι ὅτι πέπραται· ἀλλ' ἐφοβοῦμην τοὺς ἀδελφούς μου.

H'. « Ἰδοὺ, τέκνα μου, ὑπέδειξα ὑμῖν καιροὺς ἐσχάτους, ὅτι πάντα γενήσεται ἐν Ἰσραὴλ. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἐντελεσθε τοὺς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα ἐνωῦνται τῷ Λεὺ καὶ τῷ Ἰούδα. Διὰ γὰρ τοῦ Ἰούδα ἀνατελεῖ σωτηρία τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακώβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκέπτρου αὐτοῦ ὀφθήσεται Θεός, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σῶσαι τὸ γένος Ἰσραὴλ· καὶ ἐπισυνάξει δικαίους ἐκ τῶν ἐθνῶν. Ἐὰν ἐργάζησθε τὸ καλὸν, τέκνα μου, εὐλογήσουσιν ὑμᾶς καὶ οἱ ἀνθρώποι, καὶ οἱ ἄγγελοι· καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' ὑμῶν, καὶ ὁ διάβολος φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ τὰ θηρία φοβηθήσονται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀνθήξονται ὑμῶν. Ἦς ἂν τις τέκνον ἐκθρέψῃ καλῶς, μνηστὴν ἔχει ἀγαθὴν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἔργου μνήμη παρὰ Θεοῦ ἀγαθῆ. Τὸν δὲ μὴ ποιῶντα τὸ (28) καλὸν, καταράσσονται· καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀνθρώποι, καὶ ὁ Θεὸς ἀδοξήσκει ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ διάβολος οικειοῦται αὐτὸν ὡς ἴδιον σκεῦος (29), καὶ πᾶν θηρίον κατακυριεύσει αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος μισήσει αὐτόν. Καὶ γὰρ αἱ ἐντολαὶ τοῦ νόμου διπλαῖ εἰσι, καὶ μετὰ τέχνης πληροῦνται. Καιρὸς γὰρ συνουσίας γυναικὸς αὐτοῦ (30), καὶ καιρὸς ἐγκρατείας εἰς προσευχὴν αὐτοῦ. Καὶ δύο ἐντολαὶ εἰσι· καὶ εἰ μὴ γίνωνται ἐν τάξει αὐτῶν, ἀμαρτίαν παρέχουσι. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν (31). Γίνεσθε οὖν σοφοὶ ἐν Θεῷ καὶ φρόνιμοι, εἰδότες τὰς ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ θεσμούς παντὸς πράγματος, ὅπως ἀγαπήσῃ ὑμᾶς ὁ Κύριος. »

Θ'. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐντελεόμενος αὐτοῖς, παρέκλεσεν, ἵνα μετακομίσωσι τὰ ὀστέα αὐτοῦ εἰς Χεβρών, καὶ θάψωσιν αὐτὸν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ φαγὼν καὶ πῖων ἐν ἰλαρότητι ψυχῆς, συνεσχάλυε

(30) Αὐτοῦ δεστ. ID.

(31) Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν δεσunt. ID.

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς Νεφθαλεὶμ ὁ πατὴρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Διαθήκη Γὰδ, περὶ μίσους.

A'. Ἀντίγραφον διαθήκης Γὰδ, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρκε' τῆς ζωῆς αὐτοῦ. « Ἐβδομος (33) υἱὸς ἐγενόμεν ἡμεῖς Ἰακώβ, καὶ ἤμην ἀνδρείος ἐπὶ τῶν ποιμνίων. Ἐγὼ ἐφύλαττον ἐν νυκτὶ τὸ ποιμνιον, καὶ ὅταν ἤρχετο ὁ λύκος, ἢ λέων, ἢ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος (34) ἐπὶ τὴν ποιμνην, κατεδίωκον αὐτὸν, καὶ πιάζων τὸν πόδα αὐτοῦ τῇ χειρὶ μου, καὶ γυρεύων ἐσχότουν, καὶ ἀκοντίζων αὐτὸν ἐπὶ δύο σταδίους, οὕτως ἀνήρουν. Ὁ σὺν Ἰωσήφ ἐποίμαινε μεθ' ἡμῶν ὡς ἡμερῶν λ', καὶ τρυφερὸς ὢν, ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος (35) καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Χεδρών πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ἀνέκλειεν αὐτὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἡγάπα αὐτόν. Καὶ εἶπεν Ἰωσήφ τῷ πατρὶ ἡμῶν, ὅτι οἱ υἱοὶ Ζελφᾶς καὶ Βαλλᾶς θύουσι τὰ καλά, καὶ κατεσθίουσιν αὐτὰ γε, παρὰ γνώμην Ἰούδα καὶ Ρουβήμ. Εἶδε γὰρ ὅτι ἀμὸν ἐξελόμην ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἄρκτου, κάκειν ἔθανάτωσα, καὶ τὸν ἀμὸν ἔθουσα, (περὶ οὗ ἐλυπούμην, ὅτι οὐκ ἔδύνατο ζῆν), καὶ ἐφάγομεν αὐτόν· καὶ εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν (36). Καὶ ἐνεκτόουν τῷ Ἰωσήφ περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἕως ἡμέρας διαπάσεως αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἦν ἐν ἐμοὶ· καὶ οὐκ ἤθελον, οὔτε δι' ὀφθαλμῶν, οὔτε δι' ἀκοῆς ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ. Καὶ κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἤλεγξεν ἡμεῖς, ὅτι ἀνευ Ἰούδα ἐστήθιομεν τὰ θρέμματα· καὶ πάντα, ὅσα ἔλεγε τῷ πατρὶ, ἐπέθετο αὐτῷ.

B'. « Ὁμολογῶ νῦν τὴν ἁμαρτίαν μου, τέκνα, ὅτι πλειστάκις ἤθελον ἀνελεῖν αὐτόν, ὅτι ἕως ψυχῆς ἐμίσησεν αὐτόν, καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοὶ ἡπάτα ἐλέους εἰς αὐτόν (37). Καὶ γε διὰ τὰ ἐνύπνια προσεθέμην μίσος, καὶ ἤθελον αὐτόν ἐκλείξαι ἐκ γῆς ζώντων, ὅν τρόπον ἐκλείχει ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς (38). Διὸ ἐγὼ καὶ Ἰούδας (39) πεπράκαμεν αὐτόν τοῖς Ἰσραηλίταις λ' χρυσίων (40)· καὶ τὰ δέκα ἀποκρύψαντες, τὰ κ' ἐδεδίξαμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν. Καὶ οὕτως τῇ πλεονεξίᾳ ἐπληροφόρηθη τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ. Καὶ ὁ θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρόύσατο αὐτόν τῶν χειρῶν μου, ἵνα μὴ ποιήσω ἀνόμημα ἐν Ἰσραὴλ.

(32) *Vicesimo septimo.* Sic exstat in utroque codice Latino. Sed uterque Græcus habet ρκε', adeoque in alterutro est vitium. Difficile autem est dicere, in quo; ac parum refert. — Ita Grabius apud Fabricium.

(33) *Ἐβδομος.* Ἐννοίας habet codex Oxon., sed male, ut ex Genes. xxx constat. Ib.

(34) *Ἡ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος.* Desunt. Ib.

(35) *Ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος.* Ἐκαυματίσθη ὑπὸ τοῦ καύσωνος, habet Oxoniensis codex. Cui licet quoad priorem vocem præferendus videatur Cantabrigiensis, in quo est ἐμαλακίσθη: quoad posteriorem tamen ipse mihi magis placet. Καύσων quippe significat formalem morbum, febriim scilicet ardentem, in quam Josephus incidisse dicitur. Ib.

(36) *Εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν.* Declarat auctor his verbis, qua de re Josephus fratres apud patrem accusaverit: accusasse enim expresse ait Scriptura Genes. xxxvii, 2; sed capita accusationis non desi-

A est. Et fecerunt filii ejus secundum omnia, quæcunque mandavit eis Nephtholim pater eorum.

CAPUT IX.

Testamentum Gad, de odio.

I. Transcriptum testamenti Gad, quæcunque locutus est filiis suis in anno centesimo vicesimo septimo (32) vitæ suæ, dicens: « Septimus filius natus sum Jacob, et eram fortis in gregibus. Ego custodivi in nocte gregem; et quando venit lupus, vel leo, vel pardus, vel ursus super gregem, persequebar eum, et apprehendens pedem ejus manu meâ et in gyrum volvens obtenebrabam, et projiciens eum duo stadia, ita interficiebam. Joseph igitur pascobat gregem nobiscum circiter dies triginta; et cum tener esset, infirmatus est ab æstu; et reversus est in Hebron ad patrem suum: et reclinavit eum juxta se, quoniam diligebat eum. Et dixit Joseph patri nostro, quod filii Zelfhæ et Balæ mactant bona, et devorant ipsa, insciis Juda et Ruben. Sciebat enim quomodo agnum eruebam ex ore ursæ, et illam interfeci, et agnum mactavi, (de quo contristabar, quoniam non potuit vivere) et comedebamus ipsum: et dixit patri nostro. Et moleste ferebam istud verbum Joseph, usque in diem venditionis ejus in Ægyptum. Et spiritus odii erat in me; et nolui Joseph aut audire aut videre. Et coram facie nostra redarguit nos, quoniam sine Juda comedimus pecora: et omnia, quæcunque dixit patri, persuasit ei.

II. « Confiteor nunc peccatum meum, filii, quod sæpe volui occidere eum, quoniam usque ad animam odio habui eum, et omnino non erant in me viscera misericordiæ erga ipsum. Et propter somnia ipsius concepi odium, et volui ipsum delingere e terra viventium, quemadmodum delingit vitulus herbas a terra. Propter quod ego et Judas vendidimus eum Ismaelitibus triginta aureis; et decem abscondentes, viginti ostendimus fratribus nostris. Et ita avaritia animum in cædem ejus obfirmaveram. Deus autem patrum meorum eripuit eum de manibus meis, ut non facerem iniquitatem in Israel.

D gnat. Unde variæ Rabbīnorum conjecturæ. Contrarius est nostro auctori R. Salomo, dum non filios Balæ et Zelfhæ, sed Leæ, a Josepho accusatos fingit, et quidem ob devoratum membrum de vivo animante; quod erat contra legem Dei Noæ datam, Gen. ix, 4. Sed nolo hisce incertis immorari. GRAB.

(37) *Καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοὶ ἡπάτα ἐλέους εἰς αὐτόν.* Desunt. Ib.

(38) *Ὅν τρόπον ἐκλείχει ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς.* Omnia sunt. Ib. — Alludit ad textum Num. xxii, 4: Nῦν ἐκλείξαι ἡ συναγωγὴ αὐτῆ (Ἰσραὴλ) πάντας τοὺς κύκλῳ ἡμῶν, ὥστε ἐκλείξαι ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἐκ τοῦ πεδίου. DRACH.

(39) *Ἰούδας.* Συμῶν perperam habet cod. Oxon. GRAB.

(40) *Χρυσίων.* Aureos dicit auctor ex versione Græca τῶν Ὁ. Triginta numerat cum Latino vulgato Interprete, juxta quasdam editiones; in utroque

III. « Et nunc audite, filii mei, sermones veritatis, ut faciatis justitiam, et omnem legem Altissimi; et ne erretis spiritu odii, quoniam malus est in omnibus actibus hominum. Omne quodcumque fecerit (homo), qui odit abominatur; si faciat legem Domini, non laudat eum; si timeat Dominum, et velit justa, hunc non diligit; veritatem vituperat, dirigenti prospere res suas invidet, obrectationem amplectitur, arrogantiam amat; quoniam odium excæcavit animam ejus, sicut et ego respiciebam in Joseph.

IV. « Cavete igitur, filii mei, ab odio, quoniam in ipsum Dominum iniquitatem facit. Non enim vult audire verba mandatorum ejus de dilectione proximi, et in Deum peccat. Si enim delinquat frater, statim vult annuntiare omnibus, et festinat ut judicetur pro hoc delicto, et punitus moriatur. Si autem fuerit servus, accusat eum apud dominum ejus, et in omni tribulatione aggreditur eum, si quo modo interficiat eum. Odium enim operatur cum homicidio, et secundum bene operantium profectum, audiens aut videns semper languescit. Quemadmodum enim dilectio etiam mortuos cupit vitæ restituere, et illos qui sunt in sententia mortis, vult a morte revocare: ita odium viventes vult occidere, et eos qui paululum quiddam peccaverint, indignos vita judicat. Spiritus enim odii per pusillanimitatem cooperatur Satanae in omnibus in mortem hominum: spiritus autem dilectionis in longanimitate cooperatur legi Dei in salutem hominum.

V. « Malum est odium, quoniam permanet continue cum mendacio, loquens adversus veritatem, et parva magna facit, tenebris lucem adhibet, dulce amarum dicit, et calumniam edocet, et bellum, et injuriam, et omnem abundantiam malorum, et veneno diabolico cor implet. Hæc edoctus experientia dico vobis, ut fugiatis odium, et adhereatis dilectioni Domini. Justitia ejicit odium, humilitas occidit odium. Justus enim et humilis erubescit facere injuste, non ab alio reprehensus, sed a proprio corde, quoniam Dominus protegit (49) consilium ejus. Non obrectat viro, quia timor Altissimi vincit odium. Timens enim non offendit Dominum; non vult omnino, ne cogitatione quidem, injusta facere adversus hominem. Hæc ego ultimo cognovi, posteaquam pœnitui de Joseph. Quæ enim autem discedit ab Hebræo textu, qui habet *viginti argenteos*, Gen. xxxvii, 28. GRAB. — Apud Hieronymum tamen in *Quest. Hebræic.* tom. II, p. 540, A, edit. Paris., versio antiqua præ se ferebat, *viginti aureis*. Vulgata autem nova *viginti argenteis*. Hinc ipsemet Hieronymus in *Matth.* xxvi, tom. IV, pag. 426, F: « Joseph, ait, non ut multi putant juxta LXX Interpretes, viginti aureis venditus est; sed juxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis. » Qua de re Ambrosius lib. *De Joseph*, cap. 3, pag. 488: « Ideo, inquit, alibi viginti, alibi viginti et quinque aureis, alibi triginta invenimus emptum Joseph. — Ita hic quoque diversitas: vel viginti, vel triginta aureorum vel argenteorum, etc. »

(41) « *Ὅτι τὸ μῖσος . . ἐν τῷ Ἰωσήφ.* Omissa. GRAB.

A Γ'. « Καὶ νῦν ἀκούσατε, τέκνα μου, λόγους ἀληθείας, τοῦ ποιεῖν δικαιοσύνην, καὶ πάντα νόμον Ἰησοῦ· καὶ μὴ πλανᾶσθε τῷ πνεύματι τοῦ μίσους, ὅτι κακὸν ἐστὶ ἐπὶ πάσαις πράξεσιν ἀνθρώπων. Πᾶν δ' ἐὰν ποιῇ, ὁ μισῶν βδελύσσεται· ἐὰν ποιῇ νόμον Κυρίου, οὐκ ἐπαινῶν τοῦτον· ἐὰν φοβῆται Κύριον, καὶ θέλῃ δίκαια, τοῦτον οὐκ ἀγαπᾷ· τὴν ἀλήθειαν ψέγει, τῷ κατορθοῦντι φθονεῖ, καταλαλιὰν ἀσπάζεται, ὑπερφηανίαν ἀγαπᾷ· ὅτι τὸ μῖσος ἐτύφλωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς καὶ γὰρ ἐβλεπον ἐν τῷ Ἰωσήφ (41).

Δ'. « Φυλάξαθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τοῦ μίσους, ὅτι ἐπ' αὐτὸν τὸν Κύριον ἀνομίαν ποιεῖ. Οὐ γὰρ θέλει ἀκούειν λόγων ἐντολῶν αὐτοῦ περὶ ἀγάπης τοῦ πλησίον, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀμαρτάνει. Ἐὰν γὰρ πταίσῃ (42) ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, εὐθύς θέλει ἀναγγεῖλαι πᾶσι, καὶ σπεύδει, ἵνα κριθῇ περὶ αὐτοῦ, καὶ κολασθεὶς ἀποθάνῃ. Ἐὰν δὲ δοῦλος ᾖ, συμβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ θλίψει ἐπιχειρεῖ κατ' αὐτοῦ, εἰ πως θανατώσει αὐτόν (43). Τὸ γὰρ μῖσος (44) συνεργεῖ τῷ φόνῳ (45), καὶ κατὰ τῶν ἐμπραγούντων τὴν προκοπὴν, ἀκούων ἢ ὀρών, πάντοτε ἀσθενεῖ. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀγάπη καὶ τοὺς νεκροὺς θέλει ζωοποιῆσαι, καὶ τοὺς ἐν ἀποφάσει θανάτου θέλει ἀνακαλέσασθαι· οὕτως τὸ μῖσος τοὺς ζῶντας θέλει ἀποκτείνειν, καὶ τοὺς ἐν ὀλίγῳ ἀμαρτήσαντας οὐ θέλει ζῆν. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ μίσους διὰ τῆς ἀλιγοψυχίας συνεργεῖ τῷ Σατανᾷ ἐν πᾶσιν εἰς θάνατον τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ἐν μακροθυμίᾳ συνεργεῖ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπων.

Ε'. « Κακὸν τὸ μῖσος, ὅτι ἐνδελεχεῖ συνεχῶς τῷ ψεύδει, λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ μικρὰ μεγάλη ποιεῖ, τὸ σκότος φῶς προσέχει (46), τὸ γλυκὺ πικρὸν λέγει, καὶ συκοφαντίαν ἐκδιδάσκει, καὶ πόλεμον, καὶ ὕβριν, καὶ πᾶσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ τοῦ διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ (47). Ταῦτα ἐκ πείρας λέγω ὑμῖν ὅπως φέυξησθε τὸ μῖσος (48), καὶ κολληθῆτε τῇ ἀγάπῃ τοῦ Κυρίου. Ἡ δικαιοσύνη ἐκβάλλει τὸ μῖσος, ἡ ταπεινωσις ἀναίρει τὸ μῖσος. Ὁ γὰρ δίκαιος καὶ ταπεινὸς αἰδεῖται ποιῆσαι ἀδικον, οὐχ ὑπὸ ἄλλου καταγινωσκόμενος, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς ἰδίας καρδίας, ὅτι Κύριος ἐπισκέπει (50) τὸ διαβούλιον αὐτοῦ. Οὐ καταλαλεῖ ἀνδρὸς (51), ἐπειδὴ ὁ φόβος τοῦ Ἰησοῦ νεκρᾷ τὸ μῖσος. Φοβούμενος γὰρ μὴ προσκρούσει Κυρίῳ· οὐ θέλει τὸ κατ' ὄλον (52), οὐδὲ ἕως ἐννοιῶν, ἀδικῆσαι ἀνθρώπων. Ταῦτα ἐγὼ ἔσχατον

(42) *Πταίσῃ.* Πέση. Ιδ.

(43) *Κατ' αὐτοῦ, εἰ πως θανατώσει αὐτόν.* Ἀτῶ, εἰπως θανατωθῇ. Ιδ.

(44) *Τὸ γὰρ μῖσος.* Ὁ γὰρ φθόνος. Ιδ.

(45) *Φόνῳ.* Φθόνῳ, *invidia*, ms. Trin. Ιδ.

(46) *Τὸ σκότος φῶς προσέχει.* Desunt. Ιδ.

(47) *Καὶ πᾶσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ τοῦ διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ.* Omissa sunt. Ιδ.

(48) *Φέυξησθε τὸ μῖσος.* Ἐξώσητε τὸ μῖσος τοῦ διαβόλου. Ιδ.

(49) *Protegit.* *Inspicit* juxta Ox. Gr. Ιδ.

(50) *Ἐπισκέπει.* Ἐπισκοπεῖ rectius. Ιδ.

(51) *Ἄνδρῳ.* Ὅσιου add. Ιδ.

(52) *Κατ' ὄλον.* Καθόλου. Ιδ.

ἐργων μετὰ τὸ μετανοῆσαι με περὶ τοῦ Ἰωσήφ. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν ἀληθῆς μετάνοια ἀναίρει τὴν ἀπειθειαν (53), καὶ φυγαδεύει τὸ σκότος, καὶ φωτίζει τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ γνῶσιν παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ ὁδηγεῖ τὸ διαβούλιον πρὸς σωτηρίαν, καὶ ἂ οὐκ ἔμαθεν ἀπὸ ἀνθρώπων, οἶδε διὰ τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε (54) γὰρ μοι ὁ Θεὸς νόσον ἥπατος, καὶ εἰ μὴ εὐχὰ τοῦ πατρὸς μου Ἰακώβ, ὀλίγου διεφώνησεν (56) ἀπ' ἐμοῦ τὸ πνεῦμά μου. Δι' ὧν (57) γὰρ ἄνθρωπος παρανομεῖ, δι' ἐκείνων καὶ κολάζεται. Ἐπεὶ οὖν ἀνέκειτο τὰ ἥπατά μου ἀνηλεῶς κατὰ τοῦ Ἰωσήφ, τῷ ἥπατι πάσγων ἀνηλεῶς, ἐκρινόμεν ἔπι μῆνας ἕνδεκα, καθ' ὅσον χρόνον ἐνεῖχον τῷ Ἰωσήφ, ἕως ἵνα πραθῇ (58).

Γ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξάρτατε τὸ μίσος ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἐν ἔργῳ, καὶ λόγῳ, καὶ διανοίᾳ ψυχῆς. Ἐγὼ γὰρ κατὰ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰρηνικῶς ἐλάλουν τῷ Ἰωσήφ (59), καὶ ἐξεληθόντος μου, τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἐσκότιζε μου τὸν νοῦν, καὶ ἐτάρασέ μου τὴν ψυχὴν, τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν. Ἀγαπάτε (60) οὖν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας· καὶ ἐὰν ἀμάρτη εἰς σέ, εἰπὲς αὐτῷ ἐν εἰρήνῃ, ἐξορίσας τὸν ἴδν τοῦ μίσους, καὶ ἐν ψυχῇ σου μὴ κρατήσης δόλον· καὶ ἐὰν ὁμολογήσας μετανόησῃ, ἄφες αὐτῷ· ἐὰν τε ἀρνεῖται, μὴ φιλονεικεῖ αὐτῷ, μήποτε ὀμόσαντος αὐτοῦ, διασωθῶς ἀμαρτήσης. Μὴ ἀκούσῃ ἐν μάχῃ ἄλλότριος μουστῆριον ὑμῶν· ἵνα μὴ μισήσας σε ἐχθράνη, καὶ μεγάλην ἀμαρτίαν ἐργάσεται κατὰ σοῦ· διὸ πολλάκις δολοφονήσας (61), ἢ περιεργάσεται σε ἐν κακῷ, λαβῶν ἀπὸ σοῦ τὸν ἴδν. Ἐὰν οὖν ἀρνεῖται, καὶ αἰδεσθῇ ἐλεγχόμενος, ἡσυχασθῇ (62), μὴ ἐξέξῃς αὐτόν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος μετανοεῖ, τοῦ μηκέτι πλημμελῆσαι εἰς σέ· ἀλλὰ καὶ τιμήσει σε, καὶ φοβηθήσεται, καὶ εἰρηνεύσει. Ἐὰν δὲ ἀναιδῆς ἔσῃ, καὶ ἐνίσταται τῇ κακίᾳ, καὶ οὕτως ἄφες αὐτῷ ἀπὸ καρδίας, καὶ ὁδὸς τῷ Θεῷ τὴν ἐκδίκευσιν.

Δ'. « Ἐὰν τις ὑπὲρ ὑμᾶς εὐδοῦται, μὴ λυπεῖσθε· ἀλλὰ καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα τελειῶς εὐδοῦται. Ἴσως γὰρ ὑμῖν συμφέρει οὕτως· καὶ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον ὑψοῦται, μὴ φθονεῖτε, μνημονεύοντες, ὅτι πᾶσα σὰρξ ἀποθавεῖται. Κυριῷ δὲ ὕμνον προσφέρετε, τῷ παρέχοντι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα πᾶσιν ἀνθρώποις.

A secundum Deum est vera pœnitentia⁷⁷, occidit inobedientiam, et fugat tenebras, et illuminat oculos, et cognitionem tribuit animæ, et ducit consilium ad salutem; et quæ non didicit ab hominibus, novit per pœnitentiam. Induxit enim mihi Deus ægritudinem hepatis; et nisi orationes patris mei Jacob prævenerissent, parum abfuit quin desisset in me (55) spiritus meus. Per quæ enim homo peccat, per illa et punitur⁷⁸. Quia igitur disposita erant hepata mea immisericorditer adversus Joseph, in hepate patiens immisericorditer, iudicium pertuli per menses undecim, secundum tempus in quo insidiabar Joseph, usque dum venderetur.

B VI. « Et nunc, filii mei, diligite unusquisque fratrem suum, et auferite odium a cordibus vestris, diligentes vosmet invicem in opere, et sermone, et cogitatione animæ. Ego enim coram facie patris nostri pacifica loquebar ad Joseph; et exeunte me, spiritus odii obtenebravit intellectum meum, et turbavit animam meam, ad occidendum eum. Diligite igitur vosmet invicem ex corde; et si peccet in te (aliquis) dic ei in pace⁷⁹, exterminans venenum odii, et in anima tua ne teneas dolum: et si confitens poeniteat, remitte ei; et si negat, ne contendas cum eo, ne quando jurante eo, dupliciter pecces. Ne audiat alienus in contentione secretum vestrum; ne odians te inimicetur, et magnum peccatum operetur adversus te; quoniam multoties dolo loquetur tecum, vel perscrutabitur te in malo, accipiens a te venenum. Si igitur neget, et erubescat redargutus, et quiescat, ne educas eum. Negans enim respiscit, ut non amplius delinquat in te; sed et honorabit te, et timebit, et pacificus erit. Si vero inverecundus est, et instat malitiæ; et ita remitte ei ex corde, et da Deo vindictam⁸⁰.

VII. « Si quis plus quam vos prosperatur, ne contristemini; sed et orate pro ipso, ut perfecte prospereetur. Forte enim vobis expedit ita: et si plus exaltatus fuerit, ne invidetis, recordantes, quod omnis caro morietur. Domino autem hymnum offerre, tribuenti bona et utilia omnibus hominibus⁸¹. Scri-

⁷⁷ II Cor. vii, 10. ⁷⁸ Sap. xi, 17. ⁷⁹ Matth. xviii, 15; Luc. xvii, 3. ⁸⁰ Rom. xii, 19. ⁸¹ Isai. i, 5.

(53) Ἀπειθειαν. Ἰωνοιαν. GRAB.

(54) Ἐπήγαγε. Τοῦς ἐπιστρέφοντας δέχεσθαι addit codex Oxon. Quæ alium prorsus sensum faciunt, quasi hæc verba ad Deum essent referenda; sed præfero lectionem Cantabrigiensem. Id.

(55) Desisset in me. Dissonuisset a me. Græca vox occurrit, Exod. xxvii, 11; Jos. xxiii, 14, etc.

(56) Ὀλίγου διεφώνησεν. Ἐφθασαν, add. in cod. Oxon. Id.

(57) Δι' ὧν, x. τ. λ. Hanc sententiam exscripsit auctor ex Sap. xi, 17, ubi ipsissima pene verba occurrunt: Δι' ὧν τις ἀμαρτάνει, διὰ τούτων κολάζεται. Vulg.: Per quæ quis peccat, per hæc ei torquetur.

(58) Καθ' ὅσον χρόνον ἐνεῖχον τῷ Ἰωσήφ, ἕως ἵνα πραθῇ. Desunt. GRAB.

(59) Εἰρηνικῶς ἐλάλουν τῷ Ἰωσήφ. Moses, Genes. xxxvii, v. 4, de fratribus Josephi ait: Odierant

eum. nec poterant quidquam pacifice ad eum loqui. Auctor vero Testamentorum hæc verba non universe intelligi voluit, sed ad colloquia fratrum inter se restrinxit, indeque Gadum coram patre Jacob pacifica cum Josepho verba miscuisse dixit. Id.

(60) Ἀγαπάτε, x. τ. λ. Omissa omnia usque ad περιπασομὴν τῶν ἀνθρώπων. Id.

(61) Δολοφονήσας. Legendum puto δολοφονήσει, idque Latine reddendum dolo occidet te. Id quippe significat verbum δολοφονεῖν, non autem dolose loqui, ut Robertus transtulit, legens forte δολοφονεῖν; quam tamen vocem in nullo auctore legisse memini. Accedit, quod cædes per dolum facta antecedentibus magis congruat, quam colloquium dolosum: quippe grandis peccati mentio facta erat, quale est utique homicidium. Id.

(62) Ἠσυχασθῇ. Hic inserendum videtur καὶ. Id.

tare judicia Domini, et ita dimittet (64), et quiescet consilium tuum. Si vero et ex malis quis ditatus fuerit, sicut Esau frater patris mei, nolite aemulari; terminum enim Domini suscipietis. Vel enim auferit hæc in malis, vel pœnitentibus dimittit, vel impœnitenti servat in æternum (66) punitionem. Nam pauper, et invidia carens (67), in omnibus Domino gratias agens, ipse apud omnes ditatur, quoniam non habet perniciosam deprædationem (68) hominum. Auferte igitur odium ab animabus vestris, et diligite vosmet invicem in rectitudine cordis.

VIII. « Dicit autem et vos hæc filii vestris, ut honorent Judam et Levi; quoniam ex eis oriatur vobis Dominus, Salvator Israeli. Cognovi enim quod in fine recedent filii vestri ab eis, et in omni pernicie, et malignitate, et corruptione erunt coram Domino. » Et paululum quiescens, rursus dixit eis: « Filii mei, obedite patri vestro, et sepelite me prope patres meos. » Et elevans pedes suos, dormivit in pace. Et post quinque annos reduxerunt eum, et posuerunt eum in Hebron cum patribus ipsius.

CAPUT X.

Testamentum Aser, de duabus faciebus malitiæ et virtutis.

I. Transcriptum testamenti Aser, quæ locutus est filiis suis centesimo vicesimo anno (72) vitæ suæ. Adhuc sanus existens, dixit eis: « Audite, filii Aser, patrem vestrum, et omne rectum coram Deo ostendam vobis. Duas vias dedit Dominus filiis hominum, duo consilia, et duos actus, et duo loca, et duos fines. Ideoque omnia duo sunt, unum contra unum. Viæ duæ, boni et mali; in quibus sunt duo consilia in pectoribus nostris, dijudicantia eas. Si igitur anima velit in bono, [ad bonum ducitur homo] (75'), omnis actus ipsius est in justitia; et si peccet, illico resipiscit. Justa enim cogitans, et abiciens malitiam, statim evertit malum, et eradicat peccatum. Si vero ad malum declinat consilium, omnis actus ejus est in malitia, et repellens bonum assumit malum; et constitutus sub dominio Beliar, etsi bonum aliquod operetur, in malitiam hoc convertit. Cum enim inceperit quasi bonum faciens, finem actionis ejus in malum opus perducit. Quia thesaurus diaboli veneno D perniciosi spiritus impletus est.

II. « Dicit igitur anima ipsius, bonum supra malum esse, et finem rei in malitiam ducit. Est homo,

(63) Κυρίω. Forte Κυρίου. GRAB.

(64) Dimittet. Add. te. Id.

(65) Ησυχάζει. Forte ησυχάζει. Id.

(66) Æternum sæculum habent codices mss. Id.

(67) Et invidia carens. Et qui est abundans 62.

Atqui vox ἀφθονος habet quidem hanc significationem; verumtamen propria ejus notio hic magis locum habet, eaque reddenda potius videtur *Invidia carens*, qualis character pauperi optime convenit. Id.

(68) Deprædationem. Distractionem, qualis ex mendicorum importunitate oritur. Id.

A Ἐξέτασον κρίματα Κυρίω (63), καὶ οὕτως καταλείψει καὶ ἡσυχάζει (65) τὸ διαβουλίόν σου. Ἐάν δὲ καὶ ἐκ κακῶν τις πλουτίσῃ, ὡς Ἡσαὺ ὁ πατράδελφός μου, μὴ ζηλώσῃτε· ὄρον γὰρ Κυρίου ἐκδέξασθε. Ἡ γὰρ ἀφαιρεῖται αὐτὰ ἐν κακοῖς, ἢ μετανοοῦσιν ἀφήσιν, ἢ ἀμετανοήτω τηρεῖ εἰς αἰῶνα τὴν κόλασιν. Ὁ γὰρ πένης, καὶ ἀφθονος, ἐπὶ πᾶσι Κυρίω εὐχαριστῶν, αὐτὸς παρὰ πᾶσι πλουτεῖ, ὅτι οὐκ ἔχει τὸν πονηρὸν περισπασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Ἐξάρατε οὖν τὸ μῖσος ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, καὶ ἀγαπήσατε ἀλλήλους ἐν εὐθύτητι καρδίας.

H. « Εἰπατε δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως τιμήσωσιν Ἰούδαν καὶ Λευὶ· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν Κύριος, σωτὴρ τῷ Ἰσραὴλ. Ἐγὼν γὰρ ὅτι ἐπὶ τέλει (69) ἀποστήσονται τὰ τέκνα ὑμῶν ἀπ' αὐτῶν (70), καὶ ἐν πάτῃ πονηρήξ, καὶ κακίῳσει, καὶ διαφθορᾷ ἔσονται ἐνώπιον Κυρίου. » Καὶ ὀλίγον ἡσυχάσας, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· « Τέκνα μου, ἐπακούσατε τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ θάψατέ με σὺνεγγυς τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἐξάρας τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ. Καὶ μετὰ πέντε ἔτη ἀνήγαγον αὐτὸν, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς Χεβρὼν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ (71).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Διωθήκη Ἀσὴρ, περὶ δύο προσώπων κακίας καὶ ἀρετῆς.

A. Ἀντίγραφον διαθήκης Ἀσὴρ, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ρκς' ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐτι υἱαίων, εἶπε πρὸς αὐτούς· « Αἰκούσατε, τέκνα Ἀσὴρ, τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ πᾶν τὸ εὐθὲς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑποδείξω ὑμῖν. Δύο ὁδοὺς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, δύο διαβουλία, καὶ δύο πράξεις, καὶ δύο τόπους, καὶ δύο τέλη. Διὰ τοῦτο πάντα δύο εἰσὶν, ἐν κατέναντι τοῦ ἐνόσ (75). Ὅσοι δύο, καλοῦ καὶ κακοῦ· ἐν οἷς εἰσι τὰ δύο διαβουλία ἐν στέρνοις ἡμῶν, διακρίνοντα αὐτάς. Ἐάν οὖν ἡ ψυχὴ θέλῃ ἐν καλῷ, πᾶσα πρᾶξις αὐτῆς ἐστὶν ἐν δικαιοσύνῃ, κἂν ἀμάρτη, εὐθὺς μετανοεῖ. Δίκαια γὰρ λογιζόμενος, καὶ ἀποβρίπτων τὴν πονηρίαν, ἀνατρέπει εὐθὺς τὸ κακόν, καὶ ἐκρίζοι τὴν ἀμαρτίαν. Ἐάν δὲ ἐν πονηρίῳ κλίνει τὸ διαβουλίον, πᾶσα πρᾶξις αὐτῆς ἐστὶν ἐν πονηρίᾳ, καὶ ἀπωθούμενος τὸ ἀγαθὸν προσλαμβάνει τὸ κακόν, καὶ κυριευθεὶς ὑπὸ τοῦ Βελιάρ, κἂν ἀγαθὸν τι πράξῃ, ἐν πονηρίᾳ αὐτὸ μεταστρέφει. Ὅτε γὰρ ἐνάρξῃται ὡς ἀγαθὸν ποιῶν, τὸ τέλος τῆς πράξεως αὐτοῦ εἰς κακὸν ποιεῖν ἀνελαύνει (74). Ἐπειδὴ ὁ θησαυρὸς τοῦ διαβόλου (75) ἰοῦ πονηροῦ πεπληρωται πνεύματος.

B. « Ἐστὶν οὖν ψυχὴ λέγουσα, φησί, τὸ καλὸν ὑπὲρ τοῦ κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τοῦ πράγματος εἰς κακίαν

(69) Τέλει. Τούτου habet Oxon. Id.

(70) Αὐτῶν. Αὐτοῦ. Id.

(71) Μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐκεῖ, omissis ultimis. Id.

(72) Anno. Addenda vox sexto, si Græcum codicem tam Oxon. quam Cantab. sequi velimus; quæ tamen deest in ms. Græc., Coll., Trin., Cantab. Id.

(73) Ἐν κατέναντι τοῦ ἐνόσ. Desunt. Id.

(75') Uncinis inclusa desunt in Græco. Ed. ΡΑΤΒ.

(74) Κακὸν ποιεῖν ἀνελαύνει. Εἰς κακοποιήσιν ἐλαύνει. Id.

(75) Τοῦ διαβόλου. Διαβουλίου. Id.

ἀγει. Ἔστιν ἄνθρωπος (76), ὅστις οὐκ οἰκτελεῖ λειτουργοῦντα αὐτῷ ἐν κακῷ· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπον, ἀλλὰ τὸ ὅλον πονηρὸν ἐστι. Καὶ ἔστιν ἄνθρωπος ἀγαπῶν τὸν πονηρευόμενον, ὡσαύτως ἐστὶν ἐν πονηρίᾳ· ὅτι καὶ ἀποθανεῖν αἰρεῖται ἐν κακῷ δι' αὐτόν. Καὶ περὶ τούτου φανερὸν, ὅτι διπρόσωπὸν ἐστι· τὸ δὲ πᾶν, κακὴ πράξις. Καὶ γε ἀγάπη οὐσα, πονηρία ἐστὶ, συγχρυστασά τὸ κακόν· ὡσπερ ἐστὶ τῷ νόμῳ ὡς καλῷ, τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως ἔρχεται εἰς κακόν. Ἄλλος κλέπτει, ἀδικεῖ, ἀρπάζει, πλεονεκτεῖ, καὶ ἔλεει τοὺς πτωχοὺς· διπρόσωπον μὲν καὶ τοῦτο, τὸ δὲ ὅλον πονηρὸν ἐστὶν. Ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον παραργίζει τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ὑψίστον ἐπιτορκεῖ, καὶ τὸν πτωχὸν ἔλεει· τὸν ἐντολέα τοῦ νόμου Κυρίου ἀθετεῖ καὶ παροξύνει, καὶ τὸν πένητα ἀναπαύει (77)· τὴν ψυχὴν σπιλοῖ, καὶ τὸ σῶμα λαμπρύνει· πολλοὺς ἀναιρεῖ, καὶ ὀλίγους ἔλεει· καὶ τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶ. Ἄλλος μοιχεύει, πορνεύει, καὶ ἀπέχεται ἐδεσμάτων· καὶ νηστεύον κακοποιεῖ, καὶ τῇ δυναστείᾳ, τῷ πλούτῳ (78), πολλοὺς παρασύρει, καὶ ἐκ τῆς ὑπερόγκου κακίας ποιεῖ ἐντολάς. Καὶ τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶ, τὸ δὲ ὅλον κακόν ἐστὶ. Οἱ τοιοῦτοι ὄσιοι (79) εἰσι δασύποδες (80), ὅτι ἐξ ἡμισείας εἰσι καθαροί, τὸ δὲ ἀληθὲς ἀκάθαρτοι εἰσι. Καὶ γὰρ Θεὸς ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν εἶπεν οὕτως.

Γ'. εἰ Ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, μὴ γίνεσθε κατ' αὐτοὺς διπρόσωποι, ἀγαθότητος καὶ κακίας· ἀλλὰ τῇ ἀγαθότητι μόνῃ κολλήθητε, ὅτι ὁ Θεὸς ἀναπαύεται εἰς αὐτήν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ποιοῦσιν αὐτήν· τὴν δὲ κακίαν ἀποδράσατε (81), ἀναιροῦντες τὸν διάβολον ἐν ταῖς ἀγαθαῖς ὑμῶν πράξεσιν· ὅτι οἱ διπρόσωποι οὐ Θεῷ, ἀλλὰ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν δουλεύουσιν, ἵνα τῷ Βελιάρ ἀρέσωσι, καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν ἀνθρώποις.

Δ'. εἰ Οἱ γὰρ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, καὶ μονοπρόσωποι, καὶ νομισθῶσι παρὰ τῶν διπροσώπων ἀμαρτάνειν, δίκαιοι εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Πολλοὶ γὰρ ἀναιροῦντες πονηροῦς, δύο ποιοῦσι ἔργα, κακὸν διὰ καλοῦ (82), ὅλον δὲ ἐστὶ καλόν· ὅτι τὸ κακὸν ἐκρίζωσας ἀπάλλεσεν. Ἔστι τις μισῶν τὸν ἐλεήμονα, καὶ ἀδικῶν (83) τὸν μοιχὸν καὶ ληστεύοντα (84)· καὶ αὐτὸ ἐστὶ διπρόσωπον· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἐστὶν, ὅτι μιμεῖται Κύριον, μὴ προσδεχόμενος τὸ δοκοῦν καλὸν μετὰ τοῦ ἀληθινοῦ κακοῦ. Ἔτερος οὐ θέλει ἀγαθὴν ἡμέραν ἰδεῖν μετὰ ἀσώτων, ἵνα μὴ χράνη τὸ στόμα (85), καὶ μολύνῃ τὴν ψυχὴν· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶν, ὅλον δὲ καλόν ἐστὶν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δόρκοις καὶ ἐλάφοις ὁμοιοὶ εἰσιν, ὅτι ἐν ἤθει ἀγρίῳ δοκοῦσιν ἀκάθαρτοι· εἶναι· τὸ δὲ πᾶν ἀκάθαρτοι εἰσιν, ὅτι ἐν ζήλῳ

(76) Ἔστιν ἄνθρωπος... ἀναπαύει. Omnia ommissa. GRAB.

(77) Τὸν ἐντολέα... ἀναπαύει. Desunt. Id.

(78) Τῷ πλούτῳ. Τοῦ πλούτου. Id.

(79) Ὀσιοι. Interpres legit ὡς σύες. Id.

(80) Δασύποδες. Hanc vocem auctor a LXX. Interpretibus mutatus est, qui eam Levit. xi, 6 et Deut. xiv, 7, usurparunt; illic pro *coniculo*, hic pro *lepore*. Utrumque autem animal mundum ex parte, ex parte immundum apud Judæos habebatur; mundum quatenus ruminabat quidem, sed immundum quatenus unguam non findebat: uti contra, sus un-

A qui non miseretur ministrantis ei in malum; et hoc duplicem faciem habet, sed totum perniciosum est. Et est homo diligens malignantem, similiter est in malitia; quoniam et mori desiderat in malo propter ipsum. Et de hoc manifestum, quod duplicis faciei est; totum vero, malus actus est. Et amor existens, malitia est, abscondens malum; sicut est nomine quasi bono, finis vero actus venit in malum. Alius furatur, injuste agit, rapit, avorus existit, et miseretur pauperum; duplicem quidem faciem habet et hoc, totum vero perniciosum est. Qui defraudat proximum, ad iracundiam provocat Deum, et per Altissimum falso dejerat, et pauperis miseretur; præceptorem legi Domini spernit et exacerbat, et pauperem requiescere facit; animam inquinat, et corpus splendidum reddit; multos occidit, et paucorum miseretur; et hoc quidem duplicis faciei est. Alius adulteratur, et fornicatur, et abstinet a cibis; et jejuniis malefacit, et potentia et divitiis multos misere vexat, et ex tumida malitia facit mandata. Et hoc duplicis faciei est, totum autem malum est. Tales ut sues sunt et lepores, quia ex medietate sunt mundi, revera autem sunt immundi. Etenim Deus in tabulis cælorum dixit ita.

III. εἰ Vos igitur, filii mei, ne efficiamini secundum ipsos duplicem habentes faciem, bonitatis et malitiæ; sed bonitati soli adhærete, quoniam Deus requiescit in ipsa, et homines desiderant eam; malitiam autem fugite, occidentes diabolium in bonis vestris actibus; quoniam qui duplicis faciei sunt, non Deo, sed concupiscentiis suis serviunt, ut Belliar placeant, et similibus sibi hominibus.

IV. εἰ Boni enim viri, et qui sunt unius faciei, etsi existimentur ab eis qui duplicis faciei sunt, peccare, justi sunt apud Deum. Multi enim occidentes perniciosos, duo faciunt opera, malum propter bonum, totum vero est bonum; quoniam qui malum eradicavit, perdidit illud. Est aliquis, qui odit misericordem, et injuria afficit adulterum et latronem; et hoc est duplicis faciei; sed totum opus bonum est, quia imitatur Dominum, non accipiens quod videtur bonum cum vero malo. Alter non vult diem bonum videre cum luxuriosis, ut non maculet os, et inquinet animam; et hoc duplicis faciei est, totum autem bonum est, quoniam tales capreolis et cervis similes sunt; quoniam in consuetudine agresti videntur immundi esse, ex

gulam quidem findit, sed non ruminat, et ipsa proinde immunda. Talibus itaque animantibus merito ab auctore nostro comparantur homines ἐξ ἡμισείας καθαροί, id est, ex parte boni, et ex parte mali, in quibus mistura est virtutum et vitiorum, uti Tacitus loquitur.

(81) Ἀποδράσατε. Φεύγετε. GRAB.

(82) Κακὸν διὰ καλοῦ. Καλὸν διὰ κακοῦ. Id.

(83) Ἀδικῶν. Ἀδικῶν. Id.

(84) Ληστεύοντα. Νηστεύοντα. Id.

(85) Στόμα. Στόμα. Id.

toto autem mundi sunt; quoniam in zelo Dei ambulat, abstinentes ab his a quibus Deus per mandata odio habens prohibet, arcens malum a bono.

V. ε Videte igitur, filii, qualiter duo sunt in omnibus, unum contra unum, et unum sub uno absconditur. Vitæ mors succedit, gloriæ ignominia, diei nox, et luci tenebræ; omnia vero sub die sunt, et sub vita quæ justa sunt; propterea et mortem æterna vita præstolatur; et non licet dicere veritatem mendacium, neque justum injustum²²; quoniam omnis veritas sub luce est²³; quemadmodum omnia sub Deo. Hæc omnia probavi in vita mea, et non erravi a veritate Domini; et mandata Altissimi exquisivi, secundum omnem fortitudinem meam ambulans secundum unam faciem in bonum.

VI. ε Attendite igitur et vos, filii mei, mandatis Domini, secundum unam faciem sequentes veritatem; quoniam qui duplicis faciei sunt, dupliciter puniuntur. Spiritus erroris odio habete, adversus hominem contententes. Legem Domini custodite, et ne attendite malo, ut bono; sed in vere bonum respicite, et observate illud in omnibus mandatis Domini, ad eum reversi, et in eo quiescentes (quoniam fines hominum ostendunt justitiam eorum), cognoscentes angelos Domini et Satanæ. Quando enim turbata anima abit, torquetur a pernicioso spiritu, cui et servivit in concupiscentiis et operibus perniciosis; si autem quiete in gaudio cognovit angelum pacis, consolabitur eum in vita.

VII. ε Ne efficiamini, filii, ut Sodoma quæ ignoravit angelos Domini, et perivit usque in sæculum. Novi enim, quod peccabitis, et trademini in manus inimicorum vestrorum; et terra vestra desolabitur, et vos dispergemini in quatuor angulos terræ, et eritis in dispersione despecti, velut aqua inutilis, usquequo Altissimus visitaverit terram; et ipse veniens ut homo, cum hominibus manducans et bibens²⁴, et in silentio conterens caput draconis. Per aquam (95) hic salvabit Israel et omnes gentes, Deus in virum absconditus²⁵. Dicite igitur hæc filiis vestris, ut credant in eum. Legi enim in tabulis cælorum, quod increduli non credetis in eum, et impie agentes im-

²² Isa. v, 20. ²³ Joan. iii, 21. ²⁴ Matth. xi, 19.

(86) Ἀπειργων τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Desunt. GRAB.

(87) Τὴν ζωὴν. Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ ἢ μέθῃ, ἐν τῷ γέλωτι τὸ πένθος, ἐν τῷ γάμῳ ἢ ἀκρασίᾳ, add. cod. Oxon. Id.

(88) Καὶ τὸ φῶς τὸ σκότος. Omissa sunt. Id.

(89) Κολάζονται. Ὅτι καὶ πράσσοι τὸ κακὸν, καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσοις, add. codex Oxon. Id.

(90) Μισήσατε τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Μιμούμενοι, κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Id.

(91) Τὸ κακὸν, ὡς καλόν. Τῷ κακῷ, ὡς καλῷ. Id.

(92) Παρακαλέσει. Παραμυθίζεται. Id.

(93) Ἦτις ἠγγήσῃ τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ

Ἀ Θεοῦ πορευόμενοι, ἀπεχόμενοι ὧν καὶ ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἐντολῶν μισῶν ἀπαγορεύει, ἀπειργων τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ (86).

Ε'. ε Ὁρατε οὖν, τέκνα, πῶς δύο εἰσὶν ἐν πᾶσι, ἐν κατέναντι ἐνός, καὶ ἐν ὑπὸ τοῦ ἐνός κέκρυπται. Τὴν ζωὴν (87) ὁ θάνατος διαδέχεται, τὴν δόξαν ἢ ἀτιμία, τὴν ἡμέραν ἢ νύξ, καὶ τὸ φῶς τὸ σκότος (88)· τὰ δὲ πάντα ὑπὸ ἡμέραν εἰσὶ, καὶ ὑπὸ ζωὴν τὰ δίκαια· διὸ καὶ τὸν θάνατον ἢ αἰώνιος ζωὴ ἀναμένει· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν ψεύδος, οὐδὲ τὸ δίκαιον ἄδικον· ὅτι πᾶσα ἀλήθεια ὑπὸ τοῦ φωτός ἐστι· καθὼς τὰ πάντα ὑπὸ τὸν Θεόν. Ταῦτα πάντα ἐδοκίμασα ἐν τῇ ζωῇ μου, καὶ οὐκ ἐπλανήθην ἀπὸ τῆς ἀληθείας Κυρίου, καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Ὑψίστου ἐξεζήτησα, κατὰ πᾶσαν ἰσχύν μου πορευόμενος μονοπροσώπως εἰς τὸ ἀγαθόν.

Γ'. ε Προσέχετε οὖν καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου, ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, μονοπροσώπως ἀκολουθοῦντες τῇ ἀληθείᾳ· ὅτι οἱ διπρόσωποι δισσωῶς κολάζονται (89). Τὰ πνεύματα τῆς πλάνης μισήσατε, τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον (90) ἀγωνιζόμενα. Τὸν νόμον Κυρίου φυλάξατε, καὶ μὴ προσέχετε τὸ κακὸν, ὡς καλόν (91)· ἀλλ' εἰς τὸ δυνάτως καλὸν ἀποδιέπετε, καὶ διατηρεῖτε αὐτὸ ἐν πάσαις ἐντολαῖς Κυρίου, εἰς αὐτὸν ἀναστρεφόμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ καταπαύοντες (ὅτι τὰ τέλη τῶν ἀνθρώπων δείκνυσι τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν), γνωρίζοντες τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ τοῦ Σατανᾶ. Ὅτε γὰρ τεταραγμένη ψυχὴ ἀπέρχεται, βασανίζεται ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ᾧ καὶ ἐδούλευσεν ἐν ἐπιθυμίαις καὶ ἔργοις πονηροῖς· ἐὰν δὲ ἡσύχως· ἐν χαρᾷ ἐγνώρισε τὸν ἀγγελὸν τῆς εἰρήνης, παρακαλέσει (92) αὐτὸν ἐν ζωῇ.

Ζ'. ε Μὴ γίνεσθε, τέκνα, ὡς Σόδομα, ἧτις ἠγνόησε τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ ἀπώλετο ἕως αἰῶνος (95). Οἶδα γὰρ, ὅτι ἀμαρτήσετε, καὶ παραδοθήσεσθε εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ὑμῶν· καὶ ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημωθήσεται (94), καὶ ὑμεῖς διασκορπισθήσεσθε εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, καὶ ἔσεσθε ἐν διασπορᾷ ἐξουθενούμενοι, ὡς ὕδωρ ἀχρηστον, ἕως οὗ ὁ Ὑψίστος ἐπισκέψῃται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὡς ἄνθρωπος, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντρέθων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος δι' ὕδατος. Οὗτος σῶσει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος (96). Εἶπατε οὖν ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν μὴ ἀπειθεῖν αὐτῷ. Ἀνέγων γὰρ ἐν ταῖς πλατῖ-

²⁵ Isa. xlv, 15.

ἀπώλετο ἕως αἰῶνος. Desunt. Id.

(94) Ἐρημωθήσεται. Καὶ τὰ ἅγια ὑμῶν καταφθαρήσεται, add. cod. Oxon. Id.

(95) Per aquam. Duæ iste voces in codice 75, si nem præcedentis periodi faciunt, non vero novam inchoant, ut in Græco codice. Id.

(96) Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος. Desunt. Id. — Warthonus tamen in *Auctar. Histor. dogmat. J. Usserii*, pag. 322, hæc verba legit in ms. archiep. Cantuar. eaque sic recitat: Δι' ὕδατος αὐτος σῶσει τὸν Ἰσραὴλ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος. Hinc Roberti versio confirmatur, apud quem duabus istis vocibus, *per aquam*, nova periculus inchoatur, ut modo monebat Grabius. Neque prætereundum censeo, quod apud Simonium oc-

τῶν οὐρανῶν, ὅτι ἀπειθοῦντες ἐπιθήσετε (97) αὐτῷ, καὶ ἀσεβοῦντες ἀσεθήσετε εἰς αὐτὸν, μὴ προσέχοντες τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐντολαῖς ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο διασκορπισθήσεσθε, ὡς Γὰδ καὶ Δάν, οἱ ἀδελφοὶ μου, οἱ χείρας αὐτῶν ἀγνοήσουσι, καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπισυνάξει ὑμᾶς Κύριος ἐν πίστει δι' ἐλπὶδα εὐσπλαγγνίας αὐτοῦ, διὰ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. »

H: Καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ταῦτα, ἐνετείλατο αὐτοῖς, λέγων· « Θάψατέ με εἰς Χεβρών. » καὶ ἀπέθανεν, ὕπνῳ καλῷ κοιμηθείς. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ὡς ἐνετείλατο αὐτοῖς, καὶ ἀναγαγόντες αὐτὸν, ἔθαψαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Διαθήκη Ἰωσήφ, περὶ σωφροσύνης.

A: Ἀντίγραφον διαθήκης Ἰωσήφ. Ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν ἀποθνήσκειν, καλέσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Τέκνα μου καὶ ἀδελφοί, ἀκούσατε Ἰωσήφ, τοῦ ἡγαπημένου ὑπὸ Ἰσραὴλ· ἐνωτίσασθε, υἱοί, πατὴρ ὑμῶν. Ἐγὼ εἶδον ἐν τῇ ζωῇ μου τὸν φθόνον καὶ τὸν θάνατον, καὶ οὐκ ἐπλανήθην ἐν τῇ ἀληθείᾳ Κυρίου. Οἱ ἀδελφοί μου οὗτοι ἐμίσησάν με, καὶ ὁ Κύριος ἠγάπησέ με· αὐτοὶ ἤθελόν με ἀνελεῖν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐφύλαξέ με. Εἰς λάκκον με ἐθάλασαν, καὶ ὁ Ὑψίστος ἀνήγαγέ με. Ἐπράθην εἰς δοῦλον, καὶ ὁ Κύριος ἠλευθέρωσέ με. Εἰς αἰχμαλωσίαν ἐλήφθην, καὶ ἡ κραταιὰ χεὶρ αὐτοῦ ἐβοήθησέ με. Ἐν λιμῷ συνεσχέθην, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος διέθρεψέ με. Μόνος ἦμην, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλεσέ με. Ἐν ἀσθενείᾳ ἦμην, καὶ ὁ Ὑψίστος ἐπεσκέψατό με. Ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσέ με (98)· ἐν δεσμοῖς, καὶ ἔλυσέ με· ἐν διαβολαῖς, καὶ συνηγόρησέ μοι· ἐν λόγοις Αἰγυπτίων πικροῖς, καὶ ἐβρύσατό με· ἐν φθόνοις σὺν δόλοις, καὶ ὕψωσέ με (1).

B: « Καὶ οὕτως Φωτιμάρ (2), ὁ ἀρχιμάγειρος (3) Φαραῶ, ἐπίστευσέ μοι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ἡγωνισάμην πρὸς γυναῖκα ἀναίδῃ ἐπειγούσῃ (4) με παρανομεῖν μετ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ (5) τοῦ πατρὸς μου ἐφύλαξέ με ἐκ φλογὸς καιομένης. Ἐφυλακίσθην, ἐτυπτίσθην, ἐμυκτηρίσθην (6)· καὶ ἔδωκέ με Κύριος εἰς οἰκτιρμούς ἐνώπιον τοῦ δεσμοφύλακος. Οὐ μὴ γὰρ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν,

currit *Biblioth. crit.* tom. II, p. 232, ms. scilicet *bibliothecæ Regiæ*, pro Θεός hic exhibere licet, mendose procul dubio, nulloque plane sensu. Quid enim boni extundes ex hac lectione licet ad hunc locum? Arguit huiusmodi ipse Simonius tanquam minus recte Latine reddita ab episcopo Lincolniensi, quæ statim sequuntur: *Dicite, etc.*, jure ne autem, an injuria, post emendationem Grabii, viderint eruditi.

(97) Ἐπιθήσετε. Ἀπειθήσετε, quæ genuina est lectio. GRAB.

(98) Ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσέ με. Omīssa sunt. Id.

(99) *Lætificavit me.* Charum me sibi habuit, sive gratia sua me complexus est. Neque enim derivatur a χαρά, sed a χάρις. Id.

(100) *Protexit me.* Id est, causam meam egit. Id.

(1) Ἐν διαβολαῖς.... καὶ ὕψωσέ με. Desunt. Id.

A pie agētis in eum, non attendentes legi Dei, sed mandatis hominum. Propter hoc dispergemini, ut Gad et Dan, fratres mei, qui regiones eorum ignorabunt, et tribum e. linguam eorum. Sed congregabit vos Deus in fide propter spem misericordiæ suæ, propter Abraham, Isaac et Jacob. »

VIII. « Et cum hæc eis dixisset, mandavit eis, dicens : « Sepelite me in Hebron ; » et mortuus est, somno bono dormiens. Et post hæc fecerunt filii ejus, sicut mandaverat eis ; et reducentes eum, sepelierunt cum patribus ejus.

CAPUT XI.

B Testamentum Joseph, de castitate.

I. Transcriptum testamenti Joseph. Cum moriturus esset, vocans filios suos et fratres suos, dixit eis : « Filii mei et fratres, audite Joseph, dilectum ab Israel ; auribus percipite, filii, patrem vestrum. Ego vidi in vita mea invidiam et mortem, et non erravi in veritate Domini. Fratres mei isti oderunt me, et Dominus dilexit me : isti voluerunt occidere me, et Deus patrum meorum custodivit me. In lacum me demiserunt, et Altissimus reduxit me. Venditus sum in servum, et Dominus liberum me fecit. In captivitatem assumptus sum, et fortis manus ejus adjuvit me. In fame detentus sum, et ipse Dominus nutrit me. Solus eram, et Deus consolatus est me. In infirmitate eram, et Altissimus visitavit me. In carcere eram, et Salvator lætificavit me (99) ; in vinculis, et solvit me ; in accusationibus, et protexit me (100) ; in verbis Ægyptiorum amaris, et liberavit me ; in invidia cum dolis, et exaltavit me.

II. « Et ita Photimar, princeps coquorum Pharaonis, credidit mihi domum suam. Et luctatus sum contra mulierem inverecundam, sollicitantem me, ut iniqua agerem cum ipsa. Sed Deus Israel patris mei custodivit me a flamma urente. In carcerem conjectus, verberibus cæsus, subsannatus sum ; et fecit Dominus, ut misericordia commotus esset erga me custos carceris. Non enim derelinquet Do-

D (2) Καὶ οὕτως Φωτιμάρ. Ὁ εὐνοῦχος Φαραῶ. Id.

(3) Ἀρχιμάγειρος. Vocem hanc auctor iterum accepit ex LXX Interpretum versione Genes. xxxvii, 36. Notanda vero observatio Hieronymi in *Traditionibus Hebraicis* ad hunc locum : « In plerisque locis archimagiros, id est, coquorum principes, pro magistris exercitus Scriptura commemorat ; μαγειρεῦεν quippe Græce interpretatur occidere. Venditus est igitur Joseph principi exercitus et bellatorum. » Mihi maxime placet Targum Jonathan et Hierosolymitanum, quæ ambo reddiderunt, מִתְּרַבְּסָא בְּרִי פְּרִינְסִיפִּי סְפֵּלָתוֹרִי. Quæ vox occurrit quoque Marc. vi, 27. Id.

(4) Ἐπειγούσῃ. Ἐπειγούσης habet codex Oxon. Sed mallet legi ἐπεύγουσαν. Id.

(5) Ἰσραὴλ. Ἰακώβ. Id.

(6) Ἐτυπτίσθην, ἐμυκτηρίσθην. Ἐτύφθην, omisso ἐμυκτηρίσθην. Id.

minus timentes cum, non in tenebris, nec in vinculis, nec in tribulationibus, nec in necessitatibus. Non enim ut homo confunditur Deus, nec ut filius hominis formidat, neque ut terrenus infirmatur, vel repellitur; in omnibus vero locis præsens est, et in modis differentibus consolatur, in brevi recedens ad probandum animæ consilium. In decem tentationibus probatum me monstravit, et in omnibus his longanimis fui; quoniam magna medicina est longanimitas, et multa bona dat sustinentia.

III. « Quoties Ægyptia minata est mihi mortem? quoties pœnis tradens revocavit me mulier, et minata est mihi, cum recusarem rem habere cum ea? Dicebat autem mihi: « Dominaberis mihi et omnibus quæ mea sunt, si tradideris teipsum mihi, et eris sicut dominator nostri. » Ego igitur recordatus sum sermonum patrum patris mei Jacob, et ingrediens in cubile adoravi Dominum, et jejunavi septem annis illis, et apparui Ægyptio quasi in deliciis vivens; quoniam propter Deum jejunantes faciei gratiam accipiunt. Cumque dabatur mihi vinum, non bibebam; et in triduo jejunio accepi meam diætam, et tribui eam egentibus et infirmis. Et mane evigilavi ad Dominum, et flevi pro Memphitica Ægyptia, quoniam valde indolenter molesta erat mihi; et noctu intravit ad me, quasi quæ me invisere vellet; et primo quidem, quoniam filius masculus non erat ei, fingebat habere me ut filium. Et oravi ad Dominum, et peperit marem. Usque ad hoc tempus ut filium me amplexa est; et ego ignorabam; denique me ad fornicationem attrahebat. Et intelligens tristatus sum usque ad mortem; et exeuente ipsa rediit ad meipsum, et tristabar illius causa per dies multos, quia cognovi dolum ejus et errorem. Et dicebam ei verba Altissimi, si forte averteretur a concupiscentia sua perniciose.

IV. « Quoties ut viro sancto in verbis blandita est mihi, cum dolo per verba laudans castitatem meam coram marito suo, volens seorsum supplantare me? Glorificavit me ut castum in manifesto, et in abscondito dixit mihi: « Ne timeas virum meum; nam persuasum est ei de castitate tua; adeo ut quamvis dixerit aliquis ei de nobis, non crederet. » Propter hæc omnia in terra jacebam ego sacco indutus, et deprecabar Dominum, ut liberaret me ab Ægyptia. Ut vero nihil valuit, rursus sub prætextu instructionis capiendæ venit ad me, ut disceret verbum Domini; et dixit mihi: « Si vis ut relinquam idola, obtempera mihi; et Ægyptium persuadebo recedere ab idolis, et in lege Domini

(7) ἄνθρωπος. Υἱὸς ἀνθρώπου habet cod. Oxon. GRAB.

(8) Τόποις. Τούτοις. Ib.

(9) Δικρόφοις τρόποις. Διαφόροις τόποις. Ib.

(10) Παραδοῦσα. Παραδούσαι, subintell. ἡπέλιθησε. Ib.

(11) Ἄνεκαλέσατό με, καὶ ἡπέλιθησέ μοι μὴ θέλοντι συναλεθεῖν αὐτῇ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐρέσαστό με. Ib.

(12) Επεδίδου. Ms. ἐπιδίδη. Ib.

οὐκ ἐν σκότει, ἢ δεσμοῖς, ἢ θλίψεσιν, ἢ ἀνάγκαις. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐπαισχύνεται ὁ Θεός, οὔτε ὡς ἄνθρωπος (7) δειλῆσθαι, οὔτε ὡς γηγενὴς ἀσθενεῖ, ἢ ἀπυθεῖται· ἐν πᾶσι δὲ τόποις (8) παρίσταται, καὶ ἐν δικρόφοις τρόποις (9) παρακαλεῖ, ἐν βραχεῖ ἀφιστάμενος εἰς τὸ δοκιμάσαι τῆς ψυχῆς τὸ διαβούλιον. Ἐν δέκα πειρασμοῖς δόκιμος μὲ ἀνέδειξε, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἐμακροθύμησα· ὅτι μέγα φάρμακόν ἐστιν ἡ μακροθυμία, καὶ πολλὰ ἀγαθὰ διδωσιν ἡ ὑπομονή.

Γ'. « Ποσάκις ἡ Αἰγυπτία ἡπέλιθησέ μοι θάνατον, ποσάκις τιμωρίαίς παραδοῦσα (10) ἀνεκαλέσατό με, καὶ ἡπέλιθησέ μοι μὴ θέλοντι συναλεθεῖν αὐτῇ (11); Ἐλεγε δέ μοι: « Κυριεύσεις μου καὶ πάντων τῶν ἐμῶν, ἐὰν ἐπιθῶς σεαυτὸν εἰς ἐμέ, καὶ ἔσῃ ὡς δεσπότης ἡμῶν. » Ἐγὼ οὖν ἐμνησκόμην λόγων πατέρων πατρός μου Ἰακώβ, καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ταμιεῖον, προστηχόμην Κυρίῳ, καὶ ἐνήστευον ἐν τοῖς ἑπτὰ ἔτεσιν ἐκεῖνος, καὶ ἐφαινόμην τῷ Αἰγυπτίῳ ὡς ἐν τρυφῇ διάγων· ὅτι οἱ διὰ τὸν Θεὸν νηστεύοντες τοῦ προσώπου τὴν χάριν προσλαμβάνουσιν. Ἐὰν δὲ ἐπεδίδου (12) μοι οἶνον, οὐκ ἔπινον· καὶ τριημερίζων (13) ἐλάμβανόν μου τὴν διαίταν, καὶ ἐδίδουν αὐτὴν πάνησι καὶ ἀσθενοῦσιν. Καὶ ὠρθρίζον πρὸς Κύριον, καὶ ἔκλαιον περὶ Μεμφίας (14) τῆς Αἰγυπτίας, ὅτι σφόδρα ἀδελείπτως ἐνώχλει μοι· καὶ ἐν νυκτὶ εἰσήμι πρὸς με, λόγῳ ἐπισκέψεως· καὶ τὰ μὲν πρῶτα (15) ὅτι τέκνον ἀρσενικὸν οὐκ ἦν αὐτῇ, προσεποιεῖτό με ἔχειν ὡς υἱόν. Καὶ τῷξάμην πρὸς Κύριον, καὶ ἔτεκεν ἀρβέν. Ἔως χρόνου ὡς υἱὸν περιεπτύσσατό με· καὶ γὰρ ἠγνόουν· Ἔσχατον (16) εἰς πορνείαν με ἐφειλύσατο (17). Καὶ νόησας ἐλυπήθην ἕως θανάτου· καὶ ἐξελευσάμενος αὐτῆς, ἦλθον εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ἐπένηθησα περὶ αὐτῆς ἡμέρας πολλάς, ὅτι ἔγων τὸν ὄδον αὐτῆς καὶ τὴν πλάνην. Καὶ ἔλεγον αὐτῇ ῥήματα Ὑψίστου, εἰ ἄρα ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς τῆς πονηρᾶς.

Δ'. « Ποσάκις ὡς ἀγίῳ ἀνδρὶ ἐν λόγοις ἐκολάκευσέ με, μετὰ δόλου διὰ ῥημάτων ἐπαινοῦσα τὴν σωφροσύνην μου ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, βουλομένη καταμόνας ὑποσκαλεῖσαι με (18); Ἐδῶξασέ με ὡς σώφρονα φανερώς, καὶ ἐν κρυφῇ ἔλεγέ μοι· « Μὴ φοβηθῆς τὸν ἄνδρα μου· καὶ γὰρ πέπεισται περὶ τῆς σωφροσύνης σου· ὅτι κἂν εἴπη τις αὐτῷ περὶ ἡμῶν, οὐ μὴ πιστεῦσῃ. » Ἐν τούτοις πᾶσι ἐχαμαικόλουν ἐγὼ (19), καὶ ἐδεόμην τοῦ Θεοῦ, ὅπως ῥύσῃται με ἐκ τῆς Αἰγυπτίας. Ὡς δὲ οὐδὲν ἴσχυσε, πάλιν ἐπὶ λόγῳ κατηχήσεως ἤρξατο πρὸς με, μαθεῖν λόγον Κυρίου· καὶ ἔλεγέ μοι· « Εἰ θέλεις, ἵνα καταλίπω τὰ εἰδῶλα, συμπείσθητί (20) μοι· καὶ τὸν Αἰγύπτιον πείσω ἀποστῆναι τῶν εἰδώλων, ἐν νόμῳ

(13) Τριημερίζων. Deest. Ib.

(14) Μεμφίας. Omissum est. Ib.

(15) Τὰ μὲν πρῶτα desunt. Ib.

(16) Ἐσχατον. Ὅτι habet cod. Oxon. quæ lectio melior mihi videtur. Ib.

(17) Ἐφειλύσατο. Ἐφειλύετο. Ib.

(18) Ποσάκις..... ὑποσκαλεῖσαι με. Desunt. Ib.

(19) Ἐν τούτοις πᾶσι ἐχαμαικόλουν ἐγὼ. Ἐν σάκκῳ add. Ib.

(20) Συμπείσθητι. Συγγένου. Ib.

Κυρίου σου πορευόμενοι. ἢ Λέγω (21) δὲ πρὸς αὐτήν· « Οὐκ ἐν ἀκαθαρσίᾳ λέγει (22) Κύριος σεβομένους αὐτὸν, οὐδὲ ἐν τοῖς μοιχεύουσιν εὐδοκεῖ. ἢ Κάκεινη ἐσιώπησε (23) ποθοῦσα ἐκτελεῖσαι (24) τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς. Κάγῳ προσετίθουν νηστείαν καὶ προσευχὴν, ὅπως ρύσῃται με ὁ Κύριος ἀπ' αὐτῆς.

Ε'. « Πάλιν δὲ ἐν ἐτέρῳ χρόνῳ λέγει μοι· « Εἰ μοιχεύσαι οὐ θέλεις, ἐγὼ ἀναιρῶ τὸν Αἰγύπτιον, καὶ οὕτως νόμῳ (25) λήθομαι σε εἰς ἄνδρα. ἢ Ἐγὼ οὖν, ὡς ἤκουσα τοῦτο, διέβρῃξα τὴν στολὴν μου, καὶ εἶπον· « Γύναι, αἰδέσθητι τὸν Κύριον, καὶ μὴ ποιήσης τὴν πρᾶξιν ταύτην τὴν πονηρὰν, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆς· ὅτι καὶ γε ἐγὼ ἐξαγγελῶ τὴν ἐπινοίαν τῆς ἀσεβείας σου πᾶσι. ἢ Φοθηθεῖσα οὖν ἐκείνη, ἤξιου, ἵνα μηδὲν ἀναγγείλω τὴν κακίαν αὐτῆς· καὶ ἀνεχώρησε, θέλπουσά (26) με δόριος, καὶ πέμπουσα πᾶσαν ἀπόλαυσιν οὐκ ἀνθρώπων.

Γ'. « Καὶ ἀποστέλλει μοι βρώμα ἐν γοητείᾳ πεφυρμένον. Καὶ ὡς ἦλθεν ὁ εὐνοῦχος ὁ κομιζὼν αὐτὸ, ἐνέβλεψα, καὶ εἶδον φοβερὸν ἄνδρα, ἐπιτιδόντα μοι μετὰ τοῦ τρυβλίου μάχαιραν. Καὶ συνῆκα, ὅτι περιεργία αὐτῆ εἰς ἀποπλάνησιν ψυχῆς ἐστὶ. Καὶ, ἐξεληθόντος αὐτοῦ, ἔκλαιον, μήτε ἐκεῖνου, μήτε ἄλλου γενοσάμενος ἐδεσμάτων αὐτῆς. Μετὰ δὲ μίαν ἡμέραν ἐλθοῦσα πρὸς με, ἐπέγνω τὸ βρώμα, καὶ λέγει πρὸς με· « Τί τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ βρώματος; ἢ Καὶ εἶπον πρὸς αὐτήν· « Ὅτι ἐπλήρωσας αὐτὸ θανάτου. Καὶ πῶς εἶπας, ὅτι οὐκ ἐγγίζω τοῖς εἰδώλοις, ἀλλὰ Κυρίῳ μόνῳ (27); Νῦν οὖν γινώθι, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου δι' ἀγγέλου ἀπεκάλυψε μοι τὴν κακίαν σου, καὶ ἐτήρησα αὐτὸ εἰς ἔλεγχόν σου, εἰ ἄρα ἰδοῦσα αὐτὸ μετανοήσεις. Ἴνα δὲ μάθης, ὅτι τῶν ἐν σωφροσύνῃ Θεὸν σεβόντων οὐ κατισχύει κακία ἀσεβούντων, λαθὼν ἐνώπιον αὐτῆς ἔφαγον, εἰπών· « Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, καὶ ὁ ἄγγελος Ἀβραάμ ἐσται μετ' ἐμοῦ. ἢ Ἡ δὲ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον εἰς τοὺς πόδας μου, καὶ ἔκλαυσε· καὶ ἀναστήσας αὐτὴν ἐνουθέτησα· καὶ συνέθετο τοῦ μὴ ποιῆσαι ἐτι τὴν ἀσέβειαν ταύτην.

Ζ'. « Ὅτι (28) δὲ ἡ καρδία αὐτῆς ἐνέκειτο εἰς ἐμὲ πρὸς ἀκολασίαν, καὶ (29) στενάχουσα προσέπιπεν (30). Ἐὼν δὲ ὁ Αἰγύπιος, λέγει πρὸς αὐτήν· « Τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; ἢ Ἡ δὲ εἶπε· « Πόνον καρδίας ἀλγῶ ἐγὼ, καὶ οἱ στεναγμοὶ τοῦ πνεύματός μου συνέχουσι με. ἢ Καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὴν μὴ ἀσθενούσαν. Τότε εἰσπέθησε πρὸς με, ἐτι ἔξω ὄντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, καὶ λέγει μοι· « Ἀγχομαι, ἢ εἰς φρέαρ, ἢ εἰς κρημνὸν ῥίπτω ἐμαυτὴν, ἂν μὴ συμπεισθῆς (31) μοι. ἢ Καὶ νοήσας, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Βελιάρ αὐτὴν (32) ἐνοχλεῖ, προσευξάμενος Κυρίῳ, εἶπον αὐτῆ· « Ἴνα τί ταρασσῇ καὶ θοροβῇ, ἐν ἀμαρτίαις τυφλώτ-

A Dei tui ambulabimus. ἢ His ergo respondi : « In immunditia non vult Dominus esse venerantes ipsum, neque in adulterantibus bene placitum est ei. ἢ Et illa siluit, desiderans explere concupiscentiam suam. Et ego addidi jejunium et orationem, ut liberaret me Dominus ab ipsa.

V. « Rursus vero alio tempore dicit mihi : « Si adulterare non vis, ego occidam Ægyptium, et ita lege accipiam te in virum. ἢ Ego igitur, ut audivi hoc, scidi stolam meam, et dicebam : « Mulier, reverere Deum, et ne facias hanc perniciosam rem, ut non dispereas ; quoniam et ego annuntiabo cogitationem impietatis tuæ omnibus. ἢ Timens igitur illa, rogabat, ut nulli annuntiarem malitiam ejus ; et recessit, tentans me donis, et mittens mihi omnia, quæ sunt in usum filiorum hominum.

VI. « Et misit mihi cibum incantatione commistum. Et ut venit eunuchus ferens illum, respexi, et vidi virum terribilem, tradentem mihi cum visco gladium. Et intellexi, quod hæc curiosa sedulitas in seductionem esset animæ meæ. Et egresso eo, flebam, neque illum, neque alium ciborum ipsius (mulieris) gustans. Post unum igitur diem ipsa veniens ad me, cognovit cibum, et dixit mihi : « Quid hoc est, quod non comedisti de cibo ? ἢ Et dicebam ei : « Quoniam implesti illum morte. Et quomodo dixisti, quod non appropinquo idolis, sed Domino soli ? Nunc igitur cognosce, quod Deus patris mei per angelum revelavit mihi malitiam tuam, et servavi cibum in redargutionem tui, si forte videns illum pœniteas. Ut vero discas, quod his qui in castitate Dominum venerantur, non prævalet malitia impie agentium, ἢ accipiens coram ipsa comedi, dicens : « Deus patrum meorum, et angelus Abraham, erit mecum. ἢ Illa vero cecidit in faciem ad pedes meos, et flevit : et erigens illam admouit ; et promisit se non esse facturam amplius impietatem hanc.

VII. « Adhuc vero cor ipsius in me exarserat ad adulterium, et ingemiscens cecidit. Videns vero eam Ægyptius, dicit ei : « Quid concidit facies tua ? ἢ Illa vero dixit : « Dolore cordis ego doleo, et gemitus spiritus mei constringunt me. Et curabat eam non ægrotantem. Tunc insiluit ad me, adhuc foris existente viro suo, et dicit mihi : « Suffocor, vel in puteum, vel præcipitium proficio meipsam, nisi mihi obtemperaveris. ἢ Et intelligens, quod spiritus Beliar ipsam conturbat, orans Dominum, dixi ei : « Quid turbaris et tumultuaris, in peccatis excæcata ? Memento quod si occidas te-

(21) Λέγω. Ἐλεγον. GRAB.

(22) Λέγει. Θέλει, recte legit cod. Oxon. Id.

(23) Ἐσιώπησε. Ἐφιλονείκει, quod plane contrarium sonat. Id.

(24) Ἐκτελεῖσαι. Τελέσαι. Id.

(25) Νόμῳ. Νομίσας. Id.

(26) Θέλπουσα. Lege θέλουσα. Id.

(27) Κυρίῳ μόνῳ. Ex veneficio idolorum cultum colligit Josephus. Idololatria quippe et magia ge-

minæ sunt sorores, ut alii ante me proluxe per exempla docuerunt. Ipse Spiritus S. Babeli una cum idololatria incantationes ascribit et veneficia, Isaia xlvi, et Apocalyp. xviii. Id.

(28) Ὅτι. Ἐτι. Id.

(29) Καὶ. Deest in ms. Trin. Id.

(30) Προσέπιπεν. Συνέπιπεν. Id.

(31) Συμπεισθῆς. Συγγένη. Id.

(32) Αὐτῆ. Αὐτῆ. Id.

ipsam, Sethon, concubina viri tui, rivalis tua, colaphos infringet filiis tuis, et perdet memoriam tuam de terra. » Et dicit mihi : « Num igitur diligis me? sufficit mihi solum, quod protegis vitam meam, et filiorum meorum; et habeo expectationem potius desiderii meo. » Et non cognovit, quod propter Deum meum ita dixi, et non propter ipsam. Si enim aliquis passioni succumbat desiderii perniciosi, et huic servus efficiatur, ut et illa; etsi bonum aliquid audierit, in passionem qua vincitur, accipit illud ad desiderium perniciosum.

VIII. « Dico vobis, filii, quod hora erat quasi sexta, quando exivit a me; et ego genu flectens (oravi) ad Dominum totum diem, et totam noctem conjungens, circa diluculum surrexi lacrymans, et petens liberationem ab Ægyptia. In fine igitur apprehendit mea vestimenta, violenter attrahens me ad concubitum. Ut igitur vidi quod insaniens tenuit vestimenta mea, nudus effugi. Illa vero calumniata est me apud virum suum: et iniecit me in carcerem qui erat in domo sua Ægyptius; et sequenti die, cum flagellasset me, misit me in carcerem Pharaonis. Et cum vinculus jacerem in compedibus, Ægyptia infirmata est dolore, et auscultabat mihi, qualiter hymnis laudabam Dominum in domo tenebrarum, et hilari voce gaudens glorificabam Deum meum solum, quod per (hanc) occasionem amovebar ab Ægyptia.

IX. « Multoties misit ad me, dicens: « Digneris implere desiderium (meum), et liberabo te a vinculis, et eripiam te ex tenebris: » et neque usque ad cogitationes inclinavi ad eam. Diligit enim Deus eum magis, qui in lacu tenebrarum jejunit in castitate, quam eum qui in cellis penuariis opipare luxuriat. Qui autem in castitate vivit et vult gloriam, et si noverit Altissimus, quod expediat, tribuit ei et hæc, quemadmodum et mihi. Quoties, quamvis infirmata, descendit ad me immature, et audivit vocem mei orantis? intelligens vero ego suspiria ejus, silui. Etenim cum eram in domo ejus, nudavit brachia sua, et pectora, et tibias, ut incidere in eam: valde enim erat pulchra, maximeque ornata, ut me deciperet. Et Dominus custodivit me a conatibus ejus.

X. « Videte igitur, filii mei, quanta operatur sustinentia, et oratio cum jejunio. Et vos igitur, si sobrietatem et castitatem transeatis in sustinentia et humilitate cordis, Dominus habitabit in vobis, quoniam dilexit sobrietatem. Ubi vero habitat Altissimus, etsi aliquis incidat in invidiam, vel ser-

(33) Ἡ Σηθῶν. Omis. GRAB.

(34) Κολαφίσει. Κονδυλίσει, pugnos impinget. Id.

(35) Ὅτι ἀντιποιῆ. Ἀντιποιήσαι. Id.

(36) Ὁ ἡττάται. Deest. Id.

(37) Τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραώ. Ita emendo, ex ms. cod. Oxon. pro quibus antehac legebatur iterum: Φυλακὴν ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος. Id.—

A τουσα; Μνήσθητι ὅτι ἐὰν ἀνέλθῃς σαυτὴν, ἡ Σηθῶν (33), ἡ παλλακὴ τοῦ ἀνδρός σου, ἡ ἀντίζηλός σου, κολαφίσει (34) τὰ τέκνα σου, καὶ ἀπολέσει τὸ μνημόσυνόν σου ἀπὸ τῆς γῆς. » Καὶ λέγει πρὸς με· « Εἰ οὖν ἀγαπήσῃς με; ἀρκεῖ μὴ μόνον, ὅτι ἀντιποιῆ (35) τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸν τέκνον μου· καὶ ἔχω προσδοκίαν ἀπολαύσαι τῆς ἐπιθυμίας μου. » Καὶ οὐκ ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν Θεόν μου εἶπον οὕτως, καὶ οὐχὶ δι' αὐτὴν. Ἐὰν γάρ τις πάθει ὑποπέσῃ ἐπιθυμίας πονηρᾶς, καὶ τοῦτω δουλευθῆ, ὡς κάκεινη· κὰν ἀγαθόν τι ἀκούσῃ, εἰς τὸ πάθος ᾧ ἡττάται (36), ἐκλαμβάνει αὐτὸ πρὸς ἐπιθυμίαν πονηράν.

B H. « Λέγω ὑμῖν, τέκνα, ὅτι ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη, ὅτε ἐξῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ· κἀγὼ γόνυ κλίνας πρὸς Κύριον ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ὅλην τὴν νύκτα συνάψας, περὶ τὸν ὕβρον ἀνέστην δακρύων καὶ αἰτῶν λύτρωσιν ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας. Τέλος οὖν ἐπιλαμβάνεται μου τῶν ἱματίων, μετὰ βίας ἐφελομένη με εἰς συνουσίαν. Ὡς οὖν εἶδον ὅτι μαινομένη κρατεῖ τὰ ἱμάτιά μου, γυμνὸς ἔφυγον. Κάκεινη ἐσυκοφάντησέ με πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς· καὶ ἐνέβαλέ με εἰς φυλακὴν ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος· καὶ τῇ ἐξῆς μαστιξάσῃ με, ἐπεμψέ με εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραώ (37). Ὡς οὖν ἤμην ἐν πέδαις, ἡ Αἰγύπτια ἡσθένει ἀπὸ τῆς λύπης, καὶ ἐπηκροᾶτό μου, πῶς ὕμνου τὸν Κύριον ἐν οἴκῳ σκότους, καὶ ἐν ἰλαρῆ φωνῇ χαίρων ἐδόξαζον τὸν Θεόν μου μόνον, ὅτι διὰ προσφάσεως ἀπηλλάγην τῆς Αἰγυπτίας.

C Θ. « Πολλάκις ἐπεμψε πρὸς με, λέγουσα· « Εὐδόκησον πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ λυτρώσω (38) σε τῶν δεσμῶν, καὶ ἀπαλλάξω σε τοῦ σκότους. » Καὶ οὐδὲ ἕως ἐννοιῶν ἔκλινα πρὸς αὐτήν. Ἀγαπᾷ γὰρ ὁ Θεὸς μᾶλλον τὸν ἐν λάκκῳ σκότους νηστεύοντα (39) ἐν σωφροσύνῃ, ἢ τὸν ἐν ταμείοις τρυφῶντα (40) μετὰ ἀκολασίας. Ὁ δὲ ἐν σωφροσύνῃ διάγῃν θέλει καὶ δόξαν, καὶ εἰ ὀδὸν ὁ Ὑψίστος, ὅτι συμφέρει, παρέχει αὐτῷ καὶ ταῦτα (41), ὡς κάμοι. Ποσάκις, καίπερ ἀσθενοῦσα, κατήει πρὸς με ἐν ἄωρίᾳ, καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς μου προσευχομένου; συνιών δὲ ἐγὼ τοὺς στεναγμοὺς αὐτῆς, ἐσιώπων. Καὶ γὰρ ὅτε ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ἐγύμνου τοὺς βραχίονας αὐτῆς, καὶ τὰ στέρνα, καὶ τὰς κνήμας, ἵνα συμπέσω εἰς αὐτήν· πάνυ γὰρ ἦν ὠραία, μάλιστα κοσμουμένη πρὸς ἀπάτησίν μου. Καὶ ὁ Κύριος ἐφύλαξέ με ἀπὸ τῶν ἐγχειρημάτων αὐτῆς.

D I. « Ὅρατε οὖν, τέκνα μου, πόσα κατεργάζεται ἡ ὑπομονή, καὶ ἡ προσευχὴ μετὰ νηστείας. Καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἀργείαν μετέλθῃτε ἐν ὑπομονῇ καὶ ταπεινώσει καρδίας, Κύριος κατοικήσει ἐν ὑμῖν, ὅτι ἠγάπησε τὴν σωφροσύνην. Ὅπου δὲ κατοικεῖ ὁ Ὑψίστος, κὰν τις περιπέσῃ φθόνῳ, ἢ

Emendatio minime forte admittenda, si cum iis quæ de Ægyptia statim subduntur, conferatur.

(38) Λυτρώσω. Λύσω. GRAB.

(39) Νηστεύοντα. Ηιστεύοντα perperam habet cod. Oxon. Id.

(40) Τρυφῶντα. Βασιλέων add. cod. Oxon. Id.

(41) Ταῦτα. Ταύτην. Id.

δουλεία, ἢ συκοφαντία (42), Κύριος δὲ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, διὰ τὴν σωφροσύνην οὐ μόνον ἐκ τῶν κακῶν βύεται, ἀλλὰ καὶ ὑψοῖ, καὶ δοξάζει αὐτὸν, ὡς κάμει. Πάντως γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἐν ἔργῳ, ἢ ἐν λόγῳ, ἢ ἐν διανοίᾳ συνέρχεται (43). Γινώσκουσιν οἱ ἀδελφοί μου, πῶς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ μου· καὶ οὐχ ὑψύμην ἐν τῇ καρδίᾳ μου· καίπερ νήπιος ὢν, εἶχον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ μου· ἤδειν γάρ, ὅτι τὰ πάντα παρελεύσεταί μοι, καὶ ἐμέτρουν ἐμαντὸν, καὶ ἐτίμουν τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν ἐσιώπων πιπρασκόμενος, μὴ εἰπεῖν τοῖς Ἰσραηλιταῖς τὸ γένος μου, ὅτι υἱὸς εἰμι Ἰακώβ, ἀνδρὸς μεγάλου καὶ δυνατοῦ.

IA. « Καὶ ὑμεῖς οὖν ἔχετε ἐν πράξει ὑμῶν τὸν (44) τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τιμᾶτε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν. Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν νόμον Κυρίου, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ αὐτοῦ. Ἐλθὼν οὖν εἰς Ἰνδοκολπίτας μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἠρώτων με· κἀγὼ εἶπον, ὅτι δοῦλός εἰμι ἐξ οἴκου, ἵνα μὴ αἰσχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Λέγει δέ μοι ὁ μεῖζων αὐτῶν· « Οὐ εἶ δοῦλος, ὅτι καὶ ἡ ὕψις σου δηλοῖ περὶ σοῦ· » καὶ ἠπειλεῖ μοι ἕως θανάτου. Ἐγὼ δὲ ἔλεγον, ὅτι δοῦλος αὐτῶν εἰμι. Ὡς δὲ ἤλθομεν εἰς Αἴγυπτον, περὶ ἐμοῦ ἐμάχοντο, τίς προσδοῦς χρυσίον λάβῃ με. Διότι πᾶσιν ἔδοξεν εἶναι με εἰς Αἴγυπτον πρὸς μετάβολον ἐμπορίας αὐτῶν, ἕως ἐπιστρέψωσι φέροντες ἐμπορίαν. Καὶ ὁ Κύριος ἔδωκέ μοι χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ μεταβόλου, καὶ ἐπίστευσέ μοι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν χειρὶ μου, καὶ ἐπλήθυνεν αὐτὸν ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ· καὶ ἤμην μετ' αὐτοῦ μῆνας τρεῖς, καὶ ἡμέρας πέντε.

IB. « Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν παρῆει ἡ Μεμφία (45) γυνὴ τοῦ Πετεφρί (46) μετὰ δόξης πολλῆς, καὶ ἐπέβαλεν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῆς· ὅτι εἶπον αὐτῇ οἱ εὐνοῦχοι περὶ ἐμοῦ. Καὶ λέγει τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς περὶ τοῦ μεταβόλου, ὅτι ἐπλούτησεν ἐν χειρὶ νέου τινὸς Ἑβραίου· λέγουσι δὲ, ὅτι καὶ κλοπῇ ἔκλεψαν αὐτὸν ἐκ γῆς Χαναάν. Νῦν οὖν ποίησον μετ' αὐτοῦ κρίσιν, καὶ ἀφελὸς τὸν νεανίαν εἰς οἰκονόμον (47) σου· καὶ εὐλόγησέ σε ὁ τῶν Ἑβραίων Θεός, ὅτι χάρις ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ.

II. « Ὁ δὲ Πετεφρίς (48) πεισθεὶς τοῖς λόγοις αὐτῆς, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τὸν μετάβολον, καὶ λέγει αὐτῷ· « Τί ταῦτα ἀκούω, ὅτι κλέπτεις ψυχὰς ἐκ γῆς Ἑβραίων (49) εἰς παιδάς μετεμπολῶν (51) ; » Πεσὼν οὖν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ὁ μετάβολος, ἔδεδετο λέγων· « Δέομαί σου, κύριε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. » Ὁ δὲ ἔφη· « Πόθεν οὖν ὁ παῖς σοι ὁ Ἑβραῖος ; » Καὶ εἶπεν· « Οἱ Ἰσραηλιταὶ παρέθεντό μοι αὐτὸν, ἕως

(42) Ἡ συκοφαντία. Ἡ σκότει, addit cod. Oxoni. omissis sequentiibus a Κύριος usque σωφροσύνην. GRAB.

(43) Συνέρχεται. Συνέχεται ms. Trin. Id.

(44) Πράξει ὑμῶν τόν. Πάση πράξει ὑμῶν πρὸ ὀφθαλμῶν τόν. Id.

(45) Μεμφία. Μεμοῖς ἢ ἑλλακπίνη· τοῦ πεντεφρῆ. Id.

(46) Πετεφρί. Ita is, qui in Hebræo dicitur Potiphar, vocatur a LXX juxta exemplar Vaticanum,

A vitutem, vel calumniam, Dominus qui in ipso habitat, propter castitatem non solum a malis liberat, sed et exaltat et glorificat ipsum, sicut et me. Omnino enim homo, vel in opere, vel in verbo, vel in cogitatione continetur. Cognoscunt fratres mei, qualiter dilexit me pater meus: et non exaltatus sum in corde meo; quamvis puer existens, habebam timorem Dei in mente mea. Scivi enim, quod omnia transibunt, et moderabar meipsum, et honorabam fratres meos; et propter timorem eorum sili venditus, ut non dicerem Ismaelitis genus meum, quod filius essem Jacob, viri magni et potentis.

XI. « Et vos igitur habete in actu vestro Dei timorem, et honorate fratres vestros. Omnis enim qui facit legem Dei, diligetur ab ipso. Veniens igitur ad Indocolpitas cum Ismaelitis, interrogabant me: et ego dicebam, quod servus essem ex domo, ut non confunderem fratres meos. Dicit vero mihi major eorum: « Non es servus, quoniam et aspectus tuus ostendit de te; » et minatus est mihi usque ad mortem. Ego vero dicebam, quod servus ipsorum essem. Ut autem venimus in Ægyptum, de me decertabant, quis addens thesaurum acciperet me. Ideo placuit omnibus, ut essem in Ægypto apud negotiatorem negotiationis ipsorum, usquequo reverterentur ferentes negotiationem. Et Dominus dedit mihi gratiam in oculis negotiatoris, et credidit mihi domum suam. Et benedixit ei Dominus in manu mea, et implevit eum argento et auro; et eram cum ipso mensibus tribus, et diebus quinque.

XII. « Secundum illud tempus transivit Memphis mulier Petephri cum gloria multa, et iniecit super me oculos suos; quoniam dixerant ei eunuchi de me. Et dicit viro suo de negotiatore, quod ditatus esset in manu juvenis cujusdam Hebræi: dicunt vero, quod furto furati essent eum de terra Chanaan. Nunc ergo fac cum eo iudicium, et aufer juvenem in dispensatorem tuum; et benedicet tibi Deus Hebræorum, quoniam gratia ex caelo est in ipso.

XIII. « Petephris vero persuasus verbis ipsius, jussit adduci negotiatorem, et dicit ei: « Quid hæc audio, quod furaris animas ex terra Hebræorum, in pueris vendendis (30) ? » Cadens igitur negotiator in faciem suam, precabatur dicens: « Precor te, domine, non uovi quid dicis. » Ille vero ait: « Unde igitur tibi puer Hebræus ? » Et dixit: « Ismaelitæ commendaverunt mihi ipsum, usquequo revertan-

nisi quod ἡ loco ἔ habet. Id.

(47) Οἰκονόμον. Οἶκον. Id.

(48) Πετεφρί. Πεντεφρῆς. Id.

(49) Ἑβραίων. Χαναάν. Id.

(50) In pueris vendendis. In pueros vendens, id est in servos sive famulos. Id.

(51) Μετεμπολῶν. Ἀπεμπολῶν rectius legitur in cod. Oxoni. Neque enim verbum μετεμπολῶν in ullo scriptore legisse memini. Id.

tur. » Et non credidit ei; sed jussit nudum flagellari eum. Sustinente vero eo, dixit Petephris: «Adducatur juvenis.» Et inductus supplicavi principi eunuchorum; tertius enim erat in dignitate apud Pharaonem, princeps omnium eunuchorum, habens uxores, et concubinas, et filios. Et cum meorsum duxisset, dixit: « Servus es, an liber? » et dicebam: « Servus. » Et dicit mihi: « Cujus es servus? » Et dico ei: « Ismaelitarum. » Et rursus dixit mihi: « Qualiter ipsorum factus es servus? » Et dicebam: « Quoniam ex terra Chanaan emerunt me. » Ille vero non credidit, dicens: « Mentiris; » et nudum jussit me flagellari.

XIV. « Memphitica vero vidit per fenestram me flagellatum, et mittit ad virum suum, dicens: « Injustum est judicium tuum, quoniam et furto abreptum liberum punis, ut injuste agentem. » Ubi autem non commutavi verbum flagellatum, jussit custodiri me, usquequo veniant, ait, domini pueri. Et uxor ejus dicit ei: « Propter quid detines captivum nobilem puerum, quem oportuit magis solvi, et famulari tibi? » Voluit enim me videre in desiderio peccati; et ignorabam de omnibus his. Ille vero dixit Memphiticæ: « Non licet apud Ægyptios, ante ostensionem auferri aliena. » Hoc dixit de negotiatore; et de me, quoniam debui inclusus teneri.

XV. « Post viginti vero et quatuor dies venerunt Ismaelitæ; et quia audiverant, quod Jacob pater meus tristatur de me, dixerunt mihi: « Quid est, quod dixisti teipsum servum esse? et ecce cognovimus, quod filius es viri magni in terra Chanaan; et tristatur de te pater tuus in sacco. » Et rursus volui lacrymari, et continui meipsum, ut non confunderem fratres meos. Et dixi: « Ego istud non novi; servus sum. » Tunc inibant consilium vendendi me, ne inveniret in manibus eorum. Timuerunt enim Jacob, ne faceret in eis vindictam periculi. Auditum est enim, quod magnus esset apud Dominum et homines. Tunc dicit negotiator eis: « Solvite me a judicio Petephri. » Accedentes igitur petebant me, dicentes: « Dic quod argento emptus es a nobis, et ille absolvet nos. »

XVI. « Memphitica vero ostendit viro suo, ut emeret me: « Audio enim, ait, quod vendunt eum. Et misit eunuchum ad Ismaelitas, (et) petiit me in venditionem; et non volens facere cum eis (60),

(52) Ἀχθήτω. Ἀποκριθήτω. GRAB.

(53) Φυλακισθήναι. Φυλαχθήναι. ID.

(54) Ὅτι. Cod. Oxon. hic inserit: Καὶ ὁ παῖς οὖν ὀφείλει. ID.

(55) Πάλιν ἤθελον. Πάνυ θέλων. ID.

(56) Ἠγοράσθη. Ἐπράθη, venditus es. ID.

(57) Ἀπέλυσεν. Ἀπολύσει. ID.

(58) Ἰσμαηλίταις. Statuit auctor noster, Josephum Putiphari ab Ismaelitis venditum esse. Contra R. Salomo Jarchi Josephum vult sæpius venditum, primum Ismaelitis, inde Madianitis, et ab his tandem Putipharo. Verum a partibus nostri aucto-

οὔ ἐπιστρέψωσι. » Καὶ οὐκ ἐπίστευσεν αὐτῷ· ἀλλ' ἐκέλευσε γυμνὸν τύπεσθαι αὐτόν. Ἐπιμένοντος δὲ αὐτοῦ, λέγει ὁ Πετεφρῖς· « Ἀχθήτω (52) ὁ νεανίσκος. » Καὶ εἰσαχθεὶς προσεκύνησα τῷ ἀρχιευνούχῳ· τρίτος γάρ ἦν ἐν ἀξίᾳ παρὰ τῷ Φαραῶ, ἀρχὸν πάντων τῶν εὐνούχων, ἔχων γυναῖκας, καὶ παλλακὰς, καὶ τέκνα. Καὶ διαχωρίσας με ἀπ' αὐτοῦ, εἶπε· « Δούλος εἶ, ἢ ἐλεύθερος; » καὶ εἶπον· « Δούλος. » Καὶ λέγει πρὸς με· « Τίνος εἶ δούλος; » καὶ λέγω αὐτῷ· « Τῶν Ἰσμαηλιτῶν. » Καὶ πάλιν λέγει μοι· « Πῶς αὐτῶν ἐγένου δούλος; » καὶ εἶπον· « Ὅτι ἐκ γῆς Χαναάν ἐπρίαντό με. » Ὁ δὲ ἠπίστησε, λέγων, ὅτι « ψεύδῃ; » καὶ γυμνὸν ἐκέλευσέ με τύπεσθαι.

ΙΔ'. « Ἡ δὲ Μέμφις ἑώρα διὰ θυρίδος τυπτομένου μου, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, λέγουσα· « Ἄδικός ἐστιν ἡ κρίσις σου, ὅτι καὶ τὸν κλαπέντα ἐλεύθερον τιμωρεῖς, ὡς ἀδικήσαντα. » Ὡς δὲ οὐκ ἠλλαξα τὸν λόγον τυπτομένου, ἐκέλευσε φυλακισθῆναι (53) με, ἕως οὗ ἔλθωσι, φησὶν, οἱ κύριοι τοῦ παιδός. Καὶ ἡ γυνὴ λέγει πρὸς αὐτόν· « Διὰ τί συνέχεις τὸν αἰχμάλωτον εὐγενῆ παῖδα, ὃν εἶδει μᾶλλον ἄνετον εἶναι, καὶ ὑπηρετεῖν σου; » ἤθελε γάρ με ὀρᾶν ἐν πόθῳ ἀμαρτίας· καὶ ἠγγύουν ἐν πᾶσι τοῖς. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς τὴν Μέμφιν· « Οὐκ ἔστι παρ' Αἰγυπτίους, πρὸ ἀποδείξεως ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἄλλοτρια. » Ταῦτα εἶπε περὶ τοῦ μεταδόλου, καὶ περὶ ἐμοῦ, ὅτι (54) ὄφειλα ἐγκατακλείστος εἶναι.

ΙΕ'. « Μετὰ δὲ εἰκοσι τέσσαρας ἡμέρας ἦλθον αἱ Ἰσμαηλίται· καὶ ἀκούσαντες, ὅτι Ἰακώβ ὁ πατὴρ μου πενθεὶ περὶ ἐμοῦ, εἶπαι πρὸς με· « Τί ἐστι εἶπας σεαυτὸν, ὅτι δούλος εἰμι; καὶ ἰδοὺ ἐγνωμεν, ὅτι υἱὸς εἶ ἄνδρός· μεγάλο ἐν τῇ γῆ Χαναάν, καὶ πενθεὶ περὶ σοῦ ὁ πατὴρ σου ἐν σάκκῳ. » Καὶ πάλιν ἤθελον (55) θαρῦσαι, ἐπέσχον ἐμαυτὸν, ἵνα μὴ αἰσχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ εἶπον· « Ἐγὼ οὐκ οἶδα· δούλος εἰμι. » Τότε βουλεύονται πωλῆσαι με, ἵνα μὴ εὐρεθῶ ἐν χερσὶν αὐτῶν. Ἐφοβοῦντο γάρ τὸν Ἰακώβ, ἵνα μὴ ποιήσῃ ἐν αὐτοῖς ἐκδίκησιν κινδύνου. Ἠκούσθη γάρ, ὅτι μέγας ἐστὶ παρὰ Κυρίῳ καὶ ἀνθρώποις. Τότε λέγει ὁ μεταδόλος αὐτοῖς· « Λύσατέ με ἀπὸ τῆς κρίσεως Πετεφρῖ. » Προσελθόντας οὖν ἤτουν με, λέγοντες· « Εἰπέ, ὅτι ἐν ἀργυρίῳ ἠγοράσθη (56) ἡμῖν, κάκεινος ἀπέλυσεν (57) ἡμᾶς. »

ΙΓ'. « Ἐδήλωσε δὲ ἡ Μέμφις τῷ ἄνδρῳ αὐτῆς, πρίσασθαι με· « Ἀκούω γάρ, φησὶν, ὅτι πωλοῦσιν αὐτόν. » Καὶ ἀπέστειλεν εὐνούχον τοῖς Ἰσμαηλίταις (58), ἤτεitto εἰς πράσιν (59)· καὶ μὴ θελήσας

ris stat Moyses, Genes. xxxix, 4. Raschi autem erravit, dum Ismaelitas et Madianitas ambos, Genes. xxxvii, 28, nominatos, distinctos a se invicem populos fuisse putavit, quos eosdem, diversis licet nominibus, appellatos fuisse, ex Judic. viii, 24, bene probavit Abenezra in locum cit. Geneseos. Id.

(59) Ἠτέitto εἰς πράσιν. Αἰτουσά με εἰς διάπρασιν. Καλέσας οὖν ὁ ἀρχιμάγειρος τοὺς Ἰσμαηλίτας ἤτει με εἰς πράσιν. ID.

(60) Cum eis. Subintellige contractum emptio-nis, ob magnitudinem scilicet pretii, quod Ismaelitis poposcerunt. ID.

παῖσαι μετ' αὐτῶν, ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνοῦχος (61) πειρασθεὶς αὐτῶν. Δηλοῖ δὲ τῇ δεσποίνῃ, ὅτι πολλὴν αἰτοῦσι τιμὴν τοῦ παιδός. Ἡ δὲ ἀπέστειλεν ἕτερον εὐνοῦχον, λέγουσα· « Ἐάν καὶ δύο μνάς χρυσοῦ αἰτώσι, πρόσχε (62), μὴ φείσασθε χρυσοῦ, μόνον πριάμενος (64) τὸν παῖδα ἀγάγετε. Καὶ δίδει αὐτοῖς π' χρυσοῦς (66) ἀντ' ἐμοῦ, ἑκατὸν εἰπὼν τῇ Αἴγυπτίᾳ δεδόσθαι ἀντ' ἐμοῦ. Καὶ ἰδὼν ἐγὼ ἐσιώπησα, ἵνα μὴ ἔτασθῃ (67) ὁ εὐνοῦχος.

IZ'. « Ὁράτε, τέκνα μου, πόσα ὑπέμεινα, ἵνα μὴ κατασχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν μακροθυμίᾳ συγκρύπτετε ἀλλήλων τὰ ἐλαττώματα. Τέρπεται γὰρ ὁ Θεὸς ἐπὶ ὁμονοίᾳ ἀδελφῶν, καὶ ἐπὶ προαιρέσει καρδίας εὐδοκιμούσης εἰς ἀγάπην (69). Καὶ ὅτε ἦλθον οἱ ἀδελφοί μου εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἔγνωσαν ὅτι ἀπέστρεψα τὸ ἀργύριον αὐτοῖς, καὶ οὐκ ὠνειδίσα, ἀλλὰ παρεκάλεσα αὐτούς (70), καὶ μετὰ θάνατον Ἰακώβ περισσotέρως ἠγάπησα αὐτούς, καὶ πάντα, ὅσα ἐκέλευσεν (71), ἐκ περισσοῦ ἐποίησα, καὶ ἐθαύμαζον. Οὐκ ἀφήκα γὰρ αὐτοῖς (73) θλιδῆναι, ἕως μικροῦ πράγματος. Καί γε πᾶν, ὃ ἦν ἐν χειρὶ μου, αὐτοῖς δέδωκα. Οἱ υἱοὶ αὐτῶν, υἱοὶ μου, καὶ οἱ υἱοὶ μου, ὡς δοῦλοι αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ αὐτῶν, ψυχὴ μου· καὶ πᾶν ἄλγημα αὐτῶν, ἄλγημά μου· καὶ πᾶσα μαλακία αὐτῶν, ἀσθένειά μου. Ἡ γῆ μου, γῆ αὐτῶν· ἡ βουλὴ μου, βουλὴ αὐτῶν· καὶ οὐκ ὑφώσα ἐμαυτὸν ἐν αὐτοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ, διὰ τὴν κοσμικὴν δόξαν μου, ἀλλ' ἤμην ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς τῶν ἐλαχίστων (74).

II'. « Ἐάν οὖν καὶ ὑμεῖς πορευθῆτε ἐν ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, τέκνα μου, ὑψώσει ὑμᾶς ἐνταῦθα (75), καὶ εὐλογήσει ἐν ἀγαθοῖς εἰς αἰῶνας. Καὶ ἐάν θέλη τις κακοποιῆσαι ὑμᾶς, ὑμεῖς ἐν ἀγαθοποιίᾳ εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ ἀπὸ παντὸς κακοῦ λυτρωθήσεσθε διὰ Κυρίου. Ἰδοὺ (76) γὰρ ὁράτε, ὅτι διὰ τὴν μακροθυμίαν, καὶ θυγατέρα κυρίων μου (77) ἔλαβον εἰς γυναῖκα· καὶ ἑκατὸν τάλαντά μοι χρυσοῦ δέδοται σὺν αὐτῇ· ὅτι Κύριός μοι αὐτὸς ἐδούλευσε (78). Καὶ

³⁶ Eccli. xxv, 2.

(61) Ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνοῦχος. Ἀνεχώρησεν ὁ εὐνοῦχος habet cod. Oxon. omisso δὲ, ita ut periodus non in duo cola distinguitur. Quæ lectio melior est, præsertim si punctum post αὐτῶν ponatur, ut in Oxon. pariter et Cantab. codice factum. GRÆC.

(62) Πρόσχε. Παρέχετε. Ib.

(63) Vide ne parcās auro. Date, nec parcite auro, etc., juxta Græcum Oxon. Ib.

(64) Πριάμενος. Πριάμενοι. Ib.

(65) Duc ad me. Adducite. Ib.

(66) Δίδει αὐτοῖς π' χρυσοῦς. Δοῦς αὐτοῖς π' χρυσοῦς. Ib.

(67) Ἐτασθῆ. Αἰκισθῆ, vapulet. Ib.

(68) Exquireretur. Flagris cæderetur, juxta Græc. Ox. Ib.

(69) Ἀγάπη. Ἀγαθόν. Ib.

(70) Παρεκάλεσα αὐτούς. Καὶ add. Ib.

(71) Ἐκέλευσεν. Ἠθέλησαν. Lege Genes. I, 16 seqq., et hæc bene intelliges. Ib.

(72) Jussit. Scilicet pater Jacob. Sed si Græcum Oxon. sequamur, loco jussit reponendum voluerunt, nempe fratres. Ib.

A reversus est eunuchus cum tentasset eos; ostendit autem dominæ, quod ingens petant pretium pro puero. Illa vero misit alterum eunuchum, dicens: « Etsi duas minas auri petiverint, vide ne parcās auro (63); tantum emens puerum, duc ad me (65). » Ille vero dedit octoginta aureos pro me, centum dicens Ægyptiæ datos esse pro me. Et videns ego silui, ut non exquireretur (68) eunuchus.

XVII. « Videte, filii mei, quanta sustinui, ut non confunderem fratres meos. Et vos igitur diligite vosmet invicem; in longanimitate abscondite alii aliorum defectus. Delectatur enim Deus in concordia fratrum ³⁶, et in electione cordis probati in dilectione. Quando autem venerunt fratres mei in Ægyptum, postquam cognoverunt, quod reddidi argentum eis, et non exprobravi; sed et consolatus sum eos, et post mortem Jacob abundantius dilexi eos, et omnia quæcunque jussit (72), feci abundanter, et admirabantur. Non enim permisi eos affligi, usque ad parvam rem. Et omne quod erat in manu mea, eis dedi. Filii eorum, filii mei, (apud me habiti sunt); et filii mei, ut servi eorum. Anima eorum, anima mea; et omnis dolor eorum, dolor meus; et omnis infirmitas eorum, infirmitas mea. Terra mea, terra eorum; consilium meum, consilium eorum: et non exaltavi meipsum in eis in superbia, propter mundanam gloriam meam, sed eramin eis sicut unus minimorum.

XVIII. « Si igitur et vos ambuletis in mandatis Domini, filii mei, exaltabit vos hic, et benedicet in bonis in sæcula. Et si voluerit quis malefacere vobis, vos in benignitate orate pro eo; et ab omni malo liberabimini per Dominum. Ecce enim videtis, quod propter longanimitatem, etiam filiam dominorum meorum accepi in uxorem; et centum talenta auri mihi data sunt cum ea; quoniam eos Dominus mihi servire fecit. Et pulchritudinem

(73) Αὐτοῖς. Αὐτούς. Ib.

(74) Ἡ γῆ μου, τῶν ἐλαχίστων, omissa sunt. Ib.

(75) Ἐνταῦθα. Deest. Ib.

(76) Ἰδοὺ. Desunt omnia usque ad ἐν πᾶσι τῷ Ἰακώβ. Ib.

(77) Θυγατέρα κυρίων μου. Ex his verbis patet, auctorem nostram per Putipharem, cujus filiam Asenath Josephus in uxorem accepisse dicitur, Genes. xli, 45, intellexisse ipsum Putipharem, qui Josephum emerat, adeo ut ex servo gener ejus factus fuerit. In qua sententia etiam fuit ex Judæis R. Salomo Jarchi; ex Christianis Hieronymus in h. l. Ast recentiores commentatores quos legisse mihi contigit, omnes fere Putipharem socerum Josephi, a Putiphare domino ejus, diversum fuisse volunt. Mihi jam non vacat accuratius inquirere, cujus filia fuerit virgo Asenath uxor Josephi, quia ad aliam magis necessariam annotationem me vocat melioris notæ virgo, B. Maria mater Domini, cujus Josephus in eadem pagina mentionem facit. Ib.

(78) Αὐτὸς ἐδούλευσε. Lege αὐτοῦς ἐδούλωσε. Ib.

dedi mihi, ut florem supra pulchros Israel: et custodivit me usque ad senectutem in robore et in pulchritudine, quoniam ego similis Jacob in omnibus eram.

XIX. « Audite, filii mei, et quæ vidi somnia. Duodecim cervi pascebantur, et novem divisi erant et dispersi in terra: similiter et tres. Et vidi, quod ex Juda nata est virgo, habens stolam byssinam; et ex ipsa prodiit Agnus immaculatus, et a sinistris ejus, ut leo: et omnes bestiæ impetum fecerunt adversus eum, et vicit eas Agnus, et perdidit eas in conculcationem. Et gaudebant in eo angeli, et homines, et omnis terra. Hæc autem fient in tempore suo, in ultimis diebus. Vos igitur, filii mei, custodite mandata Domini, et honorate Judam et Levi; quoniam ex ipsis orietur vobis Agnus Dei, gratia salvans omnes gentes, et Israel. Regnum enim ejus regnum æternum, quod non commovebitur. Meum vero regnum in vobis consummatur, ut pomorum custodia⁷⁷, quoniam post messem non apparebit.

XX. « Novi, quod post mortem meam Ægyptii tribulabunt vos; sed Deus faciet ultionem vestram, et inducet vos in promissionem patrum vestrorum. Sed comportate ossa mea vobiscum, quoniam reductis ossibus meis, Dominus in luce erit vobiscum, et Beliar in tenebris erit cum Ægyptiis. Et Zelpham matrem vestram reducite, et prope Ballam juxta Hippodromum, proximam Rachel, ponite eam. » Et cum hæc dixisset, extensis pedibus suis, dormivit somnum perpetuum. Et planxerunt eum

⁷⁷ Psal. LXXVIII, 1.

(79) *Διαιρέθησαν καλ.* Desunt. GRAB.

(80) *Τῇ γῆ.* Eis πᾶσαν τὴν γῆν. Id.

(81) *Πυρθέρος ἐξ αὐτῆς προήλθεν ἄμνος ἄμμος.* Hæc nativitatem Messiae ex virgine spectare, quilibet videt. Ad redarguendos autem cancos Judæos, qui hanc tanquam absurdam rejiciunt, Turcis eam admittentibus pejores, multum facit illustre dictum Rabbi Berachiae, in R. Moysis Haddarschan *Bereschith Rabba*, sive *Commentario super Genes. xxxvii, 22* (ubi de ipso Josepho male a fratribus suis tractato agitur) citatum, quod est hujus tenoris: « Dixit Deus sanctus benedictus Israel: Vos dixistis coram me: Pupilli facti sumus sine patre. Redemptor quoque quem ego excitabo ex vobis, sine patre erit, sicut dictum est (*Zachar. vi, 12*): *Ecce vir, germen nomen ejus, et de sub se germinabit.* Et sic dicit (*Isai. liii, 3*): *Et ascendet sicut virgultum coram eo.* Super illo David quoque dicit (*Psal. cx, 3*): *Ex matrice ante auroram tibi ros juventutis tuæ.* » Id.

(82) *Εἷς.* Αὐτὰ add. Id.

(83) *Αὐτῶ.* Αὐτὰ. Id.

(84) *Τυμάτε ... τὸν Ἰσραήλ.* Hæc verba ex cod. Cantuar. recitat quoque Whartonus in *Auctario sæpe laudato*. Ubi adnotare præstat, auctorem nostrum, postquam modo dixisset quod ex Juda nata est Virgo (Maria), nunc docere, quod ex Juda et Levi orietur Agnus Dei. Idemque clarius adhuc superius docuerat, cap. 2, *Testam. Simeon*, § 7. Dominum suscitaturum ex Levi Pontificem, et ex Juda Regem. Deum et hominem. Illud etiam inculcat, cap. 3 *Testam. Levi*, § 2 hisce verbis: *Per te (Levi) et Judam apparebit Dominus inter homines, salvans, etc.* Sic et cap. 7 *Testam. Dan*, § 5: *Orie-*

γὲ ὠραιότητα ἔδωκέ μοι, ὡς ἄνθος ὑπὲρ ὠραίων Ἰσραήλ· καὶ διεφύλαξέ με ἕως γῆρας ἐν δυνάμει καὶ ἐν κάλλει, ὅτι ἐγὼ ὁμοιος ἐν πᾶσι τῶ Ἰακώβ.

19. « Ἀκούσατε, τέκνα μου, καὶ ὧν εἶδον ἐνυπνίων. Δώδεκα ἔλαφοι ἐνέμοντο, καὶ οἱ ἐννεα διαίρεθησαν· καὶ (79) διεσπάρησαν τῇ γῆ (80)· ὁμοίως καὶ οἱ τρεῖς. Καὶ εἶδον, ὅτι ἐκ τοῦ Ἰούδα ἐγενήθη παρθένος, ἔχουσα στολὴν βυσσίνην· καὶ ἐξ αὐτῆς προήλθεν ἄμνος ἄμμος (81), καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, ὡς λέων· καὶ πάντα τὰ θηρία ὤρμουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐνίκησεν αὐτὰ ὁ ἄμνος, καὶ ἀπαύλεσεν εἰς (82) καταπάτησιν. Καὶ ἔχαιρον ἐπ' αὐτῷ (83) οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ γῆ. Ταῦτα δὲ γενήσεται ἐν καιρῷ αὐτῶν, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, φυλάξατε τὰς ἐντολάς Κυρίου, καὶ τυμάτε τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Λεὺί· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ, χάριτι σώζων πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸν Ἰσραήλ (84). Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρασάλευσται. Ἡ δὲ ἐμὴ βασιλεία ἐν ὑμῖν ἐπιτελεῖται, ὡς ὀπωροφυλάκιον (85), ὅτι μετὰ τὸ θέρος οὐ φανήσεται.

Κ'. « Οἶδα, ὅτι μετὰ τὴν τελευταίην μου οἱ Αἰγύπτιοι θλίψουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ὁ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδοκῆσιν ὑμῶν (86), καὶ εἰσάξει ὑμᾶς εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἀλλὰ συνανοίσατε τὰ ὅσα μοι μεθ' ὑμῶν, ὅτι ἀναγομένων τῶν ὀστέων μου, Κύριος ἐν φωτὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν (87), καὶ Βελιάρ ἐν σκότει μετὰ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ Ζελφάν τὴν μητέρα ὑμῶν ἀναγάγετε, καὶ ἐγγὺς Βάλλας παρὰ τὸν Ἰππόδρομον, πλησίον Ῥαχὴλ, θέτε αὐτήν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκτείνας τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐκοιμήθη ὑπὸν αἰώνιον.

tur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini. At parum sibi constans, cap. 3 *Testam. Levi*, § 8 reclusus ita scribit: *Rex ex Juda exsurget, et faciet sacerdotium novum.* Et cap. 4 *Testam. Judæ*, § 14: *Exsurget homo ex semine meo, ut sol justitiæ.* Haud me latet quidem plerosque ex antiquis scriptoribus, ex eo quod Maria cognata esset Elisabeth quæ erat de filiabus Aaron, credidisse Mariam fuisse quoque de genere sacerdotali: adeo ut juxta Matthæi genealogiam, e regibus stirpis Davidicæ ortus fuerit Jesus; e sacerdotibus vero juxta Lucam. Hanc tamen quæstionem solvit ipsemet Apostolus scribens ad Hebræos vii, 14: *Manifestum est, inquit, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.*

(85) *Ὡς ὀπωροφυλάκιον.* Desumpta hæc phrasid e psalm. LXXVIII, 1: *Ἐθεντο Ἰερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον: Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.* Id est Hieronymo *Epist. ad Sun.* interprete: « Palatiis ipsaque urbe velut in tugurium versa. »

(86) *Ἵμῶν.* Desunt usque θέτε αὐτήν. Id.

(87) *Κύριος ἐν φωτὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν.* Introduxit auctor Josephum, deportationi ossium suorum hoc quasi præmium promittentem, quod Deus dux itinervis eorum in luce sit futurus. Cujus assertionis occasionem cepit, uti conjicio, ex Exodi xiii, ubi versu 19 dicitur: *Tulit quoque Moyses ossa Josephi secum, eo quod adjurasset filios Israel, dicens: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum.* Et mox vers. 21 additur: *Dominus autem præcedebat eos ad ostendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux itinervis esset utroque tempore.* Id.

Και ἐπένοιθησεν αὐτὸν πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ πᾶσα ἡ Αἴ-
γυπτος, πένθος μέγα. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις,
ὡς ἰδίους μέλεσι, συνέπασχε, καὶ εὐηργέτει, παντὶ
ἔργῳ, καὶ βουλῇ, καὶ πράγματι παριστάμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Διαθήκη Βενιαμίν, περὶ διαβολίας καθαρᾶς.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Βενιαμίν, ὃν διέθετο τοῖς
υἱοῖς αὐτοῦ, ζήσας ἔτη ρκ' (88). Καὶ φιλήσας αὐτοὺς
εἶπεν· « Ὡς Ἰσαὰκ ἑκατοστῷ ἔτει ἐτέχθη τῷ Ἀβραάμ,
οὕτως καὶ γὼ τῷ Ἰακώβ. Καὶ ἐπειδὴ Ῥαχὴλ τέθνηκε
γεννώσά με, γάλα οὐκ ἔσχον. Βάλλαν οὖν τὴν παιδί-
σκην αὐτῆς ἐθήλασα. Ἡ γὰρ Ῥαχὴλ, μετὰ τὸ τεκεῖν
αὐτὴν τὸν Ἰωσήφ, δώδεκα ἔτη ἐστεῖρευσε· καὶ προ-
ηύξατο Κυρίῳ μετὰ νηστείας δώδεκα ἡμέρας· καὶ
συλλαβοῦσα ἔτεκέ με. Σφόδρα γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν
ἠγάπα τὴν Ῥαχὴλ, καὶ ἤρξατο δύο υἱοὺς ἰδεῖν ἀπ'
αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐκλήθηεν υἱὸς ἡμερῶν, ὃ ἐστὶ Βε-
νιαμίν (89).

Β'. « Ὅτε οὖν εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνεγνώ-
ρισέ με Ἰωσήφ ὁ ἀδελφός μου, λέγει μοι· « Τί εἶπον
τῷ πατρὶ μου, ὅτε ἐπώλησάν με ; » Καὶ εἶπον αὐτῷ,
ὅτι ἐφυρον τὸν χιτῶνά σου αἵματι, καὶ πέμψαντες
εἶπον· « Ἐπίγρωθι, εἰ χιτῶν τοῦ υἱοῦ σου ἐστὶν οὗτος. »
Καὶ λέγει μοι· « Ναί ἀδελφέ. Καὶ γὰρ ὅτε ἔλαβόν με
οἱ Ἰσμαηλίται, εἰς ἐξ αὐτῶν, ἀποδύσας με τὸν χιτῶ-
να, ἔδωκέ μοι περιζῶμα, καὶ φραγελλώσας με, εἶπε
τρέχειν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτὸν κρύψαι τὸ ἱμάτιόν
μου, ὑπήντησεν αὐτῷ λέων, καὶ ἀνέβλεν αὐτόν. Καὶ
οὕτως ὁ μέτοχοι φοβηθέντες διαπωλοῦσι με τοῖς ἑταί-
ροις αὐτῶν. »

Γ'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν
Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φυλάξατε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ,
μιμούμενοι τὸν ἀγαθὸν καὶ ὁσιον ἄνδρα Ἰωσήφ. Καὶ
ἔστω ἡ διάνοια ὑμῶν εἰς τὸ ἀγαθόν, ὡς καὶ ἐγὼ
οἶδατε. Ὁ ἔχων τὴν διάνοιαν ἀγαθὴν, πάντα βλέπει
ὀρθῶς. Φοβεῖσθε Κύριον, καὶ ἀγαπάτε τὸν πλησίον·
καὶ ἔαν τὰ πνεύματα τοῦ Βελιάρ εἰς πᾶσαν πονηρίαν
θλίψεως ἐξαιτήσωνται ὑμᾶς, οὐ μὴ κατακυριεύσῃ
ὑμῶν πᾶσα πονηρία θλίψεως, ὡς οὐδὲ Ἰωσήφ τοῦ
ἀδελφοῦ μου. Πόσοι τῶν ἀνθρώπων ἠθέλησαν ἀνελεῖν
αὐτόν, καὶ ὁ Θεὸς ἐσκέπασεν αὐτόν ; Ὁ γὰρ φοβού-
μενος τὸν Θεόν, καὶ ἀγαπῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὑπὸ
τοῦ ἀερίου πνεύματος τοῦ Βελιάρ οὐ δύναται πληγῆ-
ναι, σκασπαζόμενος ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπὸ
ἐπιβουλῆς ἀνθρώπων, ἢ θηρίων, οὐ δύναται κυριευ-
θῆναι, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης, ἧς
ἔχει πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ γὰρ ἐδεήθηεν (91) τοῦ πα-
τρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ἵνα προσεύξηται περὶ τῶν ἀδελ-

(88) Ρκ'. Cod. Oxon. habet, ρ x e'. GRAB.

(89) Βενιαμίν. Auctor Benjamin interpretatur *filium dierum*, quia a Jacob jam centenario genitus erat ; quæ interpretatio confirmari videtur Genes. xlii, 20, ubi Benjamin vocatur *filius senectutem*. Rejicit tamen eam Hieronymus in *Traditionibus Hebraicis* ad h. l. scribens : « Errant, qui putant Benjamin filium dierum interpretari. Cum enim dextera appelleret Jamim et finiatur in n litteram, dies quidem appellatur et ipsi Jamim, sed in m litteram terminatur. Si jam interpretationem auctoris Testamenti Benjamin defendendam susciperem, responderem Jamim pro Jamim acceptum esse dia-

A omnis Israel, et omnis Ægyptus, planctu magno. Etenim et Ægyptiis, ut propriis membris, compas- sus est, et benefecit, omni opere et consilio et re assistens.

CAPUT XII.

Testamentum Benjamin, de mente munda.

I. Transcriptum verborum Benjamin, quæ dis-
posuit filiis suis, vivens annos centum viginti. Et
osculans eos, dixit : « Sicut Isaac centesimo anno
natus est Abraham, ita et ego Jacob. Quia igitur
Rachel mortua est cum pareret me, lac non habui.
Ballam igitur ancillam ejus suxi. Rachel enim, post-
quam peperit Joseph, duodecim annos sterilis fuit ;
et oravit Dominum cum jejuniis duodecim diebus ;
et concipiens peperit me. Valde enim pater noster
dilexit Rachel, et optavit duos filios videre ex ipsa.
Propter hoc vocatus sum *filius dierum*, quod est
Benjamin.

II. « Quando igitur intravi in Ægyptum, et re-
cognovit me frater meus Joseph, dixit mihi : « Quid
dixerunt patri meo, quando vendiderunt me ? » Et
dicebam ei, quod consperserunt tunicam tuam san-
guine, et mittentes dixerunt : « Cognosce, si tunica
filii tui est ista. » Et dicit mihi : « Etiam frater.
Etenim quando accipiebant me Ismaelitæ, unus ex
eis, exuens me tunicam, dedit mihi perizoma, et
flagellans me dixit, ut currem. Cum vero abiret
ipse, ut absconderet vestimentum meum, occurrit
ei leo, et occidit eum. Et ita participes timentes
vendunt me sociis suis. »

III. « Et vos igitur, filii mei, diligite Dominum
Deum cæli, et custodite mandata ejus, imitantes
bonum et sanctum virum Joseph. Et sit mens vestra
in bonum, ut et me nostis. Qui habet mentem bo-
nam, omnia videt recte. Timete Dominum, et dili-
gite proximum ; et si spiritus Beliar in omnem ma-
litiæ tribulationis sollicitaverint vos, non domina-
bitur vobis omnis malitia tribulationis, sicut nec
Joseph fratri meo. Quam multi homines voluerunt
occidere eum, et Deus protexit eum ? Qui enim
timet Deum, et diligit proximum suum, ab aereo
spiritu Beliar non potest vulnerari, protectus timore
Dei ; et ab insidiis hominum aut bestiarum non
potest subjugari, adjutus Domini dilectione quam
habet erga proximum. Etenim deprecatus sum pa-
trem nostrum, Jacob, ut oraret pro fratribus nostris,
ut non imputaret eis Dominus quod excogitave-
runt malum de ipso. Et ita clamavit Jacob : « O fili

lecto Syriaca, qua Jacobus modo e Syria adveniens bene uti poterat. Sed non est tanti huic rei immo-
rari. lb. — Quod perperam impugnet S. Hier. in-
terpretationem auctoris nostri, patet e textu mere
Hebraico cap. xii, vers. ult. libri Danielis, ubi
expresse legere est, absque variatione codicum :
יִמְיִה וְיָרֵךְ. DRACH.

(90) Ὡς καὶ ἐγὼ. Desunt, usque ad Κύριον. GRAB.

(91) Ἐδεήθηεν. Statuit auctor noster, ut ex hoc
loco patet, mala Josepho a fratribus illata, Jacobo
patri tandem detecta esse, quod et Genes. l, vers.
16, claris verbis asseritur, ac proinde a Ramban
male negatur.

Joseph, vicisti viscera Jacob patris tui. » Et amplexans eum; per duas horas osculabatur eum, dicens : « Adimplebitur in te prophetia coeli de Agno Dei et Salvatore mundi, quod Immaculatus pro iniquis tradetur; et qui sine peccato est pro impiis morietur in sanguine Testamenti, in salutem Israel et gentium, et destruet Beliar et ministrantes ei. »

Θανείται ἐν αἵματι διαθήκης, ἐπὶ σωτηρίᾳ Ἰσραὴλ ὑπηρετούντας αὐτῷ. »

IV. « Videte, filii, boni viri finem; imitami in bona mente misericordiam ipsius, ut et vos coram gloria induamini. Bonus homo non habet te-nebrosus oculum; miseretur enim omnibus, etiamsi sint peccatores, quamvis inierint consilia de ipso mala. Hic benefaciens vincit malum, protectus a bono, justos vero diligit, ut animam suam. Si quis glorificatur, non invidet; si quis ditatur, non zelo movetur; si quis fortis est, hunc laudat; castum credens, laudat; pauperi miseretur; infirmo compatitur; Deum laudat; eum qui habet Dei timorem, protegit; diligenti Deum cooperatur; reprobantem Altissimum, admonens convertit; et habentem gratiam spiritus boni, diligit secundum animam suam.

V. « Si habeatis bonam mentem, filii, et mali homines pacificabuntur vobis; et luxuriosi reverentes vos, convertentur in bonum; et avari non solum recedent a passione, sed quæ superabundant, dabunt afflictis. Si benefaciatis, et immundi spiritus fugient a vobis, et ipsæ bestiae timebunt vos. Ubi enim est honorum operum timor (1) in mente, tenebræ fugient ab eo. Si enim injuria afficiat quis sanctum virum, pœnitet; miseretur enim sanctus injurio, et silet. Et si quis animam justam prodat, et justus orans ad modicum humilietur, postea multo clarior apparet, qualis factus est Joseph frater meus.

VI. « Consilium boni viri non est in manu spiritus erroris Beliar. Angelus enim pacis ducit animam ipsius. Non aspicit cum affectu corruptibilia, neque congregat divitias in desiderium voluptatis; non delectatur voluptate, non contristat proximum, non impletur cibo, non errat in elationibus oculorum; Dominus enim pars est ejus. Bonum consilium non recipit gloriae et dedecoris hominum, et ullum dolum vel mendacium, pugnam vel contu-

(92) Ὅτε. Ὅτι. GRÆV.

(93) Ἰωσήφ. Χρηστόν. Ib.

(94) Καταργήσει. Καταλύσει. Ib.

(95) Εἰς. Deest. Ib.

(96) Σκεπαζόμενος. Σκεπόμενος. Ib.

(97) Ἐάν τις ἀνδρείος, ἐπαινεῖ τὸν σώφρονα πιστεύων, ὑμῶν. Desunt. Ib.

(98) Τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ. Desunt. Ib.

(99) Τὸν ἔχοντα φόβον. Omissa sunt omnia usque ad finem hujus periodi. Ib.

(100) Τὰ. Τίτιν habet cod. Oxon. quæ vox significat pœnam; adeo ut secundum istam lectionem

Α φῶν ἡμῶν, ἵνα μὴ λογίσται αὐτοῖς Κύριος, ὅτι (92) ἐνεθυμῆθῃσαν πονηρὸν περὶ αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἔθα Ἰακώβ· « Ὁ τέκνον Ἰωσήφ (93), ἐνίκησας τὰ σπλάγχνα Ἰακώβ τοῦ πατρός σου. » Καὶ περιλαβὼν αὐτὸν, δύο ὥρας κατεφιλεῖ, λέγων· « Πληρωθήσεται ἐπὶ σοὶ προφητεία οὐρανοῦ περὶ τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ὅτι ἄμωμος ὑπὲρ ἀνόμων παραδοθήσεται, καὶ ἀναμάρτητος ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀποκαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ καταργήσει (94) Βελιάρ καὶ τοὺς

Δ'. « Εἴδετε, τέκνα, τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τὸ τέλος· μιμήσασθε ἐν ἀγαθῇ διανοίᾳ τὴν εὐσπλαγγλίαν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὑμεῖς στεφάνους δόξης φορέσητε. Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος οὐκ ἔχει σκοτεινὸν ὀφθαλμόν· ἐλεεῖ γὰρ πάντας, κἂν ὦσιν ἀμαρτωλοὶ, κἂν βουλεύονται περὶ αὐτοῦ εἰς (95) κακὰ. Οὗτος ἀγαθοποιῶν νικᾷ τὸ κακὸν, σκεπαζόμενος (96) ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ· τοὺς δὲ δικαίους ἀγαπᾷ, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἐάν τις δοξάζηται, οὐ φθονεῖ· ἐάν τις πλουτεῖ, οὐ ζηλοῖ· ἐάν τις ἀνδρείος, ἐπαινεῖ· τὸν σώφρονα πιστεύων, ὑμνεῖ (97)· τὸν πένητα ἐλεεῖ· τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ (98)· τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖ· τὸν ἔχοντα φόβον (99) Θεοῦ, ὑπερασπίζει αὐτοῦ· τῷ ἀπαύντι τὸν Θεὸν συνεργεῖ· τὸν ἀθετοῦνα τὸν Ὑψίστον, νοουετῶν ἐπιστρέφει· καὶ τὸν ἔχοντα χάριν πνεύματος ἀγαθοῦ, ἀγαπᾷ κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ε'. « Ἐάν ἔχητε ἀγαθὴν διάνοιαν, τέκνα, καὶ οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι εἰρηνεύσουσιν ὑμῖν, καὶ οἱ ἄσοφοι αἰδεσθέντες ὑμᾶς, ἐπιστρέψουσιν εἰς ἀγαθόν, καὶ οἱ πλεονέκται οὐ μόνον ἀποστήσονται τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ τὰ (100) τῆς πλεονεξίας δώσουσι τοῖς θλιβομένοις. Ἐάν ἦτε ἀγαθοποιῶντες, καὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θηρία φοβηθήσεται ὑμᾶς. Ὅπου γὰρ ἐνι φόβος (2) ἀγαθῶν ἔργων εἰς διάνοιαν, τὸ σκότος ἀποδιράσκει αὐτοῦ (3). Ἐάν γὰρ ὑβρίση τις ἄνδρα ὀσιοῦ, μετανοεῖ· ἐλεεῖ γὰρ ὀσιος τὸν λοιδορὸν, καὶ σιωπᾷ. Κἂν τις ψυχὴν δικαίαν προδοίῃ, καὶ ὁ δίκαιος προσευχόμενος πρὸς ὀλίγον ταπεινωθῇ, μετ' οὐ πολὺ φαιδρότερος ἀναφαίνεται, οἷος γέγονεν Ἰωσήφ ὁ ἀδελφός μου (4).

Ζ'. « Τὸ διαβούλιον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἔστι ἐν χειρὶ πλάνης πνεύματος Βελιάρ. Ὁ γὰρ ἄγγελος τῆς εἰρήνης ὀδηγεῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οὐχ ὀρᾷ ἐμαθῶς τοῖς φθαρτοῖς (5), οὐδὲ συνάγει πλοῦτον εἰς φιληδονίαν· οὐ τέρπεται ἡδονῇ, οὐ λυπεῖ τὸν πλησίον, οὐκ ἐμπληθεται τροφῆς (6), οὐ πλανᾷται μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν Κύριος γὰρ ἔστι μερὶς αὐτοῦ. Τὸ ἀγαθὸν διαβούλιον οὐκ ἐπιδέχεται δόξης καὶ ἀτιμίας ἀνθρώπων, καὶ πάντα δόλον ἢ ψεῦδος (7), μάχην καὶ λοιδορίαν οὐκ οἶδε·

hic significetur, avaros, ubi pœnituerint, in pœnam, sive ut voce ecclesiastica utar, satisfactionem, pro pristina habendi cupidine eleemosynas erogare. Ib.

(1) Timor. Lumen, juxta Græc. Oxon. Ib.

(2) Φόβος. Φῶς in Oxon. melius. Ib.

(3) Αὐτοῦ. Ἄπ' additum. Ib.

(4) Κἂν τις... ἀδελφός μου. Desunt. Ib.

(5) Τοῖς φθαρτοῖς. Τὰ φθαρτά. Ib.

(6) Τροφῆς. Τρωφῆς. Ib.

(7) Τὸ ἀγαθόν... ἢ ψεῦδος. Desunt. Ib.

Κύριος γὰρ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, καὶ φωτίζει ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ χαίρει πρὸς πάντας ἐν παντὶ καιρῷ. Ἡ ἀγαθὴ διάνοια οὐκ ἔχει δύο γλώσσας, εὐλογίας καὶ κατάρας, ὕβρεως καὶ τιμῆς, λύπης καὶ χαρᾶς, ἡσυχίας καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας (8), πενίας καὶ πλοῦτου· ἀλλὰ μίαν ἔχει περὶ πάντας εὐλικρινῆ καὶ καθαρὰν διάθεσιν. Οὐκ ἔχει ὄρασιν, οὐδὲ ἀκοήν διπλῆν· πᾶν γὰρ, ὃ ποιεῖ, ἢ λαλεῖ, ἢ ὀρᾷ, οἶδεν ὅτι Κύριος ἐπισκέπτεται ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ καθαίρει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, πρὸς τὸ μὴ καταγνωσθῆναι ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· καὶ τοῦ Βελιάρ δὲ πᾶν ἔργον διπλοῦν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει ἀπλότητα (9).

Z. ε Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φεύγετε τὴν κακίαν τοῦ Βελιάρ, ὅτι μάχαιραν δίδωσι τοῖς πειθόμενοις αὐτῇ. Ἡ δὲ μάχαιρα ἑπτὰ κακῶν μήτηρ ἐστὶ. Πρῶτον συλλαμβάνει ἡ διάνοια διὰ τοῦ Βελιάρ. Ἔστι δὲ πρῶτον, φθόνος· δεύτερον, ἀπίστεια· τρίτον, θλιψίς· τέταρτον, αἰχμαλωσία· πέμπτον, ἔνδεια· ἕκτον, ταραχὴ· ἕβδομον, ἐρήμωσις (10). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κάιν ἑπτὰ ἐκδικίας παραδίδεται (11) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ γὰρ ἑκατὸν ἔτη μίαν πληγὴν ἐπήγαγεν αὐτῷ ὁ Κύριος. Διακοσίων ἐτῶν πάσχει, καὶ ἑνακοσιοστῷ ἔτει ἐρημύεται ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ (12) διὰ Ἀθὴλ τὸν δίκαιον ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἑπτακισίοις ἔτεσιν (13) ὁ Κάιν ἐκρίνετο (14), ὃ δὲ Λαμεχ ἐν τοῖς ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ· ὅτι ἕως τοῦ αἰῶνος οἱ ὁμοιοῦμενοι τῷ Κάιν ἐν φθόνῳ εἰς τὴν μισαδελφίαν, τῇ αὐτῇ κολάσει κριθήσονται (15).

H. ε Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀποδράσατε τὴν κακίαν, φθόνον τε καὶ τὴν μισαδελφίαν, καὶ προσκολλησθε τῇ ἀγαθότητι καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὁ ἔχων διάνοιαν καθαρὰν ἐν ἀγάπῃ, οὐχ ὀρᾷ γυναῖκα εἰς πορνείαν· οὐ γὰρ ἔχει μiasmὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἀναπαύεται ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἥλιος οὐ μιάνεται προσέχων ἐπὶ κόπρον καὶ βόρβορον (16), ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφοτέρα φύχει, καὶ ἀπελαύνει τὴν δυσωδίαν· οὕτως καὶ ὁ καθαρὸς νοῦς ἐν τοῖς μiasmῶσι τῆς γῆς συνεχόμενος, μᾶλλον οἰκοδομεῖ αὐτὸς, καὶ (17) οὐ μιάνεται.

Θ. ε Ὑπονοῦ δὲ καὶ πράξεις ἐν ὑμῖν οὐ καλὰς εἶσοθαι, ἀπὸ λόγων Ἐνὼχ τοῦ δικαίου. Πορνεύσατε γὰρ πορνείαν Σοδόμων, καὶ ἀπολείθε ἕως βραχὺ, καὶ ἀνανεώσαθε ἐν γυναιξὶ στρήνους (18), καὶ ἡ βασίλεια Κυρίου οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν· ὅτι εὐθύς αὐτὸς λήψεται αὐτήν. Πλὴν ἐν μερίδι ὑμῶν γενήσεται ὁ

(8) Ἡσυχίας καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας. Desunt. GRAB.

(9) Ἐπισκέπτεται.... ἀπλότητα. Ἐπισκοπεύει, omissis reliquis usque ἀπλότητα. Ib.

(10) Πρῶτον.... ἐρήμωσις. Ὅτε τίχτει πρῶτον φθόνον, δεύτερον ἀπίστειαν, τρίτον θλιψίς, τέταρτον αἰχμαλωσίαν, πέμπτον ἔνδειαν, ἕκτον ταραχὴν, ἕβδομον ἐρήμωσιν. Ib.

(11) Ἐκδικίας παραδίδεται. Ἀδικίας παρεδόθη. Ib.

(12) Ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ. Desunt, et quidem merito. Ib.

(13) Ἐπτακισίοις ἔτεσιν. Ἐπτὰ, omissis ἔτεσιν. Ib.

(14) Κάιν ἐκρίνετο. Cum eis quæ auctor noster dicit, satis conveniunt veterum et recentiorum quo-

A meliam non novit; Dominus enim in eo habitat, et illuminat animam ejus, et gaudet coram omnibus in omni tempore. Bona mens non habet duas linguas, benedictionis et maledictionis, contumeliæ et honoris, tristitiæ et gaudii, quietis et turbationis, simulationis et veritatis, inopiæ et divitiarum; sed unam habet circa omnes sinceram et puram dispositionem. Non habet visum, neque auditum duplicem; in omni enim quod facit, vel loquitur, vel videt, novit quod Deus visitat animam ejus, et purgat animum ejus, ut non reprehendatur a Deo et hominibus; sed omne opus Beliar duplex est, et non habet simplicitatem.

VII. ε Propter hoc, filii mei, fugite malitiam Beliar, quoniam gladium dat obedientibus ei. Gladius B autem septem malorum mater est. Primum concipit mens per Beliar. Est autem primum, invidia; secundum, perditio; tertium, tribulatio; quartum, captivitas; quintum, indigentia; sextum, turbatio; septimum, desolatio, propter hoc et Cain septem vindictis traditur a Deo. Nam secundum centum annos unam plagam induxit ei Dominus. Ducentis annis patitur, et nongentesimo anno desolatur in diluvio propter Abel justum fratrem ejus. In septingentis annis Cain judicabatur, Lamech vero in septuagies septem; quoniam usque in sæculum assimilati Cain in invidia in odium fraternum, eadem punitione judicabuntur.

C VIII. ε Et vos igitur, filii mei, fugite malitiam, invidiamque et odium fraternum, et adhærete bonitati et dilectioni. Qui habet mentem puram in dilectione, non videt mulierem in fornicationem: non enim habet iniquitatem in corde, quoniam requiescit in eo spiritus Dei. Quemadmodum enim sol non inquinatur attingens stercus vel gurgitem, sed magis ambo siccatur et abigit fetorem; ita et pura mens in iniquationibus terræ detenta magis ædificatur, ipsa vero non inquinatur.

IX. ε Intelligo autem et actiones in vobis non bonas fore, a sermonibus Enoch justii. Fornicabimini enim fornicatione Sodomorum, et peribitis usque ad breve (paucos), et renovabitis in mulieribus motus inordinatos, et regnum Domini non erit in vobis; quoniam confestim ille accipiet illud. Verumtamen

rumdam Judæorum sententiæ, de quibus vide Fagium, Cartwrightum, aliosque in Genes. iv, 15. Sed bene Cartwrightus notavit Scripturam loc. cit. aperte loqui de pœna, non ipsi Caino, sed ei qui eum occiderit, infligenda. Grandis quoque est error chronologicus nostri auctoris, diluvium ad annum nongentesimum Caini referentis, dummodo ipsemet ita scripserit; nam voces ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ in Oxoniensi exemplari Græco haud leguntur, ut modo notavi. Ib.

(15) Ὅτι.... κριθήσονται. Desunt. Ib.

(16) Βόρβορον. Βόθρον. Ib.

(17) Οἰκοδομεῖ αὐτὸς, καὶ. Οἰκοδομεῖ, αὐτὸς δέ. Ib.

(18) Καὶ ἀνανεώσαθε ἐν γυναιξὶ στρήνους. Desunt. Ib.

in parte vestra fiet templum Dei, et gloriosum erit in vobis. Quoniam ipse Dominus accipiet regnum, et duodecim tribus illic congregabuntur, et omnes gentes; usquequo Altissimus mittat salutare suum in visitatione Unigeniti. Et ingrediatur in primum templum, et illic Dominus injuria afficietur, et contemnetur, et ligno exaltabitur. Et erit velum templi scissum, et descendet Spiritus Dei super gentes, ut ignis effusus. Et ascendens ex inferno, ascendet a terra in cœlum. Cognovit autem quam fuerit humilis in terra, et quam gloriosus in cœlo.

X. « Quando autem Joseph erat in Ægypto, desiderabam videre speciem ejus, et formam aspectus ejus; et per orationes Jacob patris mei vidi eum, in die vigilans, secundum quod erat omnis species ejus. Cognoscite igitur, filii mei, quod morior. Facite igitur veritatem et justitiam unusquisque cum proximo suo, et judicium in fidei operationem, et legem Domini et mandata ejus custodite. Hæc enim vos pro omni hæreditate doceo. Et vos igitur date hæc filiis vestris in possessionem sempiternam. Hoc enim fecerunt Abraham, Isaac et Jacob. Omnia hæc dederunt nobis hæreditatem, dicentes: « Custodite mandata Dei, usquequo revelet Dominus salutare suum omnibus gentibus. Tunc videbitis Enoch, Noe, et Sem, et Abraham, et Isaac et Jacob resurgentes a dextris in exultatione. Tunc et nos resurgemus, unusquisque in sceptrum nostrum, adorantes Regem cœlorum, qui in terra apparuit in forma humanæ humilitatis. Et quotquot crediderunt ei in terra, congaudebunt ei, quando et omnes resurgent, hi quidem in gloriam, isti vero in ignominiam. Et judicabit Dominus in primis Israel, de ea quæ in ipsum, injustitia, quoniam advenientem Deum in carne liberatorem non crediderunt. Et tunc judicabit omnes gentes, quotquot non crediderunt ei in terra apparenti; et arguet in electis gentium Israel, quemadmodum redarguit Esau in Madianæis, seducantibus ut frater eorum fieret per fornicationem et idololatriam; et abalienati sunt a Deo, excidentibus ab hæreditate filiorum, qui non timent Deum (31). Vos autem si ambuletis in sanctificatione secundum

ναδς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔνδοξος ἔσται ἐν ὑμῖν (19). Ὅτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν (20), καὶ δώδεκα φυλαὶ ἐκεῖ συν αχθήσονται, καὶ πάντα τὰ ἔθνη· ἕως οὗ ὁ Ὑψιστος ἀποστελεῖ (21) τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐν ἐπισκοπῇ Μονογενοῦς (22). Καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν πρῶτον ναδὸν (23), καὶ ἐκεῖ Κύριος ὑβρισθήσεται, καὶ ἐξουθενωθήσεται (24), καὶ ἐπὶ ξύλου ὑψωθήσεται. Καὶ ἔσται τὸ ἄπλωμα τοῦ ναοῦ σχιζόμενον, καὶ καταβήσεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη (25), ὡς πῦρ ἐκχυνόμενον. Καὶ ἀνελθὼν ἐκ τοῦ ἕδου ἔσται ἀναβαίων ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Ἔγνω δὲ, οἷος ἔσται ταπεινὸς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οἷος ἔνδοξος ἐν οὐρανῷ.

Γ. « Ὅτε δὲ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ ἦν, ἐπεθύμουν ἰδεῖν τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ τὴν μορφώσιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ· καὶ δι' εὐχῶν τοῦ πατρὸς Ἰακώβ εἶδον αὐτόν ἐν ἡμέρᾳ γρηγορῶν, καθ' ἃ ἦν πᾶσα ἡ ἰδέα αὐτοῦ Γινώσκετε οὖν, τέκνα μου, ὅτι ἀποθνήσκω. Ποίησατε οὖν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰς πιστοποίησιν (26), καὶ τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φυλάξατε. Ταῦτα γὰρ ὑμεῖς ἀντὶ πάσης κληρονομίας διδάσκω. Καὶ ὑμεῖς οὖν δότε αὐτὰ τοῖς τέκνοις ὑμῶν εἰς κατάσχισιν αἰώνιον. Τοῦτο γὰρ ἐποίησαν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Ταῦτα πάντα ἡμᾶς κατεκληρονόμησαν, εἰπόντες· « Φυλάξατε τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτου ὁ Κύριος ἀποκαλύψει τὸ σωτήριον αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Τότε ὄψεσθε Ἐνὼχ, Νῶε, καὶ Σὴμ, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ ἀνισταμένους ἐκ δεξιῶν ἐν ἀγαλλιάσει. (27) Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστήσόμεθα, ἕκαστος ἐπὶ σκήπτρον ἡμῶν, προσκυνῶντες τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ταπεινώσεως (28). Καὶ ὅσοι ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς, συγχαρήσονται αὐτῷ, ὅτε (29) καὶ πάντες ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Καὶ κρίνει Κύριος ἐν πρώτοις τὸν Ἰσραὴλ, περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀδικίας, ὅτι παραγενόμενον θεὸν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ τότε κρίνει πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ τῆς φανέντι· καὶ ἐλέγξει ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν ἔθνων τὸν Ἰσραὴλ, ὡς περὶ ἡλεγε τὸν Ἡσαῦ ἐν τοῖς Μαθηταῖς, τοῖς ἀπατήσασιν (30) ἀδελφῶν αὐτῶν γενέσθαι διὰ τῆς πορνείας, καὶ τῆς εἰδωλοατρείας· καὶ ἀπηλοτριώθησαν Θεοῦ. Γενόμενοι οὖν, τέκνα, ἐν μερίδι φοβού-

(19) Ὑμῖν. Ὑπὲρ τὸν πρῶτον add. cod. Oxon. GRAB.

(20) Ὅτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν. Desunt. Ib.

(21) Ἀποστελεῖ. Ἀνατέλει. Id.

(22) Μονογενοῦς. Προφήτου add. cod. Oxon. Ib.

(23) Πρῶτον ναδόν. Vox πρῶτος non de tempore, sed loco est explicanda; neque enim auctor templum primum a Salomone conditum hic intelligere potuit, sed ad primam partem templi quæ dicebatur Sanctum, digitum intendisse videtur. Cedam tamen hac expositione, ubi aliam meliorem allatam videro. Ib.

(24) Καὶ ἐξουθενωθήσεται. Desunt in Græco Oxon. Ib.

(25) Καταβήσεται πνεῦμα Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη. Inuit auctor verbo καταβήσεται, fore ut Spiritus sanctus a Synagoga Judæorum auferatur, et detur Ecclesiæ gentium. Ib.

(26) Καὶ κρίμα εἰς πιστοποίησιν. Omissa sunt. Ib.

(27) Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστήσόμεθα.... καὶ πάντες ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ultima verba desumpta sunt ex Dan. xii, 2, quibus hanc in rem citatis quoque in Midras Tilmim super psalm. xciii, v. 2, idem de resurrectione mortuorum per Messiam docetur quod auctor noster dixit. Verba ibi se habent sequentem in modum: « Futurum est ut nasci faciat (Messias) omnes dormientes in pulvere. Dixit R. Nachman: Dormientes in pulvere sunt mortui, sicut dictum est: Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, » etc. Ib.

(28) Ταπεινώσεως. Deest. Ib.

(29) Ὅτε. Τότε ms. Trin. Ib.

(30) Ἀπατήσασιν. Ἀπιστήσασιν habet cod. Oxon.

Ib. (31) Excidentes ab hæreditate filiorum, qui non

μένων τὸν Κύριον· ὁμεις δὲ ἐὰν πορευῆσθε ἐν ἀγια-
σμῷ κατὰ πρόσωπον Κυρίου, πάλιν κατοικήσετε ἐν
ἐπιείδῃ ἐν ἐμοί· καὶ συναχθήσεται πρὸς Κύριον πᾶς
Ἰσραήλ.

IA'. « Καὶ οὐκ ἔτι κληθήσομαι λύκος ἄρπαξ, διὰ τὰς
ἀρπαγὰς ὑμῶν, ἀλλ' ἐργάτης Κυρίου, διαβιδὼν τρο-
φήν τοῖς ἐργαζομένοις τὸ ἀγαθόν. Καὶ ἀναστήσεται
ἐκ τοῦ σπέρματός μου ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀγαπητὸς
Κυρίου, ἀκούων τὴν (32) φωνὴν αὐτοῦ, γνῶσιν (35)
καινὴν φωτίζων πάντα τὰ ἔθνη, φῶς γνώσεως ἐπεμ-
βαίνων (34) ἐν σωτηρίᾳ τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἀρπάξων ὡς
λύκος ἀπ' αὐτῶν· καὶ διδοῦς τῇ συναγωγῇ τῶν ἐθνῶν·
καὶ ἕως συντελείας τῶν αἰώνων ἔσται ἐν ταῖς συν-
αγωγαῖς τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν ὡς
μουσικὸν μέλος ἐν στόματι πάντων· καὶ ἐν βίβλοις
ταῖς ἀγίαις ἔσται ἀναγραφόμενος, καὶ τὸ ἔργον, καὶ
ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ ἔσται ἐκλεκτὸς Θεοῦ ἕως τοῦ αἰῶ-
νος· καὶ δι' αὐτὸν συνέτισέ με Ἰακώβ ὁ πατὴρ μου,
λέγων· « Αὐτὸς ἀναπληρώσει τὰ ὑστερήματα τῆς φυ-
λῆς σου. »

IB'. Καὶ ὡς ἐπλήρωσε τοὺς λόγους αὐτοῦ, εἶπεν·
« Ἐντέλλομαι ὑμῖν, τέχνα μου, ἀνεγέκατε τὰ ὀστέα
μου ἐξ Αἰγύπτου, καὶ θάψατέ με εἰς Χεβρών ἐγγὺς
τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἀπέθανε Βενιαμὴν ῥχε' ἐτῶν,
ἐν γῆρει καλῷ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν ἐν παραθήκῃ (35).
Καὶ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου (36) τῶν υἱῶν
Ἰσραήλ ἐξ Αἰγύπτου, αὐτοὶ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν,
ἀνήγαγον τὰ ὀστέα τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν κρυφῇ, ἐν
τόπῳ λεγομένῳ (37) Χαναάν· καὶ ἔθαψαν αὐτοὺς ἐν
Χεβρών, παρὰ τοὺς πόδας τῶν πατέρων αὐτῶν. Καὶ
αὐτοὶ ἐπέστρεψαν ἐκ γῆς Χαναάν, καὶ ὤκησαν ἐν
Αἰγύπτῳ, ἕως ἡμέρας ἐξόδου αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύ-
πτου.

Τέλος τῶν ἱε' διαθηκῶν τῶν υἱῶν Ἰακώβ.

timent Deum. « Facti non filii in parte timentium
Dominum, » habet uterque codex ms. adeo ut Ro-
bertus pro οὖν, quod in Græco Oxon. habetur, le-
gisse videatur οὐ (ut legitur in ms. cod. Trin.) cun-
ctaque hæc verba ad præcedentem periodum retule-
rit. Sed in Græco codice Oxon. a voce γενόμενοι
nova incipit periodus, eujus primum colon ita La-
tine est reddendum : Estis itaque, filii, in parte ti-
mentium Dominum. GRAB.

(32) Τῆν. Ἐπὶ γῆς add. in ms. Trin. Ib.

(33) Γνώσιν. Καὶ πῶν εὐδοκίαν θελήματος αὐ-
τοῦ, add. cod. Oxon. Ib.

(34) Ἐπεμβαίνων. Λάμπων. Ib.

(35) Παραθήκη. Παρακαταθήκη. Ib.

A faciem Domini, rursus habitabit in spe in me : et
congregabitur omnis Israel ad Dominum.

XI. « Et non amplius vocabor lupus rapax, pro-
pter rapinas vestras, sed operator Domini, tribuens
cibum operantibus bonum. Et suscitabitur ex se-
mine meo in extremis temporibus dilectus Domini,
audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans
omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli
in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et datus Syn-
agogæ gentium ; et usque in consummationem sæ-
culorum erit in synagogis gentium, et in principi-
bus earum sicut musicum melos in ore omnium ; et
in libris sanctis erit inscriptus, et opus, et sermo
ejus ; et erit electus Dei usque in sæculum : et pro-
pter ipsum instruxit me pater meus Jacob, dicens :
« Ipse replebit defectus tribus tuæ. »

XII. Et ut implevit sermones suos, dixit : « Mando
vobis, filii mei, referte ossa mea ex Ægypto, et se-
pelite me in Hebron prope patres meos. » Et mortuus
est Benjamin centum viginti annorum et quinque
in senectute bona ; et posuerunt eum in theca. Et in
nonagesimo primo anno ante exitum filiorum Israel
ex Ægypto, ipsi et fratres eorum reduxerunt ossa
patrum suorum in abscondito, in locum dictum
Chanaan ; et sepeliverunt eos in Hebron, juxta pe-
des patrum suorum. Et ipsi reversi sunt ex terra
Chanaan, et habitaverunt in Ægypto usque ad diem
exitus eorum de terra Ægypti.

(38) Finis Testamentorum XII filiorum Jacob.

(36) Καὶ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου. Ms.
Trin. ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ πρώτῳ. Hæc autem bene cor-
rexit doctissimus Dn. Dodwellus. Ib. — In *Tabulis*
scilicet *chronologicis*, ad mentem auctoris XII *Testa-*
mentorum exaratis, quas consulat lector, si lubet,
apud ipsum Grabium *Spicil.* tom. I, pagg. 366
seqq. Easdem tabulas contractas exhibet Fabricius
Cod. Pseudepigr. Vet. Test. tom. I, pagg. 749 seqq.

(37) Τόπῳ λεγομένῳ. Τῷ πολέμῳ. Ib.

(38) In codice 62 hæc ad finem sunt ascripta :
« Expliciunt Testamenta XII patriarcharum secundum
translationem domini Roberti Grosseteste, Lincoln
episcopi. Ib.

TABULA CHRONOLOGICA

Ad superioris libri illustrationem a viro clarissimo Dodwello adornata.

(GRABE, *Spicileg. SS. Patrum*, edit. 2, Oxoniæ 1714, in-8°, t. I, p. 366.)

Anni Patriarcharum natalitii pro mente auctoris XII Testamentorum designandi sunt, ac proinde inquirentes intelligendi. Quapropter fines annorum semper in numeris sequentibus quaerendi sunt.

Ab an. 75 Abrahami.	JACOB.	Servituti op. LABAN.	RUBENIS.	SIMEONIS.	LEVI.	JUDÆ.	ISSACHAR.	ZABULON.	DAN.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	JOSEPH.	DINÆ.	BENJAMIN.
159	74														
160	75	7													
161	76	8	1												
162	77	9	2												
163	78	10	3												
164	79	11	4	1											
165	80	12	5	2											
166	81	13	6	3	1 ^b										
167	82	14	7	4	2										
168	83	15	8	5	3										
169	84	16	9	6	4	1									
170	85	17	10	7	5	2				1					
171	86	18	11	8	6	3	1 ^c			2					
172	87	19	12	9	7	4	2	1 ^f		3					
173	88	20	13	10	8	5	3	2		4					
174	89		14	11	9	6	4	3		5					
175	90		15	12	10	7	5	4		6					
176	91		16	13	11	8	6	5		7					
177	92		17	14	12	9	7	6		8					
178	93		18	15	13	10	8	7		9					
179	94		19	16	14	11	9	8	10	9					
180	95		20	17	15	12	10	9	11	10	10				
181	96		21	18	16	13	11	10	12	11	11	10			
182	97		22	19	17	14	12	11	13	12	12	11			
183	98		23	20	18 ^a	15	13	12	14	13	13	12	10		
184	99		24	21	19 ⁱ	16	14	13	15	14	14	13	11		
185	100		25	22	20	17	15	14	16	15	15	14	12		
186	101		26	23	21	18	16	15	17	16	16	15	13		11
187	102		27	24	22	19	17	16	18	17	17	16	14		2
188	103		28	25	23	20 ^k	18	17	19	18	18	17	15		3
189	104		29	26	24	21	19	18	20	19	19	18	16		4

^a Cum annum servitutis VII absolvisset Jacobus, tum demum Liam duxit uxorem. Recte ergo filius primogenitus ad annum sequentem refertur, qui erat servitutis VIII.

^b VIII anno Levi ingressi sunt in Canaanem, Levi 12. Atqui hoc cum anno XX servitutis factum esse constet, Levi hoc anno ex mente Auctoris natus est.

^c Hoc anno natus videtur Issachar, minor Juda, et major Zabulone. Notam autem anni nullam exhibet Auctor.

^d Nephtalim major Josepho, Nephtal. 1.

^e Gad, licet pro ordine horum testamentorum sit filius εννατος, et talis in codice Græco Oxoniensi dicatur, ordine tamen Natalium filius Εδδομος fuisse videtur, uti dicitur in Græco Cantabrigiensi, et Latina Roberti versione.

^f Zabulon cum nasceretur (εν τῷ γεννηθῆναι με, inquit) Jacobus auctus est gregibus sorte virgarum Zabul. 1. Unde constat, ex mente auctoris nativi-

tatem Zabulonis uni istorum ascribendam esse annorum, quibus Jacobus Labani propter mercedem ex pecore servivit, non illis, quibus propter filias servitutem obiit.

^g Josephi annus natalis ex mente hujus auctoris incidit in XX annum servitutis, ultimum propter pecora, quem tamen sacrae litteræ ad finem anni XIV servitutis propter filias referunt, cum nondum mercedem e pecore pactus esset, Genes. XXX, 25, 31 seqq.

^h Levi anno XVIII ætatis occidit Sichem, Levi 12. Ex quo loco explicandus et determinandus est laxior numerus § 2, ubi Levi dicit se ωσι Ετων κ fuisse, quando hanc cædem fecit.

ⁱ Levi anno ætatis XIX, Ιερατευσε Levi 12, nempe sacerdos factus et edoctus ritum sacrificiorum ab avo Isaaco, tunc adhuc superstitite.

^j Benjamin natus anno Jacobi C, nempe expleto. Benjam. 1. Proinde anno Jacobi C1 labente.

^k Judæ anno XX. Bellum in Canaanæus. Jud. 7.

Ab an. 75 Abrahami.	JACOBI.	ROBENIS.	SIMEONIS.	LEVI.	JUDÆ.	ISSACHAR.	ZABULON.	DAN.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	JOSEPH.	BENJAMIN.
190	105	30 ^a	27	25	22 ^b	20	19	21	20	20	19	17 ^c	5
191	106	31	28	26	23	21	20	22	21	21	20	18	6
192	107	32	29	27	24	22	21	23	22	22	21	19	7
193	108	33	30	28 ^d	25	23	22	24	23	23	22	20	8
194	109	34	31	29	26	24	23	25	24	24	23	21	9
195	110	35	32	30	27	25	24	26	25	25	24	22	10
196	111	36	33	31	28	26	25	27	26	26	25	23	11
197	112	37	34	32	29	27	26	28	27	27	26	24 ^e	12
198	113	38	35	33	30	28	27	29	28	28	27	25	13
199	114	39	36	34	31	29	28	30	29	29	28	26	14
200	115	40	37	35 ^f	32	30 ^g	29	31	30	30	29	27	15
201	116	41	38	36	33	31	30	32	31	31	30	28 ^h	16
202	117	42	39	37	34	32	31	33	32	32	31	29	17
203	118	43	40	38	35	33	32	34	33	33	32	30 ⁱ	18
204	119	44	41	39	36	34	33	35	34	34	33	31	19
205	120	45	42	40 ^j	37	35	34	36	35	35	34	32	20
206	121	46	43	41	38 ^p	36	35	37	36	36	35	33	21
207	122	47	44	42	39	37	36	38	37	37	36	34	22
208	123	48	45	43	40 ^k	38	37	39	38	38	37	35	23
209	124	49	46	44	41	39	38	40	39	39	38	36	24
210	125	50	47	45	42	40	39 ^l	41	40 ^m	40	39	37	25
211	126	51	48	46	43	41	40	42	41	41	40	38	26
212	127	52	49	47	44	42	41	43	42	42	41	39	27
213	128	53	50	48	45	43	42	44	43	43	42	40	28
214	129	54	51	49 ⁿ	46	44	43	45	44	44	43	41	29
215	130	55	52	50	47	45	44	46	45	45	44	42	30
216	131	56	53	51	48	46	45	47	46	46	45	43	31
217	132	57	54	52	49	47	46	48	47	47	46	44	32
218	133	58	55	53	50	48	47	49	48	48	47	45	33
219	134	59	56	54	51	49	48	50	49	49	48	46	34
220	135	60	57	55	52	50	49	51	50	50	49	47	35
221	136	61	58	56	53	51	50	52	51	51	50	48	36
222	137	62	59	57	54	52	51	53	52	52	51	49	37
223	138	63	60	58	55	53	52	54	53	53	52	50	38
224	139	64	61	59	56	54	53	55	54	54	53	51	39
225	140	65	62	60	57	55	54	56	55	55	54	52	40
226	141	66	63	61	58	56	55	57	56	56	55	53	41
227	142	67	64	62	59	57	56	58	57	57	56	54	42
228	143	68	65	63	60	58	57	59	58	58	57	55	43
229	144	69	66	64 ^p	61	59	58	60	59	59	58	56	44
230	145	70	67	65	62	60	59	61	60	60	59	57	45
231	146	71	68	66	63	61	60	62	61	61	60	58	46
232	147	72	69	67	64	62	61	63	62	62	61	59	47
233		73	70	68	65	63	62	64	63	63	62	60	48
234		74	71	69	66	64	63	65	64	64	63	61	49
235		75	72	70	67	65	64	66	65	65	64	62	50

* Hoc ætatis suæ anno XXX Ruben Ballam poluit. Rub. 1. Morbo per menses VII multatus, pœnitentiam egit per annos VII, ibid. Tum Jacob apud Isaacum patrem fuit, Rub. 3. Supererat Isaacus ad annum Jacobi CXX. Gen. XXV, 26, XXXV, 28.

^b Judæ 22, incipiunt induciæ cum Esavo anno-rum XVIII. Jud. 9.

^c Josephus hoc anno venditus, a cujus fine incipiunt forte anni VII, quibus Potiphari servivit, Joseph. 3.

^d Levi annos natus XXVIII, uxorem duxit Melcham. Lev. 11, 12, primus ejus filius Gerson dictus, ibid.

^e Expletis annis VII Josephus in carcerem conjicitur.

^f Levi ann. XXXV natus filius secundus Caath. Lev. 11.

^g Issachar anno XXX duxit uxorem. Issach. 3.

^h Hoc an. socios habuit captivitatis Joseph pincernam Pharaonis et pistorem.

ⁱ Post duos annos in gratiam Pharaonis receptus Josephus anno ætatis XXX. Gen. XLI, 1, 46.

^j Levi anno XL natus filius tertius Merari. Lev. 11.

^k Judæ XL. Bellum cum Esavo, quo cecidit Esavus

τοῦ Jacobi, Jud. 9. Jacobi τοῦ mentio sit Gen. XLVIII, 22. Sed in Amoritas, non Idumæos. Judæ nondum in Ægypto, ib. Imo sequitur annus unus quo vixerit cum Thamar Annan. Tum anni duo viduitatis, antea quam rem cum ea haberet Judas, cap. 11, 12.

^l Zabulon an. 58, vel 59 piscari cepit, V annis ante quam descenderunt in Ægyptum Zab. 6.

^m Nephthalimi somnia, anno ejus XL, quæ eum adhuc in Palæstina fuisse supponunt, nondum in Ægypto. Nephth. 5. Πάλιν μετὰ μήνας ἑπτά. Nephth. 6. Post venditionem Josephi, et tamen antea quam descenderent in Ægyptum. Nephth. 7.

ⁿ Descendit Levi in Ægyptum anno æt. XL. Levi 12. Sed deest numerus supra XL. Juda enim Levi junior annum tunc agebat XLVI. Jud. 12. Levi ergo an. absolverat XLIX, qui in annum Jacobi incurrebat CXXX, quo descenderunt in Ægyptum. Gen. XLVII, 9.

^o Judæ XLVI, descensio in Ægyptum. Inde per annos LXXIII, vixit in Ægypto. Jud. 12.

^p Levi anno LXIV nata Jochabed. Et quidem in Ægypto. Lev. 11. Eodem die natus maritus ejus Anram, Lev. 12.

Ab an. 75 Abrahami.	RUBENIS.	SIMEONIS.	LEVI.	JUDÆ.	ISSACHAR.	ZABULON.	DAN.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	JOSEPH.	BENJAMIN.
236	76	73	71	68	66	65	67	66	66	65	63	51
237	77	74	72	69	67	66	68	67	67	66	64	52
238	78	75	73	70	68	67	69	68	68	67	65	53
239	79	76	74	71	69	68	70	69	69	68	66	54
240	80	77	75	72	70	69	71	70	70	69	67	55
241	81	78	76	73	71	70	72	71	71	70	68	56
242	82	79	77	74	72	71	73	72	72	71	69	57
243	83	80	78	75	73	72	74	73	73	72	70	58
244	84	81	79	76	74	73	75	74	74	73	71	59
245	85	82	80	77	75	74	76	75	75	74	72	60
246	86	83	81	78	76	75	77	76	76	75	73	61
247	87	84	82	79	77	76	78	77	77	76	74	62
248	88	85	83	80	78	77	79	78	78	77	75	63
249	89	86	84	81	79	78	80	79	79	78	76	64
250	90	87	85	82	80	79	81	80	80	79	77	65
251	91	88	86	83	81	80	82	81	81	80	78	66
252	92	89	87	84	82	81	83	82	82	81	79	67
253	93	90	88	85	83	82	84	83	83	82	80	68
254	94	91	89	86	84	83	85	84	84	83	81	69
255	95	92	90	87	85	84	86	85	85	84	82	70
256	96	93	91	88	86	85	87	86	86	85	83	71
257	97	94	92	89	87	86	88	87	87	86	84	72
258	98	95	93	90	88	87	89	88	88	87	85	73
259	99	96	94 ^a	91	89	88	90	89	89	88	86	74
260	100	97	95	92	90	89	91	90	90	89	87	75
261	101	98	96	93	91	90	92	91	91	90	88	76
262	102	99	97	94	92	91	93	92	92	91	89	77
263	103	100	98	95	93	92	94	93	93	92	90	78
264	104	101	99	96	94	93	95	94	94	93	91	79
265	105	102	100	97	95	94	96	95	95	94	92	80
266	106	103	101	98	96	95	97	96	96	95	93	81
267	107	104	102	99	97	96	98	97	97	96	94	82
268	108	105	103	100	98	97	99	98	98	97	95	83
269	109	106	104	101	99	98	100	99	99	98	96	84
270	110	107	105	102	100	99	101	100	100	99	97	85
271	111	108	106	103	101	100	102	101	101	100	98	86
272	112	109	107	104	102	101	103	102	102	101	99	87
273	113	110	108	105	103	102	104	103	103	102	100	88
274	114	111	109	106	104	103	105	104	104	103	101	89
275	115	112	110	107	105	104	106	105	105	104	102	90
276	116	113	111	108	106	105	107	106	106	105	103	91
277	117	114	112	109	107	106	108	107	107	106	104	92
278	118	115	113	110	108	107	109	108	108	107	105	93
279	119	116	114	111	109	108	110	109	109	108	106	94
280	120	117	115	112	110	109	111	110	110	109	107	95
281	121	118	116	113	111	110	112	111	111	110	108	96
282	122	119	117	114	112	111	113	112	112	111	109	97
283	123	120 ^b	118	115	113	112	114	113	113	112	110 ^c	98
284	124	119	117	114	112	111	115	114	114	113		99
285	125 ^d	120	118	115	113	112	116	115	115	114		100
286		121	118	116	114	113	117	116	116	115		101
287		122	119 ^e	117	115	114	118	117	117	116		102
288		123		118	116	115	119	118	118	117		103
289		124		119	117	116	120	119	119	118		104
290		125		120	118	117	121	120	120	119		105
291		126		121	119	118	122	121	121	120		106
292		127		122 ^f	120	119	123	122	122	121		107
293		128			121	120	124	123	123	122		108
294		129			122	121	125 ^g	124	124	123		109

^a Levi anno XCIV, nupsit Jochabed Amramo. Lev. 12.

^b Simeon mortuus ann. vit. CXX, eodem quo mortuus est Joseph. Sim. 4, 8. Josephi ossa custodiebant Ægyptii, quo minus deportarentur in Hebron, cum sepeliretur Simeon. Sim. 4. Hinc etiam constat, eodem anno utrumque mortuum esse, pro liujus auctoris rationibus.

^c Anno Levi CXVIII mortuus Josephus. Lev. 12.

^d Ruben mortuus anno vitæ CXXV, post duos annos a morte Josephi. Rub. 4.

^e Zabulon mortuus an. CXIV Lat.; in Græco ἐκατοστῷ τεσσαρακοστῷ καὶ δεκάτῳ. Inepte, pro ἐκατοστῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ. Vicissim rectius in Græco 2 annis post mortem Josephi, quam in Latino 32. Zab. 1.

^f Judas mortuus anno CXIX. Jud. 12, 26. Post Rubenem. Rub. 1.

^g Issachar mortuus anno ætatis CXXII. Issach. 7.

^h Dan mortuus anno ætatis CXXV. Dan 1. Μετὰ ταῦτα ἀνήνεγκαν τὰ ὄστιά αὐτοῦ.

Ab an. 75 Abrahami.	LEVI.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	BENJAMIN.	Ab an. 75 Abrahami.	Ab an. 75 Abrahami.
295	130	125	125 ^a	124	110	311	327
296	131	126		125	111	312	328
297	132	127		126 ^b	112	313	329
298	133	128			113	314	330
299	134	129			114	315	331
300	135	130 ^c			115	316	332
301	136				116	317	333
302	137 ^d				117	318	334
303					118	319	335
304					119	320	336
305					120	321	337
306					121	322	338
307					122	323	339
308					123	324	340 ^t
309					124	325	
310					125 ^e	326	

Situm patriarcharum plerorumque ex anno emortuali Josephi elicuimus. Josephi autem natalem didicimus e natali Benjamin, et quo pacto fuerit cum Jacobi ætate, promissionisque a Deo Abrahamo factæ ærâ committendus. Hæc invicem collata docent quem situm patriarchæ illi teneant in annis 430 a promissione illa numerandis. Si minus vere, at saltem pro hujus auctoris hypothésibus. Desunt autem, fautor, in aliis patriarchis notæ temporum accuratæ, et in harum defectu ratiociniis indulgendum est, quæ tamen e propriis ejusdem rationibus arcessenda sunt. Sic fuerit necessario Issacharis natalis ad annum aliquem medium inter Judæ Zabulonisque natales referendus. Est autem obscurissimum, quid senserit noster de filii ancillarum. Sic autem sunt collocandi, ut juniores fuerint Juda, et Josephum tamen omnes ætate superarint. Nam post natum Judam Rachel ancillam marito dedit, suo tamen ipsi nomine parituram; cum scilicet Lia parere desiisset. Genes. XXIX, 35. Innuat profecto Liam uno saltem anno partum intermisisse. Itaque illo ipso anno, quem intermisit Lia, primum filium Rachel e Balla suscepit, nempe Danem, et sequenti secundum Nephthalimum. Sic duos habuerit Rachel filios eo spatio quo unicum pepererit Lia Issacharem. Inde gloriatur victam a se in puerperii lucta illa sororem. Mox tamen sororis exemplum æmulata Lia, ipsa quoque Zelfham ancillam marito collocavit; adeo ut ille primus Zelfphæ filius Gadus in eundem cum Nephthalimo annum concurrerit, sic tamen, ut fuerit Nephthalimo paulo junior. Referentur ad sequentes annos Aser et Dina, quos Josepho majores fuisse docet textus Geneseos. Nec ullus supererit hiatus inter Judam et Josephum. Sic annum egerit Dina, cum raperetur, XIII, cum Levi frater ageret, pro nostri Auctoris mente, XX. Uno nimirum anno major ætate nubili, pro more Romanorum. Sic incidet mors Gadi in annum Promissionis CCXCV. Annum scilicet ante reliquiarum translationem XLV. Credit enim Auctor, post mortem Josephi, reliquias Josephi, ne transferrentur in Hebronem, ab Ægyptiis fuisse custoditas, propter quoddam, quod comminiscitur, Oraculum: nec inde licuisse Patriarchas alios, qui post illum obierunt, in Hebrone sepelire. Sic legitimus in Testamento Simeonis, c. 8. Patriarchas ergo illi superstites thecis reconditos fuisse ait, donec otium esset ab Ægyptiis, quo illos liceret in Hebronem deportare. Sic in Testamento Rubeni, cap. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, usque quo referentes eum ex Ægypto, sepelierunt in Hebron in spelunca duplici, ubi patres ejus dormierunt.* Et in Simeone, cap. 8: *Et posuerunt eum in thecam lignorum, quæ non putrescunt, ut redirent ossa ejus in Hebron.* In Levi c. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, et postea sepelierunt eum in Hebron,* etc. Videmus hic unam eandemque operam fuisse in plurium Patriarcharum funeribus procurandis. Itaque hinc intelligenda sunt aliorum Testamentorum loca, in quibus idem innuitur, sed obscurius. Tempus docemur in Testamento Benjamin, quo Patriarchas omnes, excepto Josepho, in Hebronem transtulerint Israelitæ: nempe annum fuisse ante exitum filiorum Israel ex Ægypto nonagesimum. Sic enim Codex uterque Græcus. Male ergo codices Latini, qui unum præterea addunt annum. Est enim sane verisimillimum, Robertum Lincolnensem non alio usum esse codice ad versionem suam concinnandam, quam antabrigiensi, vel qui ei admodum similis fuerit. Sed vicissim e Latinis corrigenda Græca: Καὶ ἐν τῷ 4 ἐστὶ τῆς ἐξόδου. Legendum πρὸ τῆς ἐξόδου. Annus ille ante Exodum nonagesimus, idem erat a Promissione Abrahamo facta et quadragesimus. Tum ergo translata fuerint, si huic Auctori fides, Patriarcha-

^a Gad mortuus anno æt. CXXV. Gad. 1. At juxta codd. Lat. CXXVII; vixit autem certe, pro nostri auctoris rationibus, post Josephum. Monet enim ille mortuus de Zelfphæ matre, prope Ballam et Rachel sepelienda, Zelfphæ, ut videtur, filios, tam Gadum quam Aserum. Imo etiam post Rubenem vixit. Utrumque enim alloquitur moribundus. Rub. 1.

^b Mortuus Aser anno vit. CXXVI Gr. As. 1. Nec enim fidendum exemplari Roberti Lincoln, qua discrepat a cod. Cantabrig. Certe post Josephum et Rubenem vixit, ut ex supra dictis patet.

^c Nephthalim mortuus anno CXXX Græc. Oxon. CXXXII. Ms. Trin. Neph. 1.

^d Levi mortuus anno vitæ CXXXVII. Lev. 19. Exod. VI, 16. Adhuc posteri ejus tertiæ duntaxat generationis erant, Lev. 12, Nondum ergo nati li-

beri e conjugio Amrami cum Jochabed, pro hujus auctoris hypothésibus. Ne quidem nata Miriam, quæ, cum nasceretur Moses, erat adolescentula.

^e Benjamin mortuus anno vitæ CXXV. Benj. 1, 12. Gr. Oxon. Deest in Latinis codicibus numerus postremus loco tantummodo priori.

^f Anno promissionis 340 Patriarcharum reliquias in Hebronem transtulerunt Israelitæ, præterquam Josephi: Pro hujus nimirum auctoris rationibus. Moses natus est anno Promissionis 350. Nam annum egit 80 anno promissionis 430, quo discessit ex Ægypto. Sic fuerit Amramus annorum 121 cum nasceretur Moses, pro hujus auctoris rationibus. Alia omnia de Amramo Demetrius, et profecto verisimiliora.

rum reliquæ. Reversos enim e Canaam Israelitas habitasse tradit in Ægypto usque ad diem exitus eorum. Ita Testamentum ejusdem Benjaminii. Tum bello aliquo occupatis Ægyptiis, occasionem captasse refert Israelitas. Patriarchas suos ad Hebronem transferendi, opera tamen, ut vel ita Ægyptios laterent, clancularia. Ita Test. Simeonis loc. cit.: *Et reduxerunt ea clam in bello Ægyptiorum.* Hunc annum cum anno a morte Gadi V committit illius Testamentum. Sic enim habet: *Καὶ μετὰ πάντες ἔτη ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Χεβρών.* Ita sentire ne quidem potuit Auctor. Sic enim natus fuisset post venditum Josephum, quem tamen noster facit Josepho infensissimum. Facile inde constat, deesse numerum majorem. Rescribendum ergo, *Μετὰ τεσσαράκοντα πάντες*, vel, *μετὰ μ' πάντες*. Ita procedunt omnia, pro nostris calculis, rectissime. Obierit enim Dan anno Promissionis 225, qui erat annus ante reliquiarum deportationem XLV. Inde situs ille, quem Gado assignavimus, mirifice confirmatur. Ita ergo sensit noster Auctor, si quid senserit sibi consentaneum. Non tamen proinde pro vero mox habendum est, quod verum ipse crediderit. Id potius colligerem, Chronologiam illam de his temporibus omnem, quæ sacro Textu non nititur, vel e ratiociniis hominum, vel fide mala oriundam esse. Noster certe alia omnia sentit a Demetrio apud Eusebium lib. ix *De præparat. evangel.* c. 21. Quod sane fieri vix potuit, si fuerint utrivis cœva, quæ nescimus, præter sacras litteras, monumenta. Hoc itaque operam dedimus, ut Auctori, qualescunque fuerint, suæ saltem constarent rationes; non autem, ut pro illis fide nostra juberemus. Erit autem ne quidem hoc inutile, ut intelligantur veteres, nostro tamen juniores, si qui forte venerandis Patriarcharum nominibus hallucinati illum secuti fuerint, etiam errantem. Est autem admodum receptus apud nuperos Chronologos error, errorumque aliorum fons, quod ne quidem in veteribus satis accurate distinguant Historica de rebus sibi exploratis Testimonia ab eorundem veterum conjecturis atque ratiociniis. Hæc enim si internoscerentur, non quælibet effata pro Historicis haberent Testimoniis.

ANONYMI

VIRI APOSTOLICI

EPISTOLA AD DIOGNETUM

DISSERTATIO PROŒMIALIS

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, Proleg., LXVIII.)

I. *De Anonymi viri apostolici Epistola ad Diognetum, A* cuius editiones enuntiantur. Minus recte Justino *M. ascripta censetur. Idque variis argumentis evincitur, e scriptoris charactere, temporum notatione ac styli discrimine sumptis.*

Dum Epistolæ Ignatianæ prelo committerentur, mentem subiit cogitatio de insigni Epistolæ ad Diognetum auctore, qui sæculo i floruisse comperitur. Verum cum ab Ignatii societate neque Polycarpus neque Papias essent omnino disjungendi, Anonymo demum viro illi apostolico locum dare saltem post sanctum Hierapolitanum episcopum, opportunum duximus.

Præstantissimam itaque hanc Epistolam primus Græce in lucem extulit, Latine vertit notisque illustravit Henricus Stephanus anno 1592, quæ deinceps S. Justini M. operibus addita, prodiit in editionibus Heidelbergensi 1593, Parisiensibus 1615 et 1636, Coloniensi seu Witbergensi 1686, atque in nupera Parisiensi 1742, omnium sane luculentissima, opera et studio V. C. Prudentii Marani con-

cinnata; cujus tandem exemplar quinque post annos, sed minus emendate, Veneta expressit: qua proinde posthabita, nostram ad præcedentis normam exegimus; eaque insuper suis locis restitimus, quæ sive addenda sive emendanda monuerat doctissimus editor.

Quamvis autem eandem Epistolam complures haud incelebres scriptores, sæculo in primis superiore, S. Justino absque ulla hæsitatione adjudicarent; non defuere tamen alii, neque pauci, cum ingenio tum doctrina præstantes viri, qui ejus auctorem Justino multo antiquiorem esse existimarent. Hos inter primas tenet Tillemontius (1); quem deinde secuti sunt Nourrius (2), Baraterius (3) et nuper demum Orsius (4), vir et litteris et dignitate conspicuus.

Neque sane levia esse videntur, quæ ad hanc sententiam astruendam in medium proferuntur argumenta, e scribentis potissimum charactere, ac temporum stylique discrimine elicita.

(1) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. II, pag. 493, not. 1, sur la persécution de Néron.

(2) Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 445 seqq.

(3) Barat. *Disquis. chron.*, cap. 6, § 4, pag. 76 seq.

(4) Orsi, *Istor. eccl.* lib. II, § 26, tom. I, pag. 378-382.

Et primum quidem satis aperte prodit auctor (5), apostolorum disciplinæ sese addixisse, eorumque existisse auditorem. Ἀποστόλων γενόμενος μαθητής, γίνομαι διδάσκαλος ἐθνῶν. « Cum fuerim apostolorum discipulus, fio gentium doctor. » Quod sane non nisi admodum improprie de Justino quis dixerit.

Deinde Christianam religionem recens exortam sæpius inculcat noster Anonymus. Alloquens enim Diognetum sub initium Epistolæ (6) : « Video te, inquit, acerrimo studio teneri discendi, quis sit divinus Christianorum cultus, et ear novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cæperit, et non prius... » Τί δὴ ποτε καινὸν τοῦτο γένος ἢ ἐπιτήδευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον. Et mox in eandem sententiam (7) : « Postquam factus fueris, velut ab initio, novus homo, utpote sermonis novi, sicut et ipse confessus es, auditor futurus... » λόγου καινοῦ ἀχροατῆς ἐσόμωτος. Nonnullisque interjectis, clarior adhuc idem confirmat his verbis (8) : « Cum superiori tempore Deum non convicisset, non posse vitam consequi naturam nostram, nunc autem Salvatorem ostendisset, qui servare posset ea etiam quæ servari non poterant, etc. » Νῦν τὸν Σωτῆρα δεξάς, δυνατὸν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα, κ. τ. λ. Et paulo post (9) : « Hic qui semper, hodie Filius habitus, per quem Ecclesia ditatur. » Οὗτος ὁ δει, σήμερον Υἱὸς λογισθεῖς δι' οὐ πλουτίζεται ἡ Ἐκκλησία. Quæ quidem omnia rite perpensa, ætati Justini quadrare vix ac ne vix quidem putaverim.

Quid quod, templo Hierosolymitano adhuc stante, hanc ab se scriptam Epistolam auctor haud obscure declarat? De Judæis namque verba faciens, eosque cum ethnicis conferens et Christianis, hæc habet (10) : « Judæi... qui per sanguinem et nidorem et holocausta, facere se Deo sacrificia putant, nihil mihi differre videntur ab illis, qui sensu carentia eodem honore studiose prosequuntur. » Subditque statim : « At eorum circa cibos meticulousam cautionem et superstitionem circa Sabbata, et jactantiam de circumcissione, et quæ de jejuniis ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere non arbitror. » Mox vero : « Communi igitur (gentium) vanitate et impostura, et Judæorum curiositate atque jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde didicisse arbitror. » Ἰουδαῖοι... ἀπέχονται... ἀξιοῦσι... τὴν θρησκείαν προσάγουσι τῷ θεῷ ταύτην... διαμαρτύνουσιν... δοκοῦσι. Viden hic omnia ita efferri, ut eo tempore quo scribebat Anonymus, cultus Judaicus adhuc viguisse oportuerit? Loquitur enim haud secus ac Clemens Romanus in Epistola I Corinthiis inscri-

pta (11) ; ut proinde argumentum illud quod ex eo Clementino loco ad temporis notationem definiendam superius erimus (12), idem quoque, ad nostri Anonymi ætatem quod attinet, urgendum videatur : adeoque ipsius Epistola ut maxime Christi anno 69, illiganda, aut ocus etiam fortasse, quod magis placet, ut ex mox dicendis compertum fiet.

Aliud insuper, et meo quidem animo, haud leve indicium suppetit ex eadem Epistola, nemini quod sciam hactenus animadversum, quo conjectura proposita de ipsius auctore viro apostolico magis magisque astruitur. Belli nimirum quod tunc temporis Judæi simul et Græci adversus Christianos gerebant, meminit noster Anonymus hisce verbis (13) : Ἰπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρᾶς εἰπαῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. « Adversus eos (Christianos) tanquam alienigenas Judæi bellum gerunt, et Græci eos persequantur : et osoros eorum causam inimicitiarum dicere nequeunt. » Paucisque interpositis (14) : (Οὐχ ὄραξ) παραβαλλομένους θηρίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κύριον, καὶ μὴ νικωμένους; Οὐχ ὄραξ, ὅση πλείονες κολάζοντες, τοσοῦτον πλεονάζοντας ἄλλους; « Non vides objectos feris; ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures qui supplicis afficiunt, eo majorem aliorum esse numerum? » Quibus in verbis duo potissimum notanda putaverim. Et primum quidem loquitur auctor de Christianis exjudæis, sive de iis qui postquam exiissent ad Jesum extra castra, improperium ejus portabant, ut phrasi utar Paulina¹ : testatur namque, adversus eos tanquam alienigenas a Judæis bellum geri. Scilicet, inquit, qui exagitantur Christiani, Hebræi sunt, Israelitæ sunt, semen Abraham sunt², eodemque sanguine sati quo et eorum persecutores Judæi; qui tamen eos insectantur ac bello lacessunt, perinde ac si alienigenæ, ἀλλόφυλοι, essent. Et hoc sane sensu illam auctoris nostri sententiam esse accipiendam, nemo, ut equidem opinor, inficias ierit. Hic jam quæro, quid aliud iis verbis innuisse putandus noster Anonymus, præterquam turbas illas ac seditiones quas ab Ecclesiæ incunabulis adversus fideles ex circumcissione ciebant incessanter Judæi quemadmodum tum ex Actis apostolorum passim³, tum ex Apocalypsi⁴ plane constat; quas item deinceps nonnumquam excitasse perhibentur, ut ex Ecclesiæ Smyrnenas epistola in primis liquet (15)? Harum igitur Judaicarum persecutionum αὐτόπτης scriptor ipsemet apostolicus, ea litteris consignavit quæ modo retulimus; quæque proinde haud equidem intelliga qua ratione Justini temporibus aptari possint.

¹ Hebr. XIII, 13. ² I Cor XI, 22. ³ Act. XIII, 50; XIV, 2; XVIII, 12; XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV. ⁴ Apoc. II, 9; III, 9.

(5) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 11.

(6) *Ibid.*, cap. 1.

(7) *Ibid.*, cap. 2.

(8) *Ibid.*, cap. 9.

(9) *Ibid.*, cap. 11.

(10) *Ibid.*, capp. 3 et 4.

(11) Clem. *Epist. I ad Cor.*, cap. XI.

(12) *Prolegom.*, cap. 1, § 9.

(13) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 5.

(14) *Ibid.*, cap. 7.

(15) Eccl. Smyrn. *Epist. de S. Polycarp. marty.*, cap. 12, 13, 17.

Alterum vero duobus in locis allatis notatu dignum illud occurrit, quod eodem tempore quo Judæi, Græci quoque adversus Christianos pugnabant; quos et *feris objectis* asserit Epistolæ auctor, et *eo majorem illorum esse numerum* pronuntiat, *quo plures qui eos suppliciis afficiunt*. Ecquis porro persecutionem Neronianam his characteribus apprime designatam non videat? Primum siquidem eandem persecutionem respiciens Hermas, scriptor alter apostolicus eademque tempestate florens qua scripsisse censetur noster Anonymus, ut superius ostendimus (16), eorum meminit (17) *qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus feras bestias, flagella, carceres, cruces*. Deinde ex Tacito erudimur (18), religionem Christianam sub eodem Nerone quo magis vexatam, et majora in dies incrementa cepisse. *Repressa, inquit, in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modo per Judæam originem hujus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocitas aut pudenda confluunt celebranturque*: ut proinde locutus esse de illa ipsa persecutione jure ac merito existimetur Epistolæ auctor.

His demum accedit ejusdem Epistolæ stylus, multo floridior eo et elegantior, quo S. martyr in suis quotquot circumferuntur sinceris operibus usus comperitur. De stylo siquidem Justinus summus criticus Photius ita censuit (19): *Ῥητορικὰς τέχνας οὐκ ἔσχε σπουδὴν ἐπιχωρῶσαι τὸ Ἐμφυτον αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας κάλλος. Ἀπὸ καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἄλλως ἢ νῦν δυνατοί, καὶ τὴ ἐπιστημονικὸν διασώζοντες, τῶν ἐκείθεν οὐκ εἰσὶν ἀποστάζοντες ἡδυσμάτων, οὐδὲ τῷ ἐπαγωγῷ καὶ θελκτικῷ τοῦς πολλοὺς τῶν ἀκροατῶν ἐφελεόμενοι*. « Rethorico artificio, inquit, nativam philosophiæ suæ pulchritudinem colorare nihil pensi habuit. Quamobrem etiam ejus oratio, pollens alioqui ac valida, scientificumque servans stylum, rhetorica illa condimenta non spirat, nec illecebris et blandimentis vulgus auditorum attrahit. » Quod sane iudicium si quis conferre velit cum illa præstanti elocutione qua utitur auctor Epistolæ, quamvis fortasse reliqua deessent argumenta, illam tamen Justino abjudicandam vel invitum fateatur oportet. Et hac quidem difficultate adeo permotus fuit doctus editor Benedictinus, ut inter certissima S. martyris opera eandem epistolam eo loco haud collocarit, quem alioquin ipsi assignasset, nisi dubitatio pectore infixam viro clarissimo hæsisset (20).

« Neque vero, ut optime Nourrius (21), inde continuo quis arguat, stylum tanto studio elaboratum, ab summa orationis apostolicæ simplicitate magis abhorrere, quam ut alicui eorum discipulo possit

(16) *Prolegom.* cap. 2, § 4.

(17) *Herm. Past.*, lib. 1, vis. 3, capp. 1 et 3.

(18) *Tacit. Annal.* lib. xv, cap. 44.

(19) *Phot. Bibl.*, cod. 425.

(20) *Maran. Præfat.*, part. III, cap. 3, § 5, pag. 75.

(21) *Nourr. Appar. ad bibl. P.P.*, tom. 1, pag. 446.

A attribui. Enimvero post divinos scriptores, a quibus sancto afflante Spiritu edita sunt sacra Scripturarum volumina, ingenio quisque indulsit suo, atque lucubrationes suas stylo alii elegantiori, alii simplici exararunt. Fatendum tamen est, eos sæpius simplicitati studuisse; nec auctor noster absque gravi aliqua causa, fortassis ut veritatem Diogneto facilius persuaderet, his eloquentiæ artificii atque ornamentis usus fuerit. » Hactenus vir eruditus. Qua de re pleraque habes, solertissimo Fabricio scite observata (22).

II. Nonnullis objectionibus occurritur.

Quæ autem huc usque animadvertimus, si cui æquo animo expendere libeat, vix dubito quin eorum sententiam amplectatur, qui hujus epistolæ auctorem Justino M. multo vetustiore esse definiunt. Nonnullis quidem viris criticis ex iis locis unum vel alterum aliter accipere placet, quo Justino epistolam asserant; sed vim inferre verbis videntur, ut ea sensum illum effundant quem intendunt; cum contra æquabilibus fluant omnia, ubi ad ea referantur tempora quæ ex ipso contextu extudimus. Neque demum quis jure sibi persuadeat Justinum M. aut alium quemvis ipso recentiore, eam loquendi rationem in tota illa epistola usurpare voluisse, quæ ultimam antiquitatem sapiat, ut viris eruditus recte notatum (23).

At enim auctor, tacito nomine Pauli, antonomastice Apostoli titulo ipsum designat, quo non nisi post priora Ecclesiæ sæcula insignitus fuisse comperitur. *Quam facultatem*, (24) inquit, *cum perspexisset Apostolus, ὁ Ἀπόστολος.... dicit: Cognitio inflat, dilectio autem ædificat*. Atqui ad hanc difficultatem tollendam non eo sane utar effugio, quo extremam Epistolæ partem, ab his verbis *οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς* ad finem usque, ab alio fortasse assutam cum Stephano et Sylburgio (25) suspicer. Leve namque admodum illud est quod prætexunt, « Epistolæ auctori rem non fuisse cum Christiano, qui εἰς τοιαῦτα τῶν λόγων βάρη penetrare posset; sed cum Diogneto, Christianæ doctrinæ adhuc rudi. » Siquidem viro illi Christianæ religionis cognoscendæ cupidissimo, pleraque iis affinia quæ sub Epistolæ finem occurrunt, in superioribus proponit auctor: cujusmodi sunt ea, quod Deus non rem creatam miserit, sed proprium Filium; quod sero missus fuerit Filius, quo cognoscerent homines ex peccatis suis se vita indignos esse; quod in alio quam in Christo justificari homo non poterat, etc., ut proinde hujusmodi mysteria edoctus Diognetus, illis quoque ipsum imbuere haud incongruum erat, quæ subdititia gratis existimantur.

His itaque missis, illud potius cum viro docto di-

(22) *Fabr. Salut. lux Evang.* cap. 9, § 10, pag. 192.

(23) *Barat. Disquis. chron.* cap. vi, § 4, pag. 76. *Orsi Istor. eccl.* lib. II, § 26, tom. II, p. 382.

(24) *Anon. Epist. ad Diognet.* cap. 12.

(25) *Steph. in not. et Sylburg. in adnot.*, pag. 45.

endum putaverim (26) « quod cum in tota Epistola varii occurrant hiatus variaeque lacunæ, aliæ breviores, longiores aliæ; propterea non ita certo definiri potest, quænam ibidem desint, quæ aliorum mss. ope poterunt aliquando suppleri. Et vero ibi forsitan abrasa, vel omissa est, aut evanuit vox *Paulus*, quæ omnem procul dubio solvit hujusce difficultatis nodum. » Quibus addas maxime velim, cur demum antonomasia illa uti haud potuerit noster Anonymus? Quod posterioribus Patribus Ecclesiæque scriptoribus sive licuit sive libuit, quidni et viro apostolico? Denique quid obstat quominus ejusmodi loquendi morem ab eo primum inventum reliquos usurpasse putemus? Vere namque ac sapienter Chrysostomus (27): « Ὅταν Ἀπόστολον εἴπη, εὐθέως πάντες αὐτὸν ἐνωσοῦσιν· ὡσπερ δταν Βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην. » Quando Apostolum dixeris, statim omnibus ille (Paulus) in mentem venit: quemadmodum si Baptistam, statim Joannem intelligunt. » Quid quod *Apostolum* simpliciter nominat Athenagoras *De Resurr.* § XVIII, pag. 53.

III. *Quis ejusdem Epistolæ auctor fuerit, inquirunt. An Clemens Romanus? Fortasse potius Apollo, vir Alexandrinus, eloquens ac disertus: cujus in Actis apostolorum et in Epistolis Paulinis frequens mentio. De Diogneto cui Epistola inscribitur, deque ipsius Epistolæ præstantia, observatio.*

Hæc vero de quibus hactenus edisseruimus, animum alliciunt et quodammodo impellunt ad inquirendum, quisnam sit auctor Epistolæ: quo semel forte detecto, jam dictis lux major accedet. Unus Baraterius Clementem Romanum hanc perscripsisse conjecit (28), eo potissimum nomine, quod ille iis temporibus vitam egisse compertum sit, quibus floruisse perhibetur noster Anonymus. Vercor tamen, ut illud satis firmum ratumque sit quod censuit vir eruditus, epistolam nempe qua de agimus, stylum Paulinum ita referre ut Pauli esse videatur; adeoque Clementem auctorem præ se ferre, cujus stylum cum Paulino magnam habere affinitatem plane constat. At ego, si quid sapio, in eam potius sententiam iverim, Apollo ejus scriptorem esse agnoscendum, de quo hæc Lucas in Actis²: Ἀπολλῶς... ἀνὴρ λόγιος... δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ ζῆων τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου... ἕς... συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι... Εὐτόνωσ γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγγετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνύς διὰ τῶν Γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. *Apollo... vir eloquens... potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, et fer-*

vens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt de Domino.... qui... contulit multum his qui crederant... Vehementer enim Judæos redarguebat publice, ostendens per Scripturas esse Christum Jesum. Itaque si tantus vir erat Apollo, cum adhuc solis Christianæ fidei rudimentis esset imbutus, et Joannis baptismate duntaxat intinctus; quantus porro evasisse putandus, postquam deinceps altioribus religionis mysteriis a discipulis Domini, atque in primis ab ipso gentium doctore fuit institutus? De eo sane testatur Apostolus³, Ecclesiam Corinthiacam a se plantatam, illum copioso sapientiæ ac eloquentiæ suæ imbre adeo irrigasse, ut uberrimam segetem referens, schismatis occasio fuerit, Corinthiorum aliis dictitantibus: *Ego quidem sum Pauli;* aliis vero: *Ego autem Apollo.* Quidni ergo luculentissimam scripserit epistolam vir Alexandrinus, eloquens, potens in Scripturis, servens spiritu et viam Domini edoctus? Quidni vir ille apostolicus, scientia, fide ac pietate præstans; qui *ea diligenter docebat quæ sunt de Domino, per Scripturas ostendens ipsum esse Christum;* quique erat λόγιος ὁ ποιητής τῶν Χριστοῦ μαθητῶν « eloquens rigator discipulorum Christi » ut S. Nili verba usurpem (29); sublimia illa mysteria de Filio Dei edisseruerit, quæ suavissimo eloquio Diognetum ea in epistola edocet (30)? Apollo enimvero cætera omnia congruunt, quæ modo ex ipsius Epistolæ contextu deprompta illustravimus; illudque potissimum, quod Paulum suppresso nomine *Apostolum* simpliciter appellavit; quem unum scilicet Ephesi conveniens⁷ cum eoque amicissime agens, illius sollicitudinem omnium Ecclesiarum⁸ probe tenebat.

Neque illud omittas velim ad temporis notationem magis adhuc astruendam virum hunc apostolicum in vivis egisse anno 64 (31), vel potius 65, desinente (32), quo suam scripsit Paulus ad Titum Epistolam: in ea enim dat ipsi mandatum de Apollo Creta Nicopolim præmittendo, ubi hiemare statuerat; ut proinde ineunte anno insequente 66, comitem sese adjunxerit apostolo ipsemet Apollo, adeoque suam Diogneto Epistolam sub idem tempus aut paulo serius inscripserit.

Quis porro fuerit Diognetus ille, plane incomperatum. Neque enim, si quid pretii habeant quæ modo expendimus, fuisse is existimandus quem apud M. Aurelium Antoninum plurimum valuisse testatur Capitolinum (33). Id unum novimus ex Epistolæ auctore (34), illum fuisse virum κράτιστον, præstantissimum, qui magno Christianæ religionis cognoscendæ desiderio flagrabat. Et plures quidem

² Act. XVIII, 24-28 ³ I Cor. I, 12; III, 4-6.

⁷ I Cor. XVI, 12. ⁸ II Cor. XI, 27; Tit. III, 15.

(26) Nourr. *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 446.

(27) Chrysost. *Hom. LV in Acta*, opp. nov. edit. tom. IX, pag. 415.

(28) Barat. *Disquis. chron.*, cap. 6, §. 5, pag. 77.

(29) Nil., lib. II, epist. 45, pag. 140.

(30) Anon. *Epist. ad Diognet.*, capp. 7-12.

(31) Mill. *Prolegom. ad N. T.*, § 122, p. 14.

(32) Pears. *Annal. Paul.*, p. 22, et *Opp. posthum.*, p. 77 seq.

(33) Capitol. *in Antonin. vit.*, cap. 4.

(34) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 1.

eiusdem nominis viros illustres existisse, ex veterum monumentis perspicuum sit, ut videre est apud Fabricium (35); quibus etiam alii duo addendi cognomines, Archontes Athenienses, cl. Corsinio memorati (36). Sed nullum usquam adhuc detegere licuit, cui tempora et reliqua superius adnotata congruere noscantur.

A Cæterum plurimi ducenda potissimum hæc Epistola, quod ejus auctor quisquis demum fuerit, complura loca omni observatione dignissima proferat, quibus haud pauca Christianæ fidei summa capita tradat, illustret atque confirmet; ut viris doctis, Nourrio in primis (37) et Bullo (38), animadversum.

ANONYMI

VIRI APOSTOLICI

EPISTOLA AD DIOGNETUM.

Ex interpretatione Henrici Stephani, pluribus locis emendata.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 520.)

CAP. I. *Occasio Epistolæ. Diogneti quæstiones proponuntur: 1. In quo Deo scilicet fiduciam habentes Christiani, mundum et mortem contemnant. 2. Cur Græcorum et Judæorum sacris abjectis, novam religionem sectentur. 3. Unde ille amor, quo se mutuo prosequuntur. 4. Cur tam sero in orbem terrarum indutum sit hoc institutum.*

Quandoquidem video te, Diognete, vir præstantissime, acerrimo studio teneri discendi quis sit divinus cultus Christianorum, ac valde aperte accurateque percontari de illis, in quo Deo fiduciam collocantes, et quam religionem colentes, et mundum ipsum aspernentur omnes, et mortem contemnant; ac neque eos qui a Græcis dii existimantur, pro diis habeant; neque Judæorum superstitionem observent, et quis sit ille amor quo se mutuo prosequuntur, et cur novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cœperit, ac non prius; acceptum habeo tuum hoc desiderium, et peto a Deo, qui et loquendi et audiendi nobis facultatem suppeditat, ut ab eodetur, mihi quidem, ita verba facere ut in primis contingat, te, postquam audieris, meliorem evadere; et tibi, ita audire, ut tristitia non afficiatur is qui verba fecerit.

B Ἐπειδὴ ὁρῶ, κράτιστε Διόγνητε, ὑπερσπουδαχότα (39) σε τὴν θεοσέβειαν τῶν Χριστιανῶν μαθεῖν, καὶ πάνυ σαφῶς καὶ ἐπιμελῶς πυνθανόμενον περὶ αὐτῶν, τίνι τε θεῷ πεποιθότες, καὶ πῶς θρησκεύοντες, αὐτῶν τε κόσμον (40) ὑπερορῶσι πάντες, καὶ θανάτου καταφρονοῦσι· καὶ οὐτε τοὺς νομιζομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεοὺς λογίζονται, οὐτε τὴν Ἰουδαίων δεισιδαιμονίαν φυλάσσοις· καὶ τίνα τὴν φιλοστοργίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τί δὴ ποτε καινὸν τοῦτο γένος ἢ ἐπιτήδευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον· ἀποδέχομαι γε τῆς προθυμίας σὲ ταύτης, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ ἀκούειν ἡμῖν χορηγοῦντος, αἰτούμαι δοθῆναι, ἐμοὶ μὲν, εἰπεῖν οὕτως ὡς μάλιστα ἂν ἀκοῦσαι (41) σε βελτίω γενέσθαι· σοὶ τε, οὕτως ἀκοῦσαι, ὡς μὴ λυπηθῆναι τὸν εἰπόντα.

CAP. II. *Exponit auctor Epistolæ, cur Christiani simulacra non colant, ut Græci.*

Age igitur, postquam te ipsum a cunctis cogitationibus mentem tuam præoccupantibus purgaveris, et consuetudinem quæ te deceptit, tanquam im-

"Ἄγε δὴ, καθάρας σεαυτὸν ἀπὸ πάντων τῶν προκατεχόντων σοῦ τὴν διάνοιαν λογισμῶν, καὶ τὴν ἀπατώσαν σε συνθήειαν ἀποσκευασάμενος, καὶ γε-

(35) Fabric. *Bibl. Gr.*, tom. II, pag. 226.

(36) Corsin. *Fast. Attic.*, vol. III, p. 146, et IV, p. 88.

(37) Nourr. *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 447.

(38) Bull. *Defens. fid. Nic.*, sect. II, cap. 4, § 8, et sect. III, cap. 2, § 2, pagg. 69, 188.

(39) Ἐπερσπουδαχότα. Ante hanc vocem legebatur ὡς in Beureri exemplari, quod ut prorsus inutile, videtur Stephanus expunxisse.

(40) Αὐτῶν τε κόσμον. Mallet Stephanus αὐτῶν τε τὸν κόσμον. Sed haud scio an operam ludat do-

ctissimus grammaticus, dum in hoc scripto emendando sic versatur, quasi Platonis esset aut Demosthenis opus.

(41) Ἀκοῦσαι. Legit Stephan. ἀκούσαντα, et paulo post tum ipse tum Sylburgius σοὶ δὲ pro σοὶ τε. Non tamen repugnat illud ἀκοῦσαι, et miror Stephano displicuisse. Mihi quidem ita detur loqui, ut andiam in primis meliorem te esse factum. Similis precatio in exordio Cohortationis Justini ad Græcos.

νόμενος, ὡσπερ ἐξ ἀρχῆς, καινὸς ἄνθρωπος, ὡς ἂν καὶ λόγου καινοῦ (καθάπερ καὶ αὐτὸς ὠμολόγησας) ἀκροατῆς ἐσόμενος· ἴδε μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ τῇ φρονήσει, τίνος ὑποστάσεως (42) ἢ τίνος εἶδους τυγχάνουσιν οὓς ἐρεῖτε καὶ νομίζετε θεοὺς. Οὐχ ὁ μὲν τις, λίθος ἐστίν, ὁμοίος τῷ πατούμένῳ; ὁ δ' , ἐστὶ χαλκός, οὐ κρείσσων τῶν εἰς τὴν χρῆσιν ἡμῶν κεχαλκευμένων σκευῶν; ὁ δὲ, ξύλον, ἡδὴ καὶ σεσηπός; ὁ δὲ, ἄργυρος, χρῆζων ἀνθρώπου τοῦ φυλάξοντος (43), ἵνα μὴ κλαπῆ; ὁ δὲ, σίδηρος, ὑπὸ τοῦ διεσφαρμένους; ὁ δὲ, ὄστρακον, οὐδὲν τοῦ κατεσκευασμένου πρὸς τὴν ἀτιμοτάτην ὑπηρεσίαν εὐπρεπέστερον; οὐ φθαρτῆς ὕλης ταῦτα πάντα; οὐχ ὑπὸ σιδήρου καὶ πυρὸς κεχαλκευμένα; οὐχ ὁ μὲν αὐτῶν, λιθοξόος· ὁ δὲ, χαλκεύς· ὁ δὲ, ἀργυροκόπος· ὁ δὲ, κεραμεὺς ἐπλασεν; οὐ πρὶν (44) ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφήν τούτων ἐκτυπωθῆναι, ἦν ἕκαστος αὐτῶν ἐκάστω ἐτι καὶ νῦν μεταμορφωμένον; οὐ τὰ νῦν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ὄντα σκευὴ γένοιε· ἂν, εἰ τύχοι τῶν αὐτῶν τεχνιτῶν, ὁμοία τοιοῦτοις (45); οὐ ταῦτα πάλιν τὰ νῦν ὑπ' ὁμῶν προσκυνούμενα, δύναται· ἂν ὑπὸ ἀνθρώπων σκευὴ ὁμοία γενέσθαι τοῖς λοιποῖς; οὐ κωφὰ πάντα; οὐ τυφλά; οὐκ ἀφυχα; οὐκ ἀναίσθητα; οὐκ ἀκίνητα; οὐ πάντα σηπόμενα; οὐ πάντα φθειρόμενα; ταῦτα θεοὺς καλεῖτε, τοῦτοις δουλεύετε, τοῦτοις προσκυνεῖτε· τέλειόν τε (46). . . ἐξομοιοῦσθε· διὰ τοῦτο μισεῖτε Χριστιανούς, ἔτι τοῦτους οὐχ ἠγνοῦνται θεοὺς. Ὑμεῖς γὰρ οἱ νῦν νομίζοντες καὶ οἰόμενοι, οὐ πολὺ πλέον αὐτῶν καταφρονεῖτε; οὐ πολὺ μάλλον αὐτοὺς γλευάζετε καὶ ὀβριζετε; τοὺς μὲν λιθίνους καὶ ὄστρακίνους σέβοντες ἀφυλάκτους (47), τοὺς δὲ ἀργυροῦς καὶ χρυσοῦς ἐγκλειόντες ταῖς νυξί, καὶ ταῖς ἡμέραις φύλακας παρακαθίσαντες, ἵνα μὴ κλαπῶσιν. Αἷς δὲ δοκεῖτε τιμαῖς προσφέρειν, εἰ μὲν αἰσθάνονται, κολάζετε μάλλον αὐτούς· εἰ δὲ ἀναισθητοῦσιν, ἐλέγχοντες, αἵματι καὶ κνίσσαις αὐτοὺς θρησκεύετε· ταῦθ' ὁμῶν τίς ὑπομεινάτω; ταῦτα ἀνασχέσθω τίς ἑαυτῷ γενέσθαι; ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲν οὐδὲ εἰς ταύτης τῆς κολάσεως ἐκὼν ἀνέχεται (αἰσθῆσιν γὰρ ἔχει καὶ λογισμόν)· ὁ δὲ λίθος ἀνέχεται· ἀναισθητεῖ γὰρ. Οὐκοῦν τὴν αἰσθῆσιν (48). ἐλέγχετε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ δεδουλωσθαι Χρι-

A pedimentum aliquod, rejeceris, et factus fueris, velut ab initio, novus homo, utpote sermonis novi (sicut et ipse confessus es) auditor futurus; vide non solum oculis, sed etiam prudentia, cujus sint substantiæ, aut cujus formæ, ii quos vocatis et existimatis deos. Nonne eorum alius quidem est lapis, ei qui calcatur similis? alius autem est æs, nihilo melius quam quæ in usum nostrum fabricata sunt vasa? alius lignum, et quidem etiam putridum? alius, argentum, cui opus est homine custodituro, ne furto auferatur? alius, ferrum rnbigine corruptum? alius testa, nihilo speciosior ea quæ ad abjectissimum ministerium facta est? Nonne ex materia corruptioni obnoxia sunt hæc omnia? nonne ferri et ignis ope fabricata? nonne eorum aliud sculptor lapidum, aliud faber ærarius, aliud argentarius faber, aliud figulus finxit? minimeque in talem formam unumquodque mutatum erat, priusquam arte alicujus horum hæc impressa ei fuisset? Nonne quæ nunc eadem e materia sunt vasa, similia his reddi queant, si eosdem artifices nanciscantur? nonne hæc quæ a vobis adorantur, ab hominibus vasa reliquis similia fieri rursus possint? nonne surda sunt omnia? nonne cæca? nonne inanima? nonne sensus omnis expertia? nonne immobilia? nonne omnia putrescunt? nonne omnia corrumpuntur? Hæc deos vocatis, his servitis, hæc adoratis; et omnino similes istis reddimini. Idcirco sunt vobis odio Christiani, quoniam hos esse deos non arbitrantur. Atqui vos qui esse deos nunc existimatis, annon multo magis quam illi contemptui habetis? annon multo magis quam illi, irridetis et injuria afficitis? dum lapideos quidem et testaceos veneramini, custodibus carentes; argenteos autem et aureos includitis noctu, ac interdium custodes apponitis, ne furto auferantur. Et vero illis honoribus quibus vos prosequi eos existimatis, potius supplicio afficitis, si quidem sensu præditi sunt; sin expertes sunt sensus, (hujus rei) convincentes, sanguine et nidoribus eos colitis. Quis vestrum hæc sufferat? quis hæc sibi fieri patiat? sed nullus quidem hominum hoc supplicium nisi invitus, patietur; (sensu enim et ratione est præditus:) at lapis patitur, sensu enim caret. Quamobrem illos sensus expertes

(42) Ὑποστάσεως. Vertit Stephan. *subsistentiæ*; sed melius, opinor, reddidisset, *substantiæ*. Paulo post ἐρεῖτε recte dici contendit, videlicet ab ἐρέω; quo quidem de themate disseruisse se monet in Thesaurο suo.

(43) Φυλάξοντος. Sic posuit Stephanus pro eo quod erat in cod. mss. φυλάξαντος.

(44) Οὐ πρὶν, etc. Sic totum hunc locum immutat Stephanus: Καὶ οὐ πρὶν, ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφήν τούτων ἐκτυπωθῆναι, ἦν ἕκαστος αὐτῶν ἐκάστω εἶδει ὡς καὶ νῦν μεταμορφωμένον. Sed prorsus inutile videtur tot voces addere et immutare, ubi unius litteræ emendatio commodam affert sententiam. Nam si legas ἕκαστον pro ἕκαστος, sic locus reddi poterit: *Nonne prius quam horum artibus in has formas effingerentur, unumquodque ab unquoque artifice variis modis, idque etiam hactenus, immutabatur? Videbantur simula-*

D cra stabilitatem quamdam, utpote diis consecrata, acquisivisse. Quare observat auctor epistolæ hoc beneficium esse artificum, quibus quandiu caruerunt simulacra, tandiu iisdem mutationibus obnoxia fuerunt ac aliæ res eadem ex materia constantes.

(45) Τοιοῦτοις. Stephanus legendum monet τοῦτοις. Quod quidem minime necessarium existimaverim.

(46) Τέλειόν τε. In Beureri apographo additur αὐτοῖς; atque ita legit Stephanus. In eodem Beureri exemplari alia manu legebatur τέλειόν δέ.

(47) Ἀφυλάκτους. In Beureri apographo ἀφυλάκτως.

(48) Αἰσθῆσιν. In Beureri apographo αὐτοῦ ἐλέγχετε. Conjicit Stephanus scriptum fuisse, τὴν αἰσθῆσιν οὐκ ἔχειν ἐλέγχετε.

esse convincitis. Ac de eo quod Christiani diis hujusmodi in servitutem addicti non sunt, multa quidem et alia habeam quæ dicam; si cui tamen vel hæc ipsa sufficere non videantur, supervacaneum arbitrator et plura dicere.

CAP. III. *Negat ipsos etiam Judæos a superstitione immunes esse, dum iis Deum indigere putant, quæ ethnici rebus sensu carentibus donabant.*

Deinceps autem de eo quod non est illis idem cultus divinus qui Judæis, te maxime cupidum esse audiendi puto. Judæi igitur, quamvis abstineant eo de quo verba feci cultu, et Deum unum venerari, Dominumque omnium existimare velint; si tamen eodem quo ii de quibus dictum est modo, cultu illo eum prosequuntur, in errore versabuntur. Nam quæ Græci sensus expertibus et surdis offerentes, dementiae dant argumentum; hi dum se Deo præbere ea cogitant, tanquam iis indigenti, stultitiam potius quam cultum divinum merito existiment (id quod faciunt.) Qui enim cælum et terram, atque omnia quæ in iis sunt condidit, et nobis omnibus ea suppeditat quibus indigemus, fieri non possit ut ullo eorum indigeat quæ ipse iis præbet qui se illi dare existimant. At ii qui per sanguinem et nidorem et holocausta facere se illi sacrificia putant, atque his eum honoribus ornare, mihi videntur, dum putant se aliqua præbere ei, qui nullius rei indignus est, nihil differre ab iis qui sensu carentia eodem honore studiose prosequuntur, quæ percipere honorem hunc non possunt.

CAP. IV. *Cætera Judæorum instituta non aptiora ad Deum colendum evincit.*

At eorum circa cibos meticulousam cautionem, et superstitionem circa Sabbata, et jactantiam de circumcissione, et quæ de jejuniis ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere arbitrator. Nam eorum quæ a Deo in usum hominum creata sunt, alia quidem tanquam recte creata admittere; alia vero ut inutilia et supervacanea, recusare, quomodo fas est? De Deo autem hoc mentiri, eum vetare aliquid quod honestum sit facere die Sabbati, quomodo impium non sit? jam vero et de carnis imminutione, tanquam electionis testimonium sit,

(49) Πλειω. Hanc vocem addit Beureri apographum, sicque legendum vidit Stephanus ex litteris π et λ, quarum vestigia in cod. mss. supererant.

(50) Φρονεῖν. Post hanc vocem aliquid deesse existimat Stephanus, vel figuram esse quæ vocatur ἀνταπόδοτον. Sylburgius addendum putat ὁρθῶς φρονεῖσι. Sed nihil desiderabimus si illud ei mē eodem modo accipiamus, ac ei καὶ, etsi, quamvis, ut in interpretatione emendavimus. Similem habemus verborum constructionem initio Apologiae primæ Justinii. Ibidem pro εἰς Θεὸν ἕνα maluit Stephanus et Sylb. εἰ. Sed φρονεῖν hoc loco idem est ac πιστεύειν.

(51) Εἰκότως. Legendum censet Stephanus ὡς εἰκότως vel εἰκότως Ibidem ἢ pro οὐ legendum conjicit. Sed hæc minime necessaria.

στανούς τοιοῦτους θεοῖς, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα εἰπεῖν ἔχοιμι· εἰ δὲ τινι μὴ δοκοῖη καὶ ταῦτα ἰκανὰ, περισσὸν ἡγοῦμαι καὶ τὰ πλεῖω (49) λέγειν.

Ἐξῆς δὲ, περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Ἰουδαίους θεοσεβεῖν αὐτούς, οἶμαι σε μάλιστα ποθεῖν ἀκούσαι. Ἰουδαῖοι τοίνυν εἰ μὲν ἀπέχονται ταύτης τῆς προειρημένης λατρειας, καὶ εἰς Θεὸν ἕνα τῶν πάντων σέβειν καὶ δεσπότην ἀξιοῦσι φρονεῖν (50)· εἰ δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοτρόπως τὴν θρησκείαν προσάγουσιν αὐτῷ ταύτην, διαμαρτάνουσιν· Ἄ γὰρ τῶς ἀναισθητοῖς καὶ κωφοῖς προσφέροντες οἱ Ἕλληνας ἀφροσύνης δειγµα παρέχουσι, ταῦθ' οὗτοι καθάπερ προσδεοµένῳ τῷ Θεῷ λογιζόµενοι παρέχειν, µωρίαν εἰκότως (51) μάλλον ἡγοῦντ' ἂν, οὐ θεοσέβειαν. Ὁ γὰρ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἡµῖν χορηγῶν ὧν προσδεόµεθα, οὐδενὸς ἂν αὐτὸς προσδέοιτο τούτων ὧν τοῖς οἰοµένους διδόναι παρέχει αὐτός. Οἱ δὲ γε θυστίας αὐτῷ δι' αἵματος καὶ νίσεως καὶ ὀλοκωτωµάτων ἐπιτελεῖν οἰόµενοι, καὶ ταύταις ταῖς τιμαῖς αὐτὸν γεραίρειν, οὐδέν μοι δοκοῦσι διαφέρειν τῶν εἰς τὰ κωφὰ (52) τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυµένους φιλοτιµίαν, τῶν µὴ δυναµένων τῆς τιµῆς μεταλαµβάνειν, τὸ δὲ δοκεῖν (53) τινὰ παρέχειν τῷ μηδενὶ προσδεοµένῳ.

Ἄλλὰ μὴν τότε περὶ τὰς βρώσεις αὐτῶν φοφοδὲς, καὶ τὴν περὶ τὰ Σάββατα δεισδαίµονίαν, καὶ τὴν τῆς περιτοµῆς (54) ἀλαζονείαν, καὶ τὴν τῆς νηστείας καὶ νοµηνίας εἰρωνείαν, καταγέλαστα καὶ οὐδὲν ἀξία λόγου, νοµίζω σε χρῆζειν παρ' ἐµοῦ μαθεῖν. Τὸ τε γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθέντων εἰς χρῆσιν ἀνθρώπων, ἃ μὲν ὡς καλῶς κτισθέντα παραδέχεσθαι, ἃ δ', ὡς ἀχρηστα καὶ περιεσῶτα, παραιτεῖσθαι, πῶς οὐ θέμις (55) ἐστὶ; Τὸ δὲ καταφεύδασθαι Θεοῦ, ὡς κωλύοντος ἐν τῇ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ καλὸν τι ποιεῖν, πῶς οὐκ ἀσεβές; τὸ δὲ καὶ τὴν μείωσιν τῆς σαρκὸς μαρτύ-

(52) Εἰς τὰ κωφὰ. Hanc præpositionem addendam moment Stephanus, Beur. et Sylburg. Paulo post legendum, ut iidem moment, ἐνδεικνυµένων εἰ τὰ µὴ δυναµένα.

(53) Τὸ δὲ δοκεῖν. Frustra hic lacunam suspicantur Stephanus et Sylburgius. Satis est legere τῷ δὲ δοκεῖν, vel subaudire κατὰ ante hæc verba, quorum is est sensus: æque stultum esse, rebus sensu carentibus sacrificia offerre, et Deo qui nulla re indiget, putare se aliquid præbere. Ipse Stephanus fatetur legi posse τῷ δὲ δοκεῖν, hæc verba coniungendo cum præcedentibus.

(54) Τὴν τῆς περιτοµῆς. Stephanus addendum existimat οὐδὲ vel οὐδενὸς ἀξία λόγου οὐ νοµίζω.

(55) Πῶς οὐ θέμις. Delet οὐ Steph. vel legit ἀβίµιτον.

ριον (56) ἐκλογῆς ἀλαζονεύεσθαι, ὡς διὰ τοῦτο ἐξαιρέτως ἡγαπημένους ὑπὸ Θεοῦ, πῶς οὐ χλεῦς ἄξιον; τὸ δὲ παρεδρεύοντας αὐτοὺς ἄστροις καὶ σελήνῃ παρατήρησιν τῶν μηνῶν (57) καὶ τῶν ἡμερῶν ποιῆσαι, καὶ τὰς οἰκονομίας Θεοῦ καὶ τὰς τῶν καιρῶν ἀλλαγὰς κατὰ (58)..... πρὸς τὰς αὐτῶν ὁρμάς, ἅς μὲν, εἰς ἑορτὰς, ἅς δὲ, εἰς πένθη· τίς ἂν θεοσεβείας καὶ οὐκ ἀφροσύνης πολὺ πλεόν ἡγήσεται τὸ δεῖγμα; τῆς μὲν οὖν κοινῆς εἰκαυτήτος καὶ ἀπάτης, καὶ τῆς Ἰουδαίων πολυπραγμοσύνης καὶ ἀλαζονείας ὅτι ὀρθῶς ἀπέχονται Χριστιανοί, ἀρκούντως σε νομίζω μεμαθημένοι. Τὸ δὲ τῆς ἰδίας αὐτῶν θεοσεβείας μυστήριον μὴ προσδοκῆσης δύνασθαι παρὰ ἀνθρώπου μαθεῖν.

CAP. V. Christianorum mores graphice depingit.

Χριστιανοὶ γὰρ οὔτε γῆ, οὔτε φωνῆ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων. Οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τι νὶ παρηλλαγμένῃ χροῦνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν· οὐ μὴν ἐπινοῶν τι καὶ φροντίζῃ πολυπραγμῶν ἀνθρώπων μαθήματι (59) τοῦτ' (60) αὐτοῖς ἔστιν εἰρημένον· οὐδὲ δόγματος ἀνθρωπίνου προσεσῆσιν, ὡς περ ἔνοι· κατοικοῦντες δὲ πόλεις Ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκληρώθη, καὶ ἐν τοῖς (61) ἔγχωροις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτη καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι· μετέχουσι πάντων, ὡς πολλοὶ, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι. Πᾶσα ξένη, πατρὶς ἔστιν αὐτῶν· καὶ πᾶσα πατρὶς, ξένη. Γαμοῦσιν ὡς πάντες· τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ βίπτουσι τὰ γεννώμενα. Τράπεζαν κοινὴν παρατίθενται, ἀλλ' (62)..... κοινῇ. Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρέθουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις, καὶ τοῖς ἰδίῳις βίῳις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀγαπῶσι πάντας, καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἀγνοοῦνται, καὶ κατακρίνονται. Θανατοῦνται, καὶ ζωοποιοῦνται· πτωχεύουσι (63), καὶ πλουτίζουσι πολλοῦς. Πάντων ὑστεροῦνται, καὶ ἐν πᾶσι περισ-

A gloriari, et tanquam eam ob rem Deus eximio illos amore prosequatur, quomodo subsannatione non sit dignum? Quinetiam eos, (tanquam) assidentes astris et lunæ, observationi mensium et dierum deditos esse, et Dei œconomias ac tempestatum mutationes ad ea accommodare ad quæ mentes suæ propensæ sint, alias quidem ad festos dies, alias vero ad luctus; quis divini cultus et non dementiæ multo magis indicium existimabit? Communi igitur vanitate et impostura, et Judæorum curiositate atque jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde didicisse existimo. Sed divini cultus illis proprii mysterium ne te ab homine ullo doceri posse speres.

B Christiani enim neque regione, neque sermone, neque politicis vitæ institutis a cæteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias civitates incolunt, neque sermone utuntur qui ab aliorum sermone differat, neque vitæ genus habent quod de re aliqua sibi peculiari sit notabile; neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum: neque alicui dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Græcas, partim barbaras civitates, prout cujusque sors tulit, et indigenarum instituta sequentes in vestitu victuque, et cæteris quæ ad vitam pertinent, mirabilem et haud dubie incredibilem suæ politiæ statum oculis nostris proponunt. Patrias proprias habitant; sed tanquam inquilini. Omnia cum aliis communia habent, tanquam cives; et omnia patiuntur, tanquam peregrini. Omnis peregrina regio, patria est eorum; et omnis patria, est peregrina. Uxores ducunt, ut omnes, et liberos procreant; sed non abiciunt fetus. Mensam communem apponunt; minima vero cubile. In carne sunt; sed non secundum carnem vivunt. In terra degunt; sed in cælo politiam suam habent. Obsequuntur legibus quæ sancitæ sunt, et suo vitæ genere leges superant. Amant omnes, et omnes illos persequuntur. Ignorantur et condemnantur; morte afficiuntur et vivificantur. Mendici sunt, et multos ditant. Rebus omni-

(56) *Μαρτύριον*. In cod. ms. erat tantum *μαρτύρ*, quemadmodum etiam paulo post *χλ*. Utramque vocem explevit Stephan. legendo *μαρτύριον* et *χλεῦς*.

(57) *Μηνῶν*. Sic pro *μ* Stephanus, Beur. et Sylb. emendant.

(58) *Κατὰ*. In apographo Beureri erat *καταδιαίρειν*. Legit Steph. *καταβῆθμιζειν*; ὅτι additum ex Stephano et Beur. Mox Judæorum curiositas intelligenda est: *Curiosum studium varia ad Dei cultum, qualem sibi fingebant pertinentia acervandi*; sic ipse explicat Stephanus.

(59) *Μαθήματι*. Idem legunt *μάθημά τι*, et paulo post *εὐρημένον* pro *εἰρημένον*. Non displicet Sylburgio *ἡρημένον*, *electum*. Legendum crediderim *μάθημα* τοῦτο. Nilud *μάθηματι* ortum videtur ex simili casu vocum præcedentium.

(60) *Μαθήματι τοῦτ'*. Legendo *μάθημα* τοῦτο, ut legendum monui, sic reddendus hic locus: *Ne-*

D *que investigatione quadam et hominum curiosorum sollicitudine hæc disciplina ab eis inventa. MARAN. in Emendandis.*

(61) *Ἐν τοῖς*. Delet Stephan. præpositionem.

(62) *Ἄλλ'*... Stephanus et Beurerus legunt *ἀλλ'* οὐ κοινῇ. Mallet Sylburgius *ἀλλ'* οὐ πάντῃ κοινῇ vel *ἀλλ'* ὁσῶς κοινῇ. Sed frigida prorsus hæc ejusdem vocis repetitio, et hoc perpolitio scriptore prorsus indigna. Quamobrem, ni fallor, legendum *ἀλλ'* οὐ κοῖτην: *mensam communem apponimus, at cubile nequaquam*. Quibus verbis et iniquos de Christianis rumores repellit, et quantum ab ethnicorum moribus discrepant, demonstrat. Simili prorsus sententia Tertullianus: *Omnia*, inquit Apol. 39, *indiscreta sunt apud nos præter uxores. In isto solo consortium solvimus, in quo solo cæteri homines consortium exercent.*

(63) *Πτωχεύουσι*. Dicere malim de Christianis: *Pauperes sunt et multos ditant*, quam, ut reddidit

bus indigent, et omnia illis redundant, Dedecorantur, et inter dedecora gloria afficiuntur. Eorum fama laceratur, et justitiæ eorum testimonium perhibetur. Maledictis ac conviciis incessuntur, et bonis verbis prosequuntur. Injuria afficiuntur, et honore prosequuntur. Cum se gerant ut probos decet, tanquam improbi puniuntur: dum puniuntur, gaudent tanquam vivificentur. Adversus eos, tanquam alienigenas, Judæi bellum gerunt, et Græci eos persequuntur; et osores eorum causam inimicitiarum dicere nequeunt.

CAP. VI. *Velut animam in corpore, Christianos in mundo versari probat.*

Atque ut semel omnia complectar, quod est in corpore anima, hoc sunt in mundo Christiani. Dispersa est per omnia corporis membra anima; et Christiani per mundi civitates (dispersi sunt.) Habitat quidem in corpore anima, sed non est e corpore: (sic) et Christiani in mundo habitant, sed e mundo non sunt^o. Invisibilis anima in visibili corpore, tanquam in præsidio, constituta est: (sic) et Christiani cognoscuntur, dum in mundo commorantur; sed invisibilis est eorum cultus divinus. Odio prosequitur animam caro, et bellum ei movet nulla affecta injuria, quod voluptatibus frui prohibeatur: odio prosequitur et mundus Christianos, nulla affectus injuria, quoniam voluptatibus repugnant. Anima carnem amat, quæ ipsam odit, et (amat) membra: (sic) etiam Christiani amant osores. Inclusa quidem est anima corpore, sed ipsa corpus conservat: (sic) et Christiani detinentur quidem in mundo, tanquam in custodia, sed ipsi mundum conservant. Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat: et Christiani illa quæ corruptioni sunt obnoxia tanquam inquilini incolunt, incorruptibilitatem cœlestem exspectantes. Anima, dum cibo et potu male tractatur, fit melior: et dum Christiani suppliciis afficiuntur quotidie, numerus eorum crescit, illi nefas est defugere.

CAP. VII. *Hæc religio a Deo instituta, qui non rem creatam, sed proprium Filium misit ut salvaret homines. Manifesta Filii adventus indicia.*

Non enim terrenum, ut dixi, inventum hoc illis traditum est; neque mortalis est commentatio, quam adeo accurate custodiendam sibi censent; neque humanorum mysteriorum œconomia illis commissa est; sed ipse vere Deus, qui est omnipotens, et omnium conditor, ac invisibilis, e cœlis Veritatem et Verbum factum ac incomprehensibile inter homines locavit, et in cordibus eorum firmam habere sedem voluit: non, quemadmodum aliquis conjicere possit, misso hominibus ministro

^o Joan. xvii, 11, 14, 16.

Stephanus, *Mendici sunt*, MARAN. *ibid.* — Hæc scribens auctor epistolæ respexit ad II Cor. vi, 10: ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζονται: quæ verba Vulg. interpret ita reddit: *Sicut egenes, multos autem locupletantes*. Sic mox infra præ oculis habuit idem auctor I Cor. iv, 12, λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν: *Maledicimur, et benedicimus*.

Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῆ, τοῦτ' εἶσιν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί. Ἔσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχὴ, καὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὰς τοῦ κόσμου πόλεις. Οἰκεῖ μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχῆ, οὐκ ἐστὶ δὲ ἐκ τοῦ σώματος καὶ Χριστιανοὶ ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. Ἄορατος ἡ ψυχὴ ἐν ὁρατῷ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ Χριστιανοὶ γινώσκονται μένοντες (64) ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δὲ αὐτῶν ἡ θεοσέβεια μένει. Μισεῖ τὴν ψυχὴν ἡ σὰρξ, καὶ πολεμεῖ, μηδὲν ἀδικουμένη, διότι ταῖς ἡδοναῖς κωλύεται χρῆσθαι· μισεῖ καὶ Χριστιανούς ὁ κόσμος μηδὲν ἀδικούμενος, ὅτι ταῖς ἡδοναῖς ἀντιτάσσονται. Ἡ ψυχὴ τὴν μισούσαν ἀγαπᾷ σάρκα, καὶ τὰ μέλη· καὶ Χριστιανοὶ τοὺς μισούντας ἀγαπᾷσιν. Ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, συνέχει δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα· καὶ Χριστιανοὶ κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρᾷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶ δὲ συνέχουσι (65) τὸν κόσμον. Ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θνητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ Χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθοραῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίαν προσδεχόμενοι. Κακουργουμένη σιτιοῖς καὶ ποσὶς ἡ ψυχὴ, βελτιοῦται· καὶ Χριστιανοὶ κολαζόμενοι καθ' ἡμέραν, πλεονάζουσι μᾶλλον. Εἰς τοσαύτην αὐτοὺς τάξιν ἔθετο ὁ θεός, ἣν οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς παραιετήσασθαι.

Deus illos tam insignem tenere locum voluit, quem

Οὐ γὰρ ἐπίγειον, ὡς ἔφην, εὐρημα τοῦτ' αὐτοῖς παρεδόθη· οὐδὲ θνητὴν ἐπίνοιαν φυλάσσειν οὕτως ἀξιούσιν ἐπιμελῶς, οἱ δὲ ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν μυστηρίων πεπίστευται· ἄλλ' αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ παντοκτίστης καὶ ἀόρατος θεός, αὐτὸς ἀπ' οὐρανῶν τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὸν Λόγον τὸν ἅγιον (66) καὶ ἀπερινόητον ἀνθρώποις ἐνίδρυται, καὶ ἐγκατεστήριξε ταῖς καρδίαις αὐτῶν· οὐ, καθάπερ ἂν τις εἰκάσειεν, ἀνθρώποις ὑπηρέτην τινὰ πέμψας, ἢ ἀγγελον, ἢ ἄρχοντα, ἢ τινὰ τῶν διεκόντων τὰ ἐπίγεια.

(64) *Μένοντες*. Steph. mavult μὲν ὄντες.

(65) *Συνέχουσι*. Eadem habemus in Justini *Apol.* II, n. 7.

(66) *Τὸν ἅγιον*. Monet Stephanus in cod. ms. vix aliud quam primam hujus vocis litteram deprehendi.

ἢ τινὰ τῶν πιστευμένων τὰς ἐν οὐρανοῖς διοικήσεις, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τεχνίτην καὶ δημιουργὸν τῶν ὄλων· ᾧ τοὺς οὐρανοὺς ἐκτίσεν, ᾧ τὴν θάλασσαν ἰδίοις ὄροις ἐπέκλεισεν· οὐ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα φυλάσσει τὰ στοιχεῖα· παρ' οὐ τὰ μέτρα τῶν τῆς ἡμέρας δρόμων ἐληψε φυλάσσειν (67)· ᾧ πειθαρχεῖ σελήνη νυκτὶ φαίνειν κελεύοντι· ᾧ πειθαρχεῖ τὰ ἀστρα, τῷ τῆς σελήνης ἀκολουθοῦντα δρόμῳ· ᾧ πάντα διατέτακται καὶ διώρισται καὶ ὑποτέτακται, οὐρανοὶ καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς, γῆ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, θάλασσα καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ· πῦρ, ἀήρ, ἄβυσσος· τὰ ἐν ὕψει, τὰ ἐν βάθει, τὰ ἐν τῷ μεταξύ. Τοῦτον πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλεν, ἄρα γε, ὡς ἀνθρώπων ἄν τις λογιόσαιτο, ἐπὶ τυραννίδι καὶ φόβῳ καὶ καταπλήξει; Οὐ μὲν οὖν, ἀλλ' ἐν ἐπιεικείᾳ, πραότητι (68)· ὡς βασιλεὺς πέμπων υἱὸν βασιλείᾳ ἐπεμψεν· ὡς θεὸν ἐπεμψεν, ὡς πρὸς ἀνθρώπους ἐπεμψεν, ὡς σώζων ἐπεμψεν· ὡς παῖθων, οὐ βιαζόμενος· βία γὰρ οὐ πρόσσεσι τῷ θεῷ. Ἐπεμψεν ὡς καλῶν, οὐ διωκῶν· ἐπεμψεν ὡς ἀγαπῶν, οὐ κρινῶν. Πέμψει γὰρ αὐτὸν κρινόμενα, καὶ τίς αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ὑποστήσεται (69); παραβαλλομένους θηρίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κόριον, καὶ μὴ νικωμένους; Οὐχ ὄραξ, ὅση πλειονὸς κολάζοντες (70), τοσοῦτ' ὑπερβαλόντας ἄλλους; Ταῦτα ἀνθρώπου οὐ δοκεῖ (71) τὰ ἔργα, ταῦτα δύναμις ἐστὶ θεοῦ· ταῦτα τῆς παρουσίας αὐτοῦ δείγματα.

A aliquo, aut angelo, aut principe, aut aliquo eorum qui terrena gubernant, aut quopiam eorum quibus commissa est rerum in caelis administrandarum cura; sed ipso opifrice et creatore omnium; quo caelos condidit, quo mare suis terminis conclusit; cujus mysteria fideliter ab omnibus elementis observantur, a quo certa spatia diurnorum cursuum (sol) observanda accepit, cui paret luna, jubenti eam lucere nocti: cui astra obtemperant, lunæ cursum sequenti; a quo omnia disposita sunt, et suis limitibus circumscripta; et cui sunt supposita caeli et quæ in caelis sunt, terra et quæ in terra sunt, mare et quæ in mari; ignis, aer, abyssus; quæ in altitudinibus, quæ in profunditatibus, quæ in medio (locata sunt). Hunc ad eos misit: an, ut aliquis hominum cogitare possit, tyrannidis exercendæ et terrorem incutiendi causa? Minime vero; sed in clementia, in lenitate, tanquam rex mittens filium regem, misit; tanquam Deum misit, tanquam ad homines misit, tanquam servans misit: tanquam cum obsequentibus agens, non tanquam violentiam adhibens; violentia enim Deo non inest. Misit ut vocans, non persequens; misit ut amans, non iudicans; mittet enim eum condemnaturum; et quis ejus adventum sustinebit?..... Non vides objectos feris, ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures qui suppliciis afficiunt, tanto majorem aliorum esse numerum? Hæc non videntur ab homine fieri, hæc sunt Dei potentia, hæc adventus ejus sunt indicia.

CAP. VIII. *Quam miser hominum status ante Verbi adventum.*

Τίς γάρ ὄλωσ ἀνθρώπων ἠπίστατα τί ποτ' ἐστὶ θεός, πρὶν αὐτὸν ἐλθεῖν; Ἡ τοὺς κενούς καὶ ληρώδεις ἐκείνων λόγους ἀποδέχη τῶν ἀξιοπιστῶν φιλοσόφων; ὣν οἱ μὲν πῦρ (72) ἔφασαν εἶναι τὸν θεόν (οὐ μέλλουσι χωρῆσαι αὐτοί, τοῦτο καλοῦσι θεόν) οἱ δὲ, ὕδωρ· οἱ δ', ἄλλο τι τῶν στοιχείων τῶν ἐκτισμένων ὑπὸ θεοῦ. Καὶ τοί γε εἰ τίς τούτων τῶν λόγων ἀπόδεκτός ἐστι, δύναται' ἂν καὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων ἐν ἑκαστῶν ὁμοίως ἀποφαίνεσθαι θεόν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τερατεία καὶ πλάνη τῶν γοήτων ἐστίν· ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς οὕτε εἶδεν οὕτε ἐγνώρισεν· αὐτοὺς δὲ ἐαυτὸν ἐπέδειξεν. Ἐπέδειξε δὲ διὰ πίστεως·

Nam quis ex omnibus hominibus norat quid esset Deus, priusquam ipse venisset? An vana et nugacia dicta illorum fide scilicet dignorum philosophorum approbas? quorum aliqui ignem esse Deum dixerunt (id ad quod profecturi sunt ipsi, Deum vocantes); alii aquam, alii aliud ex elementis quæ a Deo sunt creata. Atqui si horum dictorum aliquod approbatione dignum est, possint et cæterarum rerum quæ sunt creatæ, unamquamque similiter pronuntiare Deum esse. Verum hi sermones sunt prodigiosa mendacia et imposturæ præstigiatorum; ac hominum quisquam neque vi-

(67) *Φυλάσσειν*. Post hanc vocem vel post ἐληψε non dubitat Stephanus quin ἥλιος vel ὁ ἥλιος a librario omissum fuerit. Στοιχεῖα hoc loco non quatuor elementa, sed astra intelligi debent, quæ postea enumerantur, nimirum, sol, luna et stellæ. Vid. not. in i Theophili librum, num. 44.

(68) *Πραότητι*. Stephanus observat addendum esse καί.

(69) *Ἐποστήσεται*. Perantiqua hæc lacuna; siquidem librarius, a quo scriptum exemplar Stephani, ad marginem monet se eam in antiquissimo codice invenisse. Non pauca decesse putat Stephanus, quibus et præcedens sermo finiebatur, et alius inchoabatur. Legendum putat οὐχ ὄραξ παραβαλλομένων. Hujus loci sensum explere potest decerpta ex Justinii dialogo, num. 121 sententia, ubi S. martyr, *ex eo quod inglorio et informi et despecto Christi primo adventu, tantus fuerit illius splendor*

et tanta potentia, ut nulla in gente ignoretur et ex omni genere homines penitentiam agant, concludit quanta sit futura secundi adventus majestas.

(70) *Κολάζοντες*. Observat Sylburgius non minus commode dici posse κολάζονται. Quo plures supplicio afficiuntur.

(71) *Οὐ δοκεῖ*. Delet Stephanus οὐ, et sic restituendum hunc locum existimat: *Hæc videntur ab hominibus fieri? Necesse non videtur quidquam mutare*. Hæc quoque in eorum numerum veniunt, quæ Justinii sententiis gemella sunt; simillima enim occurrunt *Apol.* II, num. 10.

(72) *Ἄρ οὐ μὲν πῦρ*. Nulla erat in Beureri apographo lacuna, sed Stephanus ait nonnullas litteras in ms. exemplari ante ultimam vocem legi non potuisse. Quapropter scriptum fuisse putat οὐ μὲν τινες. Μοχ Stephanus legit δύναται' ἂν.

dit ipsum, neque aliquam ipsius notitiam habuit; sed ipse seipsum ostendit. Ostendit autem per fidem, cui soli Deum videre concessum est, nam Dominus et opifex omnium Deus, qui omnia fecit et sue quæque ordine disposuit, non solum hominum amator, sed patiens etiam fuit. Sed hic fuit quidem semper talis, estque, et erit, benignus et bonus, et iræ expers, ac verax, et solus bonus; concepit autem mente aliquid magnum et ineffabile, de quo cum solo Filio communicavit. Quandiu igitur suum prudens consilium in mysterio neglectui nos habere, nullamque nostri curam gerere videbatur; at postquam per dilectum Filium revelavit et patefecit quæ jam inde ab initio erant præparata, omnia simul præbuit nobis: et frui suis beneficiis, et videre. Quæ quisnam nostrum expectavisset? Omnia igitur scientia.

CAP. IX. *Filius sero missus, quia oportebat ut homines ex peccatis suis cognoscerent se vita indignos esse: nec in alio quam in Filio Dei justificari posse.*

Cæterum usque ad superius tempus sivit nos pro libito incertis motibus agitari, dum a voluptatibus et cupiditatibus transversim raperemur; non quidem quod ullo modo peccatis nostris gauderet, sed ea tolerans; neque illud quo iniustitia exercebatur tempus approbans, sed mentem justitiæ creans: ut cum eo tempore convicti essemus e propriis operibus, vita esse indigni, nunc Dei benignitas nos ea dignaretur; et cum manifestum fecissemus, non posse ex eo quod in nobis situm est regnum Dei ingredi, per potentiam Dei nobis id posse daretur. Cum autem ad cumulum malitia nostra pervenisset, et plene manifestum factum foret, mercedem peccati esse supplicium, et mors expectaretur: advenissetque tempus a Deo præstitutum ad suam deinceps benignitatem ac potentiam declarandam, et quomodo præ impenso quo homines prosequitur amore, nos odio non habuerit, neque rejecerit, neque improbitatis nostræ memorem se ostenderit, sed patienter eam tulerit ac sustinuerit; ipse peccata nostra suscepit, proprium ipse Filium pretium redemptionis pro vobis dedit, sanctum pro iis qui legem transgressi

ἡ μὴ μόνον θεὸν ἰδεῖν συγκεχωρήται· ὁ γὰρ δεσπότης καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων θεός, ὁ ποιήσας τὰ πάντα καὶ κατὰ τάξιν διακρίνας, οὐ μόνον φιλόνητος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ μακρόθυμος. Ἄλλ' οὗτος ἦν μὲν αἰεὶ τοιοῦτος, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, χρηστὸς καὶ ἀγαθός (73) καὶ ἀόργητος καὶ ἀληθής· καὶ μόνος ἀγαθός ἐστιν· ἐνοήσας δὲ μεγάλην καὶ ἀφραστον ἔνοιαν, ἦν ἐκoinώσατο μόνῳ τῷ παιδί. Ἐν ὅσῳ μὲν οὖν κατεῖχεν ἐν μυστηρίῳ καὶ διετήρει τὴν σοφίαν αὐτοῦ βουλήν, ἀμελεῖν ἡμῶν καὶ ἀφροντιστεῖν ἐδόκει· ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψε (74) διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ παιδός, καὶ ἐφάνέρωσε τὰ ἐξ ἀρχῆς ἠτοιμασμένα, πάνθ' ἅμα παρέσχεν ἡμῖν, καὶ μετασχέιν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν (75)..... ἦσαι. Τίς ἂν πρόποτε προσεδέχησεν ἡμῶν; Πάντ' οὖν ἴδει παρ' ἑαυτῷ σὺν τῷ παιδί οικονομικῶς.

apud se sciebat una cum Filio, œconomica sua

Μέχρι μὲν οὖν τοῦ πρόσθεν χρόνου εἶσεν ἡμᾶς ὡς ἐβουλόμεθα ἀτάκτοις φοραῖς φέρεσθαι, ἡδοναί καὶ ἐπιθυμίας ἀγομένους· οὐ πάντως ἐφθόμενος τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ' ἀνεχόμενος· οὐδὲ τῷ τότε τῆς ἀδικίας καιρῷ συνευδοκῶν, ἀλλὰ τὸν νοῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν (76)· ἵνα ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐλεγχθέντες ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἀνάξιοι ζωῆς, νῦν ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ χρηστότητος ἀξιωθῶμεν· καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς φανερώσαντες ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ δυνατοὶ γενηθῶμεν. Ἐπεὶ δὲ πεπλήρωτο μὲν ἡ ἡμετέρα ἀδικία, καὶ τελείως πεφάνέρωτο ἐπὶ ὁ μισθός (77).... κόλασις, καὶ θάνατος προσεδόκατο· ἦλθε δὲ ὁ καιρὸς ὃν θεός προέθετο λοιπὸν φανερῶσαι τὴν ἑαυτοῦ χρηστότητα καὶ δύναμιν, ὡς... ὑπερβαλλούσης (78) φιλονητοῦς μία ἀγάπη.... οὐκ ἐμίσησεν ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπόσατο, οὐδὲ ἐμνησίκαχεν. Ἀλλὰ ἐμακροθύμησεν, ἠνέσχεται, λέγων αὐτὸς (79), τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας ἀνεδέξατο· αὐτὸς τὸν ἴδιον ἴδιον ἀπέθετο ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν ἅγιον ὑπὲρ ἀνόμων, τὸν ἀκακὸν ὑπὲρ τῶν κακῶν, τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, τὸν ἀφάρτων ὑπὲρ τῶν φαρτῶν, τὸν ἀθάνατον ὑπὲρ τῶν θνητῶν. Τί γὰρ ἄλλο τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἡδυνήθη καλύψαι ἢ

(73) *Kal ἀγαθός.* Has voces expungendas putat Stephanus, quia mox sequitur καὶ μόνος ἀγαθός, sed, ut observat Sylburgius, nihil mutandum.

(74) *Ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψε.* E regione horum verborum ascriptum erat ad marginem ms. codicis: Ὅτι ἐκρύπτετο τοσοῦτους χρόνους τὸ μυστήριον τῆς ἀγίας Τριάδος μέχρι τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ.

(75) *Kal ἰδεῖν.* Beurerus legit ἰδεῖν καὶ ποιῆσαι. Melius cum Sylburgio legemus κατανοῆσαι. Ibidem Beureri apographum προσεδόκα, et mox ἐπιθυμίας ἀταλλομένους.

(76) Ἄλλὰ τὸν νοῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν. Sed mentem justitiæ creans. Id est, præparans illam justitiam, quæ non littera sed spiritu continetur, quæque est justitia Dei (ut ait Apostolus Rom. iii, 22) per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum. MARAN. in Addend.

(77) *Μισθός.* Addit Stephanus τῆς ἀμαρτίας, sed melius in apographo Beureri μισθός αὐτῆς nempe injustitiæ, de qua paulo ante locutus est auctor Epistolæ.

(78) Ὁς... ὑπερβαλλούσης. Legit Stephanus ὡς ὑπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης φιλονητοῦς καὶ ἀγάπης, melius quam Beureri apographon, ὡς τῆς ὑπερβαλλούσης φιλονητοῦς μία ἀγάπη τοῦ θεοῦ οὐκ ἐμίσησεν. Libenter legerem ὡς ὑπερβαλλούσης φιλονητοῦς οἷα ἀγάπη.

(79) *Λέγων.* Videtur hoc verbum additum fuisse ab aliquo existimante verba Isaia citari ex cap. LIII. Sed manifestum est non de Filio hic agi, sed de Patre, qui peccata nostra ipse suscepisse dicitur, minus accurate id quidem, sed tamen eo sensu, quod Filium suum pro nobis tradendo, ipse nobis victimam suppeditavit quæ peccata nostra expiantur.

ἐκείνου δικαιοσύνη; ἐν τίνι δικαιωθῆναι (80) δυνατόν τοὺς ἀνόμους ἡμᾶς καὶ ἀσεβεῖς, ἢ ἐν μόνῳ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ; ὡς τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς, ὡς τῆς ἀνεξιχνιάστου δημιουργίας, ὡς τῶν ἀπροσδοκῆτων εὐεργεσιῶν! ἵνα ἀνομία μὲν πολλῶν ἐν δικαίῳ ἐνὶ κρυβῆ, δικαιοσύνη δὲ ἐνός πολλοῖς ἀνόμους δικαιώσῃ. Ἐλέγξας οὖν ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸ ἀδύνατον τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰς τὸ τυχεῖν ζωῆς, νῦν δὲ τὸν Σωτῆρα δαίξας, δυνατόν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα, ἐξ ἀμφοτέρων ἐβουλήθη πιστεύειν ἡμᾶς τῇ χρηστότητι αὐτοῦ, αὐτὸν ἡγείσθαι τροφέα, πατέρα, διδάσκαλον, σύμβουλον, ἱατρὸν, νοῦν, φῶς, τιμὴν, δόξαν, ἰσχύον, ζωὴν· περὶ ἐνδύσεως καὶ τροφῆς μὴ μεριμνᾶν.

erant; nihil minus quam malum pro malis, justum pro injustis, corruptionis nescium pro obnoxiiis corruptioni, immortalē pro mortalibus. Quid enim aliud peccata nostra potuit tegere quam ejus justitia? in quo alio nos iniqui et impii justificari possumus quam in solo Dei Filio? O dulcem permutationem! o impervestigabile artificium! o beneficia expectationem omnem superantia! ut iniquitas quidem multorum in justo uno abscondatur, justitia autem unius faciat ut multi injusti justificentur. Cum igitur superiori tempore (hujus) nos (rei) convicisset, non posse nostram naturam vitam consequi, nunc autem Servatorem ostendisset, qui servare posset ea etiam quæ servari non poterant; utrinque nos benignitati suæ fidem habere voluit, ipsum existimare altorem, parentem, magistrum, consiliarium, medicum, mentem, lucem, honorem, gloriam, robur, vitam: de vestitu et victu sollicitos non esse.

CAP. X. Diogneto ostendit auctor, quot et quanta ad eum ventura sint bona, si fidem suscipiat.

Ταύτην καὶ οὐ τὴν πίστιν ἐὰν ποθῆς (81) καὶ λάβῃς, πρῶτον μὲν ἐπίγνωσιν (82) π.
 ὁ γὰρ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους ἡγάπησε, εἰ' οὐδ' ἐποίησε τὸν κόσμον, οἷς ὑπέταξε πάντα τὰ ἐν οἷς λόγιον ἔδωκεν, οἷς νοῦν· οἷς μόνοις (83) πρὸς αὐτὸν ὄρῃν ἐπέτρεψε· οὐδ' ἐκ τῆς ἰδίας εἰκόνας ἔπλασε· πρὸς οὐδ' ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· οἷς τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν ἐπηγγείλατο, καὶ δώσει τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτόν. Ἐπιγνοὺς δὲ, τίνοι οἶε πληρωθῆσθαι χαρᾶς; ἢ πῶς ἀγαπήσεις τὸν οὕτως προαγαπήσαντά σε; ἀγαπήσας δὲ, μιμητῆς ἔσῃ αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ δύναται μιμητῆς ἀνθρώπος γενέσθαι Θεοῦ. Δύναται, θέλοντος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ τὸ καταδυναστεύειν τῶν πλησίων, οὐδὲ τὸ πλεόν ἔχειν βούλεσθαι τῶν ἀσθενεστέρων· οὐδὲ τὸ πλουτεῖν καὶ βιάζεσθαι τοὺς ὑποδεεστέρους, εὐδαιμονεῖν ἔστιν· οὐδὲ ἐν τούτοις δύναται τις μιμησασθαι Θεόν· ἀλλὰ ταῦτα ἐκτὸς (84) τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. Ἄλλ' ὅστις τὸ τοῦ πλησίων ἀναδέχεται βῆρος, ὃς ἐν ᾧ κρείσων ἔστιν, ἕτερον τὸν ἐλαττούμενον εὐεργετεῖν ἐθέλει, ὅσα παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβῶν ἔχει, ταῦτα ἐπιδομένους χορηγῶν, Θεὸς γίνεται τῶν λαμβανόντων· οὗτος μιμητῆς ἔστι Θεοῦ. Τότε θεῶσῃ τυγχάνων ἐπιγῆς, ὅτι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς (85) πολιτεύεται· τότε μυστήρια Θεοῦ λαλεῖν ἄρξῃ· τότε τοὺς κολαζομένους ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν ἀρνήσασθαι Θεόν, καὶ ἀγαπήσεις καὶ θαυμάσεις· τότε τῆς ἀπάτης τοῦ κόσμου καὶ τῆς πλάνης καταγνώσῃ· ὅταν τὸ ἀληθῶς ἐν οὐρανῷ ζῆν ἐπιγνώσῃ· ὅταν τοῦ δοκοῦντος ἐνθάδε θανάτου καταφρονήσῃ, ὅταν τὸν ὄντως θά-

Hujus etiam tu fidei si desiderio tenearis, et illam accipias, primum quidem cognosces Patrem. Deus enim homines dilexit, propter quos mundum creavit, quibus omnia subjecit quæ in mundo sunt, quibus rationem, quibus mentem dedit, quibus solis ad ipsum oculos attollere permisit, quos ad imaginem suam formavit, ad quos Filium suum unigenitum misit, quibus cæleste regnum promisit, et dabit, quod ipsum dilexerint. Postquam autem illum cognoveris, quanta te impletum iri lætitia existimas? aut quantum diliges eum qui prior te ita dilexerit? Cum autem diligere cœperis, imitator benignitatis ejus eris. Ac ne mireris posse hominem esse imitatore[m] Dei. Potest, eo volente. Non enim imperium in proximos obtinere, neque velle potiore conditione esse quam ii qui sunt infirmiores, neque divitem esse, et vim inferre inferioribus, est beatum esse: neque in his Deum imitari quisquam potest; sed hæc extra ejus majestatem sunt. At qui proximi onus in se recipit; qui qua in re superior est, alium qui est inferior, beneficio vult aspicere: qui quæcunque habet, a Deo accepta, ea indignis suppeditans, Deus sit eorum qui accipiunt; is Dei est imitator. Tunc perspicies, in terra degens, Deum in cælis mundum, velut aliquam rempublicam, gubernare, tum mysteria Dei loqui incipies; tunc eos qui puniuntur quod abnegare Deum nolint et diliges et miraberis; tunc imposturam mundi et errorem damnabis, cum vere in cælo vivere didiceris: cum ejus quæ hic mors esse censeatur, contemptor esse; et mortem, quæ revera est

(80) *Δικαιωθῆναι*. Satis apte ad Calviniana commenta reddiderat Stephanus, pro justis haberi: et paulo post *δικαιώσῃ*, faciat ut pro justis habeantur.

(81) *Ποθῆς*. Dubitat Stephanus utrum legatur in ms. ποθῆς, an ποθήσῃς.

(82) *Ἐπίγνωσιν*. Addit Sylburgius πατρός σοι παρέξει. Mox Stephanus πάντα τὰ ἐν κόσμῳ vel ἐν τῇ γῆ. Sylburgius ἐν τῇ ὑπ' οὐρανῶν.

(83) *Μόνους*. Post hanc vocem erat in ms. collic littera, quam Stephanus initium esse putat vocis ἄνω

aut ἀπενός. Habebat ἄνω apographon Beureri.

(84) Ἄλλὰ ταῦτα ἐκτὸς, κ. τ. λ. Sed hæc extra ejus majestatem sunt. Id est, contraria illius ditissimæ beneficentiæ, quam imitari debemus. MARANUS, in *Emendandis*.

(85) Ἐν οὐρανοῖς. In hac voce librarios lapsos esse putat Stephanus ob scripturæ similitudinem, et legendum ἐν ἀνθρώποις. Nam brevitatis causa scribi solet ἐν ἄνωις pro ἐν ἀνθρώποις.

mors, formidare cœperis, quæ servatur iis qui ad ignem æternum damnabuntur, qui sibi traditos afficiet supplicio ad finem usque. Tunc admirationi tibi erunt qui pro justitia ignem patiuntur; tunc beatos prædicabis, cum ignem illum cognoveris.

CAP. XI. *Quanti sint momenti ea cognoscere, quæ Verbum incarnatum docuit.*

Non facio verba de rebus peregrinis, neque secus quam rationi consentaneum sit, quæro; sed cum apostolorum fuerim discipulus, fio gentium doctor; quæ tradita sunt (mibi), subministro iis qui discipuli sunt digni veritate. Quis enim recte edoctus, et ab amico Verbo generatus, non studet discere aperte quæ per sermonem clare ostensa sunt discipulis, quibus declaravit sermo conspicuus factus: libere loquens, cum ab incredulis non intelligeretur, sed discipulis enarraret: qui fideles ab eo existimati, cognoverunt Patris mysteria. Cujus rei gratia sermonem misit, ut a mundo conspiceretur: qui a populo contemptus, apostolorum præconio promulgatus, a gentibus est creditus. Hic ab initio erat, qui novus apparuit, et . . . inventus, et semper novus in sanctorum cordibus nascens. Hic qui semper, hodie Filiius habitus; per quem Ecclesia dicitur; et gratia expansa, in sanctis incrementum accipit, præbens mentem, patefaciens mysteria, annuntians tempora, gaudens super fidelibus, quærentibus donans; quibus limites fidei non perfringuntur, neque limites patrum transiliuntur. Deinde metus legis decantatur, et prophetarum gratia cognoscitur, et Evangeliorum fides stabilitur, et apostolorum traditio custoditur, et Ecclesiæ gratia exsultat. Quam gratiam molestia non afficiens, cognoscet ea de quibus sermo instruit, per quos vult cum ei libet. Quæcunque enim voluntate jubentis sermonis excitati sumus ad eloquendum, cum labore, ex dilectione eorum quæ revelata sunt nobis sunius vobiscum particeps.

CAP. XII. *Vehementer interest hominibus veram scientiam percipere, quæ in Ecclesia non sine vita et charitate comparatur.*

Quæ cum legeritis et audieritis studioso, scietis quæcunque præbet Deus diligentibus recte; facti paradisi deliciarum, lignum genus omne fructus

(86) Τὸ πῦρ. Ad oram codicis, quo usus est Stephanus ascriptum erat: Καὶ ὡς ἐγκοπήν εἶχε τὸ ἀντίγραφον. Sic emendat Stephanus, τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸ πῦρ θαυμάσεις καὶ μακαρίσεις ἔσταν, etc. Legere mallet Sylburgius sine transpositione, τὸ πῦρ τὸ ἐπίγειον καὶ τότε αὐτοὺς μακαρίσεις ἔσταν.

(87) Προσφιλεῖ. Sic habebat Beureri apographon: sed quia spatium erat in ms. inter προσφιλ. et εἰ, addendum putat Sylburgius καὶ ἀληθεῖ.

(88) Προσφιλεῖ γερνηθεῖς. Legi etiam posset προσφιλεῖς γεννηθεῖς. Et Verbo amicus factus. MARAN. in Addend.

(89) Δηγοῦμενος. Scriptum fuisse putat Stephanus ἐκδιηγούμενος in codice ms.

(90) Ἐγνωσαν πατὸς μυστήρια, x. τ. λ. Sic etiam videtur scribi et intelligi posse: Ἐγνωσαν πα-

νατον φοβηθῆς, ὅς φυλάσσεται τοῖς κατακριθῆσ- μένοις εἰς πῦρ τὸ αἰώνιον, ὃ τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ μέχρι τέλους καλύπτει· τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης θαυμάσεις τὸ πῦρ (86), τδ... μακαρίσεις ἔσταν ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐπιγνώσ-

Οὐ ξένα ὀμιλῶ, οὐδὲ παραλόγως ζητῶ· ἀλλὰ ἀποστόλων γενόμενος μαθητῆς, γίνομαι διδάσκαλος ἔθνων· τὰ παραδοθέντα ἀξίους ὑπηρετῶ γινομένοις ἀληθείας μαθηταῖς· τίς γὰρ ὀρθῶς διδασθεῖς, καὶ λόγῳ προσφιλεῖ (87) γεννηθεῖς (88). Οὐκ ἐπιζητεῖ σαφῶς μαθεῖν τὰ διὰ λόγου δειχθέντα φανερώς μαθηταῖς, οἷς ἐφανερώσεν ὁ λόγος φωνεὶς παρβήσια λαλῶν, ὑπὸ ἀπίστων μὴ νοούμενος, μαθηταῖς δὲ διηγούμενος (89)· οἱ πιστοὶ λογισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ἔγνωσαν Πατὸς μυστήρια (90). Οὐ χάριν ἀπέστειλε λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῆ· ὅς, ὑπὸ λαοῦ ἀτιμασθεῖς, διὰ ἀποστόλων κηρυχθεῖς, ὑπὸ ἔθνων ἐπιστεύθη. Οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ καινὸς φωνεῖς (91), καὶ . . . εὐρεθεῖς (92), καὶ πάντοτε νέος ἐν ἀγίων καρδίαις γεννώμενος. Οὗτος ὁ ἀεὶ, σήμερον Υἱὸς λογισθεῖς· δι' οὐ πλουτίζεται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ χάρις ἀπλουμένη, ἐν ἀγίοις πληθύνεται, παρέχουσα νοῦν, φανερούσα μυστήρια, διαγγέλλουσα καιροὺς, χαίρουσα ἐπὶ πιστοῖς, ἐπιζητοῦσι δωρομένη (93)· οἷς ὄρια πίστεως πᾶ θραύεται, οὐδὲ ὄρια πατέρων παρορίζεται. Ἐἴτα φόβος νόμου φέεται, καὶ προφητῶν χάρις γινώσκεται, καὶ Εὐαγγελίων πίστις ἴδρυται, καὶ ἀποστόλων παράδοσις φυλάσσεται, καὶ Ἐκκλησίας χάρις σκιρτᾷ. Ἦν χάριν οὐ λυπῶν, ἐπιγνώσῃ δὲ λόγος ὀμιλεῖ, δι' ὧν βούλεται, ὅτε θέλει. Ὅσα γὰρ θελήματι τοῦ κελεύοντος λόγου ἐκινήθημεν ἐξεπιπῶν, μετὰ πόνου, ἐξ ἀγάπης τῶν ἀποκαλυφθέντων ἡμῖν γινόμεθα ὑμῖν κοινωνοί.

Οἷς ἐντυχόντες, καὶ ἀκούσαντες μετὰ σπουδῆς, εἰσεσθε ὅσα παρέχει ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν ὀρθῶς, οἱ γενόμενοι (94) παράδεισος τρυφῆς, πά-

τρὸς μυστήρια, οὐ χάριν ἀπέστειλε λόγον: Cognoscunt Patris mysteria, nimirum qua de causa sermonem miserit. MARAN. *ibid.*

(91) Οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ καινὸς φωνεῖς. Legere malim, οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, καινὸς φωνεῖς. *Hic qui ab initio erat, novus apparuit.* MARAN. *ibid.*

(92) Εὐρεθεῖς. Legit Stephanus καὶ ἀρχαῖος εὐρεθεῖς. Beurerus καὶ παλαιός. Mallem καὶ ἐν χρόνῳ εὐρεθεῖς, et in tempore inventus, aut aliquid simile, quod naturæ divinæ æternitati opponatur.

(93) Δωρομένη. Verti etiam posset, donata, ut observat Stephanus.

(94) Οἱ γενομένοι. Miror doctissimum interpretem Stephanum reddidisse, qui fuisit, et mox qui produxistis, cum nihil magis sententiæ contrarium esse possit. Hæc enim ad gentiles dicuntur. Non incommodè deleretur articulus ante γενομένοι.

καρπον ξύλον, εὐθαλοῦν, ἀνατελιαντες ἐν ἑαυ- A
 τοῖς, ποικίλοις καρποῖς κεκοσμημένοι. Ἐν γὰρ τού-
 τῳ τῷ χωρίῳ ξύλον γνώσεως καὶ ξύλον ζωῆς πε-
 φύτευται· ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως (95) ἀναίρει, ἀλλ'
 ἡ παρακοῆ ἀναίρει. Οὐδὲ γὰρ ἀσθημα τὰ γεγραμ-
 μένα, ὡς θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ξύλον ζωῆς ἐν μέσῳ πα-
 ραδείσου ἐφύτευσε, διὰ γνώσεως ζωῆν ἐπιδεικνύς·
 ἢ μὴ καθαρῶς χρῆσάμενοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς, πλάνη
 τοῦ ὄψεως γεγύμνωται. Οὐδὲ γὰρ ζωὴ ἀνευ γνώ-
 σεως, οὐδὲ γνώσις ἀσφαλῆς ἀνευ ζωῆς ἀληθοῦς.
 Διὸ πλησίον ἐκάτερον πεφύτευται. Ἦν δύναμιν ἐπι-
 δὼν ὁ Ἀποστόλος (96), τὴν τε ἀνευ ἀληθείας
 προστάγματος εἰς ζωὴν ἀσκουμένην γνώσιν μωπό-
 μενος, λέγει· Ἡ γνώσις φυσιοῦ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰ-
 κοδομεῖ. Ὁ γὰρ νομίζων εἰδέναί τι ἀνευ γνώσεως ἀ-
 ληθοῦς καὶ μαρτυρουμένης ὑπὸ τῆς ζωῆς, οὐκ ἔγνω,
 ὑπὸ τοῦ ὄψεως (97) πλανᾶται, μὴ ἀγαπήσας (98) τὸ
 ζῆν. Ὁ δὲ μετὰ φόβου ἐπιγνοῦς, καὶ ζωὴν ἐπιζητῶν,
 ἐπ' ἐλπίδι φυτεύει, καρπὸν προσδοκῶν. Ἦτω σοὶ καρ-
 δία, γνώσις· ζωὴ δὲ, λόγος ἀληθῆς, χοροῦμενος·
 οὐ ξύλον φέρων, καὶ καρπὸν (99). . . ρῶν, τρυγῆ-
 σεις ἀεὶ τὰ παρὰ θεῷ ποθοῦμενα· ὧν ὄφει οὐχ
 ἄπτεται, οὐδὲ πλάνη συγχρωτίζεται· οὐδὲ Εὐα
 φθείρεται (99'), ἀλλὰ παρθένος πιστεύεται, καὶ σω-
 τήριον δείκνυται, καὶ ἀπόστολοι συνετίζονται, καὶ τὸ
 Κυρίου πάσχα προέρχεται, καὶ κηροὶ (100) συνάγον-
 ται, καὶ μετὰ κόσμου ἀρμύζεται· καὶ διδάσκων ἁγίους
 ὁ λόγος εὐφραίνεται· δι' οὗ Πατὴρ δοξάζεται. Ἡ δὲ δό-
 ξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A ferens, belle germinans, in vobis ipsis producen-
 tes, variis fructibus ornati. In hoc enim loco lignum
 cognitionis et lignum vitæ plantatum fuit. Verum
 non quod est cognitionis, id est quod e medio tollit;
 sed inobedientia e medio tollit. Neque enim ea sunt
 obscura quæ scripta sunt, Deum ab initio lignum
 vitæ in medio paradisi plantasse, per cognitionem
 vitam ostendentem; qua cum pure usi non essent
 qui ab initio fuerunt, impostura serpentis nudati
 fuerunt. Neque enim vita sine cognitione, neque
 cognitio tuta sine vita vera. Ideo in propinquo
 utrumque plantatum fuit. Quam facultatem cum
 perspexisset Apostolus, reprehendens cognitionem
 quæ sine veritate mandati in vitam exerceret, di-
 cit: *Cognitio inflat, dilectio autem ædificat* ¹⁰. Qui
 enim putat se scire aliquid sine cognitione vera et
 cui testimonium perhibetur a vita, non cognoscit,
 a serpente decipitur, quia vitam non dilexit. At qui
 cum timore cognitionem est adeptus, et vitam quæ-
 rit, in spe plantat, fructum expectans. Esto tibi
 cor, cognitio: vita autem, sermo verus qui reci-
 pitur. Cujus lignum ferens, et fructum, percipies
 semper quæ apud Deum desiderantur, quæ serpens
 non attingit, neque impostura se illi applicat; ne-
 que Eva corrumpitur, sed virgo creditur; et Salu-
 tare ostenditur, et apostoli intelligentia instruuntur,
 et Domini pascha progreditur, et chori congregantur,
 et decenter ordinantur: ac docens sanctos sermo lætatur; per quem Pater glorificatur. Cui
 C gloria in sæcula. Amen.

(95) Ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως, κ. τ. λ. Sic red-
 dendum crediderim: *Verum non cognitionis lignum
 occidit, sed inobedientia*. MARAN. in *Emendand.*

(96) Ἦν δύναμιν ἐπιδὼν ὁ Ἀπόστολος. Id est:
 cum perspexisset Apostolus quam vim habeat illa
 utriusque ligni, nempe cognitionis et vitæ, conjun-
 ctio. Obscura Stephani interpretatio: *Quam facul-
 tatem cum perspexisset Apostolus*. MARAN. *ibid.*

(97) Ἐπὶ τοῦ ὄψεως. Præmittit καὶ Beurerus.

(98) Μὴ ἀγαπήσας. Ita Beurerus et Sylburgius:
 posterior littera hujus voculæ μὴ legi non potuit in
 ms. codice, sed tantum μ. Stephanus reddidit *ob
 amorem vitæ*. Mox idem Beurerus ἦτω οὖν σοι.

(99) Καὶ καρπὸν. Stephanus et Beurerus καὶ
 καρποῦ ἐρῶν. Melius Sylburgius καὶ καρπὸν
 ἐκ πληρῶν.

(99') Οὐδὲ Εὐα φθείρεται. Clarior erit interpre-
 tatio, si sic reddamus: *Ubi neque Eva corrumpitur*.
 MARAN., *ibid.*

(100) Κηροί. Vox corrupta, nec evidenter lecta in
 ms. codice. Non sanabitur vulnus, si legamus cum
 Sylburgio καιροί. Sed si ponamus χοροί, nihil puto
 superfuturum difficultatis. Stephanus voces sequen-
 tes sic reddit, *et cum mundo coaptatur*. Videtur le-
 gendum ἀρμύζοντα.

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM ACHAIAE

EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDREÆ APOSTOLI

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, t. I. Venetiis, 1765, in-fol., p. 145.)

I.

DAMASUS, *vel quisquis auctor sit*, Carm. IV, *ex edit.* Sarazanii, Romæ 1658.

Andrea, Christi apostole,
Hoc ipso jam vocabulo
Signaris isto nomine,
Decorus idem mystice.

Quem crux ad alta provehit,
Cruce quem beata diligit,
Cui crux amara præparat
Lucis futuræ gaudia.

In te crucis mysterium
Cluit gemello stigmate,
Dum probra vincis per crucem,
Crucisque paudis sanguinem. *Epist. cap. x.*

II.

HIERONYMUS, *epist. LIX al. CXLVIII ad Marcellam, num. 5, tom. I, pag. 328, edit. Veron. 1734.*

In omnibus locis versabatur (Jesus): cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia. *Cap. II, etc.*

III.

GAUDENTIUS Brix., *in serm. habito in Dedicat. eccles.*

Joannes in Sebastena urbe provinciæ Palæstinæ, Thomas apud Iudos, Andreas et Lucas apud Patras Achaia civitatem, consummati referuntur. *Cap. XII.*

IV.

PAULINUS NOLANUS, de S. Felice, *Natal. IX, vers. 406, pag. 637, edit. Veron. 1756.*

Heic pater Andreas, heic qui piscator ad Argos
Missus, vaniloquas docuit mutescere linguas:
Qui postquam populos ruptis erroris iniqui
Retibus explicuit, traxitque ad retia Christi,
Thessalicas fuso damnavit sanguine Patras. *Cap. x.*

IDEM, *ibid.*, *Natal. XI, vers. 76-356, pag. 449, 468 et 659.*

Sic Deus et reliquis tribuens pia munera terris,
Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes.
Sic dedit Andream Patris.
. tunc Andream devexit Achivis.

V.

PETRUS CHRYSOLOGUS, *serm. CXXXIII.*

Crucem quam refugerant (Petrus et Andreas), postea conjunctis viribus ardentem invadunt. — Petrus namque crucem, arborem conscendit Andreas. *Cap. x*

VI.

AUCTOR INCERTUS, *lib.* De vera et falsa pœnitentia, *cap.* 8, num. 22, in *Append. ad tom.* VI Opp. S. Augustini, *pag.* 236, *edit.* BB. Paris. 1685.

In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus a Domino requirebat: *Tempus est ut commendes terræ corpus meum.* Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit Dominum rogare: Ne me permittas, Domine, descendere vivum, sed tempus est ut commendes terræ corpus meum: tandiu enim jam portavi, tandiu super commendatum vigilavi, quod vellem jam ipsa obedientia liberari, et isto gravissimo indumento exspoliari. Recordor quantum in portando onerosum, in fovendo infirmum, in coercendo lætum, in domando superbum laboravi. Scis, Domine, quoties a puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties a dulcissimæ quietis somno me excitare contendebat, quantum et quoties dolorem ingerebat. Qui igitur tandiu, Pater benignissime, pugnanti restiti et tua ope superavi, a te pio et justo remuneratore posco, ne mihi ultra commendes, sed depositum reddo. Commenda alii quem illud ultra non impediatur, et resurrecturum servet et reddat, ut et ipsum quoque meritum sui laboris recipiat. Terræ me commenda, ut me amplius vigilare non oporteat, et libere ad te fontem indeficientis gaudii tendere anxiantem me non retrahat, nec impediatur. *Cap.* xi.

VII.

Ex lib. Sacramentorum, *inter opp.* S. GREGORII M. *tom.* III, *pag.* 143, *edit.* BB. Paris. 1705.

Adest nobis (Pater omnipotens) dies magnifici votiva mysterii, qua venerandus Andreas apostolus germanum se gloriosi apostoli tui Petri, tam prædicatione Christi tui, quam conversatione monstravit: ut id quod libera prædicaverat voce, nec pendens taceret in cruce. *Cap.* x.

Videsis et *Librum Responsalem, sive Antiphonarium, inter opp.* ejusdem S. GREGORII M. *tom.* III, *pag.* 843.

VIII.

Ex Missali Gothico apud Mabillonium Liturg. Gallic. lib. III, num. 17, *pag.* 221, 222.

Dignum et justum est, æquum et justum est, pietati tuæ ineffabiles gratias referre, Omnipotens, sempiternæ Deus, et inestimabili gaudio passionem tuorum prædicare sanctorum, per Christum Dominum nostrum. Qui beato Andræe in prima vocatione dedit fidem, et in passione donavit victoriam. Acceperat hæc utraque beatus Andreas; ideo habebat et in prædicatione constantiam, et in passione tolerantiam. Qui post iniqua verbera, post carceris septa, alligatus suspendio se purum sacrificium tibi obtulit Deo. Extendit mitissimus brachia ad cœlos, amplectitur crucis vexillum, defigit in oculis ora, Agni cognoscit arcana. Denique dum ad patibulum duceretur, in cruce suspenderetur, carne patiebatur et spiritu loquebatur. Obliviscitur crucis tormenta, dum de cruce Christum præconat. Quantum enim corpus ejus in ligno extendebatur, tantum in lingua ejus Christus exaltabatur: quia pendens in ligno, sociari se ei gratulabatur. Absolvi se non patitur de cruce, ne tepescat certamen in tempore. Turba circumspicit, et lamentatur; demitti a vinculo cupit, quem Reparatoris mentem intelligit. Laxari postulat justum, ne pereat populus hoc delictio. Interea fundit martyr spiritum, possessurus sempiterni Judicis regnum. *Capp.* IX, X, XI, XII.

IX.

VENANTIUS FORTUNATUS, *Carmin. lib.* VII, De senatu curiæ cœlestis. *Ex Biblioth. Patrum. Paris. tom.* VIII, *pag.* 817, E.

Culmen apostolicum radianti luce coruscum,
Nobilis Andreæ mittit Achaia suum.

X.

GREGORIUS TURON., De gloria martyrum, *lib.* II, *cap.* XXXI, *pag.* 754, *edit.* Paris. 1699.

Andreas apostolus magnum miraculum in die solemnitatis suæ profert, hoc est manna in modum farinæ, vel oleum cum odore nectareo, quod de tumulo ejus exundat. — Hæc autem aguntur apud provinciam Achaïam in civitate Patras, in qua beatus apostolus sive martyr, pro Redemptoris nomine crucifixus, præsentem vitam gloriosa morte finivit. *Cap.* x.

XI.

AUCTOR INCERTUS, *lib.* De miraculis B. Andræe apostoli, *cap.* XXVI, in *Append. opp.* GREGORII TURON. *pag.* 1264.

Post hæc comprehensus beatus apostolus ab Egea proconsule, positus est in carcere, ad quem omnes conveniebant ut audirent verbum salutis. At ille non cessabat prædicare nocte et die verbum Dei. Paucis vero diebus interpositis, eductus de carcere et gravissime cæsus, cruce suspensus est: in qua cum per triduum vivens penderet, non cessabat prædicare Dominum Salvatorem, donec tertia die populis flentibus spiritum exhalaret: quod lectio Passionis etiam ejus plenissime declarat. Cujus beatum corpus Maximilla accipiens, conditum aromatibus recondidit in sepulcro: assidue autem super illum deprecans Dominum, ut ejus beatus apostolus memor esset, exorabat. *Capp.* VII, IX, X, XII, XIII.

Libellus De miraculis sancti Andræe laudatur in *Chronici Fontanellensis cap.* XIV.

XII.

MENOLOGIUM GRÆCORUM, *jussu Basilii imperatoris Græcæ editum, ad d.* XXX Novembris. *Part.* I, *pag.* 221, *edit.* Urbin. 1727.

Ἄθλις τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Πέτρου.

Certamen sancti et clarissimi apostoli Andræe, fratris magni Petri.

Ὅτος ἀδελφός γνήσιος ὑπάρχων τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκήρυξεν εἰς πᾶσαν τὴν παράλιον τῆς Βιθυνίας, καὶ τοῦ Πόντου, καὶ τῆς Θράκης, καὶ τῆς Σκυθίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ἐν Σεβαστουπόλει τῇ μεγάλῃ. — Εἶτα ἀπῆλθεν ἐν Πάτρας τῆς Ἀχαΐας εἰς Πελοπόννησον. Καὶ ἐσταυρώθη ὑπὸ Ἀλγέα τοῦ ἀνθυπάτου· καὶ οὕτως ἐτελειώθη.

A Hic germanus magni apostoli Petri, post Ascensionem Domini nostri Jesu Christi, prædicavit in tota maritima ora Bithyniæ, Ponti, Thraciæ et Scythiæ: deinde magnam Sebastopolim lustravit. — Postremo Patras Achaïæ in Peloponnesum migravit, ubi ab Ægea proconsule in crucem sublatus est: atque ita mortem obiit. *Capp.* II, X, XII.

XIII.

ETHERIUS Uxamensis et BEATUS presbyter, *lib.* I, adversus Elipandum archiepiscopum Toletanum. *Ex Bibliotheca Patrum Parisiensi, tom.* IV, *part.* II, *pag.* 526, A.

Agnus iste prædam quam tenebas, excussit, et argumentationes philosophiæ tuæ, simplicitatis suæ innocentia omnino delevit. Iste est Agnus immaculatus, qui quotidie, ut beatus Andreas ait, in altare crucis sanctificatur: *Cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus sint manducatæ a populo, et vere sanguis ejus sit haustus; tamen, ut dixi, integer manet, et immaculatus, et vivus.* *Cap.* VI.

XIV.

FLORUS, in *Auctar. ad Martyrolog. Bedæ. Ex Actis Sanctorum Bolland. Mart. tom.* II, *pag.* XI.

In Achaia, civitate Patras, passio S. Andreæ apostoli: qui crucifixus pro Christi nomine, suum complevit martyrium. *Cap.* X.

XV.

MILO, monachus Elnonensis, in *Vita S. Amandi episc. Traject. lib.* I, *cap.* I. *Ex Bolland. Febr. tom.* I, *pag.* 874.

Hinc petit Andreas properando virilis Achaiam,
Ac nomen proprium patrando viriliter implet.

XVI.

WALAFRIDUS STRABO, *Carm. de S. Andrea. Ex Thesauro Canisii tom.* II, *part.* II, *pag.* 258.

Protinus Andreas compunctus voce Tonantis,
Credidit æternum salvantem sæcula regem:
Pendula capturæ contemnens retia spretæ,
Et dicto citius Christi præcepta facessit.
Quis numerare valet populosis oppida turmis
Illiis eloquio, quæ fana profana fricabant,
Credula pandentes regi præcordia Christo?
Nempe vicem Domino solvebat calce cruenta,
Dum crucis in patulo suspensus stipite martyr
Ultima mortalis clausit spiracula vitæ,
Purpureas sumens Christo regnante coronas.

XVII.

REHABANUS, in *Martyrol. ad d.* 30 *Nov. Ex Thesauro Canisii tom.* II, *part.* II, *pag.* 348.

Natale sancti Andreæ apostoli. — Hic prædicavit Scythiam et Achaiam, ibique in civitate Patras cruci suspensus occubuit. *Cap.* X.

XVIII.

USUARDUS, in *Martyrologio ad d.* 30 *Novemb., pag.* 193, *edit. BB. Paris.* 1718.

In civitate Patras provinciæ Achaïæ, natalis sancti Andreæ apostoli, qui etiam apud Scythiam prædicavit. Hic beatissimus ab Egea proconsule comprehensus, primo in carcere est clausus, ac deinde gravissime cæsus; ad ultimum vero in cruce appensus, biduo inibi supervixit. *Capp.* VIII, IX, X, XII.

XIX.

REMICIUS, monachus ANTISIODORENSIS, *Comment. in psalmum XXI. Exstat in Bibliotheca Patrum Lugdunensi, tom.* XVI.

Quævis hoc sacramentum a pluribus accipiatur, non tamen, ut videtur, in partes est divisum, sed totum singulis est indivisum, Andrea apostolo sic testante: *Agnus, quanquam sacrificatus est, integer perseverat et vivus.* *Cap.* VI.

XX.

JOANNES EUCHAITENSIS, in *Poematibus, pag.* 70, *edit. Ætonæ, 1610.*

Σταυροῦσι τε τρεῖς ἄνδρες ὁμῶς Ἀνδρέαν.
Tres simul viri crucifigunt Andream

XXI.

MARTYROLOGIUM metricum Ecclesiæ Græcæ, ad d. 30 Nov., ex edit. Siberi, Lipsiæ, 1727.

Ἀντίστροφον σταύρωσιν Ἀνδρέας φέρει,
Φανείς ἀληθῶς, οὐ σκιαδῶς, ὡν μύστης.

Antistrophæ fixus cruci fuit Andreas,
Sacerdos Christi verus, non umbratilis.

XXII.

LANFRANCUS archiep. Cantuar., lib. De corpore et sanguine Domini, cap. x, pag. 259, edit. Paris., 1648.

Est igitur sacramentum et res sacramenti, id est corpus Christi. Christus tamen *resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9). Sed sicut dicit Andreas apostolus: *Cum vere in terris carnes ejus sint comestæ, et vere sanguis ejus sit bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cælestibus ad dexteram Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXIII.

WOLPHELMUS abbas Brunwillerensis in Epistola ad Meginhardum abbatem Gladebacensem, de sacramento Eucharistiæ contra errores Berengarii. *Exstat apud Mabillonium sæculo vi, Benedict. part. II, pag. 682.*

Hoc autem corpus, post expletam more catholico communionem, sanum et incolome, vivum et integrum se recipit ad Patrem. Sic enim testatur Ecclesia Achaïæ, beatum Andream apostolum dicere: *Postquam omnis populus credentium Agni carnem comederit et sanguinem biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus comestæ a populo, et vere sanguis ejus sit bibitus, tamen, ut dixi, et integer permanet, et immaculatus, et vivus.* Cap. viii.

XXIV.

IVO CARNOTENSIS Serm. De convenientia veteris et novi sacrificii. Ex Biblioth. Patrum Parisiensi, tom. X, pag. 806, A.

Ecce ad memoriam veniunt verba beati Andreæ apostoli, quibus asserit et in cælis esse corpus Domini, et de altari posse sumi corpus Domini: *Cujus, inquit, carnes cum sint comestæ in terris a populo, et sanguis ejus bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cælestibus ad dexteram Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXV.

BERNARDUS abbas Claræ-vall., Serm. in Vigilia S. Andreæ apostoli, num. 3, opp. vol. I, pag. 1064, edit. Paris. 1719.

Andreas homo erat similis nobis, passibilis, et tam vehementi ardore spiritus crucem sitiēbat, tam mandato a sæculis gaudio tripudiabat, ut cum paratum sibi eminus patibulum conspexisset: *O crux, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te, ita ut et tu exultans suscipias me.* Et paulo post, num. 4: *Terrendum eum putat Ægeas, crucis supplicium minitans: sed non est ita. Accenditur magis in verbo hoc, et libere clamat: Ego si patibulum crucis expavescerem, crucis gloriam non prædicarem. At ubi paratum sibi lignum intuitus est, ex hoc jam plane totus ignescens applaudebat, et blandiebatur illi amatæ suæ, officiosissime salutabat, devotissime suscipiebat, magnifice attollebat eam, et in ipsius præconio gloriabatur, clamans magis affectione quam voce: Salve, crux pretiosa, quæ decorem et pulchritudinem de membris Dominicis accepisti! Salve, crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membris ejus tanquam margaritis ornata.* Capp. viii, x.

Idem, serm. 3, in festo S. Andreæ, num. 4, pag. 1065.

Cum duceretur ipse beatus Andreas ad crucem, populus qui sanctum et justum dolebat injuste damnari, prohibere voluit ne puniretur; sed magis ipse instantissima prece prohibuit eos, ne non coronaretur, imo ne non pateretur. Desiderabat siquidem dissolvi, et cum Christo esse, sed in cruce quam semper amaverat: desiderabat regnum intrare, sed per patibulum. Quid enim dicit illi amatæ suæ? *Per te, inquit, me recipiat, qui per te me redemit.* Cap. vii.

Idem, serm. II, num. 3, ibidem, pag. 1069.

Audistis certe, cum pervenisset beatus Andreas ad locum ubi crux parata erat, quomodo confortatus sit in Domino; et per Spiritum, quem una cum cæteris apostolis in igneis linguis acceperat, verba vere ignea loqueretur. — Ex abundantia cordis os locutum est; et charitas quæ fervebat in corde, quasi scintillas quasdam ædentissimas emittebat in voce. Quid enim beatus Andreas cum sibi paratam, ut dixi, crucem cininis cerneret, loquebatur? *O crux, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te; ita ut et tu exultans suscipias me, discipulum ejus qui pependit in te: quia amator tuus semper fui, et desideravi amplecti te.* Cap. x.

Idem, in serm. xvi, de diversis, num. 6; ibidem, pag. 1122.

Nunquid non supra naturam beatus iste Andreas apostolus, cujus solemnitas præ manibus est, transilierat, qui dicebat: *O bona crux, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te.* Cap. x.

XXVI.

GAUFRIDUS abbas, in *Declamat.* LVIII, *exst. in volum. II Opp. S. BERNARDI, pag. 324, A.*

Gaudium sane non modo in spe gloriae, sed etiam in tribulationibus. — Haec virtus ex alto, quae Andream fecit amplecti crucem. *Cap. x.*

XXVII.

NICOLAUS Claræ-vallensis, *serm. in festo S. ANDREÆ. Exstat in volum. II Opp. S. BERNARDI, pag. 728, A.*

Dominus noster, cuius schola est in terris et cathedra in caelo, ex his omnibus quos elegit et praelegit, Andream elegit apostolum, cuius solemnitatem et vocibus et cordibus inclinamus. O dulcis apostolus, et primitiva vocatio Domini Salvatoris: — cuius passio tanta spiritus devotione distillat, ut mentes audientium adipe et pinguedine replere videatur. Unde non immerito in singularem auctoritatis arcem suscepta est, *quam qui viderunt scripserunt orbi, et ministri fuere sermonis. Cap. 1.*

Hic sermo, quem Mabillonius alique tribuunt NICOLAO Claræ-vallensi, occurrit etiam inter sermones B. PETRI DAMIANI, estque num. LVIII, tom. II, pag. 138, edit. Paris. 1642.

XXVIII.

PETRUS BLESENSIS, *serm. IV, in festo S. Andreae, pag. 174, edit. Paris. 1657.*

Andreas quasi suae conditionis oblitus, summopere praedicabat suavitatem et dulcedinem crucis. — Prae nimio ardore fidei et amoris, crucem salutatur, et dicit: *Securus et gaudens venio ad te.* Andreas praecipuan reputat voluptatem, si dimittatur in patibulo, donec in eo consummatur: et quod omnem fortitudinem facultatis humanae transcendit, quasi jam a corpore peregrinans cruciatum in cruce non sentit. — Andreas clamat: *Salve, crux speciosa! Securus et gaudens ad te venio: suscipe discipulum ejus qui pependit in te magister meus Christus.* — Ardentissime affectat Andreas ascendere crucem: ut intra eam mundum et principem mundi despiciat; ut inde quasi de eminentissima turre jacula inimici securus excipiat. *Cap. x.*

XXIX.

AUCTOR incertus, *lib. Soliloquiorum animae ad Deum, cap. xxii. In Append. Opp. S. Augustini, tom. VI, pag. 95.*

Ibat Andreas securus ad crucem et gaudens, quoniam ad eam dulcedinem properabat. *Cap. x.*

XXX.

LUCAS Tudensis, contra Albigenses *lib. III, cap. xxi. Ex Biblioth. Patrum Parisiensi, tom. IV, part. II, pag. 710, B.*

Quamvis multos martyrum legamus in sua passione gaudere, ut legitur de beato apostolo Andrea, qui cum duceretur ad mortem, dicebat: *Securus et gaudens venio ad te; hoc de gaudio spiritus intelligendum est, non de gaudio corporeo. Cap. x.*

XXXI.

THOMAS AQUINAS, *serm. II, de S. Andrea. Ex edit. Romana 1570, tom. XVI, sub finem, pag. 48.*

Septem sunt gradus ascendendi in palmam, id est in crucem. Primus gradus, persecutoris aggressus. Secundus, devota martyrii processio; de his duobus, in vita sua (S. Andr.). Tertius, devota de cruce praedicatio; in Legenda, ibi: *O si scires virtutem crucis!* etc. Quartus, carceris toleratio, ibi: *Jussit eum in carcerem detrudi.* Quintus, populorum eum liberarevolentiam prohibitio, ibi: *Nolite sanctum, etc.* Sextus, funium procellatio, ibi: *Jussit eum funibus caedi.* Septimus, devota ut pati mereretur oratio, ibi: *O beata crux.* — Circa passionem notandum quod passus est desideranter, ibi: *Jam concupiscenti animo praeparata;* confidenter, ibi: *Securus;* letanter, ibi: *Gaudens venio ad te;* constanter, quia nunquam a praedicatione cessabat; longanimiter, ibi: *Biduo;* gratanter, gratias agendo; perseveranter, quia nunquam nisi mortuus descendere voluit. *Capp. II, VII, IX, X, XI, XII.*

XXXII.

BONAVENTURA, *serm. II, de S. Andrea apostolo. Ex ejus Opp. edit. Lugdun. 1668, tom. III, pagg. 225, 224.*

Beatus Andreas, sicut ejus Legenda dicit, materiale crucem in corpore passus fuit. — Sic cum crucem ascenderet, hanc humilitatem sanctus apostolus se habere ostendit, cum Aegae de cruce sic ait: *Ego crucis Christi servus sum, et crucis tropaeum alligere potius debeo quam timere.* — Unde dicitur in Legenda, quod exspoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus. — Quod apostolus dum attendit, mori pro Christo non timuit, sed pleno gaudio cordis ad crucem accessit. Unde videns crucem non timuit, non fugit, non oculos ab ea avertit, sed exclamavit et dixit: *O bona crux, diu desiderata, sollicitè quaesita, et ideo concupiscenti animo praeparata! lætus et gaudens venio ad te, ita ut tu gaudens suscipias me, discipulum ejus qui pependit in te.* Salva me, inquit, crux pretiosa, etc. *Capp. IV, X.*

IDEM, *serm. III, ibidem, pag. 225.*

Hac compassione fraterna transfossus apostolus dicebat Aegae: *Ego de tuo interitu doleo, non de mea passione conturbor. Meus enim dolor unius diei, vel duorum, vel trium; sed tuus interitus nec per millia annorum poterit pervenire ad finem. Cap. IX.*

XXXIII.

SOPHRONIUS, *ut fertur*, De vitis apostolorum, *cap. 1. Apud Fabricium in Biblioth. Eccles. pag. 224.*

Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν παρα-
δεδόκασιν, Σκύθαις καὶ Σογδιανοῖς καὶ Σάκκαις ἐκή-
ρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
καὶ ἐν Σεβαστοπόλει ἐκήρυξε τῇ μεγάλῃ, ὅπου ἐστὶν
ἡ παρεμβολὴ Ἀψάρου καὶ Φάσις ὁ ποταμὸς, ἐνθα
οἰκοῦσιν Αἰθίοπες οἱ ἐσωτέροι. Θάπτεται ἐν Πάτραις
τῆς Ἀχαΐας, σταυρωτῶ παραδοθεὶς ὑπὸ Αἰγέα τοῦ βασι-
λέως Ἐδεσσηῶν.

Andreas frater hujus (Simonis Petri), ut majores
nostri prodiderunt, Scythiis, et Sogdianis, et Saccis
prædicavit Evangelium Domini nostri Jesu Christi,
et in Sebastopoli prædicavit quæ cognominatur
Magna, ubi est irruptio Apsari, et Phasis fluvius :
illic incolunt Æthiopes interiores. Sepultus est au-
tem Patris civitate Achaïæ, cruci suffixus ab Ægeæ
præfecto Edessenorum.

Eadem ferme habet Anonymus apud OECUMENIUM in *Acta apostol. et Epistolas Pauli* : apud quem tamen
postrema verba rectius sic se habent : ὑπὸ Αἰγέα τοῦ ἀνθυπάτου σταυρωθεὶς.

XXXIV.

PIPPOLYTUS, *seu quisquis sit auctor*, De duodecim apostolis. *Apud Combefisium. Auctar. nov. tom. II, pag. 331.*

Ἀνδρέας, Ἐκύθαις, Θράκαις κηρύξας, ἐσταυρώθη
ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ ἐλαίας ὄρθιος, καὶ θά-
πτεται ἐκεῖ.

Andreas, cum Scythiis ac Thracibus prædiesset,
cruci affixus est Patris in Achaia, reclus in olea
arbore, ibique sepelitur. *Cap. x.*

XXXV.

PSEUDO-DOROTHEUS Tyrius, in *Synopsi, etc. Ex edit. Fabricii De vita et morte Moysis, pag. 471.*

Ἀνδρέας ... ἐτάφη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας σταυ-
ρωθεὶς ὑπὸ Αἰγέτου.

Andreas ... sepultus est Patris Achaïæ urbe, cum
ab Ægeate in crucem actus fuisset. *Cap. x.*

Quibus addesis pseudo-Abdiam in *Histor. apostol. lib. III, num. 39 et seq. pag. 507, edit. J. A. Fabricii in Cod. apocr. Nov. Test. tom. II, et ISIDORUM HISPALENSEM Junioem, ut perhibent, apud laudatum Fabricium De vita et morte Moysis, pag. 545.*

Consultendus item NICETAS PAPHLAGO, *Orat. in S. ANDREAM, apud Combefisium, tom. I Auctar. noviss., pag. 333.*

XXXVI.

NICERHONUS, *Hist. Eccles. lib. II, cap. XXXII, pagg. 199 et 200 edit. Paris. 1636.*

Ἀνδρέας ὁ τοῦ κορυφαίου Πέτρου κασίγνητος ...
ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Αἰγαίου τῷ σταυρωτῶ καὶ οὗτος
προσήλωται, ἐγκλημά οἱ ἐπαγαγόντος, ὅτι περὶ τὴν
γαμητὴν αὐτοῦ Μαξιμίλλαν καὶ τὸν ἀδελφὸν Στρατο-
κλέα, Χριστῶ προσάγαγοι, τὴν ἐκεῖνον βδελυξαμένους
δυσσέβειαν.

Andreas, coryphæi Petri frater, ... a proconsule
Ægeato in crucem quoque est actus : illo ei crimine
objecto, quod conjugem ejus Maximillam fratrem-
que Stratoclem, impietatem ejus detestari docuis-
set, et ad Christi fidem adduxisset. *Cap. x.*

XXXVII.

LAURENTIUS JUSTINIUS, *serm. in festo S. Andreæ apostoli, ex edit. Venet. 1606, pag. 204, col. 4.*

Magnanimitatem hujus robustissimi ducis, imperterritam mentem, passionis desiderium, spiritualeque
lumen ipsius, ex sermonibus ejus attende. Cum enim duceretur ut crucis imponeretur patibulo, eandem a
longe prospiciens exclamavit, dicens : *O bona crux, diu desiderata, et jam concupiscenti animo preparata !
securus et gaudens venio ad te, ita ut tu exsultans suscipias me, discipulum ejus qui pendit in te. Salve,
o bona crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex ejus membris tanquam margaritis ornata, accipe me
ab hominibus, et redde me magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te me redemit.* *Cap. x.*

DIONYSIUS quoque CARTHUSIANUS, *serm. I et IV, de laudibus S. Andreæ, plura describit ex Epistola pre-
sbyterorum et diaconorum Achaïæ.*

GALLANDII PRÆFATIO

In Epistolam Presbyterorum et Diaconorum Achæiæ de martyrio S. Andreæ.

(Vet. Patr. Biblioth., I, Proleg., p. xxxviii.)

SYNOPSIS.

- I. Cur huic Epistolæ inter vetusta Ecclesiæ monumenta locus assignatus.
- II. De variis ejus editionibus, Mombritiana potissimum et Lipomaniana.
- III. De antiqua ejusdem Epistolæ versione.
- IV. Hujus Epistolæ sinceritas variis nominibus agnoscenda videtur. Chrysostomi locus expensus.
- V. Solvitur objectio, ex voce τριῶδο; desumpta, quam fuisse usurpatam tertio, quin et secundo sæculo, evincitur ex Patrum vetustissimis tum Græcis tum Latinis.
- VI. Objectus locus de processione Spiritus sancti expenditur. Eadem phrasis in Græca Dialogorum S. Gregorii versione, cujus auctor Zacharias papa. Samuel Basnagius notatus.
- VII. Quæstio de Ægea memorato in epistola Ecclesiæ Achæicæ discussa. Locus Sophronio ascriptus, vindicatur. Ejus interpretes Erasmus defenditur. Duplex Edessa distinguenda; quarum altera recentior Osrhoenica, antiquior altera Macedonica, primitus Ægea dicta: cuius nominis occasione nonnullæ de Ægeæ proconsule, ut fertur, Achæiæ, propositæ conjecturæ.
- VIII. De tempore quo scripta censetur Epistola: simulque varia de Vespasiano persecutore.

I. Quod superius in præfatione generali anti-quitatum ecclesiasticarum studiosis recepimus, Acta martyrum nos esse collecturos, pro temporum ratione digerenda; id quidem præstare nunc incipimus, Epistolam encyclicam presbyterorum et diaconorum Achæiæ de S. Andreæ apostoli martyrio, in medium proferentes. Licet enim inter Acta martyrum sincera, virorum eruditorum judicio haud fuerit hactenus hæc Epistola recensita; eam tamen omnino prætermittere religioni habuimus: sive quod ab antiquis temporibus Ecclesiæ catholice sententia, digna fuerit existimata quæ in divinis officiis celebrandis publice usurparetur; quod in primis spectandum erat: sive quod nuper demum in lucem prodierit textus Græcus, quo magis magisque vetustissima versio, Ecclesiæ jamdiu probata, confirmatur: sive quod tandem viri eruditi studio quamvis a catholica communione alieni, eadem Epistola paucis abhinc annis Græce ac Latine in vulgus emissa, velut sincerus sacræ antiquitatis fetus fuerit propugnata. Quod si vero hanc Epistolam minus recte inter Acta martyrum nobis repositam quis arbitretur; illam saltem tanquam vetustum opus ecclesiasticum esse habendam, haud icrit inficias: adeoque vel eo nomine in nostram bibliothecam jure inferendam existimavimus.

II. Illam autem primus in lucem emisisse comperitur Boninus Mombritius patricius Mediolanensis, in *Vitis sanctorum*, sub finem sæculi xv typis consignatis; loci enim ac temporis nota nusquam comparet. Quandoquidem vero inter rarissima recensetur opus ejusmodi, duobus in-fol. volumi-

(1) Lipom. *Vit. SS.*, tom. VI, pag. 197, a tergo edit. Venet. 1584, fol. qua utor. Primæ autem editionis, quam etiam præ manibus habeo, sed mutilam, quinque priora volumina in-4, prodire iti-

nibus distinctum, haud incongruum putamus, ex Epistolæ nostræ initium hic describere, ut quod a reliquis editis, quin et ab ipso Græco exemplari aliquantulum discrepat. Sic autem se habet:

PASSIO BEATI ANDREÆ APOSTOLI.

Diacones ecclesiarum Achæiæ (sic) scripsimus universis Ecclesiis, quæ sunt in oriente et occidente, et meridie et septentrione in Christi nomine constitutæ: Pax vobis et universis qui credunt in unum eum (1. Deum) et in Trinitatem perfectam: verum Patrem ingenitum, et verum Filium unigenitum, et verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre et Filio: et hoc esse unigenitum Filium, quod est et ille qui genuit. Hanc fidem didicimus, etc. Ubi meminerit lector horum verborum, procedentem ex Patre et Filio, de quibus inferius disserendum.

Sæculo postero xvi currente, eandem Epistolam iterum vulgavit Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis, in opere *Vitarum sanctorum priscorum Patrum*; sed alio a Mombritiano exemplari usus, ad Epistolæ initium saltem quod attinet. Estque hujusmodi (1): *Passionem sancti apostoli Andreæ quam oculis nostris vidimus, omnes presbyteri et diacones Ecclesiarum Achæiæ, scribimus universis Ecclesiis quæ sunt in oriente et occidente, et meridiano et septentrione, in Christi nomine constitutis: Pax vobis et universis qui credunt unum Deum in Trinitate perfectum,.... verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre, in Filio permanentem, ut ostendatur unus Spiritus esse in Patre et Filio: et hoc esse, etc.* Omnia pene ad Græci contextus amuasim.

Eodem sæculo xvi, Laurentius Surius Carthusiadem Venetiis ad signum spei ann. 1551-1556, tria vero posteriora Romæ apud Antonium Bladum, ann. 1558-1560.

mus, in suis collectis undique *tam ex mss. codicibus quam ex editis auctoribus, probatis sanctorum Vitis*, ut fert operis inscriptio, atque per anni seriem digestis, editionem Lipomanianam secutus est (2). Eandem quoque typis deinceps consignavit post medium insequentis sæculi xvii, Andreas du Saussay episcopus Tullensis, in opere haud obvio ita inscripto: *Andreas frater Simonis Petri; seu De gloria S. Andræ apostoli libri xii* (3). Neque tantum Epistolam nostram exhibuit scriptor Gallus, ut reliqui præcedentes editores, sed eam insuper « tam patenter assertam dedit, quam accurate vindicatam adversus varias novatorum argutationes; quas congegit et auxit Edmundus Aubertinus in libro Genevæ anno 1633, Gallice edito, cui titulus est: *Eucharistia veteris Ecclesiæ.* » Sic in fronte operis auctor.

Tum vero sæculi currentis anno 1751, eandem Epistolam Romæ recudendam curavit Ludovicus Andruzzi Sautandrea (4); qui Lipomaniano exemplari præterito, Mombritanum describere maluit: quin et Saussayum plerumque assectatus, « Epistolæ sinceritatem gravissimis testimoniis comprobavit (5). »

Quinque autem hactenus recensitis editionibus Latine tantum evulgatis, sexta demum accessit G. L., quæ anno 1749 Caroli Christiani Woog cura et studio Lipsiæ lucem aspexit. Textum Græcum descripsit cl. editor e codice Huntingdoniano 457, bibliothecæ Bodleianæ; cum quo item Grævus *Martyrium S. Theclæ* contulerat, ejusque ope curis secundis perpolverat, ut ex anonymi præfatione ad novam *Spicilegii SS. Patrum Oxoniensem* editionem erudimur. In hoc porro egregio sacræ antiquitatis monumento edendo atque adornando, sedulam operam sibi adhibitam profitetur vir eruditus. Nimirum, ne litteræ quidem apicem mutavit, nisi ubi dicendorum nexus, librarii oscitantia, et recta construendi scribendique ratio id expostularit; ubi vero vocabulum aliquod unius alteriusve litteræ mutatione, adjectione vel detractatione corruptum invenit, suas emendationes in textum intulit, omnes tamen ms. codicis lectiones mendosas subjiciens. Textui Græco novam versionem apposuit, ipsumque notis uberioribus illustravit. Reliqua omittimus recensere, quæ V. C. sive in operis limine, sive in calce reposuit; ea siquidem ad nostrum institutum haud spectant. Hanc itaque Lipsiensem editionem potissimum secuti sumus. Novo interpreti veterem adjecimus, non Mombritanum quidem, sed Lipomanianum, qui profecto

(2) Sur. *Vit. SS.*, tom. VI, pag. 633, Colon. 1618. Hæc est tertia editio Coloniensis, omnium optima; prima enim prodiit ann. 1569, fol.

(3) Saussay, *De gloria S. Andr.*, post pag. 676, Paris. 1656, fol.

(4) Andruz. *Stater. verit.*, pag. 170.

* Editio nostra novam et auctiorem textus Actorum S. Andræe recensitionem exhibet quam Lipsiæ nuper ex codicibus mss. evulgavit vir cl. Constantinus Tischendorf; sed cum Græce tantum hæc Acta ediderit, versionem Latinam novæ recensitioni accommodandam curavimus. EDIT. PATR.

A Græcis pressius inhærere comperitur. Nuperi editoris notas textum in primis respicientes selegimus, proluxioresque contraximus; quibus etiam nonnullas observationes atlexuimus, plures fortasse haud contemnendas addituri, si opportunius codicem ms. nobis evolvere licuisset, quem sero tandem deteximus. Est autem codex Grævus Bombycinus num. clxxv, 4, sæculo xiv exaratus, inscriptusque: *Heortologia, seu Sermones et homilia in annua festa*; quem nobis suppeditavit locuples Bernardi Nani senatoris quondam amplissimi bibliotheca.

III. Jam vero ut de antiqua hujus Epistolæ versione verba faciamus, nullus profecto suppetit character satis firmus, quo rite definire possimus, quam dudum fuerit illa confecta. At eam esse vetustiore quam ut vulgò censeatur, quisque arguere valet ex scriptoribus ecclesiasticis, quorum testimonia Epistolæ ipsi præmisimus. Alii enim ex ea vel locum passionis vel genus mortis eruisse haud obscure videntur. Alii vero locum aliquem verbotenus describunt, sive ipsam Actorum historiam excitantes, sive etiam quandoque tacito ejus nomine ad illam respicientes; quod scilicet tanquam certum et exploratum monumentum passim haberetur, ut recte Saussayus (6). Neque tamen inficiari velim, nonnullos ex allatis scriptoribus Græcum potius textum quam veterem ejus interpretem consulere potuisse. Sed, utut est, eorum testimonia jam inde a sæculo iv usque ad xv, continuo temporis ordine servato deducta, sive ad versionis antiquitatem sive ad ipsius Epistolæ sinceritatem astruendam, haud parum conferre existimantur.

IV. De auctoritate autem hujus Epistolæ, varias esse virorum eruditorum sententias nemo nescit. Alii namque velut supposititiam atque confictam prorsus rejiciunt; alii vero ejus auctoritatem in dubium revocant: alii denique tanquam sincerum sacræ antiquitatis setum agnoscunt. Plura sunt enimvero, neque levia, quæ ad infringendam ejus γνησιότητα objici solent. Potiora tamen huc ad examen revocare animus est; eaque potissimum quæ ab aliis vel omnino prætermissa, vel molli brachio discussa noscuntur.

Primum itaque, an re vera in Achaia et in Patrarum urbe martyrium passus fuerit S. Andreas apostolus, dubitationem movit Florentinus (7); Joannis Chrysostomi nimirum auctoritate permotus, apud quem sic legimus (8): « Petri quidem, et Pauli, et Joannis, et Thomæ manifesta sunt sepulcra;

(5) Id. *ibid.*, pag. 190 seqq.

(6) Sauss. *De glor. S. Andr.*, sub fin. in Vindic. pag. 23.

(7) Florent. *Vet. occid. Eccl. marty.*, pag. 117.

(8) Joan. Chrys. in *Epist. ad Hebr.*, hom. 26, § 2, opp. tom. XII, p. 237.

aliorum autem cum sint tam multi, nusquam sunt nota. » Hinc vero quis conjectaret, inquit vir eruditus, festum Andreae apud Patras fuisse potius ejus praedicationis memoriam, seu episcopatus institutionem aut natale, quam ejusdem martyrii celebritatem in eadem urbe consummati; siquidem Andreae sepulcrum, quod adeo pervulgatum esset in Achaia, vix ignorare potuisset Chrysostomus, qui non longius a Graecia positus, imo Graecorum fuerit patriarcha. Haec Florentinus, cujus profecto dubitatio si vim aliquam habeat, corruat penitus Epistolae nostrae auctoritas necesse est.

Hanc autem difficultatem quam Tillemontium in primis ac Woogum praeteriisse mirari subit, facili negotio tolli existimavit Lequienius (9), si dicamus, Andreae cujus corpus a Constantio imperatore fuerat Constantinopolim translatum, propterea mentionem haud fecisse Chrysostomum, quod utique non in urbe regia, sed Antiochiae habuerit homilias in Epistolam ad Hebraeos. Verum minus apposite id coniecisse vir doctus videtur, adeoque viget adhuc objectio. Has enim homilias Constantinopoli habuisse Chrysostomum, cum jam esset episcopus, post Tillemontium (10) Montfauconius evincit (11). Existimamus itaque potius vel locum esse corruptum, vel memoria lapsum sanctum doctorem. Et prior quidem conjectura in eo innititur, quod eandem homiliae, ἀπὸ σημείων, ex notis eductae, post obitum demum Chrysostomi fuerint evulgatae; ἀπὸ σημείων, inquam, seu ex ductibus calami brevioribus, quibus voces et verba tachigraphi describebant, ut norunt eruditi; ex quibus ergo notis plano et vulgari modo litteris traditum opus, in lucem exinde fuit prolatum. His accedit, varia fuisse harum homiliarum exemplaria, in quibus colligendis describendisque alii tunc temporis feliciorum quam Constantinus operam posuisse feruntur; qua de re plura doctissimus Chrysostomi operum editor (12): ut proinde haud absona videatur suspicio, textum allatum librariorum culpa in mendo cubare; eo in primis nomine, quod de Petri quidem et Pauli et Joannis sepulcris dubitet nemo; de Thomae autem sepulcro non ita certum, ut ad eum locum recte adnotat Montfauconius.

Quod si cui sententia isthaec minus arrideat, memoria hic lapsum S. Patrem opinari fas erit: cujus rei exempla in aliis ejus operibus haud raro deprehendas (13). Quae quidem conjectatio magis placet. Quomodo enim Andreae apostoli sepulcrum potuit ignorasse Chrysostomus; quem nimirum corporis ejus translationem ex Achaia Constantinopolim a Constantio anno 357 peractam, haud latuisse demum liquet? Sic enim ille (14): « Christi seruo-

rum splendida sunt etiam sepulcra, ut quae urbem praestantissimam ac regiam occuparint; et dies noti atque clari, qui festi a toto orbe celebrantur... Atque id non Romae solum fieri quispiam viderit, sed etiam Constantinopoli. Nam et hic quoque Constantinum Magnum filium (Constantium) ita demum ingenti honore se affecturum existimavit, si eum in piscatoris (Andreae) vestibulo conderet; » in vestibulo scilicet ecclesiae Apostolorum, ubi sanctorum Andreae, Lucae ac Timothei corpora recondita perhibentur. Quo sane respiciens velustus auctor homiliae in illud, *In principio erat Verbum*, inter opera ipsius Chrysostomi (15), habitus ut videtur anno 381, haec habet: « Trinitas apostolorum (Andreae, Lucae ac Timothei) testis est caelestis Trinitatis. » Eodem plane sensu atque in eamdem sententiam, Gregorius quoque Nazianzenus (16):

*Μοῦνον δ' ἄλλος ἔμεινεν ἔμολ, καὶ τῆρας ἀνεγρόρ.
"Ω μοι ἐμῆς τριάδος.*

Ac mihi duntaxat mansit dolor atque senectus molesta.

Ite mea trias.

Qui et alibi (17), ad eorundem sanctorum corporum translationem digitum intendens, eleganter dixit: « Valet, apostoli, praecleara colonia certaminis mei magistri. » Quae cum ita sint, quis ergo rite dixerit ignorasse Chrysostomum, quod Gregorius Nazianzenus, quod Paulinus, quod Hieronymus, quod reliqui antiqui scriptores ecclesiastici, de S. Andreae apostoli corpore, Patris Achaiae in urbem regiam translato, litteris tradiderunt? Superest igitur, quod modo dicebamus, ut suspicemur vel mendosum esse locum nobis objectum; vel si mavis, memoria lapsum sanctum doctorem, dum ea verba e suggestu proferret.

V. Inter objectiones vero gravioris momenti et potior existimatur, quae ex voce τριάδος desumitur sub Epistolae initium occurrente; quam, inquitiam censors, in vetustissimis ecclesiasticis monumentis vix ac ne vix quidem fortasse invenias; perinde ac si omnia scripta nobis superessent, quae scriptores apostolici aut aeo apostolico proximi, Papias, Quadratus, Aristides, Agrippa Castor, Aristus Pellaeus aliique litteris tradidere. Atqui antiquius est nomen τριάδος, quam ut passim existimetur; tertio enim, quin et secundo Ecclesiae saeculo usurpatum comperitur; quod sane miror fugisse Svircerum (18). Dionysius Alexandrinus (19): ὄνω μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν Τριάδα τὴν μονάδα πλατύνωμεν ἀδιάρετον· καὶ τὴν Τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαίουμεθα. Sic quidem nos indivisibilem unitatem in Trinitatem dilatamus; et Trinitatem iterum quae imminui nequit, in unitatem con-

(9) Lequien., *Or. Christ.*, tom. II, p. 954.

(10) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. XI, p. 378.

(11) Montf., *Præfat. ad opp. Chrys.*, tom. XII, p. 5, § 9.

(12) *Ibid.*, § 5 seqq.

(13) Montf., *Præf. ad tom. X*, § 5 et alibi.

(14) Chrys., hom. 26, in *epist. II ad Cor.*, n. 5,

(15) Chrys. opp. tom. XII, p. 421.

(16) Greg. Naz., *carm. 9*, tom. II, p. 79.

(17) *Id. orat. 32*, tom. I, p. 527.

(18) Svircer., *Theol. eccl.*, tom. II, p. 1288.

(19) Apud Athan., *Epist. de sent. Dionys.*, tom. I, p. 255.

trahimus. Quo insuper vocabulo apud Basilium (20) iterum atque iterum utitur idem Dionysius. Huic episcopo Alexandrino σύγχρονος Gregorius Neocæsariensis (21) : Τριάς τελεία, δόξη καὶ ἀιδιότητι καὶ βασιλείᾳ, μὴ μεριζομένη, κ. τ. λ. Trinitas perfecta, quæ gloria et æternitate ac regno non dividitur, etc. Origenes utroque antiquior (22) : Τάχα γὰρ καὶ τιστῶν μακαρίων δυνάμεων, καὶ ἐπαναθεθηκυῶν, συγκρίσει τῶν πολλῶν γεννητῶν, τὰ κάτω τῆς ἀρχικῆς Τριάδος, λόγον ἔχει ὁλος ὁ ἐνεστώσας αἰῶν ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, ὃν λόγον ἔχει ἡ παρ' ἀνθρώπους ἡμέρα πρὸς ὅλον τὸν θυνάτον ἀνθρώπων ζῆν χρόνον. Siquidem præsens ætas eamdem fortasse rationem habet ad vitam beatarum quarundam potestatum, quæque genitis compluribus collatæ, superiores his evaserunt quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt; quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progredi potest. Neque hic solum, sed alibi quoque vocem eamdem ab eo subinde usurpatam videas (23). Velustior adhuc Origene Clemens Alexandrinus (24) : Οὐκ ἄλλως ἔγωγε ἐξακούω, ἢ τὴν ἁγίαν Τριάδα μὴ νύσσαι· τρίτον μὲν γὰρ εἶναι, τὸ ἅγιον Πνεῦμα· τὸν Ἰῶν δὲ, δεύτερον, δι' οὗ πάντα ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρὸς. Equidem ista non nisi de sancta Trinitate accipio: et tertii quidem nomine, Spiritum sanctum; secundi vero, Filium intelligo, per quem ex Patris voluntate facta sunt omnia. Clementinum hunc locum exscripsit item Eusebius (25). His denique accedat Theophilus Antiocheus, qui cæteros ætate anteit (26) : Ὡσαύτως καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι [πρὸ] τῶν φωστῆρων γεγονυῖαι, τύποι εἰσὶν τῆς Τριάδος, τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς Σοφίας αὐτοῦ. Similiter tres illi dies qui ante luminaria fuerunt, imago sunt Trinitatis; Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientiæ.

Quid vero prohibet quin Ecclesiæ Græcæ scriptoribus hactenus recensitis, duos etiam Latinorum Patrum vetustissimos adjungamus? Tertullianus (27): « Custodiatur œconomix sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem et Filium et Spiritum sanctum... Numerum et dispositionem Trinitatis, divisionem præsumunt unitatis: quando unitas ex semetipsa derivans Trinitatem, non destruat ab illa, sed administretur. » Paucisque interjectis: « Trinitas per consertos et connexos gradus a Patre decurrens, et monarchiæ nihil obstrepit, et œconomix statum protegit. » En alterum Ecclesiæ Africanæ lumen, Cyprianus (28): « In orationibus celebrandis invenimus observasse

A cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam; sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari habebat. » Quibus demum addere libet aliud illustre testimonium ex Actis sinceris sanctorum martyrum Fructuosi, Augurii et Eulogii, ævo Cypriani memoriæ traditis. Sic autem se habet (29): « Similes Ananiæ, Azariæ et Misaeli exstiterunt, ut etiam in illis Trinitas divina cernere-tur. »

Habes igitur tum Græcos, tum Latinos Ecclesiæ Patres quibus *τριάδος* vocabulum jam inde a sæculo II desinente, usurpatum comperitur. Quod si adhuc superarent vetustiorum scriptorum monumenta, non ad Theophili solum aut Tertulliani ætatem, sed altius etiam assurgendi nobis fortasse facultas suppeteret, ad antiquiorem ejusdem vocis usum asserendum.

VI. Jam vero ad Græci textus integritatem astruendam, illud quoque objectionis genus expendere interest quod ex verbis sub initium Epistolæ constitutis repetitur, prout exstant in versione Lipomaniana quæ hic exhibetur, ubi de sancti Spiritus processione professio enuntiatur. Locum superius § 2 protulimus. Magnus quidem Baronius haudquaquam rem acu tetigisse videtur, dum conjecit in (30) illam versionem Græcismum irrepsisse de Spiritu sancto, *procedente ex Patre et in Filio permanente*; adeoque ei præferendam esse Mombritianæ editionis lectionem, qua effertur Spiritus sanctus *procedere ex Patre et Filio*. Verum hanc in sententiam profecto non descendisset eximius Annualium ecclesiasticorum parens, si oculis lustrare ipsi licuisset duo illa quorum supra meminimus Græcæ exemplaria, Huntingdonianum et Naniæpium, quæ hoc loci corrupta et vitiata, ut asseramus, nulla nobis ratio suppetit. Porro utrumque istud exemplar Lipomanianam lectionem firmat, exhibens Spiritum sanctum, *ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς, καὶ ἐν Υἱῷ διαμένον*. Quod si Mombritianæ lectioni vetusta exemplaria, eodem Baronio teste, astipulantur, non desunt sane, quibus et Lipomaniana innitatur. Exstat enimvero in nostrâ bibliothecâ (31) insignis codex membranaceus, elegantissime descriptus, atque auro picturisque affabre delineatis exornatus: estque *Breviarium secundum consuetudinem Romanæ curiæ*. In eo autem post medium, ubi incipiunt *festivitates sanctorum*, in festo S. Andræ apostoli sex lectiones habentur, ex Epistola Ecclesiæ Achai-cæ verbotenus desumptæ; in quarum prima, lectio Lipomaniana occurrit.

(20) Basil. lib. *De Spir. S.*, cap. 29. Opp. tom. III, p. 61, edit. noviss.

(21) Greg. Neoc., *Expos. fid.*, p. 1.

(22) Origen., *Comment. in Matt.*, tom. xv, n. 31, edit. noviss., tom. III, p. 698.

(23) Idem, hom. 9 in *Exod.*, n. 5, hom. 11 in *Num.* n. 8, in *psal.* cxliv, et lib. III, in *Can. cant.*. Vid. Opp. tom. II, p. 163, 310, 843, et tom. III, p. 84.

(24) Clem. Al., *Ström.*, lib. v, p. 710, edit. Oxon. 1715.

(25) Euseb., *Præp. evang.*, lib. XIII, cap. 13, p. 675.

(26) Theoph., *ad Autol.*, lib. II, § 15.

(27) Tertull. *adv. Prax.*, capp. 2, 3, 8.

(28) Cypr., lib. *De orat. Dom.*, pag. 214, 215, ed. noviss. Paris.

(29) Ruinart., *Acta martyr.*, pag. 192, § 4.

(30) Baron., *ad Martyr.* d. 30 Nov., not. A.

(31) Bibl. PP. *Congr. Orat. Venet.*, plut. V, not. E, 2.

Quid quæris? Lectio isthæc sensum sanum omnino et catholicum habet; quippe quæ tametsi Latinum de sancti Spiritus processione a Patre et Filio dogma non exprimat; attamen neque Græcorum errorem de Spiritu sancto a solo Patre procedente alio pacto insinuat. Quamobrem Patres Græci complures ejusdem modi aut affini loquendi ratione uti quandoque comperiuntur, quorum testimonia pleraque congressit in suis *Epigraphis* Joannes Veccus (32). Neque aliter Græci orthodoxi recentiores, ut ex Constantini Meliteniote *Orationibus* vel maxime in promptu est colligere (33). Quin et nonnulli Patres Latini locutionem eandem usurpasse noscuntur; ut inter cæteros Gregorius Magnus, qui *Dialogorum* lib. II, cap. 38, juxta Græcam Zachariæ papæ versionem sic ait: *Φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει.* Id est, si verbum verbo reddatur: *Manifestum est igitur quod Paracletus Spiritus a Patre procedit, et in Filio permanet.* Quæ est ipsissima Epistolæ Achaicæ sententia, de qua agimus: quod quidem nemini hactenus animadversum.

Neque vero ullo modo audiendus hic est (ut id obiter moneam) Jacobus Basnagius, qui Zachariam pontificem Latina Gregorii I Græcæ reddentem, decessoris sui sententiam penitus immutasse contendit; quique, quod gravius adhuc est, ipsum etiam, si diis placet, Græcorum contribulium suorum opinionem de sancti Spiritus a solo Patre processione, Gregorio Magno contra ejus mentem adjudicasse asseverat (34). At quis demum de sanctissimo pontifice atque gravissimo, sibi hoc in animum inducat? Illud potius dicendum foret, si re vera Græca ejus versio a Latino Gregorii textu discrepasset, eam a Græcorum aliquo fuisse olim corruptam; præsertim cum eo nomine Joannes diaconus jam dudum conquestus esse noscatur (35). At verisimilior mihi videtur hac de re cl. Lequienii sententia, cujus proinde verba huc asserere operæ pretium duco (36): « Quod spectat, inquit, ad Gregorii locum, qui habetur lib. II *Dialog.* cap. 38, sincerus dicam, magis arridere lectionem quam præfert Græca translatio. Latinus contextus habet: *Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Filio; cur se Filium recessurum dicit, ut ille veniat qui a Filio nunquam recedit?* Græca vero translatio: *Φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει. Constat igitur quod Spiritus Paracletus ex Patre procedit, et in Filio manet.* Cum Gregorius mox inferendo sub-

A jungat Spiritum a Filio nunquam recedere; ut consentanea sit illatio, videtur omnino dixisse Spiritum manere in Filio; velut nimirum lib. III *Moral.*, n. 92, ubi loquitur de modo quo Spiritus sanctus in justis habitat, concludendo ait: *Dissimiliter ergo in illo (Filio) manet, a quo per naturam non recedit.* Quocirca dicendo in *Dialogis*, Spiritum ex Patre procedere et in Filio manere, nullatenus disenserit a Vigilio Tapsensi, qui lib. XI *De Trinit.*, hæc omnia complexus fuerat: *Ego credo Filium in Patre, inquit, et Patrem in Filio; Spiritum quoque sanctum Paracletum qui procedit a Patre, et Filii esse et Patris, quia et a Filio procedit.* Et paulo post: *Quod idem Spiritus Filii sit, multis Scripturarum testimoniis probavimus, et quod totus maneat in Filio; et sicut procedit a Deo Patre, ita procedit a Filio, ut tota Trinitas unus credatur Deus.* Hactenus vir doctissimus.

VII. Age nunc, ad unam adhuc digrediamur difficultatem enodandam, super Ægeæ officio ac dignitate institutum; qua demum excussa, de reliquis levioribus lector eruditus judicium ferat. Scribit Sophronius (37), ut fertur, S. Andream cruci fuisse suffixum ὑπὸ τοῦ Αἰγέα τοῦ βασιλέως Ἐδεσσηῶν, ἢ Ægea præfecto Edessenorum, interprete Erasmo. Scaliger, quantus vir! miratur (38), Ægeam proconsulem Edessenorum regem Sophronio dictum, magisque miratur βασιλέα præfectum reddi ab Erasmo. Blondellus item in omnimodæ antiquitatis indagacione rimator acerrimus, satis fidenter suggillat auctorem, quem etiam aliud agens putat esse Pseudo-Dorotheum, dum scribit (39) ipsum nugari, Andream Patris ab Ægea Edessenorum rege (quasi ex ultimo oriente in Achaïam momento transvolaverit) crucifixum. Scaligero adhæsit etiam accuratissimus Tillemontius (40): eoque nomine Woogus insuper eundem Sophronium ridet (41). Cæteros qui sunt, idem sentientes, præterimus.

Dolet enim viros eruditissimos alia multa cum animo agitant, illud demum quo de agimus, adeo perfunctorie expendisse. Nimirum, una tantum Edessa Mesopotamiæ urbs, haud longe ab Euphrate sita, ipsis obversabatur; ut proinde Sophronium de illa fuisse locutum existimant; neque alterius Edessæ meminere, Macedoniæ regum sepulcris claræ, celebratæque in primis Joanni Cantacuzeno (42). De utraque plura præ cæteris Spanhemius (43), Lequienius (44) et Bayerus (45). Vetustior est autem, saltem nomine tenus, Macedonia Edessa: ex hac enim nuncupata fuit altera

(32) Vecc. apud *Allat. Græc. orth.*, tom. II, pag. 550 et seqq.

(33) Meliten., *ibid.*, p. 786 seqq.

(34) Basnag., in *Observ. ad Canisii Thes.*, tom. II, part. I, p. 88.

(35) Joan. Diac., *Vit. S. Greg. PP.*, lib. IV, cap. 75.

(36) Lequien., *Dissert. Damasc.* I, § 23, p. 11.

(37) Sophr. apud *Fabric. Bibl. eccles.*, pag. 225.

(38) Scalig. *Animad. in Chron. Euseb.* ad ann. MCCCCLXXIV, pag. 256.

(39) Blond. *Lib. de episc. et presb.* apud *Fabr. De vit. et mort. Moysis*, pag. 496.

(40) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 320, not. I.

(41) Woog. *exercit.* II, pag. 101.

(42) Cantac. *Hist.* lib. I, cap. 54, lib. IV, cap. 19 et alibi.

(43) Spanh. *De præst. numism.* tom. I, cap. 127, 128.

(44) Lequien. *Or. Chr.*, tom. II, pagg. 79, 953.

(45) Bayer. *Hist. Osrhoen.*, pag. 13 seqq.

in regione Osrhoenica posita quæ, teste Plinio (46), quondam Antiochia dicebatur, atque a fonte per lucidis undis illic fluente, Callirrhoe: nomenque Edessæ inditum eidem fuisse perhibetur a Macedonibus postquam ab Alexandri M. temporibus sunt illa positi. Non est igitur cur in ultimum orientem cum Blondello transmigrare cogamur, ut Sophronii Ægeam Edessenorum regem invisamus. Discimus enim ex Tacito (47) Achaïam et Macedoniam imperio proconsulari fuisse subjectas. Hinc itaque mirari haud subit Ægeam, qui fertur proconsul Achaïæ, censeret et Edessæ Macedonicæ regem; adeoque ab hac urbe digressum, Patras Achæas perrexisset, ut perhibet Epistola nostra. Proconsulis namque sedes Edessa fortasse fuerit eamque respexerit Sophronius; Ecclesia vero Achaïca in Epistola, non sedis quidem locum, sed munus quo et in Achaïæ provincia fungebatur proconsul, attenderit.

Neque vero quis patet anxio animo nos esse aut sollicito, quod Ægeam βασιλεύα Sophronius appellet. Haud enim una esse hujus vocis significatio comperitur; neque illa demum abutuntur vetusti scriptores, quo regem constanter exprimere velint, ut ex antiquis Lexicographis liquet. Hesy chius: βασιλεῖς, οἱ δικασταί· παρὰ Ἡρόδοτον, οἱ βασιλεῖς παράνομον ἐργαζομένῳ ἐναντιούμενοι. Ad quem locum plura erudite Joannes Alberti (48). Phavorinus item: Βασιλεῖς λέγει Ἡσίοδος τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἀρχοντας. Οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἐκάλουν οἱ παλαιοί, ὡς Ὀμηρός· Ἄλλ' ἤτοι βασιλῆες Ἀχαιῶν εἰσι καὶ ἄλλοι. Quæ quidem Homeri verba (49) loco de quo agimus, mire quadrare nemo non videt. Eandem in sententiam Maussacus quoque ad Harpocrationem v. Βασιλικὴ διαδρομή, unum e novem magistratibus Atheniensibus βασιλεύα fuisse vocatum, se latius docturum promiserat v. Θεσμοθέται et Πολέμαρχος, quod tamen sui oblitus, haud præstitit. Hinc ergo liquido apparet immerito argui Erasmus eo nomine, quod βασιλεύα Sophronii præfectum reddiderit.

Verum in isto Sophroniano loco enucleando immorari adhuc parumper liceat. Nobis nimirum discutientibus Sophronii verba, deque Macedonica Edessa illa esse accipienda probe intelligentibus, illud etiam Trogi Pompeii apud Justinum (50) oportune succurrit: «Caranus, inquit, cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia responso oraculi jussus quærere, cum in Einathiam venisset, urbem Edessam occupavit. Hanc autem urbem ob memoriam muneris, Ægeas; populum, Ægeatas

vocavit. » Justino concinit Plinius, apud quem occurrit (51): « oppidum Æge, in quo mos sepeliri reges » Macedonum. Edessam itaque habemus in Macedonia sitam, primitusque vocatam Ægeam. Quæ quidem urbs, Vossio monente (52), scriptoribus Græcis dicitur Ἀγαί, Ἀγαία et Ἀγεία: unde ἰθνηκόν est Ἀγαϊάτης, vel Ἀγείατης. Hæc vero dum recolo, variæ mihi subortæ suspiciones. Cum enim noverim proprium proconsulis nomen sub quo passus perhibetur S. Andreas, diversimode apud Ecclesiæ scriptores efferri; aliis namque vocatur Ἀγείας (53), aliis vero Ἀγαϊάτης (54): quid demum ea de varietate augurari dicere lubet. Sophronium nimirum, sive scriptorem vetustiore quem ipsemet secutus fuerit, nomine proconsulis proprio præterito, hujusmodi verba, ὑπὸ τοῦ βασιλεως Ἐδεσσηῶν, tantummodo litteris primo tradidisse putabam; quem quidem locum ne quis acciperet de Osrhoenica Edessa, vir aliquis eruditus codicis Sophroniani oræ alleverit vetus urbis nomen Ἀγαία, indeque formatum gentile Ἀγαϊάτης quorum unum alterumve postea librarius indoctus e textu excidisse conjiciens, adeoque ipsi intendum existimans, exscripserit suoque exemplari inseruerit: atque ita deinceps velut proprium præfecti urbis nomen habitum, a reliquis deinceps scriptoribus fuerit subinde usurpatum; unde tandem in nostræ quoque Epistolæ Achaïcæ exemplaria dimanarit.

At hoc demum est hariolari. Illud potius fortasse dicendum, Ægeam quidem fuisse vocatum qui Edessæ ac Patris præfuerit; verumtamen non ideo statim colligas velim ipsum gente fuisse Græcum, non Romanum; adeoque proconsulis aut consulis munus eidem rite conferri haud potuisse. Romanos enim quandoque ab urbibus et populis nomina usurpasse, neque etiam a cognominibus Græcis sibi asciscendis abhorruisse, viri doctissimi Ursinus (55), Panvinius (56) et Sigonius prodiderunt: ut proinde ab Ægea sive ab Ægeatis, Macedonicorum Edessenorum urbe ac populo, Ægeas item noster appellari potuerit. Si quis vero eum fuisse origine Græcum contendat; quod sane fratris ejus nomen qui Stratoles audit, suadere videtur; haud equidem repugnaverim. Neque enim demum insolens urbium regimen et Græcis tradidisse Romanos, ut e nummis antiquis liquet: e quibus discimus (57) Aristarchum Damonis, Metrodororum Meneclis, Nicostratum Callistrati et Æschionem Lysiæ filios, Patrensiu prætores fuisse. Qui ergo præerat Edessæ noster Ægeas, Patrarum quoque præfectus fuerit, non

(46) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 24.(47) Tacit. *Annal.*, lib. i, capp. 76, 80.(48) Alb. *ad Hesychn.*, tom. i, pag. 699.(49) Hom. *Odys.*, A, 594.(50) Justin. *Hist.*, lib. vii, cap. i.(51) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 9.(52) Voss. *ad Pomp. Met.*, lib. ii, cap. 5, pag. 140, edit. 1.(53) Sophron., apud Fabric. *Bibl. eccles.*, pag.

225, alii.

(54) Menol. *Græc. Basil.*, part. i, pag. 221; Pseudo-Doroth. apud Cang. *Chron. Pasch.*, pag. 435; Niceph. *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 59.(55) F. Ursin. *De famil. Rom.*, v. *Pinariam gent.*, tom. VII *Theat. Antiqq. Rom.*, pag. 1297.(56) Panv. et Sigon. *De nom. Rom.*, tom. II, *Theat. Antiqq. Rom.*, pag. 976, 1043.(57) Hard. *Opp. select.*, pag. 152.

dignitate proconsulari, sed consulis titulo insignitus, ut ex nostra Epistola constat; ubi non ἀνοῦπατος, sed ὑπατος tantum vocatur: quo quidem nomine viri primarii et proceres quandoque designantur: hisque passim, maxime urbium et civitatum præfectis, consularis dignitas ab imperatoribus concessa legitur, ut videre est apud Cangium in utroque Glossario (58). At de his hactenus. Cætera enim leviora quæ sive ad minuendam Epistolæ nostræ auctoritatem, sive ad ejus integritatem evitendam objici solent, consulo præterimus; ne scilicet minutiora persequi, neve nihil omittere velle videamur: si quis autem ea nosse cupit, nuperum editorem Lipsiensem adeat.

VIII. Quod superest, in tempus inquisitionis quo scripta fuit hæc Epistola Ecclesiæ Achaicæ, nobis primum esset definiendum, quo demum anno B. Andreas apostolus martyrium passus censeatur; hoc enim semel explorato, illud etiam levi negotio statui posse intelligitur: siquidem ex eadem Epistola constat ab Achaicæ presbyteris et diaconis illam fuisse perscriptam, qui sancti apostoli certamini spectatores interfuisse perhibentur. Verum deficientibus penitus solidioris antiquitatis monumentis, conjecturis tantum rem transigunt criticorum filii. Alii siquidem (59) anno æræ Christianæ 66, aut 70 B. Andream passum existimant. Alii vero (60) anno imperii Vespasiani primo, vel saltem ipso adhuc imperante. Alii demum (61) sub Domitiano. Cum autem omnino inexplorata res habeatur, recentioresque pro animi arbitrio huic vel illi sententiæ adhaereant; nos itaque, donec in obscuro tramite dux tutior præcat, cunctabundi licet, circa Christi annum 80 cruci affixum S. Andream apostolum martyrium consummasse, adeoque mox fuisse perscriptam circumlatamque Ecclesiæ Achaicæ Epistolam existimamus.

Mirabitur fortasse quispiam nos vel longius quam par sit B. apostoli vitam protrahere, vel potius ipsum imperio Vespasiani desinente, martyrio sublato asserere, quem tamen Christianorum persecutorem fuisse nemo dixerit. Ad primum vero quod attinet, objectioni occurrimus magnum Baronium assectati; qui de novissimo lustro, et quidem sub Vespasiano peracto verba faciens (62), locum ex Plinio recitat ex quo plane comperimus, his ipsis temporibus complures ultra centesimum annum vitam duxisse; ut proinde pro monstro haberi nequeat, si ea tempestate nonnulli ex apostolis, ut de Joanne evangelista deque aliquot apostolorum discipulis saltem liquet, longæva ætate decessisse dicantur: eo in primis nomine, quod divina etiam

A agente dispensatione id accidisse potuerit; ut scilicet Evangelii prædicatio latius pateret in dies, Christianaque fides in animis credentium altiores ageret radices, atque ita demum nascenti Christi Ecclesiæ satis consultum foret.

Neque magis urget altera objectio, ab imperio Vespasiani nomini Christiano haud infesto petita. Nullum quidem in Ecclesiam ab eo latum edictum uspiam occurrit, accedente in primis teste locupletissimo Tertulliano (63): « Quales, inquit, leges istæ quas adversus nos, soli exsequuntur impii?... quas nullus Vespasianus, quanquam Judæorum debellator... impressit? » quo sane sensu accipiendus etiam videtur Eusebius, ubi scribit (64) « Vespasianum μηδὲν καθ' ἡμῶν ἀποπον animo agitasse. » Hinc tamen haud colligendum arbitror nunquam infenso atque inimico animo in Christianos fuisse Vespasianum, neque ulla omnino injuria eos aliquando affecisse. Contrarium docet Hilarius (65): « Anne, ait, ... Paulus ... Nerone se, credo, Vespasiano aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio divinæ prædicationis effloruit? » Hilario astipulatur Theodoritus (66): Τῶν δὲ ἀλιέων καὶ τελωνῶν καὶ σιγνοβράφου τοὺς νόμους, οὐ Γάιος ἔσχευεν, οὐ Κλαύδιος καταλύσσει, οὐ Νέρων ὁ μετ' ἐκείνους: καὶ ταῦτα, δύο τῶν νομοθετῶν τοὺς ἀρίστους κατακοντίσας: καὶ γὰρ τὸν Πέτρον ἐκεῖνος καὶ τὸν Παῦλον ἀνεῖλεν· ἀλλ' οὐ ξυνανείλε τοῖς νομοθέταις τοὺς νόμους, οὐκ Οὐρσπασιανὸς, οὐ Τίτος, οὐ Δομητιανὸς, καὶ ταῦτα, πολλοῖς κατ' αὐτῶν, καὶ παντοδαποῖς χρησάμενος μηχανήμασι. Id est: *Piscatorum autem et publicanorum tentoriorumque sutoris leges, non Caius, non Claudius dissolvere potuerunt, neque illorum successor Nero: hic enim tametsi duos optimos legislatores sustulerit; Petrum namque ac Paulum interfici jussit; at certe leges cum legislatoribus haud sustulit. Non Vespasianus, non Titus, non Domitianus; quanquam multis ac omnigenis machinationibus eas oppugnare contenderit.*

Neque demum putes laudatos Patres sibi invicem adversari; convenient enim, ut recte Havercampus (67), si dixeris id quod res est, Ecclesiæ persecutores ab Hilario ac Theodorito memoratos, tecte quidem omnes, non vero aperta vi, ut Nero, ut Domitianus, fuisse grassatos. Ad Vespasianum sane quod attinet, magis adhuc in ea sententia confirmor ex Hegesippo; qui apud Eusebium testatur (68), eundem imperatorem « post expugnatam Hierosolymorum civitatem, eos qui a Davide genus ducebant perquiri jussisse, ne quisquam apud Judæos ex regia stirpe superesset, eaque ex causa gravissimam rursus persecutionem Judæis illatam fuisse. » Quod

(58) Cang. *Glos. Græc.*, v. Ὑπατοι, et Latin. v. *Hypatus*.

(59) Tillm. *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 593.

(60) Baill. *Vies des Saints*, tom. III, pag. 461; Woog., exercit. II, pag. 109.

(61) Florentin. *Vet. occid. eccl. Martyr.*, pag. 119.

(62) Baron. ad ann. 76, § 2.

(65) Tertull. *Apolog.*, cap. 5.

(64) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 17.

(65) Hilar. lib. *contr. Arian.*, n. 5.

(66) Theodor. *Græc. affect. curat.*, dial. IX, tom. IV, p. 611.

(67) Haverc. *Ad Tertull. Apolog.*, pag. 62, not. 50.

(68) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 12.

quidem iterum atque iterum a Domitiano atque Trajano factitatum scribit idem Eusebius (69). Cum autem persecutio contra Judæos sub his duobus postremis imperatoribus, in Christianos etiam invaserit; quidni porro in Vespasiana quoque id acciderit? In primis vero si attendas, tunc temporis et deinceps, Judæorum nomine fuisse vocatos qui Christiana professione censerentur. Quibus addas maxime velim, Vespasianum propterea de Davidis progenie tollenda cogitasse, ut cum Baronio loquar (70), quia ex Josepho aliisque resciret, oraculis prophetarum fuisse prædictum, ex illius regis familia hominem regnaturum, cujus imperium esset æternum. Hinc ergo sibi suisque prospiciens idem imperator, ex Davidica stirpe prognatos fuit persecutus: adeoque ne apostolis quidem qui ex Judæa erant, quique Christum regem a prophetis prænuntiatum prædicabant ubique, ipsemet pepercisse putandus.

Quid quod nonnulla in vetustis monumentis supersunt adhuc vestigia, unde conjicere jure liceat, a Vespasiano aliquando in Christianos sævitum? Exstat apud Gruterum (71) inscriptio hujusmodi:

IMP. VESPASIANO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT.
III I. COS. VIII. DESIG. VIII I. P. P
SACRARVM AEDIVM
RESTITVTORI
ET . RITVVM . ANTIQVOR
CONSERVATORI
SODALES . TITII

Huic geminæ ibidem aliæ duæ occurrunt (72). Quarum inscriptionum sententia ut pateat, verbis utor eruditi Walchii (73), probe sciendum est, veteres plurimum numinum cultores eam potissimum ob causam de strage cruenta Christianorum gloriosos fuisse, quod illa patriam religionem optime conservari sibi persuadebant; ut, si majorum sacra ab injuria et contemptu defendere eorumque dignitatem tueri quis vellet, id sine Christianorum oppressione eorumque religionis eversione, nullo modo rite fieri posset.... Hæc vero cum ita sint, qui non videat, arbitror, fore neminem, saxa in quibus propter conservationem antiqui numinum cultus, gratiæ imperatoribus ea tempestate peractæ sunt, ab illis quæ diserte de deletio nomine Christiano loquuntur, quatenus eorum argumentum ac sententiam cogitamus, nulla ratione diversa fuisse; quoniam ipsa hæc profanæ religionis defensio, in oppugnatione Christianæ maxime posita erat. — Quare licet Vespasianus in lapide modo adducto non Christianorum hostis, sed antiquo-

rum rituum conservator fuerit appellatus; attamen tantum abest ut saxum hoc ad Christianos haud respiciat, ut potius ob eandem causam propter quam et Neroni et Diocletiano tropæa posita sunt, ob conservationem nimirum superstitioni numinum cultus, insculptum illud esse definiam. Hæc alique plura in eandem sententiam V. C. Quæ quidem magis magisque confirmat iste sepulchralis lapis, a nostro Aringo evulgatus (74):

SIC PREMIA SERVAS VESPASIANE DIRE
CIVITAS UBI GLORIE TUE AUTORI
PREMIATUS ES MORTE GAUDENTI LETARE
PROMISIT ISTE DAT KRISTUS OMNIA TIBI
QUI ALIUM PARAVIT THEATRUM IN CELO.

Ubi consulesis eruditum editorem. Neque fortasse alienum erit, aliud in hanc rem testimonium petere ab Actis S. Apollinaris, non illis quidem interpolatis aut confictis, sed iis quæ medio sæculo VII, Maurus archiepiscopus Ravennas laminis argenteis inscribi curavit, ut refert Agnellus (75). Rem enarrat anonymus auctor *Spicilegii Ravennatis historiae* hisce verbis (76): « Duæ in eodem sepulchro inventuntur argenteæ laminæ (anno 1175 detectæ).... In prima legebantur ista: . ORTUS AB ANTIOCHIA BEATUS APOLLINARIS. — HIC FUSTIBUS CÆSUS EST. DIUTIUS SUPER PRUNAS STETIT NUDIS PEDIBUS. EQUULEO APPENSUS, DENUO VERBERATUS, SUPER PLAGAS AQUAM RECEPIT FERVIDAM.... DEFUNCTUS EST SUB VESPASIANO CÆSARE AUGUSTO X KALENDARUM AUGUSTARUM. »

Haud equidem nescio Mamachium V. C. cum apud Hilarium loco superius adducto, tum in his S. Apollinaris Actis, Vespasiani vocabulo Domitianum designatum censere (77); quem quidem persecutorem fuisse, non item Vespasianum constat: eo vel maxime, inquit, quod in antiquis monumentis Domitianus quandoque Vespasianus etiam vocitetur, ut patet ex inscriptione apud Hermolaum Barbarum *Ad Plinii præfat.*, quæ sic se habet: IMP. CÆS. DOMITIANUS. VESP. AVG. GERM. JOVI. VICTORI. Ejusdem item sententiæ sectator fuerat Aringus, titulum sepulchralem modo allatum exponens. Quid loquar? Esto: patris nomen assumpserit suoque addiderit Domitianus, adeoque Domitianus Vespasianus fuerit aliquando appellatus; quod sane tum ex marmoribus, tum ex nummis de Tito etiam liquet. Verum ut rem tandem conficiat vir doctus, vimque auctoritatum atque inscriptionum quas in medium modo protulimus prorsus infringat, monumentum aliquod meo quidem iudicio excitet necesse est indubitanter Domitianum; quo nimirum compertum fiat Domitianum, proprio nomine

(69) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, capp. 19, 22.

(70) Baron. ad ann. 73, § XI.

(71) Grut. p. CCXLIII, inscript. 5.

(72) *Ibid.* p. CCLIV, inscript. 7, et p. CCLXX, inscript. 2.

(73) Walch. *Explan. persec. Neron.*, cap. 3, § 6, pag. 77 seqq.

(74) Aring. *Rom. subterr.*, I. III, c. 22, p. 102.

(75) Agnell. *Lib. pontif. inter Scriptor. rer. Ital.*, tom. II, part. I, p. 441.

(76) Anon. *Spicil. Ravenn. hist.*, *ibid.*, tom. I, part. II, p. 541. Videsis quæ de Vespasiani jussione refert idem auctor. I. c. pag. 533.

(77) Mamach. *Origin. et antiqq. Christ.*, tom. I, p. 421, not. 6.

omisso, Vespasianum simpliciter fuisse vocatum. Interim vero donec id præstet, Vespasianum patrem allatis in locis accipere nobis per ipsum liceat.

Vix dum hæc scripseram, cum elegantem Laurentii Pataroli epistolam legere contigit (78), qua vir eruditus singulare numisma illustrans hujusmodi inscriptione signatum, ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ, Tito Vespasiani filio ipsum asserit. Aliter tamen statuerat doctissimus Harduinus, qui primus idem numisma vulgavit (79); cautius vero Frœlichii, vir in re nummaria facile princeps (80). Verum utcumque demum res se habeat, hujusce numismatis auctoritate neque sententiam nostram de Christianorum persecutore Vespasiano everti, neque oppositam Mamachii conjecturam fulciri nemo non videt: siquidem in monumentis quæ attulimus, nullus character nullaque peculiaris nota perhibetur, ut hic sane vox ΝΕΩΤΕΡΟΣ, cujus vi alium a Vespasiano patre agnoscere jure cogamur.

Sed ecce tibi alium obicem, hunc ipsum locum attingentem de quo agimus, haud sane prætergrediendum. Observat nimirum Florentinius (81), quem deinde secutus est Tillemontius (82), Ægeam proconsulem ita sanctum apostolum fuisse allocutum (83): « Tu es Andreas, qui... suades hominibus superstitiosam illam sectam quam nuper detectam Romani principes exterminari jusserunt? » Unde viro erudito verba illa in numero multitudinis *Romani principes*, Domitianum respicere omnino videntur, qui secundam post Neronem persecutionem movit: cumque haud verisimile censeat ad tam longævam ætatem pervenisse sanctum apostolum, ut sæculo i. exeunte, sub eo imperatore passus existimetur: hinc Epistolæ Ecclesiæ Achaicæ sinceritatem in dubium revocandi occasionem capiat. At isthæc demum objectio tanti non est, ut negotium nobis facessere videatur. Quo enim verbis illis « Romani principes, » sive ut in textu οὗ

ῥωντες, sua veritas constet; nihil nos cogit, ut ad Domitiani usque tempus excurremus. imo vero nihil nos prohibet quin eadem verba sive de Vespasiano ejusque filiis Tito et Domitiano accipiamus; quorum hic usque ab anno 69 imperio Cæsareo exornatus, ille vero ann. 71 imperii collega fuerat renuntiatus; quosque præterea junctim inter persecutores a Theodorito recensitos superius vidimus: sive illa, quod fortasse magis placet, de præfectis in urbe intelligamus, quorum summa erat auctoritas. Qua de re locus exstat insignis apud Clementem Romanum (84), qui Paulum apostolum ἐπὶ τῶν ἡγουμένων martyrio sublatam memoriam tradidit: licet ex vetustis monumentis eum sub Nerone passum certo constet. Neque aliter S. Cyprianus (85): « Huic, inquit, persecutioni quotidie insistent præfecti in urbe, ut si qui sibi oblati fuerint, animadvertantur, et bona eorum fisco adjudicentur. » Quibus insuper addere libet Dionis verba, digna plane quæ in eandem sententiam pensitentur. Sic autem ille (86): Ὁστω μὲν δὲ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ δύο αὐτοκράτορας ἅμα ἐδοῦλωση, Νέρωνι καὶ Ἡλιῷ. Viden' Helium sive summa potestate, sive nominis dignitate Neroni comparatum? Quorsum vero hæc, inquires? Nimirum, ut evincamus, ex Epistolæ nostræ verbis, *Romani principes jusserunt*, minus recte colligi Neronem et Domitianum iis necessario indicatos, cum et præfecti urbis in primis significari posse videantur; qui vel ab uno imperatore de vexandis Christianis latas leges edictis suis executioni mandandas indicerent, vel novas etiam ferendi potestatem sibi sumerent, ut de Helio compertum. Cætera præterimus quæ alias præsto essent ad sententiam nostram magis magisque astruendam; ne videlicet Tullianum illud nobis jure fortasse quis objiciat (87): « Utitur in re non dubia testibus non necessariis. » Et hæc quidem de Ecclesiæ Achaicæ Epistola satii sunt.

EXCERPTUM

Ex Præfatione clarissimi viri Constantini TISCHENDORF.

(Acta apostolorum apocrypha, Lipsiæ 1831, in-8.)

De nova recensione textus Actorum sancti Andreae.

Fluxit editio nostra ex duobus potissimum codicibus Græcis Parisiensibus. Alter (qui nobis est A) Regius est, nunc nationalis, num. 881, sæculi undecimi, fol. 282-291; alter (apud nos est B) Coislinianus num. 121, anno 1545 scriptus, fol. 37-41.

Huc accedit tertius (nobis est C) codex Baroccianus num. 180, quem ex Woogio, qui eo solo usus est, hausimus. Quanto vero opere codicum nostrorum Parisiensium textus Oxoniensi codici Woogii præstet, nemini

(78) *Diar. erud. Ital.*, tom. XXVIII, pag. 310 seqq.

(79) *Hard.*, *Hist. Aug. inter opp. sel.*, pag. 755.

(80) *Fruel. Quat. tentam. Dissertat. de utilit. rei numm. vet.*, cap. 5, pag. 15.

(81) *Florent. Velust. occid. Eccl. Martyr.*, pag. 110.

(82) *Tillem.*, *Mém. eccl.*, tom. 1, pag. 591.

(83) *Epist. presb. Ach.*, cap. 2.

(84) *Clem. R. Epist. I ad Cor.*, cap. 5.

(85) *Cypr. epist.* 80, pag. 258, edit. Oxon. 1682.

(86) *Dio lib. LXIII*, pag. 720.

(87) *Cic. De offic.*, lib. II, cap. 2.

potest dubium esse: quod cum de toto libello, tum maxime de ultimis partibus valet, quarum in eo codice imperfectissima ratio est. Qua in re videndum est ne quis fallatur brevitate textus in cod. Barocciano conspicua. Illud enim plerumque in hujus generis scriptis accidit ut a pleniore textu, in quo hæreticæ originis frequentiora vestigia esse solent, ad breviorum procederet catholicorum emendatorum studium. Præterea Woogius Græci suo textui versionem Latinam a se factam addidit, subjectis insuper in fine extremis iis quæ apud Surium leguntur inde a verbis: Et subinde alii et alii ingerentes se, quippe quibus in Græcis suis nihil plane respondere vidisset. Commentarius historicus criticus, quem præposuit editioni suæ, egregie facit ad cognoscendas atque illustrandas traditiones quæ de Andrea apostolo apud antiquos circumferebantur. Explauavit vero etiam ipsum textum adnotatione uberrima varii generis.

Denique ad editionem nostram adhibuimus Latinum textum a Laur. Surio editum, apud quem legitur in Vitis SS. Colon. 1617, tom. VI, pag. 653 sqq., ad diem 30 mens. Novembris (88); nec non ex Pseudo-Abdiæ historiis contulimus, si quid apte cum Græcis componi poterat. Ibidem præterea plura inde a sectione XXXV (apud Fabric. Cod. apocr. II, p. 502), aliquem cum nostrorum Actuum historiis nexum habent.

(88) Laur. SURIUS (primum prodit opus ejus 1569, quartum 1617) secutus est Alo. LIPOMANNUM in Vitis SS. 1551 sqq. tom. I, p. 1, pag. 367. Editio vero princeps Latini textus debetur BONINO MOMBRIUO in Legendario s. Actis SS. 1474.

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ¹

ACTA ET MARTYRIUM S. ANDREÆ APOSTOLI

(TISCHENDORF, Acta apost. apocr., Lipsiæ 1851, in-8, p. 105.)

Ἄπερ² τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἑθεασάμεθα³ πάντες Α οὐ⁴ τε⁵ ἡ⁶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀχαΐας, γεγραφήκαμεν⁷ πάσαις⁸ ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς⁹ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι καθισταμέναις¹⁰ ἐν τε¹¹ τῇ ἀνατολῇ καὶ ὀσει, ἀρκτῶ¹² καὶ μεσημβρίᾳ. Εἰρήνη ὑμῖν καὶ πᾶσιν¹³ τοῖς πιστεύουσιν εἰς ἕνα Θεόν, Τριάδα τελείαν¹⁴, ἀληθινὴν¹⁵ Πατέρα ἀγέννητον¹⁶, ἀληθινὸν Υἱὸν μονογενῆ, ἀληθινὸν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένον¹⁷, ὅπως δεχθῆ¹⁸ ἐν Πνεύμα ἁγίῳ τὸ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ¹⁹ ὑπάρχον ἐν θεότητι τιμῆ²⁰. Ταύτην τὴν πίστιν μαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου²¹ Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτινος²² καὶ τὴν πάθησιν²³ κατενώπιον ἡμῶν προκειμένην ἐωρακότες²⁴ καθ' ὅσον δυνάμει²⁵ ἐχομεν ἀναγράψασθαι οὐκ ὠκνήσαμεν²⁶.

Quæ oculis nostris vidimus omnes presbyteri et diaconi Ecclesiarum Achaïæ, scripsimus cunctis Ecclesiis in oriente et occidente, in septentrionali et meridionali plaga, in nomine Christi constitutis. Pax vobis et omnibus qui credunt in unum Deum, perfectam Trinitatem, verum Patrem ingenuitum, verum Filium unigenitum, verum Spiritum sanctum procedentem ex Patre, et in Filio permanentem, ut monstretur, unum esse Spiritum sanctum in Patre et Filio in veneranda divinitate. Hanc regulam fidei didicimus a beato Andrea, apostolo Domini nostri Jesu Christi, cujus passionem, quam astantes vidimus, pro posse nostro scriptis recollere non hesitavimus.

VARÆ LECTIONES.

¹ Ita A; B: Περιωδοι (sic) καὶ τελείωσις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου. C: Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου. D: Passio S. Andreæ apostoli, per presbyteros et diaconos Ecclesiarum Achaïæ scripta. ² Ἄπερ cum AB; G Ἄ. ³ ἑθεασάμεθα cum AB (item Leone Allatio); C ἴδωμεν. ⁴ οὐ τε cum B; A εἰ τε; C οὐ. ⁵ τῆς: BC om. ⁶ γεγραφήκαμεν cum AB sed B add. καὶ ἀποστέλλωμεν. C γεγράφαμεν. ⁷ Β ἀπάσαις. ⁸ ἐκκλησι. ταῖς: B add. οὐσαις. ⁹ ἐν τῷ τοῦ Χρ. ὀν. καθισταμέναις: h. l. cum A; BD (in Christi nomine constitutis) post μεσημβρίᾳ. C post μεσημβρ. habet ἐν ὀνόματι Χριστοῦ διακειμέναις. ¹⁰ ἐν τε: BC om. τε: ¹¹ ἀρκτῶ: C ἀρκτῶν, A ἀκτῶν, B ἀρκτῶν. Præterea C præm. καί, B καὶ τῇ. ¹² καὶ πᾶσιν cum BCD; A om. καί. ¹³ Τριάδα (B εἰς τρ.) τελ. cum AB. CD τέλειον ἐν Τριάδι, in Trinitate perfectum. ¹⁴ ἀληθινόν ter: C his ἀληθῆ, tertio loco ἀληθές. ¹⁵ ἀγέννητον (D ingenuitum): C γεννήτορα, B μονογενῆ. ¹⁶ τὸ ἐκ usque διαμένον (AC -ων): C ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς καὶ ἐν Υἱῷ διαμ. ¹⁷ B ὅπως δεχθῆ, C ἕνα γνωσθῆ. ¹⁸ τὸ (B ἔσεσθαι, C εἶναι) ἐν τῷ (C om.) Πατρ. καὶ (B add. τῷ) Υἱῷ. ¹⁹ ὑπάρχον (codex-ρχων) ἐν θε. τιμ. cum A. BCD καὶ τοῦτον (C τσοῦτον, D hoc) εἶναι τὸν (B om.) μονογενῆ (B -γεννῆ) υἱὸν ὅστις ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ γεννήσας (D quod est et ille qui genuit; C ὅσον ὁ γεννήσας οἶδεν [Woogemendat est]). ²⁰ μακαρίου: CD ἁγίου. ²¹ B παρὰ τῷ μακαρίῳ Ἀνδρέῳ τῷ ἀποστόλῳ τοῦ. ²² οὗτινος: C οὐ. BCD om. καὶ sequens. ²³ πάθησιν cum ABD (passionem): C μαρτυρίαν. ²⁴ κατενώπιον usque ἐωρακότες cum A: B ἤντερ κατεν. ἡμ. προκειμένων ἐωράκαμεν: C παρόντες ἴδωμεν: D quam cogam positi vidimus. ²⁵ καθ' ὅσον usque ὠκνήσαμεν: B καθ' ὅσον δυνήσωμεθα ἐκκληρώσωμεν: C εἶνοι (Woog vertit in annuam commemorationem) καὶ ἀφηγοῦμεθα: D prout posuimus (Woog ἐνὸν his expressum putat) explicamus.

Proconsul itaque Ægeates, Patras civitatem ingressus, cœpit compellere credentes Christo ad sacrificia idolorum. Cui occurrens beatus Andreas dixit : Oportebat ut tu, qui iudex esse hominum comprobaris, iudicem tuum qui est in cœlo cognosceres, et agnitum coleres ; et colendo eum qui verus Deus est, ab his qui veri dii non sunt, animam revocares.

Cui Ægeas dixit : Tu es Andreas, qui destruis templa deorum, et suades hominibus illum cultum, quem nuper exortum Romani principes exterminare jusserunt ?

Beatus Andreas dixit : Romani principes nunquam cognoverunt veritatem ; et hoc pro salute hominum veniens Dei Filius manifeste docuit, ista scilicet idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi ; quæ hoc docent homines, unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat : et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabulo ipsi captivi, et adeo eos deludat, ut, quando exierint de corpore, inveniantur deserti et nudi, nihil secum præter peccata portantes.

Ægeates dixit : Ista superflua et vana verba sunt. Jesus enim vester dum talia prædicaret Judæis, illum crucis patibulo affixerunt.

Ὁ ἀνθύπατος τοίνυν Αἰγεάτης εἰς Πάτρας τὴν πόλιν εἰσεληλυθὼς ἤρξατο συνωθεῖν τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν. ὦτινι ὁ μακάριος Ἀνδρέας προσδραμῶν εἶπεν· Ἐδεῖ σε κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων τὸν κριτὴν σοῦ ἐπιγνώναι τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπιγνόντα σεβασθῆναι, σεβόμενον δὲ αὐτὸν θεὸν ὄντα ἀληθινόν ἀπὸ τούτων τῶν μὴ τυγχάνοντων ἀληθινῶν θεῶν τὸν λογισμὸν σου ἀναστεῖλαι.

Πρὸς δὲ ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Σὺ εἶ Ἀνδρέας ὁ καταλύων τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ ἀναπειθῶν τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν θρησκίαν ἤνπερ ἑναγχοῦ φανεῖσαι οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἔξαφανίσαι ἐκέλευσαν;

Ὁ μακάριος Ἀνδρέας εἶπεν· Οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς οὐδέποτε ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο σαφῶς διδάσκει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἡ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν, ταῦτα τὰ εἰδῶλα οὐ μόνον μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ δαιμόνια αἰσχίστα καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἔχθραίνοντα, διδάσκοντα τοὺς ἀνθρώπους προσκροῦσιν τῷ Θεῷ, ὡς ἐν τῷ προσκροῦσθαι αὐτὸν ἀποστρέφεται καὶ μὴ εἰσακούει· ἐν τῷ οὖν ἀποστρέφεται καὶ μὴ εἰσακούει ἔχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβόλῳ αἰχμάλωτοι, καὶ ἐπὶ τοσούτον αὐτοὺς διαπαύσειεν ὥστε, ἐξερχομένῳ τοῦ σώματος, εὐρεθῆναι ἐρήμοις καὶ γυμνοῦς, μὴδὲν μετ' ἐαυτῶν πλὴν τῶν ἀμαρτιῶν βαστάζοντας.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ταῦτα περιττὰ καὶ μάταια ῥήματα τυγχάνουσιν. Ὁ γὰρ ὑμέτερος Ἰησοῦς ἐν τῷ ταῦτα κηρύττειν τοῖς Ἰουδαίοις, τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ αὐτὸν προσήλωσαν.

VARLÆ LECTIONES.

Ὁ ἀνθ. τοίνυν. Αἰγεάτης usque εἰσεληλυθὼς cum AB; C Αἰγαίας (sed alibi semper Αἰγέας) οὖν ὁ ὑπατος τῆ τῶν Πατρῶν πόλει εἰσελθὼν. D Proconsul itaque Ægeas Patras civitatem ingressus. 27 B ἤρξαντο. 28 συνωθεῖν : C κρατεῖν καὶ συνωθ. 29 C τοὺς τῷ Χρ. πιστ. 30 τὴν τ. εἰδῶλ. θρησκίαν cum A : B τὰς τ. εἰδ. θρησκείας; C τὰς θυσίας τ. εἰδ. : D sacrificia idolorum. 31 μακάριος : CD ἄγιος. 32 προσδραμῶν : B εἰσδραμῶν, D occurrens, uterque post ὦτινι : C om. 33 κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων cum CD : B ὡς ἄρχοντα τῶν ἀνθρώπων ἵνα (corrige ὄντα) καὶ δικαστὴν : A ἄρχοντα ὄντα. 34 τὸν κρ. σοῦ ἐπιγν. usque οὐρανῷ cum A : B τὸν κρ. σοῦ τὸν ὄντα ἐν τῷ οὐρ. ἐπιγνώσκων : C τὸν ἐπουράνιον κρ. σοῦ ἐπιγν. 35 ἐπιγνόντα (codex γνήντα) cum A; B ἐπιγνώσ; C ἐγνωστός. 36 C σεβασθαι. 37 σεβόμενον δὲ cum A; BC καὶ σεβόμενον (B -νος). 38 αὐτὸν : C om. 39 Θεὸν ὄντα ἀληθ. cum A; B ὡς (corrige ὅς) ἐστὶν Θεὸς ἀληθινός; C τὸν ἀληθιν. Θεόν. 40 ἀπὸ τούτων usque θεῶν cum AB; C ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἀληθινῶν. 41 τὸν λογ. σ. ἀναστεῖλαι (B ἀνανεῶσαι) cum ABD (animum revocares) : C ἐπιστρέψαι. 42 Πρὸς δὲ (B ὦτινι, D σὺ) ὁ Αἰγ. A (Ægeas) εἶπ. cum ABD : C Αἰγέας εἶπεν. 43 B ὁ Ἀνδρέας. 44 καταλύων : C καταστρέφων. 45 τοὺς να. τ. θε. cum CD (templa deorum) : AB τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων. 46 ἀναπειθῶν : C πλανῶν. 47 περὶ τ. θρ. cum A; C πρὸς ἀναίδῃ θρησκίαν; D superstitionem illam sectam : B καταλιπεῖν τὴν θρησκ. 48 ἑναγχοῦ (A -γχοῦς) cum AB; C ἀρτίως. 49 φανεῖσαι cum AD (delectam) : B θρησκείαν : C om. 50 C οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες. 51 ἔξαφανίσαι (C ἐξαλειφθῆναι) ἐκέλ. cum ABCD; sed B przem. προστέταξεν, τὴν δὲ σὴν. 52 μακάριος : C ἄγιος; D om. 53 C Οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες οὕτω (B οὐδέπω) ἔγνωσαν. 54 καὶ τοῦτο usque ἐλθὼν cum A : B καὶ τοῦτο ὅπερ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀνήλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς διδάσκων : C καὶ ὅτι ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐδίδαξεν, item D sed om. τὴν ἀλήθειαν καὶ. C οὐχὶ μόνον. 55 C θεοὺς μὴ εἶναι, B μὴ εἶναι αὐτὰ θεοῦ. 56 ἀλλὰ καὶ : BC om. καί. 57 C δαιμόνια ὀλέθρια, ἐχθραίνοντα (A ἐχθραίν.) τῷ ἀνθρ. γέν. 58 διδάσκοντα τ. ἀνθρ. cum A : C οἱ τοιαῦτα διδάσκουσιν τ. ἀνθρ. : B ὅπερ τοῦτο διδάξουσιν (corrige ὑφ' ὧν τοῦτο διδάχθῶσιν) οἱ ἀνθρῶποι. 59 προσκροῦσιν τῷ Θεῷ cum A : B ὅθεν προσκροῦεται Θεός : C ὅπως τῷ Θεῷ προσκρούσῃ. 60 ὡς (uterque codex ὅς) ἠσχη εἰσακούειν cum AB : C ἵνα ἐν τῷ προσκρούσαι αὐτοὺς αὐτῷ ἀποστραφῆ καὶ μὴ εἰσακούσῃ. 61 ἐν τῷ οὖν usque εἰσακούειν cum A (B per incuriam om.) : C καὶ ἀποστραφέντος αὐτοῦ καὶ μὴ εἰσακούοντος. 62 ἐχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβ. (B τῷ διαβ. αὐτοῦ) αἰχμ. cum AB : C καταγεθῶσιν (Woog emendat καταγεθ.) ὑπὸ τοῦ διαβόλου αἰχμ. 63 διαπαύσειεν (A -ξυεν) cum AB : C ἐμπαίξει (Woog emendat -ξη). 64 ὥστε usque γυμνοῦς cum A : BC ἐφ' ὅσον (C ἕως οὗ) ἐκ τοῦ σώματος ἐξέλθουσιν ἐνοχοὶ (C κατακεκρυμμένοι) καὶ γυμνοί, nihil postea βαστάζοντες. D sic : Ista idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi : quæ hoc docent homines unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat ; et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabulo ipsi captivi, et tandem eos deludat quandiu de corpore exeant rei et nudi, etc. 65 Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγέας. 66 B περιττ. καὶ μάτ. εἰσιν ῥήματα, C ὑπέροχκα ῥήμ. καὶ μάτ. εἰσιν. 67 ὁ γὰρ (B ἐπαὶ ὁ) ὑμέτ. Ἰησοῦς (A Θεός) cum AB(D) ; C ὁ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑμῶν. 68 C (D) οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσήλωσαν.

Ὁ μακάριος⁷⁰ Ἀνδρέας ἀποκριθεὶς εἶπεν⁷¹. Ὡ⁷² εἰ βούλει ἐπιγνώωναι⁷³ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ποία εὐλόγη⁷⁴ ἀγάπη⁷⁵ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς⁷⁶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους⁷⁷ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως⁷⁸ ἡμῶν τοῦτο τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ⁷⁹ οὐχὶ ἀκουσίως ἀλλ' ἐκουσίως⁸⁰ ὑπεδέξατο⁸¹;

Ὁ Αἰγεάτης⁸¹ εἶπεν· Ὅποταν παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ μαθητοῦ προδοθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθεὶς τῷ ἡγεμόνι προσήχθη καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν προσηλώθη⁸², ποῖω⁸³ τρόπον σὺ λέγεις ἐκουσίως αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον ὑποδέξασθαι⁸⁴;

Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶπεν⁸⁵. Διὰ τοῦτο ἐγὼ⁸⁶ λέγω ἐκουσίως⁸⁷ ἐπειδὴ σὺν αὐτῷ ἡμῶν⁸⁸ ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ· πρὶν γάρ παραδοθῆναι εἶπεν ἡμῖν⁸⁹ ὡς οἶα παραδοθήσεται καὶ σταυρωθήσεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, καὶ⁹⁰ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσμενον ἔσσεσθαι προεῖρηκεν⁹¹. Πρὸς δὲ⁹² ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς Πέτρος⁹³ λέλεγεν⁹⁴. Ἰλαός σοι ἔσται⁹⁵. Κύριε, οὐ μὴ γένηται τοῦτο⁹⁶. Καὶ ἀνανακτήσας οὕτως ἔφη τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου⁹⁷, Σατανᾶ, ὅτι⁹⁸ οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ⁹⁹.¹⁰⁰ Καὶ ἵνα πληρέστατα ἐξαρτίσει¹ ὅτι ἐκουσίως² τὸ πάθος ἀνεδέξατο, ἔλεγεν ἡμῖν³. Ἐξουσίαν ἔχω θῆναι⁴ τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν⁵ αὐτήν. Ἐσχάτον δὲ⁶ ἐν τῷ δειπνῆσαι αὐτὸν⁷ μεθ' ἡμῶν εἶπεν⁸ ὅτι⁹. Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Πρὸς ταύτην οὖν τὴν φωνὴν πάντων περιλύπων γεγονότων¹⁰, ἵνα ἡ ὑποψία ἀναμφίβολος γένηται¹¹, ἀπεφθῆνατο εἰπὼν¹². ἤτις ἐπιδώσω τὸ κλάσμα τοῦ

A Beatus Andreas respondit : O si velles scire mysterium crucis, quam rationabili charitate auctor vitæ humani generis pro restauratione nostra hoc crucis patibulum non invite, sed sponte suscepit!

Ægeates dixit : Cum traditus a suo discipulo, et a Judæis tentus præsidii adductus sit, et ad petitionem Judæorum a militibus præsidis crucifixus : quomodo tu dicis eum sponte crucis suscepisse patibulum?

Sanctus Andreas dixit : Ideo ego dico sponte, quoniam simul cum ipso fui, cum a suo discipulo traderetur; antequam enim traderetur, dixit nobis quod tradendus esset, et crucifigendus pro salute hominum, et die tertia resurrecturum se esse prædixit^a. Cui frater meus Petrus dixit : Propitius erit tibi, Domine; non fiet istud : et indignatus sic ait Petro : Vade retro, Satana, quia non sapis ea quæ sunt Dei^b. Et ut plenius demonstraret quod sponte passionem susciperet, dicebat nobis : Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam^c. Ad ultimum, dum cœnaret nobiscum, dixit : Unus vestrum me traditurus est; igitur ad istam vocem cum omnes contristaremur, ut suspicio omni dubio vacaret, revelavit, dicens : Cui dederò panis fragmentum de manu mea, ipse est qui tradit me^d. Cum igitur dedisset uni ex condiscipulis nostris, et futura quasi jam præterita

^a Matth. xx, 17, 18; Marc. x, 32, 33; Luc. xxiii, 31, 32. ^b Matth. xvi, 22, 23; Marc. viii, 33, 33. ^c Joann. x, 17. ^d Matth. xxvi, 2; Marc. xiv, 18; Luc. xxii, 21; Joan. xiii, 21, 26

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ μακάριος : C ἅγιος, D om. ⁷¹ ἀποκριθεὶς (C om.) εἶπεν : B ἀπεκρίνατο. ⁷² Ὡ cum AD; B add. Αἰγεάτα, C ἀνθρωπε. ⁷³ εἰ βούλει ἐπιγν. cum AB. C εἰ ἤθελες εἰδέναι. ⁷⁴ ποία (B ὀποία) εὐλόγη (D quam rationabili) cum ABD; C δὲν [τρόπον, ut videtur] ἐπιθυμητῆ. ⁷⁵ ὁ ἀρχηγ. τῆς ζωῆς (B om. τ. ζω.) cum AB; C ὁ κριστής, D auctor. ⁷⁶ C τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ⁷⁷ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως ἡμῶν cum AB : C ὑπὲρ συστάσεως ἡμετέρας : D pro restauratione nostra. ⁷⁸ B τούτῳ τοῦ σταυροῦ ξύλω, C τοῦτον τὸν σταυρόν. ⁷⁹ C οὐκ ἄκων (in margine ἴσως ἀκούσιος) ἀλλ' ἔκων. ⁸⁰ ὑπεδέξατο (eum A; C ἐδέξατο; B προσηλώθη) : B add. ἐγὼ σοι ἐρῶ, C ἐπίστευσας ἀν αὐτῷ; sed AD nil add. ⁸¹ Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγέας. ⁸² Ὅποταν παρὰ usque προσηλώθη ex A : B Ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσαχθῆναι καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν σταυρωθῆναι : C Τοῦ παραδοθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κρατηθῆναι καὶ τῇ αἰτίᾳ τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἡγεμόνος σταυρωθῆναι κελεύσαντος : D Cum traditus asseratur a suo discipulo, etc. ⁸³ ποῖω (B ὀποῖω) : C πῶς. ⁸⁴ B ἐκουσίως τῷ τοῦ σταυροῦ αὐτὸν ὑποκεισθαι ξύλω : C αὐτὸν προθέσει (codex προσθέσει) ὑπομείναι σταυρόν. ⁸⁵ Ὁ ἄγ. Ἀνδρ. εἶπεν (B ἀπεκρίνατο) : C nil nisi Ἀνδρέας. ⁸⁶ ἐγὼ cum B; D; A om. ⁸⁷ ἐκουσίως : C αὐτὸν προθέσει. ⁸⁸ ἐπειδὴ σὺν (B ἅμα) α. ἡμῶν : C ὅτι μετ' αὐτοῦ ἡμῶν. ⁸⁹ ἐν τῷ παραδίδοσθ. (B -διδῶναι, corrigere -δοθῆναι) α. π. τοῦ (B τῷ) αὐτοῦ μαθητοῦ (B -τῆ). Πρὶν γάρ (sic B; A πρὶν τοιαροῦν. D et antequam) παραδ. εἶπεν ἡμῖν : C καὶ μέλλων παραδίδοσθαι (codex -διδῶσθαι) ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ σταυροῦσθαι, προεῖπεν ἡμῖν. ⁹⁰ C om. ὡς οἶα παραδ. καὶ σταυρ. ὑπὲρ τ. τ. ἀ. σωτηρίας, καί. ⁹¹ τῇ τρ. ἡμ. ἀναστ. ἔσσεσθ. προεῖρηκεν cum B (D) : A ὅτι τῇ τρ. ἡμ. ἀναστήσεται. Ταῦτα πάντα προεῖρηκεν ἡμῖν : C ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγειρόμαι. ⁹² πρὸς δὲ : B ἔτινι. ⁹³ B om. Πέτρος. ⁹⁴ λέλεγεν cum B; A ἔλεγεν (sic). ⁹⁵ B om. ἔσται. ⁹⁶ B οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ⁹⁷ C post ἐγειρόμαι sic pergit : ὅθεν (codex ὅθεν) τῷ ἀδελφῷ μου Πέτρῳ εἰπόντι Ἰλαός σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀγανακτῶν εἶπεν Ὅπισω μου. ⁹⁸ ὅτι : B διότι. ⁹⁹⁻¹⁰⁰ τὰ τοῦ Θεοῦ cum BCD : A add. ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ¹ ἵνα πληρέστ. (B add. μὴ) ἐξαρτίσει (A add. μοι) cum A; B ἵνα πλ. μὴ ἐξαρτ. : D ut plenius nos instrueret; C πῶς τελείως ἡμᾶς ὑπεστήριξεν. ² ὅτι (B διότι) ἐκουσίως : C εἰ ἄκων. ³ ἔλεγεν ἡμῖν cum ABD : C præm. οὐκ ἄν. ⁴ θῆναι : ita ABC. ⁵ λαβεῖν : C ἄραι. ⁶ ἔσχάτον (B præm. εἷς) δέ, D an ultimum : C τέλος οὖν. ⁷ ἐν τῷ δ. αὐτόν : C ἐν ὄσῳ ἐδέειπνε. ⁸ εἶπεν : B καὶ λέγει. ⁹ BC om. ὅτι. ¹⁰ B καὶ πρὸς ταύτ. τ. φωνὴν πάντες συμπερίλυποι γεγονότες : C καὶ ταύτῃ τῇ φωνῇ ὀλιθῆναι πάντας ἐποίησεν. ¹¹ ἵνα ἡ ὑπ. ἀναμφ. γεν. cum A; B ἵνα παμφίλος (sic corrupte) γέν. ἡ ὑπ. : D ne suspensio cogitatio iudicaret : C om. ¹² ἀπεφθῆν. εἰπὼν cum A; B ἀποτεμῶν ἔφη : C καὶ εἰρηκεν πάλιν.

narraret, docuit se voluntarie tradendum fore; cum non traditorem fugiendo deseruit, sed in locum ubi illum sciebat esse, veniens permansit.

διηγησαμένον¹⁶ ἐδίδαξεν¹⁷ ἐκουσίως αὐτὸν¹⁸ παραδοθησόμενον¹⁹ οὐδὲ γὰρ τὸν προδότην ἀποδράσας ἐγκατέλειπεν²⁰, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ²¹ αὐτὸν ἐγίνωσκεν εἶναι παραγενόμενος²² διέμεινεν²³.

Aegeates dixit: Miror te prudentem virum, istum velle quocumque pacto lueri; sive enim sponte sive invitum, cruci tamen confiteris affixum.

Beatus Andreas dixit: Hoc est, quod dixi, si jam memor es, nempe quod magnum est mysterium crucis; quod si forte volueris audire, resume mecum.

Aegeates dixit: Mysterium non potest dici, sed supplicium.

Beatus Andreas dixit: Ipsum supplicium, mysterium redemptionis humanæ, si patienter audias, comprobabis.

Aegeates dixit: Ego quidem patienter te audiam: sed tu si me obtemperanter non audieris, ipsum crucis mysterium in te ipso excipies.

Beatus Andreas respondit: Ego si crucis patibulum expavescerem, crucis gloriam non prædicarem.

Aegeates dixit: Insanus sermo tuus, quia prædicas crucem non esse supplicium, et per audaciam, poenam mortis non times.

Sanctus Andreas dixit: Non per audaciam, sed per fidem, poenam non timeo mortis; mors enim

ἄρτον ἐκ τῆς χειρὸς μου²⁴, αὐτός ἐστιν ὁ παραδιδούς με²⁵. Ἐν τῷ ὄντι ἐπιδοῦναι ἐνὶ τῶν συμμαθητῶν ἡμῶν²⁶ καὶ τὰ μέλλοντα ὡς ἤδη παρφηχότα²⁷ οὐδὲ γὰρ τὸν προδότην ἀποδράσας εἶναι παραγενόμενος²⁸ διέμεινεν²⁹.

Ὁ Αἰγεάτης³⁰ εἶπεν· Θαυμάζω σε, ἄνδρα φρόνιμον ὄντα³¹, τοῦτον ἐθέλειν σε ἐρεῖσασθαι³² τῷ οὐκ ἔπιπτε³³ συμφώνῳ³⁴ εἶτε γὰρ ἐκουσίως εἶτε ἀκουσίως³⁵, ὁμως καθομολογεῖς αὐτὸν τῷ σταυρῷ προσπαγέτα³⁶.

Ὁ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας εἶπεν³⁸· Τοῦτό ἐστιν ὅπερ λέλεις, εἰ ἤδη κατέχεις³⁹, ὅτι⁴⁰ μέγα ἐστὶν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ⁴¹. Ὅπερ εἰ θελεῖς ὡς εἰκὸς ἀκοῦσαι, ἐπανάλαβέ μοι⁴².

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Μυστήριον οὐ δύναται λέγεσθαι, ἀλλὰ κόλασις⁴³.

Ὁ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας εἶπεν· Αὐτὴ ἡ κόλασις⁴⁴ μυστήριον ἐστὶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀνακτήσεως· εἰ σοφωτέρως ἀκούσῃ, συνδοκιμάσεις⁴⁵.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ἐγὼ μὲν⁴⁶ μακροθύμως⁴⁷ ἀκούσωμαι· σὺ δὲ⁴⁸ εἰ μὴ ἐμοὶ πειθαρχῶν⁴⁹ ὑπακούσῃς⁵⁰, αὐτὸ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον⁵¹ ἐν σεαυτῷ ἀναδέξει⁵².

Ὁ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο·⁵³ Ἐγὼ εἰ⁵⁴ τὸ ζῆλον τοῦ σταυροῦ⁵⁵ ἐδεδοίκειν⁵⁶, τὴν δόξαν τοῦ σταυροῦ οὐκ ἂν⁵⁷ ἐκῆρτυτον.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Μανιώδης ὁ λόγος⁵⁸ σου, ὅτι κηρύττετε τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν καὶ διὰ τῆς θρασύτητός σου τὴν τιμωρίαν οὐ δέδοικας τοῦ θανάτου⁵⁹.

Ὁ ἅγιος⁶⁰ Ἀνδρέας εἶπεν· Οὐχί⁶¹ διὰ τῆς θρασύτητος, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως οὐ δέδοικα τοῦ θανάτου⁶².

VARIAE LECTIONES.

²⁴ ἄρτον usque ἐκ τῆς χειρὸς (B ἐπὶ τῶν χειρῶν) μου: C ὅτι μεθ' οὗ ἐγὼ βάψω ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χειρὰ μου. ²⁵ B om. ὁ παραδιδ. με. ²⁶ ἐν τῷ ὄντι (B καὶ ἐν τῷ) ἐπίδ. ἐνὶ (B add. ἐκ) τῶν συμμ. ἡμῶν: C om. ²⁷ ὡς ἤδη παρφηχ. διηγησ. cum A; B ὡσεὶ παρσαχηκότα ἤδη διηγεῖσθαι; C καθάπερ παρελθόντα εἰπόν. ²⁸ ἐδίδαξεν (C ἐδείξεν) cum BCD; A græm. σαφώς. ²⁹ ἐκουσ. αὐτ. (B a. ἐκ.): C αὐτὸν προθέσει. ³⁰ παραδοθησόμενον cum A; B εἶσασθαι παραδιδόμενον; C παραδοθέντα. ³¹ B ὅπταν οὐδὲ τὸν προδ. ἀποδιδράσκων ἐνεγκατέλειπεν (sic); C οὐτε γὰρ τὴν προδ. ἐφυγεν. ³² C ἀλλ' εἰς τὸν τόπον ὅπου. ³³ B αὐτ. ἐγνώκει εἶναι παραγενόμενον; C ἐγίνωσκ. αὐτὸν ἐγλυθῆναι. ³⁴ C ἐπέμεινεν. ³⁵ Ὁ Αἰγεάτης: CD Αἰγεάς. κα ubique. ³⁶ σε ἄνδρα (A ἀνδρέα) φρ. ὄντα cum (A) BD: C τὸν φρόνιμον ἄνδρα. ³⁷ τοῦτ. ἐθ. σε (B σε θέλειν) ἐρεῖσασθ. (sic B; A ὀρῆσασθαι) cum AB; D istum velle sectari: C τοῦτον ὄν λέγεις. ³⁸ C ἐν οἷφ δῆποτε. ³⁹ εἶτε γὰρ (B om.) ἐκ. εἶτε ἀκ.: C ἡ ἐκόντα ἢ καὶ με ἐκόντα. ⁴⁰ B ὁμως τῷ στ. καθομ. αὐτ. προσπαγ.; C ὁμως B τῷ στ. ὁμολογεῖς προσηλωσθαι. ⁴¹ CD om. Ὁ μακάριος. ⁴² εἶπεν: BD ἀπεκρίνατο. ⁴³ Τοῦτό ἐστ. usque κατέχεις cum A; BD T. ἐστ. ὅπερ καμὲ λέλεγεναι ἤδη κατέχεις (Hoc est quod etiam me dixisse jam retines); C Τοῦτό ἐστιν ὁ προείπον. ⁴⁴ BC (D) om. ὅτι. ⁴⁵ C μέγα μυστ. τὸ τοῦ σταυροῦ. ⁴⁶ ὅπερ usque μοι cum AB (D quod si forte volueris audire, retexam): C ὁ ἐν θελήσει (θελήσει; Woog θελήσῃ) ἀκοῦσαι, λέξω. ⁴⁷ κόλασις: C τιμωρία. ⁴⁸ Ὁ μακάριος: C Ὁ ἅγιος: D om. ⁴⁹ Αὐτὴ (utereque codex αὐτῆ) ἡ κόλασις (Ipsum supplicium) cum ABD: C Αὐτὴν τὴν τιμωρίαν. ⁵⁰ μυστήριον usque σοφωτέρως (B ὡς-τερος) ἀκούσῃ (B -σαι, A -σας) συνδοκ. (A οὖν δοκ.) cum AB: C μυστήριον οὐσαν καὶ ἀνάπλασιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιγινώσκωμεν ἐάν νῦν ἔχῃς ἀκούσας (Woog emendat ἐπιγνώσμεθα, ἐάν νουνεγῶς ἀκούσῃς). D mysterium restorationis humanæ, si patienter audias, comprobabis. ⁵¹ B om. Ἐγὼ μὲν. ⁵² μακροθύμως: C νουνεγῶς (codex νῦν ἐχῶς). ⁵³ σὺ δὲ: B ἀλλὰ σὺ. ⁵⁴ C ἐάν μὴ συγκαιρίως (ita Woog); codex συνκεραστικῶς ἀκούσῃς. ⁵⁵ B ἐπακούσας (sic). ⁵⁶ A αὐτὸ τοῦ στ. τὸ μυστ. ⁵⁷ ἀναδέξει cum AB; C -ξῃ. ⁵⁸ Ὁ μακάριος: C Ὁ ἅγιος: D om. ⁵⁹ ἀπεκρίν.: C εἶπεν. ⁶⁰ Ἐγὼ εἰ: C ἐγὼ, Woog emendat εἰ (scribe ἐγὼ εἰ). ⁶¹ C τὸν σταυρὸν. ⁶² ἐδεδοίκειν (B -δείκειν): C ἐδειλίουν. ⁶³ οὐκ ἂν h. l. cum BC; A ante τὴν δόξαν. ⁶⁴ C Ἀσαφῆς σου λόγος. ⁶⁵ ὅτι κηρύττετε usque δέδ. τ. θαν. cum A (sed ponit τ. ἄν. δέδ.): B ἐστὶν ὄν κηρύττετε, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν, ὅτι διὰ τῆς θρασύτ. σου τὴν τιμωρ. οὐ δέδεικας τοῦ θανάτου: C κηρύττει σοὶ σταυρὸν κόλασεως, ὅτι διὰ κακοτεχνίας κόλασιν οὐ φοβεῖσαι θανάτου: D prædical gloriam supplicii, qui per audaciam poenam non times mortis. ⁶⁶ Ὁ ἅγιος: CD om. ⁶⁷ Οὐχί: A Οὐ. ⁶⁸ C διὰ κακοτεχνίας ἀλλὰ διὰ πίστεως οὐ φοβοῦμαι κόλασιν θανάτου.

τὴν τιμωρίαν ὃ γὰρ τῶν ἀμαρτιῶν θάνατος ἐστίν ἄ πονηρός⁵⁹. Καὶ⁶⁰ διὰ τοῦτο ἀκούσαι σε βούλομαι⁶¹ τὸ τοῦ σταυροῦ⁶² μυστήριον, ἵν'⁶³ ἴσως ἐπιγινώσκων πιστεύσης, πιστεύων δὲ εἰς ἀνανέωσιν τῆς σῆς ψυχῆς ἰψδηποτοῦν τρόπον καταστήσης⁶⁴.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Εἰς ἀνανέωσιν τοῦτο ὅπερ ἀπόλλυσθαι διδάσκεται⁶⁵. Μήτιγε ἡ ψυχὴ μου ἀπόλυται ἵνα πρὸς τὴν αὐτῆς⁶⁶ με ἀνανέωσιν ποιῆς⁶⁷ ἔλθειν θὰ τῆς, οὐκ οἶδα ποίας, πίστεως ἢς σὺ ἐφης⁶⁸.

Ὁ μακάριος⁶⁹ Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο⁷⁰. Τοῦτό ἐστίν ὅπερ σε⁷¹ μαθεῖν ἐπεθύμουν, ὃ καὶ διδάξας φανερώσω, ὅτι ἐν τῷ ἀπολέσθαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἀνακαινισθῆσονται⁷². Ὁ γὰρ πρῶτος ἀνθρώπος διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραβάσεως⁷³ τὸν θάνατον⁷⁴ ἐπήγαγεν⁷⁵ καὶ χρεῖα ἦν τοῦτο τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἵνα διὰ τῆς τοῦ ξύλου παθήσεως⁷⁶ ὁ θάνατος ἐξωσθῇ⁷⁷ ὃ εἰς τὸν κόσμον εἰσεληλυθώς⁷⁸ καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀμωμῆτου γῆς ἐγεγόνει ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ὃ διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραβάσεως τὸν θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσαγάγων, ἀναγκαῖον ὑπέστηεν ἵνα ἐκ τῆς ἀμωμῆτου παρθένου ὃ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τέλειος ἀνθρώπος γεννηθῇ⁷⁹, ζῶν αἰώνιον⁸⁰ ἦνπερ ἀπολωλέκεισαν⁸¹ οἱ ἀνθρώποι διὰ τοῦ Ἀδάμ⁸² αὐτὸς ἀνακαινουργήσῃ⁸³ καὶ διὰ τοῦ⁸⁴ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον τῆς ἐπιθυμίας ἀποκλείσῃ⁸⁵ κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμωμῆτους χεῖρας ἐξέτεινεν ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθειῶν⁸⁶, ὑπὲρ τῆς ἡδυτάτης βρώσεως τοῦ κωλυτικοῦ δένδρου χολὴν⁸⁷ C donavit.

εἰς βρώσιν ἐδέξατο⁸⁸, καὶ τὸ θνητὸν τὸ ἡμέτερον⁸⁹ εἰς αὐτὸν ἀναδεξάμενος τὴν αὐτοῦ ἀθανάσιαν ἡμῖν, ἐδώρησατο⁹⁰.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκείνους

Ægeates dixit : Ista verba illis narrare poteris

• Psal. xxxiii, 22. † Gen. iii, 19 ; Rom. v, 12, 14, 17, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹ ὃ γὰρ usque πονηρός cum A ; BC ὃ γὰρ θάν. τῶν ἀμαρτιῶν πονηρός (B add. ἐστίν) : D *Mors enim iustorum pretiosa est, mors vero peccatorum pessima.* ⁶⁰ C om. καί. ⁶¹ B ἀκουστόν σοι θέλω ποιῆσαι. ⁶² B βούλομαι εἰ τὸ μυστ. τοῦ σταυρ. ⁶³ ἵν' : A om. (sed postea habet et πιστεύσης et καταστήσης) ; C ὅπως. ⁶⁴ B ἐπιγινώσκω ἴσως πιστ., καὶ πιστεύων εἰς ἀνακεφαλαίωσιν τ. σ. ψ. οἰωδῆποτε συμφωνῶν καταντ. : C διορθωσάμενός σε (Woog τε) καὶ πιστεύσας πρὸς οἰκοδομὴν τῆς σ. ψ. οἴω δηποτε τρόπον καταλάβης τοῦτο. ⁶⁵ C om. Εἰς ἀναν. τ. ὅπ ἀπόλλυσθαι (B ἀπολείσθαι) διδ. : D *Restauratur hoc quod periisse docetur.* ⁶⁶ αὐτῆς : AB αὐτοῦ. ⁶⁷ B om. ποιῆς, et post ἐλθεῖν pergit corrupte τίς οὐκ οἶδα ποίας πίστεως παρασκευάσεν ἢ σὺ ἐφης (A υφης corrupte). ⁶⁸ C μὴ γὰρ ἡ ψ. μ. ἀπόλυτο ἵνα πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς ἔλθειν πειρασθῶ διὰ πίστειος ἢς λέγεις ; D *perii ut ad ejus me restaurationem venire per fidem nescio quia tu asseras.* ⁶⁹ Ὁ μακάριος : CD om. ⁷⁰ ἀπεκρ. : C εἶπεν. ⁷¹ C ὃ ἐρηκέναι σε (Woog σοι) : D *quod te discere.* ⁷² ἢ καὶ διδάξας usque ἀνακαινισθῆσονται cum A : B ὥστε ἀπολείσθαι τὰς ψυχὰς πάντων ἀνθρώπων διδάξω, καὶ τὸν ἀνακαινισαί αὐτὰς μέλλοντα διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ σταυροῦ φανερώσω : C ἵνα ἐν τῷ ἀπολωλέκειας (ita vel -κέναι Woog, codex ἀπολελοκυας) τὰς πάντων ἀνθρώπων ψυχὰς διδάξω δικαίαν τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ ἐφαπλώσω ταύτην : D *ut dum perditas animas hominum docuero, istam restaurationem earum per crucis mysterium pandam.* ⁷³ C διὰ τοῦ ξύλου τῆς παραβ., D *per lignum prævaricationis.* ⁷⁴ τὸν θάνατον : C om. τόν. ⁷⁵ ἐπήγαγεν cum BC ; A εἰσήγαγεν ; D *induxit.* ⁷⁶ C καὶ ἀναγκαῖον ἦν ἵνα διὰ τοῦ ξύλου τοῦ πάθους, D *et necessarium hoc erat generi humano ut per lignum passionis.* ⁷⁷ B ὃ θάνατος εἰσεληλυθὸς ἐξωσθῆι (codex -σθῆι) : C ὃ εἰσελθὼν θάνατος ἐκβλήθῃ : D *mors quæ ingressa fuerat pelleretur.* ⁷⁸ καὶ ἐπειδὴ ἐκ... ὃ (B ὅς) διὰ τῆς.. τὸν θάν. εἰς τ. κόσμ. (B τῷ κόσμῳ τὸν θάν.) εἰσαγάγων (B εἰσήγαγεν), ἀναγκ. ὑπ. ἵνα ἐκ usque γεννηθῇ (B ἀναγκαῖως διὰ τῆς ἀμωμ. παρθ. γεννηθεὶς τέλειος ἀνθρώπος ὃ τοῦ Θε. Υἱὸς ὃ τὸν πρῶτον ἀνθρώπον πεποικηώς) cum A(B) : C καὶ ὅτι ἐξ ἀμώμου γῆς γέγονεν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, ἀναγκαστὴν ἦν ἐξ ἀμώμου παρθένου κοιτῆσαι τὸν τέλειον ἀνθρώπον, ἵνα ὃ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὃ πρῶτον κοιτῆσας τὸν ἀνθρώπον : D *et quomodo de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessarium fuit ut de immaculata Virgine natus Christus perfectus homo, qui est Dei Filius, qui primum hominem fecerat.* ⁷⁹ BC ζῶ. τὴν αἰώνιον. ⁸⁰ C ἦν ἀπόλλυσαν. ⁸¹ B ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ οἱ ἀνθρ. ⁸² B ἀνακαινουργήσῃ, C ἐτοιμάσει, D *repararet.* ⁸³ καὶ διὰ (B ἀπὸ) τοῦ : C εἰθ' οὕτως διὰ τοῦ. ⁸⁴ C ἀποκλείσει, B ἐναποκλείσει. ⁸⁵ B κρεμάμενος (sic) ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμ. χεῖρας ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθειῶν : C ἐκτείνει ἐν τῷ σταυρῷ τὰς ἀκράτους χεῖρας ὑπὲρ χειρῶν ἐκουσίας ἐκτεταμένων. ⁸⁶ ὑπὲρ τῆς... κωλυτ. δένδρου (B ξύλου)... ἐδέξατο (B ἐδέξασθαι) cum AB : C ἀντὶ ἡδυτάτης τροφῆς τροφῆν χολῆς ἔλαβε. ⁸⁷ B καὶ εἰς αὐτὸν δεξάμενος τὸ θανατηφόρον ἡμῖν : A καὶ ἐν αὐτῷ δεξάμενος τὸ θνητὸν ἡμῶν. ⁸⁸ ἐδώρησατο cum A : B προσκομίσει : C ἐχαρίσατο : D *repararet... excluderet... panderet... acciperet... offerret.*

qui tibi credent : mihi autem nisi hoc consentias, ut sacrificium diis omnipotentibus offeras, in ipsa cruce quam laudas, te fustigatum affigi precipiam. σταυρῷ ὅπερ ἐπαινεῖς μαστιχθέντα σε προσπαγῆναι

Beatus Andreas dixit : Omnipotenti Deo qui solus verus est, ego omni die offero hostiam, non thuris fumum, nec taurorum murtientium carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum agnum quotidie in altare crucis sacrificans; cujus corpus posteaquam omnis populus credentium manducaverit, et ejus sanguinem biberit : agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus. Vere igitur sacrificatur, et vere corpus ejus manducatur a populo, et sanguis ejus similiter bibitur; tamen, ut dixi, integer permanet, et immaculatus, et vivus.

Ægeates dixit : Quomodo potest hoc fieri ?

Beatus Andreas dixit : Si vis discere, assume formam discipuli, ut possis doceri quod quæris.

Ægeates dixit : Ego a te tormentis exigam hujus rei notitiam.

Beatus Andreas regressit : Miror te hominem prudentem, eo usque insipientiæ delapsum esse, ut credas te mihi per tua tormenta persuadere posse ut tibi exponam divina sacrificia. Audisti mysterium crucis, audisti mysterium sacrificii. Si credideris in Christum Filium Dei qui crucifixus est, pandam tibi quo ordine occisus vivat agnus : qui eum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet. ὁλόκληρος καὶ ἀμώμητος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ διαμένων.

Ἄ ἀφηγεῖσθαι δυνήσῃς ὀκτινές σοι πιστεύουσιν ἔμοι δὲ εἰ μὴ τοῦτο συναινέσαι ἑλθῆς ὅπως τοῖς παντοδυνάμοις θεοῖς τὰς θυσίας προσενέγκῃς, ἐν αὐτῷ τῷ προστάξω.

Ὁ μακάριος ἄνδρας εἶπεν Ἐγὼ τῷ παντοκράτορι Θεῷ τῷ μόνῳ ἀληθινῷ ὑπάρχοντι καθ' ἑκάστην ἡμέραν θυσίαν προσκομίζω, οὐ λιθάνου καπνῶν οὐδὲ μυκωμένων ταύρων τὰς σάρκας οὐδὲ αἷμα τράγων, ἀλλ' ἀμωμον ἀμὼν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ σταυροῦ ἱερουργῶν ὅστινος τὸ σῶμα πᾶς ὁ τῶν πιστῶν λαὸς μεταλαμβάνων καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, ὁ ἱερουργηθεὶς ἀμὼς μετὰ τοῦτο ὁλόκληρος διαμένει καὶ ζῶν ἄλῃως οὖν ἱερουργεῖται, καὶ ἀλῃως τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ βιβρώσκειται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὁμοίως πίνεται, ὅμως καθὼς ἔφην ὁλόκληρος διαμένει καὶ ἀμώμητος καὶ ζῶν.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν Ποῖω τρόπῳ τοῦτο δύναται γενέσθαι ;

Ὁ μακάριος ἄνδρας εἶπεν Ἐἰ βούλει γίνωμαι, ἀνάλαβε μορφὴν μαθητοῦ ὅπως δυνήσῃ μαθεῖν ὅπερ ἐπέζητες.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν Ἐγὼ σε διὰ βασάνων ἀπειθήσω χάριν τῆς τοιαύτης γνώσεως.

Ὁ μακάριος ἄνδρας ἀπεφάνητο Θαυμάζω σε ἄνδρα φρόνιμον ὄντα εἰς τὸσοῦτην μωρίαν προσκυλινοῦμενον ἵνα δυνήθῃς με διὰ τῶν βασάνων σου πείσαι τὰ θεῖα σοι ἐκφάναι ἱερουργήματα. Ἀκήκοας τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ἀκήκοας τὸ μυστήριον τῆς ἱερουργίας. Εἰ πιστεύεις εἰς Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν σταυρωθέντα, ἐκφάνω σοι πάντως ὅποια τάξει σφαιρασθεὶς ζῆσει ὁ ἀμὼς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν διαμένων.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ἐκείνοις usque πιστεύουσιν : C τοῖς πιστεύουσι σοι δυνήσῃς λαλεῖν. ⁸⁹ εἰ μὴ τοῦτο (codex το τουτω) συναινέσαι ἑλθῆς ὅπως cum B; D nisi hoc consentias ut : A εἰ μὴ πειθαρχῶν. C εἰ μὴ πείθῃ (codex πιθεῖς) ὅπως et pergit θυσίαν τοῖς παντοκράτοσι θεοῖς προσενέγκῃς. ⁹⁰ C ὡς ἐπαινεῖς βαδισθέντα σε προσηλύσω. ⁹¹ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ⁹² B Τῷ παντοκρ. Θεῷ ὅς μόνος ἀληθινὸς θεὸς ὑπάρχει ἐγὼ καθ' ἑκ. ἡμ. θ. πρ. : C Τῷ παντοκρ. θ. ἐγὼ πᾶσαν ἡμέραν θυσίαν ζῶσαν ἀναφέρω. ⁹³ οὐ λιθ. καπνῶν (A καρπῶν), etc. : C οὐχὶ θυμιάματος καπνῶν οὐδὲ ταύρ. μυκ. σάρκας οὐτε τράγων αἷμα. ⁹⁴ B ἀλλ' ἀμώμητον. ⁹⁵ καθ' ἑκάστ. (C om.) ἡμ. cum BGD : A om. ⁹⁶ C ἐν θυσιαστηρίῳ. ⁹⁷ A τοῦ σταυρ. αὐτοῦ. ⁹⁸ ἱερουργῶν : C Θεῷ ἀναφέρω. ⁹⁹ ὅστινος τὸ σῶμα usque διαμένει καὶ ζῶν cum A : B corrupte ὅστινος τὰς σάρκας ὡς μετὰ τὸ ἄρας ὁ λαὸς τῶν πιστευόντων φάγει καὶ ποιεῖ αὐτοῦ τὸ αἷμα, ὁ ἀμὼς ὁ ἱερουργ. ζῶν καὶ ὁλόκλ. διαμένει : C οὐ τὰς σάρκας μετὰ τὸν πιστὸν λαὸν φαγεῖν καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνειν, ὁ θυθεὶς (codex τυθεὶς) ἀμὼς ἀκαίρεος διαμένει καὶ ζῶν. D cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem biberit, agnus qui sacrificatus est integer perseverat et vivus. ¹ ἀλῃως οὖν usque ἀμώμητος καὶ ζῶν (et cum vere sacrificatus sit et vere carnes ejus manducatae sint a populo et vere sanguis ejus sit hauritus, tamen ut dixi integer permanet et immaculatus et vivus) cum AD : BC om. ² Ποῖω τρόπῳ. ³ C Πῶς. ⁴ C δύν. τοῦτο, B δυνήσεται τοῦτο. ⁵ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ⁶ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ⁷ βούλει cum B; A βούλη; C θέλεις. ⁸ γίνωμαι cum A : BC εἰδέναι. ⁹ μορφὴν cum B; D formam; A τάξιν; C πρόσωπον. ¹⁰ ὅσα δυνήσῃ (A -ση) μαθ. cum AB; C ἵνα διδαχθῆς. ¹¹ ὅπερ (A ὅ) ἐπέζητες (A -ζήτησας) cum BA; CD ὅπερ ζητεῖς. ¹² σε : C παρὰ σου. ¹³ διὰ βασάνων cum A; B βασανίμοις; C βασάνους (Woog -vois); D tormentis. ¹⁴ ἀπ. χάριν τ. τ. γν. cum B; C τοῦτο (Woog τοῦτου) χάριν ἀπ.; A ἀπ. τῆς τοι. γν. τὴν φανέρωσιν; D exigam hujus rei notitiam. ¹⁵ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ¹⁶ ἀπεφην. cum A; B ἀπεκρίνατο; C εἶπεν. ¹⁷ Ἐ ἄνθρωπον ὄντα συνετόν. ¹⁸ εἰς : B πρὸς. ¹⁹ μωρίαν (A τιμωρίαν) προσκ. : C ἀσυνεσίαν ἐξοκελιαντα (codex ἐξωκῆλ). ²⁰ ἵνα δύν. usque ἱερουργ. cum B; A ἵνα δύν. διὰ βασάνων με ἐκφάναι σοι τὰ θ. ἱερουργ., C τοῦ νομίζειν σε διὰ βασάνων ἐραπιδῶσαι τὰς θείας θυσίας; D Ergo te tormentis putas me divina tibi pandere mysteria? ²¹ ἀκήκ. τὸ μ. τοῦ σταυροῦ cum AD : BC om. ²² C ἔφακας τὸ μυστ. τῆς θυσίας. ²³ εἰ (B πρῆμ. λειπών, corrige λοιπόν?) πιστ. εἰς Χριστ. (A οὐα. τὸν... σταυρωθέντα cum AB; C ἐὰν πιστεύσῃς τὸν Χρ. Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν σταυρωθέντα. ²⁴ σταυρωθέντα : BGD add. ὅπδ (C add τῶν) Ἰουδαίων ἀληθινῶν (C-θῆ) Θεῶν εἶναι. ²⁵ ἐκφάνω σοι πάντως cum B; C ἐφαπλώσω σοι; D pandam tibi : A (corrupte) nil habet. ²⁶ ὅποια τάξει (A corrumpite ὅπως τάξει) : C ὡς τρόπῳ. ²⁷ A ὁ ἀμὼς σφαιραζόμενος ὅς μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν ὁλόκλ. καὶ ἀμώμ. διαμένει τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, B σφαιρασθεὶς ζῆσει (aididit τό?) ὁ ἀμὼς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργ. ὁλοκλ. καὶ ἀμώμ. ἐν τῇ αὐτοῦ βασ. διαμένων, C ζῆ ὁ ἀμὼς ὅς (codex ὁ) μετὰ τὸ τυθῆναι (Woog τυ-

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Καὶ ποιῶ τρώπῳ ὁ ἀμνὸς ἐν τῇ Α αὐτοῦ βασιλείᾳ διαμένει²⁷ ἐν τῷ σφαγιασθῆναι αὐτὸν καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὡς σὺ ἐφης, βρωθῆναι²⁸;

Ὁ μακάριος²⁹ Ἀνδρέας εἶπεν· Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης σου τῆς καρδίας, μαθεῖν δυνήσῃ³⁰. εἰ δὲ μὴ πιστεύεις³¹, οὐδέποτε³² σὺ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης κατακτήσεις ἀληθείας³³.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ Αἰγεάτης ἐπέλευσεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ καθειργθῆναι³⁴. ἔνθα ὄντος αὐτοῦ κατακλείστον συναλλῆθεν πληθὸς λαοῦ πρὸς αὐτὸν σχεδὸν ἀπὸ πάσης τῆς ἐπαρχίας³⁵ ὥστε τὸν Αἰγεάτην βουλευσασθαι ἀποκτείναι, τὸν δὲ μακάριον Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον τῶν θυρῶν τῆς φυλακῆς συνθλασθέντων λυτρώσασθαι³⁶.

Οὗς ὁ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας τοιοῦτοις³⁸ ῥήμασιν³⁹ ἐνουθέτησεν⁴⁰ λέγων· Μὴ θελήσητε τὴν ἡσυχίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς στασιώδη καὶ⁴¹ διαβολικὴν παραχρῆν ἐξεγεῖραι⁴². Ὁ γὰρ Κύριός μου παραδοθεὶς⁴³ μετὰ πάσης μακροθυμίας ἠνεγκεν⁴⁴. Οὐκ ἐφιλονείκησεν, οὐκ ἐκραύησεν⁴⁵, οὐδὲ ἐν ταῖς πλατείαις τις⁴⁶ αὐτοῦ κραυγάζοντος ἀκήκοεν⁴⁷. Ἔχετε⁴⁸ οὖν καὶ ὑμεῖς⁴⁹ σωπῆν, ἡσυχίαν καὶ εἰρη- νῆν, καὶ μὴ τὸ ἐμὸν⁵⁰ μαρτύριον ἐμποδίσητε⁵¹, μᾶλλον δὲ⁵² καὶ ὑμᾶς ἑαυτοὺς ὡς ἀθλητὰς τῷ Κυρίῳ προετοιμάσατε⁵³, ὅπως τὰς ἀπειλὰς ἀδειλάνδρω τῇ ψυχῇ⁵⁴ νικήσητε, τοὺς δὲ αἰκισμοὺς διὰ τῆς ὑπομονῆς τοῦ σώματος ὑπερβάλητε⁵⁵. Ἡ γὰρ πρόσκαιρος⁵⁷ αὐτῆ πτώσις φοβητέα οὐ τυγχάνει· ἐκείνην χρῆ φοβηθῆναι τὴν τέλος μὴ ἔχουσαν. Ὁ τῶν ἀνθρώπων οὖν φόβος⁵⁸ εἰκώκς τινι καπνῷ, ὅστις ἐν ὄσφ ἀθρόον διεγείρεται, ἀφανίζεται⁵⁹. Καὶ ὀδύνας⁶⁰ ἐκείνας C χρῆ φοβηθῆναι τὰς μηδέποτε τέλος ἔχουσας. Αὐταὶ

Ægeates dixit : Cum sit occisus, et ab omni populo, ut asseris, devoratus, quomodo agnus integer perseverat in regno suo ?

Beatus Andreas dixit : Si credideris ex toto corde tuo, discere poteris ; si non credideris, penitus in nunquam ad imaginem hujus veritatis attinges.

Tunc iratus Ægeates jussit eum in carcerem retrudi. Ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo populi pene ex tota provincia ; ita ut Ægeatem vellent occidere, et beatum Andream apostolum fractis januis carceris liberare.

Quos beatus Andreas his verbis admonuit : Nolite quietem Domini nostri Jesu Christi in seditiosum et diabolicum tumultum excitare. Nam traditus Dominus meus cum omni patientia sustinuit : non contendit, neque clamavit, neque in plateis aliquis eum clamantem audivit. Habete ergo et vos silentium, quietem et pacem : et martyrium meum nolite impedire ; sed potius vos ipsos quasi athletes Domini præparate, ut vincatis minas intrepido animo, plagas autem per tolerantiam corporis superetis. Temporaneum enim hoc exitium non timendum est, sed illud timere oportet quod finem non habet : nam humanus timor fumo similis est ; et subito cum excitatus fuerit, evanescit. Et dolores illi sunt formidandi, qui nunquam finiuntur. Isti enim dolores aut leves sunt, et tolerabiles ; aut graves sunt, et cito animam ejiciunt. Illi autem dolores, æterni sunt ; ubi est quotidianus fletus, et mugitus, et lu-

8 Isa. XLII, 2.

VARIE LECTIONES.

θῆναι) καὶ βρωθῆναι ὡς ἀκαίρεος καὶ ἀμωμος ἐν τῇ αὐτ. βασ. διαμένη (Woog -vet). D vivit agnus qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet. ²⁷ C Καὶ πῶς ἀμνὸς ἐν βασιλείᾳ διαμένει. ²⁸ σφαγ. αὐτὸν usque βρωθῆναι cum B ; A εἶναι αὐτὸν σφαγιασθέντα... καθὼς σὺ... καταβρωθῆναι. C σφαγιαθῆναι καὶ παρὰ παντ. τ. λα. καθὼς λέγεις βρωθῆναι. ²⁹ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ³⁰ Et, etc., cum B : C Ἐὰν πιστεύσεις ἐξ ὅλης καρδίας, δυνήσῃ μαθεῖν : A Et π. ἐξ ὅλ. τ. x. σου, δύνασαι μαθῆναι. ³¹ πιστεύεις cum A : BC πιστεύσεις (B-σης). ³² οὐδέποτε cum AC ; B pene. τὸ καθόλου ; D penitus nunquam. ³³ πρὸς... καταντ. ἀληθείας : (B ἀλ. κατ.) : C δυνήσῃ καταλαβεῖν πρὸς τελεῖωσιν τῆς ἀληθείας. D in ad indaginem (AB imaginem, εἰκόνα) hujus veritatis attinges. ³⁴ C ἐν φυλακῇ φρουρηθῆναι, B πρὸς εἰρηκτὴν καθειργθέντα. ³⁵ B ἔνθα ὡς εἶναι αὐτὸν κατὰ κλείστον ἐληλυθέναι πρὸς αὐτὸν πληθὸς πολλὴ σχεδὸν (ita) ἀπὸ π. τ. ἐπ. : C ἐν ἧ κατακλείστον (inepte editum est κατακλείς, τοῦ) αὐτοῦ ὄντος ἦλθε. πρ. αὐτ. τὸ πληθὸς πάσης τῆς χώρας : D ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo pene totius provincie. ³⁶ ὥστε τὸν (B add. μὲν) Αἰγ. βουλευσασθαι (B-εὔεσθαι) ἀποκτ. (B φονεύειν), τὸν δὲ... τῶν θυρ. τῆς φ. συνθλ. (B θλασθέντων τῶν θυρῶν) λυτρ. cum AB, item D (ita ut Ægeatem vellent occidere, et Andream apost. fractis januis carceris liberare) : C ὥστε θελήσαι τὸν Αἰγεάτην ἀποκτ. καὶ Ἀνδρ. τὸν ἀπ. τῶν θυρῶν κεκλεισμένων (emenda κεκλασμ. ut jam Woogio videbatur) διασωσάι. ³⁷ μακάριος : CD ἅγιος. ³⁸ τοιοῦτοις : BD τοῦτοις τοῖς. ³⁹ ῥήμασιν : C λόγοις. ⁴⁰ B ἐνουθέτει, C παρεδάλε. ⁴¹ εἰς στασ. καὶ (B om.) διαβ. ταρ. (B om.) cum A(B) ; C εἰς ἀνασθήν (Woog. : « forte ἀνασθήσιν ») διαβολικῆν ; D in seditionem diabolicam. ⁴² C διεγείρει. ⁴³ C καὶ γὰρ ὁ Κύριος παραδοθεὶς. B ἐπέλ οὖν παραδοθεὶς ὁ μακάριος (corrige κύριος) μου. ⁴⁴ B πᾶσαν μακροθυμίαν παρέσγεν, C πᾶσ. ὑπομονὴν ἐνεδέξατο. ⁴⁵ C οὐκ ἐκραύησεν. ⁴⁶ οὐδὲ (A add. τις) ἐν τ. πλ. τις (A om.) cum (A)BCD. ⁴⁷ αὐτοῦ κραυγάζ. ἀκήκ. (C ἤκουσεν κράξαντος) cum BCD : A τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσεν. ⁴⁸ ἔχετε : C ἐσχητε. ⁴⁹ CD om. καὶ ὑμεῖς. ⁵⁰ C σωπ. καὶ εἰρ. καὶ ἡσυχ. ⁵¹ B καὶ μὴ μόνον. ⁵² A ἐνποδίσηται. ⁵³ μᾶλλον δὲ : C ἀλλά, B ἀλλὰ γάρ. ⁵⁴ ὑμᾶς (A ὑμεῖς, C om.) ἑαυτοὺς (B om.) ὡς (C καθάπερ) ἀθλητὰς (A-ταλ)τῷ (B αὐτοῦς τῷ) κυρ. προετοιμ.(C ἐτοιμ.). ⁵⁵ BC ὅπως νικήσ. τὰς (C om.) ἀπ. ἀδ. τῆ ψυχ. (C ἐν ἀφοβίᾳ ψυχῆς). ⁵⁶ τῶν δὲ... ὑπερβάλητε (ita B ; A-βάλλητε) cum AB ; C τὰς δὲ πληγὰς διὰ τῆς ῥώσεως τοῦ σώμ. ὑπενέγκητε. ⁵⁷ ἡ γὰρ πρόσκ. (B om.) αὐτῆ (B τοιαύτη) πτ. φοβ. οὐ (AB om. ; supplevi) τυγχ. (B ἐστιν)· ἐκείνην... ἔχουσαν (B ἐκείνας οὖν, ἐφθ, φοβητέας, ὁ θάνατος ὁ τέλος μὴ ἔχων) cum A(B) ; C εἰ γὰρ ὁ φόβος ἐκφοβεῖ, ἐκείνας ὁ τέλος μὴ ἔχων ; D si enim terror timendus est, ille est utique timendus qui finem non habet. ⁵⁸ ὁ τῶν ἀνθρ. οὖν φόβος. cum A : BC ἐπέλ ὁ ἀνθρώπινος φόβος. ⁵⁹ B εἰκώκς ἐστιν κάπνω, ὅστις... αὐθις ἀφανίζεται : C καπνῷ ὁμοίος ἐστιν, καὶ αἰφνίς (Woog αἰφνίς) διεγερθεὶς καταπραυνεται. ⁶⁰ καὶ ὀδύνας (x. ὀδ. supplevi) ἐκείνας... ἔχουσας cum A ; B καὶ αἰ ὀδύνας φοβητέαι εἰσὶν αἰ οὕτως ὑπάρχονται, αἰτίνας σθεδέποτε παρὰ τούτων ; C καὶ ἐάν εἰσι πόνου, ἐκεῖνοί εἰσιν οἱ οὕτως ἀρχόμενοι ὡς μηδέποτε τέλος ἔχουν ; D et si dolores timendi sunt, illi sunt formidandi qui sic incipiunt ut nunquam finiuntur.

ctus, et sine fine cruciatus; ad quos proconsul A Ægeates ire non timet. Estote ergo magis parati ad hoc, ut per tribulationes temporales ad æternam quietem pertingatis, semperque floreatis et cum Christo regnetis.

ἀνθρώπου Αἰγεάτης ἀπιέναι οὐ δέδοικεν⁶². Γίνεσθε οὖν θλίψεων πρὸς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις κατανήσητε

Hæc et his similia sancto Andrea apostolo per totam noctem populum admonente, dum lux diei in matutino prorumperet, misit Ægeates, et adduci ad se beatum Andream iussit, ac sedens pro tribunali, dixit: Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum a stultitia, et a Christi tui laude cessare, ut possis nobiscum esse et non amittere gaudia vitæ; stultum est enim, ultro velle ad passionem crucis ire, et pœnis ac flammis se ipsum pessimis destinare. βίου χαριέντα· μωρία γὰρ ἐστὶν προθέσει τινὰ πρὸς αἰσχίσταις ἑαυτὸν παραπέμψαι⁷⁰.

Sanctus Andreas respondit: Gaudia tecum habere potero, si credens Christo dimittas culturas idolorum. Christus enim me misit ad istam provinciam; in qua non parvum populum ei acquisivi.

Ægeates dixit: Ideo te sacrificare compello, ut isti qui per te decepti sunt populi, relinquunt vanitatem tuæ doctrinæ, et ipsi diis offerant grata libamina; nulla enim remansit in Achaia civitas, in qua templa deorum derelicta non sint et deserta. Nunc ergo per te restituantur culturæ deorum, ut

γὰρ αἱ ὀδύνας εἰ μὲν κουφότεραι τύχωνιν εἶναι, καὶ ὑπενέγκαι τις αὐτὰς δύναται· εἰ δὲ βαρεῖαι εἰσιν, ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβάλλουσιν⁶¹. Ἐκεῖναι δὲ αἱ ὀδύνας αἰώνιοι τυγχάνουσιν, ἐνθα καθημερινοὶ κλαυθμοὶ καὶ οἰμωγαὶ καὶ ὀλογγμοὶ καὶ ἀτελεύτητος βάσανος⁶³, πρὸς ἃς ὁ μᾶλλον ἔτοιμοι⁶⁴ πρὸς τοῦτο, ὅπως διὰ τῶν ἐπικαιρῶν

ἄει τε ἐπανθήσητε καὶ Χριστῷ συμβασιλεύσητε⁶⁵. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοία τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἄνδρέου δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὸν λαὸν νοουθετοῦντας, ἐν τῷ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας⁶⁷ διαυγάζειν, μεταπεμψάμενος ὁ Αἰγεάτης ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν τὸν μακάριον Ἄνδρέαν προσέταξεν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος εἶπεν⁶⁸: Ἐλογισάμην σε διὰ τῆς νυκτερινῆς μερίμνης ἐπιστρέψαι τὸν λογισμόν σου ἀπὸ τῆς μωρίας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπαίνου τοῦ Χριστοῦ σου ἐνδοῦναι⁶⁹, ὅπως δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν εἶναι καὶ μὴ ἀποβάλλεσθαι τὰ τοῦ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἔλθειν καὶ ποιναῖς καὶ φλογαῖς

Ἄγιος⁷¹ Ἄνδρέας ἀπεκρίθη⁷²: Τὴν χαρὰν μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσομαι ἐὰν πιστεύσης τῷ Χριστῷ καὶ ἀποβάλης τὴν τὸν εἰδώλων θρησκίαν. Ἀπέστειλεν γὰρ με ὁ Χριστὸς εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, εἰς ἣν οὐκ ἐλάχιστον ἔδημον τῷ Χριστῷ περιεποισάμην⁷³.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Διὰ γὰρ τοῦτο στείσαι σε συνωθῶ, ὅπως οὗτοι οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες λαοὶ ἐγκαταλείψουσιν τὴν ματαιότητά τῆς σῆς διδασκαλίας καὶ αὐτοὶ προσκομισῶσιν τοῖς θεοῖς χαριέντας σπονδάς⁷⁴. οὐδὲ γὰρ μία πόλις ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἀχαίᾳ ἐν ἣ⁷⁵ τὰ ἱερὰ αὐτῶν οὐκ ἐγκαταλείφθησαν καὶ ἡρῆμων-

VARIAE LECTIONES.

⁶¹ αὐταὶ γὰρ... ἐκβάλλουσιν cum A. B corruptissime sic: αὐταὶ δὲ αἱ ὀδύνας ἢ κουφότεραι ἦσαν καὶ ὑπομῖναισθαι δύναται· εἴται βαρεῖαι ἦσιν καὶ ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβαλοῦσαι. C οὗτοι γὰρ οἱ πόνοι ἐλαφροὶ εἰσι καὶ ὀπομονητικοί· εἰ δεινοί, καὶ τάχιστα τὰς ψυχὰς ἐκφέρουσιν. D isti enim dolores aut leves sunt et tolerantur, aut graves sunt et cito animam ejiciunt. ⁶² ἐκεῖναι δὲ αἱ ὀδύνας αἰώνιοι (B-ναι) τυγχ. (B εἰσιν) ἐνθα (B add. ἐστὶν) καθημ. (B ἡμερούσιος) κλαυθμοὶ (- μὸς B) x. οἰμωγαὶ (B οἰμογεῖ, i. e. οἰμωγῆ) x. ὀλογγμοὶ (B -ογγ-δ) x. ἀτ. βάσ. cum A(B): C ἐκεῖνοι δὲ αἰώνιοι εἰσιν, ὅπου καθημερινοὶ ὀδυρμὸς καὶ αἰμωγαὶ (Woog αἰμωγῆ) καὶ ὀλογγμὸς καὶ ἀτελ. κρίσις. D illi autem dolores aeterni sunt, ubi est quotidianus fletus et mugitus et luctus et sine fine cruciatus. ⁶³ B πρὸς τὸν Αἰγ. ὁ ἀνθ. ἀπ. οὐ δέδεικεν· C ἐνθα ὁ Αἰγεάτης ὁ ὑπάτος πορευθῆναι οὐ πτοῖται. ⁶⁴ C ἔτοιμοι μᾶλλον. ⁶⁵ ὅπως... ἀναπαύσεις (B χαράς, D gaudia) κατ. cum ABD: C ἴνα δ. τ. προσκαίρων θλ. εἰς τὴν αἰώνιον χαρὰν φθάσητε. ⁶⁶ ἄει τε ἐπανθήσητε (codex corrupte πενήθηται)... συμβασ. cum A. B ἐνθα διὰ πάντος ἐφρανθήητε, ἀεὶ τε ἐπανθήσητε, ἀμα σὺν Χρ. βασιλεύσητε, C ἐνθα πάντοτε ἐφρανθήητε, πάντοτε ἐξανθήσητε, ἀεὶ σὺν Χρ. βασιλεύσητε. D ubi semper latemini, semper floreatis semperque cum Christo regnetis. ⁶⁷ Ταῦτα... ἀποστ. Ἄνδρέου (B Ἄνδρ. τοῦ ἀποστ.)... ἐν τῷ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας (ita B; A τὴν ἡμέραν τὸ φῶς; D dum lux diei in matutino prorumperet) διαυγ. cum AB(D): C Ταῦτα τοῦ ἁγίου Ἄνδρέου δι' ὅλης τ. ν. τῷ λαῷ παρανοῦντος, ἐν τῷ αὐγάζειν πρὸ ἡμέραν. ⁶⁸ μεταπεμψάμενος... εἶπεν cum AB; C ἀπέστειλεν ὁ Αἰγεάτης καὶ ἤγαγεν πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἅγιον Ἄνδρ. καὶ καθίσας, etc. ⁶⁹ Ἐλογισάμην... μωρίας (A add. ἐκείνης)... ἐνδοῦναι cum AB. C Δοκῶ διὰ τῆς νυκτὸς ἐσκέψω (Woog ἐπισκέψω) ἀποστρέψαι τὸν λογισμόν σου ἐκ τῆς ἀπαιδεύσεως σου καὶ τῆς τοῦ Χρ. σου αἰνέσεως παύσασθαι. D Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum tuum a stultitia et a Christi tui laude cessare. ⁷⁰ ὅπως δυνήσῃ (B δυνήθησιν) μεθ' ἡμ. εἶν. καὶ (B om. μ. ἢ. ε. καὶ) μὴ ἀποβ. τὰ τοῦ β. γαρ. (hæc corrupta in B τὰ τοῦ β. ἀποκαλέσθαι χαριέντα) μωρία (B μωρὸν) γ. ε. προθέσ. τινὰ (B τὸ λοιπὸν [codex λειπὸν] σε θέλειν) πρὸς... ἐλθεῖν (B ἐπιέναι).. αἰσχίσταις (codex-στοίς) ἑαυτ. (B ἑαυτ. αἰσχυντοῖς) παραπ. cum AB. C(D) ὅπως δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν τὰς (codex τὰ) τῆς ζωῆς μὴ καταλείψαι χάριτας. ἀβέλτερον (codex ἀβέντερον) γὰρ ἔστιν τοῦ λοιποῦ θελήσαι (D stultum est enim ultro velle) εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος πορευθῆναι καὶ πυραῖς καὶ φλογὶ χαλεπαῖς (ita Woog; codex ἐπυραῖς χαλαιπαῖς) ἑαυτὸν παραστῆσαι (D et ignibus ac flammis te ipsum pessimis destinare.) ⁷¹ Ὁ ἅγιος D οἶν. ⁷² B ἀπεκρίνατο. ⁷³ B Τὰς χάριτας μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσομαι εἰ πιστεύσεις τῷ Χρ. μου καλ... ὀρθοκλεῖν. ἀπέστ... αὐτὴν ἵτην ἐπαρχ... τῷ Κυρίῳ περιποιήσωμαι· C Χάριτας ἔχειν σὺν σοὶ δυνήσομαι ἐὰν τῷ Χρ. πιστεύω καταλείψεις (-πης Woog) τὴν σέβας τῶν εἰδώλων. ὁ γὰρ Χρ. με ἀπέσταλκεν εἰς ταύτην τὴν χώραν, εἰς ἣν (Woog ἐν ἣ) οὐ μικρὸν λαὸν ἐξεζήτησα τῷ Κυρίῳ· D Gaudia tecum habere potero si credens Christo dimittas culturas idolorum, Christus enim... ei acquisivi. ⁷⁴ Διὰ τοῦτο σε σπ. συνωθ. ὅπως οὗτοι (ex B sumpsit om. A) οἱ διὰ σοῦ νοουθετηθέντες λ. ἐγκαταλείψουσιν. διδασκῆς... χαριέντας (ex B sumpsit, om. A) σπ. : C διὰ γ. τ. σε συνωθῶ θύσαι ἵνα οὗτοι οἱ ὕ. σ. πλανηθέντες λ. καταλείψωσι τὴν... διδασκαλ. καὶ θύσωσι τοῖς θεοῖς· D Ideo te sacrificare compello ut isti qui per te decepti sunt populi relinquunt vanitatem tuæ doctrinæ et ipsi diis offerant grata libamina. ⁷⁵ οὐδὲ γ. μ. (BC μ. γ.) πολ. (C post Ἀχ. ponit) ἀπέμ. (B ἐνέμ., C ἐγκαταλείφθη) ἐν (A om.) τ. Ἀχ. ἐν ἣ (B οὐ ἐν ἣ).

ται⁷⁶. Καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῶσιν τῆ τῶν εἰ- A
δῶλων θρησκία⁷⁷, ὅπως καὶ οἱ θεοί, οἱ κατὰ σοῦ θυ-
μούμενοι, ἐπὶ τούτῳ ἀρεσθέντες⁷⁸ ποιήσωσιν ἵνα καὶ
εἰς τὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν φιλιαν δυνηθῆς
ἐπανακάμψαι⁷⁹. Εἰ δὲ μὴ γε⁸⁰, διάφορα ὑπὲρ τῆς
τῶν θεῶν ἐκδικήσεως ὑπομνεῖς κολαστήρια⁸¹, καὶ μετὰ ταῦτα τῷ τοῦ σταυροῦ⁸² ξύλῳ ὤψαινεῖς⁸³ ἀναρ-
τηθεὶς ἐκλεΐψεις⁸⁴.

Ὁ ἅγιος⁸⁵ Ἀνδρέας εἶπεν⁸⁶. Ἄκουε, υἱὲ τοῦ θα-
νάτου⁸⁷ καὶ ἄχυρον τοῖς αἰωνίοις ἐτοιμασθὲν ἐμπυ-
ρισμοῖς⁸⁸, ἐμοῦ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστόλου
Ἰησοῦ Χριστοῦ⁸⁹. Ἔως τοῦ νῦν μελιχλῶς μετὰ σοῦ
συνέτυχον περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πίστεως⁹⁰, ὅπως τῆς
ἀπολογίας δεκτικὸς, τῆς ἀληθείας ἐκδικὸς ἀποτελε- B
σθεὶς, τὰ μάταια εἰδῶλα καταφρονήσης⁹¹ καὶ Θεὸν
τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄντα προσκυνήσης⁹². Ἐπειδὴν δὲ
τῆ ἀναίδι τῆ αὐτῆ μένεις διατελῶν καὶ ἐμὲ οἰεὶ διὰ
τῶν ἀπειλῶν σου ἐκφοδεῖν, εἰ τί σοι δοκεῖ ἐν κολα-
στηρίοις μείζον ὑπάρχειν, προσάγαγέ μοι⁹³. Τοσοῦ-
τον γὰρ ἔσομαι τῷ ἐμῷ βασιλεῖ εὐαρεστῶν, ὅσον ὑπὲρ
διακαρτερήσω⁹⁴.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἀνθύπατος Αἰγεάτης ἐκέλευσεν
τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ ταῖς βασάνοις κακωθῆναι.
Ἐκταθεὶς οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐπάξις τρισὶν καὶ
εὐτόκως τυπτηθεὶς, κουφισθεὶς προσήχθη ἔμπροσθεν
τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου⁹⁵. πρὸς δὲ ἄν⁹⁶ διελέχθη οὕτως⁹⁷.
Ἄκουσόν μου, Ἀνδρέα⁹⁸, καὶ ἀπό⁹⁹⁻¹⁰⁰ τῆς ἐκχύσεως
τοῦ αἵματός σου τὸν λογισμόν σου ἀνάστειλον¹.
εἰ δὲ οὐ βούλει μοι ὑπακοῦσαι, ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ
ξύλῳ ποιήσω σε ἀπολέσθαι².

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ τὰ ἱερ. a... ἠεήμονται (A ἐρήμονται) (B εἰρήμονται cum AB(D) : C οὐκ ἀπεύκτηα (Woog -κατα) καὶ
κατεστραμμένα εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁷ καὶ νῦν... θρησκία (B-σκεία) cum AB(D) : C male om. debebat enim
iia fere scribi (vide quæ modò ex C alkata sunt).. εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν ἱερά. καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῆ
τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁸ ὅπως... οἱ (A om.) x. σ. θυμούμενοι (A θυμῶμ.) ἐπὶ τοῦ πάλιν ἀνανεωθῆ
C ὅπως x. οἱ θε. κατὰ σοῦ ὀργισθέντες. ⁷⁹ ποιήσωσιν... ἐπανακάμψαι cum A : B δυνηθῶσιν καὶ εἰς τὴν
ἐμὴν φιλιαν ἐμμεῖναι, καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν διαμείναι : C εὐμενεσθῶσι, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρα δυνήσῃ
φιλιὰ διαμείναι : D placari possint, et in nosira possis amicitia permanere. ⁸⁰ εἰ δὲ μὴ γε (C om.) cum
BCD : A εἰ δὲ μὴ βουληθῆς μοι ἔπακοῦσαι. ⁸¹ διάφορα... ἐκδικ. ὑπομνεῖς (A -μνήνης) κολ. (B ὑπομνεῖς
κολ. ἐκδικ.) cum AB(D) : C διαφόρους ὑποστήσῃ ἐκδικήσεως βασάνους. ⁸² C καὶ τέλος ἐν τῷ σταυρῳ.
⁸³ ὤψαινεῖς : D suspensus deficiet. ⁸⁴ ὤψαινεῖς cum ABC : C quam laudasti. ⁸⁵ ἀναρτ. (C κρεμάμενος) ἐκλεΐψεις (A
-φοίς) : D suspensus deficiet. ⁸⁶ Ὁ ἅγιος : D om. ⁸⁷ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ⁸⁸ C Ἄκουσον υἱὲ διαβόλου. ⁸⁹ τοῖς
αἰών. ἐτοιμ. ἐμπυρ. (æternis parata incendiis) cum BD : A τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἐτοιμ. : C ἡτύρησιμένον τῷ αἰωνίῳ
ἐμπυρισμῳ. ⁹⁰ ἐμοῦ (B ἄκουσον ἐμολ) τοῦ δ. τ. θ. (B τῷ τοῦ Κυρίου δούλῳ) x. ἀποστόλου (B-ἀπ, A add. τοῦ Κυρίου
ἡμῶν) Ἰ. Χρ. cum AB : C ἐμοῦ τοῦ δούλου Χριστοῦ : D audi me servum Domini et apostolum Jesu Christi.
⁹¹ ἔως τ. v. μελιχλῶς (codex corrupte me egr' os) μετὰ... πίστεως cum A : B νῦν ἔως πότε μελιχλῶς μετὰ
σοῦ πέπραγα τῇ ἀκριβίᾳ τῆς πίστεως : C ἔως πότε πραεῶς μετὰ σοῦ διαλεχθῆσομαι περὶ τῆς πίστεως : D
nunc usque mitius tecum egi censura fidei. ⁹² ὅπως... καταφρονήσης cum B : A ἴσος δεκτικῶς (corrigere
ἴσος δεκτικῶς) τῆς ἀληθείας γενόμενος τῆς ματαιότητος τῶν εἰδῶλων καταφρ. : C καθάπερ, τέλειος τῆς
ἀληθείας ἐκδικὸς γενόμενος, εἶδει σε καταφρονῆσαι τῶν ματαίων εἰδώλων : D ui rationis capax et veritatis
defensor effectus idola vana contempneres. ⁹³ καὶ Θεὸν... προσκυνήσης cum ABD : C καὶ Θεὸν τὸν ὄντα
προσκυνῆσαι. ⁹⁴ Ἐπειδὴν... καὶ ἐμὲ οἰεὶ (codex oi) διὰ... προσάγ. μοι cum A : B ἀλλ' ἐν τῇ ἀναίδει σου
διατελῶν ἐμολ εἰ (ἐμὲ? ἐμὲ οἰεῖ?) δύνασθαι τὰς ἀπειλὰς σου δειλανδρίσαι ἐπινοεῖς : εἰ τι οὖν σοι φαίνεται ἐν
κολαστηρίοις μείζον (codex μερίζονα), διαλόγισαι : C ἀλλ' ἐπαίδη ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ἐπιμένεις καὶ νομι-
ζεῖς με τὰς ἀπειλὰς σου πτωέσθαι, ἢ δοκεῖ σοι πρὸς τιμωρίαν μερμηνῆσαι : D sed quia in impudentia tua
perdurans me putas minas tuas posse formidare, quidquid tibi videtur in suppliciis majus, excogita.
⁹⁵ τοσοῦτον... ὅσον (codex add. ἐνὶ πλεον) ὑπὲρ... διακαρτ. cum A : B τοσοῦτον γὰρ τῷ ἐμῷ βασιλεῖ ἔσομαι
δεκτέος, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔσομαι διαμείνων εἰς τὰς βασάνους (codex add. ου) ὁμολογητῆς. C
τοσοῦτω (Woog τοσοῦτον) γὰρ τῷ ἐ. β. γενήσομαι εὐπρόσδεκτος, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὄν. αὐτ. διαμείνω ἐν βασά-
νοις ὁμολογητῆς : D tanto enim meo regi ero acceptior, quanto pro ejus nomine fuero permanens in tormentis
confessor. ⁹⁶ Τότε ὄργ. ὁ ἀνθ. Αἰγ. (B ὁ Αἰγ. ἀνθ.) ἐκέλ. (B add. ὅπως).. κακωθῆναι (B κακώσαι, corrigere κακώσω-
σιν), ἐκταθεὶς (A ἐκτανθ.) οὖν ὑπὸ στρ. ἐπτ. τρ. (B ὑπὸ ἐπτ. τρισὶν στρατιώταις) x. εὐτ. (B om.) τυπτ.,
κουφ. (B add. τε καὶ) προσήχθη (B προσαχθεὶς) ἔμπρ. τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου (B ἔμπρ. αὐτοῦ) cum AB : CD
Τότε ὁ Αἰγεάτης ἐκέλευσεν αὐτὸν βασανίζεσθαι τεταμένον (flagellis cædi extensum : Woog mavult τετασμένον),
καὶ ἐν τῷ ἀπαλλαγῆναι ἐπτά τετραδίοις τοῦς τύπτοντας αὐτόν (Qui cum septem terniones transisset), ἀνέστη
καὶ ἠνέχθη ἔμπρ. αὐτοῦ. ⁹⁷ πρὸς δὲ : B ζῆτινι. ⁹⁸ εἶπεν : B ζῆτινι. ⁹⁹⁻¹⁰⁰ ἀπό : C ἐκ. ¹ B τοῦ σοῦ αἵματος.
² τὸν λογ. σου (C om.) : B τὴν συμβουλίαν : D consilium. ³ C ἀπόστρεφον : B ἀνακάλεσαι : D revoca. ⁴ εἰ

A et dii qui contra te irati sunt placari possint, et tu
eorum amicitiam nostramque possis recuperare.
Sin alias, diversa pro ultione decorum patieris sup-
plicia ; et post omnia, crucis quam laudasti patibulo
suspensus deficiet.

Sanctus Andreas dixit : Audi, fili mortis, et sti-
pula æternis parata incendiis, audi me servum Do-
mini et apostolum Jesu Christi ; nunc usque mitius
tecum egi de veritate fidei, ut rationis capax et ve-
ritatis defensor effectus, idola vana contempneres, et
Deum qui in cælis est adorares ; sed quia in impu-
dentia tua perseveras, et putas per minas tuas ter-
rere me, si quid tibi videtur in suppliciis majus,
hoc mihi inflige. Tanto enim meo Regi ero ac-
ceptior, quanto pro confessione nominis ejus in
tormentis constanter perseveravero.

Tunc iratus proconsul Ægeates jussit apostolum
tormentis affligi. Extensus igitur et per septem ter-
niones militum violenter verberatus, elevatus est at-
que adductus coram impio Ægeate. Qui dixit illi :
Audi me, Andrea, et ab effusione sanguinis tui con-
siliium revoca : quod si mihi obtemperare nolueris,
crucis te faciam interire patibulo.

Sanctus Andreas dixit : Ego crucis Christi servus sum, et crucis tropæum optare potius debeo, quam timere; tibi autem cruciatus æternus reservatur, quem poteris evadere, si postquam probaveris perseverantiam meam, credideris Christo meo. Ego enim propter tuum interitum angustior : non de mea passione conturbor. Passio enim mea, aut unius diei spatium occupat, aut duorum ut multum : tuus autem cruciatus, per infinita sæcula non accipiet terminum. Unde desine jam miseras tuas augmentare, et ignem æternum tibi metipsi accendere.

Tunc indignatus Ægeates, cruci beatum Andream affligi præcepit.

Ille autem, omnibus relictis, ad crucem venit, eamque sic est voce magna allocutus : Salve, crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membrorum ejus quasi margaritis ornata. Equidem priusquam te ascenderet Dominus meus, timorem magnum terrenum habebas : modo vero cœlesti amore plena erectionis tuæ desiderium excitasti. Didici enim a credentibus, quantas in te gratias habeas, quanta munera præparata. Securus ergo et gaudens venio ad te, ita ut et tu exultans suscipias me, discipulum ejus qui pependit

Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶπεν· Ἐγὼ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος τυγχάνω *, καὶ μᾶλλον ὠφείλομαι εὐζαθαί ἐντυχεῖν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ ἢ περὶ δειλιάσαι *. σοὶ δὲ αἰώνιος ἀπόκειται βάσανος, ἢ περὶ καὶ ἐκφυγεῖν δυνήσῃ μετὰ τὸ δοκιμάσαι σε τὴν ὑπομονὴν μου, ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ μου †. Ἐγὼ γὰρ περὶ τῆς σῆς ἀπωλείας θλιβόμαι, καὶ οὐ περὶ τῆς ἐμῆς παθήσεως συνταράσσομαι ‡. Ἡ γὰρ πάθησίς μου ἢ μίαις ἡμέρας διάστημα καταλαμβάνει § ἢ δύο τὸ πολὺ ¶ · ὁ δὲ σὸς βασανισμὸς ** εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας οὐ καταλήφεται πέρας ††. Ὅθεν τοῦ λοιποῦ παῦσαι ταῖς τλαιπωρίαις σου προσπιθῶν καὶ τὸ αἰώνιον πῦρ σεαυτῷ ἀνάπτων †††.

Τηνικαῦτα οὖν ἀγανακτήσας ὁ Αἰγεάτης τὸν μακάριον Ἀνδρέαν τῷ σταυρῷ προσπαγγῆναι προσέταξεν ††. Ὁ δὲ ἀπολιπὼν πάντας πρόσεισι τῷ σταυρῷ καὶ φησιν αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς φωνῆς †††. Χαίροις ὦ σταυρὲ ὁ ἐν τῷ σώματι †††† τοῦ Χριστοῦ ἐγκαίνισθεις καὶ ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὡσεὶ μαργαρίταις ††††† κοσμηθεῖς ††††† καὶ μὴν πρὶν ἢ εἰς τὸ ἀνελεθεῖν τὸν Κύριόν μου πάλιν φόβον ἐπίγειον ἐσχῆκεις †††††, ἀρτίως ††††† δὲ πόθον οὐράνιον κατέχων ††††† ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρηται †††††. Οἶδα γὰρ ἀπὸ τῶν πιστευόντων πῶσας εἰς αὐτὸν χάριτας ἔχεις, πῶσα δῶματα προητοιμασμένα †††††. Ἀμέριμος οὖν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

δὲ ... ἀπολέσθαι cum A : B ὅπερ εἰ μὴ ποιήσῃς, τῷ τοῦ σταυροῦ ἔθλῳ σε ποιήσασαι ἀπόλλυσθαι : C εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ σταυρῷ σε ποιήσω τελεωθῆναι : D quod si non feceris, crucis te faciam interire patibulo. * C Ἐγὼ τῷ σταυρῷ τ. Χρ. δεδούλωμαι. † καὶ μᾶλλον ... τῷ τροπαίῳ (codex τὸ τροπαίον) ... ἢ περὶ (codex εἶπερ) δειλιάσαι (codex δηλείσαι) cum A : B καὶ τῷ τροπαίῳ τοῦ στ. εὐζαθαί μᾶλλον. ὠφείλομαι εἶπερ δεδιάναι (codex ἢ περ δεδιάναι) : C καὶ τοῦ στ. τὸ τροπαίον μᾶλλον ἐπιθυμῆσαι ὠφείλομαι ἢ πτοηθῆναι. † σοὶ δὲ ... τῷ Χρ. μου cum A : B σὺ (corrigere σοὶ) δὲ αἰώνιος βασανισμὸς · ὡτ'·νι (sic) χρεωστούμενος δυνήσῃ ἐκφυγεῖν, εἰ μετὰ τὸ δοκιμάσαι τὴν ὑπομονὴν μου πιστεύσεις (codex — σῆς) τῷ Χριστῷ : C σὲ δὲ αἰώνια κόλασις τῆ χειρωστικῆς ἐποδῆζεται, ἐὰν μετὰ δοκιμάσαι σε τὴν ἐμὴν ὑπομονὴν καὶ οὕτως μὴ πιστεύσεις τῷ Χρ. : D tibi autem cruciatus æternus qui debetur, poteris evadere si postquam probaveris perseverantiam meam tibi sic credideris Christo. † ἐγὼ γὰρ ... θλιβόμαι καὶ οὐ (B δέδωκα, οὐ)... συνταράσσομαι. (B νῦν ταρασσ.) cum AB : C ἐγὼ γὰρ διὰ τὸν σὸν ὄλεθρον φοβοῦμαι : D ego enim de tuo interitu timeo, non de mea passione conturbor. † C om. καταλαμβάνει. †† ἢ δύο τὸ πολὺ (A τὸ πλείστον) cum AB : C ἢ τὸ πολὺ δύο. ††† C ἢ δὲ σὴ κόλασις. †††† εἰς ἀτελευτήτους ... πέρας cum A : B οὐδὲ χιλία ἔτη δυνήσεται (sic) καταλαμβεῖν (sic) πέρας : C οὐδὲ διὰ χιλίων ἐτῶν δυνήσεται τελεωθῆναι : D nec per millia annorum potest pervenire ad finem. ††††† ὅθεν ... προσπιθῶν (codex προσπιθῶν, sic) καὶ ... ἀνάπτων cum A : B ὅθεν παῦσαι λοιπὸν ταῖς τλαιπωρίαις μὴ (scribe τι?) προσπῆναι καὶ πῦρ σεαυτῷ αἰώνιον ἀνάπτει : D unde desine jam miseras tuas augmentare, et ignem ipse tu tibi æternum accendere nobis. ††††† Τηνικαῦτα ... ὁ Αἰγεάτης (A ὁ ἀνθ'·πατος) τὸν ... προσέταξεν cum AB : CD Τότε θυμωθεὶς (D indignatus) ὁ Αἰγέας τῷ σταυρῷ αὐτὸν προσπαγγῆναι ἐκέλευσεν. Post hæc CD, in quibus Τότε θυμωθεὶς etc. ad sectionem nonam trahuntur, sic pergunt : οὕτως δηλώσας τοῖς κεντηρίοις (sic codex : Woog εἰ vel κεντηρίοις) ἵνα τεθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ὡς εἰς τριπάσαλον τανυθῆ, ὅπως μὴ πολὺ ἐμπαρεθεῖς (codex ἐμπαρεῖς) τάχον ἐκλείπει (Woog·πη), ἀλλὰ μᾶλλον κριθῆ μακρὰν κρίσιν. Ἐν τῷ οὖν ἀποφῆρῃν αὐτὸν τοὺς ὑπηρέτας ἐγένετο συνδρομὴ, καὶ ἔλεγον· Δίκαιος ἄνθρωπος καὶ φίλος Θεοῦ τί ἐποίησεν ἵνα ἐπενεχθῆ ἐν τῷ σταυρῷ; Ὁ δὲ ἅγιος Ἀνδρέας παρεκάλει τὸν λαὸν λέγων ἵνα μὴ ἐμποδίσωσιν αὐτῷ· χαίρων γὰρ καὶ ἀγαλλώμενος ἐπορεύετο καὶ μὴ παυόμενος τῆς διδασκαλίας. (mandans hoc questionariis ut ligatis pedibus et manibus quasi in equuleo tenderetur, ne clavis affixus cito deficeret sed cruciaretur potius longo cruciatu. Cumque eum carnifices ducerent ut crucifigeretur, concursus factus est populorum clamantium : Justus homo et amicus Dei quid fecit ut ducatur ad crucem? Andreas vero rogabat populum ut non impedirent passionem ejus. Gaudens enim et exultans ibat et a doctrina non cessans.) Apud Abdiam lib. III, XL. (Fabric. Cod. apocr. I, p. 520 sq.) similiter sic legitur : Sic proconsul septem eum ternionibus flagellorum cæsum crucifigi præcipi, mandans nominatim questionariis ut ligatis manibus et pedibus et non clavis affixus suspenderetur, quo ditino cruciatus deficeret. †† ὁ δὲ ἀπολ. (A ἀπολείπων δὲ) πάντας (A add. ὁ ἀπόστολος) πρόσεισι ... λαμπρᾶς (A om.) φωνῆς cum AB : CD (incipiunt h. l. sectionem 10.) Ὡς δὲ ἦλθεν ὅπου (ad locum ubi) ὁ σταυρὸς ἦν ἔτοιμος, ἰδὼν αὐτὸν μακρόθεν ἀνέκραξε φωνῆ μεγάλη (voce magna dicens). ††† ἐν τῷ σώματι : A εἰς τὸ σῶμα τι (sic). †††† ὡσεὶ μαργαρίταις (A·ρίτας) cum AB : C καθάπερ μαργαρίτων. ††††† C κατακοσμηθεῖς. ††††† καὶ μὴν ... ἀνελεθεῖν (B ἀνιέναι) ... ἐσχῆκεις (A·χις, B·χης) : C πρὸ τοῦ ἀνελεθεῖν ἐν σοὶ τὸν Κύρ. μου φόβον ἐπίγειος. ††††† B ἀρτίως. ††††† πόθ. οὐρ. κατέχων (C ἐπέχ.) cum AC : B διὰ πόθον οὐρ. κατέχων σε. ††††† ὑπὲρ εὐχ. ἀνήρηται cum A : D pro voto susciperis : C ἀντι ὄρου (Woog ἀντιδῶρον) κρεμάσαι (Woog·σθαί) : B ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρηται εἰς σέ. ††††† οἶδα ... προητοιμασμένα cum AB : C ἐγνωσθεῖς (scribe ἐγνωσθῆς?) παρὰ τῶν πιστῶν ὅσας ἔχεις ἐν σοὶ χάριτας, πῶσα δῶρα ἔτοιμα : D scitis enim credentibus quanta etc.

χαίρων ἤκω ²⁴ πρὸς σέ, ὅπως καὶ σὺ ἀγαλλιώμενος ²⁵ ὑποδέξῃ ²⁶ με τὸν μαθητὴν τοῦ κρεμασθέντος ²⁷ εἰς σέ· δίδωμι πιστός μοι ἀεὶ ἐγένου ²⁸, καὶ ἐπεθύμησα περιπλακῆναι σε ²⁹. Ὁ ἀγαθὸς ³⁰ σταυρὸς, ὁ εὐπρέπειαν καὶ ὠραιότητα ³¹ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Κυρίου δεξάμενος ³², ἐπὶ πολὺ ἐπιπόθητε καὶ σπουδαίως ἐπιθυμητὲ καὶ ἐκτενῶς ἐπιζητούμενε ³³, καὶ ἤδη ἐπιποθοῦσης σε τῆς ψυχῆς μου προητοιμασμένε ³⁴, λάβε με ἀπὸ ³⁵ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόδος με ³⁶ τῷ Διδασκάλῳ μου, ἵνα διὰ σοῦ ἀπολάβῃ με ὁ διὰ σοῦ με λυτρωσάμενος ³⁷.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐστὼς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀτενὲς ὄρων εἰς τὸν σταυρὸν ἐξέδυσεν ἐστυνὸν, καὶ δέδωκεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς δημοῖς, τοῖς ἀδελφοῖς παρακλευσάμενος τοῦ ἤκαιν τοὺς δημίους καὶ ποιεῖν τὰ ἐγκελευσθέντα αὐτοῖς· πόρῳ γὰρ εἰσῆκεισαν. Οἵτινες προσελθόντες ἐκούφισαν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ διατείναντες τοῖς σχοινοῖς τὸ σῶμα αὐτοῦ μόνον ἀπέδησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμον δὲ αὐτοῦ τὰς ἀγκύλας ³⁸, ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐσχηκότες παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου· ἀνίσταί γὰρ αὐτὸν ἐβούλετο ἀνηρητημένον, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ζῶντα αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν κρεμάμενον βρωθῆναι ³⁹.

⁴⁰ Παρισταμένον ⁴¹ δὲ ὅγλου πολλοῦ τῶν ἀδελφῶν σχεδὸν ὡσεὶ χιλιάδων εἴκοσι ⁴², καὶ θεασάμενοι ⁴³ τοὺς δημοῖς ἀποστάντας καὶ μηδὲν πεποιηκότας περὶ τὸν μακάριον ὧν ⁴⁴ οἱ ἀνακρεμάμενοι πάσχουσιν, προσεδόκουν τι ⁴⁵ πάλιν ἀκούσεσθαι παρ' αὐτοῦ· καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐκίνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μειδιῶν. Καὶ ὁ Στρατόκλης ἐπύθετο αὐτοῦ· Τί μειδιᾷς, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, Ἀνδρέα; ὁ γέλως σου ἡμᾶς πενθεῖν καὶ κλαίειν ποιεῖ, ὅτι σοῦ στερούμεθα ⁴⁶. Καὶ ὁ μακάριος Ἀνδρέας αὐτῷ ἀπεκρίνατο· Οὐ ⁴⁷ μὴ γελάσω, τέκνον μου Στρατόκλη, τὴν κενὴν ἐνέδραν τοῦ Αἰγέατου ⁴⁸, δι' ἧς οἰεταὶ ἡμᾶς ⁴⁹ τιμωρεῖσθαι; ἀλλότριοι αὐτοῦ

A in te; quia fidelis mihi semper fuisti, et desideravi amplecti te. O bona crux, quæ decorem et pulchritudinem de membris Domini suscepisti, diu optata, sollicitè desiderata, sine intermissione quæsitā, et aliquando jam concupiscenti animo præparata! Suscipe me ab hominibus, et redde me Magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te redemit me.

Cum hæc dixisset beatus Andreas, stans oculis in crucem defixis, exspoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus; fratres discedere hortatus, ut carnifices venirent facerentque quod jussi fuerant: longe enim steterant. Qui accedentes, levaverunt eum in crucem; et extendentes funibus corpus ejus, pedes ejus tantum ligaverunt, non frugerunt autem ipsius genua: sic enim præceptum fuerat a proconsule, qui eum etiam crucifixum torqueri volebat, et per noctem vivum a canibus devorari.

Astabat autem multitudo magna fratrum, quasi viginti millium, qui cum animadvertissent carnifices abscedere, nihil horum in beatum perpetrantes quæ crucifixi pati solent, aliquid ab ipso rursus audire sperabant; equidem crucifixus caput movebat subridens. Stratocles autem interrogabat eum, dicens: Quid subrides, serve Dei, Andrea? Risus tuus luctum nobis et gemitum parit, quia te orbamur. Cui beatus Andreas respondit: Quomodo non rideam, illi mi Stratocles, malitiam Ægeatis qui nos punire credit? non ab ipso peudemus, neque sumus insidiis ejus obnoxii. Non potest me

VARIE LECTIONES.

²⁴ ἤκω: C ἔρχομαι. ²⁵ ἀγαλλιώμενος (B -λλιών: C præm. χαίρων καί. ²⁶ C δέξῃ, B ὑποδέξεσε. ²⁷ B τοῦ Χριστοῦ τοῦ κρεμασθ., C τοῦ ἐν σοὶ σταυρωθέντος, D ejus qui pendit in te. ²⁸ πιστός μοι ἀεὶ ἐγένου cum A: B ποθητός σου ἀεὶ ἐγενόμην: C ἀγαπητός σου (omissum ἀεὶ?) ἐγενόμην: D amator tuus semper sui. ²⁹ B ἐπέθ. τοῦ περιπλακ. σε. ³⁰ ἀγαθὸς: C μακάριος. ³¹ B ὠραιότητα καὶ εὐπρέπειαν, C μεγαλοπρέπειαν καὶ ὠραιότητα, D decorem et pulchritudinem. ³² B ὑποδεξάμενος. ³³ ἐπὶ πολὺ... ἐπιζητούμενε (B ζητούμενε) cum AB (D): C πλειστάκις ἐπιθυμητὲ καὶ ἀγρύπνωσ ἐκζητούμενε. ³⁴ B καὶ ποτε ἤδη ἐπιποθοῦμένη τῇ ψυχῇ προητοιμασμένε, D et aliquando jam concupiscenti animo præparata: C om. ³⁵ ἀπὸ: C ἐκ. ³⁶ καὶ ἀπόδος με: B om. καί, C om. με. ³⁷ λυτρωσάμενος: ita ABCD; sed AB add. χαίροις ὡ σταυρὸς καὶ γὰρ χαίροις ὄντως (B ὄντος)· εὐ (B σέ) οἶδα· τὸ λοιπὸν οὖν ἀναπαύομαι (B οἶδα καὶ ἀναπαυσάμενόν σε λειπὸν) καὶ (B ἐκ) πολλοῦ κεκμηκώς (B τετμηκός), πεπηγμένος (B -μένον τε) καὶ ἀναμένον (B -νοντα) με. Ita prorsus. ³⁸ Καὶ ταῦτα... ὄρων (B ἐνορῶν)... τοῖς δημοῖς (B add. τοῦτο) τ. ἀδελφ. παρακ. (B παρακ. τ. ἀδ.) τοῦ... τὰ ἐγκελευσθ. αὐτ. (B ἄ ἐκελευσθησαν)· πόρῳ... διατείναντες (A διέτειναν) τοῖς (B om.) σχοιν... τοὺς πόδ. αὐτ. (B αὐτ. τ. πόδ.), οὐκ ἀπέτ. δὲ αὐτ. τ. ἀγκ. (B μήτε μὴν τὰς ἀγκ. αὐτ. ἀποτεμόντες) cum AB: CD Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτὰ (D exspoliavit se et vestimenta sua tradidit) τοῖς ἐσταταῖς (D carnificibus)· οἱ δὲ προσελθόντες ἤραν (D levaverunt) αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ταυσαντες τοῖς σχοινοῖς ἅπαν τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὰ ἦν αὐτοῖς κελευσθὲν, ἐκρέμασαν αὐτόν. ³⁹ ταύτην τὴν... ἐβούλετο (B ἠβούλ.). .. ἐν τῇ νυκτὶ (B νυκτός) ζ. αὐτόν (B om.) ὡ. κ. κρεμάμενον (B om.) βρωθ. cum AB: CD om. ⁴⁰ Pro tota sectione 11, quemadmodum ex AB exscripti, CD hæc habent eaque ad sect. 10 trahunt: Προσέδραμεν δὲ ὄγλος ἱκανὸς ὡς εἴκοσι χιλιάδων (Astantes vero erant turba ad viginti millia hominum), ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ ἀδελφός Αἰγέα τοῦνομα Στρατόκλης, καὶ ἐκραξε (qui simul clamabat) μετὰ τοῦ λαοῦ· Ἄδικος χρισίς (injuncto judicio sanctum virum hoc pati). Ὁ δὲ ἄγιος νύσσων τοὺς λογισμοὺς τῶν πιστῶν (Sanctius vero Andreas confortabat mentes credentium Christo) ἐνοθεῖται (et hortabatur) ὑπομείναι τὸν πρόσκαιρον πειρασμόν (ad tolerantiam temporalem), μηδενὸς εἶναι λέγων ἄξιον τὸ πάθος (codex τοῦ πάθους) πρὸς ἀνάρκειάν τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως (sic; D docens nihil esse dignum passionis ad æternam remunerationis compensationem). Apud Abdiam l. 1., sectio XLI, sic incipit: Astante vero turba ingenti, viginti ferme millium hominum, inter quos etiam stabat frater Ægeatis Stratocles. ⁴¹ Παρισταμένον: B παραστάντος. ⁴² B τ. ἀδελφ. αὐτοῦ ὡσεὶ εἴκ. χιλιάδων, καὶ πρὸς ὃν τάχα τὸν ἀριθμὸν δυνατὸν ἐξαριθμῆσαι. ⁴³ καὶ θεασάμενοι: B θεασ. δε. ⁴⁴ ὧν: B ἐξ ὧν. ⁴⁵ τι: A τε. ⁴⁶ B στερικόμεθα (corrige στεριζκ.). ⁴⁷ Οὐ: B om. ⁴⁸ Αἰγέατου: A ἀνθυπάτου. ⁴⁹ ἡμᾶς: B ὡμᾶς.

audire; si enim audire posset, intelligeret, factisque disceret supplicia nihil posse in Jesu Christi hominem.

His dictis, sermonem ad omnes astantes convertit: concurrerant enim populi de iniqua sententia Aegaeatis indignabundi: O vos, inquit, qui me circumstatis, viri, feminae, pueri, senes, liberi, servi, et quicumque me audire vultis, oro vos, qui propter me huc convenistis, omnibus vitae praesentis valelicite, et festinate animam meam suscipere ad caelestia tendentem, universa omnino temporalia contemnite, confirmantes propositum creditum Christo. Et exhortabatur omnes praedicans quod non sunt condignae passionibus hujus temporalis vitae, si ad retributionem futuram aeternae vitae conferantur b.

Populus autem, verba ejus excipiens, non recedebat, beatusque Andreas pluribus eos alloqui satagebat, sermonibusque ejus tanta inerat gratia et sublimitas ut, tribus diebus totidemque noctibus praeterlapsis, nullus fatigatus abscesserit. Quarta autem die, admirantes martyris fortitudinem, inflexam voluntatem, miram eloquentiam, exhortationes salubres, animum adeo constantem, prudentem, firmum, sincerumque sermonem, subito in Aegaeatem ira accensi, unanimi impetu proconsulis tribunal omnes invadunt, in quo cum sedentem clamoribus impetant, dicentes: Qualis est sententia tua, proconsul? male judicasti, scelestum est tuum tribunal. Cujus iniquitatis reus est vir? quid mali fecit? conturbata est civitas, omnes nos affigis. Noli civitatis Caesarianae fieri traditor, condona Achiivis virum justum, condona nobis virum Dei cultorem, cave ne virum amicum Dei occidas. Quatriduanus in cruce suspensus vivit; nihil ipse

^b Rom. viii, 18.

Α ἔσμεν καὶ τῶν ἐπιβουλῶν αὐτοῦ. Οὐκ ἔχει τὸ ἀκοῦειν ἐπὶ εἰ εἶχεν, συνῆκεν ⁸⁰ ἂν ἔτι τοῦ Ἰησοῦ ⁸¹ ἄνθρωπος ἀτιμώρητος ἔστιν ⁸², διὰ τῆς κείρας τοῦτο μαθῶν ⁸³.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν κοινὸν λόγον τοῖς πᾶσιν θεολέχθη ⁸⁴· καὶ γὰρ ἔθνη συνέτρехον ἀγανακτοῦντα ⁸⁵ ἐπὶ τῇ ἀδίκῃ κρίσει τοῦ Αἰγεάτου ⁸⁶· Ἄνδρες, οἱ παροστώτες μοι καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες καὶ προσβῦται, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι ⁸⁷, καὶ ὅσοι ⁸⁸ μέλλετε ἀκοῦειν ⁸⁹, δέομαι ὑμῶν, πάντα τὸν βίον τοῦτον ⁹⁰ ἀπολίπετε ⁹¹, οἱ ἔνεκεν ἐμοῦ συνεληλυθότες ἐνταῦθα, καὶ σπεύσατε καταλαβεῖν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀπαγομένην ⁹² πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ πάντων ἀπαξιαπλῶς τῶν προσκαίρων καταφρονήσατε ⁹³, ἐπιστηρίζοντες ⁹⁴ τὰς διανοίας τῶν πιστευόντων τῷ Χριστῷ. Καὶ προστρέπετο πάντας ⁹⁵ διδάσκων ὅτι οὐκ ἔδει τὰ παθήματα τῆς προσκαίρου ζωῆς ⁹⁶ ταύτης πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀνταμείψιν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

⁹⁷ Οἱ δὲ ὄγλοι ἀκούοντες ⁹⁸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ⁹⁹ οὐκ ἀφίσταντο τοῦ τόπου, καὶ ὁ μακάριος Ἄνδρας μάλλον προσητίθει τοῦ λέγειν πρὸς αὐτοὺς πλείονα ἢν εἰρήκει. Τοσαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ὥστε τριῶν νυχθημέρων ἀναλωθῆναι διάστημα ¹⁰⁰, καὶ οὐδεὶς χαμῶν ¹⁰¹ ἐχωρίζετο αὐτοῦ. Ὡς δὲ καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τὸ γενναῖον αὐτοῦ θεέσαντο, καὶ τὸ ἀκαμπὲς τῆς διανοίας καὶ τὸ πολὺ τῶν λόγων καὶ τὸ χρηστὸν τῆς προσητίης καὶ τὸ εὐσταθὲς τῆς ψυχῆς ¹⁰² καὶ τὸ σῶφρον τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ἔδρατον τοῦ νοῦ καὶ τὸ εἰλικρινὲς τοῦ λόγου ¹⁰³, ἀγανακτήσαντες κατὰ τοῦ Αἰγεάτου ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ¹⁰⁴ ἔσπευδον ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ καθεζομένου τοῦ Αἰγεάτου κατεβόουν λέγοντες ¹⁰⁵. Τίς ἡ κρίσις σου, ἀνθύπατε; κακῶς ἔκρινας, ἀνόσια τὰ δικαστήριά σου ¹⁰⁶. Τί ἠδίκησεν ὁ ἀνὴρ; τί κακὸν ἐποίησεν ¹⁰⁷; ἡ πόλις θεθορύθηται πάντας ἡμᾶς λυπεῖς· μὴ προδώς τὴν Καίσαρος πόλιν. Χάρισαι Ἀχαιοῖς ¹⁰⁸ ἄνδρα δίκαιον, χάρισαι ἡμῖν ἄνδρα θεοσεβῆ, μὴ ἀποκτείνης

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ συνῆκεν: B ἀκήκῳ. ⁸¹ τοῦ Ἰησοῦ: B Ἰησοῦς. ⁸² ἔστιν: A ἔσται. ⁸³ διὰ τ. π. τ. μαθῶν: B λειπῶν αὐτῷ γνωρισθῆς (sic). ⁸⁴ B ἀπεκρίνατο κοιν. λόγον, omiss. τ. πλσ. διελέχθη. ⁸⁵ ἀγανακτοῦντα: A ἀκούσαι τὰ. ⁸⁶ Αἰγεάτου: A ἀνθυπάτου. ⁸⁷ B καὶ δοῦλοι κ. ἐλεύθ. ⁸⁸ B καὶ πάντες ὅσοι. ⁸⁹ μέλλετε ἀκοῦειν: A με πλάετε ἀκοῦειν. ⁹⁰ πάντα τ. β. τοῦτον: B τ. β. ὁμῶν. ⁹¹ ἀπολίπετε (A-λείπεται): B-λύπεσθαι. ⁹² ἀπαγομένην: B ἐπιγωμένην. ⁹³ καταφρονήσατε: B πεφεύγετε. ⁹⁴ ἐπιστηρίζ.: B ἐπικρατείνεται. ⁹⁵ B om. πάντας. ⁹⁶ B τὰ παραθύματα (corrigi παθήματα) τοῦ καιροῦ ταύτης τῆς ζωῆς. ⁹⁷ Οἱ δὲ ὄγλοι usque κηρύττειν οὐ παύεται ex AB. Comparanda cum eis sunt quæ in CD ineunte sectione XI, sic leguntur: Καὶ ἐν τούτοις ἀπέργεται πᾶς ὁ λαὸς μετὰ κραυγῆς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Αἰγῆ καὶ πάντες ἔλεγον (Interea vadit... ad domum Aegaeatæ, et omnes pariter clamantes dicebant) Τὸν ἄγιον Ἄνδραν, νηφάλιον (codex νηφάλιον), τὸν ἐνάρετον, τὸν καλὸν διδάσκαλον (D add. pium, modestum, rationabilem), μὴ ἔξδν τοῦτο παθεῖν, ἀλλ' ὀφείλει (non hoc debere pati, sed debere) ἐκ τοῦ σταυροῦ κατενεθῆναι, διότι δευτέρα νυχθῆραν ἔχων ἐν αὐτῷ (in cruce positus) τὴν ἀλήθειαν κηρύττων οὐ παύεται. Apud Abdiam l. l. KLI confer hæc: *Sequenti igitur die videntur ejus tolerantiam et animi constantiam, denique spiritus prudentiam et mentis robur, venerunt turbæ ad Aegaeatem, ac sedente eo pro tribunali vociferantes dixerunt: Quæ ista tua est tam crudelis sententia, proconsul, ut hominem probum, qui nihil mali commisit, crucis supplicio velis condemnari? Perturbata est tota civitas, et simul cum eo omnes perimus. Quæsumus te ne Caesaris tam celebrem perdas civitatem. Concede nobis hominem justum, redde nobis hominem sanctum, ne interficias hominem Deo charum, ne perdas hominem mansuetum et pium. Biduo enim suspensus vivit, quæ res miraculo non caret, et, quod plus est, loquitur adhuc et nos sermonibus reficit. Quare reddas nobis hunc virum, ut rivamus; solve pudicum, et omnes patriæ (Patræ? patria?) erunt in pace.* ⁹⁸ ἀκούοντες: B-σαντες. ⁹⁹ λεγομένων: B ἐιρημένων. ¹⁰⁰ τοσαῦτα usque διάστημα: B (corrupte) καὶ τοσαῦτα ἦν ὡς ἔστιν τεταρασθῆναι τοὺς ἀκούοντας τριῶν νυχθ. αὐτοῖς ὁμιλῶν. ¹⁰¹ B οὐδεὶς χάμων ὄλος. ¹⁰² ψυχῆς: B εὐχῆς. ¹⁰³ B om. καὶ τὸ εἰλ. τ. λόγου. ¹⁰⁴ B ἀγανακτ. πρὸς τὴν Αἰγεάτην σὺν ἐνὶ πάντες. ¹⁰⁵ ἔσπευδον .. κατεβόουν (sic A: B-δῶν) λέγοντες ex B: A μετὰ σπουδῆς τὸ βῆμα κατέλαβον, ἐκείσε αὐτοῦ καθεζομένου, καὶ κατεβ. αὐτῷ λέγοντες. ¹⁰⁶ B καὶ κακῶς ἐδίκασας, ἀδίκως ἔκρινας, ἀνοσιώτατον τὸ δικαστήριόν σου. ¹⁰⁷ B τί κακ. ἐκράξεν. ¹⁰⁸ B Ἀχαιοῦσιν.

ἀνδρα ἔνθεον ⁷⁹. Τέσσαρας ἡμέρας ⁸⁰ κρεμάμενος ἄνθρωπος ἄπο τοῦ σταυροῦ, καὶ πάντες φιλοσοφῶμεν ὡς ἄνθρωπος ἄπο τοῦ σταυροῦ, καὶ πάντες φιλοσοφῶμεν ὡς ἄνθρωπος ἄπο τοῦ σταυροῦ, καὶ πᾶσα ἡ ⁸¹ Ἀχαΐα ἐλεθθήσεται· οὐ δέον ἐστὶν αὐτὸν τοῦτο παθεῖν ⁸², ὅτι κρεμάμενος ⁸³ τὴν ἀλήθειαν κηρύττειν οὐ παύεται.

⁸⁴ Ὡς δὲ παρήκουσεν ὁ ἀνθύπατος, τὰ μὲν πρῶτα τῆ χειρὶ τῷ δαίμονι διανεύων τοῦ ἀναχωρεῖν αὐτοῦς, ἐτόλμων τι εἰς αὐτὸν, ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὡς δισμύριοι. Οὗς θεασάμενος ὁ ἀνθύπατος τρόπῳ τινὶ ἐμμανεῖς γεγεννημένους, δεδοκῶς μὴ τι δεινὸν πάθει, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ βήματος συναπείει σὺν αὐτοῖς, ὑποσχόμενος ἀπολύειν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν. Ἐφθασαν οὖν τινες τῷ ἀποστόλῳ δηλοῦντες, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐπὶ τὸν τόπον παραγίνονται ⁸⁵.

Παντὸς οὖν τοῦ δαίμονος ἀγαλλομένου ὅτι ἤμελλεν ὁ **B** μακάριος Ἀνδρέας ἀπολύεσθαι, παραγεναμένου· τοῦ ἀνθυπάτου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν χαίροντων ἅμα τῇ Μαξιμίλλῃ, ὁ μακάριος Ἀνδρέας ταῦτα ἀκούσας εἶπεν τοῖς παροῦσιν ἀδελφοῖς· Ἄ δεῖ με πρὸς αὐτὸν εἶπεν, ἀναλύοντός μου πρὸς Κύριον, ταῦτα καὶ ἐρῶ. Τίνος χάριν πάλιν ἦκα πρὸς ἡμᾶς, Αἰγεάτα; τίνος ἕνεκεν ἀλλότριος ἡμῶν προσέρχει ἡμῖν; τί τολμῆσαι πάλιν θέλων, τί τεχνάσασθαι; εἶπά. Λῦσαι ἡμᾶς ἤλαθε ὡς μετεγνωκώς; οὐδ' ἂν σοι συνθήσωμαι, ὡς ἀληθῶς σου μετεγνωκός. Οὐδ' ἂν σοι πιστεύσω, ἰδίῳ μου σαυτὸν λέγοντά σε. Αὐεῖς δὲ, ἀνθύπατε, τὸν δεθέντα; οὐδαμῶς· ἔχω γὰρ ᾧ συνέσομαι εἰς τὸ διηγεῖσθαι, ἔχω ᾧ συμπολιτεύσομαι εἰς ἀναριθμήτους αἰῶνας· πρὸς ἐκεῖνον ἀπειμι, πρὸς ἐκεῖνον ἐπιγίνομαι, τὸν καὶ σέ μοι γνωρίσαντα, τὸν εἰρηκότα **C** μοι· Μὴ σε ἐκφοβεῖτω ὁ δεινὸς βλαβερός· μὴ σε κρατεῖν νομιζέτω ἐμὸν ὄντα· ἐχθρὸς σου γὰρ ἐστίν. Τοιγαροῦν ἐπιγινώσκεις σε διὰ τοῦ ἐπιτρέψαντός μοι ἀπαλλάσσομαι σου. Εἰ δὲ καὶ βούλει πιστεύσαι τῷ Χριστῷ, ἀνεψυχθήσεται σοι, καθὼς ὑπεσχόμην σοι, ὁδὸς συγχαρήσεως· εἰ δὲ πρὸς τὸ λῦσαι με μόνον ἐλήλυθας, ἐγὼ τοῦ λοιποῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου ζῶν ἐν τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐ δυνήσομαι. Ἐγὼ γὰρ καὶ οἱ συγγενεῖς μου ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἐπειγόμεθα, ἐῶντες σέ εἶναι ὅπερ εἶ καὶ ὁ μὴ ἐπίστασαι αὐτὸς περὶ σεαυτοῦ. Ἦδη γὰρ τὸν βασιλέα μου ὀρώ, ἦδη προσκυνῶ, ἦδη ἐνώπιον αὐτοῦ παρίσταμαι, ἔνθα εἰσὶν αἱ τῶν ἀγγέλων ὁμοιοίαι, ἔνθα αὐτὸς ὁ μόνος αὐτοκράτωρ βασιλεύει, ἔνθα τὸ φῶς ἄνευ νυκτὸς ὑπάρχει, ἔνθα τὰ ἀνθη οὐ **D** δέποτε μαραίνονται, ἔνθα ὁδύνη οὐδέποτε γινώσκει-

A comedens nos saturavit. Tolle de cruce virum hunc, et omnes sapientiam amplectimur; solve illum, et universa Achaia misericordiam consequetur. Non debet talia pati vir qui in cruce suspensus veritatem prædicare non cessat.

Proconsule autem talia negligente, manique turbæ innuente ut discederet, grassabatur in eum audacia multitudinis; erant enim viginti millia hominum. Quos animadvertens proconsul quasi furore insanientes, timuit ne quid mali pateretur, surgensque e tribunali exivit sequens illos promittensque se beatum Andream liberaturum. Quidam igitur præcurrentes ad apostolum venerunt, causam adventus sui significantes.

Exsultabant igitur turbæ de futura liberatione beati Andreae; adveniente autem proconsule et omnibus fratribus cum Maximilla gaudentibus, cum hæc audisset beatus Andreas, fratribus astantibus dixit: Quod oportet me illi dicere, abeuntem ad Dominum, hoc dicam. Quamobrem iterum venis ad nos, Ægeates? Ad quid, tu a nobis alienus, ad nos accedis? quid novi ausurus, quid machinaturus? Dic. Venisne solve me quasi resipiscens? neque sic tibi conciliabor, ceu sincere pœnitenti; non tibi credere, etiamsi te mihi amicissimum diceres. Num me vincunt solvis, o proconsul? minime. Habeo enim cum quo ero in perpetuum, habeo cum quo conversabor per infinita sæcula. Ad illum vado, ad illum propero, qui te mihi notum fecit, qui mihi dixit: Nihil te exterreat ferus ille homo; non credat te qui meus es, a se vincendum; tibi enim inimicatur. Te igitur per illum cognoscens, tuam potestatem effugio. Si tamen Christo credere velis, patet tibi, sicut jam pollicitus sum, misericordiae via. Si autem ideo solum venisti ut me solveres, te scire vellem me ex hac cruce viventem in corpore tolli non posse. Ego enim et proximi mei ad patriam nostram festinamus, te esse sinentes quod es, circa te ipsum cæcutiens. Jam enim regem meum video, jam adoro, jam in conspectu ejus adsum, ubi existant angelorum chori unanimes, ubi ipse solus supremus Dominator regnat, ubi lux est sine nocte, ubi flores nunquam **D** marcescunt, ubi dolor semper ignoratur, neque ipsum mœroris auditor nomen, ubi lætitia et ex-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ ἔνθεον: B add. μὴ ἀνελεῖς ἀνδρα εὐσεβῆ. ⁸⁰ B τέσσαρσιν ἡμέραις. ⁸¹ B om. ἀπὸ τοῦ σταυροῦ usque ἀνδρα. ⁸² πᾶσα ἡ: A om. ἡ. ⁸³ B αὐτῷ τοῦτο παθεῖν. ⁸⁴ B κρεμάμενος. Ita plerumque habet. ⁸⁵ Ὡς δὲ usque ultima ὅταν οὐ δύνασαι ex AB. ⁸⁶ In CD cum prioribus Ὡς δὲ... παραγίνονται confer quæ illa: κηρύττων οὐ παύεται, excipiunt. Sunt autem hæc: Τότε Αἰγείας φοβηθεὶς τὸν λαὸν ὑπέσχετο κατενεγκεῖν αὐτὸν τοῦ σταυροῦ (codex τῷ σταυρῷ), ἅμα δὲ τοῦ ἀρξασθαι αὐτὸν πορεύεσθαι (sic; vitiose). *Tempus Ægeates pavescens populum et promittens se eum deponere simul cepit ire.* Apud Abdiam l. I., incunte sectione XLII, confer hæc: *His commotus proconsul, cum et minas ac tumultum populi metueret, surgens e tribunali Andream solvere cogitabat: profectusque ad locum crucis, læto populo quod fatuus Dei liberaretur et frequentiter comitante, iratis et facta pœnitens Andreæ suspensio appropinquabat.* Ὡς δὲ... τὰ μὲν πρῶτα (A τ. μ. πρ. post Ὡς δὲ pon.)... τῷ δαίμονι (A om. τ. δ.) διαν. τ. ἀναχ. αὐτ. (A διαν. ἀνεχώρησεν τὸν δαίμον· et add. θυμοῦ γὰρ πλησθέντες)... εἰς αὐτὸν (B add. πρᾶξαι)... ὡς (B ὡσεῖ)... γεγεννημένους (A γενομένους)... δεινὸν πάθει (B δεινότερον πάθει), ἀν. ἀπὸ (A om.) τ. β. συναπ. σὺν αὐτ. (A σ. αὐτ. ἐπορεύετο), ὑποσχ. (A add. καθελεῖν ἡγούσ) ἀπολ. (A add. αὐτοῖς) τὸν... οὖν τινες τῷ (A οὖν τοῦτο αὐτῷ τῷ)... δι: ἦν (A add. ὁ ἀνθύπατος)... παραγίνονται (A-γίνεται).

sultatio sempiterna. O beata crux, sine tui amore nemo ad illam patriam pervenit. Sed miseriarum tuarum misereor, o Ægeates, quia tibi instat æterna perniciēs; curre igitur pro te ipso, miserande, donec potes, ne tum velis quando jam non poteris.

Cum autem proconsul ad crucem accedere ausus esset, beatum Andream soluturus, quia tota civitas illum conturbabat, tunc voce magna sanctus Andreas dixit: Ne permittas, Domine, me Andream ligno tuo vinctum, solvi; noli me, mysterii tui participem, impudenti tradere detractori; Jesu Christe, me propter te crucifixum inimicus tuus non solvat: Pater, illum qui cognovit magnitudinem tuam, miser ille non humiliet. Mittentes autem manus ad crucem carnifices, non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerebant se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum: stupebant enim brachia eorum.

Tum beatus Andreas, contestans populum, dixit: Deprecor vos, fratres, ut sinatis me unam Domino meo supplicationem offerre, deinde solvite me. Sic igitur contestanti obtemperans populus, quievit. Tum beatus Andreas, magna voce exclamans, dixit: Non permittas, Domine, famulum tuum ex hac hora a te separari. Tempus enim est ut corpus meum terræ reddatur, me autem ad te venire jubeas. O Domine, vitæ æternæ dispensator, Magister meus quem dilexi, quem in hac cruce confiteor, quem novi,

Α ται οὐδὲ ἠκούσθη ὄνομα λύπης, ἐνθα εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις τέλος οὐκ ἔχουσα. Ὡ σταυρὲ μακάριε, χωρὶς τοῦ σου πόθου εἰς ἐκείνην τὴν χώραν οὐδὲς εἰσπορεύεται· ἀλλὰ περὶ τῶν σῶν, Αἰγαῖα, ταλαιπωριῶν ὀδυνῶμαι, διότι ἔτοιμός σε ἐκδέχεται αἰωνία ἀπώλεια. Δράμε σὺν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἐλεεινὲ, ἐν ὄσφ ἐτι δύνασαι, μὴ πως τότε θελήσης δεῦν οὐ δύνασαι 87.

88 Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἐτόλμα τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ προσεγγίσει ὥστε λύσει τὸν μακάριον Ἀνδρέαν, πάσης τῆς πόλεως θορυβοῦσης αὐτὸν, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας μετὰ μεγάλης φωνῆς εἶπεν· Τὸν ἐπὶ τοῦ σου ξύλου δεθέντα Ἀνδρέαν μὴ ἐπιτρέψῃς λυθῆναι, δέσποτα· τὸν ἐπὶ σοῦ σου μυστηρίου ὄντα, μὴ ὄψ με ἀναιδεῖ διαδόλῳ. Ἰησοῦ Χριστέ, τὸν ἐπὶ τῆς χάριτος κρεμασθέντα, ὁ ἀντίδικός σου μὴ λύσει με· Πάτερ, τὴν ἐγνωκότα σου τὸ μέγεθος ὁ μικρὸς οὗτος μηκέτι ταπεινούτω. Βάλλοντες οὖν τὰς χεῖρας οἱ δῆμοι οὐκ ἔδύνατο τὸ παράπαν προσφῶσαι αὐτοῦ. Ἄλλοι οὖν καὶ ἄλλοι ἐπετῆδευον τοῦ λύσει αὐτὸν, καὶ οὐδὲς ὄλως ἠδύνατο προσεγγίσει αὐτῷ· ἐνάρκουν γὰρ οἱ βραχιόνες αὐτῶν 89.

Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐνορκωσάμενος τὸν λαὸν εἶπεν· Δυσωπῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἵνα πρῶτον πρὸς τὸν Κύριόν μου μίαν ἐσχὴν ποιήσω· εἰθ' οὕτως με λύσει ἐπιτηδεύσατε. Πᾶς οὖν ὁ λαὸς διὰ τὸν ὄρκον ἠσύχασεν. Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας σὺν μεγίστῃ κραυγῇ εἶπεν· Μὴ παραχωρήσης, Κύριε, τὸν σὸν θεράποντα ἐκ ταύτης τῆς ὥρας ἀπὸ σοῦ χωρισθῆναι· καιρὸς γὰρ ἐστὶν ἵνα ἀποδοθῇ τῇ γῆ τὸ σῶμά μου, κάμε πρὸς σὲ ἰλθεῖν προστάξεις. Ὁ ζῶν αἰώνιον διδοὺς, σὺ ὁ διδάσκαλός μου ὃν ἠγάπησα, ὃν ἐν τούτῳ τῷ

VARIAE LECTIONES.

87 Παντὸς οὖν. . . παραγεναιμένου (B. νομένου). . . ἀδελφοίς Ἄ δεῖ. . . ἐπιῶ (B corrupte Ἐδεῖ με πρ. α. εἰπόντα ἀναλύσαι ὡ δεῖ ταῦτα ἐπιῶ). . . πάλιν (B om.) ἤκει πρ. ἡμ. (B πρ. ἡμ. ἡκ.).. ἀλλότρ. (B ὁ ἀλλότρ.) . . τεχνάσασθ. (B add. τί μεταπέψασθαι). . . λύσει: ἡμ. ἡλθ. ὡς (B λύσας ἡμ. προσφείς) μ. οὐδ' ἂν usque μετεγνωκότος (B corrupte οὐ γὰρ ἀληθῶς Αἰγαῖα ἐπὶ σὺ συνθῆσμαι μεταγνώς) οὐδ' ἂν usque λέγοντά σε (pgo his B οὐ γὰρ ἴδιον μου λέγῃς σεαυτὸν, πεπίστευκά σου): λύεις. . . δεθέντα (B add. λύεις τὸν πεφουγότα, λύεις τὸν ἐλευθερωθέντα); οὐδαμῶς (B om.): ἔχω usque διηκεῖς (B νόμον ἔχω ὧ συνήσμαι εἰς ἀεὶ), ἔχω ὧ συμπολιτεύσομαι (B -σωμαι). . . ἐχθρ. σ. γὰρ (B om.). . . ἐπιγνώς (B ἐπέγνω). . . ἐπιτρέψαντός μοι (sic de conjectura scripsi. B ἐπιτρέψαντός με, A ἐπιγράφαντός μοι).. πιστεύσαι (B -εύειν).. πρὸς τὸ λ. με μ. ἐλήλυθας (B ἐλήλυθ. πρὸς τοῦτο μόνον τοῦ λύσαι με) ἔ. του λοιποῦ ἐκ. τ. σ. τ. ζῶν (B τὸ λοιπὸν ἔνθεν ζῶν). . . κατενεχθ. (B καθελέσθαι) οὐ δυνήσμαι (B -σωμαι). . . ἡμέτερα (B ἡμῶν). . . ὅπερ εἰ (B ὁ ἔς). . . αὐτὸς (A om.). . . ὁ μόνος αὐτοκρ. (B μόν. ὁ αὐτ.). . . ὑπάρχει (B ἐστίν). . . εἰσπορεύεται (B πρόσσειν οὐδὲ εἰσελεύσεται). . . αἰωνία (B -νιος). . . οὖν (B om.). . . ἔτι (A εἰ τι). . . τότε θ. ὅ. οὐ δύν. (B τῆνκαῦτα ἄρξεις ἐθέλειν ἐν τῷ τότε μὴ δύνασθαι σε). Cum posterioribus in CD confer (p̄æcedit πορεύεσθαι, cepit ire): θεασάμενος αὐτὸν ὁ ἅγιος (D adl. Andreas) εἶπεν· Τί (Quid tu) πρὸς ἡμᾶς Αἰγαῖα ἤλθες; εἰ μεταμεληθεὶς πιστεύσαι (Si vis credere) τῷ Χριστῷ, καθὼς ὑπεσχόμεν (codex ὑπέσχομαι) ἀνεγνωθήσεται σοι ἡ τῆς συγχωρήσεως ὄρα (via indulgentiæ). Εἰ δὲ ἐπὶ τούτῳ μόνον (codex μένω) ἤλθες τοῦ λύσαι με, ἐγὼ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου (ego penitus hinc de ista cruce) ζῶν ἐν τούτῳ τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐθέλω (non poterō). Τὸν γὰρ (jam enim) βασίλειά μου θεωρῶ καὶ προσκυνῶ, καὶ λοιπὸν ἐνώπιον αὐτοῦ παρτάσμαι. Ἄλλ' ἐκ τῶν σῶν ταλαιπωριῶν πεπόννημαι, ὅτι ἠτοίμασαι σοι (quia paravi te expectati) ἡ αἰώνιος ἀπώλεια· δράμε σὺν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ταλαιπωρε, ἕως ἂν δύνῃ, ἵνα μὴ τότε ἀρξαι θελήσης (incipias velle) ὅτε οὐ δυνήσῃ (poteris). Pauciora ex Abdia l. I., huc quadrant. Pergit is post appropinquabat sic: Ad quem ille: Quid ad nos, inquit, Ægeas, venisti? nunquid solvere me cupis et p̄mientia ductus cedere (corrigere credere) desideras? non mihi, crede, persuadebis ut ex ista cruce recedam. 88 Tota sectio 14, ex AB sumpta est. 89 Ὡς οὖν (B Καὶ ὡς). . . Ἀνδρέαν (B om.). . . μετὰ μεγάλης (de conjectura addidi: om. AB). . . τοῦ σου (τ. σ. B om.) ξύλου. . . ἐπιτρέψῃς (B -ψεις) λυθῆναι (B adl. πάλιν), δέσπ. τὸν ἐπὶ. . . ὄντα (B om. τὸν ἐπὶ usque ὄντα). . . ὁ ἀντίδ. σου (A μου). . . βάλλοντες (uterque codex βαλλόντες). . . προσφῶσαι (B καθάψασθαι). . . ἄλλ. οὖν x. ἄλλ. (B καὶ ἄλλοι μὲν καὶ ἄλλοι) ἐπετῆδευον (A ἐπιτῆδευον, B ἐπιτηδύοντες). . . καὶ (B om.) οὐδ' ὄλως (B om.) ἠδ. προσεγγ. (B προσφῶσαι) αὐτῷ (B αὐτοῦ): ἐνάρκουν (B ἐναρκίουν) γ. οἱ βρ. αὐτῶν. Ad hæc spectant quæ in CD sic leguntur (post δυνήσῃ, poteris): Βάλλοντες δὲ τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ οἱ ὑπῆρται οὐκ ἠδύνατο φθάσαι αὐτόν. Mittentes autem manus ad crucem carnifices non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingentes se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum. Stupebant enim brachia eorum, quicunoue se extendisset ad solvendum eum.

σταυρῷ καθολογῶ, ὃν οἶδα, ὃν ἔχω, δέξαι με, δέσποτα, καὶ καθὼς ἐγὼ ὁμολογῶ ὑπήκουσά σοι, οὕτως ἔσται ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπάκουσά μου, καὶ πρὶν ἢ τὸ σῶμά μου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆ, προσλαβοῦ με πρὸς σέ, ὅπως διὰ τῆς ἐμῆς ἐξόδου ἢ τῶν πολλῶν μου συγγενῶν σύνδοδος πρὸς σέ γένηται, ἀναπαυομένων ἐν τῇ σῇ μεγαλειότητι.⁹⁰

Ὡς οὖν ταῦτα εἶρηκεν, ὁρώντων πάντων ἐγένετο χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος· λαμπρῶν γὰρ σφοδρότατη ὡς ἀστραπή ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐξεληθούσα κατήγαγεν αὐτόν, καὶ οὕτως αὐτὸν περιεκύκλωσεν ὥστε τὸ παράπαν ἐκ τῆς τοιαύτης λαμπρότητος μὴ δύνασθαι ὀφθαλμοὺς ἀνθρωπίνους βλέπειν αὐτόν. Διέμεινεν οὖν ἡ αἴγλη ὡς ἡμῶν διὰ τῆς ἀσπρησίας. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τὸν Κύριον ἐπὶ πλεῖον δοξάσαντος, ὑποχωροῦντος τοῦ φωτὸς παρέδωκεν τὸ πνεῦμα, καὶ σὺν αὐτῇ τῇ λαμπρῶν ὕψητο πρὸς Κύριον ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ αὐτοῦ.⁹¹

⁹² Μετὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν τοῦ μακαριωτάτου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου ἡ Μαξιμίλλα, δυνατωτάτη οὖσα τῶν ἐπιστημῶν θηλειῶν καὶ ἐν τοῖς ἐλληνοῦσι διάγουσα, παραυτίκα ὡς ἔμαθεν τὸν ἀπόστολον πρὸς Κύριον πορευθέντα, παραγενναμένη προσέειπε τῷ σταυρῷ ἅμα τῷ Στρατόκλει, μηδὲν ὄντως τῶν παρεστώτων φροντίσασα, καὶ μετ' εὐλαθείας καθέλειν τὸ σῶμα τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὀψίας δὲ γενομένης τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ ἐπιμέλειαν προσάγουσα ἐκῆδυσεν μετὰ ἀρωμάτων πολυτίμων, καὶ ἐν τῷ ἴδιῳ πύθῃ κατέθετο μνήματι. Ἦν γὰρ κευχωρισμένη τοῦ Αἰγαίου διὰ τὴν θηριώδη αὐτοῦ γνῶμην καὶ ἄνομον πολιτείαν, ἐλομένη δὲ βίον σεμνὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ κεκολλημένη, μακαρίως ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς διήγεν.⁹³

A quem possideo, suscipe me, Domine; et quia ego, confessor tuus tibi obtemperavi, ideo hanc orationem meam exaudi, et antequam corpus meum ab hac cruce deponatur, suscipe me apud te, ut per meum exitum, consanguineis meis, qui multi sunt, via sternatur ad te, sub protectione magnitudinis tue quiescentibus.

Et cum hæc dixisset, in conspectu omnium gaudio et exultatione repletus apparuit. Splendor enim nimius sicut fulgur de cælo veniens illuminavit eum, atque ita circumdedit, ut penitus præ ipso splendore oculi eum humani non possent aspicere: permansit autem splendor dimidiæ horæ spatio. Cumque ille sic orasset, Dominum valde glorificans, abscedente lumine, emisit spiritum, et cum ipso splendore ad Dominum abiit, inter gratiarum actiones.

Post exitum vero beatissimi Andreæ apostoli, Maximilla potentissima inter nobiles feminas, quæ inter eos qui ad martyrem concurrerant permanserat, statim ut cognovit apostolum perrexisset ad Dominum, accessit ad crucem cum Stratocle, circumstantium præsentiam nihil curans, corpusque beatissimi apostoli de cruce cum omni reverentia deposuit. Vespere autem facto, suprema illi officia exhibens sepelivit, cum aromatibus eximiis, et in proprio sepulcro deposuit. Adversata enim Ægeati propter efferatum illius animum et iniquam agendi rationem, Christo autem charitate vehementer adherens, vitam quietam et austeram feliciter inter fratres agebat.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Τότε . . Ἀνδρέας (A add. ὁ ἀπόστολος) ἐνορκῶσ. (B ὀρκίσας) . . ἵνα πρῶτον usque ἐπιτηδεύσατε (hæc ex B sunt. A sic: παραχωρήσαι μοι μικρὸν πρότερον μίαν εὐχὴν προσενέγκαι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτηδεύσαι τοῦ λύσαι με). πᾶς οὖν usque ἡσύχασεν (pro his B sic: αὐτοῦ μὲν αὐτοὺς ἐνορκύσαντος (ita) ἡρέμῃσεν ὁ λαός). τότε . . σὺν (A σὺμ) . . ἵνα παραδοθῆ (B παραθύω) . . προστάξει (B πρόσταξεν) . . αἰών. διδ. (B διδ. αἰών) . . μου ὃν ἡγάπησα (B ὃν ἐνεθαγάμη, ᾧ ἠκολούθησα, ὃν ἐπέγνων), ὃν ἐν τ. τ. σ. καθολογῶ (B καθολολόγησα, ὃν ἡγάπησα) . . ἔχω (B add. ὃν φιλοῦ, σοῦ εἶμι), δέξαι με δέσποτα (B om.), x. καθ. ἐγὼ ὁ μ. ὑπ. σοι (B καθ. σοὶ ἐνὶ λόγῳ ἐπήκουσα), οὕτως . . ἀπὸ (A ἐκ) τ. σ. καταβῆ (A κατενεχθῆ) . . πρὸς σέ (B om. πρ. σ.), . . ἐξόδου (B add. τῆς ἐπὶ σέ) . . μου (A om.) . . γένηται (B ἐπιστρέψει), ἀναπ. (B add. αὐτῶν) ἐν τ. σ. μεγαλειότητι. Ad hæc cf. D qui post solvendum eum sic perguit: Tunc voce magna sanctus Andreas dixit: Ne permittas, Domine Jesu Christe, me famulum tuum qui propter nomen tuum peideo in cruce solvi; nec permittas eum qui jam per crucem tuam cognovit magnitudinem tuam ab Ægeate homine corruptibili humiliari; sed suscipe me tu, magister meus Christe, quem dilexi, quem cognovi, quem confiteor, quem cernere desidero, in quo sum quod sum. Suscipe, Domine Jesu Christe, spiritum meum in pace; quia jam tempus est ut veniam, desiderans te videre. Suscipe me, Domine Jesu Christe, magister bone, et jube me de ista cruce non deponi, nisi prius spiritum meum susceperis. In C vero nihil ejusmodi legitur. Apud Abdiam l. I, XLII, (post recedam) hæc huc pertinent: Et cum populus ut solveret hominem juberet, sanctus Andreas exclamavit voce magna et dixit: Ne permittas famulum tuum, Domine Jesu Christe, qui propter nomen tuum pendet in ligno solvi; neque permittas, quæso, Deus misericors, secretis tuis inhærentem (cf. supra) humanis amplius conversationibus tradi. Sed suscipe tu magister me, quem dilexi, quem cognovi, quem confiteor, quem videre desidero. in quo sum quod sum. Suscipe exitum meum, Jesu bone et misericors.⁹¹ Ὡς οὖν τ. εἶρηκεν (-ξει D) . . ὡς ἀστραπή (B om. ὡς ἀστρ.) . . ἐξεληθούσα (A ἐλθοῦσα) . . καὶ οὕτως x. περιεχ. (B om. x. οὕτ. a. πε.) . . διέμεινεν οὖν (B ὡς δὲ διέμεινεν) ἢ . . ταῦτα δὲ οὖσα δοξάσαντος (B om. τα. δὲ usque δοξ.) ὑποχωροῦντος (B -ριζομένου) τ. φωτὸς (A add. ἐκείνου) παρέδωκεν (B præm. δοξάσας ἐπὶ πλεῖον τὸν Κύριον) τὸ . . ἐπὶ (B σὺν) τῇ εὐχ. αὐτοῦ. Cum istis tantum non conveniunt quæ D post susceperis habet: Et cum hæc dixisset, videntibus cunctis splendor nimius, sicut fulgur de cælo veniens, ita circumdedit eum ut penitus præ ipso splendore oculi eum humani non possent aspicere. Cumque permansisset splendor fere dimidiæ horæ spatio, abscedente lumine, emisit spiritum, simul cum ipso lumine pergens ad Dominum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. C. vero brevissime sic pergit: ἐξίστατο δὲ τῷ φωτὶ πορευόμενος πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Item Abdias l. I: Et hæc dicens, divinisissime Dominum clarificans et gaudens, nobis flentibus, reddidit spiritum.⁹² Hæc quoque sectio petita est tota ex codicibus AB. Plura consimilia habet D Latinus; item aliqua Abdias historia; paucissima codex C.⁹³ Μετὰ . . Μαξιμίλλα (A -μίλλη) . . καὶ ἐν (B om.) τοῖς . . ἀπόστολον (B

Quam Ægeates instanter sollicitans, ipsam omnium quæ possidebat dominam constituturum pollicitus est. Cum autem illam seducere non valeret, vehementer iratus, etiam contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. At vero inter hæc machinanda, in conspectu officii sui, media nocte surgens, suis omnino inscius, a diabolo correptus, ab excelsissimo loco præcipitatus est, et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.

Nuntiatum est hoc fratri ejus Stratocli, qui misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsit, dicens: Non mihi permittat Jesus Christus Dominus meus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini ausus est occidere.

Hæc autem gesta sunt apud Achaiam provinciam, civitate Patras, pridie Kalendas Decembris, ubi etiam præstantur ejus beneficia usque in præsentem diem ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Ἦν πολλὰ λιπαρῆσας ὁ Αἰγεάτης καὶ ὑποσχόμενος τῶν πραγμάτων αὐτοῦ δεσπόζειν αὐτὴν μὴ δυνηθεὶς δὲ αὐτὴν πείσαι μεγάλως ὠργίσθη, καὶ κατὰ παντὸς τοῦ δήμου διετίθετο διαμαρτυρίαν ποιῆσαι δημοσίαν καὶ πρὸς Καίσαρα κατηγορίαν κατὰ τὴν Μαξιμίλλης καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ πέμψαι. Ἐν δὲ τῶ ταῦτα διατάσσεσθαι αὐτὸν κατενώπιον τῆς τάξεως αὐτοῦ, νυκτὸς ἄωριᾶ ἀναστὰς καὶ διαλαθὼν πάντας τοὺς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνοχληθεὶς ἀπὸ ὕψους μεγάλου κατηνέχθη, καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως κυλιόμενος ἐξέπνευσεν⁹⁵.

Ἀνηγγέθη δὲ τοῦτο τῶ ἀδελφῷ αὐτοῦ Στρατόκλει, καὶ ἀπέστειλεν τοὺς παῖδας αὐτοῦ εἰρηκῶς αὐτοῖς ὅπως μεταξὺ τῶν βιοθανάτων αὐτὸν θάψωσιν. Ἀπὸς δὲ ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ οὐδὲν ἐζήτησεν, λέγων· **Κρι- στός, ψῆνι πεπίστευκα, ἵνα ἐγὼ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀδελφοῦ μου τί ποτε ἄφομαι, ἵνα μὴ μολύνη με τὸ κατάκριμα αὐτοῦ, ὅστις τὸν ἀπόστολον τοῦ Κυρίου ἐτόλμησεν ἀνελεῖν⁹⁶.**

Ταῦτα ἐπράχθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀχαίας εἰς Πάτρας τὴν πόλιν πρὸ μιᾶς Καλανδῶν Δεκεμβρίων ὅπου εὐεργεσίαι παρέχονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν⁹⁷.

VARIAE LECTIONES.

add. τοῦ Χριστοῦ). . . παραγεναιμ. (B om.) προσέκειτο (B πρόσεισι) ἄμα (B add. σὺν) τῶ . . . παρεστῶτ. (B add. αὐτῆ) φροντ. καὶ μετ' (B μετὰ πάσης) εὐλ. . . ἀπὸ τ. σταυρ. (B om. ἀ. τ. στ.). ὄψις δὲ (B καὶ ὄψ.) γενομ. (B γεναιμ.) . . . προσάγουσα (B προσαγάγουσα) ἐκτῆ. μ. ἀρ. πολ. (B ἐκτῆ. ἀρώμασιν πολυτίμοις). . . τῷ ἴδιῳ usque μνήματι (B τῷ τόπῳ ἐν ᾧ αὐτοὶ κατεστήσαντο θάψεσθαι, ἐκεῖ αὐτὸν κατέθεντο). ἦν γὰρ . . . γνώμη (B ψυχὴν) καὶ ἄνομον (B ἄνοστον) . . . ἠσυχιον (B ἤρεμον) x. τῆ (B τῆν) . . . ἀγάπη (B - πην) κεκαλλ. (B κεχωρηγμένη) . . . διήγεν. Istorum loco D sic habet: *Quædam vero femina, nomine Maximilla, senatrix, in specu posita, diligens pudicitiam et sanctitatem, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem, et suorum solatio cum omni reverentia deposuit corpus, et condidit aromatibus, et in loco quo se constituerat sepeliendam, illic eum sepelivit.* Item Abdias l. 1.: *Cujus corpus Maximilla proconsulis uxore accipiens conditum aromatibus celebri in loco sepelivit, et ex illo tempore pudicitiam et castitatem servans, in fide quoque accepta consians permansit.*⁹⁵ Ἦν πολλὰ λιπαρῆσας . . . μὴ θυν. δὲ (B καὶ μὴ θυν.) αὐτ. πείσ. (B om. α. π.) ὀργίσθη (sic uterque) καὶ (A om. . . δήμου) διστ. διαμ. ποιῆσ. δημοσ. (A δήμου κατηγορίαν δημοσ.) καὶ πρ. Καίσ. κατηγ. (A om. x. πρ. K. κατ.) κατὰ τὴ τ. Μαξιμίλλης (A -μίλλης) . . . λαοῦ (A add. πρὸς Καίσαρα) πέμψαι (A ἀποστειλαὶ ἐπιγγεῖλατο). . . νυκτὸς (B add. τε) ἄωριᾶ . . . διαλαθὼν (B λαθὼν) . . . ὑπὸ (B καὶ ὑπὸ) . . . κατηνέχθη καὶ (B κατεαγέλι) ἐν . . . κυλιόμενος (A - ὠμενος) ἐξέπνευσεν. D sic: *Ægeates vero iratus contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. Sed dum ei Æuiat, in conspectu officii sui a diabolo arreptus est et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.* Item Abdias l. 1.: *Ægeates vero maritus illius, arreptus ea nocte a demonio, de loco alto se præcipitavit et mortuus est.* Item C (prætergressis illis εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν): *Ὁ σὺν Αἰγεάς ληφθεὶς ὑπὸ δαίμονος ἐνώπιον πάντων ῥαγεὶς ἐξέπνευσεν. ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Στρατόκλεις (corrigere - κλης) κρατῶν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου διέλαθεν.*⁹⁶ Ἀνηγγέθη . . . εἰρηκῶς (B λέγων) αὐτοῖς (B om.) . . . βιοθανάτων (uterque βιωθαν.) . . . ἄφομαι (B κηθάψομαι), ἵνα μὴ (B μὴ πῶς) μολύνη με (A μολύνομαι) . . . ἐτόλμησεν (B add. ὑπὲρ φιλαργυρίας) ἀνελεῖν. Cum istis consentit D hunc in modum: *Nuntiatum est fratri ejus, cui nomen erat Stratocles, et misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsit, dicens: Non mihi permittat Dominus meus Jesus Christus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingere voluit, dicens: Quæ tua sunt, tecum perant; mihi sufficit Dominus Jesus, quem cognovi per famulum ejus Andream.*⁹⁷ Ταῦτα (B add. δὲ) ἐπράχθη (-ήσαν B) ἐν τῇ usque Πάτρας (B ἐν τῇ Ἀχαίᾳ τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς πόλεως Πάτρας) . . . Δεκεμβρίων (A -βρίων), ὅπου usque παρέχονται (B ἐν ᾧ γίνονται ἰάματα) . . . σήμερον (B add. ἡμέρας) εἰς δόξ. καὶ usque ᾧ ἡ δόξα (A εἰς δόξ. τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ) εἰς τ. αἰῶν. τ. αἰ. ἀμήν. Exeunt hæc acta in D: *Hæc autem gestu sunt apud Achaiam provinciam civitate Patras pridie Kalendas Decembris: ubi etiam præstantur gloriosa ejus beneficia usque in præsentem diem. Tantus autem timor invasit omnes ut nullus remaneret qui non crederet Salvatori nostro Deo, qui vult omnes salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire. Ipsi gloria in sæcula sæculorum.* Item C ita habet: *Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέσχευ ἀπαντας ὥστε μηδένα ἀπομείναι τῶν μὴ πιστευσάντων τῷ Κυρίῳ τῷ θελοντι πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. Τελεῖται δὲ ἡ ἡμέρα τῆς τελευτῆως αὐτοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ λ', βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.* Ἀμήν. Apud Abdiam denique hic actorum finis est: *Est autem passus venerabilis et sanctus Dei Andreas apostolus apud Achaiam in civitate Patris sub Ægeate proconsule pridie Kalendas Decembris, regnante Domino Jesu Christo, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

INDEX ANALYTICUS

RERUM ET VERBORUM

In S. Clementem Romanum et alios apostolicos Patres quorum scripta hęc tomus II complectitur.

Prior numerus tomum, posterior columnas editionis nostrę significat.

A

Aaron chrismate unctus ad sacerdotium, II, 295, 806.
 Aaron, figura episcoporum, et filii ejus, sacerdotum, II, 806.
 Abel. Istius nominis significatio, ejus et posterorum virtutes, II, 127.
 Abortio severe prohibetur, I, 999.
 Accusationes potius a spiritu invidię, quam charitatis procedunt, II, 794.
 Accusatoribus omnibus non credendum est, I, 690.
 Quantum sit crimen accusandi falso sacerdotes, II, 792, 795.
 Adultera imprensens dimittatur a viro suo; sed vir non ducat aliam, II, 919.
 Adulterium, crimen horrendum, I, 270, 987.
 Adulterii consecraria, I, 467; II, 171.
 Adventus Christi necessarius erat ad errorem e mundo depellendum, I, 1215. Sine vero propheta, impossibile erat philosophis detegere veritatem, II, 83. *Vide* Jesus Christus.
 Edificatio. Debemus fratribus nostris et ethnicis bono exemplo esse, I, 452, 454.
 Egyptii, Egyptiorum errores circa Divinitatem, I, 1339.
 Emulatio (scilicet invidia). Istius effectus: effecit ut Cain occideret Abelem; ut Joseph a fratribus suis venditus fuerit. Invidia perdidit Dathan et Abiron. Davidem alienigenis et etiam Sauler reddidit inivum. Invidia fuit causa persecutionum contra Christianos, I, 218. Principium est divisionis inter conjuges, et gentium subversiois, I, 222. Ad mortem eternam ducit, I, 227. Enumerantur effectus invidię iterum, II, 1047, 1050.
 Eones. De Eonibus, juxta Simonem Magum, I, 934.
 Equanimitas. Cum equanimitate gaudet Spiritus sanctus II, 925, 926.
 Evum. Vocatur femina evum pręsens; mas nominatur evum futurum, II, 87.
 Agapes primorum Christianorum. Qualis ordo servandus in agapibus, I, 674.
 Allegorię quędam gentilitium, I, 1441.
 Altercationes inter Christianos vitandę sunt, I, 706, 707.
 Amon tristis exitus, I, 631.
 Anacletus. Anacleti papę epistolę, II, 700. Ejusdem duo decreta de accusationibus episcoporum et de eorumdem peregrinatione ad limina SS. Apostolorum Petri et Pauli, II, 817, 818.
 Andreas, unus ex duodecim Apostolis, interrogationem subit, et cum Christi doctrinam abnegare renuit, ad mortem damnatur, et cruci affigitur, II, 1226.
 Annubion philosophus, discipulus Simonis Magi, II, 162.
 Antiochię cives primum decepti a Simone Petram cum gaudio suscipiunt, I, 1452. Plus quam decem millia hominum a S. Petro Antiochię baptizantur, I, 1455. Antiochię, discipuli Christi primum Christiani appellantur, II, 814. *Vid.* Petrus.
 Apostasia magnum crimen, I, 854, 855, 858.
 Apostolorum doctrina contra primos hereticos plane exponitur, I, 935, 938. Expertes artis dialecticę, simpliciter quę viderant, quę audierant, exponebant apostoli, II, 86.
 Appion, Judęorum osor, sit discipulus Simonis Magi, II, 162. Plures libros contra Judęos conscribit, II, 175. Quomodo per allegoriam, ex nominibus, gestis, origine deorum explicabat creationem, II, 195.
 Aqua. Ex antiquis philosophis virtus aquę, I, 1385. S. Clemens, quod ex aqua omnia provenirent, opinabatur, I, 504. De benedictione aquę, I, 1126. *Vid.* Baptismus.

(1) Nondum definita erat ab Ecclesia doctrina opposita.

Aquila. Quomodo cum fratre Niceta emitur a vidua Syrophœnissa, a Domino sanata, et Simonis sit auditor, II, 91. *Vid.* Clemens.
 Arbitrium liberum. Definuntur liberum arbitrium, I, 1295. Homo fruatur libero arbitrio, I, 1535; quod constat ex legibus institutis apud omnes populos, ex agendi modo Dei, qui remunerat virtutem et peccatum punit, I, 1415, 1416. Istiusce veritatis negationis consecraria, I, 192, 1295, 1294.
 Ascensio Domini. De tempore et modo hujus festi celebrationis, I, 893.
 Aser testamentum, II, 1119. Redarguit homines duplicis faciei; ad operandum recte et in simplicitate bonum hortatur filios, II, 1119, 1122, 1125. Pręnuntiat suorum crimina, captivitatem Israel, adventum Jesu Christi, incredulitatem et ad consummationem sæculi, conversionem Judęorum, II, 1121, 1126. Moritur centesimo vicesimo anno vitę, II, 1126.
 Astrologia. Astrologorum falsa est et deceptrix scientia, I, 1426, 1427. Constat ex diversis populorum moribus qui non sequuntur illa quę a constellatione sub qua nati sunt, inspirantur; qui mores suos sub eadem constellatione mutant, qui sub diversa mores antiquos servant, I, 1405, 1408.
 Athenodorus, unus e primis hereticis, Simoni adhærens, II, 162.
 Aufidianus pręses mittitur ad Chersonem; martyrium S. Clementis jubet, II, 595.
 Augurium et divinitas prohibentur, I, 1005.
 Avaritia damnatur in pluribus Scripturę locis, I, 539. Effectus avaritię, I, 539; II, 1079. De avaro, I, 810.

B

Baptismus necessarius est ad salutem, sive justis, sive injustis, I, 504, 505, 1242, 1244, 1352, 1355. Non differendus est baptismus, I, 990. Martyrio suppletur baptismus, I, 838. Necessaria est ad baptismum preparatio, I, 1368. Quinam sunt admittendi ad baptismum, quinam sunt arcendi, ex S. Paulo, I, 1127, 1130, 1131, 1134. Preparatio proxima ad baptismum, I, 1011, 1014, 1511. De administratione baptismi primis sæculis, I, 495. Baptismus, nec alia sacramenta a mulieribus administrari debent, I, 782, 783, 786, 787; sed a solis episcopis et presbyteris, I, 787. Suscipere baptismum ab hereticis non licet; baptismus iste nullus est, I, 947 (1). Rebaptizare non licet, I, 947. Baptismi ceremonię, I, 798, 1011, 1311; earum significatio, I, 799, 1000. Significatio aquę in baptismo adhibite, I, 504, 505, 1352, 1405. Aqua baptismi sepe in veteri lege pręnuntiata, II, 755, 758, 759.
 Barnabas. Barnabę predicatio, I, 1210, 1211, 1212. S. Barnabę epistola catholica, II, 727.
 Basilides, unus e primis hereticis, I, 926.
 Beneficia, tum naturalia, tum supernaturalia Domini erga nos, I, 530, 531.
 Benjamin testamentum, II, 1142. Hortatur filios ad imitandum castum Joseph; dicit puram mentem nihil mali excogitare, nihil mali concipere, II, 1142, 1143, 1146. Pręnuntiat suorum fornicationes, adventum, passionem mortem, et resurrectionem Filii Dei, Spiritum sanctum descendentem, carnis resurrectionem, judicium ultimum, II, 1146, 1147. Moritur anno centesimo vicesimo vitę suę, II, 1149.
 Benjamin adjutor ereatur Zachæo, episcopo Cæsareę a S. Petro instituto, I, 1312.
 Berenices suscipit Tyri Clementem et duos fratres, qui ad observandum Simonem veniebant, II, 159, 162.

Bestialitas crimen execrandum, I, 983, 999.
Bonum. Est aliquid intrinsece bonum, I, 1124. **Omne bonum venit a Deo**, I, 1395.

C

Cæremoniæ. Quomodo celebrantur tempore S. Clementis sacræ Cæremoniæ, I, 723, 726.
Caio, primus homicida, II, 126, 127. Istius nominis significatio, II, 127.

Calumniator. Calumniatori quænam est imponenda pena, I, 699. *Vid.* **Detractio**.

Caper erat typus Christi, II, 743, 746, 747.

Caro qui de carne est, carnalia loquitur, carnalia facit, et non est bonum in carne, I, 398. De omni carne utendum est, I, 1011. Sensus spiritualis legum Moysis quibus eius quorundam animalium prohibebatur, II, 731, 734, 735.

Castigatio. Castigationis et disciplinæ fructus, si quis forte in culpam incidit, I, 322, 323, 326.

Castitas. Debemus castum corpus servare, quia vocati sumus in carne, et venimus in carne, I, 342. Castitas commendatur, I, 505, 506, præsertim uxoris, I, 225; omnibus, 1355, 1354. Cautiones adhibendæ ad servandam castitatem, I, 422, 424, 426, 430, 1370. Castitas servatur jejunio et orationibus, II, 1130, 1131. Castitatis remuneratio, I, 1370. *Vid.* **Virginitas**.

Catechumeni, quæ scire debent, antequam ad baptismum accederent, I, 1039. Quæ ediscere debent, immediate antequam baptizarentur, I, 1039. Conscientiam suam prius emendare debent, I, 1042. Formula renuntiatio-nis dæmonibus et ascriptionis ad Christum, a catechumenis pronuntianda, I, 1042. Variæ cæremoniæ adhibendæ in baptismo catechumenorum, I, 1043, 1046, 1047. Cum catechumenis, vel cum hæreticis communicatio in cibis non permittebatur, I, 1181, 1182, 1367.

Charitas erga Deum, excellentia charitatis, I, 311, 314. **Necessaria est ad salutem**, I, 474. **Characteres et effectus charitatis erga Deum**, I, 310. Qui charitatem Dei habet, servat mandata, I, 310. **Fructus charitatis Christi erga nos**, I, 811.

Charitas erga proximum in qua consistit: primum ut careat lædere, secundo ut bonum præstet, I, 474. Quæcunque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat, II, 278. **Necessaria est ad salutem charitas erga proximum**, I, 474. **Exempla charitatis desumpta tum e Scriptura sacra, tum ex aequalibus gentium**, I, 315, 318, 319, 522. **Nosmetipsos invicem adjuvemus**, I, 283, 467. **Commendatur ordo in charitate erga proximum**, I, 408. **Eleemosynæ pigro, ebrioso, voraci non sunt præbendæ**, I, 999. **Humanitatem inter et charitatem discrimen**, II, 322. **Cerinthus, unus e primis hæreticis**, I, 926.

Certamen. Brevis adhortatio ad certamen spirituale sustinendum, et punitio eorum qui fortiter illud non sustinuerunt, I, 538, 539.

Christiani. Christianorum mores: Non, quoad res humanas, ab alteris sunt distincti, II, 1174. **Leges regionis in qua vivunt, observant, omnes amant et ab omnibus abhorrentur, et osoros eorum non possunt indicare causam invidiæ**, II, 1174, 1175. **Sunt in mundo, ut anima in corpore**, II, 1175. **A Creatore ipso, a Verbo, a Sapientia edocui fuerunt Christiani**, II, 1175, 1178. **Circumcisioni Judæorum substituitur circumcisio auris et cordis**, II, 750, 751.

Claves. Data fuit potestas clavium Petro et successoribus, I, 464.

Clemens. Natus e matre Matthidia, quæ erat de familia Cæsaris, et e patre Faustino, I, 1359. **Quomodo Matthidia, cum duobus suis geminis, ad Athenas missa fuit**, I, 1359, 1366. **Quomodo pater, ad illos querendos, relicto Clemente sub procuratoribus, profectus fuit**, I, 1359, 1360. **Studet Romæ philosophiæ: ejus dubia et fluctuationes**, I, 1207, 1208, 1209. **Apud se ducit et audit Barnabam**, I, 1212. **Enavigat in Judæam**, I, 1213. **Vel juxta aliam versionem appulit Alexandriam ubi Barnabæ occurrit**, II, 63. **Hic contra philosophos Barnabam protegit**, II, 67. **Occurrit Barnabæ et Petro**, I, 1213. **Edocetur a S. Petro, de Deo, de vero propheta, de creatione, de diluvio, de idololatria nascente, de vocatione Abrahami, de Moyse, de veteri lege, de historia populi Dei, de adventu Christi, de electione apostolorum, de prædicatione veritatis, de Judæorum induratione, de unctione sacerdotali, de duplici adventu Jesu Christi, de errore Judæorum, de vita æterna, de salute viventium ante Christum, de disputatione apostolorum cum Judæis, de seditione orta post prædicationem Jacobi Hierosolymæ, et de aliis religionis veritatibus**, I, 1214. **Clemens conscribit librum de vero propheta**, I, 1216. **S. Petrus declarat Clementem**

semper apud se remanserum, I, 1312. **Jubente Petro, Clemens conscribit quæ Petrus Cæsareæ docebat**, I, 1314. **Quæ isti libri continebant**, I, 1314, 1315, 1316. **Clemens baptizatur a S. Petro**, I, 1355. **Cum Sancto Petro proficiscitur Antiochiam**, I, 1355, 1356. **Juxta aliam versionem, Tyrum proficiscitur, ubi cum Appione disputat**, II, 163. **Confundit Græcorum opinionem circa Divinitatem: dicit ethnicos exemplis deorum ad supra incitari, et extollit unum Deum remuneratorem virtutis, et criminis vindicem**, II, 167... **Deinde sequitur S. Petrum gressus dirigentem ad Sidonem, ad Berytum, ad Byblum, ad Tripolim...** *Vid.* **Petrus. Quomodo mater Clementis Matthidia in insula Arado a sancto Petro invenitur; usurfragii matris relatio**, I, 1361, 1362, 1363. **Agnoscentur quoque fratres S. Clementis**, I, 1366, 1367. **Quomodo a fluctibus salvi facti sunt; eorum vita et conversio; baptizatur mater S. Clementis**, I, 1370. **Laodicæa reperitur pater S. Clementis**, II, 347. **S. Clemens una cum matre et suis fratribus recognoscunt patrem**, I, 1419. **Clemens cum sancto Petro Antiochiæ suscipitur a civibus**, I, 1452. **Constituitur Romæ episcopus a S. Petro**, II, 575, 578.

De zelo, de charitate S. Clementis, episcopi Romæ, II, 582, 583. **Et insidias ponit Sisennius, et vult eum captivum ducere**, II, 586, 587. **In urbe Roma oritur seditio contra Clementem sub duce Publio Tarquitiano**, II, 591. **Clemens trans Pontum ablegatur, jubente Trajano et hoc adveniens mille Christianos reperit in marmoris lapidicinis**, II, 594. **Quomodo hic vivebant**, II, 594, 595. **S. Clemens fontem aquæ detegit**, II, 595. **Invidiam contra se ipsum movet multis conversionibus**, II, 595. **Audacious præses mittitur ad Chersonem et jubet Clementem in mare projici**, II, 595, 598. **Miracula quæ ad tumulum S. Clementis fiebant**, II, 598.

Cleobius, unus e primis hæreticis, I, 923.

Clerici, omnes sint unus uxoris, I, 956, 958. **Clerici in suo ordine stare debent**, I, 1150, 1151, 1154, 1155. **Crimen et punitio eorum qui superioris gradus funciones usurparunt**, I, 1151, 1154, 1155. *Vid.* **Episcopus, Presbyter, Diaconus**.

Cœtus infidelium fugiendi, I, 750, 751. **Cœtus fidelium cum episcopo commendantur; punitio eorum qui eos negligunt**, II, 153.

Communicatio cum sceleratis prohibetur, I, 831; **cum infidelibus**, I, 939, 962.

Communio, necessaria est ad salutem participatio corporis et sanguinis Christi, I, 1242. **Cum qua reverentia suscipienda est communio**, I, 484. **Ad communionem non sunt omnes admittendi**, I, 1019.

Communis vita utilis est ad perfectionem, I, 506, 507. **Tempore apostolorum omnia erant communia inter fideles**, I, 507.

Complexus impudici vitandi sunt, I, 370.

Concordia inter fratres commendatur, I, 471.

Concupiscentia. Etiam concupiscentia mulieris interdicitur et ut peccatum imputatur, II, 893, 894, 918.

Conditio diversitas est necessaria et probat sapientiam Dei, I, 1402, 1405.

Condonatio injuriarum commendatur, I, 715, 718, 998.

Confessio peccatorum Deo jucunda, I, 315.

Confessores non usurpent funciones ecclesiasticas, I, 1119.

Confirmatio. Ad confirmationem recipiendam hortatio, I, 505. **Agitur quoque de confirmatione**, I, 695, 922.

Conjugatio. Conjugationis doctrina: Ex ista doctrina, mundo inanimi priora meliora sunt, posteriora autem deteriora; hominibus autem, pejora sunt priora, et meliora posteriora; sic S. Petrus probat Simonem deceptorem esse, quia venit prius, se autem esse legatum veri prophetæ, quia postea venit, II, 87, 88, 100.

Consuetudo. Discrimen inter consuetudinem et veritatem, I, 163.

Contemptus. Imprudentia eorum qui ex contemptu peccant, I, 680, 681.

Contentiones devitentur; uxor præsertim cum marito contentiones deviet, I, 587.

Controversia. Vitent fideles controversias cum infidelibus, I, 706.

Convicia omnibus prohibentur, I, 794.

Cor. Non induremus cor nostrum, sed potius confiteamur de peccatis: indurati cordis punitio, I, 314, 315.

Cornelius, discipulus S. Clementis, II, 538.

Cornelius centurio efficit ut Antiochiam fugiat Simon Magus, I, 1447.

Corpus servetur mundum, quia templum est Spiritus sancti, II, 963, 964.

Correptio. Diversus modus corripiendi et admonendi, I, 615, 616. **Ordo servandus in correptionibus ex Scriptura**, I, 690, 691.

Creatio. Omnia propter hominem creata sunt, I, 503, 1351. Quomodo Deus potuerit creare eos quos prævidebat peccaturos, I, 1324. Creationis varietas probat potentiam et sapientiam divinam, II, 151, 134. Tota creatio sese extollit contra hominem ingrati animi erga Deum, II, 282, 283.

Crux in veteri lege multæ figuræ crucis, et Christi ab ea pendentis, II, 759, 762, 763.

Cultus. Deus exigit tum cultum internum, tum cultum externum, I, 331. Quod ingrati sunt, qui non Deo cultum præbent, I, 1351. Cultus idolorum infanda defendenda consecraria, II, 287.

Cupiditas. Duplex est cupiditas, boni et mali, II, 946. Utriusque effectus, II, 947. Cupiditatis bonæ opera faciamus, et malæ opera fugiamus, II, 947, 950.

D

Dæmon. Doctrina singularis circa originem dæmonum, II, 258. Cur dæmones intrare in corpus hominum gaudeant, II, 247, 250.

Dan. Testamentum Dan, II, 1098. Iræ et mendacit effectus assignat, II, 1099, 1102. Prænuuntiat tribus sæ scelerata, cum tribu Levi et Judæ luctationem, captivitatem Israel et adventum Filii Dei, qui in omni loco regnabit, II, 1102, 1103. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo quinto, II, 1103.

Dapes communes inter fideles commendantur, I, 467.

Decimæ. Clerici ex decimis a fidelibus oblati vivere debent, et reliquis pauperibus distribuere, I, 659, 662, 663, 666. De obligatione solvendi decimas, I, 682, 685. De benedictione decimarum, I, 1126.

Deus unus est, ingenuus, creator, iudex, I, 1265, 1267, 1268, 1269, 1270, 1285; II, 375, 378, 379. Quo sensu audienda sunt hæc verba: *Faciamus hominem*, II, 374, 375. Deus est immensus: de immensitate Dei magna descriptio, II, 391, 394. Deus non tantum est bonus, sed ut justus agnosci debet, I, 1299. Pläne evoluitur doctrina justitiæ Dei, I, 84, 87; II, 404, 406. Si Deus non esset justus, non esset bonus, I, 1299. Deus est dominus cæli et terræ, I, 1356. Quoniam sensu, illud quod vult Deus, est, I, 1293. Deus solus est adorandus, I, 1337, 1358, 1359. Incommunicabile est nomen Dei, I, 1340, 1341. Nemo in carne potest videre Deum, II, 399. Non indiget laudibus nostris, sed eas exigit ad nos retinendum in bona via, I, 1345; II, 1171. Non statim punit post peccatum, expectans peccatores ad penitentiam, et quia tolleretur liberum arbitrium, I, 1342. Non suggerit menti omnia quæ cogitat, I, 1342. Si quis vult invenire Deum, necesse est ut primum iustitiam quærat, I, 1399. Sine vero propheta, nullus potest cognoscere Deum, I, 1399. Nullum malum de Deo affirmari potest, II, 106, 107. Deus formam habet ex Scripturis, sed non potest comparari cum loco in quo residet, II, 390, 391. Tribus modis Deus quis dicitur, I, 1268, 1269, 1359.

Deorum gentium origo ridicula, I, 1430, 1431. Stultitia eorum qui talibus diis venerationem præbent, I, 1434, 1436. Gentiles adorationem præbebant etiam hominibus, quasi diis, quos mortales cognoscebant, et quorum sepulcra monstrabantur, I, 1434, 1435. Diis gentium persæpe orant homines, tempore vitæ suæ magis dediti, II, 214. Quod si homines falsos deos imitati fuissent, aut regibus temporalibus ea tribuissent quæ diis imputabant, supplicium solvissent, II, 215. Insanus deorum cultus: I, 1435, 1436. Detractionis malitia, II, 815, 816. A detractionibus abstinendum est, et vitandi sunt detractores, II, 816, 817, 915. Detractio cum patientia ferenda est, II, 793, 794.

Diaconus. De ordinatione diaconorum, ex constitutione Philippi, I, 1115. Dignitas diaconi, I, 678. Quales esse debent diaconi, I, 794, 802. Submittantur in omnibus episcopis, I, 678, 679. Diaconorum officium, I, 468, 469, 492, 667, 703, 1126. Resumitur officium diaconorum in ministrando, I, 802. Cui quali zelo officio vacare debent, Jesum Christum imitantes, I, 802, 803.

Diaconissa. De constitutione diaconissæ, ex Bartholomæo, I, 1115. Diaconissæ officium, I, 667, 793, 798, 1126.

Dilatio. Ne differamus conversionem nostram, I, 487, 488, 1347, 1348. Nec senes, nec juvenes conversionem differant, I, 1442, 1443.

Diluvium ad puniendas hominum iniquitates venit, I, 1320. Systema circa causam et modum corruptionis hominum ante diluvium, II, 231, 234, 235.

Dissensiones vitandæ, I, 468. Qui dissensionibus favet inter fideles, distrahit membra Christi, I, 306. Dissensiones inter fratres sunt causa ruinæ, II, 1098. Punitio hominis dissensionibus faventis, I, 306.

Divitiæ temporales negligamus, ut cælestium curam habeamus, II, 932, 934.

Divortium condemnatur, I, 946, 947.

Doctor. Falsorum doctorum doctrinæ vanitas, I, 406. Falsorum doctorum condemnatio ex Scriptura; judicium durissimum fiet eis, I, 406.

Doctrina. Necessitas doctrinam Christi ediscendi, I, 495. Ut ediscatur, doctrina Christi, ordo servandus est in questionibus, I, 129, 1298. Jesus Christus misit apostolos ad gentes docendas, II, 390. Oportet docere quæ Jesus Christus docuit; sine eorum scientia, nulla charitas, nulla vita, II, 1183, 1186. Evidentia doctrinæ Christi, I, 1216, 1217. Effectus doctrinæ Christi, in hominibus bonæ voluntatis, I, 1353, 1354. Curâ ut doctrina tua fidelibus inserviat, I, 408. Qui malas doctrinas docent, duplicem condemnationem patientur, I, 345. Juventus quæ in mala doctrina alitur, corrumpitur, et difficile ad meliores mores redit, II, 170.

Dominus scrutator cordis, I, 258. Sustinet justos, peccatores flagellat, I, 258. Officia dominorum erga famulos et vice versa, I, 823, 1007.

Dominicam diem celebrare debemus, I, 906. De modo istam diem celebrandi, I, 1022. In veteri lege prænuuntiat Sabbatho Dominicam diem substituendam esse, II, 771.

Dositheus, II, 92, 96.

E

Ebrietas vitanda, II, 1078, 1079. Effectus ebrietatis, II, 1078, 1079.

Ecclesia vocatur sponsa Christi, I, 467. Comparatur navi, I, 469, 470, 471. Officia episcoporum, presbyterorum, diaconorum in hacce navi, I, 469, 470, 471. Ecclesia comparatur turri ædificatæ in medio campi, super portam et petram, sex virginibus custodiæ, ab innumerabilibus operariis constructæ, montibus duodecim circumdatæ. Vir excelsus ædificationem dirigit cum aliis viris sublimibus. Significatio turris, petræ et portæ: quæ sunt sex virgines; qui sunt operarii, qui est vir excelsus, sublimis inter viros: significatio montium et lapidum juxta colorem et formam, II, 981. Extra Ecclesiam nulla salus obtineri potest, II, 222.

Eleemosyna. Commendatur eleemosyna, I, 683, 766, 767, 819, 822; II, 915, 1011. Quomodo faciendæ est eleemosyna, I, 791. Eleemosynarum dispensatio credatur episcopis, I, 686, 671. A quibusdam peccatoribus publicis eleemosynæ non sunt accipiendæ, I, 811, 814, 815, 818, 819. Mellius est ecclesiam perire, quam recipere ex talibus dona; dona ista mittantur ad carbones, I, 819, 822. Eleemosynæ remuneratio, I, 766, 767.

Elementa mundi non possunt esse Deus, II, 215.

Ephraim, Chersonis archiepiscopus, miracula ad tumulum S. Clementis patrata testatur, II, 634.

Episcoporum et diaconorum antiquissima institutio, I, 291, 294. Apostoli tradunt ordinem successionis in episcopatu ut vitentur contentiones, I, 298. Cæremoniæ adhibendæ in ordinatione episcoporum, I, 1070, 1071, 1074, 1123. De ordinatione episcoporum ex Anaceto, II, 802. Non ordinantur nisi a tribus episcopis, II, 807. Non ad modicam civitatem episcopos ordinari debet, II, 812. Prima sedes episcoporum erat sedes Romæ, secunda, Alexandria, tertia, Antiochia; II, 812. Episcopus debet esse moribus irreprehensibilis, doctus, sermonis peritus, I, 594, 595. Ornari debet omnibus virtutibus Christianis, et sapiens esse administrator, conjux unius uxoris, I, 598, 603. Non sit iracundus, avarus, I, 599. Sit justus, sobrius, clemens, assiduus lector Scripture, I, 602, liber ab omnibus curis secularibus, I, 602, 603. Episcopus non debet muneribus corrumpi, I, 608, 610. Laici seditiosus non adhæreat, I, 622. Ut possit peccatores castigare, sine peccato esse debet, I, 627, 628. Non ignoscat facilius peccatori, I, 610, 611. Et tamen misericorditer tractet peccatores, I, 615, 617. Cum quâ diligentia debet populum curare, tum justos, tum peccatores, I, 630. Qualitates episcopi enumerantur in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum.

Episcoporum dignitas et potestas, I, 614, 615, 678, 679, 1123. Sunt claves ecclesiæ, I, 478. Episcopi sunt lux mundi, I, 478. Vocantur Thronus Dei, II, 155. Locum tenent duodecim apostolorum, II, 806, 807. Officia episcoporum, I, 470 et in tota prima epistola S. Clementis, I, 634, 635, 638, 639, 632, 663, 666, et passim in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum, I, 1123. Officia episcoporum indicantur, II, 151, 154. Cum quibus cæremoniis celebrare debet episcopus, II, 793, 796. Quales esse debent qui sacrificio intersunt, II, 796, 797. Onus grave episcoporum, I, 606, 651; II, 154. Qualem rationem deponetur a negligentibus episcopis, I, 631, 634. Indigni episcopi puniuntur, I, 1067, 1070. Non accusandi sunt episcopi, sed judicium eorum Deo relinquendum est.

II, 865, 864, 805. Quia Deus ut pupillam oculi eos considerat, II, 805.

Ethnicorum vitandam commercium, I, 471, 487. In die iudicii virtutibus suis nos condemnabunt ethnici, I, 500; II, 298. Ethnicis annuntiandum erat verbum Dei, II, 339. Multis prophetis e veteri lege desumptis, prænuntiabatur ethnicos, non Judæos, heredes futuros novi fœderis, II, 766. Ethnicorum conversio, prædicta a prophetis, I, 915, 918. Vocatio gentilium figurata, I, 939, 942.

Exemplum sanctorum prelatitium in nobis spem injicit, I, 612.

Exhortatio. Quomodo debemus exhortari fratres, I, 418.

Exorcismus. Quomodo exorcismi fieri debent, I, 410.

Exorcistæ non ordiantur, sed simpliciter eliguntur, I, 1122.

F

Facies. Duplicis faciei arguuntur homines, II, 1122, 1123.

Famem experientur homines, ut ad artes sese convertant, I, 1402.

Faustinianus, pater S. Clementis edocetur a filiis suis et a Petro, I, 1450. Juxta aliam versionem Simon disputat cum S. Petro coram Faustino, et iste convincitur audiens, II, 567. Arte Simonis Magi ejus facies vertitur in faciem Simonis, I, 1446. Antiochiam proficiscitur cum sua uxore, geminis filiis, sub specie Simonis, I, 1450. Antiochiæ civibus persuadit se esse Simonem et decepto rem, Petrum vero missum fuisse a vero propheta, I, 1451, 1452. Recuperauit suam faciem et baptizatur a S. Petro, I, 1455. Faustianus, imperante Tiberto, ad Romam pergit, cum uxore sua; hic honoribus cumulatur, et longo tempore pie vivit, II, 575.

Femina, tota seductio, II, 127. Feminae doli ad captendos homines, II, 1043.

Festorum observatio commendatur, I, 853. Quales dies festi observari debent, I, 1154, 1155.

Fides ex Deo venit; libere non per vim infunditur, I, 1120, 1121; II, 227. Ratio firmat fidem, I, 1280. Fides futurorum datur ex his quæ jam gesta sunt, I, 1295. Prædestinatus semper præbet occasionem acquirendæ fidei Deus, I, 1421, 1422. Fides in Deum Patrem, in Deum Filium, necessaria est ad salutem, I, 475. Fides nostra firmasit in Dei promissionibus, I, 545, 546, 1007. Quisnam in fide sit ordo, I, 1215. Methodus testimonii, non inquisitionis adhibenda est in fide, II, 85, 84. Qualis felicitas his qui suscipiunt fidem, II, 1182, 1185.

Filiorum erga parentes officia, I, 1007.

Firmamentum, cur factum fuerit a Deo, I, 1295. Cur revolvendum sit, I, 1295.

Fœdus. Novum fœdus a prophetis prædictum fuerat, II, 738, 739, 742, 743. Fœdus novum nobis est ad salutem, Judæis ad interitum, II, 755, 754, 755, 756, 758.

G

Gad testamentum. Odium suum revocat contra Joseph, II, 1114. Detestatur odium, ejus enumerat effectus, et liberis suos ad fugiendum odium hortatur, II, 1115, 1118, 1119. Prænuntiat salvatoris natiuitatem ex Juda. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo septimo, II, 1119.

Gamaliel aliquatenus comprimit furorem Judæorum adversus apostolos, I, 1211. Secreto inservit apostolis, I, 1215, 1214, 1216.

Generatio. Quid sit in Deo generatio, I, 1288, 1287.

Genius. Duo sunt in homine geni, genius æquitatis et genius iniquitatis... Cujuscunque suggestiones, II, 927, 930.

Gigantes, I, 1225. Ex quibus nati, II, 234.

Græcorum, circa originem deorum et formationem hominis, varia systemata, I, 1458, 1459.

Gratiarum actionis formula, I, 1015, 1018; post communionem, I, 1018.

H

Hæresis. Hæreses vitandæ sunt, I, 910; quia, quamvis inter se differentes, una ad eversionem morum tendunt, I, 927, 975, 978. Hæreson quisnam fuerit pater, I, 919, 922, 923. Tempore S. Clementis hæreses, I, 918, 919, 927, 975, 978.

Helena, femina, qua in magis utebatur Simon Magus, II, 95.

Hermas. Hermæ, viri apostolici, Pastor, II, 891.

Hesiodus. Hesiodi systema circa creationem mundi, formationem hominis et originem deorum, I, 1457.

Hierarchia ecclesiastica, ut nunc est inter nos, instituta, I, 475, 476; II, 807, 808.

Homicidium. Tria sunt homicidia: proprie dictam; de-tractio; odium, I, 480.

Homo. Stultæ opiniones philosophorum circa creationem hominis, I, 1429. Hominis structura demonstrat Dei providentiam et sapientiam, I, 1386, 1387. In homine colenda est imago Dei, I, 1341; II, 379. Homo factus ad imaginem Dei debet eum imitari, et ab eo omnia expectare, II, 797, 798, 799. Homo debet agere id ad quod destinatus fuit, et non mutare ordinem divinum, II, 1106, 1107. Homo est parvus in alio mundo, I, 1386. Hominis regeneratio a Christo, II, 742.

Honor. Commendatur honor erga seniores, I, 225.

Hospitalitas. Quomodo colebatur hospitalitas tempore S. Clementis, I, 420, 422. Hospitalitatis fructus: propter hospitalitatem Rahab meretrix servatur, I, 251.

Humilitatis definitio ex Spiritu sancto, I, 255. Commendatur humilitas iis præsertim quibus Deus largitur dona, I, 243, 246. Quomodo quis esse videtur, eo humilior, I, 310. Humilitatis exempla in Abrahamo, Moyse, Job, Davide, I, 245, 246, in adventu, in laboribus, in morte Jesu Christi, I, 259, 242.

I

Idololatria. Impietas est idololatria et maxima impietas, I, 854; II, 242. Impotentia idola sunt, I, 1337; II, 1170; quoniam neque æs, neque aqua, neque ignis Deus sunt, I, 505, ergo absurda est, I, 1536; II, 267, 270, 271, 274. Deus permisit ut idololatria fuerit absurda, ut faci jus homines ab ea averterentur, I, 1440. Ingrati sunt erga Deum klolorum cultores, I, 1345. Quomodo in idololatriam prolapsi sunt homines, I, 1319. Quomodo post diluvium denuo in idololatriam prolapsi sunt homines, II, 245, 246. Astra et ignis fuerunt prima idola, I, 1327, 1328. Apostoli missi sunt ad evertendam idololatriam, I, 1320, 1321. Cultus idolorum dediti fuerunt homines, propter festorum ludos et ebrietates, I, 1520. Insanæ cæremoniæ cultus idolorum, I, 1345. Cultus idolorum prava consecraria, I, 1345, 1346, 1329.

Idololatria confunditur, I, 503. Idololatriæ variæ punitiones, I, 1319.

Idolothytis abstinendum est, I, 1011.

Ignatius (S.) a S. Petro Antiochiæ episcopus constituitur, II, 814.

Ignorantia quid sit, I, 491. Triplicis generis ignorantia, I, 1416. Effectus ignorantia, I, 494, 1333, 1334. Est fons omnium malorum, I, 1333. Per se perniciosa et causa damnationis, I, 1338. Inter ignorantiam et errorem discernim, II, 259. Imaginationis phantasiam et vanæ fictiones eradicandas sunt, I, 1278. Omne quod concipitur absolute possibile est, sed non existit semper, I, 1279.

Immortalitas animæ probatur a justitia Dei, I, 1500. Doctrinæ oppositæ consecraria sunt omnium perturbatio et morum eversione, I, 1501.

Impietas est unica malorum quæ in mundo eventiant causa, I, 1393, 1394.

Impius. Elementa mundi adversus impios indignantur, I, 1245. Persæpe impii in hoc mundo non puniuntur, quia ad ignem æternum reservantur, I, 1406. Punio impii in impietate morientis, I, 1245.

Infirmities, morbi, mors subita ex intemperantia hominum proveniunt, I, 1403, 1401.

Inimicos diligere debemus, I, 562; eis ignoscere et libenter ferre eorum injurias, quia qui nobis nocet potius sibi ipsi nocet, II, 558, 562. Quomodo Deus condonationem injuriarum remunerat, II, 1158.

Intentio. Ad valorem et impulsionem actus requiritur intentio, II, 337.

Involuntarium non inquinat hominem, sed sola impietas, I, 979, 982.

Ira Dei, quomodo justa est, I, 1444. Iram contra se ipsos concipere debent qui in peccatis et ignorantia diu versati sunt, I, 502. Ira quale est peccatum, II, 1099. Iræ consecraria, II, 1099, 1102. Ira fugat Spiritum sanctum, II, 922. Irrisor. Arguuntur irrisores, I, 414.

Issachar testamentum, II, 1086. Revocat natiuitatis suæ circumstantias, II, 1086. Dicit se semper in simplicitate vixisse et sine peccato; prænuntiat peccata suæ gentis; simplicem vitam laudat et moritur in anno vitæ suæ centesimo vicesimo secundo, II, 1087, 1090.

J

Jejunium præsertim consistit in abstinentia a malo, et in bonis operibus, II, 957, 958. Jejunium bonis operibus et eleemosyna comitetur, II, 731. Jejunium Quadragesimale commendatur, I, 859, 862; in quo consistebat, I, 862, 891. Jejunium Paschale commendatur; in quo consistebat, I, 867. De modo illud observandi, I, 890, 891.

Octavo die post Pentecosten, novum commendatur jejunium, I, 902. Jejunium suadetur feria quarta et sexta et diversis diebus, I, 904, 1014, 1015. Adferuntur exempla jejunii, I, 902, 903.

Jesus Christus. Cur vocatur Christus, I, 1233, 1254. Consecratio Christi multo melior est quam consecratio Aaronis, I, 1234. Jesus Christus natus et genitus a Patre, I, 1234. Est Messias, quod probatur prophetis de tempore adventus, de vita, de morte, in illo adimpletis, et miraculis ab ipso factis, I, 886, 1243, 1534, 1535. Jesus Christus cœlum ipsum reddit testimonium, I, 146. Variæ prophetiæ de potestate, de misericordia Jesu Christi, I, 883, 886. Propphetis multis prædicta fuerat passio Jesu Christi, I, 738, 739. Narratur passio Jesu Christi, I, 874, 875, 876, 879. Jesus Christus passus est pro nostra salute, et etiam ut ad exemplum ejus similia patiamur, II, 123. Doctrina Jesu Christi circa veteres scripturas, II, 143, 146, 147. Jesus Christus non citius apparuit, ut homines intelligerent, se non posse consequi veritatem, sine ejus præsidio, II, 1179, 1182.

Joseph testamentum, II, 1126. Revocat vitæ suæ præcipuos eventus, II, 1126... Sollicitationis uxoris Putiphar ad fornicationem, II, 1127, 1130, 1131. Dicit se castitatem servavisse orationibus et jejunio, II, 1150, 1151. Memorat omnia quæ sustinuit ut non confunderet fratres suos, II, 1134, 1135, 1138. Eis ignovit, postquam eos recognovisset, II, 1158. Prænuuntiat agnum oriturum esse ex Juda, fortem ut leo, et omnes feras devorantem, agnum, gaudium omnis terræ, II, 1139. Prædicat Ægyptiorum persecutionem et mortur, II, 1139.

Josepe nomine suo prænuuntiat Christum, II, 763. Judæi, ex prophetis, post Jesum Christum jam non populus Dei remanere debebant, I, 913, 918. Defenda est Judæorum obsecratio et pro eis precandum, I, 883, 886. Judæi a Romanis oppressi, I, 974, 975.

Judæi testamentum, II, 1070. Commemoratur fortitudinem suam, prælia quæ sustinuit, matrimonium cum Bessue, e qua suscepit Sihom, II, 1070, 1071, 1074. Loquitur de Her, de Aunan, de Thamar, et eorum detestatur scelera, II, 1074, 1075. Defect incestum suum cum Thamar, II, 1073. Ebrietatis consecraria assignat, II, 1078; avaritiam condemnat, II, 1079. Prænuuntiat principatum tribus suæ et Levi sacerdotium, posterorum abominaciones, II, 1082. Adventum Filii Dei prædicat et doctrinæ ejus propagationem, et moritur centesimo decimo nono anno vitæ suæ, II, 1083, 1086.

Judas qui et Barsabas, ad Ecclesiam Antiochiæ mittitur, I, 943.

Judicium. Quisque ex actibus suis iudicabitur, I, 622, 623. In iudiciis non debet esse acceptio personarum, I, 711, 713. Severi iudicii requiretur ratio, I, 640, 642. Injusti iudicii tristes effectus, I, 639. De iudiciis ecclesiasticis, II, 799, 800. Cum qua prudentia ferenda sunt iudicia ecclesiastica, I, 638, 639, 710, 711. Causæ difficiles ad S. Sedem ultimo referendæ sunt, II, 800, 801, 813. Iudicium temerarium prohibetur, I, 489, 687, 690. Iudicii generalis ignoratur tempus, I, 346. Quæ præcedunt iudicium generale, I, 1022, 1023. Iudicii ultimi memoria cupiditates comprimit, I, 1406. Peccant homines, quia iudicium ultimum non timent, II, 451.

Jupiter. Ejus flagitiosa acta, I, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454.

Juramentum prohibetur, I, 858. Formula juramenti pronuntiata ab iis qui libros prædicationum apostolorum accipiebant, II, 30.

Justificationem non per nosmetipsos obtinere possumus, sed per fidem et bona opera, I, 271.

Justus in terra sæpe ab injusto non potest secerni, II, 935, 936, sed in venturo sæculo agnoscentur, II, 956, 967, 958.

L

Lectores. De ordinatione lectorum, ex constitutione S. Mathæi, I, 1118.

Levi testamentum: Visio quam habuit de sacerdotio tribus suæ et de principatu Judæ, II, 1054. Ordo septem cœlorum quos vidit Levi, II, 1054. Prænuuntiat eisemen suum illuminationem esse Israel usquedum veniat Filius Dei; tunc in illum Judæi manus injicient, II, 1055, 1063, 1066. Revocat trucidationem filiorum Emmor, propter Dinnam, II, 1055. Quomodo per visionem Levi consecratus fuit sacerdos, II, 1058, 1059. Prænuuntiat impietatem et dispersionem Judæorum, II, 1059. Indicat nepotes, annos sacerdotii, II, 1069. Tribus suæ omnia nefanda prænuuntiat, II, 1063, 1066. Prophetæ de sacerdotio usque ad adventum Christi, II, 1066; captivitatem Judæorum et aversionem templi prædicat, II, 1066; novi sacerdotii con-

stitutionem per totum orbem, II, 1067. Moritur centesimo tricesimo septimo anno vitæ suæ, II, 1067.

Lex. Legi naturali præcepta positiva, ritus et ceremoniæ addita fuerunt a Deo, ad idolatriam et impietatem præveniendas, I, 963, 966, 967, 1320. Legi antiquæ Jesus Christus reddidit testimonium, I, 963. Jesus Christus legem antiquam, quoad ritualia et judicialia, abolevit ut perfectionem stabiliret, I, 971, 974. Lex Domini comparatur arbori magnæ quæ legit omnem terram, II, 971, 972, 973, 974, et cujus quisque fidelis accepit ramum; significatio cujusque rami prout redditur, aut viridis, aut aridus, aut scissus, aut integer, aut ferens fructum, aut non ferens, II, 971... Scientia completa legis resumitur in cognitione Moysis et Jesu Christi, II, 230.

Libri. Cum qua cautione tradendi erant libri prædicationum apostolorum, II, 26, 27; et servandi ab his qui eos acceperant, II, 30. Abstinentium a libris gentium qui detrahunt a fide, I, 370, 371. Cavendi libri apocryphi, I, 930, 931, 934, 935. Postquam Moyses tradidisset libros legis septuaginta electis, scripta lex recipere potuit quædam falsa contra Deum, II, 105, 406. In libris veteris legis Jesus Christus addunt quædam esse falsa, II, 143.

Liturgia S. Clementis, II, 606...

Loquacitas reprehenditur in uxore Herme, II, 898.

Lux. De luce incomprehensibili a Simone Mago admissa, I, 1271, 1272. Absurda est ista doctrina, I, 1274, 1273, 1276, 1277.

M

Magia. Mesraim, filius Cham, post diluvium tradit disciplinam artis magicæ, I, 1326. Sic magia fuit exordium idolatriæ, I, 1325. Magia condemnatur, I, 999. Artis magicæ injustitia, II, 178.

Malum. Est aliquid intrinsece malum, I, 1424. Malum non venit a Deo, I, 1397, nec male hominum cogitationes, II, 279. Malum ab homine provenit, I, 1393, 1394, 1395. De origine mali, II, 433, 438. Quomodo Deus in utilitatem vergit malum, I, 1324, 1325. Jesus Christus docuit malum esse diabolium, II, 423. A malis actibus abstinendum est, II, 931, 934, 935.

Mamertinus, præfectus Romæ, vult Clementem inducere ad sacrificandum diis, II, 394.

Manasses rex in Deum peccat; ejus captivitas, conversio et liberatio, I, 642, 645, 646, 647, 650.

Mansuetudo commendatur, II, 1099.

Marcus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Maro ordinatur Tripolis episcopus, I, 1536.

Martyrum dignitas et sanctitas, I, 827, 850. Martyres in honore apud nos sint, I, 854. Ex substantia nostra martyribus subvenire debemus, I, 850. Eis subveniendum est etiam cum periculo vitæ, I, 832, 834.

Matrimonium est legitimum, I, 986. Variæ regulæ circa commercium viri cum femina, I, 986. Juvenes matrimonium contrahant ad vitandam fornicationem, II, 154.

Menander, unus e primis hæreticis, I, 926.

Mendacium essentialiter malum, impossibile Deo, I, 267. Quale sit peccatum mendacium, II, 918.

Mendacii consecraria, II, 1099, 1102.

Meretricis fallaciæ timendæ et vitandæ sunt, I, 575, 578.

Mesraim filius Cham ex quo descendunt Ægyptii, Babylonii, Persæ, II, 245.

Metamorphoseon stultitia, I, 1453.

Methodus. De methodo adhibenda in inquisitione veritatis circa Christum, I, 1264, 1263.

Ministri Ecclesiæ. Adhibendæ sunt cautiones in eligendis ministris Ecclesiæ, I, 487. Vid. episcopus, presbyter, diaconus, clericus... Subjiciuntur episcopis in omnibus, I, 497. Ecclesiæ ministri fugere debent feminarum frequentationem, I, 486. Variæ dispositiones circa ministros conjugatos, I, 486.

Miracula. Omnes non habent donum miraculorum, I, 1062, 1063, 1066. Propter quam causam Deus concedit donum miraculorum, I, 1062. Non oportet sese extollere, ob hoc donum acceptum, I, 1066, 1067, 1070. Modus discernendi vera a falsis miraculis: falsa nulli prosunt, vera hominibus prosunt, I, 1308; II, 100, 102.

Misericordia commendatur, I, 238. Misericordiæ laudes, I, 1027... Misericordiæ Domini erga peccatores, I, 654, 655, 658. Misericordiæ fructus, II, 1094, 1095.

Missio. Jesus Christus missus a Patre; apostoli missi a Jesu Christo, I, 231.

Modestia commendatur, I, 575, præsertim mulieribus, I, 586, 587.

Morum corruptio impedit quin convertat cor ad veritatem, I, 1298, 1300.

Moyses erat figura Christi, II, 810.

Munditia exterior commendatur, I, 503.

Mundus non est æternus, I, 1370, 1377, ergo demor-

strat Conditoris existentiam, I, 1379. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1381, 1429. Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782.

Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787.

Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1338. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126.

Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1338. Nephthali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnem hominem a Deo accipisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuuntiat tribus sæpè crimina, captivitatem, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emitur a vidua et sit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927.

Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1327.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320.

Nuptiæ secundæ concedebantur, tertiæ condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 283, 4313. Obedientiæ character quam Deus a nobis exigit, I, 1313. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 251. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 486; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 235; erga superiores generalim, I, 477.

Obsecratio eorum qui anteponunt voluptates mundi, omissionibus Christi, I, 343.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectatores, I, 478.

Odium prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1239; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera faciendâ, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 273; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384.

Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1013. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipietur quod petitur, II, 935, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1138. Quia hora precandum est, I, 1135, 1138. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 303. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 475. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unctioe, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacrata, etiam antiqua, I, 483.

Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 568. Occasio scandalii proximo sunt, I, 563.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807.

Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1437.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 753, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 823. Educandi sunt et castigandi nati, II, 895, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arcere a severitate disciplinæ, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 155, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando eleemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 955.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilita, I, 1262, 1265. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342.

Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 334. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arceandi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 695, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 959, 962.

Peccati originalis consecraria, I, 1319. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendenti, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336.

Perjurii condemnatio, I, 1002.

Persecutio. Ab injustis semper venit persecutio, I, 504. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestię persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestię capitis, II, 911, 912.

Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zachæo, I, 1247, 1248. Sese præparat ad disputandum cum Simone, I, 1236, 1237, 1238. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1239. ... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem millia hominum Cæsareæ baptizati, I, 1314. Tripolim profisciscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adiutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. ... Antiochiam profisciscitur, I, 1356. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticam sanat, I, 1564. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiusque urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum profisciscitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 225, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 502. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agit de origine mali, II, 368. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis pergratit, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudine, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictione et successorum pro totum orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneratione et de pœnitentiâ non præstiterunt, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbent fidem, I, 1459. Qued si, ad veram originem rerum tegendum, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immania facta sunt potius morum

010.

undi, I, 1381.

avit homines
ecessaria est
pœnitentiam,
observato in
entia, I, 642,
pœnitentia,
elapso pœni-
ti perficitur

1321, 1322 ;

251. Causa

2. Quomodo

glorandum

B.

descriptio et

Savinilla, in

rogant pau-

et in hoc

onaginta et

m sexdecim

cemeterio

i vitæ suæ

val, I, 474

recepta Dei

si quis ultra

imputabitur,

negligunt

t, I, 1369.

onstitutione

yer: locum

807. Pre-

lere omnes

ministrare

eri indigni

ca veritatis

propheta,

t propheta,

st, II, 84.

Distinguantur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 913, 914.

Pseudopropheta venient ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudopropheta et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350 ; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1353. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinentum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cælorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum celeste, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero celesti, vitam æternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259 ; seminatione grani, quod germinat, I, 262 ; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 945.

Ruben testamentum, II, 1038. Deslet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 805. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corripere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, aboluit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971 ; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permisis solummodo offerri debent, I, 498. Sine sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitum bonorum operum, I, 533, 538.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandalii poena, I, 478. Quoniam sensu audienda sunt verba : *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitiæ, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniuntur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum unuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati ærunt veritatem, non inveniunt, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 574. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguuntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditioes, I, 1358. Persuadet homini ut non querat veritatem, I, 1338 ; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007. Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1546, 1547. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1546. Quod, exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas mittitur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1017, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chananæorum et aliorum populorum, Christi adventum et idolatriæ eversionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250 ; sceleratus, 1251. Hjus vita, errores et crimina, I, 1251.... ; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303 ; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare projicit, I, 1510. Per provinciam Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

strat Conditoris existentiam, I, 1579. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1381, 1429.

Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782.

Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787.

Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1338. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126.

Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1338.

Nephtali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnino hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuuntiat tribus suis crimina, captivitate, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927.

Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1327.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320.

Nuptiæ secundæ concedebantur, tertiæ condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 285, 4315. Obedientiæ character quam Deus a nobis exigit, I, 1313. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 498; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 235; erga superiores generalium, I, 477.

Obsecratio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 343.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguunturobtrectatores, I, 478.

Odium prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1259; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera facienda, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddat unicuique Deus, juxta opera sua, I, 275; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 582, 584.

Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1015. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipitur quod petitur, II, 933, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1138. Qua hora precandum est, I, 1135, 1138. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 503. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 475. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unctioe, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacra, etiam antiqua, I, 483.

Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 363, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 363. Occasio scandalii proximo sunt, I, 363.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807.

Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1457.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 755, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 823. Educandi sunt et castigandi nati, II, 893, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arcerere a severitate disciplinæ, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 153, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando eleemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 933.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilitæ, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342.

Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 334. Qui converterte volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arcerendi, I, 694. Quomodo ad poenitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 693, 696, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamén cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 939, 962.

Peccati originalis consecraria, I, 1319. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendenti, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336.

Perjuriū condemnatio, I, 1002.

Persecutio. Ab injustis semper venit persecutio, I, 504. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestiæ persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestiæ capitis, II, 911, 912.

Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese preparat ad disputandum cum Simone, I, 1236, 1257, 1258. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1259. ... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem millia hominum Cæsareæ baptizati, I, 1314. Tripolim proficiscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adjutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. ... Antiochiam proficiscitur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticam sanat, I, 1364. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordiantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiusce urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficiscitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 225, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tola fere disputatione, agit de origine mali, II, 368. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis peragratis, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudine, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 573, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictio et successorum per totum orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneratione et de penis non profitentur, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbeant fidem, I, 1459. Quod si, ad veram originem rerum tractandam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immania facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolutè necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 113. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 342. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 645, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 236, 612, 643, 646, 647, 650. Peccatori relapso pœnitentia difficilissima, II, 919. Non uno instanti perficitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 217. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 235.

Potentia et sapientiæ divinæ magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Praxes, filia Pudentis et Savinillæ, in castitate et lege divina erudita, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad dominum sexdecim annos nata, II, 1022. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscillæ, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Praxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servanda sunt, I, 342. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quid boni ad perfectionem, et computabitur, II, 939.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1333.

Presbyteri quomodo ordiantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyteri locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 151. Presbyteri indigni puniuntur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. Characteres veri prophetæ, II, 80, 85, 119, 122, 123. Facilis inventu est propheta, II, 83. Quando invenitur, et credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudopropheta venit ad consumptionem sæculi, I, 962. A pseudopropheta et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1333. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinerendum est a vanis quæstionibus, I, 1209; præsertim circa Deum, I, 1598, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1599, 1400, 1401.

Regni cœlorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœlesti, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cœlesti, vitam æternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devotanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phœnix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 859.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 943.

Ruben testamentum, II, 1058. Defflet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 805. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corrigere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abiecit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sine sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 533, 538.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quomam sensu audienda sunt verba: *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitia, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 571, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1444, 1442. Sunt in Scripturis quedam obscura, ut, qui ingrati quærunt veritatem, non inveniunt, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguuntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1358. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1338; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007. Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod, exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas mittitur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonistestamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1037, 1050. Prædicat filiorum lucrationem contra filios Levi, destructionem Chananæorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idololatriæ eversionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialecticus nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Eius vita, errores et crimina, I, 1231....; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officium in mare projicit, I, 1310. Per provinciam Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

strat Conditoris existentiam, I, 1379. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1381, 1429. Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782. Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787. Mystéria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1338. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126. Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1338. Nephthali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicitur omnem hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuuntiat tribus suæ criminæ, captivitatem, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111. Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. *Vide* Aquila et Clemens. Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927. Ninus vel Nemrod arti magicæ deditur, I, 1327. Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320. Nuptiæ secundæ concedebantur, tertie condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 283, 1313. Obedientiæ character quam Deus a nobis exigit, I, 1313. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 488; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 235; erga superiores generalim, I, 477. Obscæcio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 343. Oblationum constitutio, I, 1019, 1022. Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectatores, I, 478. Odium prohibetur, I, 718. Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126. Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1259; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera faciendam, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 275; II, 753, 754. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384. Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416. Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1013. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipietur quod petitur, II, 933, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1138. Quia hora precandum est, I, 1135, 1138. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 503. Orationis virtus, I, 478. Ordinatio antiquissimæ temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 478. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unctione, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022. Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacra, etiam antiqua, I, 483. Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 363, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 363. Occasio scandalii proximo sunt, I, 365. Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807. Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1437. Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 755, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894. Parentes. Officia parentum erga filios, I, 823. Educandi sunt et castigandi nati, II, 895, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arceret a severitate disciplinæ, I, 1370. Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 155, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. *Vide* Episcopus, Presbyter. Paulus persecutor, I, 1246. Pauperes, quando elemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 935. Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilitæ, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342. Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 334. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arceudi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 693, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 959, 962. Peccati originalis consecraria, I, 1319. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617. Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descenditis, I, 889. Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336. Perjurii condemnatio, I, 1002. Persecutio. Ab injustis semper persecutio, I, 304. Persecutionum commoda, I, 607. Beati esis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestię persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestię capitis, II, 911, 912. Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese preparat ad disputandum cum Simone, I, 1236, 1237, 1238. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1259. ... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem millia hominum Cæsareæ baptizati, I, 1314. Tripolim proficiscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adjutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. ... Antiochiam proficiscitur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticam sanat, I, 1564. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiuscæ urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficiscitur; fugat Simonem hic cum suis commemorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 223, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agitur de origine mali, II, 368. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis peragratis, ad Romam dirigit gressus, ingentemque ad veram religionem adducta multitudine, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictio et successorum per totam orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814. Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem inclinare animas, quia doctrinam de remuneratione et de penis non possunt, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem effecta deorum philosophi præbebant fidem, I, 1459. Quod si, ad veram originem rerum tegendam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immanita facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolute necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 115. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 542. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 645, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 226, 612, 645, 646, 647, 650. Peccatori relapso pœnitentia difficilissima, II, 919. Non uno instanti perficitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 217. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 258.

Potentia et sapientiæ divinæ magna descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Præxes, filiæ Pudentis et Savinillæ, in castitate et lege divina eruditæ, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad dominum sexdecim annos nata, II, 1022. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscillæ, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Præxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servari sunt, I, 512. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quod bonæ perfectionem, et computabitur, II, 939.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1353.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyter: locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 151. Presbyteri indigni puniuntur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. (Characteres veri prophetæ, II, 80, 85, 119, 122, 125. Facilis inventu est propheta, II, 85. Quando invenitur, et credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudoprophetæ venient ad consumptionem sæculi, I, 962. A pseudoprophetis et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1333. A purificationibus et observantiis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinentum est a vanis quæstionibus, I, 1209; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cœlorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœlestis, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cœlesti, vitam æternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 253, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 945.

Ruben testamentum, II, 1058. Deflet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciatur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 803. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corrigere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abolivit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sine sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1257.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitum bonorum operum, I, 533, 538.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1257.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quoniam sensu audienda sunt verba: *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitie, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 874, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati quærent veritatem, non inveniant, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1358. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1358; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007. Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas militur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonistestamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1037, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chananæorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idololatris eversioem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1031.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Ejus vita, errores et crimina, I, 1251....; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare projicit, I, 1310. Per provinciã Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Asiante Petro,

strat Conditoris existentiam, I, 1579. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1579. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1579. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1579, 1380, 1381, 1429.

Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782.

Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787.

Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1538. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126.

Necessarius contentus vivere debet Christianus, I, 1538.

Nephtali testamentum, II, 1105, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnem hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuuntiat tribus suis crimina, captivitate, sacerdotum Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927.

Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1527.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1520.

Nuptiæ secundæ concedebantur, tertis condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 285, 1315. Obedientiæ character quam Deus a nobis exigit, I, 1315. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 488; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 235; erga superiores generatim, I, 477.

Obcæcatio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 345.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectatores, I, 478.

Odium prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 685. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1158. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1259; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera faciendam, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 275; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384.

Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1015. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipietur quod petitur, II, 953, 958. Orationis variæ formulæ, I, 1025; I, 1035, 1038; I, 1158. Qua hora precandum est, I, 1135, 1138. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 503. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 478. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unctione, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 805, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 805. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacra, etiam antiqua, I, 483.

Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 545. Occasio scandalii proximo sunt, I, 565.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807.

Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1457.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 755, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 825. Educandi sunt et castigandi nati, II, 895, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arcerere a severitate disciplinæ, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victimam, II, 155, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando elemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 935.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilitæ, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342.

Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 334. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arcerendi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 695, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 959, 962.

Peccati originalis consecraria, I, 1519. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendentes, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336. Perjurii condemnatio, I, 1002.

Persecutio. Ab injustis semper venit persecutio, I, 304. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestis persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestis capitis, II, 911, 912.

Petrus milititer Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese præparat ad disputandum cum Simone, I, 1236, 1257, 1258. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1259. ...

Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1512. Decem millia hominum Cæsareæ baptizat, I, 1514.

Tripolim proficiscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adjutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. ...

Antiochiam proficiscitur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticum sanat, I, 1564. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitis a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiusque urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficiscitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 225, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agit de origine mali, II, 368. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis peragratis, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudo, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictio et successorum pro totam orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneratione et de penis non profitentur, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbebant fidem, I, 1459. Quod si, ad veram originem rerum legendam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immanita facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1581.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolute necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 115. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 542. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 643, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 226, 612, 643, 646, 617, 650. Peccatori relapsio pœnitentiæ difficillima, II, 919. Non uno instanti perficitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 217. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 258.

Potentia et sapientiæ diviniæ magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Praxes, filia Pudentis et Savinilla, in castitate et lego divina erudita, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad dominum sexdecim annos nata, II, 1022. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscilla, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Praxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servari la sunt, I, 512. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quid boni ad perfectionem, ei computabitur, II, 939.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1353.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyter: locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 151. Presbyteri indigni punientur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. Characteres veri prophetæ, II, 80, 83, 119, 122, 123. Facilis inventus est propheta, II, 83. Quando invenitur, ei credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudopropheta venient ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudopropheta et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350; II, 731, 732, 753, 754, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1353. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinentum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cælorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cæleste, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cælesti, vitam æternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 943.

Ruben testamentum, II, 1038. Desinet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciatur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1016. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 803. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corrigere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 812, 816. *Vid.* Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abiecit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 750. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sive sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 533, 538.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quomam sensu audienda sunt verba: *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitie, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati quærent veritatem, non inveniunt, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 574. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impij severe redarguantur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1338. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1338; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. *Vid.* Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007.

Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1338.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas mittitur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1037, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chanæeorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idololatricæ eversionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 923, 925. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Ejus vitæ errores et crimina, I, 1251....; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare præjicit, I, 1310. Per provinciæ Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

strat Conditoris existentiam, I, 1379. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1381, 1429. Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782. Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787.

Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Natura nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1338. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126.

Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1338. Nephthali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnem hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænotat tribus suæ criminis, captivitate, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927.

Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1327.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320.

Nuptiæ secundæ concedebantur, tertiæ condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 283, 313. Obedientis character quam Deus a nobis exigit, I, 1313. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 468; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 253; erga superiores generatim, I, 477.

Obsecratio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 343.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectatores, I, 478.

Odiū prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1239; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera faciendâ, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 273; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384.

Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1013. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipietur quod petitur, II, 933, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1138. Qua hora precandum est, I, 1133, 1138. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 803. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 475. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unctioe, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacrata, etiam antiqua, I, 483.

Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 563. Occasio scandalii proximo sunt, I, 563.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807.

Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1437.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 753, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 823. Educandi sunt et castigandi nati, II, 893, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arceret a severitate disciplinæ, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 133, 138. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando elemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 935.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilitæ, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342.

Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 334. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arceri, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 693, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 939, 962.

Peccati originalis consecraria, I, 1319. Fugiendum est peccatum, I, 613, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendens, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336.

Perjurii condemnatio, I, 1002.

Persecutio. Ab injustis semper venit persecutio, I, 504. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 851. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestiæ persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestiæ capitis, II, 911, 912.

Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipiatur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese præparat ad disputandum cum Simone, I, 1236, 1237, 1238. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1239. ... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem millia hominum Cæsareæ baptizat, I, 1314. Tripolim proficiscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adiutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. ... Antiochiam proficiscitur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticum sanat, I, 1564. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiusque urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficiscitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 223, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agitur de origine mali, II, 368. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbis finitimus peragratis, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudine, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578.

Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictio et successorum pro totam orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem inclinare animas, quia doctrinam de remuneratione et de pœnis non profitentur, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbent fidem, I, 1459. Quid si, ad veram originem rerum legendam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immanita facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolute necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 115. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 342. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 643, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 226, 642, 643, 646, 647, 650. Peccatori relapso pœnitentia difficillima, II, 919. Non uno instanti pericitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 247. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 258.

Potentia et sapientiæ divinæ magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Præxes, filia Pudentis et Savinilla, in castitate et lego divina erudita, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad domium sexdecim annos nata, II, 1022. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscilla, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Præxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servanda sunt, I, 512. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quid boni ad perfectionem, et computabitur, II, 939.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1335.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyteri locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 151. Presbyteri indigni punientur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. Characteres veri prophetæ, II, 80, 83, 119, 122, 123. Facilis inventus est propheta, II, 83. Quando invenitur, et credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudopropheta venit ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudopropheta et falsis doctoribus cavendum est, I, 1330; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationis externæ commendatur, ut signum purificationis internæ, I, 1335. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinentum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cælorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœleste, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cœlesti, vitam æternam consequentur, II, 450.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybilæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 943.

Ruben testamentum, II, 1058. Deslet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 803. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corripere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 623, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. *Vid.* Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abiecit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sive sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1257.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 535, 538.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1257.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizeatur infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quoniam sensu audienda sunt verba: *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitiæ, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati quærent veritatem, non inveniant, Scripturæ autem sunt satis clare hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguuntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1358. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1358; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. *Vid.* Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007.

Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Servimus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas mittitur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1037, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chanæorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idolatriæ eversionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 925. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Ejus vitæ, errores et crimina, I, 1251....; II, 91, 92, 95, 96, 97, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare projicit, I, 1310. Per provinciam Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

strat Conditoris existentiam, I, 1579. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1579. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1579. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1579, 1580, 1581, 1429. Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782. Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787. Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Josuæ, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1538. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126. Necessarius contentus vivere debet Christianus, I, 1538. Nephthali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnem hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuntiat tribus suis crimina, captivitatem, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111. Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et fit Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens. Nicolaitæ. Quænam fuit eorum doctrina, I, 927. Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1527. Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1520. Nuptiæ secundæ concedebantur, tertiæ condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 285, 1515. Obedientis character quam Deus a nobis exigit, I, 1515. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 250. Lot salvus evadit, I, 251. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 468; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 255; erga superiores generatim, I, 477. Obscæcio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 545. Oblationum constitutio, I, 1019, 1022. Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectores, I, 478. Odium prohibetur, I, 718. Officium laicorum erga episcopos, I, 654, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 685. De vesperino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1158. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126. Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 554, 555, 484, 505, 1259; II, 227, 250. Hortatio ad bona opera facienda, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 275; II, 753, 754. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 582, 584. Operarii. Quænam sint dotes operariorum messis Domini, I, 416. Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quænam esse debet oratio fidelium, I, 1015. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipitur quod petitur, II, 955, 958. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1055, 1058; I, 1158. Quia hora precandum est, I, 1135, 1158. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 505. Orationis virtus, I, 478. Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 475. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat unione, I, 492. Solis episcopis fieri debet, I, 788, 790, 805, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 805. Qualitates ordinandorum, I, 1022. Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacrata, etiam antiqua, I, 485. Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 565. Occasio scandalii proximo sunt, I, 563. Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807. Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1457. Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 755, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894. Parentes. Officia parentum erga filios, I, 825. Educandi sunt et castigandi nati, II, 895, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arceret a severitate disciplinæ, I, 1570. Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 155, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter. Paulus persecutor, I, 1246. Pauperes, quando eleemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 955. Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilitæ, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1548. Inter fideles pax regnare debet, I, 1542. Peccatores. Jesus Christus venit ad vocandos peccatores, I, 354. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arceudi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 695, 696, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 959, 962. Peccati originalis consecraria, I, 1519. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617. Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendens, I, 889. Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1536. Perjurii condemnatio, I, 1002. Persecutio. Ab injustis semper venit persecutio, I, 504. Persecutionum commoda, I, 607. Beati esitis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 851. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 854, 855; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestiæ persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestiæ capitis, II, 911, 912. Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese præparat ad disputandum cum Simone, I, 1256, 1257, 1258. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1259. ... Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem milia hominum Cæsaream baptizat, I, 1514. Tripolim proficitur, I, 1514. Tripolim advenit cum suis adjutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1515, 1516. Populum alloquitur, I, 1519. ... Antiochiam proficitur, I, 1536. In plurimis locis, Petrus sanat infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1547, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticam sanat, I, 1564. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1452. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiuscæ urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 225, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agit de origine mali, II, 568. ... Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis peragratis, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudine, morte sua prædicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 575, 578. Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 54. Ejus jurisdictio et successorum per totum orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814. Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneratione et de penis non profitentur, I, 1445, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præterant fidem, I, 1459. Quid si, ad veram originem rerum tractandam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immania facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolutè necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 115. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 342. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 643, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 226, 612, 643, 646, 647, 650. Peccatori relapso pœnitentia difficillima, II, 919. Non uno instanti perficitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1332; II, 217. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 258.

Potentia et sapientiæ divinæ magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Praxes, filiæ Pudentis et Savinillæ, in castitate et lege divina eruditæ, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad domium sexdecim annos nata, II, 1022. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscillæ, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Praxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servari sunt, I, 342. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quiddam boni ad perfectionem, et computabitur, II, 959.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1569.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1333.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyter: locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 151. Presbyteri indigni puniuntur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. (Characteres veri prophetæ, II, 80, 83, 119, 122, 123. Facilis inventus est propheta, II, 83. Quando invenitur, et credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.)

Pseudopropheta venient ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudopropheta et falsis doctoribus cavendum est, I, 1350; II, 751, 752, 753, 754, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1353. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinendum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cœlorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœlestis, II, 450. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cœlesti, vitam æternam consequuntur, II, 450.

Religio. Vana excavatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non obstant, I, 939, 942, 945.

Ruben testamentum, II, 1058. Deflet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 805. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corrigere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 625, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, aboluit Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 750. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sive sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 335, 338.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quonam sensu audienda sunt verba: *Si oculus tuus dexter...* I, 1370.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitiæ, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati quærunt veritatem, non inveniunt, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguantur, I, 478.

Serpentis antiqui seditiones, I, 1358. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1338; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007. Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod, exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas mittitur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1037, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chananeorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idololatriæ eversionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Hujus vitæ, errores et crimina, I, 1251....; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1216, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare projicit, I, 1310. Per provinciæ Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1314. Astante Petro,

Simon proficiscitur Syriam, I, 1316. Antiochiæ cives adversus S. Petrum concitat, I, 1446. Juxta aliam versionem sic ordinantur peregrinationes Simonis: Simon Tyri cives adversus Petrum concitat, et Clemens in hacce urbe S. Petrum præcedit cum suis geminis fratribus Aquila et Nicæta, II, 158, 159, 162. E Tyro ad Sidonem aufugit, et e Sidone, instante Petro ad Berytum, II, 219. Berytum relinquit cum suis discipulis, fustibus depulsus, II, 225 et ad Tripolim vadit, II, 226. E Tripoli ad Syriam aufugit, II, 227, et ex Antiochia venit ad disputandum cum S. Petro Laodiceæ, II, 368. Fugit ad Judæam, II, 467. Ex Antiochia proficisci cogitur, I, 1447 et Judæam tangit, I, 1447. Adversus seipsum vertuntur insidiæ Simonis, I, 1449, 1450.

Simplicitas. Simplicis vitæ laudes, II, 1087, 1090.

Sisinnius, amicus Tiberii, a S. Clemente adducitur ad veram religionem, et baptizatur cum tota sua domo, et multis illustrioribus civibus Romæ, II, 390, 391.

Sodomia crimen execrandum, I, 963, 999.

Sobrietas commendatur præsertim clericis et omnibus, I, 1147, 1150.

Somnia non sunt certitudinis regula, II, 398, 399. Non soli justis visiones vident, II, 399.

Spiritus sanctus tenet ab Unigenito, quod iste ab Ingenito Expositio illius processionis, I, 1287, 1288. Duplex spiritus in homine, malus et bonus. Operibus discernendi sunt, II, 946. Ex septem spiritibus homini datis a Creatore ad opus bonum, procedunt ad opus malum septem alii spiritus a Bellai dati, II, 1039, 1042.

Spiritus immundi, non sic a Deo creati fuerunt, I, 1397. Deo permittente aliquando prophetant, I, 1323, 1324; quia sæpe cognoscunt quod ignorant homines, I, 1323; II, 264; sed non ideo sunt dii. Tentant homines, I, 1321, 1322, sed nullam habent potestatem in homines; nisi ex eorum consensu, I, 1330; II, 238. Non timendi sunt, sed contemnendi, II, 930, 931, 950.

Sponsa. Homo illuminatus doctrina veritatis vocatur sponsa Christi, II, 130.

Suavitas servitii Domini, I, 1445.

Subdiaconus. De ordinatione subdiaconorum ex constitutione S. Thomæ, I, 1118. Officium subdiaconorum, I, 1126.

Subjectior officia erga regem et magistratus, I, 1010. Superbiam vitare debemus et vanam laudem, I, 270, 271.

Symbolum. Ad salutem consequendum, necessaria est fides omnium, qui continentur in Symbolo, articulorum, I, 472, 473.

T

Templum Hierosolymitanum destruendum erat, ut injucundum Deo. Sumus Dei templum, II, 774, 775. Ad edificanda templa compellit fideles S. Clemens, I, 489. De structura templorum, I, 725. Tempia sunt a fidelibus frequentanda, I, 743, 746, 747, 750.

Tentationes. Deus permittit bonos tentari a malis, I, 1306. Deus hic probat et punit fideles, ut devitentur pœnæ æternæ, II, 287, 363. Insidiæ et tentationes a dæmonibus suggestæ, II, 251.

Testamentum quod fuerat a Moysæ contritum, recuperavimus a morte Jesu Christi, II, 767. Testamentum duodecim patriarcharum, II, 1038.

Testes. Quales esse debent, I, 710, 711. Pro testibus non admittendi sunt antea inimici, II, 815.

Theodora, conjux Sisinnii, sancta mulier, mariti conversionem a Domino petit, II, 587.

Theophilus Antiochiæ suscipit S. Petrum, I, 1454.

Timor. Timeamus Deum criminis vindicem, I, 267, 270. Nulla est voluptas quæ non resecetur a timore Dei, I, 1403, 1406. Timoris Domini salutares effectus, II, 593, mos a malo detorquet et ad bonum impellit, II, 930, 931. Rejiciatur vanus timor hominum, et solus Deus timeatur, I, 1536.

Tribulatio. Tribulationum commoda, I, 489. In vera religione quod ad aliquid inserviant, I, 1360.

Tristitia contristat spiritum sanctum in nobis habitantem, et nihil boni inspirat, II, 939, 942, 943.

U

Ultio prohibita, I, 562. Ultionem sæpe differt Deus, ad expectandam peccatorum conversionem, I, 1444.

Uxor debet diligere et venerari maritum, I, 578, 579, 986, 987. Ornatus vanos meretricibus relinquat, I, 582, 583. Pretium bonæ uxoris, I, 579, 582. Uxoris pudicæ laudes, II, 339, 342. Uxor mala quam intolerabilis, I, 583.

V

Vacca. Sacrificium vaccæ erat typus Christi, II, 747, 750. Vanitas. Vanus sunt qui Deo resistunt, I, 286.

Verbum Dei annuntiandum est, I, 703; sed ab omnibus non est explicandum neque annuntiandum, I, 667, 775. Non ante impios habendum est, ad devitandam profanationem, I, 499. Cum qua reverentia suscipiendum est verbum Dei; colendus est qui annuntiat verbum divinum, I, 1006. Accurrunt omnes populi (ex prophetis) ad audiendum verbum Dei; sed is soli possunt illud cum fructu audire qui diligunt animam suam, I, 1309, 1317, 1318. Requiritur libertas mentis ad audiendum cum fructu verbum Dei, II, 78. Punientur qui audiunt verbum Dei et non afferunt fructum, I, 1534.

Veritas. Quam nocens est ille qui negligit inquirere veritatem, I, 1505.

Via. Duæ sunt viæ: via vitæ, via mortis, I, 996, 998. Qualis sit via vitæ, I, 998, 999. Qualis sit via mortis, I, 1010; II, 222. Duæ sunt viæ: via lucis, via tenebrarum, II, 775. Via lucis est via boni, II, 778, 779. Via tenebrarum est via mali, II, 779, 927.

Viduas quomodo considerare debemus, I, 667. Quamnam esse debent viduæ, I, 766, 767, 769. Non sunt admittendæ in gradu viduarum juniores, I, 759, 762. Peccat vidua quæ secundum matrimonium contrahit, I, 759. Laudes viduitatis, I, 762. Exaudiuntur preces viduarum, I, 778, 779. Defectus quos viduæ vitare debent, I, 775, 790, 791. Obligaciones viduarum, I, 790.

Vir. Quomodo vir debet agere cum uxore pudica, II, 342. Non temere emittendum est votum virginittatis, I, 390, 826. Excellentia virginittatis, I, 388, 390, 400. Vocantur virgines civitas Dei, luminaria mundi, semen cui benedixit Dominus, I, 400. Jesus Christus prætulit virginittatem aliis statibus, et commendavit ut perfectiorem, I, 392, 394. Bonis operibus vacare debent virgines, I, 382, quia sine operibus bonis ad nihil utilis est virginittas, I, 384, 386. Semper Deum habet præsentem virgo, I, 388; sit imitatrix Christi, I, 392. Virgines visitent orphanos, viduas, exagitatos a spiritibus malis, et generatim proximum aliquo dolore laboratum, fraternitatem hospitalitatemque colant, I, 408, 410, 412. Virginittas abdicavit istud verbum: *Crescite et multiplicamini*... omnes curas et cogitationes mundi pariter abdicavit, I, 386; concupiscentias carnis a se remove debet, I, 396. Vitare debent virgines frequentationem diversi sexus, dapes, otium, colloquia vana, curiositatem, I, 402, 418, 422, 436, 438, 440, 441. Causa quæ ruinam virginittatis procurat est frequentatio diversi sexus; qui talem frequentationem devitarunt, perseveraverunt; qui neglexerunt hanc cautionem adhibere, virginittatem amiserunt, quod probatur exemplo Joseph, I, 456, 438; Samsonis, I, 438; Davidis, I, 438, 440; Salomonis, I, 442; duorum seniorum qui Susannam constuprare tentarunt, I, 442. Exempla afferuntur ex vita Moysis, Aaron, Josue, prophetarum, Jesu Christi et apostolorum desumpta, qui devitarunt diversi sexus personas, et usque ad finem perseveraverunt, I, 444, 446, 450. Virginittatis remuneratio, I, 388, 390, 400.

Voluptarius. Duplex genus voluptariorum: priores ad perniciem destinati, posteriores ad penitentiam. Quomodo is tractantur, II, 964, 963, 966, 967.

Voluptas. Memoria voluptatis longas peccatori indigit pœnas, II, 967, 970.

Z

Zachæus Cæsareus episcopus ordinatur, I, 1311.

Zabulon testamentum, II, 1090. Revocat circumstantiis venditionis Joseph, II, 1091, 1094, 1095. Piscator fuit, II, 1895. Divisiones fugiendas esse dicit, quæ sunt causa ruinæ. Præannuntiat suorum scelera et conversionem, adventum Jesu Christi et moritur in vitæ centesimo decimo quarto anno, II, 1098.

Zoroastres artem magicam docet; concrematur, I, 1326, 1327. Ut sidus adoratur, I, 1327; II, 243.

INDEX VERBORUM NOTABILIORUM

Quæ in Clementinis leguntur.

Revocatur Lector ad notas numerales crassiori caractere in textu positas.

A

- Ἄαρών 66, 350, 405.
 Ἄβδηρος 145.
 Ἄβελ 53, 91, 102, 379.
 Ἄβιμέλεξ 349.
 Ἄβραάμ 54, 76, 100, 102, 108, 183, 335, 349, 363, 402.
 Ἄγγαίος 45.
 ἀγγαρεύειν 276, 310, 311.
 Ἄγγιλιος (?) 143.
 Ἄγγιλιος (?) 143 adnot.
 ἀγωγὴ modus agendi 3, 4, 5, 6, 7.
 ἀγωνιῶν expravescere 9 adnot., 257, contere 120.
 ἀγωνίζεσθαι 9.
 Ἄδάμ 53, 76, 99, 101, 102, 320, 335, 354, 355, 363, 400.
 ἀδελφογαμεῖν 120 adnot.
 ἀδελφοκοιτεῖν *ibid.*
 ἀδελφοκτονεῖν *ibid.*
 ἀδελφοφθορεῖν 128.
 ἀδημονεῖν 409.
 ἀδιαφόρως 283, 315.
 Ἄδμητος 145.
 ἀδρανής (— ἀσθενής) 16.
 ἀδυσώπητος 37.
 Ἄδωνις 162.
 ἀθανασία 390.
 ἀθανατοποιός 81.
 Ἄθηνά 156, 161, 163.
 Ἄθῆναι 261, 266, 302.
 Ἄθηναίος 122.
 Ἄθηνόδωρος ὁ Ἐπικουρείος 122, 154, 173, 179, 316, 408, 411, 414.
 Ἀτακάς 143.
 Ἀτλίνη 143.
 Αἴγυπτος 28, 59, 170, 356.
 Αἰγύπτιοι 66, 136, 170, 198, 200, 222, 223, 305, 392.
 Αἴμων 145.
 Αἰνεῖας 45.
 αἰτίαι per. ob 14, 79, 87, 112, 173, 204, 209, 247, 344, 362, 376, 385, 390, 392, 406.
 Αἴτην 143 adnot.
 ἀκατάληπτος 34, 342.
 ἀκαταπλήκτως 33.
 ἀκατάσκοπος non observatus 296.
 Ἀκρίσιος 143.
 Ἀκύλας 45, 57, 62, 119, 183, 255, 281, 285, 289.
 ἀκυροῦν 104.
 ἄλας; ἄλας 9, 16, 122, 173, 252, 287, 289, 303, 315, 395, 410.
 Ἀλεξάνδρεια 32, 46, 57.
 Ἀλεξανδρεύς 122.
 Ἀλέξανδρος 170.
 Ἀλιβιιάδης 147.
 Ἀλκμήνη 143, 146.
 Ἀμέλθεια 143.
 ἀμεταμέλητος 103, 104.
 Ἀμμηνοί 45 adnot.
 Ἀμορραῖοι 103.
 Ἄμπελος 145.
 ἀμύητος 49, 135, 147.
 Ἄμυκλας 145.
 Ἄμφιτρίτη 146.
 Ἄμφιτρώων 143.
 Ἄμφων 143.
 ἀναγεννᾶν 6, 178, 247.
 ἀναγέννησις 6, 253.
 ἀναγνωρισμός 271, 289, 306.
 ἀναίτιος 313.
 Ἀνανίας 45.
 ἀνάπαυσις 19, 22, 88, 92, 118, 236, 342.
 ἀναπολεῖν in memoriam revocare 333.
 ἀναρμωστειν 390.
 ἀνατυπούσθαι 304.
 Ἄνδρέας 259.
 ἀνδρίας πῆλινος βασιλέως 330.
 ἀνελλιπῶς 96.
 ἀνευδοιάστως 50, 210.
 ἀνεπισχέτως 132.
 ἀνθρωπότης humanum genus 209 390.
 ἀνθρώπων σάρκας ἐσθίνοντας 338.
 ἀνθυποφέρειν 27.
 Ἄννουβιον 122, 154, 173, 179, 305, 306, 406, 409, 410, 411, 414.
 ἀνοικονόμητος 58.
 Ἄνομος 4, 211.
 Ἄνταραδος 255, 272.
 ἀντεξετάζεσθαι τι certare cum aliquo 122.
 Ἄντιόπη 142.
 Ἄντιόχεια 254, 271, 306, 316, 406, 407, 408, 412, 414, 415, 416.
 Ἄντιογεύς 415.
 ἀντιπάθειαι 97.
 ἀντίπνοιαι 20.
 ἀντιπυθάνομαι 70.
 Ἄντισθένης 147.
 ἀντισυζυγία 95.
 ἀντιτυπία 343.
 Ἄντιχριστός 54.
 Ἄντωνιος 57.
 ἀνυπερθέτως 288.
 ἀνώτατος 57, 60 adnot. 78, 164, 214, 332, 335, 352, 353.
 ἀνωτάτω 60, 353 adnot.
 ἀνωκρέλητα 30.
 ἀπανούργος 34.
 ἀπανούργως 32.
 ἀπακαπλῶς 251, 279.
 ἀπαραβλήτως 71, 338, 369.
 ἀπαρασκευάστως 32.
 ἀπαρχή 10.
 ἀπασχολεῖν τινά τινας detinere aliquem aliqua re 14, 285.
 ἀπεμπολεῖν 16.
 Ἄπης 222.
 ἀπύγειος 20.
 ἀποκύημα 158.
 Ἄπöllων 127, 144, 162.
 ἀποναρχᾶν 37.
 ἀποσχολεῖν τινα εἰς τι, avocare aliquem ad aliquod 25, 36.
 ἀποτελεστικός 300.
 Ἄππιων 122, 123, 132, 133, 154, 135, 152, 153, 154, 167, 172, 173, 177, 406, 409, 411, 414, 415.
 ἀπρόγνωστος 98.
 ἀπροσδεής 73.
 Δραδος 263.
 Ἄργος 147.
 Ἄρης 150, 170.
 Ἀριάδνη 146.
 Ἀρίστιππος 147.
 Ἄρχάς 143, 146.
 ἄρηη 128, 155.
 ἀρβένθηλος 159, 163.
 ἀρβενομίξια 167.
 ἀρβητουργεῖν 128.
 ἀρβητουργία 167.
 Ἄρτεμις 162.
 ἄρχων ὁ καθεστὼς ἐν ᾄδῃ 256.
 Ἄσκληπιός 143 adnot. 145, 170.
 Ἄστρα 150.
 ἀστρολόγος 300, 301, 305, 414.
 ἀσυλία 116.
 ἀσχολεῖν 14, 31, 45, 46, 333, 338.
 ἀσχόλημα 14.
 ἀσχολία negotia 13, 242.
 Ἄσωπός 143.
 ἄτλας 149.
 Ἄτρα 150 adnot. 170.
 Ἄτῦμνιος 143 adnot.
 αὐθέντης 362.
 αὐτεξούσιος 52, 234, 385, 396, 406.
 αὐτογέννητος 328.
 ἀφελήνιζεσθαι 288 adnot.
 Ἄφροδίτη 127, 147, 150, 156, 162, 164, 165, 166, 170.
 Ἄγελῶς 143.
 Ἄχερουσία λίμνη 150.
 Ἄχιλλεύς 145, 165, 170.
 ἀψευστειν 91.
 B
 Βαβυλών 326.
 Βαβυλώνιοι 198, 200.
 Βαλανία 281.
 Βαρνάβας, 32, 36, 38, 39, 46, 47.
 βαρβαοῦν τι εἰς νοῦν 26.
 Βινιαμίν 45.
 Βερνίκη 119, 120, 122.
 Βηρύτιος 181.
 Βηρυτός 177, 179, 181.
 βίβλος 181.
 βέβυθος, 5.
 βουκολεῖσθαι ἐλλπίων 262.
 Βράγγος 145.
 Βρεταννοί 388.
 βρούγειν ἄδοντας 395.
 Βύβλος 181 adnot.
 Γ
 Γάδαλα 281.
 Γανυμήδης 144, 146.

Γαρίζιν 58.
γένεσσα 356.
γένεσις (— εἰμαρμένη) 126, 298,
299, 305, 414.
γενικός 89.
γεννητοὶ γυναικῶν 54, 89, 107.
Γετοβαί 57 adnot.
Γῆ 155.
γίγαντες 190, 192.
Γιτθαί 58, 57.
γλίγασθαι 38, 86, 202, 274.
γνώφος 73, 103.
Γομόβρα 94.
γονυκλίνης 77.
γυμνητεύειν 21.

Δ

Δαδίδ 365.
δαιμονῶν 34, 228, 315, 334, 407.
Δανάη 143, 146.
Δαναός 137.
Δάφνις 145.
δεκάδαρος 221.
δελφίς 146.
Δευκαλίων 53.
δευτερεία 15.
Δημήτηρ 128, 147, 153, 162.
δημιουργεῖν 40, 69, 168, 398.
δημιουργημα 158.
δημιουργία 34, 168.
δημιουργός 73, 99, 101, 127, 218,
256, 311, 352, 355, 357, 341,
352, 353, 361, 363, 364, 365,
366, 369, 371, 386, 387.
διάθεμα τῆς γενέσεως 301.
διάκονοι 10, 14, 18, 20, 115, 118,
254.
διαλεκτικὴ τέχνη 32.
διαμαρτυρία 8.
διατάξεις, liber citatus 15 adnot.
16 adnot. 17 adnot. 19 adnot.
διαφωρεῖν evanescere, exstingui
208, 209, 257, 285 adnot. 285,
304.
διθάλασος 20.
Δίκη 146.
Διογένης 147.
διοικητής 221.
Διονύσιος citatus 341 adnot.
Διόνυσος 127, 144, 145, 146, 147,
150, 156, 162, 170.
Διοσπολίτης 122.
διπρόσωπος 65.
διχόνοια 18.
Διώνη 128 adnot.
δοκιμή 78, 79.
δονούμενος ἐλπίζειν 31.
Δοσίθεος 59, 60.
Δρύσιφ 145.
δύτικώς 66.
δυναστεία 122.
δυσπάρωστος 154.
δυσέκλυτος 31.
δυσμετάβλητος 129.
δυσσυνειδήσια 84.
δυσσυνειδήτως 29, 69.
Δωδώνη (?) 128, 142.
Δωσίθεος 59 adnot.

Ε

ἐαρινὴ τροπή 29.
ἐβδομάδος τὸ μυστήριον 342.
ἐβδομήκοντα, αἱ γλώσσαι 356.
ἐβδομήκοντα οἱ 3, 4, 5, 69, 104,
356.
Ἑβραῖοι 40, 32, 184, 229, 253,

356.
ἐγγρονίζειν 111.
εἰδέα 61 adnot.
Εἰλείθουα 142.
εἰλεῖσθαι 96.
Εἴμα (?) 145.
εἰμαρμένη 126.
εἰσαγωγή 40.
ἐκατόνταρχος 221, 407.
ἐκδικεῖν τι propugnare pro atiqua
re 26, 41, 94, 336, 339 360,
361.
ἐκδικησις 336.
εἰσευρίσκειν 82.
ἐκθαβεύεσθαι 334, 343.
ἐκθράζειν 192, 245, 261.
ἐκκλησία 3, 10, 11, 15, 17, 19, 23,
24, 114, 115, 116, 118, 177,
179, 253, 254, 291, 351.
ἐκνυμφεῖν 144.
ἐκπερισσοτεῖν 166.
Ἔκτωρ 170.
ἐλευθεροπρεπεία 123.
ἐλευθεροτροπεία 123 adnot.
Ἐλένη 58, 60, 144, 146, 156.
Ἐλιζέρος 45.
Ἑλλάς 146.
Ἑλληνες 48, 124, 125, 130, 132,
190, 198, 233, 241, 309, 313.
Ἑλληνικός 55, 57, 123, 128, 318.
Ἐλισσαῖος 45.
Ἐμμανουήλ 327.
ἐμπερίτομος 6.
ἐμπρόθεσμος 85, 87.
ἐνάργεια 337, 345, 346, 352.
ἐναργής 352.
ἐναργῶς 63, 345.
ἐνδομοιγεῖν 233, adnot. 242 adnot.
324 adnot.
ἐνδομυγεῖν 202, 204, 210, 222, 233,
237, 240, 242, 324.
Ἐνδυμίων 144.
ἐνεργητικός 89.
Ἐνώχ 335, 362.
ἐξεταστικός 42.
ἐξοδεύειν 4.
ἐπαθεῖν 237, 242.
ἐπαναφορά 149.
ἐπαχρος 22 adnot.
ἐπαναφρεῖσθαι 7.
ἐπαναγένεω 158.
ἐπαοιδή 97.
ἐπαρχία 255, 407.
ἐπαρχος 226.
ἐπάσκησις 59.
ἐπειγμοὶ inductiones (?) 225.
ἐπιγράφειν τινὰ referre aliquid ad
aliquem 208, 235, 262, ἐπιγρ.
τι 209.
Ἐπίδαυρος 170.
ἐπιδικάζεσθαι τινος appetere ali-
quid 23, 234.
ἐπιθολοῦν 40.
Ἐπικούρειος 316.
Ἐπίκουρος 122, 147, 286.
ἐπιμορφοῦσθαι 144.
ἐπίσκοπος 7, 8, 9, 11, 18, 20, 21,
115, 117, 177, 179, 181, 254,
416.
ἐπίσκοπος ἐπισκόπων 10.
ἐπιτεταμένως 35.
ἐπιφαινεσθαι τινα invisere aliquem
17, 19, 231, 279.
ἐπιχορηγεῖν 86, 220.
ἐπτὰ στυλοὶ 364.
ἐπωδή 405.
Ἐρις 156, 163, 166.

Ἐρμαφρόδιτος 145.
Ἐρμῆς 144, 145, 150, 156, 165,
170.
Ἐρμούπολις 150.
ἐρσατος (?) 145.
Ἐρως 139, 140, 141, 142, 148, 151.
Ἐσπερίδης 156, 166.
ἐστώς 57, 59, 60, 362, 364.
ἐτεροκλίνα 20.
ἐφρίπτος 130.
Εὐρύαλη 146.
Εὐρυμέδουσα 143.
Εὐρυσθέος 145.
Εὐρώπη 143, 146.
εὐσυνειδήσια 343.
εὐσυνειδήτως 68.
εὐφρασία 15.
εὐχρηστεῖν 83, 238.
ἐφαπλοῦν 73, 245.
Ἐφέσιος 268.
ἐφοδιάζειν instruere aliquem 4, 14,
69, 261, 327.

Ζ

Ζάκυνθος 144.
Ζαχαῖος 45, 56, 67, 93, 112, 115,
117, 118, 353, 337.
Ζαχαρίας 45.
Ζεὺς, Διός, Ζῆνα 127, 128, 153,
141, 144, 145, 146, 150, 155,
156, 160, 161, 162, 164, 168,
169, 170, 171.
Ζῆθος 143.
Ζήνων 147.
Ζωροάστρης 198, 199.

Η

Ἡδὴ 142.
Ἡλίας 54.
Ἡλιος 161, 170.
Ἡμεροβαπτιστής 58.
Ἡρα 128, 142, 147, 156, 161, 165,
166.
Ἡρακλῆς 128, 143, 145, 146, 166,
170.
Ἡσαίας 365, 366.
Ἡσαῦ 54.
Ἡσιόδος 157.
Ἡρασιος 142, 145, 200.

Θ

Θάλασσα 142.
Θεά 155.
θέατρα 130.
Θεα 155 adnot.
θεμέλιος 10, 351.
Θέμις 146, 155.
θεοβούλητος 11.
θεογονία Ἡσιόδου 157.
θεολογία 79.
Θέρσης 145.
Θέστιος 144.
Θέτις 156, 164.
Θῆβαι 150.
θολοτικός 162 adnot.
θολοτικός 162.
Θράκη 150, 170.
θρύλλειν τινὰ 53.
θρύλλος 36.
Θωμάς 45.

Ι

Ἰακώβ 54, 76, 108, 184, 327, 336,
363, 366, 402.
Ἰάκωβος 3, 6, 9, 24, 253, ἐπίσκο-
πος 5, 9; ἐπίσκοπος ἐπισκόπων
11.
Ἰάμμηγοι 45.

Ἰάμνηγον 45 adnot.
 Ἰαπετός 155.
 Ἰεά 61, 206, 207, 324, 350, 354, 354.
 Ἰεολογεῖσθαι 124.
 Ἰδιώτης 49, 129, 317.
 ἱερεῖς τῶν ἀναθημάτων πολλά ὑφαιρούνται 227.
 Ἰερεμίας ἐν τοῖς Θρηνοῖς 356.
 Ἰερουσαλήμ 58 252.
 ἱεροφάντης 20.
 Ἰησοῦς 3, 10, 11, 55, 106, 108, 122, 184, 185, 356, 357, 346, 351, 353, 356, 361, 364, 365.
 Ἰλιγῆ 20, 158.
 Ἰλιθία 142 adnot.
 Ἰλιον 170.
 Ἰμαλία 145 adnot.
 Ἰνδαλίμια 121.
 Ἰξίων 27, 145.
 Ἰούδα 105.
 Ἰουδαία 29, 31, 32, 37, 38, 286, 409, 411, 415.
 Ἰουδαῖοι 29, 98, 127, 132, 133, 135, 152, 176, 207, 241, 286 adnot., 317, 319, 321, 322, 327, 363, 415.
 Ἰούστα 55, 119, 120, 286.
 Ἰππόλυτος 145.
 Ἰσαάκ 54, 108, 184, 326, 363.
 Ἰπάγγελος 348.
 Ἰσμαήλ 54.
 ἰσοδύναμος 383, 386, 387, 403.
 Ἰσραήλ 109, 322, 356, 366, 367, 402.
 ἰστορεῖν τι videre aliquid, interesse alicui rei 32, 37, 62, 63, 66, 114, 182, 196, 221, 270, 271 adnot., 301, 318, 376.
 ἱστορία inspectio 263.
 Ἰωάννης 58, 59.
 Ἰονᾶς 252.
 Ἰωσήφ 349, 405.
 Ἰώσηφος 45.
 ἰῶτα 5, 106.

K

Κάδμος 144.
 καθέδρα 3, 5, 11, 12, 22, 23, 24, 87, 111, 113, 117, 249.
 Κάιν 53, 90, 102, 379.
 Καῖσαρ 29, 123, 210, 211, 221, 227, 235, 260, 301, 304, 407, 408.
 Καισάρεια Στρατόνος 38, 42, 120, 172, 258, 286, 407.
 κακοπραξία 17, 18
 κακουχεῖν 51, 277, 278, 280. Κακουχία 66, 203, 259, 276 adnot., 284.
 Καλλιστώ 143, 145, 146.
 κἀνθαρος 248.
 κανὼν τῆς συζυγίας 55, 66.
 κανὼν προφητικὸς 53.
 Κάραρ 150 adnot., 170.
 καρδία, ἡ τοῦ ἄνω καὶ κάτω 341, 342.
 Καρχά (?) 150.
 Κάρραι 150 adnot.
 Κασσιόπειρα 143.
 Κάστωρ 144, 146.
 καταγοητεύειν 120.
 κατάθεμα 8.
 καταγίλις 97.
 κατασιωπᾶν ad silentium redigere 34.
 καταστερίζειν 145, 149
 καταγνωσμένος 351.

κατενεχυράζειν 194.
 κατηχητής 118.
 κατηχούντες οἱ 19.
 Καυκάσια θρη 150.
 κεραία 5, 106.
 κήρυγμα 4, 51, 252, 253, 255, 351;
 κηρύγματα 3, 4, 5, 6, 7, 8, 24.
 Κινύρας 144.
 Κλήμης 10, 11, 13, 16, 19, 21, 24, 25, 38, 40, 45, 46, 55, 62, 65, 70, 73, 74, 77, 79, 119, 123, 135, 154, 183, 256, 258, 269, 270, 280, 281, 296, 303, 309, 406, 412, 415.
 Κόϊος 155.
 Κόρη 162.
 Κορνήλιος 407.
 κραναῖος 159.
 Κρόνος 155.
 Κρήτες 170.
 Κρήτη 150.
 κρόμμυον 222, 223.
 Κρόνιος 145.
 Κρόνος 128, 133, 142, 150, 151, 155, 159, 160, 163, 164, 169.
 κυνόσουρα 145.
 κυοφορεῖν 76, 86, 88.
 κυπάρισσος 145.
 Κύπρις 142.
 Κύπρος 150, 170.
 κύβες 389.
 κύτος 143.
 κώνωψ 33, 34.

A

Λάζαρος 45, 404, 405.
 λαϊκός 14.
 Λαῖς 147.
 Λακεδαιμῶν 146.
 Λαμία 144.
 λαμπυρίς 159.
 Λαοδίκεια 255, 281, 410, 414, 416.
 Λαόνιος 145.
 λάχανον 258.
 λειποτάκτης, 18, 22.
 Λευκή 170.
 Λήδα 144, 146, 171.
 λῆμα 100.
 λῆμμα 26.
 λιθοβολεῖν 326.
 λιποτακτεῖν 241.
 λογιστεῖν 97.
 Λυκάων 143.
 Λυκοῦργος 147 adnot.
 λύσσα 46, 115, 130, 151, 247.
 λυσσῶν 131.
 λυσσώδης 226.

M

Μακεδὼν 170.
 μάνδρα 117.
 Μαρίας 350.
 Μαροῦνης 182, 186, 254.
 ματαιοπονεῖν 27.
 Ματιθία 260 adnot., 280 adnot., 294 adnot., 303 adnot., 413, adnot.
 Ματτιθία 260, 280, 294, 303, 413.
 μαφόριον 310.
 μέθυσος 76.
 Μεσοποταμία 170.
 Μεστραίμ 198 adnot.
 Μεστρέμ 198.
 μεταβρύθμιζειν 4.
 μετασύγκρατις 405 adnot.
 μετουσία 89, 341, 343.

Μῆτις 128, 142, 150, 156, 161, 169.
 Μίθρας 162.
 Μίνως 141, 143, 146.
 μισοῖουδαῖος 135.
 Μιχαῖλας 45, 399, 403.
 Μηνμοσύνη 144, 155.
 μοναρχία 3, 78, 82, 110, 112, 198, 219, 222, 316, 386.
 μοναρχικὴ θρησκεία 181, μοναρχικὸν φρόνημα 153, μοναρχικὴ ψυχὴ 72.
 μονοειδής 95.
 Μούσαι 144.
 Μυρμιδῶν 143.
 μυσαρός 86, 88, 388.
 Μωυσῆς 3, 76, 103, 104, 107, 108, 245, 327, 392, 402; Μωυσέως 5, 6, 66, 69, 87, 104, 105, 117, 185, 249, 354, 392, 401; Μωυσεὶ 103, 184; Μωυσῆ 336, 350;
 Μωυσεά 104, 105, 184, 185, 366.

N

Ναβουχοδονόσορ 105, 339.
 ναοί, νεκρῶν ἀνδρῶν μνήματα 218.
 ναρκᾶν 4.
 ναυάγιον 262, 266, 272, 309.
 ναυστολόγοι 20.
 ναυτιλῶν 21.
 ναυφοργίον 261, 262 adnot. 266, adnot., 272 adnot., 281, 309, adnot.
 Νεβρωῖδ 198, 199.
 Νεῖλος 402.
 νεκρομαντεία 28,
 νεκρομαντεία 28 adnot.
 Νέμεσις 143.
 νεομηνία 392,
 Νηρεῖς 164.
 Νικήτης 45, 62, 64, 65, 120, 183, 255, 281, 282, 285, 286.
 Νινευίται 252.
 νομὴν λαβεῖν 15.
 νόμιμος 4, 56, 347.
 νοσοποιός 21.
 Νυκτεὺς 142.
 νύμφη 13, 15, 92, 119, 280.
 νυμφίος 15, 92, 280, 292.
 Νῶε 76, 198, 335, 363.

Ξ

Ξόανον 78, 200, 201, 206, 207, 227.

O

Ὀδρύσης 145.
 ὀλόκτερος 207; ὀλόκατος 164,
 ὀλόκτης 170.
 ὀλοκαύτωμα 109.
 Ὀμηρος 157.
 ὀμίλια 11, 20, 23, 24, 42.
 ὀμοδιαιτος 175, 194, 307.
 ὀμοσθητής 3, 37.
 ὀμόσθιος 3 adnot.
 ὀμοστράτης 174.
 ὀμόφυλος 3, 5.
 Ὀπούντιοι 170.
 ὀπτασία 337, 345, 346.
 ὀράματα καὶ ἐνύπνια 345, 368.
 Ὀρθωσία 254.
 ὀρμᾶσθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν 8; ὀρμώμενος ἐκ παιδείας κοσμητικῆς 33, 128, 129.
 Ὀρφεύς 145, 157, 159.
 Ὀσπρις 162, 201.
 Ὀσπία (?) 143 adnot.
 Οὐρανός 128, 142, 155.
 οὐσία τέσσαρες 381, 382.
 οὐσιωδῶς 374, 378.

δφιωθείς 66.
όχετοι 222.

Π

παγίδευμα (— παγίς) 15.
Παλιχοί 143 adnot.
παλμός 161.
Πάλλας 161.
πάλλεσθαι 161, 268, 282.
Πάλτος 281.
παμμήτωρ 60.
Πάν 145.
πανδοχείον 256.
παντοπαθής 126, 127, 153.
παράδεισος 99, 320.
παρακαταθήκη 8, 17.
παρακατατίθεσθαι 8.
Παργαίος (?) 143.
παρεδρίαι 64.
παραβολή castrum 211.
παρεμπελεγμένος 14; παρεμπλέ-
κειν 169.
παρθένος (sidus Virginis) 146.
Πάρης 156, 165.
παρολή 31.
Πάρος 145.
πάροχος largitor 218.
Παρταίος (?) 143 adnot.
Πάτραι (?) 150 adnot., 170 adnot.
Πάτροκλος 170.
Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπι-
στολῇ 341 adnot.
πεπρησμένος ὄργῃ 317.
Πέλοψ 144, 151.
πεπρωμένη 298, 299.
περιδόλαιον 312.
περιέχειν λόγον 393.
περιστήριγμα 165.
περιχαρακούν 85.
Πέρσαι 198, 199, 200, 388.
Περσεύς 143, 145, 146.
Περσεφόνη 128, 144.
Πέτρος 3, 6, 10, 38, 43, 66, 67, 68,
71, 74, 75, 76, 77, 120, 122,
173, 174, 176, 177, 179, 180,
182, 183, 186, 229, 237, 262,
263, 264, 267, 268, 269, 270,
271, 272, 273, 274, 375, 276,
278, 279, 280, 281, 311, 353,
384, 385, 386, 387, 388, 389,
390, 391, 393, 394, 395, 396,
399, 401, 405, 404, 405, 406,
407, 408, 409, 410, 411, 412,
413, 414, 415, 416.
πεύσις 33.
Πηλεύς 145, 156, 164, 165.
Πλάτων 146 adnot. citatur 513.
πλειστονίχης 122, 406.
Πλούτων 127, 144, 150, 155, 160,
163.
πολέμαρχος 93.
πολιτεία vitæ institutio 3, 48, 56,
95, 195, 212, 283, 366.
Πολυδεύκης 144, 146.
πολυθεομανία 78.
πολυγαλία 361.
Πολυξένη 163.
πολυπλασίως 117.
πολύσημος 4.
Πολύφημος 145.
πολυχανδής 159.
πομφόλυξ 158.
Πόρτος 261, 262.
Ποσειδών 127, 144, 146, 150, 153,
160, 163.
Ποτινεύς 145.
πρεσβύτεροι 9, 10, 15, 17, 20, 21,

115, 118, 177, 179, 181, 185,
253, 254.

προαπαντῶν 35.
προάστεια 182.
προασφαλίζεσθαι 15.
προβολεύς 381.
προεκφύναι 115.
προεναλείφεσθαι 410.
προεφοδιάζειν 70.
προκαθεζόμενος τῆς ἀληθείας 12,
22.
προκατάλημμα 58 adnot. 5.
προκατάλυμμα 58.
προκατασκοπεῖν 297.
πρόλημμα 196.
Προμηθεύς 153, 165.
προσεκλύειν 78 adnot.
προσεντυποῦ 152.
πρόσκαιρος κόσμος 397.
προσκατορθοῦν 29 adnot.
πρόσρηγμα 20.
πρόφασις occasio, causa, adjumen-
tum, subsidium 16, 83, 90, 112,
174, 198, 201, 203, 244, 252,
290, 291, 292, 372.
προφάσει per, ob 17, 56, 71, 90,
94, 115, 116, 117, 149, 151, 166,
174, 182, 201, 205, 240, 291,
295, 391.
προφήτης ὁ ἀληθής, ὁ τῆς ἀληθείας
18, 41, 42, 47, 49, 54, 83,
84, 85, 88, 92, 107, 177, 178,
187, 195, 214, 243, 276, 311,
337, 358, 412; προφήτης πρό-
γνωσιν ἔχων 275.
πρωρεύς 20, 21.
πρωτεία 15.
πρωτοσύστατος 159.
πρωτότοκος 54.
πύθωνες 207.
Πυριφλεγέθων 27.
Πύρρων 286.

Ρ

Ῥαδάμανθους 141, 143.
Ῥάγηλ 57.
Ῥέα 133, 155, 159, 163.
ρέμβεσθαι, 18, 240.
Ῥόδιος 170.
Ῥόδος 143.
Ῥοπαί 17.
Ῥούβιλος 45.
Ῥωμαῖοι 25, 30, 260, 261, 268,
302.
Ῥώμη 11, 32, 39, 135, 153, 154,
262, 293, 301, 302.

Σ

Σαδδουκαῖοι 106, 108.
Σαμαρεύς 38, 51, 57, 135.
Σαρπηδών 143.
Σαφρός 45.
Σελεύχεια 302.
Σελήνη 150, 170.
Σεμέλη 144.
σῆθειν θάλασσαν 97.
Σιδών 122, 173, 176, 177, 179, 181.
Σικελία 143.
Σικελός 268.
σικία 61.
Σίμων (Πέτρος) 10.
Σίμων (ὁ Σαμαρεύς) 38, 44, 51, 54,
55, 56, 57, 59, 77, 120, 121, 122,
135, 173, 174, 177, 179, 180, 181,
182, 183, 186, 253, 286, 287,
316, 318, 319, 323, 323, 337,
371, 373, 385, 386, 387, 406,

407, 409, 410, 411, 412, 413,
414, 415, 416.

Σίσυφος 27, 137, 149.
σύλλειν, 29.
σκύλμος 45.
σκύλισις 259.
Σέδομα 94, 99.
Σολομῶν 251.
σοφία ἡ Θεοῦ 325.
σοφισμός 49.
Σοφονίας 45 adnot.
Σοφονίας 45, 395, 396, 399, 400,
401.
Σπαρταῖος 143 adnot.
σπερματικῶς 350.
σταγῶν 86, 88, 405.
σταθμίον 17.
στασιάζειν 137.
στενοχωρεῖν 21.
στερέωμα 95, 323.
στοχασμοί 5, 48, 49, 96, 310, 404.
στῦλοι ἀμπέλινου ἐν Ἀράδῳ 263.
συγκαταβάλλειν 60.
συγκατανοεῖν 40 adnot.
συγγυῖα 52, 53, 54, 55, 58, 66, 85,
89, 110.
σύζυγος 89.
συλλογισμοί 33, 43.
συναλιζεσθαι 21 adnot.
συναυλιζεσθαι 21.
συνδιαπορεῖν 75, 377.
συνενθυμεῖν 82.
συννυδοκεῖν 13.
Συρία 183, 254, 302.
Συροφονίχισσα 55.
σύστημα caetus, conventus 30,
255; σύστημα τῆς Ἐκκλησίας 15.
συχηματιζεσθαι τινι 171.
Σωκράτης 146, 146 adnot. 147.
Σωκρατικός 147.

Τ

ταλανίζειν deplorare 27.
Τάνταλος 27, 137, 149.
ταξίαρχος 22.
ταρτάρειος 20.
Τάρταρος 27, 96, 128, 405.
ταῦ 159.
τεθαβήχότως 84.
τεκνοδόρος 150.
τετραγενής 158.
Τηθύς 155.
Τήνος 150 adnot.
Τιβέριος 29, 123, 260.
Τιτάνες 156.
Τιτυός 27, 157, 149.
τοίχαρχος 20.
τόμος 42.
τραπεζίτης 76, 106, 112, 368.
τριακοντάς 58.
τρίβων 124, 147.
τριβώνιον 258.
τρικυμία 20.
Τριπολις 181, 229, 254.
τρισμακάριος 210, 212, 247, 283.
τροπή θαλάσσια 29; τροπή φθινοπω-
ρινή 50, τροπαί 97, 246, 400, 401.
Τρώλιος 145.
τυμβωρύχοι 227.
Τύμνατος 145.
Τύρος 119, 154, 154, 173, 176, 185.
τῶν πρὸς τι εἶναι 387.

Υ

Υάκινθος 145.
Υδροχόσιον 213, 229.
Υδροχόος 146.
Υγας 145.

ὀλάσσειν 36.
 Ὑμέναιος 145.
 ὕπαρक्टός 390.
 ὕπατικός 221.
 Ὑπερίων 155.
 ὕπέγεσθαι εἰπεῖν idem significans
 ac εἰπεῖν 372, cfr. adnot.
 ὕπόδησις (— ὕπόδημα) 258.
 ὕποδιαβάλλειν 59.
 ὕπόθεσις 10, 41, 42, 43, 125, ad-
 not., 126, 139, 237, 362; ὕπο-
 θέσεις 26, 27, 41, 49, 167, 234.
 ὕπννοια 59, 60, 124, 230, 232,
 237, 357.
 ὕπονόστησις 160.
 ὕποπόδιον 109.
 ὕποστάθμη 160, 163, 171.
 ὕποσυλῆν 58, 92.
 ὕποσχέσθαι 92 adnot.

Φάνης 159, 163.
 Φαράω 327, 349.
 Φαρισαῖοι 87, 249, 355.
 Φαυστινιανός 260, 281, 285, 296,
 303, 304, 412.
 Φαυστινός 260, 281, 285, 286, 287,

289, 296, 303, 304, 402.
 Φαῦστος 280, 303, 304, 316, 406,
 407, 408, 409, 414.
 Φαίδας 265.
 Φθαέ 200, cfr. tamen adnot.
 φθινοπωρινή τροπή 36.
 φιλανθρωπία 272, 273.
 φιλοκαθεδρεῖν 12.
 φιλοκρινεῖσθαι separatim existere
 381.
 Φιλοκτήτης 145.
 φιλόλογος opp. φιλόσοφος 35, 49,
 cfr. 310.
 φλυαρώδης 4.
 Φογδρ 104.
 Φοῖβος 140.
 Φοινίκη 110, 119, 254.
 Φοῖνιξ 143.
 Φόρβας 145.
 φυλοκρινεῖσθαι 403.
 Φῶκος 143.
 φωστήρ 73.

X
 Χάμ 198.
 Χαναανίτις 119, 120.
 Χαναανίτις 55, 119 adnot. 120. ad-
 not.

χάος 157.
 χάρυβδις 21.
 χειροθετεῖν 119.
 χερασεῖν 19, 230.
 χηρικόν 254.
 χιλαργός 221.
 χρηματίζειν 206, 207, 208, 209,
 266, 302.
 χρησιμεύειν prodesse 91, 97, 216,
 238.
 Χριστός 3, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
 20, 22; 12, 57, 58, 88, 111, 114,
 115, 116, 117, 122, 351, 363, 399.
 Χρύσιππος 147.
 Χρῦσος 145.
 Χῶνος 145.

Ψ
 Ψευδαπόστολος 332.
 Ψευδοπροφήτης 20.
 Ψωρός 30.

Ω
 Ὀκεανός 155.
 Ὀρίων 146.
 ὄρωσκοπεῖν 199.
 ὄρωνομεῖν 199 adn.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.

CLEMENTINA.	
Testimonia veterum de Clementinis.	9
Dissertatio proemialis Gallandii de Clementinis	11
HOMILIÆ VIGINTI CLEMENTIS ROMANI nunc pri- mum integræ.	
Monitum ad Lectorem.	19
Epistola Petri ad Jacobum.	25
Epistola Clementis ad Jacobum.	31
Homilia prima.	57
Homilia II.	78
Homilia III.	112
Homilia IV.	138
Homilia V.	174
Homilia VI.	195
Homilia VII.	218
Homilia VIII.	226
Homilia IX.	242
Homilia X.	259
Homilia XI.	275
Homilia XII.	302
Homilia XIII.	350
Homilia XIV.	346
Homilia XV.	353
Homilia XVI.	366
Homilia XVII.	383
Homilia XVIII.	403
Homilia XIX.	422
Homilia XX	447
EPITOME CLEMENTIS DE GESTIS S. PETRI.	469
LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI.	603
APPENDIX AD S. CLEMENTEM.	
Martyrium S. Clementis papæ Romani.	617
Ephraim arch'episcopi Chersonisnarratio de miraculo quod in puero factum est a S. Clemente martyre.	635

S. BARNABAS APOSTOLUS.

Prolegomena.	647
Testimonia veterum de S. Barnaba et ejus epistola.	647
Judicium Cotelerii de epistola S. Barnabæ apostoli	651
Dissertatio D. Le Nourry de epistola S. Barnabæ.	673
Articulus primus. — Analysis epistolæ S. Barnabæ.	673
Articulus II. — Hanc epistolam eandem esse, quæ ab antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur.	674
Articulus III. — De auctore hujus epistolæ antiquorum scriptorum opiniones.	674
Articulus IV. — Sententia recentiorum.	675
Articulus V. — Primum argumentum examinatur.	676
Articulus VI. — Secundum argumentum expenditur.	677
Articulus VII. — Tertium argumentum examinatur.	677
Articulus VIII. — Movnii conjecturæ discutuntur.	678
Articulus IX. — Quandoquæ hæc epistola scripta sit.	679
Articulus X. — Ad quos hæc epistola scripta sit.	680
Articulus XI. — De hujus epistolæ fortuna, et varis ejus editionibus.	681
Articulus XII. — De notis et observationibus in hanc epistolam.	682
Articulus XIII. — Novæ observationes in hanc episto- lam.	683
Dissertatio Gallandii de eadem epistola.	685
Caput primum. — Num S. Barnabas auctor sit epistolæ quæ sub ejus nomine circumfertur.	685
CAP. II. — Potiores objectiones diluuntur, eaque po- tissimum, qua hujus epistolæ integritas impetitur.	689

CAP. III. — Quo tempore scripta fuerit, inquitur.	693
CAP. IV. — Quantæ sit auctoritatis, et quanti æstimanda.	698
CAP. V. — Judicium Cl. Mazochii; cujus etiam eruditæ observationes in aliquot ejusdem epistolæ loca, reliquis editoribus præterita, in medium adducuntur.	699
CAP. VI. — De variis ejusdem epistolæ editionibus ac versionibus; in primis vero de Latina vetere, ubi et pauca de cura Gallandii.	703

EPISTOLA CATHOLICA S. BARNABÆ APOSTOLI.

I. — Salutatio Barnabæ ad fratres.	727
II. — Sacrificia Judaica abolita sunt.	729
III. — Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.	729
IV. — Antichristus ante portas: ergo fugiamus errores judaizantium et opera malæ viæ.	731
V. — Novum fœdus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.	733
VI. — Christi passio et novum fœdus jam et prophetis annuntiatur.	737
VII. — Jejunium et caper typus Christi.	743
VIII. — Vacca rubra typus Christi.	747
IX. — De circumcissione auris et cordis, et de circumcissione typica Abrahami.	749
X. — Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christianis sunt aperta.	751
XI. — Baptismum et crucem Deus jam in Vet. Test. præmonstravit.	755
XII. — Crux Christi sæpe in Vet. Test. annuntiata. — Josue typus Christi.	759
XIII. — Christianos, non Judæos, fœderis divini esse hæredes, jam in Vet. Test. annuntiatum est.	765
XIV. — Testamentum quod Moyses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.	767
XV. — Sabbatum Judæorum non est verum; Deo acceptum Sabbatum.	769
XVI. — Non templum Judæorum, sed spirituale templum Christianorum Deo placuit.	771
XVII. — Epilogus partis primæ.	775
XVIII. — De duabus viis.	775
XIX. — De via lucis.	777
XX. — De via tenebrarum.	779
XXI. — Conclusio admonitoria.	779
Dictum S. Barnabæ apostoli, quod in ejus catholica epistola non reperitur.	781

S. MATTHIAS APOSTOLUS.

Fragmenta.	783
------------	-----

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

Sententia brevis.	785
-------------------	-----

ANACLETUS PAPA.

Notitia.	787
EPISTOLÆ ET DECRETA.	789

Epistola prima. — De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et cæterorum, et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.	789
I. — De his qui sacerdotes accusant.	791
II. — Ut episcopus Deo sacrificans testes secum habeat.	794
III. — De peregrinis et provincialibus iudicibus.	798
IV. — Ut oppressus iudicio sæcularium appellet iudicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicam referendis.	799
Epist. II. — De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum episcoporum atque sacerdotum, et de fide cæterisque causis.	801
I. — De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.	802
II. — De accusationibus episcoporum.	802
III. — Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debeat ordinari.	807
IV. — In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.	807
Epist. III. — De patriarchis et primatibus, ac reliquis episcopis; et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium ecclesiarum.	810
I. — De bipartito ordine sacerdotum.	812
II. — De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.	812

III. — De discretione episcoporum et civitatum.	813
IV. — Ut difficiliore causæ ad sedem apostolicam referantur.	814
V. — Non admittendos ad accusationem sive ad testimonium qui antea inimici fuerunt, et de extremo iudicio.	815
Duo decreta Anacleti papæ.	
I. — Quare laici in accusatione episcoporum non audiuntur.	817
II. — Singulis annis apostolorum limina visitent episcopi, qui ordinationibus apostolicis subjacent.	817

SANCTUS HERMAS.

Testimonia veterum de S. Hermæ.	819
Dissertatio de vita et scriptis S. Hermæ a D. I. e Nourry.	835
Articulus primus. — Analysis operis S. Hermæ cui titulus: <i>Pastor</i> .	835
Articulus II. — Quis Hermas auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.	835
Articulus III. — Num Hermas fuerit discipulus Pauli apostoli.	837
Articulus IV. — Quo tempore hos libros scripserit.	838
Articulus V. — Num hi libri Græce primum scripti sint.	838
Articulus VI. — Num versio latina sit barbara, et Anastasius illius sit auctor.	839
Articulus VII. — Num sit tantum epitome.	840
Articulus VIII. — De titulo hujusce operis.	840
Articulus IX. — De hujus operis divisione, capitibus et capitum argumentis.	841
Articulus X. — Quid de his libris antiqui Patres senserint.	842
Articulus XI. — Quantæ sint utilitatis.	843
Articulus XII. — Utrum antiqui Patres illos spreverint.	844
Articulus XIII. — Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnuntur.	845
Articulus XIV. — Hos libros plenos non esse hæresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.	845
Articulus XV. — Hos libros non favere Novatianis.	846
Articulus XVI. — Eisdem libros immerito aliorum quorundam errorum incusari.	848
Articulus XVII. — De variis editionibus et notis in hos libros.	849
Articulus XVIII. — Novæ observationes, ac primo de Christi sanctique Spiritus divinitate.	849
Articulus XIX. — Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.	851
Articulus XX. — Utrum <i>Hegrinus</i> sit nomen angeli.	853
Articulus XXI. — Num angeli omnia creaverint.	854
Articulus XXII. — Qui doctores et præses inferiorum dicantur.	854
Articulus XXIII. — De xerophagis.	855
Articulus XXIV. — De matrimonii vinculo nunquam solvendo.	856
Articulus XXV. — De libro apocrypho de Heldam et Modal.	859
Judicium Cotelerii de S. Hermæ <i>Pastore</i> .	859
Processum Gallandii ad S. Hermam.	865
CAPUT PRIMUM. — Quis cujusve fuerit Hermas. Distinguendum tum ab Hermæ, Dalmatiæ, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete pastore, Pii I fratris.	863
CAP. II. — Opus Hermæ <i>Pastor</i> inscriptum. De Græcis ejus lacinis, deque vetere Latina versione.	863
CAP. III. — Quanto in pretio apud Patrum vetustissimos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc immerito a nonnullis reprobatum. Solvuntur aliquot objectiones, ab antiquorum Patrum auctoritate petitæ.	866
CAP. IV. — Quo tempore scripserit Hermas disquiruntur.	869
CAP. V. — Quid operæ in ejus <i>Pastorem</i> nunc denuo evulgatum, impensum.	870
De doctrina S. Hermæ, auctore Lumper.	871
SANCTI HERMÆ PASTOR.	
LIBER PRIMUS, qui inscribitur <i>Visiones</i> .	
Visio I. — Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.	891
Visio II. — Rursum de negligentia uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.	895
Visio III. — De triumphantis Ecclesiæ structura, et variis hominum reproborum ordinibus.	899
Visio IV. — De tentatione et tribulatione hominibus superventura.	909

LIBER SECUNDUS, qui inscribitur *Mandata*.

Proœmium.	913
Mandatum I. — De fide in unum Deum.	913
Mandatum II. — De fugienda obrecreatione, et elemosyna facienda in simplicitate.	915
Mandatum III. — De fugiendo mendacio, et Hermæ pœnitentia ob simulationem.	917
Mandatum IV. — De mittenda adultera.	921
Mandatum V. — De tristitia cordis, et patientia.	921
Mandatum VI. — De agnoscendis uniuscujusque hominis duobus genis, et utriusque inspirationibus.	925
Mandatum VII. — De timendo Deo, et dæmone non metuendo.	929
Mandatum VIII. — Declinandum est a malo, et faciendâ bona.	951
Mandatum IX. — Postulandum a Deo assidue, et sine hesitatione.	955
Mandatum X. — De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.	959
Mandatum XI. — Spiritus et prophetas probari ex operibus, et de duplici spiritu.	945
Mandatum XII. — De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non metuendum creditibus.	945

LIBER TERTIUS, qui inscribitur *Similitudines*.

Similitudo I. — Nos quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.	951
Similitudo II. — Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur.	953
Similitudo III. — Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.	955
Similitudo IV. — Ut æstate arbores ab aridis fructu et virentibus foliis internoscuntur, sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine different.	955
Similitudo V. — De vero jejuniis, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.	957
Similitudo VI. — De duplici genere hominum voluptuariorum, et eorum morte, defectione, et poenarum duratione.	965
Similitudo VII. — Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.	969
Similitudo VIII. — Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera; omnes autem, pro pœnitentiæ et honorum operum suorum modo, habebunt mercedem.	971
Similitudo IX. — Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.	979
Similitudo X. — De pœnitentiâ et elemosyna.	1009

APPENDIX AD S. HERMAM.

Acta SS. Pudentiænæ seu Potentianæ et Praxedis, auctore S. Pastore presbytero. Notitia in S. Pastorem.	1011
Acta Sanctarum virginum Pudentiænæ et Praxedis.	1019

ANONYMI TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM.

Testimonia veterum	1025
Dissertatio D. Le Nourry.	1025
Dissertatio proœmialis Gallandii.	1029
I. — Horum Testamentorum auctor Christianus fuisse, illaque Græce scripsisse demonstratur.	1029
II. — Ipsius ætas inquiritur, ejusque scriptio consilium paucis aperitur.	1051
III. — Operis pretium expenditur; ex quo in primis a Grabio deprompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.	1055
IV. — De varis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolniensis episcopi versione agitur.	1056
V. — De editione Grabiana hic typis expressa.	1057
TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM filiorum Jacob ad filios suos, interprete Roberto Lincolniensi episcopo.	

CAPUT PRIMUM. — Testamentum Ruben, de iis quæ moriturus in mente habuit.	1038
CAP. II. — Testamentum Simeonis, de invidia.	1046
CAP. III. — Testamentum Levi, de sacerdote et superbia.	1051
CAP. IV. — Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia et fornicatione.	1070
CAP. V. — Testamentum Issachar, de simplicitate.	1086
CAP. VI. — Testamentum Zabulon, de commiseratione et misericordia.	1090
CAP. VII. — Testamentum Dan, de ira et mendacio.	1098
CAP. VIII. — Testamentum Nephtholim, de naturali bonitate.	1103
CAP. IX. — Testamentum Gad, de odio.	1114
CAP. X. — Testamentum Aser, de duabus faciebûs malitiæ et virtutis.	1119
CAP. XI. — Testamentum Joseph, de castitate.	1126
CAP. XII. — Testamentum Benjamin, de mente munda.	1142
Tabula chronologica Testam. XII patriarcharum.	1151

ANONYMI EPISTOLA AD DIOGNETUM.

Gallandii proœmia.	1159
--------------------	------

EPISTOLA AD DIOGNETUM.

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM
ACHAÏÆ

EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDRÆ.

Veterum testimonia.	1187
Gallandii Præfatio.	1199
Acta et Martyrium S. Andræ apostoli.	1217
Addenda.	1277

ADDENDA.

I.

Variæ Lectiones ad *Constitutiones apostolicas*, ex codicibus mss. (1).

In codice bibliothecæ montis Sinaitici, sæculi fere decimi tertii, plura leguntur quæ ad *Constitutiones apostolicas* pertinent. Descripsi inde libri VIII caput 32 et quæ sequuntur. Scripturam codicis ita affinem ut quæ a textu Cotelerii quemadmodum recognovit doctissimus Ueltzenius differant, typis cursivis listinguam.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΑΝΟΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ.

Οἱ (plura præcedunt apud Cot. et Ue.) πρῶτως προσιόντες τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τῶν δια-

κόνων προσαγέσθωσαν τῷ ἐπισκότῳ ἢ τῆς κρείσσει-
τέροις, καὶ τὰς αἰτίας ἐξεταγέσθωσαν οὐ χάριν προσ-
ῆλλον τῷ κυριακῷ λόγῳ. Οἱ δὲ προσεγγκατεες μαρ-
τυρείτωσαν (Cot. add. αὐτοῖς) ἀκριβῶσαντες τὰ κατ'

(1) Hæc, ut quæ sub numm. II et III sequuntur, ex libro cui titulus: *Anecdota sacra et profana ex Oriente et Occidente allata*. . . *Edidit Const. Tischendorf, phil. et theol. Doctor*, etc. Lipsiæ 1853, in-4.

αυτοῦς. Ἐξεταζέσθω δὲ ἀκριβῶς ὁ τρόπος καὶ ὁ βίος, καὶ εἰ δοῦλοι εἰσιν ἢ ἐλεύθεροι. 2. Καὶ ἐάν ἦ τις δοῦλος, ἐρωτάσθω ὁ δεσπότης αὐτοῦ εἰ μαρτυρεῖ αὐτῷ· εἰ δὲ μὴ, ἀποβαλέσθω, ἕως ἂν ἀξιῶν ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ τῷ δεσπότη· εἰ δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ, προσδεχέσθω. Ἐθνικοῦ οἰκέτης διδασκέσθω εὐαρεστῆν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημεῖται ὁ λόγος. 3. Εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα ἢ ἡ γυνὴ ἄνδρα, διδασκέσθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς· εἰ δὲ ἀγαμοὶ εἰσι, μανθανέτωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν ἐν νόμῳ. Εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ πιστὸς ὢν καὶ εἰδὸς ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφοριζέσθωσαν. 4. Ἐάν (Cot. add. δέ) τις δαίμονα ἔχη, διδασκέσθω μὲν τὴν εὐσέβειαν, μὴ προσδεχέσθω δὲ εἰς κοινωνίαν πρὶν ἂν καθαρῶσθῃ· εἰ δὲ θάνατος κατεπίγει, προσδεχέσθω. 5. Εἰ τις πορνοδοσκός, ἢ παυσάσθω (Cot. add. τοῦ) μαστροπεύειν ἢ ἀποβαλέσθω (sequuntur plura apud Cot.). Τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσεῖη (sic) ἀνὴρ ἢ γυνὴ ἢ ἡνίοχος ἢ μονομάχος ἢ σταδιοδρόμος ἢ λουδεμπιτῆς (codex-stis) ἢ ὀλυμπικός ἢ χοραυλὴς ἢ κιθαρῖστος (seq. alia apud Cot.) ἢ ἀβλήσιον ἐπιδεικνύμενος, ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀποβαλέσθωσαν. 6. Στρατιωτῆς προσιῶν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀφειλοῖς· πειθόμενος προσδεχέσθω, ἀντιλέγων δὲ ἀποβαλέσθω. Ἀρῆτοποιοὺς, κίναδος, βλάξ, μάγος, ὄχλαργός, ἐκαιοιδός, λῶταξ, περιάμματα ποιῶν, οἰωνιστής, συμβολοδείκτης, παλμῶν ἔρμηνεύς, φυλακτόμενος ἐν συναντήσῃ λωδᾶς (sic) ὤψεων ἢ ποδῶν ἢ ὀρνίθων ἢ γαλῶν ἢ ἐπιφωνήσεων ἢ παρακροαμάτων συμβολικῶν, χρόνῳ δοκιμαζέσθωσαν· δυσέκνιπτος . . . ἀποβαλέσθωσαν. 7. Παλλακὴ . . . ἀποβαλέσθω . . . εἰ μὲν δούλη ἐστίν . . . εἰ δὲ ἐλευθέρη, γαμεῖται . . . ὁ (pro ei) δὲ μὴ, ἀποβαλέσθω. 8. Ἑλληνικοῖς . . . μετατιθέσθω ἢ ἀποβαλέσθω . . . ἵπποδρομοῖς ἀγῶσιν . . . ἀποβαλέσθω. 9. Ὁ μέλλων . . . εὐνοῖαν (codex ἄνοιαν) ἔχη (Cot. add. περὶ τὸ πρᾶγμα) . . . 10. . . λαϊκὸς εἴη. 11. Πᾶς πιστὸς . . . πρὸ τοῦ τὸ ἔργον χειρὸν ἐπιτελέσαι . . . εἰ δὲ τις λόγος κατηχήσεως γίνεται, προτιμησάτωσαν . . . εὐσεβείας. 12. Πιστὸς ἢ πιστὴ . . . ἐπιστολαῖς διετέλαμεν.

Inscriptum est Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων διάταξις (67).

XXXIII, 1. Ἐγὼ Πέτρος καὶ (Cot. add. ἐγώ)

Α Παῦλ. διατάσσομεν ἐργάζεσθαι τοὺς λαοὺς πέντε ἡμέρας, σάββ. δὲ κ. κυρ. σχολαζέτωσαν (Cot. add. ἐν) τῇ ἐκκλησίᾳ . . . δημιουργ. τρόπον ἔχειν . . . 2. Τὴν . . . ὁ συγχωρήσας (Cot. add. ἦ) καὶ ἀναστήσας . . . πνεύματος τὴν δοθεῖσαν . . . ἐν αὐτῇ (Cot. add. τὴν) ἀπροσδόκητον χλμιν τοῖς ἀνθρώποις δεδύσθαι . . . λόγον (Cot. add. Ἰησοῦν Χριστὸν) ἐκ . . . τὴν τῶν ἁγίων θεοφανῶν ἑορτὴν . . . 3. Τὰς ἡμέρας . . . ἡξίωσαν ἀγίου.

XXXIV, 1 (68). Εὐχὰς ἐπιτ. ὀρθῶς πρώτη ὦρα, τρίτῃ τε καὶ ἔκτη κ. ἐνν. καὶ ἑσπέρας καὶ ἀλεκτοροφωνίας. Ὁρθρου μὲν (Cot. add. εὐχαριστοῦντες) ὅτι ἐφ. ἡμᾶς (Cot. ὑμῖν, non Ue.) . . . νύκταν . . . ὅτι ἐν αὐτῇ ἀπόφωσιν ἀπὸ Πιλάτου ἔλαβεν ὁ Κύριος . . . ἐσταυρώθη ὁ Χριστός· ἐννάτῃ (Cot. add. δέ) Β ὅτι πάντα ἐκεκλήνθη . . . ἐφ' ἑσπέρας δὲ εὐχ. ὅτι ἡμῖν (Cot. ὑμῖν, Ue. om.) ἔδωκεν ἀνάπαυσιν (Cot. add. τῶν) καθημερινῶν . . . τῆς παρουσίας . . . 2. Εἰ μὴ . . . προσιέναι . . . φευκτέος . . . οὕτως καὶ οἱ ἑναγεῖς μιαινοῦσιν. 3. Εἰ δὲ μήτε ἐν οὐκῷ ἅμα μήτε ἐν ἐκκλ. (Cot. add. συναθροισθῆναι) δυνατόν, ἕκαστος (Cot. add. παρ') ἑαυτῷ ψαλλέτω . . . ἐάν ὦσι (ita recte etiam Ue. contra Cot. εἰσι) φησὶν ὁ Κύριος (item Ue., Cot. om.) . . . 4. . . κατ' οἶκ. προσευχέσθω (ab hoc προσευχ. scriba transiit ad alterum) . . . 5. . . δούλοις (ita recte Ue., Cot. δούλοι) . . . ἀποβαλέσθωσαν. Jam sequitur caput xlii, nullo titulo aut nota interposita. Ἐπιτελείσθω (Cot. add. δὲ) τρίτα . . . ἐν ψαλμ. (Cot. add. καὶ ἀναγνώσει) καὶ προσευχαῖς . . . καὶ τριακοστὰ . . . C ὕπ. μνείας αὐτῶν διδύσθω ἐκ τ. ὕπ. αὐτοῖς εἰς ἀν. αὐτῶν.

XLIII, XLIV, 1. Ἐν δὲ ταῖς μνήμαις . . . προσβύτεροι γάρ . . . λέγει γάρ . . . οἶνον (Cot. add. δὲ) μὴ . . . οὐ (Cot. add. μὴ) δύνωνται . . . μετὰ τὸν Θεὸν . . . οὐχ ἵνα μὴ πίωσιν· ὄλωσ γὰρ οὐκ (ita etiam Ue., Cot. καὶ) . . . μὴ πίωσιν οἶνον εἰς . . . τοῦ μεθύσου. 2. . . τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησ. Χρ. . . εἴρηκε Τίνι . . . οὐ τῶν χρονιζ. ἐν οἶνῳ καὶ κατασκοποῦντων π. π. γίν. XLV. . . προσιένται . . . ἐφ' ἑαυτοῖς . . . XLVI, 1. Τοῦτο δὲ κοινῇ πᾶσι . . . τῇ αὐτῷ δοθείσῃ τάξει . . . ὁ ἀκούων γὰρ ὑμῶν, φησὶν ὁ Κύριος, ἐμοῦ . . . καὶ D ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, etc.

II.

Variæ Lectiones ad Clementis Homilias et Epitomen.

Inter viros doctos constat Clementis Romani quæ feruntur Homiliarum duo tantum hucusque codices inventos esse. Alter est Parisinus, ad finem mutilus, desinens in verba Homil. XIX, 14, ἡ ὕλη ὅποτε (cf. ed. Dressel. pag. 383, 12). Eo solo nitebatur editio Cotelerii et qui totum ejus de patribus apostolicis opus emendatius repetiit Clerici, item nupera Schwegleri editio. Nuperrime autem alter accessit, Ottobonianus Vaticanus, ab Alberto Dressel inventus, et anno 1853 ad novam homiliarum editionem

(67) Proximus titulus in tabula (πίναξ) est: περὶ τοῦ φυλάττειν ἕκαστον τάξιν καὶ λειτουργίαν.

(68) Nulla textui inscriptio præposita est.

* Hæ sunt apud nos numerales notæ typis grandioribus expressæ quæ textui intermiscerentur. ΕΒΡ. ΡΑΤΑ.

adhibitis. Is et integer est nec raro lectionis bonitate Parisino præstat. Nihilominus multum abest ut his duobus codicibus acquiescendum videatur aut editione Dresselii criticis rationibus jam sit satisfactum. Habent enim critica circa textum Homiliarum Clementinarum studia eo plus gravitatis quo magis nostra ætate intellectum est librum illum Clementis apocryphum in historia primævæ ecclesiæ indaganda maxime faciendum esse. Quæ cum ita sint, magnopere gaudeo codices alios duo a me repertos esse, alterum in Italia, alterum in oriente. Quos quantopere sperandum sit valituros esse, cum ad restituendum textum antiquissimum tum ad historiam ejus libri illustrandam, satis apparebit ex prioribus Homiliæ sectionibus locisque aliquot selectis. Dabimus autem ipsum continuum textum quemadmodum et in orientali et in Italico legitur codice, lectiones Homiliarum ex editionibus Cotelierii et Dresselii unaque Epitomes quæ plerumque dicitur textum, ubi ad comparandum aptus est, sub textu notantes.

Titulus libri in orientali codice hunc in modum scriptus est : Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Ρώμης, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου. Ad hæc propius reliquis libris scriptis accedit scriptura quatuor Epitomes codicum, in quibus est, teste Cotelierio : Βίος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος (μάρτυρος) Κλήμ. ἐπισκ. Ρώμ. μαθ. τ. ἁγ. ἀποστ. Πέτρ. Satis differunt reliqui tres apud Cotelierium Epitomes codices, quorum unus addita hæc habet : Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή, quæ quidem sola, quod mireris, titulo loco, præmissis duabus epistolis, Homiliarum codices et Parisinus et Vaticanus habent.

Κλήμης Ἰακώβω τῷ κυρίῳ καὶ ἐπισκόπῳ (1) καὶ ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, δέποντι δὲ τὴν ἐκ (2) Ἱερουσαλήμ ἁγίαν τῶν Χριστιανῶν (3) ἐκκλησίαν καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προνοίᾳ ἰδρυθένσας καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας (4), οὐν τε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τοὺς λοιποὺς (orient. λιποὺς) ἅπασιν ἀδελφοῖς· εἰρήνην εἴη πάντοτε.

Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ (5) Κλήμης Ῥωμαίων πολιτὴς ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δινηθεὶς (6), τῆς ἐννοίας μου ἐκ παιδὸς ἀπασχολούσης (7) τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν εἰς τε ἄθυμίας καὶ πόνους· συνῆν γὰρ μοι λογισμὸς, οὐκ οἶδα πῶθεν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα (8) θνῶν οὐκ εἰμι, καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μοι ποτὲ (9), τοῦ ἀπέιρου χρόνου πάντων τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος· ἔσομαι δὲ οὐκ ἂν, οὐκ ὄντας εἰδώς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γαγονῶς, οὐ γινόμενος (10)· καὶ ἄρα ποτὲ (11) γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα (12) ἦν. Εἰ γὰρ ἦν ἄελ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονεν, καὶ μετὰ (orient. addit τὴν) λύσιν τί ἄρα ἔσται πάλιν,

(1) Καὶ ἐπισκόπῳ· ita etiam Epitome; codd. vero Cot. et Dr. — in inscriptione epistolæ Clementis ad Jacobum — omittunt.

(2) Ita etiam unus cod. Epitomes; textus vero Epit. apud Cot. τῷ τῆν Ἱερ. ἁγ. τῶν Χρ. ἐκκλ. δέποντι. Codd. Cot. et Dr. omittunt ἐν.

(3) τῶν Χριστιανῶν· ita cum Epitome; cod. vero Cot. Ἑβραίων (absque articulo); cod. Dr. plane admittit, quod idem ex Epitomes codice Cotelierius adnotavit.

(4) Χριστοῦ usque ἐκκλησίας· hæc cum Epitome; in Cot. et Dr. codicibus desunt.

(5) Hæc prorsus conveniunt primis verbis Epitomes; in Homilii vero initium sit ab Ἐγὼ Κλήμης, omissis prioribus.

(6) Cotel. δεδύνημαι; Dress. notat: « Scripsim cum Octobon. δεδυνημένος, sed obstat καὶ ὁρῶντα præcedens. » Epit. consentit in hac forma δινηθεὶς, sed singula verba contra Homiliarum cod. sic collocata habet: δυν. ζῆσαι σωφρόνως. Cæterum ab his inde verbis Epitome discedit ab Homiliarum textu, pergens λογισμὸν τε δεξιόμενος οὐκ οἶδα πῶθεν ἐπεισελόγντα μοι καὶ περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενον ὑπομνήσεις, πόνους τὸ λοιπὸν καὶ ἄθυμίας συνέζων, etc.

(7) Ita uterque codex noster; Cot. et Dr. ἀπασχολούσης.

(8) Sic libri mei; Cot. et Dr. ἄρα.

(9) Hunc libri accentum habent; non μου ποτε.

(10) Ital. om. οὐ γαγον. οὐ γινώμ.

(11) Ita rursus cum libris scripsi; Cot. et Dr. ἄρα ποτε.

εἰ μὴ τάχα σιγῇ καὶ λήθῃ· ἢ καὶ (13) τάχα ἔσται τι ὁ νῦν (Ital. τί οὖν) νοῆσαι οὐ δυνατόν. II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὁμοία οὐκ οἶδα πῶθεν ἀπαύστως ἐνθυμούμενος (14) ὀδυνηρὰν εἶχον λύπην τοσοῦτον (15) ὡς ὠχριακότα (Ital. ὠχριοκ.) με τῆκεσθαι· καὶ τὸ δεινότερον, εἰ ποτε ἀπόσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελῆ ἐβουλεύσασθην (16), ἀκμαιότερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγένετο. Καὶ ἠχθόμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδώς σύννοικον καλὴν ἔχων ἔνοιαν (17), ἀθανασίας ἀγαθῆς (18) αἰτίαν μοι γινομένην (19), ὡς ὕστερον τῆ πείρᾳ ἐπέγνων καὶ Θεῷ τῷ πάντων δεσπότῃ ἠγαρήσθησα· ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς θλιβούσης με ἐννοίας εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζήτησιν καὶ εὔρεσιν ἠναγκάσθη ἐλθεῖν, καὶ τότε ἐταλάνιζον οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνευον (20). III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἡλικίας ὢν ἐν τοῖς (21) τοιοῦτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέβαιον εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφορῶν διατριβὰς· καὶ οὐθὲν ἕτερον ἐβουλόμην ἢ δογματικῶν ἀνασκευῶν καὶ κατασκευῶν καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων ἐπινοίας (22). Καὶ ποτὲ μὲν (23) ἀπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνα-

(12) Sic uterque noster cum Cotelierio; item Epit. τί ἄρα καὶ ἦν. Contra Dress. τί ἔτος ἦν.

(13) Ἡ καὶ· sic rectissime uterque noster. Cot. om. ἢ; cod. Octob. καὶ ἢ.

(14) Ita omnes Homiliarum codices, contra Epitome, per cætera satis consonans, διενθυμούμενος.

(15) Ita rursus omnes Homil. codd., contra Epit. ἀπαυστον εἶχον ἄελ τὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον.

(16) Consentium Homil. codices; contra Epit. τὴν περὶ τούτων φροντίδα ὡς ματαίαν ἐλογισάμην.

(17) Ἀκμαιότερον — ἐννοῶν· in his prorsus conveniunt Homil. et Epit.

(18) Ἀγαθῆς· ita mei cum Cotelierio; Octob. ἀγαθῆν. Epit. omittit.

(19) Γινομένην· ita orientalis; Italicus cum Cot. γενομένην; Dress. γεννησομένην.

(20) Cum his, in quibus consentium Homil. codices, conferre juvat textum Epitomes qui sic habet: ὡς ὕστερον ἔργων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ Θεῷ τῷ πάντων ἠγαρήσθησα ποιητῇ· ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς με πιεζούσης ἐννοίας ἠναγκάσθη εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζήτησιν· καὶ οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνευον, ὕστερον ταλάνιζειν οὐκ ἐπαυσάμην.

(21) Τοῖς· ita uterque meus; Cot. et Dr. omittunt, item Epitome.

(22) Καὶ οὐθὲν — ἐπινοίας· rursus in his plena codicum Homil. consensus; Epit. vero sic: ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον εἴρων ἢ δογμ. ἀνασχ. κ. κατασχ. ἐριδίας τε κ. συλλ. τέχν. καὶ ὅτ' καὶ λημμ. ἐπιπ.

(23) Ποτὲ μὲν ... ποτὲ δὲ· ita rectissime uter-

τος (orient. addit ἦν) ἡ ψυχῆ, ποτὲ δὲ ὅτι θνητῆ. Καὶ ὅποτε γοῦν (Ital. οὖν) (24) ἐπεκράτει λόγος ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχῆ (25), ἔχαιρον· ὅποτε δὲ ὅτι θνητῆ, ἐλυπούμην· πλείον δὲ θύμουν (26) ὅτι οὐδ' ὀποτέρων (ita Ital., orient. -τερον) τις τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἠδύνατο (27). Πλὴν ἐν ἐνόου (28), ὅτι αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων παρὰ τοὺς ἐκδικούντας ψευδεῖς ἢ ἀληθεῖς ὑπολαμβάνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φαίνονται (29). Ἐπιστήσας οὖν ἦδη ποτὲ ὅτι οὐ παρὰ τὰς ἐκδικουμένας ὑποθέσεις ἡ κατάλληψις γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικούντας αἱ δόξαι ἀποφαίνονται (30), ἔτι μάλλον ἱλιγγίων (Ital. ἱλιγγ.) ἐν τοῖς πράγμασιν. Διὸ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστὲνάξον· οὕτε γάρ τι βεβαιῶσαι οἶός τε (31) ἤμην, οὕτε τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα ἀποσεισασθαι ἐδυνάμην (32), καίπερ βουλόμενος, ὡς (33) φθάσας εἶπον· ὅτι ἐμαυτῶν πυκνότερον ἡσυχάζειν ἐπιτάσσοντι (34) οὐκ οἶδ' ὅπως (35) λανθανόντως μεθ' ἡδονῆς ὁ τῶν τοιούτων μοι (36) εἰσῆρχετο λογισμός. IV. Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον [ἐμαυτῶν] Τί ματαιοποιῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος, ὅτι εἰ μὲν θανῶν οὐκ εἰμί, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσῆκεν (37). Διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι εἰς τὴν τότε (38), ὅτε οὐκ ὦν οὐ (orient. prae-termittit) λυπηθήσομαι. Εἰ δ' ἄρα (orient. ἄρα) εἰμί, τί νῦν ἐκ περισσοῦ μοι πρόσσει τὸ λυπεῖσθαι; καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἕτερός μοι εἰσῆξει (orient. εἰσῆξει) λογισμός (39). ἔλεγον γάρ· Μὴ τί γε (40) τοῦ νῦν με λυποῦντος ἐκεί χειρὸν παθεῖν ἔχω, μὴ βεβιωκῶς εὔσε-

que meus cum Epitome; Cot. ὅτε μὲν εἰ ὅτε δέ, Otob. ὅτε μὲν εἰ ὅτε δέ.

(24) Hæc præstare videntur lectioni vulgatæ: εἰ ποτε οὖν, item lectioni Epitomes καὶ ὅτι μὲν (pergit λόγος ἐπικρατῶν ἦν).

(25) Ita nostri codd. cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt ἡ ψυχῆ.

(26) In cod. Cotelerii desunt ὅτι θνητῆ usque ἠθύμουν. Nostri vero cum Otobon. consentiunt, quorum ad scripturam prope accedit Epitome.

(27) Etiani hæc, quibuscum Epit. consentit, omnino præstant lectioni Cot. et Dr. quæ sic habet: ὅτι οὐδ' ὀπότερον εἰς τὸν ἐμὸν βεβ. νοῦν ἠδύναμην.

(28) *Er ἐνόου· ita adhibita Rufini versione (sed hoc tantum intelligebam) scripsi pro eo quod in meis codd. pariterque a Cot. in Epitome editum est, ἐνενόου. In Homil. Cot. et Dr. ediderunt συν-ενόου.

(29) Hæc Epitomatōr sic mutavit ut pro ὑπολαμβ. scriberet ἀποφαίνονται, ac pergeret καὶ οὐχ ὡς ἔχ. αὐταὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἀληθείας καταλαμβάνονται, reliqua vero quæ in Homiliis sequuntur: ἐπιστήσας usque ἀποφαίνονται omitteret. Quem ad locum cf. Rufini versio.

(30) Ita nostri, in eumdemque modum legendum esse censuit Cotelierius; codd. vero Paris. et Vatic. ἀποφαίνονται.

(31) Τε· ita mei cum Parisino; Otobon. τ; idem ὀδὲ τὴν pro οὕτε τὴν.

(32) In his et iis quæ sequuntur ab Homiliarum textu satis differt Epitome.

(33) Ὄς· ita nostri cum Parisino; Otobon. omittit.

(34) Sic uterque noster; Cot. et Dr. ἐπιτάσσοντος. Vide infra ad μοι.

(35) Ita nostri et Otob.; Cot. οἶδά πως.

(36) Μοι· ita nostri et Parisinus; Otob. με.

(37) Ita omnes Homil. codices; Epitome προσήκει.

(38) Ita rursus omnes; Epitome vero τηρικαῦτα pro εἰς τ. τ.

εῶς, καὶ παραδοθήσομαι (41) κατ' ἐνίων φιλοσόφω λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρω, ὡς Σίσυφος ἢ Τιτύος (42) ἢ Ἰξίων ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ἧδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; πάλιν τε (43) ἀνθυπέφερον λέγων· Ἡ ἀδήλου ὄντος τοῦ πράγματος (44), ἀκινδυνότερόν (45) ἐστὶν μάλλον εὔσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πάλιν (46) Πῶς δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν εἰς ἀη- λον ἐλπίδα ἀφορῶν τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἠδονῶν; ἀλλ' οὐδ' ὅτι (47) ποτὲ ἐστὶ δικαῖον καὶ (48) ἀρέσκο- θεῶν πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ ἡ ψυχῆ ἀθάνατος ἢ θνητῆ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὑρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι. V. Τί οὖν χρῆ ποιεῖν ἢ τοῦτο (49)· εἰς Αἴγυπτον πο- ρεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν αἰδύτων ἱεροφάντας τε (50) καὶ προφῆτας φιλωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρῶν χρήμασι πολλοῖς πείσω ὅπως ψυχῆς ἀνα- πομπὴν τὴν λεγομένην νεκρομαντίαν (51) ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματός τινος πυθθανομένου (52) ἢ δὲ πεύσις ἔσται περὶ τοῦ μαθεῖν εἰ ἀθάνατος ἢ ψυχῆ. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ἀπόκρισις, ὅτι ἀθάνατός ἐστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλῆσαι ἢ καὶ ἀκούσαι ἔσται (53) μοι γυνῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδῶν αὐ- τὴν αὐτάραχη καὶ ἱκανῆν ἀπόφασιν ἔχω ἐκ τοῦ μόνον φανῆναι ὅτι ἐστίν· καὶ οὐκέτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἀδηλα βή- ματα (54). Ὅμως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντί- βαλλόν (55) τινι· συνῆθει φιλοσόφῳ, ὃς συνεβούλευε μοι τοῦτο μὴ τολμῆσαι (56) κατὰ πολλοὺς τρέ-

(39) Hanc Homiliarum lectionem mutavit Epi- tomator hunc in modum: ἕτερος ἐπεισῆξει μοι· λο- γισμός.

(40) Μὴ τί γε· ita nostri cum Otoboniano, as- sentiente Epitome; Cot. vero Εἰ μὴ.

(41) Ab hoc inde loco Italicum tantum textum exscripsi.

(42) Mirum in modum accentus hujus nominis fluctuat. Secuti sumus Italicum codicem nostrum; Cot. vero edidit Τιτύος, Dress. Τιτύος.

(43) Ita cum Cotelerio; Otobon. codex καὶ πάλιν τε.

(44) Ita fere cum Epitome, nisi quod ὡς pro ἢ habet. Cot. vero et Dr. sic: λέγων Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα· καὶ πάλιν ἔλεγον· Εἰ δὲ ἐστίν; ἀδήλου (Cot. οὐ δῆλου) οὖν ὄντος τοῦ πράγμ. ἔλεγον Ἄκινδ.

(45) Ita codex ut passim libri scripti. Cot. et Dr. ἀκινδυνότερον.

(46) Cot. et Dr. omittunt πάλιν. Epit. omittit omnia inter βιώσαι (Epit. βιώναί) με, καὶ εἰ τῶν τοῦ σώματος.

(47) Cot. et Dr. οὐδέ τι.

(48) Ita cum Parisino; Otob. om. καί.

(49) Ita omnino ex auctoritate codicum scriben- dum est ut non distinguatur post ποιεῖν. Aliter Cot.

(50) Τε Ital. cum Otob. addit; Par. om.

(51) Ita cum Otoboniano et codicē Epitomes. Pa- risinus vero cum plerisque codd. Epitomes νεκρο-μαντίαν.

(52) Hæc Epitomatōr sic reddidit: — πείσω πολ- λοῖς ψυχῆς ἀναπομπὴν... ἐργάσασθαι, ἐμοῦ ὄθθεν ὡς περὶ πρ. τινι. πυθθάνεσθαι βουλομένου.

(53) Ita cum Parisino; Otobon. ἐστὶ cum Epito- mes codd.

(54) Hæc Epitome sic habet: τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι ὅτι ἀθ. ἐστίν, ἐστὶ μοι γιν. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἐστίν· ἰδῶν γὰρ αὐτὴν αὐτοῖς ὁμασιν ἱκανῆν ἔξω πληροφάναν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὀφθαλμῶν ὠτα ποιήσομαι.

(55) Ita cum Parisino; Otobon. ἀντέβαλον.

(56) Cot. et Dr. τολμῆν.

πους (57). Ἐπεὶ γὰρ οὐκ εἰσακούσεται (58) ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, σὺ τοῖς ταῦτα παρῆν ἀπαγορεύουσιν νόμοις ὡς ἀντιπράξας δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ ἐπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν οἶμαι τὰ τῆς εὐσεβείας σοι μηκέτι προχωρεῖν, οὐ εἵνεκεν καὶ ἐτόλμηςας (59). Ἐχθραίνει γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τῆ λύσει θανόντων σωμάτων σκύλλουσι τὰς ψυχὰς (60). Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ὀκνηρότερος μὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐγχειρήσαι ἐγενόμην, τῆς δὲ ἀπ' ἀρχῆς μου οὐκ ἐπαυσάμην βουλῆς, ἀλλ' ὡς ἐμποδισθεὶς τῆς ὁρμῆς ἠθύμουν (61). VI. Καὶ ἴνα μή σοι τὰ τοιαῦτα μακρῶ διηγήσωμαι (62) λόγῳ, ἐν τοσούτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ὄντος μου, φήμη τις ἡρέμα ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα ἠϋζανεν ἐκάστοτε (63), καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ (orient. ἀγαθὴ ἀληθῶς) Θεοῦ

His addam e variis locis excerpta hæc.

I, 8. (pag. 31, apud Dress.) in cod. meo orient. hæc scripta sunt : Ταῦτα ἐγὼ λέγων περὶ ἄλλων καὶ ἐμαυτῷ ὁμίλησα (Cot. et Dr. ὠμίλησα) λέγων· Τί ἄλλους μέφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι (78) ; ἀλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὁρμήσω, πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον (79). Καὶ δὴ οὕτως (80) βουλευσαμένου μου πολὺς ὁ τῆς παρολκῆς ἐγένετο (81) χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δυσεκλύτων ὄντων. Πέρασ γοῦν συννοήσας ὠδίποτε (82) τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπίδι ἐμπλοκῶν (85) τοὺς σπεύδοντας ἐνεδρεύει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅν ποτε εἰσεκλάπτην χρόνον ἐλπίσι δονούμενος, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι οἱ ἄνθρωποι

(57) Epitomator hæc ita expressit : ὁμως φιλοσόφῳ τινὲ τῶν συνήθων καὶ ταύτην ἐκονοῦμην τὴν γνώμην· ὁ δὲ συνεβούλευέ μοι μὴ λυσίτελὲς εἶναι τοῦτο τολμήσαι δοῦν ἕνεκα.

(58) Cot. et Dr. addunt φησὶν, item Epit. ἐφ' ἑστὸ γάρ.

(59) Ita cum Cot. et Dr., sed Epitome : οὐ ἕνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμηςας.

(60) Epit. sic : ἐπὶ τοῖς σκ. τὰς ψυχ. μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν.

(61) Hæc Epitomator mutavit sic : -- ὀκνηρ. μὲν ἐπὶ τὸ ἐγχειρήσαι ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐνωίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστήνην οὐκ ἠδυνάμην.

(62) Διηγήσωμαι· ita cum Italico etiam orientalis meus ; Cot. et Dr. διηγῆσωμαι. Epitome : μακρὸν ἀποταίνω λόγον.

(63) Epitome : τρέμα, Τιβερίου Καίσαρος τὰ Ῥωμαϊκὰ διέποντος σκῆπτρα, ἕαρος ἤδη ἀρχομένου ἠϋζανεν ὅπως ἡμέραι.

(64) Ita et Ital. et orient. cum Ottoboniano ; Parisinus διήρχετο. Epitome διῆγει.

(65) Σιγῆν στέγειν· ita (et Ital. et orient.) cum Parisino. Videtur ἡ post σιγᾶν excidisse. Ottobon. cum Epit. σιγῆ στέγειν.

(66) Ita Ital. et orient. cum Ottoboniano ; Paris. ἐγένετο. Hunc locum Epit. sic expressit : μᾶλλον δὲ καὶ πλείων ἐκάστης ἡμέρας καὶ μελίων ἐγένετο.

(67) Hæc : Ἰουδαίους usque ποιεῖν ex orientali codice sunt.

(68) Similiter Cot. προκατορθώσει, Ottob. προκατορθώσῃ. Epitome : ἥς ἀπολ. μέλλει (alii λέγει), ἐάν τις αὐτῷ ἀρίστην διὰ πάντων ἐπιδείξεται πολ.

(69) Δέ· Ottobon. omittit.

(70) Ita cum Epitome ; Cot. et Dr. θεϊότητος.

(71) Πνέει· Epitome διδάσκει.

(72) Cot. et Dr. ὡς παρὰ Θεοῦ εἰληφώς τὴν ἐξουσίαν. Epitome sic : πολλ. θαυμ. τέρ. τε καὶ σημ. ἐρ-

τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα σιγᾶν [ἡ] στέγειν (63) μὴ δυναμένη. Ἐκάστοτε οὖν πλείων καὶ μελίων ἐγένετο (66), λέγουσα ὡς τίς ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαθῶν τὴν ἀρχὴν Ἰουδαίους (67), τὴν τοῦ αἰδίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἥς ἀπολαύειν λέγει ἐάν τις αὐτῶν προκατορθώσει (68) τὴν πολιτείαν· τοῦ δὲ (69) πιστεύεσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος (70) γέμων ταῦτα πνέει (71), πολλὰ θαυμάσια σημεῖα τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελεύσει μόνῃ, ὡς ἔχων ἐξουσίαν (72)· κωφοὺς (73) ποιεῖ ἀκούειν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν (74), κυλλοὺς ποιεῖ περιπατεῖν (75), χωλοὺς ἀνορθοῖ (76), πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ (77) ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ κώμιοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃ ἀδυνατεῖ ποιεῖν.

ἀποθνήσκομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἔτυχεν ἀφελὲς εἰς Πόρτον (84) ὁρμησα (85).

Homil. I, 10. fin. (cf. ed. Dress. p. 34.) Εὐκαιρον τοῖς τὴν (86) ὕλων ἀγνοοῦσι Θεόν. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐκ (87) συμφωνίας ἄτακτον ἠφίσταν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρόν τινα δαιμονῶντα. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, εὐσεβεῖ θυμῷ τοῦ λοιποῦ σιγᾶν οὐκ ἐκαρτέρου, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ἐβόων λέγων· Εὐλόγως ὁ Θεὸς ὑμῖν (88) ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίους προῖδων, ἐξ ὧν (89) νῦν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφωρῶν φαίνεται.

γάζεται, ῥήματι μόνῳ κωφοὺς ἀκούειν ποιῶν.

(73) Cot. et Dr. addunt γάρ.

(74) Τυφλ. ἀναβλ. in textu omissa supplentur in margine.

(75) Ita cum Parisino ; Ottob. om. ποιεῖ περιπ.

(76) Ottobon. ὀρθοῖ.

(77) Cot. et Dr. λεπροὶ φωροί. Etiam Epitome om. φωροί.

(78) Epitome sic : ἐν ἰσφ τῆς ἀμελείας ὧν ἐκείνοις ἐγκλήματι.

(79) Pro his Epitome : καὶ οὐ πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον, εἰς Ἰουδαίαν ἀφικνούμαι, μάρτυς τῶν τοιοῦτων αὐτὸς γενησόμενος.

(80) Ita cum Parisino ; Ottob. οὕτω.

(81) Cot. et Dr. ἐγενήθη.

(82) In ipso codice est ὠδίποτε. Codd. Parisinus et Ottob. ὁ δὴ ποτε. Jam Davisius conjecit ὠδέ ποτε legendum esse.

(83) Parisinus ἐκπλέκων (Cotelerius conjecit ἐμπλέκων), Ottobon. ἐκπλοκῶν.

(84) Πόρτον cum Ottoboniano ; Coteler. Πόντον. Etiam Epitome Πόντον habet, sed ad eum locum jam Clericus Πόρτον conjecerat.

(85) Cot. et Dr. ὠρμησα.

(86) Τὸν· ita codex nos'er pro τῶν in codd. Par. et Ottob. Inter variantes lectiones ad geminum Epitomes locum est τὸν τῶν.

(87) Ἐκ, ita cum Epitome ; Cot. vero et Dr. ὡς ἐκ.

(88) Ἰμῖν· ita cum Parisino et Epitome ; Ottob. ἡμῖν.

(89) Ἐξ ὧν, ita cum Epitome, quæ in iis quæ paulo ante leguntur magnopere ab Homiliis discedit (καθὰπερ βάρβαρόν τινα καὶ μαινόμενον. Ἐγὼ δ' τ. ο. διαθερμαινόμεναι τὴν ψυχὴν, καὶ ζήλω ... ληφθεὶς, σιγᾶν οὐκ ὑπέμεινον etc.), Paris. vero ὡς ἐξ ὧν. item ut videtur Ottob.

Ἐπί γάρ νῦν τῆς ὠπτοῦ βουλῆσεως κήρυκες ἐξαπε-
στέλησαν, οὐ γραμματικὴν ἐπαγγελλόμενοι τέχνην,
ἀλλὰ (90) ἀπλοῖς καὶ ἀπανούργους λόγους (91) τὴν
αὐτοῦ βούλησιν ἐκφαίνοντες, ὡς πάντα (92) νοεῖν τὰ
λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἐξεῦς τινας φθονας, παρέ-
χειν πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης (93)· πάρεστε
ἡμεῖς πρὸς τὸ (94) μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον ἐπὶ τῇ
ἡμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν, etc.

Homil. I, 12. An. (cf. ed. Dress. pag. 36.) Ἄδικοι
καὶ θεοστυγεῖς καὶ τὸν σώζοντα λογισμὸν εἰς ἀπι-
στεῖαν (95) ἀπαρολοῦντες (96). Πῶς συγγνώμης τυ-
χεῖν δυνήσεσθε, τὸν τὴν θεώτητα (97) τοῦ Θεοῦ
ἐπαγγελλόμενον ὑμῖν εἰπεῖν ὑβρίζοντες, καὶ ταῦτα
ἄνθρωπον [δν] (98) ἐχρῆν, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλῃθες λέ-
γοντα (99), [διδά] τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς (1)
ἀποδέξασθαι προαίρεσιν (2).

Homil. I, 14. (cf. ed. Dress. p. 57.) Τάχα δὲ καὶ
συνοικῆσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον (3)
αὐτὸς (4) ταῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ἱστο-
ρῆσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις,
ἐξαυτῆς μοι (σφθ. με) σύμπλευσον· εἰ δὲ οὐ (5) βού-
λει (6), ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν· ἐγὼ γὰρ αὐριον πορεύ-
σωμαι (7) ἐπὶ τὰ ἔμμουτοῦ. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον ἰδὼν
συνῆλθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος, etc.

Homil. I, 17. (cf. ed. Dress. pag. 40.) Καὶ εἰ, τί
ποτέ ἐστιν δίκαιον καὶ ἀρέσκον (8) Θεῷ· καὶ εἰ γέγο-
νεν ὁ κόσμος (9), καὶ διὰ τί γέγονε· καὶ εἰ οὐ λυθή-
σεται, καὶ εἰ λυθήσεται· καὶ εἰ κρείττων ἔσται, ἢ

(90) Cot. et Dr. ἀλλ'.

(91) Λόγοις· ita cum Ottoboniano; apud Cotel.
omissum est.

(92) Cot. πάντα ὄντιναοῦν τὸν ἀκούσαντα, Dr.
πάνθ' ὄντιναεῶν ἀκούσαντα, item Epit. πάντα ὄντι-
ναοῦν τὸν ἀκούσαντα.

(93) Ita cum Par. et Ottob. cujus in margine est
βουλόμενοι.

(94) Πρὸς τὸ cum Cotelario; Dr. cum Epit.
πρὸς τῷ.

(95) Cot. et Dr. ἀπιστίαν.

(96) Ita ut supra; Cot. vero et Dr. rursus ἀπο-
σχολοῦντες.

(97) Ita cum Ottoboniano; Cotel. θεώτητα.

(98) Ὅν in nostro cod. ommissum est.

(99) Ita cum Ottoboniano; Cotel. ἀληθεύοντα.
Illud διὰ quod sequitur, nec in nostro nec in reli-
quis codd. legitur.

(1) Cotel. et Dr. πρὸς ὑμᾶς.

(2) Hæc omnia longe aliter Epitome habet:
Extrema sic: ὡ μεγάλης ἀδικίας, ὅτι μέχρι φθόρου
(φρόνου) κινδυνεύουσιν εἰ τοῦ Θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα
ὕπὸ τῶν εἰς σατηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

(3) Sic codex noster, addita nota in margine:
γρ. βίον. Cot. et Dr. βίον, sed ex Epit. χρόνον assu-
mendum esse jam Davisius monuerat.

(4) Cot. et Dr. ὁ δὲ pro αὐτὸς.

(5) Cot. et Dr. μὴ. Item Epitome XIII.

(6) A βούλει priore ad βούλει alterum librarium
transilivisse videtur, si videmus textum Cotelarii
et Dresselii. Ibi enim sequitur: τὰ ἄλλα σημεῖα τῆς
οἰκῆσεώς μου καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σήμερον ἐρῶ,
ἵνα ὅτε βούλει.

(7) Ὡ suprascriptum habet o. Cot. et Dr. πορεύ-
σωμαι.

(8) Καὶ ἀρέσκον (hoc accentu ipse codex): Cot.
et Dr. ἢ ἀρέσκον (Dr. ἀρεσκ.).

(9) Cot. et Dr. γέγονε κόσμος

(10) Ita cum Ottoboniano; Paris. om. π.

οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶθος λέγω, ταῦτά
τε (10) καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα μαθεῖν ἤθελον (11).
Ὁ δὲ Πέτρος (12) πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντό-
μως σοι, ὦ Κλήμη (13), πῆν τῶν ὄντων γνώσιν πα-
ρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξαυτῆς ἄκουσον. XVIII. Ἡ
τοῦ Θεοῦ βουλή ἐν ἀδόληφ γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους
τοῖς ἀνθρώποις (14). Τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὸ κρατηθῆ-
ναι αὐτοὺς (15) εἰσαγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρῆ,
συνθηλαίᾳ δεινῇ, ὀμίλῃ οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ ὀρθῇ·
καὶ (16) διὰ ταῦτα πλάνη, ἔπειτα (17) ἀφοβία, ἀπι-
στία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία καὶ ἄλλα τοιαῦτα
κακὰ μυρία (18).

Homil. II, 1, (cf. ed. Dress. pag. 45.) Καὶ μαθὼν
τὸν Πέτρον ἐρηγοροῦσα καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεολο-
γίας (19) διαλεγόμενον, οἱ ἦσαν δέκα καὶ ἕξ (20), ὧν
καὶ τὰ ὀνόματα (21) ἐκθῆναι ἐβουλεύσαμην (22)... καὶ
Αάζαρος ὁ ἱερεὺς, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμε-
ρον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς (23).

Homil. II, 21 sq. (cf. ed. Dress. p. 57.) Οἱ δὲ τὸν
Θεὸν μαρτυράμενοι μηδὲν ψεύσασθαι ἐξετίθειντο.
Ἦν (24) πρῶτο, ὁ Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως.

Homil. II, 27. (cf. ed. Dress. pag. 62.) Ταῦτα τοῦ
Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη·
Ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφεῖ ἡμῶν Κλήμη (25), τὰ πα-
ραλειφθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομῆσαι (26).

Homil. III, 40. (cf. ed. Dress. p. 100.) Εἰ δὲ ὑφ'
ἐτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξετα-
στέον (ipso cod. ἐξετασθαίον, sed καὶ π. σθ. ἐξ. se-

C (11) Ita cum Epit.; Cot. et Dr. μαθεῖν εἶπον θέλειν.
(12) Nomen Πέτρος apud Cot. et Dr. deest. Cf. va-
riantes lectiones ad Epit. 16 notatas.

(13) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. ὦ Κλήμη.

(14) Τοῖς ἀνθρώποις· ita cum Epitome; Cot. et
Dr. omittunt.

(15) Ita rursus cum Epitome, nisi quod πρῶτα
μὲν pro τὰ μ. πρ. habet. Cot. vero et Dr. omittunt
διὰ τὸ κρ. αὐτ. Atque ille quidem pergit εἰσαγωγῇ
κακῇ usque προλήψις οὐκ ὀρθῇ; in cod. vero Ot-
toboniano pergitur εἰσαγωγῇ κακῇ συντροφίας πο-
νηρᾶς, συνθηλαίᾳ δεινῇ, ὀμ. οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ
ὀρθῇ.

(16) Καὶ cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt.

(17) Ἐπειτα cum Epitome; Cot. et Dr. omi-
tunt.

(18) Cot. et Dr. μυρ. κακά. Epitome vero. post-
quam pro nominativis πλάνη ἀφοβία, etc., dativos
habuit πλάνη ἀφοβία, etc., pergit: καὶ ἄλλοις τοιού-
τοις, ἃ δὴ καθάπερ.

(19) Ita cum Ottoboniano; Paris. θεοσεβείας,
quod in nostri codicis margine in hunc modum
ascribitur: γρ. καὶ θεοσεβείας. Etiam Epit. 20.
θεοσεβείας tuelur.

(20) Cot. et Dr. omittunt καὶ. Epit. ἐκκαίδεκα τὸν
ἀριθμὸν.

(21) Cot. et Dr. addunt ὡς ἕκαστον (Ottob. ἐκά-
στου) ἐξῆς χρόνου μαθῶν. Tum idem ἐκθεῖναι.

(22) Pro his Epitome: ὧν καὶ τὰ ὄν. εἰσι ταῦτα.
Ζαχαρίας, etc.

(23) Hæc admodum conveniunt cum Epitome 20,
nisi quod ε ante Χριστὸς omittit, Cot. vero et Dr.
ad Αάζαρος nihil addunt præter οἱ ἱερεῖς.

(24) Ἦν· Cot. et Dr. ὡς. Cæterum ab his Epito-
me satis differt, habet enim οἱ δὲ τ. θ. μ. μηδὲν
παρεκκλῖναι τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετί-
θειντο. καὶ πρῶτος, etc.

(25) Codex Κλήμη. Cot. et Dr. Κλήμη.

(26) Cf. ad hæc Epit. 28.

cunda manu addita sunt), μή τις αὐτὸν μόνον ἀγα-
 ὀν ὄντα ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέλαθεν (27). XLI. Καὶ
 ὁ Σίμων· Ἡρόδης εἰ φεύγων ἀπὸ τ. γρ. ... καὶ ὁ
 Πέτρος· Αὐτὸς μοι φαίνεται (28) τοῦτο ποῖω· ὁ γὰρ τά-
 ξιν ζητήσεως φεύγων ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ
 βούλεται. "Ὅθεν ἐγὼ ... (XLII.) Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς
 καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο (29)· ὁ πρὸ τοῦ
 γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐ-
 τὸν, etc.

Hom. IV, 21. (cf. ed. Dress. p. 131.) "Ὅσπερ γὰρ
 ὁ λυσσῶν κύων τούτους ἀναίρει ὄνπερ ἂν ψαύση, τῆς
 ἀφανιστάτης λύσσης μεταδιδούς, οὕτως (30) καὶ τῆς
 μοιχείας τὸ κρύφιον κακόν (31). XXII. Ἐκεῖνο δὲ
 πάντες (32) Ἰσμεν, ὡς ἐπίπαν ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀνδρας
 ἀνεπισχέτως δυσχεραίνοντας, πολέμους τε (33) ἐπὶ
 τούτων (34) ἐγγηγεμένους, καὶ οἰκων γενομένας
 ἀνατροπὰς, καὶ πόλεων ἀλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία (35).

Hom. VII, 1. (cf. ed. Dress. pag. 174.) Τῇ δὲ ἐπαύ-
 ριον (36) προεληλυθῆτι τῷ Πέτρῳ ἀπήντων πλησιό-
 χωροί τε οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτῆς Τύρου πάμπολλοι (37),
 καὶ ἐπισφώνων λέγοντες· Ὁ Θεὸς, διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεά-
 τω (38), διὰ σοῦ θεραπευέτω. Ὁ δὲ Πέτρος ἔστη ἐπὶ
 λίθου τινοῦ ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσιν ὁρᾶσθαι,
 καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ οὕτως ἤρξατο (39).

Hom. VII, 12. Κατορθώσας (40) καὶ βαπτίσας ἀπὸ
 τῶν ἐπομένων αὐτῷ προσδωτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐ-
 τοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύβλον (41) ἐξῆλθε. Καὶ γε-
 νόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὤρ-

(27) Ita cum Epit. 38 fin. Cot. et Dr. ediderunt
 ὑπέβαλεν.

(28) Ita codex; Cot. et Dr. φαίνω.

(29) Ita omnes Homiliarum codices; Epitome
 vero ἡδύνατο.

(30) Οὕτως cum Parisino; Ottob. οὕτω.

(31) Apud Cot. et Dr. post κακόν additur: καὶ
 ἀγνοῦται. τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάζεται.
 XXII. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλελειφθω.

(32) Πάντες cum Ottoboniano, Paris. ἅπαντες.

(33) Te cum Ottoboniano, Paris. omittit.

(34) Ita cum Parisino; Ottobon. ἐπὶ τούτῳ.

(35) Haec omnia cum antecedentibus et sequen-
 tibus pluribus in Epit. praetermissa sunt. Cf. epit. 51.

(36) Ita cum Epit. 53; Cot. et Dr. sic: Τῇ (Cot.
 om.) τετάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιδη-
 μίας, ὑπὸ τὴν (Ottob. τὸν) ὄρθρον.

(37) Pro his Epitome: καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Τύρου
 πολλοί.

(38) Cot. et Dr. ἐλεάτω, item Epitome.

(39) Ab his sic discedit Epitome: στάς οὖν ὁ Πέ-
 ρος ... πᾶσι καταφανῆς εἶναι, καὶ προσαγ., etc.

(40) Paris. συνέθισας, Ottob. συνεσθίσας. Epit. 58.
 καταρτίσας.

(41) Sic cum Epitome; Cot. et Dr. Βίβλον.

(42) Ita rursus cum Epitome. Cot. et Dr. ὅτι Σιμ.
 οὐδὲ μίαν ἡμέραν αὐτοῖς προσέμεινεν· ἀλλ' εὐθέως εἰς
 Τρίπ. ὤρμ.

(43) Δι' Paris. et Ottob. omittunt. Epitome sic:
 αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, et pergit καὶ θερ.
 τῶν ἐν Βύβλῳ πολλοὺς καὶ τὴν εὐσεβείαν αὐτοῦ ἐκ-
 διδάσας.

(44) Δέ cum Paris. et Epit. 62; Ottob. omittit. Ma-
 ρωνίου eodem modo in Epitome editum est; apud
 Cot. et Dr. Μαροῦνου.

(45) Ita codex noster. Paris. et Ottob. εἰς τὸν
 (ex Epit. corrigi voluerunt τόπον) ὑπαίθρον κεκη-
 πευμένον; Epit. vero εἰς κεκηπευμένον τόπον καὶ
 ὑπαίθρον.

μησηεν (42), δι' ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς (ipse codex ἀσ-
 σοις) ἐπιμείνας (43) καὶ θεραπεύσας πολλοὺς καὶ ταῖς
 βίβλοις αὐτοῦ ἐνασχέσας, κατ' ἔχνος τοῦ Σίμωνος
 εἰς τὴν Τρίπολιν ἐπορεύετο.

Hom. VIII, 8. (cf. ed. Dress. pag. 186.) Τοῦ
 δὲ (44) Μαροῦνου εἰς τὴν ὑπαίθρον κεκηπευμένον τό-
 πον (45) προάγοντος (46) εἶποντο οἱ ὄχλοι. Ὁ δὲ Πέ-
 τρος ἐπὶ τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑψηλῆς (47)
 ἐπιστάς, ἅμα τῷ (cod. τὸ) τὸν ὄχλον θεοσεβεῖ ἔθει
 προσαγορεύσαι, etc.

Hom. IX, 19. (cf. ed. Dress. pag. 209 sq.) Καὶ (48)
 τῷ θεδωκῶτι εὐχαριστήσετε (49), εἰς αἶψα τῶν ἀπορ-
 ρήτων ἀπολαύοντες (50) ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι (51)
 ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ (52)· καὶ (53) οὐ μόν-
 ον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυη-
 B σεσθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλων δαιμόνια χαλεπὰ (54) σὺν
 τοῖς δεινοῖς πάθεσιν ἀπελάσετε.

Hom. XI, 25. (cf. ed. Dress. pag. 246.) Ἐλπιδος
 τυχεῖν δυηση ποτέ. Ταῦτη γὰρ μάλλον πλείονα ὑφέ-
 ξεις τὴν (55) κόλασιν, ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας
 καλῶς. Καλὴ γὰρ ἡ (56) εὐποία ὅπῃ ἂν ὡς ὁ Θεὸς
 ἐκέλευσεν γίνηται· σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς ἐκεῖνον ἔρο-
 ξεν βαπτισθῆναι, τῷ σὺ θελήματι ὑπηρετῶν ἐχθραί-
 νεις τῇ ἐκείνου βουλῇ (57).

Hom. XI, 26. (apud Dress. pag. 247.) Ἄμην λέγω
 ὑμῖν (58), ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύ-
 ματος (59), εἰς τὸ θνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος (60), οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν

(46) Προάγοντος· ita cum Ottoboniano; Paris.
 C addit. αὐτὸν, quod Epit. praemittit.

(47) Omnino sic; Epitome μεταῖρου εἰστάς.

(48) Καὶ cum Epitome; Cot. et Dr. ἀλλά.

(49) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. εὐχαριστή-
 σατε, additis μετὰ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλείως.

(50) Ita cum Epitome; Parisin. βασιλευούντες,
 Ottobon. et conjectura Cot. βασιλεύοντες.

(51) Cot. et Dr. praemittunt: ἐν δὲ τῷ παρόντι,
 ἀννώτω ποταμῷ ἢ πηγῇ ἐπεί γε καὶ θάλασση. Ho-
 rum nihil cum nostro codice Epitome.

(52) Ita noster cum reliquis. Sed Epitome sic: τῇ
 μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικληθεῖ πρότερον, εἰ τις
 κηλίς, εἰ τις σπίλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζει ψυ-
 χαῖς.

(53) Καὶ· Cot. et Dr. omittunt; Epit. οὕτω γάρ.

(54) Cot. et Dr. ἀλλ' αὐτοῖς μὴκέτι ἀμαρτάνοντες
 καὶ Θεῷ ἀνενδοιάστως πιστευόντες τὰ ἄλλων κακὰ
 πνεύματα καὶ δαιμ. χαλεπὰ. Epitome: ἀλλὰ καὶ τὰ
 ἑτέροις ἐνοχλοῦντα δαιμόνια.

(55) Cot. et Dr. omittunt. Habet vero cum no-
 stro codice Epitome, in qua totus locus sic legitur:
 ἐλπ. ἀγαθῆς τυχεῖν... πλείονα μάλλον ὑφ. τ. κόλ. ὅτι
 καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω καλῶς. οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ
 καλὸν, ὅ φασιν, ὅταν μὴ καλῶς, γίνηται (sed in var.
 lect. afferuntur pro καλοῖς ἔργοις nostris propria.)
 Cf. Epit. 18.

(56) Cot. et Dr. omittunt, item var. lect. Epi-
 tomes

(57) Epit. σὺ δὲ ... ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν βαπτ. τῷ
 σὺ μάλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθρ. πάντως τῇ
 ἐκ. β.

(58) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. ὑμῖν λέγω.

(59) Δι' ὕδ. κ. πνεύματος· ita cum Epitome
 Cot. et Dr. ὕδατι ζῶντι.

(60) Cot. et Dr. sic: εἰς θνομα Πατρὸς, Υἱοῦ, ἁγίου
 Πνεύματος, quae verba omnia Epitome omittit, cl.
 18 sub lineam.

βασιλειαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ πρόσελθε τῷ ὕδατι (61). Ἄ ἀκούσας σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς· αἶον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἀνθρώποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ (cod. λόγοι) ἤττονες (64) τυγχάνουσιν. Ὁ δὲ ἰδὼν με σύνδακρυν, τῶν δακρύων ἐπέθετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ ἔφη· Τί τοιοῦτον ἤμαρτον ἵνα (65) τοιοῦτον ἐφῆς λόγον (66);

Hom. XI, 29. (cf. apud Dress. pag. 249.) Ὅτι καθαρῖζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐξωθεν, ἰσάθων δὲ γέμει ρύπου (62). Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐσωθεν, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐξωθεν αὐτοῦ καθαρὸν (63).

Hom. XII, 7. (cf. ed. Dress. pag. 259.) Ἐγὼ δὲ

III.

Fragmenta ex Chronico Georgii monachi, cognomento *Hamartoli*, ex *Clementinis*, ut videtur, hausta.

Apud Fabricium Harlessiumque Bibliothecæ Græcæ tomo XII, legitur « Leonis Allatii diatriba *De Georgiis*, hinc inde contracta, cum notis Fabricii et G. C. Harless. » Ibi pag. 30. de Georgio monacho nomine *Hamartoli* clero hæc scripta sunt : « Chronicon et ipse scripsit ab exordio mundi ad Michaelen Theophili filium (imperio præfuit ab a. C. 841 ad 867), quando ipse vitam agebat, ex variis et diversis chronographis et interpretibus sacris contextum; historia quidem non admodum opulentum, sed ad firmanda fidei capita dissertationibus et sanctorum patrum auctoritatibus longiusculum. Pleraque sunt in eo quæ in Cedreno, Theophane, Glyca aliisque iisdem pene verbis ac sententiis, paucissimis tamen exceptis descripta : ex hoc autem illos veluti e fonte suo, cum posteriores sint, hausisse nemo ambiget. Historiam ad aliorum scriptorum loca obscura et ardua explananda apprime necessariam nos e Græca lingua multis abhinc annis vertimus in Latinam. Quæ utinam aliquando bono reipublicæ litterariæ lucem videat ! » (Nota editorum ad hæc sic habet : « Nec dum, quod dolendum, lucem vidit, neque Allatio neque alio editore, licet manu exarata in variis bibliothecis, ut Cæsarea, apud Lambec. VIII, p. 462. »)

Hæc quo jure dicta et adnotata sint, apparebit ex aliquot ejus chronici exemplis, desumptis ex codice Coisl. 305. sæculi fere decimi (ipse chronici auctor vixit nono sæculo), collato passim cod. Reg. sive Imper. 1706 aliquot sæculis recentiore. Primo loco quæ dabimus, eo gratiora theologis fore spes est cum maximam partem ex *Clementinis* hausta esse appareat. Conferenda autem sunt cum iis quæ Cedrenus utpote a Georgio *Hamartolo* mutuata habet editionis Parisinæ pag. (205.) 206 seqq. (edit. Bonn. pag. 360 seqq.)

Μετὰ δὲ Κλαύδιον ἐβασίλευσε Νέρων (1706 add. δ), υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιδ'. (1706 addita habet : ὅς πονηρότατος καὶ λάγνος ὦν τὴν μητέρα καὶ τὴν μηστήν ἀνελὼν εὐνοῦχον ἐγῆμεν· οὗτος ἀνείλε τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, etc.) Ἐφ' οὗ Σίμων ὁ Μάγος ἐλθὼν ἐν Ῥώμῃ καὶ πολλὰ σημεῖα διὰ γοητείας καὶ φαντασίας τινὰς ἐπιτελῶν (1706 ἐκτελῶν) καὶ ἑαυτὸν θεὸν ὀνομάζων. Καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὴν Ῥώμην τότε καταλαβόντος καὶ πρὸς τὸν μάγον ἀπελθόντος, εὗρε κύνα παμμεγέθη δεδεμένον ἀλύσειν ἐν τῷ πύλωνι· ὃν ὁ Σίμων δεσμήσας ἐκώλυσεν (1706 ἐκώλυεν) πάντας οὓς οὐκ ἤθελε πρὸς αὐτὸν εἰσιέναι. Καὶ τοῦτο ἦν πρῶτον θαῦμα τῷ (1706 add. Πέτρῳ τῷ) μέλλοντι πρὸς Σίμωνα εἰσερχεσθαι. Ὁ δὲ Πέτρος ἰδὼν τὸν κύνα οὕτω μέγαν καὶ ἀπηγρωμένον, καὶ μαθῶν ὅτι πολλοὺς ἀνείλεν ἐπιχειρήσαντας εἰσελθεῖν πρὸ τῆς ἐπιτροπῆς Σίμωνος, κρατήσας ἔβασεν αὐτὸν λέγων, Εἰσελθε πρὸς Σίμωνα καὶ εἰπέ αὐτῷ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ Πέτρος, ὁ δοῦλος Χριστοῦ; εἰσελθεῖν σε θέλει. Καὶ τοῦ κυνὸς εὐθὺς δρομαίου εἰσελθόντος καὶ οὕτω λαλήσαντος, κατεπλάγησαν οἱ μετὰ Σίμωνος, λέγοντες. Τίς ἐστὶν. Πέτρος, καὶ τίς ἡ τοσαύτη δύναμις αὐτοῦ; Πρὸς οὓς φησὶν ὁ Σίμων· Τοῦτο ὁμᾶς μὴ ξενίζέτω· ὅπερ κἀγὼ ποιήσω. Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κύνα,

καὶ ὡσαύτως προστάξας εἰπεῖν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ τῷ Πέτρῳ εἰσελθεῖν. Καὶ τοῦτο ποιήσας πάλιν ὁ κύων, εἰσήλθε Πέτρος πρὸς Σίμωνα· καὶ συμβαλὼν μετ' αὐτοῦ Σίμων εἰς θαυματουργίας, ἐνίκησε Πέτρος ἰάσεις ποιῶν, καὶ πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν. Καὶ ἦν ἐν τῇ Ῥώμῃ ταραχὴ πολλή (1706 μεγάλη) καὶ σύγχυσις ἔνεκεν Πέτρου καὶ Σίμωνος, ὅτι κατέναντι ἀλλήλων ἐποίουν (1706 add. τὰ) θαύματα. Ἄπερ μαθῶν Ἀγρίππας ὁ ἑπαρχὸς ἀνήγαγε τῷ βασιλεῖ Νέρωνι λέγων· Δύο τινὲς εἰσὶν ἄνδρες ἐν τῇ πόλει θαύματα ποιοῦντες ἀπέναντι ἀλλήλων· ὁ μὲν λέγει ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν· ὁ δὲ ἄλλον εἶναι τὸν καὶ (1706 om.) ἑσταυρωμένον Ἰησοῦν, οὗ (1706 om.) καὶ μαθητὴν ἑαυτὸν εἶναι διςχυρίζεται. Ὅς κελεύσας ὁ Νέρων ἀχθῆναι κατενώπιον αὐτοῦ, λέγει πρὸς Σίμωνα· Σὺ εἰ ὃν λέγουσι Χριστὸν; Ὁ δὲ φησὶν· Ἐγὼ εἰμι. Ὅμοιος δὲ καὶ τὸν Πέτρον ἐπερωτήσας εἰ ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός· Οὐκ ἔστιν οὗτος, ἔφη Πέτρος. μὴ γένοιτο· ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον μαθητὴς εἰμι τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθέντος. Ὁ δὲ Νέρων ὡς τερατολόγους ἀμφοτέρους εὐθὺς ἀτίμως ἐκ προσώπου αὐτοῦ θάττον ἐξήλασεν. Οἱ δὲ διάγοντες ἐν Ῥώμῃ ἐποίουν ἐτι θαύματα κατέναντι ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Σίμων προστάξας καὶ ἀχθέντος

(61) Cot. et Dr. διδ πρόσελθετε absque τῷ ὕδατι. Epit. διδ πρόσελθε τῷ βαπτίσματι.

(62) Ita cum Ottobon. et Epit. 68; Parisinus ρύπου.

(63) Ita fere etiam Epit. 68, nisi quod τὸ ἐξω πρὸ ἐξωθεν habet. Cot. vero et Dr. extrema sic ediderunt· ἵνα γένηται καὶ τὰ ἐξω αὐτῶν (Ottobon. αὐτῷ) καθαρὰ.

(64) Ἦττονες· ita cum cod. Epitomes; Paris. ἔττον; Ottobon. et Epit. ed. ἤττους.

(65) Cot. et Dr. addunt μοι.

(66) Epitome extrema ita habet : σύνδακρυ, ἐκυνθάνετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Καὶ τί τοιοῦτον, ἤμαρτον, φημί, ἵνα καὶ τοιοῦτον ἀκούσαι με λόγον.

μεγάλου ταύρου εἶπεν λόγον εἰς τὸ ὠτίον αὐτοῦ, (1706 A μετ' οὖν τῶν ἡμερῶν προστάξαντος τοῦ Σίμωνος ἀρχθῆναι αὐτῷ ταῦρον παμμεγέθη, ἐλάλησεν εἰς τὸ εὖς αὐτοῦ), καὶ παραρῆμα (1706 παρευθὺς) τέθηκον ὁ ταῦρος. Ὁ δὲ Πέτρος εὐξάμενος καὶ ἀναστήσας αὐτόν, πάντες μᾶλλον ἐθαύμαζον, λέγοντες· Τὸ ζωογονῆσαι ὑπὲρ τοῦ θανατώσαι μεῖζόν ἐστι· (1706 add. τὸ) θαῦμα. Καὶ μέντοι καὶ ἄλλα σημεῖα πολλά ἐποίησαν, καὶ λόγους δογματικούς ἐλάλησαν ἀπέναντι ἀλλήλων, οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ πρότερον, ἅτινα Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος καὶ πάνσοφος τε καὶ μαθητὴς Πέτρου (1706 καὶ πάνσ. μαθ. Πέτρου) καὶ συνέκδημος ἐπεξεργαστικώτερον (1706 ἐπεργαστικ.) διηγησάμενος (1706 διηγούμενος) οὕτως ἔφη.

Τοῦ γὰρ Πέτρου (67) ποτὲ διδάσκοντος ἐπὶ λαοῦ περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ, ὁ Σίμων (1706 Τοῦ μακαρίου Πέ. τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος τὸν λαὸν σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐπὶ πάντων μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ὁ Σίμ.) ἔξω τοῦ ἁλοῦ βοῆ μεγάλην χρησάμενος πρὸς τὸν Πέτρον εἶπεν· (1706 ἔξω τ. ὅχλ. ἐστὺς ἐδόθησε· Τι) Τί φευδόμενος ἀπατῶν θέλεις τὸν παρσιτύτᾳ σοι ἰδιώτην ὅχλον, πεθῶν αὐτὸν θεοῦς μῆτε νομίζειν μῆτε εἶναι, καίπερ τῶν παρ' Ἑβραίοις βίβλων λεγουσῶν πολλοὺς θεοὺς εἶναι; Πλὴν οὖν περὶ οὗ ἔφησθε Θεοῦ, δεῖξας ἐγὼ μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνώτατον καὶ παντοδύναμον Θεόν, καθὼ ἀπρόγνωστός ἐστι καὶ ἀτελής καὶ ἐνδεής καὶ οὐκ ἀγαθός, καὶ πολλοῖς ὑποκειμένος πάθεσι κατὰ τὴν ὑμετέραν γραφὴν, ἕτερος πάντως περιλείπεται προγνωστικῶς, τέλειος, ἀνενδεής, ἀγαθός, καὶ παντὸς πίθους ἀπηλλαγμένος. Ὅν δὲ σὺ φῆς δημιουργὸν καὶ ὑπέρθρον, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ὑπάρχει.

Αὐτίκα γοῶν ὁ καθ' ὁμοίωσιν (68) . . . θανάτῳ καταδικάζεται . . . ἐπεὶ μὴ πανταχοῦ βλέπει ἐπὶ τῇ τῶν Σοδόμων καταστροφῇ, λέγει· Καταβάς ὄψομαι εἰ κατὰ . . . καὶ τὸ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ . . . μήπως . . . καὶ φαγῶν ζήσεται εἰς τ. αἰῶνα, ἀγνοῦντος κ. φθ. ἐστὶ σύμβολον. Ὅσπερ καὶ τὸ Ἐνεθυμήθη . . . καὶ τὸ Ὑσφράνθη . . . καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομ. μὴ προεϊδότης.

Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτόν (1706 πρ. τὸν Σίμωνα)· Εἰ τυφλὸς . . . πῶς ἐντελλόμενος ὁ Θεὸς ἐδείκνυεν αὐτῷ λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ [69]) . . . καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς . . . εἶχον ἀνεωγότας . . . δῆλον ἐντεῦθεν· εἶδεν (1706 δῆλον· ἰδοῦσα) . . . καὶ (1706 om.) ὠραῖόν ἐστι τοῦ κατανοεῖσθαι (1706 -νοῆσαι) . . . καὶ ἔδωκε (1706 add. καλ.) τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς (1706 om. μετ' αὐτ.). Εἰ οὖν . . . γινώσκων εἶχον καλοῦ τε καὶ κακοῦ, ὅψιν δὲ (1706 καὶ ὅτι ὅψιν) ἕκαστον (1706 -στα) . . . γινώσκων ἀδιάφορον παρέσχεον . . . τυφλοῦ δίκην (1706 δίκ. τυφλ.) . . . καὶ τὸ (1706 τὸν) πᾶν γινώριμον . . . οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἀδάμ . . . διεγέρθησαν (1706 διηγ.)· τὸ γὰρ Διηνοήθη. αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ . . . ἐγγενομένην (1706 ἐγγινομ.) . . . παρευθὺς γὰρ . . . πλήττεται.

(67) Cf. ad hęc Homil. III, 38.

(68) Incipit h. l. Homil. III, 39. Convenit autem hęc textus pars tantopere cum Cedreni libro ut ea tantum exscribere præstet quę aliquo modo differant vel ad corrigendum Homiliarum textum valere videantur.

Καὶ ὁ Σίμων φησίν· Εἰ πρόγνωσκων εἶχον (70) . . . Καὶ ὁ Πέτρος (1706 add. εἶπεν) . . . φησὶ πρὸς τὸν (1706 φησὶ τῷ) Ἄβρ· Γινώσκων γίνωσκε . . . δουλώσουσιν αὐτῷ (ita etiam 1706) ἔτη γ' (1706 τγ') . . . ἀποστραφήσονται ὡδε (71). Οὕτω γὰρ ἀναπεπλήρωται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν. Οὕτω δὴ καὶ πρὸς Μωϋσέα φησίν· Ἴδοὺ σὺ κοιμᾶσαι μετὰ τῶν πατέρων σου, καὶ ἀναστὰς ὁ λαὸς οὗτος ἐκπορευεῖσθε ὀπίσω θεῶν ἀλλοτριῶν τῆς γῆς εἰς ἣν εἰσπορευεῖται ἐκεῖ, καὶ ἐγκαταλείψουσίν με, καὶ διασκεδάσουσιν τὴν διαθήκην μου ἣν διεθέμην αὐτοῖς. Καὶ ὀργισθήσομαι θυμῷ καὶ καταλείψω αὐτοὺς καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἔσται κατάθρομα, καὶ εὐρήσουσιν αὐτὸν κακὰ πολλά. Οἶδα γὰρ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ὅσα ποιοῦσιν ὡδε σήμερον πρὸ τοῦ εἰσαγαγεῖν με αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν ἣν ὤμοσα τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι, γῆν βρούσαν γάλα καὶ μέλι. Καὶ φαγόντες καὶ ἐμπλησθέντες ἐγκαταλείψουσίν με. Τί δέ; οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς (1706 Μωσ.) . . . εἰς τὰ ἔθνη πάντα διασπορᾶν . . . ὁ δὲ Μωϋσῆς καὶ οἱ (1706 om.) ἄλλοι, . . . προῆδεισαν (1706 προσεγίνωσκον)· πῶς . . . τὰ ἐσόμενα (1706 τὰ μέλλοντα) . . . καὶ μὲν (1706 μέντοι) γε καὶ τό· Ἐπειράξε τ. Ἄβρ. καὶ τό· Ὑσφράνθη (** et 1706 ὡσφρ.) καὶ ὅσα τοιαῦτα, συγκαταβατικῶς (1706 σωματικῶς) διὰ . . . Μὴ φάγομαι . . . πίομαι; Ὅθεν ὁ ἐξ αὐτοῦ (1706 ἐξ αὐτ. ὁ) πρὸ τῶν . . . ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρ. ὅτι χρ. τοῦτ. πάντων (1706 ἀπάντ.) πρὶν αὐτὸν αἰτήσησθε (1706 -σασθαι). Καὶ τοῖς (1706 add. μὴ) νομίζουσιν ὅτι μὴ (1706 om.) πάντα . . . ἀποδώσει (1706 add. ὑμῖν) ἐν . . . διηγόρουσιν (1706-ρευσεν) ὁ Θεὸς ἔλεος (1706 -ον) θέλει (1706 θέλων) καὶ οὐ θυσίας. (1706 -αν ut videtur) . . . οἰκτιρμονες ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν (nec 1706 add. ὁ) οὐράνιος. Διὰ δὲ τοὺς ἀπατ. (1706 add. καὶ ὑπολαμβάνοντας) πολλοὺς . . . ἵνα γινώσκωσι (1706 -σκουσι) σὲ . . . πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα (1706 ἐρωτ.). Ποία ἐστὶ πρὸ (corrigere πρώτη?) πάντων (1706 ἐστ. πρώτη, omisso πάντων) ἐντολή, ἀπεκρίθη (1706 ἔφη) Πρῶτη πάντων ἐντολή ἐστίν· Ἄκου Ἰσραὴλ, Κύριος . . .

Ὁ δὲ Σίμ. συν. ὅτι Πέτρος αὐτὸν (1706 ἑαυτὸν) συνάγει (1706 add. ἐν) ταῖς γραφαῖς εἰς . . . οὕτως ἦν ἐξησκημένος ἐν ταῖς μαγείαις καὶ μεθοδεῖαις τοῦ Σατανᾶ, ὡς (1706 ἐν ταῖς διαβολικαῖς ἐνεργείαις καὶ μαγ. κ. μεθ. ὡς) . . . σχεδὸν ἐπὶ ταῖς . . . ἵπτατο καὶ ἐκ . . . δράκων ἐγίνετο καὶ εἰς ἕτερα ζῶα μετεμορφοῦτο· διπρόσωπος ἐγίνετο καὶ εἰς (1706 omi. ἕτερα ζῶα usque κ. εἰς) χρ. μετεβάλλετο· θύρας . . . ἦνογε καὶ σιδηρᾶ (1706 σιδηρῶν) δεσμὰ . . . εἰδεῶν (1706 ἰδεῶν) παριστῶν (1706 παρίστα) . . . φερόμενα (1706 φέρεσθαι) πρ. ὑπ. ἐποίαι βλέπεσθαι (1706 om.) . . . τῶν τεθνηκότων . . . πολλοὺς δὲ γόητα . . . πειρωμένους διαλλάξας . . . διαφοροῖς καὶ δυσιάτοις . . . πλεῖστα (1706 add. εἰργάσατο) καθυπουργ. αὐτῷ

(69) Cf. ad hęc Homil. III, 42.

(70) Cf. ad hęc Hom. III, 42.

(71) Sequentia usque dum est Ti δέ; in Cedreno non leguntur; desunt etiam in cod. Imp. 1706. Prima: οὕτω... τοῦ νῦν cum Homil. I. I. conveniunt. Cætera cf. cum Deuter. 31, 16 - 21.

(1706 αὐτῶν) τῶν δαιμ. εἰργάζετο (1706 om.)· κἀν-
 τεῦθεν οὐ μόνον ἐμυτὸν εἰς ἑτέρας μορφάς ἀνθρώ-
 πων τε καὶ ἀλόγων, ὡς ἔφην, μετεσχημάτιζεν, ἀλλὰ
 καὶ οὗς ἤθελεν οὕτως ἐποίει. Καὶ γοῦν . . . περιθελίς
 τῷ μαθητῇ Πέτρῳ Φαύστῳ (1706 Φαύστ. τῷ μαθ.
 Πέ.) . . . πρὸς Πέτρον ἐνώπιον ἡμῶν ἔχων τὴν μορ-
 φὴν Σίμωνος, καὶ (1706 pro ἐνώπιον usque καὶ ha-
 bet ἐδιώκετο) ὑπὸ πάντων ἀποσειόμενος καὶ μισοῦ-
 μενος (1706 om. ἀποσ. κ. μισ.) διὰ τ. ἀν. εἶδαν τοῦ
 Σίμωνος (1706 ἰδῶν ἦν περιέκειτο) ἐμβλέψας (1706
 add. δὲ) ὁ Πέ. . . ἰδῶν (1706 add. τοῦτον) λυπού-
 μενον καὶ δάκρυσι συνεχόμενον ἔφη . . . παραλλαγῇ
 (1706 ὑπαλλαγῇ) . . . γέγονε διὰ κακομηχανίας καὶ
 σατανικῆς ἐπινοίας τοῦ γόητος (1706 om. διὰ usque
 γόητος)· ὑπὸ γὰρ Καίσαρος ζητούμενος . . . ἴνα
 (1706 add. τοῦ) συσχ. κ. ἀναίρ. σου (1706 om.) λύ-
 πην . . . λαοπλάνου (1706 add. καὶ ἔχθρου τῆς ἀλη-
 θείας) Σίμωνος . . . ἰδῶν σου (1706 om.) παρέξει
 (1706 add. σοι) τάχιον· ὅπερ δὴ καὶ (1706 add. σὺν
 τῷ λόγῳ) γέγονεν (1706 add. πάντων ἡμῶν θεωρού-
 των). Καὶ ταῦτα μέντοι . . . γεγράφηκεν, ὡς ἔφην,
 Κλήμης ἐν Συρίᾳ (1706 om. ἐ. Συρ.) λεχθῆναι καὶ
 διαπραχθῆναι (1706 add. ἐν Συρ.).

Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ μετὰ τὸ . . . ὡς εἴρηται . . . Σὺ
 ἔφης . . . καὶ ἰδῶν αὐτὸν Πέτρος . . . ἀπέθανεν. Τοῦ
 δὲ μισοῦ αὐτοῦ σώματος τεθέντος ἔνθα καὶ πέπτω-
 κεν, ἐκλήθη ὁ τόπος ἔκτοτε Σιμωνίων (1706 ὁ δὲ τό-
 πος ἔκτοτε ὁ δεξιάμενος αὐτοῦ τὸ βέβηλον καὶ παμ-
 μαρον σῶμα ἐκλήθη Σιμωνίων). Περὶ οὗ καὶ ἐν ταῖς
 ἀποστολικαῖς διατάξεσιν (72) ὁ αὐτὸς (1706 ὁ μέγας
 ἀπόστολος) Πέτρος . . . ἐσχόλευσε . . . ἐμπειρίας καὶ
 ἐνεργείας . . . διαστρέφειν τὸν λόγον (1706 λαὸν) τ.
 θε. συμπαρ. (1706 add. μοι) . . . Ζαχαρίου τοῦ ποτε
 τελῶνου κ. Βαρν. (1706 add. καὶ Νικήτα) καὶ Ἀκύλα,
 ἀδελφῶν Κλήμενος, τ. Ῥωμ. (1706 add. ἐπισκόπου
 τε καὶ πολιτοῦ) . . . διαλεχθεὶς αὐτῷ εἰς τὸν περὶ
 τοῦ Εὐαγγελίου λόγον καὶ τῶν προφ. καὶ . . . ἠτητή-
 σας (1706 ἤτησας) αὐτ. δυν. τοῦ Κυρίου (1706 add.
 ἡμῶν Ἰησ. Χρ.) καὶ εἰς ἀφ. καταβαλῶν φυγ. κατέ-
 στησα, εἰς τὴν Ἰταλίαν . . . πολλοὺς ἀνατρέπων . . .
 τὰ τε ἔθνη ἐκστάνων (1706 ἐξιστάνων) . . . ἐνεργεῖα
 (1706 -γείας)· ὡς (1706 om.) καὶ ποτε . . . πάντων
 δὲ θαυμαζόντων . . . ὑπὸ δαιμόνων (1706 -νίων) εἰς
 τοὺς (1706 om.) οὐρανοὺς . . . ἐπιγορηγήσειν (1706
 -γείν)· τῶν δὲ δῆμων ἐπεψφ. αὐτὸν (1706 om.) . . .
 ἐκέτευσον (1706 -τευσαν) . . . καταρῥάξει (1706 κατα-
 ράξ.) τὸν λυμαιῶνα (1706 λυμειῶνα) καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν
 δαιμόνων περικόψει. Καὶ (1706 om.) ἀνείσας (1706
 add. οὖν) τῷ Σίμ. εἶπον· Εἰ . . . μετὰ ἤχου . . . καὶ
 (1706 om.) τοῦ ὄχλου . . . ὄν (1706 add. ὁ Πέτρος)
 . . . ἀπέσθη (1706 ἀπεσθέσθη) . . . ἡμέραν ἐκείνην
 τοῦ . . . οἱ Ῥωμαῖοι.

Quæ jam sequuntur in chronico Georgii Hamar-
 toli, ea apud Cedrenum non leguntur. Σάββατον
 γὰρ ἦν ἐν ᾧ καὶ προσευχὴ καὶ νηστεία τοῖς πιστοῖς.
 Ἔθος γὰρ ἦν τὸ προσεύχεσθαι τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ

τῶν διδασκάλων ἀγωνιζομένων ἢ θλιβομένων, ὡς ἐν
 ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται ὅτι προσευχὴ
 ἦν ἐκτενὴς γενομένη (1706 γινομ.) ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας
 ὑπὲρ τοῦ Πέτρου. Ὡς οὖν ἐν (1706 om.) ἐκείνῃ τῇ ἡμέ-
 ρᾳ τοῦ σαββάτου γενομένης τῆς Χριστοῦ νίκης καὶ
 τῆς πτώσεως τοῦ ἀντιχριστοῦ (codex Coisl. αντι-
 χριστοῦ) Σίμωνος, ἐπιφανερῶς (ita 1706; Coisl.
 -ροῖς) σάββατι τὸ μνημόσυον ἐκτελοῦντες Ῥωμαῖοι
 νηστεύουσι καὶ συνάξεις φαειδράς ποιοῦσι, μέχρι νῦν
 τὴν παράδοσιν ἐκείνην φυλάττοντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄλ-
 λαι τινὲς ἐκκλησίαι διάφορα παραφυλάττουσιν ἔθνη, κα-
 θὼς οἱ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας [γραφάμενοι?] ἀνεγράψαντο. Παρὰ Σκύθαις μὲν γὰρ, φησὶν, αἱ πό-
 λεις πᾶσαι ἐπίσκοπον ἔχουσιν ἓνα καὶ μόνον. Παρὰ
 δὲ Κυπρίοις καὶ Ἀραβῶν καὶ ἐν ταῖς κώμαις εἰσὶν
 ἐπίσκοποι. Ὡς περ οὖν καὶ παρὰ τοῖς ἐν Φρυγίᾳ Ναυα-
 τανοῖς καὶ Μοντανισταῖς καὶ παρὰ μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 Ῥώμης ἑπτὰ μόνον διάκονοι γίνονται· παρὰ δὲ πᾶσι
 τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμὸς ἐστί. Καὶ ἐν
 Ῥώμῃ πάλιν ἄπαξ μὲν (1706 om.) τοῦ ἐνιαυτοῦ λέ-
 γεται τὸ ἀλληλουῖα, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ,
 καὶ οὐδεὶς ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκει ποτὲ, οὐδ' αὐτὸς ὁ
 ἐπίσκοπος. Ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ διδάσκει μὲν ὁ ἐπί-
 σκοπος ἐπ' ἐκκλησίας, τῶν δὲ Εὐαγγελίων ἀναγινω-
 σκομένων οὐκ ἀνίσταται τοῦ θρόνου. Καὶ τὴν τεσσα-
 ρακοστὴν τῶν νηστεῶν οἱ μὲν ἑβδομάδας ζ' νηστεύ-
 ουσιν, ὡς οἱ (1706 om.) ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ καὶ Λιβύῃ
 καὶ Αἰγύπτῳ καὶ πάσῃ τῇ δύσει καὶ Παλαιστίνῃ· ἐν
 δὲ (1706 add. τῇ) Κωνσταντινουπόλει καὶ περίῃ ἄχρι
 Φοινίκης ἑβδομάδας ζ' νηστεύουσιν· ἄλλοι δὲ τρεῖς
 μόνας ἡμέρας ἐν ταῖς ἐξ ἡ ἑπτὰ σποράδην νηστεύου-
 σιν, ἕτεροι δὲ τρεῖς ἑβδομάδας ἐφεξῆς πρὸ τοῦ πάσχα
 συνάπτουσιν· (1706 addit ἄλλοι δὲ δύο, ὡς οἱ τὰ
 Μοντανου φρονούντες) Ἐν τισὶ δὲ πόλεσι τῆς Αἰγύπτου
 πρὸς ἐσπέραν ἡρισθηκότες τῶν μυστηρίων μετα-
 λαμβάνουσι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Σωκράτης (73) ἰσθῆ-
 ρησεν ὡς εἶκος τότε φυλαττόμενα πάντα· νῦν δὲ
 πλείστη καὶ κατὰ μέρος ἐναλλαγῇ γέγονεν ἐν (1706
 om.) τοῖς εἰρημένιοις (1706 om.) ἔθεσιν.

Ista excipiunt ea quæ apud Cedrenum statim post
 ἐπίσημον ἀγοῦσι Ῥωμαῖοι posita sunt, ad histo-
 riam de Simone Mago et Petro pertinentia. Ὁ
 μέντοι Νέρων ἀκούσας ὅτι πεφόνευται Σίμων ὑπὸ
 Πέτρου, καὶ ἀγανακτήσας, ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρω-
 θῆναι. Ὁ δὲ Πέτρος, παρακαλέσας τὸν ἑπαρχὸν
 ἵνα μὴ δρῖοις σταυρωθῇ ὡς ὁ Κύριος, κατὰ κεφα-
 λῆς ἐσταυρώθη, καθὼς ἠξίωσεν ἐκ πολλῆς μετριο-
 φροσύνης. Μετὰ δὲ γε τὴν Πέτρου τελευτὴν ἐν τῷ
 δευτέρῳ ἔτει (1706 om. ἐν τ. δ. Ἐ.) καθὼς φησὶν Εὐ-
 σέβιος, Παῦλος ὁ ἀπόστολος κατὰ μὲν τὴν πρώτην
 ἀπολογίαν ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας δέσμιος καὶ ἀπο-
 λογησάμενος Νέρωνι ἐπὶ τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγμα-
 τος ἐστάλη (1706 ἀπεστάλη). Κἀντεῦθεν ὡς εἰκεν
 τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἐπ' ἐκείνον τὸν χρόνον
 Λουκᾶς περιέγραψε, μέχρις ὅτε (1706 ὅτου) συνῆν
 τῷ Παύλῳ· καθ' ὅν δὲ καιρὸν ἐμαρτύρησεν, οὐ συμ-

(72) Cf. *Constit. apost.* VI, 7, 8, 9.

(73) Nonnulla quæ huc spectant vide apud So-

erat. *Hist. eccl.* v, 22. Sed non ex uno certo Socra-
 tis loco hæc omnia exscripta sunt.

παρῆν αὐτῷ, τοῦ ἀποστόλου σαφῶς καὶ τοῦτο (1706 κ. τ. σαφ.) λέγοντος ὅτι οὐδεὶς μοι ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ συμπαραγένητο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλειπον (1706 -λεῖπον)· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη. Ἦν (corrigendum videtur, ut apud Cedrenum editum est, τὴν, aut ἴδιο modo locus sanandus est) δὴ πρὸς Τιμόθεον δευτέραν ἐπιστολὴν δεσμοῖς κατεχόμενος ἔγραψεν, ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ γενομένην ἀπολογίαν πρὸς Νέρωνα, ὃν καὶ λέοντα διὰ τὸ ἀπάνθρωπον καὶ θηριώδες τοῦ τρόπου καλῶς ὠνόμασε· καὶ τὴν παρὰ πόδας τελειώσιν ἐπάγει φάσκων· Ἐρρύσθη ἐκ στόματος λέοντος. Ἀλλὰ καὶ ῥύσεται με Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, ὑπεμφαίνων τὸ παρατυχεῖν μαρτύριον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προσαγορεύει γραφῇ, λέγων· Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. Ἀπολογησάμενος τοίνυν τὴν πρώτην ἀπολογίαν, καὶ αἴθεις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν στείλαμένος, εἶτα πάλιν τὸ δεύτερον ἐπιβὰς τῇ Ῥώμῃ δέσμιος, καὶ ὡσαύτως Νέρωνι παραδοθεὶς, τὸν διὰ ξίφους τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ'. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ Πέτρος ἐσταυρώθη, καθάπερ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταί, καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός Θεοῦ. Ὁ οὖν Λουκᾶς ἐπὶ ἐλαίας καρποφόρου σταυρωθεὶς, μὴ εὐρισκομένου ξύλου ξηροῦ πρὸς τὸ γενέσθαι σταυρὸν ἐν τῷ τόπῳ, λαβὼν τις τὸ σῶμα καὶ μεταξὺ πολλῶν μνημείων θάψας ἄθλον ἐποίησε τὸν τάφον. Τῶν δὲ μαθητῶν ἀναζητούντων μετέπειτα καὶ μὴ εὐρισκόντων αὐτοῦ τὸν τάφον διὰ τὸ πλῆθος τῶν μνημάτων, καὶ προσευξαμένων αὐτῶν (Coisl. προσευξάμενοι) τῇ νυκτὶ (1706 add. ἐκεῖνη) κολουρία (1706 κολουρία). βρέξας (1706 ἐβρέξεν) ὁ Θεὸς ἰατρικὰ ἐπάνω τοῦ τάφου, σύμβολα τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, δῆλον ἐποίησε τὸν τάφον (1706 pro δῆλον, etc., καὶ ἐκ τούτου τοῦ σημείου γέγονε γνῶριμος ὁ τάφος)· οὗ τὸ λείψανον Κωνσταντῖος υἱὸς Κωνσταντίνου ἀνακομίσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατέθηκεν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀποστόλων, ὃν περ ἑκοδόμησεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ μέγας Κωνσταντῖνος (hoc accentu). Incidunt hæc extrema in: ed. Cedreni Paris. pag. 212; in editionis Bonnensis pag. 373. Quæ vero in codice de Jacobo justo sequuntur, ea Cedrenus paulo ante (cf. ed. Paris. p. 205 C; ed. Bonn. pag. 360) in rem suam convertit, scriptura sæpe mutata, omnibusque omissis quæ ex Jobi libro aliisque afferuntur. Scripta vero sunt in chronico hunc in modum:

Ὁ δὲ γε (1706 μέγας) Ἰάκωβος ἀγνὸς ὑπάρχων ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, οἶνον μὲν καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγεν, οὐδὲ βαλανεῖον ἐχρήσατο· τὰ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἀπεσκληρότα δίχην καμήλου γέροντας ἐκ τοῦ ἀεὶ κάμπειν ἐπὶ γόνυ καὶ τῷ Θεῷ προσκυνεῖν. Ὅθεν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ θαυμαστῆς πολιτείας ἐκαλεῖτο δίκαιος καὶ ὀβελίας (ita Coisl., ὀβλ. 1706), ὃ ἐστὶ περιοχὴ τοῦ

(74) Cf. Job. cap. xl et xli. Textus aronici plura habet digna notatione critica.

(75) Ita codex habet, sed, ut clarum est, vitiose. In textu Vaticano legitur: καιομένης πυρὸς ἀνθρώπων,

λαοῦ καὶ δικαιοσύνη. Ὅς (ab hac inde voce cod. 1706 omnia omittit usque verba ἐπεὶ οὖν αἰδέσιμος καὶ σεβάσιμος) γε μεγάλων καὶ θείων ὁράσεων ἀξιόμμενος ἐώρακέν ποτε προφανῶς τὸν διάβολον τὴν κατ' αὐτοῦ γενησομένην μανίαν καὶ μαιφονίαν τῶν Ἰουδαίων ἀπειλοῦντα (cod. -λῶν) ἐν ἑξαίσιῳ καὶ φοβεροτάτῳ σχήματι, περὶ οὗ φησιν πρὸς τὸν Ἰῶδ (74) ὁ Θεός· εἶδὼς δὲ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ ἐπ' ὀφθαλμοῦ· ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρός. Ἔστησεν οὖρῶν ὡς κυπάρισσον, τὰ δὲ νεῦρα συμπέπλεκται· ἀπλευραὶ αὐτοῦ χάλκισται, ἡ δὲ βραχίς αὐτοῦ σιδηρόχυτος. Τοῦτό ἐστιν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπαίττεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Πέποιθεν δὲ ὅτι προσκρούσει Ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ δέξεται αὐτόν. Πᾶν δὲ πλωτὸν συνελθὼν οὐ μὴ ἐνέγκωσι βύρσαν μίαν οὐράς αὐτοῦ, καὶ ἐμ (sic codex) πλοῖος ἀλιέων κεφαλῆν αὐτοῦ. Τίς ἀποκαλύψει πρόσωπον ἐνδόσεως αὐτοῦ; εἰς δὲ πτύξιν θώρακος αὐτοῦ τίς ἂν εἰσέλθοι; πύλας δὲ προσώπου αὐτοῦ τίς ἀνοίξει; κύκλιον ὀδόντων αὐτοῦ φόβος. Τὰ δὲ ἔγκατα αὐτοῦ ἀσπίδες χαλκαῖ· ἐν πταρμῷ αὐτοῦ ἐπιφάσκειται (descripsi ἐπιφάσκ.) φέγγος· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰδος ἑωσφόρου, ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπρόδες καιόμεναι, καὶ διαριπτοῦνται ἐσχάται πυρός. Ἐκ μυκτῆρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καιμένου καιομένης, καὶ πυρὶ ἀνθρώπων ἡ ψυχὴ (cod. -χι) αὐτοῦ (75)· φλόξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐξέρχεται. Ἐν δὲ τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ δύναμις· ἐμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπόλυτα. Ἔστηκε δὲ ὡσπερ ἀκμῶν ἀνήλατος. Ἐὰν συναντήσωσιν αὐτῷ λόγχοι, οὐθὲν οὐ μὴ ποιήσωσιν· ἡγῆται μὲν γὰρ σίδηρον ἄχυρον, χαλκὸν δὲ ὡσπερ ξύλον σαθρόν. Καὶ οὐ μὴ τρώσει αὐτὸν τόξον χάλκειον· ἡγῆται μὲν πετροδόλον χόρτον. Ὡς καλάμη δὲ λογισθειῆσαν σφυραὶ· καταγαλᾶ μὲν σεισμοῦ πυρφόρου. Ἡ δὲ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελίται ὀβελίται. Ἠγῆται μὲν τὴν θάλασσαν ὡσπερ ἐξάλειπτον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀθύσσου ὡσπερ αἰχμάλωτον. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς ὅμοιον αὐτῷ. Οἱ γὰρ δούλοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι πολλάκις ὀνομάζονται ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διὰ τὸ ἀκούειν αὐτοὺς λόγους παρὰ Θεοῦ καὶ ἀναγγέλλειν τοὺς λοιποῖς ἀνθρώποις. Φησὶ γὰρ Ἐσδράς· Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτοὺς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας· αὐτοὶ δὲ ἐξεμυκτῆριζον τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. Ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ προδρόμου λέγει Κύριος· Οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου. Καὶ οὐ μόνον ἄγγελοι λέγονται οἱ δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ θεοὶ, κατὰ τὸν λέγοντα· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ Ἰψίστου πάντες. Ἐπεὶ οὖν (76) αἰδέσιμος καὶ σεβάσιμος καὶ σφόδρα περιδότης ὑπῆρχεν ὁ ἰσαγγελὸς Ἰάκωβος, ἐορτῆς γενομένης τοῦ Πάσχα καὶ πολλῶν μυριάδων συνελθόντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τούτων ἀνεγέκταντες οἱ ἱερεῖς (in margine γραμματεῖς) ἐπὶ τὸ περιβόητον τοῦ ἱεροῦ διασεβάσαι βουλόμενοι τὸ κήρυγμα Χριστοῦ, εἶπον

ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρώπου.

(76) Ab his inde rursus cum Coislin. 305 Imper. 1706 facit; item Cedrenus textus rursus couferendus est, cf. ed. Paris. pag. 205. D.

μετὰ τῆ ρωτῆ· Ἀγίωρον α, ἕταρα, εἰπὼν τῷ ἰσθ
 ἦν μὲ κακώτατα ὑπὸ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· οὐ
 γὰρ πάντα καθήρεθα, γυνώσκοντες α ἕκαστη ἦν α
 καὶ ἐπινοήσαντες. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Τι με
 ἐπινοήσατε παρ' τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰσὸς καθέστηκε ἐν
 δεξιῇ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ αἰῶνι. Οἱ δὲ παρόντες ἐστρε-
 φίζε καὶ Φαρισαῖοι ἐκράζον· Ὁ ὧ (hoc accenti) καὶ
 ὁ ἕταρος ἐπιπέθη. Καὶ εἶπεν πρὸς ἀλλήλους Κοπίος
 ἐπαύραρον κακῶτα μαρτυροῦν καθ' ἑαυτῶν ὑπὲρ
 τοῦ Ἰησοῦ παραστρέφας. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἰσθ
 ἀποκρίστας ἐπίπευσαν. Καὶ ὁ μετόπισθεν αἱ ἐξήγα-
 γον καὶ πῶτον καταμνησθέντας, αἰσῶν τὰ γήνητα
 ὑπὲρ αἰσῶν μαρτυροῦν. Καὶ προσεγγίσας τὸς αὐτῶν
 εἶπεν· Πρὸς καὶ ἀποκρίσας αὐτοῦ λέγει· αἰσῶν· Τι
 πείθετα; Ὁ ἕταρος μάλιστ' ὑπὲρ ἕταρον (1706 ἔρη)
 εἶρηται. Καὶ ἕταρος τὸς καταρῶν ἕταρον εἰς τὴν
 κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ξίφους ἐν ᾧ τὰ ἱμάτια ἐκ-
 παύει (1706 -ξεν εἰσθε), καὶ παραχρῆμα ἐπέσειν-
 σεν ὁ ἕταρος. Θάλασσα δὲ αἰσῶν παρὰ τῷ νηῷ ἀν-
 γαρον αὐτοῦ τὴν στήλην· μετὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν
 αὐτοῦ παρὰ πύλας Ἰερουσαλὴμ πύλωσται. Φησὶ
 γὰρ Ἰωσήφ· Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίους κατ'
 ἐκλίπην Ἰακώβου τοῦ θαλάμου, ἧς ἦν ἀδελφὸς Ἰη-
 σοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐκπέθη, περ δεκατέσσαρον
 αἰσῶν ἦντα Ἰουδαίω ἀπέκτειναν. Οἱ (77) τοῖνυν Ἰου-
 δαῖοι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀνάληξιν ἀπολέμη-
 σα ἔτη μ' ἕταρον, τοῦ Χριστοῦ μακροθυμοῦντος
 ἐπὶ τῆ παρανομίᾳ καὶ θεωμαρῆ αἰσῶν, ὅπως γνωσι-
 μαγῆσαντες ἐπὶ τῆ κοινῆ παρμυαία ἰσχυρὸν ποιή-
 σωσται τὴν μετόπισθεν. Ὅθεν αὐτοῦς φοβερά σημεῖα
 ἐπαθεῖναι τὴν μέλλουσαν καταλαμβάνειν αὐτοῦς ἄλω-
 σον προσηγγόντα. Ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀξίμων ἑορτῇ περὶ
 ὄραν ἐνάτην τῆς νυκτὸς τοσοῦτον φῶς τὸν καινὸν καὶ
 τὸν βωμῶν περιέλαμψεν ἐπὶ ὄραν μίαν, ὡς δοκεῖν
 ἡμέραν γενέσθαι. Μετὰ δὲ τούτο ἐφάνη ἄστρον ὑπὲρ
 τὴν πόλιν βομαρῆ παρακλίσον.

Quae apud veteres de epistolis Abgari, regis Edes-
 seni, et Christi circumferentur, ea a Cedreno re-
 lata sunt historia Christi exposita, cf. ed. Paris.
 pag. 175; ed. Bonn. pag. 308. A quibus cum satis
 differat textus chronici, etiam hunc ascribere pla-
 cet, praemissis iis quae eadem Cedrenus alio nexu
 (cf. ed. Paris. pag. 191 D; ed. Bonn. pag. 336) et
 scriptura passim differente de Tiberii circa Christi
 honorem studio narrat. Δὴ καὶ Πιλᾶτος (hoc accen-
 tu ipse codex) εἰδὼς αὐτοῦ τὸ φιλόδηθος καὶ φιλοδι-
 καιον τὰ τεράστια Χριστοῦ πάντα καὶ τὰ τῆς εὐσε-
 βείας αὐτοῦ δόγματα δι' ἐπιτομῆς ἀνεκρινώσατο αὐ-
 τῷ, καθὼς ἰστορεῖ Τερτυλιανός, ὁ τῶν Ῥωμαίων
 νόμων ἐπιστήμων, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπο-
 λογίᾳ, διεξιὼν καὶ ὅτι μετὰ θάνατον ἀνεβίωσε καὶ ἦδη
 κατὰ πᾶσι θεοὺς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὅτι Τιβέριος
 καταπλαγῆς ἀνήγγελεν πάντα ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Ἡ
 δὲ οὐ προσωχαιο πειθαργεῖν, νόμου παλαιῷ λέγουσα
 μὴ πρότερον θεοποιεῖσθαι τίνα εἰ μὴ ψήφω καὶ δό-
 γματι παρ' αὐτῆς ἐγκριθεῖη. Ὁ δὲ τὸν μὲν νόμον
 (77) Quae ab hoc inde loco sequuntur, apud Ce-
 drenum excipiunt eam quam supra vidimus de
 Luca historiam, desinentem verbis ὁ πατήρ αὐτοῦ
 μέγας Κωνσταντίνος.

αὐτῶν ἐξήγηται, ἕταρον δὲ μετὰ τὴν ἐπιπέθον γήνηται
 τοῦ Χριστοῦ τῷ κερύθρητι, καὶ μὲν γε καὶ ἕταρον
 προσεγγίσας τῷ κερύθρητι αἰσῶν τοῦ κερύθρη-
 τος. Ὅσον τοῦ τῆ βίβης Χριστοῦ ἀνάληξιν ἕταρος ἢ
 σύμματα ἀποκρίσθη τῆς βίβης (sic) τῷ κερύθρητι
 καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπιστολῆς κατακρίσται. Ἐξ
 ὧν θαλάμῳ ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει κερύθρητος τὸν
 ἰσθ· 781, καὶ ὁ ἐκείνη ἀποκρίσθη· Ἄβγαρος τοῦνομα,
 ἕταρος κίβη· κερύθρητος καὶ φεισῶντος, ἀποκρίσας
 τὸ ἕταρος Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνάληξιν τερύθρητος ὑπὲρ
 πάντων μαρτυροῦντας, ἕταρος Χριστοῦ καὶ γραμ-
 ματῶν γήνηται, ἕταρος τῆς νόμου τῆς ἐκπέθου
 γῆν, γῆρας καὶ τῶν ἄνω πηλῶν παρὰ τὸν ἕταρος
 ἕταρος κίβη· Ἄβγαρος τοῦνομα. Ἰησοῦ αὐτῆς
 ἀνάληξιν ἀναφανέντα ἐν Ἰερουσαλὴμ, γῆρας. Θεωσται
 μετὰ τοῦ καὶ τῶν τῶν ἱερῶν ὡς ἕταρος φαρμά-
 κων καὶ βοτάνων ὑπὲρ τῶν γῆρας. Δὲ γὰρ λόγος,
 τῶν μὲν ἀναδιδέειν ποσις καὶ γῆρας κερύθρητος,
 καὶ κερύθρητος καθαρίστας, καὶ ἕταρος κίβητος ἐκ-
 βάλλεις, καὶ τῶν ἐν μακρονομίᾳ βασιτεῦντος θε-
 μαρῶν, καὶ κερύθρητος ἕταρος. Ἄβγαρος ἀποκρίσας, κατὰ
 τῶν ἐθέμων τῶν ἕταρος τὸ ἕταρος· ἢ ὅτι τὸ εἰ ὁ Θεὸς
 ἀπ' ὠρανῶν καταβῆς, ἢ Ἰῆς ὑπάρχεις τοῦ Θεοῦ
 πῶν ταῦτα. Δὲ τούτο οὖν γῆρας ἕταρος εἰσθε ἕταρος
 πρὸς με (ita codex) καὶ τὸ συνέχον με κίβητος θερε-
 κῶσαι. Καὶ γὰρ ἕταρος ὅτι κερύθρητος (sic) ἕταρος
 Ἰουδαίω καὶ βοῦλονται τε κίβητος· πῶν δὲ με
 μακρονομίᾳ ἐστίν, ἕταρος ἐξαρῶντος ἕταρος ἕταρος·
 ἢ Μακάρως ὁ πιστεύσας ἐν ἕταρος, κίβητος ἕταρος με.
 Περι δὲ οὐ ἕταρος εἰσθε με πρὸς σέ (ita), ἕταρος ἐστὶ
 παρῶντα πάντα δι' ἃ ἀπεστῆλην ἐταρῶν, καὶ ἀνα-
 ληξῆναι πρὸς τὸν ἀποστειλαντά με. Καὶ ἕταρος ἀπο-
 στειλῶ σα τινὰ (sic) τῶν μαθητῶν μου, καὶ ἕταρος
 σου τὸ πῶν, καὶ ζωῆν σοὶ καὶ τοῖς σὺν σοὶ κερύ-
 θρητος. ἢ Ταῦτας οὖν ταῖς ἐπιστολαῖς ἕταρος καὶ ταῦτα συν-
 ἕταρος τῆ τῶν Σύρων φωνῆ, θαλάμῳ κερύθρητος μετὰ
 τὴν ἀνάληξιν τοῦ Κυρίου. Ὁ τοῖνυν Ἄβγαρος ἀποκρί-
 στας τὴν ἐπιστολὴν Κυρίου μάλιστ' εἰς πῶν καὶ τί-
 στικ ἐξήγηθη μελλῶσα, καὶ κίβητος ἐν εἰσθε τὸν Χριστὸν
 μόνον θεάσασθαι λίαν ἐπιμέμωνος, ἀποστελεῖ ζωγράφον
 ὡστε τὸ θεῖον εἶδος ἐκείνου διαγράψαντα πρὸς
 αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα. Τοῦ δὲ διαμαρτυροῦντος
 (sic) τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσω-
 που χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτοῦ τῷ οἰκίῳ κερύ-
 ὡπῳ ὀδόνην ἐπιθεῖς ἐναπομάττει τὸ ἕταρος ὅμοιομα
 καὶ ἐκπέμπει τῷ ἕταρος τὸ ποθούμενον. Καὶ μέντοι
 καὶ πρὸ τούτου πάλιν ἰσθόρηται ὡσαύτως, ὅτι περ τοῦ
 Κυρίου τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς
 εὐφῆ τινὰ ζωγράφον ἐξέπεμψεν, ὅς τὴν τε τοῦ τε-
 χθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράψας πρὸς αὐ-
 τὸν ἕταρος. Εἰ δὲ οὐ πάντα κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν
 ιστορίαν ἀναγράφεται, οὐ πάντως παρὰ τούτο καὶ
 ἀπιστα. Οὐδὲ γὰρ τᾶλλα σημεῖα ἢ ἐπιόρησεν ὁ Ἰησοῦς
 ἀθετητέον, πολλὰ γε ἦντα ὡς μὴδὲ χωρεῖν τὸν κόσμον
 καθ' ἐν γραφόμενα.

(78) Haec rerum conjunctio vulgatae veterum tra-
 ditioni parum convenit. Ipsum enim Thaddaeum
 Christum ad Abgarum legasse dicitur.

Aliquot Joannis Henrici Nolte conjecturæ, emendationes, adnotationes in incerti auctoris epistolam, quæ ad Diognetum quendam data est.

Hanc epistolam bis edidit J. Th. C. Otto: prius A eam publicavit in tertio Corporis apologetar. Christianor. sæculi secundi volumine a p.156-207, ed. II. Denuo eam nimis et sæpius sat vulgaribus explanationibus instructam edidit Lips. 1852. De qua editione quid sentiendum sit, uberius explicuimus in Annal. Theolog. Vindobon. vol. VI, fasc. 1, p. 150 seqq.

Col. 1168, l. 21 mala est Steph. coniectura τὸν κόσμον. Cf. Krueger ad Dionys. Halicar. De comp. verb. p. 454 seqq. et Kueh. Gr. Gr. § 454 Anmerk. t. II, p. 129.

l. 27 emenda: ἀποδέχομαι τες; nam γε h. l. nihil significare potest. Et cum ne bruta quidem sonos nihil significantes edere verissime alicubi God. Hermannus dixerit, τε rescribendum est, quod sequenti καὶ respondeat.

ibid. male nonnulli genit. προθ. ab ommissa præpos. ἕνεκα repetunt: tu cf. lexica in v. ἀποδέχομαι.

l. 30 de ὡς cum infinit. constructo cf. Winer p. 576 ed. V. Otto pro ἂν ἀκούσαι σε scripsit τὸν ἀκούσαντα; ἀκούσαντα iam Steph. coniecit. Dein λυπηθῆναι Hoffmannus apud Hefel. Pat. ap. xcii, ed. IV, pena affici transfert.

Col. 1169, l. 18 ἕκαστον ita Bæhl., Hefel., Otto.

l. 19 Post ἕκαστῳ excidisse ob homœoteleuton ὡς l. l. suspicati sumus; sed non opus est ea particula.

l. 28 τέλεον δ' αὐτοῖς restituere ex codd. Argent. a Cunitzio in Ottonis usum collato.

l. 33 vulgo male ἀργυρέους.

l. 39 scribe: τις cf. Kueh. l. I. II, p. 56.

Pen. οὐκοῦν cf. Kuehneri excurs. III ad Xenophi. Memorabil.

Col. 1172 l. 2 καὶν pro καὶ recte apogr. Beur. et cod. Argent.

l. 12 φρονοῖεν ἂν coniec. Hoffm., sed ἀνταπόδοτον h. l. esse iam vidit Steph. Glossemata esse καὶ post σέβειν et φρονεῖν h. l. diximus; ὡς pro εἰς ante νεὸν coniecit Otto.

l. 26 emendavimus l. l. τῶν τοῖς κωφοῖς τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυμένων φ. τῶν μὴ δυναμένων (cf. Winer p. 236 Anmerk. ed. V.) τ. τ. μεταλαμβάνειν... τῷ (ita iam Steph.) δὴ (hoc et Otto) etc.

l. 30 lege ἀλλὰ μὴν τὸ τε περι . . . οὐδενός (ita cod. Argent.) ἀξιαλόγου, οὐ (quod propter homœoteleuton excidisse iam vidit Stephan.) νομίζω. Quod si cui non placuerit, leget μὴ (quæ est particula interrogativa) loco μὴν et ponet post μαθεῖν signum interrogationis.

l. 38 emendes nobis præeuntibus πῶς οὖν θεμῆς ἐστὶ; quod et Ottonem coniecit videmus.

Col. 1173, l. 20 emendandum est μάθημα τοι-οῦτ',=tam excellens, egregium, præclarum, in quod et van Hengel incidit.

l. 32 verissima est Marani coniectura; perfrigidum et nimis longe quæsitum est quod Ottoni in mentem venit.

Col. 1176, l. 33 πλεονάζουσι de Christianis interne crescentibus, sc. virtutibus, explicat Otto.

l. 43 ἀληθῶς quod post αὐτὸς typographorum incuria ex editionibus excidit, ex codice Argent. Otto in textu recte reposit.

l. 44 Rectius ἐνδιδρυσσε apog. Beur. et cod. Argent. exhibent.

Col. 1177, l. 15 οὐ μενοῦν rescribas cum Hefeleo.

B l. 19 Quæ typographorum incuria exciderant verba: ἐπεμψε — διωκῶν, recte nunc in sedem suam restituta sunt. Dein κρινούντα recte coniecit Stephanus. Mox πλεονάζοντας, eodem modo, ut supra col. 1176, l. 33, explicare voluit Otto. Infra in initio cap. viii ἀξιοπίσττων ironice dictum esse recte viderunt interpretes.

Col. 1180, l. 5 καὶ ἀγανός (=mitis) καὶ ἀόργ. Hoffmannus coniecit Hefele ad hl. dixit.

l. 8 loco ἦν Otto velit ταύτην scriptum esse.

l. 23 ἀπαγομένους ex cod. Argent. recte rescripsit Otto, cum et Beur. apogr. ἀταλλομένους habeat.

l. 25 τὸν νῦν recte Hefele rescripsit.

C l. 35 scribas nobiscum. . . δύναμιν . . . ὡς (= quoniam) τῆς ὑπεθ. φιλ. μιὰ ἀγάπη (subiectum est verbi ἐμίσησεν, etc.) τοῦ θ. οὐκ ἐμίσ. ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπ., οὐδέ ἐμν. (attendas ad polysyndeton), ἀλλ' ἐμακρ., ἠνεσχ., ἐκῶν vel ἐθέλων (cf. Just. Expos. rect. fid. c. 11; codd. et edd. λέγων, male) αὐτὸς (attendas ad subitam subiecti mutationem) τ. ἡ. ἀ. ἀνεδέξατο αὐτὸς (fortasse ex antecedentibus male hic repetitum) τὸν, etc.

Col. 1181 l. 20 ἐπίγνωσιν πατρός (hoc vocab. habent apogr. Beur. et cod. Argent.). Ὁ γὰρ, etc.

l. 23 τὰ ἐν τῇ γῇ, ita præeunte Bochl., qui et ἐν αὐτῷ coniecit, textum constituerunt Otto et Hefele. Mox ex errore typograph. λόγιον loco λόγον in Marani editionem irrepererat, quod iure correctum est.

D l. 40 loco ὅσα iam anno 1843, cum primum hanc epistolam legissemus, δς, d emendandum esse vidimus; quam coniecturam nobis præcepit van Hengel, vir nobis carissimus et maxime amicus. Verba ταῦτα ἐπιδ. x. incuria typograph. in edit. Marani ommissa recte in sedem suam restituta sunt.

Col. 1184 l. 2 εἰς τὸ (τὸ habet recte cod. Argent.) πῦρ τὸ αἰώνιον.

μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἀξιοῦμέν σε, δίκαιε, εἰπεῖν τῷ λαῷ ἵνα μὴ πλανῶνται ὀπίσω τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα, γινώσκοντές σε δίκαιον ὄντα καὶ ἀπροσωπώληπτον. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Τί με ἐπερωτᾶτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Οἱ δὲ παράνομοι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἔκραζαν· Ὡ ὦ (hoc accentu)· καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη. Καὶ εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· Κακῶς ἐποίησαμεν τοιαύτην μαρτυρίαν καθ' ἑαυτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ παρασχόντες. Καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἀκούσαντες ἐπίστευσαν. Καὶ δὴ μανέντες οἱ ἐξάγιστοι καὶ τούτων κατακρημνίσαντες, κλίνας τὰ γόνατα ὑπὲρ αὐτῶν προσήχουτο. Καὶ προσεγγίσας τις τῶν υἱῶν Ῥιχὰβ καὶ ἀκούσας αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε; Ὁ δίκαιος μᾶλλον ὑπὲρ ὑμῶν (1706 ἡμῶν) εὐχεται. Καὶ δραμῶν τις κναφεὺς ἔδωκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ξύλου ἐν ᾧ τὰ ἱμάτια ἐκπιέζει (1706 -ζειν εἴωθε), καὶ παραχρῆμα ἐτελεύτησεν ὁ δίκαιος. Θάψαντες δὲ αὐτὸν παρὰ τῷ ναβ' ἀνήγειραν αὐτοῦ τὴν στήλην· μετὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ παρὰ πόδας Ἱερουσαλὴμ πολιορκεῖται. Φησὶ γὰρ Ἰωσήπος· Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίους κατ' ἐκδικίησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδὴ περ δικαιοῦτατον αὐτὸν ὄντα Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. Οἱ (77) τοίνυν Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀνάληψιν ἀπολέμητοι ἔτη μ' διέμειναν, τοῦ Χριστοῦ μακροθυμοῦντος ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ καὶ θεομαχίᾳ αὐτῶν, ὅπως γνωσιμαχῆσαντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πλημμελείᾳ ἰσχυράν ποιήσαντες τὴν μετάνοιαν. Ὅθεν αὐτοῖς φοβερά σημεῖα ἐπαδείκνυν· τὴν μέλλουσαν καταλαμβάνειν αὐτοὺς ἄλωσιν προμηνύοντα. Ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀζύμων ἑορτῇ περὶ ὄραν ἐνάτην τῆς νυκτὸς τοσοῦτον φῶς τὸν ναὸν καὶ τὸν βωμὸν περιέλαμψεν ἐπὶ ὄραν μίαν, ὡς δοκεῖν ἡμέραν γενέσθαι. Μετὰ δὲ τούτο ἐφάνη ἄστρον ὑπὲρ τὴν πόλιν βόμφαλα παραπλήσιον.

Quæ apud veteres de epistolis Abgari, regis Edeseni, et Christi circumferebantur, ea a Cedreno relata sunt historia Christi exposita, cf. ed. Paris. pag. 175; ed. Bonn. pag. 308. A quibus cum satis differat textus chronici, etiam hunc ascribere placeat, præmissis iis quæ eadem Cedrenus alio nexu (cf. ed. Paris. pag. 191 D; ed. Bonn. pag. 336) et scriptura passim differente de Tiberii circa Christi honorem studio narrat. Δὲ καὶ Πιλάτος (hoc accentu ipse codex) εἰδὼς αὐτοῦ τὸ φιλόληθες καὶ φιλοδίκαιον τὰ τεράστια Χριστοῦ πάντα καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ δόγματα δι' ἐπιτομῆς ἀνεκρινώσατο αὐτῷ, καθὼς ἱστορεῖ Τερτυλιανὸς, ὁ τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων ἐπιστῆμων, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογία, διεξιὼν καὶ ὅτι μετὰ θάνατον ἀνεβίωσε καὶ ἦδη παρὰ πᾶσι Θεὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὅτι Τιθέριος καταπλάγεις ἀνήγειρε πάντα ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Ἡ δὲ οὐ προσήκατο πειθαρχεῖν, νόμῳ παλαιῷ λέγουσα μὴ πρότερον θεοποιεῖσθαι τίνα εἰ μὴ ψήφῳ καὶ δόγματι παρ' αὐτῆς ἐγκριθεῖη. Ὁ δὲ τὸν μὲν νόμον (77) Quæ ab hoc inde loco sequuntur, apud Cedrenum excipiunt eam quam supra vidimus de Luca historiam, desinentem verbis ὁ πατήρ αὐτοῦ μέγας Κωνσταντῖνος.

Α τούτον ἐδέξατο, ἐκέλευσε δὲ μηδένα ἔμποδον γίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ τῷ κηρύγματι, καὶ μὲν γε καὶ θάνατον προσηπέλησε τοῖς κατηγορεῖν τολμῶσι τοῦ κηρύγματος. Ὑβῶ γοῦν τῇ θεῖᾳ Χριστοῦ δυνάμει ἀθρόως ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῆς ἱερᾶς (sic) τοῦ κηρύγματος διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας τεπλήρωται. Ἐξ ὧν Θαδδαίου ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει κηρύσσοντος τὸν λόγον (78), καὶ ὁ ἐκέισε τοπάρχης, Ἄβγαρος τοῦνομα, δεινῷ πᾶσι κατεχόμενος καὶ φθειρόμενος, ἀκούσας τὸ ἴησμα Χριστοῦ καὶ τὰς δυνάμεις συμφώνως ὑπὸ πάντων μαρτυρουμέναις, ἰκέτης Χριστοῦ διὰ γραμματηφόρου γίνεται, ἀξίῳ τῆς νόσου τυχεῖν ἀπαλλαγῆν, γράψας διὰ τινος Ἀνανίου ταχυδρόμου εἰς Ἱερουσαλὴμ τάδε· Ἄβγαρος τοπάρχης, Ἰησοῦ σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν Ἱερουσαλὴμ, χαίρειν. Ἡκουστα! μοι περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν λαμάτων ὡς ἀνευ φαρμάκων καὶ βοτάνων ὑπὸ σοῦ γινόμενων. Ὡς γὰρ λόγος, τυφλοὺς ἀναδλέπειν ποιεῖς καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ λεπρούς καθαρῖεις, καὶ ἀκαθάρα πνεύματα ἐκβάλλεις, καὶ τοὺς ἐν μακρονομίᾳ βασανιζομένους θεραπεύεις, καὶ νεκροὺς ἐγείρεις. Ἄπερ ἀκούσας, κατὰ νόον ἐθέμην τῶν δύο τὸ ἕτερον· ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἀπ' οὐρανοῦ καταβῆς, ἢ Ἰῶδες ὑπάρχεις τοῦ Θεοῦ ποιῶν ταῦτα. Διὰ τούτο σὺν γράψας ἀξίῳ ἔλθειν σε πρὸς με (ita codex) καὶ τὸ συνέχον με πάθος θεραπεύσαι. Καὶ γὰρ ἦκουσα ὅτι καταγογγύζουσιν [σου?] Ἰουδαῖοι καὶ βούλονταί σε κακῶσαι· πόλις δὲ μοι μικροτάτη ἐστίν, ἥτις ἐξαρκεῖσι ἀμφοτέροις. Ὁ δὲ Κύριος ἀναγνούς ταῦτα ἀντιγράφει πρὸς αὐτὸν οὕτω· Μακάριος ὁ πιστεύσας ἐν ἐμοί, κἂν μὴ ἐώρακέν με. Περὶ δὲ οὗ ἔγραψας ἔλθειν με πρὸς σέ (ita), δέον ἐστὶ πληρῶσαι πάντα δι' ἃ ἀπεστάλην ἐνταῦθα, καὶ ἀναληφθῆναι πρὸς τὸν ἀποστείλαντά με. Καὶ οὕτως ἀποστελῶ σοι τινὰ (sic) τῶν μαθητῶν μου, καὶ ἰάσεται σου τὸ πάθος, καὶ ζῶην σοὶ καὶ τοῖς σὺν σοὶ παρέξει. Ταύταις οὖν ταῖς ἐπιστολαῖς ἔτι καὶ ταῦτα συνῆπτο τῇ τῶν Σύρων φωνῇ, Θαδδαίου πράξαντος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Ὁ τοίνυν Ἄβγαρος ἀκούσας τὴν ἐπιστολὴν Κυρίου μᾶλλον εἰς πόθον καὶ πίστιν ἐξήφθη μέλζονα, καὶ κἂν ἐν εἰκόνι τὸν Χριστὸν μόνον θεάσασθαι λίαν ἐφιέμενος, ἀποστέλλει ζωγράφον, ὥστε τὸ θεῖον εἶδος ἐκείνου διαχαράξαντα πρὸς αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα. Τοῦ δὲ διαμαρτυνῶτος (sic) τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσώπου χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτὸς τῷ οἰκίῳ προσώπῳ ὁδόνην ἐπιθεὶς ἐναπομάττει τὸ ἑαυτοῦ ὁμοίωμα καὶ ἐκπέμπει τῷ ἔρῳντι τὸ ποθοῦμενον. Καὶ μέντοι καὶ πρὸ τούτου πάλιν ἰσθόρηται ὡσαύτως, ὅτι περ τοῦ Κυρίου τεχθέντος ἐν Βηθλέεμ, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς εὐφυῆ τινὰ ζωγράφον ἐξέπεμψεν, ὃς τὴν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράφας πρὸς αὐτὸν ἤγαγεν. Εἰ δὲ οὐ πάντα κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀναγέγραπται, οὐ πάντως παρὰ τοῦτο καὶ ἀπίστα. Οὐδὲ γὰρ τᾶλλα σημεῖα ἀεποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀθετητέον, πολλὰ γε ὄντα ὡς μηδὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθ' ἐν γραφόμενα.

(78) Hæc rerum conjunctio vulgatæ veterum traditioni parum convenit. Ipsum enim Thaddæum Christum ad Abgarum legasse dicitur.

Aliquot Joannis Henrici Nolte conjecturæ, emendationes, adnotationes in incerti auctoris epistolam, quæ ad Diognetum quandam data est.

Hanc epistolam bis edidit J. Th. C. Otto: prius A eam publicavit in tertio Corporis apologetar. Christianor. sæculi secundi volumine a p. 156-207, ed. II. Denuo eam nimis et sæpius sat vulgaribus explanationibus instructam edidit Lips. 1852. De qua editione quid sentiendum sit, uberius explicuimus in Annal. Theolog. Vindobon. vol. VI, fasc. 1, p. 150 seqq.

Col. 1168, l. 21 mala est Steph. coniectura τὸν κόσμον. Cf. Krueger ad Dionys. Halicar. De comp. verb. p. 454 seqq. et Kueh. Gr. Gr. § 454 Anmerk. t. II, p. 129.

l. 27 emenda: ἀποδέχομαι τες; nam γε h. l. nihil significare potest. Et cum ne bruta quidem sonos nihil significantes edere verissime alicubi God. Hermannus dixerit, τες rescribendum est, quod sequenti καὶ respondeat.

ibid. male nonnulli genit. προθ. ab omiſsa præpos. ἕνεκα repetunt: tu cf. lexica in v. ἀποδέχομαι.

l. 30 de ὡς cum infinit. constructo cf. Winer p. 576 ed. V. Otto pro ἂν ἀκούσαί σε scripsit τὸν ἀκούσαντα; ἀκούσαντα iam Steph. coniecit. Dein λυπηθῆναι Hoffmannus apud Hefel. Pat. ap. xcii, ed. IV, piena officii transfert.

Col. 1169, l. 18 ἕκαστον ita Bæhl., Hefel., Otto.

l. 19 Post ἕκαστῳ excidisse ob homæoteleuton ὡς l. 1. suspicati sumus; sed non opus est ea particula.

l. 28 τέλειον δ' αὐτοῖς restituere ex codd. Argent. a Cunizio in Ottonis usum collato.

l. 33 vulgo male ἀργυρούς.

l. 39 scribe: τις cf. Kueh. l. I, p. 56.

Pen. οὐκοῦν cf. Kuehneri excurs. III ad Xenoph. Memorabil.

Col. 1172 l. 2 καὶν pro καὶ recte apogr. Beur. et cod. Argent.

l. 12 φρονοῖεν ἂν coniec. Hoffm., sed ἀνταπόδοτον h. l. esse iam vidit Steph. Glossemata esse καὶ post σέβειν et φρονεῖν h. l. diximus; ὡς pro εἰς ante νεὸν coniecit Otto.

l. 26 emendavimus l. l. τῶν τοῖς κωφοῖς τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυμένων φ. τῶν μὴ δυναμένων (cf. Winer p. 236 Anmerk. ed. V.) τ. τ. μεταλαμβάνειν, .. τῷ (ita iam Steph.) δὴ (hoc et Otto) etc.

l. 30 lege ἀλλὰ μὴν τό τε περι. . . οὐδενός (ita cod. Argent.) ἀξιαλόγου, οὐ (quod propter homæoteleuton excidisse iam vidit Stephan.) νομίζω. Quod si cui non placuerit, leget μὴ (quæ est particula interrogativa) loco μὴν et ponet post μαθεῖν signum interrogationis.

l. 38 emendes nobis præeuntibus πῶς οὖν θέμεις ἐστὶ; quod et Ottonem coniecisse videmus.

Col. 1173, l. 20 emendandum est μάθημα τοιοῦτ', = tam excellens, egregium, præclarum, in quod et van Hengel incidit.

l. 32 verissima est Marani coniectura; perfrigidum et nimis longe quæsitum est quod Ottoni in mentem venit.

Col. 1176, l. 33 πλεονάζουσι de Christianis interne crescentibus, sc. virtutibus, explicat Otto.

l. 43 ἀληθῶς quod post αὐτὸς typographorum incuria ex editionibus excidit, ex codice Argent. Otto in textu recte reposuit.

l. 44 Rectius ἐνίδρυσσε apogr. Beur. et cod. Argent. exhibent.

Col. 1177, l. 15 οὐ μενοῦν rescribas cum Hefeleo.

B l. 19 Quæ typographorum incuria exciderant verba: Ἐπεμψε — διωκῶν, recte nunc in sedem suam restituta sunt. Dein κρινούντα recte coniecit Stephanus. Mox πλεονάζοντας, eodem modo, ut supra col. 1176, l. 33, explicare voluit Otto. Infra in initio cap. viii ἀξιοπρίστων ironice dictum esse recte viderunt interpretes.

Col. 1180, l. 5 καὶ ἀγανός (= mitis) καὶ ἀόργ. Hoffmannus coniecisse Hefele ad hl. dixit.

l. 8 loco ἦν Otto velit ταύτην scriptum esse.

l. 23 ἀπαγομένους ex cod. Argent. recte rescripsit Otto, cum et Beur. apogr. ἀταλλομένους habeat.

l. 25 τὴν γῆν recte Hefele rescripsit.

C l. 35 scribas nobiscum. . . δύναμιν . . . ὡς (= quoniam) τῆς ὑπεθ. φιλ. μιὰ ἀγάπη (subiectum est verbi ἐμίσησεν, etc.) τοῦ θ. οὐκ ἐμίση. ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπ., οὐδέ ἐμν. (attendas ad polysyndeton), ἀλλ' ἐμακρ., ἡνεσχ., ἐκὼν vel ἐθέλων (cf. Just. Expos. rect. fid. c. 11; codd. et edd. λέγων, male) αὐτὸς (attendas ad subitam subiecti mutationem) τ. ἡ. ἀ. ἀνεδέξατο αὐτὸς (fortasse ex antecedentibus male hic repetitum) τὸν, etc.

Col. 1181 l. 20 ἐπίγνωσιν πατρός (hoc vocab. habent apogr. Beur. et cod. Argent.). Ὁ γὰρ, etc.

l. 23 τὰ ἐν τῇ γῆ, ita præeunte Bochl., qui et ἐν αὐτῷ coniecit, textum constituerunt Otto et Hefele. Mox ex errore typograph. λόγιον loco λόγον in Marani editionem irrepserat, quod iure correctum est.

D l. 40 loco ὅσα iam anno 1843, cum primum hanc epistolam legissemus, ὅς, δ emendandum esse vidimus; quam coniecturam nobis præcepit van Hengel, vir nobis carissimus et maxime amicus. Verba ταῦτα ἐπιδ. x. incuria typograph. in edit. Marani omiſsa recte in sedem suam restituta sunt.

Col. 1184 l. 2 εἰς τὸ (τὸ habet recte cod. Argent.) πῦρ τὸ αἰώνιον.

l. 4 cum in codice Argent. aliquot vocabuli *πρός Α* vestigia adhuc appareant, recte Otto τὸ πῦρ τὸ χρῶσ-
καίρον in textu collocavit.

l. 21 *καλαίος* et cod. Argent. exhibet.

l. ult. male *oi* daletum voluit Maranus : tu transferas, quippe qui facti sitis. Verba : *παγκ. . . ἐαυ-
ταῖς* quo modo *πικίλοις* x. *Κεκ.* facti sint ostendunt; quæ duæ sententiæ participiales causam ostendunt, ex qua illud *oi* γεν. . . *τρ.* procedat. Loco *τρύγης* Hoffmannuum *τρύγης* (= messis) coniecisse refert Hefele.

Col. 1185l. 17 emendationem a nobis l. l. propo-

sitam ὑπό τῆ τοῦ recepit in textum Hefele. Denique.

l. 21 *alpōr* quod et nos olim, cum Beur. apog. *ἐρῶν* exhiberet, coniecimus, Otto quoque coniectura assecutus est, quia *ρῶν* in cod. Argent. adhuc superesse et duas tantum litteras ante *ρῶν* evanidas esse ipsi nuntiatum erat.

Hæc pauca, quæ ab honesto et reverendo huius libri editore rogati, ipsi, nonnullis in ipsa editione correctis in eamque additis, imprienda tradidimus, in præsens sufficiant. Nam quo mihius plura eaque uberiora nunc dare possimus, multis aliis negotiis prohibemur.

FINIS TOMI SECUNDI.

67,433 A A 30

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 00518 2426

Replaced with Commercial Microform

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>